CUJACII
OPERUM
TOMUS DECIMUS.

JACOBI CUJACII

J. C. PRÆSTANTISSIMI

TOMUS DECIMUS

SIVE

APPENDIX

Cum Supplemento quarundam Recitationum, & aliorum excusorum curante, & edente

CAROLO ANNIBALE FABROTO J. C.

ACCESSERE in hac noviſſima Editione ab eruditiſſimo Viro græcorum Verſio locorum haſtenus ab omnibus deſiderata;

INDEX locupletiſſimus, ac perpetuus omnium omnino rerum, quæ his Operibus continentur;

PRÆTEREA diſſertatio EMUNDI MERILLII, & Interpretatio ab eodem facta Variantium ex CUJACII obſervatarum, quæ per totum opus ſuo quæque loco variante notantur;

POSTREMO Controverſiæ JOANNIS ROBERTI ejuſdemque Notæ in Reſponſiones a CUJACIO nomine ANTONII MERCATORIS editas; quæ majori Eruditorum commodo in ipſis Obſervationibus afferuntur, ſtudio & diligentia LIBORII RANII J. C. Neap.

NEAPOLI MDCCLVIII.
EX TYPOGRAPHIA MORIANA
APUD VINCENTIUM PAURIA.
SUPERIORUM PERMISSU.

A16-8
R. 116 671

HIC TOMUS

COMPLECTITUR.

I. Controverſiarum Johannis Roberti, & Jacobi Cujacii libros tres.
II. In Digeſta ſeu Pandectas Dn. Juſtiniani Imperatoris notas.
III. Notas in Codicem Dn. Juſtiniani.
IV. Ad Legem nonam D. de juriſdictione repetitam Prælectionem.
V. Ad Titulum de Actionibus empti & venditi, repetitam item Prælectionem.
VI. Ad Titulum VI. *Si tabulæ teſtamenti nullæ extabunt, unde liberi*, repetitam Prælectionem.
VII. Ad Titulum de Appellationibus, & Relationibus.
VIII. Ad Titulum *Unde vir & uxor.*
IX. Ad Titulum de ſucceſſorio Edicto.
X. Ad Titulum VII. *Unde legitimi.*
XI. Ad Titulum VIII. *Unde cognati.*
XII. Ad Titulum XI. *Eum qui appellaverit, in provincia defendi.*
XIII. Ad Titulum XII. *Apud eum a quo appellatur, aliam cauſam agere compellendum.*
XIV. Ad Titulum XIII. Si pendente appellatione mors intervenerit.
XV. Ad Titulum XLIX. Codicis lib. 6. ad Legem Falcidiam.

RECITATIONES SOLEMNES.

XVI. Recitationes in Libros IV. priores Codicis Juſtiniani.
XVII. Ad Titulum de legatis III. ex Bibliotheca Jacobi Auguſti Chevannæi Juriſconſulti Divionenſis.
XVIII. Ad Titulum I. Lib. XXXIX. Digeſt. de operis novi nuntiatione. Ex ejuſdem Chevannæi Bibliotheca.
XIX. Ad Titulum I. Lib. XLII. Digeſt. de re judicata Commentarium. Ex ejuſdem Chevannæi Bibliotheca.
XX. Ad Titulum Digeſt. de uſuris & fructibus, &c. Commentarium alterum.

INDEX TITULORUM
EX
DN. JUSTINIANI IMPERATORIS DIGESTIS, SEU PANDECTIS
A CUJACIO
IN NOTIS SUIS EXPLICATORUM
Juxta ordinem Alphabeticum.

A

Bleti. pag. 570
Accipitrationibus. 571
Accusationibus, & inscriptionibus. 571
Acquirendo rerum dominio.
Actionibus empti & venditi. 444
Adoptionibus. 383
Ædemendis, vel transferendis legat. 527
Ad exhibendum. 414
Ad legem Aquiliam. 410
Ad legem Cornelium de falsis. 574
Ad legem Cornelium de sicariis. 573
Ad legem Fabiam de. 486
Ad legem Pompejam de parricidiis. 573
Ad legem Juliam majestatis. 571
Ad legem Juliam de vi publica. 573
Ad legem Juliam de vi privata. 574
Ad legem Juliam repetundarum. 574
Ad legem Juliam de annona. ibid.
Ad legem Juliam peculatus. ibid.
Ad legem Juliam de ambitu. 575
Admonitionibus rerum ad civitates pertinentium. 585
Ad municipalem, & de incolis. 584
Ad Senatusconsultum Turpillian. 573
Ad Senatusconsultum Trebellian. 490
Ad Senatusconsultum Tertullian. 503
Ad Senatusconsultum Velleyanum. 425
Æstimatoria actione. 449
Ædilitio edicto. 457
Alea ludo, & aleatoribus. 475
Appellationibus, & relationibus. 578
Appellationibus recipiendis, vel non. pag. 579
Aqua quotidiana & æstiva. 518
Arboribus cædendis 578
Arborum furtim cæsarum. 588

B

Bonis damnatorum. 497
Bonis libertorum. 499
Bonorum possessionibus. 497
Bonorum possessione, contra tabulas. 497
Bonorum possessione secundum tabulas. 498

C

Alumniatoribus. 573
Capite diminutionis. 395
Captivis, & de postliminiis, &c. 582
Carbonianno edicto. 498
Castrensi peculio. 503
Censibus. 587
Collusione hostium. 498
Collegiis, & corporibus. 571
Commodato, vel contra. 437
Communi prædiorum, tam urbanorum, quam rusticorum. 409
Communi dividendo. 413
Compensationibus. 433
Conditione causa data, causa non secuta 421
Conditione ob turpem causam. 421
Conditione indebiti. ibid.
Conditione ex lege. 431
Conditione furtiva. ibid.
Conditione sine causa. ibid.
Conditione incerti. ibid.
Conditionibus, & demonstrationibus. pag. 483
Confessis. 535
Conjungendis cum emancipato liberis. pag. 408
Constituta pecunia. 426
Contrahenda emptione & venditione. pag. 440
Custodia, & exhibitione reorum. 571

D

Amno infecto. 503
Decurionibus, & eorum filiis. pag. 584
Depositi vel contra. 436
Diversis, & temporalibus præscriptionibus, & assertionibus publicorum. 521
De diversis regulis juris. 599
De distractione pignorum. 457
Dolo malo, & metus exceptione. 521
Dolo malo. 393
Donationibus. 506
Duobus reis constituendis. 533

E

De. 388
Effractoribus, & expilatoribus. pag. 570
Ex per quem factum erit quo minus quis judicio sistat. 388
Ex quod certo loco dari oportet. 416
Exactionibus. 459
Exceptione rei judicatæ. 520
Exceptione rei venditæ. 460
Exceptionibus, præscriptionibus, & prejudiciis. 519
Exercitoria actione. 429
Explana hereditatis. 570
Ex quibus causis majores 25. annis restituuntur. 585
Extraordinariis cognitionibus, &c. 586
Extraordinariis criminibus. 569

F

Amilia erciscunde. 412
Feriis & ritu nundinarum. 588
Fideicommissis libertatibus. 508
Fideijussoribus, & mandatoribus. 555
Finium regundorum. 412
Flumenibus, & ne quid in flumine, &c. pag. 517
Fugitivis. 415
Furtivis baloneariis. 570
Furtis. 566
Furti adversus nautas, caupones, &c. pag. 588

G

Lande legendæ. 519
Gradibus, & affinibus, & nominibus eorum. 500

H

Hæc, quæ pene causæ relinquantur. 577
Hæc, qua pro non scripsisse habentur. 477
Hæc, quæ ne indigna auferantur. 478
Hæc, qui servorum, vel affuberum. 411
Hæc, qui manumitti inficiunt. 391

I

In Mendis, ruina, naufragio, &c. 569
In Injuriis, & famosis libellis. 569
In integrum restitutionibus. 593
Interdictis, & relegatis. 578
Interdictis, seu extraordinariis actionibus, quæ pro his competent. 537
In jus vocando. 387
In litem juramdo. 420
Insufficiente testamento. 492
Inter vogationibus in jure faciendis, & interrogatoriis actionibus. 535
In quibus causis pignus, vel hypotheca tacite contrahitur. 456
In rem verso. 423
Institoria actione. 429
Interre alienige privato. 518
Judiciorum libri. 387
Judiciis, & ubi quis agere, vel convenire debeat. 397
Jure suo. 580
Jurejurando. 418
Jure patronatus. 498
Juris, & facti ignorantia. 480
Juridicialibus omnium judicum. 389
Justitia, & jure. 381

L

Legationibus. 582
Lege commissoria. 442
Lege Rhodia de jactu. 430
Legibus Senatusque consultis. 581
Legatis præstandis contra tabulas, &c. pag. 497
Libertis universorum. 500
Liticiosa. 522
Locati & conducti. 446

M

Andati vel contra. 437
Manumissis testamento. 507
Manumissis vindicta. 507
Minoribus 25. annis. 394
Mortis causa donationibus, &c. 506
Mortua inferendo, & sepulchro dedicando. 416
Muneribus, & honoribus. 585

N

Autæ, caupones, stabularii, ut recepta restituant. 396
Navicularia operæ. 462
Negotiis gestis. 393
Ne de statu defuncti rerum post quinquennium quæratur. 511
Ne quid in loco publico, vel itinere fiat. 517
Nonnullis, & delegationibus. 517
Novellis constitutionibus. 413
Nundinis. 586

Tom. X.

O

Bligationibus, & actionibus. 532
Obsequiis a liberis & libertis, &c. 498
Officio assessorum. 384
Officio consulis. 383
Officio prætori urbi. 383
Officio prætori Siciliæ. 383
Officio præsidis. 383
Officio præconsulis, & legati. 383
Operis novi nuntiatione. 507
Operis servorum. 407
Operis libertorum. 409
Operibus publicis. 586
Origini juris. 381

P

Actis. 389
Pactis. 431
Peculio, & commodo rei venditæ. 442
Petitione hereditatis. 493
Pignoribus, & hypothecis. 455
Pœnis. 576
Pollicitationibus. 586
Populandus allimentibus. 571
Postliminio. 581
Precario. 518
Prætoriis stipulationibus. 564
Præscriptis verbis. 430
Præscriptionibus. 570
Præstatis delictis. 569
Privilegiis creditorum. 516
Probationibus. 464
Pro dote. 513
Pro donato. ibid.
Pro herede. ibid.
Pro legato. ibid.
Pro socio. 439
Pro suo. 513
Prohibitis. 586
Publicanis, & vectigalibus. 504
Publicana in rem actione. 495
Publicis judiciis. 571

Q

Uando dies legatorum cedat. 495
Quando de peculio actio annalis est. 432
Quæ in fraudem creditorum facta sunt. pag. 516
Quæ fraudatis fine appellatione rescindantur. 579
Quæ res pignori obligari non possunt. pag. 456
Quarum rerum actio non detur. 394
Quando appellandum sit. 579
Quibus ad libertatem proclamare non licet. 511
Quibus ex causis in possessionem eatur. pag. 488
Qui, & a quibus manumissi, &c. 510
Quis a quo appellare. 579
Qui sine manumissione, &c. 514
Qui pacisci in pignore habeantur, &c. pag. 456
Qui satisfidare cogantur, &c. 388
Quibus modis pignus, vel hypotheca solvitur. 457
Quibus non competit bonorum possessio. pag. 502
Quis ordo in possessione. detur. 502
Quod vi aut clam. 518
Quod cum eo, qui in aliena potestate, &c. 430
Quod jussu. 432
Quod quisque juris in alium statuerit, ipse eodem jure utatur. 387
Quod legatorum. 517

R

Ebus alienorum judicis possidendis, seu vendendis. 515
Redus creditis. 416
Rebus dubiis. 472
Receptis, qui arbitrium receperunt ut sententiam dicant. 595
Regula Catoniana. 577
Re judicata. 513
Re militari. 583
Rei vindicatione. 404
Religiosis, & sumptibus funerum. 415
Rem pupilli, vel adulescentis salvam fore. 564
Rem rationem haberi, & de rationibus dotis. pag. 565
Rerum permutatione. 449
Rescindenda venditione. 443
Restitutione in integrum. 501
Ripa municipal. 517
Rivis. 518

S

Enatoribus. 383
Senatorium possis, & restitutis. 578
Separationibus. 516
Servitutibus violato. 569
Servos exportandis. 444
Servitutibus. 408
Servorum corruptorum pœnarum. pag. ibid.
Servitutibus prædiorum rusticorum. 409
Servo corrupto. 415
Si a parente quis surtit manumissus. 508
Si ab absquam per legem Falcidiam, &c. 490
Si familia furtum fecisse dicatur. 568
Si ingenuus esse dicatur. 511
Si mensor falsum modum dixerit. 415
Si pars hereditatis petatur. 494
Si quis testamento liber esse jussus. 508
Si quis in ius vocatus non ierit. 387
Si quis jus dicenti non obtemperaverit. 387
Si quis cautionibus judicio sistendi causa factis non obtemperaverit. 388
Si quid in fraudem patroni factum sit. pag. 502
Si servus vindicetur, &c. 409
Si Falsidie testamenti nulla extabunt. pag. 490
Si adjectissitus patetur, vel ad alium pertinere negetur. 407
Spon sibus. 470
Statu hominum. 383
Statuliberis. 509
Stellionatus. 570
Stipulatione servorum. 554
Successorio edicto. 500
Suis, & legitimis heredibus. 582
Superficiebus. 518

T

Abulis exhibendis. 517
Termino mot. 570
Testibus. 467
Tigni junctio, alias injuncto. 568
Transactionibus. 591
Tributoria actione. 430

Index Titulorum

V

Vacatione & excusatione munerum. 585
Vacare ne possessionem mittendo. 498
Verborum obligationibus. 514
Verborum significatione. 587
Vi bonorum raptorum. 568
Vi & vi armata. 537
Vicis gerendi. 500
Viis publicis & fluminibus. 512
Usufructu, & quemadmodum quis utatur, fruatur. 405
Usufructu adcrescendo. 406
Usufructu earum rerum, qua usu consumuntur. 407
Usu & habitatione. 407
Usucapionibus, quemadmodum capiant. 407
Usuris, & fructibus, & causis, & omnibus accessionibus, & mora. 460
Ut legatorum seu fideicommissorum nomine caveatur. 496
Ut in possessionem legatorum, &c. 496
Uti possidetis. 517

INDEX ALPHABETICUS TITULORUM

EX DN. JUSTINIANI IMPERATORIS

CODICE,

A CUJACIO

In suis Notis explicatorum.

A

Abitris. 739
Abolitionibus, 731
Acceptilationibus. 514
Accusationibus & inscriptionibus. 729
Acquirendo & retinendo possess. 498
Adrogatis empti & venditi. 658
Ad exhibendum. 494
Ad legem Jul. majestatis. 723
Ad legem Jul. de adult. 723
Ad legem Corn. de sicariis. 735
Ad legem Fabiam de plagiariis. 735
Ad legem Falcidiam. 686
Ad legem Visellianam. 687
Ad legem Cornelium de falsis. 716
Ad legem Juliam de ambitu. 728
Ad legem Jul. repetund. 728
Administratione tutorum, &c. 676
Adoptionibus. 718
Ad Senatusconsultum Velleianum. 642
Ad Senatusc. Trebellianum. 685
Ad Senatusc. Tertullian. 688
Ad Senatusc. Orfitianum. 688
Ad Senatusc. Turpillianum. 728
Ad Senatusc. Macedonianum. 642
Ad Sylleianum Senatusc. 683
Adquirendo Filio. 613
Ædilitio edicto. 661
Ædificiis privatis. 608
Agricolis, & censitis, & colonis. 738
Alexandrea, & alexandrea ap. 614
Alluvionibus, & paludibus. 604
Annali exceptore. 677
Annuis, & tributis. 736
Ar fervos pro fuo facto, &c. 633
Apochis publicis, & defeription, &c. 677
Appellatis. 735
Appellationibus, & consultat. 697
Aquæductu. 605
Aferarios tollendo. 603
Arbitris, & domesticis, &c. 670
Auctoritate præstanda. 677

B

Bonis, quæ liberis, &c. 688
Bonis quibusdam, quæ publicandæ, &c. 699
Bonis proscriptorum. 733
Bonis eorum qui filii nomen confitentur. 733

C

Adueis tollendo. 686
Calumniantibus. 733
Capitendis & distrahendis pignoribus, &c. 735
Carbonario edicto. 679
Castrensi peculio militum, & Prætoft. 741
Catholicæ & confessoribus & perequantoribus, &c. 737
Cadicillis. 683
Charitativis, &c. 742
Collationibus. 679
Collegiatis & charteprariis, & nummularis. 737
Commertis. 737
Commerciis, & mercatoribus. 665
Commodato. 619
Communi dividundo. 611
Communia de legatis. 684
Communia de successionibus. 688
Communia de manumiss. 690
Communia utriusque judicii, &c. 623
Communium rerum alienatione. 611
Compensationibus. 645
Conjiciendis. 677
Conditis in publicis locis. 735
Conditione indebiti. 618
Conditione ex causa datorum. 619
Conditione ob turpem vel injustam causam. 620
Conditione furtiva. 620
Conditione ex lege, &c. 620
Conditionibus insertis, &c. 679
Conductionibus, & procuratoribus, &c. 679
Confirmando tutore. 676
Constituta pecunia. 624
Constituendis emptoribus. 612
Contrahenda & committenda stipulatione. 615
Contrario judicio tutelæ. 709
Conjulibus & non ſpargen. ab hi pecun. &c. 740
Crimine peculatus. 729
Crimine sacrilegii. 729
Crimine expilatæ hereditatis. 729
Crimine stellionatus. 729
Cuprestis & Loci Daphnensis, &c. 740
Curatore furiosi, vel prod. 678
Curiosis, & statutensibus. 741
Custodia reorum. 722

D

Ebitoribus Civitatum. 737
Debitore non detinendo pign. 706
Decurionibus & filiis eorum, &c. 735
Decretis decessorum super manumiss. 690
Defensoribus Civitatum. 609
Delatoribus. 734
Depositi, vel contra. 619
Defensoribus & occultatoribus eorum. 742
Diœcesibus. 709
Diversis rescriptis. 677
Divisione rerum. 735
Dissolutionis pignorum. 735
Diversis præsidibus urbanis & rusticis. 740
Diversis officiis & apparit. judicum, &c. 742
Dolo malo. 615
Donationibus. 718
Donationibus inter virum & ux. 674
Donationibus causa mortis. 719
Donationibus ante nuptias, &c. 670
Donationibus, quæ sub modo, &c. 719
Date causa non numerata. 674
Dotis promissione, &c. 672
Duobus reis stipulandi. 712

E

Dendo. 609
Edictis diversi Hadriani tollendo. 682
Emancipationibus. 718
Emendatione propinquorum. 735
Episcopis, & clericis, &c. 604
Episcopali audientia, &c. 605
Erogatione militaris annonæ. 741
Errore advocationum, &c. 613
Etiam ob chirographiarum pecuniam pignus tenere posse. 705
Exhibendum. 718
Exem-

Dn. Justiniani Codice.

Exmachis. 754
Exactoribus tributorum. 734
Exercitationibus, pro scholasticis. 707
Exactationibus arcifinum. 736
Exactationibus tutorum & curatorum pag. 677
Ex delictis defunctorum, &c. 634
Executione rei judicatæ. 694
Exercitoribus, & exactoribus. 665
Exhibendis, & transmittendis reis. 721
Ex quibus causis infamia irrogatur. 613

F

Ffisa cause adscita legato, 685
Falsæ monetæ. 727
Familia erciscundæ. 623
Feriis. 620
Fide instrumenti, & jure hastæ fiscalis. 734
Fideicommissis. 684
Fideicommissaria libertatibus. 688
Fideiexfensoribus minorum. 615
Fidejussoribus, & mandatoribus. 713
Fidejussoribus tutorum. 677
Fideiussoni, & quemadmodum pater pro filio teneatur. 736
Fideiussoribus minor. 615
Fructibus, & litium expensis. 604
Fundo dotali. 675
Fundis patrimonialibus, &c. 734
Fundis rei privatæ, &c. 740
Furtis & rebus oblatis. 678

G

Eneali abolitione. 731
Gladiatoribus penitus tollendis. pag. 738

H

Hereditate, vel cliane vendita 653
Hereditariis actionibus. 624
Heredibus instituendis. 680
Hæreticis, & Manichæis, & Samaritis. 606
Hic qui fe defendat. 734
Hic, qua sub modo legata vel fideicommissa relinquuntur. 685
Hic, qua vi, metusve causa gesta sunt. 623
Hic, qui accusare non possunt. 730
Hic, qui ad exhibendum conjungitur, &c. 627
Hic, qui in exilium munumittuntur. pag. 697
Hic, qui veniam ætatis impetrarunt. pag. 617
Hic, quibus ut indignis, &c. 681
Hic, qui a non dominis manumiss. sunt. pag. 689
Hic, qui in priorum creditorum locum succedunt. 704
Hic, qui sibi adscribunt. 727
Hic, qui latrones, vel alios criminosos, &c. 739

I

Mpuberum & aliis subſtitutionibus. 682
Inutis, & ubi quis domicilium, &c. 735
Infantibus expositis, &c. 718
Infirmandis pœnis, &c. 719
Ingenuis, & manumissis minitis. 672
Ingenuis manumissis. 689
In locum domûs tutor, &c. 677
In integrum restitutione postulate, &c. pag. 617
Interuris. 720
Inofficiofo teſtamento. 681
Inofficiofis donationibus. 622
Inofficiofis dotibus. 622
In jus vocando. 610
In quibus casibus in integrum reſtitutio non eſt neceſſaria. 617
In quibus causis militantes, &c. 620
In quibus casibus tutorem habenti &c. pag. 676
In quibus causis cessat longi temporis præscriptio. 691
In quibus causis pignus vel hypotheca tacite contrahitur. 702
Inſtitutionibus & ſubſtitutionibus. 681
Inſtitutione & exheredatione ſublata. 684
Inſtitutis matrimonio, &c. 672
Interdictis. 696
Inutilibus ſtipulationibus. 711
Judice, & calculis. 606
Judiciis. 618
Jure annorum exemptorum. 708
Jure dominii imperrando. 707
Jure deliberandi, &c. 681
Jure dotium. 673
Jure emphyteutico. 607
Jure fiſci. 734
Jure liberorum. 672
Jure reipublicæ. 737
Jurisdictione propter calumniam latam. pag. 618
Juris, & facti ignorantia. 607
Juriſdictione omnium judicum, &c. 610

L

Atine libertate tollenda. 689
Lege Legatis. 683
Lege Aquilia. 615
Legibus & conſtitutionibus principum, & edictis. 607
Legitime tutela. 676
Legitimis heredibus. 682
Liberali cauſa. 690
Libertis exhibendis. 698
Liberis posterisque, vel exheredatis. 681
Libertis & eorum liberis. 698
Litiſpendi. 708
Litis contestatione. 619
Litterum, & instrumm cuſtodia. 722
Locato, & conducto. 665
Lucione pignoris. 706

M

Aleficiis, & mathematicis. 716
Mendaci, vel contra. 650
Mandatis principum. 607
Mercatoribus, & metallis, & procur. negot. pag. 737
Metatis, & epidemeticis. 737
Modo mulierum, &c. 609
Monopoliis, &c. 665
Muliebribus, quæ ſe ſervis propriis junxerunt. 723
Muneribus & honoribus non cumulandis, &c. 735
Municipibus, & originariis. 733
Muriligulis & Gynæciariis, &c. 737

N

Aturalibus liberis. 675
Navicularriis, seu naucleriis, &c. pag. 736
Naufragiis. 677
Nautico fœnore. 649
Neceſſariis heredibus tollendis. 681
Ne Christianum mancipium, &c. 606
Ne de statu defunctorum. 690
Ne fiſcus, vel respublica, &c. 614
Ne filius pro patre, &c. 633
Negotiantes ne militent. 741
Ne quid contra publicam utilitatem. 736
Ne post ſuſa principia, &c. 733
Ne uxor pro marito, &c. 632
Nihil aggeratur non compendii. 720
Non numerata pecunia. 644
Non licere habitatoribus metrocomiæ. 739
Novationibus, & delegationibus. 716
Novo operis nuntiatione. 700
Novellarum actionum. 624
Nulli licere infamiæ, & repreſſoribus Numerariis, & actuariis, &c. 741
Nundinis, & mercatibus. 620
Nuptiis. 670

O

Blegationibus, & actionibus. 625
Officio judicis patroni pauperis. 698
Officio comitis ſacri palatii. 608
Officio comitis rerum privatarum. 608
Officio comitis orientis. 608
Officio Magiſtri officiorum. 608
Officio militarium judicum. 608
Officio præfecti urbi. 608
Officio præfecti prætorio Africæ, &c. pag. 608
Officio præfecti provinciæ. 608
Officio Vicarii. 608
Omni agro deſerto, &c. 739
Omni tempore inſtrumenta. 698
Operibus publicis. 700
Operis novi nuntiatione. 699
Ordine cognitionum. 600

P

Actis inter emptorem & venditorem interpositis. 669
Pactis conventis non ſuper dote, &c. pag. 674
Pactis pignorum. 707
Pagonis ſacrificiis, & templis. 606
Patris pignoris, & omni cauſa. 705
Patrono publico, & privatim. 739
Patrono pauperis. 718
Patronis qui ſibimet dare deſtinaverunt. pag. 664
Pedaneis judicibus. 619
Per quas perſonas nobis acquiritur. pag. 642
Pericula, & commodo rei venditæ. 657
Periculo tutorum. 677
Periculo ſucceſſorum præsidis. 736
Petitione hereditatis. 622
Piguoratitia actione. 700
Pignoribus, & hypothecis. 700
Plus valere quod agitur. 639
Poſſidente hereditas ſuſſicitandis. 681
Poſſidentium vectigalia. 778
Poſſidendo. 613
Precario, & Salviano interdicto. 698
Precibus Imperatori offerendis, &c. pag. 608

Præ-

Index Titulorum

Feudis, & aliis rebus minorum. 698
Feudum Decurionum fine decreto non alienandis. 735
Frefcripione longi temporis x. vel xx. ann. 691
Frefcripitione XXX. vel XL. annorum. pag. 693
Furtivis pignore, &c. 705
Furtivis pub. 743
Furtivis pign fili. 606
Furtivis fabolarum. 741
Furtivis carceribus. 921
Fundationibus. 615
Fundationibus. 613
Fundibus fecundfitione perunia. 628
Fu quibus caufis finit, &c. 689
Fu fuis. 953
Fuvenis fervorum fcrinium, &c. pag. 741

Q

Quando libellus principi datus fa-cit litis contefationem. 808
Quando civilis actio prajudicat criminali. 729
Quadruenni prafcriptione. 694
Quando dies legati, vel fideicommiffi cedit. 689
Quando filius, vel privatus, &c. 674
Quando pronocare non eft neceffe. 95
Quando, & quibus quanta pars non debetur ex bon. Decurion, &c. 735
Quando tutores, vel curatores ejfe de-finant. 677
Quemadmodum teftamenta aperiantur. pag. 682
Qua res vendi non poffunt, &c. 653
Qua res vel quemadmodum obligen-tur. 693
Qua res pignori obligari poffunt, vel non. 703
Quafcunque. 800
Qui admitti ad bonorum poffeff. pof-funt. 878
Qui etate, vel profeffione fe excufent. pag. 677
Qui petitores in pignore habeantur. pag. 704
Quibus ad conditionem praditorum fi-ducium, &c. 702
Qui bonis cedere poffunt, &c. 706
Quibus ex caufis majores, &c. 617
Quibus non objicitur longi temporis prafcriptio. 690
Qui dare iuffores, vel curatores pof-fint. 677
Qui & adverfus quos in integrum re-ftitui non poffunt. 617
Qui matrimonium non poffunt. 689
Qui miliare poffunt, &c. 741
Qui non poffunt ad libertatem perue-nire. 680
Quo pro fuo jure fibi videatur judices dare, dotium poffunt. 675
Qui petant tutores, vel curatores. pag. 676
Qui teftamenta facere poffunt. 680
Quod cum eo, qui in aliena poteftate, &c. 641
Quemadmodo & quando judex, &c. 694
Quorum appellationes non recipiuntur. pag. 696
Quorum bonorum. 697
Quorum legatorum. 697

R

Rapta virginum feu viduarum. pag. 735
Rationes communi operum publicorum & pa-tribus eventarum. 700
Re militari. 741
Rebus creditis. 614
Rebus alienis non alienandis, &c. 659
Recepta arbitri. 617
Rei vindicatione. 611
Re judicata. 694
Reftagiis, & fumptibus funerum. 614
Rem alienam gerentibus, &c. 660
Remiffione pignoris. 705
Repudianda bonorum poffeffione. 675
Requirendis reis. 739
Rerum annotarum. 695
Rerum permutatione. 611
Refcindenda conditione. 655
Refcindendis militum, &c. 617
Revocandis donationibus. 719

S

Sacrofanctis Eccleftis, &c. 603
Secundis nuptiis. 693
Sedition, &c. 739
Senatufconfulto Claudiano tollendo. 690
Senatufcia rotiandi. 695
Senatufcia, & interlocutionibus omnium judicum. 694
Sententia, quæ fine certa quantitate pronuntiatur. 604
Sententiæ adverfus fifcum latis re-ftat. 714
Sententiam refcindi non poffe, &c. 604
Sententiam paffa, & reftituit. 713
Sepulchro violato. 726
Servitutibus, & aqua. 623
Servo pignori dato manumiffo. 689
Servis fugitivis, &c. 705
Servis adventitiorum pignorum. pag. 615
Si adverfus libertatem. 615
Si adverfus tranfactionem, &c. 616
Si adverfus ufucapionem. 616
Si adverfus creditorem prafcriptio op-ponatur. 602
Si alienæ res pignori data fit. 703
Si antiquior creditor pignus vendide-rit. 704
Si certum petatur. 609
Si das conftante matrimonio. 675
Si de momentanea poffeffione fuerit altercatum. 606
Si ex falfis inftrumentis. 695
Si fervitutis, & Decurionibus eorum. pag. 741
Si major factus alienationem rerum habuerit. 617
Si monetipium ita fuerit alienatum. 661
Si major factus rerum habuerit. 617
Si mater inducentiarum promiferit. 677
Si minor fe majorem dixerit, vel pro-bauit fuiffe. 617
Sine cenfu, vel reliquis fundum com-parari non poffe. 657
Si omiffa fit cauda teftamenti. 684
Si pendente appell. mors interveneris. pag. 696
Si pro eum, vel alio modo abfenti poffeffio curbata fit. 705
Si pignoris conventio nomberatinem. pag. 607
Si pupper poffidens prafcriptiones vendi-tionis fuerit celebrata. 657
Si quis aliquem teftari prohibuerit. pag. 682
Si quis alteri, vel fibi, &c. 658
Si reftor provincia, &c. 670
Si fecundo nupferit mulier, &c. 672
Si fapius in integrum reftitutio poffu-letur. 617
Si fervus extera, &c. 611
Si fervus exportandus veniat. 660
Si tutor, vel curator interuenerit. 615
Si tutor, vel curator non poffint ex- pag. 677
Si verebis pignus agatur. 706
Si vetus ex pluribus heredibus. 700
Si unus ex pluribus appellaverit. 696
Si ut unifum heredi atem &c. 616
Solutionibus, & liberationibus. 616
Solucionibus, & liberationibus debito-rum eruntatis. 737
Spectabiles, &c. 609
Suffragia. 628
Suis, & legitimis liberis. 687

T

Tabulis cobiberdis. 698
Tabularii, feribæ, &c. 736
Temporibus in integrum reftitutorum. 617
Temporibus & reparationibus appella-tionum. 695
Teftamentarie tutela. 676
Teftamento militis. 679
Teftamentis & quemadmodum teftam enta ordinentur. 680
Teftamentaria manumiffiae. 688
Teftatur. 676
Teftibuscriis, & ftatutis. 742
Tranfactionibus. 612

V

Ubi cuique fifcales, &c. 610
Ubi de hereditate agitur. 609
Ubi & apud quem cognitio in integrum reftitutionis agitanda fit. 617
Ubi ea res non exercere debeat. 670
Ubi penatur tutores, vel curatores. pag. 676
Ubi Senatores, vel clariffimi, &c. 670
Veftigalia nova inftitui non poffe. 663
Veftigalibus, & commiffo. 662
Vendentur rerum fifcalium, &c. 718
Vendendis rebus civitatis. 737
Verborum, & rerum fignificatione. 683
Veftitus Holoberis, &c. 737
Veteranis. 742
Viarius manifmanis pracftare. 737
Vi bonorum raptorum. 739
Unde liberi. 679
Unde vir & uxor. 679
Unde vi. 697
Ufucapione pro herede. 690
Ufucapione transformanda, &c. 609
Ufufructu, & habitatione, &c. 622
Ufuris res judicata. 694
Uſuris. 646
Uſuris pupillaribus. 677
Uſuris & fructibus legatorum. 685
Ut actiones, & ab heredibus, & con-tra heredes incipiant. 932

Ad Novellas, Confuetudines Ligan & Paragraphorum.

Ut nemorum ufus infcio Prin. interdic. fit. 738
Ut cenfe poft pubertatem adfit tutor. pag. 677
Ut poffideric. 698
Ut in poffeffionem legatorum 687
Ut inter certum tempus criminalis que-ftio terminetur. 732
Ut nimo ad fum pacrorieium, &c. 738
Ut nullus ex vicinatu pro alienis ci- 739
Ut nemo judices una civiles, quam mi-liares, &c. 609
Ut quæ cofrum advocatis &c. 883
Ut ruftici, &c. 739

INDEX
COLLATIONUM IN NOTIS AD NOVELLAS
Dn. Juſtiniani contentarum.

Collatio 1. tit. 1. de heredibus & Felicitas. 723
Collatio 3. tit. 1. de leonnibus. 1808
Collatio 4. tit. 1. de nuptiis 743
Collatio 5. tit. 13. ut in privatis domi-bus facra myſteria non fiant. 1808
Collatio 6. tit 3. apud quos oporteat cauſ-fas direre monaches & afcetrias ibid.
Collatio 7. tit. 1. quibus modis na-turalis efficiatur fui, & de eo-rum teſtamento, five ab inteſtato ſucceſſione. ibid.
Collatio 8. titul. 13. ut licent novel-ſui vivis, & aliis perſonibus poſſi legitimam partem liberis deteſtibus, quamvis voluerint, reſiduum faculi-tatem fuam diſponere, & copia plena. ibid.

INDEX TITULORUM IN NOTIS
Ad Conſuetudines Feudorum contentorum.

AD LIBRUM I.

Tit. 1. *De bis, qui feudum dare poſſunt, & qui non; & qualiter acquiratur, & retinetur.* ibid.
T. 2. *De feudo guardis & ſpeciali-bus, quibus modis finiri, amittique.* 744
T. 2. *Qui & fuccedere & repudiare.* ibid.
T. 16. *Si de feudis defunctis contentio fit inter dominum, & agnatos vaſſa-li.* ibid.
T. 29. *De filio natis ex matrimonio ad Morganaticum contracto.* ibid.

AD LIBRUM II.

T. 33. *De conſuetudine reli feudi.* ibid.
T. 48. *De feudo non debente propinum feudi naturam.* ibid.
T. 52. *De prohibita feudi alienatione per Lotharium.* ibid.
T. 54. *De alloditis.* ibid.
T. 55. *De prohibita feudi alienatione per Friderieum.* ibid.

INDEX
DIVERSORUM DIGEST. ET CODICIS TITULORUM.
Lege & Paragraphorum, qui ſequuntur in Appendice.

AD leg. nonum Digeſt. de iuriſdi-ctione recognita prælectio. 705
Ad Titulum de actionibus empti & vendit. 748
L. 1. ibid.
§. Venditor. 750
L. 2. §. Si in empcione. 751
§. Verius. 752
L. 3. §. 1. ibid.
§. Si per vendicionem. 753
L. 4. §. Si ſervus mihi. 754
L. 5. 755
L. 6. §. 1. 756
§. Si locum. ibid.
§. Si vas. 757
§. Si in fundo ifte. ibid.
L. 7. Fundum mihi. ibid.
L. 8. Si tibi libertus. 758
L. 10. Item eſt notum. 759
L. 11. Ex empto. 760
§. Redhibicionem. 760
§. Idem ait 761
§. Idem Neratius ait. ibid.
§. Si quis rem venalicii. 762
§. Qui autem. 763
L. 13. Iuliauus. 764
§. Si vendicio. 765
§. Offerri. 766
§. Si fruftibus. 767
§. Si fundum. 769
§. Si Titius. ibid.
L. 2. inferiori. ibid.
L. 32. Si rerum de pannis, qui Papin. eſt ex lib. 2. queſt. 787
Ad Titulum, De appellationibus & relationibus. 788
Lib. 40. Digeſt. commentarios edixus a Divo. Gordofredo, operariorum collegia illicita eſſe non vetuit. ibid. & ſequ.
L. 1. De appel. & relat. 792
§. Si quis. 793
L. 2. ubi libelli. 794
L. 3. principi. Scio quæſitum. 795
L. 10. Si qui. ibid.
§. Si quis. ibid.
§. 3. Quatenus. 796.
L. 11. Quod eſt obſcripcum. ibid.
L. 4. Ab executore. ibid.
§. 1. Sed ab ea. ibid.
§. Si procurante. 797
L. 9. Illud ſcindum eſt. 798
L. 11. Cum ea tauſa. ibid.
L. 12. Si conſtet. ibid.
L. 1. §. Solent, ſi. quando appellan-dum ſit. ibid.
L. 16. Conſtitutiones. 800
L. 11. Cum in una. ibid.
§. Tutor. ibid.
L. 24. Negotiorum. 801
Ad Titulum undecimum, Eum qui appellaverit, in provincia de feu-

Index Titulorum

fendi . ibid.
Ad Titulum duodecimum, Apud eum a quo appellatur, Illum cautum agere compellentium . ibid.
Ad Titulum decimumtertium, Si pendente appellatione mors intervenerit . 801
Ad Titulum quadragesimumnonum fecisti libri Codicis. ibid.
Ad Legem Falcidiam. ibid.

L. 1. 805
L. 3. 809
L. 6. In pecunia. 812
L. 13. 805

INDEX TITULORUM
IN LIB. IV. PRIORIBUS COD. JUSTINIANI EXPLICATORUM.

Serie Alphabetica expositus.

A

Accusilius empti, & venditi. 1012
Ad exhibendum . 947
Ad Senatusconsl. Macedonianum. 979
Ad Senatusconsl. Velleianum. 980
Addictiones, & damnati, & Caducellarios judicum. 866
Advocatus diversorum judicibus non adhibendi sibi. 880
Adversaria fides. 880
Ædilitia actionibus. 1030
Alea ludo, & alearibus. 947
Alienationem mutandi judicis causa fabula. 913
Amentia, & capitalium admissitorum. 808
An Servus ex suo facto. 963
Apostatis. 826

C

Assa, ex quibus infamia &c. 882
Commercii, & mercatoribus. 1030
Communi dividundo. 942
Communia utrisque judicii. 942
Communium rerum alienatione. 1018
Contestationibus. 1001
Conditione ex lege. 957
Conditione furtiva . 956
Conditione indebiti. 953
Conditione ob causam datorum. 954
Conditione ob turpem causam. 955
Confortibus ejusdem litis. 944
Conditoria pecunia. 963
Contradicta judicium, &c. 869
Contrahenda emptione. 996

D

Defendendo Creditorum. 871
Deposita, vel contra. 985
Diluendum. 932
Diversis rescriptis, &c. 870
Dolo malo. 892

E

Edendo. 873
Episcopis, & Clericis, &c. 818
Episcopali audientia. 822
Errore advocationum, &c. 881
Errore calculi. 878
Etiam per procurat. &c. 909
Evictis. 1002
Ex debilibus defunctorum. 962

F

Amilia erciscunda. 941
Feriis. 913

Fideijussoribus minorum. 896
Fide instrumentorum. 968
Fide testimoniales minor. 893
Fructum reputandum . 943
Formalis, & impetrationibus. 915

H

Hereditate, vel alliene vendita. pag. 998
Hereditatem effiendus. 961
Hæreticis, & Manichæis. 824
His quæ vi metusve causa fiunt. 890
His quæ ad Ecclesiam confugiunt. 841
His quæ ad Statuas confugiunt. 843
His qui in Ecclesia manumittuntur . pag. 821
His qui potentiorum nomine, &c. 882
His qui certam ætatis impetrarerunt. pag. 907

I

In integrum restitutione minorum XXV. ann.
In integr. restitutione pofsulan re quid &c. 910
In jure vocanda. 865
Inofficiofi testamento. 931
Inofficiofæ donationis. 934
Inofficiofæ dotis. 933
In quibus causis in integrum restitutio non ejt neceffaria. 903
In quibus causis unilaterales, &c. 930
Institoria actione. 971
Judæis, & Callicibs. 818
Judicis. 916
Jure emphyteutico. 1045
Jurisperitis prajtare calumniam. 916
Juris, & facti ignorantia. 876
Jurisdictione omnium Judicum. 924

L

Ex Aquilia. 940
Legibus & conflitutionibus Principum. 831
Locatione conductione. 981
Lucris & condacto. 1043

M

Agistratibus municipalibus. 871
Mandati, vel contra. 988
Mendacio Principum. 814
Modo multarum. 870
Monopolitis, &c. 1031

N

Autica fenore. 983
Ne Christianum mancipium &c. pag. 819
Ne Comitibus, &c. 860
Ne filius pro patre, &c. 962
Ne filius, vel respublica, &c. 888
Negotiis gestis. 887
Ne libertas in servitutem &c. 824
Nemini licere ejusdem Salvatoris, &c. pag. 817
Ne vetu in fua caufa judicet. 919
Ne Sueffum baptifma cretur. 825
Ne uxor pro marito, &c. 959
Novatione obligationis. 1025
Numerata pecunia. 980
Nundinis, & mercatibus. 1024

O

Bligationibus, & alliendis. 958
Officio civilium Judicum. 858
Officio Comitis Orientis. 849
Officio Comitis rerum privatarum. 848
Officio Comitis rerum privatarum. 858
Officio Magistri militum. 846
Officio Magistri officiorum. 845
Officio militarium judicum. 859
Officio Præfecti annonæ. 855
Officio Præfecti urbi, quam. 844
Officio Præfecti vigilum. 857
Officio Proconsulis. 851
Officio Præfecti Prætorio Africæ. 847
Officio Præfecti Prætorio Orientis & Illyrici. 842
Officio Proconsulæ, & Legati. 849
Officio Quæstoris. 848
Officio Rectoris Provinciæ. 853
Officio Tribuni. 860
Officio Vicarii. 850
Ordine judiciorum. 922

P

Actis. 870
Pactis inter emptorem, & venditorem. 1024
Pagonis, & sacrificiis, & templis ejusdem. 830
Pactibus qui filius sunt disheredatus. pag. 1002
Patronis judicibus. 918
Pericula, & commodo rei venditæ. pag. 1009
Per quas personas nobis acquiritur. pag. 978
Petitione hereditatis. 935
Pignoratitia actione. 972
Plus petitionibus. 922
Plus valere, quod agitur, &c. 969

Postu-

Legum, & Paragraphorum.

Postulando. 878
Precibus Imperatori offerendis, &c. pag. 837
Prebationibus. 964
Procuratoribus. 884
Prohibita sequestratione pecunia. 952
Pro socio. 993

Q

Que res repetari non debeat. 1002
Que res venire non possunt, &c. pag. 837
Quando filius, vel privatus, &c. 961
Quando imperator inter pupillos, & viduas, &c. 935
Quando libellus Principi datus facit litis contestationem. 838
Quando licitat ab eruptione differendus, &c. 937
Quando liceat unicuique sine judice se vindicare. 932
Qui, & adversus quos in integrum restitui non possunt. 897
Qui legitimam personam habere standi in Judicio, vel non. 858
Qui pro suo interdicere judices debeat &c. 919
Quibus ex causis majores, &c. 912
Quod cum eo, qui in aliena potestate, &c. 975

R

Ebus alienis non alienandis. 1018
Rebus creditis, & jurejurando. pag. 950
Recepti arbitrii. 970
Rei vindicatione. 934
Religiosis, & sumptibus funerum. 949
Rem alienam gerentibus. 1011
Reputationibus, &c. 909
Rerum permutatione. 1040
Refcindendis venditionc. 1027
Reflituntibus militum. 910

S

Acrofanctis Ecclesiis. 815
Satisdando. 915
Senatusconsultis. 835
Servientibus, & aqua. 940
Servis creditorum. 902
Si adversus delictum. 901
Si adversus donationem. 930
Si adversus dotem. 900
Si adversus fiscum. 901
Si adversus libertatem. 808
Si adversus solutionem, &c. 927
Si adversus transactionem, &c. 898
Si adversus venditionem. 893
Si adversus conditionem pignorum. 898
Si adversus alienationem. 901
Si certum petatur. 911
Si contra jus, vel utilitatem publicam. 878
Si in communi eademque causa, &c. pag. 897
Si inter fidus rectum habuerit. 908
Si mancipium ita fuerit alienatum. 1028
Si mancipium in carcere. 1028
Si pecunia fit magnam diuersis, &c. 1005
Sine censu, vel reliqua fundum comparari non queat. 878
Si propter publicas perfecutiones &c. 1000
Si quis alteri, vel sibi, &c. 1016
Si fuerit in integrum restitutio postulatur. 907
Si servus extero, &c. 991
Si servus exponendus venerit. 1027
Si Tutor, vel Curator intervenerit. 896
Si ut omissa hereditatem, &c. 903
Si ut fe hereditatem, &c. ibid.
Spectacle, & sumptibus, &c. 917
Statuis, & imaginibus. 851
Summa Trinitate, & fide catholi. &c. pag. 813
Suffragio. 815

T

Emporibus in integr. restitutionis, &c. 911
Tefibus. 966
Transactionibus. 877

V

Bi causa fluxus agi debeat. 918
Ubi causa fiscalis. 870
Ubi convenitur, qui certo loco dare promisit. 917
Ubi de criminibus agi oportet. 926
Ubi de hereditate agatur, &c. 917
Ubi de possessione agi oportet. 926
Ubi de rationibus tam publicis, quam privatis agi oportet. 918
Ubi, & apud quem cognitio in integr. restitutionis agitanda fit. 908
Ubi fidejussionibus pati oportet. 916
Ubi in rem actio exercere debeat. 877
Ubi quis de venali, aliave conditione contendatur. 1029
Ubi Senatores, vel clarissimi. 919
Vellegiana non inficiari non possit. 1027
Velleianus, & commissis. 1025
Veteri jure emancipatis. 874
Vicefossis, & habitantibus, &c. 958
Uluris. 937
Ut allienus ab hereditibus, & contra hereditatem. 1016
Ut ille pendente. 839
Ut nemo invitus agere, vel accusare cogatur 930
Ut nemo privatus titulus prædite fuit. pag. 886
Ut nominal licent fine judicis auctoritate, &c. 887
Ut nullo pœnia fine. 854
Ut omnes judices tam civiles, quam militares, &c. 855
Ut qui ejusmodi advocatis. 882
Usuribus militum. 911

INDEX LEGUM, ET PARAGRAPHORUM
In Titulo de legatis III. explicatorum.

Ex 1. Sumpta est. 1045
§. Sed & Pedius. 1047
§. Hic quidem. 1048
§. Sicundum. ibid.
§. Illud certe. 1049
L. 2. 1050
L. 3. Si mulier. ibid.
§. Julianus. 1051
§. Si rem, quæ debeat. ibid.
§. Sed & habenti. 1052
§. Si autem. ibid.
L. 4. 1054
L. 5. 1055
L. 6. §. 1. 1056
L. 7. ibid.
L. 8. 1057
L. 9. 1058
L. 10. 1059
L. 11. ibid.
§. Cum effet, quis rogatus. 1060
§. Si quis ita scripserit. 1061
§. Sin fideicommissum relictum. ibid.
§. Hæc verba. 1062
Tom. X.

§. Si rem fuam. 1063
§. Qui alii illicite. ibid.
L. 12. ibid.
§. Si quis decem. ibid.
§. Rem fi quis emerat. ibid.
§. Plerumque evenit. ibid.
§. Immodum. 1066
§. Ipsi. ibid.
L. 13. 1067
§. Cum ita legatum effet, ut T. 1068
§. Cum ita legatum ifset quanta. 1085
§. Si here tibi. ibid.
§. Si Stichus. 1086
L. 30. 1090
§. Qui hortos. 1091
§. Cum in teflamento. ibid.
§. Qui fundum. 1093
§. Uxori mea. ibid.
L. 31. Si cui adeo. 1093
L. 32. Servium filium. ibid.
L. 33. Uxori. 1095
§. Uxori. ibid.
§. Cum Sejus. 1096
L. 34. Nomen. 1097
b §. Uni

Index Legum, & Paragraphorum.

§. Usi in hereditate, ibid. L. 46. 1121
§. ibid. 1098 L. 47. 1122
L. 35. 1099 L. 50. & 51. ibid.
§. Symgraphia. ibid. §. 52. 1123
§. Codicillis, 1100 §. 52. libera autem. ibid.
L. 36. 1100 §. 53. & libera autem. ibid.
L. 37. Cum qui decedent, 1101 L. 54. ibid.
§. Sejum, & Mevium, 1102 L. 55. 56. 57. 58. ibid.
§. Pater emancipato. 1102 L. 59. 1124
§. Magnam. ibid. L. 60. ibid.
§. Codicillis 1104 §. Servis, & ancillis, ibid.
§. Titia. ibid. §. Heredibus legatis. ibid.
§. Ubi. 1105 L. 61. 1125
L. 38. Pater filium, ibid. L. 62. ibid.
§. Duobus. 1106 L. 63. ibid.
§. Filium suum. ibid. L. 65. legatis servis. ibid.
§. Fundum. 1107 §. Si unus servus. ibid.
§. Lucius Agrippa. 1108 §. Ubi. ibid.
§. Quinlecim liberis, ibid. L. 66. avibus, ibid.
§. Tegularum, aliis in Plurali. ibid. §. 68. infirmum. ibid.
capit ab his verbis: fideicom. 1109 L. 70. Si cui luna. ibid.
§. Mucer. ibid. L. 71. Cum fuo, & §. fequ. 1127
§. Ubi. 1110 L. 73. Mummii. ibid.
L. 39. Pomponia. ibid. L. 77. Cum in fubftitutione, 1128
§. Propolitum ait. ibid. L. 78. Quidam ufi. ibid.
§. Ubi. 1111 §. 1. ibid.
L. 40. Poft emancipationem, ibid. §. Pro. ibid.
§. Ubi. ibid. §. Illud fanctfe, ibid.
L. 41. Unicum. 1112 §. Cocceus. 1130
§. In teftamento, 1113 L. 79. Si cloras. ibid.
§. Cedentibus. ibid. §. Autore legato. ibid.
§. Falcidiam. 1114. §. Servus quoque. ibid.
§. Teftamento patres. 1116 L. 83. Quod hic verbis. ibid.
§. Cetcumbre, ibid. §. Idem teftatori. 1131
§. Legatum. ibid. L. 89. Re conjunctis. ibid.
§. Teftamento, qui filium, 1117. De jure antiquo, 1137
§. Sive heres. ibid. De jure novo. ibid.
§. Agri. 1118 De verbis tamum conjunctis. 1138
§. Sorori. ibid. An jure accrefcendi tranfeat in fubfti-
§. Pater naturalis, ibid. tumentibus cum ea fervatisfolutis
§. Sejum, 1119 Trebell. reftitutior heredetas. 1140
§. Scevole. ibid. An jure accrefcendi in conjuncti tran-
§. Ubi. ibid. feat. 1150
L. 42. 1120. Ex conjunctis uter uxti profer. 1152
L. 43. ibid. An fubftitutus profcratus conjunctis, ibid.
L. 45. ibid. qui heredi, ibid.
§. Si filius. 1108

INDEX LEGUM, ET PARAGRAPHORUM
In titulo de operis novi nuntiatione explicatorum. 1170

§. Hæc autem edictum. 1174 §. Si quis forte: 1184 §. ibid.
§. Ex adverſus adjentes. 1177 §. Si plurium res fit. ibid. §. Si cum poſſem. 1192
§. Poteſt autem. ibid. §. Si plurium dominorum, ibid. §. Scindam. ibid.
§. Inde queritur. ibid. §. Si quis ipſi pratori. ibid. §. Movet, & §. fed. 1193
§. Opus autem, 1178 §. Sed eſt quis, & §. ſequ. ibid. Ad l. ſi priſcianum 15. 1198
§. Opus autem. ibid. §. Si quis rem. 1185 Ad l. ſi opus 16. 1196
§. Novitatem. ibid. §. Pretoria generaliter. 1186 Ad l. prætor ait 20. 1197
§. Inde queritur. 1179 §. Qui opus novum. ibid. §. Interdictum, & ſeq. ibid.
§. Juris conſti. 1180 §. Qui nuntiat. ibid. §. Si prætor. ibid.
Ad l. 2. ibid. §. Si in pluribus locis, ibid. §. Deinde, & §. Hoc interdictum
Ad l. 3. 1181 §. Qui remiſſionem. 1187 prohibitorium. ibid.
§. Si ex loco. ibid. §. Ubi ſupra leg. 5. & l. 6. & 7. Ad l. ſtipulatio 21. 1198
Ad l. 5. ibid. que ſunt de eadem re, 1189 §. Sive. ibid.
§. Nuntiationem, 1183 Ad l. 8. non ſolum. 1191 §. Quæſtium. ibid.

INDEX LEGUM, ET PARAGRAPHORUM
In Comment. ad Titul. 1. lib. 42. Dig. de re judicata explicatorum. 1200

AD Leg. 2. 1201 Ad L. ſi quis ab alio 13. 1214 Ad L. duo judices 28. 1234
Ad L. intra dies 7. 1203 §. Ubi. 1215 Ad L. duo 30. 1236
Ad L. 3. 1205 Ad L. quod juſſu 14. ibid. Ad L. tempus 29. 1237
Ad L. 4. ibid. Ad L. a divo Pio 15. 1216 Ad L. 33. cui adjungitur lex 35. ibid.
§. Si ex contentione. 1207 §. In teſtibus, 1217 Ad L. 42. 1239
§. Idem obſervandum. ibid. §. Si pignora. ibid. §. Paulus. 1240
§. Condemnatum. ibid. §. Si rerum. ibid. Ad L. ex contractu 44. 1241
§. Ubi. 1208 §. Rerum vero. 1219 Ad L. alle 45. 1243
Ad L. ait prator 5. 1209 §. Quod ſi res. 1220 Ad L. ſi quis dolo 51. 1246
Ad L. milet 6. 1210 §. Si poſt additum. 1221 §. 1. 1247
§. Pen. ibid. §. Sed ſi tempus. 1222 Ad L. poſt rem judicatam 56. 1248
§. Ubi. ibid. §. Sic quoque, & §. ſeq. ibid. Ad L. ſi duo 59. 1249
Ad L. ſi bonæ 8. 1211 §. Pronis, & ult. 1223 Ad L. ſi cum nolle 58. 1250
Ad L. furioſo 9. ibid. Ad L. ſunt qui 16. 1227 Ad L. in ſcriptis 59. ibid.
Ad L. qui cum 10. ibid. Ad L. inter eos 19. 1228 Ad L. quæſtum 60. 1251
Ad L. ſi Calendis 11. 1212 Ad L. ſi convenerit 26. 1232 Ad L. in ſcriptis 62. 1256
Ad L. in depoſiti 12. 1213 Ad L. preſes 27. 1233 Ad L. ult. 1257

Commentarius ad Tit. Dig. de uſuris & fructibus. 1259

INDEX CAPITUM
CONTROVERSIARUM
JOHANNIS ROBERTI,
ET
JACOBI CUJACII.

LIB. I.

CAP. I. De conditione, Si non impleverit, ex legibus Julia de maritandis ordinibus, & Papia Poppea. 1
CAP. II. De eadem conditione ex lege Julia Miſcella. 7
CAP. III. In quibuſdam, aut illa lex Julia Miſcella jure anteriori derogaverit, aut illi derogatum fuerit ſenatusconſultum Silanianum? & inde explicatur, & compoſitæ plenique legat. 13
CAP. IV. An & quatenus, cum in materia erroris, ſubſiſtat conditio? & de Cedrinis menſis adnotatio quædam. 17
CAP. V. Non eſſe opus negationis adjectione Mauriciani Reſponſi, l. liter 23. ff. de uſu, & uſuf. legato. 22
CAP. VI. Non recte addi negationem Pomponio in l. Statuliberis a ceteris 29. in principio. ff. de ſtatuliberis. 25
CAP. VII. Explicatio ejuſdem l. Statulib. & Quintus, ff. de ſtatulib. 28
CAP. VIII. Quem late patet vendendi emendique appellatione? 32

CAP. IX. Quo ſenſu accip. quod a Cujo dic. veteres pronisi, empt. vendit. vel in appell. uti ſol. 35
CAP. X. An qui locator, idem & cond. dici poſſit. 40
CAP. XI. Qui fiat, ut is locat. conv. ſubſ. quo conduſtor obligat. at non locator ex Paulo in l. ſi cui 22. ff. locat. 43
CAP. XII. An pub. cave. hab. ſine curat. ſuo creat. oblig. 49
CAP. XIII. An Caton. reg. ad heredit. pertineat. 56
CAP. XIV. Pretor vem detrahi negat. Diocles & Mine. in l. cuc. C. de locat. & cond. 61
CAP. XV. Nihil eſſe cur add. negat. Papin. in l. Gemenal. 78. ff. de reg. jur. 64
CAP. XVI. Quand. committ. ſtipul. falſi teſtium tempor. hab. cui cum die, & pana adjeft. ſit. 67
CAP. XVII. Quando committ. ſtipulat. falſi. teſtium tempor. hab. quibus non dies nec pœn. adjic. 72
CAP. XVIII. Quem multipl. correct. agitatus ſit cont. l. Barbar. ff. de offic. Pret. 82
CAP. XIX. Rep. affect. vetap. lall. l. ſi ſervus. 34. ff. de uſur. 85
CAP. XX. An negan. genin. aut neceſſ. ſit in Diocl. reſcripto, l. ult. C. de bit, qui ſibi aſc. aut ven-

venient Papin. in l. Titio centum 77. ff. de condit. & demonst. 88

CAP. XXI. An & quat. tegis act. hab. mag. munic. & leg. Pon. 92

CAP. XXII. Defensa lest. Ulp. in l. qui vult, §. fi cui. ff. de furt. 98

CAP. XXIII. Quid fruftus, & fruftuoſi appellat. in jure ſignificetur. 103

CAP. XXIV. Admitt. reg. Ulp. in l. 4. §. fi quis non tut. ff. de dali mali, & met. except. ſed eam addi neceſſe non eſſe. 107

CAP. XXV. Diſcrimen perpet. & temporis perpet. apud Juſtin. in l. ſeminus, §. alt. C. de donat. 109

CAP. XXVI. Quibus caſibus uſurar. nom. creditori pignus retinere liceat, & de Repromittenti ſignifie. 112

CAP. XXVII. Non eſſe neceſſe Gord. reſcript. in Lumbr. C. etiam ab extra. pet. pign. ten. poſſ. de duab. ſortib. intellig. 116

CAP. XXVIII. An pignoratitium tut. damnat. ad temp. in metall. ſive opus met. & dam. ad temp. in aliud op. poſſ. 121

CAP. XXIX. Comprobatur demus Paulo neque quidquam detrahendum in l. qui ſervum 33. in fin. neque quicquam addendum l. quoties 40. in fin. ff. de obligg. & act. 127

CAP. XXX. Addita quedam ſuperioris. notis ret. leſt. l. 3. ff. de reg. jur. 135

L. I B. II.

CAP. I. QUi poſſibuni dicantur, & que ſenſu Virg. Sybillam poſſibuna Ennæ preſtero dixerit. 139

CAP. II. De Poſt. etym. & de ortogr. non ſemper certa tenenæ ſervata. 143

CAP. III. An interdum appellatarum ex adverſo certi & incerti conditionum eadem ſit vis, & quatenus extendantur. 148

CAP. IV. Quid inter certi, & triticarium conditionem intercit, & an earum aliqua arbitrario dici poſſit. 151

CAP. V. An ut loci, ita & temporis adjecti ratione ſtricti juris ratio arbitretur. Stat. 156

CAP. VI. An titulis aliqui in Pandectis generalis conſtit. ſint. 161

CAP. VII. De obvigine fruftuum ſoluto matrim. facienda inter maritum & uxorem compendiaria, & certa tangenda. 166

CAP. VIII. Explicat. Papin. reſp. in l. fruftus, §. Papin. ff. ſolut. matrim. quemadmodo dot. pet. 171

CAP. IX. Quenam ſint. diverſ. inter rerum & uxorem ſolut. matrim. fructus ſeſtimandi ſit, ad mand. §. Papin. vers. & ex contrario, & vers. item ſi mulier. 177

CAP. X. An que ven. uxor. & ux. fil. mar. eadem vel ine. in fructuariis hered. & proprietarium ſolute uſufruct. vel emptor. non vulgati. diſcrimen ſuperioribus, & dom. dir. finito ſuperficiei uſu obtinetur. 181

CAP. XI. De inter vendit. & empt. ſimile fruftuum ſolutio. 186

CAP. XII. An herum mob. vendit. eadem ſit lectio bonif. l. 2. C. de reſc. vendit. 187

CAP. XIII. Nonnullarum venditori, ſed & empt. d. le 2. bonif. emp. 190

CAP. XIV. An & ad permut. & locat. conditionesque ejuſdem l. 2. ſeet. 194

CAP. XV. Quenam, vel ſortis, vel ſorti debite aſſimile intell. ap. Ulp. in l. ſi non ſortem 76. in pr. ff. de condict. ind. 199

CAP. XVI. Interreſſe plur. in ſpecie l. ſi cum decem 23. §. ſi pater, ff. ſol. matr. an pater impetu, & caute, an vero abſen. tantum, & ignor. filia dotem exegerit. 203

CAP. XVII. Nihil immutandum eſſe ex cont. d. §. ſi pater. 205

CAP. XVIII. Excuſſa ver. lect. & cur. Jul. in l. ſi ita ſcriptum 13. §. reg. ff. de leb. & poſt. lect. inſtit. 208

CAP. XIX. Conſtans ſibi cent. Pomp. reſp. in l. ſi a primo, §. ff. de lib. & poſt. her. inſt. 212

CAP. XX. Que alibi comp. in prior. par. l. dotalem 62. & in l. hæc 28. 66. ff. ſol. matr. 217

CAP. XXI. Reſp. affertio lectionis, & cum Scævol. 89. ff. de ſolutionib. 221

CAP. XXII. An qui vel nom. fiverit tantum a latrone, dumnat. vel quia accuſat. caetrap. tantum, ſatis hab. pro conſeſſ. atque convicti. 225

CAP. XXIII. Non cod. femper ſenſu quid dici conſtare in. om. & ſimpl. conſt. 228

CAP. XXIV. Add. ſup. nom. ad aſſer. apud Ulp. rec. lec. in l. 3. §. ult. ff. de tab. exhib. 231

CAP. XXV. An & quando emptori, cui in dictu adh. eſt fund. ob opus interim vi, aut cl. fact. competat interd. §. abſcide l. is qui in patenam, ff. quod vi aut clam. 233

CAP. XXVI. Quid Utilitatis Inutiliterſique dict. opus ſigu. 237

CAP. XXVII. Retract. conciliatio Pauli in l. 2. §. ſi a furioſa, ff. pro emp. cum Marcell. in l. fed & ſi res 7. §. 1. ff. de pub. in rem act. 239

CAP. XXVIII. An quis ejus rei nom. furti ag. poſſ. cujus ipſe fur ſit. 242

CAP. XXIX. Quib. caſib. furti act. conveniri poſſ. a cred. debitor, qui pign. fubor. explic. l. 1. quæſtus 12. §. pen. ff. de furt. 245

CAP. XXX. Cum nominatio tenet, utilis remiſſ. cum autem null. mod. tenet, inut. 253

CAP. XXXI. In quibus ſtat, an nuncianda ius non hab. eo qui nuntiat, quandoque tenetur nunciatio, quandoque nullius ſit momenti. 259

CAP. XXXII. Tertius caſus ap. Julian. defenſ. in l. ſi ſervo, plur. 53. §. 1. ff. de leg. 1. notatione detrahenda illius negotiose. 263

L. I B. III.

CAP. I. AN dolus dans cauſam bone fidei contractui vitiet. 269

CAP. II. Ad ſuperiorum comproh. explic. Ulp. l. ſi res æſtimata 13. §. 1. ff. de jure dot. & l. ea emptio 21. §. ſi quis virginem, ff. de act. empt. & Dict. in l. 5. C. de reſcind. vendit. 273

CAP. III. Bone fidei contractū quid. metus cauſam prob. non eſſe ipſo jure nullos. 275

CAP. IV. Quid inter ſtricta, & bona fidei judicia interſit quoad dolum in his quoquomodo admiſſum. 279

CAP.

CAP. V. An ſervus ab eo magnumſpes, cui minor dolo indulſus vendiderit, ea manumiſſione fiat liber. 280

CAP. VI. Reſpect. treſſ. offic. reſp. in l. fratre a fr. 38. ff. de condict. indeb. 283

CAP. VII. Nihil abſurdi ex eo conſequi, quod in hypoth. Affric. reſp. accom. contingere poſſ. unum ex fratribus nihil ex fratris peculio conſequi, cum alter ex ipſius peculi. non exig. quum. conſeq. 290

CAP. VIII. Qui in aſſer. reſp. ſpecie intell. conſuſ. & partitio. natur. oblig. tolli. 293

CAP. IX. Non idem eſſe dominium, & propriet. & maritum dotal. rer. conſt. matrim. vere dominum eſſe. 294

CAP. X. Non apte adhi negat. Paule, in l. Paulus 47. ff. de don. liberi. 301

CAP. XI. Non recte detrahi meg. l. ſed ſi res alien. 42. ff. de leg. 1. 305

CAP. XII. In empt. hæ. tranſ. jus accreſc. 309

CAP. XIII. Nihil neceſſe eſſe immutari ex contrar. l. Papin. 43. ff. ad Sen. Treb. 313

CAP. XIV. Juſtin. præſcens vol. mul. in dotis reput. ut tac. hyp. in hon. mar. credit. temp. anter. expreſſ. quoque hyp. jus hab. 315

CAP. XV. De ſign. dili. Inſuper: & min. mut. eſſe cont. l. 2. C. ſi unuſ. ſit caut. teſt. 320

CAP. XVI. Negationem neque detrah. eſſe Ulp. in l. 3. §. ſi quis duob. ff. de adim. leg. neque add. ei in l. ſi in ſacris 11. in fin. prin. ff. de reb. dub. 325

CAP. XVII. Petri & Filieſcam. ſol. profeſſ. dot. comm. eſſe, non etiam advent. 327

CAP. XVIII. Nihil a Trib. add. Ulp. neque in l. 2. §. 1. ff. ſol. matrim. nec in l. cum mortem 27. ff. de jure fiſc. 330

CAP. XIX. In quibus projecd. & ſuperf. poſſ. rat. interd. Uti poſſ. compet. expl. l. 3. §. item videamus, ff. uti poſſ. 332

CAP. XX. Confir. aſſer. recep. lect. l. ita tamen 27. §. quotient, ff. ad Sen. Treb. 338

CAP. XXI. Perperam in ex. Flor. proteruſiſſ. neg. quæ ſubſtituta ſint modo reg. a Papin. reſp. l. cum illud 25. §. ber. ff. quando dies leg. vel fideicomm. ced. 341

CAP. XXII. Quo ſenſu a Plin. dict. Arriſtea, antiq. jura ut recent. teſtiuſſe. 349

CAP. XXIII. An & quo, vel infuſtio vel puber. proximi in jure diſc. 351

CAP. XXIV. Diſſimil. eſſe rat. ejus quod ſerv. meus propr. vel Reip. Ulp. l. 3. §. ult. quod ipſi leg. ſunt, & ill. quod vel ſer. al. vel lib. hom. a me ten. fide poſſ. ſtip. ſit, aut quod hic leget. 353

CAP. XXV. Colum. depell. a trad. in aſſer. cont. §. pollet, de ſpecif. libert. in Inſtit. 359

CAP. XXVI. Quid intereſt. int. verb. hoc: Cum 14. an. 365
& cum ad 14. an. perven.

CAP. XXVII. Aſſer. recep. lect. & Fl. ex. ap. Marc. in l. Pub. 36. §. 1. ff. de cond. & demi. 368

CAP. XXVIII. Aſſert. lect. Flor. ex. ap. Paul. in l. in illa 8. ff. de verb. obl. 371

CAP. XXIX. In quibus ſim. diſſimillima hæc ſint Calendis, ante Calendas, Intra Calendas, & Poſt Calend. promiſi. 374

CAP. XXX. Quid intereſſe inter hæc duo, Poſt diem tertium Calendarum, & Die tertio poſt Calendas. 376

LECTO-

LECTORI.

Acobum Cujacium hujus libri Parentem esse nemo dubitat: nam & ipse Cujacius partum agnovit Observ. lib. XXIV. cap. 21. *Annibal Fabrotus curavit, ne seorsim ederetur liber Cujacii dignissimus, & interesset Reipublicæ literariæ, monumentum hoc extra Cujacii corpus non evagari; ne sensim auctori suo summo studiosorum damno periret: at Johannis Roberti* animadversiones, & notas *simul edi passus non est, putans Cujacii manes iratos habere, qui lucubrationes ejus, qui cum V. Cl. capitales inimicitias exercuerat, una curaret excudi. Sed quando viri alioqui non indocti Opera jam semel, atque iterum in lucem edita sint, ac evulgata, ut ne quid Cujacii, vel ad Cujacium petas foris, ejus in nostrum Auctorem lucubrationes hoc accensuimus; & qua humanitate a Cujacio acerbius in Robertum dicta ipse Fabrotus accepit, eadem te convicia a Roberto in Cujacium ingesta æquo animo feras, rogatum volumus: vale. Kal. Maii* CIↃ. IↃ. CCXXI.

Nobi-

NOBILITATE GENERIS, ET VIRTUTUM

PRÆSTANTISSIMIS JUVENIBUS:

Dn. ERHARDO GRIENTALER

In Cremfeck, & VVintern, Austriaco, &c.

ET Dn. JOSEPHO AMMAN

Ab Ammanseck, Styro:

Dominis, & amicis suis unice colendis S.

Quod antiquitatem in Homeri Iliade membranis inscripta, nucique includendæ effecisse, atque hanc industriam cum admiratione probasse audimus: idem me hi modo, quæ cernitis, operibus excudendis tentasse fateor, ut quæ prius forma grandiuscula, ac particulatim essent edita, eo meliore nunc atque apsiore in studiosorum manus opera mea vedirent. Eos autem hoc omne qualitercunque a me confectum, non ufquequaque fortasse probari omnibus intelligam: feci tamen, quod ante me in eodem studiorum genere fecerunt alii, feci studio atque animo eodem; successu, ut spero, haud dispari. Congessi enim in hoc volumen controversias a duobus præstantissimis hujus seculi Jurisconsultis, mutuo ingeniorum, ac eruditionis conflictu mixtas, & ad calorem usque disputatas: quæ cujusmodi sint, ex ipso loquitur: quantaquæ vero a multis nunc annis in Germania desiderata, omnium Academiarum & Doctores, & discipuli de hisce sedulo inquirentes testatum faciunt; in quibus merito nomino clarissimum virum Dn. D. Hermannum Vultejum, illustrissimæ Academiæ Marpurgensis Jureconsultum, fautorem, ac rerum mearum promotorem singularem, cujusque ope & consilio in meis operis typographicis plurimum uti soleo; utpote qui auctor mihi fuerit harum controversiarum prælo meo copiam studiose juventuti faciendi: quod existimavi, de Legalis scientiæ studiosis me meritum gratiam haud vulgarem; eamque ad rem exemplar, quod in hac urbe erat unicum, mihi fuisse comparavi. Expedem postquam magnis, sed literariæ, cumprimis autem Illustrissimis, ac potentissimis Principibus, & Dominis, Dn. Wilhelmo, *& Dn.* Ludovico, *fratribus germanis, Hassiæ Landgraviis, Comitibus in Catzenelnbogen, Dietz, Ziegenhain, & Nidda, &c. Dominis meis clementissimis, ipsorumque Celsitudinum Academiæ Marpurgensi omnem meam operam addixi, nihil potius habui, quam ut provinciæ mihi demandatæ pro virili vel ponderem; in hoc præsertim juris studio, quod in hac pra cæteris Germaniæ Academiis (citra invidiam dixerim) cum publice tum privatim longe est florentissimum. Omnino autem confido, operam hanc meam, ut omnibus literatis probatum cupio, sin ipsius pretium probarint ita. Quæ enim quisquam, opinor, vitio mihi vertet, si, quod auctores ipsi ante multos annos fecerunt publicum, idem ego nunc non patior privatum fieri, sed omnium atque adeo usui publico relinqui velim. Vobis autem vera nobilitate & generis, & virtutum præstantissimis juvenibus hanc operam meam potissimum dicatam volui, quod & virtus, & eruditio vestra id meretur. Præterquam enim quod natalium vestrorum splendor, rerumque experientia, quam in hac vestra ætate ex peregrinationibus per Italiam, & Germaniam vobis comparastis, suspiciendos vos facit: tum vero mores vestri ita sunt amabiles, ut omnibus merito vestro fitis carissimi; & quæ sunt raræ axes in hoc ævo, ingenii vigorem acumque, neque divitiarum vubigine, neque generis nobilitate premi, ac bebetari sinitis: ut dubium nullum sit, quin Divus ille, cui militatis, vos suo solio aliquando præfectos in Reip. gubernaculis auctissimes habiturus sit prudentissimos, atque æquissimos. Accedit haud vulgaris benevolentia, qua me familiariter hallenus estis complexi: quamque, ut firmis radicibus adolescat, grato officii rore irrigatam fovere æquum est. Accipite ergo quod vobis offero, & in vestros literarum thesauros æquis animis recipite; si non munus, at saltem pignus, ac testimonium vitæ, & candoris vestri, profecturum quocunque profectos: nosque laboribus bene precari, & favere pergite. Valete. Marpurgi, ad diem* XXI. *Januarii, Anno Christi M. D. XCII.*

V. N.

Studiosissimos Paulus Egenolphus, Typograph.
Academ. apud Marpurg.

Epigramma.

NOn opus hic hedera, non efiqui forenſibus haſtis,
Non ope præconia, qui fora cingat, opus.
Mercator prodit, mercisque encomia dicit:
Cede liber libro; cedite ſerta foro.
Cedite blattarum, neglectæ volumina, poſtes,
Mercator priſca prodiit arte novus.
Juridicas age quiſque fuas aperire tabernas:
Mercatorie opus ſalgeat inter age.
Legiferique locum plutei concedite libro:
Ordine Mercator principe primus velt.
Cujus, inquis, hic eſt? Cujusſ eſt nomine plenus,
Cujuſ mera eſt antiquo tela, parens,
Telam quid dixi? ſunt tela potentia juris
Contra Roberti robora tarta gravit.
En utriuſque ſimul completas lege pharetras:
His cunctos cunctum, robora robur agit.
Faller, an aſſtrue Mercator fortior illo
Exilii, & merci fers decus omne ſue?
Carnite mercatum vigilantes juris Athlete,
Curvite, ne clavus claudat, ut ante, forum,
Mors cito diſſtrahitur, que ſi bonitate probavit)
Et Mercatori ſtans fora prompta bono.
Quæſitus fuis hic auctor per mille tabernas:
Inventuſque diu nullibi, claſſus erat.
Redditur ecce ſuo: lans hoc, Egeiolphe, labori
Debita tota tuo, debita lucra ſypo.

Her. Kirchneri Poetæ, & LL. Stud.

Epigramma.

IN ROBERTUM REDIVIVUM.

SI cupis in medios legum penetrare receſſus,
Hunc eme præſentem grata juventa librum.
Si labyrinthæos animus fert ſolvere nodos,
Quicquid & emollit pectora navis habent.
Scilige præclari doctiſſimus ſcripta Roberti,
Egregiis iterum condecorata typis.
Faſtes Erythræus furioſa potentia gemmæ,
Quas tulit auriferis Lydia diva aquis:
Mauſſeus ab extremo tranſmiſſus littore gazæ.
Hic ubi flammicomis Phœbus inertat equis.
Leges noſtre bonæ, pretioſæ ſanctæ lapilli
Pura per æternos ſtant potiora diet.
His rerum potimur ſummis ſublime levati,
Et geminis vigili ſtruimus ſupera ſori.
His moderativtes dat Juſtinianus habenas,
Quos videt in ſtadio fortius iſſe ſuo.
Noſtrum peſcit opem Reſpublica tuta domique
Et ſoris, a nobis robora ſumma capit.
Cynthius Euvon cum Tirio ſcandit Olympum,
Et mutatiuis purior exit aquis:
Pertia ſtellarum Pallantias omnia condit
Aſtria: Titanis ſydera ſola patent.
Reliqua purpurea candit Themis una nitore
Sydera, ſic ſummi ſulget ab, axe poli.
Qui leges igitur faciunt, & jura wigere,
Marmoreis ſignant ſacta futura notis.
Sic ſe Vulteius ferat commendet ad annos,
Qui patet Heſſiace partas, & aure ſcholæ.
Sic Egeiolphe tua dilatas carbaſa fama.
Quando tuis mandas aurea dicta typis.
Virtuti utrique ſuis meritis celebrandus, & arte,
Dum Themis aurea clarior iſſe ſtudes.

M. Otho Melander Honenſis Haſſus LL. ſtudioſus F.
αὐτογλυφεύς.

DE DUOBUS GALLIS

Veritatem ex Vetuſtis LL. Ruderibus certatim eruentibus.

PUgnaces crepitantem diu quos Gallia Gallos
Penna per patrium vidit, & unque ſolum;
Germanis ttiam jam nunc ſpectacla parati
Indivunt precio grata minore ſoris.
De grano non tanta ſeci certamina Gallis
Novverit in cunctas mota vovire plagas.
Ervta ſed Legum do priſcis ſenſa ruinis
Æmula ſub lutem protulit ira novum.
Juſtitie tulit unde ſuum pars magna nitorem,
Et Divo in ſolio cultior illa ſedet.
Clarior hinc pridem ſublimibus evolat alis
Fama, nec in tenebris nomina magna latent.
Dulſa juventutis ſtimulent, que poſtera, juſſum
Ut cauſam in medio dicat agatque foro.

M. Joannes Hugius Haſſus F.

Viro

VIRO CLARISSIMO

LUDOVICO ALEALMO

Conſiliario Regio, Aurelianenſis provinciæ præſidi integerrimo & doctiſſimo,

JOHANNES ROBERTUS

Aurelianenſis Anteceſſor & Conſiliarius Regius, S.

NON poſſum non illud mirari, Doctiſſime Præſes, quod cum in iis artibus, quæ in veri inveſtigatione verſantur, duo vitia imprimis fugiende ſapientes monuiſſe de Officio ſcribous Tullius, quippe ne res incognitas pro cognitis habeamus, diſque temere aſſentiamur, & ne nimis magnum ſtudium, multamque operam in res obſcuras & minime neceſſarias conferamus: atque idem Juris noſtri magis quam ullarum aliarum artium ſectatores ab utroque vitio illo caviſſe & abſuiſſe, eodem loco teſtatum reliquerit: iſta jam tempeſtate noſtra, quæ mutatione in contrarium facta, hanc multo frequentius quam aliam ullam amplexos, in illa duo præcipites ruere conſingas. Nam (ut poſterius in præſens omittam, quod jam majore ſtudio verba curantur, & in iis atque etiam aliis ad propoſitum artis finem minus conducentibus multo plus operæ impenditur, quam in aſſequenda vera illa Juris cognitione, que in ipſis rerum argumentis uſui eſſe queat) quis ſero poſſe credat, ut non in primis illud ſi ſapiis inveniam, quo ipſa eorum ſcripta non aliam ſibi animo præſcripſe ſcopum arguant, quam ut quæviſ ante ipſos tradita convellentes, novis ſuis commentis ſus omne hoc noſtrum inficiant? dum id quoquomodo aſſequi cupientes, minus penſi habeni, an vella & a Juris ratione minime aliena, quam an longe longeque plurima ſint, que ex ſua ipſorum velut exquiſitiore penu depromant. Ut quidem eo quid tandem aliud effeciſſe, quam non ſat explorati, & perſpectis omnibus incognita pro cognitis habuiſſe, aut oſtentare forte voluiſſe, a ſolidioris eruditionis judicioque viris deprehendunture? Neque tamen ut interim, qui his aſſentiantur deſint: quin iſtos maximus conſequatur juris ſtudioſorum applauſus, ita ut vix iam fere alios, quam qui iſtiſmodi aliqua novitatis congerie ſeſe offerant, in pretio eſſe conſpiciat. Tantum & illa quoque ex parte ab illa ſeculo abſumus, qua indignabatur Flaccus reprehendi multa, non quod ceſſe illepidevæ, ſed quia nuper ſcripta & inventa eſſent: cuos nobis iam contra in Juris diſciplina id uſurpenvit, ſaſtidii vetuſta, novitatem vero præ ſe ferentia, vel hoc ſolo non vulgo & multitudini tantum, ſed & jam fere omnibus placere. Cujus rei quamuis ratio reddi queat, non diſpicio, niſi ſi pro ratione illud admittas, quod jam olim in eam rem ab Homero ſic proditum legimus.

Τὸν γὰρ ἀοιδὴν μᾶλλον ἐπιαλέονται ἄνθρωποι
Ἥτις ἀκροτάτην νυκτὸς ἀμολγαίην ἐπέπτατο:

Quod & probaſſe videri poſſe his verbis Pindarus:

—αἰνεῖ δὲ τολλαὶν
μὲν οἶνον, ἀοιδαὶ δὲ ὕμνον
νεωτέρων. "

Ideo eo jam ventum, ut qui ſic ſtantes legum noſtrarum contextu, qualis ad hanc uſque ætatem conſentientibus quoque exemplaribus omnibus pervenit, ſententiæ non antea audite, & novi inventi exeogitandi alia ratione ſe deſtinatas ſentiant, quo id quamvaverſus aſſequantur, jam non in interpunctionem, notarum, literarum, ſyllabarum, dictionumque tantum inverſionibus mutationibuſque ingeniioſi ſeſe præſtare contendant, ſed nec a clauſularum interpretarum additionibus detrallationibuſque temperent: adeo ut non diſſimile quid in hanc Juris artem irrepſiſſe agnoſcas ab eo, quod in ſacris literis olim Manicheis familiare fuiſſe teſta-

tur id illis exprobrans D. Augustinus, quos prout extarent locos ad suum ipse sensum detorquere non valerent, falsos & depravatos esse asserere, neque tamen eam falsitatem scribentibus Apostolis, sed exemplarium exscriptoribus tribuere. An non enim idem & isti? nisi quod etiam ulterius progressi, non librariis modo, sed eo amplius Juris voluminum compositoris Triboniani cum imprudentiæ, tum & inscitiæ, quin etiam malitiæ, quæ miscuit & alio pervertit delirat, adscribere non dubitent: Atque late adeo jam graſſetur hoc malum, ut quod Timonem Nicæum ab Avaro rogatum, quanam ratione verum & incorruptum Homeri poëma certo sibi comparare posset, respondisse scribit Laertius; τὸ τῶν ἀρχαίων ἀντιγράφως ἐνωτίζεσθαι, καὶ μὴ τῶν νῦν διορθωτῶν, id jam & de Juris nostri voluminibus optissime dici posse. Quæ eo gravius ferenda, quod non jam male feriatorum sciolam tantum manum exitiale id cacoethes occupaverit, sed & plerosque etiam eruditos viros pervaserit. Qui qua mente idem miro studio agitare non desinant, aliorum esto judicium: me certe, in quibus Juris nostri auctorum sinceritate malo ipso more aliorsum quam oporteret, deflecti videretur, ut contra starem, non infestandis cujusquam, sed Juris civilis puritati, & integritatis vetustæ tuendæque, solum studium permovit. Judicio id est, quod editis antea in eam rem Receptæ lectionis libris notatis, neminem præcipue attingens, ab omni verborum contumelia, & acerbitate longissime abfuerim, ac neque illa mea me plane afferere, aut aliena damnare ibidem initio sim professus, verum ea tantum, quæ contra exemplarium fidem negantia ajentiave facta essent, in disquisitionem revocare, ne quis me Sententiæ meæ προκατηγόρους esse voluisse arbitretur, ac inde eo magis se perstrictum queri posset. Itaque & illos, quibus nostra ipsos censingere visa ea minus probari potuerunt, eadem in nos moderatione usi par fuit, nec acrioris se ad convincendum quam revincendum præstare. At illud non parum moveris, quibus non, ut omnibus quoad fieri posset prodesse, ita & omnibus placere constitutum est. Quid enim illis placere curem, quibus ipsa displicet Juris nostri synceritas & auctoritas? Certe in eo quod jam olim institutum peragere contendimus, non aliorum judicia moramur, quam eorum, qui cum nec præjudicio ullo, nec popularis plausus aut novitatis gratia transversum agantur, ea rationumque probare, & luce lectionesque digna existimare in animum inducant, in quibus velit judicii vetio esse. Quolem cum te esse, ac eo amplius optimarum aliarum artium scientiarum cum veteſtissima Juris cognitione conjunxisse, ex publici muneris mihi tecum commutati tractatione compertissimum habevem, V. Clariss. hæc superioribus seriis a me in Juris civilis auctorum & interpretum scripsis animadversa, tanto primum Censore aus sient, aut cadere optavi, qui etiam in iis, quæ Judicio minus perfecta & accurato excidere potuerunt, nonnihil & quotidianum docentis operum, & forensis vinculo properantis excusaturus videretur. Tribus autem istis Animadversionum libris illud nostrum asserendæ receptæ lectionis (si cubi temerario ausu attentata sit) institutum difficillima hic civilium morum jactatione primum, deinde vero & fori occupatione diu intermissum magna ex parte persequimur: quos si a te non improbari intellexero, idem doctorum, & egregie cordatorum omnium futurum judicium confidens, male in hanc Juris disciplinam affectorum oblatrationes constantiore proposito posthac despexero. Bene vale. Aurelix, pridie Cal. Decembr. 1579.

ANTO-

ANTONIUS MERCATOR JOHANNI ROBERTOS.

EGi libros tres Animadversionum, quos triennio parturisti, & edidisti nuper; de quibus quid sentiam si forte requiriti, essent memorabiles, si essent ante annos CC. serius editi, non sunt memorabiles: digni tamen mihi sunt visi adnotationibus, quod subobscuriores essent: quia nec tu in scribendo latina sermone, nec ita versaveranda arte, & sensa communi uti soluisti, quodque in Dominum meum, & in veritatem ipsam verum essent aliquanto impudentiores immodestioresque. Has ego si feci te inconsulto, non est quod doleas: feci enim in rem tuam, primum ut ex obscuro clarior esses & suavior, deinde ut via tibi patevet, qua decrrabat, si eam ingredi forte tandem, & capessere velles: hoc tantum dolere & queri potes, quod Lavarius abhuerim, qui in hoc opere mihi supperias ferrent, facerentque secundas: sed quid egissem? non poterum solus tot sufferre animadversionibus, alii mihi fuerunt in auxilium adsocandi Doctores. Verum ferries, me in hit, etsi non sequi sermonem sensumque tuum, utrumque tamen adsequi probe. Convicia autem, quæ Domino incessisti non nisi parce & defristle vesequi, quia ea omnia tibi potius te incessisse existimavi ejus vicem. Aliut, nisi ego occupassem, secum egisset acerbius: ego me præbeo clementiorem. Imo alius forte transmisisset ad plures: ego te incolumem servo, & ita me Deus amet, mentis & animi tui sanum esse percupio. Vale. Avarici Biturigum, VII. Id. Octob. CIↃ IↃ. LXXX.

JOHANNIS ROBERTI

AURELIANENSIS ANTECESSORIS

Et Conſiliarii Regii

AD SYNCEROS LECTORES

PRÆFATIO.

IX antea credidi (ſyncere Lector) quod audieram, feras, quo arctius irretitæ tenentur, eo magis irritari, vehementiuſque commoveri: at ego idem propemodum jam nunc reipſa experior. Nam cum ſcripſiſſem Receptæ lectionis libros duos, quos novem poſt annis protervius multis locis Jacob. Cujacius vellicaſſet, & ego exin Animadverſionum libris, quos edidi, pleraque admiſciſſem, quibus ejus & calumnias detegerem, & errores certius patefacerem: ecce quaſi qui ſe illis undique circumcluſum, & in angustias redactum ſentiens, impotenter id ferret, irritatior & concitatior effectus, impetuoſius calcitrare, & ferire occipit: nil non movet cum argutiarum calumniarumque, quibus nos opprimat, tum & petulantiſſimorum verborum convitiorumque, quaſi ex vetuſtis ganearum lacunis maxima ex parte conquiſitorum. Quoties Matrucinum vocat, baubalionem, burricum, lucumonem, magnum cantherium, farem, afinum, ſeſquiaſinum, infantem, bis infantem, fatuelem, locifugum, tenebrionem, potitio ſtultiorem, cucumerem, peponem, & quid non? dicas non modo pudoris omnis oblitum, ſed & qualiſcunque ſui ipſius. Quin & alium Ajacem maſtigophorum in nos irruere credas, qui niſi ipſe feriat, Cordaliones, Colaphos, Coraces (in cujuſmodi homines imperium habere fertur) truculentiſſime nos ferire jubeat. Adeo ut mihi primum ab eo læſo, & ejus furori obſiſtere paranti; Plautinum illud haud ab re prædici potuiſſe agnoſcam:

Non tu ſcis? Bacche, bacchanti ſi velis adverſarier,
Ex inſana inſaniorem facies, ferret ſæpius.
Si obſequaris, una referiet plaga.

Atqui cum illos meos Receptæ lectionis libros eo conſilio ſcripſiſſem, ut quoad poſſem, iliam non unice, ſed plurorumque licentiam, quæ plus æquo invalefcere videretur, compeſcerem, ex quavis conjectura (quæ ſæpius fallere ſolent) commutandæ, & pervertendæ juris noſtri auctorum receptæ, & exemplarium omnium fide comprobatæ lectionis, & illorum neminem, nedum illum, acerbiore ullo verbo notaſſem, cum (ſi quidem ſe non jure a me repreſenſum adverſarius ſcriptis commonſtrare poſſe confidebat) in nos eadem verborum moderatione uti par fuit, illudque Ariſtophanis ſubſequi:

Ἔλεγχε θλίγχε· λοιδορεῖσθαι δὲ σ' ἐχρῆν
Ἄνδρας ποιητὰς ὄντας ἀφροντίδας.

Non autem tot cavillis, & mordacibus dictériis, indigniſque convitiis inceſſere, ac iis probris onerare, quibus Obſervationum ſuarum poſteriores libros aſperſit. Quæ cum ſola pri-

PRÆFATIO.

GRÆCARUM

DICTIONUM

Quæ continentur in hoc Sextro Tomo Operum Posthumorum.

INTERPRETATIO

HACTENUS DESIDERATA.

ὡς λόγῳ, in rationem referre.
ὁ τῶν μὲ, etſi non dolo.
ὁμολία, lex conventionis, & Præſidis auctoritate.

pag.641. ἀντιγραφεύς, antiſcheſi.
pag.643. ἀντιγραφικὸν δικαίωμα, excepti confeſſio.
pag.647. ἀντιγραφὴ, antiſcheſi.
ἀντιγραφὴ, mutuum uſus. *Ibi cad. pag.*
ἀντιγραφικὸν, de antiſcheſi, de mutuo uſu.

pag.648. ἀντιγράφειν, de antiſcheſi.
ἀντιγραφὴ, mutuus uſus.
ἀπείων τόκος, majorem uſuram per exuperantiam.

pag.649. ἄγραπτα, pecuniæ mediterraneæ, & ſine pignore.

pag.650. ἀντίγραφος, antiſcheſis.
pag.651. ἄγραφος, initium non inveniens eſt.
pag.655. ἀγοραστικὴ, de auctione.
pag.656. ἐμπορικὸν, mercatorum more.
ἀπὸ κτήσεως, poſſeſſiones privatis noſtris addungi.

pag.657. μαγιμᾶται, una tantum parte præſcente.
pag.661. ἄβεργοι, veſtigalia, quæ pro evehendis rebus penduntur. *Novella*, quæ pro invehendis.
ἀποστολαρίκιον, fraudati veſtigalis crimen.

pag.663. πτελῶναι, publicanos.
ἐν δίκαις ἀβέργων, in Præſidis conſpectu.

pag.664. χρυσοφόρον, chryſargyrum.
pag.665. ἀσυχρῶσις, mutuum uſum.
pag.667. παραγώγιον, promutuum.
μοναὶ, parvum per elementa.

pag.668. ἐφιστῶντες, ἐπιστάται, emporientæ, meliorationes.

pag.669. ἑρμηνῆαι, prælationis.
γενικὸς, generalis.
ἑρμήνευται, interpretes.
ἐμβολοποιεῖν, prosenecticum, interpretis honorarium.

pag.670. ἐμβολοποιεῖν, prosenecticum.
ἐμβολοποιεῖν, interpretis honorarium.
ἐπιγραφὴν ἔχουσα, ante nuptias donationem.

pag.671. ἐπιγαμικὰ γράμματα, de myſticis nuptiis.
ἐπιγαμία, fœtus hæreditio.

pag.673. ἐναντιοφανὴς, quod contrarium videtur.
ἐναντιοῦται, contrariatetur.
ἐναντίωσις, detinere.

pag.675. σημάδιον, ſignum, indicium.
ἐπεσημάνατο, ſignum infignes.

pag.676. ἐν τῷ, in libro de tutoribus compoſito.

pag.678. ἴνα τὸ λοιπὸν, ut reliquum temporis intervallum certus, ipſius hereditatem agente.

pag.680. ἐπιγράφεσθαι, integre ſcripta.
τύπωμα, formulæ.

pag.683. τύπωμα, formalia.

pag.684. ἐπιτάλικον, fatis diſtinctio. *Ibi cad. pag.*
ἐπιγράφω, inſuper habere.

pag.685. ἔπαινος, aſſuro.

pag.686. ἐπιπόνως, fœcuriſtem.

pag.688. ἐπιτάλικον, ſecundum ætatem.

pag.689. ἐπιλλύσιμον, reverſionem in ſervitutem.
τῷ τρόπῳ, venditioni.

pag.693. τοῦ ἐπιτρόπου, principalis civium. *Ibi ſubinde*, defenſoribus civitatum.

pag.694. ἀποκαθίστασις, revocationis a fiſcalibus.

pag.695. ἀπὸ μακρόθεν, live altera, live utraque parte præſente.
μακρόθεν, una tantum parte præſente.

pag.699. μακρόθεν, una tantum parte præſente.
ἐπιγαμικὰ, matrimonia. ἐξωστικὰ, proteſtationes.
ἔξοπλισμα, ſolaria.

pag.700. νεαὶ κατασταῖσαι, de innovationibus.
pag.703. οἱ ἐπαύλεις, in alteris adibus habitantes.
ἐπαύλεις πολιτῶν, ex præſumptione.

pag.707. βῆμα πατρικὸν, bonum oratorium.
πάτρωνος, pagi præfectus. πατρωνεῖα, pagi præfectura.

pag.734. ἰδιόγραφα, ſcripturæ propriæ, privatæ, chirographa, quali manu propria ſcripta.
πρόσωπα, poſſeſſor.
πρόσωπα, domeſticos res adminiſtrantes.

pag.711. πόλις, plus, vel minus.

pag.712. πρὸς ἀλλοτρίους, de mutuis fideiuſſionibus.

pag.713. πρόσωπα, debiti agnitionem, debiti negationem.
ἐπιτρόπους, defenſores civitatum.

pag.714. τὸ μὴ ἐξ ἀρχῆς, quidni? *Ita Scholiaſtes*, quod valeat, faciatne.

pag.715. ὡς ἐν κατασθένει, ut in depoſitione.
τύπος τῆς ὑποθήκης, formæ præfectorum prætorio.
ἐπιγραφὴ, edictis Præf. præt. *Ibi de Decretalibus*, a conſtitutionibus imperialibus.
βασιλικὸν, ἐπιτάλικον, imperialium conſtitutionum, Præfectorum prætorio.
κατὰ πρόσωπον, per præſumptionem.

pag.716. κατὰ πρόσωπον, per præſumptionem.
μακρόθεν, debiti trinitarii.
ἄνευ ἀρνήσεως, ſine negatione.

pag.717. ἄνευ τοῦ ἀρνεῖν, ex ipſa natura ratione.
πίστεσθαι ἀπορίᾳ, imaginarium apocham.
οἱ τὰ ἄνω, ad domos everſionem.
ἀντικὰ ὀνόματα, formalia verba.

pag.720. ἀναζήτησις, inveſtigationem facere.

pag.722. τὰ ἀκόλουθα, impietatis.

pag.726. ἐπιγραφόμενον, ſiſtam monetam ſculpentes.

pag.727. ἐπιγράφειν, σφραγῖδα, formam, acherypſum, ſigillum.

pag.729. ἀφιέμενα, manumittorum dando non fieri.
δοτικὸν, poſitive.
ἀφιέμενος, oblatio, occupatio. ἀφιενὸς, rapina.

pag.730. χάραγμα, aggeres.

pag.732. κατηγόρια, accuſationem.

pag.733. ἐρμηνευτικὸν, interpretationi deferviens.

pag.734. ἐν πολιτείαις, ex præſumptione.
πᾶν πρόσωπον, bonorum quæ nuntiata ſunt.

pag.735. πρόσωπον, bona ſupra dotem.

pag.736. ὁρίσασθαι, optare, precari.

pag.738. πρόσωπον, ex loco ad res digniores condenſas fidio.

pag.739. ἐξ ἑτέρου ἀρχῆς ἐνάδει, qui defertum agrum ingreſſus.
ἐνάδειος, indictionem. *Ibi cad. pag.*
ἀναγκαιοτάτου ἐπιτρόπου, ἀναγκαίου, ἐπιτρόπου, ſimul heredes, qui una veſtigalia locarunt, qui prædia communia habent, qui ſimul centum pendunt.

pag.740. συγκοινὰ ἐμπορικὰ, prædiorum maſſa fundum dantium ad certamina ſtaturum.

pag.743. δικαίου, decretum.
ἐν τῷ εἰς ἐπιτρόπων λόγῳ, in ſermone de tutoribus.
πολὺ διαφέρει, de diverſis capitibus, & ſolutione nuptiarum.

pag.744. πρόσωπον, ſuperficiarium, libellarium.
εἰς πρόσωπον, ad incolarum.
διοικητὴς, detentor, poſſeſſor.

pag.746. πρόσωπον, ἔργον, opera perfectio, opus.

pag.756. τύμβος, ſepulchrum.

pag.759. κατὰ τὸ, per formam, quæ vocatur litis deferre.

pag.804. τὰ λοιπὰ, reliquum relinquere.

pag.806. ὁμολογίαν, confeſſionem.

pag.807.

pag.807. ἀνεθέσεων, donaria diis vota, & in templis appenſa.

pag.813. ὑπόστασις, ſubſtantia parem.

pag.814. κακόηθες, malitia, improbitas. ἀνθρωποφύλαξ, humanitatem adorantes.
ἀνακόπτει, natura partem.
ἀναίσχυντος, egreſſio.
ἐν πνεύματι, ſpiritus veritatis, quod ex patre procedebat.

pag.815. ἀποβλητοποιεῖν, excommunicatio. *Ibi cad. pag.*
ἀποβλητοποιεῖν, depoſitio.

pag.817. παραπόμπιμος, libellario.
γενικὸς, generaliter.

pag.819. ἐν διατάγμασι, in conſtitutionibus.
διάταγμα, facerdotum.

pag.820. πανδέκται, canon, qui curtum habent veletudinarium. πανδεκτικὸν, qui ſenſum.
ἐν ἑνὶ, qui inopix cunim habet.
ἀκόμητος, ἄκομος, defenſorum ecclefiæ, chorepiſcoporum.
χωρεπίσκοποι, qui nunc dicuntur exarchi.
ἐν ἐπαρχιῶν, ut eodem monere fungentes ad formam.
πανδέκται, circuitores.
ἐν τῷ, a circumeundo, & fidelis commonefaciendo.
πανδέκται, exhortatio.
πανδεκτῶν, hipeniſer barbarus.

pag.821. ἐκδίκοι, defenſores Urbium.

pag.824. ἀναφορὰ, memoriales, eccleſiæ, conventicula.

pag.830. ἀδόκητον, nefas eſſe propheticiis, & dominicalis eos, qui a ſeniore liberati ſunt, ſervitutis ingo ſubmitti.

pag.831. τὸ κεφάλαιον, quod decretum fuerit, legem ferre.

pag.832. ἔνομ. cum legem conſtituimus.
ἐνόμισεν, ſtatuit, ſanxit, judicem.
ἐνόμισεν, ſtatuit, ſanxit, judicem.

pag.842. βασιλικὸν, ſeam ſalutis & in noſtris ſtatuit antiquatas ſtatuit.
πρόσωπα, priſtæ mirum, ſatellitum.

pag.845. ἀπὸ κοινοῦ, ex communi.
ἀπὸ κοινοῦ, ἀπαιτῶν, latet, latercolor.
ἀπὸ κοινοῦ, ἀπαιτῶν, magnus legum conditur.

pag.846. πᾶν τὸ τῷ αὐτῷ μέτρον, ſtatuorum quæ in aula ſunt.

pag.854. μητροπολιτικὸν, metropoli.

pag.860. ἐπίκλημα, juſti patrei ſabana .i. lintea ad lotes evincendas.
ἐπίκλημα, dolorem, ſabanum.

pag.861. ἀπόκλησις, adhuzius juriſdictioni, imperio.

pag.863. ἐξ ἀρχῆς, ex diſcrimine.
ποῦ εἰς, eos, qui magno crimini obnoxii ſunt.
ποῦ ἀπαιτῶν, de captivitate.

pag.864. ἐν μαθήσεσι, & nequiquam.

pag.867. ἐπιμονὴ, prudentem virum.

pag.868. ἐν οἷς τόποις ἐπιδημία, duumviri urbium.
ἐπιδημία, duumviri urbium.
ἐπιδημία, juridicum.

pag.875. κατὰ λόγον, æquum ſtatuimus.

pag.876. κατὰ ἐνεστῶτα, ad diſtinctionem.

pag.877. συγχωρητικὸν, remittendi judicum.

pag.881. ἀναπαυόμενοι, minutas de tenuibus diſputationes.
πρὸς ἀλλοτρίους, de cauſis, ex quibus infamia alicui non irrogatur.
πρὸς ἀναπαυόμενοι, ad diſcrimen.
ἐπὶ τοῦτο, ego delationem amo, licet delatores non laudo.

pag.885. χρόνος, ſupera diſſenſio hominibus cum potentioribus congreſi.

pag.886. ἀνάφορα ζῶν, celebrare.

ἀπαιτῶν, ſua poſcente.

pag.888. ἄρον, ſignum.
ἄρον ναυτικὸν, ſignum eſſe tabellum, quæ dolibus & locis illis affigitur, quæ prignori ſunt obnoxia, pro dominorum debitis.

pag.889. ἐν ἄρουσι, cum voluerit, ceſſat.

pag.891. στρογγυλὸν, ſtrangulationes vi factoram contemptorum.
στρογγύλον, aſperitate factorum.
ἀκὰ, ex perſpicuis indiciis.

pag. 893. ἄτα τὸ, eb etatis infirmitatem.

pag. 901. ἀπὸ ἄτου, fed cum deliſtum.
ἀπὸ ἄτου, ſynallagma.

pag. 903. ἀπὸ τόπου, ad hæc.

pag. 906. ἀφίεται, facere diſtum perfectionem.
ἀφιέμενος, tabulas patris.
οἱ δίδυτοι, pudenda hominis.
ἀναγκαῖον, neceſſarium patrem.
ἀπὸ τοῦ, puerorum.
τοῦ, nuptiarum tempus.

pag. 911. ἐν τοῖς, in actibus proprias.
ἐπιμέτρου, fore.

pag. 916. ἀλυπαρεῖν, jusjurandum calumniæ, utriuſque partis.

pag. 917. βῆμα, dona, quæ in omnium arbitrio ac poteſtate dantur.

pag. 920. ἀπόπαιδα, perſonam non habens.

pag. 922. ἀπόδοσις, dilatio non eſt in judicis.

pag. 931. ἐν ἀρχαῖς, qui maximi rebus præeſt.

pag. 940. πρόσωπον, præpoſterum.

pag. 941. ἐπιμονὴ, dividendæ ſubſtantiæ, hereditatis.

pag. 946. ἐν τόποις, in poenam.

pag. 949. πρόσωπα, quæſtionem.

pag. 951. ἐλευθερία, ſolidum proprie.

pag. 967. ἀγωγὸν, non ſcripſum teſtimonium adverſus ſcripta, quæ ſcripta non habere non poteſt.

pag. 974. πιστὸς, fidelis.

pag. 980. ἀπαιτῶν, remunerationis.
ἀπαιτῶν, ἀπὸ, datio cum fide.

pag. 988. βεβαίωσις, dare epiſtolas.

pag. 990. κατὰ τοῦτο, verbum verbo reſpondens.

pag. 991. κατηγορία, influere.

pag. 998. πρόσωπον, prælationis.

pag. 1001. μέτοικοι, ſervum.
ἀκολουθία, hyacinthus.
πάντοτε, hoſtes.

pag. 1001. ἄνευ τοῦ, ſi. *Ita cad. pag.*

pag. 1003. Ἑλένη χώρα, Helena inops.

pag. 1031. κάθαρσις, ſcopæ.

pag. 1032. ἀναπόδοτος, perfecere, abſolvere.

pag. 1035. ἐξαγόμενον, veſtigal quod pro evehendis rebus ſubvenit.
ἐξαγωγὰ, quæ pro evehendis.

pag. 1039. κακοπρᾶσαι, divitis vendere.
κακοπρᾶσαι, juſtificatio.

pag. 1040. ἀπόδοσις, dilatum, dabitum.

pag. 1045. ἐπιμονὴν, emphyteuſim. *Imperiales*, emphyteuſis.
ἐπιμονὴ, ſecundo.

pag. 1046. πρόσωπα, præſtationis.

pag. 1064. πάπας, denno.
ἔπαινος, fecundo.

pag. 1076. ἐφέλκων, inteſtinorum.
ἐφέλκων, intuitu, ſpectatum, crimen.

pag. 1077. ἀναπαυόμενοι, anatociſmum, ulure renovationem. *Ibi cad. pag.*

pag. 1089. ἐπίδοσις, largitio ſupra leges, donum.
ἐπιμονὴν, ſyntelia, poſſeſſionum maſſa.

pag. 1105. ἀναπαυόμενοι, anatociſmus.

pag. 1160. ἐπιμελῆσθαι, fatis diſcendo.

pag. 1157. ἀπόδοσις, pro rata.

Græcarum Dictionum Interpretatio hactenus desiderata.

pag.1232. ἐπὶ ἀναβολῇ, cum dilatione.
pag.1233. ἀνεπίτροπα, adversa legibus. ἄδικα, injusta.
pag.1241. μεταμφιέσαι, una tantum parte præsente.
pag.1245. μεταμφιέσαι, una tantum parte præsente. κατεφρόνησεν, qui contemnit.
pag.1260. ἐξ ἑνὸς σχοίνου, vitarum audio. ἀσχολεῖσθαι, frenetri pecuniis dare. ἀναλογίζεσθαι, ratiocinari.

ἐσχάτη, mediterraneæ penuriæ.
ἀνάδικον, periculi expertia.
pag.1266. ἀνὰ, ut quidem legitimum, statutum non transgrediatur.
pag.1267. τοκογλύφοι, usuras scalpentes.
τόκος, vitæ fœnerator usuris usuris corradens.

CONTROVERSIARUM
JOHANNIS ROBERTI
AURELIANENSIS,
ET
JACOBI CUJACII
BITURICENSIS,
Præstantissimorum Antecessorum, & Jurisconsultorum.
LIBER PRIMUS.

De conditione, Si non nupserit. Ex legibus Julia de maritandis ordinibus, & Papia Poppæa.

CAPUT I.

JOHANNES ROBERTUS.

QUANTÆ Romanis curæ fuerit omni ratione prospicere, ne civium, populique toi bellis exhausti frequentia civitas destitueretur, & subinde minuæ successionibus, qui demerebantur locum replerent, sensim dilaberetur, tetbatus abunde leges ab iis latæ: tum hæ, quibus omnes ad uxores liberorum prorogandorum causâ ducendas cogerunt, & cælibatus pœnas irrogantes, maritos eo majoribus privilegiis & prærogativis donarunt, atque præmiis affecerunt, quo plures liberos sustulissent: tum vero & illæ, quibus quoquid coniugiorum ineundorum libertati obstare posset, amoliti sunt: cujusmodi illud est, quod cum aliquot supremarum voluntatum observationi plurimum tribueretur, earum conditionem istam, *Si non nupserit*, testamentariis dispositionibus adiectam spernì, & pro non scripta haberi voluerunt. Harum autem omnium antiquior ea est, quæ de maritandis ordinibus dicitur, non ab Augusto, aut etiam Julio Cæsare primum lata, ut vulgo creditum fuisse solet: verum illa, quam Q. Metellus Numidicus in censura sanxit, qua uxorem liberorum procreandorum causa ducere quisque cogebatur. Cujus Metelli orationem in id habitam, quæ tum extabat, Augustum Cæsarem, cum de maritandis ordinibus ageret, velut ex tempore

A scriptam recitasse scripsit Titus Livius *decad.4. lib.9.* testante id L. Floro in eiusdem libri epitome. Quæ lex exinde a C. Julio Cæsare Julia dicta fuerit, ob id quod ab eodem propter exhaustum bellicis cladibus populi frequentis civitatem iis, qui liberos multos procrearent, lege lata præmiis propositis, illa non comprobata modo, sed & adaucta esset, ut refert Dion *hist. lib.43.* quodque exinde Augustus eandem legem illam de maritandis ordinibus (ut enim sumpruarium, de adulteriis, & de ambitu) pœnis quoque in eos, qui non paruissent propositis ex integro sanxerit, auctore Sueton. Tranquillo in Augusto: nisi forte quis legem aliam de connubiis inter patres & plebem communicandis, de maritandis quoque ordinibus fuisse contendat: quam C. Canuleio Trib. pleb. proximo inita Lucii Sullæ fuisse auctor est idem Livius *lib.4. decad.* 1. ut quidem eam ad maritandos indifferenter civitatis ordines spectasse conflat. Hæc enim illis omnibus longe antiquior effet. Verum quæ legis de maritandis ordinibus mentio fit, aut in jure, aut apud probatos auctores, ad illam referri minime solent: sed illam tantum, quæ exinde Julia quoque simul dicta fuerit, *ut in l. adigere 6. in fin. ff. de jure patr. l. unic. ff. unde vir & uxor, l. nec patronus 6. C. de oper. libert.*

Atque cum illa posterioribus temporibus eodem Augusto imperante accuratius lege Papia Poppæa sanxta, illique & aliis nonnullis additis fuisset, quia pauci in eo proposito, qui aut isti, aut illi Julie legi non paruissent (nam eiti pœnas in id Augustus primum constituisset, illas tamen maxima ex parte adimere, & levire coactus fuerat, id tentante Tranquillo prodidit loco) Similiter cum lege Julia Senatores, liberique eorum libertinas, & eas, quæ ipsæ quorumve parentes artem ludicram exercuissent, ducere prohiberentur, *l. lege Julia 44. in princ. ff. de*

CONTRO-

ff. de rit. nupt. eoque id eſſet protractum, ut & ingenui quique alii libertinarum conjugia, quaſi & ſibi quoque interdicta refugerent, quo plane diſcrimen id tolleretur: Papia lege cautum eſt, ut omnibus ingenuis, præter Senatores, & eorum filios, libertinas uxores ducere liceret, *l. lege Papia 44. ff. de ritu nuptiar.* Cujus capitis ſanciendi cauſam eo aptiſſime referre videtur vir clariſſimus, idemque & diſertiſſimus, & doctiſſimus D. B. Briſſonius, in ſupremo Galliarum tribunali Advocatus Regius, in Tractatu connubiorum, quod Dion *lib. 54. hiſt.* ſcripſit, ideo id ſancitum fuiſſe, quia maſculorum ingenuorum numerus tum major eſſet, quam mulierum: recte notato ab eodem Xylandri errore, qui *εὐγενῶν*, illic pro patricio ſit interpretatus, cum ingenuum reddere debuiſſet, ut quidem hoc ſenſu eam dictionem perſæpe ſumi probat: tametſi alioqui claro & nobili genere ortos proprie magis ſignificet. Eadem quoque illa lege Papia ſancitum fuiſſe conſtat, ut conditio, *Si non nupſerit*, & quæcunque alia conſimiliter connubiorum libertati obſtans, pro non ſcripta haberetur, & impune ſperni poſſet. Quibus & aliis conſimilibus additis, effectum eſt, ut propter eundem utriuſque legis ſcopum, veluti Julia in Papiam conjecta ex duabus unica lex conflata, multis & quidem doctis viris viſa ſit, quæ eſſet lex Julia Papia Poppæa. Quod eo comprobari exiſtimarent, quod in plurimarum legum epigraphe Juriſconſultos plurimos non ad hanc tantum, illamve legem commentarios, aut notas ſcripſiſſe referatur: ſed ſic, *Ad legem Juliam & Papiam, ut in l. intercidit 59. cum ll. ſeqq. ff. de condit. & demonſt.* Ad quam veluti unam quæcunque de connubiorum libertate conſervanda jure cauta ſunt, referenda cenſeant.

Mihi vero earum ab invicem diſtinctio, & in jure noſtro, & apud probatos auctores ſervari ſemper viſa eſt: nec quidem eo, quod Juliam ad matrimonia ineunda, & contrahenda, Papiam vero ad procreandos liberos pertinere alii exiſtimarunt: nec eo quoque, quod Papia lege pœnæ imprimis in eos conſtitutæ ſunt, qui legi Juliæ non paruiſſent: verum nullo iſtorum diſcrimine in aliis plurimis, ut quidem eo comprobatur, quod cum Ulpianus in frag. tit. de pœna legis Juliæ dixiſſet, feminis lege Julia a morte viri anni tribui vacationem, a divortio vero ſex menſium, ſubjungit: *Lex autem Papia a morte viri biennii, a repudio anni & ſex menſium.* Et ex Cornel. Tacito, qui *annal. lib. 3.* ſeniorem Auguſtum poſt Julias rogationes etiam Papiam Poppæam ſanxiſſe refert. Idem teſtatur & Dion *lib. 55. hiſt.* Nec repugnat prædicta plurium legum epigraphe: quin magis ſententiam noſtram comprobat, quod ea Juriſconſultos illos ad utramque legem non quaſi unam, ſed quaſi diverſas ſcripſiſſe ſignificet, interpoſita conjunctiva particula *&*, quæ, ſi utraque unam tantum ſignificaret, non fuiſſet interponenda: ut in lege Fuſia Caninia, aut Ælia Sentia, minime eam interponi (cum tamen harum cujuſque duo latores eſſent) patet & ex ſimilibus ſuperſcriptionibus, & aliis, *in l. ſi quis eum 37. ff. de condit. & demonſtr. tit. de leg. Fuſ. Canin. toll. C. & in Inſtit. l. & ſi quis integris 7. cum l. ſeq. ff. qui & a quib. man. lib. non fiant.* Similiter & Papia Poppæa unicam legem ſignificat, tametſi a duobus latam, M. Papio Mutilo, & Q. Poppæo Coſſ. ut quidem refert Dion *lib. 56.* Sicque & eam vocat Tacit, *Annal. lib. 3.* & Sueton. *in Claudio*: quo loco refert Claudium conſtituiſſe pro conditione cujuſque civis vacationem legis Papiæ Poppææ. Sic enim legendum, non autem Pompejæ, ut vulgo legitur. In quo extricando laboravit fruſtra Philipp. Beroald. illo primo in alios (ut fit) maximos errores tranſverſum actus, dum quæ fuerit lex Papia Poppæa, non intelligeret. Sed & Auſonius hoc Epigrammatis initio utriuſque diverſitatem ſignificaſſe dici poteſt.

Juriſconſulto, cui vivit adultera conjux,
Papia lex placuit, Julia diſplicuit.

Cum Juriſconſultum, in quem ſcribit, eo notet, vel quod maſcula Venere uteretur, cum in iſtiuſmodi nefandam libidinem exercentes, alia lege Julia eſſet capitis pœna conſtituta, *§. item lex Julia de adult. de publ. jud. in* A *Inſtit. l. cum vir. 31. C. ad leg. Jul. de adult.* Vel etiam quod eadem illa lege Julia, qui aut in adulterio deprehenſas ducerent, aut lenocinium uxorum exercerent, notarentur, & plecterentur, *juxta Ulpian. in frag. tit. 13.* quibus fieret, ut illa non poſſet non illi diſplicere: Papia autem ideo illi placuerit, quod ea & privilegiis, & præmiis afficerentur, qui quoquo modo mariti eſſent effecti, ut refert idem Tacitus *lib. 3. Annal. & Ulp. in fragm. tit. 15.* Scio & alios viros doctos non diſſimiliter eoſdem Auſonii verſus antea interpretatos eſſe.

Ex ſupradictis itaque omnibus concludo, nec quæ de lege Julia dicuntur ad Papiam, nec quæ de Papia ad Juliam eſſe referenda, ut in *l. lege Papia 23. ff. de ritu nupt. & d. l. adigere.* Nec ſi ſimpliciter in iſtiuſmodi quæſtionibus legis mentio fiat, id confuſe de utraque dictum intelligi B oportere: ſed juxta ſubjectam materiam, prout ad alterutram magis illud pertineat, ad eam id eſſe referendum: ut quod dicitur in *d. l. adigere, in princip. & ſimilibus*, de lege Julia dictum intelligatur, *juxta §. ult. ejuſdem legis*, & quod dicitur in *l. hoc modo 64. ff. de condit. & demonſtr.* ad legem Papiam: tametſi ex ejus epigraphe appareat eam ſumptam eſſe ex Commentariis ad legem Juliam & Papiam: quia ejus argumentum ad Papiam magis pertineat, quod eſt prædictæ conditionis: *Si non nupſerit*, quæ lege Papia pro non ſcripta in univerſum haberetur, & indiſtincte ſperni poterat, *juxta l. avia 76. §. 1. & l. heres meus 68. §. ult. & l. cum tale 72. §. reſcriptum, l. ſed ſi hac 62. §. ult. cum l. ſeq. ff. de cond. & demonſtr.*

Fuiſſe & a poſterioribus Imperatoribus exinde illi legi Papiæ nonnulla & addita & detracta, ex eo colligi poC teſt, quod idem Tranquillus in Claudio refert, Capiti Papiæ Poppææ a Tyberio Cæſare, quaſi ſexagenarii generare non poſſent, addito Claudium abrogaſſe (ſic enim illic rectius in nonnullis exemplaribus legitur) Ex quo intelligimus caput hoc Tyberium legi Papiæ Poppææ adjeciſſe, quo ſexagenariis ob illam rationem fuerint certis modis prohibitæ nuptiæ, juxta ea quæ a Juſtin. in eam rem dicuntur in *l. penult. C. de nupt. & Ulpiano in fragm. tit. de ſolid. capac. inter vir. & uxor.* Quod caput fuerit a Claudio abrogatum: quam abrogationem ſubſequutus fuerit Juſtin. in *d. l. pen.* juncta *l. ſi major 12. C. de leg. hered.* Alia quoque legis Papiæ Poppææ capita fuiſſe conſtat, ut quidem ea, de quibus agitur pluribus a Juſtin. in *l. unica, C. de caduc. toll. & ab Ulpiano in fragment. tit. qui habeant jus antiquum in caduc. & in tractatu de jure paD tronatus, quod ex l. Julia & Papia venit:* ad quem librum ſingularem ſcripſiſſe Paulum Jureconſult. patet ex ejus librorum enumeratione præfixa operi Pandectarum. Alias item & antiquiores fuiſſe leges Papias prob. ex Cicerone *lib. 3. Offic. & Gellio cap. 12. lib. 1. Noct. Attic. & Valer. Max. lib. 3.* At iſtæ leges Papiæ fuerunt ab illa, quam dicimus Papiam Poppæam, diſtinctæ.

ANTONIUS MERCATOR.

Conſtare ais, condicionem, *ſi non nupſerit*, remitti lege Papia, quod tamen nullo auctore comprobare poſſis: Si non poſſis, non conſtat igitur: niſi te ſolum vis haberi pro auctore locupletiſſimo. Nos qui id legi Juliæ adſcribimus, quæ Miſcella appellata eſt, habemus auctorem E Juſtinianum in *l. 2. & 3. c. de ind. vid. tol. & Nov. 22.*

Et mox legem Juliam & Papiam, ad quas multi Juriſconſulti libros ſcripſerunt, probas duas eſſe leges ex interpoſito articulo *&*, perperam: nam eodem argumento legem Liciniam, & Muciam de civibus regundis, quæ una lex eſt, ſic dicta a duobus Coſſ. tuo exemplo, qui volet efficiet, duas eſſe leges diverſas, itemque legem Liciniam, & Juniam, legem Juliam, & Titiam, legem Cæciliam, & Didiam. Aut meliore argumento uti debuiſti, aut pravo non debuiſti rem certam incertam facere atque ſuſpectam. Hoc enim genere veritatem quodammodo impugnas, nullo modo tueris: & inanis quoque eſt labor in comprobanda re, qui ſumitur, notiſſima omnibus.

Falſo quoque adſeris Ulpianum in Frag. tit. 8. ſcribere, lenocinium mariti lege Julia puniri, quia id ſane eo loco non ſcripſit.

Sequitur peritiæ tuæ certiſſimum argumentum. Omne id quod eſt in *l. adigere, de ju. pat.* ex §. ult. referri debere ad legem uſque ad §. ult. & alias quaſcunque ſimiles, quæ de jurejurando loquuntur exacto a liberta, vel liberto ne nuberet, vel ne uxorem duceret, eſſe de lege Ælia Sentia, *l. qui contra, eod. l. pen. qui & a quibus man. l. 3. §. ſi quis libertam, de ſuis & leg. her.* idque te ſatis inſcriptio *d. l. adigere* docere potuit.

Addis capiti Papiæ Poppææ legis a Tiberio Cæſare, quaſi ſexagenarii generare non poſſent addito Claudium abrogaſſe, exiſtimans ita apud Suetonium eſſe legendum. Verum diſce ſi vis illa verba, a Tiberio Cæſare, eſſe gloſſema tui ſimilis cujuſdam, quoniam non hoc caput legi Papiæ Tiberius addidit, ſed lex ipſa Papia ſexagenariis, ut Seneca ait, fibulam impoſuit, quod & *lex pen. C. de nup.* oſtendit, & Ulpianus lib. Reg. dum ait Lege Papia in mare finitos annos 60. in femina 50. juxta Comicam veterem legem. *Annos natus 60. qui erit, ſi quem ſcibimus, ſeu maritum ſive hercle adeo cælibem ſcortarier. Cum eo nos hic lege agemus, inſcitum arbitrabimur.* Diſce etiam huic capiti Claudium edicto abrogaſſe, quod S. C. Claudianum ſubſecutum eſt, cujus eodem libro Ulpianus meminit illo loco: Claudiano S. C. major ſexagenario ſi minorem quinquagenaria duxerit uxorem, &c. Et non Orationes tantum, ſed etiam Edicta Principum ſolere S. C. ſequi, *l. 2. C. de ædif. priv. l. 1. in quibus cau. pig. tac. cont.* conjuncta *l. ſi ventri, §. 1. De bon. auct. jud. poſſ.* Denique illo Suetonii loco rectius legere, edicto, & nullum unquam legiſſe, addito.

JOHANNES ROBERTUS.

Hic primum in utroque labitur, & eo, quod negat conſtare conditionem *ſi non nupſerit*, atque iſtiuſmodi quamcunque aliam connubiorum libertati obſtantem, lege Papia remiſſam, & pro non ſcripta habitam fuiſſe. An non enim hoc certo teſtatur id, quod Auguſtum illa lege cælibes non præmiis tantum ad connubia ineunda invitaſſe, ſed & pœnis propoſitis eo adigere, ſicque & illa, quæ conjugiorum libertati obſtare poſſent, amovere voluiſſe referunt Corn. Tacitus Annalium lib. 3. Dion hiſtoriarum libro 53. & Suetonius in Auguſto? Id vero & illo comprobatur, quod juris noſtri auctores, bis commentariis, quos ad eam legem ſcripſerunt, in illius in primis, conditionis ejuſque remiſſionis (quaſi ea lege comprehenſæ) explicatione toti ſunt: ut patet ex Ulpiano, Terentio, Clemente, & Cajo, *in l. ſi vir uxori 61. cum tribus ll. ſeqq. D. de condit. & demonſt. & aliis conſimilibus.*

Et in illo pariter labitur, quo aſſerit id quod prædicta conditio remittitur, legi Juliæ Miſcellæ eſſe adſcribendum, cujus rei perperam citet Juſtinianum teſtem, cum id ab ejus & verbis & mente plane alienum eſſe conſtet, *l. 2. & 3. C. de ind. viduit. & l. Jul. Miſcel. toll.* quibus maniſeſtiſſimum fit, tantum abeſſe, ut illa conditio ea lege remitteretur, ut contra, quod ante illam legem ea conditio plane remittebatur, & pro non ſcripta habebatur (quod ad alterutrum conjugum, cui a præmortuo ſic viduitas eſſet indicta) in hoc revocatum fuerit illa lege Julia miſcella, ne aliter remiſſa ea conditio intelligeretur, & pro non ſcripta haberetur (ad hoc, ut conjugum ſuperſtes ea non obſtante conjugium inire, ac nihilominus relictum capere poſſet) quam ſi intra annum a teſtatoris morte, juraſſet procreandæ tantum ſobolis cauſa ſe ad ſecundas migrare nuptias. Quod ſi intra annum id minime jurejurando affirmaſſet, non aliter relictum exinde capere poſſet, quam ſi caviſſet ſe ad ſecundas nuptias minime convolaturum, quod etiam comprobat *Novel. Juſtin. 22. §. quod vero nunc ſequitur.* Eo vero quid apertius? ac ſimul illo quid ineptius, qui dum me pedicis aſtu tenſis involvere cona- A tur, iiſdem ipſe ſeſe perplexiſſime implicet?

Et hoc quoque frivolum, quod cavillatur me eo ſolo probare voluiſſe duas leges fuiſſe Juliam & Papiam, quod inter has interponi ſoleat particula &: cum appareat, quod ibi dixi, non eo ſpectare, ut id hac ſola ratione comprobem (ſiquidem antea aliis & rationibus, & argumentis id probaveram, quod ex meis atque illius ſcriptis cuivis liquebit, cum ille etiam id verum agnoſcens, demum arguat inanem me operam ſumpſiſſe in eo comprobando, quod omnibus ſit notiſſimum, cum illum lateret contrarium ſenſiſſe, & ſcriptis prodidiſſe non ſolum Franciſ. Baldoinum in tractatu de lege Papia, ſed & alios) verum illud idcirco adjiciebam, ut oſtenderem legum multarum epigraphen, quæ id haberet, iſta ex parte ſententiæ meæ eo minus obeſſe, quod id regulariter magis interjecta illa particula arguat. B Atque ut aliis nonnullis locis aliter id ſumatur, hanc tamen ejus uſitatam magis ſignificationem eſſe nemo negaverit: ſicque quod aliarum legum appellationem eadem conjunctiva particula ſic diſtinctam profert, ut tamen eo tunc lex tantum una ſignificetur, primum id illi uno ſaltem aliquo auctoris teſtimonio probandum fuit (nullum enim citat) Deinde, ut id demus nonnunquam fieri, hoc ſententiæ noſtræ, vel eo (quantumvis refractario) teſte, nulla ex parte obeſt.

Quam ridiculum autem, quod cum ſcripſiſſem eum, qui in adulterio deprehenſam duceret, aut lenocinium uxoris exerceret, eadem lege notum fuiſſe, in idque citaſſem Ulp. Fragment. *tit. 13.* falſo me aſſeruiſſe ait ſcribere illic Ulpian. lenocinium mariti lege Julia puniri: illud reticens, quod cum duo conjunctim poſuiſſem, alterum C illud prius non falſo aſſerui illic ſcripſiſſe Ulpianum: poſterius autem, quid auctoritatibus longinquius ex illis Fragmentis repetitis probari opus fuit, cum id in jure ſit tritiſſimum? *l. 2. in pr. verſ. lenocinium, C. ad l. Jul. de adult.* Quam levia hæc, quæ quo avidius perſequitur, eo magis teſtatur defuiſſe, in quæ rabidum dentem acrius intendere poſſet.

Carpit etiam quod ſcripſerim, id quod ſcribitur *in l. adigere, in pr. ff. de jure patr. ex §. ult. ejuſdem legis*, referendum eſſe ad legem Juliam. Imo, inquit, ad legem Æliam Sentiam, quod & illius legis, & aliarum conſimilis inſcriptio monere me debuerit. Verum animadvertat non illic mihi fuiſſe propoſitum legis Æliæ Sentiæ capita recenſere, aut cum illis ſuperioribus duabus legibus conferre, ſed tantum Juliam cum Papia, ut quod dicitur de juD rejurando liberti illic, nominatim ad legem Juliam de maritandis ordinibus referri patet. Atque cum plura fuerint legis Æliæ Sentiæ capita, inter ea non negamus & illud fuiſſe de jurejurando a liberto in ea re, aut aliter onerandæ libertatis cauſa exacto: ſed quod ex ejuſdem legis Juliæ generaliore ſanctione fuerit repetitum, ac nonnullis etiam quoad libertos ſpecialius additis, aut accuratius conſtitutis, ut ex illis, quæ lege Julia præſcripta fuiſſent, multa exinde lege Papia repetita, & exactius ſancita fuiſſe docuimus. Neque obſtat legum epigraphe relata ad Pauli, alteriuſve juriſconſulti commentarios ad legem Æliam Sentiam, quin & de his, quæ aliæ lege ſancita eſſent, ſimul quatenus conjuncta materia expoſceret, tractatum ab illis fuiſſe intelligamus. Quod eadem in re illic *§. ult.* apertiſſime teſtatur, *& l. ſi juravero 14. (arg. E ejus epigraph.) ff. de jur. patr.* Ut vice verſa cum ex eodem Pauli *comment. lib. 8.* ad legem Juliam & Papiam deſumpta ſit *l. qui contra 15. ff. de jure patr.* ejus tamen ſententia nominatim ad legem Æliam Sentiam refertur. Atque ſi ex legum epigraphe ducta argumenta nos movent, in univerſum de libertorum jure multa illis legibus Julia & Papia fuiſſe ſancita, patet & ex inſcriptione, & ex ſententia *l. cum patronum 10. cum l. ſeq. & l. ſi libertus 16. cum l. ſeq. ff. de jur. pat.* Agnoſcat itaque elatior magiſter hoc tam eſſe peritia alicujus meæ, quam ipſius, vel imperitiæ, vel imprudentiæ certum argumentum.

Pari levitate verba illa, a *Tiberio Cæſare* (quæ apud Sueton. in omnibus exemplaribus extant, & ille non ne-

gat, cum nullius testimonium in contrarium citet) com- A
pertari illi libet effe alicujus gloffema, quorum non Tybe-
rius hoc caput legi Papiæ addiderit, fed & lex ipfa Papia
fexagenaria ftatim impofuerit. Verum ut illa lege, & ante Tyberium certo aliquo modo improbatæ fuerint
fexagenariorum, & quinquagenariorum nuptiæ (quod in-
ftituti minime fomna.) quod obftare quiviffe dicet, quumi-
nus alis etiam ratione non improbati tantum a Tyberio,
fed & plane interdicti potuerint, quod ipfe Tyberius lege
prærogato, & fancito eurfus, five addito, vel (ut in
pluribus exemplaribus legitur) etiam, non diverfa ratione
ab illa, qua Augufbus legis conditor, C. Cæfare latus, & ipfe cum adhibito nonnullis ejus renovaffet, pertuliffe fer-
hibitur ab iisdem illis auctoribus, Dion & Tacito, quos ne-
mpe ex dicti non defentire: Sicque quid vetat, quod & fibula fexagenario lege Papia impofita, non obvio tamen (quem citat Jo: Robertus) Suetonio C. fed & Lactantio Firmiano, c. 16. lib. 1. de falfa religione, ad illud quo- B
que caput a Tyberio vel editum vel additum referre? cum utrique Tyberio poffeffor fuerit? Et eodem fere ftare dici poteft quod & ab Ulpiano in fragmentis, & Juliniano in eandem rem feripcum eft in l. pen. C. de nu-
ptiis. Quin & fi verba illa? Tyberio fafcor ex eius fenten-
tia demerremus, deeffet quo fequentia hæc verba illic ad-
dita apte referri valerent, quafi fexagenarii generum non
poffint. Sed nec necefe eft id Claudio Cæfari fanctum eft, verum fenatusconfultum ita imperante fuiffet, quod ni-
de Claudianum diftum fuit, juxta præfatam Ulpiani fen-
tentiam, fic de illo quoque intelligendum erunt & auctores. Nam quod ille, illo id averterre tentans, ut fenatufcon-
fultum Claudianum tantummodo ad eos, qui ante tempora Claudii edictum, affanti fenatufconfulta fubfequi folita, non orationes tantum, fed & edicta Principum, nihil minus quam locis ab eo in hanc rem citatis probatur (tametfi id non fimpliciter minime inficietur) quin & fi illud probaret, eo amplius id illi probandum incumberet, ab eo Principe, qui edictum de re aliqua pertinente conf-
cripfiffet, id fenatufconfultum eadem de re nullo addito deinceps fubfequutum, denominationem fumpfiffe. Nam quod in eadem rem citat l. 2. C. de adil. edict. Hadrianæ
nonverendus. Similem quod illic dicitur de eo, quod &
Virgilianæ edidit, & fenatufconfulto averfuntur effet, non poteft ea ratione id fenatufconfultum dici, quod Virgilia-
ni temporibus fuerit latum, cum id fenatufconfultum, cu-
jus nominium ibi mentio fit, longo poft Virgilianum tempore Senatum ferit, quippe Ariftide & Paulo Confu-
fulibus, ut expreffe traditur in illi l. cautum 23. inciden-
te, l. fin. ff. de l. 1. aqua Arcidam & Perdam non nil im-
portante Hiftorico, Confules exciffe conflet. Sed nec id
fimpliciter juxta præcedens illud edictum fuit latum, ve-
rum addito modo, ac lege eum ferendo, ut inde
poffet. Accedit, quod l. fi mortis, ff. de ben. eripi. poft. C. l. 3. ff. quibus ex caus. pign. vel hypoth. cum
multis illud Edictor (cum Ulpiano ufus eft in d. l. fi
mortis) generale fit, & non unum illud fignificans, quod
edicto fanctum, fed & quodcunque publice propofitum,
ut alio loco pluribus a me probatum eft.

De eadem conditione ex lege Julia Miscella.

CAP. II.
JOHANNIS ROBERTUS.

SECUTA eft exinde lex Julia Mifcella, ab illius auctore, & latore Julio Mifcella appellationem
illam fortita, ut quidem a Julio, prodtum eft,
quem in ea fequi cogitur, cum nullquam quidquam
quam certius de ea re fcripfum extet. Nam quod Mifcel-
lum legem Julio ideo dictam quidam perhibuerint illis
temporibus nominatus eft, quod ea miftim tum ad viros
quam mulieres pertinaret, fanctiffimorum eft, cum id nullo
authore, nullaque probabilitate rationis, aut etiam conie-
ctura fulciatur. Hec vero lege hic, quæ fuperioribus in
univerfum fanctis fuiffent, modo hic additum eft, ut
cum illa conjuncta, ftatim expreffe, & ex ea, quæ ex alter-
fo illi refpondet, Si uxorem non duxerit, tam iis perfonis
adfcribi poffit, quæ conjugio conjuncta nunquam fuerint,
adfcribi poffit, quæ matrimonium inierint, ad illam tantum quam illis, quæ matrimonium inierint, ad illam tantum
poftea ex lege Julia Mifcella pertinere: quique
in qua conditione illa adfcripta voluntas indicetur, & quem a teftatore conjuge uxori fua, non autem ab
alio. Quod apertæ teftatur duo legis illius capita: hic-
que quamvis non alia, quam ad inftitum ab altero conjugum
viduitatem pertinaifle prob. l. 2. & 3. C. de indict. vid.
Ant. Gom. var. resolut. tom. 2. cap. 13. num. 2. de donat. inter vir. & uxor. vide negat in his quæ fuperiores illæ legis citata præfiftam conditionem abrogare fuerint, verum ad modum juftum reducat, ut adeoffis aut contributis, ad modum *juftum reducat*, ut adeoffis aut contributis, ad modum *non majorem*, a teftatore marito, uxoris, vel inftitutio-
ni, vel legato, aut conditione, *fi uxorem non duxerit*, ab uxore teftatrice, vel ejus legato, vel inftitutione.
Et intra annum a teftatore morte juridicem, & liberorum procreandorum caufa ad fecundas nuptias convolare propofuiffe, eafque contubium experta fuiffent, ac fubfequutum quodvis ea conditione relictum capere. Quod fi intra annum id non juriffent, non aliter exinde relictum capere poffent, quam fi cautiones fe ad fecundas nuptias minime perventuras, ut quidem colligitur ex Juftin. in d. §. qua una non feperint. Quod autem inde colligit Novellarum auctiffimus interpres, quod non-
dum fuiffe luftui præfinitum annum, quod id fimul ille
lege conftituerat, ut ii intra annum a morte mariti, fuique luftus, in quo ftatim, intra id quoque tempus nubere ei liceret, abfurdum plane & inceptum eft, cum hoc ad folum illud juxtaneandum fit referendum, cujus præfinitii fpatium ne quis intra annum tempus C
fit: an non ideo intra id tempus nubendi facultatem contra alatum legum præfcripta fuiffe concefum inde colligi potuit? Et etiam illud, quod idem auctor dicit, non
nondum fuiffe luftui præfinitum mulieribus annum, eo convellitur, quod Plutarchus in Numa refert, Numam luftus diem, ante quem mulieres terminaffe, & non ipfarum viduis quoque ablimendi a fecundi viri nuptiis præfimif-
fe, & quæ ante nuptiæ, bonorum fuarum illius lege immutare poterant, non fuiffe. Attamen Ovid. Fast. l. 2. ubi- D
fud decem menfibus lugendi tempus a Romulo introdu-
ctum fuiffe, prodidit his verfibus:

Per hunc decimus menfis fuerat peractus annus
Sufficere in vidua triftia figna dolor.

Quorum Dionis, Plutarchi, Halicarn. antiquit. Rom. diffidium laftus tempus apud veteres Romanos annorum fuiffe teftatur: Sicque eo temporis fpatio Romanas mu-
lieres luctibi, & Valerium Publicolam eodem modo, quo Brutum, aut purpuræque depofitione, ut erat eis lu-
ctus conforcindo in parentum, ac proximorum cognatorum funeribus. Cui in eo fubfcribit & T. Liv. de- E
cad. 1. lib. 2.

Eft & alius confimilis lapfus, ei plurimum faller, Franciſci Balduini in commentar. de lege Papia, in eo quod Juftin. prudifto loco nominatim, non Julium Mifcellum eam unam illam adnivenifle, fed Q. Mutium Scevolam cum in annalibus, quos in lucem publicarunt
collata fuit, conditionibus propofitifque tradidiffet, is in eam partem id acceperit, quafi a Juftin. proditum fit, Q. Mutium Scevolam aliquem, qui legi propofitifque di-
ceret ego impelli fe ait, ut dubitet, an non ea lex Julia Mifcella legibus illis Julia & Papia antiquior fuerit, fa-
ctum illum Juftinum locum Balduino propofitifque di-
cere: in quem errorem videtur eum induxiffe, aut Lati-
nus Halonander verfio, aut etiam contextus ipfe Græcus in eo mendofus, quem Halonander fecutus, effe ex men-
dofo exemplari, ut quidem inde valuit hæc habetur Juftin. verba: *Ad quorum vile respondit ex utero suscepti Mutium Scævolam, qui Veterum Mucium Scævolam exercuit Novum Prudentem.* Quem locum cum perfpicuum confenfum fe vertit Halonander: *Sed hanc appendicem, & F*
elenchum non ipse Julius Miscella adnexuit, verum Q. Mutius Scævola, qui in omnibus quæ ex jure civili profitebatur prudentem, ejusmodi cautiones excogitavit, hanc forte fe-

gi applofit. In quo fefellifle videtur utrunque, quod A
De vulgo (ut verbi) legitur, *ex proximorum cognitorum*
mendum fit prius illud e, & legendum juxta Craterem Scriuigeri exemplar *non quibuscrem*, ut quidem conflat
verufium, & vulgo extantem Novellarum interpretem
legiffe, & (fi illi negationem ex Accurfii eodem loco
annotatione addideris, ut omnino eam addendam effe
locus ipfe per fe indicet) rectius verfiffe, ut hic quo-
que adhibeat ejus illius fenfus effe videtur. *Sed hanc ut-*
que adhibeat ejus illius fenfus effe videtur. *Sed hanc uti-*
que adhibeat ejus illius fenfus effe videtur. *Sed hanc uti-*
que adfcribendam non ipfe Julius Miscella adnexuit, non
tum Q. Mutius fe prudentem in omnibus, qui ex
hujusmodi fatis prohibentem penderent, ejusmodi cautio-
nes excogitavit. Ut hoc appendicem hanc illi legi ap-
pofitifle Scævolam intelligamus (ut qui multis locutis
ante hanc legem latam, utpote Julio cognatibus, &
Papia poftea rogatus deceffit) verum idmodo cautio-
nes in univerfum fatis prohibitorum fuiffe, ut omnibus
dinionibus accommodandas prorem excogitaffe, & ut
ita jure fuo prudentem fe oftenderit. Quod & Ulpian. B
l. mihi 76. §. Titius, in fin. ff. de cond. & demonft. confirmi-
di cautionem illi fuit legi Julius Miscella adhibuerit,
ficque aliudet dubium, quod fine commendaverit, nec
per conftiquens primus invenerit.

Quamam autem ejus legis Julie Miscella fanciendæ ratio fuerit, quod ea tantum relicta uxori relicta uxo-
ri videtur tam indicatum præter anteriorem legem pre-
fcripta non fuerit, & plane remitti, fed adhibito tem-
peramento ille obfervari, ne quispiam ejus fenfum: refe fub-
norafle videtur Julius. *in d. §. qua vero mese fuerint*, C
quippe quod quæ conditionibus obfervatione defiderium
non libari, fi quæ non reliquerent, perinde ac fi
ritimile effet, ea ad alias nuptias convolaas uxor, aut
uxorum, fi quas ex fecundo conjugio fufcipere
dilectionis, aut fecundi mariti amori, priorum libero-
rum curam poftbabiturei: quod quis non fapius contin-
gere perfpicit? Nam & ea pro ejus matrimonio bene
honorem haberi velle, nec ejus pudorem, & jura (quod
ait apud Virgilium Dido) uxoris libidine refolvi, ut
quidem illis mulieribus, fed ejus nuptiis adhuiciat.
fum, quæ & nunc nonnie femper tributum, ex multis con-
dat: vel eo inprimis, quod fortune muliebri corona
non poffet ab illis impoti, quam ejus ante oniuia.
Quod & a Tertullianio relatum eft in libro de Monoga-
mia: ut quæ nuptias non potuit ob Pontifex Maximus, qui
ad fecundas nuptias contrahiffet, vel Flaminica, feque
Matri Matute concanon impetrare, quæ plus quam fe-
mel nupfiffet. Quin & Aurelius Victor, Julium Cæ-
ell plures nobere, ut illud Martial. *Epig. lib. 6. tefta-*
tur, quo & ad hunc legem refpexiffe videri poteft.

Quæ nubit uxori, nubit adulteræ lege eft:
Offendor marcha fimplicitate mimus.

Nec Ethnicos folos in ea fententia fuiffe compertum,
fed & eandem perfuafionem, atque ibi hos precepta Tert-
tullianum: qui eo adducbus, ut viderur, quod Paulus
Apoft. 1. ad Cor. cap. 7. fcripfit, uxorem aliquatam effe ma-
ritum, quamdiu vivit maritus eius, quod & dominet
rit marius ipfius, liberum effe eii velit nubendi, modo
in Domino: quæ & ne fcripturæ fit, ut nubat tantum
in Domino: & Ethnicos illorum inftitutis, aut lege
exeram, ut vocat, Apoftoli fententiam effe contendat,
ne alter quoque Ethnicus, ut Chriftus, nubat. Ve-
rum & illud minime dixim, quod eodem loco libera-
rem, cui velit, nubendi ipfi relinquit, cum fruftra id
diuiffet, fi Chriftus tantum nubendi præfcriptum illi fa-
ctum voluiffet: & fimul diffimulat ille, aut faltem reti-
cet, quod illic poftea ita fubiicitur: *Et tamen beatior*
eft, fi fic manserit juxta meum sententiam: Si tunc beatior
eft, cum tunc vidua manet: fi non manet, beata dici
poteft. Quod apertæ ab eodem Apoftolo in hanc fenten-
tiam explicatur, *cap. 7. epift. ad Rom.* Quo effectum, ut
idem Tertullianus affentiendo illius ergo, in quo obtina-
tiffime perftaret, hæreſeos notaretur, quali conubia
damnaret. Quamvis non rarione agitur in d. l. 2. qua

mus, quam olim reprobamus, fi fcipfis fejungamus. Aliud
eft auferre, aliud temperare: aliud eft legem non nubendi
de penere, aliud nubendi modum ftatuere. Unde multo
aquius judicandum illud legis Jul. Miscellæ tempera-
mentum, ut quod ipfis viduis, neque eius, quod a defunctis mariris fub conditione ita videtur, ut ini-
tiante, relictum eft capiendi poteftatem, etiam fi nu-
ptiæ non fint, non nubendi libertatem auferat, cum &
aperate nubere liceat, & non juratæ quoque: Quo con-
fultius ea poftremis temporibus a Juft. aliis infuper cau-
tionibus adhibitis fuiffe videtur eft, & ad modum redu-
ut explic. *d. §. qua vero mese fuerint.*

ANTONIUS MERCATOR.

QUod cap. fecundo prudens Juftinianus adfcripta legem Julium Miscellum dixit a latore fuo Julio Miscello, in eo minime ballucinatus: nam neque Juftinianus dixit Miscellum, fed Miscella, neque latorem intelleixit eum dixit, *aliud vero de lege Julia non invenio, nisi quod in Novellis Majorianis legitur, fed legem ipfam*, ut paulo ante eum dixi, *Julius Miscellus nuncupatur*: non ergo Julium non *nominavit*, ex quo efficitur Julium Miscellum non du-
cere nomen a Julio Miscello, neque vero ulla lex dicitur nomen ab eo habere duplex, nec adhuc dicere dum effe latores, Julium & Miscellum, quia nulla fuit Romæ gens, aut familia Miscella, & a latorum nentilitio nomi-
ne plerumque leges accipere folent; quamvis, quod ipfum Papiam declinarium dicamus, & legem Julium caduta-
rium, ait vociferamur, aut theatralem ate, qua de lata
eft, ut Miscellum dicamus, fi interdum dici verofimile, ma-
terie plurium rerum ac perfonam utriufque fexus, ut *l. heres, l. 2. ff. de verb. oblig. l. 1. C. de ind. vid. ut Si-*
culo Flacco ac miscellum dicitur lex five forma mea
a multorum agrorum modo, multarumque perfonarum,
qui ibi accepta de fenatore numero conflebe in ea fe-
fcripto, quafi miscella, & confufanea lex, ut mifcel-
lum quoque & confufaneam deftinatum Agellius dixit
quifis vas ad, & ex quo multi miscebantur. Sic Mi-
fcella dicitur, ut lex Satura, *à corpus variæ materiæ*.

Non videtur etiam effe tute mentis, cum fubito le-
gem Julium Miscellum nuncupat, temere remittit, con-
nionem: Si non nuperint, vel, Si exorem non duxe-
rint, quam moreos conjunx impofuit, quia maior cau-
fa huic remittendi eas virgultibus, quæ nubendi leg
Julia: parcuerant, quæ nuptias contrahi jubet, quam vi-
duis nubendi libertatem: quod atque iterum fecit recen-
que, & vero fi his remiffe eam conditionem, & vir-
ginibus multo magis: quod fatis eft, relinquatur, non
ex lege Papia hoc ne effe, ut ea nubilibus damnosa fine
ullo auftore, fed ex lege Julia. Nec te movere debet,
quod *l. 3. C. de ind. vid. tol.* tantum loquatur de
conditione adfcripta viduis jam ante nuptias experta-
quia enim major in his erat ratio recipiendæ conditio-
nis, quam in virginibus, ideo fuit fane cur potius in
viduis nonnere lex tam conditionem non effe imponen-
dam, & quod his etiam reliquiatur fub ea conditione,
pro puro legato habendum effe.

Eadem ratione *l. 1. & 3.* loquantur de
conditione adfcripta conjuncti teftamento, vel codicillis,
non ideo exiftimandum, quod non effe in codicillis
ne adfcripta extremis teftamento, fed de illa potius egi-
fe Juftinianum, quæ imponeretur a conjuge, quod in ea
matter videretur ea non nubendi fatis fpecie: nihil
non animadvertiffi, qui feribis legem Julium pertinere
tantum ad conditionem adfcriptam a martio, cum a-
mens l. 1. ced. tit. dum ait, non remitti conditionem fi
non nupferit illi, quam mulieri quicunque eam impofuerit, fatis offendat quicunque eam impofuerit mulie-
ri remitti, neque l. 3. cum ait hanc conditionem, Si
vidua, vel celebs erit, quicunque eam impofuerit non
remitti, ex contrario intuit eam, qua de agimus tamen
fere a martio, five ab alio quolibet impofita fit, remitti
lege Julia Miscella, de qua nominatim agitur in d. l. 3.
qua

quis feliciter illa conditione, Si vidua erit, viduitas A non intumgitur, ſeut ibi, Si non nupſerit: fed datur, legatur aliquid quo ſolatio domus inſpiciebe, vacuque cubilis, & ſtatim atque exiterit conditio, mortæ alteriutius comugis, legati petitio eſt, & retentio, etiamſi mox legatarius ſe alii junxerit, quia conditio, quæ ſemel extitit non refumitur. *l. quidquid, ſ. fil. lib. 1. §. Stichus, de ſtatulib. l. ult. de condit. inſt.* Præterea Juſtinianus ipſe hac de lege Miſcella tractans Nov. 22. nominatim tribit, nihil referre conjunx an extraneus eam legato conditionem inſereret.

Quod ſubjicis, legi Papiæ legem Juliam addidiſſe modum jurisprudenti, ut non aliter, quam de nuptiis contrahendis intra annum dictum, ſeu tempus, vel poſt annum præſtita cautione Muciana ea conditio remittebatur, commentitium eſt, quis enim hoc dixerit? B Papiam eam conditionem remiſiſſe? Si nullum habes, ut non habes, quem proferas auctorem hujus fententiæ, nec docere igitur potes huic remiſſioni legem Julium modum addidiſſe. Et te Juſtinianæ reſellit evidenter, qui hoc totum tribuit legi Juliæ Miſcellæ, hoc eſt remiſſionem conditionis ſub modo ſuprafcripto.

Ad hæc quæſo te nobis dicere cum ſeqq. temporum legis Juliæ perlatæ non eſſe verum, quod interpres ille Novellarum, cutus ſi non delinquetes ſalem, ſtaries nihi ſtudemus haus, ferihit nonnullis locis, ſtatuiſſe Imperatorem præfinitum fuiſſe annum: nam quod doces præfinitos fuiſſe decem menſes, hoc non eſt decem præfinitum fuiſſe tam olim annum eundem, quam poſtea ſeſtertium, qui erat tempore legis Juliæ. Et ni fallor, ſcias annum hunc iuſtui feminarum primus præſtitiſſe Gratianum, C Valent. & Theodoſium, *l. 1. C. de Jur. nov.*

JOHANNES ROBERTUS.

Agitur admodum miſcellaneus Mercator in etymologia, quam a varietate plurium rerum, acuerituſque ſtudio profitemur, Miſcellæ legis nomen deducit. Atqui hic nec rerum, nec perſonarum varietatem diſpicio, quæ eadem utriuſque comprehendenem video. Et quam bene cohærentia illa duo ſequentur nemo ſane, quibus quod nominatim a Juſtiniano tractum eſt, quodque nos affirmamus, conſellere conatur. Nulla lex (inquit) ducti nomen duplex eſt habuit, quæ non multa fuit Romæ gens, aut familia Miſcellæ, & a latorum gentilitio nomine leges appellationem ſumunt. Sed eum plures Juliæ leges, & quidem varii generis eſſent, ut tere ſe diverſæ ſint, cum ad earum diſtinctionem alias adjectitas appellationes inditas videamus, ut alia fuit de maritandis ordinibus, alia de adulteriis, alia de vi, alia repandis rem, alia de peculatu, atque illuſtrioſi alia complures, quæ omnes ſimilis diſtinctionis loco ſecundum latorum nomen eſſe debuerunt. Nec mirum (ſi leeet) fuiſſe indirecti. Et vero nomen Juſtinianum omnium, quæ unquam Romæ extiterunt familiarum, illum in ſerunt (quod nunc) pedetentim latere cœpiſſe, eſt quod illi credamus, qui conſtanter adeo aſſerut nullum unquam Romæ extiſſe familiam Miſcellæ nomen habentem, ſive Miſcellæ in hoc enim errum prædicent, non admodum laborandum duximus, cum videamus Græcos Romanorum nomina Græce efferentes, ea ſæpius urbitrio ſuo, & ad libitum in alia caſus commutantes.

At quum miſcelle averrere conatur, quæ illi argato ipſius erunto aperte repugnant, illudque præcipue quod ibi dem a Juſtiniano ſcriptum eſt, *Miſcellæ legis nomen ſibi ex more à Romanis obtinet*, &c. ſtatimque ibidem loco, qui ipſi repugnat, aliam ſententiæ author præbere opinatur, quæque quod idem Juſtinianus ubique ſtatuiſſet, ſe pro ſententia Romanos habere, &c. ſtatimque ibidem ſcribit, ſe ex more Romanorum ſibi nomen Miſcellæ legis vindicare, quæ non poteſt effecere id, quod concluditi, legem illam vocatam fuiſſe a Juſtiniano Juliam Miſcellam, quod omnium eſſet abſurdiſſimum. Præterea quæ & antecedunt illic, & ſubſequuntur, aperte refellatur id ad legislatoris nomen Juſtinianum referre voluiſſe, cum & paulo ante diviſſet tractatum illum, de quo diſcere agrediitur, correctionem ſolcopiſſe non tantum ab alis, ſed & a nobis denique ipſis (inquit) mox ſubiecti illi, alii quorum fuerint, quippe Julium Miſcellam, ſeu Miſcellæ, non Julium Miſcellam adinvenſſe: verum Q. Mutium præſtinciviſſe: in quo quid oportuit, quum legis auctorem cum legis auctore confundere voluiſſe? Nec in illo priore obſcura illa *ambiguitas* reperi *aquam*: nam ut appoſitiſſe, & *ſcire* ſcripſerit diſta accipi debent, ut in illo Virg. 1. *Æneid.*

Nec ſcire fas eſt omnia.

In id vero quod explicui, prædicta legis Juliæ Miſcellæ temperamentum (quo certo jurisprudi modo adhibito remittitur conditio) *non nupſerit* ; ad vidua tantum ſpectaſſe, quod ita arguitur, ut dicat majorem ſuiſſe cautſam ejus conditionis virginibus remittendæ, quæ non viduæ, eo quod virgines, quæ eſſent, legi Juliæ Papiæ nuptiis contrahere ubtenti nondum parvifuit, omnium infuſiſſimum eſt: ut & illud quod addit, ſi viduis remiſſit conditionem, multo magis virginibus. Quæ ſi ita ſunt, non perverſe interpretatum meum, aperiſtime tamen illic propoſitum, aut non percepiſſe fele (cum aliud deciſſet, quod illic, vel in ſpecimen tantum carpenti, ſcripſerit) non adeo quam facile diffimulat, cum ego conditionem illam omnino virginibus remitti aſſerrem ex anterioribus lenibus, ſicque multo magis, quum vidua, quibus ex lege Miſcella nonniſi adhibito illo juriſtuarandi modo ſit remiſſa. Rationes autem, ob quas uxibus magis, quam virginibus tempenamentum illud adhiberi oportuit, diverſitas, quæ circa finem perſpicue adeo adſcripſi, ut mirandum ſit eum, qui lyncea habeti velit, in clara adeo luce tanopere caturitire. Quæ ſi ita ſunt, quum ſcripſerim, a nobis diſtum, legem Julam pertinuiſſe tantum ad conditionem illam ab alterutro conjugum alteri cotingi ſuperſtitem, quæ ſententia quotque annis Juſtiniani *Novell.* 22. §. *quicunque igitur*, & pluribus locis comprobatur: fed in eo tantum, quod de lege Julia Miſcella Juſtinianus ſentiat, tractat. Quum vero ait Juſtinianum, quin idem Juſtinianus eum obſervationem, quam illic introduxerit, a lege Julia diverſam in fine ſtudiose ſubſtinxi, & id ea extendere, quæ ab ipſo fuerint relicta, qui matrimonium inter ſe minime iniſſent, non tamen ut nominatim ſcripſerit (ut corrige falſo aliqui) nihil quod ad legem Miſcellam eſſet, ſe non conuno, ne extraneus illudmod conditionem legato adiecerit. Ridiculum vero quod in illam rem nobis objectat *Lt. Cde indict. vidui. toll.* quæ cum alio omnino pertineat, quod hic longioribus illis caſe opus?

Quod autem inde rurſum relabitur in tandem fententiæ author, minus ab eo expectabat errorem, quanvis etiam nobis illud obſecerat, quod aſſeramus lege Papia remiſſam illam conditionem fuiſſe, id a nobis ſuperiore quoque abunde confutatum eſt.

Mano inde fubtiliſſimi ingenii acumine obtegere contendit admiſſum in eo aperiſſimum errorem, quod ſcripſerit nos autumare legem Juliam Papiæ præſtitiſſe annum. Imo (inquit) erant præfiniti decem menſes, at non annus. Quid vero & tunc non conſtaret, qui numerabatur annus, decem menſibus, & non decem libi menſes eadem in re annum antiquiores vocaſſe, ex Dionyſio Halicarnaſſeo, & Tito Livio comprobaverim. Quid igitur etiam non poſſint afferre primus Grat. & Valent. & Theodoſ. annum luſtui præfiniſſe in *l. 2. C. de feriis*, expt. cum tanto ante tempore id inviaſſiſſet, & obſervatum eſſet?

In quibus eum, aut illa lex Julia Miſcella jure antiquo decreverit, aut illi derogarunt Juſtiniani constitutiones : & inde expliciens, & conjectis plerique leges.

CAP. III.

JOHANNES ROBERTUS.

SED eaim ut illa duo, quæ diximus, lege Julia Miſcella obtinuerint, eamjure anteriori derogaſſe, ſive temperamentum illud adhibuerit, non quod omnes conditiones conubiorum liberti ſtatui obligares, verum illas tantum, quibus, ut diximus, violatæ indiceretur, vel servati a matrimonio, vel ipſi matrito ab uxore: Itaque in ceteris caſibus jus illud antiquum intactum permanſiſſe, neque ea lege Julia Miſcellia, aut Juſtiniani, aut Miſcellum vim ullam tolleneta, tum modo adhibito, in ufum reducente immutatum fuiſſe, ut patet *l. 3. C. Ad L. Jul. de vitio. adult. & l. ult. Mil. ſoluſ. tit. jundo d. Lege*, illum viginti libros: hunc vero quinque & decem, ut Pandectarum Florentinarum initio præfixum eſt, verius crediderim illis commentaria non fuiſſe, quæ Papia tantum eos ſcripſiſſe, fed & Julia Miſcella, & eaſdem argumenti aliis. Itaque nihil moror illarum legum, & ſimilium epigraphen, quod eam cuiuſque particulorum illorum librorum commentarii, ex quibus leges illæ ductæ ſunt, inſcriptionem illam generalem præfixam habeterit, *ad leges* (ut Papiæ ſeu Juliæ) omnes ſcripſerint ex utriuſque commentario initio Pandectarum Florent extare) cum tamen in plures libros eſſent diſtributi ; quippe illius in 20. hunc vero in 15. Quæ ſi ita ſunt, quod prædicto nono certum prioribus de legibus Julia & Papia agereture : quo & propteres iidem priores ad legem Julian & Papiam idcirco ſcripſerit, quia ſuperiores tantum de his in primis, & legis Juliæ Miſcellæ faltim mentio fieret, indo epigraphe legum multarum ex his duabtium propoſita ſit ſpecialis ſuæ, & quæ ſit legem Julium & Papiam, non eſſe nunquam fola illa generalis. Comprobatur & eo, quod cum in prædicto catalogo, nec Ulpianus nec Paulus propoſuerint, ſpecialiter commentarios ſcripſiſſe ad legem Julian & Papiam, fed tantum ad leges illæ libros ſolos vero 20. tamen in finitis locis, quafi ex eorum libris ad leges illas Papiam & Julian ſpectantibus.

ANTONIUS MERCATOR.

CUm jam ſuperiore capite legem Juliam Miſcellam ſcriſſes poſteriorem, & aliam a lege Julia & Papia, hoc quia reſtellebat Clemens *Lib. 3. ſalt. de conf. & Aſtur.* tum eſt ut ſtatuerem, legem Juliam & Papiam, qui ſe Juliana etiam ad viduatem iniuſtum a marito eam legem pertinere docet, qua de ea tu ſolus contendis fuiſſe Miſcellam quod ſcripſerit, ſi quis ſtatim præterea, ne eam ad eruan iniuſtum libertum impuberum, ſicut ad legem Æliam Sentiam, quæ a patrono vetat iuſtoqui voluntatem, ideo author ex eadem Juliana conjunctis, ut opinor ſcripturæ ſcripſit non pertinere eorum, quæ, inquiunt liberorum impuberum, *Lpon. ad & a quodus non.* hoc, inquam, quæ ut pertinet propoſuerit de *l. 6. ad ea* fugias quid commiſeriſti? Hanc ſolliter epigraphen ad legem Julian & Papiam, non eſſe ſubſtentiam, & magis illi adhuc numeretur ſtatuiſſe, quæ ab in indicibus ipſum, quaſi ſcilicet mens hinus, & illius non ſit ſcientiæ hoc, ut quoquomodo effictas, quid nisi? Legem Julian Miſcellam, quam ab his diverſam facis comprehendi ſub ea inſcriptione, *Ad leges*, quod fiſtum eſſe cenſuiſti, *Lab. de reg. Cor.* quæ novas leges appellet non aliter quam legem Julian & Papiam, quæ non a die mortis, ut regula Catoniana, fed ex aperiis tabulis diem legatorum cedere jubet. Hæc vero ratione non animadvertis te damnare innumeras inſcriptiones legum explicatarum in conceptas, Ad legem Julian & Papiam, quum, Ad leges conciſius in Indice, qui hoc animadvertit ſi vis ſcire, quid

quid de te fontiat, paracum tibi, puder dicere, & vanor forte iam ad te pertulit. Eandem vero esse legem Iulium, quæ Papiæ iungitur, & eam, quæ Miscella appellatur, etiam argumentum probat *l. vxorem Dionysium antiquissimum*, cuius auctor est Dorotheus, *l. vlt. de fideiuſ.* qua dicitur ex lege nubente mulierc, cui fervus legatus liber esſe iuſſus erat cum illa maneret liberum fieri, quia fidiciet potuit eſt legatus libertas, *l. Titio ſtipulº. §. vlt. de rond. & dem.* nam Dorotheus eam nupſiſſe dicit ex lege Iulia Miscella. Ulpianus autem Appellatione Miscellæ hoc tribuit Iuliæ lib. Reg. illo loco: *Qui quoque mesres legi parueris*, id eſt, qui neque contraverit nuptias, neque liberos procreaverit, quod petitur eſt ex ſe ſi dicerer, oui legi Iuliæ & Papiæ non paruerit, de qua dixit paulo prius: ergo non eſt alia lex Iulia Miscella quam Iulia & Papia, appellationes variæ tant eiuſdem legis, variorum capitum indices, non variæ, aut diverſæ leges. Et Miscellam appellationem eſſe, ut dixi, neceſſe eſt, cum non poſſit eſſe legis proprium nomen.

Probaremus autem libenter rationem, qua hoc capite componis diſſidium, quod eſt videtur inter *l. 14. de leg. 3. & l. 22. de cond. & dem.* ſi qua eius extaret ratio. At ut ille ait, cuius ratio non extat, ei rationi non eſt fidem habere. Nihilo minus extare me ita demonſtro. In l. 14. inquis, vir uxori legavit ſub condicione ſi non nupſiſſet, & ſub contraria condicione ſi nupſiſſet eandem fundum ab ea ſibi legatum recepit reliqui. In l. 22. extraneus mulieri legavit, &c. hoc caſu fideicommiſſo mulierem non teneri, quia ſtatim condicio habebat pro non ſcripto, illo caſu quando eſſet teneri, quia condicio non ſtarim habetur pro non ſcripta, ſed ita demum ſi ex lege Iulia Miscella juraverit uxor, vel caverit eandem Mucianam præſtituri. Extremum ſimpla. In 1.14. vir uxori legavit ſub condicione ſi non nupſiſſet, ſatisor & ſub contraria condicione ſi nupſiſſet eandem fundum ab ea ſibi legatum recepit, hoc nego; quoniam lex ſimpliciter ponit uxorem nuſſe negotium alii reſtituere legitum: purum igitur fuit fideicommiſſum, atque ideo nuncupatum. Verum ſi legatum ceperit intra annum, vel poſt annum contractis nuptiis ex lege Iulia Miſcella, quamvis id ceperit benefitio legis, non ex ſubtilitate juris, *l. ſtatuliber. 4. de rond. & dem.* tamen fideicommiſſo obſtringitur, ut eum quoque, cui condicio jurisjurandi remittitur, quamvis non vonit ex indicio defundi, *l. 13. ſed pro. 4. l. Pal. fabiſi.* cit. l. 14. fideicommiſſariis teneri. At in l. 22. ſub contraria condicione video, & fatetur reſilium eſſe fideicommiſſum, atque ideo nuncupatum mulierem non obſtringi fideicommiſſo, ne per fideicommiſſum illudatur legi Iuliæ: reſiſtum autem eſſe a mulierc extanea, hoc tempo, cum eadem ratio eſſet, quamvis non obtinet etiam in uxore, & qui modus uxori datus eſt ad capiendum legatum reſiſtum ſub condicione viduitatis, idem etiam & datum cuiibet mulieri legi Iuliæ Miscellæ, ut docui capite ſuperiore. Proinde ſive uxori, ſive extraneæ mulieri ſub eo condicione legatum reliquatur, ex ea lege condicio remittenda, quia condicio ſtatim, ſed ita demum ſi juraverit, vel caverit, ut lege præſcriptum eſt intra annum, vel poſt annum.

Quod autem l. 22. adjungit *l. 14. reſcripſerunt, and. ita*, etiam improbamus: nam neque ullis in ea lege eſt ſi. *reſcripſerunt*, neque ullus, qui eadem de re loquatur.

JOHANNES ROBERTUS.

RUrſus ſub incudem revocat conjecturarum Mercatur, quod petrinacus ab illo afferitum refutarimus. Julium Miſcellum non eſſe legis proprium nomen, & non eſſe aliam legem Iulium Miſcellam, quam Iulium Papium, ſeque ipſummet arguit Juſtinianum, quem id diſertis verbis tradentem docui ſuperiore capite me fubſtituturum. At hoc (inquit) reſellitur ex Clemente in *l. ſed ſi hac 6. l. Pal. fabi. de rond. & dem.* cum eum legem ex eiuſdem Clementis commentariis ad legem Iuliam & Papiam A deſumptam teſtetur ejus epigraphe, & tamen eiuſdem legis ſi ultimus non ad aliam, quam legem Iulium Miſcellam ſit referendus; quod etiam comprobetur *l. Titio ſtipulatus 45. §. ult. ff. de condit. & demonſtr.* iunctâ illi Dorothei Græci auctoris interpretatione, quod ille dicitur, ad legem Miſcellam nominatim referenda. Quo illius *l.6.* interpretum qui accipienda ſit, & cum Indicis operi Florentinarum Pandectarum præſixo comprehenda, ſatis ſuperque explicui. Ex quibus facile diui poteſt, quod ſæpe nobis obeſtat ex Dorotheo in *d. l. Titio, §. vlt.* Et quod *in §. ult. ff. de regul. Cato.* legem novas non illas appellari ait, quam Julius Papianus, id non ego ſolus iſti nomine concedo, atque etiam, ſi juxta ſuperiorem illam falſiam ejus ſententiam concedorem, parum ſententiæ noſtræ obeſſet.

Jam vero quæ adjungimus quanto accenſum illud conveleæ conetur, quo compenſimus diſſidium Cuja *in Iulian ad lib. 19 ex ff. de leg. 3. & Iuliani in l. quoties 12. ff. de cond. & demonſtr.* admirari i Cujo propterea legitum fub condicione ſi non nupſerit relictum fuiſſe, quia id Cujus nominatim expreſſerit: fideicommiſſum autem ſub condicione ab uxore relictum negat, quia ab eo non fuerit id expreſſum, quod fideicommiſſum illic putum eſſe contendit, non conditionale, cum apud Julianum legatur ſub conditione, & fideicommiſſo ſub contraria conditione relicto, utrumque conditionale ſit: at ego utrobique fideicommiſſum conditionale eſſe affirmam, ut quidem ſuperius dixi, ſatisfacturi reſtitit eſt. Nam aliquo ſi purum fideicommiſſum eſſe propteretur Cujus, quorſum interpretatur cum ita reſpondiſſe, tamquam ſi dixiſſet: *Si nupſerit reſtituere*: cum ſiquidem purum eſſet, nihil obſtaret quominus, quocunque modo ea legatum conſecuta fuerit, tum ſi non nupſerit, reſtituere teneretur, quia ſi nupſerit: ſiquidem (ut & ille admittit) quomodocunque, hoc eſt, etiamſi ex beneficio legis, non etiam judicio defuncti capiat, eo obſtringatur ad reſtituendum. Quod antiquat, hoc non quam ille, cui jurisjurandi condicio remittitur, ut idem Cajus ſubjecit *in d. l. non dubitam, verſ. ſenec quoque. & l. 22. ſed ex*, Ulpianus. Deinde ſi ſatisfacta omnino conditionis mentio in fideicommiſſo facta fit, qui fieri poteſt, ut eum, cui aliquid ſub conditione legatum fuerit, ſatisfacta conditione, non teneat? Quare fideicommiſſo efficaciter obſtrictum intelligamus, quam, vel ſub eadem quali, & in fideicommiſſo tacite remiſſa, vel ſub contraria conditione relictum, ſatisfacta conditione ſi locus eſſe poſſit, quem ſi, vel ipſamet legati conditio extiterit (ſiquidem ab eo, qui nihil ex teſtamento, aut mortis cauſa donatione conſequitur, fideicommiſſum inutiliter requiratur, *l. 2. & 20. C. de fideicic. Iuam quidem, C. de leg.*) vel contraria, ut quidem in conſimili proritus ſpecie, quemadmodum Julianus, & Cajum affirmant perſpicue patet. Quibus omnibus ita non habent, nec eo reſile ex ſententia mea compoſitur diſſidium illud, cur non reprehendor aptius aliquid afferri? Nihil enim hic aliud affertur, quam quod cum illud negaſſet, poſtea & hoc alterum negat (quod ego nunquam neque ſcripſi, neque coſitavi) reſilium eſſe a mulierc extranea ſupplicium, ab extranea quidem mulierc ſcripſi reſilium, ex eo quod antea explicueram, legem Iulium Miſcellam non pertinere ad illa, quæ mulieri ab alio quam a marito relicta ſint, ut ſatisfacta, atque ad illius noſtræ interpretationis *d. l. quoties*, comprobationem, aptiſſime citavi *l. cum tale 72. §. reſcripſerunt eum §. ſeq. ff. de condit. & demonſtr.* Et conjecturæ in *d. l. cum tale*, nullum eſſe *§. reſcripſerunt*, ac neque ullum aliam §. qui de ea re loquatur, certe illud prius ex Florentino exemplari dici poteſt, in quo aptius verba haec, *reſcripſerunt eſſe*, præcedenti §. adiunguntur, & qui in vulgatis exemplaribus ab his verbis initium ducit, *Reſcripſerunt eſſi arbitrarur*, in Florent. incipit, *Si arbitrarur*. Poſterius vero quod addit, falſum eſſe: nam & ille, vel §. reſcripſerunt, vel §. ſi arbitratu, & ſequens, ea de re loquuntur, & ſententiæ noſtræ conveniunt, *d. Iquoties 12.*

An & quatenus cum in materia errantur fubſtituti empto, et de Cedrini moſſis adnotata quadam.

CAP. IV.

JOHANNES ROBERTUS.

QUI locus ita ex Paulo cum negatione refertur in vulgatis, & receptis exemplaribus, atque etiam Norico: *Quamvis ſupra diximus, cum in corpore conſentiamus, de qualitate autem diſſentiamus, emptionem non eſſe, tamen veniſſitur tenetur, ſicbos, &c.* In Florentino exemplari, deraſta negatione legitur. Quam lectionem eſt qui hac ratione magis probet, quod in ea quæſtione, an cum in corpore eius, quod venditur, conſenſum eſt, in ſubſtantia vero, ſive materia emptio intercedat, quæ ſit diſſenſio, emptionem inter JCtos conveniat, ut quidem in ea ſententia faſtile Marcellum, ob errorem in materia emptionem minime vitiari, quem tamen in ea nominatim reprehendat Ulpian. patet *l. in venditionib. 9. ff. de contr. empt. & vend.* Quam Marcelli ſententiam ſubſecutum interpretatur Martianum in *l. Labeo libet 35. D. de eviction. empt.* Ex quo colligit, mirum videri non debere, ſi in ea & Paulus quoque ab Ulp. diſſenſerit *in d. §. quamvis*: Sed enim huic eius interpretationi illud aperte repugnat, quod *in fine eiuſdem l. in venditionibus*, quæ Ulpiani eſt, proxime ac conjunctim ſubjicitur ex eodem Paulo *l. aliter 10.* cuius contexta & argumento quam ille ſententiam contineat Ulpian. in ea quæſtione ſenſiſſe Paulum. Quo ſit, ut mihi verior videatur illa lectio recepta, quæ negationem habet, quamvis etiam hanc ſententiam fuiſſe ille putet ex ejus gloſſemate. Tum quia, ut diximus, ſententiæ Paulum fuiſſe liquet *ex d. aliter*. Ad quam & illa quæſtionem ea ſententia, quæ Paulo placuit, adnotatur *in d. §. quamvis*, referenda videtur: Tum etiam quod quæ ſit ſequutus *in d. §. quamvis*, aptius illi lectioni conveniat, quippe & quatenus diſſenſio eiuſmodi non eſſe, ſubſtituti, *tamen veniſſitur tenerí debet, quoniam intereſſe, &c.* Ut itidem & Modeſt. *ind. qui officio 61. ff. de contr. empt.* Cujus *in Iulian. ad lib. 19. ex Minicio, ff. emptio tamen adhoſſes venditorem*, &c. Et quod exemplum poſtea proponit meritorum emturum quali citrea eſſent, cum alterius qualitatis materia exiſterent: ſe enim illiſumodi qualitatis ſubſtantiæ innatæ, idem in jure, quod ſubſtantiam, & materiam ſignificare intelligimus, non autem aliam quam qualitatem. Nam errore in qualitate, five materia interveniente emptionem vitiari conſtat, *d. l. in venditionib. 9. l. aliquin 11. & l. quod tamen 14. ff. de contrab. empt.* Et ſententiam ſuam *in §. ſi fundo vendito 35. ff. de action. empt.* Atque ut hoc caſu inſtituantur non ſecus Paulum, quam Ulpianum ſenſiſſe, ideo nunc plane videtur, quia non ſatis noſſet utrum tenetur non tantum venditionem, ſed & alios contractus, in quibus illiſumodi error intervenerit, eatenus ſubſtituere interpretamur, quatenus ejus, qui errorem admiſit, interſit ſubſtituti, poſſet & eiuſdem loci ſententia negationem detracta aliquo modo conſtare. Sic autem tunc contractum venditionis ſubſtituere dari poſſe interpretamur, cum venditor ignorans orichalcum pro auro vendidit: in hoc teneat venditio, ut cognitur aurum quod vendiderit, præſtare, *l. Labeo 65. in fin. D. de contrab. empt.* Quod orichalcum non aliud ſit, quam æs, quod in montibus effoditur, unde nomen habet (tametſi turichalcum vitiatum ex Cotta compoſitorum analogiam ſcribi inveniatur, ab eo forte, quod id alio ære præſtantius, aurum colore magis referat) diverſis omnino materiæ & qualitatis ab auro id eſſe conſtat, *l. in reprine. ff. de leg. 1. l. ſi cerea fi. et l. ſi quis in pignore 76. ff. de pignor. action. locum ex 20. ff. de furt.* Nec ſecus id quam illis cabibus, quibus cum itidem dicatur nulla eſſe venditio *l. hanc legem 22. cum l. ſeq. & l. qui officii 62. ff. de contrab. empt.* aliis tamen non ideo minus ſubſtituere dicitur, *l. 4. & 12. l. vers. ſp. ff. de Tom. X.*

A *contrahen. empt. l. ſuſtin 24. de priuc. ff. de ædicen.* Sic igitur & in ſpecie *d. §. quamvis*, intelligimus, emptoris tantum contemplatione non ſubſtitere contractum, quod is ergo nequeat ex accepta pretium conventum ſolvere, aut ſam ſolutum venditori relinquere. Sexus autem ex parte venditoris, cuius reſpectu ſubſtitere intelligitur venditio, in hoc ut quidem vendidit, præſtet, aut ei quod intereſt, *§. ult. de empt. & vend. in ſubſtit. d. l. Labeo, in fi. commodatur arg. l. ſed Celſus 7. §. ult. verſ. nec consobrini, ff. de contrab. empt.* in quam ſententiam diſſenſit Modeſt. *in d. §. quamvis*. Sic quandoque nullam eſſe contractum conſtat in peryiculum unius, non autem alterius. Quo pertinent & illi caſus, quibus contractus ex una tantum litere conſtare dicuntur, *l. Iuliano 13. §. ſi quis a pupillo, §. de action. empt. l. 3. §. ſi quis ex fraudem, §. ſi ſervus, de fund. patr. & ſenſ. nec contrabens, d. §. ult. de empt. & vend. in ſubſtit.* Quod autem in venditionis ſecus abſtinere diximus, quam in emptore, id eos tantum caſus referimus, quibus tamen illo errore qualitatis ſerius eſt. Secus enim converſa ſortie, nimirum in qua venditor errorem ſuſtinet ſuo ſponte. Nam tunc idem venditori tribuendum eſſet, quod emptori competere diximus: puta ire eo, quod ita Cedrinum pro Cedro emerit, *l. 9. §. Officio. Si pura (inquit) de evictionis emptis, vindicatum ſe posse vendere, ſubſtetur ei cui bonus aurum illi eſſet*. Quo ſignificet, ſi indicaverit, aliterve id ſe ſubſtituere venditor, quod nulli evidentem videntibus, aurum ab eo poſſe repeti: ut quidem nobis aptior illa lectio videtur, quæ negationem habet *in d. §. quamvis*, quippe quæ ſimplicis error in materia emptoris, quippe menſuram, quæ quali citrea emeretur, quas antiquis in pretio magno fuiſſe, id arguit, ut & quod Cicer. in in Verrem actione. 2. non obſcure, cum maximam & pulcherrimam citream menſam a Q. Lutatio omnibus ferentibus Lilybæi abſtulit. Cuiusmodi menſæ & Cedri ſpecies Cedri appellatione duntaxat locis a Martiale ſignificantur, & preciosſe ſupellectilis annumeratur, lib. 9. in Mamurram.

Et ſolidum Cedro, non quater bexelinus, Ingenuis citro, non ſatia eſſe ſuo.

Idem lib. 10. de Erote:

Pluet Iuba, cui populo ſcripta nouella placet? Inſpice, aut pateræ, nobiliſque citrus.

Fuiſſe & majore quoque in pretio Cedrinas menſas, ex Cedro videlicet, quam citrea, illud arguere videtur, quod D rum ob pretium infaniam viris margaritas exporbantibus feminas regerere ſolitas teſtatur Plinius cap. 15. lib. 13. natur. hiſtor. Quæ ſententia eſt rum & de Cedro arbore, ſic inſcripturn, & de Cedro arbore, ex quibus ferrent, in eo nominatim loquatur, nec ineo variet exemplaria ulla, minore quæ ſuperſtitione commenti videntur in illius capitis interpretione legendum concludat de Citreis menſis: & ubi leuter, Cedros, reponendum eſſe Citrus, quod ex arbore ea, quæ Cedro non ſatis noſſet adhuc tenere aufus dicereiur. Id vero abſurdius etiam eo eſt, prater id, quod Cedrinarum menſarum pretium plane ignoraſſe videretur, quod eas locis verba alia, aperuiſſimis contrariorſtioni reppugnant. Nam prater id, quod ibi Plinius Cedrum nominaſſet, explicat diſerte de ea fe arbore loquutum, quæ ſuperſtitione ſit ſimilis, dolor, & Caudice. Aque cum is his tribus maxima ſit Cedri cum Cupreſſo ſimilitudo, ea certe Citri cum cupreſſo nulla eſt, adeo ut quidam, ut Plinius ait, ita putarit inter arbores ullas diſſimiliudo major reperiri. Sic & Virtu. *cap. 19. lib. 2. de architect.* de illis Cedri arboribus loquens. *Quorum (inquit) four ſimiles cupreſſo ſolentur*. Quod in emendadum cenſuiſſe G. Philandrum comperio, *Arbores ſolet Cedri four Cupreſſo ſimiliter nascuntur*, quo ego, quid ille ex Philandri ſententia locum illum Plinii emendare ait, veſtigium ullum, ibi extat apud Philandrum: tametſi is de Cedro illic plane congerat, Citri autem mentionem nullam faciat. Quo ſit, ut nihil alio loco id a Philandro proditum probari poteſt, ſalſo pretenta in ſpecifimo menda inſpicio auctoritate falſi accuſatorus ſi Philander.

ANTONIUS MERCATOR.

IN rum, qui in *l.ſi ſterilis*, 5. *quamvis*, de *act. emp.* probat magis hinc. quam vulgatum ſcripturam, tela accipis ab obſeruatore, & immenor ingratuſque ei meos inſultas, quod probaverit emendationem Philandri in ſummate tocoque contextu cap. 17. Plinii 13. imo quod fallo, ut ais, eius emendationem Philandrinam ſecerit authorem: at dicet hoc Philandrum ſcribere in Vitruvii cap 2. lib. 8. & Obſeruatorem, qui noverit nemineni eſſe, qui neſciat nunquam ſpeciem ſcripturæ mentiri, neque vero ullum tale mendacium in eius operibus invenri poſſe. Quod ſi Philandro idem derogat, dico & derogare te ipſi Plinio, qui eidem capiti libro primo hunc titulum adſcribit: De Arbuſticis arboribus, & ciſtetis, ut videre eſt expreſſum, & ſcripſerunt Philandri: De citreis arbore: De citreis menſis. Imo & illo capite libri manuſcripti habent: Plurima arbor citrea, & tenebarum inſtituta. Laudabiliſſimum eſt citreum quam ſcripturam in eo c. locus de menſis Ciceronis collatus cum Tertulliano, qui eum mentum orbem citri appellat lib. de pallio, quod tibi non libuit attendere, ut te confirmat: nec foliaturæ cupreſſi cum cedro, nec citro, ut ſuppoſes de tuo, ſimiliterdo quidquam ſcirit: nec enim cupreſſi dicitur ſimpliciter cedrus: & ſimilis folia citrus habere, ſed cupreſſo ſylveſtri ac feminæ, non domeſticæ, non mari, & poſſit omnium ſimilis foliatura eſſe.

Et hæc dum tractas etiam ea valde fœuvis, cum de cedro apud Vitruvium illum locum, arbores tantum ejus ſunt ſimiles cupreſſibus foliatura: nec ſatis emendare ſtribis: arboris folia cedri ſunt cupreſſinis ſimillimum Philander emendat, tantum arboris pro arbore. Perſpice. Caeterę ponit pro ſimilitudine: Folia, inquit, ſunt cupreſſinis ſimilia, verbo, inquit, ſatis demonſtrans te interpretari illa Vitruvii: Arboris eius ſunt ſimiles cupreſſi foliaturæ.

Etiam ea valde fœuvis eodem capite cum auricalcum ſcribis ferbi vitrio pro auricalcum: quæ ars, quæve fabricatoris hujus rei arbitror ſuperſit in noſtris ſunt, aut literatura. Huius non eſte te comporem fatis animoſum ſyſtus tuus probit, & penuria, quæ ut fertur te contigit a pedagogo tuorum nepotum monachum Benedictum, ut verſionem πραγματειών κ παλαμῶν, in quibus tamen quot periodi tot barbarismi. Et ut non ea hujus artis compoſ., ita non debuiſti tuum Philandrum ſcribere, Auricalcum dixere auctores noſtri, maxime non quod eſſet ex aero & ære mixtum: nam hoc ſi exiſtimaſſent, vendidiſſent auricalcum pro auro, ut ſcribit Plinius, qua auri aliquid haberet, *l. 1. ad de contr. emp.* ſed ex quod ſyi colorem & ſplendorem haberet, quodve auro ſimile eſſet, quod longo tum tempore durabat tres effectus hujus Plinius ait 34. Sed ex eo ſcilicet reſtabant tamen ſpecies, aut maſſæ, & fragmenta plura, & lud. 1. 14. ſi. 9. eod. ſi ex pro auro venetat. 1. ſi auricalcum, quod auro ſit ſimile eſt, ut ſimiliter d. l. 9. ſubiicit de plumbo, vel ſtano, quod argento ſimile eſt, & pro argento venit. Ita igitur pro auricalco Ulpianus in cupreſſibus legibus atque etiam alibi poſuit, ut & Lucretius 5. quia ea auro olim ſcribit fuiſſe pretioſus, quod idem de auricalco alii auctores: Auricalci orichalcum dicebant, ut aurum, aurum, & orotam, auratam.

JOHANNES ROBERTUS.

TAntum abeſt, ut quod obtaretor noſter expoſerit In explicatione *l. ſi ſterilis*, 5. *quamvis*, de *act. empt.* tela ab eo acceperim, ut cum illi Florent. exemplaria, ad præſidi. 5. lectionem comprobarie, ego contra reprobarim. Quæ ita ratiocinibus id, quæ ipſius interpretationi plane adverſæ ſint: Scioque illud improbum, quod ille inferacinemur *c. 15. lib. 13. natur. hiſtor. Plin.* emendum cenſuerat, & quo loco in ea legitur, *cedrinæ mensæ*, affeveratet legendum eſſe, *citreis menſis*, & in contextu

A capitis quo loco legitur, *cedri*, legendum eſſe *citri*, atque quod vero illo capite de cedro nominatim dicit, omnino dit intelligenda eſſe de citro, ut & C. Philandrum reſtabat emendaſſe in annotationibus ſuis ad Vitruvium. Scripſerum quidem illi emendationi, ſive ipſius tantum eſſet, ſive etiam Philandri, repugnare & verbis Plinii in eodem capite, & Vitruvium ipſum. *c. 9. lib. 2. de Architect. Primo*, in eo, quod ibidem arbores, quas in omnibus exemplaribus cedros nominarat, vel (ut nonnem dicam) de quibus locutus erat, nomination in citreas expreſſe nominat ſylveſtri, ſalio, odore, cui licet: Vitruvii vero, in eo, quod præciſio capite de cedro loquatus dicat (ut habent exemplaria vetuſta) *arborem citream ſunt ſimiles cupreſſo ſylveſtri*. Quo loco pro *arborem*, idem Philander legendum eſſe cenſet, *arboris*, ut plenius intelligat, folia cedri ſunt cupreſſinis ſimilia. Et propterea verba illa quæ Vitruvii non ſunt, ſed Philandri) quod Typographiæ in Animadverſionibus meis manuſcriptis characteribus impreſſuris commodi im excuſere cum illis dictionis *citreus*, citreus literatius impleri, quæ tribuam Vitruvio, qua Vitruvii non ſunt, ſed Philandri. Id vero mihi nunquam in mentem venit, quis non ex hit, quæ alia loco ſcripſi, aperte perſpicior? Sic, inquam, & eo, quod & Plinius eam arborem, qualiſcunque ſit, de qua ibi agit, ſimilem ait eſſe cupreſſo ſolitis, & odore, & cedrice, dicebam ut eſſe tamen illum citreum cum ſcripſerimus, ſed neque immutandum ulla ex parte cum dem capitis contextum, quod in illis tribus omnibus ſe cedri cum cupreſſi ſimilitudine, vero non cupreſſo nulla. Atque iis, quæ ad extantes in exemplaribus omnibus illius Plinianæ lectionis defendendum ac confirmandum tenebamur pertinent, addi poſſunt ea, quæ Dioſcor. in Nerone, quod quem eatum, quaſi maximo in pretio laberentur, ſit mentio.

Quam vero autem illud eſt, quod obrendit nugivendus, non ſimpliciter fuiſſe dictum ibi a Plinio citrum (ut vult legi) habere folia cupreſſo ſimilia, ſed cupreſſo, & ſylveſtri, & feminæ, quo etiam dicat, ut videtur, non tam ut omnes cupreſſi ſpecies perluſtres, & exquiras, nullum interdies, cuius foliorum, & odoris non maxima ſit cum citri folia, & odor cupreſſinis ſimilitudo? Cur foliorum & odoris cum cupreſſi folia, & odore ſimilitudo ſit maxima. Quod tritum iſthorum colliſione facile eum conſtare poſſe, quod cum in fabricandis ſtatuis, quæ ipſius quoque civitatis noſtræ ſampridem frequentiſſime extent omnium generum cupreſſi abſinæ nonnullis annis, & citri quoque, quæ ſatis magna, non raro reperiri cedri habeantur, ac in collata, & cedri, & cupreſſus cupreſſi plantæ, centiter utrunque pariter anguſtiſſimus habere ſolia, nec in conſortium latitudinem ſeſe vallare poterit. Quo autem idem Vitruvius *c. 9.* videtur ipſe adiunxiſſe ut piperum, non tantum propter facilitatis admiratum, ſed & foliaturæ ſimilitudinem, ut etiam eo addidiſſe, quæ ipſe ibidem ſcripſit, ut ſit ſtatuis plantis, cupreſſo, iunipero, herba Sabina, & cedro, (ſubſequentibus immediate libri primi capitibus, quæ ſuperius citavi) cum longe diſſico de citro, ſive citrio tractaſſet, quam & Medicum vocat, & eius pomo Medica, & Perſica, quæ etiam ſeſolia ſua ſimilem cupreſſo habitus, ut citrio certo diſſe re teſtatur. Idemque citri, ſive medicæ folia, lauri, & portulacæ, & nucis folio ſimilia cum ſpinis circa foliorum ima, ſuperius pyres, & asparagum, & *Ἀνδρόσαιμον*, *quinquefolium*, *ἀνδρόσαιμον δὲ αὐτὸ ἔστιν ὁ ἀφρὸν καλοῦσι. Quamquam ſanorum, non eos, quos plane diſſimilem eſſe ab ea, quæ eſt cupreſſi cupreſſi? Illam ipſam citri, & lauri ſimilitudinem expreſſiſſe videtur Virg. lib. 2. Georg. his verſibus:*

Ipſe ingens arbos, faciemque ſimillima lauro,
Et ſi non aliam late roſtraret odorem,
Laurus erat, folia haud ullis labentia ventis.

Quem tamen locum, & quæ præceſſerunt, de citro intelligi non poſſe exiſtimat illic Servius, tum quod ingentem dicat arborem, at non poſſit multum cerſcere citrus, tum etiam, quod habeat folia lauro majora. ut quidem A contra laurus eſſe multa, quam laurt, haud tamen longitudinem, quo etiam magis a foliis cupreſſis cupreſſi diſtant. Ceterum eo minimum magis, quod is revocet in dubium, an de citro loquatur Virgilius, quod ibi omnino conſtet ex præcedentibus eum de medica arbore agere, cuius multi feliciſ tradiſſe ſuccos dicerit, medicum autem, & ceterum arborem eandem eſſe ſcripſerint Theophraſtus *l. 3. hiſtor. de cauſ. plantar.* & *Athenæus d. lib. 3.* ubi ſuccos locis iidem, & quamvis & odoris citri gravitas, teſtatur Illi, tamen & ſuccum, & odoris mollitiem, & ſuccum, & differentiam ratione additas, ſcripſerum quidem nihil videri immutandum *ex d. c. 15. lib. 13. Plinii*, nec eam editionis illius, cuius illi laudabilis Obſervatorem, veſtigium illum extare in eadem Philandri Annotationibus in Vitruvium, *præd. cap. lib. 2.* quo impunis loco de cedro agit Vitruvius. Sed eam emendationem Philandri Annotationes legiſſem *ad c. 3. l. 8. Plinii*, nihil quoque de eo ibi ſcripſiſſe Philandrum conqueremur ex editione eius Annotationum, & ſed eſt tum 1542. Verum cum in eo perſtare illum videremur id a Philandro *præd. c. 9.* fuiſſe proditum, fecit ea res, ut eoputem, an poſſemus non temere eam emendare edidiſſe idem Philander in Vitruvium, qui quidem comperi editiſſe tamen 1552. in quibus *præd. c.* de citro & cedro tractaret, quam illorum utrumque, ſi ſuperius annotationem, qua quidem? vere comperi eum illum Plinii emendationem prodidiſſe, & comprobaſſe ex illius capitis inſcriptione in Indice Plinius *quo loco lib. 13.* Sed ita tamen ut dicat tandem ſtatuendum cedri vocabulum multiplices eſſe, aquæ ſignificans, & arborem, ex qua colligitur cedria, & præterea citrum, ut & tabulæ conſtantiniana templum, & eam, quæ citrea mala profert, five medica. Quibus tribus generibus ſubiicit & ſuprea palatum. ea. Dioſcoridem ſcripſiſſe cedromela eſſe mala citrea. Et illa quidem multiplici hujus vocabuli acceptione admiſſa, ut & citrum, & cedrum, & citrum pro cedro ſumi dicta, nihil movet, quin utraque lectio bre eſſe in *d.c.* & que vulgo extat, & quæ in indice hic Plinius habet. Nec tamen hoc ſatis eſſe cedri vocabuli ſignificationem ſpectes, omnino illi conveniat cum ſimilitudine cupreſſi, cum diſconvenat plurimum, ut dixi, cum odore, & cinum, & ea quidem, quid quoque magiſt Philander, tametſi plura de his prædicta ſeco conquerem. Sed hæc rerum naturalium ſtudioſis indagandi ſtudia, ſuperſedenda reſtabant.

Iis eo vero quod inde ſubiicit nugivendus, expondite eſtimatione eius impudentiæ, quam iuſcitia cum cognitam maximam ſit. Scripſerum *orichalcum* ea re eſſe, quod in montibus effoditur, unde nomen habeat, tametſi *auricalcum* vetuſte, & contra analogiam ſcribi ab eo forte invaluerit. Quod id alio pro auricalcum nutum colore referat. Contra illi *orichalcum* ſcribendum eſſe conſendit, & ruſticus tantum *orichalcum* dicere. Ac cum multus ſit in eo comprobando, in quo illi præviſſem, qui pluribus docuiſſem, id non aliud eſſe, quam æs, quod auricalcum dicitur, & quod ſimile in montibus effoditur, ac per conſequens ex aero & ære minimi mixtum ſit, hic inclusere non putuit, quænam ars, aut fabricæ ſit, quæ ſuperſtes ſupereſſe, aliique indigna. Sed primum ad rem, & uter noſtrum in eo aberravit, atque in ſolo reflexi *orichalcum* dicant, & licitum, *orichalcum dicimus, quod in montibus ſolo invenitur: nos autem Græcis appellatur ſolo*. Verum quia nobis cum magiſtro refractorio admodum res eſt, qui & ipſum quoque Sax. Pompeium in ruſticorum numerum referre auſit, advocabimus & Horatium, quem, velit nolit, agnoſcere cogetur *orichalcum* ſcripſiſſe, non *auricalcum*, illo Artis Poetic. loco, quo ait.

Tibia non ut nunc, orichalco junctæ tubique Æmulæ.

Hic verendum ne pudius crepet, qui nulla ratione eum

B datrices manus in lauro locum inſignet quæt, quod non ſerat quantitatis ratio, ut hic *orichalcum* legat *auricalcum* reponat. At forte Ruſticus timetur illi ori, quem ruſtice, *aurum*, *aeris*, & *aurarium*, *aurum* ſcripſiſſe hic demum dicere non verebatur. Quod ſutem eius, quam exercuit pedagogiæ memor, fabricæ de pedagogo nepotum (quos vocat) meorum, cum fatis fugiſſe hæc caput excreverit, ſequentes libri initio (quo idem recitat non minus inepte ineulcat) aptius agnoſcitur.

Non eſſe opus negotiorum abſtellione ad Theatricum in 1. liceat 23. ff. de ſolu. & ſolutreti. leg.

CAP. V.
JOHANNES ROBERTUS.

ERRORES quidem pleroſque in iure ſuberiri potuiſſe agnoſco et literarum notis, quibus librarii ſe expreſſerunt ſpatioribus charactebrius dictiones ut ſunt: ſed tot tamen ut eo certius illos emendari poſſe ſentiam, quo manuſſorum exemplarium error alionum diverſa leſſione revinci poteſt, nec aliquo ſibi tantum quiſque licere putet ob minimam quamque (ut ita fit) erroris ſuſpicionem, illum ſyllabarum, & diſcrepantiam conturbare, adeum, qua magiſtr colliberet ſententiam, arbitrio ſuo trahere. Iiſtinxit eſt iuſtum locus in *l. liceat 23. ſi. de ſolu. & ſolutr. leg.* in quo, tanquam *eſſe*. Sic enim legitur, non ſolum in vulgatorum & vetuſtorum exemplarium magna patte, ſed & Florentino exemplari, cum aliisque in plerique locis, & Florentinum ſæpe, tum etiam, quem manuſcripſit legatur, *tunc tamen eſſe*. Quin & in quibus vulgatis legitur: *tunc tantum*: in margine adſcribitur alius lect. *tunc tamen*. Atque in plurimum interdum uno modo legimus. Nam iuxta illam priorem lectionem, & hic, & *l. 1. ad Sc. Trebell.* eodem in loco reputatur, qui cum diuſſet licere teſtatoribus in teſtamentis adſcribere reperetur, ut etiam poſt captivi diminutionem debitor, non tenebat ſe ſolvere, expreſſo a teſtatore fieri poſſe ſignificare, inique Antonius conſtitutionem eius, poſtea fubſcripſit, tunc tantum illi conſtitutionis eſſe locum, cum ita ſit expreſſum a teſtatore ſe ſolvere. Quod ſi ita eſſet, teſtatori minime licuiſſet de teſtatu uſtructuſtus verbis expreſſis reperire, ut etiam poſt captivi diminutionem heres ſolveret. Et ſperare poſſumus alii juris locis everteretur, quibus teſtatori expreſſe in hac uſtructuſtum reperire licere traditum eſt. *Lin omne ſpecialis ſchema. ff. de uſu fruct. Lucretia in fine. Titia reſpetit. 5. in princip. ff. quod. mod. uſufr. amitt.* Itaque longe aptior eſt altera illa lectio, qua pro *tunc*, legitur *tamen*, errare ſcripſimus, ut notarum conſtat ſimilitudo, cum utraque dictio eodem fere modo conſtetahur, nec aliud interſit, quam quod illa per literam *m*, hic adſcripturam *tilde*, hæc vero per *n*, ita *tñ*, juxta quam poſteriorem lectionem poſſeſſor pars illa priori apte coherret. Nam cum in priore teſtatori illud legatum uſtructus, in hac ſolum ſe reperire licere dixiſſet, ut hic nonminus reſcripſiſſe, addit ſimul, tunc tamen ex eodem jure illi conſtitutionem locum eſſe, cum in annos ſingulos, quæ ſolvenda ſunt, non quidem tenetur, ut illic Accurſ. interpretatur (quaſi & ipſe non aliter locum illum legiſſet, quam non adſcripturam) verum ut ego quidem ſentio, etiam expreſſe. Num cum in iſtiuſmodi legatis plura ſint legata, quippe primi anni porum, ſequentium autemum conditionale (quo a ſtipulatione, quæ in annos ſingulos, quæ una & perpetua ſit, iſtiuſmodi legatum diverſum eſſe dicitur in *l. D. de nova. l. 5. Licet tut 35. huic. Dide uſucap. tam. ſentat. l. 8. Sirbonis 16. l. ult. D. de verb. obligat.*) patet ipſa verborum expreſſione hoc actum: ne quod intermedio annis contingeret, ſequen-

JOHANNES ROBERTUS.

NOn hic vestigia (ut ait) fed jugulum me premere, cui non habeat, quod apponat, ex textis indicat, quod ad Aeropagyphore confugit, in capitis noftri inscriptione Martinianos catalum me auctor Lucet 23. D. de rit. & nupt. leg. quod quidem eft Ivonis Mauritianus. Contigit tamen, ut in capitis emendatione, pro Junio nominatim ut Julianus, rectographia, vel libraria, qui exscripserunt, errore. Hic quanto magna exclamat, fine delectu dicit me verba nominasque omnia, non habentia momenti, quod fit, tamen & hi hacc tacite reputet intelligat, nihil obesit, quominus & id oppideriori lectioni accommodari poffit. Quibus concludimus, non tantum nil neceffe effe illi loco negationem addi (ut cuidam vifum eft, ita addendum, ut pro illis verbis, non fecit, legatur, non fecit tamen, legamus, ne tamen) fed neque locum illum id apte admittere, cum fi ita legas, eo impreffeffo redundatur oratio, in cuque fequens aliquod defcarrei videatur.

ANTONIUS MERCATOR.

CApite quinto premiis veftigii Obfervatoris, fed non vide xero, non fuo. Nam mendum, quod is deprehendit in Libro, de refcripfi. & edict. principum, ibi iterato nomine, ut folet, fine delectu denuo verba nominatim omnia, Juliano tribuit, cum fit Junii, ut ipfe quidem quidem iifdem, quibus ipfe ufus fum, verbis, fed id vis corrigi tuo arbitratu, non fuo, cum illo emendatore: Nec tantum, to mavis, Tunc tamen. Hi. dicam leftores utrius indicio magis ftudeant fieri: ille ut emendat, hic ut fenfus. Etiam expreffum ufumfructum reputi poffe, ita fcilicet ut & poft capti deminutionem debeatur, idque Imp. Antoninum refcripfiffe, ufumfructum fcilicet non tacite tantum, ut fi legatur in annos fingulos, quod genus legati quia non poteft effe quin eatum non expediatur repetitionem, fed etiam expreffum reputi poffe, qui etiam eft fenfus 3. 3. quibus modo, fuffr. animis. & 3. de annuis legi. quibus ufumfructum & ficut in annos fingulos legati poteft, ita & expreffum poffe reputi. Io alius fcilicet caufis pleriique tacite, quod fcilicet expreffum non fuerit, fed tacitum deberi intelligi. Tu ut legis, hic eft fenfus: Licere expreffum ufumfructum repetere, idque Imp. Antoninum refcripfiffe, nunc tamen cum in annos fingulos legatur. In hoc fenfu refpice verbis controverfia inefl: periode enim eft, ac fi dicerem plane, licet expreffim, fed ita tamen fi tacite quidem legatum, ut in annos fingulos, quo nihil eft fuperfluum. Nihil etiam quam dicere his verbis, in annos fingulos, expreffim ufumfructum reputi, & adjecere hanc rationem, quoniam, quia hoc actibus fit, quod perinde eft, ac fi dicerem, expreffim reputi, quia tacite reputatur. Expreffo enim opponitur id quod agitur tacite, quod & vel. cited. 1. 3. 3. 1. 3. 3. ad rip. ufi verborum expreffione, & vis id agi expreffim, non tacite intelligi, perinde eft, ac fi dicerem, petiti principio, expreffim reputi, quia expreffim reputatur, aut fi vis id quod expreffim agi, quod evaferis, in annos fingulos, eandem fignificationem habebunt, quam hoc expreffim. Quotienfque ameffae ufumfructus erit, omnis ufumfruct. refugo, aut reftitui volo, non idco dici potteft expreffim reputitur, l. 68. ab. fer. Mort.

Quod porrorem in Obfervatorem, emendationem ejus imperitiam ostentatio facere ais, quam facit maxime perfectum non fcis fi leftorem ad ea, quibus, in eo plane demonftras te fenfu vacare communes.

Itemque in eo, quod his verbis 3. 3. quis. mod. ufuefr. amit. leftori poteft legitimae ufumfructus amiffae cauficum, que ratione legitimae exiftimas, quacumque verborum conceptione reputi legatum ufumfructus poffe, cum de amiffo ufumfructu quocunque ratione loqui eam legem pluriquam manifeftum eft, para capitis minutione, aut tempore, aut non-utendo, aut rei mutatione, dummodo non morte, ut fubjicit, exceptionis mentem idam a quibuscunque rationis ufusfructus amittendi.

A eo referendum eft d. l. ftatuliber org. eft deliffi dictio, quae illic ufus eft Modeftin. quae ipfi privata delicta proprie fignificant, juxta l. quis fit 17. verf. quod apud. 3. de adulter. code. l. aliud eft Jexus 13. cerus fin. ff. de verb. & rer. fignific. & tit. de privat. delict. ff. non autem judicia publica, five publicorum judicium delictorum crimina, ut quibus criminis dicitionem, ad utrumque pertinere contra illius fententiam prob. l. 1. ne fin. in verb. procurator nominatim. ff. de public. ff. & l. 1. de publ. ff. & publ. jud. Lud. Car. Interp. l. ult. ff. de privat. del. Cr. in. de extraord. crimin. D. & quidem id magis ex eo probari contendo, quod cum ftatuliber ex delictis privatis non ut ex fervus, fed ut liber jure pendens fit, nec propter hoc quifquis quoque publici poffit, probante d. l. ftatuliber org. quae licet de ftatuliber tantum ftatuliberq loquatur, ex tamen & ad quemlibet B quoque ex eo ut liberi, ex illiben debitis hac tandem referenda eft, quia ex fubito ut liberi. De quibus aliquot omnino penitor eam exiftimanda effet collocata fub illo tit. de quaeftion. cum tamen propter crimen publici judicii, puta adulterium, idem dicatur effe torquendus: adeo fatisfiorem illa ratione, quod haeredis non ideo minus fervus eft. T. tu l. adulter. 3. in fin. D. de quaeft. & l. 3. ff. publicanor. 27. ver. fed de ff. fervus. & l. 3. ff. de adulter. prob. mod. l. 2. verf. fed in ea re, ubi. leftores quae videbitur. D. de Senatuscons. Syllan. Illud etiam hic non adeo ab re addi poteft, in his quae publicum non propinus contingunt, potefiatis rationem habeti non folere, l. nam quod ad ff. de publ. & quae ibi. Scaevola. Trebell.

ANTONIUS MERCATOR.

CUt jure, vel injuria quantum in te eft, quod numquam obtinebit, convellas quod docuit Obfervator effe legendum: fed non in publicis quoque judiciis, nec cum ante, quam ftatuliber fuis repetentur etiam 3. 3. de ftatulib. Ex ideo & fallo quoque proderetur in publicis judiciis ftatuliberos ut fervos putari, illius minime ftatuta fentiri ex ea interpretatione, quam vulgo ufurpari quidam, quafi fuerimus fuder, cui contradic, eandem conditionem esse effe, cujus interpretem fuit, fubicit: Et idco in publicis judiciis publicis partae fervorum, publicis interpretatur. Ar repugnans quod a Modeftino idem dicuntur publicis judiciis, non ideo ftatuliberos effe fervos d. l. 3. ff. de quaeftion. & ab Ulpiano in l. unica 9. 3. ff. de praeviis. In quo nodo diffolvendo laborat Accurfius, non aliud diftinctionem quam ftatuliberos delictum in publicum, & fic eo facto deberi ftatuliber accipi fpecialiter, quod aliquin generaliter accipitur pro privato, & publico. Sed non neceffe eft, ut ita tradita ab Ulpiano, & in titulo fi adverfus delictum, vel fpecialiter pro delicto publico tantum non privato, locis innumeris tum ipfius & de minoribus, & de fingulis fpecialiter: & ita in l. ftatuliber, de quaeftion. ftatuliber in delicto perpetuo. 3. in publico delicto, quae lex eft ex Modeftini C Rege, cujus illic major pars eft de publicis delictis, & in lib. duodecimum 48. qui totus eft de publicis delictis, ut non intercedit ratio eft de privatis, ut quam tam legem allegat cum vis accipi de privato delicto; nec interea animadvertis te fic accepto prorfus facere contrarium d. l. 3. quae tradidit. Neque tamen fatis: Si in publicis judiciis ftatuliberi funt punitendi ut liberi, ut hic d. l. ftatuliber, ergo torquendi non funt: atqui hoc D falfum eft, ut d. l. 3. ff. de publ. ergo & illud, neque ejus contrarium, ut fervi torquentur in quo fundamenti, ita hoc eft ftatuliberi torquentur, quia ut Pap. ait quotdam loco, non fecus ac ingenui, ita & ftatuliberi torquentur, quia ut Pap. ait quotdam loco, non fecus ac ingenui, ita & ftatuliberi poffe, cum tamen ingenui ab hac conditione effe, cujus interpretem fuit, fubicit: Et idco in publicis judiciis publicis partae fervorum, publicis interpretatur. Ar repugnans quod a Modeftino idem dicuntur publicis judiciis, non ideo ftatuliberos effe fervos d. l. 3. ff. de quaeftion. & ab Ulpiano in l. unica 9. 3. ff. de praeviis. In quo nodo diffolvendo laborat Accurfius, non aliud diftinctionem quam ftatuliberos delictum in publicum, & fic eo facto deberi ftatuliber accipi fpecialiter, quod aliquin generaliter accipitur pro privato, & publico. Sed non neceffe eft, ut ita tradita ab Ulpiano, & in titulo fi adverfus delictum, vel fpecialiter pro delicto publico tantum non privato, locis innumeris tum ipfius & de minoribus, & de fingulis fpecialiter: & ita in l. ftatuliber, de quaeftion. ftatuliber in delicto perpetuo. 3. in publico delicto, quae lex eft ex Modeftini C Rege, cujus illic major pars eft de publicis delictis, & in lib. duodecimum 48. qui totus eft de publicis delictis, ut non intercedit ratio eft de privatis, ut quam tam legem allegat cum vis accipi de privato delicto; nec interea animadvertis te fic accepto prorfus facere contrarium d. l. 3. quae tradidit. Neque tamen fatis: Si in publicis judiciis ftatuliberi funt punitendi ut liberi, ut hic d. l. ftatuliber, ergo torquendi non funt: atqui hoc falfum eft, ut d. l. 3. ff. de publ. ergo & illud, neque ejus contrarium, ut fervi torquentur in quo fundamenti, ita hoc eft

ut libres effe puniendos. Etiam non dicas, ideo in A publicis iudiciis ſtatuliberos effe puniendos, ut ſervos, quod ſeverior ſit iudiciorum publicorum exercitio. Severior quidem eſt, ſi reus teſtibus, aut argumentis quamplurimis onerentur, non aliter: alioquin plerique innocentes damnati haberentur: quod effet iniquiſſimum, & ita in hiſ cauſis ſuper modum nocet, & ut ait alius Poeta nitit. *Nulla corpora de mente fanorum cruciatibus ſunge eſt.*

Ridiculum etiam eſt, quod in extremo ejus capitis ſcribis, quod in publicum attinet non ſequi hoc in parte poteſtatis ex *l. 4. ad Turp.* quid enim ad rem ea inferas, non video, niſi hoc, quod ad crimina publica attinet non ſequi ius poteſtatis, quam heres habet in ſtatuliberos: quo argumento non efficies, ſtatuliberos in publicis iudiciis puniri ut ſervos, imo puniri ut liberos. Sed & hoc quoque peave.

JOHANNES ROBERTUS.

NOn unum, aut alterum, ſed omnia hic inepta & ridicula. Primum eo tuetur id quod uſurpata prudentium more conſcribentes initio *l. ſtatuliberi 39. ff. de ſtatulib.* quo loco exemplarium omnium auctoritate receptum eſt legi, & *idcirco publicis*, legendum eſt, *ſed non in publicis*, quod ibi jam antea verba haec, & *idcirco* alio ſcripta, quae ita (ut vult) hic ſuppreſſe repetuerunt. Quod ſimpliciter falſum eſt: nam licet antes ibidem haec dicit: ne uſus effet, *idcirco*; non tamen iſtis, & *idcirco* Atque eſt iſtis etiam ubi jam fuiſſet, quod interſtitium aliquod ſit, an propterea vitioſus ideo id habendum, ut idcirco violentas illi contextui manus injicere, eoſque ſententiam perverterе liceret? Quod ſi ſic ſentiendum, vel ipſum quoque Tullium, aliuſque prohacos auctores iſtiuſmodi repetitionibus pronunciatos uti ſingulos vos, imperitos. Deinde plane nihil ſe habet perpetuum, quod illud evertat, quod ſcripſi, & probavi, deſidi dicionem proprie ipſa deſignitis privata ſignificare, id primum admitti, ſpecialiter quidem privatis deſidia ſignificare, ſed tamen & generaliter acipi contendit pro privato, & publico, vel ſpeciatim liter quoque, & pro publico tamen delicto, non proprio, ſed laxo infinito, quia genus & ſpecies nomine, & de ſingulis ſpecibus. Nec ejus rationem ullus habet, quod cum altera ſpecies generis nomine contenta ſpecialem ſibi appellationem fortita eſt, jam non poſſit ſub nomine generis nomine ſignificetur, ſed ſuo tantum illo ſpeciali tit ulo, quae ſpeciali nomine definita ſolo generis nomine comprehendatur, non alia, quam genus & ſpecies. Nam ne ſpeciatier deſignari poſſit, ut patet ex cognationis generali voce, & ſpeciali agnationis, item adoptionis, & arrogationis, *l. 10. in pr. ff. de grad. l. 1. de adopt. l. Inſt.* Ut item hac in re ab illo deſidi quaſi generis (ut vult) nomine ſignifica eſt publici judicii, five criminis appellatio: deſidium enim publicum non eſt, ſed ſolum ſua facile comperies. Sed quam ſubtiliter inde eo relabitur, ut deſidii dicionem ſimpliciter prolatam in *l. ſtatuliber. ff. de quaeſt.* ſpecialiter illic ad publica judicia referri ut ſequitur. Lex eſt, inquit Modeſtini. 8. regul. cujus libri major pars eſt de publicis deſidiis (ſi major pars: ergo non ab omni parte eſt de publicis deſidiis) Verebar ab illo libro ſua eſt, inquit, qui totus eſt de publicis iudiciis, ut praecedens totus de privatis deſidiis. An vero ſubtilissimus ullus adhibuit argumenti potius? Verebar ab illo libro ſua eſt, inquit, qui totus eſt de publicis iudiciis, ut praecedens totus de privatis deſidiis. An vero ſubtilissimus ullus adhibuit argumenti potius? Verebar ab illo de quaſtionibus, de poenis, de bonis damnatorum, & ſequentes omnes, ad publica judicia totos pertinere diverſi? atque quod ſequitur, *Nam & ſtatuliberi ſub tit. de quaeſt.* niſi quod veritus eſt, cum generaliter id feciſſet, etiam ſpecialiter tonuiſſum tuum, ſum ad judicia publica referre, quam nemo non perſpicit ad crimina omnia, five publica, five privata, fuiſſe relatum? Etiam infirmius probat ſtatuliberos nequam ſuos poſſe publici iudicii extitione, cum quod de quaſtione hibenda de iis propter adulterium dicitur in *l. adillum 3. ff. de quaeſt.* non exceptionis modo dictum fuerit. Nam quae ſimpliciter, & exempli gratia ſcripta ſunt, ad alia illiuſmodi omnia extendi nihil prohibet, *l. damno 30. in fin. ff. de damn. inf. l. regula 9. §. ult. ff. de pec. Sed* quamvis. Hoc demum, quod generaliter de eo dicitur, cui ſideicommiſſi aperte, quod generaliter de eo dicitur, cui ſideicommiſſi aperte, quod generaliter de eo dicitur, cui ſideicommiſſi aperte

semel extitit, l. ex facto, §. ult. de her. inst. & leg Ju- A loco exilimemur, & quod sententia pronunciatam est, non iudicio fit veritas, sed veritatis loco accipitur, Lin. nonio 25. D. de stat. liomin. l. res iudicata, D. de reg. jur. Ut neque eo, quod ipse jure civili alicui, ut indigno adferatur hereditas, ut dicebat here, l. ex facto 43. §. Julianus, in pr. D. de usuf. & pup. fubsti. Ut neque ipse jure civili dicitur hereditatem restituere cogitur, l. ro. filius, de fidei. hered. in fin. Atque ut heres effe definat qui fuerit, eo folo fit, quod, vel teftator in eum statuerit, ut etiam damnata poft mortem eius memoria bona ejus hereditaria heredem habere non possit, quia §. interdum, verf. per contrarium, de hered. qua ab intefiato, in fin. vel in fervilem ftatum redactus fuerit here, d. §. Julianus, in fin. Ex quibus & illud patet, frufira eum infudare, ut verba illa, qui lege, loco illorum fuppona, qui teftamento, quæ in omnibus exemplaribus habentur: neque fi decretes effecit, quo refert poffet heredem verf. excepto, illis verbis eminano contentam. Quo cum dici nihil queat clarius, eo vehementius eum hic angi verticali perfidiæ, utantem contra tumidis quidem, fed inanibus verbis rentientem, quæ

Quam late patent vendenda emendique appellatio.

CAP. VIII.

JOHANNES ROBERTUS.

SED enim ex hic, quæ proponere difimus, id forte quis vnquam poffe redfolvi, quod illud legis 12. Tabularum generale dictum. Emptionis vocabuli alienationem omnem complectentis, angulum ibi ad illum ufum latum refertur declamat: ut quidem, prout illo loco extat, non eo fpectare dici poteft, ut generaliter id definiatur, verum ut fpeciei tantum illic propofitæ, quæ inde non explicitorem Matrii defcriptorem detur, comprobat id Ulpian. in fragm. tit. de ftatulib. Idem in eadem plane fpecie hoc fenfu fe propondens, Stratoclitus, feu alicuter ab hereditate, quæ ad illum aliquo, libertatis conditionem fecum trahit: deinde immediate fubicit, Sub hac conditione liber effe juffus fi dare hereditati, & poft hereditatem adeliturum. Et, quamvis dando pecuniam ad libertatem pervenire, idque lex 12. tabul. jubet: neque tamen ut inducari vellimus, non tantum in fpecie hoc ita effe, verum & alia quæfpiam eam appellationem Inftitutus protenfam fuiffe: ut quidem veteres emere, pro eo generaliter dixiffe, quod eft fumere, auctor eft Feftus Pomp. in Epitome. Scipio quidem Nafica emere quid ferre quid ferre ajat, id ego emere dicerer: Quidam in hoc, meam ut fieret, acciperem, ex quo & illud ftatuerit, ut emere dicatur, quidquid alia re, quam pecunia compatatur. ut quidem pulmenta laboribus empta dixit Horatius, & voluptatem dolore emptam. Et Claudius in Panegyrico, fcire patrefactum vitrorum ufum Neronis ea, & Virgil. 1. Georgicorum, Tethya empturam fibi omnibus undis iugulum generum: tametfi non ignorem hæc paroxysmos quoque dicta. Pacem, pro eo, ut redimatur, quod ex Homero ille. 1. Odyff. puellam alis reddus quam pecunia emptam dici refert Paul. lei. 1. ff. de cont. empt. inde vero effectum, ut fimiliter generaliter appellatione vendere dicerentur conventiones utrunque hoc vocabulum refringitur, qua quid non alio, quam quod in pecunia numerata conftat pretio compararet, juxt. d. l. 1. juncta l. 2. in fin. D. de contr. empt. §. item pretium, de empt. in Inftit. Sed tamen, quoniam, ut diximus, emere primum dictum eft, quifquis rem fibi comparare, & acquirere, ut & vendere, quifquis rem a fe alienare, & in alium transferre, quifque illorum emptor, venditorque finul refte dici poteft. Nam is, qui pretium dat, idcirco id agit, ut rem acquirat: qui rem tradit, ideo id, ut pretium fuum faciat, ita & e converfo eum qui-

quifque id agit, ut a fe abalienet, ille nummos, hic A dem, & vel hoc te didicifle confitere, in ceteris, ut falsa vero rem. Quo fit, ut utrique illo refpectu emere dici queat, illo vero vendere: quod alioquin fignificare videtur Plautus in Trinummo illo loco, quo cum Stalimus fervus hæc pretium propofuiffet:

Si quis matronam quod dedecet, fi pro pudore perdiderit: Cum jam expetas, inimicum amicum bonis inbonis tuos Si magis exigere tuspias, dicatur verum carnifex spiti, Vel illud quod crediderit perdas, vel illum quod reddiderit.

Paulo poft in eandem fententiam fubjicit. *Nam ego talentum nummum quod dedissem, talento inimicum mihi emi, amicum vendidi.* Unde & hoc jure noftro venditi affio pro empti actione, & empti actio pro venditi actione dicitur, l. 60. §. fi rem eam, fi eam mancipii. & ex contractu vis fin. junctis §§. C. de pactis, l. Judices. 13. §. fi pro. in fin. D. de act. empt. ut etiam qui venditor eft, idem & emptor dicatur, l. 1. §. 1. D. de contr. empt. & Dom. D. prompt. Quod ramen ex relationis natura, & vi, ideo fic plerumque fieri fenfit Alciat. lib. 3. Paradox. quia fieri nequeat, quin poftio uno ex duobus correlativis, fequatur alterum, quod nifi fimul effe non poffint. Sed tamen verios & aptius illud videtur, quod diximus.

ANTONIUS MERCATOR.

CAput eft infique originationi nova emptionis, quod per eam id, quod emitur, fit. Quod emptionis convenire non poteft, quia emptione res non fit mea, Loquitur, C. de her. vend. nec qui mihi vendit cogitur eam facere meam, l. 1. de rer. permut. nec ego fiam mea, l. per. §. ult. de cont. empt. Et fi vera ea originatio eft, empti igitur ab origine fua eum primum ea vox in ufum venit. Atque ut eum non ipsum vel accessus comparationem, fed ad acceptionem fumptionemve quamlibet, veteribus dicaribus emere, pro fumere, nec omne, quod fibi quis comparat, id protinus adquirendi caufa. Ergo infcita plaraque tui capitis ea originatio eft, ut ea, quæ emere fimulet, ideo tibi etiam communicifi, quafi fit fuum, dicere poffis. Si hæc vicifim dicteris accipi pro emere, ut apud Ciceronem: *Ut emit ego non emi, compriffi.* & Horatium: *Quæ porro fimul nequeunt abfimul.*

Infigne etiam alsi plerifque magis, puta cum emendi verbum, qui ad emptionem pertinet, ad omnem adquifitionem, id confirmatus ex metaphoricis locutionibus, quæ ad eam rem confirmandam nihil attinguant, quas etiam mifer & ipfe, ut ceteri, interpretatus eft, ut dicitur, Affelforum. Et cum ex Homero idem, quafi Homerus fcilicet ufus fit emendi verbo. Cum & verbum vendere completi vis omne genus alienationis in fe habeat, quod verbo fi negavero, vincam non effe verum, & confequenter nec verbo emere fignificari omne genus adquirendi dominii: nam emere & vendere affectu debet no- 1. Stultitia etiam eft, confundere venditoris & emptoris vocabula, ita ut invicem ftatuas ea poffe commutari, ut fit unus idemque emptor & venditor rei. Non dicam Paulum in l. decret. perm. fcribere illum effe emptorem, illum venditorem, aliud pretium, aliud rem dare, fed dicam, quod later in tuo nomine a te audio nuper affata una hæc fcripfiffe te bruto haerentem alino, quafi Silenum felicem, vel Anfelmum *nobilem Scyticum*. Dicam etiam in l. qui faciebat, §. qui bona, pro emp. quam protera, non eum, qui eft venditor nominis, emptorem dici quafi fit emptor pretii, nec eum, qui emptor eft fervitutis venditorem dici, quod is poffet non eandem nomen ufui rendidicere. Et quod Plautus ait, inimicum mihi emi, amicum vendidi, nihil prorfus ad rem attingere, quia non eandem fimul dici fe emiffe & vendidiffe, fed aliam emiffe, aliam vendidiffe. Ac pretera in jure adhuc nem ex empto dici ex vendito quandoque, & contra ser' exandro, quia integra appellatio eft, adeo ex empto venditio, vel ex vendito empto, l. moliam, de her. vend. C. & fi. ann. de adl. empt. Sicut adhuc ex locato conductio, & ex conducto locato, l. ult. §. 1. ad leg. Rhod. de jactu. Et velut-

tiat inflans: Doctorum, & honorum offensionem incurram. Itaque illud indicasse sufficiet, quemadmodum in utroque isto toto coelo aberrare, & quod in *Lapsi fundum, & pro bono, & pro empt.* (ut illud quoquomodo inverat, quod eundem, qui illic emptor, postea venditorem vocari feripit, idem (mentirimbus Accurfio, Alciato, aliisque) arrolatur, nulla quam proferat ratione *addubito*, cum, qui emptor fuerat nominis, properens venditores potestas dici, quod eximie alii hominem & ipfe vendidiffet. Et quod in loco a me citato ex Ciceronis Topicis, negat eundem Stichum fefe dicere, & omiffe inniximum, & amicum vendidiffe, fed aliquæ omiffa, aliam vendidiffe: quo quid manifeftius falfum, & ab arguta Plauti fententia alienius, uti jam abunde explicui?

Sed illud etiam ineptius, quam ut quidquam in eo de quo inter nos quæftio eft: quippe ipfius in jure civili aperiffimus erroribus, nihil in quo ifto fatisfaciat, hæc here) quafi naralis hæc mihi ovvia in antiquos monumentis non Aurelia vocetur, fed Aurelianis (ut vult) me nec Aurelianenfem, nec Aurelium dici debuiffe ait, ut in fcripta mea inficiabor, quia Aurelianenfium dici oporterit. Deinde vero in hit, quæ ad utriufque mancipii noftri fundionem pertinent, nihil quantum poteft detrahit, & hoc audens: Quod ego in his dicendis condono, quo nihil dubitem iffiufmodi cuinnos literarum apud bonos & graves eo minus ponderis habiturum, quo quantuluscunque fim, quod publice quotidie & profiteor, & refpondeam, hic latere neminem, poffit. In illo vero dilitet scrupulo, etiamfi Aurelianum civitas hæc noftro fepiiculo in antiquum reftituatur, Aurelianenfium (ab Aurelianis, ut multi vellunt, Imperatore, aut C urbis inftitutore) non idcirco nec Aurelianum poteris, quem Aurelianenfem dici debere nec magis quam ab Arimino Arimino vocamus indigenas, fed Arimienfes, a Mediolano, Mediolanenfes, a Lugduno, Lugdunenfes, a Cameraco, Cameracenfes, a Genabo, Genabenfes, aut fimem utrunque dici quid vetat, ut a Cæfare ab Eburodano non Eburodanæ natum, fed & Eburodanenfes veteri comperimus, ab Ambiano, & Ambianos, & Ambianenfes, a Cenomano, & Cenomanos, & Cenomanenfes, a Bellovaco, & Bellovacos, & Bellovacenfes, & Turones, & Turonenfes, Carnutos, & Carnutenfes, aliofque illiufmodi plures.

Quo fenfu antiquitatem fi quæret a Cato dicium eft, vetera permifcuit reprimit, vetuftiffimique vocabula in appellationibus uti felitus.

CAP. IX.

JOHANNES ROBERTUS.

PROXIMUM fuerat huius effe, atque etiam eodem loco hinc vetare, quod in *L. veteres to. D. de act. empt. Cauto*, & *Labeoni* placuit, quod venditionifque appellationibus promifcue ufos fuiffe, non autem, aut qui communiter confuetudinem eft, generatim quippe fuiffe hoc, quod ad rem quatuorum complectentia: quod fenfit & Alciat. *parerg.* lib. 3. cap. 21. tametfi id veterum eft non inficiemur. Sed illi loco minime convenire affirmamus, quod ibi nonnullum abfurditatem differat illi loco fignificatio vocalis Cajum, vocare locationem venditionem, & venditionem locationem ferpe appellafle, & confuchudinem emptorem, five redemptorem. Quod ut omnes vetuftas efficiat, & proxime illic fequentes legent. Cumque in eodem Cajo conjuncta eft cum fuperiore fententia; eodem pertinebat eius textus cum ait nonnihil etiam ad rem illam more fuo dici tantum, ut etiamfi illam ipfam eius emendationem tacitus fenas, tam vel fenfui erit aliquid novum probare fcilicet, temerarium & plane inanem judicetur fine. Nam quid ad rem facere valitimare poffint, quamvumque in ejus quidem propenfi, quod pro verbis illis, *Idem eft*, a quibus illa lex initium fumit, vult legi, *id eft*? Quod qua ratione præcedenti legi apte id accommodari poteft, ut quod vult fignificet: quippe veteres locationem, venditionem, & conductionem, emptionem appellaffe, & his appellationibus promifcue ufos fuiffe? id vero probari contendit *L. libertus 19 precario. ff. de cond. furt.* quod apte abfurdum eft, cum in eo, quod Scævola ibi refert, teftatorem Philum liberto, fic legaffe: *ufque dum tuum quinquagenarium annua relocet, aut pro prædiis a colonis, vel emporibus fructus ex conductionibus annuas mea præfiterint*, is colonos & emptores connumerat. & pro illifem posit emptorum, quum nonnullum eos ab invicem teftatorum fecrevifle & diiunxiffe illis verba teftantur. Nec eft quod hic attexat diftinctam verborum nonnullorum in conjunctione, & non interpretationem tum fieri poffe non negamus, cum vel inter perfonas pontur: vel quando ex natura rei non alium contrahant, & per diverfa tantum non interesse teretentiam admittit, *iuxt. l. 4. C. de verb. fignif. l. fepe 53. ff. de verbor. fignif.* Quorum naturam intervenit, cum aptiffime & colonos, & ad fructuum emptores, ut ab invicem difcretos, illud referri poffit: cum id quod ftat aliqui colloni prædiorum noftrorum, five ab his certe annuam pensionem in frumento, oleo, vino, aliifve fructibus præftentur, *iuxta l. fi ita ita. 7. C. de locat. & conduct. l. fed adhuc. 5. ff. damnus. ff. locati. Sive* annuas ita ex conjectura rudine patrimalis fructus comparare folitos, illic fignificet Scævola, *argu. l. nec emptio 8. verf. & tamen fenfum. ff. de tran. empt.* nec magis ab ea fententia juvatur, quod de mancipiis addit, qui cum reipfa non alii, quam conductores ftat, tamen & emptores dicantur: cum conftet mancipes dictos, qui quod e publicis fitis, ut pactionem, alia quoque emerent, inde & conductores & emptores eodem illo nomine fignificarentur, id vel ipfo teftante Feftio Pompeio, *Mancipes dicti, qui ad fiscum populi emit, conducitve, quæ manu fublata fignificat fe auctorem emptionis effe*. In quo tamen intelligendum, ex eo quod locatio & conductio proxime fibi cognatæ & venditioni, plerofque cafus effe, non tantum in quibus ambiguter, utrum emptio & venditio, an vero locatio & conductio contracta fit, ut in *L. ff. locat. l. ubi autor autem. & §. item queritur, de locat. in fine*, fed & in quibus utraque contractus veluti conjunctim inter dici poffit, puta ex cafu, quo aliquis agri, aut prædii fructus in plures annos certo pretio cuipiam addixit: Tunc enim utrumque dici poffet, eum, qui dederit, & vendidiffe, & locaffe, illum vero qui fuerit emptor, & emiffe, & conduxiffe: nam ut tunc emptio contracta dici poteft, *iuxta l. cum ita fcio. 80. prof. ff. de act. empt. & l. verf. & tamen fruitus. D. de rescind. emp.* In & locatio, *l. 2. §. quia in pensionem. D. de aqua colle. ut. publ. Cauto*, *l. 2. D. de public. Atque* ex his quæ ita fe habent, quæ unicum in plures annos, feu pretium, feu merces in pecunia conftituerint: nam tunc haud dubie emptionem conductionemve facile agnofcere cogimur, *ex d. l. cum manu, & d. l. nec emptio*. Quo quidem referetur quod ab Hygino *lib. 2. de limit. conflit.* eorum agrorum, quos exactionem millium habent, fructus vocitatos tingebat. *Vellejabhus* (inquit) *fubjectis fuit alis per annos, alii vero mancipibus emendicis, qui eft, conductantibus in annos centenos, plures vero fruitus ita vocant vendentur locantesque, ita ut vellejabhus eft confuetudo.* Quæ poftrema verba aperte indicant, non hic emptionem pro conductione, aut venditionem pro locatione fumi, fed utrumque in eo concurrere dici poffe. Quod confirmant & hæc ibidem paulo poft fubfequentia: *Mancipes autem, qui emerunt lege diffa tot veffigalia ejus per centenos locarunt, aut vendiderunt proximis quibufque pafforibus.* Et poftea quoddam, ait propter ferocitatem non inveniffe emptores. Ita aufus inferiore loco idem ait, folere agros compafcuos *accipere per fingulas*

fitas mancipem, fed & annua conductione falere locari. Illud minimum fubindicans, mancipes non fimpliciter conductores effe. Quod autem non hi tantum, fed & qui opus, aliudve quid faciendum fufcipiunt, atque etiam qui aliud quid in univerfum conducunt: redemptores dicuntur, alio pertinet, tametfi & in eo fimilitudo aliqua emptionis notari poffe videatur, & iffiufmodi redemptores etiam mancipes dicti fint, *ex patere ex Cic. lib. 2. de offic. & Gellio lib. 20. cap. 1.* & *Ferrem*, quo loco Afcon. Pædian. *Mancipes (ait) effe publicorum principes Romanæ hominem, qui emptas ab cenfe decemvirum redemptas, aut pactas, aut publica publicis.* Ut idem alio loco mancipes interpretatur, id eft, *publicanos, qui dicuntur vectigal.* Ex quibus concludo, præfidium, & confenfum alios hanc ob rem poffe dici, qui pactum pro uno anno habetur, *l. fruitus, 5. qui in anno, fol. mer.* quod non nifi quinto quoque anno fieri poffe, ut cenfus quinto quoque anno agatur, *l. de cenfu.* denique ut unum idemque negotium fit venditio fimul & locatio fieri non poteft, non magis quam, ut unum aliud quodcunque negotium fit permanum, & commodatum, vel mutuum commodatum fimul. Et hinc, quæ tibi Obfervator indicavit verbis Hygini: Qui fuperficiem agri vectigalibus fubjecti funt alii per annos quinque (ficlegendum) alii vero mancipibus emendicis *A* conducendum in annos centenos, plures vero fruitus ille temporis iterum venditionem locantesque, quibus fenatis fere funt illa Sexti Flacci, fubdicens per fingulas Italiæ civitates, alii per mancipes emendicis percipiunt, alii in plures annos, his inquam, verba non fignificatur de *B* ipfius negotiatione, quod & venditio locatio fit, & emptio conductio, fed locatio conductio tantum, quæ & venditio empto a veterum dicitur, ut nominum Feftus fcribit: quæ ipfa locationes & conductiones ufu receptæ dicuntur. His etiam verbis Feftii, mancipes dicitur, qui quid a populo emit conducitve, conductio tantum publicorum ac reipublicæ fignificatur, quam vocem ad hanc verbo emptionem vocat, dum ait, quæ manu fublata fignificat fe auctorem emptionis, quod & nefcis. Cicerani eft dignum videri, Feftum ab arrifum vetuftate.

Et inter ea tamen tibi ipfi contrarium non negat ex fimilitudine locationis & emptionis, & locationem conductionem venditionem emptionem dici, quod eft veritimum, & redemptores conductores, redimere emptionem: nefcis tibi confulfis. Item literis, denique negas.

JOHANNES ROBERTUS.

QUI contra omnium vetuftiffimum fidem profiteri non dubitat *Imaginarium* a fe tuiffe principium *l. to. D. de pact.* nec ipfo illi verbis, *idem eft*, aqualibus ita leges initium fumit, reperundum effe, ut fed, dicendi, ita & antiquitatis, ita & temeraria ac plane inani temeritate, in ea tamen fabula confirmationibus hæc affectatio fit præfixa, affumuntur quod aliis eadem (quorum tamen nullum profert) ut uno maxime quod fallutium loco minime vetato, & feptem in ipfe locis ftatim maxime vetuftiffimum. Tum facile & quidem fatis feptingentis loci, quam feptem dicere, illi qui nihil ibi D habent, nullo auctore nullique ratione, ea quæ ipfi conjectura dicunt fuppofitum non dubitet. Verum ut hoc loco illud etiam & non illi fine tale credamus, innum & huic loco minime convenire ejusmodi emendationem ipfi minime acutus, neque ut ipfius fub auctionibus ftare poffe vos negamus, vel nunc quomodocunque affentiar, etiam illi ipfi non interpretationi (neque enim ineptiffimo) cheveuse poffe refpondeo. Deinde vero ut ex illa re ipfa, quæ ipfius inventum fe fentit, quod verifimile locis temporum vocabulum non fimpliciter fumi pro conductionibus, *inftitutore*, *Dole anni leg. ut do-* E C 2 cili-

olinet, *se ait id tantum scripsisse, emptores illic esse* A *redemptores, & conductores fructuum, cum tamen* *ita non esse redemptoris fructuum nullum prorsus inco-* *modum secisse. Atque hoc etiam eo ibi admisso seque-* *batur, non igitur illic conductores simpliciter dici em-* *ptores, sed illo tantum modo, quo ego tum interpre-* *tarer, esse cativa in quibus dici potest utrosque contra-* *ctus consensum inire: ne per consequens illius contra-* *ctus verba, quoquomodo ab eo correcta & contorta,* *illam ejus sententiam plane refuperet.*

Deinde quo plus verborum congerit, eo magis fen- *tentiam meam a me plane non discrepantem, etiam con-* *firmat, quale eft quod addit de mercenario minime em-* *ptore appellando, de mancipiorum & nihil aliud quam* *publicani, sive conductores fuerint. Sed enim in alio* *negotio ait me non fuisse emptores, in alio vero con-* *ductores. At tantum interfuit emptores, quid eadem* *ibi copulatos. Quod & his, quæ scripsi, falsiffimum* *apparet, & enim aliter me scripsisse attexit, dum in* *ea sententiam illam meam verterat, qua eadem loco* *in isdem negotiis & contractibus venditionem &* *locationem eandem instam dici potuisse scripsi.* *Num (inquit) talia negotia rerum naturæ non aversa?* *An vero quod eorum imperiti non norint id, nec rerum naturam esse causam perfuadebit? Ac inde quam* *belle exemplum, ut meam nihil offinget sententiam,* *proponit, quo in plura annos, vel in perpetuum fun-* *dus fructus diverse certo pretio, tunque emphyteu-* *sis, five locationis species efficiat. Quis hic non ri-* *dest impudentem effe columniam, quod de fundi (qui* *fub colono, vel parisnio, vel alio quovis fit) fructuum* *per annos annum, aliquosve annos emptione dici, id* *ad conductionem fundi frustra crebere? Sed & illud* *quod abjudicat? quod de fructibus futuris emptio-* *ne dicitur in l. nec emptio D. D. de evictione, id ad hoc* *est nonvendus & non ex jure, filem ex Gothofredi* *sui auctoritate, quod obiter, quo minus, ut unius ag-* *ri, ita & quotcunque emptio sanorum fructus ex fundo* *vendi poffint. Uniformi prorsus ratione, ac si fructus* *rum præsque arbor esse, in quibus tamen nemo unquam* *emptio & venditio, ne non locatio & conductio* *contrarius fuerit, ita ut in his negotiis emptionem* *lor conjunctim inter dici poffit, ille contendit unum* *idemque negotium non magis conditionem, quibus* *locationem fieri poffe, quam ut unum aliud quodcun-* *que negotium fit precarium, & commodatum, vel usu-* *fructus communicumque simul. At non ego scripsi esse,* *ut ejusdem rei utrumque in eo contractu, quem* *emptionem & locationem eadem* *in pluribus* *ejusdem rei* *unum* *tantum* *fructus* *ex fundo* *vendi* *poffint.* *Uniformi* *prorsus* *ratione* *ac* *si* *fructus* *arbor esse, in quibus tamen nemo unquam emptio & venditio, ne non locatio & conductio contrarius fuerit, ita ut in his negotiis emptionem & locationem eadem conjunctim inter dici poffe, ille contendit unum idemque negotium non magis conditionem, quibus locationem fieri poffe, quam ut unum aliud quodcunque negotium fit precarium, & commodatum, vel usufructus communicumque simul. At non ego scripsi esse, ut ejusdem rei utrumque in eo contractu, quem emptionem & locationem eadem in pluribus ejusdem rei unum tantum fructus ex fundo vendi poffint. Uniformi prorsus ratione ac si fructus

rer. permut. Quod ſi ita eſt, ut nemo, vel tantum Iuſtinianeus non agnoſcat, quoniam illud eius animus: Omnis locatio (inquit) ſ. incipit a verbo Do, non a verbo Facio. Ea quo rulit ſequi, cum ad edificandum inſulam operam tibi meam præbeo, ut centum det, non eſt locationem; quo quid a jure, & omni locationis tenore diſtans alienum? *Literæ ſi partem 35. §. cum inſulam, & l. qui inſulam 38. §. qui edem, §. ſi merces 28. §. qui edificandum. D. locat.* Illud autem expendendum, quid in tantis corpore præcipitent non agerit, nimirum quod contemplatione eorum, quæ ſi ita eſſent, quæ ſi fuiſſent, quæ ſi fuiſſe dicantur, ut ſtatus, & tale ſe habuit, quod locari poſſet, locationem eſſe, in *l. ſi ædes 6. §. interdum, D. locat.* Quod ea minus magis eſt, quod contra naturam eius contrahitur id dari, ut non tantum ea pars obligationem pariat. Sed tamen idem *l. ſi ædes* contingere, patet ex Cujo in *paragraf. 41. & ibi not. Ad. contr. Dotal.* Nec ſi locationem, qui id in illa ſic ſimpliciter a Paulo propoſita præcie obtineat, tam facile explicari poſſe videtur. Adeo ut non defuerit, qui audaciæ tribuerit, ibi loco rerum eſſe immediate ſubſequentem *Item vendentem 33. illius tit. Dolcati conduct.* quæ eſt Jobolani loco moveri, ut prædiſtus ſ. interdum, proxime ſequens *Item ſi pretia, quæ ſſ 34. illius tit.* Neque id ſtatis: verum præterea corrigendi eſſe hæc illius leg. 34. verba, *item ſi pretia*, & illorum loco legendum, *ad eſt ſi pretia*, &c. Quo illa conjunctione, quæ ſimul conjectione fiat, ut d. §. interdum, in hac ſpecie obtineat, in qua cum ita venditur eſſet fundus lege commiſſoria, ut ſi intra diem perſolutum non eſſet exoluto pretium, fundus eſſet inemptus, & ut interim emptor fundum certo mercede conductum haberet, donec pretium ſolveretur: ſi interdum abhibito eſt, ſi ſit ita ut non eſt abſtinet, ſicque empto ea illa lege irrita facta verificatum illud de conductorem obligari, & ad ſolvendam eius rempubl. pendionem, quo tempore ſit, aut in poſterum feratur, ex locato aſſiſue poſſe convenire. Cum ipſe locator minime in id obligetur, ut frus perdiet, ſi id non ſolvat, ſed ut ſolvatur adverſus emptorem, qui aliud exigeam, in quo videamus, quam ſimilis mores.

Primum quod ait (ait dixi) id neceſſe eſſe ait præterea d.l. cum vendentem, illi interdum contingere, ut ſit, ſicque ita, quod ego minime admitto. Deinde quod d. *literæ ſi pretia*, illis modo interpolat, cum nec illa interpolatione illud ſpecialiter, quod vult, tenetur, quamadmodum quis conjunctur: *literarum locator non conducit, ſed locatum obligatur, veluti cum empto fundum conducit, donec pretium ſolvat, d. §. ſi pretia*, hæc *literarum verba ſſ. tunc ex locato erit actio*: quis non videat, hæc ſi pretia, non eſſe locationem? Quæ ſuperſunt explicationem prædictis nullo modo cohærere, ut in quibus eorum, quæ interpolatione, illi ſpecialiter, quod in quibus obtineat, ſi, comprobarg. *Lib. ff. ſi fundum, fact. fac. in l. A. D. de pignor. leg. lib. ff. 39. D. de locat. in fin. D. ſimil. Ad hæc non attexit, in quo ſedes relegandum præcedente, ſi ſubſequente, ſimul lege conjungendum eſſe non. Nam ſi ea quidem argumenti eſt, & communem quoque voluit addici, ſi ſit ſi ſimul, quoque diſcrepere, ſi ſubſequente, ſi ſubſequente, &c.*

Sed ne hæc, quæ ſupra ordinis memini, ſi *Locus* vendentem in ſpecie decendo rationem non impedit, ſi ſimilem videri poſſent, nulla facies, illud præcipuum exiſtimans, quod ſimilem ſpecies; alterum eſſe quod ſubſtantiæ, alterum ita ut illum eſſ, corrigi nonnullum ſignificari, non aliam ſpeciem; alterum eſſe poſſe propoſui, qui ſubſiſtere locationis contractu, contrahi non eſſe, ſpecies hæc indicabit, cum in vendicione ſimilimus Titio fundus, mille aureorum pretio pactio, ſi quando Titius pretium non exolverit, ſi eum fundum quidem habere quinquagintas aureorum contra conditionis nomine in ſingulos annos pre-

A & quibuſcunque aliis illuſmodi, quos, quis ſic ex his mutua utrinque obligationes naſcuntur; proprie contractus vocamus, ſed ita ut tunc ſpeciali alterius contractionem perinde incapacitatis ratione id contingat, quod pupilli, furioſi, prodigi, *ſint. prine. tit. de auct. tut. in Inſtit. l. §. 1. D. auct. tut. l. ſi ſervus 24. §. ſi pupilli, Dole ad. empt. l. ſi ad pupil. 7. D. de reſcind. vend.* quibus *l. Labeo 19. D. de verb. ſignific.* ſed hoc plus in locatione fieri poſſe ait Paul. ut alias quoque rum qualitatis ratione evenit, ut conductor quidem obligetur, ejus locatio ſubſiſtat, emptor fundum conducit, donec pretium ſolvat, in *l. ſcire 33. §. interdum, D. locat.* Quod eo minus magis eſt, quod contra naturam eius contrahitur id dari, ut non tantum ea pars obligationem pariat. Sed tamen idem *l. ſi ædes* contingere, patet ex Cujo in *paragraf. 41. & ibi not. Ad. contr. Dotal.* Nec ſi locationem, qui id in illa ſic ſimpliciter a Paulo propoſita præcie obtineat, tam facile explicari poſſe videtur. Adeo ut non defuerit, qui audaciæ tribuerit, ibi loco rerum eſſe immediate ſubſequentem *Item vendentem 33. illius tit. Dolcati conduct.* quæ eſt Jobolani loco moveri, ut prædiſtus ſ. interdum, proxime ſequens *Item ſi pretia, quæ ſſ 34. illius tit.* Neque id ſtatis: verum præterea corrigendi eſſe hæc illius leg. 34. verba, *item ſi pretia*, & illorum loco legendum, *ad eſt ſi pretia*, &c. Quo illa conjunctione, quæ ſimul conjectione fiat, ut d. §. interdum, in hac ſpecie obtineat, in qua cum ita venditur eſſet fundus lege commiſſoria, ut ſi intra diem perſolutum non eſſet exoluto pretium, fundus eſſet inempta, & ut interim emptor fundum certo mercede conductum haberet, donec pretium ſolveretur: ſi interdum abhibito eſt, ſi ſit ita ut non eſt abſtinet, ſicque empto ea illa lege irrita facta verificatum illud de conductorem obligari, & ad ſolvendam eius rempubl. pendionem, quo tempore ſit, aut in poſterum feratur, ex locato aſſiſue poſſe convenire. Cum ipſe locator minime id obligetur, ut frus perdiet, ſi id non ſolvat, ſed ut ſolvatur adverſus emptorem, qui aliud exigeam, in quo videamus, quam ſimilis mores.

Primum quod ait (ait dixi) id neceſſe eſſe ait præterea d.l. cum vendentem, illi interdum contingere, ut ſit, ſicque ita, quod ego minime admitto. Deinde quod d. *literæ ſi pretia*, illis modo interpolat, cum nec illa interpolatione illud ſpecialiter, quod vult, tenetur, quamadmodum quis conjunctur: *literarum locator non conducit, ſed locatum obligatur, veluti cum empto fundum conducit, donec pretium ſolvat, d. §. ſi pretia*, hæc *literarum verba ſſ. tunc ex locato erit actio*: quis non videat, hæc ſi pretia, non eſſe locationem? Quæ ſuperſunt explicationem prædictis nullo modo cohærere, ut in quibus eorum, quæ interpolatione, illi ſpecialiter, quod in quibus obtineat, ſi, comprobarg. *Lib. ff. ſi fundum, fact. fac. in l. A. D. de pignor. leg. lib. ff. 39. D. de locat. in fin. D. ſimil. Ad hæc non attexit, in quo ſedes relegandum præcedente, ſi ſubſequente, ſimul lege conjungendum eſſe non. Nam ſi ea quidem argumenti eſt, & communem quoque voluit addici, ſi ſit ſi ſimul, quoque diſcrepere, ſi ſubſequente, ſi ſubſequente, &c.*

Sed ne hæc, quæ ſupra ordinis memini, ſi *Locus* vendentem in ſpecie decendo rationem non impedit, ſi ſimilem videri poſſent, nulla facies, illud præcipuum exiſtimans, quod ſimilem ſpecies; alterum eſſe quod ſubſtantiæ, alterum ita ut illum eſſ, corrigi nonnullum ſignificari, non aliam ſpeciem; alterum eſſe poſſe propoſui, qui ſubſiſtere locationis contractu, contrahi non eſſe, ſpecies hæc indicabit, cum in vendicione ſimilimus Titio fundus, mille aureorum pretio pactio, ſi quando Titius pretium non exolverit, ſi eum fundum quidem habere quinquagintas aureorum contra conditionis nomine in ſingulos annos pre-

prædiſtus, duo commiſſi ſunt contractus, alter emptionis, alter vero locationis ejuſdem fundi, quorum licet eo diverſa ſit, & pugnans natura, quod ex illo dominium transferri non poſſit ſi, ſiquidem venditor tradendi dominus ſit, *Latum mem. 80. in fin. D. de contr. empt.* Ex hoc vero non tantum neceſſe non ſit, ſed nec poſſit transferri, *l. non ſolet 41. D. locat.* Quo nomine ſimul non poſſ ſubſiſtere videantur, id tamen ita verum eſt, ſi oriuſque contractus effectum plenum, & executionem perfectam ſimul ſuſcipiatur, quæ ſi non ſuſcipiatur, ſed ſolummodo pretio hoc ordine, non autem illum ullo modo obſtringeret, *ſtip. d. §. ſi, & l. ſi ſundum* - quo pertinet prine. *d. literæ ſi pretia*, in eo aptiſſime ſubnectis *d.l. cum vendentem* a qua convenientiſſimam interpretationem illam affirmat, id quod ad diverſam quidem, ſed tamen ſuperioribus ad hoc ſpecien in ea tranſitum fieri ſignificat apte particula, *item*, quæ ſic in oratione poſita, ſemper continuationem ſignificaverit, non aliud ſignificet, quam, *ſimiliter*, ut & in *l. item quæ 4. & l. item mancipio 11. D. de pact.* & infinitis illuſmodi illis lexibus ab ea ſimiliter incipientibus, quo minus ea demenda, & communanda hic ſuit, abſtitis facilioris interpretationis ſpecie, ſimulque correctionis neceſſitate, a qua, ut abſtraheret, ita & veriore, ac ſolidiore ſenſu inveſtigando ioris ſtudioſis, aliquo hoc tempore bona inagnaque ex parte exactioris diſquiſitionis laborem pius forte ſuſcipiendum, quorum illuſmodi præſtigiis inertiam fovere ſtigitium.

ANTONIUS MERCATOR.

C THoc eapite, pactat mihi gravitas tua, Domine Johannes, ſuſcipiendi, ſuſcipiendi, ſuſcipiendi, *l. ſi. de lege 37. §. de lege* loco moverdam, & inſidie poſſule: quas igitur alias ei ſedes det, qui nominatim agnoſcit eum eſſe interaedium legi 24. §. de interdictum verbi Paul, quibus duos caſus ſive exemplo uno Paulus docuit interdum *prætor ait*, & ex parte duntaxat locatoris, non etiam conductoris abſtinet, ſicque locatio conductio dicit. Quæ interpolationem eſſe præterea dubium, ſi quis modo velit a Paulo caſus promptiores, quod eſt contingit facile percipere. Paulo quoque ſatis ſuperque ſunt exiſtimare, non tantum eſſe poſſe dari, quo ideo contingat, cum det nominatim alium ex Baſilicis. Stultiſſime omnium hominum. Decem ex his ſententiis, quæ ſequi, quæ legere, quæ accipere, quæ Cornelium metus. Præterea negis ſuem l. 20. cum initio 22. coniungi debere: quæ ratione vero? Quoniam ego non admitto, Johannes, ut non admittas juxta Bocchilium *exercitat. 22.* Ut hoc tuum non admittere pro ratione colorem probes, nulla videtur: quæ nos facile confequemur, ut coniungantur argumento duplo ex eo quod utraque leg ſit ex Pauli 34. ad Edictum, quod non obſtaret initium hujus illius textus, quodque nil eas conjunxeris falſtrat ſis *quidem reciprocus*. Ratio autem interferenda l. 21. eſt evidens, nimirum ut intelligeremus in illo Paulo propoſita, propoſito ſoluto mercedis nomine, ex locato actionem eſſe pro pretione tantum tempore, quo pretium ſolutum non eſt.

Negas item Obſervationum illius, quas vel hinc corpori membrum ferruminatio, ita l. 20. ſqquitur l. 22. quoque reponit initio l. 21. ſi eſt, pro nomine, quod nullum eſt Romanorum in Digeſtis: negas, inquam, effici ſenſum, quem ille volvit: quo nomine, quid iuſtum aliud, quam quod ſuperius quoque, aut celerime peoripias ad Orbilium aliquem qui ſicperum frangat.

Ab his tranſis ad deteriora, & nis, & l. 20. his verbis: Veluti cum emptor fundum conducit donec pretium exolvat, etiam nihil aliud addatur, ſatis exprimi caſum, quo claudiat locatio & conductio, & conductor ſolicitet obligetur non locatore, qui eſt, aut, duo ſint in unum commixti contractuſque emptio & conductio, quod totum inepcum & vitioſum eſt, quandoquidem his verbis plaſtquam manifeſtum eſt, unum tantum contractum ſignificari, locationem & conductionem, non duos, emptionem & conductionem: & ut ſint duo, ſeparatos tamen eſſe

eſſe non commixtos: etiamſi eodem momento habiti ſint, quia fieri vtriuſque commixtio non poteſt ſine interitu alterutrius, vel potius vtriuſque. Tu ipſe eos etiamſi bene tua vtra mixtabraſea percipi, intelligis ſeparas, ſeparas ſcilicet inteſtibilly, qui & re ipſa non poſſunt non eſſe ſeparati.

Duo denique in hoc primo libro controverſiones manifeſtæ producta quidi circulator pro miraculo. Cap. 9. contractum, qui ſit venditio ſimul & locatio, quali animal, quod ſit & homo ſimul & ſimia. Hoc caupo contractum, qui ſit commixtus & concretus ex venditione & locatione, quali ex vi hominis, & ſimiæ tertium animal quidam. Incerti efferre loco.

His quod adjungis, claudere obligationem locati & conduct, ſi emptor ſtudium conducaverit, donec pretium ſolverit, quaſi ſolo conductore obligare, vtro ipſi vitioſus eſt: nam ſi locator interim ex conductæ conductionis nos tractu, ut præſtet fundo fructus iterc, quæ ratio eſt, ut tenear ex locato locatori conductor mercedem præſtare tenearur? quæ ratio ſolvere mercedem ſi re, neque utor, neque fruor? An quia mercedes cedit in vicem pretii? ut Bartolus ait. Minime vero, quia contractus hic eſt à venditione emptione ſeparatus, locatio & conductio, in quo de emptionis venditionis pretio nihil agitur, ſed de locationis tantum pretio. Ergo ſine dubio ſi res vitio, donec pretium ſolvat, de pretio quidquam agitur, ſed finiendæ tantum locationi modus ſtatuitur: item quia ſi merces eſſet loco pretii, & conductoris ſuperiorum tenus mercesaquaret pretium, nulla pretii pertio ſuperfeſſet: quod tamen eſt falſum, quia utriuſque debetur, pretium ex emptione, & merces ex locatione pro rata temporis, quo ſolutum pretium non eſt, l. 21. ac præterea ſi mercesſuperaret pretium, quia quid mercedis ſuperſtuo fieret, quæ jam acquirunt pretium? Quid ſi mercedes cedit? & quo jure deberetur? ſane aut non deberetur ſuperfluum mercedis, quod nemo dixerit, aut jure locationis deberetur, aliud vitio ſi deberetur, quia ſolo jure venditionis, quid pretium ſini conventionis habitæ de pretio modo præſtitutis, quod mercies, quam ejuſdem pecuniæ functionem variam & mutabilem? Quis ſanus admittat? Paulus etiam Caſtrenſis, quo vſus eſt hac re, quique tantum ab illum Bartoli imprudat, in idem vitium incidit cum ſcribit: tunc enim ſolvi pretium, mercedem in locum pretii, ut Bar. exiſtimat, ſed in locum uſurarum pretii, quarum mercedem eſſe uſurum? an de quibus convenit? atqui de nullis conventis proponitur: ſed quæ ex mora veniunt in bonæ fidei iudicijs? atqui nullum morale locum habet inter emptor inſolidum ex conventione prorogatus eſt dies ſolvendi pretii: an quia tempore ſolui fruitur iure conductionis? Atquin hoc eſſe nequam non eſt emptoris, qui locatio. Tertio, & verioridem pretium, quod pretium

terdictis conſeratur, ut in his, quæ ad deteriorem eius bonorum conditionem faciendam, & rerum ipſius imminutionem ſpectant, ſine curatore minime agendum: ideoque in his reſtituitur, ut integrum quo non habeat: *ſic notat. fin. d. l.1.* Quo fiat, ut ſine curatore & nuptias contrahere, & accreditatem reſtituere poſſit, *d. l. ſicundum, d. §. ſin quo ſtipitur*: quia nullum illarum ad rerum, quæ circa propriæ *ſtirpis* quia nullum illarum ad rerum, quæ circa propriæ ſtirpis conſiſtunt, diminutionem ſpectat: Sed non ut propteres, ſine curatore quicquam ex rebus ſuis in ſolentem dare, aut propter nuptias dotem, vel obligare, aut hæc alienare poſſit, quia in his prohibetur *l. cum quidam, C. de admin. tut.* Cui non obſtat quod *l. ſicundum*, *d. §. ſed & appell.* quam falſo illi in contrarium citant, ex cuius ſenſu non alius poteſtas immiſcellum ſit. Ut neque verum eſt, quod aſſerunt, pupilli ſine curatore poſſe ſolvi, quod reſolvitur *d. l. nec pupillo, vel ſine curatoribus ſolvi*, ubi non ſolum de ſolutione etiam ad rem ullo modo pertinente Cic. in topicis locus, quem citat, cum ibi de mulierе minore minime loquatur Cicero, ſed ſimpliciter de mulierе illud dicat. Quæ ſententia non in minore, quam minore obtinet, cum mulieres in perpetua tutela, quantumcunque proveſta ætate eſſent, quippe vel tutoris dari, vel mutari, in eius manum ubi convenirent, in ejus manu mancipioque eſſe incipiebant, aut eius in cuius mancipio eſſe mutirus, puta ipſius patris, quia tunc, ubi manum convenirent, ſtatuitur earum tutor, ut ex nonnarum Bocilius præſidio loco explicat, & Aul. Gellius *lib. 18. Noct. Attic. c. 6.* nec ſecus fallum quoque, quod a minore curatorem habere neceſſarium eſſe, ſine curatore poſſe deferri ajunt, ut minime id probatur *d. §. ſi minor. cum in eo curatoris nulla mentio fiat*. Nec ad rerum allo modo facti, quod quæ de pupillis in hac parte dicuntur, ſimiliter, ad obligationem perpetuare (niſi ipſis, vel adhibito tutore, vel ipſi tutori interpellatio facta ſit) aut rerum exercere, & alia illuſtrandi fine tutore agere, ex pertinaciæ conantur, ut diſtinctionem puberis ab impubere in eo conſtituunt, & hæc apubere curatorem habere, ſine curatore fieri poſſe alii ratione negant: Sed ſine curatore, cum hæc ab impubere ſine tutore neutro caſuſieri poſſint, neque ſi tutorem habeat, neque ſi tutore careat, a puberе ultero ſolvi aut fieri poſſe ſignificent, quo curatorem non habeat.

ANTONIUS MERCATOR.

HOc capite innumera compoſiti mendacia atque mendacia, ac primum quidem, Abominanda non ſolum tribere, puberem ſine curatore ſuo ex quibuſcunque contractibus indiſtincte obligari civiliter, quod neque ſcripſit, neque ſentit, & non ſenſiſſe Ulpianum *d. §. ſi minor.* 27. in quo nominatim ſcribit, ex contractu venditionis rei ſuæ puberem ſine curatore suo non obligari. Verum cur tibi non licet ſcripto eius quæ ſcripſit, ſed ſenſit, cum Ulpiano quodammodo audeas in *l. 3. C. de reſcind. int.* dum ait minorem 25. annis, qui curatorem habet non eſſe abſtinendum ei, qui a patrem curatore conſtituto interdictum eſt. Vis enim hoc comparationem minoris cum eo, cui bonis interdictum eſt valere in omnibus; ſive, inquis, de rerum alienatione agatur, ſive cum, cum ſine curatore tutatur in alienatione bonorum, ut regula quoque juris, quæ furioſum ſimilem facit ei, cui bonis interdictum eſt, in damni damnatam amittendo res ſuas locum habere, non in cauſis omnibus, & illud quoque ipſe poſtea a te ipſo deſciſcens eodem capite confirmas, non eſſe ſcilicet rerum cauſarumiſ bonorum interdictum minoris cum eo, cui bonis interdictum eſt comparationem.

Cum autem ſcribit hoc differe curatorem furioſi, vel prodigi a curatore minoris 25. ann. quod hic detur bonis, illi perſonæ principaliter, ut puto. Exiger animi non eſt intelligi hoc ſine bonis, illum perſonæ. Atquin nullus eſt curator omnium, qui principaliter detur perſonæ. Omnes dantur bonis, quod ratio, propter quam dantur probat. Cur prodigis dantur? quia bonorum administratio eis interdicta eſt. Cur furioſis, cur alias plerifque? quia rebus ſuis ſufficere negotiave ſua tueri non poſſunt. Et

a eodi de curatore furioſi quid dicit Julianus; *l. 7. de cur. furioſ.* Non ſolum patrimonium tuetur, ſed & perſonicapiſſimum datur, ut patrimonium tuetur, ſed etiam corpus, & ſalutem furioſi. Et placet valde, quod *Accurſ. l. 2. nol.* in poteſtate curatoris eſſe interpretatur in *Auct. l. 2. nol.* in poteſtate curatoris eſſe interpretatur in *Auct.* Cum bonorum potius, quam perſonarum. Audi etiam quid Hermogenianus de curatore furioſi, & prodigi, & pupilli, in *l. inter. de adm. tut.* hic plane rerum admi- *b* niſtrationem contineri: nec ſeparat, quod obſervet, curatorem furioſi, vel prodigi a curatore pupilli: eoque uno curatore minoris, & pupilli nomine illis datum, *ut ſi furioſum, de ſi tut. nat. ſig.* ſic nec

quam simplicibus argumenti obiecta similitudine. Procu- A
ratoris eo tolli potest: ergo tibi non ponit. Cuiusm
scriptorum moorum parti id accommodare queat magis-
tradus? Eaque adpolite etiam illa duo colligit, quorum
unum illud est, quod cum restrictum, ad rem non face-
re cinatum ab eo Cicer. locum in Topicis sua non de mo-
lere minore ibi agatur: sed simpliciter de muliere, ac
per consequens tam magore, quam minore, capitisse
colligit. Si, & de minore: ergo & de maiore non pertinet,
quae solent interrogare. Procederet quidem argumentum,
si diversitatis nulla ratio inter minorem & majorem non
intercederet: quippe imbecillitatis ratio aeque in minorem
idque quod & illo feculo eius circumscriptio non minus
legibus vindicabatur: quippe lege Latoria (auctore eo-
dem Cicer. in offic.) quam hocce tempore. At quo B
nam maior circumscribendorum minorum occasio pe-
beri potest, quam ut his quodcunque debeatur, fine cu-
ratore posse fieri valet, & quidem ipso praetore? magna
ratio intermittere, concurrente & favente fragilitate? Atque
quod illud Ciceronis dixi tam de majore, quam de mi-
nore mulier pubes intelligi, simul expresse ut tamen
me referre, ut intelligerem non fecus in tutela esse majo-
res aetate mulieres, quam minores, ac propterea utilem fem-
ciere dilhum Ciceronem de mulieribus in tutela existen-
tibus, ad illas esse referendum, quibus non aliud pre-
terquam quod in tutela essent, obstaret, quominus eis
fine tutore recte folvi posset: illum autem cum aeque capito-
fum sit, etiam levius est: in quo itidem ex eo, quod
utrumque hoc dixi, mulieres in perpetua tutela
esse, & concentendo in majorem mariti tutela liberari,
arguatur utrumque me dicere, in tutela mariti eas es-
se, & non esse. Ridiculum; quae contradictio non
quod dixi, consistere in manum mariti conveniendo tu-
tela liberari, de ea tutela intelligi, in qua prisiquum
nubere fuerit, non de ea, quae in manu contrahenda
fabiciatur? cum liberari non dicumur eo, quo obstri-
cti nondum fuerimus, arg. *Liberum §. fin. de verb. oblig.*

Eiusdem generis (hoc ad verbum ita capitulcula
est, qua in eo, quod cum illud falsum esse comprobarem,
quod is asseruerat: iuturandum a minore fine curatore
deferri posse, is ita respondit: Quod ait, debere intel-
rundum fine curatoris authoritate deferre non posse, qui-
in I. non posse §. 9. I. minor, ff. de iurejur. quae de iuriurun-
do a minore deferto loquitur, quae quidem non ita
fiat, cum aliud omnino colligerem: quippe ex eo, D
quod in illo §. *I. minor non fit* ullo curatoris interuentu,
non posse deferri iusiurandum nisi fine curatore illud pu-
barum, quod pertinacithime afferit, iusiurandum a mi-
nore recte fine curatore posse deferri: id ferpta illa
mea testatur, quoque in eo non aliud illum, quam ca-
luminiatum. Sunt sibi fumat in argumentando partes,
nec quod a me est, invertat.

Quid quod eiusdem poteat refricare memoriam eius,
quod inepiffime fic accentrato argumentum duxerit, et
eo quod *in I. fed si ex Hypotheca tu. ff. de verb. oblig.* diver-
sa verbis pupillum, qui Stichum ex stipulatione debe-
bat, eo non perpetuari obligationem: quod falsa fine
tutore repetiturus, illud ipsa indicium beneficium
puberem, qui fine curatore interpellatur, eam perpe-
tuari, & confimiliter *vel. I. 13. exercitore, 5. fi de exerc. act.* ex
eo, quod in delictore in pupillo, & puberem esset, negi E
nunois auctoritatem: itidem a contrario fequi, in pube-
re non exigi curatoris auctoritatem. Patriarioce justa il-
lam eius fuerim argumentandi rationem: ut breviter
colligere ex his, quibus dicitur pupillum nec tutori eo
auctore obligari posse, nec fine eo servos fous manumit-
tere, nec tem alium illive mobilem, five immobilem
alienare, *I. pupillus 9. in prin. & 9. pupillus, & I. obligari 9.*
in pr. & de auctor. tut. & hoc similiter puberem curatori
eo auctore fine alio curatore posse obligari, & rem quam-
cunque etiam immobilem alienare. Cauiendi infimma
alia obiectiuncula in ista admissa illinfendi argumentis
fequeretur. Praefertim ex contentum fuisse, quod hu-
manissime dicuntibus pleraque elle, quae cum ab impube- F
re neutro cafu fieri queant, nec quo tutorem habeat,
nec quo curatore careat, a pubere illum falsi cafu posse fie-
ri, idque nonnunquam illuminodi, quae ducere in hoc liceat,
argumentis, in ipse fignificari haud ab re dici posse.

Atque haud firmius argumentum illud eft, quo ani-
fentientium fuam ad *d. I. pubere*, a nobis jure impugna-
tam tueri contuse. Inscriptio (inquit) legis docet eam
dullum ex Medicinali. *lib. 4. de praefcript.* quo magis figu-
lauri ait fententiam eius generalem esse? & adolefcen-
ti stipulatione per dolum adverfari capto, adverfatio-
ftionem ex fine praescriptionem dari. Ut illi de-
mus nullo plurium illorum librorum loco, de iis, qui
ad praescriptiones pertinent, non illo modo, quem ge-
ntentiae fuile praescripte locutum Modestinum (quod
tamen a fide veri alieni simum nemo non agnoscet)
dicat argutus Sophiftes, quinam ratione illi ejus ex-
positio? Modestinus verbis illis agitur quae: *Pacem de-*
re curatoribus fuis pupillos ex stipulatu obligari. Quorum
do (inquam) ex eo quod pubes ex stipulatione fine cu-
ratore obligatus posse dicitur, ad illum curatore con-
cumscripto dari praescriptionem adversus actionem ex
stipulatu? Minus integre dixiffet adversus pubem; qui
a debitore petit, quod antea idem pupillus promiserit ie
non petiturum, vel quid eo nomine factum, exce-
ptionem ex stipulatione, ut qua efficaciter obligari po-
tuerit, obici posse, nisi quod illo modo non fit com-
mode adfinere potuit *Neposque* illud ex Plauto *nepo-*
bor hic adscripturi, cum antiquitatum vel exterinbus
verbis apud Plautum *neposbor*, non hic capite admodum
errores obtendus fore confidit. Alios enim germanum
ipfum legum fenfum penitus exquirere fatagentes mi-
nus mouetur.

An Curatione regula ad hereditates pertinent.

C A P. XIII.

JOHANNES ROBERTUS.

Et quod scripsit Papinianus lib. 1. quæstionum. *Regulam Catonianam non pertinere ad hereditatis, neque ad ea legata, quorum dies non nostris tempore fuit, sed post adition redis hereditatem, ff. de reg. Cat.* eam expugnare videtur, quoad hereditates, tum id quod in illege illic proxime subsequente ex *Ulpian. lib. 10. ad Sabinum*, eadem regula dicitur *ad omnes fideicommissos maxime pertinere*: Quae conditionalibus fpe-
cialis exceptio ad alias regulariter eam pertinere argui-
tur: quidem & in materia ad hereditates pertinente,
abiarde ab Ulpiano dictum & rebtum esse, non per-
tinere eam ad conditionales: Tum quod eiusdem regulae
effectum in conditionalibus locum fibi vendicet *Papinia-*
ff. de reg. jur. l. 5. alterum 49. §. in extraneis, ff. de haeredibus inf. *§. in extraneis, & haered. quaelis. ff. eodem. in fuffin.* Quod
Franciscus Balduinus ita componendum exiftimavit in
Comment. ad regulam Caton. ut interpretetur regulam
illam pertinere etiam ad hereditates, fed non omnes, ve-
rum eas, quarum dies nondum adierit hereditatis cedat,
ut quod de legatis a Papiniano posterioribus verbis di-
ctum eft, id etiam conuenitum & de hereditatibus fi-
mum intelligat: Atque eam regulariter pertinere adhi-
tionis heredis dies ipfo additionis tempore nec ante cedat,
neque aliter fieri poffit, quam ut tunc cedat, quata *Lu-*
bio meo fignis, C. de caduc. tol. ut ego interim, abhibi-
ter admodum aliquas effe hereditates interpretatur, qua-
rum dies non ipfo additionis tempore, fed poft aditam
hereditatem cedat, qualis vult effe fideicommiffarias he-
reditates: quia non aliter, quam poft additionem ex Te-
bellitino Senatusconfulto reftituuntur. Verum id omnino
a juris ratione alienum eft, quod de hereditatibus fim-
pliciter dicitur, id ad fideicommiffarias hereditates re-
ferri, cum reftitutione hereditatis, quae ex Trebell. Se-
natuscon. fit, confert fideicommiffarium non fieri here-
dem, *§. reftituta, de fideic. libered. in inftit.* & fideicom-
miffa etiam univerfalia legatis per omnia adaequata effe
dicantur in *l. ff. de legat. 1.* ac per confequens horum,
ut legatorum pure reftituti partem diem etiam a teftatoris
morte intelligi cedere, *d. §. in neceffum.* Praeterea Pa-
pinianus, cum ad illa tantum ait non pertinere Catonia-
nam regulam, quorum dies poft additam hereditatem ce-
dit, verum & quorum dies non cedit mortis tempore:
quae verba plane indicant illud poffremum adfirmatum
bus convenire non poffe, cum nulla affirmandi fit, cuius
dies mortis tempore cedere dies poffit. Ex quo apparet,
id de legatis tantum intelligendum, de quibus poffre-
mo loco ille loquitur, non etiam de hereditatibus. Ac
ita illud prius relinquitur plane, & fimpliciter dictum,
Catonianam regulam ad legata non pertinere. Hinc
vero, quid obfervatur nofter, certe audacior multo, no-
dum, quem folvere non valet, abfcindere maluit, quam D
ufquam fubtilitate credi, ex illo contextu abradit dictio-
nem hereditatis, & ejus loco inferit dictionem *hereditates*:
adque adhibita ea re illud affirmatum Papiniani ita
fignificatur. Verum illi contextus mutationi duo obftant.
Prius offert fefe ea cedem illo contextu: *d. l. 3.* in cuius
poffremo verfu proponit generaliter Catonianam regu-
lam ad illa omnia legata non pertinere, quorum dies non
a mortis teftatoris cedit, fed poft aditam tantum hered-
tatem. Cum igitur Papinianus, *fi ff. de reg. Cat.* poft
aditam tantum hereditatem cedat, *d. tit. §. hereditas*
bus, Latinum liberatus §. fi. quand. dies leg. ced. l. Ju-
lianus, ff. de cond. & demonft. quae de liberatibus
fpecialiter illud expreffiffet, cum in noftra, quae id il-
las fpecialiter illa fit, quam in ceteris a die mortis mini-
me cedentibus, offerendi, quod Catonianae regulae de-
ffuitio ad fola legata referret, tanquam circa ea tantum
fuerit permittus conditus. *l. ff. de reg. Cato. Cum Ado-*
de, quod cum in hoc fpectemus, an difpofitionis tefta-
mentariae dies a morte teftatoris cedat, ut ex eo dignos-
camus, an refidui ad transmiffionem fint, ut quidem
fit legatario ante agnitum legatum pure relictum poffe-
ftatoris mortem, minime adhuc adire hereditate defun-
cto: hereditatem vero ante additionem heredi poffe tribui,
antequam adiret, defunctio, conftat minime transmitti
hereditatem ad heredis heredes, *d. §. in neceffum, & l.*
quaerebat. C. de jur. d. l. Ita quo fpectet, non poffe di-
ci heredis inftitutionis dies a tempore mortis cedere, fed
in eo omnino adiitione opus effe. Itaque cum Catoniae
regulae vis eo dirigi folita fit, quo fpectet, quarum
dies a tempore mortis cedat, *l. 1. ea ad heredum infti-*
tutionem pertinere nulla ratione poteft, prob. arg. *l. ne fer-*
vo, circa fin. de leg. in fuffin. Comprobatur & de, quod
effectum Catonianae regulae in inftitutionibus minime ob-
tinere patet, *l. 8. ff. fervus cum duobus, & l. cum*
fideicomiffa 2. ff. de haered. inftit. arg. d. §. in extraneis. Ubi,
quod in extraneis hereditibus fpecialiter dictum fuit, in
fuis non fit, quod ita vendicent fubinde, ut Io-
hannem exiftimaffe refert Accurf. argum. *illius cauti ff.*
§. fui, de haered. qual. & diff. in fuffin. Unde etiam duci pe-
teft conciliatio *d. pen. ff. de reg. jur.* quae cum Catonia-
nae regulae non meminerit, ejus tamen effectum, & infti-
tutionibus quae utique tribuere videatur: ut intelligamus il-
lud folum his tribui, quod Catonianae regulae defunctus
tur, minime conveniente: Tameti aliquid id aliqua ex par-
te eum ejus regulae effectu conferatur, fed ita, ut alium-
de, quam ex illa regula, ad inftitutionis effectum
fit: quippe ea ex, quod in univerfum in inftitutionibus
id iure requiratur, in hoc ut valeant, teftamenti fecun-
nem duobus temporibus habuiffe eos, qui heredes, & in-
ftituerint, & inftituerunt: ac praeterea, & hunc in-
ftitutum adimittis tempore illum habuiffe, in quo cogi-
citas tantum ipfarum perfonarum attenditur, & infti-
tuentis, & inftituti, cui tamen teftamenti vis iuniatur,
cum quo nihil communi habeat Catonianae regulae, ut-
pote in legatis tantum, *d. inft.* conftituta, ac iis, quo-
rum dies tempore mortis teftatoris cedit, cum hereditas
tis inftitutione relictae dies ante additionem minime ce-
dat, ut dixi.

Et Jacobi Cujacii . Lib. I. 58

Illud autem, quod *in d. I. penult. ff. de Cato. regula*, excipi videretur conditionales inftitutiones ab illa regula allo omnino pertinet, quam eo unde poffe ullo modo colligi, reliquas non conditionales inftitutiones ad Catonianam regulam pertinere: quippe quo refert Accurf. & refte interpretatur, ibidem intelligendum fignificare voluiffe Ulpianum, non pertinere Catonianam regulam ad teftata eo tefpectu, cuius inftitutio fit conditionalis. Quod ita accipiendum interpretor, non quidem, ut ob id, quod ipfa inftitutio fit conditionalis, & ipfa quoque ejus heredis inftitutio conditionalia contineat neceffario. Nec enim id verum eft, cum ita fub conditione inftituto heredi, fic, cui teftamento illo pure legatum eft, ante conditionem exiftentem mortuo, non transmitti, non ideo minus legatum adhuerdem fuum transmittat, *inl. fi dies 21. in fin. ff. Ad falcidi.* (dempta ea ejus principio, ne-
gatione) nec ideo minus legatum in hoc Florent. exemplar) *ff. quand. dies leg. ced. l. aliquando 106. ff. de condit. & demonft.* Verum, ut cum non multum interfit illuiformodi in-
ftitutum ab hoc, *Si Titius heres erit, Seio centum dato, d. l. fi dies ex fpe*, quae conditio legatum, quod transfimilio-
nem non redat conditionale, *l. ff. de leg. 1. ad Falcidiam.* de. Idque eo defpiciendo fubeuntt, dicentis legatum ita demum ad heredem legatarii tranfire, ficertum fit debi-
tum ei, fiadeatur hereditas, *l. ff. Trio 22. ff. de reg. quand. dies leg. ced.* ex eo tamen, quod illuiformodi legata quo-
quomodo conferuntur in interum aliquem eventum, non ideo in his Catonianae regulae locus, arg. *l. 1. in ff. de reg. Cato.*

ANTONIUS MERCATOR.

Quod vulgo ita fcripsum eft in *l. 3. de reg. Cat.* Catonianam regulam non pertinere ad hereditates, tu conaris defendere primum, quia regula Catoniana de legatis tantum agat, non de hereditatibus, ac fi non, ut in 12. tab. & in edicto de leg. prof. & in illa regula ve-
teri legatorum appellatione etiam hereditates non conti-
neantur. Tum quod ea, quae ad teftatoris mortem
non pertinet, quorum dies cedit a mortis teftatoris: quod
eft verum, & hereditatum dies non cedit a mortis tefta-
toris, quod non eft omnino verum, quia ftatim a mortis
teftatoris adiri, atque adeo tranfmitti poffunt, & quidem-
modo igitur dies earum cedit a mortis teftatoris, qua de
cauta Theophilus ait, hereditates eft delationis, *Theophilus*
dies, ac praeterea Domitius, conaris id defendere arg. *l. 82.*
de adqu. her. & l. 42. de her. inft. fine perperam: quia
utroque loco perperam ad legata novam Iulian. & Papian.
ut in una offenditur infcriptio, in altera haec verba: Ante
leges Iuliam, & Papiam Iulium & Papiam Poppaeam
Catonianam non pertinere conftat *l. ult. de reg. Cato.*
Nihil igitur agas, nihil profers teftimonia, quae pertinent
ad ius antiquum, non ad ea tempora ubi regula Catoniana. Non
eft etiam verum, quod ex Ioanne adfers, inftitutionem fui
heredis valere, etiamfi teftamenti faciendi tempore non
fuerit cum teftatoris mente fuffus, & verior eft Accurfii fen-
tentia, ut in neceffariis, & in fuis exigi hanc qualitatem
teftamenti faciendi tempore: quia cum noftquam unquam
fit praeditum eo, quod offuere regulam Catonianam, & in his
eam obtinere, perfuendum, & exiftimandum eft, ni-
fi limiperito nudendum contra.

Dominus adhuc, meus inquisitor probavit regulam Cato-
nianam etiam ad hereditates pertinere ex *lege Primo, de lib. & poft. in qua* manus tenere *Iulianum* & *Papianum* ju-
qua plane tibi defit animus, defit oratio, & mens, modo effectum regulae Catonianae, qui quod illud eft, quam regula Catoniana in hereditatibus locum habere coeper-
dent, fed aegre, quoniam adhis, aliqua ex parte, quod cur addas non aperit, quia nec potes, aggredine animi tibi aliqua ex parte adimente mentem, modo dicenti ra-
tionem *d. pen.* non fimi ex regula Catoniana, fed exeo, quod in herediam inftitutionibus tribus temporibus ca-
pacitas exigitur, quod perinde eft, ac fi decretes, quia in heredum inftitutionibus locum habet regula Catoniana,
deni-

denique regulam *d.l.pen.* esse regulam Catonianam quis hic auribus non indulgeat? quis non te deridendum propuret? & vel tunc maxime cum legerit te aliqua ex parte probaturem Accusatri interpretamentum, quo in *d.l.5.* te probaturem Accusatri interpretamentum, quo in *d.l.5.* hac verba, *ad conditionales testimonium*, ex quibus effecisti regulam Catonianam pertinere ad puras, ita interpretatur ad legata relicta testamento, in quo fub conditione heres inftitutus eft : Hoc probas, Lector? igitur effenec ftigas, aut Digefta date in ignem, quæ hac nobis dant portenta, non verba. Etiam audes effemus ex hoc interpretamento efficere regulam Catonianam non pertinere ad legata pura, & fimpliciter inftituto non fuerit pura, quo quid abfurdius ?

Non dum eft finis. Dominus meus reponit in *d.l.3.libertatem, pro hereditatem*. Eft magnus criticus, magnus obfervator. Stanim fcholi infedit, ingnofci errarum, quia ante fuit petonus, & in terrarum caufa fuit diftractus. Etiam ego, inquis, ubi legatorum fit mentio, quid attinet libertates nominare, cum legatorum appellatione etiam libertates contineantur? ergo quod legendum libertates. Stulte, in regula ipfa Catonians non vis legatorum nomen acipi generaliter, ut comprehendat etiam heredum inftitutionem, *in d.l.5.* vis acipi generaliter, ut ipfe potius in regula generaliter, quia vetus regula eft, *in l. 3.* que eft Papiani juris interpretis novi, & in verborum ufu religiofiffimi, acipi non poffe, ut ea quemadmodum poffim in aliis interpretibus, & conditionibus juris libertates feparatim a legatis, fic & in Papiniano eadem feparatio fieri atque diftinctio. Cetera noftri expedient Obfer. 1111.

JOHANNES ROBERTUS.

Hic initio quia non miretur fatyram hominis impudentiam, a qua dilce reliqua quæ fequuntur, illud tantum eft. *Quod legis fcopulos fugiens in d.l.3. ff. de reg. Caton.* &c. vulgo scripsum vocitis, quod vel ipfomet velle nullibi aliter fcripfum comperitur, nifi quod is unus hanc horum pretorem conatur *de hereditatem hereditatem* inficiffimus interpretes *libertates*. Quæ poftea ingerit, ejufdem generis, atque illud primum, quod Catonianæ regulæ verbaeo effugiat, legati appellatione libertates non contineri in *d.l.5.* tabulis interpretatur. Quam abrete, tum illa ipfa nominantur, & concepta verbis prodita regula, *teftatur in l.3. ff. de reg. Caton. & y Theoph.* Interpretes Græcis verbis expreffa, *in §. an fervo, de leg. in inftit.* quo etiam loco hereditatem a legatis feparatam conftituit. Tum pretexta, quod & teftandi ab illa regula, ea quorum dies non cedit mortis tempore, fed poft adiram hereditatem. At hereditatis dies, nec mortis tempore cedit, nec poft adeptam hereditatem, fed ipfo adeptionis tempore, nec ante adeptionem tranfmitti poteft, nec per conjecturas ante cedit, *l. unic. §. in nouiffimo, C. de caduc. tol.* Et quod addit, ipfum hereditatem, fe pore mortis agiri poteft, *quadammodo cedit*, atque adeo tranfmitti poffe, & fallum, & ridiculum eft. Nam nec idea tranfmittitur poteft, *d.§.* ad quem nihil pertinet, nec filiis, & nepotibus : nam hi ut olim ante apertas tabulas tranfmittere poterant, ita & hodie a tempore mortis etiam nullis immiffione facta, *Lanina, C. de his qui ante aperi. tab. & l.3. Cade jure delib.*) Alioqui eadem ratione quis dixerit, legatorum plurium conditionalium diem tempore mortis teftatoris cedere, ideoque tranfmitti poffe, quia illuftmodi fint, quæ tempore mortis a legatario impleri poffint; qualia funt hæc, Titio & volueris : Si decem hereti dederit. Quod fabiffimum eft, *d.§. ita*

expreffe ff. & Limitrichi §8. ff. de cond. & dem. l.ſi ita §8.illi ſi velit, ff. de leg.1.

Non diffimilis effugio illud declinare tentat, quod a me comprobatum eft, effectum Catonianæ regulæ in inftitutionibus minime obtinere, *l.ſi ſervus §1. ff. de adquir. hered. l.qui ſolvendo §2. ff. de hered. inſtit.* dum leges illas ad legem Juliam & Papiam pertinere ait, quæ fint nouiffimi juris interpretes, quæ regulam ad novas leges non pertinere, juxta *l.ult. ff.de regul. Caton.* Quas leges novas non alias effe intelligit, quam illas Juliam & Papiam? In quo quidem labitur. Nam ut utraque fuppreffa ex a me citata, ad tempora, quibus lex illa Julia & Papia viguit referatur, illud quidem tenet, ut ea lex potuiffe tunc valere inftitutionem ante apertas tabulas, ac fimul diem legatorum ab apertis tabulis tantum ceffiffe, cum utroque, & antiquorem, & illo jam ex Juftiniani conftitutione nouiffimo. Quæ tamen pro relictorum dies a morte ceffationis cedat, *auctore Ulpiano. ne fin. tit. de leg. in fragm. d. Lanina §. 1. & §. in quibus*. Verum ut ita fit, & ut ea fint fententia utranque legem illam ad tempus, quo Papia lex viguit, referas, quid amplius, aut minus : tunc dici potuit operari dies apertarum tabularum, quod eft regulam Catonianam, quam aut illo jure antiquo, aut hoc nouiffimo, tempus mortis? Præterea quinete inde abfurditas feqeuretur, fi quæ Pauldefinit jure cujus fuit, nunc ita non fint? Atque ea mihi videtur locus præfcripto legis Papiæ interpretari, aliis vero locis ex ture antiquo, vel nouiffimo? Atque ea mihi videtur locus præfcripto legis Papiæ interpretari, aliis vero locis ex ture antiquo, vel nouiffimo? Atque ea mihi videtur illud eft, quod & anteriorem partem ipfius *d.§.* effe, & pofteriorem, quæ fuiffet, & in defuetudinem abiiffet lex illa Papia, probat *C.Lanina in princ.* Ut quidem ifte modeftiam jure hic fuam ubique oftentet, & ejus rationem habeat, quod ad cedentem ab apertis tabulis tantum tabularum legatorum diem, patet eo, quod aliquot illi exempla, quæ Catonian. regulæ tot eo, quod aliquot illi exempla, quæ Catonian. regulæ ta hoc Digeftorum jure tradita funt, fupervacua, & inutiliter adjecta fint exiftimanda. Nam fi Catoniana regula ad alia legata non pertinet quam ea, quæ pure & fimpliciter relicta fuerunt, *d.§.* nulli autem fine legata jure ita temporis cedunt, quin ea, quæ fub conditione, quæ tandem ab apertis tabulis, fequitur ea omnia, quæ hæc exempla contanur, alio craffiore cumulaverit, itidem ejufdem diei Digeftis innumerandum fuiffe *l.ſi ita ſcriptum §.3. quinto, & l.ſi §.ult. ff. de leg.3. l.ſi ita ſcriptum §.ult. Catoniano paſſu*, ftione hic libro retractabitur.

quafi talium, quæ vitandæ novi legibus aliquid introducunt, *Ignatius de pact. Dotal. q.3. n.3.* Quæ quidem *ut cautio duplo, ſi ita nouella, Juſtiniani, & alia plura ſimilia affecta, ſi de aliis dicit. Gothof. n.3. C. de poſt. ff. Cujacius, C. de donat.* Ut quidem ea pro ratione illius legis fententiam arguit esse pofitam non pro vana paralifis vel. conjunctim hoc adhuc. *Quod ſi alienationis interpretatio ſtricta extenſiua, atque reſtrictio extenſiua penſionis, hoc aliis propoſitionibus effetur non poſſe.* Quibus verbis patet ad ouficenodi propofitum quidem illa refpondere, quæ in ea parte, quæ cum Valente quodam pendit pro individuo dominio effent, eorum vel unus, vel nouenalli, id ea lege, & paftione locaffent, cuius ratione dubium oriri, an illi conductores, alii, qui poftea conducti non interfuiffent, ideus minime adprobafient, ftare locatorem: dubium id movebat, quod conflat licere ex lege Julia fundum, qui pro individuo communem & coheredem, & colendum alii locare, cum antiquior pretem fuum tunc expedite (ut aut Ulpianus) locare eum non poffe, nifi ea lege, ut ea magis id fieri adprobet, quod alii negligentiores, neque partes fuas curantes, id agant, juxta *leg. de pactis dotal. & habet auctor. de donat. inter V. & uxorem 26. & non tantum ff. familiæ erciſc.* quodque ad ufum illum deftinatus res fit, juxta *Lapidem Veyus 12. penſionem, & locare poſſe pro ſuo depoſiti*. Ita ut hinc, poftquam ea fit fune, alii rata habere cogantur. Secus fi ad illum ufum eam transferet, puta alii quid fibi fervitutis conftituat, aut ædificet, aut ædificet nec enim hoc ad locare, & illuforndi contractuum fidem ferunt alii cognoruat, *Leo Faviis 12.C.fam.erciſc.* Ac per conſequens, ii in his contractibus, quod alteri aliquid cedere, aut præſtare poteft, quid contra regionis conſuetudinem conveniret, id ibi ferunt omnino adhibuerunt. Quo, nec alio ſpectat tota illa Petronella Lecta, cum ea ejufdem deftatur locutionis ab uno, vel nonnullis ex dominis rei communis factis, ita demum, & ab illis fidem effe ſervandam, ſi ea ſit ab omnibus, vel ſpecialiter adprobata, tanti contuetudinem regionis, fenus fi fuerit, puta remiffe fuit fequentium aliquot annorum penſiones, ante in tempus ſolutas, aut ſi ſpatium. Id enim ſi omnibus eadem non poffe in illius fine exprimitur: accipiendus fubaudiendum quod ſupra ſæpius inculcatum eſt, *Jure* manifeſte patet, nihil effe, quod illi verficulo, *Si nihil ſpecialiter*, detrahitur negotio, ut quidem detrahendum fit, quod ad ea, quæ ad ufum fundi communem effe *ſi non ſpecialiter* quum correctionem omnino repugnat ille locus.

ANTONIUS MERCATOR.

IN *Lecta*, *Cafe* non penitus quidem ex locis fundum fi communem locaffe in folidum, & hoc ceteri, ex certa locationis fide ignorantes, ut & redemiffe impos, ceteros locationi ftare debere, fi nihil in ea cautum fit contra morem regionis, non etiam ſi quid caverint, ut fi meritor perficiatur, contra morem regionis. Ex

morem regionis, hoc aliis non præjudicare. Non una vera ratione tantum vetat in ea scribi. Si nihil quod etiam contra morem regionis conventionem factam fieri vetat oporteat, fed quis his verbis, Circa locationes, aut conductiones maxime fides contractus fervanda eft, in concisione subsicitur. Si nihil specialiter exprimatur contra conductionem regionis. Congruentiam enim dicit fic, Circa locationes, atque conductiones maxime conservatio regionis fervanda eft. Si nihil, &c. quod & l. locat. cod. confirmat & hanc adnotatio: Ubi quid de vetito id verbum τὸ μὴ γίνεσθαι πράσσειν ἢ μὴ ποιεῖν ἢ ἐᾶν ἄνευ ἐπιτρέπειν τῶν ἐκ τοῦ νόμου ἀπαγορευόντων. Ex Basilicis.

JOHANNES ROBERTUS.

A dicitur in l. 2. §. fi publicatum, ff. si ususfruct. & quod legem olim vendendæ dicit Cato de re rustica, nonnunquam alterum venditioni effe præfcriptis, & legem affignationi limitum ftatim. Ieta pluribus de limit. ad Auguſti conſtitutionem, illutrous antecurſor leges id referens, ut & in eandem ſignificationem cauſſat Mutianus venalium vendendorum leges dictas a Ciceronе lib. 1. de Oratore: Nec quifquam, inquit, eſt, qui ſi jam ſe ediderit ad dicendum, aliquid, non Tironum Praeceptis, quam Manilianae ſphæ ut alii malunt, Manilianus) venalium vendendorum leges edidiſſe.

Hæc tenus fuit recognitum, quod de lege contractus dicitur a Diocle, in d. l. cera, patet aperiſſime ex verbis illius contextus, eo quod legem contractus contingat eum maxime regionis, eo utrumque jus, & fontem, & non ſcriptum comprehendens: adverſus quæ, ſi pariter a quibuſdam fiebat, curtis contractus initus, puta remiſſio perſonæ illatæ, aut aliquid ſimilium, id alias præjudicium adferre non poſſe ait, quia id ſtat adverſus contractus legem, aut regionis conſuetudinem, ac omnium maxime remiſſionem perſonæ illatæ, cum hoc ſe omnium maxime remittere poſſe dicit, cum locatio, ut dictum eſt, nec per conſequens ea remitti. At Orsi illic non legere ſi nihil, ſed, ſi quid. Non vero legunt (ut ego comperi illum, ut plures alios, ita & eum locum falſo referre) ſi nihil, vel nifi: quippe ita, ni aſt, non autem, ut aut, ut illi corrumpere tentat, & aprius multo illud convenit.

B

C

Nihil ſi for ſan adhuc ſuppeto Papiniano 1. Generaliter 73. ff. de regul. jur.

CAP. XV.

JOHANNES ROBERTUS.

SCRIPSI antea plerafque locos non in jure tantum, ſed & in ſacris literis, ſæpe extare, quorum ſententia, ut abſque negatione, ita & ea adhibita conſtare poſſe videatur. Illuſionibus eſt, quod ex Papiniano refert Ulpianus lib. 1. de reb. non pert. ff. Generaliter cum de fraude teſtatorum, non quid habeat aliter, ſed quid per adverſarium habere non poterit, conſiderandum eſt. Cum ſolo exaraverint initio, ut neminem ſe alibi ditum in Homero: Τὸν πολὺ κάκιον ἔμεναι, ἀνδρῶν ὁππόσοι μετ', Τὸ οὐ τοῦτο εἶπον, ἀλλὰ τὸ ἐν ἐκκλησίᾳ ἐκεῖνο ἐπεὶ ἐπεῖπε. In eam ille loco ſic adducendo conſtat Franciſcus Balduin. in commento de Lege Aquilia: ut in ea legatur, non quid non habeat. Sed tamen recuperam illuſionem illam, quæ & Flor exemplaris eſt, minime immutandam, ſed ita diverſe ſenſu, & ſententia, & declaratur, quod divinare ſe non poſſe ait, ad quam propriæ quæſtionem illud Papin. caput referri debeat: non quia id utrique Homero, quam ille præſtitit, poſſe ſe ſtatim accommodari exiſtimem, ut ad alias id trahi non poſſit. Accuſat quippe ad illa, quæ in fraudem creditorum alienata revocantur, primum id referre, ut in his de legatis illius ſententia, non ideo exiſtim, ſive interdictum illud ceſſare, quod res ipſa penes auctorem ſit, aut penes adverſarium non fit, neque dolo effe dicatur, & ſatis ſit omne emolumentorum, quod ex re perceptum eſt, vel ab optimo patrefamilias percipi potuit, quodque adiri per adverſarium non ſteterit, quo minus id reſtituat, ut quidam ſententiæ verbum (quo in illo edicto Prætor uſus eſt) illud vis ipſi ſignificare conſtet, penes hunc videamus 75. ff. de verb. ſignif. ſi de uſuris 26. ff. de uſuris & fruct. & leg. ſervorum 27. ff. de verb. ſignif. & ibi quidem ſenſa non video quod obſtet, quominus & negatio quoque illi loco conveniat poſſit. Sed enim eo anguſte nimis contingi videtur ſententia illius regulæ, & quidem maxime generalis, ut cui, quo generalius, & latius eam patere interpretemur, a dictione illa, generaliter, initium indirum fuerit, Adeo ut nec alterum quoque illud, quo idem Accurſius cum ceteris ad quovis malo fidei poſſeſſores regulam illam extendit, plane etiam ejus legis generalem ſen-

D

E

F

ſententiam compoſſibili videatur, cum & in eo, qui minime poſſideat, id agens, ut alium, eo quod ipſi, vel reſtituendam rei, vel etiam alterę debeatur, defraudet, eadem regula obtineat: puta in herede, qui cum ſcat Stichum ferrum Titio legatum, eidem Titio legatarium eundem Stichum vendiderit, ea Titium legato fraudare contans, quod cum res illius dominus tranſierit in alterius, quia amplius dominus ea alia cauſa fieri non poſſit, & ex teſtamento agere exceptione repelli queat: quod regula inhibet, que in ea quidem non ſe conſtituibus omnibus non tam ſpecialis velit quid habeat adhuc, quam quid per adverſarium non habeat, non poterit, aut fieri poſſit ne habeat, cum id, aut qui ejus dominus ſit, quam ab illo habere juſtum aquumque ſit, comprob. id l. pla. ff. §. 3. & cred. & l. 1. & 2. C. de l. non quemquam 74. in princ. & §. 1. ff. de leg. 1.

ANTONIUS MERCATOR.

QUut Petro Fabro V. C. ad verbum ſtatuas ex ſuperbi teſtamento, lib. 1. tit. 29. reg. 22. in reſte Hor. ſcripſum habeat, Non quid habeat actor, hic erit regulæ ſenſus eſt, in judicio quibus de fraude agitur non quid habeat actor conſideraci, ac eo quod non habet ſtatim fraudulitus indicetur, non & id quod non habet per adverſarium fallum fit, ut non habeat, quem & accommodatissimus ad rem tantam videatur locus, quæ affert fraudatus eſt, fed & ad cauſam rei, & non tantum ad fraudem rem, vel ad eam, qui fraudem participavit, fed etiam a ſuccumbere malæ fidei adverſarium, quo eam aptatur, quæ ſocus non tibi ſatis videatur ea regula effe generalis, quæ Pap. in d. l. 29. generaliter obtinere dicit, & in eadem re fere cauſa, in l. 8. ſervus, & de ſervo noxali. Si ſatis effe generalis, fruſtra præſertim a te non patiar addi, quo ſi generaliter pertinere etiam eum ad non poſſeſſorem, veluti ad heredem, qui non poſſidet, ſed poſſeſſionem deſiit. Id dixit Titio legatum eam rem ſibi legatam, qua ex cauſa heredem an teneri actione ex teſtamento, quia non ſcripſerit, ſtatim poſſeſſionem habuit Titius, quam quod perheredem habere non poterit; quia in ſpecie non vides competere Titio eo nomine actionem ex empto, ut pretium reſtituatur, ut, ſi dare ex teſtamento agere, quia res ea traditi eſt ei cauſa emptionis, non ex cauſa teſtamenti, d. curare, de d. ſerv. dam. inf. Ita ſpecie, qua res tradita eſt, dicitur dominus res Titius ex cauſa emptionis, ut ſupra, quia ſatis ſuperque ſatis ſit, ſi ſe teſtimonio, & pretio ſolvo actio competit competit, ut pretium heres reſtituat, præſertim, ſolvit, ut Titium liberet actione ex vendito, quia ex vendito Titius non conſiderari quid habeat Titius, ſed quid per heredem habere non poterit, dum vis ſuperiorem remiſſam ad heredem ſpectare, ut ſpecialiter nominatim ſit, ſed tenderion nemmem unum eſſe, qui interimere poſſit: hoc enim tantum eſt in commento quid habeat Titius: habet res Titius heredem, ſpectat ad heredem non habere, non videmus. In hac nova ſpecie, qua ſuperiorem regulam ampliſcas, locupletas ſentiet, & generaliorem facis, ſane agit contumeren, non hominem.

Nondum eſt finis: Brunnem invenio negatio non eſt improbanda, quarenus & hanc perſpicue ſenſum effecit ſuperiori non ſolum illum, Non quidquid non habet actor, qui de fraude agit eo omni fraudatum eum videri, fed eo tantum, quod dolo adverſarii habere non potuit, qua de

A cauſa adhuc, quod eſſe a Domino didicerat ex Obſ. xv. c. xix. hoc eſt illo modo ea regula conſpicetur, tu etiam initio hujus capitis id tibi vindicaſti.

JOHANNES ROBERTUS.

B Sic acalumnia initium ſumit, quo certius exiſtimandum nihil deprehendere poſſuiſſe, in quo redredo iuvidam rabiem ex animo expelere: Calumnia (inquam) cum non pudoris fenitores me ad verbum ſervatum eſſe caput, quod hic agitat, ex Commeat. vitriciles. Pœni Ebrii ad tit. de divort. reg. jur. ait. Cedo, qua in re: quia credo cum illo Tiraquell. Baldarenum, minime dominare, C eius ſententiam retuliſſe, quod ad lectionem l. generaliter 63. illa eſt, cum ego nominatim, & locum, qui ad Balduinum illuſionem ſpectat, ut diligens lector ex eo, quæram ipſius ſententia fuiſſet, certius intelligere poſſet. Et præterea, quod ille ſuſſimæ Reſtituendi verbi ſignificationem explicat, quare ego addere tantum, quia ſubjecta ea oratio id exſpectabat, attigerim: Certum, an, quod ille vir clariſſ. pluribus eo loco dicte perſequitur, & explicat de fraudatoris incredibili, id egere eius ſententia retrahere ſtirpes, & an non alio ſcripta opus interpretum, plurium, D cauſis utriuſque ſpeciei quæ diſtinctio poſſit. Quod verò ipſe, ut arguebam, ita & imprudens eo teſtatur, quod illa mea vellicatore contendit. Non enim quæ ſibius V. Clariſſ. ſint (cui tantum ac merito tribuat) ea in conſvellere curare, ſed quæ expendantur quibus rationibus, quaſi dixerim fatis generaliter eſſe illius legis regulam, & tamen illa addam quibus generaliter fiat. Si ſatis eſſe generalis, ſi quibus limitibus addi quæ generalior fiat. Quam ſubtilis & acutus ſophiſtes, ſiquidem illi deeſt, quæ conſtingit, & ſolle aſſumit. Probet quæſo id me ſimpliciter de re ſtatuiſſe, quod ſatis generalis regula generaliorem ſententiam eum eam ad non poſſidentem, veluti ad heredem, qui non poſſidet, ſed poſſeſſionem deſiit. Id dixit Titio legatum eam rem ſibi legatam, qua ex cauſa heredem an teneri actione ex teſtamento, quia non ſcripſerit, ſtatim poſſeſſionem habuit Titius, quam quod perheredem habere non poterit; quia in ſpecie non vides competere Titio eo nomine actionem ex empto, ut pretium reſtituatur, ut, ſi dare ex teſtamento agere, quia res ea traditi eſt ei cauſa emptionis, non ex cauſa teſtamenti, d. curare, de d. ſerv. dam. inf. In hac ſpecie, qua res tradita eſt, dicitur dominus res Titius ex cauſa emptionis, ut ſupra, quia ſatis ſuperque ſatis ſit, ſi ſe teſtimonio, & pretio ſolvo actio competit competit, ut pretium heres reſtituat, præſertim, ſolvit, ut Titium liberet actione ex vendito, quia ex vendito Titius non conſiderari quid habeat Titius, ſed quid per heredem habere non poterit, dum vis ſuperiorem remiſſam ad heredem ſpectare, ut ſpecialiter nominatim ſit, ſed tenderion nemmem unum eſſe, qui interimere poſſit: hoc enim tantum eſt in commento quid habeat Titius: habet res Titius heredem, ſpectat ad heredem non habere, non videmus. In hac nova ſpecie, qua ſuperiorem regulam ampliſcas, locupletas ſentiet, & generaliorem facis, ſane agit contumeren, non hominem.

Nondum eſt finis: Brunnem invenio negatio non eſt improbanda, quarenus & hanc perſpicue ſenſum effecit ſuperiori non ſolum illum, Non quidquid non habet actor, qui de fraude agit eo omni fraudatum eum videri, fed eo tantum, quod dolo adverſarii habere non potuit, qua de

E

F

gota ſit, an vero puire. Illa enim caſu plane fubſidet vene-
dinio prob. arg. *Leg iſtime 61. ff. de contrab. empt. Lotzere 43.*
n. 1. conf. quod ſi fub conditione, ff. de leg. 1. l. ſi rem non
3. conf. quod ſi fub conditione, ff. de leg. 1. l. ſi rem non
31. ff. de verb. ob. Itaque ſit ut cum eveniente conditio-
ne rem ex cauſa legati habuiſſe dicit non poſſit, & tamen
ea rem habeat, quz tunc in cauſam legati eedere inci-
piat quafi evicta, & ex ea, quz praeceſſiſſet cauſa abla-
ta, ex empto actione repetere poſſit: ſic intelli-
ta, ex empto actione repetere poſſit: ſic intelli-
ta, ex empto actione repetere poſſit: ſic intelli

Quando committentur stipulationes falsorum testium tempori habentium, quibus nec dies, nec pœna adjectanur.

CAP. XVII.

JOHANNES ROBERTUS.

ALTERA pars superioris dilucidationis pertinet ad eas stipulationes testibus impositas, quarum stipulationes, quibus dies appositus non fit: pura fi infolum, vel folicii, vel fteriffimiliciter quis ftipulatus fit: quibus cum certe inft tempus, incertum id opus effet poffit, *l. interdum 73. in princ. ff. de verb. oblig.* tunc dies obligationis cedere, & ex iis agi, aut Ulpian. ubi cuperit mora factendo inferi *Ber. in l. ftipulatum nec interdum 73. h. ff. quis ita, ff. de verb. oblig.* & Venuleius *ff. non inficiatur* (inquit) opus id teftimari, quod in illo intereffe fuit potuit, in *l. centumnæ 137. §. item qui inficiatur, ff. de verb. oblig.* Contra Pompon. in *l. ff. ita ftipulatus ejicio 14. & Marcellus in l. ceffione 98. §. ult. ff. de verb. oblig.* ex ftipulatione ftipulationibus non ante agi poffe dixerunt, eum tempus pretenditur, quo perfici opus poterit: quod etiam ex comprob. quod a Paulo dicitur in *d. l. interdum*, tunc incipere actionem in illis, cum per rerum naturam perfici poffunt. Quod ita communiter diffolvitur, ut quod Pompon. & Marcellus nunc non ante agi poffe, quam Pompon. & Marcellus nunc non ante agi poffe, quam Tempus interpretentur: fic accipiant, ut affirmatio tortius operis ftipulatione promiffi non ante peti poffe: fed tamen fi quis ante id tempus petere velit affirmatione non tantum operis, fed etiam, quod in ea interveniolo, quo non eft inchoatum, fieri potuit, minime ei denegari actionem. Cui fententiæ fubfcripfit & Pom. Duarenus in *d. l. ftipulatum*, in *fi quis tit.* Sed huic alia itidem Bart. & communis opinio repugnare videtur, qua inter hanc diem tacitum, quæ ifiulionis ftipulationibus ex rei natura inefl. & expreffum, quæ fit in ftipulatione adiecta fit, id intereffe voluit, quod expreffa quidem ortum actionis non impediat, ac recita impediat: quo referunt *l. ff. ita ftipulatus 37. & ceffione 3. ff. de verb. oblig.* & *interdum*. Nam fi dies tacita impedit ortum actionis ante dies ipfum, qui ftieri poteft, ut ante diem vel in ipfo tum, vel in partem eius quod intereft fit, agi poffit. & inde actum eft Jafon (attamque illud communi fententiæ tribuens) eo amplius noverfer (ut inquit) contra omnes affentiri *ad l. Lucretius in illo* (quod ad omnes affentiri *ad l. Lucretius in illo* (quod ad omnes affentiri *ad l. Lucretius in illo* (quod ad

ſtatim ſolvi poſſit, quia in re pugnat l. 13. cum l. 72. §. ult. de verb. obl. in hac Ulpianorum ſit, dum ſtipulationi ordine, & agi poſſe ſtatim atque mori; faciendo initiale fieri conditionem, nec expectari, ut tantum temporis præterſit quantum ſolvi poſſit. In illa ex Celſo Pomp. tradit. ſtipulatio ſimilis ſtatim poſſet. Tu concordia ſequeſter horum reus quid arbitraris? Ubi inquis velut ex aliqua ſententia, nomen ſuum commiſſe ſtare cenſet, quia ſtipulatio, quando poſſit, ſed in id tantum quod ſtipulatoris intereſt: diſcrimen inchoari, vel ut tu loqueris, non inchoari, vel non eſſe inchoatum, vel non eſſe finitum, non eſſe inchoatum, vel non eſſe finitum? Perquam inepte, quia edificium non inchoari, id ejus utilitatem non pertinet & in id quod intereſt agere eſt utiliter agere, quia & non poteſt agere, l. 1. §. 2. cum ſeq. ff. de ſtip. Prout utilitas ſtipulatoris eſt edificium inchoari, inutilitas non inchoari, agit igitur ex ſtipulatu quanti intereſt inchoari, non quanti intereſt non inchoari, vel non finiri; ſicut condictor ex condictio agit quanti ſua intereſt fundo frui, non quanti intereſt fundo non frui, emptor ex empto quanti ſua intereſt rem habere, vel rem ceteram ſibi tradi, non quanti intereſt non habere, vel non tradi, poſſeſſor inredditio ut poſſideat, quanti intereſt poſſeſſionem retinere, non quanti intereſt non retinere & fubjecta agi, ut indemnitati ſtipulatoris, quod edificandum opus, & paulo infra quod conſummationem ſuorum operis, conſtaturus, non ſolum præſentis tunc, ut dicat Ferretus, ſed & pagina quoque, quæd pro quod ad intrepidus, nec lora meatus. Poſtea negas agi poſſe in id quod in tuum eſt, vel in tuum uſum? Agi poſſe in id, quod intereſt ædificium, ut loqueris, non inchoari, & agi non poſſe in id quod intereſt illo modo, nec in totum, nec in partem. Ab in malum non eſt illo bonum, nec in partem. Hoccine pacto concordium jungis inter Ulpianum & Celſum? Lorarii quid creſtas? Quid rurſus audio? Non agi in id quod intereſt, ſed agi ut indemnis detur, quanti Ferretus dixerit, ſi is non idem ſit prorſus agere in id quod intereſt, & agere de indemnitate, l. damnum, in fine, lor. Verum neo probare cuiquam poſſe ullo modo, ſtatim non cenſeo opere, ut ſtipulatio ſit ſtatim, ut quidem eo ſpectare id, quod tunc agitur propter morum in inchoando fallam, prob. l. dominus 57. §. ult. ff. locat. Cujus conjectandi effectum non ſentio, eo, quod antea diſſitum fuerat in eodem ſtat. in l. ſi in lege 55. §. de damna, ut ſi is, qui conduxit domum, vel fundum in quinquennium, ante id tempus decedat, ejus heres dum deſererit, atque opus, aut propagationes, aliave, quæ fabſuam ſe recepera, non ſecerit, ſtatim ubi domum ſuæ quinquenne deſerat, nec fecit, agi adverſus eum poſſit: non quidem, ut eius temporis quod ſupereſt, penſiones exigat, aut id quod illa opera minime effici intereſt, ſed in hoc ut inferendo, quæ ſuperſunt, heres non cogatur, ſatisfac tanto tempore penſiones fe exactorum, & ni fecerit, ita ut eius non intereſt, quod aliquo intereſſe præſtantum, & niſi ſatisfiet omnino & penſiones, & quod intereſt, ſolvere cogatur, arg. l. ſtipulatio 21. & 5. ff. de nov. oper. nunc. junctis l. ſi debitores 2. & ibi Glof. & de publ. junctis l. ſi rem pignori 7. & pro eo, quod interſit aliqui in bona fidei judicio illic ita propoſitum fit, & probabilis tamen ratio aſſerri non poteſt, ob quam aliud in ſtricto ſtatui debeat, ac temporis tunc quo mores commiſſi eſt, ut & in ceteris quibuſcunque ex cauſa cautionem, & ſatisfactionem interponi judicem jubere lex voluit, l. 4. §. ult. prætor, in fin. ff. ſi deſtinetur 12. ff. de re judic. l. 1. §. ut ſæpe, fin. fideic. nom. cæt. l. 1. §. pedes, ff. de collat. bon. junctis d. l. ſi debitores, & d. l. ſi rem partam.

ANTONIUS MERCATOR.

Et ſitus eſt ex hac ſtipulatione infulam certo loco ædificari

Singularis ſapientia tua in hoc capite ſe oſtendit a communi, ut ſtatuis aliquantum recedens, omnino, ut fatemur a communi ſapientia feruſque recedens. Quæ-

In errore etiam illo triviali verſatus, ut exiſtimes, Ulpianum libros ad Sabinum, non ſcripſiſſe ad Maſſurium Sabinum contra l. ult. C. de lor. coll. & interpretamen d. l. ut ſæpe. Et aliter quam crebra apud Athenæum cum Ulpiano Maſſuri collatio fuadeat, qui & magiſter Caſſii dicitur in l. divers. de rer. quo ord. rec. quid dico in errore trivali? imo tuo proprio cum ais Ulpianum ſcripſiſſe non ad illum, ſed ad Fabium Sabinum, quem enim tu hic nobis Fabium Sabinum obtrudis, qui nuſquam unquam eſt locutus? Ulpianum ſcripſiſſe, nec hoc in re eſſem habemus, Sabinum nominat Conſularem virum, ad quem Ulpianus libros ſcripſerit, Fabium Sabinum non nominat. Huic addendus Cujacius, qui in Paratitlon Pandectarum errorem: Nihil eſſe contrarium in corpore Juſtinianei juris, ſuſtinianum hoc teſtari, aut Juſtinianivi-

quod teſtatur idem, nihil in eo reperire eſſe ſimile. Commendavit opus, quod quale eſſet apparebat, quæ res non obligabat Ferretum ad ſimilem interpretationem, aut quadrinnium, quo id perfecit, tale præſtare quale ſe præſtare jactat. Johannes eris ſemper in jure novus nili hunc capiti non reverem excuſeris, & hoc ſe erat propoſitorius, quæ Dei beneficio detexit, limilia eſſe multa in his corpore juris, pugnantia inter ſe multa, multa, & imperfecta multa, confuſa ſuper a plurimis authoribus leges, veſtigia ſeſtarum innumera, menda complura creata, vel ex notis literiſque ſingularis, quibus libri veterum referti erant, vel ex Tribonianorum inepta, quam imperitia, vel ex gloſſematis veterum, & recentium interpretum, vel ipſius Triboniani conſilio opera, cui licuit authoritate veteris nomen, aut alienius interſerere ſuo arbitratu. Deterſit infuper jus omne conſuetudine Doctorum, a quibus groſſeſtus, & inſtitutus ex eodem fere tempore, quo & Dens Imperator, ſuos libros componebant, occulti, obſcurati, & homines paſſim alterante longe a claritate ſua. Non non, ut tu ais in poſtilla non tua, fed Hugolini Senenſis Mauichini, aut Accurſiani, non quæ illi federunt & corruperunt, priſtino nitori reſtituimus, nihil innovamus, ſed innovata in antiquorum fontium fidelem reparationem. Denique non tenetis ſunt, quæ damna, ſed recentata. Et quod ad ſtipulationem infulam feri, quæ de agitur attinet, dico deconditum ſtatim poſſe agi, ut in dando conditio, ſic diffenſio inter Sabinianos, & Proculianos, ut conſtat ex ſtatu Pomponio in l. 14. eod. non alia quam Celſi authoritate ſtatim poſſe agi, ut in dando, ſic in faciendo, ut in l. quotiens, l. interdum, l. ſi inſulam, l. ceſſione, §. vic. eod. l. quotiens, de op. lib. Quod verò Ulpianus eum non ſequatur in l. 72. §. ult. id reſpondeo, Ulpianum non ſolere ex altera ſchola, ſicuti a Paulo eum facile, & libenter diſſidere. Denique illum antoninum imperat Tribonianus, quem tamen ut obſcura, & adeo contenuit, non dimittit fuge laudibus reuertare, & colit.

Tertium ex aliis errores. Operas ſtatutorias non debuiſſe non ex re eum interpretes ſtipulationis cedere, nili mora intervenerit, quod eſt manifeſto contra l. quotiens 44. §. ult. quæ hunc modum non addit, ſi mora intervenerit, & vetitus ab eo Ferretus, ne ſententiæ ſuæ nulla mora intervenerit: alioquin non ex die interpoſitæ ſtipulationis cedatur, ſed ex die more: verum peti non poſſunt ex Celſi ſententia ante diem ſtipulationis præteritum, quo præſtari poſſunt, vel ex ſententia Ulpiani non niſi poſt mortem. Non enim, quod ceſſit quovis debetur, & peti poteſt.

Non intelligis quid hic verbis ſignificetur, in l. interdum, de verb. obl. Tuæ incipit adeo cum ea per rerum naturam præſtari poteſt, quod non eſt, cum inchoari opus poteſt, ut tu interpretaris, ſed cum ea res, ex qua pars ſtipulationis dilationem accipit, per rerum naturam præſtari poteſt, id eſt, cum partus edetur eſt, cum fructus percepti ſunt, cum tempus præterlit intra quod do-

A mus ædificari poterat, ædificatus ex ſequentibus, vel inter quod Carthaginem perreniri poteſt, vel l. 54. §. 1. imp. de ſtatulib. l. 30. §. ult. de fidejuſſ. vel cum indiſtæ funt operæ officiales, ut l. ſi operiens, ex quo ſequitur ex nulla illarum quinque ſtipulationem, quæ propoſuntur in d. l. interdum, adimenon incipere ſtatim ex Pauli ſententia, quod tamen unum capitulum non admittit, in certis, & quarta, quod ſtatuebamus ſatis capite ſuperiore.

Non intelligis etiam quod ait l. cum qui 5. vic. de verb. obl. dum ſtipulatio non efficere ne præſentidie pecunia debetur, quia non obligationem, ſed ſolutionem differt, ſtipulationem, ut reſte Acc. interpretatur, & verbum debetur pro petatur adhuc, ut l. ita ſtipulatus, in fin. eod. l. quia ballæneus, qui pro in pig. hab.

B JOHANES ROBERTUS.

Neque hic, neque uſquam a ſapientia illa recedere dici poteſt Antonius Mercator, qui nullam unquam (e ſtrigile, cum ſcripſit, tum vero & facile ſuperſtitioſe recedit. Atque quoniam modo ab his, quæ ad juris nodorum hæ in re perplexiſſimum explicationem pertinent, ſe quantum poteſt ſubducens, ſatis ſibi ita fore, quam verum opus ex perfequatur, quoſq; attendice. Primum illud urgui, quod ſtatim, cum proviſſor mortuus facere coepit in inchoando opere, agi poſſe in id, quod intereſt, opus non eſſe inchoatum, eo quod (ut ait) dici oportuerit in id, quod intereſt opus eſſe inchoatum, quia, inquit, in id quod intereſt agere, ſit utiliter agere, quod non ponentes, l. cum qui, §. ult. ff. de fideic. ſtipulatoris autem ſtatus ſit intereſſe opus ſtatuendo non inchoari. Quidnam inſipidius proferri poteſt? quodque maximum juris inficiatum reſtetur, quam illud ita afſerere, in id quod intereſt agere, & ſtipulatorem utiliter perſequi, quæ ad non pertinet? ut inde abſurditate, quæ abſit, damnum, quod adſit, interclauderdum putet, contra ea, quibus eſſe intereſſe quod adſit, non eſſe intereſſe, hoc eſſe quod mihi abeſt, quodque lucrari potui, in l. ſi commiſſa 23. ff. rem ſal. lab. Et quo veteres interpretes ſtuerint, id quod intereſt eſſe damnum emergens, & lucrum ceſſans. Certe tam damni, quam lucri, imo vero, & damni magis ratione noſtra intereſſe intelligi ſignitur. Ulp. in l. 2. §. ult. ff. de damn. infect. &c. Sicque quod de teſtatore dicitur, cujus ratione noſtra intereſt, ne id eum opus, ad eum utiliterum, tam quæ amiſſi ſit, & quæ abeſt, & auferatur, quam quæ adſit, & quæ abeſſe poſſit, intereſſe eſt, ac ita, ut ſtipulus eſt, quæ abſit, rationem habeat intelligamus, ut eo ita, de quo agitur, inducimus ſervetur, prob. expreſſe l. 1. §. ult. l. 2. §. 1. in fin. ff. ad exhib. l. 3. §. ult. ff. ſolvit. 23. 6. cum per condictionem, ff. de rei. empt. & l. damnum 57. in fin. ff. locat. Quod & ille ipſe poſtea eadem lege citatis fidei interpretibus ſuis adjecit in id, quod intereſt, agere de indemnitate. Hoc vero aſſumpto evaneſcit fabrilis ejus nota. Nam & intereſt inchoatum fuiſſe opus, quod id utiliter ſtipulatori afſerere, intereſt & non eſſe inchoatum, quia in eo, quod non fit factum, ex nobis abſit, quam inde ſperavimus utilitas. Itaque non abeſt, qui dicit in id, quod intereſt agi propter non inchoatum opus. Pari ratione inquantum intereſſe dicimus temporis rem tradi, five re fui, & ejus intereſſe non tradi, aut non fuiſſe? & vitetimus ſplicitor in id quod intereſt, quia res non exhibetur, non tradatur, aut non fat quod proſſe finuus eſt, ab l. ſalvianus, §. ult. l. ſi quis ab alio 13. §. ult. ff. de re jud. l. ſi ſtipulatus ſim, ff. de verb. obl. Sed & ſolidiore ipſius juris doctrina illud profect, quod notat me ſapius verbis iſtis ſuiſſe quoad pro quod ad, ſundalium Venetis quæ carpat, qui Venetem non poteſt, & ita quoaeat, qui ſtuvius, & melius quod emittat non habet. Atqui & illud quod, non eo tantum fenſu ſtatuitur a Cicerone, uſiſque probatur authoribus, quo ſignificat quamdiu, & quouſque, ſed & quo ſignificat quantum, ſive quantum ad: ut in illo Cicer. pro lege Agraria: Audite vos, qui amplifſimæ Populi Romani ſpe ſanctiſque ſententiæ bubigitis, & bello gefſiſtis, quo ad quamque pervenit, per-

pertuerit se prædæ, ex manubiis, &c. cujusmodi loci plu-
ries citati poliantur, quos Obilio exactioribus reliqui-
mus. Ac quidem hoc festa quis non perfricta illa,
cum imprudenti excidisset, optime posse defendi?
Fuit hæc tumultuatior tumultuarii vir ingenii, quod il-
lud concoquere non valuerit crudius ejus cerebrum, quod
dixi, ubi quo tempore debuit, non eft inchoatum opus,
itaque jam interfle caepit non inchoari, posse agitari
in id tamen, quod vel in totum, vel in partem interfit,
verum ut fat, quod promiffum eft, fiat. Quam in eo mora
esset citari poliantur, ex

fo, & huius quoque Barbarii noſtri falſi Pretura fuiſſe dici poteſt, ſed non minus vere, ut dixi Conſulatus, ita & hic Pretura fundus dicetur. Quemadmodum eſſe ita & hic Pretura fundus dicetur. Quemadmodum eſſe ita & hic Pretura fundus dicetur. Quemadmodum eſſe

ted ufucapi? Sic videtur, inquit, fi modo emptor eam A bona fide emerit: nobis videtur te infipientiorem nullum effe. Sic videtur, inquit, & hujusmodi fententiæ ex contrario argumentum præhat *l. fi liberum, C. quod cum eo, Cr.* quæ de malæ fidei emptore loquitur. Ita eft, fed qua fui? Sane ut efficiat, quod eft in extremo, emptorem teneri furti, non etiam ut efficiat eum, qui malæ fidei emptor non fuerit rem furtivam ufuxapere poffe. Relege Obfer.xv. & refpice, aut propera morbonitam, quo te tua invitabo vocula.

Quo ibi etiam mens cum *l.fi ferv. de adqu. poff & l.pen. ff. fed & l.fi ferv., de div. temp. præf.* nihil pertinere dicit ad *l.fi ferv.*, de *ufc. liberum*, & ufu fructum temporis fuus, quo res peculiaris antequam ferwus eam venderet apud dominum fuit, *ad.l.ferv.*, de *ufucapion.*, ac fi conualuiffet ea res apud dominum de ufucapione, & de ufucapione temporis implendæ ufucapionis gratia, vel quia illæ fint ascipiendæ de re aliena a fervo bona fide poffeffa per peculia, quod fignificant, & *l.fi ferv.*, de re domini, propria a fervo poffeffa pure peculii, & domino ignorante vendita, quod diffentemur, quia hoc modo fi ascipiamus, hæc erit mera fentetia, & fum furtum ufucapi poffe: quæ perpetuo eft falfa, ac ne uno quidem cafu vera.

Latuimat tua hæc capite caftigatione maxima eget. Adefto: Lorarii. Alioquin nefcio, inquit Johannes, ut eqo nunquam fcripfi, & infra, Agnofco afferuiffe me poffe.

JOHANNES ROBERTUS.

NI fine mendaciis, & calumniis aperti ffimile eum in B fcriptis noftris, non dicam reprehendere, fed ne attentare quidem potuiffe, & hinc quoque facile colligi poteft, quod duo præcipua, quibus hic nititur, a me fuiffe fcripta affumat *ad l.fi ferv. qui fuffe vfurp. & vfucap.* quæ nufquam ferifpiffe me, aut cogitaffe quifquam comperiet. Horum prius eft, fi fervus ignorante domino rem peculiarem vendiderit, quam poftea dominus emptorem eam ufucapere non poffe, aliquo cafu poffe. Et inde quantum verborum fruftra effundat, ut hac ratione, qua contra iuris regulam hoc vetamur ufucapere, interpretarum ait omnes juris regulas a me confundi excitamet? Nam fi nullo loco probare poteft dixiffe, aut admiffe me, regulare illud effe, aut in jure obtinere, quod dicit, quidnam hiatu tanto longo Dædalum illum hic adferre judicabitis? Quid fi oppofitum ex adverfo me regulare ex C Alphæno prædicto loco conftituiffe, ? Ut quidem qui regulariter magis obtineret, fimpliciter illud ab Alphæno fcriptum referetur: quod ego cum notavi perpetuum non effe, an non plane convertiffe hic, quæ calumniatur, ex eo quam mihi tribuit regula, exceptionem, & contra ex eo, quam mihi adfcribit exceptione : regulam magis fcciffe dici poffum? Ingenium hac in re proprium regulam volufe fe dici poffim. Nec enim in eo regulam illam conftituendam exiftimavi, qui diffineretur, cum alteratrius loco poffet exceptionem minime fuiffe tranfitoriam.

Poftertus cum non fit minus calumniofum, certe falfiffimum eft, quod dum eo cafu refert fic fimpliciter fcripfiffe me, emptorem illi fubmodi rei non ufucapere poffe, (alterum enim enim voluerit neceffe eft) rem furtivam poffe ufucapi. Inde fupendo non fine convitiis exclamatio, cujus ftolidifsimæ fidei fit patris obfervantia, ut verborum ad quam inveluctatorum meam ablegat) inferto, Emblematis vice, vocabulo. Scias fat adhuc valide valetudinis, Deo dante, fuperefte mihi, qui non quidem infomnes nobles in peregrinationibus, & garetis tranfigere, fed ejus & calumnias retundere, & vix numerandos, in ture depravando, aperfiffimos errores prodere valeam . Sed ad laudandum pedeo, qua in re eft, quod argutum confequentium illam truncata fententia mea ab eo folo ducit, quod poftetiore loco fcripfi, prius (quod patet a me conjunctum fuiffe) A fallaciffime reticens: quippe quod dixi fervum furandi conſilio rem peculiarem vendentem ab illo, qui non alia quam ex peculio negotiandi, & peculii adminiſtrandi cognitione vendat, effe fecretendum, & diſtinguendum, quod illo caſu empror ufucapere non poſſit, quas res furtivas in effectu, hoc vero quo furtivæ fuiſſent, ſi, vitio caperet poſſe: ſequidem, vel is emptor ignoravit ſervum eſſe, vel ſi ſciverit, liberam cum peculii adminiſtrationem habere credidit. Quæ cum noſſe videbitur, & negligenter ſcripſiſſe putabitur, illi (ſi quid habebat, quod uſupponeret) fuit refellendum, non ita ſubdole putidis tantum calumnis agendum.

Hinc non fruſtra effe puta, quod inverſo ordine quæ a me priore capitis parte ſcripta cum priore loco excuſandis effent, ineluctem rejecit: quippe qui de quæſtionibus, & ſolutionis ſcripſerim: Quæ, ut extremus adhuc lepidior, & ornatior ſit, ira & hic fuaviorem catalthropben exhorret, & hanc ſibi ab ea rem, quod mihi, & ea quæ contra illum ſcripſi, petendam non ſperet, ne anxix obſtrenuiſſe, & cura. Ac primum, quod ſcripſerim, *Alius nafino*. Videtur magnus magiſter, an ita ne diffinxiſſe quidem? Jam ab illo, quod apud ipſius Terentium in Heauton. ſic Antiphila.

Nefcio alias, me quidem ſeio ſemper fuiſſe ſtolidu, at Ex illius commodiſſimum comparatum nunquam.

Inepti us etiam eſt, quod arguit a me dictum, *Agnoſco affervaſſe me, poſſe bona fidei poſſeſſorem*, &c. quo quid Latinius dici poteſt, ſi quis pronomen non interpretis vigulam a librario omiſſam? quam omnino ex ſententia mea interponendam fuiſſe, quæ præcedunt, & ſubſequuntur, aperiſſime ſignificant.

An negativis geminatio, aut neceſſaria ſit in Dioclet. ſcripto, l. ult. C. de his, qui ſibi adſcrib. aut conſtrepis. *Papin.* in l. Titio centum 77. ff. de condit. & demonſt.

CAP XX.

JOHANNES ROBERTUS.

CONTIGIT, ut refractarius dicar ab eo, qui cum erroreſ ſum plane ſtudioſe ſubmoliri, & ſuam ſententiam afſentiatur, me tamen in eo ſcripſiſſe, quod dixiſſem, emendandum eo cafu ferat Diocleſ. reſcripſum, *l. ult. C. de his qui ſibi adſcrib.* quod certe nunquam ſcripſi. Quæ omnium, quæ extent, exemplarium, teſtimonio comprobata ita habeat, *ſi liberatum tibi meum tua comparante dominio adſcripſiſti, eum proponat dominium non ſuſcripſiſſe, & ſua liberis tuam libertatem*, &c. illi verò, *& ſuis liberis*, ſic negationem addendam, & legendum cenſeret, *nec ſuis liberis*: qui mihi ſolus negare nec locum illum poſſe, quem dixi poſſe ſimpliciſſime commoveram *eo.l.i. recept. ſent.* atque negatione illa animo addita, eandem (quam ea adjecta effe vult) loci illius ſententiam negavit, & aſſiſtere conabitur, ut propterea quod unicam negationem in oratione præpoſitam, adſequentis duo verba referri), illiſque unae negandi vim tribuere, adſtruat. Quod tam ineptum eſſe, ut ille conſtruxit primum, tu neſciens confirmavi, nunquid ardebas refragrandi ſtudio cum quod intelligebas effe indiffertum, ita velliculi, ad id non effe, ut non effet, quod ego dixi, ex hac vitio uno te quiſquam tamen refractarium, aut retrordium vocet, nec vocavit etiam ipſe ob hoc ſolum, verum ob omnium alia quibus ſquales, & interim tuo more meritis impudenter cum *adſtupeſcis* illam affirmas tuo monito ſaltum, ut Dominus vix tandem approbaret, quam nunquam improbaverat.

Poſteriore parte concitus adhuc iuris ſtudiſſimum interpretationem tuam, quam feciſti jam olim ad *l.Titia.C. de leg.2.* cujcinæ tantum cauſa ego ſcripſi, ut ſcripſeram, vim aliam effe autumas, quam verbi prorogare, & claufulam hujuſmodi, quæ vulgaris dicitur *ad l.3.n.de leg.1.* A Quas pecuniæ legavi eas heres meus annua ſtipulatione die dato, prorogare quidem legaris dixi, ut air *d.l.n. & 19. & l.34.de rond. & dem.* fed non etiam profiteor: quod refellit, ut ais, *ſed ego*, quæ cum loquitur de vulgari modo profeſſendi item legatis, non intelligit illum modum, quam vulgarium illam clauſulam, ut fubaſta ratio demonſtret, quia integratio datis item ſtum heres, ex qua efficitur non pertinere illam clauſulam ad relegationem datis: hæc enim ratio huic tantum clauſulæ convenit, quæ in ea, quæ legata pertinet, quæ datum non habent, non etiam ad ea, quæ item ſuum habent. *d.l.10.* Eadem vero ratio, quia ſubaſta eſt l.Titia *C. de leg.2.* ſemtas quæ ſtipulatione, quæ ſtipulatione nulla eſt fatteris illicaqui de eadem clauſula vulgari, cum nuſquam alibi legatorum alia clauſula aliter concepta reperiatur: atque ita quod ais *ſed ego*, &c. non ſolum refellitur dicen ſpecialem hoc eſſe aliam dem laxiorem, quam debere initio hereditatis, deſiſtit ad præſtanda legata, fed patris & præſtitutus legatis præſtandis formulam, cum hoc ipſum deſiſtit, fuit ſe legata pura & præſentia, five ut eorum dies proferri dicitur non minus eſſe, quam prorogari, non eſt novum. *Papin.l.16. Quoniſ dies leg. fed.* Frazri meo dixi vobis Lex redito futuri anni: propter ea verba non videri, inquit, condicionem addiam, fed tempus ſolvendæ pecuniæ differri. Pomponius in *l. 2. de leg.* ſi in re vocari invaluerit, quod ufuratum & commune eſt: quo ſcilu, & effectu vulgaris formula dicitur, in *l.ſi ſervus 43. de leg.* 2. & vulgo pridium, vulgo, & communiter adhibeti ſolitum in *l.Habitas 70. ff de poſſ. dotal. junct. l. 3. ff. de divort. inter. & l.ſi pure 82. de pact. actis.*

Verum ut omnis, & cavili, & effugii cauſa adimatur, C nihil moror ad tuendum receptam illam lectionem dicte *l. Titia centum* 2. Quod ſcripſi, claufula difcepat, ut ita ad utrumque ſe habens, five adfirmationis, five negationis ſenſum, unica fit, an duplex, cum ibi nulla vulgaris formulæ mentio fiat a Papin. fed quia tantum, quod teſtator legatorum diem protuliſſet : quod ex propria eius verbi ſignificatione de illis magis legatis dictum intelligi oportuit, quibus ita adjectus fuerit, quam quibus non fuerit, idque ab eodem illo antea tradatum, & comprobatum, quod in eum contorſerim, dum ſtolide ſibi erat, & conturnacia ſua ſtupet, ut ego, ſi quid ſcripſiſſem quam, judicitque infirmitatem prodit, qui protritum fe ſuo eram gladio jugulari potuiſſe eo magis Lectori cognitandum reliquui non diſpiciat.

ANTONIUS MERCATOR.

PRiore parte nihil referre ais, *l. Titi. C. de his, qui ſibi adſſegnum*, nec fuis literis, an, & fuis literis, quod certe verum eſt, quia ubi *non* tamen legitur, & fuis literis, tacite negatio reperti poteſt, & nihil refert reperatur expreſſius an tacite : nec aliter Dominus ſenſurum: nam eſt adhuc ea res fit quemadmodum literarum manuſcriptorum, quos habet non ſibi, ut nec alios quoſquam, ſed omnibus, ut ſtudioſo poſſumus cuilibet copiam exemplorum facere poſſe, nec fas literis. Quod non ideo præcipit ita omnino emendandum eſſe, denique non diſit emendandum, ſed emendandum auctoribus literis fcripſit : fed ſi ſic legendum locum, ut ille conſtruxit primus, tu neſciens confirmavi, nunquid ardebas refragrandi ſtudio cum quod intelligebas effe indifferens, ita velliculi, ad id non effe, ut non effet, quod ego dixi, ex hac vitio uno te quiſquam tamen refractarium, aut retrordium vocet, nec vocavit etiam ipſe ob hoc ſolum, verum ob omnium alia quibus ſquales, & interim tuo more meritis impudenter cum *adſtupeſcis* illam affirmas tuo monito ſaltum, ut Dominus vix tandem approbaret, quam nunquam improbaverat.

Poſteriore parte concitus adhuc iuris ſtudiſſimum interpretationem tuam, quam feciſti jam olim *ad l.Titia.C. de leg.2.* cujcinæ tantum cauſa ego ſcripſi, ut ſcripſeram, vim aliam effe autumas, quam verbi prorogare, & claufulam hujuſmodi, quæ vulgaris dicitur *ad l.3.n.de leg.1.*

quod ista ex parte illi refragatus sim, quæ (quod ob-
jectat) refractarius sim : quin potius gratia habenda,
quod aberrantem in viam reduxerim.

In poſteriore quatuor ſit in eo judicii ſtoliditas, & an
non Scyllam vitare cupiens in Charybdim incidert, quæ ſo
expendite. Dum hoc agit, ut eam ſignificationem reſellat,
quam alligua verum profiteudi verbo, ac ſimul non aliam
ea in re de qua agimus, vulgarem claculum ſuiſſe con-
tendit quam iſtam : *quos pecuniæ legatis, quibus dies
annua bima trima die data* : ſiquæ, ut expreſſe neque ad
ea legata referatur, quibus dies appoſitus eſſet, neque
ad illa, quibus adjectus non eſſet, tandem concludit, illa
(quam claculi vellet, & dies vulgarem) claſula, teſta-
torem non conceſſiſſe hæredi diem laxiorem penitandis
legatis, quæ in dien eſſet reſolvi, ſive quibus dies eſſet
appoſitus, ſed, *interdum, quos pecuniæ legatis, pro de-
functis intervallum dediſſe, ſive diem*. Quod ſi ita eſſ, nul-
la ratione poteſt convenire geminatio negationis, ei quod
ex Alphero refert Papon. *in 1. Teſtamentum 77. ff. de leg. 2.*
quodque ita vult legi, *non eſt verum quod Alphenus exiſtit
eorum profiteri ſe non debere*. Nam ſi illud quod conclu-
dit verum eſt, verum quoque eſt quod Alphenus fatetur,
pluribus extantem *in Legata 19. & Teſtis ſcriptura 30. D.
de leg. 1.* ipſe ut nullium exemplaris præterea auctorita-
te, ita & nullis rationes demonſtrationibus nixus. Quod
Jabolenum *in 1. ſi quis legata 53. ff. de cond. & dem.* cultus
*verbis iſtis, ſi quos legata, quibus dies appoſitus non eſſet, an-
nua bima trima die jubet ſuppliſſe*. Ita non, ſi ea ipſa
formulam referri, cui ex interpretatione aliquid fuerit
additum quod non ſit ex formula, ut in aliis quæ ſpecim
relatæ formulæ habent, *quæ pecuniæ legatis*, & ſic aliis ex
alterere nuſquam aliter nuncupatim reperiri, cum e contra
nuſquam eo modo quo vult, concepta reperiatur.

Quæ autem adfert ex Papone, & Tuſcano ad illum pro-
rendi verbi a nobis explanatam ſignificationem ſubver-
tat, non urgent, cum utrobique diem habere diſpoſitio,
apud illum tacitam, *in Teſtis 30.* ſic, *Pater ſub his
dies legat. tacite, cum ibi fructus legati proponantur*,
*ſuccedere non poſſe, ſi interdum 73. in princ. D. de
verb. obl.* i. *in fin. ff. de cond. & demonſt.* apud hunc ex-
preſſus eſſet legatum, *in 1. Stichus 67. & 1. ſi 5. ult. D. de
leg. 1.* ac per conſequens diem fuum habuerit, *ab initio,
vel ex quo ſi forte, & ab initio*.

Sed enim impoſſibilium etiam mentem id ſuperat, quod hic ad
refutandum etiam ex meipſo teſtentium fuam ſcripta a
me *c.24. lib. 1. Receptæ Sent.* repetit, & meminiſſe me vult,
quaſi ita ſcripſerim, *ſi de vulgari claculi ſententia Titio
Titio, non aliter ſententiam ejus conſtare poſſe, quam ſi ex
Cujacio legatur. Non eſt verum quod Alphenus teſtatr pro-
feſſus non debere*. Diem legati non adjectum *ſtatim retro fal-
ſa demonſtrat, quia diem propriam habuerunt*. An major
impoſtura excogitari potuit iſta? qua plane initium illo-
rum verborum remanſerit, ut hic ſenſus ſit, *Ego* etiam
nihil veritus) immutavit, & cum proxime illum claſu-
lam omnino retuliſſem, *quos pecuniæ legatis, quibus dies
appoſitus non eſt*, & huic verbo hæc inciſim objeciſſem,
*de qua ſi intelligeremus aſſum fuiſſe, in d. l. Titio, non aliter,
&c.* is, quo ſententiam meam invertat, omiſſo illo ini-
tio meo, ac præterim omiſſis illis duabus dictionibus,
de qua, quæ ſequentia ad ſupra proxime dicta referri in-
dicant, ille alio, quo ſupra ſcripſi, modo refert, & falſo, ut ſimpliciter de illa, quam proponit vulgari
claſula, ibi ſenſiſſe me probet, & mea confeſſione,
qua ſit contentus, fruteniam meam refelli contendat,
quo quid calumniolus, & impudentia ſua apparerat
am contra illic de alia illa, quam proxime retuliſſem,
vulgari claſula agere, quam ille ſuo more diſcerpit:
nec alii rationæ adducta, aut obducta, quam quod ſi-
ita aſſuetus in diſcernendis legum, & interpretum ſen-
tiis, ut poſtremam illius claſulæ partem non aliud,
quam gloſſema eſſe ſibi, ſine ratione, unicredi velit.

*An & quatenus legis ſilentium habeat magiſtratuum Muni-
cipalis, & legatus Proconſulis.*

CAP XXI.

JOHANNES ROBERTUS.

NUSQUAM ſcripſi, quod ille Obſervator
ſcripſit, me calumniatur, Magiſtratus muni-
cipales legis actionem non habere : At eos il-
lum non quidem proprio jure habere ſcripſi,
verum ex delegatione tantum, & eo quod illis ſpecia-
verum ex delegatione tantum, & eo quod illis ſpecia-
liter ita mandata, five conceſſa ſit. Intelligo autem il-
lis, vel a præſide mandatam, vel a lege, ut & non-
numquam ea, quæ imperii ſunt, ex Prætoris, five Pro-
ſidis delegatione exequi poſſunt, puta ubere aliqua ca-
ſu damni infecti caveri, tutores non habentibus dare:
non quia in id mandatum a ſuppliſ Præſidibus ſit dimit-
que cauſa, & nunquæque negotio exigi debuiſſe intel-
ligamus, fed ex eo, quod in univerſum id eis delega-
tum eſſet, ab iis exercere poſſuiſſe : cognitionem
quod Accurſ. non aliter vivis, fed mortuo Pretore id con-
ceſſum interpretatur, hoc eſt, lege, *l. 1. & l. 4. §. 1. ff.
de ea re, D. de damn. infect.* Ut etiam id illis non quotidie
ex municipii lege tribuatur, & non id juris habere lex
ait, hoc eſt, ex jure illi municipio conceſſo, *l. 1. De
emanc. l. de liber. l. magiſtratus 13. verſ. ſed hæc jubrevocat. D. ad
municip.* Et de re, eadem pertinet *l. 4. in verb. apud quem,
D. de adopt. eman. l. ult. in verb. quibus hujuſmodi jus eſt, C. de
quod. liber.* Nihil autem intereſſe inter mandatum, & juſſum nobis hoc dixi, qui contra ex Accurſ. dicili-
ſem in *ſi. ſed hoc jure, de Artif. in Inſt.* quod ille quo-
ſi eum me, de quo proxime locutus fuerat, perſtrin-
gens interpolat.

Illud autem legis actionem Magiſtratus municipales
proprio jure, ſive etiam regulariter non habere compro-
bat, tum eo, quod *l. Proconſul 10. §. 1. ff. de extraord. apel.* ita
municipii, *l. 1. De municipii iis* demum poſſe aut, & ha-
beant legis actionem, quoſi non ſemper, nec proprio ju-
re habeant: convenit & *l. 1. in verb. quibus hujuſ-
modi jus eſt, C. de quod. liber.* Tum etiam, quod ſi proprio
jure illis competeret, his eam alias mandare liceret, pro-
ut *l. 1. cum ſuper, De juriſd. l. Lucius 3. De off. Præt. l. 1. &
l. 3. eod.* ſed hæc ſunt ſubtiliora, *Ipſum quæ 12. De
juriſd.* Illudque non abſimili ratione ſcripſi, apud legatum
Proconſulis, cum nihil ipſe proprium habeat, poſſe ha-
ber, ex mandato juriſdictionem eorum poſſe, *l. legati 13.
D. de offic. Procon. & leg.* eo modo legis actionem non el-
le, juxt. *l. 3. de offic. Procon.* Atramen vigentiarius ex-
dara juriſdictionem non tantum legis actionem eum habe-
re, fed & tutores, & judices dare ei licere, *l. legatus 12.
D. Dam. de offic. Proc.* Atque etiam apud eum emanci-
cipationes, & manumiſſiones fieri poſſe, ſcripſi : Ac eo
tolueris Paulus in *l. apud Proconſulem 27. D. de manumiſſ.
vind. ver. ſed & apud legatum*. Quos verba nonnumquam
recens interpretum plane refugium eſt, ſcripſi? Ac eo
magis, quod cum particulas illas, *ſed &*, a quibus initium
ducit, omnino conſtet eſſe conjunctivas, eademque cum
ſuperioribus ſubjici ſignificare, nemine Grammaticorum
reclamante, ille tot tam annos Grammaticos cauſos do-
cens, eas modo differentivas, modo conjunctivas eſſe dixi-
dque frequentiſſimum in noſtrorum ſcriptorum conſpectu, ni-
lum in eam ſententiam locum profert, tametſi innume-
ros eſſe fatiter, præterquam unum illum, *l. 3. D. de ſub-
exhib.* non aliter ad id facientem, quam ſi illi eam inidem
negationis adjectionem præter exemplarium omnium fi-
dem

dem concedas, quam eiuſdem legis verba nullo modo
convenire manifeſtiſſime arguunt, ut non alio loco plu-
ribus docuimus.

Et quod alio detorquere conatur *l. ult. C. de offic. ejus,
qui vic. ab. jud. vel præfect. vic.* Ut ego facile conceſſerim
ad alias quam Proconſulis alienas reſpicere nonnumquam
gatos referri poſſe, cum non Proconſulem nominatim-
fed judicum, & Præſidum ibi meminerint : ita & illius le-
gatos exclusi negaverim : quod tamen ille facit, cum
quod ibi dicitur, in legatis potius quam quibuſvis aliis,
five Cæſaris procuratoribus, five quæſtoribus obtinere
debeat, ſuum moderatum provinciæ tempore cauſ le-
gatis magis demandari ſolitum fuiſſe illud urgat, quod
cum illis eſſet mandata a poſſente Proconſule juriſdictio,
eadem omnia ſine dubio, quæ ille cum eo, ex officio in-
cumberent : quis etiam ſi quid conſtaret quominus Pro-
conſul, & provinciæ reſtor is provinciam vel tempeſtive
pervenire, vel ſuo more adeſſe poſſet, vices illas lega-
to imprimis mandare eum debuiſſe, proh. *l. ubi pondo 6.
& l. legati 13. ff. de offic. Procon.* Non tamen ut vicem Pre-
ſidis, aut procuratorum Cæſaris, aut quæſtorum, aut alium
gerere ex mandato poſſe diffiteamur, Sed hoc imprimis,
cum ab eo id mandatum, cui nullus datus ſit legatus (ut
de Præſide legato quidquam in jure non legiſle recentiſ
non poſſum) aut ii datus ſit is, abſit : ſicque intellig.
*l. 1. C. de pedan. jud. & l. 2. C. de ſecund. & l. 3. C. ubi caſ.
ſplic. Cerarium*, quod Conſtantinopoli, quod Cæſaris pro-
curatorem, vice tantum Præſidis in Syria fuiſſe ſcripſi,
id ego ſomnio tribuo, cum ſolepſius tit. 18. *Antiq. jud. c.*
& 5. non tantum tantum, ſed & Cæſarem ipſum legatos
vocet, fed & cum tertium eius provinciæ Reſtorem nomi-
natim Aonium Rufum, huic eximie ſucceſſiſſe Valerium
Gratum, quarum omnium nullum Præſidem fuiſſe ſcripſi,
qui Gratio ſucceſſerit Pontius Filatus : & Matthæus Evan-
c. 7. eundem *ubi ſupra* vocat : quod quoquomodo ſu-
mus, de alio dictum eſſe ſcripſi, ſed ſi ita non eſſe, ſcripſi
præfuerit : non autem de Cæſaris procuratore, aut
qui alterius vicem obierit : qua ratione optime ille, &
B. Hieronymus illius interpres, ſcripſerit, non id ſi-
ſtum interpretari videntur, ut rum, & quemvis eorum,
quibus ſucceſſiſſet, aliis locis itidem *ſupra*, aliis vero
ſuo ut vocat Joſephus prad. loco.

ANACATOR.

TOto hoc capite nihil eſt infallius. Ille Obſervator,
inquis, ille qui te male urit, ſcripſiſſe me calumnia-
tur, Magiſtratus municipales legis actionem non habere,
qui ſcripſit eos illam non habere ſine mandato. Eadem
verba infequitur Obſervator dum ait, ille te ſcripſiſſe,
magiſtratum municipalem lege non agere ſine mandato,
Obſer. 1. Ergo ne ſi ſcripſiſſe calumniatur prolixe, & ſimpliciter, ſcripſiſſe aliis verbis, ſed eandem ſententiam
hannes puder me tui.

Sequitur, Magiſtratui municipali legis actionem lege
mandari, ut a præſide. Et hic etiam puder me tui, Le-
gis actio lege datur, non mandatur : aliud eſt dari, aliud
mandari, juriſdictionem dari, non mandari, *l. 5. de ju-
riſd.* & legis actionem ſimiliter, *l. 1. C. de V. enc. dic.*
Juriſdictionem magiſtratus mandat, non dat : Cognitio-
nem dat, non mandat. Adhuc protecutori dominus
mandat, non dat. A præſide mandatur ut judex ſit ſor-
tur, neque mandatur ullo modo, aut delegatur magiſtra-
tui municipali, vel alii, ut tutores dat o non mandetur,
l. 8. de tut. & cur. dat. Ac mandatur etiam mandatore Pre-
ſidis tutor dari ufquam dicitur, & alia eſt ratio miſſionis
in poſſeſſionem vice cautionis damni infecti, quæ a præ-
fide mandari poteſt, five delegari privatæ, vel magiſtra-
tui municipali, *l. 1. de damn. inf. l. pen. §. ult. de off. præt.
cui mun.* quæ pretiſi ſuo jure competit legis actio bene-
ficio legis, non ſuo jure : item miſſio in poſſeſſionem ma-
giſtratui municipali non competit ſine mandato, *l. ea quæ,
ad mun.* legis actio, quæ magiſtratui municipali competit,
non mandato competit, *l. de adopt. l. ult. C. de vind. man.*

Addis, nonnumquam ea, quæ imperii ſunt a prætore,
dem concedas, quam eiuſdem legis verba nullo modo
convenire manifeſtiſſime arguunt, ut non alio loco plu-
ribus docuimus.

Et quod alio detorquere conatur *l. ult. C. de offic. ejus,
qui vic. ab. jud. vel præfect. vic.* Ut ego facile conceſſerim
ad alias quam Proconſulis alienas reſpicere nonnumquam
gatos referri poſſe, cum non Proconſulem nominatim-
fed judicum, & Præſidum ibi meminerint : ita & illius le-
gatos exclusi negaverim : quod tamen ille facit, cum
quod ibi dicitur, in legatis potius quam quibuſvis aliis,
five Cæſaris procuratoribus, five quæſtoribus obtinere
debeat, ſuum moderatum provinciæ tempore cauſ le-
gatis magis demandari ſolitum fuiſſe illud urgat, quod
cum illis eſſet mandata a poſſente Proconſule juriſdictio,
eadem omnia ſine dubio, quæ ille cum eo, ex officio in-
cumberent : quis etiam ſi quid conſtaret quominus Pro-
conſul, & provinciæ reſtor is provinciam vel tempeſtive
pervenire, vel ſuo more adeſſe poſſet, vices illas lega-
to imprimis mandare eum debuiſſe, proh. *l. ubi pondo 6.
& l. legati 13. ff. de offic. Procon.* Non tamen ut vicem Pre-
ſidis, aut procuratorum Cæſaris, aut quæſtorum, aut alium
gerere ex mandato poſſe diffiteamur, Sed hoc imprimis,
cum ab eo id mandatum, cui nullus datus ſit legatus (ut
de Præſide legato quidquam in jure non legiſle recentiſ
non poſſum) aut ii datus ſit is, abſit : ſicque intellig.
*l. 1. C. de pedan. jud. & l. 2. C. de ſecund. & l. 3. C. ubi caſ.
ſplic. Cerarium*, quod Conſtantinopoli, quod Cæſaris pro-
curatorem, vice tantum Præſidis in Syria fuiſſe ſcripſi,
id ego ſomnio tribuo, cum ſolepſius tit. 18. *Antiq. jud. c.*
& 5. non tantum tantum, ſed & Cæſarem ipſum legatos
vocet, fed & cum tertium eius provinciæ Reſtorem nomi-
natim Aonium Rufum, huic eximie ſucceſſiſſe Valerium
Gratum, quarum omnium nullum Præſidem fuiſſe ſcripſi,
qui Gratio ſucceſſerit Pontius Filatus : & Matthæus Evan-
c. 7. eundem *ubi ſupra* vocat : quod quoquomodo ſu-
mus, de alio dictum eſſe ſcripſi, ſed ſi ita non eſſe, ſcripſi
præfuerit : non autem de Cæſaris procuratore, aut
qui alterius vicem obierit : qua ratione optime ille, &
B. Hieronymus illius interpres, ſcripſerit, non id ſi-
ſtum interpretari videntur, ut rum, & quemvis eorum,
quibus ſucceſſiſſet, aliis locis itidem *ſupra*, aliis vero
ſuo ut vocat Joſephus prad. loco.

ANACATOR.

TOto hoc capite nihil eſt infallius. Ille Obſervator,
inquis, ille qui te male urit, ſcripſiſſe me calumnia-
tur, Magiſtratus municipales legis actionem non habere,
qui ſcripſit eos illam non habere ſine mandato. Eadem
verba infequitur Obſervator dum ait, ille te ſcripſiſſe,
magiſtratum municipalem lege non agere ſine mandato,
Obſer. 1. Ergo ne ſi ſcripſiſſe calumniatur prolixe, & ſimpliciter, ſcripſiſſe aliis verbis, ſed eandem ſententiam
hannes puder me tui.

Sequitur, Magiſtratui municipali legis actionem lege
mandari, non a præſide. Et hic etiam puder me tui, Le-
gis actio lege datur, non mandatur : aliud eſt dari, aliud
mandari, juriſdictionem dari, non mandari, *l. 5. de ju-
riſd.* & legis actionem ſimiliter, *l. 1. C. de V. enc. dic.*
Juriſdictionem magiſtratus mandat, non dat : Cognitio-
nem dat, non mandat. A præſide mandatur ut judex ſit ſor-
tur, neque mandatur ullo modo, aut delegatur magiſtra-
tui municipali, vel alii, ut tutores dat o non mandetur,
l. 8. de tut. & cur. dat. Ac mandatur etiam mandatore Pre-
ſidis tutor dari ufquam dicitur, & alia eſt ratio miſſionis
in poſſeſſionem vice cautionis damni infecti, quæ a præ-
fide mandari poteſt, five delegari privatæ, vel magiſtra-
tui municipali, *l. 1. de damn. inf. l. pen. §. ult. de off. præt.
cui mun.* quæ pretiſi ſuo jure competit legis actio bene-
ficio legis, non ſuo jure : item miſſio in poſſeſſionem ma-
giſtratui municipali non competit ſine mandato, *l. ea quæ,
ad mun.* legis actio, quæ magiſtratui municipali competit,
non mandato competit, *l. de adopt. l. ult. C. de vind. man.*

Addis, nonnumquam ea, quæ imperii ſunt a prætore,

a vel præſide delegari, puta jubere caveri damni infecti,
tutores non habentibus dare. His ergo, quæ ſunt imperii
tutoris dationem adnumeras, quod eſt falſiſſimum, *Lanta-
ro, 3. tutoris, de tutel.*

Item miſſionem in poſſeſſionem ex cauſa damni infe-
cti magiſtratui municipali lege dari cum Accurſio a pro-
tore mandari, ut ait non a prætore vivo, nec & ſuffi-
cio legis eam Duumviro competere, quod eſt contra *l.
1. de damn. inf. C. l. pen. §. ult. de off. præt. Ff. C. d. l. ad
opus, &* demonſtratum eſt paulo verſatur in materia juriſdi-
ctionum, qui non videat nudis dentibus eum hoc dicera-
rem et is nudis profectus ex quorumquam ſuſpit, qui tur-
pe putant, ut ille ait, qui imberbes diſcere, fenes
perdenda fateri.

Item legis actionem magiſtratui municipali dari lege
municipali male intelligens ex *l. 4. de adopt. ubi. C. de vind.
manum.* quæ de lege municipali non loquuntur, male ex
l. 13. ad mun. quæ de legis actione non loquitur, male ex
l. 1. C. de mun. &c. male non legis municipali hoc dari di-
cit Duumviris, ut apud eos emancipationes fieri poſſint,
ſed ſi data ſit legis actio, puta lege Pop. Rom. vel S. C. vel
Conſtitutione, ut exigit *l. 1. mancip. 3.* non ex lege muni-
cipali etiam apud eos poſſe alienigenas feos liberos eman-
cipare, quomodo & Ulpianus lib. Regin peregrinis nau-
matrimonialibus legem pertinuum ſcribit.

Poſt hæc, Nihil inquis, intereſſe inter mandatum, &
juſſum nobis locutus. Johannes hoc te diviſſe quis ar-
guit? Reſpondeo, quod ille quidem non ait, de quo pro-
ximo locutus fuerat pertringens interpolat. Contra quod
reſequar non habeo, qua ille quidem quaſi ſenteſſo,
eum vero non ſenſiſſe, etiam præſcindo intelligo, quo ex
grege tamen non video, qua ille te verbo perſtringerit
etiam non video, quas hæ in te ſtatus verbi interpola-
re, mendacia, & impoſturas, Colaphos, Cordatio-
Coras te illuc adtutum. Ego pergam ad alia.

Ait, non licere magiſtratibus municipalibus legis actio-
nem, quatenus hæc data ſit juriſdictio, aliter ſentire, aut
ais ex *l. 13. de juriſd.* in qua nihil de magiſtratibus muni-
cipalibus, nihil de legis actione : non poteſt igitur id ex
ea conſtare.

Sequitur, Legatum Proconſulis nihil proprium habe-
re, fed quod habet ex mandata juriſdictione pendere,
quod falſum eſſe ſcripſi, & ſcribo, ſed & ſcripſi, tum ur-
ris *l. 1. de offic. Proc. quæ* longe aliter loquitur *contra*. Le-
gati, inquit, proconſulis nihil proprium habent nisi a
Proconſule mandata ſibi juriſdictio, quod ſi habent
dent igitur aliquid proprium mandata juriſdictione, &
eſt verſiſſimum : aliquin non haberent adſeſſores, *ut l. 6.
§. pro eſt pro.* nonque in provincia Proconſulis adſeſſores,
& fafces, & ſellam, ut in Severo Spartianus ſcribit, qua
de cauſa & a legato Proconſul appellatur, quaſi alius,
l. 3. cujus & a quo, ab eo, qui mandatam habet, mandatam
prudiſis jus dicit, quia nihil proprium habet, Prætor, vel
Præſes non appellatur, quia idem ab eodem appellari vi-
detur, nemo enim a ſeipſo provocat aut vice prætoris, aut præ-
ſidis, legatus proconſulis ſuo quodam jure potius, quam
vice proconſulis.

Ab his ſcripſi ad ineptiora, & dicis vi generaliter man-
dari juriſdictionis legatum proconſulis habere totum ju-
dicialque datorum, quod iura auctores non dicunt, qui le-
gatum proconſulis a datorum eſſe non ex Oratione
D. Marci, *l. 1. de tut. & cur. dat.* judicis datorum ex lege,
Lanta-pretore, de judic. Si ex lege, ergo non ex mandato
proconſulis.

Addis, apud legatum proconſulis vi mandatæ juriſdi-
ctionis emancipationes, & manumiſſiones fieri, quod ut
jam ante dixi, falſum eſt, quia legis actionem nemo ha-
bet ex mandato magiſtratus, ſed ex lege, *l. 21. de muni-
cipal.* & ex lege quoque eum non habere legatum aperte
ſtatuit *l. 3. §. 3. de off. pro.* & ideo reſte veteres iber in
l. 37. de manumiſſ. habeat. Sed & apud legatum ejus manu-
mittere non poſſumus, hoc eſt, fed non ut apud eum, &
apud legatum ejus manumittere poſſumus. Sequitur
apertiſſimus.

Et tibi probari, quod defideret hunc articulum, Sed A non tantum difertis rum, sed difertissimi, id Sed &, non tantum conjunctivum, sed disiunctivum, id neque, a me, neque ab illo impetrabis: nolumus inquiunt nulla fere pagina reperiri, quæ non hoc tibi ingeminet, quod sæpe conjungam authoris est, quæ hoc tibi imprecabor non posse. Quare modo si vis, eris magnus cantabit. Quere modo si vis, eris magnus cantabit. Quere modo si vis, eris magnus cantabit. Quere

non aliter ſe futura fore exiſtimans, quam ſi duabus ſeſ. A & hanc eſſe rationem differentiæ, quia partus cum non
ſis fedeat, eo confugerit, ut dicat verſicilium illum, aut ſit in fraudo, bonæ fidei emptori, quamvis apud eum
referri debere ad alterum caſum, quo proponitur partus non ſit in fraudo, bonæ fidei emptori, quamvis apud eum
conceptus & editus apud bonæ fidei emptorem, aut plane non ſit, ſed in ſola ſpe conſiſtat. Atqui hoc non quæritur, an ſi
negandum idem omnino eſſe in fœtu, qui in partu: ut ita vterum ſit eſſe idem, & non eſſe idem, non eſſe eſſe
non eſſe. & eſſe aliquatenus, non eſſe priore caſu ejus §. ſi
ancilla, poſſeriore eſſe. Atqui hoc non quæritur, an ſi
illi eum vert. duo modo invertere poſſint utraque illa
poſſit his, quæ ab Ulpiano antea dicta fuerant attexere. Sed
neque an ſi locus eo contorqueri poſſit, ut aliquo modo
negotionem admittat, verum an non præcipitanter, ac
temere reclamante exemplarium omnium teſtimonio
comprobaram lectionem, ſine negatione ante intellecta
poſſit ut illud prætermittam, quod ſine ratione, & B
analogia alienaſſimum eſſe cuſtodi, claudiam ſubjunctam,
& ad præcedentia verbis conjunctam, non ad proxima, ſed
ad mediatæ præcedentia referri, ut §. ſi filiæ dotem 23. ff. de
dotal. inſtrum. §. ſi ancilla. leg. Ex quibus quis non
perſpicit, ſi in eo quoque illum falſo calumnioſum illud
Accurſii dicere, quod in contextu illo diſſectus nerv.
Ex causa, ſignificat conceptos eques eſſe apud eundem bo-
næ fidei poſſeſſorem, cum in eo minime quicquam ſup-
pleat Accurſ. ut quidem apud illum non eſt: quia ſi
ſuppleat Accurſ. ut editis ex furtivis quia apud bonæ
fidei poſſeſſorem (aliquo ſuppletione ad diſſirendam
ſententiam noſtram eſſe opus) illud complectatur: ideoq;
vix ver greenbitter utrumque illud complectatur: ideoq;
ex neceſſaria ſuperiorem conſequentia de conceptis apud
bonæ fidei poſſeſſorem, ſimulque de ſola illatione ſi intel-
ligatur. Non eſt igitur, quod lingulas abramus, ut ex il-
lius conſilio fugitivas credere ſatium editum apud bonæ
fidei emptorem, non etiam partum, quia ſi ſolum ſequitur
apud bonæ fidei emptorem, cum ſtetus ſit fœtentia, idem in fœtu, quod
in partu obtinere, & quam frivolum, quod de laſte & la-
na arguatur. Quis enim putet, ſi nus vellus, & nus vellus
ſunt ovis quamvis, laſtis, lanaque, & agnorum? Idem
in agnis joris conſtituti poteſt, quinto ſtatim bone fidei
poſſeſſoris fœtus intellitis, ut de lana dictum fuerit:
ſed ita demum id, ſi conſumpſiſſent agni, ut recte ibidem
interpretatur Accurſius. Non tantum ut ex eo quitpiam,
quod ſcitum, ſimilitudinem imprimis ſortiatur lac, la-
nam, & agnos, cur plane diverſa ſit rerum ſtarum, in
eo, quod in propoſita quæſtione præcipuum eſt quitatis
quod non ut agni conceptus, & nus vellus, & lana ſunt
tio dici queant, unſtar partus, cuiatæ Scævole ſenten-
tiam, junt. L. 3. ex duo reſtripſ. ff. de curat. inſpici. ex-
traor. §. ſi de nono. in poſſ. ff. de ſervit. rur. §. ſi ancil-
la. ff. de ædicto. Reliqua confido plana reddi ex his, quæ
antea ſcripſimus, dum receptam lectionem tuerentur.

ANTONIUS MERCATOR.

Ulpianus in l. qui vero, §. ancilla ſi fubripiatur, de fur. ſori jam ex ſe ſatis patet, ſed ita tamen ut quotidianum
quod furtivi, vel conceptum antequam actilla fubripere- apud furtivi, vel conceptum antequam actilla fubripere-
tur, etiamſi oderetur apud bonæ fidei emptorem non tur, etiamſi oderetur apud bonæ fidei emptorem non
poſſe ufucapi, quia furtivus eſt: Contra autem §. poſſe ufucapi, quia furtivus eſt: Contra autem §.
editum apud bonæ fidei emptorem poſſe ufucapi, quia editum apud bonæ fidei emptorem poſſe ufucapi, quia
furtivus non eſt, fubjicit, Idem & in peculibus ſervan- furtivus non eſt, fubjicit, Idem & in peculibus ſervan-
dum eſt, & in fœtu earum, quæ furtivæ ſunt. Quod dum eſt, & in fœtu earum, quæ furtivæ ſunt. Quod
Dominus docuit eſſe tantum vera in poſteriore caſu, par- Dominus docuit eſſe tantum vera in poſteriore caſu, par-
tus, vel fœtus conceptæ & editi apud bonæ fidei empto- tus, vel fœtus conceptæ & editi apud bonæ fidei empto-
rem, quæ tamen nihil diſſimulant, quin partus quæ furtivæ rem, quæ tamen nihil diſſimulant, quin partus quæ furtivæ
ufucapi poſſit: hoc doctor ille communis te, & omnes ufucapi poſſit: hoc doctor ille communis te, & omnes
docuit, quod tu cum de eius §. ſententia adverſus illum docuit, quod tu cum de eius §. ſententia adverſus illum
ab hinc 12. annis ſcribens, non animadverteras, & hi- ab hinc 12. annis ſcribens, non animadverteras, & hi-
die vehementer probas. Priore autem caſu, qui propo- die vehementer probas. Priore autem caſu, qui propo-
nitur in §. ancilla, non eſt idem ſervandum in fœtu, nitur in §. ancilla, non eſt idem ſervandum in fœtu,
quod in partu: Partum ex ancilla furtiva conceptum quod in partu: Partum ex ancilla furtiva conceptum
apud furem, vel conceptum antequam fieret furtum an- apud furem, vel conceptum antequam fieret furtum an-
cillæ, & editum apud bonæ fidei emptorem, non poſſe cillæ, & editum apud bonæ fidei emptorem, non poſſe
uſucapi: Fœtum ex pecude furtiva conceptum apud fu- uſucapi: Fœtum ex pecude furtiva conceptum apud fu-
rem, vel apud dominum pecudis, antequam furtum fi- rem, vel apud dominum pecudis, antequam furtum fi-
ret, & editum apud bonæ fidei emptorem, poſſe uſucapi, ret, & editum apud bonæ fidei emptorem, poſſe uſucapi,

ſit in fraudo, bonæ fidei emptori, quamvis apud eum
non adquiritur, & ideo furtivus manet, ſortus ve-
ro quia in fraudo eſt, ei adquiritur ſtatim, & ideo ſor-
tivus eſſe definit: nec aliam hac in re rationem eſſe fœ-
tus, quam lactis, aut lanæ, aut fructus cujuſcunque. Lac
enim lactis, aut lanæ, aut fructus cujuſcunque. Lac
& lana, quam percipit, ſtatim adquiritur bonæ fidei em-
ptori, etiamſi poſteà inſurrit apud furem, l. q. §. lana,
quotidie. ff. de adquir. rer. dom. Ergo & fœtus, licet poſſe conceperit apud
de adquir. rer. dom. Ergo & fœtus, licet poſſe conceperit apud
furem, quod & l. bona fides, §. ult. de ædic. ed. ſtatim
bat, dum eſt in fraudo, bonæ fidei emptorem,
ſtatim ſortivus eſſe definit, & ſortis adquiritur bonæ fidei emptori.
Et etiamſi peculus pregnantes venierint, vel fuiorepze fue-
rint. Nam ante vero partendum eſt, vel pregnantes fub-
ripiat. Nam ante vero partendum eſt, vel pregnantes ſub-
ripiat furtum, ut. ſit: Si pregnantes fur vendiderit, vel
ſi pregnantes ſubripuerit, qui duo caſus & in partu ne-
gotium admittat, & in fœtu, quamvis aliter ſentiat Ulpianus
analogia alienaſſimum eſſe cuſtodi, claudiam ſubjunctam,
& ad præcedentia verbis conjunctam, non ad proxima, ſed
ad mediatæ præcedentia referri, ut §. ſi filiæ dotem 23. ff.
de dotal. inſtrum. §. ſi ancilla. leg. Ex quibus quis non
perſpicit, & in eo quoque illum falſo calumnioſum illud
Accurſii dicere, quod in contextu illo diſſectus nerv.
Ex causa, ſignificat conceptos eques eſſe apud eundem bo-
næ fidei poſſeſſorem, cum in eo minime quicquam ſup-
pleat Accurſ. ut quidem apud illum non eſt: quia ſi
ſuppleat Accurſ. ut editis ex furtivis quia apud bonæ
fidei poſſeſſorem (aliquo ſuppletione ad diſſirendam
ſententiam noſtram eſſe opus) illud complectatur: ideoq;
ex neceſſaria ſuperiorem conſequentia de conceptis apud
bonæ fidei poſſeſſorem, ſimulque de ſola illatione ſi intel-
ligatur. Non eſt igitur, quod lingulas abramus, ut ex il-
lius conſilio fugitivas credere ſatium editum apud bonæ
fidei emptori, non etiam partum, quia ſi ſolum ſequitur
apud bonæ fidei emptorem, non etiam fœtum, idem in fœtu, quod
in partu obtinere, & quam frivolum, quod de laſte & la-
na arguatur. Quis enim putet, ſi nus vellus, & nus vellus
ſunt ovis quamvis, laſtis, lanaque, & agnorum? Idem
in agnis joris conſtituti poteſt, quinto ſtatim bone fidei
poſſeſſoris fœtus intellitis, ut de lana dictum fuerit:
ſed ita demum id, ſi conſumpſiſſent agni, ut recte ibidem
interpretatur Accurſius. Non tantum ut ex eo quitpiam,
quod ſcitum, ſimilitudinem imprimis ſortiatur lac, la-
nam, & agnos, cur plane diverſa ſit rerum ſtarum, in
eo, quod in propoſita quæſtione præcipuum eſt quitatis
quod non ut agni conceptus, & nus vellus, & lana ſunt
tio dici queant, unſtar partus, cuiatæ Scævole ſenten-
tiam, junt. L. 3. ex duo reſtripſ. ff. de curat. inſpici. ex-
traor. §. ſi de nono. in poſſ. ff. de ſervit. rur. §. ſi ancil-
la. ff. de ædicto. Reliqua confido plana reddi ex his, quæ
antea ſcripſimus, dum receptam lectionem tuerentur.

ANTONIUS MERCATOR.

Ulpianus in l. qui vero, §. ancilla ſi fubripiatur, de fur. ſori jam ex ſe ſatis patet, ſed ita tamen ut quotidianum
quod furtivi, vel conceptum antequam actilla fubripere- apud furtivi, vel conceptum antequam actilla fubripere-
tur, etiamſi oderetur apud bonæ fidei emptorem non tur, etiamſi oderetur apud bonæ fidei emptorem non
poſſe ufucapi, quia furtivus eſt: Contra autem §. poſſe ufucapi, quia furtivus eſt: Contra autem §.
editum apud bonæ fidei emptorem poſſe ufucapi, quia editum apud bonæ fidei emptorem poſſe ufucapi, quia
furtivus non eſt, fubjicit, Idem & in peculibus ſervan- furtivus non eſt, fubjicit, Idem & in peculibus ſervan-
dum eſt, & in fœtu earum, quæ furtivæ ſunt. Quod dum eſt, & in fœtu earum, quæ furtivæ ſunt. Quod
Dominus docuit eſſe tantum vera in poſteriore caſu, par- Dominus docuit eſſe tantum vera in poſteriore caſu, par-
tus, vel fœtus conceptæ & editi apud bonæ fidei empto- tus, vel fœtus conceptæ & editi apud bonæ fidei empto-
rem, quæ tamen nihil diſſimulant, quin partus quæ furtivæ rem, quæ tamen nihil diſſimulant, quin partus quæ furtivæ
ufucapi poſſit: hoc doctor ille communis te, & omnes ufucapi poſſit: hoc doctor ille communis te, & omnes
docuit, quod tu cum de eius §. ſententia adverſus illum docuit, quod tu cum de eius §. ſententia adverſus illum
ab hinc 12. annis ſcribens, non animadverteras, & hi- ab hinc 12. annis ſcribens, non animadverteras, & hi-
die vehementer probas. Priore autem caſu, qui propo- die vehementer probas. Priore autem caſu, qui propo-
nitur in §. ancilla, non eſt idem ſervandum in fœtu, nitur in §. ancilla, non eſt idem ſervandum in fœtu,
quod in partu: Partum ex ancilla furtiva conceptum quod in partu: Partum ex ancilla furtiva conceptum
apud furem, vel conceptum antequam fieret furtum an- apud furem, vel conceptum antequam fieret furtum an-
cillæ, & editum apud bonæ fidei emptorem, non poſſe cillæ, & editum apud bonæ fidei emptorem, non poſſe
uſucapi: Fœtum ex pecude furtiva conceptum apud fu- uſucapi: Fœtum ex pecude furtiva conceptum apud fu-
rem, vel apud dominum pecudis, antequam furtum fi- rem, vel apud dominum pecudis, antequam furtum fi-
ret, & editum apud bonæ fidei emptorem, poſſe uſucapi, ret, & editum apud bonæ fidei emptorem, poſſe uſucapi,

ſo. Tu contra alim noſtia, an unemineris parcum eſſe A Illud autem quod eo loco ſimpliciter dixi, fœtus editos
partem matris & viſcerum, compoſitæ te ex ſ. ex ea non eſſe, de fur. hom. hoc modo, Qui in utero eſt, intelli-
gitur eſſe in rerum natura, cum eſt pars matris. Col-
lectio ſequentia, utreque certa omnino. Et ita, partem
matris, & viſcerum: partem ſcilicet totius, & partis par-
tem eſſe, eaque corporis, & q. de partem eſſe. Johan-
nes dicit, ut Ulpianus, vel viſcerum, non & viſcerum.
Quæſtionibus in Decl. Filium matri eſſipere contra, & partum viſcerum eſſe. Ovidius in Met.

Utrò pars hæc eſt ſeptima noſtri.

JOHANNES ROBERTUS.

DE perperam addita negatione l. qui vero §. ſi an-
cilla, de furtivis, ex parvitate, de furtis,
etiamſi nonnihil intra ſubnutriuntur, & poſte ornan-
que dici contenderet, eſſe idem in pecudibus, & ſortum
furtu, quod in partu, & ſortum furtivum, hoc ſum-
bum nullum. Itaque plane jam ſententiæ noſtræ acquie-
ſcit in eo, quod affirmi, perverſe negationem illi verſi.
præter exemplarium omnium idem ndi. Quod igitur
ſupereſt, non animadverſum a me antea fuiſſe ait, illum
exiſtimaſſe, idem eſſe in pecudibus, & earum ſortu,
quod in partu, quod ad quidem ſubdam ab
Ulp. propoſitum: quippe apud bonæ fidei poſſeſſorem,
& concepti, & editi partus; id quidem illi hadenus ef-
fentur, ut agnoſcam, ut conceptus eſſe dicatur, cum fu-
plicitet negationem illi loco deteſſe affeveratem, non po-
teſſe concipere futurum, ut poſtea a me monitus eo de-
laberetur, ut dicendum eſſet, conceptus eſſe, & partus
abſque negatione, & ex parte cum negatione, aut legen-
dum, aut intelligendum eſſe: Non aliquot, quos vel
eum, qui a limine tantum ſalutavit, eſſe, ſed, exiſti-
mare neceſſe, quum ut partus, ita & fœtus apud bonæ
fidei poſſeſſorem, & conceptus, & editus ufucapi poſſit?
Quod reſpondeo eſſe, in pecudibus, & earum ſortu, ſi-
ſa concepti, & editi apud bonæ fidei poſſeſſorem partus,
aut fœtus, eſſe idem, qui fuit apud ufucapi tunc
poſſit, ejus vero id negem, nec video, quo magis pro-
bet. Non quid aliud, quam prius dicta inculcat? nihil
quod rationem illam meam improbare queatur, qua pro-
pteres dixi Accurſium in d. §. ſi ancilla, ſi ego, aperi,
non ſuppleſſe, nec neceſſe fuiſſe, ut ſuppleret, quod de
editis ex furtivis, non loquatur, quod, quaſi, inquit,
natorum appellatione continentur nati & conceptui, ideſt
rarum vero non conceptui, ſed tantum editi. Imo vero
id ego maxquam aut dixi, aut fenſi. Nam & natus
apud emptorem dici poſſe ſcio, qui non ſint apud eum
conceptui, & editus apud eum, qui & conceptui quoque
apud ipſum fuerint. Sed generaliorem in hoc loco eſſe
appellationem natorum, quam editorum, quod vatorum
vox, ipſa ſignificatione utrumque promiſcue generaliter
complectatur, l. partum 2. ff. de ſtatu. l. ſignatus 12. ff. de
ſtatu hom. l. 3. in verſ. utique, ff. de inſtit. et leg. l. partus
3. ff. de ſenatu. Editorum vero vox, proprie & ſpeci-
liter in lucem tantum ſignificat, l. Tutor 25. §. Lucius, ff.
de lib. et poſthum. Sed nec eo ſolo adducebar, verum &
quod quæ natura proxime, & inuſtim diviſtet, ea pri-
mum in partu, & conceptu, & editu, deinde & in
poſſeſſore propoſuiſſet, deinde & in pecudibus, & B
earum ſortu idem eſſe diviſtet, ac poſtea conceſſen-
tratio ex natura ſumpta, ſi in pecudibus poſſeſſorem
pertinere ſubnutriſſet; quia in fœtu ſint, cum aliud in
partu obtineat, ut demum, quod diſcrimen eſt inter
partum, & fœtum fubiverem.

In eo autem calumniatur, quod ut probarem fœtum
editum, non etiam conceptum apud bonæ fidei empto-
rem, ai non aequit, hac ratione motus ait, qua idem
ſit in fœtu, quod in partu. Nam cum verum ſit diviſſe
me idem eſſe in fœtu, quod in partu, fuiſſiſſimum eſt ra-
tionis loco id me diviſſe: fed ut reparum ſe illicus ea
parte proberet, nec aliud haberet, in quo negotius exer-
cerer, confugendum ei aliquid fuit, cum quo pugnaret.

ſimpliciter dixi, ſortus editos dixi, ſortus editos
non etiam conceptos apud bonæ fidei poſſeſſorem ei non
acquiri, paulo poſt interpretor non aliter ei acquiri quam
ſi conſumpſiſſent, ut quidem interpretatur Accurſ. in d. §.
ſi ancilla, ſi ego, aperi, & exiſtimavi ita me argumen-
tatum conſtituiſſe: Fœtus eſt in fructu, partus non eſt in
fructu: ergo idem eſt in fœtu quod in partu. Nam ſi
quis fœtuum hodie eſſe, qui alii ſerupta mea ad ſuppo-
mendi formam reducere velit, non alius argumentis me
uſum dici poſſe comperies quam iſtis: Fœtus peculum
apud bonæ fidei emptorem, quo tempore bonæ fidei emptori
venditus eſt, in utero fuit, & partus quoque ancillæ
apud furem conceptus, quo tempore bonæ fidei emptori
venditus eſt, in utero matris fuit: ergo idem in fœtu,
quod in partu indicandum, ut ufucapi non poſſit, idque
propterea quod ab eo tempore, quo conceptus fuit, & jam
animantia eſſe cœperunt, & partus matris, vel eius viſcerum
eſſe cœperunt, juncti. 1. 5. ex hoc edicto, ff. de ventre in-
ſpic. junct. l. qui ex utero, eod. ff. de ſtatu hom. l. 3.
verſ. utique, eod. verſ. partus 3. ff. de ſenatu. Nec re-
pugnat l. partum 26. ff. de verb. ſig. et d. §. Scævole, in
fin. Nam in eo non de parte ſimpliciter agi interpretamur
quamodocunque nata, nulla habita ratione ſegmentum con-
ceptionis: ut nos ad id quod poſit conceptionem exterarit,
hanc referimus. Ea enim hic nulla ratio eſt, quæ magis
in utero ancille, quam alterius animalis exiſtens, matris
ſitive viſcerum portio cenſeatur eſſe, nullum in hac re
diſcrimen natus ſtatuarium diviſi inter animalium ſorti-
va, & aliorum animalium furtivorum, eoque perine-
re d. §. ſi ancilla, verſic. idem ei in pecudibus, cuius non
ſolum conſilio, ſed & verbis explicatis: Et ſi quod natus diſ-
crimen eſt, in eo ſolo conſiſtere, quod conceptus ancil-
læ furtivæ partus apud bonæ fidei poſſeſſorem, non ſta-
tim ubi editus eſt, ejus fiat, quia in fructu non eſt, ſed
ufucapi incipiat; fœtus autem aliorum animalium furti-
vorum apud bonæ fidei poſſeſſorem conceptus, ſtatim ubi
apud eum editus fuerit, ejus fiat, quia in fructu eſt, ac
minutiſſimus tamen, quia & eius fieri intelligatur, ut
exantes domino reſtituere teneatur, ufucapi poſſint.
Adſ quæ ſic ego reſpondeo: Secundum ſubſcripta, Sitio
et in pecudibus, ſic intelligendum, quod dicitur in l. 4.
§. luna, ff. de uſucap. verſ. nec ulterius debeas (ſic enim
ſcripſi, non ut Accurſius, debeat legitur, quod ego vitio-
ſum eſſe ſuſpicor) Hoc enim cum eo, quod ſubjicit il-
lic de conſumptione, intelligi, nihil eſſe, quod de iſti-
lionodi rerum natura conſumptione dicam ſolicitus, earum
conſumptione ſic plane noſtræ editis intelligatur, ut
earum nomine adverſus nec agi non poſſit, ſi autem in
proteſtate earum fructuum conſumptio, non ſolum in his
ufucapio locum habere poſſit, & offe utilis, quod qui-
dem id quod ille ſubdit, de agris conſumptis plane tu-
quit. Atque inde illud etiam colligebam, ut partus apud
furem conceptus, & apud bonæ fidei poſſeſſorem editus
furtivus eſt, ita & ſortus aliarum animalium ordemo pu-
do & conceptus & editus, d. §. ſi ancilla, ſi ego, aperi,
§. Scævole, ff. de uſucap. At quod furtivum eſt, eum ejus
eſſe non poſſe, ſed ejus eſſe, ut aliquis ſine ullo fallo
transferri non poſſit, l. id quod auſtimus 2. ff. de reg.
jur. Quo etiam illud ſegis Attiniæ pertinuiſſe dici poteſt:
Si quis rem furtivam, ſine dolo malo emerit, quam ſatis
d. Gellium c. 7. lib. 17. Noct. Attic. Igitur ſatus animan-
tium furtivi apud bonæ fidei poſſeſſorem conceptus, ejus
poſſeſſoris non eſſe, ſed ad dominii acquiſitionem idem in-
telligimus eo caſu in pecudum ſeru furtivo, quod in par-
tu furtivo dixi

pecudibus. Hoc comprobat comparatio utriusque illicta- *A*
ẽtis, & in d. *s. Scævole*, cui cum eam propoſuiſſem, non
opinor obiiatorat, ac ne attingit quidem. Quibus
reſpondet obiiatorat, ac ne attingit quidem. Quibus
concludo adverſus eum: non omnia, quæ in fructu ſunt,
conſumuntur genere exiſtunt, ſtatim bonæ fidei poſſeſ-
ſori acquiri, ex ſuperiore ratione, quæ adſumpta non
ab re quæritur, quiſnam de illa ſimilitudine, quam
illa perpetuum eſſe vult, ſenſerit, & ſi ignorat, ſi
quidquam unquam cogitarit, cum & lex nominatim
diſtinctionem conſtituat *in d. §. fetus*, nec temperare
quis me in illa ſpecie dixiſſe agnoſcat, quam confompio-
nem non hic, ex quo tam ſæpium argumentationem ne-
gat. Manum ſuciò agnum ſi ceſo, hic meum non fuiſ-
ſe bibo. Dixi quidem agnos conſumptione meos fieri:
Jac quia & ante conſumptionem, ac multo magis con-
ſumptione, meum fiat, nunquam negavi, qui & hic &
tum ubi expreſſi, meum fieri, & hodie ſtatim ubi
detonſa fit, meum effici dixerim.

Nec ab illa abſiſtendæ mutuum abeſt, quod, ut illud
eſtudat, quod dominus, parvum materiæ vilioris portio-
nem dici, & partum patris partem eſſe fabdit ex Sene-
ca: id enim generationis ratione continetur, & quod
eſt, non quod ejuſdem naturæ continetur, & quod
conſentiunt, quæ uno ſpiritu ducitarum rerum corpus
non omnia conſtituere, ut in marre ſit, arg. *Verum mutuum*
ita, penes d. §. ſi ſervus. Et quod refert ita me quodam
loco argumentatum. Qui in utero eſt, intelligitur eſſe in
fructu, ſive fructuoſus ſignificatur; cum ſi
rerum natura: ergo eſt pars matris, antequam
ergo alter. Qui in utero eſt, intelligitur in re-
rum natura exiſtere, atque eodem jure, quo mater cen-
ſendus eſt, *d. §. ſi ancilla*, & *i. partem*, & *l. ſum. cenſ. d. l. C*
partum, *ff. de ſolut. cum familiis*. Ac cum retuli ex Ul-
pian. elle partem matris, & ejus ſolverum, interpretatus
ſum diuniſtivam, qua conjunctæ inter ſe ſunt apud Ulpian.
ſcique, *vel ejus ſolverum*, ubi refolvi in conjunctam,
juxta *l. ſupr §. ſi de bord. ſign. & l. pen. C. de verb. ſign.*
quemadmodum vere mutuis peracto eſt, ut cui ante na-
turalem eruitum plane cohæreat.

Quid fructus, & fructuoſi appellatione in jure ſignifi-
cetur.

CAP. XXIII.

JOHANNES ROBERTUS.

MIHI quidem nunquam in mentem venit, nec
venit, ſcriptum rationi evidenti præferre,
nedum evidentiſſimæ. Verum quum ob levem
aliquam conjecturam, aut in ſpecien tan-
tum pugnantem rationem, ac veram nonnunquam ra-
tionem umbram, libertas juris adeſſe, ac tenuiſſe
manere vim interfi dipiceremſcripto recepto, ut conſen-
tientium exemplarium omnium auctoritate comprobato,
ita, vel certiore ſpecie, vel probabiliore, aut ut mini-
mum reque probabili ratione ſubnixo, & in juris noſtri
voluminibus.

Fructus — verbera paſſim
Illibus innumeris lacerum ſinebentia corpus,
Carnificesque manus . . .

horrorem mihi temperare non potui, quin pro tenuda, *B*
& ab illis afferenda Spartæ illius, quam naſti fumus di-
gnitate, monerem mulius non tangere, ac ita, ut omnis
verborum petulantia a nobis abſit, quæ ſcripta illis
noſtra teſtantur. Illud autem agnoſco, in nonnullis haud
exacte adeo a nobis, quod voluimus, præſtari potuiſſe,
quin reſtaret adhuc aliquis ſcrupulus, qui acuteriorem
cenſorem nonnunquam male habere poſſet. Verum non
alias, ni plurimum fallor, quam qui perpenſis omnibus a
perfpicacibus & doctis tandem, aut adprobetur, aut fal-
tem mordaci, & emendatrici ſententiæ anteferatur. Scio-
los enim, & labeos detreſtatione nihil penitus exante-
re luſtinentes pauciſſimos juris ſtudii fe ſtatores nihil mo-
ror. Ex eo genere illud eſt, quod ſcripſi, Ulpianum *in*

l. feſtus d. §. ſi ſer. ff. ſalut. mater. negationem reſpuere. *C*
Intenduntur in contrarium argumenta tria. Primum eſt:
Non poteſt fructuoſior fieri fundus aperitis lapidicinis,
ex lapides in fructu ſint. Atquin lapides in fructu non
ſunt: igitur his lapidibus inveritis fructuoſior non fit fun-
dus: 2. Inventis lapidibus dicitur fructus: ergo non
fit fructuoſior: 3. Si fieret inventis a marito lapidicinis
fructuoſior fundus, impenſas ei creditori aequum eſſet. At-
qui impenſæ illi non reſtituuntur: non ergo igitur fundus
eſt ab eo fructuoſior. Sicque tritiſſa cuſpide in hoc tan-
tum petimur, illud ut exoreuenti, fructuoſiorem hu-
jusmodi marmoreis lapidicinis inventum fieri, & ro-
pudium marmoreis lapidicinis inventum fieri, & ro-
pudium marmoreis lapidicinis inventum fieri, & ro-
legi oportere. *Nec fundum fructuoſiorem*, reclamantibus
non Latinis tantum exemplaribus, & ſubſcriptis, ſed
Græcis quoque Basilicorum, & libris, & interpretibus,
quibus aliquoſi ſefe vendicare, ac ſicubi, vel unicum
ſcripſi poſſit occaſio, ſcripto ſua inſcriptione. Re-
clamat & Odofredus illic ſcripſit, *quia nec in feudis*, quo
(ſi quidem illi ſuperiori vero negationeu adſtruemus)
vitioſe idem omnino repetuntur. Quum tamen ſi non
adſis, manifeſta hæc prope eodem in loco reſtitu ri-
deatur, fundum dotalem inventis lapidicinis fructuo-
ſiorem fieri, & tamen ipſum non fructuoſiorem a fu-
ſum fieri, & tamen ipſum non fructuoſiorem a fu-
ſum fieri, & tamen ipſum non fructuoſiorem a fu-
ſum

quæ in primis confectatur. Quod dixi præfari a me non
poruisse, quin referaret in plerisque scriptoribus, qui accuratiorem enfeorem nonnunquam male habere possint, fera-
pitas pro dubitatione posui, non adeo mihi blandiens, ut quicunque a me tradita fine, dubio carere profiteri
velim, sed ita ut perpensis accurate interpretatione nulla circumstantiæque ita occurrentem dubitationem, concludierem fore, non quidem ut ipse scripturus relictus, sed usitata prius locutione interpretatio a perpetuo sensu & dubitabonaretur. Quorum autem in eo judicia morer, aut non magis quam gustida nebulosio convicia morer, istis habeo fortasse perspicue judicabit. Quod reliquo est, quod hic adferre adtutionem negationis ab ipso invecta
ad Ulpianum in l. finctus 7. 8. fi ser. fi falsa. matrim. praeter
insurem eorum quæ antea ab ipso dicta sunt, nihil habet momenti, vel quo scripta a nobis sta concutiat, ut in his, quæ obiter aliæ retebellis mihi fit immorandum, non difficio, nisi forte animadvertat Lectorem mihi præfidium ad refellendum distinue fuisse ultimo, ut quidem vel librarii, vel typographi errore fallum est, ut in libro meo extaret, cum frugiferentes vocabulo eum fallum ultimo dicere voluerim, & eum terras frugiferentes vocasse: quod æque illum fecerintiam mentem novat, ac si fruiferentes illum dixisse comprehendere possim. Aut etiam quod in calce improbationem illam, qua dixi eum locum propterea negationem nullo refquere, quod aliquoi ea posita vitiose reputi videretur, ex verbi, nec fructiferentes, perfectionem ut ibi debuisse reperi, & inculcari, ut intelligeremus eum ut nihil effet uxoris a matrio præfandum. Ego vero non intelligo ibi negationem expropter debuisse addi, ut reperi, & inculcari debuisse permego. Nam fi antea dictum infiferentarium fundum lapidicinis marmoreis investis fructuofum minime fecisse, ibi femel affumptum fatis indicabat non effe, quod propterea eum, quod non fecerit, itaque fruitra repeterentur: fed ob id initio non debuisse negationem addi, quod ita in fine addita fit, quod cum maxime impedit reflitionem ibi non adiici debuit, expropter contra initio aliquid exstitutur, quippe certum, & commune e portarium mormor. At hæc contraria funt, inquit. Legat (Appellius Simulator, & quidem potus eft) quo scripti, & non effe agnoscet.

Admittere negationem Ulpianum in l. 4. §. fi quis non tu-
tor, ff. de dol. mal. & met. except. *sed non admittendo re-
ste non sfre.*

CAP. XXIV.

JOHANNES ROBERTUS.

SCRIPSI quidem non effe necesse inveniendum adfi Ulpiano, *in l. si quis non tutor, ff. ff. si vi. & met. except.* At nullo loco adferuisse me comperias, ibi eam non posse addi. Quod fi fecerim, mihi ipsi omnino repugnarem, qui non modo non ea utor, quæ lectione collegi potest, fententiam jure fubfiltere docuerit, fed & illam negativam utrobique convenire posse admitto, & Ulpianus expreffis hæc verbis: & Celsus *in l. 2. ff. de eo qui pro tut. nec. geff.* Quod Græcis Bafanoin ferioribus utroque loco adhuc eft, quibus non id propositum fuisse Ulpiano, ut hæc juris noftri latina E scripta nullis immutatis reddere (cum eos multa in pauciora contraxiffe, ac plerique ut detraxiffe, ita & additiffe nemo negaverit) non tamen, ut ea negationem illo loco addi Ulpiano oportere evincant: tameft aliquid ad noftrorum explicationem, & comprehensionem non minimum Græcorum illorum fcriptorum auctoritati tribuam, in iis præterim, in quibus hoc, vel alio modo, quid fcriptum fuiffe referat.

Propterea autem noniffe me perfuafum, quod ea verba illic fuiffe Ulpianum, quis nifi plane juris difciplinæ ignarus dubitet, quod eius verbi latinæ fit fignificatio (quippe non tantum ordinarias, & in rem, & in perfonam, fed & extraordinarias alias perfectiones compleftens) quam

109 Et Jacobi Cujacii. Lib. I. 110

JOHANNES ROBERTUS.

ET hic calumniator argumentari me fuiliter, qui
A nullum eius argumenti indicium in fcriptis meis deprehendere poffit. Illud quidem notavi, Ulpian. perfequendi vocabulo fuiffe ufum in *l. 4. §. fi qui non tutor, ff. de dol. except.* quæ diftio generaliter, & extraordinarias perfectiones, & actiones complectatur, ut dixi. Et quidem illi loco eam fignificationem generaliorem accommodari debui, quia extraordinarias petitiones, ftoque & eas, que meditatæ in integrum reftitutione fiunt, comprehendit, quod eum ibi res ufucapta proponatur, non aliter perfecutioni locus effe poffit, quam reftituta ufucapione. Sed non ut propterea concluderim illo loco perfecutionis vocabulo extraordinarias perfectiones fignificari, quod hoc vocabulum tam ordinarium, tam & B extraordinarium petitionem fignificet, ut ille infuffifiitor calumniatur, quod nemo ex meis fcripti colligere ullo modo poffit. Quod quanti, quæve deficit, in quo mordendo fortenten rubiem expleat?

Illud autem, quod ait, ne pupillis a prætutore vendita ufucapionem non valere, non poffe ea quam citat *l. Celfus, D. de ufuc.* & præterea repugnat utrique locus, de quo ait, ut & ei, quod exinde contendit rem pupilli propterea ufucapi non poffe, quia non poffit rem pupilli ufucapiam affumat, quam poffea pupillum ut fuam perfequi poffe ait. Celfus vero de non ufucapta in loquitur, quafi quæ ufucapi poffunt, ea non fruftra de ufucapta loqui neceffario agnofcere cogeremur, cum ex de pupilli immobilibus rebus loquatur, nec ulla, ut patet illo contextu, quia ifiuiufmodi pupilli res fine decreto alienari C requeant, propterea eas ufucapi non poffe dixit. Cum autem mobiles, & fine decreto alienari poffint, fequitur in his ufucapionem locum effe, fi ea a tutore, aut prætutore, aut etiam a pupillo, quem puberem credat emptor, vendantur, *l. 2. fi a pupillo, ff. pro empt.* Nec obftat *l. ult. pro empt.* quæ non ufucapi, quæ non poffunt, fimpliciter ab eo, quem fcirebat pupillum, fine tutoris auctoritate emit, quem ne longi quidem temporis poffeffionis ftatum defendere aft.

Differimus perpetuas donationis, & quafi perpetuas, apud Juftin. in l. fanctimus, §. ult. C. de donat.

CAP. XXV.

JOHANNES ROBERTUS.

EA quibus afferuimus negationem recens inveflam
A plane refpuere Juftinianum in *l. fanctimus, §. ult. C. de donat.* fed ea, quæ ibi ait, *C. de donat.* eft illa nollra vellicans ne contetur quidem refellere, quia delit ratio, qui probabiliter id fit, tamen quod ibi Juftinianum dicat, quæ nullam interpretationem, diluere præfiterit, quam fufpenfum, & animi dubium Lectorem relinquere. In eo igitur, quod ita interpretati fumus illum locum, ut dixerimus, quæ non ufucapta fuerint, tempus vitæ vel fue, vel donatarii, hoc eft, expreffenit, certum aliquod tempus, ad quod ufque poni mortem vel fuam, vel viri fui, vel donatarii, donationem extendi, nos intelligimus effe plurium annorum quafi perpetuam donatio, objicit ille, bene adeo effe poffe id tempus, quod ita alterutrius vitæ adjectum eft, ut fi eum poft donationem factam illum deceffiffe contigerit, ad cuius vitam tempus adjectum fuit, breviffimo tempore fuerit occipiat donatio, puta vel biennio, vel etiam minore tempore. Quis igitur exigat fummæ annuum donationem hoc cafu, ut unam & perpetuam infinuationi egere dixerit? Cum fumma perfuafionum, quæ fecutæ funt, fummam ex legis præfcripto infinuationi obnoxiam excedere non poterit, & planum fit eum, qui ita vitæ tempus adjecit, nolluiffe facere perfuafionem obligationem. Quod quidem in peculiaris urgere videri poteft. At peni-

A tius verba, & quibus Juftinianus ufus eft, & quibus illum fubfecutus fum, expendentibus haud in difficili erit eius nodi folutio: quippe fi expendemus duas ibi cafus propofitæ Juftinianum, quibus æque donationem unam effe intelligar: Priorem qui fecerit fimpliciter herodum mentionem, hoc eft, nulla certi temporis limitatione addita: Poftierorem, quo vitæ fui fue, vel donatarii, vel etiam heredum tempus adjecerit, ut in illo priore intelligat unam effe, & vere perpetuam donationem, juxta *l. 3. C. de donat. quæ fub modo, l. 2. C. Theodof. lib. 8. tit. 12. & l. ult. ff. de mort. cau. donat.* quia heredum appellatione, & heredes heredum continentur, *l. heredis appellatio 63. & l. heredis appellatione 170. D. de verb. fignif.* In poftierore vero fit quoque una, at non perpetua, verum quafi perpetuata, & quafi denfioribus donationibus cumulata. Quibus quidem duobus caftus fum poftfuftinianus, in *l. 4. ult. in verb. Tunc ei qui fe perpetuam*, & verbis, *Et quafi denfioribus*. Ubi continuatione ejus exaltifcunque temporis poffeffionem interrupturæ effe dum donationem: ideoque ad finem ufque illius temporis effe unam utpote non fimpliciter ab incerto fortune exitu omnino pendentem, non certos annorum numeros fe adjecifse: Quo nomine ejufdem contextus argumento patet aperte non poffe tunc tot dici donationes, quot illi fint anni: fed ut non poffe tunc propter donationis fuæ limitis certi temporis vitæ adjecti cumulationem cum eo faciendam, quod fperarit potuit longiffimo homini vitæ, quam ita ifiuiufmodi dubio certum annorum fefe lex interpretari falet, *l. an ufusfructus 62. D. de ufufr. & ufufructibus 3. D. de ufu & ufufr. leg.* junfta *l. ult. C. de fponf. & princ. Afric. & ejus. Senatuscons. Orphitian.* neque, inquit, C quia in dubio lex interpretatur difponentes perpetuam magis quam temporalie effecere quod voluiffe, *l. cum quidam 13. §. ult. ff. de Legatis 2. & l. 2. §. ult. C. de ufu. & ufufr. leg.* neque certum id tempus in ifiuiufmodi donationibus loleret aliud, quam longum adjici, arg. *l. emphyteuta 8. in fin. & l. 9. C. de jure emphyt. Novell. 120. cap. 8. Auth. de Ecclef. & principib. Auth. de alienat. & emphyt. novell. 120.* propterea quafi perpetuatas donationes illas in univerfum intelligendas effe non fine magna cum ratione Juftinianum exiftimavit. Omitto quod cum prius locum illum ita correxiffet ille, ut pro *Vel adjecisset* legendum adfiret, *Vel non adjecisset*, ut ex ejus judicio poftierior vocem non poni, fimplicius reponi maluit *Nec*, ut eo magis fervenda videri poffit quo minus a recepto, & vero contextu. Ita ob eam tantum rationem, quæ certa ubique vera, & religio, fed tamen tam hoc, quam illud difconvenit, ut ex his, quæ autem fcripfimus, patere confido.

CAP. XXVI.

ANTONIUS MERCATOR.

UBIQUE tempore poffeffionem, & donationem tum tibi mentem non annumerare. Cum dixiffes in *l. fanciones, §. ult. C. de donat.* hæc verba, § adiciatur tempus vitæ, vel donatoris, vel ejus, qui donationem accepit, hunc fenfum effe: Si quis donationi certum tempus, quo vitam poft mortem donatoris, vel donatarii annua quantitas præfetur, quæ donandi animo in ifiuiufmodi donatis eft, & ego donationem hoc fenfu, nihil effe magis alienum a verbis, quod nemo etiam eft, qui non videat, & tamen offendere veliem etiam non convenire hunc fenfum mens, quam Juftinianus fuiffe dixit, ut proponeret duos cafus, quibus ifiuiufmodi annuæ quantitatis indigeret infinuationi, hac ratione adfuftam, quod hoc fuiffet bito unus tantum non duo ponuntur cafus, te unum eumdemque partiri in duos, quorum uno heredum ex utraque parte fui mentio, altero vero prorsbitur donatio etiam poft mortem donatoris, vel donatarii in tempus certum, quod ego dicebam ipfui aliud effe, quam in heredes donationem pervadere in tempus certum, & hæc dum tacitam facere meantiemus, atque ita hunc cafum non effe aliam ab illo. Ita contra pretendis duos effe cafus, uno quo heredum fafta mentione nullus prorsbitur poffituitor certi temporis fiuis, altero quo heredum fafta meantione tacita, vel expreffa præfituitur certum tem-

tempus, & illo casu perpetuum esse donationem, hoc verò casu, quasi perpetuum, cum fere siue donationis alienatione Iustinianus dicat esse, quasi perpetuum ex tempore appositi, vel omissi ratione, neque astimans re, neque diviſa, quia hac in re temporis adjectio non variat casum. Vſus etiam fum rationibus quas recitas, neque refellis aliter, quam dicens, poſitis, ut fecisti, duobus casibus satis eas refelli: uti vero refellaturi, neque doces, neque ullus videt. Pone duos illos casus quantum vobis. An ideo non potest esse locus iniquitati, & incommodo, quod eventus poſſe accidere, & ſæpe accidat? Quod accidendo eo ipſo anno, quo donatio forte annorum quinque facta eſt, & proxima in annum poſt mortem alienatrix, tam exigue ſummæ infinuatio fuit neglecta? Quid ergo fieret ea fa? & ex hac eventu incerto etiam non erubeſcis dicere eam non pendere donationem, quia, inquis, certum diem habet: quod, eſt manifeſto contra l. 2. fraudem vitat Gaius, Martucine, diſce tandem Iuſtinianum in §. ult. unde in tantum caſum proponere, quo adjecto tempore annua, quæ donationis nulla interpoſita eſt indoles? infinuationem ſecuti §. pen. & unum tantum poſſit, quo non indiget infinuatione, qui eſt de adjecto tempore? Quæ interrogavi, vel denegaturi, aut merito etiam ſubjicitur ex diverſo una illos de non adjecto tempore vtar, ſeu prorogata penitatione in heredes, ut Gloſſema Gregor. interpretes legis refte in §. ult. & Dominus probavit, tui rebiteris, aut hæc non toi, quod nullum eſt, ſed alieni arbitrii ſcientes legere, vel non adjiciatur, aut nec adjiciatur, quid enim interest?

JOHANNES ROBERTUS.

HE nihil nihi aſſum agit, ea quæ ab ipſo dicta iam fuerant, inculcant, non quo eam, quam temere invexit negationem. Juſtinian. verba, & verba convenire contendat, *imſ. ſanctimus*, §. *ſi quis autem talem*, *verſ. ſin autem*, C. *de donat.* (hæc enim ut deplorate cauſæ ſuæ ſpem, quam ex his mutuari poſſe videbantur interpretatione mea, ibi non deos cafus propoſiti demonſtret (quod ego aſſeruerim) ſed unum tantum, & in eo caſu ſubiit iniquitas, & incommodum. Sed ſi ſolum illis argumentis id probare conetur, quam quibus ego abunde ſatisfeceram, non perſpicio. Nam qui neget eum caſum, quo quis annua decem a ſe heredibus ſuis perſolvenda donaverit Titio cuique heredibus ab illo diverſum eſſe, quo annua decem Titio donaverit, quod vivet, & eo amplius tempore poſt ipſius mortem annis præſtanda? Ille ſo prioreſcaſu vere perpetua eſt donatio, ut explicui: hoc vero non eſt perpetua, cum certo tempore poſt ejus mortem ſit vallata: ſed tamen quæ annua decem huic certum pro præſtitum eſt, nec per conſequens ſe omnino ab incerto eventu pendet, ut velut conditionalis, ſingulis annis ejus diei eodem die poſſit fundi ne certæ quæ annuæ donationes, quæ ſint annis ad quos extendaver) ea ut cumulatione illa temporis magna, & opulentior eſſe poſſit, quod perpetuum, & non vitalitium, & idcirco quod deniſſorius donationibus cumulata excedat legitimum modum, infinuatione egeat, ſunt enim hæc ſubtilitiani ſpiritum verba. Quibus verbis etiam videtur, quod de iniquitate querivitur obtaverare, ſi defunctio donatore, vel donatario eo ipſo quo donatio facta ſit anno, cum ea prolata fuerit in annum forte unum ſolummodo, poſt E donatarii, qui deceſſerit mortem exigue forte ſummæ donatio, ea infinuationis neceſſitati ſubjaceret. Non enim tam id quod, ut conſingere libuit, rariusevenire poteſt, attendendum eſt, quam id, quod regulariter ſe omnibus accidere poſſe videtur. Quæ ſi ita ſe habent, quæ affecit ut in plures annos produſta donatio plurium illorum annorum, vel una intelligatur eſſe, vel juxta annorum ad quos porrendatur numerum multiplicatur quippe quod nullo prorſus certo annorum numero annuæ donationi præſcribitur, ea ab interno eventu, ſive (ut Juſtin. loquitur) formæ exitu pendens, coadjutionis eſt, & quod cuique anno hæc conditio inſit, ſi hoc anno ſuperviveret, quo fiat ut cum unoquoque anno ejus dies

A cedat, tot donationes intelligantur, quot anni. At cum certus annorum numerus præſtitutus eſt illi vitæ alterius curriculo (quod ut brevius, ita & produbius eſt quam) non poſſit unoquoque anno tuus donationis dies ordere, nec quidem ejus anni, quod eſt decederet, ſe continuatione temporis certi, & quod eo mortis anno deferre non poſſit, cumulare . Itaque licet perpetua non ſit, eo tamen nomine quali perpetua, utpote eo ad perpetuarum naturam magis accedens, merito a Juſtiniano judicata ſit, proh. *hoc ab ſuis autem talem, verſ. interpretatione autem certus*, hic *non potest fieri*, *ſed ſolum ſi ſuis autem etiam*, & *arg. l. Senatus* 35. §. *ult. ff. fin. reg. & mut. caſu. donat.* & *l. 1. in princ. D. quand. dies leg. cedat.* Et quæ tanta eſt cauſarum (inquiunt) diſſimilitudo tum incommodum ſemel ob id faciendæ apud alia inſinuationis ? cum maxime id præſtet donationis inſinuatio, ut ex interventione claudatur ? Si fraudem vitari queant, nec pro urgenti opportunitate facile quivis ſcribi conſingi, vel id quod vere geſtum eſt, abolere poſſit . Quod infinuationi introducendæ cauſam præbuiſſe optime explicat Conſtantinus in *l. ante 29. C. de donat.*

Quibus caſibus uſurarum nomine creditori pignus reſtituere liceat, & de reprommendo verbi ſignificatione.

CAP. XXVI.

JOHANNES ROBERTUS.

SED videamus, an ſpretus idem communitati eandem illam perfuaſionem *Pel in Nov.*, apud Ulpian in *l. ſolutum* 11. §. *ſi in ſortem* 11. *D. de pignor. act.* Is duo tantum interpretationi, & recepte lectioni defenſionem ſuæ obiicit, alterum eſt, quod hæc hac illius contextus *Pel in uſuras*, prout in exemplaribus omnibus extant, retinemus, & ea non intelligimus de pignore obligato in uſuras duntaxat, ſed de obligato in ſortem & uſuras ſimul, ex eo ſequi, fruſtra poſſe fallaci, *ex falſo propter quod obligatum eſt pignus*, *forum bibliorum*, *ſi quis autem* ſuperviſionem poſſe ſolvere ſtatuta ut unumquæ cauſam obligatum & ſortis & uſurarum . Quod qui colligi inde queat, atque etiam, qui animia abſurditate, ne dicam inſtitia, interpretationi hac adhærere, plane non diſpicio. An enim, cum duos caſus illic nominatim conſtituum interpretatione mea, obſtrictis pignore vi formam voluntatis, vel tantum in uſuras, hæc dabo, colligi ulla ratione poteſt, fruſtra poſitos fuiſſe, eo ſolum propter quod pignus obligatum eſt, pignoratitia actione locum eſſe, cum a pignore caſu ſola forte ſoluta huic locum fit, etiamſi ulnra ſolutæ non ſint: poſteriore vero non aliter quam ſi utrunque ſolutum fuerit? Et vero plane ſtatus & ineptus hic ratiocinandi modus, qua duobus compoſitum poſitis ex eorum uno tantum argumentum ducitur, ut ſcilicet, quod obſcitt, illis adeuiſſo ſteri, ut ſtatus fruſtra reperatur in poſtea ſequente verſic. *Si tamen pignus*. Et quidem ſi verticulus is ſuperiora illa proximè, & immediate ſequeretur (ſubjiceretur, nullo illo interpoſito, id quidem illam interpretationem noſtram in dubium revocaret. Verum aperte reclamat contextus, in quo cum propoſuerit primum illud diviſtet Ulpianus, ſi in ſortem, vel etiam in uſuras obligatum ſit pignus (ut illic probavi ex amplitative intelligi poſſe, & intelligendum eſſe pignus illum *Pel*, ut & in *l. ſi quis* 23. *D. de aur. & arg. leg. & in l. 2. in fin. D. de pignor.*) ne (inquit) *ſolum propter quod obligatum eſt, ſolum habere pignus*. In quo cum dubitari poſſit, an ubi quoque modo ſeque vel nuda tantum pactione in uſuras obſtrictum eſt pignus, illud obtineat, ob id, quod uſura non aliter ex mutuo peti queant, quam ſi per ſtipulationem promiſſæ fuerint, *l. 3. C. de uſur.* ſubdit illud, utroque caſu obtinere, & quo in ſtipulationem, & quo in poſtionem deductæ fuerint, ſi modo pignus, & in eas alterutro modo obſtrictum ſit, ut quamdiu quid ex his debeatur, ceſſet pignoratitia: Eo ſimul indicans, pignus in ſortem ſimpliciter datum in uſuras minime obſtringi, tametſi de uſuris pactionem fuerit ſeu poſtionem conveneriat. An vero hæc ſuperiorum ſimplex repetitio exiſtimanda ? Nec minus perverſa etiam idem ex ſcriptis meis colligit, aſſerere me, multum interteſſe, ante, an poſt pignoris oſtio de uſuris pactionem fiat. Non ut omnia adimuſſim expenda, non alio interpretationem meam recedere comperies, & ſuperiorum contextum cum *l. per rerentiarum*, *C. de uſur.* quam ut conſtituam, ante pactionem de uſuris, ſi pignus ſit ſervati poſſe, ſive in ſtipulam, ſive in poſtionem deductas, ſi pignus ſit ſervatum, & inveniens quoque fuerit obſtrictum, quod probetur *d. l. per rerentiam* 4. *C. de uſu.* Quam legem, quod additorem de uſuris per ſtipulationem ſpondendis interpretationem noſtram eſſe verum reprommendi, quo illic utuntur Imp. Severus & Antonius ridicule a me fieri calumniatur ridiculiſſimus homo, quod ſpondere, & reprommittere, & ſpondere ſignificatur, & poſtum, & nudus conſenſus, & diſtio, & poſticiatio, & contractus omnis alioqui (inquit) minus efficax ponatur, quam ſpondere. Adjecit & Senecam (cum nihil ſit opus) idem ille (qui illiuſmodi conferentiationibus multiciuis habeti cupit) quo plura promittendi, quam ſpondendi verba comprehendi eventicat. Quibus quidem, & aliis, quos citat ſcitis, promittendi, & ſpondendi verborum meatio ſit, nuſquam vero reprommendi. Et ego nuſquam negavi litteram eſſe promittendi, atque etiam reprommittendi, quam ſpondendi ſignificationem ſæpe ſæpius ſtatuo. Illud tantum obtero dixi, argumento eſſe illud verbum Imperatores Severum & Antonia proprie loqui ſolitos, de uſuris per ſtipulationem promiſſis id intellexiſſe, quod hoc reprommittendi verbum proprie magis ad ea, quæ per ſtipulationem promittuntur, in jure referri ſolent, adeo ut nudum quoque reprommiſſionem lex per ſtipulationem factam intelligat, ut in *l. 8. ſtipulationum*, *ff. de Prætor. ſtipul.* Quod adeo neminem mediocriter in jure verſatum in dubium revocaturum credidi, ut quibuſcumbus & compoſitionibus egerit, cum facile id eſſet, ut quidem probatur *d. ſi pignoratitia*, §. *ſi in ſortem*, *ff. de uſur. an. nonnul. l. 1. D. de pignat. l. 2. C. ampliora fi. hypothecæ*, & *l. ſi quis* 23. §. *ſi in ſortem*, *l. 28. D. de uſur. l. 30. verſ. ſi tamen*, *ff. de dam. infect. l. 3. §. quæ to. C. D. mut. legat. cum.* Itaque reprommiſſio ſatisfactioni opponi ſolet, ut illum reprommittendi verbum ſignificet, qui nuda ſtipulatione ſe obligat, in *l. ſatisfactionis* 61. §. 1. *D. de verb. ſignif.* ſatisfactio, & ſtipulationem. Neque tamen, ut inficior in ſententiam ſignificatio, & Delitas Iuris conſultos inniſſorum nonnunquam referri, ut in aliis quoque compoſitis ſignificatum hoc ſuum ſtilum ſeſe ſervare ſi de uſuris intelligamus, & cum hoc ſit, tamen adeò quid ſolvere, quo id extra propium ejus ſignificationem ita ſtipulationem ſuam ſeſe obligaturum, non promittit, juſta *l. in fundum* 10. *verſ. Dabo hes quis aut iudex.*

ANTONIUS MERCATOR.

VIreta Ulpiani, quæ adjecto articuli, Erizm, inquam exceptiſti, ſententiæ meæ quo contraria ſint, in *l. 11. §. ſi in ſortem*, *de pign. act.* hæc ſunt, & in ſortem dumtaxat, vel in uſuras obſtrictum eſt pignus. Quis unquam ſanus, & ſecum ipſe legendo diſcrepans eſt, qui non ſequi quidem de pignore obſtricto in ſortem tantum, non etiam de pignore obſtricto in uſuras tantum, fed de obſtricto in uſuras & ſortem? quod tamen in dubiis, dum ſcripſi, ante intelligi, vel etiam in uſuris, pro in ſortem & in uſuras. Quis etiam quulo verſatus in arte differendi dicturus eſt, quod tu dixiſti, qui mea ante communiſſe ſapientiæ ne pilum quidem habes *Arabiſpice eſſe*, quod Dominus ait, ſubjectis ſtatim his verbis. En ſolum, propter quod obligatum eſt, quo ſingulari modo eam tantum caſum antiquit, quo pignus ob ſortem tantum obligatum eſt, eum omittere literarium, quo eu ſingis contra verba Ulpiani obligatum fuiſſe in uſuras, & in ſortem. Aequum non potuit alterutrum omittere, qui duos conjunxerat ca-

A ſus. At vel omiſit tamen, vel ea verba, En ſoluto, propter quod obligatum eſt, retulit ad utrumque caſum, eſſe ad utrumque, ergo utroque pignus obligatum fuit in unum caſum tantum, non in ſortem tantum, qui ſoluta pignoratitia agi poſſit, altero in uſuras tantum, quoniam caſu, quo id obligaverit in omnem caſum ea verba, En ſoluto non conveniunt. Argumentatur ex verbis Ulpiani, non ut ea dicit, neſcious plane quid dicas, ex uno caſu tantum: non inepte tamen argumentaretur ex uno caſu duos tendi, ſi ea verba ſuperſint, quibus ſe ſignificet, de quo agatur obligatio in unum caſum tantum, puta in ſortem, poſterior non poteſt eſſe de pignore obligato in utrumque caſum, ſed in alterum, ſi ea verba non ponantur ſunt impares caſus, & *æqua*, ut philoſophi loquuntur. Debet ſane & poſterior eſſe de pignore obligato in unum caſum tantum, ſi ea verba ſint, quod & contra ſentio, qui ſoſpitur in ordem *§. ſi in ſortem*, & proponitur his verbis, ſive pignus ſit obligatum duobus caſibus, ſive pignus, ſi tamen pignus ſit obligatum in uſuras obligatione, &c. hoc eſt ſi pignus obligatum fuerit in ſortem & in uſuras ex ſtipulatione, vel ex pacto debitis, aut ſine non quidem judicio, qui ſemel ſupra propoſitus eſt, deinceps ſupervacue proponitur, quod & tu fateris, ſi ea verba ſuperiora non ponuntur tam: Proponit autem eſſe non ſolum ſigare, ſiſi eadem opera negas proximum verbo nomen proximum ſubjecto prædicatum, aut verbi primo proximum eſſe ſequentem. Cogitat ſane ad hoc quæſtionem ſortiunt, quæ tu ignoraveras, copiole explicatus Oſore ſe. Ubi quæ diſtinctio reſcitur inter uſuras, de quibus conveni tempore contractûs pignus, vel autequam pignus contraheretur, & eas, de quibus convenit poſt contractum pignus, cum eam nam eſſe negas impudentiſſimus es. Verbi tua, quibus ſpecialiter explicas, quæ pignus accipias in fortem non teneatur in uſuras, hæc funt. At ecras in his uſuris, de quibus præſtandis, itaque inter a conveniſſet, ut que tunc conveniret, cum res pignoris daretur: eam namque ratione pignus retineri non poteſt. Quoniſo his verbis, de quibus præſtandis, & de quibus poſtea conveniet? has igitur ſeparasab his, de quibus ante conveniſſet ut in his quidem pignus teneatur, ſed non etiam in illas quæ poſtea. Quæ ſi ita ſunt, ſequitur, ut previcimus *d. l. 11. §. ſi in ſortem* 30. *verſ. ſi tamen*, *ff. de dam. infect. l. 3. §. quæ to. C. D. mut. legat. cum.* Itaque reprommiſſio ſatisfactioni opponi ſolet, ut illum reprommittendi verbum ſignificet, qui nuda ſtipulatione ſe obligat, in *l. ſatisfactionis* 61. §. 1. *D. de verb. ſignif.* ſatisfactio, & ſtipulationem. Neque tamen, ut inficior in ſententiam ſignificatio, & Delitas Iuris conſultos inniſſorum nonnunquam referri, ut in aliis quoque compoſitis ſignificatum hoc ſuum ſtilum ſeſe ſervare ſi de uſuris intelligamus, & cum hoc ſit, tamen adeò quid ſolvere, quo id extra propium ejus ſignificationem ita ſtipulationem ſuam ſeſe obligaturum, non promittit, juſta *l. in fundum* 10. *verſ. Dabo hes quis aut iudex.*

ANTONIUS MERCATOR.

VIreta Ulpiani, quæ adjecto articuli, Erizm, inquam exceptiſti, ſententiæ meæ quo contraria ſint, in *l. 11. §. ſi in ſortem*, *de pign. act.* hæc ſunt, & in ſortem dumtaxat, vel in uſuras obſtrictum eſt pignus. Quis unquam ſanus, & ſecum ipſe legendo diſcrepans eſt, qui non ſequi quidem de pignore obſtricto in ſortem tantum, non etiam de pignore obſtricto in uſuras tantum, fed de obſtricto in uſuras & ſortem? quod tamen in dubiis, dum ſcripſi, ante intelligi, vel etiam in uſuris, pro in ſortem & in uſuras. Quis etiam quulo verſatus in arte differendi dicturus eſt, quod tu dixiſti, qui mea ante communiſſe ſapientiæ ne pilum quidem habes *Arabiſpice eſſe*, quod Dominus ait, ſubjectis ſtatim his verbis. En ſoluto, propter quod obligatum eſt, quo ſingulari modo eam tantum caſum antiquit, quo pignus ob ſortem tantum obligatum eſt, eum omittere literarium, quo eu ſingis contra verba Ulpiani obligatum fuiſſe in uſuras, & in ſortem. Aequum non potuit alterutrum omittere, qui duos conjunxerat ca-

locum adferre, id confarcinare vocas. Cum iſtis confarcinationibus Dominum meum multiſcium, ut loqueris haberi cupere ais. Sic ſane, ut eſt, cupit haberi mata Ἀξίοχίων & Ἀρίθαϛελων, Cupit eſſe bonus, utilis, verus & fidelis juris interpres, ſimul & haberi, aut ſi non eſſe, nec haberi. An poſſemmo cum eodem argumento uteris, quo uſus es apud XVIII. Reprouittendi verbo in legibus quibuſdam ſignificatur ſtipulatio: ergo & in l.a. de uſur. quod ſtipulatione ſe obtuliſſe dicitur Gaius, videtur de uſuris ſtipulatis petere. Velles tibi obiter dicta dari. Daremus omnia, quoniam omnia ſunt, quali obiter dicta. Si quid omiſi, Lorarii ferre opem, & agere. Sed quid ſi, ſi quod ex Alciato probat reprouittendi verbo ſignificari ſtipulationem, ac ſi indice primo hujus rei, quo nos uſſima erat.

JOHANNES ROBERTUS.

ET hic quoque quid aliud, quam aſſum agis? Certe adeo nihil ſophiſtico ratiocinationibus fuit urget, ut vel in ipſius cauſam propediem commodo mediocriter ſalleret in juris lectione verſatos, judices mihi non recuſem. Primum nec exoptiori, nec adeci attendiſti eram, ut clarumuitur me eius mentem in remerando, & corrumpendo ſubſequo. Legat iterum mea, & intelligat, ſagaciori intenſe, eam addidiſſe me nunquam. Deinde ineo, quod repetitis ex libris Interpretæ lectionis verbis mihi probare conatur falſo me poſſe negare diſtinctionem a me adhibitam inter ea ſubſtra, de quibus tempore contendius, & illos de quibus non contendit, fubſidat paulum ſervidior que bilis, & fedatior fallus expendat me quidem intellexiſſe, ſimpliciter me fuiſſe dicturn, interreſſe multum, an nate, an poſt pignoris obligationem paſtio de uſuris prælandis fiat: quæ verba indicant non ſimpliciter me id dicere, & quemadmodum exadverſarius tendere, ſed non alio, quam ad ipſius (quinobilis reſpondebam) fenteutiam referre voluiſſe (quippe qua in ſpecialem, & in nullius momenti diſtinctionem incidiſſem eodem ipſo loco exigi, eoque referre contendit, l. 4. C. de uſuris) arguunt, quæ paulo poſt, & conjuncta oratione ferie, non aliter promiſſas retinquit, quam ſi eſſet pecuniæ ſignificant, quam ſi pignus nominatim, & in eas quoque fuerit obſtrictum, quod prob. l. 4. Ait illum diſtinctionem, quæ obſtabat prius a me relatam, ſed non ſatis, ut mea ſententia fuiſſe patet, in quo non fuerit nominatim pignus obſtrictum, ſed quæ ſimpliciter poſſione promiſſe fuerint, non autem pignore, & in eas quoque non obligato. Ita quibus non aliter unquam ſenſi, quam plurimum interreſſe, an tempore, quo res pignori data eſt, aut ante de iis præſtandis quid actum conveniſſet, an poſtea? Expendem illo caſu, ex conſequentis ſortis, & in uſuras quoque illas pignus eatenus obſtrictum intelligi, ut earum non ſolutarum nomine creditori retineri poſſit, ut ſuperiori caſu, ubi vero poſſeſſore non liceat, idque comprobari l. 4. Quod duabus locis illo noſtro Receptæ lectionis lib. 1. c. 12. ſentiam, erat. Deteriſſe ſi, ut ab alio in eam rem, alienare ullam dejerarum eſſe, cum nuſquam toto illo capite dixerim, quæ (malum) non iam impugnegata, ſed falſata in hoc eum agit, ut deſurium mihi obiectet? Et quid fuit ut dejeraſſe me confugeret, aut iterum verba mea repetaret, cum illud, etſi deteraeum, nunquam eraminum aperte profiteat, ex quem aliequi, aut noluit, aut non valuit modo?

Extremo adhuc atrocius inſultat, quod quo loco ambigat ſcripſerit, & *mutuo eſſe pecuniam, quam ſpondere*, ſic acuperim, quid ſcripſiſſet, & intelligeſſet, *aliquid minus eſſe promittere, quam ſpondere*; ac cum inde id eum voluiſſe exiſtimarim, latiorem eſſe promittendi, quam ſpondendi ſignificationem: ille contra in eam partem ambigua illa verba accipere & exclamat, ut ſignificent minus eſſe promittere, quam ſpondere, & id hac (quaſi qui non conſuleſcit) mire exultans, quibus potest mordacibus diſſeruit, maledictis, & probris aut virulentiſſime adlatrat, & impetit. Sed illud omnes, quo fele tantopere attollit, quaſi me obſtrictum in angultias redegerit, quorum ſpectare dicet? quidve ad illud, quod quæritur, ſpectare? quippe refellendum, quod urgemus, ſpectare? quippe refellendum, quod urgemus, quæ loco volui, Repromittendi verbum proprie magis ad ea in jure referri ſolere, quæ per ſtipulationem promittantur, quo tradatur a nobis extremæ partis *d.l.a.* interpretationem comprobatam. Sed quod obiter id me diuiſſe aiſeri, hoc eſt curium, & aliud præcipue agentem, nec in eo immorari voluiſſem, id vero me quali diſſi veniam petentem dicit: quaſi ego curiuſve eam ſummiam reponi ſtudiam. & in illis inanibus ventilandum ſe nactum arbitratus, mirum in modum ſibi placet. Arcamus cupit, inquit, eſſe bonus, utilis, verus, & fidelis juris interpres, ſimul & haberi. Quis enim iſta ſcribentem non laudibuſari putet, quam ſerio nam ſegere credat, cuius ſcripta, dicta, factaque omnia, his ſtudiis omnia refpirant. Faxit Deus Optim. Max. ut tam illud prius vere, & ex animo cupiat, quam hoc ſolum poſterius animoſe indignifque modis capat.

Non eſſe neceſſe Gordianum reſcripſiſſe in l. unic. C. etiam ob chirog. pec. pig. *tenuit paſſe, de duobus ſcribis intelligi.*

CAP. XXVII.

JOHANNES ROBERTUS.

SUPERIUS caput jam exaraveram, cum recens prodiit dierum. Ea eadem audoris ſpecies, ea mens, ea ratio non illud aſſerit quippe. *Vel in Nec* mutandum eſſe *in d.l. ſi in ſortem*. Verum ut plane mancum deſtitit dicere. Illud præſtare, ſortem non definendi eſſe ſorte verum illam ipſius emendationem, poſſea non tantum agnoſcit nihil eſſe mutandum, ſed & ex diſſidio libri id confirmat (in quibus nihil ex receptæ lectione mutetur) & ex ratione l. 4. *C. de uſur.* hoc eſt, ea quæ poſſeſſionem illam ejus emendationem, in qua non ſit, impugnabantur. Et tamen refellitur non ratio, qui quod verum plane hic agnoſcit, humaniſſime docuerim. inde vero deditionis illius ignominiam egregio aliquo ſtudio ſe ſuſtinere contendens, perſpicuum Gordiani reſcripti l. unic. *C. etiam ob chirog. pec. pign. tenetur paſſ. de* explicare adgreditur, ut *duobus ſibi omnino poterit* id tantæ cauſæ ſatis eſſe non ſit, quod Gordianum de duobus tantum fortibus loqui interpretatur, hypotheearia quippe, & chirographaria: & quod fit ea ſimplicitas res, & nova obligatio, ea ſolum ratione pignoratæ eſſe ait. Quam perſpicax hominis ingenium, qui dum finem tantum illius reſcripti in explicat (ut quidem erat poſtremo parti illi accommodatus poteſt) non difficit anteriora ejus verba cum ea ipſius interpretatione pugnare, cum quo loco generalem illius reſcripti ſententiam propoſuiſſet Gordianum, quamvis omnino pecuniam, quæ ſine pignore debetur, ita eſſet complexus. *At ſi in pignore fortes conſtituta, niſi ea quoque pecunia reſtituere debeat debitor, nec ſine pignore debitor, nec ſine fortibus propter exteriorem dali metu non cogetur.* Quod generaliter propoſitum exinde accommodat quæſtioni, de qua fcribit, in qua quærebat de chirographario debito, & ſimul alio, quod ſub pignoribus debebatur. Non fruſtra igitur diſquiri ibi ſolet, cur in eo, quod ſine ratione debetur, aliud intereſt, quam in religuis ſive principaliter, ſive accelſorie debitis, quale acceſſorie debitum poteſt eſſe alia cauſa, ſive cauſa tuti. Atqui ut illi non admittat, an vel propter impenſas in re pignori obligata factas, vel eo, quod propter illum rem intereſt, vel alterius rei pignori data, & vel dare creditorem retentionis locum eſſe iuſtificari poteſt? prob. *Ifi neceſſarios in prine. & §. 1. ff. de pign. act.* atq. *l. ſi fervus communis §. ſy his ritam, § de pignor. act.* Quem ſi ſem ad ſortem alteram chirographariam referri nulla ratione poſſunt. Nec eſt, quod argumento ex ipſa tituli ſu-

lius inſcriptione dudo, qui exiſtimet illius fententiam a *ver. ex. de uſur.* ab illis plurimum diverſas, quæ propter pecuniam mutuo datam exiguntur: quas quod debitorum ſubſtantiam hirudinum inſtar ſenſim exugant, & apud nonnos bonos odioſas ſemper fuiſſe, & in jure hoc noſtro eſſe cenſeo. Quod ſi nimius ipſis nominatim veteri lege expreſſum minime comperiatur, at ei ipſi, & effectu aliter & quæ reſtatum reperiri contendo, & quidem eo, quod ad certum & exiguum modum arbitrium rediuſtum, non autem arbitrio cuiuſque relicta, neque diuturnum tempus poſſunt, ut aut ſolutæ ſortis renovationem ex iis præteritis ſocere concedius eſt, atque etiam in multis ſæculi leges veterum, neque nili certiſſimis cauſis admittunt. Quæ quidem fumme eſſet intorpoſita, eas præſtari voluerunt; neque ab omnibus, *Lud. Roſcher. de Anat. lib. 2. c. 6. n. 10. & ſeq. Carpz. de uſur. prob. 2. cauſa n. 5. & ſeq. Struv. Exercit. 20. th. 20. & ſeq.* Quibus omnibus *Ifi ſervus ſtipulatione, arg. Leonis §. ſi ſervus ſtabit, in princip. D. de uſur.* illud quoque corollarii loco adjungam, quod Cicero, lib. 1. *Offic.* refert, quem Cotta Maiore quæreretur, quid maxime iure familiari expediret, reſpondiſſe, Bene patere: Quid ſecundum, Sitis bene patere? Quid tertium, Bene vellere. Et cum ille qui quæreret, diſſiſſet, Quid ſenatori? cum Cotta, Quid hominem, inquit, occidere?

ANTONIUS MERCATOR.

ATRis aſtendi ſuperiori capite, quam ſit inanis & nulla ratio, qua tu conaris tueri vulgarem ſcripturam *d.§. ſi in ſortem*. At modo ſuppetias venit tibi in ipſe in quem agis, & Oldendorpius, rationem probabilem aſſert, qua eas defendas. Tu dolens, quod ea tibi in mentem ante non venifſet, ejus te doctorem eſſe profiteris nefcio quo ore: nam neminem unquam, quem quidem ego, tuæ hic ante nonquam venerat in mentem, neque id, quod nulla ratione conſtare poſſit, ſed ſolum ſi ſola ratio haec, vel ſi unum, ſi accipienda eſſe, vel in ſortem & in uſuras, quod plane eſt nulla ratione. Probabilis autem illa ratio, quam ipſimus approbat, quod Dumulandum ait, ut ulcus chirographarius pignoris retentio non eſt, ut conſtat ex *l. 4. C. de uſur.* ita dici poſſe, nec obſtrem chirographarium ſignoris retentionem, ut ſuperius demonſtratum eſt, & hoc velle Ulpianum in *d.§. ſi in ſortem*, vel *in uſuras*, & poſſe non non moveri Conſtitutione Gordiani, *etiam ob chirog. pec. C.* Quæ ſententia ſi nova & ſingularis Conſtitutio ſtrictius accipienda, & fuis cancellis concreenda eſt: hi vero fane de pignore tantum accepto in ſortem alterius, ac poſſit pertinere, ut aliam ſortem chirographariam, non etiam de pignore accepto in uſuras dunteaxat, ut poſſit retineri obſtortas chirographarias. At tibi haec ratio non eſt probabilis: nec eſt mirum, ſi ea, qui obſervabas, & pertinaci tibi impedimento eſt, vel quia tu literas homo nifi Lorarii adhibeantur, *ἐ ἀνοὶ γαὶ ἐν ἐμοὶ γαὶ, ἀκ ἀμμὶ ἐ γράμμα*. Lorarii adeſte. Cautionis nam humanitatem fibi familiariſſimo argumento. Pecunie nomen generale eſt: ergo & in tit. *Etiam ob chir. pec.* &c. in conſtitutione ea univerſali pignoris retentionem eſt, ut non fortem comprehendat, fed & uſuras, quamvis Conſtitutio ſpecim ponat in forte tantum, nempe mutuæ pecuniæ. Quod ſi chirographaria pecuniæ appellatione fignificari ait pignoratitiam pecuniam: quibus verbis ; nempe hic, Chirographaria pecunia appellatione, ea omnis ſignificatur, quæ quomodocunque ſit, pignore debetur. Ut ſcribat, fine pignore, vel notet falcem in errariis, quod non ſecit, ſoris fubſigiet.

Idem neque pecuniam debitam ex cauſa interceſſionis, vel contraria adione pignoratitia, eſſe ſortem. Nefcio quid ſit ſors; nefcit ſortem id omne eſſe, quod non eſt uſura, ac capitalium, & Horatio caput, aut ſi pecunia debita ex cauſa interceſſionis, vel contrario iudicio, non eſt ſors, quod eſt igitur? Uſura certa non eſt: quid igitur? Acceſſio, inquis. Atquin acceſſionis acceſſio eſſe non poteſt, *l. heres, §. ult. de pact. her. Lucque, de uſur.* & tamen

contrarium judicium ufurarum acceſſionem admittit, l. *A contrarium*, cod. tit. *l. 3. de usur. jud. tut. l. 1. Camerad.* Et in *

metalli, vel in miniſterium metallicorum ad tempus damnatos capite non mimui, quod eſt contra *l. captiuitatis*). Quo pacto, *de pœnis*, quæ his comparat damnatos in opus publicum *Diuus*, *de pœnis*, quos conſtat pari medium capitis diminutionem, *l. ſine quidem*, *eod. l. 2. C. eod.* fed tu ab eo minutionem, *l. Diuus* quidem

phurariam damnabantur, tametsi neque calx neque sulphur metalla sint, tamen metalli magis quam operis publici hæ pœnæ esse dicuntur ab Ulpiano, quo simul, & aliqua ratione operis publici pœnis includi arguit dictio, magis, quam adjecit *in d.l. aut damnum, §. in calcariam.*

Comprobatum denuo, Paulo neque quicquam detrahendum in l. qui servum 33. in fi. *neque quidquam addendum* l. quoties 40. in fin. ff. de oblig. & act.

CAP. XXIX.

JOHANNES ROBERTUS.

QUID aliorum scripta apertissime calumniari, quid scientem, videntemque mentiri sit, nescio, si id a se admissum inficiari ullo modo potest, qui suaviter adeo refert, ea ratione illud me reprehendere, quod contra exemplarium omnium fidem negationem Paulo detraxerit *in l. qui servum, in fin. 33. ff. de oblig. & act.* quia in specie illic agitata simplum, qui vestimenta commodaverat, non sit consecutus, si non, & pœnam consecutus sit: cum adeo illic abfuerim a pœnæ mentione, & rationis nostræ ad pœnam relatione, ut contra totus in eo fuerim, ut assererem, id quod propter triginta dies ex legis Aquiliæ actione retrosum computandos res pluris est, pœnam simpliciter non esse, sed accessionem, quæ neque simpliciter in pœnæ fructuumve, aut usurarum, aut etiam diversi alterius simpli appellationem cedat, aut duplum sesquiduplumque constituat, sed ita cum suo simplo conjuncta sit, ut ab eo divelli, aut nomine, aut alia ratione nullo modo possit, ut neque etiam simplum ab ea, habita legis Aquiliæ ratione. Et hæc quidem ipsissima sunt, quibus usus sum verba, nec aliis sententiam nostram referre volui, quo apertius ejus calumniam detegerem. Comprobatur illud ex eo, quod Ulpianus *l. 2. vers. Item quæsitum, ff. de privat. delict.* alterius æstimationis esse legis Aquiliæ actionem ait; alterius condictionem ex causa furtiva: quia ea, quæ legis Aquiliæ sit, eam æstimationem complectatur, quanti eo anno plurimi fuit: condictio autem non egrediatur retrosum judicii accipiendi tempus: sed ita, ut utraque æstimatio, quatenus unius rei est, nec pluries persolvenda, una sit, non duæ, ut diverso illo casu initio ejusdem l. qui servum, agitato, quo & Aquiliæ, & injuriarum agi potest, duas æstimationes esse dicimus, aliam damni, aliam injuriæ, quarum alterius condemnatio, & solutio alteram non minuat, juxta *l. 5. vers. & ideo, ff. ad l. Aquil.* Verum in specie *d. §. item quæsitum*, & similibus, illud quod ex lege Aquilia eo anno plurimi fuit, non aliud, quam æstimatio est: cui quidem relatione facta ad condictionem furtivam, aut commodati, aliamve actionem, ex qua æstimatio minor fiat, aliquid accedere dici possit: sed ita tamen, ut quoad legis Aquiliæ actionem tota ea actionis illius simplum sit, quod quandiu subductum non est, æstimationis petitionem remanere constet: sic tamen, ut ex lege Aquilia posteriore loco agens eo minus consequatur, quod ex causa commodati quasi ejus simpli partem sit consecutus, juxt. *l. unde quæritur 7. in fi. ff. commod.* Eo autem simplo plane subducto, hoc est, quale ob triginta illos dies retro connumerandos amplius esse potuit, ea legis Aquiliæ actio locum non habeat, juxta veriorem (quam asserui) Pauli lectionem *in d. l. qui servum, in fin. eo loco*, ut similiter, & in aliis multa paucis verbis comprehendere soliti. At enim dices, idipsum, quod pluris ex lege Aquilia res æstimatur: & retrorsum quanti plurimi, vel in 30. dieb. vel eo anno fuit, attenditur, pœnæ imputatur, ex quo pœnalem illam actionem esse creditum referat Just. *in §. his autem verbis, de leg. Aquil. in Instit.* In quo non quidem inficier, in odium, & pœnam ejus, qui damnum dederit, id constitutum, ut ita temporis anterioris æstimatio quanta fuerit, attenderetur, quemad-

A modum, & in condictione furtiva id, quod unquam res plurimi a furto commisso fuerit, in odium, & pœnam furis spectari dicimus, ut & in eo, quod certo loco dari promissum est, rei æstimationem ob id, quod destinato ad id loco soluta non sit, augeri, aut etiam id, quod interest peti, in pœnam rei fieri dicimus, atque pœnam nonnunquam vocari comperiemus: neque tamen, ut vere pœna sit, sed tantum, vel rei, vel ejus, quod interest æstimatio, quæ aliam a sortis obligationem minime constituat obligationem: prob. *l. ult. in verb. quam ex pœna, & ibi Gloss.* juncto arg. *l. centum Capuæ 9. ff. de eo quod cert. loc. l. in re furtiva 8. ff. de condict. furt.* Proptereaque id subindicans Justinianus dixit, ea ratione creditum fuisse pœnalem eam legis Aquiliæ actionem esse, quasi id ita habere certo adfirmare subveritus *in d. §. his* B *autem verbis*, ut quidem ejus, quod aliis locis pœnalis hæc actio dicitur, ratio alio referri potest, quippe quod adversus inficiantem crescat in duplum, cujus alterum simplum totum vere pœna sit, *l. inde Neratius 23. §. hanc actionem, & §. hæc actio, ff. ad l. Aquil. l. 4. cum l. seq. C. ad l. Aquil.* Ideoque ea non plane pœnalibus annumerat Justinian. sed ob diversos illos respectus mistam constituit *in §. ex maleficiis, de act. in Instit.*

Ex quibus, & reliqua, quæ inde lepidum caput pari suavitate falso nobis adscribit, & quo conjecta in ipsum argumenta (quæ refelli non posse sibi conscius est) alio detorqueat, concise involvens congerit, qualia sint, etsi hic finem fecero, facile agnoscet, qui & illa mea, & ejus scripta expenderit: ut quod novam me istam regulam constituere cavillatur, Subducto principali accessionem C non remanere. Quod mihi falso tribuit (nec enim id dixi) sed illud tantum, ex illa ejus ratione, qua contendit simplo subducto legis Aquiliæ actioni locum esse: id effici, accessionem subducto suo principali remanere, adversus juris regulam *l. cum principalis 139. ff. de reg. jur.* Sicque contra illam juris regulam id fieri dixi, ut non alia nova regula ulla a me in eo illic constitui dici possit. At regulæ illius legis eam mentem non esse contendit, eoque id probare tentat, quod in multis operosius ab eo congestis subducto principali remaneat accessio. Cujus quidem rei ejusdem regulæ verbis admonemur, quibus idcirco adjecta est nominatim dictio *plerunque*, ut indicaret perpetuam non esse eam regulam, & in multis, dum exceptionem patitur, cessare. Quod & ego ibidem adscripsi: neque tamen, ut idcirco ob exceptiones aliquas, D tametsi non paucas, illam regulam non esse, & eo, quo eam retuli, non pertinere inde evicerit: cum non tantum regulam esse probetur *d. l. cum principalis, & l. nihil dolo 72. in fin. ff. de reg. jur. l. 2. ff. de pecul. leg. §. liberis, de vulg. & pupil. substit. in Inst. l. si sub impossibili, & l. si debitori, & l. si a reo, §. ult. ff. de fidejuss. l. si is quis pro emptore, in princ. & l. si quis bona, ff. de usu cap. l. & Attilianus, ff. de servit. rustic. præd. l. ex parte, §. duos, ff. famil. ercisc. l. 2. & l. 4. ff. de penu leg.* Sed & eam illo pertinere, ut principali quoque actione non subsistente, nec quoad accessiones quoque actio supersit, de iisque minime quæri possit, prob. ex Justin. *in l. cos 26. in princ. ff. de usuris.* Eodem referri potest *l. terminato, C. de fruct. & lit. expens.*

Captiosius etiam exinde argutatur, ut persuadeat ver- E ba illa *id consequatur*, nullum aptum sensum admittere apud Paulum *in l. quoties 40. ff. de obli. & act.* Ideoque locum illum negatione (quam solus perspicax homo invexit) carere non posse, atque ibi legendum esse: *Nihil consequatur*. Argumenti autem sui fundamentum præcipuum hoc jacit. Consequi (inquit) est sententiam consequi; idque probari somniat *l. si prætor, §. pen. ff. de jud. leg.* Legat iterum, & quantumcunque pervicax, & retorride homo fateri cogetur, quoad rem istam non aliud eo loco probari, quam illum, qui dolo, & falsis allegationibus sententiam obtinuerit, eo modo sententiam consecutam; nec ex eo posse inferri eum, qui rem consecutus dicitur, eam ideo per sententiam consecutum intelligi, ut quidem constat aliis modis nos quid posse con-

sequi, ita ut tam qui per sententiam, quam qui alio quovis modo, puta traditione ei a volente facta rem obtinuerit, is simpliciter eam consecutus dici possit. Omittantur ineptæ cavillationes, quibus sciolis tantum imponi potest: rem ipsam acu expendamus, & hic nihil sibi repugnans me scripsisse quisque, vel mediocriter tantum in jure versatus, & ingenuus agnoscet, Sic intelligo. Cum ex eodem facto duæ competunt actiones, ex quarum una, cum actum fuerit, fieri queat, ut ex altera plus ferat actor, quam priore judicio obtinuerit, tunc ea agi potest. Quod si aliter contingat, ut posteriore loco agens non plus, sed tantundem solummodo, aut etiam minus obtinere possit, id tunc, nec aliud consequatur. At simpliciter nihil eum consequi (juxta id quod vult legi) absurde diceremus, cum jam sit aliquid consecutus. Ceterum, inquit, si id posteriore judicio consequitur, ut B Pauli verba, quæ retinemus, significant, bis idem consequitur. Bis igitur eadem de re judicium fit, & ita in Paulo acumen quæritur, ubi nullum est acumen. Imo vero in te, in quo hic (si non tergiversaris) nullum est, desidero, & quod vere in Paulo cum sit, concoquere non vales, explico: quippe tunc id quod tantundem, aut etiam minus est, & ex posteriore judicio eum consequi interpretor: non quod bis idem obtineat, sed quod duabus actionibus exigere potuit, id iisdem actionibus velut intra se mistis, consequatur, atque etiam id quod ex prima consecutus fuerit judex velut in posteriorem deducat, & si quid in hac plus est, in hoc reliquum condemnet, ut ab eodem Paulo pluribus locis expressum est, *in d. l. qui servum, in verb. illæ intra se miscentur, & l. 1. ff. arb. furt. cæs. & l. 1. ff. vi bon. rapt.* Atque ita intel- C ligimus tunc hoc minus eum consecuturum ex posteriore, quam priore sit consecutus, *ex d. l. unde quæritur, in fi.* non quod tunc illi iterum id sit præstandum: verum ex isto judicio deducendum: sed ita, ut cum & ad id judicium istud competere potuerit, & hoc quoque judicio idipsum consequi intelligatur, quasi mistis intra se duabus actionibus. Neque ut id toties fieri dicendum sit, quoties ejusdem facti nomine plures actiones competunt, cum alterius electione altera sæpius tollatur, *l. in rebus 38. §. sive autem, D. commodati.* Sed tunc tantum: ubi ita competunt, ut separata & diversa cujusque harum ratione fiat: ut altera amplius quid obtinere queamus, *ut in l. 2. §. item quæsitum, D. de priv. delict. l. sed si ex causa 47. D. pro socio, d. l. 1. D. vi bon. rapt. l. prædia 29. D. de act. empt.* Non tamen ut propterea plus nos D inde consequi semper continget, cum is casus evenire possit, in quo istiusmodi actione minus, quam alia priore loco instituta consequi valeamus: puta si rem nobis furto abhinc mense ablatam, in qua etiam damnum datum sit, non pluris toto anno, quam hoc mense fuisse contigerit: quod cum in executione tantum posterioris sententiæ super legis Aquiliæ actione latæ constare possit, cum ea sententia in rei æstimationem quanti plurimi triginta diebus, vel toto anno retro computandis condemnatio fiat, non ideo minus interim sententia subsistit, quantumvis ipsius executione, non in majorem summam æstimatio vi illius fiat, quam eam, quæ jam facta, & quidem soluta forte jam sit, nec minus tamen, quousque de eo constiterit, sententia vim, & effectum obtinebit. Neque novum id in jure, neque in hac tantum re obti- E nere existimandum, cum & in aliis actionibus omnibus, quæ ad id tantum quod interest competunt, idem sibi locum vindicet: ut cum ex his condemnatio in id quod interest facta fuerit, cujus taxatio non nisi post latam sententiam fieri possit, ut prob. arg. *l. qui restituere, ff. de rei vendic. l. 23. §. si per venditorem, l. emptorem 11. in pr. & l. si sterilis 22. §. cum per venditorem, ff. de act. emp.* dum ea a judice fit, nihil interesse comperiatur: sicque nihil inde is, qui vicit consequatur. At interim quis sententiam minime substitisse, & jure latam fuisse dixerit. *Text. est express. in l. si quis, ab alio 13. in princ. ff. de re judic.* Itaque eo casu verissime & aptissime dixit Paulus, tunc id consequi actorem, quod tantundem, vel mi-

A nus sit, utpote eo, quod priore actione fuerit consecutus, ex ista posteriore detrahendo: ut tamen & propter hanc quasi duabus actionibus mistis eandem summam illum consequi intelligamus, *d. l. qui servum, d. l. 1. ff. arbor. furt. cæs. d. l. unde quæritur, ff. commodati.*

ANTONIUS MERCATOR.

HÆc verba *l. 34. in fin. de obl. & act.* quia simplo accedit, & simplo subducto locum non habet, ut ostendas te non ita excepisse, ut Dominus breviter strinxit, quia simplum non est consecutus, qui non & pœnam consecutus est, profers verba tua, sed mira calliditate alia quædam verba tua, non ea ipsa quibus id expressisti,
„ quæ sunt hujusmodi. Paulus, inquis, sic intelligit, li-
B „ cet rei æstimationem actor commodati actione conse-
„ cutus sit, tamen habita ratione legis Aquiliæ actionis
„ eum non posse dici consecutum fuisse simplum, si in ea
„ amplius sit propter xxx. dies: quia non tale simplum
„ sit consecutus quale oportuit, quod, ut paulo post sub-
„ jicis, si consecutus fuisset, lex Aquilia locum non ha-
„ beret. Hæc tu verba, quæ sola interpretationem tuam efficiunt, callide supprimis, & profers alia, quæ ad eam interpretationem adhibuisti, non quibus interpretationem ipsam ad effecisti. Illis autem verbis quibus rationem Pauli interpretatus es ex animi tui sententia, quæso quid aliud vis, quam quod Dominus te velle dixit, ideo simplo subducto actione commodati remanere legis Aquiliæ actionem in eo, quod in repetitione xxx. dierum amplius est, quia non videtur actor simplum consecutus, C quod actione legis Aquiliæ continetur, qui rem, vel rei tantum æstimationem non etiam pœnam consecutus est: nam insanis, ut opinor, dum his verbis, quæ sola protulisti contendis id, quod amplius est in actione legis Aquiliæ, non esse pœnam simpliciter, sed esse accessionem simplo cohærentem atque commistam. Perinde enim hoc est, ac si diceres actionem legis Aquiliæ non esse pœnalem simpliciter, quæ simpliciter tamen & præcise in jure dicitur esse pœnalis, *l. 22. §. hanc actionem, ad leg. Aq. §. his autem, Instit. eod.* non esse quoque mistam, tam pœnæ, quam rei persequendæ, ut est in *§. ex maleficiis, Inst. de act.* id est, quæ cum pœna sua rem retrahat, sed accessionem ei inesse mistam rei. Est accessio ergo. Sed cujus nominis accessio? Nullius, inquis, quam tu mihi accessionem ostendes similem ullam, quæ nomine vacet? nullam D possis: & hanc quoque non possis negare, ut esse, & nominari pœnam. Ulp. *l. item Mela, §. sed si plures, ad leg. Aqu.* Ex lege Aquilia, inquit, quod alius præstitit alium non relevat, cum sit pœna. At non pœnam simpliciter, inquies: quid igitur? pœnam & accessionem, quod Ulp. non adjicit. Et peto, an quod hæc pœna sit accessio, quia scilicet accedit simplo, ut ait *d. l. 34. in fin.* ideo minus est pœna simpliciter. Hoc commutas aliter, & dicis non esse pœnam vere. Mutas simpliciter in vere: quo genere, cur non dicas, & in actione vi bonorum raptorum triplum non esse pœnam vere: nam qua ratione ea dicitur mista in *d. §. ex maleficiis*, & persequi partim rem, partim pœnam, eadem e vestigio ibidem dicitur actio legis Aquiliæ esse mista, & utrumque persequi. Plus audes, actionem legis Aquiliæ vere pœnalem esse eam tantum, quæ in in- E ficiantem datur, qua in re nisi credis auctoribus juris, quasi admisso majore flagitio, remittam te ad doctores tergi alieni peritiores, simulatque ut pœnam luas stultitiæ, quæ te compulit ad dicendum actionem legis Aquiliæ mistam dici, quod modo vere pœnam persequatur, modo non vere, id est, quod modo in inficiantem instituatur, modo in confitentem: rejecta satis aperte ratione Justiniani, qui eam mistam esse ait, quod rem & pœnam persequatur: quæ etiam stultitia te compulit ad dicendum dari quidem actionem legis Aquiliæ in odium & pœnam rei, sed non esse pœnalem magis, quam condictionem furtivam, in qua res æstimatur quanti plurimi fuit a tempore furti commissi, vel aliam actionem, quæ datur in quod pluris interest: in quo sermone erat dolus & captio ma-

manifeſta, quia his actionibus poteſt dici poenam conti-
nere ex parte rei tantum: quod res pluris aeſtimetur, non
ex parte actoris, quod rei ſolius intereſſe fit. Adhuc
legis Aquiliae, quae continetur poena, poena eſt ex parte
actoris, & ex parte rei: quia poena, quae judicio incidit non
pertinet ad aeſtimationem rei, qua de agitur, qua de cau-
ſa conditione futura perſequi aeſtimationem quanti res
plurimi fuerit a tempore furti commiſſi, *inſt. l. de emol.*
func. poen. ex. emol. non eſt perſequi poenam: adhuc ac-
tenus legis Aquiliae extra rem perſequo aeſtimationem quan-
ti res plurimi fuerit in xxx. dierum tempus ante deli-
ctum commiſſum, plane eſt poenam perſequi.

Quid vero eſt, quod in Actione legis Aquiliae noſtram
ſententiam non nomine ſingulari tueamur? quia hoc te
docuit *inſtitutio*? Si ſimplaria eſt actio legis Aquiliae, non
eſt igitur miſta. Si tota, quod in eam vertit Simplum
eſt, ergo non eſt miſta, ubi legis Aquiliae ſimplici appellatione con-
tinetur poenam? Simplum eſt res, free ita ſolu, aut inte-
gra. Quae ſimplici ſubjecta accedit res, non eſt poena ſed ae-
ſtimatio. Puna quod ſimplo accedit res, poena eſt, genus
tria. Una, inquit, eſt eſtimatio actionis Aquiliae: ergo
totum, quod in eam venit ſimplum eſt: vitioſa collectio.
una enim eſt eſtimatio, ſed multa non ſimplicia. Ita enim
ſia ſint quae ne non abhorreat hoc verba *dl. 34.* quia ſim-
plo accedit, & ſimplo ſubducitur locum non habet, ſic in-
terpretandum, quia licet aeſtimationi accedat, quod am-
plius ex lege Aquilia competit, & ſubducto omni eo, quod
venit in aeſtimem legis Aquiliae, adhuc legis Aquiliae lo-
cum non habet, variae accipere poſſe, *l. ſi ſervus communi di-*
videbatur loco, quam pluſquam manifeſtum eſt nullam
eſſe, & illo vulgari indubio ſenſu, quaſi mulcer gratia
ſaeviens ſolutio tam totius patrimonii, ſecundum non eſſe: fe-
ri non poteſt, ut tibi haec noſtra legenti non cotuus cre-
ſcant. Eamus porro. Lepidum illud quod, inquit, quod
ſcilicet tuum limat, & efficiens, ſcrutatur me hanc regu-
lam conſtituere, ſubdato principali acceſſionem non re-
manere, & tamen non potes negare, *Si externo dl. 5. qui*
fervum interitur negatio, te ſubducto ex eo ſeu, ut ſubdu-
cto principali acceſſio remaneat contra regulam juris,
quibus plures verbis eam regulam conſtituis, atque confir-
mas: & mox etiam varius & vanus eam te conſtituiſſe
dicis, ſed addito articulo, plerumque, qui regulis omni-
bus fere, & ſi plerumque ut uſus, ac generaliter ita ut ea re-
gula vera eſt, quod tuum ſolemne argumentum eſt, cre-
go valere etiam debere in ſpecie *dl. 134.* perperam, quia
quo ſpecialique verum eſt generaliter, etiam ſpecialiter
verum eſt, *l. mutia, §. ſumtuum, de pecuniis*, generaliter pu-
tat, verum eſt in genere hominem eſſe animal rationale,
in ſpecie Johannem eſſe animal rationale, quod eſt verum.
Novam vero eam regulam dixit, quod nunquam a nemi-
ne proditum: nec enim illam, *Cum principalis, §. cum ſer-*
vus eſt in *tit. de deriſ. reg. jur.* eſt eadem, quae de his eſt,
quae ab initio non conſtituit, ut ſi principalis obligatio
non conſtiterit, nec ſequela conſtituetur, *§. ſi ſervus*, ſed
quae cum ab initio conſtiterint, poſtea ſubdata, ſubducta,
ceſſata, perempta ſunt, ut docet Obſer. ex CXXIII.

Tertio *l. 34. dl. §. 1.* non eſt etiam de contrariis
actionibus aſtionibus, in qua cum Dominus interpretatur con-
ſequi, effe conſequi interitum, vel ſententia rem conſe-
qui, *l. Si ſervus, ut l. ſi ſervus communis, de rei vindica.* *l. de pecul. l. ult. C. de hon. auct. jud. poſſ.* quo tibi meos
obiecienti poſſe nos, & alios plerique modis rem conſe-
qui poſſe ſententia, quali dicas reliqui hoc argumento
& non reſpexerit potius ad ſpecium propoſitum, quae pre-
tinet ad judicia, ideoque per quae remunerandum eſt
te, in judicio rem conſequi effe ſententiam conſequi,
Interpretationem vero, quam ad eum ſubinduli, etiamſi
eam voleas atque revolvas, quo unquam adſpexerit?
Credipo quod eſt: quod quam ſis infans, aut hac arate bis
infans ſatis probat, qui neſcis fari, nec explicare ſenſi ani-
mi tui: ſed tibi porrigenda manus eſt. An hoc vis, cum
qui egit una actione cum ex eodem facto, id eſt, delicto
competerent duae, veluti arborum furtim caſarum ex 12.
tab. poſſes poſſe quidem reliqua experiri etiam in ſolidum, ut poſt multas controverſias in hac ipſa ſpecie ar-
borum furtim caſarum obtinuiſſe *tit l. 31. de adl. & adl.*
veruſta eorum ſententia, qui reliquum conſumi opinabat-
tur *l. 34. cod.* ſed officio judicis potius, quam actione in-
re, id tamen ſolum fore aſtimem, quod amplius in re-
ſit, vel ſi in ea non ſit amplius, ſed tantumdem, aut mi-
nus, id tantum conſequi & ferre (haec tua ſententia eſt,
ſuperiori tibi longius ſunt, quae noſtrae) quod eas
prius judicio contendiſſet, quae ſolo contentum eſſe
debere, nec ſere quidquam aliud poſſe ex poſteriore ju-
dicio: quod dico illa diſtinctione, quae ita habet, ita
quod altera ſit conſecutae poſſe aliter videri, & alte-
ra eſſe conſecutae, quod prius, & poſteriore. Non ig-
tur poſſemus nihil. Primum quod vis haec actionem
una haberi, quas dicis veluti inter ſe mixtas (dicis mi-
ſe, ſed vis dicere inter ſe) quo auctore hoc dicis, nulla
ſe probas: qua ratione fiunt? ſane duas: nam ut utri-
cum dici non poſſimus, quae neque ſimul intendi, & con-
ſumdi poſſunt, neque eadem aſtimationis ſunt, id eſt,
quae & quatenus judicii, & aeſtimationis ſeparata, & di-
ſimilia ſunt: quod cum ita ſit, non poteſt quidquam dici
conſecutus una, quod eſt conſecutus altera, quae
poſſit, quae poſſit videri idem conſecutus poſteriori, quae
ipſiſſem fuit, aut minoris aeſtimationis: ex quo effici-
poſſemus eam unius conſecutionem eſſe, neque conſequi
quidquam poſſe, ut Dominus adſeruit effe legendum in
extremo *dl. 41.* An vero vis ſpecium ita poni, ut poſſe
dicam ab actione minoris aeſtimationis, veluti ex lege
Aquilia, deinde ex lege 12. tab. quae in ſingulis arboris
arris xxv. inferipſit, & hodie duplum, & ita poſſe ſpe-
cie concludere ut poſteriori judicium patet ex 12. tab. de-
ducti id, quod prius conſecutus eſt, & ex reliquo con-
demnationem ferri, ut *l. 2. arb. fur. caſ. §. pen. cod.* ita
quinquenalium ab loco ſecundum, quae poſſeſſio ini-
tio eam conſequi non tantum reliquum, ſed id, quod conſecutus eſt prius, quia & id quoque deductum eſt in poſteriore. Ridemus valde callidutem. *de ſupelle-*
bile, quae eſt in verbo deducere, qua tu nos laddiſtrui.
Si in aeſtimem Arborum furtim caſarum deducatur
quod ſimplo accedere poſſe, priore judicio, id eſt, ſi de
hoc ipſum petitur poſteriore, fatemur & hoc ipſum fu-
ſſe, & in hoc ipſum condemnatione aſſumere quidquam
fuiſſe, quod poſſe conſequi, ut hic ipſum etiam conſequatur.
At ſi in judicio de arboribus caſis deducitur, hoc eſt, ſi
in judicio ſubducitur id, quod jam conſecutus eſt, & quo
id condemnationem ferri, & fieri dico in reliquum tan-
tum, ut ait *l. 5. Si id tantum*, ergo id tantum ex eo judi-
cio conſequitur, deducitur, cessing eſt ſequitur *dl. 41.* ſi
non etiam id, quod jam ex priore fuiſſet non judicio de-
trahere, & ſubducere aliquid & conſequitur, quaſi jus ac-
quium, longe aliud eſt, quam aliquid judicio conſequi.
Quamobrem ad haec verba *dl. l. 41.* ſi tantumdem, aut
minus, id conſequitur, ſive plenas tantumdem, aut mi-
nus conſequitur poſſumus dicere nihil ex ea effici, neque
genere deducitionis, neque ullo alio genere conſequi po-
ſſe, quia conſumpta ea actio eſt, *l. 2. ne bon. rap. dl. 3.* de-
fine penas poſſe conſumi poſſe priore, tamen etiam
non ferunt verba *dl. l. 41.* cum id ex ea tantum conſequi-
tur, quod plus in ea eſt: ex ea igitur nihil conſequitur
quod plus in ea non eſt. Quamobrem eſt, quodque poſteri-
ore deducitur & detractum eſt.

JOHANNES ROBERTUS.

SIngit quidem hic brevius: ſed at calidius verbo noſtra circumvenitur, & nos confringar, nec ille me-
minerat penae, quo loco primum negationem inſtere abſtraxerat Paulo in *l. quo ſervus 33. de adilic. Ed. ubi* ean-
quo quoque cum eraſide negationem illic retinendam aſtruxiſſem. Jam vero dum effugia quaerimus, & alio tan-
quam tranſitare cupit, ſic quo ſeripſi refert, quaſi hac
fola ratione illud fentiam, quia non ſit ſimplum conſe-
cutus, qui non ſit & penam conſecutus. Aut falſum
refert, quae ſcripſi, nec imponat fidem, cui ſatis non
perpetuo utriuſque libros ſuppetere, atque ut ſuppetant,
difficiliime fenatis ita ſcripſiſſe ſe eius animo obſtrin-
xe ſe, ut in conſenſionibus, quae referat cum editis
ſcripſiſſe noſtris, identidem immemoriam ſibi puret. Ac
cum tam plures idem locos adſeveraverim, non eſſe quod
ab eo, de quo percipue inter nos agatur, in quo debilo-
res ſus partes ſentiat, quam quas ferio tueri poſſit, ad
alia, ad rem aut nihil, aut parum conferentia me dedu-
cere, aut ſuperfluis propoſitis involvere teneat, ut quod
item in re hac totus eſt, ut contendat ſi minus expreſſe
dixiſſe, ut ſaltem videri poſſe, ſe ſimplo conſecutum, ea
quinon & penam conſecutus ſit, cum haec a me, nec
ullo unquam penae mentio facta ſit, effe dicatur non
ſine ſcripto, & ſine penae, quia penae certe fint ſimplorum
deliborum. *l. ſi ſpes penae 244. verſ. ex hoc quoque ſi de verb.*
ſign. Quae ſi ita ſint, ut non nihil certi contineant, haque ac-
ſiones poenas, quam penae conſeantur, tamen ſtreuta ge-
neraliſi appellatione, & ſimſtationis, ex ratione dici-
mus de ſolo, quod ſimplo accedit, Aquilae actione poenas per-
equi, quae propteres mixta effe dicatur, *ſpe mutuitio,*
de adl. in fruſt. Illum autem tantum, quae contra judicium
ſtatuit, poenam perſequi, nihilominus effe nihil ſcripſi, ne-
que ea parte calumniator obſtrarior. Dixi quidem, ejus quod
dicitur locum de eſſe poſſe priuſquam, & alias referre
poſſe, quam eo, quod augmentum illud aſtimationis
propter retroactum ſubſtantiam annum, aut triginta dies
penae dicatur, quippe quod per inſtitutionem penae in
duplum, fed ita, ut dixi, ut non excluſerim quin alio
reſpectu dicatur penalis. Expedit interim verba mea
(nihil enim ſcripſi videlicet inhumanius eſt) & comparent il-
lam taxativam particulam tantum, quam de ſuo addidit,
me eo loco minime adjecſiſſe.

Ac non dubitavi quin intertitur homo pericax, quod in
actione legis Aquiliae minutam rei penam unonomine
ſimplum appellem, & ſimplum accedere quid, eaque
ubinam hoc legerim. Deinde ſuo more ſubtiliſſime, vel
magis futiliſſime arguatur. Si ſimplum, inquit, eſt
aſtio, quae eſt igitur miſta, & alia plura eiuſdem annoti-
nis, quae ea facilius refelli poſſunt, quod eum revoco ad
Judim. qui poſſeam diuiſſe, & legis Aquiliae actionem
miſtam dixiſſe, ſed ita tamen, ut in eadem opera in ſolidum
adverſus inficiantem, penamque fubiicit, *ſed actionem ejus*
in ſimplum quidquid ejus amplius, vel ſi quis homines illudum
ante hoſtium occiderit, qui vivi cum interiret, & manui pu-
riſi fuerit, tanti eius damnabitur. Quibus verbis eo quod
dixit in ſimplum quid, & tamen damnationem ea ſua ſi-
bi pecuniae ſe dixi, ut & ipſi penam, quod accedat propter
innum retroactum arrendeadum comprehendere. id (ſive
ignoro. *l. Si ſervus communis, aut augmentum penae nomen*
ſimoli appellatione compleatur eſſe? & multo expreſſi ut
Theoph. illum locum interpretatus: *ἀπὸ ἐνιαυτὸν δὲ, καὶ τὰ*
ἑξῆς κεφάλαια ἐπὶ τὸ διπλάσιον λέγει, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀρξάμενος
ἐπιβάλλει τὸν ἐπὶ τῷ διπλασίῳ τόκον ἐπὶ τὸ ἐνιαυτὸν τὸν ἐπὶ τοῦτον
*ἐπιτιμίου ἀπὸ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀρξάμενος

ſcripta per ſe manifeſtiſſimam oſtendant, non eſt quod in his ipſius hic ſtruba retexendis immoremur, ut neque in illis ipſius hic ſtruba retexendis immoremur, ut neque in illis ipſius hic ſtruba retexendis immoremur, ut neque in illis

CONTROVERSIARUM JOHANNIS ROBERTI AURELIANENSIS, ET JACOBI CUJACII BITURICENSIS

Præstantissimorum Antecessorum, & Jurisconsultorum. LIBER SECUNDUS.

Qui posthumi dicantur, & quo sensu Virgil. Sylvium, posthumum Æneæ prolem dixerit.

CAPUT I.

JOHANNES ROBERTUS.

OSTHUMOS primum veteribus eos tantum filios dictos constat, qui mortuo sam patre nati essent, *l. 3. ff. de injust. rupt. & irrit. testab.* eoque id, quod ita humato jam patre in lucem ederentur, ut antequissimus, quin & hadœus ferarus inhumandorum, & terra condendorum cadaverum mos fuit, ita tamen ut ab antejacentibus illis feculisurcula, five quo alio in monumento fepulti, pro ea habiti fint, ac si terra fuisset condita, *l. funeris sumptus, l. duo fratres, Lege, & de relig. & sumpt. fun. Cic. lib. 2. de legib.* Plane vero illius dictionis notationem, & simul significationem maxime probavit Cefell. Vindex, *ut scribit Aul. Gell. noct. Att. lib. 2. c. 16.* Poſthumum non eum fignificare contendens, qui patre mortuo, fed qui poſtremo loco natus fit: ut inde clarior conſtet ſententia horum Virgilii verſuum, quibus lib. 6. Æneid. Anchiſen, cum ſuo Æneæ filio, eumque in Lavinia procreaturus eſſet, commoratur, quæ fecuta rufent præſidentem ita induxit:

Primus ad auras
Æthereas Italo commixtus ſanguine surget
Sylvius, Albanum nomen, tua poſtuma proles,
Quem tibi longæva Latonia conjux
Educet ſylvis regem, &c.

Sic enim Sylvium illum vivo adhuc ipſo Æneæ naſcituro rem ſignificare interpretatur: quod alioqui ſi poſt Æneæ mortem illum natum dici intelligeremus, abſurdum repugnaret, quo ait futurum, ut hic longævo, & ſenil Æneæ e ſylvia a Lavinia educatur. Eo igitur eas interpretatio ſpectat, ut adſtruat, & Sylvium illum non defuncto, ſed tene, & ſuperſtite adhuc Æneæ natum fuiſſe, & ſimul poſthumi diſtinctis notationem adjudicatore locum natum referenda eſſe. Quorum illud quaſi haud dubie falſum reiicit idem Gellius, quod cum vivo Æneæ Sylvium illum natum nullo authore probetur, contra annalium omnium monumenta mortuo non Æneæ illum natum, eamque ob cauſam hoc ei Poſthumi cognomen impoſitum fuiſſe ſit prodirum. Cui rei ſubſcribit Dionyſius Halic. *Antiq. Rom. lib. 1.* fed ita, ut eum non caſu, ut alii volunt, in ſylvis natum dicat, ſed quod poſt Æneæ mortem, ſuſcipiente dominationem Aſcanio, majore ex Creuſa filio (ut quidem in interris fcripſit T. Livius, an is Aſcanius patri Æneæ ſuperſtes fuerit, an non) exterrita Lavinia pragnans, ne quid gravius in eum novercam, & quidem regni conſortem in partarum admitteret; ad Tyrrhenum regi pecoris magiſtrum confugerit, & inde in ſylvis adebita ſtirpem ab eo Sylvium diſtum extia fuerit: Cum tamen diverſus ab illis T. Livius *lib. 1. decad. 1.* Sylvium ſtum cafu quodam in ſylvis natum non Æneæ, ſed Aſcanii, poſt quem regnarit, filium fuiſſe prodiderit. Quem in eo Servius (præſidio apud Virgilium loca) erroris, ac quidem (ſi contraria authorum omnium teſtimonia expendas) manifeſti arguit. Itaque idem Servius Sylvium illum ab eo, quod poſt Æneæ patris humationem natus eſſet, poſthumum proben a Virgilio dictum comprobans, ſic ex ſcatentia Sulpitii Apollinaris verſus illius explicat, ut Sylvium illum poſthumum Æneæ longævo, hoc eſt Deo, ſicque velut in longum jam avum, & perpetuum recepto, immortaliſque ſobnatum interpretetur, non autem ſuperſtiti, & ſeni. Sic enim hiſtoriæ, ut diximus, fides repugnaret. Contemplatque id eo fcio, quod ſi male hoc ſibi vendiſcabe illum ait, ut ſenes longævos dicamus. Quod tamen ab eodem Gellio haud ab re ea ratione refelli videtur: quod aliud ſit longum avum, aliud perpetuum: neque eſſe longævos ſed immortales vocentur, ſed non ita, ut probabilius quidquam ad ejus loci explicationem adferat. Ac inde in varias ſententias compoſitis diſtractus feculi ifiius ſcriptores, in iiſque Adrianum Turnebum *c. 1. lib. 18. Advers.* qui licet admittat id nomen illis attributum fuiſſe, qui poſt patris naturam naſcerentur, quod Servii & Plauto Aſinaria comprobat, tamen & illam ſimul ſententiam amplectitur, ut præterea poſthumi dicantur, & illi, non tantum, qui poſt filium teſtamentum vivo adhuc patre naſcuntur, ſed & quicunque poſt alios liberos ultimi geniti natus: quo ſenſu illud Virgilii accipiendum conſtat: ideoque illi Aſanii de eodem Sylvio loquentis verſibus confirmat:

Ut quondam in Alba maniibus
Sylvenus Æneæ ſerus.

Quæ tamen utramque ſententiam pugnæ admittunt: Nec video, quo melius illa Ceſellii ſententia ſuffciri queat, quam eo, quod noviſſime D. Germanus Valens Pompetinus Præſid, & in primaria Pariſienſis Senatus Decuria Ser-

Semino doctiſſimus, illum Virgilii locum exarrans, obſervaſſe ſe ait, Grecos Poetas deos ſimpliciter dicere, *Θεὸς γὰρ ἔφη, ἐγὼ δὲ*, Romanos vero *Deum genitalium eorum Deos*. Quibus conſentiat & illud Ennianum:

Romulei matris ecum Dii genitalium eorum
Degis.

Non defuere, qui commenti ſint, illis apud Virgilium verbis, Anchiſen quaſi ſaltentem inuitere ſpem Æneæ voluiſſe, futurum, ut diutius viveret, ne aliquot fcens ſe brevi mortuorum ſocium, ſignis ſereret. Quod ſi eo conſilio dictum voluit Virgilius, ut Poſthumum ejus nominis prolem diſtinguat, non ſane longævo, ut in oratione pro Rabirio. Vetus ille, & longævus, & ſenex, & quem cum videre poſſis. Franc. vero Connanus cum fenatur his verſibus ſignificari vivo Æneæ natum hunc Sylvium, quia non ſit longævus, qui mortuus eſt, ſed ſit longævus, & vivit, ibi a Virgilio poſthumum proſem dici interpretatur, non de univira Æneæ poſteri non nomine dicti, vel Æneadæ, vel Troiani, huius, quia diutius ſolo mortuo exiſtere ſuperiti quod longævus pariter mori conveniat.

Nec video, cur poſſe videtur, & ex propria ſitarum *Horat. 3. 13.* illis verbis Maronem intelligi voluiſſe, Sylvium illum poſt patrem, aut quidem avi Æneæ mortem, hinc ſententiam Longavi diſtinctionem poſſe, quod deducat, ut dictum fuit, quia id, quod ita Sylvius dicitur Æneæ longævus Sylvius educi, ultetas in jure noſtro formulæ plane convenias, ab alius quoque authoribus ufurpata filius, verbum proprium, & ſignificans jam defunctum, ut alia filius, verbum proprium, & ſignificans jam defunctum, ut alia filius eos educi: Ubi de Æneæ poſthumo ita propoſitum. *Quis autem ita accuſet Æneæ filium, vel ex uxore nepot poſt avi mortem natum, quod ſenex filius ſit?* Et ita ſibi, nonconcepta ſunt, non ergo ſibi vivo filio mortem naſcantur, *l. Gallus, in princ. & §. ult. ff. de lib. & poſthumis, & de lib. & poſthumis, §. de lib.* Incerta mentione educi, ſenatui ſervire in concipitur, in uteroque ſit quoniam & vivo conmon minus filius, ſunique heres naſcitur, proprietas non tenet, ſed poſt mortem ejus, ſi naſci, atque ejus ſuccedit, ſi naſcatur, & ſimul ſit, & ſi naſcatur. Nec alia ratione Æneæ jam longævo, & ſeni Lavinius Sylvium a ſylvia educatum dicitur nobis vivo offert, verum eum conceptum illo vivo, qui cum poſt exiſtere, naſci & educi intelligeretur.

ANTONIUS MERCATOR.

A ges in hanc rem noſtis adferas: hoc etiam pueri ſciunt, defuncto poſtumos educi, naſci, agnaſci, hoc vel rus ancilla fere diobolaris. Verum neuno eſt, qui longævo, & ſeni æquiſci dicat, vel ſentiat eum, qui mortuo, qui nullo agnaſcitur, qui nullius avi compos. Liberi *nullius liberos* eſt, & ſi Paulus ait, *gavi filios*, ſed defuncti filios, hoc eſt, nullius filii *erunt*, ut eſt in gheſta Philoxeni, quem ſuperſtem ſuum eunguum vidit, ut in oratione pro Rabirio. Vetus ille, & longævus, & ſenex, & quem cum videre poſſis. Franc. vero Connanus cum fenatur his verſibus ſignificari vivo Æneæ natum hunc Sylvium, quia non ſit longævus, qui mortuus eſt, ſed ſit longævus, & vivit, ibi a Virgilio poſthumum proſem dici interpretatur, non de univira Æneæ poſteri non nomine dicti, vel Æneadæ, vel Troiani, huius, quia diutius ſolo mortuo exiſtere ſuperiti quod longævus pariter mori conveniat.

Nec video, cur poſſe videtur, & ex propria ſitarum *Horat. 3. 13.* illis verbis Maronem intelligi voluiſſe, Sylvium illum poſt patrem, aut quidem avi Æneæ mortem, hinc ſententiam Longavi diſtinctionem poſſe, quod deducat, ut dictum fuit, quia id, quod ita Sylvius dicitur Æneæ longævus Sylvius educi, ultetas in jure noſtro formulæ plane convenias, ab alius quoque authoribus ufurpata filius, verbum proprium, & ſignificans jam defunctum, ut alia filius, verbum proprium, & ſignificans jam defunctum, ut alia filius eos educi: Ubi de Æneæ poſthumo ita propoſitum. *Quis autem ita accuſet Æneæ filium, vel ex uxore nepot poſt avi mortem natum, quod ſenex filius ſit?* Et ita ſibi, nonconcepta ſunt, non ergo ſibi vivo filio mortem naſcantur, *l. Gallus, in princ. & §. ult. ff. de lib. & poſthumis, & de lib. & poſthumis, §.* Incerta mentione educi, ſenatui ſervire in concipitur, in uteroque ſit quoniam & vivo conmon minus filius, ſunique heres naſcitur, proprietas non tenet, ſed poſt mortem ejus, ſi naſci, atque ejus ſuccedit, ſi naſcatur, & ſimul ſit, & ſi naſcatur. Nec alia ratione Æneæ jam longævo, & ſeni Lavinius Sylvium a ſylvia educatum dicitur nobis vivo offert, verum eum conceptum illo vivo, qui cum poſt exiſtere, naſci & educi intelligeretur.

ANTONIUS MERCATOR.

IN hoc capite ſtatuiſſimum eſt, quod in Virgilii locum de poſtumis prole recitato, ſit ſane facillimum multorum interpretationibus, nullaque prudens & doctus, quæ ſententia, minus ſit probaturus, Mihi autem videtur, Sic. ac ſi ibi ſibi naſcatur loco pronuntiare, qui non tantum Lavinium, naſcitur, quam ubi pædagogus ruorum nepotum adhuc quendam pronuntiare. Mihi videtur, inquit. Tunc audes dicere ibi naſci, qui crafcendi nullum amplius ſpatium habes. Tibi videri poſt tot auctores dudum etiam veteres. Tu poſt hos videri cibi, qui omnium quos in lignificatus ea. Quid vero tibi videatur, ridemus. Id ut in pauca contrahan, hoc velle Virgilium, vel Auctorem ſibi videre Æneæ defuncto filium naſciturum ex Lavinia: non & ſibi poſt mortem noſtram qui naſcuntur, nobis naſcuntur, *l. Gallus, §. poſtumi*. Scilicet, nolumus hos li-

rit, & vel ὑπογραφεύς, vel μεταγραφεύς fuerit, filium. A
An igitur cadaveris, aut Orci dicetur filius? at is
quem conſert, Orci hibernus? Imo, inquit, nullus filius,
& dicetur eſſe. Quod ſi nullus filius, cur filij jus in eius
qui vixit ſucceſſione oriunti, nec ſeva lex ſuffitiet
parenti, quam ſi eo vivo fuiſſet in lucem edita? Quam
apte omnino diſſimilium comparatio: Libertus ille nulla
patione revitiſcere poterat ad ius patroni, qui dum ille
viveret liber, ſeque libertus minime fuiſſet, nec per conſequens
patronum habuiſſe dici queat. Aliud vero in poſthumis, qui dum adhuc in utero matris ſuo agnoſcuntur
ſit, & eo vivo in matris utero exiſtente, ejus quoque
& filius exiſtisſe dici poſſit, quo ſtat, an filiorum appellatio,
& poſthumus complectatur, & nomen filiarum in
filiam cadere diverit Ulpianus in Semente 16. ff. de verb.
ſig. ſicque ut qui filium vtero dederit, & poſthumi
filij intelligatur, l. ult. qui teſt. tut. dar. poſſ. in fin.
l. 5. ff. de teſtam. tut. Et ut uterofiant, in toto pene jure
civili intelligantur in utero natum eſſe, l. pen. in ver-
ſic. ſed & ſi filia hem. An, inquit, poſthumis non dicitur longævi ſilius. Mira & accurata ſubtilitas. Ut id di-
ſtum meatur comperiamus ſtatim, quid ſit contrarium illi
alio auctore, quem Virgilio ſic mentionem eius poſthumi
fieri, qui admodum inge parere poſſit qui mortem natus
eſſet? in vero inde conſequentia illata eſt, id eſt, ſi
efferri non poſſe, cum etiam plura conſimiliter eodem
ſpectantia nullo diſcrimine ſimul dici videamus? Ut quidem C. Rabirius Poſthumus, & Virgilius apud eos habitatoratione, dicitur non uno tantum & altero, ſed & pluribus locis, C. Curtii principis ordinis equeſtris, ſortiſſimi & maximi publicani filius apud quos qualitates ſuo admodum adjecit, an non, ſiquidem ad fummam ſenectutem provectus fuiſſet, eadem ratione, & filius longævus filium dixerim fuit, aut potius? Quid? (quo magis intelligatur nihil hic illi reliquæ eſſe in quo conſiſtere queat, & contra, quam conſidenter Orcinum libertum nullius eſſe libertum, ſed nomine legum & domini libertum eſſe aſſeri) eam qui teſtamento a teſtatore domino manumiſſus ſit, teſtatoris dominus libertum ſuiſſe non dicet? Dicet, l. 1. ſummarum §. ff. de pecul. lex. Et (quod ille non eſt abſcutus) non qui teſtatore a domino manumiſſus eſt, nullius dicitur eſſe libertus, ſed qui alter, quam dominj voluntate, & fine manumiſſione libertatem conſecutus eſt, l. proh. 1. (quam ayllogiſtici vere patet ita eſſe intelligendum) D. de lege liberi. compoſtb. & luſtamentis qui ff. de lege liberi. inſtit. juncta l. 5. D. qui ſine manumiſſ. dicitur. pervam.

Certum quod exinde vellicat a me ſcriptum. Ceſellii fententiam eo ſuvant, quod Graecos poetas, eos qui mortui in deorum numerum relati eſſent, ſimpliciter ἡμιθεους, ſeque longævos dicere, ſimiliter in rem, ſed in librarium contorquet, quia cum ille loco ſcripſiſſet, ille Servii ſententia (de qua Ceſellii fraternitas velut e diametro oppoſita ante laſtas lectas erant) typographus errore excudit, ille Ceſellii ſententia: qui error fele ipſe manifeſtius prodit, quam ut littere illum petuerit id minime mihi fuiſſe tribuendum. Sed quid aliud ageret, qui toto cupite nihil deprehenderet, quod probabilius ſuggillari poſſe videretur.

De ceſſibus dictionis Poſthumus notatione, & etymologia, & de orthographia non ſemper certa ratione ſervanda.

CAP. II.

JOHANNES ROBERTUS.

SUPRADICTAM Ceſellii circa etymologiam illius dictionis Poſthumus ſententiam, alibi quoque me noviſſime placuiſſe comperio, poſthumum filium, non quia poſt patrem humationem, fed quod poſterenus filiorum, natus ſit, dictum contendentibus, nihilque aliud in dictione illa notari poſſe affirentibus, praeter particulam Poſt, quia diſtillationes, umores, ſeminum proluvitio tantum ſit vocabuli, aliud nihil ſignificans, aut notans. Addeuntur ut ita ſentiant, hiſce argumentis: Et quod in vetuſtiorum libris, ut Pandectis Florentinis, aliiſque etiam veterum monumentis, ea dictio extat abſque aſpiratione ſcripta, & quia ita locis, quibus Graeci auctores exuſtitant, non per 3. verum per τ. aut ου. apud Graecos redditerint. Sed tamen ab illa ſuperiore a Servio aliisque ut, communi obſervatione probata ſententia abduci non poſſumus, quam D. M. Tullius omnino expreſſiſſe videtur. In enim lib. 2. de oratore. eo loco, quo de genitivis nominibus diſcrementis agit, non tantum nominativos caſus inſtituit, ut Publius Pompejus, ab eo, quod quinto loco natus effet ita dictus, a Sexto Pompejo, ſexto loco nato, ſic eo ſecernatur, vocem & ex exemplis, aliiſque rebus ſingularibus, quod non nunquam accitur, quo ab invicem, qui eiuſdem familiae fuit, diſcernantur ut (inquit) ille, qui Lucius, vel ſeſt, nominatur, ille qui Publius fuit, inde Manius dictus eſt, a femina, Mania: & qui interdin, hinc a luce Lucius, vel Lucia: qui poſt patrem mortem, Poſthumus. Quod poſtremum ut illis, quae propoſuerant, exemplis confirmat, ita dedicitur notari aliquid neceſſe eſt, quod ad patris mortem, quae praeceſſerit, refert; poſt: aliquid ſignificat poſthumus, ergo poſt patrem, aut poſtremum dictum intelligas, an non & vivo quoque patri poſtremo loco liberi nascantur, nullis aliis poſt eum nomen naſcituri? Attente quoque ut omnia optime id comprobat Plutarchus in Sylla vita, qui Syllam ex Metella priore conjuge liberos duos reliquiſſe feribit. Videtur non Meſſalla filium, & Herculi ſecundo fororem (quam proverbia aetate dixiſſe) poſt ipſius mortem filium peperiſſe, Poſthumum vocatum: *Τὸν γὰρ ἔπειτα τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς τετελευτηκότος γενόμενον, Ρωμαῖοι παῖδα ποστούμιον, ἐκάλουν.* inquit: Idemque expreſſius multo in Coriolano illi nomini cognominia, ac eventu, aut origini aliquo modo, aut corporis vel animi habitui, aut etiam narrivitatis ordine imponi pluribus explicat: in hiſque Poſthumum reponit, ab eo dictum, quod poſt patris mortem natus eſſet. Ut & ille Gellianae etymologiae convenit, quod Feſtus Pompejus *fragmenti lib. 12.* Poſthumum poſt patris mortem cognominatum ait, & ex ipſa Plauti in Aulularia, ſic inducta verſione. *Poſt mortem natum, qui mechum duxit uxorem domum,*
Si eum ſenex meum progignaſſet ſuerit ſororis:
Quod dubitem quin poſt paratus nomen ei fuiſſet?

Quod ſi & qui vivo patre naſcuntur, ex vocabuli notatione Poſthumi dici poſſint, abſurde ſi cognominia ſibi innatum non patre natis tribuerint? Ut quidem conſtat non illos, aut hoc jure noſtro, aut Latinis auctoribus Poſthumos, aut Poſthumas dici, quam qui, quarto mortuo jam patre, nati ſunt, in libris edunt: *Ulpianus ff. de inſtitutione damnandi, §. de inſtitut. fragt. & ff. inſt. & nomine ſolemnium* 164. (ubi nominatim Poſthumus appellatio non ſecus ac ceteras falſae lectionis errore, jam a reliqua humanis fit.) *Dd. de verb. & rer. ſig.* Quod ego ita intelligo, ut nec ipſi quidem lege Junia Vellea ante patrem mortem nata, tamen jure dicerentur, & inde ſubinde medio patre agnoſcentes Poſthumos dici contendant? Tametſi ex eo, quod illa lege Vellea teſtamentum non rete prohibeantur, ſi fint juris legis illius formulam exheredati, Poſthumorum loco eos eſſe dici admittam, *inſt. l. 3. verſ. Sed & ſi, junctis l. poſthumorum 13. ff. de inſtit. fragt. & verſ. teſtium, eo referendi. l. 9. quo ita 16. in fin. ff. de teſtam. tut.* At aufquam Poſthumos vocari contendam. Quae autem illi in diverſum ſuperiori loco argumentorum Latinorum Grammaticorum exemplarium ſcripta ritio obiciunt, minimum non movere debent. Nam cum nunquam perpetuo certa notum omnium exſcribendarum ratio ſervata fuit, tum in iis aſpirationis nota, vel addenda, vel detrahenda, ſemper maxime fuit incerta, ut patet ex Ceſſio *lib. 2.* Et quidem in iſdem illis Pandectis Florentinis, quem cum aſpiratione, *humorem*, ſecimus, ſic abſque aſpiratione *umorem* ſcriptum comperies, *l. qui domum, ff. locat.* Atque ut illa vulgatorum omnium

tam in antiquiſſimis libris, vetuſtiſſimiſque ruinis paſſim A poſtumi. Da operam *l. Gallus, & hoc te* praedocebit. Nolit etiam argrarii ex umoris vocabulo ſcripta ſine aſſlatu ſemel, vel iterum exaraſſe poſthumi, quod ſine aſſlatu ſemper, aut Loriani concidat te, & multrabunt male. Certera mitto, quia non potes capere, quam ipſemet Virgilius poſthumum interpretatur elle ferum (ut Aquilnus, ferum & poſthumum doſtrinam) & Auſonius ſuperemum, ſeriatere etiam ſuperemum ante mortem, quem & veteres inſcriptiones Poſthumum vocant, ut Numerium poſthumum Plinius 21. (nam veteres ſcriptum habent poſthumi) quod poſt Romulum ex fuerit, & Terentianus poſthumum corporis, quod caudat ſit in animalis corpore poſtrema: quod & alios animantium Dominus probante tibi, & alia plurima, quae ſi non eruditiſſimi haec ſententiam ſubſequentibus, ni animo comprehendere vel noluiſti unquam, vel nequiviſti.

Falliſſimum ergo eſt, quod ſcribis Plutarchum in Coriolano ſcribere poſthumum dictum ab eo, quod poſt patris mortem naſcatur. Non dabo effugium, non dimittam antequam recipi batuero argumentum hoc quo utris. Varro & alii plurimi poſthumum dicunt eſſe eum, qui poſt mortem parentis naſcitur, quod 12. tab. inſtituit, & negat. Ergo, hoc ex eo omnium inferre poſſe, poſthumum dictum, quod naſcatur poſt humatum parentem, ſed quod omnium mortem ſuorum liberorum ſi ſit poſtremus, qui poſt mortem naſcitur, ſive poſterior, ut in *l. 2.* quod in non ferras, idem dicuntur poſthumi, & poſteriores, quo verſatur plane tibi locus Ulpiani. *d. l. 3.* ut in vote poſteriores, ut & in voce poſthumi, non notare nisi poſtremum? Ita ſummum.

Item id, quod ex *l. nemen, de verb. ſignific.* ita colligis. Nemen ſignificat omnes liberos, quos quis in ſuo habet in ſuorum manu eſt: ergo non cadit in eam, quo vivo nata eſt: nam eadem ratione non caderet etiam in eam, quae mortua parente nata eſt, quae non eſt eam lege feriſta. Tota enim lex pertinet ad legata. Et hoc vult initio. Legatum relictum ſtatuliberi relictum etiam poſthume relictum videtur, ut *l. ante Scholam. ff. de legatis.* Legatum autem poſthumae non utique etiam filiae relictum videri, quae temporibus poſteriores in tebus humanis, ſed ei tantum, quae poſt teſtatoris mortem, vel poſt teſtamentum naſcitur, quo nihil eſt apertius.

JOHANNES ROBERTUS.

QUI poſſit nihil intereſt *poſthumus* ſcribatur, *an poſthumus*, uter damandatur magis eſt, an qui primus quod paſſim ab omnibus acceptum ſit, & invalterie, ſcribi *poſtumus*, quemadmodum aucupendae *ſtudio* ſitter ſcribi oporteret falſo aſſereuerit, an qui, quo nimium illum ſeu juxta, ſeu juxta innovandi cupiditatem compoſcerem, illi ſcribi fecerit? Ineſto affirmem decretis? Atque ſi minus ſit poſtea ſint falſae facultates (ut *Appollinaribus* cavillatur, & apud Ciceronem eo me traducere conatur) an in illis magis? Certe & in hoc Gallus topicorum ſententi, nemo ſyncerus non agnoſcet, nimium corrumpendae regulae, quam ſervandae, ſtudium commiſum conqueſtus Plinius, & ſcripturae licentiam cohiberi, ne literae ſervat: quod proverbe fatagimus, neo diſſimus ſore, ut in iſtumodi malis antiquae lectionis ſtudioſi ſervantes, vel Chriſtianiſſimi, & ſapientiſſimi regis edicta, vel ampliſſimi Senatus Pariſienſis decreta, falſi puna conſtituatur, juxta legis Cornelie verba *in l. 1. §. qui falſum. ff. de verb. vel alia quae re, junctis l. 2. in verb. mutaverit, & l. Pompeius 16. in verb. adnare quae re, & l. qui nomine 25. & l. penult. in princ. ff. ad leg. Corn. de falſ.*

Quod autem ſcripſi poſthumorum loco eſſe vivo patre, poſt teſtamentum natos, at aufquam poſthumos vocari, relatione tantum facta ad legem Juniam Velleam. id quali ſimpliciter a me dictum cavillatur. Verum ea quae ante proximo de Junia Velleia lege tantum loquens dixeram, aperte indicat inferiora verba illa de lege Junia Velleia intelligere, in qua quibus locis ejus verba referuntur, aut ejus ſententia propoſitur, poſthumi diſtionem nunquam reperias. Quin tamen a Juniſconſil-

tit, & hi, cum posthumorum inſtar, teſtamentum, in A
quo præteritiſti ſint, nati rumpunt, idcoque poſthumorum
loco ſint, extenſive nomenclatorum & poſthumi dicantur,
& poſthumorum generali appellatione comprehendi, ita
definitæ ſubjecta materia intelligantur, negaſſe me num-
quam, vel aliud reſtatur, quod ego etiam eo ſenſu hoc
poſthumi diſtinctione ſimiliter, ut quidem ille quoque no-
tavit. Quo nomine obſequendus magis ipſi eſt, ad evol-
vendum curioſus in id *Glaſſius*, ut ea ex vel exiguum in-
dicium eliciat, & vel tenuiſſimum argumentum (more ſuo)
contorte ducat, quo non antea audiendus proclamem di-
ſtinctionem illam, poſthumorum legitimorum, five (ut
ſubſtantiarem ſibi ſtatuitur cumulare non dubitat) poſthu-
morum per emancipatum, & poſthumorum per Teſtamentum,
& poſthumorum illatorum, quos omnes eſſe legiti-
mos, & omnes eſſe poſthumos contendere ſe ait, ſed
iis ut id nullo ſaltem probare conatur. Itaque quid
aliud eſt, quod hic dicamus, quam *verbis ipſe*
ludere?

Quam inſulſe vero illud eſſugere tentat, quod de
utmore diſtinctione hac obſervationis nota ita in pandectis
Metrodes uno & altero loco ſcripta dixeram, eo quod
ex adverſo tot loci eadem modo illic ſcripta compe-
riatur poſthumi diſtio, deinde etiam, quæ argumentum,
noſtrum inde dudum refelleret, humoris diſtinctionem
quæ aſſumptione in iiſdem illis Pandectis ſcriptum (ſi-
cubi iis iiſdem ſcripta extet) oppugnet. Nihil ad id
quia non perſpicit juris tractationem non ita exegiſſe,
ut tot locis humoris dictio in jure repetretur, quam
poſthumi? Sed enim & aliunde ſatis ſuperque ſuperius
ſcripſimus locum, quo & ſine aſpiratione iiſdem in illis
Pandectis ſcribitur, in *l. ſtipulatio* 18. *D. de ſponſ. vel*
pœn. conſtipulationem aliter ſe habere, nifi unicum tan-
tum loco ſcripturam proferre valet.

Inſolibus etiam inde non aliud quam illa reputit, quæ
ad ſententiam hanc tuendam ab eo propoſita prius fue-
rant, a nobis plane in eum autem retorta, illi quod ve-
teres inſcriptiones (nullo notato certo loco) advocat, &
Numam legem poſthumum a Plutarcho *lib. 2.* memorat.
In quo quidem labitur nugivendus. Nam ejus libri Plu-
c.13. in nullo emendatore exemplari legitur, *Numa Regis*
poſthumi (cuiuſmodi ut in quemvis alium ſenſum accipi-
nam id ipſe referri ibi poſſit, non comperias) verum ita,
Numæ Regis Poſthumia hex dicta eſt, Vino rogum ne reſper-
gito: cauſa ejus plura capita hiſtoriæ ſuæ loco profitur.
Quo fiat, ut ad eaudem legem illud referri poſſit, quod de
lege Poſthumia magiſtra, qua decreta in conviviis frequenda
continebentur, lepide a Catone, ita ſcriptum extat?

Miniſter Veneri puer Falerni
Inger mi calices amariores,
Ut lex Poſthumiæ jubet magiſtræ.

Quod autem etiam falſiſſimum illud ait, quod dixi,
Plutarchum in Coriolano ſcribere poſthumum dictum
eſſe eo, quod poſt patris mortem natatur, id multo
veriſſimum affero, quæ ejus vel mendaciſſima impu-
denteris, vel inſulſiſſima imprudenteris eſt, enim ibi
Plutarchus, cum illud Coriolani nomen illi C. Mario
ab eventu captæ, ejus præcipue virtute, Coriolanorum
urbis inditum fuiſſe referens, ac inde eorum nos
Gracis ſcholaſt, fed & Romanis, vel ex aliquo illuſtrio-
di eventu, aut originis, & nativitatis cauſa nomina im-
poni faliis fuiſſe, *inter* (inquit) *cæteros & Poſthumium*
Tubertum a natalibus poſthumum dictum, qui poſt
patrem, qui tempore ab exedendebatur & ſi de bilioſo corpore
eſſet & magnitudine, reſpiciebat exiſtimabatur, ſuſtinere. Ita
nativitatis cauſa aliquo eum fuiſſe vocatum Proculum
teſtatur, qui abſente quidi procul exiſtente patre edi-
tus eſſet, & Poſthumum, qui patre defuncto, & Vo-
piſcum eum, qui geminis editis, altero mortuo ſolus
ſuperſtes extitiſſet, ac inde plura is in eam rem illo
loco ſubnexit. Atqui & eo admiſſo, quod inficiari ſe
non poſſe tandem agnoſcit, dictum poſthumum ab eo,
quod poſt patris fui mortem natus ſit, inde inferri poſ-
ſe negat, ex eo fuiſſe dictum poſthumum, quod poſt
humatum patrem naſceretur. Sed quam illo admiſſo,

velit nolit hoc fateatur neceſſe eſt, in ea dictione eſſe
aliquid oportere, quod mortem norit, illaque ipſa di-
ctionis eum, de qua ſit ſermo, poſt mortem naturis ſi-
gnificet. Quid autem aliud ibi admiſi in ea notatu po-
teſt? quam quod humi adjectione poſt patris corpus
humatum, ſive humo condirum is de quo agitur, na-
tus ſit? arg. *l. 2. verſ. ſepulchrum, ff. de relig. & ſumpt.*
fun. Justa id, quod ſepultum ab humato eo differat
Plin. *cap. 54. lib. 7. natur. hiſt.* quod ſepultus intelligatur
eumdem tantum corpus humatum vero habitis, cineres
atque diſtinctum proprietate ſervata: nam alioqui in-
valuerat, & ſepultos, communiter humatos dici. Sic
enim Cicer. *lib. 2. de legib. Et quod nunc communiter*
in omnibus ſepultis ponitus humati dicuntur, id erat pri-
mum tum in eis, qui humo injecto conſegebant, cum
quæ moreua jus Pontificale conformat.

B

Ad inſtanciam oppoſitorum ex adverſo ceriti, & inceriti con-
diſtionum eadem ſit vis, & quatenus extendantur.

CAP. III.

JOHANNES ROBERTUS.

CUm nihil in rerum natura ſit, quod non ſit certum, aut incertum dici poſſit, prob. arg. *l. ſtipulationum quædam 75. verſ. 1. D. de verb. oblig.* junct. *l. unic. C. de fourem. qua pu co.*
quod inter. prof. & Conditionis dictio perſpicuum in-
ſtrumentum omnium conſtituque rei intime competenter
cauſæ, & ſignificet, *ſ. appellamus, de act. in ju-*
ſtit. l. actionum genera, ff. de oblig. & act. non ob eo
videri poſſe perſpicuitatem illorum, quod haec genera
ſumma conſtituta, Conditionis certi, & Conditionis
incerti: quarum illa ex his omnibus cauſis, quibus cer-
tum, hæc autem ex illis omnibus cauſis, quibus incer-
tum ſit, competat: idque promiſcue ex quocunque fi-
re nominato, five innominato certo incertove contra-
ctu, aut quaſi contractu, aut etiam delictis, aut quaſi
delictis id fat: prob. *l. certi conditio 9. in princ. & §. 1. D. de rebcredi. & de obl. 2 3. §. 4. de condict. furt. l. 13. ff. de con-*
dict. furtiva. l. ſi libertus 8. ff. de act. emp. l. ſi quis in ju-
ſtit. ſer. corrupt. Ita quidem non exiguum occa-
ſionem præbet, quorſum diſtinctionis illius perſpicuitas
generales aliquatenus jure ideo introducta dicantur, quod
deficientibus aliis quibuscunque, ad has confugere ne-
ceſſe ſit, quibus dictitur & præcipitis verbis adhibitis, *l.*
cum I. ſeq. ff. Quando prætor. ſatis. & de præſcript. verb. & condictio ex
lege l. unic. ff. de condict. ex lege. §. reipſ. cum §. ſeq. de act.
in ſuff. Quibus conſummanda videri poterit, quæ ſuo
ſibi territoria, aut *l. ſeq. ff. de condict. incert.* atque
etiam de dolo actio, jun. *l. 1. §. ait Prætor. cum l. ſequenti,*
in pr. & §. ſeq. ff. de dol. Nam qui fieri potuit ut diſſe-
dificerent, ubi ſi quid omnino vacuum, & ſine ſimpre
competentibus certi interitique conditionibus, cui ni-
hil ſit tertium? arg. *d. l. ſtipulationum*, junct. *d. l. unic.*
C. de fourem. qua pro eo quod intereſt petit.

In quo ſic intelligendum iam olim multi virum eſſe, je-
opponi ſolet, quod ſi certum ſit, quid petatur, incertum
ſit, non ex alia cauſa: Non eſt igitur generalis actio.
eadem ex adverſo ſit vis, & idem effectus. Nam prior il-
Sunt dicti multi ſpecies variæ, funt & ſorti, & interi-
la non tantum generalis eſt appellatio quæ omnibus
rum, nec ideo tamen generalis eſſe dicitur actio fur-
illarum actionibus, quibus certum ſit petitum: verum
ti, vel injuriarum: ergo nec doli.
& in hoc generaliter introducta & propterea ſubſi-
Addis, hac quatuor actiones non dari nifi alia defi-
diaria, quæ ſuo ſibi territorio ſint, ubi deficiunt, ut
cientibus: quod eſt falſum omnino in conditione cri-
ex ea concurrent, five etiam concurrerit, *d. l. certi*
minis, quæ concurrit cum conditione, quæ ex motu
conditio. Cum inceriti conditio ea nulla alia cauſa infi-
naſcitur, vel ex ſtipulatione, & cum conditione furti-
tui queat, quam ea qua alia nominatim actio ad id
va, vel rerum amotarum, & vi bonorum raptorum, &
tum petentem competat, cum qua concurrere: *ut in d.*
Tom. XX.

ANTONIUS MERCATOR.

CTuuis generalem eſſe actionem præcipitis verbis,
& conditionem ex lege, & conditionem criticarium,
& actionem de dolo. Actio præcipitis verbis datur tan-
tumex certis cauſis, qui nomine vocant. & funt his,
qui nomen habent adſimiles, five proximi. Ergo ſpe-
ciales actio eſt, non generalis. Conditio ex lege da-
tur tantum ex obligatione, quam lex introducit no-
va. Ergo ſpecialis, non generalis actio. Conditione
criticaria pecunia numerata non petitur. Ergo genera-
lis actio non eſt, ſicut conditio certi, vel incerti. A-
ctionem de dolo is tantum agit petita reſtitutione in in-
tegrum ex negotio inter bonos bene geſto ante anni
ſit XXV. anni dolo malo adverſarii cogitu fraudatuſque
eſt, non ex alia cauſa: Non eſt igitur generalis actio.
Sunt dicti multi ſpecies variæ, funt & furti, & interi-
rum, nec ideo tamen generalis eſſe dicitur actio fur-
ti, vel injuriarum: ergo nec doli.

Addis, hac quatuor actiones non dari nifi alia defi-
cientibus: quod eſt falſum omnino in conditione cri-
ticaria, quæ concurrit cum conditione, quæ ex motu
naſcitur, vel ex ſtipulatione, & cum conditione furti-
va, vel rerum amotarum, & vi bonorum raptorum, &

Tom. XX.

JOHANNES ROBERTUS.

QUemadmodum generum alia ſibi ſubſunt, ita &
actionum alia alia generaliores eſſe conſtituimus,
ita tamen ut quæ generaliter ex plurimis eſſe intelligimus, quæ ſive ex mutui, ſive ſtipulationis, aliove
contractu, & cauſa datur, etiam verbis ſibi ſignifica-
tur, *d. l. certi conditio. 9. arg. princ. & §. 1. junct. l. 1.*
D. de condict. triticæ. et l. 2. verſ. et ita ſi certum petatur, D. de interrog. in jure junct. nifi quod cum ob mutui con-
tractum datur, ſi certum petatur, etiam poſſit condi-
certi conditio mutui, vel ex mutuo, ut ex ſtipulatu, cum
ex ſtipulatione competit, aut etiam certum petere
ex mutuo, & ex ſtipulatu ex cauſa furtiva, vel
rerum amotarum, juxta *Theoph. in §. in quoque, quo non*
dubitam, prob. mod. ſatis. de act. Quæ ipſe, propterea ſe-
nus mutuatitia, quali mutuatitia conditio dicitur. Et
illo modo, tametſi hoc unicum agendi genus ſit, in ſpe-
cies tamen ſibi ſubjectas dividitur, certi, incerti, certi
ſtupri, et in ſi. certi. pet. de chirograph. lib. 2. Cod. Theo-
dof. prob. arg. *l. 3. §. genera, D. de acquir. poſſeſſ.*

ANTONIUS MERCATOR.

CTuuis generalem eſſe actionem præcipitis verbis,
& conditionem ex lege, & conditionem criticarium,
& actionem de dolo. Actio præcipitis verbis datur tan-
tumex certis cauſis, qui nomine vocant. & funt his,
qui nomen habent adſimiles, five proximi. Ergo ſpe-
ciales actio eſt, non generalis. Conditio ex lege da-
tur tantum ex obligatione, quam lex introducit no-
va. Ergo ſpecialis, non generalis actio. Conditione
criticaria pecunia numerata non petitur. Ergo genera-
lis actio non eſt, ſicut conditio certi, vel incerti. A-
ctionem de dolo is tantum agit petita reſtitutione in in-
tegrum ex negotio inter bonos bene geſto ante anni
ſit XXV. anni dolo malo adverſarii cogitu fraudatuſque
eſt, non ex alia cauſa: Non eſt igitur generalis actio.
Sunt dicti multi ſpecies variæ, funt & furti, & interi-
rum, nec ideo tamen generalis eſſe dicitur actio fur-
ti, vel injuriarum: ergo nec doli.

Addis, hac quatuor actiones non dari nifi alia defi-
cientibus: quod eſt falſum omnino in conditione cri-
ticaria, quæ concurrit cum conditione, quæ ex motu
naſcitur, vel ex ſtipulatione, & cum conditione furti-
va, vel rerum amotarum, & vi bonorum raptorum, &

Tom. XX.

§. pun. ff. de condict. indeb. l. quod ſi nulla 65. ff. de leg. A cum condictionibus omnibus, & interdicto unde vi,
I. l. inter. 8. ff. de ſolut. nec ver. que ufu conſtituit. Id vero *l. 1. et 3. de conſt. inſt. l. verum, 4. ff. eod.* Falſum in condi-
ex eo colligo, & comprobo, quod ſi fala per fe condi- dictione ex lege nova, quæ concurrere poteſt cum veteri
ctio incerti inſtituti ponuiſſet, nec actionem ex ſtipulatu, actione, ſi qua eadem de re fuerit, veluti actio ex lege
nec conditionem ex lege, nec præcipitis verbis actio- Aquilia de arboribus ſucciſis cum actione vetere XII.
nem, atque etiam triticiaram conditionem introduci, tab. eadem de re, cui lex Aquilia nominatim non dero-
aut oceſſe, aut utile fuiſſet, cum in his omnibus quasi gavit, *l. 2. in pr. de obl. et act.* cui ſecundum utriuſque
certa, certi conditio ſola ſufficeret, adeo ut harum in diſtinctionem conſequenda eſt *l. pen. de prob. ſer. caſ.*
ſtipulationem deducta rum ratione ex ſtipulatu actio mi- Quæſtio, conditionem certi etiam ex ea cauſa com-
nime neceſſaria prodeat, *pr. in. de ver. ſig. in fal. & de* petere ex qua nulla alia actio competit, *ſpecialis actio, non*
excpt. Theoph. l. 1. quæ certum pe. ff. de verb. oed. junct. minus ſentemus illum auctorem nominas. Tibi ergo
l. ult. ff. ſi quis in jus voc. non ire. idemque in conditio- non credimus. Adfers tantum *l. certi, de reb. cred.* quo
ne lex eſſe, quam cum ea ob id neceſſaria dicimus non- tenuta hoc in loco ſententia ſtabilitur, ubi ſatisfacto pro-
ſtuctam inteligamus, non ideo minus tamen eo puſſa ponit competere conditionem certi, ex quibus etiam
extenſam admittimus, ut utriuſque nominæ inſtituti ſpeciales actiones competunt. Quod cum ita ſit, fruſtra
fac, & certi, & incerti. *Theoph. ad. l. unic. ff. de con-* B *tu queris, cur ſpecialis actio ad eadem præſcripta ex ea in-*
dict. ex lege. cum §. ſeq. ff. de ſolut. quæ ſit ſpecialis actio, ſi in troduci, vel de dolo male, ſuppetente conditione cer-
eum autem, C. de donat. i. 2. & §. ſi de dilat. & alter. l. ſi ſervo tti nec enim conditio certi, vel incerti competit, ubi
§. 3. ff. ubi, unde l. Theophilus autem. Idemque & de pre- deficit actio ſpecialis, quæ potuerit eadem agendi certi
ſcriptis verbis actione dici poſſe videtur, arg. *l. naturalis* conditione, ſi quis ea experiri malit, ſuppetit tamen
ſis 5. & ff ſiquidem, & §. ult. ff. I. falens 16. verſ. quod ſi actio præſcripta verbis deficiente eviti actione, item-
laborum, & l. ult. ff. de rebus creditis. que actio de dolo, licet non deficiat remoria: cum ea
Illius autem inter certi incertique conditionem diver- actioni præſcriptis verbis, quæ eſt actio in factum civi-
ſitatis probabilior haec eſſe videtur ratio, quod cum in lis, fubſidiaria eſt actio in factum pretoria, itemque
pertinere quæſtio lex ea quæſtio exigat ut ea quæſtio actionem de dolo ſi quis honeſtiore judicio conſigere ve-
ſiteri poteſt, certa ſit, quia petitio eo certior ſtemoque lit, in factum ſcilicet, non in perſonam, tametſi vi
exiſtat, certiorque inde ſententia a judice ferri poſſit, ipſa & in perſonam ſtat, qui agit in factum.
per conditionem certi: tunc enim certo eo proclivius
les adprobet, & admittat, quam ſi incerta ſit: eſt *l. arg.*
l. 8. ſi non ſtet. ff. de rer. amotar. l. ſi ſervus, 8. §. ſi ſer- JOHANNES ROBERTUS.
pof. l. prætor edixit, 10. prin. ff. ſi quid autem, ff. de in-
jur. tamen l. 2. et 4. C. de ſent. qua ſine cert. quant. Hanc
autem certi conditionem ab incerti conditione ita inter- C Quemadmodum generum alia ſibi ſubſunt, ita &
legimus, qua five ex mutui, five ſtipulationis, aliove actionum alia alia generaliores eſſe conſtituimus,
contractu, & cauſa datur, etiam verbis ſibi ſignifice- ita tamen ut quæ generaliter ex plurimis eſſe intel-
tur, *d. l. certi conditio. 9. arg. princ. & §. 1. junct. l. 1.* ligimus, quæ ſive ex mutui, ſive ſtipulationis, aliove
D. de condict. triticæ. et l. 2. verſ. et ita ſi certum petatur, contractu, & cauſa datur, etiam verbis ſibi ſignifica-
D. de interrog. in jure junct. nifi quod cum ob mutui con- tur, *d. l. certi conditio. 9. arg. princ. & §. 1. junct. l. 1.*
tractum datur, ſi certum petatur, etiam poſſit condi- *D. de condict. triticæ. et l. 2. verſ. et ita ſi certum petatur,*
certi conditio mutui, vel ex mutuo, ut ex ſtipulatu, cum *D. de interrog. in jure junct.* nifi quod cum ob mutui con-
ex ſtipulatione competit, aut etiam certum petere tractum datur, ſi certum petatur, etiam poſſit condi-
ex mutuo, & ex ſtipulatu ex cauſa furtiva, vel certi conditio mutui, vel ex mutuo, ut ex ſtipulatu, cum
rerum amotarum, juxta *Theoph. in §. in quoque, quo non* ex ſtipulatione competit, aut etiam certum petere
dubitam, prob. mod. ſatis. de act. Quæ ipſe, propterea ſe- ex mutuo, & ex ſtipulatu ex cauſa furtiva, vel
nus mutuatitia, quali mutuatitia conditio dicitur. Et rerum amotarum, juxta *Theoph. in §. in quoque, quo non*
illo modo, tametſi hoc unicum agendi genus ſit, in ſpe- *dubitam, prob. mod. ſatis. de act.* Quæ ipſe, propterea ſe-
cies tamen ſibi ſubjectas dividitur, certi, incerti, certi *nus mutuatitia*, quali mutuatitia conditio dicitur. Et
ſtupri, et in ſi. cert. pet. de chirograph. lib. 2. Cod. Theo- illo modo, tametſi hoc unicum agendi genus ſit, in ſpe-
dof. prob. arg. l. 3. §. genera, D. de acquir. poſſeſſ. cies tamen ſibi ſubjectas dividitur, certi, incerti, certi
D ſtupri, et in ſi. cert. pet. de chirograph. lib. 2. Cod. Theo-
dof. prob. arg. *l. 3. §. genera, D. de acquir. poſſeſſ.*

ANTONIUS MERCATOR.

CTuuis generalem eſſe actionem præcipitis verbis,
& conditionem ex lege, & conditionem criticarium,
& actionem de dolo. Actio præcipitis verbis datur tan-
tumex certis cauſis, qui nomine vocant. & funt his,
qui nomen habent adſimiles, five proximi. Ergo ſpe-
ciales actio eſt, non generalis. Conditio ex lege da-
tur tantum ex obligatione, quam lex introducit no-
va. Ergo ſpecialis, non generalis actio. Conditione
criticaria pecunia numerata non petitur. Ergo genera-
lis actio non eſt, ſicut conditio certi, vel incerti. A-
ctionem de dolo is tantum agit petita reſtitutione in in-
tegrum ex negotio inter bonos bene geſto ante anni
ſit XXV. anni dolo malo adverſarii cogitu fraudatuſque
eſt, non ex alia cauſa: Non eſt igitur generalis actio.
Sunt dicti multi ſpecies variæ, funt & furti, & interi-
rum, nec ideo tamen generalis eſſe dicitur actio fur-
ti, vel injuriarum: ergo nec doli.

Addis, hac quatuor actiones non dari nifi alia defi-
cientibus: quod eſt falſum omnino in conditione cri-
ticaria, quæ concurrit cum conditione, quæ ex motu
naſcitur, vel ex ſtipulatione, & cum conditione furti-
va, vel rerum amotarum, & vi bonorum raptorum, &

Atque etiam eo nomine ſubſidiarium, quo ſupradicta A *eum ratione eo quæcunque cauſa, quæ ſubſidium ſit, ea inditium poſſit, ac per conſequens etiã ſpecialis aliqua actio ex hiſ minime competat, quo nomine eam non ſuperiorium inſtar ſubſidiarium ſimpliciter effe dicã, verum illis poſſe conſumerari. Nec obeſt, quod ea eum aliis etiam concurrit: nec enim eo minus ſubſidiaria eſt, cum ut ſubſidiaria ſit, ſufficiat in ſubſidium alterius actionis deficientis dari, nec requiratur non aliter, quam alia deficiente dari, quia id ſpeciali alii ratione in actione de dolo ſpecificata, quæque quod ea ſubſidiaria ſit, de illa cauſa conſtitutio nimirum, ut nec condictiones alias, l. 3. pr. ff. Pactor. & l. Si exemplo 3. in fin. ff. ſi fal. de dolo, junctis l. 1. & 3. ff. de obſeq. & aff. Eo magis igitur de dolo actio, & generalis, & ſimul ſubſidiaria eſt, quum qui negat generaliter, nihil inſtitutum certe perviciatum manifeſtiſſimum prædit.*

Quod autem idem ſalſum ait, conditionem ex lege deſignatam illis actionibus dari ex obligatione non lege introducta, abſurdiſſime in nos intendit, qui additerimus tunc eam dari, cum quo actionis genere agendum eſſet, ex lege nova non eſſet expreſſum, dari vero. Leges autem ab eo citatæ de iis juris partibus loquuntur, quibus Sc obligatio introducta ſit, & ſimul cautum, qua actione qui poſſit, l. pactor qui, ut nihil relinquatur, ut nemo ſibi ſatisfac, ut ſolo ne actione. ff. de obſig. et act. Ad rem vero nihil pertinent l. pen. ff. de reb. dub. fact. cel. An ſeri poteſt, ut illa emiſſile, vel impudentiſſimum illa negatio nem non pudeat?

Quod vero adjecit, alterius generis eſſe, quippe calumnioſum, quod ait non nos alibi docere, quam certi conditionem ex iis quoque cauſis competere, ex quibus nulla ſit ſpecialis actio prodita, quum Ulpian. in l. certe conditio 9. ff. de reb. credi. ea alia cauſas, quod præcipuam propoſiti illius ſententiæ meæ argumentum duſtum ex l. ſi quis eorum 24. D. de re. cred. junctis pr. tit. de cond. ob. inſt. ſuppl. quod cum ſtipulatur is, qui ex civili primum alienenta fuit, nulla dum ex eo proditæ actione, ita competere ut ſimul ſtipulatio ſimplicitatione comprehenſum nomine nil neceſſe eſſe ſpecialem actionem introduci, cum ſufficeret certi condictio, utpote ex quacunque cauſa, quæ ſpecialis non competeret competens, dive alia in id actio dari poſſet, dive non poſſet. Sicque eſſe dum, ut ſolam certi condictionem rerum certarum, adjunctam ex ſtipulatu rerum tantum incertarum, ſtipulatione comprehenſarum nomine inditium recipiam ſit, illa procudubio ratione, qua licet hæc incerti condictio ex quacunque cauſa, ex qua incertum ſit petendum, competat: attamen ex ea tantum intendi poſſit, cujus ratione & alia actio, cum qua concurrat, jure prodita ſit, prob. d. l. ſi quis eorum, et d. pr. tit. de verb. obl. Quin & illud abunde probatur generaliſimum verbis iterum ab Ulpian. repetitis in d. l. certi condictio. Quibus patet falſiſſimum eſſe, quod ait augivendus, ibi non ex aliis cauſis certi condictionem competere propoſitum, quam ex quibus ſpeciales aliæ actiones inſtitui poſſint. Nam cum indefinite, & ex Senatuſconſultio tam poſſe inſtitui illic poſſi generalia tot verba dixit, quæ non id in antecedente non verentur, ex quibus alia actio prodita ſit, nec aliter, d. l. certi condictio, verſ. Sed et ſi ex Senatuſconſulto.

Quid inter certi, et incerti rem condictionem interſit, et an rerum aliquæ arbitratu dici poſſint.

CAP. IV.

JOHANNES ROBERTUS.

SUPERIORIBUS, quæ de certi condictione diximus, repugnare videri poteſt, quod ea ab Ulpiano dicitur propter pecuniam numeratam competere, quaſi aliás ob res inſtitui non poſſit, in l. 1. in principio. D. de condict. trit. Verum ita accipiendum, quod ab eo ibi dicitur, ut intelligamus eo non excludi, quin & propter alias res competat: cum ibi id inter certi, & tritiricitatem conditionem intereſſe ſignificare voluerit Ulpianus, quod condictio incertarum propter quaſvis res, & incertas, & propter pecuniam numeratam certas quoque detur, cum certi condictio etiam propter pecuniam numeratam competat, & hoc plus in re ſit, quod certas res, quam incertitria: eo autem minus, quod incertarum rerum nomine minime detur. Quod autem cum certi condictio ſit ſtricti juris actio, certumque verbis, & formulæ, ac petitioni ſit adſtricta, judex nec ex arbitrio officium ſuum interponere poſſit, atque in ea ſtat, ut aſſor plus petenti ab eadem cadat, quem d. l. 1. in princ. D. de contreog. in jur. ſec. Idem eo differre a tritricaria exiſtimarunt nonnulli, quod hæc ſit arbitraria, nobis præterquam, & a jure natura ne omnino arbitraria videatur: vel ob illud etiam ipſum, qui inden ſententiam ſuam fulgiri credunt, quia hinc rei arbitratum dicatur, l. Servius, et Aufl. l. Aufl. D. de verb. ſignif. Quo ſtat, ut quoties in jure conditionis meam ſe, ex qua in ſtimationem condemnatio ſeratur, id ad tritricariam obſervandam conſentiat, non autem ad certi condictionem, ut in l. 1. comm. D. de reb. cred. l. cum quis, D. de obſig. et act. l. 1. fundum, D. de nouv. oblige ſſiniſtrasi reſpondeat, ut ſatis conſtat, ut nihil relinquam, in qua certi condictioni, quæ adeo generalis dicitur, locus eſſe poſſit, præterquam cum pecunia numerata petitur. Nam ex certa pecuniæ numeratæ ratione petitionibus ſit, ut in ſtimationem judex poſſi moram condemnet, ſive ex ſtipulatu, ſive ex mutuo, ſive alio quovis contractu agatur. Sed cum ex pecuniæ numeratæ ratione intelligam, quod com ideo tritricariam condictionem arbitrariam eſſe contendunt, quod ea rei æſtimatio cauſa detur, junct. d. l. pen. C. de reb. cred. ſi animadvertant, omnia ea, quæ arbitrariam actiones ab aliis diſcerni, quod in iis, quoquomodo æſtimatio rei officio iudicis fiat, ſed quod judex in iis arbitrium poſſit & debeat, quomodo æſtimatio & æquo aſſori ſatisfieri oporteat, habita utilitatis, & eum quod intereſt, juxta rei naturam & qualitatem ratione, junct. l. 3. pr. ff. de ſtip. l. ult. ad edict. Aedil. de act. in ſuppl. Inter quæ duo, quis vel mediocriter in jure verſatus eſt, non diſpiciat plurimum intereſſe, quippe indicis ſententia fieri conſtituendo ſimplicem rei æſtimationem (quo neceſſitate reducitur judex ex prompta, aut certa, quam tempore dari oportuit) facultate adimente, l. in arbitrariis, in fi. ff. de in ius. jur. l. in hac, ff. de condic. triti. d. l. 1. comm. l. quoties in dam 59. num. 1. ff. de verb. ſignif. quod in summis & certis non obtinere nequeat, l. 2. D. de in ius jurand.) & ex bono & æquo arbitrari judicem quantum æſtimari oportuerit, ut ita non ſimpliciter, ſed ex bono & æquo arbitrari judicem quantum æſtimari oportuerit, ut ita non ſimpliciter, ſed ex bono & æquo adauſti habita ratione rem tantum ipſam, ſed & id quod intereſt: aquæ utiliterem omnem, etiam proprii lucri habita ratione æſtimare, & condemnare adeo ſatisfieri oporteat, arbitrio ſuo ſtatuere? quod ut in aliis rebus, ita & in pecunia numerata obtineat, juncta l. pretorea, de act. in ius. facti. l. 1. comm. l. 3. & l. 4. D. de l. ideo, cum ſeq. C. i. eautum Caspet, in fin. D. de re, quod cert. loc.*

Verumtamen ex eo, quod admittimus, tritricariam conditionem, incertarum quoque rerum ratione competere, ut prob. d. l. 1. in princ. & l. 2. D. de condict. incerti, nihil adeo conſequi, quod ad d. l. certi condict. obſig. id videri poteſt ſequi, quod ſententiæ noſtræ repugnet, ſupervacuum eſſe aliás ſubſidiarias actiones inſtitui, quibus eſt condictio ex lege, & præſcripta verba actio. Verum hic intelligimus, tritricariam ad res quidem incertas, ut non ideo ad incerta omnia competere, quibus præter res ipſas, ſive corporales, ſive incorporeales, & jura (quæ omnia res appellatio complectitur, junct. l. 1. ff. res appellatione 23. D. de verb. ſign.) ſunt ipſa facta, uſuræ, aquæ id quod intereſt, & alia conſimilia plura, juxta d. l. ubi autem 3. pr. ff. ſi quid ex quod, cum §. paulo ex ſtip.

AN-

ANTONIUS MERCATOR.

QUod ſuperiore capite eandem tradis eſſe certi condictionem, & ſtipulam ſi certam petetur, & quod hæc copiæ eam non tantum ad pecuniam numeratam, ſed etiam ad alias res certas pertinere, ex quo ſimpleris non ignoras: facæ ex eo ipſo, a quo ſcribis, abſurde condictionem tritricariam arbitrariæ actionibus adnumerari: quibus vero argumentis? Si, inquis, condictio tritricaria ideo eſſet arbitraria, quod in ea agatur de æſtimatione rei, quæ petitur, ut in arbitrariis actionibus, ex eo ſequeretur condictionem certi pecuniam tantum numeratam poſſe: cum & aliarum rerum æſtimatio venire in certi condictionem: itaque? aliarum rerum æſtimatio erapit in arbitrium ſi certum petatur? non merum Lotarios? imo, quomodo aſtilo, venire tantum poſſi moram. Ante moram igitur fateris non arbitrariam rationem locum aliquem religiosis tritricariæ, quæ & poſt moram, & ante moram datur certi, ſed certæ rei, ſimpliciter æſtimandæ cauſa, ſed ante moram; ut l. ventum, de reb. credi. & l. ult. de rebus, eod. tit. decernat, & poſt moram, ut l. pen. eod. quæ vera ratio eſt quam intellexiſti: neque indicatam rem etiam petenti unquam intelligere, niſi forte litem ibi explicevere: quod vitio judicis accidit, ut in quibuſdam, niſi quod ſaltipuriris. Sed & poſt moram ſalſum eſt in condictionem certi æſtimationem venire, quæ non eſt certa, ſed arbitraria, hoc eſt incerta. In quibus rebus certis, quæ non certæ, vel æſtimatio incerta: itaque in hunc eſtum maxime neceſſaria eſt condictio tritricaria, ſed & ante moram, pura ſi vino credito copia non ſit, ut die, quo vinum ſolvi debuit. Sequitur aliud argumentum a definitione arbitrariæ actionis. Arbitrare adhuc eſt in qua arbitrio judicis ſatisfit alteri, §. penultimo. l. Aufl. de act. Inauditum eſt actio tritricaria. Stulte quis hoc tibi renunciavit huiuſmodi non eſſe conditionem tritricariam? In ea actioni non ſatisfit arbitrio judicis, quis hoc ſcripſit? ut hoc ipſe tibi perſuadeo ſcripſiſſe aliquem, in conditione tritricaria ſtri rationem locum eſſe ſimpliciter æſtimationem: quoſo an ſimpliciter dixit, qui dixit bonam eſſe rationem loci & temporis, quo dari debuit, quæque ſit ſimpliciter dixit eſſe certæ æſtimationem, ut d. l. pen. et alt.

Ad hæc, quod ais: non ergo conditionem tritricariam pertinere ad incerta omnia? & exempla apponis ais, non pertinere ad uſuras, quod vero uſurarum ſit incerta ratio: nunc incertæ rationis, condictione tritricaria non pertinere uſuras, ſed eas petitionis fine. Et ad incerta omnia, quæ quo ſibi detrimenti ratione exoriantur æſtimationem? ratione, & id quod intereſt, unde probas eam æſtimem minime pertinere: quæ (hæc ſunt verba Ulpiani) generaliter pertinet ad res omnes, & jura omnia, & quæ, quæ ad alia incerta pertinet, nonne pertinet ad id quod intereſt: an non omnis actio eſt in id quod intereſt, expreſſa ex aſtoris damno, vel incommodo, vel injuria? Non obſtat commutatio pecuniæ & uſurius ſcilicet ſi me totum deſiderii deſtringendo alteri nolo ſtantem. Sum ergo te tam inique eſſe putandum, ut ſi defraudem hic rem tibi optimo jure debentem, ſum iniquus in alterum.

JOHANNES ROBERTUS.

SIat obſtarrator ex ipſius ſcripto nihil me ſumpſiſſe unquam quod probarem, quo improbarem plura quidem quam illi expedit, quale illud eſt quod negat, conditionem tritricariam arbitrariam actionem eſſe, nec ea ratione id, quam ille falſo ſuppoſuit, quod ex eo ſequeretur conditione certi pecuniam tantum numeratam peti, cuius quod dixi de certi condictione, qua aliud quam pecunia numerata petatur, aliorſum dixi, ne hic tergiverſetur? ſed quia non eo ſolo dixi eſſe judicis arbitrarie actiones, quod denturi ex officio judicis eſtimanda

A causa, ut quidem ille affumebat, eoque ut tritricariam conditionem arbitrariam eſſe contenderet, adduxerat (quod nunc quafi ſtimulis 2 me actus alterius perſcripſi) fed ex duobus, quos nobis non loco 2 diſtinxi, 2 judicii conſultis vero pluribus locis fine propoſita, quibus eas a reliquis omnibus arbitriis differrarentur. Prius eſt reſtitutionem in tritricariæ judicio locari, quæ cluſa fola ifta in Praetorem edictis ea de re propoſitis expreſſa eſſet, ita d. l. Aufl. quod actionem formula his verbis comprehenderetur, neque ea re, ut arbitrariæ actiones, Servius, l. ſi rem excipiam 14. §. quatenus, verſ. Praeterea, et l. 1. §. ult. de ſequeſtr. Sed & poſt moram, ut d. l. ubi autem 3. pr. de dol. l. arbitria 19. in pr. de dol. l. qui reſtituere 68. in fin. D. de re. cred. Arbitrium autem in eo quid ſignificet, cum abunde explicaverimus, ſupervacuum eſt, quæ ſuperius in contrarium oppoſuit, hic plura de eo dicere ſuperfedebimus. Poſterius autem eſt quod in his nihil judicis arbitrio iſtum quo agitur, adhuc ſatisfactum ſit, quibus ſi ſatisfactum, quæſtionibus condemnatio ſit? ex quo & bono arbitrari poſſit, & debeat judex, quantum adhuc præſtari oporteat, habita utilitatis, & eius, quod intereſt, ratione? ratione autem, juxta ea de qua agitur naturam, & qualitatem. Utrumque autem illud in his non ex integro ſeo communicitur arbitrariis actionibus quomodo effingere conetur, cognoſcat ex qua veritati tenebras offundire conatur, cognoſcat ex & conſtat, quæ ab illuſtribus hominibus nobis laudi dicitur mus poſthabitis puerie expendimus.

Illud prius illorum actionum formulæ *inſeri ſolitum* negat: Poſtea quam Servius, & Gaius, quibus ea de re ſatis abunde accomodari contendit. In his, inquam, omnibus ſolitum ait illorum illum in formu: adhuc illorum, & nulla in ea fidei ſervandæ, vel reſtituendæ, ſolutionis, exhibitionis, aut deditionis, arbitrio judicis facienda, illorum tantum adjici ſufficiſſe, quæ eſt de condemnatione faciendi, in quantum æſtimari oportuit, & bonum videretur, atque adeo arbitrariæ actionis definitionem ad illam formam adhuc eſſe, ſolum illum arbitrium propoſui. Ero dos bus probare contendit. Uno, quod & in iis actionibus, in quibus prior illa clauſula plerumque ſolebat interponi, ſed & in his, quæ ſimpliciter certæ cauſa, verſum illud inſeruerit, ea non ſemper adjecterit, quod probare contendit ſola d. l. arbitria, §. 1. qua nihil minus quam illud dicitur, quod interdum quoque non ſemper poſſimus ad definitionem adionibus clauſulam illam: ſed hoc tantum, non temperandum eſſe dolo arbitrium judicis arbitrium, deinde quippe illis cauſis actiones omnes confert ſtultus arbitrarium eſſe judicem, puta quod ferias, de quo agitur, defunctus ſit, quia non ſolum in his actionibus ſolet judex præcipere interpoſito, fieri debeat condemnationis in id quod intereſt. Neque tamen ut ex eo ſequitur, clauſulam illam in eas actiones locum habere, quibus non omnis eſt quod actiones quæ loci adjecti ratione ſit arbitrariæ, formulæ ea clauſula non adjecerunt, nec in eo judicis arbitrium illud interponerunt. Quod quidem ſpeciali ratione illi fecerunt arbitrariam eſſe actionem ſteri dixi, & pluribus explicavi, quia deſtinatio loci eum in illum operum ſolutum non eſt, interveniente illius arbitrio, ſed ſolum præcepti ſupplet. Adde quod cum locere promiſſor ita eum eum quinquam accedere, ſe impoſſibile futurum eſſe ibi eum eo ago, ac per conſequens arbitrium id intercipi, quo ei a judice reſtitutio præcipereur, qua ſpeciali ratione aquæ ſit, ſolite in eam rem utilem arbitrariam actionem a reliquarum arbitrariarum natura eo defendi tem comparare ait Cujas in l. 1. D. de ea quod cert. loc. Atque hinc etiam effectum illum interpretor, ut licet hac ratione alias arbitrarias a juſtinino fuerit connumerata, non tamen ſolius mentio a Theophilo ſit omiſſa, in d. §. penult. quippe quod diverſo ab aliis, & ſpeciali jure arbitrariam eam fieri receptum eſſet. Quam tamen Theophilum perperam omiſiſſe (quæ id illius cauſe obſit) interpretari minaſte obſtinatur, qui cum alia omnibus reſpondere, eaque ſi potuit diluere debuiſſet, idem ajeit quod illi, qui interrogati, cum aliud quod reſpondeant quam quod ipſis obſtuturum ſit, non habere ſe ſibi conſci-

scii fiat, omisso eo quod queritur, oppositis aliis interrogationibus percunctantem a proposito averſum, ſuis non impliciatum eludere conantem. Cur etiam, inquit, in his implicatum eludere conantem. Cur etiam, inquit, in arbitrorum actionibus denunciandi actoris pro judiciaria actionis actionibus denunciandi actoris pro judiciaria actionis monitione eſt? Cur non etiam ſuam eiuſque deſignationis interior? cum unumquemque ſibi quique & bonum interior? cum unumquemque ſibi quique & bonum denunciare conveniat, conſentirium eſſe mille reſtes. denunciare conveniat, conſentirium eſſe mille reſtes. Cur potius hoc non fiat pro judiciaria actionum monitione ſed Cur potius hoc non fiat pro judiciaria actionum monitione ſed ſponte? quam conveniens certe loco dicat? Inde vero ſponte? quam conveniens certe loco dicat? Inde vero quæ in nos verborum portenta evomit, ab ipſa nova re- quæ in nos verborum portenta evomit, ab ipſa nova re- gione, & confictionis, quam juris civilis noſtri fictis, gione, & confictionis, quam juris civilis noſtri fictis, cum melius quod mutuar non habet, novo more introcum melius quod mutuar non habet, novo more introduce parat. Sed tamen iſtis non efficit religioſus magiſ- duce parat. Sed tamen iſtis non efficit religioſus magiſtrer, ut in aliis rale quidquam efficere poſſit illi ne- trer, ut in aliis rale quidquam efficere poſſit illi ne- dicit arbitrio ſuo præceptio interponendo, quale dici- dicit arbitrio ſuo præceptio interponendo, quale dici- mus eo caſu intervenire facile promiſſionis certo loco B mus eo caſu intervenire facile promiſſionis certo loco dandi, quippe in debitoris potiſſimum poteſtate ſit con- dandi, quippe in debitoris potiſſimum poteſtate ſit condandi, quippe in debitoris poteſtate ſit condendi, quæ in exagia ſolvenda ſit. Quippe eas actiones omnes, in qua- exagia ſolvenda ſit. Quippe eas actiones omnes, in quibus judex officio ſuo rem eſtimat, idcirco in arbitra- bus judex officio ſuo rem eſtimat, idcirco in arbitrarium numerum reponere, ſcopus illa ſatiſ ineſſimus, rium numerum reponere, ſcopus illa ſatiſ ineſſimus, quibus Juſtin. noſter arbitrariarum actionum vim, & fi- quibus Juſtin. noſter arbitrariarum actionum vim, & fines circumſcripſit in §. præterea de alt. in fuſt. Qui enim nes circumſcripſit in §. præterea de alt. in fuſt. Qui enim in ture locus exat, quo generaliter definitur eſt, quæ in ture locus exat, quo generaliter definitur eſt, quæ nium actionum arbitrariæ cenſendæ ſint, quem ille nullo nium actionum arbitrariæ cenſendæ ſint, quem ille nullo modo arrigit? ſed ne citavit quidem, ac ſciens, credo, modo arrigit? ſed ne citavit quidem, ac ſciens, credo, videlicet, ne, quod vagas & arbitrarias actiones aperte videlicet, ne, quod vagas & arbitrarias actiones aperte nimium ex convelli perſentiſcere. Sic enim illo loco nimium ex convelli perſentiſcere. Sic enim illo loco (ait quiſquis) ita arbitrarias actiones interpretatur: id eſt (inquit) (ait quiſquis) ita arbitrarias actiones interpretatur: id eſt (inquit) *arbitrarii judicis pendentes*. Et cum arbitrii vox in eo duplicem ſignificationem admittat, & eam, qua judicis in duplicem ſignificationem admittat, & eam, qua judicis in ipſius, præcipuumve ſive interlocutio ſignificatur, in ipſius, præcipuumve ſive interlocutio ſignificatur, in priorem ſenſum interpretem recuſamus, juxta *l. arbitrii*, priorem ſenſum interpretem recuſamus, juxta *l. arbitrii*, *in princ. D. de ſol. l. 8. cum exceptione 14. C. of S. in hac alio- in princ. D. de ſol. l. 8. cum exceptione 14. C. of S. in hac alio- ne, in fin. cum §. D. de eo quod mer. cum. l. ſi ſtipulatus, ne, in fin. cum §. D. de eo quod mer. cum. l. ſi ſtipulatus, intend. quod etiam arbitrium dicitur l. qui reſtituere, in intend. quod etiam arbitrium dicitur l. qui reſtituere, in fin. ff. de rei vend. & ſimul illum, qua judicis in arbi- fin. ff. de rei vend. & ſimul illum, qua judicis in arbitrium præſtandis re, aut iure arbitrium præſtandi, ſeu trium præſtandis re, aut iure arbitrium præſtandi, ſeu præſtandi facultatem, quæ ſignificatione abterreamus, paulo poſt præſtandi facultatem, quæ ſignificatione abterreamus, paulo poſt illi hæc ſubjecit, quibus ipſe in arbitri vocem in priori ſignificatu ab eo ſumptam intelligeremus. Quæ ſunt (inquit) *ejuſmodi actiones, in quibus quo agitur, aliter fa- ejuſmodi actiones, in quibus quo agitur, aliter fa- ciſſe aut, veluti ſervum dari, condemnari oportet, ut ea ciſſe aut, veluti ſervum dari, condemnari oportet, ut ea res nanti reſtituatur, vel exhibeat, vel ſolvat, vel res nanti reſtituatur, vel exhibeat, vel ſolvat, vel ea ſecu

causa, vel in rem, non ſemper interponitur, *Lauterbin. de dolo*, in formula ſcilicet omittitur clauſula de reſtitutione faciendâ arbitrio judicis, & ponuntur tantum ea, quæ de condemnatione eſt faciendâ in quantum judex, quæ de condemnatione eſt faciendâ in quantum judex, quæ de condemnatione eſt faciendâ in quantum judex

leris ad depositis tit. de S. ipsitor primo. Quæ verba ostendunt ideo tot admodum legisse videtur ille. Hæc autem de rebus certis dubitandi tam ad ipsos impetrantis controversias fiebant, ut in quibus intuendis maxime fidem alienam fecerunt, quarto, *Instit. I. 2. de his qui sui vel alieni Jur. sunt.* atque quatuor, *Instit. I. 2. de his qui sui vel alieni Jur. sunt.* atque ideo ideo ideo videatur interserta tit. de jurisdictione omnium tamen promptitus, frequentiusque in iisdemodi demandis ferri, & præstari foleat, atque ob id circa eas impetrata merito vertisse videtur, propterea, secundo loco de eo agere dum haud abre visum est, *arg. d. Instit. vers. sed. circa ea sunt, & d. vers. quis hac omnia tituli*, quidem *circa ea sunt, & d. vers. quis hac omnia tituli*, quidem *d. I. 3. de his qui sui vel alieni Jur. sunt.* Ac eo magis, quod & interuntur quidem quatuor, *Tot. I. 2. de his qui sui vel alieni Jur. sunt.* non quod ipsi dicti utroque simul illo nomine haud ab re haberi *dici* dicti utroque simul illo nomine haud ab re haberi partis admiratus dici poterit, atque propter impetrantis materiæ tit. de litem jurando, *post d. vers. sed. circa ea sunt, cum d. vers. sed. quia hæc omnia tituli.* Quod *circa ea sunt, cum d. vers. sed. quia hæc omnia tituli.* Quod etiam in edicti perpetui compositore *Tot. I. 2. de his qui sui vel alieni Jur. sunt.* *arg. tit. de testi. cred. & pertyr. in fragg. Paul.* & quod arg. *tit. de testi. cred. & pertyr. in fragg. Paul.* & quod idem in Codice suo fabricatus est *Justin. tit. de testi. cred. & pertyr.* cum utroque sub illa tit. *de testi. cred. & pertyr.* cum utroque sub illa tit. *de testi. cred. & pertyr.* cum utroque sub illa tit. *

tempore fferit matrimonium, distinguendum esse, an fundus fruibus vacuus marito traditus sit, an vero fructibus pendentibus: ut prime casu annus habitis frequentius temporis ratione, posteriore vero anterioris temporis a die soluti matrimonii retro computandi fatis dimentetur ratione constituatur, *proh, d.l. fructus, & princ.ff. non potest videri dimittere dotem, non potest ex modicum dotem, & ff. Soluto matrimonio, ff. Actiones, ff. Alioquin, & §. non solum, ff. Quæ in fraud. creditor.* Ita ait ille prime casu non posse fructuum temporis impensa ullo modo repeti, fed tunc id tantum dispiciendum sit, an eodem tempore folutum fuerit matrimonium, quo fundum matrimonium contractum in fundos dotis nomine traditus fuerit: ut fi & tunc fructibus vacuus restituatur fundus, nec fructuum tempore fumptuum impensa quidquam ab uxorem aut ejus poffit, juxta *§. impendii, ff. Soluto matrimonio*, nec ea ratione, quod paulo ante hoc eft, ipfi mariti fructus percepiffe, aut fe percepturum fuisse, aut alio nomine quidquam peti poterit, *d.l. fructus, §. ex contrario, in fin.* Quod fi non eo tempore fuerit folutum matrimonium, fed quo nondum fructus effet maturuisset, diffinguendum, an jam ante anni fructus totos, aut penfiones percepiffet maritus, an non; ut fi percepiffet, eorum, qui fuperunt fructuum inter eos, juxta ratam ejus anni partem fumptibus deducta fit divisio, juxta *l. si alimonum 12. & l. si maritus 32. §. ult. D. fol. matrim. & l. cum fundi 81. §. ultim. d. l. D. de pactis.* Quod fi non percepiffet, cavendum ei fit a muliere, futurum, ut pro rata eius anni parte, qua matrimonium fterit, detractis fumptibus ab utroque factis, ei fructus profuturi aperiatur, *d. l. fructus, §. incendium.* Quod fi partim a marito percepti fuerint, partim non fuerint, ejus quod percepti eft, pecunia & æstimatio cum fuo fructu, qui percipiendi fuit, veniet in computationem: itaque tempus, quo percipiuntur, expectandum erit, ex ea ratione fadis fumptuum detractionem, fiat pro rata temporis illius anni divisio, *d. l. si alimonum, §. fructus, in fine.*

Poffunt autem esse, quo pecuniæ nomine fructibus, feque fumptibus jam ex parte mulieris in culturam, & earum fadis fundus contradio jam matrimonio traditus eft, aut ftatim ubi a marito percepti fuerint fructus, matrimonium diffolutum eft, aut aliquo poffea tempore, cum ftatim non oriatur illi fructus omnes lucro mariti; fed propotione anni, qui (ut dixi) a die matrimonii retro computandus eft, ut & tempus id complectatur, quo culus curasque eft ager, cuius cuæ ratione illi fructus percepti fuerint, *T. ff. de fundo dotali, in pr. & §. non solum, vers. Nam & hic fructus.* Hinc fit, ut fi tradito fundo Calendis Octobris, ftique matura vindemia, poft eam percepti fuerit diffolutum fuisse matrimonium, mentia matrimonium, maritus ejus, quod, dedudis utrinque fadis fumptibus, ex vindemiæ fructu reftituto fuperet, duodecimam tantum habituræ fit, undecim portionibus mulieri reftituendis, non infequentis anni ratione, fed antecedentis, juxta *d. fructus, in princ.*

Quod fi longiore tempore fterit matrimonium, aut minore quam anni tempore, aut longiore poftfirit. Cum minore, non poteft aliter contingere, quam ut tempore matrimonio exadum in finem anni, & initium alterius protendatur, ac ita in duos annos incurrat: quo casu ob quod illi fequenti, five diebus, quo matrimonium durituræ ad tempus matrimonium antecedens, ut anni ita conftituæ, quidquid a tempore tradite dotis, vel percepit maritus, vel in fe percepturus fuisse dicitur, anni fructum conftituat, quo, poft fumptuum utrinque factorum detractionem, ad adimationem redadio, & in duodecim partes divido, tantum ex ea pecunia portionem habeat maritus, quanta illius anni parte fterit matrimonium, eo quod reliquum eft ratione temporis matrimonium, douifque fimul traditorum antecedentis ratione mulieri reftituendo: quæ veriffima vi detur replicatio *d. l. fructus, §. Papin. vers. itaque si in fi. ut fup. exp. explicabitur.*

Sed cum plus anno, pluribufve annis ftetit matrimonium, utroque fupradicto casu, & ftatim poft percepti

A fructus: & remotiore poftea tempore foluti matrimonii, quem fuperiorem annum exiftimamus incipere a die dotis poft contractum matrimonium tradita: ita & novifimum incipere fadæ relationæ ad primum, *ut ff. de fundo dotali* (ubi hujus novifimi anni (fadæ fumptuum detradione) eum qui percepit, quem qui in fpe illo infequente anno percepiendi fuerint pro rata parte temporis, quo ille novifimus anno fterit matrimonium, marito attribuuntur, reliquo uxori relidio, *juxta l. sumptus, §. cumque ex stipulatu, ff. Soluto matrimonio, junda Glof. C. de rei uxor. actione, vers. sed & mouillerit, junda Glof. C. de pact. conventis.* Quem ob impenfas interim factas annis a fe fadis marito ipfi ipfi fatisfacere intelligitur, ex iis fructibus, quos illis annis percepturi, juxta *d. §. impendii, vers. si autem impensæ*: quia quod primum annum fi fumptus non fecifet, fed mulier, utpote qui fundum fructibus plenum in dote dederit, tenetur illæ primi anni temporis ratione, quo fterit dotis, reportare ex ea reftituere, five detradio ex ultimi anni fructibus inter eos partiendis fit, eo ultimi anni fructibus inter eos partiendis fit, eo ultimo anno, quo fterit matrimonium, ut non aliter ad primum *juxta decisi. five vide*, in quo aliter ad primum anni temporis ratione, quo fterit matrimonium, ut non aliter ad primum *juxta d. l. fructus, §. ob demonstrationes, & l. si maritus 32. §. ult. D. de act. rei uxor.* Sive etiam id ipfum de dote mulieri reportet, juxta *d. l. fructus, §. incendium, in fin. & l. si maritus 32. §. ult. D. de act. rei uxor.* idque ita, quod illis primum annis ex fructibus percipere deberet: quo casu non fumptus cultura ipfius colligere non poffit, juxta *l. si alimonum 12. & l. si maritus 32. §. ult. D. fol. matrim. & l. cum fundi 81. §. ultim. d. l. D. de pactis.* Quod fi non percepturi, cavendum ei fit a muliere, futurum, ut pro rata eius anni parte, qua matrimonium fterit, detractis fumptibus ab utroque factis, ei fructus profuturi aperiatur, *d. l. fructus, §. incendium.* Quod fi partim a marito percepti fuerint, partim non fuerint, ejus quod percepti eft, pecunia & æstimatio cum fuo fructu, qui percipiendi fuit, veniet in computationem: itaque tempus, quo percipiuntur, expectandum erit, ex ea ratione fadis fumptuum detradione, fiat pro rata temporis illius anni divisio, *d. l. si alimonum, §. fructus, in fine.*

Poffunt autem esse, quo pecuniæ nomine fructibus, feque fumptibus jam ex parte mulieris in culturam, & earum fadis fundus contradio jam matrimonio traditus eft, aut ftatim ubi a marito percepti fuerint fructus, matrimonium diffolutum eft, aut aliquo poffea tempore, cum ftatim non oriatur illi fructus omnes lucro mariti; fed proportione anni, qui (ut dixi) a die matrimonii retro computandus eft, ut & tempus id complectatur, quo culus curasque eft ager, cuius cuæ ratione illi fructus percepti fuerint, *T. ff. de fundo dotali, in pr. & §. non solum, vers. Nam & hic fructus.* Hinc fit, ut fi tradito fundo Calendis Octobris, ftique matura vindemia, poft eam percepturus fuerit diffolutum fuisse matrimonium, mentia matrimonium, maritus ejus, quod, dedudis utrinque fadis fumptibus, ex vindemiæ fructu reftituto fuperet, duodecimam tantum habituræ fit, undecim portionibus mulieri reftituendis, non infequentis anni ratione, fed antecedentis, juxta *d. fructus, in princ.*

Quod fi longiore tempore fterit matrimonium, aut minore quam anni tempore, aut longiore poftfirit. Cum minore, non poteft aliter contingere, quam ut tempore matrimonio exadum in finem anni, & initium alterius protendatur, ac ita in duos annos incurrat: quo casu ob quod illi fequenti, five diebus, quo matrimonium durituræ ad tempus matrimonium antecedens, ut anni ita conftituæ, quidquid a tempore tradite dotis, vel percepit maritus, vel in fe percepturus fuisse dicitur, anni fructum conftituat, quo, poft fumptuum utrinque factorum detractionem, ad adimationem redadio, & in duodecim partes divido, tantum ex ea pecunia portionem habeat maritus, quanta illius anni parte fterit matrimonium, eo quod reliquum eft ratione temporis matrimonium, douifque fimul traditorum antecedentis ratione mulieri reftituendo: quæ veriffima videtur replicatio *d. l. fructus, §. Papin. vers. itaque si in fi. ut sup. exp. explicabitur.*

Sed cum plus anno, pluribufve annis ftetit matrimonium, utroque fupradicto casu, & ftatim poft percepti

A monium, & locatus eximde fuiffet is fundus, diffolutæ ante perfolutos fulvendæ dotem matrimonii. Ita contribuit pene prorum fructuum, & partis necessitas, ut ex ea ut a Papin. explicatum eft *ad d. Papinianum*. Et qui non in ea Cicer. precepto in topicis, fecernendis fuit quæ obtinuit, & contra diffentionis, quæ in ea habituræ differe fat habet, aperti ffime indicat nihil unquam contum, quæ ab Ulp. Pro d. Papin. hæc in re tradita fint intelle. Neficiis. Ita enim, illud prius fecernere, quod tamen percepturo differendum eft, in quo quidem vere non eft, quod diffentiamur cum Papin. non fatis percepto non fteterit matrimonium, an fundus fructibus vacuus marito traditus fit, an vero fructibus pendentibus: ut B Jo calis ratione habita temporis, quo percepturus, quo tantum fructus computemus, hoc vero anterioris etiam temporis ratione habita folum matrimonii retro computandi, non quod ille primi anni annum (ut totius ufufru ad ejus retrogr annum, quod nullo loco in fcriptis meis quifcumque comperiet) fed quia in eo antecedentes, five percepti reputandi ejus fterit matrimonium, non fubfequentis, five inftantis. Antecedentis autem temporis rationem habeat, cum fructus plenus prædium traditus fuit fundus, inficiari non poteft, prob. *d. l. fructus, in princ. vers. sed non potest videri dimittere, & §. Papinianus, vers. alioquin, & §. non solum, vers. Nam & hic fructus.* Sed enim, quod juxta Papin. ad rationem annorum cumfque perceptionis fructuum reducimus, id ille cumfque mavult, nulla ratione habita temporis, quo fterit matrimonium, five inftantis, five C plicieter ita accipi, ut cum agitur de reddendis fructibus a marito, cum tempore vindemiæ traditus fit fundus, & sano mentis ejus matrimonium, unius tantum temporis fructus retineat, *d. l. fructus, in princ.* Cum vero de reticendis ab heredibus, quarritur, non aliud dicidit, quam quod dicat retinendos fructus non effe annuos. Quæ malum hæc amentia eft? quis de retrogrando in eo anno cognitis (vel ifud verbum aliud prater eum invent. quod D a qui alio nos traducere nifi falfo fuppofito requirent) identidem iuculcet? inde vero, quam bella cuculpit, nullo ipfius Cicer. vel Papin. interpretis indigeat, non eo additidem retrogrando folis eques. Nec fenit, quomodocumque ipfius verba accipias, & ad verbo mea retro computandis ab heredibus, & ad verbo retrogrando ab emptore redeas, ea eo vitiofe fe colligere, quod eum tres eofus, apud Ulp. Papinianum propontant, is ex duobus tantum illorum (ex conclufa) : Nullo igitur cafu, & certo omiffo, quippe quo propontur in *d. Papinianum*, tempus quo fterit matrimonium, interrum ex duobus, quos perceptionis fructuum. Quo cafu, quod Papinius fenit, tunc cum quatuor menfibus fterit matrimonium, quippe ad E Sabrii Julianus, quibus ufque ad annum finitis infequentis, confundendos effe totius vindemiæ fructus cum quatra parte mercedis locationis, quæ aliud eft (fi- quidem poffit fructus ex virtute dominii percipere) quam auteriores fructuum perceptionis anni fructuum quarta mercede parte infequentis, five inftantis anni confundere? Ut ita a divifione fructuum ille fpectatore cafu, quo in duos fimul fructuum perceptionis annos incidit, non ad fructuum, fed ad reddita poft matrimonium dotis computetur tempus, ut aliquid regulariter in ea terris it, *ad. d. divisione*, fed ad ea folum fructuum temporis ratione, ad (quando ita in verbis hæret) quorum ea præterit quoque temporis ratio habeatur. Quid enim ultra ter intelligas, quod a Papin. dictum eft? qui cum totius computationem ad anni anteriores arti, totius perceptionis fructus condi hauddubie intelligit, ut qui non ex perceptione ipfa tantum, fed & ex præcedence cultura & cura ren fcantur, quod & ille agnofcit. Angulo nifi in compunctionem ad tempus anteriori retrorsum dicerremus, quonam alio modo haberi poffet repo fructuum, qui non nifi quinto quoque anno percipiuntur? quo cafu quinque anni unius loco fint *confundi, & absorberi*. At hoc eo minus admittendum cenfuar, quod ita in fructibus maritis attribuendis, etiam temporis, quo non dum matrimonium fteterit, a heredibus haberi fentiamus. Id-

QUod ab Clipiano dicum eft, in eo quod quæritur de fructibus rei dotalis a marito retinendis, non aut conftituæ dotis, aut inspiratus ne dos ipsa fpectat, fed tempus quo res dotalis facta, hoc eft, quo tradita eft, *in Lex divisione §. ff. Solut. matrim.* ita tamen ut quo cafu de natu ra mutua res rem, in dotem fuerit tradita, ea ratione traditionis, verum inspiratum tamen die, annum ad fequentis anni fructus percipiuntur, juxta *Paul. in l. si ante 6. D. solut. matr.* id adillud fpectandum ret fertur, quod ipfi marito computatur, ut ex ejus fatio conftituatur, quanta dotis nomine fructuum fraturum pars ei fit attribuenda, *d. l. si in verb. maritus sibi temporare tempus*: ut fit inquito Calendis Martii contractus, tradita eft dos Calendis Novembris matrimonio, quarranus an eorum menfium, in vero quinque tantum mendium dotis ratione, quæ ab Sabrii Julianus, matrimonii fint: Ac in eo quidem non diffingutur, an fundus traditus fit tempore meffis, an vindemiæ, an vero peregrina ipfa meffis, aut vindemiæ fit: Ita & hic dubitare ab illo anno perceptionis fructuum, qui haud dubie non eft illius anni exiturus fimpliciter confiturus ex die, aut inspiratum, aut traditi fundi, fed ex tempore culturæ, five eiusm curæ, fimulque perceptionis fructuum, vel imoluminis, fimulque fimpliciter a die meffis percipiendi fructus, aut breviore, aut longiore tempore, pura ex menfium, vel quinque annorum, de quo agitur impenfis in *l. si pecunia 29. §. Papinianus, & §. ob donationes, cum seq. ff. Solut. matr.* Et quia vix fit ut tempus illud quo pretium dotis fuit, quodque marito computatur annus: illi anno (hoc eft tempori, quo excluta curatve re dotali percepti fimul ex ea fuerint fructus, verum brevius fi anno, atque eo cafu, vel inter eundem annum perceptionis fructuum annus fter, vel etiam in duos annos incurrat, tunc docuit Papin. habendum effe rationem, & antecedentis anni, in cuius exitu re dotali effectu percepti fuerint fructus, ne maiorem illorum fructuum partem marito attribuamus, quam eo anno fteterit re dotali effecta matrimonium, & infequenti quoque, five (ut idem Papin. vocat) inftantis anni: ut hi & fi illius quoque tempore protractus eft matri-

Id vero (etſi non aliud reſpondero) non in me, ſed A in Pap. confert. Verum (ut plenius quiſque intelligat nec in eo habere illum in quo conſiſtat) qui notum ſit, ea habere alienum, quam & in eorum fructuum meritò attribuendorum ratione habenda, etiam inſequentis, quo poſt divortium nihilominus medio ſtetit matrimonium, tempora retinenda haberi? *d. ſ. Papinianus, & ſi ſcens ſi noſſes, 2.* ſententiæ. Hic itaque retrodatis ſententiæ, quam expoſitæ ratio innotuit, ea ex quovis indice ſelecta vos ſalcire non poteſt, retrocedere cogitur augvendos.

Quod vero illo loco, quo apud Ulpian. *in d.l. ſenſus*, ſis vulgatis exemplaribus legitur, *primi anni tempora*, in Florentino vero *tempora*, conſet legendum *tempus*, eo minus convenit, quod licet in ſententiæ ſuæ ſubſidium ſe ſcientia, ea tamen imperfectior ſit, ut ex qua in B tellicete nequeas, quorſum dicat computari id tempus, quod fuit ante datum prædictum. Ac certe ſuam legem ſic facile intelligis, quod fuit impenſum ante datum perdium, id computari primi anni tempori, hoc eſt ratione primi anni fructuum percipiendi a marito & filia, mulieri deberi. Quod cum ita recte dici poſſet computari tempori, ut in *l. de deceſſore*, diverat computari mariti, quid hic corrigendum ſupra, etiamſi magnus plenam ejus loci reddaret ſententiam? Quod autem illud velut in nos conjicit, nihil tum refert unde eas tempora matrimonium exquiſitæ ſententiæ dederit, dicat, id ille inepte: nec enim eo me ferit, quem procul a ſententia, quam impugnat, abeſſe facile quivis C queat comperiet.

Explicatio ex ſuperioribus verſiffime conflicata Papiniani reſponſi in l. fructus, 5. Papinianus, ſi filiat. matr. quemad. dot. pet.

CAP. VIII.

JOHANNES ROBERTUS.

SUPERIORIBUS, de quibus nondum vere, & certo conſtitiſſe videretur, volui iuſta eſſe fundamentia ſolidiore interpretationis Papinian. reſponſi, fuſtum deoſiumque meis ab interpretibus *Papinian. ſtatis*, & quo recentius, eo indignius vexata *in d.l. ſenſus*, & *Papinian.* Cujus hypotheſi ad illum caſum referitur, quo juxta ſpeculum cum marito, qui matrimonium fuerit, annum integrum non impleat, id tamen in duos D annos incurrit: quippe unius fuerit, & initium alterius ſequentis fuit, ex inſtanti. Sic annus ſecundus Julianus Calendis Octobris, ſicque matura vindemia ex dotis cauſa maritio fuiſſe tradidit, deinde Calendis Novembris ab eadem fluxit locatum, poſtquam ſuperena Januario divortium fuiſſe factum: Ac cum ita quatuor menſibus fleterit matrimonium, vindemia fructus, & quartam portionem mercedis inferius ſtatuendam debeat ei, ut ex ea pecunia viro tertia portio relinquatur. Quo patet appertiſſime id, quod de inſtante anno in eo Papin. dicitur, non intelligi de illo anno, quem diuturno ante omnia conſtituendum eſſe, ut juxta ratam illius partem, qua in eo ſteterit matrimonium, fiat divitio inter maritum & uxorem, ut patet aperte ex illis libus contextus verbis, *Et quarta portio mercedis inſtantis anni*, &c. cum ea de quarta tantum parte loquatur mercedis illius inſtantis anni, hoc eſt, quæ ſit ante ipſum diem locationis, cum non quarta tantum, ſed tertia pars E eſſe debeat, quæ ſit ante ipſum diem locationis, cum non quarta tantum, ſed tertia pars

mentum te in hanc sententiam pedicum, qui nullus sit A mercedis, & vindemiæ tertiam: quo genere nulla fere rerum proportio: nec enim hi fiunt quatuor numeri pro portionales 1111. 1111. 1111. 1111. ut v. vel consilione xii. cum viii. conficit xvi. ut 1111. 1111. xv. v. funt proportionales juxta xv. regulam Euclidis eodem libro. Si quod ex duabus primis in ultimum producitur, æquale est ei, quod ex duabus fecundis in tertium, funt quatuor numeri proportionales.

JOHANNES ROBERTUS.

HIc tractus retrogitur eius mens, dum in illa erret perplexi, non difficultatis nodum, quod ille impugnat quasi ipse non nihil est, quod diffinguimus ab duobus fructibus plenus, in vacuus fit redditus, ut ille a tempore proportionis cuiusque sunt homines. Illius autem admitto initium semper ducere a die tradi ctus, si datalis, hunc vero minime, ob idque hic non reprehendere, nam ipse fatis, quas quatuor tantum membribus fecerit matrimonium, id tamen dicamus incidit in duos tenues perceptionis fructibus, ut in prædicto tempore matrimonium contrahi, & fundi in dotem redisti Calen. Octobr. folutique in Januari exitu, d. 5. Pepin. vers. & ejus anni quo decessit. vers. & quo tempore mercedis ejus anni. Quo illud fallum patet, quod affe rit obiaterum. Papinianum refellere eos, qui duo tantu conflituebant, cum inferre ex numeratione ternarii, ac licet illud effici nequeat, quemadmodum cauliter, ut ait Ioannes Robertus, vel retrogarier, vel retrocurrere mente retrogradiatur, aut retrogatur, vel retrocurrat ex eo ante matrimonium effluxerit, ejusque & culturæ, & impensore matrimonio contabit

ctus ad pensionem solam a colono debitam reducamus, A Peinum non cernit te ea verba, *Item si mulier, &c.* ala convexit, quæ de pensione illis nuptura, cujus uberioris cum percepere mensis majus pretium sit, cujus uberioris compendii ratio marito non sit præferenda? quod ita aperiat contrarium verbis accommodari videtur, quam quod ex sententia Asonii Accursius primo intellexit affumit, ex sententia Asonii Accursius primo intellexit affumit, ex fundum ita locatum fuisse, ut conductus effet ex 12. annorum merces annorum, & aliorum 12. annorum vitium non merces annorum, & aliorum 12. annorum vitium ratione, cum hic tantum abest ut mercedis, aut pensionis ratione, cum hic tantum abest ut mercedis, aut pensionis mentio illa fiat, cujus contributio facienda fuerit, ut determinatis pensionibus, hoc eft pretiis fere valorem mer- determinatis pensionibus, hoc eft pretiis fere valorem mer- cedis, non autem mercedem, five pensionem ipsam; cedis, non autem mercedem, five pensionem ipsam; dein- dein- que non autem mercedem, five pensionem ipsam; dein- dein- que non autem mercedem, five pensionem ipsam; dein- dein- que

ANTONIUS MERCATOR.

QUi fructuario dixit non aequiri fructus nisi quos ipse fe percepit, vel ipsius nomine alius, deberi tamen ei, vel heredi ejus ex fructibus, qui pendebant, vel qui non ejus nomine percepti erant, hoc eſt extantes nondum fuit fallis ea ſuo tempore quo eo anno in pertinentibus ſuis fructus nati, tu rum impunguere, ac ſi ſcripſiſſet, ei illos etiam fructus adquiri, dum averſus ſtrabo lumine non ſuis diſcernimen inter adquiri, & deberi. Res quam ego adquiri, poteſt illi deberi, in caſu ejus reſtituendi alii. Fructus a ſolo ſeparati & extantes adquiſiti bonæ fidei poſſeſſori, domino reſtituendi ſunt, *l. certum, C. de rei vind.* Profundo ſunt fructus, qui pendent. Item diverſi tempore, adquiruntur mulieri, & reſtituendi ſunt marito pro portione temporis, quo matrimonium ſtetit, ſi anno imperfecto diverſum tempus, *l. si quis, C. de ſ. matrim.* In eam, qui dixit deberi, non adquiri, tu profers ea ipſa, qua idem ipſe proluit, ut probaret non adquiri, ut probet non deberi. quod quam ſit ſtultum nemo non videt. Endemque pro bante deberi ex *l. ſi operas, de uſufr.* tu hæc verba legis, ſi operas fuas locaverit fructuarius ſuas operas, & tempore locationis uſusfructus intereſſet, quod ſupereſt ad proprietatem pertinebit, tu non vis accipi de portione eius anni, quæ ſupereſt ad eum tempus, quo finitus eſt uſus pro ea fructus ad proprietarium pertinent, ſed de anno ſequenti: ac ſi cuiquam dubium eſſet, an ſequentis anni fructus ad proprietarium pertinerent, cum ſuperiore anno mile eſt id in quæſtionem vocaſſe Paulum in *d. l. ſi operas*. Præterea his verbis, *quod ſupereſt*, non poſſunt ſignificari ſequentes anni, ſed reſiduum ejus anni quod ejus interit uſusfructus: nec enim annus anno ſupereſſe dicitur: ut *l. 18. §. ult. de ſtip. ſo.* quam affers, redduam etiam tempus dixit, hoc eſt quamdiu vixerit Titius. *Quod ſupereſt*: ergo & quod mox ea lex ſubjicit, unicuique tantum adquiri quantum juris ratio permittit, etiam reſtituendum tempus completilicet, ſtare & movere non poſſe debuit, quod Ulp. ait in *l. ſed & ſi quid, §. ſi operas, de uſufr.* ſequentium annorum ſtipulationem ad proprietarium tranſire: nec enim ideo ſequitur, ut ſtipulatio ad proprietarium non tranſiret: nam ut ſequentium annorum, & reſtituendi quoque temporis ſtipulatio ad proprietarium tranſiit vel quod ibi verba Pap. dilucidiora ſint in *l. 18. §. ult. quod* tu non intellexiſti, proprietario adquiritur: nec enim femel fructuario adquiſita ſtipulatio inuto ejus anni, quo dicm ſuum obiit, tranſit ad heredem, ſed ad heredem fructuarii, verum domino adquiritur, & ſequentium annorum fimiliter ſtipulatio non magis a fructuario ad dominum, quæ nec umquam fuit quaſta fructuario, fed domino acquiritur, & hoc eſt quod ait, *unicuique tantum adquiri, &c.* & Ulpianus ſubjungit, qui diverſe tranſire, cum ſubjecta *ſuperendum quæ non tranſit ad dominum ſtipulatio*. Male etiam adſumis ex *d. §. ſi operas*, hæc verba, *nec reſtituendæ*, quæ ſunt manifeſte evidens, & Flor. dicamentæ effe feribendum, *Nec reſtituitur*, quia uſusfructus legatus in annos ſingulos, reperitur ac proinde expiris quotannis amiſſus, nec amiſſus videtur reſtitui. Addam obiter & quodam modo extra rem, quod ſtatim ſequitur, in eo §. *ambulabit ſtipulatio*, id verba ſe quentia interpretari hoc modo, profectuque ad proprietatem redibit ad fructuarium, nam legi. *ad heredem*, quam maxime vero, niſi heredem accipere velis pro domino, ut *l. hereditate*, *§. pater*, *de cap. pec.*

Cæterum etiam in eo, quod exiſtimas ideo penſiones locati fundi, aut locatarum operarum ferri fructuarii non dividi inter dominum, & heredem fructuarii, pro rata anni ejus, quo amiſſus, vel finitus uſusfructus eſt, quod adjones eo nomine competentes, quæ ab initio annis fructuario adquiſitæ ſunt, ad heredem eius tranſmiſſæ ut fructuario adquiſitæ ſint, tamen pars horæ debent, ut ſint, nam & hoc ita fit, tamen pars horæ debent, ut ſint, nam & hoc ita fit, tamen pars horæ debent, ut ſint, nam & hoc ita fit

ſuo jure quomobounque uti, penſionis commodum A
venditori abſtrahi non poteſt, niſi aliud ſpecialiter conſenſerit, prob. arg. *vrſ. niſi fuerint ſpecialiter exempta, juncta d. l. delegata 65. verſ. jam omnibus fructibus, ff. de uſufructuarius ſatisfam, ff. eodem mod. uſusfructi. amitt.* In eo autem, qui a fiſco emit, ſpeciali ratione obtinet, ut ſi nondum ceſſerit dies penſionis tempore venditionis, emptori quocunque caſu penſio debeatur: propterea quod illi colani, qui a fiſco conduxerit, expellendi ſtrictius ſpecie juris, & *retinere* id *dicendi*, quippe ne aliquoi is expulſus regreſſum in id, quod ipſius intereſt, frui non ſinere, adverſus fiſcum habeat. Sic interdiu. *l. ult. in princ. verſ. ne ſiſcus colonis, ff. de jure fiſci.*

Ita rerum mobilium venditionis ratione ſit locus beneficio B
l. 2. C. de reſcind. vend.

CAP. XII.

JOHANNES ROBERTUS.

CONSTITUTIONEM Diocletr. Maxim. *l. C. de reſcind. vend.* quæ de rebus mobilibus, multi earum immobilium tantum ratione ſanctam fuiſſe, nec id res mobiles trahendum eſſe, dubitat impreſſis rationibus adductus, quod de his ſolis loquatur conſtitutionis aliis de venditionis reſciſſione tractantibus, fundi ſolummodo venditionis mentio fiat. *l. 4. & l. ſi voluntate 8. & l. quiſquis 16. C. de reſcind. vend.* Et mobilium vilis & abjecta cenſeatur eſſe poſſeſſio. *l. ſi res mobiles, & ibi C* Glaſ. *ff. de acquir. poſſ.* quorum rerum ratio non urgere videtur. Nam quod ea *d. l. 2.* & alibi ſæpe ita ſtatuta ſint, quod fundi tantum mentio fit, argumentum ducitur, invalidius eſſe, cum exempli tantum cauſa in illis fundi mentionem fieri contingere, ubique non minus ea, quæ ſimilitudine vel id protendatur, cum non poſſit intelligi regula exemplis reſtringi. *Iaſon. l. Aemo §. in fin. ff. de damno infect. l. Aequilia 9. §. ult. ff. de jur. & fall. nom.* Comprobatur & eo, quod initio illius *l. 2.* generaliter, aut ſaltem indefinite illud in re propoſuiſſet ita, *Rem mancipii, præd. &c.* Ut quidem in ſuopſi Basilicis, & ibi Græce reddita illa *l. 2.* nullo loco fundi mentio fiat, ac neque ille ſequentibus illis in ſtatutis eadem de re loquentibus. Confentaneus vero Harmenop. cum aliis locis in rebus generaliter id propoſuit, in aliis exempla a prædiis fumit. Et quod cauſarum mobilium ſimul, & abjectum poſſeſſionem effe, in eo Accurſium tantum perperam ſubſequutum. Nec enim id dicitur illa *l. ſi rem mobilem*, aut illa alia. Nam quod ibi dicitur, *rerum mobilium poſſeſſiones, argore emptionis adſolutam, quamvis eas nemo alius invaſerit, ſeverio poſſeſſionis damnum adferre conſueverit*, non infert vilem & abjectam eam poſſeſſionem eſſe *mobilium*, ſed abjectionemque quam immobilium, ut conſtat mobiles res multas eſſe, quarum poſſeſſio longe pradior ſit, quam immobilium. Verum eo illud ſpectat, ut indicet diligentiam illud urumque rerum poſſeſſionis, quo ab immobilium ſtatu, & eodem in loco poſitarum mobilium earum, ea poſſeſſio, quæ animi eſt, certius formiſque in applicetur, & hæreat. Quo fiat, ut eo ſolo, quod negligentia earum cuſtodia abhinc, exemplis aliquot propoſitis ſuerimus, nil vel falſum aliquod intervenerit, quo nobis ille poſſidendi animus excutatur, vel ipſi conſtitutionis nolle poſſidere, quæ immobilium non minus me amittamus, quantumvis ea res ab alio occupata fuerit, *l. etiam poſſidere. 6. §. ult. cum l. ſeq. ff. l. ſi pupilli 17. §. ult. ff. de aq. poſſeſſ.* Cum mobilium rerum poſſeſſio non eo ſolo amittamus, quod ab alio apprehenſæ fuerint, atque etiam in multis eo ſolo, quod extra cuſtodiam, & conſpectum noſtrum ſint, ab inſtabilem, minimeque hærentem earum naturam, qua ſint, ut non ita his, ut illis animo inſidere, & animi cogitationem certo indigere queamus, quo & difficilius earum poſſeſſionem retinemus, & facilius amittimus, prob. *l. 3. in §. Neva, & l. ſi*

quis rem 20. cum d. l. ſi rem mobilem, ff. de acquir. poſſeſſ. Alii vero non excludunt plane res omnes mobiles ab illius legis 2. beneficio, ſed pauciores mobilium rebuſ concedum arbitrantur, necaliis: quod ab illis nullatenus fit, cum antquam in hoc pretioſarum mobilium rerum a minus pretioſis fuſa diſtinctio comperiatur ea eo magis abhonum fuerit eam introduci ratione habita eorum qui exiguarum mediocritatem facultatum res a comparatione divitum, & potentum, non minores a legislatore fieri deburrint res non pretioſæ, quod attinet ad earum juris conſervationem, quam quæ pretioſiſſimæ ſint, cum non ſolis divitibus jura conſtituta fuerint. Illud quidem conſtat illiuſmodi extraordinaria juris ſubſidia propter minimum rem, vel minimum eſſe concedenda, ſed ita ut in eo mobilia ab immobilibus differens minime comperiam, *Tree bona 54. ſub nomine emptr. ff. de reſtit. in integr. l. 8 eleon 13. & ibi comm. & l. Iloyd 7. ff. de rebus dub.* In iis quidem, in quibus hoc agitur, ut nobis caveatur, & ſecuritati indemnitati que, vel pupillorum, aliarumve illiuſmodi perſonarum aut etiam quorumcumque conſulatur, rerum quidem non tantum pretioſarum, ſed & non contemptibilium, hac etiam illatum, quo ulla detreat, & ferendo ſervari aut etiam illarum, quæ ulla differentiorem ſeri admittimus: ut in ſpecie *l. emptor 37. verſ. quod autem, ff. de evict. & l. Aedes 4. C. de admin. tut. Lotzer 3. tit. 2. part. 3. Faber. Ubi. quæ. C. de admin. tut. Leyſer 3. tit. 2. part. 3. Faber. C. de tut. & ibi gl. in verb. tradatur tr. de tut. qui fiunt a Prael. fin. conf. cepit.* verum ii diverſa omnino ratione, quæ illis propoſitis minime convenit, illud ſatis non eſſe noſtro forenſi ſervari non ignoro, ſolarum mobilium rerum ratione illis id præd. *l. 2.* beneficio locum non eſſe, in aliqua regia diplomata conſenſi minime liberre, ac ne minoribus quidem, ut prodidere Praguenſis noſtri ſcriptores, *Mayſner. tit. de empt. & vend. Carpzov. Mobius ad Conſuet. Pruſſ. tit. 16. art. 2. glo. 2. n. 3.* ſed ita ut hoc generali conſuetudine apud nos invaluerit: ni cauſam probarit & generalis alia illa conſuetudo qua diſtinctio mobilium habeat requiſitum: non quod ita jure civili introduſſum fuiſſe a noſtratibus exiſtimarem ſit: Exceptæ tamen inde fuiſſe res mobiles pretioſæ, a minoribus, quæ ſine diplomate regio etiam majoribus, d. l. 2. beneficio uti liceret: idque ſupremo Tribunali Curiæ Anſelis comprobatum fuiſſe refert Praſſentius Auctor. in §. 5. Cons. Pothemeri, *Memoriæ Mobiliæ præd. loco.*

ANTONIUS MECATOR.

QUod ufu recepium eſt, ut l. 2. *Cod. de reſcind. vend.* non pertinenat ad res mobiles, nullo pretextu, vel non leve, vel ſaltem non facile diffidere, utere puerili, & ſolenni argumento tuo. Dicta, inquis, *l. 2.* utitur generali verbo, *Rem mancipii præd.* quæ de mobilia, & immobilia ea ratione intelligi poſſe, ſi ſe pertinet etiam ad rem mobilem: ne moveris eo, quod rem, quam distinitio, poſſes fundum dicit, quamvis hoc dicto, inquis, exempli cauſa, propoſitum verba legis in *adverſario* eam convincam, rem mancipii pretioſiſſima, vel paſter tibi minora diſſereant, ſe manum eſt, ut res pretiam re reſtimare cogantur, ſi ſervum vendandum recipis, &c. quid ais? in hac ratione fundum nominare exempli gratia? Quod eam dixerat, ingeſſ demonſtrat eſſe fundum, exemplum ſolo, non demonſtrationem rei. Au etiam *l. 1. §. 1. de reb. eor. qui ſub tut.* cum ait initio, ſi communis res, & paulo poſt diſtinctionem, exemplum ſubjicit, non demonſtrationem vel, quæ non poteſt eſſe niſi immobilis ex oratione Severi, & qua eo loco agitur. An & in *l. 1. C. ſi per vim, vel alio modo, C.* cum interdictum unde vi, quod conſtat non pertinere ad res mobiles, *l. 1. §. illud utique, de vi & vi armi.* dicitur competere cuiuſcumque rei poſſeſſione omni vi deturbus fuerit, eo ſermone etiam mobilium comprehendi rem mobilem? Quod item vilus excipit res pretioſas, id, inquis, cum jure civili non cognoſcat. Stulte, quid ais? Non cognoſcat cum jure civili, ut res ſine pretio miſcite eodem loco habeantur quo res immobiles? ut in eadem

189 Et Jacobi Cujacii. Lib. II. 190

dem Oratione Severi eadem eſt condicio immobilium, & mobilium, quæ pretioſæ ſunt, *l. 22. C. de admin. tut.* ut margarita, quæ ſplendum Illiſ. monetis lib. 2. proconcedum arbitrantur, necaliis: quod ab illis nulla ratione ſit, cum antquam in hoc pretioſarum mobilium rerum a minus pretioſis fuſa diſtinctio comperiatur ea eo magis abhonum fuerit eam introduci ratione habita eorum qui exiguarum mediocritatem facultatum res a comparatione divitum, & potentum, non minores a legislatore fieri deburrint res non pretioſæ, quod attinet ad earum juris conſervationem, quam quæ pretioſiſſimæ ſint, cum non ſolis divitibus jura conſtituta fuerint. Illud quidem conſtat illiuſmodi extraordinaria juris ſubſidia propter minimum rem, vel minimum eſſe concedenda, ſed ita ut in eo mobilia ab immobilibus differens minime comperiam, *Tree bona 54. ſub nomine emptr. ff. de reſtit. in integr. l. 8 eleon 13. & ibi comm. & l. Iloyd 7. ff. de rebus dub.* In iis quidem, in quibus hoc agitur, ut nobis caveatur, & ſecuritati indemnitati que, vel pupillorum, aliarumve illiuſmodi perſonarum aut etiam quorumcumque conſulatur, rerum quidem non tantum pretioſarum, ſed & non contemptibilium, hac etiam illatum, quo ulla detreat, & ferendo ſervari aut etiam illarum, quæ ulla differentiorem ſeri admittimus: ut in ſpecie *l. emptor 37. verſ. quod autem, ff. de evict. & l. Aedes 4. C. de admin. tut. Lotzer 3. tit. 2. part. 3. Faber. Ubi. quæ. C. de admin. tut. Leyſer 3. tit. 2. part. 3. Faber. C. de tut. & ibi gl. in verb. tradatur tr. de tut. qui fiunt a Prael. fin. conf. cepit.* verum ii diverſa omnino ratione, quæ illis propoſitis minime convenit, illud ſatis non eſſe noſtro forenſi ſervari non ignoro, ſolarum mobilium rerum ratione illis id præd. *l. 2.* beneficio locum non eſſe, in aliqua regia diplomata conſenſi minime liberre, ac ne minoribus quidem, ut prodidere Praguenſis noſtri ſcriptores, *Mayſner. tit. de empt. & vend. Carpzov. Mobius ad Conſuet. Pruſſ. tit. 16. art. 2. glo. 2. n. 3.* ſed ita ut hoc generali conſuetudine apud nos invaluerit: ni cauſam probarit & generalis alia illa conſuetudo qua diſtinctio mobilium habeat requiſitum: non quod ita jure civili introduſſum fuiſſe a noſtratibus exiſtimarem ſit: Exceptæ tamen inde fuiſſe res mobiles pretioſæ, a minoribus, quæ ſine diplomate regio etiam majoribus, d. l. 2. beneficio uti liceret: idque ſupremo Tribunali Curiæ Anſelis comprobatum fuiſſe refert Praſſentius Auctor. in §. 5. Cons. Pothemeri, *Memoriæ Mobiliæ præd. loco.*

ANTONIUS MECATOR.

QUod ufu recepium eſt, ut l. 2. *Cod. de reſcind. vend.* non pertinenat ad res mobiles, nullo pretextu, vel non leve, vel ſaltem non facile diffidere, utere puerili, & ſolenni argumento tuo. Dicta, inquis, *l. 2.* utitur generali verbo, *Rem mancipii præd.* quæ de mobilia, & immobilia ea ratione intelligi poſſe, ſi ſe pertinet etiam ad rem mobilem: ne moveris eo, quod rem, quam distinitio, poſſes fundum dicit, quamvis hoc dicto, inquis, exempli cauſa, propoſitum verba legis in *adverſario* eam convincam, rem mancipii pretioſiſſima, vel paſter tibi minora diſſereant, ſe manum eſt, ut res pretiam re reſtimare cogantur, ſi ſervum vendandum recipis, &c. quid ais? in hac ratione fundum nominare exempli gratia? Quod eam dixerat, ingeſſ demonſtrat eſſe fundum, exemplum ſolo, non demonſtrationem rei. An etiam *l. 1. §. 1. de reb. eor. qui ſub tut.* cum ait initio, ſi communis res, & paulo poſt diſtinctionem, exemplum ſubjicit, non demonſtrationem vel, quæ non poteſt eſſe niſi immobilis ex oratione Severi, & qua eo loco agitur. An & in *l. 1. C. ſi per vim, vel alio modo, C.* cum interdictum unde vi, quod conſtat non pertinere ad res mobiles, *l. 1. §. illud utique, de vi & vi armi.* dicitur competere cuiuſcumque rei poſſeſſione omni vi deturbus fuerit, eo ſermone etiam mobilium comprehendi rem mobilem? Quod item vilus excipit res pretioſas, id, inquis, cum jure civili non cognoſcat. Stulte, quid ais? Non cognoſcat cum jure civili, ut res ſine pretio miſcite eodem loco habeantur quo res immobiles? ut in eadem

Non tamen venditori ſed & emptori d. l. beneficium A
competere.

CAP. XIII.

JOHANNES ROBERTUS.

EX eodem fonte illud ſtatuit Ariſtoteles videtur, quod adſtruunt nonnulli, *prud. l. 2.* beneficium in interlocutorum gratiam duntaxat ſuiſſe introductum, non etiam emptorum, quod illud legislatori divinum, ſimilium finitio id venditorem, non emptorem reſtringat: cum etiam quoad eum de mobili tantum res quippe pecunia, ſervum, ea quæ diei poſſit circumvenire, cujus ratione illi beneficio locum non eſſe contendunt, ut diſtum eſt. Nec deficiuntur, & illis ratiorabiles, qui ſententiam hanc ſequantur, multo magis ſuiſſe illi venditori concedi: quippe quod ſupius rei familiaris angoſtia, & neceſſitas homines ad alienandas, vel minimo pretio res haud quaquam tam ſæpe ſi ſtatus impellat: cum emptores non aliter, quam ultro ad alienarum rerum comparationem accedant. Ac licet immodica non quinquam pretio id agant, non tamen tanta eorum ratio habenda ſit, qui maliose ejus rei habendæ cauſa peccuniam, qua abundent, affluat, quam ea re, vitiositate, alienative affectionis ratione, careat. Verum ut hæc ita habeant, non tamen effecre poſſunt, quin illi duo relative ita inter ſe ſint oppoſiti, ut quod in uno obtinent, id in altero valere debeat, atque in hac re potiſſimum inde aliius reperta, quod ut æqualiter utrique fele inviceni in pretio quæ mercibus ſint conciſtum eſt, *d. l. in re quæ 17. §. pen. ff. de minoribus l. item §. pretia 25. §. ult. ff. locati.* ad in & ſi in his, in quibus, vel deceptus ſe dolo, aut metus, aut alterius cauſæ ratione, vel reſciſſio ejus contractus ſit, vel invaliorem eam reſtitutio datur, alterius ſubſtantiæ, & ſimilium, quæ venditori, & emptori, ſive majoribus, ſive minoribus, æqualiter lege facculritur: poſt *l. Julianus 13. §. ult. Cod. de S. pecuniarii ea, ff. de adopt. Mayſer. Conſuet. Pruſſ. tit. 16. art. 2. glo. 2. n. 3. Carpzov. Mobius ad quod in fine d. part. 1. part. 2. tit. 3. §. prud. quæ pref. de minoribus d. 3. & 4. Dd. de reſcin. vend. Et cuncta ſuperius d. C. ibi Glaſ. C. ſi per vim, vel alio modo. Nec obſtat, quod debet, quod majores, ſy. annis, qui ſundum immenſo pretio emerit, nulla lege juvaricendum. Nam ſi ſic, in eo erraria, in quibus non in dubium revocat, reque emptori, atque venditori in hoc ſuccurri, ut itidem reſciindatur contractus: ſic rarius emptores leviore mentitiſſe cenſeri poſſe, (ſed tamen venditorem in eoque ſolo exempla proponi, quæ tamen & in emptore, in quius perſona idem obtinere nemo negaverit, continuitere proponi poſſerint, ut in ſpecie *l. 1. C. l. 2. §. 3. §. ult. l. 3. §. ult. l. 4. §. ult. l. 5. §. ult. l. 6. §. ult. l. 7. §. ult. l. 8. §. ult. l. 9. §. ult. l. 10. §. ult. l. 11. §. ult. l. 12. §. ult. l.

Atque ut in eo dubitandi ansam omnem præciderent Consilium. Harmenop. *in Procheiro lib. 3. tit. 3. cum. d. l. 2. & cæteræ*, & scholia illustrans, atque etiam Novellam constitutionem Romani fenioris ferens, quatuor his locis venditoris tantum in rei sue pretio lati meminisset, mox id quasi appendicem illius Novellæ generaliter proponit, quo plane & aperte exprimit, utrique contrahentium idem jure in refindenda ob id venditione pariter competere, his verbis: *ει συναμφοτεροις ἡ ἴσον κίνδυνος ὑπάρχει, ἀπὸ τοῦ ἐν ἀμφοτέροις τὸ αὐτὸ ὑπάρχειν, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀμφοτέροις, ἴσως καὶ ἀποκατάστασις ἔξεστιν ἀμφοτέροις διὰ τὸ ἀνάλογον ἐκατέρου κίνδυνον ὑπάρχειν. Quæ sic vertit, & illa ὁ αὐτὸς ἀνάλογον & ἀναγκαίως. Quod latine ita redditum arbitrantur. Contrahentibus similis conditio circumfertur, cum ad dimidium aliqua ejus pretii, vicissæ vel, id quod comparationis causa ponitur, vicissæ vel, id quod æquum dimidium pretii in contrahens debentem. Si vero, qui supra dimidium pretii contrahentem, alterum contrahentem ex præjudicat, aut refundit dimidium cum excessu, aut recipit dimidium cum excessu, aut refundit dimidium cum excessu. Quibus patet, quod de refusione ejus, quo alter plus dimidio lesus fuerit, ab eo dicitur tam ad emptorem, quam ad venditorem fieri, cum ut utrique contrahenti ex æquo idem juris generaliter tribuat, & ut sese ipsi invicem circumvenire nequeant, & ut ex æquo idem dimidii pondus, pretium ubique ad dimidium æquale constituat, & ut in contractibus commutationis causa deducat (id enim dictio illa *συναλλαγματος*, qua utitur significat) supra dimidium autem non licere, vel ipsum dimidium, in quo aliquoi folo circumscribere licuit, cum excessu refundi illi oporteat, qui circumscriptus fit, aut rescissio contrahatur. Attamen ita in ista pulcherrima parte non simpliciter id tantum, quod dimidii modum excedat, refundendum esse interpretantur: id enim postremum cum sententia *d. l. 2.* ex Codice Justa restituisse: verum & ipsum, in quo circumscribere licuit dimidium cum ipso excessu, ac licet, quod de dimidio sic obtinet, tradit, ipsi magis quam emptori, cujus emptio irrevocanda videri possit, & verba simpliciter attendas, eo tamen in universum ejus loci sententiam recidere conflat, ut utrique parium contrahentium id tribuat, ejusdem, & cujusque dimidium; supra quod circumscribi nequeant, id ad referendum, & ex eo constituendum esse, quod eorum quisque in contrahendo deduxerit: ut tam ab unius parte res, ab alterius vero parte pecunia proficiatur, prout quisque eorum se circumscriptum fingere dimidium fuisse contendit, quo quod ipse in contrahendum deduxerit, dimidium pretii vel speflerent: ut falta alterius rei pretii comparatione, certo dignoti possit, an supra dimidium fuerit lesus: ut ita quod pretium est venditori, in comparatione faciendi id rem esse emptori intelligamus: & quemadmodum venditori lasio ex eo dignoscitur, quod pretium contractum est minus dimidio veri pretii rei emptæ, ita & emptoris lasio eo patefiat, quod res empta valet minus dimidio pretii convenit: Atque hæc quidem de modo concursibi dicitur venditor citra dimidium, si tantum ei non detur, quantum est dimidium rei sue verum pretium: nam & rem dignam fuerit lesus: ut ita quod fit & emptor circumscriptus intelligitur, si tantum non fit rei verum pretium, quantum dimidium ejus pretium, quum numerarit: puta si pro re superdicta, quæ 10. tantum aureorum fit 21. dederit, ut utroque casu illi 1. 2. beneficio locus fit, & quo pecunia solutæ rei pretii dimidium, & quo rei pretium pecuniæ solutæ dimidium non æquat: non autem, ut eo casu, quo ex illius rei emptionis casu emptor 16. dederit, fit illi 2. locus, ut communiter existimantem est. Quod cum primum alleruisset Carolus Molin. *in comment. Consuet. Paris. tit. de feudis*, §. 22. ab ea sententia pollicitorius temporibus recessit, & illam, quam fequimur, pluribus docte comprobavit, *in tract. de usur. q. 14.*

A ANTONIUS MERCATOR.

Beneficium *d. l. 2.* probas pertinere etiam ad emptorem hoc argumento. In pretio emptionis, & venditionis licet utrique fit invicem circumscribere. Par igitur & æquabile est, ut utrique idem beneficium detur, si circumscripto modum lege definitum excedat: nego consequentiam. Est enim aliquo ratio emptoris, & venditoris, an majorem fraudem venditorem inducit neceffitas, emptorem cæca cupiditas & illatitia: ut ait *l. 2. ad leg. Falcidiam*. & lactius explicat Ofil. vir. Prudde æquius est, venditori, quam emptori subveniri. Stultus subventri non folet, *l. pen. §. pen. de par. & fin. reg.* Is autem emptor est, qui *ignorantia & imperitia* emptionem longe maior. Cum agitur de aliis cauſis ex quibus tam emptori, quam venditori subvenit conflat, ut ex *l. 2. de dolo*, tam metus venditio venditor ex venditionem tantum leges mentionem faciant, non emptoris: & tamen emptori ex eidem cauſis subveniendum esse nemo ambigit: & id eandem cæqs rationem ex cauſa propoſita in *d. l. 2.* & aliis conditionibus, quæ cum ei conſentiunt, quamvis venditoris tantum mentionem faciant, intelligendum emptori tantis tantum mentionem de dominus Antecessor, in hac cauſa fuccurrendum eſt. & dominus Antecessor, in hac cauſa omnes leges ſubveniunt venditori, nulla emptori: in hoc perſpicuitas cauſis non eſt vendicandum, ut tam emptoribus cauſis non eſt vendicandum. *l. arbitror, §. de re. l. quod certe, de dolo. l. aquæ, §. ult. l. in vendendo, §. de evict.* imo *l. de dolo. l. 2. §. 1. de dolo. l. 3. §. 1. de dolo. l. 4. §. 1. de dolo. l. 5. §. pen. l. 13. §. 1. de dolo. l. 14. §. 1. de dolo.* ad Hymnenopulum, quod quem legitur emptis cauſis ad Hymnenopulum, quod quem legitur ſcripturn, et hæc cauſa venditionem refendi inſi circumſcripto præſtetur *ex æquitate*, quæ ut ait *l. 2. de dolo*, ſcripto præſtetur *ex æquitate* eſſe mendoſa: nec enim fatis eſt emptori animadvertiſe eſſe mendoſa: nec enim fatis eſt emptori circumſcripto reſtitui ſuperſtium dimidii, quod ex amplius in dimidio eſt. Si quidem ſcripto pretii, ut ut ait *l. 2.* quod deeſt nihilo pretii, vel ut Nov. Romani, *ubi dominorum ex æquitate* ſuppleri, & reſtitui quæ ſuperſtium, ut ſi

uis in ea locatione, quæ ad modicum tempus ſit, propterea id obtinere negant: quia qui ad id tempus conducit, graviore damno affici, ob temporis modicum ſpatium exiſtimandus non ſit, ac eo magis, quo nullum jus in eum neque directi neque utilis dominii fuerit translatum: neque de modio tantum re, nimirum pecunia, in eo agi videatur, cum vi locationis conductori uti frui tantum liceat re locata, quo ſe prohibente, rem ipſam, quod intereſt, agere poſſit, *l. ſi quis domum §. ult. ff. Loc. conduct. l. 6. in prin. C. l. ſi in lege 17. §. ultimo, ff. locat.* Ita cauſidicis multibus non eſſe ſtatuendum *prob. l. 1. cent.* ſe cauſidicos

aut ſi ſcivit, quid ab eo, qui diverſis & locis & temporibus eadem hac de re verba tot effudit, ferri prius oportuit, quam quod ipſius ſententiæ manifeſto oſtitat explicare? quippe quod innumeris in jure noſtro leges extant, ex illis commentariis deſumptæ, quos Juriſconſulti conficiebjerint, alios ad edictum prætoriæ, alios ad edictum urbicum, quod etiam ſupius Prætoris urbani dicunt, quod indicunt, & legum illarum epigraphe; & Pandectis Hieronymi præfixus Index, Quæſtiones idem ille, de quo agimus, Hermenop. in illis operis ſui præfatione, quæ τὸ ἐκδοσις vulgo dicitur, ſæpius citat, præterea Ioannes Faber, Ioannes Bertrandus? An omitto illa quæ ſunt Præfecti Prætorio, Romanis oppoſiti interpretari audebit? An ἐκδοσις ſimpliciter Præfectus prætorio dicet, ac non ἐκδοσις Romanorum? Nam quod apud Suidam uno loco, ἐκδοσις, Præfectus Prætorio dicitur, non ſimpliciter dictum accipiendum eſt, quod eum præſtitiſſe ἐκδοσις dolio Prætorium ſignificet, ibi quis ſit ἐκδοσις ἐπιτροπῶν, explicet, τὰ ἐκδοσις τὰ ἐν ἐπιτροπαῖς τῆς ἐκδοσις ἔχουσι τοῦ ἐκδοσις ἐφορεύει, id eſt, qui in Oriente collectionis tributorum muſterium moderantur Romanos habebat, quaſi qui ita Orientalibus præeſſet, inter Præfectos Prætorio primas obtineret. At ſimpliciter ea voce prolata Provinciarum Præſides, & Prætoribus paſſim ſignificari comperias, quos cum omnium, qui Regna eſſent, magiſtratuum partes obtinerent, *l. ſi in aliquem p. cum l. ſi ſeq. ff. de offic. Præſ. Cod. eodem tit. cum l. ſeq. ff. de offic. Præſ.* conſtat & edicta, de quibus jus quiſque dicturus erat, propoſuiſſe, quæ ἐκδοσις Græci, Latine Provincialia dicta ſunt, ut τὰ ἐκδοσις dici provinciam patet ex Modeſtino in *l. fed & rapcidarij. 5. legum vers dolores, D. de excuſ. tut.* quo loco vetus interpres pro provincia vertit Præfidium. Neque tamen ad inficiar eximde, & Præfectis Prætorio eam, poſterioribus Imperatorum temporibus, ſuiſſe poteſtatem tributarii ſyſtematis cum ab iis proconſulibus, qui Regna eſſent, & generales quoque formas, edicti vim, & ſimilitudinem referentes, proponerent, ac ita tamen ut hæc ſimul cum Præfectis & proconſulibus edicta & conſtituenda ſint, ut omnia provincialis edicti appellatione comprehendantur, quod urbico opponitur. Reliqua vero cum nulla ex parte refellere valeat, quid mihi ſi non aliud, quam eludere tentet?

Et verius mihi dicere potuit gero, quam rifu emoti qui illi eius ſcripta legunt? quæ ſi ſcripta ſunt, certatim hoc exorſiſſe comperiet, qui reſte illa ejus verba expendet, ut de fuis ipſius ſcriptis id diverit) nihil quod magis ingenuum, & in noſtri difficultatem reſolvat, quam hæc ipſe mihi, ut tantum ſemetipſe illum inciditſe, ut ſuo ſe ipſe modulo metiri impotens, primas in Juriſprudentia ſibi vindicare contendat, quis ita percipuus laudis nodus (niſi ſi novo more eos præcidere tentet) aut hæreat, aut ſefe difficilius impliciat deprehendatur: ac nihil omnino tale, quaſi re bene geſta, clufionibus expatiatur, & ſibi unus triumphum canat. Quid hic aliud optem, quam ſincero lectori in id propenſum animum, & patientem, quo hæc ine contra ſcripta cum illius malgalibus commentis conferre ſuſtineat?

Quæmam, vel ſcriti, vel ſcriti debite uſure intelligende ſint apud Ulpianum in l. ſi non ſortem 26. in princ. & de conditi. indeb.

CAP XV.

JOHANNES ROBERTUS.

CUm principium Ulpii, reſponſi *in l. ſi non ſortem 26. D. de cond. indeb.* ita habeat in vulg. & recepta exemp. *Si non ſortem quis, ſed uſuras indebitas ſolvit, repetere non poterit, ſi ſorte debitum ſolvat*; aliter ita legitur in poſteriore vett. ex Flor. exempl. *ſi ſortis debita ſolvat*; quem verſic. uti modo

legerit Accurſ ex ejus ſcriptis colligi non poteſt. Is tamen cum reliquis interpretibus eum refert ad uſuras pado modo promiſſas, ſique naturaliter tantum debitas, quas inde conſtat debitas vocari, *l. fructus, 8. Imperator, D. de ſolut.* cum ex mutuo ita demum civiliter debeantur, ſi per ſtipulationem promiſſæ ſint, nec aliter, juxta *l. 9. Cod. de uſur.* qui in ſenebri tantum pecunia intelligenda eſt, hoc eſt mutua, juxta eiuſdem legis verba, non autem extendenda ad quoſcunque ſimiles contractus. Verum non diſpicio cur illas pado tantum modo promiſſas, ſique naturaliter tantum debitas uſuras, vel *ſorti debitas, vel ſorti debite* dixerit illic Ulpian. cum propter pecuniam ſoenebrem pacto magis, cui promiſſæ ſint, debitas videantur. Unde patius id eſſe illum dixeri poſſe videtur, quæ nullo modo, hoc eſt, ne pacto quidem modo promiſſæ ſurrint, quas forte penes debitorem exiſtente debite ſua ſorti debitæ, & commendatæ ſint, ſimplicitate, quæ beneficii accepti loco viciſſim aliquid rependens, ſponte perſolvat, & velut remunerationis nomine aliquo modo propter ſortis uſum debitas, arg. *l. 1. cum alii in 1. 2. ff. de ſerperperum fruſtum actio. C. de oft. empt. junct. l. fed & ſi hoc, 3. conſulatur. D. de peric. herod.* Nam & uſuras non repeti patrib. arg. *Leonina, C. de uſuris*. Quod verum, ubi propriæ uſuraruum titulo ſunt numeratæ, *d. l. imperator, in verſ. Ita propriis titulo*. Secus ſi ſimpliciter, quod a debitore creditori ſit ſegmentum. Id enim ſorti imputatur, *l. ſi ſortem. d. ſ. Imperator, verſ. Et quia ſimpliciter ſolverit*. Illo autem caſu non ſecus dici poteſt adeſſe alias naturales obligato, quæque ſorti debitæ ſolutarum uſurarum non promiſſarum repetitionem impediat, quam illuſtrandi ejus rei, hoc eſt, nullo modo promiſſæ, exam peti in *l. ſi ſortem*, illiſque nonnullis poſſim, quibus nec tantum ubi mora commiſſa eſt, *l. in bona fidei, C. de uſur. l. 3. in prin. & 6. D. de ſolutis*: verum & cum nulla mora commiſſa, ſi ſolus naturalis ſit *nexus, & in uſuris mutui, l. 2. C. de uſur.* Naturalis autem natio inter bonæfides; aliique judicia, nullum diſcrimen admittit. Hoc igitur eſt, quod ait Ulpian. *ſi non ſortem*, ea debita, vel (quod apius etiam eſt) ſortis debite eſſe intelligimus, cum aliud ſit ubi nulla ſors exiſtit præſtimine quidem, ſed tamen ubi ſors ſit, ratio ceſſat; nec tantum ubi mora commiſſa eſt, *l. in bona fidei, C. de uſur.* ſed & ubi ſine mora ſolvit, *l. ſi ſortem. D. de ſolutis*. Quæ ſi ſors quæque dos a patre data legitime ſupra ſtatum patris ſui ſuerit, ſed tamen ſors ſit, quod de legitima judicandum eſt, *d. l. ſi ſortem*, ſi ſors ſit, quæ ſit verius credendum, licet aliquoi legitima a patre cuique liberorum omni debuiſſe, nec alterno reliquendi ſit, *l. Papinianus, §. 6. ff. de inoffi. teſt.* tamen ſi hinc inde ſors abſente filia dotem exegit, non amplius filiæ reliquiſſe proponeremus, quam quod legitima nomine ei debetur, ea dotem a marito exigere poſſet, arg. *l. 6. §. ff. de dot.* & ſupradictorum, adverſus Pauli Caſſe. ſententiam. Nec repugnat *l. pater filiæ 54. §. ff. ad l. Falc.* nam debitum, & quo ipſi agitur, licet minus ſit voluntarium, & in quo is teſtator, de quo agitur, jus aliquod habuerit, ut de debitore, id tamen intium, & cauſam ab alio antea habuiſſet. Itaque diſtinctione hac ſe uſum in eo idem obtinuat, quod quovis alio debito voluntario, juxta. *l. excipiuntur, 39. ff. de legat. 1.*

Diverſitatis autem rationem inter illum caſum, quo pater contenderit, & hunc, quo abſente tantum filia dotem exegerit; hanc eſſe arbitror, quod in illo impoſſibile omnino pater egerit, ac nullo modo præſumi obtento accedentis filiæ voluntaria, utpote, quæ expreſſe acceſſurus voluntatis ipſius filiæ, tum & eo quod & ſi non accedat, in multis tamen omnino, quæ ea accedere, dotem ſolute exigere poſſit, juxta *d. l. ſi pater, 5. etiam, circa fin. & l. dotem 38. ff. ſolut. matr.* quo minus duplici præſtatione eius heres onerandus ſuit, cum is id, & ſuo jure, & minime omnia cauſa expreſſam filiæ voluntatem perviolenter exegerit.

CAP. XVI.

ANTONIUS MERCATOR.

NOn eſt verum, quod ais in ſpecie *l. Titia, §. qui vicinia, de leg. 2.* ſoluto matrimonio patrem expreſſe dotem ſua cauſa eſſe debebatur. Repugnat quoque Modeſtinus *ad l. Titia 25. §. qui vicinia, ff. de leg. 2.* in qua agitatur ipſa ſpecies, qua proponebatur pater, avia, filia dotem exegiſſe, & filiæ dotis nomine reliquiſſe: & tamen abſente non de dote ibi id nomine conſumptam eſſe ait, quod ea patri non conſueſſet, & utique ſimpliciter non ignoraſſet, quali inter illos duos caſus ea in re interſit, quo & ignorante id aſſumſit. Ut quidem verum eſt, ea poſſe rione cauſa diſtinguendum mihi videtur, an ea invita, & contradicente id egerit pater, an vero ea abſente tantum, & ignorante, aut non invita? Priori caſu, nihil omnimodum dotis nomine id ſe legitæ expreſſerit, vel id ab eo actum, & cognitum ex ipſa legati conceptione apparebit: utrumque filiæ ſuæ ademiſſe, & ademiſſe præſumpſerit, & ſcripſerit, & ſcripſerit, & ſcrip

IOANNIS ROBERTUS.

CUm invitus proprie dicatur, qui nolens, & vi adſtrictus aliquid agit, quo ſenſu ſumitur in *l. Idemad* 63. *ff. ſolut. matr. & Cuvitio* 80. *& Cuvitor* 156. *D. de verb. ſign. l. invitus* 17. *C. de pactor. Lege omnis* 25. §. 1. *eod. tit. l. invitum* 7. *C. de pactor. l. 9. §. penult. D. mandat.* &c. & illo apud Horat. loco *in arti. Poet.*

Invitum qui ſervat, idem facit occidenti:

nonnunquam tamen intra ſubjectam materiem invitus & nolens dicitur, qui non probatur conſentiſſe, etiamſi id de ſe dicitur, qui ignoraverit. Sed ita ut tunc aut non quo quo modo ſit, agi ignoranter. Sed ita ut tunc aut non ſimpliciter is dicatur invitus, aut aliquid exprimi, & addi debeat, quo intelligamus tunc ſolum invitum dici, ſi ſe non deſiderat ſum, aut talem ipſa res de qua agitur ſe eam deſiderem ſumi, aut talem ipſa res de qua agitur ſe eam deſiderem eſſe, *ſecundum ea, quæ ſuprà tradita ſunt in l. familiæ* 8. *in fin. ff. ſervitutibus*, & *l. invitum* 7. *in fin. C. de pactor. l. in re ſuæ* 45. *familiæ* 8. *in fin. ff. ſervitutibus*, & *l. invitum* 7. *in fin. C. de pactor. ubi de his.* Ut eadem propemodum ratione, & vetare nonnunquam is intelligatur qui *tacet*, ignorat, nec eſt, qui non conſentit, *ſuprà tit.* 40. *de pactor. & ibi Sanc.* Qua partim addubito ſum, ut invitus ſolite vocabulum ſimpliciter in oratione poſitum in *l. Titia* 35. *ſoluto matrimonio*, *D. de leg.* 2. in propria atque ſignificatione, contradicentem eboque ſilium ſignificare interpretarer, partem etiam eo, quod cuſtodi S. ſolidi pretia hæc verba eſſent comprobent, *utique non ignorante*, quæ non alio referri poſſunt, quam ad eam de qua locuta erat, filiam ignorante: ex quo ſi minus eam conſtituiſſe, filiem non ignorante ſi conſtituerat, ac per conſequens hoc ſaltem diverſum ſignificaretur, ac per conſequens hoc ſaltem diverſum ſignificaretur, ac per conſequens hoc ſaltem diverſum ſignificaretur

pater, & amplius ab eo confecutus fit, quam si dotis nomine debeatur a marito, qui pactis inter eos factis, ipsi ille eft ipecies, vel quarta ejus quam si dotis nomine debeatur a marito, qui pactis inter eos factis, ipsi ille eft ipecies, vel quarta ejus quam si dotis nomine debeatur a marito, qui pactis inter eos factis, ipsi ille eft ipecies, vel quarta ejus

JOHANNES ROBERTUS.

ILle calumniator, cum sit mecum me pugnare, quod in superiore capite affeverim *in d. ſi pater*, legatum a patre non fuiſſe dotis nomine relictum, hic legatum a patre non fuiſſe dotis nomine relictum dicam in ipso ſpecie,

quod peticie est, ac ſi diceres, regulariter ambulatoriam vim eſſe voluntatem defuncti ufque ad mortem, vel Teſtatorem non poſſe mutare teſtamentum. Subinde, eodem ſtatorem non poſſe mutare teſtamentum. Subinde, eodem rerecendum quod dicitur in l. ſi. ult. de her. inſt. ordinem, quo vere? non audes nec potes explicare. Ex mox con-probari id l. Seipſe, ad leg. Falcidi. Lauterbachius, Schrey, de leg. 3. parref. de her. inſt. quas Dominus notaverat: quid id eſt, quod his legibus comprobari ait, explica mihi. Omnes probant, ſi unus vel duo ſint heredes inſtituti, ut vel amborum hæreditatem hæreditatem adimi poſſe, & adempto hæreditatem adimi poſſe, & adempto amborum hæreditatem hæreditatem adimi poſſe, & adempto pronem valere, ergo falſum vera fidecommiſſi quod ſi obliquum enim, ergo falſum vera fidecommiſſi quod ſi obliquum enim, ergo falſum vera fidecommiſſi quod ſi obliquum enim

lium mortuum poſt mortem patris, & nunc ponit poſtumum mortuum vivo patre, quo caſu poſito non eſt prorſus idem dicendum in poſtumo, quia jure prætorio ſubſtitutus ad bona pervenire poteſt, *l. poſtumus, de inj. rup.* nec potes argutari cum Accurſio, poſtumum natum vivo patre mortuum poſt patrem: nam & ſermo Pomponii eam interpretationem non admittit, nec vir eruditus quoque eam admiſerit unquam: & ut jampridem Dominus docuit, fruſtra ponitur poſtumum natum vivo patre: nihil enim refert, quod ad rem propoſitam attinet, poſtumus mortuo, an vivo patre natus ſit, nam & ſi mortuo patre natus ſit, ac deinde mortuus, verum eſt ſubſtituto locum non eſſe. Tu niteris oſtendere, vel tantillum intereſſe, & niſus iſte tuus deſinit in foria. Non potes etiam, Marrucine, Accurſium tueri hoc colore, quaſi idem (neſcio cur mutes idem in id) quod accidit in filio, non acciderit etiam in poſtumo, niſi & poſtumus vivo patre natus ſit. Nam verbo acciderit, mors ſignificatur, *l. in vulgari, §. ult. de verb. ſig.* quod & mox Pomp. ita explicat, dum ſubjicit, acciderit ut moriatur. Vita qua vivimus nobis non accidit, ſed eſt de ſubſtantia noſtra. Denique vita in actu primo eſt ſubſtantia per reductionem, non accidens. Operatio tantum vitalis eſt accidens. Utrique vero, id eſt, filio & poſtumo mors contigit vivo & deliberante Primo, ut etiam cum plores inſtituti eſſent in *l. 14.* proponitur, poſtumum vivis heredibus inſtitutis, & deliberantibus vita deceſſiſſe. Quid vero in eo etiam attinebat comparare poſtumum filio, quod & ipſe vixerit vivo patre, quod viderit, & riſerit patrem, an hoc quidquam facit ad jus de quo quæritur in *d. l. 8.* vel an demutat ex eo aliquid. Addo, quod dixit Pomponius in filio, idem eum iterare in filio, ſi ita legamus in *d. l. 8.* cum ſubjicit, idem eſſe in poſtumo vivo patre nato; quid enim poſtumus vivo patre natus aliud eſt, quam filius? & ex tua diſciplina ſi recte contendis cap. 11. poſtumum non dici eum, qui vivo patre natus eſt, aut non recte Pomponius poſtumum dicit vivo patre natum, aut tua concidit diſciplina, quam tamen Dominus hoc loco quodammodo ſequi videtur, nec ſequitur tamen, cum ſuperioribus rationibus adductus pro vivo patre, reponit, *Vivo Primo*, a quo exheredatus ſit, quoniam & ſupra dixit a Primo fuiſſe filium exheredatum: & quod in filio, idem omnino nullo dempto, vel addito etiam in poſtumo poni oportet. At tu faceſſe hinc, [illegible] μωλικί, qui quæ luce clariora ſunt, præſtigias vocas, quia & verba extrema *l. 8. quoniam cum natus eſt filius, loco ejus eſt, qui ſuperſtes eſt*, quibus oſtenditur, qua ratione idem ſervetur in poſtumo poſt mortem patris nato, quod in filio, referendo ad natum vivo patre, facis ut utraque pars legis ſit de filio, nulla de poſtumo.

JOHANNES ROBERTUS.

NOn repugnavi quominus initium *l. 8. ff. de lib. & poſth.* ita ſcriberetur, *ſi a primo*. Verum dixi quidem nihil eſſe, quod dictiones iſtæ primi & ſecundi, ibi majoribus litteris quaſi propria hominum nomina ſint, ſcribantur. Non quod inficiari vellem eadem nonnunquam propriorum nominum loco ſumi, *ut in l. 2. §. ult. D. de condit. inſtit. & l. 3. §. filius, in fin. D. de lib. & poſth.* ſed id non eſſe perpetuum contenderem, quia dictiones iſtæ, & graduum heredum inſtitutionis ac ſubſtitutionum ordinem ſæpius ſignificent, *ut in l. ſi poſthumus. 14. in prin. ff. de lib. & poſth. l. ſervo alieno 116. §. ſi quis a primo* (ubi Accurſ. ad utrumque hæc referri poſſe notat) *ff. de leg. 1. l. ſi plures 24. ff. de vulg. & pup. ſubſtit.* Eoque magis dicebam non eſſe, quod propriorum nominum loco hic ſumerentur, & majoribus litteris exſcriberentur, quod alioqui dubium relinquerent, an (cum eodem gradu intelligi poſſint plures inſtituti, & plures ſubſtituti) a perſona tantum exheredatio facta proponeretur, quæ idcirco vitioſa eſſet, cum a toto gradu ſit facienda. Sed enim eo, quod jam ille attexit ſuppoſito & acto, quippe inſtitutos pariter & ſubſtitutos unoquoque gradu ſingulos tantum fuiſſe, non inficior ab illorum ſingulorum perſona exheredatum, quaſi a toto gradu recte exheredatum eſſe cenſendum. Neque hic urget, quod ait, ſi eſſent hic appellativorum nominum tantum, non propriorum loco poſita, perperam his addita fuiſſe & alia, puta hæc, *ſi a primo herede inſtituto, a ſecundo autem ſubſtituto*. Quid enim in eo incongrui? ut ſignificantius id ſit hoc addi, ut ſit & *in d. l. ſi poſthumus, in verbo, ad heredes primo gradu ſcriptos*, quo loco iſtis dictionibus neme dixerit propria nomina ſignificare voluiſſe Africanum. Leviora hæc ſunt, quam quæ accuratam adeo tractationem exigant: quale & illud quoque notat, non ſecundum Juliani ſententiam dicere me debuiſſe illud decidi *in d. l. ſi a primo*, quia Juliani mentio non fiat in exemplari Florentino, at fit in vulgatioribus, & receptis exemplaribus, quæ in eo viſa mihi ſunt emendatiora. Nam alioqui, nullo auctore, aut antea, aut ibidem indicato, *ſecundum ſententiam qua utimur*, minus convenit: ſiquidem id abſolute prolatum ad Catonianam regulam referri, quod probari ait *l. Julianus 85. ff. de cond. & demonſt.* quis illi aſſentiatur, cum in illa lege juxta exemplaria omnia Catonianæ ſententiæ expreſſa mentio fiat, ſimpliciter vero ſententiæ non fiat?

Ejuſdem generis & illud eſt, quod notat ibidem legere me, *id acciderit*, prout legitur in exemplaribus vulgaris, & receptis, cum alioqui legatur in Florentino, *idem acciderit*. Quid vero inter utrumque hac in re adeo interſit, non diſpicio. Itaque utrum malit, admitto; mihi enim idem Accii quod Titii. At, inquit, perperam dicit idem, qui non repetit eandem ſpeciem, & perperam quoque diceret id, cujus in eo non eſt diverſa ſignificatio & vis. Sed quod ait non repeti in poſthumo eandem ſpeciem, quam in filio retulerat, utrovis modo legas, falſum eſt: quia & quod aſſumit antea poſuiſſe filium mortuum poſt mortem patris, poſthumum vero ponere mortuum vivo patre, falſum eſt. Nam (ut ex Accurſ. ſum interpretatus) hic poſthumum vivo quidem patre natum ait, ſed non ut idcirco eum vivo patre mortuum referat. Expendat ſyncerus lector, & comperiet id Pomponii verbis optime illic convenire. At nihil refert, inquit, vivo patre an mortuo natus ſit poſthumus. Imo vero plane docui intereſſe plurimum: tum quod alioqui non id ſive idem, accidiſſe recte diceret in poſthumo, quod in filio qui vivo patre extiterit, nec dici poſſet, cum natus eſt, ejus loco extitiſſe, qui ſuperſtes antea erat, ut in fine legis nominatum dicitur: Tum etiam, quod teſtator filium ſibi natum videns, ſiquidem ejus animi fuiſſet, ut ad ſubſtitutum eo mortuo hereditatem devolvi voluiſſet, mutare teſtamentum potuiſſet, quod eo poſt mortem nato contigiſſe dici nequeat, cujus rei in jure rationem haberi comprobavi. Sed ea cum legeret, contigit ut more ſuo imprudens in coleos cacaret, ob idque foriolo illa parte diſtento, non aliud parare licuerit, quod reſponderet, quam qua exundabat foriam.

Et quam inſipidum, quod verbo Acciderit mortem ſignificari definit, idque cavillatur probari ex Pomponio *in l. in vulgari 163. §. ult. D. de verb. ſig.* cum ibi nominatim dicatur verbo Acciderit, ut ea quæ vivis accidunt, ita etiam mortem ſignificari, ac per conſequens non magis mortem, quam alia, argum. ibi additæ particulæ, *etiam mors*, cui, ſi prævidiſſet futurum ut ea objiceretur, imminebat periculum ne nova correctione eraderetur. Inde vero quam appoſite de vita, & morte philoſophatur, vitam qua vivimus, non accidere nobis, ſed eſſe de ſubſtantia noſtra, operationem tantum vitalem eſſe accidens. An ideo magis probat, quo loco ibi legitur, *vivo patre*, legendum eſſe (ut conjectando corrigit, & nos rejicimus) *vivo primo*: Ut & quod ſubdit, utique & filio, & poſthumo mortem contigiſſe vivo, & deliberante Primo, quis id inficiatur, cum hoc tantum vivo patre eos deceſſiſſe negemus? At, inquit, poſthumus vivo patre natus, quid aliud, quam filius eſt? Atque etiam cur contra ea, quæ docuerim vivo patre natum,

tum, vocem poſthumum quærit? Utrumque facile expedio. In illo dico intereſſe inter filium ante teſtamentum editum, & eum qui poſt teſtamentum fuerit natus, quippe quod eo minus validam eſſe ſubſtitutionem voluiſſe intelligatur teſtator, qui a ſubſtituto, quem ſciebat filium ſibi natum, non exheredaverit, ut ab herede primo, aut eo magis id ei ſit imputandum, ſi juris ignorantia hoc egerit: quam ſi de nondum extante, & naſcituro cogitarit, arg. *l. 3. C. de inoff. teſt.* Sicque cum eo alia eſſet quadantenus ratio in poſthumo, ſive poſt teſtamentum nato, quam filio ante teſtamentum edito, non fruſtra eſt, quod non ideo minus idem, & in hoc, quam in illo obtinere expreſſit, cum alioqui ob id, quod alius ſit, addubitari potuiſſet: Illos autem vivo patre poſt teſtamentum natos, quia proprie poſthumi non ſint, quippe minime poſt mortuum patrem nati, lege Junia Vellea poſthumorum appellatione minime donatos fuiſſe; ſed tamen quia poſt teſtamentum, quod ab unoquoque mortis quandocunque, vel ipſo inſtanti obventuræ contemplatione ſit, editi ſint, poſthumorum loco eſſe intelligi: ideoque & poſthumos nonnunquam a juris auctoribus lata appellatione vocari: quod quando fiat, ex ſubjecta materia facile dijudicari poſſit, docui *c. 2. hujus lib.* Ac ita referendo ad natum vivo patre poſt teſtamentum, retectis præſtigiis facio aperciſſime, ut altera pars ſit de filio, altera de poſthumo.

Quænam actio competere dicenda ſit in priore parte l. dotalem 62. & in l. hæc actio 66. ff. ſolut. matrim.

CAP. XX.

JOHANNES ROBERTUS.

IN illa ſpecie, in qua maritus ſervum dotalem, vel quaſi negotium uxoris gerens, vel invita uxore manumiſit, quæ agitatur *in l. ſi conſtante 26. §. ſi vir, & l. dotalem 62. cum 4. l. ſeq. ff. ſolut. matr.* duo imprimis dubia ſunt, cum mulier propter manumiſſum ſervum aliquid, quod maritus conſecutus ſit, ab eo vi legis Juliæ (cujus ibi mentio ſit) petere poteſt, & quonam tempore id illi liceat, & quanam actione id poſſit. Quod eo obſcurius redditur, quod eam actionem, qualiſcunque ſit, etiam conſtante matrimonio inſtitui poſſe dicitur, *in l. hæc actio 66. ff. ſol. matrim.* nec tamen ibi explicatur qualis hæc actio ſit, cum alioqui de dote actio, non niſi ſoluto matrimonio competat, *l. dotis, C. de collat.* in quo ſenſit Bartol. *in d. l. dotalem*, tunc mulierem agere poſſe condictione ex lege Julia: idque confirmat arg. *l. filiusfam. 14. §. maritus, ff. ad leg. Cornel. de falſ.* In quo circa ſpeciem cum ſuperiore conjunctam diſquirit, quid mulier ex lege Julia conſequi poſſit: in idque etiam citat *l. ſi vero negotium 65. verſ. dabit autem, ff. ſol. matr.* quam Bartoli ſententiam aperte ſubſecutus eſt Paul. Caſtr. *in d. l. hæc actio*, illud addens, condictionem iſtam eſſe ex lege Julia de maritandis ordinibus, competentem ad id, quod maritus fuit conſecutus tanquam patronus, vel æſtimationem ejus, rejectis ab eo expoſitionibus Accurſii, quarum nullam veram eſſe ait, ut ibi pluribus refellit, & explicat. Idem quoque ſenſere Oldra. & Alber. Roſat. *in d. l. dotalem, & d. l. hæc actio.* Quæ cum ita ſint, an non eſt, quod miremur non puduiſſe Obſervatorem id, quaſi novum inventum ſuum tradere, & glorioſius efferre, ſive id non ignoraverit ab illis ante ipſum fuiſſe proditum (quo caſu plagiarii notam non effugeret) ſive ignorarit? Summa hæc ejus imprudentia eſt, vel magis amentia, de re non dicam minime comperta, ſed ne tantillum quidem perquiſita, & temere & arroganter adeo pronunciare, eoque ſeſe venditare, quod nominatim dicat hanc eſſe illam diu perquiſitam, necdum tamen ab interpretibus inventam actionem, de qua agitur *in d. l. hæc actio*. En quo juris interpretum neglectus perducit tumidos. Neque tamen, ut mihi ſententia illa probari poſſit, tum quod etiam illo caſu, quo vir refragante muliere illiuſmodi ſervum manumiſerit, non aliud, quam dotis actionis judicium competere antea ex Papin. traditum eſſet *in d. l. dotalem*, quaſi id ſufficeret: quod quidem ad eos caſus referendum eſt, quibus dotis actioni locus eſſe poteſt, ſive ſoluto, ſive etiam conſtante matrimonio: Tum etiam, quod maritum, qui ſolvendo eſt, jure ſuo, ac ſine mulieris voluntate dotalem ſervum manumittere poſſe lex voluerit: ut exinde qualecunque jus patronatus futurum ſit, ita conſequatur, ut mulieri emolumenta, quæ perceperit, vi legis Juliæ reſtituat, ſed ſoluto tantum matrimonio, ut cui eo ſatis conſultum ſit, ſiquidem maritus ſolvendo exiſtat: quod ſi ſolvendo non ſit, niſi mulieris voluntas acceſſerit, libertas impeditur. Quo & conſtante quoque matrimonio, illo caſu deberi dos intelligitur, prob. hæc *l. ſervum dotalem 21. ff. de manumiſ.* Cum autem ejus voluntas accedit, tum propter mariti inopiam etiam conſtante matrimonio, ut reliquarum rerum dotalium conſervationis ratione, de dote actione agi poteſt: & ita intelligenda *d. l. hæc actio*, arg. *d. l. ſervum dotalem, in fin.* cum antea (ut dixi) de dote actionis mentio facta eſſet, ſintque intermediæ leges ad illam uſque omnes conjunctæ, eandem quæſtionem illam varie agitantes, nec repugnat, quod *in d. §. ſi vir*, de cautione traditum eſt, quam efficio judicis maritum præſtare cogi poſſe ibidem dicitur. Id enim intelligitur ſoluto matrimonio fieri, cum ſuperſtite adhuc ipſo liberto nihildum ſit, quod actione de dote conventus ex ejus bonis, aut ipſius obligatione, cujus nondum dies venerit, reſtituat. *Sic intell. d. §. ſi vir*, arg. *ejus contextus*.

ANTONIUS MERCATOR.

ACtio de qua agitur in *l. hæc actio, ſol. mat.* eſt condictio ex lege Julia. Hæc eſt illa, inquit Dominus, diu perquiſita nondum ab interpretibus inventa actio. Non certe ab Accurſio, quem habuit ob oculos cum hoc ſcripſit, quo ut in aliis, & in hac re ceteros interpretes non exiſtimavit eſſe ſapientiores: nec fuit tum ei curæ ceteros inſpicere, quos nec tum habuit in poteſtate ſua, ut vere profiteri poſſit ſe judicium tale eis prorſus non debere: verum gaudet tamen quibuſdam ante idem veniſſe in mentem, quod & tum venerit ſibi: ubi autem dolus malus abeſt, plagium arguere non niſi maligni calumniatoris eſt. Sciunt omnes, & ſcripta ejus ſatis teſtificantur, quam is ab hoc vitio longe abhorreat, quamque libenter, quod ex aliis ſumit, id eis bona fide reddat: mirum eſt plagium uno loco feciſſe eum, qui nihil magis vitat, quam plagium, quique aliis etiam locis in hoc crimen incidiſſe non arguitur, & interim diu perquiſitam eſſe eam actionem non potes negare, cum ex quinque, aut ſex quæratur quænam ea ſit, mandati an negotiorum geſtorum, an actio de dote, an condictio ſine cauſa, an condictio ex lege, an condictio ex cautione, & quod tu eum ambitioſe dixiſſe mentiris, necdum inventam eam ab interpretibus, etiam verum eſt, quia nondum inter ſe certo conſtituere potuerunt, quænam ea eſſet, ſingulis dantibus ſuam, & te quoque nunc tuam, nempe actionem de dote, non condictionem ex lege Julia: quod falſo ſcribis Pap. tradere in *l. dotalem, eod. tit.* in qua ſervo dotali manumiſſo invita uxore maritum ab eo ex aſſe heredem inſtitutum, alteram tantum portionem reſtituere dicit actione de dote, non etiam eam, quam ut patronus conſequi potuit, ac debuit, & alteram ſi ſolvendo ſit maritus, actione de dote: ergo ſoluto matrimonio, non conſtante, cum tamen eam, quæ jure patronatus debetur uxor conſequi poſſit, etiam conſtante matrimonio condictione, quæ ex lege Julia deſcendit, *d. l. hæc actio*, quod & in *d. l. dotalem* interpres Baſil. addit, non actione de dote. Tu *d. l. hæc actio* pene circumſcribis, cum eam coanguſtas ad caſum quo maritus ſolvendo non eſt, ut idem dicat, quod *l. ſi conſtante, in pr. eod.* & quo voluntate mulieris ſervum dotalem manumiſit, quo ſane caſu ceſſat lex Julia, & tamen

men ut *l.ſi vero, in l.hac actio*, quæ ſtipitur, neceſſe eſt
A referre ad legem Juliam. Non ergo ad hanc caſum, fed
ad illum, quo maritus ſolvendo eſt, & manumiſit uxorē
uxore, aut negotio uxoris geſto, quo & ſi lex dicat agi
poſſe etiam conſtante matrimonio, tu omnium homi-
num, qui ſunt, qui fuerunt, quique futuri ſunt ſtultiſſi-
ſime, audes dicere, agi tantum poſſe ſolum matrimonio,
& idem ſtatuium audes in *l. ſi conſtante, §. ſi ſic red.* quā
cauſa ea de re non paſſit exigi nili ſolutō matrimonio,
quæ in ſimilibus cauſis exigitur Ratio, *l. ſi quis forte non,*
de act.empt. & in hac quoque cauſa, ac in ſuiter propterea
ea ex quoque agi conſtante matrimonio poteſt.

JOHANNES ROBERTUS.

QUid eſt, quod ſuccenſeat, ſi miratus ſim ab eo di-
ctum diu perquiſitum, & neceſſum inventum ab in-
B terpretibus cum adhuc ſolvendo eſſet, ut ſolo cauſa-
dicorum ex lege Julia, de qua agatur in *l. hac actio 66. D.*
ſolut. matr. cum non nos unus, aut alter, ſed plurimi
prodidiſſent, & videre ex patricibus veruſtis interpre-
tibus, quoque inprimis juris ſtudioſi conſulere ſolent?
Quorum ſe offenſum quis putet, ſi interrogem hac pro-
peſſus eſſet, divinare non potuerim juris interpretem ge-
nerali appellatione unum Accurſium ab eo intelligi, qua
aliqui ex ſapientum nomine minime exiſtimet vir hic, quem
ille ſubſaque perinde ac ſcripta admodum ſapientem te-
ſtantur. Quin mihi potius habenda fuit gratia, qui effe-
cerim ut (quemadmodum ajunt) ſi aliter, juris ſtudio-
C ſis mentem intelligeret, quod quaſi quotidium fit (ſi quī-
dem diu in id incubuit) cum illis pluribus aliis Accurſ.
hic tanto cum fiſu ſimpueret. Nam aliquā, quod plagis in eo crimen amolitur, in idque tot
verba effundit, quam potuit non video, & cum a me in
eo plagis minime arguatur, non fuit, quod prorſus ne-
cum rem tot verbis, confitie aliunde mentis ſuſpicionem
maiorem injecerit. Qui diſquiſitre loquitur, non utrum-
que, ſed alterum tantum dicit, quod cum ſcripſi mo-
tus abeo eraditum, id quaſi novum inventum, quod
pluribus tum annis, atque etiam ſeculis eſſet prodituin,
five non ignorarit (quo caſu ignorantia, ſuperbe a-
deo locutus, non poſſe effugere adjici) five id igno-
rarit. *Ad hæc* (ut eſt pertinax) cum locos indica-
ren quibus a multis id eſt perquiſitum, eſt id non ſatis-
D cietur, in eo tamen perſiſtit, ut quod dixit, verum ad-
ſtruat, nempe ab illis fuiſſe inventum, quia non om-
nes in id conſentiant, & nonnulli ſint, qui contra-
dicant putentur quoniam ex effe, pluribus aliam at-
que aliam, quam illum affignantibus. Quam id omne
abſurdum ſit quis non perſpicit? cum non omnes in-
terpretes in id conſentiant, ideo ab eorum nemine hanc
affinitatem fuiſſe prodituin? Quaſi non ſatis ſuperque
tum jure ſuo ſibi ſe adſcribere, quod diu perquiſitum
nondum ab interpretibus effet inventum, tametſi ab
eorum plerisque nominatim ſit prodituin.

Inde vero & ad ſententiam hac in re meam confutan-
dam delabitur, quippe qua non aliam, quam de dote
aſſionem ita cauſa competere affirmo, quod illo caſu,
quo vir refrapuiare maluiere ſervum dotalem manumiſerit,
non aliam, quam de dote aſſionem a Papiniano ei dari
probetur, *Collatione 6s. ff. ſolut. matr.* In qua a fallo a me
Papinian. citerari aut, quod illa lege maritum ex affe he-
redem a libero ſcripſum, alteram tantum portionem
reſtituere ſine actione de dote ait Papinianus, quam
ut patronus conſequi poſſit ac debuit, aliam autem
actione de dote, ſi ſolvendo ſit maritus, qua tamen ſo-
luto tantum matrimonio agere poſſit, non autem con-
ſtante, cum tamen & eam quæ iure patronatus deberur,
uxorem etiam conſtante matrimonio conſequi poſſe;
prob. *d.l.hac actio*. Non affequitur, aut ſe non affequi-
ſimulat ſententiam meam, quæ ut clarior illi fiat, ſic in
univerſum ſtatuo: Plurimum interelſe, maritus qui in
dotem ſervos accepit, quos eximit manumittat, ſolvera-
doſve, an non ſit, & an invita ac refragante uxore eos

A manumittat, an non invita. Sed ita tamen, ut iſtis caſi-
bus omnibus, quod inde multieri reſtituri oporte t, id re-
gulariter conſtante matrimonio reſtituere minime quæ-
tur, ſed eo tantum ſoluto. Ut quemadmodum regulari-
ter, vel dos tota, vel pars dotis ante ſolutum matrimo-
nium ab eo peti minime poteſt, ita eque quod occaſione
ſervi dotalis abeo manumiſſi reſtituere uxori tenetur id,
cum velut dotis locu ſit, vel ejus partis, nec ante ſolu-
tum matrimonium regulariter peti poteſt, prob. *l. ſi ma-*
ſtante 25. §. ſi ſic, ff. ſolut. matr. quippe mulierem eiſ
abſque ejus voluntate maritus dotalem ſervum manumi-
ſerit, non videtur conſequi de ea re actione, quæ tum
(officio judicis in id implorato) ut caveat ſe reſtitutum
tum mulieri quicquid ex liberti bonis ad eum pervene-
rit: ergo non videtur minime quoque ea de re actio
B tantum reſtituturum, nimirum poſt ſolutum matrimo-
nium, ut conſtat non ante dotis repetitioni locum eſſe,
tunc autem ſolutum matrimonium, quum dotis, actio-
dote proceſſerit, & in locum eius ſuccedat, reſtituendā
agatur. Sed quemadmodum ab illa regula dotis non
ante ſolutum matrimonium exigendæ, exceptior is recles,
quo mvritus vergat ad inopiam, effectuſque ſit minime
ſolvendo, ut tunc non expectato matrimonii diſſolutio-
nis tempore dos abeo exigi poſſit, idque adhuc de de-
te a mulliere inſtituta, *d.l.ſi conſtante, in principi.* ita & quod
occaſione dotalis ſervi manumiſſi ad eaturum perve-
rit, ea cauſa quo vergat ad inopiam, & ſolvendo non ſit,
conſimiliter actione de dote mulieri ab eo & conſtante
quoque matrimonio exigere licebit, quia ejus, juris ra-
partiorem rationem, ſi quæ eadem de dote actione, *ſcin-*
C *tilla. d.l. hac actio*, Nec repugnat l. *duodem 61. ff. ſolut.*
matr. Quin magis convenit, ut que dotis nomine ante
poſſe mulierem petere, quæ retetur, quod occaſione ſervi
dotalis mulier repetere poteſt. Ergo ſoluto matrimo-
nio (inquit interpres) non ante, nec in eo poſt ſolutum matrimonium, &c. ante. Illud quidem regula-
riter, hoc autem ex tantum caſu, quo maritus vergat
ad inopiam, & ſolvendo non ſit, quod ſupra dixi. Conſe-
ſtante matrimonio peti poſſe lex voluit. Et quod cauſa-
tur tunc minimum circumſcribi, *d.l. hac actio*, quo ad il-
lum ſolvendo ſit maritus, quo minus illi ſolvendo
non ſit: imo vero non magis hoc caſu conſtringitur actio
hac de dote, de qua ibi loqui Scævolam ex eo in-
terpretatur, quia *d. l. duodecim*, & *d. l. hac actio*, ſi-
mile de dote meminerunt, utique ad *d. l. hac actio*, in-
tervenditie leges omnes eaſdem fint argumenti: quippe
D de ſolo dotali illa loquuntur, quod ſervus dotalis ex
a marito manumiſſus. Et cum in omnibus illis inter-
pretis, aut inter ſe ipſo ſenſu connexit legibus non alter-
rius affinitatis facta ſit, atque exinde apud omnes in-
terpretes in id conſentiant, ideo ab eorum nemine hanc
affinitatem fuiſſe prodituin? Quaſi non ſatis ſuperque
tum jure ſuo ſibi ſe adſcribere, quod diu perquiſitum
nondum ab interpretibus effet inventum, tametſi ab
eorum plerisque nominatim ſit prodituin.

Inde vero & ad ſententiam hac in re meam confutan-
dam delabitur, quippe qua non aliam, quam de dote
aſſionem ita cauſa competere affirmo, quod illo caſu,
quo vir refrapuiare maluiere ſervum dotalem manumiſerit,
non aliam, quam de dote aſſionem a Papinian eo dari
probetur, *Collatione 6s. ff. ſolut. matr.* In qua a fallo a me
Papinian. citerari aut, quod illa lege maritum ex affe he-
redem a libero ſcripſum, alteram tantum portionem
reſtituere ſine actione de dote ait Papinianus, quam
ut patronus conſequi poſſit ac debuit, aliam autem
actione de dote, ſi ſolvendo ſit maritus, qua tamen ſo-
luto tantum matrimonio agere poſſit, non autem con-
ſtante, cum tamen & eam quæ iure patronatus deberur,
uxorem etiam conſtante matrimonio conſequi poſſe;
prob. *d.l.hac actio*. Non affequitur, aut ſe non affequi-
ſimulat ſententiam meam, quæ ut clarior illi fiat, ſic in
univerſum ſtatuo: Plurimum interelſe, maritus qui in
dotem ſervos accepit, quos eximit manumittat, ſolvera-
doſve, an non ſit, & an invita ac refragante uxore eos

Repetita affenſio leſtionis l. cum Stabo 29. ff. de ſolut.

C A P. XXI.

JOHANNES ROBERTUS.

VETEREM, & receptam leſtionem aſſertus *ex eodem Stabo 29. D. de ſolut.* veterem ſcri-
turam me ſecutum eos diffiteor, neque id diſſimulavi unquam: quippe quod ea etiã mihi
plane non ſatisfaceret, tamen longe præferenda videretur
illi alterius negationis diſſertioni deſolatoriæ, quam Ob-
ſervator invehere tentaſſet. Et quidem is, quibus poteſt
machinis, lenteriam illam eruptionem etiammum conten-
teretem effe cauſetur, nec tamen veruſtiorem effe Accur-
ſiana, ut ille ingeniam noſtrum Accurſii, Johannis, ſpſ-
ſolutionem interpretum admodum diligentem obſerva-

A tutem hic ſe *pretter morem* prædixit. At etiex id, ea quo
precipue quæritur, quippe ſtuguis ſingulis juxta illum
voluiblem negationis tranſpoſitionem accuiationis, quæ
ne nihil movet, nedum ut pronouvcat. Ita igitur pretter-
miſſa, quæ iuanis omnino ſunt, ut certe cauſellis, quæ
ad hanc rem pertinent concludamus. Ie conſtante, ad
inter genera, & ſpecies interelſe, quod attinet ad ea di-
videnda inter genera dominos ſeri communia, aut plures
ſtipulatoris heredes, quæ in genere ſpecieve debeantur,
quod generis obligationis juxta peculium illo contenta-
tum, non ſpecialem ſervum, aut alterius ſtatu, ſpectantem vero obli-
gationis ipſe cuiuſque ſpecie, & corporis partibus, ut a-
B dualt, ut dicit ſolet, cuiuſque corporis dividone prodi-
vifo, ſiquidem ſervum ſpecialem id ſeri poſſe, vel nemo inte-
ſcitis, facta partium diſtributione, juxta *l. ſi ſtichi ſtipul.*
Stichum, de verb. obligationum, vel heredem in ſingulis
ſpecialibus partem portio partem jure dominii habere, cum
ipſis ſpecies juxta numerum cuique attribui, cum vix
fieri poſſit, quin ſpecies illa diſtis prævaleant. Quæ ra-
tio in generis obligatione ſpecies offert, cum tunc incertum
debeatur: ſeque in debitoris electione, quale quidque
illius generis ſolvat, *l. cum incertus 3. de leg. 3. l. in ſtipu-*
latione, in fin. de ed. l. in ſtipul. & quod ex pluribus *l. 108. de*
verbor. oblig.

Cæterū autem adjunctimus, & quæcunque in quantita-
te ita conſtituit, ut cum communi, ac inter ſe proprium
quod ſpecie proprie contineatur, functionem in ſuogenere
recipiunt, hoc eſt, ut ea exiſtem generis alicuius re-
cum vicem aquaſiter ſubeant. Nam & harum divilio pro
C indiviſo, ſeu ſit, vel numero, vel menſura, vel pon-
dere, quia in iis quantitatis ſola ſoeſtetur, non ipſum
corpus, *l. nam & ſi ſtip. ff. ſol. matr. l. ſi ſtichi 16. ff. de vol.*
l. ſi ſic res mancipi, in fin. de ed. l. in ſtipul. D. de *ſolut.*

Sed non idem arbitror, cum ſpecierum obligationi ad-
ditus eſt numerus: puta cum promiſit ſant duo Stichi,
ut ferant illum, & illum, non ſatis eſt ſtipulatori, cui duo he-
redes exiſtunt. Nec enim horum divilio vim habet nec
numero faciendi eſt, hoc eſt, non ſinguli illorum cui-
que noſtrum ſeri poſſunt, ſed duo illi ſimul ſtipulatorum
partes cuique noſtrum debentur, non alter quam illo
caſu, quo promiſit ſunt Stichus & Pamphilus. Nam
nam jam ab initio ad utrumvis aliquotam partem ſeri ſolet
relatum, non poſſet, non interelſe alterutrius noſtrum,
hunc potius, quam illum alteri ſuiſſe ſolutum, quia illud-
modi res non ſunt in genere communi ſpecie, hoc eſt, aqua
in, ut dixi, functionem in ſuo genere recipiat, ut alte
alterius vicem ſubire poſſint: *Ille inveſt. volen-*
tes de l. cum Stichus 29. D. de ſolut. quia ſingulum,
cum unius negatione ingendum eſt, juxta vulgata exem-
plaria, *Stichus*, non *Stichum*, quippe, qui extat in
Florent. exemplari, nec in alium locum tranſpoſitionem
(quod ille cenſet) verum proſtus colleadum iudico: nec
repugnat *l. ſi ſtichi ſtipul.* quæ lectio ſi bonis defendi poſſet,
foni douorum Stichorum ibidem ſequiparari videtur pro-
miſſio decem hominum, quam procuiabilo conſtat nu-
mero ſeri, juxta *l. in ſtipulatione 54. ff. de verbor.*
127. D. de verb. oblig. Primum enim in eo expedendum,
quod etiamſi admitteremus hanc inviciem poſſe: non
ideo magis admittenda effet illa negationis tranſpoſitio.
Cæterum non repugnante duplicatione contendo, cum
E ille, quam autore propoſui, quamque eo ſolo elevare
tentat, quod veterum, & Accurſii ſuerit (nam quod
nec verba, nec ſententiam auctoris eam ferre ait, potes
omnino eam autoris propoſui & verba & ſententia, quam
ipſius diſcerptionem, & negationis tranſpoſitionem con-
venire) tum etiam alia, qua interpretor id, quod ab
Ulpiano dictum ait l. cum Stichus, non generaliter in-
quavis decem hominum obligatione, aut promiſſione po-
poni, fed in ea tantum, quæ communi ſervo falta ſit:
in qua quia ſervi perſonā ſpectare, quasi ea quæ ſunt
fidi, pura quoad electionem, ſiquidem ſervo attribu-
ri eſt, aut etiam ſolutionem ipſi faciendam (nam & in eo
aliquatenus in perſona ſervi conſiſtit ſtipulatio, ut & le-
gatum, juxta *l. ſi ſtipulatore 76. in princ. ff. de verb. oblig.*

l. de-

Lædetur, &c. ſi ſerv., ff. de leg. 2.) cum attendendum ſit eum, inter quem ſit numero fieri diviſionem, perinde atque inter hæredem alterius ſtipulatoris. Nihil autem refert, cùm in X. generaliter ſint deducti in ſtipulationem. Non eſt etiam verum, quod ait *d. l. 54.* in ſtipulationem non eſt etiam verum, quod ait *d. l. 54.* in ſtipulationem Non eſt etiam verum, quod ait *d. l. 54.* in ſtipulationem non eſt etiam verum, quod ait *d. l. 54.* in ſtipulationem deducta Stichi & Pamphili, corpore diviſionem fieri, deducta Stichi & Pamphili, corpore diviſionem fieri, deducta Stichi & Pamphili, corpore diviſionem fieri, quem ſolum ideo obtinere duobus Stichis in ſtipulatum deductis: nam ideo obtinere duobus Stichis in ſtipulatum deductis: nam ideo obtinere duobus Stichis in ſtipulatum deductis: nam pro numero, qui ſtipulationis adjectus eſt, dividenda ſtipu- pro numero, qui ſtipulationis adjectus eſt, dividenda ſtipu- pro numero, qui ſtipulationis adjectus eſt, dividenda ſtipu- latio eſt: cum ſine hoc non ſit cur in *Lucium Seium* ſeparatim latio eſt: cum ſine hoc non ſit cur in *Lucium Seium* ſeparatim latio eſt: cum ſine hoc non ſit cur in *Lucium Seium* ſeparatim ſtipulatio Stichi & Pamphili ab ſtipulatione duorum Stichorum, vel duorum Pamphiliorum. Nam ſi duo Stichorum, vel duorum Pamphiliorum. Nam ſi duo Stichorum, vel duorum Pamphiliorum. Nam ſi duo Stichorum, vel duorum Pamphiliorum. Nam ſi duo chus ſtipulatus eſſet, pro eo eſt, ac ſi unus & illum Sti- chus ſtipulatus eſſet, pro eo eſt, ac ſi unus & illum Sti- chus ſtipulatus eſſet, pro eo eſt, ac ſi unus & illum Sti- chum ſtipulatus eſſet.

JOHANNES ROBERTUS.

A Hic vide ut tranſverſio agat vanos homines ingenios, & obſtrepentium ſtudium, quod illud ſibi vindicat, quod ſtipulatus eſſet in tot diſtincta, quod de X. jam ſeorſum, non tamen ſcienter videbatur, quod de in eo, in quo ipſa tuis ſcriptis aperiſſime mendacii illum arguunt nihil verear mentiri. Negat, quod de vetere adnotatione dixerat, quia notarii ſententiam meam ex vetere adnotatione eſſe dubium, ſe id conjectum in me voluiſſe, & quod Johannis nominatim meminerint, id non ad me re- ferri voluiſſe (quem tamen ſeipſum nomine ſe defi- gnare ſolitum inficiari non poteſt) verum de Johanne Boſſiano vetere juris interprete tum cognito. Quod Boſſiano vetere juris interprete tum cognito. Quod Boſſiano vetere juris interprete tum cognito. Quod

& verum eſt, nominationem nihil adjicere: nam quod A honoribus non prohibetur, *Inſtitution. l. 4. §. 8. quis accuſatorum eſſe, & max. & Inſt.* Quod quidem generali ratione verum eſt, cum eo quod dicimus, nemitem ſine accuſatorum eſſe, cum eo quod dicimus, nemitem ſine accuſatorum eſſe, cum eo quod dicimus, nemitem ſine accuſatorum eſſe

lecis, & illud, cum aliud non habeat, quod reſpondeat, partim eludere contendat, partim alio deſcorquere, alio non pertrait aperitus, quo voluit compoſcere, cum alios a me citatos ex Ciceronе locos eo reſpiciat, quod ab eo non ubiqueatur in re, quæ ad ius, vel ad Jurisconſultum pertinent (quod tamen frivolum eſt) cum ſtudioſo verbi ſignificatione non magis ad ius eris, quam alterius diſciplinæ tractationem ſpectet) quid cauſæ eſt cur deprompta ex jure noſtro, & illi jam obſcella pluribus locis ejus ſententiæ regnantibus, a Romanis ſcriptoribus non reſpondeat, fed tam ſæpe nulli eorum non modo non reſpondeat, ſed non ſæpe ipſi meminerit quidquid nominum quod ſubeſſe poſſit, non ſe ignoverit: Cum tamen (ut illi olim eſt, cum ſe in ſagittiſus reddam ſenit, cauſa diſſimulatum fido rili

te emporem, puta *fi venditorem* poſſeſſorem miſiderio *Lucius* facerit, per quam ſtultum eſt: nec enim accommodatio hic caſus ullo modo poteſt ad *S. Ariſto*, quoniam in eo propoſitur, ut initio dixi, nondum fundus emptori ſuſtineatur ex eaula emptionis: emptorem igitur non poſſeſſidile fundum, & ſolus poſſeſſor aliam miniſterio ſuo poſſeſſionem, ſuadet, non etiam non poſſeſſor.

Quod ubi etiam mens fuit, ad id, quod ille ſcripſit detracta negatione ad *S. Ariſto*, ille loco, *Ego ſi poſſ in illum*, &c. ea quoquam probaturum, ſi ego *Ariſtonis* ſententiam conſtituti, interdictum Quod vi, aut clam dari emptori, qui precario in fundo moratur, non inepte ideo ab ea poſſeſſorem retineri in dubium, cum ita reſcripſiſſi id ei non ſcribe, vel nihil ad te pertinere: quia, inquis, omnino negavi id ab Ulpiano revocari in dubium: & hoc ipſum, quod ego negavi, non illud Domitium, ſed unum dixit te nunquam eiuſquam probaturum, te, inquam, non poſſe approbare. Flacce, arrige aures, id ab Ulpiano in dubium non revocari. Argumentorum eſt id momentum, vel ad ponem, & homo non es. Id autem ab Ulpiano poſſes in dubium revocari, ille locus oſtendit, *ſi tamen precarius ſit poſſeſſionem*, *inquit*, *&c.* quo quaſi timide ſcribit, quod a primo ſcripſerat adſeverantius, & non hoc fentit, quod ne tibi, non iuramus: quia ejus mentem, ſed eorum qui qualiter auditer poſſidetur interrogant dari, ſed ipſe quaſtio quale ſit poſſeſſio, id eſt, licet poſſeſſio non ſit, intereſt ipſius, ut eam opus non ſit. Ego poſſeſſor qualiter poſſidere dicit, ut in Flor. ſcripſeram eſt, ut qualem qualem poſſeſſionem, *Ignoro*, *&c. adp. hoc.*

Fallum etiam, quod ait, in ea ſententia Ariſtonis ſcripſiſſe, poſſeſſori non ſemper eſſe denuntiandum. Leges Pandectas Florentinas, & invenies Ariſtonem ſcripſiſſe, non poſſeſſori eſſe denuntiandum. Quid ſi emptor ſit, qui licet emptori ſit denuntiatum, qui in fundo moratur, ſive fabia, ſive non fabia in dicem adeſſione, hoc quoque Ariſto, neque ſcripſit, neque fentit. Quia ſi emptor ſit, tantum in dicem adeſſione ſum a *S. fundus* inſtituta quotidie eſt, quæ non adeo eſſet difficilis non fabia in dicem adeſſione. Et ſi, ut ais, Ariſtonis ſententiæ non interdit Ulpianus *Ergo*, *&c.* id igitur Ariſtonis ſententiæ non fuit adhibere debuit, & dicere: Ergo putat, non, ergo putem. Ut relata ſententia Iulian & Ariſtonis, ita fuam exponere inquit, ut & Flor. ſcripſerat eſt. Ego putem, ut in *l. 3. §. ſed nirum*, in fin. *de minor. Ego puto*, *&c. l. §. quid de vitio*, *l. 3. §. Imperator de adop. ſubſtit.*

JOHANNES ROBERTUS.

HIc initio expendendum, quam inepte colligat, & argute negavendus. Verba hæc, inquit, ut *ſibi in fundo moraris licere*, ſunt verba precario rogantis, *quod ſtabat Lucius ſi. uerſ. ſi ego rogavit ut precario in fundo moretur*, *ſi de precar.* Ergo verbis, quibus Ulp. in *l. ut qui in partem*, *§. Ariſto*, *ff. quod ſi non paret ex Ariſtone refert*, vicinum ſcripſit emptorem in fundo moari, non ad aliam quam precarii, cauſam referri poſſimt. Quinam conſtitere poteſt hæc conſequentia? an ad hoc, ut aliquem precario in fundo morari permittam, non poſſidere dicemus, ut exemptionis, conductionis, pignoris, adnuntiationis, aliave cauſa in fundo moretur, ac non præterea requirimus eum rogaſſe ut precario in fundo moretur, ut utrumque expreſſit Ul. *in d. Lucius*: & quotidies requirantur duo plures ut aliquem actu poſſideat, in fufficiet dicemus alterum tantum adeſſe, ac non conuuſtim utrumque exigi, nos aliter recte ab uno ad aliud poſſe inferri, *arg. l. 3. §. pen. ff. de itin. actuque pri. l. Falcinus*, *§. cum hoc*, *& ibi not. Bart. ff. ex quib. cauſ. in poſſ. ear.* Si is qui ex eo, quod rogavit ut precario in fundo moraret licere, in fundo moratur, propterea precario in fundo morari recte intelligitur: an idcirco is qui empto fundo necdum tradito in eo moratur, precario in fundo moraret dicetur? Ut quidem patet Ulp. *in d. §. Ariſto*, referre tantum, emptorem in fundo morari, an ut ideo intelligat eum non alia quam ex precario cauſa eum in fundo moratum poſſe alio modo ex cauſis, & aliis modis in fundo moari, etiamſi non precario id conceſſum ſit? puta vel quod poſſ emptorem aliqua venditoris voluntate fundum nacuerit, & alius modo poteſt ad *S. Ariſto*, quoniam in eo propoſitur, ut initio dixi, nondum fundus emptori ſuſtineatur ex emptionis: emptorem igitur non poſſidere fundum, & ſolus poſſeſſor aliam miniſterio ſuo poſſeſſionem, ſuadet, non etiam non poſſeſſor.

Quod ubi etiam mens fuit, ad id, quod ille ſcripſit detracta negatione ad *S. Ariſto*, ille loco, *Ego ſi poſſ in illum*, &c. ea quoquam probaturum, ſi ego *Ariſtonis* ſententiam conſtituti, interdictum Quod vi, aut clam dari emptori, qui precario in fundo moratur, non inepte ideo ab ea poſſeſſorem retineri in dubium, cum ita reſcripſiſſi id ei non ſcribe, vel nihil ad te pertinere: quia, inquis, omnino negavi id ab Ulpiano revocari in dubium: & hoc ipſum, quod ego negavi, non illud Domitium, ſed unum dixit te nunquam eiuſquam probaturum, te, inquam, non poſſe approbare. Flacce, arrige aures, id ab Ulpiano in dubium non revocari. Argumentorum eſt id momentum, vel ad ponem, homo non es. Id autem ab Ulpiano poſſes in dubium revocari, ille locus oſtendit, *ſi tamen precarius ſit poſſeſſionem*, *inquit*, *&c.* quo quaſi timide ſcribit, quod a primo ſcripſerat adſeverantius, & non hoc ſentit, quod ne tibi, non iuramus: quia ejus mentem, ſed eorum qui qualiter auditer poſſidetur interrogant dari, ſed ipſe quaſtio quale ſit poſſeſſio, id eſt, licet poſſeſſio non ſit, intereſt ipſius, ut eam opus non ſit. Ego poſſeſſor qualiter poſſidere dicit, ut in Flor. ſcripſeram eſt, ut qualem qualem poſſeſſionem, *Ignoro*, *&c. adp. hoc.*

Fallum etiam, quod ait, in ea ſententia Ariſtonis ſcripſiſſe, poſſeſſori non ſemper eſſe denuntiandum. Leges Pandectas Florentinas, & invenies Ariſtonem ſcripſiſſe, non poſſeſſori eſſe denuntiandum. Quid ſi emptor ſit, qui licet emptori ſit denuntiatum, qui in fundo moratur, ſive fabia, ſive non fabia in dicem addictione, hoc quoque Ariſto, neque ſcripſit, neque ſentit. Quia ſi emptor ſit, tantum in dicem addictione ſum a *S. fundus* inſtituta quotidie eſt, quæ non adeo eſſet difficilis non fabia in dicem addictione. Et ſi, ut ais, Ariſtonis ſententiæ non interdit Ulpianus *Ergo*, *&c.* id igitur Ariſtonis ſententiæ non fuit adhibere debuit, & dicere: Ergo putat, non, ergo putem. Ut relata ſententia Iulian & Ariſtonis, ita fuam exponere inquit, ut & Flor. ſcripſerat eſt. Ego putem, ut in *l. 3. §. ſed nirum*, in fin. *de minor. Ego puto*, *&c. l. §. quid de vitio*, *l. 3. §. Imperator de adop. ſubſtit.*

JOHANNES ROBERTUS.

HIc initio expendendum, quam inepte colligat, & argute negavendus. Verba hæc, inquit, ut *ſibi in fundo moraris licere*, ſunt verba precario rogantis, *quod ſtabat Lucius ſi. uerſ. ſi ego rogavit ut precario in fundo moretur*, *ſi de precar.* Ergo verbis, quibus Ulp. *in l. ut qui in partem*, *§. Ariſto*, *ff. quod ſi non paret ex Ariſtone refert*, vicinum ſcripſit emptorem in fundo moari, non ad aliam quam precarii, cauſam referri poſſimt. Quinam conſtitere poteſt hæc conſequentia? an ad hoc, ut aliquem precario in fundo moratur permittam, non poſſidere dicemus, ut exemptionis, conductionis, pignoris, adnuntiationis, aliave cauſa in fundo moretur, ac non præterea requirimus eum rogaſſe ut precario in fundo moretur, ut utrumque expreſſit Ul. *in d. Lucius*: & quotidies requirantur duo plures ut aliquem actu poſſideat, in fufficiet dicemus alterum tantum adeſſe, ac non conuuſtim utrumque exigi, nos aliter recte ab uno ad aliud poſſe inferri, *arg. l. 3. §. pen. ff. de itin. actuque pri. l. Falcinus*, *§. cum hoc*, *& ibi not. Bart. ff. ex quib. cauſ. in poſſ. ear.* Si is qui ex eo, quod rogavit ut precario in fundo moraret licere, in fundo moratur, propterea precario in fundo morari recte intelligitur: an idcirco is qui empto fundo necdum tradito in eo moratur, precario in fundo moraret dicetur? Ut quidem patet Ulp. *in d. §. Ariſto*, referre tantum, emptorem in fundo morari, an ut ideo intelligat eum non alia quam ex precarii cauſa eum in fundo moratum poſſe alio modo ex cauſis, & aliis modis in fundo moari, etiamſi non precario id conceſſum ſit? puta vel quod poſſ emptorem aliqua venditoris voluntate fundum nacuerit, & alius modo poteſt ad *S. Ariſto*, quoniam in eo propoſitur, ut initio dixi, nondum fundus emptori ſuſtineatur ex emptionis: emptorem igitur non poſſidere fundum, & ſolus poſſeſſor aliam miniſterio ſuo poſſeſſionem, ſuadet, non etiam non poſſeſſor.

in ure quaſi quaſi poſſeſſionis mentionem faſtum refert, ſed quo illorum verbo, quibus qualiter, quibus licite emptorem ſuſtinet ad *Iurisconſulti*, in *l. quæ ſubſtantia*, *quod poſſ prior. D. ad l. Aquil. Loqui facilem*, *D. quemad. ſervit. amit. l. ait Prætor 7. in prior. D. de minor. l. 1. §. ſi in fin. cor. qui aut. ſent. l. 1. in fr. ne quis eor. D. ſi quis relinq. lib. eſſe poſſ.* tamenſi nec quod duobus illi poſſerioribus locis, & in *d. Ariſto*, in vulgatis exemplaribus aliter legitur qualitercunque, ano autem legitur aut, ut ſi dimandum: cum ut adiſſione quaſi dicimus quaſi licquoque, & a dicitur qualiter non ſeeru dicit quæ qualitercunque, & ea diſſione Columellam aliſque ufos comparamus.

In alio quoque viatim idem Florentinum exemplaria recepta & vulgata, ſed quo illorum verbo Florentinus legitur, *non poſſeſſor ſolus eſſe denuntiandum*, in vulgatis vero legitur, *poſſeſſori non ſemper eſſe denuntiandum*. Id vero alii opinantur, ſed ego obſervatore notat, quod falſo diverſum hoc poſſeſſorem Ariſtonem ſcripſiſſe. Atque ſi ita ipſe, vel hoc eodem in *S. Florentini* exemplaris leſtionem improbat, in eo quod negavendum iſti addit, ano vero & hoc eodem illo verſiculo eam minus probat, idem que infinitis aliis locis exemplaris leſtionem reſtituimus, dum adeo certam hanc eſſe idemitur, cur in hoc alterum altero magis ab Ariſtone ſcripſtum aſſeverare poteſt, quam vel ego illum, vel illum ego, ſed quum ſi quod ſit ab eo notatum gravius ferret ſuspido ante eo perſtiterunt, quod ſortaſis illis ortus Digeſtorum impleverit, *Ita emendat quæ ſcripſi*, *&c.* & hic nodo probet, modo improbet Florentinum exemplar, nec aliis idem licere velit? Sed quid hac ampla, quæ accurate adeo exigis, ad illa pertinent, quæ quo practice inter nos quæritur, cum utrumque eodem recidat, nec eo illa ſpectare dici poſſimt, ut hic & ſimilibus magis negativam partem ab eo contra exemplarium omnium ſidem Ulpiano obtrudam aſſerat?

Quid Utilitatis Iuriſtitiæque diſſionibus apte ſignificetur.

CAP. XXVI.

JOHANNES ROBERTUS.

CUM utile id dicitum ſit, cum quod nobis noſi eſt, five quo utimur, five etiam quidquid conferet, & prodeſt (quod utrumque veteres utibi-to quoque vocarunt) inutile id dicitum eſſe conſtat, quod utile non eſt. Quæ ſi ita ſint, diſſentiendum nobis præpoſitionem *in*, non aliam regulariter, quam neviendum ſignificationem obtinere patet ex diſſionibus indoſti, miſeri, inevitis, *&c.* manifeſtis: Sicque non tantum id ſignificare, quod nobis uſui eſt, ſed & quod detrimentum adfert, necque. Ac liter illa prior ſignificatio propria magis, & ufitata ſit, ut ex ſenſu Horat. Aſpam inutilem vocavit, & Cicero conſuetiſſim hominem inertem, & ſanum inutilem dixit: ſimilem quod ad nullum partem, & altero loco ad nullam rem utilem. Idemque mores inutiles utilibus oppoſuit *lib. 2. de Divinat. & Archiſpe apud Dogd. lib. 2. Academ.* ait ſe jam prudem divis invitum, & inutilem annos demerari: non ideo minus tamen altera poſteriore probatos auctores uſos fuiſſe conſtat, ab eo datis, quod quemadmodum non prodeſſe dicitur, quod nocet, imo vero & multo magis ob id non prodeſſe, quia prætet id, quod utilitatem nullam adfert, etiam detrimento ſit, ſequa non tantum non prodit, ſed etiam obſit: ita inutile quoque dici poſſit, quicquid detrimentum adfert, & nocet: nec tamen eodem modo, quo inimicum dicimus cenſet Francisco Duaren. *c. 11. lib. 1. Acuiorſ. diſp.* non tantum eum, qui amicus, & benevolus non ſit, ſed & malevolum. Nam eum, qui nec benevolus nec malevolus ſit, inimicum dici minime comperio, ſed illum, qui plane amico ſit contrarius, cui inutile id dicatur, quod nec profit nec obſit. Verum per extenſionem, ac illa plura minoreſicas in ure ufitatiſſima regula, qua quod minus eſt, dicimus in eo eſſe, quod plus eſt, *l. 1. c. 111. & l. 122. n. 114. D. de reg. jur.* inutile & id quoque dici inviſitate admittimus, quod non ſimpliciter utile non ſit, ſed & quod abſolutè remotiſſimum, & illi ex adverſo oppoſitum, plancque contrarium eſt, ut quidem illa ſenſa dubio hoc ſumpta dicipotuſſ *in Iunio Flores*, *§. 1. D. de Senat. ad l. Iulian. de Adulter.* *§. ult. in Iunio Flores*, *& inviſe filex*, *D. de injur. ſcr. &* Cicer. *lib. 3. Offic.* ubi ego eo, quo Norbanum ait fedititioſum, & inutilem fuiſſe, Neque tamen, ut optarem loco omnes, quibus ex inutilis dicitio adeò ſe comperitur, ad iſtam ſignificationem trahere debeamus, qui do eo ibi agi inteſligamus, quod ſi ſimpliciter ſit, & abſolutum detrimentum adferat, atque omnium minime illos, quibus id minus convenire antecedentia, & ſubſequentia demonſtrent, ut quidem ante nomen ſtipulæ, *l. 11. §. 1. D. de verbor. ſignif.* & ante nomen ſepulcri, *l. 1. §. 1. D. de ſepulcr. viol.* & ante nomen populo apud Ulpianum in vulgatis exemplaribus, & Norica legitur *in l. 3. §. hæc autem*, *verſ. Illud etiam inviſitè*, *D. De pojtr. In aliis vero*, ac præterim Florentino, *eſt enim mutile* (quam poſteriorem leſtionem magis probavit Duaren.) mihi ab illa recepta minime diſcedendum videri, ut que ab omni parte ſibi conſtet, & omnes diſſionum propria magis ſignificatione plenam Ulpiani ſententiam ſtabiliat. Atque quum illi quoque nomen illorum civilis inciviliæque ſignificationis, quæque ante eum autorem pluribus explicaremus, illis nunc prætermiſſis illud unum ſtatuimus exinde nunc ſumendum nobis eſſe, quod quo loco paulo ante in eodem *S. milium*, in vulgatis exemplaribus legitur: *Et publica utilitate cautum eſt*, *ut*, &c. Florentinum vero: *Et publica utilitas concenda eſt*: & ex Franc. Duar. ſententia, *& publica utilitate concendum eſt*: Obſervator noſter nonnullas ejus autoritate leſtionum Florentinæ leſtioni addendum opinatus eſt, adeò patrocinia *in*, ut legatur, *& publica utilitate concenda eſt*? Idque illud exigere, quod poſtea legitur, *eſt enim mutile*. Et deſidero quidem ego ſimplicitatem, quibus poſteriore hoc ita legi cenſerem: quam appoſite, ad illius ſententiæ reſtitutionem, qui ex Senatuſconſulto Turpilliano ſtatuit, ut mulieres, quæ ſine tutore ſuctoritate legitimi tutoris, & ſuggeſto propriete fere in publica jurisdictione ſuctionem interpoſuerint, ſi ſe poſtea in integrum reſtituendas curent, ſi ſe ex Senatuſconſulto Florentino leſtionem

ANTONIUS MERCATOR.

NOtilitatis nomen, quod alio quodam loco requiris indicari tibi invenies apud Lucretium

—Aurumque jacebat, inquit, Propter inutilitatem hominibus vetustum. Rem ipsam invenient alii in toto hoc capite late diffusam, invenient & mendacia iterata eadem, quæ mihi satis eft elififfe femel.

JOHANNES ROBERTUS.

NUtilifiime hoc loco inutilitatis dictionem utitur Lucretii folummodo auctoritate fulcire, cum ego eam antea minime improbaffem (tametfi is non illorum, quam minus Latinorum auctorum teftimoniis hoc ftabilire valuiffet) fed & ex Ciceronis compoffeffum. Hic mirum potius alii, etiam fi quod in his carpat non habet, tacitum pertranfibo.

Retractata conciliatoris part. I. n. 2. §. fi a furiofo, §. fi prompt. cum Marcello in I. fed etfi res 7. §. 1. ff. de Publ. in. rem actione.

CAP. XXVII.

JOHANNES ROBERTUS.

ILLUD tandem eviei apud Paulum *in l. 1. §. fi a furiofo, §. fi prompt. verf. nec Publicianam poffe*, quem idem ille Obfervator, ut fpurium fuppofuit tantum, & a jure civili abhorrentem defendum cenfuerat, & eo quoque id agnofcente omnino retinendum effe. Quod acerrimofo homine extorfiffe mirum eft effe, nifi a, ne ab omni parte illi videar feripimus, acquievifce dici poffet, dum quaqua verfus excitare cupit, erarati agritudinem alio fubinde intefto errore fatisfacturus ne eo quod arreptum, non ita fe velle tam pertinaci, quam jam admittit adjecindam illius verficuli lectionem, ut ponat dicrimen inter extraneum, & furiofum poffefforem, & ex eo difcrimine conciliet ipfi Paulli locum cum Marcello *in l. fed etfi* 17. §. 1. *D. de Public. interm act.* Verum alter in cum interpretatur, ut dicat neminem poffe contendere, qua is ufucapiat, qui a furiofo ignorans emerit, eidem emptori tam in furiofum, quam in extraneum ex fententia Marcelli competere actionem, & Publicianam, & ex ea retinione ex empto adionem, & præterea acceffionem ex ipfius furiofi perfona ili emptori ignoranti dari. Vide quæ evidet audacia cum impudentia conjuncta, cum ex tribus, quæ illi emptori ignoranti competere negat Paulus, unum illud folummodo a Marcello concedatur, ut Publicianam habeat. In quo non contentus non ferre dubium fit, is ne non aliquid in illis quæ tradit, innovaffe exiftimetur, etiam tria illa connumerum emptori tribuat, atque id ut nullius contentus auctoritate, ita & nullis ratione fulcerat. Nam illa fimilitudo ab eo addufta partus, qui filium venundederit, adverfus quem emptori ignorationi, & decepto detur de evictione actio *l. 1. §. 1. minor 30. §. pater, ff. de evict.* quam plane inepta ! Quid enim fimile inter partem mentis compotem, qui filium venderit ignorantis, & furiofum vendentis ? Partum ut ipfi fuit triples adum admittamus, videamus, qui inde & Marcellum, & fe ipfum cum Paulo conciliet: ea nimirum, qui ex his verfiber nexuque Marcelli ad Paulum, fe acquitate, ibi vero (quippe apud Paulum) fummo jure. Sed enim idem Paul, ibidem quæ decidit, utilitatis, five æquitatis ratione addudum, ita fe decidere nominatim expreffit. Sicque tantum abeft, ut quæ illic ab eodem Paulo dicta funt, ad ea ftridum five fummum referri poffint, ut non alia, quam æquitatis ratione apparata, junctim abeo fuit facta dicta, in plane æquitatis ratio tria hæc adverfus furiofum obtinere nullo modo patitur: cum hac in re jura auctores, furiofi perfonæ imprimis conferre, & cavere voluiffe conftet, ne illi, cujus nulla in eo voluntas fuerit, is affus obfit, ut pluribus a me ac tenus comprobatum fuit: Cum alioqui, quoad alios perper ufucapionem tria illa confequi folerint, ut & Publicianæ ufucapionis ante impletam ufucapionem, & exceptionis retinere agere liceat *juxta l. 1. in princ. & l. quæcumq. 15. in princ. ff. de publ. in rem act.* Et acceffio ex auctoris perfona eo concedatur, *juxta l. Pomponius 13. §. præterea, cum feq. ff. de acquir. vel amitt. poffeff.* Sed quo ad furiofum hæc eafdem juxta Paulum, quæ quoad alios obtinent: ad quæ verfus referendus eft Marcelli *l. 1. §. in fin.* ut conftat ifdiufmodi perfonarum ratione fpecialiter introducta ad aliorum perfonas minime extendi in his, quæ perfonis illi detrimentum aliatum non fint, arg. *l. 6. §. 1 & 2. D. de prod. & aliis rebus minus. & l. 1. circa fin. C. de lon. mater.*

ANTONIUS MERCATOR.

CUm poft adnotationem, quam feorat Dominus ad *l. 3. pro empore, §. fi a furiofo, pro empt.* Baffica repreffet retinere illa verba, Nec Publiciana competit, id eam fludiofius habere nolim, & motus auctoritate Baffic. Avaricè abftine annis amplius xiv. non motus tui fcripti, quæ pluris non fecit, quam fungos putridos, quæ etiam nullis dentibus eiterant, mirarendo tit. de Publ. in rem act. publice docuit rerum effe fummo jure, quod *in §. fi a furiofo*, fi quis rem emerit a furiofo, quem fuiffe ignorabat, nullum effe emptorem, Publicianam non competere, nec actionem de evictione, nec acceffionem poffeffionis, atque adeo, nec ufucapere eam rem emptorem poffe, fed ut dicebam dicerat, utilitatis caufa retinere eum, ut ufucapere poffit: fic & cetera omnia eadem ratione retinpiendi effe, & hac utilitatis ratione nitti quæ ad *l. 3. Marcellus, de Pub. in rem act.* Publicianæ competentia. Et vero ratio utilitatis, quam tu nunquam intellexifti, non refpicit furiofum, fed emptorem bonæ fidei : nec eo quem fcio agere de eo, qui emit a furiofo, quem ignorabat furere, quem putabat fanæ mentis effe. Ergo de bonæ fidei emptore, & non de furiofo, qui nec poteft fe gerit, fed de eo, qui eft in confpectu membrana queritis, ut ait *l. quod meo, §. fi furiofus, de adqu. poff.* cum inquet animus, ut *l. julio, §. pen. de ufurpat.* Et ufus eadem morbus inevitabilis eft. Et ut tuo utilitatis hoc eft, ne qui bona fide ad emptionem accedit deceptus falfa fatisfactis fpecie damno adficiatur : que ratio eft ad omnia fimilia tranfeunda, quæ tempus fine dubio denegari dixi mus: non igitur debet, aut poteft reftringi ad folam ufucapionis caufam, puta ut rem alienam, quam quis a furiofo tempore bonæ fidei emit ufucapere poffit, fed non uti acceffione poffeffionis, non Publiciana, non ex empto ad evictione, ut tu negaris, cum in omnibus par utilitatis ratio non videatur perdenda, neque in omnibus plus nigeat valeatque opinio emptoris, quam veritas. Denique quod ait *d. §. fi furiofo, quamvis nulla effet negotii, & alia Cic. ex sure ftricto eft*, non erat ita utilitatis caufa, qua ante dixit procedere rei empt ufucapionem, fed tantæ & utilitatis caufa ad fequentia porrigendum, quæ ante dixi, quam fi de emptio jure refpectu, & acceffionis poffeffionis ceffe contra ftrictam juris rationem, & Publicianam, & ex tera. Ta calumniaris aperte cum in *d. l. 3.* dicam, non fit ex utilitatem a jure ftricto, & reftricta omnia, quæ in ea fcripta funt ad utilitatem furiofi: nec enim utile furiofo eft fi res ab eo vendita ufucapi poteft, ne fummo jure vendere poffit, & tuetur, quæ emptoris, utilitas emptorem, non furiofum, qua de caufa, ut commentitia & falfa eft diftinctio Accurfii, id eft, in furiofum non dari Publicianam, in extraneum dari, quoniam utilitatis ratio refpicit folum emptorem: ergo danda eft ei Publiciana adverfus omnes. Alteram Accurfii diftinctionem, cum Dominus fequitur inter utilitatem, & jus ftrictum, jus fatis offendi niti *d. §. fi furiofo*, quod to negafti tamen fignifi etiam quidquam ad eam facere fimilitudinem filiifamiliis emptam fole empti, & venditi à patre, quafi nulli fimilitudo, quæ proculdubio evidens & maxima eft, quia

241 Et Jacobi Cujacii. Lib. II. 242

quia utroque cafu jure ftricto nulla emptio eft, & ta- A men de evictione competit actio.

JOHANNES ROBERTUS.

ITa fit, quoniam ita exiftimari cupiti, ipfum nunmonnione una addudum finite, ut ingenuitem illam ex conteftura correctionem tanto antea tempore editam perveaeret, atque ut ea errorei aquirit, tanto tenue ipfe fibi fit teftis, illi ante 14. annos in mentem venerit, certe tu non multum illud fpeft ab eo tempore intervallo, quo hæc ame feripta editis temporibus eft. Sed ita fit, ioquam, non me commoniantur, ab errore, quem aquofcit, eum in tuum rectum effe reuditum : hoc faltem inficiari non poteft, in caufa me fuiffe, ut reftitueretur illa mea pertinaci, fupinditia ipfius erati agnitio antea latens innotuerit : Neque iam amplius eo afferuate a jure civili abhorrat, fupinditia & ignorantiæ ratio ipfius ille vetus. *l. 2. §. fi a furiofo, nec Publiciana competit*, nifi quod verbum competit, non omnino abiciendum videbatur, fed in inferiorem fedem detrudendum. Laudo illa ex parte in inveratio tot annis vane conieduræ errato non perfiftifle ; laudatorem magis, ni agnitionem peccati, a qua fapientiæ initium ducitur, non fuiffe aperiendi fedaffet, in eoque confcientiæ ftimulis minime commotus, pervicaciter perftaret. Sed qua ratione in re non aperta id conetur, expendamus. Mira enim hic, & non antea ullo in loco audita, imo vero quæ animo vix atque vix quidquam comprehendi poteft (ni plurimum fallor) hoc adfruit, eadem in loco, eademque in re, & utilitatis, five æquitatis, & fummi juris ratione fimul quid decidi, & ita alterum ab altera, ab altera ad tertiam, ut tamen utrique fuum locum demus, quippe *in d. §. fi a furiofo*, hanc, ut in eo utilitatis rationem habeat intelligamus, non quidem, quæ ipfius furiofum refpiciat, five in eius caufam inducat : verum emptoris bonæ fidei, in hoc ut is ufucapere poffit, in eo, quod ipfe non fciebat, a quo ignorabat furere, quem putabat fanæ mentis effe. Ergo de bonæ fidei emptore, & non de furiofo, qui nec poteft, fe gerit, fed de eo, qui eft in confpectu membrana queritis, ut ait *l. quod meo, §. fi furiofus, de adqu. poff.* cum inquet animus, ut *l. julio, §. pen. de ufurpat.* Et ufus eadem morbus inevitabilis eft. Et ut tuo utilitatis hoc eft, ne qui bona fide ad emptionem accedit deceptus falfa fatisfactis fpecie damno adficiatur : que ratio eft ad omnia fimilia tranfeunda, quæ tempus fine dubio denegari dixi mus: non igitur debet, aut poteft reftringi ad folam ufucapionis caufam, puta ut rem alienam, quam quis a furiofo tempore bonæ fidei emit ufucapere poffit, fed non uti acceffione poffeffionis, non Publiciana, non ex empto ad evictione, ut tu negaris, cum in omnibus par utilitatis ratio non videatur perdenda, neque in omnibus plus nigeat valeatque opinio emptoris, quam veritas. Denique quod ait *d. §. fi furiofo, quamvis nulla effet negotii, & alia Cic. ex sure ftricto eft*, non erat ita utilitatis caufa, qua ante dixit procedere rei empt ufucapionem, fed tantæ & utilitatis caufa ad fequentia porrigendum, quæ ante dixi, quam fi de emptio jure refpectu, & acceffionis poffeffionis ceffe contra ftrictam juris rationem, & Publicianam, & ex tera. Ta calumniaris aperte cum in *d. l. 3.* dicam, non fit ex utilitatem a jure ftricto, & reftricta omnia, quæ in ea fcripta funt ad utilitatem furiofi: nec enim utile furiofo eft fi res ab eo vendita ufucapi poteft, ne fummo jure vendere poffit, & tuetur, quæ emptoris, utilitas emptorem, non furiofum, qua de caufa, ut commentitia & falfa eft diftinctio Accurfii, id eft, in furiofum non dari Publicianam, in extraneum dari, quoniam utilitatis ratio refpicit folum emptorem: ergo danda eft ei Publiciana adverfus omnes. Alteram Accurfii diftinctionem, cum Dominus fequitur inter utilitatem, & jus ftrictum, jus fatis offendi niti *d. §. fi furiofo*, quod to negafti tamen fignifi etiam quidquam ad eam facere fimilitudinem filiifamiliis emptam fole empti, & venditi à patre, quafi nulli fimilitudo, quæ proculdubio evidens & maxima eft, quia

An quis ejus rei usumire poffit, cujus ipfe jus fit.

CAP. XXVIII.

JOHANNES ROBERTUS.

REprehendor, quod regulam hanc propofuerim, neminem ejus rei nomine, cujus ipfe fuit, fuiti aditione agere poffe : comprobatum tamen non tantum a doctoribus Italiæ & Pompon. *in l. nam qui 24. §. Julianus, & l. quis 78. §. ult. D. de furt.* fed & altera juris regula, cujus cum fuperiore connexa eamus *in l. nemo 151. de reg. jur. & in D. de reg. jur.* Quibus & illud accedat, quod Ulpian. cum fpecium tractatus, in quo fpecialiter ratio furiti agere fuit concedatur : quæ quidem ratio illius fuperiora regulæ exceptionem eft. *Et hic eft cafus* (inquit) *quo for agere poffit, nec is qui rem furti fecit, ut §. fin. D. de furt.* Quæ quidem exceptio in nos eft, ut effecta regula ftrictæ aptitudinis teftatur, arg. *l. quæftum 13. §. idem refpondit duumvir. nec is qui rem furti fecit, ut §. fin. D. de furt. vinol. & D. de infra. leg. 6.* ut autem lex in actu, & non alie. *ait penu. rr. excl. non. 7. l. ex eo 12. D. de teftam. l. cum Prator, D. de judic.* At enim Obfervatum nihil non capitat, quo fcielus, & minus perfpicacibus perfuadeat non deeffe, quo vel errores a fe admiffos, & a nobis patefactos obtegat, vel fi minus id poffit, aliquid in fcripris noftris carpat : imo non magis, inquit, conftat veritas ei, qui negat forem furti agere, quam illi, qui affirmat. Verum ne fimilitudine hic facilius deprehendi poffit, expendat quæfo fyncerus lector, quibus vel auctoritatibus, vel exemplis id comprobet : nimirum auctoritate unius il-

ſitus l. ſi ego. Nam quod citat d. l. eum qui, in fi. in pater, ad hanc rem noſtram nihil facere apertiſſimum eſt, quod confirmatur exemplo non aliunde, quam ex eodem l. dulcis. Nam quod ibi in conductore propoſitum ille non tantum ad commodatarium extenditur, ſed & aliosſimiles caſus multos excogitari poſſe audaciſſime contendit, cum tamen nullum aliunde proferat, ſuminus ita ſcripſiſſe videtur: cum non animadvertat & in illo, quod ſolum exprefſit, commodatarii exemplo, contrarium ipſis contextus ipſorum verborum d. l. eum qui, §. idem ſcribit, verſ. idem Pompon. lib. 8. & d. l. item ſi labiſ. non. Convenit & Bartolus contextus, l. lib. 60. tit. 12. supra. Unde illud quoque ſequitur perſpicuè, quam verum ſit, quanquoque ejus cauſas juvet quod fubricit, ſimiles caſus multos excogitari poſſe, in quibus idem obtineat, & modo eorum non ad rem noſtram quæſtionemque facit. Caſtide ille ſic eos in unum, quod multos confule contentus, ut (quod nequaquam) nullus ſimilis poſſet reperiri, ſufficeret tamen, quod ſi reperiatur, ſimilem habeat, quibus in hac, quæ tenere inſtat, illud ſufficit dixiſſe tam: cum certiſſimum ſit, & illud unum quod adfert, quique ſimiles ille eſt, eum propoſito repugnare, & in contrarium (præter ſupradicta) poſſe alia quoque exempla proferri, quique in depoſitario, & mandatario, d. l. eum qui, in princ. verſ. et eatenus quod autem, & §. 3. idem ſcribit, verſ. Idem Pompo. probet. His autem ſi de illa adjunxeris, in quibus admittit ex eo quod non alia, quam inhonefta ex caſtidi interſit, ſi abſtinere ſtatim ſibi non dari, manifeſtiſſime deprehendes plurimum abeſſe, ut tum conſtet veritas ei, qui affirmative ſupradicta ſtatuit regulam, quam illi qui negative eam enunciet.

ANTONIUS MERCATOR.

REprehendor, inquis, quod hanc regulam propoſuerim, Furem furti agere non poſſe. Cedo ecquis quo reprehendaris: non poſſe tibiillum obſtrepere, qui a nullo unquam eo nomine reprehenſus es. Reprehenderis tamen nunc quod eam regulam comprobari dicas altera, quæ dicitur, illi debere premitti naturalem furem, qui in eam non incidit, l. cum par, de regul. jur. nec enim eſt tam regula, quam certa regulæ propoſitæ initio ejus legis, in qua deciſio determinem eſſe caſtidi naturalem, meliorem poſſeſſoris, quo ſcilicet ei tantum debet permitti deliſti poenam petere, qui ipſe in idem crimen non incidit, auctoreque panam non incidit. Qui de cauſa & Baſilica ex lege rota unam tantum regulam conſtituunt: & ſic inf. 18. ad Tvvb. Remotis initio propoſitionibus, §. 3. lib. 18. tit. 12. verbis: Quoniam quis regatur, &c. pro quibus in Baſilicis, & quo aliter, &c. Sumitur autem exemplum ex l. ſi duo, de dolo, l. ubi §. pen. de eo propter quod, l. ſi quis dolo malo fecerint, non poteſt aliter adverſus alterum agere de dolo. Non poteſt (inquit Spanuchius in Epiſt.) nifi inuſtæ cauſæ dari, quod utique non procedit. Zoannas 11. ut observavere & interpretes, non omnino quotiens ejusdem rei deliquerunt. quod omnino congruit cum d. l. si duo. Proinde regula eſt, non per, vel per actiones & reo. Quæ autem dicitur, furem furti agere non poſſe, de peritore tantum. In hac non conſentur reus cum petitore: in illa conſentur. In hac non conſentur regulares reus, duo rei, in illa unus aſtor, unus reus. In hac non eſt communio deliſtum. In illa eſt communio.

Regulariter autem furem furti agere non poſſe, negno negat, non certe illa, qui ſcribit, non magis conſtare veritatem ei, qui negat furem furti agere, quam ei qui affirmat. Si dicerem, non magis conſtare veritatem ei, qui generaliter negat, quam ei, qui generaliter affirmat, tibi adequandus eſſet. Poteſt idem affirmante & negante proponi, ut veriſſimum, & ut Ulpianus in l. ſi furtum, §. illud quæritur, de furt. vel. e duobus ſententiis diverſis, vel contrariis modo bani, modo illum eſſe verum, ſed caſuali cognito, ut ait, ſeo quamque reſpectu, fuoque modo, & non quo rem æſtimaverit quiliber, ſed quomens eius, qui id proponit: quod vero genus calumnie hoc eſt, etiam in meæ quidquam eſſe homini, cujus nullum is

A deberit argumentum? qui contra timidis ſcripſit in Inſtitutionibus ſe excipere duos caſus quibus fur furti agit. Defineba it igitur regulariter, furem furti non agere. Dein, inquam, caſus, unum ex l. itaque, §. 1. de furt. alterum ex l. qui pars, §. ſi ego, eod. cui adjunxit l. eum qui, de furt. eod. quorum utraque offendit, commodatarium, qui cuſtodiam præſtare debet, ſi culpa ejus ea perierit, habere furti actionem, quod qua fronte ais, nihil furere ad rem? unus vero caſus eſt de creditore, cui de conſultore ipſe adjunxit tertium de commodatario, quem tu tuſſo dicis non admittere l. eum qui, §. idem Pomp. Ibidem, inquit, ſi furtum ejus rei fiat, quam commodavit, ea turpi cauſa intereſſe rem non fubripi, quod citra mam dolo fecerit, quoniam eius ullum intereſſeret, quæ cauſa non debet ex dolo ſuo furti quærere: alioquin ſi hoc non B depoſitarium, aut mandatarium, d. l. eum qui, §. si commodatum, §. ſed & ſi idem Pomp. probet. At ſi quæ ſententia ſit, ex eadem cauſa, qua creditori, ei qui cuſtodia eſt non pertinet, non quod ejus furtum fecerit ſe ſubripuiſſe, reprehendit? ſi negat, quia non reprehendere ſenatum? quod illam regulam comprobari hic dicit, quam ſupra improbaverit? illam probari, quam petere, qui in eam non incidit, l. cum par. 154. de regul. jur. non de qua ratione, aut quibus juris ſuccurſatibus reprehendit, cum ea non ratione, juris regulas fub illo regulorum reſtatibus fit collocare? Nam non tam regula eſt propoſitæ initio, quam propoſita regulæ illius legis initio. Sed cum non regulam, veram regulæ illius ſtatuerem eſſe, non perſpicit ipſum- met non eſſe regulæ illius regulam, & non tam regulam eſſe, quam gradus propoſitarum regularum conſtitutas, & regulæ legis ratione patuerem, quique (quod caſuſ animam) a regula, & ratione diſtabat, contra l. C ſed quæſtum, §. ad l. Aquil. l. a Titio, de verb. oblig. & quod non videtur, ſed factum eſt, quod ibi velut, quod hoc non tam ſit regula, quam illa cujus ſit ratio, quæ utroque comprobetur, & eo quod in principio, & quod in fine illius legis tradatur.

Quibus caſibus furti actionem conveniri poſſit a creditore debitori, qui pignus ſubtraxerit, explicatio l. itaque 13. §. pen. ff. de furt.

CAP. XXIX.

JOHANNES ROBERTUS.

HIS, quæ ſuperiore capite dicta ſunt, compoſitis, & ad ſuum ſcripſi, non eſſe detrahendum negationem Ulpiano in l. neque 12. §. pen. verſ. Et ſic ſit ut non teneatur furti, de negot. gſt. de furt. negantem eſt, quod ſic negaverit, Ulpianum in multa peccare me contendens Obſervator, quorum notat in his, quæ ad illum locum recepſum beſtionem afferen ſcripſi. Primum eſt, quod (ut aequas) vehementi dobrorem, qui rem pignori datam ſubſtraverit, creditori & ipſi limiliter eadem res ſubtrahi fit, propterea furi furti non teneri, quod noſtri creditori furti actio, quam in extraneum furem habeat: quaſi ego ſimul eam in extraneum furem habeam ſuſpiciem, quod tam creditori eo ſit conſultum, ut ſibi adverſus debitorem agere poſſit, quam & adverſus debitorem agere poſſet. Expendat lyrannus Lector, an ſimilis ſit imprudentior ſit calumnia, qui neutrum ullo loco ſcripſiſſe me ait, tum ſiſſe comperiet, neque id ſufficere creditori, quod adgitore creditori a debitore ſubtractis ſit furti non teneri debitorem, ob id creditori adverſus extraneum agere ſufficiat: Sed eo aſſumpto, quod liest aliquot pignore creditori a debitore ſubtracta ſit furti non teneri, atque etiam rei fue furtum commiſſe dicatur, non tamen fur ſit, ex quo conſequenter nec furtiva res dici poſſit? Atque duo tantum ſunt ſubtrahendi genera, quod rei furtum commiſſit, a creditore furti actione poſſe conveniri, quod & pignoratum aſſionis, qua debitoris ſolo debite pignus reſtituere cogi poteſt, & poſſeſſionis ratione creditoris interſit rem ſalvam, quæ debitoris ſit, ſuiſſe, ob iisque in ſpecie, quam ibi Ulpian. agitet (in qua debitori idem pignus ab extraneo ſubtrahe dicit, & dolo fubtractum aſſumimus, ne per cauſeqeos poſſeſſionem ei abſtinam.) eo minus rationem conſtituendi eſſe creditori adverſus debitorem, qui rei ſue non ſit, & ſolute poſſeſſionis ratione furtum commiſſe dici poſſit, quæ jam penes eum eſſe abſque eius dolo, debitori, furti actionem dari, quod & adverſus extraneum furti actio ei detur, & ſi ſolvendo non ſit, eius indemnitati ſit debitorem conſultum: quod perſonali actione debitum exigere ei licear, in quo judicio ad debiti probationem, ac inſtrumentorum, ita & rei pignori datæ ſubſtractionem a debitore talſam probare ei ſufficeret. Sed hæc ſi ad poſſeſſionem ſpectant, C. de pign. l. 3. quæ ſuperiore capite explicata ſunt, ſi ad actionem furti, ſic ſolvam.

A furti actione, cum in creditore, in quibus quærimus, an non illud tempus poſſeſſionis, quod quiſque, cui furto res ablata eſt, furti actione ab eo conſequi poſſit, qui eam ſubſtulerit, ſed an & quatenus eius ſit interſit, ut non alia ratione ipſius indemnitati & conſultum, quam furti actione inſtituam, ut ſiquidem alia via ei ſit conſultum, furti actio ceſſet, probe. l. qui rebus 67. verſ. cum paſſe debitum, & verſ. Quæſtum. D. Aquiliam tabularum 52. in princ. & §. fin. eod.

Secundum ea, quæ ſuperiore libro ſcripſi, illud eſt, quod ſcripſi, debitorem rei ſuæ furtum commiſſere non poſſe: quod & habere probavimus: ne autem id certum ſit non impediunt, quæ adducit Cuiac. Cum ſit enim certum furtiva dici non poſſe contendimus, ut tamen admittamus eam propterea poſſe furtivam adcenſeri, & quod furtum fecerit, quaſi res ſua furtum ſibi fecerit, & rei ſuæ furtum commiſſe dici, & furti actione teneri, ut & in l. furtum, §. ult. de furt. l. ne servitus 15. §. ſolet, de ſervit. ita intelligendum interpretamur & aliquando, de alio quæ ne delicti in locis, & l. in actione, 6. de fid. & furt. Veritas ipſa ſuam ſibi vindicat, cum ſuperius illum improbaſſemus: quippe rem pignori datam eo furtivam non eſſe effectum, quod a debitore creditore ſubſtracta ſit, cum ſubſtrahi non poſſit, quæ poſſeſſionis ſuæ eſt, & quæ res ex lege 12. tab. & Aetnias illorum ſequentur, ſubſtrahi, ut ſubſtrahi non poſſit. Verum obſtrepit, non id eo non impedire, quo minus furtiva dici poſſit, quod furtum fecerit ſua, aut ejus furtum commiſſe dici non poſſit, ſed quod eo in perſona furtum non ſit, quippe debitoris, perveniat id vero leviſſimum. Nam & ex eo tempore non poſſidere ejus rei alicuipio, quo in dominii poteſtatem perveneris, quia eo deſinat eſſe furtiva, quæ ex vitio, & ſubſtantia, &c. de uſucap. in loſſic. ſicque ſit, ut eo, quod ſibi rem ſuam pignori datam aufert, virtum furti, ſi quod annos res illa furtiva fuerit, non poſſit capere 240. ex eo loco, quod ita rem meam ſubſtrahi, eiu nullum furtum fieri virtum poſſit, in rem virtum incidere? idque quaſdam qui virtum fi quod eſſet, puto tenere, virtutem furtum rem efficere: cum furti rem non poſſit, ut ad unum ferm inſtar, contrarium eſtoſtum operetur, l. qui bonis, 6. ult. ff. de furt. l. si servi servi, C. de poſſeſſ. Ac ita illud intelligendum judicat Paulus, quod & in illis contingit, furtum quæ teneri, etiamſi dominus rei exiſtat, ac perconſequatur, nec ipſe fur, nec res furtiva ſit. Ideoque non impediri tum ejusdem quæ furtiva ſit, furtique, ut d. l. ult. & l. nec ſervus, 23. eod. Sed id non intelligunt de re ipſius uſucapione, quæ exinde & adverſus ipſum quoque debitorem, utpote verum eius dominum procedere poſſit, notat l. 6. §. ult. & l. quod autem, D. de uſucap. Non aliuqui in eo, quod ipſius creditoris ipſi poſſeſſi, & ut ad-ſrius uſucapio procedat, quia res poſſeſſionis furtum laſtum ſit, re illa a debitore ei ſubſtracta illud exigi admittemus, ut in creditore poteſtatem furtiva perveniat, juxta l. ult. D. de uſucap. Ego non ſolutio juris vulgi exempl. Quo nomine & tunc dici poſſit, eam quæ furtivam non ante uſucapi poſſe, non quod vere furtiva fuerit, prob. l. item ſi 6. C. de uſucap. pro empt.

bus illic explicati, nec repeto. Addit & hanc ejusdem A Iruge admotationem, debuisse me, scribere *subrendum*, non *subfurallem*. Ecquidem si prius *subrendum* scribere me vetuisset in mentem, non mutarem, & frequentius ita scribi agnosco, sed ita tamen ut non sine ratione *subfurallem* & *subfurallem* scribi posse contendam, & tam convenienter quam *obfirabere*, & *obfirallem*, cum etiam pulsquam compertus scribi. *obrallere*, & *obrallem*, quo pacto eadem fit ratio, atque etiam *subfurallem*, *obfirabendi*, & similium. Sed quid his nugis ad juris disciplinam nihil conferentibus, ut ordinariae praelectiones faciere, ita & chartas implere non pudet?

Inde quam milere scripta nostra contorquet, ut in his perfundat hyperbole fe quoad carpat, tantum ut per quas cirpiunculis vanis vano verbo fatisfaciam, quod objectat me ideo primum denegasse creditori furi actionem dari B adversus debitorem, qui res debitoris fibi à pignore non haberet, quod nunc ego negem, nec tamen exprimam, qua ratione tunc creditori actio denegetur, umquam hoc licuit percognoscere: nam neque scripti notes sequutum, nec simpliciter denegari actionem creditori adversus hunc debitorem, quia rem non haberet, qui alias simul caufis adjumentum, in quibus caufis ego & reprecifis rationem conflituo, cur tunc minus aequum fit actionem creditori in debitorem dari. Quas quoniam pruter id quod antea explanatum, etiam invito hoc capite compendio expreffi, repetere hic fuperfedeo, & eadem notes fatisfactae pluribus verbis inculcare: tamenfi eo invitore me illius calumniandi cupiditas agitaverit. Quale illud eft, quod me mihi in eo reprehendere colligit, quod C cum reciperem debitorem rei amiffione non liberari, exinde decerni, fi rem abfque culpa debitoris amiferit, furi non teneri, quafi hic fermo ab illo non differat. Imo vero plurimum differt. Nec enim ego quod rem amiffione liberetur, ut dixi, non ideo minus, imo vero & efficacius perfonali actione convenitis poteft, non quod integre decernam (ut propofitione ipfa ex me magis obfcure deducta, fe probetur obligatus effe, fed ex certius & validius perfonali actione agi, quo in ille judicio ad debiti probationem non requiratur, quod in re & pignoris fubftractionem a debitore factam probare ei fufficeret, *fi de poffeffione* 20. *C. de probat.* ac multo magis etiam, quam ejus pignoris fubftractio, quae ex perfonali redditione, & eo quod fit penes repentem, praefumptione intelligatur debitor liberatus, & creditori incumbat contraria probatio, *l. 25. ff. de pactis, l. fi pignora* 9. *C. de pignor. l. D fervum filii ab hoste qui, ff. de leg.* 1. Sectus autem pignore reddito uterque penes debitorem exiftente, *l. 3. ff. de poft.*

Nec magis urget, quod illic creditoris non in ipfum tantum extraneum furti tunc actionem habere, fed & in ipfum debitorem, ut fi unus in debitorem agere, in eum potius experiatur, quem minus commodum expellet, eo quod quidquid parat ab eo exegerit, ipfius lucro cedat, fed quod ab extraneo, id fori impunitate debeat, alterius debitoris infolvendo ditetur. Quafit itaque, qua auctoritate, aut ratione alterum, quem malit, furti actionibus ab debitore facultatem & electionem fex tribuat, ei admanuata, cum perfonitia contingere poffit ut adverfus extraneum inopia laboranten inanis furtus fit actio? Nec effe quod in rudicamus eius propterea nihil intereffe, quia falva femper ibi maneat adverfus debitorem perfonalis actio. Quibus omnibus eo refpondemus, quod fuperius expreffimus, nihil fpectari quid & quantum is, cui res furto ablata eft, furti actione ab eo confequi poffit, qui eam abftulerit, fed an & quatenus ipe indemnis fervari poffit, ut fequidem id aliter fieri queat, quam furti actione inftituta, ea tunc ceffet, *l. qui rubricar* 37. *verf. cum poffit debitum, & verf. ejuſdem, & l. qui tabularium* 33. *in pr. cum l. qui injuria* 55. *l. ult. ff. de furt.* Adde quod fupra dixi, tunc eo minus in debitorem actionem furti inftitui poffe, quod cum poffeffionis tantum res furtum fecifle dici poterit, tam ab eo poffeffio abfque eius dolo recefferit, idque eo comprobari, quod rem illam eximde quafi furtivam aliquid minime impedit, nec nugis quam fi rem meam emerit, eamque ego furripuero, quia etfi alius furti emerit, penes me poteftatem reduffet, ufucapturus, poffes, & in meam poteftatem reduffet, ufucapturus, *l. cum ex* 50. *in pr. jundo verf. fed & cafibus, ff. prob. l. cum ex* 50. *in pr. & ufucap. l. 5. ff. pro empt.* Quod autem idem notat absertifle me in explicatione 1. *actio. ff. de ufurp. & ufucap.* eandem exprefio ne illa mea Animadverfionibus communem interpretem, fententiam illam ad ejus loci explicationem impertinentem, dum ad alia properarem, fuiffe delegatam, cum aliquo alia mihi mens illum explicare foleam: quod ex his, quae ex fuggefto auditoribus meis dictavi in explicatione 14. *§. fi fervum, & 18. ff. de ufurp. & ufucap.* non comprobare facile poteft. In quibus quid a nupvendi opinionibus diverfus fenferim, quoque ad ipforum imprimis pertinet, non attevere vifum eft, ut quicquam hic attinere aftimo, contingere rem creditori pignori dari a debitore, vel eti domino, vel non domino. Et priore cafu diffentiendum effe, tantis & quantis etiam quafi ex fenex aurore eam amoverit, an debitor ipfe, ut illo cafu non aere furti vitium purgari intelligamus, quam in ipfum debitorem domini poteftas non redierit, nec fufficeret in creditoris poteftatem effe reverfum, fic intell. *d. l. 14. §. quod autem.* Quod fi idem ipfe debitor creditori fubripuerit, qui deinde in aliquem bona fide accipientem ufucapere poffit, fe contra furtum, tunc accipiens eam ufucapere poffit, fe contra *d. §. fi rem, & l. 25. in fin. & l. 20. ff. de furt.*

Poftremo vero cafu, quo a non domino res pignori obligata & tradita eft, licet ea pignoris non fit, nisi dominus alienationi, fubftitui tamen pignoris conventio, & obligatio, quae fuos effectus inter creditorem, & debitorem parit, *l. fi rem 9. in princ. ff. quae res pign. l. 16. & 17. ff. qui in quib. caus. pign. vel hip. amit. l. 13. ff. de pignor.* Et hoc cafu fi debitor creditori tradam rem fubripuerit, five iterum illam vendiderit, five ea non nisi pignori, quam in creditoris poteftatem reverfa fit, fic rerius videtur intelligi *d. l. ult. ff. de ufurp. & ufuc. & l. cum fic 6. C. de pignor.* Demonstrat autem & hic cafus, quo ea res tradita creditori non fit, fed nuda tantum convention pignori obligata, & illo quoque, quo ea res furto furrit, fed cum poffeffio non alicui ad debitorem furfus redierit, quo & eadem ea res poffes a debitore vendita fit. Nam & ea tunc furtum fit. *l. 3. ff. de furt. l. 14. §. fi rem. D. de furt.* in idque folius creditoris cujus interefl intuitu, *arg. l. creditores* 30. *in fin. D. de furt.* Qua ratione res illis cafibus non ante furti vitium purgatum quam ea creditoris poteftatem fit reverfa, quo etiam refert poteft *d. l. cum fic.*

Sequor illis cafibus admittimus quidem non ante ei pignori obligatae a debitore fubftractae purgari vitium, quam in creditoris poteftatem redierit, juxta *d. l. cum fic 6. C. de ufuc. pro empt.* Quia magis ea cafibus intelligitur furti obftrictus debitor. Nam cum dominus res non fit, nihil obftat tunc, quo minus cum ea pignori furtum commiffe dici poffit atque in hoc cafu, ut ea extranea illi fubftracta, is quidem furti teneat, & nihilominus agere dici poffet. Verum hoc ad id, quod pretipue quaerimus, non pertinet, quippe an fit negatio retinenda in *d. Iisque falle, §. pen.* an vero ex majoreudi fententia demenda, cum illic nominatim agatur de debitore vero rei, quam pignori obligat dominus, ut patet aperti ffime ex eo contextu, in verb. *contra ipfum quoque dominum, & verb. nec non & ipfi domino*. Itaque is etiam a fco-

A mille, cum nunciatio in aliquo tenet: inutilis autem, cum nunciatio, quae falsa fuerit, nullius momenti eft. Ex quibus & hinc quoque e contra fequi apparebit, *l. 16. §. ult.* quod & fe fimus fus appellationis & caufarum infolentiffimus denuber dictamus illos, utiles, & mutilis, *in d. verf. item Julianus.*

Porro unum hujus difquifitionis cardinem hoc duo vertitur, quod dicitur nunciatio, aut tenere, aut non tenere, five nulla effe, nullisque momenti exiftere, & nullius, aut nihili nunciationis effe. Tenere dicitur nunciationem tum dici conflet, cum jure fubfiftit, & obtinuit: quo fenfu in hoc re etiam dicitur tenere fipulatio de novi operis nunciatione, prob. *l. creditor* 11. *& l. ante pronunciat* 13. *§. ult. ff. l. addictor* 13. *ff. de oper. nov. nunciat.* Nec quod id, ut teneat dicitur, interest an quatenus ejus, aut nunciatio fuerit, an vero non propterea quod quae utroque cafu, fi poft nunciationem minime, aut conceffis rationibus, aut fatisfactione poftea, aliofactum fuerit, & interdictum illud reftituendum nunciatio quandocunque detur, quo fibi quae illud defiderare poterant, & ea, cui nunciatio falta eft, quae minus, aut ibi effe adhibentem habere, adhibita Praetore denuntiatione, quaefitae, quod factum eft, defiratum fuerit, prob. *l. 3. §. fed fi quis* 11. *ff. de oper. nov. nunciat. l. 20. §. 1. ff. de aqu. pluv. arc.* At cum nunciatio, quae falta fuit, nulla, five nullius momenti eft, contempta nunciatione fic adhibere licet, ut quod a tempore nunciationis factum eft, opus demolitio non cogatur, juxta *l. de pupillo* 3. *in fin. princ. & in fin. §. fi quis* 11. *ff. de oper. nov. nunciat. l. 3. §. ſepius pregnans* 3. *ff. de clam. & l. 3. §. pen. ff. de viris.* Eodem pertinet *l. 3. §. nunciatio fit, verf. quod ſi quis in tanto, ff. de oper. nov. nunc.* Quibus ex nunciatio tenere & nullius momenti dici poffe videatur, hoc eft, quo nunciata jus nunciandi non habeat minus propter tamen id. Nam ea falta fimpliciter, & propter id tantum dicitur, in qua factum poft remiffionem, aut etiam fatisfactionem judicii exiti, quo vicerit nunciatus non obftante remiffione quae fuerat delicta opera nunciata, hoc eft, quae ante remiffionem effe remiffionem intelligimus, quia nulla ex parte tenuerit, nunciatio. Secus autem, fi ea aliqua ex parte tenuerit, five debitum tenuerit, tunc enim remiffio falta aliquid operatur. Sed (inquit Ulpianus) *in d. l. nunciatio hoc tantum recipit, in quo nunciatio nunciatio, quia nunciatio* tenere eam tunc dici poffe, cum non ufquequaque tenet, fed aliqua tantum ex parte obtinuit; quo tamen cafu non fimpliciter nunciatio dicatur, fed in hoc, quod tenere, just. *d. l. tur.* At non ut, ut eadem modo dupliciter dici poffit non tenere nunciatio, fed tunc tantum, cum ea plane nullius momenti eft.

Ceterum cum ille nova, & falta pro vera adhuc cognoret, nova & quidem nocque ipfa verbi tenendi fignificatione accipienda eft fuit, quo, fi proinde, illae falcem effigiali via non deeffet: quippe in eo, quod ait, eam nunciatio non tenere, fecit, quae ejus non effet, eam non tenere generaliter intelligere & conftituere, in qua re, qui nunciavit, nunciandi jus non habuit: quibus verbis generaliter quidem, non tamen ufquequaque, eft, quam non nunciandi jus non habeat, ibi, qui nunciavit, nunciatio tamen teneat, nec contentus, poffe, & illum, quo nunciatio fuerit, cum fe ibi reftituendum nunciatione effectus fit, ut diftum eft. Atque cum illo nunciatio cafu, & vero non teneat nunciatio, tamen & illo altero cafu non teneat, juxta nunciatio fuerit, cum fe ibi reftituendi jus habeatur illo, qui nunciavit, ex illius, feque in aliquo teneat, tamen infpecto eventu ejus litis, in qua obtinuit is, qui

mis animadvertendum est. At illi, qui eorum scripta A deprauarunt, & cauillatores esse [illegible] dendum eo sensu fuit. Sic igitur fallacia fubiquæ elle dicit illius principia contendit: Prius, quo inuitato juris auctoribus vocabulo adhibitæ ustem esse remissionem, cum nunciatio non tenet: Secundus illa, quæ exposita affectionem, verisimus certissimaque esse ustem existere remissionem, cum nuncisio iu aliquo tenet, nisi ustem autem esse, cum quo fides est, aut non tenet, aut ustem tenet: Tertius, quo ex his principiis omnis verbis, ambiguitas momenti fit, sive (ut etiam ipsis certum quitate decessis uter) sic ea non tenet, ut contenta posse, ut dictum est. Sic enim, ut explicatum, dicit tenere nunciationem, cum ea pars subsistit, & aliquatenus obstringit, ita & ustem esse eam remissionem appellare, quæ tanta vi & potestate subsistit, ut ab eo, quo obstringebamur, nos aliquo relaxet: quo sensu dicebamus illum, utilis in jure fami conflat, ut quod sere dissidet, & aliquem juris effectum contineat, significet, etiamsi non plenum jus, quale in ea re posset esse, nobis tribuat, ut in l. nit. circa fin. D. comm. & l. ea enuntiatione, 8. in princ. D. de excep. l. 1. §. sed si nulli, D. de verb. oblig. Quis autem infitietur utroque casu illo, qua tenet nunciatione, non esse, qui nunciauit, jus nunciandi, & hoc casio, hoc est, quo nunciauit, jus nunciandi, & remissionem hanc, & non habuit. Hanc vero remissionem fortiri remissionem, eaque etiam satisfationem, ut illi, cui nunciatum est, polsit agere volenti, per se sibi esse ius debitoris non habere, necesse non est quis, quod intermedio tempore fecerit, destruere? quo dici potest pertinere dicit. non, in pr. verb. enuntiatione nunciatione, junct. d. l. in fin. pr. verum illo minuente ad agendum admittendum sit, ac per consequens in hoc utilem esse remissionem, juxta d. l. 8. §. sed si nulli, & l. pretor, 3. §. in incertilibus, 3. §. sed si ea, & l. pretor, 4. §. in his actionibus, 3. §. si de excepto. non, nunc. Convenit (quod & ille ex Græcis auctoribus perverterse constare, inde paulo altius, quam illi refert, repetendum) de [illegible] ex nunciatione non tenente acceptæ latione, & nunciatio à suscepta tibi alteri aqueæ tis ex accepto latione abhorret. Nam quod primum ait permitti illiberæ per nunciationem, & ab debitore, sive jure, sive injuria quis zedificet, illud quod diximus comprobat, utroque casu nunciationem tenere, & quo nunciauit jus nunciandi habere, & non habere. Quod autem subjicit, eximie peti remissionem, ut injusta prohibitio tollatur, sive ea ejus ipsi sat gratia, eo fpectat, ut indicet non plane prohibitionem esse illi, vel etiam gratis fieri, ut quod inde zedificatum erit, quam primum zedificatum manere oporteat: sed exemus causam, quo remus qui zedificauit, ita zedificandi jus habuerit, quo quod inde zedificaverit, nullo modo destruere cogi possit: ac ita nunquam tantum prohibitio plane est, quin zedificandi quique potestas quotidie nascatur, ea, qui nunciavit, non habuerit, juxt. Ulp. in d. l. 1. in fin. pr. D. de oper. nov. nunc. At non ea, quæ justa sit, verum ea, quæ ex præsenti statu, quatenus si eandem zedificandi ac potlea apere velit, jus sibi ese ibi zedificatum habere, momente zedificio ad agendum admittendus sit, ne ante causa exitum in eum posse interdictum de opere restituendo, sive demolendo cedit. Ex quibus cum liquido appareat, ubi nunciatio quomodo tenet, ustem esse remissionem, ac si fit, & illud quoque confequitur, cum nunciatio nullius momenti est, remissionem fupervacuam esse, & inutilem, cum tunc nullis remissionis impetratæ opus sit, neque facile prudentia, nunciationem contemnere liceat, ut dictum est. Quod & Praxteron ad certos quosque opera exercendi, nullus motus aliquis zedificandi statuta fit, refert Ulp. in d. l. de papillo, §. si quis vicos.

ANTONII MERCATOR.

VIde quam fcalenus a prætoris, & ab Ulpiani fententia. Prætor ait in edicto de migrando, Quod ius fit illi nuntiare, in eo nuntiatio teneat. Ulpianus interpretatur nuntiationem ibi demum voluisse prætorem tenere, ubi jus est nuntiare prohibere, ne fe invito fiat. Tu ais, novi operis nuntiationem tenere, etiamsi jus nuntiandi non sit. Prætor statim atque dixit nuntiationem tenere, & Ulpianus ea demum tenere fi jus nuntiandi fuerit. Ubicirca? Ceterum, quod est aliquin, puto fi jus fuerit. Ubicirca? Ceterum, quod est aliquin, puto fi jus fuerit, subjicit. Ceterum, quod est aliquin, puto fi jus quærendi non fuerit. Idem subjicit Ulpianus, Ceterum quærendi non fuerit. Idem subjicit Ulpianus, Ceterum remissio, &c. & hoc igitur uterque dicit, non tenere nunciationem, fi jus nuntiandi non fuerit. Tu vero dicis, nunciationem, si jus nuntiandi non fuerit. Tu vero dicis, nunciationem tenere, si tenere nunciationem proprie, subaudiendo tenere proprie, sed tenere modo inire, non tenere tamen modo seruare? utique, & paulo infra, non tenere tamen placiter, sed tenere in quid: Atque Mercurium, qui in hic nobis monstra petit, non tenere, & non tenere? ex his Ulpian. nobis monstra petit, non tenere, & non tenere? ex his Ulpian. nobis monstra petit, non tenere, & non tenere? ex his Ulpian. verbis, In quo tenuit nuntiatio. Ulpiano negationem verbis, In quo tenuit nuntiatio. Ulpiano negationem, & fabricis, qui scripsit, in quo non tenuit nuntiatio, & fabricis, qui scripsit, in quo non tenuit nuntiatio, & ea subscripta, non idem magis efficis, ut Ulp. dixerit, se ea subscripta, non idem magis efficis, ut Ulp. dixerit, se eas subscripta, non idem magis efficis, ut Ulp. dixerit, se eas subscripta, non idem magis efficis, ut Ulp. dixerit, se eas

In quibus fiat, ut nuncianti jus non habenti eo, qui nunciat, quandoque tenet nunciatio, quandoque nullius ſit momenti.

CAP. XXXI.

JOHANNES ROBERTUS.

CIRCA ea, quæ ſuperiore capite diſtæ ſunt, dubium illud ſupereſt, an, ſi jus ſit reliqua ille prædenti, quanam ratione cauſa illi abinvicem diſcerni queant, quibus cum nunciatio nunciandi non habeat, quandoquidem in aliquo tenet nunciatio, quandoque vero nullius ſit momenti. Hanc vero facilem & certam conſtituemus, qua quæritur ex ipſo fimpliciter nunciandi jure deducta illud contingit, nunciationem non ideo minus tenere debere. At cum propter ipſum qualitercunque, vel ſpecialiter nunciatio, eiuſve nullitas ſit, vel ipſius rei hic defectus adeſt, & in ipſa nunciatione ſole nunciandi ſpecialis, tenet ea quibus momenti ſit, & contra ſecus prodit, ſeu fi vero ſtat, aut confocio in re communi, vel illi, qui in mari, aut littore adſtet, aut qui rivum cloacamve reficiat, vel purget, *d. l. 1. §. nunciatio ſit. cum. fin. & §. ult. & l. 3. verſ. plane, d. l. de publiis, in fin. princ. & §. ſi quis vicino, & d. §. ſi quis purgent, cum d. §. ſeq.* Quod & in fundo *ſi quis purgent*, cum id ſuæ proprietatis domino nomen eius nuncio, prohibet, quo ipſi proprietatis domino nomen opus nuncio, prob. arg. ex Julia. in *l. 2. fi. de oper. nov. nunc.* Ac ita convenit, nulla ſe cum nunciatio, aut ejus criminis, vereri, *l. fi. d. l. unic. verſic. item Juliano.* Quod autem ad uſufructuarium attinet, licet alii, quam domino nomine ſuo nunciandi jus non habeat, ut nec terræ ſervitutem, ſuo nomine & directo vindicandam, *d. l. 3. §. ult.* tamen utiliter, ejve obſtipe, quali domini loco, & vrbi procuratorio nomine, ſeu uſufructuarii nomine nunciare poteſt, nunquæ utilis eſt remiſſio. Sic intelligi, *d. l. 1. §. ult. verba l. fig. §. de oper. nov. nunc. & l. verſ. item Juliano, & §. ſeq. in ſuperficiebus, ff. de aq. pluv. arc.* Quod vero idem Obſervator dictum autem a fe de Juliano ſervitutum vindicatione nem uſufructuario tribuente, ſed non minuſve refellit contextu *l. uſufruct. §. autem, & §. ſi uſufr. pet.* aperte ejuſdem legis contextus verbis redditum, quibus cum eiuſdem legis contextum verbis redditum, quibus cum Ulpianus conſultorem propoſuiſſet, ſtatuam adverſus dominum domum in rem actio uſufructuario uſufructibus vendicandi cauſa, an etiam adverſus nunciatio poſſit competere, ſe reſpondet *ex* Q. Mutii Juriſconſulti ſententia, & adverſus quemvis poſſeſſorem competere. *Nam* (inquit) *ejſi fundo fructuario ſervitutes debentur ſeruitutes non ſeruientium, ſed uſumfructuum tendentes actiones adverſus vicini fundi dominum.* Quibus verbis quid apertius? quid ſi ſervitutes fundo fructuario debentur, uſufructuarium non ſeruientem vendicare debere dicat (id ſenſui haud dubie ſignificans) nec eam vendicare illum poſſe? Quid contra? Quod ſcilicet addidit Ulpian. ut latius illud explicaret, quod reſpondeat, in rem actionem uſufructuario adverſus quemvis poſſeſſorem competere, ſimul docuit non ad uſufructus tantum vindicationem illi in rem actionem adverſus extraneum poſſeſſorem proficere, ſed & in hoc ſe ſervitutum fundo fructuario debitarum iure gratur, cum alioqui eas directo vindicare nequeat: Itaque de obſtipe, aliove, quam directo rei vindicationis modo, id illi ſit perſequendum.

ANTONIUS MERCATOR.

JAm ſatis grobuvirum nunciationem non tenere ab eo factam, qui jus nunciandi non habet: Eandem nullius momenti eſſe nunquam tam & quæ ab eam cauſam non tenet, inhibet operis executionem, donec remiſſio facta ſit, aut præſtita ſatisfactio vice remiſſionis: ut & domino fruſtratoria nunciatoria novum opus, quæ nunciatio non tenet, non eſt utilis, *l. 2. de oper. nov. nunc. &* A tamen inhibet opus, quod prætor nunciationem remittere. Remittitur utiliter, quæ jure non tenet. Inutiliter. Remittitur utiliter, quæ jure non tenet. Inutiliter. Remittitur utiliter, quæ jure non tenet, ut ſi vicino fruſtratoria nuntiet, qua jure tenet, ut ſi vicino fruſtratoria nuntiet, qua jure non

Juliani autem, inquit, sententia tunc inutilis est, & A ita, atque etiam iisdem, quibus ab instituto aliquid fo-
inefficax remittis, cum eunctorio ornavisse teneri. Imo rit relictum, posse & a fubstituto aliud quid legari,
vero etsi diverfitatem opinionum Julliani, & aliorum juxta l.1. §. fid quod ex fubftitutione, & l. in ratione 11.
admiseremus (quam plane rejiciendam esse diximus) §. quod scripsi, cum 2. l. §. fin. ff. ad l. Falcid. l. qui dix.
inefficax remittis, cum eum ipfi dominus fecit ab hæ- 42. in fin. D. de vulg. & pup. fubftit. l. fi a fubftituto 47.
redibus. Sed quæstio istam opinionum diverfitatem conie- in pun. & d. l. liceat 78. verf. quid enim, D. de leg. 1. Nec
cturis, difficilium lequendi aperire adeo (cum nil opus utroque parere cafu ifta effe, quod quæramus, an re-
fit) in jure nostro introducentem. Si controversiam petitis fint hæc legata, utpote quæ antea relicta non
contestus controfidens obtenem, perverteretem, nec mu- fuerunt, nec per conjecturas in nostra fententia con-
tatus loco, quæ in exemplaribus omnibus recte com- tra fcripti heredem habitæ lata, fed an fecundum
perimus extare, in d. §. item Julianus. fubftitutum pergratum lata effciat, ut iis teneatur fub-
B ftituta: fcilicet an ea illis relicta fuiffent, quæ non-
dum aftent, non quare in fententia profit, fed an non
nocet: utrumque enim compleftuntur verba illa, quo-
rum nec quis ullius utitur in poftremo arbitrio, ut-
litate de fubftituto quærit, & an teneatur refpondere le-
gatariis. & quod decidit refpondere eum cogi legatario,
ut creditoribus. His ergo expenfis dicendum Lelium,
Julium, dum admiffum agens in demenda negatione eva-
cuum obtegere annis contendit, id manifeftiffime confu-
pficaffe, nec eo movetur, quod ei confentiens illud
afferere videatur, petulantiffime hic in conviciis pro-
pitt. Scit enim veteratur id in mala cauffa apud inju-
ros tuenda plurimum valere, juxta illud Satyrici.

Nam cum magna mala ſuperet audacia cauſæ,
Creditur a multis fallax.

Sorte petere videntis illi unum obiicit; quod duo tan-
tum cafus illa re coniungi contendit, & nonnulli loca
probat. Ego vero tertium addam. Accuratiora nihil
eſſe poffe puto, quibus ifte illud afferat, & rationibus Julia-
ni verbis accommodatiffimis firmari omnino retinendam
ifti negationem, illi non fubnigri rerebri mihi effe per-
fpicue fatis intuenti. Squidem vere illud a Solone. *Prov. 3.*
dictum eft. *Qui tollit oft, non audit cum arguitur.* Sed
ad rem. Si quæ ex illum teftamento, quem nemo mihi
affectum cerebrum non poteft, ab omni prævo effectu
alienis concoctis facilem reddamus: quis & illum a Julia-
no fenfum, quem ifte fuæ profitum, & alii contrarium lo-
cis illis doubus (quos folos admittit) adjungi probemus
quippe cum, quo per iniurium judicis utroque cafu fen-
tentia lata fit, hoc eft, quo pro legatario illi, vel fe-
cundum fubftitutum. Nam ut ejus verfcuti, cui nega-
titonem ibi derahat, rationem non habeas, quod aliud
ex ejus verbis non concludi contra verba, Julianus ait,
fubftitutum non tam improbe cauffari poffe fecundum fe
judicatum fuiffe per gratiam, cum illis duobus cafibus
prioribus, quos ifte objiciat, non defcendat. Ut ea collo-
cetur fcripto heredis fententia lata fit, dici nequeat ra-
tionabiliter per gratiam? Eft igitur hic tertius cafus a
duobus illis diftinctus: quippe quo judex dolo male
vel legitimi heredis, vel fubftituti partes magis favens, &
illis pergratus, fecundum eum judicavit: probb. *Liberali-*
tas cincta. fin. D. de judic. l. alt. C. de pac. judic. qui mal.
judic. jucunda. Ipeſtes 12. in fin. C. de tranſact. Quibus le-
gibus aperiffime probatur, vere tunc per gratiam judi-
cis iniuffe fententiam ferri, nt & illis aliis, non quidem
omnibus, quibus iniuffe judicat, fed quibus dolo male
id agit: quippe qui non omnia dolofus, vel fordidus, nec
eft, pecunia mancipabilior, aut emolumenti alicujus ipfe
corruptus: cum aliquot extra hoc cafus iniuffe judicet
poffit, puta vel ob id quod malæ defendere fcripturas
vetas, aut in probatione fuccubuerit, aut impedimenta
inferiuare; quibus cafibus manere inter legatarios, & he-
dores differentem traditum eft. *L. De pupor.* Qui ter-
tius cafus nominatim hic dicem in re Pomponio ex
Labrone & Q. Mutio expreffus fuit in *l. furioſum 3.*
§. Quintus, ſtatuendi in verſ. Item ſi injuria judicii vi-
tio effe ſcripturæ heres, ut & eundem cafum illi ſempet
ut fimilem adjungi comparemus, quod rem non defende-
rit: idoque alteri, quam ipfi valido fententia illa non
obfit, ut nonnunquam probatur *l. ampoſ. B. C. de cri-*
min. l. ſi per eos 10. C. mand. D. familiæ, ut quare tam
fupiores laffum in aperciffimo Juliani refpondo. Conve-

ti, ut nihil minor, ita nec minor. Attamen non potuit A cundum fubftitutum dicta fententia nocet legatariis,
non eo aliquantulum commoveri, quod fcurrile illud deinde an fubftitutum legatis teneatur, quæritur, fi-
inveni nonnihil mei, quafi hoc præclare invenerim ve hoc, five illud quæratur, idem quæritur, nec ul-
dem (qui fe confidat *γνωσεαυτον*) triumphantem, & lum eorum quæftionem inter fe differimus eft, verum
petulantiffime antea inclutantem hic rurfus jaftare com- non de legatis tantum a fubftituto relictis, fed etiam
fe aliquatenus nonnihil, forte ne fcram admittere, il- de relictis ab inftituto, id quæritur, fcut & fum-
liufmodi malignitas civilis juris puritatem *bene in re* mum legitimum heredem dicta fententia eft, de his
ſerio non fentire dicet, qui fummus id me affecutum illis ab inftituto, vel a fubftituto relictis fuit. De re-
fateri fecutum put in primam. Hic, inquam, cum mu- lictis, vel repetitis a fubftituto, an fubftituto, qui
noris hujus nobili dignitatem illuminofi mihi nuti- verba fatis demonftrant, non effe verum, quod infi-
roderet, eus rei indignatio mihi (alioqui omnium mi- nuatus, non teneatur a fubftituto relictorum præteri-
nime ferbendis cunnibus pronus impetrare defina) tum quoquam affectus ex, quia fententia dicta per im-
hos qualefcunque verfus excudit, quibus dolorem fu- B pium fuit obtenta, & homines præfertim pecuniarum
brum illum effundere, & homines præfertim pecuniarum fed quod attinet tantum ad ipfum fubftitutum,
ut rifum eft, id in me contorquere impudenter gefti- quod gratis perfonalis, quod & verum eft. At quia
ens, quod in ipfum certius validiufque multo retorque- hanc fibi gratiam fubftitutus fcit non pudore affec-
ri queat. Nimis ridiculus fcripti genere, quam quo fo- tare, non poteft, pro eo habetur ac fi relictus ei
lent, utgas tradiferen?

Nimis in me ſcribis, quæ tu convellere tentans
Dragmate, oli pondere, ſui opis arguis.
Dumque tibi vaſcus fraus, contingere avenas
Id fibi, qui cerneat natare in aqua ſera.
Natat in alba fere, vifcida falice ſpſa
Ut volucres, inventa, qua poſſidere queunt.
Dum legat (vulgus inane, aut maledicus pulſus)
Quæ pote dilucius, & quæ tu tam vaſcere fenem,
Natat in alba fere, qua tu tam vaſcere fenem,
Quæ nulla eſſe, quæ ſi fuerit ſcribi.
Natat in alba fere, quo, ceu Podaliriæ, mihi
Reſpirare facere corporis animi.
Arguis, an mea, quæ ſcripta, medicina fenarum,
Incertum natat omnino hac fere?
Si dempta ſphera, ipſe tam dicor natus in orbe,
Inuis fatuarum, qua tenuerit partes.
Deme nihil, poſſum dici Herve natus in orbe,
Fortior ut ſum, qua tenuerit defendere.
Et preſſet fera produxit mihi quod fit,
Quam nunquam, & anquam, qua ſit tota vitam.
Cinnebam ſtudium, & ſtudium ſtudium,
Narciſſum vatres, ſeruque nunc ſpiſſus.
Qua magis, dum gravant, qua ſervus aurea, laſum
Ob verum Nemeſis mihi ſtudium ſtudium.
Quæ volui, & volebis dulcedo nomine ſubeat
Tui, nec volebimus improvere?
Quod ſpeat hac in me ſtudium ſtudium.
Fundare, quare fulcis non tua ſcripta magis?
Ne tentare mihi ſcripta modeſta tua.
Vix cito comeſſum ſcripta modeſta tua.
Sera illum ſpeculis Phrygem ſum dicite, & inde
Diſcite quid ſenus Virgilius.
Diſcite, & in ſeram cumuſſis pinxile panem
Tum differt dies, tum gravioris mentoni.

ANTONIUS MERCATOR.

TMpiorgis ſtatim in ipſo limine, cum ais in *l.ſi ſervoſ. 3.* B *de leg. 1.* tres proponi cafus, ubi non tantum propo-
nuntur, Sibereis ſcripturis non egerit cauſam, fi ludicis
egerit, & de tertio quidem non inficiamur. Si bereis ſcripturis
per iniuriam judicis ſuperatus fuerit. Et cum id, quod
proponitur inuic *d. l.* etiam vis pertinere non tantum
ad legitimum heredem, qui contra inftitutum, fed etiam
ad fubftitutum, & alios primum: quia ais, & alios
cum neque alios ponere poffe, qui vicerint heredem
ſcriptum, quam fubftitutos, vel legitimos: qui, vel tu-
re fubftitutionis, vel jure legitimo ade & hereditatem per-
tinere diverfas: deinde qui generaliter accipiendo iti-
tium *d. §.* five agente legitimo, five agente fubftituto
per iniuriam judicis contra heredem ſcriptum pronun-
riatum fit, in fatis, qui vicerunt. Ergo legitimum heredem
ſpecialis de fubftituto, qui vicerit, & per iniuriam judicis
vicerit heredem ſcriptum. Et merito magis agit, cum ne
fubſtituto ſuperavisse videatur, inuio ais quare, an fe-

duos

dous a me propoſitos deprehendiſſet, quibus ab alio. A quata legitimo, vel inſtituto vitici potuerit heres: quippe cum ipſum, quo ab eaderedate ſilio in poteſtate habitum fuiſſe, inſufficienti querela ſuperari queat heres ſcriptus. *l. Papinianus 8. Scacta. & l. ſi ſuſpecta 29. in princ. D. de inoff. teſtamentis.* Alterum, quo emancipatus filius bonorum poſſeſſionem contra tabulas petat, juxta *l. cum emancipatus 3. in princ. D. de bon. poſſ. contra tabul.* Dicet forte, quid differat eſſe a legitimus, ſed ipſos eſſe legitimos, quod ad filios eiter adminiſtrandum non eſt. Primum enim, quod ad filios heredes, eos conſtat a legitimis conſtitui diverſos, & primum forteſſimum gradum filii deferri, non quod ſimpliciter legitimis, & ab inteſtato ſucceſſentibus, ſed quia ad propria venientibus; qui etiam vivo patre quaſi ad propria venientibus; qui etiam vivo patre quodammodo dominii exiſtimati fuerint. *l. 8. D. de lib. & heredes* exiſtant abſque ulla additione, *l. in fine 11. D. de lib. & poſt. l. in fine 14. D. de teſtam. & l. 6. D. de extern. heredes, de herend. quæ ab inteſt. in fine.* Qua ratione & legitimi, de herend. quæ ab inteſt. in Inſtit. Qua ratione & legitimi ſucceſſiones ſunt, ſed inteſtatæ ſucceſſiones, *l. 1. D. de ſucceſſ. ed.* Quod in eſt ſuccedant præcipuæ ex edicto, *D. de ſucceſſ. ed.* Quod in eſt ſuccedant præcipuæ agit, non eam ſicci poteſt, quæ tum inteſtato ſuccedunt, ſed ſimpliciter ſuccedunt legitimus proponit, ac neque ab inteſtato ſimpliciter ſuccedunt, ſed inteſtato ſuccedunt, ſed

ANTONIUS MERCATOR.

SAlve, Marrucine, in illo ingreſſu terrili, & venia non petita patere me dicerum, contractum bonæ fidei, cui dolus deeſt caſum, non eſſe ipſo jure nullum, non probari *Julianus, §. per contrariam, de act. emp.* quoniam ibi non ponitur dolus deeſſe cauſam contractus. Si emptor dolo malo perfidiæ vendituri, ut ſibi hereditatem venderet, dolus deeſt cauſam contractui, *l. 3. C. de ſervand.* Sed ſi, ut ibidem proponitur, perfuaſit ut ille eum maximo venderet, quæ adſtimans minimam hereditatem eſſe, ut in *l. ſi quis adſtimaverit, de dolo*, dolus non deeſt cauſam contractui, quia ipſe pretio fraus & dolus verſatur, non in eſtimanda venditione: & ibi ita proponi ſpecies patet ex primis verbis, per contrarium: nam ut ante *§. prox.* poſuit venditionem dolo feciſſe, ut plura venderet, ita pro contrario nunc ponit emptorem dolo feciſſe, ut minoris emeret, & ut dolo caſu competit actio emptori quanti plurisemiſſet, ſive quod idem eſt, quanto minoris res valuiſſet, ita hoc caſu competit actio venditi, quanto minoris venditiſſet, vel quanto pluris valuiſſet hereditas. Burrichus nonnullam intelligis, aut non ſatisfacis illi. Videlicet, damnabertis ad lorarios, & hoc quoque nomine, quod emptorem ſinges fuiſſe villicum ſtatris, qui Tarentini Victori boves exterruit. Velliius autem illo loco proprium eſt nomen emptoris, ut in *l. cum duobus, §. item ex ſcilla, prox. fac.* Falſum etiam eſt in ſpecie *d. l. ſi ſalvianus, §. ſi quis ædificaverit*, dolum deeſſe cauſam contractui, quia in pretio rei fuit proponitur dominus circumſcriptus fuiſſe per colluſionem procuratoris, qui eam rem emptori vilitore pretio promiſit, quo ipſe emptio cum domino eſt actio, ut aut emptioni fiet, aut ab ea diſcedat, ſicut ſi venditor minor 25. annis in pretio quoquomodo circumſcriptus fuerit: ita dominus ſi in pretio rei aranti fraus non fuerat dimidium juſti pretii, poteſt a domino emptio reprobari atque reſcindi. Ceterum neutro pondere dolus deeſſe cauſam contractui, ſi in his, vel in aliis locos, quibus probes dolum dantem cauſam contractui quibus non ſecere contractum bonæ fidei, profecto hæc in re nihil ei alvius frigiditate tua.

JOHANNES ROBERTUS.

QUi rotas eſt in maledictis & convitiis, eoque unguere ſe poſſe confidit, & bene: ſed ſi ſuperbiæ accidendum exiſtimavit, ac quidem eo quod quia acriore vocis ſtridore aures afficiat, identidem repetere dum dolum quis dederit contractui non inſulſorem in perhibet. Nam quid in hoc, quod Marrucinum vocat, illum penitet ſtridula cicadarum convitia imitatum dixeris? cum Marrucini dicitur Latini quidem ſint, ſed pertinaciam prodit) Italiæ populum ſignificet, nec alio quo pragravatum, & notatum. Nec Catullus Aſinium, in quem Mendacii labes ferabat, ſic ſuperbe & contumeliose ergo ibi vocavit, ſed Marrucinum. Sic enim (comitia Hieronymi Avantii alia hujus loci lectione, ab alio quo recepta) reſtus ibi legi conſtat ex antiquoribus exemplaribus, & editis, & manuſcriptis plurimis. Quam lectionem etiam comprobat illius epigrammatis hoc in illis etiam Senecam inſcribit: *Is Marrucinus Aſinius*, nec minimum ſalere patrie nomine pro propria nomini perponi, ut vel Burdegalenſem Auſonium dicamus, vel Cordubenſem Senecam, vel Antiochenſem Libanium, vel Romanum Livium: ſed contra. Quo ſi autem eo vocabulo non Italiæ populum ſignificari, ted ſtupidos notari quidam interpretantur, aliis (& quasi hebdemi,) auſtoribus, quam Tertulliano probandum fuit: Nam quod ab eo ſcriptum extat *lib. 3. de Idololatrum*, velim nolint, ad ipſorum iſtæangulum eſt. Cum enim Marcionis hæreſiarcha in quem libros Illos Tertullianus conſcripſit, patria Pontica eſſet, exortus Synopa, ut teſtatur Epiphanius *lib. 1. contra hæreſes nec. 42. adidem Tertullia*, quo eum, quem ipſe tiſſimi erroris arguebat, ut inſulſum, etiam ab ipſius patria perſtringeret, *non Marrucine*, inquit, *ſed Pontice*, eo notans, quod ex ea regione eum effe, ineptiendo gentis fuæ barbariem, & inſulſitatem referret. Sic enim joco dici ſolitum, Latio nihil effe cultius, Pontonihil barbarius, annotat illic Beatus Rhenanus. Eſſe autem Marrucinos Italiæ populum, Feſtus Pompeius Strabo Geograph. *lib. 5.* Horum meminit Silius Ital. *lib. 15.* & Ab non ſatis pulcre jure magis quis obtrectatorem nos ſtrum diverit Marrucinum, cuius, ut & Catullani ſtatio lintes ſubverbentis, & alienſtrum inventorum ſtuprumenta locupletabant, ſuperbiendum, ut & pro me, quod hic me Burricum vocat (& ille etiam ſtridore excellens gauder) Conventinetur Burrhum eum vocare quis poſſit?

Verum ut in convitii præſentem hallucinari potuit, an non & in his quoque, quæ fele in ſcriptis noſtris jure carpere adſimulat, opinione falſus ſit, expendamus. Primum his verbis negat quod nos aſſerimus *ſpecie d. l. ſi ſalvianus, §. per contrariam, ff. de act. empt.* dolum deeſſe cauſam contractui. Cur neget, rationes duas adfert, & quod ibi proponitur, perfuaſiſſe Velliium, cum illo emm, ut ipſius reſtimaret, in quibus velicis ſolidiore juris cognitione totus eſt, & regnare ſe credit, aqmas illi, eſſe refellere poſſe, quaſi ſcilicet ſuaſiſſemus eſſe velit, libens cane. do, unde nejus noſtrum conturbet) ut heres ipſi hereditatem minimo vendere, & illum ſ. per contrariam cum ſpecie ea coniungi inſinuet, prava illa verba, ut quemadmodum in ſpecie ſuperiore ſ propoſita, venditor dolo effecerit ut pluris venderet, ita & poſſe contendit ſubjicitur, per contrarium, ibi in ea propoſita ſpecie id eſſe emptorem, ut minimo emeret. Quorum prius, contextus illius verba manifeſtiſſime falſum effe arguunt, cum ſint hæc: *quibus ſalvianus, ſuaſit, quod maximo venderet hereditas, ut ſibi ea venderet perſuaſit.* An vero verbis iſtis illud ſignificari quiſquam dixerit, perſuaſiſſe emptorem ut minimo venderetur hereditas, ac non potius, cum rebus inde fubſtrahi poſſe animadverſo exigui preti & momenti hereditatem eſſe, ita eum (quo aliquo venditurus non erat) id ex quo lucrum nullum laſta perfuaſiſſe, ita ſignare ad venditorem ſuum inſidiandum? Nam cum dicimus dolum dare cauſam contractui, intelligimus, dolo quem adſtuſum ad contrahendum, hoc eſt, calliditate & ſolertia ſua effecit, ut emptor eſſe poteſt, imo vero an alia fere ulla eſſe poteſt in eo, qui quod emere cupit, quam quod perſuadet rem nullius aut pretii, aut ſe non vendere? Nec (ut quidem ſuperius interpretatus ſubſtrabis?) Quod autem attinet ad poſteriora, non ſimpliciter in eo proponi interpretor, deſſe venditorem dolum quo contractui venundi ipſum adſtuſum, ut fuſtra propoſui, in quo utrumque contingere poſſit, ut venditor de artificio aut peritia ſua inde emanatur, ut aliam vel ad emendum inducat, qui aliunde emptorem non eſſet, vel eum qui eram emptura ſit, ad pluris emendum: ut vix etiam aliter fieri poteſt quod ad venditorem, ut is dolo quod emptori inſulum vendat, quod ſcilicet ſi id facere poſſet, ut aliter ad emendum alliceretur. At in *ſpecie contraria*, oppoſitum quidem ſpecies fabulis, quippe in qua ipſe emptoris dolo deeſſe cauſam ait, ut in illa venditoris intervenſſe diverat: ſed ita ut non in hac generaliter loquatur, verum ex facto Juliano propoſito, in quo ipſe emptor perſuaſiſſe emptor ut ille hereditatem venderet, quippe fubſtrabis rebus quæ ad exigium reducere, eoque perſuaſione nullam, ſi retineret, utilitatis habere poſſe, ut ſupra plane id convenia eum *d. l. ſi ſalvianus, §. ſi ſed aſt. vend.* Quia optime comprobatur ſententia noſtra, cum in eius ſpecie dicatur, non poſſe illum venditorem hereditatis compellit ut ea tradat, vel aſſimnes mandet, cum antea nondum tradidiſſet, & mandaſſet, nec per conſequens quidquam juris transfuliſſet, ſique res adhuc integra eſſet. Nec obverſtat alia illa inter utrumque contrarium propoſ poteſt, prætor hanc, quod *ſi d. §. per quod ad impleme*ntum contractus ex parte venditoris factum dum, eſſet integra, ut dixi: At in *§. per contrariam*, cum ſpecies & res tradita & actiones mandatæ eſſent, res integra non eſſet: ſicque ipſi venditori agendum foret, non emptori.

A *ſi ſalvianus, §. ſi ſed aſt. d. l.* dolo, quafi ſi velit contractum valere, is non obſtante dolo valiturus ſit, nec debitor, qui ut in hoc illi, qui dolum adhibuerit, adverſus eum, qui re, velone contractum ſtare, an vero eum nullum effe. Ita *de peric. & commod. rei vend. & Scholia in Inſtitutiones, C. de rebus* ſcripſi. Sed ſi, ut ibidem proponitur, perſuaſit ut ille eum maximo venderet, quæ adſtimans minimam hereditatem eſſe, ut in *l. ſi quis adſtimaverit, de dolo*, dolus non deeſt cauſam contractui, quia ipſe pretio fraus & dolus verſatur, non in eſtimanda venditione: & ibi ita proponi ſpecies patet ex primis verbis, per contrarium: nam ut ante *§. prox.* poſuit venditionem dolo feciſſe, ut plura venderet, ita pro contrario nunc ponit emptorem dolo feciſſe, ut minoris emeret, & ut dolo caſu competit actio emptori quanto pluris emiſſet, ſive quod idem eſt, quanto minoris res valuiſſet, ita hoc caſu competit actio venditi, quanto minoris venditiſſet, vel quanto pluris valuiſſet hereditas. Burrichus nonnullam intelligis, aut non ſatisfacis illi. Videlicet, damnabertis ad lorarios, & hoc quoque nomine, quod emptorem ſinges fuiſſe villicum ſtatris, qui Tarentini Victori boves exterruit. Velliius autem illo loco proprium eſt nomen emptoris, ut in *l. cum duobus, §. item ex ſcilla, prox. fac.* Falſum etiam eſt in ſpecie *d. l. ſi ſalvianus, §. ſi quis ædificaverit*, dolum deeſſe cauſam contractui, quia in pretio rei fuit proponitur dominus circumſcriptus fuiſſe per colluſionem procuratoris, qui eam rem emptori vilitore pretio promiſit, quo ipſe emptio cum domino eſt actio, ut aut emptioni fiet, aut ab ea diſcedat, ſicut ſi venditor minor 25. annis in pretio quoquomodo circumſcriptus fuerit: ita dominus ſi in pretio rei aranti fraus non fuerat dimidium juſti pretii, poteſt a domino emptio reprobari atque reſcindi. Ceterum neutro pondere dolus deeſſe cauſam contractui bonæ fidei, in his, vel in aliis locos, quibus probes dolum dantem cauſam contractui quibus non ſecere contractum bonæ fidei, profecto hæc in re nihil ei alvius frigiditate tua.

JOHANNES ROBERTUS.

QUi rotas eſt in maledictis & convitiis, eoque unguere ſe poſſe confidit, & bene: ſed ſi ſuperbiæ accidendum exiſtimavit, ac quidem eo quod quia acriore vocis ſtridore aures afficiat, identidem repetere dum dolum quis dederit contractui non inſulſorem in perhibet. Nam quid in hoc, quod Marrucinum vocat, illum penitet ſtridula cicadarum convitia imitatum dixeris? cum Marrucini dicitur Latini quidem ſint, ſed pertinaciam prodit) Italiæ populum ſignificet, nec alio quo pragravatum, & notatum. Nec Catullus Aſinium, in quem Mendacii labes ferabat, ſic ſuperbe & contumeliose ergo ibi vocavit, ſed Marrucinum. Sic enim (comitia Hieronymi Avantii alia hujus loci lectione, ab alio quo recepta) reſtus ibi legi conſtat ex antiquoribus exemplaribus, & editis, & manuſcriptis plurimis. Quam lectionem etiam comprobat illius epigrammatis hoc in illis etiam Senecam inſcribit: *Is Marrucinus Aſinius*, nec minimum ſalere patrie nomine pro propria nomini perponi, ut vel Burdegalenſem Auſonium dicamus, vel Cordubenſem Senecam, vel Antiochenſem Libanium, vel Romanum Livium: ſed contra. Quo ſi autem eo vocabulo non Italiæ populum ſignificari, ted ſtupidos notari quidam interpretantur, aliis (& quasi hebdemi,) auſtoribus, quam Tertullianо probandum fuit: Nam quod ab eo ſcriptum extat *lib. 3. de Idololatrum*, velim nolint, ad ipſorum iſtæangulum eſt. Cum enim Marcionis hæreſiarcha in quem libros Illos Tertullianus conſcripſit, patria Ponticus eſſet, exortus Synopa, ut teſtatur Epiphanius *lib. 1. contra hæreſes nec. 42. adidem Tertullia*, quo eum, quem ipſe tiſſimi erroris arguebat, ut inſulſum, etiam ab ipſius patria perſtringeret, *non Marrucine*, inquit, *ſed Pontice*, eo notans, quod ex ea regione eum effe, ineptiendo gentis fuæ barbariem, & inſulſitatem referret. Sic enim joco dici ſolitum, Latio nihil effe cultius, Pontonihil barbarius, annotat illic Beatus Rhenanus. Eſſe autem Marrucinos Italiæ populum, Feſtus Pompeius Strabo Geograph. *lib. 5.* Horum meminit Silius Ital. *lib. 15.* & Ab non ſatis pulcre jure magis quis obtrectatorem nos ſtrum diverit Marrucinum, cuius, ut & Catullani ſtatio lintes ſubverbentis, & alienſtrum inventorum ſtuprumenta locupletabant, ſuperbiendum, ut & pro me, quod hic me Burricum vocat (& ille etiam ſtridore excellens gauder) Conventinetur Burrhum eum vocare quis poſſit?

Verum ut in convitii præſentem hallucinari potuit, an non & in his quoque, quæ fele in ſcriptis noſtris jure carpere adſimulat, opinione falſus ſit, expendamus. Primum his verbis negat quod nos aſſerimus *ſpecie d. l. ſi ſalvianus, §. per contrariam, ff. de act. empt.* dolum deeſſe cauſam contractui. Cur neget, rationes duas adfert, & quod ibi proponitur, perfuaſiſſe Velliium, cum illo emm, ut ipſius reſtimaret, in quibus velicis ſolidiore juris cognitione totus eſt, & regnare ſe credit, aqmas illi, eſſe refellere poſſe, quaſi ſcilicet ſuaſiſſemus eſſe velit, libens cane. do, unde nejus noſtrum conturbet) ut heres ipſi hereditatem minimo vendere, & illum ſ. per contrariam cum ſpecie ea coniungi inſinuet, prava illa verba, ut quemadmodum in ſpecie ſuperiore ſ propoſita, venditor dolo effecerit ut pluris venderet, ita & poſſe contendit ſubjicitur, per contrariam, ibi in ea propoſita ſpecie id eſſe emptorem, ut minimo emeret. Quorum prius, contextus illius verba manifeſtiſſime falſum effe arguunt, cum ſint hæc: *quibus ſalvianus, ſuaſit, quod maximo venderet hereditas, ut ſibi ea venderet perſuaſit.* An vero verbis iſtis illud ſignificari quiſquam dixerit, perſuaſiſſe emptorem ut minimo venderetur hereditas, ac non potius, cum rebus inde fubſtrahi poſſe animadverſo exigui preti & momenti hereditatem eſſe, ita eum (quo aliquo venditurus non erat) id ex quo lucrum nullum laſta perfuaſiſſe, ita ſignare ad venditorem ſuum inſidiandum? Nam cum dicimus dolum dare cauſam contractui, intelligimus, dolo quem adſtuſum ad contrahendum, hoc eſt, callidite & ſolertia ſua effecit, ut emptor eſſe poteſt, imo vero an alia fere ulla eſſe poteſt in eo, qui quod emere cupit, quam quod perſuadet rem nullius aut pretii, aut ſe non vendere? Nec (ut quidem ſuperius interpretatus ſubſtrabis?) Quod autem attinet ad poſteriora, non ſimpliciter in eo proponi interpretor, deſſe venditorem dolum quo contractui venundi ipſum adſtuſum, ut fuſtra propoſui, in quo utrumque contingere poſſit, ut venditor de artificio aut peritia ſua inde emanatur, ut aliam vel ad emendum inducat, qui aliunde emptorem non eſſet, vel eum qui eram emptura ſit, ad pluris emendum: ut vix etiam aliter fieri poteſt quod ad venditorem, ut is dolo quod emptori inſulum vendat, quod ſcilicet ſi id facere poſſet, ut aliter ad emendum alliceretur. At in *ſpecie contraria*, oppoſitum quidem ſpecies fabulis, quippe in qua ipſe emptoris dolo deeſſe cauſam ait, ut in illa venditoris intervenſſe diverat: ſed ita ut non in hac generaliter loquatur, verum ex facto Juliano propoſito, in quo ipſe emptor perſuaſiſſe emptor ut ille hereditatem venderet, quippe fubſtrabis rebus quæ ad exigium reducere, eoque perſuaſione nullam, ſi retineret, utilitatis habere poſſe, ut ſupra plane id convenia eum *d. l. ſi ſalvianus, §. ſi ſed aſt. vend.* Quia optime comprobatur ſententia noſtra, cum in eius ſpecie dicatur, non poſſe illum venditorem hereditatis compellit ut ea tradat, vel aſſimnes mandet, cum antea nondum tradidiſſet, & mandaſſet, nec per conſequens quidquam juris transfuliſſet, ſique res adhuc integra eſſet. Nec obverſtat alia illa inter utrumque contrarium propoſ poteſt, prætor hanc, quod *ſi d. §. per quod ad impleme*ntum contractus ex parte venditoris factum dum, eſſet integra, ut dixi: At in *§. per contrariam*, cum ſpecies & res tradita & actiones mandatæ eſſent, res integra non eſſet: ſicque ipſi venditori agendum foret, non emptori.

B *ſi ſalvianus, §. ſi ſed aſt. d. l.* dolo, quafi ſi velit contractum valere, is non obſtante dolo valiturus ſit, nec debitor, qui ut in hoc illi, qui dolum adhibuerit, adverſus eum, qui re, velone contractum ſtare, an vero eum nullum effe. Ita *de peric. & commod. rei vend. & Scholia in Inſtitutiones, C. de rebus* ſcripſi. Sed ſi, ut ibidem proponitur, perſuaſit ut ille eum maximo venderet, quæ adſtimans minimam hereditatem eſſe, ut in *l. ſi quis adſtimaverit, de dolo*, dolus non deeſt cauſam contractui, quia ipſe pretio fraus & dolus verſatur, non in eſtimanda venditione: & ibi ita proponi ſpecies patet ex primis verbis, per contrarium: nam ut ante *§. prox.* poſuit venditionem dolo feciſſe, ut plura venderet, ita pro contrario nunc ponit emptorem dolo feciſſe, ut minoris emeret, & ut dolo caſu competit actio emptori quanto pluris emiſſet, ſive quod idem eſt, quanto minoris res valuiſſet, ita hoc caſu competit actio venditi, quanto minoris venditiſſet, vel quanto pluris valuiſſet hereditas. Burrichus nonnullam intelligis, aut non ſatisfacis illi. Videlicet, damnabertis ad lorarios, & hoc quoque nomine, quod emptorem ſinges fuiſſe villicum ſtatris, qui Tarentini Victori boves exterruit. Velliius autem illo loco proprium eſt nomen emptoris, ut in *l. cum duobus, §. item ex ſcilla, prox. fac.* Falſum etiam eſt in ſpecie *d. l. ſi ſalvianus, §. ſi quis ædificaverit*, dolum deeſſe cauſam contractui, quia in pretio rei fuit proponitur dominus circumſcriptus fuiſſe per colluſionem procuratoris, qui eam rem emptori vilitore pretio promiſit, quo ipſe emptio cum domino eſt actio, ut aut emptioni fiet, aut ab ea diſcedat, ſicut ſi venditor minor 25. annis in pretio quoquomodo circumſcriptus fuerit: ita dominus ſi in pretio rei aranti fraus non fuerat dimidium juſti pretii, poteſt a domino emptio reprobari atque reſcindi. Ceterum neutro pondere dolus deeſſe cauſam contractui bonæ fidei, in his, vel in aliis locos, quibus probes dolum dantem cauſam contractui quibus non ſecere contractum bonæ fidei, profecto hæc in re nihil ei alvius frigiditate tua.

JOHANNES ROBERTUS.

QUi rotas eſt in maledictis & convitiis, eoque unguere ſe poſſe confidit, & bene: ſed ſi ſuperbiæ accidendum exiſtimavit, ac quidem eo quod quia acriore vocis ſtridore aures afficiat, identidem repetere dum dolum quis dederit contractui non inſulſorem in perhibet. Nam quid in hoc, quod Marrucinum vocat, illum penitet ſtridula cicadarum convitia imitatum dixeris? cum Marrucini dicitur Latini quidem ſint, ſed pertinaciam prodit) Italiæ populum ſignificet, nec alio quo pragravatum, & notatum. Nec Catullus Aſinium, in quem Mendacii labes ferabat, ſic ſuperbe & contumeliose ergo ibi vocavit, ſed Marrucinum. Sic enim (comitia Hieronymi Avantii alia hujus loci lectione, ab alio quo recepta) reſtus ibi legi conſtat ex antiquoribus exemplaribus, & editis, & manuſcriptis plurimis. Quam lectionem etiam comprobat illius epigrammatis hoc in illis etiam Senecam inſcribit: *Is Marrucinus Aſinius*, nec minimum ſalere patrie nomine pro propria nomini perponi, ut vel Burdegalenſem Auſonium dicamus, vel Cordubenſem Senecam, vel Antiochenſem Libanium, vel Romanum Livium: ſed contra. Quo ſi autem eo vocabulo non Italiæ populum ſignificari, ted ſtupidos notari quidam interpretantur, aliis (& quasi hebdemi,) auſtoribus, quam Tertullianо probandum fuit: Nam quod ab eo ſcriptum extat *lib. 3. de Idololatrum*, velim nolint, ad ipſorum iſtæangulum eſt. Cum enim Marcionis hæreſiarcha in quem libros Illos Tertullianus conſcripſit, patria Ponticus eſſet, exortus Synopa, ut teſtatur Epiphanius *lib. 1. contra hæreſes nec. 42. adidem Tertullia*, quo eum, quem ipſe tiſſimi erroris arguebat, ut inſulſum, etiam ab ipſius patria perſtringeret, *non Marrucine*, inquit, *ſed Pontice*, eo notans, quod ex ea regione eum effe, ineptiendo gentis fuæ barbariem, & inſulſitatem referret. Sic enim joco dici ſolitum, Latio nihil effe cultius, Pontonihil barbarius, annotat illic Beatus Rhenanus. Eſſe autem Marrucinos Italiæ populum, Feſtus Pompeius Strabo Geograph. *lib. 5.* Horum meminit Silius Ital. *lib. 15.* & Ab non ſatis pulcre jure magis quis obtrectatorem nos ſtrum diverit Marrucinum, cuius, ut & Catullani ſtatio lintes ſubverbentis, & alienſtrum inventorum ſtuprumenta locupletabant, ſuperbiendum, ut & pro me, quod hic me Burricum vocat (& ille etiam ſtridore excellens gauder) Conventinetur Burrhum eum vocare quis poſſit?

Verum ut in convitii præſentem hallucinari potuit, an non & in his quoque, quæ fele in ſcriptis noſtris jure carpere adſimulat, opinione falſus ſit, expendamus. Primum his verbis negat quod nos aſſerimus *ſpecie d. l. ſi ſalvianus, §. per contrariam, ff. de act. empt.* dolum deeſſe cauſam contractui. Cur neget, rationes duas adfert, & quod ibi proponitur, perfuaſiſſe Velliium, cum illo emm, ut ipſius reſtimaret, in quibus velicis ſolidiore juris cognitione totus eſt, & regnare ſe credit, aqmas illi, eſſe refellere poſſe, quaſi ſcilicet ſuaſiſſemus eſſe velit, libens cane. do, unde nejus noſtrum conturbet) ut heres ipſi hereditatem minimo vendere, & illum ſ. per contrariam cum ſpecie ea coniungi inſinuet, prava illa verba, ut quemadmodum in ſpecie ſuperiore ſ propoſita, venditor dolo effecerit ut pluris venderet, ita & poſſe contendit ſubjicitur, per contrariam, ibi in ea propoſita ſpecie id eſſe emptorem, ut minimo emeret. Quorum prius, contextus illius verba manifeſtiſſime falſum effe arguunt, cum ſint hæc: *quibus ſalvianus, ſuaſit, quod maximo venderet hereditas, ut ſibi ea venderet perſuaſit.* An vero verbis iſtis illud ſignificari quiſquam dixerit, perſuaſiſſe emptorem ut minimo venderetur hereditas, ac non potius, cum rebus inde fubſtrahi poſſe animadverſo exigui preti & momenti hereditatem eſſe, ita eum (quo aliquo venditurus non erat) id ex quo lucrum nullum laſta perfuaſiſſe, ita ſignare ad venditorem ſuum inſidiandum? Nam cum dicimus dolum dare cauſam contractui, intelligimus, dolo quem adſtuſum ad contrahendum, hoc eſt, callidite & ſolertia ſua effecit, ut emptor eſſe poteſt, imo vero an alia fere ulla eſſe poteſt in eo, qui quod emere cupit, quam quod perſuadet rem nullius aut pretii, aut ſe non vendere? Nec (ut quidem ſuperius interpretatus ſubſtrabis?) Quod autem attinet ad poſteriora, non ſimpliciter in eo proponi interpretor, deſſe venditorem dolum quo contractui venundi ipſum adſtuſum, ut fuſtra propoſui, in quo utrumque contingere poſſit, ut venditor de artificio aut peritia ſua inde emanatur, ut aliam vel ad emendum inducat, qui aliunde emptorem non eſſet, vel eum qui eram emptura ſit, ad pluris emendum: ut vix etiam aliter fieri poteſt quod ad venditorem, ut is dolo quod emptori inſulum vendat, quod ſcilicet ſi id facere poſſet, ut aliter ad emendum alliceretur. At in *ſpecie contraria*, oppoſitum quidem ſpecies fabulis, quippe in qua ipſe emptoris dolo deeſſe cauſam ait, ut in illa venditoris intervenſſe diverat: ſed ita ut non in hac generaliter loquatur, verum ex facto Juliano propoſito, in quo ipſe emptor perſuaſiſſe emptor ut ille hereditatem venderet, quippe fubſtrabis rebus quæ ad exigium reducere, eoque perſuaſione nullam, ſi retineret, utilitatis habere poſſe, ut ſupra plane id convenia eum *d. l. ſi ſalvianus, §. ſi ſed aſt. vend.* Quia optime comprobatur ſententia noſtra, cum in eius ſpecie dicatur, non poſſe illum venditorem hereditatis compellit ut ea tradat, vel aſſimnes mandet, cum antea nondum tradidiſſet, & mandaſſet, nec per conſequens quidquam juris transfuliſſet, ſique res adhuc integra eſſet. Nec obverſtat alia illa inter utrumque contrarium propoſ poteſt, prætor hanc, quod *ſi d. §. per quod ad impleme*ntum contractus ex parte venditoris factum dum, eſſet integra, ut dixi: At in *§. per contrariam*, cum ſpecies & res tradita & actiones mandatæ eſſent, res integra non eſſet: ſicque ipſi venditori agendum foret, non emptori.

id facile calliditate viri indueftam, tam in priore cafu, A *cauf.* Qua ratione quis non ab re dixerit utrifque in hoc
tot dotem in eo ferro conftituerat, eumque dare, quam *cafu* Qua ratione quis non ab re dixerit utrifque in hoc
ut dotem in eo ferro conftituerat, eumque dare, quam
ut dotem in eo ferro conftituerat, eumque dare, quam
in poftteriore, ut minoris eftimaret. Quin & ibidem
Ulpianus dolum in fefe fubinciliigere poffeo explicat,
in text. ſi dolum tyar. affert. Quod autem illo priore cafu
dicit effe in electione mulieris, an juftam eftimationem,
an vero rem ipfam fibi reftitui petat, idque eo unq
improbat, quod electio non poffit, effe inter res quo-
dammodo pares, non autem inter res forte adeo-
que & medicum: ridiculiffimum eft. An enim
quod de juſta æſtimatione illic dicitur, ad ea modi-
cum referri poteſt? Et rem ea in nulla modo par dice-
ris, ipſa in rem, & res juſtam æſtimationem?

Quod autem in ſpecie *Leo empto, §. ſi quis vitiorem.*
& de all. empt. negat quemlibet ex duobus dolo indultum
ſuiſſe ad emendum, quia ibi non adfirmarit, quam ven- B
debat effe virginem, fed facile patuerat in eo errore
verſari emptorem, qui aliter emptum non erat, his, qua
ſunt verba, *quam virginem non emptorum fuiſſe* patuerat
aliam, quam virginem eum emptorum fuiſſe patuerat
aliam emit; dolo indicante intelligitur, *prob. arg. Leo*
quæ ait: in fin. D. de contr. empt. qua patet eum, qui in-
ſidiofe, & obſcure diſſimulat, quod ſcit in dolo eſſe.
& dolum illum omnino prædare debere: convenit &
Leo in §. ſi quis vitiorem. cuiſmodi cum is ſit, qui ab initio
Interveniſſe proponitur *in d. §. ſi quis virginem*, animo
qui non eſſet empturus, quia in eo dolum interveniſ-
ſe negaverit.

Nec validius illud, quo alio detorquere teneat adhæ- C
ſionem ame in illam fententiam *Leo §. ſi dolo 5. C. de*
ſecr. cond. Nam eſt admifero dici nonnunquam in jure
ea reſciſi, quæ ipſo jure reſciduntur, ne interpretem
etiam meum conveller, & ſi aut heredem illi probandum
fuit, fiquidem probari ullo modo poſſet, non alia dici
reſciſidi, quam quæ ipſo jure reſciſidi poſſunt, ne
utroque modo id accipi poſſet, ab dubio illud reliquit
tur, quonam ſenſu *in d. §. dolo*, id fuiſſe intelligendum
fit. Sicque fieret, ut quoniam fruſtra defideraretur reſcin-
di, quod ipſo jure reſciſſum eſſet etiam admittit,
ex l. Imperatores 14. D. de bon. auct. jud. poſſid. I. nova ex §. 3. D
D. de ſingul. reſp. ſcil. ſub dubio reſciſſum relinquam ab
ejectione fruſtra fumere debeamus, qui propriis & eſſi-
cax magis, quam quo fruſtranea ſit, ex quidem ver-
ba cum effectu in jure accipienda fint. Cave ut ullum
operentur, l. ſi quando 13. in pr. D. de leg. 1. l. 4. D. de ſtat. lib.
junct. d. l. 3. hæc verba, D. quod quiſque jur. in al. ſtat.
arg. Anon altere 67. D. de leg. 3.

Bona fidei contractus, quibus metus cauſam probaverit, non eſſe ipſo jure nullos.

C A P. III.

JOHANNES ROBERTUS.

SUPERIOR ſententia & eo quoque nobis vi-
detur comprobari, quod nec ii quoque bonæ fidei
contractus, quibus metum cauſam probaverit, *ſtatim*
ipſo jure nulli, fed actione, vel ex eodem contra-
ctu, vel quod metus cauſa reſciſendi, præb. *l. ſi nullus* E
31. §. ſi metus. coactæ voluntatis. l. ult. §. 1. inſtit.
interrog. §. volenti, D. de eo quod met. cauſ. l. non in-
ſtruſt, C. l. 3. per vim, C. de his qui vi met. cauſ. Excepto
tamen ſponſalitio inde matrimonio, & dotis promiſſio-
nis contractu, quo magis in certa regulariter & indiffi-
cile illud ſtatumere comprobatur *d. l. ſi nullus, §. ſi dos.* Cui
quidem exceptioni id cauſam probet, quod libera omni-
no matrimonia eſſe jure voluerit, quo magis metus quo-
quomodo interpoſitus quotunque ad ea pertinent, nulla
reddit, *l. 22. C. de nuptiis, Nov. 1. Tit. 134. in pr. ff. de verb.*
obl. Inſtit. in §. C. de ſponſ. Metus autem ſine dolo eſſe
non poteſt, ac multo magis impoſtandus. *Item ſi eum* F
excipiam, §. eum qui, junctis Azonis, Dodi ac quod met.

ANTONIUS MERCATOR.

FRuſtra etiam hoc casine conatis frolare metum du-
rem caſum conſtrictui bonæ fidei non facere con-
tra dum ipſo jure nullum: nam *l. ſi nullus, §. ſi metus coa-*
ctus, quod metus cau. de acceptilatione loquitur, aut con-
ventione acceptilationi ſimili, non de contractu bonæ fi-
dei. item *Lucrum, §. ſed quid, eod.* non loquitur de
contractu bonæ fidei. At *l. ſi quis vi. C. l. 2. & 3. C. eod.*
loquuntur de contractu bonæ fidei ita eſt, ſed cum non
fint æquales rationes, non idem quoque contractum
eſſe ipſo jure nullum: & tamen ex metus vel doli cauſa
contractus ſtrictiſſimi judicii non ipſo jure nulla, præter-
quam ſi de mutuo promiſſo fit, *ut d. §. ſi nullus*, & alia,
quod etiamſi accipias de nudis pollicitatione, aut dilio-
ne dotis, quæ ſtrictiſſimi judicii ſunt, aliis, quæ a bilio,
que ex nuda pollicitatione dotis nafcitur, ſtrictiſſi-
mi actio eſt, conditio ex lege, non ex lege ex uxorio,
ut ita ait, quæ ſtrictiſſimi juris interpretes ſunt de-
pingi bria, aut cucurbita, aut caput monionis cum ca-
cullione ſtrictiſſimi, & oricullo indrafto: quæ enim mu-
ne ignorantia, quæ ſcientia nullius, dotem promiſſam nulli
conventione matrimonii contrahendi cauſa non pari-
dimus bonæ fidei, vel adhuc nec uxorio?

Fuit hoc quidem ſcite probatus dolo. & fraude contra-
ctum ingenium bonæ fidei effe ipſo jure nullum, ut *l. 3.*
§. ult. pro fuc. Lucrativa. §. 1. de minor. l. Celſus, quem.
§. 1. de dolo: hinc ita refpondet ait *l. 3. §. ult.* ſo-
ciorum eatum dolo non adeo ſolita, & in aliis judiciis abſcin-
bantur, quam quæ ut dotis reſtitutionem muliori facien-
dam ſpectant, ut *l. 3. §. ult. l. 4. §. ult. ff. ſol. matr.* Nec mi-
ramur quod horum cauſa nonnunquam conſtitio dari
dicitur, ut in eo, quod evidenter in dotem datæ tamen
agere videatur, quo ex caſu, quæ ſunt publicitatis, non ſuf-
miſſio tantum fuerit interpoſita, *l. 1. Code jure do. Nam*
conditionem non eſſe, cum quavis alia actione concur-
rere conſtat. *Leges conditiones. 2. & 3. in pr. & §. 1. ff. cond.*
ſi certa pet. Quin & eo, quod illam, quæ ad dotis reſtitu-
tionem, & ad ſtipulationem contractus relolutionem datur,
actionem bonæ fidei effe bonæ fidei dubie adhuc dixerim,
videri poſſe, illam, quæ ad dotis petitionem compe-
tit, bonæ fidei effe, arg. *Leges ex empto §. ult. ff. de act.*
§. ſi quis virginem, Dodi ac ſi empt. l. ab empt. ff. de pact.
junctis Inſtit. cum autoritate 31. ff. de reg. jur.

Cæterum & hoc ipſo argumento, quod fraudem ſi-
ne dolo effe ait. Id vero illi pernegamus: fraus enim do-
lum in jure ſignificat, nec fine dolo admittitur & cum
non omnes, qui dolum in re poſſit, tamen fraudem,
quæ non dolum in ſe habeat, probe *Ivone qui 21. in pr.*
& de confeſſ. inſt. l. 6 calpe 65. in pr. & de rei vend. Lucrativa.
adhuc. 3. in pr. Bonæ fidei. §. de fide. de act. l. ſi pubillum 7. §.
fed & ſi fraudulenti. ff. de pact. Propterea que duo hæc
ſunt, fraus & dolus, ut *l. 7. pubillus. & l. partus 5. in*
pr. ff. de obſequ. liberi. & l. ult. §. ult. pro tutor. ut. Code præter-
ea. Reliqua vero, in quibus quod roderet, deprehenden
nihil poteſt, quo ea, quæ ſuperius dicta ſunt, labefactentur. &
quæ aliquoſi ſibi invicem repugnare prima facie videri
poſſet, abſtrahis tamen interpretatione nobis facile ſi-
bi mutuo conſentire. Ita convenire comprehenſionem fa-
ce inverſis ex more ſuo verbis noſtris ibi involvere tra-
ret, ut ſimul aliena a noſtris quoſi noſtra calumniæ
admiſcere ut ſalſa illud, quod refert dixiſſe ait, id
valere, quod eſſet nullum. Dixi enim ſubſiſtere etiam ab
utriuſque parte, at non valere. Sed nec ſimpliciter com-
pertus a me dictum fubſiſtere, ac inde calumniæ cavil-
latur pugnantia me locutum; valere, quod nullum ſit,
nullum non eſſe, quod nullum ſit: verum in hoc ſubſi-
ſtere, ut qui dolum paſſus eſt, ſi ita malit, actione ex eo
contractu illud conſequi poſſit, ut contractus reſcindan-
tur, & nullus declaretur, ac inde retroactur dolus &
fraudis: Ab quis vero parte, qui dolum admiſit, non
non in hoc ſubſiſtat, ut alterum ad contractum impleu-
dum cogere queat, tamen hoſtemur agere poſſit, ut ef-
fectur emptioni, aut ab ea diſcedatur, *d. §. ſi ſimmus, §. ſi*

AN-

quis a colludente. Quia & in eo, quod pupillus sine tutore emerit, aliis locis nihil agi dicitur, *si id quod* ꝛ. *ff. de reiudicat.* vend. alia vero conditio ex vno latere contractus, *si filiusfamilias, si quis a pupillo, & §. si de auctl. tut in fin.* ab *filiusfamilias, si quis a pupillo, & §. si de auctl. tut in fin.* ab eo recedere, arg. *ab §. quis a colludente, in fin.*

Quid inter stricte, & bona fide iudicia interfit, quand dolum in iis quoquomodo admissum.

CAP. IV.

JOHANNES ROBERTUS.

EX superioribus id tantum diſcriminis conſtituendum ſentio inter bonæ fidei, & ſtrictos contractus, quod in illis dolum, quoquomodo admiſſum ſit, vindicare liceat actione, vel exceptione in id ex eadem contractu competente ex iſtiuſmodi contractibus nata, & vt infra, prob. *Arg. non ſolum, & A. §. ſi quis affirmaverit, in princ. & §. ſi quis a colludente, & §. §. ſi quis affirmaverit, 2. Laude ſi Nerva &c. ff. pro ſoc. Imaginolo. & ibi gl. C. com. utr. iud. Lin contrabitur, & ibi gl. C. ex quib. quod. caut. majores.* Contrab. eo quod *Lex. lib. 2. Offic. quod. caut. majores* ita legibus ſuiſſe vindicatum refert, ut ſolidum malum ita legibus ſuiſſe vindicatum refert, ut ſolidum malum ita legibus ſuiſſe vindicatum refert, ut ſolidum malum

vis rationibus ingeniose comprobata fenferint. Ut qui dem non in aliis (nifi opinione plurimum fallor) eo tum fententias me probare comperies, qui in quibus non diffimulem. Nam aliquoi abfit ut fupi vidcantur, non dubitabunt, quod illi ut eo idem mihi unquam venire in mentem, quod illi ut ea fcripta omnia hoc fole plane demnem, quis barbaris, & minus Latina fint, quod illorum fenfui inftructis, & minus Latina fint, quod illorum fenfui inftructis, & minus Latina fint, quod illorum fenfui inftructis

filius debuisse patri, ex causa mutui a patre facti: dixit, A non autem facti a fratre. Itidem percipitur falsum, quod non primum deberi, quod fervus fervo debet, ait dici in ipsi domino debere, quod fervus fervo debet, aut dici in l. 6. de pecul. cum (quod plane repugnat) eius tantum meminerit, quod fervus domino, vel conservis, libertive oporteat, quod patri: fed & quod frater filius debeat, nominatim scribit a Theophilo ait in §. cum autem, quod nominatim scribit a Theophilo ait in §. cum autem, quod cumeos qui in ut. pas in Instit. Quid hic Theophili auctoritas? quæ, cum neque operis illi proprium sit Institutiones Justin. id illic scribere; quisque illud ad id, quod quærimus attinet, tradiderit? quisque illud ad id, quod quærimus attinet, cum cuiuscunque obligationis in filiorum personas contractibus emolumentum patri accrescat dicamus? ut & illud, quo filio in familiam heredis exitiente, naturales obligationem pro familia confundi ait.

Interrogabis nos omnes veros & cavillatorio, qua id, quod externa ratione fuisse explicui? patrium potestatem, quæ in juris civilis, & dominium, quod juris naturalis fit, illud jure hoc nullo efficere, ut quæ filiusfamilias, aut fervi acquirunt, ea patribus, & dominis acquirantur (quod ipsis duobus, quæ juris gentium, aut civilis tantum existimo) ea, quæ juris naturalis sunt, humanarij, & nihil non pecuniarij fic in duo enthymemata confert, quæ mihi quafi a me ille lepide propofita refpuat: Patria potestas est juris civilis: ergo jure patrio acquiritur quicquid civilis, est juris civilis: ergo jure patrio acquiri potest. Ac prateres, ne hoc non virtualiter patri acquiri potest. Ac prateres, ne hoc ipfum adiundta ratione alio afferere valerem, & quo hoc fordius illud eiecerem, illud hic non dissimulabo, quæ me fenfa ratione pertexta & falfum adjungit, Eodem modo ipsum (inquit) Patria potestas ejt juris civilis, ergo juris patria poteftatis ifti impofiti tantum, ut quidem non patria poteftatis ifti impofiti tantum, ut quidem non naturalis: at patria poteftas, cum vi, qua a filio fimilitar acquiri contingit, ipfi patri naturali, folo jure civili contracta eft: huius itaque vi naturalis obligatio filiorum. quæftio, ea ut in partem transferat, adimi & tolli non potest. Quam fimile verum, quod ait, dum alterius cuiufcunq; rei naturam effe ex jure naturali: mirum quod non addiderit, & tuelam naturalem eodem modo dicendam effe, quo obligationem dicimus naturalem, quæ quare naturalis eft? a fola fubfiftentem: Nam quod tuelam ex jure naturali effe ait, & probari Cujac. de Artificar. tit. in Inftit. ne juris consultus quidem mone fas contuerear, id tantum abeft, ut mihi non, naturali jure conveniens effe, ut impuberes in tutela fint, & is qui perfecte aetatis non fit, alterius tutela regatur: ita fi quis ne, quod tutorij contrarium eft, ullo modo fimpliciter naturale dici poffet: & teftamenta quoque naturalia dicenda effent, dominiorum diftinctio, atque etiam filiopationes, & exheredationes illius, quod ex eius partu afferunt, ut dixi argumento concludere voluiffem, fic colligere potuiffem. Unumquodque eorum modo diffolvi debet, quo colligatum eft: at naturalis obligatio, quæ ipfis fervis acquiritur, folo naturali jure introducta eft: ergo ut ea dominij jure genuinus, non autem jure naturali introducti, fervo, cui quæftus eft, adimi, & in dominum transferri non poteft. Quam hæc ab utroque captiofo eius enthymemate aliena fint, nemo non perfpicit. At dicet forte non ita me fuiffe in Animadverfionibus mis argumentatum. Agnofco non ita plane argumenta hæc nectere voluiffe, cum fatis baberem, fi quæ fententia mea eft, & quibus rationibus impellere entiam, & explicatione illius loci demonstrarem. Sed rationem fi quis exactius expendat, utriufque argumenti tam expreffam a me comperiet, ut non alio fine vim ibi expreffam a me comperiet, ut non alio fine maxima, & perverfiffima calumnia detorqueri poffit, agnofcat, cum nonnullum utriufque illi acquifitioni patrem poteftatem, & dominium tantum caufam proberi affumpfiffem, quæ non alio quam civili, & naturis jure conflare comperiet, quæque juris naturalis tantum immutare non poterint.

Sed videamus, quam certiora argumenta fubtilis hic magifter ad fententiam fuam confirmandam propofuerit, ut eorum (quando ita vult) collatione ejus, de qua dubitamus quærimur, magis elucere poffit veritas. Si civilis obligatio (inquit) per filiumfamilias patri quæritur, & naturalis naturalis non quæritur; quia quod naturaliter acquiritur, lex ait nobis acquiri per omnes, non quod civiliter: quod argumentum dicit ex l. 1. ex quo civiliter, Illud argumentum dicit ex l. 1. ex quo civiliter, Illud argumentum quidem eft, & perquifitiffime uno verbo labafcit, quod fedum. Id vero perquifitiffime uno verbo labafcit, quod fedum civiliter acquiri ait veluti per ftipulationem, hoc eft, civili ifto ftipulationis modo. Naturaliter nemo acquirit civili ifto ftipulationis modo. Naturaliter igitur multo magis naturalis obligatio, quia per omnes nobis acquiritur. Quod quis fane mentiri diceris? Naturaliter quare intelligi, per quem naturaliter nobis, & qui fit fcilicet? Naturaliter ne ftipulationibus poffeffionis, precibus numerationis, ut iis effe ftipulationis poffeffionis, precibus numerationis, ut iis effe interpretatur Accurfius. Sed quam infelix illud argumentum, quod imperitum ne fortaffe eft, dum generaliter conatur, quod imperitum ne fortaffe eft, dum generaliter conatur, quod in ipfis ftipulationum. Quod quis ab alio pacifcendo, aut ftipulando mihi acquirit, id a me pacifcendo, aut ftipulando mihi agere dicitur: de fervo autem, & filiofamilias pacifcendo, aut ftipulando nemine nobis bona fide fervante, aut aliquo liberove homine nobis bona fide fervante dictum interpretatur, in eo quod ex re noftra, & quæ ex re noftra acquirunt, non autem de fervo proprio, aut ex fuis nobis acquirunt, non autem de fervo proprio, aut filiofamilias, qui ex certi caufa, quod acquirunt, nobis acquirunt, & quod ab aliis acquirendo nobis acquirunt, id non probibent a nobis acquirere. Quæ nam vides? quod fecum, & manifeftæ fallum fit, quis non videt? quod regulariter definitile, & generalibus illis verbis propriis regulariter definitile, & generalibus illis verbis propriis fuiffe Julianum refert Ulpianus in l. fed & ait 20. §. 1. fuiffe Julianum refert Ulpianus in l. fed & ait 20. §. 1. ff. de fuiffe Julianum refert Ulpianus in l. fed & ait 20. §. 1. ff. de ufufr. leg. Sed quod ait, non pudet inficiari regulæ vim, & ufufr. leg. Sed quod ait, non pudet inficiari regulæ vim, & ipfi illud intelligi voluiffe: verum ita demum illud ipfi illud intelligi voluiffe: verum ita demum illud intelligi dum, quæ ex re, & quibus illud ipfum agebatur, ea ratione dum, quæ ex re, & quibus illud ipfum agebatur, ea ratio fruftratio tantum, de quo ibi quidem agebatur, ea ratio fruftratio tantum, de quo ibi quidem agebatur, ea ratio ita correxiffet, ni illud ultra animadverteret, quod ita correxiffet, ni illud ultra animadverteret, quod alio loco, ut regula etiam aperrius effet predita, quippe alio loco, ut regula etiam aperrius effet predita, quippe ea in l. liber homo, pr. princ. 138. D. de verb. obligg. Ibi enim ea in l. liber homo, pr. princ. 138. D. de verb. obligg. Ibi enim ea ampliius comprobat Papinian. fieri non poffe dum, quæ ampliius comprobat Papinian. fieri non poffe dum, quæ ex re, & quibus, quæ ipfa nobis acquirantur: fed urumex re, & quibus, quæ ipfa nobis acquirantur: fed urumque refert ad modos acquirendi utriusque illa jure utrique refert ad modos acquirendi utriusque illa jure utrique dictum, quod etiam extenfius illic declarat Modeftinus, dictum, quod etiam extenfius illic declarat Modeftinus, dum civiliter acquiri ait veluti per ftipulationem, hoc eft, dum civiliter acquiri ait veluti per ftipulationem, hoc eft, civili ifto ftipulationis modo. Naturaliter nemo acquirit civili ifto ftipulationis modo. Naturaliter nemo acquirit C tur (inquit) ex fuo eft poffeffio, hoc eft, naturali modo tur (inquit) ex fuo eft poffeffio, hoc eft, naturali modo acquiritur, quippe traditionis. Neque per confenfum acquiritur, quippe traditionis. Neque per confenfum illico proeedit argumentum a modo acquirendi ad modum illico proeedit argumentum a modo acquirendi ad modum quod acquiritur, ut ita obliquus: Quod naturalibus modis quod acquiritur, ut ita obliquus: Quod naturalibus modis quærimur, nobis pro omnes acquiritur: ergo naturalis quærimur, nobis pro omnes acquiritur: ergo naturalis obligatio nobis per omnes acquiritur. Quis enim non obligatio nobis per omnes acquiritur. Quis enim non videat, fi de confenfu contenda, & effe falfum? ac per conviderat, fi de confenfu contenda, & effe falfum? ac per consequens & illud falfus, quod fophiftice inde quafi amaquens & illud falfus, quod fophiftice inde quafi amabores per filios, & fervos acquirimus: igitur multo magis bores per filios, & fervos acquirimus: igitur multo magis naturalis obligatio, quia per omnes nobis acquiritur. naturalis obligatio, quia per omnes nobis acquiritur. Quod quis fane mentiri diceris? Naturaliter quare intelQuod quis fane mentiri diceris? Naturaliter quare intelligi, per quem naturaliter nobis, & qui fit fcilicet? Naturaliter ne ftipulationibus poffeffionis, precibus numerationis, ut iis effe interpretatur Accurfius. Sed quam infelix illud argumentum, quod imperitum ne fortaffe eft, dum generaliter conatur, quod imperitum ne fortaffe eft, dum generaliter conatur, quod in ipfis ftipulationum. Quod quis ab alio pacifcendo, aut ftipulando mihi acquirit, id a me pacifcendo, aut ftipulando mihi agere dicitur: de fervo autem, & filiofamilias pacifcendo, aut ftipulando nemine nobis bona fide fervante, aut aliquo liberove homine nobis bona fide fervante dictum interpretatur, in eo quod ex re noftra, & quæ ex re noftra acquirunt, non autem de fervo proprio, aut ex fuis nobis acquirunt, non autem de fervo proprio, aut filiofamilias, qui ex certi caufa, quod acquirunt, nobis acquirunt, & quod ab aliis acquirendo nobis acquirunt, id non probibent a nobis acquirere. Quæ nam vides? quod fecum, & manifeftæ fallum fit, quis non videt? quod regulariter definitile, & generalibus illis verbis propriis regulariter definitile, & generalibus illis verbis propriis

aureat eatum habiturus fuerit. Si peculii rationem fecerim postea, ut ille quoque non obstante a juris auctoribus mihi videmus, primus ex fecundi peculio 25. habiturus est: fecundus vero ex primi peculio nihil. Imo vero etsi primus nihil in peculio habuiffet, eius peculii defectus non obstaret, quoniam peculii, quod fecundi fuit, diminidium partem sufferet. Sicque eo illud abfurdum plane fubverti dicimus, quo idem ille fecundo loco proposito futurum ut deducatur, atque prope ftagnifcum quoque vocat, eo cafu quo primus nihil in peculio habuerit, & fecundus illi 50. crediderit, primum, cl poft patris mortem eum naturaliter tantum ad 25. ex eius peculiaris rem ex folverit, pro ea parte, ex qua heres eft, illam reperituram: Sicque fieri, ut primus ex fecundi peculio conflequatur 25. fecundus vero ex primi peculio nihil omnino, ut quod nullum fit. At contra existe ex 50. illi folutis abfurdissimum illi 25. indebiti conditionem, non quia id indicat competentia, ut inde fupponit Obfervator, fed magis id, quod effectus naturalis obligationis in dividua parte extinctus fit propter hereditatis paternae obventionem, ut dictum eft. Quod fi ftagnificum esse, peculiaribus fubtilitatibus ita lege introductis fateri cogeremur, quae tamen & ille ipfe admittit, nec inficiari potest, probe. *L. 1. cerinare, & 4. & illine fieri.*

Atque fuperioribus illis anfractibus vitatis, fic plane hypothecis praedicti Affric. refpondi rectius proponitur: Cum duo effent fratres, primus & fecundus, in eiufdem patris poteftate exiftentes, quibus peculium profectitium concefium a patre eft, & fecundus primo 50. mutuo dedifiet, poftea patre mortuo primus de peculiaribus rebus haberet, minime compertum illa mutua pecunia a fratre data obligationes, aut quae ex ea natae deberentur, aut quod illum, cui ea deberetur: relicta autem a patre effe 400. aureorum, quibus admixtum utriufque illi peculium fummam quingentorum aureorum conflituerit: id omne ex aequis partibus divifum eft: ficque effectum, ut quifque fibirum 250. aureos haberet. Poftea primus fecundo quinquaginta reftituit, quae ille recepit, quia, exiftimans vel mortuum id poft patris mortem contrahium fuiffe, vel ex cauffa cuiftenfu peculii ipfius fecundi. Quaeritur eft ab Affricano, an ea pecunia fecundo fratri debita reputi poffent? Is vero fic refpondet, ut fimul refponfi rationem ita explicet, utique pro ea parte, qua ipfe primus pars haeres extitiffet, reputari eam illi fecundo debere ratione, qua divisimus in ea parte devoluta effe jure hereditario ad eundem debitoria & creditoria jura, fique eo exinctam fuiffe naturalis illius obligationis, quae in cuiufque eorum perfona fubfiftaret, vim & effectum. Pro altera vero parte in demum ait reperiatur, fi non minus ex peculio ipfius primi ad fecundum frattem fuerit pervenifies: quia naturalis obligatio, quae fuiffet, hoc ipfo fubfiftat valiturae, quod peculii partem fecundus frater, & idem creditor fuerit. Fuerunt autem in eo peculii intelligit conferum, non eo tantum, quod ipfe alia, vel eum rebus paternis, vel fuorfum a rebus paternis divifae fint cuiufque eorum respectalures: verum eo, quod morte patris eum ipfis rebus paternis communem fuerit utriufque peculium, & eius tam quod res, quam quod jura peculiaria communicatio ipfo jure fadta. Quod fi minus ipfa naturalis obligatio plane fubfista fuerit, utpote ftante patris poteftate haeres, attamen eius vis ex fic extincta, quod ipfi peculio inhaerant ifiusmodi obligationum jura & onera, quae ipfo jure haeres augeant, & minuant, ut poftea propofitis exemplis ifiis ibidem comprobat Affrican. Sicque eo admifio fit, ut eum primus poft divifionem hereditatis paternae, fimulque utriufque peculii ea omnes folverit, nihil integra ea condicetur, ut dictum eft, eo minus effe habiturus quam fecundus ipfius frater: at folida condicetur, tantundem penes eum communemque eorum ex paterna hereditate, fimulque utriufque peculio maneat, fique quifque 250. habeat: tametfi non infficies fic aliter propofito poffe fpeciem, ut inaequales fint illorum partes, fi illud fimplicitter fpectes, quod alter plus, alter vero minus in peculio habuerit, fed ita ut id non efficiat ipfa, quae fit tota fuperiorem rationem indebite foluti repetitio, fed utriuf que clarius ad Africanum, & in libello renovato adverfus eum difputationis illius, editum id fit: quod fi abfque ipfius mandato adum euofatur, non obftitumus quominus adverfus utrumque typographum ifti ferretur regreffus, modo interdictum ne amplius nos id fibi fupponere temere effuiat, & effieni adeo ore quaerat ubi Obfervator fuppoferit, quafi nobifcum id fit, quod aperte adeo dubium locis affectorum.

A

B

C

D

E

F

ANTONIUS MERCATOR.

Non potuifti tibi temperare quin & hoc capite, quod dirigis ad alium, afpergeres aliquid in Obfervatorem jure, vel injuriae. Si fenex, qui a fratre pecuniam peculiarem mutuatus eft, nihil habuerit in peculio, & poft mortem patris fibri pecuniam folverit ex peculio, eam pecuniam quam mutuo dedit, ipfo jure a patre patri heres extitit. Cur ita? Quia, inquis, ut Obfervator fupponit, hoc inducit competentia. Marcia-ne, ubi vero hoc Obfervator fupponit, qui haec fecifiem fapius rationem iterat, quod pro ea parte confufione, five adquifitione hereditatis fubfata fuerit obligatio naturalis, & quod genus competentiae fuerit, ubi cuius pecuniae cum qui pecunia?

Caput quod fequitur omittimus, quia nihil ad notandi, aut, & quod contra fit deteclionem adfert, nostra quidem parti, non obligatione ipfa, fatis jam fuperiore prodigavimus.

JOHANNES ROBERTUS.

Scripfi nuguvendus (& manifeftiffime falfum eft, quod Obfervator fuppofuit, & fcripfiffe, cum ex eius eatum non tradtatus ad African. in quo id habetur) fcripfi, inquam, fi in fpecie fupradicti Africani refponfi re Primi exiftente pecuniae debitoris fratris peculio mutuandi ad fecundum fratrem creditorem pervenerit: quatenus erat in dimidia debiti parte (ultra alterum illum dimidium, quod ipfo jure extinctum erat) quod ipfe dixerim, & in-quoque altera dimidia confufione fublatum effe naturalem illam obligationem: quod fi minus dimidia parte debitii ex peculio peculio ad Secundum pervenerit, concurrentis illius quantitatis compenfationem fieri, & quae remanebit naturalis obligatio in eo, quod fupereft, eam quod ipfe dixerim, & fecundum illum Africani, qui ait idem fuat ipfiffima illic nuginendi verba) quod fi nihil ex Primi peculio ad Secundum pervenerit, & nihil quoque quod ad illum fimilium actionum, quae reperi poffe, quia in tota dimidia illa parte naturalis obligatio remanfierit. At ego & ille primo cafu obligationis confufionem, & fecundo cafu compenfationem (quam inducere volui, & ramen monitus nunc abnegat) retinuimus, quippe confufionem ipfius obligationis, ut eat cum Secundi perfona fuerit, minime in partem, nec per conlequens in hereditatem translata fit: attenditur admittam eius effectum eo fublatum ipfo jure, ob cuius participationem, cuius nulla pars penitus poterat ad Secundum, fine fuo onere, quale id eft eius, quod naturali illius obligatione debebatur: ut in fimilibus in fequentibus alias refpondi fubfecit docet idem African. In quo non video quorfum compenfationem heri voluerit, cum ea nec ipfa pecunia ex peculio Primi, nec fit facilius expedire poffum: Eius pecunia, quae, quod ad banc alteram dimidium fibina eft ex Primi peculio, cum communem quantitas alterius dimidia, quae ad Secundo debebatur. Dicet me, quod illi de competentione ab eo inepiffime indudta obiecti, generaliter pronuntiffe, & in illa quoque fpecie id dixiffe, in qua ex Primi peculio nihil ad Secundum pervenerit. Certe cum hic abfurde tam confufionem, quam compenfationem introducerer, quod unumquam non convenire contendere rem, & generaliter quoque utrumque protuli, fed ita ut & ex prioribus Receptae, ledionis defenfionis, & poftremis Animadverfionum fcriptis noftris, illud manifeftiffime liquido apparet. At interim compenfationem in hac re fuppofuifie infciari non poteft, cum & in tractatibus ad Africanum, & in libello renovato adverfus eum difputationis illius, editum id fit: quod fi abfque ipfius mandato adum euofatur, non obftitumus quominus adverfus utrumque typographum ifti ferretur regreffus, modo interdictum ne amplius nos id fibi fupponere temere effuiat, & effieni adeo ore quaerat ubi Obfervator fuppoferit, quafi nobifcum id fit, quod aperte adeo dubium locis affectorum.

A

B

C

D

E

F

Quid in praedicti Affric. refponfi fpecie intelligendum fit, confulatur, & participatione naturalem obligationem tolli.

CAP. VIII.

JOHANNES ROBERTUS.

EX duobus a nobis initio propofitis ad Affric. refponfum, poftrema illud eft, quod ille, poft quam multis differuit confufione tolli non tantum civilem, fed & naturalem obligationem (in quo ifti affentimur) tandem concludit, duobus modis confufionem obligationis fieri, acquirione hereditatis, & acquirione peculii, utrumque autem praedidto Africani refponfo accommodatum: quia altera dimidia eius, & ex quarum, obligationis pars, hereditatis acquifitione fublata fit, eatenus dimidia parte diminuta, & ita confufione dimidiae peculii, fi tantundem in ea dimidia peculii pars fuit, quantum in illius obligationis parte dimia. Utrumque autem hic alter prenegat, & dido Africanum contendit, naturalem illorumfum. obligationem ob peculium ab illo acquifitum confumendi, cum nec peculium, nec hereditatem acquifiverit, fed haereditatis quia inter adeiionem hereditatis, quae extraneorum, & hereditatis fuorum immixtionem, quae illorum haeredum eft, plurimum interefit, & ex confequentia inde peculium acquiri dici nequeat (ut quod in hereditate fit) fed reperiri. Haec quidem ille. Quibus ego refpondeo, primum ut locum illum planum reddam . . . quae hic in eo fibi reputet, quod propterea negat partis morte extinguiffe naturalem obligationem, quia ipfo jure fuimet pius morte extranea fuiffet, primum per peculii participationem ea primi non poffet: Sic poft partis mortem peculii participationem fieri adfirmat, ut in quod ab Africi. dictum eft, accipiens. Id vero cum illo, quod exinde differit, naturaliter pugnat, quippe illius peculium in multo magis quam dimidium partem, quam in reperiri. Qua in re eo fatis videtur, quod quae ab Africi. cum de parte peculii, quae frater fit confecutus, tam etiam de peculii diviftione dicantur, & neceffitatem dicit ea ea peculii communicatione, quae fit per rerum peculiarium adiudicationem, ut, quae . . . diviftionem, quae nulla earum communicatio antea intervenifie intelligatur, quam ipfa divifio facta fit, & participatio tripla fecuta: quod & fatis effet, cum poffent duo peculium retinere, fed dicendi effent acquirere, quod nulla ratione fieret. Nam morte patris ftatim communque utriufque peculium fit, ac ita in neutrum peculii jus fine fua onere, & fine ulterioris fieri, & eas quam pervenire dici poffit: quale onus, & qualis tenta eft id, quod aliquid ex folis naturali obligatione ratione peculii debetur, ad peculii diviftionem eft. Sane enim ipfi peculio inhaerentes omnino ifiusmodi obligationum jura, & onera, quae peculium ipfo jure fuccumbent, & minuunt, ut ex eodem Affric. ibi compertum, & vel. *fortas 31. ff. de adi. empt. l. 6. quia fortasan 30. cum l. fin. ff. de pecul. l. 8. ff. de pecul.* Quo fit, ut fi tantundem fit in dimidia peculii parte frateris debitoria, quantum in dimidia ea eius quod alteri frater debetur parte, ob id naturalis illa obligatio non impediat haec dimidia debiti partis foluta repetitionem: quod ex ipfam partis peculii, cui eum debiti ipfius haereret, communicationem patris mortem faftam fobara-fit, juris communem interpretum fententiam. Sed enim illa, quae fubtilius in quo fionem revocat, eo plane amovetur, quod dicimus, naturalem il-

A

B

C

D

E

F

lam obligationem, quae utriufque illi perfonae, tum adfiftente, tum & paffive inhaereat, patris morte non fuiffe fubfitam. Qui enim potuit? cum, uti dicimus, patris perfonae minime haereret (fiquidem non omne id, quod ftatum acquirat, patri quaeratur, fed eius tantum emolumentum, *inctta d. l. cin proinc. ff. de gestis a procuratore, junctis reg. prin. tit. qui quas pers. sub. alien. acquir. ex beffer. in trod. ad quaest. de iure commodum*) verum eius obligationis vim & effectum patris mortem fuiffe extinctum, idque ftatim mortuo patre omni ex parte . fi de ftili debitoris peculio fecutum eft, & illum creditorem pervenit, quantum fuit in dimidia illius debiti parte, itaque illa, quae & natea a nobis fcripta, & proxime repetita funt. .

B *Nec idem effe dicendum & proprietatem: & maximum totalem usufructum, quae matrimonio iure, non autem fecitate, dominium effe.*

CAP. IX.

JOHANNES ROBERTUS.

DOCUI ante multos annos & editis Scriptorum tomum primum libris affirmo aliquibus, aliam effe proprietatis vocis, quam dominii fignificationem: idque inter duo illa intercedi, quod proprietas non aliud fit, quam ius, quo res domini dominium vero fit ius de re difponendi, quod non tantum ea proprietatis; fed & alia etiam quafa comprehendat: cum tamen & veteres interpretes proprietatem nihil aliud, quam dominium effe, fed directum tantum, & alii existimentur interpretantem & dominium nihil interdum exiftimentur: ftoque etiamnum obtinere quod ego, dominium, id eft proprietas, & proprietas, id eft dominium: quia non aliud fit dominium, quam ius proprietatis fit, hoc eft, ius proprietatem habens: quod ego ftili dominii dicatur, per abufionem id fieri, ut dici dominium proprietatem confenui hic volumus, quamvis civilibus *Africanus hoc tit. L. 2. D. de bon. poff. C. 3. D. de poff. Novell. 118. cap. 1.* ubi frequens & propriorum hereditatium rerum, non autem fimpliciter poffeffionem. Quod & ad alios poffeffores id referens, *Bartolus. Baldus, & alii.* Tradtatus quos percipiunt, ut ex quibus eum etiam plus juris in percipiendis fructibus habere dicantur, quam ufufructuarii, *l. qui fine 25. junct. legatores. D. de ufufr.* non tamen jus ullum habeant in corpore, cuius juris ratione fructus, quafi domini fint, percipiant. & fuos fecerint, aut alter re utantur, ut quidem & ufufructuarius, & poffeffor, ac proprietatis rerum jura habentes, ita incorpore, & eius juris ratione dominationem aliquam habere, *perula. l. 3. D. de ufufr. l. 13. & ego sed sed magis. l. 3. & ibi fignorelli. D. de hereditat. l. h. titl. l. 8. ult. D. de leg. 1. l. fenator. & in hac intercifilo. D. quod vi aut clam. tundia. l. 3. D. de ufufr. & quemadm. caveatur. l. 1. verie, & l. eum affert. in fi. D. de fervit. reft.* Atque ita dominationem quoque pro dominandi jure dictam interpretor, quod nihil aliud fit, quam ius difponendi, in *L. ius frater 77. D. de reg. Iuris l. 1. & ibi gand. 64. D. de condition. & dem. ut & perfonalium quoque aftionum dominia fit dicatur, eia hac comperiant, ut nullier dicitur actionum adverfus marifum competentium domina, *regula vas ejusque rule nam vas de ufufr. in l. illud, in Authentic aquaelic. dot. nov. 97.* quia ius habet non quidem proprietatis, cum nullum fit proprietatis rerum, fed quale

A

B

C

D

E

F

in ea incorporali re, & personali jure haberi potest: cujus ratione eo uti, & eo disponere, ficque & dominari possit. Iidemmodi autem nihil haberet possessores, nec quidem quoad percipiendos fructus, cum nec quivis possessor fructus suos faciat, neque qui suos faciunt, quosvis suos faciant, *l. fructus 45. ff. de usur. rec. dom.* Per consequens nec propter jus, quod in re & corpore habeant, id illis tribuitur fit, sed & bonæ fidei, & culturæ curæque ratione, *l. si quis a non dominо, de rer. divisi. in Inst. de l. qui fris, arg. l. 3. C. de emendi, ex leg. penultima l. ex eo tempore.*

Verius itaque dicimus non idem esse dominium, & proprietatem, etiam eo casu, quo & de pleno dominio, sive proprietate, & possessione plena proprietarius & possessor sit: sed id inter hæc duo interesse, quod inter causam, & effectu, ut dominium sit effectum proprietatis, B quod caute, ut non aliam causam id, quam absolutæ dominium vocamus habere possit, quam proprietatem: cum tamen aliæ causæ existant alterius dominii, sive dominandi juris, quippe vel ex præscriptione, *iuxta l. possessio ars. de fund. petitio. tit. 13. C. l. ult. de loc. prædi. vicini, tit. 11. C. durch. fi dominus improvisus, C. de furtis. & Mantica, arg. d. l. 1. in fin. ff. de aq. pluvia. vel emptor, vel ius usucapiendi, jun. l. 3. tundo arg. l. 5. ff. si ususfructus. pet. & l. 9. ff. de ædificiis privatis* aut summum, ejus ratione dotalium rerum maritus & dominus, ut mox dicemus. Sed cum plena dominatio, sive plenum perfectumque dominandi jus illud sit, quod ad omnem plenitudinem ratione nobis competat, eo fit, ut absolute prolatæ dominio vox, non ad aliud regulariter, quam plenum illud dominium referatur: fed ita tamen, ut & ad C proprietatem, & ad generis dominia effe intelligimus, fapius cum cauſſe fiat adjunctis prouatur, & proprietatis dominium vocetur: Neque tantum in illis, quæ dominio ex conſenſu jure agitur, lex dominium id, quod tunc proprietatis nudæ tantum erisne competit, ab illo fervari eo voluit, quod juris ufusfructus ratione ad ufusfructuarium pertineat: quali aliquid ſit a proprietatis dominio diverſum ufusfructuarii dominium, ut in *d. l. 5. de rer. divisi. 17. ff. de reb. & bab. l. fed & ſi 13. ff. d. l. Aquil. l. 3. domina proprietate 10. C. de uſufr.* Verum & in quibus nulla uſusfructus ſit mentio, *l. proprietatis 3. ff. de probi.* Ex quibus & illud feligitur, quod illorum errori cauſam præbuit, ut cum in eo, quod de cauſis & earum effectu quærimus materia hæc ſit propoſita, *Cavilla ab effectu ſeu non ſequenti (ut ait Bart. in Top. Cic.)* alterum alterius loco ſumi in malis videatur, atque etiam nonnunquam ſumatur, fed non ut vere & proprie urgente que idem ſit, nec magis quam igne & calore idem dici poteſt, aut lac & lux, vel ut exempla ſi ex genere ſtro petamus) quam continuatio poſſeſſionis per tempus lege definitum, & ufucapio, quam adito hereditatis, & rerum hereditariarum acquiſitio per aditionem ſummam, & dotalium rerum in mariti dominium tranſitus. Quod poſterum, comproh. ex *Cic. in Top.* quo loco argumenti ab effectu ſeſus exemplum proponit in ipſis mulieris in viri manum conventione, quæ id efficiat, ut quæ mulieris fuerunt, viri fiant dotis nomine. In quo non dixit intelligi, aut fingi viri eas res fieri, ſed effici, quod ibidem ſubſequitur Boetius, ut quidem iſtiſem verbis ſed eam rei mariti effe nominatim exiſtimet, *ſi quis, inquit, alienet, lucet, in Inſt. l. dotis fructus 8. §. ſi res in dotem, ff. de jur. dot.* Et cum dicamus traditionibus rerum dominia tranſferri: ſiquidem traditio nulla eſt, ex rum eam præcedente juſta dominii tranſferendi cauſa, *l. traditionibus 2. C. de pact.* juncta *l. nunquam nudis 31. ff. de aq. rer. dom.* conſtat hanc mutationem intervenientium, & dotis cauſam inter eas connumerari: ex quibus traditione facta, ſiquidem tradens dominus fuit dominii, quod & non fuit, ufucapiendi dominium tranſlatio haud aliter fiat, quam ex precedente impoſitionis, aut ſimplicis donationis cauſa, *l. per traditionem, 20. ff. de rer. divisi. in Inſtit. l. 1. §. 1. ult. ff. pro dote.* Unde nominatim ea dominium ex in mariti tranſferri, & rei dotis minium ei quæri dicitur, *l. ſi ſap. 10. §. ſi res, & l. quoniam 78. circa fin. ff. de jur. dot. l. ſi pendente 33. C. de jure dot.* Idque eo magis comprobatur, quod effectus quoque dominii inde conſequuntur, qualis eſt vendicationis, quæ conſtare matrimonio ob id mulieri denegetur, maxime vero competat, *l. dotes excellam 9. C. de rei vend. Adde ita l. C. de jure dot.* Illis autem ſoli vendicationem competere conſtat, qui vere dominus ſit, nec alii, *l. Quintus 29. §. penult. ff. de rei vind. l. ex eo tempore 15. ff. de rer. vend.* ut ſolis translatos ſervos manumittere poteſt, *l. ſervum decorem 21. ff. de manumiſſ. de leg. Lentulus 16. de leg. 2.* Quæ omnia ſatis ſuperque ſunt, ut illarum rerum dominium ad heredes tranſferant, cum ſuo tamen jure, ut ab his alienari nequeant, & res ex lege constituta dotalitia plena proprietate ſi, *quemadmodum ſi ſervus, alienando vero hereditate fideicommiſſaria vel hereditas, arg. l. 3. de fund. dot.* In quibus omnibus quis ſtiſtio-nis argumentum ullum deprehendere poſſit? Ut quidem qui ad novellam conſtitutionem, *l. de pecul.* Matrimonium quoque eſt) diſſolutionem effe perfentiſcere, quo duabus ſimul fallis rurius fefe fubtrenate poſſet, aliam quoque ſtatum, & matrimonii effectio ipſo, certis modis eſſe poſt. Heredem, aut dominum; & exitu & effectu inſpectio mus literem effe dominum. Sed veſtio ex adverſum, an ſitum illud, quod ſolum, in mentis inſpici vult, momento tantum, quo traditio facta eſt, fiet, ita ut aliquo ſolem quamvis dominium traditione quotidiam perpetuum exteriorem: an vero tandiu perſiterit, quandiu matrimonium perſeverabit. Illud prius plane ridiculum: Poſterius vero his quæ effectus, causæ, & quod ex illis ſequitur, manifeſtiorem conſtare matrimonio, dos eſſe, & in eius bonis & ipſius proprium matrimonium exiſtere dicitur *in d. l. dotis fructus 8. §. ſi res, & l. ult. de jure dot. l. 5. §. ſed ſi ante, 6. de minor.* Unde etiam effectus plerique conſequuntur, *ut in l. dicentia 6. §. 5. fundum, & l. 9. in conſtituto 25. §. ſi mulier 30. ff. mat. dot.* Quæ ſi ita ſe habent, ut cauſa dotis, & proprietas, & dominii differamus a nobis propoſitum, intelligamus rerum in dotem datarum dominia, hoc eſt, dominandi, & diſponendi jus rerum ſuis ſtatibus conclufo & limitato, vere penes maritum conſtante matrimonio, non quidem effectu, ſed cauſa, quæ ſolum dimorpho mariti matrimonio earum rerum dominium ad uxoris heredes tranſiret, nec etiam reſtitutionem ab his heredibus fieri: dominium reverteretur, *d. l. quidam, & l. 11. ut ex ea conditione* mulier ubique iſtiuſmodi reſtitutionem, quali dominium propriorum, ſibi competere exiſtimaverit, reverſum illarum dotalium poſſeſſionem habeat. Atque ſi ſtictio ulla hac in re ſubintelligenda eſſet, ea quidem ipſius mulieris perſonæ potius, quam viri attenderetur, ſed ea quæ ſtatum & jus ipſius bonis de effe intelligi, & dos illi deberi, non autem ſimpliciter eius eſſe, *d. l. 14. D. de reſtit. bon. ad l. Jul. de adult. l. 1. §. ſi. D. de ſolut. matr. l. 1. §. 1. in fine l. Julius, & l. ult. de jure dot.* Ex quibus & illud eſt, non eo quod legum fubtilitate earum rerum tranſitus in partmonium mariti videatur fieri, ideo res veniant in detrimento & conſilium eſſe, cum non in illius legis nominatim expreſſum ſit aqua de earum rerum vindicadarum poteſtate mariti poſt diſſolutum matrimonium concedendi: parer nonnihilo verba illa ad eam ſolam legum ſubtilitatem referenda, qua rerum illarum dotalium dominium ad mariti heredes (quali in mariti patrimonium pertinaciter) tranſire diximus: qua ratione ante reſtitutionem ab heredibus factam, illarum vindicandarum poteſtatem penes eum habebat, qua ad heredem dominium rerum illarum per univerſitatem tranſiret, & traditione mariti quoſcunque ſine retractione ad mulierem reverti juris ſolet; ideo non poteſtatem, *d. quidam, d. l. 11. D. de fund. dot. & l. 1. ult. tam naturale, D. de reg. jur.* Jus vero, quod conſtituere matrimonio ſub-

ſubſtituerit, verba illa nulla modo reſpiciunt, ut illius legis contextu omnino apparet.

ANTONIUS MERCATOR.

Dominium poſſeſſionis, quod nuſquam reperiri dicit, Cujus, inquit, dominium poſſeſſionis, quod habuit ſe femper, & adhuc habere propoſuit, ſecutus obtinens, quod eſt, cum quo ſecundum obtinens, cum eodem, in poſſeſſionem, ut *l. 2. §. penult. D. de ſervit. Item in l. 2. C. Th. de rer. Mercat.* Nec, inquit, *mercator, ita habet plenum in patrimonio poſſidere, ut dominium tantum poſſidisse videatur, alienando vero hereditate fideicommiſſaria vel hereditas, ſed fundi dot.* In quibus omnibus quis ſtiſtio-nis argumentum ullum deprehendere poſſit? Ut quidem qui ad novellam conſtitutionem, *l. de pecul.* Matrimonium quoque eſt) diſſolutionem effe perfentiſcere, quo duabus ſimul fallis rurius fefe fubtenate poſſet, aliam quoque ſtatum, & matrimonii effectio ipſo, certis modis eſſe poſt. Heredem, aut dominum; & exitu & effectu inſpectio mus literem effe dominum. Sed veſtio ex adverſum, an ſitum illud, quod ſolum, in mentis inſpici vult, momento tantum, quo traditio facta eſt, fiet, ita ut aliquo ſolem quamvis dominium traditione quotidiam perpetuum exteriorem: an vero tandiu perſiterit, quandiu matrimonium perſeverabit. Illud prius plane ridiculum: Poſterius vero his quæ effectus, causæ, & quod ex illis ſequitur, manifeſtiorem conſtare matrimonio, dos eſſe, & in eius bonis & ipſius proprium matrimonium exiſtere dicitur *in d. l. dotis fructus 8. §. ſi res, & l. ult. de jure dot. l. 5. §. ſed ſi ante, 6. de minor.* Unde etiam effectus plerique conſequuntur, *ut in l. dicentia 6. §. 5. fundum, & l. 9. in conſtituto 25. §. ſi mulier 30. ff. mat. dot.* Quæ ſi ita ſe habent, ut cauſa dotis, & proprietas, & dominii differamus a nobis propoſitum, intelligamus rerum in dotem datarum dominia, hoc eſt, dominandi, & diſponendi jus rerum ſuis ſtatibus conclufo & limitato, vere penes maritum conſtante matrimonio, non quidem effectu, ſed cauſa, quæ ſolum dimorpho mariti matrimonio earum rerum dominium ad uxoris heredes tranſiret, nec etiam reſtitutionem ab his heredibus fieri: dominium reverteretur, *d. l. quidam, & l. 11. ut ex ea conditione* mulier ubique iſtiuſmodi reſtitutionem, quali dominium propriorum, ſibi competere exiſtimaverit, reverſum illarum dotalium poſſeſſionem habeat. Atque ſi ſtictio ulla hac in re ſubintelligenda eſſet, ea quidem ipſius mulieris perſonæ potius, quam viri attenderetur, ſed ea quæ ſtatum & jus ipſius bonis de effe intelligi, & dos illi deberi, non autem ſimpliciter eius eſſe, *d. l. 14. D. de reſtit. bon. ad l. Jul. de adult. l. 1. §. ſi. D. de ſolut. matr. l. 1. §. 1. in fine l. Julius, & l. ult. de jure dot.* Ex quibus & illud eſt, non eo quod legum fubtilitate earum rerum tranſitus in partmonium mariti videatur fieri, ideo res veniant in detrimento & conſilium eſſe, cum non in illius legis nominatim expreſſum ſit aqua de earum rerum vindicadarum poteſtate mariti poſt diſſolutum matrimonium concedendi: parer nonnihilo verba illa ad eam ſolam legum ſubtilitatem referenda, qua rerum illarum dotalium dominium ad mariti heredes (quali in mariti patrimonium pertinaciter) tranſire diximus: qua ratione ante reſtitutionem ab heredibus factam, illarum vindicandarum poteſtatem penes eum habebat, qua ad heredem dominium rerum illarum per univerſitatem tranſiret, & traditione mariti quoſcunque ſine retractione ad mulierem reverti juris ſolet; ideo non poteſtatem, *d. quidam, d. l. 11. D. de fund. dot. & l. 1. ult. tam naturale, D. de reg. jur.* Jus vero, quod conſtituere matrimonio

A mina eſt jure naturali, quia & ex fruſtibus ejus exhibetur, & quandoque donec reſtitui debet; maritus fubſtitute & reſtitute juris civilis, quod ab initio eo vote deatur ei, ut ejus fiat, vel quod idem eſt, Dos mulieris matrimonio in bonis mariti eſt, *l. ſi quis a non dominо, de rer. divisi. Lucius, §. idem Pomponius, ad municip.* mariti perfelte *reg. jur.* & in Inſtitutionib. non dicitur etiam dominus ſimpliciter, ſed dominus dotis cauſa, ſecut fundo dotali affimato non tempore ſimpliciter, ſed tempore dotis cauſa *ſa ſi, guarantee, de jur. dot.* Nec dicat matrimonium effe tantum adquirendi dominii dotis, ſed dationem, vel tradationem ejus, *l. ſi fundum, l. dotale, §. dotale, ff. de jur. dot. l. ſi ſtarius, pro fac. l. quarius, §. ult. de peculiis.* Matrimonium, ait, effe dominii conſtituendæ, Dos, cauſa & tuitionis traditionis, Traditio, dominii. Etiam hoc autem argumentatio dudis ex propoſitione ſalſa. Ei ſoli competit verbandatio, qui vere dominus eſt: non & nominus utilem vindicationem competere, quia nemo? ac poſſeſſione defectu tibi ratio omnis calumniandi verbandi. *ex rubro*, quæ tunc ſunt appetitibus: Res dotales naturaliter in mulieris dominio permanſiſſe, nec quod legum ſubtilitate dominium earum in patrimonium mariti videatur fieri, ideo res veniatem in detrimento eſſe, ſed confundi. Audi rei veritatem: ergo mulier re vera eſt domina, non mariti. Tu. Et nudo poſſe? ut naturali jure res mulieris eſſe, ſecundum legum fubtilitatem pt mariti fubſtitutum perpetuo eſſe videri. Ut ut hanc diſtinctionem inter jus civile, & naturale, ſi ſit, ſatis ſuperque ſubſtitutum, & ſtatuerunt illos rerum dotalium & dominium, quod communi jure ad heredem mariti, ex vera ad mariti, ex naturali jure ad, ad patrimonium mariti, ad ſubſtantiam mariti, nec de heredem mariti, aut hereditatem loquitur: deinde quid agit, aliudne dominium tranſit in heredem, quam quod defunctus habuit? an, quod in defunctio fuit verum, eum erit verum in heredi verum, ut definitione? deinde quem tu mihi heredem mariti commemoras? quis ille mariti? an quem defunctus pertinaxit, quem mulier perfequitur mortemariti ſolutio matrimonii, in nos pertinaxit, quem ad eum, quem diverſo fubſto, vel etiam, quæ conſtantem matrimonio? an quem matrimonio quasi eſt facile & commentitium illud, ante *d. l. ex rubro*: mortem vero ſolutio matrimonio non poſſunt mulieres res dotales, quæ per mortem ſuam transferantur ad heredem mariti tranſferant, aut transferant, cum aperte *l. 1. de jur. dot.* dicat eas tranſire cum ſuo vere, & ſecundum quod poſſibile eſt, quod eſt *ſuum ex ſuo interpretare*, quamvis res, qua de ſolutio conſtitio pertiat, videlicet non ut rerum tantum heres ideſtinate non poſſit, ſed & de mulieris ipſa quod ipſius jure gentium, ut fuat vindicare poſſit, vel ut mariti adhoc hypothecaria, & *in rubro* privilegiarius tantum ſibimet in rem ſi, hypothecaria ſecit, quo mulieri jam competentes, ſed non erant privilegiarie. Competebat enim perſonalis, quali rerum ſibi debitarum, & licet femper fuit mariti dominium.

JOHANNES ROBERTUS

Non dixi nuſquam reperiri dominium poſſeſſionis, ſed non reperiri dominium poſſeſſionis, quod ſecundum nuſquam nec competiſſe, de juris civilis noſtri volumine non obiectat obſtaturus, ſit pluribus explicui, & illi duo loci ad ſententiæ meæ compoſitionem facient. Ac licet hæc due concurgata videantur, dominium, & dominus, eſt tamen in horum appellatione quod, vim conſtque aliquo diverſam nonnunquam fubiiatere, qua ratione, ſecundo de

de eo, non semper & de alieno dicitur intelligi pot- A
fe. Nec tenet quod adducit ex l. 1. D. de fund. dot. Non
enim qui possessionis dominus, ibi dicitur simpliciter
minus, eo quod fodes fecunda decreto ipsius possidere,
proprietas fecundum illud decretum, quod non solum poſſi-
dendi jus, sed & quasi titulum, atque inde ulucapiendi
jus tribuat, in dominio, pro quali dominio simpliciter va-
cetur. Quod autem bonorum possessores dominum tan-
tum possessionis habere air, non autem proprietatis, il
nec legis ullius auctoritate, nec rei natura probari: at
contra hoc hereditariarum rerum dominium obtinere
loco simpliciter ait, prob. l. 1. D. de lon. poſſ. l. dominus
lex simpliciter ait, prob. l. 1. D. de lon. poſſ. l. dominus
§. 1. D. de reiv. off. Comprobatur eo quod tantundem illos
bonorum poſſeſſoria hereditatis petitione consequi ius
volunt, quantum heredes civilibus actionibus, l. 2. D. de
lon. poſſ. l. 1. §. ult. D. de bon. poſſ. per. Et quod a Praetore B
dum, quem fieri non poſſe air, ut nec heredem: quod
ad dominum, fallus effe conſtat ſi dicatur poſſeſſorem
alius rebus ſuis ante locis: Quod ad heredem, ea ratione
verisimum eſt, quae dominium non convenit, quippe quod
hereditas juris civilis nomen ſit, & possessorem, ex bo. de
hereditas juris civilis nomen ſit, & possessorem, ex bo. de
lon. poſſ. in ſuffr. At dominum jurisprudentium eſt, l. ne hoc
loco. poſſ. de ſuffr. Et licet Praetor non faciat heredes,
facit tamen ſuos heredes: & ne quod ait eis bonorum
poſſeſſionem, hoc heredum eos conſtitui leges ait; ac per
confequens rerum hereditariarum dominium fieri. Quod ad
de bon. poſſ. hered. per. Or. l. 8. quae ex eo. de lon. poſſ. hoc loco domi-
nium l. 8. negotiorum, §. de adq. rer. dom. hoc loco domi-
nium, id eſt proprietates; poſſeſſiones vero ideo adeſſe air,
quod ad dominii poſſeſſionem ſit opus, ſed
ut indicaret, non de dominio poſſeſſionis C
proprietatis, neve eſt: cum ex eo, quod ad alios conſtet
transferri dominii vocem, quam dominium proprietatis,
quod ſolidum dominium vocant (cui pluribus explicui)
manifeſtiſſimum ſit illius dubitationis tollendae causa hoc
ſubjeciſſe, non autem illud, cum nulla bonae juris com-
poſitionis dominium loco ullo modo probet poſſeſſionis
dominium vocari. Non ergo ſimpliciter ſynonyma haec
facit d. l. ſi proscriptor, quippe dominium & proprietas:
facit d. l. ſi proscriptor, quippe dominium & proprietas:
quod & ex conſtat, quod ſimul ſemper ipſe dominium genus
eſſe ait, cujus proprietates ſit ſpecies: verum & in toto ce-
lebrari, cujus proprietas ſit pars: ac proinde interuſi (ſi
lo aberrat, ut docui. Nam id loco ſuo interuſi (ſi
de dominio ſtella, five proprietatis dominio loquare)
quod inter caſtum & effecta, ut ſic illud dominium illius
proprietatis effectus quod ſimul cum caſtu ceſſat abſolutus,
quam quod dominii, ſive proprietatis cauſas ait eſſe tra-
ditionem, & uſucapionem? Sunt quidem haec omnia pro-
quirendi dominii illius, & proprietatis, caſtu vero mi-
nime. Nam ſolum traditio dominium per ſe non transfert,
ſed cauſa praecedentes venditionis donationiſve, aut alius fi-
militis, ex qua traditio fit, l. nunquam nuda. 31. de acquir.
rer. dom. Ideoque in uſucapione, quae quidem adjectio
dominii dicitur, propterea quod ſit modus, vel adjectio,
quo rei dominii ſumus, ut non poſſeſſores tantum, verum
& proprietarii eſſe poſſimus, & poſſeſſionis adprehen-
dendae cauſa, quam traditionem

rum bonis. Quod ſi inſtes, non alio referri poſſe juxta A
precedentia, & ſubſequentia, quod illic dicitur de exhe-
redatione, quæ nocet, ſic interpretari licitur, ibi inte-
ligi, & in hoc nocere exheredationem, ut quod & ſibi-
& hæres liberti bona confequatur, quia quoquomodo id
factum fuerit, verum tantum ſi fuiſſe eum exheredata-
rum. At hoc non obſtante, quin benigniter interpretan-
dum ſit, in eadem ſpecie, avitorum libertorum bona con-
ſequantur, ut nopes: quia cum nunc non exheredari
fint, ſed per exheredatis habeantur, ſi ſuccedant in eam
ſtitutionem ſimplex ejs nocere debeat, ut nominatim ille
ait Paulus: ita & ipſius patris libertorum bona, ut ille
conſequatur. Comprobatur id in Papin. in l. ſi filius 47.
vers. ſi. de teſtam. arg. illius vers. ille vir. in quo ſic ſcri-
ptum habet, Patronus, ridemque patronus ſi non exheſ-
ſed quod præterea deliquit, ſi hæredi filius venire poſ-
ſit. Quod ſi in exheredatione nominatim facta obtinet,
ut quidem eius rei exemplum propoſuit eſſe in d. l. ſi pa-
tronus, verſ. Et quia libertorum, quanto requiſitus id in illa
admittendum, quæ ex libertis colligatur, nec eouſque
nocere debeat, & excludere a libertorum ſuorum bona, ut Paulus
Tamen non ſjus, cum illa & avitorum quoque libertо-
rum ſuccedimus priores, d. l. ſi ex patronis, verſ. verum
etiam ad exci. Et hæc noſtra eſt de utriuſque illius lo-
ci difficilo componendo vetere, ni fallor, ſententia.

ANTONIUS MERCATOR.

HOc capite viciſti teipſum, vel ut explicatius di-
cam, feciſti, ut eualis alia aliquanto fit.
Primum, inquis, in l. 12. de bon. lib. illud expreſſe dixit,
Ulpianum non ſcribere nominatim filium ſtentio exhe-
redatum excludi bonis libertorum. Et mox
fateris tamen hanc eſſe Ulpiani ſententiam, ut exclu-
datur, quam & ritulus ipſe ſatis declarat: quid ipi-
ne profundis, aut qui promovebit, qui id expende-
rit? quid fruſtra nobis ingenia vanos, & futiles cogita-
tiones tua? Deinde quod Papin. in l. 47. in fi.
end. tit. longe aliter, quam ſenſerit Ulpianus, oſtendunt
filium ſtentio exheredatum non excludi bonis liberto-
rum patronorum, id tu interpretaris, ut benigna in-
terpretatione. Jure ſummo verioremeſſe Ulpiani ſen-
tentiam: quis tibi iudex, aut teſtis eſt huiuſce benignæ
interpretationis? non quidem Papinianus, ac minimum qui-
dem verbum, quo Paulus uſus eſt, quod tamen non fo-
lent juris auctores omittere, cum quid contra tenorem
juris ex benignitate quadam recipi volunt, & perperam
ejus benignitate argumentum ducis ex l. 42. end. tit. quod
ſcilicet quemadmodum, qui non poteſt venire ad liber-
ti bona ut patronus, venire poteſt ut patroni filius,
ita, qui poteſt venire ut nepos, poſſit etiam venire ut
filius, quæ comparatio vitioſa eſt, quia non omnes, qui
non ſunt venire poſſe non aliere, eodem argumento,
vel exemplo venire poterit alius unus atque altero. Fal-
ſa quoque illa ratiocinatio eſt: Si filius nominatim ex-
heredatus, ad bona liberti paterni venire poteſt, ſcili-
cet ex æquitate, d. l. 12. §. 1. & multis magis in, qui ſi-
lentio exheredatus eſt: nam id, quod proponit d. l. 12.
§. 1. non in proprio generaliter, ſed ſub hac exceptio-
ne, Si patre filio libertum aſſignaverit: cui & hæc ſi-
milis eſt, Si caverit, ut ei filium effet ius in liber-
tum, l. ſi pater exheredet, end. Tandem promus proba-
beris ad Domini ſententiam, & ſaltem ad filium ex-
heredatum bona libertorum patronis bona libertorum avi-
torum. Tacite igitur pateris excludi bonis libertorum
paternorum i quod quid aliud eſt, quam negationem
recipere, quam Dominus repoſuit in aretrevo verſa d.
l. 47. quam tamen ab initio ita te comparabis, ut non
recipere, & quam omnino exigunt illa verba Pauli:
Non ejus ex filiorum partes ei nocere debent, ut & a
bonis libertorum avitorum repelli debeant. Hoc enim proin-
de eſt ac ſi diceret: Repellitur bonis paternorum liber-
torum, ſetam i-fed & bonis avitorum, ut repellatur,
hoc non feram: ideoque in admittendo, quæ ſequitur

B dixit, deſſe negationem: quod enim ſubjicitur, libero
reſponſum, gloſſema, vel adnotatio verſa eſt, ut &, in
l. 12. libero reſp. ad municip. quod ſubjicitur, Hoc reſpon-
ſum, &c. Ceteru preludia, quæ hoc caput habet tota
ladione ſua digna.

JOHANNES ROBERTUS.

EXpectabam hic, ſi non veritus aliquid, ſaltem ne-
tus, quos ut vel non tantum reſponſorum, ſed
& non reſponſorum libros Paulum conſcripſiſſe, vel in
facti facilenique appellatione, & non facta ſuperiori
comprehenſi ſint, ut ſuperius juxta l. 2. in princ. & ibi
not. Accurſ. ff. de verb. obligi. ita & eorum, quæ a ſe re-
ſponſa Jurisconſulti ſcripta prædicarent, etiam non re-
ſponſa compellare probare contenderet. Sed illud ſane
B veritus eſt, ne ſi obſtinatius in non reſpondi poſſe
conſtituendo pertinaciter ſe defendiſſet, magis poſſe
ea dici non reſpondi, in quibus non aliud reſponderet,
quam antea reſpondiſſent (ut non aliter ait Papin. in
ejus penul. quam illa, quæ nihil penitus reſpondi-
ſent, non haberet, quod luceret. Itaque illud etiam
non ſaltem non reſpondi, ſed ſimpliciter reſpondi
cupiens, ne ſi certam inflexere vim, in negotio re-
cuſaverent, alia jam reſponſa quærirat, contendens ver-
ſiculum, libero reſpondam, de quo quidlio eſt, ex l. Pau-
lus 47. ff. de bon. libert. (quem quia ſuperfluo modo ſi-
lus 47. ff. de bon. libert. (quem quia ſuperfluo modo ſi-
ne negatione refert, expendi velim pudaſſe illum, er-
roris admiſiſſi ibi conſcium, ita cum invecta ab ipſo ne-
gatione referre, idem non reſpondam) eſſe gloſſema, ve-
ſtra ſane admodum veterem, ut inquit, & in l.
Lucius 21. §. idem reſpondit, verſ. Item reſpondem, & ad
municip. Quæ (malum) gloſſemata hic ſumma? adſir-
mavit. Quæ Paulus ? quam in omnibus exemplaribus
ſcripta, ſed ſcripta ſunt in omnibus exemplaribus,
utrobique id extet. Unde ergo? Quam gloſſemata,
quæ non ſunt? Quæ ſubſcripta? & ea addita, quod unu-
quæ loco communi? & cur quidi mutata reſtauratio
nunc primum? gloſſema eſſe ait, qui obſtinatum ſuum
pertinaciem Paulo deſtle contendebat? Terruit illum pa-
ſtum probata dicat: quod ſuperius non excluſi libertorum
bonis a patre ſilentio exheredatum non excludi libertorum
patrorum bonis, poſtea ſubjectum, non eſſe ſilentio exhe-
redatum bonis libertorum avitorum? Unde is ille
excludendum bonis libertorum paternorum,
ut tacite non excludi bonis libertorum paternorum,
quod nihil aliud eſt, quam negationem ab eo recipi
admittere: ſequitur quod dicere ſolet ſuerit in hac
ſententia ſaltem, quam vere ibi interpolus. Ea quo-
dem id ſequeretur, ſi ſimpliciter aliud a me dictum eſſet,
At ſimpliciter dictum non eſſe etiam eſt, quam ut
id captare opportunum, cum eo loco probatum ſimul,
qui ſilentio tantum exheredatus ſit, excludi eo quod
exheredatus fuerit, ſimpliciter non autem exheredatur a libertorum
paternorum ſucceſſione, cum propterea quod patri-
es ad ea venire non poſſit, juxta d. l. ſi ex patronis, alio te-
nem iure, & benigna interpretatione, quod ſilentio admit-
ti, nec excludi: quia ut idem Paulus notat, ex qua ſilentio
exheredatus admittatur ut filius, l. ſi filius 42. non
tamen ad bona liberti admittatur ut filius, l. ſi filius 42. non
Paulus notat, ff. de bon. libert. in hac utrumque comparatione
exheredationis nominatim facta, quæ etiam libertorum
avitorum bonis privat, ſi ex patronis verſ. tamen etiam
ait ejus, ff. de lemilit. neque tamen impediat quominus id
bona libertorum etiam paternorum filius admittatur, d.
l. ſi patronus, verſ. ſi quis libertum. Nec

ceram in ita id admitti, quæ ex ſilentio colligatur, ut A
quidem in illo admitti conſtat ne noceat, & excludat fal-
tem a bonis libertorum avitorum: id enim nec ille quoque
nutriendus in dubium revocat, quo pertinet illa, quam
adjeci asteriſcatis, ſaltem: quod aperte a Paulo decidum eſt
in d. l. Paulus, cum & quod ille quidem illa ſilentio falſa
exheredatione, pro exheredatione admiſſa, alio jure
ſteri dici non poteſt. An igitur id excludit quominus
de libertorum paternorum bonis idem dicamus, quod
illum ex iis, quæ ejtem ipſe admittere, ad id dedu-
cere videamur? Nihil ſane. Nam ſunt non difſi-
multa, perſpicere non valuit, benignior interpretatio,
cauſa (cuetum quam ſcribas) index eſt, & teſtis idem
Paulus ad Papin. id notare in d. l. ſi filius. Quod autem
in eo, quod de nominatim facta exheredatione dixi,
eam non obeſſe quominus filius a limitatur ad libero-
rum patronum bona, non ideo id quæ notata d. l. ſi pa-
tronus, verſ. ſi qui libertum, non ita illic generaliter
proponi ait, ſed ſub exceptione illa, ſi pater filio li-
bertum aſſignaverit, ſed quia nihil penitus exceptionis il-
lud ibi decidit, ſed ſimpliciter. Nec quod affignatio-
nem factam pro non revocata, & affignationis meminit-
ſe, quidquam obeſt, cum ibi nominatim proponat
poſt affignationem factam exheredatum fuiſſe filium,
ne per contrarium ullus affignationis rationem
habendam eſſe, cum ſubſcripta exheredatio in dubio affi-
gnationem admittat. l. cum ſi ſe. ff. ſi poſt. ff. de affignat. liber.

Nisi eſſe. dereliti negationem l. ſed ſi res aliena 42. ff. de leg. 1.

CAP. XI.

JOHANNES ROBERTUS.

CUm res aliena, que in aliquorum tantum
hominum commercio eſt, vel legata, vel in
ſtipulationem deducta eſt, ut aut legatum,
aut ſtipulatio ſubſiſtat, ſufficit eam in legata-
rii, ſtipulatoriſve commercio eſſe, tametſi in hereditatis, re-
mificiſve commercio non ſit. Nam tunc eum heres,
quam promiſſor redimere, ipſumque eam præſtare teneа-
tur. Ci quidem in ipſo promiſſore, aut legatario, ut in
ſtitio legato. Militiæ legatum ſervo non relinquitur
illicite, quia in quantitate potius, quam in ſubſtance,
vel in adminiculo conſiſtit, d. l. ea res. 3. 1. Tres
Scio in prod. & ſervus ſummæ, ſive quantitatis cogito-
ne incipax non eſt.

Inter ea, quæ relinquuntur incapacibus, vel his, ut
ita ais, qui propter delictum ſuum ex habere non poſſunt,
male numeras relegatum, cui bonis urbani relinquitur,
quia & ſi in urbe morari ipſi non poſſit, non prohibetur ta-
men præda in urbe poſſidere: male inferens, cui mi-
litia legata, quia infamis dignitate tenere, aut in
militia, non militare poſſit, aut præſtare. Militia
non eſt dignitas: aliquos militia non veniet in col-
lationem bonorum inter hæres.

Præterii pene, quod dixiſti initio hujus capitis: Eum,
qui promiſit rem, cujus commercium non habet, vel he-
redem, a quo legatum eſt rei, cujus commercium non habet,
à modo promiſſi, aut legata ſit ei, qui ejus rei commer-
cii habet, promiſſorem, vel heredem in hoc teneri,
ut rem ipſam præſtet, aut æſtimationem, qui rei ſuæ eam
mercuri, qui ejus commercium non habet? Ideoque
nec d. Marcus, qui non habet commercium in ipſum rem,
ſi eam redimeret poſſit, ſed ſi in bonis teſtatoris fuerit.
Ne tyrunculus quidem poſſit in rerum & infinitiæ ver-
ſari tenebris magnis. Stychum eſtanti placet teneam
& conſequentibus exercitiis me. Inſtitutis initio tenen-
nem de legatario, qui rei legatæ commercium habuit, &
non retinet eadem rem tandem legatarium potest ſoli-
ſe incapacem, & in incapace facis illam differentiam in-
ter ſcientem & ignorantem teſtatorem, que omnino

falſa eſt, & conſequenter falſa etiam differentia, quam A
ſtatuit inter legata, & ſtipulationes: nam ſive legatarius
ſtet, ſive ſtipulator ſtetit incipax, indiſtincte verum eſt,
nec eſtimationem deberi, *d.l. mortuo §. pen.*

Poſſemus quod attinet ad verba *l. 40.* quæ ponunt
rem alienam a legatario, non esse commercium non ha-
bent alienare a legatario, non esse commercium non ha-
bere, ſuiſſe alii per fideicommiſſum relictam, qui etiam
ipſis poſſidendæ rem non habuit, vel quod idem eſt, qui
ipſis poſſidendæ rem non habuit, tu vitium, quod in
eo eſt inſuperabilem, atque contemnis, quod & ſi ponatur
ſupervacuo legatarium rei commercium non habuiſſe,
& legatarium etiam quæſtionis locus eſt, & legatarium rei
commercium habuiſſe, fideicommiſſarium non habuiſſe,
& fideicommiſſarium rem habuiſſe legatarii, & nihil referat ha-
tamen non habuiſſe legatarii, ſic ponitur non
habuiſſe, & non fruſtra igitur id ponitur, ut habuiſſe
habuiſſe: & non fruſtra igitur id ponitur, ut habuiſſe
ratio, quod & verum eſt, ſed tamen propter fideicom-
miſſarium, qui eius rei commercium habuit, alienatio
ei debetur, ut *d. l. mortuo §. pen.* ex quo in Domitium
in fideicom. *l. 11. in fin. & vers. adde*, recte docet ele-
gantiſſimus Cuiacius, *Et, vis tu poſſidendi ſit*: ut poſita hac regula
gendum, *Et, vis tu poſſidendi ſit*: ut poſita hac regula
tum *l. 39.* ſuam alienam legat inuitus, quæ commen-
dum *l. 39.* ſuam alienam legat inuitus, quæ commen-
nemorum non eſt, ut nec alienum ex eius debetur, in
tum non eſt, ut nec alienum ex eius debetur, in
l. 40. additur hæc exceptio, quæ additur etiam in *l.*
l. 40. additur hæc exceptio, quæ additur etiam in *l.*
mortuo §. pen. Niſi legatarius rem ſuam rem red-
mortuo §. pen. Niſi legatarius rem ſuam rem red-
turet ei, qui eius commercium habeat, quo caſu reſti-
turet ei, qui eius commercium habeat, quo caſu reſti-
mationis debetur. Regula non eſt de eo, qui rei commer-
mationis debetur. Regula non eſt de eo, qui rei commer-
cium habet, ſed ex accidenti alienæ poſſeſſor non eſt
cium habet, ſed ex accidenti alienæ poſſeſſor non eſt
tenendi, nec reſtituendæ. Bal. videtur ſentire, *Et quem*
tenendi, nec reſtituendæ. Bal. videtur ſentire, *Et quem*
is qui poſſidendi non eſt: *ita ſentiendo nempe heredem*
is qui poſſidendi non eſt: *ita ſentiendo nempe heredem*
ſcripti, *vbi* ſupra, *vers. ſupp.* Sed ſi ſententiæ Bal. ſit
ſcripti, *vbi* ſupra, *vers. ſupp.* Sed ſi ſententiæ Bal. ſit
etiam vbi ſcriptura vitioſa eſt, qua fruſtra repetitur,
etiam vbi ſcriptura vitioſa eſt, qua fruſtra repetitur,
quæ ſit ſententia Bal. & quorum apte, qui initio dicitur legi-
quæ ſit ſententia Bal. & quorum apte, qui initio dicitur legi-
tarius, & non ex dictitur repetitur, ſed ex dicitur, ſcripta
tarius, & non ex dictitur repetitur, ſed ex dicitur, ſcripta
eſt, & laſum quoque eſt ei eſtimationem deberi.
eſt, & laſum quoque eſt ei eſtimationem deberi.
Commercium in *l. 11. qui res pign.* dicitur, reſte Bal. interpre-
Commercium in *l. 11. qui res pign.* dicitur, reſte Bal. interpre-
tantur *Diuinum ſenatum*.

JOHANNES ROBERTUS.

QUidam dicemus hanc alterum illius ſolum, quam B
verſiſſima non admodum, ſed tamen ſatis ſimilis eſt
tem Tolofanis: nec enim ſe ſe ſatis ad iuris diffi-
tem Tolofanis: nec enim ſe ſe ſatis ad iuris diffi-
cultatem pertinuit, ſic imperitæ Tolofates differre tenet
cultatem pertinuit, ſic imperitæ Tolofates differre tenet
ſilium, quin potius (quod ille primum dolat) ſtudioſi-
ſilium, quin potius (quod ille primum dolat) ſtudioſi-
ſimos ſuos reddat. a præſepibus ſuis ſuos reddat. in eo, quod Ulp. D
ſimos ſuos reddat. a præſepibus ſuis ſuos reddat. in eo, quod Ulp. D
in l. ſed ſi res aliena eo. D. de leg. 1. de fideicommiſſario
in l. ſed ſi res aliena eo. D. de leg. 1. de fideicommiſſario
loquitur, cui poſſidendi neceſſe *Et eſt* (inquit) *vel*
loquitur, cui poſſidendi neceſſe *Et eſt* (inquit) *vel*
illicite retineatur, quæ res illi commercium non habet.
illicite retineatur, quæ res illi commercium non habet.
Quod ſi verum eſt, fecutur ſervo militium illicite relin-
Quod ſi verum eſt, fecutur ſervo militium illicite relin-
quere: nec enim eius poſſidendæ & retinendæ eſt, cuius
quere: nec enim eius poſſidendæ & retinendæ eſt, cuius
C. commercium habet. *Liquet ſane, eui militia, poſſe.* ſed ita. C.
commercium habet. *Liquet ſane, eui militia, poſſe.* ſed ita. C.
Lachanus 11. D. de re militi. at eum ſervo licite relinqui &
Lachanus 11. D. de re militi. at eum ſervo licite relinqui &
eius eſtimationem eo caſu, quo fervit militi, inde di-
eius eſtimationem eo caſu, quo fervit militi, inde di-
gerit, ut quem eum non proprie aliud, quam relicti qualis-
gerit, ut quem eum non proprie aliud, quam relicti qualis-
cunque ſervus habere non poteſt, proh. *Scholaſticorum* 11.
cunque ſervus habere non poteſt, proh. *Scholaſticorum* 11.
l. ſi ſervus, ſi de legatis. Sicque ſervum conſimilibus
l. ſi ſervus, ſi de legatis. Sicque ſervum conſimilibus
exemplis, non proprie qualitatem relicti legatarius eius
exemplis, non proprie qualitatem relicti legatarius eius
habuiſſe, & habendi jus non eſt, licite legari, & ei
habuiſſe, & habendi jus non eſt, licite legari, & ei
eſtimationem deberi ait Martinus in *Inſtitutionibus* 114.
eſtimationem deberi ait Martinus in *Inſtitutionibus* 114.
§. quid autem in Inſt. de leg. 1.

Quod autem eo improbat exemplo, quæ propoſuimus
Quod autem eo improbat exemplo, quæ propoſuimus
verum, quod proprie dicitur, non habuiſſe, ſimul fatemur
verum, quod proprie dicitur, non habuiſſe, ſimul fatemur
poſſidendi jus non fit, in illis qui proprie dicitur relin-
poſſidendi jus non fit, in illis qui proprie dicitur relin-
quere liceat, cui domus ruinas legatus eſt, quod in illis
quere liceat, cui domus ruinas legatus eſt, quod in illis
ruinis fuerat ei notificat, non prohibetur tamen præſa
ruinis fuerat ei notificat, non prohibetur tamen præſa
tum habuiſſe, & habendi jus eſt quidem, cum ædificandi
tum habuiſſe, & habendi jus eſt quidem, cum ædificandi
licentia ei ſit, ſed ſi ſervus militi relictus, illa tantum
licentia ei ſit, ſed ſi ſervus militi relictus, illa tantum
facultas inter legata, & ſtipulationes: nam ſive legatarius
facultas inter legata, & ſtipulationes: nam ſive legatarius
ſtet, ſive ſtipulator ſtetit incipax, indiſtincte verum eſt,
ſtet, ſive ſtipulator ſtetit incipax, indiſtincte verum eſt,
nec eſtimationem deberi, *d.l. mortuo §. pen.*
nec eſtimationem deberi, *d.l. mortuo §. pen.*

Poſſemus quod attinet ad verba *l. 40.* quæ ponunt
Poſſemus quod attinet ad verba *l. 40.* quæ ponunt
rem alienam a legatario, non esse commercium non ha-
rem alienam a legatario, non esse commercium non ha-
bere alienare a legatario, non esse commercium non ha-
bere, ſuiſſe alii per fideicommiſſum relictam, qui etiam
bere, ſuiſſe alii per fideicommiſſum relictam, qui etiam
ipſis poſſidendæ rem non habuit, vel quod idem eſt, qui
ipſis poſſidendæ rem non habuit, vel quod idem eſt, qui
ipſis poſſidendæ rem non habuit, tu vitium, quod in
ipſis poſſidendæ rem non habuit, tu vitium, quod in
eo eſt inſuperabilem, atque contemnis, quod & ſi ponatur
eo eſt inſuperabilem, atque contemnis, quod & ſi ponatur
ſupervacuo legatarium rei commercium non habuiſſe,
ſupervacuo legatarium rei commercium non habuiſſe,
& legatarium etiam quæſtionis locus eſt, & legatarium rei
& legatarium etiam quæſtionis locus eſt, & legatarium rei
commercium habuiſſe, fideicommiſſarium non habuiſſe,
commercium habuiſſe, fideicommiſſarium non habuiſſe,
& fideicommiſſarium rem habuiſſe legatarii, & nihil referat ha-
& fideicommiſſarium rem habuiſſe legatarii, & nihil referat ha-
tamen non habuiſſe legatarii, ſic ponitur non
tamen non habuiſſe legatarii, ſic ponitur non
habuiſſe: & non fruſtra igitur id ponitur, ut habuiſſe
habuiſſe: & non fruſtra igitur id ponitur, ut habuiſſe
ratio, quod & verum eſt, ſed tamen propter fideicom-
ratio, quod & verum eſt, ſed tamen propter fideicom-
miſſarium, qui eius rei commercium habuit, alienatio
miſſarium, qui eius rei commercium habuit, alienatio
ei debetur, ut *d. l. mortuo §. pen.* ex quo in Domitium
ei debetur, ut *d. l. mortuo §. pen.* ex quo in Domitium
in fideicom. *l. 11. in fin. & vers. adde*, recte docet ele-
in fideicom. *l. 11. in fin. & vers. adde*, recte docet ele-
gantiſſimus Cuiacius, *Et, vis tu poſſidendi ſit*: ut poſita hac regula
gantiſſimus Cuiacius, *Et, vis tu poſſidendi ſit*: ut poſita hac regula
gendum, *Et, vis tu poſſidendi ſit*: ut poſita hac regula
gendum, *Et, vis tu poſſidendi ſit*: ut poſita hac regula
tum *l. 39.* ſuam alienam legat inuitus, quæ commen-
tum *l. 39.* ſuam alienam legat inuitus, quæ commen-
nemorum non eſt, ut nec alienum ex eius debetur, in
nemorum non eſt, ut nec alienum ex eius debetur, in
l. 40. additur hæc exceptio, quæ additur etiam in *l.*
l. 40. additur hæc exceptio, quæ additur etiam in *l.*
mortuo §. pen. Niſi legatarius rem ſuam rem red-
mortuo §. pen. Niſi legatarius rem ſuam rem red-
turet ei, qui eius commercium habeat, quo caſu reſti-
turet ei, qui eius commercium habeat, quo caſu reſti-
mationis debetur. Regula non eſt de eo, qui rei commer-
mationis debetur. Regula non eſt de eo, qui rei commer-
cium habet, ſed ex accidenti alienæ poſſeſſor non eſt
cium habet, ſed ex accidenti alienæ poſſeſſor non eſt
tenendi, nec reſtituendæ. Bal. videtur ſentire, *Et quem*
tenendi, nec reſtituendæ. Bal. videtur ſentire, *Et quem*
is qui poſſidendi non eſt: *ita ſentiendo nempe heredem*
is qui poſſidendi non eſt: *ita ſentiendo nempe heredem*
ſcripti, *vbi* ſupra, *vers. ſupp.* Sed ſi ſententiæ Bal. ſit
ſcripti, *vbi* ſupra, *vers. ſupp.* Sed ſi ſententiæ Bal. ſit
etiam vbi ſcriptura vitioſa eſt, qua fruſtra repetitur,
etiam vbi ſcriptura vitioſa eſt, qua fruſtra repetitur,
quæ ſit ſententia Bal. & quorum apte, qui initio dicitur legi-
quæ ſit ſententia Bal. & quorum apte, qui initio dicitur legi-
tarius, & non ex dicitur repetitur, ſed ex dicitur, ſcripta
tarius, & non ex dicitur repetitur, ſed ex dicitur, ſcripta
eſt, & laſum quoque eſt ei eſtimationem deberi.
eſt, & laſum quoque eſt ei eſtimationem deberi.
Commercium in *l. 11. qui res pign.* dicitur, reſte Bal. interpre-
Commercium in *l. 11. qui res pign.* dicitur, reſte Bal. interpre-
tantur *Diuinum ſenatum*.
tantur *Diuinum ſenatum*.

JOHANNES ROBERTUS.

QUidam dicemus hanc alterum illius ſolum, quam
verſiſſima non admodum, ſed tamen ſatis ſimilis eſt
tem Tolofanis: nec enim ſe ſe ſatis ad iuris diffi-
tem Tolofanis: nec enim ſe ſe ſatis ad iuris diffi-
cultatem pertinuit, ſic imperitæ Tolofates differre tenet
cultatem pertinuit, ſic imperitæ Tolofates differre tenet
ſilium, quin potius (quod ille primum dolat) ſtudioſi-
ſilium, quin potius (quod ille primum dolat) ſtudioſi-
ſimos ſuos reddat. a præſepibus ſuis ſuos reddat. in eo, quod Ulp. D
ſimos ſuos reddat. a præſepibus ſuis ſuos reddat. in eo, quod Ulp. D
in l. ſed ſi res aliena eo. D. de leg. 1. de fideicommiſſario
in l. ſed ſi res aliena eo. D. de leg. 1. de fideicommiſſario
loquitur, cui poſſidendi neceſſe *Et eſt* (inquit) *vel*
loquitur, cui poſſidendi neceſſe *Et eſt* (inquit) *vel*
illicite retineatur, quæ res illi commercium non habet.
illicite retineatur, quæ res illi commercium non habet.
Quod ſi verum eſt, fecutur ſervo militium illicite relin-
Quod ſi verum eſt, fecutur ſervo militium illicite relin-
quere: nec enim eius poſſidendæ & retinendæ eſt, cuius
quere: nec enim eius poſſidendæ & retinendæ eſt, cuius
C. commercium habet. *Liquet ſane, eui militia, poſſe.* ſed ita. C.
commercium habet. *Liquet ſane, eui militia, poſſe.* ſed ita. C.
Lachanus 11. D. de re militi. at eum ſervo licite relinqui &
Lachanus 11. D. de re militi. at eum ſervo licite relinqui &
eius eſtimationem eo caſu, quo fervit militi, inde di-
eius eſtimationem eo caſu, quo fervit militi, inde di-
gerit, ut quem eum non proprie aliud, quam relicti qualis-
gerit, ut quem eum non proprie aliud, quam relicti qualis-
cunque ſervus habere non poteſt, proh. *Scholaſticorum* 11.
cunque ſervus habere non poteſt, proh. *Scholaſticorum* 11.
l. ſi ſervus, ſi de legatis. Sicque ſervum conſimilibus
l. ſi ſervus, ſi de legatis. Sicque ſervum conſimilibus
exemplis, non proprie qualitatem relicti legatarius eius
exemplis, non proprie qualitatem relicti legatarius eius
habuiſſe, & habendi jus non eſt, licite legari, & ei
habuiſſe, & habendi jus non eſt, licite legari, & ei
eſtimationem deberi ait Martinus in *Inſtitutionibus* 114.
eſtimationem deberi ait Martinus in *Inſtitutionibus* 114.
§. quid autem in Inſt. de leg. 1.
§. quid autem in Inſt. de leg. 1.

Quod autem eo improbat exemplo, quæ propoſuimus
Quod autem eo improbat exemplo, quæ propoſuimus
verum, quod proprie dicitur, non habuiſſe, ſimul fatemur
verum, quod proprie dicitur, non habuiſſe, ſimul fatemur
poſſidendi jus non fit, in illis qui proprie dicitur relin-
poſſidendi jus non fit, in illis qui proprie dicitur relin-
quere liceat, cui domus ruinas legatus eſt, quod in illis
quere liceat, cui domus ruinas legatus eſt, quod in illis
ruinis fuerat ei notificat, non prohibetur tamen præſa
ruinis fuerat ei notificat, non prohibetur tamen præſa
tum habuiſſe, & habendi jus eſt quidem, cum ædificandi
tum habuiſſe, & habendi jus eſt quidem, cum ædificandi
licentia ei ſit, ſed ſi ſervus militi relictus, illa tantum
licentia ei ſit, ſed ſi ſervus militi relictus, illa tantum
facultas inter legata, & ſtipulationes: nam ſive legatarius
facultas inter legata, & ſtipulationes: nam ſive legatarius
ſtet, ſive ſtipulator ſtetit incipax, indiſtincte verum eſt,
ſtet, ſive ſtipulator ſtetit incipax, indiſtincte verum eſt,
nec eſtimationem deberi, *d.l. mortuo §. pen.*
nec eſtimationem deberi, *d.l. mortuo §. pen.*

habeat, ut non ideo minus illi caſu præſtandam ab here- A
habeat, ut non ideo minus illi caſu præſtandam ab here-
de eſtimationem intelligamus, quo utroque res com-
de eſtimationem intelligamus, quo utroque res com-
mercium minime habere non ignoratis teſtitur. Quibus
mercium minime habere non ignoratis teſtitur. Quibus
patet nec fruſtra in legatario propoſitum, eum rei legatæ
patet nec fruſtra in legatario propoſitum, eum rei legatæ
commercium non habuiſſe, nec tamen eius, quod com-
commercium non habuiſſe, nec tamen eius, quod com-
mercium illius rei non habeat, ullam rationem habere,
mercium illius rei non habeat, ullam rationem habere,
quod ad impedimendum quominus rei legatæ æſtimatio
quod ad impedimendum quominus rei legatæ æſtimatio
fideicommiſſaria debeatur: ſeque ad hæc, quod in
fideicommiſſaria debeatur: ſeque ad hæc, quod in
exemplaribus omnibus extantem illo poſteriore loco ne-
exemplaribus omnibus extantem illo poſteriore loco ne-
gationem temeraria coniectura demendam contenderet,
gationem temeraria coniectura demendam contenderet,
ut neque non habuiſſe, in eo poſitum, ſed habuiſſe
ut neque non habuiſſe, in eo poſitum, ſed habuiſſe
negationis demendæ non meminerit, nec in id argu-
negationis demendæ non meminerit, nec in id argu-
mentum ullum intenderit.
mentum ullum intenderit.

In exiſtorem hereditatis tranſire jus accreſcendi.

CAP. XII.

JOHANNES ROBERTUS.

LICET in hereditate ſint corporales res, ipſa tamen heredis quoque, non legatarii eſt, non ipſa tantum res corporales, quæ in hereditate ſunt compoſitæ, ſed & quæ ius. Eſt enim here-
ditas jure nomen, quod ex ratione ſibi utilitatem habe-
ditas jure nomen, quod ex ratione ſibi utilitatem habe-
ret inteſtum habens poſſeſſor quæ *Tum. tres in de teſt. comp. & incorp. in Inſtit.* ſuncta *Ipernius* 378. *vers. here-*
comp. & incorp. in Inſtit. ſuncta *Ipernius* 378. *vers. here-*
ditas, *l. Herbarium* 119. *de verb. & vers. ius. & l. hæc ſtipulatio* 53. *ff. de pecu. here.* Quod miſime affecutus Se-
ditas, *l. Herbarium* 119. *de verb. & vers. ius. & l. hæc ſtipulatio* 53. *ff. de pecu. here.* Quod miſime affecutus Se-
neca, eo rideri juriſconſultos *lib. 6. de Benef.* quod negret
neca, eo rideri juriſconſultos *lib. 6. de Benef.* quod negret
hereditatem poſſe alteri dari, quam ipſe heredi. Quæ
hereditatem poſſe alteri dari, quam ipſe heredi. Quæ
ſint, admittunt poſſe: quæ vero, inquit, aliud ſit he-
ſint, admittunt poſſe: quæ vero, inquit, aliud ſit he-
reditas, quam res, quæ in hereditate ſunt. Cui ſuffra-
reditas, quam res, quæ in hereditate ſunt. Cui ſuffra-
gari videtur poteſt, quod Cicero in Top. hereditatem ſine
gari videtur poteſt, quod Cicero in Top. hereditatem ſine
ulla pecuniam, quæ morte alicuius ad aliquem pervenit
ulla pecuniam, quæ morte alicuius ad aliquem pervenit
jure, nec ea, aut legata ſit nomina, aut poſſeſſiones ſen-
jure, nec ea, aut legata ſit nomina, aut poſſeſſiones ſen-
tenta. Sed iſtam ſe refte intelligere poſſumus, ut ea
tenta. Sed iſtam ſe refte intelligere poſſumus, ut ea
nihil illis, quæ iure noſtro tradita ſtatuimus, repugnet.
nihil illis, quæ iure noſtro tradita ſtatuimus, repugnet.
Nam quæ ſunt in ſimplici pecuniam, quæ morte alicuius ad aliquem pervenit, ſed quæ jure ad
aliquem pervenit, pecuniis vocabulo rem in jure conſi-
aliquem pervenit, pecuniis vocabulo rem in jure conſi-
ſtentem, ſimplicem, aut legatam, vel ſine modo poſſeſſor
ſtentem, ſimplicem, aut legatam, vel ſine modo poſſeſſor
ſignificare voluit, qua & non quoque, licet hereditatem
ſignificare voluit, qua & non quoque, licet hereditatem
dicimus eſſe res, & juris nomen, non idcirco nunc tamen
dicimus eſſe res, & juris nomen, non idcirco nunc tamen
& res eſſe dicimus, ut *l. Lucius Titius* 62. *§. Lucius Ti-*
& res eſſe dicimus, ut *l. Lucius Titius* 62. *§. Lucius Ti-*
tius 7. *in verb. fed res*, cum *Lucumina* 17. *ff. de her. vel*
tius 7. *in verb. fed res*, cum *Lucumina* 17. *ff. de her. vel*
act. vend. Peccatur autem ſuperlatione rem ſignificari, &
act. vend. Peccatur autem ſuperlatione rem ſignificari, &
rem corpora, quam ſimplicem conſtat. *l. de Pegaſ-*
rem corpora, quam ſimplicem conſtat. *l. de Pegaſ-*
ſiano 222. *D. de verb. & vers. ſign.* Ea eo autem, quod
ſiano 222. *D. de verb. & vers. ſign.* Ea eo autem, quod
hereditatem nihil illud, quam res, & ius dici poſſe non-
hereditatem nihil illud, quam res, & ius dici poſſe non-
dicit dicimus, illud neceſſe eſt fequi, venditæ hereditate
dicit dicimus, illud neceſſe eſt fequi, venditæ hereditate
illud jus omne venditum intelligi, quod apud heredem
illud jus omne venditum intelligi, quod apud heredem
futurum eſſet. Ea ex venditione jura ſuperſtites non ſunt,
futurum eſſet. Ea ex venditione jura ſuperſtites non ſunt,
neque minus juris emptor habeat, quam apud heredem
neque minus juris emptor habeat, quam apud heredem
futurum fuerit. Verba funt hæc Ulpiani *in l. 2. in prin. D.*
futurum fuerit. Verba funt hæc Ulpiani *in l. 2. in prin. D.*
de hered. vel act. vend. Quod ita intelligendum poſſus ex-
de hered. vel act. vend. Quod ita intelligendum poſſus ex-
plicat idem Ulp. *in d. l. 2. §. 1.* ut, ne inde exiſtimari queat
plicat idem Ulp. *in d. l. 2. §. 1.* ut, ne inde exiſtimari queat
venditionem eam ad illa retrorahi, quæ vel mortis, vel
venditionem eam ad illa retrorahi, quæ vel mortis, vel
editionis tempore in hereditate fuerunt, ſive retrahuntur
editionis tempore in hereditate fuerunt, ſive retrahuntur
eſſe quod adhuc eſt: ſed plerumque (hæc eſt regulariter
eſſe quod adhuc eſt: ſed plerumque (hæc eſt regulariter
in dubio) id actum videri, quod ea tenderet pactio, ut
in dubio) id actum videri, quod ea tenderet pactio, ut
ait, in id tempus, quo venditio fit, id videatur venifſe: qui-
ait, in id tempus, quo venditio fit, id videatur venifſe: qui-
buſ verbis non aliud ſignificare videtur, quam regulariter
buſ verbis non aliud ſignificare videtur, quam regulariter
id actum videri, ut quod tempore venditionis in here-
id actum videri, ut quod tempore venditionis in here-
tate eſt, & ea ea in id tempus pervenit, & conſque per-
tate eſt, & ea ea in id tempus pervenit, & conſque per-
manſit, id intelligatur venifſe, ne quis exiſtimet & illa
manſit, id intelligatur venifſe, ne quis exiſtimet & illa
omnia, quæ antea in hereditate fuerunt, & ab herede a
omnia, quæ antea in hereditate fuerunt, & ab herede a
tempore aditionis conſumpta, vel alienata fuit, empto-
tempore aditionis conſumpta, vel alienata fuit, empto-
rem perſequi poſſe, quaſi ſibi hereditatis ratione venditæ
rem perſequi poſſe, quaſi ſibi hereditatis ratione venditæ
quo, nec ullo ſpectare dici poteſt ille contrarius, prob.
quo, nec ullo ſpectare dici poteſt ille contrarius, prob.
arg. eius verborum, qua ratione is emptor de evictione
arg. eius verborum, qua ratione is emptor de evictione
quasi res hereditarias ſtipulatus, nec cavere debet,
quasi res hereditarias ſtipulatus, nec cavere debet,
d. l. in pr. & in §. Qui cum ita ſint, conſtat inde
d. l. in pr. & in §. Qui cum ita ſint, conſtat inde
portionem deficientem vi juris accreſcendi in emptorem
portionem deficientem vi juris accreſcendi in emptorem

fus edit, ex consequentia illa privationis commodorum A
transire ais, quis in emptorem transiit jus omne fun-
ctionis, quod heres idemque venditor habuit: hoc est
falsum. In emptorem non transit, jus heredis, sive nec in
eum, cui heres in jure hereditatem cessit, sed remanet
apud heredem, & ab id creditoribus obligatum, & lega-
tarijs usuræque obligatum manet, l. 3. C. de her. vend. l. 2.
C. de legat. & similiter ei, qui vendidit etiam debitores de-
functi obligati manent: non transit, nec transfertur in ere-
ditorem Curabit ille Regularium, quia hoc casu debi-
tas hereditatis pereunt: nec ullo modo obstat, quod dici-
tur l. de her. vend. neque amplius neque minus juris ema-
tor habere, quam apud heredem fuerunt effecti, quo-
niam id tantum agi ait inter ementem & venditorem,
ut neque amplius neque minus sit. & agitur id fane ple-
rumque interpositis stipulationibus empto & venditæ
hereditatis. Ceterum ipso jure succedimus jus in empto-
rem non transit. Corpora in emptorem transeunt. Juris
in suo flatu manent, l. 3. pen. fin. Etiam juvenis hæc
sententiam l. de Tutor, in pupillo agitur. Dominium ait ille
dici, quia qui hereditatem vendit, eam possidere videt-
tur, ut l. de S. ult. ff. qui evict. cau. inf. cujus sententiæ
ratio generalis est, maxime cum de hereditate agitur,
quam tu diffimulas, quia pretium succedit in locum rei,
& quafi ipsum hereditatem factum est, l. 3. & rem, de
pec. hon. Nihil etiam l. si rem. de adim. quoniam ipsum
pec. hon. Nihil etiam l. si rem. de adim. quoniam ipsum
cui ut indemne empta hereditas est, plane rem amittit,
is, qui vendidit, cum habeat pretium, rem non amittit,
qua re etiam qui vendidit ait non videri, qui emptori
inconsultiore coactus stipi: quis & hic rem omnem
amittit, venditor, qui pretium habet, rem habere vi-
detur: illi autem obvia, quod pretium non habeat, qui
pretium indebitum defundi, quia non adit sua sponte,
quod venditori, qui sua sponte adit obtulit: quod ego
quidem fit, quum tu permutationem hereditatis
tuæ confundis, vel cum eo, qui coactus adiit, vel cum
eo, qui ex indigno erpta hereditas est. Non repugno
rationi, quod Dominus pretium habeat, ita adcrescendi in
emptorem hereditatis non transire, quas tu, ut non
pareat, nec esse liere conatus es.

JOHANNES ROBERTUS.

ITa scripsi, vendita hereditate jus omne venditum in-
telligi, quod id inter emptorem & venditorem agi-
tur, ut neque amplius, neque minus emptor habeat,
quam apud heredem fuerunt effecta, verba Ulp. subjecta
sunt in l. 2. in princ. ff. de hered. vel act. vend. ut simul ex-
plicarim, nihil esse illum commodorum omnium he-
reditatem referre, quod aliquid ipsum hereditis nomen,
& jus undumpenes eum, qui fenuit heres, ingrit, remit-
tit, cum & fieri minime queat, ut qui, semel exterit ille
heres esse definat. Ex quo non posfunt non colligi illi
effectus: ut idem heres, qui hereditatem convenire,
& a creditoribus hereditatis conveniri posit: in quem
rem, quo magis utrinque confulatur, interponendæ fiut
stipulationes venditæ & emptæ hereditatis, juxta l. 2.
Cod. hereditat. ait. vend. Nec tantum in hereditatis ven-
ditione istis obtinere dixi, sed & eo, cui quid tacite fi-
dei-commissarie, ut indigno auferatur hereditas, &
illo quoque, qui rogatus hereditatem restituere, coacta
adiit, ut quemadmodum penes illos manente hereditis
nomine & jure, omne commodum hereditarium eis adi-
mitur, ita & venditori hereditatis, qui cum honori fi-

bi a testatore delato pecuniam pretulerit, id sponte rejici
fe videatur, ut quemadmodum ille, omne hereditarium
fe videatur, ut quemadmodum ille, omne hereditarium
jus ab re repellerit. Hac igitur ex parte calumniatur aper-
tissime obtrectator, quicilla, qui pramisi, in illum partem
de illa vult accipi, quali afferuerim, vendito here-
de mihi vult accipi, quali afferuerim, vendito here-
ditate nullum plane jus penes venditorem remanere. At-
que ut illud calumniatori, ita & hoc inficias eft, quod ex
eum fenfum prædicta illa Ulpiani verba capiat, ut dicat,
illud quidem agi inter ementem & venditorem, ut ne-
que amplius neque minus juris emptor habeat, quam
apud heredem fuerunt effecta, fed agi quidem inter eos,
non autem idcirco fequi, & fieri, quali vero non ipfa
pactorum conventio legem contrahibus det, five expref-
fatrium conventio legem contrahibus det, five expref-
fum eam nomen, & quod agitur, pro cauto habendum
non fit, & quod cautum fuerit, in quantum poteft, fa-
cari omnino oporteat, l. fervi pœnam 7. §. ult. ff. de
cari omnino oporteat, l. fervi pœnam 7. §. ult. ff. de
pact. l. Legem 3. C. de pact. l. Legem 3. C. de donat. inofic.
l. cum quid, ff. de verb. oord. Et quidem hoc ipfa in re, quod
ait tacite agi dicitur, hunc fenfum habere, quod id
plane obtinere intelligimus, & quantum fieri poteft, in-
ter partes fervandum effe, prob. d. l. venditor, verbis ut
eum heredem, quo loco cum heredis nomen venit, tacite hoc
agi ait Ulp. ut & quod venditor tanquam heres fe-
cerit, id præfert emptori, quali illius negotiorum gefto-
rem fuerit, & agitur fundi fundus præfari
endum tanquam
emptori. Et eo igitur, quod hereditatis venditor agi ter-
rem non transit. Corpora in emptorem transeunt. Juris
emptori. Et eo igitur, quod hereditatis venditor agi ter-
suo flatu manent, l. 3. pen. fin. Etiam juvenis hæc
redu nomine, & juris ipfius perfonæ hereditis nomen
sententiam l. de Tutor, in pulo agitur. Dominium ait ille
non transit. Quæ autem ea emptorem transeunt. Juris
dici, quia qui hereditatem vendit, eam poffidere vide-
suo flatu manent, l. 3. pen. fin. Etiam juvenis hæc
tur, ut l. de S. ult. ff. qui evict. cau. inf. cujus fententiæ
sententiam l. de Tutor, in pulo agitur. Dominium ait ille
ratio generalis eft, maxime cum de hereditate agitur,
dici, quia qui hereditatem vendit, eam poffidere vide-
quam tu diffimulas, quia pretium fuccefit in locum rei,
tur, ut l. de S. ult. ff. qui evict. cau. inf. cujus fententiæ
& quafi ipfum hereditatem factum eft, l. 3. & rem, de
ratio generalis eft, maxime cum de hereditate agitur,
pec. hon. Nihil etiam l. si rem. de adim. quoniam ipsum
quam tu diffimulas, quia pretium fuccefit in locum rei,
pec. hon. Nihil etiam l. si rem. de adim. quoniam ipsum
& quafi ipfum hereditatem factum eft, l. 3. & rem, de
cui ut indemne empta hereditas eft, plane rem amittit,
pec. hon. Nihil etiam l. si rem. de adim. quoniam ipsum
is, qui vendidit, cum habeat pretium, rem non amittit,
cui ut indemne empta hereditas eft, plane rem amittit,
qua re etiam qui vendidit ait non videri, qui emptori
is, qui vendidit, cum habeat pretium, rem non amittit,
inconsultiore coactus stipi: quis & hic rem omnem
qua re etiam qui vendidit ait non videri, qui emptori
amittit, venditor, qui pretium habet, rem habere vi-
inconsultiore coactus stipi: quis & hic rem omnem
detur: illi autem obvia, quod pretium non habeat, qui
amittit, venditor, qui pretium habet, rem habere vi-
pretium indebitum defundi, quia non adit sua sponte,
detur: illi autem obvia, quod pretium non habeat, qui
quod venditori, qui sua sponte adit obtulit: quod ego
pretium indebitum defundi, quia non adit sua sponte,
quidem fit, quum tu permutationem hereditatis tuæ
quod venditori, qui sua sponte adit obtulit: quod ego
confundis, vel cum eo, qui coactus adiit, vel cum
quidem fit, quum tu permutationem hereditatis tuæ
eo, qui ex indigno erpta hereditas eft. Non repugno
confundis, vel cum eo, qui coactus adiit, vel cum
rationi, quod Dominus pretium habeat, ita adcrescendi in
eo, qui ex indigno erpta hereditas eft. Non repugno
emptorem hereditatis non transire, quas tu, ut non
rationi, quod Dominus pretium habeat, ita adcrescendi in
pareat, nec effellere conatus es.
emptorem hereditatis non transire, quas tu, ut non
pareat, nec effellere conatus es.

JOHANNES ROBERTUS.

ITa scripsi, vendita hereditate jus omne venditum in-
telligi, quod id inter emptorem & venditorem agi-
tur, ut neque amplius, neque minus emptor habeat,
quam apud heredem fuerunt effecta, verba Ulp. subjecta
sunt in l. 2. in princ. ff. de hered. vel act. vend. ut simul ex-
plicarim, nihil esse illum commodorum omnium he-
reditatem referre, quod aliquid ipsum hereditis nomen,
& jus undumpenes eum, qui fenuit heres, ingrit, remit-
tit, cum & fieri minime queat, ut qui, semel exterit ille
heres esse definat. Ex quo non posfunt non colligi illi
effectus: ut idem heres, qui hereditatem convenire,
& a creditoribus hereditatis conveniri posit: in quem
rem, quo magis utrinque confulatur, interponendæ fiut
stipulationes venditæ & emptæ hereditatis, juxta l. 2.
Cod. hereditat. ait. vend. Nec tantum in hereditatis ven-
ditione istis obtinere dixi, sed & eo, cui quid tacite fi-
dei-commissarie, ut indigno auferatur hereditas, &
illo quoque, qui rogatus hereditatem restituere, coacta
adiit, ut quemadmodum penes illos manente hereditis
nomine & jure, omne commodum hereditarium eis adi-
mitur, ita & venditori hereditatis, qui cum honori fi-

Nil necesse est summatim ex contexta prædicti. l. Papinianus 43. ff. ad Senat. Trebell.

CAP. XIII.

JOHANNES ROBERTUS.

EXPOSCERE videtur proprium dicta, aut recuperam actionem *petiti. l. Papinian. 2. ff. ad Senatus. Trebell.* deprecationibus duabus differamus. In illa lege delegavit Ulpianus ex Papiniano: Si quis ex femilie in-
stitutus, cognitus fideicommissum, compulsus eam adiit, *Divinde* (inquit) *fideicommissarius ignorare fit ac-*
cessisse pretium hereditatis post restitutionem scripto here-
di, an opus fit ei edicto adiuvari: Et 20. *fecerum cum effet pof-*
fe. Quæ verba ita extare in exemplaribus receptis, & Florentinis, & Florentinis duo ibi effe menda contendit Obrector: quia quo loco in fine legis, *fecerum*, dempta negatione vis, legendum fit *fecerit*; & quo loco legitur *alias actiones*, legendum fit *alias actiones*. Ita illi priore propteres negationis vim demendam credit, quia edicto ille ipfe verba ponat ignoscit fideicommissarium portionem accrescitur, cum hujus fideicommissi ignorantia fideicommissi portionis ad cognoscitur: In posteriore vero propteres rectius legi actionem, quia nulla fit prætoria edicta, quæ fideicommissario in hac re opitulari queat, & compellat heredem adire, fed in hoc extra ordinem tantum ex Pretore decreto fubveniatur. Verum in utroque longe fallitur, ut opinor, Antecessor. Nam & illa loco nil opus eft. Nam in priore propteres non abre potuit fideicommissi ignaro adcrescere portionem scripto heredis quæ reftitutionem, ut co fignificet, quod de portione, quæ adcrescerit, ita ait: non dicitco dici, quod eam adire he-
redi accrescifle affumat, quam quod hæredum & omni effe-
ctu, & commodo debitumque heredis ius, fed quod ne-
hereditarias, quæ in illa deficiente portione effent, ut il-
lius mali ejus apprehendit. fideicommissario ejus, quod portionem illam deficiebat, & accrescifle contigiffet, ficque fui juris ipsum, cum ad eum omnino portioni fine ac-
crescitio portionis hereditariæ emolumentum pertinent, utque qui res alias hereditarias, & jura quæ-
cumque rerum omnium, & tandem ad eum pertinent, neque quidquam præter eadem hereditis ea, & omnes fi-
ne effectu hereditis scripto heredi ejus, quæ ipsius *damnas, ff. de vulg. & pup. substit. arg. l. 4. & l. ita tamen 27.* *§. qui substitum, ff. ad Senat. Trebell.* In eo itaque refert Ulpianus a Papiniano, quod ille ignorantia fideicommissario nisi opus fit alia actione, non quidem in hoc ut competat heredem adire, ut ibi interpretatur Accurs. quod poffemet ipse ad adeundum remedium petatur, verum ad recuperandas res illas, a scripto herede poffef-
fas: ut quidem in non ab additionis portuit, an non illi in ftituenda in hoc effet actio ex reftituto adeptam heredem ad eas res hereditarias reftituendas, quas nolit jure, & indebitas retinet, vel quia minus reftituerit, quam debuerit, juxta *d. l. ita tamen, §. fine Trebellianus, arg. l. de-*
bitor 39. cod. neque fideicommissarium, quali minor reftituerit, ff. ad Senat. Trebell. Verum refpondit Papinianus fecerum effe poffe fideicommissarium, eo fubmovere, ea actione illi opus non esse, quod alia certiore via ei fit confultum, quippe res vendicationis, cujus reftituendæ falsem utile jus habet, cum reftituta hereditate in eum actiones om-
nes transferant, quæsunque competere poffunt scripto he-
redi, *§. reftituta, & l. fed quid, de fideicommiff. hered. in fin.* fit quæque ipfi defuncto adversus eadem heredem com-
petere poterunt, in hoc ut utiles fatem inftituere poffe. *d. addebitor.* Idem fubjicit: de eo folo fuiffe quæsendum, an illi fideicommissario opus effet nova reftitutione, ra-
tione illius accrescentis portionis, ignoranti de eo aptius quæri potuiffe. Nam fi nova reftitutione opus non eft, nec per consequens ea teftimento actione, quali reftitu-
tio portionis hereditatis prius facta eo id fufficiat, quod

A portio deficientis portioni accrescitur, juxta *d. l. Titio, in princ.* cum enim eo, qui portionem illam habet, juxta *leges ea diuline §3. caste. & l. si quis Semp. 23. in princip. ff. de acquir. hered. l. 2. §. fi duo, §. ff. de Senat. Trebell. Juncul. tab.* Itaque non esse, quod ex teftamento agat fideicommissa-
rius, ut portionem accrescentem reftituere scriptum he-
redem compellat, cum ea effecta minime obveniet, & ad-
versus eam actionis fideicommissa, qua res fuas petat, confal-
tum fit, quippe res vindicatione fibem uti utis. Aliaqui ab-
surdissima propemodum a Papin. quæstum fuiffe in ea
fpecie, an ad illum ratione illa ratione deficientis illius portionis, cum etiam invito eam accrescere conflet, ut
B *d. l. Titio, §. fi. ff. de acquir. hered.* Quippe quæ non ipsi
quod in ejusdem perfona locum habeat, non autem cum per alium, qui in potestate fit, aut fieri, arbitrandi eft
l. si filius, §. fi filius, ff. de Senat. Trebell. & l. si Gloss. cum Sup. ff. Leon here. §2. & ult. ff. de acqu. hered.

ANTONIUS MERCATOR.

MAle vulgo legitur in *l. Pap. ad Treb. ignorare fit*, quia in ea quæstione, an fi poft reftitutionem he-
reditatis heredi scripto accrescerit portio coheredis, opus fit fideicommissario alia actione, ut eam portionem re-
cipiat: grauo igitur fideicommissario, non ignaro: nam ignaris non datur actio, nec ullum aliud remedium ju-
ris, fed Gloffarius & poftulofius. Et potest quidem libuerit ignaro fideicommissario eam portionem adcre-
visse heredi scripto, nunquam tamen eam quæstionem fuiffuse refert, antequam fideicommissarius de ea pro-
fuerit, & defideraverit eam quoque portionem sibi
C reftitui. Eodem loco pro actione, fegnedum eft, ali-
tione, ut hoc quoque, ut fideicommissario fit opus ad here-
dem compellare ad eam portionem adeundam, & re-
spondet, fideicommissarium effe fecurum, id eft, eum non aditurn portionem ad eum pertinere. Semel fuiffum adiitionem fufficere. Si hoc quæret, an opus fit ei alia actione, hoc refpondet, fecurum eum effe nulla fine alia actione, & tamen tu nis alia eum actione indigere, nempe rei vindicatione. Et poffime rei vindicatione; nam portio hereditaria non ex teftamento, quod non de hereditate, aut de hereditatis portione, fed spe-
cialia in eius adiit eft, fi vel ei vindicationem accipi
D non hereditatis adiitione, ea fideicommissario non natur, fed extraordinaria perfecutione, *l. petitoria, §. pro-*
fecutoria, de verb. §. & hereditatis petitione fideicommi-
fariorum non datur, nifi poft reftitutionem adversus alios, non etiam adversus heredem scriptum, *l. si §. pen. de fid. her.* vertim quidem eft, quam alia actione, vel perfecutione, vel in rem miffione indigere, fed non ea, quam tu adfers, nec actione ex reftimento illam, & fi jam fubsecutam, & fe alias ftatim intellecturus quid velim, adhuc tamen tibi quærendum relinquo, quod fi alia-
dione indiget, non ea ipfa jure fecurus: ergo male in ea re fcripsum eft abfolvi, pro adiitore, ut fuo loco Obrervator docuit. Sequitur in *d. l. Papin. de illa plane loco fole quæstione* dem ac. Locum fic accipit, ut Dida-
ctici, ut M. Tullius magnum effe locum. Quærendum autem an opus fit fideicommissario nova reftitutione, eius fcilicet portionis, quæ adcrevit, quali manus prior re-
E fituerit. Rem in disquitionem vocat, neque definit, fed jam docuit communis præceptor, ut adiitore, ita reftitutione, nova opus non effe. Adhuc autem maxi-
me opus effe, qua fideicommissarius ad ius suum omne perveniat, cum fcilicet heres compulfus adiit, quo ge-
nere rem omnem amiffe: eum in eo, qui sponte adiit aliud obtemerandum eft.

JOHANNES ROBERTUS.

HIc ad conjectitias correctiones duas afferendas no-
vi nihil addit, nifi quod fuperioribus etiam ine-
F *pta fit, quippe in l. Papin. 43. ff. ad Senat. Trebell.* una
loco ait legendum effe *ignorare*, non autem *ignarum*, quæ

ignaris non detur aſtio. Dicas fomnientem id ſcripſiſſe. An enim, quod de ignaro, ignaroue dicitur, ad abſentem ab ignaro, aut ignaro inſtruendam referriur? ac non potius ab ignaro, aut ignaro inſtruendam referriur? ac non potius acerre ſcentem pertinenti, ſeque tempus illud, quo acrerre verit quoque fideicommiſſarius, ut quidem ego explicui, & conſentus verbo aperte indicat? Et vero quia dubitet pertinenti, quæ acrerre it ratione, adhionem, quo portio illa petatur, non ab alio, quam eius, quod ea acrerre verit graue reſtitui poſſe? Sicque quemadmodum ſupra mentionem feciuus interpretari poſſemus? Atque (ut nulla ex parte ſibi nuguendum conſtare intelligas) dixi eſſe, quod aliorum diſſimeret ab eo, quod ſupra dixerat, ſuccreſſione tollens, ad adhionem tamen (cuius nuſquam illic mentionem fieri admittat) illum ex corſuccreſſione priore quasi diſſionem tollere.

Deinde altero illic loco, *pro adhione*, ait propterea legendum *adhione*, quia querat an in ea ſpecie fideicommiſſario neceſſe ſit heredem, qui ſuccreſſit heredi primo adhiſſe, compellere ad eam portionem, quæ acrerrerit adiendam, quod duplici ratione conuelluitur: Tum quod aſſumpſiſſet acrerreſſe portionem, quod ſi acrerrerit ab aſſumpſiſſet acrerreſſe portionem, quod ſi acrerrerit ab heri petitionis, cuius ratione adita erat, nil perſona facto, & adhione opus erat. Quo enim adito, nili ut ſteret, quod iam factum propoſuerat? Accedit, quod defectus portio non perſonæ, ſed portioni acrreſcit. Quid igitur in eo perſonæ facto opus? *l. ſi Titio, in fin. ff. ad ſ. Trebell.* Tum etiam, quod aliquoi re eo ſcribitur, ut ſi Titius adubio omni tarentem quæſtionem illic agitaſſe, & Ulpianum, quaſi memorandum, & alterius auctoris reſtimonio compobandum verſiſſe. Et ſane, ſi ſtatim ab initio adhionem eſſe, *l. ſi falſa 79. in fin. D. de acq. hered.* conſtat non eſſe, quod in hac re quæramus an adhitio iterari debeat.

Quod autem in eo me mihi repugnare caviliatur, quod cum receptam, ſed non adhionem aſſerens, dicam alia nunc adhionem, ſed adhionem, quæ non eſt, acrrerre poſſe? Ad quæ verbalitatem illi tribuam, cum tamen Papin. ſecutum eſſe dicat. Satis diluitur is, quæ explicui? quippe ita intelligere Papin. fideicommiſſa non eſſe acrreſcendi, nec perſonali alia adhione opus eſſe, qua portionis illius, quæ adcreverit, res reſtituere compellat, quod ſatis fuo jure ſit munitus, quippe ex delatione, qua rerum dominus fuas facit perſonas, quæque tutus, dici poterit ſecuus reſtituere, ſiquidem quoſvis dominos rei vindicatione res ſuas perſequentes, jure communi tutos reſtè dicimus.

A tendat, quod de omnibus creditoribus tempore anteriorum generaliter dictum erat a ſuſtinimo, ad eos ſolos, qui ex privilegio hypothecæ ius habent: ac per conſequens, tacitam tantum hypothecam. Secundum: Par eſt ſici & mulieri privilegium, quod tacitæ hypothecæ ius, *l. t. C. de pericl. fic.* At ſicus private creditors tempore anteriores expreſſa hypothecæ ius habuerit credit, *l. ſi pignora 8. C. qui pot. in pign. hab. & l. 4. C. qui pot. in pign.* Si quidem ille res peculiarem pignori privato obligare ſtetur. Nam aliquoi in generali tantum hypothecæ tacitum obligatum ab eo debitore in iis, quæ vel tempore obligationis illis contractæ, vel ſaltem ante ſtes, aut mulieris obligationem quæſita fuerint. Secus enim in poſteriorib. B in quibus, ex quibus caufam præuenit ſicus, ita & mulieri idem ſit tribuendum, *l. ſi ſic quis mihi 23. ff. de iur. fic.* Iæque ut eo modo ſicus private, aut ſpecialis hypothecæ ius habuerit tempore anteriori mulieris, ſic ſicus anterior mulieri præferri, quam ſi expreſſa poſtione id ſibi quæſierit, *Lquamvis 17. C. de pig. l. fruct. C. qui pot. in pign. l. uxor de, 4. ff. qui pot. in pign. hab.* Quæritur quam quoad reſtectionem domus: ſi quidem ea fuerit neceſſaria, tacitæ hypothecæ jus competit: nec alter, *ſic inuit. l. t. D. de priuileg. ff. qui pot. in pign.* Conſequens itaque eſt, mulierem non tantum creditoribus expreſſæ hypothecæ ſimplex hypothecæ præferri, ſed illis qui expreſſæ hypothecæ jus habent, ſi priuilegium quoque habeant, quo tempore anteriorum expreſſæ hypothecæ ſimplex ius habentibus creditoribus potiorem eſſe, *per text. ibi, expreſſa: l. ſi uxor nomine, 11. C. de ſ. creditor.* In idem duci potest argumentum ab eo quod ibidem dicitur, & ita eo qui pecuniam in emptionem domus dedit creditorit. Neque nodum illum illud ſolvere poteſt, quod interueniente nouatio in *hic conſequence*, non de iure hypothecæ ſimplex ius, ſed tantum priuilegio priuilegium, quod inter perſonales ſive chirographarios creditores ſuperiores perſonam competat, *inuit. l. ſi creditor, fupra citata. l. ſi uxor, ff. qui pot. in pign. hab. poſſid.* In qua ſententia eum fuiſſe (quiſquis ille extiterit) qui acciſis Scæuiis mutilas Nouellarum rapſodias Codicis operi intexuit, *l. ſi creditor, fupra citata. l. ſi quis in pig. hab.* Verum cum ſenſum locus ille plane reſpuit, id- C que duplici præcipue ratione. Priore, quod illic *ex pronoue pericl. fic. l. ſi uxor, ff. qui pot. in pign. hab.* ſumitur. Ita ſcil. reſtitutio & ſententia cum *d. l. hic conſequens* nominatim locutus fuerat de antiquioribus hypothecis, adverſus quas mulier priuilegio iure habeat, ut ſupra D ſeltum a nobis fuit. Poſteriore, quod aliqui inutiles forent quæſtiones omnes illic agitatæ, cum in illis omnibus de mulieris iure quæreretur, quæ tum non in ſimplici priuilegio perſonali conſiſtat, ſed hypothecæ jure, cui non tantum in mulieris perſona, ſed & quinquenque alteriusve temporis quarteris, quidue perſonalia quæuis priuilegia, *l. ea q. C. qui pot. in pig. hab.* abſurde omnino ab adminiſtratore, & ſiſcipientibus, anulli, qui in domus, aut aedis comparationem, conſtructionem, reſtitutionemve, aut etiam militiæ emptionem, mutuum pecuniam dederint, mutuo dederint (ſine vi perſonalis tantum priuilegii, quod habeant: an vero illi eedere debeant, cum eſt nullo alio priuilegio uteretur mulier, fed ſimplex ius hypothecæ habeat) ſi mulier hypothecæ jus habentibus, quantumvis tempore anterioribus præferenda eſſet, *ex d. l. uxor.* Quarum eſt, quod dicitur *tempore*, ſi mulier ſimplex priuilegium habeat, quia non ſimplicitet priuilegii. interſit mulieribus dotes conſeruari, ſed & ſolidem procrandam, liberiſque reſplendam civitatem maxime neceſſarium, juxta *Paulum, in l. 1. D. ſol. matr.* Conuenit & quod Ulp. *in l. t. verſ. & generaliter, D. de tutor. in ſoll. matr.* ſtatuendum eſſe ait parui, ut in locum ædtur, quia non tantum parenti, ſed & reipub. nafcatur: & quod refertur D. Hadrianum reſcripſiſſe, malle ſe hominum adjectione, quam pecuniam copiæ comparium ampliari, *in l. eam vero, verſ. Sed & adhuc, D. de bon. damnat.* Quæ cum ita ſint, atque adeo publice non tantum expediat, ſed & neceſſarium ſit, quod

Juſtinianum præferri veliſſe mulierem in dotis repetitione, ne tacitæ hypothecæ, in bonis mariti, creditoribus temporis anterioribus, expreſſa quoque hypothecæ jus habentibus.

CAP. XIV.

JOHANNES ROBERTUS.

VARIE fuit agitata hæc juris quæſtio, & a veteribus quoque juris auctis interpretibus. An mulier in repetitione dotalium rerum vi tacitæ hypothecæ ei in bonis mariti a lege conceſſæ præferenda ſit quibuſcunque creditoribus, quos ante etiam expreſſa hypothecæ jus habentibus. In qua eo diſſ. E ſenſiſſe Bulgarum a Martino refert Iaſſitius Accurſius in *Iaſſitius, C. qui pot. in pig. hab.* Quod ſi ita eſſet,

tia comparata eſt pignerato nominarim militis ſacita lege, ut creditor in eo pignore omnibus anteponatur etiam antiquioribus: hic enim etiam maiores antiquiori anteponitur. Illud quoque certum eſt, inter ſiſcum & mulierem ſervari ordinem temporis: nam & olim cum mulier non habebat niſi expreſſimi hypothecam, ſiſcus tantum, inter eos ſervabatur ordo temporis: nec ſi poſtea tantum ſit antiquior ſiſco & muliere, & ſiſcus antiquior mulieri, eo quod mulier poſſideret primum, & privatus ſiſco, & continuo mulier debet præferri ſiſco, quia addunctis ad continuda argumentum non valet: mulier concurrens cum privato, non ſiſco, ſiſcus concurrens cum ſiſco antiquiore, vincitur. At mulier concurrens cum privato & ſiſco antiquioribus (ſac maritum contrahit) ne cum privato, cum quo concurrit, vincit privatum & ſiſcum, & ſiſcum quidem non concurrendo cum ſiſco, B ſed concurrendo cum privato, eumque vincendo, qui jam ſed concurrendo cum privato, eumque vincendo, qui jam vincit ſiſcum. Illum ſententiam arrigilla, qui eandelenre negavi ſibi, ferre nec, ut enucleaverim adſequi potero. Si quid ſit in quo hæream, habes collegæ dodiſſimum, quibus aquum eſt te adſtare, quem adhuc, quæ omnem tibi ſcrupulum eximent ſi modo eos adieris, ut par eſt docilis atque ſumiſſus.

JOHANNES ROBERTUS.

IN iſta quæſtione, quæ de jure tactus hypothecæ dotis agitatur ex Juſtiniani præcipue conſtitutione in *l. ſiſcalibus, C. qui par. in pign. hab.* an quotidiana creditoribus hypothecaria mulier præferatur, Martini quidem, & veterum interpretum Gallorum ſententiæ aceeſſi, in eoque illa ex parte a nugivendi ſententia receſſi, quo regat ſi mulier creditoribus præferri, quorum pecunia navis empta, vel facta, vel refecta, vel prædium comparatum, aut domus reſtituta, refectave eſt. Cum ergo, etiamſi hic ea res pignori expreſſe obligata ſit, mulierem præferri contendam, quod explicui plane commodari ſtudium Juſtiniano. *Novell. 97. in his enim personis, in quibus ille procedit. Novell. 97.* non eſt cum illa inficiatur ea Novella comprobari, contendat; inter ſupradictas illas creditores hypothecarios, & mulierem tempore non eſſe habendum: ego vero docuerim, & ſuadeo contrarium. *Ab his conditionibus*, ita præſcriptionis cum habeat adverſus creditores, qui in illas cauſas pecuniam mutuam dederunt, & argumentis comprobaverint eam locum neceſſario de illis creditoribus intelligendum, qui expreſſo pignoris jure contraxerint; mihi eam illam, aliisque in locibus ſcriptam interpretationem, non ullum ſuppetentem noſtrorum refellere, nec quod adſit, rationeſalis alla, argumentoque ullo comprobare conantem, idque tantum prodidiſſe, ea Novella conſtitui ne ſuperioribus creditores, & mulierem tempore ordinem ſervari, quod falſo illis probat ait. Et qui diverſum a noſtra, hoc eſt communem interpretationem ſentiunt, tur, ſic aliter quam non locum illum interpretantur, ut in eo, quod mulier ſupradictis creditoribus tempore anteriubus præferri dicitur, conſtituant non de illis ibi agi, qui expreſſo jure pignoris, fed tantum chirographo ſibi caverint, ſicque non hypothecarii, ſed chirographarii nomen ſint. Quæ credibile eſt ſugiſſe illum aliud agentem illa ſcripſiſſe.

In eo autem, quod ſubjicis ita aſſentitur, quod ad notionem temporis inter creditores, ſi ſint pignoris, ſervandam, non ſit neceſſe ſit ut ea pignora adſint, quæ ſint ſub hypotheca, & privatum vinci dicat, judicium eſt, dominium nullis ea parte conſtabit, & aperta, id ſefe omnibus, quibus ſi ſpectat, ſi ſpectat, ſi ſpectat,

xit, cuius fcilicet iudicium meo preſtantius eſt. Sed apud Papinianum in l. 43. de reſtib. & in l. de his qui in integ. Inſuperhabere non eſt uns pars orationis, ſed dare. Demus eſſe unam aliis, ut & eidem Apoſtolo ſuperhabere, qua ſignificetur temnere, omittere, negligere, ſed ne demus quoſq; Papiniano fuiſſe unam, & ideo ne legamus in d. l. 43. ut in Flor. quia propter inſcitiam iuriſtarum ne inſipuſta aegrota ſecerat ſtridam rationem inſuperhabemus, ſed, quia praeter, & hanc dicamus, quamvis non ſit verum, eſſe vulgatum leſſionem hanc receptam. Aliqui & ita legamus, & ex verbo illo ſuccinus duas partes orationis, diſtalis ratio conſentiet cum ratione publica: utilitatis, quæ tutam & ſecuram eſſe vult, ut in l. ſi ita. de manod. & vero opponitur in d. l. 43. cum praxalem dicitur ratio, utilitatis, & omitti ſtrictio: aliis refert, hoc eſt diſſimulamus. Et ſic ſuperhabemus in d. l. 43. in Flor. Heredem, qui ſciens defuncti teſtimentum inſuperhabuit, fruſtra annus reſtituere cogendum. Sed ut ſint duo diſtinctæ, legamus, Diſſoluit voluntatem defuncti, qui inſuper habuit, fruſtra annus reſtituere cogendum, quod perinde eſt ac ſi diceſſet, Heredem, qui non fecit, & inſuperfecit: Volumus, ut hæc tam elegans lectio adnotet poterit, quam Flor. illud nequaquam approbemus, quod Obſervator ait in l. 2. C. ſi quis omiſ. cauſ. teſt. eſſe legendum, Judicium defuncti non inſuperhabitum: ſed legamus, ut ut quibuſdam manuſcripris ſcriptum multo aptius eſt, non inſuperatum, & de hoc verbi ſignificatu ex Calepino & mutuis Cicronois & Laurentii teſtimoniis, & hac in parte fat bene nobiſcum actum erit. Atquin perſpicue tres in ea lege ponuntur caſus, unus infuperhabitus, alius inſuperhabitum omiſſo teſtamento, & ab inteſtato poſſeſſa hereditate, quo ſine reliſtorum in teſtamento petitio compoteſt: altera indicium defuncti, ſed eſt, teſtamentum non fuiſſe infuperhabitum, ſed non jure factum, quo reliſtorum petitio nulla competit: tertio heredem ſcriptum infuperhabuiſſe ſciente, & volente, reputata hereditate, & alium ab inteſtato eam poſſedifſe, quo etiam caſu reliſtorum petitio nulla competit, qua trium caſuum perſpicuitas tollitur, ſi legamus, non obſervatum, ut ſimpliciter ſecundus caſus hic ſit, ſi irritum factum fit teſtamentum non adita hereditate, nec petita bon. poſſ. fec. tab. qui non teſtitur eſt, & ſic ſuperhabitus, hoc eſt diſſimulatus. Et quod deſtituitur ab hereede teſtamentum, non tam fit irritum juris ratione, quam ob deſipiſcentem & ceſſionem heredis, & ſic non ſuperhabitum, quod juris ratione ad irritum vocatur, & ex adverſo ei non opponit iure factum: ergo irritum juris ratione id vocat, quod non jure factum, non quod deſtituitur ab hærede, ut nihil refert. Quid ſi verufſimos Codices exhibeantur, in quibus illud inſuperhabitum in figura demerſum perfpicue certaing, absque dubio caſus propoſitis liberati, cui hujus verbi ufus, & notio incognita erat, nihil hoc etiam refert. Ergo vale, & fer tu exemplo ſcapere.

IOHANNES ROBERTUS.

UT temeto copioſiore exhilaratus ſic fuit (ut illi uſus eſt ſertur) aut certe ex profeſſo ſcurrem ve- A
rum agere voluit. Verum ut noſtri verbis utar,
— nihil eſt profuſcio ſtultitiæ,
Neque ſtultitiæ, neque mendaciloquio, nec pergamum magis, E
Neque audaciloquentiæ.
Credas doluiſſe, quod illi auſtoribus (e quorum libris chiloſera (ordidaque verba deprompere conſuevit, quibus ſcripta ſua reliut exhibentibus loco infarcire imprimis ſtudeat) detraxerim, & eos extra pure Latinitatis auditorum allum poſſuerim: atque cum aliud non habeat, quo illis ſuppetias ferret, ioco ſimulare malluiſſe, quam ſtentio, quæ objecta effent, credi comprobaſſe. Sed nos omiſſis ejus inercalibus nugis rem ipſam intropiciamus. Primum apud Papin. in l. ſunt perſpicua 43. ff. de reſtq. & ſtamp. ſun. quo loco hanc Florentini exemplaris lectionem afferre voluit, quia propter, ſcripti vulgo, & in Norico exemplari rectius legi, quia praeter. Sic vulgo hanc B
reſtantur exemplaria mules, tamerſi & pleraque etiam vetuſta cum Florentino exemplari conveniant, & Accurſ. utriuſque leſſionis meminerit, neque utrumque promiſcue admittat. Certe ita Haloandrum adotiare, quia pater, ſcilicet iamo potuit. Atqui (inquit ingirendus) ſi ita legemus, ſtrictia ratio conſentiet cum ratione publica: ut ut non ſtrictam, ſed ſuccinctam, & ſic ſuperhabitum, & non tantum oppono, ſed & in ea re praſerri dico, & quamvis ſtrictia ratio ſit ratio, quæ pro reſtore ſtat, ut ibi ait Pap. hoc eſt, in ejus cauſam magis propenderet, qualis ea ibi proponitur, ne inſpecta cadavera incenſa, quam tum ſtrictam, tum ſuccinctam ratio, quia jure auſtores imprimis cavere voluerunt, ne cuiuſquam ſtatum alteri coereret, & alterius ius, etiam quaſtito publicæ utilitatis præjudicio, tueretur. Quod cum pluribus explicarem, non eſt, quod hic retradam: ſed hoc tantum moneam, apertius non poſſuiſſe rem calumniari, cum in qua ſtrictam accuſatione ſolum non ſuccinctam dixerim & ibi præferri contendo (ut non publicæ tutum utilitati nonnunquam, ſed & aquum etiam preferri meum non ſum eſt) ibi interpretem meum ita referat: quaſi ſtrictam ratione tum publica utilitate conſentire ſcripſerim.

Ac ne I. hæredem 57. de iis quib. ut indi. ſunt. Florentini exemplaris leſtionem amplectitur, diſſimulat, & retinet aliter, & aptius receptum eſſe legi, ut ante ſcripſi: at ſi dicam (quod a me tantum ſit prædita, quo lavior eius habeatur auctoritas) eo impugnat, quod ea ſtat, ut quod ille diuerit Ulp. hæredem, qui ſciens defuncti teſtimentum omiſit, & ſuperhabuit, fruſtra annus reſtituere cogendum, perinde ſit, ac ſi diuiſſet hæredem, qui non fecit, & inſuperfecit. Nemninem hic nidicem eruditus legit, qui non ſtatim ſuperhabere, quod ſatis, an recitatione ulla ad hanc ejus interpretationem trahi queant, ne non potius ab hac ſint alienifima. Qui enim heredem ſciens defuncti vindicatum eſſe dicit, is non potius eum minime feciſſe dicit, quam feciſſe? Atque cum non ideo minus ſubſiſtat fruſtra annus hæredis & percepiſſe, quantum in parte eo ſibi fit, quod perit repugnare; ut cetera omittam, nec repetam quæ quamodmodum convenient, pluribus antea explicui.

Nec tamen annus ille his quoque verbis ſuperſedere dit, gubius conjecturam ejus correctionem explodebamus, ad l. 2. C. ſi omiſ. fit. cauſ. & cum ufurpandi quæ ſtatim ſubjecta ſunt, expungi ſuspicia & iuris, & Laurentio auctoritas ufitata ſignificationi, illic aptiſſime ſtipulos Imperatores ufus ſuiſſe commonuerim, non alibi habet, quod ſtabiliat, nec ex Calepino ea ſtabilitur: nihil refert. Quid ſi veruſtiores Codices exhibentur, in quibus illud inſuperhabitum in figura demerſum perfpicue certaing, absque dubio caſus propoſitis liberati, cui hujus verbi uſus, & notio incognita erat, nihil hoc etiam refert. Ergo vale, & fer tu exemplo ſcapere.

IOHANNES ROBERTUS.

UT temeto copioſiore exhilaratus ſic fuit (ut illi uſus eſt ſertur) aut certe ex profeſſo ſcurrem verum agere voluit. Verum ut noſtri verbis utar,
— nihil eſt profuſcio ſtultitiæ,
Neque ſtultitiæ, neque mendaciloquio, nec pergamum magis,
Neque audaciloquentiæ.
Credas doluiſſe, quod illi auſtoribus (e quorum libris chiloſera (ordidaque verba deprompere conſuevit, quibus ſcripta ſua reliut exhibentibus loco infarcire imprimis ſtudeat) detraxerim, & eos extra pure Latinitatis auditorum allum poſſuerim: atque cum aliud non habeat, quo illis ſuppetias ferret, ioco ſimulare malluiſſe, quam ſtentio, quæ objecta effent, credi comprobaſſe. Sed nos omiſſis ejus inercalibus nugis rem ipſam intropiciamus. Primum apud Papin. in l. ſunt perſpicua 43. ff. de reſtq. & ſtamp. ſun. quo loco hanc Florentini exemplaris leſtionem afferre voluit, quia propter, ſcripti vulgo, & in Norico exemplari rectius legi, quia praeter. Sic vulgo hanc

mentum ab hærede, quia is omiſſa cauſa teſtamenti, aliqui rite & legitime confecti, in nocem legatariorum ab eodem ſibi peti queant legata, & hæreditas: Secundo, quo propterea non ſit uſurpatum teſtamentum quia cum in jure factum eſſet, tamen fuerit ſententia pronunciatum quo cauſa legata peti nequeant? Tertio, quo tenebat, & ſic non ſuperhabitum, neque propterea heres ex ſcripto hæreditatem omittere velle, ſed quod vel quod diutius quam oportuit, ſuperſederit, ut ſcripturæ adeundæ hereditati, aut bonorum poſſeſſioni præſtitutæ praterito ex peti poſſint. His autem caſibus, quos definimus, & perſpicuum magis propoſui poſſe, ſi ſecundus caſus ſit, ſi ſcripto heres ſit, & ſic non ſuperhabitus, & ſi ſcripto heres ſit, omnisque exemplaria conſectura omnia immutare, & pervertere, hic tamen Ulpianis verubſimum vocabulo, ut maxilium advocet, cum adeo verborum magiſterum uſquam aberrare poſſe existimat?

Negotiorum, negotia detrahendum eſſe Ulpiano in l. 3. §. ſi quis ducentos, ad Edictum l. 3. negotia ad decurionis edictu in l. 6. ita facere 11. in ſi. prin. & ea rebus debita.

C A P. XVI.

JOHANNES ROBERTUS.

DUOBUS locis eadem hæc duplex & connexa quæſtio ab Ulpiano agitata reperitur: unum ubi deberi reſpondet, tum amicus dous eſſe dem nominis haberet, pura duos? Tertio, quæ pars hereditatis profequeretur. Titio fundum legare, ita, ut illorum alteri, & qui legatum ſuum, an vero neuter legatum adimpium conſendum ſit? Et quidem in illa parte quæſtione haud dubie conſtat neutri legatum deberi, l. 3. §. ſi quis ducentos. D. de reſtq. dum quis tus debeat, ſed prohibitus, inut. Ecum in pluribus. D. de leg. 1. & ſic ſuperhabitus, D. de teſtam. D. de teſt. tut. Ita tamper, §. 1. in ſi. quis ſervus. D. de leg. 1. Neque tamen tuque quod a Paulo dicitur in cauſſim ſingulis, & ſibi inter duos, D. de leg. 2. cum ibi buat uter malit duodi: nam & ſi ſtatim ſuperhabitus, & ſi dicamus illud ſuperhabitum tum demum obtinere, ſi ita impleret Titio legatum, ut ex illis non appareat teſtamentum omnino voluiſſe legatum ei præſtari, & neuter illorum inſtitutione contendere valeat eam reſtatoris voluntatem ſtabilire, per illa, quæ in ea re, quam alteri legatum remota demonſtratione id conſtare poteſt, d. l. in tempus, §. 1. in ſi. l. cum duobus, D. l. 3. de reb. dub. Quo ſtatum ius argumentis uterque nititur, quibus quiſque id putarit poſſe probare videatur, hereditatem ſcripturæ, vel ſcripturæ, ſed ex ſtatu ſuperhabitus, ſaturum ut illi exoluat, qui de ſtatorem teſtatoris evicerit, inut. l. ſi duo tab. D. de legat. 2. ſed non. contra. At cum non alibi argumentis nitum- que illum de Titium contendat cui legare voluerit, meque illi ſuperhabitum ejus Ulpianus in d. §. ſi duobus. Et tantur, quo ſponte paratus ſit ſolvere legatum, ad quod ſtatum, quod ille cui, quo non alia neceſſitate hereditatem voluiſſet exegerunt ab eo cautionis facultate, ut incerti Tom X.

A Ut litis eventus periculum vitet: cum in eo nihil ſit quod vexcatur, ſiquidem acuerti ſolvere compoteſt potest, d. l. ſi ita vero, & d. l. ſi duo.

Poſtrimo vero caſu quid obtineat; obſcurius eſt: ut quo idem Ulpian. in d. §. ſi quis duobus, ſic omnuda quidem condition & in duabus, ſi non appareat eos duos ſibi, dicitur non valere legatum. Sicco utrumque conſentes, quo B ſi neutro cafu legatum in cuiuſquam illorum perſona dubium ſit, per quod cum in poſteriore aperte in- tidem legatum neutri deberi, cum in eo prorſus ſimilibus verbis utatur. Sed cum ita habeat receptæ lectio, aliter ſe denegata negationem in Flor. exemplar: etetur prius ille verſicul. Scripto legatum debetur. Cujus ſententia ipſa modo laudatum locus probat. Abſurdiſſimum enim fuit contra factum a teſtatore verbis expreſſis ſcripturam, nullique id diſtante veriſimili ejus voluntatis conjecturam patrari legatum utrumque legato, cum utrique quaſtionis decifioni folum teſtatoris voluntas obſervanda ſit, neque eorum perhiberi cum hic, tum & alibi locis nominatim indicet. Quod ſi non diverſitas in verbis, ut duobus Titiis legatum fuit, ignorari ori id dari voluerit, aut minime voluerit: & cum legato cuique Titio ſuum ſi- partitim relicto adjecerit, ut Titio legatum, ignorari itidem utri dari, aut minime dari voluerit: Quam ra- men Flaccus, Paulli ſententiam recentiorum nonnulli magis probant, eamque ita ratione ſalcire nituntur, quod legatum, quia liberalitatem continet, eo magis dignum C ſit: adempto autem, quia liberalitati contrarium, adeo- hibendum potius, quam juvandum, & extendendum effe. Quod ſi ita eſt, cur non & poſteriore ibidem ſub- junfto caſu, quo Titio ſimpliciter legatum reliſtum pro- ponitur, cum duo Titii eſſent, utrique conſimiliter le- gatum deberi reſpondeat? Cur non, ut in illo caſu minus dice- non contineri liberalitatem legare, ideo minus in- terpretandum id juvandum eſſe? Verum ut hæc define, fruſtra id ille ſit, ut ſcripturæ locus, qui non quæ- ſtionem agitans, illam eandem recepte leſtionis ſtentiam. Sed enim & illud ſtatim conſentiendum eſt, quod Florentinum deprovatum eſſe contendat, quia quo loco vulgo legi- tur, adcuppetunt autem in utrumque valere, in exemplari Florent. ita habeatur, adcuppetunt autem utrumque valere: quam poſteriorem leſtionem eſt qui illic magis probet, ſi legi illic Florentinum plane in contrarium ver- rens, ut in verbis ſignificat, valere, ſtet ea adoptionem, hoc eſt, inquit, ſteri per eam adoptionem, ut legatum in utrumque valeat, legata non obſtante ea adoptione, utrique legatum debitare. Quod quam male cohæreat, nec illud non contrarium, ipſi per ſe verba aperiſſime in- dicant, cum manifeſtum ſit autem quæſtionem illic propo- fuiſſet, an adempto nulla ſit, hoc eſt, non valeat: & congruenter aliud, quam in legato reſponſum, adver- ſativa particula adjecta ſit non valere, ſed videlicet in utraque. Quod ſi illic verbum valere ex ejus ſententia ad legatum referas, illi propoſitæ quæſtioni minime conveniret. Quo verſabitur eſt alterum eandem cum ſtentionem amplectum, addaſtum faciſe, ut negationem illa loco plane ita addendum eſſe cenſeres, & tum, autem in utrumque non valere. Verum ut cetera deſint, qua repugnare diximus ex d. §. ſi qui duobus, & tum Latinorum, tum & Grammatici interpretum auctorita- tem nihili faciamus, plane illo loco negationem ſuperſe advertatur, particula autem, illic adjecta (quam ille non demit) ſupplendam adhibendo negationem, ſi- tem nihili faciamus, plane illo loco negationem ſuperſe advertatur, particula autem, illic adjecta (quam ille non demit) ſupplendam adhibendo negationem, ſi- poſteriore ita adempti, quod in illa priore reliſti le- gati cupiſſe reſpondeatur.

Patri & filiefamilias solam profectitiam dotem commodum esse, non etiam adventitiam, temesis scilicet de dote tam adventitia, quam profectitia ratione utrique communis sit.

CAP. XVII.

JOHANNES ROBERTUS.

MULTUS est Ulpianus in diffecrenda exactius profectitia dote ab adventitia: neque tantum in Fragmentis suis *fol. 284. de lib. & posth.* verum & in diffusa quoad id folium *1.5. D. de jure dot.* Qui autem ejus diferiminis accuratius a Jurisconsultis consulti effectus fit, non fac video conflare potuisse: quippe, cum inter se pugnare, imo præcipue fuborta inter peritissimos juris interpretes, hinc quæstione, dubitationis, quod idem Ulpian. *tit. fragm. 10. de dotibus*, scripturam reliquerit, *Dicentis filio, filiamque sua patri de muliere, ipsa habente filiam personam habet adventitiæ in tota, nec interest adventitia sit dos, an profectitia. Ex eo*, inquam, quod hic nominatim ab Ulpian. dicitur, filia in ipsius potestate existere, & facto divortio, eum adjuncta filiæ persona habere re vera adhiberem, nec interesse an in die persona habere re vera adhiberem, nec interesse an in die persona habere re vera adhiberem, nec interesse an in die

acquiratur, *d. l. un. §. accedit*, cum *§. ſeq. C. de rei uxor. act.* Atque ut iſtorum omnium rationem non habeas, hanc conſtat præmortua in matrimonio filia ad patrem minime reverti, ſed penes maritum manere: cum ſecus ſit in illa profectitia, quæ tunc ita ad patrem revertitur, ut irrevocabiliter ejus fiat, ut dictum eſt. Qua ſola ratione, etſi cetera illa abeſſent, omnino oportuit *d. l. 2. §. 1. addi ab Ulpian. præd. verſ. Et dos ab eo profecta ſit*, quo intelligeremus non ſimpliciter illic dici, dotem, quæ a patre profecta ſit, patris & filiæ eſſe: verum ita dici patris & filiæ eſſe, ut ea ratione compelli poſſit maritus promittere dotem ſolvi, cui uterque juſſerit, nec alii cogi poſſit promittere, aut etiam recte promittat poſt datam jam dotem, *d. l. cum dos, verſ. ſi vero poſt datam.* Quod ſi neutri promiſerit, ipſi patri tacita ex ſtipulatu actio datur: cum in adventitia dote ſecus ſit. Nam poſt datam ab extraneo dotem, ipſi tantum mulieri ſtipulanti promittere compelli poteſt maritus, non etiam, aut extraneo, aut patri: quod ſi nec mulieri, nec his promiſerit, ipſi tantum mulieri tacita ex ſtipulatu actio competit. Tex. in d. *l. unic. §. accedit, C. de rei ux. act.* Horum autem ratio ab eo ducenda eſt, quod initio *d. l. 4. ff. ſolut. matr.* dictum eſt ab Ulp. ſoluto matrimonio dotem ſolvi debere mulieri, quæ ſui juris ſit: & quia ei ſolvi debeat, cogi maritum ei ſtipulanti promittere, non alii. Ac poſtea conjunctim in §. illic ſubſequente ſubjicit, quod ſi ea in poteſtate ſit, dotem patris & filiæ eſſe: & quia utriuſque proprio cujuſque eorum nomine interſit dotem reſtitui: quippe patris, quod mortua in matrimonio filia dos ad eum reverſura ſit, ſicque illi etiam ſoli aliquo caſu maritus ſoluto matrimonio dotem reſtituere debeat, ex conſequentia id ſe facturum per ſtipulationem promittere teneatur, & illi ut & filiæ: nec per conſequens alii, quam cui uterque juſſerit: quod & in aliis itidem obtineat, puta venditore, qui cum evictionem præſtare teneatur, propterea id ſe facturum promittere compelli poſſit ab emptore, *l. empto 11. §. ult. ff. de act. empt. l. harum 7. ff. ſi ſerv. vend.* ſicque non aliis promittere maritum compelli interpretamur, quam quibus & reſtituere tenetur. Sicque fit, ut cum patri profectitiam dotem, & quidem aliquo caſu penes eum perpetuo manſuram reſtituere teneatur, non autem adventitiam, non tantum apte verſiculus ille ab ipſo Ulpiano illic additus ſit, ſed & omnino addi debuerit: alioqui imperfecta & manca loci illius ſententia fuiſſet.

Conſimilis alterius illorum eſt error, imo vero ſupinus magis in eo, quod eidem Ulpiano in *l. cum mortem 27. ff. de jur. fiſc.* poſtrema hæc ejus legis verba, *prout ad maritum pertineat*, ab eodem Triboniano addita fuiſſe adnotat, cum omnino addi ea oportuerit: alioqui quod antea ab eo dictum ibi fuerat ſimpliciter, verum eſſe dici non poſſet. Nam ſi verum eſt quod diximus, ut quidem eſt veriſſimum, idque inficiari nulla ratione quis poteſt, penes ſuperſtitem maritum dotem adventitiam ſemper remanere debere, non autem profectitiam, quæ præmortua filia ad patrem revertatur, juxta ejuſdem Ulpiani fragmen. *tit. de dotib. d. l. jure ſuccurſum, d. l. cum dos, d. l. dotem*, & conſimiles alias: ſi ei, quod illic dicitur, marito necem uxoris minime defendente dotem fiſco vendicari, aliud nihil additum fuiſſet, ſequeretur ex eo id & iniquum & falſum, tunc qualemcunque dotem, ſicque & profectitiam, quæ ipſo jure ad patrem revertitur, fiſco vendicari: ac ita quod in pœnam ſolius mariti conſtitutum eſt, non in mariti, cum non adventitia, ſed profectitia forte ſit dos, verum patris (quem potuit contingere necis tempore abfuiſſe) pœnam converti. Quo quid iniquius? Id itaque ne quis exiſtimare poſſet, aptiſſima addita fuiſſe poſtrema verba illa intelligimus, atque omnino addi debuiſſe, quo quid clarius?

ANTONIUS MERCATOR.

Obſervatorii recte animadvertiſti neque in totum, neque valde probat ſummi amici ſui Antonii Goveani ſententiam: nec enim illa verba *l. 2. ſol. mat. Et dos ab eo profecta ſit*, Triboniani eſſe concedit, ſed quid ſentiat ſatis expoſuit ſuperiori capite. Hæc tamen verba in *l. 27. de jur. fiſ.* prout ad maritum pertineat, omni adſeveratione confirmat a Triboniano addita eſſe hac ratione, quia hodie mortua in matrimonio filia dos adventitia, vel etiam dos profectitia ſi mortua ſit poſt patrem, quæ olim utraque remanebat apud maritum, non remanet apud eum niſi ita convenerit, *l. unica, §. ille proculdubio, C. de rei ux. act.* Tu addita eſſe divinas ab ipſo Ulpiano, ne quis intelligeret dotem profectitiam, quæ non remanet apud virum, fiſco vindicari, quaſi ſcilicet non eſſet ſatis apertum Ulpianum agere de ea tantum dote profectitia, vel adventitia, quæ remaneret apud virum, ut exemplo hereditatis, & dos, quæ mariti lucro cederet ob inſuperhabitam vindictam necatæ uxoris redigeretur in fiſcum, nam & profectitia apud maritum remanet ſi pater non ſit, *l. cum patrem, C. de jur. dot.* Ulpianus lib. Reg. Mortua in matrimonio muliere, dos a patre profecta, ſi pater non ſit, apud maritum remanet.

JOHANNES ROBERTUS.

ANimadverto recte nugivendum non jam amplius illud probare, quod adverſus ea, quæ oppoſui, & comprobavi, nulla ratione defendi poſſe perſpicit, ſed nec minus recte antea animadverteram idipſum illum probaſſe, cujus auctorem in eo quod id prodidiſſet, tantopere commendaret, ut & eo nomine Triboniarum etiam facinoris convictum argueret. Attamen iſtorum aliorum detractionem *ex Ulp. reſpon. in l. cum mortem 27. in fin. ff. de jur. dot. prout ad maritum pertineat*, quia nemini alii, quam ſibi adſcribere ſe poſſe perſpicit, qui id ſolus conjectarit, non tantum tueri audet, ſed & impudentiſſime jactare, ea me divinare ab Ulpiano eſſe addita. An vero divinat, qui quod in omnibus exemplaribus extat (quod nec is inficiatur) aſſerit, & apertiſſime interpretatur illis caſibus obtinere, quibus apud maritum dos remaneat? puta dotis adventitiæ mortua in matrimonio filia penes ſuperſtitem maritum remanentis, propiereaque ab Ulpiano adjecta, quo dotem profectitiam excluderet, quæ quidem ad ſuperſtitem patrem præmortua in matrimonio filia regulariter revertitur, nec per conſequens illo caſu in patris viventis detrimentum fiſco vendicari debeat. At, inquit, & profectitia dos penes virum remanet, ſi pater non extet. Id vero non ſum inficiatus. Quid inde efficit, quo quæ diximus impugnet? niſi quod & hoc caſu, ſi contigerit, dos etiam profectitia, alioqui apud virum remanſura, ob necem uxoris minime vindicatam fiſco applicetur. Ut hoc admittamus, non ideo minus verum eſt, quod diximus, non debuiſſe id prius ſimpliciter ab Ulpian. dici, niſi & illud poſtremum addidiſſet, quia non deſit caſus, quo dos apud virum manſura non fuerit; quippe dotis profectitiæ, mortua ſuperſtite patre filia in matrimonio, ac per conſequens, ejus ſaltem ratione poſtremum illud addi oportuit, ni quocunque caſu illud indiſtincte dictum quiſquam exiſtimaret. Fruſtra itaque conjectariam correctionem ſuam hic verbis obtegere laborat.

In quibus projectionis, & ſuperficiei poſſeſſionis ratione interdictum uti poſſidetis competat, explic. l. 3. §. item videamus, ff. uti poſſid.

CAP. XIX.

JOHANNES ROBERTUS.

INTERDICTUM uti poſſideris in iis tantum rebus, & poſſeſſionibus locum habere, quæ ſunt ſoli, idque de ſoli poſſeſſore ſcriptum eſſe, ſæpius inculcant juris auctores, *l. 1. verſ. hoc interdictum, de ſoli. & verſ. ſed ſi inter ipſos, & verſ. hoc interdictum in omni-*

omnibus, cum *l. 3. §. ſed ſi ſupra, verſ. ceterum, D. uti poſſid.* non ut ab illo tantum ſecernatur, quod pro rebus mobilibus competit, & utrubi vocatur, juxt. *l. unic. D. utrubi:* verum & ab illis aliis omnibus, quæ, nec mobilium, neque etiam ſimpliciter ſoli rerum, verum præterea alterius cujuſvis juris poſſeſſionis, ſive quaſi poſſeſſionis ratione redduntur, cum hæc, nec mobilibus, nec immobilibus rebus annumerari poſſint, puta eo, quod ſuperficiei, precarii, ſervitutis realis, aut cujuſcunque juris occaſione dentur, ut quidem ſuperficiario proprium interdictum ab hoc diſtinctum propoſitum fuit, cum ſoli dominus, aut etiam poſſeſſor tam adverſus alium, quam ſuperficiarium interdicto uti poſſidetis recte agat, *d. l. 3. verſ. ceterum*, juncta *l. 1. §. 1. verſ. proponitur, D. de ſuperfic.* Unde cum arbores, & vites, & implantata quævis ſuperficiem, ſive ſuperficium non ſecus conſtituant, quam inædificata, cum utraque ſupra ſolum, ſive ſupra faciem terræ exiſtant, juxta Cajum *in Inſtit. tit. de rebus, l. certo generi 13. in princip. D. de ſervit. ruſt.* addubitatum eſt in hac quæſtione, quam agitat Ulpianus *in d. l. 3. §. item videamus, in princ.* Si actor vicini tui ex fundo tuo vites in ſuas arbores traduxit, quid juris ſit. Et ex Pompon. & Labeone ait, poſſe te ei denunciare, & vites præcidere, aut uti interdicto uti poſſidetis, de eo loco, quo radices continentur vitium. Quod poſterius ideo addidit, ut dilueret quod objici poſſe videbatur, ſolius ſuperficiei ratione non dari id interdictum: eo enim explicat tunc non vitium, & ſuperficiei ratione dari, ſed ejus loci, & ſoli quo radices continentur. Nam, ut proxime ſubjicit: ſi tibi vim fecerit quominus eas vites, vel præcidas, vel transducas, ac per conſequens fundum colas, prohibere videtur ne poſſideas. Nec iſto caſu propterea exiſtimandum eſt ſic minus recte accommodari vitium occaſione interdictum uti poſſidetis, quod vites, ut diximus, ſuperficiem conſtituant: at ſuperficiei ratione interdictum illud minime reddi dixerimus: hoc enim, tunc tantum obtinet, cum ad alium ſuperficiei jus pertinet, quam ſoli dominum, puta ex conducto, ſive perpetua, aut ad non modicum tempus facta locatione, juxt. *d. l. 1. §. 1. verſ. & ſive cauſa cognita, D. de ſuperf. l. 1. & l. ult. D. ſi ager vect. vel emphyt. pet.* Quo caſu diſtinctum jus ſoli, ſive proprietatis a ſuperficie intelligimus, quaſi hoc velut ſervitutis cujuſdam jus ſit, juxta *l. ſi tibi 88. §. ult. & l. ſi domus 74. §. ult. D. de leg. 1. & l. etiam ſuperficies 16. D. qui pot. in pign. hab.* Secus cum is, qui ſoli idem, & ſuperficiei quoque jus habet: tunc enim eodem jure cenſetur ſuperficies, quo ſolum, utpote quod illi non ſubjacet, ut mare navibus, ſed cohæret, juxta *l. ſolum 50. ff. de rei vend. l. eum qui ædes 23. D. de uſucap.* qua ratione tunc propter ſuperficiem non ſecus uti poſſidetis interdictum intendi poteſt, quam propter ſolum, ut quæ a ſolo diverſa non ſit cui cedat, *§. cum in ſuo, & §. ſi Titius, de rer. diviſ. in Inſtit.* Sed non ut idem in projectione dici poſſit, ejus ſoli occaſione, quod projectione tegitur. Nam cum in id ſolum nihil immittatur, cui projectio inniti, ac ea ratione illi ſolo cohærere dici queat, non poteſt illa projectio ulla ratione ejus ſoli dici ſuperficies, ſed magis earum ædium, ex quibus projectio ducitur euſque protenſa ſuperficies. Sic intellig. *d. verſ. item videamus, in verb. alter cum ædibus ſuperficiem:* ut quidem ſoli illius, quod ambiebat columnam Mævianam, cujus meminit Cic. *in 1. Act. in Verr.* (unde Mæviana dicta ſunt a Mævio quodam, ut ibi explicat Aſc. Pædian.) quis illam projectionem, quæ a columna latius protendebatur diceret fuiſſe ſuperficiem? Iſtiuſmodi, inquam, projecta, ſive projectiones (quæ eo differunt ab immiſſis, quod ita ſupra ſolum protendantur, ut nuſquam ſuper id quieſcant) nulla ratione ſolo cohærere dici poſſunt, nec per conſequens ei cedere, ejuſque ſuperficiem, & partem conſtituere, aut fundi eſſe, terrave illa teneri, cum in illis immiſſis, ſive etiam affixis, aut adplumbatis ſecus ſit, juxt. *l. malum 242. §. inter projectum, D. de verb. & rer. ſignif.* junct. *l. fundi 18. & l. granaria 19. D. de act. empt.* arg. *l. Titius 60. D. de acq. rer. dom.* cum ſpeciali religionis ratione in ſepulchris aliud fuerit conſtitutum, *l. 2. D. de ſep. violat.*

Ex quibus explicationem certiſſimam accipit, quod ex Caſſio relatum eſt ab Ulpiano *in d. §. item videamus*, interdictum Uti poſſidetis utrique eſſe inutile, tam iſti, qui ſolum, ſupra quod vicini projectio extendatur, poſſidet, quam illi, qui projectionem illam, ſicque euſque ædium ſuarum protenſam, & continuatam ſuperficiem poſſideat. Nam iſtius poſſeſſio, ſoli poſſeſſionem non contingit, nec per conſequens impedimentum poſſeſſioni ſoli ratione adfert ejus ſoli domino. Ac propterea ex recepta, & omnium exemplarium teſtimonio comprobata lectione, explicui rectius illic legi *inutile*, quam ut detracta negatione ſenſerat Obſervator (tunc paulo altiore ſomno oppreſſus) legendum *utile*, & hoc manifeſtius, quam quod probatione accuratiore egeat. Ridiculum enim quod ille projectionem ſolo cedere contendit, *ex l. ult. §. penult. D. quod vi aut clam.* Nam ibi id tantum a Venulejo proditum, cum illo, qui projectum, vel ſtillicidium in ſepulchrum miſerit, hoc eſt, ſupra ſepulchrum protenderit, tam interdicto Quod vi, aut clam, quam actione ſepulchri violati, experiri nos poſſe: idque ea ratione, quod non ſolum ſepulchri ſit is locus, qui recipiat humationem, ſed omne etiam ſupra id, cœlum, quod & in ceteris, ſive publicis, ſive privatis obtinet, ut cujus eſt ſolum, ejus debeat eſſe & cœlum, quod ſupra eſt, liberum, *l. ult. in princ. & ibi gl. ff. de ſervit. l. cujus ædificium 23. D. de ſervit. urb. præd.* Neque tamen ut ex eo, aut etiam illo, quod tunc ob id interdictum illud Quod vi, aut clam, aut illa ſepulchri violati actio intendi poſſit, ſequatur projectum, aut ſtillicidium, tametſi non tangat ſolum ipſi ſolo cedere. Et longe alia ratio eſt interdicti Quod vi, aut clam, & uti poſſidetis: cum illud Quod vi, aut clam, eorum omnium ratione competat, quæ quomodocunque in ſolo vi, aut clam facta fuerint, *l. 1. §. hoc interdictum, & l. is qui in puteum 11. §. hoc interdictum, D. quod vi, aut clam:* at interdictum uti poſſidetis, ſolius poſſeſſionis ratione reddatur, in qua quis turbatus fuerit: itaque ex utriuſque parte qualis ſit poſſeſſio, ſpectari oportear. Præterea & religionis ſpeciali ratione ſepulchris ea cedunt, quæ alioqui aliis ſoli rebus minime cederent, *l. 2. D. de ſepulch. viol.* Diſſimile autem illud eſſe, quod exinde ibidem ſubjicit Ulp. *in verb. Labeo*, perſpicue adeo nos antea explicuiſſe confidimus, ut iis quidquam addi nihil inneceſſe ſit. Ceterum in eo, quod idem ille aſſerit, exemplum interdicti de ſuperficie etiam ad projectionem trahi poſſe, equidem quid ſibi velit, non diſpicio. Quid enim inter utrumque commune, ſive illud ſpectes quod idem aſſerit, projectionem cedere ſolo, ſupra quod protenditur, ſive etiam id, quod qui ex ædibus ſuis projecit in alienum ſolum, ædium quidem ſuarum ſuperficiem euſque continuatam habeat, quouſque provehatur projectio? Nam in utrovis quodnam ſuperficiei jus intercedere dici poteſt, cujus ratione quaſi ex conducto adverſus quenquam agi poſſit, ſive directo, ſive extenſionis & obliquitatis ullius ratione?

ANTONIUS MERCATOR.

SI L. Titius ex ſuis ædibus projectionem habeat ſupra vicini ſolum, quæ eſt ſpecies *l. 3. §. item videamus, Uti poſſ.* non negas L. Titium cum ædibus ſuis poſſidere ſuperficiem, Vicinum autem poſſidere ſolum: & tamen ſi non jure projectio haberi dicatur, negas alteri adverſus alterum utile interdictum eſſe, falſo: quia & L. Titius prohibet ne vicinus, qui poſſidet ſolum ejus cœlo libero fruatur, & vice verſa vicinus prohibet ne L. Titius ædium ſuarum ſuperficie uti projecta eſt utatur fruatur: uterque inquietatur, unus in poſſeſſione ſoli, alter ſuperficiei, cujus portio eſt projectio illa, vel potius in poſſeſſione ædium cum ſuperficie: nam ſuperficies per ſe a domino ædium non poſſidetur, ſed cum univerſitate ædium. Ergo tuendæ & retinendæ ſuæ poſſeſſionis cauſa utrique utile eſt interdictum uti poſſidetis, ſicut ſi

L. Ti-

1. Titius ex ædibus suis proiectionem habet supra ædes vicini: utrique idem interdictum competit, *d. l. 4. §. ea.* Datur autem ei, qui solum possidet, non quia ea proiectio cedat solo, ille non dixit huc ratione soli possessori interdictum dari, (sed quia per eam proiectionem sui ne vicinus sui soli liberi usus fructus. Dixit quidem eam proiectionem cedere solo, etiamsi solum non tangat ex *l. ult. §. pen. Quod vi, contra.* Non dixit ob eam rem possessorium eius soli, quæ portio est superficiei ædium L. Titii, non esse relictum cohærente, non dixit ea ratione possessori soli dari interdictum, quia superficies. Ratio vero, propter quam ea negata id ei interdictum utile esse, fuit & caprioli est, quia, inquit, proiectionis possessio soli possessionem non contingit: hoc est solum tamen eam proiectio non tangat solum, contingit tamen possessionem soli: quia eam minus liberam reddit adempto colo: quo de caula interdictum possessorium soli ratione, quia non possessi negare cuali ratione possessori superficiei possessio soli impedimentume adferre: sed & certi eorum, de hoc re, negant, quos refert Cujacius ibi folio, & ratio habetur utriusque, *l. si quis, §. pen. Quod vi, ut olim.* Coelcen, inquam, cedit solo. Coelum jus soli fequitur: ergo & superficies in id cedit. Illum proicitur: nec verum est in *d. l. ult. §. pen.* id adferri specialis fepulchri ratione, ad quam ea quoque lex non refpicit, fed ad communem, quæ cedere solo, quæ ipra solum intercedit, omne fequitur cauſam ſoli. Non eſt etiam ſpeciale quod ait *l. 2. de fep. viol.* ſtatuam appoſitam, non affixam, vel appoſitum ſepulchro, non ſepulchri eſſe: nam idem eſt in ſtatua ædificio appoſita, ſicut in regula, *l. 8. quod vi, ova etiam*, nec ſequitur ſi *dicat l. 9. §. 1. eod.* loquit de aqua ductum idem effe in appoſita, ſicut nec quod *l. 11. §. quis eod.* loquatur de appoſita, ideo aliud effe in adſita. Rationem, quæ dicimus, quare Caſſius dixit, in ſuperficiem ædium habetur in *d. §. item videamus*, utrique interdictum utile eſſe, quia uterque poſſidet, que pervincit utrique utile eſſe, ita utilem interemittit, ſi neuter de poſſeſſione interideres ei, qui poſſidet ædes utile eſſe: quæ conſeſſio tus neceſſaria effecit, quæ poſſeſſori ſoli idem utile effe: quia ſi quæ non nummotus ſtatio eſſe, & commentum igitur jus in utroque debet eſſe. Non ſtulte ſapis. Averſaris maxime quæ nocent, quæ potius enecant te.

Ad hæc dicimus, quamvis Titius poſſideret ædes, & interdictum Quod vi, aut clam, quod hic ſit de opere facto, & poſſeſſione ſibi ad rem facit: eandem ideo rem non eſſe in diverſis interdictum competit, *l. ſi ſtatua, §. meminiſſe, in fin. de op. no. nunt.* Hic addit, non eſſe videre quare exemplum interdicti de ſuperficie ille dixerit tribi poſſe ad proiectionem. Non video igitur comparatum effe interdictum de ſuperficie ad exemplum interdicti poſſeſſorii: inter que tamen eſſe magna differentia eſt, & comparari igitur poſſe interdictum de proiectione ad exemplum interdicti de ſuperficie, licet inter ea magna ſit differentia. Exemplum facit, & exemplar idem: nobis eadem audacia, idemque faciendi jus non eſt.

Vide ſtatim ex eam rem exemplo proiectionis adferi columnam Mavianam, que nuſquam eſt. Maxiam iuvenes apud Ciceronem, Plinium, & Symmachum, E vel Maximum, non Maximum.

JOHANNES ROBERTUS.

QUid eo ſibi velit, quod hic initio ait, proiectionem quam Titius habet ſupra vicini ſolum eſſe ſpeciem, non eſt qui intelligat, nec de ſpecie verbum ullum fecit Paulus in citato ab eo *l. 13. §. item videamus, ff. ſi ſervit. vind.* neque illo caſu *d. §. item videamus*, quo Titius ſtatuam iuxta ea proiectione protenſam, & continuatam ſuperficiem poſſidet, vicinus autem ſolum, & propterea illo non jure habere dicitur, negavi alteri adverſum alterum utile interdictum: tamenſi neuri utrique qui utile interdictum poſſeſſorii interdictum, neque ramen

A excluſerim alia. Illud autem propterea negavi, quod cum id de ſoli poſſeſſore propoſitum ſit, conſentendi rerum tantum poſſeſſionis ratione intendi poſſit, *l. 1. §. ſin interdictum in omnibus, ff. uti poſſ.* qui proiectione adium ſuarum ſuperficiem ſupra vicini ſolum protenſam, & continuatam habeat, ſoli, quod fabricet, & poſſeſſorem unius me contendat, huic nullo prorſus ratione dici poſſe contendere, & utile eſſe uti poſſeſſorii interdictum, nec pre conſequens utrique quo ſolo, etiamſi altera vicini ex parte quis administret interdictum hoc inſtitus poſſe, plane adhuc demonſtrare illa conſiliarii illius concluſione, qua deratella negatione, *pro rustica*, aſſeruit magnivendus legendum eſſe *utile*. Sed & cauſis interdicti illius introductorii id ſerpit, *d. l. 1. §. hujus autem*. Illudnon autem interdictis ſoli poſſeſſionis, & eorum, que cura ſolum fiunt ratione introductis, quam exacte obſervari oporteat, ex Labeone, quem ipſe ſolus ſibi, & ſuis citat, patet, ex trahamus, patet *d. l. 1. §. 1. in fin. & l. ult. §. 2. ſuperficiem, eod. l. 2. §. ſed ſi ſuperficiem, eod. l. 3. §. ſed & hanc*. Sed hanc tunc ſolo poſſeſſori non competere illud effe ulo, quia non ea tantummodo, quod ſoli poſſeſſor eſt, interdictum illud ei detur, ſed quod tandem ipſum poſſedere prohibeatur. Proprietas autem poſſidet interdictum, qui fundum colere, aut aliter poſſeſſione ſua libere uti prohibetur, *d. l. 3. §. hoc interdictum ſuffragi, & d. l. 1. §. videamus, verſ. eum enim, qui aliter libere*. Sicli autem poſſeſſorem non contingit, quod in aere ſupra impendente ſit, nec qui ſolum poſſidet, proprietas & conſenſum autem non habet, quo ea poſſit: ut quidem de Nimoa apud Nalomen *lib. 8. Metamorph.* ſic inquit Dedalus,

Omnia poſſidet, non poſſidet aera Minos.

Sieque ſolum, illud contendere non poſſe ſimpliciter & indiſtincte ait, colum cedere ſolo: id enim in eo tantum verum eſt qui ædificium ſolo impoſuit, qua ipſum aerem ſuperficiem occupet, & poſſidere videatur interdigitur. Unde fatur, ut cum eius ad coelum ulque fallus intelligatur, in eo fieri nihil poſſit, quod actio ædificium impedimentum habeat, ſi ſolum ædificii non poſſideat, prob. *l. 1. §. ſi Prætor ait, cum ſeq. Of. 3. com. Inſt. ſi ſit mort. infer. & ſepulcr. edific. l. 2. & l. ſepulcri 7. D. de ſepulch. viol.* Quæ tamen ab eo dicta non probo.

Aliquid hic, quam inculcat auguivocando, propoſitio laſa eſt, Coelum ſolum cedit. Quia potius dicamus cum regio poeta, *Cœlum, ipſum petimus ſtultitia*. Omni Deinde, qui rerum ipſam ſilis hominum deſidere. Utinomen, & quod *Deus*. 11. c. Dixit Dominus Moſi: Omnis terra & quod *Deus*. 11. c. Dixit Dominus Moſi: Omnis terra,

illud pertineret, ſi filius cum bonorum poſſeſſionem ac-
ceptiſſet, non iam acciperet, aut etiam acceptorus eſſ.,
hoc emplius non accipere, acceptarumve eſſe con-
ſtituit? Sic in eam multo magis reprehenſionem in-
curreret, quam mihi acerrime adeo ingerit, ut omit-
tere ſiner repudiare bonorum poſſeſſionem eum dicat,
qui femel eam quæſiverit. Præterea obſtruere mihi
ſequuntur verba, *ſi emiſſa a filio bonorum poſſeſſione*,
quæ procul dubio ad omiſſam poſteriore loco bonorum
poſſeſſionem referenda ſunt, quali antea omiſſam eam
non propoſuerit, non acquiſierit.

Reſtitui poſſe habet non vulgata tantum auctoritate
fed & quorumcunque etiam manuſcriptorum exem-
plorum teſtimonio confirmata lectio, ſtatu quam & inter-
pretationem noſtram propoſitum intelligemus, ad id
ſuadentibus quæ ſequuntur. Et ſane quod ſignificat B
quod initio ejus §. a Juliano generaliter de omiſſis
propoſitum fuerat, quorum ſilius emancipatus præteritus
bonorum poſſeſſionem accepit, hereden ſcripturn non eſ-
ſe compellendum hereditatem reſtituere cuilibet deſide-
ranti, ſine ſilio, ſine ſidecommiſſo filii, an extraneo pelli-
ne ſalta, ſine fidecommiſſo filii, an extraneo pelli-
cienti, quoties filius emancipatus præteritus
bonorum poſſeſſionem accepit, hereden ſcripturn non ef-
ſe compellendum hereditatem reſtituere cuilibet deſide-
ranti

distiffem, ille ut contra adſtruerer, Comici locum no- A
his oppoſuerit? An alterius id eum egiſſe probabile eſt, quam ſi illum eius dictionis ſignificationem eo comprobaret? quod cum illi minime ſucceſſerit, eo quod aperte docuerim illi Comici verba ad eum ſenſum nullis ratione trahi poſſe, mutuas vellicationes, uncertos quam inſtar viam, hinc quoque modo fabulacete ſeſe cogitat. Nam ſi ea verba minime aut ſatiſpſit, aut ſtatis, pro nondum, & nil? horum ſit, quid non ſibiſcit quoniam alio ſenſu ea ſumat, aut apte ſumere poſſit, ut eam inde ſententiam efficiat, quam affert? certe ſi quem alium haberet, qui ſibi ſuaſor aperiri teſtari ille me falſi impoſuiſſe (tametſi id jam admiſſem) quam ſi apiter aut ſine ullo ſenſu locum accommodet. Nam illud falſum eſſe ſimpliciter adhæ- re, nec qua ratione falſum argui poſſit commonſtrare, quid aliud eſt, quam verba nemo falſum ſubſtando, id quod falſum dicas, reipſa veriſſimum agnoſcere?

Cautius illud, quod cum veriatete verbi Accipit, & Accepit (qua ſententiam rursus accepere) nihil adverſus ea, qua ſcripſiſſem, ſententiam ſuam juvari perſpicit, plane abnegat ſe inter ea diſſerimen conſtituere velle: & dum affirmare nihil refrere utro modo legamus, nec eo magis ſententiam ſuam fulcire, nec meam impugnat.

Sed omiſſis hæc eius verborum ambagibus, & ipſius artis præcipuè, quam ex Conſtantii conſtitutione effert ἀφαιδολίαν, rem ipſam, de qua inter nos quæſtio verſatur, paucis expendamus. Is juliamum in re ſpecie longe contendens præditio loco, *Lita tamen 27. §. quotries, D. ad Senat. Trebel.* in quam heres ipſi filio emancipato rogatus C ſit reſtituere hereditatem, illud ſtatuit, quod tempore illo illum heredem non ſibi, ſed extraneo fideicommiſſum reſtituere rogatum aſſumam, hac una ratione, quod nunc heres compelli nequeat ad fideicommiſſum ſibi accepit, aut accipit bonorum poſſeſſ. ſed eſti non accipit, aut acceperit, ſiquidem eam accepere poſſit, ut neque hoc caſu compelli poſſit ad illum reſtituendum, D quod in legatis prob. *l. 2. D. de excep. rei jud.* Sed hæc ex quibus ut ſimilibus argumentum ducit, admodum diſſimilia ſunt: cum eo, quod ſcripſi, de ſingularibus fideicommiſſis ab heredе præſtitis, non æque ſit a lege heredi proſpectum, ne inde incommodum illum ad eum pertenat, ſi illa poſtea fideicommiſſorum perente, quemadmodum ei heredi, a quo fideicommiſſum reſiſtum eſt, compoſito adire. Nam quamvis heredi, a E quo illum in ſuſpicio eſt, ſi ſuſpicio ſit hereditas, petitur legatum, licet cautionem exigere evidia hereditate legata redi, *l. de die 3. tutor. D. qui ſe ſuſpic. rog.* non tamen ea plane illi conſtituta eſt, quod ſuperius *plus cautionis 22. D. de divorc. reg. jur.* Qua ratione nec cogitur præſtare patenti legatario præſtare, ſuſſicique illum ſuper eo conſtituti, adiuſtum ſi poſtea hereditatis petitione motæ eventum expectari, *Inſtit. verſ. ſed ſi ipſe malueris, C. de pact. herod.* At heres rogatus hereditatem reſtituere, non poteſt eo caſu fideicommiſſum adire, nec aliter compellitur, quam ſi ſonne onus ei a Pratore remittatur, & illi plane in hoc ſuccurratur, ſive cautum ei fuerit, ſive non, ut petinde non exigatur ac ſi non adiiſſet, juxta *l. apud Iulianum, in fr. pr. ff. ſi. ſervum, junct. l. cum 16. §. penes, in fr. D. ad Senat. Trab.* F Tum vero magis ea res, quod lege nominatim cautum ſit, ut heres rogatus hereditatem reſtituere, compelli poſſit adire, atque etiam hoc ipſo de quo agitur, eiuſque ſimilibus, quibus is ſuſpenſus ſit, an vel petita hereditatem poſſeſſione, aut inofficioſi querela inſtituta, alia ve qua ratione id ineſſari cauſam res redeat, ne interea dat fideicommiſſum mortuo herede ante adiitionem ac deinde omnia bonorum poſſeſſione, vel querela contenpat in fideicommiſſi petere, *arg. ſi Scævola, in fi ſimili. l. ille a quo 77. §. ſi fideicommiſſo 3. D. ad fen. Treb.* At in legatis licet idem periculum verſari dici poſſit, quod ad vim & effectum ſimili; tamen non abeſt, ut idem juris compellendi heredis ad hereditatem adeundam hic lega-

tarijs tribuat, ut contra heredibus licere voluerit heredi ratem impune & libere omittere, & plane non adire, quantumcunque in legatariorum arcem furorem ſit, atque fideicommiſſariorum ſingularium, *l. ſi quis omiſſe 17. D. ſi quis omiſſ. cauſa teſt. & l. Iunium quod 14. §. ult. eod. l. ſi lege. D. ad Senat. Trebel.* durmodo tamen ſine fraude, & nullo obſtem rem accepto id ab ea fac. Adeo ut ea eo etiam quod in gratiam fuum ab intefacto heredis ſui ſibi ſacta ſit ea omiſſio, nulla legatario in eos detur actio, ſiquidem nullo accepto, id ſecerint, fed tamen poſſemus hoc caſu in poſſeſſorem hereditatis illius legatarium conſtituere, *prob. ex in primis 1. §. ſed ſi. ſi.* Quod cum inobſervato negari nulla ratione poſſit, an non ut iuſtiſſimum, ita & ſingulare illum ſimilis fideiſſimi, & ſingularium ab illo fit? compellendi heredis B adire, aut non adire proper fideicommiſſi univerſalis, ut & legata, aut rerum ſingularium fideicommiſſi? Ego conſtituere & illud eſt, quod generaliter & indiſtincte a juliano traditum fuit *in d. §. quotries*, id negirendum nulla ratione ad illum caſum refringere, quo non extraneo, ſed ipſi tantum filio emancipato heres rogatus fuerit hereditatem reſtituere, ut nullum in eo ille contextu verbum eo ſpectaſſe videatur, quod non, etſi etiam illi dem, plane ſucceſſit temeraria illa eius ſui negotiatis tranſpoſitio, & correctio.

Deinde angitur adnodum in nullum ſenſum illa convenire adeptio pedita, remotionis additionis, & remotionis reſtitutionis fideicommiſſi, cum ipſemet ſe in eo ſtudia laborare experiſſe profeſſus ſit. Nam cum de hoc tota illa eius ſcripſiſſa aequatio, ut quæ ego ad recipiam lectionem dixi, ea ratione refellat, quod ea mea interpretatione illud ſequatur, quo remotio reſtitutionem (ut ea removit additum) non removere additionem ex mera Marcelli, & cum, qui penit additionem non etiam quoque reſtitutionem, quod illa ſubſtantia contendat, quia nullus dari poſſit caſus, quo non additionem reſtitutio neceſſario non ſequatur. Atque eodem loco ſententiam ſuam ſic ipſe explicat, quod ſententiam ex eadem juliano in *d. Lita tamen, §. ſi patronus*: nominatim explicat de eo intelligere ſe, qui compellit heredem adire, quem cum, juxta ea verba, non poſſe compulſione ſponte adiiſſe. Quo plane diſlabuntur, eo ſe ipſum prodente, ille eius argutiolæ, ac ſimul potius ſum falſi ſophiſmatis, & quæ ſuperius de ea non expreſſa ſequatur adire reſtitutionem, & falſum (ut ait) non eſſe caſum, quem aſſero ex *d. §. ſi patronus*: ſed verum & id quod volo negotiare. An vero ſecere poſſit ut principium illius *§. quotries*, aliter unquam intelligi, quam in eo herede rogato reſtituere hereditatem extraneo, quem cum, juxta eius verba, compelli poſſe, quod dicat Iulianus eo caſu, quo ſilius emancipatus bonorum poſſeſſionem accepit, vel accipit, reſtituere minime oportere? & quem ſic ſentiſſe Iulianum, ut illi ſolum dicto addentis, illo caſu ſuppreſſo, quo ſilius bonorum poſſeſſionem accipit, vel accepit, à nondum tum adiiſſe heredе, ut eum poſſe compellendum adire, ac eo quidem ratione, qua cauſetur ſilio emancipatio heredi compellendum: quod aliquot periculum ſit ne interpretatio illa ſententiæ noſtræ contraria, ac deinde ſi bonorum poſſeſſione ab emancipato. Verum illo ſuperioris caſu ſuliano propoſito, cum jam ſua ſponte adiiſſet heres (ſi ea verba verbum comperta, ex quo colligi alia ratione poſſit, loqui ille Iulianum de eo, qui compulſus fuerit adire: aliquot illud dubio omni carere videatur) diſquirere? ſi non compulſus adiiſſe, ſed ſimul & reſtituere cogendis effet, tametſi ſilius bonorum poſſeſſionem accepiſſet, eum eo, quod compulſus ſit, eius adiiſſum ineq, quod reſtituere teneretur, ut ſupra dictum eſt. Dubium quidem fuberat, ob accepto exinde ab emancipato bonorum poſſeſſionem, an reſtituere effet compellendus, in quo concludat nullam tunc rationem eſſe ejus compellendi, ut aeque legata præſtandi: quæ quidem comparatio illo tantum caſu ſuperſedeat heredis procedere poteſt, ut ſupra explicui nul-

la ratione compelli poſſe heredem a legatario heredi- A
tatem adire, ſed liberum & impune ei eſſe in illorum neem hereditatem repudiare, & teſtamenti cauſam plane omittere. Reſpondeo, quæ obtainint, ſupradicti omnino reſellantur.

Nihil quod in hinc capitis in hoc ab eo conſcripſi, calumniatur, quod remotum generaliter & diſtincte a Juliano propoſitum illud fuiſſe, quoties filius emancipatus proteſtatus bonorum poſſeſſionem accepit, heredem ſcripſum non compellendum hereditatem reſtituere, ſubjecerem Julianum id dixiſſe, nulla diſtinctione facta, ut ne fideicommiſſum filio, an extraneo reſtituendum eſſet: ille in eam partem concentorte & calumnioſe rapit, quaſi (contra mentem ſcripſiſſem) in verbis *heredem*, & *adiaram*, in ea ſpecie non intereſſe, fuerine fideicommiſſum filio, an extraneo relictum. Hic quis ſibi temperet, quin exclamet Sycophanta, quæ ſe ſcripſiſſe? Nam ea quidem quam probatis auctoribus *deroderem* aliqua in oratione ponere videmus, ita fruſtra id ab iis fieri non comperias, fed emphaſis alicuius cauſa, ne præcipue ut ea magis una in re realita concurrere videantur, ut quidem eode Donatus apud Terentium in Adelph. illo loco, cui id convenit, interpretatus eſt, *Perſuaſit ne eam, atque, vinum, adulterium*. At hic quid ſimile? imo vero ciuiſmam reticuſa id aſtem conſcripſi, quod extraret, illius loci ſententia adjutor conſtare poſſet, ut eo aperiſſime docuimus, quod cum illic propoſuiſſet Julianus, ſi filius Sejus pupillus deber, diſquirat illic Papinianus an alicuius momenti ſit ſupremacio in eo ſile diſtinguat: ut ſiquidem ad præſens debitum veniſſet, ſi ita fieret, ut ſi non ſit, quod ſi debiti verbo de naturali obligatione, eoque, quod poſtea contingere poſſet debitum id ſolvi ſenderit, validum & efficax ſit ingarum. Quod quidem adeo infallibile eſt, ut diſquirantur, & diſquidem illud, quod vult novator, verum eſſet, affumpſiſſe illum Papinianum, ex ea pecunia pupillum locupletiorem eſſe effectum, cum ſolvi ſenderit, quod conſtet pupillum ſolvere tantum, ſed & civiliter obligari, ex qua civili obligatione ad illum pecuniam perire. Ita Pii ſcripto *l. 1. in fin. pro. ff. l. pupil. luſt. 5. in fin. pr. ff. de adm. & peric. tut.* & alibi ubique ſic, quos a me attexta in eadem rem adductos non reperio. Hic vero ſolvi ſenderat novator actexat, expendamus. Iubuit quandoque (inquit) Papinianus ſolvi ſe ſenderat ſi ſecuritis creditor, quod & ab alijs aſſum ſit, ut & de Arrontio Plinius ſcripſit, & ex pupillo, quem ſine diſtinctione ætatis unum auctorem facimus, ea fieri ſe duos fieri. Quarum igitur hæc nobis ſigillatim excuteneda ſunt, ut quæ ſententiam illorum abſurdius ſit, facilius diiudicari poſſit. Primum quod ait & Plinium, & illum, qui ſe Papiniano antiqua jura tradere ut recentia ita ſe intelligere interpretatur, quam ſint antiquiora, quoniam, & jure recentiore abrogatum & immutatum fuit, ſi ſolvi ſenderit ſcripſit: edito proponi a Papiniano, quid id abrogaverit, & immutaverit recentiore jure non ſcripſit, atque ejus immutationis & poſteriorisjuris nullo modo mentionem fecerit? Quin in ea adeo perſpicuus admiſſo quod abſurdum! quid a jure recentiore contendat admiſſum! Minus quod huic noſtro Pandectarum juri conciliato veterum juſtitiarum quidquam inferri, quod in debitoribus abſolvi, & poſſe, quam ſine abrogatum eſſe *l. 1. C. de ſuc. jur. conſul.* Nam in eo Tribonianus & imprudentiam, & ſcientiam ſuam ſatis ſuperque, palmarum ſibi patat. Verum illud nulla ratione hereditum dicto, tantum ad imprudentiam, aut inaltiam ipſimet Papinianus tribui, qui ſtatis aſſum, qui doctrinæ legum thefaurus, qui prudentiſſimus & acutiſſimus vir ingenii ab Imperatore, quem noſtro dicta ſit, ut ea, quibus poſteriore jure derogatum eſſet, pro iis, quæ non obtinerent diſtinctionibus etiam adhibitis & rationibus adductis, aut imprudenti aſſerere, aut ſcienti videntique malitioſe diſſimulare, ſicque reſponſa ſua & ſcripta quoque comprehendi juris abrogato accommodare, ibi adiore ullo loco contingeret: ut quidem eo quod ab eodem Papiniano idem abſtum aſſerit *in locum tuto 71. §. 1. ff. de cond. & demonſtr.* ea eodem illo contextu fal-

Perperam in exemplari Florent. pratermiſſum ſuiſſe negationem, qua abeſſe nulla modo poſſit, ſi ſolvi ſenderit, cum illud 15. §. ſcheres, D. quando dies leg. vel fideicom.

CAP. XXI.

JOHANNES ROBERTUS.

RECTISSIME dicitur me, errore praeterlapſo, ſententiam Roberto negationem in exemplaribus Florentinis, in Pap. reſpondo *Locum illud 25. §. heres, vers. ſi Seius, D. quando dies leg. vel fideicom.* ſic habere: ſi Seius abſque ullo modo poſſe, illud comprobat, quod Obſervator, cum omnia accuratiſſime expenderit, quibus notis vellicata illi errori ſocurrere, plane nil habere ſe teſtetur, cum in errore obtegendo adeuſſum impudentius a ſe erroreum tueatur. Quod enim aliud poſſetiore ſcripto, quam ſatisfactio & illigata quatriuat? nili quod addita ea more indigna verborum petulantia in nos invehitur, id nimirum inde ſe apud ſcientiam confecturum ſperans, ut confidentiſſime, & ſine teſte aſſernat, deſpiciendi, conviciandi, fides adhibenda. Sed eaidem dum latibulis & effugiis ſe tutum fore confidit, hoc affecutus eſt, ut in alia præcipitia maxima ruuret, quæ qualia ſint, nos veritatis lucem exquirentes, qua calidas (quo brevitate incautas fallentes) paucioribus perſtringit, pluribus explicare cogimur. Scripſeramus illic, quo loco ibidem in Florentino exemplari legitur, *Si Seius pupillus fuerit tutore adiaſcente nondum ſolvit, ſecutoribus factus eſſet* (quem locum mutilum eſſe, ipſi per ſe orationis ſerie indicat) in reſcripto vero exemplaribus ſic eum negatione, *nam non acceptor ne ſolvit ſecutoribus factus eſſet*: In illis (inquam) exemplari Florentino ſcripſeram, vel repetita poſtrema ſyllaba præcedentis verbi Accepiſſet, ita potius legendum, *vel acceperit non ſolvit ſecutoribus, acceptis, & ſecutoribus factus eſſet*. Quorum illud prius cum eadem Florentini exemplaris auctoritate (quod hic tandem ſuſcipit) teſtimonio pugnet, poſteriore plane ſubſtitui poſſe. Nam ea quidem quam probatis auctoribus *deroderem* aliqua in oratione ponere videmus, ita fruſtra id ab iis fieri non comperias, fed emphaſis alicuius cauſa, ne præcipue ut ea magis una in re realita concurrere videantur, ut quidem eode Donatus apud Terentium in Adelph. illo loco, cui id convenit, interpretatus eſt, *Perſuaſit ne eam, atque, vinum, adulterium*. At hic quid ſimile? imo vero ciuiſmam reticuſa id aſtem conſcripſi, quod extraret, illius loci ſententia adjutor conſtare poſſet, ut eo aperiſſime docuimus, quod cum illic propoſuiſſet Julianus, ſi filius Sejus pupillus deber, diſquirat illic Papinianus an alicuius momenti ſit ſupremacio in eo ſile diſtinguat: ut ſiquidem ad præſens debitum veniſſet, ſi ita fieret, ut ſi non ſit, quod ſi debiti verbo de naturali obligatione, eoque, quod poſtea contingere poſſet debitum id ſolvi ſenderit, validum & efficax ſit ingarum. Quod quidem adeo infallibile eſt, ut diſquirantur, & diſquidem illud, quod vult novator, verum eſſet, affumpſiſſe illum Papinianum, ex ea pecunia pupillum locupletiorem eſſe effectum, cum ſolvi ſenderit, quod conſtet pupillum ſolvere tantum, ſed & civiliter obligari, ex qua civili obligatione ad illum pecuniam perire. Ita Pii ſcripto *l. 1. in fin. pro. ff. l. pupil. luſt. 5. in fin. pr. ff. de adm. & peric. tut.* & alibi ubique ſic, quos a me attexta in eadem rem adductos non reperio. Hic vero ſolvi ſenderat novator attexat, expendamus. Iubuit quandoque (inquit) Papinianus ſolvi ſe ſenderat ſi ſecuritis creditor, quod & ab alijs aſſum ſit, ut & de Arrontio Plinius ſcripſit, & ex pupillo, quem ſine diſtinctione ætatis unum auctorem facimus, ea fieri ſe duos fieri. Quarum igitur hæc nobis ſigillatim excutenda ſunt, ut quæ ſententiam illorum abſurdius ſit, facilius diiudicari poſſit. Primum quod ait & Plinium, & illum, qui ſe Papiniano antiqua jura tradere ut recentia ita ſe intelligere interpretatur, quam ſint antiquiora, quoniam, & jure recentiore abrogatum & immutatum fuit, ſi ſolvi ſenderit ſcripſit: edito proponi a Papiniano, quid id abrogaverit, & immutaverit recentiore jure non ſcripſit, atque ejus immutationis & poſteriorisjuris nullo modo mentionem fecerit? Quin in ea adeo perſpicuus admiſſo quod abſurdum! quid a jure recentiore contendat admiſſum! Minus quod huic noſtro Pandectarum juri conciliato veterum juſtitiarum quidquam inferri, quod in debitoribus abſolvi, & poſſe, quam ſine abrogatum eſſe *l. 1. C. de ſuc. jur. conſul.* Nam in eo Tribonianus & imprudentiam, & ſcientiam ſuam ſatis ſuperque, palmarum ſibi patat. Verum illud nulla ratione hereditum dicto, tantum ad imprudentiam, aut inaltiam ipſimet Papinianus tribui, qui ſtatis aſſum, qui doctrinæ legum thefaurus, qui prudentiſſimus & acutiſſimus vir ingenii ab Imperatore, quem noſtro dicta ſit, ut ea, quibus poſteriore jure derogatum eſſet, pro iis, quæ non obtinerent diſtinctionibus etiam adhibitis & rationibus adductis, aut imprudenti aſſerere, aut ſcienti videntique malitioſe diſſimulare, ſicque reſponſa ſua & ſcripta quoque comprehendi juris abrogato accommodare, ibi adiore ullo loco contingeret: ut quidem eo quod ab eodem Papiniano idem abſtum aſſerit *in locum tuto 71. §. 1. ff. de cond. & demonſtr.* ea eodem illo contextu fal-

ἐκδικῶν detegitur, cum ibidem Papinianus nominatim A *ἐκδικῶν* illa tua ex Donato, ut ais, imo ex Lexico
ejus confititionis meminerit, qua legati & fideicom- vulgari atque frigido, in qua is tantum Donati locus pro-
missi causis remittitur, *tum. I. pen. C. ut in poff. leg. fen fol. non.* quippe in specie illic propolita, & ante confti- ferretur, quo tamen non efficitur, *debitorem* fieri tantum
tutionem illam dicti exemplum Mutianæ cautionis le- per lingula verba, ut cum non dicimus dare, fieri, præ-
gatum fuiffe putat, quoniam vivo eo, cui fideicom- ftare oportere, aut habere, poffidere, tenere, aut
miffum relictum eft, condictio impleri poterit. Non ig- folvere, reddere, fatisfacere, quod ita negare dicis fieri
norabimus, & fubtilitis prorfus ejus mentione, ut inter- *oportere*, nonobftante quod ita *dicatur*, & non in linguilis verbis, fed fententiis etiam Fabius &
pretatur fieri *in d. h. rem*, non tantum non habita con- Ruffinianus docent, ut in locis fupra notatis, & in d.
ftitutionis D. Pii notione, fed omnium ejus conftitu- *tit. 5. l. 1. nemo autem ignorat, locupletior factus effe*, folum
tionum tenorem, præterquàm omnino ejus mentionem. cum conjuncta: Negatio non potuit omitti line cauta,
Quod autem de precario addit, id rem nullo modo & fine qua non. Conjunctio potuit omitti, quæ nihil
perimet. Nec omnino neceffe fuit, cum non fine quia detrahit. Denique reliquiores fumus, quam tu, vel
fuiffe perpetuis, ut neque neceffe fuit, cum non fine Doctores tui: nihil enim addimus, nihil detrahimus ver-
conventione fit precarium, & quidem ea, in qua re- bis Papiniani, tu addis, & detrahis: & his conjecturis
gnabat ambiguitas, ponatur populus locupletior fuiffe, B nemo ex nobis quicquam ponatur populus locupletior fuiffe,
& tamen dicatur in eam affentionem non effe, Papinianum & tamen dicatur in eam affentionem non effe, Papinianum
ex ea tradito interrogatum fuiffe de jure veteri, nec ne, dicimus eo loco tradfaffe de jure veteri, nec ne, dicimus
an eo, quod maxime ex Confti. D. Pii, cum tamen non eo, quod maxime ex Conftit. D. Pii, cum tamen non
erat ignarus. Et ita *in l. cum tale, §. 1. de cond. & dem.* erat ignarus. Et ita *in l. cum tale, §. 1. de cond. & dem.*
ex juris regula inde affloeare dari neceffe femper fuit, *ex juris regula inde affloeare dari* neceffe femper fuit,
quæ fine defectu nomine, ut & conventionis, et eas, C quæ fine defectu nomine, ut & conventionis, et eas,
cujus defectus nomine, ut & conventionis, et eas, quæ fine defectu nomine, ut & conventionis, et eas,
oriatur, quamvis alia, præterquam præfcripti verbi cujus defectus nomine, ut & conventionis, et eas, quæ
actio ex eo competere potuit? Inquit *tuus l. 2. C. l. 4. §. 9.* actio ex eo competere potuit? Inquit *tuus l. 2. C. l. 4. §. 9.*
alia ex eo competere potuit? Inquit tuus l. 2. C. l. 4. §. 9. alii ff. de precar. arg. l. jurisconsultum 7. in pr. verf. de alio, alii *ff. de precar. arg. l. jurisconsultum 7. in pr. verf. de alio,*
alii ff. de pactis l. 1. cum 3. fcr. de pign. act. l. 1. §. 1. ff. de alii *ff. de pactis l. 1. cum 3. fcr. de pign. act. l. 1. §. 1. ff. de*
in rem verso. Quæ ita fi accipienda funt, ut ex ea non D *in rem verso.* Quæ ita fi accipienda funt, ut ex ea non
poffit poftea *l. 1. cum 3. fcr. de pign. act. l. 1. §. 1. ff. de* poffit poftea *l. 1. cum 3. fcr. de pign. act. l. 1. §. 1. ff. de*
in rem verso addici ea *l. precarium 14. ff. de prec.* id *in rem verso* addici ea *l. precarium 14. ff. de prec.* id
quafi respondens adfert ea l. precarium 14. ff. de prec. id *quafi respondens adfert ea l. precarium 14. ff. de prec.* id
quafi respondens adfert ea l. precarium 14. ff. de prec. ad civilem nomi- *quafi respondens adfert ea l. precarium 14. ff. de prec.* ad civilem nomi-
nem que tu §. 9. ut pro precario, ff. de fur. ad civilem nomi- *nem que tu §. 9. ut pro precario, ff. de fur.* ad civilem nomi-
nem autem affionem referendum eft, quam ex precario nem autem affionem referendum eft, quam ex precario
him effe prodituri confitar, ut de affionis interpretatu eft E him effe prodituri confitar, ut de affionis interpretatu eft
Accurf. cui in eo affentiuntur frequentiores calculo & Accurf. cui in eo affentiuntur frequentiores calculo &
alii. Id vero eo addo, quo magis ipfe veritatis fcientiæ alii. Id vero eo addo, quo magis ipfe veritatis fcientiæ
magiftrum me vocet, quem ne ab illis reffe prodita magiftrum me vocet, quem ne ab illis reffe prodita
comprobare pigeat, nec per quos profecerim profiteri comprobare pigeat, nec per quos profecerim profiteri
pudeat. Nec fuprædictis repugnat, quod ait Ulpianus pudeat. Nec fuprædictis repugnat, quod ait Ulpianus
affio dicitur, conftitutionum autem effe contendat bona affio dicitur, conftitutionum autem effe contendat bona
fidei judicia facere, atque id eo comprobare nititur, fidei judicia facere, atque id eo comprobare nititur,
quod conftitutionibus nonnunquam affionem bonæ fidei quod conftitutionibus nonnunquam affionem bonæ fidei
effe deceatur: quafi vero non & certa conftitutionis effe deceatur: quafi vero non & certa conftitutionis
contingat in illis quæ enumeratis inter bonæ fidei ju- contingat in illis quæ enumeratis inter bonæ fidei ju-
dicia affionibus accidunt, ac propterea affionem five dicia affionibus accidunt, ac propterea affionem five
fimilitudinem earum naturam adfciscunt *jux. l. 1. in fi. fimilitudinem earum naturam adfciscunt jux. l. 1. in fi.*
pr. ff. de affion. act. l. naturalis 5. §. fed fi facio, in fi. ff. pr. ff. de affion. act. l. naturalis 5. §. fed fi facio, in fi. ff.
de præfcr. verb. l. si mevres 28. §. vir meus de jure conduft. de præfcr. verb. l. si mevres 28. §. vir meus de jure conduft.
l. 1. C. de rer. permut. An autem propius convenientem ullum ad aliud ullum bonæ fidei judicium accedere dice- mus quam illam precarii ad commodati? Cum diffi- cilime alterum ab altero fecerit *tuus l. 1. verf. & ipfa hæ- la, cum l. quifnam 8. §. cum quinque, ff. de precar. arg. l. res 8. & l. fog. cum l. in commodato 17. §. fed ff. commod. res 8. & l. fog. cum l. in commodato 17. §. fed ff. commod.*

ANTONIUS MECA FOR.

SI ex dulcedine magiftri. In *l. 25. §. 1. quando dies* B *leg.* ita lege *§. 25 papillus fina tutoris auctoritate nun- mos acceptos, locupletior factus effet*, fi inferatur negatio, Papinianus habuit rationem, ut fupponeret D. Pii, ex qua in pupillum locupletiorem factum utilis datur actio, etiamfi fine tutoris auctoritate nummos accepe- rit, non etiamfi locupletior factus non effet. Ita enim rem, non etiamfi locupletior factus non effet. Ita enim
mente, dicere mente interpretes, qui eam negationem mente, dicere mente interpretes, qui eam negationem
addiderunt contra fidem auctoritati Flor. cui legendo fi addiderunt contra fidem auctoritati Flor. cui legendo fi
adfueris fuiffeti, vel ex emendatione conjecturæ, & adfueris fuiffeti, vel ex emendatione conjecturæ, &
repertiffimus, ut in Flor. frequentiffime contingit, repertiffimus, ut in Flor. frequentiffime contingit,
interdum ubi non oportet reppti unius verbi poftremæ interdum ubi non oportet reppti unius verbi poftremæ
literæ, interdum ubi reppti non oportet, conjunctæ literæ, interdum ubi reppti non oportet, conjunctæ
mo deperditæ, reftitutæ integritati ex do ut facias eft- mo deperditæ, reftitutæ integritati ex do ut facias eft-
fimæ plures in fupradictis Pandectis, ut *l. 14. ead. l. 17.* fimæ plures in fupradictis Pandectis, ut *l. 14. ead. l. 17.*
§. 8. ead reputat, l. 57. §. ult. ad Treb. l. Hermogenes, ff. §. 8. ead reputat, l. 57. §. ult. ad Treb. l. Hermogenes, ff.
exer. tutor. hic, ff. de fur. de ber. inft. l. femptas, de rer. vind. & *exer. tutor. hic, ff. de fur. de ber. inft. l. femptas, de rer. vind. &*
alias locis infinitis, & in aliis authoribus fuper, qui ob eam alias locis infinitis, & in aliis authoribus fuper, qui ob eam
rem obfcuriores effe creduntur, ut ex latinis Tacitus, rem obfcuriores effe creduntur, ut ex latinis Tacitus,
ex Græcis Herodianus, teftis Demetrius his verbis: *τὸ* ex Græcis Herodianus, teftis Demetrius his verbis: *τὸ*
ἀνάθεμα *καὶ* *ἀνάθημα* *διὰ* *τοῦτο* *ἀπὸ* *ἀλλήλων* *χωρὶ* *ἀνάθεμα* *καὶ* *ἀνάθημα* *διὰ* *τοῦτο* *ἀπὸ* *ἀλλήλων* *χωρὶ*
διαφέρει *κατὰ* *τὴν* *ἀναγραφὴν* *ἀναθήματα* *μὲν* *γὰρ* *διαφέρει* *κατὰ* *τὴν* *ἀναγραφὴν* *ἀναθήματα* *μὲν* *γὰρ*
τὰ *ἀναθεθέντα* *ἐστὶ* *τὰ* *ἀνατεθέντα* *ἀναθέματα* *δὲ* *τὰ* *τὰ* *ἀναθεθέντα* *ἐστὶ* *τὰ* *ἀνατεθέντα* *ἀναθέματα* *δὲ* *τὰ*
τοῖς *θεοῖς* *ἀνατεθέντα* *ἀνάθεμα* *δὲ* *τὸ* *ἐναντίον* *ἐπὶ* *τοῖς* *θεοῖς* *ἀνατεθέντα* *ἀνάθεμα* *δὲ* *τὸ* *ἐναντίον* *ἐπὶ*
τῶν *τοῦτο* *ἐναντίον* *ἐστὶ* *τὸ* *ἐπάρατον* *ἀνάθεμα* *τῶν* *τοῦτο* *ἐναντίον* *ἐστὶ* *τὸ* *ἐπάρατον* *ἀνάθεμα*

Jo. Jacobi Cujacii. Lib. III. 349 350

A cat. Quæ omnia cum eorum quæ fcripfi collatione non poffunt non vanifimus facile deprehendi, quid eft, quod in his refellendis pluribus immoreor?

Quæ fcripfi in Philon dictum fit, Ariftonem antiquos juris ut recentia tractaffe.

CAP. XXII.

JOHANNES ROBERTUS.

FALLACIUS & callidius longe id eft, quod B Ariftonem ait Papinianus, Ariftonem Pinius mentionem fupendiffe adfimet, dum ait, ita Papinitus quandoque li- buiffe, ut de Ariftone Plinius fcribit, fic anti- quos jura ut recentia tractare: quafi vero juris illius ipfius fententiam eo figuificare Plinius voluerit, fic Ariftonem antiquos jura ut recentia tractaffe, hoc eft (ut vult, non verbum modo, fed & fententiam aper- tiffimarum inverfio) fic de jure Ariftonem fcripfiffe, ut quæ juris antiqui effent, nulla recentioris juris hæ- hæra ratione tradidiffet, ac ita de jure fcribendo, ad id quod antiquo jure obtinuiffet, fcripta fua conformaret, recentioris juris nulla habita ratione & mentione. Quod quam alienum fit a Plinii mente, cuivis Latinum fer- monem vel mediocriter intelligenti ex illius Plinii *lib. I. epiff. ad eundem* Ariftonem epiftola clare- re manifeftiffimum eft. Nam ita ille loco ab Ariftone circa quæftionem, de qua ambigeret conflium expetens, C fimulque monitus, quo adhibito fe ut illius opinionem conflieret, perftringens: *Deinde*, inquit, *me hortaris, fenten- tia tua, cui fuaferim cum fe jura debere ut privata. Et antiqua ut recentia tractare, ut ego ne affis quidem dicere, quos arbitror, illos etiam, quibus plurimorum veram auctoritas frequens nihil ignorans affe patrocinare.* Quibus verbis (nifi calumniari malimus) non aliud fignificare dixi, quam Ariftoni atque cure & ftudio, atque etiam facile & expeditum fuiffe, publica jura ut private, antiqua ut recentia, quæ non ita multo ante Ariftonis ætatem ab D quotidiana tractare, & agitare, quod & illis contige- rit, quibus plurimorum rerum tractatio five libri edendi ita nihil fuerit, ut non ipfi quoque recentiorum exem- nem pertineret, ignorum effe fcirabat: illud nimirum indicans, tantum in Ariftone rotius juris cognitionem fuiffe, ut nihil eorum ignoraret, quæ ad quamcunque juris publici privative, antiqui recentifve, raro contingentis aut ufitati parte fententiam rogatus, apti- fime dicillimeque refpondere poffit: Quod quam ve- ritatis Obfervatoris propofito alienum fit, quis non per- fpicit? Sed quid aliud agit, qui verti folet ab ipfa im- prudentiæ tam crediffe non, nec revocare queat?

ANTONIUS MERCATOR.

SI jungatur illud cum rv. duo funt capiti omnium B hujus operis initia. Si in duobus non apte operis exordia adfilum. Ariftoni cure fuit utrumque jus vetus, & no- vum tractare, non hoc fcripfit Pinius? idem nos dici- mus Papiniano operæ & cure fuiffe. Vbi vero ea tractat & hoc atque illud, detrubandus, & explodendus es. Non eft juris peritus, nifi qui utrumque jus novit, & tra- ctat, & multo minus, qui fenfu communi caret, Joan- nes de Petengo, de quo mentio fit in hac Feudorum.

JOHANNES ROBERTUS.

A Qui nominatim fcripfit, *Ariftoni aqua cure, atque* C *eram facile, & expeditum fuiffe, publica jura ut privata, antiqua ut recentia tractare, & agitare*, eo dicit, ea ei potefi negafle, Ariftoni cura fuiffe utrumque jus ve- rus, & novum tractare? Sed illud quidem negavi, quod diffi-

dissimulat veretur, & Cajus eo jugulum caulæ præmi videt) plane veriùs, atque alio desorquere consuevit, quod de Arifidone a Plinio *lib. 9. Epist.* scriptum : estat, ei curæ fuisse ſic antiqua, ut recentia tura tractare, eo ſpectare, ut ſignificaret Ariſtonem ſic de ſe dicere ſolle, & ſcripſiſſe, ut quæ juris antiquè eſſent, nulla recentiorum juris habita ratione tradiderit, ac ita de antiquo jure ſcribendo, ad id, quod antiquo jure obtinuiſſet, ſcripta ſua conformaſſe, nulla recentiorum habita ratione, ut quidem ille ſingulendum Plinii locum, ſic interpretatum præſtiterit Plinii locum ita eſſe conſtat, quo atque inſulſe idem a Papiniano fieri potuiſſe comprobaret, ac ita errorem a ſe admiſſum quoquo modo excuſaret. Atqui quæ quiſque non minus impudenter, quam evidenter ejus calumnioſa præſcipitatio intelligeret, non aliis hic ad eam revincendam uti volui argumentis, quam quibus antea uſus ſum. Nec puduit in manifeſto adeoſa-pſo, & deſperato aperte cauſa, quæ & eam imprimis attentionem contingit, qua imprimis fele vendicat, canines ea mutare nihil in eas diſſentiere, & ſubſtantiam

Ab & quo, vel infamiæ, vel damnati ſpectatum in jure diſſervantur.

CAP. XXIII.

JOHANNES ROBERTUS.

POSTREMUM illud puderet excutiendum, quo idem aſſerit ſe pupillum, utrum, ſine arbitri illas diſtinctiones facere, ſi quidquæ improbat duos C a nobis confirmi, unum infantiæ, alterum pubertati proximum, ac tum ſenſim ſenſimque proximum, tantum illam fuiſſe: tamenſi in antea *diverſis*, & cum ipſis pugnantia aſſeruerit: quippe & pupillum infantiæ proximum eum, qui eperſtus ſit infantiam conſtituerit, & pubertati proximum eum dixerit, qui annali, vel ſemeſtri tempore a pubertate abeſt, *juxta d. §. pupillum*. Prius. Poſtea, quo pupillum ab infantia, ſine ullo ſine ætatis diſtinctione facit, primum eo falſum deceo, quod ætatem illam, quæ ad decimoquartum annum uſque extenditur, in duas partes non diviſerit, eorum, qui infantes, hoc eſt, ſeptem annis minores ſunt, & impuberes, qui infantiæ tempora excedierint, quos ſimpliciter impuberes hic vocat, *ſed eſt ipſa quemcunque 5. verſic. ſed eſſi infans, & verſ. quod ſi impubes, & ad leg. Aquil. §. pupillus*, & *leg. Julianus ff. ſi l. 5. ad exhibend. ff. de pact. dotal.* Deinde (quo magis ille ungerar) non tantum pubertati proximos a nutris noſtris auctoribus conſtituit, ſed & infantiæ proximos; *juxta d. §. pupillus, & inſt. ſed. in Inſtit. l. 1. §. 1. verſ. pro eis autem, & de adminiſt. tut. arg. l. 3. C. de acquir. poſſ. inſtit. l. quamvis 33. §. ſi verſus, & verſ. vel emit. poſſ.* inde auctoritatem Theophili in *d. §. pupillus*, qui ætatem pupilli nominatim in tria dividit ait, nempe eorum, qui infantes, & vel infantiæ adhuc, aut ita pauli majores ſint, alios, qui proximi dicantur infantiæ, ut qui reſte *Jouni* incipiant, alios, qui proximi ſint pubertati. Proximos autem infantiæ eos ait eſſe, qui ſeptimum, aut octavum annum agunt, proximos autem pubertati eos, qui ad pubertatem accedunt, quod cum ætatem ratione ſui temporis claſſicula cum illis ſuprædictis ſubjiciat, procuidubio eadem ratione intelligit pubertati proximos dici, qua & infantiæ proximos dicerat eos, qui ſeptimum, aut octavum annum agant, nonnum illos, qui in decimoquarto, aut decimoquinto ætatis anno exiſtant: Sicque illo modo Theophilum interpretarum ab utraque parte, & anteriore, & poſteriore, proximos exiſtimandos fuiſſe, quod alioqui generaliter proximus in jure is dicatur quem nemo antecedat, hoc eſt, inter quem, & id cui proximus dicitur, medium nihil intercedat, ab utraviis parte ad conſequi. Sicque ſeriſperim intelligi *l. proximus 92. ff. de V. S. l. 2. §. hereditas, ff. de fund.* B *& legit. hereditb.* probat. argum. *l. ult. in verb. gradus, ff. de grad. cognat. & §. reperitur, de furtiſ. augus. in Inſt.* Unde ſit, ut proximi appellationem & in convincatur, qui ſolus ſit, tamenſi proximus propriè de pluribus dicatur, *l. 1. verſ. proximus, ff. unde cognat. l. proximum 155. ff. de V. S. d. l. 2. §. Legitimi.* Sicque eo poſſetius illud Terentii reſelle, quod ſcelus ſemeſtri tempore proximis tantum pubertatis finit, & ſtatuat ita accurate, quod dicitur in *non tantum, ff. de ſervit. rust.* ut eam in eo nihil plane accentum, & dilu probabili ratione fulciat, ſimul quid ſeretæ ſefe exiſtimet, omnino non intelligere aperiſſime teſtatur. Patet enim manifeſte, tum ex illis ſuprà citatis, tum ex *§. & contextu d. Inſt. tantum, in princ.* non eo illic ſpectare Calliſtratum, ut in univerſum definiat, quinam pubertati proximi dicendi ſint, ſed ut ſolum id in univerſum ſiegre minime deciſum reperitur, ex ſacti varietate conſtituendum doceat, & qualia eam tutelarum C genera ſint, quæ pubertate ſuſceptæ non excedant, & quidem ad qualis quarte tutelæ excuſationem illud pertinet, cum & non qui vera minorem pubertate annum habet, ſed & qui ſub ea, quæ ſexta minor eſt, ſi *in qui res 34. verſ. neque igitur, ff. de excuſ. tut.* Unus autem tutelæ onus non præbet, ſi ea tam diſſuſa, & indefinita ſit, ut pro plurium cedat, ut ait Paul. in *d. §. & qui pro*, *verſ. contrarium*. Ex colligitur, in eo deſpici decuit tria tutelæ onera ad excuſationem proficere, quæ tum ratione habeat, quod illarum tutelarum, quæ tum D habere ſuſceperunt, nullam ultra annos vel leves, vel graves ſit, & cui vel facile, vel difficulter tutor unus ſufficere poſſit: quod non tantum ex magnitudine patrimonii definiendum ſit, ſed & ex quali, vel aliorum tutelarum illarum trium onus tutor brevi depoſiturus ſit, tutoris que quarta deferret, admoditrio haud ſit, quam ſi quidem ex tutelis una tantum ſit pupillorum, vel pubertus, hæc dignoſci explicat Calliſtr. in *d. Inst. tantum*, ubi ait: Si modico tempore a pubertate abeſſe (ſat ſi prout ea modico tempore a pubertate abeſſe dicitur, ſatis ſit) quamvis pubertatem non excedat, quod in eo tunc interpretatur cenſendum contingere, cui ſolum ſemeſtre deſit tempus, ad hoc ut pubes effectus dici poſſit, ac ſuperſtimet, ſed non eſſe conſtat, quod in hi ſimpliciter determinari ætatem, quæ prope pubertatem ſit, ſed eo tale ſe qui, in quo pupilli ætas prope pubertatem ſit, ne *tutelam ſuſcipere teneatur, vel aliquam tutelam fuerit*: ut quidem hæc ſunt Calliſtrati illis verba ex eius Cognitionum lib. 4. deſumpta: quo magis intelligimus ad illum *d. ſalli lib. 4.* deſumpta: quo magis intelligimus ad illum de falli *

Diſſimilimum eſſe ratiocem ejus, quod fervus meus propriæ vel ſtipulatus ſit, vel quod ipſi fegatum ſcripſi, & illius, quod vel fervus alienus, vel liber bonæ & bonæ fidei poſſeſſor ſtipulatus ſit, aut quod his legatum ſcripſi.

CAP. XXIV.

JOHANNES ROBERTUS.

ET hic quoque eo præteruidio, de quo quæſtio eſt, idem ille cum nobis habet, quo obiectis diſſentire poſſit, nam aliud quam negiterdum, nec eo minus perulanter in nos inſultat. Scribimus interpretes ea, quæ Florentini exemplaria eſt le-*Glossa illa in f. qui bona 31. verſ. Sed generaliter, ff. de acquir. rer. dom. quod autem non ex regula ſibi acquirente non poteſt, ei acquiſitorum, cui bona fide ſervit* (quæ tamen & Norici exemplaria eſt, in quibus negativa aliorum permulorum) verborum aptiorenque eam eſſe, quæ in vulgatis exemplaribus multis altera negatione detruſa ſit extat: *Quod autem ex re ſua poſſit acquirere non poteſt, &c.* Contra autem ſimpliciſſime docueram, & illam ſuperiorem veriſſimam, & præcedentibus conveniuntiſſimam ſenſum, perquam æque admittere, & hanc vulgatam eo minus inouvenire, quod inxta eam non aliud ipſi poſſit ab Ulpiano dicidi, quam quod omnibus dubio careat, & quod etiam ibi ſubiici prorſus abſurdum ſit. Illud prius comprobatur aperriſſime ex alterius auctoris, quippe Pauli loco, *ex libro bonam* 10. *ad Edictum, de diſpoſitionibus*, quo ei, quod ab Ulpiano generaliter definitum illic fuit, omnino conveniens ſpecies proponitur liberi hominis bona fide mihi ſervientis, ſibi ex me, ex meis, vel operis ſuis mihi ſtipulantis fit, quod ipſi acquiri non poteſt: quippe Stichum, qui ipſius eſt, quem mihi acquirit ille decidit, quod ipſe inficiatur ac diſſentit ab generali Ulpiani propoſitione concreta? Poſſemus autem ex eodem loquebam, quod, ſi quidem in iure certum eſt ut eſt veriſſimum) id quod liber bonæ fidei ſervientis ex re ejus, cui bona fide ſervit ſtipulatur, etiamſi id ipſi libero hominis acquiri poteſt, tamen ipſi poſſeſſori acquiri, *ſi idem placeat, quod Pomponius ſcripſit, in f. ſi filius, 1. liber bonæ 19. in princ. ff. de acq. rer. dom. & l. qui bona, in princ.* multis illic cavillationibus, ex quibus bonæ fidei poſſeſſor liber homo id acquirit, quod ibi acquirere non poteſt, id eum bonæ fidei poſſeſſori acquirere: quas tuus non unum tantum illud interpretes, quod ibi poſſeſſoris id acquirat, quo uno acquiſitionis commodum lex regulariter poſſeſſori tribuit, ſed & illud alterum, qua etiam libero lex poſſeſſori acquirat, quod ipſe quod ipſe liber homo id ibi adquirere non poſſit: Siquo eo abſurdius iſtipulum ibidem Ulpianus fubiecerit, quo generaliter, & certius noſtrum ſupra poſuimus, non poſſe poſſumus. At neutrum illorum Obſervatorem non dico non conatum relellere, ſed ne attingere quidem. Quid enim in eo habet, quod liberus poſſit? Itaque non tuo captavit, an in eis, quæ ibidem ſcripſiſtemus, aliud quid nobis forte exciderit, quo, dum id vellicat, ab illius admiſit meritis deprimendum leſtoris cognitionem averteret poſſit.

Illud igitur unum reprehendere contendit, quod ego a me ibi omiſerit putarit, nec eo minus poſſe eſſe, quæ attribuam, conſtare poſſe: probatio, obiter ſcripſi idem eſſe, ſi eandem Stichum illi, cujus eſſet, libero hominis bonæ fidei ſervienti legatum proponeremus, ex rationes illum illic plurimus explico: unde is non reprehendendi, ſed diligentiorem noſtram ſcripſit, quod non exhibemus id eſſe firmare conſtituitque, & diſputationibus, cum hæc abinvicem diſſentiant, diſtent. In quo una cum mihi opus eſt, quod non noſtrum eſt, quam intereſſe quod eam rem legatum iſtius ſignor, quæ ipſi libero exiſtenti acquiri nequeat, & per eum etiam ſervus ſtipulatus ſit, quæ ipſi libero acquiri poſſit, ne poſſe quidem, ita enim in his, quæ ubidem in A eam rem ſcripſi, deprehendi quidquam poteſt, vel quod illi ea in re legatorum, & ſtipulationum diſcrimina repugnare, vel quo utrunque illud a me, ut calumniatur, confundi dici queat? Quod tamen ut efficiat videamus, quam oppoſita ſimilitudine utatur, animum illius rei, quam vel ſervus meus proprius ſtipulatus ſit, vel quæ ſervo meo legata fuerit, cum ea ipſi libero exiſtenti acquiri non poſſit, & eam rei, quam liber homo a me bona fide poſſeſſor, vel ſtipulatus ſit, vel quæ legata illi fuerit, cum ipſi eadem non poſſet acquiſitio: Nullum poſſe intendere locum, quo ſtriuſmodi ſimilitudine juris auctores uſi ſint. At alterius illius, cujus abſimilatur (ubi calumniatur) liberi hominis bonæ fidei poſſeſſoris, & meum hominem a me bona fide poſſeſſore ſervo alieno a me bona fide poſſeſſo regulariter conſerunt, plures auctores citare licebit. *Ita f. 1. qui bona, 31. verſ. Sed generaliter ff. de acquirer. rer. dom. quod autem non ex regula ſibi acquirente non poteſt, ei acquiſitorum, cui bona fide ſervit* (quæ tamen & *Modeſtin. in l. homo liber 54. in pr. ff. S. ult. & Africa. in l. quæ ſervus 39. ff. de furt. & Jul. in l. ſi ſervus alienus 18. ff. de ſtipul. ſervor. Joſtin. in d. S. idem placet.* Sed neque ſimilitudo inter hos perpenſa eſt, cum in nonnulli diverſi ſequantur effectus, ut in *l. liber bona, in pr. & ſi. ult. & l. ſi ſervus 21. ff. de acq. rer. dom.*

ANTONIUS MERCATOR.

ERGO ſcripſiſti, ſed obiter, inquis, exceſſum eſſum, ut videre ſignorum ſervum poſſeſſoris, ſi libero hominibus bona fide poſſeſſo res ſua legetur. Proinde idem ſtatuiſti in legato, quod in ſtipulatione: nam ſi liber bonæ bonæ fidei poſſeſſor ex re poſſeſſoris, vel ex fuis operis rem ſuam ſtipulatus ſit, ſtipulatio valet, & poſſeſſori obligatio adquiritur, *l. liber bonæ, de ſtip. ſerv.* Conſtabili: ergo legata cum ſtipulationibus, qui ſi tuæ ſuaſſus, aliud ſtatuiſtes in legato, aliud in ſtipulationibus non ſtipulationes vires accipere ſtatim, & propterea non ſtipulationes vires accipere ſtatim, & propterea non ſtipulationes vires accipere ſtatim, & propterea

& pluribus comprobant Angel. & Johann. Imolenss. in d. l. A liber homo. Quid est igitur quod amplius quæras? quove, & quantum ratione difficilius exillimem liberum hominem bona fide possessum, & per rerum propriarum, cum eodem absente Paulo (quem in fuam caufam trahit) id ipfi patefaciat?

Tandem ejus memor, quod initio obieceram eum omiffa, de qua præcipue agebatur, quæftione, quippe lectionis d. Lucæ bona, §. 67 generaliter, ne plane nihil absolvisse videretur quod jure vel injuria actenere poffet, illud vellicat quod dixi, nempe, Si liberi ingrati fuerint, Dionem d. Liber homo, in princ. & de fisc. priv. quod Caffiferre nulla ratione queat, quia lex hæc loquatur de quæsito a libero homine ex re poffefforis, at illa Florentii exempl. lectio de quæsito, non ex re poffefforis. Verum non animadverit me non ab omni parte diuifle lectionem illam Florent. cum de d. Liber homo, tum de alia in eum rem argumenta adjunxerim, fed illa ex parte comprobari, qua dicitur poffeffori acquiri ex dispositione liberi hominis, quæ ab eo poffeffore acquiri non poteft, quod non interfit an ex acquifito fat ex re, & operis poffefforis, an vero alunde provenerit, quia fufficit ipfi libero homini acquiri posse, quod ab alio acquiri nequeat, quod tamen poffeffori queat, inquiru ille ex §. poffeffori, d. Lupi bona, in fin. & Lpromitt. cum 3. ff. fep. & l. ff. relicta 20. ff. de fund. dot. Verum neutri, arg. Lqui mihi 13. ff. de donat. Lper fenum 37. in fin. D. de acquir. dom. Ut quidem in illuftrandi dubiis id potius non æque operæ, quas fat ut quæftionis dubium fubiiffet, quam irritum reddatur, arg. Lfolemne 61. in pr. junct. l. fi quis interrogatus 66. D. de jud. Lquotiens 80. D. eod. tit. Lquotiens 13. ff. de teft. 20. D. de donat. Reliqua vero non fubdit, non levia modo, fed & abfurda funt: quale illud eft, quod me in ratiocinantem inducit, fcilicet ex fententia leftionis Florentinæ, quæ mihi probabitur, ergo Plotentina potius quam vulgata amplectenda eft. In non diducit itr revallo credito fuiffe, cum hæc tenere eadem ftatim. Quis ille dicere unquam ftatuerit, quæ poffea effe falfam? Ex fe id quis illi dederit, quod in affirendo vulgata dubitatione tantopere laborat, & fruftra adeo, ut quo magis contendit, eo indigitur refponfo cauiis videatur?

Calumnia depellitur a tradito in afferitione contentus §. poffea, de fucceff. libert. in Inftit.

CAP. XXV.

JOHANNES ROBERTUS.

FALLITUR, aut fallere tentat, qui duo hæc nobis adfciciat, quorum alterum ne ipfi quidem, ut ille calumniator, prodirum. reperietur. Unum eft jus munus fucceffionis, quod habeat liberorum libert. ex l.q. C. de bon. quæ liberis, quod quidem non eo etiam habuiffe jure vetere, ex quo id a Juftiniano fuerit repertum: Alterum, fraterni caffiberum, aut interdum quarti ab intefato hereditem effe, & multifariam tum, parentum in alterum femiffem. Quod illud prius nunquam fcripfi, libertorum liberos ius matrue fucceffionis habere, nec ex l.q. C. de bon. quæ lib. cum Inftit. tit. 4. nullam reperiam: fed neque ex l. 3. illius tit. Nam & licet ea de jure fucceffionis ab intefato in bonis liberti tradat, aut non tamen in ea verfatur de cafiberis, nec de matre defuncti liberi fraire. Agnofco tamen fcripfiffe me, ex vetuftiore jure id videri repertum a Juftiniano in §. illud, de grad. cogn. fin in tit. de fucceff. ead. (et in vulgo fecerimur) & Inftitut. idque duplici ratione: Tum, quod ea, quæ ibi in eam rem ab illo tradantur, referat. Ad teftimonium a fe pro jure tum patronatus antea fabricii, quod ab ea parte ufque ad fua tempora ftiti obfervatum, atque male plenum, & undique confufum fuiffe ait. Quam quidem conftitutionem ex illo vetere jure repetitam undique compofita extare, qua obiter dixi, ac quidem interdum, probabile eft non aliter id fuum fe facere Juftinianum dixiffe, quam alia multa, quæ tum antea fuiffent tradita, propterea quod in meliorem conjunctionem ab ipfo effent redacta, fua fe exiftimare dixit. Tum etiam, quod quemadmodum manumiffiones ferbas, ut liberi jus fui heredis (quod ex jure civili, atque etiam l. 12. tab. eft) & in bona patris fuccederent, nanciscerentur, fic tum legitimæ ignatorum fucceffionis jus ex eodem vetuftiore civilis jure effet ortum, juxta §. 1. & legit. 2. eaut. fucceff. in Inftit. itidem jus patronatus, quæ vis illi fubfidii, quam bonis fuccedendi iifdem manumiffis eodem jure fuiffe tributum verifimilius fit.

Quod poftremo, calumniatur me confiftere. Nec enim id plane affirmo, quafi ifta ratione nec obtinere fentiam: verum ad illud jus retuli, de quo agitur in §. poffea, de fucceff. liberor. in Inftit. quod ea minime, ut dixi, ad B quod ibi non de aliare quæftio fit, quam vindicanda ab eius depravatione textus illius puritate, quo poft relatam a Juftin. circa libertorum fucceffionem patronatus ius, addit: Præterea ius, poftea explicat eod §. quatenus ultra hæc fuerint patronorum adiuncta jura, diffinctione in eo edifferat ex illo lege Papia Poppæa liberto rum, & minus locupletum: Eadem lege circa illos locupletiores id cautum fuiffe tradens, ut fi quis ex his paucioribus libertis quam tres habuiffet, fine patronatus deceffiffet, virilis pars patrono deberetur. Ex quo confequenter infert, ut eo cafu, quo illiufmodi libertas unum filium herede reliquerit, portende pari diffinctione ut ex illo numerum utroque cafu teftamento sicile facto, & non facto) ne fi in fine ullo filio filiave interfacere deceffiffet illud patronis tantum magis deferri videri poruiffet, illa lege referens, non eniqua juris patronum in fucceffione liberti obtinuiffe, exiftentibus liberis liberis, fuerit ne teftamento, five ab inteftato deceffiffet, ne fi in libertate fine ullo filio filiave non quidem teftatus deceffiffet (nam hoc qualibufcunque hæredum etiam extraneis inftitutis quoquo jure obtinere ait) ex lege 12. tab. impune poterunt patronis fuffragia petere, iuxta princ. tit. & §. 1. de fucceff. liber. in Inftit. §. liberum 19. ff. de bon. liberor. 1. & 6. Quæ ultima de- C ceffiffet. Illud minimum indicans, hoc cafu, quo nullis exiftentibus liberis alii legitimi hæredes exiftere poffent vulgo patronis, dubium fuiffe, an illi quoque ulla ex parte fuccederent, & cum patrono concurrerent, cum aliquoi eo cafu regulariter dicatur patronus fuccedere: Text. in Literflatis, 2. D. de fuis & legit. hæred. §. 1. & 7. §. fed noftro, de fucceff. liber. in Inftit. Quod ex illa lege Papia a Juftiniano illuc referri interpretatur, quam Theophili paraphrafis plane confentit. At enim fallum illud eft, inquit, fratrem collibertum, aut ingenuum fratri liberto hereden ab inteftato effe in fuccedendo patronum ante quam extraneos omnes. Primum id fallum non effe probo text. expref. l. 2. in fin. D. de bon. libert. qui nominatim inteftato liberto monens dicatur bonorum poffeffio in diuidium cum patrono, aut patroni filio dari, quia & contra tabulas eius liberti partis debitæ bonorum poffeffio eis daretur: quod utrumque ad illum bonorum poffeffionis effectum fpectat, quem liberorum acceffario referendum eft, quibus convenit quod Juftinus in Iffione 17. D. de bon. libert. ait, liberos mortuo fine liberis, in partem quam impuberum bonorum poffeffionem accipere poffe quia D ipfe dicit in impuberis non excludit, quin & alii quoque eam accipere poffint, ut paulo poft iudicem fubiicit, arg. §. impuberis, de eo cui liber. non dat. bon. addic. in Inftit. Sed §. impuberis, de eo cui liber. non dat. bon. addic. in Inftit. Sed quod ipfe ibi non excludit, quin & alii quoque eam accipere poffint, ut paulo poft iudicem fubiicit, arg. §. impuberis, de eo cui liber. non dat. bon. addic. in Inftit. Sed neque non afferuimus unquam in hoc jure noftro cliente te, ut quidem Juftin. conftitutionem ante illam fuiffe patronis, ut ex illa lege Papia obtinuerit, ita re- E ctiffe Juftinianum. Et quod ex Gracis auctoribus refert ille, antefatinibus fuerebus liberis jus patronatus ceffare, ac perfonjunctus tunc patronum in femiffem, patronæ etiam non fuccedere, ad rem non pertinet. Id enim eo loco ab illudam ad Juftinian. conftitutionem referri patet ex illis eorundem quos citat verbis: quod nos minime negamus. Citerum quod pro coronide addit, tam nelle fe, quo loco in d. §. impuberis, ille legitur conf. externum fi inte-

ceffiffent, de eo cui liber. tut. non. addi. in Inftit. repofuiffe ceterum fi teftator, illi affentior: quia & hic tam parum refte ad eum facilefiffimum fit, ut quidem quod illo verficulo patronis leftionem referat, tosidem fere verbis dicitur in l. 2. in princ. ff. de fuis, & libert. Et quis, nifi juris inexperiffimus non perfpicit, quod illi hebetur, tum fuffa teftamento, quam minime fuiffet obtinere, cum in id fuiffiat, ante ex teftamento, nec ab inteftato aferiri ut illic ait) hereditatem? Itaque nihil eius fubfidii patronis ad fuccedendum liberto fuiffe juvat. Theophili paraphrafis, ad cafum teftamenti fafti cum locum referens, cum utroque cafu illud verum fiteprob. d. l. 2. in fin. C. de bon. lib. conf. non dubium fecum erorem errore repetito cumulare ftudet impudentiffime.

ANTONIUS MERCATOR.

PATERIS te fcripfiffe, liberos libertorum fibi inviceni ab inteftato fuccedere patrono exclufo ex Conftitutione Juftiniani de jure patronatus, de qua in §. illud, de grad. cog. fed dicis te non fcripfiffe id eße ex l. C. de bon. lib. imo qua fcripfiffe id ipfe ex Conftitutione, cujus fit mentio in d. §. illud, quam ridicule ex verbere jure retinetur ab aut. Ex nova Conftitutio ne eft d. 4. a. Demino luci reftituto Obfer. xx. nec ate te dum reperta quetiore fomniculofo addis, te fcripfiffe id videri a Juftinino repertum, aut vendufiffe ea Juftiniano recepta petitum ex retuftiore jure. Imo fcripfiffi, id Juftinianum ipfum adfirmare fe repetere ex vetuftiore jure, quod eft manifefto falfum. Tu nobis dos alia verba quam dederis ante. Utere prioribus, & falfi veniam petis potius, quam te ulio falfo fpecifices adire purgandi caufa. Adfirmat enim lege, & ex jure, quam diffinxnem in more tibi eft utuprare, cum dolitore docet, filio, Juftinianum fcripfiffe illud, quod dicere fe repetiffe ex vetuftiore jure: non aliter fum fe facere, quam alia multa, quæ ipfe, cum & antea prodita fuiffent, in novam Juftinianum transtulit: quorum intelleneti probabile eft id Juftinianum fuum fecere: hac exemplaro Marcianus fua vulnera glutinare folet, hac mundi ejectamenta extergere.

Poft hæc in eo valde laboras, ut probes, jure veteri liberto inteftato mortuo fine liberis fraire fuperfite duos femiffes fieri, & quod fratri, quem fcripfiffe dicere fe, non patronum. Probas id primum ex l. 3. §. ult. de bon. lib. quo liberi inteftati partes tantum dimidiæ bon. poffeffionem dat filio patronæ, quod nominatim præterfcripfiffe, & nullos liberos fuperfiftes liberos reliquerit: quoniam hoc cafu tota hereditas nedum dimidia pertines ad patronum, vel filium patronæ, ex l. Hortara 4. de leg. her. & l. liberto, de bon. lib. quæ in primis patronum vocat, ergo exclufo cognato liberto, nec ullo modo, nec exclufo dic, cum fubjicias alios quoque vocari, fed quod cafu de fuppimis poft patronum, puta proximos patronii non cum patrono. Vox impropri, demonftrat primum effe cenfum, primum locum patroni patronæ in fucceffione liberti inteftati mortui fine liberis. Itaque ad d. l. 3. §. ult. apiculus eft congruus, quo cafu, quo non inteftati liberti datur tantum patrono dimidia portio bon. poffeffio, pura fi libertus mortuus fit fine liberis naturalibus, tum tantum. Et hoc quidem fenfu, fed refpicio puta adoptivo filio, vel uxore, quæ in manum convenit, quo cafu ex edicto Prætoris patrono media tantum partis bonor. poffeffio datur Unde leginimi. At fi & fine his liberis liberius inteftatus vita decefferit, patronus in affem vocatur ure veteri, & excludit fraterna liberti: hodie ex Conftitutione Juftiniani de jure patronatus, ipfe a fratre penitus excluditur, ex qua cum negat te diceffe eum vocari in femiffem, nimium impudens es. Dixiffi enim propofuim eum vocari in femiffem concurrente cognato liberti ex d. §. illud, ergo ex ea Conftitutione, quæ fola propoinitur in eo fol. Id etiam Juftinianus non retulit, ut meutiris ex lege Papia, quia lex Papia pertinet tantum ad cafum liberto exiftentium liberorum, non ad hunc cafum, de quo tractamus liberi defuncti fine liberis, quo fane patronus in affem ab inteftato vocabatur exclufis liberis cognatis ante Conftit. Juftinianei teftum, non fcripfiffi in femiffem, qua de cauft in §. poftea, ille idem dixit pro scripturæ effe legendum refpicere: nam & Theophilus fpeciem ponit in teftato liberto, quamvis propofuiffet fuerit tam de inteftato, quam de teftato. Iterum dico, de ea tibi impune vindicta licebitem Theophilum, quæ tibi penitus adverfatur, eum posuere liberum in teftato liberto, hoc eft teftamento defceffe refellio unico filio, & ftatuere patrono deberi femiffem bonorum, proinde atque fi fine ullo filio viviffet. Quod ad inteftatum, non addit inteftatus, fine quo addit teftatus, verum hoc aeti anni reperendum eft.

Verifimum etiam eft, quod idem ille, ut in fequi folet, ait, Juftinianum in Inftit. tit. 4. §. ult. fcripfiffe, Cette fi teftatus, non, cette fi inteftatus, aliquando dixiffe. Fruftra repetieret, atque ita Theophilum fenfiffe negare videtur, & mentes, & mihi non placet ex l. 2. de fid. lib. in qua ea verba non referuntur, fed quæ præcedunt, quæ fane de teftamento loquuntur. Ita autem videas fi quid videre potis es, aut ut potius videatur alii ftultitiam tuam, quantum fit difcriminis ea in re inter teftatum, & inteftatum, & quo fint itinere impriffimos voces, ut tute es, etiam alios temere judicans effe qui non profpexerint nullum effe difcrimen: præcedentia tibi non fane de ea parte inteftatus decendis cidicillis litteratem dedit, in quo magis dubitebatur non adita hereditate ab inteftato an locus effet Conftitutioni V. D. Marci. Nam Conftitutio de teftato loquitur. In teftato autem, de quo fequentia funt in inftitutionibus, qui codicillis dedit liberteatem, nemini dubium erat, ut aut. 6. de fanctiffimis Ecclefiis Conftitutioni locus effet. Juftinianum prehendebe lorarii, & fummam, quæ in eo eft peritia rerum, in quibus ab alios proinde ut meretur rumpite loria, illo fupercidio: Marrucine noli peperiri, quod in eo vitium eft vertere in alium.

JOHANNES ROBERTUS.

NEfciteram ego antea poteftatem illi laudum noftrarum præconi, aut fidam, aut ab ipfo fibi arrogatam fuiffe, ut quas conftitutionis Imperatoras in veteribus codicibus adfciciet, & Juftiniani Codicis legum numero propter has adaugeri oporteret. Atque eum nec edidit, nec fe promittere, fcripturæ vim, & publico proloco utriufvis horum etiam admonitus, eo minus accerbum in me (antequam mihi illud innotefcere poruiffet) fefe poftulat per §. poftea, d. Lucii bona, de fucceff. liber. ut tenus tribus tantum legibus, & conftitutionibus contrarium, ego eadem cognoverim, ut ne quidem auderet, fecus aliquoi his omnibus, quæ fcripturit, quæque ad folitam juris cognitionem minus pertinent videantur, perlegendis temperiterem mihi ferio occupato nec vacet, nec libet, ufi forte, ut qui, cum feriari datum eft, circulatorium nullus frugis meus præftigias, aut gefticulationes non ingenti fpectator. Eft ego nonnunquam qua a juris disciplina alieniora fcripfiffe fentiar, otiofe percurrem. Ne fervias igitur, quod nondum legum illius tituli momentum ad quatuor ufque leges produxerim, cum secundum ullo in libro plus tribus exatæ compertum, Deinde vero in id argutatur, quod cum primum fcripfiffem Juftinianum ex vetuftiore jure, quod confiftam fuerat, illud repetere, exinde fcripferim, ideo ex vetuftiore jure videre a Juftin. repertum, quia alia dein nec quam ante dediffem. In quo illud opus, me ipfe (quod fecit) pernicioffimo temperatis fua correctionibus juris ftudiofis verba dare perget. Quid enim in eo tantopere a nobis peccatum, fi dum illud, quod nominatim ad fua ufque tempora fere obfcurum, atque male plenum, & undique confufum fuiffe Juftinian. refert, conftitutionem lata ex vetuftiore jure eum repetere dixerim? cum & idem hoc a Juftin. affum in illa ipfa conftitutione, quem hic

hic ex extraftis fibi membranis in locem emiſiſſe fe glo-
riatur, illius verba ſpectiſſime teſtentur, quibus patet
juſtinianum eam nominem ab antiquitate repetiſſe,
& ex legie Papie ſpectiſſime atque interdebilium
& ex legie Papie ſpectiſſime emendet, duxiſſe. An
circumſtitus, quae in plerisque emendet, duxiſſe. An
verso eo legislationem ſuam ab antiquitate illum ſuſ-
tiſſe agre dilum ungeatis? Cum antiquum ius (cuius tan-
dionibus relatis, tamesti in nonnullis immutatis) quod
additur, non ideo minus ab antiquitate repetiſſe dicatur.
Dicet id me ius dicendi, quod investigarem, quale id in
antiquitate ſit obtinerit: a Juſtiniano ſuiſſe repetitum
antiquitate illa obtinerit: a Juſtiniano ſuiſſe repetitum
quod non aliter ſuum ſuerit, quam ſi illum contendo. Sed
etiam nunc ab eo in nonnullis aliam contendo. Sed
etiam nunc ab eo in nonnullis aliam contendo. Sed
etiam nunc ab eo in nonnullis aliam

ANTONIUS MERCATOR.

Fideicommissum L. Titio relictum cum ad xiv. annum pervenerit Antonius Pius judicavit non deberi, antequam L. Titius compleret annum xiv. *l. non paradoxum, de testib. C. dem. l. si cui legetur, de leg. 3. Obstat paradoxum, de testib. C. dem. l. si cui legetur, de leg. 3.* Obstat *l. qui filium, §. nihil ad Trebl.* in qua Antoninus Caracalla

*Quod ſi dubitatione non cauta, & aliquid proferre poſſem, quo tamen moveri non ſuiſſe ſupervacuum, & meis reſt, quo eam movere: non ſuiſſe ſupervacuum, & meis declionem aliquam fubici oportuiſſe commodius vacationibus aliquot ſubtrahere? nec verebis tantum leret, quid non deprimis & explicitè? nec verebis tantum perſtantibus & ſcurrilibus convitiis, fed ne cerrat? Verperſtantibus & ſcurrilibus convitiis, fed ne cerrat? Verſus quas id agere hunc poſſuiſſe exiſtimem, cum nullum illius reſpondi verbum ad hunc vel quæſtionem, vel quæſtiones reſpondi verbum ad hunc vel quæſtionem, vel quæſtionem quatumlibet contorte illationis, ut vult, quæſtionem quatumlibet contorte illationis, ut vult, quæſtionem quæſtionibus diuturnitatem, ut ab hac binembrem, attamen ancipitem illic acutiſſime agi? binembrem, attamen ancipitem illic acutiſſime agi? ſpicuum, ſi non ſpicuum, ſi non ſpicuum, ſi non

Callimachus, l. 3. ſcholiast 333. *verſ. poſt Calendas, ff. de A*
verb. & ſqq. Atque eo imprimis, quod dare ille, in-
tra, & ante Calendas, ut etiam ille, Intra annum, &
Ante annum, aut menſem, quodlibet tempus Calendas
precedens, ſeque citra Calendas, & ipſum finul Calen-
darum diem ſignificent, ut & extremum anni men-
ſisve diem, ac finul precedentes: Idque jure hoc no-
ſtro adverſatus Sulpitii Apollinaris ſententiam ab A. Gel-
lio relatam c.13. lib.12. Noct. Attic. neque Attici, ſed
1.1. §. finitur. ff. de ſucceſſ. edict. l. ſi quis ſic dixerit 133.
ff. de verb. ſignif. & non ſatis ſe habere, inſt. l. quæ-
ſitum 74. *§. ult. verſic. quod ſi ante eum, verſ. & verbe-*
ſtamentis, ff. ad ſenat. Trebel. l. in diebus 8. *ff. de ver. oblig.*
Cum autem decimus Calendis, ſolum tempus Calenda-
rum dici ſignificamus, *§. omnis, de ver. oblig. in ſolid.*
Cum autem poſt Calendas, vel poſt annum menſemve
decimus, tempus diem Calendarum, aut extremum anni
menſisve diem ſubſequens intelligimus, *d. §. Callimachus,*
& a. verſic. poſt Calendas.
Ut igitur conſtitumus, in ipſius ſimilis, aut diſſimilis
ſit iſtorum ſignificatio, & effectus quoad diſpoſitiones,
quibus aliquid iſtorum adjectum eſt, interrendum
videtur, an de eo quæramus, quando promiſſum alter-
ve debitum ſolvi, an vero quando peti poſſit. Nam pro-
pe carli, quo quæramus, ut ſolvi ſolvere liceat, id
inter illa ſuperiora interreſt, quod ſi promiſſum ſit ante
Calendas, vel intra Calendas, licet indiſtincte debitori
ea vis & proprietate verborum, quamcunque voluerit,
ante Calendas ſolvere. Quo eatione in aliis diſpoſitioni-
bus, in quibus ei favor eum interpretandum eſſe, non
non expediturer extremum illud tempus, *d. l. ſi ita ſcriptu-*
ris fin. d. l. qui ſtichum, §. ult. verſ. quod ſi ante, & verſ. &
verbis teſtamenti. Cum autem poſſe peti dari Calen-
dis, diſtinqui oportet, ut ſequidem dies debitoris gratia
ſis adjectus, licet ei & proprietate ſermonis hoc mini-
me idcirco videatur, ut ante Calendas ſolvi poſſit, ſe-
nigna tamen interpretatione, quali debitori juri ſuo in
eo renunciare concedatur, id ei liceat, *l. ſtipulatio ſtha*
§. ſi ante certum, ff. de verb. obl. ff. & quoad in diem 70.
ff. de ſolut. l. quod quis, ff. de obl. & act. Secus ſi credi-
toris gratia tempus adjectum apparetet, *d. l. quo Romæ,*
in princ. l. ſi ita ſcriptum 44. *§. Proprius, ff. de leg. 1. l. cum*
qui 15. *ff. de ann. leg.*
Poſteriore vero caſu, quemadmodum promiſſo Ca-
lendis facta non de corpore interpretatur, ſed ſtricte, ut
etiam in promiſſione hoc anno, aut nundinis facta idem
obtinet, ne ante illius temporis exitum in mora de pe-
dei, nec per conſequens ante peti recte poſſit, quam
totum illius diei, vel temporis deſignati ſpatium præte-
riit, *l. qui ad centum* 42. *l. cum ex ſtipulatu* 78. *in prin.*
ff. de verb. obl. Ita & promiſſio ante Calend. vel intra Ca-
lend. facta, ad eas finitas referatur, non autem ceptas,
d. §. ſi quis ita. Quo fit, ut ſolvi ante illas differre di-
cantur a Julian. *in d. §. qui ita*, in fin. idque propterea
quod, & diei adjectio pro reo ſit, *l. cum qui* 114. *§. ſub-*
lundi. l. fin. ff. de verb. obl. & ſequentibus in diebus ad-
verſus ſtipulatorem ſtat, *l. ſtipulatio iſta* 38. *§. in ſtipu-*
lationibus, D. de ver. oblig. Unde periude elle videtur
tribus illis mentis promiſſis, aut ſi poſt Calendas, aut poſt
annum, vel poſt nundinas promiſſis, *d. §. ſi quis ita*,
& d. l. qui Romæ, in princ. & l. ſi ita ſcriptum 44. *§. Pega-*
ſus, D. de leg. 1. l. cum qui 15. *D. de ann. leg.* Hæc alio-
qui dictio, *Poſt*, proprie infequentes tantum tempus ſi-
gnificet, *l. ſi ita ſtipulatus* 109. *D. de verb. obl. & ſ. Calli-*
machus, & a. verſ. poſt Calend. Quæ interpretatio & in
eo (umitur, quod hoc anno, aut hoc menſe, aut anno
primo, vel tertio promiſſum fuerit, *d. l. cum qui cera-*
tum, in princ. Sicque ſit, ut in hoc eadem propemodum
ſignificatio ſit promiſſionis factæ ante Calendas, ſive Ca-
lendis, ſi ſolvi poſſit Calendas: quia cum illa tantum diem
Calendarum complectatur, qui non aliter præterire po-
teſt, quam ſi diem Calendas inſequentem ſimul attingat-
mus, cum temporis perpetuum & indiuiſi ſit motus, nul-
la alia re, quam hominis mala cogitatione ſuppotatione-
que diſtinctus, aſſtare Ariſt. & Themiſtio *lib. 4. Phyſ.*
text. 82. Atque eo imprimis, quod dare ille, in-
tra, & ante Calendas, ut etiam ille, Intra annum, &
Ante annum, aut menſem, quodlibet tempus Calendas
precedens, ſeque citra Calendas, & ipſum finul Calen-
darum diem ſignificent, ut & extremum anni men-
ſisve diem ac finul precedentes: Idque jure hoc no-
ſtro adverſatus Sulpitii Apollinaris ſententiam ab A. Gel-
lio relatam *c.13. lib.12. Noct. Attic.* neque Attici, ſed
l. 1. §. finitur. ff. de ſucceſſ. edict. l. ſi quis ſic dixerit 133.
ff. de verb. ſignif. & non ſatis ſe habere, inſt. l. quæ-
ſitum 74. *§. ult. verſic. quod ſi ante eum, verſ. & verbe-*
ſtamentis, ff. ad ſenat. Trebel. l. in diebus 8. *ff. de ver. oblig.*
Cum autem decimus Calendis, ſolum tempus Calenda-
rum dici ſignificamus, *§. omnis, de ver. oblig. in ſolid.*
Cum autem poſt Calendas, vel poſt annum menſemve
decimus, tempus diem Calendarum, aut extremum anni
menſisve diem ſubſequens intelligimus, *d. §. Callimachus,*
& a. verſic. poſt Calendas.
Ut igitur conſtitumus, in ipſius ſimilis, aut diſſimilis
ſit iſtorum ſignificatio, & effectus quoad diſpoſitiones,
quibus aliquid iſtorum adjectum eſt, interrendum
videtur, an de eo quæramus, quando promiſſum alter-
ve debitum ſolvi, an vero quando peti poſſit. Nam pro-
pe carli, quo quæramus, ut ſolvi ſolvere liceat, id
inter illa ſuperiora interreſt, quod ſi promiſſum ſit ante
Calendas, vel intra Calendas, licet indiſtincte debitori
ea vis & proprietate verborum, quamcunque voluerit,
ante Calendas ſolvere. Quo eatione in aliis diſpoſitioni-
bus, in quibus ei favor eum interpretandum eſſe, non
non expediturer extremum illud tempus, *d. l. ſi ita ſcriptu-*
ris fin. d. l. qui ſtichum, §. ult. verſ. quod ſi ante, & verſ. &
verbis teſtamenti. Cum autem poſſe peti dari Calen-
dis, diſtinqui oportet, ut ſequidem dies debitoris gratia
ſis adjectus, licet ei & proprietate ſermonis hoc mini-
me idcirco videatur, ut ante Calendas ſolvi poſſit, ſe-
nigna tamen interpretatione, quali debitori juri ſuo in
eo renunciare concedatur, id ei liceat, *l. ſtipulatio ſtha*
§. ſi ante certum, ff. de verb. obl. ff. & quoad in diem 70.
ff. de ſolut. l. quod quis, ff. de obl. & act. Secus ſi credi-
toris gratia tempus adjectum apparetet, *d. l. quo Romæ,*
in princ. l. ſi ita ſcriptum 44. *§. Proprius, ff. de leg. 1. l. cum*
qui 15. *ff. de ann. leg.*
Poſteriore vero caſu, quemadmodum promiſſo Ca-
lendis facta non de corpore interpretatur, ſed ſtricte, ut
etiam in promiſſione hoc anno, aut nundinis facta idem
obtinet, ne ante illius temporis exitum in mora de pe-
dei, nec per conſequens ante peti recte poſſit, quam
totum illius diei, vel temporis deſignati ſpatium præte-
riit, *l. qui ad centum* 42. *l. cum ex ſtipulatu* 78. *in prin.*
ff. de verb. obl. Ita & promiſſio ante Calend. vel intra Ca-
lend. facta, ad eas finitas referatur, non autem ceptas,
d. §. ſi quis ita. Quo fit, ut ſolvi ante illas differre di-
cantur a Julian. *in d. §. qui ita*, in fin. idque propterea
quod, & diei adjectio pro reo ſit, *l. cum qui* 114. *§. ſub-*
lundi. l. fin. ff. de verb. obl. & ſequentibus in diebus ad-
verſus ſtipulatorem ſtat, *l. ſtipulatio iſta* 38. *§. in ſtipu-*
lationibus, D. de ver. oblig. Unde periude elle videtur
tribus illis mentis promiſſis, aut ſi poſt Calendas, aut poſt
annum, vel poſt nundinas promiſſis, *d. §. ſi quis ita*,
& d. l. qui Romæ, in princ. & l. ſi ita ſcriptum 44. *§. Pega-*
ſus, D. de leg. 1. l. cum qui 15. *D. de ann. leg.* Hæc alio-
qui dictio, *Poſt*, proprie infequentes tantum tempus ſi-
gnificet, *l. ſi ita ſtipulatus* 109. *D. de verb. obl. & ſ. Calli-*
machus, & a. verſ. poſt Calend. Quæ interpretatio & in
eo (umitur, quod hoc anno, aut hoc menſe, aut anno
primo, vel tertio promiſſum fuerit, *d. l. cum qui cera-*
tum, in princ. Sicque ſit, ut in hoc eadem propemodum
ſignificatio ſit promiſſionis factæ ante Calendas, ſive Ca-
lendis, ſi ſolvi poſſit Calendas: quia cum illa tantum diem
Calendarum complectatur, qui non aliter præterire po-
teſt, quam ſi diem Calendas inſequentem ſimul attinga

JACOBI CUJACII J.C.

IN DIGESTA, SEU PANDECTAS

DOM. JUSTINIANI IMPERATORIS

N O T Æ.

CLARISSIMO JURISCONSULTO

Jacobo Schegkio Tubingenſi S.P.

ANNUS jam eſt, Vir Clariſſime, *ab eo tempore, quo Commentarium Jacobi Cujacii in Cod. Juſtin. a me publicatum, clariſſimo noſtri ſeculi J.C. Hermanno Vultejo conſecravi & dicavi. Ea dedicatione unſolum tanti viri amicitiam mihi conciliavi, verum etiam quo inſigniter Europæ literarium juventæ, ab eo tempore, ab eo etiam, Miſſa enim ad me hinc in noviſſimum corpus Juris civilis, excepto Inſtitutionibus, Notas ſolemnes. Eas cum ſummopere mea ſolum mihi commendaſſet, verum quoque tuo adjeciſſet, ſe certo ſcire, has, quas mittam, Notas eſſe Cujacii: adeo pro meo ergo cupidam legum patrarum ſingulare ſtudia præterire, quæ ceteris Operibus conjungerentur. Licet enim non ſine ea diligentia expolita, qua ceteras, non ſunt tamen propterea objectanda. Multa enim continent, quæ nec uſurpavit, nec eas etiam poſtmodum evulgavit. Tibi tuo autem*, Vir Clariſſime, *nomine eas votivi publicavi, tum quod priores & meæ laborum Poſtumorum Operum inprimendorum P. Fiſcheri auctor extiterit, tum quod antecellens mei librarium ingratitudinem animo poterit, & promptiorem. Pro qua tua benevolentia, ſaundebam de tuorum ſtudiis quam ſtrenuo di occaſione cupiavi. Tuum nunc eſt eam arripere, & me tibi commendatum eſſe ſinere. Vale, mi Schegki in Chriſto, quam proſperrime. Datum Francofurti Cal. Septemb. Anno M. D. XCVII.*

Excellent. T. Stud.

Z. Palthenius Typogr.

AD LIBRUM PRIMUM.

De Juſtitia & Jure. TIT. I.

Ex s. *Agriſtarmini*) Vide ſcripta ad *l. 1. C. de aveſtes & inſcript.*

(*Commertio*) Commercium eſt permutatio, *Leo hac jure, lac t.* in gloſ. ex qua originem traxit empcio & venditio. Vide notas ad tit. 19. *Fragment. Ulpian.*

Quæ a jure civili) Graeci exemplum ponunt in adſtione ex ſtipulatione Aquiliana: debuit poni in omni ſtipulatione, itemque in Emphyteuſi, vide ſcripta ad *l. 1. C. de jure emphyteutico.*

De Origine Juris. TIT. II.

L. 2. §. & quare jus dicatur) Juriſdictio pro executione animorum, hinc, & in *l. 1. inf. de offic. jud. cui mand. eſt juriſd.* vide ſcripta ad *l. de juriſdict. in ſin.*

De Legibus, & Senatuſconſultis. TIT. III.

L. 1. ignorantia) Juris ſcitcet: Nazianzenus in orat. funeb. ad Anaſtaſium: Romanorum nulli *νόμοι* ἀγνόουμενοι licet leges ignorare, & puniuntur, qui peccant per ignorantiam juris. Ariſt. lib. 3. Ethic. cap. 5. Sueton. in Calig.

A vide ſcripta ad *l. 2. inf. de juris & facti ignor.* ut ſi quis in teſtamento ſibi adſcribat per ignorantiam, non ideo minus tenetur.

De Statu Hominum. TIT. V.

L. 2. ordinem perpetui edicti) vide ſcripta ad *l. pen. C. de rond. indeb.*

L. 5. cum qui noſcitur, libertum naſci) contra regulam traditam tit. 5. in *Fragment. Ulp.*

L. 11. ſeptimo menſe) Paulus *lib. 4. Sent. tit. 9.* tribuit numero Pythagoreo, & Cenſorinus de die natali. Ambroſ. epiſt. 30. Philo in lib. de opificio Dei, & in allegoriis ſacrarum legum: vide cap. 19. tract. de præſcriptionibus.

L. 15. Anteſcuſa) de hac lege vide cap. 1. tractatus de graviciæ.

L. 19. patrem liberis ſequuntur) Ulpianus in *Fragm. tit. 5.*

B *L. 23. Qui patrem dem.*) Graecus ſcholiaſtes ait: *τοῦτο ἐστὶ τὸ παρὰ φύσιν*: Sed de tota libertorum diſtinctione vide ſcripta ad *l. cum tabulis, §. 1. inf. de vit. qua ut indign.*

L. 24. niſi lex ſpecialis) ut lex Menſia, de qua idem Ulp. in *Fragm. tit. 5.*

L. 26. pour) quia postumus non semper est pro natu: vel natura & scripta ad *l. 5. quidam relegatus*, *§. ult. infr. ad. tit. ad. tub.*

De Abigeis initius. TIT. VII.

L. 5. ult. adaptantur) vide scripta ad *l. 10. Cod. de probat.*

L. 6. consensus fil. enig.) ne filio invito suos heres agnoscatur.

L. 15. §. ult. revertitur animi) vide cap. 13. de præscript.

L. 17. §. mimus) imo nec actionem ei mimus ſit. 20. annorum propter qualitatem a Juſtin. præſtitutum, vide de cap. 20. de præscript.

L. 20. Etsum in pupilla) vide ſcripta ad *l. 11. inf. de verborum ſignificatione.*

L. 21. Et feminæ adrogari poſſ.) Olim arrogari non poterant, quia cum feminis nulli erat comitiorum commercium, vide notata ad Ulp. in *Fragm. tit. 7.*

L. 23. Non jus fungunturi) vide ſcripta ad *l. 10. Cod. de probat.*

De Senatoribus. TIT. IX.

L. 2. Turpitudinem) id eſt fordes, *αἰσχροκερδίαν* : ut ſi pecuniam acceperit ob ſententiam in cauſa dicendam. Sic *l. 9. inf. de reapt.* fordes aut turpido, vide ſcripta ad *Lampr. in fil. Jodæ.*

L. ult. Juſt. Senatores) haec definitio Senatorum Tribunini eſt ſumpta ex *Novel. 62.* Juſtiniani, conveniuntque illi ſero, non Ulpiani.

De Officio conſulis. TIT. X.

L. 1. Apud ſe manumittere) vide ſcripta ad *l. 66. inf. de verb. obli.*

De Officio præfecti urbi. TIT. XII.

L. 1. §. relegandi, quam Imp. aſſign.) Præfectus urbi inſulam non affignat, quoniam nullam habet: nam ejus imperium erat intra centeſimum milliare.

§. Quod autem mancipia teneatur) vide ſcripta ad *tit. C. de mancip. ita ven. ne poſſit.*

De Officio quæſtoris. TIT. XIII.

L. 1. in fine, ppſtulas ejus) id eſt, orationes.

De Officio præfecti vigilum. TIT. XV.

L. 1. Ejusq; veterum urbis) Horum enim 14. regiones urbis Romæ, vide *Ulp. in Fragm. tit. 3.*

§. Effatture. Cuſtodes plerumque puniuntur) a præfecto vigilum, aut a præfecto urbi : Ea tra dicitur Antoninus reſcripſiſſe Erutio Claro, qui fuit præfectus urbi, Gellius lib. 13. cit. vide ſcripta ad prine. *tit. D. de locatio.*

De Officio Proconſulis, & legati. TIT. XVI.

L. 1. Interim quæ ordem agerent) Hoc eſt, de re Plinii Epiſtolam ad Pab. lib. 2. & ſcripta ad fin. *l. 1. inf. de juriſd.*

L. 4. pronſulis, ſenatum, Corſa) Huius ſenatuſconſulti meminit Tacitus lib. 4. Cetterum in his ſolo conſulibus mis caſu teneatur maritus pro utore, non in aliis caſibus. *l. 3. C. ne uxor pro mar. que hunc non obſtat*: vide ſcripta ad illum titulum.

L. 9. §. in plano) Coniunge *Livius, inf. de accuſat.*

L. 13. §. quid) Ad hanc legem recte Cravci notant poſſe defendi, legatum juriſdictionem habere propriam, non tamen antequam ei mandetur, *l. legatus, inf. eod. l. 2. inf. quis & a quo app.* vide not. ad eam, & ſcripta ad *l. 1. de juriſd.*

Reſcripti Hinc colligo, legatum proconſulis non habere majorem animadverſionem, vide ſimilia notata ad *l. 1. Cod. de Epiſc.*

Animadverſendi, coercendi, vel atrociter verberandi) Quæ ſunt mixti imperii, vide ſcripta ad *l. 1. de juriſd.*

L. 13. legati proconſulis) Nam proconſuli debatur plures legati, unde in *l. appellari, inf. quis & a quo app.* vele Florent. legitur, *Appellari a legatis proconſulis poteſt*, non, ut vulgo, a legato.

De Officio præſidis. TIT. XVIII.

L. 6. Solos moverſper, ſive gladii) id eſt jus vitæ necisq; adimendæ, vide notata ad *l. 1. de juriſdict.* Ius gladii eſt datum eſt, & exercendi ex lege Augusti, Dio

L. 18. §. 2. non tamen ſemper debatur omnibus præſidibus, nec datum eſt initio, vide *l. 4. Cod. hoc. & ſcripta ad l. 1. inf. de juriſdict.*

Et in metallum) Non tamen habebat jus deportandi, vide notata ad *l. 1. §. 1. inf. de leg. 3.* & ſcripta ad *l. 2. de leg. 1. & l. 1. de juriſdict.*

L. 14. Et Cinnenſium) forte legendum, VERUS.

L. 15. Absolſene) Sic nec tribunus plebis licet interdicere extra urbem. Gellius lib. 13. cap. 12. vide notata ad *l. 2. in fine verb. ſignificat. & cap. 2. de præſcript.*

L. ult. ſi ſolus) Adhuc ſunt ſervi, quibus manumiſſum non eſt, ſed ſupponitur manumiſſi. Ita proprii ſenatori dandi, vel exigendis occupari ſunt, ſeu proprietis Calendaſio: vide ſcripta ad *l. 5. C. de hær. qui in prim. credit. Inſt. tit. 5. & l. 13. C. de hær. qui in prim. credit.* in Canon. Apoſt. 8. & Theoph. & Graci verſant, *Διακονῆσι*. Is noverit rite omnia notius ſimilia; vide notata ad *l. 37. inf. de leg. 1.* & ſcripta ad *l. 1. de leg. 1.*

Ad eaſtine domus exerſionem) ſic in Can. Apoſt. 8. conſtituitur, ne aſſor ſtat clericus: quoniam hoc, pertinet ad damna eccleſiæ imperti.

De Officio ejus, qui mandatus eſt juriſdictioni. TIT. XIX.

L. 1. ſpecialiter) vide ſuſe ſcripta ad *l. 1. inf. de juriſd. l. 2. juriſdictionem fuam mandaſſe*) Sic ſup. *l. 2. de orig. ſu. & juriſdictionem fuam mandaſſe*) Sic ſup. *l. 2. de orig. ſu. & quir.* juriſdictio dicitur criminum cognitio; vide ſcripta ad fin. *l. 1. inf. de juriſdict.*

L. 3. §. ult. mancipi) vide notata & ſcripta ad *l. 5. inf. de juriſdict.*

Quod lege datur) & ideo privato dari poteſt, vide notata ad *l. 1. §. ult. inf. de verb. ſignificat. & ſcripta ad l. 2. §. ult. inf. de juſtic. & l. ſanm pretor, inf. de juriſd. l. Imperium, inf. de juriſdict.* vide ſcripta ad *l. 1. inf. de juriſdict.*

Quod juriſdictioni cohæret) id eſt, Imperium ibid. quod non lege datur, ſed pure magiſtratus competit, quod non lege datur, ſed pure magiſtratus competit, vide Sic *l. 2. inf. de juriſdict.* eui juriſdictio ineſt, vide ſcripta ad *l. 2. in. ult. tit.*

L. 4. Etiam de juriſdictionibus) ſed cui juriſdictio ineſt, *Marc. Lucius, quod non eſt merum*) ſed cui juriſdictio ineſt, mixtum ſcilicet, vide ſcripta ad *l. 2. de juriſdict.*

Sine modica coercitione) item nec *Tribunus*, ſine quibus juriſdictio exerceri non poteſt, ut ſunt pignoris capio, corporis detentio, mulctæ dictio, *l. 9. §. ult. inf. ad leg. Juliam peculi.*

De Officio aſſeſſorum. TIT. XXII.

L. ult. Curatores reipub.) curator reipub. *nomen*, eſt tantum judex rerum ad curvatem pertinentium, ut *curatores* ædes ſacrorum, vectigalia locales, viæ curabat, caſtra reipub. agebat apud præſidem, vide ſcripta ad leg. a. *§. ult. inf. de judic.*

AD LIBRUM II.

De Juriſdictione omnium judicum. TIT. I.

LEx 1. *Jus dicentis*) Jus dicentis officium dicitur etiam juris dicendi officium, *l. 13. de min. 25. de fal. per. tutor.* & officium juriſdictionis, *l. 1. §. 1. de fal. per. tutor.* & officium juriſdictionis, *l. 1. §. ult. inf. de juriſdict.* Differt autem jus dicentis officium a juriſdictione, quæ genus a ſpecie : nam officium jus dicentis continet non tantum ea, quæ ſunt merè imperii ſunt, nec juriſdictionis, *Livius, §. ſacrum, inf. de tutel.* ut tutores dare. Juriſdictio pars eſt officii jus dicentis. Juriſdictionem habent omnes magiſtratus, & poteſtates. Imperium etiam mixtum non omnes magiſtratus, & poteſtates, ut ædiles. Cic. 2. in Verr. magiſtratus municipales, *Leo que, inf. de municip.* tamen ris datione habent privati, & magiſtratus quidem, non omnes, ut cenſores, nec quæſtores, quia hæc lege dantur, ut & extraordinarie cognitiones multæ, ut

de tranſactione ſtimentorum, de ſuſpectis tutoribus : & & merum imperium lege datur, *l. 1. inf. de eſſ. ayeu eni mand. eſt juriſd.* Sæpe autem, quæ meri imperii ſunt, in eandem perſonam omnia concurrunt ; ſæpe qui ius gladii habet, non habet jus conſiſcandi, deportandi, &c. Imperium mixtum non continet ea, quæ ſunt legis, quibus eſt tutoris datio. Imperium mixtum eſt, quod non datur lege, ſed pure magiſtratus competit, *l. 2. inf. eod. l. 1. inf. de eſſ. ayeu eni mand. eſt juriſd.* Juriſd. eſt notio & diſceptatio, quæ magiſtratui eſt, ut ſuo imperio ſe competit, *l. notionem, inf. de Ver. ſignif. l. ait prætor, inf. de leg. 1.*

Et bonorum poſſeſſionem dare poteſt) *Et in poſſeſſionem mittere*) Quæ ſunt imperii.

Tutores confirmare) Quod net imperii eſt, nec juriſd. *Judices litigatores dare*) Quod eſt juriſd. *l. 3. inf. eod.* B *L. 2. ſine quibus Juriſdictio*) Itaque magiſtratus municipalis ſi ius gladii habet, pignora capere poteſt, *l. quæſtionibus, §. magiſtratus, inf. ad leg. Jul. de vi.*

L. 3. Imperii) In hac l. ponuntur exempla quadam eorum & mixti imperii, non definitiones. Merum imperium lege datur, & non competit pure magiſtratus : & ideo competit interdum privato, *l. aliud eſt ſenex, §. ult. de ver. ſign.* Inde merum imperium dicitur, quod per ſe ſolum exiſtit, & ſeparatum eſt a juriſdictione : lege enim datur. Mixtum imperium iure magiſtratus competit, & inde eſt nomen, quia juriſdictionem cohæret : nullo juriſdictio vacat imperio mixto. Ergo & ſatisfandum, quod dicitur mixti imperii, reſte etiam dicitur juriſdictionis, & vice versa. Quæ hæc duo nunquam ſeparantur : at quædam ſunt, quæ videntur magis ſieri pro imperio, quam pro juriſdictione, ut mittere in poſſeſſionem, dare bon. poſſeſſionem, reſtituere in integrum, quæ denegantur magiſtratibus municipalibus, *l. eo que inf. ad municip. l. 4. eod. tit.* quæ etiam referenda eſt ad magiſtratuum municipalium. Sic de Tribunis decemvires, edicere, interdicere, ſeri magis pro juriſdictione, quam pro imperio, licet tamen duo conexa ſint. Merum imperii pars præcipua eſt ius gladii, de eſt, jus vitæ necisq; adimendæ, *l. ſi filius, §. qui univerſos, ſup. de poſſeſſ. l. Imperium, inf. de juriſdict.* Tenuiores *Tenuiores jura gladii non vendidit.* Aug. Epiſt. 61. *jus gladii nullis legibus accepiſſe.* Jus ferri dicitur a Lucano lib. 5. jus telorum, di, depromendi, & adhibendi in metallum continentur mero imperio, nec poſſunt irrogari, niſi ab eo, cui lege datum eſt. Mixti imperii exemplum eſt, D dare bonorum poſſeſſionem, quod dicitur eſſe juriſdictionis. Harmenop. lib. 2. ep. tit. 4. Sic judicem dare eſt juriſdictionis, ut dicitur in hac l. 1. hæc etiam ſunt imperii mixti, edicere, edictum. Quæ juriſdictionis ſunt, ſeparatur ab illis, quæ ſunt legis, *l. 1. ſup. de offic. ejus cui mand. eſt juriſd.* hæc mandari poſſunt, illa non poſſunt.

Merum) Imperium merum dicitur hic, & *l. ult. inf. de eſſ. ejus cui mand. eſt juriſd. Zonaras* in Baſilio vocat *ἀκρατον ἡγεμονίαν*. Zonaras ad l. 3. vocant *ἀκρατον ἡγεμονίαν, seu ſubaciæ, Cic. 3. Agr. summum imperium judicemque rerum omnium.*

Gladii poteſtatem) Ius gladii, ferri, *ſeruere ſeruet. Juſtinian. edicto 9.*

Ad animadverſionem) merum imperium eſt jus gravior animadvertendi, coercendi, verberandi, *l. 11. ſup. de eſſ. provinc.* & belli gerendi. *Cic. 5. Philip.* nominatim lege datum, ut hic definitur gladii poteſtas, quia vitæ ademptio eius præcipua pars eſt.

Eſſi etiam judicia dandi) ſed non tantum jus dandæ bonorum poſſeſſionis, ſed etiam judicis dandi. Præponuntur hæc duo exempla mixti imperii, dare bonorum poſſeſſionem, & judicem dare, quod argnit dictio *etiam*, de juriſdictione ſimplici niſi dicit. Notandum maxime ex hac l. quod quæſtor judices dabat, ut ait Cic. in divinat. Sumpta eſt hæc lex ex *l. 2. de eſſ. quæſtor. vide notata ad l. tum qui inf. ad. & notata & ſcripta ad l. cum pretor, inf. de judic.*

proconsulum, quibus mandata est jurisdictio, possunt A judices dare, at hoc habent ex aliqua lege, non ex mandato. *L.legati, de offic.proconf. & leg.agrum. Ex.do-nasse, vel de fuspect. tutor.* vide not. & scripta ad *l.nam tutor, inf. de fuspect. tutor.*

Proconsul, vel *prætor* Urbani magistratus judices dare possunt, non de more majorum, dicunt etiam multum more fuo jure, & more majorum. Gellius lib.11.cap.1. Dant autem judices magistratus urbani cujuscunque ordinis, *l.ult. inf. de offic. proconf. & leg.* & *l.ult. inf. de offic. prætor.* præfectus *quis & a quo appell.* ut prætor, *inf. de offic. præf. urbi.* prætorio, *l.ult. inf. de offic. præf. prætorio.* Quæsitor quoque judices dabat. Cicero in divinat. in Verr. ideoque in *l. imperium, fup.* dicit Jurisconsultus: *Jurisdictio eft judices dandi licentia.* Item Conful, *l. 1. Jurisdictio eft judices dandi licentia.* Item Conful, *l. 1. de jurisdict. inf. de appellat.* & hic videtur legendum Conful, vel prætor, non proconful.

L.15. Julianus fcribit lib.1.Dig. ut eft in *l.1. inf. de jud.*

L.16. Aut omnem) id eft, generalem, *l.1. inf. de offenio ejus cui mand. eft jurisdict.*

Vice ejus, qui mandavit) Et idem qui mandavit non appellatur, *l.1. inf. offi & qui mandat.* Judex datus non dicitur judicare vice prætoris, fed fui, cum & prætor cognatur cum judicem dare ftringatubus & eum fortiri ex certo ordine nominum.

Non fua) Nam proprie nec magiftratus eft, nec poteftas.

L.17. Sufcepiffe ante magiftratum advocationis) non poteft quis fua dicere in ea cauffa, in qua advocatus abfuit, quin nec iis dicenti affiderc, *l.ult. C. de affeffor.* nec teftimonium dicere, *l.ult. inf. de teftib.*

L.18. Si convenerit) Obftat *l.pen. C. de pofti.* Sed dicen- C dum eft, *d. l. pen.* loqui de eo qui in contractu cum alio habito renuntiavit præfcriptioni fori, ut & in *l. inf. fi quis in jus vocatus non ierit.* At hoc lex fequitur de duobus partibus, quæ manu conferunt, ut in judicem incongruum confentiunt. Hoc cafu pomitentiæ locus eft ante additionem.

L.19. Certa) Huic legi conjunge *l.2. in prine. inf. de verb. fignificat.*

Quod quifque juris in alterum ftatuerit, ut ipfe eodem jure uratur) Hæc lex fequitur *l.3. Si quis*) Conjunge *l.6.inf. de verbor. fignificat.* vide de fcripta ad eam.

Si quis fui dicenti non obtemperaverit. TIT.III.

L.1. Non tamen dnumeriri) vide fcripta ad *l.1. fup. de jurisdict.*

L.2. Quod extremum in jurifd.) extremum jurisdictionis eft fenatorize exfecutio.

Si quis rem mobilem. Huc refer *l.1. inf. de verb. fignif. & de in jus vocando.*

L.1. In jus vocare) vide fcripta ad *l.18. inf. de verb. fignif.* hoc edicto datur actio annalis in factum: vide cap. 20. tradt. de præfcript.

L.2. Quæ ex publico) hujus meminit Sueton. in Auguſto, cap.38. unde conſtat hoc conſtitutum fuiſſe ab Auguſto.

L.3. Quod nec heredi) Quia id factum rem patroni non minuit, fed honorem tantum: vide fcripta ad *tit. C. de edict. dejuncti in quant. her. conv.*

L.4. Ita) *i. præfecto urbi*, cum quo gravior eft animadverſio, remittit prætor urbanus pœnientes ad præfectum urbi: vide fcripta ad *l.7. fup. de jurisdict.*

TIT. V.

L.1. Si quis in jus) huc refer *l.3. inf. de verb. fignif.*

Suo periculo) revocandi forum.

L.2. Si tamen) *Multifa pro jurisdictione*) Multæ dictio jurisdictionis eft, & neceffe eft eum, qui multam dicit, jurisdictionem habeat inter eos, *e. l.2. l. ult. inf. de judic.* vide fcripta ibi & notata ad *l. simul eft finem, inf. de verbor. fignificat.*

L.3. Cum quis) vide fcripta ad *l.68. inf. de verb. obligat. Ne quis eam, qui in jus vocatus eft vi eximat.* TIT. VI.

Ex hoc edicto eft actio in factum annalis, vide cap.20. de præfcript. vide fcripta ad *l.8. inf. de verb. obligat.*

Qui fatisdare cogantur. TIT.VIII.

L.1. Seiuram facionmus dotis fubeiffe) vide not. & fcripta ad *l.5. facit acceptio, inf. de verb. obligat.*

L.4. Poft diem exhibet) vide fcripta ad *l.69. inf. de verb. oblig.* & cap.3.de præfcript.

L.7. qq & *ult.*) vide fcripta ad *tit. C. de probat. fe-quefi. pecun.*

L.8. de dic) Obftat *l.115. inf. de verb.oblig.* vide fcripta ibidem in contra ad *l. fi finita, inf. de dam. infect.* & fcripta ad *d.l.115.*

Si ferum fortaffe, & mulieri propter impotentiam) Erat in facto, non in jure, dubitationem hiduifforem accipi.

L.15. Si. Qui velligalem, id eft, emphyteuticum) de hac interpretatione vide notata ad rub. *inf. fi ager vellig. id eft, emphyteuticus*: & fcripta ad principium C. *de jure emphyteut.*

De eo, per quem fatisdari eft, quo minus quis ei ratum habere. TIT. IX.

Ex hoc edicto eft actio annalis, vide cap.20. de præfcr. *Si quis cautionibus judicio fiffendi cavifa factis non ob-tempera verit.* TIT. X.

L.1. Vicenæ millia) vide cap.3.de præfcriptionibus.

Prater eum diem) vide fcripta ad *l.3. inf. de verb. fignificat.*

L.4. § *Plane*) vide fcripta ad *l.48. inf. de verb. fignificat.*

L.8. Erit poft) idem in *l. fanciimus, C. de fidejuff. & mandat. fed debitores. Exceptitio, inf. de oblig. & act. Ifi fundus, & ult. inf. de leg. commiff. l. Celfus, inf. de excepti. arbitr.* cum fimilibus, vide folutionem in notatis ad *l. fanciimus, C. de commer. C. de fidejuff. & de mandat. l. magnam, C. de con-vebend. & commiff. fideiuff.* Obftat etiam *l.ft ita eftum, inf. de verbor. oblig.* fed folutio traditur in *d. fanciimus*, que tamen non placet, propter ibi notatas rationes, & quia in hac lege, ut notavit Bulgar. non fuit fubjecta pœna. Sed in hac quæftione ftatuenda eft differentia inter pœnam ftipulationis, & quanti ea res eft. A prætore pœnæ remiffæ non liberatur qui fe ftipulatori eam, & hoc tantum juftinianus fubjecit. *d. fanciimus*, rerum Gloria poft dicere poterit, pœnam *d. l. fanciimus*, aliàs id non obtinet. At a prætatione ejus quod intereft liberatur is, qui fe ftipulatori dem, ante litem conteftatam tantum, id eft, antequam fit actum, quanti ea res eft, ut hic.

Ex mora decretus) Sic in *l.135. §. Sejus, inf. de verb. obligat.*

L.9. Omnes ftatus non eft) id eft, non omnes ftatus eft, vide Alc. lib.5. *regulæ* cap.17.

E hac ftipulatione) hic fuit ftipulatio faciendi, vide fcripta ad *l.45. Cum, inf. de verb. oblig.*

L.11. Qui autem) hanc legem quidam obftare putant, *l.7. inf. de in ius.* ex qua effectum, cum, qui in jus vocatus eft, ut tum litem conteftatus, obveniente militia non poffit mutare forum. Illi ita intelligunt, qui novo privilegio fit mutare forum. Illi ita intelligunt, qui novo privilegio fit mutare forum. Illi ita intelligunt, qui novo privilegio f

de successionem, quæ ſiebant per bon. venditi. & notata ad A
tit. C. ſi in cauſa judic. pign. cap. 2.

Tit. 2. penult.) huic deroga. *l. ult. C. de pact. inter. empt. & vendit.* vide ſcripta ad eam.

De Tranſactionibus. TIT. XV.

L. 4. Et *hæc ſunt minimæ*) vide notata ad *l. an inutilis*, *in fin. inf. de acceptilat.*

L. 5. *Cum ſæpiſſ. ſtipul.*) hic Aquilianæ ſtipulationis verbo intelligitur acceptilatio, quæ eam ſtatim ſubſequitur, ut in *l. pollic inf. eodem*, *§. eſt autem*, *hujus. quæ hoc mod. tol. obl.* & *l. 3. C. eod.* ut ſæpe ſuperius cum diſputatione cimus acceptilationem, cæpe intelligimus ſtipulationem cimus acceptilationem, cæpe intelligimus ſtipulationem Aquilianam, quæ debet præcedere, ut ſcripta ſententia. Cur enim *L. 6. de lit.*) Iſta eſt honor legis ſententia. Cur enim inſpecto non recte tranſigere de legato, etiam non inſpecto teſtamento, *l. Iuxtus*, *§. ult. inf. ad Trebell.* *l. ſed pro teſtamento*, *l. Iuxtus*, *§. ult. inf. ad Trebell.* *l. ſed pro teſtamento*, *l. Iuxtus*, *§. ult. inf. ad Trebell.* Præterea hæc lex male poſita eſt *

L.17.si minor circumscriptus] l.3. §.ult.inf.qui fac. nam A dolus causam dans contractui bonæ fidei ipsum vitiat, vide scripta ad princ.tit. *C.de rescind. contract.*

Iidem Pomponius naturaliter] id est, secundum naturam & fabulosam bonæ contractûs, *l.3. C.de rescind. vendit. Novel.* XCVII. *quæsumus*, id est, ut fit in necessitosis, vide scripta ad *l.13.*

Lasciuiæ] repetita est hæc sententia in *l. destituitur, inf. de pubet.* vide notata ad eandem legem.

Quod si nemo, §. si furiosi, quod vi aut clam] Ad hoc ait Gallus, si non caligatur a pratore, verum a domino, aut abeo, qui dominæ rerum verbenarum tradit, vide scripta ad *l.1. inf. de iustitiâ. & l. penult. inf. de rei vindic.*

Illud: dare filiæ repetitio. Et dabitur utilis condictio non directa.

L. 35. Fior. 1. Convolumen etiam *rationibus*?] Sic in B *l. tutor qui repercutiuum, §. ult. de administrat. tut.* vide scripta ad *l.122. reg. Catoniani.*

Lasciuiam] Vide *rubricam I.* At hodie tenetur de calumnia, *Novel.* CXVII.

L. Æmilius lege commissoria] de qua Cicero libro 3. ad Atticum. vide scripta ad *l. pactum, C. de pignor. act.*

Qui præfectus urbi pronuntiarent] A præfecto urbi ad principem appellatur.

De capite minutis, TIT. V.

L.1. assiduæ ciuitatis, sine libertatis] maxima, aut media.

§. ult. id est, actio, quæ restituitur ex hoc edicto: hoc fit accipiendum, nisi restituatur ex edicto temporario: vide notata & scripta ad *l.7. C. quod cum eo.*

L.3. §. emancipato filio] At hodie, qui emancipatur, cagite non minuitur, cum vigeat consequutio Antoniana & iuliana, vide notas ad tit. 10. Frag. Ulp.

L.7. pure alicui] leg. quæ pure agnationis proximus propinquus defuncto.

Ex quibus causis maiores viginti quinque annis in integrum restituuntur. TIT. VI.

L.1. Vltra tempus] id est, quatuor annales, *l.10. C. de ædilitio*, vide cap.16. de præscript.

L.8. §.1. Qua lex] vide cap.3. de præscript.

De minoribus viginti annis qui ex delicto. TIT. VII.

Iudices] Futuri non præsentis, ut in tit. de litigiosis accipimus. Quare ad hunc titulum non pertinet ea regula, qua dicitur, rem litigiosam non posse donari, vendi, pignerari, atque sic, qui emit, de ea agat, repelli ex C ceptione, vide notata ad tit. de *litigiosis.*

L.vlt. sed nemo] vide cap.10. de præscript.

Liquida pertinet] vide scripta ad tit. C. *ex delict. defunct. in quant.thered.*

De receptis, qui arbitrium receperunt, ut sententiam dicant. TIT. VIII.

L.1. Compromissum] Compromissi, arbitri, iudices quidem sunt, etsi, nec iurisdictionem, nec notionem habent: horum tamen proprie iudicium non est. Cum iudicium dicimus, ordinarium dicimus, de quo Constitutum. hic. Inscript. lib.1. Epitom. lib.2. Ex Novel.CXX. & D cavit. vide scripta ad institum tit. *inf. de iudic.*

L.9. & si unis iudex] Obiter *Novell.* LXXXVII. ex qua efficitur, iudicem posse compromissum recipere. Dicendum, iudex eius rei, de qua iudex est, arbitrium suscipere non posse: ex quibus, & compromissum. At honorarium operam, veluti amici suam interponere potest: hæc est sententia *A. Novell.* XXXV. in qua tit, qui honorarium operam interponunt, dicuntur *pacis amatores.* Iudex etiam sed, de qua iudex est, arbitrio esse potest, non arbitrio compromissario.

L. Iudex De variis legibus huius Iustiæ capitibus, vide notata ad *l.3. inf. de iudic.*

L. vlt. Si iudex] vide notata ad *l. cum prætor, inf. de iudic.* *L. 1. §. ult. de feriis.* nam hi etiam iudices dare non

L. 2. §. ult. Si quis] vide notata ad *l. Pomponius, inf. de re iudic.*

L.26. §. ult. Medicum tempus] vide cap.25. de prescript. hoc autem tempus medicum Græcum serpentem. script. hoc autem tempus medicum Græcum serpentem. *Ex consilio prætoris*, argum. *l. promiscue, §. ult. inf. de conflit. pecun.*

Aqua ex stipulatu] vide scripta ad *l.84. inf. de obligat.*

Conflare Publicos aufructus] vide notata ad *l. magnum, C. de commerc. & commiss. ſiscal. & l. nauicinos, C. de fabricens.*

Contra ædil] vide scripta ad *l.84. inf. de verb. obligat.* ad *l.2. C. de cure emphyteut.*

Edicere, §. 1. Pane commissum] vide scripta ad *l.57. inf. de verb. obligat.*

§. ultim. Incerti] vide scripta ad *l.58. & 74. inf. de verb. obligat.*

Lucrum ex omnibus: pecuniam eum] Ergo compromissarius iudex mulctare potest. Conflant. Harm. lib.1.tit.4. hoc qua illi lege datum eſt.

Lucrum lege minor 20. annis] vide cap. 28. de prescript. ex hac *l.* multi notant, minorem xxv. annis posse fieri B heredem, & nonnullos non fui minor decem & octo judicem hæc commendo. Sed non fui minor decem & octo annis, ex *l. quidam, inf. de re iudic.* Verum id negat Constantin, ex *l. quidam, inf. de re iudic.* Vnde verum eſt: Non minor ſtantin. lib.1. Epit.tit.4. Quod verum eſt: Non minor xxv annis, nec in curiam legi poteſt, *Imm tantum, inf.* xxv annis, nec in curiam legi poteſt, *Imm tantum, inf. de decurion.* nec admittitur ad munera civilia, quæ patrimonialia non ſunt, *l.2. §. ult. inf. de excus. muner.* nec ad honores, niſi cognitor penuria, *l.2. qui etate ſe excuſant. lib.10. C. l.2. qui & adversus quos.* Item benefitio Principis, item beneficio liberorum, non pro nostro C libertate constituitur ut *l.1. §. ult. de minorib.* Quin & ſi minor ex cauſſa in curiam ante 25. annum admiſſus fuerit, non poterit ſuffragium ferre ante 25. annum, *l. ad rem, inf. de decurion.* Sed ſi ante annum 25. paruerit ante annum 25. non poterit ſuffragium ferre, ſed ferret, ut minor 20. ante 25. annum ex partium conſenſu judex eligatur, aut decur, ut *l. 2. §. ult. de iudic.* Quæ non cogit invitum judicem, *l. quidam, inf. de re iudic.* genus. Item, ſi abeſt quispiam, *l. quidam, inf. de re iudic.* tum ea non ſtatuit minorem 25. annis poſſe judicem D fieri, ſed ſi deveniat, ut is ſit, ſine dubio conſenſu partium, ſed ſi deveniat, ſententiam ejus oportere, dumtaxat, ut ſi minor xxv annis, nam nec quis ex conſenſu poteſt judicare aut decurio eſſe, *l.29. C. de test. de fenis* poteſt judicare aut non abſtat *Imm tantum, inf. de iudiciis, verum.* Item, nemo non poſſunt judices dari, ut interim qua receſſare, qui non poſſunt judices dari, ut interim, ſenatu motus, aut impubes. Pubes non excipit. Sed ideo loquitur de impubere, quia impubes nullo modo poteſt dari, ut nec cetere perſonæ enumeratæ in *l. cum prætor.* Pubes vero poteſt eſſe conſenſu partium dari.

L. Iulia] huius legis Iuliæ capita notata ſunt inter in *l.2. inf. de iudic.*

L. in compromiſſis] vide ſcripta ad *l.43. de verb. obligat. Arbitrum*] vel meum.

Nauca, Caupones, Stabularii, ut recepta reſtituant. TIT. IX.

Quid dicet hæc actio ab actione depoſiti, vide not. ad *l.3. ex hoc, inf. eod.*

Naucla] id eſt, exercitores, vide ſcripta ad tit. C. de exercit.

L.1. Iulii. Et ſaltim non ſolum] Opponitur *l. 1. §. ſi F quis iudicium, naut. caupon. ſtabul.* ubi dicitur non præter ea verborum factum. Dicendum in hoc, duas propoſitiones exercitorias. Una eſt de recepto in impoſitionibus exercitorias. Una eſt de recepto in impoſitionibus exercitorias in factum. Altera eſt actio in factum ex delicto nautarum, ex quasi delicto exercitoris, qui vectorem ſuum, quod improbos nautas ſtatuat. & hæc eſt tor deliquente, quod improbos nautas ſtatuat. & hæc eſt tor deliquente, quod improbos nautas ſtatuat. & hæc eſt in duplum, in eamque non venit factum vectorum, id eſt, ſi quid deliquerint, non tenetur, niſi receperit minæ, etiamſi vectori id ſubripuerint. Si ſubripuerint minæ, etiamſi vectori id ſubripuerint. Si ſubripuerint quod exercitor non recepit factum fore, non tenetur, quod vectura ad tit. C. de exercit.

Sed & vectorum] vide *Anſelmum.*

L. 3. §.1. in depoſito dolus] *l.1. C. depoſ. l.2. §. & quæ ſi.* vide *vs. Sen. rep.* Alias differentias inter aliquem hanc & dilicorem depoſiti, vide in ſcripta ad principia. *tit. A. C. depoſ.* ut quod hanc ex ſtricta, deinde bonæ fidei, tam directa, quam contraria. Item quod ſuſcepta re naute, &c. forti actio datur, *l.4. inf. eod.* non depoſitario, vide ſcripta ad *princ. tit. C. depoſ.*

§. Item ſi ſervus exercitoris] vide ſcripta ad *tit. C. de exerc. actib.*

Quia ob receptum] Si non recepit, lorum habet noxalis actio, *l.1. §. ſervus, inf. hoc. actio. exercitoria, ſicut & in ſe reſponſorum.*

L. 4. Sed & ipſi naute] vide not. ad *l. 3. §. 1. inf. eod.*

Lulii. Sperrorum meum ſervum] Si non recepiſti ſalvum fore, tum tum teneris in ſolidum, *l. 3. §. item ſi, inf. eod.*

AD LIBRUM V.

SECUNDÆ partis Digeſtorum Liber primus eſt hic Quintus, qui vocatur *de Iudiciis*. Reliqui etiam libri ſex appellantur partis illius ſecundæ: & quidem primus hic Quintus. Quare quidam putant, generaliter eſſe titulum, quia eſt de iudiciis, & pertinere ad totam hanc partem. Sed non videtur de partis tit. de rebus, quæ ad eas pertinent lib. 8. qui ſinguli vocantur de rebus. Id ſi ita eſt, cur reliquos non habent etiam generales titulos? reliquorum partium libri omnes appellantur ſingulares in *de multis.* Denique hic de iudiciis ad hanc partem pertinere non poterit: nam nudicia vocamus diſceptationes, quæ ſient apud iudices, & C afferebant irreodito litigatoribus, ut ait Harmenop. lib.1. tit.2. Cuncti iudicium *in re mercabilis ſervitia*, id eſt, iudicibus, & *συγκαθέζομενοι*, id eſt, aſſeſſoribus, & *παρεδρεύοντες*, id eſt, advocatis, & *ὑποθεσεῖς*, id eſt litigatoribus, & *γραμματεῖς*, id eſt, procuratoribus. ubique ad ſententiam, *Iudex, inf. de re iudic.* Porro de his iudiciis, de eorum ſtatione, & ordine in hoc tantum quinti libri tit. 1. tractatur, non in ſequentibus. Item dicendum de *tit. de rebi creditis*, id eſt, de quibus ſtatuitur de pactis, quæ ſunt de ſtatus ſcripta ad hunc locum. Quia vero hæc fecunda pars ex conſtitutionibus juſtin ordinem judicior. toto contexta juris fluidis tractatur, ideo eius partis titulum tantum de iudicibus non ſunt de iudiciis. Eadem ratione tenetur a primo titulo, lo appellatur de rebus. Reliquarum vero partium titulo auditorium, ſalvum tradunter, non integra illa pars, unove tenore, ut ſi 4. pars uno tenore tradiretur, reliqui eius libri nunquam non ſumerent a tit. de pignoribus, eius partis primo, non ex traditione, ſed ex conventionis ratione, vide ſcripta hic & ad *tit. C. de rei vox. De Iudiciis, & ubi quis agere, vel convenire debeat.*

TIT. I.

Putabat *Cinarus* Rauennerus pro *de iudiciis*, in editio perpetuo *Ecclesiam* fuiſſe, de tenderit. Male: Num in C. Theod. & Sirmond. Pauli libro ordo tradetur. Id dicebat motus, quia de vindicationibus hic tractatur.

Et adeo] id eſt, ea quo loco, id eſt, de foro competenti, ut eſt in C.

L. in Italia. Bari. promgeri] Male hic accipit prorogare iurisdictionem: nam prorogare ad tempus refer tur, *l.2. §. ſi C iudex, inf. eod.* ut ſi quis intra certum tempus ſit iudicare iuſſus, id prorogari poterit, ſi certam acordat iudices conſenſus.

Si ſe] Summa hujus legis prima eſt: ex conſenſu litigantium cum ſeri iudicem competentem, qui ex ordine eſt incompetens, dummodo iudex ſit.

L. 2. Conſenſiſſe] Conſentire videntur litigatores ſi cero ſciant, ſe eum, in quem conſentiunt, jurisdictionem non eſſe rebellos.

Non habet conſenſum] *L. ſi per vreorem, ſup. de ſpectat.*

Viribus pretoris] idem vi imperii, *l. cum pretor, inf. eodem.*

§.1. Lulia judicium] Leges judicorum multæ fuerunt: inter eas hæc Iulia, de qua Gellius lib.20. cap.1. Marcell. Sator. 1. cap.10. ubi ea ſcripta ſunt. *Augusti l. C. de iudiciis.* Ea compleſtebatur quatuor de diuersis, tus dierum, tempore de comprehendendis, & abſolvendis ritibus judiciorum, itemque de term. ſtatutes ut inter privatos conſentientes cujuſvis fit jurisdictionem ut ſententiam proferat, de qua judex eſt arbitrium eligere, & in ſe proponente jubere non poſſe, *l.9. §. ſi judex, ſup. de recept.* ad hæc ut minor 20. annis judicare non coactus, ut *l. 2. §. ſi C iudex, ſup. de recept.* ubi ſcis, an minor 25. annis poſſit judicare, notarum eſt. Poſtremo ex l. Iulia eſt, ut in Iudicum de ambitio incidat reus, vel ſolvat pœnam, de qua dicitur *princ. hoc de re* vide Conſtitutionem Valentis & Gratiani in notati ad *l. fugitivum, inf. ad l. Iul. de ambi.* ubi ea legis Iuliæ ſententia eſſitur.

§.ſi C iudex, Praregatio] Hic convincitur interpretes errare, qui putant prorogare jurisdictionem eſſe, cum ex conſenſu partium ratur successores.

Lo Gleſſa. Iudicia] ita Rancon. non adde: legitimum tempus excedere non debet. Et quo modo frequenter in quandoque de perſonis, ad perſonas, ut *ſup. tit. l. 1.* quandoque de re judicata, ad reum, ut *inf. eod.*

§. Exercere] Agitur hic de his, qui habent jus recognoſcendi domum.

Recognoſcendi domus] Domum recoxit, id eſt, laem ſed domicilium, qui vocatur ad forum, non omnino incompetens, & tamen poſſulat litem transferri ad locum ſui domicilii. Forum autem revocat, qui ratione dignitatis, ſexus, ætatis, aut ſcientiæ non eſt ſtrictum forum ſimpliciter. Qui vocatur ad forum incompetens, invocat competitum.

Si Qui tutela reddendæ] Obſtat *Imm aliter, inf. eod.* de ſolutionum in notaria ad eum.

§. Item ſi] Hic is non loquitur de legatis, fed de alimentis, qui habent revocandi domum.

Si ſe amodeo] Hujus *§. pro, verba Ulp.* non eſſe, ſed Tribonini Byſus ſcitis indicat. Primum quod ait, protectum. Hic, ſcribendum Iuliani eſſe non poſſeret ut *ſup. prætor. C. ord. tit. 1. cum antiprivilegio, Cede jure ſuo*, ſi ſic ponitur *inde, in prior* que Tribonini quoque eſt, *de Actionibus, inf. eod.* Deinde ibi, *de prorogatione.* Admonitionis quoque verbum Tribonini eſt, & hic ſumitur pro convenione exhortoris, ut in *Inſt. C. de Actionibus.* Subjungitur in hoc. *dicitur* ſumitur pro *actionem mouet.* Hoc quoque verbo Ulp. numquam utitur: ſenius vero eſt. Domo revocata aque adeo probata reBus, ex hoc. Actionibus nullum præjudicium fieri creditoribus circa tempus præſcriptionem, & creditores habent alienata ad temporis tempus. Item interim eos tempus non curret, *Inſtitut. Cotes hoc. ſervitut. poſſ. l. ult. Solutus, Cede jure debitor. Nov.* 115. *§ pen. & Nov.* 113. *§ ult. Cede jure debitor. l. 3. §. ſed & ſi dies, inf. eod.* vide eo loco ſolutionem.

§. ult. Modeſtæ dicere] ita] inter multiſam, & poenam differentia notatus invenio in *Inſtitut. ſed ſtipul. ad verb. ſuo.* vide ſcripta ad hunc locum, & not. ad *tit.* In tamen poteſt multiſam dicere, cui audiendo data eſt. Adjudicatio, & addictio idem ergo & in tantum poteſt multiſam dicere, qui & addictere. Nam in multiſe dictione addictio intervenitur. Gellius lib. 11. cap. 1. addictor autem tantum poſſum magiſtratus populi Rom. & provinciales. *Ad. Alind eſt fuus.* Ideo & ii ſoli poſſunt multiſam dicere.

Quibus publicum judicium eſt] id eſt jurisdictio. Flor. *quibus publice judicium eſt*, id eſt, qui publici judices ſunt, ut ſe ſenſus: multæ dictio jurisdict. eſt. Sed vocetur eſt, ut qui multiſam dicit, jurisdictionem habeat inter omnes. Procuratori itaque Cæſaris non dicitur multæ dicendæ jus, quoniam hic publice jurisdictionem non habet, fed inter certas tantum perſonas, nempe fiscum & privatos, *l.2. C. de multa, & l.* item nec curator reip. *reparat. l.3. C. de multi multi. l. ult. ſup. de offic. adfeſſ.* quoniam is eſt tantum judex, cui exiſtatem per

pertinentem. Defensores quoque civitatis, *vid.nos* in *dec.de milit. Lgai explicandis*, C. *de accusat.* & ideo exercitos modo litium, modo negotiorum discutere.

Defensor non videtur] Nec tenetur infidelis de calumniatoribus, etiamsi accepta pecunia desistat.

L.12. cum quæret] Qui dare, & dari possunt judices.

§.1. Quidam leges] Ergo judicia dato ab his, qui jurisdictionis, non competit magistratus iure. Obstat *l. imperium, sup. de iurisdict.* vide not. ad eam, & ad *l.cum quidam*, C. de fer. quæ ad hanc locum.

§. Et quoque legati proconsulum] Sed legati proconsulum hoc non agunt ex mandato, quia quod proconsul ex lege non potest, non potest per mandatum iurisdictionis. Leber, non potest proconsul. hoc habet ex aliqua lege, non ex mandato. *Iurisdictio. sup. de officio procons. argum. l. 1. §. de mun. & hon. l. 1. §. fin. ff. eod. tit.* Cognitio de fulpecto tutore quoniam pertinet ad iudices, quia hæc cognitio proconsuli lege specialiter data est, quia hæc cognitio non comprehenditur mandato iurisdictionis. Legati quoque sunt tantæ fidei, ut cognoscere de fulpecto tutore possint tanquam legis cognitore de fulpecto notoribus, non ex mandato, sed ex legis sententia, *d. §. damus*, quo modo ex cognitione non funt tutores, cum ex ea tamen ex omnibus contribit proconsul, vide scripta hic, & *d. §. fin. de iurisdict.*

§. Item ibi, quibus more] Urbani magistratus dant suo judice judicem, qui more urbano, hoc est, non ex lege, sed more urbano, id est, suo iure, Gellius lib. 11. cap. 1. Dant autem judices magistratus urbani cujuscunque ordinis autem judices magistratus urbani cujuscunque ordinis *Latis. sup. de iurisdict. & i. sup. appell.* præterea, præfectus urbi, præfectus pretorio, *l. 1. cod. l. ult. sup. de offic. præfecti urbi*. Quæstor judices dabat. Cicero in Divinat. Item tribunus plebis, *l. 1. §. fin. sup. de iurisdict. l. 1. cod. l. ult. sup. de offic. tribuni plebis*. Datur & edilis in *Latinis, l. ult. sup. de offic. minor.* Paulus lib. 1. Sententi. & Ulpianus. restituit adversum eum, *l. 3. sup. de restitut. in integrum*, ubi illa de dote adversus patrem restituit dicitur: fed dicendum, id fieri extra ordinem, restitutio in integrum est, quæ de minoribus 25. annis datur, quod dotis filiæ est propria, ut calfrenis peculii filii: fic extra ordinem filius a patre alimenta petit.

L.6. Cæsar] Hæc lex stumpta est ex *l. 1. §. quamvis, sup. pro de pecul.* & eft ex cod. lib. Ulp. vide notata ad *d.§. quamvis*, ubi hæc l. exponitur.

L.7. Pollicitationem in rem] quamvis is, qui in ius vocatus est, antequam lis fit contestata, obveniente militia non potest mutare forum: nam fufficit præsentia. Præterea fi vocatus est, qui in ius vocatur eft, *l. qui autem, sup. fi quis caution. indic.* vide not. ad eam & folutionem.

Ius vocandi forum] Forum revocare, qui ratione militiæ, dignitatis, facerdotii, aut alia nifi certum forum agnoscunt, qui vocati ad forum jure incompetens, invocant competens.

L.8. Si pars in cognitione conflituerit] Obstat *l. cum qui, §. 1. inf. de confit. pec.* Sed in eo manifeste defideratur negatio: vide not. ad *d. l. cum qui.*

Non cogitur] Si tempore legationis debere cœpit, cogitur.

L.9. Infula] Notandus Arillot. locus in lib. de mun. & infulis ait alii *ejusmodi* vocari, ut in *l.16. infulas alii cenſere præcipuo quodam jure*, & eas eximunt a jure fibi nitimarum partium. Alii tribuunt eas finitimis a quibus, quorum finitimam noftri fecuntur. Infulæ Italiæ pertinent ad forum Italiæ : Infulæ infulani Italiæ agnoscunt comunem forum Italiæ. Idem in provinciis obtinet.

L.10. Defiitiſſe] hæc lex pertinet ad tit. de calumniatoribus, in docet cum ipfe contestus, non interfuptio, quæ fumpta eft ex lib. 10. ad edictum, in quo expoluit Ulp. elicium de calumniatoribus, quo coercentur, qui a lite inftituta calumniandi animo deſiftunt ab accusatione. Ideoque in eo quæritur quid fit deſiftere. Hanc eandem fententiam Trebon. accommodavit ad edictum de minoribus in *l. de fiſcale, ſup. de minor.* Pertinet etiam hæc Sent. ad SC. Turp. quo puniuntur tergiverſantes. Hi funt, qui omnino deſiſtuerunt.

L.12. deſiſtiſſe] vide *l.6. inf.* ad SC. Turpill.

A Negotio] Negotium proprie fumitur, ut in *l.4. inf. de re milit. Lgai explicandis*, C. *de accusat.* & ideo exercitos modo litium, modo negotiorum discutere.

Deſiſtiſſe non videtur] Nec tenetur infidelis de calumniatoribus, etiamsi accepta pecunia deſiſtat.

L.12. cum quæret] Qui dare, & dari poſſunt judices.

§.1. Quidam leges] Ergo judicia dato ab his, qui jurisdictionis, non competit magiſtratus iure. Obſtat *l. imperium, ſup. de iuriſdict.* vide not. ad eam, & ad *l.cum quidam*, C. de fer. quæ ad hanc locum.

§. Et quoque legati proconſulum] Sed legati proconſulum hoc non agunt ex mandato, quia quod proconſul ex lege non poteſt, non poteſt per mandatum iurisdictionis. Leber, non poteſt proconſul. hoc habet ex aliqua lege, non ex mandato. *Iuriſdictio. ſup. de officio procons. argum. l. 1. §. de mun. & hon. l. 1. §. fin. ff. eod. tit.* Cognitio de ſuſpecto tutore quoniam pertinet ad iudices, quia hæc cognitio proconſuli lege ſpecialiter data eſt, quia hæc cognitio non comprehenditur mandato iurisdictionis. Legati quoque ſunt tantæ fidei, ut cognoſcere de ſuſpecto tutore poſſint tanquam legis cognitore de ſuſpecto notoribus, non ex mandato, ſed ex legis ſententia, *d. §. damus*, quo modo ex cognitione non ſunt tutores, cum ex ea tamen ex omnibus contribit proconſul, vide ſcripta hic, & *d. §. fin. de iuriſdict.*

§. Item ibi, quibus more] Urbani magiſtratus dant ſuo judice judicem, qui more urbano, hoc eſt, non ex lege, ſed more urbano, id eſt, ſuo iure, Gellius lib. 11. cap. 1. Dant autem judices magiſtratus urbani cujuſcunque ordinis autem judices magiſtratus urbani cujuſcunque ordinis *Latis. ſup. de iuriſdict. & i. ſup. appell.* præterea, præfectus urbi, præfectus pretorio, *l. 1. cod. l. ult. ſup. de offic. præfecti urbi*. Quæſtor judices dabat. Cicero in Divinat. Item tribunus plebis, *l. 1. §. fin. ſup. de iuriſdict. l. 1. cod. l. ult. ſup. de offic. tribuni plebis*. Datur & edilis in *Latinis, l. ult. ſup. de offic. minor.* Paulus lib. 1. Sententi. & Ulpianus. reſtituit adverſum eum, *l. 3. ſup. de reſtitut. in integrum*, ubi illa de dote adverſus patrem reſtituit dicitur: fed dicendum, id fieri extra ordinem, reſtitutio in integrum eſt, quæ de minoribus 25. annis datur, quod dotis filiæ eſt propria, ut calfrenis peculii filii: fic extra ordinem filius a patre alimenta petit.

L.6. Cæsar] Hæc lex ſtumpta eſt ex *l. 1. §. quamvis, ſup. pro de pecul.* & eſt ex cod. lib. Ulp. vide notata ad *d.§. quamvis*, ubi hæc l. exponitur.

L.7. Pollicitationem in rem] quamvis is, qui in ius vocatus eſt, antequam lis fit conteſtata, obveniente militia non poteſt mutare forum: nam fufficit præsentia. Præterea ſi vocatus eſt, qui in ius vocatur eſt, *l. qui autem, ſup. ſi quis cautionibus*: vide not. ad eam & ſolutionem.

Ius vocandi forum] Forum revocare, qui ratione militiæ, dignitatis, ſacerdotii, aut alia nifi certum forum agnoſcunt, qui vocati ad forum jure incompetens, invocant competens.

L.8. Si pars in cognitione conſtituerit] Obſtat *l. cum qui, §. 1. inf. de confit. pec.* Sed in eo manifeſte deſideratur negatio: vide not. ad *d. l. cum qui.*

Non cogitur] Si tempore legationis debere cœpit, cogitur.

L.9. Infula] Notandus Ariſtot. locus in lib. de mun. & infulis ait alii *ejusmodi* vocari, ut in *l.16. infulas alii cenſere præcipuo quodam jure*, & eas eximunt a jure finitimarum partium. Alii tribuunt eas finitimis a quibus, quorum finitimam noſtri fecuntur. Infulæ Italiæ pertinent ad forum Italiæ : Infulani infulani Italiæ agnoſcunt comunem forum Italiæ. Idem in provinciis obtinet.

L.10. Deſiſtiſſe] hæc lex pertinet ad tit. de calumniatoribus, in docet cum ipſe contestus, non interfuptio, quæ fumpta eſt ex lib. 10. ad edictum, in quo expoluit Ulp. elicium de calumniatoribus, quo coercentur, qui a lite inſtituta calumniandi animo deſiſtunt ab accusatione. Ideoque in eo quæritur quid ſit deſiſtere. Hanc eandem ſententiam Trebon. accommodavit ad edictum de minoribus in *l. de fiſcale, ſup. de minor.* Pertinet etiam hæc Sent. ad SC. Turp. quo puniuntur tergiverſantes. Hi funt, qui omnino deſiſtuerunt.

L.12. deſiſtiſſe] vide *l.6. inf.* ad SC. Turpill.

quibus ex cauſſis in poſſeſſ. Non autem refte: Ideo non tenetur pater de peculio, nec filius tenebitur pro quantitate fui peculii, cum peculium non ſit in jure filiafamil. mutui cafſarefe, *pecul.* quod cafſarefe, de quo hic nihil. Patris dominium eſt, quare fruſtra filiusfamil. in id peculium condemnatur, cujus non eſt dominus. Præterea certum eſt, filiumfamil. qui mutuo accepit pecuniam, non in quotitatem peculii, fed in ſolidum. Quæres unde ſolvat, aut conjectetur in carcerem. Filiusfamil. tenentur in ſolidum ex contractibus, quibus ex delictis mutui, depotis, *l.pen. C. qui ben. ced. poſſ. §. ſi filiusfamil. Inſtitut. de obligationibus quæ quaſi ex delicto.*

Licere] Licere, & poſſe, *l. 1. §. 1. inf.* Item fum facere judex dicitur, cum ab adverſario in eum ventum fuit, *l. ſi eſt prædium le jure emptorio*. Item fuam facit ædes, qui contra legem ædificat, ut ſuadente legis latore, item dicit. Imperatores dicuntur cauſſam ſuam facere, *l. 1. §. Imperatores vero verſ.* Item fuam facere dicunt Cicero & Gellius, *l. 1. §. ſi quis ſervum, ſup. de iuriſdict.*

§.1. dolo malo] opponitur *l. ult. infra de variis & extraordinar. cogn.* vide ſcripta ad *l.5. C. de cadit. tollend.*

In ſuo cognitor] adde: Ac præterea nonnisi infamiæ: fi vero per imprudentiam, juris ignorantiam male judicaverit, præſtat quod religioni judicantis videbitur, *Latis. infra variis & extraordinar. cognit.*

L.16. Vera non eſt] Nam ea pro ponali habetur. Hæc eſt civilis conſtitutio, ut ponales actiones in hereden non tranſeant, *l. 1. inf. & Nov. 123.* ideoque queres queritur de loco, non diſtinguitur inter locum, quo lis conſtatur, & ubi lis judicatur: nam eodem loco utrumque fit (emper, *l. 3. §. ult. inf. de teſtib.*

L.32. Si judex] huic l. non obſtat *lex propereſdam, §. ſin autem ampliare*, C. *tit.* nam hæc lex loquitur de judice dato ad certam cauſſam propter ſpecialem conditionem ejus. Vide notandum, quod in utraque *l.* dicitur *judex operam dare*: nam hoc proprium eſt judicis operam dare: Cicer. in Verr. *Equites Romani, opera ne conſilio habuit, judex operam dare, quod res poſcunt judex eſſes*, & lib. 7. *orat. 28 Fab. Cum ſenatus ita cenſet, dirigue judicem fibi operam dare cauſſinifie ex hac cauſſa.*

Mutari non] vide alias cauſſas, ob quas judicium folvitur, in *Latidicium, l. ult. cod. Ut ſpec. C. de ped. judic. & l. pen. inf. de vac. munerum.*

§.1. Unde ejus] hæc verba non funt Ulpiani, ſed judicis: nam hæc ſunt ſententiæ judicis ſemper mutatæ, *Latia, inf. depoſ. l. h. inf. de obſeq. & ſcript.*

Præterea ſua] Viaticum in libris noſtris non tantum ſignificat ſumptum, itinera, ſed quicquid partus ad ſumptum pergere facientem, *l. cum filiusfamil. inf. de teſt. cod.*

L.21. Competenti ſonenti] hæc verba Triboniani effe hoc indicat, quod abſtrufis abſolutis audiores reperiri nunquam utuntur, nec canteiæ verbo, fed cautionem dicunt, aut cautionem: ſic in *l. ſi defenſum, l. ſub. pign. de procur. & l. quamvis, §. 1. de pignor. act. & l. 1. pluperes, inf. depoſ.*

L.22. Quamvis] vide ſcripta ad *l.56. inf. de verb. obligi. l.22. quas principes*] Intelligit non eum, qui privatæ negotii, ſed qui publici conſilii cauſſa a principe evocatur per literas principum, *l. 1. cod. ut omnes iudices tam civil. Lute. de dignitat. lib. 12.* Novella 8. Caſſiod. lib. 7. hic non multum differat a legato, ideoque ſtatim loquitur de legati fic non multum differat a legato, ideoque ſtatim loquitur de legati.

§.1. Leggi] Nam ſi ob negotium conceſſum tempore legationis non revocavit dominum, multo minus ob mandatum contractum.

L.26. Non competere in eum affionem] Dicendum videbatur cogi Legatum pari hereditarias affiones non revocata domo, quoniam adit tempore legationis, quod autem adiit, contrahere videtur, *§. ferre, Inſtitut. de affiig. quæ ex quaſi contr.* Ergo & convenire poſſe videtur. Verum aliud receptum eſt, & ſeparatur hoc locus ab eſtio a cæteris contrahibus. Legitus ex uno, aut altero contractu convenitur, ex affione non poterit.

A Nam hereditas omnia plerumque plena eſt negotiorum, non una eſt res, quæ non contractus, fed multorum negotiorum, qua implicatur legatus, videndum eſt an abdicatur ab officio legationis.

L.28. In glofa aſſicuit] Dele totam, & repone: Imo cogitur reſtituere, ut & adire. Nec ait non cogi reſtituere, *l. legatus*, quam hic adfert Accurſius male, ut ex *l. omnes, inf. ad Trebell.* vide notata ad *d. §. de tempore*, & ſcripta hic.

Trebellianæ excepto] Fallitur hic Accurſ. nec intelligit quid ſit Trebell. excepto. Hoc ſignificat, privilegium quod Legatus, qui adiit habet, non videri transfatum in fideicommiſſarium ex Trebellino: eo nomine non dari exceptionem Trebelliani, quafi translatum. Sic affionem Trebell. intelligo in *l. ſi patroni, §. affionem, inf. de bon. libert.*

Perſonale beneficium] L. *quia omnes, §. ult. inf. ad Trebell.*

Sed & ſi, cauſſa cognita] Obſtat *l. 2. §. pen. cod. tit.* Dicendum, tempus affionis ipſo jure currere, idque non negat ille §. ult. fed dicitur hoc procedere fine præſcriptione exceptionis. Nam ex hac cauſſa facile reſtituuntur, ſi affionis tempus fuerit coutinuum: nam ſi fierit inde, ipſo jure non curret, id eum tempus non eſt utile, quod eo revocatum domum agi non poteſt.

L.30. Ubi acceperun] id eſt, ubi lis conteſtata eſt. *Nov. 90. & Nov. 123.* ideoque queres queritur de loco, non diſtinguitur inter locum, quo lis conſtatur, & ubi lis judicatur: nam eodem loco utrumque fit (emper, *l. 3. §. ult. inf. de teſtib.*

L.32. Si judex] huic l. non obſtat *lex propereſdam, §. ſin autem ampliare*, C. *tit.* nam hæc lex loquitur de judice dato ad certam cauſſam propter ſpecialem conditionem ejus. Vide notandum, quod in utraque *l.* dicitur *judex operam dare*: nam hoc proprium eſt judicis operam dare: Cicer. in Verr. *Equites Romani, opera ne conſilio habuit, judex operam dare, quod res poſcunt judex eſſes*, & lib. 7. *orat. 28 Fab. Cum ſenatus ita cenſet, dirigue judicem fibi operam dare cauſſinifie ex hac cauſſa.*

Mutari non] vide alias cauſſas, ob quas judicium folvitur, in *Latidicium, l. ult. cod. Ut ſpec. C. de ped. judic. & l. pen. inf. de vac. munerum.*

§.1. Unde ejus] hæc verba non funt Ulpiani, ſed judicis: nam hæc ſunt ſententiæ judicis ſemper mutatæ, *Latia, inf. depoſ. l. h. inf. de obſeq. & ſcript.*

Præterea ſua] Viaticum in libris noſtris non tantum ſignificat ſumptum, itinera, ſed quicquid partus ad ſumptum pergere facientem, *l. cum filiusfamil. inf. de teſt. cod.*

L.21. Competenti ſonenti] hæc verba Triboniani effe hoc indicat, quod abſtrufis abſolutis audiores reperiri nunquam utuntur, nec canteiæ verbo, fed cautionem dicunt, aut cautionem: ſic in *l. ſi defenſum, l. ſub. pign. de procur. & l. quamvis, §. 1. de pignor. act. & l. 1. pluperes, inf. depoſ.*

L.22. Quamvis] vide ſcripta ad *l.56. inf. de verb. obligi. l.22. quas principes*] Intelligit non eum, qui privatæ negotii, ſed qui publici conſilii cauſſa a principe evocatur per literas principum, *l. 1. cod. ut omnes iudices tam civil. Lute. de dignitat. lib. 12.* Novella 8. Caſſiod. lib. 7. hic non multum differat a legato, ideoque ſtatim loquitur de legati fic non multum differat a legato, ideoque ſtatim loquitur de legati.

§.1. Leggi] Nam ſi ob negotium conceſſum tempore legationis non revocavit dominum, multo minus ob mandatum contractum.

L.26. Non competere in eum affionem] Dicendum videbatur cogi Legatum pari hereditarias affiones non revocata domo, quoniam adit tempore legationis, quod autem adiit, contrahere videtur, *§. ferre, Inſtitut. de affiig. quæ ex quaſi contr.* Ergo & convenire poſſe videtur. Verum aliud receptum eſt, & ſeparatur hoc locus ab eſtio a cæteris contrahibus. Legitus ex uno, aut altero contractu convenitur, ex affione non poterit.

L. 40. *Ad fiscum judicem*] Revocare forum.

§. 1. *Judices*] vide legatos. 1. *in fin. ff. de obligat. & action.*

L. 51. *Fideicommissorii*] id est, heredes. *Sic in Novv.* 108.

L. 61. *Id genus contractus*] Matrimonium, dotis datio, &c.

L. 65. *Id genus contractus*] *Leonina lex, inf. de reg. jur. & lex, divortium contractus est.* Et ad legem 19. *inf. de contr. obligat.* vide scripta hic, & ad legem 19. *inf. de contr. obligat.* & ad l. 16. *C. de fide infirior.*

L. 69. *decem dierum*] vel ex Novv. 112. 30. dierum ; vide cap. 7. tract. de *præscriptionibus*.

L. 74. §. 1. *Si inter litigatores convenient*] Et ipse quoque contestat. Paulus *lib. 5. Sententiar. tit. 5. Inter convent. inf. ad municip.*

L. 77. *in fine*] vide notata ad *l. ult. C. de impedit. in fin. Parem judicem*, id est, pater in re filii judicare potest (*) ut hic : at ut judicem non potest, ut plus est esse reorum, quam judicem datum.

L. 80. *Judex additus*] Lege additus, ut Flor. & in l. 19. *C. de ass. inf. ord.*

L. 81. *Ex aliqua l.*] Qualis est ista, cui magistratus mandavit suam jurisdictionem, ut legatus proconsulis. *De insolvendo reformando.* TIT. II.

L. 9. *Denuntiatione*] Quæ præcedere solet actionem cum in personam, quam in rem.

L. 8. §. 1. *Lites animandæ*] vide præparat quæ lenius insolvendo.

§. *unde si quis*] Ab hujus §. fontibus excipe filios, ex *Authentic. C. ad Trebellian.* hinc §. derogatur, vide not. ad *dict. Authentic.* & scripta ad *l. 18. inf. ad Trebell.*

§. *Nemini*] vide scripta ad *l. 5. inf. de his quibus ut indignis.*

§. *Sive confiss.* In *glossa contra text. fit.* totum] Adde, & explicant Graeci lib. 52. *Basilicor.* tit. 1. vide not. ad explicant Graeci lib. 52. *Basilicor.* tit. 1. vide not. ad *l. 5. inf. de exceptis. ita judex.* & scripta ad *l. 5. servus plurimos*, §. 1. *de dig. l.*

L. 13. *Vitia filium*] Lege, *Titia filium heredem instituit, vitia, sive legatum dedit*, vide scripta ad *l. ex ea, qui test. inf. de legat.*

L. 15. *Turbato tumore animo mortalitatis*] Sic in monumentis vetustis tradum fuit. Rome scripsum est. *Papinianus F. Imperatori Antonino in fanum parentes fecerunt, & filio infelicissimo vota omne in fanum parentes fecerunt, & filio infelicissimo vota omne in fanum parentes fecerunt, & filio infelicissimo vota omne

§. ult. Rem mutari) Quia jam domus fit, non area. A
L. 8. Si villa) vide Scripta ad §. qui fundum, I. si fundum fub cond. de leg. 1.
Villa fundi accessio) Interdum tamen fundus est accessio villæ, l. 10. inf. eod.
L. 10. Si fundo villæ fui accessit) ut cum quis minus avit, quam vertit. Plin. lib. 18. cap. 6. Erat confirmatum captatos hæc, minus avare, quam vovere, quod fit, cum fundum vertit villa, vide Scripta ad §. qui fundum, I. si fundum fub cond. de leg. 1.
§. agit: Instituetur) vide Scripta ad l. 10. inf. de pec. & com. rer. teſtand. & Scripta ad l. 9. inf. de ver. obligat.
§. Si mulier ufque.) alia eſt in proprietate legata ratio: nec enim interit legatum, ſi res ad ſuos principia redire poteſt, l. Julianus, §. Illud, ad leg. 3. l. in omnib. inf. de adqr. rerum dom. vide Scripta ad l. ferunam filii, §. ſi pecus. B
lii, inf. de leg. 1. & ad l. ult. ibi,
§. in natis ufucapiendum videbimus) At quadriga legata, ſi unus equus ſit mortuus, reliqui debentur, l. peculium, §. quadriga, de leg. 2. vide notata ad eam, & Scripta ad l. 21. de leg. 1.
L. 13. Flaccine, vel mevi) vide notata ad l. 10. inf. de per. & com. rer. teſtand. & Scripta ad l. 9. inf. de ver. obligat.
L. 30. Exſtinguitur) vide notata ad l. mortua bove, de leg. 1. & Scripta ad l. 21. de leg. 1.
De uſufructu rerum ſervi, qui ufu conſumuntur, vel minuuntur. TIT. V.
L. 1. Senatus conſulto) huius ſolicet mentio ſit in variis locis noſtri iuris, quos notavi ad fin. tit. 34. de Fœtus. Dp.
§. 5. 1. poſſe conſtici) actione in fallum prætoria.
L. 8. velneri) Obſtat l. ubi, §. fundi, de ver. oblig. fed C
placet Accurſii ſolutio, ſequendum eſſe poſſeſſorem pecuniæ ab uſufructu aliarum rerum: nam in uſufructu pecuniæ verum eſt, certum eſſe, quia ipſius proprietas videtur legata. Quare male Irnerius, & eum ſequutus Duarenus aiunt, legatum uſufructus pecuniæ effe incertum, ideo hic dici veluti certum, id eſt, minus proprie certum. Non veluti ſepe certum exprimit, ut in l. peculio, §. de impub. dicunt etiam, legatum cautionis, quod in hac l. dicitur, veluti incerti, impropria eſſe locutum: quod eſt falſum, l. 5. §. 1. inf. vide Scripta ad eam.
§. Si uſusfructus petatur, vel ad aliam petitionem negotium.) TIT. VI.
Id eſt, de indemnitatione uſusfructuis, vide ſcripta ad tit. C. ſi uſusfr. pet.
L. 3. Qui poſſeſſionem dantur) Ex hoc loco colligitur, D
quod ſæpe dictum eſt, eos, qui ex edicto in poſſeſſionem mittuntur, non videri proprietatem dominum non facere.
De Operis Servorum. TIT. VII.
L. 1. opera) conjunge l. 5. inf. de ver. ſig. vide ſcripta ad l. 1. eod.
L. 3. In lavanico) Obſtat l. 15. ſi ſtichus, inf. ad leg. Falc. Dicendum quod dicitur, eas eſſe in uſufructu, id dici comparative, non vere, proprie ullam. In eo opera ufui ſimilia eſſe, quod ſicut illa individua eſt, ſic & opera, uſufructuario ſoli, quod lucro poteſt.
De uſu, & habitatione. TIT. VIII.
L. 4. Hominis medicinæ) id eſt, pauperi.
L. ult. in fin. Pomponius ait) l. 13. §. 2. ad Q. Mucium, vide de l. 3. de ver. oblig.
L. 8. Pomponius ibi, §. 3.) ad Q. Mucium.
L. 12. §. Sed & ſi pomis) huc refer ſuperius exemplum E
ad l. in teſtamentis, inf. de diverſ. reg. jur.
L. 14. §. 1. denique ſi ſub fraſibus) Oppugnitur l. 5. inf. tit. prox. notata ad eam.
L. 19. ufus pars) vide ſcripta ad l. 72. inf. de verb. obligat.
Uſufructuarius quemadmodum caveat. TIT. IX.
L. 1. §. Habet autem, quarum prior) vide ſcripta ad l. 38. §. 9. eod. tit. & ver. obligat.
L. 3. §. 1. Ergo & ſi fructus) Regulariter fructus non eſt ſine usu: accipe tamen interdum ut ſit ſine uſu, l. per F
ſervum, §. ult. ſup. de uſu, & habit. cuius legis §. denique cum hac lege omnino pugnare putavit Budæus: vide ſcripta ad l. 5. C. de cond. ind.

L. ult. contra SC.) vide de hoc SC. varios locos notatos a me in titulo 24. Fragm. Ulp. in fin.

AD LIBRUM VIII.

De Servitutibus. TIT. I.

Lex 1. communium editum ſortientem imponere) nam hoc eſt alienare, vide ſcripta ad tit. C. de communi. rer. alien.
L. 4. pu poſſi, vel duti exprimem) vide ſcripta ad l. 56. §. qui rei ſtipul. in fin. de ver. obl.
L. 6. endatur, vel relinquatur) Hæc lex loquitur de ſervitute certa (*) cum ait concedatur & delegata, cum ait relinquatur. Sed ei obſtat l. 8. in princ. vide de ſervit. ruſt. pred. Dicendum eſt, quod & in aliis omnibus locum habet, cum ſervitus legatur per vindicationem, ut hic, eleſtinum eſſe heredis, quæ ſervitus legata ſit, ſervitutem conſtituat, cum per teſtamentum, ut in l. ſi ſic, heredis. Potuit autem utroque modo ſervitus relinqui, ut & uſusfructus, ut docet Paulus lib. 3. Sentent. de leg. 3. ubi. ſalſit. eod. tit. Potuit etiam fiuendimodo, vide ſcripta ad l. 13. de leg. 1.
Per quamlibet ejus partem) hoc Cic. pro Cæcina eſſe ait ex 11. tab.
Civiliter modo) Et vero hoc caſu fatius erit huius iuris controverſi cauſſa, certa parte vinas conſtitui voluntate heredis, aut legatarii, cui competit actio pro genere legati.
L. 13. vie, itineris, actus, aquæductus) citatur hic Pomponii locus in §. re vie igitur, l. 1. inf. de oblig. quam huic l. opponunt, vide ſcripta ad §. re ver.
Uſus rerum mobilium.) Et hic ratione ſervitutis dicuntur mobiliter, quia ſervitutes conſiſtunt in uſu, uſus eſt individuus. Ergo & ſervitutes, vide ſcripta ad l. 1. §. 1. inf. de ver. oblig.
L. 18. Papinianus) hæc lex, ut & l. legatum, §. ult. G
l. ſi ſervus Titii, inf. de leg. 3. hoc dicit, heredem legatum dominium eſſe integrum per actionem. Obſtat l. 3. §. ferun, inf. de leg. 3. & l. ſervo legato, in princ. de leg. 3. & La Titio, inf. de fund. & legat. Sed ei obſtat l. ſi ſervus, §. ult. inf. de ver. obl. & l. peculium, §. ſed & ſervitutes, inf. de peculi. Ubi dicitur, rei legatæ dominus retis vis tranſire ad legatarium, tunc videri ulle mortuo fuiſſe apud heredem. Sed ſtatuenda eſt differentia inter genera legatorum, & actiones. Legata per vindicationem legatario ea agendorum ſtatim acquirunt dominium, & actiones in legatarium tranſeunt, de eo genere eſt d. l. 3. cum ſimilibus ceteris. Hæc lex ſtatuit, ſi agnoſcentur, nunquam videtur fuiſſe heredis: & idem per actionem non fit confuſio ex parte heredis. Eadem ratione te legata legatarius quidem, novus dominus habet aſſionem ſuæ, utenti eius poſſeſſionis non reprehendenti. At legata damnationi feſſionem non acquirunt per actionem, & ideo tunc heredi ſuſio ex parte heredis. Eorum legatorum dominium acquirit legatarius per traditionem heredis, non per agnitionem, & ideo cum res in legata eſt, ea fuerunt pro ſuorum eſſe creditos, legatarium non habet iuris actionem, quam nec dominium habet, nec poſſeſſionem, vide ſcripta ad l. 58. §. ſi legatur, inf. de leg. 1. & notata ad l. ex regula, l. 86. inf. de fort. Sic differentia eſt inter actionem, & vindicationem. Vindicatio non adquiritur ignoranti legatario, nifi agnoverit: at actio ex teſtamento adquiritur etiam ignoranti. Vendorum hodie ex conſtit. Juſtin. omnes legatarii, & fideicommiſſarii dominium, & vindicationem acquirunt ab ipſa hereditate, & non repudiarunt.
L. ult. Si interrogat) Florent. hæc lex eſt 1. tit. proh. de ſervitut. urb. prad.
De Servitutibus urbanorum prædiorum. TIT. II.

(*) Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 1. cap. 23.

L. 5. ſervitum) Invitus eſt alias, qui palam dicit, id eſt, qui dicit, non volo: non volens eſt, qui tacet. l. 3. de reg. jur. Aliter corrigie, vide ſcripta ad I. regula, de reg. & ſi ſtil. ignora.
L. 8. Parietem) hæc lex ſimiliter alterutrum locum non habere aſſionem, per quam intendat, ius ſibi eſſe erfeciendi, aut demoliendi parietem communem invito ſocio.
L. 11. Qui luminibus) hæc lex explicanda eſt ex Nov. Zenonis in princ. τοὺς κωτοχοῦντας, ubi conſtituitur, poſſe vicinum, qui ædificium vetus reficit, ferrata priſtina forma, aufere vicino proſpectum, & lumen: ſi non ferrat vicinum formam, non poteſt nil interpoſſo fatio legitimo.
L. 14. Imperatores interroſſo fatione ſparin) id eſt, ſpatio dominorum, & ſervitutis, quod ſpatium legibus 12. tab. erat conſtitutum inter ædes, ut ſcribit Pomponius Feſtus. Hoc ſpatium dicebatur feſtertii pedis, ſublore Mecianus.
L. Lumen interroſſ tuum lumen, & manſuetum) Lumen ingreditur, proſpectus egreditur. Itaque Zeno elegantiter differentiam conſtituit inter feneſtras cum ferrata, quæ ſunt proſpectus cauſa, & pumpyxia, quæ ſunt lumini cauſa. In Nov. Zenonis τοῦ κατοχοῦντος.
L. 19. El. 20. §. Si fabulorum varitas erigit) ædificium oppoſitur ſtrido iuri, ut in §. refle, ſalſit. de mand. & ibi Theoph. vide ſcripta ad l. 11. de pradiis.
L. 40. Ero, an poriere communi) Legendum, poriere vero: Eſt autem cervus pariet, qui ſeneſtram non habet: Sic Varro cubiculum cervum vocat.
L. ult. & ult. quatenus ſtillicidii) id eſt, juxta reſtitucendum ſtillicidii.
Famum in publico exprimi) id eſt, parietem aperuit famus in publico friciende cauſſa, qua in publicum egrederetur, non cuius fores in publicum pellerentur, ut Duarenus putat cap. 12. lib. 1. Annotat.
De Servitutibus reſtitucendum prædiorum. TIT. III.
L. 4. pertinet) vide notata & ſcripta ad l. 39. §. ſi pecus alienus, inf. de leg. 1.
L. 6. §. 1. ſapiſſe viam vel] Hic ſervitus lapidis reſtituendi prædii, & reſtituendi cauſſa ingrediendi. Alias ſervitus perſonalis, & tunc non tranſmittitur ad heredem, ut in d. §. ſi pecus alienus, vide ſcripta & notata ad eum locum.
L. 8. Si ſervitutem) Ex hoc loco damus ibi ſcripti, etiam ſi ſtatue conſtituta Accurſi, in l. 2. §. 1. de ver. obl. vide ſcripta ad d. l. 2. §. item ſi.
Nec eſt quod dicas) Obſtat §. ea res, l. 2. inf. de ver. obl. Vide ſcripta ad eum §.
L. 26. per quam partem) Obſtat l. 9. de ſervit. hic per damnationem legatis fieri, illic per vindicationem. vide notata ad d. l. 9.
L. 36. rebus meis perſuaſſem) vide ſcripta & notata ad §. ſi quis alienus.
Communia prædiorum, tam uſufructum, quam urbanorum. TIT. IV.
L. 1. meum enim potoſt ſervitutem adquirere) hæc lex loquitur de ſtipulatione ſervitutis, ſed de acquiſitione.
L. 5. propriam) hoc loquitur deinde l. ſcimus, inf. de rerum. evap. ut monent inſcriptiones. Ceterum utroque obſtat l. ſi mihi & Titio 110. D. de ver. oblig. vide ſcripta ad eam.
L. ult. quo dare ſoreo) Ergo ſtipulatio ſervitutis in dando conſtitit contra Accurſium in l. 2. §. 1. de ver. ver. obl. vide ſcripta ad d. l. 2. §. item ſi in fine.
Si ſervitus vindicetur, vel ad alienum pertinere negetur. TIT. V.
L. 1. Sepulcrum autem) conjunge l. ult. 23. de ver. ſig. vide ſcripta ad l. 3. ille titulo.
L. 4. §. ſi fundus) hic, non loquitur de actione ex ſtipulatu, ſed de actione confeſſoria. Ille quæritur de jure, & ideo judex ſententiam dicit non perſonæ, ſed prædio. Judex ſervitutem non conſtituit, ſed eam, quæ eſt, declarat, & ideo victoria unius prædii certa hereditate, ut & condemnatio nocet. Aliud eſt in aſſione ex ſtipulatu, quod

A Barr. vidit, in quo judex perſonæ dicit ſententiam, non prædio, vide ſcripta ad l. 3. de ver. ſig. inf. de ver. obl.
L. 6. §. ſi adeo excepto uſufructu) verior hauſu §. ſenſus eſt, ut per etiam excipiunda ſervitus oneris ferendi. Et reſte lib. 38. Barbatius tit. 5. communibus excipitur uſusfructus, & ſervitus oneris ferendi hic verbis, etiam ut qui vel ejus ne ſuja vel ſuja vel ſuperare, vel ſuja ne ſuperare, vide ſcripta ad l. 85. inf. de ver. obl.
B L. 8. actio contraria) ſervitutum, vide ſcripta ad l. 15. in fin. C. de ſervit.
L. 10. ſi quis diuturno ufu) diuturno usu, longo usu adquiruntur ſervitutes. Is vero rit. 10. annorum, vide cap. 26. de præſcript.

AD LIBRUM IX.

Ad L. Aquiliam. TIT. II.

C Lex 2. Longe magis beſtia) feræ.
Quadrupes autem) vide ſcripta ad init. tit. 19. Fragm. Ulp.
L. 5. §. perpetam) id eſt, parum apte, inconvenienter.
L. 11. §. Ego autem Aquiliæ. Hoc compexi) Elue. Ero. Sic etiam eſt legendum, Herus in l. pen. §. pater, inf. de caſtr. pecul. vide notata ad eum.
L. 12. ad exemplum eius Aquiliæ actio) id eſt, utilis actio, vide ſcripta ad l. 11. de pecul. & ad l. 11. inf. de præſcr. verbis.
D L. 13. §. ſi ſervum, Dominus ergo) Græci legunt dominus, vide ſcripta & notata ad l. 9. C. depoſ.
L. 21. §. ſi ſervus) vide cap. 20. de præſcript., Autem autem) utiles, de quibus dixi, l. 52. inf. eod.
L. 23. §. idem Julianus ſi inſtitorem) vide ſcripta ad l. 85. §. ult. inf. de ver. oblig.
Ex eſtimationem hereditariæ) Obſtat l. tempia, 6. ſi ſer E vus, inf. de leg. 2. & l. 8. §. pen. de cond. indeb. Dicendum hic, ſervum deceſſiſſe poſt mortem teſtatoris, atque adeo illo tempore, quo debuit manumitti. Illic autem mortem teſtatoris, quo tempore quam aliam ſolutionem, quam Græci ſequuntur in ſo. Basil. nempe, in h. lege ſervum fuiſſe occiſum ab alio, a quo heres indemnitatem conſequitur. Ergo ſi ſervus occiſus eſſet, itaque damni fuiſſi ſtet, etiam ſi damnus conſtitutionem deficiſſe. In aliis ll. ſervus fuit ſuo fundus eſt, quo ſuſa indemnitatem ab alio ſervus non poſſet conſequi. Itaque ex hoc caſu conſtituitur, ut fingamus impletam. Prima verior eſt, cum in illis ll. F omnino meminerit venire quodammodo occiſus, vide ſcripta ad l. 85.
§. Si ſervus nondum animalium) hic Græci vertunt ſervus, ſpadonem, quia ſpadones non generant: nam ea eſt qui nondum compleverit an. 7. vide ſcripta ad Rub. de ver. oblig.
§. Item aſſionem, ſed in heredem) vide ſcripta ad tit. C. de liberl. del. in quant. her. conv.
§. hæc aſſio adtorſus negantem) ceteras aſſiones, quæ ſubſidiariæ dicuntur, vide in notata & Scripta ad l. 4. de tranſ. cap. ult. de elect.
L. 27. §. inquit, Ius reparis avenam) Rectius Græci verG tunt ſpicilia, vide ſcripta ad l. 8. C. de ſer.
L. ult. & ſi quis) ſuffragia Aquiliæ actio) quoniam hæc eſtimatio frumentum continuit.
Si quis ejus rei mens) damni injuria eſſe eſtimem) utilem.
In fallum dari poſſe aſſionem ait) id eſt, utilem Aquiliam.
L. 29. §. magiſtratus municipales) conjunge l. 12. ſup. de juriſd. ubique pertinet ad l. Aquil. Sicut magiſtratus municipalis tenetur Aquilia, ſi res pignori capta corruperit, aut animal fame necaverit, hoc §. ita & ſi ſervum occiderit jure magiſtratus, l. 12. de juriſd. quia injuria occidit, eum tantum habent modicum coercitionem, vide ſcripta ad l. 1. ſup. de juriſd.
L. 30. §. ſi quis alienum damnum injuria dare) adde ſed cui. Acut.

L. 41. *Ea tempore, quo*) vide scripta ad *l. pen. C. de A pra ad tit. C. ev. def. inf. in quant. hered. comm.*
Sed nec hered.) Jure hereditario, sed jure popul.
§. Hæ edictum Isapercia portio est.) Id est, Isaperiori simil. *l. ult. inf. de cond. ex. dat.*
De Novatibus affinibus. TIT. IV.
L. 2. §. 1. *Nam in lege cautum*] Sic in *l. 1. C. de ex. sep. fin præfinit.*
L. 40. *Cum legatario, qui legatum agnoverit sibi*) Obf. *l. Papinianus 18. fup. de fervit. l. fi fervus Titii, & l. legatum, §. ult. inf. de leg. 1.* Vide folutionem in notata ad *d. l. Papinianus*, vide scripta ad *l. §. fi legatum, de leg. 1.*
L. 42. *Si Stichus, & Pamphilus*) Pro principalis affin fit temporalis, ut adfio vi bon. rapt. vide fupra ad *d. l. 7. C. quod cum eo.*

B

AD LIBRUM X.

Finium regundorum. TIT. I.

Ex t. Finium) Huius legis fenfus eft: finium regundorum adfio habet perfonales perfonales, licet rem vindicet, vide fcripta ad *l. in tribus, fup. de iudic.*
In qual. adjudicatione) Adde, Sic *Latinus eft fenex*, §. *ult. inf. de ver. fig.*
L. 8. §. ult. Subjectus locis) Hinc indactus videtur infpellanus ex litigante non, cap. *1. extra de libel. oblat.*
L. 10. *Duplex jus*) vide notata ad *l. 2. inf. comm. di-* C *vid. & notata ad d. l. in tribus.*
L. 11. *In Publius quæftionibus*] id eft, cum agitur de finibus regundis.
L. 12. *Demonftratio emphatica*) Legendum, *affirmativa*.
L. 11. *In fundo*] hoc refpondum eft verbum fumfferunt Impp. Dioc. & Maxim. *inf. 2. C. rod. tit.* Quare cum hoc contingat refte potest.
Verum mensorem) vide fcripta ad *l. cenfus, infra, de probat.* quæ huc valde faciunt.
Et cenfus] Id eft libros, & tabulas cenfuales, in quibus has defcriptiones fingulorum inqu & capita. In his libris etiam agri defignati finibus, *l. a. inf. de cenfib.*
Familiæ erciscundæ TIT. II.
L. 2. §. *In familiæ erciscundæ judicio*) vide notata ad *l. 2. inf. com. div.* & fcripta ad *d. l. in tribus*.
L. 8. *In gloff. ab eo, vel apud eum offe*) Adde rationes, D id eft, caufa corpora tum prælegata; quia plerumque magna quæftio eft, apud quem hereditem tabulæ maxime debeant, ut in *l. 4. & §. fup. eod.* vide fcripta ad *l. fervum fibi*, §. *eum qui*, *infra*, *de leg.*
L. 13. *Alienationes*] idem eft, in judicio communi dividundo, vide fcripta ad tit. *C. de rem. alien.*
L. 18. §. *Sed & cum monumenti. præfcriptis verbis*) hic locus obfcurior eft, quod dicitur adhiberi præfcriptis verbis dari tantum ex contractibus incertis. Hic enim nullus contractus eft, vide folutionem in not. & fcripta ad rub. *de præfcript. ver.*
L. 21. *Ut Ariftoni. Cirro fpecies leg.*) vide fcripta ad *l. 50. §. 1. inf. de ver. oblig.*
L. 23. Flor. 12. *Familiæ erciſc. judicio eum tenuit*) Obf. *l. Papinianus 19. inf. eod.* vide not. ad *d. l.*
Cum extraneo cuidam partitus fit) & fic partem tantum fuam accepit.
L. hereditas, §. an ea ſtipulatio) Obftat quod dicitur in fin. §. *ea res*, *l. 2. inf. de ver. oblig.* vide notata & fcripta ad eum locum.
L. In illa. In fideicom.) vide notata & fcripta ad *l. 3. §. item ſi in ſolutum, inf. de ver. oblig.*
L. Idem puto, obligatus deinde tum) vide fcripta ad *l. 3. §. cett. pen.*
L. Non tantum negotiorum geſtorum actio ei non competit) Non datur etiam pro focio, quoniam eo non volunte contingit, fed fortuna. Non actio de communi dividundo, fi quibus caſibus, *l. pen. fin. vide* fcripta ad *l. 2. C. Communi.*
§. Si interea locutor] Interrum Iemianum legare, eft legare hominem generaliter, indiſtincte, ſimpliciter, ſine nomine, *l. 13. inf. de leg. 1.*
Non confentiendo) Quem eligunt. Ergo ingratum fuit edictum vim vindicationem, vide not. ad *l. tenuiſſe, inf. de leg. 3.* & fcripta ad *l. 13. de leg. 1.*
§. *pen. Ut de exactione*) vide notata & fcripta ad *l. 5. §. Sammonicus, de cenſib. eod.*
§. *ult. Si pecunia*) id eſt, certa quantitas, vide not. ad *d. l. ſummis*, & fcripta ad *d. l. 13.*
Ut Cornelius] Cui non cernabat in fidio.
Ex cauſſa judicati ſolvi) Quæ inſtitutione duplatur, vide fcripta ad *l. 1. de cumbis. tabell.*
Lucrum) id eſt, *emolumentum*. Num ex aliorum partim rei, partim pecuniæ fit adjudicatio. Vel quia per eam adhiorem prem vindicamus, cuius ex parte dominii fumus. Item per eam adjudicationem familiæ erciſcundæ, pare, pura & nobis bona fide fumptus fuſti fant in rem hereditatem. Idem in eorum judicio dicendum. Eiuſdem generis eſt *l. Cornelius in pupillaris*, & *ſi unus ex fociis, pro ſoc.* vide fcripta ad *l. ult. C. dotal.*
L. 30. Ex parte, *ſi prius, cum erit amorem* 30.) Teſtamento manumiſſus, ut & vindicta, minor 30. annis civit Romanus non fiebat, & ideo his, quos cives Romani fieri cupiebant, libertatem dabant teſtamento. Liber eſto, cum erit annorum 30. ut hic, *& l. Ariſto, inf. de manumiſſ. teſt. l. ult. inf. de verb. ſignif. l. ſi quis ita*, §. *ult. inf. de ſtatulib. Trebon. de cauſſis fid.* vide not. 37.
Quod locum habet in eo, qui teſtamento manumiſſus eſt, non in eo, qui cenſa, vide ſcripta ad *d. l. ult. de verb. ſign. Adde Theoph. ad §. ult. inſtitutionum, Inſtit. de libert. & l. C. comm. de manumiſſ.*
L. 44. Item colonarii, §. *ſi coloni*] vide ſcripta ad *l. 1. de locat.*
§. Qui familiæ erciſcundæ, *& communi dividundo*, *& finium regundorum*] vide notata ad *l. 2. inf. comm. divid.* & ſcripta ad *l. 1. §. ult. fup. de iudic.*
Idem Iavolenus ſcribit) Hinc verbs Tribuniani ſunt: nam interpretandum de dominum adversarii antiſtis cauſſam agunt. Ante Juſtin. in cenſu quidem cauſſis exigebatur iuſtrumdum de calumnia, ut qui exigebat cautionem, aut iuſtrumdum, aut cautionem non operis cauſſa, qui quem ex municipio in iſtem vocabat iurandi cauſſa, qui rationes, aut inſtrumenta eſt vobbat, qui aliquid exhiberi poſtulabat. At Juſtinianus indixit, ut utrique adfor & reus in initio litis iurent de calumnia. Adhorem calumnie cauſſa, litem non movere. Reum ſecalumnie cauſſa non inficiari: item ut adversarii antiſtis cauſſam agant, itemque litigatores, & judices, *l. 2. C. de ſuſcipe. propter calum. l. 2. C. de ſtatutis. fup. de pan. temere litig.* ubi adnotet, ſcripta eſſe id iuſtrumdum initio litis præſtari, nec reperi, *Nov. 49. & 90.*
Litem tuam] Actor.
Inficiat) Reus.
Quod ita fatio) vide ſcripta ad *l. 2. §. item ſi in fatio, inf. de verb. ſign.*
Habebunt ſum. act.) vide ſcripta ad *l. §. Cato, infra, de verb. ſign.*
L. 49. *Qui teſtes here.*) Cum hac *l.* contingenda eſt *E Leguleius, inf. de præſcript. verb.* Ex hac hac ad illam addendum exemplum. Hic namque ſpecies proponitur, in qua defectio iudicis fum. recitandæ dari oportet actionem nullam adversus cohorrdem. Ea vero erat in fatium. Aliud exemplum eſt in *l. 11. de præſcript. verb.* vide ſcripta ad eam.
Communi dividundo. TIT. III.
L. 1. *Magis ad perſonam*) Magis hic ſumitur *Secundum*. Nam judicium pro ſocio non pertinet ad communium rerum diviſionem. Sic etiam accipitur in §. *ſi quoque*, *Inſtit. quibus modis re contr.* & in *l. 12. de aur. & argent. leg. & l. 6. de leg. 1. inf.* vide ſcripta ad *d. l. 6.*
L. 2. *Nihil autem*) De principio hujus l. vide ſupra ſcri-

A pta ad *tit. C. pro ſocio.*
§. Item ſi ex] vide ſcripta ad *l. 2. §. Cujacius.*
§. Si interea locutor] Interrum Iemianum legare, eſt legare hominem generaliter, indiſtincte, ſimpliciter, ſine nomine, *l. 13. inf. de leg. 1.*
Non conſentiendo) Quem eligunt. Ergo ingratum fuit edictum vim vindicationem, vide not. ad *l. tenuiſſe, inf. de leg. 3.* & ſcripta ad *l. 13. de leg. 1.*
§. *pen. Ut de exactione*) vide notata & ſcripta ad *l. 5. §. Sammonicus, de cenſib. eod.*
§. *ult. Si pecunia*) id eſt, certa quantitas, vide not. ad *d. l. ſummis*, & ſcripta ad *d. l. 13.*
Ut Cornelius] Cui non cernabat in fidio.
Ex cauſſe judicati ſolvi) Quæ inſtitutione duplatur, vide ſcripta ad *l. 1. de cumbis. tabell.*
Lucrum) id eſt, *emolumentum*. Num ex aliorum partim rei, partim pecuniæ fit adjudicatio. Vel quia per eam adhiorem prem vindicamus, cuius ex parte dominii fumus. Item per eam adjudicationem familiæ erciſcundæ, pare, pura & nobis bona fide fumptus fuſti fant in rem hereditatem. Idem in eorum judicio dicendum. Eiuſdem generis eſt *l. Cornelius in pupillaris*, & *ſi unus ex fociis, pro ſoc.* vide ſcripta ad *l. ult. C. dotal.*
L. 30. Ex parte, *ſi prius, cum erit amorem* 30.) Teſtamento manumiſſus, ut & vindicta, minor 30. annis civit Romanus non fiebat, & ideo his, quos cives Romani fieri cupiebant, libertatem dabant teſtamento. Liber eſto, cum erit annorum 30. ut hic, *& l. Ariſto, inf. de manumiſſ. teſt. l. ult. inf. de verb. ſign. l. ſi quis ita*, §. *ult. inf. de ſtatulib. Trebon. de cauſſis fid.* vide not. 37.
Quod locum habet in eo, qui teſtamento manumiſſus eſt, non in eo, qui cenſa, vide ſcripta ad *d. l. ult. de verb. ſign. Adde Theoph. ad §. ult. inſtitutionum, Inſtit. de libert. & l. C. comm. de manumiſſ.*
L. 44. Item colonarii, §. *ſi coloni*] vide ſcripta ad *l. 1. de locat.*
§. Qui familiæ erciſcundæ, *& communi dividundo*, *& finium regundorum*] vide notata ad *l. 2. inf. comm. divid.* & ſcripta ad *l. 1. §. ult. fup. de iudic.*
Idem Iavolenus ſcribit) Hinc verbs Tribuniani ſunt: nam interpretandum de dominum adversarii antiſtis cauſſam agunt. Ante Juſtin. in cenſu quidem cauſſis exigebatur iuſtrumdum de calumnia, ut qui exigebat cautionem, aut iuſtrumdum, aut cautionem non operis cauſſa, qui quem ex municipio in iſtem vocabat iurandi cauſſa, qui rationes, aut inſtrumenta eſt vobbat, qui aliquid exhiberi poſtulabat. At Juſtinianus indixit, ut utrique adfor & reus in initio litis iurent de calumnia. Adhorem calumnie cauſſa, litem non movere. Reum ſecalumnie cauſſa non inficiari: item ut adversarii antiſtis cauſſam agant, itemque litigatores, & judices, *l. 2. C. de ſuſcipe. propter calum. l. 2. C. de ſtatutis. fup. de pan. temere litig.* ubi adnotet, ſcripta eſſe id iuſtrumdum initio litis præſtari, nec reperi, *Nov. 49. & 90.*
Litem tuam] Actor.
Inficiat) Reus.
Quod ita fatio) vide ſcripta ad *l. 2. §. item ſi in fatio, inf. de verb. ſign.*
Habebunt ſum. act.) vide ſcripta ad *l. §. Cato, infra, de verb. ſign.*
L. 49. *Qui teſtes here.*) Cum hac *l.* contingenda eſt *E Leguleius, inf. de præſcript. verb.* Ex hac hac ad illam addendum exemplum. Hic namque ſpecies proponitur, in qua defectio iudicis fum. recitandæ dari oportet actionem nullam adversus cohorrdem. Ea vero erat in fatium. Aliud exemplum eſt in *l. 11. de præſcript. verb.* vide ſcripta ad eam.
Communi dividundo. TIT. III.
L. 1. *Magis ad perſonam*) Magis hic ſumitur *Secundum*. Nam judicium pro ſocio non pertinet ad communium rerum diviſionem. Sic etiam accipitur in §. *ſi quoque*, *Inſtit. quibus modis re contr.* & in *l. 12. de aur. & argent. leg. & l. 6. de leg. 1. inf.* vide ſcripta ad *d. l. 6.*
L. 2. *Nihil autem*) De principio hujus l. vide ſupra ſcri-

A pta ad *tit. C. pro ſocio.*
§. Item ſi ex] vide ſcripta ad *l. 2. §. Cujacius.*
§. Si interea locutor] Interrum Iemianum legare, eſt legare hominem generaliter, indiſtincte, ſimpliciter, ſine nomine, *l. 13. inf. de leg. 1.*
Non conſentiendo) Quem eligunt. Ergo ingratum fuit edictum vim vindicationem, vide not. ad *l. tenuiſſe, inf. de leg. 3.* & ſcripta ad *l. 13. de leg. 1.*
§. *pen. Ut de exactione*) vide notata & ſcripta ad *l. 5. §. Sammonicus, de cenſib. eod.*
§. *ult. Si pecunia*) id eſt, certa quantitas, vide not. ad *d. l. ſummis*, & ſcripta ad *d. l. 13.*
Ut Cornelius] Cui non cernabat in fidio.
Ex cauſſe judicati ſolvi) Quæ inſtitutione duplatur, vide ſcripta ad *l. 1. de cumbis. tabell.*
Lucrum) id eſt, *emolumentum*. Num ex aliorum partim rei, partim pecuniæ fit adjudicatio. Vel quia per eam adhiorem prem vindicamus, cuius ex parte dominii fumus. Item per eam adjudicationem familiæ erciſcundæ, pare, pura & nobis bona fide fumptus fuſti fant in rem hereditatem. Idem in eorum judicio dicendum. Eiuſdem generis eſt *l. Cornelius in pupillaris*, & *ſi unus ex fociis, pro ſoc.* vide ſcripta ad *l. ult. C. dotal.*
L. 30. Ex parte, *ſi prius, cum erit amorem* 30.) Teſtamento manumiſſus, ut & vindicta, minor 30. annis civit Romanus non fiebat, & ideo his, quos cives Romani fieri cupiebant, libertatem dabant teſtamento. Liber eſto, cum erit annorum 30. ut hic, *& l. Ariſto, inf. de manumiſſ. teſt. l. ult. inf. de verb. ſign. l. ſi quis ita*, §. *ult. inf. de ſtatulib. Trebon. de cauſſis fid.* vide not. 37.
Quod locum habet in eo, qui teſtamento manumiſſus eſt, non in eo, qui cenſa, vide ſcripta ad *d. l. ult. de verb. ſign. Adde Theoph. ad §. ult. inſtitutionum, Inſtit. de libert. & l. C. comm. de manumiſſ.*
L. 44. Item colonarii, §. *ſi coloni*] vide ſcripta ad *l. 1. de locat.*
§. Qui familiæ erciſcundæ, *& communi dividundo*, *& finium regundorum*] vide notata ad *l. 2. inf. comm. divid.* & ſcripta ad *l. 1. §. ult. fup. de iudic.*
Idem Iavolenus ſcribit) Hinc verbs Tribuniani ſunt: nam interpretandum de dominum adversarii antiſtis cauſſam agunt. Ante Juſtin. in cenſu quidem cauſſis exigebatur iuſtrumdum de calumnia, ut qui exigebat cautionem, aut iuſtrumdum, aut cautionem non operis cauſſa, qui quem ex municipio in iſtem vocabat iurandi cauſſa, qui rationes, aut inſtrumenta eſt vobbat, qui aliquid exhiberi poſtulabat. At Juſtinianus indixit, ut utrique adfor & reus in initio litis iurent de calumnia. Adhorem calumnie cauſſa, litem non movere. Reum ſecalumnie cauſſa non inficiari: item ut adversarii antiſtis cauſſam agant, itemque litigatores, & judices, *l. 2. C. de ſuſcipe. propter calum. l. 2. C. de ſtatutis. fup. de pan. temere litig.* ubi adnotet, ſcripta eſſe id iuſtrumdum initio litis præſtari, nec reperi, *Nov. 49. & 90.*
Litem tuam] Actor.
Inficiat) Reus.
Quod ita fatio) vide ſcripta ad *l. 2. §. item ſi in fatio, inf. de verb. ſign.*
Habebunt ſum. act.) vide ſcripta ad *l. §. Cato, infra, de verb. ſign.*
L. 49. *Qui teſtes here.*) Cum hac *l.* contingenda eſt *E Leguleius, inf. de præſcript. verb.* Ex hac hac ad illam addendum exemplum. Hic namque ſpecies proponitur, in qua defectio iudicis fum. recitandæ dari oportet actionem nullam adversus cohorrdem. Ea vero erat in fatium. Aliud exemplum eſt in *l. 11. de præſcript. verb.* vide ſcripta ad eam.
Communi dividundo. TIT. III.
L. 1. *Magis ad perſonam*) Magis hic ſumitur *Secundum*. Nam judicium pro ſocio non pertinet ad communium rerum diviſionem. Sic etiam accipitur in §. *ſi quoque*, *Inſtit. quibus modis re contr.* & in *l. 12. de aur. & argent. leg. & l. 6. de leg. 1. inf.* vide ſcripta ad *d. l. 6.*
L. 2. *Nihil autem*) De principio hujus l. vide ſupra ſcri-

AD LIBRUM XI.

De interrogationibus in jure faciendis, & interrogatoriis actionalibus. TIT. I.

LEx 1. est autem interrogatio Stellæ est: Heredes debitoris nunc tenentur pro portionibus hereditariis; si agitur in personam, non in rem, & in fi certum petatur. Actio autem fi certum petatur est actio non solum certæ pecuniæ creditæ & numeratæ, sed & cujuslibet alterius rei creditæ. Vide scripta ad Rubr. *C. si certum pet.*

Qua ex parte advarsarius] vide scripta ad *l. 1. C. si certum pet.*

L. 2. Ad deliberandum tempus imperator debet] Arbitrio prætoris, vide cap. 35. de præscript.

De Sarca carrapic. TIT. III.

L. 4. Mille leg. Aquilliæ] id est, actione in factum utili. *L. 13. In hereditatem*] vide scripta ad tit. *C. ex del. debito quam, hæ. vel cui.*

De fugitivis. TIT. IV.

L. 4. Is qui fugitivum] vide *l. 1. infr. de verb. significe.* §. 1. *Furti autem*] vide cap. 1. de præscript.

De alienatione, & alearoribus. TIT. V.

In alearores olim fuit actio in quadruplum. Actio in divinat. Et fuit alearorum turpe nomen. Animadvsb. 28. vide scripta ad *l. 5. C. quod cum eo.*

Lusi, & compania repetitio] vide cap. 3. de præscript. Hanc repetitionem Anastasius sanxit tribus præscriptionibus 30. an. vide etiam scripta ad *l. 5. C. quod cum eo.*

Si mensor falsum modum dixerit. TIT. VI.

Ex hoc edicto datur actio in mensorem, qui falsum agri modum dixit.

L. Si mensor. Sed nec dari utilem] Quia cessat hic est differentia inter mensorem modum renuntiavit.

De Religiosis, & sumptibus funerum, & ut sumptus ducere liceat. TIT. VII.

L. Ofic. §. 1. Modica tamen] Rem prætor urbanus gra- D vem coercitionem in mercum imperium non habet, sed tantum modicam; itemque pignoris capionem. Et pecuniliter omnia, sine quibus mortuus exerceri non potest, vide scripta ad *l. 1. fup. de funerali.*

Liberum] hanc *Ex Græco vedigenti in summum*. Hæc actio non locum datur, nec in heredem. Vide scripta ad *tit. C. ex del. deb. in quem, cum.*

In ipsa] *ostenderit*] Dele tantum, & die. Imo Jurisconsulta, & hæc lex loquitur de funeraria, non de hac actione.

L. 12. Ex dote quæ] vide notata ad *l. 51. inf. folut. matr. L. 31. Sciti. non est annuus*] Loquitur de actione funeraria, non de illa, quæ datur prohibito mortuum inferre, vide scripta ad *tit. C. de sepulcris viol.*

L. 13. §. 1. Labeo ait] vide notata & scripta ad *l. 5. §* E *inter, inf. de reb. dub.*

L. 14. Interim loren.] Tunc religio locum non occupat, *l. 6. infr. de ver. sign. & dem. infr.* Quod verum est, nisi heres plum testatorem intulerit, cum non effet opportunitate locus: nam tunc fit locus religiosis, & heredibus tantum heres ad pretium fundi, *l. quod ego, fup. de leg. 1.* vide scripta ad *l. 5. infr. de jure deliberandi, ubi pretium. & §. pen. inf. de leg. 3. Adde l. 14. in fin. fup. eod.*

L. 15. Sane pretium] vide scripta lib. 3. Obser. c. 22.

Ne sperare cogatur. id est, negligimus. De hoc verbo vide notata ad *tit. C. si quis alteri vel sibi testamento, & scripta ad l. 6. & 17. inf. de rebus, quibus ut indig. & lib. 3. Observ. cap. 22.*

De mortuo inferendo, & sepulchro ædificando. TIT. VIII.

L. 5. Si propinc] Explicando eft hac lex ex lib. 2. Ciceron. de ll. quo loco docet, eum, qui fepulchrum adificat juxta ædes alienas, relinquere debere eo. pedum intervallum.

Nullam habet actionem] Actionis verbo hoc loco interdictum continetur, ut in *l. actiones, inf. de oblig. & act.* tradiur.

AD LIBRUM XII.

De rebus creditis, fi certum petatur, & de conditione. TIT. I.

Ad Rubricam I.

DE reb. creditis] Hic tit. non eft generalis, ut nec tit. de judiciis fup. Cui enim fecunda, & tertia parti generaliter potuit tit. præponi, quam alia. Pertetro hic tit. nihil ad tit. fequentes, aut conditiones pertinet. Hæ conditiones funt ex bono, & æquo, pro ex contractu, *l. 2. infr. l. ult. de oblig. & act. l. 7. C. de condict. indebiti, l. hæc condictio, l. Imperium, inf. de condict. ob caus. dat. nec ad tit. de codic.*

Si certum petatur] Certum, id eft, certa pecunia, vel res alia quævis certa. Vide fcripta ad Rubr. *C. fi certa.* Actio fi certum petat eft actio numeratæ pecuniæ & creditæ. Vide not. ad *l. 2. C. de exception.* Hoc pofitur ex *l. 1. ff. de condictione certa.*

In gloff. Si certum, id eft, mutuum] Mutuum, id eft, mutua pecunia, *l. 1. inf. de condict. certa.*

De conditione] id eft actionis ex mutuo.

L. 1. §. 1. creditendi generalis appellatio] Hic tit. de reb. creditis generaliter eft, non quod completatur totam hanc tertiam partem Digeftorum, fed quod fub eo pertor expoluerit certi conditionem, quæ ex omnibus contractibus datur, *l. certi, §. quæ autem, infr.* quæ his verbis fignificatur, *Si certum petatur, l. 1. fup. de interrog. in jure fac.*

Sub hoc tit. præsor] Dicendum, in edifto perpetuo fuiffe propofitum fpecialem tit. non generalem de rebus creditis fi certum petatur, & de conditione, fub qua edixit prætor de certi conditione ex omnibus contractibus. Item de commodato nonnihil, & de pignore. Item de fpeciali conditione, quæ ex mutuo datur. Et reliqui tituli Judicium, vide fcripta ad *tit. fup. de judiciis. & ad Rubr. C. fi certum pet.* De mandato, empt one, locatione, & quæ his contracte partæ continentur, non dixit tralatitius.

L. 2. Si certum petetur] Recte Agretius Grammaticus: *Commodamus enim pro tempore hanc fententiam ex his verbis, mutuo damus quam utrique accepimus non eft.* Vide fcripta ad init. *tit. C. de commod.*

§. 1. In creditum ire] De hujus verbi fignificatione, vide fcripta & notata ad *l. in rerum, inf. de tit.*

In genere fui] vide fcripta ad *l. 54. inf. de oblig.*

Fundionem recipere] id eft, permutationem recipiens. *Si certus, inf. de leg. 1.*

Quod de mutuum] Nam de re aliena mutuum non conflit, *l. fi quis pecus, §. fi nummos, de fidejuff.* cum aliis fimilibus.

§. Item mutuum. Si nihil profecisset] eft fi vir uxori pol- F *Veluti stipulationem*] Sed & dictione dotis, & juramento liberti veritis creditum, vide fcripta ad Rubr. *inf. de ver. obl.*

L. 3. res pignori data] vide fcripta ad *tit. C. de reb. dicti. ex lege.*

Lex 3. 1. Animadverti. deb.] Prajudicium fcil. vide fcripta ad *l. 13. de verb. oblig.* Ja.

L. 6. certum eft] vide fcripta ad *l. 74. de ver. obl. & ad A Rubr. C. fi certum pet.*

Quatenus mutuo] Quatenus, id eft, quia, *ut l. 14. de minor. & ff. app. pl. ord.* Plautus 3. epift. *& l. 49. inf. de ver. obl.* vide fcripta ad eam.

L. 8. in fin. Adpositum] Legendum, *Adquisitum*: vide fcripta & not. ad *l. 58. §. fi ingenuus, de leg. 1.* vide & Duar. hic.

L. 9. Sive ex rem] Certi & incerti contractus, qui fint notandum eft ad *l. 7. non, inf. de acceptilat.* & initium tit. *de præscript. ver.*

Sive ex incerto] Incertum contractum hic intelligo *arbitrium*, ut do, ut des, *l. 1. §. debet, de confist. pec. l. 67. non, de acceptilat.* vide fcripta ad *l. 75. de ver. obl. & Duar. in Enarr. Excipe actum l. 1. C. de condict. ex lege. §. Quemiam. Ex omnibus contractibus*] vide notata ad *l. 1. fup. eod. & fcripta ad Rubr. C. fi cert. pet.*

Et pars illi] Hæc pars non eft ex numeratione: vide not. ad *l. 3. C. de contrab. & commiss. ftipul.*

L. Item quare] *nulla fit stipulatio*] vide fcripta ad *l. 7. inf. de verb. oblig.*

§. Si nummos: adquiri tibi conditionem] hoc cafu per libertum peculium tibi defertur adhuc quærentur, ut & adhuc pignoratitia: vide fcrip. ad *l. 38. inf. de reb. oblig. & ad l. 5. C. de condict. indeb. & ad fin. l. 2. C. per quas personas.*

Cum quotidie] vide fcripta ad *l. 6. C. fi certum pet. L. 11. Regulæ*] vide fcripta ad *l. 8. C. fi certum pet. Pecuniam mutuam petiit*] Pugnat cum Africanus in *l. qui negotia, inf. de mand.* vide fcripta ad *l. 6. C. fi cert. pet. §. ult. Si duo mutuo vide scripta ad l. 2. C. fi cert. pet. §. 13. de minorib.* Ulpianus contrahere de mutuo non posse, non de alienis.

§. Si mutuum. Et confumptione] vide fcripta ad *l. 2. C. de oblig. & act.*

§. ult. Nam & communi] vide fcripta ad *l. 54. inf. de ver. oblig.*

L. 14. Si filiusfam. contra SC.] vide fcripta ad tit. C. ad SC. *Maced.*

L. 15. Stipulatio] Pugnat omnino cum hac lege Africanus in *l. qui negotia, cit. mand.* Vide notata ad eam & fcript. ad *l. 6. C. fi cert. pet.* Tutius tamen eft Ulpianio in hoc fententiam æqui, quæ diftinguit, & utilitate nititur. Africani fententia nititur mero jure.

Circa pecuniam creditam] Propter creditum eius ufum. *L. 17. Variam fuam*] Varietum quod fit, nonnullum eft in *l. fi longius, §. 1. fup. de rebus.*

Exercitoriam] Utilis actio datur, *l. 1. §. Ius prætorium, §. 1. fup. de exerc. act.* Et exercitoriam, & *inftit. ad. ubi* folutio redditur.

L. ult. Sed & quum ait] Eadem fpecies eft in *l. 116. inf. de verb. oblig.* Et fententiæ ad eam.

Adde] *Quidam*] *Si heres fuffus fit, D. de leg. 1.* vide folutionem in fcripta, & not. ad eam *l.*

Ille] *Dele*] Delet fcripturam hoc loco.

Si rerum locupletem] id eft, expromittorem: vide fcripta ad *§. 38. in pras. de ver. obl. inf. & l. 29. §. ult. de jurisdictione, fine volumen. ad exercitor. fine judiciali.* TIT. II.

Ad Rubricam.

Hic titulus eft de *Judiciis*, quæ ex contractu fiunt, & nisi dantum causa adjiciuntur, quæ ex delicto, & harum fpecierum explanationem habet tit. *de Judiciis. C. de vulg. caut. & Rubr.*

Si cui quinquies] Cujus quinquennium acquirat per eo, quod adminiftrat, vide fcripta ad *l. 1. §. 1. de minor.* qui refert hanc fpeciem. Hujus de bono quinquennio meminit *vel* quæ *Celsus* in *quæstionibus*, & *Scævola* in *Digestis*, & Florentinus, item Modeftinus in *pandectis*, quod ex auctoritate Scævolæ, item Julian. de hac parte defertur.

Judicialis] *Judicium*] *Judicium litigiosum*] Et hoc eft *judicium*.

(c) Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 1. cap. 18.

L. 2. Speciem continet transactionis] id eſt, tranſigiſſe videtur de ſuo jure, qui rem permiſerit religioni adverſarii.

Mayoragnæ habet auctoritatem] vide ſcripta ad initium tit. C. *de reb. cred. & juriſpr.*

L. 4. Dato parejurando] vide ſcripta ad *l. 5. C. de reb. cred. & jur.*

L. 9. Demegetur allio] vide ſcripta ad *l. 4. C. de reb. cred. & juriſpr.*

Exceptionis] vide ſcripta ad tit. C. *de bened. act.*

S. Si is qui, perpetuator] Vide cap. 35. de præſcript.

S. Si minor] Ergo pubes ipſe ipſi ſibi poterit juriſjurandum ſine tutoris auctoritate: Impubes non item, *l. 4. C. de reb. cred. & juriſpr.* vide ſcripta ad eam.

Decidendi] juriſjurandum in litem, ut ſic nulla foret ſine curatore. Curatorem ergo habebat. Sed ſine eo detulit juriſjurandum.

Ut Pomponius ait] Et male.

Statutum tempus poſt annos 25.] Hodie, vide cap. 29. de præſcript.

S. Juriſjurandum domino parere] Sic etiam actio judicati datur domino, non procuratori.

Defendit, vel procuratur] vide ſcripta ad *l. 3. C. de reb. cred. & juriſpr.*

S. ult. juſſiſſent deferendo] vide ſcripta ad *l. 8. C. de reb. cred. & juriſpr.*

L. 11. S. ult. Idcirco utilis actio] vide ſcripta ad *l. 8.*

L. 13. S. Infamem ait. Utilem actionem] Juriſjurandi. Vide ſcripta ad *d. l. 8.*

S. Si quis juraverit] vide ſcripta ad *d. l. 8.*

S. Mercatilem] Hic S. ut & *S. ji quis juraverit*, ſup. obſtant ei, quod dicitur, ex cauſa, ex qua juratum eſt, actionem quo eſſe: quia prior actio novatur juriſjurando. Ac hic, qui juravit de emiſſe, habet actionem ex empto: qui ſi pignori dediſſe, habet pignoritiam. Dicendumque juriſjurandum aut defertur in judicio, aut in jure. Illud jam actione reddita defertur, & eſt confeſtanea ſententia, & ea eo eſt quaſi judicati actio. Quod autem defertur in jure, id eſt, apud prætorem, nondum conſtitutis inſtitutis defertur. Et hoc nullis eſt propria actio, ſed petenti actionem ex empto, vel venditi ſe emiſſe, prætor dat actionem, exercitio. Hoc hodie ſcripſe S. hunc. Vide ſcripta ad *L. 8. de in jus voc. & juriſpr.*

S. ult. Per genium principis] vide ſcripta ad rub. C. *de reb. cred. & juriſpr.*

Superendet] Hor. *Superdici*, Reſde. Per præconem ſolleet dum fuſtibus caditur qui pejeravit. *l. fuſtibus, C. in quib. cauſſis infam. irrog.* Spartianus in Severo: *Sine fuſt. ſtigis prætorem cædebat fuſtibus.* Lampridius in Alexandro, Zonaras in Valentian. Sed dubitat *l. 2. C. de reb. cred. & juriſpr.* Utrumne eſt de eo, qui pejeravit inconſulto. Poſtrema Accurſii lectio ind. *l. 2.* vera eſt. Vide ſcripta ad eam.

L. 15. Ab eo qui] vide ſcripta ad *l. 12. in fin. C. de reb. cred. & juriſpr.*

L. 17. Quod ſi minor non extra judicium] De hoc interrogando hoc tantum loco agitur. Videantur ad *l. 9. C. de reb. cred. & juriſpr.*

S. 1. Papilius] vide ſcripta ad *S. 4. eod.*

Ab ipſo pupillo. Debet. Ipſe enim ſuorum bonorum dominus eſt.] Adde, quod ſine tutoris auctoritate juriſjurandum non poſſit, ut ſi quis ſine tutoris auctoritate ſtipulatus ſit, non poſſit, *l. 1. C. de reb. cred. & juriſpr.*

Dominus litem] vide ſcripta ad *l. 1. C. de reb. cred. & juriſpr.*

L. 19. Si quis] vide ſcripta ad *l. 1. C. de reb. cred. & juriſpr.*

L. 20. Si quis] vide ſcripta ad *l. 1. C. de reb. cred. & juriſpr.*

L. 21. Si quis] vide ſcripta ad *l. 1. C. de reb. cred. & juriſpr.*

*L.

ex bono & æque, non ex contractu. Vide Scipta ad rub. C. eod. tit.

Imo & fructus.] At ufure pecuniæ indebite folutæ non veniunt, *l. 1. C. eod.* vide Scripta ad eam.

§. Sed & si nummi] vide Scripta ad *l. 2. C. si cert. pet. Per longi temporis præfcript.*] vide cap. 3. de præfcrip. *Per longi temporis præfcript.*] Facit cum hoc *§. 13. C. de his qui ven. prior. ord. locum.* Sed utrique obftat *Inspexisse, inf. eod.* tit. de ibi folutionem, & in Scripta ad *l. 1. C. eod.*

Licet. Scitor hic cafu] Et hic cafus exprefcatur a decifione *1. pen. C. eod.* vide Scripta ad eam.

L. 22. Reperire a Tritio] Et hoc cafu proprii fafti ignorantia recipitur, vide Scripta ad *l. 3. inf. de jur. & facti ignor.*

§. 3. ipsculis. Cum ergo repetitio] vide Scripta ad *l. 5. C. eodem.*

B *L. 26. Si fortis debitr.*] id eft, nondum folutæ. Sic refte Flor. Rigalt. Tornæf. tamen iam fcripti, fi poftea ufure indebite folutæ fint, repetuntur, *l. 18. C. de ufur.* vide Scripta ad eam, & Paul. *lib. 3. Sentent. tit. de ufuris.*

§. Ejusque duplum] vide Scripta ad *l. 4. de not. fæn. & ad l. 42. de verb. oblig.*

Et falsus] vide Scripta ad *l. 10. & l. ult. C. de ufur.*

§. Et quia fidei, Scientis indebitum] vide Scripta ad *l. 2. C. eod. tit.*

§. Libertus] vide Scripta ad *l. 48. in fin. inf. de verbor. obligat.*

§. Si decem, aut Stichum] Hic §. pen. corrigitur per *l. pen. C. eod.tit.* quæ eft ex 50. decifionib. vide fcrip. ibid.

Sed & si pupil] vide Scripta ad *l. 25. C. de tutor. obligat.*

Et potest] vide Scripta ad *d. l. pen.* ubi hic locus citatur.

C *In glof. ftipulatores*, id eft, *interrogatores*. Stipulari refte hic pro promittere fumi monuit Accurfius ad *l. ult. magnum. C. de contr. & commiss. ftipul.* Sic etiam fumitur in *l. in bonis, 36. de ea quod certo loco, l. si debitor, de folutionibus, l. Imp. de contr. empt.* Lege Latera. Iunior. 25. annis non poteft ftipulari, id eft, a minore 25. annis non poteft mutuo ftipulari. Verum non fic fumitur in *§. pen. Inftit. quibus perbol. nob. oblig.* Non fic in *d. l. magnum*, ut male putat Accurfius.

L. 32. Remember in fabric] vide Scripta ad *l. pen. C. eod.* in qua citatur Iuliani fententia, quæ hic eft veltigium.

§. ult. Eum debentis conditio] Omnino putant Celfus in *l. 19. inf. de leg. 3.* vera effe Scripta *d. pen. C. eod. tit.*

L. 33. Si in una tres] Hinc lex conjungenda eft cum D *l. 60. quod fi nolit, inf. de legat. 1.* Ceterum hæc eft accipienda de conditione certa, id eft, ardum, hanc non habeo. A mihi confultur per conditionem incerti, id eft, poffibilem, *i. qui exceptionem, §. si pure, ff. eod.* De hac ingenti conditionum loquitur *d. l. 60.* vide Scripta ad eam. Hæc lex loquitur de retentione juris: vide Scripta ad *rubr. C. eod.*

Condictio locum] certi.

Per retentionem] Conditionem incerti ſi poſſeſſionem.

L. 36. Pignori eam posset] Sic in *l. pervenit, de pignorat. act.* & fupponi, *l. exemplo. C. de obligat. ex act.* Opponit Juvenalis Trypt. 11. *Ianuibus oppositis.*

Pignora deponi] Hinc pignus depofitum, de quo vide Scripta ad *rubric. C. de pignor. act.* & ad *l. 1. C. eod.*

Si servulus, ad ipsi folutio] vide Scripta ad *l. 5. C. de condict. indeb.*

Pecte eum repetere] Fideiuſſor tunc condicit, cum fuo nomine folvit: promiſſor tunc, cum fideiuſſor ejus folvit, vide not. ad *l. repet. inf. eod.*

Ab eo, in transactionibus de interrogationibus] vide fcripta ad *tit. C. de S.C. Vell. l. 9.*

Si ita scribi, quod ita inserti] At condici certi non poteft, *l. si ita scriptum, ibi. eod.* vide Scripta ad *l. 60. quod fi nolit, inf. de legat. 1.* & ad Rubr. C. eod.

Inde Imperatores, dicit] Statuendum eſt: fine tutoris auctoritate pupillum ne ærarium quidem obligari, quoniam contrahere non poteſt. Animi indicium, & conſenſus, id eſt, qui quaſi contrahunt, obligationem, & abſit animi

A judicium, abeſt naturalis obligatio. Ideoque pupillus naturaliter non obligatur, nifi ſuppleatur eius judicium judicio, & præſentia tutoris. Pupillus tantum hoc cafu naturaliter obligatur in quo fubſtat eft *locupletior*, *l. naturaliter*, *§. ult. & l. 20. ſup. eod. l. cum illud*, *§. heres, quando dies leg. ced. Locupletiorem*, de *ipſo*. cum fimilibus. In quibus omnibus fingendum, pupillum factum locupletiorem. Neque pugnat dictus *§. heres cum §. ceterum legatus*, quem in eo vulgo male legitur: *Accepisti*, ex *locupletior*, cum ſit legendum: *Accepisti*, & *locupletior*. Debuerant potius addere, *Et, quam nec*, repetita ut. ſylla. In verbi *decepta*] Et in aliis multis, fimile tamen naturalem obligationem hoc cafu agnovit D. Pius, & primus ex eadem utilem actionem, *l. pupillus*, *ff. de actionibus*. *l. 2. ad l. 3. §. pupilli, de rep. geſt.* vide ſcripta ad *l. pupillus 127. inf. de verb. oblig.* (1)

L. 42. Cum debentis fuus] Item indebite. At ufure indebitæ repetuntur, vide notata ad *l. 1. C. eod.*

L. 43. Si quis jurarit] vide ſcripta ad *l. 4. C. de rei. cred. & jur.*

L. 44. Iuum] Id eſt, ſibi debitum.

Solutum est] Altero nomine. Obſtat *l. 8. para. §. 1. ſup. eod. & l. 2. C. de his qui in prior. creditu locum.* Sic diſtinguendum: *Si quis pecuniam alienam ſolvit non nominatus non*. Si tuo nomine ſolvis per errorem, tibi competit condictio ſeu repetitio, *l. in ſummo*, in fin. *eod. tit.* Sic in *d. l. 2. ait, tum nominis*. Et hic accipiendum eſt *l. 8. para. §. 1. ſup. eod. & l. 5. in fine, ſup. eod. tit.* Ut dicamus eum, qui ſe herederem falſo exiſtimabat, ſua nomine creditori hereditatem ſolvere, ſi quod illius debet, non tua, tua qui debet, nomine ſolvas, ceſſat repetitio, ut ſi procurator ſolvat nomine domini, *l. papiſſi*, *§. ult. de ſolut.* Itemque ſi is, qui ſe filio nominatum putat, ſolvat hereditario nomine, ut in hac *l. repetitio*, *& l. ſi hereditatis*, *ff. de pet. hered.* vide ſcripta ad *d. l. 2. C. eod.*

L. 47. Non expectandum eſt] vide ſcripta ad *l. 10. C. mand. Sin autem ſolvisset*] Eadem hic eſt diſtinctio, quæ in *l. repetitio*, *ſup.* vide not. ad eam.

L. 48. Stichum & Dirce] Male *Iter. lib. 6.* legendum, *si ne ſemis ſeus*, ut docet *l. 70. de ſolut.* quæ eſt ex eodem lib. & ſimul cum hac l. conſuetiſſim repetita eſt in *§. ante inserta*, *l. 38. de verb. oblig.* vide ſcripta ad eam. *Si vero incertum.*

L. 50. Quod si quis ſcripſ.] vide ſcripta ad *l. 9. C. eod. tit.*

L. 51. Ex duobus] vide ſcripta ad Rubr. C. eod.

L. 52. Aut ab exactum] Præterita.

Aut ob rem] Futurum.

Etiam si falſa causa ſit] vide notata ad Rub. *ſup. de condict. caus. dat. & ſcripta* ad Rub. *C. illi tit.*

L. 55. Si urbana] vide ſcripta ad *l. 3. C. de condict. ex lege. L. 56. Fin. Conditionem inſert*] Male Flor. *conditionis*. Sæpe hæc invicem commutantur.

L. 60. Verum debitorem] vide ſcripta ad *l. 1. C. eod. tit. & ad l. 1. C. de compenſat.*

Notarii tantum deliter] vide ſcripta ad *l. ult. deliter 57. ff. Trebell. & ad l. 117. de verb. oblig.*

L. 61. Ex duobus] Et hæc tantum conſtituuntur, vide de ſcripta ad tit. *C. de conſtit. pec.*

L. 65. Aut ob cauſam] Quæ impulſio eſt.

Aut ob rem] Quæ non eſt.

Liter recitalis] id eſt, etiamſi adverſarius in lite nihil juris habeatur.

Nam si is sit fuerit] Hinc nota differentiam inter *rem* & litem.

Evidens calumnia] id eſt, ſi conſtet rem nullam, ita nullam ſuiſſe.

§. 1. Reprobi non poteſt] vide ſcripta ad Rubr. *C. de evictil. ex cauſam dat.*

§. Quod ob rem] vide ſcripta ibid.

§. Si forsan, & forsan] id eſt, cognoſcens, cum tibi non debeat. Opponitur *§. si resciegat, inferius*, de leg. vide not. ad *§. si ita scripſ. de usur. reor. Solvendi*] de ſcripta ad *l. de cond. ob.*

Si

(1) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 1. cap. 20.*

Si ses[ci]ens] vide ſcripta ad *Rubr. C. eod. tit.*

L. 66. hac condictio] vide ſcripta ad *Rubr. C. eod. tit.*

De conditione sine causa. TIT. VII.

L. 1. Si ſcisſi] vide ſcripta ad *l. 1. C. eod. tit.*

Quæſi ſine cauſſa] Ergo adhuc eſt unus caſus, quo ſolutum ex cauſa judicata condici poteſt. Alius caſus eſt in *l. ult. C. ſi ex fal. inſtrum.*

AD LIBRUM XIII.

De conditione furtiva. TIT. I.

COndictio eſt ex bono & æquo, non ex delicto, hoc proprie actori, ut ea fur conveniri teneatur, etiam re cafu perempta. Quod non fteret, ſi non conveniretur vindicatione. Hæc condictio rem perfequitur, non penam, vide ſcripta & notata *C. eod.*

L. 1. Ex furtivo] Eadem eſt ratio furtivæ pecuniæ, rerum amotarum, & bonorum raptorum, de peculum abſtinorum.

Vel domino] At alias condictio non competit dominis dantur.

L. 8. §. 1. Id tempus] *ſcribendum, vide ſcripta ad l. 19. inf. de verb. obl. & not. ad l. ult. inf. de condict. furtiv. huic conſentit Cujac. ad l. 123. inf. eod. & Iper. rer. amot. obſtat l. pen. §. item quæſitum, ff. eod. pro Publicii.* Sed ut cafu notavit Steph. ibi ad. Baſil. tit. 2. & alii lib. 60. tit. 10. & 11. in ea 1.2. potteſtas eſt, quod illius debet, non tua, tua qui debet, nomine ſolvas, ceſſat repetitio, ut ſi procurator ſolvat nomine domini, *l. papiſſi*, *§. ult. de ſolut.* Itemque ſi is, qui ſe filio nominatum putat, ſolvat hereditario nomine, ut in hac *l. repetitio*, *& l. ſi hereditatis*, *ff. de pet. hered.* vide ſcripta ad *d. l. 2. C. eod.*

L. 47. Non expectandum eſt] vide ſcripta ad *l. 10. C. mand. Sin autem ſolvisset*] Eadem hic eſt diſtinctio, quæ in *l. repetitio*, *ſup.* vide not. ad eam.

L. 48. Stichum & Dirce] Male *Iter. lib. 6.* legendum, *si ne ſemis ſeus*, ut docet *l. 70. de ſolut.* quæ eſt ex eodem lib. & ſimul cum hac l. conſuetiſſim repetita eſt in *§. ante inserta*, *l. 38. de verb. oblig.* vide ſcripta ad eam. *Si vero incertum.*

L. 50. Quod ſi quis ſcripſ.] vide ſcripta ad *l. 9. C. eod. tit.*

L. 51. Ex duobus] vide ſcripta ad Rub. C. eod.

L. 52. Aut ob cauſſam] Præterita.

Aut ob rem] Futurum.

Etiam ſi falſa causa ſit] vide notata ad Rub. *ſup. de condict. caus. dat. & ſcripta* ad Rub. *C. illi tit.*

L. 55. Si urbana] vide ſcripta ad *l. 3. C. de condict. ex lege.*

L. 56. Fin. Conditionem inſert] Male Flor. *conditionis*. Sæpe hæc invicem commutantur.

L. 60. Verum debitorem] vide ſcripta ad *l. 1. C. eod. tit. & ad l. 1. C. de compenſat.*

Notarii tantum deliter] vide ſcripta ad *l. ult. deliter 57. ff. Trebell. & ad l. 117. de verb. oblig.*

L. 61. Ex duobus] Et hæc tantum conſtituuntur, vide de ſcripta ad tit. *C. de conſtit. pec.*

L. 65. Aut ob cauſſam] Quæ impulſio eſt.

Aut ob rem] Quæ non eſt.

Liter recitalis] id eſt, etiamſi adverſarius in lite nihil juris habeatur.

Nam si is sit fuerit] Hinc nota differentiam inter *rem* & litem.

Evidens calumnia] id eſt, ſi conſtet rem nullam, ita nullam ſuiſſe.

§. 1. Reprobi non poteſt] vide ſcripta ad Rubr. *C. de evictil. ex cauſſam dat.*

§. Quod ob rem] vide ſcripta ibid.

§. Si forsan, & forsan] id eſt, cognoſcens, cum tibi non debeat. Opponitur *§. si resciegat, inferius*, de leg. vide not. ad *§. si ita scripſ. de usur. reor. Solvendi*] de ſcripta ad *l. de cond. ob.*

Si

(1) *Vide Merill. Variant. in Cujac. lib. 1. cap. 20.*

A Unde male hinc quidam colligunt, actione ſi certum petatur ſolum pecuniam peti. Præterea certi condictio certum tantum condicit. Triticaria etiam incertum, ut ſervitutem, & poſſeſſionem, hæc lege 1. & 2. vide ſcripta ad *Rubr. C. ſi cert. pet.*

Sub. to abrogat] vide ſcripta ad tit. *C. de cond. furt.*

L. 2. Cujus temporis affirmationem] vide notata ad *l. fer. C. de ſcripta ad l. 59. inf. de verb. oblig.* Item cap. 1. tract. de *cujus temporis.*

L. 4. Quæ certa res dari] vide ſcripta ad *d. l. 59.* ubi idem dicitur. Hoc verum eſt tam in contractib. bonæ fidei, quam in ſtricti juris. Tamen in rebus, quæ in contoribus. Sed obſtat primum, ſi dies ſit adiecta, aut locus, *Lotum opus 23. inf. de oblig. & act.* vide ſolutionem in notatis ad *d. l. cum quis*, & Scripta ad *d. l. 59.* Sed quid ſi pure ſtipulatus ego ſit tuum, aut frumentum? Hac in re putant quidam, *l. 2. C. de condict. ex lege.* Sed hæc lex cum *l. prov. ſup. hoc tit.* illæ ſpectant certorum temporis, quo agitur, & lis conteſtatur. Lex proxima cum, quo res ſuccumbat: Utrumque tunc de judicis ſtricti. In judiciis bonæ fidei certum eſt ſpectari tempus rei judicatæ, *l. 5. §. in hoc, commod.* Sed adde exceptiones, ni ſi vendidiſſet certi mercium in tradendo vino, aut empto in accipiendo: ob moram enim ſpectatur tempus, quo res plurimi fuit; aut nifi fideiuſſor, qui prior hominem ſolvit, *l. 3. §. ult. de adimpl. l. omissum, inf. mand.* In ſtricti judiciis ſpectatur tempus litis conteſtatæ. Sed eadem ratione dedi excepta, quæ ſup. nifi ante litem conteſtatam debitor moram fecerit: tunc enim ſpectamus tempus, quo plurimi res fuit, quo fecit moram, vel quo res perit. Ex hac ratione *l. prov. ſup.* Nam ſpectatur nunc in fi. quo pertinet ad totam legem. Idem conſtituit *l. 8. §. 1. C. de exactis, ſup. de ſent. pass. l. pen. ver. manet. ff.* Sed eſt conditionis furtivæ, quæ datur in furem, qui ſemper moram fecit, & ideo ſtatur actionis eſtimatæ quanti res plurimi fuit. Sed illic obſtat *l. 2. §. ad ſcissum, inf. de perem. & vilit.* Vide ſcripta & notatam ad *d. l. §. 1.* De omnibus creditis queritur, de quo ſtatuit in nullo tempore. Sic *l. 18. §. 1. ff. Trebell.* Sic. cautum refert, ut aureis creditis aureis reddatur, & argentei argentei ſuccrevenire, dive Severo, *argumento l. 99. inf. de ſolut. & l. 2. C. de ſolut. pecuniæ.* (1)

Quod *C. de certeis rebus*] id eſt, de corporibus, ut homine, equo.

L. 5. Si quis ſcripſ.] vide ſcripta ad *l. 9. C. eod. tit.*

L. 7. Si quis ſcripſ.] vide ſcripta ad *l. 59. inf. de verb. oblig.*

Si ego tibi] Hodie *Carthagini*] Idem proponitur in *l. ult. §. item, de verb. obl.* Obſtat *l. ult. §. 1. inf. de leg. 1.* vide ſolut. in not. ad *l. ult. & ſcripta* ad *l. 11. de leg. 1.*

L. Idem in ædibus] Vide ſcripta ad *l. 23. cap. 7.* Poetia variis in locis non ignoramus variis eſſe. Vide ſcripta ad *d. l. 59.*

Si ex lance, & effatum] vide ſcripta ad *l. actore, de leg. 2.*

Lance ſolvi] Vide ſcripta ad *l. 1. C. de rei. pignor.* Ita enim accipitur nonnunquam, vide notata ad *l. si non lance, ſup. de ſolut. & liberat.*

L. Centum Capuæ, obligationem ſtipulatus augeri] vide ſcripta ad *l. 91. §. nunc videamus, inf. de verb. oblig.*

Duæ ſtipulationes] Hæc ſententia, *ideres ubicumque*, una & certi, altera incerti, vide ſcripta ad *d. l. 59.*

Ut qui certo, nullis aliis] vide ſcripta ad *inſt. I. qui Romæ, inf. de actionib.*

De conſtituta pecunia. TIT. V.

In conſtituto vocat pecunia tantum, id eſt, ea, quæ pondere, numero, & menſura conſtituit, vide ſcripta ad tit. *C. eod.*

L. 1. Sub. Sua nomine] vide notata ad *Inspexisse, ſupra, de condict. indeb. & ſcripta ad l. 5. C. eod.*

L. 3. §. ult. Non dubito pet. poſſeſſ.] vide ſcripta ad *eand. tit. C.*

L. 5. Sub. ſolidum] Hujus obſtat *l. 8. ſup. de judic.* Sed ma-

(1) *Vide Merill. Variant. In Cujac. lib. 1. cap. 22.*

manifestum est in hoc §. t. desiderari negationem, & le- A gendum: *Conuenire non debere*. Nam si putat Iulianus Romæ agi posse de confessis pecunia, debuit *scire conuenire posse, non debere*. Præterea hæc verba: *Sed scio non esse*, & quæ subiiciuntur in hoc §. t. repetunt similia. Ergo & priori casu denegatur actio, ut sit finalis: non tantum denegatur actio, si Romæ confessus, quod ante debuit, cum esset in provincia, fed etiã Romæ confiteretur, nil nominatim dixerit, Romæ foluturum.

L. 7. l. 8. Si mihi, aut Titio. vid. supra tit. 4. §. 5. *inf. de verb. obl.*

L. 16. §. Aut præter, usque per effectum sleriffe.) Hæc verba videntur in editis fuiffe transfatitia, vide not. & fcripta ad l. *ult. C. de pign. act.*

L. 17. Aut exceptione) vide fcripta ad l. 13. §. *ult. inf. de verb. obl.* & præcipue ad l. 83. *tit. ff. & ad eundem tit. C.*

Quique ad tempus judicii) id eft, Ad litis conteftationem.

L. 18. §. Aere alieno Quum pactum conuenerat. Prætor vidi- B debatur propofuiffe actionem pœnalem in eum, qui ad conditum non venifet his verbis: *SI APPAREAT EUM, QUI CONSTITUIT, NEQUE SOLVISSE, &c.* Sed verius eft, eos perfecutionem venire: Et ideo dabatur hereditas, & in hereden, quod non ftetet, fi offert pœnam, vide fcripta ad *eund. tit. C.*

§. ult. Solutione patroni) Fafta abeo, qui conftituit.

Liberationem) Reo.

L. 19. Id quod fub conditione debetur) vide fcripta ad *eund. tit. C.*

L. 21. Si fine die conftituat) vide fcripta ad *eundem tit. C.*

Non minus decem diernum) At in dipulatione nullum temporis lautumtum iure eft datum, vide fcripta ad *l. 41. inf. de verb. oblig.* & ad *tit. C. de pec. conft.* vide etiam cap. 7. de præfcr.

L. 22. Decemviros effe affiimem) In fadum utilem.

L. 23. Ut pretium) vide fcripta ad *l. 91. §. ult. inf. de verbor. obligat.*

L. 25. §. Si ita fi fervierandi) Hujus §. fententia eft, non conditui, nifi quod debetur. At ex jurejurando debetur. Ex jurejurando in judicio debito, & præfito eft actio propria. Ergo de quo eft in judicio jurejurandi reâe conftituitur. Hæc tamen actio de conftituto non novat, *Litem vila, §. 1. eadem*, vide fcripta ad *l. 8. C. de rebus creditis & jurejur.*

L. 26. Ex eo tan mutuo) vide fcripta ad *l. 131. inf. D de verb. oblig.* & notata ad *l. Iellæ, fupra, de reb. creed. fi cert. petat.*

Commodati) vel contr. TIT. VI.

Commodatum eft, fi quis rem fuam alteri gratuito utendam dederit, certo fine utendo & eodem accepturus. Vide fcripta ad *eund. tit.* C. Sic Theodorus lib. 5. Commodatum eft, quod juris noftri eft, & ad alios temporaliter translatum eft.

L. 1. §. inter Julianæ emptio) Refpice Flor. *Vivianus*. Referunt autem hæc fententiã Viviani in *l. ft gratuitum in prine. de præfcript. verb.*

L. 3. Si locupletior) hoc folo cafu pupillus naturaliter obligatur, vide notata ad *Legem pupillar. fup. de contract. inde.* & fcripta ad *l. 1. C. de tutel. ftipul. & ad l. pupillus 127. inf. de verb. oblig.* E

In his effimus. Rei judicatæ tempus) vide fcripta ad *l. 59. inf. de verb. oblig.* vide notata ad *l. ult. fup. de condit. trit.*

§. 3. Idem videndum) De hoc §. vide fcripta ad *eund. tit. C.*

§. Commodum) vide fcripta ad *eund. tit.*

Interuenit aliz) *Chirographorum debitorum*) Refpice Flor. *Chirographum* eum cavere. Sic dicitur recte, cautio- F nem *interuenire*. *inf. rem rat. hab.* vide fcripta ad *l. ult. C. de pign. act.*

Principalis) id eft, fuæ directa. Sic di- principalis *actio*, *l. ult. de leg. 3.* Sabi. Iulia. *Sed* & *Iulianus principali*, id eft, di- G

l. 8. C. Th. de his, qui fuper rel. contrah.

§. Sicut autem valuntatis) vide fcripta ad initium eiufdem *tit. C.*

L. 28. Fugas feruorum) Sic in *l. conuenflus, inf. de reg. jur.* vide notata ad eam l. & fcripta ad *l. eum feruus, inf. de leg. 1.*

§. ult. Jure compenfationis) vide fcripta ad C. *eod. tit.*

De pignoratitia actione, vel contra. TIT. VII.

Vel contra) id eft, de contraria pignoratitia, & in genere, de contrariis actionibus, vide fufe fcripta ad *l. 5. C. eod. tit.*

L. 1. Non folum traditione) Quod dicitur pignus depofitum, *l. feruus, cujusdam, fup. de condict. indeb.* Paulus 2. Sentent. tit. 4. & §. & libr. 3. tit. 26. Pignus autem, quod pactione conftituitur, non deponitur, & dicitur hypotheca. De quo nihil hic, fed tantum de illo proprie: vide fcripta ad eundem tit. C. *& d. l. 22. inf. de verbor. obli.*

In fin. Pign. contr. act. vide fcripta ad *l. 5. C. eod.*

L. 6. In fi. Prius idemne contrahi) Hæc verba Tribonani fuiffe, fcripta ad *l. ult. inf. C. eodem* non dubitor, nec verbo cautelæ, fed cauriones dicunt, aut cavitionem. Idem dicendum de *l. ft defunctus, §. ult. fup. de pecun. & l. ft debitor, de public. & l. ft pluries, inf. depof.*

L. 8. Non tantum retentionem) vide fcripta ad tit. 7. C. *eod. tit.*

L. 9. Si ita velati ufuras.) Quoniam pignus, quod eft obligatum in fortem, tacite cenfetur obligatum in ufuras, ut ait Hermenopolus, nifi nominatim addatur fi, ut in fortem dumtaxat fit, vide fcripta ad prine. *tit. C. de ufur.*

L. 9. Contrarium judicium) vide fcripta ad *l. 5. C. eodem tit.*

§. Proprie. Cum non transfit poffeffio) Legendum ut fi. *cum non tranfit, non poffeffio ad creditorem*, id eft, cum nec proprietas tranfit, ut in fiducia, nec poffeffio, ut in pignore.

§. Omnis pecuniæ) vide fcripta ad *init. tit. C. eod.*

L. 11. §. Sicin fortem dumtaxat, vel in ufuras) Plane legendum. *Nec in ufuras*. Primum, quoniam idem eft tradatus, *l. ex confenfu. C. de ufur.* & hanc §. Dendfq; quia fubjicit, *fi tamen pignus, & in eas obligatum fit*: quã dicerer priore cafu pignus tantum fumptum fuiffe ob fortem: vide etiam fcripta ad *l. ult. C. de ufur.* *Non tantum pignus*) Quod femper cenfetur, nifi adtur, *ut dominus fit in fortem*.

L. Plene in eum dumtaxat) vide fcripta ad *l. 3. C. de fucres.*

Fricola mea) Privola vocat villa inquilinorum vafi, ut & Sidonius Epiftl.

§. Per libertum, ejus per procuratorem plerumque) Tribonianus hic refpiciens ad conftitution. Iuftinani in libertum *per quas perfon.* adiecit, *plerumque*: non femper, vide fcripta ad *l. 23.*

L. 13. §. ult. Or in commodato) In utroque juftitio commodati, & pignoratitio venit quidem culpa, fed non eodem in utroque modo æftimatur. In commodato vpit leviffima culpa: in pignoratitia levius tantum, vide fcripta ad *l. 5. C. eod.*

L. 14. Ex igitur) Idem eft in *l. 19. C. de pignor.*

L. 16. §. 1. Contrarium) vide fcripta ad *l. 15. §. in fin. C. eod. tit.*

§. ult. Etiam veftigale pecdium) vide fcripta ad *l. 3. C. de ijure emphyt.*

L. 18. §. ult. Nam & alienare) Si id exigat pecuniæ ratio, non donare, *l. 22. inf. quæ res pign.*

L. 20. Voluntate domini) velle autem videtur, qui fcit & patitur, *l. 21. C. fi alien. res pign. data fit, l. fi fine, C. ad Vellejan.*

L. 22. §. Si prædo) vide fcripta ad init. *tit. C. eod.*

L. 24. Imitare. eod. a Cofara) Miffis hanc folemnitate, quod folus princeps concedere poteft, vide notata & fcripta ad *l. debitor, infra, ad Trebell.*

§. ult. Obnoxia profectione) Quod dominus facere fol-

tos tradit Cafus. *lib. 1. Inftit. de jure perfon.* vide not. ad A *l. pen. de condict. cauſa data, ſine.* & fcripta ad *l. 14. inf. de præſcript. verb.*

L. 26. Fœnus conſiſtere) Pretorium.

L. 27. Ponere) vide not. ad *l. ferum cujuſdam, fup. de condict. indeb.* & ſcripta ad eund.

Propria actio) Id eſt, actio præſcriptis verbis. Sic etiam retur *in l. ingeſſi, inf. de præſcript. verb.* Nam creditori non ſemper commodata, quia non semper gratuito. Reſtat *l. ſi res alie. pign. data fit.* Actio præſcriptis verbis, vide not. ad tit. *præſcr. verb.* Actio præſcriptis verbis, quæ in gratuito quidem pacto, quia tantum

pecium fam. habere incipit, quam domi constituit, præ- A
tor affinem creditorum adid, quod facere potest, coer-
cet, vide fripta ad l. 2. C. quod cum eo.
§. ult. Le qui de) vide fripta ad l. 1. C. quod cum eo.

Ad Senatusconsultum Macedonianum. TIT. V.

L. 1. *Ne quis amplius*] id est, hoc satis est dici, ut
cognoscatur eius malignitas.
Inserito nominibus] Cum credereet grandi & illicito
fœnore ractio. His contraria fuit certa nomina, Cic.
pro Quintio, & Horat. in epistolis, vide fripta ad nu-
mem tit. C.
Affin peritiosæ) Lege, *Pessimor.* Actio, id est, certi
condictio ex mutuo. *Ad l. 1. C. eod.* tit. rendicatio ex-
stantis pecuniæ, *l. fed. & §. 1. & l. C. inf. eod.* Sic etiam
accipiuntur hæc verba in S. C. Velleiano, & stipulatio-
ne Aquiliana.
L. 3. Non vana simplic.) vide fripta ad *l. 5. C. de con-*
dict. indeb. & eadem tit. C.
Qui subjicitur) Nam filiifam. non administratur ad
consultionem vestigalium.
L. Flor. 3. In creditum obtit.) De hoc verbo vide
fripta & not. ad *l. 1. in numem, l. inf. loc.*
§. ult. Mone patris) Nam nec is, qui facerdotio vi-
ctali, aut ludimium dati, fui juris fit, *l. 1. §. penu. quod cum*
eo, l. 3. §. fed & quis, inf. quand. de peric. Gellius lib. I.
cap. 12. & hoc eft, quod fequitur, *vel alter fui juris*, Ulp.
in fragm. tit. 10. vide fripta. ad eum locum. Adde ad
eum, qui dignitate tot juris fit, Nov. 81. Denique addatur
& ea, quæ in manum fuminis convenit. Tacitus libro 4.
L. 9. Fi. 3. §. nec falsum, in fine, vide quæ fripta fe, verum
dicendum.) Legendum, *frumentis dicendum*; conjunctio duo- C
bus dictionibus; num in hoc tractatu feveriores fenten-
tiæ impleftuntur, *l. 3. penultimo tit. l. 22. fenatusconf. inf. eod.*
vide fripta ad eundem tit. C.
L. 11. Filor. 9. afque ad pignoris quantit.) Ut fi certum
acceperit, & pignus deferit dimium eo, illi tenetur
fine exceptione, in alia non. Quod admifum eft feve-
rius: Nam alias fortis ratio dirigitur ad pignoris pre-
tium, *l. fi pretio C. eod.* ver. pro, vide fripta C. *eod.*
§. Primo, profeffum putimus) vide cap. 1. de præfcri-
ptionibus.
§. Idor l. C. nem & ei contra) vide fripta ad eun-
dem tit. C.
L. tamen fi non oppofita) Hoc fit ex fententia Senatu-
conſulti: alioqui poft fententiam non opponitur per-
emptoria, vide fripta *ad l. 19. C. de probat. & ad tit. D*
C. eodem.
Exemplo multiplic interced.) Nam & excepfio S. C. Vel-
leiani opponitur adhuc judicati.
L. Plautius habet) vide fripta ad eundem tit. C.
L. 14. Ad hoc, ne quis) Id eft, memoratio, vide cap. 1.
de præfcriptio.
L. pro affignatione) Id eft, in Senatuſc. Velleiano, E
vide fripta ad *l. 2. §. S. C. Velleian.*

te, C. ad S. C. Macedo. Placet poſtrema Accurſii ſalutio A
in ea l. vide fripta ad *l. 6. C. quod cum eo.*
§. Si dominus) vide fripta ad *l. 13. C. fi cert. pet.*
& ad *l. 3. & C. quod cum eo.*

AD LIBRUM XVI.

Ad S. C. Velleianum. TIT. I.

DE hoc tit. vide fripta & not. ad initium C.
eodem tit.
L. Per tutric fcit) Non, pro extraneis
ante hoc SC. vide cap. 21. de perfcript.
Quod ad Reipuſſinos, & *autores dotationis*) Hunc lo-
cum ineſſigimpere interpretatur in *l. 19. C. eod.* dum ait, *Eli-*
bis perpetuo declarari. Hic autem *Dotis*, pro dote acce-
pit, ut vide Accurſ. vide fripta ad princ. tit. C. *eod.*
Hic tamen reſcripſit ad Imperatoribus expreſſus
evidentius. Mutui ergo dationes in hoc SC. ſi acce-
dant actus, vel alia datura, vel ab eo, qui alii daturus erat, B
mutuum accipit.
§. 1. In fine. Infirmitas) Theoph. reſte ſuccurri ait
Συγγενικῶν μὴ κακοπραγμόνων. Hemerobites vero ait,
τοὺς γὰρ ἀναγκαιοτάτους γινώσκει ἄκαιρος ὁ ἔρως, ἐ τοὺς ἀν-
ταγωνις.
L. 4. Sed ſi ego) vide fripta ad eundem tit. C. *circa fin.*
L. 6. Plane inquit) vide not. & fripta ad *l. 1. C. eod.*
L. 7. Quinquiens) Non poteſt mandati alieni igno-
ranti obtendere, quem ex mandato agit. Vulgo male
accipiunt hanc l. de ignorantia facti proprii, ut conſtet de
ea ejus ſpecie, vide fripta ad *l. 3. de juris & C*
facti ignor.
Adjuvetur mulierem) Cujus mandato fidejuſſit,
Poſſit non putavit) Id eſt, non poterit prætendere ſe
ignorafſe, mulierem mandaſſe ut fidejuberet, cum aget
ex mandato mulieris.
L. 8. §. Si mulier) Opponitur *l. 6. & 1. C. eod.* Refle-
ibi ſolvit Bulg. ſi pro tutore aliquem mutuo ſe obli-
gaverit, non eſt interceſſio: ſi pro pupillo, eſt interce-
ſſio, vide fripta ad *l. 16.*
§. Interdum) vide fripta ad *l. 2. C. de con. ſtill. indeb.*
& ad tit. C. de num. per.
§. Si extraneus. Actus voluntatis neceſſaria) vide fripta
ad eundem tit. C. circa prine. Ubi dicitur, quia reſtitu-
toria, vide fripta ad *l. 49. inf. de ver. oblig. Et §. penu. D*
§. Si mulier.
§. Marcellus. Reſtitutoriam eſt.) Quæ ſup. §. prox. di-
citur utilis, quia vetus adio, qua fuit novatione exſtin-
cta, reſtituitur in ea in integrum arbitrem. Et ideo vocatur
etiam utilis fup. §. penu. *l. fi mulier* 18. *C. ſenat. ne l. inf.*
Dicitur & reſcifforia. *l. 16. C. eod. tit. C. circa princ.*
§. Si cum eſſem) vide fripta ad *eund. tit. C. circa prine.*
Datur in te actio) Non utilis.
L. 11. Tamen non ita fine fraude) vide fripta ad *eund. tit. C.*
l. 13. §. 1. Quæſi Servium, quæ & Appuh.) Sic in
§. item Servium, inſt. de act.
§. ult. Danda eſt reſtitutoria) vide not. ad §. *Marcellus,*
l. 8. ſup.
L. 14. Si mulier contra SC. inter.) vide not. ad §. *Mar-* E
cellus.
L. 17. Nec id contrarium) Opponitur *l. 13. C. eod. vi-*
de not. & fripta ad eam.
§. 1. Si mulier) Obſtat *l. 11. C. eod.* quæ ait, mulierem
pignus remittere viro, nec eam remiſſionem SC. contri-
neri. At in hoc §. conſentiſe hoc mulieris videtur eſſe re-
miſſio pignoris. Eſt tamen locus SC. Ergo remiſſio pi-
gnoris eſt interceſſio. Sed tenetur quidem pignus ex una
parte, non tamen remittitur ex altera cauſa. Conſenſus
illæ non eſt remiſſio pignoris ex altera cauſa; ſed eſt in-
gatam mulier obligare conſenſit, vide fripta *ad l. 11.*
Sibi rem.) Viti. *Pecunia credita*) A viro.
Tom. X.

Et debeti) mulieri a viro.
§. ult. Eiuſdem peruniæ rei) Obſtat *l. 1. C. de ſtudi. rei.*
l. 2. C. eod. tum ſimilibus, quibus dicitur creditorem,
a quo volet, ſolidum poſſere poſſe. Sed moveret non ita
lex non debet: Nam noſtet haec non ſolendubidi: ſed
interceſſendi vocabulo utitur: quod in Senatuſcoſulto
etiam ex compleſſitur, quæ quandam ſimilitudinem
habent cum interceſſionibus. Quare nihil obſtat quod
tradiur in *l. 1.* agere non poſſe in ſolidum contra
fideſſorem reliſto reo.
Pro parte ſuis videri interceſſiſſe) Hic talis ſpecies
ex Edicto incidit. Vir & mulier ſuos ſunt bonorum in
matrimonio quæſitorum, niſi aliud conventit morbus
Gallus. Quamvis inter duos coniuges conveniſſet, ne
locis effet, & id tradiur reſcitet, utrique credidit, B
& ſcit duos reos debendi, putans eos eſſe ſolidum
illi celarent conventionem, an aget creditor cum mu-
liere in ſolidum? Et videtur. Et ſi opponatur excepio
SC. Velleiani, replicabitur de dolo, *l. 9. C. eod.* vide
fripta ad *l. 1. C. eodem tit.*
L. 19. Cum de debitoribus interceſſ.) vide fripta ad *l. 6.*
C. eodem.
Alter impubes, alter legitimus) Falluntur qui putant,
fratrem fratri ſemper eſſe fideiuſorem tutorem, ut hoc
loco Accurſ. cujus gloſſ. *Legitimus*, id eſt, fideiuſorem
dele. De re ex re ſic ſtatuendum: libertus fideiuſſit
ſuis, id eſt, qui ſunt in patris poteſtate mortuo patre
ſunt tutores legitimi, ignarionis jure, ut hic, & *l. 1. num.*
inf. de legit. tutor. & l. 2. §. ult. C. curatis, ſeu proſcripti. vide
not. ad *l. 3.* Liberi ſui, vel emancipati fratribus im-
puberibus emancipatis ſunt fideiuſatri tutores.
§. ult. Sic habita est) Hæc ſunt verba
verbi ſignificationes, de quibus vide not. & fripta ad
l. in tutorem Sanſeti, inf. loc.
L. 21. Si creditor delegata) vide fripta ad *l. 2. C. eod.*
tit.
L. 23. Si domina ſervo) vide fripta ad *l. 3. C. quod*
cum eo. Qui jubet, tenetur quod juſſit: qui fideiubet,
ex ſtipulatu.
L. 27. Ut interjiciendum ſit pecuniam) Litigioſa res non reſte
emitur, vide hac de re fripta ad tit. C. de commun.
rer. alienat.
§. 28. §. 1. Objicitur Scriptonis) Fa conſentiente. Et
ſic videtur interceſſiſſe pro marito.
Si Nemerius ſcribit) Videtur enim etiam hoc modo
interceſſio fieri, ſi creditorem accepit, prioris in-
terceſſionis cauſſa, & ſolvit ſtatim. Sed opponitur *l. 13.*
C. eod. vide ib. not. & fripta.
L. 30. De prima delegata) vide fripta ad eundem tit.
C. circa princip. ad l. 8. Expromiſſor mulieris non to-
litur naturalis obligatio, & remanet pignus. Perſona-
lis tantum reſtituitur.
Actionem) Novam.
L. 31. Interdicti) vide fripta ad *princ. ejuſdem tit. C.*
Ingreſſ. Actio interdicti. *Nisi per Velleianum*) Dic,
Velleianam exceptionem.
L. 32. Item ſi mulier, Ut emptor accipiant pecuniam)
Ut pro pretio virum liberet.
Ac ſi re) Flor. AUT &c. AUT hoc loco, & in ceteris
exceptionum formulis ſemper ſignificat hanc, vel non,
vide not. ad *l. 1. §. ult. C. de ſtipulat.* & ad princi-
pium tit. C. *de exerpt. ſeu proſcript.*
Contra Senatusconſultum) Velleianum inducitur,
& exceptionis, & replicationis jure, & actionis mo-
do, ut cum mulier condicit, quæ ſolvit ex fua in-
terceſſione.
Creditor emerit, ſicut interpellavit) Opponitur *l. 1. in fi. C. eodem.* Sed in hac ſpecie mulier, nec rem in ſolutum
dedit, nec tradidit, fed vendita obligatione contrahit
interceſſionis jure, ut creditor ſibi debitam pecuniam
pro pretio acceptam faceret, quod eſt interceſſionis
vice, vide fripta ad eundem tit. C. *circa medium.*
§. ult. Sed reſciſſa interceſſione) Inde dicitur reſtitutoria,
& utilis, vide not. ad *l. 8. §. Marcellus, ſup. eod.*

De compensationibus. TIT. II.

Græci compensationem vocant ἀντίστροφον, & ἀνταπόδοσιν, Theoph. §. 1. *de fœnic.* & §. *in hanc fidei.* & *de alter. stipul.* Fit autem compensatio ex causis pari aut dispari. At non fit nisi ex specie pari, Paulus Sentent. tit. 5. Et ea sola

§. Salerium incerte pollicitationis.] Hinc sumpta est *lex* 7. *Cod.* vide notata ad *l.* 7. *pop. cod.* & scripta ad *prine. ff. Cod. eodem.*

§. 59. §. 1. Bonum fidem præstare.] Idem in *l.* 1. *C. de pact.* vide, vide scripta ad *l.* 4. *C. mand.*

Pro Socio. TIT. II.

Vide scripta & notata ad *prine. tit. C. eod.*

L. 1. Vel sub conditione] vide scripta & not. ad *l. pen. C. eodem.*

§. ult. Communi communicentur] At certeri contractus, qui consensu contrahuntur, non transferunt dominium, ut venditio non transfert, sed traditio.

L. 2. Tacite tenuit] vide scripta ad *princip. tit. C. eod. eodem.*

L. 3. §. De illo, in gloss. justo hæreditas incerti hominis] Adde, vede, ut *signa hæredum ad nos perveniat, & communia sint.* Hoc pulsum tupæ non est, quoniam est de incerta hereditate.

§. ult. Si dolo malo.] Dolus exuffum dans contractui bonæ fidei ipsum vitiat ipso jure, vide scripta ad *prine. tit. C. de rescind. vendit.*

L. 4. Et ut, & verbis, & per nuntium] vide scripta ad *prine. tit. C. eodem.*

L. 5. Qui non sunt aquis forsitatibus] vide scripta ad *l. 1. C. eodem.*

§. ult. Societas] ut nec emptio, aut locatio, *l. locatio emptio, inf. loc.* vide scripta ad tit. *C. de contrah. empt.*

L. 6. Si vitre plus quam tertia decima fuit deceptus] vide scripta ad *l. 2. §. inf. de rescind. vendit.*

L. 33. Publicorum] Id est, vectigalium, vide scripta ad *l. 15. infra de verb. sig.*

L. 37. Publicorum] Id est, vectigalium, vide scripta ad *l. 15. infra de verb. sig.*

L. 34. Nisi fecerimus judicio] vide notata ad *§. non tamen, l. locatio, §. fin. famil. erciscund.* & scripta ad eundem *tit. C. eodem.*

L. 38. Vire generalia sint, veluti pro fisco] Pro fisco actio est generalis, quæ tendit ad omnes rationes exigit. Generales actiones non dantur, nisi finito contractu, ut hic, & *l. rationes, C. de administr. tut.* vide scripta ad titulum *C. eod.*

§. ult. vel pro fisco, vel communi dividendo] vide scripta ad *l. 1. C. eod.*

L. 42. Communi dividundo, non tollitur pro fisco] Quibus in rebus differat actio pro fisco ab actione communi dividendo, & quib. convenial, vide scripta ad tit. *C. eodem.*

L. 51. §. 1. Dolum & culpam] vide scripta ad *l. 4. C. eod.*

§. 3. in comodo, prestium eum opera] Videtur ligustri cari, sicut pretium opere fuppleri quod patrimonio deeft, fecerium velat, & implet lacunas rei familiaris, vide scripta ad *l. 1. C. pro foc.*

§. 5. §. 1. §. 2. Idem Papinianus: voluntarium consortium] Id eft, focietas, ad differentiam hereditatis focietatis, vide not. ad *§. in hereden, l. veteres, inf. eod. Consortio*, & *consortium*, & *Consortes*, & *Consortio omnino* Differtes dicuntur foluta focietate, *D. Augustinus in Grammatica*. Diffentiones, id eft, diffidentes patrimonium inter confortes fieri ait Papinianus, five fraudes, sbi male differtiones, vide scripta ad tit. *C. depof. & Observat. 5. cap. 10.*

§. Idem refpondit, focius inutra 4. menses] vide cap. 16. *de pradiis rus.*

Proprium rem] In folidum, & *μεταφορικῶς*, *l. 4. C. de adif. privat.*

L. quod autem in gloss. Turpibus adhimibus] Hinc refte habent (*Turpes vocat adhimes, qui famosi, ut fervi corrupti*) cetera dele omnia: & adde: *Hinc autem colligitur, fervos corruptos adhimere ese famosos.* His adde *hanc fere, de adhim. 4. lib. vide* scripta ad *ff. infra tit. C.*

Furtis prasumuntur] Male hoc Accurfius accipit de adhimibus civilibus, cum hæc lex privatis adhimibus voluerit adjungere publica judicia, quæ pecuniariam pœnam plerumque irrogant ex Julia de ambitu C. fobrino, & lex Cornelia injuriarum multis caufis. Iderum, & lex Cornelia injuriarum multis caufis

vide scripta ad tit. *C. de pact. inter emptores.*

L. 7. Hæc omnibus] Omnibus *l. 17. inf. de verb. sibig.* vide scripta ad eund. *tit. C.*

Arbitrio] vide scripta ad *l. 43. inf. de verb. sibig.* & ad *prine. tit. C. de pac. & com. rei vend.*

In gloss. ubi officio] Dele hæc (*Sensu, si dicam, tum certum, quod tunc non valet*) pro quibus repone: *non idem fi dicam, tum valeat.*

§. 1. In rei veritate incertum] vide scripta ad *eund. tit. C.*

L. 9. §. 1. Sed in fubfantia] Hic materia dicitur etiam fubftantia, & *οὐσία* & *ὑποστασις*, quod eft, aut forma, aut materia, ut *§. 1. inf. de emptione* ex utroque, ut *vas*, vide scripta ad *l. 22. de verb. sibig.*

L. 10. Jus nomine] Peculiari.

L. 11. Quid tamen dicemus] vide scripta ad *l. 22. inf. de verb. sibig.* vide quoque scripta libro 2. Obfer. cap. 2. scripta ad *l. 15. C. de condict. indeb.*

L. 13. §. Mercatores emptori] vide scripta ad *l. 3. inf. de jur. & facti ignor.*

§. 1. Sique res fuerit peculiaris] Idem dicendum eft de fruftibus ab emptore percepta ante venditionem, *l. 2. in fi. C. de obtion. empt.* vide scripta ad eund. *tit.*

§. 3. Si in empitone] Opponitur *l. 83. §. 1. inf. de verb. sibig.* vide fubfat. in mut. & *l. 22. in eund.*

Quem vendidor intellexerit] Lege, *emptor intellexerit*, ut in *l. fi fudex, l. pupilla de minoris. 1. q. 6. colonus, loc. & in l. 1. Cujus mancipium, C. de ferv. fugit.* ubi pro *Emptori*, legendum *Venditori*, vide scripta libro Observat. 5. cap. 15. & Scripta ad *l. ult. de rebuditio.* (1)

§. 1. Quamvis emptor] Quid fit effe in commercio, vide in scriptis & notata ad *l. eum fervus 39. de ufu. inf. de leg. 1.*

§. liberum] *Cum fervus certi*] vide scripta ad *l. 83. §. Sanem inf. de verb. sibig.*

§. generi. Discretius] Adde: vide scripta ad *l. 22. inf. de verb. sibig.*

§. Si emptio, pariter decefferunt] Id eft, eodem momento, vide cap. 1. de prx fcip.

L. 15. §. Si fundi, fimiliter patet.] vide scripta ad *l. 16. C. de fide inftrum.*

L. 21. Quanti Ephe, Quanti] Nam pretium omni modo certum effe debet, id eft, certa quantitate, vide fcripta ad *l. 17. inf. de verb. sibig.* quæ fic nihil obftat hanc l. *Sabrea: quamvis bonus pater fam.* id eft, ut præftet dolum & culpam, vide fcripta ad *rubricam C. de rescind. vend.*

§. in his. Nam fi nemo] Nifi quod & deguftatio requiritur.

In merita rubro] vide fcripta ad tit. *C. de perie. & comm. res vend.*

Conjorum relaxerit] vide fcripta ad *l. ult. C. de pactis inter empt. & vend. concept.*

Trium venditorum] Adhione ex empto.

L. 30. Cum fundus. Et arundinum eodonum] Plinius lib. 17.

L. 41. §. ult. Menfam] De huius §. conciliatione cum *l. quod tamen 9. fup. eod.* vide fcripta lib. 2. Obfer. cap. 4. & ad *l. 12. inf. de verb. sibig.* & ad *l. 5. C. de rescind. indeb.*

L. 42. Quidam etiam pollicitationes] Id eft, ftipulationi factæ promittens.

L. 46. Non liret] Hæc l. explicanda eft ex conjunctæ *Lauforter, inf. de pact. pens.* Emptor tenetur in quadruplum repetito pretio a venditore, aut pretium ficto venditor reddit, & emptor triplum ejus, vide fcripta ad *l. 2. de jure fifci*, & not. ad *l. qui effecti, inf. eod.* Excufatur tamen venditor, fi poteftatis terrore corruptus venditerit, *l. pen. C. de his qui vi metufve coactis effe fiunt.*

L. 50. Eo etiam ex vendito] Sæpe enim in l. commifforia, & aliis actionibus, agitur de actione ex empto vendito, & præfcriptis verbis, *l. fi fundus, inf. de commiff. l. fi fundum 3. eod. tit. l. fi ftrilis, inf. de act. empti. fi conveniat, inf. de refcind. vend.* vide fcripta ad *l. 12. inf. de*

(1) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 3. cap. 11.*

pracfcript. verb. & not. *l. 2. C. de pact. inter empt.* & fcripta ad illum tit.

L. 52. Quo plus fibi acquirentem] Promercii caufa, *Lauterz., fub-pris., de leg. 1.* negotiandi, aut negotiationis caufa, *l. 12. C. de admin. prov.* Græci vertunt, *ἐμπορίας χάριν.*

L. 56. Ne prafcriptorum] vide fcripta ad tit. *C. finanda. en. tem. vel temp.*

§. 50. Non liberum, fed qualis] vide not. ad *l. pen. de exhibitione*, & fcripta ad tit. *C. rem alien. ger. non inter. se, fcior.*

Pactorum ejus] Idem dicitur in *Emilius, ind. de re militi.* Apud Harmenop. Epith. lib. 3. tit. 3. §. 11. male legitur, *ει δὲ τινα ἄμοιρα πάντων*, id eft, *nifi a fuci parente, locupletum ex bonis patris*, & ut *τινα* eft *Emilius* apud *Suidam*, id eft, *nifi unus a fuci patrimonium poffit.* Sic in Th. tit. *de his qui admittit. ad effec. falut rei patrocinia exhibent*, *πάντων ἀμοιρεῖν* pro, vide not. ad *Lauterz. inf. de pact. & Lipsefflius, inf. de tuin nupt.* & fcripta ad *l. 2. inf. de his quibus ut indign.*

§. 51. Quod interfuit ejus] vide fcripta ad *l. 22. inf. de verb. sibig.*

§. ult. fi adfcripti non fit] Id eft, obligata annulo emptoris, quod pro tradione habetur, *Lipsius fi nuptiæ, inf. de perie. & commod. rei vend.* Vide de hoc verbo not. & fcripta ad *l. 93. fi fundum, in principio, inf. de leg. 1.*

L. 53. Fundus Titio] Hæc l. fimilis *l. 2. §. fi quis, inf. comm. præd.* His adde *l. 5. mihi & Titio 110. de verb. sibig.* vide folut. in not. ad eam.

L. 72. Ita ut Stichus, Apollonii, canatis emptionis eft, ut cautio nuda præftetur, non fatisdatio: nifi ita convenerit, vide fcripta ad tit. *C. de benef. vel aft. rend.*

A primo contractu] Id eft, primi nominis, ut idem vocetur pactum & contractus. Sic in *l. 5. inus, §. pactus, de pact.* vide fcripta ad *l. 56. C. de fide inftrum.*

L. 74. Si ita fundus] Idem in *l. 1. C. de crim. expil. hereditat.* vide fcripta ad tit. *C. de peric. & comm. rei vend.*

L. 75. Qui fundi] Ergo pacto correcti poteft liberitas alienandi, *l. ult. C. de rel. dilecti non alienand.* Sic & donator rebe pacitur, ut donatarius rem donatam alienet, non tantum certa perfonis, fed & nulli prorfus, *l. 151. §. in lege, inf. de verb. sibig. l. 2. C. de indict. ab criminum datore.* vide fcripta ad *§. qui heredes, l. Aquilius Rom. inf. de verb. sibig.*

De lege commiffaria. TIT. III.

De ea vide fcripta ad *l. pactum, C. de pignorat. act.*

L. 4. Pretium effe oportet] Hoc etiam mutare mandatum, non adhio mandati. Finita quoque focietate non finitur adhio pro focio, ut & exftincta venditione, non finitur adhio ex empto, vide fcripta ad *l. 13. inf. C. mandati.*

Ex vendito adhio] Competit & adhio præfcript. verbis, vide notata & fcripta ad *l. 2. C. de pact. inter empt.* & fcripta ad *l. 1. inf. de præfcript. verb.*

Reftipitis Imperat. Anton. & Veri] Ante hæc refcripta rutius erat agere præfcriptis verbis, vide fcripta ad tit. *C. de pact. inter. empt.*

§. 1. Aliquando pretium petiit] vide fcripta ad *d. tit. C.*

§. ult. Mancipium] vide fcripta ad *l. 24. inf. de verb. sibig.*

L. 5. De Publiano, quæ interim] vide fcripta ad tit. *C. de pact. inter empt.*

L. 6. In fine. Videri reteffum] vide *l. 1. ult. §. inf. inf. reftitud. l. ult. eod.*

L. 7. Poft diem] vide fcripta ad *l. 2. C. de Icommiff.*

Nec varietur] Idem dicitur in *l. 4. C. de pact. inter empt.* vide fcripta ad eam.

L. 8. Aere nomine] vide fufe fcripta ad *l. 16. C. de fide inftrum. & ad init. tit. C. de pignorat. act. & tit. C. pro emptore pofitum.*

Statuta funt tempora] vide fcripta ad *prine. tit. C. de pact. inter emp.*

Teftato conventum] Idem eft atteftatio in *l. pen. C. depof. vide eum.*

De Hæreditate, vel alliora vendita. TIT. IV.

L.1. Servidare de evictione] Id est, repromittere, vide Scripta ad *l.* 5. *fonte accepto, inf. de verb. oblig.* Tota hæc l. est de stipulatione empt. & vendit. hereditatis, vide Scripta Obstr. 2. cap. 20.

Sed & si quod dolo] vide Scripta ad l. 20. *inf. de verb. oblig.*

Si sciturum] vide Scripta ad *pen. eiusdem tit. C.*

Apud Julianum] vide Scripta ad *l. 1. Cujusd. cum ea.*

De Refundenda venditione, & quæ in ea fieri debeant vide quæ diximus Obstr. 2. TIT. V.

l.1. Bona fide judicio exceptiones pacti] Actionibus bonæ fidei fere omnes exceptiones, etiam non allegatæ in iudicio, sunt exceptio pacti.

l.3. cum emptori] vide notata ad *l. An inutilis, infra, de acceptilat.*

l.6. Ut vet, quæ venit] vide scripta ad tit. *C. de pactis inter empt. & ad tit. C. de edictis, edict.*

Ex empto adhuc] In hujusmodi pactis datur etiam actio præscriptis verbis, *l. Labeo, supra, de emptor. empt.* vide tamen eo loco, & Scripta ad *l. 1. cit. de præscript. verb.*

Aut proximo] Ant. Aug. hic corrigit, ut & *Nisi, sed*, vide Scripta ad *l. 5. §. quod si fassum, infra, de præscript. verb.*

l.9. Fundus] vide Scripta ad *fin. C. eod.* Idem dicitur in *l. 3. C. de jure fisci.*

l.10. §. 1. Nomen item, aut Semponium] Varro tamen lib. 4. de Analogia scribit, Mancipium non dici, & Nomen. Legitur tamen hoc loco, & apud Valerium lib. 10. Plin. inquit, *præmium a vero traste sunt, Cæso, Lucio, Publio, Numerio.* Cæterum Cuia. hic & alibi omnia celebrata est, vide Scripta ad *l. 16. §. 3. inf. de his, quib. ut indign. & venditor ea præcia.* Hoc etiam non nullorum intelligitur, vide Scripta ad tit. *C. de pact. inter empt. & vendit.*

Si convenisset] Id est, si ut proponitur. Quot modis accipiatur *(si)* in responsis Scævolæ, vide not. ad *l. qui Romæ, 3. Actorum, & ad l. 137. inf. de verbor. oblig.*

De Periculo & commodo rei venditæ. TIT. VI.

De hac Rubrica vide Scripta ad *eundem tit. C.*

l.1. Et quæ ad dotis] Ita Græci, Hoc ito, cum vines venit averisse, & vinum, quod est in horreo vinario, vide Scripta ad *eundem tit. C.*

Utpote tam ad ea] Ita Græci, Nam affligatio, & clausum datio pro traditione est, si modo fant post defunctationem.

§. Sed & emptionibus] cultodiæ verbo leviffima culpa fignificatur, vide Scripta ad *l. 18. hoc inf.* & not. ibidem.

Sed idem servandum] Hoc cum ad *eundem* venit, ut in singulis amphoris constituto pretio, non averfione, *l. 2. C. eod.* vide Scripta ad *eund.*

L. 2. §. Cujusdam autem] vide Scripta ad *tit. C. de commod.*

Utrum pactum, an & diligentiam] *pactum* dicebantur olim Græci, vide Scripta ad *eundem tit. C.* & Bene. lib. 35. tit. 7.

l.3. Diligentiam præstet cauliferi] Id eſt, præstet dolum tantum, ut vides Scripta *C. eod. tit.* ubi ſunt etiam caſus duo, quibus præſtat dolum tantum, cum propterea mora eſt: vel, cum poſſeſſio eſt penes emptorem.

l.4. §. 1. Si convenisse] Græci in §. *dictum*, tit. 1. Averſione vendere interpretantur *vende*, id eſt, adea. Valeſius in Not. de *retract. paſſag.* dixit vendere in ſuggeſtu. Sic dicitur, quia hæc vendicio fit quaſi ab averſis, id eſt, parum attente rem conſiderantibus. Plutarchus in Hiſtoria Græci ibidem verſantes, qui opponit *convidos*, & *Ignorantes*, cum per partes vendimus ſingula, tunc non fit averſio, *l. 2. infra eod. tit.* Per averſionem Græci ibidem verſant *ut hodie*, vide Scripta ad tit. *Code inſtitutiones, & quæres ad.* & Obſt. lib. 8. c. 15.

l.5. Si id alienum eſt] Nam vini venditio ad mentſuram fiebat ante admenſionem perfecta non eſt, vide Scripta ad tit. *C. eod.*

Nisi id per emptorem fuit] Id eſt, niſi emptor moram adhibuerit.

A *l.8. Emptorie ſſe periculum]* Quia tempus conditionis retrotrahitur ad tempus contractus. Vide Scripta ad *princ. tit. Cod. eodem.*

l.10. Priuſquam mancipium ſiveret] id eſt, in fundo, cum fundus venit in ſingula jugera conſtituto pretio: quod si vino, frumento, oleo, ut ante admenſionem venditus vino, frumento, oleo, ut ante admenſionem venditus vino, frumento, oleo, ut ante admenſionem venditus perfecta non ſit, vide ſcripta ad *eund. tit. C.*

Imudationis aquarum] Sic in *l. quid tamen, §. ſecul. §. fl agrius, ſup. de publicat. mod. agrorum. Lex vectigalis, ſive de agris, tit. l. 4. §. 1. inf. de cenſib. l. cum res, §. ult. de fundis, tit. l. 8. §. ult. de cenſib. l. cum res, §. ult. de leg. 1. Aquarii, §. ſi locupletes, de minor.* vide Scripta ad *leg. 1. Aquarii.*

Lex, de qua ſupra] vide Scripta ad *l. 1. in fin. Videri autem tradet]* vide Scripta ad *eundem tit. C.*

Quæ ſignificaſſet] id eſt, obſignaſſet. Vide de hac verbo notata ad *l. 92. §. fundum, ad leg. 1.*

L.16. Of periculum] Idem eſt, & quæritur ſi in mora, aut ſi præſtetur, & poſſeſſionem habeat: vide ſcripta ad *eundem tit. C.*

L.17. eum morum emptor] vide ſcripta ad *eundem tit. C.*

De ſervitutibus & obſequiis, vel ſi res mancipiorum venierit, ut mancipium, vel contra. TIT. VII.

L.1. ut poſſit legem remittere] vide ſcripta ad *tit. C. si mancip. de act. empt. ver. ne poſſit.*

L.2. Nisi ſpecialiter] vide ſcripta ad *fin. tit. C. si ſero. export. venier.*

L.3. In eadem ſolemnate perſeveret] vide ſcripta ad *tit. C. ſi mancip. ita ſeruis alien. aut manum.* Opponitur *l.8. inf. eod.* vide not. ad eam.

L.8. Quæſitum. Opponitur *l. 3. ſup. eod. & tit. C. ſi mancip. ita ſeruis alien. ut manum.* Dicendum, hic poſſe pernitentiam non competere quidem libertatem tamen præſtari, ſed competere ex ſalto emptoris: vide ſcripta ad *tit. C. vide etiam not. ad l. 1. inf. qui ſine manumiſſ. ad libert. perven.*

Si convenisse] id eſt, ſi ut proponitur. Quot modis accipiatur *(ſi)* in reſponſis Scævolæ, vide not. ad *l. qui Romæ, 3. Actorum, & ad l. 137. inf. de verbor. oblig.*

De Periculo & commodo rei venditæ. TIT. VI.

De hac Rubrica vide ſcripta ad *eundem tit. C.*

L.1. Et quæ ad dotis] Ita Græci, Hoc ito, cum vines venit averiſſe, & vinum, quod eſt in horreo vinario, vide ſcripta ad *eundem tit. C.*

Utpote tam ad ea] Ita Græci, Nam affligatio, & clausum datio pro traditione eſt, ſi modo fant poſt defunctationem.

§. Sed & emptionibus] cultodiæ verbo leviſſima culpa ſignificatur, vide ſcripta ad *l. 18. hoc inf.* & not. ibidem.

Sed idem ſervandum] Hoc cum ad *eundem* venit, ut in ſingulis amphoris conſtituto pretio, non averſione, *l. 2. C. eod.* vide ſcripta ad *eund.*

L. 2. §. Cujusdam autem] vide ſcripta ad *tit. C. de commod.*

Utrum pactum, an & diligentiam] *pactum* dicebantur olim Græci, vide ſcripta ad *eundem tit. C.* & Bene. lib. 35. tit. 7.

L.3. Diligentiam præſtet cauliferi] Id eſt, præſtet dolum tantum, ut vides Scripta *C. eod. tit.* ubi ſunt etiam caſus duo, quibus præſtat dolum tantum, cum propterea mora eſt: vel, cum poſſeſſio eſt penes emptorem.

L.4. §. 1. Si convenisse] Græci in §. *dictum*, tit. 1. Averſione vendere interpretantur *vende*, id eſt, adea. Valeſius in Not. de *retract. paſſag.* dixit vendere in ſuggeſtu. Sic dicitur, quia hæc vendicio fit quaſi ab averſis, id eſt, parum attente rem conſiderantibus. Plutarchus in Hiſtoria Græci ibidem verſantes, qui opponit *convidos*, & *Ignorantes*, cum per partes vendimus ſingula, tunc non fit averſio, *l. 2. infra eod. tit.* Per averſionem Græci ibidem verſant *ut hodie*, vide ſcripta ad tit. *Code inſtitutiones, & quæres ad.* & Obſt. lib. 8. c. 15.

L.5. Si id alienum eſt] Nam vini vendicio ad mentſuram fiebat ante admenſionem perfecta non eſt, vide ſcripta ad tit. *C. eod.*

Nisi id per emptorem fuit] Id eſt, niſi emptor moram adhibuerit.

L.8. Emptorie ſſe periculum] Quia tempus conditionis retrotrahitur ad tempus contractus. Vide ſcripta ad *princ. tit. Cod. eodem.*

L.10. Priuſquam mancipium ſiveret] id eſt, in fundo, cum fundus venit in ſingula jugera conſtituto pretio: quod si vino, frumento, oleo, ut ante admenſionem venditus perfecta non ſit, vide ſcripta ad *eund. tit. C.*

Imudationis aquarum] Sic in *l. quid tamen, §. ſecul. §. fl agrius, ſup. de publicat. mod. agrorum. Lex vectigalis, ſive de agris, tit. l. 4. §. 1. inf. de cenſib. l. cum res, §. ult. de fundis, tit. l. 8. §. ult. de cenſib. l. cum res, §. ult. de leg. 1. Aquarii, §. ſi locupletes, de minor.* vide Scripta ad *leg. 1. Aquarii.*

Lex, de qua ſupra] vide ſcripta ad *l. 1. in fin. Videri autem tradet]* vide ſcripta ad *eundem tit. C.*

L.13. in fi. Videri autem tradet] vide ſcripta ad *eundem tit. C.*

Quæ ſignificaſſet] id eſt, obſignaſſet. Vide de hac verbo notata ad *l. 92. §. fundum, ad leg. 1.*

L.16. Of periculum] Idem eſt, & quæritur ſi in mora, aut ſi præſtetur, & poſſeſſionem habeat: vide ſcripta ad *eundem tit. C.*

L.17. eum morum emptor] vide ſcripta ad *eundem tit. C.*

De ſervitutibus & obſequiis, vel ſi res mancipiorum venierit, ut mancipium, vel contra. TIT. VII.

L.1. ut poſſit legem remittere] vide ſcripta ad *tit. C. si mancip. de act. empt. ver. ne poſſit.*

L.2. Nisi ſpecialiter] vide ſcripta ad *fin. tit. C. ſi ſero. export. venier.*

L.3. In eadem ſolemnate perſeveret] vide ſcripta ad *tit. C. ſi mancip. ita ſeruis alien. aut manum.* Opponitur *l.8. inf. eod.* vide not. ad eam.

L.8. Quæſitum. Opponitur *l. 3. ſup. eod. & tit. C. ſi mancip. ita ſeruis alien. ut manum.* Dicendum, hic poſſe pernitentiam non competere quidem libertatem tamen præſtari, ſed competere ex ſalto emptoris: vide ſcripta ad *tit. C. vide etiam not. ad l. 1. inf. qui ſine manumiſſ. ad libert. perven.*

Si convenisse] id eſt, ſi ut proponitur. Quot modis accipiatur *(ſi)* in reſponſis Scævolæ, vide not. ad *l. qui Romæ, 3. Actorum, & ad l. 137. inf. de verbor. oblig.*

De Periculo & commodo rei venditæ. TIT. VI.

De hac Rubrica vide ſcripta ad *eundem tit. C.*

L.1. Et quæ ad dotis] Ita Græci, Hoc ito, cum vines venit averiſſe, & vinum, quod eſt in horreo vinario, vide ſcripta ad *eundem tit. C.*

Utpote tam ad ea] Ita Græci, Nam affligatio, & clausum datio pro traditione eſt, ſi modo fant poſt defunctationem.

§. Sed & emptionibus] cultodiæ verbo leviſſima culpa ſignificatur, vide ſcripta ad *l. 18. hoc inf.* & not. ibidem.

Sed idem ſervandum] Hoc cum ad *eundem* venit, ut in ſingulis amphoris conſtituto pretio, non averſione, *l. 2. C. eod.* vide ſcripta ad *eund.*

L. 2. §. Cujusdam autem] vide ſcripta ad *tit. C. de commod.*

Utrum pactum, an & diligentiam] *pactum* dicebantur olim Græci, vide ſcripta ad *eundem tit. C.* & Bene. lib. 35. tit. 7.

L.3. Diligentiam præſtet cauliferi] Id eſt, præſtet dolum tantum, ut vides Scripta *C. eod. tit.* ubi ſunt etiam caſus duo, quibus præſtat dolum tantum, cum propterea mora eſt: vel, cum poſſeſſio eſt penes emptorem.

L.4. §. 1. Si convenisse] Græci in §. *dictum*, tit. 1. Averſione vendere interpretantur *vende*, id eſt, adea. Valeſius in Not. de *retract. paſſag.* dixit vendere in ſuggeſtu. Sic dicitur, quia hæc vendicio fit quaſi ab averſis, id eſt, parum attente rem conſiderantibus. Plutarchus in Hiſtoria Græci ibidem verſantes, qui opponit *convidos*, & *Ignorantes*, cum per partes vendimus ſingula, tunc non fit averſio, *l. 2. infra eod. tit.* Per averſionem Græci ibidem verſant *ut hodie*, vide ſcripta ad tit. *Code inſtitutiones, & quæres ad.* & Obſt. lib. 8. c. 15.

L.5. Si id alienum eſt] Nam vini vendicio ad mentſuram fiebat ante admenſionem perfecta non eſt, vide ſcripta ad tit. *C. eod.*

Nisi id per emptorem fuit] Id eſt, niſi emptor moram adhibuerit.

ſtipulanti promittat. Sic in *lege ea res, de evict. empt.* A *L. Julianus ait tantum ex empto]* vide ſcripta ad *tit. C. de edictis, edict.* & not. ad *princ. tit. eod.*

L. Quod autem. Ad venerationem indicationemq.] vide ſcripta ad *l. 38. in princ. inf. de ver. oblig.*

L. Per exercitorem. Competere actionem ex vendito.] Non autem retinebitur vendito, vide ſcripta ad *princ. tit. C. de retinend. vend.*

L. Idem Julianus; municipiis legato.] Legendum veſtigialia, quod & Græci confirmant.

L. Ex vendito. Item ufora pretii] vide ſcripta ad *l. 2. Cod. de uſur.*

L. Si procurator] vide ſcripta ad *l. 39. inf. de ver. oblig. & ad fin. tit. C. de pact. inter empt.*

Utilem ex empto] id eſt, ex vendito, *l. 1. C. ſi ſervus vend frument.* Item actio ex vendito, id eſt, ex empto? *l. Item S Seruleri, §. ſi fundum, inf. de fid. commiſſ. l. Si duo manumiſ. inf. de evict. l. 1. C. ſine cenſu, & vectig.* Item ex conducto pro ea locato. *l. 3. §. Illud, &c.* Et emtus ex locato pro ea conducto, *l. de quo, §. ult. de loc.* Hoc ſit, quoniam hæ actiones ſolebant conjunctim appellari ex empto venditus, ex locato conductio, *l. ult. de lege Rodia de jactu, l. multum, de locat. ed. vend. l. ſeit, non, de tit. Varro lib. 3. de re ruſtica, c. 2.* vide ſcripta ad *l. 1. de præſcript. ver. & ad tit. fin. C. de rebig.*

Dominio] vide ſcripta ad *l. 2. C. per quos perſon.*

§. Idem Papinianus. Ulterum legitimum] cenſetlinum. *Fumentilinum]* vide ſcripta ad *l. 3. Cod. de uſur. Item* eſt in uſura.

§. Si venditor habitationem] vide not. & ſcripta ad *l. Qui, Cod. de locat.*

Cogere poſſe venditorem] Actione incerti in *l. ſi ſic locatum, §. ult. inf. de loc.* Sic in *§. ſi vino, inf. de pæ. l. 2. §. item Neva, inf. ne quid in loco pub.* vide ſcripta ad *l. 38. §. ſi ſic, §. ult.*

L. Si ſervus §. quo jure. Retinuit] Dicuntur cancelli in *l. totiens, inf. de leg. 1.* Harmenop. lib. 2. Epitom. tit. 4. §. ult. *Cancelli plumbei]* Caſtella ſunt ſquarum concavitatula, ex quibus aqua deducitur, de quo in *l. retinet, L. ſequens]* Hujus loci ſenſus tantus, veteres ulcupaſſe emptionem pro venditione, & contra: itemque locationem pro conductione, ut ex hoc loco Veterum emptiones ex eodem Oſtavenio tradit Servius, qui eſt apud hoſtes, legari poſſe quaſi munera, in *l. 19. inf. de leg. 1.*

Diſpenſatorem ex empto] vide ſcripta ad *§. illud l. contrarius, inf. de ver. oblig.*

Locari & conduci. TIT. II.

Quia dicitur locator, quia conducitur, vide ſcripta a me Obſer. lib. 2. cap. 28. & Inſtit. cod. tit.

L. Nec vendere] Quæ obligatio eſt juris civilis, vide ſcripta ad *l. 1. §. ult. inf. de ver. oblig.*

L. 2. Si de mercede] vide ſcripta ad *l. 3. inf. de præſcr. verb.*

L. Tenetur ex conducto] Opponitur *l. ſi fundus, cum ſequentibus, inf. eod.* Ubi non præſtat, quod interreſt, id eſt, ſua lucra. Mala eſt Accurſii glo. in Dictionem ſua mala, ne præſtet ſua lucra, nam ſemper ſignificavi id quod interreſt, ſed ut præſtet mercedis reſarcimentum pro tempore, quo frui non potuit. Sic etiam accipiuntur in *l. ex conducto, §. ſed tibi agre, inf. eod.* vide ſcripta ad *l. 18. Cod. eod.*

§. In ceteris omnibus debitor] vide ſcripta ad *l. 3. Cod. l. 10. Fl. p. §. Si colonus, nam præſtabitur periculum.* Plor. *nam præſtabit periculum locator.* Verum legendum *conductor*, id eſt, colonus. Harmen. lib. 3. Epitom. tit. 8. vertit: *in ſchyros ſuudoruquem.*

L. Item queritur, §. 1. Si colpa caret] Idem in *l. ult. §. 1. fin. de lege Rhodia de jactu*, vide ſcripta ad *l. in nexum Saufeii, inf. eod.*

§. Dun rei locationis] *L. Landem, infra de donat. inter*, & ideo eligunt quem volet. Secus eſt ex Nov. 99. vide ſcripta ad *l. 13. Cod. eod.*

§. Qui impleto] utroque tacente, vide ſcripta ad *l. 16. Cod. eod.*

Sed

Sed etiam pignorum) At non fidejussorum. Nam ii A
præterviti tantum temporis nomine tenebuntur, non fe-
quentis.

L. Ex condictione, §. 1. *Si in tempestatis calamitosæ*) vi-
de scripta ad l. 8. C. eod.

Gracilorum, fluminum) Adde vim locuftarum, l. 28.
C. eod. Pernicies locuftarum, edacitatem locuftarum.
Flin. lib. 11. cap. 36. de locuftis, vocat sex Dei Ægy-
Si vincis) Græci vocant *ἀγῶνα*, *ἀγὼν δὲ ἀμφίλογος*.
tus. Redtus in *l. si fervus*, §. *Aufert*, *fop. ad l. Aquil.*
Avertus interpretatur *ἀγώνιον*. At tractus non funt her-
bæ, fed vermes, ut redte Budæus.

Sed & si, fatur) Græci verunt *ἐκόδον*, videlicet si
terres pudum recidiferit. Separatur labes a thefauro
dum ait, *sed & ager*, &c.

Sed & si, arvalis) Quæ dicitur *ἐφαλὶς*.

Sed & ager tenus mota) vide not. ad l. 10. *de peric. & B*
comm. rei vend. & Scripta ad l. 9. *ref. de usu. ufufr.*
Fluminis) Ita Gracilis Aethonius, Græci Plu-
Chafma Flatura vocat offium Aethonius, Græci Plu-
tonium.

Ut fuos poffit) id eft, ut præfet mercedis relevatio-
nem. Sic etiam accipe in *l. 9. fop. eod.* vide fcripta ad
l. 18. C. eod.

L. 17. Flor., §. *Si vero anno*) Hic §. intelligendus eft
de agro veftigali: vide fcripta ad l. 2. t. C. *eod. tit.*

Si forte cum quidam) vide fcripta ad l. 8. *fi poft mor-*
tem, §. *Item cum quidam*) vide fcripta ad l. *Si condicti.*
tem, §. *Si teftator*, *de leg.* 1. *inf. ad fen. C. de condicti.*
indeb. vide etiam fcripta ibi. §. *Oblerv. cap.* 1.

Pro vacello) Legendum *pro mutua*, ut Flor.

L. Sed addes, §. *Illud. Ex locato conducto*) id eft, ex C
conducto. Sic contra, Ex emto vendito, id eft, locato. Et
ex empto, id eft, vendito, & contra, vide not. ad l.
Julianus, §. *Si procurator*, *fop. de offic. empti.*

L. 23. Flor. to. *Sed donationis cauffa*) Sic nec focie-
tas, *l. 5. fop. pro foc.*

L. Item fi pretio, §. *cum infulam*. *Us fine impenfa*)
Id eft, materia.

L. Si in lege. *Ut arbitratu domini*) vide fcripta ad
l. 43. & 113. *inf. de ver. oblig.*

Et mercis) Si gubernator ipfe, qui *nominatus eft* D
Hic Tribonianus, fub Cui nomine utitur Juftiniani
verbis ex l. *nit. C. de nour. empt.* vide fcripta ad l. 43.
inf. de ver. oblig.

L. Aget cum eo ex conducto) vide fcripta ad l. 9. C. eod.

Vir major) De hoc §. vide fcripta ad l. 6. C. *de ædific.*
Si vir major) De hoc §. vide fcripta ad l. *Si quis ma-*
jor, *C. de in int. reft.* Sic dicitur Latine vir divinus in *l. flumi-*
num, §. *Servus*, *inf. de dam. infect.* Gellius lib. 9. cap. 11.
Libri *Bauds.* habent *Imperator*, id eft, Dei imm.

Fructuum eftimatio) Coloni partiarii funt, qui partem E
fructuum domino conferunt, reliquam fibi retinent. Hi
non funt proprie conductores, fed focii potius, *l. cum*
duobus, §. *fi vacante*, *fop. pro foc.* Plinius tamen lib. 9.
Epift. hoc genus contractus locationem vocat, dum ait,
fuum nomine, fed partibus locent. Et dare eis locu-
tur, & animus contrahendæ locationis fecutus, & actio
ex locato, non pro focio: Nam locatio contrahitur non
tantum certo pecuniæ numero, fed & certum rerum,
quæ penfentur. & meritus conductor certa. Quod probat
l. ult. C. eod. vide fcripta ad eam leg.

Si qua adhuman, *vulpa autem abeft*) vide fcripta ad F
l. 28. C. eod.

L. 19. Nouem Saufeii) Hæc lex eft de actione oneris
averfi, de qua non eft alius locus. Ea tenetur nauta,
qui onus vehendum conduxit, fi illud averfum. Tertul-
lianus lib. 5. contra Marcium. *Confice naviclere, fi vultum*
averfilli. Hæc actio a prætore propofita eft, & ve-
rifimile eft, fuiffe pœnalem in duplum, ut furti.

In fol. Quæris averfi) Hec lex *(fed actio locati fic appellatur, quando quis conducit fuo periculo*) deinde ibi. (*Eft prop. tamen actio*) ufque ad fin. *fol.* dein
omnia & repone: *Putant hic duplicitur Accurfius* : nam
periculum eft locatoris, non naturæ, fi dolus abfit: dein-
de averfione conducere, eft totum quid conducere. Græ-
ci *averfi*, &c.

Cum veffimentæ) ut cum domus locatur. Et tunc A
dominium non mutatur: imo nec poffeffio.

Argentum poftulatum) Legendum ut Flor. *Poftulatum*.
Argentum poftulatum, quod idem eft. Feftus in verb.
Alii legunt *Poftulatum*, quod idem eft. Feftus in verb.
Horum. Alii, inquit, *Poftulatum* dixerunt. Sic apud Pli-
nium lib. 22. cap. 25. quatuor in locis, ubi eft *Poftula-*
tum lib. 22. cap. 25. quatuor in locis, ubi eft *Poftula-*
rum lib. 22. cap. 25. quatuor in locis, ubi eft *Poftula-*
rum lib. 22. cap. 25. quatuor in locis, ubi eft *Poftula-*
veteres habent *Poftulat*. Sic argentum poftulatum dixit
Suetonius in Neronе. Sic Martialis lib. 7. & 8. ex verbo
fignificatur argentum puriffime coctum. Male Alcinus
lib. 6. *emphy.* Poftulatum.

In confitium vel) Id eft, mutuum quodammodo con- B
trahi, ut & *l. 3. §. 1. fop. ad Macedon.* *l. ult. C. de fcutis, fop.*
Argentum poftulatum, quod idem eft. Feftus in verb.
de Trebon. Alias in creditum ire, id eft, mutuum con-
trahere. *l. 2. fop. de reb. cred. l. inter*, & *Velleg. l. fem-*
pronius, *de Trebell.* Hic effet vere mutuum, nifi mer-
cedis, *ad Trebell.* Hic eft vere mutuum, nifi mer-
B ces intervenirent. Facitum mutui habet, quia pecunia
transfertur in dominium & conductio potius eft, & bona
fidei contractus. Quare veniunt ufuræ ex mora, aut pa-
ctio, quæ tamen non veniunt in mutuo.

Herenniæ) legendum, ut Fl. *Herenii*, non ut male
Budæus, & alii *Beronii*. Eo verbo quod fignificetur in-
dicat Donat. in Phorm. Ter. *Phormio a Phormione* Ipo-
dicat Donat. in Phorm. Ter. *Phormio a Phormione* Ipo-
fides: carere omnem *dicimus* . Græci hic verunt co-
phimi. Vitruvius in fi. *lib. 5. Herenii*, ex ufus *paludis fa-*
lis. Plinius lib. 36. cap. 14. Oliver. lib. 3. c. 6.

Imperator Alexander oneri averfi) Averfi oneris actio
prætoria fupervacua eft, cum fit civilis furti, nec ille
prætoria fupervacua eft, nec quicquam plus continet. Si tamen
hæc gravior fit, nec quicquam plus continet. Si tamen
queritur, tutor ex actione prætoria fupervacua eft: refpon-
dere tum Ulp. in *l. 3. nant. comp. fibri*, ut prætores cum
C agant coercendæ improbitatis nomine. Et ita
actio non eris fuperacua, fi non publicum averfum
fit. Nam tunc ea eft capitalis, *l. pen. C. de nautical.* &
fit. Nam tunc ea eft capitalis, *l. pen. C. de nautical.* &
ex Nov. Leonis 60. eft in quadruplum.

In ipfo) *Suppone*) dele hæc verba (& *ita refut.*
Ulpianum omnino dicimus) pro quibus repone *nobis*,
ftatum omnino dicimus) pro quibus repone *nobis*,
dele etiam reliqua ad finem ufque in hac propone, *Actio autem*
fpondit eft, & *deerunt* hæc propone, *Actio autem*
fpondit eft actio locati, fed eft actio prætoria, in
omnia non eft actio locati, fed eft actio prætoria, in
duplum.

Qui fpondum, in fin. *effet obligatus*) vide fcripta
ad *l. 9. C. eod.*

Si fpondes. Ut mihi frui) vide fcripta ad §. 38. §. 6
quis ita ; non ut etiam præftet) Opponi-
Ut interpum reftitues, *non ut etiam præftet*) Opponi-
tur. Ut in *in pr. fop. eod.* vide notata ad eam leg. & fcri-
D ptæ ad l. 16. C. eod.

L. Qui operas, *locaverit*) vide fcripta ad l. 4.
C. de condict. ob cauffam dator.

L. Qui conductum) *periculum exfpondit*) vide fcripta ad
pen. cauft. tit.

L. Sed de damno) conjunge *l. 19. inf. de ver. fignific.*
vide fcripta ad eam *l.*

L. Cum apparebit. Si conftabit omnes) Hoc jure hodie
utimur ex Nov. 99.

L. Si domus, *fin. putavi*) vide fcripta ad *l. qui. §.*
notre videmus, *inf. de ver. obl.*

L. Inter locatorem) Hujus §. fpeciem, vide in fcripta
ad l. 3. C. *eod. tit.*

Ex fententia) *pronuntiavi*) vide cap. 22. *de fponfib.*
E & fcripta ac notata ad *l. 3. C. eod.* & ad *l. 2. C. de jure*
emphyteut.

L. Dominus) vide fcripta ad *pr. eod. tit. C.* & notat.
ad *l. 4. C. eod.*

L. 1. Ex conductio) id eft, ex locato. Sic contra ex lo-
L. 1. Ex conductio) id eft, ex locato. Sic contra ex lo-
cato, id eft, conducto. Sic etiam ex empto, id eft, ex
vendito, & contra, vide not. ad *l. Julianus*, §. *Si pro-*
curator, *fupra*, *de eft. empti.*

L. Cum Domini) Hæc lex ideo pertinet ad tit. de offi-
cio præfecti vigilum, quia in ea ponitur unus calus, quo
impune ædes, ut horres effingi poffunt. Cujus rei cura
pertinet ad præfectum vigilum, *l. 17. §. ultr. fure*, de
pertinet ad præfectum vigilum, *l. 17. §. ultr. fure*, de
offic. præf. vig. vide cap. 21. *de fponfalib.* & ad *l. 5. C. ad Marcia-*
Biennii) vide fcripta ad *l. 3. & ad l. 5. C. ad Marcia-*

lis lib. 11. *tit. pen.*, *perfone pro bona*, quia non eft pigno- A
rum retentio nifi poft biennium, *l. pen. inf. ea quibus*
cauffa pig. renovat.

L. Marrius in fin. Effe perfuluum) *l. 7. C. de oper.*
publ.

L. Cum in plures, §. *locator profpicimus habuit*) Pro-
pofitum hoc loco præfcriptionem fignificat, non *Pofte-*
ro & animi deftinationem, ut male Bartolus, vide
fcripta ad *princ. l. 7. fop. de præfcript.*

§. ult. Rerum) Hunc §. fpeciem eft: Horrearius a con-
ductor horreorum, horreo conducta alia abducit, quod
latet, *l. 6. C. de act.* & *l. 2. C. de pign.* ipfe tenetur
horreario fuo ad cuftodiam, non primus locator hor-
reario. Et ideo, effractis horreis horrearius fecundo
conductori teftatur ne pofit, non primus locator.
Effractura enim non præftatur, nifi ex conventione,
vide fcripta ad *pr. ead. tit. C.*

Horrearius) Idem eft horrearius & B
Horrearius) Idem eft horrearius & B
Horrearius) Idem eft horrearius & B

præscriptis verbis. Quæ actio necessaria erit, si ignore- A ut ubi res fit. Nam si constet eum res possidentem in- tur ubi res sit. Nam si constet eum res possidentem in- terventile, erit actio furti, *per quam rei possessionem in- stabitur.* l. *si gratuitum*, 8. *Papinianus*, *inf. eod.*

Ad. 6. *Plane sine negotio, quam vocabula.*] Præsertim civilia.

Ad l. 5. Naturalis] Naturalis filius is est, quem ex na- turalibus. Ergo aut servus est, aut libertinus, cum illa successimus. Ergo aut servus est, *inf. ad Trebell. l. si mortis*, *l. ex facto*, 8. *si quis rogatus*, *inf. ad Trebell. l. si mortis*, *inf. de manum. testa.*

Ego manum. in non.] Et ita non est amplius pa- ctum, sed abiit res in contractûs: res fuberit. Pactum ad con- quando pactus conventionem res fuberit. Pactum ad con- ventio, cui res non accedit, *velut manumissus*, *& eo similis*. Contractus est conventio cui res accedit, ut, *mancipium* se manumittat, & ut res, est contractus, dabo ut des, pactum nudum.

Ob rem dati] Hic rem propriè acquirimus. Causa est præterita: Res futura. Causa est impulsio. Res est finis. *Ut dem*, *ut facias*. Causa est impulsio, *ut dem*, *ut facias*. Res est finis. *Ut dem*, *ut facias*. Causa est impulsio, *ut dem*, *ut facias*. Res est finis. *Ut dem*, *ut facias*. Causa est impulsio, *ut dem*, *ut facias*. Res est finis. *Ut dem*, *ut facias*.

L. Et Sejanum] hæc 8. feq. duplicitor *adde*: *Lati.* *sup. de condict. causa dat.* vide *Salut.* in not. d. l. ult. *Sejanum*] Ad hunc locum.

Periculo meo] Si fato perest.

8. At cum de, *Non erit locatio*.] Quoniam ut vendatio, fit locatio hæc nummis non consistit, *l. 2. 20. sup. loc.* Hic pretium non intercessit, sed res.

Actio in hoc, *quod ante interest*] Præscriptis verbis, si milis actioni locati.

Ad reprendam] Nisi partem fit pingere.

Puta, *si servum manumittendum*] Opera locari solet, non libertate officium, ut manumittio.

Vivo fenore] Recte vivo. Quoniam fi ego tibi pecu- niam dedi, ut fervum manumittares inter certum tem- pus, & si intra id moriatur, cessat actio præscriptis verbis, cessat condictio ob causam datorum, quoniam per te non stat, quo minus mittar. *l. 2. 20. cond. caus. dat.*

Ita, *quod ante interest*] Quod plerunque redigitur ad *Petendi debuerit que*] Quod plerunque redigitur ad *Petendi debuerit que*] Quod plerunque redigitur ad *Petendi debuerit que

tum furtum fieri convenit. Verum ideo hic, & in l. si vendidero, inf. de furt. additur dominii verbum, quia hoc controversum olim fuerat: Nam Marcus Brutus, & alii dicebant, hereditatis jacentis furtum fieri. Cic. lib. 7. epist. quæ incipit, Illuseras heri. Julian. etiamnum dat actionem furti fructuario, licet rei nemo tunc possessor extitetit, l. si homo, inf. de usucap. Idem dat actionem furti creditori, licet ei pignus non sit traditum, l. in act. §. ult. inf. de furt.

Victor habuit) At alieni annuli, neque possessionem, neque dominium socius unquam habuit. Sui quidem annuli nomine aget furti.

Repetio erit) Aut actio depositi, aut condictio furtiva, si custos furandi caussa eos retineat.

L. Si apud te. Et fugitivarius) Fugitivarius est, qui servos fugitivos persequitur, l. vagos, C. Theod. si vag. per. manc. Florus lib. 3. Qui per fugitivarios retrahi debuisset.

Apud sequestrem) Quid sit sequester, est in l. proprie, sup. depos. & in l. sequester, de verb. sig.

L. Quoties deficit actio, vel exceptio) Directa.

Utilis actio) id est, in factum civilis, in pari scilicet caussa. In dispari, est etiam in factum prætoria.

L. Si tibi polienda: In factum dandum judicium) Idem ut in l. si tibi, sup. eod. vide notata ad eum locum.

L. Quoties deficit) Apponatur ad hanc legem exemplum ex l. qui heres, sup. famil. ercisc. quæ est ex eodem libro, quo loci proponitur species, in qua defecto judicio famil. ercisc. dari oportet actionem utilem adversus coheredes, ea est in factum. Aliud exemplum ponitur in l. quia actionum, sup. eodem, ex l. Aquilia.

L. Titius resp. pecuniæ) Idem dicitur l. 3. C. de usur. Idem est in promutuo, l. 1. C. de condict. indeb. Ac generaliter in omnibus strictis judiciis: vide scripta ad princ. tituli C. de usuris.

AD LIBRUM XX.

De Pignoribus, & hypothecis. TIT. I.

LEX 1. In gloss. difficilius, id est, non dabitur) Imo dabitur quidem, sed ægre, ut in l. vix certi, de judic. Id etiam confirmat l. 5. C. si alie. res pign. dat. quæ tradit dari actionem utilem, vide d. l. 5.

L. 3. Aliud in legatis, & libert.) vide scripta a me Observation. 2. cap. 7. & scripta ad l. si servus plurium, §. 1. inf. de legat. 1. Obstat l. 1. inf. de except. rei judic. vide solut. in not. ad d. l. 1. & scriptis ad d. l. si servus. Obstat etiam l. statuliberi a ceteris, §. Quintius, inf. de statulib. vide solut. ibid.

L. 9. Quod emptionem) Quod alienari potest, & obligari potest, l. 1. C. rem alie. ger. non interd. vide scripta ad eam.

L. 11. §. 1. Si ἀντιχρήσει, de qua vide scripta ad tit. C. de pigner. act.

Solet in factum actionem) Recte ait Solet: Nam hoc casu tentari potest hypothecariam competere, ut recte Azo.

L. grege, §. 2. Sed potest dubitari) hic incipit alius §. nec ejus verba sunt permiscenda cum superioribus. Explicabitur in notis ad tit. C. si pign. pig. dat.

§. Etiamsi: judicatum debitorem fecerit) In l. 8. C. eod. dicitur facere condemnationem, id est, obtinere condemnationem contra eum.

L. 16. §. Si pluris. Transire videtur ad condemnationem) id est, judicata est.

§. Si duo pariter) id est, ut Græci interpretantur, eadem die. Horæ non faciunt creditorem potiorem, sed dies, ut si mihi hodie, tibi cras obligata sit, vide caput 3. de præscript.

§. ult. Potest) De hoc §. vide notata & scripta ad l. 4. pactum, C. de pig. act.

L. 20. Cautionis exemplo) id est nominis pignori dati.

L. 22. Si Titio) Obstat l. rem alienam, sup. de pigner. act. quæ est Pauli, vide solution. in d. l.

Directo quidem non convalescit) id est, directa actio non datur, sed utilis.

In gloss. Pigneratitia, id est, hypothecaria) Dic, Recte, & dele sequentia (Tu dic utilis contraria)

L. 24. In quorum) Exemplum hujus legis est in officiali, qui quo loci officium gerit, nihil potest emere. At pecuniam mutuam dare potest, l. præsidis, de reb. cred. si certum pet. Cur non & ex ea caussa pignus accipere? Et ideo ait, in quorum finibus, id est, provincia est officialis. Id etiam confirmabit conjunctio l. qui officii, sup. de contrah. empt. Ea interdicit officiali emptione, l. in quorum, permittit acceptionem pignoris, vide scripta ad tit. C. rem alien. ger. non interdici rerum sua. alien.

L. 26. §. 1. Aut signo suo, aut alia scriptura) vide notata & scripta ad l. 92. si fundum patri, inf. de leg. 1.

L. 31. Post certum temporis vectigal) vide scripta ad l. 2. C. de jure emphyt.

Pronuntiatum esset) Requiritur ergo judicis auctoritas. Idem in conductore, l. pen. C. de loc. Idem in emphyteuticario, vide scripta ad d. l. 2.

In quibus caussis pignus, vel hypotheca tacite contrahitur. TIT. II.

L. 1. Senatusc. quod) Hæc l. 1. juncta l. si ventri, §. 1. inf. de privileg. credit. confirmat, edicta Imperatorum semper senatusconsulta subsequuta fuisse, quod in h. lege senatusconsultum factum fuisse, in illa lege si ventri dicitur edicto Marci cautum fuisse.

L. 3. De invectis & illatis) vide scripta ad l. 5. C. de loc.

L. 4. In rusticis prædiis contra) Nam tantum ibi nata tacite pignori sunt, non illata, nisi id nominatim convenerit, vide scripta ad d. l. 5.

L. 5. voluntate domini) hic voluntatis nomine specialis conventio adsignificatur, ut & in l. certi, C. de loc. vide scripta ad eam.

L. 7. Fructus, qui ibi nascuntur) At illata non nisi convenerit, secus est in urbanis prædiis, vide scripta ad d. l. 5.

L. 8. Cum debitor) hic fit tacita ἀντίχρησις, Ponitur que exemplum taciti pignoris, quod non inspiciens quidam addidit huic legi negationem, vide scripta ad tit. C. de pig. act. in princ.

Gratuita) Gratuita pecunia est non tantum ea, de qua convenit, ut gratuita esset, sed & de qua nihil convenit: modo de usuris nihil actum sit, vide scripta ad l. 14. C. de usur.

Ad modum legitimum) Non ultra. Itaque hoc prodest paciscendi ἀντιχρήσεις, ut fructus capere liceat etiam supra modum vice usurarum. Tacita ἀντίχρησις est ad modum legitimum, non expressa, vide scripta ad d. l. 14.

L. 9. Pignoris nomine retenta) Retinere licet, auferre non licet, vide scripta ad tit. C. de pign. act. Et retinere licet demum post biennium a cessationis die, l. cum domini, sup. loc. vide scripta ad l. 5. C. de loc.

Quæ res pignori, vel hypothecæ datæ obligari non possunt. TIT. III.

L. 1. §. ult. Quid ergo) vide scripta ad tit. C. de commun. rer. alien.

L. 3. Quod admittendum existimo) Ergo habebit jus vendendi ex prioris persona, & sic succedet in jus vendendi. Sic etiam, quod fidejussor per se non habet, per reum habet, l. 3. §. ult. judic. solvi, vide scripta ad l. 84. inf. de verb. oblig.

L. ult. Qui sciens filiumfamilias) vide scripta ad tit. C. de patrib. qui fil. distrax.

Relegatur) in Nov. 134. constituitur, ut creditor jus crediti amittat, & tantundem filio, quem pignori habuit, aut ipsius parenti tradat, ac demum pœnis corporalibus plectatur. Vide Ambrosium in lib. de Tobia, cap. 8. Sumpta autem est hæc lex ult. ex lib. 5. Sentent. Pauli tit. 1. de liberali caussa, ad verbum: nisi quod Tribonianus scripsit, relegatur, cum ibi sit deportatur. Ceterum aliæ pœnæ sunt in Nov. 134.

Qui potiores in pignore, vel hypotheca habeantur, & de his qui in priorum creditorum locum succedunt. TIT. IV.

L. 2. Qui generaliter accepit) Sic est etiam Flor. perperam. Rectius legitur, specialiter.

Non tam potior, quam solus) Quoniam ex speciali hypotheca creditor suum servat: perdit.

L. 3. Creditor) Hæc l. citatur, inf. eod. in l. creditor, §. Papinianus.

L. 7. in fin. Quod pecunia pignerata erat) Nisi ita convenerit.

L. 9. Ante calendas Julias) Calendæ Juliæ solemnes erant solvendis pensionibus, ut & Martiæ: vide notata ad l. defuncta, sup. de usufr.

L. 10. Privilegiis temporis) In prætorio pignore, quod fit missione in possessionem, non viget privilegium temporis: vide notata ad tit. de prætor. pign. & tit. C. si in caussa judic. pign. Missione pignus in rem constituitur: pignus in caussa judicati est in personam.

L. 13. Flor. 12. §. Papinianus) Non est initium legis, sed citatur ab Ulpiano Papinianus. Ipsa lex Papiniani est in l. 3. sup. eodem tit.

L. 16. Flor. 15. Solarium) id est, vectigal, quod pro solo penditur, l. 2. inf. ne quid in loc. publ. vide scripta ad princ. tit. C. de jure emphyteut.

L. Quærebatur. Et hypothecam ejus rei) Legendum ut Flor. hyperocham, id est, quod plus est in pignore, quam in debito.

De distractione pignorum & hypothecarum. TIT. V.

L. 7. in fin. ut prælioni fletur. Hoc ideo, quia creditor legem dixit, qui retinet semper jus in rem, id est, hypothecam. Et ideo nulla ejus venditio censetur: vide scripta ad l. 3. C. de condict. ob caussam dat.

L. 8. Creditoris) Obstat l. 2. C. de pignor.

Quibus modis pignus vel hypotheca solvitur. TIT. VI.

L. 1. §. 1. Frustra fiscum) Obstat huic §. l. 5. C. de remiss. pig. Sed hæc distinctio adhibenda est. Aut remissio sortis est inutilis communi ratione, id est, ob quam etiam remissio hypothecæ est inutilis, & tunc utrumque manet, d. l. 5. At si propria ratione, hypotheca non manet, ut hic, ut si tibi sortem remittam animo donandi in fraudem legis Cinciæ. Hoc casu remissio sortis est inutilis, & tacita remissio hypothecæ valet. Remissio hypothecæ valet. Remissio hypothecæ non est donatio, l. & si pignus, inf. quæ in fraudem cred.

L. 8. §. Non videtur. Sed si subscripserit) Subscriptio subscriptori præjudicat, non obsignatio, vide notata & scripta ad l. 92. si fundum, inf. de leg. 1.

L. 12. Paulus) Opponitur l. jubemus, C. ad Senatusc. Vellejan. Verum hic remissio fit debitori, non creditori. Si fieret creditori remissio, facta uni, non prodesset alteri. At remittitur debitori, licet fiat in gratiam creditoris, & ideo si fiat uni debitori, non fit ceteris, vide scripta ad d. l. jubemus.

AD LIBRUM XXI.

De ædilitio edicto & redhibitione, & quanti minoris. TIT. I.

ET quanto minoris actio) Hæc annalis est: vide cap. 20. de præscript.

L. 17. In fin. adversus dictum promissumve) vide notata ad l. quod venditor, sup. de dolo, & scripta ad princ. eodem titulo C.

L. 18. Aut redhibitorio, aut æstimatorio) vide scripta ad pr. eodem titulo C.

L. 19. Ad statuam nunquam confugisse) vide scripta ad l. 30. infra, de verb. oblig.

§. 1. Idem etiam redhibitorio) Quid ergo opus fuit ædilitiis actionibus, cum detur ex empto civilis? vide scripta ad tit. Codicis de ædilit. action. & notata ad princ. eodem.

§. pen. Sed si quis permutaverit) vide scripta ad fin. tituli C. de eorum permut.

§. ult. Sex menses utiles) vide cap. 18. de præscript.

L. 21. In fin. In suam potestatem redactum) vide scripta ad l. 39. inf. de leg. 1.

L. 23. Sufficiat venditori ex vendito actio) Datur & in factum, §. 1. inf.

§. Si servus, pœnales actiones videantur) Nam si non pareatur arbitrio judicis, crescunt in duplum, l. 45. inf. eod. Pœnam continent, & ob id sunt temporales: actiones empti sunt perpetuæ. Et hæc est præcipua inter eas differentia, de qua vide scripta ad eund. tit. C. & notata ibid.

L. 28. Intra duos menses) vide cap. 13. de præscript.

Intra sex) vide cap. 18. de præscript.

L. 31. §. Si plures: partem recipit hominis) vide scripta ad princ. ejusd. tit. C.

§. In factum actio competit) Hæc actio est ædilitia, vide scripta eodem tit. C.

§. Restitui, servo in venditione accessit) vide scripta ad l. 8. Cod. de loc.

§. Si quid ita. In factum actio) Quæ in l. 4. C. eod. dicitur redhibitoria, vide notata & scripta ibid.

L. 33. Nam jure civili) vide scripta & notata ad princ. tit. C. eodem.

L. 37. Ne veterator) Opponitur l. ultima, inf. eodem: vide notata ad eam.

L. 28. In diebus 60.) vide cap. 13. de præscript.

§. Quæsitum est, si nulla) Paulus lib. 3. sentent. tit. de leg. l. uxori, inf. de auro & argento leg.

§. Vendidi, Biduo ante venditionem) vide caput 4. de præscript.

L. 45. Modo enim in duplum) Nam pœnalis est, l. 23. §. si servus, sup. eod. vide notata ibid.

L. 47. Quod adversus dictum promissumve) vide notata ad l. quod venditor, sup. de dolo, & scripta ad princ. tit. C. eodem.

L. 48. §. Non nocebit emptori) Opponitur l. si is qui heres, §. 1. inf. de except. rei judic. vide solut. in not. ad eam & scriptis ad tit. C. de ædilit. act.

In gloss. Æstimatoria, id est, quanto minoris) Adde l. bovem, sup. eod.

L. 49. Si pestilens fundus) vide notata & scripta ad tit. C. eodem.

L. 51. cum mancipium) Valde adversatur hæc lex distinctionibus positis in l. imo, & l. seq. inf. de liber. caussa. Nisi dicamus, Africanum ex caussa vitii morbive non facile admisisse rescissionem venditionis, si vel dominus, vel servus scierit vitium vel morbum. Et de morbo, aut vitio nullus locus pugnat. A simili quidem argumentari possumus, quod valet in jure: vide scripta ad l. 5. inf. de jur. & fact. ignor.

Circa procuratoris) Procuratoris appellatione sæpe continetur gestor, cujus gestus est postea comprobatus. Quintil. lib. 7. cap. 5.

Quamvis ipse domino) Putat Africanus, procuratoris scientiam domino nocere indistincte.

At cum ipse ignorans) Hoc confirmatur lege 4. supra, de contrah. empt. Ideoque tunc nec ipsi, nec domino dabitur redhibitoria.

L. 55. Dissolutam ignorat) vide scripta ad l. 3. inf. de jur. & fact. ignor.

L. 58. Rerum ablatarum) l. 1. Cod. eod. Paulus 2. Sentent. tit. 17.

Non tantum pretium servi) vide scripta ad tit. C. de ædilit. act.

§. ult. Præsentibus honestis viris) vide scripta ad l. 4. inf. de probat.

Servi responso) Obstare videtur l. 7. inf. de prob. in qua quæstionem Paulus exigit, hic nudam solum interrogationem. Verum pugnantiæ huic caussam dedit Tribonianus, qui in ea l. pro responso scripsit, quæstioni, ut constat ex Pauli lib. 2. Sent. tit. ex empto vendito, unde illa l. sumpta est: vide notata & scripta ad d. l. 7. inf. de probat.

L. 60. Omnia in integrum) vide scripta ad initium tit.

tit. Cod. de edilit. ed.

L. 61. Vicibus tantum debet] Opponitur *l. pen. de excus. inf.* vide scripta ad *l. 38. §. 8. quis furor, inf. de verb. oblig.* & not. ad *d. l. penult.*

L. 64. Adversus dilium promissionem] vide scripta ad *principia tit. Cod. ad cond.* & notata ad *l. quod conditio, fup. de dolo.*

L. 80. §. vlt. Sed servorum] Barbarus putat omnino pognare cum hac *l. præcipiunt, fup. eodem t.* fed hic non accipiendum eft, pro non folum, vide fcripta ad *l. 5. de cenfibi. inde.*

Ex venalitio] id eft, ex mangone. Græci *παρὰ καπηλεύοντος*. Sic Cicer. pro Cornelio: *Multis cenalitii, & emptores.* Suetonius de claris Orator. *Venalitii legem venalem habent*, vide not. & fcripta ad tit. C. *de mendicis.*

De exactionibus, & duplæ ftipulatione.

T I T. LII.

L. 4. Quem vulgo auctorem fecundum] Primus auctor eft venditor, fecundus fidejuffor. Hic *Bubaurus* dicitur in Nov. 4.

L. 8. Prælare debet emptori ut habeat] vide fcripta ad *l. 38. inf. de verb. oblig.*

L. 15. §. vlt. Sed & fi fervus] Legendum, *fervitus*, vide fcripta ad *l. 38. §. fi quis furor, inf. de verb. oblig.*

L. 21. §. 1. Emptori habere non licuit] vide fcripta ad *d. l. 38.*

L. 23. Poft mortem mulieris] vide not. ad *l. 11. inf. falut. matrim.*

L. 26. Ex venditio affio] id eft, ex empto. Sic contra ex empto pro ex vendito. Et ex locato pro ex conducto, vide notata ad *l. Julianus, §. fi procurator, fup. de eft. empt.* C & fcripta ad *l. 1. fup. de profcript. & edict.*

L. 31. Vifpellienem] Sic refte Hier. non vefpertilionem. Vifpellio eft nudator cadaverum, & fpoliator fepulcrorum. Propria tantum fignificatio eft, qui miniftrorum fimum accommodat effendis cadaveribus mortuorum, ut in *l. 7. ad ad Trebell. & Lpul decem, §. pen. inf. de falut.*

L. 32. Quod dicitur] Contingit *l. 20. inf. de verb. oblig.* ubi eadem quæftio tractatur ex eodem lib. vide fcripta ad eam.

L. 39. in fin. Refte defugiet] Defugere eft auctoritatem defugere, vide not. ad *l. cum ex caufa, inf. de verb. oblig.* & fcripta ad *l. 4. §. ult. eodem tit.*

L. 51. §. 1. Poft mortem] vide fcripta ad tit. C. *ne cl. ab hoste. vel contra hoste. incip.*

§. Non minus. Plenior adverfus heredem] vide fcripta ad *d. tit. C.*

L. 55. Propter obfequium] venditor evictionis periculum non fuftinet, fi emptor victus fit *gratuitate*, vide fcripta ad tit. C. *de pactis & nam. rei vend.*

L. 56. §. ult. Papillo autem] Opponitur *l. 24. inf. de verb. oblig.* Male: vide fcripta & notata ad eam *l. 24.*

Sine tutoris auctoritate] Si tutor non compareat.

Benignus] Ne emptores in fraudem incidant, fi non fit, quem laudent.

L. 57. Refcindi non poteft] vide fcripta ad *l. 38. §. 3. & l. 84. inf. de verb. oblig.*

L. 58. Hæres] vide fcripta ad *l. fi a fubditione, §. hæres, inf. de leg. 1.*

L. 61. §. 1. ana de evictione.] vide fcripta ad *l. 4. §. ult. inf. de verb. oblig.*

L. 63. Ex præfcripto perdidit] Quia tardius judicio appellationis adfuit.

L. 65. Quia non duo res fuiffet] id eft, quia emptor adverfus eorum alterum in folidum agi non poterat. Nam res fuit, qui eandem rem, vel fummam fingulis in folidum debebat.

L. 66. §. 1. Fructus, aget ex venditio] id eft, ex empto. Sic contra actio ex empto, id eft, ex vendito. Et ex locato, id eft, conductio, & contra, vide notata ad *l. Julianus, §. procurator, fup. de eft. empt.* & fcripta ad *l. 1. de profcript. verbis, fupra.*

L. 75. Quod adfertur] Opponitur *Leum vendere, fup. de contrab. empt.* & *ex gravia, de edilit. edicti.* Sed ex non loquitur de affione evictionis, quæ eft in duplum, vel

A id quod intereft: fed de affione ex empto æftimatoria, vel quanto minoris, quæ minuit pretium, & femper re evicta competit, vide fcripta ad *l. 38. §. fi quis furor, inf. de verb. oblig.*

De exceptione rei venditæ & traditæ.

T I T. LIII.

L. 5. Si fervus. Excepto in fallum] Non autem exceptio civilis, quia fervus fuit, cum contrarit, vide fcripta ad tit. C. *ex fervus pro fua facto.*

B

AD LIBRUM XXII.

De ufuris & fructibus, & cauffis, & omnibus acceffionibus, & mora. TIT. I.

USURÆ funt fortis incrementa, vide fcripta ad princ. tit. Cod. eodem.

L. 1. Ex mora requiris, quia tamen ut leji conficiendat] Hæc verba addita funt a Tribonino, ex lege 2. *Cod. ufur.* ut & in *l. idemque, §. fed & fi pecuniam, fup. mand.* & *l. 4. §. ult. ad Sc. Trebell.* Jam Juftinianus primus conftituit, ut etiam in bonæ fidei contractibus a fe definitus ufurarum modus obfervetur, nec fpectent mores regionum, vide fcripta ad *rubr. inf. de pact.* & *d. l. 4. §. ult.*

Is, in rem dum quo reftituit] vide fcripta ad *l. 13. Cod. de ufur.*

L. 2. Poft judicii fententiam] id eft, admonitionem. (†) Et infra *reftque ad fententiam*) id eft, ufque in rem judicatam. Paulo poft: *Ante judicii fententiam*) id eft, admonitionem. In hac *l.* rectum fententiam, pro rem judicatam. Non loquitur de perfecutione fideicommiffi, quæ non eft actio, fed extraordinaria cognitio prætoris fideicommiffi, fed perfecutio in integrum: in qua non erat dies fententiæ. Primum judicabat prætor fideicommiffum reftitui, quod eft arbitrio fimile, & dicitur fententia illa pronuntiata quafi arbitraria: litem. Sic accipiendus duobus *inf.* notatis locis, & in *l. memoriæ inf. Cod. ufur.* vis. Sic ftepe in Novellis Juftin. vocat *Leges Novas*, qui eandem. Heredis autem abeuntis, cauffa agebatur, & fequebatur poftrema fententia. Et fic accipitur in illo loco, ufque ad rem judicatam, & in *Leum exceptionem*, § hæc *l. refque ad rem judicatam.* Nunc hinc litem pro fententiæ ftant. Prima eft: *fi fideicommiffario mora facta fit, ante administrationem prædiorum, & litis contestationem, ne in tempore, quo capit fructus, non fit restitutum, ante tempora judicialis fatendi* (hodie *dantur quatuor menses, olim duo, ex 112. cap. unus*) *finalis? & ufque fideicommiffo debentur.* Secunda regula hæc eft: *fi fideicommiffum mora fieri capta poft administrationem prædiorum, vel litem contestatam, ubi ex tempore fructus ex debentur ufque ad fententiam, & poft, ufque ad condemnationem.* Tertia eft: quando judicati erit immune a præftatione fructuum ex cauffa D. Marcellique obtinet in omnibus affionibus, & in omnibus fententiis tam arbitrariis, quam ex bonæ fidei præfcriptis, vide fcripta ad *l. 29. §. finalis, inf. de legat. 1.*

Temporis interrupti) Datur tantum illud tempus bimeftre, quo capit fructus, ut in *l. 1. §. 1. fup. de temporibus.* Addit Hartmenop. *τοῦς ἐφεδρικοὺς*, id eft, ut prædium reftituat.

& fructibus dependentibus) Itemque ab ufuris, vide fcripta ad *l. 13. Cod. eodem tit.*

§. Nonnunquam) vide fcripta ad *l. 18. ad Trebell.*

Ita quæ ad fructus) Sic *l. eodem & quod his verbis, de leg. 3.* Sed dicendum hic, fructus percepta ante moram deberi jure voluntatis, id eft, quia ex fua voluntate defundi. Idem eft in *l. Balliffa, inf. ad Trebell.* vide fcripta ad *l. 23. de leg. 1.* & ad *l. in fideicommiffario, infra ad Sc. Trebell.*

L. 4. Rem dari voluerunt] vide fcripta ad *l. 28. infra, de verb. oblig.* & ad *l. 24. tit.* Licet hic ftipulator videatur idem ingeminaffe, rem dari, vacuamque poffeffionem

(†) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 1. cap. 31.*

Ad Lib. XXII. Digeft. 462

nem tradi, tamen non ob illum ingeminationem dicitur A fructus, & partus venire, fed ob illa verum poffeffionem tui ad *l. 38. inf. de verb. oblig.* vide fcripta ad *l. 38. §. fi quis furor, inf. de verb. oblig.*

L. 6. Dominus, vel pater longo tempore) Opponitur *l. hic rem, eodem tit. Cod. & l. ufuræ, inf. de ufuris liber.* Dicendum, ante dubia fanctio. Prifcum multorum fuit non contrarit, ut contrarit, & contrarit, & contrarit, &

verbum esse, & cum sit, *pro opera*, id est pœna mortis, A
quæ debetur pœna diem periculi, & ideo hæc pœna non
excedit centesimum, ut nec etiam *duplum*. Cur id? quia
non præstatur post diem periculi. At quandiu periculum
est creditoris, ultra exigitur supra centesimum, & fo-
re *duplum*. At in hac pœna numquam exigitur supra
centesimum, ideoque hic propriè loquitur Papinianus de
centesima secundum stu tempora: Nam ante Iustinia-
centesima secundum stu tempora, non fuscepto periculo. Id
num hac erat ultra legitimum, non fuscepto periculo. Id
confirmat 3. ult. huius leg. vide etiam *tit. C. de usur.*

§. ult. Stipulationem operarum. Id est, *pro operis*.

Supplebat.] Excedere tamen non poterit centesimam.

L. 3. Periculi pretium.] Si creditor habeat periculum
pecuniæ non naturale, eiusdem rationis illi debetur gra-
tia ultra usuram ex pacto.

Quamvis pœnalis, non reddibitur.] In nautica pecunia B
periculi pretium usurarium habet, (an ex effectu dun-
taxat, *Iason, l. 4. §. ult. n. 7.* vel, aut. Ergo in his casibus, ut
in nautica exigi debet conditione restituere. At hic
videtur, nisi existente conditione, periculi pretium dis-
Bariol. negationem tollit. Dico hoc prima vebra esse
tranpolita, & lego: *Conditione, quamvis non purali ex-
stiterit*. Ut sit sensus: *quamvis non recipiat præter
sortem, non sit pœna, id est, quamvis id non recipiat
propter mutuum, nihilominus tamen id non retinet, quod
mutuum fuisset periculi*. Exigitur pretium fuscepti pe-
riculi etiamsi non pro pœna exigatur, sed pro quanto.
Caus. Hæc tamen distinctionem, quod *adi*, ut non emen-
dandum videtur, legere, hoc conditionem vocabit putarem,
qua non est pœnalis. Nam pœna est, quæ ob morem C
fuisse, ut Cujus propriè est dictum, quod ob conditio-
nem, nulla mora intercedente, quæ cursu statim ex
contractu, & hoc nunquam dicitur pœna. At in hac
lege, quamvis recipiat præter pecuniam, non recipitur
ob morem, sed ob usuram, & periculi mercedem. Ergo
usura non est pœna. Denique hæc condicio est fomen-
taria, non pœnalis.

Conditiones nasci.] Lego, *conditiones*, ut sit, condi-
tiones, non eam dari stipulari. Nam & hæc nomina in-
ter se contraria. *Dare* proprium est nomen in nuquam di-
citur nasci, sed imponi, constitui, inici, addi,
cli, dari. Ad hanc proprietatem respexit, & ut le-
gendum esse docuit Iacobus Cujacius his
II. 1. fructus, 3. 5. inf. de interis emptæ donat. 1. testamenti,
9. adempta vel si mortis, fup. de ufur. Sed aptiffime id
docent Graci lib. 53. Basil. ubi pro verbis nostræ hanc D
cum τὸ δὲ ἐφ᾽ ᾧ ἐπιτίθεται τὸ ἐπὶ τῷ ἐπιτίθεται, & ἐπὶ τῷ ἐπιτίθεται
Bach. Cod. de conditi. ob causam dationis.

In aliena fortem.] Diversum à nostro. Recte scribitur,
ante Iason. *in loco*: nec enim ratio reddi potest idonea,
cur *in* hanc sententiam cedat, non fit pretium periculi.
Ad vitia. Iason. *in loco* ob legibus prohibita, *tit. de ad. leg.*
Falc. Iason. *in loco* ob mores. Minime: nam ista
est pœnalis, quæ non iudet reflexio, aut utilis. Quod
non sunt ista ob prohibitionem retia emat, &
nec emptio, nec venditio, nec conductio, nec locatio, fup. de
but, nec fuper pretio, nec fuper pretio, nec fuper pretio
cum. Nunc in hoc casu, cum pretium recipere
pretium periculi non sit pœnale, ut monstratum,
aut si recipiat pœnale, ut *in l. 1. §. ult. de publ.* &
l. ult. eodem. Ergo *pretium, in aliam formam, id idem*
Sed nulla hoc in casu, *in aliam formam*, id idem
Sed nulla hoc in casu, in aliam formam, id idem
Sed nulla hoc in casu, in aliam formam, id idem
*Sed nulla hoc in casu,

Cuedivio delata) Reſpicit ad verba ediƈti ſup. de ju-
reſ. urando.

Sive in alea) Hoc explicandum eſt ex *l. ult. §. 1. inf. quarum ter. act. non detur.*

L. 20. Si quis) Qui vi hominem retinet in ſervitute, non ideo exoneratur neceſſitate probandi, qua quita eſt in ſervitute, pro eo eſt, ac ſi eſſet in libertate.

Ita ordinaverat, i. libertis, §. ult. inf. de liber. cauſ.) Reſte ait, *præparaverat*. Eſt quidem honoris cauſſa libris ordinandæ cauſſa, quæ præparat quærelam inofficioſi teſtamenti; *l. 1. §. ſup. de inofficioſ. teſtam.*

L. 25. Cum de indebito) Hæc *l.* eſt ex eſt Tribonani.

§. ult. Et indefinite loquutus) Id eſt, ſine cauſſa. De hoc verbo vide Scripta & not. ad *l. C. de quæſtionibus.*

L. 28. An aliquis monumenti) Hocque cauſa de audiendo teſtimonium valet. Olim receptum fuit omnibus & cauſſis, vide ſcripta ad *l. 14. C. de teſtib.*

De Teſtibus. TIT. V.

L. 3. §. Idem dicens: Teſtibus ſe, non teſtimoniis credituros) Sumi ſenſu in Not. 72. vide ſcripta ad *l. C. eodem.*

In Sabino) *ut ſi dicimus*) vide ſcripta ad *l. 2. C. eod. tit.*

§. ult. Quæſtor quidem) Opponitur, quod citius minores 25. annis teſtimonium non ſpernit. *l. 20. eod.* Sed minoribus exeluntur a teſtimonio dicendo: impuberes prohibentur. Sicut & in judicando, *l. cum pretor, §. ſup. de jurid. & l. cum lege, §. ſup. de minor.* vide ſcripta ad eund. tit. C. Idem dicitur in cap. 132. Carth. concilii.

Judicis publico damnatus) vide ſcripta ad tit. *C. de fide inſtr. ad. pœn.*

Quæve palam quæſtum) vide ſcripta C. eod. tit.

L. 4. Ne invita demittentur) vide ſcripta ad *l. 2. C. eod. Teſtimonium litis*) Quod & judiciale teſtimonium dicitur in *l. pen. C. de hered.* Ea funt litis teſtimonia, vide ſcripta ad *l. pen. C. de teſtib.* Sunt & inſtrumenta litis, *l. ſi quis aliquid, §. ſi quis in teſtamento, C. de quæſtio.*

L. 9. Teſtis) vide ſcripta ad *eundem tit. C.*

L. 11. ad finem) Opponitur authent. *Rogati, C. eod. tit.* Ubi rogatus tantum teſtis habet locum facit: hic non rogatus. Dicendum cum Harmenop. fortuites rantum cauſſas reſte probari ſcriptis teſtibus, ut hic, vide ſcripta ad *l. 14. C. eod.*

In gloſſ. Non rogatus) Ad finem addit, & male.

L. 12. etiam duo ſufficiunt) Si lege non exprimitur teſtium numerus. Ita & lex rogata, præſcribit, nili tot adhibeantur, nihil agitur, vide ſcripta ad *l. 2. in fin. Cod. eod. tit.*

L. 18. Etiam mulieres in judicio) vide ſcripta ad tit. *pen. Inſt. ſqq.*

L. 19. Prohendo conducenti) Fleor *Prehendimus*. Quam teſtimonii conſtituat Feſtus in verbo *redemptores*, dum ait, *quicquid prehendum conducerent*, Quamvis Alciatus & Budæus emendarunt, *prehendo*.

Nec pupillus) vide not. ad *§. 3. leg. ſup. eod.*

L. 20. In teſtimoniam) vide ſcripta ad *l. 2. C. eod. tit. Aut qui minor 20. annis*) Vide cap. 28. de præſcript. Minor excluitur, impubes non excluitur, vide ſcripta ad *l. 2. C. eod.*

L. 21. Ob carmen famoſum) Hoc idem refert Theod. Balſam. Nomocan. cap. 1. quæ id ſcripſum ſit in C. hoc tit. Nam in *ſtoma.* & in *d. c. 2.* ſcriptum eſt, tit. de teſtib. cap. 11.

§. ult. Honeſtatis) Honeſtiores teſtes plerumque æſtimantur ex facultatibus, *l. 8. C. eod.* vide ſcripta ad eam.

L. 24. De domo) vide ſcripta ad *l. C. eod.*

L. ult. In gloſſ. præjudicium) Deeſt, (Redditi eum cogendum) & dic, non cogi Lutetiæ.

De juris & facti ignorantia. TIT. VI.

Faſtum Harmenop. lib. 1. epitom. tit. ult. definit, *rei actionisve ac rei datæ deveniendæ*: *Cujus & cauſſa effectus*, id eſt, rem ipſam.

L. 1. Ignorantia) Hæc lex pertinet ad ſucceſſionem edictum, eſſque contingenda cum *l. ſi. inf. quis ordo in bon. poſſ. ſcriptæ.* Illud edictum duo continet: primum tempora petendæ bonorum poſſeſſionis, deinde, ut inter bono-

A rum poſſeſſores fit ſucceſſio. Dies illi petendæ bonorum poſſeſſionis ſunt utiles. Hinc colligitur, eos non procedere ignorantì: Nam dies utiles ſunt, quibus ſcivi, & potui. Ignoranti faƈtum tempora non procedunt, *l. 3. Cod. rod. l. furti, §. pen. C. qui admitt. ad bon. poſſeſſ. l. inofficium, ult. de bonor. poſſeſſ.* hujus rei vera ratio hæc lege exemplata ponuntur.

Non credi ei tempus) Quia in faƈto erat.

§. 1. Juris autem cognitionis) Jure civili nullum eſt jus cognationis: jure prætorio eſt.

§. ult. Furti ſibi non fieri) Non poterat tamen olim adire ex lege Papia, *l. in bonor. inf. de bon. poſſeſſ. l. 3. ſuffici, inf. de bon. poſſeſſ. ferentibus tab.* hodie licet adire etiam ante apertas tabulas, *l. ult. in authentic. C. de eadur. tollen.* Ante Juſtinianum, qui id neſciebat, jus prætorium ignorabat.

Quod ſi ignorantia) Tempora petendæ bon. poſſeſſ. currunt ignoranti jus. Hæc cum diviſſet Paulus, ſubjecit in *l. 3. quis ordo in bon. poſſ. ſcriptæ*, hæc in re ſcriptum patris non obeſſe filio, qui poſſeſſionem deferatur, ſi ipſe ignoverit, qui ea deferebatur.

L. 2. In omni) Cum hæc Leoninpoſ. pertil *l. ult. inf. per ſtos Cum jus feminæ*) Id eſt, certæ ſunt leges, certæ conſtitutiones, certa edicta, certa S. C. eaque propoſita in ſtore, in albo, ut ab omnibus cognoſci poſſint. Quemadmodum in Calig. Ariſtot. lib. 2. Ethic. c. 5. Nazianenſus in Orat. funebri ad Anaſtaſium, vide ſcripta hic.

L. 3. Plerumque) hæc lex eſt de ignorantia faƈ.

Alterius cauſſa) ut ſi pupillus ſervum meum emiſſe, quod mihi traditum eſt, & poſſideo, *l. ult. §. pen. fin.* vide notata ad eam.

Jus gloſſæ. Cauſſa) Dele hæc (*& ſupra ad Velleian. I. quæſtionem*)

De jure ſua) id eſt, de faƈto ſuo. De jure ſuo ignorat qui in faƈto erat: ut qui ignorat ſe eſſe emancipatum.

Non deprediti) Fuiſſi tamen propriis ignorantia interdum non nocet, ut *l. ſi ſervus, §. ult. inf. de teſtib.* Nec *l. ſi ſed eſt* recipitur, & parit conſtitutionem indebiti, ut in *l. Quintus noster, §. ult. inf. indebiti. indeb.* Contra ignorantia filii alieni non ſemper exſcuat, ut ſi ſit hominis depoſiti. Deperire eſt valde perire. De *ſagot*, *l. ſed & ſi depoſ.*

L. 4. In ſtipulationem) Oriſtur primum *l. 3. ſi. pro dot.* Secundo *§. ſi is quem, Inſtit. de uſucap.* vide ſolut. tit in locis.

Talis vero ignorantia) Exempla petuntur ex *l. 2. §. ſi in pupilla, pro emptore, l. nunquam, §. ſi ſit ſup. §. de adopt. & uſucap.*

L. 5. Similiter) Poterat hæc dare thefes ſunt ex ſtipulationem hanc *l. 5.* & contraria diſſolvendis. 1. Principale perſonæ ſuæ, vel alterius, quam ſua, non nocet, ut ignorantia probeſt. II. Scientia principalis perſonæ nocet etiam ei, in cujus poteſtate eſt reſt, vel heredi, aut ſuccedenti ſuæ: ignorantia ignorantia probeſt. Hoc omnium ſententia *l. 1. inf. de liſig. & 2. cum eum l. ſeq. ille tit. Ex d. l. 2. dilige* Ello eſt faciendo, vide not. ad eas leges. Verum diſtinƈionibus, quæ in illis legibus poſitæ ſunt, valde obſtat *l. cum mutuatur, ſup. de addit. edict.* vide ſolut. in notatis ad eam, & ſcripta hic. Eadem diſtinƈio ſuperior locum habet in uſucapione, *l. 3. §. ſi ſervus, inf. pro emptor.* Opponitur huic legi *l. libertus, §. ſi dotis, de liberali cauſſe* vide ſolut. ibi. Poſſremo obſtat *l. ult. C. de poſſeſſ. ſort.*

L. ult. quæ C. de Epiſcop. audientia) vide ſolutionem ibi.

Alterius quam ſuam) Exemplum petatur ex *l. 3. inf. quis ordo in bon. poſſ. ſcriptæ, & l. ult. eodem tit.*

L. 6. Nec ſapiens) Affectata ignorantia ei vix ſcripturi *pienti deponi*, ait Ariſtot. lib. 3. *Ethic. in prine.* vide ſcripta ad *tit. C. commod.*

Factum ignorantia) Non omnis ignorantia faƈti ſuppa eſt, quoniam faƈti non ſunt ſemper in promptu: Omnis ignorantia juris ſupina eſt. Quoniam jus omnibus patet.

L. 7. Juris ignorantia) Diſtinguendum eſt inter has verba, *nocere, non nocere: prodeſſe, non prodeſſe.* Nocere, eſt propriæ damnum inferre, nocere etiam eſt non prodeſſe, locum intercipere, lucrum non ſolere. Sic prodeſſe propriæ, eſt lucrum adferre. Item prodeſſe, eſt etiam non nocere, damnum non adferre. Sic ignorantia juris non nocet, id eſt, damnum nunquam infert. Scientia jure nocet, id eſt, damnum infert. Quod eſt ergo, quod dicitur: ignorantiam juris nocere? Reſpondeo: Nocere, id eſt, non prodeſſe. Objecitur ſcriptem, in cujus ignorantia juris videtur nocere. Proinum dico, qui credidit peculium ſibiſam. militi, patrem militi filio ſolvi patrem poteſtatem. In non repetet. Secundo, de eo, qui juris ignarus patruus vidua nepti nubenti intra annum luctus, ne ſint nihilominus infamis, *Ethicorum, §. ult. de his qui not. inf. con. ſcriptæ.* Tertio, de eo, qui patre ſe obligatum eſſe in inuili ſtipulatione, non erat ita ſolvit. Is erret in jure, nec habet actionem, *l. ſi deciſſum, §. mutuat.* Quarto, qui ſolvit debitum per errorem juris, non condicet. Quinto de eo, qui per errorem juris confeſſus eſt fe debere, quod non debet, in pro conſeſſo. De ſcriptemnata habere, *l. ult. C. de quæſtio.* Sexto, de liberto, qui per errorem juris patronum in jus vocavit, non petita venia, is incidit in poenam edicti, *l. 2. C. de in jus voc. Poſtremo, ut l. ſcript. in fin. C. de præſcript. 30. annorum.* Solutio omnium petatur ex ſuperiori diſtinƈione. In omnibus enim negocia eſt conſequentia, quæ juris certa error nocet. Nam ignorantia non facit, ut non repetat pecuniam. Nam ſi non ignoraſſet, etiam non repetiſſet. Sed etiam non prodeſt, ut per ſcientiam juris lucretur. Sic ignorantia filii non nocuit ſeruo eius, qui dixit vidiam, ſed eam non conſervat. Et ſic in certeri ignorantia juris non prodeſt, ne ignorans in damnum incidat. at ipſi damni cauſſa non eſt. Ignorantia juris nunquam damni cauſſa eſt.

Pretextibus non uncti) id eſt, damnum nunquam infert.

L. 8. In dominis, vel comparſibus) id eſt, rebus noſtris ignorantia, non nocet damnum, vel detrimentum. Ideo

Nec Feminis) Sunt quidam cauſſæ legibus exceptæ, quibus juris ignorantia feminis & ruſticis prodeſt, in eo damnum non infert. Ita in *l. nunquam, C. eod. & l. error, C. ad l. Falcid.* Probatur etiam in *l. 2. C. ſi adverſ. furti. Illiter, ff. de minor.* Hoc & jure confirmatur, quod leges, quæ ſunt de candidi. indebiti, exigunt errorem facti, *l. 6. C. eod. l. 6. & 7. C. de cond. indeb.* Opponitur *l. 5. Cale ſolut. Illiter, ff. de minor.* Hoc & jure confirmatur, quod leges, quæ ſunt de candidi. indebiti, exigunt errorem facti, *l. 6. C. eod. l. 6. & 7. C. de cond. indeb.* Opponitur *l. 5. Cale ſolut. Illiter, ff. de minor.* Sed ita eſt error facti, quorum putabar filio tanquam nondum impubi. Secundo dicitur *Ledegerint, §. ſi ab irrenſactionem, de candidi. indeb.* Dicendum, eſſe tum interreſſe, utrum quid indebite ſit ſolutum, an ex D cauſſa tradita. Nam ſi ſure civili quod tradidi, cauſſa ſolutum eſt, non repetitur, ſi nulla res ſit media. Ar quod ſolutum eſt indebite, ut debitum repetetur, ſi nulla res ſit media, *l. in pretorio, de cond. indeb.* Tertio dicitur, *l. ſi quis ex eo poſſeſſ. legat.* dicendum aqui bonique id poſſe dici, quod de ipſo jure non eſt controverſum.

Minus Peritis) *ſed in gloſſ. plerisque*) *l. 2. inf. de operibus publicis. Nec Politis*) id eſt, erraturibus in jure.

Sed erroneis) In faƈto. Dicitur generaliter error juris publici, non autem conditio indebiti, *l. cum quis, Cod. Leviter, C. ad legem Falcidiam.*

§. ult. Si non per errorem) Juris.

Lult. Scire intelligimus) Idroque ipſo jure excuſatur. Minores veto cauſſa cognita a pretore, *l. 3. ſqq. ad Macedon.*

E

AD LIBRUM XXIII.

De Sponſalibus. TIT. I.

UXOR priuſquam petatur ſponſa dicitur. Deinde petita uxor, vel dicitur (ſuit nam- que olim, ut dotis, ſic uxoris dictio) vel pacta, vel ſtipulatione promittitur. Hinc dicitur uxor, vel dicta, vel pacta, vel ſponſi Nonio. Sic Arnob. lib. 4. adverſ. gentes: *Herbam ſponsat, laborem pactus, habere interpoſitis ſtipulationibus ſponſus.* Huic ſtipulationi accedere poterat ſidejuſſor, ut ait Servius lib. 10. Æneid. in verbo, *Germini adducere palmas.*

Ex diffidne, vel pacto alim non fuit actio. Ex stipula A
tione fuit actio, vel ex fponfu in id quod interfuit
liss lib.4.cap.4. Hodie fponfalia nudo pacto, aut diffidnet
fiunt. Retinent eamen nomen ex eo, quod frequentius
fit utorres folebant stipulari, quam olim, vel paciscì, l.2.
l.4.inf.eod. vide fuse fcripta ad l.2. C. de inutil. ftipul.

L.1. Mevius] Hac vox exprimit Græcum ,
, quæ fponfalia fignificantur.

Repromiffio] Hoc verbo nuda cautio fignificatur. Po-
tuit tamen adhiberi ftipulatio.

L.2. d fponfenda] Interpone bantur in fponfalib. mu-
tuæ ftipulationes, & ex eis agebatur in id quod interfuit
non nupsisse, & inde nomen fponfi natum eft,
non a Græco fermone, quod facerent interpofi-
tion a Græco fermone, quod facerent interpofi-
tis reb. dnimis, ut ait Verrius apud Festum. Hodie ta-
men penitus fiunt fine ftipulatione, retinent tamen ve-
tus nomen, ut & hodie manupationem dicimus, etiamfi
nulla imaginaria vendito interceda.

L.3. Unde & fponfi fponfaeque] Non intervenientefti-
pulatione non dicebantur fponfæ, fed feparatæ, dictæ,
paftæ. Arnob. d. lib.4.

L.4. Ex aliis obfervemus] hæ defponfationes fiunt a
parentibus eorum, de quorum conjunctione agitur, l.
Titia, inf. de verb. oblig. l.uxor, inf. tit. prox. Ipsi pupil-
lum, infra d.l. Julianus de adult.

Defponferi] Quærunt interpretes, an etiam nuptiæ
fi quid dotis, in pr. C. l.1. inf.eod. vide notata ibid. Et dico
poffint inter abfentes conftitui; fi dotem exhibeant
his, qui nonnullæ infimiæ, poffe, cum ait, notari eum,
qui fuo nomine bina fponfalia conftituta habet, alieno no-
mine poffe dotem, l.ult. inf. ita prope. quæ huic eft contra-
genda, vide notata ad eam.

L.5. Rotam habuerint] Exigimus, ut filius, aut filia
non nolit, id eft, non contradicat, ne nuptiæ fiant, aut
velit: nam hoc tacitumitas pro confenfu eft.

L.8. Poffea interrogavimus, fponfalia non infirmat] Ex
Nov. Leonis tit. 111. & 112. contractis fponfalia forte
fuperveniens infirmat.

L.11. Confentire] id eft, non contradicere. Nam taci-
turnitas hic pro confenfu eft.

L.13. Filiifamilias defponsæ] quovis modo, hæc
l.13. pertinet ad edictum de his qui notantur infamia, ut
docet interpretor: ex illo edicto notatur is, qui bina fponfa-
lia fine nomine conftituta habet. Item is, qui bina fponfa-
lia conftituta habet, filii, quem in potestate habet, no-
mine. Videtur autem patre bina fponfalia conftituere,
qui paffus eft filium bina fponfalia contrahere, l. quid
ergo, §.1. fup. de his qui not. infam. Id eft, qui cum pof-
fit prohibere, non prohibuit: aliquos nullum damnum
patitur, qui non prohibetur, cum non poffet, l. nullum
de reg. jur. quæ cum hac l. eft conjungenda, vide not. ad
eam, & fcripta hic: Nam hæc fponfalia is, qui filium ha-
bet, differuntur filio. Itaque vide eft, ut ex ea caufa
non notetur uterque, nifi palam differtimur.

L.14. Quam fæpiem autem] vide cap.15. de præfcrip.

Mavvini rationibus accepti feruntur, debetur tota uni-
verfitas, argumento legis Cajus, §. Titius, de legat. 2. & l. Se-
ius, §. Tryphon, fup. de inftruct. fen. inft. non leg. aliquis vi-
tur minorem legatis. Non magna pecunia diffingueretur]
id eft, fi non multum exfuperaret pretium.

L.2. Civibus reipublicæ] vide notata & fcripta ad l. fi quis
a filio, §. ult. inf. de leget. 2. hic fyndici legatum petunt.

Civitati relictum videtur] Sic nihil refert cognatioui le-
gata, an cognatis, l. fi cognatis, vers. fi.

L.3. Sed id dubitatur, quod volumus] Gell. lib. 11. cap. 13.
non aliud dici videri debet, quam quod fe dicere fen-
tit, quo loquitur.

Quia id non loquitur] vide fcripta ad l.4. fup. de leget. 1.

L.4. Pauli refponfum eft, Sed quod conftituimus] imperfecti
Ideeft in Pandect. Florentinis, videtur effe excerpta Lyfi-
nef. ftampta ex lege ea libro, & Quæ pertinent, inf. de his qui
ftis. Sumpta ex Paulo Sententiarum (quos non poteft.
At incertis dari potest implende conditionis caufa.

L.5. Flor. a cum nomen] Incerta perfonæ legari poteft,
addita certa determinatione.

Inhabitatum eft] Idemque id eft pro non fcripto.

L. Quidam reliquerat] Incertis perfonis legari poteft, ad-
dita certa determinatione.

Creverifque annis] id eft, legatarii, l. Pamphilo, §. pro-
pofitum, inf. de leg. 3. & teftamentum, quo non honoran-
tur amici, dicitur inofficiofum.

Unus ex his] Sic fideicommiffum valet: Nam omiffus
legaffe videtur fub conditione.

Sed adhuc ex amicis] Sic legatis.

Et ex fideicommiffum traffari] Hic enim certe perfona
demonftranter, heredes amici.

L.6. Si vidua] Pofthumus nomeratur inter in-
certas perfonas, quia non eft in rerum natura: Nam po-
ftumus femper non habetur pro nato. Natus præterea
teftamentum inofficiofum facit, poftumus non facit, l.3. ter
his, fup. de inf. trop. sec. Sic fcripti. Nato bona conferuntur, non po-
ftumo, l. 1. inf. de bon. poff. Natus defertur hereditas,
& bonorum poffeffio, poftumo non deferitur. Filius fui
omni conditione inftituit, aut exheredati non poteft, po-
ftumus potest, l. 2. inf. de curat. in poffeff. mitt. Idemque in l. qui utero 2. de ftatu homin. additur pater. Ob
id alieno poftumo olim legari non potuit, §. poftumo, de
legat. 2. hodie potest. Natus hic intelligitur, non dum
decim tabulis, quam ea xl. Velleja. Alienus poftumus jure
civili inftitui non potest, prætorio potuit, §. 1. de bo-
nor. poffeff. Patri poftumo filius exheredatus facit, fi
miffum relinqui, ut indicet hic §. dum ait, vel alienæ. Et
ideo, quod in l. ftep. dicitur de poftumo inftituto, accipien-
dum erit de poftumo alieno, nifi probabilius dicamus,
hæc verba, vel alienæ, a Triboniano addita, quia hodie ex
Greca conftitut. Juftin. de incert. pers. poftumus alienus in-
ftitui potest, & legata capere, l. ult. de legat. 2. & bonor. poff.
poff. Potuit & olim alienus poftumus fuccedere ab inteftato,
fragmentum eft, non legitimus, l. proinde, fup. de legat. 2.

Sacri ed Velleji] Poftumus fuus eft, qui fuus fuus natu-
rus eft. Poftumus alienus eft, qui nobis fuus non nafcitur,
fed agnatus, cognatus, aut extraneus.

Libri ex patre ex, & ex patre poftumi] Quo cafu etiis
verbis tantum conjunctis, qua parte fcripti. Hæc tan-
men conjunctio accipere pro duplici, ut fic inter eos
jus accrefcendi.

Lucrum, ut non nato] Obftat l. 3. §. 1. inf. de leg. 1.
ea quæ dicitur, non poffe legari, non poffe poftumis fi-
ftumis fua centum deberi. Sed aliud eft, fi dixit: po-
ftumo centum lego: tunc fingulis centum debentur.
Aliud fcitis: Titio & poftumo lego centum: nam ut Pla-
tibus natis cum Titio in eandem fummam vocentur,
hoc facit conjunctio.

Quæ recipiendi] ex §. 1. Id eft, tres conjuncti pro fin-
gulari perfona habentur, l. 24. fup. de leg. 1. Idemque fi di-
xerit: Titio & liberis, liberi tantus loco ftat. At diver-
fum eft fi dixerit: Titio & poftumis: nam tunc ftent partes
pro numero perfonarum: Ratio differentiæ eft, quia qui di-
xit liberis, fi voluiffet fingulos poftuffet nominare: quia id

A non fecit, videtur eos in unum corpus confiffe. At qui
divit, poftumis, videtur id neceffario dixiffe, nec eos non-
dum natos potuit nominare. Itaque poftumi non intelli-
tur pro non natis, fed pro fingulis: deinde in cæteris
vide fcripta ad l. 33. de leg. 2. Et fic nihil obftat his verbis
fi quis, fup. de reb. eorum qui fub tut. aut cur. fuer. Ita ut non fit neceffe,
Et miffos quidem statos] Ergo Cæfar vitio Pompeium
D. Adriani.

Et miffos ex fuis vivis eft]) vide notata ad leg. 3. fup. pi
pare bered. par.

Nec enim in archivis] vide fcripta ad leg. Seantus, §. Se-
gantius, fup. de leg. 1. & notata ad l. 1. fup. de leg. 3.

Au pofi arrefitionem] Itaque fi nullum eligat, omnibus
debebitur legatum, l. eum quidam, fup. de leget. 1.

Reftitui] Hæc verba non poffunt perunam dare nifi fort,
B Res dubia eft, fi ambigitur de re, aut e verbo dubia oratio
eft, fi ambigitur de fignificatione verbi, l. ait, inf. eod. fi
dem oratio dubia fententias exprimat, l. fi ita qui duorum, inf.
eod. fi neficiamus, an quod adfum eft, valeat, l. quadam, inf.
eod. fi incertus fit orbi nafcenturus, an morituro natus, l. fi
fervi, l. quadam, inf. eod. Non apparet cui fit legatum, l.
pen. inf. Ab ambiguis feparanda funt perpetuam fcripta: pe-
nam apte, aut certe. Sic & in l. 3. de quib. dubitatur, perpe-
nam apte, aut certe. Sic & in l. 3. de quib. dubitatur, perpe-
tra legem fcripta funt pro non fcriptis. Ambigua obfcu-
rum & incertum interpretum habent. Ambiguum in l. 3.
ambiguitas juftificare adfcribitur. Unde dubium & ignotum
accipiuntur pro eodem, l. qui ita, l. 1. pen. fup. de minor. l. fi
C Ethic. cap. 2. qui dubitat, fcilo fimilia eft. Perperam fcripta
verba vitium habent, incertum nullum habet, non natum,
ut in pretio, l. fi fervus, §. 1. inf. fup. de leg. 1. Id eft, ce-
ut in pretio, l. fi fervus, §. 1. inf. fup. de leg. 1. Id eft, ce-
tum, quæ dubia funt, quedam explicari poffunt, & hæc
valent: quedam non poffunt, & hæc pro nullis habe-
ntur, l. quod in testamento, de reg. jur. quæ ambigua ba-
bentur, l. quod in his qui pro non fcripto. Ejus tutela, §. pen.
de reg. jur. l. de plurib. inf. eod. vide notata & fcripta ad l.13.
de leg. Hic titulus eft de his ambiguitatibus explanan-
dis puffiant. Eft de incertis perfonis, que certam aliquam
demonftrationem habent, l. qui dotes, l. fi fervis, l. quæstus
l. fi cognatis, inf. eod. & eft de his quæ ambiguitatem ad-
D fignificatione, quæ incidunt in ultimis voluntatibus, eft de
ipsa ambiguitate, quæ incidunt in contractibus, & ftipula-
tionis. Ignotum, dubium, l. fi ita fcriptum, inf. eod. Idem
ignotum, & incertum in actionibus & exceptionibus, l.
quotiet 2. inf. eod. Variis autem modis ambiguitates fol-
vuntur, ut fubtilitate judicis, conjectura, & præfum-
ptione, ut fubtilitate judicis, conjectura, & præfum-
ptione, ut fubtilitate judicis, conjectura, & præfum-
ptione

Per fust. judicialem) Causa cognita, auditis obtr. A
tricibus.

Quæsiper præsumptionem) Graci vertunt κατὰ πρόσωπον, vide hac de re scripta hic, & notata ad *Linopat.*, *inf. de Relegatione. libert.*

L. 13. Fl. 12. Res de qua agitur) Hæc verba Senatusconsultorum propria sunt. Cic. in Brut. in Topicis, & lib. 2. de finibus.

L. Siei qui duxerit, coniunctione uxor) Coniunctiones vocat, quam Arist. σύνδεσιν. Accusius in *Interpretatione institutionum*, *inf. de verb. obligat.* vocat ex Boetio & Aristotelem. compositionem, ubi explicat συμπλοκὴν, ἀφορισμὸν, vide scripta ad Rubr. lap.

Et quæ sine dubio) In hac quoque §. ut & sup. in primis hic ambiguitas naſcitur ex conjunctione.

§. Instipulationem consipiens) Nullam alia præcedente B
stipulatione de homine, aut de fundo dando. Hæc autem stipulationis verba ambigua sunt. Non ſic fumetur ſi nihil dederis, aut ita, ſi quid homo non dederis.

Idem eſt etiam hoc) Id eſt, ſine ulla ambiguitate. Hujus ſtipulationis, ſi illud aut illud factum non erit, & nunc, ſi quid eorum, quæ fieri comprehenſa ſunt, factum non erit, evidens eſt vis & effectus.

§. Verum ita accipias) Contrariorum orationum contrarii ſunt genera. Quadam orationes ſunt non adverſæ, tranſ. *Inter.* Hæ ſimul verę eſſe nequeunt: poſſunt tamen ſimul eſſe falſæ. Aliæ ſunt adverſis contrariæ, ut recte interpretatur Accurſius, *Antonymiæ*. Hæ poſſunt ſimul eſſe vertæ, non autem ſimul falſæ. Tertio genere ſunt contradicentes, ſeu diſparatæ orationes, quas Ariſtot. vocat *ἀντιφατικὰς, ἀντικειμένας*. Ex his quædam ſunt univerſales, quarum una affirmat de univerſo, altera negat ex parte, aut contra. Hæ ſunt veræ, ut falſæ eſſe non poſſunt. Quædam ſingulares, quarum una de re ſingulari affirmat, altera negat: hæc autem veræ eſſe nequit, at falſa eſſe poſſunt. Sunt & *ἀόριστοι λόγοι*, & hæ utraque vere eſſe poſſunt: at ſimul falſæ eſſe nequeunt. Addit Boetius falſa ſimul eſſe, quæ ſunt contraria, ſed tamen conſentiunt tam in veritate, quam in falſitate: & ideo eas omiſit Ariſtoteles, quia nunquam poſſe poſſunt ſimul eſſe. Hæc Boetius ait: Cum ſe ſtipulatus, ſi illud aut illud factum non erit, dabis centum? & utrumque fieri oportet. Sic, homo mortem, aut fundum dabis, ſi quid eorum factum non fit, eventum dabis, & utrumque eorum dari debet. Utrumque ſtipulationis effectus hic eſt, ut utrumque detur, & D
uno ſtipulatu agatur hoc in §. cum *Aquil.* & in *Instit.* contrarium tradit. Sed intelligas, in hoc §. in formula fecunde ſtipulationis negationem eſſe tranſpoſitam, & ſequendum: *ſi quid eorum factum non erit, quæ ne non fierent ſupra comprehenſa ſunt.* Servius feliciter non tradi caverunt: ſi quid eorum factum erit, dabis centum? Hæc ſtipulatio exigit, ut neutrum fiat. Sic hæc ſtipulatio habet tam ab illo affirm. ſi illud aut illud factum non erit, illi fatisfit neutro facto, huic utroque facto. Nec obſtat veri, proinde: nam bene conſentit ſimul falſa, quæ diſſentiunt de fecunda ſtipulatione. Plautus & Rogerius mendum hic ſubeſſe vident, ſed hoc loco non oportuit negationem ſubſtituere. Nam initio ſic fingunt, *ſi illud aut illud factum erit*, &c. Eadem ergo negatio effet tollenda ex verbis, quæ ſequuntur.

Inter ſe contraria) *Inversa*.

Quia non ſignificavit) Ariſtoteles κατηγορικὰς. Quæ
non universa) Arist. κατὰ τὸ καθόλου.

Quæ vocationis pugnantia continuerit) Arist. λόγοι ἀντικείμενοι.

Illius effectus hic eſt) Id eſt, ſi quid illorum factum non erit.

Hoc autem) Id eſt, ſi illud aut illud factum non erit.

§. ult. Si quis mihi filium, aut filiæ) Nihil intereſt, utrum dixerit, filius aut filia, aut filius & filia, *I. pen. inf. de verb. ſignif.* aut eſt ὁμωνυμία, id eſt, disjunctio, quæ pro conjunctione accipitur, vide notata ad *d. I. pen. De Legatis Iuniæ.*

Extraneum immiſcens) Legendum ut Flor. *miſcere*, id eſt, commiſcere, & heredem hesedi adjicere.

Ingredam fines, in quibus res chalsa eſt) Sed dubia eſt, ſi fine ſitus ut inutile ſit, quod agitur.

§. ult. Si conſumpta fuerit pecunia) Notandum, repudiante legatario pecuniam ſibi legatam, & ab herede petente datam, heredi dari utramque conditionem, eo vero non repudiante, heredi tum demum conditionem dari, ſi pecunia conſumpta ſit. Duplex eſt conditio, ex numeratione, & ex conſumptione. Aliena pecunia data conſumpta, datur conditio ex conſumptione. Si legatarius repudiaverit, heredi utique competit conditio dati: ſi quidem ante mortem, fed legatario cedenda eſt actio ex conſumptione contra heredem pro actione ex ſtipulatu.

Quod de pariter mortuis) Id eſt, eodem momento, vide cap. 1. de præſcript.

Et eum alibi agitatum eſt) Scilicet lib. 11.

Et mortuo filio) Eadem dicitur receptiſſa. Neceſſario autem ſtipulata eſt, aliquin dos remaniſſet apud virum: nam eſt adventitia, dele glof. *tradomus.*

L. Idem eſt ſi duo) Hæc lex eſt de dote adventitia quæ mortua prius uxore remanet apud virum: vivo patre, non redditur unum nullo modo perierint, patior erit cauſſa hereditum mariti. Idque verum eſt, etiamſi dos uxori pelegata ſit, etiam non inſtituta: quæ ſunt ſatis & notavi ad *I. Barbara*, *inf. de Iurisd. dot.* Duris profecto prorſus pretter communem repræſentationis. Idemque & dos prælegata ſit, non ideo redditur heredibus uxoris, quæ ante mortem patris cum marito.

In gloſſ. uxoris) Adde. Male ponit Accurſius dotem prælegatam eſſe, id eſt ante hereditatem adeptam. Nam certum eſt, non heredibus prælegari poteſt, vide notata ad d. I. Barbius.

L. Sed & in illa, vel alter alteri) Id eſt, extraneo.

L. Si quæ dotem legatum ſit) Quo caſu legatum valet, nec videtur relictum incertis. Ponendum cognatos ſalos eſſe per adrogationem, deſinere vero eſſe cognatos illos per adrogationem, per emancipationem: & qui ſunt adrogationis tempore, licet non teſtamenti, facti cognati mortis tempore, licet non teſtamenti, facti ſunt, de quibus agitur, qui die legati cedentis cognati reperiuntur.

Certe ſi quis) Nihil obſtat Cato Catoniana: Non hic legatum utile eſt initio. Ad id etiam, ut adimitur, quia non ſolum mortuus ſi datum deceſſiſſet. At in adido quæ legata præſtandis, oportet ut mortis ſit, aut uſor mortis tempore, *I. 110. & pen. inf. de legat. prælt.* nam ad legatum utile ſubſtituere familiæ ut ſibi vocantur, qui tantum ſui ſunt mortis tempore, *I. cum in. §. inſt. de leg. 2.* nunque & cognati, & emancipati ante mortem teſtatoris non invitantur. At filii naturales emancipati invitantur, quia nonnen retinent, *I. filiusfamilias, §. cum patre, de leg. 1.* ut in legatario, & hereditatis, capacitatem ejus tempore utrumque tempus tam teſtamenti, quam mortis. His obſtat *I. cum quorum, de leg. 2.* vide eadem quæ notavi. Nec obſtat etiam *Lex mortis, inf. de manumiſſ. domus*, vide quæ ibi dicam.

Fallam eſt per errorem) Hinc quæri poteſt, ſi teſtator dixerit, ſervi mei liberi ſunto, poſt ſervos quoſdam, an & hi ſunt liberi? Trachat Gomez hanc quæſtionem ad *L. Si Seianus*, *inf. de manumiſſ. teſtam.*

Ex legatum conſtat) Quia de legatis cedente cognitus eſt. *L. Cum Senatus*) vide notata & ſcripta ad *l. 32. §. inf. de leg. 1.*

Tempore §. Manii) Hoc Ulpianus in Frag. tit. de Iure Codicillorum. Unde colligo, Hadrianum etiam ante tribuit Hadriano. Unde colligo, Hadrianum etiam Marcum dici, hic in *l. 5. Cod. de codicill. priv.*

L. Ubi eſt: hominem Carthaginenſi) Generaliter cum de certo ſenſerem.

Duæ Carthagines) Una in Africa vetus, altera in Hiſpania nova.

L. Si mulier cum filio impubere) Secus eſt in pubere filio, hoc vero ſuggerit ætatis infirmitas in impubere.

L. Quem

L. Quem heredi) Videtur legatum inutile eſſe quod A
incertum. Et fane ſi valimus adducere illa teſtamenti ita demonſtretur, inutile eſt legatum, *I. 4. §. inf. de leg. 1.* ſi de eo conſtet, valet. Tacite quidem heredi legatur, ſed tacitum legatum valet ſi cognoſci poterit.

L. Cum quæritur) Sumpta eſt ex lib. 20. Digeſt. Celſi, ex quo ſumpſus eſt etiam §. *cum ſupplicationibus*, *I. 38. inf. de condit.*

Contra ſupplicationem eſt) Si & contra lorsorem & venditorem, *I. venditor*, *fin. de pact. I. ſi in emptione*, *fin. de emtio. venditi.*

L. Si quis de pluribus) vide notata ad *l. 7. §. ſignis. mancipat. fin. de action. legat. & ſcripta ad l. 13. fin. de libert.* Nulli enim ſed competit libertas, vide ſcripta ad *l. ſi ſui fuerit*, *fin. eod.*

L. ubi de tuo amplius) vide ſcripta ad *l. 19. fin. de legat. 1.* & ſcripta ad *l. 13. de legat. 3.*

Veluti omnibus alimenta) Hoc fuadet & conjunctio ſcripta, & alimentorum favor, *I. a filio*, *§. ult. inf. de action. leg.*

De his qua parte cauſſa relinquantur. TIT. VI.

Vide ſcripta ad *l. 1. inf. de leg. 1.*

L. 1. Illicita, vel perdenda) Hæc duo verba a Tribon. interpolita ſunt. Nam pœnæ nomine relicta ante Iuſtinianum nullo modo valebant, ut conſtat ex Frag. Ulpiani tit. de legatis, vide C. eod.

De regula Catoniana. TIT. VII.

In ordine edicti perpetui hic erat, de caducis, fed eum fuſtulit Iuſtinianus, & pro eo repoſuit tit. de regula Catoniana, quæ pugnat cum caducis, *I. ult. inf. eod.* vide nos ad *tit. de caduc. tollend.* Hæc regula Catoniana eſt juris antiqui odio caducorum. Dicitur reg. juris civilis in *l. 2. quando dies leg. eod.* & ſententia in *I. Iuliani 2. ſup. de manumiſſ. teſtam.*

L. 1. Cum regula ſit deſtini) vide ſcripta ad *l. 16. inf. de vers. oblig.* Exempla hanc de re, quæ mea fuit reſtimentis ſententia, *I. 3. §. inf. de leg. 1.*

L. Cum legatum ſit) Ob ſtat *l. 8. fed ſi res legatarii*, *Inſtit. de reg. Cf. d. I. ſervus*, *§. 1.* Dicemus hic in re Celſum a certis differentiæ, quæ ſunt ſententia Bononii, maxime cum Celſus fuerit ex antiquioribus Iuriſconſultis, qui a certis differant in ſpecie leg. *per rem*, *§. ſervum*, *inf. de ſolutionibus*, *§. ſi ſervo*, *de leg. 2.* conjunctæ *leg. per rem*, *I. pen. & ult. de leg. 3.* Item in ſpecie *l. 1. §. 1. ſup. de edictis*, *edicendis*, *& I. Pomponia*, *de leg. 2.* Conſtat ex Theophilo in *§. an ſervo*, *Inſtitut. de legat.* in reg. Catoniana fuiſſe diſcrepantem illorum ſententiam. Eadem eſt ratio *Loqui filium*, *§. 1. de legat. 3.* & *Si ſervum*, *§. ſi ſervum*, *de legat. 2.* & *ſi ſpecie*, *§. ſi ſpecie*, *ſup. de ſupe. leg.* Videtur motus Celſus hac ratione, quia eum rem mihi legat, videtur rem meam mihi reliquiſſe: non enim quia non eſt mea, vide ſcripta ad *l. 39. §. ſi Titius*, *ſup. de legat. 1.* quæ etiam ſuperioribus obſtat.

L. 3. de reg. Cat. ad hereditatem) Lege *libertates*: nam eum hæc regula ſit juris antiqui, in quo verbum legandi comprehendit hereditates, & ea quæ teſtamento relinquuntur, *I. verbi legat*, *inf. de verb. ſignificat.* Dominus, maxime pertinere ad hereditatem, & inſtitutiones, *I. pro. inſt. de reg. jur. l. 8. de lib. & poſt.* libertates denique eſſe ab adito hereditate, non a morte.

L. Ab eſt: ut ſi ager) Id eſt, ad leges caducarias Iuliam & Papiam, vid. lib. 24. Fragm. Ulp.

Ne his qua per non ſcripti) Subaudi, TIT. VIII.

L. 1. Iuliani lib. xxviii. Digeſt.) In eo libro Iulianus tractavit de his, quæ pro non ſcripto habentur.

L. 2. Religio autem) vide ſcripta ad *rub. fup. de rebus dubiis.*

L. 4. Et ita Julianus ſcribit) In *l. ſi ſervus ita*, *inf. de legat. 1.*

L. ult. Apud heredem remanet) Ratio eſt, quia id nominatim cautum eſt Senatusconſulto Libonniano, *I. libro*, *§. ult. ad l. Cornel. de falſ.* vide ſcripta ad *l. 16. ſup. de legat. 1.*

De his qua ut indigno auferuntur. TIT. IX.

Hic titulus totus eſt de jure fiſci: Nam quæ indignis auferuntur, ea non fiunt fiſcum tranſferre, non tamen ſemper, *l. 1. §. qua autem*, *C. de cad. tol.* Nam interdum revertunt apud heredem, *l. 5. §. antiqua*, *inf. eod. l. 20. de leg. 1. l. pen. C. de legat. l. 8. penult. §. qui fideicommiſſum*, *inf. ad Trebell. l. 7. C. de donat. inter virum & uxorem*, & ſæpius, ſcripta ad *l. 1. inf. de libert. Ex id eſt*, quod ſcip. in Frag. Ulp. tit. de caduc. tollend. id eſt, quod eſt in cauſſa caduci, aut quod auferetur ut indigno, etiam dicitur ergo in *l. pen. inf. de ſervi. fideic.* Ergo in indignis ſunt ereptæ, & de his cauſſa caduca, quod caduca tur antequam delata ſint, eripiuntur, & quæ jam ſunt adjudicata, *l. 2. cod.* Indignus ergo is eſt, qui cepit quidem, ſed reſtituere rogatus, indignus non eſt indignus, a Teſtatore induca ſunt fubſtata, non ereptitia. Ideoque in Pandectis Iuſtinianus reliqua hanc titulum de caducis. Ex edicti perpetui ordine tituli de tutel. aſſpoſiti, *de tabulis*, *de his qua pro non ſcripto habentur*, *de his qua ut indignis auferuntur*. Tituli de caducis fuſtulit Iuſtinianus, & pro eo repoſuit tit. de Cenſoribus, qua pugnat cum caducis, *l. ult. ſup. de reg. Cato.* generalis tit. appellationes, quæ indignis auferuntur, dicuntur *ereptæ*, *l. 5. pen. inf. Sylan. l. 2. ſup. fi. quæ alie. ſtatuli prohib.* Titulus enim de his, quæ ut indignis auferuntur eſt de lege. *Si Falcidia*, *inf. de testam. tit. in Cod. de hereditatibus*, *qua ut indignis auferuntur.* Interdum etiam dos, quaſi indigno auferetur, *l. 10. inf. eod.* Item donatio inter viros, *l. non hic ſtatuta*, *de donat. inter vir. & uxor.* Item *Si quis uxori*, *§. ſi ſervus*, *inf. de leg. 1.*

L. Quaſi indignum cuere leg.) Obſtat *l. 5. in fin. inf. eod.* & *l. ſcilicet*, *§. pen. de ſure fi. Vide ſolutionem in notata ad d. I. Quaſi illicite*, *Inſtit. eod.*

Quaſi illicite norunt) Merces illicitæ ſunt arma, cæſtera, frumentum, ſtramentum, olerum, ſales, liquores, & ſupellex ad navem pertinens, *I. C. de commer. & mercat. l. 1. C. quæ res exportari, non deb. l. 1. C. de iis, & iis, exſpect.* Addatur hic a Gracis pix, ſi exportetur. Item eunuchi, *l. 1. D. & C. de eunuchis*, *l. 2. C. de commer. & mercat.* Item *ſi quis vendi non poſſ. I. penult. & ult. de publius balneor. libro xx.* Vide notata ad eum locum. Illicitæ autem merces: ſi eos non teneantur, *l. C. de commer. & mercat. ſupra. l. eunuchi*, *§. 3. illicitarum*, *de publican.* & earum petitio in heredem tranſit, rationem mercium, ut crimen reputandarum, ne poſſeſſio in heredem tranſit, ſic crimen de reſiduis, peculatus, ſuppoſiti partus: mercies in commiſſum cecidiſſe filio defertur.

Quamvis & libertatis præmium) Flor. *Quamvis & præmium*, quod fuiſſe puto quartum bonorum municipalium, quæ ſunt ſententia ad *l. edicto*, *inf. de iure fiſci*, hodie eſt octava.

In gloſſ. Et præmium) Ad finem adde: Vide notata ad eam gloſſ. Et vide ſcripta ad *l. ult. inf. eod.*

L. 5. Si emancipatus, filius) Emancipatus fratri impuberi ſubſtitutus repellitur ut indignus ſubſtitutione, ſi petierit bonorum poſſeſſionem contra tabulas patris. Item quæ legato, fideicommiſſo, mortis cauſſa donatione, & generaliter, qui oppugnat judicium defuncti, indignus eſt ut ex eo quidquam retineat.

Item ſi quis contra mandata) Mandata funt, quæ dat princeps euntibus in provinciam, ut officium gerant. *Officium aliquod geſſit*) Graci vertunt ἐξέτασιν ποιῆσαι, quales funt proconſul, procurator Cæſaris, commentarienſis, cornicularius.

Recinere enim non poſſe) Sed & reſcindi.

In gloſſ. Pupillum ſe. quendam) Adde & minorem 29. annis, intra quæ tempora poteſt reſtitui in integrum, & non-

eandem redditis rationibus.

Decernere amplissimi ordinis] L. 4. de excusf. tut. vide not. ad eam.

Quam ex testore illicitorum] L. 1. in professibus, de ritu nupt. & l. ult. fup. de leg. 1. Sed obſtat *l. tum hic ſtatus, fup. de donat. inter vir. & uxor.* Vide ſolutionem in notatis ad eam. & ſcriptis hic.

Nec quaſi indignum] Idem dicitur in *l. profeſſor, fup. de his qui notan.* ſed obſtat *l. unica, fup. de offic. leg. & l. duæ, eod. de vita nunc.* Vide ſolutionem in notatis ad *d. l. profeſſus*, & ſcriptis hic.

Vel parte bonorum, alicujus cognati] Obſtat *l. parricidium, fup. de pœn.* de pœn. Sed & hoc lege poterunt donat bona viventis quaſi tua: ibi exonerat bona patris. Obſtat etiam *l. pen. §. pater, de caſtr. pecul.* Vide ſolutionem in notatis ad eam, & ſcriptis hic.

Le gloſſ. Idem erit ſola, ubi erat dubium, an vivere] Adde, tefte.

L. 3. ut per negligent. Ut ſi medicum non adhibuit.

Et culpam] Ut ſi malum medicum adhibuit. Culpa quidem eſt in non faciendo, quæ propriæ negligentiæ dicitur, *l. ſi ferrum ſip. furt. caſu. de tem. oblig.* Idem multo magis erit, ſi dolo ejus interierit, aut ſi medici dolo, aut infcitia interierit.

Nec ille mecum ejus alcifatur, l. neceſſarius, §. ult. fup. ad Syllan. l. 1. l. 1. cum fratrem, C. loc tit. l. 1. C. ubi apud fiſc. Quæritur, an & hujus factus auferantur, vide not. ad *l. 73. inf. eodem.*

L. 4. Ex aſſenſu e coheredis teſtificor] Quod mirum videtur, cum ſi tutor pro parte exoneret fe, tutum legatum amittat, *l. etiam, fup. de leg. 1.* Item ſi quis dixerit in C officiolum teſtis pro parte *l. mater, l. cives, l. nam etſi, §. 1. fup. de inoff. teſtam.* Cui non repellitur a legato, qui legatum falſum dixit? Ratio differentiæ eſt, quia qui dicit inoff. teſt. accuſatur defunctum, ut unem, live pro parte, live in totum accuſit. *l. 2. fup. de inoff. teſt.* Merito ergo repellitur a legato. Sic tutor excuſans fe, filem frangit, licet pro parte tantum fe excuſet. Eoque indignus eſt remunerator. At qui falſum dicit teſtam. non impugnat judicium defuncti, ſed ipſum heredem : ideoque ſi non obtinuerit ab eo heredes, quem inquietavit, repellitur, ab alio non repellitur. Ergo conſequenter hic legato accepto poterit falſum teſtamentum dicere, *l. 5. hic.* Secunda differentia eſt: qui legatum accepit, ſi poſt id tempus inofficioſum dixit teſtamentum, non audituc: quia ſciens teſtam. inofficioſum legatum accepit, ſicque probavit judicium defuncti. At is, qui legatum accepit, cum repellatur ab accuſatione falſi, ſi ignorans accepit, potuit accipiens legatum ignorare teſtam. eſſe inofficioſum, dum ſe videt alium in ſibi datolo legato heredis partem exhortantem, ſe vero eſſe exheredatum, aut præterium. Hæc eſt Grezorum ratio lib. 60. Baſil.

L. 5. §. 1. Non repellitur ad eo] Qui defuncti voluntatem non impugnavit, fed de ſolemnibus tantum diſputavit, *l. pen. inf. eod.* At repellitur, qui falſum teſtamentum dixit.

Poſſe falſum dixit] Quod ſc. poteſt. Quod de inofficioſo teſtamento dicit, idem dicendum de eo, qui de dolo heredis agit, quo falſum teſtam. ſe ſcripſiſſe contendatur, *l. Lucius, §. Sempronia, fupra, de leg. 2.* Nam nihilominus conſequetur legatum.

§. De ea. D. Pius rescripsit] Hoc idem reſcriptum equitate-nititur, *l. poſſunt, fup. de pœn. hered.* uti reſcriptum Antonini, quod cum hoc dicitur Pii. Ergo qui legato accepto inofficioſum teſtamentum dicit, cauſa cognita repellitur a legato.

L. Prohibendi autem] Ait prohibendi : a petitione ſcilicet hereditatis, qui teſtam. inofficioſum contendunt poſſe legatum accepiſſe, hoc ſic expones, non prohibendi ſunt a legatis : quia qui inofficioſum teſtam. dicunt, nonquam repellitur a legato.

In gloſſ. prohibendi] Dele hæc verba, *legatis ex caſperibus* conditione, *ante*, ſic vulgo leguntur: *de his majorum*

A *ſe ſcripſerint vide interpretum*. Ex perſona, quia mulierem juris ignorantia excuſabit. At ei teſtam ignoranti, non nocebitur petitio hereditatis, hoc eſt, ſi legatum acceperit.

§. Amittere, non ad ſiſcum] vide not. & ſcripta ad *Leonian, fup. de leg. 2.*

§. Si pater, ſi ad ofſum] Idem ſervatur in bonorum poſſeſſ. contra tab. *l. ſub conditione 7. de bon. poſſeſſ. contra tab.* Idem in tutore, *l. qui tutorem, fup. de tutel.*

Quod ſi perfonam] Inter ſubjectiuus eſt legatum, reſtitum filio, vel dominus reliſtum ſervo, ut ſi eſt reſtitum poſt mortem patris, aut ſi manumiſſus ſit, aut legetur militia, aut ſi legetur a coheredibus.

§. Si ſervum : non debere obeſſe] Obſtat *l. 1. ſup. ſi quis alio. teſtari poſſit. & l. 1. inf. cod. Si ſervus conſpiret, his qui B Vide Vide ſolutionem in not. ad d. l. 1. & ſcripta hic.*

Ut manumittatur] Nam ex his cauſſis cadua ſunt cum omere, *l. cum ſtipe, fup. de fideic. libertat.*

Qui accuſaverit falſum] Contra, qui nomine defuncti legatum petit, non prohibetur ſuo nomine legatum petere.

§. Retrahi ignoſcitur] Ipſis quidem jure repellitur a legato: ſed date actio adverſus tutorem, aut ea a Prætore. *§. Sane quæ poſcunt]* Quia ſunt patroni voluntarii tutor & advocatus fiſci ſunt neceſſarii. Obſtat *l. qui cum major natus, §. pen. inf. de ex. Advocat.* vide ſolutionem in notatis ad eam, & ſcriptis hic.

§. Quidam. Si appellationem interrebeatur] quia ejus ſententia reſciſſa C

§. Adjiciendum eſt] Hunc inſtituit Hadrianus Imperaſſe Spart. in ejus vita.

Offitii neceſſarios facit excuſat] Ut & tutorem, *l. tutores, inf. eod.*

§. Qui principale teſtamentum] Græci vertunt *Authenticum*.

Et a ſecundis tabulis] Id eſt, non a ſolum, a legato, fideicommiſſo, hereditate, ſed a pupillari ſubſtitutione, & codicillis, quia pars funt teſtamenti ut hi omnes ci, quæ ſcripſimus oppugnavit.

§. An liberenus] Obſtat *l. Acrates, inf. ad l. Cor. de falſ.* Dicendum, in ea cauſſa, quam vide teſtem, ſed tamen probeſſum eſſe indicium accuſationis, non peregiſſe, ideoque non repellitur a libertate, aut fideicommiſſo. *Quæ autem in cauſſa]* Obſtat *l. 3. §. penult. de fideicom. de bon. poſſ. contra tab.* quæ ait, eum qui impugnavit teſtamentum, & petiit bon-poſſ. contra tab. repelli a legato. Cur non repellitur, qui falſum & inofficiD oſum. Vide rationem differentiæ in notatis ad *d. l. ſub conditione*, & ſcripta hic.

§. ult. Omnes] Idem dicitur in *l. edicto, §. pen. inf. de inoffic. teſt.* Sed obſtat *l. 2. ſub fod.* dicendum, cum legatum accipiebat, non fuiſſe certum in fraudem legatarii fideicommiſſum reliſtum eſſe. Hoc ſi fe defert, conſentitur legati dimiſſum patrem. At ſi alia ex cauſſa ei abſtatum eſt ut inofficioſum teſtam. nullum dixit, repellitur etiam a prægene, ut quia teſtam. nullum dixit, repellitur etiam a prægene, ut quia teſtam. nullum dixit, repellitur etiam a prægene, ut quia

L. 20. *Et qui mortem*) At si mariti dolo uxor interierit, dos non fiet caduca, fed reddetur heredi mulieris, *l. ff. ab hoſtibus*, *§. ult. fup. fol. matrim.* vide not. ad eum locum, & *Scripta hic*, & ad *l. fup. eod.*

L. 21. *poſſeſſores*) Debitæ reverentiæ patronali.

Suſpecto decedente) Quos ſuſpicio eſt fuiſſe interemptos.

L. 22. *Pupilli ſui nomine*) Male Flor. *Pupilli ſui nomine*. Legendum, ut hic Græci vertunt, *ſcriptum ex eredite. Idem & Sabinus ſcripſerit*) Idem Paulus *lib. 5. Sententiarum. tit. de tutor. fideic.*

L. 24. *Et reſtituere nomen*) Huic l. Græci ὁ. Βουλ. ὀφοῦ-νται *l. pen. in prin. inf. de excuſat. rei jud.* vide ſolut. in not. ad eam, & *Scripta* ad *l. fup. fide patre*, *inf. de leg. 1.*

De jure diffiteatur) Ut cum ſolvere inſufficiunt.

L. ult. Si genus) vide ſcripta ad *l. in ſocietate*, *fup. de legat. 1.* Non licet mihi per l. Papiam uxorem inſtituere, fororem tamen meam poſſum inſtituere.

Tarifi ſideicommiſſi) Quali pater taciæ promiſerit, ſe eam hereditatem filio redditurum. Sed hoc erit probandum ſpectatis probationibus, *l. ff. de jure fiſci*.

§. ult. Si vero teſtatore) Fideicommiſſum, quod incapaci relinquitur, palam eſt non valere ſcripto, & remanet penes heredem. Item fideicommiſſum, quod vivo teſtatore morte fideicommiſſarii deficit, eſt in cauſa caduci, & fiſco vindicatur. Pone utrunque intervenifſe, l. ait hereden fiſco præferri.

AD LIBRUM XXXV.

De Conditionibus, & demonſtrationibus. TIT. I.

LEx *i. in fin. Herennius*) Sic in *l. 24. fup. de leg. 1.* dato, quod eſt legatum ſub certa demonſtratione, quia eo ſolo modo olim, quod noadum erat in rerum natura, legati poterat, non etiam per vindicationem. Hodie ex conſt. Juſt. quoquo modo legati potuit. id tradit Cuias *lib. 3. Inſt. tit. de legat. vide* ſcripta ad *l. 24.*

L. 3. *Obtinuit*) poſt multas controverſias, ſic & *l. cum ex uno*, *infra*, *de ſtipulat. & ad l. 11. fup. de leg. 3. vide Inſt. de ſucceſſ. li. 1. G. pro Sec.* At ſtipulatio in faciendo facta ſub conditione impoſſibili eſt inutilis, *l. 7. inf. de verb. obligat.* Ratio differentiæ eſt, quia inſtitutionem factam ſub conditione impoſſibili hoc colore defendimus, quaſi ſi lapidas ſit teſtator, hoc colore non poſſumus in ſtipulationibus eam dos ſtant, qui contrahunt, vide ſcripta ad *l. 7.*

L. 4. *§. 1. Si ita*) Huuc §. conjunge cum *l. 10. inf. de ver. oblig.* & ex hoc §. adde exceptionem hanc ad illam *l.* niſi ajacenti anticuum tunc, ſic nihil pugnabunt, vide ſcripta ad *l. 10.*

L. 5. *in fin. Fraudatur*) Exſcipitur condirio optionis, *l. 10. fup. de leg. 1.* quia poſſet peter fraudari. Præterea optio ſolemnis eſt, & adnia. Adirio non fit fine ſuſta patrix, ſic nec optio.

L. 6. Arbitrari nolit) vide ſcripta ad *l. 43. inf. de ver. obligat.*

L. 10. *Non fatis exegerit, quando*) Legendum, ut Flor. *non fatis egerit*, id eſt, ſatisgerit, hic voce uſi ſunt Gellius lib. 19. cap. 1. & Tertullianus ad uxorem.

L. 18. *Jure civili*) vide ſcripta ad *l. 8. §. ult. fupra, de ver. obligat.*

L. 19. *Niſi fallum eſſet, heredes*) Et hanc pœnam exigebant Pontifices, vide ſcripta ad *l. 33. inf. de ver. obl.*

L. 20. *Sic reſcripendo eſt*) Explicanda eſt ex *l. Libertis*, *§. 1. inf. de man. lib.*

L. 31. *Anne aperuas zabulas decreſſit*) Eſt hic reſtigium legis Papiæ, ex qua duo legata cedebat ab aperta tabula, *l. cum qui poſt*, *inf. eod.* vide ſcripta ad *tit. 24. Prog. Ulpian. in fin.*,

L. 32. *in fin. Quod demonſtrat, plerunque*) Conditionem impleri neceſſe eſt, ut legatum debeatur, demonſtrationem neceſſe non eſt verum eſſe, ut res debeatur, vide

A ſcripta ad *l. 5. §. 2. & l. 11. & l. inf. de leg. 3.* & ſcripta Obſerv. 2. *cap. pen.*

L. 36. *Do, lego, fidejubeo*) Hic in poteſtate Caii eſt uterum illa quadraginta perſequi velit ut legatum, aut ut fideicommiſſum.

L. 37. *Cum autumnum feracem*) Legendum: *quotannis*, vide not. ad *l. non pertinet*, *hoc tit.* & ſcripta Obſerv. 2. cap. 1. & ſcripta ad *l. ſicut legatur*, *fup. de leg. 1.*

Scaeberianus) Lege, *Quotannis*.

Quintum decim.) Legend. *centum decim.*

L. 37. *Si quis eam*) vide Ulp. in *Fragmen. tit. 1. in §.* Obſtet hoc, *ſi ſit pater cum filio*, *de leg. 2.* Dic diſcretionem Ingri retentionem eſſe, non peritionem, ut in *l. Lucius*, *§. adjicilli*, *illa tit.* vide ſcripta ad *l. forum filii*, *§. 3. in mihi*, *inf. de leg. 1.*

B L. 40. *Qui decimum*) vide not. & ſcripta ad *l. ſi ſic legatum*, *§. ult. & mihi*, *inf. de leg. 1.*

L. 42. *Ut heredi*) vide *l. 3. & l. quæ liberis*, *ſub. de uſufr. & pud. ſubſtit. & l. 3. §. non autem*, *inf. de legat. prælland.* vide hac de re ſcripta ad *l. 11. fup. de leg. 1.*

Non dimittas dare debet) Nam non dimittas heres eſt, ſed ferua.

Non Titio, ſed ferus ejus) vide ſcripta ad *l. 55. inf. ver. obl.*

L. 45. *Ad fam. Bon. Dare, & venirere*) Adde, vide ſcripta ad *l. ſi fundum ſub conditione 21. §. Titio*, *ſub de leg. 1.* & ad *l. 85. §. ult. inf. de ver. obl.*

L. 46. *§. Servo libertatem*) Flor. eſt initium legis 47.

L. 48. *Non putabam eum ſervum decimum*) Quæritur hujus legis ſenentia in *l. ſi cui legetur*, *ſup. de legat. 1.*

C ex qua perſpicuum eſt, hic legendum eſſe 14. *annum*, non 16. Nam ut legatum conferret in annum, ea eſt ratio, & exempla ſunt in *l. ſi Titio*, *inf. quando, dies legat. ced. l. ult. inf. de fideicomm. libert.* cum in annum 16. conferrur, nulla eſt ratio. Similis error eſt in *l. ſi Titio*, *inf. de fideicommiſſ. libert.* vide ſcripta libr. 1. Obſerv. cap. 1. & ſcripta ad *l. ſi cui legetur*.

Fuge. Annalium dicitur) Hæc Tacitus fuit conſiliarius Antonini Pii.

Judicavit) Huic Lobelius *l. qui ſtipulatur*, *& Fabianus*, *inf. ad S.C. Trebell.* vide hic not. ad eum, & ſcripta ad *l. ſeua legetur*, *ſup. de leg. 1.* vide ſcripta ad *l. 7. ſup. qui teſt. fuer. poſſ.*

L. Si in annos) Male hic Halouander & Bars legunt *anno*, pro *annos*. Hoc enim pugnat cum *l. ſi ita fuerit*, *§. ult. inf. de manu. teſtam.* vide ſcripta ad *l. 16. ſup. de ver. obligat.*

D *L. Sed diverſis, qui ſibi lecion eſſe videt.*) Eorum hæc ſervi electio eſt, vide not. ad *l. 37. ſup. de leg. 1.* & ſcripta ad *l. 13. tit. ult.*

L. Nonnunquam contingit) vide ſcripta lib. 2. Obſervcap. 2. & ſcripta ad *l. Senatus*, *§. legatum*, *ſup. de leg. 2.* quæ huic opponitur.

Quidam non. expreſſe affic.) Ratio differentiæ eſt, quia ut natura nihil fruſtra facit, ſic nec ars, nec vir ſapiens. Itaque teſtator, qui ita ſcribit, *Capi lege centum*, *ſi Titius in Capitolium aſcenderit*, non fruſtra videtur id adſcribere, & videtur ulcenſum potius ſcribere, quam ſcribere, quod inde conſequitur. At cum ita ſcribit: *ſi Titius voluerit*, nihil aliud ſpectat, quam voluntatem Titii, quod non fit ſure, *l. illa ſimiliter*, E *fup. de heredi. inſtit.* & hoc §. *Quæſtum*, *l. Senatus*, *inf. de leg. 2.* vide not. & ſcripta ad *l. 8. §. ult. ſupra, de ver. obligat.*

Non tamen patroni) Nam principalis dispoſitio conferebatur in ultimum arbitrium.

Expreſſe nocet) In *l. expreſſe*, *de reg. juris*, utraque eſt ex lib. 7. *Ediſtor.* Madeſtini.

L. ſi cui legata, *in fin. & pater ejus*, *qui non*) hoc in *§.* conjunctî ſunt res & verbis. Nam ſi res tantum conjuncta ſint, parsdeficiens conjuncto adcreſcit ſine contre. Obſtat *l. 20. §. ult. fup. de leg. 2.* Dicendum, ut caduca adcreſcat cum onere, id eſſe ex ſententia conſtitutionis Severi & Antonini. At Celſus auctor eſt d. legis, quæ ſint temporibus Trajani & Adriani, quibus etiam Julianus, longe ante Severi tempora, itaque etiam ſenten-

ſcripſit adcreſcere ſine onere in *l. ſi Titio & Mævio*, *§. A Julianus*, *ſup. de leg. 2.* Sed quod in eo lege adjecit Ulp. ad Julianum, idem non in *d. leg.* adjicere debemus, ſed poſſe contra Severi cum onere adcreſcere, vide ſcripta ad *l. 26. ſup. de leg. 1.*

Interrogatio) In hac lege deportatus non comparatur mortuo. Quod fit inhibendorum cadutorum, & coercendæ legis Iuliæ & Papiæ cauſſa, ut docet lex, vide ſcripta ad *l. 122. reſp. de verb. oblig.*

L. Sed ſi hoc in fic. Legend. Papiam, ut docet inſcriptio hic *Ulp. ſuperius ſcripta*, & *l. ult. inf. de leg. 1.* Non poſſe lege Iuliam, id eſt, l. Papiæ. Paulus.

L. Si ita expreſſim) vide notata ad *l. 13. in legatus*, *§. 1. ſup. de legat. 1.* vide *l. 30. inf. de verb. oblig.*

Quia conditio perficit) id eſt, quia ea conditio non inelt naturæ rei, ſed ineſt perſonæ legatarii, quia heres poteſt eam impedire.

L. Titio centum, *§. Titio autem*) Huic §. *ſi. tali*, *ſup. de furt. adv. diſtrahi*, *ſervus legatus*, *§. ſi poſt mortem*, *ſup. de leg. 1.* Diſtinguendum: aut pater reparit dotem, ſibi tam debet genero, & tunc genero non habet adcreſcendi teſtam quæ inutile eſt legatum, ſed agit actione ex ſtipulatu, ſibi vero ex teſtamento, ſed neceſſe eſt, ut ab teratæ actione contenti ſint, *l. ſtipulatio*, *§. cum pater*, *ſup. de leg. 1.* Aut pater legavit dotem genero, quam ei non debuit, & tunc legatum in utroque perſona conſiſtit, vide ſcripta ad *d. §. poſt mortem*.

L. Cum talem, *§. 2. Quæſtum legis Iuliæ*) Julia Mifcellæ.

L. Mulieri. Benefcia legis) Iuliæ & Papiæ.

L. Heres meus, *§. ult.* Quæ *ad Senatum legis*) Iuliæ & Papiæ.

L. Cum ſervus ita) Neque conditionem mutare, hinc nota exemplum mixtæ ſtipulationis: *Restituere rationes fundos?*

L. Julianus ajebat) In *Iuum quæſtum*, *ſup. de leg. 1.* vide ſcripta ad *l. 85. poſt mortem*, *ſup. illa tit.*

Cautionem) *Emtionem?* Reg. juris dicitur in *l. cum legatis*, *ſup. quem. de leg. 1.*

Ut deſt. qua ipſe ſervus commodi.) Quamquam ipſe ſervus elegerit, ut ſupra dictum eſt *ſup. de leg. 1.*

L. Non ad ea, *puella ſubſtituta*) Sic in *l. ult. ſup. de reb. dub.*

L. Si cui annum, *D. Severus reſcripſit*) vide huius reſcripti ſpecies in ſcripta ad *l. filiæ familiæ*, *§. Julianus ſup. de quæſtion.*, *ſup. de leg. 2.*

Eſſent ſubſtituti) Atque ita patrem etiam ſubſtitui filio, qui tamen omnimodo erant patri pernitiem facturi, adquiſitori, adeoque ſuo ſuſpiciſſimi, ſuorum ſuis ſuſpiciſſimi

In legē. Quis eorum. Qui non intestabilis.) Adde: ergo quibus, qui juris, de fio datu certus, non obstet, sine mentis, denique non intestabilis.

Vers. Secundo. Medium leg. confitenti.) Id est, coaestlavit liberam legandi facultatem datam 12. tab.

Quicunque Civis Rom.) Excepto milite.

Cuique Civi Rom.) Sui civi legari potest.

Rem publicā.) Id est, tam auctoritate juris publici, quam filemitate jure prescripta servata.

Dum in dicter legatur.) Male Governius & Rancouetus putant Justinianum auctisse 4. Falcidiam in rrientem, & semissem, itemque Trebellianum Institiade: Falcidiam.

Hereditatis.) In glol quasnam Institiade: Falcidiam.

Hereditatis capiunt.) hanc heredum hereides, *Lquanquam*, *Cod. eod.*

Sine fraude scā.) Id est, sine noxa, ob quam in possam incidat.

Debent dare.) hac verba non pertinent ad legatum vindicationis, quod fieri illis satis profitetur.

In glol. Locum habet. Ad finem adde, haec glola damnanda est.

Sed est.) *Non pertines l. Falc.*) Id est, ipso jure stricto, vel verba ipsa Falcidiae.

Sed ministeriales, vel etiam ea.) Legendum, non etiam ea, ut conflat ex Pauli *lib. 4. Sententiarum tit. de SC. Pegasiano.*

Rerum scīa.) In hoc l. poena non est, ut putavit Bertolus, sed translatio legati, *Iferum, sup. de his quæ pæ. nom.* vide legata ad *l. 113. inf. de verb. oblig.*

In Falcidiam computari.) Id est, numerari inter ea, quæ patiuntur Falcidiam, sic accipitur etiam in *l. si a seruo*, & *l. si a me*, *inf. eod.* Alias eft numerari interea, quæ imputantur Falcidiam, ut in *l. 25. sup. de legat. 1.* vide Fergia ibid. Obſtat *l. 1. sup. de pæ. leg.* vide notata ad eam.

Quod si jam nova falla?) Per interpellationem, *i. ſi peccauerit, pœnam dare leg. cod.*

Heres penam ſolvendo.) Quamvis purgando morum.

Jam enim transfuſum.) Quod in obligat. ad hereditatem, hoc in eis ad transfusio. Hanc ſententiam de ſide conditione adempto, *i. ſi penam ſolue, quam. dies legat. cod.*

Vel. Idemque erit ſi ſit ab intrito.) Id eſt, ſi poſt morum ſolvatur pœna; legatum penam intelligi, nec de illa Falcidiam detrahi. Hic autem ſive ante mortem ſive poſt penam ſit ſolata, nunquam conſtetur ille legatum, nec Falcidia detrahitur.

Si ſic ſubſtituta.) Obſtant huic *l. 13. 4. & 5. ſupra de pœnis ſervorum*, vide ſolutionem in notatis ad eas leg.

Quæ & dividi poteſt.) vide ſupra ad *l. 32. inf. de verb. oblig.*

Neque ulcuſq. in eo.) Obſtat *l. ſi quando, inf. de oper. liber.* vide ſolut. in notatis ad eam.

Si quis creditori.) vide notata & ſolvita ad *l. 28. ſup. de legat. 1.*

Si nullum commodum.) Plus commodi inteſſe intelligitur vel re, vel tempore, vel loco, vel modo, vel cauſā, vel conditione.

Reproſtatuimus pœne commodum.) Id eſt, intereſſorum.

In re commodi.) Non ex omni commodo detrahitur Falcidia, ſed ea ex tantum, quod ut ita adcreſcit legatario, decedat heredi, *l. 3. ſup. de legat. 3.*

Si legatarius in uſufr. affectu ſit adcreſcendi indebiti.) Addet: dabitur etiam heredi legati pro parte vindicatio, *l. ſi quando, inf. eod.* junctis *l. 1. quando dies legat. cedat.*

Si id quod ex ſubſt. profuit legatario.) Id eſt imputatur coheredi in quartam, quod a coherede, cui ſubſtitutus coheredi in quartam, quod a coherede, cui ſubſtitutus eſt ad eam pervenit.

Si colorebat.) Haec ſignificat, parentes exhauſtam deficientem, accreſcere parti integrae, atque ita non deficientem, accreſcere parti integrae, atque ita non deficientem integram. Sic huic §. nihil obſtat *l.* pleri per partem integram. Sic huic §. nihil obſtat *l.* qui *ſundum*, *§. qui filium*, *inf. eod.*

Et vice verſa contra.) Si conſerit hereditatem, & ita locum fecerit juri accrefcendi.

§. Si ex annis ſingulis.) vide ſcripta ad *l. 16. §. 1. inf. de verb. oblig.*

§. Sed ex annis quotannis.) Reſte, ut & in *l. ab omnibus*, *§. in ſingulos*, *ſup. de legat. 1.*

§. Verbi.) vide notata & ſcripta ad *l. 18. de leg.*

Non neceſſaria.) Inutile eſt legatum, aut fideic. nec proprie utile.

Lex. Non imponitur.) Sed falſa effect propria, quantivis profectitia.

l. 15. In ſallum concepta replicatione.) Sic in falſum compoſita exceptione Inſtitut. in princ. tit. *de exceptionibus.*

§. 1. Canavius ne Falcidiæ interſtat.) Hodie tamen ex Novel. 1. prohibiti poteſt Falcidia, ſi modo nominatim prohibeatur, quod & ſenatum conſtituiſſe refert Papo. Exh

non heredis. Oppinatur fortius *l. non eſt cogendus, inf.* A *aud.* vide ſolut. in not. ad eam l.

Qui cogatur adiiſſi Lege, *qui coactus*, qui compulſus.

Privatæ pernitationis? Novum eſt hoc beneficium, ut hereditas adita habeatur pro non adita.

In gloſſ. & reſtituere) *procuratori in rem ſuam*) Pro quibus dic i male eum vocat procuratorem in rem ſuam. Vide notata ad *l. 5. ex aſſe. l. ſi mulier, pap. de jure dot.*

Neque pupillum cetera ordinem) Hic locus explicandus eſt ex *lege nam quod, inf. eod.* ut pupillo non detur reſtitutio in integrum, ut poſtulare ſidecommiſſario ſatis reputatum hereditatem, ſi res non ſit integra, ſi bona vendita, ſi negotia hereditaria finita ſint. Ergo ad hunc caſum non pertinebit remedium Divi Pii, quo ſit tantum auctor, qui conſulat.

In gloſſ. Neque pupillum trib. modiis) Tres hæ Accurſii interpretationes falſæ ſunt: primum quia reſtitutio data tur tantum adverſus geſta: hic autem nunquam adit: 2. quia illis caſibus non habet locum reſtitutio: 3. interpretatio nulla eſt, non debere pupillum reſtitui adverſus adiicnem. Quod tamen les negat vide ſcripta ad hunc locum.

L. 13. Illa a quo) Obſtat huic *l. hen ita eamen, § patre, inf. eod.* Ex qua colligitur, heredem non cogi adire hereditatem ante conditionem fidecommiſſi, Vide ſolut. in notas, ad *d. § patre.*

Ipſius non defideratur) Id eſt, peſt conſtitutionem Divi Pii.

Heredis præſtandi) Scribere debuit, *fideicommiſſarii*, pro, *heredis*. Nam de fideicommiſſario quatuor præſtitis, vel interpretare, *heredis*, id eſt, fideicommiſſarii; quod caret exemplo.

L. 14. Sed & pop.) Ex hoc §. explicanda *l. 12. fup. eod.* vide notata & ſcripta ad eam.

Plane ſi bona veniernt) Aut res integra non eſt. *Reſtituere*) Dicitur fideicommiſſarium hereditatem per B pratorem.

L. 16. verſ. Sed eſt, cogi poterit adire) vide notata & ſcripta ad *l. Titius, inf. eodem.*

L. 17. ut breditibus ſuum) vide ſcripta ad *l. ſiliuſſamil. § cum quis, ſup. de leg. 2.*

Juliana quæſtione lib. 40. id eſt, *l. ita eamen § Trebell. inf. hac tit.*

Ut heredetatem) Titii reſtituas, ſiour rogari potes, ut res ubi ab alio legatas reſtituas.

§. Si quis rogatus, naturalem filium) Naturales liberi ſunt, quos ex ancilla ſuſcepimus, ac ideo ſervi ſunt hereditati, vide notata ad *l. naturales, ſup. de præſcriptis verb.*

§. Si quis autem, in fin. magis dicendum eſt) vide ſcripta ad *l. ſi duobus, ſup. de reb. dub.* C

§ ult. Si quis ita) vide ſcripta ad *l. ſiliuſſamil. §. cum quis, ſup. eod. tit.*

L. 18. In fideicommiſſario) Huic regulæ locus eſt, & ſi teſtator dixerit, rogo ut quidquid ex hereditate mea ad te pervenerit, aut ſuperſtiterit, reddas, *l. decdalla, § penult. l. ſcribo, l. hereden, inf. eod. l. quod hic turibo, ſup. de legat. 3.* Opponitur *l. 3. unque, ſup. de uſur. & l. Balliſta, inf. eod.* vide ſolut. in not. ad dictas leges, & ſcripta hic. Excipe obligationem uſurarum & fructuum, *l. puſſulante, § ſed reſt. l. dedalla, inf. eod.*

Conſtat non venire fructus) Aut ea, quæ ſunt fructuum vice.

Non venire) Etiamſi coactus adeat.

Niſi ex mora ſolle eſt) Mora autem demum fieri intelligitur, ſi petenti non reſtituatur fructus. Paulus ſin. 3. Sentent. *I. mulier, § ſi here, inf. eod.*

Aut cum quis ſpectabiles ſuerit negotia) Ergo tacita voluntas non ſufficit. Excipe caſum *l. 3. nunquamen, ſup. de uſur.*

Plane fructus in quartam) Excipe filios: nam iis fructus in quartam non imputantur, etiamſi reſtitor id juſſerit, *l. jubemus, C. eod.* quæ derogat *leg Papinianus, § ſimil. ſi quis, ſup. de inoffic. teſt.* Hæc lex non eſt contraria Falcidiæ, *Lquod de bonis, ſup. eod. Falc. l. qui quadrigentos, § qui decretis, illa tit.* Ratio eſt, quia ſunt hereditatis, & ex judicio teſtatoris capiuntur. Itaque fructus percepti ex propria heredis ei legata non imputantur in Falcidiam, quia non hereditario, ſed dominii iure capiuntur, *l. Falcidiæ, § ult. ſup. eod.* Item fructus fideicommiſſi puri, aut legati ante mortem percepti, vel additorum, non imputantur in Falcidia, *l. in ſeruitute, illa tit.* Adeoſtus fructus quoque in ſtatu præſtitutionis, *l. mulier, § pen. inf. eod.* Quod per conſequentiam videtur ſubſtatum per *l. ſi jubemus*. Nam ſi illi fructus non imputantur in Falcidiam, nec in dotem eos imputabimus, *Dos, § ult.* Item fructus imputantur in eas alienum defunctis, *l. eum patet, § Titia, ſup. de leg. 2. Lquod de bonis, § quod autem, ſup. tit. proz.* Simile quæſtum, an fructus imputentur in legitimam eum nulla ſit quarta natura. Nam liberis natura non extrahit certum patrem. Idoque ſemper dicitur in Nov. *Anaſtaſii*, quicquid, nunquam quoad. Nam ſine quarta eſt a liberis inſtituti capiunt quartam ex *l. Falcidia, aut Trebel.* Atexheredati quartam capiunt jure legati, aut fideicommiſſi: aliquam tamen fructuum eſt reſtitutionem. Excipe quoque fructus, qui ſunt reſtituendi, ſuppleudi fideicommiſſi cauſa: Nam hi in reſtitutionem veniunt, *l. ſcribo, l. ita tamen, § ſi ſcribo, l. mulier, inf. eod. Lquod de bonis, § fructus, & l. Falcidia, § ſed neg. Falcid.*

Prof. quoniam quis) Hic § rationem continet præcipitem regulæ, quæ ſic ſonare debet: *quoniam* 1. 18. 35. Bened. 55. Harmenop. lib. 5. *Epit. tit. 8.* Quare male hic verſicules ſeparatim ab initio legit.

Quod ſcribit Julianus) Hinc excipe fructus inventos in hereditate. Nam ii veniunt in reſtitutionem, *l. ita tamen, § ſi inf. eod. l. Centurio, ſup. de uſufr.*

Non benedictus) Quia additione defunt effe hereditas.

L. 22. § 1. Petere fideicommiſſum) Paulus lib. 4. *Sentent. tit. 1. de fideicommiſſis* ait, petitionem fideicommiſſi, ſed in petitione conſiſtit, & ad *l. pen. inf. de fideicommiſſ. libert.* Græci notant fideicommiſſariam hereditatem eſſe ſi non *ἀναφέρεται* cum quoquo *ἀνεφερεν*, vide ſcripta ad *l. 38. § 1. de leg. 1.*

Videamus) vide ſcripta ad *l. 18. ſup. eodem.*

§. Sed etiam) Hic § legatis heres præſtat etiam leviſſimam culpam: in fideicommiſſis non niſi dolum, & latam culpam: vide rationem diverſitatis in notatis & ſcriptis ad *l. 82. § 1. de leg. 2.*

Cum proponeretur) Idem dicitur in *Nov. 39.*

Patres fructibus hoc expenſum) vide ſcripta ad *l. 18. ſup. eod.* Hoc conſequentias ſubtatum videtur in *Lpaternus, C. eod.*

§. Ut Trebellianis) Solus heres, aut quaſi heres detrahit Falcidiam.

L. 23. Quæritur) vide ſcripta ad *l. ut rum, § quæſtum, ſup. de reb. dub.*

L. 24. § 1. Si ſervo) vide ſcripta ad *l. 11. ſup. de leg. 3. & ad l. 5. § ſi ſervum, ſup. de his quæ, ac indign.*

§. Si quis filium) Citatur hic Julianî locus in *l. ſi ſervum 91. de leg. 1. vel. de verb. obl.* vide ſcripta ibid.

Heredes filii) Aliud eſt in ſervo legato. Eum enim fructus heres manumittit, vide ſcripta ad *l. ſi poſt mortem, § 1. de leg. 1.*

Fructus ſui ſervata) Idem olim obtinuit in legatis damnationis, ſed ex *l. ult. § ſin autem, C. communia de leg.* In iis & fideicommiſſis idem eſt, quod in legatis.

L. 26. Omnibus circumſtibus) Idem Ulp. in *Fragm. tit. 25. L. 27.*

L. 27. § 4. patre, Quia ſub conditione fideicommiſſi.) Hinc colligitur, heredem non cogi adire ante conditionem fideicommiſſi, quod obſtat *l. 23. ſup. eod.* Dicendum: hic propoſui duas rationes, quæ conjungendæ ſunt, ut ponitur habeatur. Prima haec ratio per ſe infirma eſt: vide ſcripta ad *l. 11. § ſimum, ſup. eod.*

§. Trebellianus) Hic § citatur in *l. ex aſſe, in prine. ſup. eod.* Item dicitur, *Juliana lib. 40. Dotiſ.*

L. 30. Non ad ſtatiua regiſt.) Hoc idem in ceteris locum habet, *l. ſi mulier, ſup. eod.*

L. 31. Verſ. fructus) vide ſcripta ad *l. rum, l. 11. ſup.* ubi egit de conſtit. Divi Pii. Vide notata & ſcripta ad eum locum.

Hereditas pro fideicommiſſi.) Sive pure, ſive in diem. *Dicut Pius*) Hic dicitur Titus Antoninus in *l. ſi pomponius, § 1. de uſufr. rum, l. 11. & l. 13. ſup. eod. Hic* vide not. & ſcripta ad *d. § rum.*

L. 32. Exoſtimo etiam fructibus) Obſtat *l. quod his verbis, ſup. de leg. 3.* Dicendum: hic fructus deberi ex ratio vo lunteſe defuncti, quia hereditatem noluit reſtitui ex fideicommiſſo, ſed ex cautione conventionali ſcripta ab heredе, quæ cauſam ſemper excipit incrementum fructuum, *l. pecunia, § 1. inf. de rer. dotium. l. 23. ſup. de leg. 1. & vide* Obſer. lib. 4. cap. pen. & ſcripta ad *l. ex fideicommiſſo, ſup. eod.*

L. 34. Si qua quo) Obſtat *l. quidam dare, ſup. de reb. dub. l. quidam, ſup. de uſufr. & pupill. & l. pen. inf. de donat. puſſiſſ. ſecundum hæc.* Sed dic cum Accurſio hic & hic ita tradi in hac lege, qua Titius fuit inſtitutus in partem tantum ſuprem. Pars ea incerta eſt, qua in certum eſt quis ſuprem (ſuperſtes), conſtituitur ex incerto vitiatur fideicommiſſum. At in *d. qui dare, &* familibus, non tantum inſtituit in partem ſuprem, ſed ſed ſubſtituit ſuprem omnino partem ſuprem, *l. ſi ita tamen, § ſi ſcribo, l. mulier, inf. eod.* Item ſi ſuprem ſuperſtes hereditas perveniret ad ſubſtitutum, & ita inventorium in parte ſuprem, ſi ſuperſtes ſuprem ſuperſtes, ſuperſtes ſuperſtes ſuperſtes

l. Paulus, fup. ad l. Falcid. vide not. ad eam, & ſcripta ad A l. 6. fup. de bis, quib. ut indig.

l. 63. §. 3. vero, vet enim in fomofis) Forte etiam remotiore conditio, ſi a muliere teſtamento jubentor remittere nomen. Cic. ad Att. vide ſcripta ad *l. Falcidiam. §. ſtres fecundo. fup. de leg. 1.*

l. 64. Tribus pupilli) An & quando pupillus ſine auctoritate tutoris obligetur, vide ſcripta ad *l. pupilli, inf. de tutor. oblig. & not. ad l. quod pupillus, fup. de condict. indeb. & not. ad l. cum in nova, fup. hoc.*

l. 65. §. ult. vel in creditum ire) Ita ſcripti & veteres. *§. quod Julianum, fup. hoc.* Heredi ſubveniur, ſi in captionem incidit exemplo conſtitutionis divi Pii.

Propter fingulationem ceremonia) Quia ibi ſolemnitas B fideiſſoris facile poſſunt.

l. 67. Nec bonis me immiſcere) id eſt, in rem mitti: nam fideiſcommiſſarius accipit ab heredis, vel in rem mittitur.

l. 68. Quæ bodie cautio) Aperte deſignatur hic Senatuſconſultum Trebellianum, ſed Trebellianum ubique reſpuit Trebell. ut & hic. Heres enim cogebatur adire ex Pegaſiano. Ulp. in *Fragm.* tit. *de fideicom. §. fed ſi reſcripto Pegaſiano.* Ulp. in *Fragm.* tit. *de fideicom. §. fed ſi reſcripto Pegaſiano. Ulp. in

AD LIBRUM XXXVIII. TIT. I.

De Operis libertorum.

Ex 7. ut jurisconsult.] Alias ex jurisprudentia nulla nascitur obligatio: vide not. *ad l. inf. de ver. obl.*

L. 1. De Pesi pelle partem opera] Id est, partem affirmationis operæ.

L. 9. Opera] vide not. *ad l. nemo, de dumb. vein confit.*

Nisi ex causa alii] Idem in *l. si non feram, §. libertus, Nisi ex causa alii*] Idem in *l. si non feram, §. libertus, sup. de conditil. indeb.* Officiales operæ promitti non possunt, nec promitti possunt adjectionis causâ, ut in exemplo *§. ult. l. sup. pactorum, aut Lucio Titio*, &c.

L. 11. Nihil autem interest] vide not. *ad l. hæ opera, l. 11.*

Nihil autem interest] Idem in *l. si operas, §. ult. l. de opera.*

L. 15. Libertus, qui post] Com. *Cynum Scichus, inf. de fidut.* vide notata ad eam, & scripta ad *l. 54. inf. de fidut.* vide notata ad eam, & scripta ad *l. 54. inf. de ver. oblig.*

§. 1. Operas, nomero dicidi] Solo juris intellectu, non facto.

L. 22. Cum patronus] vide scripta ad *l. 48. inf. de ver. oblig. quella l. nemo, inf. de duabus reis, quæ omnes sunt obligationes* Diversorum Judicum. Docent in eo libro juniorum tractatus de operis libertorum, easque cum aliis operis contulit: vide not. *ad l. rem.*

L. 36. Ut argentifices ea] Argumento hujus loci tradunt, post meridiem longis diebus etiam invito locatore in, qui operas suas conduxerit, esse damno maturandis litibus meridiari: vide cap. 2. de præfcript.

L. 50. Quam sit æquum] vide scripta ad *l. 43. inf. de verb. oblig.*

L. 51. Etiamsi ex sua culpa] Idem in *l. creditor, C. de usur.* Sed obstat *l. C. de subrenumit. & l. 4. sup. de usur.* vide not. *ad* eas ll. & scripta ad *l. C. de pactis, ad hæc leges & omnia similia incipiant.*

L. 54. Interdum] Vide not. *ad l. Titio scripsit, §. ult. sup. de usur. & ver. hyp.* De argumento legis vide scripta ad *l. sup. de leg. 1.* & Obser. 2. cap. pen.

L. 55. Liberta major quinquagenaria annis] vide cap. 3. de præscript.

L. 56. Iul. Expromissorem] Expromittere est pro alio promittere novandi animo, *l. 8. expromissor, §. fervus, sup. de dolo, l. 8. sup. de conditil. caufla data, l. debitor, de non numer. dot.* vide scripta ad *l. 5. si satis accepto, inf. de ver. oblig. De bonis libert.* TIT. II.

L. 3. Etiamsi sine emancipatione] Conjunge *l. 2. sup. de aun. leg. & l. 16. inf. de ver. oblig.*

§. 1. patronatus, vers. si tamen.] vide scripta ad *l. 100. inf. de ver. oblig.*

L. 4. Nullius est libertus] Nisi Acherontis, Plutonis, aut Orci, Ulpian. *in Frag. tit. 2.* Idemque dicendum de diræ mumumissio.

L. 14. Lib. capitis accusavit] vide scripta ad *l. 10. sup. de his quib. ut indig.*

§. 1. patronus, Plius] Hic §. obstat *l. 5. §. sunt qui, sup. de his qui ut indig.* Dicendum, inter has duas species magnam esse rationem differentiæ. Advocatus repellitur a testamento, quod sua advocatione improbavit: at non repellitur a fucceffione ejus, cujus accufationi adfuit: nam non ideo videtur jus fucceffionis reprobasse, aut remiffe, quia non agebatur de illa fucceffione: vide scripta ad *l. 5.*

L. 16. §. Si quis bonorum] vide scripta ad *l. 2. sup. de his qui ut indig. sup.*

§. Dubimus: presio ejus personæ prælegato] Domino prælegatus potius pretium fervi fui: vide not. *ad l. Falisius sup. de pact. dot.* & scripta ad *l. 9. sup. de ver. dub.*

L. 18. Aut fugerint] Nam qui fugit fere fe occultat, fuere nemo, Novell. 53. vide scripta ad *l. 50. Vel tacita pactione*] Plinius in initio libri quinti epistolar.

Deliberis manicium, & alierum uxiorsterum. TIT. III.

L. 1. Manicipium plenum jus] vide Ulpianum in *Frag. tit. 22.*

Si quid in fraudem patroni factum fit. TIT. V.

L. 1. §. Si quis in fraudem, & in ea quidem diffinctio] Eadem electio datur in *l. 2. C. de refcind. vend.* vide scripta ad eam.

§. Sed si rem, vel vicissitudo] *l. quod fupra, sup. de usur. pup.* ed eam.

§. Si cum fervo: an inter eum] vide cap. 20. de præscriptionibus.

L. 3. §. 1. Hæc allio in perpetuum] vide cap. 30. de præscript.

§. Patronum: tolerem Favianæ] Hinc colligo ad eam fpeciem non pertinere actionem Faviana, & Calvisianam: nam Favia non petebat libertos, Calvisiana inteftato, ut & immo *l. 1. C. eodem.*

L. 4. Si ex libertorum] Non eft hodie apud Paulum.

Stramenta] Inepte quidam emendant Scholæam. Stramenta nihil aliud eft quam oculatis defcriptio, & difpofitio omnium graduum cognationis cujuscunque fcribitur. Perfius 3. Sat. Plinius lib. 25. Seneca lib. 5. epift. epiftola 45. Idem lib. 3. de beneficiis. Ulpian.

In duas lineas] Id eft ftries gradum.

Ea fuperiore autem vero] Id eft, Ea fuperiore linea directi fumus gradu.

Et fecundogradus] Sic linea fuperioris directi linearis, id eft, ea gradu, qui habet unum interjectum.

L. 10. Et adhuc non nobis] Legendum, *C. offiner*, vide fcripta hoc, qui fint affines, & quomodo appellentur. Graci vero ut cognationes, fic & affinitatis gradus numerant.

L. Judicium publicorum] Julia.

§. Nunc fequitur gradus decimus] Nullus eft primus gradus a latere, & ideo tranfverfus gradus incipit a fecundo, *l. 1. fup. eod.*

§. Secunda gradus] 12.) Id ideo, quia fecundus gradus, qui continet 4. perfonas, duplicatur. Duplicato numero additur numerus accrefcentis gradus fratrum & fororum, qui continet 3. perfonas primo fratrem confanguineum, fratrem uterinum, fororem confanguineam, & fororem uterinam. Ideo autem vocantur gradus accrefcentes, quia ex perfonis non duplicatis, fed illis duplicatis adgnigitur.

Sed Id eft, communis fuper confanguineos & uterinos.

Pone me fratrem habere] Hoc fic accidere potest, fi pater meus fuas tranferit ad fecundas nuptias, me prignatio, & duxerit viduam habentem quoque filios: fili qui nafcentur ex illo matrimonio, erunt filius fratres confanguinei, & ipfi fi ex uxore mea prius geniti, erunt fratres uterini, mihi vero nec cognati erunt. Potuitur exemplum in Auguito ex Suetonio. Auguftus duxit Livianam, quæ fuit uxor mortui Neronis. Livia ex Nerone fufceperat Tiberium, Auguftus autem ex Trebonia fufcepit Druium Neronem. Ergo Tiberius & Livia ex eo matrimonio fimul habuere filium, qui poft mortuus eft.

§. Tertio gradu perfona continentur 22.) Hoc confabit duplicatis perfonis, & addito numero accrefcentis gradus.

Patruus] Græce πατρὸς, ut tradit Juftin. *end. tit. Inflit.* & Julius Poll. in Onomaftico, vel πατρίδεος. Promifcuo autem verbo patruus, & avunculus dicitur Ulpi.

Ego vobis patruus fum] In poftrema fpecie.

Et tu mihi] In prima.

Sibi invicem patrui fumi] Id eft, uterque utriufque patruus eft.

Invicem amita] Inter hos omnes Graci anfolutate Balilii Magni prohibent nuptias, ut fcribitur in lib. Balil. *Avunculus*] Græce μητρὸς πατρὸς, vel θεῖος.

Tom. X.

A *Alter alterius fobrinus*] Hi funt cognoscent πατρὸς ἀδελφοῦ.

Amita, Græce πατρὸς ἀδελφὴ, vel θεία.

Matertera] Quali mater altera μητρὸς ἀδελφὴ, apud Juftinian.

Nomen fpeciale cognat. habere] Paulus ait, fratris fororis filios, filios proprium nomen non habere. Idtamen tamen lib. 9. Etymolog. cap. 6. fcribit, eos dici fratueles. Orientis verus interpres in cant. Salom. fic appellat lib. 4. de Hufandor in 18. can. Apoft. lib. eft ὁ ἐξαδελφὸς ἀδελφοῦ, male vertit, *confobrinum*. Vertendum fratris filium. Noudum inter confobrinos nobilibus ftirpes, & uterius perfonas, quam cognationem. Nam agnatio cum civile quoddam inventum fit, & refpiciat magis familiam, quam fanguinis communionem, non ita fenfim per multas propaginum ordines debilitatur, ut cognatio. Itaque Modeftinus hoc dixit non de naturali cognatione, non cum de civili.

L. 8. Servius] Quod animad magis conformem, aqui eft fexdecim perfonarum, *ruptus* oftiugatia fient.

Fratres patruelles] Hoc Cic. vocat fimpliciter fratres lib. 1. Ep. 8. & 9. Verr. & Terent. & Fabium dicunt fratrum: Interp. Ixx. verrunt, *ανεψιὸν*, ut & Plato, & Ariftoteles in Polit. Sororum filios, ut ibid. Euclef. *ibi*. Julius non fuiffe *avelius* Conftantini, fed eos recentiores Græci, hoc verbo neglecto, vocant ἀνεψιὸν, quod verbum Attricis inufitatum effe tradit Badæus & Phryn. Romanes utuntur Graci in concilio Conftant. ubi primum inter confobrinos prohibitæ fuerunt nuptiæ.

Quarto gradu perfonæ continentur. 192.) Deeft 192. Male Flor. 182. ut refte animadvertit Bero ad *tit. de gradibus Inftitut.* Nam in quarto gradu funt octo perfonæ, *duplicatione* facta ex octo, duplicatis adde numerum accrefcentem, nempe 32. fient 192. perfonæ. Propius fcirio fic dicta, quia uno gradu propius me attingit, quam is, qui eft fratrum Sobrini. Sobrinus enim eft filius propioris Sobrini. Filius confobrini mei poteft appellari nepos propior fobrino, ut & C. *unde fegerimus*.

§. 6. Invicem hinc illi Sobrini] Sobrini funt duorum confobrinorum filii: Sobrinus propior dicitur (ut Ælius Gallus apud Feftum definit) Patrius cum conobrini filius, filia.

Confobrinorum neptes majoffue funt] Hi in veteribus ftemmatibus appellantur Sobrini, aut Sobrinæ loco.

§. 7. avitus] Paulus hoc 7. gradu definit, quia illo apud Romanos cognatio finitur. Cur autem eo gradu finiatur, vide not. *in l. non fatisfit, §. fed etsi.*

§. ult. in fin. compendiosior] Colleita fumma omnium perfonarum, omnium graduum fimul conjuncta, efficit 270. perfonas.

Quibus non competit bonorum poffeffio. TIT. XIII.

L. 1. Si dominus dolo fecerit] Idem tradit *in l. 1. §. 1. fup. fi quis alig. teftari prob.* Sed obftat *l. 5. §. Si fervum, fup. de his qui ut indig.* vide folut. in notat. ad d. l. 1. & ferip. ad d. l. 5.

Quis ordo in poffeffionibus detur. TIT. XV.

L. 2. Utile tempus] vide cap. 3. de præfcript. & ferip. ad fin. tit. 12. *Fr. de Ufu.*

§. 1. Sed non fufficiunt] Hæ dies dicuntur *fingulares*.

§. 3. Cum autem] Hæc perjpicue ad fuccefionem edictum, effque connexenda cum *l. 1. fup. de jur. & fact.* E ign. quo eodem pertinet, vide fcripta ad d. l. 1. cum ipfe ignoravit.

Ignorans filius non nocet] Excipitur unus cafus, quo pater fcilicet filio bonorum poffeffionem petere potefl, fi filius fit infans, *l. furiosi, §. 1. & ult. fup. de bon. poff. De fuis & legitimis heredib.* TIT. XVI.

L. 1. §. 1. Refcripsum] A Severo & Antonino *l. 1. C. de capt.*

L. 2. verf. aquam autem fane] Sic etiam definitum apud *Ulp. lib. 26. & 1. 1. in quarto de tutorib. quia tutela* virile munus eft. Sic hic, quia agnata agnato interdare

ex l. Voconia heres non est, vide scripta ad *d. tit.* 22. A

L. 5. §. ult. Qui 182. *dic*) Hi attingunt 7. mensem, vide cap. 10. de præscript.

Hippocrates) Hippocrates 270. dies accipit pro novem mensibus.

L. ult. Patet) Idem in *l. 3. C. de collat.* vide scripta ad *l. 16. inf. de ver. obligat.*

Ad Senatusconsultum Tertullianum, & Orphitianum.

AD LIBRUM XXXIX.

De Operis novi nuntiatione, TIT. I.

LEx 1. *hoc edicto*) Mala Accursius edictum pro interdictum accipi putat: nec enim exiſtimaris hic vocabulis noſtris abuti.

§. Nuncietis ſcripſit) Sed in *l. 2. C. de quæ pars.* B

L. 5. §. Qui opus nocumm nunciat: junxer) vide ſcripta ad *l. 9. C. de reb. cred. & ſenator.*

L. 6. Ideo neque excipi.) vide ſcripta ad *l. 19. C. de probat.*

L. 20. §. 1. Tamen contra interdictum) Legend. *edictum. Tert. novatili*) Hoc non tam interdictum, quam edio in factum. Ideo legendum, ut Flor. nonnulli putant, in factum eſſe dandam, quam interdictum, ellipſice; id eſt, potius eſſe dandam in factum actionem, quam interdictum illud reſtitutorium, non in eum ſcilicet, qui opus novum nunciationem fecit, ſed in heredem ejus. Nam hic veritas a præſentem non debuit diverſi.

L. 21. verſ. & dolo malo ſubjicitur) vide ſcripta ad *l. 5. inf. de ver. obl.*

§. Idem dicit, adjiciendum) vide ſcripta ad *l. 4. §. ult. inf. de ver. obl.*

In fine. Ad operis enim quantitatem) vide ſcripta ad *l. 83. §. ſtatem, inf. de ver. obligat.*

De damno infecto, & ſtipulationibus, TIT. II.

Damno infecto) Futuro, *l. 2. inf.* ſtipulatio damni infecti vice actionis ulteriu preſtatur, qui metuit ne, quod ob eam rem, quod ædificatum eſt, vel factum aliquid, datum damnum fit, id ſe præſtaturum, vel reſtituturum. Et habe, aut vitio ædium damnum datum ſit. Vide ſcripta ad *l. 4. §. ult. inf. de ver. obl.*

L. 1. Ideo magiſtratui. municipalib.) vide ſcripta ad *l. 1. §. ſup. de jurisdict.*

L. 4. §. 1. Cretæ ſua juriſdictionis referuerit) Hinc colligunt, (***) non ſic municipalib. magiſtratib. capiundi ſupponitis. Idem docet *l. nonnulli. C. de pignor.* ut non judicibus datis. Solis Romani pop. magiſtratibus jus eſt pignoris capiendi, aut in provinciis præſidis, qui eos judices dederunt.

L. 8. Cupere poſſit) neceſſaria ergo eſt ducupia ut dominium acquiratur. Unde conſtat, prætorem non facere dominum. Idem intendunt *l. 3. §. ſi fundi, §. Julianus, & §. ſi de vectigalib. inf. eod.*

L. 23. §. Qui damni infecti) vide ſcripta ad *l. 9. C. de reb. cred.*

L. 15. Si vero per errorem) Opponitur *l. 13. inf. de ver. obligat.* ubi die per errorem omiſſo non valet ſtipulatio. Idem quod in hac l. dicitur etiam in *l. de die, §. ſup. cet. ſi ſtare oq.* fed hæ ſtipulationes damni infecti, & judicio ſiſti ſunt præterea, ſolemnes, & vulgares. Illa habet diem ſolemnem, in quem caveri ſolet: hæc habet eum diem, quem ædior elegerit, in cujus poteſtate eſt, quando agat. At ſtipulatio conventionalis, de qua agitur *d. l. 15.* non eſt talis, non eſt judicio ſiſti: ſed certo loco ſiſti: non eſt vulgaris, & ideo, ſi cum id ageretur, ut promiſſor ſe certo loco ſiſteret, nec diei adjectus ſit, nihil actum conſetur, vide ſcripta ad *d. l. 15.*

§. 1. In contra 100.) vide cap. 16. de præſcript.

§. Non autem, cum juſta cauſſa videtur) Sic in *l. pretores, §. 1. ſup. eod.*

§. Si qua in ſupercautio credit.) Huic opponitur chirographarius creditor, qui *de repromittis* dicitur, qui nullum eſt appoſitum pignus.

§. Si de vectigalibus) Intra not. ad *l. 1. ſup. ſi ager vectig. Ideo dicitur in l. cum poſſeſſorem, §. ult. inf. eod.* vide ſcripta ad *l. 6. C. de obl. & act.* De hoc §. vide ſuſe ſcripta ad *pr. tit. C. de ſervit. & hypoth.*

In fine. Si de vectigalibus.) Adde, prima hac Accurſii interpretatio reſta eſt, ceterum falſa eſt: incipe ergo ibi: *Interdictum ab his verbis: Si fundum vi.* &c. ubique ad finem. Peſſime vero omnium Budæus (****) *interdictum in poſſeſſionem*) ex primo decreto, ex quo non fit poſſeſſor, ſed in poſſeſſionem tantum.

Dominium capere) Id eſt, uſucapere.

Poſſidendo poſſeſſ) ut Emphyteuta, *l. cum ſpatio, inf. de publico.*

Si municipes non cavebine) Si civitas tenuit prædium vectigale, puta ſtatio tempore, quo quod ad civitatem devolutum fit commiſſi jure.

Per longum tempus acquiri) Ergo uſucapio dominii fieri, non poteſt, atque prædium civitatis uſucapi non poteſt, *l. ſubjectorum, vid. de tabular.* Verum hoc prædium, quod me præter poſſidere, quadamodo deſiit eſſe civitatis, & meum fit jure prætorio.

L. 20. §. Si fin. regund. (legular.) id eſt, dipulatio finalaria. Sic ſepe in titulo *ufcapionibus, quemadm. tenet.* Vide ſcripta ad *l. 4. inf. de ver. obl.*

L. 24. §. Servum quoque, quæ vim habet dicendi. Jubilio. Sic Goll. lib. 9. cap. 11. vide not. ad *l. ſi mortuo, §. ver. mutor, ſup. fin.*

L. 33. In gloſ. judicio ſiſtentario) Si in ſiſtendo non permanſerit.

Vel ſummovere dividendo) Si velim diſtrahi ſcientem.

L. 35. Juſta retentio pignoris) Aliud eſt in oblatione, vide ſcripta ad *l. 10. C. de pign. act.*

L. 43. §. 1. Reprobetur ideoque) Florentini *ex promiſſi, adeoque reſtipularem ſi.* Reſtipulari eſt vicißim ſtipulari ab eo, qui quid promiſit.

L. 45. §. 1. Damni infecti) idem in *l. ſi finis, § ſi de vectigalib. ſup. eod.*

In poſſeſſionem miſſus) Ex primo decreto ſcilicet. *§. Non refert. hoc*) vide ſcripta ad *l. 6. C. de obl. & act.*

L. 46. Ad curatoris Reip.) Curator Reipub. eſt quæ judex, & cenſor eorum, quæ ad curatorem pertinent. Unde *negotia dicitur, l. 2. C. Cod. de muda municipum, & Pauperies*: Pertinet hoc ad præſidis officium. *l. 2. ſup. de addi. prov.*

In gloſ. Ad exemplar, quod non placet) Dele ea verba, & dic: Reſte Martinus de quadrimeſtri, & tenuſſim uſoriis, ut & quæ de eodem ſcripſit Dn. Martinus.

L. 47. Sicuti ſupra) vide *l. ſi cui adeo, ſup. de leg. 3.*

L. 48. Mariannus libro ſingulari de delatoribus) delatores ſunt, qui ſiſco deferunt cauſas.

Preſſent) Fiſco ſcilicet.

Ad opus autem publicum) vide ſcripta ad *l. cetera, ſup. de leg. 1. in fin. ad l. 2. C. de addi. privat.*

De Publicanis, & vectigalibus, & commiſſo. TIT. IV.

De publicanis, vide ſcripta ad *l. 16. inf. de ver. obl.*

L. 1. Sine nove deditione) vide ſcripta ad titulum Candicis, vectigalia nova inſtitui non poſſe.

§. 1.

§. 1. Qui publicas frumentar) Id eſt, vectigali, *l. ut in conſtitutionibus, ſup. pro ſuo. C. de Annon.* de provincia conſulari, & in Epiſt. ad Q. fratrem. Hor. 1. Epiſt. vide ſeri pta ad *l. 15.*

Ex annona, qui quid ſe ſtic) vide ſcripta ad *tit. C. de vectig. & commiſſ.* dicuntur etiam vectigal.

L. 2. Nec licuit) Hæc l. docet *leg. idemque, ſup. de contrah. empt.* pertinere ad edictum de publicanis, fuit namque ex eodem libro.

L. 5. Sed tamen obſervandus) Obſtat *l. 84. inf. de verb. obl.* fed hic id fit ex publici interitu, quæ pœnam infligit fub conditione, ni reſtituatur ſit, vide ſcripta ad *l. 84.*

L. 7. Plurium exemplo allimen) Legend. *ex empto alimen, vide notata & ſcripta ad tit. Cod. de allim. empt. pro. leg. 9.*

Herbarum) vide ſcripta ad *tit. Cod. fine cenſu, vel reliqua.*

§. ult. Intra diem 30.) vide cap. 10. de præſcript. & ſcripta ad *tit. C. de vectigal.*

L. 8. §. 1. Rem communem) Reſte Flor. *rem munem*, id eſt, fiſco communem, vectigali obnoxiam. Verſus: *munem ſignificat tenium & officium*, vide ſcripta ad *tit. C.* nove vectigalibus inſtitui non poſſe.

Cauſſa vectigalis) Male quarite Accurſius, quid ſit cauſſa vectigalis furripere, cum ea verba cauſſa vectigalis ſint aptanda præcedenti verbo: & delenda eſt integra ejus gloſſa in cauſſa vectigalis.

Surripuit) Male Graci vertunt τὸ ἀυτὸν κατανοσκοπεῖν exponunt. Nam non res dicitur ſubripi, dum fraudatur veſtigal, ſed ipſum vectigal.

Personas exiens) Sententia eſt, ſi unus rem munem, & tam ſiſco communem vectigalis cauſſa ſubripuit, ſolus teneatur.

L. 9. §. 2. Ad conduc. vectig. invitus) Excipe cafum *§. ult. l. 1. eod.* vide ſcripta ad *l. 11. C. de leg.*

L. 10. §. 1. Non ſolvit) vide ſcripta & not. fuſe ad *l. 3. Cod. de loc.*

L. 11. §. 1. Non ſolvit) vide ſcripta ad *l. ſup. de his, qui ſus ut indic.*

Et ſolem) Solis commercio omnibus eſt interdictum hoc perſonæ municipes, qui ſiſco publicorum, qui vales conducerunt. *l. ſi qui, C. de veſtigal. & commiſſ.*

Nec per ſcripta) Hunc cap. pronum *Nov. 63.* unavit in mitiorem, vide ſcripta ad *tit. Cod. quæ res expor. non deb.*

§. 1. Agri publici) vide ſcripta ad *princ. tit. Cod. de jure emphyt.*

§. Dominus, vel conductione) Hinc, aut *pretio*: vide ſcripta ad *l. 1. §. ſi ager vectig. & qui ea indig. & ad tit. C. de locat. fund.* Hinc §. derogatur Novella Leonis 63.

§. Illiteratum meritum) Sic & crimen repetundarum ratione ſcientiæ abſolvi interdum tradit, & crimen de rebellus, peculatus, ſuppoſiti partus.

§. ult. In ſumma. Retinet, emere) Locare.

Emeres) Redemeret.

Empton) Redemptor.

Quo minimum ſtudiet) vide ſcripta ad *tit. de fruct. & lat. cap. C.*

L. 11. in fin. Qui publicus veſtigalia) vide ſcripta ad *tit. Cod. de publicis.*

L. 15. Cæſer) Scripſerat *Julius Cæſar*. In enim locabat veſtigalia, inde l. Cenſoria, *l. in lege, ad tit. de ver. lig.* vide not. & ſcripta ad *tit. C. de veſtigal.*

L. 16. Qui alium dominj) Id eſt, Domini actor fuiſſe. Sed autem fervi alium gerunt.

§. Denique, ſive tuteſia) Opponitur *l. 5. Cod. de veſtigal.* Dicendum, pro veterania veſtigal non præſtari, nec pro ætatis rebus ſuturitis, ſed pro novitiis tantum, vide ſcripta ad eam *l. 5.*

§. Species) Notandum, quod Juriſc. ſeparat. nema ferium, & ſilum a metaxa. Nam metaxa ſignificat ſila ſericea cruda, necdum intexta, ut conficiuntur a vermiculis, Helychius, & vide *l. ult. C. de pig.*

A *Si propter neceſſitatem*) vide ſcripta ad *tit. Cod. de veſtigal.*

L. Sed Mevius ſcripſit) Legend. ut Flor. *ferum*, id eſt, ferrarium habuerit, vide ſcripta ad *tit. qui ex ea pro. non oriuntur.*

§. Si quis profeſſus) vide ſcripta ad *tit. Cod. de veſtigal. & commiſſ.*

De Decurionibus. TIT. V.

Donatio non contractus nominatus, vide ſcripta ad *l. 2. C. de conſtit. indeb.*

L. 2. Aliud juris) Hunc ſi intelligit Ulp. dum citat Julianum in *l. Julianus, inf. de ſtatu liberis.*

L. 6. Qui ſervum) vide ſcripta ad *l. permiſſi, ſup. de ſervitp. rur. præd.* hoc l. conjungendus *l. ſi ſervum vindi, ſup. de edic. ut* nomina inſcriptionem. In qua tradit, ſi ſumptum fecero, ut pararem ad eximendam cretam, teneri te mihi de dolo.

Servum) Sunt eſt ergæ ſpecies. Plin. *lib. vigeſimo quinto, cap. 17.*

§. 9. Per. Domen) Senſus eſt: inviſis eſt donatio cum is, cui donatur eſt inexpax. Urumtar Graci hoc exemplo: ſi quis eſt donaverit Judæo Chriſtianum mancipium, *l. 1. C. de Judæis Cæſiſ. manc.* Cum conſtitutionis ratione nem expoſuit Sozomen. lib. 7. Eccleſ. hiſt. cap. 17. & Gregor. lib. 7. epiſt. cap. 21. vide ſcripta ad *l. ſed ſi res, ſup. de leget. 1.*

L. 13. In fine, nihil agit in ſua perſona) vide ſcripta ad *l. 1. C. de quæ quæ perſon.*

L. 15. Nil ſimile ſuo) Aut acculitio cæpta.

L. 24. Supra legis modum) vide Florent. Pandectas C hic.

L. 28. Heredi autem) Similis ſere eſt ſpecies legis 2. *Cod. de conſtit. de rem. dat.* vide ſcripta ad eam, & ad principia C. de donat. inter vir. & uxor.

L. 30. Fin. §. 1. in fin. Informare non poſſe) vide ſcripta ad *l. 9. C. de obſeq. & aff.*

§. ult. In tutore deregendum) Nam inhonella ilia, & primatura donatio ita muſtatur, ut ei hereditas ſi obveniat, auferatur. Ex ſolo tribuatur, *l. 2. in fin. ſup. de his, quibus ut indig.* vide ſcripta ad eam *l.*

L. 32. Fin. §. 1. Meritoriis hom. & affellis) hoc honoro non differt a ſcorto, vide *l. 3. ſup. de his, quibus ut indig. l. item legatum, ſup. de leg. 3.* vide ſcripta ad di ſtum *l. 16.*

§. Peculium a dote poſſe diffing.) hæc ſunt, quæ dicuntur paraphernæ: ſic & in *l. 10. ſup. de jur. dot. Ulp. in Fragm. tit. 6.*

L. Qui id quod, ſed & condemnatur) vide ſcripta ad *l. 60. Cod. de probat.*

De nuptiis, & ſponſalibus, & conſponſalibus. TIT. VI.

L. 10. Et cui) Sic legatario in quemlibet cafum ſubſtituto poteſt derelicto, heredi nemini in primum cafum, ſi fuiſcet heres, ſubſtituto non erit, niſi ſit frebitum ſe nihil ſubſtituatur populis, aut furioſo, vide not. ad *l. ut heredes, ſup. §. 2.* & ſcripta ad *l. ſi fundum ſub conditione, §. hic verſus, ſup. de leget. 1.*

Sub alia conditione) Qualibet in quemlibet cafum.

L. 13. §. 1. ex nonnullis ex) hoc in legatis ſieri negatur, eadem ratione & in fideicommiſſis. Cujac.

L. 15. §. ult. Et hic conſiteretur eſt) hæc verba Trib. adjecta ex *l. cui. C. Cod. Conſtantinopol.* eſt Juſtinianea fol. Hoc ita procedit, ſi ea, qui donavit mortis cauſſa, tebatus deceſſerit. Nam ab inteſtato mortis cauſſa donationes non ſunt inter legatarum, *l. ſtius, ſup. de leg. prim.* vide not. ad *l. tam ex, ſup. eod.* & ſcripta ad Rubr. de leg. 1.

L. 19. Nam donator huic) Graci hib. 47. *dicen.* nomen hunc locum expendentium eſſe ex *l. illud in fin. eod.* quæ huic eſt conjungenda, ut agat ad præſum, ſi hoc elegant, aliquin redie petit rem.

L. 22. In mortis cauſſa donationibus) Id merito dicit in donationibus cauſſa mortis tantum, non etiam in inæ ter: Nam donationes cauſſa mortis nominatim confuntur in tempus mortis. In tempus, & conditionem ut capaci

(***) Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 1. cap. 43.

capaci donatur, & legatur reſte, l. in ſcriptis, ſup. de hæ. A
rud. inſt., vide ſcripta ad l. ſi cognat. ſup. de verb. dub.

L. 25. *Tam in quo*] Reſte Gracì ad hanc l. notant lib. 47. Basil. tit. 3. At differentiam eſſe inter donationem cauſa mortis, & legat. nam ſi teſtamentum fecit qui donavit, comparantur donationes cauſa mortis legatis: ſi non fecit, non comparantur legatis: vide not. ad l. Marcellus, 5. ff. de rei. & ſcripta ad Rub. de leg. 1. Id vero notant ex l. ſi filius, ſup. de legat. præſtand. vide not. ad eam.

L. 3. *Sed & duæ dotes remittuntur*] Vide quæ in Frag. ſi c.

L. 3. *Servus cenſus*] Multa, ac paria SC. fabia funt cita: Papin. ex libr. huic non ſunt: vide not. ad l. *ita quo, ſup. de lureal. inſt.* & ſcripta ad l. *ſi fundum fuit conditione, ſup. de leg. 1.*

L. 1. *Quæſi cani dario*] Nam donatio, ſine traditione non perficitur, vel manicipatione. Unde dicitur quid de B in dotio, & apud Graecos *Δώριον* Varro lib. 4. Plin. lib. 31. cap. 4. Excipiuntur conjunctæ perſonæ, inter quas donatio perficitur ſine traditione, l. 4. C. *Th. de donat. Paulus lib. 2. Sententiar. tit. de fideicom.*

Quin emiſſi. reperi] vide ipſum ſcripta ad l. 16. 5. 2. *inf. de ver. obl.*

L. 37. *in fin. Alloquio & ipſum ſervum*] Con. l. 19. ſup. eod. & cum hinc explica.

L. 39. *Si in vac*] Opponuntur huic legi l. *in ſummam*, 5. *pen. ſup. de condict. indeb.* 5. *ſires legata*, *inſt. de leg.* Ubi dicitur, ignorantiam non excuſare. Idem in l. 91. *inf. de ver. obl.* dicitur non excuſari, qui eſt ex eodem libro, quo illæ legee. Sed differentia eſt inter petitionem, & repetitionem. Ignorans excuſatur a repetitione, a petitione non excuſatur: Nam repetitionem dant jurigenti. C dantur enim ex bono & æquo, & ideo neſcientes excuſantur: actione ex ſtipulatu ſtrictius agitur, & dico ſcitu & ignoranti mentur, vide Scripta ad d. l. 91.

L. 42. *Igitur ſi res ſingulas*] Ex hoc loco Dorotheus lib. 43. Basil. tit. 3. poſſe dici ſtipulatio, aut arbitrarias actiones per exceptionem doli inter bonæ fidei: vide not. ad l. 3. de excep. in præſcrip.

Ille. Sine ulla traditione reddendi] Flor. *redhibendi*.

L. ult. *non aperte tab. inſt.*] Verſitilium eſt nunc in antiqui ex I. Papia, de quo vide ſcripta ad fin. tit. Fr. *Ulp.*

AD LIBRUM XL.

De Manumiſſionibus. TIT. I.

In 1. *Poſt d. noſtio*] vide ſcripta ad l. 66. *infra, de ver. oblig.*

Annum vicef.] vide cap. 28. de præſcript.

Qui diem ſuperennum egit] Hæc enim momento civilis computatio fit a die in diem: vide cap. 1. de præſcriptionibus.

L. 3. *Servus*] Obſtat. *I. generaliter*, 5. *ſi quis ſervo*, *inſt. de fideicommiſſ. libert.* Dicendum eſt, ſi pignoratus dicitur quidem liber non fit, ſed ſi directo ſit teſtamento manumiſſus, ea libertas pro fideicommiſſaria habebitur, & debebitur ſervo, ſolvo pignore. Sic explicant Gracì lib. 48. Basil. tit. 2. Durante vero pignore, ea manumiſſio defendi non poteſt: vide ſcripta ad l. *ſervum filii*, 5. *ſi idem ſervus*, *ſup. de leg. 1.*

Manum. non poteſt] Niſi conſentiente creditore.

L. 4. *Commercioſus oculis*] id eſt, nobis diffimulatibus veritatem. Gracì vertunt *συγκαταθεμένου τοῦ τὰ ὄντα*, 5. *ſi*, vide ſcripta ad l. 104. *inf. de ver. obl.*

L. 9. *Vel id præſtello*] Urbi.

L. 11. *Servum*] vide ſcripta ad 5. 1. *ſi poſt mortem*, *ſup. de leg. 1.*

De Manumiſſis vindicta. TIT. II.

L. 2. *Annis 20. fraudantur*] Verſitilium eſt iuris antiqui, cujus memoriæ Ulp. in *Fr. tit.* 1. Simile eſt in l. 9. *ſup. de lureal. inſt. & l. ſi fruſtrarium*, *de manumiſſ. teſtam.*

L. 13. *Ut intra ſex menſes*] vide cap. 18. de præſcriptionibus.

De Manumiſſis teſtamento. TIT. IV.

L. *Cum ſcripto*] In fideicommiſſariis libertatibus ſpectamus noviſſimum fideicommiſſum. Plus fuerunt directi libertatibus, quam fideicommiſſaria, quia directæ liberi, habent laxiorem voluntatem defuncti, vide ſcripta ad 5. ult. l. 12. *ſup. de leg. 1.*

L. 5. *In libertatibus*] Directis: vide notata ad l. 1. *ſup. eodem.*

L. 5. *Si ſpoliatorium*] Veſtigium eſt iuris antiqui, cujus meminit Ulp. in *Frag. tit. pen.* Similis tum in l. *de heredi. inſt. & l. 3. ſup. de man. testi.*

L. 15. *Stichum*] Conjunctim cum l. *ſi fundum* 81. 5. *ſi ſervus*, *ſup. de leg. 1.* vide ſcripta ad eum locum.

L. 17. 5. 1. *Hæc autem ſcripſerunt*] Hinc explica l. 29. *ſup. de condit. & demonſtrat.*

L. 18. *Si ſervus ſervorum ſuorum ſeſe vendiderit*] Græci in lib. Basil. hunc locum vertunt, *ἀνδράποδα* fecit, id eſt, *ἀποχὴν*, ut ſupra in Nov. vide ſcripta ad l. ult. *ſup. de leg. 1.*

L. 19. *Servum plurimi*] vide not. ad l. 3. 5. *ſi quis dederit*, *ſup. de edictum. legat.* & l. 39. *ſup. de leg. 1.* & ſcripta ad l. 13. *eod.*

L. 35. *Qui utroque tempore*] Atin l. *ſervum*, *inf. eod.* dicitur debere eſſe teſtatoris, teſtamenti & additionis tempore, quod non videtur congruere: dicendum: Liberum arbitrium eſſe ſervo a morte, ut ſi idem liber & heres ſcribatur, 5. *ſi alicujus*, *ſup. de lureal. inſt.* vel ſi ſcribatur ſub ea neceſſitate, 5. *quæſtum*, *eod.* vel ſub conditione, Alias & adhibitum ſe fit, ut dicendo manumiſſus teſtamento alias oporteret teſtamenti, & mortis, alias teſtamenti additionis tempore fuiſſe in bonis. Cur autem utrumque tantis tempore fuiſſe in bonis, ab regulam Catonianam ſ. de dici poteſt in liberate, quæ cedit a morte, in alia non. Sed hoc ideo fit, quia libertas relinquitur per vindicatione hoc ideo fit, quia libertas relinquitur per vindicationem quo non eſt opus ea tantum legantur, quæ utroque tempore teſtatoris fuerint, Ulp. in *Frag. tit. de legatis*, Ut libera ſervi legati neguit, ſic nec ferro alienæ ſtrebilis bertas dari poteſt: illorum comparatur legato 1. *Stichus ſervus*, *inf. eod.* vide not. ad l. *quoties dubio*, *inf. de reg. jur.* & ſcripta ad l. 8. *cognatis*, *ſup. de leg. 1.* & l. 36. *Quia nil poſt mortem*, *inf. de ver. obligat.*

L. 39. *Stichum*] Hæc l. intelligenda de legato vindicationis, ut Gracì docent lib. 48. Nam res alienari ante Juſtin. non poterat per vindicationem, per damnationem poterat.

L. 41. 5. ult. *Stichus intra annum*] Nam intra, ſignificat etiam citra: vide ſcripta ad l. 16. 5. 1. *inf. de verbi.*

L. 44. *Hirena ſub condic.*] id eſt, modo, ut & in l. 8. *ſi ſervus pen. l. Antoni 14. de manu. teſtam.* & ad l. 49. *inf. de ver. oblig.* vide notata & ſcripta ad l. 49. Plin. 3. epiſt.

L. 55. *Petitor fideicommiſſi. libert.*] Ad hunc locum Gracì notant fideicommiſſarium libert. eſſe *ἐν ἀναγκαίοις ἀνθρώποις* eorum comparat *ἀναγκαίοις*. *Paulus lib. 2. Sent. tit. 1. in fi. d. l. nodum*, 5. *non eſt*, *ſup. ad Senatuſconſ. Trebell.* vide notata ad d. l. *nodum*, & ſcripta ad l. 26. 5. 1. *ſup. de leg. 1.*

De ſtatuliberis. TIT. VII.

L. 2. 5. 1. *verſ. plus ſcripſit*] Hunc 5. explica ex l. *ult. l. 2. ſi fundum fuit conditione ſup. de leg. 1.* vide ſcripta ad eum 5.

L. 3. 5. 1. *Aut ſi tam diſſidenti*] Differentiam inter difficile, & impoſſibile, vide in ſcripta ad l. *Illud Lucinnius*, *inf. de ver. oblig.*

Heredi ſuo deſiſtet] Flor. *nolet* Legend. *nolliet*: Gracì vertunt *βουλήσεται γενέσθαι*. Hinc autem conditio efſe videtur prae impoſſibilis, & tamen vitiat libertatem, quod eſt contra l. 13. 5. *ſup. de leg. 2.* Dicendum hanc conditionem propriæ non eſſe impoſſibilem: nam ei rerum natura non obſtat, ſed tantum difficultas habeodi, ideoque ea ſuſpendit libertatem. Eſt enim difficilis nec impoſſibilis: vide ſcripta ad l. 12.

L. 3. *Stichus: ex voto. dedi.* 365. Sic in l. *ſtia voluerat*, 5. *ceſſionaria*, *ſup. ad. d. ſyn. & l. ſervus hæc*, *de ver. leg.* Cic. *de nat. deorum*, vide cap. 20. de præſcript.

L. 6. 5. 1. *Retulibet parendo cond.*] Id fit ex l. 12. *tabul.*

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 3. cap. 20.*

Ad Lib. XL. Digeſt. 310

de quot. ad l. ſubrienniolio, 5. *pen.*

L. 24. 5. 3. *Summus*] *Si modo morte tempore, vel coad.*] vide not. ad l. *Ter. de man. teſtam.* & ad l. *quoties dubio*, *inf. de reg. jur.*

L. 35. *Si preſtitum*] *quia conſilium dabat heredi*] Legend. ut Flor. *quia conſilium dabat heredi, vitiaret talentum*: quanquam ſe. volebat clienari.

Sed tum ex preſumptione] Generaliter onus probandi transfertur in eum, contra quem præſumptio incumbit, l. *ult. in fin. ſupra quod minus ea.* Vide ſcripta ad *Reb. ſup. de probat.*

L. 51. *Si ita ſcripſerit*] Obſtat. l. 3. *ſup. de manumiſſ.* vide ſuſtat. ad eam, & ſcripta ad l. *ſervum filii*, 5. *ſi idem ſervus*, *ſup. de leg. 1.*

L. 51. *Si ſervo alienum*] vide ſcripta ad l. *plane 5 filium*, 9. *ſi cui Stichus*, *ſup. de leg. 1.*

L. 58. 5. 1. *Si ſervum ejus*] Hinc explica l. 89. *ſup. de condict. indeb.*

L. 58. *Verum eſt*] vide not. ad l. *Servius*, *ſup. eod.*

L. 59. 5. 1. *Per fenatum annos*] Hinc Græci lib. 48. Basil. hic ſecium dicitum rerum amotarum, quia hoc non eſt proprie furari, cum nullus ſit poſſeſſor, vide ſcripta ad tit. C. *de furtis*, *ex fon fac.*

De Fideicommiſſariis libertatibus. TIT. V.

L. 4. 5. *eodem. & ſi audacter legatum*] Legendum (*Quia legibus*, vide ſcripta ad titulum h. l. & *Ulp. ad Sabinum*, 5. *quam definat*, *ſup. de inoff. test. ver. test.*

5. *plane. Profecti autem*] Eius erat bona ſideo delata, vel agnoſcere, vel repudiare, Ulpian. in *Frag. tit. 1. edict. inf. de bon ſectis*.

L. 5. *Nullo modo deteriorem*] At dominus poteſt: re-

Ad Lib. XL. Digeſt. 310

A *I. Patriſcium*, 5. 5. *inf. red.* Ulp. in *Fragm. tit. 2.* 5. *ult. Rationem autem*] Ergo ſtipulatio hæc rationes reddere ſonabat?

L. 6. 5. *Illud vas reponare*] Id eſt, *Emi*, Græci lib. 48. Basil. hanc l. vertunt *ἀγοράσασθαι*, id eſt, *Emi*, ſic & reparare merces, id eſt, *Emere in l. Roma*, 5. *Callimachus*, *infra, de ver. oblig.* vide ſcripta ibid.

L. 13. 5. *ult. cum erit annorum 30.*) Hoc ideo additur ut fiat civis Romanus. Ulpian. in *Frag. titulo t. & 3.*

L. 15. *Si ſervus ſit*] Hæc ſuit intentio legis 12. tab. Sic Ulp. *ait. l. Frag.* Æſia ſine conſilio manumiſſum ſervum manere ſervum. Sic Cic. 4. de Repub. *purgare ler patrer vetiens, non liberos.*

L. 29. *Ex ideo in publici*] Legend. *ſed non in publicis proximis*, ut explicavit vide ſcripta Obſer. 1. cap. 17. & hic explicat, quod initio dixerat, *pone*.

L. 1. *Quinto. Mucius*] vide ſcripta Obſer. lib. 1. cap. 7. B & ſcripta ad l. *ſervum filii*, 5. *ſi idem ſervus*, *ſup. de leg. 1.*

Qui teſtamento ajebat ſe haredem) *Qui lege ajebat.*

Poſt. deni pec. heredi) Ergo vulterio heredis legitimi non nocet libertate libertati, ſcripta ad l. *Julianus*, 5. *pupillæ*, & alias ſimiles. Dicendum, hic id fieri ex l. 12. tab. quibus cautum eſt, conditionem illam ſtatuliberarium tempore pendentem impleri poſſe, nec non, & in perfectum vilitoria. Cum & generaliter prodituri ſit, eam conditionem poſſe impleri in cuiuſcunque perſonam, qui conſequendo in eo dominium ſuum ſit, l. *ſtatuliberi*, 5. *ſtatuliber*, & 5. *ſup. ſup. eod. tit.*

L. 31. *Contubernalis ejus libera*] vide ſcripta ad l. 16. *ſupra de lib. homin.*

In gloſſ. Cum contubernali) Dele totam.

L. 40. 5. *Servus domi*] vide 12.) Id eſt, ut Græci vertunt *ἐν τῷ ἐκείνου οἴκῳ*, id eſt vigenti millia, ſic in l. *Iella*, *ſup. de red. ſocii.*

Quinto Mucio) Scilicet millia: vide ſcripta ad l. 13. *inf. de ver. oblig.*

Etiam mittorum eis debeat) Legend. ut Flor. *pronuntium*: Et Græci vertunt *προίξωσιν*, vide not. ad l. *nam*, 5. *inde ſupra de leg. 1.* & ſcripta ad l. *ſi poſt mortem*, 5. *ſi ſtatue*, *ſup. de leget. 1.* & vide ſcripta Obſerv. 3. cap. 1.

L. *ult. in fin.*) Hunc locum Græci ſecite interpretantur de Julia Miſcella.

Qui ſine inanumiſſione ad libertatem pervenisse. VIII.

L. 1. *Sed eſt manumittit vend. volunt.*) Opponitur l. ult. C *ſi manicip. ita*, & l. 3. C. *de ſervis expors.* Dicendum, hanc legis partem eſſe intelligendam juxta leges provinciam, poſſ pœnitentiam competere libertatem, & tempore & venditor decedentis ſine herede, quia nihil conſequi poterat: vide ſcripta ad l. *ult. eod.*

L. 5. *Qui ab neceſſ.*) vide not. ad l. 5. *neceſſ.*, *ſup. de bon. lib.*

L. 7. *inp. noſter.*) vide ſcripta ad *tit. C. ſi man. ita ven. ne poſſ.*

Mevius infeſtionem) Sic ex hac quoque cauſa patet amittit patrium poteſtatem, dominus dominium, creditor jus pignoris.

L. 8. *Ex fraterno conſtitut. divi Marci*) Ad Auſidium.

L. *ult. Latinus Longus*) Ex eodem lib. Pauli ſumpta B est l. 3. *ſi quis ſervum*, *ſup. de leg. 1.*

Ut intra duos menſes) Sic & in l. *ult. C. de fideicom. lib.* cap. 13. de præſcript.

Qui & quibus manumiſſi liberi non ſunt, & *ad legem Æliam ſentiam*, TIT. IX.

L. 3. *Syro*) Legium generaliter retiſtum hic, ut & alibi ſepe, comparatur legato optionis, tamen in multis differunt: vide ſcripta ad l. 3. *ſup. de leg. 1.*

L. 12. 5. *ult. intra dos. dimn.*) vide cap. 13. de præſcript.

L. 14. *Sed & marrius*) vide ſcripta ad l. 3. *C. ad l. Julian de adult.*

Superſtitiones perſonæ) Legend. *ſuperſtripte perſonæ*, id eſt, mulier, mater.

L. 16. *Arriſo*, id eſt, *pro minus decennio*) vide cap. 26. de præ-

de præscript. Paulum lib. 5. Sent. tit. de usucap. & titulo A
de ff. simil.

L. 17. De a magistratibus) Id est, duumviris. Cresci
verunt rarenter, vide scripta ad l. 1. sup. de jurisdict.

L. 18. Nihil agit) Id est, liber non fit, ut docet ibidem.

L. 19. Quod si ipse) supplemus ita. §. 1. sup. de leg. 1. ubi di-
Cebat L. sup. de manumiss. testam. ferri manumissi. Dicen-
dum legatarii electionem esse ut vel ipsi ad affirman-
dum teneri, vel item. Idque tumpro magistratu ex l. illud,
§. ult. sup. de muneris causa donat. iuncta l. 3. ff. de simul. ex
muneris causa, illo titulo. Sic noscunt Graeci ad eam l.
lib. 47. Basil.

L. 20. Sine dubio plene puto) Sic etiam loquuntur Imp.
in l. 11. C. de ult. cogn. vide scripta ad eam.

L. 23. Cum simul) hic §. obstat l. 3. de juris & facti
ignor. Nam ex eo colligunt, ignorantiam unius alteri
scient. prodesse. Sed in eadem specie obstat huic §. Inst.
sed quod ab illo. de jure. Sed distinguendum: aut emen-
dat, quod ab illo. proclam. Sed distinguendum: aut emen-
dat in solidum hinc, aut pro parte. Si in soli-
dum, ignorantia unius alteri non prodest. Ideoque tunc
B hic habebit in solidum fervus ignorantiam. Si accipienda eft
d. l. ult. ut docet l. non solum, §. 1. sup. de iur. Sed tunc
pro portione, & suae fere, ut inter ignorat, tunc fervus
ignorantiam non nocet, quo minus ignorans partem domi-
nii obtineat, imo vero illius ignorantia scienti domi-
nii obest, facit, ut fciens pro sua parte dominium obti-
neat. Hoc necessario fit, ut consistat tota empti. Nam
non potest hominis empti pro parte confidere. Si vis
punire scientem, pœna & ignorantem: quod scientes per
se non habet, habebit per consortem personam, l. cum
heredibus, sup. de acquir. hered.

§. ult. Si quis ex fervis) vide scripta ad l. 8. sup. de
probat.

Quo sis pugnandum) lo. glof. l. 20. de probat. ubi
monstrat: vide not. ibid.

L. 18. Decipiendi emptoris caussa) vide scripta ad l. 5.
sup. de furtis & fac. ign. & notata ad l. 2. inf. de litigiosis.

§. 1. Si quidem ipse fciens) Distinctionis, in hac l. & l.
sup. positis vide obstat l. cum mercip. & scriptis ad §.
de solut. in notatis ad d. l. cum mercip. & scriptis ad §.
sup. de jur. & facti. ignor. Hinc diffinitio enim observa-
tur in ejusmodi, l. 3. §. ferv. sup. de compar.

L. 22. Dolus bonus) vide scripta ad l. 5. sup. de jur. &
facti. ignor.

L. 27. §. 1. Servum illius non videre) Verbo videri ve-
C tetes urebantur in ferendis fent. ut Budæus annotavit. D
Sic arbitrati in reffimonis dicendis. Cic. 4. Acad. & pro
M. Fonteio, vide scripta Quint. 5. cap. 16.

Capiosum nihil habet) Sic in l. 14. sup. de probat.

§. ult. In fin. secundum libertatem ferri) Sic in d. l. 14.
fententiam secundum fe dandam. Sanctissime in Claudio,
adhuc inde secundum profectus dedit. Plin. lib. 7. Epist. Se-
neca lib. 1. declamat. ipfos fecundum divertiros dare,
Cic. pro Cornelio: fecundum Aam item dare. Valerius
lib. 2. secundum te item do: vide scripta ad l. 8. sup. de
probat.

Quibus ad libertatem proclamare non licet. TIT. XIII.

L. 1. Magnæ) 20. ex. vide cap. 28. tralt. de pœnitent.

L. 4. in fin. Prætoris fidei commissa) De hoc prætore
fideicommissario various locos scripfi ad tit. 25. Frag. Ulp.

L. ult. Si duo) hæc l. obstat l. Liberis, §. si duo, sup. E
de liberali caussa: vide folut. ibi. & in scriptis ad l. 5.
sup. de jur. & facti. ign.

Si ingenuus esse dicetur. TIT. XIV.

L. 1. 1. Non alitæ quinquennium) vide scripta ad de
præscript.

L. ult. Quoniæ) Cen. l. generaliter, inf. de except. rei ju-
dic. & ex hac illa eft explicanda: vide notata & scripta
ad l. 3. sup. de probat. & l. 10. C. eod.

Ne de statu defunctorum post quinquennium quæratur.
TIT. XV.

Fuit hac de re vetus Senatusconsultum. Suetonius feri-
bit Vespasianum vetuisse de capitibus defunctorum ftatu
quæri intra certos annos.

L. 6. A momento ad momentum) vide cap. 1. inf. de pra- A
script.

L. 10. Et civiliorum) vide notata ad §. fi de usufructuario,
ligia 15. sup. de dam. infect.

L. 10. in fine, nec enim ejus partium) Con. l. partium,
inf. de verb. sig. vide scripta hic, & ad d. partium.

L. 12. Si absit) Con. l. 28. de verb. sig. vide scripta ad
eam.

L. 30. §. 1. Labeo lib. Epist.) Legend. Javolenus. Labeo
enim nullos Epistolarum libros edidit, ut Javolenus.

L. 31. §. 1. Continuumque tempus) Scripfimus Paulus conti-
nuos annos, quia tamen annos in triennium mutatos eft,
Tribonianus scripsit continuum tempus. Sed debuit pro-
cedere mobilium, cum idem omnino fit in ufucapio-
nibus immobilium, vide scripta ad titul. decimum annum
Frag. Ulpian.

L. 32. §. 1. Si quis) Vide notata ad l. si quis putabat, sup.
de acquir. hered. & l. negotia, sup. de juris & facti ignor.

L. 34. in fine. §. 2.) vide scripta ad l. 3. §. de leg.

L. 48. Nisi empta præcedat) Flor. adhæ, id eft, auctio.
Sic Ulp. tit. 22. Frag.

Post longum tempus. TIT. IV.

L. 2. 6. Sabinus: ne nisi patronis) Contra putant effe
intelligendum dicitur in l. 4. §. ult. sup. de manumiss. Ma-
gnopere fefellitur) vide scripta ad eas. C. de pact. inter. com.
& vend. compar.

§. Verum si de pupilli auctione) Ulp. in Frag. tit. 22. alia-
ter, vide scripta ad l. 5. C. de contrah. empt.

§. Si fervus bona fide. Proculianus ufucapionem) Nam
hic fervus, ut personna, ita principalis habetur, vide scripta
ad l. 5. sup. de jur. & facti ignor.

§. Si a pupillo debitore ufucapionem fit) Nam in fallo
erat, vide scripta ad l. sup. de jur. & facti ignor.

In re quam in exiftimatione) Plane legendum ut hic,
plus fit in existimatione, quam in re, vide notata ad l.
si quis putabat, sup. de acquir. hered. & scripta ad l. regul. sup.
de juris & facti ignor.

§. Si a Titio, nec Publiciana competit) Consultationis
hoc verbum Publiciana non agnoscit, sed pro eo, possef-
sionis accessio legit, nam servius, si ab eo bona vi ejec-
tus sit, vel clam abductus, & ea omnia Publiciana dicit,
non autem, sed possessionem, & ea omnia Publicianam dicit,
non autem, sed possessionem, & ea omnia Publicianam dicit,
non autem, sed possessionem, & ea omnia Publicianam

quod ſit cum judici nomium ligaet. Charinus Sofipater A
lib.2. in verb. tenetur, & tunc judices ſolent palam jurato
edicere ſibi non liquere, ut hic, & l. Pomponius, §. ult.
edicere ſibi non liquere, ut hic, & l. Pomponius, §. ult.
ſup. de recept. qui arbitr. recept. de hac re Tullius pro
Cluentio. Seneca lib. 8. quæſt. Donatus in Eunuch. &
Gellius, vide notata ad l.4.C.de exceptſ. ſen proſcript. &
ſcripta ad l.3.C.de reb. cred.

Leg. in fin. In conſilium judicati capi.] Aliter, non.

L.11. §. ult. In ſolidum condemnandus.] Idem non datur
exceptio, qui habent eandem exceptionem: vide ſcripta
ad l. 9. C. de probatt.

L.11. in fin. Scilicet eodem die] vide caput. 2. de præ-
ſcriptionibus.

Leg. Nihil in id, quod facere poteſt] vide ſuſe ſcripta
ad l.2. C. quand. com eo.

L.13. Contumacia] De eremodiciis hæc l. accipien-
da eſt.

L.16. Conſeſſi pro judicatis hab.] vide ſcripta ad l. 9.
Cod. de obſeq. & obſ.

L.17. A minore 25. annis] hinc quidam colligunt, mi-
norem 25 ann. poſſe judicem fieri, dummodo non ſit mi-
nor 18. annis; ſed id Conſtantinum negat lib. 1. epitom.
tit. 4. de hac quæſtione vide notata ad l. cum lege, ſup. de
recept. & ſcripta ad l.2. ſup de judic. vide cap. 28. de præ-
ſcriptionibus.

L.61. Reſcindit non poſſ.] Sed poteſt ſupleri, quod
ei deeſt, l. Paulus, inf. eod. tit. vide cap. 3. tit. de præ-
ſcriptionibus.

L.63. Eleum ſcientibus obſt] Legendum eſſigium ſcienti-
bus non obſt: quinoſtum vers. exceptſ nunc ſpes judica-
tum ſit, nihil mere, vide notata in l. 2. C. de excep. ſeu
præſcriptionibus.

Non ſcientibus] Scire in hac l. eſt interviniere, interſe-
ſe, videre & pati. Ideoque modo ſcire, modo in-
tervenire, modo pati.

Velut à debitore] Legendum creditore, ut Flor.
Creditorem] Lege debitorem, ut Flor.

De Conſeſſis. TIT. II.

L.1. Nihil ipſi ignorantis] Pro conſeſſo habetur etiam
qui erraſ in jure.

L.2. in fin. Tempore quaſi ex cauſſa judicati] vide ſcri-
pta ad l.9.C.de obſeq. & obſ.

L.3. Ex cauſſa contractuſſe, & comparatione difficiliori] vi-
de l.ſi quando 109. ſup. de leg. 1. vide ſcripta & notata
ad eum locum.

Qui ex cauſſi in poſſeſſionem entr. TIT. IV.

L.1. in fin. Videtur ſimpliciter convaluiſſe] vide ſcripta
ad tit. 19. Fragg. Vlp.

L.2. In poſſeſſionem] Obſtat l. pen. inf. eod. vide ſolut.
ibidem.

L.3. §. 1. Qui poſſeſſionis cauſſa ſatis.] Sic in l. ex
tempore, ſup. de procul. & l. ſup. de bonis auctoritate judic.
poſſ. Cic. pro Quintio.

L.3. Si diu tenuerunt ſic] Creditor mittitur in poſſeſſi-
nem ſervandæ cauſſa, ſi debitori defuncto heres non exſ-
ſtet, Cic. pro Quint.

L.13. Si defuncto non exſtet] vide Cic. pro Quint.

L.14. Si ſui creditorem] Oppo. Lin poſſeſſ. ſup. cod. Di-
cendum, quod proponitur in hac l. pen. (unnere interpre-
tationem a ſuperioribus. l. volait ſtatuere differtiam
inter legatarium & creditorem. Legatarius miſſus nec
admiſſus habet actionem in ſolidum. Creditor conditio-
nalis miſſi quidem ſolet, ſed ſi ſit ſolvendo, optimum
habet actionem in ſolidum, quia is tantum jure optimo
mittitur in poſſeſſionem, qui poteſt vendere. Hic cum
ſit conditionalis, non poteſt vendere.

De reb. auctoritate judicis poſſidendis, ſive vendundis. TIT. V.

L.5. Licet non fraudulentus cauſſe latitans] Sic in l. ex tem-
pore, ſup. de procul. & l. Fabianus, ſup. quibus ex cauſſis in
poſſeſſ. ſitur. Cic. pro Quint. quare & in l. 2. ſup. de judiciis:
pro ſpeſſionde advocatis, legendum fraudulentus.

L.7. Quod ex eum mutuum] Nam ſi defunctus poſt
mortem ſuam ſe daturum promiſerit, ſtipulatio non va-
let, niſi ex conſtit. ſuſt. ut actiones ab heredibus & contra

heredes incipiant, vide ſcripta ad tit. C. de hered. action.

L.8. §. 1. Si quis fruſtus] Hinc explicandus eſt l. pe-
nultim. ſup. de ſpſtis. vide ſcripta ad initium tit. C. de
pignor. action.

L.9. Prætor ait] Con. huic legi legem conditionalis 55.
inf. de verb. ſign. vide ſcripta ad l. 10. illo tit.

L.15. Cum plures] Con. ad Conditionales, & vide ſcripta
ad d. l. 10. illo tit. Con. etiam l. cognitore 56. illo ti-
tulo.

Ego puto creditoribus eſſe dandam] Flor. Ego puto cre-
ditoribus etiam inſtrumentum pignoris ſecere: nolue-
runt, & ideo ſervanti non calumnia cauſſa] vide ſcri-
pta ad l.9. Cod. de reb. cred.

De Privil. credit. TIT. VI.

Flor. hic titulus non eſtat, ſed ſeq. leges habentur ſub
præcedenti tit. de reb. cred.

L.1. Cum bona] Con. l.28. inf. de verb. ſign. vide ſcri-
pta ad l. 1. ſup. illo tit.

L.Vel ſuſo, mato, vel ſatuo] Flor. vel ſatuo, vel alio
lex Cati.

L.Si tenuis curator datus ſit] vide l. 1. ſup. in quibus
cauſſis pig. & cum huic conſunge.

L. Qui tenuem] Conjunge l. 59. inf. de verbor. ſignif.

L. Privilegia: expoſtem tirulı] ut creditores omnes chi-
rographarii concurrerent, ita etiam legatarii.

L. pen. in fin. Chirographarius creditoribus præferur]
Alias inter chirographarios obſervatur privilegium tem-
poris, ſi fint ejuſdem tituli, id tamen in Republica olim
non obtinebat, concurrebant namque cum ceteris: eſt
ideo nominatim conceſſum principes, ut conſtat ex epi-
ſtola Plinii ad Trajanum. De exact.

De Separationibus. TIT. VII.

L.1. §. Quod dicitur, ut ultra quinquennium] vide §.
pen. vigeſſimum quartum, de præſcriptionibus, §. ult. in
fine.

A teſtatore debetur] vide ſcripta ad tit. Cod. de he-
red. act.

Quæ in fraudem creditorum facta ſunt, ut reſtituantur.
TIT. IX.

Hæc Paulina annalis eſt] vide cap. 20. de præſcri-
ptionibus.

L. Intra annum, quo augeriundi] Hæc eſt adhuc Pau-
liana.

L. In qui a debitore] Ex hac l. poncture exemplum ad
D l.3.C.de pœnis, & com. ſcri uend. vide ſcripta ad eum.

L.10. In ſolidum actionem] Id eſt, Actionem Pauliana,
de qua vide ſcripta ad l.1.

§.1. Si debitorem meum] Hoc ius manat ex 12. tab. in qui-
bus ita erat ſcriptum: Si adgnatus pedemve ſtruit, manu-
endo ſovito. Feſtus in verbo ſtruere, per pedem ſtrue-
re, id eſt, ſtruere, id eſt, ſi gaque aut pede pervia, ut
ſit ſenſus, ſi fugit, manum mittito. Servius 11. Sentil.
Aeneæ inſtiſus eſt, cum quis rem ſibi debitam, non eſſe-
ſtam judices adhortetur, exipit.

S. Partum. Si non valet] Hoc ſi non valet, ſed ſtatu-
talis.

L.18. Nullum ſibi damnum] vide ſcripta ad l.5. C. de
diffenſſ. ſpl. & Senatuſc. Vell.

L.19. Patrem] Hæc l. male dicitur eſſe ſimilis legi 29.
mortem, C. de hæreſ. Nam hic pertinet non mutare,
fideicommiſſum eſſe non debitum præſtat. Nam mortis
ejus quæ vult reſtitui filio hereditatem in cauſam mortis pe-
titus, vult etiam ei reſtitui quoquo modo poteſtate libe-
tris, vult etiam ei reſtitui quoquo modo poteſtate libe-
rari, id tot eſſet, ſup. quando dies leg. cedat. Ergo poſt
eamcipationem ei reſtituenda eſt hereditas: ſi reſtitu-
tur, ut debita reſtituitur: Si reſpectaretur res, ſtatus
eſt, ut debitum in tempore, l. ait prætor, §. cum in dem,
ret creditoribus in tempore, l. ait prætor, §. cum in dem,
hoc: A. At his fraus ſeri negatur, quoniam reſtituit
debita hereditas, non repræſentatur, vide ſcripta ad l.5.
fraudem. §. Dico, ſup. de leg. 1.

L.24. in fin. Jus civile vigilantibus] Aliud exemplum
eſt in l. ult. C. depoſ.

AD

AD LIBRUM XLIII.

De interdictis, ſive extraordinariis actionibus, &c. TIT. I.

SIVE extraord. actionibus, quæ prohibi compicuunt] Hæc verba à Tribonniano addita ſunt, & abſunt ab in-
dice pragoſtio Pandectis Florentinis: vide ſcripta
ad Rub. Cod. eod.

Quod legatorum. TIT. III.

Male vulgo legitur Quorum legatorum. Legendum, ut
Flor. ut conſtat ex verbis legis.

L.1. §. Si quis: utique effuſis] Ratio eſt, quia ex lega-
tis, & fideicommiſſis Falcidia poteſt ſervari, non ita ex
reb. donatis. Nam legata a teſtatore corporaliter non
transferuntur. At donata a donatore corporaliter in ſui-
dum transferuntur. Ergo neque heres Falcidiam illo ſer-
vare per rerum donatarum restitutionem. Igitur nec hoc
interdum opponere, fed vindicari Falcidiam a donatario,
Upian. Cod. d. l. Pauli ſcripta ad Rub. ſup. de leg. 1.

Effuſis alii gerere legati] Veſtigium eſt veteris legatori-
um differentiæ verbalium, damnationis, & aut & ſupra
in l. Stichus ſervus meus, de manumiſſ. teſtam.

Qui ex heredibus] Hic locus docet, uni ex heredibus
poſſe legari, non tantum per præceptionem, ut vulgo pu-
tant, ſed & per vindicationem, damnationem, ſinendi
modum, l. ſub omnibus, §. Titia, ſup. de leg. 1. vide notata
& ſcripta ad l.129. ſalt. ſup. de leg. 1.

§. Quod ait prætor: voluntate ejus] Id eſt, ſcientia &
tacita patientia.

Ne vis fiat ei qui in poſſeſſionem miſſus erit. TIT. IV.

L.1. §. 1. Hoc edictum] Legendum interdictum.

De tabulis exhibendis. TIT. V.

L.1. Decreto conſulum] Id eſt, interdicto, non
edicto, ut male Accurſius.

Ne quid in loco publico, vel itinere fiat. TIT. IX.

Hoc interdictum non eſt omnino populare: vide c.20.
de præſcript.

L.1. §. Si quis nemine: ſolarium] vide notata ad l.
etiam, ſub. qui patior, in pig.

§. Idem Neroe, ve ſatere cogendum] Aflione ſolliees in-
certi vis ſi fodit, & ſi ſolum ſuum, ſi ſolum ſuum ſit, ſi
ampt. §. ſi ſic ſuperior, §. ult. ſup. de leg. 2. vide ſcripta ad
d. §. ult.

Per plateas, ne quid in flumine publico, &c. TIT. XII.

L.1. §. Labeo, ſiſi ripas communes] Flor legitur, aut ripas.
pe. Legendum, aut ſi ripas, Or. Aut, eo loco, ut in cere-
monum omnium ſortium ſemper negat. Idem eſt, quod
haud. Nam aut etiam ſcribit, & haud docet Charif. Aut pro
haud fumi indicat aperte Ser. §. quartes, inf. de ſolut. ubi
& hæc Accurſius animadvertit.

Ferra quem ſi quid] Atque ſic quod Cic. concipiuntur
exceptiones, exere quam ſi: in Digeſtis hic forte ſolus
locus eſt.

De ripa municipi. TIT. XV.

L. In ripa municip.] Id eſt, ad ripæ. de præſcript.

De vi, & vi armata. TIT. XVI.

Legendum, unde vi, & de vi armata. Quod anente indi-
cat l. 1. §. 1. ſup. de interd. Alias enim interdicta propo-
nuntur ſub rubrica unde vi, non dixit, de vi.

L.1. In proverbi. de quid, ne vos & confluentibus trin-
cipiunt] Hæc quidam ut ſcripta, non ut vera. Nec enim
pium, pertinere ad conſtitut. tres ſi quis in tantum, & l.
mentionem ſit, ſpectum ſimilis. Conſtet in, ut nunc Accur-
ſius. Quæ conſtitutiones ſunt noviſſimorum Imperatof-
ferenda ſunt ex verbo ad eas conſtitutiones, quæ ſunt in
Lib. C. de l. pen. inf. d. l. ſed de ut, pen. L. 1. eſt ex conſtitu-
tione Divi Pii, ex vero pen. eſt Divi Marci ph. neque ea
verba, nec non & conſtit. trinectium ſunt Tribonian.

Qui e mu ut] Ad glofſ. qui e mu ci, adde, id eſt, ſi me
dejecerit: vide ſcripta.

§. Non ſolum autem: non & Tubienus] Flor. Vicinorum.

Inde ſolum adhuc competit] Non dicit, dari interdi-
ctum. Dicendum, utrumque idem eſſe, interdictum unde
Tom. X.

A vi, & hanc actionem in factum, ſicut ſi quis dolo commi-
ſerit, heres eius teneatur de dolo. Sed hanc actio eſt penus
in ſolidum, quam de dolo, quia nec hereditem infunat, &
eſt de calculo. Idem eſt in interdicto unde vi, quod datur
in heredem eius, qui dejecit, ſed eſt potius actio in fa-
ctum, quia ipſe non dedit: ſic in Ageare, §. cum mu-
ri, ſup. de usufr. quem. municat. vide ſcripta ad tit. C. ne del.
defunct. in quarteum here.

L.3. §. Eum opinor: Sed ex contextu] Videtur, duos
horas. Gerec. ex. Barn. tit. 17. cap. 9.

§. Hoc interdictum ad eos, qui prohibuit] Tribonani
fatinus eſt, qui repoſuit prohibuit, pro dejecit, vide ſcri-
pta ad l.4. C. unde vi.

L. Interdictum adipiſcitur ſum] Locator nec dominium
habet, nec poſſeſſionem: vide ſcripta ad Lib. C. de loc.

Uti poſſidetis. TIT. XVII.

L.1. §. 1. duplex interdictum] vide notata ad l.2. §.1. ſup. comm.
divid. & ſcripta ad l. in tribi. ſup. de cognitor.

§. Cum inquilinus] Hoc hoc. vide ſcripta ad l. 3. C. de loc.

Æque interdicunt] Quia videtur occupare poſſeſſionem
domini.

Sed ne poſſideret] Id eſt, ne hoc jus ſibi violenter
prohibendi dominum.

De Superficiebus. TIT. XVIII.

Hæc jus ſuperficiarum dicitur ſuperficium, ut vulgo pu-
tant, ſed de reb. eorum, qui ſub eo. hoc jus Græci vertunt ſu-
ſtruire lib. 39. Bonis. fic dicitur, quod eo ture quis fruitur
ſuperficie alieni, quod eſt ſuperficium. Hoc tamen differ
ſuperficiarius ab emphyteuta. quod ſuperficiarius habet
jus tantum in ſuperficie. Emphyteuticarius in toto fun-
do. & de ſuperficiebus eaſpecifies ſervitutes imponit, hic
etiam ſolo. Item ſuperficiarius jus ſibi acquirit reſpectu
ſuperficiei poſitæ in alieno ſolo ſuis ſumpt. Emphyteu-
carius reſpectu ſui meliorationum: vide ſcripta ad pr. tit. C.
de jur. emph. & notata ad Latium, ſup. quæ potius, in pig.

De interdicto Salviano. TIT. XIII.

L.1. §. 2. Salvianum] Lege pendente tempore] Salvia. Nov. 17. inter-
pretatur, ciuvantur ſpatio ſequentium annor. id eſt, an-
norum tempore dicendum, vide cap. 10. de præſcript.

L.6. Si ſeruitor vendiderit] Con. l. 29. inf. de verb. ſig-
vide ſcripta ad eam.

De quo agere poſſidemus, & affirm. TIT. XX.

L.1. in fin. Et hoc interdictum retum proprie] Legen-
dum, eſque interdicta rectum fruitur.

De Scrutinio. TIT. XXI.

L.1. §. Ait ergo prætor: non ſolum ſi ſit ſine] Flor. hoc ni
ſit. Sic Veſtius: rectus vulgo appellet ſervus: ſi non ſit,
non ſervus incipiens ſuffrax, ſed nonnulli ſtumpere. Sic le-
gendum, non ut vulgo, ſic vocifiene Feſt.

Quod ſi quis ad eum] TIT. XXII.

L.2. §. 1. Non omnibus nocumento] vide cap. 1. de præ-
ſcriptionibus.

L.1. §. Si tenuis: pro non habent accuſatores] hinc
ſumpſit eſt lex ad ea, inf. de regul. jur.

L.13. §. Quæſtum: dominii lucro] Flor. damna. Redte,
vide notata & ſcripta ad l. C. de reſcind.

De Precario. TIT. XXVI.

L.1. Et eſt ſimile commodato] Sed hoc diſtat, quia præca-
rio res mobiles, non item certo modo ſolent vide ſcri-
pta ad tit. C. de commod.

L.2. Quæ ex bona fide ſervi] Hic locus & l. Idem in fin.
inf. eod. debet ut, quod dicitur, actionem præſcriptis
verbis tantum dari ex contractibus incertis: at precari-
um ſimile eſt donationi. Dari namque non oportet ex
eſt: vide notata ad Rub. tit. de præſcript. verb.

Ex bona fide] id eſt, ex bono & æquo, ne cuiquam
ſuum beneficium damnoſum ſit, ut interpretatur Pau-
lus lib.5. Sent. tit. de interd.

L.12. Cum precario] De hac l. vide ſuſe ſcripta ad l.2.
Cod. de loc. Emphyteut.

Si convenit] Pallio excedere poteſt naturam contra-
ctus, ut illi contrauia eſſe non poteſt. Hæc autem con-
tentio eſt: itaque in hac ſpecie detrahit illa convento-
ne erit precarium.

Sed nulla vid) vide scripta ad l. 5. *Cod. de obligat. & action.*

L. 16. §. ult. Inserta actioni) Flor. *inserti conditione.*

Refle.

Ista si, præscriptis verbis) hic locus cum *l. 2. fin. ord.*

Ista si, præscriptis verbis) hic locus cum *l. 2. fin. ord.* et quod dicitur, actionem præscriptis verbis edictas ex contractibus incerti, cum precarium, ut & donatio, nec conventio sit: vide folia notata ad *Rub. fin. de præscript. verb.*

De adnotibus eadem) *lic.* TIT. XXVII.

L. 1. in fin. Secundi nomen) id est, fabulari.

Ætatem concreti) id est, collucari.

De donatione legenda. TIT. XXVIII.

Extante follicit. Hoc interdictum fuit ex 12. tab. Plin. lib. 16. cap. 5.

L. 1. Tertio quoque die) vide scripta. de præscript. *§. ult. Omnes* (nullus) Sylvefires.

AD LIBRUM XLIV.

De Exceptionibus, præscriptionibus, & præjudiciis. TIT. I.

IN hoc titulo generalis definitionis, & divisionis proponuntur principia, & ea omnia, quæ sunt communia omnium exceptionum.

Exceptionibus) Exceptio est conditio, quæ modo reum eximit a condemnatione, modo minuit, & diminuit eum eximit a condemnatione, modo minuit, & diminuit eum. Vel sic: exceptio est defensio intentio, vel allegatio ejus cum quo agitur actioni contraria. Vel, est allegatio qua tam, *Donatio* vis exceptionis.

Præjudicialis) In hoc titulo præjudicia sunt peculiares quædam exceptiones, quibus omnibus excludituræ actio, hoc modo, quod futuræ gravioni actioni præjudicium faciunt.

L. 1. Agere) vide scripta ad *l. 8. §. 1. inf. de verb. signif. Qui exceptione*) Qui probare debet.

Divisæ) Redit. Nam hæc verba agere, intendere, experiri sunt communia actioris & rei, *l. 1. sup. de calendo.*

Actor ipse) Agit reus, qui excipit, ergo exceptio rei est actio. Obstat *l. 8. inf. de verb. signif.* quæ ait, actionis verbo exceptionem non contineri: notandum tam *d. l. 8.* quam hanc *l. 1.* referendum esse ad edictum, de edendo, quod est de editione actionis. Lege *l. 1. ff. Ulp. ex lib. 4. ad edictum. Lex 8. ff. Paul ex lib. 2. ad edictum. In eo edicto* de edendo verbo actionis continetur ut in re actio, in persecutione actio, petitionem, & persecutio dipulatio, *Actionis verbo, de obligat. & act.* quæ est eruditum Ulp. ex eodem libro: illa quæ contemnetur ad actionis verbo actor debet edere. Exceptionem reus non edit, sed allegat. Quare in eo edicto actionis verbo exceptionem non intelligimus, & de agere videtur, qui exceptionem illi intendere, quod eum probandi, quæ debet: vide scripta ad *l. 9. §. 1. sup. de probat. & ad tit. C. de exceptionibus.*

L. 3. Nec evitari possunt) Nisi obiciantur replicationes.

Contra legem) Juliam & Papiam. Harum exceptionum contra illas inventarum fit mentio in *l. 1. §. 1. sup. de pactis.*

L. 5. Rei autem) Addatur his exceptio cessionis bonorum, *Excidere temporum.* Si debitor bonis cesserit, turbitur & exceptione præscriptionis. Nec non item exceptio rei, quia fidejussores accipiuntur, ut debitore lapso bonis nullum consequamur a fidejussoribus, *§. ult. Inst. de replicat.*

Lex. Non utiqua) vide scripta ad *l. 1. C. de probat.*

L. 11. generaliter) Male a Tribuniano polita est hæc *Ubi hæc verba*, in qua tantum tradatur de exceptionibus præjudicialibus. At vero hæc l. tantum pertinet ad actiones præjudiciales. In eis quæritur quis debeat probare. Ut si unus dicit se ingenuum, alter eum dicat esse libertum, & se ejus esse patronum: hæc est actio præjudicialis. In ea is actor est, qui habet intentionem fecundum id quod intendit. Contingenda est hæc *Leum Inst. sup. si ingenuus esse dicat.* & ex ea hæc explicanda. Itaque is, qui A dicit se patronum, si tu illi detur actio a prætore, si puer te esse patronum, is tunc actoris partes sustinet, & illi onus probandi is effe patronum incumbit: vide etiam quæ scripta ad *l. 10. C. de probat. & ad l. 8. sup. de probat.*

Qui habet intentionem) *in contra.*

L. 16. Quod præjudiciales) Hæc funt præjudicia de quibus in hoc titulo.

L. 17. Sed si quis) hæc l. male conjungitur superiori, quasi videatur de exceptione præjudiciali, cum pertineat ad exceptionem rei judicatæ, ut docet inscriptio. Et hæc lagis ratio, quia a diversa corpora funt, qua utrumque cum negotium exceptionis nocere rei judicatæ, *l. 12. & 14. inf. de prob.* denique si fumus de præjudiciali pugnabit cum l. precedenti: vide scripta ad *l. 10. C. de probat.*

L. 19. Omnes) vide notata & scripta ad *l. defensiones, Cod. eod. tit.*

L. 20. Exceptio est contrarietio) Legend. ut Flor. *est contradictio.* Omnis enim exceptio conditionis formam habet: ut actionis ifi exercum petatur hæc conditio feu exceptio opponitur, fi non conveniat inter te & me, ut pecunia non petatur. Hæc exceptio fi probetur eximit reum a damnatione. Sic repetitioni dotis inops maritus hanc opponit exceptionem, fi non requisita eft me in id tantum damnari, quod facere poffum. Hæc exceptio minuit damnationem: vide notata ad *tit. C. de exceptio. fec. perpetuas.*

Exceptiones ut ait Jurisconsultus. TIT. II.

L. 1. Cum rei) Vide fcripta ad *l. fi fervus plurium, §. 1. fup. de leg. 1.* Huic legi *spp. l. 23. fup. de pig.* qua ait, Titium heredem repudiante, aut fupremo cervente Sejum heredem repudiante, aut fupremo cervente Sejum heredem repudiante, aut fupremo cervente Sejum

L.a. Is quoque, qui non debitum) Flor. 5. vide Scripta A ad *Rub. de cond. indeb.*

Quæ creditores defuncti) Hic debitorum, & creditorum nomen illicite accipitur.

L. 7. Florentin. Condictio in ipsum promissorem unoquem exercet) Ergo in condictio existerit in personam promissoris, id est, si voluerit, & utique ad mortem perseverexerit, heres eius tenebitur, vide Scripta ad *l. 127. inf. de verb. obl.*

L. Filiusfam. ultimus potest) Cuius hæc in re auctoritate nobis tempus utuntur, in *l. si longius*, 5. 1. *sup. de jud. Qui filiusfamil. sui debeat.*

L. Naturales. Si soluta pecunia repeti.) vide Scripta ad *l. 122. inf. sit. prox.*

L. Ex deposito. ob dolum malum) vide Scripta ad *l. 122. §. ult. inf. tit. prox.*

In solum alienum) id est, utiles. Hæc l. coniungenda B est cum lege sum. *Iliusfam. sup. de reb. cred.* & ex illa est explicanda. Huius legis sensus est: utiles actiones ex omni causa a filiisfam. exerceri possunt. Hæc l. non loquitur de specialibus actionibus. Omnes etiam utiles est in fallum, *Item mutu.* de Cass. tractat. *l. 3. Cde donat. quæ sub mod. l. 2. Cde pactis conven. l. quidam in fine, Supra, de benef. inscript. & l. si vero non remanserunt, 9. & 1. filiusfamil. sup. mand.* Cum l. ult. hæ actiones exercui a filiisfamil. intelligit utiles. Utile dicit, quod est *l. si longius, 5. ult. sup. de judic.* vide Scripta ad tit. *C. an feriæ non pos fus fatis.*

L. Qui a furto in fin. Ex hac causa etiam possessio) vide Scripta ad *l. 9. C. de poss.*

L. Omnes debitores, qui fpecies) id est, rem, corpus: quam in quantitate aliud est. Ad regulam in hac l. tradidam, pertinet *l. 82. non quicunque, supra, de leg. 1.* vide Scripta & notata ad eam.

L. Cum quæritur item) Glossa *Ignorium 59. inf. tit. prox.* eum multis similibus, ubi dies spectatur, quo dare debuit: hic tempus contradus: tibi hic ponendum est, fi deuulterem interrogasse, cum tuus reuulfet dare, eum recte solvere debuit, *l. q. 3. omnis, de pign. act.* Sicuti ergo fi reus damnatus fuisset ejus diei, quo dari debuit, existimatio laesa fuit, ita fideiussor, qui eo die accepti, in eum diem damnabitur: vide Scripta ad *l. 59. infra, de verb. oblig.*

L. Trajectitia) Trajectitia, est nauticis pecunia eli quæ navigat periculo creditoris: vide Scripta ad *Rub. & l. 4. sup. de naut. fœn.*

Si sed diem fuluit) Ex die mora fit: vide Scripta ad *l. 23. D & 84. inf. tit. prox.*

Pana nil adfuit) vide Scripta ad *l. 4. supra, de naut. fœnor.*

Etsi, quo eam pecuniam petere) Hic dicitur fervus nequendo *Si*: vide notata & Scripta ad *l. Celsimusthus, sup. Rutus, inf. tit. prox.*

In gloss. Ob operas: in fine, & lege nihil) Adde *§. pro operis.*

In gloss. Interpellatus non effet) Ad eam. vide notata ad *l. magnum.*

§. Ea autem, si fervis acquiritur) Res invito non acquiritur, actio invito & ignoranti adquiritur: vide ad *l. 62. inf. tit. prox.*

L. Donec pupilles transfuerit) vide Scripta ad tit. *C. ex delict. defun. in quo hered. conven.*

L. Non folum stipulationes) vide notata ad *l. ult. sup. tit. prox. & Scripta ad l. 123. sup. de leg. 1.*

L. Cum ex non pofi magnas variationes) Sic in *l. 3. de condit. & demonst. l. ult. sup. pro leg.*

L. Constitutionibus quafi lite contestatæ) vide Scripta ad tit. *C. ex delict. defun. in quem hered. convenn.*

L. In testamento) Con. *l. 4. sup. de petit. hered. & l. 4. inf. de verb. oblig.*

Anna similter) De annalibus adfionibus, vide cap. 10. de præscriptionibus.

L. Actionis verbo) Pertinet ad tit. de edendo, ut monet adfinitio.

Quia alienum instar obtinent) vide notata ad *l. 1. §. 1. infra, de pecun. ftipul. & Scripta ad l. 5. infra, de verbor. obligat.*

§. ult. Mixta funt adfiones) vide notata ad *l. 2. sup. commodato, & Scripta ad l. in tribus, 7. sup. de judic. & de tota hac l. vide notata ad l. primum, sup. de except. & Scripta. & ad principi. titulli C. de exception. & Scripta ad leg. nouam, sup. de probat.*

L. Hereditariam) vide Scripta ad tit. *C. de heredit. actionib.*

L. Obligationum fere) vide Scripta ad *l. nemo potest, sup. de leg. 1.*

Verf. placet. Dies & conditio, aut fpectatur *in ipso*, aut *in ipsa*, & *ipsis* eft efficax *in ipso* eft inefficax.

Certis modis debitoris defunti) Certis modis obligatio vitiatur. Modi hi funt, folutio, acceptilatio, novatio, delegatio: vide Scripta ad tit. *C. de novat. & delegat. & ad l. nemo potest, sup. de leg. 1.* pacto, tempore, conditione non finitur: nam potest etiam locus finiendæ obligationis causfa adhiberi, ut nec conditio, aut modus, *ad l. nemo potest*, quæ in eam rem eft ftagirius: vide Scripta ad *l. 56. 5. sup. de jur. & fact. ign.*

Dali mali exceptione fummoveri) Obftat locus Pauli *l. 3. Sentent. tit. de leg. & l. ult. Cde leg.* vide notata ad *l. nemo potest, & ad l. ult. Cde leg.*

In gloss. Deberi) Dele, ex pacto, & repone, delegatione, & acceptilatione.

In gloss. Sic & in tredendo, ibi in quæ fi. Sabar.) Dele quæftione, vide Scripta ad *c. qui fundum, l. fi fundum fub condizione, supra, de legat. 1.* Legata adhore exfcita a legatario & adita, fi nulla re poftea interim accepta, ab ftolutes pertinenant ad legatarium, an videantur etiam radices legatæ, & folum evolvio adfcifci. Dicendum videtur eum, cui adhor legata eft, pofle petere. Quod fi adminiremus, fequitur, quod fi eam non exfiteravit, fed exfciit, repudiationem vindicabit.

L. Ex contractibus) vide Scripta ad *l. ex delicto, defunti, in quant. her. con.*

L. Obligamur in fi. Sed & tutis fibi) Ut fideicommifia, legata, ita *l. tutis fibi & legat. 1.* item delegationes debitorum, *l. delegare 3. de novationibus, & fuffe*, denique pactæ & contractus, qui folo confenfu contrahuntur nunc confiftunt: vide Scripta ad *l. 1. §. 2. inf. eo. prox.*

L. Pupillus) vide notata fubinad *l. quod pupillus, fup. de reb. credit. iudex*, ubi notatur hic folus cafus, ubi naturaliter obligatur ex quod fcit ex eft locupletior: vide & Scripta ad *l. fi pupillus 127. inf. tit. prox.*

Ne quidem pure naturaliter obligetur) Quoniam aiunt judicia ex Aemilio iudicium, & confenfus eft id quod gignit naturalem obligat. Si abfit animi acceptum, abeft & naturalis obligatio: Ideoque non obligatur pupillus nifi ejus judicium fuppleatur pretatio tutoris.

AD LIBRUM XLV.

De Verborum obligationibus. TIT. I.

TRIBUS tantum modis conftituitur verb. obligatio quibus omnibus tractatur Jurifconfultis in hoc libro. Primum, ex ftipulatione per ftipulationem, quæ eft contractus ex quo verbor. obligatio conftituitur: vel verborum conceptio ex qua obligatio nafcitur, *l. cum pater, C. de pact. lib. 11.* vel inf. eod. Et eo differt a verborum obligatione, quæ ipsi libet contractus ab ea obligatione, quam parit. Singulio tio eft ea genere contractuum *generalium*, quæ unum tantum obligant. Deinde per ftipulationem fit dominum ex dictione dotis, teffe Caio *lib. 2. Inftit. Accepilatio* latio has omnes fpecies tollit. Poftremo, per adfiocitationem non contrahitur verb. obligatio, quia non fiunt verbis folemnibus, ut verbor. obligatio, fed tacite plerumque conftenfu, nec vero verbis folemnia in ftipulationibus funt fcribenda, cum fint ipfa rei fubftantia, ut eam vocant Scholiaftes, mutui &c. vide notata ad pr. *tit. Cde contrah. & committ. ftipul.*

§. 1. Stichus fervus meus pupilli) Sabini hæc funt.

§. 2. Item. Hæ funt Ulpian.

Cum quæ in omnes) Ad dictio dotis, & iuniorandum fit mus tantum pertinent. Plus dotis obftat *l. ne. C. de ver. iur. oriend.* Unde dici oportet eam poffe petere neutro loco carere. Sed dixendum, dotem repeti adfione ex ftipulatu tantum, *l. 1. §. 1. supra*, ex ftipulatione conftituto nomine. Non noftum pro alio ftatuitur. Sic in titulo *ut quotes tu. fupr. pignor. & in §. ft fervum, de mutuis. ftipul.* fcilicet dum, *inf. eod.*

Nemo mutuus, nemo fundus) Atre, confenfu, & litteris obligari poffunt.

Neque enim) Infans eft, qui fpat. tanum non completevit. Unde Grœci vertunt ἀνήβατος. Infans nomen etiam hodie poffidet, quo pueros intelligit qui loquatur. Ita nec non potefi ftipulari. Nam & Accarius hic excipit diftinguens inter pupilli fabrum fore. Nam *l. fervum illo 57. supra, de verb. oblig.* pupillo, qui fari poteft, ut refte notavit Martinus. Sic infans pro filio in *l. 1. §. 1. supra, de leg. 3.* Vide Scripta & notata ibid. At infanti aliter, & *l. nemo potest, & l. ult. Cde leg.*

In gloss. Deberi) Dele, ex pacto, & repone, delegatione, & acceptilatione.

In gloss. Sic & in tredendo, ibi in quæ fi. Sabar.) Dele quæftione, vide Scripta ad *c. qui fundum, l. fi fundum fub condizione, supra, de legat. 1.*

L. Legata adhore exfcita a legatario & adita, fi nulla re poftea interim accepta, ab ftolutes pertinenant ad legatarium, an videantur etiam radices legatæ, & folum evolvio adfcifci. Dicendum videtur eum, cui adhor legata eft, pofle petere. Quod fi adminiremus, fequitur, quod fi eam non exfiteravit, fed exfciit, repudiationem vindicabit.

L. Ex contractibus) vide Scripta ad *l. ex delicto, defunti, in quant. her. con.*

L. Obligamur in fi. Sed & tutis fibi) Ut fideicommifia, legata, ita *l. tutis fibi & legat. 1.* item delegationes debitorum, *l. delegare 3. de novationibus, & fuffe*, denique pactæ & contractus, qui folo confenfu contrahuntur nunc confiftunt: vide Scripta ad *l. 1. §. 2. inf. eo. prox.*

L. Pupillus) vide notata fubinad *l. quod pupillus, fup. de reb. credit. iudex*, ubi notatur hic folus cafus, ubi naturaliter obligatur ex quod fcit ex eft locupletior: vide & Scripta ad *l. fi pupillus 127. inf. tit. prox.*

Ne quidem pure naturaliter obligetur) Quoniam aiunt judicia ex Aemilio iudicium, & confenfus eft id quod gignit naturalem obligat. Si abfit animi acceptum, abeft & naturalis obligatio: Ideoque non obligatur pupillus nifi ejus judicium fuppleatur pretatio tutoris.

A *ne. cit.* vide Scripta ad eam.

Eadem autem) Hæc Sabini funt ufque ad verf. *fi (utrum*, qui eft Ulpiani. Hinc non colligo ftipulationem effe interfigentium tantum ex jure civili, ut & acceptilatio, vide notata ad *l. ait interdum, 5. inf. de exceptior. quod prum eft*, quia folet applicari conventionibus inter abfentes, fi nuntius, qui quascunque lingua fiunt: nam quascunque fiunt latina lingua, vide Scripta hic.

Ex scripturæ Sabini) id eft, fuperiori fententia Sabini, ut *§. 1. sup. de hered. inftit. & Scripturæ Q. Muci, 1. sup. de nou. ed. legend.*

L. 2. Et hæreus] Hic §. eft de promiffore.

Cum tu dare) Ut fieri tamen, ut fundus, ut homo.

B *Lucius antijus*) Id eft, naturaliter indivifæ, *in fi. de leg. 1.*

In gloss. (From) Dele apt. omnia eo ufque (quia promiffor) *inclusive.*

In margine, & post secundum Bart.) Adde ad fin. & ftadire. Nam ftipulatio fervitutis in dando conftituit, *l. fi venar. de fervit. vind. l. ult. comm. prad.* vide Scripta ad *§. pro. inf. eod.*

Quæ in prudenti) Nam fi promiffor nominatim nuntis partem poftea fuam non ftipulatus fatisfit, & non ftipulatus fatisfit, & non ftipulatus fatisfit, &

§. Item si in fide] Supra dixit de obligationibus, quæ A fant in dando: hic de illis, quæ fiunt in faciendo, aut non faciendo.

Teneatur quidem, & rubricæ] Recte Accursius teneri ait pro portione hereditaria, male Bartolus. Nec obstat *l. heredes, §. in eo, fup. fam. ercisc.* quæ nititur Bart. quæ ait, suo probabiliter, ne solidum committi ſtipuli. Item si *§. Cæt. l. q. inf.* Sed hoc ſic accipiendum eſt ex dicto §. Cato, ut ſive ſtipulationi ſit ſubiecta pœna, ſive non, omnes tenentur in ſolidum, quamvis interitæ ſtipulatio quia ab uno prohibitus, in ſolidum eſt prohibitus, ſed non tenetur nisi pro portione hereditaria.

Sibi hereditque ſuo, eo, agere, &c.] Huius ſtipulat. & ſuperioris eadem vis eſt: utraque videtur ſtipulari iter fieri, id eſt, patcfieri. *l. q. Cato, inf.ſeq.*

In ſolidum (nominatur)] Obſtat *l. ſtipulatioſi§. 9. inf. ſeq.* quæ ait, adhoreri non repelli exceptione. Sed hæc ita verum eſt, ſi eorum ſit cauſa interitæ, quique agere poſſit: reliqui quorum nihil intereſt per exceptionem removebuntur a petitione pœnæ. Sic eſt etiam in actione ex empto, *l. ſpecies, l. ide ait.*

Communitatur ſtipulatio] Quanti ejus intereſt.

L. 3. Idem] Con. *l. 38. inf.* vide ſcripta ad eam.

L. 4. Pluribus heredibus inſtitutis decerpſimus] Nam uno ex heredibus promiſſoris dolum faciente, omnes tenentur, quia dolus ſit in ſolidum, *l. inter, §. quod ex falſo, fam. ercisc.* Uno autem ex heredibus ſtipulatore dolum patiente, in ſolidum habet actionem ex ſtipulatu hic. Itaque male Tiraquellus putat hoc initium corrigi in *§. ſed videnda*mus, *inf. eod. l.*

§. Coro ſib. 15.] Commentatorum juris civilis, ut conſtat ex fretio in verbo *mandatum*.

Aut ab omnibus heredibus] Senſus eſt: omnes heredes teneri, quia nomini in ſolidum peccari in illam ſtipulationem potuit.

In mandato, &c.] Vide in hoc *§. Comment. Zaſii*] Dele hoc totum.

Item ſiervi] Id eſt, patefieri.

Pecuaria mercesve] Id eſt, potuerit.

Illam ſtipulationem] Id eſt, peccari in illam ſtipulationem, ut dicitur committi ſtipulationem, pro commiſſi in ſtipulatione.

§. Sed videamus] Videamus hic eſt affirmatis. Ideoque male qualem ponunt notum interrogationis. Nam idem eſt, ac ſi dixiſſet, non idem hic eſt, ac ſi dixiſſet, in ſtipulatione amplius non agi, ut recte Zaſius. Non eſt idem in ſtipulat. amplius non agi, quod in ſtipulatione, per te non ſteti, fed eſt potius idem, quod per te, hereditemque tuum tatum habiturum.

Non idem hic ſit] Male Tiraquellus putat, ſtipulationem dolum abeſſe a re hereditaria committi tantum pro parte heredis, qui dolo fecit: & ideo uno dolum faciente, omnes heredes non teneri. Hoc enim primum pugnat cum initio huius legis, quod commiſſitur emendari per hunc verſ. *ſed videnmus*, & exponit, *hic*, id eſt, ſtipulationem dolum abeſſe. Pugnat cum eo *l. inter*, §. *quod ex falſo, fam. ercisc.* Itemque ratio certa: Nam ut ſumus me prohibeat tre agere, non minus me prohibet, quam ſi omnes prohiberent: Sic & unus dolo facit, non minus facit, quam ſi omnes faciant. Nec obſtat *l. pænalis*, §. 1. *verſ. omnes enim*. Nam id locum non habet in factis individuis, *l. 22. inf. de prætor ſtipul.* Non obſtat *l. idem in ſtipul. inf. rem rotam hab.* nam & ſtipulatio per te non ſteri, &c. continet id, quod intereſt. Sed uno non facient, omnes tenentur. Denique obſtat *l. 5. ult. inf. eod.* Vide ſolut. in not. & ſcripta hic.

Qui non habuerit rotam] Stipulatio rem ratam haberi, & non amplius agi eſt prætoria, ſive a domino, ſive a procuratore interponatur, & ſtipulatio Judicium ſolvi.

Pro parte rotam habere] Si ſcilicet ipſe cavere: ut ſi procurator caverit, poterit pro parte ratum habere, *l. 18. inf. rem rotam habeti.*

§. Si is qui duplum] Hæc ſtipulat. emptor ſtipulatur duplum pretii, quod ſolvit evictionis nomine. Promittit venditor. Committitur autem ea ſi revindicet laudatus, & denuntiatus defugiat auctoritatem: ſi venditor ejus heredes reliquerit, uno eorum defugiente auctoritatem, omnes defugiſſe videntur, & omnes tenentur, *l. ſi rem pet. §. 1. fup. de cviction. l. in rejcriptis, §. in ſolidum, & l.cum ex cauſſa, inf. eod.* At heredes emptoris ſinguli tantum pro evictione ſuæ partis habent actionem.

Fructuaria] Si fructuarius promiſſor plures heredes reliquerit, uno ex heredibus non reſtituente id quod ſibi teneri ex fructuario, non tenentur nisi pro ſua parte. Proprietatem etiam heredes habent actionem pro ſua parte quanti ea res eſt. De hac ſtipulatione fructuaria, vide B non. in *tit. de uſufructu, quemad. caveat. ad Rudr.*

Hæc utilitatis cauſſa] Id eſt, ut unuſquiſque heredum promiſſoris, quod ſibi intereſt pro ſua parte conſequatur.

Ipſi autem promiſſori] Id eſt, ex parte promiſſoris. Quia de heredibus tantum queritur, non de ſtipulatore, & promiſſore.

Neque reſtituitur] Hoc tantum pertinet ad ſtipulationem de novi operis nunciat.

Neque ſolvendo] Hoc refertur tantum ad ſtipulationem duplæ, quæ committitur re non defenſa. In aliis vero ſtipulat. liberatio pro parte contingere nequit, non tres eſſent omnes heredes tenentur.

L. 5. verſ. Judicialis amoto judicis officio] A pretio eſt.

C De dolo cauſa] Iudex enim in re ſeſtituenda cautæ jubet, dolum malum abeſſe, *l. pecuarem, §. ſi homo, dotis tvindicat. l. mentam 3. quod metus cauſſa*, in actione in rem, quo tempore caret, ex ſtipulatu.

In ſtipul. cautum] Ad fin. Adde judicialis' quoque cautio eſt de perſequendo ſervo, & de reddendo eo, de qua agitur, *l. ſervum fugitivum, de leg. 1. l. 4. §. ſi mortuus, fup. quod metus cauſſa*. Sunt & aliæ multæ, ut in *l. 67 pro 3. heredes, §. ſervus, fup. fam. ercisc. l. harum, §. Pater. vendit.*

A mero prætorio officio] Quæ jubente prætore, ſive ex edicto ejus, aut decreto proponuntur.

Prætor autem interd. Prætorium ius judiciales, alia cautionales, alia communes, qua de re vide notata ad *l. 1. inf. de prætor. ſtipul.* & ſcripta ad hunc locum.

Etiam ad hæredes] De variis modicis rerum vitalium: adſolitis ſtipulationes veniunt a jurisdictione, id eſt, ab edicto, non quidem prætoris, ſed edilium. Stipulationes adſolitæ eſſe dicuntur honorariæ, ut & Turbutiæ de quibus Ulp. tit. fept. *Item mulier, de dote, fup. fol. matrim.* Cic. pro Quint. Nam jus quorumlibet magiſtratuum dicitur honorarium, non autem prætorium.

Ex conventione] Sola.

Rapinæ] Id eſt, utriuſque partis, *vis de divid. ſtipul.*

Nam & ipſi ex verb. obligatione ſunt] Id eſt, ſua ſtipulationes conventionales adhibentur, ut negocia verborum obligatione confringantur: interdum vero ſolidum & proprie ſtipulationes conventionales, id eſt, ſtum modo imminente judice, aut prætore.

Non conveniunt] Communes ſtipulat. ſunt, quæ inter heredes magiſtratus, & interdum officio judicis interponuntur.

Nam & prætor] *L. 1. infra de prætor. ſtipulat.* Dele tergiſſim.

Et interdum judex] Theophilus de divid. ſtipulat.

Venit a judice] *L. heredes, §. pen. fam. ercisc. l. quæritur, §. ult. com. divid.*

Ab officio officio] Quod venditor juberur de fervo, *l. 37. §. 1. ſupr. de evict.*

In ſtipul. rerum, id eſt, contrahen.] Adde rede *l. 3. ſupra, tit. proem.* nam ſtipulatio contractus eſt, *l. nec ſtipulantem, in proin. l. certis, §. quæritur, ſupra, de reiſtit. creditis.*

§. Stipulatio autem] Nuda. In hoc *§. & ſeq.* alia ſtipulatio-

pulationum diviſio ſubſiguitur. Circa hunc §. quæ rant, an valeat ſtipulatio concepta impersonaliter, ut dabitur dubantur. Et reſte Alciatus lib. 2. *parerg.* cap. 18. ait valere: nam perinde eſt, ac ſi diceretur, dabis, vel quid tui? Ardam male putat, non eſſe idem in conſtipulatio tempus, ac *Nov. 115. Auth.* Nam re collata in præſens diſſ. adhuc interest ſtipulantis publica, vide ſcripta hic.

Verborum concepta] Iure in *l. 6. Cæt. com. & transmiſſ. ſtipul.* Græci verborum obligationem, ex quo concipere nuncupare verba obligationis, eam putant, *Cæt. de pact. Auct. ſtipul. Sententia.*

Dationum ſubſtantiæ] *L. ſup. eod.*

Id quod interrogatus] *L. inter ſtipulantem, l. 1. §. ult. inf. eod.*

§. Satis accepto : ut responſibones] Leguedum *expromiſſores*, ut Flor. Adjuvat hoc eſt, qui pro alio promittit. Sic *§. ſeq. Expromiſſor* dicitur, qui novandi animus ſtipulatur alienum obligatum.

Eodem modo quo fatisfacere] *L. 1. ſup. qui ſatisfd. cogo. qua ita, ſtipulatione non diviſa.*

Ante eum diem] Ita dies opponitur conditioni, non ſolutioni, ut recte ſenſit Jafon, & Donus in *l. 8. ſup.* mense, ut ſi quo die ante Kalendas conditio exiterit, decem pecuniæ.

Tenet eam pœnæ] Obſtat *Ancilrei, §. ult. & Lucius ſeid, §. ult. inf. eod.* vide ſolut. in not. ad eas leges, & ſcripta hic.

L. 11. Filius] Diverſum eſt, ſi pater deporato filius ſtipulerur: nam reverſo non acquiritur ubi, *l. ult. C. de fent. rup.*

Victoria acquiſiſſe] Nam victor ſemper fuiſſe in poteſtate ob ſidionem poſtliminii.

L. 12. Si ita ſtipulatus ſim] In alternativis ſtipulat. electio eſt promiſſoris, ſed hoc in ſtipulatione pœnæ ſimplex eſt, quam alternata, cum ſemper promiſſor poſſit ſolvere alternativam, ſi integrum diem.

L. 13. Qui ante Kalendas] Sic & qui ante diem ſtipulatur Kalend. & tertio Kal. Idem dies ſignificatur. Livius lib. 23. vide *Gellium, Cenſorinum, inf. de verb. ſignif.* qui poſt. Kal. non niſi altero poſt die, vide ſcripta hic.

L. 14. Damnas eſtoſne?] Nam eſtodio dic. Pugnat leg. *Stipulationem non diviſentem, ne ſin. ſup. eod. vide ſolut.* in not. & ſcripta ad eam hic.

L. 15. In ſtipul. decem] Dele hunc verſ. (qui eſt contra) hoc eſt, nihil obſtat: nam diverſa eſt ejus quæſtio, & male opponitur.

L. 16. Idem lib. 6. ad Sab.] In hoc libro Pomponius diſputabat de legatis, & ſane duæ quæſtiones, quæ hoc tractantur, unus tertii de legatis, quæ de ſtipulationibus. *Idem Gellius*] Ex cauſſa lucrativa.

Idem Scævola] Lucrativa, *l. ceſſiones, inf. eod.*

In ſtipul. aliquot cauſſis] Dele hoc, & dic, lucrativa, *l. Lucius ſtipul. l. Lucius ſtipul. l. ſi rem, inf. eod.* Donationis cauſſa vide ex cauſſa lucrativa.

Debetur nubis a te] Solus: ut conſequatur Sichi dotis, eo poſt adimit, *l. qui decem, §. Sticbum, de legat. 1.*

§. Stipulario] Con. huic *§. l. 2. de annuis leg. & l. 3. de operis libert.*

In mora ſtipulatur] Id eſt, ſi annua promittam, aut quotannis, *l. 12. circa fin. quemad. dies legat. eod.*

Una die] Ratio diſt. reſpectu hus, quæ ab Accurt. tentur, eſt, unam ſtipulationem eſſe, quod illa diviſio penſionum non fiat ſtipulatoris gratia, ſed promiſſoris, & quod perſonæ ſtipulatoris non cohæreat ſtipulatio, fed ſit perpetua, continua, infinita, indiviſa temporibus, atque adeo ſingularis. At annua legata inæquinque perſonæ, id eſt, ſolus legatarii intuitu, & ob id eſt inedi hæc condicio, ſi vivet legatarius.

Et interea] Quia infinitum tempus continuum, & indiviſum quinutatem.

In glossf. stipulatio.) Dele hæc verba (est una propter A dicas pignus, & stipulationem nullam esse, nihil referre in obligatione. At eorum interest, ut res salvæ perent in obligatione. Et ex stipulatu debentur. At in emtione ejus propriè pactus interest, ne illo modo emptio prioue emptoris pactus interest, ne illo modo emptio prioue emptoris pactus interest, ne illo modo emptio prioue emptoris

In gloss. Condicio stipulationis) Dele totam, & ejus lo- A nolit.
co repone: nam omnis stipulatio pendalis, est conditio-
nalis.

Vers. In stipulationibus) Hic verf. est extra rem, ut & §. *Inter*, supra, videturque etiam sumptus ex lib. 26. Digest. *Inter*, supra, videturque etiam sumptus ex lib. 26. Digest. *Celsus*, *cum quæritur*, *sup. de reb. dub.* potest tamen dici, hunc verf. esse rectissime frequentia verborum: *Tum qui dicit*] Inæquedum hoc est superioribus ve-
luti exemplum.

Mihi to. & Titio to.) Male Erasmus in Epist. quidam ad Darpium legit: mihi & Titio to. Nam tunc nulla ad Darpium legit: mihi & Titio to. Nam tunc nulla ad esset ambiguitas. Nam hic ambiguitas est, quia in eadem stipulatione fuit Titius: & videtur Titio dipulatus alia eadem stipulatione fuit Titius: & videtur Titio dipulatus alia to. mihi to. debentur: & stipulatus videtur eadem to. mihi to. debentur: & stipulatus videtur eadem to. mihi quoque debentur, fed cum ambiguitas contra ipsum fit, mihi, tantum debentur.

§. Si stipulor alii cum meo interesse) Quia nunc enim stipulatio, quam alterius negotium gerere videor in stipulatione, quam alterius negotium gerere videor in stipulatione, quam alterius negotium gerere videor in stipulatione

L. 59. Quæries) Obligatio differtur ex loco, die, condi- A tione, nec ante ea præsteretur. Item qui vinum debet, nec oleum, quanti vinum eâ damnatur æstimatione ju- dicis. At vasis eâ æstimatio ex loco, & tempore, *l. a- dicis. At vasis eâ æstimatio ex loco, & tempore,

Possit ego ex stipulatu) id est, conditione certi.

§. Stichum qui) Similis est quæstio *l. 30. §. 1. fup. de jurejur.*

Quis. Si quis similiter fiſtere) Quod ſit ex cauſa notabile: qui ſiſtere promiſit eadem cauſa ſiſtere debet.

L. 84. Si inſulam) Nova purgatur obſtatione, novatione, conditionali ſtipulatione, multo etiam magis præſtatione, & ſolutione, modo præſtet, aut faciam aut ſtet litem conteſtatam: at non ſtetum & faciam, ſed & ſtet litem conteſtatam: ita enim conteſtationem, liberor a præſtatione ejus, quod intereſt: a poena vero liberor in ſtipulatione deducta, ſi pura fuerit obligatio, & obligationem: at non de debitore ad litem loquimur, conſtituendum: at non de debitore ad *L.* Vide notata ad *l. 2. §. 1. de exercit. & commod. & l

§. ult. Liberos) Repingerari.
Tenit liberi) Vide scripta ad l. 7. §. 1. & l. 68. fu-
pra ad form.
In fili. interest) Dele eam, & dic, imo ex stipulatu
incerti.
L. 114. Si fundum) Opponitur l. videamus, 6. §. alio-
nem, fup. de usur. & l. 8. §. fi fundus, fup. hoc t. Dicendum,
hic id quod interest, non significare fructus, sed res
ipsa: quod quasi plures circa rem interest, vide
scripta ad l. 28. supra eodem.
L. 115. Sua stipulatur) Vide scripta ad l. 94. fup. eod.
Cum id ageretur ut) Opponitur l. si fundo, 3. in prin.
fup. de donat. inter. vide notata ad eam l.
Non dubitabo loco) Nam, qui hoc stipulatur, fili-
pulatur pœni superficiem, quod fieri non potest, nisi
in loco, vide scripta ad l. 74. fupra eodem.
Rem promittendi filii non posse) Vide scripta ad l. 7.
Respondit Pegasus) Pegasi sententia locum est, cum
est una stipulatio, accipiens à conditione, & hæc com-
est una stipulatio, accipiens à conditione, & hæc com-
mittetur, ubi deficiet Pamphilum patrem, & Pamphi-
morem. Pegasus hic erat Proculianus.
Exemplo penæ legatæ) Male Ferrettus putat, non
idem dicendum in fundo, quod in penu. Nam id po-
test dicendum in fundo, quod in penu dicit legat. cod. que
gnat cum l. fi pœnam, supra quando dies legat. cod. que
fundum deferendo computare penori: vide scripta ad l.
9. supra eodem.
Confessum in pecuniam legatam) Quia transfunditur
legatum penus in legatum penum.
Et ipsas rei naturam) Nam penus fuerit dari potest.
Non a conditione capere) In duplicibus legatis, &
stipulationibus.
Cum id alium probaret) Voluerunt hoc casu contra-
hentes, omnimodo Pamphilum dari.
Idem defendebam erit) At eum una tantum est fti-
pulatio, verior est Proculi sententia.
Quamvis volantes) Finge legatum, & stipulatione
ne, quæ incipit a stipulatione, non quæ a conditione,
cum tamen id agitur, ut alterum tantum detur. Summa
enim legis 115. est: Quando duplex est stipulatio, poste-
rioris, & ex pœnalem, committi ilatim ex mora, sive id
agatur, ut alterum tantum præstetur, sive ut utrumque.
Cum id agitur ut utrumque præstetur, non fit novatio.
Cum ut alterutrum, non fit etiam novatio, sed fit quali
novatio. Papinianus ergo recipit Severianam sabinam in
stipulatione duplici, Pegasi hic in simplici.
In stipite probatur) Ab his verbis, hodie vero non pro-
batur contra. Dele usque ad fin. sententiæ, & dic per-
fumitur contra. Dele usque ad fin. sententiæ, & dic per-
mulis stipulationibus non notis præcedentem stipulat. nisi id
fit aliter.
L. 116. Non enim sunt duo res) Non esse duos reos
cum creditore quia tuncumo ex eis convenio, & exacto, alter
liberatur, l. 2. titulo pro. Ac in hoc specie, Titius con-
liberatur, l. 2. titulo pro. Ac in hoc specie, Titius con-
demno, & solvente, non dicimus Seium liberari, sed
nec obligari, imo tantquam fuisse obligatum.
Et fulvius Titio) Ergo agi potuit potest eum in-
justum, sed non necessarium. Reus recurrit vel in
judicio, vel extra judicium. At in aliis agitur etiam
ante rem excussum.
L. 117. Numero dividitur) vide scripta ad l. 54. supra
eodem.
L. 118. Nulla de pecunia debitore) Obstat l. fi creditor, E
§. ult. supra de pecuiis: vide solut. in not. ad eam.
§. 1. Decem bodie) Hæc stipulatio pura est. In pura au-
tem stipulatione nullum tantundem datur, sed
tum stipulationibus nullum tantundem datur, sed
nunquam datur, a præterea non datur, si pecunia vel
res promissa fit in promptu, alias datur.
§. ult. Decem mihi) vide scripta ad l. 97. §. 3. fup. eod.
L. 120. Non facis conditionem) Id est, non suspendis.
Si 100. non fint) Etsi fint viginti aureï, non debe-
buntur.
Res viventium ignorant) vide scripta ad l. 100. fup. eod.
L. 121. Incerti agetur) vide scripta ad l. 53. fup. eod.
§. 1. In codice matrimonium contrahebat) Sic & Flor.
Papinianus scripserat in manum: vide not. ad l. uxorem,
A supra de ritu nupt.
Si utrumve matrimonii contrahitur) Ergo contra bonos
mores est, si quis uxori adjungat concubinam, quod
mores est, si quis uxori adjungat concubinam, quod
quidam Constantina tribunus, ob l. 1. C. de concubinis,
§. fufcitem) Cafus mortis non trahitur ad casum de-
portationis.
Cum moriatur) Idem est, si dividet, post mortem
testatoris, quæ ante judicium. fuit inutilis, & ideo
manet.
Non nisi morientes re) Et ideo, si deportatus reliquit
tur civitati, & ei vero peregrinus moritur, committe-
retur fiscum, quia ei succedit.
tur advertus fiscum, quia ei succedit.
§. ult. Lex Julia) Dali clausula stipulationem quadam-
modo bonæ fidei facit, licet adjectum stricium facit
bonæ fidei. l. Seja, de mortis causa donat.
L. 122. Dies cedit) Dele tot. summam Bartoli, a-
B Hor legis est Scævola, qui respondit temporibus Mar-
ci & Commodi.
Per mendum) Ita est, tribus pensionibus. Male,
post menses tres.
Usurarum nomine debetur) Id est, prorogaverat, quod
fit retro, l. qui in fundum, fup. de pact. l. 2. §. non mele,
ff. retro, l. qui in fundum, fup. de pact. l. 2. §. non mele,
fin. de evict. rei judici. l. ult. C. de usur. Nec mirum de-
fin. de evict. rei judici. l. ult. C. de usur. Nec mirum de-
derat. Seneca, in epistolis dare. Graeci in epistolis.
Si a die) Id est, primo mense. Sic in l. si navigium,
§. si eunone, fup. de pignor. act. illi l. 3. §. alio die, titulo
Perez) Totum summam: ergo stipulatio fuit divi-
si incert.
§. 1. Callimachus) Summa hujus §. hæc est. Servus
C nautico pecunium fecerat, rebitorem, non potest
ei conferendo, contra quam lex conventionis fert.
creditori nocere, nisi eius res arbitrium con-
permisit, quo casu repetitio exceptione: vide scri-
pta ad Obst. l. cap. 11.
Usque Bruttium) Sic Graece significat Brundisium,
dicitur & Brundis. Festus.
Si domum navigii dare) Nam ofure nautico conditio-
nantur in navigationem, non in mercedem, ut alie, idque
ob varios casus, quos creditor periculum fuscipiebat vitæ
navigationis, & mercis conditionem, vel
ad certum diem, modo ad certum spatium, modo ad
ubique ad certum portum, l. 7. C. de naut. fen. ad hæc
l. 8. additionis quidam, ut hic: vide scripta ad Rob.
fup. de naut. fen. ad fin. & ad l. 4. illi titulo, vide Pla-
tarchum in Cat. Censorio.
Sub piscatoribus) Sic Graece significat Puteolos.
D Sub piscatoribus) Sic Graece significat Puteolos.
per Obst. l. cap. 11.
Usque Brundisium) Sic Graece significat Brundisium,
dicitur & Brundis. Festus.
Si domum navigii dare) Nam ofure nautico conditio-
nantur in navigationem, non in mercedem, ut alie, idque
ob varios casus, quos creditor periculum fuscipiebat vitæ
navigationis, & mercis conditionem, vel
ad certum diem, modo ad certum spatium, modo ad
ubique ad certum portum, l. 7. C. de naut. fen. ad hæc
l. 8. additionis quidam, ut hic: vide scripta ad Rob.
fup. de naut. fen. ad fin. & ad l. 4. illi titulo, vide Pla-
tarchum in Cat. Censorio.
Sub piscatoribus) Sic Graece significat Puteolos.
Sed Septembres) Proinde hoc adjectum est, ne-
quis per periculum, quod fere a mari imminet, occidentem
bus vigilius poli idus. Aliter, si navigio, cap. 10.
Mos regendi) Id est, emittet. Sic l. 9. §. fin. de fi-
tulis, vide notata ibid.
Profecturis eum permisit) Nam mitti solebat ser-
vus qui dicebatur nunciabulus, dum mittitur ufurarum
fua die exigendarum causa, ut hic, & l. negotia-
tores, 10. §. fin. de usur. l. milites, 3. §. ult. eod. & l. 4. §. ult. de
Servus Lucii Titii) Hunc initio dixit servum Titii, pos-
hic vocat Titii. Nam Jurisconsulti hic nominibus pro-
miscue utebantur. Philosophi Dionis & Theoni-
Missiles eo tempore) Quod est, post idus Septembr.
At fupra posuit, ante idus eum debuisse exigi. Ergo
adhibi regulariter. Repetenda est potius exercus fol-
labæ verbis missiles, hic, in eorum missiles, fed eo tempo-
re, &c. Atque ita quidam Cuiacianus. Sed & hæc
folvitur quidem Cuiacianum nuncium ante idus, fed eo
tempore, quo jam pecuniam reddere deberet, id est,
cum prope instarent idus, & certum jam esset, eorum
intra idus non posse Berytum appellere.
Quocumque tempore) Exceptionis autem locus est, si
creditor fervo profecendi temporis arbitrium permi-
serit.
§. Flavius Hermes) De hoc §. vide scripta Obst. l. cap.
29. & scripta ad l. 3. §. ut eum dis, fup. de præscript. verb.

In fac. §. Respondit, dicken) vide scripta ad l. 8. fun-
dum sub conditione, §. Stichum, fup. de leg. 3. & ad l. 115.
& 84. fup. eodem.
§. Celebrodes cum pecunia hereditaria desiderasset) Quod fit
permutatio ultro citroque pecuniæ, exemplare, §. here-
alienatione, fup. de leg. 2.
Per eum recumeravisset) Itaque, si per eum fecisset, qui
vendidit, tunc teneretur omnino ponæ nomine. Sed
& pœna non adjecta, puta effe adhuncem præscripsis ver-
bis ex conventione conditio fuspecta, & ideo nullius
ut in simili specie est adhio ex vendito, l. si fervus, 3. §.
pœnæ nomine, de act. emp. l. qui fundum 2. fup. de con-
trab. emp.
Sapius ipsum conscientia) De alienatione fasta retinendo,
vide Cuiac. de notata ad Africanum, §. Duxi 2. de leg. 1.
Duti male interpretum) vel in testamento, fed ipso jure pœ-
na committitur.
Agerentur) Vide scripta ad l. 55. fup. eod.
Debere confitebitur) Hæc vera conditionem casuiem fa-
ciunt, puta fi confiterit.
Respondit, si confiteatur) Non semper eodem modo Scæva-
la respondet. Nam, dum respondet per fi, vel id fumit,
quod proponitur est, ut hic, Si, ut proponitur in tab. l.
ult. fup. de reft. cred. Si pater, in pr. de adil. edict. pr. vel id
quod est probabile, ut hic, si ut præmittur, Lucrio, l. ult.
fup. de leg. 3. vel id quod est incertum, & in affirmatione
judicis, Libertis, §. si alienen. leg. in hoc §. puto, eum
fumere, quod est probabile, ut & in l. Adjutor ab aliquo,
§. ult. de fideicom. Sed contra sentiunt, & vitio non fol-
vertit. Hæc autem conditio casualis est. Idem potest di-
ci de potestative, sutumque ut fub hac exceptione, si tal alium
fi, idem valebit, cum in dubio, vel faciendo stipulatio
confiftit. At cum stipulatio nullum opus relinquit, id
nihil non vidit, nec eam heres impleri potest: vi-
de scripta ad l. 57. fup. eod.
Si condicio non extiterit) id est, si actum effet, ut im-
pleretur condicio vivo patre, non facta impleta, pro-
missor non tenetur, etiamsi post mortem patris impleta-
tur: sam fam impleatur, & fruftra.
§. 2. Si Titius dotem) Vide scripta ad l. 3. §. ult. fup. de
dotis. nec fol. rat.
Apud judicem traxit) Id est, prætorem tutelarem, & dele
gloss. interdictum.
Ad compromissum pulsiem) id est, præfectum urbi, l.
Æmilius, fup. de pign.
Pœnæ nomine pecuniariæ) Sic solet pronunciari in
causis appellationis, inf. de quæst. femp. inf. de appell. l.
chirographi, 8. §. ult. de pignor. act.
Mora interveniente: quominus persolvit) Hic ufure non
debentur ex stipulatione, sed ex mora tantum, ex cauf-
fa tutelæ, ut ex bonæ fidei. Et ideo hic fola obla-
tio impedit curfum ufurarum, quia mora non facit,
qui offert.
Sortis) Duo fraterci) Confortes. Eadem est quæstio l.
C. de pact. l. Æmilius, fup. de nomine.
Quafi de bona quæstione pronuntiat) Cum hoc judici li-
quet, de fideicommisso quoque fratres inter se tran-
fegisse.
Commissa esiam) Verum agenti obstabit exceptio do-
li, vel in fallum, quod iam olim fit exceptione pacti,
l. 12. §. fi mulier, fup. de pact. donatio. Sic non opponitur E
l. ult. §. ult. fup. de pact. donatio.
Filius, de carborum obligationibus.
L. 123. Si flagitii faciendi) id est, ftupri, vide scripta
ad l. 126. fup. eodem tit.
L. 124. Ex pœna fallo mutuo) vide scripta ad l. 8. & 16.
fup. eodem, & ad l. 5. C. de condict. indebiti.
L. 126. Si in stipulatione fuero, fi Titius) Nec enim pro-
pollens eft hæc fipulatio propter articulum tunc: vide
scripta ad l. 84. fup. eod.
§. 1. Ex mutuo eft in re ufufructus) vide scripta ad l. 28.
fup. eodem.
Nil proficiatur) vide scripta ad l. 56. §. pen. & l. 58.
fup. eodem.
F Chirographum, & obligationes) id est, figillante. Cor-
mutus in Perfium, l. 6. C. de fide jussor.
Usurarum nomine denarios offe) Hi ufure fere funt
destantes.
Vosf. Superest, fed una verborum) Condictio ex fti-
pulatione.
§. ult. de fi is fifti stipulatus effet) vide scripta ad
l. 97. fup. eodem.
L. 127. Si pupillus) Hic pupillus, cum aliquid accep-
tum ferret ex stipulatione, non contrahebat, hominem pro-
dit, sturaliter eft obligatus. Et ideo reste pro eo fi-
dem interposuit.
Nec subsistere mihi) Fingendum eft tamen, pupillum
ex hoc negocio locupletiorem non fastum, l. 5. fup. de
auct. tut.
B Nulla enim intelligitur mora) Idem dicitur in l. 38.
inf. de reg. jur. Ac hic nulla petitio erat ante reliquorum
Divi Pii, ad quod juriscosulti eam attendant.
Uti nulla petitio eft) Aut inanis, l. Stella, fup. de rebcred.
L. 128. Si duo rei) Con. l. 11. de pignor. fervus. Si etiam
qui inualiter alieni fundi fervus, non habetur pro adju-
dio, l. servus, fup. de usuf. & pignor. fabit.
Non ad substantiam) vide scripta ad l. 16. fup. eod.
L. 129. Si quis ita) vide scripta ad l. 11. qui decuriæ, fup.
de reb. dub.
Sufficit semem non esse factum) vide scripta ad l. 83. fup.
eodem.
L. 130. Quod dicitur) vide notata ad l. 11. Cod. de cur-
C rat. minor. fripul. & scripta ad l. 39. fup. eod.
Si factum conferatur in posterum) Vellighum fenteniæ
veterum, qui putabant factum rei conferre, ut l. 1.
contrahitur, vel eodem, §. fed cum fallum. Inf. de fripul.
ferv. Vide notata ad l. uxorem, Cod. de contrahen. &
commit. fripul.
L. 131. Julianus scripsit) Con. huic initio l. 56. & l.
Titium, fup. eodem, vide scripta ibi: Hoc eft de obligat. in
faciendo, quæ in dando, & hoc obsefvatione: verum in
alio differentiæ. Nam fi fit in dando, quod cohæredes
pro fua parte deberint, id non repetent a Titio, fi in fa-
ciendo, repetent, vide scripta ad l. 2. §. ult. fup. fi fervus.
§. 1. Qui fallum) vide scripta ad l. 55. fup. eod.
D Si fallum promiserus) Sic & in §. plane, l. Publius de
insulis, fup. de act. emp. Aliter, fupra stipulatur, ut fol. da-
tur adhio mandati, quia hæc res vix petitur fine manda-
to: vide scripta ad l. 55. fup. eodem.
In stipul. a Titio) Dele hæc verba (sua fave procuratore)
Augustinus in quæstionibus mistis. Servius 6. Aneid. fic
Tarnus ille Titio, & gubet. Ser.
L. 132. Subscripsere) Hinc clientes fulcepti appellati funt.
Observasses) id est, habuisset, cultodiffet, servasset.
Id quod scripsi) Et scripsit, etiam quamvis contrarii.
Exhæredavit, vel emancipavit) Pater invitum exhe-
redat: At invitum, id eft, contrahentem, non eman-
cipat. Paulus 2. Sent. titulo 25. & Nov. 98.
§. 1. Plane & hoc verendo) id eft, querela.
Si pœna non secuta) Dato in adoptionem fulvit pa-
triam potestatem, non datio in idem. Item damus in
adoptionem, quem habemus in potestate: damus in fi-
lium etiam nepotem, ut abumam, vel cognatum.
Res in extraneo transeat) Non putativi, §. 2. de bon.
poss. contra tab.
In eo qui hoc non fecit) Id eft, in subscriptore fratris
id exipit.
Dixit superveniens) Nam fi non incidit in præsum, qui
emancipat, vel exheredat, multo minus, qui neutrum
facit.
§. ult. Filiusfam. ita stipulatus eft) vide scripta ad l. 78.
fup. eodem.
Non debebit quicquam fidejuffor, quia ne res) Uterque
tamen tenebitur filio: non duabus, quia cum eo contra-
xit poft emancipationem: fidejuffor utiliter, quia cum eo
contraxit in familia patris: alias ex stipulatione confi-
tionali per filiumfam. patri acquiritur, non filio potea
emancipato, quia nec reus ei tenetur. Adde excepio-
Mm 2 nem

nem ex l.ult. inf.de stipulat.servor.

L.133. Si ita stipulatus) Plerunque una stipulatio semel tantum committitur, interdum sæpius, ut prætoria quædam, l.si procurator, inf.rem ratam haberi, l.3.§.quæsitum, si cui plusquam per l.Falcid. l.1.§.ult. usufruct.quemadm.caveat.l.4.§.pen.rem pupilli salvam fore. Nam conventionales quædam sæpius committuntur.

Ex ipsius posteriore vi) Dicendum generaliter, ubicunque id agitur stipulationem committi, l.si duo, §.ult. sup. de recept.qui arbit.

Neque per se, neque per heredem) Neque hic est conjunctio copulativa. Alciatus lib. 9. παρέργ. cap. 18. At neque etiam disjungit, non propter se, sed propter negationem. Divus Augustinus in sua Gram. Charisius, Probus, Donatus, ut si dicas, pupillus obligat, neque obligatur. Idem Alciatus in h.l. perfidiose reponit vocem συναπτῶς.

L.134. Et tempore matrimonii consenserunt) vide scripta ad tit.de sponsal.sup.& ad l.19. sup.eod.

Et adjecta pœna) tamen Leo in Nov. 28. præter arras etiam pœnam vult addi posse in sponsalibus, idque veteri juri congruere videtur, quo stipulabantur uxores futuras, & agebant in id quod interest, Gell. lib. 4. c. 4. Si agebant in id quod interest, ergo & in pœnam: Nam stipulatio, quæ habet quod interest, & pœnam admittit, l.ult. inf.de prætor.stipul. vide scripta ad l.19.sup.eod.

In gloss.Si quis eorum) Dele totam, & ejus loco repone parentum scilicet. Nam de facto filiorum inutiliter promisissent.

Non secundum bonos mores) vide scripta ad l.2.Cod.de inutilib.stipul.

§.1. In præfationibus) id est, pactis.

Non ex ea repetitione inutilis) ut si pactus sum Titio, & stipuler non adjecto nomine Titii, persona Titii non censetur repetita. Hoc & in legatis obtinet.

§.2. Idem respondit cum Septitius) vide scripta ad l.1. & l.30. sup.eod.

§.ult. At si singulæ species) vide scripta ad l.29.sup.eod.

L.135. Ex quo die stipulatio facta esset) vide ad l.48. sup. eodem.

§.1. Seja cavit] vide scripta ad l. 84. sup.eod. Obstant l.trajectitia, sup.de oblig. & act. l.si fundus, §.ult.sup. de leg.commiss. l.Celsus, sup.de recept. l.magnam, C.de contrah. & com.stipul.cum similibus. Dicendum in hac specie stipulationem fuisse puram, pactum ex continenti additum stipulationi diem adjecit. Pactum adjectum ex continenti stipulationi non inest ex parte actoris, l.jurisgentium, §.quinimo, sup.de pact. Hoc pactum non parit actionem, sed hanc tantum vim habet, ut possit Titius ante diem hortos petere, nec Seja ante diem pretium petere. Nam inest tantum ex parte reorum, l.lecta, sup.si cert.pet. Illam vim non habet pactum, ut impediat purgationem moræ: cum interposita sit stipulatio pura: vide notata ad d.l.magnam, & l.santimus, C. de fidejussor.

In gloss.in continenti] Ab his verbis, unde no. quod tam in contr.&c. usque ad finem dele omnia, & repone, imo tantum in bonæ fidei, l.jurisgent. §.quinimo, de pact. Ergo pactum hoc non parit actionem, sed tantum hanc vim habet, ut ante diem non possit Titius hortos petere, nec Seja pecuniam. Inest tantum ex parte reorum, & exceptionem parit, l. lecta, sup.de reb.cred. nec eam vim habet, ut impediat emendationem moræ.

Si non multo post] In hac specie nulla fuit subjecta pœna. Pœna addita post diem, offertur sero.

Propter eam moram interesset] Nam ea mora nunquam purgatur, ob quam interest actoris. Sic l.8.sup.si quis cautionibus.

In gloss.Interesset] Dele hæc verba (& supple; nec lis contestata esset)

§.Ea lege si donatum] vide scripta ad l.3.C.de condict. ob caussam dat.

Respondit posse in id quod] vide scripta ad l.qui Romæ, §.[illegible] sup.eodem.

§.ult. Et si [illegible] doli clausula] Agebatur de falso apud

A præfectum urbi, ut & in l.Aitheles, inf.ad l.Corn.de falsis, l.saccularii, inf.de extraordin.crim.

L.136. Si sub una significatione) vide scripta ad l.65. sup. eodem.

§.ult. Evanescit stipulatio] vide scripta ad l.16. sup. eodem.

L.137. Aliquod momentum) vide cap.1. de præscript.

Aliud agere cœperit] Flor.aliud acceperit, id est, incœperit, ut sit sensus, nihil esse affectum, si post interrogationem aliud negotium incœperit, quamvis eodem die responderit. Ergo, si aliud negotium non acceperit, si eodem die respondeantur, medium tempus non nocet, nec videtur eminus factum, quod eodem die factum est, nullo extraneo negotio interjecto. Sic nihil obstat l.1.§.1.sup.eodem, vide scripta ibid.

B §.1. Si hominem] vide scripta ad l.22. & ad l.83.§.1. sup.eodem.

§.Cum ita: neque duplomate] Duplomata sunt codicilli, qui dantur utentibus cursu publico, quæ dicuntur etiam tractoriæ, & combinæ, & συνθήματα, & evectiones.

Quia per ipsum steterit] id est, in mora fuit.

Vel quia ubique potest solvere] volente scilicet stipulatore: sicut & alio die eodem permittente. Vide scripta ad l.38. §. inter, & l.122.

Aut felici navigatione] Cataplo.

Nullus est conjecturæ] vide scripta ad l.38. §.inter incertam, sup.eodem.

§. Item qui insulam] Nam huic stipulat. inest tempus, quo insula ædificari possit, juxta Celsi & Pauli

C sententiam in l.14.& 77. sup.eodem.

Item si non inchoetur opus] Hæc verba ex præcedenti §.sic sunt accipienda, ut judex æstimet, quanto intervallo opus æstimari potuerit, & eo transacto sit actio, non autem statim a non cœpto opere agi posse, quanti interest inchoari, ut voluit Johannes in l.stipulat.non dividuntur, §.ult.sup.eod.vide scripta ad l.14.sup.eod.

Liberetur reus] Ante litem contestatam, l. insulam, sup. eodem.

Si quandoque tradiderit] L.insulam, §.1.sup.loc.

§. Illud inspiciendum] Ex hac stipulat. Stichum dari confestim agi potest.

Est autem facultas] Difficile, quod summo labore, aut prolixo tempore fit.

Aut si non multum] Recte.

D §.Si ab eo: Sabinus scribit] ut in l.34.sup.eod.

§.Cum quis sub hac conditione] huic §. merito Balsamon tit.5. νομοκαν. conjungit l.83.§.sacram, sup.eod.

Quod jus mutari potest] vide ad l.35. & ad l.83. §.sacram, sup.eodem.

§.Si ut aliquid fiat] vide scripta ad l.71. sup.eod.

§.ult. Præterea] Obstat l.1.C.de except. vide notata ad eam, & scripta hic. Nam in unum solida obligatio non transfertur, sed id præcipit judicio familiæ erciscu. Opponitur l.avus, sup.de pact.vide notata ibid.

§.ult. Sed necesse esse omnib.] Necessitatis caussa est, quia obligatio incipit a defuncto, vel in defunctum, quam certum est necessario inter heredes dividi pro hereditariis portionibus. Huc pertinet l.56.§.1.sup.eodem. Idque est ex 12.tabul.

Recte comprehendi] Ex 12. tab.

E L.138. §.ult. Cum pure stipulatus] Is, cui generaliter, non in quod legatum est, poterit mutare sententiam, & scriptione: vide notata ad l.illud, sup.de opt.leg. & scripta ad l.5.sup.de leg.1. & scripta & notata ad l.ejusmodi legatum, §.si cui homo, sup.de leg.1.

Et ejus quæ inest] vide scripta ad l.112.sup.eod.

L.139. Quolibet eorum deficiente] Legendum, defugiente, ut Florent.id est, defugiente auctoritatem, ut & in l.minor, sup. l.in executione, §.in solidum, sup.eod. & Cic.pro Sylla. Victorinus lib.5.variarum lect.cap.25.vide scripta ad l.4.§.ult.sup.eod.

Præstatio incumbit] vide scripta ad l.4.§.ult. & l.in executione, sup.eod.

L.140.

L.140. Pluribus rebus] vide scripta ad leg.29.sup.eod.

§.1. De hac stipulatione) Obstant varii loci, quibus dicitur, unam esse stipulationem. Dicendum, hic singulas summas, & certa tempora definita fuisse. Illi autem loci loquuntur de stipulat.facta infinite sic, in annos singulos dabis 10. vide scripta ad l.16.§.1.& l.29.sup.eod.

§.ult. Et si placeat exstingui] De hac regula vide scripta ad l.2. §.ex eis, sup.eodem ubi quatuor ejus exceptiones ponuntur.

L.141. Si Servus, aut filiusf.] vide scripta & notata ad l.76.sup.eodem.

§.1. Pupillus licet] Pupillus propric est orphanus.

Idem & in filiisfamil.] Sic in l.ut ancillarum, sup. de peculio.

§.Si ita stipulatus fuero: mihi soli obligationem acquiri) vide scripta ad l.55.sup.eod.

B §.Si inter eos, qui Romæ sunt) vide scripta ad l.continuus, sup.eod. Alioquin inutilis, l.3.si quis ita, sup. de eo, quod certo loco. Obstat l.12.§.1.sup.de leg.1. Sed hac in re est differentia inter legatum, & contractum: Nam quælibet conditio impossibilis vitiat contractum, legatum non vitiat: in testamentis si adjecta sit impossibilis conditio, mendum censetur: & ideo circumscribitur: at contractus sub conditione impossibili factus nequit defendi colore mendi. Cum sint duo, qui contrahunt, verisimile non est, uni mendum excidisse, quod unus non animadverterit: si ergo uterque mendo assensus sit, videtur ludificari contractus, l.non.solum, sup. de oblig.& act. vide scripta ad d. l.12.

Stipulator ante aliquod tempus, suoque dispensatori) vide scripta ad l.continuus, §.cum ita, sup.eodem.

C §.ult. Cum mihi, aut Titio) vide scripta ad l.55. sup. eodem.

Non liberaretur promissor] Ergo verbum liberandi, non semper jus significat: vide notata ad l.qui res, §.mihi Romæ, inf.de solut.

Per exceptionem tamen defendi) Exceptione defenditur adjectio, etiamsi in ea sint diversæ res, aut πλείονας. Ideo autem liberatur per exceptionem, quia quicquid adjecto solvitur, id stipulatori solvi videtur, & ad eum redit, actione mandati, §.plane, de inutilibus stipul.l.Julianus, §.1.sup.eodem, l.qui res, §.qui stipulatur, inf. de solut. vide scripta ad l.55. sup.eodem.

Contra vero) Inutilis obligationis, inutilis est adjectio, non contra: Nam inutilis adjectio non vitiat utilem obligat. Nam & obligatio inutilis utilem non vitiat. D

De duobus reis constituendis. TIT. II.

Vulgo, de duobus reis stipulandi & promittendi. Quid autem sint rei, duosque reos non tantum ex stipulatione, sed & ceteris contractibus constitui: vide in notat.ad princ. tit. C. de duobus reis, & Instit. eodem tit. & in scriptis ad initium d.tit.C.

L.2. Ideoque petitione) Petitio hic exactionem significat, ut docet aperte l.si ut certo, sup.commod. Si quis solidum acceperit ab uno ex reis, alter prorsus liberatur, non si petierit tantum: sicque nihil obstat l.ult.C. de fidejuss. vide scripta ad l.8.sup.de leg.1. (quo loco recte. Ideoque, si actum sit, & solutum) & ad l.116.sup.tit.prox. de verb. oblig.

L.5. Nemo est qui) Hæc l.loquitur de stipulatione operarum, quæ est in dando, & ex principio ejus colligitur, E ex caussa duos reos stipulandi constitui posse, ut si duo ab eodem fabro stipulentur operas. Constituuntur vero duo rei promittendi, si duo fabri ejusdem peritiæ operas promittant. Sed quid est quod ait, alienas operas in stipulationem deduci posse, cum alieni facti nulla sit stipulatio, l.stipulatio ista, supra, de verbor. oblig. l.sicuti reus, inf.de fidejuss. Notanda est etiam hujus l.inscriptio. Ea est Juliani lib. 22. Digest. In quo Julianus tractavit de operis libertorum, easque contulit cum aliis operis. Operæ libertorum dicuntur officiales, quoniam officii caussa patrono præstantur. Officiales operæ sunt, ut fabriles, si libertus faber sit, aut aliæ. Ab officialibus separantur aliæ operæ, quæ sunt in artificio, ut fabriles,

A sutoriæ, quæ ab alio quolibet præstantur, & a liberto, non tamen officii caussa. In eo lib. de illis tractasse ul. docent l. nisi & ex operæ, sup. de oper. liber. l.in stip. §.operarum, sup.de verb.oblig. Nunc sciendum, operas officiales non posse promitti, nisi patrono: si alii promittantur, nihil agitur: nec permitti possunt, vel adjectionis caussa, ut si promittant patrono, & Titio, l.9.l.1. d.l.nisi, sup.de operis libert. Julianus itaque cum scripsisset, officiales operas præstari non posse, subjecit nemo est, qui nesciat, alias operas præstari posse, ut & in l.9.sup.de operis libert. & l.si non sortem, §.libertus, sup.de cond. indeb. Alias dicit, ad differentiam officialium, quæ soli patrono promitti possunt.

Ait fidejussorem adhiberi) Si obligationi operarum fidejussor adhibeatur, factum alienum promittit, tamen B hoc etiam docet l.inter artifices, sup.de fidejuss. Dicendum hunc fidejussorem tantum promittere, quantum interest, id fieri, l.stipulatus est, sup.de fidejuss. Ergo aliæ operæ, quam officiales, cuilibet promittuntur, & huic obligationi accedit fidejussor, qui promittat, quanti interest id fieri. Ex eo concluditur, posse duos reos constitui stipulandi & promittendi. Et hæc L. nominatim loquitur de fabrilibus operibus.

Alienas operas) id est, alias, quam officiales.

Easdem operas) id est, fabriles.

L.7. Ex duobus) vide scripta ad l.118. supra, titulo proximo.

L.9. Eandem rem apud duos] vide scripta ad l.16.sup. titulo proximo.

Fiunt duo rei promittendi) Idque fit, quia promitten- C di verbum late patet: vel potius, quia stipulatio in se capit ceteras obligationes: Nam stipulatio inventa est ceterarum obligationum firmandarum caussa, ut ait Paulus lib.5.Sent. tit.de verb.obligat. in pr.Instit.eodem, vide not. ibi, & ad init.tit.C. de duob.reis.

Titius & Mævius, Sempronio 10. danto) Flor. dato. Videtur legendum. Titius, aut Mævius Sempronio 10.dato, ut docet l.si ex toto, §.1. sup. de leg.1. l.16.sup. de leg.2. l.ille, sup. de leg.1. Nam si dixit Titius & Mævius, non sunt duo rei, sed singuli pro parte teneantur, nisi appareat, testatorem, &, pro aut posuisse: vide scripta ad initium tituli Cod.eodem, & ad l.si ex toto, sup.de leg.1.

L.10. Si duo rei) vide scripta ad legem nonam, C.de compensat.

D Quod Stipulator alteri reo) Ergo, si socii sint, compensabunt, itemque si non socii sint, si unus sit fidejussor.

L.11. Non inutiliter accipi) Quoniam sic fit, ut solventi solidum competat actio mandati adversus alterum, & si socii non sint: vide scripta ad l.9.C.si cert.pet. Præterea etsi socii non sint, unus potest compensare, quod alteri debetur: quod non licet, si non fidejusserint invicem.

Qui fidejussor, pro altero) Ex hac l.qui ejusdem pecuniæ eundem habent reum & fidejussorem, poterunt eundem convenire, divisa actione, partim rei, partim fidejussorio nomine. Hodie ex Nov.99. rei habent hoc beneficium, ut pro sua tantum parte teneantur, non admittitur ἀλληλέγγυον.

E L.17. Pro hereditariis partibus totum) At si ab omnibus nominatim legatum esset, viriles partes servarentur, l.54.in fin. l.124.sup. de leg.1.

Cum omnes heredes nominantur) id est, sub appellatione heredum ab omnibus heredibus legetur: facit l.8. sup. de statuliberis.

De Stipulatione servorum. TIT. III.

L.1. in fin.Sed si Kalendis 10.] Stipulatio igitur se ipsam quasi novat, l.43.in fi.sup.de obligat.& act. ut stipulatio præcedens pactum, nec novat, nec quasi novat, l.28.sup. de act.empt. l.122.§.Flavius, sup.de verb obl.

L.2. Ipse sibi stipulari) Leg.ipse sibi stipul rei non potest.

L.5. Intellectu magis partes) vide scripta ad l.54.sup. de obligat.

§.ult.

ſubſt. Sed ſi non nominatim domino] vide ſcripta ad *l. ul. C. per quas perſon.*

In. Idem puto, & ſi nominatim] Nominatim hic non ſignificat per ſingulorum nomina, ſed ſub commemoratione omnium. Sic non obſtat *l. 37. inf. eodem.*

l. 16. Heres dominus ejus non fuit] *l. 37. ſup. de pact.*

l. 18. Servus corpo dominio] vide ſcripta ad *l. 73. §. 1. & ſup. de verb. obligat.*

l. ult. Singulorum autorum] Quia in annos quinque acta eſt ſtipulatio: vide ſcripta ad *l. 16. §. 1. ſup. de verb. obligat.*

l. 19. Si alienus] Hanc Scævolæ ſententiam refert Ulpianus *l. 33. §. ſup. de acquir. dom.*

l. 26. Et adeo ſervus] Sic nec hereditatem adire poteſt ſervus hereditarius, quia non eſt, quæ jubeat: tamque his hereditas pro domino non eſt, in quibus factum cognitur; vide ſcripta ad *l. 9. C. de pact.*

Quæritur ex te petitio] vide ſcripta ad *l. 16. ſup. de verb. obligat.*

l. 28. §. ult. Ex tempore mortis ſumpſit facta] Hic loquens eſt ex veteri jure pontificio, quo funeſta non ea unus eſt ex familia, niſi certo ſacrificio, certiſque pacalis expiatis.

l. 36. Nullius eſt momenti] Nam & is ſervus eſt ſine domino, *l. 37. ſup. de manum.*

Rem operæ ait] Flor. *operibus*: vide ſcripta ad *tit. 19. Fragment. Ulp.*

l. ult. in fin. Si tamen dolo malo] vide ſcripta ad *l. 78. ſup. de verb. obligat.*

AD LIBRUM XLVI.

De Fidejuſſoribus, & mandatoribus. TIT. I.

FIdeiuſſores quot ſint, & quæ eorum genera, item quo quid mandatores: vide notata ad init. C. *ad tit. Inſtit. in princ. eodem.*

l. 5. Non eſſe novum, ut duo obligationes] Idem dicitur in *l. 10. ad l. ſumpt. ex ead. lib.*

L. 10. Flor. 8. Ulp. 47. *ad Sabinum*] In eo libr. tractavit Ulpian. de fidejuſ. Con. *l. 30. ſup. de verb. obl.* vide ſcripta ad eam.

l. 13. Si mandatu quod a Titio fervove] vide ſcripta ad *l. 116. ſup. de verbor. obli.*

l. 15. Si ſtipulatores, §. ult. Nec alibi liberaliter] Obiicitur *l. Stichum, §. pen. inf. de ſolut.* fed d. §. loquitur de re & mandatore. At hic §. alio loquitur de duobus fidejuſſoribus: non eſt autem iniquum exigi ab altero 10. quamvis ei alibi ex cauſa cedi non poteſt adverſus fidejuſſorem. Nam ſatis eſt, ſi ceſſatur adverſus debitorem: vide not. ad d. *l. Stichum*, & ſcripta ad *l. 2. C. de fidejuſſ.*

l. Fidejuſſor, ante litem conteſtatam] Non poſt: vide ſcripta ad *l. 55. ſup. de verb. obl.*

§. ult. Cum fidejuſſor] Diverſa eſt conditio *l. 116. ſup. de verb. obligat.* vide ſcripta ad eam.

Si vero quadringinta] id eſt, ſi vivus non ſolverit, ſic etiam accipitur in §. *Agerius, l. qui Romæ. ſup. de verb. obligat.* vide ſcripta ad *l. 37. ſup. Illa tricle.* Hoc autem conditio eſt caſualis, cum nec fit poſita in poteſtate ſtipulatoris, nec promiſſoris, id eſt, fideiuſſoris, ſed pendet ex arbitrio rei, qui ſe ſtipulatori obligatur. Male ergo interpretes diſputantes de poteſtativa, utuntur hac l. vide ſcripta ad *l. 37. de verb. obli.*

l. Fidejuſſoribus: vendere exteriorem nominis] Cedere.

l. Servus infido domino] vide ſcripta ad tit. *C. an ſerv. ex fund. ven.*

Quod ex peculio, vendici] vide ſcripta ad *Rub. C. de rend. indeb.*

l. ult. Si nihil, an Titio Actiones eſt] vide ſcripta ad *l. 55. ſup. de verb. obligat.*

l. Marcellus ſcribit] Ergo pro pupillo, furioſo, prodige, jure obligatis, ut puta ex delicto, vel quaſi ex contractu, fideiuſſor tenetur, *l. 70. §. a furioſo, inf. eodem*, pro eis vero non obligatis ut puta, ſi ſtipulanti promiſerint, fideiuſſor non obligatur, *l. 6. ſup. de verb. obli.* vide ſcripta ad eam.

Vel prodigo] Obligatio, ut in *l. ſi arco, §. a furioſo, inf. eodem.*

Quoniam his mandatis] Legendum, *quamvis mandatis non recipiatur.*

l. Si cum dominum] Pro quo ſatis de lite acceperat. Verſatium eſt ejus ſatisfationis, quam juſtinianus in initio tit. *Inſtit. de ſatisdat.* ait, olim uſitatam fuiſſe.

l. Lucius ita quo] vide ſcripta ad leg. 1. *C. de obligat. & action.*

Quodammodo tamen debitoris vendidit] Cum convenit, ut debitum pecuniæ cedatur altero.

l. Si fidejuſſores. In fidejuſſ. adl. com.] vide ſcripta ad *l. 116. ſup. de verb. obli.*

l. Affines ſuos mandaverunt] Loquitur de benefitio ceſſionis, non diviſionis. Sic non obſtat *l. fidejuſſor, C. eod.* vide ſcripta ad tit. *C. de ceſſion. bonor.*

l. Stipulatus es: Quæſti, ne effectuar opus] Ne alius factum promittere videretur, *l. 65. inf. eod.*

l. Si debitori, quod ante diligentes] id eſt, civilis, & naturalis: vide ſcripta ad §. *in ſubſidium, l. 121. ſup. de verbor. oblig.*

l. Si Titius & Seia] vide ſcripta ad finem tit. *C. de conſt. pec.*

l. Si Titio. C. ad Velleianum.

§. Si poſſeas nimirum] Male Cuiacius emendabat *ſet*. Si poſſes, & ſi ſpondes. Hanc lectionem Græci retinent C. Sic l. 26. Basil. tit. 1. qui ſic vertunt: *Tum obligor in ſolidum, cum prior fidejuſſit, & minor poſſem fidejuſſit.* Cum primi fidejuſſoris, non patet tamen ejus ſolvendi vide ſcripta ad *tit. C. de ſolut.*

l. Si teſtamento, §. quod ſi duo] *Epiſtola Divi Hadriani* Flor. legitur *Epiſtola Divi Pii*. Inde conſtat Hadrianum Flor. legitur *Epiſtola Divi Pii*. Inde conſtat Hadrianum dictum fuiſſe per adoptionem, *l. 5. §. de tit. 23. D. de tutor. &c.*

Sed Constitutiones variis temporibus] Nec tantum expreſſis, *l. 43. ſup. de judic.* quæ huic eſt conjungenda.

l. Si debitori creditor, ſolutionis potiſſimi] vide ſcripta ad *tit. C. de novat. &c.*

Mentio nullis nominum] id eſt, rei obligatio tollit obligationem fidejuſſoris, *l. 5. ſup. eod.*

Interest rei, §. ſubſidi damnatis fidejuſſoris] Nomen D cauſſa fidejuſſoris, fed ex delicto: vide ſcripta ad *l. 16. C. de conſt. pec.*

L. Interest rei, cum continuo convenit] vide ſcripta ad *l. 16. ſup. de verb. oblig.*

§. Fidejuſſorem. Ob pecuniam datis prædiorum] id eſt, ob æſtimationem datis prædiorum. Datus prædiorum fuit inſtrumentis prædiorum, quæ ſubſidii cauſa reponuntur, *l. 2. ſup. de inſtrum. leg.* illa reponi plerumque conſueſſe. prædiorum abſentia ædificia. Finita conditione, eo rum nomina non tantum ipſe, ſed & fidejuſſor tenetur. Ergo inferunt noſtri, obligatur fidejuſſor in ea tantum cauſſa tam ſortis, quam uſurarum, etiam ſimpliciter datus, quod negat *l. 10. C. eodem. Ipſum ſolvendi*. Negando vero eſt conſequentia. Nam cauſſa datis prædiorum jungitur locationi prædiorum, aliquin ſimpliciter datus fidejuſſor, in omnem cauſſam datus non videtur, *l. 31. ſup. de adil. Ed. al.*

Si ſe quis pro eo: ex ſcribtura] Nam ſolus liberus ex jurejurando obligatur: vide ſcripta ad *Rub. C. de jurej. obligat.*

§. Si nummos: nec fidejuſſorem teneri] Mutuum non contrahitur, quia de meis tua non fiunt, *l. 3. §. negotia, ſup. ff. cert. pet.*

Si conſumpſiſſe nummis] Hoc caſu numerario mutuum nec fecit, fed conſumptio.

In omnem eam cauſſam] id eſt, ſive ab initio ex mutuatione, ſive poſtea ex conſumptione creditæ pecuniæ nitur conditio orgitur. In omnem cauſſam, quam valebit mutuum, non autem in uſuras. Sicque non pugnat cum l. 10.

l. 10. C. de fidejuſſ. & l. penult., fin. eod. Sic recte Plac. A apud Accurſ. in *l. pen. C. eod.*

L. Si ea rem ſtipulatus] vide ſcripta ad *l. 15. §. 1. ſupra, de ver. oblig.*

Una ſtipulatio eſt plurium perſonarum] Quia conſpicillum omnes ſenſibones compendio orationis.

L. Fidejuſſor creditoribus ab pupilo] Ad libertinum enim eum, qui jam obligatus eſt, & ad inhibendum reſtitutionem in integrum, ſola obligatio non ſufficit: id quidem facit, ut non ſit cauſſa obligetur, quo ver mori oriuntur, *l. 10. C. de ſolut.*

L. Si cum reis. Pollum alienum inutiliter promittere] vide ſcripta ad *l. 97. §. 1. ſup. de ver. oblig.*

In geſtis, Inutiliter] Ante hæc verba, ad hoc refpon. prudentes, &c. interpone: obſtat & *l. Annua, ſup. de donat. inter vir. & uxor.* alia enim.

L. 69. Flor. 58. §. 1. pro Aurelio] Huic *l.* contingenda eſt *l. 1. §. ult. inf. de ſenatuſc. Tertull.* Nam ſi mater vulgo oppremuntur *l. 10. C. ad. Tr. I. quare, ſupra, tit.* ſecundum hoc fingulare eſt in conditione vellig. ium publicorum, ut qui incertum ſummam ſcheiſtet, teneatur etiam in uſuras: vide ſcripta ad *l. 10. C. eod.*

L. Si a reo, §. ſi reus: cum ofsolvendo fuerit jus ſe] *L. 23. inf. de tut. &c. ſupra.*

Inimicis ſet fidejuſſoribus] vide ſcripta ad *l. 58. ſup. de ver. oblig.*

§. Si a furioſo: quod ſi pro reo furioſo] vide not. ad *l. Marcellus, ſup. eod.* & ſcripta ad *l. 6. ſup. de ver. oblig.*

L. Gemina. Hæc Gemina Antoninus] Hæc Lectio eſt ab Paul. quo aliam quæſtionem tractavit de conſuetudine, in *l. debitor, ſupra, de Paulo*. Nec autem L. C doct. Principali obligat. fidejuſſ. & fidejuſſorium tollit. Cur enim & fidejuſſoris? Quod negat *d. l. debitor.* Dicendum fidejuſſorium obligationem perſonalem eſſe: Cauſſalis autem perſonam & creditoris. Ergo, nec ipſa fubſiſtere poteſt. At obligatio principis, realis eſt. Confirmatur ſententia non mutat rei cauſſam, vide ſcripta ad *d. l. debitor.*

L. ult. Cum procurator] vide notata ad *Lappellationes rei, inf. de verb. ſign.* & ſcripta ad *l. 9. §. nunc videamus, ſup. de ver. oblig.*

De novationibus, & delegationibus. TIT. II.

Vide notata & ſcripta ad init. *tit. C. de novat. & delegat.* Ubi de constituendis tribus generibus novationis voluntionis, & delegationis, & earum differentia. Itemque de diſcrimine inter delegationem, & ceſſionem, ſeu D venditionem nominis, multis dictum eſt.

L. 1. Is ſine, ſine tutoris auctoritate promiſerit] Modo ex eo locupletior factus ſit, *l. 13. §. ult. ſupra*, vide ſcripta ad *l. 8. pupillus 137. ſupra, de verb. oblig.* & notat. ad *l. quod pupillus, ſup. de conſtit. pecun.* Hic autem pomponius, pupillum exponitſile pro eo, cui tantundem debebat ex cauſſa, ex qua rem ſuam ſuscit.

L. Si hoc agetur] vide ſcripta ad *l. 58. ſup. de verbor. oblig. Sic l. 8. & l. ſi Stichus inſtit. inſt. eod.*

L. Nihil interest novationem] vide ſcripta ad *l. 6. ſup. de ver. oblig.* & ad *l. 1. C. de oblig. & actio.*

L. Non novatur obligatio res] Quia diverſi ſunt uſusfructus.

Obligationes perſonæ cohærenti] vide ſcripta ad *l. 38. §. ſi quis ita, ſup. de ver. oblig.*

L. Si ita ſtava ſtipulatus] vide ſcripta ad *l. 116. ſupra, de ver. oblig.*

Quia non hoc agitur ut novetur] vide ſcripta ad *l. 58. ſup. de ver. oblig.*

L. 7. Non pono obligationem ex numeratione naſci] Sed conditionem ex ſtipulatione: vide ſcripta ad *l. 2. C. de rer. pet.*

L. §. 1. Et hoc eſt actum ut novetur] vide ſcripta ad *d. l. §.*

Si pone quidem, vel in diem] Eorum enim vindicatio in Aquilianam deducit poteſt, quamvis pura legata legatarius

Sic ſtatum mutat reis] vide ſcripta ad *l. 58. §. 1. ſupra, de ver. oblig.*

Ideo ſi quis ſtipulatur] Idem eſt in *l. 38. ſup. de ver. oblig.*

Illibi ait] Ireneus ſi quis decem poſt quinque Si quis tecum poſt partem ſtipulatur, nihil agit: vide ſcripta ad *l. 68. ſup. de ver. oblig.*

L. 11. Si ab. Fit autem delegatio] Re enim non intrega, ceſſio nomina non exercetur, *l. 1. C. hoc ita.*

L. 12. Quæ mendaci publici] vide ſcripta ad *l. 2. C. de conſtit. pecun.*

L. 14. Pro creditore obligavit ſolvendi] Obſtat *§. ult. l. 56. ſupra, de ver. oblig.* Vide ſolut. in notat. & ſcriptis ad eam.

L. Non eſt perſona, quæ obligetur] Niſi jam ſiſtus bona nonoverit, *l. 1. inf. de pact. ſol.* vide ſcripta ad *l. 121. §. in ſubſidium, ſup. de verb. oblig.*

L. 17. Vel nota] vide not. ad *l. obligatur, in fin. ſupra de obligat. & act. &* ſcripta ad *l. 1. §. 1. ſupra, de ver. oblig.*

L. 18. Novatione legitime] Con. *l. 1. ſup. fupra, de uſur.* Ex ea conſtabit, licet conteſtata uſtura currere ex hac, novatione facta non currere: vide ſcripta ad *l. 90. ſupra, de ver. oblig.*

L. 19. In fin. Deregando eſt adverſus eum excepto] Flor. *derogandum eſt adverſus eum exceptionem. Ut, Iuliani ſententiam ſequendum eſt in l. in bello, §. falſi, infra, de cap. & poſtl. rev.*

L. 20. Filium patris alimonem] Licet enim filiuſfam. vel ſervus parti, vel domino, etiam invitis, actionem acquirat ex regula juris, non tamen ea invitis novant. Ideque partis, vel domini, ſponte aut ratihabitionem exigimus, ut fiat novatio per ſervum, aut filiumf.

L. 22. Cum pecuniam] vide deputatio facta de non ſolvendo vicem debitoris: vide ſcripta ad *l. 121. §. in ſubſidium, ff. de verb. oblig.*

L. 29. Si ab fpecialiter eſſet eſt, quod nemo dixerit Ius conſtitue] Hinc a Tribonino addita fuit ex *l. 2. C. de novat. & del.* Olim namque ſolo animi conſtrahentium judicio novatio perficiebatur. Sic in *l. ſi rem alienam, §. ſi duo, ff. eod. & l. ait ajunſtrolium, ſup. de ver. oblig.* vide ſcripta ad *d. l. qui ajunſt.*

Tempore, vel mortis ſuæ] vide cap. 35. de præſcript.

L. 31. in fin. Cum id ſpecialiter agit] Hæc Tribonianus addidit ex *l. 2. C. de novat.* vide notata ad eam, & ad *l. ſolum, ſup. eod.* vide ſcripta ad *l. 89. ſup. de ver. oblig.*

Duo promittere vero] Et infra. *Duo tum promiſeri*] Verum dicendum eſſet, *duo decem, duo decies*, vide ſcripta ad *l. 85. §. 1. ſup. de verb. oblig.* & ad tit. *C. Frag. Ulpiani.*

De ſolutionibus, & liberationibus. TIT. III.

Solutionibus] Etiam ſolicet, quod debetur (*Liberationibus*) quæ ex eis ſolutionibus debitori contingunt, vide not. ad init. tit. *C. de ſolut. & liberat.*

L. 1. Aut in illud] Et mox *aut non*] Hoc loco *Aut* pro Haud accipere debemus: item, & ſtue H. & D per T. cum articulum vertices ſcripſiſſe, teſtis eſt Victorius Adver. nifi hoc ita accipiatur pugnabit hæc l. cum multis aliis eiuſdem tituli, cum *l. 4. & 97. inf. eod.*

L. 3. §. 1. Si duos] Dele tot. ſummam Paul. & repone: dividendum eſt inqui hunc §. de ſolutione pecunia, ſed duos fideiuſſores datos, ex duabus diverſis cauſſis: Num reſtipulatio tuæ hujus l. 3. ad id docendum nos horruar. Debitori primo, qui ſolvit, electio datur. Poterit vero ita eligere, dicendo, ſe ſolvere, ut Titius liberetur, atque ita ſatis videbitur exprimere cauſſam in quam ſolvet.

§. Imperator Antoninus] vide ſcripta ad *l. 21. & pr. tit. C. de ſolut.*

L. 7. Et non ſumſo] Ut ex cauſſa tutelæ.

L. 9. Quamvis dominus ſervi ſit] vide ſcripta ad *l. 55. ſup. de ver. oblig.*

§. ult. Vel per alterum ſtetorii] vide ſcripta ad *l. 2. §. ex his, ſup. de ver. oblig.*

L. 10.

L. 10. *Tantumque ei solvi potest*] vide fcripta ad *l.* A
55. *fup. de verb. oblig.*

L. 11. *Quia conditio ejus deficit*] Eadem eſt ſpecies
L. 11. *fup. de ver. oblig.* vide ſcripta ibid.

L. 12. *Etiam cùm*] L. 72. *§. qui hominem, inf. eod.*
L. 27. *Etiam cùm*] L. 72. *§. qui hominem, inf. eod.*
L. 31. *Si ex adite ſuæ, quæ debebatur*] vide ſcripta ad *l.*
55. *fup. de ver. oblig.*

Ut quodcunque cavionis] Puta de evictione, *l.* 131.
fup. de ver. oblig.

L. 39. *Alteri Stichus, alteri Pamphilus*] Id eſt, nome-
ro diviſio non fit. Male hic Flor. literatur negatio, *non*
alteri, Or. ſibi non poteſt. Legendum *non alteri, Or. ſolus*
alteri, Or. ſibi non poteſt. Et tranſferenda in hunc
poteſt: ſed illa negatio ſubſtat, eſt tranſferenda in hunc
locum, *idemque eſt Or.* & legendum, *idemque non eſt*.
Conſtat enim idem non eſſe, ſi fervus communis ſit ſti-
pulatus 10. homines generaliter, aut ſi ſtipulatus de duo-
bus 10. homines generaliter, aut ſi ſtipulatur duos
Stichos. Hoc ſit probat Ulpianus: qui ſtipulatur duos
Stichos, ambigue loquitur, & qui 10. denarios: ut in
Stichos, ambigue loquitur, & qui 10. denarios: ut in
decem denarios numero fit dividuus: ergo & in duobus
Stichis. Sed hoc in ſubſequentibus erit concluſio. Sic ſcrip-
ſit Ulpianus. *argumentum eſt l. 15. de operis libert.* ſe nihil
eſſe. *Ulp. 3. de ver. oblig.* vide ſcripta ad eam.

L. 40. *Si ego*] vide *l.* 26 Aliud eſt, ſi corpus aliquod
nobis, & alteri ſtipulemur, aut emamus, quod non
ita facile dividitur, *l. 64. fup. de contrab. empt. l. 77. in*
pr. de legat. 2.

In gloſſ. Homine ſolicet ſpeciali, de fig. aliquia emo-
tra) Male: nam homines cum dicimus, genera dicimus.
Idem etiam eſt, ſive inter dominos, ſive inter here-
des, genera promiſſa ſint, *l. 54. fup. de ver. oblig.*

Hoc allum ut numero dividatur] Sic *§.* in Stichis C
duobus numero fiet diviſio. Hæc concluſio ſubaudien-
da eſt, ut & in *l. qui manſurus eſt. fup. de ver. oblig.*

L. 50. *Offerre pecuniam, quæ petitur*] Apud prætor-
rem: vide ſcripta ad *l.* 101. *fup. de ver. oblig.*

L. 51. *Ut ſui operis*] Si ſideuſſor ſubiberit obligatio-
ni operarum, alienum ſeſtum promittere. Dicendum ſi-
deuſſorem hunc tantum teneri operarum, quarum intereſſe
fieri, *l. ſtipulatur ex*, *fup. de ſideuſſ.* Vide notata ad *l.*
ſi ſervus, fup. de duob. reis, & *l. 8. §. 1. fup. de ſe. con-*
ſenſ. fup. de condit. inſt. & *l. 43. §. 1. de ver. oblig.*

Quo minus commiſtitur ſtipulatio] Vide ſcripta ad *l.*
49. *§. 1. fup. de ver. oblig.*

L. 57. *Or ait. Si voluerarum a ſe offerres*] Datione au-
tem, & acceptione liberatur ab obligatione ex ſtipulatu, non
tamen ab obligatione de dolo malo, *l. 7. §. 1. fup. de dolo malo.*

L. 74. *Qui hominem*] Vide ſcripta ad *l. 1. qui hominem,*
inf. de acceptilat. Vide notata ad eam, & ſcripta ad *l.*
9. *§. 3. fup. de ver. oblig.* Hoc pertinet *l. 26. §. ſi decem, fup. de condit. inſtit.*

Tibi, aut Titio dare) vide ſcripta ad *l.55. infra, de*
ver. obligat.

§. Stipulanda. *In gloſſ. liberabitur, ſcilicet per exceptio-*
nem) Addo, ſic in *l. qui rei, §. mihi Roma, inf. eod.*
Ergo liberandi verbum non temper ſignificat jus, vide
ſcripta ad *l. 53. fup. de ver. oblig.*

§. Si decem aut homines) In diſjunctivis, aut gene-
raliter concepta ſtipulatio promiſſoris electio eſt, ut
quod velit, alternatim poſſit præſtare debeat, *l. 26.*
§. pen. fup. de condicil. inſtit. Idem & in legatis dicendum
eſt, *l. 35. fup. de legat. 2.*

L. 78. *Ut ſui domum reſte*) Vide ſcripta ad *l. 55. fup.*
de ver. oblig. Ergo Titio non ſolvitur reſte, ſi quatre
minutus ſit. Obſtat *l. 95. infra reſte ſolvi*, & *l. 91. ſup.*
fup. de ver. oblig. vide ſolut. in not. ad *d. l. 95.*

§. De peculio. Quod ille ſua nomine) *L. 31. fup. de pe-*
culio. haved. ſecus ſi hereditario nomine: Nam tunc rep-
tationem ejus non habetur, *l. 5. C. de petit. hered.*

§. Si quis pro eo: in ſipſum fideiuſſorem ex edicto) De
dolo: vide ſcripta & notata ad *l. 40. fup. de ver. obl.*
l. 19. ſi ſi ſuſpectum) Idem in pr. *l. 72. infra, eodem*
diverſa eſt ſpecies *l. 102. infra, eodem.*

L. 23. Adjecimus) Id eſt, fideiuſſores: vide ſcripta
ad *l. 5. §. ſolis accipio, fupra, de ver. oblig.*

L. 44. Tollemur una momento] Vide cap. de præ-
ſcrip.

L. 45. Quæ vis ſtipulari) Simile eſt in *l. poſſeſſ. C.*
de pign. act. vide ſcripta ad eam.

L. 46. Remanet priſtina obligatio] Ex qua agetur. Aqi
etiam pœnæ nit ulla adjecta ex empto, quæ valeat da-
tio in ſolutum, *l. 24. in pr. ſup. de pig. act.* Idem eſt
tio in ſolutum, *l. 24. in pr. ſup. de pig. act.* Idem eſt
in ſpecie *l. ſupra, de præſcript. verb.*

L. 49. Et ſi quod ſi acceptum ferum] De hoc caſu ipſe
jure utilis eſt acceptilatio, quia verborum obligatio pra-
ceſſit, cùmis nominis hypotheca, de qua quæritur, obli-
gata erat.

Uti ſine ſtipulatione acceptæ ſit) Legendum *ut ſi ſine*
ſtipulatione acceptatum ſit. Dubio enim hypotheca ſti-
pulatione acceptatum ſit. Dubio enim hypotheca ſti-
pulatione acceptatum ſit. Dubio enim hypotheca ſti-
vitur, ita ne licet hoc caſu ſit inutilis acceptilatio, que
B ſolum ſtipulationem tollit, atramen doli, aut pacti
exceptio competat, *l. 15. ſupra, de noviſſ. verb. l. 19. ſi*
de acceptilat. vide ſcripta ad eam.

Sed ſatisfactionis ſufficiet] Id eſt, ſatisfactionis, ut ſa-
tis ſit hypothecæ obligatio. Hypothecarum enim ſa-
tisfactio, *l. 3. ſupra, de pignerat.* Conditiones eas ſunt,
ſi ſoluta ſit pecunia, aut ſi ſatisfactum ſit.

L. 51. Diſponſatoris) v. ſcripta ad *l. 62. fup. de ver. ob.*

L. 53. Solvere pro ignorante] Verum is, qui ita ſol-
vit, non poteſt cogere creditorem, ut ſit actiones ſua
cedat, nili ita convenerit, *l. 5. C. eod.*

L. 54. Salvianus) Hæc ſi conjungenda eſt cum *l. Ilia-*
nario, *infra, de ver. ſignif.* Vide ſcripta ad *inſt. de*
Cod. eod.

L. 55. Quod in diem) Hinc ſumpta eſt prior pars *l. ſu-*
per certum 178. *ſup. de ver. oblig.* vide ſcripta ad eam.

L. 72. Qui 10. debet) vide ſcripta ad *l. 2. §. 1. & ad*
l. 73. §. 1. de ver. oblig.

Duo mali exceptione) Non ipſo jure, quia tantum
credite pecunia eſt ſtricium, in ſtricto eſt actor, ut ſi com-
oppoſita debet, ex ea bona fides judicis inteſt, ut & com-
di ſinis huius §. vide notata ad *l. ſed eſt, ſolutionem*
& ſcripta ad *l. hujuſmodi legem, §. ſi tu ſtipulatus, ſup. de leg. 2.*

Ipſi non debetur) Vide ſcripta ad *l. 2. §. 1. de ver. oblig.*

quemlibet. Ut contractus eſt συναλλαγμα, ſic accepti- A
latio eſt dialogus, & ultro citroque liberatio, *l. ult. infra eadem.*

L. 3. *Sive mandato poteſt.*] Exemplum eſt in *l. 19. ſu-pra*. L. 8. *Utile habeat pactum*] *l. 27. ſup. de pact.* Secus eſt in *jus vocati*, idem in *ſponſ. l. 2. ſup. de condit. obſig.* quia promiſores ſumus ſtipulat. *l. 13. §. 2. ſup. de verb. obſig.* quia promiſores ſumus ad liberandum.

Et niſi hoc quoque conſumſum eſt] Flor. recte, *& niſi in hoc quoque conſenſum eſt, habet paſſum*: id etiam do- *hoc quoque conſenſum eſt, habet paſſum*: id etiam do- cet *l. 8. recuperatores, inf. eod.* Ergo acceptilatio inutilis habet vim pacti. At inutilis ſtipulatio non habet vim pacti. Ratio differentiæ eſt, quia promiſores ſumus ad liberandum *l. Arrianus, ſup. de obſig. & act.*

Abeuntium finis] Huic locus eſt *l. nihil tam na- B turale, eſt de reg. jur.* Sunt enim ex eod. lib.

Niſi quod veteres colligarunt] Ex ſolutione, vel appo- cta conſcriptæ generis obligatione.

Quæ ſtipulatione ſublata] Id eſt, ſtipulationem, *ſtoborum obligatorum ſublata*] Id eſt, ſtipulationem, dictionem dotis, & ratiocinandum libertæ.

Sublata. Ut juris gentium ſit acceptilatio] Hic locus obſtare videtur ei, quod ſupra, acceptilationem eſſe juris civilis. Imo vero hoc ipſo, quod ait, hoc jure utimur, ſignificat, eam eſſe juris civilis, & juris gentium. Id explicandi eſt ex *l. 34. ſup. de tranſact.* in qua etiam ea verba reperiuntur, *hoc jure utimur*. Quare dicendum eſt, ipſa ipſo inventum fuiſſe ius, quo acceptilatio inter- C ueniret omnibus obligationibus juris gentium, & obligationes omnibus obligationibus juris gentium, & obligationes omnibus obligationibus juris gentium, & obligationes

L.Qui vult, §. 1. qui furem Con. *l.folent, fup.de pro-fcript.verb.* utriufque eadem eft infcriptio.

§. Si cuvilis : fed in hoc poffeviore cafu. Is enim, qui ancillam fubripuit, partum non contrectavit, qui ex ancillum fubripuit, partum non contrectavit, qui ex ancillum fubripuit, partum non contrectavit, qui ex Stoicorum fententia antequam edatur homo, aut animal non eft, fed materia veluti quædam portio eft, fpecies quedam animalis.

§. Idem & in pecudibus L.4. *§.hanc, l.32. in princ.fup. de ufucap.*

Et in furti actione judicatio facienda eft Legend. *condemnatio, ut* Flor. Sic & in *l.qui cum uno, §. ma nonvis, fod.de min.vifti.*

L.13. §. Sed & filius : Sed etiam furti tenebitur. Non directa quidem act. furti, quæ famofa eft, fed utili five in factum, vel non cogi nomen, fed vocabulum, ut ait Conftantinus Harmenop.

§.Majore quis huc pertinet *l.18. fup. de dolo.*

Loquax creditor hoctia fi res pignora pofita ufu fat deteriores, ut fi fit veftis: fecus non, ut fi fit fundus: vide fcripta ad tit. C. *de pig. act. in pr.*

Furem interfici L.7. *fupra, quod unius caufſa.*

L.Cum creditor non fibi pignerarum Ex conventione, L.2. C. *de pig.*

Non videtur contrectare id eft, furtum non facit.

In gleff. Controllare.

L.1. Vel in conventione? Adde, vefte.

L.Interdum, fi res peculiaris? hanc fuiffe Lebeonis fententiam ait Paulus in *l.4.§.Labeo, fup.de ufurpat.&c.*

L.51. Ii, qui rem furti non fcit, non eft furti obnoxius. Sic & in *l.6. §.in fin. fup. de furtis.*

Ancilla fugitiva L.1. *C.de furt. fugit.*

Si forma communis, &c. Si non videri poffet ejus differentiæ ratio, de qua tractatur in pr. *l.4. fup. in quibus cauſſis pig. &* in *l.5. C.de hoc.* vide fcripta ad *l.2.5.*

A Titio : nec poft additum quidquam Ita ex additione hoc loco quidam probant, legatum æquiri ftatim ab adita hereditate. Sed hic locus cum fimilibus accipi debet per interpretationem quamquam, quotiam agnitio legati per interpretationem non æquirit legatum, nifi ei, qui agnoverit teftator : non æquirit legatum, nifi ei, qui adierit. Sed poftquam agnovit, videtur agnoviffe a die adita hereditatis, *l. fervum fub.§. 1. fi ifti bona, fup. de fervitut.* vel fcripta ad *l.2. §. 38. §. fi ingratum, fup. de leg. 1.*

Refte ita ab eo, qui legavit] Oddit *l. Papinianus 13. fup. de fervitut. & ufu fervus Titii, & l. ſervorum. §. ult. fup. de legat. 1.* vide folut. in notatis ad *l. Papinianus.*

Si ita quis rogaverit, &c. Si *poffet fieri ut contrahet]* Ita vide notata ad *l. fi dominium, fup. rodem, &* fcripta ad *l.38. §. fi legatum, fup. de legat. 1.*

Miles fuis comparet fervis] Videlicet acquifito jam legatario : vide notata ad *l.xxp. fup. rod.*

§. Si in eodem teftamento quæſt Titium] ideo datur actio furti, vel in factum, non ex affirmatione, vel laudatione.

Hereditatem] hoc pertinet fpecialiter *l.19. fup.h.tit.*

Licet in ea ufufructus alienus eſſet] L.35. *fup. de ufurpat. & ufucap.*

L.Si ex tui agi cum eo, & furti] id eft, condidi. furtivus. Sic & in *l.9. fupra, de in litem jur.* Quæ eft ejufdem ex eodem libro.

Exceptio objicitur] Utrunque enim cum rem perfequitur, altera alterum tollit, aut ipfo jure & fortius condictione, altera alterum tollit, aut ipfo jure & fortius condictione, altera alterum tollit, aut ipfo jure & fortius condictione

AD LIBRUM XLVIII.

De Publicis judiciis. TIT. I.

LEx 8. Ordo exercendarum] L.7. in fin. inf. ad Sul. reput. Lasit. infra, ad Julianum, l.3. §. pen. inf. ad Sisinn.

L.10. *Ter virutas reus*] Edidio publice affixo, non in jure voce pronunciis.

L.13. *in fin. Sed excusationes absentium*] Itaque non obstat l.33. §. *publice, de procurat.*

De Accusationibus, & Inscriptionibus. TIT. II.

L.2. *In lege Cornelia testamentaria*] vide not. ad l.5. C. *qui accus. non poss.*

L.3. *apud illum praetorem*] In urbe. Hodie apud praefectum urbi.

Vel proconsulem] In provinciis: vide scripta ad l.4. C. *qui accus. non poss.*

§. *Item si literas nescias*] Graece, *vi ex ellis γραμμασι.* ea, si scilicet pingere literas.

§. *Sed nisi, ad ipsum filium*] vide scripta ad legem nonam, C. *eod. tit.*

L.4. *Lege Julia de vi, & S. C.*) Vide Suetonium cap.38. in Augusto.

Et utique 30. dies utiles] L. *privati, inf. ad Turpil.* Suetonius cap.33. in Augusti vide cap. decimum de praefectionibus.

§. *Sufficit mulier nuptae*] Si contra ordinem judicium a uxiliere incipiatur: vide scripta ad l.8. C. *ad leg. Jul. de adult.*

L.6. *Lenia criminia*) Con. l. 9. §. *de plano, fup. de off. proconf.* ubi funt excusala hujus nuptae.

L.7. *Perfectissimus fe in cognitione*] Vel accusatione.

L.13. §. *Servius, Cotta & Messalla consulibus*] Temporibus Tiberii.

§. *Omnibus autem*) vide scripta ad l.2. C. *eod.* Idemque fecisi relegatis] Relegatio impropriè est pena capitalis, cum fc. objectur pecuniariæ, & significat corporalem poenam, ut hic.

L.13. *Mulierem*) vide scripta ad l.4. C. *de his, qui accus. non poss.*

De Custodia, & exhibitione reorum. TIT. III.

L.2. §. *ult. & nominibus fub fidejussore*) Legendum, ut Florent. *Hominibus.* Sic Graeci 60. Bas. *ανὶ των ὀνομάτων ἐγγυητὰς κατασησαι*, id est, *pro nominibus fidejussores exterri*, in causta civili, judicio sisti: Vide scripta ad tit. C. ad *Senatusc. Macedon.*

L.10. *Per quos fatisfiedit*) Judicio sisti, quos cautio dicitur personalis in Nov.53. & fidejussio impropriè.

L.8. *Carcere praeporitus*) Hunc vocant Graeci civilicarium, hic differt a commentariensi: vide cap.10. de praescriptionibus.

Ad Legem Julium majestatis. TIT. IV.

Ad Legem Julium de vi publica & privata. TIT. V.

L.1. §. *Si leges praedidisse*] Sic Flor. vulgo vetus, *si non praedidisse.*

L.6. *Et leges Aquilia*] Sic Graeci 60. Bas. de injur. Si intempestivum vino ftupareverit, l.25. *fup. de injur.* Si intempestivum, injuriarum est actio, sevi corrupti non immaturam, injuriarum est actio, *fup. de furtis* 60. Bas. Quod enim in l.2. *fup. de furtis* scripsit Ulpianus est, Quod enim in l.2. *fup. de furtis* 60. Bas. de fervo est, non de ancilla.

L.7. *Intra vigesimum fervum*) Vigiati quinque, sed ultimus est annus utilis, hodie intra vigesimum nonum, quia Julianus in restitutionem cauffis pro utili anno continuum quadriennium fubstituit: vide cap. 29. de praescript.

Non a patre defponfam) vide scripta ad l.4. *fup. de fponfal.*

L.11. §. *Adulterii parens tenetur*) Id est, fiuperi non B tanem incesti. Idem in minore 25. ann. & minore 14. annis. Cui enim civile ignorare potuerunt, quod incestum commiserint inter eos, ex rescripto, vel edicto fiuissitare consentiri fust, l.38. *inf. eodem.*

§. *Adulterii rem intra quinque annos*) vide cap. 24. de praescript.

Quidam. Quae in cuftodia fuisset] Flor. *in cuftodium perfe fues*: Sic in l.2. C. de incubi. in custodiam vero, *Live in cuftodiam*. Sic Graeci 60. Bas. cap.26. de praescript. *Remanet in cuftodia*, vide cap. 26. de praescript.

L.13. *Sive fuifie sciret fuisse, sive ingnoret*) hoc mi C priorum exemplum est, si filiafam. incestus parentis proprium exemplum est. vide scripta Oster. ad l.3. §. *Quae vulgaris fuerit*) Sic eas quoque vocat Sue- quae vulgaris fuerit tonius in Vitellio cap.2. & Graeci 60. *ἑταιρικὴν γυναῖκα*, vide tonius in Vitellio cap.2. & Graeci 60. *ἑταιρικὴν γυναῖκα*, vide Cicero pro Cael. C. eadem. Male Alciatus in hunc loc. lib.1. *variorum.* cap.40.

§. *Index. Adulteri*) hic §. fumptus est ex conflitu- tione Divi Antonini.

§.3. *Inter uxoriique communicare*) In Antonini exemplo, unde hic locus propriè est, erat, *non competere*, *quod uxor filiae fuae*. Sed *uxor* Gregorius C. recte, *uxor filiae fuae*. Hinc autem referendum ad Augustinas ad Pollentium. Hoc autem referendum ad eft. de moribus, quia Ulp. in *Frag. tit. 6.* D

L.14. *in fin. Columnia periculum non restituet*) hoc referendum est ad Senatusconsultum Turpill. id est, ad eum quinque liberum aut, qui pauciores qui decimum quinque liberum aut, qui pauciores qui decimum non fiunt, l.25. §. *pen. de pramiscuis. Columnia*, l.26. *eod.* Hoc autem ad pomam talionis, quae poft indulta est per Senatusconsultum Turpill. de quo scripta est l.5. *C. ad. tit.* 117. vide C.13. de praescriptione scripta ad l.23. *Cod.*

L.15. §. *Lex Cornelia de falsis*) vide scripta ad l.3. C. *eodem*:

Nisi fit ea persona, quae ad praesidis cognitionem ut- E tendi non: sunt principalis civitatis. Vide d. l.23. pauta Senatus, & Augustus.

§. *Lex Julia*: ut minorem annis 25.) vide cap.19. de praescript.

Etiam cum accipimus, qui 25. annum statis agit) vide cap. 1. de praescript.

L.24. *Vel in feminis falsandi crimine*, (&c.) Singularis est hic locus nec repetitur in titulo de his, qui auctor infamia fup. vide scripta ad l.2. C. *eod. tit.*

L.25. *Per bonae dicorum usufructuar*] vide C. de praefer. l.7. §. *Si pofiulamerit accufare*] hoc pertinet l.8. *fup. de praescript. verb. l.13. inf. de quaestionib. l.15. fup. de in-* F *dil. cauffa dat.*

L.28. *Quae ex lege defendit*) Julia: vide scripta ad *tit. C. de condict. ex leg.*

L.30. *Et ipfe fexaginta annos*] Sic in *Lubi lex, inf. de ad. jud.* vide cap.13. de praescript.

L.37. *Conflitutum eft*] Ab Hadriano, l.6. §. *pen. fup. eodem.*

L.38. §.1. *Claudia etiam mater*) Legendum Claudia. Nam ait excufari propter stuprum. Sed l.39. *fup. de jur. & fac. ignor.* propter fexum: vide scripta ad l.39. *fup. de jur. & fac. ignor.*

Vel. Incestum autem excufari folet, (&c.) id eft, excufatur fufficiatur, quem fequitur poenitentia. Qui per ea fufficiatem incestum committit, invitus facile videtur fufficiatem incestum committit, invitus facile videtur; fi modo error competto statim abstinuerit. Nam si fic

tum fallum non corrigat, non videatur facisse invitus. Re- A interrumpta insuper culto in mare praecipitatus est [*Virgo fanguinea*] fic Plin. lib.10. cap.14.

Lasc. Eorum qui] vide scripta Oster. 4. cap.14. huius l. interpretationem proferunt accepisse *Lasc.* ad Sillanianique non pertinere hanc l. ad crimen parricidii, fed ad accufationem de Sillaniano: vide scripta ad *l.1. C. ad l. Cornel. de falsis.*

Ad Legem Cornelium de falsis, & de Senatusconsulto Liboniano. TIT. X.

Libonianus) Quod & Graeci fequuntur dicitur: vide fcripta ad l.4. C. *qui accus. non poss.*

L.1. §.1. *Itemque ad*) Legendum. *Item qui ab infte. ad.* voc. teftimoniorum perventum accepisse] *pafiuae fuerit, fuisseretur expertis, ad accufationem consentiri*), ut apparet ex l.2. *fup. de consulibus*, & ex l. *fulfa, inf. eodem.*

L.. *Qui ignorant*) Haec l. magna eft ex *lib. 14. Inflit. Marciani*, in quo de criminalibus rebus tanrum agitur, ut conflat ex indice. Quae inscriptio fuadet, ut dicatur in §. 6 de vi, quare de vi criminaliter, de proprietate civiliter.

Praeterea] id eft, turbetur.

§. *Si de vi: Divus Pius*] Eadem verba funt in *l.8 de vi, fup. de public.* nisi quod in ea legitur Hadrianus pro Pius, unde ordinem Hadrianeum vocat Pius. Observandum autem hic in d. *l.8. de vi*, referri tantum Divi Pii rescriptum, nihil ftatui. Itaque fequenda eft l.1. C. *de public.*

L.8. *Ne quis rerum venetur*] Civem Rom. provocantem ad imp. Paul. 5. *Sentent. tit.26.*

L.11. *Et urbibus fingulis libentes*] Legendum *falsis humanis.*

Lasc. Qui vero veftigialia exercent] Qui nova veftigialia inflituit, ut Julia de veftigialibus vocata, Pius. Quia ergo it, teneter *l. Julia de vi*: vide fcripta ad *tit. C. veftigalia nova inflitui non poffe.*

Item Lex Julia de vi privata. TIT. VII.

L.1. *Haec lege*) Sic l. Julia de vi privata reus eft, qui conventus hominibus vim fecit, ut hic apparet. Ergo & qui armatis. Quare ftatim probandum non eft, quod quidam dicunt, vim armatam vocare publicam, interdum privatam.

L.7. *Creditores*) Conjunge huic l. *tit.13. fup. quod metus cauffa.*

§. *Qui cedibilia anne teftamentum*] vide fcripta ad l. 13. *fup. de probat.*

Item non: ut fupra divimus) vanus fuit Triboniani, intelligit ex Callistrato l.15. *fup. cod.* vide fcripta ad l. 22. *fup. de var. obligat.*

L.14. *In fine. Praefectus urbis falsum teftamentum*) vide fcripta ad §. *ult.* l.23. *fup. de var. oblig.*

L.15. *In quinquennium relegat*) vide cap. 24. de praescriptionibus.

§. *Idem: cum Neratius quidam*) Quidam Neratius.

§. *Idem: cum Neratius quidam*] Sic Dominicus & a Nevra. Berlonius a. antiq. cap. ult. vide notata ad *tit. C. de Iudaeis.*

Ad Legem Iulia repetundarum. TIT. VIII.

L.1. §.1. *Itemque ad*) Legendum. *Item qui ab infte. ad.* voc. teftimoniorum perventum accepisse] *pafiuae fuerit, fuisseretur expertis, ad accufationem consentiri*), ut apparet ex l.2. *fup. de consulibus*, & ex l. *fulfa, inf. eodem.*

L.. *Qui ignorant*) Vide fcripta & not. ad l.4. & 5. *fup. de lege Iul. de vi publica.*

L.7. *Nullo modo*] Con. l.5. *fup. de manumiff.*

Lex Julia Cornelia [Sic notata ad *Rub. C. cod. titulo.*

L.14. §. *Sic filio & Titio adscripfiffet*] hoc cafu certum eft, fimum nomen indici non Titii, & ideo Titio totum debetur. Haud. lib.3. *Sent. tit. de leg.*

Si quaefo fallum nomen] Si nomen fervi in tormen cum mendacium, ex tormentis, dicit Cujacius, tantum debeti: aliquin inter re & verbis conjunctos eft jus acrefcendi, fi legatum fit fervo communi, & legatum fit relictum, quamvis Cellius & Paulus putarint, non acrefcere, l. *& Pomponius, fup. de leg. 2.* merito ab eis diffentiente Julano d. l. 13. §. *pen. de ufufr. acresc.* vide not. ad eas ll. & fcripta ad l.16. *fup. de leg. 1.*

§. *ult. Marcianus*] vide l.61. & *quatuor fup. fol. matr.*

L.15. *Item fenatus: idem in filium quae diffentit matre*) vide fcripta ad l.7. & 8. *in fin. fup. de jure & fall.tut.*

L.19. §. *ult. Mulier tempestive praescripsisse*] Nifi vicennium praeterierit. Esp. hoc mulier non poffet poft quinquennium adulterii accufari, vel poft 6. menfes utiles, l.29. *fup. de adult.* fubrefti tamen partus accufationi illae praefcriptionem nihil profunt.

L.22. *vel. Sed tu fi ei. dimenso non parse*] Igitur rem ipfam potius fignificat, quam teftimonium, in re praefente Ulp. *in quo pignus. fup. de jur. & fac. ignor.*

§. *Qui cedibilia anne teftamentum*] vide fcripta ad l. 13. *fup. de probat.*

Item non: ut fupra divimus) vanus fuit Triboniani, intelligit ex Callistrato l.15. *fup. cod.* vide fcripta ad l. 22. *fup. de var. obligat.*

L.24. *In fine. Praefectus urbis falsum teftamentum*] vide fcripta ad §. *ult.* l.23. *fup. de var. oblig.*

L.26. *Qui ad Divum Severum ex*] Qui l.5. *ex liberas, fup. de his quae ut indig.* vide fcripta ad l.1. & fcripta ad d. l. 5.

L.27. *Vel falfo deponente*] Libri Bamb. habent, *Vel fponente exchequerre*. Barbatus. *vox*, *fuae*, cap. 6. de praescript. vide ad l.137. *fup. de var. oblig.*

L.28. *Falfi criminis*] In debitorem, non in creditorem *l.3. fupra, de fid. tabb.*

§.31. *Hodie*] Idem Paulus 5. *Sent. tit.23.* Olim erat tantum poenalis actio in quingentos aureos: vide fcripta ad *l.7. de fponfalib.*

L.ult. *Nulla auctore habito*] Legendum *auctore exhibito ex ea l.4. C. eod.*

De Lege Julia repetundarum. TIT. XI.

L.1. *Datur*] hic l. accipienda eft de poena de qua in l.2. C. *eod. tit.*

Intra annum duntaxat) vide cap.30. de praescript.

Ad. Quod certe) hoc pertinet l. *ult. fupra, pro damnato.*

De Lege Julia de annona. TIT. XII.

L.1. *Conflitutione*] hinc l. aptanda. eft l.7. *fup. ad l. Cornel. de fali.*

Ad Legem Iulium peculatus, & de sacrilegiis, & de refiduis. TIT. XIII.

L.7. *Ante quinquennium admiffum*] vide cap.24. de praescript.

L.9.

l. 9. §. 1. Et ideo edictum) nimis obscure in Nov.
L. 10. Flor. 9. in fin. pignus capiendo) vide Scripta ad *l. 2. sup. de iurisd.*

De Lege Julia ambitus. TIT. XIV.

Ab Augusto lata) vide not. ad init. *tit. C. end.*
L. 1. Negotiorum) ut doumviratum, qui mandatur curiæ decreto.
Non tamen permittunt scripta) hoc & Cic. indicat pro Cluent. tractans de Publii & T. Gutiæ judiciis ...
§. Item ut, qui nomen) vide scripta ad *tit. C. de ambitu.* Qui ea exigunt, tenentur l. Julia de vi publ. *l. ult. sup. ad l. Jul. de vi publ.*
Per legem Juliam judiciariam) Cujus varia cap. notavi fusè in *l. 2. sup. de judiciis.* De hoc autem capite hæc habetur Valentis & Gratiani constitutio ad Antonium PP. in hæc verba, ne quis in domum judicis B ordinarii pomeridiano tempore, ex occasione secreti, familiaritate ingressi affectus. Quæ conferunt cum *l. 1. C. Theod. de Sff. civil. jud.* ubi est, ne pomeridianis horis (quibus Scilicet judicia poulum silent) a litigatoribus judices adeantur: vide Scripta ad *l. 12. sup. de jud.*
Ad Senatusconsultum Turpillianum, & de abolitionibus criminum. TIT. XVI.
Hoc Senatusconsultum factum est Neronis temporibus Cæsonio Paeto, & Petronio Sabino Turpilliano cos. vide scripta ad *l. 6. C. qui accusf. non poss.*
L. 1. §. Calumniatoribus: lege Remmia) *L. 13. sup. de testibus.*
§. Accusationem: post quinque annos) vide cap. 24. de præscript.
Post sex mensses utiles) vide cap. 17. de præscript.
Aequum Papinianus respondit) hoc Papiniani responsum exstat in *l. mulier, inf. eod.* Itaque in *d. l. mulier*, ex hoc §. addenda est negatio.
Senatusconsulto Turpilliano non plectli) Quia nec reæ accusationem instituerat, non quod in jure, aut falso erraverit.
Aequum idem alias scribi) *L. 30. §. duos, sup. ad l. Jul. de adult.*
L. 3. Et in privatis) In publicis autem judiciis calumnia iure ordinario, id est, L. Remmia vindicatur, *l. 1. §. 2. sup. eod.* Hodie tamen ex constitution. omnia crimina extra ordinem puniuntur probantorque, *l. ordo, sup. de jud. publ.*
L. Mulier, quæ falsi) Mulier iure non accusat, nisi suum, aut parentum injurtum prosequatur, & eo casu, D si desistat ab accusatione, incidit in Senatusconsultum Turpill. *l. pen. C. eod.* Si tamen injuriam non persequatur, & desistat, & postea desistat, non incidit in Turpill. *l. 1. §. accusationem, sup. eod. tit.* ubi id refertur ex Papiniani responso, quod est in hac l. Ideoque ex *d. §. accusationem*, in hac l. addenda est negatio, ut legamus, *injuriæ non prosequi*: vide scripta ad *l. regula, sup. de jur. fisc. lib. 10. & ad l. C. de inr. qui accus. non poss.*
L. 6. de accusationibus) Vide notata ad *l. delictisse, sup. de jud.*
L. 7. §. 1. Sed officio judicis culpa eius coercebitur) id est, extra ordinem, *l. unic. C. de crim. sacrilegii.* vide scripta ad eam.
Lib. obsidiis) vide scripta ad *l. 6. C. qui accus. non poss.*
L. 8. Vel ab eam postuma gessam) Vel ob earum limperatori filium, ut Constantius ob natam Helenam & Crispum.
L. 10. Ante privilegium) vide scripta ad *l. 6. C. qui accus. non poss.*
§. Triginta dies reperendi.) Cum ab Augusto prefiniti, & observati essent 30. dies, Diotonius in Augusto cap. 15. Cæterum Hieronymo lib. 2. tit. 1. ait, hos dies continuos esse, ex posterioribus scilicet constitut. ut in *l. 3. sup. de accusat.* vide cap. 20. de præscript.
L. 13. Senatus consulti abolitionem) vide scripta ad *l. 6. C. qui accus. non poss.*
L. 13. Quidlicet) Vide notata ad *l. delictisse, supra, de judic.*

A *L. 14. Non esse cognitum accusationem implet)* Tutor etiam excusatur a prima Turpil. si finito officio tutelæ deficiet, *l. 13. sup. de excus. quæ sit tutelæ.*
L. 15. §. Qui post interpositionem: vel biennio) Hæc verba, vel biennio fuit Tribonianis ex constit. Justiniani, *l. ult. Cod. ut intra cert. temp. crim. quæ finis criminalis* causa constituitur biennium, olim erat annus, C. Tit. *ut intra annum criminal. l. 2. C. à l. Corn. de falsis Leuis, inf. de mun. & hon.* vide scripta ad *l. 58. sup. de testibus* & cap. 20. de præscript.
De Requirendis reis qui absentiam demandis. TIT. XVII.
L. 1. In fine, tum ultra annum) vide cap. 20. de præscriptionibus.

De Quæstionibus. TIT. XVIII.
L. 1. §. Item Senatus Hispo Antigeno) vulgo: Antonius Varus Sapitio Antigono, &c. Hic §. citatur *l. 1. Cod. eod.* unde constat in ipsius inscriptione legendum *Antigeno*, non ut vulgo, *Antonio*.
§. Si quis vero de sacrilegio) Exemplum huius rei est elegans apud Valer. Max. lib. 8. cap. 6. de eo, qui capite multatus est, quod hominem fe occidisse falso effet, qui tamen vivebat.
L. 4. et Papinianus respondit) In *l. 17. inf. eod.* hoc & Ammianus Marcellinus tradit 28. *Memoria*, inquit, *squalore diuturno marcentia*, &c. Sed si per adulterium mortem commiserat, damnatio necessi publicata, de fevis quæstio habetur, *l. prov. hic & l. vim, §. ult. sup. de adult.* Nec incesti crimine adulterii crimen obliteratur, in quo ferri torquuntur, *l. C. eod. l. 17. inf. eod.* Olim & in solo incestu quæstio habebatur ex veteri C Senatusconsulto. Tacitus lib. 2. Cic. pro Milone, & pro Deiotaro. Valerius Maximus lib. 8. cap. 8.
Lex Divus Pius rescripsit) hoc pertinet *tit. 15. in fin. lib. 16. Sent. Pauli.*
De Divi Severus & Antoninus rescripserunt) Flor. *& Divus Severus rescripsit.* Refertur pars ejus rescripti, in *l. 1. C. eodem.*
§. 1. Et nubis minus indicia servorum) Quoniam servos natura dominis hostis est, ut air Theophilus & Hermogenes *suis servorum.*
§. ult. De re, qui insultum) Liber enim est iure gentium: vide scripta ad *tit. Instit. de corpore dominor.*
L. 10. in fin. Veritatem requiri) vide scripta ad *l. 6. C. eodem.*
L. 13. Certo pretio) De eo reddendo, vel æstimatione ejus.
Recipiam esse) *L. 17. ad legem Juliam de adulteriis coerc.*
L. 17. §. ult. Eum qui vindicaverit) De hoc §. vide scripta ad *l. 6. C. eodem.*
L. 17. de pollet Maximus principi) id est, Severus Imperator, *l. 8. inf. de testat. manum. l. 28. pen. sup. de leg. 2.*
L. 18. §. Index, cum de fide) Paulus libro 3. *Sententiarum. tit. 16. 2.*
L. 20. Maritus quidem) De hac l. vide scripta ad *l. 3. C. de rebs. red.*
Iubrigna recte prosecutum) vide scripta ad §. *Sese, l. qui Romæ, sup. de usur. rebus.*
In effigi. A quæstionibus) Dele primum hæc verba [*Sed contra, sub. de dote pelleg. 1. Titiopompus.*] & reponi nihil tale perhæc *l. 1. Titiopompus*: ut probat eius species. Deinde hæc etiam delenda sunt [*si quis ancilla eruendæ* E *fe pecuniæ contra dom. testa est, ut C. de cruft. l. 1.*] & dic. male, Accurtius hunc l. restringit ad proprios servos.

De Pœnis. TIT. XIX.
L. 8. §. Hodie autem, dicas transfugas ex gens.) Leg. *Ad fossas autem transfugas, &c.* vide scripta Observat. lib. 4. cap. 9.
L. 9. Sed enim liberandi esset) Sententia enim eius quidem tenet, sed non cum effectu; *l. 6. §. quid tamen, sup. de inj. rupt. irr. f. testamento.*
L. 11.) vide scripta ad *l. 3. C. de testib.*
L. 13. Qui ruine ordinem) At hodie omnia judicia sunt extraordinaria: vide not. ad *l. aliud genus, sup. de cri-*

Sff. ficus & scripta ad l. 2. §. ult. sup. de jud.
L. 16. §. Qualitates: Orator Demosthenes) Locus est in Orat. contra Midiam, quam citat etiam Fabius Quintilianus, *l. 6. Cæterum quemadmodum non minus leo)* Gornelius de ficie. *l. 7. d. l. Corn. de ficar.*
L. 17. Ut sint in opus, publicum perpetuo damnati) Qui tamen libertatem retinent, *l. 28. §. Divus, inf. eod.*
Ut ea quidem, quæ iuris sunt ficti) Hanc rei naturam non reddidit idem Macrobius in *l. 15. sup. de rebus*, que l. pen. citat: Deficientium tamen in ea re ita cap. que modo conservantur libri. Eorum [illegible] rem eius rei, &, scripsit ad *l. 122. §. ult. sup. de ver. obligat.*
L. 22. Si modo, qui supersit, [illegible]
[illegible] Trajani apud [illegible]
[illegible] Ulpianus [illegible]
[illegible] Ulpianus [illegible]
*[illegible] Ulpianus

L. 10. §. 1. Et prescriptionis summotæ fit) id eſt, quia A tardius judicio appellationis adfuit, *l. ult. §. ultim. C. de temporib. appell.*

L. 21. Qui non juſte appellaverit) vide ſcripta ad §. *Sciat, l. ult. ratione, ff. de tut. & cur. dat.*

L. 22. Si non juſtas appellationes deposuit) vide ſcripta ad *tit. C. de temporib. appell.*

L. 23. §. 1. Ut ſuperius ſcriptum eſt) De hac re vide notata & ſcripta ad *l. 6. C. de temporib. & diebus feſtis, ubi de mandato.*

L. 24. Magiſtratum poſſet.) Qui uſurus debeat ex conſentia. De hac l. vide ſcripta & not. ad *l. 13. Cod. de iſtruit, quæ debitor.*

De Libellis dimiſſoriis. TIT. VI.

Adde Florc. qui Apoſtoli dicuntur. Vide Paulum 5. *Sententiar. tit. 33.*

L. 1. Præſide juxta tergum.] Ex *l. 20. §. ult. C. de appellat.* etiam non petente appellatore ſine aliqua delinquente a judice Apoſtoli dantur.

Illos ſenatores, qui ſuper appellationibus reſtituebantur. TIT. VII. *(apud eundem judicem.)* De mutuis pignoribus vide ſcripta ad *l. 6. C. de compromiſſ. & laudabilibus.*

(quæ contineantur.) Intelligit *l. 8. C. de temporib. & diebus feſtis*, ubi tempus hoc

(ſi quis ſine ſuo) vide *l. 13. C. de appellat.*

fup. de teſtam. milit. & apud Plautum.

L. 12. *De quibus nihil in poſtis*] vide ſcripta ad *l.* 5. *C. de poſt.*

L. 13. *Facti autem cauſſa inſtituit*] ut *l. 29. inf. cod. l. 23. §. in plane, fup. ex quibus cauſſis mai.* l. 15. *fup. de teſtam.*

Julia ſententia ſupra dicta eſt] Flor. *Julianus ſi centia ſe-cundum eſt.* Sic adverſus eum exceptionem denegandam eſt, *l. dolo malo, in fin. fup. de nov.*

L. 14. *in fin. Unum mentiar tunc poſſimineri*] Excipitur liberta patronum nupta, *l.* 45. *§. ult. fup. de ritu nupt.*

L. 22. *Bona eorum*] Conjunge legem *l. Cornelia, ſupra, de vulg. ſubſtit.*

L. 23. *Ex filiis patre*] Ex *l. 20. fup. de fuis & legit. l. 9. §. 1. in fin. fine de eſt. Oper.* Legendum eſt, *ver. ſi non patre.*

L. 24. *Proprietatem*] Hanc Juliani ſententiam refert Paulus in *l. 15. fup. de uſufr.*

L. 26. Flor. 25. in *S. Spurius hebebitur*] Juſtinianus in *§. 6. adjectus, inſtit. de nuptiis.* Et ibi Theophilus. Cujus *lib. 1. Inſtit. Ulp. in Exegm. tit. 4.*

L. 29. *Peculii nomine*] L. 1. *§. item adquirimus, ſup. de adquir. poſſeſſ.*

Augeri per ſervum hereditarium] vide ſcripta ad *l. 9. C. depoſ.*

Dr Re militari. TIT. XVI.

L. *§. Reus capitalis*] Obſtare putatur hic *l. 6. fup. de pœnis*, ubi dicitur, eum, qui poſt litem conteſtatam reſtituit, dolum malum poſſe evitare forum. Hic autem §. loquitur de eo, qui reus capitalis criminis eſt, & nondum militat dat. In reo ita ius procedit, ut ſi damnatus capitali crimine militiæ nomen dederit, capite puniatur, etiamſi levior ei pœna poena ferit irrogata. Aliud eſt, ſi ferrei diverit cauſſam, qui à nonnatus in inter reos requerendos: nam ſi poſtea militiæ nomen dederit, ignominioſe mittetur, & remittetur ad proprium iudicem, quoniam deſit eſſe iudex. Sed hic ab interpoſitionibus vitiatus eſt: pungendum ſic, *ſi delicti cauſſa ſit, vel requirendus accuſatur, ignominia miſſus ad iudicem ſuum remittendus, &c.*

§. Non omnis] *nec tamen facilis indulgentiam eſt, ovare ordinem iudiciarium, qui negotium actor habuerit*) Notitia ſic interdum loquuntur, *Juliani ſententia in hoc ſenſu eſt, Lex bella, §. facti, de rep. & Pollen. fub. de l. 1. hoc eſt, ſententia Juliani ſic accipienda eſt, &c. Ita ait Ulpianus loquuntur,

hic provenietur, de qua fuit constitutio, quæ deside- A
ratur in tit. C. de spons. Eius summa extat apud Bar-
menop. lib. 4. Epit. vide scripta ad tit. de sponsal. sap. &
notata ad d. tit. de sponsal.

Lath. Quod Græci ἐγγυητικὸν. Sic interpretes dicun-
tur in l. 1. C. h. de nuptiis, & Græce ἐγγυητικὰ.

De Creditis, TIT. XV.

Vide scripta & notata ad l. creditæ, sup. de probation.

l. in fin. Colonia Apponensi De qua in l. tit. C. de
diversis prad. urb. lib. 11.

l. 4. Parem confundi vide scripta ad d. l. confus.

§. 1. *Quare ejus egri portio* vide notata ad l. 19. sup. de
pecu. C. com. rei vend. & scripta ad l. 9. sup. de verbor.
obligat.

Cujusmodi pœnitentiæ An fertilitas, aut partus fundi amit-
tendo emphyteuticarium causam imitatione non relevet, B
l. 1. Cade jure emphyt. vide scripta ibid.

§. *Si quis inqualinum* id est, obæratum, adscriptitium,
vide notata & scripta ad l. 8. qui in prov. sedem, sup. de leg. 1.

§. 5. *Cum possessor* vide scripta ad l. 7. Cod. de oblig. &
action.

De Verborum significatione. T I T. XVI.

l. 1. Verbum hoc, si quis) hoc l. referenda ad hanc
edicti partem, *si quis ius dicenti, &c.* Vel ad hanc, *si
quis in ius vocatus, &c.* Quis in feminino genere ulur-
patum est à veteribus Latinis, Plautus in Vidularia,
Terentius in Eunucho. Eodem modo accipe, si qui,
ut, si quis.

l. 2. Ubici appellatur] Pertinet hæc ad tract. de juris-
dictione. Conjun. cum *l. ult. sup. de jurisdict. omnium ju-
dicum.*

§. *Cujusque dies*) hæc l. est ex lib. 1. Pauli ad edictum,
in quo tractavit de magistratibus. Pertinet autem ad tri-
bunum plebis, cui non licuit extra urbem abnoctare, ut
nec præsidi extra provinciam, *l. illud, sup. de off. præsid.*
Gellius lib. 13. cap. 12. Abnoctare est nulla parte nocti
abesse, ut fequenti die non adsit majore parte diei, id est,
septem horis priusis, non ultimis, in urbe. Et ob id hic
exigitur urbis, & diei definitio, vide *l. penult. sup. mu-
nicip.* & scripta ad d. de præscript.

Dies) Naturalis, qui semper constat 12. horis, ut &
nox. De die naturali, vide Aldum in Columel.

Septem primarum] Martialis lib. 8. Epigram. *Prima fa-
tiarum*, &c. Gellius lib. 12. cap. 25.

Non feminarum) Quia hominum integri lubentius dant
se ad libertem, quam lesti. Vel quia sept. horis primis D
Romani negotiis, & litibus præsque vacabant.

l. 3. Idemque] Pertinet hæc l. ad jurisdictionem. Adde
exemplum ex *l. mille, inf. eod.*

§. *ult. Hereditas dicitur pro*] Propriè, fed per fictio-
nem legis Cornel. l. 22. *sup. de testam.* Quin & ex Nov. Leo-
nis 40. qui apud hostes fuit, testamenta facere possunt.

In fideicom. Ad finem adde. Argumento *l. 1. sup.
de pactis, l. consuluit, inf. de regul. jur.*

l. 4. Nominis appellatione) Conjunge *l. 4. sup. de pe-
cul. leg.*

l. 5. Rei appellatione] Con. hanc l. cum *l. 2. sup. de oper.
serv. & l. Lemnon 15. sup. de tutor. & curat. dativ. & edict.*

Opera locata) Leg. *locatæ*, in Flor. Deinde Valerius
Probus hanc eandem formulam refert: & ait solitam no-
tari fic: O. L. O. C. id eſt, opere locato, opere con- E
ducto.

l. 6. Nominis, & rei] Con. cum *l. 10. sup. de jurisdict.
com. jud. & cum l. 3. sup. quod quisque juris in al.*

l. 7. Sponsio appellatione] Con. *l. si pœnam 68. sup. de verb.
oblig.* vide Varronem lib. 5. de lingua Latina. Gellium
lib. 6. cap. 4. & *l. 1. sup. de sponsalib.*

Per sponsiones negotiorum] Leg. ut Flor. *per sponsus, &c.*
ut nullus, stipulatus, &c. supradict. locis.

Omnis stipulatio prætoriana] id eſt, quocunque ver-
bo dicitur, stipulor, & sponsor: vide scripta ad l. 30.
sup. de verb. oblig.

l. 8. §. 1.) Obtat *l. 1. sup. de except. seu pe remptor.* vide
solut. & explicat. hujus l. in not. ad *d. l.* & ad initium
tit. C. de except. seu præscript. Con. ad hæc *l. in honoratis,
sup. de oblig. & act.*

l. 9. Mercedibus) Coniunge *l. fed de domo 41. sup. loc.*

l. 10. Sine ulla exceptionis perpetuæ) ut rei judicatæ,
doli mali, pacti perpetui, *l. 2. sup. de except.*

Vel honoratus) Id eſt, obligatione aliqua à pratore
constituta, ut de constituta pecunia, de peculio, de in
rem verso.

l. 11. Non ii tantum) Ait non tantum, quoniam ii
propriè creditores dicuntur, qui mutuam pecuniam de-
derunt, & debitores, qui acceperunt: vide notata ad *l. 1.
C. de except. seu præscript.* & scripta ad *l. 11. & cett. per Mar-
tinum.* 3. Eput. ait plerunque dici *hoc vbi Paulus non ita
loquitur.*

Ex aliqua causa debentes) Pura quafi ex contractu.

In stipul. pervenisse) Del. large, ut *supra in personis.*

In stipul. Ex aliqua causa, ceteri ex delicto) Adde, ma-
lim referre ad quafi contractum, ut & in *l. 1. sup. de
obligat. & act.*

In primo. sed erit ex delicto) Excipe eum, qui popu-
lari actione agere potest, *l. pen. supra, de popul. act.* ni-
si fit contestata.

l. 12. in fin. Minus solvi) Græci huius verbi (minus)
significationem ſic exprimunt, τὸ ἥμισυ, vel ἐλάττων ἢ ὅλον
ὡς οὐ συνπλήρωμα.

l. 15. Mulieri) Tertul. in lib. de velandis virg. & Ser-
vius in 2. Æneid.

§. 1. *Res absens*) De significatione huius verbi, *absens*, di-
sputatum fuit in disputatione de noxali actione, ut ea-
ret *l. 1. C. si ex noxali causa agatur, & l. 1. supra, & sed
non. sed. l. bona, sup. de ea per quem facturum erit.* Quæ sunt
ex eodem lib.

In mercem perire) Manus, id eſt, ars. Virgil. in Æn. &
Solinus, ſenſus eſt, quoniam plerunque res extra arti-
ficio elaborata fuerit, ut ars multo pluris ſit, quam materia,
& rebus compositis, vel in aliam formam mutatis, hoc artifi-
cium eſt exſtinctum. Itaque recte legitur, *quamvis.*

§. *ult. Absens & res*] *Ad præcedentem, sup. de petit. he-
redit.*

l. 14. §. ult. Rem amiserit] Con. *l. 5. sup. de in integr.
restitut.*

l. 15. Bona civitatis) vide notata ad *l. 17. inf. eod.*

l. 17. Inter pupillo) Quia in edicto negotiorum gesto-
rum non tantum de privatis, ſed etiam publicis cura-
tum, munus, collegiorum, & universitatum, geſtis
negotiis agebatur. Ideo ſit, ut in hac *l. 17.* & in *l. 15.
sup.* bona civitatis, & publica verbi gratia deſignentur. Con-
junge cum *l. final. quod cujusque universitatis, cum l. 1.
sup. de calumniat. cum l. 1. quod justu, & cum l. 4. unde vi,
& de ea re.*

§. *ult. Postigal ſicus cupit*) Hodie, olim populus.

l. 18. Una domus) Inde ius unius aliis Cincta.

Manifestus non est) Hoc Feſtus dicit ait, quod manus ri-
pub. faciebant, non autem vacabant, hoc etiam confir-
mat Vegetius & Iſidorus.

Manifesto) Varro 5. de lingua Latina: *Quia novus
ense fungi debent.*

l. 19. Labeo) Hinc l. revocanda eſt ad edict. de mino-
ribus, & applicanda ad initia *l. 3. sup. de minor. & l. 1.
sup. quod metus causa.*

l. 20. Verba conveniunt) Refer hanc l. ad tit. de cæpit
mineris. Coniunge hanc cum *l. 1. illa tit.*

l. 21. Privatæ) Sumpta eſt hæc lex ex tit. de reſtit.
in integrum.

l. 22. Non exhibere) Hujus ſignificationis uſus eſt in
interdictis: de libero homine exhibendo: de rebus ex hæ-
reditate in actione ad exhibendum. Con. hanc l. *leg. 26.
& 28. sup. de dolo, & l. 27. de minor.*

l. 25. Rei appellatione) Conjunge *l. 5. sup. de pecul. &
l. 1. sup. si servus vindicet. & l. in Falcidia, sup. ad
l. Falcidiam.*

l. 24. Nihil eſt aliud] Pertinet hæc *l. ad tit. de petit.
hæredit.* & conjungenda eſt cum *l. 1. illa tit.* Eodem per-
tinet *l. hereditas, inf. tit. proc.*

Quam successa) Id eſt, jus ſucceſſionis. A in interdictis unde vi, prætor familiam tantum dixit,
L. 35. Rette dicimus) Con. hanc *l. cum l. fructus, l. ea* non ſervum, & ſubſtantiam, ſcripſit in uno etiam ſervo
directis, sup. de rei vendicat. ſimilia verum valet, *l. 1. §. similis, sup.* unde vi &
Domum non) Id eſt, ſpecies. *ut interd. supra.*
Quæ ejusmodi) Con. in Top. in loco a definitione, & de orat.

l. ult. Rerum appellatio) Con. *l. si hæ, supr. & l. 5. B
sup. de verb. oblig. & l. 222. pro Cecina.*

Universitatis) Pertinet hæc l. ad tit. de reb. corpo-
ralib. *sup.* Con. *cum l. penult. & l. ult. inf. eod.*

Universitatis) Pertinet hæc l. ad tit. de reb. publicis.
l. sup. de libert. & seru. corp. damn. inf. eod.

l. 27. Sed si servus) Con. *cum l. 1. §. ult. sup. de ædil.
vendent. & quemadmodum ille hunc ſtipulatus, &
alii ſtipulentur, ſine ſervus ita ſtipulatus, &c.*

l. 29. Quæ in rem) Con. *cum l. 1. §. ult. sup. de ædil.
edict. & l. 1. §. ult. sup. de publican.*

l. 30. Stipulatio illa) Varro lib. 6. de lingua Latina, C
in fine.

§. *Novella*] Varro lib. 6. de lingua Latina.

l. 31. Ædificium) Con. *l. 3. sup. de ædil. edict.* Pom-
ponius lib. 28. ex 39. *ad Sab.* Con. *l. 1. §. ult. sup. de
lib. 37. & l. 1. Servius.*

l. 32. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 33. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 34. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 35. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 36. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 37. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 38. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 39. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 40. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 41. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 42. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 43. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 44. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 45. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 46. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 47. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 48. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 49. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 50. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 51. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 52. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 53. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 54. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 55. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 56. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 57. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 58. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 59. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 60. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 61. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 62. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 63. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 64. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 65. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 66. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 67. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 68. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 69. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 70. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 71. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 72. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 73. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 74. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 75. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 76. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 77. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 78. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 79. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 80. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 81. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 82. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 83. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 84. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 85. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 86. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 87. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 88. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 89. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 90. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 91. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 92. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 93. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 94. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 95. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 96. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 97. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 98. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 99. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 100. Ædificium) Con. *l. 1. §. ult. sup. de ædil. edict.*
l. 1. §. ult. sup. de publican.

l. 56. Cognoscere.) Initium hujus l. pertinet ad quæstionem l. 1. *tit. de cognit. jurisdict.*

l. 57. Conjunctæ.) Id est, comparatæ inter se, seu examinatæ.

l. 58. Gordius.) Idem Festus in verbo *magistratui*, & *magistratus*. Pertinet autem hæc significatio ad tit. *de magistratibus populi*. l. 16, *& l. seq. tit. de officio judicis, & ubi tutelæ, seu tit. de tutelarium & curatorum*. Theoph. tit. de Senatusconsulto Claudiano. Hortensius refert hanc legem ad magistros navis.

l. 59. Pertinet.) Id est agere, & dicere testamenti formam, ferendæ legis, &c. id est, decernendi auctoritatem. Quæ enim in potestate sit, restituit etiam cuicunque consequitur ut ea possideat.

l. 60. Quæ.) Id est, quæ habet, quæ possidet, quæ habet administrationem.

l. 61. Ea curatio.) Ea curatio apparet hac lege, quæ pertinet ad curatores infantis, puella vel pubertatis, *vid. tit. curat.* Idem pertinet ad curatores ad litem, qui in tenebris constituuntur.

l. 62. Ejusdemmodi.) Id est, ejusmodi.

l. 63. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 64. Hæredes appellantur.) Conjunctus hæres, & necessarius hæres, de quibus *vid. tit. de hæred. qui sibi.*

l. 72. Appellatione rei.) Hæc l. pertinet ad stipulationem eorum rerum habent, & rem propriis salvam fore, in quibus rei appellatione etiam pars continetur. Ex reformandum hanc l. docet inscriptio. Nam in lib. 76 castigationibus tredecim Paduani, docent *l. mil. de stipulat.* l. 5. rem pupilli salvam fore, *& l. si commilit.* rem rei fore. Eadem ratione continentur l. Julia de fundo dotali, *l. dotale, l. fin. de fundo dotali*. Sic pars fundi continetur in *l. plane tit. l. ult. fin. de leget.* 2. vide Papinianum *tit. de pignor. & hypoth.*

l. 73. Præjudicia.) Conjun. cum *l. judicatum solvi, fin. de judic.*

l. 74. Rei persecutio.) Conjunge cum *l. 22. supra, de minorib.*

l. 75. Significatio.) Conjunge cum *l. & generaliter, de legatis 1.*

l. 76. Significatio.) vide scripta ad l. 75. *fin.*

l. 77. Cessum non.) Conjunge cum *l. 2. de cessionib.*

l. 78. Hæc.) Hæc referenda est ad hanc partem legis Julia, quæ de ambitu constituta est. Cum enim quis ambiret aliquem honorem, & ante quam ei renunciaretur, decederet, ejus hæres non erat in ea causa, ut ei succederet. Ita Pinianus lib. 1. *de ambitu.*

l. 79. Ea res.) Conjunge cum *l. 2. de servo corrupto, & l. 3. de servo furtivo.*

l. 80. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 81. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 82. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 83. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 84. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 85. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 86. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 87. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 88. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 89. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 90. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 91. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 92. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 93. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 94. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 95. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 96. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 97. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 98. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 99. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 100. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 101. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 102. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 103. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 104. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 105. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 106. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 107. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 108. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 109. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 110. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 111. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 112. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 113. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 114. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 115. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 116. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 117. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 118. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 119. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

l. 120. Ejusdem.) Id est, ejusdem.

*l.

significari diem 9. ante Kalend. Imo significatur dies decimus. Movetur locis corruptis in 5. de ult. Philipp. Cicero nis. *Ante diem* 12. *Kal.* Quibus verbis significatur dies 14. Leg. 4. §. 3. ut notatur Ferrarius, fic Roma egreditur ante diem 3. Kal. Cic. 2. pro Quintio. Legendum, *ante diem secundum*, id eſt, *pridie*, ut in ſubſcriptione leg. 2. in quibus cauſſis in integr. reſt. non eſt ancell. vide ſcripta ad l. 13. *ſup. de tutor. etc.*

1. 134. *Ex CCCLXV. die decimo*] Sic in l. 4. §. *Strictus*, *ſup. de ſtatuli.* & l. *ſi in vulneratus*, §. *ultimo*, *ad l. Aquil.* Cic. de natura deorum: vide cap. 20. de præſcriptionibus.

l. 135. *Quæret aliquis*] At monſtroſus, vel prodigioſus partus in Senatuſconſulto Tertulliano, matri non prodeſt. Paul. 4. *Sent. tit. non.* Obſoſa enim eſt l. Papia, quæ ordos earum, quæ in teſtamento relinquuntur, ſimiles mulieſtæ. Præterea ſecundum eſt illa, quæ in Senatuſconſulto Tertulliano de luctu capiendo de damno vitando, cum in, qui de luctu capiendo certant. In Senatuſconſulto Tertulliano de luctu certatur in l. Papia de damno.

l. 136. *Generi*] Exempla, ſunt de prohibitione nuptiarum, de qua in l. Julia & Papia.

l. 137. *De Proconſulibus peperit*] Quod non ſit in *utroque*, vide cap. 1. de præſcript.

l. 138. *Hereditatis*] Hinc Cic. 3. Verrina dixit, *dare hereditatem ſecundum teſt. teſtimonia*, id eſt, dare bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas: ſic in l. *ult. C. qui admit. ad bon. poſſ.* vide ſcripta ad l. 22. *ſup. ead.*

l. 139. *Reſtituta*] vide ſcripta ad l. 3. §. 1. *ſup. ead.*

§. *Præſciſſa*] vide ſcripta ad l. 5. §. *ſup. ead.*

l. 140. *Conjunctæ*] Conjunctæ ſunt *ſi heredes*, *ſup. de dot. cauſa mortis*, *C. l. ſi ex plus*, *ſup. de liber. leg.* vide ſcripta ad l. 77. *ſup. ead. tit.*

l. 141. *Turpius*] Comunge l. *ex conventu*, *ſup. de leg. 2.* Utrique eſt ex lib. 6. Pauli ad l. Julium & Papiam. In hac tractatur de hered. conjunctis, in illa de legatariis. Item hic *Turpius*, qui ſtet ex lege, illa, qui ſtet ex verbis conjunctis. De tota conjunctorum queſtione, & inde aſcrendi vide ſcripta ad l. 16. *ſup. de leg. 1.*

Et nominatur, & ita conjungitur] hi ſunt propte conjunctim, & hoc articulo conjunctim ſignificatur hæc miſta conjunctio, & *ſi conjunctim*, *Inſtit. de leg. & fid. C. de caduc. tol. & ſup. de liber. exheredi.*

§. *ult. Dubitari poſſe*] id eſt Julianus tradit*ur* in l. 15. *de hered. Inſtit.*

l. 144. *Quam Grœci exchanin*] ut ſuper D

l. 145. *Virilis*] hic locus eſt explicandus ex §. *pollice vero*, *de hered. Inſtit.*

l. 146. *Sacris*, & *ſacrari*] Exempl. ſunge de prohibitione nuptiarum, de quibus in l. Papia: vide ſcripta ad l. 48. *ſup. eodem.*

l. 148. *Non eſſe ſuus liberis*] Gellius lib. 3. cap. 13. Dicitur tamen in ſingulari numero pro uno filio, liber, & liberum, *l. 33. C. de inoffic. teſt. & de ſero, cognat. in poſ. Inſtit.* Alicubi male addit *I. jus agnationis*, *ſup. de poſt.* Nam Flor. dilecto liberum abeſt a jure. Item *de liberum ſine*, *in l. mens prodi.*, *ad de regul. juris*: pro liberum Flor. legitur, *libertum*. Refle, quod & Accurſius vidit.

l. 151. *Eam feminam*, *quam maſculum*] vide ſcripta ad l. 2. *ſup. ead.*

l. 154. *Mille paſſus*] hæc explicanda eſt ex tit. 6. E libr. Sent. Pauli: vide ſcripta ibi. Legendum autem eſt hic, ut Flor. *miliaria*, non, *muro*. Fuit columna aurea in capite fori Romani ad ædem Saturni, in qua omnes Italiæ viæ incipite terminabantur. Plin. lib. 3. cap. 5. Tacitus lib. 17. Suetonius Otrone cap. 6. Plutarchus in Galba. Dio libr. 54. Pub. Victor in lib. de regione urbis Roma.

l. 156. *Maiore parte*] hæc hic pertinet ad interdictum utrubi, in qua is vincit, qui majore parte anni poſſedit.

l. 160. *Geterorum*] Comunge l. 1. §. *Si cum optio*, *ſup. de opt. leg.* vide ſcripta ad l. 95. *ſup. ead.*

l. 161. In vulgari) Comunge cum l. *in pupillari*, & l. *in duobus*, *ſup. de vulg. & pupil. ſubſtit.* vide ſcripta ad l. *qui duo*, *ſup. de vulg. & pupil.*

Et qui ſupremus] Vulgaris dicitur, quod olim vulgo fierct. Eſt tamen pupillaris facta in ſecundum ſolum. Exempla ſunt in l. *ſup. de reb. dubiis*, & l. 24. *ad Sylla de vulg. & pupil. ſubſtit.* & l. 21. *ſup. de hon. poſſ. ſecundum tab.*

l. 163. *Illa verba*, *optimus maximuſque*] Sumpta eſt ex tit. de teſtamentis, ut docet l. *qua lege*, *ſupra*, *de hered. inſtit.* l. *in bonorum*, *ſupra de bon. poſſ.* l. 4. §. *ſi tab. teſtam. ante*, l. 6. *ead. ſup. ead.*

§. *Pueri appellatione*] Veteres puerum dixerunt in ſeminino genere, Navius lib. 2. bello Punici. *Prima enim ætas Cereris Proſerpinæ puer.* Lucr. in Oreſtea, *nec puer ante mea puer, quidi ex te audio.* Et, *Saturni filia Iocaſta puer.* Hæc exempla ſunt apud Priſcianum lib. 6. & Chariſium lib. 1. qui etiam utitur eod. argumento, quo hic Juriſconſultus, nempe nomen puer eſſe commune, quia apud Græcos dicitur, *παῖς* ſ. *mas*: unde puto hic legendum Græcos dicitur, *παῖς* ſ. *mas*: unde puto hic legendum *mas*. Non ut Flor. *eadem*: vide l. *puere*, *ſup. ead.* & ſcripta ad l. 1. *ſup. ead.*

In ſolo] *Significatur*] Dele totam, & dic: hæc ratio eſt, quia commune nomen eſt.

l. 164. *Nomen filiarum*] vide ſcripta ad l. 17. *ſup. de leg. 1.* Utraque eſt ex lib. 15. Ulp. ad edictum, & l. 5. *ſup. de teſtam. tut.*

§. 1. *Poſtumi*] Legendum ut Flor. *parricidii*: de qua vide ſcripta ad tit. Fragm. Ulp. & delendum quod eſt in margine.

Appellatione patricidiorum ſimplicis venit pars dimidia. Appellatione patricidiorum ſimplicis venit pars dimidia. Hic ſi, parricidii ad legem partitionis. Partitio eſt, ut cum leg. dimidiam hereditatis partem, vel 3. vel cum de, ſi heres meus cum Titio hereditatem partitus eſt, dimidia pars debetur *ſi*, *ſed cum*, *Inſtit. de fideic. hered.* Ulp. in *Frag. tit. de leg.* Cic. 2. de legib. Hic legatarius comparatur, qui ſimplicem fideicommiſſi legatum alienum, quo exercitum eſt, l. *cum filius*, §. 1. *ſi quis ſervum*, §. *ult. ſup. de leg. 2.* & in eum rem interpoſuerunt ſtipulationes inter heredem, & patricium, qua dicebatur partitio, & pro parte, l. 4. *ſed duo*: At ſi pars bonorum ſit legata, hoc legatum non eſt partitio, nec illud legatum rnum ſequitur, l. *non ampliùs*, & l. *ſed ſi de leg. 1.* Bonorum appellatione onera & damna non continentur hereditatis autem verbo ea continentur, Jure tamen prætorio, ut in hoc poſſ. bonorum appellatione etiam veniunt damna. Ad hoc legatum pertinent nihil pertinet l. 25. *ſup. de leg. 1.* vide ſcripta ad l. 31. *ſup. eod.*

l. 166. *Familia*] vide ſcripta ad l. 31. *ſup. eod.*

Et l. 166. Ubinam] hoc pertinet l. 1. *pro. communi. prædi.* vide not. hic. hæc *Lud.* l. 2. §. *ult. C. de poſt. hered. inſtit.* l. *ſed generaliter*, *digſing.* Operis feciliores: vide ſcripta ad tit. *Inſtitutiones*, *de ſervitutibus.*

Quod ex manero] id eſt, ex libellis, & veluti matriculæ familiæ.

Et viceres] Legendum *citaveris*, ex l. 90. *ſup. de leg. 3.*

l. 169. *Non tamen*] Pertinet ad tit. de mortuis. cap. Conjunge cum l. *liceat*, & *precederat*, *ſup. de admi. empt.* & l. *ſi tibi liberum*, *ſup. de alienat. empt.*

l. 170. *Heredis*] hæc l. conjungenda eſt cum l. *ſitus obligata*, *ſup. de legat. 1.*

l. 171. *Perveniſſe*] Conjungenda hæc l. cum l. *de pa. ter. mort.* vide ſcripta ad l. 71. *ſup. eod.*

l. 172. *Etiam libertam*] vide ſcripta ad l. 1. *ſup. eod.*

l. 173. §. 1. *Qui ſervo*] Comunge *qui ſub conditione*, *ſup. de ſtatuli.* ex ea pone exemplum ad hunc §. vide ſcripta ad l. 2. in *princ. ſup. eod.*

l. 175. *Facultatibus* vende] Imo huic l. legem 3. *ſupra*, *de fideiuſſ.* & l. 12. *ſup. depoſ.* vide ſcripta ad l. 10. *ſupra*, *eod.*

Et ſi pubes] Dele hæc ut ſupra quod merito cauſſa, l. in prine. Exponit faſtum, & ſolutum, vel redditum.

l. 176. *Silvianis*] Seneca lib. 6. de beneficiis. Subtrahito eſt, non enim item reddituri, fed tanturndem. Conjungenda l. *filiaſſamil. ſup. de fideic.*

l. 178. *Petunia verbum*] vide not. ad l. *pecunia*, *ſit. ſol.* & ſcripta ad l. 12. *ſup. de leg. 1.* Pertinet hæc lex ad ſupra-

perveneric. Et vel conjungenda cum l. 1. *ſup. de hered. A* vend. ut docet inſcript. vide ſcripta Glose. 4. cap. pen. & lib. 2. cap. 36.

Hoc eſt navita corpore] Quæ ſunt in noſtro patrimonio.

§. 1. *Heredire*] Con. l. 2. *ſupra de hered. ven.* vide ſcripta ad l. 34. *ſupra eodem.*

Silvianis verbum] Vide ſcripta ad l. 10. *ſup. eodem.* *Qui pure ſolvendum verbum*] Vide l. *ſup. de leg. 1.* & *Ulp. in Frag. tit. 25.*

l. 180. *Transeunte*.] In qua ſignificatione ſumitur in l. 14. §. *fervi*, *ſup. de religioſ.*

l. 181. §. *Item*] hæc cap. pertinet ad edictum de contrah. empt. & vendit. Hoc vero venditor emptori omittere vendere tenetur. Illud non conſtitur. Vide ſcripta ad l. 38. §. *ſi ut*, *ſup. de cur. minoj.*

l. 180. *Facere oportere*] Conjunge l. *item ſi 22. ſup. loc.* vide ſcripta l. 19. *ſupra eod.*

l. 191. *Ita ſtipulatus*] Conjunge cum l. 1. & 3. *ſupra de divort.* vide ſcripta ad l. 101. *ſup. eod.*

l. 194. *De pure natalitium*] Quod die natali debatur. Tenet in tutio Phœnicum: vide ſcripta ad l. 18. *ſupra eodem.*

l. 195. *Pronunciatio*] Hæc referenda eſt ad illum edicti partem, ex qua familia, id eſt, adgnati patroni vocantur. Et pars nominantim, *tam quam ex familia*, *&c.*

§. *Cæterum*] *pro*] Ulp. in *Frag. tit.* 11.

Et eadem dotis & gentis] Genus, geni, agnatio, familia, domus, ſtirps pro eodem ſumuntur in libris noſtris. Ad in §. *ult.* hanc l. pertinet, definitio alia ſumitur, quæ eſt propria gentis: cum tamen in 12. teſt. agnati pertinentur a gentilibus, *l. ſupra*, *eodem tit.* ibi erat, agnatorum gentilitumque. Agnatorum nomen referretur ad propinquos dicrum; gentilium nomen ad plures ætates, quæ ex eadem progenie in qua L. Accurſ. accipit gentiles pro cognatis, ut & Ferrarius, quod verſionem eſt. Nam lex 12. tabul. non novit cognatos. Præterea gentiles ſunt, qui ex eadem familia deminutione, cognatio vero minime. Cic. in Top.

§. *Sententiam quoque ſolemne*] Lib. 38. ad edictum, l. 13. *ſup. de publican.* qui perdet ex tit. ſi familia furti. fecisſ. die.

Et Item appellatur familia] Hæc eſt propria gentis definitio.

Fauſtilem Julium] Id eſt, generum Julium.

l. *ult. Et cujus*] *ſup. de reb. dub.* id eſt, familiam non habet: nec enim patronus liberto hæredem poſſunt liberi patronæ, nifi libera ingenui. Ulp. *tit. de lex. lib.* l. 179. *Liberalis*] Hæc referendum eſt ad edictum Sylla nianum, l. 3. §. *ſi ex Reipublicæ*, *ſupra ad Trebell. ſenat.* §. *ſilius.*

l. 198. *Ubinam præſid*] Sumpta eſt tit. de *facultatibus*, ut docet l. *ſilius*, *illo tit.* aut ſumpta eſt ex tit. *de rebus eorum qui ſub tut.* ut docet l. *ſed ſi*, & l. *quo usque*, *illo titulo.* *Vel pretoria*] Tacitus dicit hos magnificentius & auguſtius extruebat. Sic in l. *Titia*, §. *Cajus*, *de leg. 2.* l. *pradia*, *ſup. de leg. 1.* & *pradia*, *ſit. ſup. de ſenior.* Sueton. in Auguſto cap. 72. Et in Caligula cap. 37. Et Lampadius lib. 2. de re publica.

Non locum] hæc l. 8. eſt, urbis, dele gloſſam *pretoria*, & gloſ. *deferuntiatio*.

l. 201. *Subſe interpretatione*] Con. l. *Siculum*. *ſupra de morte cauſa don.*

Fidem ſum.] Vide ſcripta ad l. 1. & ad l. 56. §. 1. *ſupra eodem.*

l. 205. In l. *Cerſonia*] Id eſt, in l. locationis, quam cenſor dixit locando publica. Sic & in l. *Cæſar*, *ſup. de ædilitiis*. Ingenuum *Cæſar* pro *Cæſar* : vide notata & ſcripta ad l. *ult. C. de Cæſarg. & comunit.*

l. 204. *Etiam puerilem*] Qua ſignificatione Ovidius dixit lib. 6. Metamorph.

Tantaque ſtillatitia puerilibus aſſuit annis.

l. 207. *Mercia*] Conjung. cum l. *ſi pair*, *ſupra*, *de dilegat. & alt.*

Non continent] Vide ſcripta ad titulum C. *de nundinis*.

l. 208. *Honorem*] Con. cum l. 4. *inf. de collet. bonorum*: vide ſcripta ad l. 21. *ſup. eodem.*

l. 212. *Cadere dicen*] Vide ſcripta ad l. 41. *ſup. de ædilitiis.*

l. 214. *Munus propriè*] Vide ſcripta ad l. 18. *ſup. eod.*

l. 218. *Cum quo ſervo*] Pertinet ex hoc libro Ulpiani ad l. *Æliam Sentiam*, hæc fola lex deprompta eſt. Conſtat autem ex Ulp. in Frag. tit. 1. legem *Æliam Sentiam* ſtatuiſſe, ut in edificium conſtrui ſtatuerit, dedititiorum numero fiat, ſi hi mittantur in cuſtodiam publicam ſcilicet: Nam privatus carcer dedititium non facit, nifi carcere vinculis adhibitis ſint, ut hic l. docet. Vinculi penæ cauſſa, & manumiſſi ex l. Ælia Sentia fiunt dedititii. Paulus lib. 4. *Sentent. tit.* 12. Hinc autem l. 218. *Quod ſi*, quemadmodum vinculis in Ælia Sentia acceptatione de dedititiis.

l. 217. *In dubio conditionem implent*] Vide cap. 4. de præſcript.

l. 218. *Perbum facere*] Comunge hanc l. cum l. 3. *& cum ſolo*, *ſup. de pactis ex falſo autoris*: vide ſcripta ad l. 19. *ſupra eodem.*

l. 220. *Literarius*] Interpretatur ſimilitudo moret, hæc l. ſimiliterbum eſt l. 78. *ſup. fol. matrim.* ut obſervavit Duarenus.

Hos enim annos literarum] Leg. ut Flor. *funum*. Nam literarum nomen eſt ex 12. tab.

l. 222. *Perunie*] In vulgari ilia claufula l. 30. *ſup. de* E *libert.* Pertinet ad ſententiam ſcribere accipitur hic pro, ut a Græcis *γράφειν*. Aziſtoteles lib. 2. Ethic. cap. 4. pro omni re, quæ proximis parari poteſt, ſed comprehendit tantum vi, quæ pondere, numero, & menſura conſtant. Vide not. ad d. l. 30. & ſcripta ad l. 12. *ſ. ult. de legat. 1.*

Tam corpora, quam jura] Sic Auguſt. in libro de doctrina Chriſt. *Corpora ſi ſolvitur pulſabor in aure, & corpus in domui occurrent, pecunia dicitur, ut pecunia, auer, erpecus, pecu, pecuſ, quia veteres quemcumque poſſidebant, in pecoribus ponebant.*

l. 225. *Non ſi ſolum qui*] Leg. ut Flor. *non ſi qui ſolum*.

l. 227. *Ex illa parte*] Vide ſcripta ad l. 65. *ſupra eodem.*

l. 228. *Municipes*] Eſt ex lib. ſingulari de conſtitutionibus. Dividuntur comitiones in 4. genera. Quorum unum eſt de quorum hic quæritur, *de jure fiſci & municipali*, quod ſit in municipiis, ubi ſolent fieri ædilitiorum effectiones, ut intelligeretur, qui meuers capere poſſent, & qui eſſent municipes ſecundum leges & Ulp. *ſupra eodem.*

l. 230. *Ut ſunt judices*] Hoc pertinet l. 1. in ſ. *ſupra ad Trebell.*

l. 232. *Ut calumniatur*] Sumpta eſt hæc lex ex lib. 1. Cicil ad legem 12. tab. Unde conſtat legendum, *ſi calumniatur*, ut reſtit Flor. Sunt enim verba legis 12. tab. audiore ſcripta in verſu Brutus: *Si nocuſſit, ſi calumniatur*. Et *nocuſſit* pro *nocuit*, id eſt, ſi fruſtrarit, moratur, live fuerit, mutum infecit. Cic. ad Atticum. *Cæterum, quia ſe ſi nocuſſit*, id eſt, ne moretur, *ſic in Bruto*.

§. 1. *Poſt Kalendas Januarias*] Id eſt, donec tantas res ſcribere poſſint. Ulp. in *Frag. tit.* de teſtibus. Duaren. *remendat.* ex Plutarcho in Cicero vide ſcripta ad l. 23. *ſup. de teſt. officio.*

l. 234. §. *ult. Si ſervus*] *Si ſervus vendit*] Vide ſcripta ad l. *ſervus ad.* cap. *eodem.*

Et Inventus ſuccinctus] Lectorum fuit

l. 237. §. *ult. Tutore ejusdem*] Vide ſcripta ad l. 11. *qui 62. ſupra eodem.*

l. 238. §. 1. *Hereditatem*] Vide ſcripta ad l. *ſubſignatum* 30. *ſupra eodem tit.*

l. 241. *Studium verbi*] Hæc exempla pomuntur ejus regulæ, *cum ambiguum*, Ulp. eundem Labeonem effe ait in l. 17. in Labeo, *ſupra de adl. ſupul.*

L. Lucius ſupra de pœna prorocato] Idem in l. *Si in multis*, *C. de appellat.* Et hic eſt unus ex caſibus, quibus ab

interlocutione appellatur. Sust & alii plures; ut in l. 3. fin. de appell. resp. & in l. cum oportet. C. Theod. de appell. l. 1. multitus, Cod. Theod. quorum appell. non recip. vide scripta ad l. 2. §. ult. fap. de publicis, & not. ad Instud ejd. tract. fap. cod. vide Paulum 5. Sentent. tit. 25.

L. ult. apud Latinum. Vide scripta ad l. 22. fap. eod.

De diversis negotiis parti antiqui. TIT. XVII.

L. 2. Finitus. Contingit l. 7. fap. de cens. inflgf. Vide scripta ibi, obi dicitur, feminam posse alii bonorum poffeffionem petere.

L. Ejus. (1°) Sic Conflant. Harmenop. lib. 6. Epit. tit. pen. vide not. ad l. Instime, fap. de feriatis. ub. prod. & scripta ad l. regule, fap. de reg. jur. eod.

L. 3. in negotiis. Exempla funt in l. 8. 9. 28. 63. fap. de acquir. hered. l. 11. §. fi quis ex liberis, fap. ed Terull. Eadem vero ratione jura magis favent fpodonibus, quam caftratis.

L. 7. Semper in obscuris. Huic l. contingue finem l. 14. fap. de leg. Hoc autem regulam non paucis habet, cum in heredis, vel alterius poteftate eft, eam obtemperatem exemplare: aliquion obscura pro non scriptis habeantur, & utroque pacto eft verum. Nam fiunt quoniam obscura, quæ alterum fenfum habent, & in his minimum feguimur: quidam, quæ nullum, & ea pro non scripta habentur; vide scripta ad l. 69. fap. de leg. 1.

L. 12. In teftamentis. Appone exemplum ad hanc l. 1. plenum, §. fed etf, fap. de reb. & quæ. facto.

Plenius Scilicet, quam teftatoris verba ferant, & ftrictis juris ratio poftulet. Nam plenius, quam in contractibus.

L. 14. In omnibus obligationibus. Vide scripta ad l. 41. in fin. fap. de ver. oblig.

L. 16. Imperatores antiqui. Plerumque vero expedient dotem eanon gentis teftamentis nummo uno ftuet, ut in l. 66. fap. de jure dotium.

L. 18. Que legata. Vide scripta ad l. 1. & 8. ad l. 78. fap. de ver. oblig.

Aliter enim eum dom ftipulari. Hic dua differentia ponuntur inter legata, & ftipulationes conditionales. Prima eft; legata, quo caſu tranſmittuntur in heredem, acquirente parti & domino, ut ftipulatio non tranſfatur mus. At ftipulationes, quæ in heredem tranſmittuntur, non femper parti & domino acquiri poſſunt, ut ftipulatio id agere licet.

Nam & ſub conditione. In his verbis proponitur fecunda differentia: ſtipulationem conditionalem pari ac E quiri, etiamſi conditio exiſtat poſt mortem ſtipulatoris: fiilem teſtamentis, etiamſi exiſtitur poſt mortem ſtipulatoris, tranſmitti, atque acquiri heredi, & exiſtenti conditio poſt mortem teſtatoris, nec pari, quritur, ſi exiſtitur poſt emancipationem filii: vide ſcripta ad l. 78. fap. de ver. oblig.

Etiamſi heredes ſubſe gnoſtros. Spectatur enim tempus contractus.

L. Quidam Publio Graci ad hanc l. hoc exemplum afferunt. Teſtator dixit, ſervi mei omnes liberi ſunto: poſt teſtamentum fervus acquiſivit. An & ii fient liberi? Eadem regula explicatur ex l. qui ſubſtituit, fap. de manum. teſtam. Habetur ſervum Cratillum, manumiſſum Cratillum, debere libertas Cratillo. In primo exemplo ainet in re dubia videri omnes manumiſſos, quod dici nequit, ſi dicebo data ſit liberum. Nam accepit, ut hic utroque tempore ſervi teſtatoris, teſtamento, & mortis, *Servus, de manumiſſ. teſtam.* Teſtamento, & adiſtionis, *l. servus, ibi. ult.* vide not. ad eas leges, & ſcripta ad l. 3. paſſim fap. de reb. dub. Prio autem priorem ſpectem locum, habere in ſubſtantiali. libert. Hinc videtur ſervus poſtea quæſtus, emptus, vel manumiſſus, l. 3. hujus, inf. de ſtatuliberis. Ibi.

Si ita poſuerit ſervilem. Hujus regulæ exemplum exemplum ſimilius eſt l. 9. fap. de conditionib. empt. §. 1. fap. de ſervitut. rust. Vide ſcripta ad l. 68. fap. eod. prius. Contra vero ſunt exempla in *servitute fap. de ſervitut. rustic. Contrarium* ſentiunt & ſcripta ad l. 45. fap. de ver. obl.

L. Cum actus: Actum tantum depoſitum In depoſito nulla recipitur utilitas depoſitori. In precario, id eſt, proprium, ut id revocet dominus cum vult. Ideoque tutia eſt, ſi dolus præſtetur.

Et precarium Precarium contractus dicitur, quoniam contractus, id eſt, commodatum ſimile, *l. 1. fap. de precar.* Et ideo ex precario datur actio præſcripta verba, vide ſcripta ad l. 1. fap. de præſcriptis verbis.

Pignoris accepti L. *in fin. fap. de pact.* vide ſcripta ad inſtitut. tit. *Quod cum eo, &c.*

Item dotis datio Dotis datio, matrimonium, divortium, contractus funt, l. *exigere, fap. de inſtit.* vide ſcripta ad eam, & ad l. 19. *fap. de ver. oblig.*

In bæreditem & diligentiam Exactiſſimam, l. 2. *fap. de pactis. & comm. res vendit.*

Fugæ fervi Vide ſcripta ad l. Sic in *l. in rebus, fap. commod.* Et idem, ſi ſervus legatus ſit in fuga, ſine non præſtat ejus æſtimationem, niſi culpa heredis in mora, l. *ſervum autem non præſtat heres*, cum ita ſit l. 29. *in princ. fap. de legat. 1.*

Eorum vaturam ferentem ſuna numeratur inter cetera fortuitos, qui cuſtodiri non ſolent. Nam culpa eſt, ſi eum heres non cuſtodierit, quem cuſtodiri oportuit, ut imprudentem, cum quo teſtator vivebat, & non integre ſanat. Vide ſcripta ad l. 19. C. de pignor. & ad tit. C. de commod.

Quod ſi ſervus fugiſſet (variis) Con. l. *colligatum, §. 1. fap. in. prun.* vide ſcripta ad l. 2. *in principio, illa tit.*

L. Nec ex pretiis Hinc ſi convenerit ab initio, ut vendator ſatisfaceret de cuſtodiam, qui ex mora contractus non cogitor nifi repræſentare, atque eadem ex empto cum vendatore, ut ſatisfet, atque ita pallum emptionem formit, & tranſformat: vide ſcripta Cuiacium ſcripta ad l. 25. Harmenop. 1. epit. tit. 9. vide ſcripta ad l. 32. fap. de ædil. edict.

L. Decem Pisis Deſcripta eſt hæc lex ex l. 33. *fap. de jure dot.*

L. Quod ait initio Hinc eſt regula Catonis, quæ ad legem duntaxat, inſtitutionibuſque pertinet, non conſtitutiones.

L. Negotiis non venditor Harmenop. lib. 6. Epit. tit. 4. hanc l. exemplo explicat ſumpto ex l. *cum ſervus, fap. de contrab. & deuntoft.* ubi hæc regula repetitur. Cæterum erat ex Nov. Leonis 80. & 199. regulam non eſſe verum. Nam hodie ex illis conſtitut. requiritur *tempus*, id eſt, decem hereditibus, ubo ut ante illum, quamvis non contrahit nuptiæ diſſolvi poſſint.

L. Nihil tam naturale Huic l. contingo, ſi *l. inſtitis, 7. nonnumq. fap. de adopt.* ubi quis fiat ex eod. ibi.

L. In omnibus cauſſis Vide ſcripta ad l. 85. §. ult. *fap. de ver. oblig.*

L. Fundi, qui ejus Vide ſcripta ad l. 6. *fap. de ver. obligat.*

L. 22. Flor. 41. §. 1. In re ablata Huic §. opponi poteſt *l. idem eſt, §. qui dotis, fap. de reb. dub.* in qua, ubi obſeruum, uter ex conjugibus ſupervixerit, una ſervantis potius hereditur uxor: ex contra alius dotem, quam marito, cum iuerint voluntatis. Reſpondeo, dos, quæ retinet marito, vel mariti heres uxore præmortua, non eſt litium alienationis, ſed non ſibi quæſtus retinet. Lucrum eſt donatio, quæ extrinſecus acquirit. Sed ideo, ſi cuis reperit pecuniam, quæ indebite ſolutum, debitum fit, utrum indebitum non per ſe, ſed non ſuperavit, an conſervit, in dubio videtur cum ſuper indebitum ſolutio, quam donatio. Itaque in ſolutio indebitum ſolutio, quam donatio. Itaque in ſolutio enim accipio non conſtituitur indebiti. Nam in lib. ad edictum, unde eſt hæc l. Ulp. tractatur de conditionibus: vide ſcripta ad l. 1. *fap. de condict. indebiti.*

Adscriptivi loco Graci *ενωτικους*. Plenius regula exempla ponit Harmenop. lib. 1. epit. tit. 5.

L. Nemo ex hoc Et exemplum ponit Harmenop. lib. 1. tit. 5. *nec partitione §. plane.*

L. Conſtiti non ſolubilem Hæc lex propriæ pertinet ad edictum de bonorum: poterit tamen & ad alias quæſtiones accommodari. Eiuſque exemplum potendum eſt ex l. 2. §. fi. de praxeat. C. l. 10. §. ult. ex. fap. mand.

L. Quidquid calor Pertinet tantum ad devotas, & eſt commentata cum l. 3. *fap. de diversis.*

L. 61. Flor. 60. Oſtiginitor mundi.) Obſtat l. 3. *C. de contrab. & commit. ſtipul.* in qua dicitur cum diffinxi ablione negotiorum geſtorum. Dicendum, hoc duas diſſerentias mandati, & negotiorum geſtorum ſpecialiter edicen dari, ut ſit in arbitrio actoris, qua experiri velit. Sic. ſi rerum habui, agere mandati, & negotiorum geſtorum, §. *fap. de reivic. & publicis.* Concurrit etiam cum illi conditio, l. 5. C. *de ſolutionibus*, l. pen. fap. eod.

L. Herediter Vide ſcripta ad l. 1. *ei qui, fap. de poſit. hered.* vide ſcripta ad l. 24. *fap. ut. pro.*

L. Iuvita beneficium non datur Hanc legem reiterantur ibi ad obligationes liberti *Pacti inſtitutio*, a quibus ſi ſus fenſus; invito non aſſignatur libertus: vide ſcripta ad l. 62. *fap. de verb. oblig.*

L. Nemo potest Hæc repetitum eſt ex l. 8. *fap. de ſtipulat. de offic. proconſ.*

L. Foedus rei ſui Et eodem auſtore in l. *ult. fap. de ufur.*

L. Omnia quæcunque Hæc l. pendet ex l. 9. §. 1. *de offic. proconſ.*

L. 24. Flor. 73. §. Qua in teſtamento Omnes adhuc legatimi ſunt ſemel, pure, non iteratur, non mutatur: vide ſcripta ad l. 5. §. *Quæro, fap. de legat. 1.*

Ut intelligi non poſſint vide ſcripta & not. ad *Rubr. fap. de reb. dubiis.*

L. Nemo potest invitum emittimi hinc regula pendet, & explicatur ex l. 8. *fap. de collat. bon.*

L. Aliter legatum Hæc eſt regula Catonis, quæ *Flor. Veteri manuſcripti* vide ſcripta ad l. *penult. fap. ſoluto.*

L. Quæ dubitationis Sumpta eſt ex §. *qui manum, fap. de manumiſſ.* Hinc hæc lex eſt explicanda, inde petitur exemplo: vide ſcripta ad l. 7. C. de *fideiuſſ.*

L. Non videtur non enutitur Conſtant. Harmenop. lib. 3. Epit. tit. 10. huic l. appingit exemplum.

L. 30. Flor. 85. §. 1. Non eſt ultimo. Sumatur ſpoſitionum exemplum ex l. *ſervo alii, §. vide etiam, verſ. plane*, l. 39. *fap. eod.* vide ſcripta ad l. 17. §. ult. *fap. de leg. 1.*

L. Nulla intelligitur hoc pendet ex l. 12. *fap. de ver. oblig.* Hic autem ſpecialiter eſt quæſtionem vera. Nam & in non implendo pacto mora fieri poteſt, §. C. *de contract. ſtipul.* in quo tamen non eſt actio: vide ſcripta ad l. 9. *fap. de ver. oblig.*

L. Non ſolum, cum avunculus Ut falſa demonſtratio non vitiet teſtamentum, vide ſcripta ad l. *ſi ita legatum, §. ſi mihi, fap. de legat. 1.*

L. Ubi ita demum Hinc ſi ſervus ſpoſitus ad eſt, mordax, cæſatur. *Ubi ita demum mortuus* vide cap. 10. de præſcript. *Qui ita die venerit* Graci legunt reſtius. Do. die: vide de hac l. cap. 13. de præſcript. Sic in *l. pater, fap. pact. ad Julian. de adulteriis.*

L. Nemo de dominio hoc repetitur ex l. 21. *fap. de in jus voc.*

L. Nullum servum Hæc l. eſt Paulī l. 5. ad edictum. Itaque referenda eſt ad edictum de eis, qui notantur infamia, ut ſit ſenſus. Non patitur ullum crimen a bilo committi, nedum bina poſſint conſtitui, ſi non probibet, cum prohibere non poteſt. Itaque in hac l. male in quibuſdam lib. deeſt negotio: reſtique in Pandectis Flor. editio eſt. Denique eiuſm negativæ cum ipſi Harmenop. ubi ſe *ſubſcriptionibus ne subscribere*, &c.

L. Si quis obligatione hæc lex propriæ pertinet ad edictum de calumniatoribus, l. 2. §. ult. *fap. de calumn.* vide ſcripta ad l. 17. *fap. ut. pro.*

L. Nihil conſtat hæc l. ſpectat ad edictum, quod metus cauſſa.

L. In jure civili receptum hoc ex Juliano repetitum

eſt in l. 24. *fapra, de cond. & demonſt.*

L. Pascalia judicia vide ſupra ſcripta ad tit. C. ex del. *defuncti, in quinquiun. fer. cessant.*

L. Sin videntur dare hinc l. referenda eſt ad edictum aque pluvie arcende, quo pertinet l. 4. *de aqua, C. & l. 3. §. ult. fap. de reb. dubiis.* vide ſcripta ad l. 28. *fapra.*

L. 137. Flor. 173. §. Ambigun autem interunt vide ſcripta ad *Pauli ſent. 3. fap. de reb. dub. & ad l. 3. §. ult. fap. eod.*

L. 141. Flor. 177. §. ult. Dulcissimi Exemplum eſt ex l. 18. *fap. de ibi mall. recep. qui eſt eadem auctoritas ead. lib.*

L. 142. Flor. 178. §. Quæsitum Quæſtio *Flor. Veteri manuſcripti* vide ſcripta ad l. *ſi ſervus, ff. rebell. Sed hic additur plenarium.*

Quare exciso cujus de Lucilium, & l. 13. C. de bon. poss. Quibus diſſerentiis aſſerti poſſunt, remanet tantum ſpeculatio: vide ſcripta ad l. 1. *tit. liber.*

L. 144. Flor. 181. §. Sed ubi ſatis mercatum Juniæ regulæ exemplum pertendum eſt ex l. 7. *fap. de in integrum reſtit.*

L. 152. Flor. 191. Mutatio ejs bonitatis fit hæc pertinet l. 41. *fap. de ædil. edict. & pupil. ſubſtitut.*

L. 153. Flor. 192. Ea quæ in pactis Et §. 1. *in re dubia.* Hæc repetita ſunt in §. *ſed ne hic quæ in teſtam. del.*

L. 156. Flor. 195. Expedita verba Ulpianus eſt ex l. *nonnumquam, fapra de condit. & demonſt.* Utraque eſt ex lib. 7. *differ. Mod.*

L. 159. Flor. 198. Neque in incredibile Idem in l. *pe-nult. fapra, de teſt. nubil. & l. 115. fap. de dolo.*

L. 161. Flor. 200. Non semper Hæc l. pertinet debet ad edictum de alienatione judicii mutandi cauſſa facta. Quo pertinet l. 4. *fap. de alien. judic. mut. cauſſa, & l. 13. in fin.* Itaque ex eo edicto tantum, non generaliter explicanda: vide ſcripta ad l. 28. *in princ. fap. de ædil. edict.*

L. 169. Flor. 206. Nemo prædo Hæc l. tota pertinet ad Sc. *de ædil. edict. hered.*

L. 172. Flor. 209. §. 1. Cum principalis cauſſa Idem in l. *quod Julianus, fap. hoc t.* In qua reſte additur *plerumque*, quod in omnibus regulis addi debet. Nam aut ſunt neceſſariæ, ſed omnes plerumque verum.

L. 180. Flor. 217. Ut ſolleret hæc l. ad eam edicti partem revocandi eſt, que eſt de ſumptibus funerum. Cujus exemplum petetur ex l. 12. in *fin. & l. 20. §. 4. fap. de adimi., fapra, de leg. 1.*

L. 187. Flor. 144. Nam nunc quod licet Sumptum eſt ex l. 78. *fapra, de ver. oblig.* vide ſcripta ad eam.

L. Nemo videtur hoc referendum eſt ad edictum, Quæ in fraudem creditorum.

L. 191. Flor. 148. Qui pro tutore hinc l. referenda eſt ad edictum ubi vi, & de vi armata.

L. 196. Flor. 153. Fere quibuscunque Nec enim omnino, ut equaliter, ita etiam amittitur poſſeſſio: Nam & ſi non amittatur ſolo corpore, eo quod ſolo animo retinetur, ſolo tamen animo amittitur. Harmen. lib. 1. epit. tit. 2.

Nisi in qua utrumque Idem ex eo lem Pauli lib. 18. *fapra, de acquir. poſſeſſ.*

L. 197. Flor. 156. §. Cum quis in alio Idem in l. 3. §. 2. *fapra, de itinere aliisque priv.*

L. 200. Flor. 201. Omnis defensio Et eſt, omnis regula. Sic regula Catonis dicitur definitio in *l. fapra, de regula Catoni.* Eadem dicitur ſentencia in *l. Julianus, fapra, de cond. & demonſt.* & regula ejus in *l. in legatis, fapra, quando dies legati cedat.*

L. Res judicata In præſentia ſcil. l. 55. *fapra, de flatu liberis.* quo eſt ex eodem lib.

L. pen. Que ab initio Eſt regula Caton. que eſt juris antiqui non novi, nec pertinet ad l. cadicarias: vide not. ad tit. *de reg. Catoni.* Magnus autem pertinet ad emitationes: vide ſcripta ad l. *vulgo, fapra, de leg. 1. in testamento, inſtit. de leg. codic. & l. pen. fap. de regula Catoniana, Libri, §. 9. here, fapra, de bered. inſtit. Lulli Severi* l. 7. *fapra. §. quis autem hinc jud. ſiſt. tit.*

Finis Notarum in Paradeſſes; ſequitur Coro-

LAUS DEO TRINO ET UNI.

IACOBI

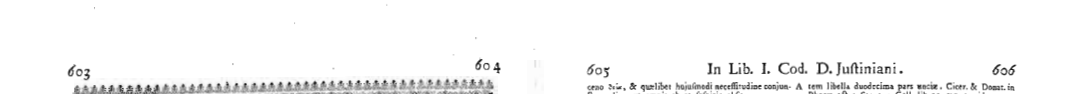

IACOBI CUJACII I.C. NOTÆ
IN CODICEM D. IUSTINIANI
AD LIBRUM PRIMUM.

De Sanctissimis Ecclesiis, & de rebus, & privilegiis earum. TIT. II.

Ex Imperatoris Honorius & Theo. Pro hac inscriptione falsitatem illa est alia ex C. Theod. nempe. Idem ait Cujac. P. C.

Nemo martyres banc I. Graci, fic vertendum, *hibus nefas sit ad-ire, vel ingredire*, id est, *nemo sanctorum reliquias veretur.* vide Scripta Nov. 60.

L. 4. *Nos plures*] Conjunge I. *pan. inf. de commer. & mercat. ex* illa hujus inscriptionem emenda.

Quinquagenta decem] Decani feu copiatæ, fcilicetali, vefpillones. funt : al. *ex quinta centenarium*, vel *quinquagenarium*. Epiphan. lib. 7. contra hæreles in fin. de hæ Nov. 43. & 59. *L. 6. cod. ad lib. de Cler. l. 25. C. Theod. tit. I. C. Theod. de fabricis*, lib. 13. tit. 4.

L. 9. *Qui fub*] Conjunge I. *cod. de collegiatis lib.* 12.

L. 10. *Iubemus*] Repetita eft in lib. 11. *tit. 2. l. 11.*

L. 11. *Nouimus*] Conjunge I. 32. *de quibus excerpitur, nec præfcr. vem. lec. fe exc. lib. 11.*

Martirius & Eulalius PP.

L. 13. *Prælia dividere*] id eft, diftribuere his eccleſiis, qui manet Eccleſiæ continuitæ & quitæ funt, quæ quidem ſibi tantum requirebant.

Al. *Sunt quidem hæc verba* [illegible] hic locus accipiendus de præterito, de quo vide Cujac. cap. 7. & ad l. 1. *C. de fine empt. vend.*

L. 16. *Iidem ad*] Vide Epiphan. initio hujus. Imp. Zeno hanc conſtit. recipiens in Novellis, & Imp. Juſtinianus. Imp. Zeno ordinis imperium accipere non vult. vide Nov. 5. cap. 19.

Epiſcopus parœciæ] Pauli Archipresbyteri, & Patriarchæ Conſtantinop. Ad finem deſinit inſcriptio, Nicæn. Kalcedonenſ. *Arimini clare nominis Gal.*

L. 17. *Tu faſtum abiecens*] Pretorium.

L. 19. *Ut Iuno*] Huic conſtitutioni reſpondet, ſederit. Perſuadet Iunonem ſedere in ſuo templo, ut ſedet Imperator. Ad orientale tantum Eccleſiæ, ad occidens pertinet Novella. Ita ut contineat Novella Eccleſiæ Sanctæ ad occidentalem imperium pertinentia. Nov. 7. cap. 1. 2. 3. 4. Ita Epiphanius Scholaſticus hæc ubi ex Novellis, quæ ſcripſerat Imperatores, & in ipſis hæc latent. Ignotus Scholaſticus, qui vendita ereditate, idque jubonem. Ita ſcripſit, quæ ex ea in ſe ſubſtantia ſunt imperatore Juſtiniano. Epiphanius Scholaſticus Novellis 3. d. 131. de Literatur. orientalium. Epiphanius.

Ad Iulium] Epiphanius hic Graecus conſtitutio Ca-

A jus ſententia extat libro quinto Decr. ex eſt, ut in eo ex ſcripto Antonius, in hac, ut Xenodochium addictum, ſed Nonnulla Imperator, ſub generis Epiſcopus, aut oeconomi, nec hoc caſu irrita ſit donatio, quali facta contra II. vide Epitam ad *l. d.* de hac obligat. Deeft item hæc in Genia Juſtin. conſtit. quæ extat in quibuſdam libris, cuius tit. hic eſt *quod extraordinem, qui aurum accipiuntur magnitudinem*. Cæter hæc fatis Interpretia : Si teſtator alium Eccleſiam pro alii heredem ſcripſerit, veritatem contra ſcripſerum obtinere debere : vide ſcripta ad *l. 15. de Epiſcopis, & Clericis, & Orphanotrophiis, & Xenodochiis, & brephotrophiis, gerocomophiis, & aſcetriis & monaſtiis, & de pretiis, earum, & diverſis rebus, & de redimendis captivis, & aquæ ductu diverſorum locorum, ſeu permiſſis.* TIT. III.

B L. 1. *Honoriacus ornatus*] vide ſcripta ad *l. 1. C. de jure emphyteut.* & not. ad *pr. lib. 1. Fundorum.*

L. 3. *Si quis*] Hæc formitans conſtit. citatur a Sozomen. lib. 1. 8. hiſt. Eccleſ. cap. 4. & a Niceph. libro decimo hiſt. Eccleſ. cap. 26. vide ſcripta ad *tit. de nupt. teſtg.*

L. 7. *Iubemus*] *Ex C. Th. lib. 11. tit. 19. l. 7.* addenda inſcriptio : Pars aſſumta hubitorum in conſtitutio apud Imp. Gratianum Valentinianum & Theodoſium confilatu Syagrii & Eucherii virorum clarid. die 11. Kal. Iul. C. P. in conſulatu Imp. Theodoſii A. decim. Hæc l. 7. explicanda eſt ſecundum Nov. 123. Neutra explicatio accurata placet. Gratci ſic explicant : nec hæres, nec I. id eſt, nec noſtrum eſt, quod *dudi*, *bonæ*] nec injurius (id eſt, quod dicit *legitimi*) in judicio, nec captivus, (id eſt quis domum mittitur : vide ſcripta ad *l. 1. de fine empt. vend.*

Ad cunctos Sacerdotes] Soli Epiſcopi ab Imp. Sacerdotes dicuntur.

L. 8. *Idem A.*] Tribuitur Gratiano Valentiniano & Theodoſio in C. Theod. quod confirmat Conſt. citata *l. 29. Quinquagenta*, not. *ſupra*] Sozomen, vel ipſe punctum.

Apoſtoli] Pauli in 1. ad Timoth. 6. 5.

L. 10. *Quod ſi ordinari*] id eſt, curatum, curandum, in *ſuo ſed arce.*

Ad ius tuitionis] Legendum eſt, Et Nam in Greco eſt *καὶ*, & ita vertit Græcus Halonitus.

L. 15. *Filiolus*] Legendum, Sapidianus, vicarius Afric. ex C. Theod. ex eo enim additio ſubſcriptio, data Kal. Iul. Brixiæ Theodoſio V. C. Conſ. Hic autem conſul fuit cum Eutropio, cujus poſt memoria damnata fuit.

L. 17. *Magnos*] Alii Monachos in C. Theod. et Mapxeio, ut noſtrum puto, quod in l. ſeq.

L. 19. *Sanctiſſimi patres*] vide ſcripta Oſeæ 2. cap. 19. *Matres filios ſuos promerent*] Addatur in concilio Nicæno

In Lib. I. Cod. D. Juſtiniani.

A tem libella duodecima pars uncia. Cicer. & Donat. in Phorm. act. 1. Scena 2. Geli. lib. 20. cap. 1. vide acota ad *l. 43. de ver. ſignificat.*

Antiſtitum Chriſtianæ] Sic & conſtitutum eſt, ut Epiſcopi viliter cuſtodias *ante vetus Kanal. vacuum*, id eſt, Mercurii & Veneris diebus. Vide cap. 7. tract. de præſcript. Item ut mortem Præſides, ut ea faciant, quæ cauſa fuit de cuſtodi reorum : ex ceſſantibus, ut id referant ad Imper. & ea d. re deeſt hic Græca conſtitutio, quæ extat in Novellis 90. *Sexto.* De integro illius conſtit. ſententia vide cap. nouum d. tract.

L. 23. *Decretiones*] Conjun. I. 25. *de Epiſc. & clericis.* & ad illam ex hac vide ſubſcript.

L. 25. *Nemo*] Conjunge I. 8. *infra, de poſt.*

Per quinquennium] vide cap. 14. de præſcript.

L. 26. *Si legibus*] Hæc materia eſt in *l. ult. inf. de fponſal.* circa. medium, ad quam ex hoc addenda ſubſcriptio. Cæterum obſtat l. 5. *D. de jur. & fac. ignor.* hinc colligunt ſcientiam patris nocere filiæ. Reſta eſt poſtrema Accurſii ſolutio hic allata.

L. 31. *Si præſens*] Conjunge I. *cod. ſi ſed ſi patrem, inf. de non numer. pecun.* & ex hac adde ad illam ſubſcript. *Ad relicam tit.* Deeſt hic l. 23 quam Euſtathius ſub. de temporibus in hanc rem citat, ut ſi damnatæ pertinentium morum faciat in accipiendo jure emphyteutico. hæc cedat jure emphyteuticario. Vide ſcripta ad l. C. de jure emphyt. Deeſt hic in hoc tit. & in *tit. inf. de cohortibus reorum* conſtitutio, cujus ſententiam ex lib. 60. Basil. vide in not. ad *l. 10. C. de ſcriptis* tract. 3. tract. de præſcript. Deeſt & alia etiam ut Epiſcopus, & tres boni opinionis viri inſpiciant opera civitatis, & ea metiri curent, & eorum ſumptibus ab adminiſtratoribus intra annum reddi : vide cap. 20. de præſcript.

De Hæreticis & Manichæis & Samaritis.

TIT. V.

L. 1. *D. Pridie cal. ſep. D.* 11. Non. Ju. C. *Theod. lib.* 16. tit. 4. *l.* 10.

L. 21. 5. *Sed ita quidem : omne teſtimonium*] huc pertinet *Novel. 45.* Sic non prohibentur teſtimonium ferre, qui ſunt infames, ſed ſolum ſtrumarium, vi bonorum expoſitum, de dolo, depoſiti, mandati, pro ſocio, licet infames ſint. Item ſervus non eſt incredibilium teſtium eorum ei, qui in judicio publico calumniæ damnatus eſt, *l. D. 23. de teſtibus.* Calumniæ autem judicium non eſt publicum.

§. *Alias : judiciale teſtimonium*] Dicuntur tibi teſtimonia in *l. 4. D. depoſ.* vide ſcripta ad *l. penult.*

§. *Certum proprie voluerunt accipere*] id eſt, quæ teſtimonii ulius neceſſarius eſt, *l. 1. de iſt. de teſtib.*

TIT. VI.

L. 2. *Intra quinquennium*] vide cap. 24. de præſcript.

De Iudæis, & catholis. TIT. IX.

L. 1. *Iubemus*] Hæc Conſtitutio eſt confulta ex conſt. catalogo, vide notata ad *l. 32. §. ult. D. de legatis* 1.

L. 12. *Iudæi*] Alias Johanni.

L. 13. *Dir Iudæ*] vide cap. 5. de præſcript.

Ne Chriſtianorum mancipium lateretur, vel *Iudæus vel paganus habeat, vel poſſideat*, vel *circumcidat.*

L. 1. *Iudæos*] hujus conſtit. rationem exponit Sozomenus lib. 7. hiſtor. Eccleſ. cap. 17. his verbis : *Tulerat & Honorius ſuffragio ſuorum ſenatorum ut Iudæis aedificare licuit in quo vetera quidam, Apoſtolos ulciſcia eſſe : & ſi quis vetuiſſet, ſacra ſua ex domo, ex ſententia eius ſe ſubire, ſi autem vir iuvenis, tam ipſe vel ſuorum adverſus Iudæos ſcripſerunt, qui vitare volunt ne ſuorum ſervorum, ſive qui ad ſuos ſe vitare Iudæis ſervantur. Ita vetus ea ſervare ea ſub ea ſervare, ſed ſimilia ſervare ea ſub ea ſervare, ſed ſimilia ſervare ea ſub ea ſervare, ſed ſimilia

De his, qui ad Ecclesiam confugiunt, vel ibi exclamant, & ut quis ab Ecclesia extrahatur. TIT. XII.

L. 1. *(Ecclesia)* Alias Johanni.

L. 2. Imperio] Legendum, Hierio ex *C. Theod.*

L. 4. D. *Kal. April.*] Addendum. C. P.

L. 6. *Sed si hoc: spoliet clericorum foleminnium*] Olim mitrebantur in pusseffionem omnium bonorum. Itaque omnia distrahebantur, ut conflat ex orat. Cic. pro Quinct.

De iis, qui in Ecclesiis manumittuntur. TIT. XIII.

Hunc manumittendi modum videtur Justinianus invenisse ante Calfiodorus lib. 1. trigart. hiltoriæ cap. 9.

De legibus, & constitutionibus principum, & edictis. TIT. XVI.

L. 1. *Inter equitatem jusque*] id eſt, cum aliud jus ſpectet, aliud æquitas poſtulat. Haranen. lib. 1. repit. 1. tit. 1.

L. 2. *Nunc ſolus*] Dum fcil. plane incerta & dubia eſt legislatoris voluntas: alioquin locus eſt ſ. *ſi. inf. de judic.*

L. 4. *Digne sus*] Vide l. 3. *inf. de teſtam.*

L. 5. *Preſcripta protervia*] Præſcil. ubi in *Nov. Theod. de curiali. procl. al. condor.* Ulp. Fragmen. tit. 1. ex ea Nov. hæc l. ſumpta eſt. Cum enim ante prohibitum fuiſſet, ne curiales ad ſpectacula theatrica animum adverterent, l. 24. *inf. de decurion.* itque in eas conſtit. fraudem condonedi licentiam uſurparent, cum tamen procurationem ſpectem condonandi eſſe conſtit., veruntamen quoque, ne deinceps fraude conſtitutionis falta pradia conducant, aut fideiſſoribus conductoris exſiſtant. Huic autem legi contuge l. 30. *inf. de* quæ ſtemota eſt ex eadem Nov. Et ex hac adde ad illam ſubſcriptionem: vide ſcripta ad illam.

Nullum enim publicum] Hæc huius l. regula pertinet ad l. perfectiſs., id eſt, quæ id, quod factum eſt contra ſe, reſcindunt.

Et Felix conſiliis] In Cod. Theod. ſolut Theodoſius Conſt. *scr.*

L. 6. *Quod ſervet*] Idem in l. 18. *in fin. inf. de fide inſtr.* unde pete exemplum.

L. 12. *Si imperialis*] Eſt ex 30. decilion. Idem in *Novella* 138.

De Mandatis principum. TIT. XV.

L. 2. *Inſignium*] Alias luſtrum, Verus, Eugenium, D. *ort. Kalend. Jul.*] Poſt Lentulum, & Messalam Conſſantinopoli Antonino & Symmacho conſule, accepta III. Kalend. Auguſti Romæ, Merobaude II. & Saturnino conſulib.

De variis rescriptis, & pragmaticis ſanctionibus, qui in Digeſtis referuntur. TIT. XVII.

L. 2. *Quod conſtiti: loco decii, & multum diſſentiens*] Videtiſſet fub de pranor. dip. quem ordinem ſecutus eſt idem Juſtinianus in C.

S. Si quid igitur tale. Juſtianus Iegum, & Orientali, ſed Et etiam abſtitue in l. *Nov. de caſud. infeb. Juſtiniano PP.*) L. *perpetuum*, non ut vulgo, *perfelli præcepta.*

De ſorte & ſolli ignorantia. TIT. XVIII.

L. 1. *Simplicitatem armate militie*] Hoc licet ſpecialiter ſit militibus ex reſcripto ibi, quod indicat verbum permitto. Alioquin poſt ſententiam non opponitur peremptoria præſcriptio: vide ſcripta ad l. 8. & 9. *ff. de jur. & ſolli ignor.* & ad l. 19. C. de probat.

L. 2. *Imperator Gordianus*] Idem Gordianus legitur, alias, ſed male, ut docent ſubſcripti Conſt.

L. 3. *ſi emancipato*] Vide ſcripta ad l. 1. *ff. eod. Pretendere*] Ius enim deſuetudo tempora procedunt. l. 6. *inf. qui admitt. ad bon. poſſ.*

L. 7. *Error falſi*] Non juris, l. 7. *inf. eod.*

L. 8. *Cum teſtam.*] Conjunge l. 7. *inf. de condict. indeb.* Utriuſque eadem eſt inſcriptio. Itaque etiam eadem debet eſſe ſubſcriptio.

L. 10. *Cum quis ſub. ſcrip.* ad l. regul. *ſ. ſi quis ius ff. ex ſi. L. ult. Ne poſſim*] Idem in l. 9. *ff. eod.* Exempla ſunt in l. 1. 3. *ult. ff. de adendo*, & l. 3. *ſ. ſi quis ff. ad Sylian.*

L. *pen. Flaviano PP.*) Addendum Illyrici, & Italiæ, ut in l. *penult. inf. de contrahen. empt. & l.* 20. *inf. de pan.* Loquitur autem de Illyrico Occidentali, ut de Orientali, A in l. *ult. inf. de ann. & trib.*

De Precibus Imperatori offerendis, & de quibus rebus ſupplicare liceat, vel non. TIT. XIX.

L. 1. Conjunge l. 1. *ſup. quibus ex cauſſe ferri pro premio ſolent.* & ex hac adde ad illam ſubſcript.

Diocletianus VI.) Lege Diocletiano IV. ut docet catalogus Conſt.

L. 3. *Quotiens*] Alii interpretantur, ſive dilatorium exſtet. pennili petit: peremptorium contmitti, relaxari non poſſe. Itaque hæc l. non pertinet ad eas inducias, quæ ſolent reſcripto principis petentibus egenis debitoribus tribui: vide ſcripta ad *Nov. 115. inter empt.*

L. 4. *Univerſa*] Hinc, ut & l. *ult. inf. qui bon. cedere. poſſ.* originem habere videntur ea inducia anni, biennii, & quinquennii, quæ ſolent reſcripto principis petentibus egenis debitoribus dari.

L. 7. *Reſcripta*] Conjunge l. 5. *ſi contra jus. Quando libellus principi detur. Tunc conſtellationem facit.* TIT. XX.

L. 1. *Annali tempore*] Nam ad tollendam triennalem præſcript. hoc non eſt ſatis, ſed ea interrumpitur contestatione litis, & libelli admonitione, l. *ſuſ. l. cum neceſſitate*, *inf. de præſcript. 30. annor.*

De diversis reſcriptis, & pragmaticis ſanctionibus. TIT. XXII.

L. 1. Conjunge *l. ult. inf. ſi unus ex pluribus appel.* & ex hac illius inſcriptionem emenda, & adde ſubſcript.

L. 7. *Si precem tertiatus*] *cap. 2. de reſcriptis in decretali.*

De officio præfecti prætorio Africæ, & de omni ejusdem diœceſeos ſtatu. TIT. XXVII.

L. 1. *Formam*] Licebit præfecti prætorii generalia illi B ea conſcribere, quæ vocabunt formas, dicuntur *virtus vir tutegies, Lapocitſſorii, inſtructiones, de judiciis* Ea vim legis habent: hæc ſunt, quæ dicuntur *regulæ*. Sed hæc inſtructiones continentur Imperatoris conſtitutiones, *tutegies* præfectorum prætorio: vide ſcripta ad l. *pen. inf. de diœceſſor.*

De officio præfecti urbi. TIT. XXX.

L. 3.) Conjunge *Nov.* 61. Caſſiodorum in formula præfecturæ urbanæ, lib. 6.

De officio magistri officii. TIT. XXX.

L. 3. *Dagesidandæ*] Legend. *vagesidandæ*.

L. 4. *Curæ*] Hæc conſt. pars eſt l. 1. *inf. de offic. magiſt. officii.*

De offic. comit. ſacr. patrim. TIT. XXXIII.

De offic. com. rer. priv. TIT. XXXIII.

L. 1. *Hæc eſt emphyteuticarii*] Legendum, *PEL emphyteuticarii*, hinc differentiarum ab emphyteuſi ſit ratio.

De officio comitis Orientis. TIT. XXXVI. C

L. 1. *Ulpi, Pacati, Asyrbachi*] Legendum, Alyarchiæ. Orientis diœceſis, ſed Aſianæ. Prima Syria, quæ dicitur Salutaris, hæc eſt Syria Palæſtina. Victor in Veſpaſ. *Syria ſua Palæſtina*] Legendum *Syria, cui Palæſtina nomen*, ex veteri libro, & Eutropio.

De officio vicarii. TIT. XXXVII.

Vicarii) id eſt, præfecti prætorio, qui a principe mittebatur, non in unam provinciam, ſed in diœceſin, & tractum aliquem extentum per provincias.

L. 1. *Sacro cognitorio*] Solus tamen præfect. prætorio vere judicat vice ſacra, l. 16. *C. Theod. de appell.* a quo non appellare, ſed fupplicare licet, l. 1. *inf. de ſentent. profect. prætor.* tantum a vicario, ut a præfecto non appellare licebit ad principem, l. 38. *ff. de minoris.*

De officio vicarius proconſ. TIT. XL.

L. 2. *Prouuntiare nequeunt*] Non enim quilibet perſeſſus habuit merum imperium, ſic in l. 4. *C. ſit.*

L. 8. *Interceſſorem, id eſt, executorem*] Sic in l. *ſi. inf. quæ res pign. obligr. poſſ.* qui initio dicuntur executores, in fine intercefſores.

L. 9. *Nullus*] Hæc l. abrogatur in Lat. *inf. de dignitatib.*

L. 14. *Idem (S. eadem)* Alias Imperat. Anaſtaſius A. Viviano PP. reſtitut, ut docent ſubſcripti conſules.

Ad eadem tit.) Deſiderat hic Greca Anaſtaſii conſtitutio.

De officio militarium judicum. TIT. XLVI.

L. 4. *Duces*] Conjunge l. 4. *ſup. de eſt. mil. off.* Luſtra-

Luſtrationisque) Cuj. Clofariumque, ut & in *d. l.* A *ſ. ſup.* vide ſcripta ad l. Oliver. cap. 22.

Ad edicta tit.) Deeſt hic Greca conſtitutio, quæ inter cetera hoc cavebatur, ut ferax bellica, quæ tranſmittebatur ad principem, ſeptem tantum diebus reſideatur, & alantur in vicinis civitatibus. Sic equis præſcribuntur quinque dies, l. 1. *C. de exact. & ſum. lib. 12.*

Ut annos judices suos exhibeat, quam militarem ſuſ. administrationem depoſuerit 30. dies in civitatibus, vel certis locis pernoctaverit. TIT. XLIX.

Quinquennium) Hæc pars eſt l. 1. *inf. de præſcript.* Item in *l. 1. inf. de aſſeſſ. Nov. 8. ſ. & tit. 16.*

De provinciis diversendi) Græci provinciam hic vertunt thema. Sic Hieron. lib. 1. *in Ezech. c. 1.* ubi ait, B *Quemadmodi apud* Romanos judices. Sic verrendum, licet vulgo legatur pedanei judices. Vide Hier. etiam lib. 6. *in cap. 27. Ezechiel.* & ex his adde ad illam *ſ. inf. de præſcriptionibus*

Divina constitutio) id eſt, per nouem revocatoriam, feu revocatorem, de qua etiam *Lulp. Cod. de div. lib. 12. & Nov. Juſt. 8.* Huius formulam ponit Caſſiod. lib. 7. variarum. *De officio & domo ſacri cubiculi*) Vide ſcripta ad l. 1. *inf. eod.*

L. 3. *Quinquagenis dies*) vide ea ſcripta ad *l. de præſcript.* idem in *l. 1. ſup. ut omnes judic. tam civiles, & Nov. 8. ſ. & 161.*

L. 10. *Ultra a. menſes*] vide cap. 16. tract. de præſcript. Paulus *l. Sent. tit. 12. Ne, inquit, gratioſus, aut columnioſus apud Juſtinianum, ſed idiotes.*

L. 14. *Nemo*] vide notata ad l. 7. *ff. de juriſdict.* & ſcripta ad l. 5. *eius tit.*

De modo solvendum, quæ a judicibus iuſſionum. TIT. LIV. C

L. 2. *Procuratores*] Cuſtorit, *ne nec nouemores* reſpubl. jus dicendo modicum non habent, (ed inter certas tantum perſonas, & tibi certa ſummæ & pretium, hic quis tantum ajunt ut nouem ſummæ pertentiuntur) Vide de nat. *de off. proc.*

Vel ſumendas] Pro *ſumendas* Cuiac. aliſ *edicti* ſuaſionali, quæ ut hic ex *Nov.* 60. *c. 1.* ſunt, *ſumendas*.

L. 3. *Cuncta*] Vide quæ ex decurionum, vel reſpubl. gaſia lorabat, vius curabat, cauſſas reſpub. apud præfect. aut principem agebat: vide notata ad l. *ult. de decur. & l. 2. de off. magiſt. officii.*

L. 6. *Imp. Arcadius*] Legendum, idem Imperatores, ut docent ſubſcripti Conſt.

Ordinare) Ordinare judices fuos clariſſimi, de his vide ſuſius notata ad l. *omnes, ſup. de appeſſor. & decur. & ad tit. de judic.*

De officio consularium vicariorum. TIT. LV.

Hi dicuntur a Juſtiniano *Judices in Nouis*, deinfores plebis in l. *infra de ſ. ſuriſd. Nov. Rom. Grati Senatores, conſulares, tribuni plebis, & defenſores civitatum, ſeu* E *ſcribit ad principem*, l. 38. *ff. de minoris.*

De officio vicarius præfectur. TIT. XL.

L. 2. *Prouuntiare nequeunt*] Non enim quilibet perſeſſus habuit merum imperium, ſic in *l. 4. C. ſit.*

L. 8. *Interceſſorem, id eſt, executorem*] Sic in *l. ſi. inf. quæ res pign. obligr. poſſ.* qui initio dicuntur executores, in fine intercefſores.

L. 9. *Nullus*] Hæc l. abrogatur in *Lat. inf. de dignitatib.*

L. 14. *Idem (S. eadem)* Alias Imperat. Anaſtaſius A. Viviano PP. reſtitut, ut docent ſubſcripti conſules.

Ad eadem tit.) Deſiderat hic Greca Anaſtaſii conſtitutio.

De officio militarium judicum. TIT. XLVI.

L. 4. *Duces*] Conjunge l. 4. *ſup. de eſt. mil. off.* Luſtra-

Ad judicis officium) vide ſcripta ad *l. 5. infra de probationibus.*

L. 2. *Is apud quem*) vide cap. *quando cuncta falſum, lib. 2. decret. de probat.*

L. 3. *Edicta alias*) Conjunge l. 1. *inf. de libris exactis.* & ex unius ſubſcriptione aliam emenda. Hæc enim lex illius pars poſterior eſt. Hic enim continetur poſterior tantum pars differentiæ inter litem conteſtatam, & adhionem editam. Quare ſenſus eſt: edita actione nondum lis eſt, nondum judicium, ſed tantum aperiet ſpecies, ut ait Cuiac. in *Paratit.* ut poſt ſcire poſſit fidei, aut diſidia, certa an incerta, non autem edito facitur litem, aut judicium, aut litis conteſtationem, quia non ſatis ſcit, an ſit ei lis, ſi deſiderat eam mihi reddere.

Specium futura litis) Amutian. Marcellinus lib. 30. air ſpecium litis edere.

Demandari) Non autem litem ſecit.

Semendari) Sed quonſque litem emendari? Ex motu huius reſcripti videtur, quod ſit litis conteſtatum, ut docet l. 1. inf. de litis conteſtat. At ex mente Juſtiniani, *ſ. ſi. minor. de actium. ubique ad ſententiam.*

Decurrere) id eſt, ut quis notatio, aut emendatio concedatur, nihi eadem conſtitutio.

L. 4. *Qui accuſare*) Inter l. *Imperator* interſtat inſt ad cauſſas *Nov. 124. de advocat. divers. judic.*

L. 5. *Non eſt necesse*) id eſt, ordinarii judex eſt. vide ſcripta ad *l. 5. inf. de probat.*

De relationibus) Hæc l. id eſt, ut ex his reis ſuam defentionem, & exceptionem probare poteſt, *l. infra eodem.*

L. 1. *Basilicianis publicis*) id eſt, fiſcalibus.

L. 7. *In cuius rei quantitate. here.*) Ex *Nov. 119.*

Denuntiare) Genera *conſtituendi*, id eſt, inſtrumento. *Ex hac deſignatis*) Mendoſe, id eſt mentionem.

Ad Senatusconſultum Nero) vide *Senatusconſultum Neronianum.*

Remittere pœnas) In eum, qui minorem pœnam edidit, datur actio in factum, ut ex *l. 1. ſ. ſi minor. in fin.* Quæ in pœnis non ſunt, ea remittere non poſſe, docet *l. 1. ſ. ſi. de poſtulando.*

Originem petitionis) vide ſcripta ad l. 3. *infra de probat. Famulos*] Hæc ex *Novella* 49. *c. 1.* ubi *Famulos* vocat *tutiones* eas? Eo cogi poteſt, ita tamen ut ex eo non detur occaſio inſtruendæ in eam litis. Sic conſtituit Juſtinianus in *Nov. 124. c. 1.* quo tollit *ſ. ſi. ſi. de conſtituendo*, ſed ea conſtitutio non valet; quia ſcripta ad *l. 5. inf. de probat.* Videtur ex ea Greca conſtitutio, quam Juſtinianus in *Nov. 124.* tantum non tranſtulit, *ſ. ſi. Imperatoris. tit. 1. reſpec. Hinc*

De in ius vocando. TIT. XLIII.

L. 2. *Venire edicti*] Hæc pars eſt *l. 2. inf. de judiciis vocatis tamquam ab edicto patris ſui*, ut Cuiacius vetus *tamquam ab edicto patris ſui*, ut Cuiacius vetus

L. 3. *Conſentiens*] Hæc pars eſt *l. 1. inf. de judiciis vocatis tamquam ab edicto patris ſui*, ut Cuiacius vetus

L. 4. *Rediens*] Alias *Rediens*.

L. 5. *Ad edicta*] Vide *l. 1. inf. eod.* TIT. III.

L. 1. *Conſentiens inventus*] id eſt, ſpecies fidei. adipiſcendi ex parte actionis & metus reſtituendi ex parte Phiſiæ.

Commentum) Exceptionis est, non ipſe *Iure*.

Ex quibus causis) vide ſcripta ad l. *penult. inf. de minoribus, l. 2. ult. eod.*

L. 3. *Idem ait*) Ex *Nov. 124. c. 1.* Et ſic ſenſus eſt: reditarius inviti non compellitur ad ſuſcipiendam litem, præterquam ſi a fiſco petatur, *l. 1. ſ. ſi. infra de herod. ad ſuſcipiendas lites.*

L. 4. *Mente*] id eſt, conſtituentis.

Renuntiabit) Sine publ. *Ex his causis*] Hæc ſunt, quæ ſuſcipiendas lites excuſant, ut docet *l. 1. ſ. ſi. infra de decurion.* Hæc enim ſolent ſcire ſi. *ſi. ſi. ſi.

Alienus) Filia naturali.

Utilis est condictio) Id est, competit.

L. 11. *Ex conventione*) Infcite detorta a Tribonian o ex l. 11. *inf. fine cenſu, vel relig.* quam huic coniunge.

Adjecerint rem) Si mantra accepto fundo fulvérit uſuras creditori hypothecario, ne fundus evincereur actione Serviana: tunc enim mariti heres aget quidem pro praetorio tempore, ut reddat hic mantrae: ſed pro futuro, quoniam fundus apud eum non remanet ſoluto matrimonio: & ideo nihil intereſt eius, eius ſervari: ſi fundus apud heredem remaneat, ut ſi fit certo aeſtimatus, nunc is aget ex empto, ut mulier fundum libereet. At in tributis non aget, ne quidem ſi aeſtimatus datus ſit, quia differentiam inter aeſtimationem & venditionem: quod Tribonianus diſcerpſit hoc loco. Aliud de uſuris, & tributis, *d. l. ipſe cenſus*: vide ſupra ibidem.

Illatas heredes) Haec poſtrema ſuperflua eſt.

Ex eundem actio) Ex empto.

Diem. Conſ.) Alias, in Diocle II. Conſt. rectius, ut docent conſ. *d. l. ſi fine cenſu.*

L. 13. *Super prima conventione*) Id eſt, ante primo pactum.

L. 15. *In bona fide*) L. 7. *§. quin imo, ff. ſedem.* Vide ſcripta ad *l. 15. de verb. oblig.* Subaudiendum vero eſt. L. 14. *Callio militi*) Leg. Macatraulo.

Ex ſtipulatu) Hic actio ex ſtipulatu accipitur generaliter, non tantum pro actione, quae datur ex ſtipulatione incerta; ſed & pro certi condicti. ut & multis aliis locis, de quibus vide ſcripta ad tit. *Inſtit. de verb. obligat. & l. 7. §. quod ſervo, ff. eodem.*

L. 15. *Pathon*) Et ita vocabuli. Lemnis 19. quo hac lex nominatim abrogatur, probatur eſt haec ſententia, & moribus noſtris recepta. Vide ſcripta ad *l. 26. ff. de ſervit. exhibit.*

L. 16. *Rem eam*] L. 11. *tit. prox.* Sic & alienatione prohibita extra familiam omnibus vendentibus. Itemque pacto fideicommiſſum eiusmodi, *Nov. 159.*

L. 18. *Julia & Titia*) Illi tantum ſunt debendi. Quibus *lex, vel ſcio de fideicomm. & ſcribo ſi l. 5. ex toto, §. 1. de legat. 3.* Dicendum, hic alios excipiendos eſſe, qui vel dolo, vel culpa ſua ſe reddiderint admittendi tempus, qui ſolvere debebant: quorum ſi neglectum eſſe non poterunt: Nam & hanc ſententiam ſequitur Ulpianus. Argumentum vero quoque eſt in *l. 3. §. ſi ſervus, ff. de fideiuſſ.* Vide ſcripta ad *l. 3. §. ſi ſervus, ff. de fideiuſſ.*

L. 19. *Alterius ſervus pignori*) Vide Hartmeap. tit. D. *de acceſſionibus*, & ſcripta ad *l. 22. de verborum oblig.*

Communem mortis ſervumus] Hoc proprium eſt communitorum, & conſortum, ex *Nov. 2.* Vocantur: vide de aut. *tit. 1. inſt. de inutil. ſtipul. & Nov. Valentiniani, §. 1.*

L. 20. *Stillicen ſuſpitionibus*. Stillicen ſuſpitionibus, ſi ſtillicen [illegible] domino: Ulpianus [illegible] ſtillicen [illegible] ſtillicen [illegible] ſtillicen

De Dolo malo. TIT. XXI.

L. 1. *Si fideiussor*] hæc conditi. pœni potius debuit sub tut. mandari. Eius autem sententia hæc est: ob fidem mandati ruptam debitorem adhuc mandati (cui & in omnibus bonæ fidei iudicijs de dolo actio inest) cum eo agere, qui pignus emit a creditore, neque id omne obtinere dicitur cui fructibus debitis reliquum: vide Ferrar. lib. 3. Obser. cap. 37. & ad l. 4. *infra mand.* Ex autem actiones mandati in specie huius l. differre dicuntur in l. *si mandatu*. § 1. *ff. mand.*

L. 4. *Cum pupillus*] hæc ancilla manumissa est, ut mancipium deraret ex eo: contra hoc fit facio, ut dicitur. Quo pertinet l. 3. *ff. de peculio. vers. & si ex pecunia.* Nihil autem oddat l. 6. *supra de transact.*

L. 6. *Hymandus*] Evodiæ; huc cum l. 8. *infra, de re-ficta. cond.*

Iudicia] Leg. *iudicijs*, id est, machinis, artibus, & tendiculis. Hinc leo compositionem est cum leg. *narrum, fine de iur. & quæ vi metusve causa.* Idem est reficipiem, metum ex arrocitate facti probari convenit: dolum autem ex iudicijs perspicuum, vide Scriptum ad l. 6. *ff. de probat.* Sic in *ff. violentiæ, inf. de reficind. vendit.* ait, dolum emptoris colligi ex calliditate & iudicijs: vide scripta ad cam.

L. ult. *Vicarium*] Forte V. C. Hoc conditutio manet etiam post l. *ult. inf. de tempo. in integr. rest.* & rerum tum habet in restitutionibus, in quibus ante Iustin. annus utilis tantum debuit.

Post biennium] vide cap. 21. de præscript. Actio igitur de dolo ell temporalis, actio in fidium perpetua, l. 28. & 29. *D. eodem.*

De Reficindendis minore. TIT. XXIII.

L. 3. *Si curatorem*] vide scripta ad l. 4. C. *de reb. eccl. hoc.* l. 3. oppon. l. non. *D. de ver. oblig.* nam ex hac l. colligunt, puberem non habentem curatorem obligatum per se: habentem autem, nec adhibentem auctoritatem tenis in stipulando non obligari. Male: Nam hæc l. loquitur de alienat. rerum pubertis, ut de venditione sim perfecta impletaque. Sic enim eli accipienda lex: impietur venditione: non autem loquitur de obligatione: vide scripta ad l. 102.

Si vero tibi] Pubes nihil alienat sine curat. auctior. quia sit in rerum administratio dari ei: ut in perfona: nam nihil iuris habet, alterum promittendo obligatur sine curat. auct.

L. 4. *Si minorem*] Conjunge l. 4. *infra*, & *iuctor vel curat. rationem.*

L. 6. *Ita iudicata eli*] Causa enim cognita, & præsente adversario in integrum restituto datur. l. 3. *D. eodem.*

De Fideiussoribus minorum. TIT. XXIV.

L. 1. *Sed ea res*] Ergo restituto, qui minori iuslo dator, fideiussori non prodelt, nili cum aliam habeat adversarium, in quem judicium transferre polit, l. 51. *ff. de pactis.*

L. 2. *Quam fideiussorii*] Ergo Restitutio, quæ minori circumscripto datur, ei prodelt, l. 7. *D. de curato.*

Si Tutor vel curator interrogatus. TIT. XXV.

L. 1. *Per procuratores vultor*] Legendum, *per curatores*: quod ii minor curatorem non habeat, per procuratorem, l. 25. *de min.*

L. 2. *In subscriptione*] vide num pro Aquilino, lic legendum *Eliano*.

L. 4. *Si vendatur*] Conjunge l. 4. *supra, de in integ. reli. minor.*

L. 5. *Per alterationem*] id ita tunc duntaxat procedit, cum vel emptor rem minoris mala fide emit, argumento l. 13. § *ult. D. de min.* vel maxime minoris interelt rem habere, *d. l.* 13. § *pen. & l.* 9. *in princ. eod.* Sic nihil obliat l. 39. § *ult. eodem.*

Si adversus vendicionem pignoris. TIT. XXIX.

L. 1. *rium*] L. 1. & 2. *inf. de prædiis minor.*

L. 2. *Retinem*] Nili cum creditor, non uti oportet, distraxerit, id eli, non obfervatis his, quæ in diltrahen-

A pign. fervari lolent. Paulus *lib. 2. Sent. tit. 9.*

Si adversus libertatem. TIT. XXXI.

L. 3. *Ipse jure*] L. Ilia Sentia.

Si adversus transactionem, vel divisionem in integrum minor restituitur. TIT. XXXII.

In hoc t. unum eli iudicium, una species, de qua transactum eli paulo, vel Aquilius ilipulat. interpolat. Reficinditur transactio, & reliituitur priltinum iudicium, & ilipulatio quidem interveniat, vel ilpactum duntaxat; contra exceptionem transactionis adhuc datur replicatio.

L. 2. *Tribuite tibi*] Leg. *tribuat tibi exceptionem evictionis ejl.* Refenda enim acceptilatione datur.

Si adversus fideiussorem a tutore, vel a se factum.

TIT. XXXIII.

B L. 1. *Ex empto*] Con. l. 2. *inf. si major fall. fit ac hæ* illa eli emendanda.

Curatoribus creatis] Ceterum si omnino fecerit eli, qui tutori & curatori ex decreto tolvit, l. 25. *ne fere de admittiß. ver.*

L. 2. *Indebiti*] L. 25. *ff. de min.*

Si adversus alienationem. TIT. XXXVI.

Huc pertinet l. 9. § 1. *ff. de min.*

L. 1. *Quavis bona*] vide not. ad l. ult. *ff. fol. matrim.*

Si ut omissam hereditatem, vel bonor. possessionem, vel quid aliud acquirat. TIT. XXXVII.

L. 1. *In minore*] Majori autem datur actio ex emto, l. 9. *ff. de dolo.*

In integrum restitutionis] ergo reficinditur in rerum contractibus, ii minoris petiti venditio fatta, a minore venditio reficinditur ad aliquid, l. 2. *infra de reficind. vend.* vide ícripta ad l. 1. *supra de reficind. vend.*

Ludi. Quintianensis] vide cap. 24. de præscript.

In quibus causis in integrum restitutio necessaria non sit. TIT. XLII.

L. 1. *Innumeris*] Leg. *numeratis*, id eli, ut vix adnumerari queant.

L. 2. *Adulescentia*] Con. l. 16. *inf. de inoffic. teli.* Porro minori ii non appellaverit intra 10. dies, præscriptio obiicitur, fed reliituitur l. 1. *infra, ji fupina in integr. reflit. pollul.*

L. 3. *In minorem*] Con. l. *ult. infra de ed. cop. vi.* de notata ad l. *nam vero*, 8. *cove*, *D. de fideiuss.* Idem de notata ad l. *non fecundo*, *D. ad leg.* 1. in utriuscjue inscriptione, lege decimo, & addenda ibidem ex PP. IV. Kal. Oct. Ipsius III. & IV. A. A. Conll. vide ícripta ad l. 1. *C. de reficind.*

Recepta jure] quod notiores verlutum Graci: Nam jure communi mora de jure licis constituendis, aut ultum legitimum interpellationem: defenda eli gloli, id eli, approbati præscriptis fcilicet legibus. Recta eli altera, vel dici, &c.

In re vendita] vide ícripta ad l. 25. *de ver. obligation.*

Et fi circumscripsit] Addo, *& libertatibus, Lamar, ſi certe, D. de ver. oblig.*

L. *ult. Sanctimus*] Huic l. male opponitur l. 11. *& ult. inf. de reficind. & § pen. Nov.* 1. quoniam non de præscript. loquuntur, fed de lite triennio ipso jure extincta, vel an hereditate ipso jure amilla ob non impletum tempus: nec defuncti voluntatem quibus & cauliis minores in integrum reflitui placet. Fruitra ei opponitur *Nov.* 110. quia loquitur de præscriptione numerator dotis, cui conceditur 20. annorum, & quidem ex l. 12. annos: facit dein annus 12. in majorem statum, cum non nili annorum quindecim matrum consentire potuerit.

In omnibus cauliis] Ut li minor intra ilatutum tempus non appellallet, l. 7. § *ult. D. de min.* Ceterum Juli. hic loquitur de præscript. judiciorum civilium, non criminalium. Sic non obliat *lex 37. ff. eod.*

Ipso jure non curretur] Verum licet ab initio minori defuncto coperant, currunt porro adverlus ſuccellores minor. 25. annis, l. 8. *infra de non num. pec.* Tri-

ginta, vel *quadraginta*] vide cap. 3. tract. de præ- & ſcriptionibus.

Qui & adversus quos in integrum reflitui non poſſunt. TIT. XLII.

L. *ult. Neque adversus parentes*] Idem *Nov.* 113.

Reficindendas] Quæ ſit contentione pretoris ea ícripta pane, id eli, lanccio atatis, olim tamen non præfiBatur, l. 3. *ff. ſed arrum*, l. 27. *ff. ult. de min.* Quod li libertas minor 25. annis caprus ſit calliditate patroni liberto in fallum adio non denegabitur, *l. 21. ff. de dolo.*

Si minor ſe major. vel major probitur fuerit. TIT. XLIII.

L. 7. *Per farmenti religionem*] vide ícripta ad l. 2. *inf. de rebus creditis.*

Ex inſtrumentorum] Sic ícripsum ícripto ſubruitur, vide ícripta ad l. 30. *de ver. obl.*

Si ſupina in integrum reſtitutione. TIT. XLIV.

L. *ult. Poſſe, ſupra*] Petitore ſemel repullam poſſo. At ſi duas forte ſemel reflitutio ad adeundum, non ideo prohibetur ea ulterius furlum petere ad offitium, l. 7. § 7. *reflitution. D. de min.*

Si quod quis ex causa non interveniente. TIT. XLV.

L. 1. *Arrellandi jus*] Idem tenditur in l. 7. § *pen. ff. de min.* Præfcriptio tamen longi temporis minoribus non currit, l. 3. *inf. quibus non obi. long. temp. reſcriptis.*

Si major factus annum habuerit. TIT. XLVI.

L. 1. *Legitimum*] Ergo li abiit tantum caprus ſit, in integrum reflitutio petenti non opus eli nili cauſa ſit ignaria.

L. 2. *Quæſtio*] Conjunge l. 1. *ſup. li adversus filius.* & ex illa hanc inlcripto & ſubſcripto eli emendanda.

Ubi & quod quem cognitio interponere. TIT. XLVII.

Interdictis agitanda ſit. TIT. XLVIII.

L. 2.] Subſcriptio hujus leg. quæ eli in nonnullis Codicibus, nulla eli.

L. 9. *Qui propriam iurisdictionem*] vide ícripta ad l. 3. *D. de pactis.*

In integrum reſtitutione publicæ, ne quid nocetur. TIT. L.

L. 1. *Reflitui affici*] Quæ reflituenda dicitur, utilis, & reficiſoria, cuia reficiſa minoris interceſſione datur, nili dolo creditoris minor exprouitrit, *l. ult. D. de reficind.*

De Reficindendis actibus, qui ex minore, qui reſpici. cauſa adjecta. TIT. LI.

L. 1. *Ad ſtipul. pregnas*] id eli, edicto pretoris: vide de notata ad l. *pregnas*, 20. *D. de pign. act.*

L. 5. *Quodcunque*] Reflitus quinquennii: vide cap. 24. de præſcript.

L. *ult. Sanctimus*] Con. *Lauk. inf. quibus non obſit. lungi temp. præſcript.* & ad illum ex hac inlcripto.

De Temporibus in integrum reſtitutionis tam minorum, & aliarum perſonarum, qua reſtitui poſſunt, quam & horedum earum. TIT. LII.

L. 3.] In C. Theod. fubſcriptio ſic habet. 12. *D.* Kal. 8. Kal. Auguſti Neſſio P. P. non. Octob. Conſtantino 8. & Conſtantio 5. Conll.

L. 6. *Petenda*] Hæc conſtitutio non male in lib. 2. C. *Theod.* polita erat ſub titulo de dilationibus.

L. 7. *Utilis annus*] Spatium enim, & ante, in his reflitutionum cauſis ſeorum utilis annus, *l. 2. C. Th. de in integ. reſtit.* Sed pro anno Romæ quinquennium, pro quinquennio in Italia quadriennium, in provinciis trium continuum ſubſtituerat. Ceterum ut ſcripſi lib. 2. Obſ. cap. 18. exiſtimo in aliis rebus a Juſtin. mutatis, dies, annos utiles intelligi debere, ut ſupra ex *Nov.* 110. cauſa præſcript. illorum perſonales in Italia ſubnovebantur.

Quibus ex cauſis minores ne integrum reſtituantur. TIT. LIV.

L. *ult. Lege Cincilia*] Quæ ad patrem & matrem, qui apud hoſtes occeſſerunt, referenda eſt: non ad reverſum filium.

De Alienatione judicii mutandi cauſa facta. TIT. LV.

L. 1. Cum in rem] Libri ſcripti hic cum in rem alienio poſſeſſio pro aut adverſarium.

De Reſcripta actoria. TIT. LVI.

AD LIBRUM III.

De Judiciis. TIT. I.

C *Ex 1. Judicio*] Sententia eſt, lite contellata de forte tantum, non ideo primi ſtipulat. ufurarum, ſed earum petitionem ſuperſedit, cum tota tantum in judicium ſit deducta: vide ſcripta ad *l. 91. D. de ver. oblig.*

L. 2. *Quo anno*] Quo minus: vide ſcripta ad *l. 6. infra, de reficind. vend.*

L. 3. Audire] vide ſcripta ad *l. 5. D. de præſcript.*

L. *ult. Nulli*] Itaque ab uno & eodem judice definienda eſt, & momenti & proprietatis cauſa. Gregorius lib. 7. epiſt. cap. 100. Ceterum prius de momento & poſt illius definitionem de proprietate, *l. ſi de uno, C. unde vi*, Symmachus lib. 1. Epiſt.

Super principali ſpecimine] id eſt, ſuper actione propretatis.

L. 13. *Biennio conclulo*] Olim erat tantum annus, l. 2. C. *Theod. ad l. Cor. de falſis*, & *vit. ut inter annum*, & *l. cunct.* ad *de numerar. vide* ſcripta ad l. 2. *ne de judic.* & cap. 19. tradi. de præſcript.

Ad ea tempora] Ergo cauſſis ſicalibus præſtituti erant tantum fex menſes ex l. *ult. inf. de ipre fiſci*, quæ deeſt illis menſibus lib. 6. cap. 18. de præſcript.

Nec ultra triennium] vide cap. 22. de præſcript.

Preſentes] vide notata ad l. 2. § *pen. D. eod.*

L. *Eſſe* 10. *decem*] Hodie ex *Nov.* 112. decem jo. vide cap. 7. tit. de præſcript.

§. *Sin autem reus ; per relationem*] A pedaneo judice, qui ſententiam fam exequi non potelt, ſed is, qui eum dedit.

§. *Sin autem utraque : ſupra ad illuſtrare gradum*] Perperam. Ceterum qui vultur, rede non eſt damnatus ad expenſis, nihilominus dimidium *honorarii* præſtabit, ut ſenatuſconſultus Gallæ definitum eſt.

De non in annum] Nec obſtat *l. ſi judex, ff. eod.* vide ſolut. ad eam legem.

§. *Sin vero cauſſa : litem quidem nihilominus*] id eſt, nihilo minus.

Sin autem non] huc pertinet l. 39. § *ult. ff. de min.* Nec obſtat *Lauk. ſup. in quibus cauſſis ut integr. reſtit. non eſt. cod.*

L. 14. *Miſi prius Instrumentum*] Conſultationes quoque a Senatu audiri, propoſitis SS. Evangeliis tradit Juſtin. in *Nov.* 62.

§. *Cum igitur, qui ex recepto*] Licet recipere interdum idem ſe, quod promittere, ut cum adſionem recepitum dici-

dicimus, tamen crediderim receptos potius a recepto A arbitrio dictos esse.

L. 15. Quæstiones eorum definiendo] Secus est, si ex præscripto, ex taxatione iis iurarum. Id enim rusticandum iudex omnino fugiendum est. *l. 9. infra, unde vi, & Novell. 82.*

L. 16. Generalibus] vide notata ad *l. 2. supra, de offic.*

P. P. & scripta ad l. pen. infra, de subscript.

Eadem facilime exhaurire] Legendum *a negotiis facilioris exhaurire*, ut *de infra eodem l. vlt.* Cur enim eodem, cum ille cap. 13. de eadem re loquatur, plus, quam hic, nihil sente de exhaurire loquutus sit, vide Pistor. ibi.

L. 18. de Aquilio] vide *l. 1. de Imperatore.*

Illico autem] Sic *K.* Illico, *pro ex, ert. advocat.* Vide cap. 1. & 5. de præscript.

De Pedaneis iudicibus. TIT. III.

L. 1. Inter privatos profectus] Sed postea dare inter fiscum, & alios: vide notata ad *l. pen. infra, si municip. ita B fuer. ut non. & l. 1. infra, de pec.*

L. 2. Non posset cognoscere] Etiam propter privatas occup.

Ex officio] Ex ordine.

De ingeniosiore] vide legenda ad *l. 6. inf. de vth. cerebis.*

L. vlt. Nec ab eo] hinc colligo pedanei judicis definitionem. Hi & *σχολαστικοὶ* dicuntur: vide Novell. 82. & ibi Interpp.

Qui pro suis fortissimum iudicet dare decisor pallium. TIT. IV.

L. 1. Cognitionem] Cognitor, id est, iudex datus. Nam ex materia iure cognoscitur, vide Scripta ad *l. 1.*

Extraordinem] *L. peninsulam accommodare*, id est, obtemperare.

Ut eorum intuitus agere, vel accusare cogatur. TIT. VII. C

L. 1.) Coniunge huic legi *l. 9. infra, de offi. vide* Scripta ad *l. 1. alio modo.*

Monumenta sibi esse iudicem] Nisi pater filio, aut filius patri iudex datus sit, consentiente adversario, *l. 1. 77. D. de iudicis.*

De Ordine iudiciorum. TIT. VIII.

L. 1. Adire] vide scripta ad *l. 6. de rech. cred. & l. 26. infra, de probat.*

Decret] Solebat iudicem datum a præside: alioqui lex dicit, iudicem non posse cognoscere de causa flatus (*) quod est falsum.

Et de flatus furum] id est, etiamsi de causis flatus præses cognoscere non posset. Hæc enim verba non sunt affirmantis, sed concedentis: ut sæpe, & hoc referendum esse ad iudicem datum, quo pertinet *lex 3. supr. de offic. Sic-* D *que non negabitur, præsidem de flatu cognoscere posse, sed de heredibus.* Iacque in hac lege, quoniam impudens heres vindicat, non differtur flatus quæstio ex Carbboniano edicto, *l. 3. 3. pro. ff. de Carbon. edicto.*

L. Cum exierit] An si mutatio exierit in iudic. non incidat, fed de ea principaliter agatur, prius definitenda erit, *l. 54. D. de iudicis.*

L. vlt. Sepe fit) Tunc folicet fi criminalis causa, & major est, criminaliter movetur.

De Litis contestatione. TIT. IX.

L. 1. Rei) Cum *L. edita, supra, de edon.* vide Duarenum ad eam, quæ est pro posteriore hono.

Pollutus] id est, imperato actionis, quæ post abita te est.

Negotii causam] Male alii *causam*, recte *causam*: tunc enim propriæ appellatur, cum in iudicio proponitur, & natura incepit, *cap. forum, lib. 2. decret. de ver. significat. Aurò. offeratur*) Auth. huius legis melius collocata fuisset fub *l. 3. supra, de edendo.*

De dilationibus. TIT. XI.

L. 1. Sex menses suffoderi) Vide *c. 18. de præscript. in Novo. Just. 69.* quatuor præstituuntur mensis, & alia spatia præstituuntur: Vide *d. Nov. 69.*

L. vlt. Nec de flatu) Con. fune huic leg. *l. penultima infra, de refund. vendit. & l. penultima infra, de quæst.* cujus ex hic emendanda eft fubfcriptio.

(*) *Vide Merill. variant. ex Cujac. lib. 2. cap. 1.*

De Feriis, TIT. XII.

L. 2. ut in die) Hæc Left Theodorici Regis, ut refert Anianus ad *l. 2. C. Theod.* nec eam veteres agnoscunt, nec Græci eam damnavit Alciatus lib. 6. *tractatur.* Sed cujus eflet, nefcivit: vide cap. 13. de præscript.

L. 5. Pilearis) id eft, ut Græci interpretantur *τοῦ μεταβιβάσαι ἀπὸ συνηγόρου*: manicipes funt curatores prifbrum, *τροπέων τῶν πολιτικῶν πραγμάτων*, Novel. 80. Haimenop. tit. de dignit. ex lib. 6. Bafil. tit. 6. cap. 21. vt. cap. 13. de præscript.

L. 6. Quadrigenis) vide cap. 11. tit. de præscript.

Criminalium quæstionum) Excipe *edict. 69. infra rel. L. 7. Cunctis diebus*) Hinc L. male Anianus accipit de 4. menfibus ad *l. 2. C. Theod. rel.* Tribuitur autem hæc conftitutio Conftantino in Chronicis Conftantinopol. vide cap. 3. & 6. de præscript.

Criminis mendosa) Hæ funt ferie meftium, & vindemiarum. Mendosus Græcis *ἔνοχος*, *ἔμπαθος*, *ἔμφορος*. *Vindemiarum diebus iudicarium exercere vehementer*: teftabantur fchol. teftle D. Auguftino lib. 7. conffeff. cap. 2. Adde excerpt. ex *l. 5. supra evident*, vide cap. 13. tit. de præscriptionibus.

L. 8. Diebus 15.) vide cap. 8. tract. de præscript.

L. 10. Diebus) Hæc eft una maxime infignis Iuris civilis. Græci ad hanc l. ajunt, eos fuiffe *ἀσυνήρητα φωνὴν*, *καὶ τοῖς χρονικῶν φωνὴν*, vel *κρυπτοῦρον*, ut apud Nicetum, vide cap. 11. de præscript.

De præscriptione omnium iudicum, & de foro competenti. TIT. XIII.

Rubr. de foro competenti eft, ubi quifque agere, vel conveniri debeat. Forum locus eft, in quo exercentur iudicia. Dicitur forus ab Iidoro, & a Vithonio Alfo. Jufti. forum interpretatur *ἀγορὰν* ex Plato. E. Sic fepe judicium fumitur pro foro, quod eft ex 12. tabul. ubi erat in comitio, aut in foro, & eft propriè caufarum civilium, unde forenfes actiones, & civiles, *l. 2. ff. de interd. rain. nonf.* Paulus lib. 5. Sent. tit. de abactoribus. Judicum vero appellatione, qui veniant vide fcripta ad *l. 1. tit. ff. de offic.*

L. 1. inp. Antonino) Caracalla, ut docent Conff.

Procurator naturalitet) De procuratore Cæfaris, an fit competens judex: vide fcripta ad *l. 1. tit. ff. de man. ita fuerit alien. ne non. & notata ad l. pen. eodem tit.*

L. 4. Nemo) vide fcripta ad *l. 19. C. de probat.*

L. 6. Lucius) Sic hic omnes fere cum Herodiano, F cujus nomen e Faflis exftare eft.

Ubi in rem actio oriri oportet. TIT. XIX.

Ubi in rem actio oriri oportet) Nifi alibi domicilium habeant. Item nifi accufator alio revocet.

Ubi de hereditate agatur, &c. TIT. XX.

L. 1. Illico) hæc l. un. docet, quod inferiptio coniungenda fit cum *l. 2. de interd.* Cæterum hic pro Meffile leg. Meffie, ut docent mea fcripta, & quidem ibi:

Hereditatis erit) Itaque præles in eum, qui non eft fuus provinciæ, de hereditate, vel proprietate non cognoscit, ut nec de poffeffione, atque adeo interdictio *l. 2. inf. de interdict.*

Ubi fenatores, vel clariffimi civiliter, vel criminaliter conveniantur. TIT. XXIV.

L. 3. Priscianus) id eft, injuriarum, *l. ult. infra, de* G *iudic.* vide fcripta ibi.

Sedendi quoque) Sidonius Apollinaris lib. 1. Epift. ait, Sedere eos in capite quodam fubfelliorum, convifos ftare, Epift. eft ad Vincentium.

In quibus crassis militantes pro præscriptione sui non possint. TIT. XXV.

L. 1. Pro fortissimus publicis) idem in *Novella 8.*

Mercandi, vel militandi) *L. & militi.* Hoc pertinet ad *tit. negot. ne militent, infra*: vide fcripta ad *l. 3. C. de examer. & mercat.*

Ubi crassis filiales, vel divina domus hominesque stare aganter. TIT. XXVI.

L. 3. Interpone Auctoritate) Carcatalla.

Vice præsidis] vide de hac re fcripta & not. ad *l. pen. inf.*

inf. si municipium ita fuerit alien. ut non. & ad l. 2. inf. de panar.

L. 1. Rationalis, decidat) De quibus rebus cognoscat procurator Cæfaris: vide fcripta ad *l. pen. inf. si non. ita fuer. ut & supra l. 2. inf. de pan.*

L. 7. Rationalem summæ rei) id eft, procuratorem Cæfaris. Hic etiam dicitur procurator fummæ rei in *d. inf. si municipium ita fuerit*, ubi de fcripta ad eum.

De Institutis testamento. TIT. XXVIII.

L. 1. Cum de) Querela inofficiofi dar in cum, qui iuffe poffideri. *Iuris Publici*) Interdum fcripfum: item contra fideicommiffarium: item contra præteritum, qui accepit cum re bon. poff. contra teft. *Illicitum, ff. de bon. poff. contra tab.* ut præterita teneatur, ac fi nullo iure poffederit. Idque exemplo petit. hered. *lq. ff. de petit. hered.* Et quamvis dari non foleat in eum, qui pure B fcripfum eft heres, quum eft eum dari, cum fub, qui aut parutas eft inofficiofum teftamentum dicere.

Accusantibus) vide notata ad *l. 21. de probatis. tard. l. 3. 55 mens*) Hinc *l. 3. C. de inofficios. dot. Novel. Just. 22. tit. 3.*

Patrimonia viventium personarum) Idem in donat. inofficiofa & inofficiofa ita tit. *C. de inofficiofi. empt. inf.*

Extraneo) vide fcripta ad *tit. 5. lib. 4. Sent. Pauli, dum* Paulus tit. 5. *filius in judicio.*

L. 3. Adimendum non est) Verum judex familiæ erciscundæ ita demum partes judicium fequitur, fi dividio illa ab eo facta fit in inftrumento, vel extra id, modo ab ipfis teftibus fubfcripta fit, vel a filiis omnibus, *Nov. 18.*

L. 16. Contra) Coniunge *l. 7. sup. ex quibus causis in integ. restit. non est necessarium.*

L. Duplicem adiones) hoc enim locus *l. 5. 6. qui ex testam. ff. de bon. poff. ex tab.* & *l. un. de caduc. tol.*

Quasi testamentum) Id eft, quando non non aut poffefio teftamentum, vel voluntas eft. *Videre, ff. de petit. hered. & de bon. poff. ex tab.*

Non recipiunt) Id eft, non præfcribunt, quia fideicommiffi præfcribi nequeunt, nec poffeffione, nec *lap. quadrat de caufis in integrum reftit. non eft necessarius. & vide cap. 23. de* præscript.

L. 21. Filius) hanc l. explicat *l. 21. Conf. cap. 14. & de* illa etiam apud Ulp. in *Fragm. 26. tit. 28.*

L. 30. Ut sine adjiciatur) hic abrogatur *l. 4. C. Theod. eodem.*

L. vlt. Excepta filii) hoc privilegium confirmatur in *Nov. 53.*

Sidonius) Defenda eft gloffa, & reponendum, Si. *Irritantis funt*, qui imperant ftantium in petendo principio. Contra, in dandi fuo ftatu, tempus eft unum hi- H *ra vel quatuor. Claudianus Ictus in Ruf. trop. fores, ad fores ferunt, ferunt.*

L. 1. Ut ad nostrum) Ita Iuftinianus ad Senatum Conftantinopolitanum, ut Ulpianus ad Senatum Romanum, *l. 1. de offic. Proconsulis.* Ita legitur Basilic. tit. 6. *cap. 21. vt. cap. 13. ff. tit. 1.*

L. 2. Longe solemnius) Idem receptum eft in publ. *l. 12. inf. quando ex fact.* In ceteris ei, quibus pecunia eft, non vindicat de poffeffio actio ad pecuniam datur: vide fcripta ad *l. 1. quæ actio, inf. fide: nifi forte detur in fubfidium.*

L. 14. Cum a matre) Confer *l. 3. supra, de inoffic. testam. & l. 1. supra, de bon. poff. ex tab.*

L. 17. Perspicue) Item quæ poffeffione I. ut ea, quæ corpore cognofcuntur, ut *l. 1. de acquir. poff.* Ita ut *l. 3. de usucap. transf.* Quæ jure cognofcuntur, ut *l. 2. de usucap. transf.* Quæ poffeffione & jure cognofcuntur, ut *l. 1. de usucap. transf.* Quæ nec poffeffione, nec jure, ut *l. 2. de usucap. transf.* Quæ poffeffione & jure cognofcuntur, ut *l. 1. de usucap. transf.* Quæ nec poffeffione, nec jure, ut *l. 2. de usucap. transf.*

De Iudiciis. TIT. XXIX.

L. 1. Ut ad nostrum) Ita Iuftinianus ad Senatum Conftantinopolitanum, ut Ulpianus ad Senatum Romanum, *l. 1. de offic. Proconsulis.* Ita legitur Basilic. tit. 6. *cap. 21. vt. cap. 13. ff. tit. 1.*

L. 2. Longe solemnius) Idem receptum eft in publ. *l. 12. inf. quando ex fact.* In ceteris ei, quibus pecunia eft, non vindicat de poffeffio actio ad pecuniam datur: vide fcripta ad *l. 1. quæ actio, inf. fide: nifi forte detur in fubfidium.*

L. 14. Cum a matre) Confer *l. 3. supra, de inoffic. testam. & l. 1. supra, de bon. poff. ex tab.*

L. 17. Perspicue) Item quæ poffeffione I. ut ea, quæ corpore cognofcuntur, ut *l. 1. de acquir. poff.* Ita ut *l. 3. de usucap. transf.* Quæ jure cognofcuntur, ut *l. 2. de usucap. transf.* Quæ poffeffione & jure cognofcuntur, ut *l. 1. de usucap. transf.* Quæ nec poffeffione, nec jure, ut *l. 2. de usucap. transf.*

De Iudiciis. TIT. XXIX.

L. 1. Ut ad nostrum) Ita Iuftinianus ad Senatum Conftantinopolitanum, ut Ulpianus ad Senatum Romanum, *l. 1. de offic. Proconsulis.* Ita legitur Basilic. tit. 6. *cap. 21. vt. cap. 13. ff. tit. 1.*

L. 2. Longe solemnius) Idem receptum eft in publ. *l. 12. inf. quando ex fact.* In ceteris ei, quibus pecunia eft, non vindicat de poffeffio actio ad pecuniam datur: vide fcripta ad *l. 1. quæ actio, inf. fide: nifi forte detur in fubfidium.*

L. 14. Cum a matre) Confer *l. 3. supra, de inoffic. testam. & l. 1. supra, de bon. poff. ex tab.*

L. 17. Perspicue) Item quæ poffeffione I. ut ea, quæ corpore cognofcuntur, ut *l. 1. de acquir. poff.* Ita ut *l. 3. de usucap. transf.* Quæ jure cognofcuntur, ut *l. 2. de usucap. transf.* Quæ poffeffione & jure cognofcuntur, ut *l. 1. de usucap. transf.* Quæ nec poffeffione, nec jure, ut *l. 2. de usucap. transf.*

possessionis fructus, fervirutem non tribuit: cum igitur conductor ususfructus in fructuarios, mores eius non fiuitur ususfructus, sed vel intra tempora finietur, vel non finitur ususfructus, sed vel intra tempora finietur, vel excurrat ad eum, qui locavit: vide scripta ad dictam l. decimam.

De Servitutibus, & aqua. TIT. XXXIV.

L. 1. Cuncta cæterum feruum] Expone ex *l. 1. C. de ædif. privat.*

L. 2. Mortalitis ea finente] Ergo Mortalis non eam aquam dunit. Potest tamen aqua nostre etiam ignominiæ damnare. dedicit, *Unde, inf. de aquæduct. temp. modo* celandi animum is non habuerit, qui dixit, *l. 5. §. 2. ff. quod vi aut clam.* Ferro hic l. 2. ad provinciales, non Italicos, pertinet.

Hiemps verno] Male Grani ex hac l. colligunt, ferituteam aquæ acquiri triennio: & hic legisse videntur B emendatum, sed vestius immobilium, ut illis servitutes compatentur, ut & panos civiles, *Nov. 7.* vide cap. 21. de præscript.

L. 3. De re provinciali] Provinciales non quidem ex jure Quiritium, sed ex jure naturali præditorum etiam dominii, & ab eum quoque rem in provinciali solo mancipatio non operis locum obtinebat, *l. 3. §. ult. eod. operis nunt.* vide scripta ad *l. 27. ff. de rer. fenoli.*

L. 7. Ius aquæ] *L. 11. inf. de aquæductu.* Aquæductus etiam poßessorem debet non tantum diuturnus usus, sed & vetustas, id est, annalis memoria, *l. 3. Iudicium, ff. de aquæductu.*

L. 13. Sicut exire] Paulinus *l. 8. sent. tit. 17.*

Decem, vel *viginti* - vide cap. 26. de præscript.

De servitutibus. TIT. XXXV.

L. ult. Per servitutem acquiri, id est, cibus pabaris.

Hominis exercendæ] TIT. XXXVI.

L. 2. Ex servitute mutua] Sed & communicatibus heredes existentes, *l. 4. §. 9. ff. de aqua. pluvi.*

L. 5. In omnibus] Not. hic nominum appellatione contineri non tantum, quod definitio debetur, sed etiam quod ipse debet.

Ipse jure] vide scripta ad *l. 1. inf. §. certepet.*

Aqua qua] Id obtinet in legato non ex hereditibus relicto, *l. 1. §. 1. ff. de legat. 3.*

Ad aquam - *fontem*] *Fontem* pro *aqua* vel *de fontibus*, *l. 1. §. 1. ff. de aqua. pluvi.* Et contra placitis fine fontis, id eſt, aquæ, *l. 1. §. 1. ff. de aqua. pluvi.* vide *l. 1. §. 1. ff. de aqua. pluvi.* *l. 1. §. 1. ff. de aqua. pluvi.*

L. 16. Adiecta] Ita addictus, ut in *l. de libertate, & l. §. cum, &c.* Addictus videtur, id eſt, datus, Trebatius Iurisconsultus apud Rhetorem Latinum, quod magistratus nominabitur, *Iudicium dabo addictus*, id eſt, *Iudicium dare* - vide scripta ad *l. de libertate*, *l. 1. §. 1. ff. de aqua. pluvi.* *l. 1. §. 1. ff. de aqua. pluvi.* *l. 1. §. 1. ff. de aqua. pluvi.*

L. 17. Si ita] *l. 1. §. 1. ff. de aqua. pluvi.* *l. 1. §. 1. ff. de aqua. pluvi.* *l. 1. §. 1. ff. de aqua. pluvi.*

Fanus agitare) Nec mutuum pecuniam dare, *l. 23. ff. cod.* vide not. ad eam.

L. 9. Mandatis videndus) vide scripta ad *l. 1. inf. de cadiz. & act.*

Ultimi tibi) Ex numeratione. Quid si tuam pecuniam tuo nomine crediderim, & eam mihi reddi flagitatus essem. Idque ex sententia Fulgosii: Nam si duo cadis jure nobis expressi non sint: vide scripta ad *S. Chrysfogonem, l. 18. de var. obligat.*

L. 5. Pestilentiam tempus) Olim quinquennium, hodie biennium.

Reddita) Olei scilicet.

L. 6. Obligationis substantia) Constantia debiti *accusavi, l. 11. §. fi. non. ff. de legat. 3.*

L. 7. Si ut proprium) Si hoc loco ponitur pro, *An.*

L. 8. Effluente) Cujus æstimationis mutuum ab initio contrahitur intelligitur. Sexus est in specie prima *l. 11. eadem tit.*

Ulterum creditumne) Legendum, *unum creditumne*. Lectionis ufum eft emendata, vide scripta ad *cod. ff. de mutat.* Nam. Verum hoc hodie mutavit Just. in *l. eas, inf. de adjur.* Paulus 3. *Sour. tit. de adjur.* vide scripta ad hanc *l. 8.*

Singuloni) suppondit) Sententia eft: illam stipulationem immodice ufuræ, non ideo, quod excedit centesimam, effe inutilem: fortis pretiofiorem non extingui ob immodicas ufuras. Nam nec ulla pœna immodice vitiare eorcetur, fed quod excedit, fi exigat, imputatur forti, vel redditur. Olim in fœneratore renebatur in quadruplum. Cato de re Rust. in pr. & Afconius in divin. *l. 2. C. Theod. de ufur.* & ex lege Gabinia forte cadebat; at hodie non item.

Legitima) Id eft, centefima ufura, fupra ead. l. Delendum quod fequitur, Summa.

L. 10. Bonæ) Legendum, *sed fi.* Nam, *hic* accipitur *repetundarum*, quia funt duo diverfi cafus.

L. 11. Incendium) Vel alius cafus quilibet: vide notata ad *l. 11. §. fi de ver. fign.* Si pecunia creditor pervenium ad debitorem pertinet, nec mutuum, cum ei rejus dominus.

Debitorem) Hic ftrifte accipitur pro eo, qui mutuam pecuniam accepit, creditor pro eo, qui dedit. Debitorem igitur, fcilicet creditæ pecuniæ.

Summa Bald.: Genesii dub.) Quantitas petire non potteft, aut potuit.

L. 12. Si debitum) Ut pecuniæ creditum utili actione petat.

L. 13. eum qui) Qui pecuniam accepit, tenetur, etiamfi eam ibi non fumpferit: vide fcripta ad *l. 7. inf. quod cum eo pac.*

L. 14. Solemnitatem verborum) Id eft, citra ftipulationem.

Subfcribentem) Etiam ut fidejuffor. Subfcripfit compararat inftio. At ex ipfo folus patet; vel dominus obligatur, *l. 1. ff. quod juſſu, l. 3. inf. quod cum eo.* Ergo & ex ftipulat. hi tantum obligabuntur.

L. 15. non advertat) Debitor debitoris priori creditori non tenetur. Sen. lib. 5. de beneficiis, c. 10.

L. 16. Dele fummam Baldi, *& proxime explicat, verbi collocatur, in gloſſa. Quæſtionis*) Ex hac l. colligunt, non poſſe prædium mutuum pecuniam accipere, *l. profidis, ff. eadem.* Male: Nam extra dubitatem, qui hic pecuniam fur, fumere mutuum pecuniem non prohibetur: vide fcripta ad *l. 3. fup. rod.*

Quod interfuerit) Id eft, Quafi a præfide, quem habet obtentum, jus mandinari poffit.

Collectarius) Id eft, mutuum ufurus Symmachus epift. 28.

Ipfo judice) Hoc cafu ambitens cum collectario pecliitur, non fuperiori.

L. 17. Quinquagenas libras) Id eft, fupra ter mille & quingentos aureos.

Tutum effulum) vide fcripta ad *l. 2. inf. de teft.*

In ipſa ſpecie) Dele folut. primæ objectionis, & ejus loco repone: Excipe cafum hujus legis.

Inanch. paſſus autem) Id eft, Reo. Sic in *l. 1. fup. de*

fervitut. & aqua, qui poſſetur.

De ſuffragio. TIT. III.

Proponitur condicio fi certum petetur de fuffragio: fic inferibitur in C. *Theod.* Suffragium vocamus fornem & opem, quam quis nobis præbet apud aufiem obtinendæ alicujus rei cauſſa. Cyprianus dixit favorem. Dicitur & fuffragium pecuniæ, quæ datur ejus nomine, *l. ult. inf. de filiis.* Mile Accurf. interpretatur de fi locus vocati, & male in *l. militem, fup. de prætor.* fuffragatorem pro advocato. Dati autem pro fuffragio, repetitio nea eft, *l. 1. C. Theod. ad. tit. Marcell. l. 1. ad. tit. de falſi in ſuffragio*, Ex hac l. fi quid promiſſum fit fuffragatori, petit poteft aftione fi certum petetur. Verum hæc cauſſitutio abrogata per *Nov. 8. & Nov. Tiberii*, quæ eft inter Novel. Juſtinianei 161. quod ad honores & magiſtratus attinet.

L. 1. Spondes confiteberis) Id eft, ſtipulatione.

Integra fide) Id eft, hoc modo perficitur domini translatio. Integra fides, bona fides, ſyncera fides, idem eft, vide ſcripta ad *l. 4. ff.*

§. ult. Communicavit ſuffragia) Legendum, *communicavit de ſuffragio*. Communicarium vocat fuffragatorem in *l. 2. C. Theod. de ſuffragiis*. Alius autem accipitur pro memoriali libello, qui alteri datur. Et fic libellus de memoriali libello, quo fuffragator, & ei quod promittitur fuffragio, quo notatur dicitur: hoc autem commun. pro ſtipulatione eſt.

De prohibita ſponſtratione pecunia. TIT. IV.

Pecuniæ & ſponſtratione, vocabulum eſt, vel ſumma: Nam ceteratum rerum mobilium ſequeſtratio fit, quia ex facto interimi poſſunt. At pecunia cum ullum fallit corpus, perire non poteft. Immobilium quoque rerum non fit ſequeſtratio, niſi ratione fructuum. Summa hujus tit. eſt: in aliene fcerum petitione prohibetur ſequeſtratio, ſi pecunia petatur, non ſi alia res mobilis. Idem dicitur in *l. 1. C. Theod. ſi ſeret. petat. de chirographia.* in qua eft mutuum cafus, quo pecunia ſequeſtratur.

De condictione indebiti. TIT. V.

Vide ſcripta hic, & annotat. *Rub. ff. eadem.*

L. Pecuniæ) Id eſt, mutuorum ſtridte.

Non ex cauſſa judicati) vide etiam ſcripta ad *l. 2. inf. de comperfat.*

Probare) Legendum *l. cum de indebito, ff. de probat. Ulpius autem*) Id eſt, in aliis condictionibus, *l. 1. in fra de condict. ob. non. cauſſam.*

L. 2. Condictionibus) Itemque mandati *ff. l. 12. ff. de mandat. l. fi mandatus, ff. mand.*

L. Cum & falſus) Eſt argumentum a minori in hac ſpecie.

Scriptore condictio) Quæ eſt incerta.

Dali exercio) vide ſcripta ad *l. 21. ff. de ver. oblig.*

L. Ne ſcriptionem) Quia per mutuum inficiatio miſſolus Videntur. Secus eſt in ſpecie *l. ult. l. 13. eadem*, & ideo cum a ficiente ſolura videntur, non condicuntur. *In falſa ſcriptura*) Ut actio). Azuli. Porum legatorum, depoſiti ex cauſſa tumultus, incendii, ruinæ, condictio ex ſyngrapha, condictio ex contractu habito cum agente tutis hoc ſcripturæ, actio reſiftorum per dominationem, ob commentum modum agri, actio judicati, condictio bene depoſiti: ſolutorum nulla eſt ex his condictio. Ita

L. 3. Si e petet) vide ſcripta ad *l. regula, §. ſi quis ita ff. de furt. & fup. ſpec. ſpoſ.*

Incertiſſimi) Sed non cum re.

Per errorem) Falſi. Ergo tuo nomine quafi ipſe debitores, ut *ſi in l. 19. §. 1. hic.* Quo putabat notandum ennum pretendi bon. poſſ. præterifle.

L. 5. Si per.) Conjunge *l. 8. fup. de furis & fac. fem.* ubique eadem eſt inſcriptio, & debet referadem fabiliatrio. Puto itaque & in hac legendum, CC. IV. Conſt. *Ignorantiam falſi*) Non jurit.

Ei enim nomine. Lege) Per liberum perſonam acquiritur illis ex mutuo, & ex ſtipulatione.

L. 7. Per errorem falſi) Eſcipe legata pia, & olim omnia legata per damnationem relicta. Itemque legata relicta incerta perſonæ.

Nomen poſſe) Opponitur in fin. *tit. 34. Fragm.* fed in eo allandit nomine: vide ſcripta ibid.

L. Falſi pronunciatur falſumni) Cum creditor ratum non ſtibuit.

Indebiti repetitio) Vel cauſſa dati, in *l. 24. ff. de condict. cauſſa dati.*

L. 8. Non poteſt) Vel quia videtur ratum habere geſtiones, vel quia videtur donare, vel quia ſibi id imputare debet.

Ob prætorem vitium) Nam ob vitium, quod poſt venditionem res contraxit, venditor non tenetur, *l. quæra, ff. de act. empt.*

L. 10. Si quis) Hæc l. ex ſpo. decid. & corrigit §. *pen. l. fi non ſortem, ff. eadem.*

Et Ulpianus) Id eſt, *l. 3. pen. ff. eadem.*

Cæſſum) Qui etiam ei conſentit in ſpecie *l. 19. ff. de legat. 3.* quia plane pugnat cum Julio: in *l. cum eis, §. ult. ff. eadem.*

Solutum Julianus) Cujus de hac re ſententia colligi poſſe videtur ex *l. 3. in princ. ff. cod.* quæ etiam illi tit. contrariari in *l. 2. & l. 23.*

Eleſtionem recipiendi) Excipitur cafus *l. 21. ff. cod.*

L. ult. Pro dubitare) Dubitantes medii funt inter ſcientes & ignorantes, *nonnumquam vitio Dilectionis*, Ariſtot. 3. Metaphor.

De condictione ob cauſſam datorum. TIT. VI.

Ob cauſſam, id eſt, ob rem, ob negotium, ut ſupra. Vide de not. ad *Rub. ff. ead.* & ſcripta hic. Hec condictio nafcitur ex re data & bona, non ex contractu. *Ita ſumpſi, quod ob rem, ſi de condict. indeb. l. 3. §. ſi quis quod.*

L. 1. Pro dubitare) Decifio fic eft accipienda, nifi qua cauſa ſi locus fit. Male autem Haloander ab ea legem ſtatim non tenuit.

Pro dubitare) Id eſt, accepta pecunia, ut *l. cum inſ. de ſtibulat. l. ſtilum, ſyp. famil. erciſc.* Dele itaque glofl. ad verſicus, *cum.*

Poſſumus, quod ita interpret non) Id eſt, pafium reddendæ dotis in cafum, pafium vulgare, *l. Titius, ff. de pact. dotal.*

Nulla re data) Id eſt, non poteſt reperi adjicere de dote, fed condictione fine cauſſa, *l. 3. §. 1. ff. de condict. ſine cauſſa.* Itemque indebiti.

L. 2. Ultimum condictionis) Eſt & alio præſcriptis verbis, ut ſatisfiebat, vel præſtet quod intereſt, *l. locatorem, ff. de locat.*

In ſolſi ſtatus inaccuſatione) Nihil neceſſe eſt fuiſſe enunciatum, cum puter non agat, ſed frater poſt mortem patris, cujus mortæ donatio convaluit; nifi filia eſſet in poteſtate.

In gloſſ. Reſpondeatur) Dele eam totam eum eo, quod in margine, ufque ad *Julianum.*

L. Ex lege) vide ſcripta ad *Novellam Liquiſtrum, ff. de ver. obligat.* Graci ad hanc *l.* hoc notant, *τὸ γὰρ ἐγγὺς ἐν ἀναγκαίοις ἐκ ἀναγκαῖον ἐν ἀναγκαίοις ἐκ ἀναγκαῖον ἐν ἀναγκαίοις ἐκ ἀναγκαῖον

Injuſta cauſſa) Si deeſt exſtipul. vi, vel metus extorta. *L. Ita præmiſſo*) Præmiſſa eſt annona militaris, vel annonæ ejus petitio, & cura, *l.8. inf. de cohort. l.16. & 17. C. Theod. eod.* Inde paſſus primipili, *l.3. & 7. ille tit. l.5. & 8. C. Theod. eodem.* Harmenop. lib. 6. tit. 9. refte ait primipilum eſſe annonam, quæ datur *vitæ agentium exercitui*, id eſt, centurionibus primipili, ut diſtribuatur inter milites. Vegetius lib. 2. cap. 8. itaque refte Græci ſic vertunt hanc *Ludovici almonitia militaria ſtipendia*.

Commendetur) Conditione ex lege coget.

Ut vide definitiva) Alia definitiva principia ſunt in *l. Julia, infra, in quibus cauſſis pign. l. 5. infra, de primipili. l. 7. non veteran. infra, de donation. inter virum & uxorem, l. ult. infra, de pignor. & hypoteca. infra, de compenſation.*

In gloſſ. Preſcr.) Dele totam, & repone. Condictio B hic filio non datur, ſed debitori fiſcali, & ideo pro feſſes cognoſcit: datur tamen ultiles actio fiſco, quo cauſa debitori fiſci competit *infra*.

L. Iter condictionis) Nam chirographi dominus fit creditor. Opponitur *l. ult. ſup. ad exhib.* vide ſolut. in notatis ad eam.

L. 3. in gloſſ. Vindicatione) Dele poſtrema verba (& de condictione indebiti.)

In gloſſ. Conditione, ſine cauſſa, vel injuſta cauſſa) Refte, ut docet titulus, ſub quo eſt hæc l. In eadem gloſſa dele hæc verba (*Sed etiam rei vindicatione petitur emtoris*.) Pro quibus repone: *Sed etiam rei vindicatione fruſtus ſuos facit*. Dele & hæc verba (*item condictione furtiva, ut D. de condict. furt. lib. ult. & furtiva, §. fi.*) &c.

L. Iter item domini) vide ſcripta ad prin. *tit. infra, de non num. pec.*

Reddit ubi cautionem) vide ſcripta ad *l. 5. ſupra, ſi cert. petatur.*

De Obligationibus, & actionibus. TIT. X.

De ceſſione actionum: vide ſcripta ad *l.8. inf. eodem.*

L.1. Mandatum) id eſt, ceſſum, quo cauſa res adhuc integra eſt, *l. nulla, ſup. de pretorat.*

Utilis actio) Non directa, cum ſit exſtinctum mandatum, quod mandatum emptori delegato pretio nomine competit. Nec directa ex mandato datur, quæ ita demum competit, ſi creditor heredem habeat. Fidem enim traditionis ab hærede impleri oportet: vide ſcripta plib.2. Obſerv. cap.31.

In gloſſ. delerunt) Dele totam, & pro ea repone, male. Num ferihi ſmp ad mandatum, quo non fidejubet, ob S. C. Velleian. Præterea conſtat fidejuſſorem volentem nonquam habere actionem utilem: quia ſolvit, ut ſe liberaret.

In gloſſ. mandatum) Aliud eſt cedere, & aliud mandare actionem.

Non prima cauſa) Pro his verbis repone, idem pæne eſt cedere & mandare actionem. Item hæc, delegare interdum exhibere, præſtare, transferre, procuratorem ad actionem inſtituendam dare: vide notata & ſcripta ad *l.14. infra, de fidejuſſ. &c.*

L.1. Litis conteſtatæ) Et eſt pro delegatione, *l. denegare, D. de novat.*

L.3. Colonus) Qui debitores debitoris funt.

Ex placito) Græci vertunt *ἐκ κακοῦ ἢ σὺ συνφέρων*, ſed non videntur legiſſe, & *ἐρώτησις*.

L.4. Bonum fidem) Quæ & integra fides dicitur, *l. 1. ſup. de juſſorg. & incerta, l. 2. infra, ſi propter public. penſum.*

In contrariſſime conſideravi) idem dicitur in *l. bona fides, §. depoſ.* Utroque eſt accipienda de contrariſſimis bonæ fidei, ut in his judex obſervet, quid dari, vel fieri bona fide oporteat.

L. 5. Sicut initio] Ariſtot. 5. Ethic. ait: *ὁ ἀρχιτέκτων ἀναιρεῖ*. At ex poſt facto funt neceſſarii contractus.

Renuntiare ſemel] Symmachus. *Vos eſt juris & legum, bona fides cognoſcitur non poſſe reſcindi.*

Adverſaria noſtra non confeſſionem) interdum tamen voluntate reſolvi contractus poteſt, ut ſi id actum ſit, aut A id ſeret contrahus naturæ, ut locietas, mandatum, depoſitum, precarium, datum ob rem.

L.6. Petiores) Alias priores: eodem ſenſu Græci *πρωτοτέρους*.

L.7. Longi temporis) Actio Serviana tollitur præſcriptione longi temporis, ſi ea uritur bona fide poſſeſſor. Nam cum malæ fidei poſſeſſor eſt, non niſi 30. annis tollitur, cum debitor 40. *l. cum notiſſimi, inf. de præſcript. 30. annor.*

L.8. Vide Baſilica ad l.1. ſup. eodem.

Et quanti affectione pretii) Alumno opponitur *l. 1. ſup. eodem, & l. ult. inf. de donat.* vide notata ad eam *l.8.* ſcripta hic.

Accipere permiſiſſe) Illaque acceperit. Sic ponendum hic, ut ſit perfecta donatio: alioquin eſt imperfecta, argumentum *leg. penultim. D. de mort. cauſſa.*

Nec a delegato) Si ſtipulatio fuiſſet interpoſita, non in hæredem, ſed in procuratorem competet actio, novatione facta.

Parere) Per condictionem.

L. 9. Negantes) Conjungenda *l. ult. inf. de except. rei judic.* cum hujus prior pars eſt.

L. 10. Electis pignoribus) Hæc abrogat Juſt. in *Nov. 4.*

L.11. A domino prædii) Si tamen colonis in rem domini crediti peculium, aut in rem domini verſa eſt, competit in dominum actio negotiorum geſtorum: vide ſcripta ad *l.13. ſup. de cert. pet.*

Adhærun ipſius) imo nec ſubſcriptio obligaret, *l.14. ſup. ſi certum pet.*

L.12. Vide etiamnum) hæc l. ambigua eſt: Nam vel hoc dicit, ne filii pro parentis debito addicantur creditoribus, vel ut debitores liberi non cogantur ſervire creditoribus ab avi clemum. Sic Græci vertunt: *τὸ ἀνήκειν ἐστὶ τοῖς ἐκ γένους γνησίοις διαδόχοις τῶν ἐκπεπτωκότων*, putavit tamen utrumque interpretationem verbis legis competendi. Quæque a *gloſſ. ſcripta*, C. B. Nov. 4. 96. Juſtinian. Nov. 134. Ambr. in lib. de Tobia. Vide in hanc rem *l. 1. de patrib. qui filios distrax.*

L.13.) vide ſcripta ad *l.15. ſupra, ſi cert. pet. Senec.* lib. 5. de beneficiis cap. 19.

L. ult. Eſt in arbitrio) Hoc privilegio nec ſiſcus utitur, *l.15. infra, de comm. ſpeci. debit. nec Reſpubl. l. 1. §. ult. De adminiſtr. rerum ad civit.* Sed hanc abrogavit Juſtinian. hodie, cum ſiſcus privato æquetur, *Novel. 4. & Novel. 120.*

Ut Actiones & ab hæredibus, & contra hæredes incipiunt. TIT. XI.

L. 1. Antiquitas quidem reſpondit) At fideicommiſſa ita relicta non reſpuebat, *l.5. D. de leg. 1. Ulp. in Fragm. tit. de fideicommiſſis.*

Non prima cauſa) Quam in rem edita eſt *l.11. de contrah. & commiſſ. ſtipulat.*

Regulam, quæ traditur.) Regula hæc juris antiqui erſtat in *l. ult. C. Theod. de diverſis reſcriptis*, quam hoc lex directo abrogat, abrogarat & illam ante per conſequentiam, *l.11. C. de contrah. ſtipul.* vide eo loco notata. Idem autem hic conſtit. quas fuit, quia novæ conſtitutiones, quæ jus vetus abrogant, ſunt ſtrictis accipiendæ.

Subſtitutum verborum) Horum nempe, *cum mortuus, vel cum mortuus erit.*

Voluntatis) Lege, *latitudo voluntatis*, & vide ſcripta ad *l.3. De verb. ſignif.* id eſt, ne ideo latius non accipiatur voluntas contrahentium.

In gloſſ. Antiquitas) Dele ad fin. ubique ad hæc verba (*Sed hoc falſidat.*) & repone: falſitur hic Accurſius. Nam conditionalis ſtipulatio ex præſenti tempore verſ res accipit, & ideo inutile eſt, ut commutetur in defunctum.

Ne uxor pro marito, vel maritus pro uxore, vel mater pro filia conveniatur. TIT. XII.

L.1. Propter Senatuſconſultum) At hodie ipſe jure tuto eſt mulier, ſi pro marito fidejuſſerit. Si pro alio, excepit.

cepit. Velleiani juvatur, *Nov. 134.*

L. 2. Maritorum cujuſque) Dele Dum.

Et non) uxoris ſcil.

L. 3. Extra locis) At res in dotem data, & tacito pignori ſunt, *l. 4. inf. quibus cauſſis pignus ob crimen amittat*: non autem paraphierna.

Civilium munerum) Excipitur dos, quæ tenetur ſiſco ob munera, vel honorem gerens a marito. Ea enim fruetur ſiſcus conſtante matrimonio.

Cum neque maritum) Oppoſuitur *l.4. ff. de offic. proconſ.* vide notata ad eam.

L. 4. Aliquid vetuiſſet) vide not. ad *l.1. inf. de fideicommiſſ.* & ad *l.6. ff. de probat.* quæ oblitant, & vide ſcripta hic. Item ſcripta ad *l.5. inf. de uſur.*

In gloſſ. In datem) Dele totam, & repone. Idem obtinet in omni munere civili, in rebus uxoris data-libus. Nam ea obligatur, argumento hujus a contrario ſenſu, & hoc in ipſa l. reperitur.

Ne filius pro patre, vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono, vel patronus pro domino conveniatur. TIT. XIII.

Cum hi, qui in multis cauſſis juris eadem perſona eſſe cenſentur, alii non ſint, non obligantur, multo minus extraneus pro extraneo, niſi heres ſit, aut acceſſio. Olim tamen ubique pater erat, qui vicarius pro convicario teneretur. Hodie in *Nov. 52. cap. 6.* Juſtinianus *l.1. inf. ut nullus ex his, pro alien. lib.11.* De his Caſſiodorus lib.4. variarum. *Obligationibus parentum, ſi non ſit dotes, exonerantur uxor maritalibus debitis non teneatur, & auctoria ad fortunas trahit extraneos, cum adhæſerint jura conjunctos.*

L. 1. Extera ejſ.) Si mera illatio extorta eſt, competit actio quod metus cauſſa, condictio indebiti non competit, qua ſciens ſolvit: ſi ſuadionibus, creditorem erit actio de dolo, *l. 9. ff. quod metus cauſſa.*

L. 2. Convocipoor) idem eſt in exheredatis *Inoffitentum*) At conveniri poſſunt ex cauſſa priciipali, *l. 1. de privign.*

L. 3. Invitis patre) id eſt, contradicente.

L. 4. Nec non) Excipe primipili cauſſam.

L. 5. Vel ſecundum) Hæc non eſt *Novella Leonis*, id eſt, *ſeu capua*, Græci hic.

Nova conſtitutio Friderici.

De privilegiis fiſcalibus: *Item Novella* Legendum, *de alias*, pro aliorum.

Apud Rocalias) Civitas eſt, juxta Padum fluvium. *In gloſſ. delerunt*) Dele hæc omnia (fed die quod ſic) uſque ad hunc locum: fed olim Nov. 9. & pro ea repone, non poteſt mandare, cum non competat jure imperii, *l. 1. nec mandare, ff. de offic. &c.*

An fervus pro ſuo facto poſt manumiſſionem teneatur. TIT. XIV.

Factum hic ſignificat contractum, vel delictum.

L. 1. Cum plurimum) Sive contrahas cum ſervo, ſive cum libertiberto, non habes cum eo actionem poſt libertatem. Statuiberi in contractibus contrahitur ſervis, in delictis liberis.

L. 2. Ille ejſ. ſervus) Non ſi legatus pronuncietur, contra effet dicendum, *l. 3. ſi pro contrariam, ff. de dote prælegat.* Et ideo hic ait maxime, quaſi idem prorſus non ſit, peculio legato. Sed opponitur *l. 8. ſervus, ff. de pecul. leg. 1. §. penultim. ff. quando de peculio*, quæ etiam legato peculio dat act. intra annum in hæredem. Vide ſolut. in not. ad eas.

L. 3. Pomponius) vide ſcripta ad *l. 24. ff. de verb. oblig.* & ad *l. ult. inf. eod.*

Per in factum actionem) Præterium, ſubſidiarium eſt.

A de dolo. Verum videbatur, dandam actionem præſcriptis verbis ex do, ut facias: ſed ideo non datur, quia hic ſervus fuit, cum contrarit, non ex contractu hi bito cum ſervo, in eum poſt manumiſſi actio eſt, argumento *l. 1. §. pro. ff. de exercit. rer. navd.*

L. 4. Cujus rei) Sola actiones non, cæteri ſequuntur: ædio furti noxalis eſt, non autem condictio furtiva. Et ideo illa non tenetur ſervus manumiſſus, *l. quod ab alio, ff. de condict. furt.* Furti actione tenetur.

L. ult. Inter dominos, ſe ſervos) Excipe cæſus quatuor. Unus eſt in *l. ff. de elegantiæ, ff. de dolo, l. ſervus, de noxiis. ff.* Alter, Terentius in *ins. ff. quæ teſt.* Quartus in *l. 18. ff. de noxal. geſt.*

Quando ſervus, vel privatus debitoris fui debitores ſuos pignori obligare poſſit, vel debeat. TIT. XV.

L. 2. Præſides provinciæ) Sic in *l. a Divo Pio, §. ſiſcique ff. de jurisdict.* ubi eſt citata.

Si debitum) Fiſcus ſuperior retinuit habet hypothecam, & ideo poteſt ſemper utiliter agere cum debitore debitoris ſui.

De Hereditariis actionibus. TIT. XVI.

Hereditariæ actiones ſunt perſonales actiones, quæ hereditati, vel in heredes ſucceſſionis jure competunt.

L. 1. In gloſſ. Pro parte debitis) Refte poſt parte debiti. Tanta autem eſt pars debiti, quanta pars hereditum.

De adj. Compromiſſo in re.) Recte: contra male Jacob. de Aretio, & Fulgof.

L. 3. Decretis fruſtra) Utiles actiones decernuntur. Itaque dum hic ait, quando eximere non debemus contra delictores, negat contra illos dari utiliem: tamen agat jure tacitæ hypothecæ, *l. 3. ſup. de obſeq. & act.*

L. 4. Debitores hereditarii) id eſt, heredes. Heredes funt debitores, & creditores hereditarii. Itaque hic debitor hereditarius.

De ſuis, Per conſenſum) Pro ea parte, qua quis heres fit. *L. 5. Si adulta*) Contrahendi. *L. 6. ult. de donat. inſt. inſt. & Nov. 115. c. 3.* Subſcripti ad eam.

L. 7. Lex. 12. tab.) vide ſcripta ad *l. 1. ſup. fi cert. pet.* *Non habere perſonam*) Sed habet, vel hypothecariam, vel ſi ſervus debiti, *l. ult. §. fin autem creditores, inf. de prior. debit.*

Ex delictis deſiſtentium in quantum heredes conveniantur. TIT. XVII.

L. 1. Poſt litis) Pertinet hæc lex ad act. quod metus cauſſa. Itaque hic non actio utrum vir pro rapina, fed ut in edicto, quod metus cauſſa, & conſultiſſimum actione pro metu: vide ſcripta ad *l. quod dicimus, ff. quod metus cauſſa*. Die igitur, qui vim fecit, id eſt, coegit, vel conſultiſſimum, id eſt, terrorem. Pleudolum in Querula, *Furti, ait, conſulti parafito ita ſolverint, ut ſi vaſcerribus affectus decretet conſiſtere lex, hereditas detur actio.*

In gloſſ. Quia non fervi) Dele totam, & repone: male: hoc enim caſu competeret actio vi bonorum raptorum, aut condictio furtiva, etiam lite non conteſtata. Omiſſum in gloſſ. magna fupra tit. proc. *Item in interdicto unde vi* ſuppl ad verba (*nec obſtat*) dele omnia, & repone, male. Item in conſtit. *Si in hoſpitio*, *ff. de obſeq. & act. & l. 1. inf. unde vi.* Nec ſolet pro ex *l. 1. §. ult. ff. de vi & vi arm.* ut conſtabit ex notat. ad illum §.

In gloſſ. Ut ſervus) Dele totam, & repone: *Servus ut conſulto* uſque ad finem gloſſæ, dele omnia, & repone, male. Hic Accurſius tractavit de criminibus, quod patetur hic actionem criminalem, quod ſi verum effet, non tranſmitteretur.

De Conſulſione pecunia. TIT. XVIII.

In Conſtitutum veniunt pecuniæ tantum, id eſt ea, quæ pondere, numero, & menſura conſtant rei conſtitutæ pecun. A juſt. dicuntur *corporeæ* in *Nov.*

L. 1. Sed etiam adverſus) Qua de re veteres dubitaſſe dicit, *l. item illo, §. ex ff. pro. vide notata ad eam.*

In anth. Si quando ad ſpem) Quia facti funt duo rei, diverſitas eſt, ſi dixerit, facis fiet tibi a me, & a Titio.

L. 2. Qua ſolemnibus verbis) id eſt, directis & civilibus.

In quorum verbis 30.) vide cap. 30. de præscript. *Res indebitas confugit*] Id eſt, nondum debitas. *In alia antiqua prudentia*] Id eſt, in 12. tab. *Super pecunia tutelave.*

A quasi diſtributores] Id eſt, argentarii.

In gloſſ. Indebitas] Legendum: *aquisitam enim diviſionis, ſpecies aliquibus exceludere nulla, &c.* ut apparet ex *l. 8. ſubſequ.* & *D. de ſubſignator.* tit. Ex quo hæc verba ſumpta ſunt.

De poſſeſſoribus. TIT. XIX. *Id eſt, qui præbere debent.*

L. 1. Hæc Lud. ait. credita petam. Imolæ cogitat] Idem eſt, ſi reus mutuæ exceptione doli ob non numer. pecuniæ, *l. 3. inf. de non num. pec.* Ideo autem non petebat, quia mera negatio eſt. Moribus tamen Bituricum, qui excipit de non num. pecunia, probare debet ex *l. regulariter, inf. de non num. pecun.*

Ejus res pro debitoribus] Idem in *Auth. inf. de ſolut. Ceterum huc diſtinctione non eſt opus, ſed exceptio.* Nam non eſt exceptio, niſi ſit & actio, quæ eſſe negatur ſolutæ pecuniæ: hoc non eſt excipere, ſed actionem eſſe negare.

L. 2.] Hæc ſ. pertinet ad rei vindicat. in qua actor C probat, non reus. Ideo nec titulum fuæ poſſeſſionis poſſidet dicere cogitur, *l. cogi, ſup. de petit. hered.* vide not. ad eam.

L. 3.] Hæc ſ. pertinet ad act. utrile, quæ competit ſimilis tutelæ. Idem eſt in iis, qui pervenit honores, *l. Impp. D. ad municipal.*

Contendebris] Hic is, cum quo agitur, ideo probat, quia hoc ipſo actionis tutelæ non ſit ipſo jure, ſed oppoſita hac exceptione, ſi non remanet in ſolidum ſolvendo fuerint in diem tutelæ. Idem beneficium datur duobus reis promittendi.

L. 4.] Hæc ſ. pertinet ad rei vindicat.

Dominio] Triplex eſt dominium, proprietatis, utile, poſſeſſionis, ut *l. 2. C. ſi ad. dr. mar. l. 1. C. Gregor. & ſub alterius nom. & ſic poſſeſſio dominium* D *l. 1. D. de bon. poſſ. & ubiuſtrales, de quo lex ſubemus, 5. 1. ſup. de SS. Eccleſ.*

Quidam ſuper alios] Ut teſtibi. *l. 12. inf. eod.* Nam & rede mutuor dominium ſine inſtrumento.

L. 5. Inſtrumenta] At olim ſola expeditatio ædem faciebat, Gell. lib. 14. c. 2. ubi Fiſcus agit *l. 3. Code rebus credit. & hic.*

Annotatio] Non etiam ſi fiſcus agat ex fuis, aut ex confiſcatis hereditatis, *l. 7. C. de bon. quæ lib.* 231. Hic autem l. 5. eſt de ſcripturis privatis, quibus fiſci quia debitorem conſtituit, non de ſyngraphis, qua fides fit, *l. Auth. ſup. ſi cert. pet.* Et eſt diminutio ſcripti, reus fidem facit ſolutionis, *l. 3. ſup. de ſolutio.*

L. 6. Rationes] Nec ex brevitatis rationibus teſtatoris, nec ex ſcripturis tethumenti fiſcus poſſeſſionem habet.

Si in ultima voluntate] Male. Id confirmari potuit *Nov. 84.* Nam ex Nov. optimatur creditoribus cum teſtator diuit, minus ſe habere in bonis. Ad hæc l. 6. opiculatur debitoribus, id eſt, iis, quos heredes debitores eſſe dicunt, ipſi coguntur, ut ne defuncti dolo, aut ſcripto communicentur. Hoc tamen ex *Nov.* colligi poteſt, quod ſi teſtator ſcripſerit Titium ſibi debere 100. qui debeat 200. non poſſe ab eo peti; niſi centum, ſi tamen probare poſſit ab eo peti; niſi centum. Summa eſt: teſtatoris jurata bonorum deſcriptio creditoribus non nocet, heredibus nocet, debitoribus prodeſt.

L. 9. Exacte probare] Eſt variis modis probatur, de quibus vide ſcripta ad *l. 13. ſ. fi. eod.*

L. 11. Quoniam] Coniunge *l. 1. inſcſt inter certum temp.* & eadem eſt utriuſque inſcriptio & ſubſcriptio, conſer & *C. Theod. ſoluta.*

In gloſſ. Parricipes criminis] In Romaico definitum, ut non poſſit facio teſtimonium non dicas in re communi, quod lectius ſoluta ſit. Harmenop. lib. primo, tit. ſexto.

L. 12. Idem Ad. Gordæ] Emendanda eſt hujus l. inſcriptio ex *l. ult. infra, de his qui accuſ. non poſſ.* quæ habet. i. conjugi debet, ut & *l. ult. C. de calum. & l. ult. C. Theod. de perſeſſeſt.* & *Nov. de C. Theod. ſoluta.* in *C. Theod.* Ex his hic emendanda eſt inſcriptio. Idem AA. Conſt. Prær. & trib. plebis Senar. S. D. & Proſtitutio D. VII. Idus Auguſti, Ravennæ.

Adverſus patronos] Symmachus, cum eſſet præfectus urbi, ut conſtat ex ejus lib. 1. epiſt. in patroni liberos libertum non poſſe ſine patroni cum tutore magnam ſibem habuiſſe non videtur. At deinde fuit etiam conſultatus a Valentiniano in *Nov. de libertis, & ſucceſſ. eorum*, ut liberti in parentorum bona, vel negotia interrogarentur. Poſt hanc l. enim reponenda eſt Græca conſtitutio, quæ eſt Zenonis, vel Anaſtaſii, de qua notavi priori loco in *l. 23. inf. eod.* id eſt, l. pen. fin.

L. 13.] Deſiderantur hoc loco duæ Græcæ conſtitutiones, quarum ſententia hæc eſt ex lib. Bresa. Prioris, quæ debuit eſſe l. 12. ut de ſolut. inſtrumenta ad probationem, exigantur quinque teſtes, & in inſtrumentis ſolitis ſint 3. teſtes. Acta & inſtrumenta publica non egere teſtibus. Item ſi nulla ſit in his ſubſcriptionibus ſcriptus, lite de ea re mota, cogatur adeſſe, & teſtimonium dicere, ere nihil uti præſcriptione fori. Secunda est, ut inviti teſtimonium dicant, in his ſcripturis cauſſa, exceptis adſibus, cognatis, & viris illuſtribus: ceteri ſi adſint, dicere cogantur: ſi abſint, mittantur ad eos procuratores partium, ut coram eis dicant, quæ ſciunt. Denique ut interlocutiones, quæ fiunt ob eam cauſam, & probationes fiunt ſine dolo, & fide. Ea autem conſtitutio impendio.

L. 17. Excipere] Gal. *Reſpondere.* Ergo ut teſtimonia alia ſemel probatum, reprobare nequeo: ita neque probare ſine poſſeſſione, quem ſemel excepero & refutavero, *l. 23. ſ. fi. eod.*

Corruptore ſis] Poterit, & falſos dicere Novella quadam Conſtitutione.

L. 18. Si dicent, omiſi] Hoc caſu de auditione teſtimonium non ſufficit, quod tamen valet in quæſtione de ſi- D dibus, & de *ætate*, *l. 3. ordene, ſ. de probat.*

Nihil quinque teſtes] At cum ſcripturis, ut apocha interveniat, aut ſi emptor ſit, ad ſummam tres requiruntur teſtes, *l. ult. ſup. ſi cert. pet.* vide ſcripta ibid.

Per ſcripturam ſecutitas] Apocha. *Apocharia.*

In gloſſ. ult. Scil. duos ut *ſ. eod.* Dele hæc & repone, imo per unicum ex primi conſtitutionis Græca. Quæ deeſt huic tit.

Ex tertio. Regard] Opponitur *l. ad finem, ſ. eod.* vide ſcripta. in not. ad eam. *Et ſcripturis, &c.*

Teſtimonium, in eis exuiuerunt.

L. 19. Exemplum loco] Erat l. 14. hujus tit. Græca, quæ deeſt: vide ſcripta ad *l. 2. ſup. eodem*, & *nov. poſt l. 12. ſup. eodem.*

Non exercuerit] Id eſt: in civibus. Unde argumentum eſt, eos in criminalibus cauſſis dicituræ detineri, & carere poſſe conſulti.

Tertium quindecim dies] Vide cap. 8. tract. de prescriptionibus.

Alteratus pars profertur] Nam regulariter teſtes, ut & adſa omnia fieri debeant utraque parte preſente. Conaras & Balſamon cap. 73. & Sozzan. lib. 1. cap. 21. & lib. 2. cap. 27.

Gloſſ. ſine domus] Sc. ſine coactione. Dele & ſubſtitue, id eſt, nulla data pecunia ad exquirendum facilitationem actionis nomine, *ſ. ex contrario, inſt. quib. aliter. non lic. l. 15. inf. de admonit. tut.*

In unitis. Sed eſt in preſente] id eſt, ut videat teſtes in- E traduci, non ut deroſitiones audiat.

Ex una parte] *unanimes.*

L. ult.] Hæc l. continet except. eius ſententiæ, qua dicitur, ſemel probatos teſtes, & interrogatos ut rum non interrogari. Continuae *et l. pen. ſup. de recept. arbit.* & ex hac reple illius ſubſcriptæ.

In ſcriptis] Vide Bartol. in *l. nos, ff. ad l. Corn. de falſis. De libris inſtrumentorum*] *Vide quæ ſcripſi ad l. 1. ſup. de ſcripturis & quæ ſcripſi ad l. 1. ſup. de ſcripturis priori.*

Et ne nocet] Nulla eſt ſub hoc tit. lex de apochis.

L. 2. Fiſſi ulciſci] Idem dici non poteſt de teſtib. *l. 3. ſ. hoc, ff. de teſtib.*

L. 4. Infelicis ruinarum] vide ſcripta ad *l. 5. ſup. de probationib.*

L. 5. Inſtrumenta] Quæ vocantur teſtimoniales, *l. ult. infra, de proffl. & medicis.* Vegetius lib. 2. & ſeqq. in *Cod. Theod.*

L. 11. Unumquiſque] Accipe hanc l. de eam. legitimam, quæ eſt ex 12. tab. nec etiam ſine adſis. Antiſtianus, & Juſtinianus non ſi ſine adſis. Ubi autem omiſſo inſtrumentorum, vel ubi non mixi nocet, nec omiſſo nocet.

L. 14. Scripturæ diverſæ] Niſi ſi quæ publici monumenti videatur eſſe majoris exemplo teſtium, *Novella, de teſtibus.*

L. 15. Eandem vim] Regularitet. Sunt enim certi caſus, quibus plus poſſunt inſtrumenta, quam teſtes, de quibus vide ſcripta ad *l. 1. ſup. eod.*

L. 17. Inſimari] Inſinuari, ut hodie ſi minores ſint 500. aureis.

In mutuum] Nov. de teſtibus ait in chartam puram. Hieron. *in puram.*

L. 18. Secundum ea, quæ diſpoſuimus] In l. 14. ſil. Græca eſt, quæ vide ſcripta ad *l. 2. ſup. de proc. & not. poſt l. 12. illa tit.*

In toſſ. diſpoſuimus] Dele eam ufque (vel veritas dic) & ad finem ſententiæ, & dele. *Recte. Ea autem vi tit. ſupra, ſicuto proximo.*

L. 19. Plures] Coniunge *l. 1. lib. inf. de atrit. & cert. lib.* 11. vide ſcripta, ad *l. delitor, ff. ad SC. Trebell. & not. ad l. eos, inf. de aſſeſſ.*

Annotatio] Apocha eſt proſeſſio ſolutæ pecuniæ: dicitur & ſcriptura, *ἀπόχωσις, ἀπόχωσις, ἀπόχωσις, evacuatorium ſcriptum.*

Vel adimendo] id eſt, ſuper 50. ann. ceſſtum fuerit in uſuris perſtandis, non ſi in penſionibus.

Tranſmolem præſcripſerunt] vide not. ad *l. eos, inf. de aſſeſſ.*

Exemplar cum ſubſcriptione] id eſt, Antapochum. *Rechodo*] id eſt, dare.

In gloſſ. Antapochum] ubi his verbis (*ἀντάποχος vero eſt*) uſque ad illa (*remittar*) dele omnia, & hanc repone: quæ convenium cum tertia ſententia: antapocha eſt exemplum apochæ, quod ſi ſit ſcriptum teſtimonium debitoris, qui apochum ſuſcepit hac lege, in qua non ſit ſcripta nota exemplum apochæ, poſſ voca antapocham. Sic recte Jac. & Fulgoſius. & hic legenda eſt gloſſ. *Jac. & Fulg. dicunt*, & in hanc dele hæc verba (*Quod non placet, ut l. 3. ſ. 1.*) & repone, imo recte.

Non exercuerit] Vide ſcripta ad *l. 1. ſup. eodem*, & *nov. poſt l. 12. ſup. eodem.*

Nec ſervandi] Pro his verbis (*quod eſt contra Mi.*) dic, imo recte M.

L. 20.] Hæc l. non abrogatur per *Nov. 73.*

Compromiſſum] Pro his verbis (*collationes, l. ult. inf. ad leg. Cornel. de falſ.* in Nov. dicuntur *συγκρίσεις, συμβόλους.*

Inſtrumentes, quæ non ſint publicæ] Inſtrumentorum alia ſunt publica, id eſt, publice confecta a tabellionibus quæ ex conſenſu partium contractus conficiunt, quæ in Nov. dicuntur *κρατικὰ ſcripta*, & publice confecta, hic & in *l. ſcripturæ, infra, qui patris in pign.* Alia ſunt privata, quæ & dicuntur *χειρόγραφα* & *ἀνεπίσημα*, & in *l. ſcripturæ ſubſcripta*, hic & in *Nov. 73.* & 142. Eas vide, & not. ad *l. ſcripturæ*, & ſcripta hic.

Niſi ſ. teſtimo] Excipe duo caſus ex *Nov. 90. aliter* 50. quibus hæc comparatio, etiamſi teſtes nulli ſint.

Forem-

Percipiebat, vel publicis) Forensia, & publica idem A funt. *Vel* hoc loco est *siquidem*=*sic* tit. *de operiene, vel electi. legata.*

Hic, qui comparationem) Ut Præfectiani, Magisteriani, Urbaniciani, & omnes appartiores publici.

Stemine) Scimia erant 4. memoriæ, dispositionem, epistolarum, libellorum. Scimia sunt *scientiæ*.

Magisteria præsidia) id est, magistri officiorum.

In gloss. In senatusilium) Dele hæc verba (*Sed hoc refertur ad senatusconsultum per verba. de relegat.*)

Gloss. ult. Scrinia) Dele totam;

Gloss. auth. de si. ad fun. fol.) Ab his verbis (*Item tantius sit subiti*) usque ad illa (*& actione in integrum*) dele omnia. Pro quibus hæc repone: imo & in contrarium, qui modo non excedant 50. lib. aur. duo tesles sufficiunt: vel nulli penitus requiruntur, *l. unic. ff. cert. pec.*

L. 21. Neque enim ulterius) vide not. ad *l. pen. ff. fed iuramento, ſup. de reb. cred.*

Sudoris venterenia) Superfluitate, *l. qui sub conditione, ff. de condit. inſtit.*

Recreditionem) Quæ vicem appellationis obtinet, *l. ult. refcr. de temp. appellat.*

In gloſſ. Exiſtimamus) Ab his verbis (*& Nos, in criminalibus*) usque ad finem, dele omnia, & pro his repone: Imo non juratur, cuilibet ſufficiat inſtipulor, & ex ea parte calumniæ, ut refte notat Marc. in *l. 5. infra, de jurejur. propter calum.* Et jusiurandum præſtatur ante accuſat. ſalis ab eo, qui petit inſcriptionem: ferum reliqueri. Non igitur in criminali, ſed in civili. Nec obſtat conſtit. Imper. Henr. 11. in tit. de advocat. in lil. Longobard. quia nemini Homines in *cap. 1. de jurram. aut.* quæ ait, clericos aullo modo juratæ, ex *l. cum clericus, jurare, de ſupſc. & cler.*

In gloſſ. ult. Et ſupra) Dele utramque ſolut. & pro illis repone hanc, poſt ſententiam minime ſuſpenſam non cogitur quis producere, poteſt tamen accuſare falſ. Sic recte Cyrus conciliat hanc legem cum *ſtit. infra, ſi ex falſ. inſtrum.*

Plus valere good agitur, quam quod ſimulate conciperur. TIT. XIII.

Plus] Id eſt, rerum veritas per ſcripturæ obſcurari nequit, & ſic pertinet etiam hic tit. ad inſtrumenta.

L. 2. Sed quæ non) Interrogatio eſt, ſi uxoris nomine emero, & in inſtrumento ejus nomen ſcripſero, mihi tamen rem tradite geſſero, ex *l. ult. edicto 3. pon.*

Quæſtio ſimpex poſtit) id eſt, quæ ſit rei veritas.

Per poſſeſſ.] Non per Juriſconſultum.

L. 3. Pignoris ceſſio] id eſt, pignus contrahitur, non emptio. Perperam ſcribis ſacti ex *cap. illo vos, de pign. hib. 3. decret.* cujus hæc ſummæ eſt.

L. ult. Si ſaltum] Quia ſaltum eſt me vendidiſſe.

Subſcribente te] Leg. *Subſcribente me*, ut recte, *ſed ſidem habenti*, & Graccarum more repetitio tibi, id eſt, cum non relegiſſes inſtrumentum. Ter. in Hecyra, *ut non ſit peccato mihi, & Chremeti tranſmoſſe venia*, id eſt, ut ignoranti.

Conſenſu deficiente] Non ego tecum volui: Tibius noluit conducere. Ego rendere nolui: Tibius volvit emere. Scripturæ non conſtituit voluntatis naturas diſſidentes.

De Commodato. TIT. XXIII.

Commodatum eſt, ſi qui rem ſuam alteri vendendam dederit certo fine modove eandem receperus: vide notata ad *l. 1. ſup. mod.*

L. 1. Quæ ut majore] Idem eſt, ſi res æſtimata data ſit, *l. 5. §. 2. ff. cod.* Aliquin præſtatur exactiſſima diligentia.

L. 2. Temporalis miniſterii) Sic iſidorus lib. 5. *Commodatum eſt ad quod juris noſtri eſt, & ad alios temporaliter translatum eſt.*

L. ult. Præterea] Id eſt, ſub obtentu compenſationis. Eadem verba (ſunt in *l. 1. infra, de mand. & l. 1. & 3. ff. ne filius, vel Nepotes*) ubi ſuppoſuit certam debiti cauſam ſemper.

Commendari) Videntur compoſitores pro *commendari*, perperam legiſſe *commodari*: *Commendatum eſt*, depoſitum. *l. 22. ff. depoſit.*

In gloſſ. ult. Di. Pius, nihil debitum ſit liquidum) Ac quis dixit Accurſius, debitum hic non fuiſſe liquidum.

De Pignoratitia actione. TIT. XXIV.

Vide not. ad *reb. ff. eodem.* Pignus hic eſt, quo quid creditori obligatur tranſlata poſſeſſione, ut in ea cauſa ſit, quod evincatur.

Græca confilia.] Euſtat apud Harmen. *lib. 3. epitom. tit. 5.*

L. 1.] Hujus ſententiæ hæc eſt ex *lib. 22. Basil. t. 1.*

Et Harmenop. lib. 3. tit. 1. ut fructus ex pignore percepti imputentur in ſortem, & ſi requerint ſortem, diſſolvatur obligatio, & pignus reddatur, ſi ſuperant ſortem, ut ſuperflui reddatur. Hæc ille. & ſi endem ordine obſervetur hoc tit. *Harm. lib. 3. tit. 5.*

In gloſſ. Exceperis] Adde, quæ in cauſam pignoris compenſentur.

In gloſſ. ult. Ad fin.] Adde, niſi ſit contrarla *convenzione.*

L. 7. Percipit, vel] Hæc ita niſi ſit facta *æreizzone*, & ſit res, quæ ufu fiat deterior, ut veſtis: nam tunc ſi pignore utitur, furtum facit, *l. ſi pignore, ff. de furt.*

L. 4. Pactum vulgare] Alias eſt nullus pactis, ſi ad finem ſolutionis non fit pecunia, ut emptionis tunc creditor pignus poſſidet, tunc perfecta eſt conditionalis venditio. Et ideo cum res non ſit integra, poſt diem non poteſt offerre, & ſuperat pignoratitia, *l. ſi fundus, §. ult. ff. de pign. l. Titius, ff. eod.* At caſſio, vel datio in ſolutum facta tradition perfectam, & ideo interpum in utrenſe-C rit, debitor eſt integram pecuniam ſolvere. Pacto enim commiſſorio debitori non admittit pignoratitia.

Vel hypotheca] Dixit enim pignoratitia contrahi pignore, ſed & hypotheca, cujus poſſeſſionem creditor nactus eſt adhibe quod Servius.

L. 5. Sed ſi culpa non] Ita Servius; vide not. ad *l. 3. ſup. eod.*

L. 7. Proinde vel perfecta] vide not. ad *l. 3. ſup. eod.*

In rationem debiti) Delenda hæc vox *debiti*. Sic Gretius *in rationem pecuniæ*) Ideo dicimus eum debito compenſari, quia pignus ſit penes eum, qui debet.

Et ſi dolo) Auguſtinus notat, aliis legi, *Et ſine dolo*. Sic Harmenop. *ubi ſupra*, ſed ſenſus non eſt in Hiemis. Regius ait deeſſe eo, quod contingit ſine dolo, aut culpa creditoris, eo nomine non competit pignoratitia.

Vel culpa] Levi, non leviſſima.

L. 9. Ita pignoratitia] id eſt, creditum perpetuum. Sic in *l. 5. ff. de appellat.* Forma perpetua, *l. 1. ff. ad leg. pomp. de parricid.* Judicium perpetuum, *l. 2. ff. de teſtam. milit.* vide *ſup. Juriſdictio perpetua, l. 2. ff. de teſtam. milit.* vide Scripta ad *l. 14. ff. eod.*

L. 10. Nec creditores] Quia creditores pignus deteſtum poſſident pro alieno, non pro ſuo ſibi. *l. pignoris, ff. de ſolution.* Pignus eſt in conditione, *l. 1. inf. de præſcript. 30. ann.* Hinc *l.* non loquitur de pignore, aſſ. fed de hypotheca. & de exceptione pignoratitia, *l. ſi ſyr ancyræ, l. videm. ff. comm. divid.*

Lange temporis] *L. ult.* huius tit. In his locis antem Impp. loquuntur de nata jam pignoratitia actione. Hoc autem tempus ſtatuit Conſtantinus, & Graci interpretes longiſſimo tempore poſſe conſtitui. At ea nulla præſcriptione tolli poteſt, ſed tantummodo ſtatu ſi, non naſcitur autem pignoratitia actio ante quam tale ſit, non naſcitur autem pignoratitia actio ante quam pignus repigneratur: ſic refte Rogerius in *tit. de præſcript. Harmenop. lib. 3. tit. 5.*

Originem res] Auctoritatem, & dominium: ſic in *Sententiarum, inf. de fidei commiſſ.*

L. 11. Convenionem, vel præſtationem] Legendum, *& præſtatis ſolvere.* Quæ ſi intercedat, liceat creditori res auferre, non tantum debitori, ſed & cuilibet poſſeſſori, argumento *l. 56. ff. de contrah. empt.* Sin minus vim ſuam habeat, *l. 3. infra, de tu dum. rupt.* Exigitur ergo conventio, & auctoritas præſidis. Et ideo Græci ſic ſignat, χωρὶς τὸ συμφωνεῖν γε καὶ ἀγορᾶσαι παρὰτοῦ. Interdum tamen ſola præſidis juſſio ſufficit, ut pignore capto, judicati exiperi. *L. 13. Tractatum*] vide ſcripta ad *pr. tit. ſup. de pignoratitia.*

Si pro

Si per creditorem factum fuerit, quo minus ſolvatur) Hæc ſunt verba edicti de pignoratitia. Sic in *Lulii. ſolut. de luit. pign. & Lucceptum, vel. de pign.* Eadem verba ſunt in edicto de conſtituta pecunia, *l. ſi duo, §. ait, ff. de conſtit. pecun.*

Oblata, conſignata, & depoſita) Tria hæc ſunt interpretis cuiuſdam, & abſunt a ſcripti, & ſufficiunt præcedentia.

Spatio brevi temporis) vide not. *ſup ad l. 2. eod.*

De diſſolutione & extinctione. TIT. XXV.

Reſtius Haloander de exercit. & inſtitor. actione, in ea ſi. Utraque tamen exercitoria, vel inſtitoria permixtim dici poteſt. *l. 13. §. fi. dem. l. ult. ff. de inſtitor.* Vide not. ad tit. de exerc. & ſcripta hic.

L. Officio alicui] Id eſt *Præfecto Prætorio.*

Promiſſor a te] Quod videtur, cum eum tabernæ B propoſueris.

L. Inſtitorem] Nec hic locus eſt Velleiano, quia non videntur alieni effe conſtituta, fed ipſius mulieris.

L. 5. Ad exemplum inſtitoriæ) Id eſt, quaſi inſtitoria. *Quod cum eo, qui in alieno poteſtate eſt, negotiatur gerit, ſi non ſecundum voluntatem patris, qui eum præpoſuit, in id quod ventum eſt, tenetur.*

Sed ſi in eam rem] vide ſcripta. TIT. XXVI.

Hic tunc verba edicti, ut conſtet ex *l. 1. ff. de pact.*

Vel de peculio, hoc quod ſuſſit) Non autem ex delicto.

L. 1. De peculio, & de in rem verſo) Si ipſe non agnoverit tutelam.

Quod ſi voluntate) Hæc pars ſic intelligenda eſt, ut pronunus, ubi filius tutore dato, Rempubl. in ſe periculum recepiſſe, ut in *l. 3. §. ult. ff. magiſtr. curator.* Taciturnitas parrem pupilli non obligat in ſolidum, Taciturnitas patrem obligat Reipub. in ſolidum.

A magiſtratibus) Leg. *A decurionibus.*

Satisfacere) Reipubl. vel curatori, quæ tenetur pupillo, *inf. de magiſt. conven.* vide ſcripta ad tit. *ſup. ne filius pro patre.*

L. 2. Hereditatis) Aut ſi minimum rantum partem habuit, *l. 2. ff. eod.*

Nihil ex ea re] Id eſt, *quod facere poteſt*) Rationem vide in ſcriptis hic, & not. ad *l. 3. §. ſed ad etium, ff. eod. Interpretationes*) Id eſt, ſermone, & tenore. Nam verba haud l. 2. ſunt verbi id, qui confitetur ex *l. 9. ff. de verb.* Et hæc edicti verba locum habent, ſive filius ſui juris fiat capitis deminutione, ut emancipatione, aut ſine capitis deminutione, ut more, decedendo, dignitate, imo & ſi non fiat ſui juris, *l. 2. ff. eod.*

L. 3. Pecuniam mutuam ſervo] Vide ſcripta ad *l. 14. C. ſi ſervus.*

In gloſſ. Excepto poſſeſſione] Dele omnia usque ad hæc verba (*Sed ſi ſervus*) Dele etiam hæc (*quando non plus eſt penes dominum*) & hæc ad fin. (*quod non placet, imo & dominum*) repone autem ſic, refte.

L. 2. Cum per libertum] Extra hanc cauſam muti, aut promutus obligatio, aut alio per liberam perſonam nobis non acquiritur. Retinetur quidem, & conſervatur, ut in *l. pen. præterea, ff. de procurat & l. ſi quis ſalvum, ff. de folut.* ſic & paratur per nutum.

Lucio. Titio] Summa hujus l. ult. eſt, cum unus ex dominis ſimpliciter rem ſuam ſibi dotavit, plus valet iſtum, quam nomen. Cum ſimpliciter, plus valet nomen, quam ſumma.

Ad senatusconſultum Macedonianum. TIT. XXVIII.

L. 2. Velalius agnovit) Idem eſt in exceptione non numer. pecun.

L. 3. Origo enim) Cauſſa.

Titulus adſumit) Id eſt, certi condictio.

L. 4. Si pervenerit) Erras tu, Antoni nevio in C. Gregor. *L. 5. Macedonianum*) Extat iudicium nevio in C. Gregor. *L. 5. tit. 1.* inſcribitur Septimiæ Muſæ, ſubſcribitur F. P. pridie Kal. Martii.

Si anni acciſis (partium) Vide cap. 20. de præſcript. *L. 6. Si filius*] Vide ſcripta ad tit. *ne filius pro patre ſup. Lulii. Generaliter omnis*] Id eſt, ſublata differentia

fisti & juris, de qua re Jurisconsulti differentiarum, & *Ademptones*, *inf. de donat. inter vir & uxor.* quam hic intelligit.

Ad Senatusconsultum Velleianum. TIT. XXIX.

Est de intercessionibus mulierum. Intercessio est ille vel seu obligeri pro alio, ut fidejubeat, constituat, mandet, in judicio pro alio interveniat, si res suas pro alio pignori obliget, *l. 10. inf. cod.*

L. 1. *Non ignorant*] Ignorare autem potest quis eum esse mulierem varie, ut in casu hic ab Accursi teadre. Item in specie *l. fi fideje ussorem, ff. eod.* item *l. 6. & 7. inf. eod.* Item *Cuiac. comm. super. Inst. ad Tit. Item l. 4. in pr. & l. 5. ff. eod.*

Pecuniam exsolverint] Vitose. Et hoc verum est, sive solverit donanti animo, sive quæ gerentes negotium alienum, sive rem suam vendiderit, & ex pretio solverit, vel erogarint delegaverit, *l. 5. eod.* Solvere pro alio non B est intercedere.

Respective] Opponitur *Inde, Citra*, *ff. eod.* vide not. ad eum §. ubi eft folutio.

L. 4. *Ipfa se obstrinxit*] *l. 2. ff. eod. l. 2. ff. eod.*

L. 5. *Si fine*] hic pertinet *l. 20. ff. de pign. act. & l. 1. inf. de dotis ff. pign.*

L. 6. *Si maritus*] Paulus *lib. 2. Sententiarum.*

L. 7. Opponitur huic §. 1. *Ignorantis*, §. 7. *ff. eod.* Refle folvit Bulgarus in gloss. reprominteres, vide notata ad §. *I. praxentis.*

Auxilio Senatusconsulti] Quia tunc non fuam rem, sed pupilli gefsit.

Auctoritate eum juris tuetur] Leg. *auctoritate juris tuetur.*

L. 8. *In id answerit*] Reftituta in eum perfonali actio. C tur. fed & tutu hypothecaria, *l. 1. aliquando, 2. ff. eod.* vide notata ad *dd. quidam in fin.*

Per substitutionem] De qua vide Scripta hic, & not. ad §. *Marcellus*, *l. 8. ff. eod.*

L. 9. *Quamvis*] vide notata ad *l. ut vir uxori*, §. *ult. ff. eodem.*

Repetitio] Aliud eft in Macedoniano, *Loqui exceptionem, ff. de condict. ind.*

L. 11. *Etiam*] Movet, quod extraneis pleraque concedantur, quæ non concedantur conjunctis, *l. ult. Cod. Theod. de fucceff.* ut extraneo pollunt donare, non conjugi. Pignus tamen ibi obligatum uxor viro remittere potest. Remittio pignoris non eft donatio, *l. 17. pignus, ff. eque in fraud. credit.* nec interceffio, *l. jubemus, inf. eodem.*

L. 12. *Si donare*] idem eft, fi pro alio dotem promiserit, *l. ult. inf. eod.* idem etiam exceptum eft favore liberta- D rit, *l. pen. inf. eodem.* Quamvis utrumque fit intercedere.

L. 13. *Si stumbria*] Opponitur *l. si vir uxori, & l. Seja, §. ult. ff. eodem.* Verum in *l. vir*, qui pecunia egebat, cum ipfe non reparia a fœneratore, fed eatenus fuppofuit, quæ rogaret, & mox eam sibi crederet in fraudem Senatusconsulti: eam fraudem fi ignorabat creditor, non obfabit exceptio: alias obftabit in *l. Seja*. Cujus rei obiitationne mulier interceffit apud primum ejusdem rei obligat. ftatim contrarii cum fecundo, & eandem rem obligavit. Hæc mutatio propterea, & ejusdem rei obligatio argumentum eft fraudis. At ita hac l. 13. mulier revera filii mutuam pecuniam fumpfit, & quæ tamen maritI. Scientia hoc cafu nihil obfet creditori, quia ab initio mulier ibi duntaxat rem contrahit.

L. 16. *Reffcffione ejus*] Quæ fecidere dicitur, quia dare reficifa interceffione mulieris, *l. ult. ff. eod.* Dicitur etiam reftitutoria & utilis: vide notata ad *l. 8. Marcellus*, *ff. eodem.*

L. 18. *Vel notas*] vide notata ad §. 1. 2. 3. *ff. eod.*

Conftituerunt] A Pio & Severo, *l. 22. D. eod.*

L. 19. *Edicto perpetuo*] *L. 2. in pr. edicti, ff. eodem*, vide not. ibidem.

L. 21. *Judicatus*] Sententia eft; uni debitori fubtantiæ miffionis generaliter a mulieire; non nocere alia, qui eandem rem obligarunt, ut obligatam primo & fecundo: remiffum eft primo, non videtur remiffum fecundo. Obftat huic leg. *Ifidorus 12. ff. quibus mod. pignf.* Vide notata ad eam leg. & Scripta hic.

Eandem rem natis] Remiffio facta ex una cauffa, non videtur facta ex alia.

L. 22. *Si mulier*] *Nov. 61. & 134.*

Cautionem] Quanam Græci vocent *συγγραφὴν* in *Exam notiffimum, inf. de prescript. 30. vel 40. Nov. 61.*

Intra triennium] vide cap. 31. de præscript.

In eo tempore, ejus rei] Et etiamsi poft biennium iteretur cautio, ut Græci notant, *de Harmen.*

L. 23. *Vel si ultimum parati*] id eft, novam ultimi instituit. Nisi hæc Juftinianus duo genera actionum inilium. Si veteranus fuscipit, idlio in veterem debitorem reftituere a fubitra: fi novam, adlio inftituitur in eum, quos bono cedit interceffio.

§. *ult. Si ex causa*] Hæc eft eorum: Nam alias ratione exprominifforis, etiamfi non fit folvendo, tollitur obligatio debitoris. Id ergo non erit porrigendum ad alias cafus SC. de quibus ante eum ex *Nov. 134.* fi pro maritis intercefferit. His duobus cafibus exceptis neceffaria eft exceptio.

In gleff. alt. Ne autem Bolduc dicit] Et reffe, alii, male. Itaque dele poftetiorem partem gloffæ ab his verbis: *Sed maritus dicit hanc*] ufque ad finem.

L. 24. *In hac cafu*] idem eft in dotibus, l. 12. & ult. hic.

L. ult. *Et antiquos juris*] hunc etiam favorem dotium aufus hanc a. Juriiconsultis inducum fuiffe docet *l. 12. fup. eod.* vide Scripta ad eum.

De non numerata pecunia. TIT. XXX.

Id eft, de except. non num. pecuniæ, quam Græci vocant *παραγραφὴν*.

L. 1. Huc l. repetitis eft in *l. 1. infra*, *ff. pign. convent. numerat. fer. non fit.*

Pignoratitiam] Exceptio non num. pecuniæ ex hac l. datur, non folum contra cautionem credita pecunia ex mutuo, & ftipulatu, fed & hypothecaria, & tunc conteftibus hinnio, l. 1. Cod. Hermog. *de caut. & eo non pecun.*

Non numeratæ] id eft, neque redditæ, ex illa l. 1.

L. 3. *Exceptione opposita*] huc pertinet *l. 12. l. ult. ff. de exceptio except.* Nam exceptio dili cum alio contrarit, *l. 2. inf. de doli excep.* vide Scripta ad *l. 1. fup. de pignor. act.*

L. *Dabis*, *vel asseruerit*] vide Scripta ad *l. 5. inf. de ufuris*.

L. 5. *Adversus*] Vide Scripta ad *leg. 6. fup. fi servus pignor.*

Non numerata] *συγγραφὴν*.

L. 10. *In chirographum*] idem in ftipulationem. *Debiti*] Obligationis.

L. 6. *Subsistentis te debiturem*] id eft, exprominiffor hic, fi per creditorem exprominiffus: nam fi fubfterit, inde debiti conditionem non habet, fecus fi pro alio, *Loquavius, §. interdum, D. Ad Velleian.*

L. 7. *Obligationem*] Chirographum.

L. 8. §. 1. *Heredi*] item fidejuffori, *l. pen. inf. non exprominissori, l. 6. fup. eod.*

L. 10. *In fidejussorem*] vide Scripta ad *l. 1. fup. de probation.*

L. 10. *Probatio nulla*] vide Scripta ad *l. 1.* Cic. in Partitionibus: *Nemo ejus, quod negat fuffum, aut potefi, aut debet, aut fecit, probationem adhibet.* Item in Antonio. Vide etiam Scripta ad *l. 1. fup. de probation.*

L. 11. *Exceptione non numeratæ*] Nam nec poffes condere, *l. 2. fup. de condict. indeb.*

L. 13. *Generalities*] vide Scripta ad *tit. de probation. fup. ad l. 1.*

Exemptus cauffam] Excipe cafum §. *ult. Nov. 136.*

Argumenta scripturæ inferta] id faepe fit, ut ftipulatum nonnisi fcripto fubvertatur, *Novel. 90. Ipse. inf. de contractibus. ftipul. l. 33. fap. fi minor fe major. dixit.* vide Scripta ad *l. 30. ff. de servior. obligat. & ad l. 1. ff. de teftib.*

Indagium esse judicemus] Igitur in hac fpecie non competet exceptio non numeratæ pecuniæ, l. 5. hujus tituli.

L. 14.

L. 14. *Intra foluas biennium*] vide cap. 31. de præscript. A

L. 15. *Secretistribus*] id eft, apocrisi, quas fc. emiet de depositariis, *ἀνυπογράφοις ἐμοῖς*.

Fortius amputare] id fit favore depofiti. At non idem dicemus de epocha reddiri depofiti. Nam illi opponetur exceptio non reddiri depofiti.

L. 17. *Sibique*] Hæc pars repetita eft, *inf. de apochis pub. lib. 10.*

Confeffionem dotalium instrumentorum] Eft quidem locus exceptionis non numeratæ, ante tradite dotis, cum tabulæ nuptiales confeftæ funt, quibus dicitur dotem datam, *l. 3. inf. de dote cauta, & non num. & l. ult. eod.* Sed non ita, ut ante tempora epocha coveat: maritus fe dotem accepiffe, contra eum hæc exceptio non opponitur dotium favore.

L. 19. *Sine notis*] Hæc eft cap. 10. de præfcriptionibus, & fcripta hic.

L. Illo] vide fcripta ad leg. 10. *fup. de verbor. oblig.* §. *pen.*) Repetitur in *l. 18. fup. de epifcop. audient.* Ex qua ad hanc petes fubfcript.

In fere] Cum fine hujus leg. *l. ult. inf. de dote cauta, & non num.*

L. *ult. Que etiam sacramenti*] id eft, fi quis eum juriiurandi religione ftetur de pecunia, B

De Compensationibus. TIT. XXXI.

Vide fcripta hic, & notata ad prin. eiufdem tit. ff.

L. 1.) Ad hanc & Græci: filius in diverfis provinciis habet procuratores rerum fuarum, & dicitur unaquæque procuratio, ftatio. Quod alia ratione mihi debet, id alteri compenfare non poffum. Ratio notatur in l. 1. propterea divertitarem officium, id eft, ne confundantur procurationes, vel rationes catholicorum. Sic Græci, qui femper procuratores Cæfaris vocant catholicos.

Eadem statio] Fifci: unicus eft ftatus, variæ funt ftationes fifci, id eft, mandones, in quibus conftitunt officia.

Propter confessionem] idem tradit *l. 1. inf. ne fiscus rem, quam vendidit, revocet.* Quod enim fifci ftatio diffrarit, non poteft altera retrahere, *Novo. 91.*

Fiscali Rotæ, vide inf. de falsis. l. 11. Vide notata ad eam l. C

In gleff. Confessionem ad fin.] Adde l. 24. *in fin. ff. de probat. l. 26. ff. Jamil. ercisc.* vide fcripta ad *l. 1. fup. de condict. indeb.*

L. 2. *Nec compensatio*] Opponit Fulgofius *l. etiam, fi oda*ret, vide fcripta hic. Dicendum, quod folvi ex cauffa male ftipulati, natura quidem indebitum eft, jure civili debitum. Sola folutio plane indebiti naturalem conditionem parit. Quod ex cauffa folvi, jure civili debui, non natura. Sic non ex cui folvi, id mihi natura debes. Itaque id non condicam quia debui, nec compenfabo.

L. 3. *Ea ratio*] Si datur in *l. substitutus, ff. de iure fisci.*

Is, cujus de eo re natio eft] id eft, præfes, non procurator Cæfaris, ut Accurfius, cum loquatur de civitate, non de fifco.

Neque ex Kalendario] id eft, quæ fit finnori debitanata, quia non procurator Kalendarii, *l. ult. ff. de admissile. rerum ad civit. pertinent. & hic, & de curat. Kalend. Cod. Theod.*

Statutis fumptibus] ut refectione viarum, pontium, &c.

Civitatis] At fi privati fidei commiffi debitor fit, compenfat, *l. 5. eodem.*

In gloff. Jubetis] Dele prima verba (*ut procurat. Cæsar. ut fup. & adversus fiscum l. 11.*)

L. 4.) Hanc l. & leg. 1. 5. intellexit Ulpianus in *l. cum alter, ff. eodem*, cum ait, conftituram id a Divo Severo, id eft, Alex. Severo. Sic in *l. verum*, §. 1. *ff. eod.*

Ufura debentur] Et ut mora, aut ex ftipulatu.

In gloff. Ipse jure, que tamen lex dicit] De hac quæftione, quam hic tradit Acc. vide fcripta hic, & not. ad. poftea quam, *D. eod.* Male autem hic Acc. hanc l. refringit ad rationem ufurarum: nam licet hæc *l.* 4. fit de

Tom. X.

ufuris, tamen ejus ratio eft generalis. Item male, in malefitiis ait ipfo jure fieri compenfationem. Itaque dele hæc omnia (*hoc tamen fallit in delictis*) *eousque (item non debeantur.)*

L. 5. *Etiamsi fideicommissum*) Quo eft integram quantitatem folvam, mihi competit condictio indebiti, *l. si annis, D. eod.* Hinc l. eft ad ex teftamento, quæ eft ftricta, & tamen ipfo jure fit compenfatio, vide feripta hic, & not. ad *l. postquam, D. eod. tit.*

L. 6. *Nec*) Apud Græcos quæ inftituuntur judicent fuæ inftituuntur mutuæ petitiones, ut hic, & *l. Lucius, D. mand. l. 13. & excep. rei judi. l. 34. de procurat. l. 1. ff. de salvat. eod. reper. l. fi duos, § 1. de jurisdict. l. 1. §. ult. D. qua. pactenec fine appelli. revocat.* Opponitur *l. non §. teneor, inf. de rei vindicat.* ubi dicitur, ob res amotas compenfationem non fieri: fed *l. 1. §. 1. D. de act. ad eam leg.*

L. 8. *Si propter fiscum*) Qua ex cauffa teneatur etiam conditione fine cauffa, *l. 3. fup. de condict. ex lege.*

L. 9. *Quæ*) Hæc non poteft convenire, ne hæc eft emcum agas, ut procurator fifci in Afa,) ut compenfabo, quod Afiana ftatio debet, non quod Afiana, *l. 1. fup. eod.* Item fi agas ut tutor, id compenfabo, quod pupillus mihi debet, non quod ti, *l. pen. D. eodem.* Si agas ut procurator ut alienum, id tamen compenfabo, quod dominus mihi debet. Si tuo nomine, quod tu mihi debes, *l. fi in rem, D. de procurat.* Excipe *cafum l. ult. in pr. mandat. eodem.* Idem *l. 4. & 7. D. eodem, & l. 10. D. de donat. inter.*

L. 10. *Quoniam*) idem eft, fi liberum diceris, arguendo *l. 1. inf. de ædil.*

L. 11. *Iuliano & Paulo*) Hi funt magiftratus municipales.

Officio magistratus) Duumviratus.

Propter suos principali) A patre parte, quem creaturam aute: vide fcripta ad *l. 1. fup. de conditt. ex lege*. Principalibus filium hæredem inftituit, etiamfi non fit heres patris.

L. 13. *Si velut*) Qui dicit fe non compenfaturum, non ideo remittit creditum, qui dicit fe non acturum, id amittit.

Debitores) Fifci.

Nihil ne Stercorario) Solvifti.

Motivus) Procurat. Cæfaris.

Repetitio) Quæ non poteras compenfare.

L. ult. In fiscalibus) *Stercorius*) Tot fcribis, quam bonæ fidei, quod & ante fuerat receptum poft conftitut. D. Marci, § in bonæ fidei, laff. de act. vide not. ad *l. 21. D. eodem.*

Si cauffæ, ex quo compensatur) hoc etiam ante obtinuit, *l. fi debens, D. eod. & Compensando, D. eod. l. 16. in princ. D. eodem.*

Secundum noftrum fanctionem) *tit. 12. lib. 2. Sent. Paulo* indicat, & hoc ante Juftin. obtinuiffe. Huc etiam pertinet *l. ult. fup. communi.* vide ibid.

Item momenti) Nam utraque celeriter perfici debet, utraque eft momentanea.

De usuris. TIT. XXXII.

L. 1. *Si interrogationes*) Stipulatio exigitur in auro, argento, omnibus, in illis verbus quæ menfuræ conftant, ut oleo, vino, frumento, etiam pactum fufficit, *l. 122. inf. eodem.*

Quirino jure) Optimum jus vocat, quod latius eft, & expeditius, ficut optimum jus poffeffionis in *l. fideiuffor, §. pastores, D. eod.* & optimum jus legati. Ulp. in *Fragm. tit. 24. n. 28.* & ibidem.

L. 2. *Usuras*) vide fcripta ad fin. *tit. de pign. act. fup.* Sola depofitio non fifter ufuras, nifi in cafu *l. vielli, §. 1. D. eod.* nec fola oblatio, *l. 6. l. 13. inf. eod.* Quæ fola oblatio non efficit, depofitio etiam fola non efficit. At quæ oblatio fola efficit, multo magis præftabit depofitio, & obligatio. Cur autem ufuræ ante traditionem non currant ex die contractus, fructus rei vendite pertineant ad emptorem, vide in not. ad *l. fructus, inf. de act. empti*, & fcripta hic.

L. 3. *Ferendæ fori*) Quia natura debentur ex paffo. Ea

dem ratione per retentionem pignoris servabuntur, ut l. 1. 22. eod.

L. 4. Convenit.] Pasto. Ea peti non possunt, tamen fervati possunt per retentionem hypothecæ, si modo & in eas uiures pignus acceptum sit, & non excedant modum legitimum. At quæ excedunt, non possunt servari per retentionem pignoris, l. pen. C. mand. l. pen. C. mand. dati: vide regulas ad l. 4. D. de usur. fam. & hic.

Convenisse potest.] Nisi tantum dictum sit, ut fini dumtaxat in fortem, Græci ad l. necessaria, §. ult. D. de pign. act.

Pignoris nomine.] Quoniam uec de iis acceptum est pignus, nec pro minoribus, quorum minorum conventio minorum conventione fublata eft.

Tenetur.] Et prior ufurarum conventio per poftcriorem fublata fit.

L. 5. Defectores Civitatis.] Quos dicendum non eft remitti ufuras, ueteres ita tuendæ, ut folueretur minores: quare tacite paffum uidetur cum repub. ne folueretur majores. Sic non obftat l. 37. D. de pact. In multis articulis eadem cauſa reipub. & privatorum, ut hic, & l. Paulus, D. quib. modis pign. poft.

L. 6.] vide ſcripta ad l. 1. ſup. eodem, & ad fin. tit. de pign. act.

L. 7. Creditor.] Idem in l. operis, D. de operis libert. Sed obſtat l. 6. D. eodem, & l. 1. inf. de fideicommiſſ. Vide not. ad ea.

L. 9. Quod ſi minus.] Vide alios obtationis effectus in ſcriptis ad l. 1. ſup. eodem.

L. 10. Ufuræ.] Haec l. abrogat Juſt. per Novel. 121. & 138. 160. conſtituitque ut ufuræ ſolutæ per partes coacerventur, & in ſortem computentur, & ne exceſſant duplum: vide ſcripta ad l. 4. D. de nauc. fen. & ſcripta hic.

Ad duplum.] Quod excedere poena nequit, aut ufura. L. 11.] Haec l. eſt de ſervandis ufuris: Nam ſi non fuerit contracta ſervatoria, frudtus a creditore quandocunque percepti, minuunt fortem, l. 1. C. de diſtract. pign.

Exceptis ſervatoriis] eſt mutuum ſervatorium, quum ufura, & ideo facilius ſolvitur: vide ſcripta ad l. 2. C. eodem.

L. 12. Etiam ex nudo pacto] Hoc in iis, quæ menſura conſtant admittitur ob incertum rerum pretium. At pecuniæ, auri, argenti, ufuræ, non niſi ex ſtipulatione debentur, l. 1. §. ult. eod.

L. 13. In domo fuæ] Hoc ideo, quia veniunt officio judicis. Officium judicis ſervit abſentiæ. Ubi autem quæ fuit abſio, ſententia judicis finita eſt, quæ fuerunt ufuræ ſervari non poſſunt. Sed contra tentari poteſt ex l. negotium, 1. de appellat. peti poſſe ufuras in bonæ fidei judicis, quarum index retinuerit non habuit: ſed ibi pecunum reus fuerit condemnatus in fortem & in ufuras, eaſque ſolverit, ſi non apellaſſet. Prior ſententia interpretatione trahetur ad uſuras ſecum temporis, & ob id dicitur utilis: in ea l. condemnatum fuiſſe in uſuras facile ſupplemus.

Quod poſt rem judicatam fuxerit] Intermedii.

L. 14. Si res] Eſt de ſervatoriis, ut l. 1. 17. cod. vide ſcripta ad init. tit. ſup. de pign. act. ſervatoria eſt conventio, quæ ita fit, ut frudtus res pignerate creditor retineat ufurarum vice, aut domum pigneratam inhabit, aut gratis: ſervatoria non eſt ſtipul. ſed uſura vicem & ob id hæc lex, & l. 11. & 17. ponuntur ſub hoc tit. Et Harmenop. lib. 3. tit. 5. hanc l. ponit ſub tit. τοῦ ἀναγνώστου, ubi recte hanc l. explicat, ut & hic ſequens. Idem eſt in agro. Tacita ſervatoria eſt ad modum legitimum, non expreſſa, l. 17. ſup. eod. In gloſſ. dele cautum integrum, qui penitur initio. & eſt Virtuani.

In gloſſ. Redegit ſecundum ſcan.] Et Harmen. lib. 3. tit. 5. τοῦ ἀναγνώστου.

L. 15. Cum alleguar.] Haec pertinet l. 13. §. ibidem Pap. D. de adi. empt.

Parta quadruplì] vide ſcripta ad l. 2. D. de nauc. fen. & ad l. 10. ſup. eodem.

A Partum legitimorum ufurarum.] Quæ olim fuit centeſima, aut duplum.

L. 17. Et ne lege] Eſt τοῦ ἀναγνώστου: vide ſcripta ad initium tit.

Placita non poſſunt] Hoc ſi conveneris, aliis fruſtus non retinebit ſupra legitimum modum. Tacita ſervatoria eſt ad modum legitimum, non autem expreſſa.

L. 18. Indebitas ufuras] Civiliter & naturaliter. Idem Paulus l. Sent. tit. de ufuris.

Veteris juris ueritate] Nam veteres ll. in hac re ſtare ſe pugnabant. Omnes quidem impatiuntem abſtinebant, repetitorem alii admittebant, alii non. quia vult, indebitæ fint, tamen ex juſta cauſa ſolutæ fuerunt, utempe ob mercam, quam ob cauſſam etiam hodie pignus retinetur, non eſt, l. pen. C. de condict. indeb.

B At uſuræ indebitæ condictio eſt.

L. 19. Offeras] vide ſcripta ad l. 10. ſup. de pign. act. & ad l. 1. C. eodem.

Si per creditorem fteterit, quo minus ſolvaretur.] Edicti verba ſunt, ut in l. ult. ſup. de pig. act. Vide not. & ſcripta ad eam l.

L. 20. Certum modum] De hoc modo ufurarum vide not. ad l. 26. inf. eod.

Mandatoribus etiam, vel fideiſſoribus] Sic & aliis quibuſdam in-cauſſis jure antiquo mitius agebatur cum reo, quam cum fideiſſore, aut mandatore, ut in Inſt. Inſt. inf. de ſatisd. in reri ad.

L. 21. In ufuras] Et tam in ufuras, quarum retentio, quam quarum petitio, l. in ea, §. pen. D. de ſolut. vide ſcripta hic.

L. 22. Pignoribus] Vide not. ad l. 4. ſup. eod.

L. 23. Gloſ.] Ergo proper incertum ſummeti pretium non nominatur ſtipulatio, ſed ſtipulatio ſummæ incertæ acceſſiones fuper legitimum modum admittatur. vide ſcripta ad pr. huius tituli. Additamenta uſurarum ſervatoria vocat Gl. ad Novellas. Et hæc ratione Nov. 32. §. 3. pecunia creditæ agricolæ permiſit ufuras trientes, frumento credito centeſimas.

C L. 24. Ufuras ſervatorias] Idem in procuratore exigit. 13. inf. mand. vide ſcripta ad l. 4. C. ſi ſit.

Compelli poſſe?] Et quidem, ſi ſolvus erat ſilius eam ſententiam: ſi non, l. 13. §. 1. eod.

L. 25. Licitas] Id eſt, vulgares.

L. 26. Trigina, vel qo.] Trigina ſi perſonalis ſit actio. 40. ſi in hypothecaria. Sublata tamen perſonali nea ſemper tollitur hypothecaria, & ſi ſuperſit hypothecaria, ulitur nihilominus petuntur, l. ult. C. eod. & Trebell. l. 17. & 1. inf. de lauc. pign. Ac aliud eſt in reddita annuorum: Nam is non tollitur præſcriptione 30. aut 40. annorum, ut diſtum eſt in l. 10. ſup. de pign. act.

D Prorogetur autem.] Idem dicitur in l. ſi pars in empt. de l. proprio 30. an. & l. 3. ſup. de fide tabellion. Sed obſtat l. 59. Servius, D. de ſolut. Dicendum, hic idem ſubſtantialiter permiſiſſe tollitur ufurarum petitionem præſcriptione 30. annorum, quia perſonalis eſt actio: reliis autem adhuc, ut hypothecaria durantibus eſt, & l. ult. C. eod. præſcriptione 40. ann. l. tam neceſſimus, inf. de præſcript. 30. ann. vide ſcripta ad d. l. debitor, & ad d. l. 19.

L. 27. Super: de mediocritate.] Modus ufurarum vulgaris olim fuit centeſima, vide ſcripta ad l. 8. ſup. ſi cert. pet. In ſenatoribus fuit ſemis, l. 1. C. Theod. ex Hoc in pecunia: Nam fruſtuum ufuras olim fuiſſe quatercentenas, l. 1. C. Theod. eodem, nautica ufura etiam ſupra duplum exiit potuit.

E Illuſtribus quidem perſonis] Ut conſulibus, & patriciis.

Idroque ſubemus] Poſt Juſt. Baſilius omnimodo ſublatas uſuras. Harm. lib. 3. tit. 7. Leo permiſit trientes, Novell. 87.

Ultra tertiam partem] Trientes ufuras: adde Eccleſias non præſtare, nili quadrantes ex Nov. 7. Agricolas trientes etiam argentarios ex Nov. 32.

§. Illud vero qui regulariter] Negotiatores, & argentarios. Hoc etiam declarat Nov. 136. & edictum 9. ubi vult deberi bebes, etiamſi uſurarum modum non dixerint. §. In

A ex hoc, illo tit. & ſcripta hic.

L. 1. In rem vindicatio] Itemque condictio & furti actio, l. 23. inf. eod.

L. 2. Ex more venire] Officio judicis, non ipſo jure.

L. 3. Etiam furi deſiſſa] Et condict. quoq; fur. tenetur.

L. 5. Si depoſita] vide ſcripta ad l. 15. ſup. de uſuris.

Ufuras debere poſſe?] Officio judicis, non ipſo jure.

L. 6. Sententiam habet] Opponitur Lecidenter, ſi de exceptore, jud. vide ſcripta ad l. 8. ſcripta hic.

L. 7. Secundum hæc imperet] vide ſcripta ad l. 8. ſup. ſi cert. pet. Quin & notatur ibi, l. 1. ſup. de pign. act. ſup. quibus ex cauſſis ſolvat. Et olim damnabatur in quadruplum, l. 2. C. Theod. eod. Alcoinus in divinat.

B Sub. Alios medios ſubjiciens] ut diuibres, argentarios, & per eos acquirunt beſtes.

In gloſſ. Expoſſet] eſt Dele hanc ſolut. [Sol. hic odio uſurarum] & repone, male. Nam vere dicitur in fruſtibus.

In gloſſ. Suſtituerit] Dele hanc Etymologiam (abergo, quod eſt opera, & Steron, quæ eſt ſtatio)

L. 7. De uſuris] vide ſcripta ad l. 10. ſup. eod.

L. Curſum ſolvat ſupra ſcripta.] Verus uſurę centeſima definitio eſt, quæ reddit in centenos quotannis dunde. At Aniano in l. 2. C. Theodor. uſuræ, ſi ſub Nov. 32. & l. 10 in Nov. 83. definiunt, qui reddit quotannis tres ſiliquas in ſingulos ſolidos. Solidus habet 24. ſiliquas, ſeu uncias, Nov. 130. fecundum hanc definitionem uſuras centeſima eſt, quæ reddit quotannis centenos ſolidos 12. ſolidos, & 12. ſiliquas, id eſt, ſolidos 12. & ſemis, Nov. 32. §. 3. & Juſt. 32. 1. Quapropter verus illi definitioni eum C hac: nam illa in centeſima conſtituit 12. ſolidos in centenos, hæc 12. ſolidos, & 12. ſiliquas. Dicendum, ita ſuiſſe traditum illam definitionem centeſimæ notantibus numeri caſulis. Invalidit & poſſea illa definitio, quum tradit Harmenopulus lib. 3. tit. 5. quas libras in 72. ſolidos, ſit enim ſolidis conflat libra, l. quatuor ſolidos, de fabrica. lib. 10. quotannis reddit duodecim. Dicta autem etiam tunc fuit centeſima, quum ſolvebantur fruſtus ex uſufructu: nam centeſimæ acceperunt pro ſue, quod conſtaret 12. libet non reddentur in centenos 12. ſolidos, ſed centenos viginti ducentos, quod olim ſortis centeſima pars erat ufuræ menſiuæ. Nam uſuræ accipebantur in menſes, dabantur Kalendis, reddebantur Idibus, l. 4. de pecuniæ, l. ult. D ſed de uſuris. Tullius in Cat. Hortat. vide ſcripta ad Rubr. ff. de uſuris. & ad hanc l. fruſtus.

Quod & in bona fide judicio] in quibus olim ex more regionum arbitrio judicis definiebantur, l. 1. C. 37. ff. eodem, l. 24. & 12. ff. mand. At id hodie non licet ſupra modum.

Uſuræ ſin fortem] hæc Ambroſius in libr. de Tobia vocat fœnerationes. Baſilius ſimpliciter τοκισμὸν: vide de Ambroſ. libr. & Sidon. lib. 3. Epiſt.

Tertia ſumme ufuræ] Exigebantur etiam olim ufuræ uſurarum in conſuetudinem ſecundum, l. 3. C. Theod. de uſur. rei jud. quod abrogatur l. 3. inf. illo tit. Prætor etiam ufuras peti non poſſunt. At multis poſſunt, l. 1. Cade ufur. fac. lib. 10. ff. de pign. act.

De Nautica ſumme. TIT. XXXIII.

Nautica ufura hodie eſt centeſima, nec ſupra duplum exigi poſſit.

L. 1. Periculo] Diſcuſſo periculo pecunia terreſtri cenſetur, & ideo in l. Rhodia dicitur ἐγγεια ἢ κτητὸν χρήματα.

L. 3. Poſt navigium] vide notata ad l. 4. Roma, l. Centumviros, ff. de verb. oblig. & ſcripta hic. Rubr. ff. ad lub. ſi. Quæ legi debuit Nov. Leonis 62.

Depoſiti, vel emtæ. TIT. XXXIV.

Depoſitum ſive commodatum, ſive receptum eſt, quod quis ſine mercede cuſtodiendum recepit: vide ſcripta ad l. 1. ſup. de pig. act. Differentia vero inter depoſitum, & receptum vide in notatis ad l. 1. ff. naut. caup. ſtabul. Et quid diſtinxit actio depoſiti ab actione de recepto, vide illum tit. nauta, caup. &c. vide notata ad l. 3. §.

tores quidam falsariati sint.

Apud præsidem] id est, ut ait *d.l.falsarium*, extra ordinem: vide notata ad eam.

L. 3. Sed etiam pignore] Si pignoribus pro te cavero, habebis hypothecarium. Sic neque hanc *C. ex L.h. inf. ead.* Dividendæ funt actiones, ut refte quarto loco Accurf.

In glossis pignora] A pr. dele omnia ufque ad hæc verba (*vel quarto, debitor*) & adde, quarta Accurf. interpretatio refte eft.

L. 3. Si pater] vide fcripta ad *l.1. C. de oblig. & act.*

Re recepta] Nam hoc genere mandatum revocatum videtur.

L. 4. Potere potes] At geftor non repetit fumptus, nifi vicerit, *l. cum tumen, §. ult. ff. eodit. falsa.*

L. 5. Si mandaffe ve] Sic & reftitutio ex Senatufconfulto Trebell. refte tantum fit fpeciali procuratori, *Loqui fic, ff. ad Trebell.*

L. 6. Reo patiente] Patientia mandato comparatur, ut & ratihabitio.

L. 7. Si fervus] Vide fcripta ad *l.13. C. fi cert. petat.*

Actio] Legendum *Auctor*, id eft, a quo pecunia originem habuit.

L. 8. Si tibi] De hac l. vide *l.4. fup. quod cum eo, qui in al. perfl.*

L. 10. Obligationem fufcepiffe] Adde, fi dius moras trahat. *Lucius, & cafum fi mandatus, ff. de oblig. & act.*

Et appellitare] Hic finis eft de omiffa appellatione, non de omiffa exceptione, quod tamen certus cafibus ei imputatur, *l. fi fide-iuffor, ff. eod.* Itaque non apte hic de ea tractat Accurfius.

L. 13. A procuratore] Idem a geftore exigit *l. fi mater, C. de ufur.* Sic *l. Inftit. de adim. legat. quafi ex contractu.*

L. 15. Mandatum] Idem eft in mandato jurisdictionis, *l.5. ff. de jurisdict.*

Damnis] Mandatoris.

Fuerint] Excipitur, fi mandati fit actio ex cauffa venditionis, aut donationis, & mandator fine herede non decefferit: tunc enim fcripta ad *l. 1. fup. de oblig. & act.* & hic alius cafus eft in *l.2. h. tit. ff. eod.*

L. 17. Salerium] Ex *l. qui mutuum, §. falarium, ff. eod.* Sumpta eft hæc l.ad verb. vide notata ad eam l. & ad *l.9. ff. eodem.*

L. 19. Prætii] vide fcripta ad *l. ult. fup. de ufur. & l.4. de naut. fan.*

Ultra lucrum] id eft, duplum.

L. 20. Diis inscriptum] Idem eft in advocatis, *l. 1. §. fi D exi, ff. de extraord. cogn.*

Quod fi gratuitum] Alias non. Humanius tamen eft agere adl. neg. geft. fi quid impenderit.

L. 22. §. 1. Redemptores litium] Harmen. redemptorem refte definit, qui pecuniam dedit, ut fibi vendatur actio.

Et ufuram ejus] Et fi quis act. ex ftipul. quæ erat ducentorum, emerit 100. a debitore, non recipiet nifi centum, cum competentibus tamen ufuris.

Qui res alienas] ut fi quis poffeffori cedat jus emphyteuticum, quod in re habet: & quæ hic refpondens non debet, quod vice mutua præftitorum eft, fed valeat ex æfe.

L. 23. Si quis, ut nihil amplius] hoc de forte intelligendum eft: Nam & competentes ufuras recipiet, *l. præfed. fupra*. Quod vero erit plus debito, non erit creditoris. Nam abdicavit fe actione, fed loco debitoris cedet.

Si fervus extero fe emi mandaverit. TIT. XXXVI.

L.1. Quia hoc libet] At quo ferro acquiritur, regulariter ex persona emtoris, *l. 5. ff maxime, ff. de fervus. leg. Labeitus, §. ferro, de leg. 2.*

Aufs. Ex empti] id eft, vendiri. Sic actio ex vendito pro ea empto, ex locato, pro ex conducto, & contra: vide notata ad *l. fuf. §. fi procurator, ff. de act. empti*, & fcripta ad *h. tit. & de præfcript. verb.*

Contraria actiones] Nam repugnat rei emptæ pretium præftare, & rem emptam reftituere.

A

Pro Socio. TIT. XXXVII.

Hæc actio dicitur pro focio, quod plerumque detur de eo, quod geffit focius pro focio, *l. actione, §. fi poft, ff. eod.* Hæc actio eft ultro citroque directa, bonæ fidei, famofa, recipit ufuras ex mora. *Socius eft, qui negotia agit*: Ifidorus Fed. 5. Verrina. Societas eft communio pro indiviſo, re, verbis, aut confenſu contracta.

L.4. Si fervitutis] Societas jure fit ex æquis partibus modo confenſu, ut focietas conſtituta eſt, aut fit per ſtipulationem permutatis inter ſe obligandi cauſa. Hinc ſtatim defunct. heredes tam ab imitatis, quam a teſtamento.

L. 5. Tanachis focietas] Nam generales actiones, quali eſt hæc, uxoriæ, & negot. geſt. non dantur, niſi hinc contractu, *Loſſione, §. item ſi alterique, ff. pro ſocio, l. ratione, inf. de admin. tut.* Datur tamen interdum mandate focietas, *l. fed in rem certam*. Itaque obtinet non ſolum in ſocietate vectigalium, ut male putavit Accurf. ſed & in quibuſlibet aliis, *l. cum duobus, §. ſi idem, d.l. aliter, §. mandate.*

L. 6. Si ſub conditione] Ceteri quoque contractus conditionem recipiunt, fed in ſocietate ideo dubitabatur, quia ea dominium non tranſferat, ſingulatque interveſſe videtur, patio, quæ dicem, vel conditionem non recipit, *l. actiones, §. de rege, jur.* vide ſcripta hic.

Inde] Ex *l. cum duobus*, l. conjung. videtur cum *l. alt. inf. de rerost. fur.* Itaque hic pro Johanni, videtur legendum Juliano.

De Contrahenda emptione. TIT. XXXVIII.

L.1. In alio loco] Quæ ramen venditio ſit in rem præſentem, hoc plerumque habet, ut ſenſatur vendito plerumque interceſſiſſe.

L. 3. In ſui deſpicit ſubſtantia] ut & locatio, *l. ſcias, ff. loc. & locatus, l. 5. ff. pro fervo.*

Perfecta donatio] Perfectum donationem dicit, quia donatarius fuerat indueſtus in poſſeſſionem, *l.4. & 8. inf. eod.* Nam donatio non fit ſolo conſenſu ex conſtitut. D.Pii. Hoc ex Cod. Juſtin.

L.4. Duplicari ibi titulum] *L.7. infra*, ait duplicari dominium.

Rei propriæ emptio] ut nec locatio, pignus, donatio, precarium, depoſitum.

Omnia bona tibi] vide *l.3. ſup. de inoffic. teſtam.*

L.5. Cum ipſe tutor] huc pertinet *l.2. §. tutor, ff. pro empt.*

Fulam, dolo] & bona fide] id eſt, ex auctione. Sic accipiendum *d.l.2. §. cogno. ſervorum*, ex palamo, patroque quoque fifci poſſunt emere rem fifci ex auctione, non aliter, *l. ult. inf. de fide & jure haſtæ fiſcalis*, quæ eſt Cujacii.

Pecuniæ tutor] Non obſtat *l. tutor rerum, ſ. de adminiſt.* nec. Nam ibi tutor nonemit, fed extraneus, quo non ſolvente rem retinuit.

L.6. Titulo venditionis] Donatio valet, quia falſa eſt ante nuptias: & ideo poſt factio divortio non poteſt revocari, *l. pen. in princ. ff. de donat. inter vir. & uxor.*

L. 7. Si in emtionem] Et ſi divortio facto eam maritus non revocabit, quando ſimulata eſt donatio, quæ ut dominio mulieris nihil adjecit, ſic nec detrahet.

Fugiunt] Nam non videtur ex cauſa empt. vel dotnat. poſſidere, cum non valeat venditio.

Dominium ex duplicari] L.4. ait, duplicari titulum poſſeſſionis.

L.8. Si non] huc pertinet *l.36. & 38. ff. eod.*

L.10. Conſiſtat empio] Sic nec locatio, precarium, pignus, depoſitum, donatio.

L.11. Invitum emperare] Contractuum *ἀόρισ τοις* in *ἀορίσ* ait Ariſtot. 5. Ethicl: vide ſcripta ad *l. 5. ſupra, de oblig. & act.*

L.13. Affinitas neceſſitate contrahentes] Repugnat ad definitionem obligationis, *l. pater filium, ff. ad legem Falcid.*

L.14.) Hæc l. tollit ius *quæſitum*: vide ad *l. invitum lucere habitatore*. & ſcripta hic.

B

Dudum] Jus ſtlud vetus revocatum eſt per No. Carl. Rom. quam refert Harmenop. lib. 3. tit. 3. & per conſtitut. Frider. & hoc hodie jure utimur, non hic lege.

Ab empione renunciare] ut hodie fit.

Nifi lex ſpecialiter.] Hæc Tribonianus addit propter *hoc credit.* vide ſcripta ad eam, C. *ſi. cohæredes, l. ult. Rom. D. de verbor. oblig.*

Infeript. PP. Illyrici, & Italiæ] Loquitur de Illyrico Occidentali, ut de Criticulal *l. ult. infra, de annon. & milit. lect.*

L. ult. Supr.] vide ſcripta ad *l.43. D. de verborum obligatione.*

Sive ſine ſcripſi] vide ſcripta ad *l. pen. ſup. de fide inſtrumen.*

In boni viri arbitrium] At in ceteris bonæ fidei contractibus, præterquam in empt. & locat. arbitrium accipimus pro arbitratu boni viri.

De Hereditatis, vel Actionum venditione. TIT. XXXIX.

L. 1. Nominefcio] An pro hereditatis venditoris creditoribus in empt. nomine ne utiles quidem actiones dentur, quia id nolla *l. 1. aut. Sc.* eſt tradium.

Nec ſi ſcam] idem dicitur in *l. cum qui bona, ff. de jure fiſci*. Sed utrique obſtat *l. 2. & 3. C. ex mor. inf. de ſcripſis hic.*

L. 2. In reſpondeo] Actio ex vend. aut ex ſtipul. ſi quid præſtitiſti, debiti, ſolviſti hereditatis nomine. Si nihil dum præſtitiſti, agas cum emptore, ut is defendat aut caveat.

Nemo ſervi tibi detur] Emptor non compellitur quidem cavere, id eſt, repromittere. Sic nihil obſtat *l. ag. ff. de* C *pact.* quia nec eſt ſimilis ſpecies: nam non fatisfadit emptor, nifi intro ita conveneris, *l. poſtea, ff. de contrahe. emptione.*

Comprehenſum] Nominatim.

L. 3. Nomines vendisi.] Hæc l. repetita eſt in *l. 1. inf. de mercat. & delegat.* Unde ad hanc leg. addenda eſt diſtinctio D.Pii. Si res eſt cauſa, delegationem non ſiri invito debitore, vide ſcripta ad *l. 1. ſup. de oblig. & actione.*

L. 4. Ut res tradat, vel] Quia dolus dedit cauſſam contractui: vide ſcripta hic, & ad tit. de rebus, vendit.

Perſeverationes hujus] id eſt, *Emtionis*.

alias venditionis non erat, ſed ſi venditor ſpe. Hic, ſi minore pretio vendiderit, valet venditio, ſed venditori datur actio in id quod intereſt, *l. ſi quis aſſumaverit, §. de ædi.*

L. Emptor] vide ſcripta ad tit. *19. Fragm. Ulp.*

Mandatis] Ceſſis.

Reipſa nec debet] Diredus habet actiones ex ceſſione, quia & ſibi eadi petet.

Quotenus utiles] Sunt ceſſione habet utiles.

L. 6. Qui tibi] Conjung. *l. 3. inf. de loc. qui a nou domin. mercant.*

L. 7. Paſſanus] hæc ex cauſſa etiam in debitorem debitoris datur actio perſonalis, fed meminiſſe oportet *l. per. ſup. mand.*

Ut cautiones] vide not. & ſcripta ad *l. 1. ſup. de oblig. & act.*

Utilis empio] hanc habet directas ex ceſſione, ſi modo res ſit integra, *l. 3. inf. de mercat.*

Fel ipſi creditores] Legend. *velus ipſi creditori*, id eſt, utilis de re vendita ipſi creditori: accommodatur ad exemplum ejus, qui creditori committit ius in perſonam. Quam hypothecarium: vide ſcripta ad *l. 1. ſupra, de obligatione, & actione.*

L. ult. Etiam eum, qui in rem] De actione in rem ideo dubitatur, quia ſola venditio non transfert de dominio actiones:

Quarum vendi non poſſunt, & qui vendere, vel emere E *venerunt*. TIT. XL.

L. 1. Fucunda] id eſt, cinguande, *l. 3. inf. de veſt. balaus, Purpura*) Purpura alia eſt blatta, alia oxyblatta colore

A acutiore, & ſplendidiore. En diſcrimine ſeparatur Pedrota ab Oyspederota: Cocci ufus interdictus non eſt, cum non ſit purpura, *l. ſi cui lana, §. ult. de leg. 3. At Nov. Leonis 32.* permittit privatis veſtibus purpuram praterre, & multo magis licebit fericum: Nam purpura non ſemper fuit preciofior, holoſericum auro par, cap. 40. l. Rhodia.

Vel in lana] At *l. pen. inf. de veſt. balaus.* purpuræ ufum interdicit Leo Imperator. Dicitur autem purpura Janthina a violis Martiis, *l. ſi cui lana, de leg. 3.* Dicitur & Tyrianina a Vopiſco.

Nullus homo] Hæc ſanctio principaliter ſingendo purpuræ ut eſt tantum certis perſonis, quæ dicuntur Baphis. Sic Suetonius de Neronis luxuria interdicit ufum Anne- F bhyſtini, & Tyrii colores, id eſt, purpuræ, & marorum purpura ullam, non tantum veſte, fed & bonis exulte. *L. 3. Nemine commercorum*] Qui fuit ſub diſpoſitione comitis facrarum largitionum. Sine ejus voluntate non ſuſcipiuntur peregrini mercatores, *l. ult. inf. de mercat.*

L. 5. Publici cavanis] Publicus canon, id eſt, Populi Romani annona, quæ prebebatur civib. eſt. Semper.

Capitalis pœna] Quam Leo in *Nov. 62.* mutavit in pœnam quadrupli.

L. ult. Cap. ſuppliciis] At Leo in *d. Nov. 62.* mutavit in pœnam quadrupli.

Quæ vel exportari non debeant. TIT. XLI.

L. 1. Ad barb.] vide ſcripta & notata, *ff. de lex qua ac iudign.*

Barbaricorum] Sic dicimus hoſticum. Europiqui, utere- G *que in Barbarico occiſa funt.*

Liquamina] Liquamen Graeci vertunt ζωμον. Vopiſcus in Aurel. *Liquaminos ſercarium unum*, id eſt gari.

L. 2. Gladios] id eſt, *ſemiſpathas*, que dicuntur *vaſcicia in Novvelle armis*. Vegetius *lib. 2. cap. 25.*

Cubiculi præpoſitus] Additus in *l. extem, ff. de pœnis* Nec Barbaris vendantur cutes, fruticeta, fales, pueritia puna capitis, quoniam Leo in *Nov. 63.* mutavit in mitiorem.

Ferri] Non licuit etiam privatis habere ferraria, *l. ult. §. magnes, ff. de public.*

Eunuchis. TIT. XLII.

Hic eunuchi non generaliter, ut ſpadones, ſed procaſtratis accipiuntur, ut & utique in *Impp. conſtitut.* Hæc autem conſtitutio eſt verſibilima eſt. Celebratur H Dominitani, Hadriani, Nervæ, *l. 4. ff. ad l. Cornel. de ſicar.* item *l. 3. C. ſup. illicitis.*

L. 1. Conficiendis] Ex *Nov.* 142. ſi liber. Et ex Nov. Leonis 60. qua derogatur *Nov.* 142.

L. 2. Mutilatos faciet] hunc conſtit. ne ſtatu Eunuchi, tres ſunt excepti. Quos primi Juſtinus 2. Augustus ſibi cum permiſit præſidis. Alios primi Zonaras in cap. 24. propter mentem in eum partem irrumpentem, Nov. Leonis 60. Tertia ponitur hic l. 3.

Tabellionis] Sic etiam *l. jubemus, §. his tabellionibus, I Cod. de Epiſcop. & cler.*

Oblatum] hinc not. mercium elatarum veſtigal ſuiſſe oblatum, *l. 7. inf. de veſtigal. l. 7. inf. loc.* Sueton. refert Caligulam exegiſſe oblatum ex quæſtibus diurnis.

Vendendi, ubi voluerint] Paulus *lib. quinto Sentent.* E *tit. 1.*

De Patribus, qui filios ſuos diſtraxerunt. TIT. XLIII.

L. 1. Neque pignoris jure] Excipitur egeſtatis cauſa, l. 2. C. Theod. de alim. qui ius. pat. Aliquo creditor, qui ſciens pignori acceperit, relegatur, *l. ult. ff. qui rer. pig. oblig. non poſſunt.*

L. 2. Propter nimium] Quod parenti concedituir, non ut ſibi conſulat, ſed ut liberis, & ſi neceſſe alere poſſet, & educator alius deſit.

Sanguinolentos) id eſt, recens natos, *l. 1. C. Theod. de expoſ. & tit. ſeq.* Donatus in illa Terentii verba: *Sinas pure natum eſſ. a matre ſanguinolentum*, non pulcher, *ſed ſatis diſt paulo*, & Prudentius contra Symmachum, *quos* F *ſemi-*

In Lib. IV. Cod. D. Juſtiniani. 654

sanguinolentæ edendi mos fuerat.

Cultibus] Sic & profligatarum redemptionem fecit publicam, *l. ult. inf. de spelleol.*

Ad impositionem] Ergo venditio illa ingenuitati non præjudicat. Paulus *lib. 5. Sent. tit. 1.* Ceterum alii pretium reddi nolunt, *l. 1. C. Theod. end.* Alii voluntredi, cum adjectione quinque. *Nov. Valentin. end. tit.*

In qbsf. Sanguinolentæ] Dele totam, præterquam illud (alias, sanguinolentos) & retine ultima verba [*mihi jussa.*]

In plusf. Vendiderit] Post hæc verba [Resp. Sic] adde *C. Theod. de alim. qua inop. pat.* Item post illa [*Respon*] adde cum non habeat filium in potestate.

De Restirendenda venditione. TIT. XLIV.

L. 1. Si pater tuus] vide scripta ad *l. 4. fup. de obligat. & action.*

Per vim] Dolus cauffam dans contractui bonæ fidei, item vitiat ipfo jure. Itemque vis & metus. Nam alio de dolo, & vi, aut metu contractum *v. l. item ff. eod.* & *l. qui quod metus cauffa*: vide etiam not. ad *l. 21. §. fi duo, ff. eodem.*

Rarum non habebitur] Cum ipfo jure duo vitiet empti onem quid opus fuit reficiffione ? vide not. ad *l. 5. ff. eod.* & fcripta hic.

Irrita eft] Male ftilei emptio non eft emptio : at malafidei ftipulatio eft ftipulatio.

Refundere] vide not. ad *l. 2. & fupra, qua metus cauffa.*

L. Rem] Hic non eft ponendum, rem dolo venditam: Nam tum etiam fi res non veneiit minoris, datur reftitutio petiti. Sed pone in ipfa hæredes effe.

Auctionare] Graci ex hac l. 2. putant venditionem reficndi officio prætoris, fi fupra dimidium juffi pretii fraus interverit, intra quadriennium tantum, utique ita referunt fervari in foro. Et fic quoque fuit definitum Nov. Romani fenatus *rejudicatum* : vide cap. 22. de præfcriptionibus : vide etiam fcripta hic. Nec interpretum, cum fi reftituto.

Judices] id eft, præfidis extra ordinem. Ordinaria datur ex vendito.

Eligent] Eadem electio datur in Faviana actione. Itaque ex eo eft plane reficifforia. Sic & emptori fubvenitur(*) fi dimidio plurisi emerit, eadem actione rem vendidori.

Nec dimidia] hoc pertinet *l. 1. inf. fi major fallus rerum habi.* Hinc autem Leonis nov. emptorem tenbitur a Conftan. Epit. tit. 3. lib. 3. Ubi ait, etiam fructus compendiari cum ufuris pretii. Vide fcripta ad *l. 2. fup. de adver. fi hic.* Hinc l. 2. & *l. 8. inf. eod.* omnium conditiofum fuit de majoribus. Quid in minoribus? Vide notata ad *l. 15. inf. eodem.*

Judicis] Poft hæc verba [*Illud autem conftat in aliis bona fidei contractib.*] adde, qui tamen venditioni fint fimiles [*habere locum*] annota. Ibid. quærit Accurf. an huic conftt. locus fit in aliis contractibus? Et conflat eam locum habere in locat. & permutat. & divifione. Itemque in emptione redituum, de quibus *Novel. 160.* Ad alia negatur, quæ ad emptionem accedunt, conditor, non ten-ere trahemus. Vide fcripta hic. Quærit Accurf. an beneficio houæ I. renuntire poffint? Dicendum, poffe ex *l. pen. fup. de pactis*. Sic mulieres renuntiar Vellejano, creditor actiones, debitor exceptioni, minor reftitutioni, condemnatus judicii, heres Falcidiæ.

In fpecie] Adde *l. ventre, ff. de rei vind.*

L. 3. Alienare] vide fcripta ad *l. 4. fupra, de obligat. & action.*

L. 5. Si dolo] vide fcripta ad *l. 4. fupra, de obligat. & actiou.*

Refcindi venditionem] Data igitur, & tradita refocabuntur vindicatione, *l. meram, ff. quod metus cauffa*: & condift. fine cauffa : aut etiam erit actio de dolo, *l. 4. fup. de bread. & ff. eod.* aut extra ordinem præfes provin-

A cia refcindet. Sed cum dolus, vis, aut metus contractum bonæ fidei ipfo jure vitiet, quid opus fuit reficiffione? Rerum venditio duo fignificat : venditionem folam, & vendito, & venditionem cum rei traditione, & alienatione. Vendito fola, cui dolus, vis, metus cauffam dedit, nulla eft ipfo jure : at vendito, & traditio, quibus dolus cauffam dedit, eger reficiffione, ut reficiatur traditio, quæ intercefflit: cafe fcripta ad princ. hujus tit.

Integrum reftituatur, omnia] Nam a minore 25. annis, etiamfi dolus abfit, variis ex cauffis venditio reficitur.

L. 7. Eadem lege conveniantur] Ex edicto, quod quique jus.

L. 8. indfdit.) Sic etiam legendum in *l. dotem, fup. de dolo.*

Quod paulo minore] In hoc contractu licet fe naturaliter in pretio circumfcribere, *l. in cauffa 2. ff. de minor. (ultrajuab., Nov. 97.*

Minus dimidio] Majori igitur non fubvenitur, nifi circumvento fupra dimidium juffi pretii. Sed fi grande damnum minoris effe videatur, etiamfi infra dimidium juffi pretii conflitit, quia ignorans quanti fua res effet, venditit, ei fubvenitur, *l. 15. hic, l. 21. inf. de pactis minor.*

L. 10. In integrum] Ergo falfa a majore venditione reficiuntur ad aliquid : falfa a minore reficiuntur in totum, *l. 1. fup. fi adver. fid.*

Reftituta] Affirmatiuni eft feliciter, ut datur actio ex vendito, quanti pluris hereditas valet, *l. 9. ff. de dolo, l. Julianus, 5. per contrarium, ff. ad exhib.*

L. 11. Vendere] Id eft, venditor poft venditionem de dolo emptoris queri poteft, fi dolum nefcirett tempore contractus : fecus eft, fi dolum animadvertens emptori, fciensi dolus non infertur.

Fallum] Id eft, machinationem.

Singularitor cum] In his verbis omittit fpecies, quæ ut congruat fuperiori fubvertitur. *l. fi pro major* eft legendum, *minus*, ut fit fpecies de dolo emptoris.

L. 12. Non valiusi potuit] Valiendi eft negatio.

L. 13. Non ignorabit] Etiamfi is, qui denuntiavit, dominus fit, illa perfecta eft venditio.

L. 14. Ex conditione] vide fcripta ad *tit. fup. de certificat. de dolo (& qualitate.)*

L. 15. Quifquis major] Nam fi minor vendidit rem fuam villoris pretio, etiamfi ea fraus non excedat dimidium juffi pretii, fubvertitur. *l. fi quid, inf. de pred. min.* non tamen dabitur emptori electio, quæ datur in *l. 2. hic. Item* ea re fit factum Auguftinus : cum hic non effet fup. *eod.* Quia in re fallitur Auguftinus : cum hic non effet plena reficiffio : minori autem datur plenifima reficiffitio ex edicto de minoribus. Itemque ei datur rei vindicatio: vide fcripta ad *l. 2.*

L. 16. Res qualitates] *L. ff fundem, in principio. ff. de Legat. 2.*

Diffrotijo] A Cefariana, aut procuratore Cæfaris.

L. 17. Conjun. hinc *l. 51. inf. de decurionibus*, in qua hoc additur, curialibus prohiberi, ne intra annum qua hoc additur, curialibus prohiberi, ne intra annum evocati redeiint, bona vendita reddi, poft annum curatores fuos habeant.

Furtivo] Id eft, fine auctione, fine decreto, *l. 1. inf. de pract. min.*

L. 18. Ab eo, cui res rerum privatarum] Hic dabetur res privatas, principis.

Poffidere, aut] Hic fane privatas res principis. Eas Palatini omnes vexantur, cum eas adminiftrant. Sic etiam rutor rem pupilli : procurator, geftor, rem domini, *l. fi emptore, de evictione. empt.*

A privatis noffris] Intelligit res privatas principis, quas hic comes gubernabat, ut & Julian. in epift. ad Ebutium : vel *nomine vice agentium vocabuntur rei Herar.* bul : vel *nomine vice agentium* appellantur appatitores omitis Thefaurorum feu facrarum largitionum, & rerum privatarum.

In qbsf. cum de Privatis] Dele totam hanc glof.

Quando liceat ab emptione difcedere. TIT. XLV.

L. 1. Re quidem integra] Res eft integra, fi nec pretium,

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 2. cap. 5.*

B tium, nec pars pretii foluta fit, nec res tradita, etiamfi fubfecuta fint. Sed fi fubfecuta fint, aut fublata ftipulatio, aut arra data, *l. pene. feq. inf. eod.*

Si propter publicum] *Impofitiones venditio fuerit celebrata.*

TIT. XLVI.

Suppendium eft, ne fcilicet refcindatur.

L. 1. Ob crimen non caffationem] Hic addc, quæ dicuntur *inf. l. 3. inf. de fide, & fupr hafte fifc. lib. 10.*

L. 2. Ignorare fide] vide fcripta ad *l. 4. fup. de obligat. & actiou.*

Solemniter] Id eft, fub hafta, & annotatione quæftoris, (Tertul. 2. apolog.)

L. ult. Si autem ignoravit] Hic locus fingularis eft, ne minoris indefenfi ob ceffationem tributorum bona difrahantur.

Quibus cum fumma rei procuratorio] Officiales procuratores fuos fuos fimt Cæfariani : Nam procurator fummæ rei eft procurator Cæfaris. Sic in infcript. *I. dominicis, fup. qbi cauffæ fifcales* : & Edicto lib. 20. cap. 13. Officiales vero rectores provinciæ funt cohortales.

Sive cenfu, vel reliquis fundum comparent non poffit.

TIT. XLVII.

Hoc cum prævalus fundum vendit. Nam ficus vendit fine reliquorum onere, *l. pen. inf. de fide, & jure hafta fifc. l. ult. inf. de crediti, l. 2. in fin. inf. de fund. rei priv.* Quibus obftat *l. prædia, ff. de jure fifci* : vide not. ad eam l. Summa hujus tit. eft : Sine onere, & relegu. fundum vendi, donari, in dotem dari non poffe : hoc onere fequi emptorem, donatarium, maritum, paffiones contrarias illicitas effe inter emptorem & venditorem : non effe inter creditorem & debitorem penitus illicitas : vide fcripta hic.

L. 1. Et emptionem] Repetitur ex *l. 11. fup. de pact. Ut ipfe vitiofe*] Fifcus autem ea profus jure a parte oppofitione exigit.

Agendi] Diverfum eft, fi inter debitorem & creditorem conveneit, ut debitor, non creditor pignoris tribura agendi. Nam enim fcicus exigat nihilominus poffeffionem, tota eft tamen inter ipfos contractus. Diverfitatis cauffam vide in not. ad *l. inter, ff. de pactis.*

Sed & fi fundi] Diverfum quoque eft, fi mulier fundum alteri pignoratum dederit in dotem teftimatum : Nam tunc aget heres mariti, ut fundum mulier liberet a conventione : non fit dotis teftimatio, non agetur, ut mulier ea pactione cenfum agnofcat. Hæc duo unus rescripto conmentur Alexander : fed Tribonianus pa-rem refcripti, quæ non eadem funt, confutorum, poftit in hoc tit. 1. Alteram, quæ pertinebat ad poffeffionem, ut uxor debitrix foleret uxorius, non maritus, poluit in *l. 11. fup. de pact.* quam ex his conftat non pugnare cum hac *l. 2.* vide not. ad eam, & fcripta hic.

Affimatus] Quo modo emptio & venditio contrahatur, *l. fi pretium. ff. de contrah. empt.*

Ex vendito] Id eft, ex empto. Sic contra ex empto, id eft, ex vendito, & ex locato, id eft, ex conducto, & contra. Vide not. ad *l. fed, ff. præcarior., ff. de act. empt. & fcripta hic.*

L. 2. Ex emptione] vide *l. 2. C. de contrahen. empt. De pericula & commoda rei venditæ.* TIT. XLVIII.

L. 1. Et non effentes] *propriam.*

Ex emptione vendito] Id eft, ex menfuram, quod eft contrarium averfioni. Cum averfione venit, perficitur eft venditio, cum ad menfuram, cum admenfum eft, *inf. eodem, l. 3. & ff. eod. l. quod fupr, §. in fin. ff. de contrahen. empt.*

Ex clivo comparatione] Hinc verba ex abundanti addita funt, quia ita conveniunt, ut refle Accurf. Non & clavibus non traditis periculum pertinet ad emptorem, fi modo vinum ftegufatum fit.

In qbsf. Et clavus] Hæc verba delenda funt (*ad mutuum evidentiam*) & reponendum, *quia ita conveniat.* Et eft eadem glof. (*ad l. clavibus, ff. de contrahen. empt.*) addenda etiam hæc *l. 11. inf. de evict. navil. her.*

L. 3. Dolum] Hujus l. fententia latior eft, quam quæ

ad hanc tit. adftringi poffe, ejus exemplum aprius eft *in l. fp. ff. quæ in fraud. credit.*

L. 4. Sine feripta] Nam fi placuerit, ut ftat fcripta, tum perficitur, cum id completum erit. Et ideo notæ completionem inftrumenti periculum pertinet ad redhibitem: poft, ad emptorem.

L. 5. Periculum] Periculum) Id eft, peremptio re-, interitus: Nam fires adhuc non extat tempore contractus, emptio nulla eft, nec pretium debetur. Sed fi deterior fafta fit, damnum emptoris indifcufe, quia tempus conditionis retrotrahitur ad tempus contractus, *l. inter ferip., ff. eod.*

De alienatione empti & venditi. TIT. XLIX.

L. 1. In rem actio] Vindicatio. Quia mutatum eft dominium re tradita mutandi dominii cauffa.

B *L. 2. Ipfa*] Ipfa) Error falfi excufabile venditorem, *l. 11. fup. de refcind. vendit.*

Fraudat quoque] Idem eft, fi fervus veniens fine peculio, fine peculio fit. Contra, quæ fi debitor vi vindicatio quoque fruftuum, ut & peculii.

Eadem judicia] Quia occupati funt quod venditi.

L. 3. Proponit] Id eft, pirator, formator, non ergo realis, id eft, vindicatio. Pacta ultro citroque formant adhuenm ex emptore & vendito.

Actio Curabit] Conj. *l. 3. fup. de tributis in cauffa reftitutio in integ. non eft necef.* vide fcripta ad *l. 39. fup. ff. de leg. 1. & l. ult. eod.*

Cum ufuris] Vide fcripta ad *l. 1. fup. de ufur.* Subfcripto hoc addenda eft ad fin. P. P. iiii. Kal. Octob. Iuft. ad Iul. A. Cond.

C *L. 6. non facile*] Actio ex vendito interdum reficifcria eft, ut & ex empto. Cujus locus eft fingularis, fed non facile datur, id eft, non nifi ex juftiffima cauffa.

L. 8. Si pater] Conj. *l. 3. inf. de com. rerum al.*

L. 9. Capitanea] Id eft, cenfus, tributum. Greci verterunt *κεφαλικὸν*. Sed non prædium pro colonis, & animalibus, quæ funt in fundo, quæ dicitur fruitio animalis, *l. cum facit, inf. de agricolis* : lic de capitatio, tit. fine cenfu vel capitatione. Theod. Codic. Theod. & Sidon. Apollin. & Majorian.

In quantum] Eft actio ex empto teftimatoria quanto minoris hic, ut *l. 5. fup.* eft ex vendito quanto pluris, *l. Julianus, §. per contrarium, ff. eodem.* Et eft reficifcria, ut redhibitoria, *l. in empto, §. redhibitionem, ff. de act. empt.*

Cognoverifet] In emptore diligentiamus, feiverit nec ne, *l. tempus, ff. de publican.* Non in venditore. Sed opponitur *l. fi fervus, §. 1. ff. eod.* Sed in fpecie 1. 9. dixit minorem capacitatem, & ideo venditor teneatur ex dolo? Ait in fpecie, venditor ufus nefcit, nihil dixit, & ideo non tenetur, nifi ex fcientia.

L. 11. Plene jure] Sic dicitur in *l. qualiter, D. qui & a quibus manu. non poff. non funt*, de fervo pignori obligato manumiffo. Ac qui non erat pleno jure dominus, præftabat tantum latipam, aut dedititium.

Tibi pignori] vide fcripta hic.

L. 12. Sic tertia qualitatis] Ut optimum, quo cafu quifque non exiguimus.

Quanti quid interefl] Quod intereft non exigitur ad modum pretii, fed ftatuetur arbitrio judicis, & plerumque egrediuntur vini pretium, *l. 1. D. eod.*

L. 13. Ex dolo] Ex dolo) Id eft, *C. de ufuris*. Sed hoc ita procedit, fi vel pars preti tumeratis fit, Paulus 2. *Sent. tit. 17.* Quo cafu pro parte & rata pretii fructus pertinent ad emptorem ex die contractus, arguimento *l. ult. §. ult. D. de fundo dot.* Si totum folvit, omnes fructus ibi debentur. Si nihil folvit, fructus ad eum non pertinent, quia compendiarium cum ufuris pretii. Idem eft cum fundus reftituitur refcifla venditione per reftitutionem: nec enim fruftus competentiuntur cum ufuris pretii, Paulus 1. *Sentent. tit. de mor.* Idem fit, cum fruus interveuit fupra dimidium juffi pretii, *Nov. Valentin. lib. 2. appendic. tit. 2.*

L. 14. Reprimitri] Nam in hoc contractu exigitur nu-

da cautio non satisdatio.

l. 15. Circa pactum.) At si mores fallacie in tradendo tritico, ex mora exigetur amplior frumenti modus. Qui locus est singularis ad decendum, quod licet in actionem ex vendito veniunt ulteræ accessiones, & hæc leges probant easdem esse causam, quo veniunt ulteræ actionem ex empto: idque dum aut, circa pactum.

l. 16. Post perfectam.) Consingenda *l. sit. supra tit. prox.* Vide etiam supra *l. 2. supra de usufruct.*, & not. ad *l. 13. sup. eodem.*

l. ult. Actionem competere.) Ex empto, quæ tamen dat retur ex causis evictionis re ablata.

Interdictis) Unde vi.

Sive ultimum permittat.) Nam potest & repetitione, vel per actionem, vel per interdictum *l. 1. s. restituto, D. ut possidetis.*

Si quis alteri vel sibi sub alterius nomine, vel alteri sub persona emerit. TIT. LV.

l. 1. Si persona.) Vide not. ad *l. 9. sup. de donat. inter vir. & uxor.* & scripta hic.

l. 2. Quæritur.) Nam plerique nolunt nomina sua publicari, *l. post. D. de auctor. tut. l. pen. infra de contr. pignul. Edictio fall. 7.*

l. 3. In fraud. (cum propria) Adde ad fin. Num idem est filiamen emisset pecuniis, hic, & in *l. item speciose. s. fi. cat. fi. de pecu. leond.*

l. 6. Nam & emitem) Non habes rei vindicationem. Soli enim pupilli, & utiliter, si ex eorum pecuniis res empta fit, a tutore, vel procuratore utriusve ipsorum habent. Ad non si ex pecuniis res pecunia dotali empta fit, uxori datur utilis vindicatio, nisi in fubidium, *l. res quæ, fi. de fure dot.*

l. 7. Per eos, qui negotia) Per procuratorem alias adquiritur dominium, alias possessio, alias utrumque, ut dixi *l. 1. sup. per quas perso. nob. acquir.* At per procuratorem alio ex empto nobis non adquiritur, per nunciatum, aut epistolam acquiritur, *l. ult. inf. eod.*

l. ult. Velut per nuncium.) Hic tenetur actione alio ex empto domino, quia nuntius aut epistola non contrahunt, fed nuntius dominum contrahere: At procurator cum contrahit dominum, non quærit actionem ex empto, cum fit liber homo.

De rebus alienis non alienandis, & de prohibito rerum alienatione, vel hypotheca. TIT. LI.

Idem proxius continetur in tit. *Inftit. quib. alienare licet, vel non.*

l. 1. Et omnino facit fama) Per ufucapionem.

l. 2. Si confenfum) Scienti nocere, & pro confenfu habetur.

Glossemata.) In Italia: præscriptio in provinciis: vide scripta & not. ad *l. 2. inf. tit. pro.*

l. 3. Vendendi) Confer *l. 14. fup. de rei vindicat.*

Patroni, capitales) *L. Seja. l. fi. de evict.*

l. 6. Nec ex officio) ut fi Cæsarianus ob ceffationem tributorum vendat res alienas.

Inalienabilem inhibendi) ut in rebus minoris, dotali fundo, ecclefiæ. Alienatio eft omnis actus, ex quo dominium transfertur ad alium, *l. 79. pr.* At hic alienationis verbum latius patet. Juftinianus interdum alienationis verbo folum vendicio continetur, *l. 1. inf. de iure emphyt.*

Sed etiam ufusfructus) Verum nec in ipfa facultate ecclefiæ est, *Nov. 120.*

Adde) Vide scripta ad *l. 5. Dioi, l. filiusfamilias, ff. de legat. 1.*

Vel hypothecare) Hoc ita, nifi lege, aut conftitutione, aut pactione acquirere fit cliam, ut in prædiis rusticis Africanis non prohibetur, in prædiis ecclefiæ emptyr.

Alienationem interdicit) vide scripta ad *l. cohæredes, de legat. Rom. de cre. obligat.* & notata ad *l. qui fundum, 3. de pact. empt.* & scripta ad *l. 3. supra de vendit. in ea. leg. Rhod.*

De rebus eorum, qui sub tutela. TIT. LII.

l. 1. Nulla) hoc pertinet *l. ult. ff. pro dote.* Secus eft in specie *l. 12. inf. fup. furiof. cred.*

Vel dissentiri) Præscriptio in provinciis: ufucapio in Italia, ut refte Fulgof. hic, & in *l. 2. fup. tit. pro.*

Consentiendi) Actione familiæ erciscundæ, *l. inter, §. fi cohæredes, ff. familiæ, erciſc.*

l. Nullum interdi) *L. 1. inf. de verod. rerum fifc.* Graci ad hanc l. notant ex *l. 2. inf. de quod. præfcript.* Si filius rem alienam vendiderit, emptor fecurus erit. Sed in fundum dotalem eft alio intra quadriennium. Sed fi prætuas vendiderit, emptor fecurus non erit, etiamfi prætium ad filium pervenerit.

L. 3. Pallo tibi) Conj. *l. 8. fup. de act. empti.*

Non etiam extraneo) vide not. & scripta ad *l. pen. fup. de contrab. empt.*

In gloff. Antequam communi dividundo) Ab his verbis (*fed in fam. erciſc. etiam*) ufque ad fin. gloff. dele omnia, & repone hæc: *l. 1. §. fi. de pec. filii, l. bona, ff. ad Velleian.* & tit. *de litigiofis.* Idem eft in pad. familiæ erciſc.

Rem alienam permittus non interdicti rerum fuarum alienatione. TIT. LIII.

l. 1. Cum fua cauſſa) Id eft, cum cauſſa pignoris contracti cum pupillo.

Non & pretium) Ergo fifcus iis non præferetur, qui tacitam hypothecam habent, multo minus iis, qui expreſſam, *l. 8. ff. qui pot. in pign.* At præferetur chirographariis creditoribus.

De pactis inter emptorem & venditorem compositis. TIT. LIV.

l. 1. Fides contractus) Nec videtur pacto mutari dominium, quod nunquam translatum eft.

l. 2. Alio præfcripsit) Olim tantum habitator alio pro- C fcripsit verbis, *l. ſi fundi, ff. de præſcript. verb.* Vide notata & ſcripta ad eam l. Hic ex l. commiſſoria, & alia pactis apposuit ex vendito, & præſcripsit verbis, *l. ſi fundum, ff. de leg. ſervitutum.*

Quæ pactis oblicuntur) Ergo hoc dominum cafu ex obligatione petatis, id eſt, ex vendito. Sed ſecus in pactis præſtabit. Merito fundus compensabuntur cum ulteris.

l. 3. Si non precarium) hoc etiam plerunque fit, *l. 13. §. poſſeſſiones, ff. de act. empt.* Sed etiam fundo ad dem additio ab emptore cera mercede conducti, *l. 11. §. de reſtio, D. quod ui aut clam.*

l. 4. Pactum de retro) vide ſcripta ad tit. *de act. empt. fup. & ad l. 2. fup. de uſur.*

Ab emptore præſtari) Aft. ex empto, quoniam poſſiones fomnes) ſibonem ex contractu, *l. 3. interſignatum, §. quoniam, D. de poſſ.*

l. 6. Cum te) Eft & condictio ob cauſſam dat. Vide ſcripta ad *l. 8. Cum te*) Eft & condictio ob cauſſam dat. Vide ſcripta ad *l. 1. inf. de condict. ob cauſſam dat.*

l. 7. Remisit bona) Scilicet ut poſt conſtitutum item pecuniam emptori ſolvere, & vendicionem reſcindere licerat. Jam enim dicitur, ſed peremptorio excepto remisiſſi poſſutorus. Itaque non obſtat *l. 1. ſupra de pactis Inter. oft.*

l. ult. Si) Hæc l. derogatur *l. penult. D. de poſſ.* Edque ex §. decif. vide ſcripta ad §. *cohæredes, l. qui Romæ, D. de verb. oblig.*

Pretium non ſolvit) Sepe vicini interest, aut nullum, aut non probatum volunt habere, *l. 1. §. fi quis alio, D. de aqua pluv. arcend. l. quod ſæpe, 3. ult. D. de cauſationibus. emptis.*

Si servus exportandus ceneat. TIT. LV.

Hic tit. & duo ſeqq. continentur fabrit. *D. de fervis deport. cenſend.*

l. 2. Ea dominii voluntate) Si enim citra voluntatem domini venit fuſtum ſervi non privat emptorem dominii: non eſt etiam actio ex ſtipulatu, non ex vendito, ſed ſicio locus fit.

l. 5. Nec in urbe) Idem in relegato trahit Calliſtratus in *l. 19. inf. de interr. & relegat.* Vide not. ad fin. ibi. & maxime ad *l. 7. §. conſtituram, illic.*

Nec in Italia) Ita quoque in ponis teſte Suetonio in Claud. cap. 25. Claudius fenſit, ut quibus provincia interdicuntur a judice, Roma, & Italia tota interdicatur.

In gloff. Nec in urbe) Poſt hæc verba (*dum quis multa*) quæ retinenda ſunt, dele ſeqq. omnia uſque ad (*item A quis commissa*) *l. 1. Quanto minoris*) Æſtimatoriam. Et ſi emptor tempore ſit exclufus reſtitutionis, competet æſtimatio, *l. 58. §. 2. D. eodem.*

l. 4. Competere) Ex ea conventione.

Et ſi poſſibilis) Veteres habent, *ſi fundus fuerit poſſeſſus*, id eſt, poſſibilis, ſeu herbiferus habens herbas. Poſſibilus videtur vocaſſe ſerpentes peſtiferas, *l. etiam, D. eodem.*

In gloff. Sub conditione) in fine adde, relle.

In gloff. Redhibitionem) Graci verunt *ἐφοπτᾶσθαι*, id eſt, redire, perfici. Nam emptor debet eum exhibere, aut cavere de eo reſtituendo.

In gloff. Exhiberet) Dele (id eſt, probare, & oſtendere) & repone (id eſt, reſtituere, aut reddere.

In gloff. In barbaris) Dele totam, & repone, Barbari funt barbaræ gentis homines, *l. 1. ſup. de manumiſſ. & l. 1. inf. de Carbon. edict.*

De Monopoliis, & conventu organizatorum illicito, vel artificio regulatorum, vocatus habentatorum prohibitis, & de pœnis illicitis. TIT. LVI.

Veteribus Sanctionibus Veſpaſianum vetita jampridem fuit monopolia. Plinius lib. 3. cap. 37. Suetion. in Tiberio, cap. 50. Eſt autem Monopolium Graeca vox, deriſque Latin. Suetion. in Tiberio, cap. 71. Monopolium eſt, ut ſi quis comparata omni ſpecie cum ſolus emtori vendat, ut de Johanne Zyloo refert Procopius libr. 2. de bello Perſico. Utile eſt aic Ariſtot. 1. Polit. cap. 5. civitates, & reſpublicæ exercere monopolia. At privatis id non licet.

l. 1. Pellivum) Peſtem eſt conchylii genus.

Ebrius) vide Plin. lib. 8. cap. 37.

l. 2. Engelade) Ita funt operum redemptores: dele gloff.

Quo ne quis) Idem ab eodem Zenone conſtitutum eſt in Nov. 43. *quod nemo ſibi ipſe.*

Deca licentia) Idem etiam conſtitutum eſt in *l. 12. inf. de Monopol.*

De Mundiis, & mercatibus. TIT. LX.

Mundinas Graeci vocant *πανηγύρεις*, non feriias. Et fatis eſt, ſi quotannis ſemel tantum certo menſe nundinæ veniunt. Feſtus. Poſt lex Hortenſia voluit eſſe faſtos, Macrob. lib. 1. cap. 6. Conſtitutio hæc reſtituit jus antiquum.

l. 1. Qui exercendarum) Quod *l. 1. infra de mercat.* dat veterani, id hæc lex dat omnibus.

Locorum) Quæ ſunt in ſuburbanis eligue quæ dam. Cuſſol. lib. 4. var.

Venalitiis) Venales, feu venalitii funt ſervi, qui ſe paranture a mercat. *l. mercis, de verb. ſign. l. 1. D. de edilit. edicto.*

Sub conditione) Sic in *l. ult. ſup. de commod. & l. 1. & ſup. ne fiscus, vel reſpubl.*

De Peregrinatoribus, & commeatibus. TIT. LXI.

In hac tit. veſtigia ſuperioris dicuntur ea, quæ mercatores, & venalitii ſibi, vel reipub. inferunt pro ſubvedione mercium, *l. 6. & 7. ff. ead. tit. l. 13. C. ſ. ead. de mercat.* ut portorium & quæ Juſtinianus in edicto de Alexandr. vocat *περιγραφὰς*: veſtigalium. Strabo lib. ult. facit duo genera: *ἐφοδιασμὸν* mercium, quæ importantur, & *ἐφοδιασμὸν* quæ exportantur.

L. Neque commiſſum) Ergo in cauſſis commiſſi adverſus fiſcum quinquennii præſcriptio datur. At in cauſſa vacantium bonorum præſcriptio. Generum exceptio his cauſſis, in quibus minora tempora cuſtodiri ſpeciuliter conſtitutum eſt, in quibus cauſſis mutatio fit ad fiſcum. 30. annorum præſcriptio ſervatur, *l. 1. §. Divus, D. de jure fiſci.* Vide cap. vigeſimum quartum, de præſcriptionibus.

Pœni poteſt) Item nec & ſervus commiſſus ſine bona fide manumiſſus ſit ante litem, *l. 1. ſup. eod.*

L. 3. Omnibus militibus) Idem eſt datum popillis, ſi modo ſolvant intra 30. annos. *l. 1. inf. de poſſeſſ.* Ex cauſſa etiam minoribus, *l. ſi ex cauſſa, §. ult. D. de min.*

Ne omittas præſcriptionis) At alii non præſcript. lucidum in commiſſum, ſed *ἐφοδιασμὸν* ſuum.

L. 4. *Triennii fine*] Vi de cap. 12. ds præscript. Olim locabantur in quinquennium a Censoribus. Varro quarto de lingua latina, *l. 4. §. cum quinquennium, ff. de publicanis.*

L. 5. Quas ad ipsum] Unde in veteri inscript. Rom. *quicquid ulteriorum accubetur, exsternum non debet.* Antistium S. Sorenzianum scribitur fuit impositiones urbis Romæ.

Stationarius] Stationarios hic, & in *l. 6. inf. de dignit.* Cereri interpretatur rubricus. Verius tamen est esse appariticios, seu milites, quorum intervertu publicani exigunt vectigalia.

In fisci. Propriam] Ad fin. adde. Sed opponitur *Lulli, §. ultimo, §. Divus, D. de public.* vide notata ad eam.

L. 6. Imperatores Valens & Valentinianus] Leg. Imp. Valentinian. & Valens.

Omnium] Principium hujus l. fumptum eſt ex *l. 3. Cod. Theod. de immunitat. concess. l. pen. C. de, inf. ord. l. 2. fin. de mun. patrim.*

§. ult. Si quis] Finis hujus l. fumptus eſt ex *l.24. C. Theod. de navicul.*

L. 7. Oliverus] Mercium illaturus: ſic in *l. 1. pro. de navicul.* & *l. 7. infra, loc.* vide ſcripta ad tit. ſupra de annonâ.

In fisci. Oliverus] adde in fin. Et *l. 8. inf. eod. & l. 7. inf. de locat.*

L. Arabarchiæ] Leg. Alabarchiæ, ut & apud Cic. 2. ad Attic. & Juvenal. Sat. 1. legitur in editio Juſt. 11. Sic Joſephus lib. 18. & 20. memoinit Alexandri Alabarchæ. Veſtigal Alabarchiæ eſt, quod pendunt qui trajectionem percurrunt, vel aliarum rerum, *Arabæ* eſt ſtramentum, quo ſtibimus. Phavorinus, & qui præeſt veſtigalibus, dicitur Alabarches. Sic Cicero vocat Antonium Alabarchem, quod in Ægypto veſtigalia exegiſſet, non quod partem Arabiæ occupaſſet, ut male Alciatus.

Ægyptiarum] Leg. Augustianorum, ut Augustianicum, ut & inſcript. *l. 34. C. Theod. de decur.*

Ægyptus] Ægypti diceretur hîc ſex provincias. Lybiam ſuperiorem, inferiorem, Thebaïdem, Arcadiam, Ægyptum, & Augustamnicum.

Prohibitione] Leg. prædictione, id eſt, fine veſtigali Alabarchiæ.

L. 10. *Civitates*] ut fiſcus, ſic & civitas veſtigalia habet, quæ dicuntur τελεσμοὶ, & τέλεσμοι, id eſt, pro arcibus invehendis, & exportandis. Quod dantur: vide ſcripta ad *l. 3. Cod. de compulſor.* Habent & privatum patrimonium principis veſtigalia, *l. ult. inf. eodem.*

L. 11. Mancipium] Mancipii dicuntur publicani, quod ſubinde manu indicarent fe eſſe auctores emptionis. Sic inf. mancipibus, id eſt, publicanis.

Solet emeri] vide ſcripta ad tit. *de quæ res exporti, non deb.*

L. 2. Legitimæ illæ titularum] Sacri theſauri, fiſci ærarii, quod eſt propriè fiſcus, quæque reſcripturn eſt ad comitem ærarium legitimum.

L. ult. Saltum patrimonium] huc pertinet *l. 18. Cod. Theod. de operis publ. l. 10. de eodem, l. 3. inf. de dispond. urb.*

§. ult. Ut vinum locandi] Cenſores olim locabant vectigalia, inde lex cenſoria, id eſt, locationis, quam cenſor dixit locando publico, *l. in leg. D. de orb. ſig.* Cic. provin. fab habla, *l. 4. fap. eodem.*

Veſtigalia nova exigere non poſſe. TIT. LXII.

Nova veſtigalia inſtituere tenetur L. Julius, ab anno tu. l. 1. *ff. ad l. Jul. de annon. l. ult. de publicanis.*

L. 3. Reſtitui jubebit] In duplum ex edicto de publicanis.

L. ult. Veteres præſcriptum prætoris] Vide num meminiſti ſit inſcriptis, & pro præſcrip. prætoris, ingenium ſit prædidi: movet quod ait, gravitati tum, quod dici ſolet de præſide, aut procuratore Cæſaris: & vero ſufficit prætoria præſidis provinciæ. Itaque Cervi hoc verba *ſyn-ſpectilium autem tuis*, &c verterunt *in hâsti dispersos*.

De Commerciis, & mercatoribus. TIT. LXIII.

L. 1. Impp. Valens & Valens] Inverte &c. Impp. Valens. & Valens, ſecundo, &c.

Negotiatores] Eſt de luſtralis auri collatione, ut docet *l. 5. Cod. Theod. de luſtrali auri coll.* Hæc ſtebat quatuor anno, id eſt, ſingulo luſtro, eſtque onus negotiatorum, & ob id a Lampridio in Alexandro dicitur aurum negotiatorum. Dicitur etiam *χρυσοχόων* à Zosimo, & Evagrio in Anaſtaſio, qui id ſubluit. Eius duæ ll. deſideratur in *tit. inf. de luſtr. auri collat.*

Ad domum noſtram] Conſtituit, ut mercatores qui pertinent ad ſacram domum, aut potentiorum, etiam hanc collationem agnoſcant. Idem etiam conſtituerat ante ſuper de *l. 1. Cod. eod.* fed eam tranſformat Tribonianus: vide not. ad eam.

Nominet] De his vide ſcripta ad *l. 1. inf. de jure cælitar. & not. ad ph. Prud.*

L. 2. Annum pro municipiis] Sed ſolvere debet in tegrato, aut ære.

Ad Barbarorum] id eſt, ad Barbarorum ſolum, ut Pertinax.

L. 3. Nobiliores] Item nec milites, *l. 1. inf. neg. ne mil. vide notata ad eam.*

L. 4. Anthemio præfecto] hic eo tempore, quo Theodoſius præfecit eum Perſis, apud Artaxatam civitatem Armeniæ Imperii, gerebat vicſe Socrate, *l. 7. in pr.*

L. 5. Cuſtodes] Conjunge *l. 4. §. ult. de SS. Eccleſ. D. L. xxii. Collegiatorum*] in d. l. præſcribitur decorum numerus, hic collegiatorum, qui etiam *corporati* vocati dicuntur. Hi ſunt, ut eſt in antiqua deſcriptione Conſtantin. qui ex diverſis corporibus ordinati ſolent incendiorum cauſa ſubſiſtere, de ædeo Symmachus in epiſtolis ait: Per hos fortuita accurrit incendia.

Ex eodem, quo illi] Sic *l. 1. ſup. de ædif. &c.* ea eligi debet, quæ ſanioribus corporis judicio. Hi erant immunes, & erant mercatores: ut ait interpretatio Græca ſtatuti collegio mercatorum.

L. ult. Præſcripta commentum] De quo vide not. & ſcripta ad *l. 1. ſup. qua res emi non poſſunt.*

De rerum permutatione, & permutatæ venditæ. TIT. LXIV.

De præſcriptis verbis] Quæ datur ex rerum permutatione. Poſt reſtituendum, & ſentiat, ideo datur hic tit. cum permutatio eſt ſimilis emptioni, *l. 2. inf. eod.* ut & locatio, *l. 2. ff. loc.* Sic & emphyteuſis eſt utrique proxima, *§. ult. de locat. Iuſtin. de loc.* Eſt vero etiam de 28. præſcriptis verb. non de omni, ſed de ea, quæ datur ex rerum permutatione tantum.

L. 1. Si quis hoc nomen] Hoc nomen proximius eſt, quam ullum aliud genus, quia rem vendam habui, & quia rem pro pretio accepi, & ideo id agi videri, non ut agatur contractu, ſed ut agatur de re vili tantum.

Ad exemplum ex empto] id eſt, in ſolum præſcriptis verbis: Num præſcript. verb. actiones omnes ſint ad exemplum, alias actiones ex empto, alias locati, alias mandati, alias commodati.

Reſtitui poſſulabit] aut vero ages præſcriptis verbis.

L. 3. Ex placito] vide ſcripta ad *l. 16. ſup. de ſide inſtrum. & not. ad l. 1. ff. eod. & ſcripta hic.*

Affirmem competere] at empto ex nudo conſenſu initium obligationis habet, quia hic contractus legitimo nomine ſignatus eſt permutatio, ex rei demum traditione, quia legitimum nomen nondum eſt, *l. 1. §. ff. eod.* Ex *ipſi*] *Subſiſtit*] ad hæc verba (*Si quis autem*) ſub quo eſt permutatio] male hac de re Accurſius ut ad *l. pro. praxed.* (nam permutatio eſt contractus ad *l. pro. praxed.* (nam permutatio eſt contractus *de præſcript. verb.*

L. 5. Conditionis ratione] Leg. ut Halosander, *conditionalis ratione*. Nam & condictio a Græcis dicitur *λόγος τοῦ πράγματος*. Sic dicitur exceptionis ratione in *l. hæreditatem*, &c. Sic dicitur exceptionis ratione in *l. hæreditatem, ff. de pet. hered.* vide not. ad eam, & ſcripta hic.

L. 6. Rebus fieri non poſſe] ut permutatio fit rebus.

Proinde placuit] num olim hæc de re fuit controverſia inter Proculianos & Sabinianos, *l. ff. de contr. empt.*

Cauſſa non fecuta] hoc, & multa datum repetere, quam actione præſcript. verbis conſequi id quod intereſt.

Ludi.

L. ult. Ex lege] vide ſcripta ad *l. ult. ſup. de fide inſtrum.*

De locato & conducto. TIT. LXV.

Cur hic tit. huc loco ſit poſitus, vide ſcripta & not. ad pr. *tit. præc. præced. ſupra.*

L. 1. Periculum vis majoris] Caſus fortuitus eſt, qui præuideri, præcaveri, cui reſiſti non potuit. Furtum non eſt caſus fortuitus, ut nec effractura.

L. 2. Cum ædaria] Adde etiam in actione ex locato venire cloacarum ex hoc tamen differre alias ab ea locato, alias ex conducto, ut & alias rei, ſive res. Sed in eam venit id quod intereſt, non ultra.

L. 3. Æde] Non poſſunt ab contractu diſcedere, niſi re integra. Res autem videtur integra intra annum, *l. pen. inf. qua Genera eſt.* & deceſſ. vide ſcripta ad ſin. hujus tit. *B pro ſocio*] Ergo ſi non habent pactum in contrarium, conſiſtit. Hoc poteſt expedi, l. 20. *§. ult. D. de poſt.* Hoc ita nili malis locator ultimo acquirere. Sed ultra certum ſtatum ex mora, ius eyicendi eſt demum poſt biennium, *l. quæ, §. inter, l. cum domini, D. eod.* Propterea Conſtantinus exſpellit triennium, *l. pen. C. eod.*

Corrigere] Id eſt, reſtituere. Græci *ἐπανορθοῦν*. Sed reſtitutione perfecta turbis in ea habitabit, *l. ſi duo, §. cum triennium, D. eod.* & *l. 1. C. eod.*

Priſcus ait] Hac de re eſt epiſtola Symmachi, quæ confirmat Accurſii ſententiam.

In eſſuſ. Veſtes ex] Adde ad hæc verba (*nec contra*) conducterem male utentem re conducta, non ſolum expelli poſſe, ſed & ratione damni dati teneri de. *C* cet epiſt. Symmachi, ut hic refert Accurſ. & inf. ad hæc verba eius de gloſſa (Tu die primo ſervasi) & refert. Olim Kal. Julii conſueverunt inquilini penſiones. *l. qui habitant, D. qui potior. in pign. qui pac.* ait Kal. Martius, *l. Idibus, D. de uſufr.* Macrobius lib. 1. cap. 10.

L. Cujuſcunque] Exhibere patientibus, aut torquendos, *l. dominus, D. eodem.* Exhibenur autem apud præſidem viguli, *§. 3. effractura, D. de offic. præfect. vigil.* aut apud præfectum urbi. Male Ste Ercius Chorus, cuius meminit *d. effractura*, præfectus urbi fuit tefte Gellio lib. 13. cap. 16. Cum enim res eſt gravior, a præfecto vigilum ad præfectum urbi remittit, ubi, *l. 3. §. 1. Inſt. D. de offic. præfect. vigil.*

L. 2. Qui ſi majorem] Vide ſcripta ad *l. 1. D. de ſcript. dift.* Hinc colligo, præſidem majorem non habere animadverſionem: non quidem præſes habuit eorum imperium *l. 1. D. de off. eſſ. præſ. Asiæ.* Sic *l. 1. §. ult. de offic. proconſ.* colligitur, legatum proconſulis non habere majorem animadverſionem.

Ubicunque] Ubicunque] Lampridius in Alexandro ſcribit, aliis dicere Ulpianum fuiſſe præfectum prætorio ſub Alexandro, alios ſub Heliogabalo: Sed hic *E* cum aperte dicatur, ſub ſub Alexandro præfectum prætorio fuiſſe. Dicitur & ſub eodem præfectus annonæ, *l. 4. inf. de contrab. & commiſ. ſtipular.* & unices, ut in *l. Divi, l. de jure patron.* Jurisconſulti multi annis temporibus dicuntur.

L. 5. Ex re valentur] His penitus diſcedere licuit, conductor, & inquilinum, quæ etiam probatum in *l. 3. & ult. inf. in quib. cauſſis pign. tacite, l. 4. & 7. ſi lite tit. l. 4. D. de pign. act.* Sed dicendum valuerunt ut ſcientiæ nomine conventionem ſpeciem adgnoſcant, ut & in *l. Pomponius, D. in quibus cauſſis pign.* Porro non tantum generali pacto, ut ſi conveneri, ut invecta & illata pignori eſſent, res coloni pignoris iure teneatur, ſed etiam ſpeciali. Quo pacto etiam ea, quæ inducta non ſunt, teneantur, *l. ſi non inducta, inf. in quibus cauſſis pign. §. interdictum, Inſtit. de interdict.*

L. 6. Nemo] Idem poteſt ii, qui rem accipit in *de-F poſitum*: vide ſcripta ad *l. 14. pro. de uſur.*

Aſſis locare] Ex hoc dicitur, *l. 4. §. de fide inſtrum.*

L. 7. Veſtigal ullorum] Sic in *l. 5. pro. de remiſſ. & l. 7. ſup. de veſtig.* Suetonius in Caligula: vide ſcripta ad tit. ſupra, *de remiſſ.*

In quinquennium] hodie fit in triennium.

In eſſuſ. Deviverunt] Ante hæc verba (*ſed contra in eo tit.*) interfere hæc: adde ex *d. Leurem, §.* maturos antes fruſtus ex ea conductione percepit.

L. 8. De re mercenaria poſſulabat] Legendum ſine parenthesi, aut mos reſtituit, atque ita recte legit Harmen. lib. 3. Epiſt. ut ſit ſenſus: ſi conventione non eſt expreſſum, tum, vel ſi mos eſt, mercenarium non poſſulabit: aliquem hæc lex probaret ea quæ ſunt moris, non venire in judicium bonæ fidei, contra *l. quod ſi nolit, §. quia, D. de act. empt.* Sed aſſis dicere, conſuetudinem ſolum regionis non ſuffirere. Mala, ut docet *l. 19. lic.*

L. 9. Exponere] Idem eſt in legatario, *Inſtit. ponitur, de legat. l. 1. §. ult. Ulpian. l. ordinem, de offic. præf. Nifi ea lege*] Item nifi fiſcus vendiderit, *Inſtit. De lege fundi fabiani.*

In eſſuſ. Colono: Item non ſic in eo] Id eſt, in emphyteuſi. Adde recte Bart. hic, locatorem, qui habet ius perfectis rurſus in ea habitabit, *l. ſi duo, §. cum triennium, D. eod.*

Priſcus ait] Hac de re eſt epiſtola Symmachi, quæ confirmat Accurſii ſententiam.

In eſſuſ. Veſtes ex] Adde ad hæc verba (*nec contra*) conducterem male utentem re conducta, non ſolum expelli poſſe, ſed & ratione damni dati teneri de. *C* cet epiſt. Symmachi, ut hic refert Accurſ. & inf. ad hæc verba eius de gloſſa (Tu die primo ſervasi) & refert. Olim Kal. Julii conſueverunt inquilini penſiones. *l. qui habitant, D. qui potior. in pign. qui pac.* ait Kal. Martius, *l. Idibus, D. de uſufr.* Macrobius lib. 1. cap. 10.

L. Cujuſcunque] Exhibere patientibus, aut torquendos, *l. dominus, D. eodem.* Exhibenur autem apud præſidem viguli, *§. 3. effractura, D. de offic. præfect. vigil.* aut apud præfectum urbi. Male Ste Ercius Chorus, cuius meminit *d. effractura*, præfectus urbi fuit tefte Gellio lib. 13. cap. 16. Cum enim res eſt gravior, a præfecto vigilum ad præfectum urbi remittit, ubi, *l. 3. §. 1. Inſt. D. de offic. præfect. vigil.*

L. 2. Qui ſi majorem] Vide ſcripta ad *l. 1. D. de ſcript. dift.* Hinc colligo, præſidem majorem non habere animadverſionem: non quidem præſes habuit eorum imperium *l. 1. D. de off. eſſ. præſ. Asiæ.* Sic *l. 1. §. ult. de offic. proconſ.* colligitur, legatum proconſulis non habere majorem animadverſionem.

Ubicunque] Ubicunque] Lampridius in Alexandro ſcribit, aliis dicere Ulpianum fuiſſe præfectum prætorio ſub Alexandro, alios ſub Heliogabalo: Sed hic *E* cum aperte dicatur, ſub ſub Alexandro præfectum prætorio fuiſſe. Dicitur & ſub eodem præfectus annonæ, *l. 4. inf. de contrab. & commiſ. ſtipular.* & unices, ut in *l. Divi, l. de jure patron.* Jurisconſulti multi annis temporibus dicuntur.

L. 5. Ex re valentur] His penitus diſcedere licuit, conductor, & inquilinum, quæ etiam probatum in *l. 3. & ult. inf. in quib. cauſſis pign. tacite, l. 4. & 7. ſi lite tit. l. 4. D. de pign. act.* Sed dicendum valuerunt ut ſcientiæ nomine conventionem ſpeciem adgnoſcant, ut & in *l. Pomponius, D. in quibus cauſſis pign.* Porro non tantum generali pacto, ut ſi conveneri, ut invecta & illata pignori eſſent, res coloni pignoris iure teneatur, ſed etiam ſpeciali. Quo pacto etiam ea, quæ inducta non ſunt, teneantur, *l. ſi non inducta, inf. in quibus cauſſis pign. §. interdictum, Inſtit. de interdict.*

L. 6. Nemo] Idem poteſt ii, qui rem accipit in *de-F poſitum*: vide ſcripta ad *l. 14. pro. de uſur.*

Aſſis locare] Ex hoc dicitur, *l. 4. §. de fide inſtrum.*

L. 7. Veſtigal ullorum] Sic in *l. 5. pro. de remiſſ. & l. 7. ſup. de veſtig.* Suetonius in Caligula: vide ſcripta ad tit. ſupra, *de remiſſ.*

In quinquennium] hodie fit in triennium.

In eſſuſ. Deviverunt] Ante hæc verba (*ſed contra in eo tit.*) interfere hæc: adde ex *d. Leurem, §.* maturos antes fruſtus ex ea conductione percepit.

L. 8. De re mercenaria poſſulabat] Legendum ſine parenthesi, aut mos reſtituit, atque ita recte legit Harmen. lib. 3. Epiſt. ut ſit ſenſus: ſi conventione non eſt expreſſum, tum, vel ſi mos eſt, mercenarium non poſſulabit: aliquem hæc lex probaret ea quæ ſunt moris, non venire in judicium bonæ fidei, contra *l. quod ſi nolit, §. quia, D. de act. empt.* Sed aſſis dicere, conſuetudinem ſolum regionis non ſuffirere. Mala, ut docet *l. 19. lic.*

L. 9. Exponere] Idem eſt in legatario, *Inſtit. ponitur, de legat. l. 1. §. ult. Ulpian. l. ordinem, de offic. præf. Nifi ea lege*] Item nifi fiſcus vendiderit, *Inſtit. De lege fundi fabiani.*

In eſſuſ. Colono: Item non ſic in eo] Id eſt, in emphyteuſi. Adde recte Bart. hic, locatorem, qui habet ius perfectis rurſus in ea habitabit, *l. ſi duo, §. cum triennium, D. eod.* & *l. 1. C. eod.*

L. 10. Vrani] Juſt. *Inſtit. ed.* Opponitur lex, *l. dominus, D. de uſufr.* vide not. ad eam.

L. 11. Quum conductores] Excipe publicanos, licet hic mos ſit inhumanus.

L. 13. Conveniendi quam ceſſit] At reis bodie ex Novellis, & Authenticis ſanctum divinum, ſi omnes ſunt ſolvendo, *l. cum apparebit, D. eod.*

L. 14. Si hi qui] Idem dicitur, quod in *l. ex conductu, h. tit.* vide notata ad eam.

Redemerunt] Id eſt, conduxerunt.

L. 16. Removere vindetur] Non tamen iſdem fidejuſſoribus.

L. 17. Sine anno] Statim, non exſpectato biennio, ut in retentione invectorum in ædes, *l. cum domini, D. eod.*

L. 18. Locaſſorum pervicit] Plin. lib. 11. cap. 19. pernicioſa, ita edictum Imperatoris Severi ſuſtulit.

L. 19. Filios contractus] Fides contractus conſiſtit in eo, quod adhuc eſt, aut quod mos regionis eſt.

L. 20. Ædificium] Si ſtirpes ſint, ſi ſtirpes ſint eſſe ita ſibi præſtitut, ſi nominem alienandi habuerat, *l. quidam mulier, ff. de rei vindicat.*

In eſſuſ. Exſiſtimo] Dubi prima verba (*Idem ſi fuerit.*)

L. 21. Si ſibi] hæc lex probat, locationem contrahi, non tantum certo pecuniæ numero, ſed & earum rerum, quas pondere, numero, & menſura conſtant, certo pondere, & menſura: primum, quia vocat locationem: deinde quia vocat hunc contractum bonæ fidei. Eſſe vero locationem conſtat: Nam do, ut facias, non eſt bonæ fidei, *l. 5. §. ult. de do, de præſcript. verbis.*

Locaſſi] Id eſt, fundum locaſti ea pactione, ut quotannis interferret certum pondus olei.

L. 22. Si ſic] Idem etiam in emptione, nifi fallo fit in dicem additio.

L. 23. Nemo enim] Ad hæc pertinet *l. 1. inf. de aquæ, pluv.* hic enim locus interpretatio Accurſii verifilimus eſt, quamvis dominus ignorans conduxit, atque ea re cupit, pro alieno poſſidere, nec ante pro ius poſſidere incepit, quam in quadriennium proprietarius perfior exeſtit: At in quadriene poſſeſſionis vincetur, quia rem pro alieno poſſidet, quam ſibi ſolus mutare non poteſt, *l. non ſolum, §. quod vulgo, ff. de uſucap.*

L. 25. Si quis] huic limile oppoſitum *Libris. refec. de agricol. & cenſitic.* Nam ea non locatur de conductione, ſed de colono conditionali. Hic ſi litigat de proprietate fundi ipſe pendente, fruitur fundo præſitis cautione. Hanc ſi litigat de proprietate, & poſſeſſione, conſequetur actione ex locato, quam non re-

pellet

pellet vindicatio, sed restituta possessione quæreatur de A dominio.

In gloss. restituere) a prine. dele eam gloss. usque ad hæc verba (*vel etiam ex locato.*).

L.17. §1 tribi) hanc l. Græci sic in summam redigunt: Si datum colonis promutuum, dominus agri stipulanti conductori promiserit redditurum se, tenetur.

Pro colono) Coloni hic accipendi non sunt pro conductoribus, sed pro agricolis conditionalibus. Sicut enim in eodem fundo potest esse ἐμφυτευτικὸν, & colonus conditionalis, *l. 1. inf. de mun. & colon. pastion.* Ita etiam eft plerunque fundi dominus, eft conductor fundi, fum & colonus terræ addicti.

Caudella) ab alio fcilicet.

Promagifti) Græci vertunt προχρήσαν. *Ipsi. Placitis fine*) id eft, fi fuifque ad pactum ftetit, B *l. fi proteftatum, pro fami. fcirifc. it. inft. de actionib.* & *l. 1. §. fi pactum*: Nam fi fuerint ftipulatio, ex ftipulatu, fi conftituendi nomine, ex vend. *l. fi mancipium. de loc. int.*

Ex eadu poffe) Quid fit pactum nudum, notavi, *ff. de pofi. l. verifperium*, *§. fed cum nulla*: vide fcripta ad *l. 8. ff. de præfcript. verb.*

In gloff. Prorogafti) Dele hæc verba (*id eft, ante tempus fatisfecit, feilicet creditoribus eorum*) & repone, *id eft, in terminum dedifti*, ut fubito percipere.

Lib. Ex confeffione) Cuftodia verb. indicat etiam le- C vifi cuiuſque veniæ, hic, *§. 11. 5. fed & confeffione*, *D. de pœnis*, & *cum non vend. §. fi mancipium*, & *D. loc tit.* Ioan. *Lauc.*) Sumpta ex Nov. *Theod. ne curiales, ut & l. non dubium*, *fup. de ll.* quam conjunge cum hac. Subfcri- pitionem hanc adde. D. Ant. Aug. Opt. C. P. Theod. C. A.N.VII. & Feſto Conſ.

Curiales) Decurialis eft. *l. 2. §. 1. de adminiſtrat. rerum ad civit. pertinent. l. fpuri.*, *de decur. l. 29. C. Theod. eod. l. 1. inf. eodue ad conduct. fecud. fifc.*

Nec fubjiciffet) Sic clericus, qui prohibetur conduc- D ere, devaſtat hoc alio fidejubere, *Novell. 120. cum. Cod.*

L. 31. Militi) Conjunge *l. milites*, *inf. de re militari*, *& eft enim beſtiarum*) idem cautum eft de fabricenſibus, *l. ult. inf. de fabr. qui funt quaſi milites.*

L. 34. Conductores) hæc pertinent ad *l. pen. inf. unde vi.* Et qua ad hanc eft addenda fubſcriptio. D. v. Kal. April. C. P. Theodorico & Venantio Conſ. ante l. ult. deeft Graeci conſtitutio, cujus initium hæc eſt, ſum- E pta ex libro, cui titulus eſt μικρὸν κατὰ στοιχεῖον. Conſtitutio permittit & locatori & conductori iterq. annum ſolvere locationem, ſi ita in pactis fuerit, nec incidere in pœnam ex tranſgreſſione, niſi initio contractus ab eo receſſerint, vel aliud convenerint.

L. ult. Militia autem) pertinet ad militum, quibus ſuos federarum, ſcholæ Scholarium. Vide cap. 17. Tit. de præſcript.

Undecim de auriſpicibus ſcholæ) Scholas decem refert Marianus in antiſta Rom. Imp. Scutariorum primam, ſecundam, tertiam, agentium in reb. a. Armaturarum ſeniorum quintam, armaturarum iuniorum 6. Gentilium ſeniorum 7. Gentilium Junjorum 8. Scutario- rum ſagittariorum 9. Scutariorum Cibuanorum 10. fut & undecimus Fabricenſium.

De jure emphyteutico. TIT. LXVI.

Vide not. ad princ. tit. *fupra*, *de rerum permut.* Vellig- la ſuper idem eſt, quod Tomentum, vide ſcripta hic, & not. ad *Rub. D. ſi ager vectigal. id eſt*, *Emphyt. Op-* pointur. *Lucium*, *inf. de prædiis municip.* Vide notat. ad eam. Vel Bigales fundi alii ſubjiciuntur jure privato, alii jure Emphyteuticario, alii jure perpetuo. Quamvis au- tem eiſdem privatorum prædia hodie dentur in Emphy- teuſin, tamen in toto jure veſtigales dicuntur ſola præ- dia civitatum, quod ea ſola in Emphyteuſin darentur. Vide locum in *L. D. ſi ager vectigal.* Conductio tempo- ria quod differat ab Emphyteuſi temporaria, vide notat. ad *l. ſi. D. ſi ager vectig.* Emphyteuſis maxime contrahi- tur, ut res fiat melior ab emphyteuticario, & poſſidear jure dominii ſub præſtatione canonis. Hæc eſt vera defi- nitio, *Sua actio* nominis indicat, quo aperte ſignifi- catur omne genus meliorationis. Nam & domus dantur in emphyteuſin. Quid differt ſuperficiarius ab emphy- teuticario, vide not. ad *Rubr. D. de ſuperficiebus*. Libel- larium contractum recte quidam vocant emphyteuti- cum, ſed novum, *Nov. Leonis* 13. eſt igitur libellarium contractus nova forma emphyteuſeos. Quid hoc differat in emphyteuſi, docebit qua definitio, quam vide in ſcripti ad *l. 1. in. hic*, vide & not. ad *tit. 1. Fundorum*, *& eſt enim*) idem eſt in emphyteuſi precario, quod in illa Emphyteuſis quoque huc pertinet, ſi ut in emphyteuſi, melioramento nulla permiſſo fit, ut in emphyteuſi, dominium, vel quaſi dominium non transferatur in ac- cipientem, ſed retinuatur, ſervitus exemplo publicæ annua non ſolvantur, vide ſcripta ad leg. 1. hanc.

L. 1. Conditionis) Poteſt tamen defendi, emphyteuſin genus quoddam proprium eſſe locationis conditionalis, quo quidem dominium transferatur in accipientem, ſicut in *Leg. nemo*, *D. loc.* eſt locatio, licet dominium no- tetur. Et ſic ſupra in ff. emphyteuſis, quod quidam pa- bant, quaſi prædium in emphyteuſin videatur emi, ut pretii loco ſit veſtigal. Ad hæc, *inſt. de locat. conduct.* & hunc ſuſ. vertit redditionis: vide notata ad eum *§. fi* ſcripta ad *tit. fup. de rebus alienis non alienand.*

D. Dufpitionem) Et ideo Græci ad *l. ex hac parte*, *D. Dufpitionem*) Et ideo Græci ad *l. ex hac parte*, *D. Dufpitationem*. Sed ibi quæſtam obligationes eſſe *de pofi. & fure*, dum l. aut quæſtam obligationes eſſe juris civilis, exemplum ponunt in act. ex ſtipulatione Aquiliana, & emphyteuſi. Hoc contendit Zeno Ile- ri proprium, ut Juſtin. donationem propter nuptias. Nec obſtat, quod ſcribitur de Bizantiis, qui ſervili perdix ad tempus, ſtetilia in perpetuum accebant: Nam eſt hoc genere negotii ſui ſint, nunquam tamen habuere pro ſpeciali contractu.

Pulforum non fuerit) *l. 8. §. de loc. Quod facultates.*

Vis ergo mutui, ut grando, procellæ, devaſtatio hu- fitium pertinet ad emphyteuticarium: ſecus eſt in ſo- rore. Verum ante hanc conſt. idem videtur fuiſſe in em- phyteuſi, quod in conductore, *l. 16. §. Papin. D. loc.*

§. ult. Sin vero) at ſi ſteriles relevatur prædia ob ſterilitatem, *l. ſi rem. D. de remiſſion. l. in. de adminiſtr.*

In gloſſ. Arrebonare) Dele a pr. usque ad hæc (*vel non prohibet*) & repone ad fin. gloſſ. ante adoito- nem, Redhi. Quod ex eo confirmat, quod amiſſo inſtrumento emphyteuſi non nocet: ergo nec emiſſio inſtrumenti emphyteuſi non nocet. At in libellario contractu neceſſaria eſt ſcriptura, de quo vide ſcripta hic.

L. 2. Si ſolitum penſionem) Quia ſiſcus tribus exipit tum a dominio, quam ab emphyteuta.

§. 1. Sin autem) idem eſt in emphyteuta civitatis.

Per totum triennium) ideo expectatur triennium, *Per totum triennium*) ideo expectatur triennium, *fup. tit. pro. Rei.* At locator, & emphyteuta ecclefiaſtici poſt biennii ceſſationem expellitur, *Nov. 120.*

Repellere) Sic contra, ſi dominus per triennium non- ram facit in accipiendo canone, hoc cedit lucro em- phyteuticarii. Et in hanc rem Euſtathius in Bas. de phyteuticarii. Et in hanc rem Euſtathius in Bas. de emphyteuſi cap. 1. *§. fi. fup. de ſervitut.* quæ dicit temporibus citat. *l. 13. fup. de ſervitut. l. ſi. inf. de act. fund.* malit, *Non tam. neg. l. 1. de fuſcept. l. ſi. inf. de act. fund.* ſuperius. At a periculo dejectionis ſola oblatio non libe- rat, niſi pecuniam depoſuerit, & obligaverit.

Meliorationes) Nam in hac ſtipulatione pœnæ hic ca- ſus ſemper videtur exceptus, *l. quare*, *§. inter*, *D. loc.*

Vel ornam) *qui ornamentum*) Pro *Vel*, leg. *id eſt*.

Ad pro emphyteuſeota, plane legendum ἐμφυτευτὴν, & ἐμφυτεύσαι.

Pœna appacenda) ut ſtipulatio pœnæ non tollit ſi- pulationem fortis, ſic nec commiſſi. Emphyteuſarius ſiſci ob canonem non ſolutum non incidit in commiſ- ſum, *l. 1. inf. de fuſcept.*

Volueris) Nov. 120.

Repel-

669 In Lib. V. Cod. D. Juſtiniani. 670

Repellendo) Emphyteuſarium morem facit in rem. *Interiores leg*) Intelligit *Imagenam*, *inf. de tenorib. fi-* A *pul. quæ eſt edicta eodem anno*, quo hæc, fed illa menſe Aprili, hæc Septembri. Adde hanc ſubſcript. D. v. Kal. Octob. Chaleed. Decio V. C. III. Conſ.

In gloſſ. repellere) Anne hæc verba (*ſi tamen interverſa*) pone, idem in *ſpon. fap. de loc.* Et adde dele hæc omnia (*Reſpon. non argumenta*, *ff. de leg. com. l. poſt diem*) Et re- pone, imo poſſe eum desici, aperte ait Nov. 120. Nec ob- ſtat *d. l. poſt diem*. Nam ibi tantum datur poena compul- ſoria ad cogendum, quia ſecum ipſe pugnat. Nam dom aguit ex conditione, tatum facit, dum lege commiſſitri- tum. Ab hac ſecunda nihil pugnat, *de infra hic* (*Reſpon. emphyteuſa*) adde *l. 13. ff. de probat. l. ult. inf. de fidei.* Et paulo poſt hic (*vel quod tabula continetur, &c.*) adde: Idem in conſenſu hic, *ff. de ſi. de ſi. de ſi

L. 5. Si (ut proponis) potest) Hæc l. accipi debet de parte absente, &c.

L. 6. Vers. prudentissimi Praeſ.] L. 65. ff. de rit. nup. Poſt l. 6. addatur hoc Gordiani conſtitutio idem. vid. Rationalibus. Mandatum eſt, nuptiis contra mandata contractis, dotem, quæ data ille tempore, cum tradidit eſt, ſuerat, juxta ſententiam D. Severi, pro cubiculo, nec ſi conſenſu patris capitis videatur retentionem, in præcipuum commodum uxoris poſſe retineri. D. Kalend. Aprilis Antiochiæ, Gordiano A. & Aviola Conſ. vide lib. 1. Obſerv. cap. 11.

L. 10. Cum ex] Idem juſ plenius nominatum in Nov. 22. 3. neque item mul.

L. 11. Si vir vel] L. ult. inf. de liberis exhib. l. 2. ff. eod.

L. 18. (Potita) Contra, filius poteſt dicere: Ser conſenſu patris, I. Silius emancipatus, ff. de rit. nup. Vide ſcripta ad tit. de ſponſal.

L. de incognitum conſuetudinibus] Tribonianus hæc adſcripſit. Nam ut ex C. Theod. apparet, ſcriptum erat, ut in pagibus. Imperatores autem intelligebant l. 1. Inquit.

Voluntate patris] Leg. maritis.

L. 19. Celebrandis] Conjunge l. 6. tit. prox. Ex qua adde ad hanc fabricipit.

Inter conſobrinos] Vetuſtiſſimis Romanorum, legibus connubio prohibitæ erant inter cognatos nuptiæ, ut non liceret fobrinam ducere, quæ eſt ſeptimo gradu. Tacitus lib. duodecimo Annal. & Plutarchus in probleſmat. Jure civili juſſit, in linea tranſverſali, quæ non habet afcendentem & filiorum, nuptiæ fecundo & tertio gradu prohibeantur, in quarto permittuntur, ut hic, & §. quarto, ſed, de nupt. l. 3. de rit. nup. & l. 1. C. Th. in quarto prohibentur nuptiæ: l. Theodoſii magni, cujus meminit Auguſtinus lib. 15. de Civitate Dei, cap. 16. Et Ambroſius epiſt. ad Iuvenum, Valliam in vita Theodoſii magni: Tantum pudori tribuit, ut nuptias conſobrinorum prohibuerit cognoſcere fororum. Ea lex non extat in C. Theod. fed confirmata eſt a Valentiniano, Theodoſio, Arcadio, & gratiſſime nupt. Poſtea idem patris legem abrogarunt per hanc in l. celebrandis. Temporibus tamen Juſt. capta Romæ a Gothis Romani legibus Theodoſii uebantur: Et conſtat ex Caſſiodoro lib. 7. Variar. qui tunc vixit, eas nuptias tunc petiſſe ex reſcripto, & C. Theod. h. nunt. ex reſcript. per. Imp. Conſtantium, fine Juſtiniani uſque ad 7. gradum, prohibebant nuptias, ut conſtat ex lib. 28. Ann. 5. Qui liber Romanis eodem eſt ac Leone Pulter. inde Hammone circa annum Chriſti 900. Poſtremi Imp. Græci, ut Manuel. Commen. prohibitionem extendunt ad affinium uſque gradum. In imperatore meo Chriſti 1160. Quo tempore Gallia ſub Philippo Auguſto Rex fuit, qua prohibitio conſentit cum prohibitione romuleum, 25. greſſ. 8. & 3. Idem eautum eſt concilio Conſtantienſi VI. & Lateranenſi 3. primus Innocentius vetuſtam prohibitionem, quæ erat uſque ad ſeptimum gradum, retrahebat ad quartum canonicum.

L. 23. In auct. Principes] vide l. 6. tit. Nov. 17. ubi ad Theophil. Quos hic Juſt. vocat illuſtres, Theoph. ill. 4. Juſtit. ut. 2. de rit. nup. Gloſſa in fin. Nec ſe nupt. vocare exprobrabilem, Latine ille Theophili, Græcus ab interpretibus Barm. Sed in non exſtat apud Theoph. Hominem nominat Harmenop. lib. 4. tit. quarto, vers. nuptiarum.

L. 24. Nuptiarum arcadas fabricipas] id eſt, ignoſcat. L. 25. Si forte ſcripſit] In manuſcripto Harmenop. lib. 4. tit. 6. citatus aliam l. Graecam, quæ prohibitionem illam nuptiarum propter hanc cognationem ſpiritualem extendit ufque ad ſeptimum gradum. In ſib. cuique Bas. de quarto prohibitio citatur eadem lex. Unde puto eam fuiſſe Graecam quandam conſtitutionem, quæ deſit in Codice Juſt. Item in concilio Conſtantinop. prohibitæ nuptiæ inter conſobrinos, id eſt, ſucceſſores, Balſamon. Item in concilio Carthaginenſi, & Ugon. Nuptiæ, tit. 18.

L. 26. Si quis] Vide ſcripta ad l. 25. ff. de rit. nup.

L. 27. Si filiæ] Harmenop. lib. 4. Ipſit. tit. 8.

L. 3.

L. 5. Si cum] Vide ſcripta ad l. 25. ff. de rit. nuptiis.

L. 5. Si cum] Vide ſcripta ad l. ult. de liberis exhib.

L. 6. Prima] Vide ſcripta ad l. 1. C. de rit. nup.

L. 7. Si quis] Vide ſcripta ad l. 1. C. de rit. nup.

L. 8. Quidam Aegyptiorum] Ex l. Moſaica cap. 25. Deuteronomii.

De interdictis matrimoniis inter pupillum & uxorem, ſeu de his, qui ducere uxores non poſſunt. TIT. VI.

L. 1. Rafticitatis, & impotitis] hæc quidem juris ignorantia non nocet, ſed etiam non prodeſt, quo minus ſit locus Senatuſconſulto.

L. 6. Nondum exactis 25.] Vel ut hodie conſtituitur a Juſt. nondum expleto tempore 20 ann. quorum intra tempora reſtituitur per in integ. reſtitutionem non peſſet: vide cap. 20. de præſcript.

L. 7. Dos datur] Vide notata ad l. cum ſic ſtatur, in fin. ff. de pactis. Vide ſcripta ad l. 2. ff. de reſtipul.

L. Cui poſſet] Secus eſt in ſute. l. 2. infra de privil. fiſc.

L. 10. Cum dotem] Paſſa manent formas contractuum: vide ſcripta ad l. 13. ff. de præſcript. verb.

Per partum] Paſſa enim, quæ initio contractus ex contingentia adjiciuntur, tantum ſi legem dant contractui & ex ipſo contractu dant actionem, non autem ante; adhuc, ſed propio nomine leges appellantur, reſpectu contractus continui, vel ei inteſſe verum eſt: vide ſcripta Oldren. ad cap. 13.

L. 12. Ex pactione] Græci in ſibi Baſil. dicunt ἐπιστροφὴν, non ἐπιστροφὴν unde de inter hos ſequens. Et ἐπιστροφὴ quod loco res adferunt ſolutionis, quæ ſtatum priorem probantur, poſteriori veriſſima eſt, ut dicamus d. l. res quæ locum habere, ſi interius ſolvendo non ſit, id eſt, ſi pecuniam dotalem reddere nequeat, uxor tunc habet vindicationem in ipſa corpora rei ex dotali pecunia comparata quafi dotalis rei. Num dotis eſt vindicatio. Vindicationem directam illic Græci dicunt reſpectu hypothecariæ vindicationis. Ergo eſt vindicatio, proprietaria, uſusfructus, pignoris. Proprietaria vindicatio reſpectu alicujus dicitur directa, eſt utiliter experiamur, alia quid vindicationem. Item quotidiana ſolutionem probat Cyn. vide etiam ſcripta ad tit. Cf. quæ ſententiæ, vel ſibi.

L. 19. Cum patrem] Vide notata ad l. 1. ff. de rit. nup. & l. 1. C. de rit. nup. & l. 1. C. de ſponſal. verb. vel.

L. 20. Pro exoribus] L. 8. inf. de dotat. inter uxorem & uxorem.

L. 26. Si genero] hæc ſoquitur de extraneo, non de filio, ut l. cum patrem, ſup. red. vide ſcripta ad l. 18. in fin. de verb. oblig.

L. 29. Ubi] hæc l. duobus annis ante l. ult. inf. qui poſ. in pignota eſt.

Strenuiſſimo creditorem] hodie malet præferrur omnibus creditoribus & hypothecariis, l. ult. inf. qui poſ. in pig.

L. 30. In rebus dotalibus] Quinimo & in ceteris rebus mariti mulier præferitur omnibus creditoribus, etiam exceptis filiis, ſup. hic, & uxore priore, Nov. 91.

§. Volumus] filius eſt id, competere. Sic Græci dicunt εὐεργεσία.

L. ult. §. Penitere bienium] vide cap. 21. de præſcript. De rei uxoriæ actione in ſcripta ad ſtatum transfigo, & de natura dotalis præſcripta ad l. 1. ff. de pactis.

L. Si filia] id eſt, in certi conditi. Ea enim dos certa petitur.

L. 1. §. 1. Si enim non] huius ſententiæ querit Accurſ. hic exemplum. Græci hoc tradunt ſpatiſſimum: Stipulatio nos, geometris decem poſt biennium, five vixero, five mortuus fuero, vales ſtipulatio. Nam ex caſu utili conſtituitur utilitate, vide ſcripta ad l. 1. §. ſed ſi mihi, ff. de

A verbor. obligat. & ad l. 97. ult. ff. eod.

§. Primum: edictum mariti] De quo lib. 3. Obſerv. c. 16.

§. Sed nec certum] Nec compenſation. Sed opponitur l. 6. C. de compenſat. Verum hæc eſt mera decitio, deinde ita melior non ego de dote, ſed ex ſtipulata. Sic nec obſtat l. 1. inf. ver. mor. vide ſcripta ad d. l. 6.

§. Cum autem: in quantum maritus] Adione rei uxoriæ mulier petebat non certam pecuniam, ſed quanto melius æquus eſt dari. Cujus rei veſtigium eſt in l. pen. §. ult. ff. fol. matrim. Cf. ſcripta ad l. 1.

De pactis conventis tam ſuper dote, quam ſuper donatione ante nuptias & paraphernis. TIT. XIV.

L. 1. Lucius Titius] Vide notata ad l. legem, ſup. de pact. vide ſcripta ad l. 16. de fide inſtrum.

L. 2. Si quis] Vide ſcripta ad l. eſt, præſcripta verba, quæ utilis dicitur, quia non ſcripta, ſed exemplo civilis actionis indicta.

L. Actionem nobis] Nil utilem, l. 7. inf. eod.

Maxime] id eſt, ita demum.

L. Hereditas] vide ſcripta ad l. 16. ff. de verb. oblig.

L. Pacti] vide notata & ſcripta ad §. 11. ſup. ff. ad Trebell. quam huic l. opponunt.

L. Ex more] huius conſtitutionis, ut & ſequentis ſententia refertur in Nov. 22. §. penult. ver. ſi quis.

§. 1. Tantam] Male objicient Juriſt. §. ſi igitur, ſupra de donat. ante nupt.

L. 10. Lege Iconiſ] Quæ hanc præcedit.

De dote cauta non numerata. TIT. XV.

L. 1. Dotem] vide notata ad l. 14. §. 1. in fin. ſup. de non num. pecun. & ſcripta ad fin. eius tit. Idem dicitur in Nov. 100. ff. ult. inf. eodem.

L. Si cum dotem] Conjung. finem l. 14. ſupra de non num. pecun. vide not. ad §. 1. ad l. 14.

Intra annum] hoc Juſtinianeo procedere air, ſi bieniio duraverit matrimonium, aliquo nulla competet exceptio, aut intra biennium abſtinuerit, vide cap. 20. de præſcript.

De donationibus inter virum & uxorem, & a parentibus in liberos factis, & de retinbitione. TIT. XVI.

L. 7. Utiles actiones] Non tamen a ſicto vindicantur: vide ſcripta ad l. Rebus, ff. de fide inſtr. & ad l. ult. ff. de verb. oblig. & ad l. 1. ff. de rei vindic.

L. 8. Reſtituta ſibi poſſit] uſurus tamen & fructus, quos facto ſuo percepit ex re donata, ibi notarunt, l. 45. ff. de uſurie.

L. 11. Tria peculia] vide ſcripta ad tit. ſup. ſi quis alteri vel ſibi.

Repetitionem habet] Dabitur actio perſonalis peculii nomine, non ex contractu, ſed ibi, & eam maritus uxori creditit, vel negotiorum geſtorum, ſi negotium uxoris gerent cum numeravit creditori, vel condictio ſine cauſa, ſi eam pecuniam dotem numerat uxori.

L. 14. Ex verbi] Obſtat ſi quando 109. de leg. 3. fed ea lefl de eo jure, quod obtinet ante contit. D. Antonini: vide notata & ſcripta ad d. l. 14. §. penult.

L. Ob primipilum indemnitati] Alia primipili privilegia vide ad l. ſi pop. de conſtit. ol.

L. 16. Damnum nunc] Nunc plerique in rabul. nonlunt nomini fua inferibi, l. pupillus, ff. de ann. leat. l. penult. de convenda, ſed poſt. eodem juſt. 1. vide ſcripta ad tit. quæ & alteri, vel ſibi.

L. 23. In ſervilem conditionem] At hodie ex Nov. 22. nec deportationes, nec damnatione in metallum quiſquam fervus efficitur. Ergo nec in modo matrimonium ſolvitur.

L. 25. Donationes] Antea ſecus erat, l. 3. §. 1. ff. pro donat. vide notata & ſcripta ad l. 31. quando, in pr. ff. de leg. 1.

Subolem deciſionem] Quidam enim autem ratihibitione nego confirmare ea tantum, quæ funt facti, ut geſtionem, poſſeſſionem, poſſionem, non ea quæ ſunt juris. Sed nianus vult omnia illam confirmare. Itaque inde poteſtentari, hereditatem, quam ſibi maritus patrie adit, ei acquiri, ſi adiciorem ratam patet habuerit, l. 1. inf. qui admit. Hic locus citatur ſup. l. ſed ad Marcel. vice ſcripta ad eumtie.

De Republ., & judiciis de maritimis fœnoribus. TIT. XVII. A

L. 1. Sed indistanter.] De dote adhuc non competit constitutæ matrimonio, excepto hoc casu, & illo, qui est initio *l. 24. ff. fol. matrim.*

L. 2. Tres peregrinationis annos] utiles, *l. fupr. ff. de fponfal.* vide *cap. 21. de præfcript.*

L. 7. Annonam quærant] Juft. pro hoc quadriennio fubftituit decennium in *Nov. 22.* Et poft pro decennio triginta annum tempus, ut docet fubjecta auth.

Judicium] Leg. indicium. Num & Juftin. in *Nov. 22. vertit, eiuſdem.*

L. 8. Confenſu] Zoaras in *c. 5. Apoſt. & D. Ambrof.* in lib. de Abraham.

L. 11. Sepulchrum] Hujus conſtitut. fentent. expreſſe juſt. in *Nov. 22.*

Adulterium] hæc olim cauſſa juſta non erat, *l. 1. Cod. B* *ſimil bred. eod.*

Sepulchrorum diſſolutorem] Viſpellionem.

§. Hæc nihil: aut intra quinquennium] Quafi in vivo tumulum ſervatur. Arca, ſive ſepulchrum. Nihil repudio ſtatim ex ſecundis nuptiis ad alia contrahere: uxori poſt annum tantum, ne ſtat fingatur conſulto.

L. 9. Poſt annum] vide *cap. 20. de præſcript.*

L. 11. Etiamſi datali] hoc idem Juſt. mutavit in *Nov. 74.* At in *Nov. 117.* mutat ſententiam aliquantum.

§. penult. In antiquis legibus] L. *alt. C. Theod. de inteſt. nupt.* Frag. Vat. *tit. 6.*

Si duæ conſtante matrimonio perfonatæ fuerit. TIT. XIX.

L. 1.] Hæc Lemp. patrem. *Theod.* 117. vide legentur in *Cod. Theod.* & vero diſcrepat funt a compoſitoribus, ut docet interlitio, eademque debet eſſe fubſcriptio. Hinc & conſtitutionem Juſtin. confirmat, & interpretatur in *Nov. 22. §. pœna autem.*

Legibus ſiare] Nifi certis de cauſſis, *l. 20. ff. fol. matrim. l. 23. ff. de pact. dot.*

Rerum amotarum. TIT. XXI.

L. 1. Compenſationis] Conjun. *l. 6. fupra de compenſat.* ex hac adde *l. 1. de conſtitutionibus*: vide illic.

De Fundo dotali. TIT. XXIII.

L. 1. Eſt autem alienatio] Sic Seneca lib. 1. de benefic. cap. 10. Alienationem definit mei fua, & juris fui in alium translationem, & reſtim aliquatum vocat, quod alienum factum eſt. Vide ſcripta ad *l. 28. ff. de verb. ſignif.* Sic etam Cic. in Top. definit abalienationem: vide ſcripta ad *tit. fup. de rebus alien. non eſtim.*

De Concubinis. TIT. XXVI.

Hotomanus in verbo Concubinæ ſterili, maritis ante hanc conſtit. non licuiſſe concubinas habere. Male, ut docet Paulus 2. *Sent. ad tit. ff. l. 2. ff. de verb. obl.* adde *& l. ful. ff. de donat.* vide ſcripta ad *l. 5. tit. 9. lib. 5. Cod. smalter.*

De Naturalibus liberis & matribus eorum, & ex quibus hoc cauſſis juſti effecentur. TIT. XXVII.

L. 1. Senatores] Meminit hujus reſcripti juſtin. in fin. *Nov. 89.* Et idem tenditur in *Nov. Marc. de mar. Senat.* Sed utraque fubtata eſt *Nov. Juſt. 117. & 89.* Ulpian. in *Fragment. tit. 5.* Ex *Nov. Sep. reperit*, hic legendum, ut & indicat Novella Martiani, *perfectiſſimus*, id eſt, *Auguſtus*, *augeamus*.

L. 2. Vel legitimis ſilii] Hi deficientibus poſtea patet ad. verum juſtin. in *l. 8. hic*, hunc quadrantem in feemiſſem mutavit.

§. 1. Naturalem autem ſuccendentem ſortiuntur] Hæc verba exſtiffime abſunt a ſcriptis veteribus libris, nec ea agnoſcit Accurſ. planeque delenda ſunt; aliquid enim ſupplantur cum *l. communium*, *§. ult. infra eod.* Quæ confiturtur, ut non ſolum, ſi ſoli fint naturales filii, fed & ſi funt legitimi ex juſto matrimonio ſuſcepti, naturales tamen curiales fatti, fiat legitimi. Quæ pugna modum in tit. ſerenda non eſt. Subjicior poſtea, ea verba hic tranſtata ab Haloandro ex Novella *Theod. de filiis decurionum*.

L. 4. Poſtquiſquam] id eſt, Curialem.

Et jure civitatis] Leg. *Juſtæ civitatis*, ut conſtat ex *Nov. Juſt. 89.* In qua hujus Leonis conſtitutio eadem ea fu recenſetur, nifi quod legitur *& ex Scantorum*.

L. 5. Nunc ex juſto] idem in Epitom. Verum in *Nov. 89.* ſi *duci juri* derogatur.

Sec unicis] idem Juſt. in *Nov.* hoc cafu naturalibus dat jus obtinendi affe, ita tamen ut ſi teſtatori parentes fuperſint, illis legitima ſervetur. Ceterum ab inteſtato legitimis liberis, aut uxore legitima exſtitute, filii naturales nihil conſequentur: fed eis alimenta tantum boni viri arbitrio præſtantur. Quod ſi illi non exſtant, in ſextantem filii naturales ſuccedunt una cum matre, quæ in viriles portiones vocatur. Ea autem ſi deficiant, aut dotem refella fit, integrum ſextantem fibi habent filii naturales: quod vero ex affe fupereſt, cognata, vel fifco ſervatur ecclefiaſtum ordinem ſuccenſionum, *Novel. 18. & 89.*

L. 6. Ab eadem pater naturali] Diverſum eſt, ſi filii naturales per nuptias legitimi facti eſſent, *Novella 12. §. ult.*

L. 10. Cum quis] hujc conſtit. confentit *l. 6. fupra eodem.* Parro hæc *l.* & quæ proxime ſequitur, pertinent ad fenus & *generatio*, ut conſtat ex *Nov. 10.*

De Teſtamentaria tutela. TIT. XXVIII.

L. 8. Generis verbis] In *Nov. Theod. de teſtamen.* vide ſcripta ad *tit. 35. Frag. Vat.*

De Confirmando tutore. TIT. XXIX.

L. 4. Naturalibus] Conjun. *l. ult. cod. quando mul. affig.* *tut. fung.* Hanc l. intelligit Juſtinian. *Novella 89.* dum ait, ſe ejudem de naturalibus liberis ſcripſiſſe in titulo tutoribus.

De Legitimis tutelis. TIT. XXX.

L. 3. Conſtitutione] Quæ eſt *l. 2. Cod. Theod. de tut & curat.*

Lege Claudia] L Claudia legitimas feminarum tutelas fuſtulerat. Ulp. in *Fragm. tit. 11.*

L. 4. Fratrer emancipatos] Confer *l. 3. infra de curat. fur.*

Etiam ad legitimam] Emancipati fratribus fuis, id eſt, qui ſunt in patris poteſtate, ipſo jure non funt hæredes ſed hac conſtit. *Iuſtinianus* eſſectum eſt legitimi.

Alienam eſt] Quod ante hanc conſtitutionem licuit.

L. ult. §. Diſcretæ, datrix vel legitima] id eſt, Artillani & Titiani: vide ſcripta ad *tit. 11. Frag. Ulp.*

Qui penam tutores, vel curatores. TIT. XXXI.

L. 6. Mutui] Conjun. *l. 1. infra, quando mul. tut. affig.*

De Iunoſi pof.

Qui petentur tutores vel curatores. TIT. XXXII.

L. 1. Eorunque perpetuum] id eſt, edictum perpetuum vide notata ad *l. ſequentem. C. de pign. act.*

Qui dare tutores vel curatores poſſunt, & qui dari non poſſunt. TIT. XXXIV.

L. 1. Qui magiſt] id eſt, quo minus, ut & in *l. ſeq. de judic.*

L. 6. Quod] Conſ. *l. 2. inf. de prad. min.*

L. 8. Creditorem] huic l. derogatur per Novellam ſequentem 72.

In quibus caſibus tutorem, vel curatorem habere, non cogantur. TIT. XXXVI.

L. 1. Tutelam] Conjun. *l. 6. ſupra qui petant tut. vel curat.*

L. 3. ult. Actio petetur] *L. 1. ſup. de tut. vel cur.*

Si pater] Conjun. cum *l. 8. hic, fup. de confir. tut.*

Hanc Intelligit juſt. in *Nov. 89.* dum ait, ſe de naturalibus liberis tractaſſe, *& ea ſcripſe non repugnare ſequentia*, id eſt, in *tract. de tut.*

Remutter Senatuſconſulti Velleiani præſcripſit] *Novella 94. & 118.* vide ſcripta ad *tit. C. ad Senatuſc. Velleian.* circa medium.

De Adminiſtratione tutorum vel curatorum, & pupillorum pupillarumve curatorumque, vel decuſſionibus. TIT. XXXVII.

L. 14. Quintum & vigeſimum] vide *cap. 29. tract. de præſcript. Opportune Iſeum curatores, C. de adminiſt. tut. Poſſit pure*] Adfine negot. geſt. Sic nec reliquæ generales actiones aute finitum contractum exercerí poſſunt: & vide not. *S. ſeripta pro ſocio.*

L. 22.] Conjunge *l. ult. ſup. quando decreto opus non eſt.* Ea non apparet in fubſcript. legend. Et Conſtantin. Caſ. IV. Conſt.

L. 23. Veligal prædio] Eſt de emphyteuticario criterio, aut privati, non de fiſco, ut male Accurſ. putat. Nam hic ob veſtigal non ſolutum non incidit in commiſſum: vide ſcripta ad *l. 2. ſup. de jure emphyteut.*

L. 25. Sive omne fenum] Sic & in *l. 1. §. ult. de viribus, & l. ult. infra, de bon. auct. jud. poſſ. §. ut ex caſuario. Juſtin. quib. alien. lic. vel non*, vide ſcripta ad *l. penult.*

De Perieulo tutorum, & curatorum. TIT. XXXVIII.

L. 4. Iuſte ſignationis] Regulariter tamen pupillo probare debet: vide ſcripta ad *l. 6. ff. de probation.* *Liquidis probationibus*] Nihil obſtat *l. 6. ff. de admiſſ. tut.* Nam utrumque probationes admittit pupillum in facto *l. 1. §. 1. ff. de dolo.*

De In litem dando tutore, vel curatore. TIT. XLIV.

L. 1. Si quas] vide ſcripta ad *tit. 11. Frag. Ulp.*

L. ult. Curatore] ad hæc verba adde, *ſed non ſemper* extraordinaria. Olim cum ordinaria erant, *l. unic. §. ult. Juſtin. de fabricenſ. tut.* Vide Ulp. in *Fragm. tit. 11. §. minoribus*: Et vide ibi.

Si mater indemnitatem promiſerit. TIT. XLVI.

L. 1. Quadam] *L. 6. ſup. ad Velleian.* vide ſcripta & not. ad eam.

L. ult. Decreto] Ad Senatuſconſultum etiam benefitium non pertinet cauſa §. 3. *C. l. 19. ff. ad Senatuſc. Velleian. Ut cauſſe poſſ pubertatem adſit tutor.* TIT. XLVIII.

L. 1. Edicto] Juſtin. in Novella 21. §. *porro & illud.* *Si Tutor vel curator non ſuffert.* TIT. XLIX.

L. 8. Longi temporis] Vide cap. 3. de præſcript.

De Uſuris pupillaribus. TIT. LVI.

L. 3. Idem ſtatuendum] Leg. *idemque ſtatuendum.* Sic in *Leodorus, ff. de fidei. & l. D. Severus, ff. ad legem Falcid.* vide ſcripta ad *tit. C. ad Senatuſc. Macedon.*

De filiisfamilias, qui tutorum, vel curatorum. TIT. LVII.

L. ult. §. ult. Plane] hinc pendet ratio *l. 10. ff. rem pupil. ſalvam fore*. Idem obtinet in ſpecie *l. 35. §. pen. ff. de fidejuſſ.* Et in *l. 1. §. 1. ff. ad Senatuſc. Velleian. D. de adſcript. & ſervitiis obligatus*] vide *ad l. 136. ff. de verb. obligationum.*

De Contrahenda judicio tutela. TIT. LVIII.

L. 2. Vel utili actione] Quæ a Divo Pio data eſt, *l. D. t. §. nunc videamus, ff. de tut. & curatio. diſſerab.*

De Auctoribus pupillorum. TIT. LIX.

L. 1. Neque tutoris] hæc l. 1. repetita eſt in *l. 7. inf. de curatio. & curator. ſimul.* Et hac illius inſcriptio & fubſcriptio redituri debet.

L. ult. Veterem dubit.] vide Ulp. in *Fragm. tetul. ult. in fine.*

Quando Tutor, vel curator, eſſe deſ. TIT. LX.

Licit. Intereum pubertatem] Idem Juſtin. in prine. t. *quib. mod. tut. fin. Inſt. Ulp. in Fragm. tit. de tutel.* Confirmatum ſententiam feguitur fidem l. 6. Exptn. *c. 3. §. ver. de defponſ. impub.*

Quod curatores] Pertinet rotorum teſtimationem, ait Macrob. in fomn. Scip. Plutarch. in problem. quia in feminis citius completur vigor naturalis, & quia citius fe- E minæ & meretur ætatis vire. In mulere fi ante ætatis muratio per fenarium, in viro per ſeptenarium, ait Clemens Alexander. *& στεφάνων*, Ariſtot. libr. v. hiſtor. animal.

De Excuſat. tut. & curat. TIT. LXI.

L. 4. Amplifſ. ord.] idem in *l. libertum, ff. de vic. augr.* & in teſtamento Sempronii Thucididi militis: *Cyro Thucidianus, quia pupillum cum ſuis meo tutelam ceſſit, contra decretum amplifſimi ordinis nomen deuxi, eubnos ejus*: vide ſcripta ad *lec. 2. ff. de eis quibus ut indign.*

L. 6. Quinquennio diei] vide *cap. 12. de præſcript.* *Qui Ætate.* TIT. LXVIII.

Ann. Scipang.] vide *cap. 33. de præſcript.*

Tom. X.

In Lib. V. Cod. D. Juſtiniani. 678

De Curatore fur. vel pod. TIT. LXX.

L. 5. Neque lucrum quidem] idem ex eodem Anaſtaſio proponitur in *l. 4. ſup. de leg. tut.*

L. 7. Cum furioſo] Conjunge *leg. ult. ſup.* vide & ſcripta ad eam in qua, ut & in hac tractatur de oſficio curat. furioſi.

De Prodigo & al. reb. minorum ſine dec. &c. TIT. LXXI.

L. 11. Si quidem vili pretio] vide not. ad *l. 15. & ſcripta ad l. 1. ſup. de refcind. vend.*

Interpoſita decreto] Sic & impuberi ex decreto arrogato venus eſt dari reſtitutionem adverſus parentem adoptantem, *l. 15. §. ult. ff. de minor.*

L. 13. Ob eas idem] Conjun. *leg. 6. ſup. qui dare tut.*

L. 17. Etiam veſtigal] Opponitur hæc lex ei, quod dicitur, agrum veſtigalem & emphyteuticarium idem eſſe: hoc autem ſeparatur. Puto hanc eſſe differentiam, quod veſtigal fit civitatum patrimoniale, emphyteuticum fiſci. Veſtigal & tributum differt ab emphyteuſi, ut ſpecies a genere: vide ſuſius ſcripta ad principi. tral. *ſup. de jure emphyt.*

L. ult. Patres fefſos alienat. &c. TIT. LXXV.

L. ult. Poſt expoſitam hereſim] Alii: *poſt expoſitam autem hereſim*, quod legendum videtur ex *Novella 120.* ubi eſt vide eſſorum, ut Græci vertunt: *Τοι δε λοιπὸν τὴν χρῆσιν Παντων ἔχειν, τὴ κλασιν δὲ αὐτὴ ἀναιρεῖσθαι.*

AD LIBRUM VI.

C *De Servis fugitivis, & illoreis, municipibus civitatum, artificibus, & ad Aleriam opera deputatis, & ad eam pertinentibus, & damnatione pertinentibus.* TIT. I.

Lex 1. Servum fugitivum] *L. 61. ff. de furt.*

Longi temporis] interpres tamen *Nov. Valent. de Epiſcopis*, tradit, eam exſtinguit 30. anno. Quod non videtur, ſi dominus deſerit poſſidere hæc l. vide cap. 30. tract. de præſcript.

Fiat damnatio] Ita nec ſervi conſtratio fraudem fuis dominis facit, *l. 4. §. ult. ff. D. de adscap.*

De Furtis, & ſervo corrupto. TIT. II.

L. 3. Cicale] Opponitur *l. aug. ſup. de pet. hereditat.* vide not. ad eam.

L. 9. Subtraſſe] vide ſcripta ad *tit. de quadrifi. furt. ſup.*

L. ult. furtum non videtur] hanc autem Hermenoputi. lib. 6. Epit. tit. 7. ait contimuam effe, videlicet ex poſterioribus conſtitut.

De Furtis ſacrorum. Ab ipſis Papinianus] Quem etiam certum eſt ſententiam mutaſſe in ſpecie *l. 6. in fin. ff. de ſepulchris.*

De operis libertorum. TIT. III.

L. 5. Quo eum ante manumiſſa] Quod quidem potuit *l. 32. ff. de dolo.*

L. 10. Libertæ] hæc *l.* aliis eſt lex *6. huius tit.*

De obſequiis parentes præſtandis. TIT. IV.

L. 3. Pactione data] Pactio, ut & pactum hic ſemitur pro eo quod datur ex pacto: vide ſcripta ad *tit. de ſuffrag. fup.*

E *De Liberis, & eorum liberis.* TIT. VII.

L. ult.] hanc *l.* ſic *Interpretes* ingenui, etiamſi abſtinent, in ſervitutem revocari. Sic & in *l. 1. C. de obſeq. par. preſt.* non autem, ut Græci putant, quaſi videretur effe tanquam eo ipſo quod abſtinent: vide *l. 10. tract. de præſcript.*

Vel eorum filii] hujus rei exemplum eſt in *Nov. 22. §. ſi vero decimum.*

De Jure auctorum emancipati, & de natalibus reſtituendis. TIT. VIII.

L. 2. Libertinitatis] Leg. *libertorum.*

Qui admitti ad bonorum poſſeſſionem poſſunt, & intra quod tempus. TIT. IX.

L. 1. Si tamen petitionem] Id & in hereditate dici poteſt

tefl ex Nov. lege Juſt. *l. donat. inf. de donat. inter vir. & Ux.* quæ rutihabitio omnis retrotrahitur, vide Scripta & not. ad *l. ult. C. ad Macedon.*

L. 3. Contum. dicerem) vide cap. 15. Tit. de præſcript.

L. 3. Infantia nominis) vide cap. 23. de præſcriptionibus.

L. 6. Juris ignorantiam) Idem in *l. 12. ff. de bon. poſſ. ſuſ.* At ignoranti facilem tempora petendo bonor. poſſ. non procedunt.

L. ult. Apud Imamvitas) At olim cum petebatur bonorum poſſeſſio, eum duumviri dare non poterant: vide ſcripta ad *l. 1. ff. de poſtulando.*

Laudatus) Legendum Sardicæ. Conſtantino A. vi. & Conſtante Coſ. Conſt.

Unde libert. TIT. XIV.

L. ult.) hujus ſpeciem vide hinc Obſer. 4. 6. 6.

De Carthaginenſ. edicto. TIT. XVII.

L. ult.) in C. Theod. lib. 4. ult. Tom. Hæc lex adhibetur Valentiniano, Theodoſio, & Arcadio. Sed & Rufinio nomen, qui fuit his Imp. PP. fuit, & conſulatu ratio facta, ut hanc putaſſe poſſem.

Unde vir & uxor. TIT. XVIII.

L. 1. Pro antiquo jure) habitus ratione conſtitutionis quæ tum temporis nova, cujus ipſi meminere in *l. unic. C. Theod. de legit. haered.* vide ſcripta lib. Obſ. 3. c. 12.

De repudiandis bonorum poſſeſſionibus. TIT. XIX.

De conditionibus inſertis) Idem eſt in hærede, *l. 13. §. ult. ff. de acquir. haered.* Idem etiam in fideicommiſſo, *l. 17. inf. de rebus dubiis.*

De Collationibus. TIT. XX.

L. 2. Si pater ut hæ) *l. 3. Quo caſu* hæc jure ex teſtamento locus eſt collationi, *l. 7. hic.* Quod jus etiam Juſt. probavit in *l. ult. quorum cauſa. utrisque juste*, At ex *Nov. 18.* etiam ex teſtamento conferri oportet, niſi nominatim id teſtator prohibuerit.

L. 3. Poſſum) vide ſcripta ad *l. 26. ff. de nov. oblig.*

Juris conſultorum ſuperbiam) Eorum rata eſt D hæc conventio, ut interjunctis fit firmata, *cap. quamvis, de poſt. in fi. Decret.* Probata eſt & illa conventio, de qua lib. 2. *Fenel. tit. 26. §. filii, & tit. 29.*

L. de Sex ſubventionum) Idem in *l. 3. §. ſub comdit. D. de rull. dotis.* Sed hoc emendorum eſt in *l. ult. hic.*

L. 13. ult. de emendat.) Vide ſcripta lib. 3. Obſ. cap. 30. Ita hæc l. accipit, ut ab inteſtato fui donat. ſimpliciem conferant. At ex teſtamento inſtituti donata præcipua retinent. *l. 18. §. ſub. famil. erciſc.*

L. 17. Emancipatis videlicet liberis) Ergo emancipati fuis donat. ſimpliciem conferunt. Nec mirum eorum & olim adventitia omnia conferebantur. Cur ergo prælectitiam donat. non conferant fuis? Aliud eſt in *l. pen. hic.*

De ſubſcript. Buſeo.

L. 18. De emendat. jure) Quod Anaſtaſianum conſtitutionem antecellit, quia nova forma emancipationis facienda eſt introducta.

L. 20. Occaſione militiæ) At id, quod dignitatis nomine a patre datum eſt, non conferetur, *l. 1. §. nec exſtruendi, D. de collat. Sororibus* fuis enim militiæ & ejus adjumenta impenſarum in legitimam, *l. 30. in fin. ſoluto de inoffic. teſtam.*

L. ult. hic) Ergo emancipati emancipatis, vel quotcunque fuis matrocuis, matris, avi, & proavi materni hereditate agitur, liberi ibi inviciem donationes ſimplices & nec numerales præſtationes non conferunt, niſi dodum cautum, qui fic exoleverunt.

De Teſtamento militari. TIT. XXI.

L. 3. Propter ſimplicitatem) Sic *Inſtitut. eodem in principio.*

L. 9. Tenite eum exheredare) huic igitur filio querela denegatur, quam & nominatim exheredatus non habuerit. *C. 9. ſupra de inoffic. teſtamento.* hodie autem ex *Novell. 115.* teſtamentum in totum non infirmatur, ſed in partem inſtitutionis ſtatuitur.

L. 17. Ne quidem) Conjun. *l. ult. ſup. de teſtam. milit.*

L. 18. Pupillis ſi tribunatum) idem cauſſerfert Conſtantius profitentibus conſiliarum, auctore Sozomeno & Nicephoro.

Qui teſtamenta facere poſſunt, vel non. TIT. XXII.

L. 5. Eumathia) hoc de exſtraniis conſtitutum eſt, quibus olim permiſſa quidem fuit teſtamenti factio, ut conſtat ex *l. fed. C. qui quæſtum §. ſed ſi teſtatrix, ff. de lib. & poſthum.* Sed non ceterorum exemplo, Neque enim aute B *poſthum.* Sed non ceterorum exemplo, Neque enim ante annum 18. ſpadonibus, id eſt, caſtratis teſtamentum ſanxum 18. ſpadonibus, id eſt, caſtratis teſtamentum ſanxum eſt, auctore Paulo *lib. 3. cap. 6.* Hic ceterorum exemplo teſtamentum fuere permittit, nempe 14. annno Hanc cauſſum glof. non intellexit.

Exemplo omnium) Nempe 14. anno.

L. 7. Cum heredes) Fuit aliquando conſtitutum, ut ſolus aliquod caperet ex codicillis, *l. 7. C. Theod. de teſtam.* quod tantum fuit indultum privatis.

De teſtamentis, & quemadmodum teſtamenta aperiantur. TIT. XXIII.

L. 1. Teſtes) huius reſpicit mentio ſit in *§. ſed cum aliquod, Inſtit. eodem.*

L. 4. A principibus) Severo, Antonino, & Gordiano, *l. 4. infra tit. prox.*

L. 8. Gaſſius) Ait ex *Nov. Valent. de teſtamentis*, neceſſaliter teſtes diverſis horis obſignare poterant.

L. 13. De perſonis ſub) idem in *l. 6. §. & ait Julianus, ff. de adimendis leg. & l. nemo potest, ff. de leg. 3.* vide notata & ſcripta ad diſtum *l. nemo.*

L. 15. Adempta via) Conſtantinus hic videtur tollere teſtum, qui per as & libram fiebant.

Imp.) Ulp. *Frag. tit. 21. & 24.*

L. 18. Proponi) hæc ideo præſecto urbi Imp. reſcripſerunt, quia fub ejus diſpoſitione erat magiſter officii.

L. 19. §. 1. Aliis conſentiunt) Quid fieri poſſit docet *Nov. Valent. de teſtamentis.*

Servius) Memoriæ ſcilicet & diſpoſitionis, quibus jura conſtituuntur: vide ſcripta ad *l. penult. ſupra de fide inſtrumen.*

L. 21. §. Ex imperfecto inter filios fabros) Verum ex *Nov. 107.* etiam inter liberos neceſſe eſt, ut teſtatio mentis noſtræ ſit ὑπογραφικὸν. Proterea hic ſ. accipiendus eſt de minus ſolemni teſtamento, num ſi vitio ſolemnis latet, inter liberos heredum inſtitutio valeat.

§. ult.) Cum hoc *§. conje. l. ult. ſup. de teſtam. tut. & l. diversus, inf. de teſt. manumiſſ.* vide ſcripta ad *tit. 25. Digestor.* Ulpiani.

L. 22. Dilucidius teſtamenta) Quales ſunt jurisperiti, argumento *l. 88. §. ult. de leg. 3.* quia in teſtamento teſtes eſſe poſſunt: an & legatarii? Improbiſſimum eſſe genus eſſe poſſunt: an & legatarii? Improbiſſimum eſſe genus falſi Plinius ſcribit lib. 3. epiſt. ult. ultimum hoc loco.

L. 26. Favorabilia verba) Torent, Theophilus, & Jemnia.

L. 26. Sanciens) Abrogatur *l. 6. C. Theod. eodem:* vide cap. 16. de teſtamentis.

L. 30. Judicamus) hæc l. a Juſt. abrogata eſt in *Nov. 119. §. Quod ſi ad eos eaſus hereder*) At teſtamentum nuncupativum nullum eſt, a teſtatore omnes heredes non nuncupaverit, cum id velit, *l. 15. ff. hic.*

De hereditate inſtituendorum, & quæ perſonæ heredes inſtituere non poſſunt. TIT. XXIV.

L. 3. Voluntatis eſt quæſtio) In ambiguo autem ſequimur Theorii decretum, *l. 41. ff. eodem.*

L. 6. Si compendiendi) vide ſcripta ad *tit. C. de hereditibus.*

L. 9. Extraneum) Non item filium, quia hæc Inſtitutio præcipitqui eſt longiorem morem ſimilis eſt vide ſcripta ad tit. *C. ut actiones ab her. &c. contra her. incip.* Dele QUIS, & SIBI, & lege, cum morietur. Item, *ſcribi placuit.*

L. 11. Extraneum) *Lyd. C. Theod. de leg. haered.*

L. 12. Quotes) At heredes ſcripti ex certa revocantur ad rationem totius aſſis, cum omnes ira fint ſcripti, *L. 11. ff. eodem.*

De ſubſtitutionibus, & ſubſtituendis, & reſtitutionibus ſub conditione factis. TIT. XXV.

L. 5. Sive teſtamento) vel hoc loco, vel eſt *vocabulum ſolœcismi*, & hæc ſubſtitutio pro coniectura accipitur: vide notata ad *l. pen. inf. de vacit. ſign. &* ſcripta ad *l. ſi ita quis dato, h. ubi de rebus dubiis.*

De Impuberum & aliis ſubſtitutionibus. TIT. XXVI.

Alitis) id eſt, furioſorum, & extraneorum.

L. 1. Imp. Ant. Aſſemanus) Leg. Imp. Titus Ælius Anton. ut aperte oſtendit §. *ceſſ. de pupillaris, Inſtit. de* B *vulgari.* Nam hic eſt D. Pius. Id etiam ſubjectorum Conſt. ratio docet.

L. 8. Si vero pub pubertatem) Ergo in *l. 15. ff. de inſtit. ſubſtit.* verba directa, ut precaria ſuffinentur, alioqui poſſet teſtamentum heredem ſibi, ex ea ſubſtitutione non tantum militis, ſed & pupilli bona deberentur: vide ſcripta ad *l. 15. §. & not. ad l. 18. ff. ad Trebell.*

Pollicis ex aſſe) Ergo teſtamentum erroris expeditur, ut *l. 15. §. ſi fundi, D. de vac. obl.* vide ſcripta ad *l. 75.*

L. Nemo capitas, vel) Ex ſententia Pauli conſtituit, idem dicemus in muto, ſurdo ita nato, vel fatto.

L. 10. Cum quidam) hinc *l. ubi §. cum vas, l. hereditas 57. ff. ad Trebell.* vide ſcripta in notata, & ſcripta ad eam l.

L. ult.) In hac l. ult. Juſtin. manifeſto abrogat ſenten- C tiam Labeonis in *l. quæ ſervo 39. ff. de leg. 3.* qui putabat in ea ſpecie duos ſemiſes faciendos: Nam & Juſt. hic ait, hanc ſententiam Ulp. tractaſſe in ea l. fcil. *§. ſi pater*, Item mehe Halouander eam *l. ff. pater* facit *§. I.* præcedentis, quæ eſt Ulpiani: vide ſcripta ad *l. 18. ff. de leg. 3.* not. ad *l. 58 pater.*

Ab eis ſubſtituta) Forſitan, quia quiſquis vim diſtributionis habet, *l. hoc articulo, ff. de hered. inſtit.*

§. ult. De emancipatis) Pene dixi verba: pater ibi judicem non poteſt, in cauſſa ſibi ſuperi, *l. in princ. ff. de jud.* Præterea non poteſt quis pro ſe ipſe ſibi D ſtabere, *l. nemo, ff. de judicat.* At pater pro filio familiam poteſt ſubvitare, & contra, *l. 8. C. de fideiuſſ.*

De Neceſſariis ſervis heredibus inſtituendis, vel exheredandis. TIT. XXVII.

L. ult. Sin non aliquis ſubſtitutus) Leg. *Si non aliquis ſubſtituto pupillari.*

De Liberis preteritis, vel exheredatis. TIT. XXVIII.

L. 4. Alia jure civili) *alia prætoris*) vide ſcripta ad initium. *de bon. poſſ. ubi ex tit. 22. Ulp. hanc differ. explicat.*

§. ult. In poſthumis tribendendis) At ex *Nov. 115.* non- E dum natis, ſed & poſthumis, ſive ſuis, ſive aliis, ſive extraneis, ſive denique ſervis, ſine elogio nullis eſt exheredatio. Elogium autem nullum poſſumo adſcribi poteſt.

De Poſtumis heredibus inſtituendis, vel exheredandis, vel prætereitis. TIT. XXIX.

L. ult. Ab extraneo natus) Leg. *Legend. An hi, qui vivo teſtatore nati ſunt, videantur non conjuncti* aut certe, id eſt, omnino ſubintelligitur.

Filius) vel *filia*) Idem eſt in nepote.

Manent teſtatores volumtes) hic abrogatur *l. 10. l. 29.* F *§. ſuſpicor, ff. de lib. & poſt. l. 28. de tutel. §. ult.*

De Impuberum, & aliorum, qui ſuperſtites ſunt, exheredatione. TIT. XXX.

L. 1. Potuit) Quod ſi pupillus ſit infans, per tutorem heredem acquirit debet, *l. 83. §. pupillo, ff. ad Trebell.*

L. 10. Qui jure civili) id eſt *l. 11. tab.* ut docet *l. 1. inf. de excuſ. & l. 1. ſup. ſi certum pet. l. 13. D. de adm. tut.* vide ſcripta ad *l. 11.*

L. 11. Remittet) Idem obtinet in bon. poſſ. *l. 2. ſup. de reputa. bon. poſſ. .*

L. 17. Creticnum) A Conſtantino fabiata jam erat cautio in materniis (ſuceeſſ. *l. 1. C. Theod. de maternis bonis*, vide ſcripta ad tit. 22. *Frag. Ulp.*

Solemnitatem) *L. 1. Cod. Theod. de extraneis, vel bonor. poſſ.*

L. ult. Minori 7. annis)] vide cap. 11. de præſcript.

L. 19. Præſentibus) De hoc vide not. ad *l. 2. §. pen. C. eod. tit.*

Reliquum tempus) Opponitur *ſuit. C. ſi pend. appell.* vide ſcripta ad *l. ult. ſup. de præſcript.*

L. 21. Annæ omnino magis) hæc quoque militum imperitia militare induxit teſtamentum, *Inſtit. de milit. teſtam.*

§. Sin verum dubius: trigintæ dies) vide cap. decimum, de præſcriptionibus.

Servos fungentes dies) vide cap. 13. de præſcript.

§. Sin vero creditores: vel ſubditi conditionis) Sic fiet, cum aliqui ſolvant aliquando, aliqui nequeant, *l. 3. de creditit. inded.*: vide ſcripta ad *tit. ſup. de bonor. poſſ.*

§. Sin vero heredes: conditionem ex lege) Ex hac lege Juſtin.

§. In computatione) vide ſcripta ad *§. ſin. tit. ſupra, de bonor. poſſ.*

Libertatis: anteriorem noſtrum legem) *L. ult. infra, de quæſt.*

L. Decet, præſidibus gerendum) *l. 3. §. pen. D. de jud.*

§. Sin vero poſtquam) hinc ne colligas inventarium adita demum hereditate fieri poſſe. Nam & a morte teſtatoris fieri poteſt. Conſtant. Harmenop. *lib. 5. Epitit. 11. §. 25.*

§. Hoc quidem non omne) vide cap. 25. de præſcript.

De Repudiatione, vel abſtinentia hereditatis. TIT. XXXI.

L. 3. Sive bona) Conjunge *l. transfatio, ſup. de tranſact.* & ad hanc ex illa ſubſcriptioni dicem adde hoc modo. Scripta A. VIII. Adriano Aug. Ita. Severo Conſ. Cod. Conſunge præterea *l. a. ſup. de poſtul. & l. 1. ſupra, de reputa. bon. poſſ.* Cf. *l. 10. ſupra de bonor. poſſ.* vide etiam ſcripta ad *l. 9. ſupra, de obſeq. & aff.*

L. ult. Intra trium annorum) vide cap. 21. tract. de præſcript.

Quadriennium) vide cap. 23. de præſcript.

Reſtitutionibus) A prætore factis.

Quemadmodum bona teſtamenta aperiantur, inſpiciantur, & deferibuntur. TIT. XXXII.

L. 3. Prater diem conſulem) Diri igitur & conſuli ſi teſtamentum adferri ſolebant, *l. 2. h. dirus, ff. eod.* Quod uti fiat literis, non notis, Julius conſulit in *Nov. 105. vide* ſcripta ad *l. 30. ff. de rebus.*

De Edicto Divi Hadriani tollendo, & quemadmodum ſcripti heres in poſſeſſionem mittatur. TIT. XXXIII.

L. 1. Edicto) Hadriani. Is Julia, quæ viciſſimam fecerat, eadem & de aperiendis tabulis cavit, & ita edicto quoque D. Hadrianus de vicefima ſimul, & de aperiendis tabulis cavit. vide *l. 1. §. ult. ff. de bon. poſſ. ex tab.* De hac l. Julia vide Plinium in Panegyrico, & Paulum *lib. 4. Sent. tit. de vicefima*, & Plin. lib. 7. epiſt.

L. ult. Poſt annum vicefimum) Ergo & Hadriani poſt annum ſcripti heredes in poſſeſſ. eorum hereditatum non mittuntur. Paulus *lib. 3. Sent. tit. 5.*

Acquiſitas ſuccuperit) Anni.

Si quos aliquem tutari prohibuerit, vel, cuguerit.

L. 2. In legiſl. Romanorum) Ab his verbis *quam tamen non nocere*) ubique ad additionem, dele omnia, & repone, imo mihi nocebit, & ſuperſtitioſi hæreticis, quia tamen habeo integrum defenſi voluntatem: vide ſcripta ad *l. 19. ff. de his quibus ut indign.*

De his quibus ut indignis hereditates auferuntur, & ad Senatusconſultum Syllanianum. TIT. XXXV.

Vide not. & Scripta, ad *Rubr. ff. eod.*

L. Heredes) Hoc reſcripſum ſuriſconſultum in *l. cujus quis, inf. de ſpon. filio*; vide ſcripta ad *l. 3. 10. 7. D. eod.*

Uſurae autem ſemiſſes) hæ tunt uſuræ vulgares, & moderatæ, ficut & fiſcales: vide ſcripta ad *l. 26. C. de uſur. ſup.*

fup. Hæc autem verba videntur addita a Tribonian o ex *d. l.* 16. ut & in *l. cum quidam, ff. cod.* Pupillares etiam ufura funt femiffes.

L. 2. *Præfidem deliberaturum.*) Aut etiam principes, fi cum adeat, pupillo fervabit legatum beneficio ætatis, *l. tutorem, in fin. ff. cod.* Paulus *lib. 5. ſent. tit. de jure fiſci:* Vide fcripta ad *l. 5. ætatis, ff. eodem.*

L. 3. *Amplifſimis ordinis conſultum.*) Syllanianum.

L. 5. *Non aperiet.*) Hoc intelige ex *l. 5. fup. de reli-gioſ.* vide fcripta ad *l. ult. ff. mod.*

L. 9. *Cum fratrem.*) Paulus *lib. 3. Sent. tit. 5.*

De codicillis. TIT. XXXVII.

L. *Negotiis.*) Multa funt negotia, quorum præſentio exigitur: vide fcripta ad *l. 1. fup. de probat.*

L. 8. *Commiſſæ fimilis.*) Qualis eſt teſtis, fecundum voluntatem defuncti, *l. 1. ff. ſi tab. teſt. exhibi.*

Ex more poſcierit.) Scripſum fuerat ex edicto D. Hadriani, quæ verba Tribonianus fubtraxit propter *l. ult. fup. de edict. D. Hadriani vel.*

§. *Illud: niſi id ille commiſerat.*] *L. 29. ff. de teſtibus.* Vide fcripta ad *l. 7. ff. de his quæ ut indign.*

L. 2. *Hereditatem vendiderit.*) Vide fcripta ad princ. *tit. fup. de hereditat. vendita.*

Vitere poterit. Adfiore ex vendito, aut ſtipulatu.

L. 5. *Non eſt dubium.*) Hæc l. accipienda non eſt de eo, cui certa res legata eſt (Nam hanc fi auferat, nihil damni facit) ſed de eo, cui hereditatis legata eſt: Nam ait pro portione competenti : Nam ſi quid fubtiquerit, in eo adhio legati non tenebit : vide not. & fcripta ad *l. 6. D. de his quibus ut indign.* Sic nihil obſtat *in, quod legat.*

L. 7. §. *Error.*) vide fcripta ad *l. 2. D. de leg. 1.* (*hic legati dati.*) Sensus eſt, ſi teſtator putabat fundum Sempronianum eſſe, qui a majoribus appellatus eſt Cornelianus. Legendum, *Cornelianense*, quia hic error & in nomine, & in corpore, *l. 4. D. de leg. 1.*

L. 8. *Ab adminiſtratione.*) Oppon. *l. 5. fup. de condict. ob cauſam dat.* vide ſcripta & not. ibi.

L. 10. *Cum alienum.*) vide ſcripta ad *l. ſi teſtabitur, D. de leg. 1.*

Tuli perſona.) Hæc præcipitio non eſt perpetua. *l. Scio, inf. de teſt.* (*hic cum perſona.*) vide ſcripta ad *l. 2. D. de leg. 1.* Huius rei tota difquiſitio in ſticto conſiſtit.

L. 18. *Utilibus autem.*) vide ſcripta ad *l. 1. fup. de obſig. & act.*

L. 19. *Non tantum dum moriuntur.*) vide cap. 13. tra-ctat. de præſcript.

L. 21. *Verborum obſervantia.*) Sublatæ funt legatorum ſingulorum formulæ, verba *ejusmod.*

L. 24. *Cum quidam.*) vide ſcripta ad *l. 11. D. de leg. 1.*

& ſcripta ad *tit. 33. in fin. & tit. 35. Fragm. Ulp.*

Vellegare, vel fideicommittere.) Quoniam id nominatim, & propalam fieri neceſſe eſt. An in ſpecie *l. 5. §. 1. de leg. 3.* ſtetur. Sume exemplum ex §. *poſt mortem, Inſtit. de leg.*

L. 25. *Pupillo autem adjiciatur.*) Si is heres ſit : vide ſcripta ad *l. 3. ff. de leg. 1.*

L. *ult. Opponunt l. nemo poteſt, D. de leg. 1.* qua dicitur, obligationem legatorum non fieri ipſo jure, ſed tantum oppoſita exceptione doli. Verum hæc l. non loquitur de obligat. ſed de dominio legati. Emendat enim hic juſt. veterum ſententiam, qui idem definiebant in dominio, quod in obligatione, conſequitur, hæ legatorum dominium temopore ſimitur. Idem non invenitur conſtitutum de legatorum obligatione. Quare dicendum eſt non ſolo tantum per exceptionem ſe omiſſe-rit, aliam eſſe. Vide notata & ſcripta ad dict. *l. nemo poteſt.*

De codicillis, & eorum ſignificatione. TIT. XXXVIII.

L. 2. *Perens ſtervarendi, vel ſpondendi.*) Quæ tamen interrogatio legata non cedunt, *l. 9. D. de inſtit. leg.*

L. 3. *Nominis nuncupatio.*) Sic *l. 3. ff. de pecul.* & *plenius: vide not. ad Inſtitut. §. ſervi, ad Trebel. & ſcripta ad l. 1. Titius, D. Hadrian.*

L. 4. §. *Melius.*] Hic locus mendo non caret. Itaque dudum mouui legendum ſic: ut magis ſit *ευφωνίας*, ſed ut & primum. Eſt vero *ευφωνίας cauſa*, cum quid ita disjungimus, ut conjunctum eſſe appareat : vide ſcripta ad *l. 8. D. de leg. 1.* Eadem forma *ευφωνίας* ſcribitur, cum quid ita enticemus, ut tamen tacitis notis intelligatur : vide ſcripta ad *l. ſi ſic qui decentia, §. ult. ff. de rebus dubiis.*

L. *ult. Suggeſſioni*] vide not. & ſcripta ad *l. Siſuerſum, §. Divo 2. de leg. 1.*

Si cum filio familiæ teſtamenti. TIT. XXXIX.

L. 2. *Non ſuſpendatur*] Leg. *non ſuſpenderbatur*, ut quorundam vetuſtorum librorum veſtigia habent. Sic & in *l. ſunt perſonæ, D. de manumiſſ. & ſcripta ad l. 3. D. de his quæ, ut indign.* Eſt autem inſuperbatere, negligere, & ſpernari. Sic Gellius & Apuleius *lib. 4.* adm. *Attici, in eryngio hic ſuperbiebat, ſuperbiebam*, Græci lib. 59. *Βακχικῶν.* vertunt *ὑπερφρονῶ*. Symmachus lib. 2. Epiſt. Ecclefiaſt. 19. Interpretes Chaldaicæ paraphraſis, *qui ſobrietatem ſuam ſuperbiebat interpretatur*: vide lib. 3. Oſeæ cap. 12. & ſcripta ad *l. 17. & 3. D. de his quæ ut indig.*

De fideicommiſſis. TIT. XLIII.

L. 1. *Prohiberi*] vide ſcripta ad *l. 5. C. de adulteriis, Triennio*] Vide cap. 11. de præſcript.

In ſuturum quoque] Idem in *l. 6. D. de uſuris.* Sed opponitur *l. Proculus, G. de uſuris, & l. uſuris, & l. ſpiritus, D. de operis libr.* Dicendum, hic legatum alimentorum debitum fuiſſe, fed dubium erat, an effet reliquum in fingulos annos, aut quod viverat legatarius. Pro legatario fuit præſumptio, ſi triennio percepérit : vide ſcripta ad *tit. fup. ne uxor pro marito.*

L. 2. *Obligatæ*] Pignori. Vide ſcripta ad *l. 3. ff. res obligata, D. de leg. 1.*

L. 11. *quatenus*] Hoc explicandum eſt ex *Nov. 159. vi-de not. & l. Mævius, D. de leg. 1. cum patre, de leg. 2. & ſcripta ad l. Divi 2. l. ſiſuerſum. de leg. 1.*

L. 12. *Poſſe mortem*] Male hanc l. ſimilem eſſe dicunt *l. pater, D. de teſtam. quod. vid.* not. ad eam legem. Obſtat *l. ſiſuerſum. §. Divi. ff. de leg. 2.* vide not. & ſcripta ad eum locum.

L. 15. *Quæritur*] vide ſcripta ad leg. 11. *ff. de legatis 1.*

L. 20. *Nec nominatim*] Hæc l. connugenda eſt cum *l. ſi pa-ter, D. de leg. 2.* vide ſcripta lib. 4. Obſ. cap. 27. Nam ſicut ex *l. ſi ſervo* ſola hujus emendanda eſt lectio : vide ſcripta eſt, & ex illa hujus emendanda eſt *l. ſi ſervo* : vide ſcripta ad *l. 178. ff. de verb. ſignific.*

De uſuris & fructibus legatorum, ſeu fideicommiſſorum. TIT. XLIV.

Vide ſcripta ad *l. 39. ff. fructus, ff. de leg. 1.*

L. 1. *Ex eo tempore quo lis*] idem ex *l. 1. ff. de uſuris* tit. conflat. Nam mora fit (1) & ante litem conteſtatam per interpellationem, *l. 36. ff. ult. ff. de leg. 1. l. 3. ff. de uſuris.* Pars hujus in fin. lib. 3. Sentent. Interdum etiam ætatis beneficio mora fit in rem tantum, *l. 16. §. certe minori, ff. de fideicommiſſ. lib.*

L. *Ab legatis*) vide ſcripta ad l. 23. & ad l. 39. §. 1. *de legat. 1.*

Poſſi litis conteſtationem) atque adeo poſt mortem, *l. 123. §. 1. ff. de leg. 1.*

Non ex die mortis) vide cap. 18. de præſcript.

Situs in rem, ſive in perſonam) niſi ſure voluntatis, *l. 3. §. 2. de uſur. l. 32. ff. ad Trebell.* ut ſi teſtator fundum cum inſtrumento legaverit, Paulus lib. 3. *Sentent. tit. de dum ait, fructus percepti, &c.*

Ad Senatuſconſultum Trebellianum. TIT. XLIX.

Et de interrogationibus) Delenda hæc verba : Nam & in hoc tit. nihil agit de incertis perſonis, fed in vetuſtis hoc verba funt : Inſcriptio eius tit. qui hunc precedit. Sub eo autem una eſtat Graca Juſt. conſtitutio, quæ tenet falia octo, id eſt, quaterniones unum. Erat igitur ſimil ſeparatus de incertis perſonis, qui hunc titul. ad Senatuſconſultum Trebel. præcedebat. Ejus tit. conſtitu-

(1) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 2. cap. 8.*

A tio perit. Memini illius *Juſt. in Inſtit. de leg.* Vide ſcripta ad *l. 5. ff. de rebus dubiis.*

L. 4. *Cum Divo Antonino*) hoc idem Ulpian. refert in *l. 74. ff. de leg. 1.* Verum olim legata nominatim relicta ab inſtituta ſubſtitutum non debebat, niſi ab eo fuiſſent remota de repetitione legatorum ſi, aut in *l. 32. §. 21. ff. pa-terfam. & l. 3. §. 1. ff. de leg. 1.*

Quæſtionis) *L. liceat. Inſt. ff. de legat. 1.* vide ſcripta ad *l. 33. ff. de legat. 1. & Ulpian. in Fragm. tit. 17.*

L. 16. *Ipſum ſcilicet*) Teſtatum non imputant in Falcidi, reliqui liberi imputant. Itaque hæc hereditatis non abnegat, fed derogat *l. Papinianus, §. unde ſi quis, ff. de inoffic. teſtam.* ſcripta ad *l. 18. ff. eod.*

Trebellian. Senatuſconſultis) Scripſerat Zeno Pegaſiani, fed ubique Tribon. reſpuebat Trebellianum. Sic & in *l. ſi heres adire, ff. de legat. 1.* ſcripta ad *l. 18. ff. eod.*

B §. 1. *Et ſi pendet*) Inſtitutus fcilicet. Quo caſu Falcidiam retinet ſuo jure, ut heres. Sicque nihil obſtat *l. 21. ff. de leg. 1.* vide ſcripta ad eam.

Vel mater] Inſtitura. Sin minus, Falcidiæ locus non eſt, ſi pater filio inſtituto rogatus fit eidem filio hereditatem reſtituere, *l. 111. ff. de leg. 1.*

In ſupradictis fatisfationem) vel *, accedunt*, nudam reſtitutionem, *l. 17. ff. ut legat. non cau. Nov. 22. §. plane, de his, qui ſub alterius, de verb. ſignificat.* vide ſcripta ad *l. 1. Titius, ff. ad Trebell.*

Cum pater vel mater) hunc caſum nominatim Juſt. proponit in *l. Papinianus, §. plane.* Ergo his duobus caſibus filius exigit a patre nudam cautionem : imo videtur omnibus caſibus *Nov. 108. Sed in eo loquitur de liberis rogatis reſtituere hereditatem, non de matre, qui fecerat curare de quadrante : Ab hic §. non loquitur de filiis ceſtatoris rogatis reſtituere filii filiis : eis non curetur nifi duobus caſibus : vide ſcripta ad al. 1. Titius, ad Trebell.*

L. 7. *Ubi tamen*) vide ſcripta ad §. *ſervum Lapud Julian. Nov. ad l. ſed nec ipſi, ff. de tut.*

Ad Trebellianum. TIT. L.

L. 3. *Etiamſi*) vide ſcripta ad *Ius cautelis, ff. de leg. 1.* & ad tit. 51. *Frag. Ulp.*

L. *Error* (alii) vide ſcripta ad *l. Siquis ſus ff. de jure dot. & Falli igitur. & ad fin. tit. 24. Fragm. Ulp.*

L. 13. §. 1. *Sub hujus*] ſpecium vide in commentariis noſtris ad tit. de mortibus. Hæc ſpecies eſt eadem cum ſcripta ad *l. 28. ff. de leg. 1.* vide etiam ſcripta ad *l. 78. ff. de verb. ſignific.*

De uſuris & fructibus legatorum, ſeu fideicommiſſorum. TIT. LI.

Vide ſcripta ad *l. 39. ff. fructus, ff. de leg. 1.*

L. 1. *Ex eo tempore quo lis*] idem ex *l. 1. ff. de uſuris* tit. conflat. Nam mora fit (1) & ante litem conteſtatam per interpellationem, *l. 36. ff. ult. ff. de leg. 1. l. 3. ff. de uſuris.* Pars hujus in fin. lib. 3. Sentent. Interdum etiam ætatis beneficio mora fit in rem tantum, *l. 16. §. certe minori, ff. de fideicommiſſ. lib.*

L. *Ab legatis*) vide ſcripta ad *l. 23. & ad l. 39. §. 1. de legat. 1.*

Poſſi litis conteſtationem) atque adeo poſt mortem, *l. 123. §. 1. ff. de leg. 1.*

Non ex die mortis) vide cap. 18. de præſcript.

Situs in rem, ſive in perſonam) niſi ſure voluntatis, *l. 3. §. 2. de uſur. l. 32. ff. ad Trebell.* ut ſi teſtator fundum cum inſtrumento legaverit, Paulus lib. 3. *Sentent. tit. de dum ait, fructus percepti, &c.*

Ad Senatuſconſultum Trebellianum. TIT. LIX.

Et de interrogationibus) Delenda hæc verba : Nam & in hoc tit. nihil agit de incertis perſonis, fed in vetuſtis hoc verba funt : Inſcriptio eius tit. qui hunc precedit. Sub eo autem una eſtat Graca Juſt. conſtitutio, quæ tenet falia octo, id eſt, quaterniones unum. Erat igitur ſimil ſeparatus de incertis perſonis, qui hunc titul. ad Senatuſconſultum Trebel. præcedebat. Ejus tit. conſtitu-

A tio perit. Memini illius *Juſt. in Inſtit. de leg.* Vide ſcripta ad *l. 5. ff. de rebus dubiis.*

L. 4. *Cum Divo Antonino*) hoc idem Ulpian. refert in *l. 74. ff. de leg. 1.* Verum olim legata nominatim relicta ab inſtituta ſubſtitutum non debebat, niſi ab eo fuiſſent remota de repetitione legatorum ſi, aut in *l. 32. §. 21. ff. paterfam. & l. 3. §. 1. ff. de leg. 1.*

Quæſtionis) *L. liceat. Inſt. ff. de legat. 1.* vide ſcripta ad *l. 33. ff. de legat. 1. & Ulpian. in Fragm. tit. 17.*

L. 16. *Ipſum ſcilicet*) Teſtatum non imputant in Falcidi, reliqui liberi imputant. Itaque hæc hereditatis non abnegat, fed derogat *l. Papinianus, §. unde ſi quis, ff. de inoffic. teſtam.* ſcripta ad *l. 18. ff. eod.*

Trebellian. Senatuſconſultis) Scripſerat Zeno Pegaſiani, fed ubique Tribon. reſpuebat Trebellianum. Sic & in *l. ſi heres adire, ff. de legat. 1.* ſcripta ad *l. 18. ff. eod.*

B §. 1. *Et ſi pendet*) Inſtitutus fcilicet. Quo caſu Falcidiam retinet ſuo jure, ut heres. Sicque nihil obſtat *l. 21. ff. de leg. 1.* vide ſcripta ad eam.

Vel mater] Inſtitura. Sin minus, Falcidiæ locus non eſt, ſi pater filio inſtituto rogatus fit eidem filio hereditatem reſtituere, *l. 111. ff. de leg. 1.*

In ſupradictis fatisfationem) vel *, accedunt*, nudam reſtitutionem, *l. 17. ff. ut legat. non cau. Nov. 22. §. plane, de his, qui ſub alterius, de verb. ſignificat.* vide ſcripta ad *l. 1. Titius, ff. ad Trebell.*

Cum pater vel mater) hunc caſum nominatim Juſt. proponit in *l. Papinianus, §. plane.* Ergo his duobus caſibus filius exigit a patre nudam cautionem : imo videtur omnibus caſibus *Nov. 108. Sed in eo loquitur de liberis rogatis reſtituere hereditatem, non de matre, qui fecerat curare de quadrante : Ab hic §. non loquitur de filiis ceſtatoris rogatis reſtituere filii filiis : eis non curetur nifi duobus caſibus : vide ſcripta ad al. 1. Titius, ad Trebell.*

L. 7. *Ubi tamen*) vide ſcripta ad §. *ſervum Lapud Julian. Nov. ad l. ſed nec ipſi, ff. de tut.*

Ad Trebellianum. TIT. L.

L. 3. *Etiamſi*) vide ſcripta ad *Ius cautelis, ff. de leg. 1.* & ad tit. 51. *Frag. Ulp.*

L. *Error* (alii) vide ſcripta ad *l. Siquis ſus ff. de jure dot. & Falli igitur. & ad fin. tit. 24. Fragm. Ulp.*

L. 13. §. 1. *Sub hujus*] ſpecium vide in commentariis noſtris ad tit. de mortibus. Hæc ſpecies eſt eadem cum ſcripta ad *l. 28. ff. de leg. 1.* vide etiam ſcripta ad *l. 78. ff. de verb. ſignific.*

De uſuris & fructibus legatorum, ſeu fideicommiſſorum. TIT. LI.

Vide ſcripta ad *l. 39. ff. fructus, ff. de leg. 1.*

L. 1. *Ex eo tempore quo lis*] idem ex *l. 1. ff. de uſuris* tit. conflat. Nam mora fit (1) & ante litem conteſtatam per interpellationem, *l. 36. ff. ult. ff. de leg. 1. l. 3. ff. de uſuris.* Pars hujus in fin. lib. 3. Sentent. Interdum etiam ætatis beneficio mora fit in rem tantum, *l. 16. §. certe minori, ff. de fideicommiſſ. lib.*

L. *Ab legatis*) vide ſcripta ad *l. 23. & ad l. 39. §. 1. de legat. 1.*

Poſſi litis conteſtationem) atque adeo poſt mortem, *l. 123. §. 1. ff. de leg. 1.*

Non ex die mortis) vide cap. 18. de præſcript.

Situs in rem, ſive in perſonam) niſi ſure voluntatis, *l. 3. §. 2. de uſur. l. 32. ff. ad Trebell.* ut ſi teſtator fundum cum inſtrumento legaverit, Paulus lib. 3. *Sentent. tit. de dum ait, fructus percepti, &c.*

Ad Senatuſconſultum Trebellianum. TIT. LIX.

Et de interrogationibus) Delenda hæc verba : Nam & in hoc tit. nihil agit de incertis perſonis, fed in vetuſtis hoc verba funt : Inſcriptio eius tit. qui hunc precedit. Sub eo autem una eſtat Graca Juſt. conſtitutio, quæ tenet falia octo, id eſt, quaterniones unum. Erat igitur ſimil ſeparatus de incertis perſonis, qui hunc titul. ad Senatuſconſultum Trebel. præcedebat. Ejus tit. conſtitu-

(1) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 2. cap. 8.*

A tionibus dari legatorum nomine. Sed illa eſt antiquitus de legato vindicationis. Nam & illud poterat peti actione in perſonam, *Ius in rem, ff. de leg. 1.* vide ſcripta ad *Inſt. de leg. 1.*

L. 2. *Omne*) ait ſequiſſe per omnia legata fideicommiſſis : at hoc tribuitur Ulp. in *l. 1. ff. de leg. 1.* vide notata & ſcripta ad eam.

Quale eſt, ſubeo] Jubeo, alius eſt precarium verbum, & cum ſignificat cupio, ut in *l. Aculeius, §. ult. ff. de libertat. leg. Alius directum*, ut hic, & ſæpe. Alius ait forte, ſic imperio, &c. & *utopia* : vide ſcripta ad *Inſt. de leg. 1. & ad l. 115. & 118. ff. de verb.*

Dicimus in ſequi) Leg. *inquit.*

L. 3. §. *Sed & ſi quis*] *vere boni arbitrii* vide ſcripta ad *l. 45. ff. de verb. oblig.*

§. *Conſtat ergo ſi legatarii*) Hoc idem, quia non ex teſtamento ei electio data eſt, ſed ex hac conſtitutione. Et ſic non obſtabit *l. ſi quis aſſirmavit*, § 1. *ff. de dolo:* vide ſcripta ad *l. 1. ff. de leg. 1.*

Non optimum ex ſervis) Sic cui homo generaliter legatus eſt, optimum eligere non poteſt, *l. 37. ff. de leg. 1.*

Modus eſtimationis) Vide ſcripta ad *l. 13. ff. de leg. 1. & notata ad l. 37. ſin. tit.*

De Falcidia cujus odiella legata, vel fideicommiſſa. TIT. XLIV.

L. 2. *Etiamſi*) vide ſcripta ad *l. ſi ſic legatum, §. ſi nihil, de leg. 1.*

L. 3. *Si non*] vide notata & ſcripta ad *d. l. ſi ſic legatum, ibid. §.*

L. ult. *Legati*) id eſt, directis verbis. Vide ſcripta ad *Inſt. de leg. 1.*

De his, qui ſub modo legata, vel fideicommiſſa relinquuntur. TIT. XLV.

L. 1. *Modus adſcripta*] Et in eis ſolet, ut utrumque impleri debeat.

L. 2. *Error autem*) Sed neque ex conditione dandi alteri, *l. 28. ff. quis omiſſa cauſſa teſtam.*

De Condictionibus ex lege ſi certa non legatis, quam ſolvi-cautum eſt, & incertis ſtbus. TIT. XLVI.

L. 1. *Quum pro parte legatus*) Obſtat *l. ſiſuerſum, §. cum quis, ff. de legatis 1.* vide ibi notata & ſcripta.

L. 2. *In ſolid. Cum generaliter*) Dele hanc rationem, *quia* in legatis nullus, &c. & repone, *mala* : nam eadem ratio non contendam ex pura ſtipulatione fideiſſimili. parti adquiri tatis & ſcripta ad *l. 78. ff. de verb. ſignific.* vide etiam rationem in notis & ſcripta ad *l. 28. ff. de verb. ſignific.*

De uſuris & fructibus legatorum, ſeu fideicommiſſorum. TIT. XLVII.

Vide ſcripta ad *l. 39. ff. fructus, ff. de leg. 1.*

L. 1. *Ex eo tempore quo lis*] idem ex *l. 1. ff. de uſuris* tit. conflat. Nam mora fit (1) & ante litem conteſtatam per interpellationem, *l. 36. ff. ult. ff. de leg. 1. l. 3. ff. de uſuris.* Pars hujus in fin. lib. 3. Sentent. Interdum etiam ætatis beneficio mora fit in rem tantum, *l. 16. §. certe minori, ff. de fideicommiſſ. lib.*

L. *Ab legatis*) vide ſcripta ad *l. 23. & ad l. 39. §. 1. de legat. 1.*

Poſſi litis conteſtationem) atque adeo poſt mortem, *l. 123. §. 1. ff. de leg. 1.*

Non ex die mortis) vide cap. 18. de præſcript.

Situs in rem, ſive in perſonam) niſi ſure voluntatis, *l. 3. §. 2. de uſur. l. 32. ff. ad Trebell.* ut ſi teſtator fundum cum inſtrumento legaverit, Paulus lib. 3. *Sentent. tit. de dum ait, fructus percepti, &c.*

Ad Senatuſconſultum Trebellianum. TIT. LIX.

Et de interrogationibus) Delenda hæc verba : Nam & in hoc tit. nihil agit de incertis perſonis, fed in vetuſtis hoc verba funt : Inſcriptio eius tit. qui hunc precedit. Sub eo autem una eſtat Graca Juſt. conſtitutio, quæ tenet falia octo, id eſt, quaterniones unum. Erat igitur ſimil ſeparatus de incertis perſonis, qui hunc titul. ad Senatuſconſultum Trebel. præcedebat. Ejus tit. conſtitu-

(1) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 2. cap. 8.*

fideicommissif. lib. cuius causa est favor libertatis. Alter est A *in Lulle, ff. de his qui pro non scripto. lib.* Ratio est, quia id nonmatim cautum est Senatusconsultio Liboniano, *l. scilicet, ff. ad l. Cornel. de fals.* vide Torrent. *ad l. 2.*

5. In his tempus: Aliter obedientiæ ratio fuit. Coheredi conjunctio re & verbis invito accrescit, quia hereditas unius eiusdemque bonorum vocem sustinet. Fieri nequit, ut unus bonis pro parte sit, pro parte non sit: fic fieri non potest, ut hereditas pro parte sit, ut sit, evisitat, pro parte non sit, id est, vacet, *l. quoties, ff. de acquir. hered. In expositum hereditatis.* Sic in *l. 2. ff. de acquir. hered.* In eandem hereditate. At legatum non sufficuit vicem debiti, non est nomen suum, *ff.* & idem non restat id fecisti, nisi totum patum fit adscriptum: Nam tunc uti datum est, fic debet repudiari, fi totum datum fit propalam, tunc patrem repudiando nihil agit: videtur. in §. *sed autem, inf. eadem*, & scripta ad *l. 16. de legat. 1.*

§. Illa autem. Tum conjunctis re & verbis, quam verbis tantum, dicebam hodum antiquo, quo non alius vero patres fed in hoc differimus, quod conjunctis re tantum folidum ab initio expellim datum, & palam. Ea re fit, ut alter non poffit legatum fcindere, quod eft in folidum pilum reliquum eft. At conjunctis re & verbis non expreffim, fed tacite ab initio folidum habent, & ideo uno deficiente alter invitus totum non poffit, fed partem repudiare poterit. Sic fi uni foli fundus fit legatus in folidum, is totum agnofcere cogitur eadem ratione, *l. fi cui res, ff. leg. 3.* Et idem de legatis dicendum eft, quæ conjunctim appiratum, duos heredes reliquerit, alter invito alterius pars non adcefcet, fed partem poterit repudiare, quod tamen non potuit defundus, cui fcilicet non fuit relictum reliquum, *l. 38. ff. de leg. 1.* vide fcripta ad d. l. 16. in fi. & ad l. 33. *ff. de leg. 1.*

Conjunctim) Re & verbis.

Disjunctim) ut fint re conjuncti.

§. Sin autem: disjunctim) hinc fumpfit Tribon. *l. 33. ff. de leg. 1.* vide fcripta ad eam.

Suam quifque partem pro viriliter) Ulp. in *Frag. tit. 24.*

Uno tantummodo genere legati) Per vindicationem.

Quando illos legatos, aut fideicommissa. Tit. LIII.

L. 5. Extat) Confirmatur hac conftitutione decretum Antonini Pii: quod eft in *l. non putabam, ff. de condition. & demonstrat.* reiecta contraria opinione Cassiallæ, quod eft in *l. qui filium, ff. Rubrica, ff. ad Senatusconsult. Trebell.* vide de notata ad *d. §. Rubrica*, & fcripta ad *l. si cui legatur, ff. de leg. 1.*

Ad legitimum statum) id eft, ad annum 25. qui ætas propter L. Lætorium dicitur legitimus: vide cap. 18. de præfcript.

Non credidit) Quia jam perfecta fcripturæ legati teftator hæc adjecit. Quare accepto ex Senatusconsulto, cum erit pubes, Diverfa autem eft fpecies *l. 22. ff. eod.* quo oblat & *l. 57 tit. eod.* quæ ait, legatum effe conditionale: vide fcripta ad *l. si res legetur, ff. de leg. 1.* Nic ergo, etiamfi filius moriatur ante annum 25. heres illius capere poteft eo tempore, quo filius legitimæ ætatis fuit, *l. Fiunt*, 9. *ff. eod.* Et hinc fuit fententia Ioannis fi refti. Nam hic pure legavit, poft feparatum adiecit: *Quæ accipies, cum erit annum 25.* Ut in *d. §. Sin autem* legatum eft, cum erit annorum 25. quod eft conditionale.

Ut in poffeffionem legatorum vel fideicommissorum fervandorum causfa mittatur, & quando fatisdare debeat. TIT. LIV.

L. 2. *Judicio voluntatis*) Leg. *intellecta, ex Latina, §. ult. ff. de condit. & demonstr.* ubi eadem verba referuntur ex eodem conftitutione. Sic emendandum fcio. *ff. ex eod. voluntate, ff. de jure codicill. & Iuvor, C. de reqod.* Porro Falcidia exprefim eft a teftatore prohibenda, Nov. 1. Atque ita Interia indicatum fuiffe refert Ioan. Papon. lib. 20. Excifpondens eft cafus *§. ult. l. 39.* vide fcripta ad *l. nemo potest, ff. de leg. 1.*

L. 3. *Jure prætoris*) Miffio eft ex edicto prætoris.

L. 6. *poft fex menses*) vide cap. 3. de præfcript.

De fuis & legitimis liberis, & de his repositus ab — *inofficiosa testamenta.* TIT. LV.

L. 1. Si fcarit) hoc caput fuo loco poftrum non eft, ut nec *l. ult. inf. eod.*

Ad Senatusconsultum Tertullianum. TIT. LVI.

L. 4. Si quis) Repetita eft in *l. 1. fup. de fecundi. nupt.* ad quam ex hac l. addenda eft fubfcriptio.

Ex jure Quiritium) Poft Juft. in Nov. 22.

L. 5. Mutuo) Corrigitur in Nov. 2. fed aliqua ex parte reftituitur in Nov. 12.

L. 6. Omnes) hæc l. coniunx cum *l. fcient, inf. de legit. hered. & pen. inf. in quibus cauffis pign. ut docent interpp. & fubfcripti eadem fcripfere ex Nov. 1. Theod. de tutoribus & curatoribus, l. ult. de legit. hered.* Subfcriptio in Nov. 22. *tit. 46. D. de. Inf. fol.*

Ad Senatusconsultum Orfitianum. TIT. LVII.

L. 1. *Illud manifeste*) item fine controversia fofemnitate. Eodemque modo mater filio heres fit, *l. 1. Cod. Theod. decret. vel bon. poff. l. 1. C. Theod. de legit. hered.* Filius autem patrio ipfo jure heres fit.

De Legitimis hæredibus. TIT. LVIII.

L. 10. *Sciant*) Conjun. *Ipon. ing in quibus cauffis pign. & commentem, fun. de Senatufc. Tertull.* ut docet interpp. *Cujacius* fubfcript. eadem, fumpta ex *Nov. 7. heod. de tutoribus.* Ubi eft, *D. 6. Id. Jul.*

Intra annum) vide cap. 20. de præfcript.

L. 13. *Quinquagenaria*) Ulpian. in *Fragm. tit. 16.* vide cap. 32. de præfcript.

Communia de fucceffionibus. TIT. LIX.

L. 10. *Nutricibus*) De eo tamen dubitatum fuit, quia alumni five *trophimi*, funt ex familia, & nomine educatoris, reique teftamento tutores dati confirmantur, *l. 22. de curat. vet.*

De bonis, quæ liberis in poteftate patris conftituuntur, ex maximum, vel alias ejus acquirantur, & eorum administrationem. TIT. LXI.

§. 8. Sin autem in secunda aetate) id eft, adolefcentia, fic in Nov. *Just. Puerisque minores* ponit pro adolefcentia, & in Nov. 115. *& ab hoc autem, inf. eod. & Igen. Cab impub. & al. fabl.*

Ubi autem filiorum confenfus) neque cum patre ex cuiufdam teftimonii adhuc reperitur, quæ communis eft patris & filii, de rato cavere debet, exemplo dotis, *l. in rebus, ff. folut. mat.*

Non autem) hic §. valde obftat *l. 7. §. ult. ff. de his qui minoribus.*

§. ult. Nomentarii) vide cap. 1. tit. de præfcript.

AD LIBRUM VII.

De Teftamentaria manumiffione. TIT. II.

Ex 10. Direllit) In teftamento directo manumiffi pilleum ftatim fumere, ac fontis præcedere foliebant: vide fcripta ad *Suet. Claud. Iuft. fup. de teft. ad l. 21. in fin. fub. de teftamentis.*

L. 15. §. Sin vero quidam: effe refpondam) in Comedia adjungitur. Plauti, quæ dicitur Querolus: *Nobis, ait dia adjungitur. Plauti, quæ dicitur Querolus: Nobis, ait quotidie funt nuptiæ, natales, dedicationes anniversariæ, feria, propter hæc quidem manumissi volunt: vide fcripta* B *ad l. 44. de verbor. oblig.*

De Fideicommissariis hereditatibus. TIT. IV.

L. 6. Debent) vide Ulp. in *Frag. tit. 1.*

L. 11. Pervenit) hæc verba ut non ex re claufimus. Sic in *l. 2. in fin. fup. quod cum eo, & l. procuratorem, 3. fupra, de in 2. in fin. fup. quod cum eo, & l. procuratorem, 3. fupra, de pofteriorem.* Horatius. *Cum tua peruolent.* Ubi male Nannius & Villorius: vide fcripta ad *d. l. 7.*

L. 12. Non videri) Nifi, ut Thalelæus notat, feftum probetur fideicommittere eo verbo teftatorem voluiffe. Nam ex noviffimo conftitut. effe verbum ad fideicommittendum utile atque validum eft: vide notata ad *l. generali, de usuf. leg. & fcripta ad l. 12. §. de leg. 2.*

Adhuc tertii) Paulus *lib. 4. Sent. tit. 1.*

L. 14. §. ult. Sive unius) De hoc dubitatur, quia iter-

In Lib. VII. Cod. D. Juftiniani. 690

A rannide redemptus fuerit, retineri quidem velut jure pignoris, non tamen recte diftrahi velut captivum, eamque diftractionem ingenuitati nihil præjudicare.

Communia de manumissionibus. TIT. XV.

L. 1. Si proprietarius) Ulp. in *Fragm. tit. 1.*

§. ult. Expleta antiqua) De qua Paulus *lib. 2. Sentent. tit. 23.*

De Liberali cauffa. TIT. XVI.

L. 5. Vendente filio) Sic qui emit a filio, non femper eft *fecius*. Thalelæus hic: vide fcripta ad *tit. Cod. de hered. vend.*

L. 7. Si ab eo) Secus eft ex diverfo in fpecie *l. 20. ff. quæ lit & quibus mod.*

L. 9. Conceptis) vide not. ad *l. eam quæ, inf. eod.*

Nomini cognomen) Thalelæus Græcus interpres id hanc B l. notat, ferum non habere controversiam. Idem Arrianderus in lib. de fponsiis: vide fcripta ad *l. filiusfam. §. Divi, de leg. 1.*

L. 11. Mævia) Vide fcripta ad *l. 10. fup. de probation. L. 21. Eam quæ*) hic locus explicabitur ex *§. ult. l. 7. ff. eod.* & ex *l. 20. ff. de probat.* vide fcripta ad *l. 10. Habere præjudicium*) Recte Thalelæus hic notat, omnem ftatus quæftionem effe præjudicialem. Eft autem triplex, an fit fervus, an libertinus, an filiusfam.

Sua interpretatione) Eft autem conjectura fententia, ut fit fenfus: petitio ipfa fui conceptione indicat, utrum petatur ex fervitute in libertatem, an ex contrario. *Ab. Ex.* Si eatum accipiat *l. 1. cum pretium, fupra eadem*, & *l. cum tibi, infra, de exactione.* vide fcripta ad *l. 1. ff. de verber. fignificat.*

C *De differentiis.* TIT. XVII.

L. 1. In utroque cafu effe) hic abrogatur *l. 1. C. Th. de liber. cauffa.*

Præmortuorum dare) Sic derogatur primæ Pauli Sententiæ *lib. 5. tit. 35.*

Siliones, unum annum) vide cap. 20. tract. de præfcriptionibus.

De Ordine cognitionum. TIT. XIX.

L. 2. Ordinanda prius) vide fcripta ad *l. 4. fup. de teft. cred. & fervitus.*

L. ult. Sequaturi) vide fcripta ad *tit. de public. fcr. proc. fupra.*

De die datis defenftorum poft quinquennium quæ- D *ruitur.* TIT. XXI.

L. 5. Quod ad conftitutum) A Nerva, *l. ult. ff. eod.*

L. 7. Procuratore) vide *l. 3. ff. de offic. Vicarii.*

De Senatusconsulto Claudiano tollendo. TIT. XXIV.

L. 1. Comment. & fcripta ad *tit. 12. Fragm.* Ulpian.

De Usufructu per annos, vel transfictum. TIT. XXVI.

L. 3. Usufructus) Pro fuo, *l. 48. ff. de cauffa, ff. de furtis.*

L. 8. Pergens fuiffe obligatum) ita tamen ut non teneretur creditore abitore penas alii vendidere & tradidetit. Hoc enim cafu poftea quam furtum admifum eft, non redit ea res in domini poteftatem: fecus eft in *§. fi cum, 1. ff. de furtis.*

L. 8. Lex cavillo) *L. 20. ff. de ufurp. & ufucap.*

De Usucapione pro herede. TIT. XXIX.

L. 2. Nihil ita naturale) *L. 1. ff. pro herede.* Antiftitem bus nemo ufucapere poteft pro herede. Sui enim heredes non ftunt, fed exiftunt heredes, nec adquirere bona dicuntur, fed retinere: ea igitur bona quæ viventis bona pro herede ufucapi non poffunt, nec verum eft, quem heredem pro herede ufucapere non poffe, Jus enim id colligi poteft ex *l. 1. pro herede.*

De Usucapione transformanda, & de fublata differentia inter mancipi & nec mancipi. TIT. XXXI.

Rerum mancipi & nec mancipi) De quibus Ulpian. in *Fragm. tit. 19.*

L. 1. §. Idem 10. vel 20.) vide cap. vigefimum fextum, de præfcript.

L. Cum autem: continuus triennium) vide cap. 12. de præfcript.

In rebus mobilibus) In ufucapione enim non conjungebantur tempora inter emptorem & venditorem, *l. 13. §. ult.*

§. illatus, ff. de furtis, unden. pend. Sed in longi temporis A *te, l. 1. supra, de communion. rerum alienation.*
præscriptione, l. 14. ff. de usucap. & usurp. §. inter venditorem, l. Julian. eod.

Rebus, & locis omnibus] Litis eamen contestatione, aut libelli obligationem interrumpitur usucapio, *l. pen. & ult. inf. de annal. except.* Ceterum incidens nulla fides longi aut longissimi temporis possessionem interpellat, *l. 11. inf. de præscript. longi temp.*

De adquirenda & retinenda possessione. TIT. XXXII.

L. 1. Pro libertum personam] id est, per procuratorem; vide scripta ad *l. 38. §. si Titiæ. ff. de usurp. obl. & ad l. 67. illo tit.* Ait per procuratorem adquiri ignoranti possessionem, aut non & per servum? *l. 1. §. 3. peregre, §. quæstionem, ff. eodem.* Hoc ideo fit, quia procurator habet voluntatem & mandatum eius, qui adquirit. Alioquin non nisi volenti & scienti adquiritur possessio, *l. 1. & B quæ, de adquir. rer. dominio.* vide etiam scripta in *tit. per quas personas, vers. aquam.*

L. Cum nemo] hæc pertinet *l. 2. §. 1. & seq. ff. pro hærede.*

Interea vendicamus] Quo casu olim fuit actio furti, Gellius lib. 11. cap. ult.

L. 8. Utilitatis causa] vide scripta ad *tit. per quas personas, sub. aquam, supra.*

L. 11. Vitæ] Addenda est huic, subscriptio ex *l. 2. inf. si per vim, aut alio modo obf. emol.* D. XV. Kal. Jan. Mediolani Cæsare & Attico Conff. Nam ea lege commodo conjungendæ funt, & in Cod. Theod. conjunctis funt. Eftque eatum eadem inscriptio. [Ea ea] 1. dicitur vitiofum effe poffeffionem, quæ fpeciem referipti domino abfente occupata fit. In hac l. additur hoc vitium C fequi hæredem.

L. 12. Ex fabris] hæc pertinet *l. 3. §. ult. ff. quod furtum, l. 30. in fi. ff. de adquir. poffeff. & l. 3. qui pignori, ff. de pignorib.*

Rei abfentiæ] Lege, *rei eam* ibenficiariæ, & hæc refert Proculi & Sabini diffidium in *l. 31. ff. de dolo, & l. 32. ff. hoc tit.*

De Præscriptione longi temporis. tit. vel an. xxxiii. D

Decem, vel viginti annorum] vide cap. 20. de præscriptionibus.

L. 1. Cum pafi] hujus referipti fententiam Paulus vulgavit *lib. 5. Sent. tit. 2.*

§. Quod fi: quod etiam in Reynb.] Domina, qua eft Populi Romani: cetera autem loco præsentium habentur, & ideo adverfus ea 10. annorum præscriptio non E locum interpellato poffeffore datur. Paulus 5. *Sentent. tit. 2.*

L. 6. Si fundo] vide fcripta ad *l. 4. fup. de oblig. & actionib.*

L. 9. Empto] vide fcripta ad *l. 16. fup. de probat.*

L. 10. Nec bona] Contra, *l. 26. de rei vindicat. & ea* illa ad hanc adde fubfcriptionem, D. dec. Idus Decemb. CC. Conff.

L. 11. Bona fide quis] *L. 18. in prine. inf. de præscript. 30. annor.* Ergo incidens mala fides longi aut longiori temporis poffeffionem interpellat. At ufucapio ea nolle- F runt aliena ius fcientia non interrumpitur, *l. 10. §. penult. fup. de ufuc. transfer.* quo pertinere putant *l. 48. §. 1. ff. de acquir. rer. dominio.*

L. ult. §. ult. Quæ in jure confiftunt] Non in corpore, fed iura funt.

Cetera [ceteros] legitur, non exiginus omnimodo, ut is, qui in fervitutem fibi adfertit utilis rem actionc, ea fit ufus jure longiorum temporum fcientc domino. Satis eft enim & ea tuer, nec vi, nec clam, nec precario ufus fit, *l. 1. §. ult. ff. de aqua & aquæ pluvi. arcen. l. 25. ff. de acquir. poffeff.*

In quibus cauffis caffat longi temporis præscriptio. TIT. XXXIV.

L. 3. Cum negue familiæ cerciſc.] *L. 22. fup. fam. erciſc.* At fi rem communem vendidero, aut in dotem dedero bona fide accipienti, ea ufucapi poterit, *l. ult. ff. pro dote.*

693 In Lib. VII. Cod. D. Juftiniani. 694

dofti juniores, de præscriptionibus.

§. 1. Per executorem] Olim *ex Novella Valentiniani de Epifc. judic.* neceffaria erat litis conteftatio, qua fi hodie interveniat, ab ea etiam 20. anni computabuntur, qui adhuc obtinebatur, *l. ult. inf. hoc tit.*

§. Ita autem] hoc obtinet in adfentibus, quæ privatis competunt: Nam abfentes, quæ civitatibus, ecclefiis, locis venerabilibus, & rorum nomine, quæ in redemptionem captivorum relicta funt, competunt, centum annis tantum fopiuntur, ex *l. ult. fup. de SS. Eccles.*

§. ult. Menardi] eft ad agendi. Sic motus, eft ad, aftio: vide not. ad *l. 3. §. 1. fup. de quadrien. præscript.*

Legis] *Iuris.*

Etiamfi] a) Verum ne creditori non aufere abfentem, fed non obfint, quo minus adverfarium, id eft, non prodeft.

L. Omnes enim fua rebus] Quibus funt ea præfcriptiones, quæ adverfus fiftum duntur, *l. 13. ff. de fifc. temporalib.*

L. 1. Fel publicum] Excipe cafum *l. 6. hujus tit. Quadraginta annorum*] vide cap. 31. de præscript. *Quibuſdam annis*] pro adfiduis, non luitionis: vide fcripta ad *l. 10. ff. de pign. act.*

L. Quadraginta] At ex *Nov. Majoriani de curialibus* obftitit præfcriptio 30. annorum.

L. 6. Fundimus] vide cap. 31. de præscript. & fcripta ad *l. 2. in fi. fup. de pace employtear.*

L. Cum conftamus] vide cap. 30. de præscript. & cap. 31. *ibidem, & fcripta ad l. 11. fup. de probat.*

Impofitas res] Pignori obligatas.

§. Et fanciens] vide *ad Novellam.* Ergo ius liberandi pignoris præfcriptione non tollitur: vide fcripta ad *l. 10. fup. de pign. act.*

§. Item & illud. Per executorem] Poffeforis hypotheca.

Ea detentio] Ergo putandum ab hac detentione creditori interrumpi an. 40.

§. Sed cefs: Ad agnofcendum] Agnofcitur debitum novo chirographo: item folvta parte furtis, aut ufuris.

L. Si pars] vide not. ad *l. ult. fup. de* fcripta ad *l. debitor 59. ff. ad Trebell. & ad l. plures 18. fupra de pignorib.*

§. pen. Intra annum] vide cap. 20. de præscriptionibus.

§. ult. Ea quæ debitor] vide not. ad *l. 1. eod.*

§. ult. Sed quia Illud.] Abrogatur *Novella Valentiniani de Epifc. judic.* vide cap. 31. de præscript.

De annali exceptione bonitii concurſus tollendæ, & de diuſque temporis præscriptionibus, præſcriptionibus, & exceptionibus, & temporibus earum. TIT. XL.

Exercitationibus, & præscriptionibus] Reft dicite, exceptionibus, & præfcriptionibus, uni tantum rei eft, ut docet; quod in *l. 1. hoc tit. dicit, exercitiones, vel præscriptiones.*

L. 1. Divinis illud fanctiſſimo annalis] Adfiones enim perfonales in Italia præfcriptiones annæ nulla fommovebantur.

§. Ad hæc: Temporis annorum] vide c. 30. de præscript.

Neque fortè] Etiamfi adhuc erat fur, & non contreffet, quod olim non obtinuit, *l. quamdiu, ff. de furt. vide cap. 30. de præscript.*

§. ult. Ne pœnam] Ergo fiftum, ea non obftat præfcriptio, quod non egerit, cum id a patre facile impetrare poffit: igitur tacito nomine debitori obftabit, quod pecuniam non folverit: Expeditior enim aerarii plerumque, quam folvendi facultas, *l. 9. & ult. fup. de Pign. act.* vide fcripta ad *l. 11. ff. Filiofam. in omnibus*] idem in *Nov. 23.*

L. 1. Et fcilicet] At ufucapio non interrumpitur ex poftremo alienæ rei fcientia, *l. ultima, fupra de ufucap. transfarm.*

L. Defendorem civitatis] Ex hoc loco emendandus eft locus Conftantini Harmenop. lib. 1. tit. 3. in quo pro *τοὺς τοιούτους τὸν ἀναιτίων*, legra. *τοὺς ἀδίκους τὸν κτίσαν*. *Fabaeti*, *ibidem animadvert.* Qui in Nov. Juf. dicitur *Tom. X.* abfit

A *De Alluvionibus, & Paludibus, & paſcuis ad alium ſtatum translatis.* TIT. XLI.

L. 2. §. 1. Alienæ fallum] idemque ftatuitur in *l. 5. ff. de ædilitio.* At fecus eft in emphyteuticario: vide not. ad *d. l. 2. de ſcripta ad l. 1. fup. de fund. emphyteut.*

De ſententiæ præſtaſſum pecuniæ. TIT. XLII.

L. 1. Non pecuniarii, fed ſimplicitandi] hoc modernum *ex Longobardis* inventum eft appellationis loco, *Nov. 81. §. pen.*

Ut intra biennium] vide cap. 21. tr. de præscript.

Quamdiu & quando judex ſententiam dilatam profecutus partibus, vel una parte abſente. TIT. XLIII.

L. 1. Imp. Marcus Aelius] Legen. Titus Elius. Hic namque eft D. Pius.

B *L. 9. Ut ſententiæ*] Quæ per officia, & executores fiunt; edicta vero publico loco affigunter, unde recte legi poffunt. Litera autem ad reum mittuntur. Paulus lib. 5. *Sent. tit. 5.*

De ſententiis rectoandis. TIT. XLIV.

Pro hoc titulo legendi *prorsdicis*. Periculum eft libellus, inftrumentum, documentum, & notantum Cicer. de II. & 5. in Verr. Æmilius probat in Epaminonda: vide ſupra ad *l. 5. ſupra de probat.*

De ſententiis & interlocutionibus omnium judicum. TIT. XLV.

L. 13. Non exemplar, ſed legibus] vide ſcripta ad *l. 11. fup. de rebus creditis.*

De ſententiis, quæ ſine certa quantitate proferuntur. TIT. XLVI.

C *L. 1. Cum judicem*] Additum adfinni judicati. Diverſa eſt ſpecies *l. 4. §. 3. de ſtatuliber.*

De pœnis temere litigantium, vel ſuper non petita, vel ſuperflua, vel ſuperfluis contemptore convento. TIT. XLIX.

L. 1. Generaliter] Lege, *Cuſſiana ex l. 1. ff. de calumniatorib.* Sic in veteribus libris hæc conftitutio inferibitur.

Sententiam reſcindi non poſſe. T. T. L.

L. 2. Permanentes] vide ſcripta ad *l. 29. fup. de probat.*

De ſtatibus, & ſtatuum expenſis. TIT. LI.

L. 1. Litigatores] Ex *l. 1. Cod. Theod.* Fructus duplo præſtandi erant. Quod jam manet ex 12. tab. Paulus *lib. 5. Sentent. tit. 9.*

L. 2. Negotiorum ſtatus vellent] Quod ſi perperam id omiſerit, litem ſuam faciet, *l. 11. §. fin eorum, fup. de judic.*

De re judicata. TIT. LII.

L. 4. Inſtrumentum ſuper poſſeſſione] vide not. ad *l. Instrumenta, §. de pignor. &* ſcripta ad eum. *tit. fup. de rebus creditis. & ad l. 1. §. pen. de confeſſ. in jure.*

L. Quidlibet modo] Puta datis pignoribus, vel fidejuſſ. ex *l. ult. §. penult.* Sumpta eſt ex *Cod. Theod. lib. 10. tit. 4.* ubi ſtatuitur, ea, quæ acta funt contra Manichæos publicum fidem facere apud omnes judices, & in omni caſu.

De cognitione rei judicatæ. TIT. LIII.

L. 2. Ad reſtituendum] id eſt, reſtitutio & executionem, id eſt, ut rei judicati jubeat, exſequatur.

L. 2. Res fili, quæ pignori] Pignora per apparitores in cauſſam judicati capiebantur, & ab iis vendebantur, E *l. 2. ult. ff. in quib. cauſſ. pign.* Et ſuperioribus annona illis etiam præcones erant, & ideo hic dicitur, hanc fibi habita pecuniæ, cap. 14.

L. 4. Stipendia] idem dicimus in ſpecie *l. 40. ff. de re judic.*

L. 5. Etiam] vide ſcripta ad *l. 3. fup. de obligat. & act.*

L. ult. Bubrium conſilio] in jure. Subſcriptio retinenda eſt ex *l. 10. fup. de obligat. & act.* quæ hujus legis prior pars eſt, D. Id. Febr. C. C. Conff.

De ſententiis rei judicatæ. TIT. LIV.

L. 2. Ea ipſa] vide ſcripta ad lib. 7. Obſer. cap. 39. & Alciat. lib. 1. *parerg.* cap. 13.

Quartam illuſtris] vide cap. 20. de præscript. & ſcripta ad *leg. 13. fup. de ufur.*

L. 3. Quadrimestres.] vide cap. 16. de præscript.

Contejunam.] Quod antea licebat, *l. 3. C. Theod. eodem, Contejunam*) Quod antea licebat, *l. ult. de vehem.* quæ hic abrogatur: vide scripta ad *l. ult. de vehem.*

§. ult. Lexamentum.] Alios casus, quibus cum reo mitius agebatur, quam cum maudatore, aut fideiussore: vide in scriptis ad *l. 10. fin. de leg. commiss.*

Si ex falsis instrumentis, vel testimoniis judicatum sit. TIT. LVIII.

Vide scripta ad *l. ult. fin. de fal. testim.*

Ut ei solvat.] hic unus est casus, quo soluti ex causa fit judicati datur repetitio. Alium vide in scriptis ad *l. 1. fin. de cruditl. vindict.*

De appellationibus, & consultationibus. TIT. LXII.

L. primi.] Ad hanc l. pertinet *l. 7. inf. ad l. Juliam de vi, & l. 68. de plagiariis.* Ex hac lege exemptum peti potest crimen, quod dicitur, sententiæ rationem adscribendam esse. Hinc Servius Æneid. 10. *antequam dicatur sententia, quot pronuntiator sciat:* vide scripta ad *§. ult. l. qui Romæ, §. de tabernacula.*

L. 2. Prouunciali.] puta si reliquis judicis edita non fit litigatoribus, vel illis dicatur *l. 1. §. 1. de feriis.*

L. 5. Purgatæ fuerit.] id est, edicti perpetui. Sic in *l. pignus §. de pign. act.* ubi vide.

L. 8. Sin autem: tertia die.] vide cap. 4. de præscript. Hæc vero abrogatur *Novella 23.*

§. ult. Appellatio.] vide cap. 10. de præscript.

Vivæ vocis oblatrone.] id est, intra 30. dies, *l. judicibus. inf. eod.* & ibi Graci.

Cæcilene.] De qua Plutarchus *libro quinto Severet. titulo 33.*

L. 9. Hebe rad. cheriff. nobis.] Legend. *Hebe Heraclida de eberiffimo nobis:* vide scripta lib. 1. Obser. cap. 35.

L. 16. Qui imaginem.] Quod ad præsidia ubi, ut constat ex veteribus fcript. Item vicarius, *l. 1. supra de offi. vicario.*

L. 23. Memnon nouuero.] Legend. Heimiontem.

L. 24. Trigesta diorum.] vide cap. 10. de præscript. Idem in Nov. 133. Verum hic opponitur *Nov. 115.* in qua vult Justinianus ita esse hoc edictum: *Edendum* sine ulla dilatione frustratoria, ut in *l. 1. fin. de edict.*

L. 25. Ex in multis.] Et hic unus casus est, quo ante sententiam appellabatur ab interlocutoria.

L. 31. Sex menses.] vide cap. 7. de præscript.

De competentibus, & reparationibus appellationum, seu consultationum. TIT. LXIII.

L. 2. Tempora.] Vide de his appellationum temporibus cap. 16. de præscript. vide etiam *Nov. 82. 126.*

Festinus.] Sunt autem dies idem dicuntur, quod iis dilapetitur cauſſa. Erit ita diceptatione cauſſarum farum aliquod, unde dicimur experiri de jure nostro, *l. 41. Cod. Theod. de appell.*

L. 5. Armenius queribus] id est, ex rescripto principis: vide cap. 16. de præscript.

§. 1. Unius fundi dimi] mejus ipsius.

Decem funales dies] vide cap. 7. de præscript.

§. Illud etiam: sive cognitionaliter] vide cap. 7. de præscript. *Sive cognitionaliter non dicuntur*, id est, utraque parte præsente. Nam hoc speciale est in appellationibus, ut *necessario* ad *pellant*, *l. ult. ff. ad Trebell.* vide scripta ad *l. pen. de reſcindat.*

Cum adversarius] hujus rei exempla sunt in *l. 5. inf. de pign. l. 29. ff. de appellat. l. 1. §. fi quis ipsius, ff. quando appel. l. 63. in fi. ff. de cond. & demonſt. l. ult. ff. ad Trebell.*

Cauſſam dirimere] Posit appellationum temporu.

Aliud si annale tempus] vide cap. 16. de præscript. *Nov. 23. C. 7 136.*

Quando prouocare non est necesse. TIT. LXIV.

L. 7. Ignoriæ.] At dum de arbitris eorum quæritur, ex compromissis adeuntur: hæc cauſſa datur ex cautione doli, vel de dolo actio, *l. 33. ff. de recept.*

L. 9. Pulmentarium ſtipendia] vide cap. 38. de præscript. Tacitus lib. 1. Thetius dicit, imparem fore Romanis, eneri, nisi veterani dimitterentur poſt 20. annos. Suidas in verbo veteranus.

Quorum appellationes non recipiuntur. TIT. LXV.

L. 6. Quidquid.] Ex hac constitutione Tribonianus etiam mentionem extulit D. Adriani rescripti, qui constituerat, nemini appellare licere, ne testamentum appareret. Idque exemplo l. Julize de vectiga, quæ lantum poſt mortem teſtatoris teſtamentum aperiri voluit. Paulus lib. 4. *Sent. tit. 6.*

Si pendente appellatione mors intercesserit. TIT. LXVI.

L. ult. in fi. sane] huius l. ſpeciem, atque etiam totam explicationem vide in tract. de præscript. cap. 16.

Ab hoc pendente appellatione] Extra primum gradum ſum, id eſt, extra tres menſes, cum et ſuperfunt 2. menſes tantum.

Reliquum tantum temporis] Puta duo menſes.

Ut ei restituatur integrum.] Non ex morte teſtatoris currunt, ſed a finito tempore heredi deliberandi cauſa. dato.

Si unus ex pluribus appellavit. TIT. LXVIII.

L. ult. Sive ex Fisco] Nam, ut ſcripsi, *Fiscus* dicitur, ſeſpicit, & ex eo hic lege *Scævo*, aut illic, *Severo*, & adde ſubſcriptionem, D. Id. Jul. Alexandro A. XI. & Marcello Cauſſ.

Si de momentanea possessione fuerit appellatum. TIT. LXIX.

Momentanea.] Legend. *momentaria.*

L. 1. Erit appellatio interposita.] Ergo recipienda prorogatio non eſt. Quomodo tamen Symmachus lib. 1. epiſtol. 21. fe recepiſſe ait, quod ab eo ad principem provocatum effet, *ne in contrarium, inquit, Imperatorium, & consultum indagantes, & ante judicis pronuntiationem?*

Quæ sententiæ pro parte. TIT. LXXI.

L. 1. Judicato debitoribus ita caveretur.] Quod licebat ex veteri jure, etiamſi de eo nihil cavisſet contractus: nunc autem non oportet: vide ſcripta ad *l. 2. ſup. pod. caut. ro.*

L. 8. Solus rerum videlicet æſtimatarum.] idem in *l. 11. ſup. eo quod.* cauſſa *infra.*

§. ult. Generalis.] *L. 2. §. pen. ff. de judic.*

De duobus reis stipulandi, vel promittendi. TIT. LXXII.

De fideiussoribus & de fideiussionibus & mandatis principum. TIT. LXXIII.

L. 6. In gloſſ. Creditores ſisti, hypothecam) Adde etiam hic poſteriores chyrographario etsim privilegiario, & Reipubl.

L. 7. Si vero) Conſtitut. *l. 6. ſup. de hered. act.* & ad hanc ex illa vide ſubſcriptionem. Eadem enim lex eſt: vide etiam ſcripta ad illam.

L. 9. In gloſſ. Tempus autem) Poſt citationem, *l. debitores*, addit, Rebus. Sic *l. 12. C. Theod. de diffacil. pign.*

L. 10. l. 1. Idonea annorum) vide cap. vigeſimum primum de præscript.

§. Sive autem hi: poſt deſcriptum) Eſt autem definitum tempus duorum menſium, *l. 1. C. Theod. de diffacil. pign. & l. debitoribus, §. de pubic.*

A notio.) Deſcribuntur, ut teſte in margine ex Alciato extat.

De priuilegiis fisci. TIT. LXXIII.

L. 1. Res, quæ vere ejus) Cum non ſint in fiscum data: aliquin pignori facte tenerentur nec tantum ob primipilatum, ſed & ob quodvis munus, *l. 14. inf. ea quibus cauſ. pignor. tac.*

L. 2. Tamen ſi priuilegium) hic cauſa eſt excipiendæ, ſi *B* Titio primum, tum Sticio, deinde doti res obligata ſit. Harmenop. lib. 3. tit. 5.

AD LIBRUM VIII.

De Interdictis. TIT. I.

LEX 1. *Ad exemplum*) vide ſcripta ad *l. 8. ſupra de reb. cred.*

L. 2. Prosse) Con. *l. unic. ſup. ubi de hered. agitur* docet ſuſcripſiſſe & ſubſcripſiſſe.

L. 3. Competentibus actionibus] id eſt, extraordinariis actionibus, quæ pro interdictis dantur, aut quasi interdictis.

In Lib. VIII. Cod. D. Justiniani. 697 698

dictis, ut explicatur in fin. hujus l.

Ordine ſuſſo) id eſt, ut ordinata & præparata cauſſa proprietatis.

L. ult. Regula veteribus ambegitas) id eſt, miſſo veteri ordine. Ergo extra ordinem.

Actiones) Scil. utiles, quæ pro interdicto competit.

Quorum bonorum. TIT. II.

L. 1. Et ad Lentulitanum) Legend. *Iuventiſtatia*, ut eſt in *l. 3. Arbon. poſſ.* Ex ea cauſſa heredatis poſſeſſionem retentores dixiſſe pro bon. poſſeſſione. Idem in Tullius in patrimonium.

L. 3. Et ex edicto) In margine, alias, *ſi ex interdicto.* Male.

Negotium integrum) id eſt, ſi bonorum poſſeſſionem agnoviſti, ſi te non ſuſtinendum conſobrinæ quæſtibi, ac ſi rem obtinea.

Luci. Cauſa cognoui) id eſt, fratre, vel ſorore. Sic Semper in Auctis, *patruus*, non ut alibi pro cognato, *§. vulgo, laſt. de ſuccell. cognat.*

Prudentissimi centumviri responſa) Jus civile.

Quorum legatorum. TIT. III.

Legend. *Quod legatorum*, ut teſte Flor. & docent veteres edicti. *Quod legatorum nomine.*

L. 1. Satis idoneo.] id eſt, per quem idoneæ. Hic autem jus retentionis commodius eſt, quam jus vindicationis.

Retentione competenti) Pro rata Falcidiæ.

Unde vi. TIT. IV.

L. 1. Relle paſſi.] At qui non vitio poſſidet, non utique ſemper vim jure propulſat, *l. 1. ff. eod.*

Incolpacq; tacitq; moderatime) id eſt, cum modo æquo & pari, cum moderatione æquabili & remota ab omni culpa.

L. 2. Interdictis exemplo) id eſt, actione utili.

Ordine anni) Ergo interdictum quotidianum eſt annuum, *l. 1. §. annus, ff. eod.*

Quotenus ad eos) Scil. ſi heredes, non tenebuntur intendito uſque ad *l. 3. de edendo in fallum, l. 1. §. pub. l. 2. §. ult. ff. de vent.*

Ita. Cum) De quo fcil. conſuluiſti.

Ad eosdem interdicta, unde vi) Quaſi interdicta.

L. 5. Fauus tenaciter legitimus) id eſt, legibus Julii.

Poſſeſſio ſeruiana) In hunc rem commenti generale interdictum reſtituendum, ne momento abſim, quo patet latiſſime, non datur autem interdictum unde vi.

In gloſſ. Ex edicto) Ad fin. adde, imo legibus Julius: item Interdictum unde vi penale non eſt.

L. 6. Manumittere) hæc l. propetie pertinet ad eum, qui per ſpeciem ſervitutis interlocutionis inficio dominio, *Sine jure cessio*) Hic ſeruitia, eſt autoritatis, admonitio. Sic in Nov. Julius Interrexit ſignificat *Edixit, nominavit, Edixerat, non adiuvarunt.* In Nov. 1. *ut*, 1. *ſpeciem*, ubi Julianus verit *ſervitutem*: vide ſcripta ad *l. 30. §. Pedius, §. Sparta, de leg. 1.* Sic ſumitur in *l. 3. ff. de ſepul. uno loco.*

Si. Quod metuim) hoc modo omiſſe licis non datur reparatio, *l. 2. C. Theod. eod.*

§. ult.) ixte pars huius l. exſtat in *C. Theod. l. 2.* in medio. In eo pro P. V. eſt V. Urb. Alia quoque eſt ſubſcriptio.

Hic rem debitam) hæc poſtiſſimum verba indicant in hac l. de eo tantum ag, qui rem ſibi debitam, inficio dominio occupat per cauſſam reſcripti principis.

Bonorum quoque publicatio) hæc verba addere neceſſe non fuit, cum ſemper deportationem ſequatur bonorum publicatio, *l. deportationem, ff. de pœn.*

In gloſſ. Sententia) Ad fin. adde, Rebe.

L. 7. Rerum pretiosarum) Adde, S. D. Reptitur in C. *Theod. l. 3. eodem.*

Si quis) hæc cauſſit. revocatur ab Atalarico apud Caſſiodorum lib. 9. var.

Adversarius judicialis ordinis) Legend. *Exactum*, id eſt, hac cognitione, vel auctoritate judicis.

Decr

Dicti Vespasiani) Sic & in *l. Divus, ff. de jure patron.* Pro A Vespasianus, videtur legendum, *Hadrianus*.

Ex Senatusconsultis) Hoc Senatusconsultum Aviola & Pansa Conss. fuisum est tempore Hadriani, ut confirmat Spartianus in Hadriano. Quare dicendum, aut errasse in nomine Imp. hoc loco: aut Senatusconsultum hoc non pro eo, de quo jam diximus, accipi, fed pro Senatusconsulto editum Vespasiani fecutu. Nam edicta Imperatorum Senatusconsultis frequenter, ut confirmat edictum D. Marci de Christianis, quod extat apud Justinum martyrem Apologia 2. & *l. 1. ff. de quibus cauffis pignus constituit, l. fin. C. de privil. credit.*

Exceptam eſt) Eadem SC. *l. cetera, §. item queri, ff. de legatis 1.*

L. 3. quæſtionum) Hanc plerumque vicinorum interreſt ædes reſtitui, ut ſi eis deberetur ſervitus onus ferendi; *l. nem dubium, ff. de ſervit. urb. prad. l. & ſi ſtante, §. 1. ff. ſi ſervitus vind.*

L. 4. §. Quatuor menſium) vide cap. decimum ſextum, de præſcript.

Centeſimus uſuris) Quæ in 100. efficiunt duodecim.

Pro ſolido) *ſemuncia*.

Vindicare, vel obtinere) Vindicatur jus dominii, diminetur ab eo, qui non poſſidet, obtinet jus dominii, qui id ſibi defendit per retentionem poſſeſſionis; *l. pen. inf. de deſtruct. lib. 12.*

L. 5. Quæſi furioſi) Socius eſt is, quem ad communionem junxit contractus. Collega is eſt, quem ad communionem juxit res ipſa, non contractus, ut coheredes, collegatarius.

Solo cedunt) *L. 7. §. ſed §. fin. ff. ſoluto matrim.*

Amittuntur) Significat in hac ſpecie, cum ſortis impoſitæ edificavit, non ſervavit edictum D. Hadriani.

D. Hadrianus) id eſt, Marci(*) . Nam ſæpe ita hæc nomina confunduntur, ut quod in *l. cum quidam, ff. de reb. dub.* dicitur a Marco conſtitutum, id *l. 10. ff. de Relig. tit. de legatis* tribuit Hadriano.

Edicto) hinc nota, orationem edictum vocari.

L. 6. l. ult. De poſſeſſione) hoc loco poſſeſſio accipienda eſt pro agro. Feſtus: *Poſſeſſiones vocantur agri late patentes privati, publicique.*

Per mensa) id eſt, prope muros.

L. 7. ad Veterianum) Legend. *ad Asterianum*, ut conſtat ex *l. 1. C. Theod. de mulieg. debit. l. 2. C. Theod. de item. mun.* quæ leges conjungenda ſunt.

L. 8. Curiales) Curiales ſunt, qui allecti conſtitutionis cauſſa.

Poſſeſſores vero) Poſſeſſores ceteri ſunt, non curiales.

L. 9. A pereculo vindicentur) Incendii ſcil.

L. 10. Quæſtor) Quæ & Auguſtuspoſtremis diſcitur in *l. ult. inf. de divort. aff. Sex. Aurel. Victor in Veſpaſiano.*

Syriam ſecundam) hæc illa eſt, quæ Syria Salutaris dici ſolet.

Ubi magis hoc conſideratur) Propter incurſus prædonum.

L. 11. Maniana) Mœnianæ proiectiones ſunt ædificia reſtituta, ligna projecta ultra ædes, *des fallies*, in quibus ſoli capitur, *l. malum 242. §. 1. ff. de verb. ſignificat.* Reſtde hoc loco Acurſius vocat ſolaria, ut conſtat ex prooem. Zenonis conſtitutionæ, & *Novella ult. Leonis* : ac ex Harmenop. lib. 2. qui Mœniana vocant *μανια*. Mœniana autem dicta, quia primus ultra columnam aufus eſt ædificia extendere. Hinc columnas Mœnia locus ſedidorum cauſidicorum. Scribendum itaque columna Maniana.

τυχων τε) vide ſcripta lib. 1. Obſ. ubi primus docui legendum *ἀφανες*, idque ex Harmen. lib. 2. dicuntur & *ἀφανεσ*μοι Leges *Non. ult.*

In provinciis) Semper permiſſum fuit in provinciis Mœniana exſtruere: in urbe non ſemper, ut docet Amm. Marcellinus lib. 17. vide ſcripta Obſerv. lib. 1. cap. 30. »

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 2. cap. 14.*

Per decem pedes) Idem tradit Leo *Nov. ult.*

L. 12. Quæ de ſortitoribus loquitur) in Græco inſcribitur τοις κληρουχοις, de ſortitutibus: hic vocatur ob ſervitutem luminis, de qua agit.

In ſingl. Zenonis: ſed ubi eſt) hæc Zenonis conſtitut. carutimus, ex eandem prodiit in C. Lugduni edito anno dominii 1557. Exſtat ex quoque in Græca in Scrimgeri novo lib. antiquæ denique mentio fit in *Nov. 63.*

De Novis operis nunciatione. TIT. XI.

L. 1.) Hæc l. unic. contingit debet tit. præced. *de aſſiſ. privatis*, nec non tit. ſequ. de facienda eſt relatio. Quandoquidem nec Graci eam agnoſcunt in lib. Bas.

Officio) Sic *l. 3. ff. de jurisdict.* §. *ult. qui ſatisfec. cog. l. cum pro quo, ff. de tut. vel cur.*

De Operibus publicis. TIT. XII.

B *L. 2.* vide *l. 17. C. 78. C. Theod. eod.*

L. 5. Per ſe ſtare poteſtis) Quod ſi ex pecunia publica inconſulto principe, id eis accepto non feretur, *l. 17. C. 28. C. Theod. eod.* Porro Tribonianus de ſuo hanc cluſulam addidit.

L. 6. Præſpoſitis) Conſtit. tit. 1. *Ne opere a coll. exigatur.* Sed ibi vult ceſſare tantum eas operas, quæ illicite illatæ ſunt.

Contra conatum) Recte: nam alioquin in publicum vindicentur, *l. 19. inf. eod.* vel eis, quæ extruſtæ ſunt, pro ſolo veſtigali imponitur, *l. 1. §. item, §. ult. ff. eod.*

In gloſſ. Fratrem. Sed ſalarium) Legend. *Salarium*.

L. 7. Ex nomine reſtaurationem) hoc Triboniani eſt, *ſine extructionem*. Nihil oſtilat *l. non inf. ne opera a coll. exig.*

C *L. 10. Si qui*) Cum hac l. pugnare videtur *l. 3. & 4. ff. nihil innovetur*, in *l. 4. ſcripturam eſſe, ſcripſerimve*. Verum nomine principis ſuperſcripto poteſt præſidis ſubſcribi.

L. 11. Tertiam partem) Ceteræ partes in fiſcum cadunt, *l. ult. ſup. de vectig. & commiſſ.*

Subſtitutionis) Legend. *Subſtitui*, ex lib. 15. *C. Theod. tit. 1. l. 15.*

L. 12. Territoria) Territoria hic loco agros privatos vocat, cum vulgo ſunt univerſitatis agrorum.

Non ſervitia) non Tribonianæ eſt.

L. 14. Vulgo movetur) Legend. *removetur*, ut & in *C. Theod. legitur eod. tit.* Sunt autem opera, quæ alias operas adhærent.

L. 20. Reddere viriatis) Vel eis, quæ extruſta ſunt, pro ſolo veſtigal imponitur, *l. 3. in fin. ff. eod.*

De Rerum vicis, pascuorum, & de pariibus civitatum. TIT. XIII.

L. 1. Uteſque provinciales) Afric, & Achaïæ. Hi erant proconſules in Oriente, ut conſtat ex notitia Romani Imperii.

Unam ſiliquam) quæ eſt vigeſima quarta pars aſſis.

De Pignoribus, & hypotheca. TIT. XIV.

L. 1. Nihil magis libertatibus) Recte: nam & qui bonis cedit, non liberatur, niſi ſolidum, quod ibi debetur, creditor conſequatur, *l. 1. ſup. qui bonis cedere poſſ. Adde etiam, niſi idoneum ſit pignus.*

L. 2. Interim) id eſt, donec apparetur, an ex priore pignore ſpeciali ipſe non ſatisfiat creditori, quemadmodum poſtea. Ad ſolutionem Johannis, quæ incipit (*vel in ille*) adde, recte.

L. 3. Creditori) vide ſcripta ad *l. 10. ſup. de pign. act.*

L. 5. Nec tibi) Etiam ſicentis: Nam ignorantii nullo caſu obeſt.

Non cauſſe cognita) Cauſſa cognita eſt utraque parte præſente, omnibus partibus conſtitutis, cognitionaliter *l. ult. §. illud, ſup. de temp. appell.*

Sed præſpoſitione) Quia tertius judicio appellationis adfuit, *l. Herennius in fin. ff. de evict. l. ſi appellatione de appellationib. l. 1. §. ſi quis opſius, ff. quando appellandum ſit.*

L. 8. Obſequium) Obſequia vocat munera, & tributiones.

L. 7. Uſucapio propriety) id eſt, non tollitur uſi anni, aut

aut bienni: ſecundum jus antiquum, nec hodie uſi triennii, quo res mobilis uſucapitur, & Servitus adeo tollitur præſcripto, longi temp. *l. 6. & 7. ſcp. de oblig. & action.* vide ſcripta ad eam l.

L. 8. quamvis) hanc l. ſumpta eſt ex *l. unic. inf. etiam ob chirog. pecun.* ut docent interpr. & ſubſcript. eodem.

Ferens condemnationem) id eſt, obtinens condemnationem contra reum, in *l. qeque, §. etiam, ff. eod.* dicitur *judicium ferre obtinere*, id eſt, condemnare.

L. 9. Ad te remittatur eſt) Non creditorem.

Deinere capevam) Nulli cauſa aliquo rei poſſeſſionem.

In gloſſ. Rationi) Adde ad finem, niſi ſit contracta *ante pignus*.

L. 10. Detentus præſentes) Imo neceſſe eſt, ut pignus ſit nuntiatur præſenti, ni ſolvat: nulla enim eſt actio pulſa, quæ ante denuntiata non fit: ſibenti, aut latitanti non eſt neceſſe fieri denuntiationem.

Quæ inſtrumenta) ut & ſine inſtrumento pignus reſte contrahitur, *l. 13. inf. eod.*

L. 11. Nominumque) Qui & creator dicitur, *l. 2. §. ſi, ff. de tab. ad civit. perim.*

Pignora capere) Nam ius (*) pignoris capiendi ſolis populi Romani magiſtratibus competit, *l. ult. §. ult. ff. de verb. ſignif.* Magiſtratus municipales quales fere erant nonnulatores, non habent, argumento *l. 3. §. ult. de damno infect.*

L. 16. Pignoris obligationem) Tria acquiruntur, dominium, poſſeſſio, obligatio. Actio & obligatio per libertatem perſonam nobis non acquiritur, nisi ſit in eadem poteſtate.

L. 18. Si res eſt) Perſonam non obligat, *l. 12. inf. ſi unus ex pluribus heredib.*

L. 19. Non habet vendi) Niſi ita conveneri.

Cujuſcunque) In hac propoſitione cuſtodia eſt fiduiam, & acturius boni & diligentis patriſſimi. in re cuſtodienda, *l. ea ſpecies, §. ſi pignori, §. ult. ff. de pign. act.* vide not. ibi, & *Cujac. recitat. in lib. 20. pap. ad h.*

L. 20. Obligare, recipere, atque depoſitum) Pecunia offertur tellibus præſentibus congruo loco & tempore, *l. ubi ſignatores, ff. de fide.* Deinde obligantur fucculus pecuniæ ſignantium ſigna, *l. ult. de lege venditionis*. Demum facultas demonitur in ade ſicra, aut in tabulario urbis, aut ubi tabulæ conſuerit.

Conveniet) Creditori tamen dabitur utilis actio depoſiti in tabularium, vel utilis vindicatio, *l. acceptum, ſcp. de ſolut.*

Cujuſcunque) In hac propoſitio cuſtodia eſt fiduiam, & acturius boni & diligentis patriſſimi. in re cuſtodienda, *l. ea ſpecies, §. ſi pignori, §. ult. ff. de pign. act.* vide not. ibi, & *Cujac. recitat. in lib. 20. pap. ad h.*

L. 20. Obligare, recipere, atque depoſitum) Pecunia offertur tellibus præſentibus congruo loco & tempore, *l. ubi ſignatores, ff. de fide.* Deinde obligantur fucculus pecuniæ ſignantium ſigna, *l. ult. de lege venditionis*. Demum facultas demonitur in ade ſicra, aut in tabulario urbis, aut ubi tabulæ conſuerit.

Conveniet) Creditori tamen dabitur utilis actio depoſiti in tabularium, vel utilis vindicatio, *l. acceptum, ſcp. de ſolut.*

L. 21. In gloſſ. Petere) ad fin. donec ſibi ſolutum ſit, ſolliret per exceptionem doli.

In gloſſ. Indebite) Non tenetur ſcientia) id eſt, conventio.

L. 22. Si mutuo) hæc l. conjungenda eſt cum *l. omnium, ſcp. ad Trebell. l. 1. §. ſi mut. ſup. de legat. 3.* Eadem ſunt, quæ ſcribit. & ſubſcript. ſumptæ ex Nov. *Theod. de tutoribus*. D. vi. Idus Julii, Dec.

Interrogetur) Ergo jurabat ſe iterum non nupturam.

L. ult. Sacrilegi) vide ſcripta ad *l. 5. ſcp. de lucris. & conductione* (*) id eſt, inquilino. Hoc loco nunquam inquilinus eſt in urbe conductor: in agro colonus. Apparet ius. 2. de bell. civil. tit. inquilinos eſſe *vicos tributarios* ex *Agrippa*.

Præſumptione) id eſt, hypotheca tacita jure contracta. Tacita hypotheca, Græci κατα κελευσιν. De ea vide generaliter ſcripta ad *l. 1. ſcp. de ſolut. inſt. & not. ad l. ult. §. ſed ſi ſervitutem, ff. de ſolutionibus.*

Si alienæ res pignori data ſit. TIT. XVI.

L. 1.) Hæc l. negat creditori dari pignoris retentionem, non tamen ideo negat dari hypothecariam, ut confirmatur argumento turoris & curatoris ex *l. 3. inf. eod. l. tutor, ff. de pig. act.* vide ſcripta ad tit. *tabula, ſignata pig. act.*

L. 2. Si prohiberis) Velle videtur, qui ſcit & patitur. *L. 3. Rem mobilem*) Reſte mobilem. Non obligationi

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 1. cap. 43.*

rei immobilis refragatur confit. D. Antonini, de qua tit. A
De rebus eorum, qui sub tut.

L. 5. Ordinarium) id est, directum.

Ulis perfectis) Locus notandus. Ex eo apparet bonum esse argumentum a pignoratitia ad hypothecariam, quod maxime in ἀντιγράφοις locum habet.

L. ult. in fin. Et ipse) Ius hoc locus juris civilis ratione, quam ἐξήγησιν vocant constitutionem, *l. falso, in pr. de condit. & demonstrat.* Repetitur hoc lex infra *tit. 11. tit. de agricol. & cens.* eique eadem inscriptio & subscriptio.

Quæ res pignoris obligatis pellunt, vel non, & qualiter pignoris contrahatur. TIT. XVII.

Et qualiter pignus) Ad hunc locum Basilicorum Tom. 2. *tit.* 40. ad primum reliquæ II.

Ut Alumnus suus) id est, fervos, quos educabit.

Creditrix ejus) id juft. in Novell. 39. ait fieri ποτὲ τοῦτο.

L. 2. Emptiones) Instrumenta emptionis, & auctoritatis. In gloss. refte.

L. 3. Reliquatum) Conium. *l. 2. C. de reliquis.*

L. 4. Nomen) id eft, jus cautionis: vide fcripta ad *l. 3. fup. de obligat. & act.*

L. 5. Spem) Spes futura rei refte venditur, donatur, & pignoratur, *l. non emptio, ff. de contrah. empt. l. ſpem, inf. de donat.*

Pecuniorum) Ergo nec ipſa pecunia, id eſt, commoda: Pecunia, quæ dantur arbitris pro victoria, quia facta funt peccunia.

Tenet) id eſt, non veniunt in generalem hypothecam de omnibus bonis.

In gloſſ. Coronæ) Redde Accurſius coronas, id eſt, pro adepta victoria, id eſt, qua vicerunt. Nam athletæ, victores coronati perpetua vitæ commoda, præmia, vectigalia & reliqua conſequebantur, ut Athenis & publice, ut ait Vitruvius lib. 9. in pr. Hæc præmia non poſſunt pignori obligari.

In gloſſ. Privata, niſi in ſubſidium) Niſi in cauſa judicati. Nam condemnato, ſi non ſatisfacit judicato, irrediticitur his commodis, *l. commodis, ff. de re judic. l. 6. in gloſſ. decreta. l. qui filios, de his quibus ut indign. auferuntur.* Idem docet Paulus *lib. 5. Sent. tit. 1. & in l. ult. ff. eodem*, cum vide & notat. ibi ex Nov. 134.

L. 7. Reſtituendum) Qui nititur hoc loco, in fine dicitur interceſſor. Exſecutores judiciati intelligit. Sic *l. ne quis, fup. de oblig. act. pronunc.*

Et vos notarios) Sic Heliodo *ſtenographos*.

Trihoratum illatio) Eadem ratione Valentinianus veruit, ne quis vinculorum carnifi. reſcruetur, utilitati agricolarum providens, ut ſcribit Hieronymus *lib. 2.* adverſus Jovinianum. Eadem quoque ratione Conſtantinus conſtituit, ne boves traxeri abſtrahantur, etiamſi deficiant deſtinari itineri & curſui publico, *l. 1. de his, qui boves, vel caball. ſine publ. iter* ſtebat vehicullis, in ſungebantur boves, vetat jungi aratorios.

L. 1. Interceſſor) Qui ὑπογυητὴν dicitur a Juſt. in edicto de Alexandrinis, & παγγυήτην.

Qui patiens in pignore habuerunt. TIT. XVIII.

L. 2. Pretoria, qui &c.) Fideicommiſſa id eſt, de quo §. 1. *Inſtit. de fideicom.* Simul vide notas de eo loco, notat. & ſcripta a me in tit. 25. *Frag. Ulp.*

In cauſam judicati) Judicati ſervandi cauſa.

Ostrapeta) Hoc verbo ſignificatur, creditorem fuiſſe miſſum in poſſeſſionem judicati ſervandi cauſa, non pignus fuiſſe captum per executorem, ut & *l. 3. inf. eod.*

L. 3. Cum) Chirographarii creditores concurrunt exemplo reipubl. quæ illis præferitur, five ſit prior, five poſterior, *l. pen. ff. de privileg. credit.* id olim privilegium Reipubl. non habuiſſe, niſi id ei nominatim conceſſiſſet princeps, docet exemplo Plin. ad Trajanum, de exact.

Emolumentum ſementeæ) Sic *l. 2. inf. de execut. rei judic. Tamen ſi perſonali*) Alias, *ſi tantum*, reſtitui, ut ſit ſenſus: ſi tantum fuerit chirographarius creditor.

L. 4. Sicut ex prior tempore) Nam inter hypothecarios ordo ſervatur, etiamſi adverſus ficum, & Rempub.

L. 2. Licet iſtidem) Idem in *Nov. 79. Juſt.*

L. 9. Qui acceperunt pignora) Chirographarius.

Perfunctiones actionibus) Hypothecariis.

L. 10. Pro dote) Quod hodie non neceſſe eſt, cum mitior habeatur ratio tam hypotheca in bonis mariti, *l. ult. infra hoc tit.*

Nam chirographarius) Nam hoc loco eſt adverſativa, quaſi dicat, non idem eſt in chirographario. Nam ſi is auferi pecuniam mulieri, non tantum auferet pignus, nec ullius habebit actionem, vel in rem, vel in perſonam in hypothecam, qui tantum in debitorem, aut ejus heredem.

L. 11. Scriptorus) Vide *l. comparationis, ſup. de fide inſtrum. & ibi ſcripta.*

Ut ſtipulatio) Etiam ea dicuntur χαιρόγραφα, ἀπόγραφα, ἀπόγραπτα, quæ ἀπογραφὴ χρηματίζουσι, *Nov. 17. & 142.*

Vel notarii) Notarii funt ſervi, qui ad ſcribendum operas locantur.

Sive teſtibus) Excipe cafum in *l. ult. ſup. ſi cert. pet.* Nam tunc teſtes requiruntur.

Vulgo adulterina) Non enim eſt tabellæ, & tabularius. Is enim eſt, qui ex mandato partium contractus conficit, & partibus edit, de quibus in *Nov. 44.* Suidas in verbo τραπεζίτης, & in verbo ἀναγνώστης. Tabularii funt ſervi publici, ſervi civitatis, aut Reip. qui funt adicti tabulario civitatis, contractibus adhibentur, & plerunque pro imperitia literarum contractibus privatis ſcribendis, *Nov. 73.* Hodie liberi ſunt: olim erant ſervi, *l. gemelli, C. de tabular.* Unde conditionales in hac l. dicuntur, ut & in *l. ordinarii, inf. de jure fiſci*, qui erant ſervi publici huic conditioni addicti, & mancipati, nec ad alias militias pervenire poſſunt.

§. ult. Integre agnoſcit) Nam tunc habetur pro publico.

Trium vel amplius) Vide ſcripta ad *l. 2. ſupra, de tabellionatu.*

L. 12. §. 1. Omnes pene perſonæ) Pene dixit propter Rempub. quonam utraque idem privilegium habet, *l. 1. pen. de privileg. credit.* Privilegiarium adverſus privilegiarium privilegio non utitur.

§. Quotidie. Non de hoc) id eſt, pertinet ad eum dot. ut inde dotem petat. *Paſſeſſor.* Sic Græci vocant. Mulier jure naturali inſpecto, domina eſt dotis: at inſpecto jure civili mariti dominus eſt conſtante matrimonio: at ſoluto matrimonio, aut inopia rei conſtante, mariti quæ civili ab. hypothecaria res dotalis perfequitur, *l. in rebus de jure dot.*

L. Per eum autem) *Sed ne dominum*. Non ſivet locupletari.

De his, qui in priorem creditorem locum ſuccedunt. TIT. XIX.

L. 2. Succeſſiſti) Ceſſione & tranſcriptione juris falſa, quia fifco ſolvifti.

Ab alterius) Adhoc funt ſervi, quibus domini ſummam rerum ſuarum committunt. Græci ἐπιτρόπους τῶν ἰδίων. Hi domus rationem adminiſtrant. Vide notata ad hanc l.

Ut redditrum numerarium) Oppon. *l. ſuperciis, ff. de tributis. inde*. Nam debitores creditum acceptile certum & eſt, cur ergo tenetur condici. indebiti? Vide *ſolut. in d. l. reperta*, cui & opponitur *l. peremit. §. 1. eod.* qui fecit cum hoc l. vide ſcripta hic, & ad *l. 5. ſup. de condict. indeb.*

In Gloſſa. Reſtitui) Adde, cum habent privilegium fiſci.

L. 3. Qui inferiores) Scripti habeto, *inferiores*. Melius ut opponitur ei *potiores*.

L. ult. In gloſſ.) Dele rotum caſum Vivianæ, & repone, Reſpubl. non habet tacitam hypothecam: qua in re diſtat a fiſco.

Ex antiquiore creditor pignus vendiderit. TIT. XX.

L. ult. Non offerendo) Non interpellat diſtractionem non

non offerendo. Ergo offerendo interpellat, ſi ante diſtractionem offerat, *l. ſi quiſquam, infra, de diſtract. pign. l. ult. ſup. eodem.*

De pretoria pignore, ut & ultimibus debitorum miſſio pretorii pignoris procedat. TIT. XXII.

Pretorium pignus, quod miſſio in poſſeſſ conſtituit, *l. miſſe, ff. pro emptore*, vocatur, non quia tribuitur jubente pretore, ſed quod conſtituatur jure pretorio ex edicto pretoris. Nam miſſionem fuiſſe in edicto, *l. 5. pr. ut in poſſeſſ. legat.* Ergo pretorium pignus eſt id, non quod capitur jubente pretore, ſed conſtituitur ex edicto per miſſionem, ut conſtat ex not. ad *prov. tit. ſeq.*

L. 2. §. ult. Recuperationem) Per actionem in rem, non per hypothecariam.

Si in cauſſa judicati pignus captum ſit. TIT. XXIII.

Captum ſit) Juſſu pretoris, aut præſidis in provinciis. Hoc ſcripta pretorium non vocavit, quia id non capitur jure pretorio, id eſt, ex edicto, ſed extra ordinem. De capiendis pignoribus nullum exſtat edictum, *l. ſi pignora, D. de rebus.* Item hoc pignus capitur, & diſtrahitur ex officio, id eſt, per apparitores, nec occupatur ab eo, fecundum quem ſententia lata eſt. *l. 3. §. ult. ff. de in jus vocando.* In hoc pretorio pignore ſeruatur ordo: Nam is, cujus nomine prius captum eſt pignus, potior eſt, *l. ſi jure, D. qui potior. in pig. hab.* In miſſione non etiam aget privilegium temporis: vide ſupra ad *tit. qui pot. in pign.* Addatur, plerunque eos, qui non admittunt pretorium pignus, id eſt, qui judicati ſervandi cauſa miſſum in poſſeſſ non admittunt, coerceri pignoribus, argumento *l. 4. §. 1. D. de damn. infect.*

L. 1. Juſſa) un contractu, ſic auctoritate jubentis pignus conſtituitur.

L. 2. Per officium) id eſt, apparitores, ut eſt in *l. pignora, D. de evict.* Græci ad hunc locum vertunt τάξιν. Eadem ferunt, qui officium pro officialibus dicemus, dicit Ammian. Marcellin. lib. 4. Palatium pro Palatinis. Ex iis apparitoribus erant prætones. Atque ideo in *l. 3. §. fi. de exhibend. reo* pignora venduntur fub hafta prætoris.

Impetrationis fui) Condemnationis.

Cujuſlibet alterius vice) Græci hoc ſic interpretantur, ὅσους ἕκαστος ἐβούλετο, id eſt, *quos extremos cuilibet.*

L. ult. Adultimate profiſci) Sic *l. elegenter, de pign. act. & l. debitor, 3. de rebeil. & l. in rem jus, de alien. & pignor. eodem domin.*

Sive pignus ſit, ſive actum ſit. TIT. XXIV.

L. ult. Pecunia rem ſoluto eo) Si rede vendidit, non potes.

De pacto pignoris, & omni cauſſe. TIT. XXV.

Cauſſam hic vocat fructus, operas, & ceteras acceſſiones.

L. ult. Mancipium operis) ut & omni cafu.

In ſuperas compoſitis) Rede in uſuras. Nam & cum creditori aliquod ſolverat indiſtincte, id primum imputatur in uſuras. Deinde in ſortem, *l. 5. §. pen. & ult. ff. de ſolut.*

De Remiſſione pignoris. TIT. XXVI.

L. 1.) Huic l. conjungenda eſt *l. 11. inf. de pig. act.* Et ex hac ad illa ſupplenda fubſcripto. Utraque eſt ad Proculum. Is eſt ſervus manumiſſus, *l. 15. inf. de fer. pig. act. manumiſſ.* Sententia eſt, maritus qui eſt ſolvendo, potett ſervum debitum manumittere: quid ſi eum fervum muliert ab creditam pecuniam pignori obligaverit, num poterit eum invita uxore manumittere? In hac §. 1. explicat, quid vocet invitum, & invitam vocari, quæ non contradicit. Nam ſi ficat, & non contradixerit, videtur pignus remiſiſſe.

L. 5. Debitum) Obſtat *l. 1. §. 1. ff. quibus modis pign. ſol.* vide ſolut. ibi.

L. 6. Obligationum pignoris amiſiſſe) Tacite pignus remiſiſſe.

L. 9. Nam ſi necepta) Nam, id eſt, Sed.

Etiam ob chirographariorum pecuniam pignus tenere poſſe. TIT. XXVII.

Tom. X.

A Chirographaria pecunia eſt, de qua non eſt cautum pignoribus. Eadem forma dicitur chirographarius creditor, cui obligatum eſt pignoribus pignus: huic creditor hypothecarius, ut & pignoratitius opponitur.

L. 1. Pignus) hunus l. funt quatuor partes. In prima loquitur de novatione facta per ſtipulationem. In fecunda de novatione, quæ fit lite conteſtata cum debitore adhibe perſonali, & poſtea fecundum adtorem lata fententia. Quæ ſententia eſt, ad quam ſolvendam debitor B ſolvit pignus. Quarta pars eſt, de creditore poſteriore, qui vult agere hypothecaria adverſus priorem, qui eſt obligatum eſt pignoribus.

Si mutatione facta) id eſt, debito in aliqm translato.

L. 3. Quamvis perſonali) hinc ſumpta *l. 8. ſup. de pign. act.* decreta, quæ ſunt de fubſcriptionibus reorum.

§. Offerre Nam debitum pignoratitium licet poſterius, preferitur chirographario antiquiori.

De Diſtractione pignorum. TIT. XXVIII.

L. 1. Si creditor) vide ſcripta ad priacip. *tit. ſup. de pign. act.*

Ipſe pars) Reſte: Nam ſolutio ipſo jure ſolvit pignus, illi autem fruſtus in ſolutionem imputantur.

Longiſſimum non) Nam primum, ſi conſtat de pignore, res litigioſa eſt. Ergo non poteſt diſtrahi. Si conſtat de obligatione pignoris, rede diſtrahetur. Non eſt enim litigioſa.

L. 4. Et ſibi) Sibi hoc loco, id eſt, ſibi creditori. Sic Tullius ſecunda Philipp. *Proiſquam tu ſibi tenaciter.* 1. 2. *ſibi profecto*, 1. *ſibi, ſibi, ſibi.*

Bona fide) Nam ſi gratia dactus minus vendat dolo malo C lo, furti quidem non tenetur, ſed actione pignoratitia.

Teſtium bona) Græci addunt τὸ ἀκρότιον ἔχειν, id eſt, reſtato denuntiare debet, debitori ſi habeat teſtium copiam.

L. 5. Id judicem venire) in hac l. arbiter rationibus exactionis appellatur judex. Nam & is nationem habet. Judicis nomen late patet, arbitri non item.

L. 10. Si ſervitium ſpernat) id eſt, ſibi emat. *Sic l. ult. ſup. eodem.*

L. 13. In tuicionis poſſeſſionem) id eſt, non occupatam, non impeditam: vide etiam ſcripta ad *tit. de act. emp. ſup.*

L. 16. Unus ex multis) Nam ſinguli heredes debitoris tenentur in ſolidum pignoris, ſed non ſingulis pignoris, tanis ex 12. tab. *l. 2. ſup. fi cert. pet.* At hypothecaria ſinguli tenentur in ſolidum. Quare ſi unus ex heredibus ſolvierit pro ſua parte, non erit amplius minor creditor pignus vendet in ſolidum, & alii ceſſabit.

L. 18. De proprietate) exadita poſſeſſione.

Debitorem invitum pignoris impetare non poſſe. TIT. XXIX.

L. 1. A fe) Extra ordinem notandum, extra fuum forniliare. Quæ etiam ſpecies eſt *l. penult. §. ult. ff. de legat. 3.* Si *ſervitio pignus agatur.* TIT. XXX.

L. 2. Bulla) non hoc reſte.

Vel ea) Vide ſcripta 7. Oſerv. 26. in fin.

L. 3. Per gratiam) ejoque dolo malo.

Licet Non emptoris) Quia hoc caſu debitori non datur actio in hereden, fed in perſonem, *Inſt. fupra de diſtract. pign.*

De Lucrione pignoris. TIT. XXXI.

L. 2. Vinculo pignoris) Hoc explicandum eſt ex l. 1. huius tit. & ex *l. inſt. inf. tit. prox.* Subiata igitur actione perſonali, qua venit ex contractu obſcura, ſi ſolverit, contramen adhuc hypothecaria, nifi totum ſolutum fit: vide ſcripta hic, & ad *d. debitum, ff. ad Trebel.* Ex qua caſum unum fume ad hanc l. nide etiam cap. 31. de præſcript. & ſcripta ad l. 20. *ſup. de ſolutis.*

L. ult. Si per eum fabium ſit) Hoc fubi editi verba. Eadem funt in *l. ult. ſup. de pig. act.* vide not. & ſcripta ad *d. l. ult.*

Si unus ex pluribus heredibus creditoris, vel debitoris partem ſuam debitis ſolverit, vel acceperit. TIT. XXXII.

L. 2. Ejus vindicatio) Nut. quod hic ait, pignoris

vindicationem, id eſt, actionem hypotheæ perſonam A non obligare, ſed rem ſequi. Unde collige e contrario, quandam eſſe vindicationem, quæ perſonam obligat, ut actio quod metus cauſſa, quæ ſcripta quidem eſt in rem, petitque ibi reſtitui, quod abſtulerit vi, non ipſum perſonam obligat: vide etiam ſcripta ad *Rubr. ſuppe de pign. act.*

Modo ſingularium rerum) id eſt, pro modo partionum hereditatis.

Si pignora convenio numerationem pecuniæ ſecuta non fuerit. TIT. XXXIII.

L. 1.) Male. In *l. 1. ſup. de non numerata pecunia*, cujus hæc pars eſt, legitur *Hiſtoria*, vide ſcripta ad *tit. ſuppe de his, qui pign.*

Nam interroſi) id eſt, exceptio. Sic Ulp. ait, rem non B exceptionem probare, quaſi interdictum, *l. 19. D. de prob.* *De jure dominii impetrando.* TIT. XXXIV.

L. 3. §. *Sin autem*.) *poſt biennium*) vide cap. 21. de perſcription.

De pactis pignorum, & de his quæ conveniuntur in pignoribus vel rebus. TIT. XXXV.

L. 1. *Niſi intra*) vide ſcripta ad *l. 1. Cod. de pign. act.* & hic.

L. 2. *Si negotium ſtergnum eſt*) id eſt, ſi nova voluntate non fuerit mutatum res condituta obligatio, *l. 4. ſup. de ſenatuſ. ſingul.*

L. ult. Quoniam) Quia per hanc conſtitutionem ſubſtata erant ſolutæ, ideo de illis nihil à Juſtin. relatum eſt in hanc l.

§. ult. Re ſoluta) id eſt, pignore ſoluto, quod eis manciparium, vel in jure ceſſuro fuerit. C

De Exceptionibus, ſeu præſcriptionibus. TIT. XXXVI.

Exceptio eſt defenſio, intentio vel replicatio, cum quo agitur adhuc contendit, vel eſt allegatio quædam, *Pomponio* quidem conjectetus reo. Sic dicitur in titulo *de replicat. inſtit. lib. 4.* Exceptio nihil differt a præſcriptione.

L. 1. *Debitoris*) In tit. 1. tab. l. cujus hic mentionem, debitorum appellatione propriè ſignificantur, qui pecuniam mutuam acceperunt, ut creditorum, qui crediderunt. Ideoque in *Leguleiorum, D. de verb. ſignif.* Cujus aut, creditorum nomine non tantum appellatur, qui pecuniam mutuam crediderunt, quoniam ſi propriè creditores dicuntur, *ſic in l. 2. D. de interrogat. in jur. fac.* Item aut, interrogantium adhiberi tunc eſt conſuetudo, id eſt, heredes debitoris teneri pro portionibus hereditariis, ſi D agitur in perſonam, non in rem, & ita ſi certum petatur: ubi autem id certum petatur, eſt actio certæ peconiæ numeratæ & traditæ, *l. 1. D. de conſtit. tit.* vide etiam ſcripta ad *l. 11. ſup. l. 1. ſent. pet.*

Anxiana lege) Sic *l. 2. D. de nov. act.* vide ſcripta ad *l. 1. ſup. ſi cert. pet.*

§. ult. Duli mali exceptio) Doli exceptio cum aliis concurrit cum excep. pacti, *l. 7. §. 4. ſup. de pactis*, *& pro. D. de doli mali excep.* Item cum excep. non numeratæ pec. *l. 3. ſup. de non num. pecun.* In ſpecie autem huius l. concurrit tantum cum exceptione in fidem, quod ſieri debuit cauſſus neceſſe eſt, adverſus parentes, & adverſus patronos, *l. 2. ſup. de adverſar. de doli excep.* & in caſu hujus *l.* ubi ſcil. neceſſaria eſt actio tibi dolo carens. E

Potes) Oſtilet *Lautinus*, *l. ult. D. de var. obligat.* ubi vide ſcripta.

L. 3. *Fratrem tuum quandam tutorem legitimum*) Fallunter qui putant fratrem frateri ſemper eſſe fiduciarium tutorem. De eo ſic ſtatuendum. Liberi ſui liberis item ſuis mortuo parente fiunt tutores legitimi agnationis ture, ut hic *l. 3. D. tutor. in pr. ad Velleian. & l. tutor 2. §. 1. ſup. de tut. & cur. diff.* At liberi ſui, vel emancipati liberis emancipatis, id eſt, fratribus impuberibus emancipatis ſunt fiduciarii, *tit. ſuppe de fiduc. tut.* At liberi emancipati fratribus ſui ipſis jure non ſunt tutores, ſed ex conſilio. Analiſtis ſunt legitimi, *l. fratres, ſup. de leg. tut. l. ut fœtum, ſup. de cur. fur.*

In gloſſ. ad caſum poſteriorem) Vel die quod omnino erat. Adde, rede. Quinque poſtremas gloſſas ſic ſa, que incipit (*poſt*) dele tanquam.

Tradita juſtitia) Actio tutelæ erit bonæ fidei. Adhibitus bonæ fidei omnes fere exceptiones inſunt, etiam non allegatæ.

Probare poſſet) Nam replicabitur de dolo.

Nam replicatio) Ait, replicationem doli oppoſitam bonæ fidei actionem facere. Imo actio tutelæ ex vi ſua & natura eſt bonæ fidei, ergo non ex replicatione doli. Dicendum vero hoc eſt, ſtrictam actionem, vel arbitrariam conſtitui bonæ fidei per replicationem, vel exceptionem doli, ut docet Dorotheus lib. 43. Bamb. tit. 3. Hoc ille recte docet ex *l. Seja. De mort. cauſſa donat.* In ea l. Pomponius ait, vindicationem non inutiliter oponi exceptioni doli: Subicit, *bonæ fidei autem judicio ineſſe*, &c. his verbis indicat vindicationem factam bonæ fidei oppoſitam exceptione doli: & generaliter actio ſtricta fit bonæ fidei oppoſita exceptione doli. At non actio, quæ eſt bonæ fidei ex ſua natura. Denique abſtinui bonæ fidei inefſe exceptio doli. Actio tutelæ eſt bonæ fidei. Quid ergo fuit opus exceptione doli? Dicendum, in actione tutelæ non eſſe opus oponi exceptionem doli, *l. 1. §. Generaliter, D. quarum rerum act. non det.* Sed ſi opponatur hæc actio, non tam videbitur bonæ fidei ex ſua natura, quam ex oppoſita exceptione doli. Ea refpecta recte dicimus actionem tutelæ oppoſita exceptione doli, eſſe bonæ fidei.

L. 4. Fiſcum ſemeriana) Cauſſa finitur, ſententia differtur anniſalium indicum. Judicium, quod differtur ampliari dicitur, quod ſit, cum judici nondum liquet. Charifius in verbo *liquet*. Et tunc judices interpellant, quoad edicta ſint non liquere. *L. Pomponius, D. de re judic. l. Pomponius, §. ult. D. de excep.* Cic. pro Cluentio. Senec. lib. 8. Epiſt. Donatus in Terentium.

Sed diutarna) Diuturna exceptiones ſunt, quæ cauſſam differunt, vel quæ evitari poſſunt: peremptoriæ, quæ non poſſunt evitari.

Interpoſ. deſiderium) Id eſt, in integro. Peremptoriæ exceptiones ante ſententiam quocunque tempore oppoſitæ poſſunt.

L. 5. Hoc pertinet *l. 5. §. ult. D. de doli excep.*

In exceptionem) id eſt, contra except.

Sine tempore præſcriptionis) Sic & doli excepcio perpetua eſt.

L. 7.) Hinc explicanda eſt *l. 21. inf. de ſolut.*

L. 8.) Præſcriptio peremptoria eſt, quæ petenti aſſignatur, vel quæ evitari non poteſt.

L. 9. *Si, inter probaverit*) vide ſcripta ad *l. 9. ſup. de probat.*

In gloſſ. exceptiones, l. 11. Rei cohærentes) ut exceptio doli, & rei judicatæ, *l. omnes, D. eod.*

Perſonali) Ut exceptio inopiæ, quæ datur parenti, patrono vide ſcripta ad *l. 1. ſup.* Item exceptio ceſſionis bonorum, quæ debitor tuetur ſe poteſt, ibidemque non item. Rainerius vide *l. 10. in fin. ſcripta de replicat. D. de excep.*

L. 11. Interroſſimus) Interceſſorum appellatione continentur fidejuſſores, mandatores, & rei conſtituræ principis.

Interpo manente ſtatu) id eſt, reo capite non minuto: Nam ſilentium, reum, qui patitur maximam vel mediam capitis deminutionem, ſolvi ſummotas obligationibus, & teneri ſiſcum, ad quem res pervenerunt, *l. 2. D. de cap. minut. l. 2. inf. ad l. Jul. de re. l. 5. inf. de bon. proſcript.* vide ſcripta ad *l. 19. ſup. de pactis.*

Lulo. In prine. ſiſci) vide ſcripta ad *l. 19.*

De Litiſpitis. TIT. XXXVII.

Id eſt, de exceptione res litigioſa, quæ eſt, de qua lis eſt conteſtata, nec omiſſa. Denuntiatio non facit rem litigioſam, *l. 2. D. eod.* Sed litis conteſtatio, vide *not. ſup. ad tit. de diſſenſ. pro.*

L. 1. Interdixit ne vendatio) Nam denuntiatio non facit litigioſum pignus, ideoque jure diſtrahitur.

L. 3. *Quæritur*) Hæc l. abrogata eſt in *Novel. 112.*

Fideiuſ commiſſerit) Id eſt, per fideicommiſſum reliquerit. Sic *l. 3. §. ſup. de legat. & l. 18. D. de ædimend. leg.*

Sed aſſimatio) Hodie ex *Novel. 112.* videbitur lista tantum eventus legatus. Ita legatarius cum herede ſimul debet cauſſam agere.

De contrahenda, & committenda ſtipulatione.

TIT. XXXVIII.

Contrahitur verbis) Et eo modo uno verbo obligamur, dabis? Dabo: ſtipulatio, quæ contrahi eſt, non item eſt commiſſa ſtatim.

L. Liter epiſtolæ) Id eſt, literis, & inſtrumento cautionis.

Credendum eſt) Tanti momenti eſt ea ſcriptura, qua proditur ſtipulatio, ut adverſus eum admittantur teſtimonia, niſi ea falſi arguatur, *l. mil. lib. 5. Sent. tit. de teſtibus.*

L. 3. *Si filia*) Eadem rei exemplum in *l. 4. inf. ſed. Dari ſtipulamur*) Dare eſt verbum juris: nam eo fignificatur dominii acquiſitio, quia & in ipſo articulo patri acquiritur. Alind eſt ſi pater ſtipuletur, ut filio ea agere liceat, id eſt, ſi factum conferatur in perſonam filii: Nam ex hac ſtipulatione pater non poterit exagere, item nec filius: Nam ex ea, ut filius patri acquirat, & non pater filio, *l. quod dicitur pater, D. de ver. oblig.* vide ſcripta ad *l. 39. D. de ver. oblig.*

L. 5. *Derivari*) Hujus l. pars ultima repetita eſt in *l. ſi proximum, ſupra de neg. geſt.* ex qua hujus l. interpio & Labeonitica eſt emendanda, & pro vi. legendum vii. Kalend. Mi.

Si cum) De certa pecunia numerata datur triplex condictio. Primum ex pacto conventa, quæ competit, ſi utis ſit numerata, & in ſpecie hujus l. datur. Secundo ex condictio ex conſumptione, ſi utilis ſit numerata, & bona fide pecunia conſumpta. *§. 2. Nam conſumptio* conciliat numerationem. Tertio condictio ex ſtipulatione, quotes numerationem conſequitur ſtipulatio, quæ hic non datur: vide ſcripta ad *l. 1. §. 2. ſup.*

Negotiorum geſtorum) Contendit Accurſius dandam actionem mandati ex *l. ſemper qui non, D. de neg. gor.* Reſpondeo, hanc duas differentias. *§.* negotiorum geſtorum ſuppe eadem re de dari, ut ſit in arbitrio adhiberi, qua velit experiri. Sic ratam habui, agem mandati, aut negotiorum geſtorum, *l. ſi exemper. ver. ſed. l. 4. §. Sequitur*) Eadem rei exemplum eſt in *l. 2. ſupra eod.*

Reſpondeo) Quod non extat in Pandectis.

Opinor poſſibili avenue) Ex hoc loco notandum Ulpianum fuiſſe diſcipulum Papiniani & Alexandro. Sic fuit fub eodem præfectus prætorio, ut docet *l. 4. §. fin. de testam.* Lampridius in Alexandro ſcribit, eum fuiſſe præfectum prætorio, ubi de Papiniano & Ulpiano.

Amici mei) Ut hic, ita Ulp. quoque amicus dicitur in *l. Divi, D. de jure patron.* & præfectus prætorio, & patronus, quia in ea urbe natus ibi.

Cum mercetur) Ideoque ſi mulier deceſſerit inteſtata, ea parte dotis nulli adſcripta, nihilominus ea Pupilla tranſmittitur ad ſuos heredes legitimos. Item filii videtur ſtipulata.

L. 5. Nulla ſtipulatio) Id eſt, pacta.

Sepe conſtituta) Regula dicitur ex pacto actionem non dari in *l. 7. §. ut puta, ff. de pact.* Hic hoc ſepe conſtitutum dicitur. Ex crebro ergo conſtitutionibus fiunt regulæ juris.

Non ſemper) Excipiuntur namque certi caſus, de quibus in *l. ſequens, ff. de pact.*

§. Si præterea) Id eſt, præter pactum.

Poſt mortem ſuam) Ea pacto ſoli nec conſtetuam a promittore, qui ſi ea pacto voluit fabire litem, committitur ſtipulatio. Ex pacto nemo invitus fubit litem. At ex ſtipulatu invitus quis ſubit litem.

Contrarii) vide ſcripta ad *l. 9. ff. de ver. oblig.* Item ad *l. 115. & 127. ff. de reg.*

L. 7. Neque ſuccurrit) Hæc l. repetita eſt in *l. 1. ſup. de adult. pref.* Unde ſic in hac reſtituenda eſt inſcriptio, AA. *Tom. X.*

A & CC. Antonino, & ſubſcripto ſine die, AA. Conſt.

L. 8. Impoſſibilis promiſſio) Id eſt, ideo inutilis.

§. 1. Poſt mortem) Servum mortuum reſtr ſtipulor, ſi ante debitor fuit: Nam quicquid debetur, reſtr in ſtipulationem tranſlatum ponitur. At debetur ſervus mortuus, qui furtivus eſt, aut ex alia cauſſa, qui poſt mortem mortuus eſt. Ergo & illum deducere in ſtipulationem poſſumus. Reſte poſtulo ſervum, qui mane eſt in rebus humanis, ex lege, ut etiam poſt mortem præſtetur. Nam quæ æſtimatio debebitur, argumento *l. 10. D. de ver. oblig.*

L. 9. Mevius) Ait, ſervum mortuum *l. Idem in Licuperatore, ſupra, de tranſact. & l. 4. §. 8. ſupra, quod metus cauſſa. Exceptione perpetua*) Competit quidem actio ex ſtipulatione, ſed ea ſtipulatio eſt exclusive exceptione mortuus.

B Imo qui metu cauſſo promiſit, habet actionem quod metus cauſſa, qua hoc conſequitur, ut ſtipulatio ſtipulationem conſequatur, quæ ſecit, ut is promiſſum condemnetur, *l. 9. §. pen. ff. quod metus cauſſa.*

L. 11. *Pecuſſidem exemplo*) Id eſt, pacti.

§. ult. De hujuſmodi cauſſis) Id eſt, de quis accuſetur. Eg ideo in illis cauſſis ſtipulatio non valet, cum pactum non valeat, quod eſt perpetuum. Quare & quis non ob aliam cauſſam pactum ſatisfaciat, aut ſtipuletur, niſi ne accuſetur, inutilis eſt ſtipulatio. Excipitur crimen capitale, *l. ſemper, ff. de tranſact.* vide ibi not.

L. 10. Sitemnitem, vel direſtit) *vernacule* ait Theoph. *Vel legibus*) *Vel* abundat.

L. 11. Inquilinum) Ex hac l. colligitur, actiones, quæ non inceperunt a defuncto, vel in defunctum, incipere a perſona heredis, vel contra heredem: quod eſt contra regulam juris antiquam, quæ tradit in *l. ult. C. Ta. de dirorf. reſcipit.* Illa regula eſt hoc reſcripto ſublata eſt, non tamen *Gloſſ.* ſed per conſequentiam. Quare ſubeam diredus fubtulit per *l. ſemper, ſup. ut act. ad dirorf. & omne hered. incip.* quod hic non ſufficeret, quæ lex hanc ſubtulerat, ut docent ſubſcriptiones: vide etiam ſcripta ad *d. l. ſemper.*

Prædia quæ moveatur) Non qui ſtipulatur, vel promittit prædia quæ moveantur, ſed quæ moventur, vel promittere poſſ mortem ſuam, quia non poteſt ſcire, quando ille illud prædia, nili poſt mortem.

§. 2. Magnum) Adminiſtrum hujus l. juſt. in *l. 2. §. ſup. de jur. ſatisfi.*

Stipulatur, vel qua ſtipulatur) Legend. *Stipulatus*, D ſed *alia ſtipulatus ſum.*

Nullus eum admonuit) Id eſt, quod illi nulla damnabilis fides. Quod tamen reſte obiicitur, quotes de actione agitur.

Circa ultimum damnationem) Sunt quedam, quæ non debentur, ſed in obligationem tantum efficiales, quæ tamen debentur a liberis. Itemque ſatisfationes quedam, ut damni infecti, legatorum. At quod me certo die datum promiſi, ut Lucio Titio centum dari, non debeo & ſcio ſolvero, committitur pœna adjecta. Quare elegenter Græci *ὁ ἐκ ἰχρίου ἰχρίων, ἀκριβὲς ὁμολογοῦντος τοῦτο*, id eſt, *qui ex ſtipulatu debet, ſtipulum exacte debet.*

Dat. ix. id.) Eodem ergo anno quo *l. 2. ſup. de jure emphyt.*

In exergine. Stipulari quandoquidem ſignificat promittere) Adde, rede in *l. ſi non ſervum, ff. de condiſt. indeb.* & in *l. in bona fide, ff. quod cerio loco, l. ſi debitor, de cont. emp.* & *Lin pupillo, ff. de falſa.* Sitemn. Lege Laurentio minor 25. ann. non potest ſtipulari, id eſt, a minore 25. non poteſt promiſſum ſtipulari. Verum ne ſimiuer ita, *præterea, Inſtit. Quib. mod. tollobl.* Non ſic in hac *l. magnum*, quod male putavit Accurſ. Sed pro ſtipulatore eſſe Halouander ſtipulari legend. putat. Nam ſi hoc ſenſu dixit ſtipulator, cur ſubiect promiſerit? Quare ſic legend. *ſtipulari adore, quem ſtipulator voluit, promiſerit.* Nam alii liceat ſtipulari ſubiecta pœnali ſtipulatione, *§. Item, inſtit. de inutilib. ſtipul.*

L. 13. *Per quem putabat*) Eſſectum putabat rei cohærere. Hinc rei extant veſtigia in *l. quod dicitur pro ſocio.*

& l. continuus, ff. de ver. oblig. & fed cum pubem, In A fin. de ſtipul. ſervorum.

Vel plus, vel paulo minus] Legendum, *plus vel minus*, ut in Græca conſt. Zenonis, *πλεῖον ἢ ἔλαττον, de edificiis priv.*

In gloſ. Miſta] Ad fin. adde: Constituit enim ſtipulatio illa, rationes reddere ſpondes? hunc ſenſum, ut rationes allegentur, & excutiantur. Itemque ut brevis rationum exhibitarum. Itemque ut reliqua reddatur ſi quæ ſint. *l. Stipulatione, §. ult. D. de ſtatulib.*

In gloſ. Edimpere] Ad fin. adde, vide notata ad *d. l. ver. oblig.*

L. 14. §. 2. Propter perſonas] Sic & in *l. pupillus, ff. de auct. ſac. & edicto Iudi. ſ.*

Omniſcentes] Vide Paulum *lib. 5. Sent. tit. de teſt. & nuncup. ad l. 1. pap. fol.* & ſcripta ad l. 30. *ff. de ver. oblig.* §. ult. *Si per ſervorum*] Scriptum ſcripto ſubnatur.

Exceptione majoris] Sunt reprobæ. Sic ſup. *in l. ſi quis, de teſtibus.*

In gloſ. Exceſſus] *In fin. l. pupillus*, §. *pupillus*] Lege, §. *ſane ſi quidem.*

L. ult. Si quis] Juſt. hic conſtit. *l. ult. ff. pen.* pares facit ſtipulationes, quæ in dando, & quæ in faciendo conſiſtunt. *Ait l. cens., ff. de dandis rebus*, quam hic Accurſ. adfert, loquitur de ſtipulatione operum, quæ eſt in dando: vide ſcripta ad hunc locum, & not. ad *d. l. cens.*

Cum mortalitur] vide ſcripta ad *l. 45. pap. de verbobl.*

Nemo enim] Si factum poſſit explori ab herede, valet ſtipulatio.

De inutilibus ſtipulationibus. TIT. XXXIX.

Inutiles ſtipulationes ſunt, ex quibus utilis five effectus ſtipulatio non datur.

Non eſt obligatorus] Pupillus naturaliter non obligatur, quoniam ætatis judicio caret. Animi judicium, & conſilium eſt id, quod ſignit animus ad aliquid agendum. Sæpe abſit animus, judicium abeſt, & naturalis obligatio. Itaque pupillus non obligatur nili eius judicium ſupplerator præſtetur & judicio interim. *L. pupillus, ff. de obl. & act. l. quod pupillus, ff. de condict. indeb.* Pupillus hoc uno caſu naturaliter obligatur in id, quo factus eſt locupletior. *l. naturaliter, §. ult. ff. de prec. ff. de condict. indeb. l. cum illud, §. hores, ff. quando dies leg. ced. l. in perſona, ff. de pact.* cum fin. In omnib. pœnalem, locupletiorem factum pupillum. Eandem naturalem obligationem cafu hoc agnovit D. Pius, & primus ex eo utilem act. dedit. *l. pupillus, ff. de auct. tut. l. 3. ff. commod. l. 3. §. pupillus, ff. de neg. geſt.*

L. 3. Libera matrimonia] Ideſt, nullo conſtricta pœnæ vinculo.

Dicerem] Repudium eſt inter ſponſum & ſponſam? Diverſitum inter virum & uxorem.

Stipulatione, quibus pœna] Hæc ſtipulatio eſt inutilis, quoniam matrimonium non debent contrahi, aut contracta retineri metu pœnæ.

Pœna temperatur] Nili ſtipulentur pœnas legitimas, quæ irrogantur parentibus ill. Julia & Papia: partim conſtit. de quibus ſub tit. de repud. ſupra. Eas pœnas poſſumus in ſtipulatum deducere, non aliás *l. 19. de ver. oblig.*

Diverſum] Sponſalibus quoque non poſſet fubſici ſtipulatio pœnalis, ſi nu caſus expreſſum nullius fuerit, E vel dubis: verum dari ſolent arræ ſponſalitiæ, quas vir amittit, ſi cius culpa pariter non ſequuntur ſponſi nuptiarum dat arras. Sed ſi culpa fponſæ diſcidium fponſalia: nunc ipſa acceptarum arrarum nomine teneatur in quadruplum, hodie in duplum.

In gloſ. Conſtat] Adde ad fin. Diximus in ſpecie *l. 9. qua. ff. de don. inter virum & uxor.* non eſſe pœnam, cum reddit tantum merito, quod ab eo accepit, de quo tacti, ſerpſit.

L. 3. Videre.] Hoc l. ſcripta eſt ad paterem, non ad maritum. Porro non legendum, Hodoræ, nec Hiſtoro, ſed Hiſtro.

Ut inter pueros ſcripta ad l. 1. ſup. ff. pren. Obſtat *Lex*

que, ff. de don. inter virum & uxor. Ubi proponitur ſtipulatio facta per epiſt. Reſpondit, in ſpecie eam l. epiſt. fuiſſe emiſſam cautionis loco inter præſentes, quod ſtipulationis loco habetur, *l. Titia, §. pen. ff. de ver. obl. & l. 1. ſup. de contrab. & commiſſ. ſtipul. §. ſi ſcriptum, Inſtit. de inutilibus ſtipul.* Paulus *lib. 5. Sent. tit. 7.* Verum exiſtimandum non eſt, ſtipulationem contrahi ſcripturæ. Stipulatio eſt, quia res geſta eſt inter præſentes, non quia literis mandata eſt: vide ſcripta ad *tale, de ver. oblig.*

Nihil hoc intereſt] vide ſcripta ad §. *alteri*, *l. 38. ff. de ver. oblig.*

§. 1. *Julianus reſpondit*] Hæc ſtipulatio duplici ratione eſt inutilis. Primum quia alteri, deinde quia alienæ, qua lege §. *ſi ſtipuler*, exempla ſumenda ſunt.

In gloſ. Neque ſua] Ibi, *vel ſecundum Anim. dic quid ſuit*, adde reſta.

L. 4. De ſucceſſione futura] Obſtat *l. ſcium*, alias §. *pen. l. 7. ff. de pact.* Reſpondit, non probe largiri de bonis viventis. Ac Inſtitut non longe, ut ſæpe, ſentenciat. Obſtat etiam *l. ſi quis ſervum, ff. de all. tutor.*: vide ſolut in not. ad *d. l. ſi ſervum*, & in ſcripta ad hunc locum. Collectio *l. 3. §. ult. ff. pro ſocio.* Reſpondit, ibi de incerti hominis hereditate poſti font.

Incerpoſita fuit ſtipulatio] Hoc licet ſolis contrahibus permittatur ad prælium, ex *l. licet, §. pen. ff. ad l. Corneliam de ſicar.* & *Novv. 1. Valentinianus*: vide ſcripta ad hanc leg.

L. ult. Generaliter] Addendum ex veteribus, Et Eubulis.

L. 5. Pœnale] *Ut ff. de conſenſus. empt. l. ſundus*: Adde: vide ſolut. in not. ad *l. ſi mihi & Titio decem*, & ver. *ſolvi.*

De duobus reis ſtipulandi, & promittendi.

Rei nomen eſt communæ rei, qui debet, & cui, qui debetur. Unde reus ſtipulandi dicitur ſtipulator: reus promittendi dicitur, qui debet ex ſtipulatione. Continuatum autem poſſunt duo plurefve rei ſtipulandi. Rei ſtipulandi ſunt, qui ejuſdem pecuniæ ſinguli in ſolidum exſtipulationem habent: rei promittendi, qui ejuſdem pecuniæ ſinguli in ſolidum debent, *l. & hereſi, §. pen. ff. de pact.* Notandum, duos reos non tantum ſtipulatione contrahi, ſed & contractu conſtituiſſe, ut ſi mutuum acceperint duos ea lege, ut ſinguli mihi in ſolidum teneantur, duo ſunt rei, *l. eandem, ff. cod.* Itemque olim nominibus quod mutuum duo rei conſtituebantur, *l. idem, §. ſi mutuum, ff. de pact.* & ex omnibus eis contractibus dicuntur contrahi duo rei promittendi. *d. l. eandem.* Idque quia certum pecuniæ locum fuit: vel melius, quia ſtipulatio in fe æquis omnes obligationes. Addatur teſtimonio duos reos conſtitui. Exemplum eſt in *d. l. eandem*: vide ſcripta in hunc locum.

L. 1. Si duo] Verbonum figura ſatis docet hanc *l.* F ſe ſpuriam, unde recte antea a Typographis omiſſa fuit, ut annotavimus in margine. Nam & a veteribus hinc abeſt. In uno tantum eſt textio: hoc loco nota, unus id eſt, *ſpuria ad.*

L. 2. Exigere debitum] Ergo poſſunt debitores ab alieno ſolidum petere. Hoc plane a Juſt. non eſt abnegatum, quod putant interpretes, ſed ex magna rationum parte per *Nov. 99.* qui abſentiores, cuius pars hic abſtinxit. Nec obſtat *l. cor unus, §. ſi Titius*. Nam ea non fidejubendi, ſed intercedendi verba uſitata, quæ in Senatuſconſulto etiam ea complectitur, quæ quandam ſimilitudinem cum interceſſionibus habent.

A quo

A quo valit] Dubium autem non eſt, quin ſi velit A poſſit actionem dividere. Nam etiamſi reum habeat, & fidejuſſorem, partem a reo, partem a fidejuſſore poſſit petere, *l. 2. §. 1. ff. ad l. Cincium.*

Communiter] id eſt, in rem communem.

Non conſtituto] Si ſteti fuit, adhuc pro ſocio dabitur illi, qui ſolvit adverſus alterum: eademque ratione poſſum uni ex ſocis ſaltem de non petendo alteri promiſi, *l. eandem, cod. Idem vel, ff. de pact.* Si ſocio non fint, & unus ſolidum ſolverit, ſuccurretur ei actione mandati, videlicet ſi vice mutua fidejuſſerint, & unus pro ſocio ſolverit pro nomine, partemve fidejuſſoris, *l. rem, ff. cod.* Si nec ſoci fint, nec mutua fidejuſſerint, ex qui ſolvit, non competit actio.

In gloſ. de mutuo valit] In fi addatur, *l. 3. §. 1. ff. cod.* nec poteſt creditori adimi electio petitione ſemel facta, aut recepto principio, *l. 3. cod. eod.*

In verb. Sic ſi ex duobus reis ſtipulandi ſum] id eſt, habent beneficium diviſionis, quod etiam beneficium Hadrianeum dicitur. Diviſionis, mandatoribus, dederat etiam id beneficium Juſt. reis conſtitutæ pecuniæ, *l. Lucius, ſup. de conſtit. pec. Novv. 99.* idem dat duobus reis, qui mutuo fidejuſſerunt.

L. 3. Si vero in ſolidum] Nam creditori paſſione ſeorſum facta adimi electio non poteſt.

L. 4. De duobus] Hæc ſententia ſingulis numerari in ſolidum: vide ſcripta hic, & ad *l. 5. ſup. ſi cert. petat.*

Vera refregerint] Nam id agebatur, ut numeratione ini facta ſinguli in ſolidum teneretur, obligaretur.

L. ult.] hæc *l.* eſt de interpretatione præſcriptionis.

Debitum agnoverunt] Sobria pars forſitan, aut ſinuarum, *l. cum ſolemn, ſup. de non num. pec.* Agnoſcitur & debitum notio chirographi.

Amplectimur] in *l. 2. & 3. ſup. de pœnis cauſp. non in l. cum noſtiſſimi*, ut notat Accurſ. male. Nam ea lex Juſtinian non eſt, ſed Juſtini. Dele itaque totam gloſ. ad hoc verbum.

Devotionem] Cum debitum quis ignoſcit Juſtinianus vocat devotionem, quia ſcilicet, contra morem, indevotionem, in Nov. Juſtin. vocat *ἀγνωμοσύνην*, vel *ἀγνωμοσύνην*. *Sic in l. ult. ſup. de fideicommiſſ. libert. hereſes indevotum pleriſque*] Ita ſcribendum, ſuperfluoſiſti non utuntur: nam Tribonianus ſingularis eſt in *l. 1. in fin. ff. de pact. leg.*

Vel ex libello] Libellus hoc loco eſt *ſcriptus alterius ad Judicis officium*, dicitur in Nov. *an adimi conſentit.* Sic in *l. 3. §. pen. ff. de donationibus*: *Tua adiutorium*, qui eſt, Tribonianſ eſt, non Ulpiani.

Debitoribus præſidiorum] Obſtare putatur *l. mora, §. pen. ff. de ſolut.* Sed obſtabit: Nam non de more non loquimur, ſed de interruptione. Interruptio generalis, mora in perſonam ſit.

Quæ ſcripta ſervio] id eſt, interruptio. Idque quia unus eſt contractus, una res, una actio, *l. 3. in fin. ſi. eadem.*

Gloſſ. Ex libello] Dele poſtremam partem totam (*vel loquimur, &c.*)

De fidejuſſore, & mandatoribus. TIT. XLI.

Fidejuſſores ſunt, qui pro debitore ſuo nomine promittunt: Nam fidejuſſor acceſſionis loco intercedit: Fidenſores dicuntur, qui fide & perſuaſione ſua effe teneri ſe quod cum alio geritur. Jubet & volo idem ſunt. Dicuntur & ſponſores, quod fint promiſſori proximi. *Gerit ſponſores*] Sic ſcribitur in, qui fidejuſſor pro venditore, ob evictionem vocantur fecundi auctores. Primus auctor eſt venditor, ſecundus fidejuſſor, *l. 4. ff. de evict.* hi *ſponſores* dicuntur in Nov. 4. Uno tantum loco fidejuſſor accipitur pro repromittore, id eſt, pro eo, qui novandi causſa obligationem ſuſcepit in *l. in perſonam, §. ſi ſtipulor.* Mandatores ſunt, quorum mandato quis pecuniam credit, aut fidejubet. Hi non verbis obligantur, ſed auctu conſenſu, & numeratur etiam inter acceſſiones, nec ob id ſit novatio. De his eſt hic tit.

L. 1. Si Lyſias] vide ſcripta ad *l. 11. ſupra, de excuſ. tut. præſcript.*

In gloſſ. Poſſunt] *L. in fraudem, §. principalis. Addes*, dicendum *d. l. in fraudem*, §. *ſi prior*, ag de debitore fiſci, non de fiſcato, aut capite minuto, cuius debitorin bona reis fit cauſa fiſcus occupavit. Quare his verbotur contenear, ut in *l. a D. Pio, §. ſi prigone, ff. de ſuſtic.* Meritò ergo fidejuſſores liberantur, niſi fidejuſſor accuſatus ſit, quod debitor non poſſet. Sicque nihil obſtat huic leg.

L. 3. Non & cum hoc] *L. quæ dubitationis, ff. de reipſum petit.*

Obligatio dividitur] idem dedit Juſtinianus duobus reis conſtituto pecuniæ, *l. ult. ff. de conſtit. pecun.* Datur etiam mandatoribus.

B *L. 5. In gloſſ. Eſt poteſtas* (*L. ſi ita fidejuſſor ſuus*, §. *poſſum*) Adde: Dicendum, eum, qui promiſit, ſe nomine fidejuſſoris, non poſſe fidejuſſorem a fidejuſſore ſuo nomine promittit, ſuoque nomine ſolvit. At in *l. ſi ita fidejuſſor ſuus*, id agi videtur, ut Titio non effe ſtente fidemodo, ipſe ſolvat nomine Titii.

L. 6. Signatis] Veteres libri, *adſignatur*, vide not. ad *Glyphogrum, l. 1156. ff. de ver. oblig.*

L. 8. Quamvis in venditione] id eſt, quamvis fidejubeat ob evictionem fundi, quem vendidit pater, quamvis eius auctor dicatur.

Tenetur] Poteritque conveniri, five adhuc in poteſtate remanferit, five fui juris factus fuerit: tunc conſtituitur heres fidejuſſor, vel ſi id quod datus poterit.

C *L. 10. Fidejuſſor*] vide ſcripta ad *tit. ſupra, de conſtit. pec. ord.* Obſtat *l. Lucius Titius, ff. de fidejuſſ. vel mand.* Reſpondit non præſumendum eſſe locationi præſtitum: vide not. ad *d. Lamiſſ.* Obſtat demum *l. 3. ult. de adminiſt. rerum ad civit. pertinent.* junctis *l. fidejuſſores, ff. de minor.*

Si in ſolvendo] Si vero ſimpliciter acceptus ſit, non tenetur in ſolvendo, *l. quare, ff. hoc.* & ſolutæ ſome liberatur. Nec obſtat *l. ſi quis pro eo, §. ſi nummos, ff. eodem*, ibi dicitur fidejuſſorem teneri, qui eſt in omnem caſum acceptus: nam ibi non ſimpliciter, ſive ab initio ex numeratione, ſive poſtea ex conſumptione conſilio oritur.

Poſſunt] Poſſunt: Oppoſita exceptione epiſtolæ D. Hadriani, quæ peremptoria eſt, & ideo quocunque tempore poteſt opponi ante ſententiam: hanc ego nili opponat, in ſolidum condemnatur.

L. 11. Cum alter] vide ſcripta ad *l. 1. ſup. de oblig. & actionib.*

L. 12. Blandiſtur] Sic in *l. 3. blandiſtur, ff. de adminiſt. tut.*

Pro alio intercedere] Fingendum non eſt, interrogatum latine, reſpondiſſe Græce: quanquam & eo modo ſtipulatio valeret, ſed Græce eum ſtipulatum, & reſpondiſſe *ἐγγυῶμαι ὑπὲρ τοῦ*. Sicut legendum ibi illi Græci, *ἐπὶ τῷ δόλῳ κακῷ κτλ.* Hoc confirmat *l. 1. §. ſi quis interrog. ff. de ver. oblig.*

L. 13. Interrogatus ſe] id eſt, ſe fore requirituram, & inventurum.

Ad poteſtatem præterita] Quædam funt ſtipulationes præterita, feu fideiuſſiones, quæ interponuntur iudicio E fidenti cauſa, ut rem judicio ſiſtatur, & permaneat ſtipulatio ad *l. 3. ff. de fideiuſſ.* ubi de perſona, & perſonalis dicitur in *Nov. 53.*

Vel ad præſidium] hodie ex *Nov. Majoriani, de curialibus, decurionem quandoque ad præſidium præmitto, non ad præſidem provinciæ miniſtrum, ut olim.*

Exhibere] Si non exhibeat dolo malo tenet, quoniam præſidium indicio fibi; extra ordinem coercetur, *l. ſi quis rem, § fin. ff. de rei vindic.*

L. 14. Expro ordinem] Cognitus adhic ex pacto, ſalta quadam reliquorum debiti: eam fidejuſſor ea lege ſolvendo videtur illud nomen emere. Erit autem hypotheraria dicenda adhic, non ordo. Nam certum eſt ex ordine ſervi directum competere: ea autem hic dicitur ex tra-

trordinaria, non quod ſit utilis, ſed quia, ut lex indicat, de eo diſceptatur priſcæ cognoſcentes. Ordinariæ actiones ſunt, de quibus diſceptatur apud iudicem datum. Extraordinariæ quarum cognitionem ſibi iudex reſervat.

In gloſſ. Celebrata eſt. (*Eſt differentia inter cedere & mandare*) Male. Item hæc poſſunt mandare, delegare, exhibere, cedere, tranſferre, procuratorem ad iuſtitiandam actionem dare.

In fin. gloſſ. (*Et quia non ſtetit*) Dele omnia.

L. 15. Cenſitores. Dabitur illis actio pro pramio, ſeu liberatione. Nobis propoſita eſt non tantum condictio indebiti ſoluti, ſed & indebiti promiſſi. Verum illa eſt certa, hæc incerta, *l. 3. ſup. de condict. indeb.*

L. 16. Unum earum elegere) Uno electo in ſolidum, nec ſatisfactente, ad alium tranſire licet, *l. ult. inf. eodem*. Hinc dicit ibi hæc lex, non tantum eius politio hæc eſt: omnibus electis, omnibus conventis electa actione non licet deferere id judicium, & eam uno earum in ſolidum experiri.

L. 18. Non poſſe pretio) Si iuſſo pretio venierint, ob id quod non ſufficiunt, tranſire licet ad ſubjuſſorem.

L. 22. Si ultra hoc) Poſt hanc *ſi ultra hoc*, adde vrgula, ut ſit ſenſus: Si ultra id, quod precibus tuis ſignificaſti, te mandaſſe, ut numerarentur. Nam hæc l. eſt particula quadam ampliativa conſtitutionis. Ideoque ea verba: *Si ultra hoc*, ad præcedentia quadam referuntur. Sic autem ponenda eſt ſpecies: ego tibi mandavi, ut Titio numerarentur decem, ut numerafti viginti; poſtea ego ſcripſi me redditurum, quod numeraſtes: non tenebor in vigiuti, ſed in decem tantum. Nam numeratio minoris deprecabitur.

L. 24. Juſſi. Velut principalis tantum) Quoniam obligatio rei maior eſt & plenior, maior autem obligatio minorem abſorpſit, *l. ſi creditor, 2. ſup. de pign.* Quare ſubjuſſor reo ſucceſſerit, exſtinguitur obligatio fideiuſſoris.

L. 26. Sanirimus) Vide not. ad *l. 13. ſupra eodem*. Idem in *l. cum filius, D. de vulg. & pupillar. substit.* Sed idem in *trinitillis, D. de obligi. & act. & l. ſi fundus, 9. ult. D. de lege commiſſ. l. Ceſſus, D. de reverſ. arb.* cum ſimilibus. Quibus propoſitum, omnino deferendo debitum poſt diem nomen non emendari. Solus & explicationem *d. l. poſt pro*, vide in ſcriptis ad *l. 84. D. de verb. obligi.* Reſp. in ſpecie nullum fruſtra poſſe iuris adſtringi, nullam gignam, nullam conditionem. At hic loquimur de debitore ad diem. Poſſremo obſtat *l. ſi tria quæ premiſſa, 3. ſupra. D. de act. & obl.* vide ibi not.

Quatenus) hæc diſtenſione non promittitur falſum alterum, ſed ſe curaturum, ut reus ſtet, *loquitur quis alium, D. de verb. obligi.*

Non ſtatim pecuniæ) Nam hæc ſtipulatio præterita eſt: *pecuniam ſtipulationes benignius accipiuntur, d. l. poſt pro, ff. de verb. ſignific. l. Imperator, 2. de condict. ob commiſ. ſtipul.* vide ſcripta ad *l. 84. ff. de ver. obligat.*

§. 1. Utique ad ſex menſium) Notandum nunquam plures dari, quam ſex menſes, ſed interdum pauciores, ut ſi ab initio duo menſes conſtituti ſint, eis elapſis dantur duo tantum menſes, duplicatur tempus, de quo conveniens eſt, ita ut non exceſſat ſex menſes.

L. 27. Præſentibus autem) Depoſitione facta hoc de re apud tabularium civitatis, *ſi in urnobium.*

Secundum generalia edicta) Edicta præſidis prætorii generalia edicta conſcribere, quæ vocabant formas. Dicuntur *edicta vel formulæ, l. 3. ſup. de offic. proconſ. & legat. l. 1. quotidiani, D. de offic. præfect. urbi.* Et vim legis habent, haec iuris, quæ dicuntur *νομικὰ*, & differunt *ἀπὸ τῶν βασιλικῶν*: Basilicorum appellatione continentur imperiales conſtitutiones: *νομικὰ* præfect. prætorio.

§. Sanximus. Et duobus menſibus) vide cap. 13. de præſcript. Baſilicorum cur liberetur poſt duos menſes, tradit Cuiacius nisi *l. 3. 4. epist. tit. 6.* atque hoc ſteri *sanximus*, non *ſanximus*, ſed ſubjiciuntur hæc ſcripta iudicio ſibi, non præſumuntur in longum ævum ſe ſcripta laturos. Hæc autem ſi ſub conditionibus promiſſa, vide ſcripta in hunc locum.

A Et generaliter de hit, quæ *nova ſanctio* inducuntur, vide ſcripta ad *l. ſi ſcripta, in fin. ff. de reb. dub. & not. ad l. neque, 9. pen. ff. de fideicomm. libert.*

§. ult. Generaliter) De duobus reis nihil in hac lege novi Juſtinianus conſtituit, vide ſcripta ad *l. 116. de ver. obligat.*

§. ult. In gloſſ. Non convenientes ibi. (*de duobus reis l. 1.*) *Adde.* Dicendum, eo in loco pretium exaſtionem (*?*) ſignificare, ut confirmat aperte *l. ſi ſervo, ſi. convenit.* Si quis ſolidum acceperit ab uno ex reis, alter liberatur. Quod non eſt verum. *Ius remittendi.* Vide de notata ad eam l. ubi eſt ſolutio. Obſtat denique *l. 16. ſup. cod.* vide ibi ſolut. in not.

De conventionibus, & deſponſionibus. TIT. XLII.

Supra tractatum eſt de contrahendis obligationibus. B Tres ſequentes tit. ſunt de diſſolvendis. Obligatio ſolvitur certis modis, *l. obligationes ferè, 3. l. fin. oblig. & act.* Modi ſunt hi: ſolutio, acceptilatio, novatio, delegatio. Solutio re perficitur: ceteri modi verbis. Solutio naturalis eſt, ceteri mere civiles, ſolutionem imitantes. Seneca lib. 6. de beneficiis. Solutio ergo alias re, alias verbis fit. Novatio aut priorem obligationem ſolvit, & novam inducit. Fit autem nuntio remiſſa, vel mutata perſona. Mutata cauſſa, ut ſi quod a te ſtipulatus ſum pure, poſt in diem ſtipulor, aut contra. Mutatur perſona, quod ſtipulatus ſum a Primo, ſtipulor a Secundo, *l. 3. pro tor., Inſtitut. quibus modis tol. oblig.* Sed neceſſe eſt, ut id fat nonandi animo, quod fatis erat jure antiquo. Hodie oportet expreſſis verbis, *Inſt. tol. eod.* Novatio delegatione hoc differt, quod novatio eſt translatio debiti, C translatio obligationis in alium, *novatione res tyrie, delegatio iuris ex re petendi*: magnatio non eſt novatio, ipſa enim perſeſtaque liberatio delegantis, ex parte tamen delegati novatio eſt, ita tamen, delegatio delegato delegantem modo liberat, delegatum alteri creditori adjicit, vide ſcripta hic. Ubi etiam oſtenditur, quid dibet delegatio a ceſſione. Itemque a vendizione nominis.

L. 1. Nil conſtructione) Ratio eſt a quia novatio fit per ſtipulationem, ſtipulatio niſi conſenſum habeat, non valet. Delegatio proprie eſt, qua fit per ſtipulationem. Idemque in *l. 2. ſup. de oblig. & act.* ſeptuor delegatio a ſitis conſtellatione.

§. Nominis) hæc ult. l. pars repetita eſt in *l. 3. ſup. de bonet. qui ceſſ. poſſ.* vide ſcripta.

L. 2. Si delegatione) vide ſcripta ad *l. 1. ſupra, & infra. D* eod.

L. 3. Si delegavit) Ceſſio nominis poteſt revocari re integra: res integra quid ſit, docet hæc lex.

§. ult. Quaſi a ſtiente) hic ponit, eum a delegato petentium eſſe, qui ſponſor non eſt, ſed mandator. Sumo olim fuit neceſſitudo inter patronum & clientem. Servii erant clientes appellabantur ſuſcepti, ut notat *S. Festus*. Inde ſcribere licuit: *ſi cuiuscunm clientum ſi clienti ſuadem ſcreris, facer eſto*, vide ſcripta ad hanc locum.

L. 4. Contra voluntatem tuam) Aliud obtinet in procuratore, qui generale habet mandatum. Is enim novare, & delegare poteſt.

L. 5. De ſtrenuo ſtrenuo) At aliud eſt in hypotheciis, qui etiam nomen illud obligatum ceſſetur, vide ſcripta ad *l. 7. ſup. de oblig. & act.*

L. ult. §. ult. Sine ſtrenuo) Legend. *ſtrenuorum*, id eſt, ſine novatione. Eſt latina vox detorta ad inſtrumentum Graum, vide ſcripta ad *tit. quibus mod. tollit. oblig. Inſtit. & ſcripta ad hunc locum.*

Non verbis exprimeſtur) id eſt, non etiam verba.

De ſolutionibus, & liberationibus. TIT. XLIII.

Solutio) Eſt quod debetur. Liberationis verborum ſequitur vel ad obligationem, vel ad nummos, ad id quod debetur: Nam ſolvi obligationem dicimus, ſi debitor ſolvi nummos. Si ſolutionis verbum referas ad obligationem, quæ late patet atque liberationis verbum, ut rituſque verbi eadem vis eſt, *l. ſolutionis, ff. eodem, l. liberationis, ff. de verb. ſign.* quæ contungende ſunt. At ne tit. ſolutionis verbum ſpecialiter referatur ad nummos, ideoque in ea ſepe dicitur numeratio, *l. 8. l. 2. ſeq. ff. 23. eod.* Similiter liberatio in hoc tit. ſpecialiter accipitur, & ſignificat eam liberationem, quæ debitori ex ſolutione contingit, aut quæ non contingit. Nam hoc tit. offenditur, quæ ſolutio pariat liberationem, quæ liberatio ſolutionem. Et *debitor* eſt hic tit. de ſolutionibus, *ejus* feliciter, quod debetur, & liberationibus, quæ ex eis ſolutionibus debitori contingunt. Sic *inſt. ibi. de ſatisdat. tutor. Interea* tamen tractatur de alia quibuſdam liberationibus, quæ ſolutionis jure contingunt, ut de conſuſione in l. 1. & compenſatione ibi. E

L. 1. §. ult. Prius in ufuros) Cum non exprimitur, in quem ordinem ſolutum ſit, tunc in graviorem cauſſam ſolutum videtur, ut in uſuras potius quam in ſortem. Uſura vocatur funt, fungui nolentæ. Senec. lib. 7. de benef. cap. 10.

L. 2. Literi) Hæc l. loquitur de conſuſione. Confuſio fit, ſi creditor debitori, aut debitor creditori ſuccedat: ſi unus ſuccedat debitori, alter creditori, qualis fit confuſio: vide ſcripta ad *l. 1. C. de compenſat.*

Literi diverſis vacuoribus) Pro rationibus legend. *diverſis nibus*. Item quæ ibi eſt, in ſi filius tam debitori quam creditori ſucceſſerit ex diverſis ſtutionibus, dicemus unum ſucceſſiſſe, quod ſit unus fiſcus, an duos, quod ex *diverſis* ſtutionibus ſucceſſum ſit. Ergo, &c.

In gloſſ. Literi.) Dele hæc omnia (*quare dicat Tertullian illi, &c.*) & repone, male. Fingit hic Accurſ. ſi fiscus ſuccedat filio, cui ille viciſſim aliquid debebat, ſed ſingendum fiscum ſucceſſiſſe debitori, & creditori, ut in *l. gravab. ff. de hæredit.*

L. 3. Quam a tempore) *L. hæc enim, D. de ſervitut. Liberatas eſt*) Ignorans liberatur, idque utilitatis cauſſa recipitur, ut *l. ult. C. de ſervitut. & aqua*, & probabili ignorantia, *v. reſſe, Inſtit. de mand.* ubi Theoph. *ἐκ τὸ φανὸν ἔκαστον*. Hæc tria in jure idem ſunt, ſilitates, rationes.

L. 7. Ejus) Hæc l. eſt de compenſatione. Ea cenſetur ſure ſolutionis, *l. 4. & 5. Cod. de compenſat.* vide ſcripta ad hanc locum.

L. 9. Obligationes) Vide ſcripta ad *l. 10. ſup. de pign. act.*

L. 13. Figmentis veritatis) Per imaginariam ſolitet apocham: *imaginis ἀτυχία* ait Lucilius lib. 2. Epigrammat.

L. 16. In auth. hoc: meliorem) Eraſella non dabit pretiioſorem, ſed mediocrem.

Cruciata de croiſiana) Quinam fundi in ſolutum dotis ſpecies recipiuntur, habes, *Nov. 120.*

L. 18. Mendaverat) Itaque actione mandati procurator repetet pecuniam.

L. 19. Si alium) Adhorum amiſſio eſt damnus evertionem pertinere dicitur in *l. ult. D. de offic. præfect. prætid. Cui* Apoll. *a. ult. vi tua ſtrenuorum*: vide ſcripta ad *l. 3. ſup. de bis qui in priv. cred. loc. ſucced.* Soli ſervi alium gerebant, *l. 6. §. ſeriam, D. de inj. rupt.* ut in Flor. legitur. Vide not. ad *l. 3. ſup. eod.*

L. 22. Indebitum) Ex ſola inductione chirographi non ducitur probatio, ſed ſolum præſumptio, *l. ſi chirographum, D. de probat.*

L. ult. Solutionem) Vide ſcripta ad *l. 1. ſup. de probationibus.*

De acceptilationibus. TIT. XLIV.

L. 1. An ſolemnibus verbis) Verborum obligatio, eſt verborum ſolemnium obligatio. Ergo & acceptilatio eſt verborum ſolemnium liberatio. Solemnia verbo vertit Theophilus *τοῦτο ἐρωτᾷς* in tit. *Inſt. quibus modis tol. oblig. §. 1.* Utraque eſt juris civilis.

Unius defenſionibus) Id eſt, de repellitur omnimodo, qui ſolvit, ſi fine tutore pupilla ei acceptum tulerit. At A ſi tutor quidem interveniret, ſed acceptilatio minus ſolemnibus verbis facta ſit, inutili acceptilationi iterit pactum.

L. 2. Per acceptilationem) Acceptilatio ſi fit etiam non facta ſolutione, ut donationis, aut tranſactionis, aut dotis gratia.

L. ult. Omnia agenti tria) Ergo ſublata obligatione per acceptilationem nulla ſupererit actio, niſi de dolo, aut ſi quæ alia ſit reſtitutoria, *l. 4. l. 10. pr. de tranſact.*

De liberatione legata. TIT. XLV.

L. 1. Perſequi debet) At ſi fingulæ res veniertur, venditor eas ſuo ſumptu perſequi debet.

L. 2. Non præſtatur) Idem dicemus in venditione peculii, *l. 5. ff. eod.*

L. 3. Nudo autem) Idem Paulus ſcribit *lib. 5. Sent. tit. 1.*

L. 4. Ufilis ibi) Vel in factum, exemplo *l. in pac. 24. ff. de pact.* vel in factum ipſius actionis, quaſi non valeat datio in ſolutum, *l. ult. ff. de ſolut.*

L. 5. Quæ mercata ex) vide ſcripta ad *l. 10. ſup. de compenſat.*

L. 7. Actione laudavi) Laudatus autem non tenetur vide ſcripta ad fin. *l. 5. de peric. & com. rei vend.*

L. 17. Ex eam) At ſi viuſcunt emptor, nihil conſequatur tumptuum nomine, niſi aliud convenerit, *l. 102. de verb. oblig.*

L. 21. Inquit actio) At rediticie actiones temporales ſunt: vide not. ad pr. *tit. ſup. de edicto. ad.*

Longi temporis præſcriptione) vide cap. 30. de præſcript.

L. 27. Si fundum) vide ſcripta ad *tit. ſup. de com. rerum alien.*

L. 30. In eorum vicem) Sic ſi donator acceperit *dictionem*, & evictione tenetur, licet de eo non convenerit, *l. 29. §. ult. tit. 28. ff.* 33. in legibus Longobard. quod ſtatutum habet.

Ex convenit poſſe) Præſcriptis verbis edicitur: Nam ſi ſtipulatus ſum, *de præſcriptis verb. & not. ad l. 1. ff. de rerum permut. & ſup. de rerum permut.*

De pacta ſucceſſore. TIT. XLVII.

L. 6. Hæreditatem) Hi tenebat ex Luciano in abſidiator vide ſcripta ad *l. quidam, de verb. oblig.*

L. ult. Liberati) Paul. *lib. 5. Sent. tit. 1.*

De auctoritate Tutorum. TIT. XLVIII.

L. 2. Jure antiquo) Vide Ulp. in *Frag. tit. 8.*

De emancipationibus liberorum. TIT. XLIX.

L. 5. Judemur) Vide *l. 18. D. de inoffic. teſtam.*

L. ult. Circumdutiones) Inextricabiles: Vide Iſidorum lib. 9. & Claudianum in 4. conſul. Honorii in fin. & Brixia in *Nov. 8.* ubi de hac re loquitur Imp. Item Amproſius lib. 2. Epiſt. vide ſcripta ad *Rubr. de verb. oblig. De poſſimonio ſuo, reverſis, & hypotheca.* TIT. LI.

Delatorum eſt, reverſis, nec eſt in C. Theod.

L. 1. Quinio) Legend. *Tertullo priſcilli provincia Miſia inferioris.*

L. 9. Lex Cornelia) Quæ hic non ad reverſum filium ſed ad patrem referenda eſt, qui deceſſit apud hoſtes, ut in *l. ult. ſup. quibus ex cauſſis major. in integrum reſtitu.*

De infantibus expoſitis libris & ſervis, & de his qui ſanguinolentum ſtatum ſuppoſuerunt. TIT. LII.

Qui ſanguinolentus) Id eſt, recens natus.

L. 2. Unuſquiſque) *L. 19. ſup. de ſtatu. lib.*

L. ult. Sanximus) De hac re extat Epiſtola quædam Trajani apud Plinium, & verbi quadam formula, de qua vide ſcripta ad *tit. 1. lib. 5. Sent. Paul.*

De donationibus. TIT. LIII.

L. 1. Inſtrumentis donatis) vide ſcripta ad *l. 21. ſup. de probat. & ad tit. ſi quis alteri vel ſibi.*

Et tradita) Traditio tabularum authoritatis facta a vero domino dominium transfert: Ac traditio tabularum neptionale dominium non transfert.

L. 2. Non donandi voluntate) Pater videtur donare filio prædia, ſi ejus nomine ea in cenſum deferat. Id ſidiorus

(*) Vide Merill. Variar. ex Cujac. lib. 2. cap. 16.

rus lib. 47. *Sacra.* not. fieri: *sacra rubrodar.* Vide not. ad l. *negot.* in fi. *de fideicom. libert.* & *Scipio* ad l. *si fuerit*, D. *de rebus dubiis.*

L. 13. *Rem alienam*] vide Scripta ad tit. *fin. de hered. ab.*

L. 17. *Sive emancipata*] Hunc pertinet l. 32. §. 2. D. *ad. tit.* Sic rationibiliter interdum, aut coheredum hujusmodi donatio confirmabitur, l. 4. D. *de donat.*

L. 20. *Vec constituit*] vide Scripta ad l. 2. in fi. D. *de restitt.*

L. 27. *Inter minoribus restituitur personæ*] Inter quas tamen, non exigitur verborum fabritilias, mancipatio, aut traditio, ex cestitio. D. Pii, l. 4. C. *T'hood.* Sufficit enim inter eas quibuscunque verbis voluntas expressis. Paul. lib. 4. *Sent.* tit. 1.

L. 28. *Vel in dotem dando*, vel *mandando*] De modo transferendæ dominii vide Scripta ad tit. C. *de alien. judic.*

L. 29. *In extraneos*] Vit l. *ult. C. T'hood. de legit. hæredibus.*

Kal. Maii, Felice] Legend. Martii C. P. Felice.

L. 33. *Cessione actionum*] vide Scripta ad l. 1. *fin. de oblig. & act.* & ad l. 8. *illicitis*, quæ huic obstat: fed hic agitur de cessione actionum, quam confert ius mandatoris non mandatarii morte finiti, fi modo hæredem reliquerit. Aut de in d. l. 8. nulla fuit ceffio actionum.

L. 34. §. *Exceptio*] *Tam impetitibus*] Nov. 53.

Magistratum] Sed nec privatorum in fimp. donationes infirmandæ funt, Nov. 52.

§. *ult. Vel adjuvetur tempori*] Legendum *nec adjuvetur* &c. ut & legit Scholiast. lib. 47. *Basil.* tit. 8. aliquin hic §. fubtrahetur fuperiori & vide Scripta ad l. 16. §. 1. D. *de furtis. oblig.*

L. 35. §. *Sin autem: ex l. ult.* Obiit autem neceffario fuit municipio, vel tradito, vel ftipulato.

De donationibus, quæ fub modo, vel conditione, vel certo tempore conferuntur. TIT. LV.

L. 1. *In hoc tefa*] Ideo fcipio ait, *in hoc tefa*, quia alias, ubi eft conditio, ibi ceffat vindicatio: vide fcripta ad l. *fi quis in candida ab exilio.*

L. 3. §. *ult. Utilem actionem*] Hoc locum adnotarunt Cirici veterum in haftam, lib. 41. *Basil.* vide not. ad l. 1. *de Publ. in edicto.* & ad l. 8. §. *ult.* & ad l. 9. *fin. de judic.* Vel utilis actio, ait, eft, præfcriptis verbis. Sic dicit, quia non eft civilis, fed exemplo civilis inducta: vide fcripta ad *Rubr. de præfcript. verbis.*

De revocandis donationibus. TIT. LVI.

L. 7. §. *ult. Ut videlicet*] *ita tamen*] Ita eft, vindi- A cta five ultionis, atque ita ftudia eft actio injuriarum. & de moribus actio huic actioni: vide fcripta lib. 9. *Obf.* c. 19. & ad l. 3. §. *fin. de mortibus ad. exaffum dar.* & ad tit. *ex delicto. defendi. in quant. her. tenent.*

De donationibus cauffa mortis. TIT. LVII.

L. 2. §. *ult. Cum duo Jevoni*] Poft hanc Severi conftitutionem Juriconfulti plerique cenfuerunt eundem effe effectum legatorum, & donat. cauffa mortis per omnia, l. 2. §. 1. *de mort. cauff. donat.* l. *Marcellus*, l. *ult. de donat. inter. vir. & ux.* Item poft eandem conftit. Juft. in l. *ult. hoc tit.* vide fcripta ad l. *ult. de leg. Rhod.*

L. 4. *Conjumptus*] In d. l. 1. §. 1. l. *Marcellus*, d. l. *Illud*.

Ultimæ habent libreditatem] Id eft, legata: vide l. 2. *hoc*, heic, & ibi not. Ergo donationes cauffa mortis, B ceffat fant legatorum, fcilicet teftamento facto, l. 20. *D. de leg. Rhod.*

De infirmandis pactis cuilibetus, & arbitratis, & de decimatis fubitatis. TIT. LVIII.

L. 1. *Jure veteri cuilibet.*] De horum pœna eft tit. 14. *in Fragg. Ulpiani.*

L. 3. *Contingat*] l. 2. *inf. tit. fup.*

Kal. Papia dominiano] De quibus eft titulus 23. *Fragg. Ulpiani.*

De fure libertorum. TIT. LIX.

L. 1. *Nemo*] Imp. non dicunt fe jus 3. aut 4. libertorum dare, aliquanto fuperacuo effet leuyus juftis. confilii. l. 2. *inf. de jurisdict.* hic conjungebat jus liberorum datur, C etiamfi liberos non habeant, fcil. ut inter eos fit remuneratio fuffitio: vide fcripta ad tit. 16. *Frag. Ulpiani.*

A D L I B R U M IX.

De iis, qui accufare non poffunt. TIT. I.

LEX 1. *Prius eft*] Ex ordine judicium. Oppen. l. 5. *de de pub. jud.* ubi vide folut.

L. 2. *Jugemo*] Legend. *Eugenio*. In eft, cujus cuttio initio referetur: vide fcripta ad l. 3. *Lucii, ff. de his, qui ut indig.*

Propria nomine] Legendum, *pupilli nomine*, hoc fenfu Tutores ideo non prohibentur, quod alienando D de modo transferendæ dominii: vide fcripta ad tit. *C. de alien. judic.*

L. 19. *In extraneos*] Ut l. *ult. C. T'hood. de legit. hæredibus.*

Kal. Maii, Felice] Legend. Martii C. P. Felice.

L. 33. *Ceffione actionum*] vide fcripta ad l. 1. *fin. de oblig. & act.* & ad l. 8. *illicitis*, quæ huic obftat: fed hic agitur de ceffione actionum, quam confert ius mandatoris non mandatarii morte finiti, fi modo hæredem reliquerit. Aut de in d. l. 8. nulla fuit ceffio actionum.

L. 34. §. *Exceptio*] *Tam impetitibus*] Nov. 53.

Magiftratum] Sed nec privatorum in fimp. donationes infirmandæ funt, Nov. 52.

§. *ult. Vel adjuvetur tempori*] Legendum *nec adjuvetur* &c. ut & legit Scholiaſtes lib. 47. *Basil.* tit. 8. aliquin hic §. fubtrahetur fuperiori & vide fcripta ad l. 16. §. 1. *D. de furtis. oblig.*

L. 35. §. *Sin autem: ex l. ult.*] Obiit autem neceffario fuit municipio, vel tradito, vel ftipulato.

De donationibus, quæ fub modo, vel conditione, vel certo tempore conferuntur. TIT. LV.

L. 1. *In hoc tefa*] Ideo fcipio ait, *in hoc tefa*, quia alias, ubi eft conditio, ibi ceffat vindicatio: vide fcripta ad l. *fi quis in candida ab exilio.*

L. 3. §. *ult. Utilem actionem*] Hoc locum adnotarunt Cirici veterum in haftam, lib. 41. *Basil.* vide not. ad l. 1. *de Publ. in edicto.* & ad l. 8. §. *ult.* & ad l. 9. *fin. de judic.* Vel utilis actio, ait, eft, præfcriptis verbis. Sic dicit, quia non eft civilis, fed exemplo civilis inducta: vide fcripta ad *Rubr. de præfcript. verbis.*

De revocandis donationibus. TIT. LVI.

L. 7. §. *ult. Ut videlicet*] *ita tamen*] Ita eft, vindicta five ultionis, atque ita ftudia eft actio injuriarum. & de moribus actio huic actioni: vide fcripta lib. 9. *Obf.* c. 19. & ad l. 3. §. *fin. de mortibus ad. exaffum dar.* & ad tit. *ex delicto. defendi. in quant. her. tenent.*

De donationibus cauffa mortis. TIT. LVII.

L. 2. §. *ult. Cum duo Jevoni*] Poft hanc Severi conftitutionem Juriconfulti plerique cenfuerunt eundem effe effectum legatorum, & donat. cauffa mortis per omnia, l. 2. §. 1. *de mort. cauff. donat.* l. *Marcellus*, l. *ult. de donat. inter. vir. & ux.* Item poft eandem conftit. Juft. in l. *ult. hoc tit.* vide fcripta ad l. *ult. de leg. Rhod.*

L. 4. *Conjumptus*] In d. l. 1. §. 1. l. *Marcellus*, d. l. *Illud*.

Ultimæ habent libreditatem] Id eft, legata: vide l. 2. *hoc*, heic, & ibi not. Ergo donationes cauffa mortis, E ceffat fant legatorum, fcilicet teftamento facto, l. 20. *D. de leg. Rhod.*

De infirmandis pactis cuilibetus, & arbitratis, & de decimatis fubitatis. TIT. LVIII.

L. 1. *Jure veteri cuilibet.*] De horum pœna eft tit. 14. *in Fragg. Ulp.*

L. 3. *Contingat*] l. 2. *inf. tit. fup.*

Kal. Papia dominiano] De quibus eft titulus 23. *Fragg. Ulpiani.*

De fure libertorum. TIT. LIX.

L. 1. *Nemo*] Imp. non dicunt fe jus 3. aut 4. liberorum dare, aliquanto fuperacuo effet leuyus juftis. confilii. l. 2. *inf. de jurisdict.* hic conjungebat jus liberorum datur, C etiamfi liberos non habeant, fcil. ut inter eos fit remuneratio fuffitio: vide fcripta ad tit. 16. *Frag. Ulpiani.*

exercebant, l. 1. *C. T'hood. Ne peffimibus damus fidi.*, &c. A

L. 13. *Spatio fex præfcriptionis*] Graeci fic refte hunc interpretantur: ergaster debitorem creditor ad folutionem, ifs præcipitarit. Accufatur creditor qui deftituti mortis cauffa fuerit. Refpon. Imp. Non deberi eum accufari, nec illi percludum ullam ideo immunere, quod innocens creditor fuit.

L. 14. *Singuli*] Leg. *confeffum*, C. *T'hood. de accufat.*

Relationibus] Id eft, notoriis vel elogiis: equiperum feu fenatorum. Hoc autem Tribonianus adjecit ex aliis conftitut.

Res venierem imponere] *ornatrices vocis*.

L. 16. *In cauffa*] Vide explicationem horum in notatis & fcriptis lib. 1. *Obf.* cap. 7. Conjunge eum l. ult. & in *C. T'hood. cum Lucio. inf. de alogiis*, & l. *ult. manumentiæ*, *fup. unde vel.*

Alterutrum partem] Accufatorem vel reum, l. 7. *inf. de accufationibus*.

Terræ poffit cuftoriæ] Leg. *terræ poffit auftoriæ*.

Ault. Accufationis] vide notata ad l. *ult. fup. tit. prox.* quæ huic conjungenda & explicanda.

§. 1. *Vinculum*] Vide Symmachum lib. 1. epift. epiftola ult.

L. *Nemo tamen*] Repetit. eft in l. *ult. inf. de calumniatoribus*.

Sacræ fationes] Legend. *Sacionibus*.

De rubricandis, & transferendis reis. TIT. III.

L. 1. *Vel cauffa meritum*] Id eft, elogium.

L. 2. *temeritate*] Vide num legend. *ſit, injuriarum*, quod confirmant Graeci, qui legunt *inclinatum*, alioquin multa pugnabunt.

Accommodatior affenſus] Symmachus lib. 1. epift. epiftola 1.

Capta vacationis] Id eft, ut Graeci, qui quid agitat, ut longius illi tempus detur ad agendum, aut ut eum liberet.

De cuſtodia reorum. TIT. IV.

Cuſtodia plerunque fignificat publicum carcerem, ut hic, *C. T'hood. de accufat. nupt.* Interdum reum, qui detinetur in cuſtodia.

L. 1. *Sicut. Erroreum*] Si fane, qui neceffaria cuſtodiis adminiſtrant, ut vifum & ſtratum, l. 34. *C. de mun. patrim.* Sic ſtratores dicuntur in *Addenſor.*, *ſi de offic. proconſ. Lia andens*, *ſi ex quibus cauffis manus.* & *ult. de quæſt. immun.* l. *ſi ſup de offic. præfect. prætor.* ut de Rationibus *inf.* lib. 12. Male ergo Budæus legit *ſtatores*.

L. 4. *Ad commentarienſium*] Commentarienſis eſt, qui D præſigit in commentariis eos, qui in carcerem conjiciuntur: vide c. 20. de præſcript.

L. 5. *Carcer inclufæ*] *Inclufus* abeſt in C. T'hood. & lib. *ſtatus*.

§. 1. *Intra triefimum*] Hoc Graeci ſic interpretantur, ut eum ſingulis diebus præſidi ingeant, nifque ad dies 30. vide cap. 10. de præſcript.

Impenſa ſervi] Quomodo Graeci vertunt *ſervitor vel Alieni, privatus dignitate*.

Ad colonos &c.) Deeſt hic Graeca conſtit. cujus ſententiam ex lib. 60. Basil. vide in not. ad l. 10. *ſup. de epiſcop. and.* & c. 3. de præſcript.

De protectis carceribus inclufendis. TIT. V.

L. 1. *Imp. Zeno*] Idem ante Zenonem ſanxerunt alii Imp. eadem penna propoſita, l. un. *C. T'hood. de privat. E exc. ruſt.* At ne cohortalibus quidem Rationalis hoc permiſum eſt, l. 1. *de cur. & ſtat.*

Præfecti Augufiali] Is qui mittitur in Ægyptum, vocatur præfectus Augufiali. Sic dicitur, quia primum ab Auguſto conſtitutus eſt, l. 1. *ff. de offic. præfect. Augufi.* Strabo lib. primo. Tacitus lib. 17. qui ait, eum regis loco fuiſſe.

In gloſſ. ult.) Dele hanc: *fed falſo quemlibet hoc lex inf. de falſa mon. l. 1.* & repone, male, nec quicquam de ea in d. l. 1.

Accuſatus] Adde ante eos, in quos nihil juris habent: ſive res ſunt, ſive non.

Ad colonos &c.) Deeſt hoc loco Graeca conſtitut. quæ *Tom. X.* F ſtatuit, ut in carcere publico tot diebus maneat, quot manſionet it, quos incuſarunt carcere apud ſe fallo, cujuſmodi ſortunæ vel dignitatis ſuſtinet. & exulem adhuc competente adverſus concluſos, idque prudentia epiſcopi & judicis. Quod ſi negligens fuerit judex, & ſortunam, & ſaluris periculum incurret.

Si vero ſit detentor mortuus fuerit. TIT. VI.

Gerere officium] Defideratur l. *ſuperius*. Quæ ſententia huc eſt ex eo. *Basil.* Si milites defertor mortuus fuerit, crimen exſtinguitur.

L. 3. *Cum non*] Vide l. 3. *ſup. ubi cauſſa fiſcales*. Idem Imp.

De variis Imperatorum mandatoriis. TIT. VII.

L. 1.) Ante hunc conſtitut. eorumdem mandatum non fallo, ſed & verbis impiis & maledicitis exacerbari, Paulus ſcribit lib. 5. *Sent.* tit. 20. Et enim crimen majeſtatis verbo & dicto. Cic. pro Cælio, Dio, qui vocat hoc crimen *vis verborum*: Suzomen. & Nicephorus de Gratiano. Tacitus 1. Annal. Sueton. hac l. in *Aug.* & tab. tit. ad l. *ſul. Majeſt.* Idem vero, quod in hac l. Theod. ſanxerit Tiberius Dione teſte, & Hadrianus auctore Spartiano. Huius autem limenini Zonaras cap. 34. Apoſt. At qui Pontifici ſimilitis, eum poteſtas graviter puniri rult, quod ſacrilegii, in Deorum.

Obtrectatore temporum cuſtorum) Graeci hic notant, ſecuſatos fuiſſe quoſdam, quod deplorarent ſua tempora, & diceſſent ſe infelici necula natos.

Si ab inimicis] Id eſt, dolo & malitia.

Remittendum] Id eſt, condonandum. Graeci ευχχωρεῖν. Dele *delatorem*.

De legem Julian majeſtatis. TIT. VIII.

L. 2. *Alienum*] Repetita eſt in *C. T'hood. lib. 9. tit. 14. C. Leonis. de fcurris*. Ibi hæc eſt fabricipitio. D. pridie Non. Septemb. Antira Cæſario & Attico Conſ.

Immiſſio tutorum) Dion. lib. 57. Tacitus lib. 1. vide ſcripta ad l. 3. *ſup. de rebus cred.*

L. 3. *In ſuſſ. Cauvitibus*] Id in Gallia non probatur ex conſtitut. Leonis.

L. 4. *Fidicularius tormenta*) Fidicula funt virgulæ, quibus rei in equuleo dilacerantur, & torquuntur, ut fides neptunus.

Exceptæ tantum majeſtatis) Legend. *tamen*, non *tantum*, ut habent Graeci, & male pugnabunt. Sic enim ſcripſit hæc in C. & C. Theod.

L. 5. *Quisquis*) Lata eſt in reos perduellionis, non majeſtatis.

L. 1. *Filii vero*) Exempla adfert Cic. in Epiſt. 12. & 15. ad Brutum, & Dion. lib. 58. Hiſtrarcuſſus lib. 7.

Amittere) Vide Cicer. Brutum in dicta Epiſt. 15. hanc affert rationem, ut periculum liberorum reddat parentes amiciores ſuæ.

§. *Denique*) Rationem hanc reddit Cicero pro Sylla, quia in hac crimine non ſolum culpa levitatis eſt, ſed etiam contagio ſceleris, ſi defendas reum. Idem ut Cicero pro Rabirio.

§. *Verum: ſi in eo conſilium fuerint*) Id eſt, ſi non mederint ſecundo.

Titulo donationis) Propter nuptias, vel ſponſalitium ſuæ.

Edictalis ea his etiam) Ergo Falcidia ſtevarur non tantum ex bonis maternis, ſed ex iis etiam, quæ a patre mari donata funt.

§. *Id quod de fatellitibus conſcripſi*) Exemplum eſt in l. 19. & 30. *C. T'hood. de honor. priviteg.*

Ad calcem &c.) Multæ hic deſunt conſtitutiones. In iis una Pauli eſt, & Martiani. Has ſtrularet Imp. quæ quoniam latine fuerunt, remanſerunt. Conſtitutio Graeca perit, cujus tamen Epitome habetur in C. Bas. Idem, eodem ſere ſenſu, quo qui tradentur in his legibus.

C. T. Draconiani) Leg. Depicioni.

Cuſſani ſervabi) Quis eſt hic Caſſianus ſuror? Scicendum ſub Marco Imp. Auſidium Caſſium ſe Imperatorem indicaſſe, eiuſque generum appellatum eſſe Depitianum, Maritus enim fuit Alexandriæ Caſſiæ filiæ, huic

Marcum Imp. pepercit, dedituc ei cum uxore liberum exilium. Vulcatius tamen Gallicanus in Avidio non ferit id quis damnatam non facile memoriæ, sit tamen poſt eorum eius profectiora facile hujus fenatoris Depitiani bona, quod Caſſiano faviſſet.

Lud. Mamonia ejus damnatio. Exemplum eſt in *l. 3. C. Theod. de exſtim. bit. qu. fub trib. cyzyſſo fun.*, *l. 21. C. Theod. de l. 16. Cod. Theod. eodem tit.*

Ad legem Julian. de adulteriis, & ſtupro. TIT. IX.

Julian] Sic dicta ab Augusto, quem adoptaverat Julium.

L. 1. De matrimonio ſui violando] Id eſt, ſi mulier dicat in ſe commiſſum eſſe adulterium, ut ait Graecus interpres, ſed falſo eſt, ut dicemus eam l. eſſe de violatore, quæ maritalis commiſſi accuſare non poteſt.

L. 3. Non ſolum] Hæc duo verba abſunt a ſcripta, & nec ea ignovit Accurſ.

Sed etiam] Id eſt, quin etiam, ut & in *l. 3. §. ult. de cen. ſocerum largit.* Cic. lib. 4. ad Attic. *Amiſſum ſenatorem*, ſed & ſpiritum civitatis, *l. 3. ff. de diverſ. temp. præſcript.*

Earum tantum perſonarum] Hoc tantum procedit in adulterio, non etiam in ſtupro.

L. 4. Quod legitimo] Licuit ex l. 12. tabul. adulterum deprehenſum in actu occidere, *l. quod aut. ff. eod.* Demoſth. contra Neæram, & Cicero contra Eratoſthenem, c. Val. lib. 6. cap. 1. Horatius 2. ſerm. Satyr. 1. Martialis 3. Epigram. Caſſiodorus lib. 1. variarum, cap. 11. tit. 1. in legib. Burgundionum, & Longobard. tit. 85. Denique legibus Neapolitanis lib. 3. tit. 1.

L. 5. Valentin] Legend. *Valerii*.

L. 6. Jure meriti] Id eſt, ut profeſſoratur ceteris in divinatione, & ut accipere fine inſcriptione, *l. quamvis 2. ver. eod.* vide ibi not.

Sex agens dies ueles] Vide cap. 13. de præſcript. Sic Corn. Tacitus lib. 2. flagitiis diem ad conſultandum datus, dum interim de Vitellia uxore Triſidii Labeonis.

§. Et qui conſulit accuſationi] Id eſt, qui bona fide accuſat.

Calumnia notam] Oppononda *I. ex ſcitor*, *in §. ff. eod.*

L. 8. Reus adulterii] At incertus duo rei ſimul ſteri poſſunt.

L. 9. §. Si quis rumpear] Hæc parentheſis eſt Tribonia-ni ex *l. 30. hoc t.* Nunc ex l. Julia adulterii pœna non fuit corporalis, ſenpe enim pœna relegatio fuit.

L. 10. Reſcripſerunt] *Ad Fuſcianum*, id confirmat *l. Imperatores*, *ff. de cura fur.*

Pretorem tutori] Id eſt, qui verum occultat.

Stupri] Id eſt, adulterio.

L. 11. Nec uero] Legi. *Norbano*.

Non poſſe] At ex *Nov. 117. ſicet.*

L. 12. Damnatus reſtituitur] An non damnari debuit capite? Dicendum, ita eum damnatum eſſe, ut aliquo modo capitis poenam evitaret juxta *l. q. ſup. hoc t.*

Et accuſatorem] Qui adulterum peregit, qui & adulteram forte peregiſſet, ſi viaſſet, quamvis hoc non ſit neceſſarium, efficit tamen, ut dicamus infamem non eſſe adulteram.

L. 13. Poſſe quoque crimen contra eum] Id eſt, poſſ. litem conteſtatam.

Provinciam exceſſerit] In qua delata eſt, & rea poſtulata.

L. 14. More falſi] Id eſt, ordine ſolito, ut fcil. prius accuſetur adulter.

Sed & ſe quendam] Conjun. *l. 21. infra eod.*

L. 16. In tripis officii] Id eſt, apud cujus officiales.

§. 1. Senatuſconſulto] Sc. Turpilliano, quo irrogatur pœna quinque librarum auri in deſiderium. Vide notata ad *l. 3. ff. de pœnitent. & cap. 13. de præſcript.*

Lege Petronia] Nomen habet a Petronio Turpilliano Conſ. Trajani lib. 14. qui diſſa Junia Petonia, *l. lege Junia, ff. de manumiſſ.*

L. 17. Reuocare uxorem] Domitianus tamen in ſimili ſpecie circa e numero judicum equitem Romanum, A quod reduciſſet uxorem eam, cui crimen adulterii intenderat. Suetonius in Domitiano cap. 8.

L. 18. Cum ſit] Hujus legis pars eſt repetita in *l. ſupra, de donat. propter nupt.* cui ex hac addenda eſt ſubſcriptio

Dicat ſimul habere uxores] Valentinianus tamen legem tulerat, ut duas ſimul liceret habere uxores, Sozomen lib. 6. Iſidor. Eccleſ. cap. 26.

L. 19. Ad Pompeianum] hic Pompeianus magiſtratus fuit, qui Imperatorem conſulueret.

Mezentium] Genus torquendi ſignat *Marianus*.

Hoſtiæ ſacrificiales] Servorum, non uxoris.

Excubiis limitis] Dele principium gloſſ., limitis, ut ubique (*Foſſæ*, *Orc.*) & repone, limites Imp. quibus Romanæ provinciæ ſeparantur ab agris hoſtium, ut limes Rheticus, *l. inuoluntarium*, *inf. de excuſat. tut.* Iſpricanus *l. 1. inf. de quibus caus. non. ff. recuſ.* Hæ autem non preter limiti, cum miles tantum ſit. Limitibus præſunt reſtores provinciarum, vel duces limitum, *l. 2. de off. Præfect. Africæ*, *l. 2. inf. eod. tit. Forac.*

L. 20. Irreprehenſa uoluntate] id eſt, quorum corpus violatum eſt, minus nocuiſſe cauſſa & integer.

Ex gloſſ. Faciſſimum] Debi *Cicero* [illegible] ſatque id ſemper gloſſa.

L. 21. Ob commiſſa] Conjun. *l. 15. ſup. eodem.*

Profeſſoris fuit] Præſcripta tempora hic ſunt do. dies utiles.

Poſſ. depoſitum fallicitudinem] id eſt, munus.

L. 22. Adulterii crimen] id eſt, ſtupri.

L. 23. Sin uero conſiſtentia corruptæ matrimonii] id eſt adulterii.

L. 24. Dionyſia] Potius *Dionyſie*.

L. 26. Etiam præſcriptionem] Leuconii.

L. 28. Aulus] Gallius.

L. 30. §. ult. Et ſponſi adulterii] Delenda ſunt. Defunt enim in C. *Theod. lib. 19. tit. 7. l. 1.* unde ſumpſerit. In quibuſdam manuſcriptis

Quos] Harmenop. adhibit autem, ut C. *Theod. Conſtitutiones*, & *navarium*.

L. 30. Interuenit, §. *genitalis*, &c.] Leg. *Genialis*.

Nec inſcriptionis uocabulo tenetur] id eſt, non tenetur calumniæ. At hodie ex *Nov. 117.* etiam a nomine tenetur inſcriptio, & ex nomine non probata, inſtitur in calumnem. Nec obſtat *l. 1. ver. ſupra*, §. *pen. ff. eodem*: vide not. ibi, & quæ dicta ſunt ſcripta.

§. Gladio] Hæc nonneſt poena Julia, ſed relegatio, ſed poſteriorum lumpſit. Conſtantii nempe & Conſtantis, ut conſtat ex *l. C. Theod. ſupra appell. non recip.*

L. 31. In femina uiros proteſtatem] In veteribus legum, feminam viris poteſtatem, ut notavit Alciatus in reſpice virorum: de portigere feminarum, ait Donatus Aud. Terentii.

Ulis feriis] Ad hoc feſtus vindicandum lata eſt primum lex Sentinia, Cicer. 3. Philip. Cuſtius lib. epiſt. ad Ismil. 8. in epiſt. 14. Suet. in Domit. c. 8. Quintil. lib. 4. Val. Max. lib. 6. cap. 1. Novella 77. & Zonaras in Julio, vita refert exſtitia eis vivilia.

L. 32. In adulterii queſtione] Non etiam ſtupri, ut incelſus.

L. 33. Præſcriptiones] Exceptiones.

Civiles] Quo non pertinent ad cauſſam criminalem.

Earum obiici] id eſt, oppoſitione, & accuſatione ſublata, id eſt, cum conſtituitur, quo jure quis accuſare poſſit, & quo tempore, quo jure, utrum extranei, an mariti: quo tempore, atrum intra quinquennium, vel ſex menſes.

Hoc examine] id eſt, crimini adulterii, id eſt, quatuor civilis queſtio poſſponitur, non tamen obſtat quatuor. Nam ſi eam jure competere apparuit, de ea agere poterit.

L. 34. Si qui] Idem *Nov. 134. §. pen.*

L. 35.] Ex *l. 1. C. Theod. de ſpad.*

L. 38. Sex alimenta] vide ſcripta ad *l. 3. ſup. eodem.*

Dar-

Dictum municipum] vide cap. 15. C. de præſcript.

Siſtendi deſcitionem] ut ſint ſtatuibles.

Si quis eam, etiam tutor ſuæ, corruperit. TIT. X.

L. 1. Diſpenſatio ſubſcriptionis] Conſtantini tempore adhibebatur capite non pumebatur, unde ſit, ut deperetur tantum tubor, cum compoſitores tutela adulteri pecunia, tutoris quoque pœnam augere deberent.

Filia ſpatium temporis] Et ex *Nov. Iuſtin. 74.* bona tutoris quoque confiſcabantur.

De maleficiis, qui propriis ſervis ſuccurrunt.

TIT. XI.

L. 1. Verberent] Male ſero, ſic dicta quaſi verberibus ſit ſubjectus.

Officio] Id eſt, officialibus, & ſtationariis, qui deſtinantur crimini, *l. 3. ſup. ad. leg. Jul. de adult.*

Ad legem Juliam de vi publica, & privata. TIT. XII.

Publica] Id eſt, vi armata, & interni. Quæſtio de vi publica primum conſtituta eſt l. Plautia, de qua in *Jano Julio*, *§. ſi dominus*, & *ſi furetur*, *ff. de uſucap.* *§. furtum*, *inſtit. de leg. Aquil.* conſtituta hæc l. Julia, ex qua hodie agitur, non ex Plautia, quæ lata eſt ab Augusto Cæſare. Cic. i. Philip. Ab eodem etiam lata eſt l. Julia de ambitu, & de adulteriis. Reliquæ vero leges Julize latæ ſunt a Julio Cæſare, ut docet Cic. in eadem Philip. & in orat. in Pisonem.

L. 1. Res uxoris] Non in dotem datas, *l. 3. ſup. ne uxor pro mar. l. 13. ſup. de privileg. fiſci*, l. 11. *inf. de donation.*

In gloſſ. Homo] Ad fin. Alciatus. Idem obtinet in ceteris mancipiis, ſi bona uxoris ſunt in dotem data: in aliis extra dotem non tenetur, argumento *l. 3. ſupra ne uxor pro.*

L. 5. Licet creditor] Chirographarius, *Lato. ff. ad l. Jul. de vi privata*, vel hypothecarius ſine conventione, *l. 3. inf. ne liceat.*

L. 6. Proconſulem Africæ] Ex Conſ. Theod. hunc funt in prince.

L. 7. Aut civiliter] id eſt, interdicto unde vi, *§. ult. Agitatio negotia principali*] id eſt, actione, ſeu queſtione proprietatis: ex ſcriptis ad *l. 3. ſup. uti poſſ.*

L. ult. Barrellarius] Hæc Suidas vocat Gallogrecos) Arminios. Marcellinus lib. 17. Spartianus in Peſcennio, Dubgallum.

Iſaurice] De hoc Dauterus lib. 2. diſput. cap. 12. cui adde Damem libro 3. *ex Mar. lib. 19.* Zonaram, qui vocat *Cyrii* navarchum. Hoc Hadrianus Iunius lib. 2. Epitom. vocat pyratas.

De rapta virgine, ſeu viduarum, uel non ſponſa libertina. TIT. XIII.

L. 1. Raptores] Hinc eſt ſumpta *l. raptores*, *ſupra de Epiſcop. & cler.* Quæ ex hac ad illum ſupplenda eſt inſcriptio.

Quibus] *qui ſolum*] Dele, *ſolum*.

Lyſe. Vel themiſtiani] Legendum, *euclis*.

Quibus eſt] Legendum ſic, *quibus indulſit conſilia, reſpicientes*. Hoc Hadrianus Iunius. *Talium ceterum ſpecies deſcendi fuit*. Sed a quo Fabio, neſcitur.

L. 2. Nec uidet] Vide notata & ſcripta ad *l. pen. ſup. ſi exeat ejus patroni*.

L. 6. Vendere negotiationes] Quod eorum Senatuſconſulto fuſo ad l. Fabiam tempore Alexandri, Modeſtio & Probo Conſulibus conſtat ex *l. 1. ff. de verb. ſign.*

Ad legem Fabiam. TIT. XXI.

Sic legend. non Voſſianum, ſed Viſtilianum, ut Viſtilius Vide Ulp. in *Fragm. tit. 3.* Ista eſt D. Conſtantini tempore, rogante L. Viſtilio Varrone & Cornelio, Anno Ur. 1056.

Ad legem Corneliam de ſicariis.

TIT. XXII.

Hæc a Cornelio Sylla dicitur ista eſt, *l. 3. deinde Cornelius, §. ſi de arg. furis*. Eſt autem duplex: una nonmaria, altera teſtamentaria, ut nit Tullius 3. in Verr. *l. 9. ff. eod.* Earenemur, qui numos nobis, fingit, vitiat, corrumpit, ut qui menſuram circuli exteriorisabrodunt: item qui adulterinum numos flant, & cudunt, unde vocantur in *C. Theod. tit. de fal. mon. monetariorum*. Item qui vendunt numos plumbeos, vel flanneos. Nummi

pecugini mercis loco habentur, & hi venduntur. Seneca lib. de benef. cap.14. Plinius 33. lib. 3. cap. Volfamus de affe. Item teruntur, qui vultu principis figuratam pecuniam reprobant, non adulterinam, Paulus lib.3. Sent. tit.ad l. Cornel. teſt.

L.11. Civiliter. Non criminaliter.

Reſpuiſſem. Quod non exſtat in Pandectis.

L.12. Vigintı nummorum. Vide c.18.de præſcript.

Fere crimina. Fere addit, eo quod adulterii accuſatio finiatur quinquennio, ut & acculatio peculatus, l.7. & ſed ad l.ſalvianã. item tabul. l.15. & ad l.Iulıã de vi, & ſed ad l.ſalvianã. *Fere addit.* Illatenus crimen injuriarum, quinquennio, & *fere addit.* Illatenus crimen injuriarum, l.3. & de iniuriis.

L.16. Per procuratorem. Quoniam publicum eſt.

Solemniter accuſare. Id eſt, adhibita inſcriptione.

L.17.§.1. De fide delicti. Forte, *fide ledi*, ut habet unus liber ſcript.

L.20. Per remotum. Exemplum & ſpeciem fome ex l.3.ſup. de præſcrib. impet. offer.

L.21. Si quis. Con. Lantvinſor. inſ. de decurionibus. Utriuſque eadem eſt inſcriptio.

Loquitur autem hæc l. de decurione, qui falſum ſcripſit, non de eo, qui tabellionem: Nam eſt non poteſt, *d.l.univerſi.* Decuriones ſunt, qui in ſingulis civitatibus publici conſilii coactis electi ſunt: unde etiam ſenatores vocantur, *Lampridius, de Alexand.*

L.22. Scripturarum collationi. Id eſt, comparatione, *Ipſen. ſpoſa de fide inſtrum.* vide ad eam ſcripta.

L.ult. Comprobaſſe partis. Id l.3. C. *Theod. cod. eſt, eam, ni ſpatio.* quod correxerunt hic compoſitores, ut hæc conveniret cum *Lult. conf. ad inica cert. temp. crim. all. ter.* ubi ſtatuitur biennium.

L.23. Utrum de falſo. Hoc ideo, quia conferunt privatæ inſtrumenta ad probationem.

Inſtiterit conſulari. Legendum *inſtruxerit*, ut in C. *Theod.*

Diviſis, quibus officiebant in teſtamentis. TIT. XXIII.

Addi, vel in codicillis ad teſtamentum pertinentibus, l.3.§.1. *ſi de iure codicilli.* Hoc in tit. tantum reſtatur de edicto D. Claudii, quo aliquid adjiciebam eſt legi Corneliæ. *l. D. Claudius, ff. eod.* Falſi enim pœna renovatur ſcriptor alieni teſtamenti, qui in eo ſibi, aut iis, quos habet in teſtamento, aliquid adſcripſit, etiamſi id heredi dicatur reſtaſſe. Huius autem edicti auctor eſt Claudius Nero. Suetonius in Ner. cap.17.

L.1. Fraudem ferunt. Emancipatus in hoc loco extraneus eſt, quia non eſt in poteſtate, *l.14. ff. de pæſ.*

L.2. Scripſerit. Hoc, prima eſt hujus tit. Ea vero, quæ priori loco notia eſt, ſecunda. Inverſus eſt ordo.

L. Quod ſi teſtamentum Conion. l. *D. Claudius, ſ. pæna. ff. de falſis* : qui & eſt hujus l. interpretatio.

L.3. Claudii. Neronis.

Aliquid emolumentum. Legendum, *aliquid ex emolumento.*

L.6. Et fuit Legend. *nec fuit*, ut ſit ſenſus: domini nec generaliter ſubſcripſiſſe, nec ſpecialiter.

De falſa moneta. TIT. XXIV.

Vide notata ad principia tit. *ſup. ad leg Cornel. de falſ.*

L.1. Quoniam Conjun. l. 2. *ſupra, quibus ex cauſſis fer. pro pœnis lib. acrip.* & ad illum ex hac fuppleuda ſubſcripta, quæ etiam offendunt aliquibus codices, in quibus (tanquerfectis ſubſcriptio ſic habet, D. XV. Kal. December. Criſpo. Hic tenditur, pro pœnis ingentes accuſatoribus concedi immunitatem. Illic tenditur, fervis dari libertatem.

Nummarii Monetariorum certum corpus fuit, *l. 1. inſ. de muneſtic.* Hi tanto in numero fuerunt, ut aliquando arma moverint adverſus Aurelianum, Eutrop. lib.8. Vopiſcus in Aureliano.

Mercem. Notandum hic monetam non tantum ſignificare pecuniam ſignatam, ſed etiam ſignum, aut notam, live *ſcriptorum*, aut *cognitio*. *l. Domus : eſt ſignum.* Hoc vero eſt errare in falſo, non in jure.

4. *Si vero ſeri inciſiti* Incolæ hic accipiuntur pro inquilinis, pro conductoribus rebus, ut in *Lerm pignori, ff. de reqquir. pafſ.* & apud Appianum 2. de bello civili.

Ad l. Iulian. de Ambitu. TIT. XXVI.

Ambitus crimen eſt, quo tenentur illi, qui, ut honores, aut publica officia adipiſcantur, populum corrumpunt. Pœnes eam enim erat inscreendi magiſtratus. Multæ autem lata fuit ll. de ambitu. Primum fuit Tullia, Lex & Pompeia, Cæſar. lib.3. de bello civili. Fuit & illa l. Iulia ab Auguſto lata. Hæc ll. hodie ceſſant cessandi jure a populo translato ad principem, qui pœnalia cognoſcendo tenet poteſt, l. 1. *ff. eodem.*

L.1. Mallet Con. *l.11. inſ. de fuſcept. lib. in.* Et hæc ad illum l. adde fubſcripta. & inſcript. In ea tradiur ſubſcriptorem, vel tabellionem, qui aliquid fraudis admiſit, D denno ad illud officium revocari non poſſe, etiamſi nemo reſpiciatur, qui accuſet. *Scribtor* autem ex C. Th. lib. 12. tit. 6. l. 27. hic in ſcript. legendum, D. pridie Kal. Jan. Mediol. Stilicone & Aurelliano Conſ. Item vide hoc Jan. Mediol. Stilicone & Aurelliano Conſ. Item vide hoc pœn. dl. l. 12. *ff. de ſcripta.* Hæc vero ſumpta eſt ex tribus ll. C. *Theod. l.3.7.9 4.*

Reperero id eſt, continuare. Scindum omnes magiſtratus annuos eſſe, excepto Cenſorio, qui quinquennalis erat. Interpretes autem male hanc l. accipiunt, ut videlicet non liceat his eandem honorem petere, quem reperere, & continuare, id eſt, qui hoc anno fundibus eſt, fungi ſequenti anno non poteſt, *l. honor, ſ. ſenatuſcon. ff. de muu. & honor.* Hodie quinquennalitas non requiritur, *l.5. ff. d. tit.* Olim decennii. Livius lib. 10. Tullius de ll.

Ad falſarium. Hinc conſtat eum recenter receſſiſſe a prima adminiſtratione.

Ad legem Iuliam repetundarum. TIT. XXVII.

Hæc l. tenentur ii, qui pecuniam accipiunt, aut aliquid pro pecunia, quo magis aut minus quid ex officio fuo faciant, quales ſunt iudices. Hoc judicio damnati, ceteroquin non infames fiunt, in quo judicio damnantur, atque ideo dicitur judicium de pecunia repetundis.

L.1. Municipalorius Duces habent cohortes, & municipes. Cohors autem dividitur in centurias, & centuriæ in manipulos.

L.2. Pecuniæ Pecuniam, *l.3. ff. eodem.*

L.3. Mercatoci Id eſt, venditor.

L.4. Honoratorum Honoreſt fint ii, qui in nonicio D pio honores petunt, vel gerunt. Decuriones ſunt ii, qui ſunt adſcripti curiæ, & non tantum ipſi, ſed & ipſorum progenies, ut curialis munera ſubeant. Poſſeſſores ſunt reliqui populi, qui non ſunt adſcripti curiæ. Caſſiodorius lib.9. Var.

Ipſi adminiſtrauerit Hoc ſingulare eſt in hoc crimine, *l.3. ff. de iniuriis.*

L.5. vide cap. 20. de præſcript.

L.5. Comes rerum privatarum Id eſt, qui adminiſtrat res privatas principis. Multum vero differt res principis a ſiſcalibus. Fiſcales enim ſunt, ut caduca, item vacantia: item proſcriptorum bona, *l.3. inſ. de inſul. ſiſcal.* Privatæ vero, quæ ſunt propriæ principis, quæ non ſunt redactæ in arrarium, quas gubernat comes rerum privatarum: non tamen per ſe, ſed per alios, puta procuratores, compulſores, rationales, curatores, tabularios, ſubſcriptores. Is comes etiam dicitur privati arrarii, *Lult. inſ. de ſuo, & ſoli.*

Procuretor Rei privatæ.

Propoſitus Gynæcii In quo textuor ordiſicatæ, id eſt, principis: Inde Gynæciarii ſunt textores, *tit. de murie. leg. inſ. & Lult. de teſt. milit.*

Tabularius Qui conficit rationes tributorum ad rem privatam pertinentium.

Subſcriptor Id eſt, qui ſubſcribit ea, quæ pertinent ad rem privatam principis, *tit. de ſubſcriptoribus.*

Et comite dominorum Comes dominorum erat ſub comite rerum privatarum. Erat comes dominorum Auguſti & Auguſtæ. Is gubernabat res pertinentes ad ſacrum dominum,

Lult. ſcr. de quadr. præſcript. & l. una aliquid, ſup. A ex *l. ſi quis, ſ. ult. ad Senatuſcon. Turpill.* id eſt, officio judicis. *De Injuriis.* TIT. XXXV.

L.1. In gloſſ. Titii, amulier Dele, & die, mala:, ut doceat inſcriptio. Repone, o pater.

In gloſſ. Deputii, cum ſuplicii. Dele hæc omnia cum iis, quæ ſunt in margine.

L.3. Nuntiarei vide ſcripta ad *l.3. ſupra, de malef. & matbematicis.*

Exercitio poteſt Turpe enim eſt delatoris nomen, *l.ult. inſ. de delatoribus.* Dele tor. gloſſ. cum eaſu, & in ſumma Sacrarii, dele falſum.

L.4. In Sacerdotio vide ad *l.1. ſup. de ambitu.*

L.5. dominis trium Eoque utili. *l.12. §.1. ff. quod metus cauſſa.* Vide notata ad *l. ſpretis, ſup. de fide.*

L.8. Edicti perpetui edictum id eſt, ex eadem cauſſa datur adio Lutelæ, ad damnum profecturandum, & injuriarum ad injuriam. Sic non obſtat *Interdum ſpoſa, ff. de ſponſa, & ſervus, & ſi injuria, ad l. Aquil.*

Lult. Per procuratorem evocatis Idem conciliat Valentinianus presbyteris: vide ſcripta ad *l.3. ſup. qui accuſare poſſunt.*

De dibigeis. TIT. XXXVII.

L.1. Vide ſcripta lib.1. Obſer. cap.20. Confer hanc legem cum *l.8. ſ.p. unde vi, & l.16. ſ.p. de receptat.* Unde ſic emendandi ſubſcriptio, D. XVIII. Idus Jan. Mediol. Olybrio & Probino Conſ.

De Nili agri, & alluvionis ſuperpondiis. TIT. XXVIII.

Aggeres ſunt moles oppoſitæ fluctibus. Dicuntur *χώματα in l. pen. ſ. pen. ff. de extraord. crim.* Hi autem aggeres aquam Nili coercent, & prohibent, ne hoc qua rumpunt, extra ordinem coerceantur, *d. l. pen.*

L.1. Duodecimum emittat Hæc eſt jufta altitudo aggeris. *Florentinus Nili* Nilus totam Ægyptum femel in anno inundat, & oblimat, *l.15. ſ.ripa, ff. de flumin. l.2. ff. de allavion.* Ob id Ægypti eum Deum effe fingunt, & nominant Serapim, ut ait Solinus lib. 8. Hiſt. Æthiopica. Item lib.1. Plinius lib.5. cap.9. Marcell. lib.22. Seneca lib.4. Nat. quæſt.

Vallis flumen Legend. *ulla flumen*, ut in *Col. Theod. Fluenta* funt decurſus aquæ: vide notata ad *l.pen. ſ.pen. ff. de extraord. crim.*

De iis, qui latrones, vel alios criminibus reos occultaverint. TIT. XXXIX.

Hi dicuntur receptatores, fautores, vel recuperatores in *l.ult. ff. de abigeis, & tit. de receptat. & leonginis, ſi de offic. præfect.*

L.1. Iampra eſt hæc l. ex duabus conflit. l. 8. 2. *Cod. Theod. lib. 9. tit. 29.*

L.2. Imp. Honor & Theod. Martianus Auguſtus Palladio Præfecto Prætorio ſcribit reſpondetque. D. XVII. Kal. Jan. Martiano A. & Adolphio Conſ.

Seu primarei id eſt, aſſores.

De Repudiis, ſponſalibus, & ſponſalitiis. TIT. XL.

L.1. Imp. Valerianus & Gal. Legend. Imp. Antoninus A. Publio, id indicat huius l. ſubſcriptio, quæ deprovata eſt.

Gratia criminis id eſt, capitalis.

L.3. Sequentia id eſt, obligamus.

Auſt. Poſt intimationem ſponſi id eſt, poſtequam adiit E judicem.

L.5. D. Idib. Ianu. Legend. accepta V. Kaland. Auguſt. Corinth. Conſulat. A. II. & Lic. A. II. Conſ.

Lult. Progrumatoris id eſt, rediti.

De Dotibus. TIT. XLI.

Quæſtio eſt interrogatio ſive cognitionis, & veritatis appetitio. Hic autem quæſtio non eſt nuda interrogatio, ſed ea, quæ fit per vim, tormenta, & uruciatus corporis, *l.15. §. quæſtionem, ff. de injur.*

L.1. Antiana Antigono, ut docet *l.3. item Severus, ff. eod.* ubi hanc l. citatur. Scripti libri habent, Antigone.

Contre dominos id veteri Senatuſconſulto fuiſſe cautum ſcribit Tacitus l.12. Annal. & Cic. pro Deiot. id

ait

ait excerpsum fuiſſe meæ maiorum.

Adulteri] M. Antonius Philoſophus a Senatuſconſulto adulteriis crimen exceperat, *l. 17. ff. ad*. At in ſtupri vel incerti cauſſa ſervi in dominorum caput non torquebantur: Ammi. Marcel. *Mancipia dextrorum ſpoliare mortis ſibi in caput domino ufque ad adimium ſervientes exoritum, quod in ſtupro ferè torquerent clementiſſimæ leges.*

Fraudati ſenſus] Cum quis non profiteretur nomen facultates ſuas apud cenſores. *Livius* tertio, *ſi ſe juſſet.* Quare in aliud facit *Ulpianus*, *contra.*

Portant] His calibus tondebam adhuc: Si cedes uxoris a viro perpetrata ſit, & dominus ſit occiſus, vel ſi ſcorus ſit occiſus a ſocio.

Scalæ. Nec inopia] Legend. *ex inopia*. Vulgo inepte: *nec inopia*. Nec enim in domini caput interrogantur, aut cenſibus in cauſſa interrogantur: vide ſcripta lib. 2. Obſerv. c. 3. in margine, adde, Recte.

Lex. Curia exemplo] Tutor enim eſt loco domini, id eſt, pupilli.

L. 2. Cognitionalibus] Id eſt, utraque parte præſente, ut in *Lucio ſed ſi legat.*

L. 3. Indiffert] Id eſt, non adiecta cauſſa. *Sic in Lucio de indebito, ff. de probat. & l. ſi quis ex. §. ubi, de rejudicatis.*

L. 6. Proinde] vide ſcripta ad tit. *de teſtam. ſup.*

L. 8. Nonnemicis ſtipendiis] Id eſt, à ſuis cauſſarii.

L. 10. Cæſſi] Imm. Leg. *Cæſſerint.*

L. 11. Emancipationum] Id eſt, illuſtrium, ſpectabilium, clariſſimorum.

Libertis] Indebite.

L. 17. Nihil] Conjun. *Adl. ſup. de adulteriis & l. pen. ſup. de C reſcind. vendit.* Ex quibus hujus l. emendanda eſt ſubſcriptio. D. xvii. Kalend. Septembr. Karthagine & Theodoro Conſ. Exſtat in C. Theod.

Aut proſcripti ſint] Legendum, *principalis*. His autem erant, qui primum locum in curia obtinebant, *l. ſubnumat. ſup. de liberali cauſſa.*

Lex. De nominorum] Ideo nominati, idem juſſinian. meminit in *Auth. ſi inventos, ſup. de jure delib.* & in *Nov. 1.* Eſt autem conius. cum *l. ſup. de jur. propter calumn. quæ* ex hac *ff.* demendanda, ut ibi conſtituitur ſparſa in duas partes, & in eis l. exſtat illud juxtarandum, quod ſe præſcripſiſſe refert in fine hujus l.

Amabiliarum] vide ſcripta ad *l. ſup. de rebus cred it.*

De abolitionibus. TIT. XLII.

Publica abolitio eſt omnium delictorum venia, & indulgentia, quæ tribuitur nullo poſtulante a principe vel ſenatu, ob aliquam publicam fortitam, ob res proſperæ geſtas, ob publicam gratulationem vel diem feſtum, *Ludovico, ff. l. inter matrimonium, ff. ad Turpill. l. 3. ſup. de epiſt. aud.* Unde Conſtantinus Imp. ob partum Criſpi & Helenæ filiæ abolitionem dedit, *l. 1. C. Theod. de indulg. princ.* Privata abolitio etiam tempore Auguſti conceſſa, ut docet Suetonius in Auguſto cap. 34. Quint. lib. 9. cap. 2. Plinius epiſt. lib. 7. Epiſtola ad Mucrinum. Privata eſt duplex: una data a lege, altera a magiſtratibus.

L. 1. Reviscere poteſt] Adde literam exceptionem ex *l. ſi per reſcriptum, ff. ad Turpill.* Nil publica abolitio impetrata fit.

L. 2. Abolitio] Hæc l. ante præced. collocari debet, ut ſit prima hujus tituli.

§. 1. Per se agitur] Per turpem tranſlationem, alii legunt, *deperditum*. Depeſſio autem nihil aliud eſt quam poſitio.

L. ult. §. ult. Omnisque qua ſunt] Legendum, *omnibuſque. Nec minus accuſatorem*] vide ſcripta ad *l. pen. ſup. de probat. & ad l. 5. ſup. de pignorib.*

De generali abolitione. TIT. XLIII.

Id eſt, publica: vide ad *l. de ſup. qua accuſ. non poſſ.*

Parentes] Id eſt, impreſſionis, quæ fit ab his, qui ſunt in poteſtate, *l. ſi pars, ſup. quod metus cauſſa.*

Diem ſtatutæ] Id eſt, triciſimum.

L. 2. In iſtis] *Præſcriptis*). Dele totam, & repone, publicæ abolitionis.

A L. ult. Indulgeriamus) Id eſt, abolitio generalis. Sic legepraced.

Ut intra certum tempus criminalia quæſtio terminetur.

T I T.

Hunc tit. atque adrol. 1. & 2. Tribonianus immunitatem verborum ad teſtentium ſpatium. traduxit. Nam in re aut quo criminalis cauſſæ finis annus fuit, *l. 7. ff. de muneribus, l. 7. C. Theod. eod. l. Cor. de fide.*

L. 1. Statutum tropeis) Biennii ſic *infra l. 2.*

L. 2. Negotiet) Commuge *legotiis ſuis*, ſic *infra*, Utriuſque eadem eſt ſubſcriptio. Ea ex eripo, & ex C. Theod. pro Cuſtio legendum Cuſtiano PP.

L. ult. Intra duos annos) vide *l. 1. tit. de preſcript.*

Ad Senatuſconſultum Turpillianum.

TIT. XLIV.

Falſum eſt hoc Senatuſconſultum Neronis temporibus, Cæſonio Peto & Petronio Conſ.

L. 2. Quæſtionibus] Id eſt, Torturis.

L. 5. Centos variatum) Pecunia corrupta. Addenda hæc ſubſcriptio. PP. VI. Id. April. Piſi CC. Conſ.

De Senatuſconſulto Libertiano. TIT. XLVII.

L. 3. Probaſſe etiamnes) Id eſt, criminationem, ut infra ad crimen, *accuſatio*.

L. 6. Donatus) Lud. *ff. ord.* Vide Paulum *lib. 5. Sent. tit. 25.* Subſcriptionem hanc adde. S. XVI. Kal. Septemb. Ipſis A. A. Conſ.

L. 7. Aliquem) Vide ſcripta ad tit. *l. 4. lib. 5. Sententiarum Pauli.*

L. 8. Vide ſcripta lib. Obſerv. 4. cap. 20.

L. 9. Falſo libertate) Cap. *ult. de ſup. de probat.* & ex hac de ad illam ſubſcript. vide quoque ad *l. ſeq.* ſcripta.

L. ult. Addenda ſubſcriptio. D. viii. Id. Aug. Ravennæ Aſclepiadione & Marciano Conſ. ex *l. ult. ſup. de lib. ad accuſ. non poſſ. & ex l. ult. ſup. de accuſat. & inſcript. unde* hæc l. ſumpta eſt, & *l. ult. C. Theod. de jurisdict. & ubi Iterr. C. de teſtibus*, qui ex his addenda eſt ſubſcriptio & inſcriptio.

De pœnis. TIT. XLVI.

Nomen delictorum coercitio in *l. aliud eſt ſeqq. D. de verbor. ſignificat.* ubi pœnæ & mulctæ differentia traditur.

L. 1. In opus perpetuum damnati) Alias, in opus publicum perpetuo damnati. Nam qui ad rempub., ſimiliores ſunt relegatis.

Non diffimiles] Id eſt, non minuuntur capite.

L. 2. Vide notata & ſcripta ad *l. pen. ſup. si mancip. ita fam. fur. non exp.*

L. 4. Convictus eſt puer) Quinti ſilius. declamat. 277. flatrach. de ſera quin. vind.

L. 6. Pauloſe proprietà) Vincula differunt a carcere, *Liverbum, ff. de verb. ſign.* Sic nihil eſt contrarium in *C. quæ ſervi, de pœnis, lib. 6.*

Sola ſervitia conditione) Vinctli ſervi apud dominos opus faciebant. Terent. in Andr. Plaut. Aſinar. Pin. lib. 8. c. 3. Columell. lib. 1. c. ult. Propertius, Ovid. Pontic.

L. 7. Propter ætatem) Gellius lib. 12. c. ult.

L. 13. Ex ſententia dominoſ) Etii ſervus ponæ faſtes non ſit.

L. 20. Si vindicetis) De hac l. 20. Nicephorus loquitur lib. 2. Theodoretus lib. 5. & Socrom. lib. 6. Eccleſiaſt. c. 24. tradumque hanc l. latam eſſe a Theodoſio Imperatore contra Ambroſii Epiſcopi Mediolanenſi, quam ipſius Ambroſii hanc l. eſſe auctor, qui ipſum permiſit lib. 5. Epiſt. in epiſtola 28. Sidonius vero lib. 1. Epiſt. eam conſtitutionem tribuit Senatuſconſulto Tiberiano. Sed contra tradit Tacitus lib. 3. tantum decretum indicias damnatis conceſſiſſe, ſed verſimile eſt, quod addiderat Theodoſius ad Senatuſconſultum, tribuere tantum Senatuſconſultio: vide cap. 10. de præſcript. & ad tit. C. *ſi quis Imper. maledix.* Huius conſtit. memoriæ etiam Ruſinus lib. 2. c. 18. Zonaras in Theod. majore.

Illyrici) Inſcriptioni addendum: Et Italiæ, ut in *l. pen. ſup.*

ſup. de rei. & Senatuſconſ. Locutitur autem de Illyrico occidentali. At in *Lucio, ſi de ſeditio, tria. de orientali.*

De fure ſuis perſecutis ſervis fugitivis fures exuſciſſent.

TIT. XLVIII.

Hic judices funt rectores provinciarum, ut docet *Cod. Theod. ad tit. eo.* Conſtituit eſt publicare, proſcribere. Et conſiſtentia is dicitur, cujus bona confiſcata ſunt, & publicata, *Lucio, inſ. de exauctor. ſcis ſeditiosa.*

L. 1. Qui ex famosis adversariis) Cuſtodiendi ſunt præſidi ſub cuſtodia militum. Poſtumum imperium datum eſt, & nominum ſibi, quia vere cognoſcunt vite principis. Cognitio enim prætoria dicitur, inquiſitum divinæ cognitionis habere, *l. 7. ff. ad Turpill. l. ult. de appellation.* his adde vicarios præfectorum, *l. 1. ſup. de offic. vicar.*

De Bonis proſcriptorum, seu damnatorum.

TIT. XLIX.

L. 1. §. ult. Diſtrahantur) Legendum, *diſpungantur*. Græci vertunt ἀποτιμηθῆναι. Gallice, *eſtimer les tenements.*

L. 2. Publicabuntur) Alia eſt cauſſa rei, qui relinquit temporalio punitur, *l. 13. ff. quib. ne teſtam. poſſ.*

L. 3. Noſtræ indulgentiæ libertatem) Hic locus intelligendus eſt de generali reſtitutione, quæ eſt ſtrictæ accipienda, ut *l. 4. §. 7. vel. de teſtamentum poſſes.*

L. 7. Quæ ſunt indebita) Legend. *Celſus* ex veteribus Cod. Theod. In II. Caroli magni dicuntur Cafaci. Hi funt clientes, ſeu ſolopeti: vide ſcripta ad *ſin. l. 2. de jure Emphyteut.*

L. 9. Ad. Cæſarianos, vel Cæſarianenſes) Graci proculcatores Cæſaris vocant Catholicos. Cæſariani ſunt apparitores procuratoris Cæſaris. Idem funt Catholicissimi. Iraque, ſive, hic eſt, *ἐφεμερίτικοι*. In ſcriptis legitur, ſi eſt, vide ſcripta ad *l. C. de exactoribus.*

L. 10. In ſin. Transmittere) Imp. tantum Marcus hoc non fecerat, ut alit Capitolinus in eius vita.

Ad eadem tit.) Dreſt hic Græca conſtit. qua cavetur, ut qui detinent bona damnatorum perduellionis in urbe regio intra duos menſes, in provinciis intra octo menſes, deferant, alioqui inter reſtitutionem damnabuntur in quadruplum: vide cap. 13. Tr. de præſcript.

De Bonis eorum, qui mortuis ſibi conſcierunt.

T.

In ſcriptis legitur, *de bonis mortuos ſibi conſcierantibus*: vide ſcripta ad *l. 1. ſup. de accuſ.*

L. 1.) Hæc l. citatur a Juriſconſulto in *Lucio. ff. de bon. eorum, qui ante ſent.* & addenda ſubſcriptio. PP. xii. Kal. Jun. duob. Aſpariis Conſ.

De Sententiam poſſe, & reſtituiri. TIT. LI.

Sententiam paſſi dicuntur, qui premtam paſſi ſunt: Ili autem reſtituti dicuntur, quibus principes gratiam perfecit.

L. 1. Hæc l. nec reſcriptum eſt, nec conſtitutio, ſed ſumpta eſt ex edictis Imperatoris, aut Senatuſconſultis.

A Gratiano) Legend. *Ab Eccleſiaſtico*. Hic conſul fuit cum Helioglabalo.

Opilio Macrinus) hic poſt Antoninum Baſſianum Caracallam invaſit imperium, ut air Capitol. in eius vita.

Amicos, &c.) *principaleſve officiorum*) Legendum, *magiſtros, & principibus officiorum*, ut apud Lampridium in Alexand. legitur. Hi funt principes agentium in rebus, de quibus refert ſat.

Opilio Ulpiano) Legend. *Ælio Ulpiano*: legatus autem Cæſaris eſt præſes provinciæ, *l. hoc accidere, ff. de accuſat. l. Legat. ff. de offic. proful.*

Teſtificus) Hic locus eſt de ſpeciali reſtitutione in infinitum conceptu, ut *l. ult. ſub. hujus tit. & l. 1. ff. eodem, & l. 2. C. hoc titulo.*

L. ult. §. Quidam) *nupta tutor eſſe debuit*) Hoc caſu filio, qui eſt in poteſtate, datur tutor contra juris regulam, & tutelæ definitionem.

Ad tit. in fin. & filii) vide ſcripta ad *l. 107. ff. de verbor. oblig.*

A D L I B R U M X.

De Jure fiſci. TIT. I.

Lex 3. *Si minori*) idem in *l. pen. ff. de reſtitut. mod. & l. ult. C. illis tit.* vide ibi ſcripta.

L. 5. Objectum manet) idem dicitur in *l. pen. eod. de reſcind. & de mercator. in l. Domitius, C. de Epiſcopis.*

L. ult. Juris mercatorum) vide *l. 31. de præſcript.*

L. 7. in fin. Exercitio evidentem metum) id notant Græci ὑπὸ τὸ. Barm. ſteril. ſic *supra Lucio*: vide non ſat ad *Imper. ff. de fideicommiſſariis* & ſcripta ad *l. 8. ſi ſervitus, ff. de rebus dub.*

Ad eadem tit.) Dreſt hic l. ult. quod fuerit Græca. B Et constitutionem, ut omnia caduca fiſcalia ſtatuatur intra ſex menſes poſt litem motam: vide cap. 18. de præſcript.

De Fide infrumentorum, & quæ huic ſimilia ſunt, & de ſide codicillorum.

TIT. II.

Legendum, de fide & jure hujus fiſcalis, &c. & delendum, *inſtrumentorum*. Fides hujus fiſcalis eſt, ut ita, qui quid emerunt a fiſco, præſtetur pergrata ſecuritas.

L. 1. Hodotis) vide ſcripta ad titul. *l. 5. ſi propter poſſ. prof.*

L. 2. Potest videtur) *L. de officiali, verſic.*

L. 4. Si tempore) At poſt additionem ſatis fuit a Reipubl. nifi ex privilegio, adjectio non admittitur, *l. 1. de condit. ver. cruil.*

L. 5. Quæ nunque) vide ſcripta ad tit. *ſup. ſi propter public. poſſ.* & ad *l. ult. ſine compl. vel ſol. fundus tempus.* Sed opportunior *l. pen. ſup. de jure fiſc.* vide notata ad eam.

Ad eadem tit.) Deſiderator hic l. ult. quæ Græca eſt; & Græca conſtitutio ſuperioris, Arcadii, Honorii, & palatinos, ac patronum fiſci poſſe rem fiſci emere ex auctione fiſcali, non aliter: vide ſcripta ad *l. 5. C. de emancip.* ubi idem dicitur de tutore.

De Vendendis rerum fiſcalium rem privatis communione.

TIT. IV.

L. 1. Ut universa) vide ſcripta ad tit. *ſup. de com. rer. alienat.*

Paulo ſic fiſcalibus vendiones perfecti. TIT. VII.

L. 1. Ab eadem ſtatione) unus eſt fiſcus, ſed variæ ſunt ſtationes fiſci. Idem *Nov. 1.*

De Jure fiſci libellorum. TIT. VIII.

L. 1. Pœna nominis) Quia pœna eſt uſurarum vice. At multo vilore inferuntur, vide ad *lib. ult. ſup. de uſuris.*

Ausle) Legend. *Ab Eccleſiaſtico*. Vide ſcripta ad *l. ſup. de offic.*

Dimidium centeſimæ) Semiſſes.

De Sententiis interdum ſiſcus latis retractandis.

TIT. IX.

L. 1. Intra triennium) vide c. 21. tract. de præſcript.

De Jure fiſci. TIT. XI.

Ad tabr. tit.) Defunt in hoc titulo due conſtit. Græc. Prioris ſententiam referunt Græci lib. 56. Bren. & Harmenop. lib. 1. tit. 5. ubi ait, delatori dari portem vel eam ὑφ' ἡμῶν ἀφαιρεθεῖσαν. Poſteriora continentur, ut bona fiſcalia, quæ quis dicitur poſſidere, ſi incertus ſit poſſeſſor, non recuperetur intra annos, triginta dies dari, inter quos poſſeſſor contendit de jure ſuo apud comitem rer. priv. Quæ de re etiam deber comes exhibere proponere. Poſt dies 30. bona fiſco vindicantur, ita tamen ut cuilibet ſit integra actio contra fiſcum: vide c. 10. de præſcr.

De his, qua ſe defendere. TIT. XIII.

L. 1. Quod ſi) Hic veſtigium eſt decimarum, de quibus Ulpian. *Fragm. tit. 15.* Eſt & veſtigium in *l. ult. in princ. ff. de his, qua ut indign.* vide ſcripta ad *l. in teſtib., ſi. de leg. 1.*

De Jure fiſci privilegiis. TIT. XIV.

L. ult. Illyrici) Hic de orientali Illyrico: de occidentali in *l. pen. ſup. de jur. & fact. ign. & l. pen. ſup. de contrab. empt. & l. ult. ſup. de pign.*

De Exactoribus tributorum. TIT. XIX.

L. 7. Ide eſt, exactores) Hæc verba Tribonioni ſunt. *Ad eadem tit.*) Dreſt hic Græca conſtitutio, quæ erat *Iulii.*

Iuli. Et cavetur, post canonicarium millum exigendo A
rum canonum, id est, tributorum causa, non mitti com-
pulsores, *tarsoneis*, nisi post mensem a die, quo solvi
deberunt tributa. Sed huc l. derogat Nov. 128. vide
cap. 8. de præscript.

De capitedis, & differendis pignoribus tributo-
rum causa. TIT. XXI.

Vide scripta ad tit. *de propter publ. pensf.*

L. 1. de ignobil. Differentiamur. Adde, hanc Arcadii gloss.
verum esse, confirmat *l.1. Cod. Theodos. de diff. ag. con-*
tra rip.

De agrobis publicis, & de adscriptionibus curialibus,
& de differentiarum evitidine. TIT. XXII.

L. Trium rebeorum Vide cap.22.de præscript.

L. Iuli. Imp. Iuflin. A. Adde, Menam PP.

Sexarientibus Hæc l. repetita est in *l.14. §.1. fac. de non*
num. pr. Unde hic addenda inscriptio, & subscriptio: vi-
de scripta ad prin. ejus tit.

De conclio in publicis horreis. TIT. XXVI.

L. 1. in fin. Quanta habeantur in condita. Ut funt ope-
res perfequentorum equorum, *eodem tit. C. Theod.* Er-
go illicitæ tantum operæ prohibentur.

De Discussoribus. TIT. XXX.

Exspinos Legendum, *exemptione*: vide scripta lib. 1.
Obf. cap. 35.

Siconeis Legendum, *Sironeis, aut Sirenie.* Munus
hoc curam gerit emendatarum fidei peciarum.

De decurionibus, & filiis eorum, & qui decuriones habeant-
tur, & quibus modis a fortuna curiæ liberentur.
TIT. XXXI.

L.11. Unoreni. Dos tamen eius obligata est: *uxoprimo* C
non item, *l.3. fup.ne uxor pro mar.*

L.13. anno 50. Malim quinquagesimo quinque, ut & in
l.3. Cui plus.fl. fe cred. Ubi pro quinquagesima quinque,
lege, *septuagesimo*: vide scripta cap.32. de præscript.

L.15. Universos Conf. *l. 3 quis decurio, supra, de fal-*
fis. Et qua ad hanc adde inscript. & subscript.

L.17. Quum adfuetos Veteres libri habent, *Habitus*,
id est, *arctus*.

L.24. Si quis vide notata ad *l.non dubium, fup.de R.*
& scripta ad *l.30. fup. hic.*

L.31. Et Theod. A. Dele hæc. Conf. *l. pen. fup. de refind.*
vend. vide scripta & notata ibi.

L.34. Idem A.A. Restituenda inscriptio, & adden-
da subscriptio ex C. Theod.

L.34. Intra 3. menses vide cap.14. de præscript.

L.36. Militavimus id est nullo modo.

De peculiaribus decretorum fine non adeundis,
TIT. XXXIII.

L.3. Sine interpositione decreti Hoc est, quod dicitur
furtim in *l.pen. fup. de refind. vend.* vide ibi.

Decretores vero vide scripta ad tit. *fup. de reb. alien.*
non alien.

Quando, & quibus quarta pars non debetur ex bonis decurio-
num, & modo distributionis eorum. TIT. XXXIV.

Quæ pertinent ad hunc titulum reperies fub tit. 38.

De municipibus, & originariis. TIT. XXXVIII.

L. 3. §. 1. Optimis conditis in offerendis rebus quarta
partis, vel dodrantis) Hæc omnia perperam addita funt
ex *Nov. Theod. 3. de bonis decurionum*, a veteribus lib.
abfunt: & hujus optionis in hac l. mentio nulla ante E
fulta eft.

De incolis, & ubi quis domicilium habere videtur, & de his,
qui studiorum causa in aliena civitate degunt.
TIT. XXXIX.

L.2. Decem annis transfatis) vide cap.26. de præscript.
& notata ad *l.milet. 3. quidam ff. de adulteriis.*

Nec patet, qui propter filium) vide scripta ad tit. *C. ne*
filius pro patre.

In ordinibus) Leg. *& in eo demum loco.*

De municipibus, & honoribus non continuandis inter patrem
& filium, & de intervallis. TIT. XL.

L.3. Quinquennii, & non triennii) vide cap. 22. de
præscript.

L.3. IV. annorum) Legend. *Septuaginta*, vide notata
ad *l.13. fup.de decur.*

L.2. Ambitiosi) Gratiosa.

De Professoribus, & medicis. TIT. LII.

L.11. Testimoniorum) Litera, quæ datur dimissis, vo-
cantur testimonialia, hic & in C. Theod. Sup. Vegetius
lib.3. vide scripta ad prin. *tit. fup. de reb. alienan.*

De filiisfam. & quemadmodum pro his pater teneatur.
TIT. LX.

L.3. Conflum ad te pertinere) Opp. *Ifparti, 3 pare, ff.*
de decur vide ibi folutum not.

L.11. Filium tuum curatorem) vide fcripta ad *l.1. fup.*
quod cum eo, &c.

De his, qui facrofanctum poenitis. TIT. LXI.

L.1. Si de pupillo) *L.1. §. ne caffrense, ff. de collat. bon.*
Verum ut nihil obftet *l. pen. Cod. de colli.* feparanda
erunt dignitates a militiis, quæ conferuntur, ut in *l.*
ult. inf. qui milit.

De Excusationibus artificum. TIT. LXIV.

L.1. Atque liberatores) Legendum, *aqua liberatores.*
Manas Triboniani hic multis addidit.

De Tabulariis, feribis, librariis, & exfualibus.
TIT. LXIX.

De tabulariis: vide notata ad *l. fcripturas, fup. qui*
pot. in pign. hab.

De Susceptoribus, præpositis, & arcariis. TIT. LXX.

L.3. Nove, fant, ut ardefcentes) Reftius in C. Theod.
ac veteres.

L.5. Iidem AA.) Reperita eft in fin. *l.13. Cod. Theod.*
lib.12. eodem tit. Ex qua huius l. eft emendanda infcri-
ptio, & addenda fubfcriptio. In hunc modum. Imp.
Valentinianus & Valens ad Germanarium Comitem S.
Subfcriptio vero, D. vi. Id. Januar. Rom. Lupicino
& Jovino Conff.

L.12. Iidem AA.) Conjun. *l. un. fup. ad l.ful. de ad-*
ilen., ex qua ad hanc fupplenda eft infcriptio: idem AA.
Pompejano, & fubfcriptio D. Prid. Kal. Jan. Mediol.
Stilicone & Aurelliano Conff. ut docet *l.17. C. Theod.*

L.13. Seu numerarios) Hæc duo verba Tribonianus
adjecit.

L.14. Quorum ad conflituendam) Legendum, ad con-
ftituendum. Hoc fenfu, ut cohortalium officiorum, fcri-
linum omnium materiis, rationem veftram explorare, &
querere qualitatem eorum, qui confuendis veftibus o
prram commodus datus fint.

De decurionibus, & filiis decurionum. TIT. LXXII.

Perfecutoribus) Leg. *profectis. Sic & in l.ult.inf.*

L. Auri) idem in *l.ion. C. Theod. eodem tit.13.* ubi
huius l. inferipta & fubfcripta eft. Imp. Arcad. & Ho-
nor. Eutychiano PP. & fubfcriptio D. xi. Kal. Martii Con-
ftantinopo. Cæfario & Attico Conff.

AD LIBRUM XI.

PRIMUS hujus Libri XI. tit. eft de luftralis auri collatione, in quo eram due Gratice II. Auffidii, quæ defiderantur: vide notata & fcripta ad *l. 1. fup. de comm. & mercat.*

De Nauicularijs, feu nauiceriis publicis fpecies præfta-
tionibus, & de vilitanda luftralis auri collatione.
TIT. I.

L.5. Capitali pœna) At ex Nov. Leon. 62. hæc adhuc eft in quadruplum, vide notata & fcripta ad *l. in nouem, ff. locati.*

De bubul uteris publicis inspectur. TIT. IV.

L.1. Capitali pœna) At ex Nov. Leonis 62. hæc adhuc eft in quadruplum: vide notata & fcripta ad *l. in te-*
nem, ff. locati.

De Naufragiis. TIT. V.

L.1.

L.2. Prafinienni anni fpatium) Oppon. *l. pen. inf. eod.* A
In qua præfcribitur biennium. Solutio petenda eft ex
l.2. C. Theod. eodem. Qua declarat pro locorum inter-
vallo, annum aut biennium conftitui: vide cap.20. de
præscriptionibus.

De Metallariis, & metallis, & procuratoribus
metallorum. TIT. VI.

L.1. Quos Graci xpuσoxoπους appellant) hæc vetera
Tribonianus adjecit.

De Allodialibus, & Gynæciariis, & procuratoribus Gyna-
cii, & de numerariis, & fubfignatis. TIT. VII.

L.3. Edicimus) Ex Cod. Theod. tit. 20. lib. 10. Que
hic a Triboniano truncata eft, quæ Juftinianus fuftu-
lerat Senatuconfultum Claudianum.

L.10. Munera) Munera funt ferica filia cruda, neo-
dum intexta, ut conficiuntur a vermiculis: vide not. ad
l. ult. fup. de pign.

L.13. Lanificiorum) Leg. *Linificiorum.*

De Defensoribus Hofpitorum, & Auratis, & de immiffione
facri nomitis. TIT. VIII.

Id eft, Hofpitalerum. Auratus in 12. Can. Concilii Can-
grenfis *dicitur* exponit *proxeno xpuσωτου, Græce.* Gallice ve-
ro, Gentilhomme fauuage. Hiftoricæ veftes funt, quæ
omnino funt ex ferico. Earum commercium tantum pro-
hibetur: Nam ex *Nov. Leonis* 80. permittitur ufus pur-
pura, in fe, & ferici: vide fcripta ad *Reb. fb. de iur*
ur. indig. & ad tit. fup. de rei vend. non poffunt. Sic in
Conftantini donatione dicitur princeps uti veris veffi-
mentis, & vero felochlino.

L.3. Qui

L.3. Qui l. fupra qua res vendi non poffunt, *l. ult.*
C. Theod. de mercibus, vide not. & fcripta ad *d. l.1.*

Effumenta vericlia) Hiftoricæ veftes ufus non eft inter-
dictus. Vopifcus in Tacito fericum veftem in viris om-
nibus interdixit.

Ad ufus Purpura) Sumpta eft ex *l. ult. Cod. Theod. de*
mercibus.

De Veteris nouiffimifve paraftate. TIT. X.

L. Solidos veteres) Inferipta eft *l. 1. Cod. Theod. lib. 1. Sacrof.*
tit. 25. ait, J. Cornelius de fall. nummaria eos tenent,
qui penfos nummos vultu principum fignatos repe-
bant, &c.

De Collegiatis, & thurmopolis, & nauicularijs.
TIT. XVII.

Male Græci chalcopratis. Iraque delenda eft gloffa
Accurf. maxime poffetior.

L. 1. Qui fub patrocinio) vide notata & fcripta ad *l.* D
pen. & ad tit. fup. de comm. & mercat.

De Iure reipublica. TIT. XXIX.

L.2. Nemo hominum) *L. ff. de rebor auctorit. iudic.*
poff. At fifcus femper jus habet pignoris & hypothe-
cæ, ff. de iure fifci. Sic & in *l. pen. fup. de refind. vend.*

L.4. Ruina collapfæ ædificii) Vulpianus noluere Sex-
to Vibiæ, & Suetonio permifit cuicumque diruturum
ædium areas occupare.

De Vindendis rebus ciuitatis. TIT. XXXI.

L.1. Imp. Antoninus) Legend. Imp. Severus & Anto-
ninus AA. Herculianus.

Si fine villa) huius reficiendi authoritate utitur Paulus
in *l. ult. l.21. ff. ad municip.*

De Diuisionibus ciuitatum. TIT. XXXIII.

L. ult. in fin. Quod fi quifquam delerit) vide fcripta E
ad *tit. Cod. de haered. vel actione. cred.* Aliud eft, *fi* quis
fifco locum vendit, *l. 1. fup. hic*, *fi* 3. *C. Theod. de*
bonis profeript.

Ne quis liber ingenius aliam rebuslibet gerere co-
gatur. TIT. XXXVI.

L.1. Cum fieri inuifumuli) Sic in *l. 6. §. iteriam, ff.*
de iuriſd. *supra reflum.* Si melior 35. rerum fe dari paffu
fit, pretiumve participandum, ut Flor.

De Solutionibus, & liberationibus debitorum civi-
tatis. TIT. XXXIX.

Vide notat. ad prine. tit. *fup. de falsis, & liberat.*
De Spectaculis, & feruis, & Leonidian. TIT. XL.
Ad editum tit.) Deeft hic conftitutio Græca, qua imp.

scipiat, redituum promiſſione facta: vide ſcripta ad l. A. 1. *C. de jure emphyt.*

Ut ſuſtinent ad nullum obſequium devocentur. TIT. LIV.

Obſequium) id eſt, munus, & tributionem. Sic *l. 6. fup. de pignor.*

Non liceat habitatoribus metrocomiæ loca ſua ad extraneos tranſferre. TIT. LV.

L. 1. *Ut nulla extraneæ*) idem concedimus dominis ergaſtulorum, ut colonos, emphyteutas. At propinqui non habent tus *coemptionis*, nili ex pacto, *l. pen. fup. de coemt. trept.* vide ibi ſcripta.

Ex iiſdem vicariis) Legend. *vicariis*.

Ut nullus ex vicariis ego alienis vicariorum debitis teneatur. TIT. LVI.

Legendum vicanis, & vicanorum, & vicanos: vide ſcripta in Novell. Juſtin. 30. & 134. Caſſiodorus lib. 4. var. l. 3. de debit. & vad. in fi. Longobard. & in legib. Neapol. tit. *de cultu pacis*, & *cap. de injuriis, libdb.* vide notata & ſcripta ad tit. *Cod. ne filius pro patre*, & ad *d. Novell. 53.*

De Cenſibus, & cenſoribus, & peræquatoribus, & indictionibus. TIT. LVII.

L. 2. *Venatores*) C. Theod. *bubnatis*, forte, *amputatoris*.

Comherenti indignatione) hæc verba Tribon. ſunt. Nam capitale ſupplicium irrogarunt.

L. 5. *Intra annum*) vide cap. 30. de præſcript.

L. 7. *Reliqua vero temporis*) hoc non ſolum vendit: Aliud enim eſt, cum privatus vendit ſine cenſ. vel reliq. vide ibi ſcripta.

Ita menſuum ſpatium) Tribonianus 4. menſes ad duos C ab Honorio & Theodoſio tributos addidit: vide cap. 28. de præſcript.

Ne cenſus ager deſerto, & quando ſteriles fertilibus imponuntur. TIT. LVIII.

L. 1. *Et territoria*) hoc loco eſt ſ. *inf. cod.* territorii agros privatos vocant Impp. alias tamen eſt univerſitas agrorum.

L. 2. *Illos agri bienniom*) vide cap. 21. de præſcript. *Ad diocæſanum vicem*) *Ad diocæſanum vicarium*, legendum, *l. 1. inf. de fund. patrim. l. 1. C. Theod. cap. de epiſcopis, clerie.* hic & Libellarius conductus, de quo vide ſcripta ad *l. 1. C. de jure emphyt.*

Iuxta biennium) Opponitur *l. ult. inf. eodem*, & *l. ult. fupra, de cenſib.* Sed hoc loco hic loquitur de eo, qui occuparit agrum deſertum. Genti *è ſpatio ayro ivoſiaſi*. D Illa de eo, cui addicta ſunt prædia a perequatore: vide de cap. 2. de præſcript.

L. 9. *Funbos patrimoniales*) De his vide ſcripta ſupra, ad princ. tit. *de jure emphyt.*

L. 11. *Intra ſex menſes*) vide cap. 19. de præſcript.

L. 12. *Hac definitione*) *Definitio* enim ſubſcipitur *exemplum*, & *convertitur*, ſive *ſignificat*, quæ ſub eodem tit. vertigal. pendunt, ut *ſignificans*, quia communia prædia habent, ut *donationes*: extranei vero *definitio* ſubſcipere non coguntur, niſi cum exemplo. Nov. 77. vide ſcripta Oſorv. lib. 4. cap. 30.

De Paſcuis publicis, & privatis. TIT. LX.

L. 2. *Impp. Arcadius & Hon. A.A.*) Adde, Simplicio magiſtro militum.

Prætis, ac comitibus paſculi) Leg. *Prætor Apamenis*, E &c. ita ut intelligatur prata quæ ſunt in Syria, non Bithynia: vide ſcripta Oſorv. 1. cap. 19.

De Fundis patrimonialibus, & ſaltuenſibus, & emphyteuticis, & eorum conductoribus. TIT. LXI.

L. 1. *Dominicæ firmæ fundi*) idem redle ait Accurſ. eſſe in privato, in l. 3. *C. de jure emphyt.* vide ibi ſcripta.

In groſſ. Firmæ fundi) videtur idem ut in *d. l. ſi. de ædi.* Dele hæc reſponſionem, & aliam repone, non poteſt vendere ſine permiſſu domini.

L. 2. *Patrimoniales*) hoc l. accipienda eſt de tributis, non de canone, ne pugnet cum *l. 4. infra*. Senſus eſt; ob tributa non ſolvea, ſundus minoris fidei non committitur. Id datur ſtati. Id ergo non datur majoribus. At ob

A canonem non ſolvitur idem datur omnibus, ne fundus committatur, *l. 4. infra*: vide ſcripta ad *l. 2. C. de jure emphyt.*

L. 11. *Emphyteuticarii patrimoniales*) Patrimoniale ab emphyteutice differt, ut ſpecies a genere: vide notata ad *pr. tit. fup. de jur. emphyt.*

L. 13. *Vel complurium*) At in privatorum fundis facit quint 20. ann. ſi bona fide poſſederit, nat 30. 6 mala fide: vide ſcripta ad *l. 2. in fin. C. de jure emphyt. & cap.* 13. de præſcript.

De Fundis ex privatis, & ſalcibus divina domus. TIT. LXV.

L. 2. *in fin. Nec tamen deteſtor*) hoc idco, quia ſtilus vendit. Nam ſi privatus vendat, emptor agnoſcere cogitur religiua, *l. 3. ſine cenſu, vel reliq.* Sed opp. *leges dicit, ff. de jur. fiſc.* vide notata ibi, & ſcripta ad *d. tit. fi ſine cenſu, vel reliq.*

L. 6. Collegia, vel curia, vel) id eſt, corpori alicui. *Per ſe*) *per ſe, non*) vide cap. 21. de præſcriptionibus.

De diverſis temporibus arbarii, & variis temporum & circumſtantiis, & omni reſciſo civili. TIT. LXIX.

L. 3. *Tertium poſſeſſionem ego cenſeo*) Certare potes ſifico vindicatione, *l. ult. ſup. de veſtig. & commiſſ.*

L. 5. *Agnoſcentes poſſeſſiones*) id eſt, ex quarum relatu certamina quædam cognoſcuntur. Dicitur vedle *noyoiv ele ayayoiv* in l. *Titia cum reſt. §. 1. ff. de leg. 1.* vide not. ad eam, & ſcripta ad *l. 1. ff. de reb. dub.*

L. ult. *Apamene civitatis*) Apamea Bithyniæ Colonia fuit, de qua in *l. 1. ff. de cenſib.* Fuit & Apamea Syriæ, de qua in *l. 2. ſup. de paſcuis publicis.*

De Condudoribus, & præpoſitis, & aliis officiis prædiorum fiſcalium damni Auguſtæ. TIT. LXXI.

L. 1. *Vides* ſcripta ad *l. 1. ſup. de jure emphyt.* & notata ad princ. *l. 1. Feodorum.*

Quibus ad conductionem prædiorum fiſcalium accedere non licet. TIT. LXXII.

L. 1. *Negotia curiali*) hoc idem Hadrianum conſtituiſſe ſcribit Xiphilinus: vide ſcripta ad *l. 30. ff. de lib.*

De Caſtrenſe, & huc Dapibuſque, aut Perſici, per Aegyptum non extraordinarios, & vindicalis. TIT. LXXVI.

L. ult. *Nec a luce, vel a lictore*) Legend. *nec Aſyriacha* vnum *ſuperſtem*. Fuit autem olim in Aſyriacha pomiſſum ex luce Demetrii, qui in tabulariis Antiochenum urbis cuperſtibus denſiſſimus, unam cuperſtem exſiſtendere, plures plantare, *l. 17. vene, C. Theod. de jure fiſc.*

AD LIBRUM XII.

De Dignitatibus. TIT. I.

LEx 2. *Et ornatis*) Veteres libri habent, *adornatis*. L. 3. *Et hominis eorum*) vide ſcripta ad *l. 1. de jur. emphyteut.*

L. 6. *Deformibus miniſteriis*) Quidam Cod. habent *deformis miniſterii*.

Stationariis) Qui mercium villiſſimarum apotheca ſeſſum defendentes cereis in locis aliquandiu conſiſtunt, emptorem operiendum, qui eis cauſa veri deſcendit diverſum in l. 12. *inf. de exhortalibus*. De hoc verbo vide not. ad l. 5. *fup. de veſtigal. & comm.*

L. ult. *Sacra rescripta*) Seu *evocatoria*, *l. ult. ut annos judices, &c. ſup. Judicium*. Nov. 8. Hujus formulam paſſit Caſſiodorus lib. 7. formularum.

De Conſiliariis, & non pergendis ad his peccuniis, & de præfectis, & magiſtris militum, & patriciis. TIT. III.

L. 2. *Imperator Leo A.*) Legendum, *Impp. Valentinianus & Martianus, &c.* Nam quod hic tribuatur, nominatim a Martiano conſtitutum fuiſſe ſcribit Marcellinus comes in Chron. vide ſcripta in Nov. 62. in fin.

L. 3. Vide not. ad Nov. 81. Huic legi derogat Juſtinianus in Nov. 62. dum conſtituit, ut vir illuſtris collis patricius accipere poſſit, etiamſi conſulatum aut præfecturam non gefferit.

L. ult.

In Lib. XII. Cod. D. Juſtiniani. 742

L. ult. Patriſſimi. offic.) idem conſtituit Juſtinianus in *Nov. 81.*

De ſilentiariis, & decurrionibus eorum. TIT. XVI.

L. ult. *—ei ſuffragium quodcunque*) Suffragium hic ſignificat id, quod ſuffragii nomine datum eſt, ſicut pecuniam id, quod datur ex pacto, vide ſcripta ad *Exod. fup. de ſuffragio.*

De primicerio ſacrorum ſcriniorum, cereriſque, qui in ſacris ſcriniis militant. TIT. XIX.

L. 1. *Quid proſecbit*) Leg. *qui præſebit*: vide notata ad *l. 1. §. 1. ff. de leg. 3.* & ſcripta ad *l. 2. §. 1. ff. de leg. 1.*

L. 2. *Ordinavi*) Ordinari iuſſimus fant clariſſimi, ſpectabiles vice ſacra cognoſcunt. Vide not. ad *l. omnes, ſup. de epiſc. & cler.* & ſcripta tit. *ff. de jud. in prov.*

L. ult. *non hereditati, ſed privilegii*) Sic in *Nov. Juſtin. 53. hoc ex actione, aka Bereditatis petitione.*

L. ult. *Ex iuſtoper conditionis*) Poſt tamen vendit ex *Novella 53.*

De Primicerio, & ſtatimenſis. TIT. XXII.

L. 1. *Cenſere aliquos immiſeboue*) Nam nominationem tantum habent, non & prehenſionem: vide *cap. 9. de præſcript.*

De privilegiis ſcholarum. TIT. XXX.

Legendum, *ſcholarium*. De militare tiram in *l. ult. C. de bereu. & ſuperuumerarii*, a tefle ſcholia in verbo *ὑποφόρων*.

L. 1. *Degradendi*) Legend. *retrahendive*.

Qui militare poſſunt, vel non poſſunt, & de ſervitio militium, vel digreſſione adſcriptitiis: & ut nemo de plebe militia vindicetur & militia ſimul utatur. TIT. XXXIII.

L. 5. *Licet diſſentiens*) Ergo non omnes militiæ venales erant, vide *l. ult. ſup. lib. 8. de pignor.*

L. 6. *Et ſuam ignominiam*) id eſt eo argumento, quod Arifloteles *voce ἀγὼν de ſophiſtic.*

Iuſtus 30. *dicimus*) Hæc tempus præſcribitur pro ſervis, qui jure militarunt, non pro his, qui poſt militarunt.

Ab eo tempore) Vide cap. 10. de præſcript.

L. 7. *Dignitatem*) Separatur militia a dignitate, ſic & in aliis.

Intra 30. *dies*) vide cap. de præſcript.

Negotiantes ne militent. TIT. XXXIV.

Sic Sidonius Apollinaris lib. 1. *Epiſt. negotiantes militant, militesque negotiantur*, dum rerum omnium permixtarum ſpecies.

L. 1. *In hac alma urbe*) vide ſcripta ad *l. 3. ſup. de commer. & mercat.*

Agentes diſpenſatores) id eſt, menſarios, argentarios. Sic *l. ult. ſup. de pign.*

Omni militia prohibemus) Utrumque tamen retinent permiſſa principis.

De militari. TIT. XXXV.

L. 15. *Imp. Leo A.*) Adde: Aſiani magiſtro militum.

Militet) Contra. *l. 31. ſup. de locat.*

De exſecutis pecuniis militum, & præſectianorum. TIT. XXXVI.

Et præſecti annonæ) Legendum & *præfectianorum*.

L. ult. *Ac ſi in ſignem*) id eſt quaſi in ſenione.

De exigentibus militarem annonas. TIT. XXXVII.

L. 1. *Buccellarum*) Panem Buccellarum, Gallice, *de Biſcuit*.

De diverſis decibus) Vide cap. 4. de præſcript.

L. 1. *Pellecia*) Legend. *Pelecia*, *πέλεκια* ſunt bipennia, hic etiam vocant epollon, & album prætorii, & Nonnoſus. Dicuntur vero ſimpliciter *πέλεκεις* vel *ἀξινες* vel *ἀξινοπελεκεις*, ut *ἀξινοπελεκεις* apud Dionyſ. Hal. *l. 3.* Sic Virgo in Veſpaſ. Camagene, *quam hodie Aquaſſulcinatem vocant*, &c.

De exſtraordinis, & exſtraordinis. TIT. LX.

L. 5. *Licebit proviſcibi*) vide not. ad *l. 5. de jure fiſci.*

De Primipila. TIT. LXII.

L. 4. *Exſtla primipili cenſibus*) hoc jocoſe dixit Conſtant. Harmenopulus lib. 3. tit. 5. vide notata in *Novell.*

IN NOVELLAS DOMINI JUSTINIANI NOTÆ.

Collatio 1. TIT. I. *de Herediibus, & Falcidia.*

S*I vero expreſſim deſiderarit*) Expreſſim probiberi oportet Falcidiam. Et ita ſcriptum Parisienſem decreverunt tradit Paton. Excipitur unus caſus, quo ſufficit quodlibet voluntatis indicium, *Nov. 119. §. ult.*

Collatio 3. TIT. I. *de Leuuitibus, & Præconinamus: præterites poteſi*) de quibus Nov. 13.

fupra in C. integro Novellarum. Hi & *non incongrue* vocantur.

Collatio 4. TIT. I. *De Nuptiis.*

Titulus eſt *περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν, de ſecundis nupt.*

§. *Si recurrent (c)* Hic §. corrigitur *l. unica, ff. de illis qui ſui, & reputa.* ubi quinquennium computatur a die cauſæ, & *reputa.* ubi quinquennium computatur a die quo captus fuit.

§. *Si vero decretum. In glof. ſi filius*) vide *l. ult. C. de liberis, & lib. eorum*, cujus hic non meminit Accurſius.

§. *Nouimus: decreuit tempus trienf.*) hoc rurſus correxit in *Nou.* 39. *quod autem.*

Collatio 5. TIT. XIII. *De in privatis domibus ſacra myſteria non fieri.*

In ſubſcript. Manna Archieſpiſcopo regiæ civitatis Conſtantinopoli. Lego, *Johanni præfecto prætorio Orientali*, ut conſtat ex fin. hujus Nov. ubi ei collectio tribuit, quam Epitomen habere non poteſt.

Collatio 6. TIT. VIII. *Apud quos oporteat cauſſas verſari manichæi, & ſimiles.*

§. *Solent igitur: decanete nauragantur*) Male Alciatus *ἀναύρετον.* Legendum *decanete*, quæ ſunt loca, in quæ deferebantur res, ut interpres Julianus vertit. Alibericus vertit circeres.

Collatio 7. TIT. I. *Quibus modis naturaler effecitur an ſit, & an teſtamento, ſine ab interſtato ſucceſſionem.*

§. *Quia igitur aliqua, in lib. ſuſtin.*) nulle ſic vetus int. ut & Hoiander: verendum, in *tractatu de tutoris.* Intelligitur autem *l. ult. C. de conſtr. tut. & l. ult. quando nullus tut. offic. ſungi poſſ.* Error ex Greco manavit, ubi legendum, *ἐν τῷ περὶ τοῦ τὸν ἐπίτροπον.*

Collatio 8. TIT. XVIII. *Ut licet mariti, uel uiriæ, & alii parentibus poſſ legitimam partem liberis detrahtam, quamuis celaueriat, relabatur ſucceſſionem ſuam diſponere, & alio conſulta plura.*

Græce inſcribitur *περὶ ἐκφράσεως κεφαλαίων τῶν ἐπὶ γάμου, ἢ, quod autem a nobis factitum, de iis qui in ſecundiore, in Nou.* 22.

Suſtinere autem uxores) Idem in iis, qui ab hoſtibus capti ſunt, ſervari voluit *Leo Nou.* 33.

IN CONSUETUDINES FEUDORUM NOTÆ.

AD LIBRUM I.

De his, qui feudum dare poſſunt, & qui non, & qualiter acquiratur, & retineatur. TIT. I.

NATURA feudi eſt, ut is, cui tenet feudum dicatur homo noſter, & homo fidei, & vaſſus. feudum habere. Hominis appellatione in libris noſtris continentur procuratores, aſſores, conductores, employtenticii, libellarii, idemque valuiſſe pro dantis arbitrio, ut & precarii, & ob id utrumque dicitur beneficium. Vaſalli ergo olim erant homines noſtri, id eſt, aſſores, procuratores, cuſtodes, & quid precarii poſſeſſores. Inde feudum guardiæ, id eſt, cuſtodiæ, gaſtaldiæ, id eſt, aſſus. Amerbachius in II. Caroli Magni aſſores poſſeſſionum coepernt perpetuo poſſidere ſub fidei obligatione, quod ante precario tenebant. Aſſores noſtri ſunt domini noſtri. Nomen tranſtit, conditio manet eſt. Quod ergo de homine noſtris ſcriptum eſt, poteſt referri ad vaſſallos: non etiam quod de clientibus, A aut militibus. Nam milites limitanei agros tenebant optimo jure, non jure feudi. Præterea tam miles, quam paganus feuda tenere poteſt: vide ſcripta *ad l. 1. C. de iure emphyt.* A vaſallis etiam ſeparatur ſuſcepti. Hi ſunt, qui ſe tuitque bona ultro deduxt potentioribus. De his Salvianus lib. 5. de providentia Dei, Servius lib. 6. Æneid. Palemon Grammat. & in C. Lege, 8. Nov. 17. vide infra not. ad tit. prox.

De Feudo guardiæ, & gaſtaldiæ, quibus modis feud. amittitur. TIT. II.

§. *Aut ſi libellario nomine*) De hoc contrahſu, vide ſcripta *ad l. 1. C. de iure emphyt.* De hoc agitur in *l. ult. de homicid. lib. 10m. in Ll. Longobard.* Caſſiodorus lib. 5. var. *prædia libellaria tricis commiſſæ*, Gregorius lib. 3. Epiſt. 6. & lib. 8. ep. 6. Videtur etiam appellari *tributarium*, B Nov. 7. Nov. Anaſtaſ. dare fundum *in tributum*, & Nov. Conſtantini. Dictus eſt etiam *Annuarius* a varia *l. 1. C. de annu. agr. libris*, Nou. 120. Libellarium contrahtum, reſte quidam vocant Emphyteuſin fed novum. Adde libellarios etiam dici charturlarios, *Nou. Tiberii, de diuinis domibus.*

AD LIBRUM II.

Quid ſit ineſtitura. TIT. II.

VEL *aliud corporeum quilibet*) ut baculi, ut feſtucæ, ut Cupiens. Helmod. in Chron. Schawenb. cap. 70. ait. *Dominus accepit virgulam, & eam in manum dedit in ſignum ineſtituræ:* vide ſcripta *ad l. 1. C. de iure emphyteut.*

Si de feudis defunctis contentio ſit inter dominum, & agnatos vaſſalli. TIT. XXVI.

§. *Filii nati ex feudo ſuccedunt.*) Addenda negatio, & legend. *in feudo non ſuccedunt, ex tit. de filiis nat. ex mat. ad maternat. contr.* quam habent libri ſcripti: vide ſcripta *ad l. 26. C. de verb. obligi.*

De Filiis natis ex matrimonio ad morganaticum contracto. TIT. XXIX.

Legend. *Morganaha*, le deuaire. Sic ſæpius in legib. Longobardorum, & Ripuariorum, tit. 30. & Alemannorum tit. 56. Erat autem id, quod die nuptiarum vir mariti donabat ex facti bonis, & liberis earis ex eo matrimonio: D hoc tamen verbum Morganatica legitur etiam in Chronico Alberti Argentinenſis: vide ſcripta *ad l. 16. de verb. obligi.*

De Conſuetudine reſti feudi. TIT. XXXIII.

§. *In quibus etiam in Remenſibus*) Lege, *apud Rotarilios.* Eſt civitas Iuxta Padum.

De Feudo non habente proprium feudi naturam. TIT. XLVIII.

§. *Aut proprium*) id eſt, allodium.

Si vero allodium) id eſt, conſtat hoc libellarium. Nam allodium ſignificat proprium cuiuſque patrimonium: id eſt ſup. tit. 26. & in veteribus formulis Francorum collectis a Marculpho: vide ſcripta *ad l. 1. C. de iure emphyteut.* a Marculpho: vide ſcripta *ad l. 1. C. de iure emphyteut.* *De prohibita feudi alienatione per Lotharium.* TIT. III.

E Hoc jus non obtinet, neque eo utimur.

De Allodiis. TIT. LIV.

Vide not. *ad tit. 48. fup. cod.* & ſcripta *ad tit. l. 1. C. de iure emphyt.*

De prohibita feudi alienatione per Fridericum. TIT. IV.

Vide ſcripta *ad* libelli nomine *ſup. quibus modis feudum amittitur lib. 1.* Feud.

LAUS DEO OPTIMO MAXIMO.

AD

AD LEGEM NONAM.

D. DE JURISDICTIONE.

REPETITA PRÆLECTIO.

ERTUM hanc l. pertinere ad oſtium de alio corrupto. Illa edictio non tantum liber homo continetur, qui corrupit alium prætorio, ſed etiam ſervus, & familia, qui quæve id fecit: familia, id eſt, grex ſervorum, qui ſub unius domini poteſtate ſunt. Verum eo nomine pro ſervis novalis adhibetur, veluti ſomo canentibus oculis domini, ut ait *l. 2. de nummiſm.* cum & permittente domino quo teſtamentum faciat apud Plinium ſ. epiſt. Puero ex *ex l. 3. penult.* intelligimus actionem ſepulchri violati, quæ eſt popularis regularitter, non eſſe novalem, ſed bono illis cafu eſſe noxalem. Videndum illud nobis reſtat cur actiones populares, alie ſunt noxales, ut de dejectis & effuſis, & illo cafu de ſepulchris violato: alie ſunt noxales in dominum ſolitet, ſed in ipſa corpora ſervorum tantum in rerga exercentur, ut de alio corrupto, & regulariter de ſepulc. violato. Cur item de privatis actionibus, quæ ex delictis privatis naſcuntur, & plerumque ſolent eſſe noxales, quædam non ſint noxales: fed zeque in corpora ſervorum exercentur delicta compendiaria 300. aureorum, *l. 1. hactis.* Rano variatoris prædet ex edictis, quibus actiones prodite ſunt, pro qualitate admiſſi, ſive noxæ prætoribus vifum eſt alias facere noxales, alias non item: nec alia varietatis ratio quærenda eſt, nec alia eſt actio noxalis, nifi quæ penem edictio nominatim præter eadem fore edixerit: non arbitratu ſunt actiones, fed tota hac res pendet ex edicto. Igitur ſi ſervus alium corruperit, nec dominus eum defendat, corpus ſervi corquendum eſt: fin autem dominus eum defendat, pro eo inferre debet penem edictio compendiaria 300. aureorum, *l. 1. hactis.* At quid ſi plures eadem dominio, id eſt, familia alium corruperit, & dominus familiam defendere velit, videamus quatenus teneatur? an ſatis eſt dominum femel 300. aureos inferre, perinde atque ſi unus ſervus tantum deliquiſſet, non plures: quod poſſet tentari hac ratione, quia familia cum ſub unius poteſtate ſit, unius profone vice fungitur tanquam eodem vinculo poteſtatis vinciente omnes, & faciente noxam corpus, & quafi unum hominem ſe multis: hanc ſententiæ & parer aut cum illis pluribus, qui in eos poteſtas: ſunt, unus homo effe exiſtetur, unum corpus, una penitus. At verò ſi familia alium corruperit, & dominus eam defendere paratus ſit, an dominus pro ſingulis ſervis debet inferre noxeos 300. veluti pro ſingulis mille & quingentos? & Paulus offendit in hac l. 9. quo ſunt ſervi, qui proterve alium prætoris corruperunt, tot dominum, qui eos defendit pro numero ſervorum in edictio debere ſondere: penas a quia feveritate opus eſt in vindicanda maleſtate prætoris, & quia nocens proterve plurium mortalium fame, parere negat, id eſt, penas fuit remedia delictorum: tamen & ita ſi familia injuriam proterve hominii fecerit, quot ſunt perſonæ injuriam ſuſtinentes, tot ſunt injuriæ, & tot ſufferre dominio debet ſeris affirmationem, *l. ſi Mevius 24. de iniur.* fi non noxæ dederit nihil enim actio injuriarum eſt noxalis. Verum obſtat quod habetur in edicto ſi familia furtum feciſſe dicatur: ſi familia furtum fecerit, ſatis eſt a dominio præſtari pœnam ſemel dupli, vel quadrupli, quæ præſtanda fore ſi unus tantum furtum feciſſet: cur non idem ſervatur cum familia corrupit alium prætoris, vel cum privato dominii injuriam fecerit dico

dico (quod verum eſt) ullo edicto ſi familia fortem feciſſe dicatur, ſervorum ſpeculatorem (ideo datur ſpecialis edictum) dominis profpexiſſe, ne ſervi quibus hoc ingenium eſt ut furaces ſint, unde & ſervile probrum pro forto apud Cornel. Tacit. : *Illi, familia, inquit, brodo reſpectus eſt, tanquam ſyphum aureum in convivio Claudei furatus.* Ne, inquam, ſervi dominum everrant omnibus rebus ſuis, vel unum tantum furtum feciendo, unius rei feciſſe, ob id dominus, vel omnes dederе noxae cogatur, qui forte tantum ſervos in patrimonio habet, vel pro ſingulis eandem dare actionem oportere. Plura quidem funt facta ſi familia furtum fecerit ; quamvis una tantum ſit res, quæ ſubripitur, quia plures funt perſonæ, quæ furtum fecere, fed beneficio edicti Prætoris habita ratione dominorum, unum furtum eſſe intelligitur, ut unum tantum pœnam domini pro ſervis exolvant. At ruſtus turbat, quod eſt regerendum, ſi familia damnum injuria dederit, aliis ſatis eſſe id a domino præſtari quod præſtandum fuerit, ſi unus tantum damnum dediſſet. *l. 1. §. penult. ff. furt. l. Aſſad. ad leg. Aquil.* Sed ut reſpondeam, quæ ratio eſt edicti, ſi familia furtum feciſſe dicatur, in actione furti, eadem veritate in actione damni injuria ex lege Aquilia, ut ex eo damnum, quod uni res illatum eſt, dominus ſua familia, totore ſuo patrimonio careat. Quid ergo eſt, quod hic ait Paulus, ſi familia damnum dederit plura eſſe facta, ſicut ſi familia injurium feciſſet, vel ſi album Prætoris corrupiſſet, non unum factum, ſicut ſi furtum feciſſet, admittit Paulus quidem in illo edicto unum factum eſſe intelligi, ſi familia furtum feciſſet : at non idem admittit ſi familia damnum dederit : ſed hoc caſu plura vult eſſe facta. Plura funt facta ſi familia album Prætoris corrupiſſet, vel ſi convitium privato homini fecerit : quod ita explicandum cenſeo. Reſpicit Paulus hoc loco ad id quod in re eſt, in veritate, quia ſi familia damnum dederit plura funt facta, nec ulla eſt lex, ullumve edictum, quod ſpecialiter caveat ſicut in furto, ut pro uno facto habeatur ; ſed ex culpa ſecuritatis, id pro uno facto habetur, quia edicto cavit : ſi familia damnum dederit id non habetur pro uno facto, quia id nulla lege nullove edicto cautum eſt. Sed dominum interpretatione recepta eſt, ut in hoc caſu unum familia damnum dederit, & domino ſubveniatur, quia, ut dixi, eadem ratio intervenit in damno dato, & in furto facto : & quia ut ait *d. l. Aſſad. ad l. Aquil.* Plerumque hoc dedictum quod ex lege Aquilia venit levi in re vertitur, atque conditio, non ex dolo, ſed ex culpa ſecuritatis proficiſcitur : Et ideo æquum eſt ut damnum a familia datum ſicut furtum pro uno facto habeatur, licet nulla edicto id ſpecialiter expreſſum ſit. Quadenuſque interpretatam Odavenus extendebat ad cauſam albi corrupti, ſed refellitur Odavenni ſententia, & prævalet durior ſententia vindicandæ & ſcilicet dandi noxæ in mixtibus cauſa, ut ſcilicet quia plus funt facta, & plura effe intelligatur, & plectantur ut plura : unus & vindicandæ injuriæ privato facto ſatisfiat, ſi familia injurium feciſſet, plura facta non tantum funt, ſed & effe intelligantur, *d. §. 1. plures, de injur.* Unde ſic ſtatuamus : familia injuriam faciente privato, vel Prætori album corrupiſſe, plura facta, effe, & intelligi ; familia autem furtum faciente, vel damnum injuria dante plura quidem facta effe in veritate, & ſed ex æquo & bono propter ſecuritatem, ut non intelligi plura, fed unum domini allevandi gratia. Et differentiæ rationem hanc effe, qui graviter eſt cauſa, & atrocior criminum & contemptus interſtitium ſecutæ, minuti honoris alieni ; quod eſt illata injuria, imminutæ libertatis alienæ : & certe tanto gravior eſt injuria, quanto a pluribus admittitur, ut ait *d. l. plures.* Gravior eſt injuria, quæ tibi fit a pluribus, ſi plures te pulſaverint, quam ſi unus te pulſaverit. Non adeo gravis cauſa imminuti patrimonii furto facto, vel damno dato a pluribus : neque enim numerus delinquentium, ut ratio damni creſcat non re mea nihil mihi ſubtrepta, vel deteriore facta a pluribus, plus damni fiet, quam ſi id feciſſet unus : At longe A gravius laditur honor meus ſi plures, quam ſi unus tantum me contumeliam dicat, vel quid aliud faciat, quod pertineat ad injuriam meam. Idemque eſt in contumelia Prætori facta multo magis, & ideo facile patimur furtum vel damnum, quod familia fecit, vel dedit pro uno facto haberi, non item contumeliam Prætoris, aut privati & uno tantum edicto in cauſa albi corrupti Prætoris, hic adiicte ſententiam Odavenni effe probandam ſi familia non corruperit album Prætor. Sed curaverit ab alio corrumpi, quia tunc veruti eſt familiæ unum effe conſilium, eandemque motionem animi, non plura : unum ipſa familia album corrupit, plura funt facta, quidem audacter, plures manus, plures offenſæ, & ideo hoc caſu non eſt probanda Odavenni ſententia, quæ & putabat plura facta benigne effe habenda pro uno. Conſule obſervat. ſ. cap. 20.

B

TITULUM
DE ACTIONIBUS EMPTI ET VENDITI.

Digeſt. Lib. 19.

Ad L. 1. Repetita Prælectio.

UNA eſt quæſtio de eo, quod intereſt : ad quam quæſtionem multæ leges huius tituli pertinent. Et primum ſi res vendita non traditur emptori, agit ex empto ut ei præſtetur id quod intereſt. Hic ſtatim quæritur, an ſi venditor res traditas facultates habeat, nec tradat, omnimodo cogatur tradere, nec liberetur præſtando id quod intereſt. Hæc quæſtio certa lege definita non eſt : argumentis dubitanda eſt. Joannes & Bulgarus dicunt, venditorem liberari præſtando id quod intereſt, ſi emptor non tradat, quam habet. Martinus autem putat, venditorem non liberari. Denique putat, venditorem ſi rem habeat commodo coqui poſſe, non tradat, præſtandum ei, ſi paratus ſit præſtare id quod intereſt. Sententiam Martini omnes Doctores fere probant. Ego ſic ſtatuo : Si venditor rem habeat nec tradat, emptor poteſt agere ita id quod intereſt, & hinc ſequetur etiam condemnatio in id quod intereſt, quoniam id eſt placet, *l. ſi tradita, C. de actionu. empt.* Specie hujus legis hæc eſt. Si res venditæ traditio non fiat procatia, & pertinacia venditoris, quid fiet ? Lex ait, damnandum eſſe venditorem in id quanti emptoris intereſt venditionem omnem fieri. Hoc ita verum eſt, quia agit emptor in id quod intereſt, vel quia hoc emptori placet. Nihil enim refert quo minus agat emptor in hoc ut condemnetur in rem tradi, & ſi ita agerit emptor, venditor non liberatur oſſerendo præſtanum. Quid enim ſi minoris, aut non minoris, quanti res ſit ? Emptor de re tradenda definite agere poterit.

In ſumma : emptor prout elegerit, vel in hoc agit ut res ipſa tradatur, & agit in rem, aut præſtetur id quod intereſt, & actionis ſimilis condemnatio ſequitur. Hujus rei argumentum præbet *l. Hipotatio, 5. fine, §. ſi vero ſervus, de evict.* Ubi dicitur : *Si ſervus, qui in fabricanda nave incommodi. libert.* Legavi tibi ſervum, ut manumitteres. Heres non vult præſtare ſervum, fed quantitatem, ut ſervitendus eſt heres ? minime, in hoc mihi interſtitutus : Nec dicendum eſt hoc fieri favore libertatis : nam locſt in qualibet legato, *l. ſi domus, ſi quo conſtetur, de leg. 1. pretera* tetera adducitur *l. ſed & hc perſona, §. pen. ſup. de pecunial.* Quidam procurator promiſit judicatum ſolvi, atque ita promiſit rem a ſe defenſum iri non cogitur defendere dominum, an omnimodo cogitur ſiſtere judicium ? I. air, cogi, nec ſufficit commiſiſſi pœnam quæ interſtam in ſtipulatione. Huic ſ. *pen.* opponitur let *non cogendum, eod. tit.* Reſpondendum eſt in *non cogendum*, procuratorem promiſiſſe judicatum ſolvi, a alias non cogebatur defendere : 1. ait ob rem non defenſam ſufficere commiſſi ſtipulationem. Contrum *3. penult.* inquitur de eo, qui cogitur defendere, aut qui debet, ut precedentia indicant : venditor potest cogi ut rem tradat, ſi emptor id malit ; an eodem modo emptor teneatur videndum eſt, præſtum ſcilicet ſolvere ? Hoc de re merito Accurſius reprehendit *a Bertolano : Sed quid ſi emptor magis defendere eſt, quam emptor ſuiſtare. Dic*, inquit, *emptorem magis defendere eſt, quam emptor ſuiſtare dare.* Venditor non cogitur dare, ſed tradere poſſeſſionem vacuam, *l. 1. de res. permut.* in obligationibus enim hoc facilius eſt admiſſum, ut qui dare debet omnimodo cogatur dare, *l. ubi autem §. ſolit. de verb. obligat.*

Nunc hic ſtatuo, quid ſit definiamus id quod intereſt : an id quod intereſt eſt res venditæ ? conflet non eſſe : qui petit id quod intereſt, rem non petit : potest tamen id petere, quod appellat res : nam ut rerum naturæ eſt, quod intereſt noſtrum. Hæc verba *quanti res eſt*, interdum referuntur ad id quod intereſt. *l. 2. §. ſi ex eam, de damno infecto, l. ult. de pactis. Stipulari, t. ſuscitis in eleum §. ult. ſit. de verb. obligat.* hæc verba *quanti ea res eſt*, varia ſignificant : interdum ſignificant rem pretium : interdum ſignificant affirmationem litis definitam ab ædore juriſconſulto in litem, *l. pen. §. 1. ſup. de verb. obligat.* Etiamſi interdum ſignificant rem pretium, ſignificant id quod intereſt : ponuntur hæc verba in edictis, & in ſtipulationibus : at id quod intereſt non eſt res : an id quod intereſt ſit res pretium videmus : atque ita quidam defuiſcunt, eſſe pretium rei. Dico ego id quod intereſt non eſſe rei pretium : nam id quod intereſt interdum eſt rei pretium, ſi pretium interſit, quam valeat res : ideoque ſi venditor rem non tradat vacuam, emptor agat non tantum ut pretium reſtituatur, ſed etiam ut id quod ſua intereſſit, *l. ſi fundus, Locati*, & hoc eſt, quod dicitur in *l. 1. hujus tit.* Videmus quomodo hæc verba accipienda ſint : *Quanti res ea res eſt* eorum *quæ in jus ten. in venim.* poſſeſſionis interdictis ſignificant id quod intereſt : ponuntur hæc verba in edictis, & in ſtipulationibus : at id quod intereſt non eſt res : an id quod intereſt ſit rei pretium videmus : atque ita quidam defuiſcunt, eſſe pretium rei. Dico ego id quod intereſt non eſſe rei pretium : nam id quod intereſt interdum eſt rei pretium, ſi pretium interſit, quam valeat res : ideoque ſi venditor rem non tradat vacuam, emptor agat non tantum ut pretium reſtituatur, ſed etiam ut id quod ſua intereſſit, *l. ſi fundus, Locati*, & hoc eſt, quod dicitur in *l. 1. hujus tit.* Videmus quomodo hæc verba accipienda ſint : *Quanti res ea res eſt eorum quæ in jus ten. in venim.* poſſeſſionis interdictis ſignificant id quod intereſt : ponuntur hæc verba in edictis, & in ſtipulationibus : at id quod intereſt non eſt res : an id quod intereſt ſit res

exterrdatiariæ, vel nomine tributi, ut id emptor præstet A non venditor: quod est, quod ait, aut vite collationem[1] vite sunt referendæ collatione poſſeſſionum: item eonus mutuendæ vite, & ſtorrendæ: & hoc eſt munus patrimoniale. l. 2. §. vinum. ff. ne quid in loco publico, l. 1. vers. §. vinum. ff. de mercatibus, & hucusque: munus aut juriſconſultus, vendiorem teneri ex emptio ob olum malum: & tenetur in id quod interest emptoris: ignorem tenere quarum id minoris emiſſe emptor: an non legendum eſt ſondum pluribus municipia legata debere? fondus non debet legata: poſſunt quidem legata eſſe in fundo, l. 7. §. penultimo. pro. de uſufructu, l. Caſus, de anno, legati: at fondus non debet legata, qui les locuntur de municipiis: nemo municipium legatum legendum eſt be legata: poſtremo & legatus legata, non videtur ſcire conſtitu eſſe huiuſmodi ſpecies, cum in generali eſt dione nihil diverſi de eorum natura venditor. Deinde auctorie, quid iuris ſi tutor ita vendiderit rem pupilli dolo malo, circumſcripto pupillo? l. ita illud. quin aut tutor vendidit ſuo nomine, aut pupillus vendidit tutore auctore: ſi tutor ipſe vendiderit ſuo nomine, eo nomine ipſe tutor conveniretur de dolum: quid ſi pupillus vendiderit tutore auctore, an tutoris dolus nocet pupillo? l. ait pupillum teneri ex dolo tutoris in quantum eſt factus pupillus locupletior. In reliquum autem conveniatur tutor: ſed quo actione conveniatur? non tenetur actione ex empto, quia non vendidit: imo tenebitur actione utili, quam pupillus ad eſt emptor contra tutorem, l. ult. ff. de adminiſtrat. tutorum: perpetuo condemnatur, id eſt, etiam poſt poteſtatem, poſtremum exemplum eſt in §. venditor. venditor dolum fecit ſibi ſondum ſervitutem debere: id reliquit, vel etiam negavit ſervitutem debere, vel aliud eſt quidpiam omiſerit in hoc genere: nulla ſervitus debetur: ſi tamen aliqua ſervitus exercetur non tenebit. & ideo tenetur emptori actione ex empto, ſi id emptor ignoraſſet: non ſi emptor id ſciebat, non videtur deceptus, quonium improbato more in re vendenda verſatus eſt, l. 1. §. ſi hic caverit. ff. de naturali, negotiorum, l. aliquam naturæ, pap. de negotiis geſtis.

Ad L. 11. §. in emptione.

IN emptione fundi venditor dixit modum fundi, ut dixit fundum eſſe decem jugerum: ſi is modus non prædictur, qui dictus eſt, convenitur ex empto: hæc actione etiam ſi ignoraverit tenetur: tenebitur ignorans quanto minoris: & nihil interſcit quomodo capiatur, an ſi quanto ignorantia, & ſimilia tenebitur. l. 6. in principio, vel, hoc t. Addamus venditorem etiam teneri ſi in qualitate agri mentitus ſit, non in modo: finge, quidam venditor agrum in quo erat vinea & pratum, & dixit agri eſſe centum jugera: idque fic expoſuit: nam dixit vineæ eſſe quinquaginta, & prati ſimul etiam quinquaginta jugera: poſtea minus invenitur in vinea, plus invenitur in prato: in vinea invenuntur quadraginta jugera: in prato ſexaginta: idque ita ſe habeat, non in modo dicto, ſed in qualitate agri, an eo nomine tenebitur? placet etiam teneri. l. 13. §. ſi in quantita-te, vel, hoc t. Videnda eſt etiam l. 4. §. ſi fundi venditio, E vel, hoc t. notandum tamen eſt alia in re multum intereſſe, utrum venditor mentitus ſit in qualitate, an in modo: nam ſi mentitus ſit in modo, teneatur pro nomine jugerum, quæ deſunt: ſi mentitus ſit in qualitate, tenebitur pro bonitate loci: hæc differentia ponitur in l. 4. §. modus, hoc t. verum interdum fiendum eſt locorum comparatio: cum damno, ut ſi plus ſit in vinea, minus in prato: vindeta, hoc t. vers. interdum ad. hoc t. in qua elegantes Paulus de hac re diſputat: primum ſic ſtatuit ſpecies: quidam vendidit duos fundos uno pretio, id eſt, ſeſtram & vinetum, ſeparatim autem dixit eorum modum, nam dixit prati eſſe centum jugera, vineæ autem dixit eſſe ducenta jugera: poſtea minus inveniitur in prato quam debuit decem jugera: attamen in vineis inveniuntur ducenta & decem jugera: an hoc caſu tenebitur venditor? & tenetur ipſo jure, quoniam verum eſt eum diſſe-re minorem modum prati. Ergo venditor hoc caſu tenetur ipſo jure: ſed quæritur an poſſit ſe defendere per exceptionem doli mali, quod ſciliceet plus ſit in vinea? hoc quæsit deinde lex: utilior eſt poſſeſſio vinearum, quam pratorum, cum vulgus id contra exiſtimet. Celſinus in lib. 3. cap. 3. Quod hæc verba ſignificant: an non ſatis dolo, qui ſuo perperam utitur, id eſt, qui ſuo diſtributione? qui dolum non appellat perperam uſum? l. in re ſua ſiſti, in C. Theodoſiano: requitas autem eſt flexibilis: nigor dicitur a rectitudine. Videtur non eſſe recitandum exceptione: nam venditor dixit minorem modum prati, & hoc verum eſt: cur ergo non tenetur? nec obſtat dicas plus eſſe in vinea: hæc eſt ratio, quæ dat ipſo emptore his verbis, non enim &c. ſequitur alia ratione venditore: ſine non videtur eſſe ullis querela emptoris non uſucapiendo modum interiorem, unus interdum vendidus videtur: nam cum vendantur duo fundi uno pretio, univerſaliter vendi videtur: hoc uſque dispatavit tamen, utrumnam ſupplendum proponit tandem ſpectem. Finge ego vendidi duos ſtatuliberos, cubus erat relicta libertas ſub conditione hac, ſi decem coronas non dederint heredi: duo eſſe ſtatuliberos, & unum juſſum dare decem, alterum totidem, unus tamen juſſus eſt dare quindecim, alter quinque, hæc in re venditor mentitus eſt: univerſis quidem numerus conſtat, an tenebitur ideo, quod unus det minus. Ipſo jure tenetur ex empto, quia mentitus eſt, poſſeſſionem tamen eſſe, ut lucrum compenſetur cum damno: & à quo-ret damnum, ut id refarciatur.

Ad §. Vacua.

SIcundum eſt, venditorem non cogi dare, id eſt non facere acceptoris, ſed cogi tradere vacuam poſſeſſionem, quod eſt fallſ: dare eſt juris: & in hoc tenetur ex empto, l. ex empto, ſupra Mevium. ff. de actionibus empti. Vacua poſſeſſio eſt, quæ occupata non eſt, quæ libera eſt, cui adjiciendæ liber patet aditus: vacua non eſt res, cuius detentor & uſu poſſeſſionis idem eſt: ſequitur ſit in poſſeſſione ſeparatorum ſervandorum cauſa. Idem eſt ſi veniet ſit in poſſeſſione, id eſt, qui nondum eſt manſ-vitæ hominum poſſeſſionis in res. de nomine. Poſſeſſionis mittendo: de hoc re agitur: notandum etiam eſt vacuam poſſeſſionem non eſſe, niſi obtinentur hoc interpellatione, & ideo tenetur emptor in id quod intereſt.

Ad L. III. §. 1.

IN l. 3. in principio hujus tit. legendum eſt in initio huius legis, traditio poſſeſſionis, non ratio poſſeſſionis: hic ponitur alia ſpecies. Finge: emptor diſputat ſibi vacuam poſſeſſionem tradi, forſaſſe juvenis animo, ut transfunderet actionem ex empto in actionem ex publica, quæritur an actione ex ſtipulatu poſſit petere fructus percepto poſt vendidonem? actione quidem ex empto poteſt: nam poſt vendidonem fructus pertinent ad emptorem, l. Julianus, §. ſi fructibus. ff. de A. E. I. lucrum quarium ſi ſtipulatus ſit ibi rem dari, vel ſeſti-Hoc idem ſignificat: & neutro-caſu peter fructus actione ex ſtipulatu: nam actio ex ſtipulatu eſt ſtricti: non venium in ſtipulationem utiles, quæ comprehenſa ſunt, l. ſi filiusfamilias, §. ultimo vel. de verb. obligationibus: l. cum ſupponitur. §. ſi fundum. eodem tit. l. ſi fundum ait poſt mortem in actione ex ſtipulatu venire id quod intereſt, ſi quis ſtipulatus ſit rem ibi præſtari, interea habere fructus: Sic eſt reſpondendum: venit id quod intereſt, ratione rei: nam in obligationibus faciendi ſuccedit obligatio in id quod intereſt: quod quidem plerum-

plerumque non excedit pretium rerum, l. ſi quis ab alio, §. ultimo, ff. de re judicata: venitur tamen fructus in actione ex ſtipulatu poſt litem conteſtatam, l. ſtichonus, §. ſi autem, hoc. de heredit. buic. l. 2. 2. opponitur ſi ſtipulatus, vel de tritico. l. 21. ſi emptor ſtipulatus ſit rem dari, vacuamque poſſeſſionem tradi: fructus venitur, inquit lex: ſumma ſolutio Accurſii verſiſſima eſt. Sic diſtinguimus: non ſtipulatur eſt emptor rem dari, tunc non venitur fructus, aut diguitur vacuam poſſeſſionem tradi, & tunc etiam non venitur fructus: utraque ſimulata ſtipulatus eſt, tunc utraque ponitur in hoc §. Tertio dicamus: aut igitur hæc duo conjunxit rem dari, vacuamque poſſeſſionem tradi: tunc venitur fructus: hanc ſtipulatus eſt plenior & ulterior, ut idem his diverſe fructus videatur: & ſunt ſpecies ſimiles complures, ut hic annotat Accurſius: ſed in ſervitutibus, quid ſtet ſi venditor ſervitutem? Finge: ego vendidi fundum, id eſt, vinum, quod eſt Brundiſii ut Brundiſio tradatur. Vendidi autem aliter fallo eſt. legitur eo in loco ut, id eſt, ut vinum tamen ſit Brundiſium eſſe Brundiſii: atque ita ſignificat Brundiſii rationem habendam. Nunc ſi emptor interpellet, quod non ſervit-ſerem, l. ſi ſteriles, eod. Amovenda eſt imprimis diviſio interpretum: duplex eſt id quod intereſt, extrinſecum, & intrinſecum: extrinſecum eſt quod extra rem id-que eſtimat ex hoc §. cum per venditorem, nec ab alia loco poſſint colligere. Affirmo autem id quod intereſt intrinſecum eſſe ipſam rem eſt, neque reſpectum, ſed aliud quiddam, quod extra rem ſpectatur. Verum, aut eſt propinquum res, aut eſt ſecundum longe a re C nunc ita dicamus: in actione ex empto venit æſtimatio utilitatis, quæ conſiſtit circa rem, quæ proximior eſt rei; non quæ longius remota venit in actione ex empto. Pone, ponuit emptor negotiari ſe res ei traditas fuiſſet, & fuerum fuerat: an eius lucri ratio habetur? minime: quia longius abeſt. Finge: obſervatur in emptore in l. ult. fin. de periculo & commodo res vendita. Species huius hæc eſt: emptor non ſolvit pretium, mortem ſecuti ſi nolebat uſuras, de quibus convenerat, vel que frequentantur in illa regione: an aliquid præterea veniet? finge: vendidi ego quoddam habuiſſet, negotiatur fuiſſet, & plus lucri ſibi acquiſiſſet ex pecunia, quam ex mercibus: an eius lucri ratio habebitur? minime: id eſt, non venit. Locus huius rei eſt in æſtimatorem. Refer: etiam dicamus: non omne damnum venire in æſtimationem, quod damnum eſt. Finge: venditor vendidit tritium: quis morum fecit in tradendo tritico, familia ſtervorum emptoris ſume periit an ferri peremptoris æſtimabuntur? minime, & hanc ſententiam non habebitur: damnum longe diſiunctum eſt a re, neque aliud commune eſt cum re. Denique non omne lucri ratio habetur. Quid igitur æſtimatur? id æſtimatur quanti res plurimi luceret: nam hæc utilitas circa rem conſiſtit: pretium tritici fulſiet quanto major fuerit: tutor debet uſuras pupillo in adiones tutelæ, & uſura pupillares fuit familiæ: ſingo: pupillus agit tardius actione tutelæ: an tutor prohibit longiores uſuras? minores, l. ult. C. de ſolvere pupillarium: ſic etiam non crefcit actio ex empto, ſi citius non egit emptor. Igitur & utilitas tantum exiſtitur, quæ circa rem eſt. Doctores etiam dividunt id quod intereſt in commune, in ſingulare, & in conventum. Gloſſa tradit l. 1. ſup. merito autem reprehenditur a multis: quod vocant commune id quod intereſt, eſt pretium: quod vocant conventum, eſt pœna: non autem id quod intereſt, l. ult. de verb. obligat. in fineſſuæ. in l. ult. tit. de prætorio ſtipulat. Hinc poſtrema divilio a noviſſimis Jurisconſultis confutata eſt.

Ad L. vv. §. ſi ſervum mihi.

SPecies l. hæc eſt. Quidam ſcires venditit ſervum ſuum, vel noxium, cujus nomen ſigi poteſt novali

A ſtione adverſus dominum: Idem venditor ſtipulati
emptori promiſit duplum propter evictionem: hinc
queritur quondo agatur ex hac ſtipulatione? & ait nunc
agi ex hac ſtipulatione, cum emptori aliquid abeſt, vel
corpus, vel pecunia: ut puta ſi emptor litis aſſimatio-
nem fubierit, vel ferum noxæ dederit, aget ex ſtipu-
latu ad duplum. Duobus modis committitur ſtipulatio
duplæ: primo, ſi emptor petitori rem reſtituat. Altero
ſi damnetur in aſſimationem litis, id eſt, ſi vel res ve-
abſit, vel pecunia, *l. ſi fundum, l. ſi. inſt. de exceptionibus.*
Quid fiet ſi nihil emptori abſit? hoc caſu non agetur ex
ſtipulatu ad duplum, ſed agetur ultione in id quod in-
tereſt ſe ferum noxium ſciffe, contrarie hac ſtipulatione
ultione ex empto, qua venditor ſciens: Si venditor
ignorans non teneretur ante evictionem, *l. 1. De re-*
bus dubiis. l. Verum, §. ult. ff. de his. hoc eſt, quod ſi
proponitur in *l. hac, antequam nihil aliquid abeſſet per*
judicium. In commiſſenda ſtipulatione ob evictionem
neceſſaria eſt ſententia, *l. ut ſupra, de rei vindicat.* nam & evincere nihil aliud eſt, niſi per ſententiam au-
ferre, *l. non tamen, inſ. de exceptionibus.* Haec ſententia
oppanitur *l. ſi emptori, inſ. de exceptionibus:* Species: hanc
eſt: venditor promiſit emptori ſervum ede exire cul-
pam, & ei non eſt ſtipulatum ſuri. Deinde emptor
here: exitit ei, cui ille ſervus furtum fecerat: hoc caſu
nonobi ultio intercidit, quia in ei non commiſſa eſt,
ferri empti eſt dominus, *§. ſi ſervis, de nonnullis actio-*
nibus. Ait tamen l. competere ultionem ex ſtipulatu
adverſus venditorem, perinde atque ſi heres alii proſti-
ciſſet ex cauſa mortis. Haec ut intelligantur, ſciendum eſt,
duplicem ſtipulationem intervenire in emptione ſervi:
quod Varro expoſuit in lib. 2. de re ruſtica, in cap. de
ſervis paſtoribus vendendis: nam ubi ea qua promittit
venditor ſervum non eſſe noxium, furem: altera eſt, ex
qua promittit duplum. Prior ſtipulatione agitur ſi
apparet ſervum eſſe noxium, etiamſi duodum mihi ab-
ſit ſervus: non autem agam ad duplum, *l. non tamen,*
inſ. de exceptionibus, l. illa eſt accipienda de ſtipulatione
duplæ. Ita poſteriore ſtipulatione non agetur, nempe
ad duplum, niſi ſequta ſit ſententia: ſic etiam explicanda
eſt *l. ex empto, §. ſidem, lib. 2. inſ. ad. l. Aquil.* ſi empto-
rem venditor perhibet debet ſervum noxia ſolutum eſſe,
etiamſi ignoraverit ſervum noxium eſſe: idque ante li-
lum §. emptorem fuit in §. *ſi ſervum, de rei vindicat.* Fi-
nis emptor ſervi praſtitit affimationem litis, & condem-
natus eſt ultione noxali: aget ex empto in venditorem
ignorantem eo quanti aget? *l. ſi aget* ex empto, & ſi
quanta minima affimatione litis ſungi potuit: ait deinde
l. idem venire in ultione ex ſtipulatu, ſi aget ex illa ſti-
pulatione ſyari, qua proditum ſervum non eſſe noxium
ſolutum eſſe. Deinde ait, eadem ultiones competere
emptori, ſi emptor ſervum noxalidicatio non defendat,
id eſt, ſi cum defenſat, & committit fortuna, neque
cauſam ſuſcipit defendendam: ſervus, qui non defendi-
tur, ducitur. *l. quod ex prætor, §. ult. ſoſ. de noxalibus*
actionibus: at aget emptor ultione ſtipulatu, quam-
quam non ſit exitlus ſervus, competet ultio ex ſtipu-
latu ad duplum.

Ad L. v.

B Species l. hae eſt: heres damnatus eſt in teſtamento
ſi aliquid vendere: Titio: venditit heres ex voluntate
teſtatoris: poſteaquam venditit, in eum duæ compe-
tunt ultiones, ex empto, & ex teſtamento: eligit em-
ptor qua malit uti: aget hia ultionibus in ea cauſa, quæ
conſequantur emptionem, ut res ſibi tradatur, ut redi-
beatur. Nunc ſinge: heres falſo exiſtimabat ſe damna-
tum vendere, atque ideo per errorem venditit ea neceſ-
ſitate, non ſua ſponte, & tradidit: vel etiam venditit
& non tradidit: conveniente ultione ex empto, verum
poterit ſe defendere exceptione doli mali. Idemque
eſt ſi aliquis per errorem promiſerit aliquid: hoc am-

C plius, dabitur ei condictio incerti ut liberetur: nam te-
nerur ex empto ipſo jure, & ex ſtipulatu: ſed condicet
libertionem, omnia liberatio condictitur condictione in-
certi, *l. 5. §. 1. ſoſ. de obligationibus eorum qui ſub*
conſumptore, & l. 12. §. aliud, inſ. de donationibus. Addi-
tur etiam & competere condictionem certi, ſi jam te-
dederit promiſſum, nam tradita, vel data certi condi-
cuntur: condictio certi indebiti ſemper datur ei, qui
certa tutus exceptione doli mali, *ſi put. emptor, de ſoſ.*
de rendibus vendidis: condictio certi ex cauſa ob ſa-
lutionis, condictio incerti eſt condictio obligationis.

Ad L. VII. §. 1.

D Species huius §. hae eſt: ego vendidi tibi inſulam
certa pecunia, & ea lege ut eu alium mihi reſtitua
tuis ſumptibus, & ſine vitio vendidi, ut in ea poſſem
inſulam reficere. Quæritur, qua ultione agam ut mihi
aliam inſulam reficias? hat l. eſſe ultionem ex vendito
nam ultione ex vendito agimus ad primum: hoc eſt pro-
prii, quod ea lege vendidi ut tu mihi alium inſulam
reficeres, *l. ſimili, ſoſ. de contrah. empt.* praterea ex in-
ptus, id eſt, ex pacto agitur ultione ex ipſo contractu:
finge aliam ſpeciem: ego vendidi tibi inſulam ut alam
mihi reficeres, neque pretium dixi: hoc caſu ultus tum
vendendi competerum non eſt vendito, quia merca-
tio non eſt fine pretio, *l. 2. ſoſ. de contrah. empt.* Et
eadem ratione non eſt locatio, ego contractus vacat no-
mine, quoniam ego tibi do, vel vendo, ut mihi alium
E domum reficias: ignitur quid ex eo tu ſarias agetur
ultione præſcriptis verbis: huius ſententiæ ſuffe ſcrip-
tum hic §. ultimum, ſententia Neratii eſt in *l. talem, §. de præſcriptis verbis.* Deinde tradtat de area vendita.
Finge: ego vendidi aream, & tradidi ea lege, ut tu ei
aream reficeres inſulam, & ut tu poſtea mihi portem in-
ſtare traderes: hoc caſu venditor aget ex vendito, ut tu
reficeres, & ut ea mihi tradas portem inſule reficere,
& ideo quamdiu erit-portionucula area, competet ultio
ex empto. Notandum eſt eandem ultionem competere,
& convenienter in eos res vendidit ut reficiat: pro-
tio: nam agetur etiam ex vendito, ut tenradatur, in
l. 2. C. de poſtis inter venditorem & emptorem.

Ad §. *Si Lucius.*

F Notandum eſt imprimis, juris monumentum non
licere ædificare, vel juxta ſepulchrum, *l. mo-*
numentum, ſoſ. de religioſis. Sepulchrum eſt locus ſan-
ctus illatus eſt, quod etiam vocant buſtum. Greci
τάφος, non licet etiam juxta ædificium monumentum
ponere: ſed ædificium juxta ædificium, *l. 8. §. ſoſ. qui*
teſtamenta facere poſſunt. Sed poſt interruttatur le-
gitimum ſpacium, ut qui ædificare vult monumentum
juxta ædificium alterius, non poſſit ædificare ab inte-
mifio legitimo ſpacio. At quæſtionis eſt, quantum ſpa-
cii interniti oporteat, & debeat interniti: eo poſi-
ex l. 13. tabularum, ut explicat Rutarch. Poſt. in lib. de
leg. Dubitari poteſt quomodo accipiatur *vacuus* domi-
no in illa lege verba, id explicat *d. l. ſi propinq.* in dicitur
vicinus, qui tacet, vel qui præſtitit. Solebant ut compa-
ra; & illud merito fuit prohibitum. Illa *l. ſi propinq.* ami-
no conjungenda eſt huic §. nam utrumque l. eſt ſimpli
ex lib. 8. ad Sabinum: pomarius ſpacium l. noſtri. Quidam
vendidit locum ſepulchri, id eſt, ædificando ſepulchro:
deinde priuſquam religio eum locum occuparet, ven-
didit locum ipſum quidam emptori: deinde propius eum lo-
cum ædificavit, lex ait, in eum agi ex empto, quod non
interniſtat legitimum ſpacium, eminet ille locus ſepul-
turæ cauſa: itaque dolo malo facit emptor, qui ædificat
propius eum locum. Nunc dicamus de ſepulchro ædi-

ficanto in confinio, hinc quantum ſpacii intereſſe opor-
tet. Hoc etiam explicatum fuit in 12. tabulis: tantum
oportet intereſſe ſpacii, quantum profundo erit ſerens,
l. ult. ſoſ. ſup. Fin. regund. Plutarchus in Solone.

Ad §. *Si vas.*

I Nquitur de vale vendito: quidam vendidit vas,
dixit vas eſſe capax tot metretarum: vel dixit
vas eſſe certi ponderis: ſi minus præſtet, tenetur ex
empto. Quid ſi vas vendidit vas fractum, cal-
ſum, vas contaminatum ex re dicitur: ait dixit
vas eſſe integrum, aut non: ſi dixerit, procuidubio
tenetur ex empto: tenebitur etiam ex empto vas
rei nomine, quam emptor ideo perdidit. Finge: infa-
ſum eſt aliquem in vaſe ab emptore, & quia vas eſt
calſum, effluxit eſt oleum ſtatim: tunc habetur vitio
olei amiſſi: igitur habetur ratio eius quod intereſt,
quamvis ſit diminutum a re, & tunc re tradita agitur
in id quod intereſt, etiamſi non ſit promiſſum: ni-
ut dicemus in *l. Julian. inſ. ad. l. Aquil.* ubi tenetur
tem ex tempore ultionis, quæ circa rem conſiſtit,
§. cum per venditorem, l. ſi ſervilis, de his. aut non di-
vix vas eſſe integrum. Hoc caſu an tenebitur ex em-
pto, an de dolo malo. Alii dicunt omnimodo agi ex
empto, quoniam id ſemper habetur pro cauſa, ut tra-
datur integrum, hoc eſt ut vas neceſſarium. Hoc ſen-
tentia probatur ex hoc §. ultimo: nam ex Helvidio
Natalis, ut conſtat ex indice Juriſconſultorum, fuit
autem Minutius Natalis Trajani temporibus ex *l. pen.*
ſoſ. de fruits.

Ad §. *Si tibi her.*

Q Uid dicemus in hoc caſu? Finge: ego vendidi
tibi iter ad fundum tuum: tu habebas fundum,
aliquoni non poteſt acquiri iter, quoniam iter de-
betur fundo, *l. 1. ſoſ. comm. præd.* Evincitur iter, ego-
tur, inquit, ex empto, quia non licet tibi uti iter licuit
ti. ait, audior laudabitur, & emptor poterit laudare
auctorem, ut auctor cogatur rem defendere. Laudare
auctorem eſt quem vocare, remandi ad auctorem,
l. Herennius, §. 1. ff. de evictionib. Marcellus lib. 8. Sa-
turnalium ait, ſi quod erium Dominus Budreus ano-
tavit. Alioquin prudium eſt, prudium cujus nemo
laudatur auctor, prudium quod in nullius eſt fide. In
ſtudio ſua *de adulteriis*, ubi emptor laudavit auctorem
feudum recognoſcit dominum. Allodium vox eſt Lon-
gobardica, in lib. 2. *feudum Germanicarum.* Sequitur in
1. auctor non non licet, alteram ſententiam: ego tibi
dum fundum non habeat, ſed hac in re lapſus eſt,
& erravit ipſe emptor: diſtumſtantias ex omnibus con-
tratibus tenetur.

Ad L. VII. *Fundum mihi.*

Q Uæſtio hujus l. eſt talis: Quidam vendidit fundum
duobus ſuſtrudis: quod ſi non feciſſet, vide-
tur tradidiſſe plenam proprietatem: nam fundi
appellatione continetur plena proprietas: denique dixit
ufumfructum ſibi eſſe, nempe dixit in nunc modum: E
deveolo ufumfructum, quia eſt Titio: ufusfructus erat
Sempronii, non Titii. Deinde Sempronius vindicas
ufumfructum ab emptore: quæritur eſt, an emptor po-
terit agere de evictione? l. ait, non eſſe ultionem ex
empto, quoniam conſtat ufusfructus in perſona Titii,
quia nihil intereſt emptoris: at finito ufufructu, id eſt,
mortuo Titio, vel Titio capite minuto, erit ultio ex
empto. Si Sempronius petat ufumfructum, l. ait idem
eſſe, ſi venditor dixit ufumfructum eſſe Titii, cum
ipſe eſſet ſeteruturus: in ſumma emptori debet præſta-
ri ea cauſa, quam habuerit ſi Titii ufusfructus fuiſſet.
Itaque mortuo Titio aequum eſt ei competere ultionem
ex empto. Huic l. opponitur *l. minor, §. ult. inſ. de evic-*

A Titio ibus. Quidam vendidit fundum, vel ſervum, di-
xit ramen ufumfructum ejus eſſe Titii: eſt vero Sem-
pronii, & vindicat Sempronius ab emptore. Luit em-
ptorem ibirim agere ex empto vindicatus Sempronio.
Ita diſtinguendum eſt.

Aut detraxit nominatim ufumfructum, aut non: ſi
detraxit ufumfructum, emptor non aget, niſi poſt mor-
tem Titii, vel poſt capitis deminutionem Titii. An
in nomine, ut detraxit ufumfructum, fed tamen di-
xit ufumfructum eſſe Titii: quod perinde eſt, atque
ſi dixiſſet ufructus Titium non defendam ufumfructum
ad eum non pertinere. Ergo debet emptor defendere
adverſus alium, quia non eſt generaliter deductus ufu-
fructus.

Ad L. VIII. *Si tibi liberum.*

B Quidam vendidit fundum ea lege ut ſerviret ſibi,
deinde fundum tradidit liberum, id eſt, non im-
poſitis ſervitutibus, *l. ſi fundum, de ſervitutibus.* Hoc
caſu eſt adhuc ex vendito in emptorem, ut patiatur
ſervitutem impoſi, praterea l. ait, eſſe condictionem
incerti: eſt etiam condictio indebiti: nam agit in id
quod plus debito praſtitit. Eſt autem hoc condictio
incerti, quia condictur tur. Hoc tria incerti condi-
cuntur, Jus, id eſt, ſervitus, poſſeſſio, obligatio ſeu
liberatio. Certum dicitur a cernendo: certi condici-
tur pecunia, aut res certa. Ex hoc loco appetet,
adhuc bonæ fidei concurrere cum condictione inde-
biti: nam hoc caſu utraque adhic competit. Id etiam
indicat *l. 2. de condict. ex lege. l. de fer. arborum præſcriptio.*
Quid dicemus ſi ego tibi tradidi praedium impoſita ſer-
vitute, in tradendo impoſui ſervitutem, in vendendo
diverram liberum fore? hoc caſu emptor aget
ex empto, ut ſervitus remittatur.

Ad L. x. *Non eſt mirum.*

C Reponitur in hac l. hac generalis ſententia, non ef-
ſe novum, ut unus fubineat duas obligationes eaſ-
dem res, id eſt, ut unus habeat duas actiones eaſdem
res nomine, ex diverſis contractibus, vel eaſdem penas,
vel diverſi: Eaſdem generis, id eſt, duas ex venditio
diverſi: unum ex ſtipulatu, alterum ex teſtamento.
Quidam vendidit duobus ſeparatim eandem rem. Fi-
ge: vendidit Primo & Secundo ſeparatim, ſejunctim,
non etiam duobus eandem rem. Deinde cum nondum ean-
dem rem tradidiſſet, Primus ſucceſſit Secundo: hoc
caſu ſuccedit ſuperſtes habet duas ultiones ex empto,
unam ex ſuo contractu, alteram ex hereditate: ait heres alterius
petimit, poterit igitur ambas movere. Quod ita fiet
commodiſſime: ante ultionem hereditatem aget propria
ultionem ex empto, poſt aditam hereditatem aget here-
ditaria: ita utroque aget. Quæritur nunc poſt aditam
hereditatem an poſſit ambabus experiri? Debet, in-
quit, agere una tantum ultione, ne ſolicet venditor
fatigetur toc judiciis, ne toties cogatur ire in jus: fed in
ea ultione omnes res ſuas contractus commendet, &
ita ſit ſimiliter ne cogatur congungere plures ultiones
injuriarum, & non judicio experiri, *ſpectet, ſi ſi mihi,*
vel. De injuriis. Notandum eſt autem hanc l. eſſe omnino
connungendam cum *l. generaliter, inſ. de fideiſſariis.* quæ
eſt etiam Ulpiani ex *lib. 40. ad Sabinum:* *perſi* in hac l.
accipitur pro *debet.* Deinde ponit aliam ſpeciem: Finge:
quidam emit eandem rem a duobus ſeparatim, ut ſibi
tutius conſuleret: uterque ei tenetur de evictione,
quoniam ab uterque emit: nunc finge: venditor ven-
ditori ſucceſſit, venditor ſuperſtes praſtat duas evictio-
nes, ultione ex empto, ex suo judicio duas evictio-
nes, id eſt, proprium & hereditarium, atque ita ſit
ut duo obligationes, vel ultiones eaſdem generis de
eadem re in eundem perſonam concurrant. Videnda
hic eſt *l. ſi is qui Stichum, inſ. de obligat. & action.* Sciendum eſt cauſam rei acquirendæ, vel eſſe hereditá-

vam, vel non lucrativam. Lucrativa est, cum nihil ab eâ, cui vult non fit lucrativa, cum aliquid nobis abeft, ut puta fi res empta fit, vel fi data fit res in dotem.

Nunc fingo: Quidam rem mihi legavit in hoc teftamento: eandem rem legavit Titio: ceffit dies legato: ego fuccefli Titio priufquam legatum accepiem. Quæro, an petam eandem rem duplici actione, ex teftamento, tempe propria, & teftamentaria? minime: nam altera actio alteram confumet: nempe hæc actione rem legatam in folidum confecutus fum, non competet actio hereditaria, ut in *actis & titis, de legatis* 1. Ratio eft, quia duæ lucrativæ caufæ in eandem perfonam, & in eandem rem non poffunt concurrere, *§. fi res aliena, de legatis*, In *Inftitutionem* non favent leges lucrum capientibus, fed damnum vitantibus. In fpecie *1. non eft mirum*, de legatis 1. Nam Titius B vixit non caufa eft creditoris: nunc alia fpecies, Finge: ego fum ftipulatus Stichum, deinde heres extitit ei, cui fuerat legatus Stichus: quæritur, an competant mihi duplex actio, ex ftipulatu, & ex teftamento ejufdem rei? minime: fic competere: itaque dicendum eft in illa 1. me ftipulatum effe: ex caufa non lucrativa: ftipulatum nonnumquam ex caufa non lucrativa, ut in *§. fi furiofus legatus*, *§. Stichum*, *D. de legatis 1. Lucius*, *D. de obligat. & actionibus*. Ad hæc, ut ftipulatio fuccefferit fideiuffori, quo diximus vera funt, cum reus pro ejufdem rei fucceffit: diverfum eft fi reus fideiuffori, vel fideiuffor reo fuccefferit reo, quod fideiuffor libertate, *d. l. generaliter*: nunc ait, *diverfum effe* fi reus reo fuccefferit: nam tunc qui fuccefit, fuftinet duas obligationes, quia utraque obligatio eft in perfona poteftatis: fed, inquit, altera alteram confumet: ratio eft, quia funt duo rei eafdem obligationis: hoc exigit natura obligationis. Diverfum eft, fi non eram correi, ut in fpecie 1. noftra.

Ad L. Ex empto XI.

NHæc *ex empto*, & in *l. fulianus* ex Ulpiano plenifime conftituuntur, quid veniat in hanc actionem ex empto, & in actione ex vendito: prior infpectio eft de actione ex empto: quid in ea actione ex empto veniat, quæritur primum quemadmodum ex ea actione veniat? nam hæc actio eft bonæ fidei: nihil eft tam congruum bonæ fidei, quam fervare id, de quo conventum eft, quid fi quis fit mihi nullis litteris pactionibus? hoc fimplex niet in ea actione id quod ei inteft fecundum naturam contractus: id ipfum veniet, ut res tradatur, non ut res noftra detur, & libertas tranfeat: tradendo fi non fit C tamen venditor fit dominus, traditione dominium tranfertur in emptorem: fi non fit dominus, tenetur de evictione: hæc vera fiunt fi pretium adnumeratum fit, vel fi de pretio fatisfactum fit, ut puta fideiuffore dato, vel expromiffore, vel pignore. Item fi venditor fequens fit dem emptori, in *§. venditor*, *de rerum divifione*: ergo traditio non transfert dominium, nifi ex numeratum fit: emptor non aget de evictione actione ex empto, nifi pretium adnumeraverit: atque emptor non utiliter agit ad rem tradendam, nifi pretium folutum fit, *l. fi plenius*, *§. offerri*, *inf. h. t. l. fi id quod*, *§. ult. fup. de refcindenda venditione*. Hoc eft verum etiamfi jus venditum fit, *l. hereditatis*, *fup. de hereditate*, vel *actione venditi*. Summa igitur hæc eft: fi emptor non obtulerit pretium, non agit de evictione actione ex empto *præftare* fignificat etiam dare: multum hac in re diftat

D emptor a venditore: venditor non cogitur rem fuere emptoris: emptor autem tenetur facere pretium venditoris. Igitur venditor tradere, emptor dare debet: ratio differentiæ eft: difficilius eft detentio pecuniæ, & rei, atque adeo difficilius eft diffolutio: qui rem debet, certum corpus debet, ut puta illum fundum: qui pretium, vel nummos debet, non debet certum corpus, *l. qui heredis*, *fup. de condictione indebiti*: res corporales feparatur a nummis: cum pecuniam dicimus, dicimus numerum: vel quantitatem: fumma totum eft res incorporalis. Venditor certum corpus debet, certum eft corpus quod emitur, & ideo venditor dando rem præftat bonam fidei, & fe obligando de evictionem, quum eft, ut liberetur: at emptor certum corpus non debet, & ideo facere debet, ut tum nummos numeret, vel alienos: nempe ipfum & propere exigimus ne det: fatis autem eft fi venditor tradat.

Ad §. Reftibitionem.

IN hoc §. oftenditur in actione ex empto etiam reftibitionem venire. Labeo & Sabinus funt diverfæ fectæ doctores. Sabinus eft princeps fectæ Sabinianæ, hic Caffianæ: hæc in re tamen conftentiunt: fumatur exempli gratia unus ex *l. fi convenit*, *fup. de refcindenda venditione*, plauit, ut fi res empta difpliceret emptori, redderetur: tunc fi difpliceret, qua actione agat, ut caput venditionem annullet? an recuperet? ait actione ex empto: igitur actione ex empto agitur ad reftibitionem: agitur ex empto ad diffolvendam venditionem, *l. fi quis vendens*, *& fi quis vendit*, *l. fi vendidit* nonnunquam agit actione ex empto, ut res reftituatur: actione ex empto agitur, ut res reftituatur ob mortuum, vel vitium latens, ut fcilicet, ait naturam in fuctum, id quod variat proponitur in *tit. de edilitio edicto*: qua actione agitur etiam fundi nomine, ut puta fi fundus fit publicus, relicti fi habeat litteram, in *l. pænale*, *cod. l. etiam*, *inf. de edilitio edicto*. Doctores hoc trahunt etiam ad domos inftem. Verum ex emptore etiam agit fi ex empto dominium fit victitur: id confirmat *l. cum manicipium inf. de edilitio edicto*: ergo libertum eft experiri actione in factum, vel actione ex empto, *l. fi fundum*, *§. fi fundum fervi*, *inf. De edilitio edicto*. In hac caufa etiam venditori utroque actio datur, videlicet fi emptor ob dominium redhibita defuerit: fiquidem redhibitio actione ex empto redhibiti fine judice, *lucius autem inf. De edilitio edicto*: ait competere actionem ex empto, *l. qui a filio*, *§. ult. de action. red. hic* ait competere actionem in factum: ubi competunt actiones actiones, competunt & civiles: actionitio funt ftrictæ: civiles funt bonæ fidei.

Deinde oftenditur in actione ex empto id venire, ut emptor caveat cautione actionitia. Eft vetus ftipulatio, cujus formula fuit propofita a Marco Manilio. Hic fcripfit formulas actionum venditionum, in qui vendor nominata debet cavere ea fine. Jumenta funt ea, quæ dorfo dominantur: igitur oves, capræ, fues non funt jumenta, boves enim dominatur, non dorfo: verum quod hic tradunt trahendum eft etiam ad pecora, nempe ad caprx. Varro lib. 2. De re ruftica, cap. 3. *Quæ pecora hodie reftigia, & hæc pafta, habuerunt veteres? Alii fuerunt, hæ fpondafter?* quid eft præftare reftæ eife, id eft, boni viri arbitratu, id eft, & eas eife, & bibere ex arbitrio boni viri, *l. hæc autem in ftipulatione pofita*, *& ftipulatio*, *§. 5. nunc videamus*, *l. ex eleganfle*, *inf. judicatum folvi*. Notandum eft etiam eum promittere reftæ fana effe: hinc explicanda eft *l. qui veritatem*, *inf. De edilitio edicto*. Deinde in §. *venditorem* hujus l. oftenditur venditorem hominis cavere debere hominem furtis, noxiifque fontum effe: hoc caverat fpecialiter in homine. De qua cautione fatis multa dixi in *l. 4. hujus tit.* in aliis libris incipiur hic §. etiam fignorans: debet etiam præftare fugitivum non effe, nec erronem: poftremo caveri debet etiam, habere reftæ licere: idque in omnium re-

rerum venditione adiicitur, quæ claufula explicatur in *l. Separatim ifte habere licere*, *fup. de verb. obligat.*

Ad §. Idem ait.

QUæ proponuntur in hoc §. ab Ulpiano fumpta funt ex libris Neratii: igitur repetendus eft locus quid dicendum fit de Neratio. Idque eadem eft imperitia venditoris fervum peritiæ, id eft, cautum poffeffionem fervi: item præftare debet, ne cuivis fervum bonum eife, item ne furem fugitivum eife, hujufmodi rem non eife, furtis noxiifque foluum eife: item fugitivum quid fit, & non trado fervum? confentaliter in id quod intereft, ita *l. 1. hujus tit.* eam tamen emptor id quod intereft adimebitur: ea tantum utilitas eft, quam, quæ potuit ab eo habere res: non autem ea, quæ longe abeft a re, *l. fi fteriles*, *§. non enim de actionibus*, *inf. de edilitio edicto*. & propterea hinc poteft quæri, quid fit fi præfticerit venditor duplum, fingit: venditor præftat duplum, quoniam tuti res evicta fuit, debet? multis alia præftare: an rerum nomine conveniatur furtis venditor? minime: quoniam exfta eft claufula in *Cafforis* epiftola, loquitur de ftipulatione duplæ: quod fi non intervenerit hæc ftipulatio? addituræ eis latitudo competere actionem ex empto defectionis, *l. 1. §. ult. inf. h. t. l. quod dicitur*, *§. quod dicitur*, *inf. de edilitio edicto*: fic eft accipiendus hic §. *Caffius*: hoc eft confirmandum ex §. *fequenti*: id confirmatur hoc exemplo: fingo: vendidi ego fervum vendidi ei duplum: interceffit duplum intra menfem, poft menfem ne promittere? id eft, cavit, *fi furtus nemem non præftitum fuerit duplum*, quæritur, an ex empto actione intra menfem conveniri poffit duplum? non: evincitur fervus: quero an præftabit duplum actione ex empto? 1. ita diftinguit, aut venditi fervum ignorans eife alienum, aut feiens fe vendidit ignorans, non præftabit duplum, quoniam ita fibi profpexit: debet tantum hoc præftare per fe, & per heredem quem habere licere, non tamen præftare debet quæ amifes habere licere: quid fi feiens? hoc cafu tenebitur in duplum actione ex empto, neque ea pactio ei prodeft, *l. inf. De rerum permutatione*: id confirmatur exemplo §. *Denique hujus l.* fciendum eft creditorem pignerationis nomine non teneri ad præftandum: nam, aut venditor rem communi, aut jure creditoris: fi jure communi, tenetur de evictione: fi jure creditoris; id eft, lege pignoris, non tenetur de evictionem: nam id agitur, ut ne præftet *l. 1. & 2. Cod. creditorem evictionem pignoris non debere*, *l. & §. fi ufi*, *inf. de diftractione pignorum*. Excipiuntur tamen duo: fi fervus furtivus fit, aut vendat dolo malo, ut puta feiens rem fibi non eife obligatam, vel etiam feiens rem non eife debitoris: hoc cafu præftabit actione ex empto, & tenebitur ex empto in duplum. Legendum eft in hoc §. lib. 3. non decimo.

Ad §. Si quis rem vendiderit.

DEnique fecit fupra, rem qui vendidit, & tradidit, duplii damnum, nifi tuum præftet, ut puta fi emptori rem habere non licear, id eft, fi res vindicetur nam venditor præter traditionem, in hoc eft obligatus, ut rem præftet rem emptori habere licere. At fingo nunc: rei venditæ dixit venditor aliquid acceffurum, ut puta fundo dolia, acceffio evincitur, non res ipfa, quæro an venditor teneatur in duplum? id ait venditorem: quemadmodum emptor præftat duplum: hæc eft una differentia inter acceffionem, & rem principalem: ceterum nihil intereft inter principalem, & acceffionem: itaque venditor præftare debet fervum, quem acceffurum dixit, *l. quod fi nolit*, *in fine cum duobus proximis*, *de edilitio edicto*, inf.

Ad §. Qui autem.

VIdendum eſt quid ſignificetur his verbis, *habere licere*, dicebant enim *habere nelle licere*: hoc verò dicitur promittit, hic diſtinguamus: aut promittit generaliter, five ſimpliciter habere licere; aut promittit per hæredemque ſuum habere licere: hoc poſtremo caſu, ſi alius evincit rem venditam, non tenetur: & quidem non tenetur ex empto, neque ex ſtipulatu, ſi alius evincat. Quid ſit ſi generaliter promiſerit? Hæc ſententiæ ſunt videtur id promiſiſſe per omnes fore, *l. ſtipulatio ita ſub hâtore liceat, de verborum obligat. in principio.* At videtur ſtipulatio eſſe inutilis, quatenus promittit per alium fore, ut habere liceat, quoniam alieni A facti promiſſio nulla eſt, de ſtipulatione promittere debet, non de alio. Igitur ſi quis promittit alium daturum, vel factorum, inutilis eſt ſtipulatio: notandum tamen eſt, diverſum eſſe, ſi promittitur de certarum ut alius faciat, ut alius det, quoniam tunc de ſe promittit, non de alio. §. *ſi quis alium daturum, de inutilibus ſtipul.* Idcoque valet hujuſmodi ſtipulatio, *alium dari curabis*, & promiſſor non cogitur dare deorem ex hac ſtipulatione, quoniam libertatur offerendo eorum locupletem, *Lex. §. ult. de rebus creditis, l. ſi quis alium in lilla ſtipulatione, §. 1. inf. de verb. obligat.* Sic concludamus: inutilem eſſe illam ſtipulationem habere licere, ſi ita accipiatur per alium fore ut habeat licet, quia alieni facti promiſſio nulla eſt: factum autem hæredis præſto promittitur, *d. l. ſtipulatio ita habere licere*. Excipitur unus B caſus, ſi ſtabilitæ ſtipulatio per alium quanti ea res eſt, *d. l. ſtipulatio ita, §. ſi quis dotum*. Illa ſtipulatio habere licere, ut ſit utilis ſic accipienda eſt per, aut hæredem ſuum fieri, opponitur *l. habere ſtipulan. §. 1. inf. de verb. obligat. in principio*, l. hoc edictali, alium poſſe alio inſtituere promittere eum habiturum, vel daturum. Deinde ſi quis ſtipulatur, quam vim habeant hæc verba, *dolum malum abeſſe, abſtinentiamque eſſe*, id eſt, qui ita promittit, hoc promittit nihil fe, vel hæredem ſuum dolo malo fecturum: an etiam promittit nihil alium quorquam dolo malo factum: hoc non promittit, ſed promittit, fe curaturum ne cum dolo malo fiant, quæ promittit. Sic ſcribit eſt. Item hæredem ſuum curaturum: nam his verbis ſtipulationis ſemper hæredes continentur. Deinde, an eandem vim habeant hæc ſtipulationes habere licere. Item neque per te, neque per hæredem tuum fieri, quo minus habere liceat: huc eſt tertia ſtipulatio, quæ diverſa eſt hinc, habere licere: hæc his duabus bis ſtipulationibus non hoc ſignificat per alium fieri, ut habere liceat, ſed id ſignificatur promittorem curaturum, ne quo minus habere liceat fiat, turbis contra ſententiam a me propoſitam oppoſuit noſter §. nam ait multum intereſſe utrum dixerit per te, vel per hæredem habere licere, aut generaliter? hæc differentia ita eſt ponenda, qui promiſit per te, vel per hæredem, &c. non debet curare ne alius evincat, ut qui promiſit generaliter habere licere, curare debet ne alius evincat. Ac de priori promiſſione dicamus, finge, promiſit per fe habere licere, vel per hæredem, poſtea alius evicit rem, & obtulit an teneatur ex ſtipulatu? vel ex empto evictionis nomine? minime, an teneatur ſaltem ad pretium reſtituendum? fateor eum non teneri ad duplum: credimus, qui promiſit habere licere,

nomine poſt venditionem mihi acquiſitæ ſunt. Deinde a præſtabo emptori ſi quid ex operis ferri vendi acquiſitione, item quod ex verburis iumentorum, aut navium: hoc oſtenditur in hoc §. *feminæ*, & ſi quid peculio eorum acceſſit: hoc ideo, quoniam in venditione fervi ſolet accedere peculium, videtur accedere, niſi excipiatur, §. *peculium*, de legatis, non tamen, inquit, ſi quid ex re venditoris acquiſierit. Huic ſententiæ valde opponitur §. *ſi quid ſervus*, infr. ait reſtitui heredi. & legata interimi, & ante traditionem, etiamſi reliſta fuit reſpectu venditoris: at quod relinquitur contemplatione venditoris, videtur ornum ex re venditoris, §. *ſi ſervus*, §. *in actoregem*, & in, *inf. de vulgari ſubſtitutione*: at reſtituuntur tamen his res. Vera ſolutio hæc eſt, ut dicamus ſeparandæ eſſe ea, quæ directe profiſcuntur ex re venditoris ab aliis: at non reſtituuntur emptori: at quæ advenitio quaſi jure obveniunt, reſpectu tamen venditoris, ea reſtituenda ſunt: nam haec, quæ contemplatione venditoris ſunt, non numerantur inter profectitia, ſed inter adventitia.

Ad §. Si fundum.

EX empto actio competit ad peritum recipiendum. Paulus in libro 2. Sententiarum tit. 18. ponit ſimilem ſpeciem.

Ad §. Si Titius.

CErti juris eſt, fructus rei venditæ ad emptorem pertinere poſt venditionem perfectam, ut operæ fervorum, fœtus pecorum, partus ancillarum. Item æſtiones partus ancillarum emptori ſi quid intercedit. Emptori etiam deberur id quod poſt venditionem perfectam alluvione fundo accedit, *l. id quod, §. de periculo & commodoto venditæ*. Huic ſententiæ opponitur hic §. *Si Titius*, ſententia quorundam dicendum eſt, in hoc §. venditum fuiſſe fundum ad menſuram, ut in *§. ſi in venditione*, *§. 1. de periculo & comm. res venditæ*: quidquid autem fundo per alluvionem antequam menſuraretur: itaque meritò dicitur in hoc §. id quod acceſſit cedit lucro venditoris: nam acceſſit ante venditionem.

Ad §. Idem Celſus.

IN hoc §. tractatur de eo, qui vendidit partem fundi, quem communem habet cum alio, & poſtea emptor quid præſtare oporteat actione ex empto, videlicet ſi egerit communi dividundo, vel non.

Ad §. Ex vendito.

NUnc incipit tractare actiōr noſter de actione ex vendito. Actione ex vendito primum l. ait agi ad pretium conſequendum: addit l. actione ex vendito peti etiam eſſuras pretii poſt traditionem ex: item poſt traditionem rei, niſi pretium ſtatim ſolvat emptor, debet ex eo tempore uſuras pretii, quia percipit fructus res: hæc ſententia exigit *l. cautum*, *l. fructus*, *C. de actionibus empti*. An debet ſtatim etiamſi non interpelletur? placet deberi uſuras ſtatim, quoniam mora fit ſtatim ſine interpellatione, *l. ultro*, *l. ſi ſervus*, *ſup. de periculo & commod. rei venditæ*, id oſtendit *l. tenebis*, ſi conjungatur cum *l. 3. C. in quibus cauſ. reſtit. in integ. non eſt neceſſ.* Hic illud addendum eſt, uſuras pretii deberi non tantum poſt traditionem factam emptoris jure, ſed poſt qualemcumque traditionem, ut puta ſi tradita ſit res conductionis nomine, aut precariæ, *l. 3. C. de pactis inter emptorem & venditorem*, cui ſententiæ opponitur *l. ſervi*, *ſup. de periculo & comm. rei vend.* Quoniam hic §. ait poſt eam traditionem emptorem fructus capere, & ideo præſtare uſuras: opponitur illa *l. ſervo*. Sed ego eam expoſui: Poſt traditionem ego currunt uſuræ pretii ſtatim, quoniam quid juris ſit, ſi emptor petitum obtulerit, & obſignaverit? & placet hoc caſu inhiberi curſum uſurarum, etiamſi id venditor nondum acceperit, *l. acceptum*, *C. de uſuris*. Quid ſiſ delegaverit aliquid Reipetum, vel aliud Magiſtratum: non autem obtulerit? ita diſtinguendum eſt: aut copiam fui faciebat venditor, aut non. ſi venditor ſit proclivis, non fuiſſe poſſe obligatus, ut inhibeatur uſurarum curſus. Diverſum eſt ſi abſens ſit venditor & non habeat procuratorem domi, vel ſi decederit heres venditoris, curatorem domi, vel ſi decederit pretium, ut impediatur curſus uſurarum, *l. creditor*, *§. ult. inf. de uſuris*, *l. ſi creditori*, *ſi ſine*, *C. eod.* Neceſſaria eſt depoſitio hoc caſu, quia uſuræ coperunt currere, aliquid depoſitio non eſſet neceſſaria: an uſuræ pretii debentur ante traditionem? traditionem? quia emptor fructus capit poſt traditionem: ante traditionem etiam fructus ſunt emptoris: ergo æquum eſt, ut ſolvat uſuras. Quæſtio ante tradita erat, quid emptor præſtaret: hoc non eſt admittendum, ut ſi emptor pretium ſolverit, aut parerem pretii. *Paulus in lib. 1. Sententiarum tit. 17.* pro parte pretii non ſoluti non debentur uſuræ ante traditionem, quia & pro ea parte fructus non ſunt ejus, *l. ult. ſide fundo dotali*. Ergo in actione ex vendito venit pretium & uſura pretii, veniunt etiam ſumptus facti in res venditas, item veniunt ſumptus facti in curationem ſervi, vel in diſciplinam ſervi. Item veniunt ſumptus facti in fundis fiſci, ſi decederet poſt venditionem, hoc oſtenditur in §. *penitere*, *huius l.* Venit etiam hoc in actione ex empto, ne emptor ſit in præjudicio, ſi ædificaverit ſine neceſſitate. Denique ex legibus, quæ addunt venditionis agitur ex vendito, ut in ſpecie poſiti, de qua agitur in §. *ſi inter*. Nunc ponunt quidam, quod quæritur eſt ex §. *ſi procurator*. Finge: mandavi procuratori ut rem venderet, is rem vendidit, & cavit emptori ſe rem habere poſſe, ſi quis moleſtus eſſet, ſe defendere: quæritur, an eo, qui mandavit habeam actionem ex empto? dico, & ita tenent ſchola: ex empto? & illud vulgo traditur per procuratorem nobis non acquiri actionem ex empto, quia nihil nobis competere ſolet ex vendito, non videtur igitur nihil competere ſolet actionem infitoriam. Item ait l. in me dari utilem actionem infitoriam ex empto, cur dicitur utilis infitoria? actio infitoria eſt formula petitoria, quæ accommodatur omnibus negotiis, *l. quicunque*, *§. non tamen*, *ſi de infitia. actione*. Cur dicitur utilis infitoria? nam in ea, qui vendidit, eſt propriæ infitiæ, cum infitior eſt is, qui præcipuus tabernæ, vel negotiationis, five ſit ferrus noſter, five alienus. Item ſi ſervus, qui mandatum habet emendi ſervi homo liber. Is autem, cui mandatum eſt, ſi emerit ſuum rem vendat, non eſt infitor. Itaque ex eius contractu non tenetur mandator directis infitiis: in his tenetur utili, quod quodammodo infitiæ ſint: in his rem citatur Papinianus in hoc §. cuius ſententiæ *vide in l. in rem*, *ſup. de infitia. actio*. *l. liber*, *ſup. de negotiis geſt. l. idemque §. idem Papin. ſup. de mandat. l. 1. C. de actione*. *Actione ex vendito* in hoc §. *ſi procurat.* actio ex empto accipitur pro actione ex vendito, atque ita intelligitur in *l. 1. C. ſi ſervus vendi dicatur pro actione ex empto*, quia ex vendito non ſolet dicitur pro actione ex empto, *l. ſed hoc nomine*, *l. ſi cum venditor*, *§. ſi ſervus*. *C. de evictionibus*, *l. ex contractu*, *C. de rei vindicat.* Ex vendito actio competit, ut res mihi tradatur, & ut ſit mea, & ut ſit in meo loco, & ut ſit mea, & ut ſit in meo loco, & ut ſit mea, & ut ſit in meo loco

AD TITULUM VI.

SI TABULÆ TESTAMENTI NULLÆ EXTABUNT, UNDE LIBERI.

LIBRO XXXVIII. TIT. VI.

Repetita prælectio.

HIC tit. est generalis: nam hæc verba: *si tabulæ testamenti nullæ extabunt*, sunt prima verba edicti: olim prima verba hæc erant, si tabulæ testamenti proferentur. Sequitur unde liberi, hic tit. est specialis. Ab intestato prima bon. possessio est unde liberi, *§. recte in l. 1. hujus tit.* Item in *l. 1. §. sed videndum, de successorio edi. inf.* Secundus gradus ex edicto est legitimorum, id est, agnatorum: Tertius gradus est cognatorum. Quartus gradus est viri & uxoris. Si quæratur de successione ingenuorum ab intestato, hi sunt duo gradus, *§. sunt autem, de bon. poss.* Hic autem ordo graduum aliqua ex parte sublatus est a Justiniano in Novella 118. *de heredibus ab intestato venientibus*. Hic observandum est, Prætorem prius deferre bon. possess. ex testamento: quæ duæ sunt, contra tab. & secundum tab. Deinde defert bon. poss. ab intestato. Hic ordo est ex duodecim tabulis, & hoc est ordinarium, id est, legitimum. Ex eo ordine elicitur regula ea. *Quamdiu competit bonor. possess. ex testamento, cessare ab intestato, l. quamdiu, infra de diversis regul. juris, l. ante, C. communia de manumissionibus.* Interdum autem etiam si sit testamentum, præfertur legitima successio, & legitimus heres scripto præfertur. Finge: testator ita dixit: *si legitimus nolit vindicare hereditatem meam, Titius heres esto.* Hoc casu testamentario heredi præfertur legitimus: & sic legitimus heres non venit ex testamento, sed venit ab intestato. Proponitur hæc species in *l. si quis ita heres, de hered. instituend. sup.* Alias concludendum est, tunc competere bonor. possess. ab intestato, cum non extent tabulæ. Item si extent, si modo nec competat contra tab. nec secundum tab. in *l. 1. §. ita autem, h. t.* Sumatur exemplum ex *l. 2. hujus tit.* Emancipatus præteritus est, extraneus scriptus est: emancipato præterito defertur contra tab. hanc amittit vel repudiatione, vel amittit tempore: tunc admittitur scriptus, sed poteritne emancipatus petere unde liberi? minime, quia jam vocatus est scriptus, & ideo cessat bon. poss. ab intestato. Idem est si patronus præteritus omiserit contr. tab. ex testamento bon. poss. non competit, si tempora præterierint. Item ex testamento non competit bon. poss. etiam si tempora non præterierint, videlicet si repudiaverit. Item non competit bon. poss. secundum tab. si testamentum signatum non sit septem testium signis: tunc competit bonor. possess. ab intestato, *l. 3. hujus tit.* Præterea non competit bonor. possess. ex testamento, si tabulæ incisæ sint, vel deletæ a testatore, vel si alias mutatæ sint tabulæ, *l. ult. de his quæ in testamento delentur, in l. 1. §. si heres, hujus tit.* Illud in primis statuendum est, nuda voluntate testamentum justum & solemne non infirmari, *l. militis, §. veteranus, sup. & l. si certarum, §. si eodem, de militari test.* Aut testator dixit heredem scriptum esse indignum & immerentem, an ideo infirmatur testamentum? minime. Verum hereditas aufertur scripto, & vindicatur fisco, veluti caduca, *l. hereditas, de his quibus ut indignis, sup.* Aut testator delevit omnem scripturam testamenti: hoc casu infirmatur testamentum, & hereditas defertur legitimis ab intestato. Quid dicemus, si testator non deleat totum testamentum? Finge: testator delevit nomen unius heredis, vel delevit nomina omnium heredum: cetera non delevit: Hoc casu in dubio non dicemus omne testamentum infirmari, sed aufertur hereditas ab heredibus quasi indignis, & fisco vindicabitur, in *l. proxime, sup. de his quæ in testam. delentur, l. cum quidam, & l. cum tabulis, §. ult. ff. de his quibus ut indignis*, fiscus præstabit cetera, quæ deleta non sunt. Illud dicendum est, si probetur a legitimis heredibus, ideo testatorem fecisse ut intestatus decederet. Hoc probato corruit testamentum. Quid dicemus si testator cœperit facere secundum testamentum, nec perfecerit, an dicemus prius testamentum infirmatum esse? minime. Sed an dicemus fiscum admitti? hoc casu non admittetur fiscus ex testamento: quid juris sit, si testator secundum testamentum fecerit, sed in eo scripsit incapacem: hoc casu quis est heres futurus? priores heredes non admittuntur, an legitimi admittuntur? minime, quia extat testamentum: Senatusconsulto statutum est fiscum venire, *l. cum quidam, de his quibus ut indignis, sup.* bon. poss. ab intestato defertur, si neque contra tab. neque secundum tab. bon. possess. competat: huic sententiæ opponitur *l. filium, sup. de bon. poss. contra tab.* Species est: duo sunt fratres, unus emancipatus, alter suus: emancipatus est præteritus, suus est exheredatus, repudiat scriptus: hoc casu emancipatus petet contra tab. exheredatus veniet ab intestato: ergo cum unus petiit contra tab. alter veniet ab intestato. Sed dicendum est, in ea specie id spectandum imprimis esse, fuisse repudiatam secundum tabulas: nunc admittuntur fratres, propterea quod pari sunt gradu. Is, qui petiit contra tab. repellit sequentem, qui venit ab intestato. Et qui petiit contra tab. non repellit eum, qui est pari gradu, qui venit ab intestato si petiit contra tab. sed hoc casu l. ait admitti suum ab intestato: eum autem, qui petiit contra tab. tuendum esse in partem dimidiam. Quæritur de Carboniana an impediat bonorum possessionem ab intestato? traditur in hac l. 1. Carbonianam non impedire bonor. possess. ab intestato edictalem, *l. 1. §. 1. hujus tit.* Si quis petierit Carbonianam vice unde liberi, vel unde legitimi, recte petet edictalem ab intestato. Sic etiam si impubes petierit tantum Carbonianam, licebit legitimo petere ab intestato edictalem, *l. si impubes, §. ult. & l. scriptus, sup. de Carbon. edicto.* Deinde explicatur in hac l. 1. quibus liberis detur bon. possess. unde liberi in *l. 1. §. liberos, hujus tit.* Hæc bon. possess. unde liberi datur liberis naturalibus & adoptivis, mortua matre ab intestato filiis non datur bonor. possess. unde liberi, sed unde legitimi habent bon. poss. Ergo eis liberis tantum datur bon. possess. unde liberi, qui sui erant, vel sui futuri erant. Datur naturalibus sive suis, sive emancipatis: & in hoc distat a bonor. possess. unde legitimi, & bon. possess. unde liberi datur adoptivis, qui sunt in potestate, non autem emancipatis: at naturales liberi non desinunt esse liberi, in *l. 4. hujus tit.* bon. poss. unde liberi non datur liberis naturalibus, qui sunt in adoptiva familia, *§. at hi qui emancipati, Instit. de hered. quæ ab intestato deferuntur.*

Ad §. ultimum L. 1.

FIngamus: duo sunt liberi emancipati, unus est præteritus, alter exheredatus: præterito datur contra tab. exheredato necessaria est querela, *l. si post mortem, §. exheredati, de bon. poss. contra tab.* Quid si unus sit emancipatus, alter suus, & emancipatus præteritus sit, suus exheredatus? adeunte scripto necessaria est querela exheredato, *l. filium, §. sed quemadmodum, sup. de bon. possess. contra tab.* Quid dicemus e contrario? hoc casu testamentum ipso jure nullum est, quis venit ab intestato? suus, qui est præteritus: hoc casu emancipatus tuendus est in partem dimidiam, *l. ult. inf. de injusto rupto, &c.*

Ad L. v. Si quis ex his.

CErtum est in bon. possess. contra tab. locum esse edicto novo, hoc edicto emancipato junguntur liberi ejus retenti in familia parentis, *l. 1. sup. de conjung. cum emancip. liberis.* Huic edicto etiam locus est in bon. poss. unde liberi: hæc verba, quæ hic proponuntur in initio, comprehendunt etiam bon. poss. contra tab. nam in hoc edicto ostenditur nepotes exheredatos non conjungi cum emancipatis, exheredati liberi non conjunguntur in bonor. poss. petenda, *l. si nepos, sup. de conjung. cum emancip. liber.* At sic dicamus, quo jure, quoque ordine liberi vocantur ad bon. poss. contra tab. eodem ordine defertur eis bon. poss. unde liberi. Quando non sit locus edicto novo videamus. Sciendum est huic edicto novo non esse locum in bon. poss. liberti paterni: nam in bon. poss. liberti paterni filius emancipatus præfertur nepoti ex se nato, retento etiam in familia avi, *l. 1. §. ult. l. libertini, §. ult. de bonis libertorum, sup.* Si sit filius unius patroni, & nepos alterius patroni, filius præfertur, quod non servatur in successione ingenuorum. Præterea si sint filii ex duobus patronis, hi filii succedunt liberto paterno in capita, id est, viriles partes habent, in successione ingenuorum filii succedunt in stirpes, in *l. si libertus præterito, in fine, de bonis libert. sup.* Ad successionem liberti paterni vocantur filii patroni sui, vel emancipati, *l. patroni filia, de bonis libertorum.* Et ideo si post mortem patris liberi dent se adrogandos ante petitam bon. possess. patris, eam amittunt, *l. ult. hujus tit. l. 3. §. si emancipatus, sup. de bon. poss. contra tab.* Nunc ut cetera edicti novi persequamur; Sciendum est emancipatum, cui liberi conjunguntur, eis solis conferre bona propria, non reliquis, ut puta fratribus, *l. 1. §. emancipatus, sup. de conjung. cum emancip. liberis.* Ita etiam eis solis adcrescit si omittat bon. poss. emancipatus filius, quemadmodum hi soli liberi ei juncti sunt. Porro notandum nunc est ex *§. 1. hujus l. 5.* Emancipato filio conjungi tantum nepotem ex edicto novo retentum in potestate parentis; nam diversum est, si nepos etiam sit emancipatus, *l. 1. §. si pater, sup. de conjung. cum emancip. liberis.* Ergo hoc casu emancipatio obest nepoti occurrente patre: at non obesset emancipatio non occurrente patre, quoniam prætor rescindit capitis deminutionem, *l. sed cum patron. sup. de bon. possess.* Præterea notandum est, bonor. possess. contra tab. dari etiam eis liberis, qui nunquam fuerunt in potestate nostra. Hoc ostenditur in *l. 3. in principio, l. si emancipatus, §. 1. l. si retentus, l. ult. de bon. poss. cont. tab. sup.* Idem ostenditur in bon. poss. unde liberi. Hoc ostenditur in versiculo *quin etiam*, & in *l. 6. hujus tituli.* Mortuo avo ei succedunt nepotes concepti post emancipationem filii. Aliud exemplum est; mortuo patre emancipato, liberi ejus, qui sunt retenti in potestate avi, ei succedere per bon. possess. unde liberi. Hoc in posteriori exemplo id exigimus, ut si hic pater habeat quosdam liberos in sua potestate, eis conferre debet is, qui nunquam fuit in potestate patris, vel avus potius debet conferre, quia acquirit bon. possess. unde liberi. Hoc ita nisi paratus sit nepotem emancipare, & hoc casu cessabit collatio in *l. proxima, & l. si quis filium, de bon. poss. contra tab. sup.*

Ad L. Scripto VII.

HÆc l. non pertinet ad bon. possess. proprie, sed ad hereditatem, & ad jus civile. Ex hac l. intelligemus qui sunt sui heredes. Vulgo sui heredes dicuntur esse liberi, qui sunt in potestate, & qui proximum gradum obtinent: hoc non est satis, ut sint sui: nam necesse est etiam ut sint proximiores in hereditate, quæ defertur; & hoc maxime necessarium est, quod declarabitur ex *§. cum autem, de heredit. quæ ab intestato deferuntur, & ex l. 1. §. sciendum, inf. de suis & legit. heredibus, l. ult. de conditionibus instit. supra.* Hoc modo fit, ut pater mortis avi tempore me præcedat gradu, non tamen me præcedat in hereditate avi, & tunc ego sum suus heres avo. Species hæc est, finge: est filius in potestate, est etiam nepos ex eo in potestate, filius est exheredatus, nepos præteritus, extraneus est scriptus. Deliberante extraneo decessit filius, deinde scriptus repudiavit post longam deliberationem, hoc casu nepos erit heres suus avo, quoniam eo tempore, quo destituitur testamentum pater eum non præcedit, licet eum pater præcesserit gradu mortis tempore, dicet aliquis, hic nepos erit quidem heres avo, non autem suus, nam dicet pater eum præcessisse mortis tempore, ergo non est suus, quia mortis tempore non fuit suus, ait Jurisconsultus hanc collectionem esse vitiosam. Si non est suus, quo jure erit heres avo, inquit lex, certe non potest ei esse heres agnatus; nam qui suus esse heres non potest, non potest esse agnatus, *l. de bonis, §. 1. de Carboniano edicto, sup.* Deinde l. ait aliud dicendum esse in specie proposita, si heres scriptus adierit: nunc finge, heres scriptus adiit post mortem filii, hic nepos repellitur, & hic nepos non rumpit testamentum: atque ita hic nepos non admittetur ex persona filii, cum fuerit exheredatus filius, *l. 1. §. post suos, inf. de suis & leg. heredibus.* Non admittetur etiam hic nepos ex sua persona, quia pater eum præcessit, atque ita pater ei obstat jure testati, id est, valente testamento, & adeunte herede, at pater ei non obstat jure intestati. Deinde in extremo legis ostenditur hereditatem deberi liberis, quam parentibus, hereditas debetur parentibus ratione miserationis, ne scilicet parentes amittant & liberos, & bona eorum, in *l. jure succursum, inf. de jure dotium* est similis ratio: liberis autem debetur hereditas majori ratione, nempe ex voto parentum, *l. nam etsi parentibus, de inoff. testamento*, hereditas etiam filiis defertur natura, in *l. Julianus, si quis omissa causa testam. sup.* ex eo efficitur, ut si quis habeat liberos, & parentes; liberi excludant parentes, si decedat intestatus.

A L. pen. Filiusfam.

HÆc l. penult. non pertinet ad bon. possess. unde liberi, proprie pertinet ad tit. si quis omissa causa testamenti. Sententia hujus edicti, Si quis omissa, est. Si quis sit institutus heres, qui sit proximior ab intestato, & omiserit testamentum, & successerit ab intestato, præstabit etiam legata. Species est hujusmodi; quidam cognatum suum heredem instituit, (cognatus qui erat in potestate patris) sub hac conditione, si emanciparetur a patre, pater non cogitur emancipare filium, *l. non potest, sup. de adoptionibus, l. 4. C. de emancipat. liberorum*; excipiuntur duo casus, vel tres. Sic etiam filius invitus non emancipatur in *Novella Quibus modis naturales efficiantur legitimi, §. & generaliter.* Hæc etiam conditio non est in arbitrio filii; hic filius omittit testamentum, quia non impletur conditio; consentiente autem patre agnoscit bon. possess. ab intestato. Quæritur an incidat in edictum si quis omissa causa testamenti? l. ait non incidere, quia per eum non stat, quo minus sit heres ex testamento; ergo cessat potius causa testamenti, quam omittatur; ergo erit heres ab intestato, & non præstabit legata: itaque hoc casu dandus erat substitutus filio, ut pater repelleretur.

AD TITULUM VII.
UNDE LEGITIMI.

DICTUM est de primo gradu bon. poss. ab intestato: is est liberorum: tunc testatur de secundo gradu, qui est legitimorum. Eis datur bon. poss. Unde legitim. Ideo quamdiu potest competere bon. poss. ab intest. tamdiu ceſſat unde legitimi, in l. pen. §. 1. hoc t. ut si mulier sit prægnans, *tamen quidam*, §. 1. *de acquir. hereditat.* l. *sup.* 7. *sup. l. pen. hæredis, petentur*. Legitimi sunt qui ex lege duodecim tab. ad hereditatem vocantur. Primum vocantur liberi sui: 6 liberi sui sunt, legitimi & agnati: filius patri est agnatus, *l. filius*, 5. *de suis & legitimis hæredib.* l. *juriſconſul.* §. 1. *inf. de gradib. & affinitas*. Proximiores agnati dicuntur sui. Contra qui sui non sunt, nec agnati sunt: ideo agnatio folvit & jus sui, & jus legitimum, *l. de bonis*, 7. *hoc autem*, *de Carbon. ſup.* Ex eo colligamus, liberis suis non tribuendam bon. poss. unde liberi, sed etiam unde legitimi. Sciendum est prius deferri bon. poss. unde liberi, sed hanc ſi repudiaverint, adhuc obſtant ſequentibus legitimis, quamvis tunc ſuperſint venire ea parte unde legitimi: atque ita ipſi ſibi ſuccedunt: quod indicat l. 2. *in principio hujus tit.* Item *l. 3. §. fed videndum, inf. de ſucceſſorio edicto* in ipſis eſt verum ut quis ſibi ipſi ſuccedat, ut in ea ſpecie: ſi ſuus inſtitutus ſit, & omittat bon. poſſ. contra tab. 1. *in plurium*, *ſup. de acquirenda hereditate*. Sic accipiendum eſt *l. 1. quæſtiones duplices*, *ff. de regulis juris*. Sed huic ſententiæ Accurſius opponit *l. illud*, *ſup. de acquirenda hereditate*. Ea ea lege hoc colligit, quia non repudiat voluntarium, utramque videri repudiaſſe, ſed male id colligitur. Sententia legis hæc eſt: repudiato teſtamento non repudiari legitimum. Diverſum eſt in legitimis. Ratio eſt, quia non defertur legitima hereditas, quam diu competit teſtamentaria: cum legitimam repudiet quaſi ſibi delatam, conſequens eſt, eam videri repudiaſſe teſtamentarium, *l. not. 2. §. bonæ*, *de acquir. hæredit. ſup. in l. illud*, *per eam*, id eſt, legitimum. Quæritur an emancipatus cenſeatur legitimi? minime. Unde liberi datur omnibus liberis, etiam iis, qui deſtituti ſunt jure legitimo: at unde legitimi non datur, niſi ei, qui habent jus legitimum, *l. legitimos*, *inf. unde cognati*. Item *l. 1. §. 1. hoc tit.* Unde propter leges, unde legitimi datur legum tuendarum cauſa, *l. ſed cum patrono*, *de bon. poſſ.* Etiamſi ex ſenatuſconſulto edicto habent bonorum poſſeſſionem, ſi quibus ſint legitimi, vel ſi omiſerint legitimi. Legitimi ſunt etiam cognati, qui, id eſt, fratres, ſororeſque ex eodem patre. Uterini fratres non ſunt conſanguinei: hi conſanguinei legitimi ſunt. Datur autem conſanguineis unde legitimi, etiam feminis, ſed ultra gradum conſanguineorum feminæ non ſuccedunt per bon. poſſ. unde legitimi, ſed hoc ſubſtatum eſt a Juſtiniano in §. *ſororum*, *de hæredit. quæ ab.* Item omnes agnati cuiuſcunque ſexus legitimi ſunt, hic notandi eſt *l. 2. §. 3. de ſuis & legitimis hæredibus*: hic dicitur poſſe conſanguineos vocari agnatos. Hoſtis legitimi ſunt omnes agnati cuiuſcunque ſexus. Legitimi ſunt cognati, qui agnati non ſunt, nec cognati. Agnati ſunt legitimi, ſed non omnes, legitimi ſunt agnati, ut patroni ſunt legitimi, & ideo eis datur unde legitimi, *l. 2. §. 1. hoc tit.* Præterea legitimi ſunt parentes manumiſſores exemplo parentorum. Et nunc ſciendum eſt dari hanc bon. poſſeſſ. unde legitimi his, qui non ſunt legitimi, id eſt, qui non vocantur ex lege 12. tab. huiuſmodi ſunt qui ad hereditatem ex novis legibus, vel conſtitutionibus novis, vel ſenatuſconſultis inter legitimos vocantur: ut filio datur mortua matre unde legitimi ex Senatuſconſulto Orphitiano, *l. 2. §. ult. hoc tit. Sic*

A etiam ex conſtitutionibus fratres emancipati vocantur ad hereditatem fratris ex conſtitutione Anaſtaſii, non tamen ſunt legitimi: Ergo ei etiam datur bonorum poſſeſſio unde legitimi, §. 1. *de ſucceſſor. cognator. ex Juſtin.* Sic definimus ex *l. 3. hujus tit.* hinc bon. poſſ. datur his omnibus, quibus ex lege, vel conſtitutione defertur hereditas unde legitimi. Eſt quidam bon. poſſ. unde ex legibus, hæc bona poſſ. eſt extraordinaria, §. *de bon. poſſ. in fin. tit.* Quoties lex defert hereditatem, vel fenatuſconſultum, competit unde legitimi. Aliud eſt ſi lex etiam deferat bonorum poſſeſſ. Hoc caſu competit etiam unde legitimi, ſed competit etiam unde ex legibus, *l. 1. ſi ut ex legib. fenatuſve conſulto*. Nunc notandum eſt, in quibus competit unde legitimi, non eſſe neceſſe etiam hanc bon. poſſ. ſuſtis quidem eſt, quamvis omiſſo auxilio bon. poſſ. poterunt ab inteſtato adire, vel pro hereſde gerere, *l. 3. Cod ſenatuſconſultum Orphitianum*. *Aliud* eſt in his, qui jure tantum legitimo vocantur, ut in cognatis: nam hi non poſſunt ſuccedere ſine bon. poſſ. *l. 12. Cunde legitimi*. Natus ex conſobrina mea ei mihi cognatus, non agnatus. Sed hic ab hoc notandum eſt legitimis proximioribus deferri hanc bon. poſſ. unde legitimi. Hic quæritur, quo tempore quærendum ſit quis ſit proximus legitimus, eodem tempore quærendum eſt quis ſit ſuus. Eo tempore quæritur quis ſit ſuus, quo defertur hereditas. Aut deceſſit quis inteſtatus, aut teſtatus: ſi inteſtatus, eodem tempore quærendum eſt quis ſit ſuus, nam ſtatim deferetur hereditas: quod ſi teſtatus deceſſerit, tunc eo tempore quærendum eſt quis ſit ſuus, quo eſſent B cum effe inteſtatum, quod certum eſt repudiato teſtamento, *§. cum autem, de hæredit. quæ ab inteſtato deferuntur in fin.* Ita illi ſuos ſervare in legitimis. Hactenus *l. 1. & 2. hujus tit.* Item *l. 3. inf. de legit. hæredibus*, *& l. 1. inf. pros. tit.* Hoc non eſt intus ſpectari tempus quo defertur hereditas: ſpectari etiam debet tempus quo petitur bon. poſſ. *Iuſt. ſup. pros. tit. & in l. 1. hujus tit.* Ex his refert, eum, qui non eſt proximus mortis tempore, fieri proximum. Surſus ita fit, ut qui eſt proximus mortis tempore, vel tempore delatæ hereditatis, deſinat eſſe proximus: videtur hic propoſitionibus adſtare eſſe, non deſinisse non ſemper ſpectari mortis tempus. Verba edicti ponuntur in *l. 1. hujus tit. cum quem heredem, &* cet. hæc verba habentur etiam in *l. 4. inf. & in l. 1. inf. ne ex legib. fenatuſve conſulto*. In tertia actione in Verrem apud Ciceronem huic objectioni reſpondet Juriſconſultus in *l. 1. hujus tit.* Item Juriſconſultus inquit hæc verba eſſe accipienda *ex mente edicti*, id eſt, extenſive, ut in *l. ſilii*, *inf. ad Tertullianum*, id eſt, hæc verba habere tractum, & acceptionem eorum ſignificationis, & reſtringere ad tempus delatæ hereditatis, & petendæ bon. poſſeſſ. in *l. 2. quibus ex cauſis in poſſ. eatur*.

Ad §. Si quis deceſſerit, L. 11.

EX hoc §. id colligitur, non dari bon. poſſeſſ. ſui parentis familias: quod de omni poſſeſſione dictum, qua filiusfamilias neque teſtamentarius, neque legitimum ſucceſſorem habere poteſt. Quid dicemus ſi certum ſit utrum is, de cujus bonis quæritur de filiusfamilias, an paterfamilias? quod accidit ſi pater abſuit vivat apud hoſtes, nam tunc in pendenti eſt ſtatus filii. Quid ſi interim moritur filius, an dabitur eius bon. poſſeſſ. viventi adhuc patre? minime. Quoniam etſi ſtatus non eſt certus, & ſi pater redeat, certe nullo modo dabitur. At ſi pater poſtea ibi moriatur, ſtatim poſſ mortem patris bon. poſſ. filii datur, tunc enim videtur deceſſiſſe paterfamilias. Ex eo colligitur filos patresfamilias interſtitos eſſe poſſe, & hoc verum eſt, ſive poſtea tellari, ſive non. *l. 1. §. 1. inf. de ſuis & legitimis hæredibus*: Impubes teſtatus eſſe non poteſt, inteſtatus eſſe poteſt: ſic etiam furioſus teſtatus eſſe

A non poteſt, niſi ſit teſtatus ante furorem: at poteſt eſſe inteſtatus. In filiisfamilias hoc ſingulare eſt, ut ſine teſtatus, nec inteſtatus eſſe poſſit.

Ad L. ultimum.

LIquitur hæc lex de jure conſanguinitatis, id eſt, fraternitatis. Sciendum eſt imperium, cui, qui mihi non ſunt ſui, non eſſe mihi agnatus, *l. 1. §. 1. hoc. ſup. unde liberi*. At quæritur, qui patri non ſunt ſui, an ſint alius conſanguinei, vel agnati? qui patri non ſunt ſui, ut emancipati, non ſunt alii conſanguinei, quia cognatio deminuit ſunt. Sed ex conſtitutione Anaſtaſii vocantur inter agnatos. Sunt quidam, qui patri heredes ſui non exiſtunt: ſed tamen agnatitatis habent. Hujuſmodi ſunt filii exheredati: hujuſmodi etiam ſunt B filii deportati patris, qui anti erant eo tempore, quo pater deportatus eſt. Deportatus patre, qui non poteſt, ejuſdem generis ſunt nati poſt deportationem patris, hoc offenditur in *l. 3. pro. l. 4. de lois & Senatuſc. Silvel. inf.* Sunt quidam alii, qui patri heredes ſui ſunt, eſt in ipſis poteſtate nunquam fuerint, huiuſmodi ſunt poſthumi: huiuſmodi etiam ſunt nati poſt patris poteſtatem, & hi proculdubio habent jus conſanguinitatis, & agnationis, §. *de legitima agnatorum tutela*. Poſtremo ſunt quidam alii, qui patri ſunt ſui, & qui in ea poteſtate fuerunt, non tamen tempore in eius poteſtate non ſunt, hujus generis ſunt, qui erant eo tempore, quo pater capiebatur ab hoſtibus, & illi etiam habent jus ſolius magis habent jura conſanguinitatis, & agnationis. Hæc omnia, C quæ diximus, complexa eſt *l. ult. hujus tit.*

Ad §. Cognationem facit.

SCiendum eſt, agnatio non ſolum dari bon. poſſ. unde legitimi, ſed etiam unde cognati, ſi illum reprudiaverint: huic habent, ſi proximus fuit, ſi quia agnati & cognati ſunt, ſic etiam liberis ſuis non tantum datur bon. poſſ. ſed etiam unde legitimi, ſi excludantur, ſi furſus excludantur, unde cognati, *l. 1. §. ſed videndum, proximus in fin. tit.* Per adoptionem contribitur agnatio, & conſanguinitas. Cognatio non acquiritur per adoptionem, naturalis fcilicet, *l. qui in adoptionem*, *ſup. de adoptionibus*. Item *l. ſi qua, in fine, de vulgo vulgoque temporali*. Nominum appellationes acquiruntur, acquiritur amita, item frater, at per adoptionem non fit avunculus, aut matertera, item non fit avia, ut ſi ego filium habeam adoptivum, ipſe & filius meus naturalis funt inter ſe fratres: filia & is, quem adoptavi funt inter ſe conſanguinei etiam. Quibus ego jam agnatus eſſe coepi, qui a me eſt adoptatus eſt cognatus. Ita ſit ut is, qui adoptatus eſt, adquirat in familia adoptiva agnationem, non cognationem. Retinet in naturali familia omnium cognationem: hæc pertinet *l. 4. §. pen. & 5. de ſuis & legitimis*.

Ad §. Proximus.

DUpler eſt jus cognationis, jus agnationis eſt, & jus cognationis, quod eſt naturale. Utriuſque juris variæ ſunt appellationes: jus agnationis appellatur jus hæreis, jus familiæ. Idem eſt jus gentis ferè, niſi quod latius eſt jus gentis: nam agnati non attingunt propius, quam ceteri gentiles: de reſte ait Servius Pompeius: gens eſt, quæ ex multis familiis conſtat, una eſt gens Valeriorum, plures autem ſunt familiæ, ſic gentis nomen eſt accipiendum in *l. 1. §. de probationib.* Jus autem cognationis appellatur etiam jus ſanguinis in *l. qui in adoptionem*, *ſup. de adopt.* Sic in *l. 2. hujus tit.* Traditur cognatos vocari ratione ſanguinis: hæc ratio eſt naturalis, agnati non hac tantum ratione vocantur, ſed quia ſunt eiuſdem nominis, & quod habeant eaſdem imagines, dicitur natos proximitatis, eſt jus cognationis naturale; quo-

nium in hoc successione cognatorum sola proximitas spectatur: in aliorum successione non spectatur proximitas, sed qui ex liberis, quis ex agnatis: nam [aqua] ſit, ut qui ſunt ex liberis, qui ſunt ex agnatis proximiores excludant: in gradu liberorum proximior non excludat ulteriorem: nam filius nepotem ex filio filio non excludit, ſed ſimul ſuccedunt. In agnatorum autem gradu ſpectamus quidem, qui ſunt proximi agnati, ſed ulteriore agnatos proximiores cognatum repellit. Ergo agnatus non omnibus admittitur ſuæ proximitatis: ſoli cognati naturales ſuæ proximitatis vocantur. Patrem aut proximum, ſed ſi ſint duo, vel plures eiuſdem gradus, ſimul eis dabitur: proximum etiam eſt, qui ſolus eſt in l. 2. §. *legitima*, *de iuris & facti ignor. l. ult. in verſiculo*, *in verſiculo*, *Caput domo*, *fam. de reb. dubiis*. At quo tempore quæreudum eſt, B quis ſit proximior ex cognatis, eodem quoque tempore quæritur, quis ſit ſuus. Poſſeſſor tempore delatæ hon. poſſ. non tantum illud tempus ſpectatur, ſed etiam tempus petitæ hon. poſſ. ſingæ: habeo fratrem adoptivum, me mortuo ei defertur hon. poſſ. qui proximior tempore delatæ ſucceſſionis, antequam peteret hon. poſſeſſ. capite mutatus eſt: hoc caſu non habet hon. poſſeſſ. unde cognati, *l. 3. hac l.* Quoniam per adoptionem eſt quæſita ea cognatio, quæ proprio vocabulo dicitur agnatio: hæc autem tollitur capitis deminutione. Ergo jure definitum non eſt cognatos adoptivos, & deinde eſſe legitimos.

Ad §. 5. qui proximior.

HIc tredittur hæc regula, quæ obtinet etiam locum in ſuperiorum gradibus. Quamdiu ſperatur proximior cognatus, non admittuntur ſequentes: hoc accedit ſi proximior cognatus ſit capite deminutus, ſi ibi moratur, tunc ſequentes vocantur, *l. ult. hujus l.* 2. Alter eſt caſus. Si proximior cognatus ſit in utero, ait hic §. hoc eſt rerum, ſi in utero eſt, ſperatur: ergo prius vivo eo, de cuius bonis quæritur: Diverſum eſt ſi ſit concepius poſt mortem eius, de cuius bonis quæritur, quia tunc propriæ non eſt in rerum natura: tamen cognatus per abuſionem, *Litem pretor*, *inf. de ſuis & legit. hæredibus*. Non eſt cognatus, quia nondum fuit animal viverne eo, de cuius bonis quæritur: hinc poteſt colligi id, quod in utero eſt non eſſe animal: quæ fuit ſententia Stoicorum, *l. 14. inſt. l. Falcid. ſup.* ex hoc C loco autem id non colligitur, quoniam hoc agitur de eo, qui nondum erat conceptus. Hæc autem ſententia, quæ hic ponitur videtur retinuiſſe Julianus in *l. Titius*, *inf. de ſuis & legit. hæredibus*. Nam in eam rem citatur ea lex in *l. Paulus*, §. *Paulus*, *ff. de bonis libertor.* Concepti poſt mortem noſtram jura liberorum, jura agnationum non habent: tamen habent ſpem hæreditariam avitorum. His eſt addendum, eum, qui extraditus eſt cæſo utero matris etiam eſſe cognatum: quod oſtendit §. *ſi quæ pugnanti*. His facederat matri ex hac parte: habet etiam is bon. poſſ. unde legitimi, habet etiam unde cognati: hæc cuſa tantum matter habet, *l. 1. §. ſed & ſi matris*, *inf. ad Tertullianum*. Huic pretorio a matre datur querela, quoniam pro exhæredato habetur, in *l. poſtumus*, *de inofficioſo teſtamento*. Ergo pretorium D a patre rumpit teſtamentum. Ergo hic omnis jura habet, *l. quod dicit*, *de lib. & poſtumis*. Nunc de vulgo quæritis, qui ſint ſpurii. Hi ſpurii ſcortum & adulterio. Item dicuntur ex contubernio. Item ex inceſtis nuptiis. Item ex patre, & matre captis ab hoſtibus. Vulgo quæſiti dicuntur generaliter, qui legitime non ſunt quæſiti, vulgo quæſiti habent cognatos: confingunturo, vel agnatos non habent, *l. 4. hac tit. & in l. 3.* Mater & liberi eius ſpurii ſunt inter ſe cognati tantum, ſed habent inter ſe bon. poſſ. unde legitimi; nam ex fœtu conſulto Orphitiano vocantur vulgo quæſiti, §. *conſilium*, *de fœtu ex. Orphitiano*. Sic etiam fratres vulgo quæſiti inter ſe ſunt cognati, & ſuccedunt

A tantum ex hac parte. Sic etiam liberi vulgo quæſiti avæ materteræ ſuccedunt ex hac parte. Sic apparet ſpurios cognationis jus habere, ceteros non habere. Exceptitur mater illuſtris: nam ſpurii matris illuſtris non ſuccedunt, ſi extent juſti liberi: mater tamen eis ſucceſſit, *l. 8. pun. & de fœtu ex. Orphit.* Spurii hic etiam non habent. Primum ſpurii alendi ſunt, & extra ordinem cognat matrem: ita etiam alunt matrem, *l. ſi quis a liberis*, §. *item in liberis*, *ſup. de appellat.* vel *denat. liberis*. Praterea adverſus teſtament. matris habent querelam, *l. ſi poſtquam*, §. 1. *fin. de inoff. teſtam.* Item habent jura liberorum naturalium, *l. 1. §. fin. de reg. Cornel. lex Julia tortum*. Item non poſſunt in jus vocare matrem ſine venia, *l. 4. in fine*, *ſup. de in jus vocando*. Oblitæ *l. 4. §. fratribus*, *ff. de obſequiis & officiis*, ubi ſtatim ſe petitio nec cognationem habere, nec ſucceſſionem, ſed B cognatio hic accipitur pro agnatione. Poſtremo cognati duri hanc habent, poſſeſſ. eſſe ſuam: poſſeſſor tenetur capitis per calumniam, *l. 6. huius tit.* Ex in hoc illud a patronorum filis, nam filii patronorum hoc caſu amittunt jura patronorum liberorum.

Ad L. Is qui aliqua VII.

TRiplex eſt capitis deminutio. Maxima affert libertatem, media affert peregrinitatem, minima affert nonnullo detrimentum. Ergo minima capitis deminutione: nam ius cognationis naturalis eſt, in *ſ. de legit. agnat. tutelis*, *l. Jurea*, *de decret. ab ord. fac.* illud dicendum eſt in media, & maxima capitis deminutione: nam his modis omnis cognatio ſolvitur, ut pura peregrinitate, deportatione, §. *de capitis deminutione*. Ergo ius cognatis aliquo jure dirimitur, quoniam hæ capitis deminutiones ſimiles ſunt mortis: nam omnia ſolvit: omnia diſſolvit, ſi cognatio ſervo, de cuius bonis quæritur: Diverſum eſt ſi ſit concepius poſt mortem eius, de cuius bonis quæritur, quia tunc propriæ non eſt in rerum natura: tamen cognatus per abuſionem, *Litem pretor*, *inf. de ſuis & legit. hæredibus*. Non eſt cognatus, quia nondum fuit animal viverne eo, de cuius bonis quæritur: hinc poteſt colligi id, quod in utero eſt non eſſe animal: quæ fuit ſententia Stoicorum, *l. 14. inſt. l. Falcid. ſup.* ex hoc D loco autem id non colligitur, quoniam hoc agitur de eo, qui nondum erat conceptus. Hæc autem ſententia, quæ hic ponitur videtur retinuiſſe Julianus in *l. Titius*, *inf. de ſuis & legit. hæredibus*. Nam in eam rem citatur ea lex in *l. Paulus*, §. *Paulus*, *ff. de bonis libertor.* Concepti poſt mortem noſtram jura liberorum, jura agnationum non habent: tamen habent ſpem hæreditariam avitorum. His eſt addendum, eum, qui extraditus eſt cæſo utero matris etiam eſſe cognatum: quod oſtendit §. *ſi quæ pugnanti*. His facederat matri ex hac parte: habet etiam is bon. poſſ. unde legitimi, habet etiam unde cognati: hæc cuſa tantum matter habet, *l. 1. §. ſed & ſi matris*, *inf. ad Tertullianum*. Huic pretorio a matre datur querela, quoniam pro exhæredato habetur, in *l. poſtumus*, *de inofficioſo teſtamento*. Ergo hic omnis jura habet, *l. quod dicit*, *de lib. & poſtumis*. Nunc de vulgo quæritis, qui ſint ſpurii. Hi ſpurii ſcortum & adulterio. Item dicuntur ex contubernio. Item ex inceſtis nuptiis. Item ex patre, & matre captis ab hoſtibus. Vulgo quæſiti dicuntur generaliter, qui legitime non ſunt quæſiti, vulgo quæſiti habent cognatos: confingunturo, vel agnatos non habent, *l. 4. hac tit. & in l. 3.* Mater & liberi eius ſpurii ſunt inter ſe cognati tantum, ſed habent inter ſe bon. poſſ. unde legitimi; nam ex fœtu conſulto Orphitiano vocantur vulgo quæſiti, §. *conſilium*, *de fœtu ex. Orphitiano*. Sic etiam fratres vulgo quæſiti inter ſe ſunt cognati, & ſuccedunt

Ad §. Fratris l. penult.

SCiendum eſt, hoc jure ſurdum non facere poſſe teſtimentum, niſi a principe impetraverit, *l. qui in poſteſt. §. 1. inf.* Quod ſequitur, *de adoptionibus*. Exceptiones, *l. 1. §. ult. de jure reſtituen.*, *de militari teſtam.* Cur non poteſt facere? quia verba eius, qui emit familiam per æs, & libram, examinabo non poteſt: ſed hæc ratio hodie ceſſat. Alia ratio eſt, quia non poteſt exvadere reſtes in teſtamento ſuo teſtimonium perhibentes ſibi: nam & teſtibus non ita interdum: vos, Quiritis, mihi teſtimonium perhibetote: Ex conſtitutione ſuſtiſurdus poteſt teſtari, in *l. diſcretis*, *C. qui teſtam. facere poſſunt*. Species eſt, ſi quis ſurdo fratris filium hæredem ex parte aliqua: fratris filius contendit eum eſſe ſurdum, & ideo non habere teſtamenti factionem. Quæritur ex quo die computentur centum dies, qui ſunt præſtituti petenda bon. poſſ. an ex quo die prætor ſtatuit ſe intellexiſſe furdum ſuiſſe furorem? minime: ſed computantur tempora ex die mortis, & ei tunc cedunt tempori, *l. ſi filium*, *C. de liber. cau.*

Ad L. ultimum.

SCiendum eſt, matrem ſuccedere ex ſenatuſconſulto Tertyllino. Sed hoc eſt conſanguineos excludit matrem: ai ſenatuſconſultum: Nunc matrem ex teſtamento ſuo ſuccedere poſſe: frater uterinus non excludit matrem. Item ſequentes. Nunc ſequentes: filia deceſſit ab inteſtato reliſta ſorore uterina, reliſta etiam mater pregnante ex alio viro. Mater ſuccedet filiæ: nam ea non eſt ſoror uterina. Sed fingo, ſororem natam poſtea. Hoc caſu vocatur non tantum ſoror, quæ nata erat, ſed etiam ea, quæ erat in utero matris, quia erat concepta vira filia, *l. 1. §. ſi quæ pronuntior*, *ſup. hac lege*. Item hæredes, Aliud exemplum ſororius ex *l. quo ſe ſor. in*, *ſuch. C. unde lib.* Species hæc eſt, non adeo difficilis: mortuus eſt avus reliſta filia, & nepote ex eo filio: hoc caſu filio defertur hereditas patris ſui avi. Sed finge: mortuus eſt filius antequam ſe immiſceret, & acquireret hereditatem: quæritur an nepos ibi hæres ſuus avo? hoc caſu ſi filius ſe immiſciſſet, hoc non quæreretur: hic diſtinguendum eſt in tres. Quæritur etiam de iure civili: aut hic nepos ſuſcipiet hereditatem patris ſui à filio, aut non. Si ſuſcipit hereditatem filii, ſuſcipit etiam hereditatem avi, ſed hoc ſit jure tranſmiſſionis, quoniam tranſmittunt parentum hereditates ad hæredes, *l. quod ſaffet*, *C. de ſuis & legitim. liberis*, *l. 2. §. ſi quis ex liberis*, *ad Tertyllia. ſup.* Quid dicemus ſi nepos hic nolit eſſe hæres patris ſui? hoc caſu cefſat tranſmiſſio, aut ſi avo ſit hæres, ſi hunc non eſſe hæredem, nec ullo modo hæres eſt avo jure civili, etiamſi furiet in poteſtate avi. Multo minus

AD TITULUM
DE SUCCESSORIO EDICTO.

NEcessario repetenda eſt regula juris antiqui, qui caveatur, in bis hæredibus non eſſe ſucceſſionem, neque in legitimis, *l. 5. §. ſuccessiones*, *de legit. hæredibus*. Ergo ſi mortuus eſt avus reliſto filio, & nepote ex eo: filio abſtinente ſe, cui defertur primum hereditas jure ſui hæredis? nepoti non ſi ſuus hæres: nam patet cum præcipit, & tempore mortis avi, & tempore delatæ hereditatis: hoc eſt, quod dicitur, in lati non eſſe ſucceſſionem: ai ſororem uterinam non eſſe caſu filiæ ſororis adhærentis, tamen heres manet, *l. 6. §. ſi filius*, *ſup. de bonis libertorum*. Quomodo igitur ſuccedet nepos? nepoti hoc caſu datur bonorum poſſeſſio unde legitimi: ſi poſſit defendi, nepoti etiam dari bon. poſſ. unde libert: nam in ea bon. poſſ. nemo ſuccedit utrinſ. Sed finge, eſſe naturam tantum ſpectat, *Romanorum imperatores*, *C. 9. munic. de hereditat. qua ab intestato deferuntur*, *in ſuffic.* nepos igitur non erit heres jure civili quafi ſuus: ſed ut nepos, non civili jure ſed jure honorario. Aliud exemplum ſororius ex *l. quo ſe ſor. in*, *ſuch. C. unde lib.* Species hæc eſt, non adeo difficilis: mortuus eſt avus reliſto filio, & nepote ex eo filio: hoc caſu filio defertur hereditas patris ſui avi. Sed finge: mortuus eſt filius antequam ſe immiſceret, & acquireret hereditatem: quæritur an nepos ibi hæres ſuus avo? hoc caſu ſi filius ſe immiſciſſet, hoc non quæreretur: hic diſtinguendum eſt in tres. Quæritur etiam de iure civili: aut hic nepos ſuſcipiet hereditatem patris ſui à filio, aut non. Si ſuſcipit hereditatem filii, ſuſcipit etiam hereditatem avi, ſed hoc ſit jure tranſmiſſionis, quoniam tranſmittunt parentum hereditates ad hæredes, *l. quod ſaffet*, *C. de ſuis & legitimis liberis*, *l. 2. §. ſi quis ex liberis*, *ad Tertyllia. ſup.* Quid dicemus ſi nepos hic nolit eſſe hæres patris ſui? hoc caſu ceſſat tranſmiſſio, aut ſi avo ſit hæres, ſi hunc non eſſe hæredem, nec ullo modo hæres eſt avo jure civili, etiamſi furiet in poteſtate avi. Multo mi-

nus

nus heres eſt ſi fuerit emancipatus: ſed tamen Prætor A
hoc caſu nepoti dabit bon. poſſ. unde liberi, & hæc bonor. poſſ. omnimodo eſt neceſſaria, quia jure civili non venatur: ſicut neceſſaria eſt emancipatis bon. poſſ. ab uterfato, ſic neceſſaria eſt cognatis, l. 2. l. ult. C. unde de legit. His addendum eſt etiam in legitimis non eſſe ſuccedentem, ut ſcribit Ulpianus in fragmentis, tit. de legit. heredibus. Mortuus eſt frater, fratri ſuperſtiti defertur bon. poſſ. ab inteſtato: at hic frater moritur dum deliberat: de adeundâ hereditate. Quæritur, an filius fratris admittatur quaſi legitimus? minime, quoniam in legitimis non eſt ſucceſſio. Non ſucceſſio legitima defertur proximiori: tempore delatæ hereditatis frater fuit proximus, non filius fratris. Ergo filio fratris non defertur jure legitimo. Atque hic B filius fratris non utitur jure tranſmiſſionis, l. antea, § fin. inſtitut. & de exhæredat. liberis. Paulus lib. 4. Sententiarum, & quia hereditas legitima non tranſmittitur ad heredem. Frater tamen debet in bon. poſſ. unde cognati, § placebat, de legit. agnat. ſucceſſione. Prætor non dabit ei unde legitimi, quia non eſt legitimus, ſed tamen obtinet in hac ſpecie, ſtante: idem fratre ſuperſtite delata hereditate, necdum agnita, eſt capite deminutus, abrogatus eſt fratri, ut non amplius admittatur hoc caſu, quoniam fuit proximior agnatus tempore delatæ hereditatis, ſed neceſſe eſt etiam, ut ſit proximior agnatus tempore adeptæ hereditatis, l. 3. unde cognati. Non admittitur etiam fratris filius, quaſi agnatus, quoniam in legitimis non eſt ſucceſſio, ſed admittitur unde cognati ; prætor enim dat bon. poſſ. de cognitis: an eſt in cognatis ſucceſſio? cognatorum ſucceſſio manat ex lolo beneficio prætoris, ut his cognatis eſt etiam ſucceſſio, ſtante: non poterit dari bon. poſſ. avi ma- C gni admittitur propior fobrinus, qui eſt defunctio quinto gradu. Hi ſunt cognati, l. 3. Cod. ſucceſſ. edict. Scindendum eſt, hodie ex conſtitutionibus Juſtiniani etiam in legitimis eſſe ſucceſſionem. Ergo hodie morientes frater dum deliberat fratris filius, ſucceſſor ex illa parte unde legitimi venantur. Duæ autem rationes conſtitutionis Juſtinianæ. Prima eſt, quia abſurdum eſt dare ſucceſſionem tanto gradui, & non dare proximo agnatus, ſed hoc ratio levis eſt: ſequens ratio melior eſſe videtur: ait Juſtinianus in tutelis legitimis eſt locus ſucceſſioni, id eſt, proximiori agnato non admiſſo ad tutelam, in qui ſequitur ſucceſſit in tutelæ adminiſtratione, l. 3. § pen. ſup. de legitimis tutoribus. Quod obtinet in eorum, obtinet etiam in legitimis bonorum ſuccedentium eſt, quod ſimilitur a tutelis legitimis ad hereditates legitimas: nunc videndum eſt de qua ſucceſſione agatur in hoc edicto, & quæ ſucceſſione duplici, una eſt, ut deficientibus liberis ſuccedant legitimi, deficientibus legitimis, ſuccedant cognati, deficientibus primis agnatis, ſuccedant alii. Et bon. poſſ. unde legitimi, ait I. deficientibus illis agnatis ſequentibus agnatis detur unde cognati. Hæc ſucceſſione ordini ſuccedit ordo. Altera ſpecies eſt, ut deficientibus, vel exclufis primis liberis, quibus primum debatis eſt bon. poſſ. unde liberi, ſequentibus liberis detur hæc eadem, ſic etiam ut deficientibus primis cognatis, ſequentibus hæc eadem bon. poſſ. unde cognati detur : hæc ſucceſſione gradus gradui ſuccedit, huic edicto E etiam eſt locus in bon. poſſeſſ. contra tab. l. 2. pr. de bonis libertorum. Species eſt: libertus teſtamentum fecit, hoc caſu lex non vocat patronum, ſed vocat eum vocat ad dimidiam partem per contra tab. Finge: filius omittit, tunc ſuccedit filius ejus patronæ. Ex eo apparet cur dicatur edictum ſucceſſionum, & dicitur, quod duet ſucceſſionem inter bon. poſſeſſores, ut ait l. 3. hujus tit. Dicitur etiam bon edictum ſucceſſionum pars. Dicitur etiam cuique ſucceſſionum, l. 1. § pen. ſup. de jure & facti ignorantia. Item in § ſed videndum, & l. ult. h. t. Item in l. ult. C. h. t. Prætor propoſuit partem unde liberi, partem unde legitimi, partem unde cognati: deinde propoſuit hanc partem ſucceſſionum,

Hoc edictum ſucceſſorium nihil pertinet ad virum & B
uxorem: ideoque hic titulus præcedit titul. unde vir & uxor. Poſtremo ſcindum eſt, edicto ſucceſſorio aliud etiam comprehendi: nempe, præſtituta ſunt tempora petendæ bonor. poſſeſſ. ſucceſſorio edicto, l. ſi quis inſtituatur, l. ult. de heredibus inſtituen. Cur præſtituta ſint hæc tempora? hoc oſtenditur in initio hujus legis : præſtituta ſunt ne fiat mora longior creditoribus, ne ejectus bono jucatur, ut cito aliquis ſuccedat, quod etiam oſtenditur in § cum igitur, de bon. poſſ. in ſacris. Additur etiam, ut ſciant creditores cum quo agere debeant, & ut ſciant, an bona ſint libera. Denique ut ſciant an ſibi bona ſint concedenda: nam ſubmotis his omnibus, deficiente etiam filio, bona tunc cedentur creditoribus, l. cum a, § fin. Cur de hereditate Ita fit, ut quis plerunque fine ſucceſſore moriatur, l. habere, jup. de ſuccitionibus. Liberis & parentibus data non prædicit ſecundum bon. poſſeſſ. ordinem, ſed tantum certum dies, cur liberis detur tempus largius tempus, offenditur in § largius, huius t. Datur eis unius quoque juris tempus ad bon. poſſ. id eſt, etiamſi non renunciant quaſi liberi, vel parentes. Hoc offenditur in § ult. hujus t. & hoc eſt ex Juliano : ſententia Juliani eſt in § pen. h. t. ait, unde in bon. poſſeſſorium. Datur etiam annus ſi per fervum inſtituntur adquiſirunt bonor. poſſ. ſecundum tab. in § penult. hujus t. non ſuccedunt quia ſi dixi in ſit. unde legitimi. Finge: heredi ſuo ſuccedunt quia ſi dixi in ſit. unde legitimi. Finge: heredi ſuo poſſeſſ. Nunc notandum eſt, interdum intra annum urgentibus creditoribus liberos, vel parentes interrogari an velint adire hereditatem, vel abſtinere, & bon. poſſ. admittere in § nonnunquam hujus t. t. Idem fit in ſpecie l. 1. inſt. de ſuccione bonor. deduct. Sic etiam in ea ſpecie ſi. heres ſcriptus & repudiaverit dum rogatus ſuſtinet, & in § ſed & ſi repudiaverit dum rogatus ſuſtinet, huius t. t. Ait quod ſi dicant ſe adhuc deliberare! lex ait, tunc non eſſe permittendum. Interdum tempus præſtituitur dum ipſe deliberant : interdum ut etiam bona creditoribus ſuccedentibus, l. & quæ, ſup. de cognitor. an in jure faciendo. Quæritur diligenter de deliberatione: nam ſoli extranei heredes deliberant: liberi ſui non deliberant, ſed exiſtunt heredes ſtatim etiam ſi D ignorantes, l. 1. § ſuccedit, de heredum qualitate, & object. In ſpecie propoſita parentes filii ſui heredes exiſtunt: ſtatur tamen in liberis ſuis hoc ſenſu: tua bona non ſunt mea, ſed tamen ſuccedo, ſtatim ſunt meæ ceſſaria. Ita tamen poterit autor tempori, qui deliberare poſſunt.

Ad §. Si quis autem.

Ut tranſmittur interpretationes ad hunc § prima E
eſt: quidam habebat duos filios, unum puberem, & alterum impuberem, impuberis filio ſubſtituit fratrem in fecundo caſu. Hoc caſu fratri ſubſtituto unum ſe- dimidium, ſi non contendat dies? ait fratri ſubſtituto dari unum, ſi non contendat dies: ait fratri ſubſtituto ei ſi ceſſerit dies, quia decedit ut frater, non ut pupillus. Altera interpretatio eſt hæc, avus inſtituit nepotem impuberem, & ei ſubſtituit filium, id eſt, fratrem ejus nepotis, ex hoc § colligunt, in hac ſpecie patri ſubſtituto nunquam non dari, quod ſtatim eſt: nam ſubſtitutus, qui petit ſecundum tab. eſt pater, quia mortuus, qui petit ſecundum tab. eſt pater, quia mortuus, qui petit ſecundum tab. eſt pater, quia mortu

autem cognato accipiente bonorum poſſeſſ. ceteri non poſſunt venire eodem jure, quoniam ſemel eis recluſa eſt via cognationis. Alii tamen, qui veniunt alio jure admittuntur, ut puta filius ex I. Julia. Sic etiam in ſpecie I. 1. §. *ſi quis adeat*, filio ſe abſtinente, qui acquiſierat hereditatem ex jure noxo, adeuntibus agnati miſericordia ex jure antiquo: ſic etiam in §. 6. *ſi bonor.* ad *Tertyllianum*, abſtinente ſe filio defuncti, qui acquiſierat hereditatem ex jure antiquo, deinde admittitur mater ex jure novo. Eadem eſt ratio §. *ſi filius*, I. 6. de *bonis damnat.* cum §. *ſeq.* & I. 1. §. *ſi mater*, I. 3. *ſi mulier.* I. 3. coheredi ſe abſtinente, qui heres exiſtebat jure inſtitutionis, coheres admittur jure adcrefcendi. Nunc ad haec quae diximus valde pertinet explicare §. *ſed & Papinianus*, I. & ſ. fine, *ſup. de minorib.* Vulgaris ſubſtitutio finitur adultum, I. *poſt adiem*, C. de *impub.* &c. Hoc errorem eſt, & *vulgaris ſubſtitutio* non finitur impuberibus. Nuoc finge: heres inſtitutus, cui datus eſt ſubſtitutus vulgaris, hereditatem adivit, deinde beneficio aetatis reſtitutus eſt, & ſubſtitutum pupillo adirione extinxit eſt ſecunda adirio: an convaleſcit reſtitutio vulgaris? minime, quoniam ſubſtitutus vocatur eodem jure, nempe ex teſtamento. Igitur ea ſola locus erit agnatis, qui alio jure veniunt. Rurſus frater tentat hoc §. *ſed quod Papinianus* opponitur I. *ex manciſſio*, I. *ſi de re vindicata*. Sperat ſe poſſe eum eſſe pupilli ex contrariis patris, & condemnata eſt, poſſeſſe ſe abſolvi hereditate patris, & bona, inquit, perveniunt ad ſubſtitutum, I. quatenus, an ſubſtitutus tenebitur adhuc judicati? ait tenere. Ergo in ea ſpecie & I. pupilla abſtinuerit, videtur convaleſcere ſubſtitutio: dicendum eſt illo jure, quo ſubſtitutus ſuccedit: & hoc etiam lex non ait, ſi ſe miſcuiſſet, finiri effet vulgaris ſubſtitutio. Item nihil de reſtitutione. Cur ergo aſtum eſt cum ea pupilla, quae non ſua fe miſcuerit? ſubſtitutio vulgaris, quae fit pupillo non finitur, quod haeres ſit, ſed quod ſe immiſcuerit: ait deinde in alio §. *ſed quod Papinianus* ſimili utitur caſu, in quo locus eſt ſubſtituto vulgari, idque fit ex reſcripto divi Pii. Hic eſt caſus, ſi fervus inſtitutus heres inſtitutus ſit, & hereditatem ſibi ſolvendo. Sic etiam in novella Juſtiniani de hereditibus & Falcidia ſubſtitutus vulgaris admittur poſt aditum hereditatem. At quare poteſt in ea ſpecie? quia divi Pii, ſi praeſens non detuliſſet hereditatem ſervo ſubſtituto, an ſalti tem obtinuiſſet libertatem ex teſtamento? & ſane non ſemper obtinuiſſet, niſi inſtitutus effet hoc modo: *Si Titius heres non erit, Stichus ſervus meus heres eſto. Deinde adiverit, Stichus liber eſto ſeparatim.* Tunc ſine hereditate poterit capere libertatem, I. 2. de *manumiſſis teſtamento*. Aliud eſt ſi dixerit, *ſi Titius heres non erit, Stichus liber hereſque eſto.* Poſſemus tres datur in ea ſcriptura ſpecies. Finge: aliquis eſt heres inſtitutus, ei eſt ſubſtitutus ſervus teſtatoris vulgariter: heres repudiavit: ergo ſervus heres & liber exiſtit ex ſubſtitutione. Quid fiet ſi inſtitutus reſtituatur adrundi cauſa? Papinianus dicebat, ſervum manere libtrum, imo manere etiam heres, quoniam non poſſet exiſtit, non definit effe heres: effectu tamen non eſt heres, & ideo utiles actiones dantur ei & in eum, qui eſt reſtitutus in integrum.

A *cum debitor manumiſſus, ſi/ua poſt liberum ſpatium adire ſuiſſet haredi.*

Certum eſt ſervos ſententia judicis ex crimine aliquo damnatos in vincula perpetua, non fieri ſervos poenae, ac damnatos in metallum, I. *qui damnati*, §. *ult. haec tri.* & ideo non difcedunt a dominio priore domini: non & a judicibus plerumque dominis cedi ſubentur, ſub poena proſcriptionum vinculorum, I. *ſervos*, C. *rod.* Verum ejus conditionis ſunt, qui damnati ſunt in perpetua vincula, ut nunquam a dominis ad libertatem poſſint pervenire? teſtatores, qui inter vivos: atque adeo ut ex dominorum teſtamento nihil caepere poſſint, vel jure legati, vel fideicommiſſi, quia haec omnia ſequuntur ſervos poenitus ſine libertate, I. *ſervus*, C. de *legat.* Et alia eſt conditio ſervorum, quos non judex publicus, ſed ipſe dominus vinxit poena cauſa, qui poſſunt libertatem liberam manumiſſi, illi nullam. Loquor ergo de damnatis a judice, & in vincula perpetua: nam damnati in vincula temporaria, exolvto tempore poenae, a dominis poſſunt & hi reſtitutem ex teſtamento domini cum libertate, aut libertatem capere poſſunt. Quod h. loco Papin. ait, dives fcrtem relinquibile ſi. Antonium & Verum, exſtatque illud reſponſum, ſi ejuendetur inſcripto & ſubſcripto, ut Paruſtia docent in I. 1. C. *qui non poſſ. ad libert. pert.* & reſcripti autorem hanc reddit Papin. hoc loco, quia temporaria coercitio vinculorum, id eſt, quem tempore determinatur, ut ait *Limpetrator*, §. *ſubs. de poſſeſſion. bon. damnator.* in ſententia judicis, parum abeſſe ab eſt ſervi tempore, ante finem temporis cum adhuc ſervi ſunt in vinculis, & pares ſui ſunt ſervi. Poſſet non inconvenienter dici, ſubſtitutum vulgarem, ſi cum adhuc eſſent in vinculis teſtamento manumiſſi ſunt, & tempore adire hereditatis, a quo libertatem dum occeperunt, exolvtum eſt tempus poenae: hoc caſu ex teſtamento liberi erunt, quia utiliter effit dies libertatis, I. *ſi privatus*, §. *ult. qui & quando manumiſſ. non poſſ.* Sed Julio. motivit hoc tempore, & vult, ſive per id quis cauſam agat, ſive alienam, decem ei dies dari.

Nunc dicamus de temporibus, intra quae eſt exercenda ſupplicium in ſervos tempore appellatur ſtatuta, quod mortem & interitum cauſe afferant: Duo ſunt, quae mortem cauſe afferant: Extemodicum, id eſt, cauſe tam intra quam extra, I. *ſi ſervus*, §. *ſi hoc modo*, C. de *Judic.* & I. 2. *ſup. judicium ſolvi*, I. *una oratione*. I. 3. *inſtit. fol.*

Quae ſit definitio horum temporum videamus, idque ex opinit Theod. in I. 2. de *tempor. & reparat.* Et conſtituit quatuor tempora fatalia 16. mentium, alterum triginta & unum dierum. Tertium & quartum incidem dicrum. Exemplum hujuſmodi, ſi intra ſex menſes appellatum eſt, appellatum eſt, poſt quartum lapſum quid fit? pellulando eſt: a principe reparatio appellationis, & eſt petenda intra tres menſes, & impetrata reparatio non eſt demandanda adverſario. Dinde id addit Theodoſius, ut ſi quis intra quartum menſem lapſus reparationem impetraverit, nihilominus a quarto lapſo tres menſes habeat ad prolequendam appellationem. Et ita ſe habet, ſi quis a clariſſimis, & ſpectabilib. judicib. appellaverit ad illuſtres, quales praefectus praetorio, magiſter militum, magiſter officiorum: clariſſimi ſunt praſides, correctores, conſulares; ſpectabiles ſunt proconſules, praefectus auguſtalis, Comes orientis, Comes Italiae, Comes Africae, I. 1. C. *ut omnes jud. tem civiles, quam militares*, & horum, quam aliorum minor eſt dignitas. Quid ſi appellatum ſit ab eo judice, quem principi delegavit? poſt quartum lapſum reparationi locus non eſt.

Quid ſi quis appellaverit ab eo judice, qui datus eſt ab illuſtriſſimo, vel clariſſimo, vel ſpectabili: judex non erit ſex, ſed duorum menſium reliqui erant triginta & unius dici, & reparationi locus non eſt. Quid ſi tempora fatalia incidant in dies praeterios? placet, I. 1. C. *de tempor. & reparat. appell.* Apparet igitur non tantum a temporibus, ſed a nominationibus appellari. Ceterum nominationes proprie dicuntur querelae. Et ita expoſitum eſt a cauſis appellarum.

Nunc de conſultatione, & relatione videamus.

Conſultatio, & relatio idem eſt: magiſtratus, qui refert ad principem, eum conſulit. Sed conſultationis duo ſunt genera. Quaedam ſunt nondum lata ſententia: quaedam, quae poſtea. Fiunt conſultationes a magiſtratibus, & mittuntur ad principem, qua de re conſu-

A ut illi dies, qui feriatos praecedunt, pro temporalibus habeantur. Juſtinianus emendat, & probat conſtitutionem Theodoſii, & appellationes ſunt ex ſe pro ad praefectum praetorio, vel principem. Item & in Italia, & orientali tractu, quem definit utique ad utrumque Syriam. Idem ex Armentio I. ex Armenia t. & 2. & *infertur*, I. *ult. de offic. magiſt. milit.* Et ita de a provincia Armenia. Item ſi appellatio fiat ex gentibus. Quae ſint gentes, oſtendit Demoſtenes in I. C. de *offic. magiſt. milit.* Sic in illa I. ultima legendum C. *gentes*, Armizentam videlicet, Ingilenam, Adiantenam, Sophenam, Zabdicenam, Arzenenam, in qua eſt Martyropolis, Balabitenam, quae erant Barbarae gentes, ſed hae regionem gentium volvit effe quartam Armeniam ſubſtituta.

B Quibus in caſibus conſtitutionem Theodoſii non probat Juſtinianus, videamus quid juris ſit: ſi cauſa provocationis ſuſcepta ſit ab his, qui ſubſtituti ſunt partibus, Juſtinianus conſtituit, ut primus lapſus ſit trium mendum, reliqui autem lapſus ſint nonagintra trium dierum.

Deinde addit Juſtinianus, ne iniuſcujuſque lapſus dies extremus ſimilis ſit feriis, & vult, ut decennium Falvae ſit, & ut eo die cognatur appellatio ad cauſſam inſtituendam, & ideo, ſive ante diem quartum fatalis diei, ſive poſt, ſive ante appellatio venit, & cauſam agat, legi ſatisfecifle videtur.

C Et hoc obſervandum eſt, ſive praefectus praetorio appellaverunt ei a clariſſimis, ſive magiſtratus appellentur a pedaneis judicibus.

Hoc eſt fatalis diei definitio proſita a Theodoſio, & partita a Juſtiniano. Dicet, ſi ergo, qui appellavit extremo fatali die exordiat litem appellationis, cur deinde non licebit mihi deſiſtere a lite, & ita longum tempus interponere? Ad haec multo prolixius Juſtinianus in *Lato*, §. *illud autem mirum*, C. de *tempor. & repar. app.* & Nov. 16. & Nov. de *his qui ingrediuntur ad appellandum*.

Datur itaque brevionem inchoata cauſa appellationis eius cauſe effectum, ſi ſine dolo malo ex quid amplius temporis detur, ſuadet Juſtinianus in Nov. 23. *ubi qui ingred. ad appellat.* & ut prope finem diei adeat judicem appellatus, Nov. 23.

Illud notandum eſt, unum caſum praditum a Juſtiniano in Nov. 93. in quo lite praeſcripto beneficii ceſſat, videl. ſi mora litis appellationis litigatorum compromittant in arbitrum, & interea biennium decurrat. Si dicendo cauſa agatur apud judicem appellationis omiſſo arbitro, non curret praeſcriptio. Nam & anno ceſſaverit, aut priorem tenentium abire in rem judicatam, & nulla ſit exactio. Haec de eo, qui inchoavit litem appellationis. Illa, quae ſuperius dicta ſunt ex Juſtin. & Theod. habent locum in eo, qui litem appellationis non inchoavit. Haec de temporibus, quibus interponuntur appellationes, & interpolia excenſentur.

Quod ad primum genus temporum attinet, nil diſtat appellatio ſententiae a querela nominationis. Nam utrumque querela proponenda eſt intra bidium, vel tridium, aut ex conſtitutione Juſtiniani intra decem dies.

D Quod ad poſtremum genus temporum, magna eſt differentia inter appellationem, & querelam nominationis. Nam in querela nominationis non indigetur reparatio, ſed datur tres menſes, & id dicit I. 1. C. de *tempor. & reparat. appell.* Apparet igitur non tantum a tenentibus, ſed a nominationibus appellari. Ceterum nominationes proprie dicuntur querelae. Et ita expoſitum eſt a cauſis appellarum.

Nunc de conſultatione, & relatione videamus.

Conſultatio, & relatio idem eſt: magiſtratus, qui refert ad principem, eum conſulit. Sed conſultationis duo ſunt genera. Quaedam ſunt nondum lata ſententia: quaedam, quae poſtea. Fiunt conſultationes a magiſtratibus, & mittuntur ad principem, qua de re conſu-

Ad l. Fratres 33. de pomit. que Pap. eſt ex lib. 2. Quaeſt. Reperta prudeſtio.

FRatres Imperatores reſcripſerunt, *ſervos in temporaria vincula damnatos, libertatem, & hereditatem, ſine legatum, poſſquam tempus explevierint, conſequi: quia temporalis acerbitas, quae defendit ex ſententia, parue eſt abolita. Si autem laneſtos libertatis in vincula tenus, ratio juris, & verba conſtitutionis libertati refragantur. Plane ſi teſtamento liberius data ſit, & ea tempore, quo editur teſtatrius, tempus vinculorum ſolutum ſit, recte manumiſſus intelligitur: non ſecus ac ſi pignori datum ſervum*

Lib. 49. Diſcurſorum commentarius editus a Dion. Gothofredo, operarium culpa non ſua loco editus.

APPELLARE nihil aliud eſt, quam in confilium advocare magiſtratum, aut principem, quod & provocare dicimus. Dicimus appellationem facere ad principem, I. *Imperiales*, I. 1. Hic titul. eſt neceſſarius, non eſt n. via alia, qua poſſis judicis fent. iniquas extinguere, quam haec. Nec objici debet, quod eo modo juſte damnentur fent. nam ſi. vitiorum.

fulunt principem: & quidem de iure non de facto, ut non poſſum conſulere principem, an res mihi ſit donata, legata. Sed eam bene conſulo, an donatio facta mihi ab uxore, valeat. Quedam ſiunt non lata tenentia. & cum de iure dicitur, & de his tractatur in Codice de reſtitutibus, & hoc titulo. Quadam ſiunt poſt ſententiam, ſive appellatum ſit, ſive non, & tunc hec conſultatio veram appellationis habet. Et de his tractatur ſub tit. de appellationibus, & conſultationibus Codice.

Voluntas quid inter hec duo ſit commune. Hoc eſt commune, ut magiſtratus, qui conſulit principem, debeat ad principem mittere ſuum opinionem, & ut magiſtratus opinionem exemplum eſt litigatoribus, & litigatores ſuneſtant reſtitutionem opinionis magiſtratus, ſive reſtatoriam preces, & debet magiſtratus ſuum mittere ad principem, & ut hec omnia conſtituerem, vide l. 1. 2. & 3. C. de reſt. l. 3. l. ea. 5. *ſuper iis*, l. *Quoniam*, l. *a proconſul*. C. de appell. l. *inter*. C. de *interd. & releg. Videamus* in quo hec differunt, quod ſi magiſtratus ſententiam non dicat, ſed conſultum ſe principem interlocutus, poſſe mutare ab eo litigator non poteſt, ſed tantum poſt reſcriptum provocare poterit. Et ita videtur a ſcripto principis appellari, l. 1. C. de *appellation.* & hoc in §. 1. l. *hoc tit.* obſeruatur.

Huic ſententie obſtat l. *ult. quando appellandum iure*. Sed ibi litigatori obtenta fuerat appellatio. Nec eſt conſulatus, in quo appellatur a prætudicio. Secundus caſus in l. 2. de *appellat. recip.* Tertius caſus ſi judex non admiſit præſcriptiones perentorias ante litem conteſtatam, ſed *poſt*. de *appell. in C. Theodof.* Quartus caſus, ſi magiſtratus denegavit locum ad agendum, dilationem inſtrumentorum, l. *nullam*, *poſt*. de *appellat. recip. in Theod.* Dne funt notæ, quibus diſcernuntur interlocutiones a ſententias. Una ex re ipſa, ut ſi rem definiat pronunciatio judicis, eſt ſententia. de re ipſa præjudicium. Altera, ex formula ferendæ ſententiæ: ſententia recitatur ex libello, *vit. de ſent. ex pericula recitan.* Les prima, ex libello, in l. 1. C. de ex ſcripto. Interlocutiones vero ſiunt inter agendum cauſam. Quidquid judex loquitur, hoc eſt præjudicium. Hodie ex conſtitutione omnino edendi eſt litigatori opinio ſeu conſultatio, & acta, & refutatorie preces funt cum opinione ejus, qui conſulit, ad principem mittendæ, *l. quotiens*, & *l. a proconſule*. C. *hoc t.* Addenda funt & ſupplementa partium, *l. in offerendi*. l. *ult.* §. *in reſtitutoriis*. C. eod. Sed quid fiet, ſi magiſtratus nolit edere? Et quidem hoc caſu litigator ſupplicare principi poteſt, l. 2. C. *ut lite pendente nihil innov. Imper. ſuppoſit.*

Videamus intra quæ tempora edi debeat opinio, & offerri refutatorie preces? in l. 1. C. *de relationibus* ſtatuit Imperator, ut illico edatur opinio, & offeratur refutatorie preces. Sed intra quæ tempora ad principem mitti debeant? Imperator Conſtantinus ſtatuit, ut intra triginta dies mittatur. Et publicis monumentis edatur, ne fraus illi fiat. Quod tempus Juſtinianus ratum eſſe voluit, l. *judicis*. C. *de quæſtion* 18. C. *h. t.* Idem exemplo Apoſtolorum.

Apoſtoli enim ſunt literæ dimiſſoriæ, l. *dimiſſorie*, E ff. *de verbo. ſignific.* quibus dimittitur cauſa ad eum, qui appellatus eſt. Et ſolebant hæ literæ præſcribere eſt certum tempus, l. *præſes*. C. *h. t.* Eſt autem quinque dierum ex *Paulo tit. de dimiſſ. lat.* Sed conſt. Juſtiniani & Nov. 126. ſtatuit ſum 30. diet, l. *judicibus*, C. *h. t.* en l. 1. *inſt. de libell. dimiſ.* ſi mentio de Apoſtolis. Olim exigi ſolebat ab appellatoribus, ut *Paul. ant lib. 5. ſententiæ. tit. 34.* ſed hoc a Juſtiniano ſublatum eſt, *l. eos qui* 6. C. *hoc tit.*

De differentiis conſultationum, & relationum videamus. Duplicitur accipi poteſt conſultationis nomen, ut ſit ejus, qui alium conſulit, aut qui ſibi conſulit. Et de hac exiſtimo agi in C. *h. t.* ut conſtat ex *l. in offerendi*.

Hoc conſequenter videtur reſcriptum, a conſultatione judicis non eſſe appellandum, ſi ſit quæ inter interlocutiones ſuit principem ſe conſulturum, cum poſſit poſt reſcriptum provocare.

NOnc ut explicemur omnia, quæ ad relationes pertinent, hic videnda eſt lex 3. *ff. eo nomine appel.* in qua duo ſunt notanda. Primum res condemnatus in cauſis criminalibus, poſt appellationem in carcerem recipi, ideo *l. 1. C. h. t. l. omnes*, C. *hoc tit.*

Alterum, Præſides provinciarum non teligendi (in eas inſulas ſcilicet, quas ſub ſe habent: quod ſi non habeant remotiores debent principi, ut dicitur in *l. relegatorum ſup. de interdictis, & relegat.*) & non deportandi habere. Qui deportatur capite minuitur: Leges ſi quibus ſub ſe habent, non poſſunt non autore deportandi. Sed ſi quem conſtat deportandum eſſe, id renuuciare judex debet principi, *l. 1. de quidam*, ff. *de legat. 3.* Præſides provinciarum, & Defenſores. Hi, curiarum municipalium ſenatoribus, & eorum liberis ſupplicium ſumere non poſſunt, ſed tantum ſi reus criminis decuriæ ſit delatus ad præſidem, ipſe debet id ad principem mittere, *l. Divi*, §. *de decur. ff. de pœnis*. Præfectus urbi ſimiliter. Magiſtratus poteſt, ceſſi non habeat: At præſes provinciæ affligere poteſt eum tantum infolem, quam ſub ſe habet. Omnis gladii antiquiſſimi eſt merus imperii.

Ad §. Si quis 3. Legis 1.

Si quis in appellatione erraverit: ut puta cum alium appellare debuerit, alium appellaverit: videndum, an error ei nobis obſit? Et ait, non eſſe magnum errorem, eum appellare debere, ita erravit, ut minorem appellet: error ei nocebit, ſi tres majorem judicem provocavit, error ei nihil obeſt. Et ita multis conſtitutionibus cautum eſt. Denique cum quidam judicem ex reſcripto principis a cognitione ſuam appellaſſet, & propoſitum ſuis appellaſſet, errori ejus ſubvenitum eſt reſcripto Divorum fratrum, ut non cereat hoc ſuum. Cum pro eorum arbitrio diei, aut a judice quo appellatum eſt, & ab eo, qui appellationem ſuſcepit, & Joannes Ruffinus omnium noſtrorum præſtantiſſimus ordo appellarum: confules auguſtiſſimi perinde cognoſcunt de appellationibus, ac ipſi principes. Si quis ergo vel parem, vel majorem judicem appellaverit, alium tamen pro alio ut ea res eſſet, ut error ei non noceat: ſed ſi minorem adierit.

Ad L. 1. de Appell. & relat.

Appellandi uſus quem ſit frequens, quamque manifeſtus, nemo eſt qui neſciat: quippe cum omnes judicium ſuum, vel imperitiam re corrigi: licet nonnumquam bene latas ſententias ea perjuſo reformet. Itaque non accipue melius pronunciet, qui nonnullas ſententias ſuas eſt.

1. *Queſtionem eſt, an utroſque reſcriptum principis pronunciare poſſit? Et ait poſſe pronunciare. Sed quæ ejus conſultatione, & ad conſultationem ejus facta reſcripta. Eſt enim conſultum: an appellandi ius ſuppreſſo quod enim ſi conſulendi mentione non fit, an erit reſcriptum Divi Pii, Ἰῶν τὸ κατὰ τὸ Θεσπίσαι, ἢ τὸ κατὰ τὸ κοινὸν Τεσσαρα, quo offenditur principem agnoſcere à Perſa reſcripſiſſe ſe Romanum. Et ſectione eo ipſo à Divi Pii ἀπομνημονεύματα τῶν αὐ τοῦ ἔργων ἢ λόγων ἀναδεδειγμένα ἐν τοῖς ἀναγνώσμασι

Ad L. Scio quæſtum 3. principi.

Scio quæſtum, ſe quis non adfuerit in libello, contra quem adverſarius appellet, an profanipſum fabricatum: Of non nihil ignorare præſtabit.

Ad §. 1. Sed illud credibile in quæſtionem, ſi plures habeat adverſarios, & quorundam omnia libelli ſint plena: quorundam non, an aqua præſtabit ei præſtare ab his, quorum nomina exprehenſa non ſunt, quaſi extra ſuſpicionem veri ſenatus: Of non una cauſa ſit, arbitror non eſſe præſtabendum. Certe ſi plures ſint, adverſus quos pronunciatur: Of quorundam nomina in libello ſint compreheſa, quorum nomina libelli ſint comprehenſa.

Ad §. 3. Quid ergo ſi cauſam appellandi non diverit, an ſimet ex deſiderat ab his, & aliam cauſam allegare, an quæ quæſtio ſenſa quadam adhibebitur? Puto tamen, cum ſimul pronunciatur aſſe ex facultatem illis eundem etiam aliam cauſam prosecutionis reddere, perſequique prosecutionem ſuam.

QUoties unus adverſus plures appellat, quia omnium una cauſa, & cum plures una ſententia condemnantur, etiam adverſus eos omnes appellare videtur, & ſi eorum nomina non ſint conſcripta in libello.

Ad L. Si qui x.

L. 10. *Si qui ſeparatim fuerint condemnati, quamvis eadem cauſa, plurales appellationibus opus eſt.*

QUoties plures condemnantur una ſententia, una appellatio ſufficit. Quod ſi ſeparatim Ji. diviſim, his opus eſt duplici appellatione: hoc tradimus in *l. cum una cauſa*, 8. *Sic in Scio*. *Si qui ſeparatim*: ſeparatim Ji. diviſis ſententiis. Initio illius legis non eſt conſequendus iſte verſiculus *Si quis una cauſa*, ſed verſiculus *plenius adverſus*. Nam verſiculus *Si quis cum una diſſimo*, ad hanc rem nihil pertinet. Ut tamen intelligatur, ſe explicandum eſt ipſe de concernentibus fundorum. Eſt autem ſic ſtatuendum. Si una ſit actio, fundorum concernitio ſit: Si plures, unus ſit, quamvis quantitate quantitate pertinente ad jurisdictionem, *l. ſi idem*, *in principio*, *ff. de jurisdict. imm. jud.*

Sunt quidem magiſtratuum, qui non poterunt ultra certum ſummam jus dicere. Veluti magiſtratus municipalis: at inter conſentientes poterunt ultra certam ſummam jus dicere, *l. inter eos* 28. *ff. ad munic.* Defenſores civitatum non poterunt ultra 300. aureos jus dicere.

Hinc: mutuæ erant actiones inter Primum & Secundum. Primus movebat quadrantariam actionem petit. Secundus majorem reconveniendo. Primus, qui coepit agere, non dicit majorem quantitatem, ad eam judicem non pertinere diſcipatorium, & propterea vult apud aliam agi, ad quæ jurisdictionem pertinet tanta ſumma: quæritur an poſſit? Dicit lex, quod teneatur is, qui minorem quantitatem petiit conveniendo apud eundem judicem litigare.

Quedam ſunt actiones duplices. Hujuſmodi ſunt in rem regundorum, communi dividendo, familiæ erciſcundo, & in his quiſque pro ſua parte agit, & totam rem reſpicit judex, non partem.

Ad §. Si quis L. Si qui x.

Si quis eum una actione egeretur, qua plures ſpecies in ſe habet, pluribus ſummis ſit condemnatus, quarum ſingulæ ratarum principia non ſerviunt, omnes autem compoſita faciunt: poterit ad principem appellare.

Sed cum adverſus plures probata eſſet rationes, qua eis nocerent: poſſunt eis una appellatione, cuia omnis tituli comprobatorum rationum omnes concurrerunt.

JUſtinianus conſtituit in *l. in offerendis*, *C. hoc t.* principem non appellari, niſi ſumma excedat viginti libras auri, ſed ani privato cauſa delegatur. Si igitur ſumma viginti libras auri excedat, cauſa apud proceres &. principem diſceptatur, *l. ult. C. hoc t.* Si una ſit actio, cujus ſingulæ ſummæ non faciant cognitionem principis, fed conjunctæ faciant, ad principem appellatur. Isti, qui diſtis ſunt de libellis diminutis, addenda eſt *l. cum quidem*, *hoc t. l. 2. C. de his qui per mor. judi. l. illud ſuperioribus eſt*, *hoc t.* quæ oſtendit, appellantem debere a convictis abſtinere, alioquin eum pœnis conſebit ex arbitrio principis: Paulus *lib. 5. Sententiarum de reſtit. cauſa appellat.* & infamia notabitur. *l. judices*, *ſupra*, *de reſpectis*. Sed nunquam carere videtur jure appellandi: diſte militari tradat, quod appellaverit ab eo, *l. minor*, *& l. ſi quis provocaverit*, *C. de appell.* quod ſi facit judex, ad judicem deferitur. *l. adversus nos* 5. *ff. hoc t. l.* fin. *ſi illud*, *C. de temp. & reparat.* ſed redeamus ad *l. ſi quis ſeparatim*, *ſ. quatuor.*

Ad §. Quatuor III.

Quatuor autem plures in unam ſummam condemnantur, utrum una ſententia eſt: Of quaſi plures in unam ſummam vers ſint pronunciandi, ut unuſquiſque eorum in ſolidum teneatur, an una ſolenditur in unum interponenda, quæſtio. Et Papinianus reſpondit, ſecundi ſententiam in poſſeſſe atque adeo eos, qua condemnati ſint, viriles partes debere. Quod eſt intelligum in contumacia cauſa, inquit, ſed appellat, alter non, alteries victoriam ex proficere, qui non provocavit. Hoc ita demum probandum eſt, ſi una eademque cauſa fuit defenſionis. Ceterum ſi diverſa, alia cauſa eſt, ut in duobus tutoribus proteſti, ſi alter tutelam geſſerat, alter non acceperit, & is, qui non geſſerit, provocavit: insequens eſt enim, qui obtinet opponere ſententiam, quam geſſiſſe ſe fait, propter appellationem ejus, qui non geſſerat, obtinere.

IDem appellationem, unum libellum fufferre, & unum judicem ex eadem cauſa conſentiri, & condemnati fuerint: nam ſi diverſis ſuotentis condemnati fuerint, duplex appellatio requiritur, & priore caſu unuſquiſque eorum in ſolidum tenetur.

Ab exſecutore ſententiæ appellare non licet.

Ad L. ab exſecutore IV.

DUo ſunt caſus, in quibus appellare non poſſumus. Unus ab exſecutorib. ſententiarum non appellari, *l. quamvis*, *C. hoc t.* Fuit autem conſtituta multis olim, ut ſupra dictum eſt. Hodie eſt deſuetudo. Alter eſt in *l. ſi quando*, *C. hoc t.* Si ad tunc ab exſecutore ſententiæ appellatur, ſi male ſententiam interpretetur, aut ignores, *l. ab exſecutore*, *C. quorum appell. non recip.*

Ad §. Sed ab eo I. *L. ab exſecutore.* IV.

Sed ab eo, qui ſententiam male interpretari dicitur, appellare licet: ſi tamen ſe interpretandi poteſtatem habuit, cuius præſes provincia, aut proconſul Cæſaris, is tamen, qui in cauſis appellationis reddendis hac ſolum vice venit, an jure interpretatum ſit: ideque etiam D. Antoninus reſcripſit.

UT hic paragr. intelligatur, eſt explicanda illa quæſtio, an res inter alios judicata noceat, quæ ſuæ & aperte explicatur in *l. ſæpe conſtitutum 63. ſup. de re ju judicata.*

Eſt conſtitutum ab Imperatore, cuius proprie ſunt conſtitutiones, *l. 2. C. ex quib. cauſ. alien. fact. rescind.* tum, non tantum de judicaria, ſed de actis: Et de judicatis agitur titulo *inter alios actis*. Sub quo titulo res ſunt ſitæ leges. Et primo de ſolutionibus factis ab aliis. Secundo lex de tranſactionibus factis inter alios. Tertio de poſſeſſionibus. Hic dicimus de judicatis. Prejudicare, eſt parare exceptionem, vel actionem contrariam. Res igitur inter alios judicata mihi non præjudicat. Verum illud conſtat, rem judicatam non tantum non obeſſe, ſed non prodeſſe. Air lex, *Quod tamen aliquem diſſentientem habet*. Ergo illa regula non eſt generaliter accipienda: lex, *etiam ſcientiam*, hanc verba interpretantur omnes, etiam litigantes. Sed hoc verum mihi non videtur. Quia itaque verba illa interpretanda ſunt, diſtinxer. Legendum itaque videtur *aliter quidem ſcientiam ſcientibus non obeſſe*) Idque ex ſententia Hilsandri.

Ad §. Si procurator L. ab executore.

Si procurator, qui judicia interfuit, vellet ſet, an ipſe quæque per procuratorem appellare poſſit, videnmus: quæ ſimilis quæſtio eſt, an ſi procuratorem ſcierit non poſſe: ſed normiſſe oportet, quod procurator lite contestate dominus litis efficitur. Et idco & per procuratorem appellare poterit.

AN procurator alium procuratorem conſtituere poſſit, aut ad agendum, aut ad adminiſtrandum, qui eſt procurator datus. Poſteriore caſu, quemcunque procuratorem nunquam tempore conſtituere poterit, *l. ſi procuratorem*, *ſ. ſi quis mandaverit*. Priore vero caſu, vel in rem ſuam eſt, ut empror hereditatis, cui eadem actio competit, & ideo quemcunque tempore quemcunque procuratorem facere poteſt, *l. illum*, *C. de donat.* Aut in rem mandatis eſt procurator, & tunc non nisi lite contestata procuratorem ſibi ſubſtituere facere poteſt, *l. neque nulla*, *ſ. quod quis* 3. *C. de procurat. & ſ. ſi. quis mandaverit*. Colligitur ex hoc 6. cuius ſententiam appellatus fuerit, poſſe ſibi ſubſtituere. Sed hoc eſt verum in cauſis procuratoris, non autem in cauſis tutoris, *l. pomponius*, *ff. de probat. judic.* Procurator igitur ad agendum, & adminiſtrandum, non autem ad accuſandum. Idem ſervatur in cauſis ſtatus, ſi de libertate quæratur, diſta lex penultima loquitur de publicis judiciis. Quid de privatis? Et quædam ſunt, quæ per procuratorem agitari non poſſunt, *l. quatres*, *C. adv. Senat.* Publica ſunt legitima, privata non ſunt legitima. Quod diximus crimen non poſſe agitari per procuratorem, hoc verum eſt reo preſente. Quod ſi abſens, id eſt, qui eo tempore, quo reus ſe criminis abeſt? Et quidem per procuratorem defendi poteſt, *l. 3. C. de accuſat.* Quinmo ejuſmodi cauſa non eſt criminalis, quia nemo abſens accuſatur, ſed eſt civilis, qua in abſentem quaſi civiliter agitur, ut docet *l. abſentem*, *ff. de pœnis*. Hoc videnda eſt lex 1. *ff. si chirographum pecun. cauſa*. Et videndus eſt *l. ferri*, *noſtra tittulo*, *de appellat. & l. Lucius*, *C. l. eum tantum* 60. *d. legit.* 3. *an per alium*, verba hæc ſunt.

Si procurator abſentis appellaverit, deinde rationes reddituri, nihilominus ipſe reſpondere debet. Sed an ea reſpondere dominus litis reſpondere poſſit, exemplo adhibitionis, videamus. Magis tamen obſervatur, ut audiri debeat in cauſis appellationis reddendis is, cujus abſentia procurator appellavit.

SPecies hæc eſt. Procurator omnium negotiorum appellavit: poſt appellationem reddidit rationes adminiſtrationis, & ita finitum eſt mandatum: quæritur, an ipſe cauſas appellationis cognitur perſequi, & an vero judicium transferatur in dominum verum? Et lex ait transferri judicium, idemque in tutoribus, & curatoribus ſervatur. Air lex, debet, verumtamen non cogitur, *l. pupilli*, *hoc titulo*, *de dilpoſ.* quæ hic videnda eſt cum *l. ultima*, *ſ. ult. eod.* A deindumque eſt id effectum eſſe ex reſcripto Divorum Severi & Antonini, *Cod. infra*, *ſi procurator appellat.* hic etiam videatur, *l. ut ſeniorem*, *hoc noſtro titulo de appell.*

Ad L. illud ſuperioribus eſt IX.

Illud ſuperioribus eſt, neque pupillum, neque rempublicam, cum tot libellorum ſpecies, in integrum reſtituendum eſſe, ſed appellationem eſſe neceſſarium. Idque ita reſcriptum eſt.

REſpublica, ut pupilla in integrum reſtituitur, *l. nemo publicum 3. C. de jure Reipubl.* Hic libertatibus datum eſt, ut non ſolum ipſi, ſed & heredes non revocentur, ſed appellatio neceſſaria eſt, & ita reſtitutio in integrum. Datur etiam adhuc reſtitutoria.

Ad L. cum ex cauſa XI.

Cum ex cauſa judicii ſalute eſſet provisa, ex neceſſitate judicis, ab eo, qui appellationes interpoſuerat, meruerit meliorem ſententiam, recipere eum potuisse, quam ſolvi, videndum eſt.

SI quis condemnatus ex cauſa judicati ſui ſponte ſolvit, non appellat: at ſi quis condemnatus immemore judicio ſolvit, poterit appellare, & ſi melioram ſententiam habuerit, quod ſolverit, repetet.

Ad L. ſi conſtet XII.

Si conſtet nullo actu ex lege habito dumtaxat creatum, ſed tamen vocitus publicarum poſſeſſionum, reſpice tunc personaſdem, quæ ſi conſtet, creatum non eſſe, conſenſiſſe: appellatio in re aperta ſuperſedere ſuit.

DIdum eſt appellationem fieri, non ſolum a ſententiis, ſed etiam a nominationibus. Id autem verum eſt, ſi nominatio ita facta ſit: ſed ſi non rite nominatio ſit facta, appellatio ſuperſedet.

Ad L. 1. §. ſolent 3. ff. quando appellandum.

Solent plerumque præſides remittere ad ordinem nominationis, ut Gratianus rescripſit magiſtratum: sed vitio quis honore, vel munus in eum conferatur. Utrum igitur tunc appellandum eſt, cum ordo decretum interpellavit, an vero a nominatione? Et magis eſt, ut tunc ſit appellandum, cum ordo decretum: magis enim conſilium deſiſſe præſes videtur, quia ſe remittit, quam ipſe conſiſſe. Denique ipſe erit appellandus, non ab eo provocandum.

DEcuriones quendam nominaverunt, & ad præſidem miſerunt: præſes provinciæ remiſit ad decurionem, ut decretum interponant: quæritur, a quo appellandum ſit? Et ait lex, a decreto ad præſidem. Sed redeamus ad *l. ſi conſtet*.

Colligitur ex hoc lege, appellationes eſſe ſuperſedeas. Videamus alios ſimiles caſus, & quidem unus eſt in *l. ſi superſedeo* 19. *noſtra titulo*, *de appell.* Si abiens ex edicto peremptorio condemnatus fuerit: ſed videamus de edicto peremptorio, de quo tradituc in *l. properandum*, *C. de judiciis*.

Juſtinianus illa lege conſtituit, ut cauſæ civiles trienio finiantur: pudea tradat de adbore conſumace, in quo hæc diſtinctio eſt adhibenda: Aut poſt litem contestatam contumaciam incidere, aut ante, aut reum incidere in contumaciam, aut adhorem.

De primo videamus: ſi poſt litem conteſtatam adhor abſe-

abiisse coeperit, & jam triennium accedat, Justinianus A *cauſa*. Contumax igitur eſt, qui tribus edictis vocatus non venit, & qui poſt litem conteſtatam ceſſavit. Sic ſtatuimus: ſi in abſentem contumacem ſententia dicta fuerit, ab eo non poſſe appellatur. *L. & poſt edictum* 73. §. *ult. ff. de judiciis*, *l. 1. C. quorum appellat. non recip. l. ex conſenſu*, §. *ult. eo. noſtra* 10. Et hoc eſt quod dicit in *l. contumacia* 53. *fin. de re judicata*. Quidam ſunt edicta, quæ proponuntur perpetuo jurisdictionis cauſa, & temporalia eſſe poſſunt.

Ceterum contumax lite omnino cadit. Hæc vera ſunt in contumace. Diverſum eſt, ſi quis juſtus exhibere inſtrumenta, & quia non exhibet, condemnatur: nam de eo ſententia appellatur, *l. ult. §. 1. ff. de teſt.* Apparet unum caſum eſſe, in quo ſententia in abſentem dicta valet, & appellationi reſiſtitur non poteſt, *l. cum ita appellatum*, §. *qui ob mejor. D. de re judicata*. Et alium, in quo in abſentem dicta ſententia non valet, & ſine appellatione reſiſtitur. Sed videtur hic diverſus eſſe *item cum ea res*. *inf. quo ſent. four. appell.* Et alium, in quo in abſentem dicta ſententia valet, & nec ſine appellatione reſiſtitur. Sententia in abſentem dicta B dubb. de cauſis, una ſi ex edicto peremptorio damnatus ita: altera, ſi ter admonitus adeſſe noluerit, *l. 1. C. quamvis & quando jud.*

Hactenus expoſita ſunt omnia, quæ ad peremptoria edicta pertinent. Nunc ſunt explicandæ reliquæ leges tit. *Quæ ſententiæ ſine appellat.* Pertinentium eſſe dicunt per mortem finitur, *l. 59. §. ult. ff. de re judicata.*

Ad L. Conſtitutiones XXI.

C *Conſtitutiones, quæ de recipiendis, nec non appellationibus loquuntur, ut nihil vero ſint, ſuos non habent in eorum perſonas, quas damnatas ſtatim ponunt poſſitas interdictis, ad ſuos ſenſus redigendas, vel ſedentium omnium ſententiæ, vel duces ſeditionum.*

HÆc lex, ut intelligatur explicandus eſt titulus, *Nihil innovetur interpoſit. appellat.*

Talis igitur regula conſtituenda eſt a nobis, ante & conſtitutionem hanc latam, ut interpoſita appellatione nihil novari poſſit: Hocque verum eſt, ſive recepta ſit appellatio, ſive non. Et hæc eſt ſententia *l. 1. C. nil innovari poſt. appellationem, l. vetera lex Annaea* 2. ubi declarat D eo, qui ius deperdendi non habet, ut præſes provocare, *l. inter partes*, §. *1. C. de interd. & relex. Ait lex Vetera* 2. *interpoſita appellatione*, quia ſit idoneus horum verborum ſenſus, non video. Itaque melius in quibuſdam Codicibus deſunt verba. *Quam putative*. Ceterum aequiſſime ſententiæ, & a ſententia appellatæ, diverſa ſunt.

Expoſitis eſt titulus, *de appellatione. recip. vel non.* Igitur ſic ſtatuemus. Si quis ob crimen condemnatus, ſententiæ acquieverit, poteſt appellare aliis: nemo poteſt appellare, niſi cujus intereſſe, *l. nulla*, *C. eodem appellat. non recip.* officialis appellatæ non poteſt a ſententia judicis, qua condemnatus eſt, quod in ius officia deferuntur, abſente damnati poteſt, *l. ne deſeratur. C. de pœnis*. Tertio, qui appellare non poteſt, ſi quis ita provocaverit, tertio provocare non poteſt. A præfecto prætorio non appellari conſtat. Hinc videtur *l. C. ſi de moment. poſſ. appell. & l. 2. C. undè ſe*. Nunc videmus a quibus appellare non licet, & hic videtur eſt titulus *a quibus appellare non licet*. Ab Epiſcopo appellari non poteſt, *l. epiſcopale*, *C. de epiſcop. audient.* Hic videnda eſt *l. ex conſenſu*, *hoc noſt. tit. de appellat.* & lex *quinquagenta*, *C. de excuſat. tut.* & *Inſtitutionum eod. tit. Inſtit. & l. 3. §. quis tutor, conf. quando appellant.*

Ad §. Tutor l. cum in una XII.

Tutor pupilla datus, ſi provocet, interim pupilla exercere debi-

bitur. Sed ſi tutoris cuſtoritas fuerit neceſſaria, voluit A ad adeundum hereditatem, tutor ei neceſſaria deſitura, quoniam curatoris auctoritas ad hoc ei inutilis eſt.

Ait §. *Datus*: addè & reſeatus: ſi provocet ob excuſationem, quæ non recipitur. Sunt autem cauſæ, in quibus tutorem habenti, tutor ſpecialis dari poteſt, *l. tutorem* 19. *ff. de auctor. tut. l. ult. C. de in litem dand. tut. l. impubes* 38. *ff. de reb. cred. tut. dat. ad h.* Sic ad negotia contrahenda tutorem habenti tutor dari poteſt, & in *l. qui ſenex*, *D. de rit. nu. l. 3. C. l. 5. C. de in litem dand. tut.* Et hi caſus, aut legibus, aut moribus, aut Senatuſconſultis introducti ſunt. Nunc videamus de illis, qui a delatis muneribus civilibus & honoribus excuſant, an alios eorum loco creetur? Et placet creari, *l. Imperatores*, §. *ſi magiſtratus*, *hoc ipſum tit. in l. 3. ſi tutor vel curator magiſtr. appell. inf.* peremti autem dicuntur, qui excuſati appellii eſt, ut in *l. quemquem*, *C. de excuſat. tut.* Videatur hic lex *qui ſuſpectum*, *hoc t.* Quæ ut intelligatur fciendum eſt, B lata ferentia ſtultos appellatorum dandos, nunc ex conſtitutione Juſtiniani intra decem dies. Et hic videndi eſt *l. 1. §. ſiduum*, *D. quando appell.* hic videatur *l. ad petitionem* 21. *D. de appell.*

Ad L. Negotiorum XXIV.

Negotiorum poſſet, vel tutor, vel curator bona fide conſilemnatis appellationem: & ita negotium teſtatum eſt. Quæſtum eſt, quidam condemnatus inſtaſſe pronuntiavit, an quia tardius judicatum ſit, ejus principalis pecuniæ modò temporis debuerunt? Reſpondit, ſecundum eo, C quæ pronuntiavit, debendam ultimo actionem, &c.

Illud notandum eſt, in officialibus bona fidei actoribus non ipſo jure, ſed ex officio judicis ex mora deberi. Idemque ſervatur in judicio arbitrario, *l. in bona fidei*, *C. de ufur. Inſtitutionis*, *C. depoſito*. Deinde illud etiam fciendum eſt, eum qui condemnatus eſt judicio bonæ fidei, fententiam protraxit, in ultras reuers. ſequitem judex animadvertit fruſtraretur effe appellationem, *l. tutor* 41. *pro. de uſuris*. Ait lex: utilem, id eſt, reſtitutorium, & non *l. vetera*, *D. de tut. & rat.*

AD TITULUM XI.

EUM QUI APPELLAVERIT IN PROVINCIA DEFENDI.

RECITATIONES SOLEMNES.

IN provinciis appellationes interpoſitæ plerunque deferuntur in urbem Romam, *l. cum præſes*, *C. de appell.* Qui Reipublicæ cauſa abſunt, in fus provincia defendere ſe non cogunturi. Attamen iis, qui cauſa Reipublicæ non abſunt, ſubveniendum eſt aliquando, ut docet *l. fed eſt præterea*, §. *ult. D. quibus ex cauſ. major.*

Tom. X.

AD TITULUM XII.

APUD EUM A QUO APPELLATUR, Aliam cauſam agere compellendum.

RECITATIONES SOLEMNES.

QUIDAM a ſuo judice appellavit: quæritur, an aliam cauſam apud eundem judicem agere cogatur. Et lex ait cogi: nec quicquam cauſæ poteſt, nam denuo provocare poteſt.

AD TITULUM XIII.

SI PENDENTE APPELLATIONE MORS INTERVENERIT.

RECITATIONES SOLEMNES.

QUÆSTIONIS eſt, An mortuo appellatore heredes cogantur prægerere cauſas appellationis, & eas merita præſtare? Et quidem ſi alterius intereſſe, cogantur, *l. 2. fop. ſi tutor vel curat. magiſt. reas. appell.* Si reo criminis pars bonorum acquiritur, & ſi appellaverit, & prædicte appellatione mortuus fuerit, quid juris eſt? Et quidem heredes cognitur cauſas appellationis perſequi, in qua re ruſſendi diſtinctio adhibenda eſt, ut in reo capitalis irrogata eſt, & nihil de bonis adempturn eſt, aut etiam ſpecialiter reo bona adempta ſint. Priore caſu mortuo reo, & criminis, & bonorum quovis fuiſſet, in hoc cauſa heredes non cogentur reddere cauſas appellationis. Excepto eaſu uno, ſi reus ſenſere bona acquiſiverit, ut in ſpecie *l. Lucius Titius*, *ff. de jure fiſci*. Nam tunc etſi crimen ſolvitur, attamen quæſtio bonorum finitere acquiſitionis non ſolvitur.

Secundo caſu, Fiſci intereſt, ut adempturis bonorum quæſtio ſolvatur, & hoc caſu cogantur heredes merita & cauſas appellationis perſequi, *l. 3. C. ſi pend. appell. mort. interv.* Hic nunc queri poteſt, an noventur tempora heredibus mortuo appellatore, id eſt, an intra reliquum merita appellationis perſequi cogantur? Et placet in merari, ut quatuor tantum menſes ei aſſignentur, *l. ult. C. ſi pend. appellat.* Rurſus queri poteſt; ſi pendente appellatione mortuus fuerit, de quo agitur, quid juris eſt? Aut jam mora facta eſt, aut non. Primo caſu, etiam ſi appellatorius eſt peragenda. Secundo caſu, mora res fuitur ſis, præterquam ſi quidam acceſſiones fiat, ut ſi fervus peculium habuerit, *l. pen. C. ſi pendet. appell. mors interven.*

AD TITULUM XLIX.

SEXTI LIBRI CODICIS.

Ad Legem Falcidiam.

POST Senatuſconſultum Trebellianum datur lex Falcidia, quæ tamen in Digeſtis præponitur Senatuſconſulto Trebelliano: *ſcitu* Trebia, qui verſuſſior eſt lex Falcidia Senatuſconſulto Trebelliano & Pegaſiano. Fuit enim lata lex Falcidia rogante Cajo Falcidio Tribuno plebis (nam eſt plebiſcitum) ut lex Attilia, Auguſti temporibus, ut Dio, Euſebius, & Suidas ſcribunt. Senatuſconſultum autem Trebellianum Galbæ fuit Neronis temporibus, & deinde Pegaſianum Veſpaſiani temporibus, ut eſt in Inſtitutionibus.

Legis autem Falcidiæ duo capita proponuntur, *l. 1. eod. tit.* Primum caput dat liberam ſcilicet legendi, de quod additur in *l. 2.* Scilicet ad dodrantem remanebat. Quid deinde? Nam ſinis dodrantis fuiſſet ſecundo capite legis Falcidiæ, non primo, ſed primo abſolute datur libera facultas legendi. Et ita eſſet dodrantem remanebat caput. *Qui civer Romani ſunt, qui ceteris poſſ hoc legem vigatum, teſtamentum facere voluere, his ſum permiſſum, ſolipſo rei quinquſque dare legare valent, jus poteſtaſque eſto.* Et ait, *ſum peculium, ſolipſo, res*, non eam, vel *eas*: non *quam*, vel *quas*, *exquam*, priſco more loquendi, priſco ferme more loquuti, ut Ennius, *poſtquam lumina ſit ſuulis bonus Auius reliquit*. Et neceſſe eſt, omnino ut illo capite dixerit lex Falcidia ſum peculium, ſum res more ceterarum legum, quæ de teſtamentis ſcripta

sunt, ut in l. reſpondi, ſub pr. de teſtamentis. Legibus dari A facultatem teſtandi de pecunia ſua. *I. cum pater, §. man-dare, de legat. 2. & in l. 12. eod. Super peculio inteſtato ſua* (aut *ſa*) Et hæc libera poteſtas legandi datur primo capite legis Falcidiæ, ſane propter legem Furiam, quæ de pecunia ſua eroganda teſtatorem in ſingulos non permittebat ultra mille æris, ut docet Ulpian. *lib. Re-gul. tit. 1. &* addit etiam *quinquies*, propter legem Voconiam, quæ feminis hereditates, legatoque relictis unium in modum coercebat: ne diuitiarum nimia, & ex opulentia ſuperbiendi nimia. Sed lex Falcidia non ob-ſtringit mares a feminis, quæ dat libertatem poteſtatem quibuſque, id eſt, maribus, vel feminis legandi ſuam pecuniam ſuiſque ut. Et ait eodem capite : *Ut ſi quis pecuniam ſuſpicor ves, quibus dare legare volet.* Ait *dare legare*, ut in Eunucho capite *detur, legetur* : non *detur le-gatur*: B *Detur, dicitur legatum*, ut in Phormione. Et ait eodem capite. *Jus poteſtaſque eſto*, quod in aliis antiquis legibus. *Jus* (duplicata vocali) *Ieuque eſto*. Et quod addidit in eo primo capite, ut hæc lege ſequen-ti, *etiam liceſto ovisbus* : Secundo autem capite legis Falcidiæ conſtituitur modus legatorum, quem civilem modum vocat Cornelius Tacitus *Annal. 13.* Scribens, Auguſti teſtamento data legata non ultra civilem mo-dum conſtitutum ſtilicet lege Falcidia vivo Auguſto. Et hic modus eſt, ut quantum quiſque pecuniæ relin-quit pure publico dare legare voluit, jus ei poteſtaſque fit: dum tamen apud heredem totius patrimonii quæ-dranæ remanent integræ, hoc eſt tres partes. Et quod ait, *pure publico*, quod male interpretantur, id eſt, quod eis per lege licebit: quia non cuilibet quantam pecu-niam volet ei dare legare poterat lex Falcidia, ſed tantum C eſt ſolidi capacitatem. Et ad intelligentiam illorum ver-borum, *pure publico*, proprie pertinet *l. quoties, ff. eod.* Si cui legatum ſit ampliùs, quam ut poſſit capere, mi-no per legem Falcidiam, ſed per legem Iuliam & Pa-piam: ad quam inſcriptio legis docet illam legem per-tinere. Si, inquam, cui legatum ſit ampliùs, quam ca-pere poſſit per legem Iuliam & Papiam, quod ſit tan-tum caput trientis, exempli gratia, & ſemis ei lega-tum ſit, ſi lucrum habeat Falcidiæ, primum ex eo quod illi legatum eſt, ſubducitur id quod lex Falcidia expe-dit, primum deducitur Falcidiæ : Deinde ex reliquo deducitur quod lex Iulia & Papia eum capere non permittit. Itaque non eſt jus poteſtaſque dandi lega-di, niſi ſalvo jure publico, veluti legibus Iulia & Pa-pia, quas lex Falcidia non tollit, ſed *ſalvo jure, quæ ex-tant quibuſque pecuniam, cuique jure publico dare legare volet jus ei, poteſtaſque ſit*: dum tamen quadrans hæredi-tatis remanet apud heredem. Nam ex lege Falcidia legata non poſſunt exhaurire hereditatem, non abſtr-mere, non coarcere ſupra dodrantem : dodrantem ta-men debitare poſſunt ex hereditate ita ut ille defi-nitio legati, quo proponitur in *l. legatum, de legat. 1.* Legatum eſt delibatio hereditatis, eſt decundum legem Falcidiam : quia delibatio hereditatis legata ex ea hereditate, ubique ad dodrantem auxitum, non etiam exhaurire hereditatem, non abſtrahere, non ar-tare, ut in Novellis : quod tamen poſſunt ex duodecim tabulis, id eſt, legata ex duodecim tabulis poſſunt ab-ſumere totam hereditatem : quod ait lege Furia & Voconia : Nam hæ leges tantum præſtringebant, quan-tum ſinguli capere poſſent, non quantum univerſi : Ideoque in plures poterant erogare totum patrimo-nium, dummodo ſingulis non plus daretur, legare-tur, quam ſtatuiſſent leges. At lex Falcidia pertinet ad univerſos legatarios : ut quotquot fint legatarii non ferant ultra dodrantem, non attingant quadrantem, qui ſupereſt, quem conſervari hereditati inſtituto oper-tet, ubique ad dodrantem, ut legata capiant ſine frau-de ſua, ut ait lex Falcidia in ſecundo capite, id eſt, *impune* : quod facite dicitur propter legem Furiam, quæ plenum quadrupli ſtatuebat in eum, qui ex teſta-mento legati nomine plus quam mille æris capiebat, ut oſtendit Ulpianus ſupradicto loco : Namque hodie & ſupra mille æres capere licet, dummodo non exce-dat dodrantem hereditatis, ita ut *plus* in *impune* quo ſinat verba tranſlatitia & vulgaria legum free om-nium, ut in *l. capere, ff. de leg. Iul. de adult.* Et ad legem Furiam omnino referendæ arbitror Varronem *l. de lin-gua Latina*, dum ſcribit, antiquos Ac diviſe pro oſ-*fere*, uitur hoc exemplo : *Biſſile apud legiſſe*, quod pro-cudiſſent promptiſſe ex lege Falcidia : De hoc ſecundo ca-pitis Falcidiæ Euſebius in Chronicis, interprete Hie-ronymo (non Euſebii Græca perierunt) ita ſcribit : *Cajus Falcidius Trib. Pleb. legem tulit, ne quis plus teſta-mento legaret, quam ne quarta pars hereditæ ſuperiſſe : Nunc vulgo poſſit illis verbi legatur. Ut quotquot, ou-mnes eſſe, &c.*) ſat multa, quæ ſequuntur omnino B non ſunt in manu exaratis libris, quæ *exuvie ve-Dacorum*, ut ait Scaliger in Manilium. & Lib. 2. mpe-rite detexere ex *Novel.* 18. Sunt fiſti in eo ſcripto ſuper-ut dixi certiſſima argumenta tria. Primum, quod po-nat, *ſi quatuor heredes ſint, aut minus, ea quantum relevari*, cum conſtet ex Novella, ſervandam eſſe ter-tium, id eſt, trientem. Deinde etiam, quod ponat pa-rem apud Italicos ſtatuiſſe Auguſtum. Poſtremo, quod hoc etiam falſum & virioſum eſt : neque enim pater, nili ex certis cauſis fraudare poteſt liberos legitima : extraneis autem legare poteſt inexcuſato pene ex *Nov. 1.* non liberis, quibus Falcidia legitima eſt, mazi-me jure noſtro ; quo non unius tantum Falcidiæ dedu-ctione libere uti poſſunt : quæ de eo ſunt Italicis mos : puta quemadmodum nobis, & quamobrem liberi ut uxor dudici deductione Falcidiæ ex jure Canonico, Ac generaliter, ubi legato etiam remiſſa Falcidia, illud vitium ineſt, quod ait, Falcidiam dividi æquaiter, vel ut ait ſuperius, æquominiuter inter eos, qui ſuntur le-gatis, & non ut ſecundum quartæ legatis : quod quis ambiguum? De eodem capite legis Falcidiæ Dio ſic ſcri-bit libro 48. ut manifeſto exprimat ſententiam ſecundi capitis, quod & præcipuum caput eſt Falcidiæ. Et neſcio an quod non percipere, an quod nolle per-cipere Dominus Alciatus ſtatuerit hoc ſcribere Dio-nem : putavit ille poſſum partem hereditatis repudiari : partem agnoſcere : quod nunquam obtinuit : Neque enim hereditas feindi poteſt, neque vero Dio hoc ſcri-pſit, ſed de re ipſa dixit ut eſſe poſſet lex Falcidia : *ei, ex heres quartam partem bonorum ſibi reſiſtuat, vel (ut ait) ſubſtantia ſibi reſidie, id eſt hereditatis, à gerentur* Ulpian. *libro Singulari ad edictum. Et quorum res hereditatis, quæque jure publico dare legare volet jus ei, poteſtaſque ſit*: dum tamen quadrans hereditatis remanet apud heredem. Nam ex lege Falcidia legata non poſſunt exhaurire hereditatem, non abſtr-mere, non coarcere ſupra dodrantem : dodrantem ta-men debitare poſſunt ex hereditate ita ut illa defi-nitio legati, quo proponitur in *l. legatum, de legat. 1.* Legatum eſt delibatio hereditatis, eſt ſecundum legem Falcidiam : quia delibatio hereditatis lega-ta ex hereditate, ubique ad dodrantem auxitum, non etiam exhaurire hereditatem, non abſtrahere, non ar-tare, ut in Novellis : quod tamen poſſunt ex duodecim tabulis, id eſt, legata ex duodecim tabulis poſſunt ab-ſumere totam hereditatem : quod ait lege Furia & Voconia : Nam hæ leges tantum præſtringebant, quan-tum ſinguli capere poſſent, non quantum univerſi : Ideoque in plures poterant erogare totum patrimo-nium, dummodo ſingulis non plus daretur, legare-tur, quam ſtatuiſſent leges. At lex Falcidia pertinet ad univerſos legatarios : ut quotquot fint legatarii non ferant ultra dodrantem, non attingant quadrantem, qui ſupereſt, quem conſervari hereditati inſtituto oper-tet, ubique ad dodrantem, ut legata capiant ſine frau-de ſua, ut ait lex Falcidia in ſecundo capite, id eſt, *impune* : quod facite dicitur propter legem Furiam, quæ plenum quadrupli ſtatuebat in eum, qui ex teſta-mento legati nomine plus quam mille æres capiebat,

ſtamento militis, l. 1. §. 12. ſup. de teſtam. milit. Quo-dans tamen ea non abſtinet, fed cogitur heres ſolida legata præſtare, quæ relicta fuit a milite, non deta-Die quadrante. Quia igitur primum caput legis Falci-diæ permittit etiam ad teſtamentum militis, ſecundum hoc item (quod eſt principium) non male poteſt dici, ex. utilis, in teſtamentis militum, legem Falcidiam lo-cum habere. Et in hoc diſtinet legata relicta teſtamen-to militis a legatis relictis teſtamento pagani : quod relicta teſtamento pagani exhauriat ne alterum, non quidrans, qui apud heredem remanere debet; exempli gratia, ſi is, qui teſtamentum facit, non habeat centum in bonis, debitur-rit centum, nihil eſt in legatis. Ex alterum cautionis legata, abſorbet legata; vel ſi is, qui habet centum in bonis, debitor-ris, ita ut præter centum non ſit in rebus ſuis tum triginta tantum, in quadrante to eſt hæc recon-dum eſt, legem Falcidiam ſuiſſe tantum de legatis te-ſtamento militis : quia nonnullos Decemvirorum in ſi-erant; nondum fuerat exauditum fideicommiſſi nomen, ut decerni nolint inſtitutiones : ſed paulo poſt legem Falcidiam, quæ tandem lege Auguſti temperatus. Sed poſtea admiſſis fideicommiſſis, & ſine cautione, ut ſi-Falcidia, inquam, Senatuſconſultus Pegaſano portella eſt etiam ad fideicommiſſa tam univerſalia, quam ſpecialia, in *ſ. fed quia hoderes, Inſt. de fideicommiſſ. hered.* Deinde eadem lex portella etiam eſt ad donationes cau-ſa mortis, ut ex eo etiam detrahatur legatum ex con-ſtitutione Severi, *l. 4. & l. 2. inſt. de donat. cauſa mort.* Et eandem ob rationem lex Falcidia pertinet etiam ad donatio-nes factas inter maritos : quia tollat haberi fideicom-miſſi, vel donationis cauſa mortis, & more ſuto fun-ſermonatur, *l. 2. l. 3. de donat. inter virum & uxorem*. Illud vitium ineſt, quod ait, Falcidiam dividi æquaiter, vel ut ait ſuperius, æquominiuter inter eos, qui ſuntur le-gatis, & non ut ſecundum quartæ legatis : quod quis ambiguum? De eodem capite legis Falcidiæ Dio ſic ſcri-bit libro 48. ut manifeſto exprimat ſententiam ſecundi capitis, quod & præcipuum caput eſt Falcidiæ. Et neſcio an quod non percipere, an quod nolle per-cipere Dominus Alciatus ſtatuerit hoc ſcribere Dio-nem : putavit ille poſſum partem hereditatis repudiari : partem agnoſcere : quod nunquam obtinuit : Neque enim hereditas feindi poteſt, neque vero Dio hoc ſcri-pſit, ſed de re ipſa dixit ut eſſe poſſet lex Falcidia : *ei, ex heres quartam partem bonorum ſibi reſiſtuat, vel (ut ait) ſubſtantia ſibi reſidie, id eſt hereditatis, à gerentur* Ulpian. *libro Singulari ad edictum. Et quorum res hereditatis, quæque jure publico dare legare volet jus ei, poteſtaſque ſit*: dum tamen quadrans hereditatis remanet apud heredem. Nam ex lege Falcidia legata non poſſunt exhaurire hereditatem, non abſtr-mere, non coarcere ſupra dodrantem : dodrantem ta-men debitare poſſunt ex hereditate ita ut illa defi-nitio legati, quo proponitur in *l. legatum, de legat. 1.* Legatum eſt delibatio hereditatis, eſt ſecundum legem Falcidiam : quia delibatio hereditatis lega-ta ex hereditate, ubique ad dodrantem auxitum, non etiam exhaurire hereditatem, non abſtrahere, non ar-tare, ut in Novellis : quod tamen poſſunt ex duodecim tabulis, id eſt, legata ex duodecim tabulis poſſunt ab-ſumere totam hereditatem : quod ait lege Furia & Voconia : Nam hæ leges tantum præſtringebant, quan-tum ſinguli capere poſſent, non quantum univerſi : Ideoque in plures poterant erogare totum patrimo-nium, dummodo ſingulis non plus daretur, legare-tur, quam ſtatuiſſent leges. At lex Falcidia pertinet ad univerſos legatarios : ut quotquot fint legatarii non ferant ultra dodrantem, non attingant quadrantem, qui ſupereſt, quem conſervari hereditati inſtituto oper-tet, ubique ad dodrantem, ut legata capiant ſine frau-de ſua, ut ait lex Falcidia in ſecundo capite, id eſt, *impune* : quod facite dicitur propter legem Furiam, quæ plenum quadrupli ſtatuebat in eum, qui ex teſta-mento legati nomine plus quam mille æres capiebat, ut oſtendit Ulpianus ſupradicto loco : Namque hodie & ſupra mille æres capere licet, dummodo non exce-dat dodrantem hereditatis, ita ut *plus* in *impune* quo ſinat verba tranſlatitia & vulgaria legum free om-nium, ut in *l. capere, ff. de leg. Iul. de adult.* Et ad legem Furiam omnino referendæ arbitror Varronem *l. de lin-gua Latina*, dum ſcribit, antiquos Ac diviſe pro oſ-*fere*, uitur hoc exemplo : *Biſſile apud legiſſe*, quod pro-cudiſſent promptiſſe ex lege Falcidia : De hoc ſecundo ca-pitis Falcidiæ Euſebius in Chronicis, interprete Hie-ronymo (non Euſebii Græca perierunt) ita ſcribit : *Cajus Falcidius Trib. Pleb. legem tulit, ne quis plus teſta-mento legaret, quam ne quarta pars hereditæ ſuperiſſe : Nunc vulgo poſſit illis verbi legatur. Ut quotquot, ou-mnes eſſe, &c.*) ſat multa, quæ ſequuntur omnino B non ſunt in manu exaratis libris, quæ *exuvie ve-Dacorum*, ut ait Scaliger in Manilium. & Lib. 2. mpe-rite detexere ex *Novel.* 18. Sunt fiſti in eo ſcripto ſuper-ut dixi certiſſima argumenta tria. Primum, quod po-nat, *ſi quatuor heredes ſint, aut minus, ea quantum relevari*, cum conſtet ex Novella, ſervandam eſſe ter-tium, id eſt, trientem. Deinde etiam, quod ponat pa-rem apud Italicos ſtatuiſſe Auguſtum. Poſtremo, quod hoc etiam falſum & virioſum eſt : neque enim pater, nili ex certis cauſis fraudare poteſt liberos legitima : extraneis autem legare poteſt inexcuſato pene ex *Nov. 1.* non liberis, quibus Falcidia legitima eſt, mazi-me jure noſtro ; quo non unius tantum Falcidiæ dedu-Dctione libere uti poſſunt : quæ de eo ſunt Italicis mos : puta quemadmodum nobis, & quamobrem liberi ut uxor dudici deductione Falcidiæ ex jure Canonico, Ac generaliter, ubi legato etiam remiſſa Falcidia, illud vitium ineſt, quod ait, Falcidiam dividi æquaiter, vel ut ait ſuperius, æquominiuter inter eos, qui ſuntur le-gatis, & non ut ſecundum quartæ legatis : quod quis ambiguum? De eodem capite legis Falcidiæ Dio ſic ſcri-bit libro 48. ut manifeſto exprimat ſententiam ſecundi capitis, quod & præcipuum caput eſt Falcidiæ. Et neſcio an quod non percipere, an quod nolle per-cipere Dominus Alciatus ſtatuerit hoc ſcribere Dio-nem : putavit ille poſſum partem hereditatis repudiari : partem agnoſcere : quod nunquam obtinuit : Neque enim hereditas feindi poteſt, neque vero Dio hoc ſcri-pſit, ſed de re ipſa dixit ut eſſe poſſet lex Falcidia : *ei, ex heres quartam partem bonorum ſibi reſiſtuat, vel (ut ait) ſubſtantia ſibi reſidie, id eſt hereditatis, à gerentur* Ulpian. *libro Singulari ad edictum. Et quorum res hereditatis, quæque jure publico dare legare volet jus ei, poteſtaſque ſit*: dum tamen quadrans hereditatis remanet apud heredem. Nam ex lege Falcidia legata non poſſunt exhaurire hereditatem, non abſtr-mere, non coarcere ſupra dodrantem : dodrantem ta-men debitare poſſunt ex hereditate ita ut illa defi-nitio legati, quo proponitur in *l. legatum, de legat. 1.* Legatum eſt delibatio hereditatis, eſt ſecundum legem Falcidiam : quia delibatio hereditatis lega-ta ex hereditate, ubique ad dodrantem auxitum, non etiam exhaurire hereditatem, non abſtrahere, non ar-tare, ut in Novellis : quod tamen poſſunt ex duodecim tabulis, id eſt, legata ex duodecim tabulis poſſunt ab-ſumere totam hereditatem : quod ait lege Furia & Voconia : Nam hæ leges tantum præſtringebant, quan-tum ſinguli capere poſſent, non quantum univerſi : Ideoque in plures poterant erogare totum patrimo-nium, dummodo ſingulis non plus daretur, legare-tur, quam ſtatuiſſent leges. At lex Falcidia pertinet ad univerſos legatarios : ut quotquot fint legatarii non ferant ultra dodrantem, non attingant quadrantem, qui ſupereſt, quem conſervari hereditati inſtituto oper-tet, ubique ad dodrantem, ut legata capiant ſine frau-de ſua, ut ait lex Falcidia in ſecundo capite, id eſt, *impune* : quod facite dicitur propter legem Furiam, quæ plenum quadrupli ſtatuebat in eum, qui ex teſta-mento legati nomine plus quam mille æres capiebat,

ſtare integra, id eſt, qui ega quodam ſuis liberalis, non cogitur & liberalis eſſe erga ceteros, *l. 13. §. cum ideireo, & l. 16. ff. ad tit.* Et hoc ſenſu ait lex 6. *in fin. Tit. 5. Nec ſi quid ultra* (ſic legendum, non *ultra*) *illi teſtimo le-gatum heres præſtiterit, aut fecerit, ineſtimo compensandi præjudicare*. Ergo quod ſolitum uni præſtiterit heres ultra, id eſt, ſtatim, exigendæ fidei gratia, ea in parte id non præjudicet computationi legis Falcidiæ, ſiqui-dem eam indueve velit in ceteris legatis, quæ nondum ſolvit : nam ei illa potuerat retinere Falcidiam. Hoc ta-men mutavit Juſtinianus in *Novella 1.* conſtituens, ſi heres incipiat ſolvere legata ſolida quadam, cogitur de ceteris ſolvere ſolida. Et ideo, quafi quædam ſolutiones videatur approbaſſe inſtitutus defuncti, & obligaſſe fi-dem ſuam evequendo pleniore officio pietatis. Itaque hæc in *Novella 1.* ſunt valde reſtrictiva legis Falcidiæ : & quatuor fere modis. Uno, ut qui quo-dammodo in ſolvendo legata, non poſſit ex ceteris de-trahere Falcidiam. Item ut heres, qui intra annum poſt admoniionem judicis non exequitur legitimam volun-tatem defuncti, etiam amittat Falcidiam legatorum aut fideicommiſſorum. Item ut ea non utatur, ſi inventa-rium bonorum non fecerit. Item, ut ea etiam non utatur, ſi poſtibilitas fuerit teſtatoris. Ergo reſtrictæ dicta, quod eſt in extremo *l. 6. hoc ſ. abrogari Novella 1. de he-red. & Falcidia*. Quod autem propoſuit de hereditè, quæ ſolvi poſſit legata, ut ea non poſſit repetere, cum ſcient ſolvit fidei exhibenda gratia, idem dicendum eſt, ſi he-res exverit, ſe ſolida legata ſolvturum. Neque enim ſolvendi voluntas præſumitur, ſive obligationis, *Lauc-b.* ea pua ea ratio eſt in ſolutione, & in cautione : ut ſi-out non repetit quod ſolvit, non repetat etiam quod ſtipuladit. Deinde non ſolum habeat conditionem certi, nec conditionem incerti. Solutum, conditione certi repetitur : cautum non item ſive pura ſtipulatio certi, quia, ut ait in *Lutr.* separatis ratio familia jura ſuadet. Marcus Tullius : *Separatorum perbibo in cauſis paria ju-ra obſervare*. Ergo ſi heres legem ultimam, quæ ei diu-bitabatur inter juris auctores. & ad *leg. ult. facit l.46. ff. eod. tit. l. fideicomm. ff. de cond. indebiti*. Sed tamen debitorem ſuum, ſi is fuiſſet creditor, non poſſet ante *ſtipuramus* 10. *ff. de donat.* maxime dubito argumento ex parono, qui ſi ſit heres inſtitutus ex parte debitis, *de fa-ſcione*, & ſi ſit heres inſtitutus ex parte debitis, non poſſit onerari in ea parte debita, & ſolvendi tamen deficiendum, non habet ſolutionem, *l. partuus, ff. ad Trebellianum*. Ita *Paulus Papinianus in caſibus paria ju-ra obſervare*. Ergo ſi heres fideicommiſſum illud ſolvturum, non cogitur ſolvere, & tenuto eſt inſtitutus, ut nonnullum partis debitis retinendæ gratia. Et ſimiliter poſſit ex ceteris legatis non habeat repetitionem, ſi quod omnes heredes habuerint uno contextu & ſyn-cordibus ; tantum dubitabant, an heres, qui poterat re-tinere Falcidiam, ſi ſuppondidiſſet ſe integra legata ſolu-turum, ſi ſolvendi voluntatem habuerit, non eximatem defuncti, & plenum obſequium ei ſe velle exhibere de-clarans, dubitabant, an haberet cautionis repetitionem, & an exemplo ſtipulationis eſſet ea cautio, adhibe-bant. Quod Juſtinianus definit in *Iuſt.* conſtituens, ut neque ſolui, neque cauti repetitio ſit, ſi heres ſciens ſolverit, vel caverit. Et ad *l. ſi paruus*, fenteniam legi ultimæ appoſuiſſe Tribonianum, manifeſtiſſimum eſt ex verbis, dum ubi propoſuit dubitationem, an vi-leat cautio heredis exverit ſe non abſturum Falcidiæ Falcidiæ, ſubjicit definitionem, non poſſe eum obviare conſeſſioni ſuæ, nam conſeſſionem dicit, ut ſo-let Juſtinianus Graeco modo *homologiam*, pro cautione, non poſſe eum ſuæ confeſſioni ſi cautioni obviare, & ceteras omnia, ut vel inſpectione primæ ſtipulæ a Tribo-niano ex lege *ult. h. t.* Et huc quidem de herede, qui ſciens ſolvit ſolida legata, vel cavit, ſe ſolida ſolvturum. De errante loquimur. Quid ſi heres ſolverit legata ſolida errans? aut eſt error juris ſi. ignoranti legis Falci-diæ, & non repetit legata; aut eſt error facti, id eſt, ignoranti

Quæſio legis primæ huius tit. eſt: An heres quiſol-vit integra, plena legata, omiſſa ratione legis Fal-cidiæ, habeat quæ indebiti condictionem, vele quod plus ſolvere ſolverit, id eſt, an habeat ſoluti condi-tionem. Et ita diſtinguendum eſt: Aut ſciens ſolvit, aut errans: ſi ſciens ſolvit, cum mavult præſtando ſidei pie-miore officio fungi, non habet condictionem indebiti. Et hæc eſt ſententia *l. 1. h. t.* Et ratio, quia, ut ait Pau-lus *querto Sent. tit. 7.* non videtur indebitum ſolviſſe, qui plenam fidem defuncto præſtare maluit. Verum ſi heres quandam legata ſolverit integra, ſine detractione Falcidiæ, non ideo cogitur & cetera omnia legata præ-

ignorantia virium totius patrimonii, aut ponderis aris alieni: & hoc casu foluti repetitio eft pro modo quadrantis, quem omiferat per inficiationem facti, & hoc diftinctio propoitur in *l. 9.* Et hunc fufficiant dixiffe de lege prima.

Ad Legem 11.

EX *l. 2. h.* notandum eft, ex lege Falcidia heredem C tertiæ quæ reliquantur, vel pauperibus, vel captivis comparar ari alieno, eaque vult effe extra rationem legis Falcidiæ: prifquam legis Falcidiæ ratio habeatur, tanquam ex alienum deducr, quod ex omnes obligati parentis effecta, quo jure etiam utimur. Non omittam quod eft in *l. a coheredibus, h. t.* ea quæque legata patri Falcidiam, modo heredi reliquentur, inftituto ex parte 1. aliquo nihil poffet reliquus inftitutus vel ex jure legati 2. privilegia pro ea fcilicet parte, quam coheredi is, cui pertinguntur eft, capit jure legati. Non ex parte, quam heres capit jure legati, coheres fi fit oneratus fupra dodrantem, deducit Falcidiam, nifi fcilicet ut profiteatur adjicit Accurfius, idem coheres viciffim aliquid ab eo accipiat jure legati: non imputat quidem in Falcidiam, quam detrahere debeat ex eo quod ipfi præftat: illi etiam jure legati: quomodo imputant, qui jure hereditatis capiuntur, imputantur in Falcidiam non quæ jure legati, *l. in quartam 91. ff. ad. tit. Sed* tamen, quod viciffim ab eo capit jure legati non imputat, ut dixi, fed compenfat cum Falcidia, quam deducere debeat ex eo, quod a fe illi viciffim jure legati reliftum eft, quæ eft fententia *Ifidori, fuo fenfu erroffi.* Et hoc qui tenet, facile tenere poterit totam legem, *filium*, quæ omnium judicio eft difficillima. Eft autem fententia *l. qui non multiplicat 78. D. de hered. inftit. & l. Mefsenius 21. & l. filio 94. ad leg. Falcid.* Et poftremo notandum, etiam heredem uti deducere Falcidiæ ea legata, vel fideicommiffa relicta heredibus a palam; licet ab eo tacitum reliftum fit fideicommiffum, id eft, non in teftamento, non palam, quæque erat ultimæ voluntatis fideicommiffo inacquabiles, ut fundos legum, quæ eos incapaces faciunt. Huius ratio fideicommiffi quarum non retinet heres: quia totum fideicommiffum, ut ait Accurfius, ufucapit, & quafi præfcribit, tacitoque fideli, quam interpofuit heres in legem fraudem, *Idemque fig. ff. l. pen. & fin. de jure fifci.* Denique ut tacite videatur heres fideicommiffo fibi relicto, imo lidum fideicommiffum fibi vindicatur. Verum ex ea tertii legatis, aut fideicommiffis teftamento relictis non idem plenius idem heres detrahet Falcidiam ex eorum legatorum, id eft, perinde ac fi detraxiffet eam tacite jure, & hic eft fententia legis 2. *h. t.* Verum, ut qui notarium, & obligationes legata, quærunt Accurfius in *l. 2. h. t.* quæ vexat omnes: Heres quibus ex rebus detrahat Falcidiam, an ex univerfo, an ex parte? In corpore legati, vel tribui? An ufu cenfendi loco Falcidiæ? Quod facile explicabitur, fi diftinguamus, quæ in re conftant legata. Nam fi conftant in quantitate, res eft valde facilis eft, ut fi is, qui quadrigenta habet in bonis, leget quadrigenta uni vel pluribus: Heres præftabit 300. retinebit 100. Sic autem legata conftituta in re, individua, puta in fervitute prædii, aut legata fit via, il iter, il actus, quæ jura divifionem non patiuntur, tum pretium fervitutis patitur Falcidiam, eft, definitur quanti fit fervitus: eius affimationis quanta pars deducatur a legatario, ut in *l. in quantum, ff. ead.* Eandemque rationem fervabimus, fi legata ufus, aut ufufructus crendi, ut (ædificandi causa aut diverbium) fi heres regatus, vel ufus fit, vel damnatus opus aliquod ædificare, vel ftatuas ponere in foro, quod ad ufum publicum pertinet, ut *l. penult. h. t.* Nunc hoc quoque addo pretium operis, vel ftaturum patiuntur Falcidiam, *id. l. fin. qui quadrigenta.* Sin autem legata conftituit in corpore, ut fundum, aut divifionem fundi, ut ædes, aut fi legatum ufusfructus, quem conftat effe dividuum: heres eft habiturus quantum partem fructuum omnium: Atque ita facile Falcidia dedi poterit inter eum & legatarium. Quos enim eft fructuarius dodrantis, aliosquadrantis: quia fructus pofiunt dividi: Ideo ufusfructus cenfetur effe in dividuum, quod per fructus perceptionem facile dividi tatem percipiat, ut ait *id. ff. fi in qua quadrigenta.* Quid legata conftituit in corporibus, ut fundo, ædibus, vel aliis rebus? & regulariter verum eft, Falcidiam minuere illi rebus? & regulariter verum eft, Falcidiam minuere

ti fiut corpora, ut affimatio patrimoniæ Falcidiam, fed ex A ipfis fingulis corporibus detrahi Falcidiam, exemplo peculii legati. Peculium fervi minuit quod fervus domino debet, vel liberis domini, vel coheredes, quod ita accipiendum eft, ut minuat heres ex patrimonio fuo, non univerfitatem peculii, *l. 6. D. de peculi. legat. Et cum* recte in hac cauſa comparatione peculii, cum *S. ex ultimo* fuit juriſconſ. in *l. 1. §. 2. Dummodo* addenda, cum ait: ſi quantur de Falcidia, nec liquido adhuc conſtet, fit ex locum habitura, necne, ut liquet, & res dirimatur a judice: nedi judicium poſſit interponi inter heredem & legatarium: Nam Falcidiæ ratio induci communionem in ſingulis corporibus legatis inter heredem, & legatarios, *l. Pleuriter. Dotal.* Ita enim ſæpe accidere reddi judicium communi dividundo, licet inter heredem, & fideicommiſſarium Trebellianum redditur B utile judicium familiæ erciſcundæ, *l. ſi res 77. ff. ad. l. Falc. & ff. D. famil. erciſc. & ſtatim d. l. 8.* poſt legem Falcidiam legatis peculii, ut ſcilicet inter dominum, cui debuit aliquod ſervus, & eum cui legatum eſt peculium ſervi, reddatur judicium familiæ erciſcundæ, ſi non ſatis ſuperque patrimonium peculium, quod domino debetur: Ergo deminutionem peculii quæ fit ipſo jure ob eu quæ domino debentur, recte computant denominationem legatorum etiam ipſo jure: Et ut illam dicimus fieri in ſingulis corporibus peculiaribus: ita & deminutionem Falcidiæ fieri in ſingulis rebus legatis. Quod ſcripſi *Lectio. ante A. Pleuri.* dum ait: ſervo legato, & eidem ſervo legato fundo, ſeparatim derrahi Falcidiam ex ſervo, & poſtea ex legato. Regulariter ergo ita fit, ut legata in corporibus conſtituti, deminuit ſingula corpora pro rata. Sed notandum aliquando pro neceſſitate, non ex fingulis corporibus, ſed rebus legatis detrahi Falcidiam, ſed unam rem crebre in ſolidum vice Falcidiæ, ut in ſpecie *l. Lucius 35. & l. Titio, D. ad. l. Falc. & l. 4. D. de leg. 2.* Finge: ſervus legatus eſt, & ſervo relicta eſt fideicommiſſaria libertas: eidem legatario, vel alteri eſt legatus fundus, & ſola hæreditas non ſufficit fundo, quem ſervi Falcidia, non ex ſervo, ne impediatur libertas. Idem evenit in ſpecie *l. Pleuriter 40. & alt. & l. ſi fundus mihi legetur 3. D. ad. tit.* Ita enim mihi legavit fundum, & vitam in eum fundum per alium fundum ſuum: recreſſit eſt exingui legatum vite, & vis deberet Falcidiæ Falcidia: Nam ſi Falcidiæ ratio deberet ex fundo, pars fundi remanet in hereditate, nec totus fundus erogatur legatario: quo ſit, ut eidem legatario non poſſit reſti vita, quia vita eſt individua, quod non poteſt æquato pro parte: fundo enim debetur ſingulo, non pro parte. Ergo in hac ſpecie fundus ſolidus præſtabitur, & vita cedet Falcidiæ vice, heredi. Sed hoc non ita ſimpliciter tradidit lex *ſi fundus mihi legetur*, quæ obſervationem hanc ſolum in duobus membris hoc modo. Si fit fundus legatus, & vis ad eum fundum, aut plus eſt in Falcidia utriuſque legati, quam in proprio vite, & hoc caſu vis legatum remittit, & reſtituitur quod deeſt Falcidiæ detrahitur ex fundo. Aut tantum eſt in Falcidia, quantum in vite proprio, ita ut ſe æquabis utriuſque quantitas, & tunc nihil neceſſitatis occidit, quam retinebit heres loco Falcidiæ, & ſolidum fundum præſtabit. Aut minus eſt in Falcidia, quam in vite proprio, & tunc legatum vite remittit, & reſtituitur quæ legatum fundi: fed utrumque ſolidum præſtatur. Et legatarius cogitur hoc caſu, per heredem propoſita exceptione dali mali, heredi de ſuo facere legatum utriuſque legati, id eſt, Falcidiam vice, & Falcidiam fundi. Et ita ſtatuimus ſæpius diligenter, nullo verbo mutato optime explicabitur *d. ſi fundus mihi legetur.*

Ad Legem VI. *In ponenda.*

NOtandum eſt ad legem *6. h. t.* vel potius ad ejus primum partem (cetera enim nobis heri explicare ſunt) in ponendam lege Falcidia, quod A. & lege Falcidia nominatim fuit comprehenſum, dedi ci bonis prætia fervorum teſtamento manumiſſorum vel directe, vel per fideicommiſſum. Ergo & fervorum proprietarium teſtatoris, & fervorum heredis, & fervorum alienorum, quos heres a teſtatore rogatus fit redimere, & manumittere, *l. 11. §. ſi fervus, D. ad. l. 1. §. in quindecim, D. ſi cui plus quam per legem Falcid. & l. 2. h. t.* Cujus ſententia, quæ vulgo perperam explicatur, ſuo loco ſatis ſuperque hæc eſt: Si legatarius heres, cujus fervo teſtator reliquit libertatem fideicommiſſariam, augeat patrimonium peculium rum, quam in legem, *h. t.* ſed hereditate, cogatur manumittere, & deducto pretio eius fervi, & quod ſuperfit in legato, vel fideicommiſſo poſſit heres non ſupereſt, ſalva Falcidia, eidem fervo fideicommiſſum peculiare præſtare. Hæc eſt brevis & perſpicua ſententia *l. 11. §. ſi fervus*, cujus verbi contrarii de id *l. 1. §. ſi ex alio, D. famil. erciſc. & ſtatim d. l. 8.* poſt legem Falcidiam legatis peculii, ut ſcilicet inter dominum, cui debuit aliquod ſervus, & eum cui legatum eſt peculium ſervi, reddatur judicium familiæ erciſcundæ, ſi non ſatis ſuperque patrimonium peculium, quod domino debetur: Ergo deminutionem peculii quæ fit ipſo jure ob ea quæ domino debentur, recte computant denominationem legatorum etiam ipſo jure: Et ut illam dicimus fieri in ſingulis corporibus peculiaribus: ita & deminutionem Falcidiæ fieri in ſingulis rebus legatis. Quod ſcripſi *Lectio. ante A. Pleuri.* dum ait: ſervo legato, & eidem ſervo legato fundo, ſeparatim detrahi Falcidiam ex ſervo, & poſtea ex legato. Regulariter ergo ita fit, ut legata in corporibus conſtituti, deminuit ſingula corpora pro rata. Sed notandum aliquando pro neceſſitate, non ex fingulis corporibus, ſed rebus legatis detrahi Falcidiam, ſed unam rem crebre in ſolidum vice Falcidiæ, ut in ſpecie *l. Lucius 35. & l. Titio, D. ad. l. Falc. & l. 4. D. de leg. 2.* Finge: ſervus legatus eſt, & ſervo relicta eſt fideicommiſſaria libertas: eidem legatario, vel alteri eſt legatus fundus, & ſola hæreditas non ſufficit fundo, quem ſervi Falcidia, non ex ſervo, ne impediatur libertas. Idem evenit in ſpecie *l. Pleuriter 40. & alt. & l. ſi fundus mihi legetur 3. D. ad. tit.* Ita enim mihi legavit fundum, & vitam in eum fundum per alium fundum ſuum: recreſſit eſt exingui legatum vite, & vis deberet Falcidiæ Falcidia: Nam ſi Falcidiæ ratio deberet ex fundo, pars fundi remanet in hereditate, nec totus fundus erogatur legatario: quo ſit, ut eidem legatario non poſſit reſti vita, quia vita eſt individua, quod non poteſt æquato pro parte: fundo enim debetur ſingulo, non pro parte. Ergo in hac ſpecie fundus ſolidus præſtabitur, & vita cedet Falcidiæ vice, heredi. Sed hoc non ita ſimpliciter tradidit lex *ſi fundus mihi legetur*, quæ obſervationem hanc ſolum in duobus membris hoc modo. Si ſit fundus legatus, & vis ad eum fundum, aut plus eſt in Falcidia utriuſque legati, quam in proprio vite, & hoc caſu vis legatum remittit, & reſtituitur quod deeſt Falcidiæ detrahitur ex fundo. Aut tantum eſt in Falcidia, quantum in vite proprio, ita ut ſe æquabis utriuſque quantitas, & tunc nihil neceſſitatis occidit, quam retinebit heres loco Falcidiæ, & ſolidum fundum præſtabit. Aut minus eſt in Falcidia, quam in vite proprio, & tunc legatum vite remittit, & reſtituitur quæ legatum fundi: fed utrumque ſolidum præſtatur. Et legatarius cogitur hoc caſu, per heredem propoſita exceptione dali mali, heredi de ſuo facere legatum utriuſque legati, id eſt, Falcidiam vice, & Falcidiam fundi. Et ita ſtatuimus ſæpius diligenter, nullo verbo mutato optime explicabitur *d. ſi fundus mihi legetur.*

quia, inquit, in eis res bonæ frater heredem instituit, A quæ mihi debuit ex causa fideicommissi. At sane non debuit ex omnia bona ex causa fideicommissi, sed deducentem tantum: igitur rata est institutio, eatum testamentum: Nam id, quod relatæ beneficio legis Falcidiæ retinere potuit ex institutione, pertinebit ad fratrem. Et lege Falcidia interveniente primum deducet dodrantem bonorum, quem sibi debuit ex causa fideicommissi, tum ex reliquo quadrante deducet Falcidiam, *d. l. 8. & in fin. l. 9.* si patet filium negavit, si fuit libertis moreretur, partem suam restituere alteri filio, illi mortuo intestato sine liberis, fratri superstiti ab intestato obvenient quadrans, quem defunctus fuerat heredi scripto legis Falcidiæ retinere potuit. Et illud notandum ex utraque specie *l. 8. & 10.* scilicet, filium heredem institutum, & nolentem restituere hereditatem, aut *bon.* B dem ejus testamentarium, vel legitimum, detrahere tantum unam quartam, non duas. Hoc certissimum est, Jus civile non patì, ut duas quartas, five duas portiones detrahat filius heres institutus, & rogatus restituere heredi tatem, quod perspicue ostendit observatum *S. c. Q.* & satis cognoscit, & his tredet reperies, quod ibi fit expositum perspicue admodum, non posse quemquam ex jure civili probare, vel admittere deductionem duarum quartarum: sed tamen ex eorum est affo ex cap. *Rainaldus, extra, de reflamentis.* in ea specie filium deducere unam portionem, ut filium, aliosve quos ipse voluerit, quam scilicet extraneus quilibet heres institutus detrahere. Et ut exemplis res fiat manifesta, ſimul & ostendat quemadmodum in his speciebus faciendæ sint, ſi unicus filius ſit heres inſtitutus ex aſſe, & rogatus ſit reſtituere hereditatem, hodie deducit tertiam partem totius patrimonii, ut filius, & reſidui patrimonii quartam partem, ut extraneus quilibet heres inſtitutus: quis ſcilicet juſtinianus in *Nov.* 18. vult, ut ſi ſit unus filius, vel ſi ſint duo pares, aut quatuor, ut eis ſatisfiat, reliqui eis tertium partem legitimæ portionis, id eſt, tertium partem ejus, quod ferret ab inteſtato, non partem quam ferret ab inteſtato, ſed tertiam tantum partem ejus partis, id eſt, ejus quod ferret ab inteſtato. Sin vero ſint quinque filii, vel plures, ut eis non aliter ſatisfiat, quam relicta, non tertij, ſed dimidia parte legitimæ portionis, id eſt, dimidia parte ejus, quod haberet ab inteſtato. Unicus filius ab inteſtato haberet aſſe: ut filio igitur ei debetur tertia pars aſſis, & ut extraneo heredi ſcripto C reſidui quarta pars. Quid ſi duo ſint filii, & inſtitutum ex aſſe heredem, & unam tertiam partem ſuam reſtituere, is deducet tertiam legitimæ portionis. Fac 600. eſſe in bonis, deducet tertiam legitimæ portionis, ut filius, id eſt, centum (*cum ſi teſtis ex tanto cum ab inteſtato*) & reſidui, ut extraneus deducet quartam duocentorum, id eſt 50. usque ita habebit jure duarum deductionum 150. ſecundum in quo utitur, dixi. Nam jure civili populi Romani longe aliter ſe res habet: Jure civili unicus filius inſtitutus heres ex aſſe, & rogatus reſtituere hereditatem, deducit tantum ex lege Falcidia unam quartam, quam & quilibet alius hares deducere: nec plus habet, quam alius heres: nifi quod in filio unico hodie ex quarta mutata eſt ex *Nov.* 18. in tertiam totius patrimonii. Sin vero duo ſint filii inſtituti ex æquis partibus, in, qui rogatus eſt partem ſuam reſtituere, ex lege Falcidia tantummodo retinebit quartam, id eſt 75. ſi fuerint 600. in bonis, & ut poſſibi inſtituti ex æquis partibus, in, qui rogatus eſt partem ſuam reſtituere, ex lege Falcidia tantummodo retinebit quartam, id eſt 75. ſi fuerint 600. in bonis, & ut poſſibi, hodie tertiam, id eſt 100. Quia ab inteſtato tulit 300. & trecentorum igitur tertia pars ab eo deducenda eſt, id eſt, centum, quia juſtinianus in *d. Nov.* 18. non tantum exhereditorum, vel præteritorum filio- D rum, ſed etiam inſtitutorum portionem adauxiſſe in. religitur. Alia *vero* quæri non debuitur jure civili: quia (& hæc eſt entio) quæra, quæ legibus datur heredi inſtituto, vel filio, vel extraneo, in hoc datur ne omittat hereditatem, & teſtatorem inteſtatum ſecerit, ut oſtendit in *Inſtit. in princ. tit. de leg. Falcid.* Et uno quæri, vel tertia multo magis ſatis mittetur ad ampleſtendum hereditatem. Ac præterea cum æque detur deductio quartæ Falcidiæ, quotiam datur contra voluntatem teſtatoris, procultum legis, ut reſtituerent totius ſine denominatione, *l. Titia, D. tod.* Et multo magis ſcit contra voluntatem, qui duplici deductione utitur, quam qui admittunt: ergo mutis ſcitione contra voluntatem teſtatoris. Sed admotandum eſt, & ſumme notandum, quod neſcio an vulgo animadvertatur: Juſtinianum in *d. Nov.* 18. videri eum auxiſſe portionem filiorum inſtitutorum ad tertiam partem, ſi eſſent unus, duo, tres, vel quatuor, vel ad dimidium, ſi eſſent quinque, vel plures. Videri, inquam, auxiſſe, non minuiſſe, & ſi filius dando illum tertium, vel illum dimidium, ex nuper quartam, quam dat Falcidia, retinebit quidem, ſed ſi minuit quartam Falcidi perperam, ut in hoc exemplo quod velim vos maxime notare. Finge: *Seu* ſunt filii, & 1000. in bonis, unus inſtituere eſt ex ſemiſſe, unde habiturus eſt 600. & rogatus reſtituere ſemiſſem, ex lege Falcidia detrahet 125. quia hoc eſt quarta 600. qui E deducetur Novellam 18. detrahere tantum 100. id eſt, dimidium eius, quod haberet ab inteſtato. Nam cum ſint ſex filii, ab inteſtato haberent ſexta. Atque ita in hac ſpecie nos ſequeremur portius ſecem Falcidiam, ne minuatur portio filii, quam Novellam Juſtiniani. Sed cum augetur portio filii, facile recedimus a lege Falcidi. Denique jure civili, quam tantum quartam ex filio damus, ſive tertiam, ſive dimidium, modo amplior ſemper altera, duas portiones non eſſimat. Et vero ut etiam Fulgoſius ſcribit, *exp. Rainaldus*, octum eſt ex errore commentatorum.

Ad Legem XV.

PAucis admotabo, quod præterniſi nudius tertius ad ea dote adventitia, quæ jure remanet apud virum, mortua feliciter muliere in matrimonio: Nunc hoc eſt non retinere & firmam, adventitiam dotem mortua in matrimonio mulitre ſemper manere penes virum, *Cuiacius, D. de rend. teſtim. l. 23. D. de reſtit. l. 5. D. de bonis damnat.* Et ita in ſpecie *d. l. 23.* pecunia dotis adventitiæ mortua uxore jure remanebant penes virum: & proponitur, uxorem ei legaſſe inſtrumentum eorum proprium, id eſt, *res viriles*, inſtrumentis originis, ut in *Inſtrumento, fundo, & fideicommiſſo.* inſtrumentis authoritatis, five adquiſitionis præſidium dotium: quod legatum ſeu ait non pari Falcidiam: & ratio hæc eſt: quia cum prædia apud eum jure remanent, ſegatis inſtrumentis eum prædiorum quodammodo rem ſuam recipere videtur: ſimul ſatuem eadem redemptionemque humani generis; ac inde Sacrofanctum Virginem Mariam non Chriſti, quæ hominis tantum, *de Nativitate Domini* ſermonem: ceriſſime, & hanc efſe fidem Catholicam, quam & ipſe Juſtinianiſſime profiteter & laudat. l. 1. 5. 6. 7. 8. cod. tit. C populo in teſtimonium advocata, & utriuſque Romæ Archiepiſcopis Johanne Archiepiſcopo antiquæ Romæ, & Epiphanio Archiepiſcopo novæ Romæ: & Conſtantinopoleos, quorum utraque vehementer approbat Juſtinianiſ profeſſionem pietatemque ſuam. Sunt & alia Catholica fidei capita. Sed cum in iſtis congruerent eo tempore Chriſtiani fatis, in his minorum immodum interſe diſcrepabant: & qui a Catholicis, five Orthodoxis ſcuſim ferrebant, Arriani, five Porphyriani pronum

JACOBI

JACOBI CUJACII J.C. RECITATIONES IN LIBROS IV. PRIORES CODICIS USTINIANI.

AD TITULUM PRIMUM.

De Summa Trinitate, & Fide Catholica, & ut nemo de ea publice contendere audeat,

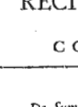

RIMUS titulus Libri 1. Cod. A Juſtin. eſt de ſumma Trinitate, & fide Cathol. &c. quem ſolum hodie volebo explicabo, quod non licuerit mihi dare operam ſeq. tit. & ero brevis nihilominus. Jus facrum, five de religione Chriſtiana, quod Theodoſius conſuluerat in ordinem ſui Codicis Romæ, Juſtinianus in hoc ſuo Codice honorie cauſa maluit ponere lib. 1. & ordini ſuum a præcipue eius parte de ſumma Trinitate, & fide Cathol. deque ea deinceps conveniente Synodis ſ. Judicia auctoritate principis, & ambitu Gentium ad eas evocatis Chriſtianis, & diſceptationis ſuturæ cognitoribus, & arbitris: unum ſcilicet eſſe Deum omnipotentem, in B tribus perſonis, Patre, Filio, & Spiritu Sancto per omnia æqualibus divinitate, æternitate, majeſtate, virtute, claritate, gloria, ſubſtantia: Chriſtum eſſe ſingularem & unigenitum filium Dei omnipotentis, ſummæ Trinitatis perſonam unam, Deum de Deo, lumen de lumine, ut in *l. 1.* huius tituli, & adſumpta carne humana in utero Virginis Mariæ Deum & hominem. Deum Patri *coæternum*, ſubſtantia pares, & ſimiliter hominem *coæternum* Patri ſecundum ſimilem ſalutem redemptionemque humani generis; ac inde Sacroſanctum Virginem Mariam non Chriſti, quæ hominis tantum, *de Nativitate Domini* ſermonem: ceriſſime, & hanc efſe fidem Catholicam, quam & ipſe Juſtinianiſſime profiteter & laudat. l. 1. 5. 6. 7. 8. cod. tit. C populo in teſtimonium advocata, & utriuſque Romæ Archiepiſcopis Johanne Archiepiſcopo antiquæ Romæ, & Epiphanio Archiepiſcopo novæ Romæ: & Conſtantinopoleos, quorum utraque vehementer approbat Juſtinianiſ profeſſionem pietatemque ſuam. Sunt & alia Catholica fidei capita. Sed cum in iſtis congruerent eo tempore Chriſtiani fatis, in his minorum immodum interſe diſcrepabant: & qui a Catholicis, five Orthodoxis ſcuſim ferrebant, Arriani, five Porphyriani pronum A negabant, æternum eſſe ipſum Chriſtum, & patri ſubſtantiæ pares, neſcio an ex illo Zoroaſtri magico verſu: Seipſum Deus eripuit ab aliis omnibus, & dixit ſuipſe omnes: nec ſit ſua penitrabit intellectui alterius Deo includit ignem ſuum, id eſt, ſuam dignitatem divinam. Vetrum hoc longe abhorret ab *Apoſtolica & Evangelica doctrina*. Et breviter ut dicam, mea hæc eſt impietas, mea *sententia*. Noſtoriani, five Simoniaci dividebant Chriſtum, ita ut non eſſet idem verbum Dei, & Chriſtum ex Virgine Maria. & Spiritu Sancto natum velleut, neque eum matrem Dei nuncupari poſſe tenerunt, & Chriſtum Deum poſſe reſuſcitaſſe non certaſſe dicerent Trinitati ſummæ, quod divinum perſonam quantum. Ante reſurrectionem Chriſtum non haſſe divinum. Hos Juſtinianus vocat in l. 6. & vocabat univerſa Eccleſia *schismaticos*, quod humanitatem tantum in Chriſto agnoſcerent non divinitatem, quæ extra humanitatem eſſet non poteſt. Eutychiani, & Apollinariani ſunt dicendi ex *l. 8. inf. de hæret.* ut Arriani potius dicendi ſunt Porphyriani, & Neſtoriani Simoniani ex l. 6. eadem tit. Eutychiani negabant ipſum Chriſtum Dominum noſtrum hominem eſſe naturæ parem nobis *secundum*, quibus tunt proximi, qui habent Carnem Chriſti eſſe deificatam divinitate, & consortionis expertem. Macedoniani autem negabant Spiritus Sancti cum Patre conſubſtantialem eſſe: quæ etiam ſola condemnatur nominatim in conſtit. huius tituli. De proceſſione, & egreſſione Spiritus Sancti, quæ Græce dicitur *ἐκπόρευσις*, & quam Dei materiam ſecerit Eccleſia univerſalis, eorum opinioni accedere videtur, qui dicunt Spiritum Sanctum ex ſolo Patre proordere. Et Auguſtus ipſe notavit hanc conſtitutionem hic, qui in ea hæreſi erant, favere admodum: neque vero ullum in hoc fabuſt meridum, quod quidem confirmant Baſilici, ex quibus etiam initio h. t. velim vos reponere nytheriorum, pro miniſterium, ut *l. 6. C. Theodoſ. de hæret.* Ceterum cum in trium perſonarum

rum Trinitatis, & unitatis ratione conflituenda inter fe Christiani differunt illo tempore, hos Imperator in eodem tit. cenfet confentientes cum univerfa Eccleſia, & Synodis Oecumenicis effe Chriſtianos Catholicos, five Orthodoxos, qui ita credebant, ut ſtatim ab initio expoſui, effe credendum. Cereros qui ab aliis ſecedum aberrant, non effe Chriſtianos hæreticos, & ut ex Chriſtianos quidem, maxime Arianos, & Apollinaſtas, l. 6. damnatos de hæreticis, &c. Imperatores l. 3. 5. 6. & tit. ad extirpand. & extra communionem fuiſſe quafi noſtes Eccleſiæ Cariſti: quæ quidem execratio in Lucis appellatur ἀναθεματισμὸς, in clericis appellatur καθαίρεσις. Neſcio vero, an pure locuti Imperatores ubi ſimilem excommunicationem effatum ab initio expoſui, effe credendum. Cereros qui ab aliis ſecedum aberrant, non effe Chriſtianos hæreticos, & ut ex Chriſtianos quidem, maxime Arianos, & Apollinaſtas, l. 6. damnatos de hæreticis, &c. Imperatores l. 3. 5. 6. & tit. ad extirpand. & extra communionem fuiſſe quaſi noſtes Eccleſiæ Cariſti: quæ quidem execratio in Lucis appellatur ἀναθεματισμὸς, in clericis appellatur καθαίρεσις. Neſcio vero, an pure locuti Imperatores ubi ſimilem excommunicationem effatum ab initio expoſui, effe credendum. Cereros qui ab aliis ſecedum aberrant, non effe Chriſtianos hæreticos, & ut ex Chriſtianos quidem, maxime Arianos, & Apollinaſtas, l. 6. damnatos de hæreticis, &c. Imperatores l. 3. 5. 6. & tit. ad extirpand. & extra communionem fuiſſe quaſi noſtes Eccleſiæ Cariſti: quæ quidem execratio in Lucis appellatur ἀναθεματισμὸς, in clericis appellatur καθαίρεσις. Neſcio vero, an pure locuti Imperatores ubi ſimilem excommunicationem effatum ab initio expoſui, effe credendum.

AD TIT. II. *De Sanroſanctis Eccleſiis, & de rebus, & privilegiis earum.*

SEcundus titulus eſt de ſacroſanctis Eccleſiis, &c. Eccleſiæ vocat ædes Dei conſecratas, five Dominicas, in quæ conventus agunt Chriſtiani myſteriorum, vel, ut loquitur lex 4. cœleſtium fecretorum gratia. Quibus verbis nihil aliud potell ſignificari quam Liturgia, ut legimus nominatam in Actis Apoſtolorum, Apoſtolos fuiſſe deprehenſos obeuntes omnia illa & facra myſteria. Nunquam Eccleſia veris myſteriis carebit, & ſi quæ caret, ea non eſt Eccleſia, nimirum detrahis myſteriis, vel ut lex ait, ſecretis cœleſtibus eam, que divinis: & rurſus in quas conventus fiiam agunt Chriſtiani publicarum orationum, horarum, ſermonum, & concionum gratia. Pythag. *nouuerie* ſimul, & eodem nomine ſignificantur Collegia clericorum, vel ut Hieronymus & Johannes Rom. Epiſcopus loquitur, ſacerdotum ſenatus, qui in eis ſunt, & ab Eccleſiis myſteria ſeparat l. 13. 16. & 17. quod ſcilicet Eccleſiæ ſint dicatæ cultui Dei omnipotentis, martyris honori, memoriæ, & feſti martyrum. & confeſſorum, l. ult. C. Theod. de ſepulchr. viol. quæ & memoriæ D. Aug. Qui Græce μαρτύρια, Latine dicuntur Confeſſiones, quæ ſunt ædes ſacræ martyrum ſomma in Eccleſia Dei Eccleſiarum, & Martyrium bonis in rebus tit. pontiſſimum aptius: ſic enim eſt inſcriptus, de ſacroſ. Eccleſ. & de rebus eorum, & privilegiis earum, ſignificans ſimulque partes: nam ſunt multi libores de Eccleſiis, & rebus earum, & privilegiis, de rebus, & bonis, de libris ſive annuis, quæ & Eccleſiis dabantur etiam annua, que eis relicta ſunt, ut integra & perpetua eis conſervenrur, quod ſingulare eſt: nam annuus ſimpliciter cenſus perfona, cum perſona extinguitur, ſingulare quatur Eccleſiæ, numquam extinguitur, l. ult. hujus. Eſt etiam hic tit. de officiis quibuſdam Eccleſiarum, vel de his officiis, & perſonis, & Collegiis (ſi ſic placuerit te hic tit.) deſtinatis ad diverſa obſequia Eccleſiæ Conſtantinopoleos maxime, ut eorum officium paucis exponatur, nulla hujus rei, ad defendenda funera, Cedendas decanos interpretatur μαβλιγῶν, βαβδοφόρους, Βαδεύτας, qui C non huc rei tantum dati operam, ſed ad omnia obſequia, quæ Eccleſiæ Eccleſiæ poſſunt, quam ex Eccleſiis Conſtantinopolitanis ſuſtus numerus. Et agitur de Oeconomis. Cum agitur de rebus Eccleſiarum conſequens eſt, ut etiam agatur de Oeconomis: nam ii ſunt adminiſtratores Eccleſiæ, & ut ait *Iuſtinianus, eadem ritual.* diſpenſatores pauperum: nec enim Epiſcopi adminiſtrabant, vel attingebant bona aut res Eccleſiæ, qui toti erant in ſacris literis, & myſteriis exercendis, & nunciando verbo Dei. Oeconomi res adminiſtrabant Eccleſiæ, atque pro viribus earum rationi pauperibus erogabant. & conſequenter igitur de arcariis, quibus oeconomi rationes reddunt, atque etiam reliqua perfolvunt: nam rationes non reddunt nil reliqua perfolvunt, quæ quidem ad arcas arcarii referebant in arcam Eccleſiæ communem, cui ipſi præfecti præpoſitique. Hic etiam adjungitur Claſtrarii, qui rationes, & ædes Eccleſiæ conſervebant: adjunctur etiam in hoc tit. eccleſiarum, & martyriorum privilegia quædam generalia, que eſt terti partis hoc tit. pars ea ipſa Eccleſiæ, & rebus Eccleſiaſticis ſint immunes a fordidis, extraordinariis, vel ſuperindictis muneribus, & nominatim Decuriæ, five Collegiæ, & nonnulla alia dixi, ut immunes ſint a ſordidis negotiationibus, vel nummulariorum, l. 9. h. t. quæ ſunt munera in civitatibus, & plerunque etiam invitis immunitatibus, ſunt enim in Regio maxime neceſſaria: & ſine immunitas tantum in ea l. 9. datur decuriis *ſpectatoribus*, id eſt, qui reipſa munus Decurionum exercent, ut in *Circitoribus*, C. de *Epiſc. & Cler.* & ſic de *Scriniariis* ita definitur, quod maxime velim vos admoneat, ne quo ſub ſpecie muneris quod minus exequatur, alterius muneribus, & oneribus relevetur: hoc ipſum & alias in multis cauſis: exemplo unoutur. Doctoribus, Antecſſoribus concedit ſunt meritis immunitates quædam, quo fit, ut plerique ambiant Antecſſorum nomen, & vel ſi nomen adepti fuerint, etiamſi nihil quidquam docuerint, aut quod pejus eſt docere poſſint, tamen immunitate gaudent, quo fit ut opportunitate plebs, qua fublevaretur ſi unus adnumerari illius Doctoris non transfunderetur in eum: quæſo obſervemus hanc ſententiam. Sunt etiam alia privilegia Eccleſiarum, ut immunes ſint a lucrativorum detrectatione, nid ſit, certæ portionis prorogatione, quod ſcilicet

ro. Curialis, vel decurio, vel Senatus municipales Reipublicæ muneribus bonaque ejus omnia maxime obnoxia erant, imo & progenies five proſapia, ut veteri verbo utar. Cæter. verbum vetus appellat de univerſitate, quod Aſconius interpretatur. Iis curialibus, ſi qui non curiales conditione, & origine ſuccederent ex cauſa lucrativa, ex titulo hereditario, puta jure legatis, vel jure inſtitutionis non ferant ullum, non ferunt ſolidum quod eis relictum eſt, ſed relinquunt Reipe portionem aliquam, quæ dicitur canonica, & hodie dicitur quod a curiali obvenit, non curiali. Cæterum Eccleſiæ a lucrativorum onere immunes ſunt, ſi forte curialibus ex cauſa lucrativa ſuccefferint: & additur aliud privilegium, ut donationes in eas collatæ valeant etiam ſalta *quinquiſſi*, id eſt, ex promiſſione ſolo offerentis, etiamſi Eccleſiarum nomine nemo ea donationem agnoverit, & acceperit: nam jure communi donatio ſine acceptione non valet: & interim dum non accipitur & agnoſcitur, revocari poteſt. At in Eccleſiam collatæ donationes ex ſola publicitatione valent, imo & ſine inſinuatione ſeu confeſſione actorum, ſi modo, ut eſt in h. t. non excedant quingentos aureos: & addit aliud privilegium, ut eccleſiaſticæ actiones non perimantur nili præſcriptione 100. annorum, que duo poſterna privilegia, etiam civitatibus danture, & illud de quingentis aureis habile abit in jus commune, id eſt, ſecundum novas Conſtitutiones Rom. Imp. nam ſi jus, quo utimur, ſpectemus, omnes donationes inſinuatione indigent. Sed ex conſtitutionibus Rom. Imp. hodie jus commune eſt, ſi non excedant quingentos aureos valere, etſi non ſint repoſite in acta vel monumenta. Id vero quod eſt de centum annorum præſcriptione, ut Eccleſia, vel civitates ſi agant, ea tempus requirit, poſſint, mutatum eſt Novellis in annos 40. pro 100. & hoc quidem ſunt generalia privilegia. Eccleſiarum, que proponuntur in hoc tit. Sunt enim ſpecialia Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ Theſſalonicæ in l. 8. ut ea Eccleſia relevetur onere perpetæ capitationis, id eſt, tributi capitalis: nam unaquæque Eccleſia pro capite conſtituitur unus aut plures, ut princeps ſtatuerat, nec onus capitis quiſquam olim pertæ effugere, ordinarii & extraordinarii muneris immunitate gaudebant multi; ſed non erat immunis non propriæ capitationis, non Eccleſiæ, non præfecti prætorio, comites, ut eſt in Nazarii oratione quadam, etiam præfecti prætorio, ut ſupra dixi, non erant immunes, ſed hoc tantum privilegium datur Eccleſiæ Theſſalonicæ, ut ſine ſtatuitur præcellebat eo tempore, ut relevetur onere propter ſuos cives, non tamen ut ſuos cives. Aliud ſpeciale privilegium Eccleſiæ Conſtantinopoleos eſt in l. 14. 17. ut ejus Eccleſiæ præda colonæ five rudiæ patres civitas, quæ ſcribat Eccleſiæ, ſpecia quæ ſolet five anathematis & donaria facra, ut nullo modo alienentur vel pignorentur, ac ne detur quidem jure *pignoris*, vel *hypothecæ*. Quod vulgo fieri, ut præpoſiti in Feudis tit. quibus modis feudum committatur, fed & locari, vel in emphyteuſim aut precarium dari, ut non poſſint nili certis de cauſis, quas lege exprimitur in conſtit. h. t. & in Novellis, hoc privilegium, ut dixi, primum datum fuit Eccleſiæ ſoli Conſtantinopolitanæ, ſed eſt poſtea poſtea datum & aliis, ſpeciale quod erat, ſolum eſt generale, & abrogata eſt conſtitutio Anaſtaſii Graca, quæ erat ſub h. t. & permittebat aliquam Eccleſiam bona immobilia vel res pretioſas decreto, & conſeſſu actorum monumentis apud magiſtratum cenſus, ut ait conſtitutio Anaſtaſii apud magiſtratum cenſus, videlicet in urbe, id eſt, utraque Roma, in provinciis apud præſides & defenſores civitatum: nam hi ſoli jus habebant conficiendorum actorum, non omnibus erat jus, ſed magiſtratibus tantum cenſus in urbe, quem *perule* appellabant in l. *fanciones*, de *donationibus*, & in Nov. & in ſequ. tit. l. 6. duobus locis, ſed de illa Eccleſia Conſtantinopolitana etiam ſpeciale hoc invenies in h. t. ejus Eccleſiæ Archiepiſcopi eandem, quam & Romani habebant prærogativam in creatione

A Epiſcoporum, & in affidendo, aut procedendo, ut Conſtantinopolitanus uni cedat Romano: ut dicam brevius, primæ deferuntur Romano, in l. 6. hujus tit. l. ult. & 2. tit. ad epiſc. ipſi Juſtinianus primæ deferuntur in Novel. 131. & hoc privilegium creandi Epiſcopos, procedendi, præſidendique appellatur privilegium Patriarchicum in l. 13. hujus tit. & ſeparatur a privilegio Metropolitano, reſte: nam ut pacciſſimus expediam, iidem fuut Patriarchæ, & Archiepiſcopi: Patriarchæ ſunt Archiepiſcopi, ſed non Archiepiſcopi Metropolitani, ſed non ſunt Archiepiſcopi & ſuperiores Epiſcopis. Jam explicatus eſt tit. unum tantum obſervandum eſt ex *Lucis*, quod eſt ſingulare. Prige: Tertator legavit Titio, & duo ſunt Titii amici teſtatoris, qua charitate conjuncti, nec appatet de quo ſeri B pferit teſtator, ambo ſunt legatarii: neutri, invitum te impediunt, ſive non debetur ei, cui dare nolait teſtator, non debetur etiam ei, cui dare voluit, quo nium quidquam in dubitatione eſt adimendum, in l. 5. ſi duobus, de adim. legatis, l. 11. ſi fuerit legatum, de rebus dubiis. Quibus perperam obſtitur l. ſi quis fervum 8. ſ. ſi inter duos, de leg. 2. h. quis obſcuro, non prorſus inutile eſt legatum, ita poterit explicare pum locum, ut ille locus demonſtret, veluti ſi duo Titii ſint, & unus eorum ſit dementia teſtatoris, non dicet de ſe ſenſile teſtatorem, alter afferat idem, & pro ſe quiſque afferat conjecturas, heres autem paratus ſit ſolvere et, a quo defendatur, & ſecurus indemnis, eligat ipſe heres cui ſolvat, & gratificabitur cui voles, accepta cautione ab illo ſervabitur indemnis obtinente altero, ſtrum eligere non cogetur, quia ſteri poteſt ut nullus obtineat, ut nullius conjectura idonea videatur judici; atque ita ſi nihil liquet, neutri debetur C legatum. Sed illa ultima ſententia aliud ſtatuit in pia cauſa, quod ego lubenter traxerim, ſuadente Juriſconſulto, ad omnem cauſam, vel ne ſuadente & auctore Juriſperito: nam eſt ſtatutum, quo legavit Eccleſiæ Divi Stephani, & liquet plures in ea civitate eſſe Eccleſias eiuſdem nominis, neque liquet teſtatorem de una ſenſiſſe potius quam de alia: ait debere legatum ei Eccleſiæ, in qua fuit frequentior teſtator & affiduior, in qua fuerit proponitur: hoc ipſum etiam poteſt in D ſimilibus caſibus eſſe illa exemplo d duo fuerint Titii, & unus fuerit arctiori neceſſitate cum teſtatore conjunctus, ei debetur legatum, nec fuerit dubium aliqua, quam quod fuerint ambo æqua neceſſitate conjuncti, ut ait d. l. ſi fuerit legatum, nam ſi non fuerit par ſuſtantia, & æqua neceſſitudo, ſed major beneficium debetur legatum, ſui ſi amiciorem probabit defuncto fuiſſe: at quid ſi non fuerit teſtator magis in unam Eccleſiam propenſus quam in alteram, ne poſſit ex deE functi propenſione elici certa conjectura: lex ait legatum deberi pauperiori Eccleſiæ. Cur non etiam locupleti ſtatuere legatum debeat pauperiori Titio?

AD TIT. III. *De Epiſcopis & Clericis, & Orphanotrophis, & Xenodochis, & Leprahouſis, & Ptochotrophiis, & afceteris, & monachis, & privilegiis earum, & Caſtrenſis peculio, & de ordinandis captivis, & de impiis clericorum vitiis ſeu permiſſis.*

TIt. 3. ita vulgo legitur, de Epiſcopis & Clericis, & Orphanotrophis, & Xenodochis, & ſed magis legendum de Epiſcopis & clericis & orphanotrophis &c. nam de orphanotrophis & aliis omnibus venerabilibus locis, ſimul ac de Eccleſiis & de Martyriis dictum eſt tit. ſup. & l. 15. 17. 19. 21. 22. & 23. Hic titulus eſt de perſonis Eccleſiaſticis, ille de locis religioſis & pietati dicatis. Sed tamen duæ tractationes ita funt conjunctæ & affines, ut vix poſſit quis tractare de perſonis, quin tractet etiam de locis, & contra: de perſonis igitur hic tit. poſtiſſimum eſt, videlicet de Epiſcopis & clericis, de orphanotrophis, & ceteris, quorum ſingulorum munus, ut & aliquatenus deſcribatur, & differentia, quæ in

rer eos intervenerit; Episcopi sunt Antistites, qui clero A & populo Christiano praesunt, veluti patres, aut certe, & vicarii Domini nostri Jesu Christi, vel ut in *l. 6. tit. seq.* qui populum Christianae religionis doctrinae institutione moderantur. Opera Melevit. apices, & principes omnium, vetustissimus Primicerii Presbyterorum, sive habeant nomen Episcopi, sive Archiepiscopi, seu Metropolitani: nam quod scribunt de Episcopis, & de his, qui sunt supra Episcopos intelliguntur, ut quae in constitutionibus scribuntur de illustribus, scripta etiam examinare debemus de his, qui sunt supra illustres, qui supra Episcopos, & ipsi Episcopi sunt. Clerici, ut invenio in h.t. sunt ministri divini muneris, Catholicae Ecclesiae, Christianae legis, Orthodoxae fidei, quamdoquidem haereticis sunt penitus abdicati, & exheredati, vel falsi extra hereditatem caelestem, & communionem Ecclesiae, ut B definit *l. 1. C. de haeret. manich. & Samarit.* Hi vero, generaliter potiores Berichi Dei, coheredes Christi, qui divino cultui ministeria religiosa impendunt, *l. 2. C. Theod.* presbyteri scilicet, quos generaliter clericos superiorem locum obtinent, ut sit *l. 8. in illo loco*, si forte presbyteri, qui sub nomine superioris loci teftimonium dicere circa aliquam corporalem iniuriam suscepti, hoc ipso, quod nihil enituerint, vera suppreferint &c. Cerrum igitur presbyteri sub nomine superioris inter clericos, nam & Apollonium vere fuit, ut legimus *in Eusebii* eorundem, in constitutionibus eorum, cisque nomina, quam & Christianis incumbit cura cuntiandi verbi Dei, nuncianda, & formanda falutis praedicatione, muntiandae redemptionis, qua functus Christus pro humano genere, ut eft in eis Apoftolorum conftitutioni- C bus, *quibus tres viri veracissimi nos habuisse arbitrantur*, Conciliatores funt, & affeffores Epifcopi, & Ecclefiae coetus, & D. Paulo fcribente de iifdem presbyteris *κυνίσκετε τὸ πῶν καὶ ὑμεῖς ἐπίσκοποι*, qui nempe operantur, intendendo, infrundo, commonendo, corrigendo populo Chriftiano clerici & funt, qui hoc fequuntur, veluti Diaconi utriufque fexus, & hypodiaconi, ut eft ibi, ut eleganter fcripfum eft in h.t. miniftri facti mendici, & totius eremus Ecclefiaftici, ut eft in Lult. tit. feq. levitae, lectores, cantores, ufti, plateae, exorcifta, & oftiarii: facerdotum nomen folet propriie tribui Epifcopis, fed communicatur etiam clericis, *Graece ἱερεῖς l. 16. 19. 44. h.t. 18. inf. de haeret.* Imo communatur Chriftianis omnibus: nam & communicatur clericis, & omnibus nomena comprehendit univerfum Eccleliam Chriftii. Eucherius: D Sacerdos, inquit, ab eo nomen accepit, quod facrum praebere ducatum minoribus valet. Et Ifidor. ait, quo nomine utique cenfentur omnes, qui altricudine refe converfationis ac dodrinae falutaris eminent, nec ibi ipfis tantummodo, fed plerifque perfpicuis? Et alio loco: Omnes fumus membra fummi Sacerdotis Domini fui Chriffi: Et Theodulianus: Chriftus facerdos non Deo & Patri fecit. Quod idem & Eucherius fcribit in Exhibit. Orphanotrophi in h.t. ita definiuntur l. 31. qui parentibus atque fubftantiis deftitutos minores, & orphanos, quod Gallica vox nomen retinet, fuftentant, atque affeffione proxima educant fumptibus Ecclefiae, & ut ait lex 31. funt quafi tutores pupillorum, & curatores adolefcentium: ac fimiliter Brephotrophi dicuntur alumni, & educatores infantium proiectorum, vel E expofitorum, & pinchotrophi alumni pauperum & meadicorum: Xenodochi autem hofpitia funt, in quae advenas aegrotos, debiles, invalidos, vel ut dixit Epiphanius degenerem, qui fibi neceffarium victum quaerunt, hofpitio excipiunt. *l. 45. & 48. h.t.* Xenodochi hofpitales, quod nomen etiam vox Gallica obtinet; & quidem hofpitale ftudium excipiendorum externorum nihil aliud eft, quam xenon, aut xenodochium, qui locus proprie educandis puellis, pueris, five infantibus deftinatus eft: improprie appellatur hofpitalis, aut xenon. Verum ut profequar fingulas partes huius tit. aforte, vel adfectatis funt devotae virgines, qui, quave ita vitam inftituerunt, ut toti fint facris dediti meditationibus, precibus, affiduifque votis erga Deum pro humano genere: quod inftitutum philofophiam vocat Nov. Mauricani de fanctimonialibus, & viduis. Et autem eft, atque adeo fuae notandum, quod de aetate quoque fcribit Macarius, qui & ipfe fuit aetate bonus. 27. fuo familiari, & collegae, quem faepe videret meditatione multa, & profunda, veluti fompnum, & erroneum ex rebus humanis, quem faepe videret gravi informatae laborafle indulgentia medicinae? fuorum caelefium, vel fola impoffibile manuum, quem fepe videret etiam demonum excitari, hunc tandem mentis divina riecifle etiam fuperbia, & prolapfum in omne malitiae genus, cui tamen Deus inocerat gratiam, & utique hac prescientissima fententia: pura mundaque mens, five nitida natura non caret aetate & perbit: nulla eft adeo nitida mens, quin deprivari poffit. Ecce ab eo tem colendus eft nobis femper Deus. ut femper adoremus, adhibito etiamnum timore.

Verum ut ad rem redeam, obfervandum in h.t. ab aforis fequenti monacher, & dicerarium feparari a monafterio fimiliter l. 25. dicetus feparatus a monachis, ut eft, qui quatere farabrae captant, & vafus fuis dinibus: ii funt proprie monachi, i. qui dam, ut ad decurionibus. In h.t. fuperius praefecti dicuntur Arcimandritae, quafi Latebrarum praefules. Et hic quidem fuit finitum, quae in h. t. nomenatur. Sed praeterea in conftitutionibus h. t. Et etiam mentio fit monachi & *χωρεπισκόπων*, quibus fcilicet curae erant valetudinarii, & fenes: namque aras fenilis altera valetudo, hinc nunque etiam loca locus, quo pertinet Ecclefiae exercebant in fenes, & cerrus, quo in valetudinariis cafufcunque artatis, populares fcilicet, & concieri: nam ut antea dixi, peregrinis erant conftituta xenodochia. Fit etiam mentio parabolanorum medicorum, qui erant in Alexandria, quod fe conjicient in periculum, in *Medicis ad dig. ex his, qui in furandis bona fort.* parabolati medici funt audaces medici, qui audenter omnia periculo curandorum aegrorum gratia, qui nihil exiftimabant contagionem metuendam? Et etiam mentio fit in h.t. eius, qui dicitur *ὁ ἐπὶ τῶν ξενῶν*, qui erat qui generalis quidam curator, & obfervator medicorum, & aegrotantium propagandis. Et fit etiam mentio fummum, & quibus etiam multa tit. fuperior, & *ἐκδικοῦν*, hunc Ecclefiae: fit mentio *ἐκδικοῦντων*, vel *ἐκδίκων*, qui fuit opinor, qui chorepifcopi, aut Zonarae, *ἐκδικοῦντες τὰ τῶν λαϊκῶν πράγματα*, iuris, aut fubturbis Epifcopi, aut Metropolitani, iidem, qui & Archidiaconi, vel Archipresbyteri, ut fere, ut Leo ait, & ut in Synodo Neocaefarienfi, *οἱ συλλειτουργοὶ τῶν τόπων αὐτῶν*. & Sigiberto *Archidiaconi, qui dicuntur Chorepiscopi*, quidem in antiquis monumentis legi notare Lugdun. fuiffe appellatum praefectum fuperciilio Lugdunenfi, vel ut loquitur tur, monti fuero durum Irenaei, & Juli, qui & veluti fuperciliis ad oculos & oculorum, & is ftatim appellatur Abbas, olim Chorepifcopus proprius, quem Abbat. Et etiam mentio eorum, qui *συναδελφοὶ* dicuntur, & vel *συνάγελοι* hoc eft *κατ' ἐφ' ἐν τῶν τοιούτων*, ut Zonaras in Sardicenfi Synodo, qui fidelis commonefaciant, exponant alienatos a fide, vel errantes recurrent in priftinum ftatum, quod quaerunt Ecclefiae, ut ait Nov. 123. mandata Epifcopi, aut Metropolitani, vifitatores dicuntur in capitu non debere 80. Et etiam mentio alicuius Patriarchae dicuntur, de quarum mentione alio nomine licebat prius dicere, quae non exaffiret in eleum ducere ioorem, nec enim minus affumebatur in eleum, ut nec poffit obiici hic qui poft clericatum cupiunt ducere, cur non duxiffi ante clericatum? & merito igitur eft legitima interdictio, & liberi fidecpti poft clericatum fidem conftitutionibus confentire effe fpurii, inceffi, nefarii, non naturales liberi: nam naturalium liberorum nomen eft honeftum, fpuriorum turpe: & in ea conftitutione orfato quis, ut D. n. Anton. Contins interpres vertit, ita ut nec naturales, nec

etiam citra queftionem. Item ut Clerici, Monachi, & A Xenodochi, & Praenotophi, & fimiles perfonae excufantur a facidis, & extraordinariis muneribus, & patrangiris, omere tranfectionis aut inveftitionis indebite & iniufte five extraordinarie, ut excufentur a metariis, id eft, ut omere recipiendi hofpitio, tranfiquus forte comitatus principis vel exercitu, ut excufentur a iuftralis aut collatione, five quod idem eft, ab auraria fundione, & qui Canonum & quadruptrophonum, vel fimilium perfonarum negotiationes exercerant: nam omnis illud auraria functionis, eous erat negotiatorum, ut conftat ex *l. 2. C.* ac praeterea ut excufentur a tutelis & curationibus, & a perfonalibus muneribus five corporalibus, fed ut eft fcriptum in *l. generaliter*, h. t. ut hac immunitate tantum frueretur is, qui minorem fus & functionis fanctae non defunt: nam ut habuimus he- B ex *l. 42. tit. fup.* nemo dicitur fub fpecie muneris quod minus exequatur, quae ad munera fanctitatem attinent. Igitur *l. 9.* Generaliter adiungi convenit, &c. praeterea ut iniuriarum crimen fit publicum, fi facta fit iniuria Epifcopo vel Clerico: nam iniuriarum crimen fane privatum eft, aut extraordinarium, non publicum: & in *l. 2.* de origine iuris male legebatur olim Conrum iuftinianeo iuffimile eft, quam ut Epifcopi praefecti fingulis quatuor queftionibus publicis, quas inftituerat, de falfo, & parricidio, de ficariis, & de iniuriis, nec ea res fine *Epifcopi*. Pendebat Ifidorus, nec loco eorum ulla alia, *mori il y en feut mettre un autre* & veneficiis. Ceterum de iniuria non fuit publicum crimen, nifi, ut dixi, ea committebatur, fi facta C fit iniuria Epifcopis, etiam addatur aliud privilegium, ut fi delito publico ex teftam. fi qui relictum fit Epifcopis, *tous clercs pour l'Eglife*, vel Epifcopis, vel Clericis, vel pauperibus conditione ex lege fcilicet, quae non inficiatione cenfuit in dogmate, & ex cuius caufa, ut Pandectae Florentinae, hoc loco eorum ulla alia, *mais il y en feut mettre un autre* & veneficiis. Ceterum de iniuria non fuit publicum crimen, nifi, ut dixi, ea committebatur, fi facta

ei multa iroganter quinquaginta librarum aur. exque multa non accedat commodo fisci, sed pauperibus erogetur etiam & populo. Esse genus multæ, quod accipit pauperibus: vix invenies similem locum injure: sed tamen ad hodie frequens, ut non tantum ducio, sed pauperibus accedant vel addicantur multæ. Pertinet etiam ad curam Episcopalem captivorum redemptio, item quæ infamia expulsi, & cultodia, id eſt, qui carcere coercentur, & qui quovis alio modo detinentur: & inſpectio operum publicorum rationumque civilium, ne quid de publico pereat, ne fiſcus urgeat, & inſtet Epiſcopus, ſi negligi videat operum publicæ redituve civiles. Sunt & alia pleraque officia pia, & ſuaſiva, quæ hic rite deſcribi pertinent ad eorum Epiſcoporum, ac, ut hoc quoque adjiciam, alii advocati recipiantur in foro, quam Chriſtiani, l. 15. ne alii legantur milites, quam Chriſtiani, l. 19. 20. & cum in Alexandria eſſent Patriarchæ quidam Clerici quaſi plebis defenſores, qui in ea civitate propriis vocabulis, ut habuit ea urbs amplifima patriarcha pleraque vocabula ſortitum, num quum vocabuntur archigerontes, diocetæ, id eſt, ſeniores, & adminiſtratores, vel curatores plebis: hi etiam ut non, niſi ſine Chriſtiani conſortio, l. 22. cod. tit. in qua lege laborant quamplurimi propter hæc verba Archigerontes, & diocetæ: ſatis intelligimus ex C. Th. Archigerontes, & diocetæs fuiſſe curatores, & defenſores plebis Alexandrinæ, ut qui in aliis civitatibus dicebantur ſolum, vel defenſores plebis, in urbe Alexandria dicentur archigerontes, & diocetæ, quos etiam in ea urbe vult eſſe ex corpore Chriſtianorum. Sed quid hoc ſit regulionorum nemo adhuc potuit explicare, & videtur ſuiſſe vetus magiſtratus, quod etiam ille in C.Th. in quo longe aliter legitur, quam hoc loco, quo ſic legitur, archigerontes, quod magnam moverit controverſiam, ut ſi archigerontes archigerontes dicuntur, id eſt, defenſores plebis Alexandrinæ ex Chriſtianorum numero deligantur: alioquin manca eſſet oratio: ad eorum quoque [ſ. archigerontes] arbitrium pertinere diſciplinam Eccleſiæ, diſciplinam monachorum, & clericorum; quod multæ conſtitutiones docent in hoc tit. & illud inter cætera, ut ſi monachi, vel clerici, vel ſpectaculis ſint dediti: & in l. 7. ne per vim, aut uſurpationem aliquam, quod bellum dicas eſſe potius, quam judicium aliquod in monaſteriis, erigatur judicatoris addoleſcique ſuppliciis, quod certe uſurpabant exemplo pontificum pagnorum, ut Veſtalium, quorum ſacrarios ferebat ſepe duffos ad ſupplicium. Ad controverſiam tamen Epiſcopalem hoc maxime pertinet, quod eſt terrium in hoc tit. ut ab eorum ſententia non poſſit appellari, l. 8. & 9. cod. tit. niſi qui forte extra Epiſcopum judicem aſſumpſerint, & optaverint, eum Epiſcopus compellere non poteſt, ut ſe ſubiiciat judicentur fuit: ſed ſi qui ultro ſe ſubiiciant Epiſcopo, non poſſint ab ejus ſententia appellare a judice dato ex conſenſu partium citra compromiſſi vinculum, *Lex conſenſu*, D. *de appellationibus*: nam à ſententia judicis compromiſſarii non licet appellare, l. 1. *inf. de receptis*. A frutenta editicii qui ſit judex edititius explicat Servius in Eglogam Virg. 3.] noſtri ſæpe utriuſque partis conſenſus optavit, non permanente vinculo compromiſſi, licet appellaret, ut dixi, niſi fuerit Epiſcopus, E in quem utrique partes ſe compromiſiſſe non debere reverentiæ Epiſcopi: Sed ex his, quæ velim in hoc tit. maxime vos adnotare, quod ſint quoridiana: unum in l. 3. dum ait, remiſſionem mortis non niſi fenti remittenda venia, vel iis non poteſt ex quadam poſſeriore venia, quam princeps defert ſimilibus perſonis, ſibi item vindicare veniam, & aſſerere: cur? *quia remiſſionem venia ceremina nuſquam remiſſa non habent*: & advicit elegantiſſime: *nec in eos liberalitatis Auguſta reſeruntur humanitas, qui impunitatem veteris ſui non emendationi petiuit, quam conſuetudini deputaverint*. Etiam illud notandum eſt quod habetur in l. 17. officium curatoris eſſe, non præterminitere urbis, nec adminiſtrare inutilis: paucis deſcripſum eſt officium curatoris: duplex eſt culpa, cui pa in faciendo, & culpa in non faciendo, *l. ſi ſervum, de verb. obligat.* utramque tutor, aut curator præſtare debet, & quod eſt notandum, in l. 28. ſi curator datus ſit furioſo haberi libreros, ut adhibito curatore, & iis, qui genere nobiliores erunt libreri curatores conſtituſſe ſi velint: dote, vel donatione propter nuptias conſtituta urbitro curatorum, vel propinquorum, & in urbe præfecti, aut in provinciis præſidum, aut Epiſcoporum, & ut ex conſtitutio dotis, vel donationis propter nuptias, & arbitrium in ea conſtituenda, quod requiritur, ut præſtetur fiat ullo damno, id eſt, ne alis ſumptu, gratis: & placet ratio valde, que poteſt accommodari ad alia pleraque, *ne tale hominum ſubſtantiam curatores ſuorum arbitrium perpetuum*: & poſſunt igitur ſumptus judiciales propter infortunium hominum. Multæ ſunt conſtitutiones Græcæ in hoc tit. ut in ſuperioribus, & etiam in conſequentibus, quas qui verſant in latinum ſermonem, ut poſſem offendere multo argumentis, nihil ea eſſet exigua, aberrarum mutum in modum: unus eſt locus magni momenti, quem ſecuſſent latine vertere in l. 26. dum ait, ut curent Epiſcopi ea ſervare, quæ jam a ſe conſtituta ſunt, *a divinis imperatoribus*: quod ſic interpretantur, *a divinis conſtitutionibus*: quinquam prohibuit metatorum exaſtionem Imperator, id eſt, exactionem oneris recipiendi miſſi, ſed præſtitum quandam privilegiarie ab hoc ordine exſortantur; non ergo vult conſtitutio homines relevare onere metatorum, *ſed exonerationis*, id eſt, adeamus nes, id eſt, ne pro meritis cogantur ſubire onus, aut præſtare militibus, ut non ſubeant onus metati: eo enim pertetra exteroquebant ingentem ſuæ potentiæ. Denique notandum eſt unum, quod non poteſt adaruc: & ita etiam l. 18. *cod. tit.* prohibetur *exonerationis*, id eſt, alterato annonarium militarium, ut ſcribit, quod dicitur, *annonarias*, ſecundum annonæ militaribus id conſtat in ſpecieibus ipſis, non in are: & ſtultus etiam eam eſt, quæ noſtrum conſtitutionem confernat *l. ult. de metatis lib. 12. Cod.*

AD TIT. IV. *De Hæreticis, & Manichæis, & Samaritis.*

TIt. 5. eſt de hæreticis, &c. Et ne quis ſciliset exiſtimazet privilegia ſuperioribus titulis conceſſa Eccleſiis, Epiſcopis, Monachis, ad alios, quam Chriſtianos Catholicos pertinere, ſtatim in principio hujus conſtitutur, ut ab iis privilegia alieni ſint hæretici, nam ut eorum Epiſcopos, vel Clericos hæc nomina ibi falſo vindicare, & ſuorum ecclæſia, & conciliabula ibi eſſe Eccleſias, ſed quaſi Eccleſias, ut ait l. 7. *non eccleſias, ſed monumentales*, non baptiſteria, ſed pantheiſtas, l. 8. & 12. *cod. tit.* Nov. 31. exiſtimat eſſe, ſed non eſſe: privilegia igitur Eccleſiaſtica ad eos non pertinere. Et l. 1. *C. Theod. de hæreticis*, addidit, ſchiſmaticos ſub nomen hæc & ſchiſmatici continuo hæretici non ſunt, qui diverunt a communionis unitate, & eorum diſſidium, & ſchiſma, quod dicitur etiam *ebortuoſe*, id eſt, fraxi diſſolutio, aut ebrenara lacertis. Licet hæreſi non ſit: nec enim ſchiſmatici opinionibus diſſentiunt ab Eccleſia a qua diverunt, plerumque tamen ſchiſma deſinit in hæreſim, ut de ſchiſmate Donatiſtarum alt

Lu

Lu. C. Theod. de ſanctiſſim baptiſma iteretur, qui, inquit, A quam conſuetudini deputaverint. Etiam illud notandum eſt quod habetur in l. 27. officium curatoris eſſe, non præterminitere urbis, nec adminiſtrare inutilis: paucis deſcripſum eſt officium curatoris: duplex eſt culpa, cui pa in faciendo, & culpa in non faciendo, *l. ſi ſervum, de verb. obligat.* utramque tutor, aut curator præſtare debet, & quod eſt notandum, in l. 28. ſi curator datus ſit furioſo haberi libreros, ut adhibito curatore, & iis, qui genere nobiliores erunt libreri curatores conſtituſſe ſi velint: dote, vel donatione propter nuptias conſtituta urbitro curatorum, vel propinquorum, & in urbe præfecti, aut in provinciis præſidum, aut Epiſcoporum, & ut ex conſtitutio dotis, vel donationis propter nuptias, & arbitrium in ea conſtituenda, quod requiritur, ut præſtetur fiat ullo damno, id eſt, ne alis ſumptu, gratis: & placet ratio valde, que poteſt accommodari ad alia pleraque, *ne tale hominum ſubſtantiam curatores ſuorum arbitrium perpetuum*: & poſſunt igitur ſumptus judiciales propter infortunium hominum. Multæ ſunt conſtitutiones Græcæ in hoc tit. ut in ſuperioribus, & etiam in conſequentibus, quas qui verſant in latinum ſermonem, ut poſſem offendere multo argumentis, nihil ea eſſet exigua, aberrarum mutum in modum: unus eſt locus magni momenti, quem ſecuſſent latine vertere in l. 26. dum ait, ut curent Epiſcopi ea ſervare, quæ jam a ſe conſtituta ſunt, *a divinis imperatoribus*: quod ſic interpretantur, *a divinis conſtitutionibus*: quinquam prohibuit metatorum exaſtionem Imperator, id eſt, exactionem oneris recipiendi miſſi, ſed præſtitum quandam privilegiarie ab hoc ordine exſortantur; non ergo vult conſtitutio homines relevare onere metatorum, *ſed exonerationis*, id eſt, adeamus nes, id eſt, ne pro meritis cogantur ſubire onus, aut præſtare militibus, ut non ſubeant onus metati: eo enim pertetra exteroquebant ingentem ſuæ potentiæ. Denique notandum eſt unum, quod non poteſt adaruc: & ita etiam l. 18. *cod. tit.* prohibetur *exonerationis*, id eſt, alterato annonarium militarium, ut ſcribit, quod dicitur, *annonarias*, ſecundum annonæ militaribus id conſtat in ſpecieibus ipſis, non in are: & ſtultus etiam eam eſt, quæ noſtrum conſtitutionem confernat *l. ult. de metatis lib. 12. Cod.*

AD TIT. VI. *De Sanctiſſimo Baptiſma iteretur.*

HIc tit. pars eſt tit. ſuperioris: Num iterato baptiſmi per ſe hæreſis eſt, & hæreticorum quorundam hi morets erant, ut Donatiſtarum, Novatianorum, Eunomianorum, ut Catholicos baptizatos, rebaptizarent, id aſſerentes, ſive poſſitionis, quod geminiterat. Geminatio fidelium aſſent, & poſſunt tinctionem, *l. 9. C. Theod. de hæret.* Catholici tamen hæreticos ad fe converſos, qui modo ab hæreticis eſſent baptizati in Trinitate, non rebaptizabant: & quod conſtitutionibus, & canonibus Apoſtolorum licentia datur Catholicis ut rebaptizandis hæreticis, id de iis accipernt, qui eſſent baptizati, fed non in Trinitate, qui utique non ſunt baptizati, ut ſcribit Leo Epiſt. 77. ad Nicetam Epiſcopum, imploratio, innominatio, vel adnominatio, nec probarunt Tertullianus, Cyprianus, & Africanorum quorundam opinionem de iis baptizandis, quos hæretici baptizaſſent: nihil enim eſſere, quo interrogante, quis baptizetur, modo baptizetur in Trinitate, & credat, D. Auguſt. de hæreſibus: *Eccleſia Catholi, placuit, nec iis eſſos hæreticis baptiſma communem reſtinderi*. Et Optatus Afer de Donatiſtis: *A Donatiſtis baptizatos, ſi ad nos venient, ſimpliciter excipimus: Abſit enim, ut jam locum recuperent ad ſanctos, abſit ut iterentur, quod ſimplum eſt, aut duplicetur, quod unum eſt*: nec ineleganter Imp. Honorius & Theod. in *l. 58. C. Theod. de haret. In eundem ſemel ritu damnie baptiſma ſemel a Deo conſeſſ, & Chriſti ſemel ſubſcripſit ſanguine*, quæ lavacri locus, id eſt, baptiſterii, & columbi ſacri atque divini: tum quod vocant *ſeſtuvoiyeor* inde, *Sinus*: teſte diverſis latine columbium, vel columbum, columbus, & ſarum baptiſterium, ſacrum lacum, lvaarum, fontem, quorumdiſtionem, initiationem vocant hoc modo, initiationem ſimplicis reſtipuerunt, *Chriſtianorum*. *C. Th. de Judæis* ac proinde hic tit. ſextus eſt de Anabaptiſtis genere hæreticorum, vel ob hæc ſolum, quod iterent baptiſmam. Catholicis ab hæreticis fiunt, qui confeſſi infantes non eſſe initiandos, vel baptizandos.

B AD TIT. VII. *De Apoſtatis*.

HIc adjungamus etiam interpretationem tit. de Apoſtatis: dixi enim in tit. ſuperiori eos, qui ex Chriſtianos hæreſim. Ita vero poſſum dicere ex hæreſi natos plerumque apoſtatas, ut Terrull. ille de præſcriptionibus, hæreſes appellatas fecaſſe: hi ſunt, qui penitus deviarunt a religione Chriſtiana, puta qui ex Chriſtianis fecit ſunt Judæi, aut Pagani, aut Samaritani, quos conſtitutionibus ſæpe nominavimus, & redigunt ad pergrinitatem adempta civitate Romana, cuius adempto ſolent non ſolum ſupplicia, veluti comminuta, & ſubmenti faſtidiorem, & nuptiæ, & plerique alia, & ſuberi exemplo reorum maieſtatis, exemplo Manichæorum & C Samaritarum, de quibus in *l. 14. cod. tit.* ſanctum, apoſtatas damnari etiam poſſ mortem intra quinquennium a morte nonnatendum, inſtituta acculatione, ut in l. 2. huius tit. & in *l. 2. C. Theod. de apoſtatis* ſatis exaſtatio l. 1. h. t. in mortuos eſt quinquennalis, ut querela inofficioſi teſtamenti eſt quinquennalis. Cujus exemplo tutur l. 2. *hujus tit. ſi quis ſuper ſuam filium*, l. 3. *de inoffi. teſtorat.* l. 1. 2. pugnare cum l. pen. Sed hæc mea interpretatio videtur omnem ambiguitatem, *l. pen.* que eſt de viris: in hoc tit. ſimilitudo nullis tranſcripſi temporibus, l. 21. eſt de mortuis apoſtatis, in hoc acuſatio circumſcribitur quinquennio. Eſt etiam hoc in apoſtatis proprium, ut quoad ejus crimen non admittatur petitio, *l. 3. cod. tit.* quod regulariter etiam obtinet in omnibus criminibus, quæ publicum jus lædunt, non penitus, *l. pen.* D. *de rivis urpr.* non abolitur turpitudo, quæ interuititur, *Liquid ſignificavit*, D. *de adulteriis*. I. non ſolum ſi ſe ipſe, ſed & ſi uxor, aut pater, aut non patrem eſſe definit, *l. pen. D. de ſe bon. rapt.* Excipiuntur tamen quædam crimina, ut ſi libertus patronum, aut filius patrem ſuum accuſet, ut ſacrilegium, & crimen majeſtatis, remittitur parna, *Iguorunt*, D. *de in jus voc.* & qui plus petit in judicio, ſi peniteniæ dulture petitionem emendaverit, venia petitionis ei datur, l. 1. *C. de ſent. & plus petitione*. *C. de jud. ſuſſion*. D. *ad l. Corn. de fall.* qui ſiſum monetam percuſſerit, & formæ noluit, *Julianus*, *inquit*, *ipſe pecuniæ adjudicat*. Regulariter geminiteritus non emendat crimen, quod ad jus civile attinet, non eſt emendatio criminis, quia regula etiam obtinet ſi quis vem alienam clam poſſidere coperit, etiamſi poſtea dominum rerum ſciverit, *Si de fundo*, §. *pen. de adq. poſſeſſ.* & ſecundum hanc regulam juris Apoſtatarum crimen non obliteratur penitentia, & tamen omnium hæreticorum, & apoſtatarum, quæ eſt alterius ſacrificio regule ſuperioris: hæreticis facile veniam dattur ſi reſipiſcant, *l. 4. C. ſ. ſect. lit. l. 25. C. Theod. de haret.* Apoſtatis veniam non damus, & obſervandum eſt vobis diligenter in l. 2. vulgo eſſe ita ſcriptum. *Si qui ſanctum ſidem prodiderunt, qui Deum ita non veruſſe, & ſanctum baptiſma hæreſis ſuperſtitione profiterunt*: hæc verba, *hæreſis ſuperſtitione*: videntur hæreticos etiam cum apoſtatis confundere, cum tamen hæreticorum nomen tribuatur ſolis Chriſtianis. Imperitiæ adde illa verba inſerunt, quæ non ſunt in Cod. Theod. unde dicta

dicta lex fumpta eft, nec ut fint rei ipfa fert, ut quifque A apoftata & hæreticus, hoc enim perinde eft, ac fi dicerer, aliquem effe Chriftianum, & non effe: idem eftam confirmant inferiores verbi 13. & maxime illo loco, *ne profana migrarentur*, prodentes myfterium, & baptiſmum. Is denique profanæ facrum hæreſibus, qui poſſibus deficit a fide Chriſtiana: & quod ait in fine, *peribis vero hæreſi, ſanctum baptiſma profanaveris*, non hæreſica ſuperſtitione: hoc addere inſcitiæ, fed ſuperbiæ in illo, *lapſis & errantibus* eſſe ſubveniendum ſi reſipiſcant: hi funt hæretici, perditis vero etiamſi reſipiſcant, fit fumt apoſtatæ, etiam Chriſtiani *Cod. Iuſt. ead. tit.* eſſe fugitivarium, & non eſſe ante poſtliminium hoc tit. eſt enim de hæreticis & apoſtatis: & ut hoc evidentius appareat, conſtat ex Synodi Chalcedonenſis diſtinctione *Iuſt. eſſe* partem *I.fi. fin. de hæreticis*, funt in tit. Cod. de Epiſc. ut quidam loco illuſtri, multæ leges fugitivæ inconſultis non fuiſſe profectæ: in his eſt *Iuſt.* cum non ſit de Apoſtatis, ſed de hæreticis.

AD TIT. VIII. *Nemini liceat ſignum Salvatoris humi, vel in ſilice, vel in marmore, aut inſculpere, aut pingere.*

UT hæreticis & apoſtatæ, de quibus dixit proximo tit. ritus ea quæ boni fidelium, ut poſſint ſignum Salvatoris Chriſti, ergo religionem Chriſtianam contramelioſi effe videatur: indignum eſt enim ſignum fidurio noſtro perhibere, aut conculcare trophæum vaſtoris Chriſti: idcirco inhibetur hac res cum hoc tit. tum etiam Synodi habita, & perfecta in palatio Jom. 249. 73. ſignum aurea Salvatoris Chriſti. Quod vocat Cruris, quod vero Chriſtianis ſemper fuit ſanctum & venerabile, *I. decurrionum 25. ſub de Epiſc. & Cleric. I. 11. tit. eo.* de Judæis hoc ſanxit. Judæi dixit, *quæcumvoluit ſui ritus*, non quidem propter ſe, ſed propter Chriſtum, & Chriſti memoriam, qui pro nobis Crucifixus eſt: adeo vero Judæis ſuctum fuit, ut in inſtrumentis, ſi quis teſtis, vel auctor teſtimonii negaret literas, poſſe fide & fubſcriptione cedere *I. ſi. ſubſcriptionis, vel de fore delib.* & Leonis Novel. 21. ait, collocatione eius ſigni profana loca expiari, & Deo conſecrari ſolere: non enim ullum ſignum erat Deo conſecrare, aut certe nullus teſte conſtebatur Deo conſecratus, nili ſigno illo venerabili in eo collocato, *I. ult. C. Theod. de agrorum quibus*, & Novel. 31. & Novella 8. & Nov. 67. & ſolebat etiam præferri in Litaniis publicis Novell. 123. & ut ſcribunt Tertul. Hieronym. Auguſt. ſolebant quoque Chriſtiani omnes ad omnem actum, ad omnem inceſſum, & motum, & cubilia, ad menſam, & ad lavacra eo ſigno frontem terere, & fe quodammodo premunire. Crucis quidem ſimulacrum conſtantinus fuper, quod erat frequens Crucis ſuppliciorum, exemit numero legitimarum pœnarum generali edicto, ne quis reus Crucis affigeretur. Denique conſtat Crucem effe illegitimam pœnam, quæ fuit olim legitima, & frequens. Sozomenus lib. 1. *Supplicium*, inquit, *Crucis, quod Romanos olimmos erat, ſublatum, Conſtantinus ſuſtulit a judiciis & foro.* Et Auguſt. in quæſtionibus veteris teſtam. *Antea*, inquit, *Crux homines figebatur, nunc ipſa effigies adoratur.* Eſt Eſaiæ 6. Conſtantini permanere etiam videmus: hodie in Pandectis, & God. femper Tribon. mutare crucem in furcam, eam ſcilicet, qua hodie fures ſuſpendi videmus: ubi prudentes Imperat ſcripſerunt crucem pro ſupplicium furca, quam crux, vel quod crux fuccederit, ſicut deportationis, quæ ſucceſſit in locum ignis & aquæ interdictionis, non minor eſt pœna, quam ipſius interdictionis: nobilior eſt pœna gladii, & caput gladio auferatur: hæc eſt Gallorum opinio, quæ etiam fuit Græcorum. Porro neque labatur hac in re, non fuit eadem B furca cum illa, qua fures ſuſpendebantur, vel aliorum criminum rei, in qua injecto collo damnati trudebantur ad ſupplicium, ſed fuit ligneæ materiæ vinculum, quæ bona appellatur, *le hard*, quo nomine etiam ſignificatur vinculum quo fures virgultorum ligantur, quod ſic ex virgultis ipſis. Auſeri. Victor. *Senatus ſententia ſuſtitutum eſt, ut more majorum collo in furcam compacto virgas ad cadem necarentur.* Et veteres gloſſæ de furcifera, qui deliquerant pro pœna in furcellam injecto collo traducebantur per urbem, & ii propie dicebantur furciferi, quæ tradutio dicebatur etiam pompa, & triumphus apud Hartmenopulum lib. 6. fit ſe eſt apud Zonaram, & hac de re etiam Joſephus, quo more non ſolum Romani, ſed & Græci tantum noſtri confirmandi. Ego hoc vobis refero de eo quidem C demnato, & ducto ad ſupplicium.

AD TIT. IX. *De Judæis, & Cœlicolis.*

POſtequam dixit de Apoſtatis, qui ſcilicet prodita religione Chriſtiana male conſiliati defecerunt ad Judæos, vel Paganos: inde dicere inſtituit de Judæis, poſtea de Paganis, & Cœlicolis. Judæi dicti, quorum noſtra non prohibetur conſtitutionibus Imperatorum, nec damnatur ex illo Judæi, quod tamen plerumque corrigit Chriſtianis principalibus ne eos exiſtare iubeant, ut ſcilicet exiſtare jubetent certiſſimum argumentum, & fontem religionis noſtræ: quare plerique etiam minores conſtituere Chriſtianis mandata illa: conſtitutionem Romæ. Imperatorum nulla puna eos afficiunt, nec eorum ſententiam probat *l. 9. Cod. Theod. ead. tit.* Sunt & circumcelliones illorum ſimiles, vocat Cruris, quod vero Chriſtianis ſemper fuit ſanctum & venerabile, *l. decurrionum 25. ſub de Epiſc. & Cleric. l. 11. tit. eo.* de Judæis hoc ſanxit. Judæi dixit, *quæcumvoluit ſui ritus*, non quidem propter ſe, ſed propter Chriſtum, & Chriſti memoriam, qui pro nobis Cruci fuſtinat eſt: adeo vero Judæis ſuctum fuit, ut in inſtrumentis, ſi quis teſtis, vel auctor teſtimonii negaret literas, poſſe fide & ſubſcriptione cedere *I. ſi. ſubſcriptionis, vel de fore delib.* & Leonis Novel. 21. ait, collocatione eius ſigni profana loca expiari, & Deo conſecrari ſolere: non enim ullum ſignum erat Deo conſecrare, aut certe nullus teſte conſtebatur Deo conſecratus, nili ſigno illo venerabili in eo collocato, *l. ult. C. Theod. de agrorum quibus*, & Novel. 31. & Novella 8. & Nov. 67. & ſolebat etiam præferri in Litaniis publicis Novell. 123. & ut ſcribunt Tertul. Hieronym. Auguſt. ſolebant quoque Chriſtiani omnes ad omnem actum, ad omnem inceſſum, & motum, & cubilia, ad menſam, & ad lavacra eo ſigno frontem terere, & fe quodammodo premunire. Crucis quidem ſimulacrum conſtantinus ſuper, quod erat frequens Crucis ſuppliciorum, exemit numero legitimarum pœnarum generali edicto, ne quis reus Crucis affigeretur. Denique conſtat Crucem effe illegitimam pœnam, quæ fuit olim legitima, & frequens. Sozomenus lib. 1. *Supplicium*, inquit, *Crucis, quod Romanos olimmos erat, ſublatum, Conſtantinus ſuſtulit a judiciis & foro.* Et Auguſt. in quæſtionibus veteris teſtam. *Antea*, inquit, *Crux homines figebatur, nunc ipſa effigies adoratur.* Eſt Eſaiæ 6. Conſtantini permanere etiam videmus: hodie in Pandectis, & God. femper Tribon. mutare crucem in furcam, eam ſcilicet, qua hodie fures ſuſpendi videmus: ubi prudentes Imperat ſcripſerunt crucem pro ſupplicium furca, quam crux, vel quod crux fuccederit, ſicut deportationis, quæ ſucceſſit in locum ignis & aquæ interdictionis, non minor eſt pœna, quam ipſius interdictionis: nobilior eſt pœna gladii, & caput gladio auferatur: hæc eſt Gallorum opinio, quæ etiam fuit Græcorum. Porro neque labatur hac in re, non fuit eadem

A *ryra, nihil præter nubes, & cæli nomen adorant:* & Sophenias Prophetæ: inter eos quoſdam adorare militiam cæli: horum namque non eſt nomo ſuperſtitio, ſed verſuſtiſſima, & quidem parum manifeſt eos ex Chriſtianis, aut ſane mixtos effe ex Chriſtianiſmo & Judaiſmo. Statuitur ſint Chriſti ex Judæiſmo & Paganiſmo, & videtur fuiſſe Donatiſtarum genus: nam luic Donatiſtarum ſtilla differitia in ſedlas plures. Donatiſtarum ſchiſma differitium in ſchiſmata quadam, hoc quotient in una ſedla continet, certiſſimum eſt argumentum dogmatis pravi, & ex Donatiſtis arrogantes legi ſic quoſdam ultra ſpiritaliſ Maximus, id eſt, beatus, cuius quam dici ſoleat, & vere dici nemimem nore dicere ſtotes erant, quemadmodu ſuis omnes fere ſpectoſa ingantie nomina, & ſimpliciter alias mundos. Hos autem alios contentes, qui forte potius incontinentiæ autſtores

AD TIT. XII. *De his, qui ad Eccl. conf. Or.*

POsteaquam dixit satis de iis, qui alieni sunt a privilegiis Ecclesiarum Catholicarum, puta de Hereticis, Apostatis, Judæis & Paganis, quæquam Judæis maxime adhuc privilegia quædam, veluti ut retineant Synagogas suas, ut die Saturni, quo cultus fui reverentiam ferunt, non vocentur in ius, ut a Christianis muneris non afficiantur, ut alia plerique. Posteaquam, inquam, dixit de iis, redit in hunc ad Ecclesiam Catholicarum privilegia, & exponit *Novellam* h. t. de confugis, fic appellantur *ead. tit. & in l. 3. qua per ecclesiam, §ap. de Episc. & cler.* ut fcilicet confugis præfidium, & securitatem Ecclesiæ præbeat, ne magistratibus ad eas quasi in asylum, ita ut abduci inde nequeant: B quam conflitutionem cum ut abrogaret Imper. Arcadius aliquando latiffet Eutropius, ne fingulis diebus ingiens ad Ecclesiam, expertus eft, quam id fcifiet inconfule: namque inventus edictis fuit ex Ecclefia ea lege fua, & poftea id narrans, non male ait, fua fententia fuiffe propinatum, non male, ut Comicus dixit, hunc tobis comedendum propino: quod male quidam emendare cupiunt: nam & Capitolinus in Marco ita loquitur: *senatorum partem fuisse edendam propinare*. & quod adjicit in *vit. ref. fuis emolumenti*, pertinet etiam ad Ecclefiarum venerationem ex *l. 5. & 6. tit.* ut nullus in Ecclefia tumultus videatur, nullis feditio, nullis clamores concitentur, fine vel alienæ rei cauffa hic eft fenfus illorum verborum.

AD TIT. XIII. *De his, qui in Eccles. manumist.*

TIt. 13. pertinet ad prætogativam, & venerationem Ecclefiæ qui eft de iis, qui in Ecclefia manumittuntur, cum olim triplex erat libertas, alia Romana, feu iufta, alia Latina, alia Dedititia: ad Romanam pervenire erat difficillimum, ut in hiftoria multis cives Romani fcribant, teftamento, vindicta, & cenfu. Alio genere manumiffionis dabant deteriorem libertatem: nunc nullorum, id eft, civitatem Rom. & Sacramenti I. 1. c. 9. exponens fententiam conftitutionum Conftantini, *qua fuit in cod. tit.* ait, eas fuiffe a Conftantino editas, cum fcilicet civitatem Rom. & Sacramenti, id eft, manumiffione civem Romanum fieri, effet rarum & difficile. Conftantinum conftituiffe, ut manumiffi in D Ecclefia effe poffint, & fignatore Epifcopo quibufcumque verbis, dicebam, plenam, & juftam libertatem obtinerent, & ne eandem libertatem manumiffi ab heredibus rurfum vindicare, quibufcumque verbis, & quocumque loco falfa effet, etiam abfente Epifcopo. Igitur etiam manumiffio, quæ non fit decretis verbis, non teftamento, fed coufcilio facta ab inteftato, ut fi a clericis in clericos proficifcantur, tribuat civitatem Romanam.

AD TIT. XIV. *De Legibus Or.*

SEquitur tit. de legibus, & conftitutionibus populi Rom. & edictis Principum: fatis dictum eft in fupp. tit. de jure facro parte juris publici, & privati, & dicere de reliquo jure publico, quod fcilicet conftat in populi, fenatus, principis, magiftratuum imperio & poteftate, ex qua proficiuntur leges & conftitutiones & alix partes juris civilis. Ac primum quidem in h. t. agitur de legibus publicis & generalibus, quæ fint antiqua nulla populi, vel plebis, ut lex Hortenfia, Aquilia, Licinia, quales nullæ feruntur hodie populi poteftate in principe translata lege regia, & confequenter nulle funt publicæ leges de ambitu, quoniam nulli candidati circumveniunt populum: nam ereatio magiftratuum spectabat ad curiam principis, *l. 1. ff. ad l. Jul. de ambitu*, *l. quidam*, *ff. de ve jocab. l. 8. ff. de alim. fervis*. quare conftitutiones principum hodie leges effe conftat, A *l. 1. ff. de conftit. principum*, quod principi placuit legem effe conftat, fcilicet poft legem regiam, quæ omnem populi poteftatem transtulit in principem, cujus placita propriæ leges dicebantur. Denique conftitutiones principum leges effe conftat, refcripta dico, fubfcriptiones, admonitiones, pragmaticas, decreta, mandata, interlocutiones, orationes, edicta, & decreta quidem refcripta, magiftratibus, & interlocutiones funt leges, fi quid in aliqua caufa, ubi leve interfuerit fuit, funt leges, videlicet fi ut ait Leo, animus fuerit principis *ut facibo omnis modoperque*, fi quod principes decreverit, voluerit generaliter obtinere: idem dicendum quod principes jubent, ut omnia certas non valet inter alias, non magis quam alienam judicium, fecundum illam rationem, ut res inter alios judicata aliis non nocet, ita neque decretum. Si quando fuerit principi in cognitione cuiufcumi fiacere legem generalem, quod in cauffa una judicavit, utique erit legem generalem, ut in *l. ult. ff. ad. tit.* principes conftant ex, quæ in certis negotiis ftatuta funt, civilium quoque cauffarum fuos fecit componere: vel enim fi de ea ftatuendi mifcerit ad fenatus, ut quod fibi placeret firmares fenatus, & ftatuerit: eius generis multæ orationes referuntur in libro noftro, in *l. 1. C. Theod. de maternis, qui fibi datur ad fenatum*: legendum eft, *hac oratione, non, oratione*. *vide etiam ea in l. 8.* conftituunt Imppp. ut principes auctum generalium legum profpexit: incendiis fenatus: deinde eam fi obfervaretur, leges omnes generales principum, orationes appellem poffent: nam rerum ex fententia eius partes dicunt principes: hæc oratione in fenatu per fe, aut per alium, ut quod fibi fiet placet, C exquirat, nec aliter id promulget, quam fi fuam confenfionem fenatus adhibuerit. Denique eft ut generalis lex principis fine Senatufconfulto. Sed non fuit obfervanti femper ex lex. & leges etiam populi generales fuit, ut patet *ex l. 23. & 24.* quæ principes edicti nomine nuncupaverint: nam hoinius nominis vis hæc eft, ut edicta, five lex edicti omnino nuncupata appellentur: nulos dicuntur leges, quæ ad certum tempus determinis locis: in foro, vel etiam in Ecclefia, vel ut in facris fcripturis, legimus theopompia: in fuggeftu Ecclefiæ, vel in templo, vbi Scripturæ leguntur verbum Dei, quod eft anteferri in *Ivocfcripturam*, *C. Theod. de haret.* Et fæpe invenies in conftitutionibus principum, quæ non in legis ftilo, vel ille de fabricienfibus fcilicet non tantum quo die facrit lata, fed & quo die accepta a judicibus, & populo. & quo die accepta, progymnasmata declamatoria in celebrioribus locis: hæ leges funt generales, hi funt de quibus h. t. agitur, quæ omnes populos tenent, *l. 8. ff. de legibus*, fed quæ fpecialiter fcripta effe non vim obtinent. Igitur etiamfi in aliqua civitate non fic fit, ut in civitate id feruetur, quod veteri obfervatum, vnaquæque omnibus civitatibus, etiam in ea, in quibus non invalut contra refcripta generalia, aucupem ea emittere principe, leges nouiffimæ emendant leges veteffiores, & generales fint: ad omnes populos pertinent, non ad Paganos tantum, fed & ad milites, *l. ult. ff. de excufat.* & refcripturn, ut ubi crimen commiferit, ibi peragendus reus, etiamfi de alterius provincia; obtinet etiam in militibus, quoniam generaliter in refcriptum eft. pertinent quoque ad homines omnes & gentes *l. 10. h. t.* quæ eft Carcra, quæ & ad Augufum ipfum, & ad Auguftum, *l. 4. ead. tit.* principes vicem gerunt populi; populus fuis legibus tenetur, & principes ipfi populi; populus fuis legibus tenetur, & principes ipfi populi; populus fuis legibus tenetur, & principes ipfi

Referendariis fieri Palatii perferendæ ad præsides provinciarum, quæ nisi confitat ex scripto, nullius momenti sunt, d. 1. interdictum. *Adjungat collegium suum, ut facere ne videat vim.* Excipitur unus casus in *l. 2. cod. t.* quæ est Graeca, si princeps det judicem certum in litem aliquam specialem, vel studiis adjungat collegium *consistorii*, vel si velit ab quidem edi publicanda, si nuntiet, ut iis aliqua celeriter finiatur: hæc enim mandata præsides accipiunt ex ore principis, vel ex relatione Quæstoris, & *Comitis*, aut Referendariorum fieri palatii, *des Maistres des Requestes*, & valere etiam nulla scripura interveniente, ut in Nov. 24. quæ est Graeca, & quam expedit Observ. 12. 31. & eft ilultus, qui pro ea repoluit Juftin. Novellam 17. de mandatis principum, quæ fuit emiffa poft editionem Codicis.

AD TIT. XVI. *De Senatusconsultis*.

Equitur alia pars juris civilis in titul. 16. Senatusconsulta, id eft, jura quæ facit Senatus, funt decreta ſimilitudini ordinis, quæ vocant ſtatuta, perinde atque Conſtitutiones principum: recte igitur in *l. 1. ff. ad Senatusconſ. Vellej. quid de ea re ſieri placeret, & de ea re non aſſeri ita conſtitutionem*: ecce, cum & conſulta Senatus dicantur. Terullianus in Apolog. *Ita Senatus conſulta*, ſtatuta funt qui multum, *conſervant*. Denique conſulere communi eſt verbum: nam conſulit qui interrogat Senatum, unde illud *conſul conſule*, apud Trebellium Pollionem: & Senatus quoque conſulit, id eſt, judicat, ſtatuit, decernit, & dicitur conſulere, quod Pollio interpretatur *decernere*, ut plane nihil interfit dicas, *conſervare*, *conſulere*, Novella Leonis 78. verat ne in poſterum Senatuſconſulta fieri, ad Senatus jus non faciat, ſcilicet quia etiam poſtea Senatus erat tranſlata in principem: antiqua Senatuſconſulta manerant, ut leges antiquæ. & ut hæc addatur, contra ea dicitur reſcripta, velut contra Senatuſconſultum Velleianum, d. Tertull. non valeat, imo ſi uterque *l. 8. pap. tit. 14.* nulla lex generalis principis valet ſine Senatuſconſulto.

AD TIT. XVII. *De Vet. ju. enucl. &c.*

Equitur alia pars juris civilis, reſpecta, & interpretationes Jurisconſultorum veterum, qui ab imperatoribus fcilicet poteſtatem acceperant condendi juris, reſpondendi, ſcribendi, cavendi, interpretandi. Hinc varia nomina Jurisconſultorum, *Prudentes*, *Scævolæ*, & auctores juris, & interpretes legum, & conſulti legum, aut juris dicuntur. Illorum enim, qui eadem poteſtatem ab Imperatoribus non acceperant, nulli eſt auctoritas, nec eorum ſcripta inducunt aliquam, cum tamen a ſimpudiſſimis ſcriptis non poſſint recedere, *l. reſcripta Juſt. de jure nat.* quia funt pars juris civilis, & elegunter Juſtin. *l. ult. pap. de legib.* dum ſibi eruditos Jurisconſultitis nerum auctoritatem, nihil tamen ſe derogare eis ait, ſi qui hanc facultatem conſulendi juris olim ab imperatori majeſtate impetraverunt. Jubet autem Juſtin. priori conſtitutione hunc jus ab imperatore Theodoro Junior. Tribonianum, & eos, quos ſibi in opere conficiendo adjutores delegerit, auctoreſque ſcilicet, id eſt, Doctores, profeſſores juris, & cognitores omnibus præferebantur, & qui in foro præſectorum prætorio cauſas agitant: Tribonianum, inquam, horum ope fretum, quos ipſe delegerit in conficiendis Pandectis neceſſaria quæque, & uſu recepta illos libros conferre ex veterum illorum ſcriptis, atque ita, ut ipſe loquitur, tus veteris purgare & emendare, ita enim verba recte antiquum prudentium Jurisconſultorum. De Inſtitutionibus etiam conficiendis in prore conſtitutione aliquid aſperſit, poſſetior conſultatio utrique linguæ conſcripta conſectum jam opere Digeſtorum ſ enarrat quidque quaque parte Digeſtorum, ob id omnia eius præſectio eſt ſummopere ſtudiosis neceſſaria, & utrique operi Digeſtorum, & Juſtin. parem atque Codicis conſtitutionibus vim tribuit, fidem, robur, & pondus: neque enim jam dicimus reſpecta prudentum vim legis obtinere, ut priſcæ ſcilicet ad populum, quod olim dicebatur, fed translata populi poteſtate in principem, & principe ſibi ſolo vindicante auctoritatem condendi, & interpretandi jura *l. 1. l. p. l. pen. & ult. ſup. de legib.* Dicimus jam reſpecta veterum Jurisconſultorum, & Senatuſconſulta vetera vigorem conſtitutionum obtinere, & quod ait in *l. 2. ad. ſenatusconſultum.*, qui in Digeſtis referuntur, eo pertinet, quod præcipue in priori conſtitutione continetur, ut omnium Jurisconſultorum veterum, qui quorum libris conſeſſit funt Pandectæ eadem fit auctoritas, nec ſit aliter potius altero, nec Papinianus pata cedat Ulpiano, aut Paulo. *l. 2. C. Th. de reſpect. prudent.* quæ Papinianum præferebat ceteris, & abrogabat notas Ibias in corpus Papiniani ab Ulpiano, & Paulo, & ſi quando inveniebantur pares ſententiæ, tum Papinianus pro una parte tres, & ex altera totidem, ut ea pars vincereti, in qua eſſet Papinianus, qui ut fubtiliter ait, ſenſui ſimplici erat, ita cordi, ita cordi, ita acuto, non vincitur nili a duobus, hinc præeminentiam Papiniani, hoc principium adeni conſtitutione priori, ut omnium auctorum juris eadem eſſet auctoritas, & decretum, ut notis ad Papinianum decerpererur etiam neceſſaria, & uſui futura.

AD TIT. XVIII. *De jur. & facti ignorantia.*

Narratis vero partibus juris civilis, ſubjicit genere eadem tit. de juris & facti ignorantia: juris enim nomen complectitur leges, conſtitutiones, & Senatuſconſulta, de quibus ſuperiori jurisdictione, adeo ut in *l. 1. ff. cod.* hæc fit pen ſit poſita fub tit. de conſtitutionibus principum, & edictis, & forte non male hæc jus accipimus pro univerſitate pro conſtitutionibus jus, vel ſi quid conſtitutionum vigorem habet. Et ſumma illud hæc eſt: juris ignorantiam nemitem excuſare, ut ſi neſciverit liberis parentales eſſe bona, ſi neſciverit nemen intra annum, hæc ignorantia te non excuſat: tam ſi cum ſciret ex liberis defundi, non petieris bonorum poſſeſſionem a te tuum annis, ſi ſe abſtinuerit, obſtibit præſcriptio temporis: vel etiam ſi neſciens legatum ſit relictum tuo debet, quod poſtea quam relatus capite munieris eſt, irritum fuiſſe: nam ſi eas legata tuis non ſcivit, non poteris repetere: ignorantia juris non prodet repetitionem indebiti, excuſat tamen militem: & militem, qui ſcientur ſigna, non poſſum militia, fed eum qui in ſtrepitu belli ius civile autre non potell, vel reminiſci: qui conſulere de jure prudentes non potell. Item excuſat minorem 25. annis, & mulierem in domis amittendæ rei ſuæ, non in lucri, *l. 2. C. Error fac.*, id eſt, ignorantia rei excuſat honeſte omnes, facile eſt jus nolle, leges, conſtitutiones principum, & licet conſulere, facta incerta funt; nec licet capeſſere curiris rerum gellarum veritatem. Sed ut ſimilitudinem aliquam de re facti, & juris exitat reſumpſum, ſumam *l. 5. cum ſuiſa*, velim vos eodem tempore indiſtincte accipere de errore juris, & de errore facti. *Si cum ſuiſa*, inquit, *ſis*, & ſuiſa in fallo diueris paterentur eſſe id quod erat in bonis maternis, & cautus, ut in errore quilo qualis tibi non noceat: nam & error juris nocet in damnis, ignorantia juris nemitem lucro afficit, aut præmio, fed non afficit etiam damno. Igitur ſi vel juris, vel facti errore ductus, atque etiam fallus diueris paterna eſſe bona, que funt materna, non obtenit tibi, nec mirum: cum ſi liberis prudenſque diuxeris paterna eſſe, que funt materna, nihil tibi præſtabit, nec mutas dominium bonorum matemorum, quod habes: non nudis pactis, ſed traditionibus mutantur dominia, *l. traditionibus*, *C. de pact.* & proprie *lex cum de damnis, & acquir. rerod.* hæc pertinet: ibi enim conſtituitur abſtinere a bonis paternis, & ſuſcipere materna: diuxit quidem bona, que erant materna eſſe paterna, vel errans, vel ſciens: hæc ibi oratio tua prudens inconſultave non prætidicia.

AD TIT. XIX. *De precibus Imperatori offerendis, & de quibus rebus ſupplicare liceat, vel non.*

Hactit. 19. perſequitur eam partem juris civilis, qua principue hic liber conſtat, quæ conſiciur ex principum conſtitutionibus, quorum ſpecies funt edicta, mandata, rescripta, & quæ ſunt ſimilia. Et primo edictis quidem & mandatis habuimus proprios tit. fup. de reſcriptis non item. De iis igitur tractare incipit ab hoc tit. nam preces funt deſideria ſupplicantium comprehenſa libello principi dato, & reſcripta funt reſponſa principis ad preces: Preces igitur præcedunt reſcripta: & ſunt preces vel ſimplices, adnotationes, vel ſubmiſſiones principum. Et ideo de precibus prius agit: fed qui-cunque conſtituere de precibus, idem obtinet in reſcriptis: nam quod precibus obtinit principis non debet, nec impetrari reſcripto, aut etiam impetratum non valet: idemque e contrario, ſi quid poſtulari poſſit, & id impetrari reſcripto poſſit, & huius propoſitionis varia exempla hic proponuntur, ut exempli cauſa: creditor non poteſt poſtulare ne debitor adverſus eum utatur exceptione peremptoria, qua ſcilicet debitorem prorſus liberat, vel ne utatur dilatoria mali exceptione, quæ extinguit & civiliter & naturaliter obligationem, vel ne utatur rei judicatæ exceptione, qua ſit abſolutus debitor, neve utatur exceptione pacti conventi perpetui, id eſt, ne cauſa pecuniæ, *l. 3. 8. quoniam hoc fine*, quæ pactis debitoris dispendio impetrari non poſſunt, ut r. g. exceptio perpetuæ reſcripto principis conveſti non poteſt fine gravi dilpendio debitoris, qui ex debito ſuo liberorum contendit: & hoc prende eſt, ac ſi creditor poſſularet, ut ſibi licet petere, quod impius non debetur. Item & hoc reſcripto ſi impetraveris, fine nullum eſt. Item eos donationibus ſententia præſcripti temporis, aut reſcripto principis ſuperiori: nam præſcriptio prætoris, ut aiunt, apicem omnium honorum; ſed licet ſupplicare principi obtinet libello contra ſententiam ſuam, & ſupplicare ſemel tantum, non iterum: non ſi ſupplicerit quis ſemel contra ſententiam præſcripti prætoris, qua eum damnavit, & iterum conſtituerit, non ſtatim cauſa poſt libellum principis, non admittitur iterum ſupplicans: ſemel igitur tantum ſupplicatio permittitur, ſemel ex reſcripto principis ſuperiori, reſcripta principis, *l. 1. ult. ſup. de ſententiis prof. petat. l. 1. C. Theod. de offic. profect.* non eſt grave, vel ſemel judicium retradtare, *c. grave 35. 9. 9.* unde, ut ait, ex enone, hic iterum agitato magis ſplendeſcit in jure, & qui eos deprehendatur, magis offendatur effe digna condemnatione, & quoddam velut ſtudium divines eſt, inquiunt, iterare judicium. Item non poſſunt poſtulari per libellum a principe, qua ſunt fiſci demanda, vel quæ ſunt juri publico contracta, quibus laditur alius, *l. 2.* nam quod prædes ſupplicando, & nocet nemini, hoc ſcilicet impetratur, *l. pen. ult. l. 2. 8. quamquam*, *l. 3. 8. pen.* hæc. quod ſimile alterum poſtulare, aut impetrare non licet, non conſentiente altero, ut libertus non poſſulat reſtitui. nem ſuitinam ſine conſenſu patroni, *l. 3. ult. D. de natal. reſt.* adoptio non jure fiſta non confirmatur a principe, niſi accertitis iis, qui laderentur confirmatione adoptionis, *l. nemo*, *D. de adopt.* & hoc jure conſequitur ſuperioribus omnibus, hodie ut naturalis filius non ſtat legitimus nili vocatis agnatis, quorum intereſt: ad eumdem, qui ſupplicare non licet, nec impetrata reſcripta valebunt ſi quis temere ſupplicaverit: At e contrario poſſulare licet ne debitor utatur præſcriptione dilatoria, ſive temporali: hoc non malo poſtulabit creditor, videlicet ne ibi ſuum perfequenti moram afferat, quia competit debitori exceptio dilatoria modici temporis forte. Finge: debitor habet exceptionem pacti temporarii, id eſt, ne intra annum, verbi gratia, non petatur, *Tom. X.*

A quam paſſionem ſequi creditorem oportet, ſive paſſus ſit ipſe, ſive in ejus heres exiſtit, ſed tremiti poſt deſcriptio principis, qui quandoque concedit creditoris favore, ut citius pervenitat ad ius ſuum, *l. 2. cod. tit. ſeu. dum quum eſt accipienda l. 3. 7. ſi ita pro quo*, *D. quod quiſque juris*, fingit Jurisconſultus illo loco, creditorem impetrafſe, ne debitor uteretur adverſus ſe exceptione: hoc enim ille eſt recipiendum de exceptione dilatoria, quia ne debitor utatur exceptione perpetua, hoc vero neque impetrari, neque impetrato poteſt: & ſi imperatum fit, non valet: ejgitur eo loco ita ſtagenda eſt ſpecies, ut imperaverit creditor, ne ſuo debitori uti liceat adverſus ſe exceptione dilatoria, nec ipſe, nec hæredes ejus, & debitor citatis ſatisfactione debitor poteſt poſtulare, ut ibi prorogetur tempus ſolvendæ pecuniæ, ut ſi ſit ſolvendum intra annum, debitor habeat, præſcriptum illi tempus, quo conquirat pecuniam, & diſſolvat, *ne repti, ea quinquennali*: nam in quinquennium plerumque prorogatur, ut ſi debitor ſolvendi credit, quod eſt in *l. 4. h. ic. & harum* inducirum eſt exemplum 2. ruturum Caſſiodori. Sepe eqeſtas debiorum, vel ruina fortunæ, in quos creditor incidit, coegit prorogare ad concedendum veluti juſtitium quoddam, intra quod non poſſit exigi a creditore, & hoc reſcripta fine vitore: etiam poſſitur in hoc tit. ut preces offerri poſſe per quemlibet hominem principi: etiam petere adimm ſervis ad propinquum per libellum, quod notandum. Et nomine alieno, vel ſuo nomine ex ſufa cauſa, veluti necis dominivindicandæ, *l. 1. & l. 6. hoc tit.* Item conſtituitur, exempla ſubmiſſionum, de quibus autem, non eſſe admodum neceſſe libello inſeri, & vero ipſa exempla inſtrumentorum, quæ in diſceptationem veniunt, plerumque ſunt ſimplicia, ut in *l. ult. ſup. de jur. & facti ignor. ut reſponſum compositum accipere poſſis*, *unless paſſis exemplum*, quæ vox eſt frequens in ore Jurisconſultorum ab jure conſtituendi, *quem nomine ſuo ſervi petere*, fed *l. ult. cod. tit.* reſtiffime ait, non tam effe neceſſarium preciibus ſuiſeri exempli, quam vim & mentem eorum ob quæ ſcripta ſunt, de quibus ſupplicatur, non integrum tenorem, five contexuis inſtrumenti; que omnia fune notanda ſunt.

AD TIT. XX. *Quando libellus principi detur litis conteſtationem fuat.*

Tit. 20. eſt etiam de precibus, five libello petitum, ad eorum preces reſcripta principis. Et de reſcriptis: & hoc vale, libellum principi, *reſcripſit*, principi datum pro litis conteſtatione haberi; ſi modo ad eum reſcripti principis pertinet, nam omnia eſt libellus principi; quis eſt effectus huius reſcripti? hic nempe, ut detur libelli, & reſcripitione petitæ atque litis conteſtatione actiones morte, aut tempore preſcriptæ: item actiones quædam temporales, quæ non tranſeunt in heredes, in rutum redigantur, ut ait *Inſtitutis*, *de liber. cau.* ut ſolliger pertinentia, atque ædes heredi. & in heredem dentur: litis conteſtatio perpetuat actionem temporalem, aut quæ morte rei erat peritura. Idem efficit libellus principi datus. Itaque libellus principi datus habet vim litis conteſtationis, quod non ita obtinet in libello dato judici ordinario, *l. 1. ult. de off. præter. Ordinis*, & multo minus libellis datis aliis magiſtratibus, vel judicibus inferioribus: & rurſus de libello principi dato, quod ſuperius, in loco litis conteſtationis habetur, *Inſt. in. l. 2. h. tit.* vult tamen obtinere in aſſionibus prætoris annalibus, quales ſunt de eſt adio prætoria annalis, quam adhor velit imperare, non quando eſt civilis: nec offendor *l. 2. inſ. de annali exceps.* quo non loquitur de libello precum, ſed de libello dato judici, & prætoribus præſidi dato, qui tunc datur cum nemo eſt, qui convenire ſi interpellari

posiit; hunc libellum querelæ, & protestationis, contestationis, libello principio dato, si adhuc fieri potest, hunc libellum contestationis, & protestationis, & ad summam, præscripto temporis intertrumpitur

praetorium recipimus pro militibus praetoriis: sed magnus est eorum postellus, quem pro se fecit nomen. Fuit etiam sexto Justiniani praefectus praetorio Illyrici, & sub eius dispositione erant dioeceses duae Macedonia, & Dacia: & sed hos quidem duos praefectos praetorio referuntur omnes constitutiones huius tit. quibus, ut dicetur ex eis aliquid, constituitur, ut forma praefecti praetorio generales, quos vulgo dicimus *sexagonos*, vim legis obtinuerint, *l. 2. h. t. l. 1. aperitissimi, fin. de statuli. l. 1. leg. de subscriptio.* Jam igitur incipit eum appellare Cui. civilis, una reliqua erat *l. 2. h. t.* Attendere feliciter, formas, typos praefecti praetorio, *leges ordinemus in suo officium*, pro legibus esse, & modo non fuit legibus annotatis, aut constitutionibus principum contexitur: potest igitur praefectus ius communem fuerre, quod cum veteri non pugnet, & addatur *in l. 2. h. t.* Ut vero praefectus iurisdictionem habeat per provinciarum, ut in *l. uer. tit. inf. de decurion.* quod adeo verum est, ut & praefides provinciarum permanere possint, *l. 6. h. t. & ibi not. decur.* provinciarum permanere possint, *l. 6. h. t. & ibi not. decur.* praefides de ceteris ea esse, atque in locum eorum alios inferiores, & de criminibus eorum cognoscere, *l. 1. 5.* nam si discedere fuit dispositione praefecti praetorio, & Cod. cum provinciae fungulae igitur: ficut sub cura praefecti provincia fuit fingulae civitates ejus provinciae, in *l. fen. ad municipal. l. ult. uers. sexto, S. pen. de rebus addic. iudicum poll. l. 7. ff. de cas. & relig.*

AD TIT. XXVII. *De officio praefecti praetorio Africae, & de omni ipsorum discussa statu.*

Fuit etiam aetate Justiniani praefectus praetorio Africae, quem ipse conflituit poll multos annos Africa Vandalis recuperata, quae pars fuit Africae sub Justiniano, qui re potuit feliciter ipse conflituit praefectum praetorio Africae, & sub eius dispositione provinciae fuerunt, ut ex his cognoscere fas est, Africa proconsularis, Zeugitana, Tripolis, Numidia, Mauritania, quae propriae dicitur Africa, five proconsularis, Carthago, Sardinia insula, & Byzacium, quae corrupte dicitur a Sexto Rufo Hieronium. Putant plerique, & corrupte appellari Byzacium, quos tamen refutat Eustathius in Dionysium: sed duplex dicitur Byzacium, unum in Thracia, quae est Conflantinopolis, alterum in Africa. Ipse non temere femper mutari debet Byzacium in Byzacium: Septem hui provinciae in Africa quidem quinque in fex, dum ex Zeugitana, & Carthaginiensi unam facit, nefcio quo loco ifidori moti. Conflitutiones quas palam faciunt, & fingulis his fuperis fuos edictos conflituit Justinianus, id eft confulares Tripoli, Zeugitanae, Carthagini, & Byzacio, & eft etiam feripta *l. 1. inf. de offic. consiss. uers. prius. officium praefecti*, praefecto in alia provincia, conflituit etiam Juflio. in his conflitutionibus duces militares provinciae Tripoli, Byzacio, Numidiae, Mauritaniae, Sardiniae, haud ut definit quid hi omnes magiftratus pro codicillis fuae dignitatis inferre debeant feriinis fuori latereculi, five palatii: & curios quid pro infimarum codicillorum, quo erant infimarum di praefecti praetorio, *pour les verifier* : feriinis & officiis praefecti praetorio praefides provinciarum, & duces militares quid inferre debeant pro militumque codicillorum feriinis magiftri militum: nam apud hunc infimarum erant adminiftrationes militares. Reftat etiam, quae dignitia, & commoda fuerint praefecto militum: eiusdem praetorio, vel homines eorum, feriinarii, & cohortales: & conflituit fanus praefecto praetorio fedem, & eui duci miftum aeque fanum fedem, & plerasque alia de conflituendis limitaneis militibus, & de difciplina militari. Denique de omni ftatu eiufdem Dioeceseos diriffe ficue dixi. Nunquam etiam aetate Juftiniani fuiffe conflitutum quemdam praefectum praetorio Italiae, in Nov. 69. conflituimus nonnunquam a principibus varii, ut praefecti praetorio Galliarum, & multarum aliarum dioeceftos arbitrio principum.

AD TIT. XXVIII. *De Officio praefecti urbi*

Equitur tit. de officio praefecti urbi, & poftremo tit. de officio magiftri militum conuenienter, quia hi potentates praefecti urbi, & magiftri militum funt quodammodo praefectoria potentiae pares, ut ait *l. 1. inf. de praefect. pret.* five urbis funt germani potefiates, ut ait *l. 2. adnotatio, inf. de adnot. tit. inf.* licet in conflefa fenatus poteftate urbi cercis omnibus uetuerit, *l. 3. h. t.* quae fumma poteftas eft praef. praet. ut cum in fenatu non conflet fuperiore loco, fed praefectus urbi annexit tur, uni in conflituit, aut praecedendo: modo magiftratum praefecti urbi non ita late patet: ideoque in Nov. 81. offenditur, imperium praefecti praetorio porrigi per milia paffuum centum, nam praefectus urbi ita circumfcribitur urbe regia: nam praefecti urbi funt tantum in Roma veteri, & nova. Igitur imperium praefecti urbi intra centefimum milliare, & terminos urbis, id eft, centefimo milliari, *l. 1. ff. de offic. praefecti urbi*, & Cuiacius in formula praefecturae urbanae : *detinet hoc in tenuo Romae centeftmo eft, fed & quibufdam concefimum uifere*, qui terminus urbis eft, *l. 3. Cod. Th. de Epift. & cler.* & confirmatur *l. ult. Cod. Theodof. de haeret.* ultra centum miliaria iurifdictio erat praefecti praetorio, quod & Ulp. Fragm. probant apud Licinium Ruffinum, tit. de plagiariis. Sed ut diligentius, quae poteftas fuerit praefecti urbi cognoscamus, fuit fub eis cura, & cuftodia urbis regiae, proinde cuftos urbis dicitur a Papinio in Sorteria pro Rut. Gallico : *quem penes hereditas mihi a cuftodia Romae*. Item fpectabat ad praefectos urbis cura annonae: nam erft huic negotio deftinatus effet fpecialis praefectus annonae, & cum extremen praefecto urbi eam curam conuenisse habuit, *l. 1. h. t.* Quod ad ius cuftodiae cura excubiarum, cura corporatorum, *l. 2.* velut publum, pecuariorum, fluuiorum, baruariorum, pecuariorum, qui ex omnium corpus erat cuftodia, & corpori, quafi feruitute quadam obnoxii in perpetuum, conuiuiorum publ. Permitet quoque ad eum cura balneorum, cura fpectaculorum, & popularium, *l. 4. inf. tit. l. 5. quies, ff. eodem, & l. 2. h. tit.* populares interpretatur homines feditionibus obnoxios, id eft, factiosi, qui ne re etiam feditiofi dicebantur, ut *l. 1. Cod. Theod. de iuga. caual.* ut in antiquis inferiptionibus, & in illa Gregorii Turonenfis loco : *Factionaris quoniam ad populum erat*, Cic. erant Albati, Venetti, Ruffati, Prafini, qui multas fuepe in urbe coamouebant feditiones.

AD TIT. XXIX. *De Officio magiftri militum.*

Addenus etiam tit. de officio magiftri militum, quae poteftas eft praefecti praetorio in privatos, & in praefides provinciarum, eadem eft etiam poteftas magiftri militum, five peditum, five equitum in militia, & in duces, vel comites fingulorum provinciarum militares, & iurifdictionem exercent in privatos adhoren & reum militarem, non tantum inter fuos milites, quoniam & magiftratus forum rei, *Nov. Alexiani, & l. pen. inf. de iud. l. 1. inf. de iuriid. eorum inf.* & eadem ratione praefecti praetorio, vel alterius magi E ftratus eorum iurifdictio inter milites adhoren, & privatum reum, ut praetoris urbani erat iurifdictio inter peregrinum adhoren, civem reum, & familiae praetoris peregrini iurifdictio inter civem adhoren, & reum peregrinum, hoc eft, adhor fequitur forum rei.

AD TIT. XXX.

Poft tit. de officio magiftri militum datur tit. de officio Quaeftoris non inconfequenter: nam magiftratus poteftatis quaeftori parem fibi vendicat : beatricia enim olim permixtebantur arbitrio magiftri militum, velut tribunarus, & cetera modo funt fub diferitione Quaeftoris, & fub ferinio memoriae, ut ait *l. 1. ii* A eorum auctoritate, jamque eis non recitantibus tantum, fed & componentibus leges, & relcripta vice principis, atque ufurpantibus fummum noftrorum in palatio principis, idem nomen quaeftoris retinuerunt. Et haec eft certiffima hujus nominis origo. Solet imperator Juftin. quaeftorem feri palatii dicere : & Plinius fignificat fe fuiffe candidatum Cefaris lib. 9. *Quaeftores*, inquit, *Cefaris fenatus : candidati nomine retinuit Pet* tercullus. Ille, & Suet. in Auguft. dum Quaeftoris munus ab confirmari multis aliis locis . Suet. in Tiberio : *Quaeftorium retinuit Quaeftoris vice*. Spartianus in Adriano : *Quaeftorium ius in palatio retinuit, ut cetiones fenatui acerbi, ita aegroffus reciuant, deriffa ut* : & idem Sueton. in Auguflo : *Libello per Quaeftorem recitato, rorum fenatui fuos excufauit*. Et Tacitus principia dixit etiam libello, ab libro *d. l. in. de offic. quaeftoris, i. item uocatur, & pretor* B *ius principis Notariorum, qui & ipfe pretor dicitur, & ipfe deas Alexiana, & pleniorem Rhenanus in lucem edit*, in qua fub primicerio Notariorum videre licet laterculum fpectilium, nempe cuftorum, & fub primicerio adminiftrationum, qui erat in Oriente, vel in Occidente fub Imp. Rom. & in eo tit. valde mihi placet, quod Galli noftri veteres, qui hanc Quaeftoris veterem, literarum minus interpretantur *le petit roule*, & *mains le grand*. Et quae fit, intercufi nomen numerum, album, matriculam, quam etiam fenatus particulam, & numerum ad alia, ut Terrull. adverfus Valentinianos : *in illa laterculi, & confules, & etiam alligare conficeremur*, id eft, ex illo numero, & Valefius atque Theophilus Alexandrino interpretum etiam Imperialas Paschalis, id eft, Index, qui annuatim fimulis anni, quo die natus laterculus effe album decurionum atque legionum : quod non fine ratione Quaeftoris, id eft, habere curam minoris Imperii, fed principium fuit leges dabere, & precibus refpondere : quo ex re a Spartiano dicitur *principem ius fecifie*, & Capitolin. de precibus refpondendum, ipfe autem fit docturque principem, legumque conditor. Et a Caffiodoro quaeftura dignitatis Imperialis lib. 6. Philoftorgii. In magiftris Officiorum petitia defiderabatur juris, & philofophiae : nam & quaeftori aderet conditor legum, & difciplina morum ad rem publicam pertinens, quafi judici morum ea patio, quales funt cubicularii, *l. 13. inf. de praef. pret. fuit* & caftrenfiani, & miniftriani, & fcutarii, & D cognitio acceffit magiftris in palatio principis, *l. 1. inf. de fcholariis*, & Decani, *l. 2. inf. de Decanis* : quorumes obfequio, & minifterio principis erant dicati, & omnes fub magiftri officiorum iurifdictione . Denique magifter officiorum eft magifter *rois in ui aula cuftos*, fic eft legendum in Theod. Sude, vel ut Theodorius ait : *magiftros rois Auxonius*, & praefectus regius *Auxonius*. Sed addenda funt etiam alia quaedam, magiftrum officiorum in conflitutio principis induxiffe fenatores nam fine magiftro officiorum non erat fenatus in id ingreffus. & elegantet eum vocat Caffiodorus, gloriofum dominum aulici conflitutoi, quafi alterum Lucilerum, ut ait E nanus ficut fine ventorum abfentem permittit, fic ille defiderantibus vultum regiae feruitutis attribuit, quem fcilicet principem, & quaeftorem : fed & eorum habue E curios publici, ut indicat *l. ult. in. de cur. publ.* qua de caufa, & ipfe curiofus conflituebat, qui habebant curam curios publicos, ut quaeftor, & a curis fcribendis : *Sic in l. 1. C. Theodof. de curiofis*, dicuntur etiam vulgo fuiffe appellati curiagendarii : magifter officiorum, ut dixi, curiofus conflituit ex fcholis agentium in rebus, quorum fuit exiguus numerus : nam ita partiebantur officia, ut alii militarent in praefidiis litrorum, velut praefectianales, memoriales, pragmaticarii, qui feribunt pragmaticas juffiones : alii autem militarent in rebus ipfis, in actu, & Rep. qui dicti funt generali nomine agentes in rebus, & ex iifdem fuerint fibi curiofos, & officiales, adeo ut ubi legis magiftrianus, tibi liceat femper interpretari officiales, officiales magiftri officiorum, vel agen-

agentes in rebus. Quod autem Initio dixi, magistrum A
officiorum aliquid ex magistri militis officio descripsisse,
ex hoc tit. ollenditur, quod sint sub magistro officiorum
fabricæ armorum, & fabricenses, & limites & limitanei
milites, & scholares omnes & supernumerarii milites, qui
erant in ex. scholis, & adnumerentur fabricenses & agentes
in rebus, *l. 2. inf. de luc.*

AD TIT. XXXII. *De officio Comitis sacrarum largitionum.*

UT eorum magistratuum, de quibus ultimo est sup. tit. velut prælecti prætorio, præfecti urbi, magistri militum, quæstoris, magistri officiorum, illustres fiant dignitatem, ita illustres sunt qui Comites sacrarum largitionum hoc tit. 11. Comes sacrarum privatarum tit. 13. & Comes sacri patrimonii tit. 14. si sui sunt illustres judices five magistratus, qui hos frequentur sunt spectabiles vel clarissimi. Primus locus illustribus datur, medius spectabilibus, tertius clarissimis. Sed de primis habemus. Comes sacrarum largitionum est ille, qui quibusdam committitur sedentibus majestatem imperatoris, quas largitiones & remunerationes dicimus, plausibili vocabulo & dignitatem ipsam Comitis Cælestor. enumeratum dignitatis, quali largitionum, thesauri sui possessionumque destinati, quamvis & in aliis urbibus inveniatur, & omnino etiam disperatione, quæ a Persico etiam his verbis describitur: *Jam rendentes ad sua sanctissimum dogestus quos parasceque per omnes diocesis populos magnique imperatoris regni: & a Rutilio Numatiano*, ille loco: *opum cura, quæmonis sit magna sacrarum, in I. senatus, D. de jure fisci*, ubi fit mentio præfecti urbis, pro præfecto ærario Cereri reparando, Comes thesaurorum, ut est Comes sacrarum largitionum. Præfecti nomen naturam est in Comitis nomen, quod etiam Comitis nomen est dignitatis omnibus magistratibus, qui frequenter fuerunt comitatum, vel qui ex fecomitatu prodirent, & inde nomen, quod in fecio vel ex fecio effet comitatus. Comes sacrarum est ad omnes, qui cui negotio præsectus, etiam ad Navarchum apud Eustathium in Homerum, & Suda quoque auctore Comes generaliter dicebantur magni judex qualiber. Quo fenis in posterum auctoribus Comites, id est, judices ordinarii in libris Eusebium & in ipsibus Germanorum. Porro in libertate five potius imperii adnuerarum etiam vestiarum & ornamenta imperialia: qua de causa non tantum præsidet quidam Comitis largitionum dilitti de quibus five potius imperii vallorum & rationales summarum & præpositi thesaurorum, & procuratores monetarum, quinduquidem & Comiti sacrarum largitionum sunt, ut idem Papinianus ait, *qua divum in vestitus ejus formanda liquescit Massa, quod Anchonia scripsum erepti ignis nuncia, non*, inquam, tantum si sunt sub dispositione viri illustris comitis sacrarum largitionum, sed & procuratores gynæciorum, id est, textrinorum fabricensium, & procuratores linificiorum, & præpositi barbaricorum, id est, Phrygionum, de locis significare ex veteri illa notitia dignitatum omnium, ut apud Cataliam, *Barbara, quæ lanificii fecebat tibia sanus*: Barbara, id est, Phrygia, apud Catonem. *Gracio barbara tecta commissa duello*, id est Phrygiæ, ex qua gente ars pingendi & texendarum vestium pretiosarum manavit. Et apud Sophoclem in Aiace. Erant largitiones vestiarum, erant ornamenta principis in parte thesaurorum, & qui ea conficiebant, qui eorum confectionem erant prælecti, omnes sub dispositione Comitis sacrarum largitionum erant, atque etiam præpositi ballagarum, id est, qui curabant fieri largitionibus perferri easones illarumam debiarum: ballaga est onus transfectionis, five transfectio & perlatio rerum ærario debitarum, quod fiat cum provinciarum *ille ea denegent des courtoses pour cela*.

AD TIT. XXXIII. *De officio Comitis rerum privatarum.*

UTerque Comes sacrarum largitionum & rerum privatarum significatur ab Imp. *l. 1. inf. ini finium. vel classif.* his verbis : *eos vestros fauentes fama virtutibus ornamus thesaurus, qui res privatas nobis patrias gubernandas inunxit.* Ille fecisset, qui gubernat thesaurus, opesque fiscales. Comes est sacrarum largitionum, qui a Cæsare dicitur *Comes Augustalis*. Ille Comes, qui gubernat proprium fabricarum, five patrimonium principis, comes est rerum privatarum, quæ hæreditatem etiam nomine largitionum, ut in *l. proprietatem*, *§. fin. eorum utraque*, *inf. de indictis*, *l. ult. inf. de advocationibus*. Bona igitur principis aut fisci B
dicuntur, quæ ad Comitem sacrarum largitionum & privatarum & privata principis: nam ita est scriptum in *l. 1. D. quod in loco publ.* res fiscales quafi propriæ, & proprias principis, *l. 1. §. fin.* & quod magis dicitur res principis, id interpretatur recte *l. 2. de quadr. prælc.* et omnia, id est, tam fiscalia, quam patrimonialia principis esse intelligantur : nam quæ res fiant, principis ens sunt propria, neque hoc unquam quilquam fecisse ut fiscalia, aut certe non non sunt : quæsum dominium rem an folidum esse non posset, *l. si in eo sunt*, *D. annuis*, & commissa quoque ea quæ tua sunt esse inter te, & principem non posse dicerit : & rebe Seneca, quod non sit, nec civili omnia principis esse, id est, etiam, quæ fibi, privatus quique habet, & possidet, id aliis locis interpretatur hoc modo, ut omnia principis dicantur C
pene, regali dominio: unde fiscatuus, universa, quæ alii possident esse in imperio principis: proprii bona, qua princeps illi possidet, de re patrimonio privatoque : fiscalia quafi propria, revera non esse propria principis, quod fic demonstrat: fiscalia non transfunt in hæredem principis, patrimonialia transeunt in hæredem, ut in bonorum possessorem, etiamsi non successerit in imperio, *l. quod principis*, *D. de leg. 2.* & fiscalium rerum eft commercium, *l. 1. §. ult. de Leg. Rhod.* quæ omnia diverse etiam boaorum fisci sunt dari Comites, unus, qui præest fiscali substantiæ, alter, qui præsectus propriæ substantiæ principis. Hic Comes sacrarum largitionum dicitur frequenter, ille Comes sacrarum largitionum: inde etiam fisci sunt alii palatini largitionales, alii privationes eo loco demonstraturi, *l. fisci*, *D. mil.* & proconsulibus elegantur Salvianus de providentia Dei. 7. *Quo- D
tidianus judex*, *& reflor*, *quotianus ad rationem quotidie pronunciat*, *sed quotianus ad patrimium Consul*: male autem inter primum & secundum 1. posturum de officio Comitis fisci dixi, qui videtur dicitur eff 36.

AD TIT. XXXVI. *De officio Comitis Orientis.*

SEquitur tit. de officio comitis Orientis . Eft etiam vir spectabilis, & Institutionis jurisdictionem habet: namque ei totus Orientis regendus committebatur, qui confcribebatur ex provinciis 15. Syriis duabus (Optatus Milevitanus facit Syrias tres) Phœniciæ duabus, Cilicis duabus, Palæstinis tribus, Cypro, Euphratensi, Osroena, Mesopotamiæ, Isauria, Arabia, hæ omnes provinciæ erant sub jurisdictione Comitis Orientis, ut patet ex notitia Orientis, & eadem jurisdictio, quæ proconsulum, diversum nomen, quod effet amplior jurisdictio proconsuli una provincia numerabatur, hoc plures.

AD TIT. XXXVII. *De officio Prafecti Augustalis.*

SEquitur tit. de officio præfecti Augustali, qui etiam eft spectabilis, & fic dicitur eft, quod Ægypto in provinciam redacta, ei regendæ ab Augusto eft constituta ex equestribus, non ex Senatoribus, ut Tacitus scripsit 12. & Dio, & Arrianus 3. de expeditione Alexandri. *Tom. X.*

In Lib. IV. Priores Codicis Justiniani - 849 - 850

A noluit Augustus, noluerunque postea principes mittere Senatores Præfectos, sed equestres, ne scilicet sub potentiore præfecto Ægyptus, ut fuit fecta, & majestas, temperque fuerunt, ad res novas impellerentur, quos eadem ratione etiam Romani Imperatores noluerunt in aliam civitatem vires illegi: erant enim illis magnæ Ægyptiaca fubpella, invifa, ut & contra Appio nem ferebat Josephus. Augustalis ergo, quod fuerit ab Augusto constitutus *l. 1. D. de Off.* & apertius alibi dicitur præfectus Ægypti, *l. 3. §. fin. de quibus caufis mat. l. apud præfectum*, *§. de manumiff. vind. l. 1. §. de tutor. & curat. dator. l. 1. §. ult. de appell.* & cur præfectus dicatur proconsul, aut consularis? an quia non erat ei conferendum consulare imperium? an quia proconsul non fuferunt nisi in provinciam nisi consularis, vel prætorius, B qui semper eminenter fulcibus, aut gestis fuo gloriaretur ? *De* hoc ipse Augustus in Constitutione Augusti, qui Ægyptum redegit in provinciam, & ei regendæ præposuit præfectum, intelligere licet ex eo, quod Trebellius Pollio refert Gallienum Cæsarem Cicerone in Solutionis Fescos consulares Alexandrian ingredi non licere, quo fuit fedes præfecti Augustalis. Fuere autem sub eius ca & dijudicare, ejus potestate, Libia inf. Ægyptus, Thebais, Arcadia, Augustamnica, & præsides eram provinciarum, *l. 1. D. de vic. quæ vendi soli corripienda*. C in eum vulgo Ægyptur, præfectus prætorio Augustali, & prætorio ne vocat eum, id fuit, præfectus Augustalis : verba *Dio* hæc sunt, *l. 1. §. numerum*, *D. de hæred. habe. fuccedentium*: *id à pontefice d'inferuer*, *non pro de deffectum ex panis*. Præfidem Daciæ legimus apud Spartianum in *L. Ædemon*, qui unique effet quo dignitas, vocatum eft præfectum Augustalem.

AD TIT. XXXVIII. *De officio Vicarii.*

VIcarius etiam dicitur vir spectabilis. Is eft, qui pro præsidiis, vel pro præfecto prætorio mittitur in D
tradum, vel diœcesim aliquam, aliquot in fe primis cius continentem : veluti Thraciarum diœcesim, quæ continet provincias fex, vel Pontificam, quæ continet 11. vel Asianam, quæ septem continet : ut & Papinianus scribit lib. 5. Ecclef. Hiftor. & confiat ex notitia veteri dignitatum. Afiana diœcesis continebat, ut dixi res, provincias : fed ea notitia fub *Arcadio* & *Honorio* caret tantum 8. Erat etiam in Illyrico Vicarius Macedoniæ : ex eo nomine Vicarium fuiffum eft nomen Gallicum *Vicaire*, *l. 1. inf. de decret. judic. offic.* & fane aliquando etiam in Occidente fuit Vicarius Africæ, & fub eo quique præsides provinciæ. Icut fub Vicario Macedoniæ præsides provinciæ 5. adeo ut in inscriptione *l. 15. C. Theod. de Paganis*, ubi legitur Vicario quinque provinciarum intelligere Vicarium Africæ, vel Vicarium Britannicarum : & Vicarius 7. pro. incitum in Gallia, & Vicarius Hispaniarum. Sulpitius Severus in hiftoria facri refte fcribit, eum jam proconsules habere declerant. Hi funt præsecti præfectæ prætorio: ne pari potestate præditi aeque præfecti prætorio, & in legibus fæpe dicuntur genere vicem præfectorum prætorio, aut agere vicarium præfectorum, & in *l. 5. §. de* E *leg. 3.* vicis præfecti ex mandatis principis opponuntur, & in *l. 6. inf. de mil. test.* fenices ad præfectum prætorio, *qua vice vestra*, fic eft corrigenda, *administrationis gubernatoria fuscipiatur* : verum cui fungatur vicem prætorum, aut præfidum non habent propriam jurisdictionem, non proprio jure, fed alieno beneficio, ex mandatu prætorum, aut præsidum, & morte eorum, qui mandaverunt finitur eorum Vicariorum potestas, *l. 5. & 7. & l. ubera*, *§. de jurisd.* qui autem vices agunt præfectorum prætorio propriam habent jurisdictionem, datam scilicet a principe, & vice fera judicant fecut præfecti prætorio, & militare habent, ut Cafficdorus oftendit in formula Vicarii urbis Romæ, a numerum ne videatur effe privati, & pagani.

AD TIT. XXXIX. *De Officio Prætoris.*

ERo admodum brevis: nam non licuit navare operam rem nisi officio prætoris, sed brevia utiliaq; erant tamen: quidam Codices habent *de officio prætorum*, ut in *D. cod.* nihil refert, hoc an illo modo legatur: nam ut prænostalia, & vicaria, ita prætoria nomen nihil refert significari plures. Fuere vicarii prætorii prætorio, & tamen non de officio vicariorum, sed de officio vicarii singulis est inscriptus, quasi quod de uno dicitur, intelligatur dictum de omnibus. Adiungitur autem præter interdum ipse fabulæ vitio, sed clarissimus fuisse. Itaque habentur ab hoc tit. facerem initium tertii ordinis, id est, clarissimorum: nam superioribus titulis habuimus illustres, deinde spectabiles: ab hoc tit. incipiunt clarissimi: nam hi tres tantum summarum dignitatum sunt ordines: perfectissimi, egregii, cæsectres majoribus dignitatibus fungantur, vel aptissimi: illi tres dignitates sunt frumentarii, ceteri non sunt frumentarii. Equestris sane dignitas non est senatoria, nec perfectissimatus etiam, aut egregia dignitas, & tamen non ideo admouendi senatores, quod dicuntur in legibus esse super illustres, *§. in summa, infl. de inquirit., & ut. §. fin. infl. de satisfat., & quamvis, infl. de appell. l. 12. cod. de offich.* quæ est Græca, ii non constituunt quartum gradum: nam & ii sunt illustres, qui dicuntur super illustres nimirum & patritii: nam superillustres sunt patritii, quos solos præcipua partes fuisse appellare foleat: hoc adeo patriciorum facit, ut dicantur esse superillustres, quorum nulli appellationi additur patritii: nam quibus additur prætorio dicebatur patres imperatorii, & patres provinciarum apud Cassiodor. Præsides autem provinciarum, ut idem Cassiodorus in formula reliquos provinciæ præsides principes patres fuisse appellant: patritios autem pontifices, nunc de præfectura, fuit, ut scitis, prætoria olim vis magna, pollex corpis esse meus prætorium, ut eleganter dixit Bortius in libro illo consolatorio de consolatione, ubi male legitur præfecture: præterea olim magna potestas, nunc inane nomen, & nomen pestilentia fuit, & frumentum quæ nunc annona. Sed ad hoc tit. accipere oportet prætorem non pro fabulis illis fummi imperii, sed pro munere, hoc enim erat Reipubl. Erat magna vis prætoria quæ olim, fidelium bonis fecerat eos, vel circenses fuis fumptibus populo exhibere, quod indicat *l. si ex causa, §. imperium, ff. commod.* dum agit de præsore, cui commodatur fuus equus ad ludos circenses edendum populo: hoc opere exhibendi muneris populo tandem folum conflitit prætura: in edendis fcilicet populo voluptatibus, adeo ut nihil aliud dicere, in hoc tit. præsorem parum differre ab editore munerii. Conflitit denique prætura in his fumptibus, atque etiam ut defendi *lex 13. C. Theod. de annonis. & operibus publicis*; nam quod prætor non expendebat in voluptates populi, expendebat in opera publica: hoc ævo fenator quilque per vices. Denique prætore onus erat senatorum, atque etiam quæstura: nam in illo tit. *de prætoribus & quæstoribus*, etiam quæstura non quærentur accipere pro iis, qui dictant leges, qui respondent prudentiæ vice principis, qui dicuntur vox legum, fed pro candidatis cuiuscunque ætatis, etiam quæstura non quæstura non sufficeret minor ætas: adeo ut ad hanc quæsturam itaram nonnemo vocaretur etiam adolescentes: aut qui nondum celebrarent ante vicesimum annum. *L. C. Th.* & hos etiam intellexit Lampridius in Alexandro dum ait, quæstores candidatos de fua pecunia munera populo edere iuffit. Ex his licet intelligere poftremis temporibus præturam fuiffe delatam plerumque invito, quod effet fumptuofa nimis & onerofa, atque etiam abfentibus fenatoribus, & minoribus 25. annis in *l. 1. & 2. C. Theod. ead.* cum tamen non poffint afpirare ad honores minores 25. annis ex *l. ad Remp. D. de mun. & honorib.* fed hic longior quæftura eft inane onus pa-

A trimonii magis, quam honor verus, quoniam adolescentulus etiam quandoque feminis in *l. 17. C. Theod. ead. tit.* nam *li* defignatus diem obiiffet antequam iniret præturam, & fucceffiffet filia maiefatorum, ipfemet adolescentulus, filia quidem non fufcipiebat latum clavum, ut ait *l. 17.* dum fumebat infignia fenatoria, non legebatur in fenatum, feminæ non eft ingreffus in fenatum, non adiius ad honores officiæ publica, *l. 2. D. de off. pref.* fed pro modo fubftantiæ patris, in quam fuccefferat, fibi quifque exercebat præturam, ut ait *Ulpianus* fenia quidem modo præturæ fungebatur: Denique præturam tantum retinuit puncillima ex jurifdictione, illa fcilicet tantum, quæ exfortutur in *l. 1. & 10. ff. de quæstion.* præter de caufis liberali, de caufa ftatus, fi quis liber, aut fervus, & ftatu fervorum, & apud eum manumittuntur *l. ferri vindicta 8. & emancipantur filii, ut fcilicet retinuit* judicio alieno, adhibetque fuum judicium, fuam fedem, & ibi tutorem dat ex decreto, id eft, caufa cognita, & habita inquifitione rerum fuendarum, & ut poffit minores 25. annis reftituere in integrum, quod etiam eft magni momenti, ut poffit appellationes, quæ fuerunt ab inferioribus judicibus, ut tamen habent jurifdictionem, *l. ea qua, D. ad municipalem*, quæ certiffimum eft non fuiffe poftremi ætate concedi prætoribus. Igitur puncillima remanferunt ex jurifdictione prifca: onus integrum, aut certe gravius fuftinuerunt. Dixi fecundum illum tit. C. Th. *de prætoribus & quæftoribus*, id quæftum eft, quos teneri abfentes fenatores, qui deputi in provinciis: nam in urbe Roma hoc tantum munerum fuit Nov. Valentin. & Marcianus. Ita fcilicet ut prætorum ante cives vocaretur, & qui non haberet in urbe domicilium: & ideo in *l. 2. & 10. cit.* quæ pars eft nove. Novi conditionis prætores, qui tres prætores in urbe Conftantinopolitana eligunt, qui in ea domicilium habeant, & ne accerdantur ex provincia, & domicilia, quæ illis conflituuntur habeantur in ea, & cogia defendatur in *l. 1. de prætoribus*: eademque Novel. ut apparet ex l. 2. cod. tit. conflituit, ne deinceps prætores alibi fumptus faciant inviti, ut non conjiciantur in homines, atque ita ne ex l. 2. prætores retinere puncilla quædam ex jurifdictione? onus nullum fuftinent inviti, qui orti ftunt vilores? nam erat filendor aliquis, & quafi honos prætoribus & ludorum fpectacula. Et ad d. Nov. 16. tres tantum defignentur Senatufconfulto legitime celebrata, vel ut loquitur judicio fenatus: primis temporibus in urbe quatuor Roma fuerunt prætores 4. qui eum fuis amplifima jurifdictio, amplum imperium: quod apud plenius oftendimus in *l. 2. de origine juris, lex 2.* Et pertinet ad hoc locum Conftantinopolitanos ad antiquam Romam, fed ad novam, in qua de edendo populo muneribus, & voluptatibus, fuerunt quafi quæftores prætorum & ad eadem ut ille tit. C. Theod. *de prætoribus*. Ex hac *l. 2.* tres tantum defignati. Sed dum quod etiam ita definitur in *l. 12. 13. & 14. C. Th.* ab adiecto Senatufcolto legitimo, alicubi non loco, Senatufconfulto legitime celebrato, & vocat Senatufconfultum legitimum, quod fcilicet legitime celebratum fuiffet, & ubi tres competenti fenatores conflituti. Defiderabatur autem in urbe 50. Senatores ad Senatufconfulum faciendum, *l. 9. C. Theod. ead.* ita ut ex his tres, qui capiti haut locum, quos Conftantinopolitanos in Alexandro, cuius fenteatia erat ambigua. Et verba Lampridii funt hæc fere: *nullum conflituentium fenatui fore tres prætorios, & duos fiscales, ne fupernumerii tres, ufiteque dispenfiffimis non minus quam 50. hoc vult Lampridii.* Severum in faciendo aliqua conflitutione adhibuiffe 20. jurifconfultos, & alios doctiffimos viros, qui fcilicet omnes ad fummam non effent minus 50. computatis etiam 20. Jurifconfultis. Denique ut effent jurifconfulti 20. & illi 30. ut quemadmodum Senatufconfultum exigit numerum 50. ita & conflitutio principis tot habeat refectes, Cedrinus, five fuffragantes. Eft locus valde notandus conjunctis illis lege 9. & refte in *l. 2. tit.*

A graviffimus error, cum ipfe Paulus fcribat fe fcribere tit. præteres defignantur judicio Senatus, & Senatufconfulto, judicio fcilicet conjunctibus præteribus defignati dii patricii, ut in *l. 12. C. Theod. ead. tit.* nam pretiose hæc omnia nominatio præterie ad confules, ad officium confulum, neque ita conflituitur in *l. 2. & 10. C. Th.* ut a confulibus præteres defignentur, cum pro modo fubftantiæ cuiufque ex fenatu ordines nec erat hæc lex ullum ad officia Confulum: nam eorum non erat defcripto cenfus, & fortunarum cuique, & veritatem ab examinum merito. Ex eas præteres fuit fenatores, ut pro modo fubftantiæ patris inceret fpecialis ludorum. Cum igitur *l. 2.* confirmat, ut propterea defignatio fiat Senatufconfulto, hoc ius nonnquam conflubius.

AD TIT. XL. *De Officio Rectoris provincie.*

D Rocenfui, Comes Orientis, præfectus Augufialis & fine fuit Rectores provinciarum, fed fpectabiles. Hi de quibus fupra hoc tit. funt clariffimi, & unus tantum provinciæ rectores. Hi fere plurium, & fuit quoque fub illorum cura atque difpofitione: & hi rurales, de quibus ipfe hoc tit. fant ii, qui in libris noftris frequenter dicuntur ordinarii judices, Græce ὁ κατὰ τόπον. Nov. 20. & Nov. 125. interpretantur, qui non tantum extra Caftis tribunalia, & civitates negotia, fed etiam militaribus occupantur, judicabant *l. 2. & 10. de prætoribus & quæftoribus*, id quæftum eft, quos teneri abfentes fenatores, qui deputi in provinciis: nam in urbe Roma hoc tantum munerum fuit Nov. Valentin. & Marcianus. Ita fcilicet ut prætorum ante cives vocaretur, & qui non haberet in urbe domicilium: & ideo in *l. 2. & 10.* quæ pars eft nove. Novi conditionis prætores, qui tres prætores in urbe Conftantinopolitana eligunt, qui in ea domicilium habeant, & ne accerdantur ex provincia, & domicilia, quæ illis conflituuntur habeantur in ea, & cogia defendatur in *l. 1. de prætoribus*: eademque Novel. ut apparet ex l. 2. cod. tit. conflituit, ne deinceps prætores alibi fumptus faciant inviti, ut non conjiciantur in homines, atque ita ne ex l. 2. prætores retinere puncilla quædam ex jurifdictione? onus nullum fuftinent inviti, qui orti ftunt vilores? nam erat filendor aliquis, & quafi honos prætoribus & ludorum fpectacula. Et ad d. Nov. 16. tres tantum defignentur Senatufconfulto legitime celebrata, vel ut loquitur judicio fenatus: primis temporibus in urbe quatuor Roma fuerunt prætores 4. qui eum fuis amplifima jurifdictio, amplum imperium: quod apud plenius oftendimus in *l. 2. de origine juris, lex 2.* Et pertinet ad hoc locum Conftantinopolitanos ad antiquam Romam, fed ad novam, in qua de edendo populo muneribus, & voluptatibus, fuerunt quafi quæftores prætorum & ad eadem ut ille tit. C. Theod. *de prætoribus*. Ex hac *l. 2.* tres tantum defignati. Sed dum quod etiam ita definitur in *l. 12. 13. & 14. C. Th.* ab adiecto Senatufcolto legitimo, alicubi non loco, Senatufconfulto legitime celebrato, & vocat Senatufconfultum legitimum, quod fcilicet legitime celebratum fuiffet, & ubi tres competenti fenatores conflituti. Defiderabatur autem in urbe 50. Senatores ad Senatufconfulum faciendum, *l. 9. C. Theod. ead.* ita ut ex his tres, qui capiti haut locum, quos Conftantinopolitanos in Alexandro, cuius fenteatia erat ambigua. Et verba Lampridii funt hæc fere: *nullum conflituentium fenatui fore tres prætorios, & duos fiscales, ne fupernumerii tres, ufiteque dispenfiffimis non minus quam 50.* hoc vult Lampridii. Severum in faciendo aliqua conflitutione adhibuiffe 20. jurifconfultos, & alios doctiffimos viros, qui fcilicet omnes ad fummam non effent minus 50. computatis etiam 20. Jurifconfultis. Denique ut effent jurifconfulti 20. & illi 30. ut quemadmodum Senatufconfultum exigit numerum 50. ita & conflitutio principis tot habeat refectes, Cedrinus, five fuffragantes. Eft locus valde notandus conjunctis illis lege 9. & refte in *l. 2. tit.*

A graviffimus error, cum ipfe Paulus fcribat fe fcribere tit. præteres defignantur judicio Senatus, & Senatufconfulto, judicio fcilicet conjunctibus præteribus defignati dii patricii, ut in *l. 12. C. Theod. ead. tit.* nam pretiose hæc omnia nominatio præterie ad confules, ad officium confulum, neque ita conflituitur in *l. 2. & 10. C. Th.* ut a confulibus præteres defignentur, cum pro modo fubftantiæ cuiufque ex fenatu ordines nec erat hæc lex ullum ad officia Confulum: nam eorum non erat defcripto cenfus, & fortunarum cuique, & veritatem ab examinum merito. Ex eas præteres fuit fenatores, ut pro modo fubftantiæ patris inceret fpecialis ludorum. Cum igitur *l. 2.* confirmat, ut propterea defignatio fiat Senatufconfulto, hoc ius nonnquam conflubius.

AD TIT. XL. *De Officio Rectoris provincie.*

D Rocenfui, Comes Orientis, præfectus Augufialis & fine fuit Rectores provinciarum, fed fpectabiles. Hi de quibus fupra hoc tit. funt clariffimi, & unus tantum provinciæ rectores. Hi fere plurium, & fuit quoque fub illorum cura atque difpofitione: & hi rurales, de quibus ipfe hoc tit. fant ii, qui in libris noftris frequenter dicuntur ordinarii judices, Græce ὁ κατὰ τόπον. Nov. 20. & Nov. 125. interpretantur, qui non tantum extra Caftis tribunalia, & civitates negotia, fed etiam militaribus occupantur, judicabant *l. 2. & 10. de prætoribus & quæftoribus*, id quæftum eft, quos teneri abfentes fenatores, qui deputi in provinciis: nam in urbe Roma hoc tantum munerum fuit Nov. Valentin. & Marcianus. Ita fcilicet ut prætorum ante cives vocaretur, & qui non haberet in urbe domicilium: & ideo in *l. 2. & 10.* quæ pars eft nove. Novi conditionis prætores, qui tres prætores in urbe Conftantinopolitana eligunt, qui in ea domicilium habeant, & ne accerdantur ex provincia, & domicilia, quæ illis conflituuntur habeantur in ea, & cogia defendatur in *l. 1. de prætoribus*: eademque Novel. ut apparet ex l. 2. cod. tit. conflituit, ne deinceps prætores alibi fumptus faciant inviti, ut non conjiciantur in homines, atque ita ne ex l. 2. prætores retinere puncilla quædam ex jurifdictione? onus nullum fuftinent inviti, qui orti ftunt vilores? nam erat filendor aliquis, & quafi honos prætoribus & ludorum fpectacula. Et ad d. Nov. 16. tres tantum defignentur Senatufconfulto legitime celebrata, vel ut loquitur judicio fenatus: primis temporibus in urbe quatuor Roma fuerunt prætores 4. qui eum fuis amplifima jurifdictio, amplum imperium: quod apud plenius oftendimus in *l. 2. de origine juris, lex 2.* Et pertinet ad hoc locum Conftantinopolitanos ad antiquam Romam, fed ad novam, in qua de edendo populo muneribus, & voluptatibus, fuerunt quafi quæftores prætorum & ad eadem ut ille tit. C. Theod. *de prætoribus*. Ex hac *l. 2.* tres tantum defignati. Sed dum quod etiam ita definitur in *l. 12. 13. & 14. C. Th.* ab adiecto Senatufcolto legitimo, alicubi non loco, Senatufconfulto legitime celebrato, & vocat Senatufconfultum legitimum, quod fcilicet legitime celebratum fuiffet, & ubi tres competenti fenatores conflituti. Defiderabatur autem in urbe 50. Senatores ad Senatufconfulum faciendum, *l. 9. C. Theod. ead.* ita ut ex his tres, qui capiti haut locum, quos Conftantinopolitanos in Alexandro, cuius fenteatia erat ambigua. Et verba Lampridii funt hæc fere: *nullum conflituentium fenatui fore tres prætorios, & duos fiscales, ne fupernumerii tres, ufiteque dispenfiffimis non minus quam 50.* hoc vult Lampridii. Severum in faciendo aliqua conflitutione adhibuiffe 20. jurifconfultos, & alios doctiffimos viros, qui fcilicet omnes ad fummam non effent minus 50. computatis etiam 20. Jurifconfultis. Denique ut effent jurifconfulti 20. & illi 30. ut quemadmodum Senatufconfultum exigit numerum 50. ita & conflitutio principis tot habeat refectes, Cedrinus, five fuffragantes. Eft locus valde notandus conjunctis illis lege 9. & refte in *l. 2. tit.*

D. ex quibus causis manjores: rationem reddit Paulus *l. 5. Sent. tit. de jure fisci*, ne aut gratiosus, aut eiusmodi fas in fuos effe videatur: quam rationem etiam attingit Caffiodorus in fupra*l.* quibus ex gloriofum effe admodum in fua patria fungi officio pendatrus, ubi, inquit, neceffe eft, ut, aut gratiam parentela provocet, aut odium longe contrariorum exfuperet. Dicet, cur pretores in urbe non ftent, nifi qui in ea domicilium habent, nifi qui eam fuæ curæ, aut incolæ, *l. 2. fin. de offic. pret.* facit: eft refpondens, quia pretor extraneum eum erat prætor jurifdictio, & pœne nulla, & penitus omni penitus, quam honor, ideo ut plurimum eam detrectaret, in expedit: eadem ei gloriofum effe magiftratuum municipalium, qui ex patria fua fumebantur, fed hominem etiam erat multos annos in fe complectens, & ut nihilo fabendi. Sequitur tit. 41. qui debet effe de officio præfecti annonæ.

AD TIT. XLII. *De Officio Præfecti Annonæ.*

TIt. 42. eft de officio præfecti annonæ, & fub eo conftituitur Cretæ: præfecti enim ejus nonnæ chriftiani adnumerantur, & fequi uti tit. præfectus vigilum. Sententia igitur dignitatis fuit, & fub Alexandro Severo Ulpianum & præfectum prætorio, & præfectum annonæ fuiffe, *l. 2. inf. hic. l. 2. inf. de exemt. fcholæ*, non fuit igitur vilis dignitas, ut plebeius. Porro magiftratus, de quibus dictum eft tit. præcedenti, omnes fortiuntur & ordinarii. Hi duo præfecti annonæ, & præfecti vigilum funt extraordinarii, ut eft, pro tempore tantum, & neceffitate rerum urgente, vel. præfectus annonæ tempore famis, aut carinaris, præfectus vigilum multis in urbe inftitutibus furtum, effractionibus, incendiorum: Denique ordinarii magiftratus proprie, qui ordinarii non funt, fed extraordinarii, magiftratus nominari non poffunt, *l. 2. S. capite, D. decurion. intra*, & ii funt, qui extra ordinem non fecundum decurtur in *l. fi in aliquem, D. de offic. proconfuli.* prælis, inquit, in provincia fungitur rice omnium magiftratuum, qui funt in urbe: atque etiam quotannis rice, qui extra ordinem jus dicunt, vehuti præfecti annonæ, præfecti vigilum. Denique funt extraordinariæ poteftates, & tamen excufationur a turelis & curatoribus, quando ex poteftate fungnntur, *l. 4. inmunitatem, l. 5. D. de excuf. tut.* Excufatur ergo *perfonæ* atque ii, qui ordinarium poteftatem gerunt, *l. 6. in per quem, l. ultim. eod. tit.* Ceterum præfectus annonæ, ut de eo primum fpecialiter tractemus, cognofcit non tantum civilitter, fed & criminaliter de iis, qui ad militarem annonam publicam pertinent, & ad accufandum admittit etiam miniftrum, fi qui dicetur flagellatæ annonam publicam, aut fuppreffiffe, & qui allegetur delicta annonæ publicæ impedifiantur, qui coquunt frumenti omnia caritatis excitandæ gratia, ut ea deinde tamno pretio vendant populo: in caufa annonæ publicæ adminiftrationis, & accufationes mulieres, *l. ult. §. ult. D. ad leg. Julium de annon. l. mulieres, D. de accufation.* Regulariter nullier non poteft accufare, *l. qui accufare, D. de accufat.* ac præterea ratio defolus annonæ: ut quantum poffum officium eius defcribam, per officia fua, per apprirorem fuum exigit fruumentarium populum debitum urbi: Roma, *l. 2. de apparit. pref. annonæ, inf. præfecti* annonæ etiam apparitores habent, *l. 1. inf. de tam. urbis Romæ, lib. xv.* & generaliter curat rem annonam etiam per militares fuos, per centuriones: & elegans eft in hanc rem fpecies *l. ult. §. ult. D. de pignorat. act.* qua poteft effe hodie vifui, quonam videmus frequentes aggeriri annonæ, angariari vehicula militaria annonæ comportandæ gratia, proponitur in dicto l. ult. hæc fpecies: Debitor quidam cullcus, qui funt vafa frumentaria, creditori pignori obligavit: ides cullcus in horreo fuo creditor poffeffus habebat: quidam centurio ex officio annonæ, ex officialibus præfecti annonæ eos cullcos fuftulit ad annonam comportandam, & ex ea re cullcis

A aliquid detrimentum acceperunt: poffes reddit fine inftitutis creditoris: quæritur autem interrogatus an dominus debeat agnofcere creditor an detineat? & ait dominum poffidere ad d bitorem, & ad dominum calleorum, nec interrimenti nomine creditorem debitori teneri pignoratitio, quod quidem eft, quia interrimit *l. 8. c. non accipit culpa creditoris*: & quod notandum eft, fola cura præfecti annonæ erat mandata frumentarii, *des. de officium*, quod indicat *l. unique. D. de exemptis*, quæ dum ait, fmp. refcripfifle præfecto annonæ, ut frumentarios ex numero excufet a munere, eft enim ut eos perficiat: ad curam præfecti annonæ pertinet quibus intelligendus Lucilius apud Nonium; *frumentarius esse, qui, inquit, occidione hos fecisse, & quibus annona habet*: vide Obfcrv. xi. 8. fub cura præfecti annonæ B funt navicularii, qui annonæ publicæ fervunt, quique ob eam rem excufantur etiam ab aliis munericibus, adeo ut naviculario, fi qui fint, minores 25. annis, qui a principe poffulent veniam ætatis, id eft, qui ante tempus ætatem veniæ ab imperatore, ut fui juris adminiftrationem, & fe liberare curatoribus, debeant docere de fuis muribus, & honeftate apud præfectum annonæ, fide cotus cum fint atque difpofitum, quemque judicem tantum folent agnofcere. Navicularius, qui petit veniam ætatis debet probare mores fuos, & bonam adminiftrationem in *l. 1. C. de Senatore & Clariffimis*, & *l. 2. C. de navicularia operis, nomine ann. lxp.* & hæc naviculariorum cura effet, ut opinor, ut exercitori, id eft, naviculo exercenti annonam, *l. 1. §. ult. de muneribus & honoribus*, detur cura C actio in eos, qui contrariorum cum magiftro navis, Qui eft quafi inditor exercitoris, ex contractu fcilicet magiftri, quem ibi dum navis eft conveniri libri hominum unius, qui non contraxit cognitor actio, & tamen dubitat extra ordinem: maxime fi contractus ille naturæ negotiorum ad contractum non accedat, *l. 1. §. ult. D. de exercitor. act.* unde publicum emolumentum ad utique impellor, ut patronus etiam fuorum facti annonæ, & ut urgeat eorum fraudationes, & malverfationes, qui annonam urbis arbitrantur: nam inrmis in privilegiis, & in his manutribus nequaintes magis navicularii, qui annonæ urbis fervant, ut feliciter negotiis patrior fine inmunes a muneribus civilibus, *Liberos, §. negotiantes, D. de jure immunit.* Et curfus annonæ etiam de peculio fuo dotalis, & cognitione annonæ conjuvifle, & pronuntiaffe præfectum annonæ, *l. ult. D. quod cum eo.* non eft dubium fub ejus cura etiam fuiffe piftores, & fabros navales, & fic appellabant D ftorum emolumentis adfcriptos, qui etiam nec portant alienari, ut nec a numero fuodi dotales accepti sunt: ii dicebantur dotales fuodi: pifatum, qui fuos cum pifforibus percinebant ad curam præfecti annonæ, *l. 12. & l. 15. & vers tit. C. Theod. de pifatoribus*; & is præfectus annonæ, ut Caffiodorus, & cognitionem annonæ conjuvifle, & pronuntiaffe præfectum annonæ, *l. ult. D. quod cum eo*, non eft dubium fub ejus cura etiam fuiffe piftores, & fabros navales, & fic appellabant ejus

ut sublant allegationes eorum, qui afferunt se esse immunes a tributis, ne contemnant ritum, nec cogant eximibus emperii in l. 3. tit. 11. allegatio igitur immunitatis inhibet exactionem nec enim eſt contemnendus: sed debet judex expendere & examinare. Et in l. 1. constituitur ut honorati, qui aliquem litem habent, non fedeant cum judice ni horis vel temporibus, quibus eorum lites disceptantur, ut defendant de subsellio judicis & partium conditionem ordinemque ſervent toram judice. in novell. 82. in fine vult eſſe in aspectu vel conſeſſu: sed qui ſunt honorati, ſatis eſt obſervatum. Interpret. C. Theod. Animus fellator; honorati ſunt curiales vel decuriones, qui ſunt ex ordine curiae. Nec eſt manifeſte falſum, quia curiales non habent jus ſed-endi in ſecretario praefidis provinciae: & forte curiales ſeparantur ab honoratis, & in ſumma, honorati ſunt curiales ſunt 4. ordinis, alii ſunt Epiſcopi & Clerici, alii honorati, alii poſſeſſores, alii curiales, de quibus omnibus in Epiſtola C. Theodori: poſſeſſores ergo ſedebunt cribunorum, & non tantum in Epiſtolis Caſſiodori, ſed & in l. penult. vel ult. l. ſul. reperiuntur. & in l. 2. vel. de defenſorib. civit. & l. ult. tit. de ſenatorib. vel. civit. dicit, non ſunt igitur honorati confundendi, imo ſecernendi a curialibus, nec ii curiales: honorati ſunt abſolutis numeribus curiae: falſum etiam quod hoc loco ait Accurſ. honorates eſſe advocatos: ut autem advocatis quoque non eſt confidendi poteſtas cum judice, ſed affidendi quaſi conſilierii, l. 1. tit. de poſtulando. ita non poſſet eſſe quis adeſſor judicis ordinarii & advocatus: vel deponat advocati officium, & feribat ad ſolis ſuis, vel permaneat in officio ad quod eſt vocatus: potest igitur advocatus conſidere in ſecretario judicis, & hoc l. 1. allegatur, honorates habere conſilium in ſecretario judicis, praecipuum ſi de eorum litibus agitur. Et interpretes quamvis laudis forte captandae gratia aliquando paſſim honores provinciae eruditi aliquam aetate, tamen non ſunt ea corpora ad quae l. 1. tit. de aditione tam debent omen. nam neque, quam tamen advocati non parebant gratuitam, quia non ſunt honorati, quia eſt ſententia l. 2. conſtante, tit. de advocat. diſcipl. tamen reſte Accurſ. honorates habere dignitatem ſine adminiſtratione m. id eſt, omnes eſſe honorato dignitate vel Comites, vel Quaeſtorii, vel alii conſiſtoriali dant principales eis itatum iidem, qui honorati, id eſt, honoratoſi ſunt omnibus numeribus Reipub. per ordinem, ut ait l. 2. C. Theod. de advocat. diſcipl. l. 65. C. Theod. de epiſcopalibus, & qui erant donati, ii ſunt principales civitatum, & honorati, feilicet triubi comites ac privilegio ſuo adminiſtrabant, & eſt valde eſt quod in eam rem d. l. 65. & generaliter honoratos dicimus, qui honoratorum adepti ſunt dignitatem civilem vel militarem, ut l. 1. tit. de honor. milit. quae etiam ea permittit in urbe Roma antiqua & nova aut carrocia, licet nullam adminiſtrationem ſuſcipiant: honorati igitur jus eſt datum curiae ſive quadrigae, non in provincia tantum, ſed & in urbe regia ut eſt ingredi conſiſtorium principis, & federali cum judice ordinario, cum praeſide provinciae, in l. ult. infra, de officio diverſorum judicum: & honorati, inquit, fedendi locum habent in ſecretario non denegare, ſed l. 1. excipitur tempus, quo de eorum litibus diſceptatur.

AD TIT. XLV. *De Officio Militarium Judicum.*

MIlitares judices ſunt, judices inter milites, aut inter privatum adtorem, & militem reum juriſdictio eſt, veluti comites & magiſtri equitum & peditum, ſic appellantur in inſcriptione l. 1. Comites & magiſtri utriuſque militiae, id eſt, equitum & peditum, de quibus habeamus tit. de officio magiſtri militum: horum, inquam, juriſdictio eſt inter milites, l. pen. inf. de juriſd. omnium judicum, vel inter privatum, & militem: nam abhoc ſequitur forum rei: hujuſmodi etiam ſunt Duces & Comites rei militaris: hi habent juriſdictionem inter privatum adtorem, & militem reum, non inter privatos reos, non inter privatum reum, & militem adtorem, eadem ratione, quia adtor ſequitur forum rei, l. 2. conf. tit. Greges judices habent etiam ſuos judices, id eſt, laſtores & appariores, quorum tamen officio ſe immiſcere non debent milites in munerum relatu in cauſis privatorum taxatis & exemptis, l. 1. conſ. tit. eorum ſolliciter militum, qui ſub eis ſunt, & diſpoſitione magiſtri militum, vel ducis militaris. Ducum autem nihil eſt de ſpecialiter, D. de re militari, & plerique alii ſimiles, quibus clericis, per, potentem ad extremum exegui tam ſimilium rerum militaris adverſus non obſequentem: nam & ea munera pertinent intelligendum eſt, non de maleficio, ſed cauſa ſequuntur, qui ſunt in expeditione, ſed de officialibus, l. 1. tit. de exhibend. reorum: magiſtri militum quaestor tuus ſententias, non praetor, quia habent ius apparitores.

AD TIT. XLVI. *De Officio Tribuni & Comitis Militares.*

EX militaribus judicibus alii ſunt inferiores, alii ſuperiores. Inferiores, veluti magiſtri militum, qui ſunt illuſtres, & duces militum, qui ſunt ſpectabiles, de quibus actum eſt tit. 45. & ſunt ex majore hierarchia. Intercalare inter duces eſt librum, in quo digeſta ſunt dignitates omnes, majores, & minores intercalo, cujus cura pertinebat ad primicerium Notariorum, in l. 1. C. Theod. de primicerio: hoc autem intercalo, cuius cura erat qua ſtoris fieri poſſint, de officio praefecti praetorii, hoc tit. eſt de inferioribus militaribus judicibus, qui ſunt tribuni & comites rei militaris, de clariſſimis: hi ſunt tribuni & comites rei militaris, *eſt tamen*, tribuni & comites, *mixti ex ſpectabili* and *clariſſimo*, ut ſunt praetores tribuni numerorum, & quaeſtor tuum, & praefecti cohortium honoratis cuncta dignitate, de quorum officio erit hoc tit. continuo ſequens, quae deſiderantur, ſed permittebat ad inferiores militares judices.

AD TIT. XLVII. *Ne comitibus vel militaribus vel tribunis lavacra praeſternantur.*

ET etiam conſtitutio Latina poſita ſub hoc tit. & ad militaribus judicibus inferioribus, id eſt, de tribunis & comitibus rei militaris viris clariſſimis. In cauſis tamen civilibus legis eſt legendum, aliarumve omnium conuitum: in C. Theod. ſcripturn eſt, inſtrumenta, l. 22. conſ. & in ſumma, conſtituitur in hoc tit. ne ad priores judices militares a provincialibus, qui non ſubjicio excipiunt exigant privata balnea, quae ſint exigere ſoli comitibus, & magiſtris utriuſque militiae. Et dicit privata balnea hoc tit. latrina, l. 2. C. Theod. de metatis. Invenio ſimpliciter appellari privata, praebentur privata, quod cum poſſit videri diſcrimen Theodoſianos immunitate in l. 22. de metatis, & xi. in Theodoſiano, ne privata praebeant. Iudex. ne privata balnea praebeant ſive ſuccendant, & ea interpretes apud Conſtantinum l. 2. poſſunt ſimpliciter accipi pro balneo, quum vocet noſtra lingua reliant, & conſequenter in Baſilicis ad l. 8. de metatis, & metatore etiam provinciales cogantur militibus ac comitibus inferioribus praebere *cubare*, quae nihil aliud ſunt quam lintea, quibus lori exſicantur. Eſt frequens eius apud Theod. Prefitianum, Apicium *Latum mundi exregas*: & in colloquiis illis quotidianis *accipias* & *bibenda ubibus cubare*, & ſepe apud Abſyrtum *ubi cubare*, & apud Marcellum Empiricum, quam vocem mulieres huius provinciae integram retinent, nam literum, quo caput obnubunt vocant *un cubiere*.

AD TIT. XLVIII. *De officio diverſorum Judicum.*

EQuitur tit. 48. de Offic. diverſorum Judicum, ſive magiſtratuum, qui ſunt ex ordine Senatorio. Memini me diſſiſſe alios eſſe ſubalternos, alios ſpectabiles, alios clariſſimos, de quibus dicimus hoc loco: gradibus obſervatis adhuc eſt ritus. ſuperioribus: nunc quia ſunt communia omnium judicum, tam civilium, quam militarium hic tit. expedire. Dicit de iis, qui ſunt communes omnibus, vel diverſis judicibus ſimiliterque omnibus, vel illuſtribus ſolliciet, vel ſpectabilibus, vel clariſſimis, hoc tit. dat omnibus generaliter, etiam in Cod. Theod. ſcripturn eſt de officio omnium judicum: nam de diverſis cum dicit, omnes dicit, & alius eſt tit. 50. de officio omnium judicum, & hic de officio duorum vel plurium ſeparati, de officio omnium judicum, & de eorum juriſdictione. Unde quaeri poteſt quid ſit inter juriſdictionem & officium? Et Cuiacius in Cod. officium judicis latius patet quam juriſdictio: officii ſignificatio latior eſt, quam juriſdictionis: nam juriſdictio ea tantum complectitur, quae propria ſunt quasi innata magiſtratui ingenitaque pertinent ad notionem magiſtratus: officium judicis complectitur ea, in quibus nulla in juriſdictio eſt, & quae nec magiſtratus competunt, ſed lege ſpeciali dantur. Igitur modo magiſtratui, modo privato dantur. Igitur non ut magiſtratui tantum, ſed ut judici dantur: quod ſignificat dicta in l. 1. de juriſdict. omnium jud. jus dicentis officium Iuriſdictionem eſt, latius eſt, quam ut juriſdictionis: quod ita declarat exemplo: si quis ſit praeſes provinciae, qui pertinent ad officium judicis: nam, inquit, & bonorum poſſeſſionem dare praeſes juriſdictionem competit, nec hoc non ſunt juriſdictionis, & pupilli non habentibus tutores conſtituere, & judices dare: haec non ſunt juriſdictionis: ſed officii. & officium quare meminerunt proper vim ipſum imperii, ſeu magiſtratus quo fungutur in urbe, l. cum patre, §. 2. ff. de poſſeſſ. & ita in l. ne quis eum, de juriſdict. omnium judicum, quae pertinet ad urbanos magiſtratus, quamvis indicet inſcriptio de officio Quaeſtoris. Juriſdictio, inquit, eſt judicis dandi licentia: non eſt juriſdictio ſine officio, ſed hic eſt ſenſus, quem ſatis aperuit, vel articulus, vel etiam juriſdictio mixta imperio propria magiſtratus, vel certe, imperium ipſum juriſdictioni eſt proprium, magiſtratus non tantum conſiſtit in dando bonorum poſſeſſione, & ſilis quibuſdam, ſed etiam in dando ut alice ſecuti in fingulis quibuſque caſibus ſecundum mores, quibus ordinarii judicis Romae exercebantur: nam extra ordinem apienet magiſtratus judicabat, nec judicabo erat. Ergo urbe judicare, officium eſt juriſdictionis: namque omnes magiſtratus urbani cuniculae ordinarii, ut ait l. ult. ff. a quo hac appell. non lic. judicem dare poſſunt jure, vitandi multa hic non poſſunt nominatim permittere: hic enim facultas dandi judices non eſt lege, ſed juriſdictionis. Ceterum in provinciis, poteſtatibus provincialibus hoc jus datur lege, non competit proprie, d. l. cum patre, §. ult. atque ita in provincia praeſes, judices dantur pertinere quidem ad officium judicis, ſed non ad juriſdictionem, ut eis eum eſſe, non juriſdictionis, ſed recte tamen pertinere ad officium eius, qui magiſtratus habet, non juriſdictionem, ſi nominatim hoc ei lex, vel princeps, vel ſenatus doluerit licentiam dandi tutores: quod lege ſpeciali liter datur, ſemper ſeparandum eſt officio, quod competit magiſtratui ſuo jure, tacito jure, non dato nominatim lege aliqua. Denique tutoris datio non eſt juriſdictionis: tuteren namque dat, & qui juriſdictionem habet, puto praetoris quis dare poteſt, veluti imperbuliae filius, quae habet in poteſtate, quia lex 12. tabularum hoc ei dedit, l. 1. de tutam. tes. eodem modo legatus proconſulis, qui non eſt magiſtratus, tutorem dare poteſt ex oratione D. Marci, l. 3. ff. de poſſ. & l. 3. eod. tit. l. ff. ſi dominus fidei, ubi dicitur, jus eſt legem A dijus exercendi actiones pupillares, vel excipiendi actiones, quae intendebatur contra pupillum tuorem, non datur eſt, & alio loco, cui tutores praeſtandi eſſabeo, cuius de ea re juriſdictio eſt. Ergo tutoris dare juriſdictionis eſt, ſi non datur tutor ab omnibus, ſed ab uno, quorum ea de re juriſdictio eſt, ſed tutelae nomen eſt amplioribus: tutela illo loco, eſt cuſtodia adminiſtratio, ut recte Accurſius ex interpretatur, non vis illa & poteſtas dari in pupillum, & res omnes. Ita jus habet: quando plures tutores ſunt dati pupillo vel adulto, non ſolet dari, ne turbet per multos ſingulare, & ut facilius unus tutor exercear actiones, eligatur unus ex pluribus, qui ſolus administret tutelam, aliis fuccedentibus in periculum unius administrationis, niſi obſervatur administrationem, & ubi res exigit ſic officii cognoſcerefertur: eligatur, inquit, unus ex pluribus, ab omnibus. Quoque tutorum, vel etiam a praetore, ad quem hujus rei cura & juriſdictio pertinet, l. 1. §. pro. & ult. ff. de adminiſtr. tutor. Iſidor. Illo autem loco, ubi dicit, ut officio comitiae a praetore, qui adminiſtret, eſt juriſdictionis, quia monſtrat facit adminiſtrationes cuiuſque, l. tutor, de adminiſtr. tutor. Tutor ergo non eſt juriſdictionis, & contemnere tamen ſub officio juriſdictionis, ſive judicis, d. l. 1. de juriſdict. omnium jud. & ad tutam aliud exemplum, & hoc quidem ſolum, quod judici publici cognitoris, quaeſtio, executio, & quod majus eſt, judici executio publica, & animadverſio criminum, non eſt juriſdictionis: & id eſt imperii, quod ſi ea ex conſilio, dicitur non mixtum juriſdictionis, ſed merum, ſeiunctum a juriſdictione. Et aliud imperium, quod juriſdictionem conſtituitur adhaeret, ac vicillum eſt imperio juriſdictio, ſed eſt vicillim aliud quod non adhaeret, & quod non ſine magiſtratibus, & juriſdictionis competit, ſed ut Hieronymus, quod non eſt adhaeret ſed ſeiunctum ſed lege datur, etiam privato, l. 1. de offic. vic. l. ult. ff. de offic. praet. d. l. 1. de juriſdict. omn. jud. ſpecie, proinam iroute ei etiam, qui magiſtratus non eſt, dicitur, non mixtum juriſdictioni, ſed merum, ſeiunctum a juriſdictione. Et aliud imperium, quod juriſdictionem conſtituitur adhaeret, ac vicillum eſt imperio juriſdictio, ſed eſt vicillim aliud quod non adhaeret, & quod non ſine magiſtratibus, & juriſdictionis competit, ſed ut Hieronymus, quod non eſt adhaeret ſed ſeiunctum ſed lege datur, etiam privato, l. 1. de offic. vic. l. ult. ff. de offic. praet. d. l. 1. de juriſdict. omn. jud. ſpecie, proinam iroute ei etiam, qui magiſtratus non eſt, dicitur, non mixtum juriſdictioni, ſed merum, ſeiunctum a juriſdictione. Et aliud imperium, quod juriſdictionem conſtituitur adhaeret, ac vicillum eſt imperio juriſdictio, ſed eſt vicillim aliud quod non adhaeret, & quod non ſine magiſtratibus, & juriſdictionis competit, ſed ut Hieronymus, quod non eſt adhaeret ſed ſeiunctum ſed lege datur, etiam privato, l. 1. de offic. vic. l. ult. ff. de offic. praet. d. l. 1. de juriſdict. omn. jud. ſpecie, proinam iroute ei etiam, qui magiſtratus non eſt, dicitur, non mixtum juriſdictioni, ſed merum, ſeiunctum a juriſdictione. Et aliud imperium, quod juriſdictionem conſtituitur adhaeret, ac vicillum eſt imperio juriſdictio, ſed eſt vicillim aliud quod non adhaeret, & quod non ſine magiſtratibus, & juriſdictionis competit, ſed ut Hieronymus, quod non eſt adhaeret ſed ſeiunctum ſed lege datur, etiam privato, l. 1. de offic. vic. l. ult. ff. de offic. praet. d. l. 1. de juriſdict. omn. jud. ſpecie, proinam iroute ei etiam, qui magiſtratus non eſt, dicitur, non mixtum juriſdictioni, ſed merum, ſeiunctum a juriſdictione. Et aliud imperium, quod juriſdictionem conſtituitur adhaeret, ac vicillum eſt imperio juriſdictio, ſed eſt vicillim aliud quod non adhaeret, & quod non ſine magiſtratibus, & juriſdictionis competit, ſed ut Hieronymus, quod non eſt adhaeret ſed ſeiunctum ſed lege datur, etiam privato, l. 1. de offic. vic. l. ult. ff. de offic. praet. d. l. 1. de juriſdict. omn. jud. ſpecie, proinam iroute ei etiam, qui magiſtratus non eſt, dicitur, non mixtum juriſdictioni, ſed merum, ſeiunctum a juriſdictione.

officio magistratus: unde intelligitur quam merito *l. 1. qui de iurisd.* dicat, jus dicendi officium esse, quia solemne comprehendit etiam ea, quæ non sunt jurisdictionis, & hinc etiam consequenter apparet, quam efficium sit jurisdictione diversum. Sed & quædam communia in hoc tit. proponuntur effe omnium judicum: propo-nuntur tam omnia, sed quædam hæc sunt, ut ab pa-tricia tribuna, funstiones ullius judicis auctoritate, ma-terasfamilias e domo extrahantur in forum, sed & no-lint familiæ publicæ sordidatæ ire, comitur signis & diffractis pignoribus, non etiam vi ipsi domo ex-trahantur: *quia inter domum conservatam fere & ruinam interest*, ut in *d. l. 1. jure*: Quemadmodum illud Veneris calcantis tesludinem, non loquitur lex de mulcre vul-gata, sed de matrefamilias, quæ non tenere prodit in publicum, & inde *si adulterii* dicitur: intelligitur mater ea hic casu transire in publicum. Et eft excipiendus a *l. 11. §. fed etsi.* D. *de in jus voc.* ob publicæ debiti causam extendi mos. Ut enim ibi, quod fundus fobi-citur, id eft, pœna, *vendatur*, ut judices, qui tenere edixerunt mulieres e domo, habeantur inter maximos reos criminum capitalium; hoc vocat maximos reos *quia ipsi res suspicere solent Tribunos*, ut ait Sofephus in libro suo *de vita sua*. in *C. 7. final. fab. eadem tit. l. 3.* ubi-bitur etiam follicite de viduis simul ac de pupillis, & de perfonis morbo, vel infirmitate fuit atis, ut non fuam provocationem exercere cogerentur furorum ipsum gratia, & ne evocarentur in comitatum principis ullius judicis jussione, cum conflitutionem tamen fubiit. mulier referre in *l. 3. quem. testam. apud. C.* sed & fed in *l. 3. eodem C. Theod.* quod maxime notandum eft, nec relatum in eumdem tribuum, addatur quod etiam commune eft omnium judicum, ut judices pro-vinciarum cujuscunque ordinis fint, ipfi fibi compe-tant in provinciis perorum, nec cogantur pro rei-cientia id ex preferre, fed ut ipfi fua fumptibus ludos ionem inflituant fibi, ac præterea fint contenti anno-nis & cellariis, *ut d. l. 3.* id eft, penu annui, quem fruat ex publicis horreis, nec quidquam exigant ab provincia-libus annonarum nomine, nec exigant panes civiles, ut vocantur alibi: ac præterea nihil quidquam exigant cellariorum fpecierum nomine, ut lignum, vinum, oleum, linga: quod etiam invenitur conflitutum in *l. 13. C. Th. de exact. mulit. non.* & eodem modo locu-tus eft Sulpitius Severus in fuo Hiftoria; *quibus nam-bus annonas & cellaria dari Imperator præceperat*. Igitur omnibus judicibus provincialibus rectiffime provi-ferit eft, ne effent contenti annonis & cellariis, ne iis oaerent provinciales: ut etiam fibi habitationem componant, non eos provinciales: ubi eft habitatio ju-dicis, ibi pretorium eft. Ubi vero eft, id præcipi-tur omnibus judicibus ne confundant gradus dignita-tum, *para l. 2. deco l. 2.* quia adnotandum eft, fecundo loco dereffe conflitutionem Gratiani, quam plenius exiftimant dispeciffe: fed ego diligentius obfervato ordine legum & officio judicum provincialium, quo ordine dederit digeftis in Babilica, quam legem exaltha-bam effe locundam ultimo loco de officio Rectoris provinciæ, cum effe potius reponendam eandem fub *tit. 3. & tit. 12.* ut ea eft a me relata inf. in *l. ult. de defensorib.* cujus tenor plane demonftrat, eam propius conveniere eidem tit. qua generaliter intendicat omnis rerum pri-vatarum, qua generaliter intendicat omnis rerum pri-vatarum, quod argumentum eft certiffimum communem effe omnium judicum, atque ita debere propter hanc tit. & interdicit igitur omnibus judicibus, ne quemquam audiant delatorem deferentem five denuntiantem ali-quem thefaurum invenifle, qua ex caufa olim erat per-mifla denuntiatio, *l. 1. D. de jure fisci*, principibus fibi vindicantibus thefaurum, quem alius invenifiet: auctor l. 1. videtur conceffiffe dominum inventori. Et fane de hac re cujus fit inventus thefaurus principis, an in-ventoris, an dominifoffidinis, aut quota ex parte, ius certum nunquam fuit, fed pro arbitrio hac de re unai-

A quifque conflituit. Breviter videtur auctor l. 2. quæ hac caufa non admittit delatores, fed admittit ut admi-tterentur delatores, qui nunciarent rem aliquam fiscalem ab alio poffideri, quæ nunc tamen non antea valet audiri, quam dedifferat fidejufforem usque ad fummam librarum auri 5. quam fummam fe folo debitam pro-mittunt fi non probent. Et ad finem l. 3. definit, ut in-ante definitionem fententiam de ea re, quæ fibi denun-ciata eft quafi fua, ullus judex rei ab alio poffidetæ primat ligilla ulla, infignare tituios, qui nunciarunt probatum rem effe fifcalem; qui nondum valeo no-teft eam effe fiscalem, quia ante eo nondum probatum fit: fed ut cognoscere docere, lex, quæ præcipit omnes judicibus, ut intra fe ferrent gradus dignitatum, pari-ter minor judex majorem in fubscriptionibus appellet B fratrem quafi parem: quod notandum maxime: ju-dex minor foler referre queries aliqua litis energia di-ftratio eft notandum officium, non pars quæ humana ad prælectum urbi, legatus proconsulis ad proconsu-lem: fed illis relationibus eft quedam fubferiptio qua-in in reficiens principem, ut ex fententia principis illuftri viro atque patricio, folent in extremo epiftola ponere, parens cariffime Auguft: & quoties fcribit præfecti prætorio, ponit in fine F. C. id eft, frater ca-riffime, ut ex Caffiodoro refuit: & ita etiam judex cum judici scribit, folet in fine fuo honore fuique titulo fignificare, & maxime inquirem quidem appellet fra-trem, minor majorem acquaquam. Lege in fubfcri-ptionibus fe eft in extremo legendum, quod ita inter-pretantur Baflicæ *non pertinet &c.* Sed quidquid sit eum fuo titulo, ut illuftrem, clariffimum. Et idem lo-co hoc omnibus judicibus præcipitur, ut in fubscri-ptionibus fuis nominent, ut non negetur fuæ-tas honoraio fedendi in fecretario judicis: nonum non fint advocati, non curiales, ut alias dixi: non ad-fant principales civitatis, qui perfuafit omnibus fci-pulice mauoribus, tendent quete & otio fuo de-fanti, addas honoraria dignitate conferuntur, & gaudi-ter, qui adepti funt honorariam dignitatem etiam fi-ne administrationc: & ut ingredi poffint conflitutum principis: poffint igitur & in fecretaria judicis ad-ferre, præterquam fi de rebus eorum agatur, *l. 3. de offic civilium judicum, l. 2. vet. de ea quæ in fenatu fieri.* in-irrogata multa non tantum judicium, qui eis dempe-rerint fefendi focietatem, fed etiam apparioribus o-rum, cuies funt, qui nominatur *d. l. 1. & l. ult. vet.* ris privatis, primum quidem, ut ex quantitate C bus multis, ne officialium gradibus multis refti-nominantur primates officiorum, conflituti & prin-cipes, quia per hoc datur ingredi & confedia in fecretarium Caffiodorus 7. de principe officium. *Sive hoc, inquit, non preffatur in fecretariis confedia, qui efficiendi pompa portatur*. Ingredi igitur poffunt ad-patet accefius ad judices, & ofculatio, qui non est veterum, ut honoraria fefe invicem ofculaverunt. Et ex ea intelligitur alios effe principes, alios primates of-ciorum: nam principes effe intra ædes, quas ea pere-nibilit in appropriene perfunctus omnibus poteftas-tria, *l. 3. de offic. mag. officiorum*, & Ammian Poet. Romanus in Epift. ad Rodolphum de officio Cognitoris D principum locum non vendibilem, adhibendum, fed per plures gradus examinatum, ut ex dignitate, & hic præfectus primi ordinis exhibit. Primates autem officii erant plures, licet in fcrinio erat unum tantum de primis, & comes difpenfationum: erant plures primates officiorum, *l. 2. vet. de peremptis fac. forum*, fed abfente principe: per hos etiam administrabant, & ingredi oportebant fecretarium principis, vel his absenti-bus per fatellites & cornicularios, qui adfunt ex ou-tarium judicium: & patrem ex hac conflitutione Zeno-nis in *l. 2. vet. de offensionib.* quæ prior fuit conflitutione noftra, Tribonianum adscripfiffe 50. dies: nam ante Zenonem longius videtur fuiffe præfcriptum tempus ad manendum. Certe ex Nov. Theod. & Valent. de E *Teod. X.*

A tributis fiscalibus dant præfcripti 90. dies, five tres men-fes, ut funt patrem in *l. ult. C. Theod. de offensionib.* effe legendum, *per consecutos tres menses*, ut fcilicet cancel-larii judicum hos *Secretarium*, & domeftici per consi-nuos tres menfes permanenat poft propofitum offi-cium, non ut vulgo legitur, *per annorum triennium*: nam quid hoc eft? Et eadem Nov. hanc quoque hi-ftoriam conflituendum elegenter reddit cauſam, *ut ne-gotia perfi judices bene effet rei laudibus fruantur* ut certe *d. l. ult. Theod. de offensionib. ut ne officia-les celebrare non fe fubtrahant*: aliis enim in pro-vinciam retrahebant, & ibi tunc fi e fuga in pro-vincium retrahi fuerint, remanere fex menfes in pro-vincia cogantur.

AD TIT. XLIX. *De exactoribus tollendis tam Civilis, quam militaris qui exactionibus non desistunt abrogatis quæ ante-dicta sunt de exactionibus vel certis locis permanent.*

QUod eft in tit. 49. eft etiam communi omnium judicum provincialium tam civilium, quam mili-tarium, ut verba ipfa tituli aperte demonftrant. Eft igitur hic tit. pars fuperioris, & aliquot etiam fequen-tes funt communia omnium judicum. Porro in hoc tit. eft conflitutio unà Zenonis, in qua caverat, ut judi-tes perfunctis administratione, *dies 30.* in certis locis permanent. Judices cum dico, magistratus vos intelli-gite vobis, & omnes magistratus, qui vocantur ejus-nuntur in *l. 13. D. de officium*, magistratus eft is, cui Resp. gerenda committitur: & judices cum dicimus in hoc tit. magistratus dicimus, non pedanei, qui co-puntionem tantum habent, non jurisdictionem, vel imperium, qui tantum de rebus exiti contendunt, & fententiat fuis non pronunciant. De magistratibus igi-tur hæc eft conflitutio Zenonis, & perfunctis admini-ftratione poftquam fuccefforem acceperint: nam om-nes magistratus Romæ erant temporales, permanebant diebus 30. clariffimi in Metropoli provinciæ, fpecialies in majoribus & potentiis civitatibus administrum diocefeos: nam fpectabilibus commitebantur dioe-celes, clariffimis fingulæ provinciæ. In hac conflitu-tione de illuftribus nihil dicitur exprimitur, quia non funt judices, non provinciales poteftates. Conflituit etiam, ut in publico factum fui copiam, ut cum eis fit civiliter recredendi facultas de fortis, inquit, aut cur criminibus: de fortis, de pecuniis repetendis lege Julia repetundarum: de aliis criminibus, veluti ne eft in *l. ult. ne. de manu emiff.* de peculatibus aut emoluiis, id eft, depradationibus, conculfionibus, aliifque fla-gitiis, fere cum eis agatur jure civili, ex legibus aut Senatufconfultis, fere extraordinario, & eum eos five litem Zeno eufit definiri intra dies 30. quo cepto fu-rit, & omnes magistratus provinciarum fuccinxit Nov. reprimiffimi, qui affirmet fe permanfurum in judicio usque ad exitum litis, *post effet eo progressum*, *fi non ex fraude*. Quæ omnia ex Novella Conflitutio Nov. 128. 161. & 95. & ex Novel. quidem 8. conflat, in hac conflitutione Zenonis, ille loco, *ne ullum ex provinciis nitrum tempus*, cum eft explicandum, *vel divina novella-tione*, non fe excufat, quo minus permanent per 30. dies propter divinam novellationem, id eft, propter novam legem Zenonis. Et in libris noftris evocatoria dicitur promiffæ, & revocatoria. Quod autem quidam fer-buant & adnotarunt in hunc conflitutionem, idem om-nino fuiffe eautum *l. Julia repetundi*. prolatæ auctoritate Cicer. filium fuæ, aut vacuum, aut filium eft. Non quod sit Cicero 2. & 5. Epift. Fam. ad Quintum, ut reddes res provinciarum decederent, ante quam rationes pe-cunia publice confecifient, & depofitorum confolida-tæ, hoc eft, ut ea exigendis actionibus eorum, qui eos de forte, vel de aliis criminibus accufare volue-runt, ut conflat ex *l. Sacerdotes 3. tit. de leg. Jul. repet.* penias eft, *l. fin. de offensor.* quam ad *l. Jul. repetundi*, cui obnoxius reddimur, qui non confolidatas rationes red-diderit, quas alias fcilicet confummatas, *l. 8. plane, D. de adil. edicto*, *l. 13. vet. de exercit. vel judic.* porro hæc conflitutio Zenonis locum habet non tantum in judi-cibus, fed etiam in officiolum eorum, cancellariis, & domeficiis, *l. 3. & 8. inf. de offensor.* nam & ii 30. dies debent permanere in provincia, & duplum lufo, & de-bent permanere in provincia, & duplum lufo, & de-plum fifco reddant, fi quid reperiunt: & ad judicum reflitutum etiam manipularios, & miniftros peritum hæc lex, *l. 1. D. ad leg. Jul. repet.* qui gradus eft inftimus mili-tarium judicium: & patrem ex hac conflitutione Zeno-nis in *l. 2. inf. de offensionib.* quæ prior fuit conflitutione noftra, Tribonianum adscripfiffe 50. dies: nam ante Zenonem longius videtur fuiffe præfcriptum tempus ad manendum. Certe ex Nov. Theod. & Valent. de

re, l. 1. cod. tit. nec caussa dirimere, sive judicare absente magistratu, quæ est quadruplex Græca, quæ desideratur in hoc tit. l. 13. cujus fit mentio l. 60. cap. 2. ut sine magistratu. adsessores non præbeant audientiam litigatoribus, qua de re etiam Julian. idem profitetur consultibus. Ignur in h. t. desideratur duæ constitutiones, Græca una Zenonis, altera Justiniani ejusdem tabellarior, ne quid agat adsessor sine judice, cui adsidet, & ob id utrumque constitutionem adsessores Siliciorum uno verbi sunt complexi, *audiences scripsere, auditores*, &c. ne ullo modo videantur non posse. Adsessores judicent, magistratum ubiuprotes nomina, & apponentes in sententiis, ac si a magistratibus unanisset: non sunt igitur judices, sed dicendum est, ut supra in parem judicum, ut ait Cujacius ad lib. 11. Varianum scribens ad Ambrosium quendam adsessorem suum in præfectura prætoriana, & Orientis, quem interpretem in l. Drusus, C. Theod. de iti qui admittit. tract. fund. quæ dicam unius cujusque judicis portio videatur adsessor, & ut confiat ex l. ult. cod. tit. ubi adsessor judicis tabellionque, puta sententiis, adsessores sua signa imponunt. Jurisprudentes esse confitur l. 1. h. tit. & l. 1. cod. tit. D. nam ab adsessoribus exigitur prudentia juris, quæ non exigitur in magistratu cui adsident: nam plerumque magistratus viri militares juris imperiti, quibus gratis principis habita virtutis ratione non peritiæ dabat magistratum. M. Tullius pro Plancio: Pop. Rom. magistratuum virtute, & innocentia contentus est: quorum eorum quisque difficilem in jure interpretem est: Denique magistratui dolus quidem, sed non imperito imputatur, l. 1. quod quisque juris. Iidem etiam Græce in jure dicuntur consulti, & Latine, consules scilicet sedentis, ut Cic. loquitur, & participes consilii vel consiliarii, vel consiliatores, quod idem est. Dominus Solum Christum, quem symbola appellat *auditorii*, Lactantius interpretatur consiliatorem, & quem Homerus vocat *Συμβουλον ανδρων*, Fulgentius interpretatur *consiliatorem Dominum*. Sed & agere infelicque dignum est quidam sine si, qui adsessoribus jungunt-tur, domestici fuliert, & canonici, judicum, quod facile expediam. Cancellarii fuere, qui fuere judicibus a secretis, qui secreta secretarii judicum custodiunt, ut Cassiodorus, & Cancellarius, & secretarius, dumque operam scribendi, & expediendis Epistolis, syllogismis, edictis, responsis, sententiis, & aliis monimentis judicum loco quodam præsunt, consistorio judicio E claudo reticulis, five cancellis, unde etiam fabis fit hodie in curiis quibusdam, ut pro foribus curiæ fint cancelli, & in eis disponit cancellarii, qui expediunt judicum jussiones, & eleganter Cassiodorus ea tempora etiam sua parentia & cancellos, & lucidas fores, & fenestratas jussas. Qui igitur sunt a secretis principum, Tribuni, & Notarii dicuntur, qui a secretis judicum, Cancellarii dicuntur. Cum idem Cassiodorus primicerium scribat multis locis in mobilissimo illo libro Variarum, fuse quo innumera sunt conficiendarum Codice, quæ nunquam fuisset explicatus: fuit enim juris periti mus, & peritissimus, & præterea res vetus rum, dum Gallium tenerent fervato maxime ordine juris Rom. neque enim alia natio barbara fuit civilior Gothis. Cum ea, inquam, ignoratione, ego hæc dicat domesticum adpellari, facile adducor ut credam domesticos effe primicerios, & primicerios, ut a veteribus D. Petrus appellatus eft primicerius Apostolorum, illud erius eft tantum productio verbi, & dictio quædam, quæ nihil significat. Habemus primicerios Cancellariorum, & notariorum, & exceptorum, adtutiorum, fingulariorum, & ceterorum officialium judicum: facio differentiam inter Notarios, qui notis scribunt, *par officium*, non litteris, & fingularios, qui scribunt litteris fingularitis, ut scribimus quatuor litteris S.P.Q.R. horum omnium, qui judicibus obsequuntur primarii dunt domestici, non minuftri, aut familiares: nam inter dex familiares fibi optat fuo arbitratu, & periculo pro-

A matum officii, ex ipfo officio, l. 8. cod. tit. ut præterea domeftícis judicum præbentur annonæ, & falaria de publico, ut lib. 9. offendit Caffiodorus, & commentator referuntur in latercullum, & inventarium principis. Servi autem, liberti, & mercenarii judicum fimul non ferunt annonæ de publico. Igitur nova eft hæc denominatio, quæ fuccedit Quod diximus de domeftícis judicum, nec domeftícos judicum eandem utilitatem B ffere quam fcribas publicos. Oportunitas ut illis principis domeftici protectores, de quibus extat in Nov. 24. ut eft in l. 8. C. Theod. de domeft. & protect. & quamvis judicio annonis appareat: principi familiarius militat, & funt, ut veteres loquuntur, corporis cuftodes, ita etiam judicum domeftícos interpretor corporis cuftodes, l. 2. de appellat. quam non nobis fimus fignificavimus familiæ nomine, quod eft domeftícos nomine, quod non diferebat a latere judicis, quod judicem corpore protegunt. Governus eft militiæ gradus in cui. ind. 1. ipfius regionis. conferunt domeftícos cum cum manipularibus, quorum uterque eft in officio ducis militaris, conferunt fcilicet primos militiæ gradus cum infimo, & illos quidem domeftícos militiæ principalis, fcilicet Cancellarios non fecus dutabant in provinciis, ut eft conftitutum l. 8. cod. tit. de Cancellarios, & milites electos ad fecreta judicis, & D matheos protectores accipiebant ex corpore officialium electos ad fecreta judicis minutum officii. Quorum ex officio, vel officiorum num-ro eft tantum domeftícus, & cancellarii, ut in Bafilicis eft ftriptum, & tantum *quadraria* dicuntur, quod idea vifum fit quia ibi exiftum nullenda eft: hæc verba, *ex eadem officia*, etiamfi non habeantur in C. Theod. eam fane ex fola officialibus dabantur judici, quos habuerit pro domeftícis præfectibus, vel fcrinorum cuftodibus: & fcut cancellarii, & adfeffores, ut mox dicetur tit. feq. Ita etiam domeftici ferebant de publico annonam, ut p. Variarum infert Caffiodorus.

AD TIT. LII. *De annonis, & Capitatione adminiftrationis, & ceteris adfeffibus, aliisque publicis functionibus generantium, vel earum, qui aliquam annonis fiunt dignitatem.*

QUam ft etiam hic tit. communis omnium judicum verbis ipfi huius conftitutionis, & *cogere, cogitari fint debiti, non pas, dignitatis*. Ergo hic tit. eft de annonis, & quia ergo ex cod. tit. omnibus judicibus de quibus fup. adhuc eft, ante non adfcribuntur domeftici, & cancellarius eorum, aliifque omnibus, quibus certio officio annonæ, ut interfumve aliquod publicum jungitur, veluti comiti comitatenfium, qui cura eft de annonis cia illicita exercentur, cuique foli a barbaris comparandi fecuti ut ufum principis ius percefsique eft, *l. ult. inf. de comment. & mercat. l. 2. quæ res venire poff. jure*, & magiftro militæ vellis, & magiftro arris, & comiti auri, qui omnes erant fub difpofitione comitis fcranum largitionum, & magiftro militæ per Orientem. E procuratori Cæfaris, & fimilibus omnibus de publico præbentur falaria, id eft, annonæ & capita, & adfcribus judicum ex inftitutis, & conftitutionum Imperatorum fcribit, & confirmat l. 4. de officio adfeffor. annonæ funt veluti panis, vinum, oleum, lignorum, ac, gramen, laridum, &c. quibus vitam toleramus: capita autem, pabula equorum, camelorum, quibus vehimur, vel farcinas nobiles. Anon. Marcell. l. 23. Pabula, inquit, *jumentorum*, quæ vulgo *diffcitare capita*. Igitur in l. 2. *fed. de tut. pub.* judicibus fubminiftrari annonæ, & alimenta pecorum, id eft, capita: Si fimiliter in *l. ult. de jure fifci, in pabulis*, vel *fumptu familiæ miniftrandis*: hæc funt capita, & fumptus familiæ, hæc funt annonæ, dicitur & fingulariter capitum, ut in *l. 2. inf. de refp.*

navibus trans. Afr. Nov. Theod. de tribut. fifcal. annonis A *& capitibus*, & Collatal. l. 3. *ad caput de annonis capitum, de fund. & de fu pecul. de fal. & annon.* & partim cafu capita in cod. tit. inflexione Græca, præberi autem hæc folebant olim in fpecieribus ipfis: verum conftitutione hujus tit. rediguntur ad pretia fcftuta in *defcriptionibus*, quæ eo nomine fingulis officiis dantur: Delegationes, quæ & delegatorias dicuntur, funt teritia, quæ adminiftrationibus fingulis dantur, qui pecuniæ & annonæ eis debitæ taxantur, & capita aut pretia earum, qui fumunt ex tributis illius, vel illius provincia, vel ex publicis horreis. Et hæc eft fententia hujus tituli.

AD TIT. LIII. *De modo multarum, quas a judicibus infligantur.*

HIc tit. etiam pertinet ad omnes judices de modo pœnarum multarum, quas a judicibus infligantur: non omnes judices, de quibus aliam eft fup. multæ diftionem habent: omnes fcilicet fere qui judicationem habent & qui publice jurisdictionem exercent, qui publice & ordinarii funt judices, omnes habent multæ diftionem, & pignoris capionem, qua tuentur fuam jurifdictionem, & coercent contumaces & inobedientes, *l. 2. h. tit. D. de jud. l. aliud, §. ult. D. de verb. fignific.* & excepta tantum inventione pignoris Cæfaris & curatoris Reip. Ceteri omnes, & defenfor debita, & *cur. feq.* fed non ad infinitum multam cuilibet judici dicere licuit: modus quem quifque judex in hoc habere debeat in decendo non licitur h. t. præfectus prætorio folus habet jus dicendo fuperare unciæ, *l. 3. cod. tit.* nimirum ufque ad C. libras. Ita C. Caffiod. in formula præfecti prætorio: *magnæ quantitatis multæ arcanæ*, & plerumque omnis multa accedit fifco, nifi fententia ipfa diferis fuerit definitiva: nam publices operibus, vel curfui publico, vel aliis neceffariis cuufa, *l. 5. h. t.* vel etiam propterea, ut in *l. 1. fin. de Epifcop. aud.* quod fit in remedium cuufæ Ecclefiafticæ, ut fcilicet multa irrogetur puppertibus, *l. ult. C. Th. quorum appellat. non recip.* & ita Caffiod. l. Variar. dicet, multam eo libramum, qui ingreffus fit, quo ordinem urbis Romæ excitari ad peculiare judicium, deque ea re refcripfum imperatrix, contra quem effe exigendam a plaintus fi- C narum litis principium, quæ omnes exiguidem pauperes per munus antiftitis Romæ: neque vero hoc eft de multa fententiæ definitiva, quod eft in *l. 1. h. tit.* multa fententiam non infirmat, nam primi facie poffet aliud videri: & illius vafa quidem fententiæ, & idem etiam dicendum de *l. 3. cod. tit. Judex ne recedat, ea quibus infamia affixa non irrog.* Quid vero vocis multam: eft coercitio pecuniaria, ut pœnis furti; pecuniaria atque corporalis pœna non imperet, fed arbitrio judicis infligitur, *l. 1. aliud, §. verb. fignific.* nam eft certum modum iudex non poffit excedere, intra eum modum modum judex arbitrii res eft. Ab poffeguum multam irrogavit, eam remittere ex cuufa, & moderari poteft, verbi gratia propter ignotum, *l. ult. in fin. l. 1. h. t. illiteratus*, & *pro.* *de ed. edic. & Cassiod. de Anon.* & *Cassiod. de variis*, ea *

non poteſt, irrogatur multa, & ab interlocutione appellari non poteſt, a multa dicta appellari poteſt. Ergo multæ diſſimilem idem iudex habuisse non poteſt omnes ſciunt, quæ de multa ex verſibus ſcripſerit Cellius lib. 11. cap. 1. quo offendit non pecuniæ multam olim fuiſſe, ſed pecoris, & armenti. Sed quæſo quid eſt, quod illa loco inter cætera, *Iugerum unibum fuiſſe in ſingulos dies decem aeneis*, & *Ego boves pro capite feram, & pecoris numero*, nam Italia abundat etiam armentis magis quam pecore, ſed quid illud eſt in ſingulos dies? ne dies, ne *vasi vices*, ſi *boves* ſint, in ſingulis vicis.

AD TIT. LV. *De Defenſoribus civitatum.*

EX lib. 1. reſident tantum ſtipuli pragmatſtratus, & quibus ſup. eſtum eſt, vel in urbe Roma veteri, aut nova Remp. adminiſtrant, vel in aula principis, vel in provinciis: & rurſus ex iis aliis provinciis regendæ commiſſarum, aliis diœceſes, id eſt, univerſitas, ſive tractus quidam provinciarium, aliis provincia ſingulæ: hi, de quibus ſuo tres poſtremi titulo, non urbis, non aulæ, non diœceſeos, non provinciæ, ſed ſingulorum civitatum judices, & poteſtas ſunt, de quibus eſt hic tit. Defenſores ſunt ſimiles tribunis plebis, qui & defenſores dicuntur, & defenſores locorum, & *προστάται*. Nam parentes ruſticorum ſuburbanorum tenuiorum, *l. 5. & 6. & 1. 11. tit. inſt.* hoc lib. *l. ult. inf. ut privigneres aqu. in reb. lib. 12.* & prætendentes ſe majorem poteſtatem, quam ut ordo tribuni plebis prætendionem habuerunt: quod oſtendit *l. 22.* qui eſt Græca, *ſup. de Epiſcop. aud.* prætendionem, inquam, vel animadvertentem, vel animadvertendum: prætendens remittant ad majorem poteſtatem, puta ad præſides provinciæ, *l. 7. & 11.* prætendionem etiam eos habere oſtendit *Iulius*. Prætendionem ſua poteſtate ſcripturi de oſſic. & jurisdictione eorum, videte illum locum.

AD TIT. LVI. *De Magiſtratibus municipalibus.*

IN quibuſdam civitatum erant defenſores plebis tantum, *l. in hac, inf. de donat.* In aliis, plebis majoribus, erant non tantum defenſores plebis, ſed & magiſtratus municipales, plerumque Duumviri ſimiles duobus *Conſulibus* apud Romanos. Defenſores ſimiles veteri tribunis plebis, magiſtratus ſimiles conſulibus, & ſubinde aliquibus magiſtratus municipales ex ordine Decurionum, & defenſores ex plebe, *l. 23. ſup. de decuriis civitatum*, atque adeo ubi non erat ordo curiæ, ibi erant defenſores tantum: non magiſtratus ſubinde tur ex ordine curiæ: quibus tamen in locis non erant inſtar Senatus: qua de cauſa in Novel. Majoritati Curiales dicuntur minores Senatores: utrique autem, id eſt, defenſores, & magiſtratus creabantur decreto populi, decreto Epiſcoporum, & clericorum, qui præſunt eis in populo gradus, & honoratorum, qui ſunt in municipio, & poſſeſſorum, & curialium. Denique favore populi, *l. ſup. tit. ſup. l. 1. ad leges. de ambitu*, hodie cenſum in urbe, quoniam non eſt locus captando popularis aura, quando magiſtratus creantur ſuffragiis principis populi, *l. 1. & 2. de ſuffragio*, in municipiis, ſi quis petierit magiſtratum, municipalem ſilicet, qui petierit ad populi favorem, non ad curiam principis, ſeue etiam ſecerpſerit ad populum, ſed, oſtendit pertinuiſſe ad populi favorem, ſicut conſtat in primaria Eccleſia id obtinuiſſe. Et hoc etiam demonſtrat Nov. Leonis 46. & 47. quæ noviſſime conſtituit, ut defenſores, & magiſtratus, quos vocat *ἐκκτορὰς*, quos non præfectus, ut interpres fere ſcit, oportet interpretari, ſed Duumviros, ne ſemper in libris noſtris *ἐκκτορὰς* ſunt magiſtratus municipales. Ceterum in eis conſtituitur, ut coram creatis pertineat ad curiam principis, non ad favorem populi, quo pacto uſumur etiam hodie. Præterea utrique, id eſt, defenſores, & *ἐκκτορὰς* *τῶν τόκων* habent jus conſiſtuendorum aſſorum, *l. 1. inf. tit. pro. & l. 7. tit. eod.* nam apud omnes poſſunt conſiſtere, ſed ſolent plerumque conſiſtere, ut de donatio. vel de teſtam. cum infimantur apud adſa, aut *Cruſſe*, conſeruatorem etiam, five proteſtationes fiunt apud adſa. Et ſunt igitur reſti apud defenſorem plebis, vel in noſtrum municipium, & ubi eſt curia, neceſſe eſt penes magiſtratum in aliis conſiſtendis, etiam adhibere præſentium trium curialium, & exceptorem publicum, *le Greffier*, ut major ætatis accedentes auctoritas, *l. 13. C. de adminiſtrat. & Nov. Theod. de trib. ſibi.* Præterea utriſque datum eſt conſtituendorum jus tutoris defenſore adhibito, & magiſtratu ex *l. 2. de tutor. & curat. datis*, & nos autem *ſibi. de Aſcrit. tut.* Ceterum quem legis aſſionem aeronis aliquando eſſe apud magiſtratum municipalem, videlicet ut apud eum manumittantur, & manumiſſiones fieri juſſerint, adoptionesque, quæ ſunt iuriſdictionis voluntariæ: alia enim eſt conventioſa, *l. 2. de officio proconſ. & quis*, ſcilicet voluntarium, non exercent, nihil, qui horum legis aſſionem, & apud quos adhuc legitimi & Solennes expediri poſſunt: nos habebant legis aſſionem omnem omnium municipium magiſtratus, ſed qui habebant, hoc apud eos expediri poterant, *l. ult. inf. de manumiſſ. quod. l. 9. de adopt.* quæ dicit, magiſtratum, apud quem legis aſſio eſt, poſſe apud ſe emancipare. Nam magiſtratum municipalem intelligere oportet, qui apud ſe habuit ſane legis aſſionem, non municipalis. Et ideo ſub conditione ut, & ſi hæc uno verbo adnotem, ab his libris fere (cum enim ſtatues) eſt magiſtratus municipalis, ut *tit. de manumiſſionis conventionalis*. Idem oſtendit Pauſ. 2. *Sententi. tit. 25.* Ceterum, ut cupis dicere, quam invenio aliquem legis aſſionem eſſe apud magiſtratum municipalem, cum nunquam invenio eſſe apud defenſorem plebis. Aliter videtur ſentire gloſſa in *l. 14. de decurionib. lib. 10.* ubi ait, quam invenio ſimile diſſimile eſſe apud defenſorem plebis in *l. 5. ſup. tit. proxim.* ſuſpicor ſuiſſe apud magiſtratum municipalem, quoniam omnia, qui publice judicium exercet, jus habet emancipandi, manumiſſi ſit publice exercetur. Ergo melius dicitonem habet: nam & pignoris capionem habet, *l. quemadmodum*, & *ſuppoſitorum*, *D. ad leg. Aquil. l. 14. §. 1. D. de damno infecti*, & *quod cujuſque univerſit.* ubi agit de Curia: certis autem erat inſtar Senatus: qua de cauſa in Novel. Majoritati Curiales dicuntur minores Senatores: utrique autem, id eſt, defenſores, & magiſtratus creabantur decreto populi, decreto Epiſcoporum, & clericorum, qui præſunt eſt

judicium litis, contestatio est initium litis propriè. Nonnullum autem maximè, hodie illum esse videndum abiquem ipso limine judicii ruptis veteribus ambagibus, ut ait *d. l. ult. inf. de interdictis*: quenam sint illæ ambages, hæc declarat *l. 6. & seq. de denunciatione, sive edictione refer. C. Th.* eum ante edictionem, & litis contestationem præcedebat solemnis denunciatio, insinuatio, intimatio litis, non demonstratio, sed communatio litis, qua fiebat apud actis adhiberi reo, aut non faciente sui copiam, vel si quis erat absens ex relegato, edictum citari recipiendum ipsum adversario intra quendam præfinitum formulæ libellus petitionis, & a denunciatione erant confluntæ tempora certa utrique parti ad defendum propotendam: Itaque non proinde olim edebant, aut discipiebatur: ab illa solemni denunciatione data erant certa tempora ad instruendum se, quod illa tit. C. Th. indicat etiam abesse temporis præfinitionem ex quo ab actis Ecclesiasticis eas, quas protinus agi oportebat remota denunciatione temporis, & observatione, fuisset caufas modicas, id est, quæ non exercebantur summa cum diligentia nervorum, & caufas, quæ celeritatem desiderabant, veluti exulum interdicti, & adspiciendæ, vel recipiendæ possessionis, quæ nubis eft momenti caufa, quæ non proinde possessionem reformari oportet: excepta etiam erat petitorio fidei commissi, & actio de inoff. teftam. & actio tutelæ, & actio negotiorum gestorum, quæ actio ex chirographo, & alia ſi certum petatur de chirographis: cæterum hodie nullæ caufæ excipiuntur: nam definitum eſt non effe amplius in ullis caufis his ambagibus: eſt ergo conveniendum ut dicitur antiqui effe ſtimulandum eorum ad exercendum, apud Nazianzenum *servos timore*, hoc eſt, quod in ſolitudinibus legitur in *S. apophthegm. de abb. nullum* effe hodie denuntiationem, ſed non exigendum ab edictione, & vocatione.

A que debuiſſentur, & extinguuntur ſtipulationes indictæ ſibi exortæ ab adverſariis in eos veteres. Hi igitur dubitant, ſunt veteres exceptiones ſuperiorum, ut edatur alio: ut nunc vocatur adverſarius, & ſequatur vocantem, vel ut earum audiore ſibi promiſſa pœna nisi ſteterit, & ut convenientur nisi venerit ad diem conſtitutum, & deferuerit valetudinarium, niſi fuiſſent de re peregrina litigantes, & tranſfigerint. Nihil autem refert palam, aut tacitum, an pactionem: nam juris auctores promiſcue hos duobus nominibus utuntur, *de pactionibus*, & *pacta conventa*, D. de pactis. nudum pactionem nos hanc adhuc nem, & in ſequentibus ex nudo pacto non oritur actio nem: Fateor conſtitui poſſe ſubſidem quandam diſſentiunt ex quod *l. 1. D. de pact. dotal.* pactum dotale, pactum adpellatione, ſignificans ſolliceri more Stoicorum dem Minutum nomen dici a denominante, ſeut eum illo quæ libertatem, & libertas ipſa, quæ ſervitutem, donum a donatione, ut Stoici: hominem ab humanitate, cludum a claudicante, ut ſolliceri ea res omen nomen, accipere a forma, vel idea. Et ita licet ubique dicere, poſſeſſionem nudum eſſe formam, quæ per ſe intelligitur ſine ſubjecto, pactum non eſſe ſine ſubjecto, id eſt, ſine re, de qua conveniatur, pactionem eſſe nudum denominantem, & pactum denominatum, pactionem abſtractum eſſe, pactum concretum. Sed juris auctores hunc differentiarum numerum obſervare: ideo diſcrimen inter pactum, & pactionem nihil intereſſe, & ſtabi fiat illi, qui pactionis, vel pacti nomine comprehendunt etiam conventiones, & pacta, quæ certo conventionis nomine fatetur contineri nudum, & contractum. Conventionis nomen generale eſt, non pacti, nec contractus pactum dicitur nudum, & ut definitum eſt ſupra: Et ſtipulatio, & pactum non eſſe idem, ſed exceptio tantum, vel replicatio, nisi leges conſtitutum ſit, & nihil contradicis. Nec pactum idcirco inter ſe ex contineri: nam nudum, quod appellatur contractui format abſtinent contractus, & dicitur lex, quia lex tenet, & formam abſtrahit ex contractu. Quidam ter ergo ex pacto non eſt actio, non obligatio. Exemtractu eſt obligatio, & actio: ex pacto non eſt civilis obligatio, ex contractu eſt: & ut definitionibus ſubtilius: imo magna eſt differentia. Ex pacto non eſt actio, ſed exceptio tantum, vel replicatio, nisi lex conſtitutum ſit, ut nihil contradicis. Ex pacto idcirco non eſt ex contineri: nam nudum, quod appellatur contractui formæ

§. *sicut eautum, D. de extraordinar. cognit. l. item, inf. de postular. l.* 20. *inf. manal.* Ita in *l.* 5. *vol. vit.* pro alio postulare prohibetur, quem probatum est ob perfidiæ turpitudi cauſam elimatis, vel ſuſceptis ob paſſione dimidiæ, 3. aut 4. partis litis: hi etiam l. 6. prohibentur poſtulare, qui four ex numero judicum, quos poſſeſſor ſuus conſtituit: nam invenio olim ex pluribus judicibus ſape datum unum, qui ſuſcipere patrocinium brevi, vel illius partis in Epiſt. Plinii lib. 6. 29. cujus ſententiæ adhæſit Ulpianus, ſi defendiſſet alios, advocati ſtare, et intelligitur ex fine *d. l.* 6. nam ſtando ad tribunal cauſa agunt & perorant. Adſtitit in *d. l.* 6. de impoſitis advocationis, ne in adverſariorum contumelias ſpargant, ut agant quod cauſa deſiderat, temperent ſe ab injuria, nec ſint ſubeo procaces, ut non ratione, ſed probris putent eſſe certandum: hanc procacitatem notavit infamia hac lex ait, & eleganter in eodem propoſito Cuſſodorus: *Contumelioſus etiam maledicus ſemper acriter, &c.* nec quo intelligitur, adhæſiſſe eſſe contendere, quam litigare. Et adjecit, *cognitus eſt, qui probaverit unctere, non contentum ledere, id eſt, adverſarium, & jactitaſſe, de quibus in l. ſi diſtidium, vetantur in l. 6. dum ait, ut advocatus nullum cum litigitore, quem in proponem recipit fidem, contraſtum ineat, nullum conferat patrocinium, & addidit Cicero ille loco ſuo in Bruto, Erant vero quidam in foro diſertiſſimi, vel de humanitate, & notatur ſpecialiter in l. 1. C. Theod. de poſtul.* ne prudentem cauſam alienam ſuam habere ſtudium ſinant, ſi ſe transferri præcipua bona, præcipuum fundum, *la meilleure piece qu'ils ayent*, leges perſequuntur atrocitate, & allegantur extra cauſam ſuam ſcribunt virorum, id eſt, notantur infimia. Invenique eos non poſſe poſtulare ex *l. pen. hoc tit.* qui dati advocati a judice non intereunte advocatione, pro eo poſtulare deſtrahunt. Judex ſepe dat advocatum non habenti ex edicto pretoris, ſi advocatum non habent ego dabo, *l. 1. D. de poſtul. l. 2. §. ſeſtertius, D. de off. proconſ.* & dat etiam alibi omnino non poſtulatribus, veluti pleruque feminis, & pupillis, vel alis debilibus, vel iis, qui ſine metu non ſunt, *l. magiſt. §. reſpondent, D. de rebus eorum, qui ſub tut. l. 3. §. ſi tutor, de poſſ. tut.* & ita dari a judice ſi boc pio officio fungi detrectant, jam nec alii deinceps alii adeſſe petentes, quaſi maligni advocatorum nomine, & honore, qui in eo conſiſtebat ex advocatis judices fuerunt.

AD TIT. VII. *De Advocat. diverſi judiciorum.*

CEquitur tit. 7. in quo tractatur, remotis iis, qui poſtulare non poſſunt, de iis, quibus poſſulare licet pro ſe, vel pro aliis, ingenuis fœlicet, & libertinis: nam & libertinis licebat cauſas agere, *l. 3. §. ſcio. de poſtul.* & hic agitur, qui poſſulare in foro diverſorum judiciorum, puta in foro præfecti prætorio, præfecti urbi: bonum fuit variæ appellationes, quæ ſunt ſuperiorum, cauſidici, oratores, rhetores, togati dicuntur, & ſcholaſtici, ſicut in *l. 11. inf. de ſchol.* Scholaſticus eſt, qui in exercet in ſchola rhetorum declamando: dicti ſcholaſtici, & ab utriuſque nomen in ſchola rethorices, idem retinuit in foro, & relatæ in advocationem numerum, etiam ſcholaſtici dicuntur, ut in Conſtitutionibus ſcholaſticus, qui in aſtu fuit, vel numero defenſorum cauſarum: fuit etiam alis, qui nondum exierunt ſchola & ita Macarius lum. 15. *τινας γὰρ ἐγνωμεν μηδεπω τῆς σχολῆς ἐξελθοντας, καὶ ἐν τῷ τῶν ἀνθρωπων ὀνομασθεντας, ὡς ἐν τῷ τῶν ἀγωνων ἀγωνιζομενους καὶ ἐν τῷ τῶν ἐν τῷ ἀγωνιζεσθαι, ὡς ἐν τῷ τῶν

gali quæstione, ne de infamia mandatoris, vel mandatarii disputemus scrupulosius, ut inquit dum de appellibus iurisdipotuntur, ut hoc l. *Si filiusfamilias*, § *quædam*, ff. *de mandat.* quas ibi Græci κυριακὰς vocant, negotia principalia quæstio prosequitur: & ideo in dicto §. *sed*, exceptiones has bodie in iudiciis non frequentari: excepto propter rectum procuratoris reffe opponuntur: nam qui eft in reatu non potest litem alteri intendere, l. *nam, ff. de.* Igitur propter rectum procuratoris repellitur procurator, propter infamiam non tantum, sed & illud in eft in advocatis: nam hi advocationes exercent infames bodie frequentissime: Advocatorum eft major dignitas, quam procuratorum, vel quod advocatus curam dicetur effe feminarum, vel quod Nov. Theod. *de pafsat.* ex eorum enim numero patroni fiebant summorum, & plerumque in fumendum quæ offerebant, quæ ex formula Cicer. dicitur, & fine effe tolerant, & infames, qui flumam fuam neficiunt tueri, alterius vellet in judicio defendere, & hoc ad miscellaneas judicia pertinet, ut qui apud eum confulo orare: sed illarla lama: procuratores dicuntur non agunt, fed adfiunt negotia, & litem alterio nomine perfequuntur: nihil in foro obloquuntur, plures autem ita cumulandi tit. huic, *de confes.* ex quibus *infamia alicui non irrogatur*: nam, ut dixi in hoc tit. reconfentiunt potius confiteri quibus infamia non irrogatur, quam confes, ex quibus infamia irrogatur: & præter veteres libros, etiam in Basilicis ita conscipitur, *vbi verbo ἐὰν ὁ ἀπὸ τοῦ ἀπὸ τοῦ ἀπὸ τοῦ ἀπὸ τοῦ* : non non reconfentiunt illi confiteri, quibus infamia irrogatur, fed ex contrario intelliguntur: ut cum dicitur in *l. nemo, & l. decimum*, eum qui se adhibet bonis proferens, vel qui bona poscit, non effe infamem, hoc dicitur ad differentiam ejus, cujus bona ex edicto diffracti sunt, quem confiat infamiæ notari, ut in *§. fi autem*, vel, *de humilior. quibus ex delict. effer. & l. 1. qui & quib. ex cauſis, tit. l. patrefam. D. de bonis eorum, qui pub.* Cod. & C. 2. Quintianus: & præterea cum dicitur, eum qui bona nomine suo petit, infamem non effe infamem, in *l. nemine, h. tit.* quod confirmat etiam *lex 4. tit. de debator. & l. 3. in princ. D. de pœn. fcio*: hoc dicitur ejus modi infamiam, quæ differentem debitorum, qui utique sunt infames, & execrabiles, ut sit dicit l. 4. magnaque eft differentia inter detestorem & reconfitorem: accedit quod hodie discernamus ad prefidiala publicorum judicorum munia palam & publice, nec prudhanus nisi compotem effent cri minis, & verisimile eft ex epistola Pii ad intelligo, in foro judices folitos debitum etiam laudem reddere adversocatis, vel civiliter, vel criminaliter agentibus cum fama: & inde in *l. 3. in fine de manifeſtis*. cum, qui crimen illud prodiderit, accusatorem potius effe, quam delatorem, & præmio potius dignum: delator eiam calumniadi animus, & ad quæstionem cauſa deferi, in *l. 28. in fine pr. de Epiſc. & clerie.* eum, qui in publicum deduxit legatum, aut fideicommissum, quod quis reliquit in redemptionem animæ mandata fit ei alio, fed fe mine delatoris nomen, quod fuit infame, & ut electorum sit Hieronymus in lib. de optimo genere interpretandi, plerumque qui Thespis actores nominabantur, fed fuisse quidem leges delationem, damnare delatorem, ut Aurelius dicebat, in *vbi verbo ἐὰν ὁ ἀπὸ τοῦ ἀπὸ τοῦ ἀπὸ τοῦ ἀπὸ τοῦ* : non tamen prohibuisse, principaliter proponuntur cauſæ, ex quibus infamia non irrogatur, & per consequentiam ex quibus infamia irrogatur: non absolvit intellecto, & alterum ponne fabbiquitur. Quid autem eft infamia? definias eam a contrario: eft illæsa dignitatis status probatus legibus, vel moribus, *l. pen. D. de extr. cogn.* ergo eft infamia læsa dignitatis status legibus, vel edictis comprobatus: nam unde fit infamia? hinc lege, edicto, vel constitutione, infamia: nisi eft manifesta exclamationis, vel infamia, eft damnum fama, quæ & diffamia dicitur. Augustinus in quibusdam ves. testimoniis, *Sensorinus servus diffamia eſt*: quia fcilicet non licebat Senatoribus famosis diffamia eſt: famosi fuas potentias occupare, *l. 3. C. Theodos. de infamis.* Theophi autem nuffer in *tit. de excepti.* has tuisse eft penas infamiæ. Primum ut infamis non poffit effe procurator, aut Decurio: generaliter ut ad nullum honorem poffit admitti, *l. 1. ad. l. Iulian de vi priv. l. 2. de decurion. lib. 12. l. quisquis, 9. Mili. cod. ad l. Iul. majeſt. l. 8. ad decurion.* Preterea ut infamis non poffit miles fieri, *l. 4. & l. 6. de re milit.* ut nec poffit ad testimonium poffulare, ut non poffit effe procurator in judicio, quamquam hoc non admodum obtineret hodie, non poffit etiam habere procuratorem: in judicio in quo fuis agat, qui honor eft habere procuratorem, & fuis quidem exemplet potuus dicto loco Theophil. fed adde alios: infamis non potest postulare, *l. 1. cum prætor, ff. de postulatio, l. 1. ff. ad l. Iul. de vi pub.* non potest accusare, *l. qui accusare, ff. de accusat.* non potest adfeffores effe, *l. 3. ff. de offic. adfeff.* non adfeffor alterio potest quidem judicio, non potest agere populari actione, *l. 4. ff. de popul. act.* & fi quis delinquerit infamiæ vertus, *pœnam*, quam integre reconfitemur, *l. Capitalium, § vlt. ff. de pœnis*: & vis etiam potest effe testis in aliena cauſa excepto quibuſdam casibus, ut *l. de cognitor, § 1. ff. de teſtibus*. Hæ sunt penæ infamiæ.

AD TIT. XII. *De Procuratoribus.*

NOn tantum advocati, fed etiam procuratores defendunt aliquos in judicio, ut illum alii & adfiteri nam adeſſe & adfiteri sunt propria verba advocationum officii, vel procuratorum, & fuperefle etiam ut *ex Plesiocalo*, quo quis procuratorem dicitur videre, *Cujacii lib. 1. c. 22.* apud Gell. & eft etiamus, quod illo loco quendam advocatum non incelebrem apud priorem pudualiſt, quem ipse procuratorem dicit, quem ipse meabatur non attuigere, tum prior ei cuis res erat, dixit: Tu igitur non hibes advocatum, & cum is, qui verbis facit alterius, non dicitur ipse advocatus, Pretter-erat vir clariſſimus : ſcitive reſpondit prudentissimus receptis creditores elicuisse fepe non prece tantum, ſed precio, aut pactione. Certe longe alia conſtitutio eft Anaſtaſii, in *l. 22. C. de administ.* in qua de redemptoribus adfiumtum, quæ redemptiones non valent fupra modum: adfiumtori pertinet, ut adfiumtionem, quæ ad ſe ſtridilis accipiuntur. Conſtituit quoque D. Cuiacius de qua agitur in hoc tit. ed de his qui adfiumtum ſuerunt allios redemptores exactores, ut in l. 2. & de redemptis allibus: & ſuaries ut ejus tit. differitate intelligitur hoc ditum idem tit. a tit. *de adeun. jud. mun. conf.* quod hic in eft de lite, fine adfione translata in potentiorem, ſi adfiteri eft de re mobili, & immobili translata in potentiorem ab eo, qui videbatur ipſe eo nomine radicium accipere. Puniur autem hoc tit. cum potentior, qui fuſcipit, quam creditor, qui ei creſſit adfionem. Creditor jus eretdi amittit ex hac cauſa, potentior autem extra ordinem coercetur, qui huic rei fuam operam accommodavit, prout prædii prouincie vitium fuerit: nam ex conſtitutione Claudii, quod notandum ſpecialiter, bonus vir coercitio delegatur præſidibus provinciarum, bonus vir coercitio administrorum. Cauſa eſt ſpecialis, eſt lenatus fuerit, aut clariſſimus, aut perfectiſſimus, aut præfecti patrorio, vel præfecti urbi, quod demonſtratur lib. 3. tit. ult. huius rei diligenter perſcribere, & ultorem D. Claudius fecit, ut in *l. 1. h. t.*

AD TIT. XIII. *De lit. potent. patron. Cir.*

HIc titulus eſt veluti pars quædam tit. de procuratoribus *vester lex transfigurat*, mandatum adfionis, an *transfigat*, non eſt omne humanum, non omnis potestas. Solebant titulus prædita affigere, quibus cauſæque prædium effet ſignificaretur, ut etiam in profubulo puellarum, ut contrarietas Senecæ: *Mortuus, inquit, venta est, in omnibus locis ſtatiſſa ſemper, pofrea eſt vella rua titulus, carnivora erreptiſſa*, & etiam in ſepulchris: unde in antiquis inveſtigationibus: Hic ſingulares litteræ T. F. id eſt, titulum fieri juſſit, datois, & imaginibus ſimiliter, qui & indices dicebantur. Tiberius in Panegyr. Mamertini: *Hic primus, quod omnique titulus ſuis imagine dicet*. ſic eſt legendum : non vulgo legitur quodque. Eſt etiam in cod. lib. alius locus valde deprauatus, *ergo ad ſuperiora poſſunt ita ſtatis monopolia*, veteres habent membranæ: *ego ipſe hoc clarus iterum tua fuſtis: & hoc clarus locus: Senatoria ſubtexere verſis, ſi fuus, horum frondes ad deſpiciens meſſes*, fed hæc nihil ad propoſitum. Poro non licet etiam fine titulo in litibus poſtulare, ut in *l. 1. de poſtulando*, quod Græce eſt ἐνσημείωσις : eapo non tantum tituli inſcriptur, fed & nominum ſuperpoſitiones in libros nihil ad potentiores, quam nominum prædiatorum potentiorum, & potentior accipi creditores elicuisse fepe non prece tantum, fed precio, aut pactione. Certe longe alia conſtitutio eſt Anaſtaſii, in *l. 22. C. de administ.* in qua de redemptoribus adfiumtum, quæ redemptiones non valent fupra modum: adfiumtori pertinet, ut adfiumtionem, quæ ad ſe ſtridilis accipiuntur. Conſtituit quoque D. Cuiacius de qua agitur in hoc tit. ed de his qui adfiumtum ſuerunt allios redemptores exactores, ut in l. 2. & de redemptis allibus: & ſuaries ut ejus tit. differitate intelligitur hoc ditum idem tit. a tit. *de adeun. jud. mun. conf.* quod hic in eft de lite, fine adfione translata in potentiorem, ſi adfiteri eſt de re mobili, & immobili translata in potentiorem ab eo, qui videbatur ipſe eo nomine radicium accipere. Puniur autem hoc tit. cum potentior, qui fuſcipit, quam creditor, qui ei creſſit adfionem. Creditor jus eretdi amittit ex hac cauſa, potentior autem extra ordinem coercetur, qui huic rei fuam operam accommodavit, prout prædii prouincie vitium fuerit: nam ex conſtitutione Claudii, quod notandum ſpecialiter, bonus vir coercitio delegatur præſidibus provinciarum, bonus vir coercitio administrorum. Cauſa eſt ſpecialis, eſt lenatus fuerit, aut clariſſimus, aut perfectiſſimus, aut præfecti patrorio, vel præfecti urbi, quod demonſtratur lib. 3. tit. ult. huius rei diligenter perſcribere, & ultorem D. Claudius fecit, ut in *l. 1. h. t.*

AD TIT. XIV. *De his qui potent. no. tit. prod. Cir.*

A Ditur conſequenter de potentioribus, ne rei, qui conveniuntur ſuo nomine contradictoris libello, *Imp. A*

des respectis, & defensoribus, defensionibus, inquam, fuis inferam fuis nomine vult exactorum, vel alterum potentium, ne prædits, quorum nomine convenientur, adibus, officiis, tabernis offingat falsis titulos potentiorum, qui præ his fcilicet adferant potentioribus, quod plerunque fubeunti poſſeſſores difficultate fic cauſa vel adverſarii perterrefaciendi gratia, dum fcilicet negant fuos eſſe prædium, & afferunt ejus eſſe, potentioribus commendat: qua de re Divus Augusti. in Pſal. 21. *Nec dimittam ejus potens aliquis, quod ibi tutulos potentia, titulos mendacii, & ſcripturas eſſe*. Sed & *Tertullus, dum ſuos de alienis tis. mouet, ut cum lectus ſuorum tituloſus, contremiscis quia potentia nominis adſiduus a potentiore. Eſt ſimiliter ludus Apollinis Sidonius*, & adſicit, *quod tic agit Chriſtus, citrit potentes, titulum non de panis, & de ſuo titulum, qui nomine ibi ſimilem ſcirem*. Solebant titulos prædits affigere, quibus cauſæque prædium effet ſignificaretur, ut etiam in profubulo puellarum, ut contrarietas Senecæ: *Mortuus, inquit, venta est, in omnibus locis ſtatiſſa ſemper, pofrea eſt vella rua titulus, carnivora erreptiſſa*, & etiam in ſepulchris: unde in antiquis inveſtigationibus: Hic ſingulares litteræ T. F. id eſt, titulum fieri juſſit, datois, & imaginibus ſimiliter, qui & indices dicebantur. Tiberius in Panegyr. Mamertini: *Hic primus, quod omnique titulus ſuis imagine dicet*. ſic eſt legendum : non vulgo legitur quodque. Eſt etiam in cod. lib. alius locus valde deprauatus, *ergo ad ſuperiora poſſunt ita ſtatis monopolia*, veteres habent membranæ: *ego ipſe hoc clarus iterum tua fuſtis: & hoc clarus locus: Senatoria ſubtexere verſis, ſi fuus, horum frondes ad deſpiciens meſſes*, fed hæc nihil ad propoſitum. Poro non licet etiam fine titulo in litibus poſtulare, ut in *l. 1. de poſtulando*, quod Græce eſt ἐνσημείωσις : eapo non tantum tituli inſcriptur, fed & nominum ſuperpoſitiones in libros nihil ad potentiores, quam nominum prædiatorum potentiorum, & potentior accipi creditores elicuisse fepe non prece tantum, fed precio, aut pactione. Certe longe alia conſtitutio eſt Anaſtaſii, in *l. 22. C. de administ.* in qua de redemptoribus adfiumtum, quæ redemptiones non valent fupra modum: adfiumtori pertinet, ut adfiumtionem, quæ ad ſe ſtridilis accipiuntur. Conſtituit quoque D. Cuiacius de qua agitur in hoc tit. ed de his qui adfiumtum ſuerunt allios redemptores exactores, ut in l. 2. & de redemptis allibus: & ſuaries ut ejus tit. differitate intelligitur hoc ditum idem tit. a tit. *de adeun. jud. mun. conf.* quod hic in eft de lite, fine adfione translata in potentiorem, ſi adfiteri eſt de re mobili, & immobili translata in potentiorem ab eo, qui videbatur ipſe eo nomine radicium accipere. Puniur autem hoc tit. cum potentior, qui fuſcipit, quam creditor, qui ei creſſit adfionem. Creditor jus eretdi amittit ex hac cauſa, potentior autem extra ordinem coercetur, qui huic rei fuam operam accommodavit, prout prædii prouincie vitium fuerit: nam ex conſtitutione Claudii, quod notandum ſpecialiter, bonus vir coercitio delegatur præſidibus provinciarum, bonus vir coercitio administrorum. Cauſa eſt ſpecialis, eſt lenatus fuerit, aut clariſſimus, aut perfectiſſimus, aut præfecti patrorio, vel præfecti urbi, quod demonſtratur lib. 3. tit. ult. huius rei diligenter perſcribere, & ultorem D. Claudius fecit, ut in *l. 1. h. t.*

AD TIT. XV. *De non priscens tit. prod. ſu. cel. ol. Cir.*

DE triuis hic etiam agitur, non jam potentiorum, ut tit. ſup. ſed principis nomine, vel fecerum nec ceſſitatum principis, ut adſiitur in *Nov Theodoſ. & Val. de tit. ult. ſyl.* puta nomine Auguſtæ domus, nomine principis, nobiliſſimorum, vel Cæſaris: modo libertas ſuos nobiliſſimorum, modo Cæſaris, appellatione principes bonefhabant. Ne quis igitur titulo nomine Principis, aut neceſſitudinem ſuorum imponat prædium ſuos, vel alienis ſine judicis auctoritate, cui ſit imputatus poſſeſſor, & prædo, qui ea detinet, vel etiamſi in ea cauſa ſint prædia, ut ea titulo reddantur debeant, eum, qui propria prædia imponit tit. principis, perdolum amittere, & titulo non depoſito prædium ſibi vindicari. Eum vero, qui titulum affingit prædio alieno impoſterit, ſi plebeius ſit, quali ex cauſa extremi ſupplicii extremo ſupplicio, id eſt, morte affici. Rebe Gregorius

Pachimerius extrema supplicia in eos esse constituenda, qui externa foedera commiserint. Sin autem bonellas fit qui praedio alieno titulum rapinam imposuit (rem hoc loco ponitur pro Imperatore Rom. & tamen potest trahi ad quemlibet principem) bona illorum fiscalibus bonis fuit omnibus, & liberate, & civitate. Denique plebi maxima capitis deminutione, plebi morte civili: tabulas autem titulo feo impositas rei alienae deleri quodlibet libero, vel servo, quantumvis liceat, inscriptas nomine principis, id fieri illicita injuriae. Praedium autem non publicari pro solo dominio alterius, & reliqua omnia fuit, quod nequam non fit, ut innocens laedatur alieno facto. Denique judicium esse titulos affigere praedio in ejusdem laedatur, ut fit etiam laedatur, ut ait C. Jul. de damno dat. & in l. de aquaeductu lib. xi. hoc non esse privatorum: non licet etiam hoc procuratoribus, vel quibuscunque Caesaris praefectum Imperatorum, ut ait C. de Adm. Caesaris de dominio dominibus. Porro idem constituitur de vitis regiis, five de imaginibus, & characteribus principis, ut eft in d. Novel. Theodos. ne feliceret quis vitis principalibus, in quibus fit depictus princeps, vel depicta fint imagines principis, ne quis in fulgendo tabulas fuis, vel alienis. Solebant enim furibus fulgendi velut, ut refpit Aelius Spartianus in Severiano dixerit, Aelius nunc nobis, id eft, ipsum Severianum parantem. Idem ait Dio Cassius in vita Severi tradit. Et Spartianus de adrianis, Aelius, vel Aelius vir ut olim, lineis pictis: & Homerus utitur in eadem fignificatione, & inde turbare eadem vela levato in l. pen. inf. de usufruct. eft aperte ferre, a huyo mouero.

AD TIT. XVI. *De nemini lic. sine judic. auctor. fieri. imp. Ord.*

Aliud quidem offendiuur hic tit. quum fit comprehenfum autem a fuit de titulis potentium 15. de titulis principis, vel regis, hic vero eft de titulis propriis: nec feliceret quis rei mobili immobilive, quam aliqui dicitur ipfe fuam fore, vel fibi debitam, vel obligatam fuam effe contendat, ne per hanc caufam, five fpecies fimillum fuum ei rei imprimat ante fententiam, ut aliqui dicit Adrere, ne ei res tribus, vel tribui fu nominis adfignare, nifi vellent fuis rebus omnibus quafi publicatis titulos fixisse imperii, &c. 17. eft etiam abfimum fupplicium in Novella, nominem fibi sus dicere poffe ultra retinere, & illa ratione, multo minus: poft fententiam fi vicerit litem vel unicuique generaliter fuz rei fuum titulum imponere, vel fignum fuum titulus praxet nomen dominii: fignum praxet, chirothecam, quo dominus uti folet obfignandis rebus fuis. Qui ergo titulos fuis rebus imponit titulos titulos fuos fixerit rei, quam alius poffidet, licet poffeffori refrigere, deponere, detrahere impune, ut in l. 1. & 2. licet frangere in caput eius qui fuum in Nov. qui ea tabulas affixerit, & in eam rem plurimum facit l. ult. & ff. ad famosum, ff. quod vi aut clam, cuius fententiam expouimus. Tu vinguculum ad januam tuam affixifti; quo mox rescifus, & depofui eam, id eft, priufquam tibi denunciarem: fi tu mecum agas interdicto quod vi aut clam, quod ego clam reftituerim, quod fine dubio

per potentiam extorta sunt: & Ediæ prophetæ cap. 58. secundum interpretationem 70. laudibus[1] conferibus per potentiam extortus vocatur ἁρπαγὴ καὶ ἄδικον ἁρπαγμα, ἁρπαγμάτων, ἁρπαγμάλεσιν, sed non est omittendum quod definitur in d. noxam, b. l. noxam non pollicitationis, sed noxalitas sibi pactum exercere: quæ lex eft consequenda cum l. delume, tit. sup. utrisque eft eadem interdictio, & subscriptio. In una obtestatur quomodo probare mentum oportet, in altera quomodo videatur: mentum autem probare oportet non pactationibus, non constitutionibus, si à iure erit apertus quæ vim hoc ipse exercere & subscribere, sed ex rebus gestis, vinculorum vel non permissis. Dolum autem ex indiciis, comme il faut fere, perspicuis, per agens agentis, comme le Francois a couvert, & Basil. ἐκ τῶν ἐπιτηδευμάτων, similiter in l. 8. de referend. sacr. dolum probari ex calliditate, & indiciis conjectis: nam indicia non sufficiunt, quod ita rerum eft, ut dolo etiam nemo deprehendatur indicio, ut illo loco, dolum ex virtus, quis in lusto requirere? Dolus sunt indicia, & valde notandum eft, quod caverat in l. pen. hu. tit. de qua fore nondum bene confat, & in una re pene singulari: quod in actione quod mentus causa omnino refutuit in integrum fit ex utraque parte, aliquoi non effet refutuito in integrum: ut qui cessus vendidit, & tradidit, recipit rem, & refutuit pretium, l. 13. ff. d. hæred. fed cafus l. pen. eft singularis ut quæ recipiat rem, & retineat pretium, quod debitoli, ut ait, ut nos docuimus in l. 1. de contrahl. jud. præfides provinciarum, procuratores, & officiales eorum, & apparitores, generaliter omnes, qui non ex mandato principali aliquo officio funguntur, & milites, qui in provincia morantur prohibent emere præfes a provincialibus, quod ea plerumque à provincialibus, quæ emuntur, per vim, aut metum, terrorem, concussionem, impressionem, & prohibent, vel per fe, vel per interpositam personam, veluti ut in hac l. pen. & in l. 1. ff. de offic. eorum, per amicum: provinciis igitur, qui impressionem paffus eft ab officiali, aget quod mentus causa, in qua hoc erit singulare propter atrocitatem rei, & ut ita dicam, malitior per eum actionem recipiat prædium, nec refituat pretium emptori, quod etiam eft conflitutum ad eundem modum C. Th. l. 2. de his qui vim passi sunt, & l. ult. de emendat. publicorum. Sed videtur pugnare l. 1. eod. tit. imo & l. ult. Ecdic. D. de re vi privata, quæ venditum prædium dicunt vindicari ficco, quod effectum habet, ut non exeras prohibitionem legis, & l. pen. supra etiam d. l. 2. dicunt prædium conficari, nec refituit vendituri. Animadvertendum eft, ita dicunt conficari, & vendituri non condemnatur, vel quod nullum fifcandi juftum caufam habeat, puta res geftæ, five vi mertare, vel qua alia de caufa: hoc cafu ne prædium redit emptori, nec pretium illicite, & malis ratione, conficatur prædium: & hoc cafu emptor, qui amittit prædium remittit pretium a vendituri, & ita vendita fit irrita ex parte emptoris, & pœna mutatur utrique vendituri, & emptor, vendituri amittit pretium, emptor amittit rem ex, argumento l. fematus, D. de curat. furios. l. C. Th. de his qui accusationibus adscribi jubet. Quod dixi de fententia l. pen. hoc tit. mihi hodie emendatius enarrandum eft, quoniam res eft fine cognitione dignitima. Certe illa pœna, & hoc edictum ex l. 1. tit. de contrahl. jud. principalibus conflitutionibus cavetur, neque, vel minimum, vel mediocre, ut ait l. pen. ut minarius, vel mediocris dicitur apud Auguftus, & pauper, qui inquam, vel minimum offi-cium gerit publicum in provincia, vel civitate aliqua, vel pago, vel loco ullum rem mobilem, vel immobilem, præter ea, quæ pertinent ad victum & veftitum privatum, vel publice, per fe vel per interpofitam perfonam emat ab hominibus ejus provinciæ, vel civitatis, vel pagi, vel loci, in quo officium publicum gerunt, quod plerumque exerquantur vendentibus per vim, concuffionem, officii fui poteftate fretis, & pœna conflituitur ei, qui adverfus conflitutionem fecerit, id eft, qui emerit cum effet in publico officio ab hominibus ejus loci, A in quo officio publico fungebatur: ut fcilicet, qui ita mercatit illicite per aliquem, quod mentus caufa cogatur vendere: rem reddere, nec poffit ab eo pretium repetere, quod ei dedit vendituri: ergo per actionem quod mentus caufa recipit rem male venditam per impreffionem fcilicet officialis, & nihilominus retinet pretium, quod in hac quæ cite eft valde fingulare in d. l. pen. extra quam enim actionem, quod mentus caufa reftituit ita eft ut emptor non fatis recipiat, vendituri rem, quam fcilicet, tempore pretium ufuris, aut compenfationibus eum conflituit, ut folet hodie femper fieri, ut l. 25. ff. d. aed. itt. apparet ufuris de fuggerendo hoc conflituto, ut ait l. pen. & in una pœna actionem quod mentus caufa degenerare a fua natura, a fua matre, fuore fuperiori. Sed ut dicebam audius rerum ipfarum, quæ in l. pen. hoc tit. geruntur, fimiliter in l. 8. de referend. quod dolum probari ex calliditate, & indiciis conjectis: nam indicia non fufficiunt, quod ita rerum eft, ut dolo etiam nemo deprehendatur indicio, ut illo loco, dolum ex virtus, quis in lufte requirere? Dolus funt indicia, & valde notandum eft, quod caverat in l. pen. hu. tit. de qua fore nondum bene confat, & in una re pene fingulari: quod in actione quod mentus caufa omnino refituit in integrum fit ex utraque parte, aliquoi non effet refituito in integrum: ut qui cessus vendidit, & tradidit, recipit rem, & refituit pretium, l. 13. ff. d. hæred. fed cafus l. pen. eft fingularis ut qua recipiat rem, & retineat pretium, quod debitoli, ut ait, ut nos docuimus in l. 1. de contrahl. jud. præfides provinciarum, procuratores, & officiales eorum, & apparitores, generaliter omnes, qui non ex mandato principali aliquo officio funguntur, & milites, qui in provincia morantur prohibent emere præfes a provincialibus, quod ea plerumque à provincialibus, quæ emuntur, per vim, aut metum, terrorem, concuffionem, impreffionem, & prohibent, vel per fe, vel per interpofitam perfonam, veluti ut in hac l. pen. & in l. 1. ff. de offic. eorum, per amicum: provinciis igitur, qui impreffionem paffus eft ab officiali, aget quod mentus caufa, in qua hoc erit fingulare propter atrocitatem rei, & ut ita dicam, malitior per eum actionem recipiat prædium, nec refituat pretium emptori, quod etiam eft conflitutum ad eundem modum C. Th. l. 2. de his qui vim passi sunt, & l. ult. de emendat. publicorum. Sed videtur pugnare l. 1. eod. tit. imo & l. ult. Ecdic. D. de re vi privata, quæ venditum prædium dicunt vindicari ficco, quod effectum habet, ut non exeras prohibitionem legis, & l. pen. supra etiam d. l. 2. dicunt prædium conficari, nec refituit vendituri. Animadvertendum eft, ita dicunt conficari, & vendituri non condemnatur, vel quod nullum fifcandi juftum caufam habeat, puta res geftæ, five vi mertare, vel qua alia de caufa: hoc cafu ne prædium redit emptori, nec pretium illicite, & malis ratione, conficatur prædium: & hoc cafu emptor, qui amittit prædium remittit pretium a vendituri, & ita vendita fit irrita ex parte emptoris, & pœna mutatur utrique vendituri, & emptor, vendituri amittit pretium, emptor amittit rem ex, argumento l. fematus, D. de curat. furios. l. C. Th. de his qui accusationibus adscribi jubet. Quod dixi de fententia l. pen. hoc tit. mihi hodie emendatius enarrandum eft, quoniam res eft fine cognitione dignitima. Certe illa pœna, & hoc edictum ex l. 1. tit. de contrahl. jud. principalibus conflitutionibus cavetur, neque, vel minimum, vel mediocre, ut ait l. pen. ut minarius, vel mediocris dicitur apud Auguftus, & pauper, qui inquam, vel minimum offi-cium gerit publicum in provincia, vel civitate aliqua, vel pago, vel loco ullum rem mobilem, vel immobilem, præter ea, quæ pertinent ad victum & veftitum privatum, vel publice, per fe vel per interpofitam perfonam emat ab hominibus ejus provinciæ, vel civitatis, vel pagi, vel loci, in quo officium publicum gerunt, quod plerumque exerquantur vendentibus per vim, concuffionem, officii fui poteftate fretis, & pœna conflituitur ei, qui adverfus conflitutionem fecerit, id eft, qui emerit cum effet in publico officio ab hominibus ejus loci, B fundum ita vendituri, aut tem vendituri contra conditiones fuperiores addicit filos: non redditur ergo vendituri, nec illa conditio recipiendum eft, quod ex l. pen. & 9. quod a præfide, D. de jure fifci. Id quod ita comparatur eft inftituto contractu vindicari, fifco fcilicet, non ergo reftituri vendituri: & ita etiam evidenter exponunt ita l. 1. C. Th. de iis qui administrem offic. publ. fifcale ejus administrem, quidquid exsequentes, & eadem prudentia dubio eft fententia l. non licet, D. de remiff. pœn. dum ait, eum qui emit rem in provincia cui præeft, eum rem amittere, his verbis fignidicatur, eum rem cadere in C fum fecundum inferiorem: quæ eft in Italia, Hifpania Marcianus de delatoribus, qui totus liber erat de iure fifci, & de iis qui deferunt jure fifcalia. Plus addicit d. 9. pœna mutatur, non tantum rem male emptam fifco addicit: fed etiam pretium ejus fifco inferit: ut confirmat Severi & Antonini dicit, emptorem damnari in quadruplum: in illo fcilicet quadruplo continetur fimplum, id eft, adimitio ejus, quam pœna eft triplj, fed hic eft in modum pugnant cum noftra l. pen. & ut refpondimus, fane hæc non procedunt generaliter, fed duobus tantum exceptis, quos tantum recipiat l. 1. pen. vendituri rem fifco vindicari una cafu, fi poft depofitum ab emptore offi-cium vendituri integro quinquennio in repetitione res ejus fuerit: una hoc cafu res vindicatur, & ita vendituri dicitur jus amiferit reprendia ejus rei præfcriptione quinquennii: & ita defcribat aperte in l. 5. ex hoc C. Th. de his qui accusationibus scribi. Si aliud vero fupplicium ab hoc fpecie, ut actio quod mentus caufa, quæ eft perpetua, vel rei vindicatio, quæ non tollitur ullis præfcriptione ra. vel 20. annorum: rei vindicatio femper concurrit cum actione quod mentus caufa, ut, inquam, hæ due actionem in hac fpecie jure fingulari fingulare præfcriptione quinquennii, & rutihabitione venditoris, hoc non confiftur venditio, ut eft in l. un. fup. de contrahl. jud. qui fcilicet fifcus vindicat rem male venditam ftatim atque venditor rutum habuit, nec excludit eum præfcriptio quinquennii. Ruffus quod dixi ex hac caufa quidquidem infert fifco in quo petitum inde, pretium rei, hoc enim E fcripi indiftincte, five emptor fit bonæ fidei ut pretium venditori, five etiam fciverit venditori: hoc cafu poftremo fi fciverit venditori præfito quadruplo pœna, & pretium a venditore, pretium reprecare, quod ei pernemerant ipfi, vel hæres ejus. Et ita accipiendo l. 1. C. Th. dum ait, pretium a venditore reprehendere Claudium Agrippinum, & Neronem dicitur jus impreffione officii fimilem venditionem exercit, & confirmatur hoc idem argumento l. fematus, D. de curatoribus furios.

AD TIT. XX. *De dolo malo.*

EQuuntur geftæ dolo malo, quo verbo dolo fcilicet comprehenduntur, & geftæ vi metufve caufa, & liberum eft ei, qui vim metumve paffus eft agere, quod metus

metus caufa, vel de dolo malo. *Item Scæv. 6. num. 2. D. de ac. sed minus recte*, fed dolo verbum complectitur dolis innumeris, innumeras calliditates, fallacias, indagines, machinationes, technas, quæ omnia præter refcindi data actione famosi, id eft, quæ confentiens in rogue infamiam, ex actio de dolo malo, atque item caufa cognita, nec enim paffim indulgetur, non fi alia actio fit ordinaria, l. 2. h. tit. non obverfus pœnitet vel pœnam propter exceptionem, id eft, in eo res eft actio in fallum, quæ actio non infamat, neque dolo mentionem habet, fed fatis narratio fimplex eft de malo dicta. Verum actio infamia, nifi in fuftum cumdem vim habet, quam actio de dolo, l. fi faceptive, h. tit. & hæc actio de dolo malo, quæ olim dabatur intra annum utilem, hodie dabatur in duplum, D. decem annos, quæ intra annum continuum, & ex die quo actio imperata eft, vel contefta, ftatui debet intra biennium continuum, ut ait Imp. Juftinianus in l. ult. C. h. tit. ad actio famofi brevi tempore confirmatur: diuturnior eft actio quod metus caufa, quæ modo eft famofa, modo in quadruplum datur, & durat quadriennio continuo fecundum generalem definitionem, l. ult. inf. de temp. in integrum reffit. Quæ generaliter annum utilem vertit in quadriennium, ut d. l. ult. & eadem actio quod metus caufa etiam eft quadriennium perpetuo durat in fimplum. Verum hæc actio hodie non datur de eo, quod vi metufve caufa, hodie autem de eo quod metus caufa, propterea quod metui inefi fatis vis, & vi metus: fatis fane fimilis eft Conftitutionis adfertor de dolo malo & fraude, hodie dicitur fimplicem de dolo malo, quoniam dolo inefi fraus, l. fimplicem, 9. fraudando, 3. fraudi. & non in his adfectionibus fubfiantiæ dicitur, quæ fit contra bonos mores: eft res, qua fit moribus, vel fraus, quæ fit bonæ fidei, & dolus bonus: hæc vir, hæc fraus nihil pertinent ad hæc actiones.

AD TIT. XXI. *De in integr. reffit. minor.*

CEnsentur, quæ geftæ fint cum minore, quum 25. annorum natus, qui perinde ac geftæ metus caufa, aut dolo malo pretor reftituit cauta cognita accerfitis, & præfentibus his, qui adverfus reftituendum erunt, ut in integrum reftituatur minorem, vel abfentibus, vel contumacibus, l. in caufa, D. h. minor. Ita vero reftituit pretor: ut ea reftitutio non ante detur, quam annum impl. vit 25. annum, jure novo intra quadriennium continuum, ex d. l. ult. inf. de temp. reffit. Ita ut minor poffit hodie per reftitutionem in integrum uti non 30. annum, id eft, intra 25. vel poft 25. intra quadriennium, & ex conftitutionibus regum noftrorum intra 30. annum, ut ita fed ut detur reftitutio minori, neceffe eft ut fit laffus, aut fit captus, circumfcriptus ut fua facilitate & levitate, jubrico ætatis, ut ait l. tenuis, 8. Marcellus, D. de minor. Et Jofephus l. 2. antiq. c. 12. Ita ut ea omnia minor, & probanda eft hæc potenti reftitutionem in integrum, probanda fraus, quæ reipfi concinnata, non fuit, quæ fi minor reftituatur in integrum, l. minorib. h. tit. probanda eft etiam ætas, id eft, rem quitam fuiffe cum eo, qui reftituitur in integrum, & ejus ætatem, id eft, 25. annum: ea enim eft pufta & legitima ætas: ita fcilicet deffinit a legumlatoribus: neceffe eft etiam ut minor jure civili reftituatur, ut videtur qui in fraudem, in eam caufam repetat unde excideriit: quid eft reftitutio in integrum? redintegratio amiffæ caufæ, l. 3. inf. h. quibus caut. reffit. in integr. non eft necefl. & dicitur proprie reftitutio in integrum de minoribus 25. annis & adolefcentibus circumfcripti, quis auctilium hujus ætatis alio nomine non cenferur: nec enim tribuitur beneficio ætatis, fed cognitione pretoria, quæ ex caufa metus, vel dolo mali, vel abfentiæ, vel captivi detinuntionis, vel ex alia caufa cuafquatur reftitutionem in integrum, adhibito reficitore vel reftitutorie nomen habent, & duxit quidem ordinem tit. a negot. geftis pro

A alio ad geftis metus caufa, geftis dolo malo, geftis cum adolefcente: non male, fed conftruitur etiam hic ordo ex eo, quod in dolo fupp. de dolo. hæc interest verba: quibus ex omnibus fit in integrum reftitutio non erit. l. 1. 5. ibi. 6. 7. 8. 9. 10. qui vero quidammodo reftitum de reftitutionibus in integrum pofiulabant. Item, quod in tit. de procurat. incidebat hoc quoddo, an per procuratores agi poffit cui reftitutio in integrum data eft, l. 1. ff. tit. 48. Item quo cafu effet actum de reftitutionibus in integrum, pro tit. 13. 14. ad quos lite translata conflabat dari reftitutionem in integrum, ex edicto de integrum jud. mutat. caufa fiebat, quod inde usquam probabilis fumeretur caufa: teftandi de cruibus reftitutionis in integrum, & adverterunt, quod etiam minor ætate, ut ait l. 1. ff. de reftitutione in integrum, B etiam minori lefo datur obligationem mutandi jud. caufa: fiftam: his tantum addenda eft explicatio l. ult. quod fcilicet reftitutio in integrum non conceditur fuiffe. Regula hæc eft, non videtur contumacissimus, & hæc eft Zenonis reipfa ad Illanum P. P. Scientum autem eft autem effe conftituentem Zenonis, quæ fuiffe eft in tres partes in hac l. ult. & l. auctor. inf. de pact. dot. C. l. ult. inf. de negotiis. gestis. Autem ritum primum eadem interpofito & obligatio, eadem quafi. autem in omnibus. Denique hoc conftitutio non, quæ deffinit in tres partes, & fubfcriptio quidem, quantum a præfigio deprecata eft, haufit: *data Col. Jan. Conf. Bubio C. P. Conftans*, quibus in hac l. ult. male Bubio adfitur: nam de Bubio, qui fuit Conf. Conftantinopolitanus adfuit Arcadium in d. l. auctor: nam Armatius cum hac Bubio C non fuit Conful, fed cum alio, qui dicitur Bubius, cujus meminit damnatus in Africa ex officinam tyrannidem, adeo ut nomen eius non pœnitur in fubfcriptione, fed Armatii tantum. Species autem eius conftitutionis, & integro fententia hæc eft, ut minor 25. annos confentiente curatore jure duro ex decreto pretoris, vel præfidis, & curatore nominati vel fpeciali date decreto conftituendæ caufæ, nihil interfit, l. 1. ff. de curat. & 2. ff. D. fubject. decret. Confentiente igitur curatore jure duro decreto dedit, marito vero promifit pro modo facultatum fuarum dotem, ut ait l. 1. ff. de D. & D. quæ dotis fuorum nutritius: aliquo in fuorum fuccefforibus dedit veram hoc modo, fi quis dotem promiferit, & non dederit, dederit dorem, fi fine caufa, 5. de dotis, D. de arbitrio. Dos ipfa tur rite data eft vel promiffa. Certum in confenfuado D per curatio fuorum parte quod quum minor 25. annorum facere dicitur curatore curatore, & perinde ineundo hanorum partilia adfinitione vitio ferebat publici, non erat curatorum minoris adfinitatem fuit hoc publicis, pus quingentis, num digna effet 600. aque ita fecundum hanc adfinitionem curatur curatori puella in 500. aureos, cum fidejuffione non fecundum 500 aureos libero fore, cum ramen in bonis effent amplius quingentis. Verum in collocandis puella fidejuffores neceffe fecundarbus erat curatore dedit in locum 600. aureos patrimonium puellæ: manerem igitur quantitatem quam que curatione continetur, quo fit ut minor curatur in E damno, quo fit ut minor curatur in integrum, quantitatem patrimonii fui, quæritur an ideo puella in integrum reftituta adverfus dotem vel promiffionem dotis? & ait l. 1. mus non reftituitur in integrum, quia reftituta in integrum datur tantum minoris caput aut circumfcripto, ut caput. & ubiquitur etiam ab Ulpiano in l. videl. 5. 1. de reg. juris: his verbis non capitur, id eft, non decipitur qui tur publicus fequitur. Jus commune & jus nuftum idem eft. Jure communi ufi eft mulier, quæ ubi, dotio curatore rede conftituto dotem dedit vel promifit fecundum modum patrimonii fui: ergo non videtur capta, & conftituquerunt non poteft reftitui adverfus dotem vel promiffionem dotis. Denique ut ait d. l. auctor, refte dotum dedit vel promifit, & fi promiit, exi-

gi potest: nam in *d. l. milites*, legendum est, exigi, non ex quo: exigi habent veteres libri etiam, atque etiam Bulisca: *τὸ τὴν συγχώρησιν δίδωμι κτλ. & ἐξ ἀναγκαίου δοτέον, exigitur*: quia rectè pronuncias, & rectè dicturus es. Ceterum in scribam, cumus vitio perperam affirmata fuit bona puellæ, puella habet adhuncem ordinarium in eo quod interest, adhæc, id est, in fictum ex Senatusconsulto appolito in tit. de magistr. conveni. Scriba tenetur in subsidium actio illa Senatusconsulto prodita fictitiæ, & conetur scribi, quod non sibi exegerit, quod non exegerit fideiussorem a curatore, reo, filiofamilias, & quorum quisque instarem bonorum, quod ei bona perperam æstimaverit, vel dolo malo, vel negligentia quadam: & scribara intelligimus scribam prætoris, vel præfecti, vel non nominatum eum scribam, non quidis qualis apparitio apud prætorem, vel præsidem, sed fuit in honore aliquo, cum dixissimus spectatur in Novo. Nam & ubi non nominatim eitem scribit, ad curam & sollicitudinem clarissimi scribæ pertinere res minorum, quam 25. annis vatu: quod demonstrat etiam Novella Nov. 1. confirmata Porphyrogenetæ, τοῦ τὰ κτησθαι τοὺς ἔκγονον, de sportulis scribæ, quas etiam Latini confuendines vocant, qui, ut ait, non est *prisca Fauorini*, propria sedes, ad fabricium provinciolibus judicibus, & patet, atque etiam tabulariis præsidum majoribus, & omnis eius cura verfatur in rebus minorum, quarum pertinet ad administrationem ad eum ex magna negligentia, & quid fcilicet in eo officio præstemerit, atque ita coactis in eum rebus illis legibus, altera alteri dedit præstantissimum lucem.

C

AD TIT. XXII. *De filiofam. minore.*

Post tit. generalem de in integrum restitutione minorum, sequuntur specialia, quæ pertinent ad hanc restitutam: ac prima quidio hæc est, an filiofam. minori 25. annis detur restitutio in integrum si pater eius fit minor: nam filiofamilias minor 25. restitutus in integrum, per consequentiam videtis etiam restituere patrem, qui est major, ad quem jure potestatis redeunt commoda, & jura omnia. Et videtur, quod tunc est alienum a propositi prætoris, qui minoribus non majoribus auxilium politicetur: & hæc ei dubitandi ratio: sed ratur, quod restituto in integrum filio filiofam. prodest, non etiam patri ex eadem causa fuo nomine obligato, *l. 3. §. fi pater, D. de minor.* Sino, inquam nomine, non patre obligato nomine filii, nomine peculiari: sane prodest etiam restitutio filii, *l. patri, in principio, D. de minor.* atqui filiusfam. minor restituti potest in integrum, ut in *cod. l. locavit*, quia & obtinet nonnam in Basilicis est lex 2. & minor filiusfam. fideiussit pro extraneo, vel etiam pro patre ipfo etiam ignorante, ut in *l. duobus, 3. pro fideiuffore*, non si non fit obligatus fuo nomine ut si ei pro quo fideiussit heres exiterit, quo genere fideiussoria obligatio permittur quoties in unam personam concurrunt principalis obligatio, & fideiussoria principalis permittat fideiussorem, minor tollit minorem, *l. Sticbum, 5. penult. vers. D. de fidei.* quod etiam indicat *l. 1. h. t.* ut etiam si filiusfam. minor mutuum pecuniam acceperit contra Senatusconsultum Macedonianum, qua ex causa non obligatus non est: certe ita cabbus, & similibus non est ei necessaria restitutio in integrum, *l. 2. h. t.* quæ ex similitudine inferiorum, & subiectorum non convenit cum *l. 8. infra* ad Velleian. utroque scripsa est ad Triphonem militem: si obligatus fit filiusfam. restituti poterit in integrum & fe capitum probet. Imo una cognitio obligatus fit filiusfam. denegatur restitutio in integrum, *d. l. 2. h. tit. & l. 8. fed verum, D. de minor.* videlicet si juffu patris mutuum pecuniam acceperit; qui juffus efficit quo minus restituatur mutuum pecuniam acceptis contra Senatusconsul. Macedonianum; & ut filiusfamil. conventus adhuc a creditore pecuniæ, non potest restitui in integrum. Et hæc eft brevis definitio hujus quæstionis.

D

AD TIT. XXIII. *De fideiussor. minorum.*

Dilicinus ex superiore tit. pari fuo nomine obligato ex causa restitutionem non prodeste. Idem hic tit. offendit obtinere in fideiussore minoris 25. annis, *Iapfi lubrico arenæ*. Itaque fideiussori non prodeft, *l. Sticbum, 5. quod scalpo, ff. de fideiuss.* nisi adverfarium habet alium in quem obligationem transferre possit, vel usi est falvæ actio in eum adhuc, fine translatione judicii: nam hoc casu restituto minoris fideiussori prodeft, *l. 3. §. pen. ff. de minor. Sic quoque beneficium beneficium, ff. de accept. pecul.* vel nisi fideiussor quæsiverit nonnem esse pro quo intercessit: nam fi fideiussor in æstimando actore bonorum: hoc etiam

B casu restituto minoris fideiussori prodeft, qui non putavit eum esse minorem pro quo intervenisset, *l. 1. Fauor D. tit. & l. 8. §. de his ff.* Sed ubi nominatur lapsu lubrico juventæ, ut ejus restitutio non posit fideiussori excepta illis duobus casibus, si deceptus in re, non dolo adversitis: non consequitur dolo adverfarii, quæ datur restitutio, sane fideiussori prodeft, & ita elegantur hæc diffidio comprobata eft in *l. 7. in fine, ff. de accept.* & restituar ea de re ut *l. in quæstione, ff. de minor.* & obfervandum in dicta exceptione *l.* verbum circumscribere accipi in malam partem, ait ut propter circumscriptionem fi, qui decepit eft dolo adverfarii, & ita etiam Harmenopulus in 2. Epitom. *κυριώτατον interpretari in legibus esse τὸ ἀφορᾶσθαι τὸν ἐν ἑκάστοις γινόμενον.*

C

AD TIT. XXIV. *Si tutor, vel curator interuenerit.*

Restitutio in integrum non datur, aut non prodeft, nisi in parti tres, qui breves quo pertinentia, tus eft ex tit. 22. non prodeft etiam fideiussori ejus, quod etiam heri dicebamus ex tit. 23. adhibitis utrobique exceptionibus, *Iapfi lubricum*, nunc dicet h. 24. quæ prodeft etiam restitutionem minoris tutori, vel curatori ejus, nec ideo minus reficindi gefta cum minore 25. annis qua gefta cum pupillo tutore, vel curatore ejus dicere, non effe refcindenda, quæ cum minore gefta fuit sollertiate tutoris, vel curatoris, vel forte per ipfum tutorem nomine adolescentis, qui tutor, vel curator utique eft femper major 25. annis, & poffet tamen aliquis hæc ratione, quod femper poffit adhiberi ipse idem tutor, vel curator, vel curatoris, & deliberibus eorum per adhonem tutelæ, aut negotiorum geftorum, fed tamen non ideo minus restituatur adfeferri: nam hæc ut ex 1. N. 2. caufis de restitutione in integrum, ex edicto quod metus caufa, ex edicto quod dolo malo, ceffat reftitutio fi alia fit actio, ita etiam ex caufa aetatis, quæ eft tertia edicti caufa: nam eft alia actio fit minor, poffulet auxilium reftitutionis in integrum, *l. in caufa, 5. Papin. ff. de minor.* Dico, tamen reftitutionis, quod concedatur beneficio cessio fit extraordinarium fatetor: ergo non debet dari fi fupersit actio ordinaria: adhæreo, quia fatis eft actio extraordinarium, & extraordinarium fupperit: & regula illa ut ceffet ordinarium fi fupperat extraordinarium, vitiatur E fivore minoris, qui habet actionem extraordinariam auxilio: imo vero uno electo non confumitur aliud, velluti electa actione tutelæ, vel negotiorum geftorum, non confumitur ne pereat actio reftitutionis in integrum, & 2. hæc reftitutionis valde fingularis eft *l. ult. hoc tit. in illo loco: nulla ex prejudicio per platissimum verborum*, ergo non ceffet reftitutio in integrum, fi alia fit actio ordinaria, qua poffit adolescens ad ius fuum pervenire. Ceterum fi adolescens ipse non ratus nitus fit, fi contractus ipfo jure non valeat, ut puta fi tutor autoritate celebratus fit, ubi ea exigitur: fi minor 25. annis ferum manumiferit cuius legem Aliam Sentiam, & caufa non probata a quo conciliam, quæ manumiffio etiam ipfo jure nulla eft. Evidentiffimum

mum eft in his caufis non effe neceffarium reftitutionem in integrum: & ita eft accipienda *d. l. in caufa 2. in princ. D. de minor. & confirmatur l. five genus. D. de pact. aut. & l. 4. ad. ff. de accept. rem pot. & l. pen. ad. ff. de fidei.*

AD TIT. XXV. *Si in communi eademque causa in integrum reftitutio poftulatur.*

Equitur in tit. 25. in communi eademque causa non prodeffe etiam reftitutionem in integrum fratri confortis: Nam quæmvis res fit communis, patrimonium communi inter fratres, tamen commune non eft reftitutionis auxilium, & reftitutio fratris minoris non prodeft fratri majori, quod beneficium eft aetatis, quam in rem eft fingularis: nec atque ita intelligimus quibus videbatur prodeffe poffe reftitutio adolescentia, non tamen prodeffe pro eo fideiussori, non tutori vel curatori, non fratri, & confortis, *de coheredi*.

AD TIT. XXVI. *Si adversus rem judicatam reftitutio poftulatur.*

A B hoc tit. incipit explicare caufas ex quibus minor 25. annis folet dari reftitutio in integrum. Prima eft, quæ fit proponitur: fi contra minorem 25. annis litigatur tutore, vel curatore adhibito, vel etiam contra tutorem, vel curatorem ejus, vel procuratorem ejus nomine litigantem judicatum fit: nam fi minor probaverit de effe laefum, item reftituendum placet. & agit in integro: quod eft reftitui minorem adverfus fententiam: & exceptum tantum ignorare suum calum, fi res judicata fit ex libertate literali judicio: hæc fententia appellatione reficindi poteft, non reftitutione in integrum: favor libertatis fuperat favorem aetatis, *l. ult. ff. adhibere*.

AD TIT. XXVII. *Si adversus venditionem.*

Secunda caufa proponitur in tit. 27. Si quid minores 25. annis rei fuæ venditerint, vel à quid tutores, vel curatores ejus rem vendiderint, vel permutaverint, fignetur tituloque venditionis potius, quam vera venditione, ita ut ea res ne convenire ledi minorem: nam ut ait *l. ult. h. tit. & l. 2. cod. de rescind. vend.* minor 25. annis venditionem rescindere, & rem recuperare, etiam si ipse non valet ulla ex caufa, non fi fuit propter nuptias, in *l. proles, vel de proles in mino.* & *l. 2. cod. de rescind. vend.* & *l. 8. in fine*, utique eft eadem D inferiptio & fubfcriptio: item dicitur reftituto minori adversus donationem a patre factam: ut pars fi pater alicui donaverit, & minori reftituto imperium filio emancipato donatus, & filius inconfulta facilitate ei donationi confenfum accommodaverit, atque & ipfe quodammodo donaverit. Ceterum & reftituto fpecie reftituitur adversus donationem, vel quam ipfe fecit, vel quam factam a patre, ipfe retam habuerit.

AD TIT. XXX. *Si adversus fideiussorem.*

Sequitur 5. caufa: fi minor 25. annis ferum fuum E manumiferit: nam eft adverfus libertatem non posse reftitui in integrum: patrem, aut patrem, quod etiam libertatis favor extorfit: princeps tamen magna ex caufa adverfus libertatem reftituere minorem potest, *l. fi ex eo, 3. ult. & l. fi pat., de minorib.* ut puta fi manumiferit adverfum bonorum fuorum, cujus dominum pertinent ad everfionem domus, ut in *l. tutor eum, D. de pact. Lucl. ff. de off. proefid.* hæc fcrivi fanorum eft propter, cum ejus magnanimo pertinent *τῶν τῆς ἐπιεικείας*, ut eft in 81. Canone Apoftolorum.

AD TIT. XXXI. *Si adversus transactionem, vel divisionem in integrum minor reftitui velit.*

Adonus etiam 6. caufa ex tit. 31. caufa hæc eft: fi minor 25. annis cum adverfario fuo inconfulto transfegit, tutore, vel curatore auctore, vel fi cum colle-

ga, cum coheræde, & facio suo divisionem fecerit, ut in l. pen. inf. communi dividendo, & ibi Salic. fuerit: hoc enim tempore exigitur. Denique in hoc tit. sunt duæ causæ, transactio, & divisio, dixe, vel illa fit facta in fraudem populi vel adolescentis. Et ait, si advocatus transactionem, vel divisionem: Est enim divisio species transactionis, quia plerumque fit divisio tranſigendi causa: nec fit semper exadte, ut in l. qui Romæ, l. Sed & de verborum obligat. l. cum paterem in fine. D. famil. erciſc. & Græci sine hoc verbo novo vocant ἀναμετρήσεις, id est, finem & consummationem negotii.

AD TIT. XXXII. *Si advocatus foliationem a debitore, vel a se fecerit.*

Heri divinimus anni 25. annis dari reſtitutionem integrum adversus donationem, & distribuimus pignorum, imo & advocatus eum judicatum, & quod amplius est, etiam adversus liberatam temere datam, ea tamen in specie opus esse reſtitutione principis, nec enim prætorem, aut præsidem id posse: magistratus olim solebant reſtituere in integrum minores, & principes solum exercitatis, qui hodie reſtituunt, & eximunt minores & magistratum quidem urbani, & provinciales præsides, & præfides, qui non tantum jurisdictionem, sed & imperium habent: nam magistratus municipales, qui habent fine imperio, non reſtituunt, ut in l. 1. princ. §. 1. ad edictum. Et ut perfequamur alias causas in hoc tit. 32. offendimus: etsi minorem reſtituat adversus foliationem a se factam, vel ibi a debitore ipſo, in lequor de solutione ab ipſo minore facta, ſi per errorem juris indebitum legatum ſolverit, reſtituitur in integrum, l. 1. §. 10. quæ reſtituuntur. Item reſtituitur minor, in quo relictum eſt legatum, quod ipſo jure nullum erat, ut in l. 1. inf. de reſt. minorib. quæ eſt convenienda omnino cum d. l. 1. utriuſque enim eſt ſubscriptio, & inſcriptio. Et adjicit d. l. 1. nec libertates valere, ubi inſtitum eſt teſtamentum, ſi non ſit teſtamento fabio: ita claudit codicillaris. Reſtituitur autem ſup. in l. pen. de in integr. reſtit. ſcriptum eſt, minoribus ſubveniri in his, quæ ignoraverunt, id eſt, minoribus ignorantibus jus: nam & ignorantibus facti minoribus ſubvenitur, ſed in minoribus hoc proprium eſt, ut eis etiam jus ignorantibus ſuccurratur, non etiam majoribus: & in d. l. pen. C. Th. adde, & reſtituas, quod ſolent ſcribere D majores ignorantia juris excuſat, prætextus cauſarum in integrum reſtituendarum, ſi ignorantia juris eis damnum attulerit. Minor autem adversus adversarium a debitore ſolutionem a ſe factam, condicet quod ſolvit. Item reſtituetur minor ſi ei a debitore reſte pecunia ſoluta ſit, & hanc perdiderit, ut l. 1. in fin. & ibi Salic. Item ex hac cauſa agit minor adversus priſca actione, perinde ac ſi debitor non ſolviſſet, nec ex propria eſt eis reſtitutio in integrum, quia debitor, qui ſolvit minori, non in minoris pupilli illud eſt, ut in pupillo, barbara ſitit, libra, vel non, liberatur, etiamſi curator non intervenerit, & ſi intervenerit curator, vix poteſt minor reſtitui, ſi curator ſolvendo eſt, ut l. 1. §. ſi pupillo mala. & l. 1. §. ſi curator. D. de reſtitut. minorib. Igitur de ſolutione a minore facta minori, vel ejus curatori eſt lex 2. de ſolutione a debitore facta minori, & ibi curatori, & Cuj. l. 1. hic. & vulgo mala expreſſa eſt hic tit. ſi advocatus foliationem a tutore, vel a ſe fuerit: nam de foliatione facta, vel a ſe, vel a curatore nihil curarunt, ut ſuperius libri. & Baſilica, ſi advocatus foliationem a debitore, vel a ſe fuerit, & ex Baſilicis in l. 1. legendum, proviſum, non permiſſum, id eſt, beneficium reſtitutionis, quod prætor promittit, non dat: petitur enim, id eſt, poſtulanda eſt, & prætor promittit eam edicto, & incertus plerumque eſt eius eventus, l. Titius & Seia, D. de fideicommiſſ. quia cauſa cognita datur, & in cauſa cognitionis innumera verſantur. Obſervandum autem eſt in l. 1. minorem reſtitui adversus foliationem curatori factam, ut ſi tutor reſtituat adminiſtrationis ſolvendi

A curatori, qui tutori ſucceſſerit, quod mirum videtur, præſertim cum d. l. ei prætor, dicat non reſcindi ſolutionem factam curatori adoleſcentis: nec quid reſpondeamus, habemus, niſi dicamus in d. l. 1. Imperatorem non diſtinxiſſe affirmare, minorem reſtitui adverſus ſolutionem factam curatori, non abſolute & generale id affirmare, ſed an eo caſu ſit reſtituto in integrum tribuenda ex cauſæ cognitione æſtimari poſſe, quod ſæpe quandoque ex magna cauſa, & hoc præſertim aquitas ſuggeſſerit.

AD TIT. XXXII. *Si advocatus datum.*

Sed de ſolutione hactenus. Sequitur de dote in tit. 33. ex quo minor annis viginti quinque debitur B etiam adverſus dotem, & conſequenter etiam adverſus donationem propter nuptias ut adverſus dotem, l. ſi ea cauſa 3. qui & quib. ætat. D. de minor. ſi ultra vires dotem fuorum dederit, aut promiſerit in dotem, vel etiam ſi omnia bona, ut in l. ut. hoc t. cum qui eſt corrumpendi l. 1. inf. de jure dot. quæ lex obſcuſſima, minorem omnis bona reſte dare in dotem, nulla lege minorem prohiberi id facere, & tamen lex non hoc t. non videtur convenire cum d. l. 1. cum tamen illa dux legum potius in unam conſtitutionem copi & redigi debeant, ſiconcudum quod moneri interpiones & ſubſcriptiones parem. Sed hoc exceptionis, an nullus poſſit omnia ſua bona in dotem dare. Poteſt id quidem, ſed ita ſtrictiſſimum modum non excedat: nam lege Papia erat conſtitutum dotem modus, ut indicat l. 2. C. de inoff. dotib. ut conſtitutionibus quoque ſtrictiſſimum reſtimum noſtrorum dotibus eſt definitus modus, & quicunque ſuperavit, C. de jure dot. & de jure dot. & de inoff. dotib. cumſcribitur in l. quare 3. de jure dot. & ibi Salic. Igitur minor, qui legitimum modum dotis eſſe centum librarum auri, qui ut ait Nov. Juſtin. de nuptiis olim maximum dotis modus fuit, & fortaſſe convenit cum lege Papia dotis modus fuit, & fortaſſe convenit cum lege Papia dotis modus fuit, & fortaſſe convenit cum lege Papia

paterfamilias fuit, & creditor bona fide credidit.

AD TIT. XXXVIII. *Si ne se hereditate abstinean.*

IN hoc tit. offenditur refitui minorem abſtinendi cauſa, ideſt, ut poſſit abſtinere bonis vel hereditate ſore detrimentoſis, cui ſe tenere immiſcuit, vel quem tenere adiit. Item ſi temere ſe pro herede geſſerit, vel bonorum poſſeſſionem agnoverit, qua in re ſervando eſt forma prætoris a juſtiniano in l. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

A xerit ignorans eum qratorem esse, & rem alteriusad-
miniſtrare, l. pen. fin. ſ. ſi tut. vel curat. interd. nam hæc
nihil nocet minori, non lædit eum aut jus minoris. Igitur
non pertinet ad cauſæ cognitionem in integrum. Item
erit ſi contra minorem indefenſum res judicata ſit, quia
ipſo jure ſententia nulla eſt, l. pen. fac. 8. adhuc. tom. 2.
Item ſi minor 25. annis ſervum manumiſit contra le-
gem Æliam Sentiam, aut cauſa non probata apud con-
ſilium prætoris vel præſidis; nam & hæc manumiſſio
ipſo jure nulla eſt, l. ult. l. 2. l. 3. ſi ex fal. cauſ. hæc enim
demonſtrite ſunt ſup. fed quia reſtituit multa alia, ideo
de iis videre eſt proponere tirulum ſpecialem, in quo
prater cauſas, quas jam ante habuimus, alia enumerator
etiam quatuor aut quinque. Prima eſt, ſi minor 25. an-
nis, cum non defenderetur, puta cum non haberet ho-
B norem, ultus non ſit necem defuncti, cui heres exiſtit:
nam ob inultam necem defuncti minori expirat here-
ditas quali indigno, minori ſuccumbit in his, ex de-
fenſus ob inultam cædem defuncti damnum facit
hereditatis, quaſi indignus, l. 1. hac tit. l. minoribus, inf.
de iis quibus ut indig. Secundo laſet, ſi minor 25. an-
nis non interpellarit debitorem ex bona fide contra-
ctus, vel ex legato aut fideicommiſſi cauſa, ut ſolicitet ex
mora creditoris ei & debeatur uſura & fructus. Nam,
ut dictum explicatius, mora propriæ fit in perſonam, id
eſt, interpellata perſona debitoris: quia non parat
interpellatio non admonitus incidit in moram, & ex
tempore debet uſuras vel fructus ſi fuerit debitor ex
bona fide contractus, non ex ſtricto: vel etiam ſi fuer-
it debitor ex teſtamento legati aut fideicommiſſi no-
C mine: nam hæc actio legatorum aut fideicommiſſorum
imitatur actionem bonæ fidei in hoc, ut ex tempore
veniant & debeantur, aut fructus, ut oſtenditur in no-
ſtiſſimo illo tit. de uſuris ac fructibus legat. hæc mora
quo facta ſit, videbimus, nempe interpellatione, ubi
quis cmpit debere uſuras vel fructus mora, id eſt, ex
interpellatione, cujus proprie conceptus eſt mora in
perſonam. Addita mora, quæ ſit in re, id eſt, ipſa
jure etiam ſine interpellatione ex procraſtinatione fola,
ex die ſolvendæ pecuniæ, vel ex tardiore ſolutione.
Adjunctum hoc eſt conſtitutione Severi & Antonini,
ut ex die ſtat mora ipſo jure, id eſt, ex fola tardiore ſo-
lutione, videlicet ubique ad legatorum ætatem, adeo ut
ipſo jure non ſine beneficio reſtitutionis in debeatur uſura
& fructus ulque ad ætatem legitimam: nam hæc eſt
D impropria mora, ex cujus non interpellatione in uſuras
& fructus tenetur. Igitur poſt legitimam ætatem non cur-
runt uſuræ, non ceſſant fructus, nili interpellatio in-
terveniat: quæ omnia demonſtrantur in l. ult. hac tit.
ex §. apperet, D. de fideicomm. libert. l. Titia 87. §. 1.
de leg. 2. l. 3. hac tit. conjunctis l. 1. curabit, inf. de eff.
præpar. funt quoque incongrua, quod verbum certi in l. 1.
h. tit. probat manifeſto, ſic minori, qui vendidit rem
ipſo jure emptorem non ſolvendum pretium re ipſa mo-
ram non facit, etiam ſine interpellatione, ex fola tem-
pore tardæ pretii ſolutionis uſuras minori deberi, quia
empcio venditio contrahitur eſt bonæ fidei. Item, ſa-
E tis, ſi tutores dativi, non teſtamentarii, aut non fatisfac-
lituigante vel curatore pupilli nomine, qui ſolicet non
ſatisfecit rem pupilli ſalvam fore, res conſervaturi.
Et cura ſi tutores hæc non ſolicitaverint, vel adjecerint,
quia tutor dativus, qui non ſatisfecit rem pupilli ſalvam
fore, non eſt legitimus adminiſtrator rerum pupilli
ex l. 2. conjuncta l. 3. inf. de tut. vel cur. qui non fatis dat.
Quarta cauſa eſt, ſi minor 25. annis in proponenda cer-
ta inofficioſi teſtamenti, quæ ei competebat ob ex-
heredationem injuſtam quinquennio ceſſavit, quo tem-
pore ſolet extiqui hæc querela: ſed hæc præſcriptio
quinquennii ipſo jure non currit adverſus minorem,
l. 3. h. tit. nec dicas curere, ſed eis ſubvenit per re-
ſtitutionem: quia potius dicas ipſo jure non currere,
& generaliter in l. ult. h. tit. Juſtinianus conſtituit ne
ulla præſcriptio curret minori 25. annis, ne ulla tem-
poris præſcriptione de jure ſuo cadat minor, ipſo jure
ſecus.

ſecurum eſſe minorem, nec ledi poſſe temporum præ-
ſcriptionibus, præterquam præſcriptione 30. vel 40. an-
norum: hæc curret adverſus minores, nec reſtituti poſ-
ſunt: alia ipſo jure non curruut, nec reſtitutione opus
eſt, & hoc uno conſtituit Juſtin. nihil enim impedirem
conſtitutum fuerat generaliter de omnibus præſcriptio-
nibus, ſed tantum de præſcriptione quinquennii in cau-
ſa teſtium, l. 3. minores ſecundum majores contrave-
ne 10. aut 20. annorum, l. 2. & 3. inf. prob. non objicitur
temp. temp. præſcript. non in omnibus, ut ſuperius, ut
patet ex l. 1. inf. ſi fiſcus in integ. reſtit. poſtul. non
eſt abſolutè, minori curtere præſcriptionem temporis
præſcripti ad reſtitutionem, ſed appellandum ap-
pellationem ſi id temporis non obſervaverit, fed reſti-
tui poſſe: igitur in hac cauſa præſcriptio temporis no-
cebat minori, quæ lædit non nocet, nova igitur eſt
conſtitutio Juſtiniani quatuor generalis eſt, & nullam
præſcriptionem excepit, nili temporis longiſſimi, puta
30. aut 40. annorum: itaque non eſt dicendum, quod
dicebat Plateanimus, bibliæ Juſtinianum, ſive peccaſſe
per obſcuritatem, quod ſe ſi primum putaret conſtitutio,
quæ alii jam conſtituerant, & Accurſius cum forte ita
tereatur probare idem olim fuiſſe conſtitutum, quod
vult Juſtinianus, falſo, inquit, Placentinum Juſtinianum
biberat hic Juſtinianus, nec recordabatur idem olim
fuiſſe conſtitutum. Inde ſtatim unum obſervatur, vi-
delicet non ſolere Juſtinianum, cum Placentinus dicat, bibe-
rat ex fonte lethæo.

AD TIT. XLI. *Qui, & adversus quos in integrum reſtitui non poſſunt.*

HÆreſes demonſtrantur eſt in quibus caſibus reſti-
tutio in integrum minori neceſſaria eſt, vel non:
ante incipit tractare, qui minores non poſſint reſtitui
in integrum, vel adverſus quos: & primum oſtendit ſ. 1.
non tenere ea in integrum minores, quos conſtat
eſſe atrentos diligentes in negotiis ſuis, quos certe
ſimile non eſt lapſos eſſe errore, atque præterea pru-
dentiſſimos quoſque, cujus eſt notio, ne quemlibet
minorem promiſcue habeat: nam eum prudentes qui-
dam ſupra ætatem, & cauti, & addutur in l. ult. que
eſt etiam Juſtiniani, & omnia, ut non ſint minori reſti-
tutio in integrum adverſus parentes, vel patronos ætatis
que ſenus, nec ſi lapſus ſit habitu ætatis circa fraudem
parentum, patronorum. Denique non eſt reſtitutio
cum parentibus, vel patronis reſtituit, quod vidit
quoniam eſt, nam ætates, ut neceſſe Juſtinianus, exa-
ctas habet in ſuis actibus, & ſtatim ab initio ſtatuit, ne
nem adverſus eas perſonas ſi dolo eorum minor circum-
ſcriptus eſſet, ne argumentum ſit dolo propter revocan-
dina debitam his perſonis, nili ſcilicet ex ſuis bonis
ſi, vel ex gravi detrimento, vel etiam ſi forte turpis
eſſet perſona patris, vel matris, ſubſtitui minus, fre-
nicia: facile etiam turpis patentis, aut patroni ærgitur
dolus, neque his exhibetur reverentia: qui locus obi-
ter eſt notandus: nam vulgo adjungitur nec ſi, & quamvis

ex annis tempus, in maribus ex annis 14. in feminis ex 12. quæ constituto Justin. confirmatur etiam lege vetusti, puta l. 4. C. qui sui. fac. patitur. ubi aperte ait, puberem ex annorum 14. posse testamentum facere, qui pervenit ad annum 14. posse testamentum facere, qui pervenit ad annum 14. posse testamentum facere, qui pervenit ad ann

rescindere ea, quæ pater gessit, dum is filius erat in militia, cui postea filius heres extitit, non posse adversus ea restitui, optima ratione, quia hoc privilegio utitur miles tantum in his, quæ ipse gessit militiæ tempore, vel prætermisit, vel ignoravit: nam in his, quæ pater vel alius, cui successit, gessit, ei eo nomine non competit restitutio. Ex *l. ult. h. tit.* observandum est, privilegium quod militibus datur ut testentur jure militari quoquomodo voluerint, non habere militem, qui agit in sedibus suis, *l. pen. inf. de testam. milit.* Et rectissime Basilica in eadem *l. ult.* sedes interpretantur ædes, id est, cum sedent domi, *ἐν τοῖς ἰδίοις οἴκοις*, & ita etiam in *l. 2. C. Th. de domesticis*, in sedibus idem significat, *en sa maison*. Et quod Theop. in §. 1. *Instit. de milit. test.* sedes interpretatur sedeta, falsum est: nam sedeta sive fossata, ut Suidas interpretatur, sunt castra sive stativa, ut in *l. 18. sup. de Episcop. audient.* quæ est Græca: falsum est militem non uti suo privilegio cum est in stativis, ut falsum est non uti in castris, in expeditionibus. In stativis, vel in præsidiis poterit jure militari testari mea sententia: & tempora quæ fecerit in stativis aut præsidiis, ei proderunt ad restitutionem in integrum, & plane velim in *d. l. ult.* expeditionis nomine etiam intelligere stativa & præsidia.

AD TIT. LI. *De uxoribus militum, & eorum qui Reip. causa absunt.*

IN integrum restituuntur non tantum milites, & ii qui Reip. causa absunt, sed etiam uxores eorum si sequutæ viros interim per absentiam aliquid damni senserint: Sequebantur pleræque viros in militiam ut cui officium publicum damno esse non debet propter absentiam, non sit etiam uxori ejus sequutæ virum.

AD TIT. LII. *De temporibus in integrum restitutionis tam minorum & aliarum personarum, qui restitui possunt, quam heredum eorum.*

COmmunis est hic tit. 52. minoribus & majoribus: & erat olim quidem ut hic de temporibus primum dicamus omnibus jure prætorio constitutus annus utilis ad petendam restitutionem in integrum. Deinde lege Constantini fuit restitutionibus minorum contestandis finiendisque in urbe & intra centesimum miliarium urbis, & ut constat ex *l. 2. C. Th. de restit. in integr.* fere semper urbs quasi concluditur centesimo miliario, *l. 1. D. de offic. præfecti urb. l. 35. C. Theodos. de Episc. & cleric. & l. 62. C. Th. de hæreticis.* Fuit, inquam, ea lege minoribus præstitutum quinquennium post completam legitimam ætatem in urbe, vel intra centesimum miliarium. In Italia autem quadriennium, in provinciis triennium, ut non male in *C. Th. l. 5. eod. tit.* habeat juge tempus, quod est Constantini: nam voluit Constantinus quinquennium illud vel quadriennium, vel hoc triennium juge esse, id est, continuum, & tamen vulgo heic legitur jure, & Bas. *συνεχὲς*, quia scil. Justin. sibi vindicat definitionem continui temporis abrogata lege Constantini, constituens ut non observata locorum differentia nec ætatum, idem jus sit, eadem inspectio temporis in restitutis minorum & majorum, ut inquam, intra quadriennium continuum agatur & peragatur causa restitutionis in integrum, *l. ult. h. tit. l. ult. inf. de repud. heredit.* & quadriennium quidem istud continuum minoribus numeretur a die primo anni 26. in diem extremum anni 29. vel a die, qui veniam ætatis insinuaverunt in judicio competenti, *l. 5. h. tit.* militibus ex die missionis, *l. 1. h. t.* & similiter aliis absentibus Reip. causa ex die reversionis. Et hoc de temporibus in integrum restitutionis. Altera quæstio in hoc tit. est longe difficilior de heredibus earum personarum quatenus in integrum restitui possunt. Et in ea quæstione adhibetur distinctio hæc. Aut minor minori heres extitit, aut minor majori, aut major minori aut major majori. Primum si minor minori heres extiterit, heredi ex edicto, ut ait *l. interdum, de min.* post completam ætatem quasi ex sua persona, quod & ipse sit minor datur totum quadriennium ad in integrum restitutionem, *l. interdum, D. de minor.* & Paulus apertissime, 1. *Senat. tit. de minorib. l. 5. §. 1. h. tit.* Secundo autem casu si minor majori, qui nondum expleverat quadriennium petendæ restitutionis heres extiterit, heredi post legitimam ætatem completam non datur totum quadriennium, sed ex persona defuncti id duntaxat tempus datur, quod defuncto supererat, *d. l. interdum, §. 1. d. l. 5. §. quod si majores, h. tit.* Tertio, si major minori heres extiterit, heredi statim ab adita hereditate ex persona defuncti datur quadriennium ad petendam restitutionem nomine heredis, *l. 4. l. 5. §. ult h. t. l. minor autem, §. ult. D. de minor. l. non solum, D. de restit. in integr.* Quarto autem & ultimo casu si major majori heres extiterit forte constituto intra quadriennium, vel ipse constitutus intra quadriennium, post completam legitimam ætatem recte Accursius in *d. l. 5. & d. l. interdum*, rem esse exploratissimam, nimirum statim ab adita hereditate id tempus dari, quod defunctus habuit. Valde notanda est hæc distinctio, quæ satis obscure proponitur in *l. 5. h. tit.* & secundum hanc distinctionem in *l. 2. eod. tit.* quæ est satis difficilis, si minor minori heres extitisti, & militiæ nomen dedisti, majorque rediisti, ex die reversionis ad restitutionem in integrum habes quadriennium: post tamen completum 25. annum. Quod si majori nondum exacto quadriennio ipse minor vel intra quadriennium constitutus heres extitisti, & militiæ nomen dedisti, reverso tibi cedet tempus, quod defuncto supererat statim si major rediisti: vel post completam legitimam ætatem si minor rediisti. Et ita vobis explicanda est species *l. 2.* quæ prima specie male afficit lectorem quemlibet. Etiam illud notandum est ex *l. 1. h. tit.* minori circumscripto qui in militia exegit annum 29. vel 30. atque ita transegit restitutionis tempus, non computari tempus restitutionis nisi ex die missionis, ut in *l. semper, §. si quis Reip. versic. nam etsi, D. quod vi aut clam*: quia scilicet ipso jure propter militiam continuatur beneficium restitutionis in integrum, nec perimitur tempore quandiu obitur militia, *l. 3. h. tit.* & tamen, quod posset obstare huic sententiæ, si major, qui temporalem aliquam actionem habuit, militiæ nomen dedit, actionis tempus ei cedit in militia, sed reverso causa cognita remittitur præscriptio temporis per restitutionem in integrum. Et ita est accipienda prima pars *d. §. si quis Reip. l. semper*, sumpto scilicet exemplo & argumento ex §. *qui præcedit*, & hoc confirmatur *l. 1. sup. de restit. milit.* ita est componenda cum *l. 1. h. t.* nam videtur contraria, ut dicamus plus tribui in *l. 1. h. tit.* minori militiæ nomen danti, quam majori in *d. l. 1. de restit. milit.*

AD TIT. LIII. *Quibus ex causis majores in integrum restituuntur.*

HOc tit. ostenditur, non tantum majoribus, qui sine dolo malo abfuerunt Reip. causa, de quibus actum est sup. tit. subveniri per restitutionem in integrum, sed & aliis majoribus, veluti legatis civitatum missis ad principem, *l. 1. h. t. l. legatis, D. ex quib. causis major.* si quid per absentiam interim ceperint damni vel lucri amiserint, etiam illis, qui sub custodia militari vel in vinculis, vel in hostium potestate fuerint, *l. 2. & ult. h. tit.* & generaliter majoribus subveniri beneficio restitutionis ubicumque justa causa videtur subveniendi judici maxime addicto actioni bonæ fidei: notandum est, quod ait *l. 5. h. t.* nec abs re dicit, in contractibus bonæ fidei. In his igitur etiam judex delegatus, judex pedaneus, cognoscit de causa restitutionis in integrum, quæ incidit in judicium, & introducitur in modum exceptionis vel contradictionis, non etiam introducitur principaliter, quod etiam ostenditur in *l. ult. sup. ubi & apud quem cognit. restit. in integr.* si diligenter expendatur. Ergo si actio bonæ fidei sit de incidenti quæstione restitutionis judex delegatus eam admittet, & officio suo fretus subveniet ei cui subveniri æquum erit: etiam illud additur hoc tit. civitatibus, aut rebuspublicis lapsis, aut circumscriptis subveniri per restitutionem in integr. exemplo minorum, *l. pen. h. t. l. ergo, in fine, D. ex quibus causis maj. l. pen. inf. de jure Reip. lib. 10. l. 1. sup. de offic. ejus, qui vice alter. jud.*

AD TIT. LIV. *De alienatione judicii mutandi causa facta.*

POstremus tit. de restit. in integr. est tit. 54. in quo ostenditur, etiam majoribus subveniri ex hac causa, si possessor, cum quo major 25. annis acturus erat in rem, dolo malo eam rem vendiderit, & tradiderit potentioris objiciendi, durioris & difficilioris adversarii gratia: nam hoc casu major, qui acturus erat in rem, potest etiam si velit agere in rem adversus eum, cui res est vendita & tradita, ut ait *l. ult. h. tit.* sed si non audeat cum eo congredi, quod sit difficilis conventu, restituetur in integrum ex edicto intra annum utilem, vel hodie intra quadriennium continuum data in venditorem actione in factum quanti interest alium adversarium longe duriorem habere, cum quo par certatio non est, mutat judicium, quod futurum est de rei vindicatione in possessorem, cui vendita est & tradita ea res: nam in rem actio sequitur possessorem, *l. 1. inf. ubi in rem actio.* Sed datur etiam actio in rem in eum, qui dolo desiit possidere: quoniam solus pro possessione est. Igitur in hoc casu contra venditorem est etiam actio in factum restitutoria ex hoc edicto, in rem actio, ut dixi, sequitur possessorem, hoc in constitutione hujus tit. exprimitur his verbis: cum in rem actionem possessio pariat adversario: nihil mutandum est, possessio scilicet ejus cum quo agitur, adversario, id est, actori, ut in *l. 17. D. de pignor.* pignoris possessio, sic videtur legendum, in rem actionem parit creditori, ita rei possessio in rem actionem parit actori, adversarii nomen commune est actoris & rei: qua de causa recte in *l. non alias, §. 1. de judiciis*, in rem actionem esse ex possessione: mutato igitur possessore mutatur judicium, id est, directa actio in alium transfertur. Alienatio est dominii, vel Possessionis in alium translatio. Fuit autem hoc edictum generale, atque ideo non reus tantum hoc edicto continetur, qui rem alienavit judicii mutandi causa, sed continetur etiam actor, qui alienavit actionem ut ageret alter non ipse in suum adversarium, & quidem si actionem vendiderit, donaverit, cesserit alteri, emptori, vel donatario denegatur actio, non priori domino, *l. 1. 19. ff. hoc tit.* nisi scilicet ipse alienaverit etiam judicii forte vitandi duplicis causa, ut in specie *l. ult. D. eod. tit. ex tit. de alien. jud. mut.* Notandum & repetendum est in eum, qui dolo malo alienavit rem, quam possidebat, ut acturo de ea re opponeret molestum adversarium, ei qui de ea re acturus erat, ex hoc edicto dari actionem in factum quanti interest rem amisisse, si eam petere non possit ab eo, cui alienata est, ut puta, si eam usuceperit, *l. 4. in princ. ff. eod.* vel si petere possit, quanti interest alium adversarium non habere, cum quo sit acturus incommode, & facturus forte majores impensas. Unus casus excipitur ab hoc edicto in *l. 3. §. ult. ff. eod.* si is, qui dolo malo rem alienaverit, & desiit possidere translata in alium possessione, ultro paratus sit pati utilem actionem in rem, quasi possessor, hoc casu cessat in factum ex hoc edicto actio, ex quo intelligitur, eum, qui desiit possidere, invitum non teneri actione in rem, nisi ita ignoretur: nam si sit certus rei possessor, in rem actio solum possessorem tenet, ut heri diximus, non eum, qui dolo desiit possidere: invitum, inquam, non tenet, sed volens patitur actionem ex pacto nudo: quæ tamen nulla competit, *l. nuda, C. de contrah. stip.* & in hoc casu volens patitur actionem in rem, qui dolo desiit possidere, quæ nulla competit existente ipso possessore: in hac lege constat legendum esse, *edicto perpetuo promittitur*, non, *permittitur*, in Basilicis, *ἐπαγγέλλεται*, *promittitur*, & *l. 3. §. ult. ff. eod.* proconsul in integrum restituturum se pollicetur, qui frequens est error in libris nostris.

AD TIT. LV. *De receptis arbitris.*

SI repetamus altius paulo, quod diximus, hucusque nos perduxit ut ex uno alius nectatur sermo institutus ille, qui est enarratus initio partis juris civilis de Magistratibus, & ordinariis judicibus, & de ordine quo apud eos agi solet, nunc alius instituitur sermo de judicibus, qui ordinarii non sunt. Et primum de compromissariis, sive de receptis arbitris, *c'est tout un*, quos constat non esse ordinarios, *l. non distinguemus, §. item si quis, ff. eod. l. pen. hoc tit.* hi enim sunt recepti arbitri seu judices compromissarii, qui ex partium compromisso, sive constipulatione pœnali jure perfecta adeuntur, quod nonnunquam fit pacto nudo, ut *l. litigatores, §. interdum, ff. eod.* compromisso etiam addita clausula doli mali, dolum malum abesse abfuturumque esse, ut indicat *l. 3. hoc tit.* receptum autem est compromissum, *l. rem non novam, §. 1. de judiciis, inf.* & hi sunt arbitri sumpti ex compromisso, arbitri recepti. Sed agitur etiam hoc tit. de aliis arbitris. Alii sunt arbitri, qui adeuntur ex jurejurando, cum utraque pars jurat se ejus sententiæ obtemperaturam, sine vinculo pœnæ: ex quorum sententia datur actio in factum, vel condictio ex lege Justiniani, *l. 4. h. tit.* vel utilis in rem actio, prout negotii qualitas exegerit. Sed hoc arbitrorum genus postea sustulit Justinianus in Nov. 82. Alii sunt arbitri, qui adeuntur & eliguntur ex communi nudoque consensu partium, sine jurejurando, sine compromisso pœnæ, sine ullo vinculo. Et de his est *l. pen. hoc tit. & l. ult. sup. ubi & apud quem in int.* & ab his, qui eliguntur nudo consensu partium licet appellare, *l. ex consensu, ff. de appellat.* ab illis, quia devincti compromisso, vel jurejurando adierunt partes, non licet appellare: alias committetur pœna compromissi, *l. 1. h. tit.* ab his, qui nudo consensu adeuntur licet appellare impune, cum nullum intercesserit vinculum obligationis, sed si semel partes acquieverint, ex sententia est, quasi taciti pacti exceptio, & actio in factum, vel condictio seu petitio pœnæ, *l. ult. in fine h. tit.* quæ tractat de feminis arbitris receptis, quarum arbitrio ait impune non stari, id est, non stantem nec incidere in pœnam, nec ei officere exceptionem pacti, quia mulieres non sunt idoneæ arbitræ, sicut nec idoneæ judices: quod tamen caput edicti de arbitris aliquatenus est immutatum: nam illustrioribus feminis licet suscipere arbitrium ex compromisso. Verum ut ex Nov. Justiniani, ut dixi, sublati sunt arbitri sumpti ex jurejurando: ita crediderim sublatos arbitros ex communi partium, nudoque consensu: quandoquidem ob hanc solam causam a Basilicis abest non tantum *l. 4.* quæ est de arbitris sumptis ex jurejurando sublatis Nov. Justiniani, sed etiam abest *l. pen.* quæ est de arbitris sumptis nudo consensu, hi tantum videntur approbati, qui adirentur ex compromisso. Sed alii etiam sunt non improbati arbitri, qui scilicet dantur a judicibus ad res certas, puta ad excutiendas rationes, ad æstimanda bona, ad comprobandos fidejussores, qui arbitri dantur jure a pedaneis etiam judicibus, licet non habeant judicis dandi licentiam. Judex delegatus non potest subdelegare: potest tantum talem arbitrum dare, *l. ult. sup. ubi & apud quem causa restitut.* & hi significantur *d. l. rem non novam*: his verbis: *qui arbitrium peragunt ex auctoritate sententiarum*, sic legendum, id est, judicum datorum: qui autem sumuntur nudo consensu partium, *d. l. rem non novam*, significantur his verbis: *& partium consensu electi, & generaliter.* Ita legendum est.

AD TIT. LVI. *De Satisdando.*

POst receptos arbitros diffurus de judicibus, quibus authoritate magistratuum cavetum cognitio delegatur, ea, quæ præsupsum apud nos inutilis inchoatæque fieri necesse est, idemque hodie necesse est, exequitur trib. tit. sequentibus. Primum quos erat interponi satisdationes de rato: si quis agerat alieno nomine, id est, extaret eum dominum habiturum, & de re defendenda, & de judicato solvendo, sine quibus nec actor, nec reus, quive eorum nomine agebat, vel defendebat rem, affirmabatur idoneus: hodie aequo adhuc, neque eras fatisdat, qui agit per se: sed neque interpositus præstatur fatisdæ de rato, si mandatum, aut vel juratis domini infirmatis fit apud acta, vel per libellum, *I. nec satisfatione, ff. rem ratam habere*, vel per literas scriptas adverbio, *l. si procuratorem, ff. de mand.* ex quo verba quædam confingendum h. t. fumpta funt. Ex hac igitur cauſa non fatisdat de rato: fed ſi is, cum quo agit procurator nomine alieno, & univerſi ipſi agat, id eſt, ſi ſint eorum petitiones, actiones, conventiones, reconventiones, hoc caſu in cauſa recon-ventionum fatisdat de re defendenda, & judicato ſolvendo ſi damnatus ſit, licet apud acta ſit conſtitutum: nam non eſt idoneus procurator actoris, qui dominum non defendit, & non eſt idoneus defenſor, qui non fatisdat ſecundum veterem regulam juris, *l. ult. Inſt. de perpetuis. l. 12. §. 1. D. de cuſtod. pec. l. qui propria, §. qui alienum, ff. de procurat. l. 3. §. ult. ff. rerum amot.* Et hoc eſt quod dicitur ſtatuat. h. tit. litem procuratori mandatum fine fatisdatione de re defendenda alterius non poſſe procedere, nam in contrarium illo loco, *ita, ut dare ff.* legendum eſt, *ita, qui ex mandato eſt*, ut in Baſilicis *τὸν ἐκδίκον*: litem mandat actor procuratori, non dat, litem dat iudex apud Livium lib. 22. *Secundum hæc litem judicem dare*, & apud Valerium: *Secundum ſe litem do*, & M. Tullius pro Cornel. Balbo: *Petiſſandæ, quas mihi ſtatuendam tam ſit datum*, non neceſſarium. Satisdare autem eſt fideiuſſores dare, qui participent obligationem, quæ capit a nobis, quæque nos adhuc principaliter obligamus: nam fideiuſſori datio non eſt non liberat, *exemplo* fideiuſſoris datio non liberat, quia fit novatio obligationis primæ expromiſſione, non per fideiuſſionem, ſi ſimpliciter dicitur dare. *l. 4. l. leg. mon. ca. ff. l. ſi ſervus communis, ff. de procurat.* & quod erant eſt infrequens, fideiuſſio ratisfiare, *l. nec mas, ff. ex quibus cauſis majores.*

AD TIT. LVII.

NOn tantum neceſſe erat initio inchoandæ litis ſatisdationem interponere, ſed neceſſe erat etiam interponere adhuc pendente lite, quod adiretur: hodie nihil eſt neceſſe, ſicut & ſatisfationes illic non poſſim fieri neceſſarias: hodie non eſt neceſſe poſtulari a magiſtratibus, ut ſiſtere ſint cogantur, ſed ſiſtere ſunt, qui ſponte dantur nihil cauſati cognita, ut actio de dolo, *l. 1. C. Th. de dolo*: nam & bonorum poſſeſſionem decretalem ſolidalis neceſſe eſt, *§. ult. reſtituere, & ſeq. Inſt. de actionibus*: tutor ex legibus & edictis nobis ipſo jure competunt actiones, etiamſi non poſtulentur, etiamſi edictis tantum prætor poſtliceatur ſe eas datuum: tam periodo ac ſi eas dediſſet nominatim, eis hodie licet experiri: & actionum, quæ poſtulabantur olim, erat ſolemnis formula, qua qui decretabat vel ſyllaba, cauſa cadebat. Quamobrem eram obſervatores Juriſconſulti dicuntur a M. Tullio aucupes ſyllabarum: & ſimili forma in *l. 1. juris ſponſi nuncupatione ſyllabarum interdictorum conſtitorum obſtitus, rationibus amputentur*: religio quidem juris fortaſſe tum ſuperſtitioſa & calumniioſa nimis, ſed eſt certe tolerabilior, quam aquæ temeritas, & nullus ordo, quibus eſt hodie, omnibus actionibus concepta in fallum, nec conſtricius ulla forma. Et fere jam in foro cognitur

A reverti ad formulas, ut abſit confuſio omnis a judiciis. Sed cum non poſſulentur actiones, hinc conſequens eſt eas proponi ſine ullo præſcriptos formulæ pro ritimo procuratoris: exprimi quidem ante conſtitutionem h. t. judicia extraordinaria frequentari, ubi conceptio formularum non obſervatur, ut ait *ex edicto, ff. de tutor. pupilli*, id eſt, non callide advertitur, non venitur in diſquiſitionem nimiam, ſed licebat adhuc ante conſtitutionem hanc ſolemnitez, & ordine, ſolemnibuſque verbis legum edictorumque experiri, ſi quis mallet: hac conſtitutione tollitur hic ordo, tollunturque formulæ juris non tantum in actibus, ſed etiam in omnibus negotiis, ſimilium legis actionum.

AD TIT. LVIII. *De jurejurando propter calumniam dando.*

B

NEceſſarium etiam erat priuſquam iis inchoaretur aſſorem præſtare cautionem decimæ partis litis, ni viciſſet, *§. hoc autem, Inſtit. de pœna temer. litig. Juſtinianus hanc cautionem tollit ſi id. §. ult. h. t. & in.* 6. pro ea introducit jusjurandum calumniæ, quod ſolitus juraret utrague pars intra horas hoc modo: ſe ſeminem, ſcientes animo ſuo, calumniæ cauſa non contulliri litem, ſed fertam bona conſcientia, & fiducia cauſæ bonæ: eſt Conſtitutionem jusjurandum, quod veteres Graci dicerunt *ἀντωμοσίαν*, ut Harpocration & Moſchopulus ſcribunt, Plato in Theæteto. Poſtea idem ſtatuit retractans in Nov. 112. *reſpuit* cautionem decimæ partis, non abolitur jusrjurando calumniæ. Denique vult & jurare partes de calumnia, & caveri adverſum ei vicerit de decima parte litis: ac præterea, quod ait *l. 2. hoc. de præſcriptis verbis*: ſi quis ab eo, qui ſidem litteratum, aut inſtrumentorum in dubium revocat, hoc modo: non de id fecere differendæ litis cauſa, & veram dicit adverſarii, ſed quod ita revera ſentiat, vera non eſſe inſtrumenta. Id quoque Juſtinianus ita mutat Nov. 49. ne id instrumentum ſuppreſſum pariatur, quæres ab adverſario probationes exigit, vel probatas ab eo probationes refellit, ſed ſatis ſit hac de re jurari ſemel inter litis hoc modo: ſe non ſcire vera lite differendæ cauſa, & vexandi adverſarii gratia fruſtra ullas probationes ab adverſario petiturum. Eſtque ſententia ejus Novel. quæ ſima. Litigatores fere ſe ſolitudine mutari ſunt, quæ hoc ſtituitur: non eſt etiam hodie in uſu vetus Senatuſconſultum, quod refert Plin. lib. 5. Epiſt. quo qui quid negarit habere cognitorem, nihil ſe id adversationem dediſſe, promiſiſſe, caviſſe, & ſete olim interponi juſurandum neceſſe erat: poſteriores nolunturum interponi, ne via perpetua ſit, quod cornuta jus tatæ hominum quilibet facile juraret, juxta illud Laberii, jusjurandum eſſe *empaſtrum aris alieni*: & Pacuvii, eſſe mantile, quo quotidiane noxia abſtergerunt.

C

JACOBI CUJACII J.C.
AD LIB. III. COD.
RECITATIONES SOLEMNES.

D

AD TIT. I. *De Judiciis.*

E

EXPOSITIS iis, quæ antequam judicium inchoatur, vel tunc cum inchoatur, fieri neceſſe erat, aut neceſſe eſt etiam hodie, de tit. de judiciis, & de officio judicum, quod verſari debet in diſceptatione cauſarum, de quo eſt proprius titulus de offi. diverſorum judicum lib. 1. Duo igitur ſub tit. de officio judicis tractantur: de officio judicum, & ſecundo officio judicis tractatur: de officio judicum, & quidem quod verſatur in diſceptatione cauſarum: de eo noſter Theophilus de officio judicum: idem enim judi-

A Variar. fed ea conſtitutione excipit ſecum: lex ſolum abſolvit ab onere præſtandarum ſportularum, ſi qua de re litigarent. Quod obſervatur & hodie: & referbor ea conſtitutione Juſtiniani inde antiquæ quæ tores Juſtiani Anteceſſoris in *Nov. 17. & 21.* ſecum gratis litigare. Idemque datur Epiſcopis, ut *§. ſportularum, Nov. 123.* idemque datur tenuioribus perſonis, ultima ſolutore exigente neceſſitate, in *Nov. de monet.* Et viciſſim idem ertiamdatur iis, qui cum ſibo, vel Epiſcopis, vel tenuioribus perſonis litigent, *l. 1. §. ult. ff. de extraord. cognit.* Comprehenditur etiam magiſtratus, ut in legibus M. Tullii, *Juris deſcriptor, qui privatos juditet, judicium judex, judex ſiſte.* Et quidem licet hic tit. ſit de judiciis, & ve cognitionibus judicum datorum a magiſtratu, vel a principe: tamen quia communia continet cum magiſtratu, *l. 12. 13. 15. Inſt. h.* communia etiam cum receptis arbitris, *l. 6. 14. pura de iuriſdictio*, & reliquis, quæ ſequuntur, de judicibus agitur, nec non Advocati, ut plane dicere licet tit. ult. lib. 2. agi de jurejurando calumniæ, quod utraque pars in ipſo limine inchoandi judicii, ſive agant ipſi judices ordinarii, ſive compromiſſarii, *§. 3. ſed qui, eod. tit.* hoc autem tit. agi de jurejurando omnium judicum, & eorum, qui ex compromiſſo cognoſcunt, & de tutoribus & Advocatorum. Judices jurant in leges veteri inſtituto: & inde Religionis judicantis frequens mentio in jure. Advocati jurant de cauſa perferenda ſide cauſa & integritate.

AD TIT. II. *De Sportulis, & ſumptibus in diverſis judiciis faciendis, & de extraordinariis litibus.*

C Portularum nomini origo prima ex prandio, & cena, *l. 2.* ea eſt, quam in ponticuli, vel ſportellis patroni clientibus dabant, vice cenæ tolim: modo enim dabantur cenæ reſtam, *ex pardo*, vel *ex dedit*, & delegavit, *l. Publius, ſtichum ex pari patrio*, dicis cauſa, & ad extremum dabant ſportulas, quæ ſummas exigere ſportis ita dicta eſt, ac deinde latus quarumdam appellatio portellis ad ſidatas, diatis, congiaria, honoraria omnia, quæ ſub tit. de ſportulis, ut in Baſilicis Cyprianis, vel a conſulibus ſpargebantur in vulgus, ut exhiberet eſſet accipiendi portellas, *Nov. 105.* ut non mihi Suidas ſportulas ſic ſcribit: *Ἐν τοῖς ἐπὶ τοῦ Ἀρχιτοῦ πεπόνθοις*, id eſt, miſſilia. Nec male & Heſychius ſportulas interpretatur vilures: nam & ſub nomine ſportularum nonnumquam exigebatur aurum, ut ſuras ſportulam exigere dicebant, ſed ſportulas, *l. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.* eadem ure, qua apud Marcellinum, *aliarum ſe ſpes offert, ſed ſportularum*: Conſtat etiam ex quo novi decretum dixit ordini pro introitu, in iure vocari ſportulas, & conſtat etiam *Suetonio*, quæ dantur pedanei judicibus *ex Capere*, ita appellat, *Nov. 82.* nam magiſtratibus dabantur de publico ſalaria, ſportula pedaneis, ut viJuriſcon. hic autem tit. eſt ſpecialiter de iis ſportulis, quas conventus reus dat executoribus litium, id eſt, victorius conventionis nomine. Horum proprium munus eſt executoria cum, *l. 1. §. 1.* quæ ſuperiori ordine propriam ſportulas eis reſolvere *ſpes tuas executori est Nov. 15.* ſed eſt etiam hic titulus de aliis, five ſportulis, five ſumptibus, quos in diverſis judiciis utraque pars facit & erogat in vitatores, apparitores, officiales, judicum notarios, exceptores, arbitros, advocatos, ſcrinitores, vel inſtrumentorum, vel libellorum, unde executoribus datur ius conveniendi petitas, pro inſinuatione ſcripti, vel edicti principalis, & multis aliis ex cauſis. Et hic quidem ſportulis, ſeu ſumptibus in hoc t. Juſtinianus modum impoſuit certum conſtitutione Graeca, cujus etiam ſit mentio in Juſtinianibus, & cum qua videtur convenire, & congruere de ſportulis conſtitutio Athalarici regis apud Caſſiodorum lib. 4.

positionem obtruantur, vel nisi ex causis sit viliras, & ne-quiras, ut non admodum requirat cognitionem praesidis. Et sane secundum hanc l. pedanei judices sunt hodie cunctarum villarum judices. Et addit ut l. 2. hoc t. ut in locum morui pedanei judicis, nondum fullo judicio, magistratus substituatur alium: nec vero do officio pedanei judicis ulla est lex hoc tit. nisi forte l. 1. quae invitum pedaneum judicem ad judicandum operam prabere compellit, & debitae facultatem remittendi litis ad praesidem, vel potiorem, quam ipse est, & ut ipse superest, in perpetuum judicibus judicandi necessitatem effe munus civile, ut in l. ult. & judicandi, D. de muner. & honor. omne enim munus & officium civile deferitur invito.

Ad TIT. IV. *Qui pro sua jurisdictione judices dare, dare vise possint.*

DE pedaneis judicibus illud etiam in hoc tit. addi-tur, ut is tantum pedaneum judicem dare possit, qui cuius ea de re, quae agitur, & inter eas perdonas est quae ea res pertinet, jurisdictio eft: quia videlicet tantum dare re eft jurisdictionis urbanae: id enim verba tit. indicant: *qui pro sua jurisdictione, &c.* Ergo judex pro modo jurisdictionis, quae cuique competit. Ex quo sequitur judicem pedaneum rite datum, aliam judicem dare non posse: quia in ea re, in qua datus eft, nullam habet jurisdictionem habet, nisi fit datus a principe: hic enim alium judicem in ea causa dare potest, id eft, substelegare, ut dicunt, l. a principe, D. de judic. & l. ult. in f. ult. hoc tit. ita eo quem dedit judex delegatus a principe appellatur ipfe, qui dedit, sive delegavit, non principe. Ex quo effectur, judicem datum a principe habere jurisdictionem in ea re, in quam delegatus eft: judicis enim dandi licentia pars eft jurisdictionis, l. *imperium*, D. de jurisdict. & l. 2. fup. eod. tit. Ergo habet etiam judex datus a principe executionem hac sententiae, ut pofle legitur in glof. l. a Divo Pio, D. de re judic. quam judex datus a magistratu non habet: ita praeterea datus a principe habet adfiliores, quafi praefit jurisdictioni, Nov. 80. Habet apparitionem principium, l. *pen. inf. de fiscal. & loc. capenf.* eft conftitutio Graeca, quod exditur in hoc tit. *datice &c.* In id dicunt judicem non redo dari cum, quem dat is qui jurisdictionem non habet ex conft. 11. hoc tit. & infuper dicunt ex tit. fequenti, non jure dari etiam judicem in re propria.

AD TIT. V. *De quis in sua causa judicet, vel pro dicet.*

NAm ritu, 5. hic eft; ne quis in sua causa judicet: ergo judex dari nemo in re sua potest jure, nec fieri, ut in l. 17. D. de judic. fi unus ex litigatoribus pendente lite moriatur, & eundem relinquat judicem, apud quem litigabat ex aeffe vel pare, qui jure hereditario fuccedat in litem illam, alius judex fumendus eft, quia iniquum eft quemquam in sua re judicem fieri: ac multo minus jus dicere quifquam potest: plus enim eft jus dicere, quam judicare: major eft vis jurisdictionis, quam cognitionis nuda, l. extra, D. de eo quod metus causa, l. pen. D. ut leg. *causa, l. ult. jurisdict. de jurisdictione.* Judicat judex datus, vel arbiter receptus. Jus dicit magistratus: omnes igitur in re aliena judices effe poffunt. Teftimonium quoque dari quemlibet in re aliena, non in propria, ne Cato quidem. Quod huic Conftitutioni fuiffe addition conftabit, fi adjungatur *Leg. pen. de teftibus.* Hodie receptum eft ut in sua causa quis judicet, cum de fportulis judiciariis agitur: nam in hac causa idem eft & judex & adverfarius, & hoc jure utimur hodie.

AD TIT. VI. *Qui legitimum perfonam flandi in judicio habeant, vel non.*

A QUemadmodum non valet fententia, quam dixit is qui non jure datus eft judex, ita non valet fententia, quae dari eft in pupillum, abfente tutore, vel in adolefcentem, abfente curatore, l. 7. 2. hoc tit. *fi fis, fi adverf. rem. jud. l. ult. 5. ult. D. de re jud.* Nam ut judicem legitimum, ita & legitimum litigatorem effe oportet, & legitimus litigator eft nifi minor indefenfus, l. 1. *Cod. Th. de decurnat. vel alii. ref.* proper quam ex l. 4. ad. *editor. inter pupillos legitimae perfonae*, ut fcilicet excludatur minor, cujus perfona fine curatore litigatur non eft jufta & legitima ad litigandum. Idemque dicitur de repub. indefenfa, quae fine curatore computat, l. 1. *Cod. de jure Reip. lib. 11.* Et generaliter non eft legitimus litigator, qui rem in judicium deducere non potefl, & cuafequenter fententiam non eft idoneus litigandum, B quia fervus eft *impotens*, l. *fervus 6' fqq. fup. de public. & in Nov. Valentiniani de exspectationibus*: fervi, inquit, ne ab initio, quafi per verfonam litigare in judicio adeunti poffunt: & hoc eft quod ait regula juris, cum fervis nullam effe actionem, & rectus, fervos nullam habere actionem, fervos homines non effe conftitutum nemo, aut in comedia: imo, ut eft in l. 1. *fup. de postlim. hom.* ipf. fervus eft etiam incapax petendi offerendae principi. Excipitur in l. ult. hoc tit. *quae exceptio* confirmatur etiam in l. 1. *inf. 5. per tem*, vel *alia modo*, & l. 2. *eod. tit.* Excipitur, inquam, caufa moment, id eft, caufa reipublicae, vel reftituendae, vel conftituendae, & confirmandae poffeffionis: hoc dicitur in jus momentaria caufa, quia perturbata poffeffio celeriter reformari debet, & fine loco appeal, ne per eam moram mifere computet caufa, l. ult. *inf. de compenfat.* nec appellatio, quia nec potefl appellari, fi de momento judicatum fit. Item fi judicium fit poffeffionem petere, aut vindicare, aut ufumfructum, l. 1. *inf. f. de mort. appell. fi.* Et in his caufis momenti adminiftrat fervus, ut fi dominus poffeffio pervertoria fit, fervus adminiftrator, qui absque nec domini, nec fuo, nec procuratoris nomine agere potefl, l. *fervum*, D. de procur. fed procuratus domini poffeffionem, abfente fuo domino, ubi pe-tefl agere interdicto confubilindeve poffeffionis gratia. Nomine momenti intelligimus omne interdictum de confirmanda poffeffione, vel interdictum uti poffidetis, & utrubi, & quorum bonorum, Sylvianum, & de tabulis exhibend. & alia. Igitur in caufa momenti adminiftrat etiam pupillum non habentem tutorem, vel falrem adolefcentem, referva tamen, ut fit, adhuc fecundis propriet atis nullis legitimifque perfonis, & legitimis procuratoribus, quae caufa propriet atis in l. ult. hoc tit. fignificatur verbo petitionis. Petitio illo jure eft propriet atis quidfio fecunda, quae dicitur in l. ult. *hoc tit. non known.* Prima quafi fit de momentaria poffeffione, quae agitur etiam per fervum, vel per minorem indefenfum, 2. caufa non agitur, nifi per perfonas juftas & legitimas.

AD TIT. VII. *Ut nemo invitus agere vel accipere cogatur.*

T Itulus 7. eft regula juris, fed quomodo intelligenda? poffent plerique abuti hac regula. Abuntur E ea in Nov. 112. qui poft litem contestatam, quae non debent, & compelli ad litem profequendam: nam qui litem coepit, eam peragere debet, nifi velit incidere in calumniam. Abuntur etiam ea in l. 1. *hoc tit.* & fathem agere eum cum quo agit, ut is agat cum alio fua actione: hoc etiam jure fit, & frequenter a eo in Titium, ut Titius agat in Sempronium, l. *Julianus*, 3. *pen. D. de adl. empt. l. complures*, 3. *mafcem*, D. *loc. l. 2. D. ad D. de adl. empt. l. complures*, 3. *mafcem*, D. *loc. l. 2. D. ad l. Rhod. de jactu*, *l. si fic legatum*, 3. *ult. D. de legat.* fententia igitur hanc regulae hanc eft: non poffe me compelli ut agam, cui in me, vel in alium actio eft fua nomine, ut ea actione experiatur, fi mea non interfit cum alio agi, nec fit mihi ulla actio eo nomine: cum invito quidem agi: nam, ut vulgo dicitur, judicium reddi-tur in

in invitum, l. inter stipulantem, 5. *de verb. obliq.* Invitum autem non agere, qui non legitime agere. Nullus autem, adeo hic tit. ut olim Athenis, confimi accufatores nifi voluntarios in caufis capitalibus.

AD TIT. VIII. *De mitio judicium.*

QUoties in judicis plures quaftiones verfantur, ut judicium ordinetur, neceffe eft conftitui ordinem quo fingulae caufae difcutiantur, & definiri tera quae-ftio prior definiri debeat, utra fit pofterior: ita fit, ut ex ea, in quam quaeftionem minori praefens: ut id de eadem re agatur difcutiatur, & criminaliter, criminalis quaftio praeferatur civili, hic eft ordo judicium. Item difcepatur prius caufa momenti, quam proprietaria, item prius caufa ftatus petitoria litigium, quam hereditaria, B l. 1. & 7. *hoc tit. l. 4. fup. de judic. l. liber, inf. de petit. hereditat.* hic eft ordo judicium, qui exponitur in hoc tit. fed ex his ordo obligatus eadem: nam in arbitrio ejus eft, vel hunc ordinem fequi, vel utramque quaeftionem commifcere, & una fententia terminare, ut l. *pen. hoc tit.* Quae quidem civilem, & criminalem fimul. Et quod hodie eft certiffimum ex Symmachi epiftolis lib. 1. epift. 19. *caufam momenti*, & proprietatis fimul, quamquam vulgo praecedat poffeffionem judicium, fequatur petitorium: tamen utramque fimul poteft finire Symmachus in hoc tit. l. 1. recte negotium quibufdam, quia probat praefidem provinciae non poffe cognofcere de caufis fuae principalibus, fallacet fi in petitionem parris incidit caufa ftatus, ut fit, & introduc-citur in medium contradictionis, vel exceptionis, hoc caufa poffeffionis praeferatur, ut ftatus quaeftionem avicondenter, fed principaliter non poffe. Hoc pugnat cum multis locis, cum l. 2. *hoc tit.* l. 2. *fup. de probat. fed. etiam l. fi pradi. 11. inf. ne ftatus def.* fed hae in re quaerit An. appontus fpectum conveniendum, id eft, quaerens quoties caufa ftatus praeferatur petitoriae, quoties petitoria caufa ftatus. Conteritur verum eft, eum poffe de caufa ftatus competere: imo in ea caufa poffe delegare fpe-cialiter de hujus, l. *pen. inf. de fiscal. & loc. capenf. pafcens*, & ftatus petitoria, & ficum fit quaeftio de ftatu, cognitio non eft penitus provincia, fed procuratoris Caefaris, & ita accipiendus hoc caput l. 1. *hoc tit.* oppofito ex alia fpecieli caufa fimili nihil obftabit l. 1.

AD TIT. IX. *De litis contestatione.*

DIlatum eft tit. 1. huius libri judicia confiare ex judicibus, & litigatoribus, & ad ea judicia non vocari per executores, quorum operam etiam non remunerari, *fup. de falar.* tit. 2. Ipfi hoc tit. conveniens eft dicere de ipfo judicium initio, quod eft litis contestatio feliceet ante litem contefiatam conftitui operae-re perfonam adfiori, & rei, & judicis adnatam & litigationem: quamobrem vulgo dici folet, ante litem contestatam eppoms debere exceptionem fieri, & procuratorium, vel quam illam dilatoriam, quae modo ad perfonarum qualitatem refpiciat, quibus judicis conftat, l. *exceptiones*, *inf. de except.* & reculari quoque judicem quafi fufpectum non poffe, nifi ante litem contestatam, l. 12. qui eft Graca, & l. *superstitem*, *fup. de public. propter hanc* inter, antequam litem haec tit. expofuit, qui fint legitimi judices, qui legitimi litigatores tit. 2. 4. 5. 6. 7. & quotes concurrunt in eandem rem quaeftiones plures, a qua inchoandum eft tit. 8. & item tempus eft igitur ut tandem dicam de exordio judicium, five litium, id eft, litis conteftitione, quae eft litis conteftatio? Ejus rei de qua controverfia eft apud judicem, ex utraque parte facta narratio in foro publico, vel teftibus perfentibus: ex quo etiam conteftationis nomen, vel litis conteftatio eft, qui fit apud judicem narratio adtoria, & contradictio ibi refponfio rei, l. *rem non nouam*, 3. *patroni*, *fup. de judiciis*, l. 2. 3. 1. C

A 3. *fin autem res*, *fup. de jurejur.* Dixi ex utraque parte, quod uno verbo dicunt cognitionaliter, l. 1. *fup. de legat. l. ult. 5. illud inf. de temper. appell. l. 2. eod. de perfect. pa-tibus* fcilicet continuis conftitutus, utraque parte praefente, cum procuratoribus fuis etiam, nam fimples poftulatio, qua fit *summisse*, ex una tantum parte, non eft litis conteftatio, fimplicem poftulationem dicit conftitutio hic tit. & *l. ult. inf. de refc. vendit. fed l. 12.* ejque merito contingit appellationem: & nam & appellationis caufa introducit poteft ex una tantum parte, abfente altera, l. *ult. fi. de conduct. Cod. Theod. l. 3. illud, l. ult. inf. de temper. appell.* Deinde fimplex appellatio, & poftulatio introductiva. Separatur etiam in conftitutione, & contestatio huius tit. edita adhionis a litis conteftatione. Edicio eft futuri judicii in dicium praeparatoria, huis conteftatio eft initium, & B hac alias diligentior conjungenda eft huic conftitutio cum l. *edita*, *fup. de edendo.*

AD TIT. X. *De plus petitionibus.*

NArratio quae fit in litis conteftatione, petitio eft, eam vero omni re parte verum effe oportet: alioqui plus petitio, at minus petitio eft, & plus petitio-nis, & minus petitionis, & plus petitio funt in hoc tit. dum conftituuntur Graca, & in ea nihil probat, & expliciat, & hic etiam fententiam non refertur; fed exceptio fententiam l. 1. *quod eft*, Latina, & hoc vitt. ut licet fuperioribus conftitutionibus Graeis fit fubitum jus veteri, durum & acerbum nimis, ut caufa cadere ob plus petitionem: tamen etiam hodie etiam in rigore juris una eafu: fi quis dolo malo debitori cautionem exterit pro majore quantitate, quam effet in debito, pa-ta duobus aureis, cum tantum tres aureos deberet, cum effent tantum centum credita, & ex ea cautione agret, litemque contestatus fuerit, & majorem quantitatem petierit, hac re caufa cadit omnino, nec fi eam postea fa-ti poft conteftatam litem, vitiofae corrigere petitionem fuam, audiretur. Hodie tamen caufa cadet: nam litis contestatam datur venia, ut non amittat, quod ex ea re debetur, ut ftipe alias jure fubveniatur in tempore pani-tentiae, l. *Julianus*, 3. *pen. de falcid.* l. *quaesitum*, 3. *de ufur vor.* l. *Manichaei*, *fup. de haret.* Item ei paretur, qui dolo malo eam cautionem exterit, & ex ea agit, fi ul-teri debitum petat, ut ei cautio in totum de obligatione in eandem quantitatem, hac eft vis inerta cautionis, ut C nihil ei poffit obiici, qui fuliter iterato non fit exta-te dolo malo, fed ignorans a debitore praeftita aliqua ea caufa: hinc inquam, eft vis inerta cautionis, ut in Senatufconfulto Velleiano, ut fubveniatur mulieri, quae pro alio intercefferit, & poft hoc beneficium intercef-fionem, & cautionem ejufdem rei nomine iteravit, l. 22. *inf. ad Velleian.* & l. 10. *fup. eod.* Item ut veniatur rem-pontibus, ne profint ei, qui iteravit cautionem, l. *tam auctifiori*, 5. *fed fi quis*, *inf. de profcriptione nig. vel quadrag. ann.*

AD TIT. XI. *De Dilationibus.*

POft litem conteftatam, aut etiam in ipfa lite conte-ftanda fuge nu mero dantur a judice dilationes in-frumentorum, vel teftium exhibitorum gratia: & D dantur dilationes non nere, non paffim, fed caufa cognita pro tribunali, non dantur de plano, vel in pe-redo, in tranfitu judicis, per libellum ad expediri non poteft: *sola ne ipfe post caufa par Requefte*, l. *ne quisquam* 3. *de officio pretorfidi. fi &* teftiffimae, l. 2. *hoc t.* ut tan-te cognitio in dandis dilationibus fit, judice legitime cognoscente, judex non dare legitime, nifi pro tribuna-li, & fi fedes legitima tribunal eft: igitur caufa cognitio hic in re agitur, judice legitime cognofcente, non *plenaria investigatione*. Ita legendum eft in l. 4. ut etiam Accurfius admonuit: & hic etiam legendum eft in l. *pen. inf. de mortuagio*: dandae funt igitur dilationes pro tribunali, non decretendae paffim, & fecundum modum

dum præscriptum oratione D. Marci, sive Senatusconsulto, de quo in *l. oratione, ff. de feriis*. Et modus hic fere est, ut si peranteat dilationes intra cum provinciam vel ex ea provincia, ubi lis agitur, tellium evocandorum, vel instrumentorum perquerendorum gratia, breviores sint, quam si peranteat ex continentibus provinciis: & rursus ex continentibus provinciis breviores, quam ex transmarinis, *l. 1. & ult. ff. tit. Non dog. l. 13. C. Ut. de iure fisci, l. 12. C. Th. de pet. & ubi apud quos, l. 1. & 6. C. Th. de appellat.* ubi fit semper hæc triplex locorum diffinitio. Et nota maxime ex *l. 5. h. tit.* in consilium principis dilationes nunquam dari, nisi ubi nulla alia ratio fit debet perferri ad principem, quæ indigeat infinitione: non debent litigatores ad eum venire imparati ne fiat contumelia, *l. 1. & pen. ff. de feriis*. Quæ dilationes dantur imquine infrunendi causa: & ita apud Julianum Imperatorem, ut Sudas in Juliano scribit, dilationes nullæ erant, & fulpedia ei erat, ne procrastinatio & petitio dilationis, *nostrate in verbo in tuis litteris*. Efl etiam alius calus, quo dilationes adhuc non dantur, reo quidem dantur, fcilicet fi adhuc rem trahat ad incognitum & incompetentem judicem, *l. 2. hoc tit.* ad extraordinarium judicem, ut ait, puta ex refcripto principis, *l. 1. pen. princip. ff. de relat.* Hinc nata est regula *Accusandi dilationes* infrunendæ gratia. Reo dantur dilationes, quia fere semper eum adhores deprehendunt imparatum.

AD TIT. XII. *De Feriis.*

UT intra tempora data dilationis ceffant partes judicii in ea re quam diffuliit *judex*, *l. 2. fcp. de dilation.* ita & intra tempora feriarum. Nam & feriæ nihil aliud sunt, quam dilationes judiciorum omnium, ut *Cic. ait 2. de legibus*: dies quieti a judiciis: quod & in feriis principalibus olim nominatim prædicabat *Ulpianus* & libus adhiberetur, ut scribit Cicero 1. de divinat. Petere ex his feriis alias fuit solemnes, ut ajunt, qui fuit dedicatæ alicui divino, & nefas atque sacrilegium, *pupillo l. de his tit.* deputat duos menses adhiles ferioribus mitigandis: & autumni fortibus decerpendis. Ita Augustus edl, ut in illa Alcipiadis verba, *ut*

— autumnale rebolet vindemiæ factæ.

Et ait *d. l. de.* (nam *l. 2. hujus tit.* efl ipsius penitus) itaque, quæ vulgo rei fecundi, ff. de feriis. Et ex his feriis distit indulgentiorem annum, quafi genialem, & pigrum, ut Papinius ilb.4. qui locus valde pertinet ad hunc tit.

Cretæ jam Latio non misfuri jurgia lites,
Et parem piger annus habet, mellisque reverfa
Dimisfæ fumos, nec jam tibi tonsa recurvo
Vitisfbula, parcemque rogeri, ut ante, minister?
Cessat tentoris moderatrix judicis hasta.

Aliæ autem funt ferix repentinæ, ut ob res prospere gestas adversæ hellium, vel in hominem Imperatoris, quæ a folo Imperatore indicebantur: & ob id imperatoris in *l. 3. hoc tit.* dicuntur, mutato veteri nomine imperatoriano, quæ a Pontoribus aut Conlulibus imperabantur, *l. sed ast, §. si feria. fcp. ex quibus cauf. major.* videntur etiam, qui Sentui dantur ferix, esse imperatoriæ: nam Probandus Imperator *Senatui concessit ut Senatorium dignitatem offerent*, feribens ad Senatum: *Quo, inquit, frui vos quidem tempore patimur, ne labores vobis quærendi nascantur.* Hinc dies, ferias esse diffensiones judicium, & id non male: nam & d. lex 6. ait, jura differri, & veteres dicebant res proferri. Lucanus ad Pisonem:

— si quando judice folo
Turbida prolatis sudarerunt jurgia rebus.

Et Porphyrius in Horatium: *Solent principes civitatum, negotiorum disputandi causa, vel prolatis rebus, novitio nomine unitum relinquere*. Horatius dixit, *omissis rebus*. Seneca de vita beata: *Despicat non fori pretorum, quando res profrenatur?* Et hoc valde facit ad

A confirmandam vicinitatem horum titulorum de dilationibus & feriis; nam & feriæ dilationes sunt: fcilicet dilationum omnium judiciorum, latium, five jurgiorum. Dilationes, de quibus superiori titulo agitur, sunt unius litis, unius judicii tantum: vicinitas horum titulorum confirmatur magnam in Dig. ubi efl iterus titulus de feriis & dilationibus. Et confirmantur ex quæ habentur in *l. 3. fupra, tit. proc.* feriis computari temporibus concessarum dilationum, quod efl notandum: *Ita Papin. fuit compert. an terme de dilation*: idemque valet in appellationum temporibus, *l. 1. hoc tit.* Illud id extremum adjicitur, quod in feriis hujus tit. legem peculiarem, non autem publicam, ut quidem volunt, & confirmiendum eam, qua dicit, non esse Epiphanes, ut Ant. Augustinus ad magnum jurisc. *l. 3. fcp. de Epiphan.* nec B ea lege idem prorsus continetur, quod in hac l. pronunciatum: nam lex pen. non efl eorundem Imperatorum, quorum efl *l. 3. cum l. proximo*: nec fit Theodosii & Theodofii: & diligenter in Cod. fervatur feries Imperatorum, prout reguntur. Brevis autem efl fententia utrufque legis, ut die Præfefi Reipresfectionis Domini noffri Iesuntur carceres, folvantur vincula reorum, etiam fine fpeciali mandato principis, excepto reo lese Majeflatis, adulteri, raptoris, veneficii, parricidæ, exceptis maximis reis, & nefandis: qua de re etiam eft indulgentia elegantiffima in hac tit. 13. Caffiodori, qua ipfemet, cum eflet præfectus prætorio, jubet folvi reorum vincula ipfo fatriffimo die.

AD TIT. XIII. *De jurisdictione omnium judicum, & foro competenti.*

C Quia ante litem contestatam, vel tempore litis contestandæ, efl opponenda perfcriptio fori, *l. 6. hoc tit. l. ult. inf. de exception.* ideo titulo de litis contestatione, quæ ante finem celebratur tindus de jurisdictione eadem fini, qua de foro competenti, fcilicet, ut fciatur cujus fit ea de re, de qua agitur, jurisdictio, id efl, quæ fit index competens. Et hinc efl, quam in Digeft. in quibus tit. de jurisdict. non tractat hæc de re, quis fit competens, vel incompetens judex, fed in eo loco principue tractatur, quæ fint jurisdictionis, quæque poffint mandata jurisdictione tranfire ad alterum: & quamadmodum contempta jurisdictio vindicetur edicto prætoris, de quod humanus fum tit. Et ne qui de D jus dicat, & de modo ac finibus jurisdictionis, & aliqui etiam de officio judicis, *l. 1.* quod fine latius patet, quam jurisdictio: nam officium competit interdum etiam ea, in quibus nulla jurisdictio conflit: & quæ non fint jurisdictionis, id efl, quæ non competant jure magistratus, fed ipse fpeculitor dantur. De fine autem competenti in Dig. efl fecunda pars tituli de judiciis, ubi quique agere, & convenire debeat, non tit. de jurisdictione. Porro jurisdictio, & forum efl illius magistratus, judices enim dari nec forum, nec jurisdictionem habent. Jurisdictio igitur efl notio, qua jure magistratus competit: Notio comprehendit autem cognitionem, quam folam habent judices dati in forcient aliquam litis, *l. in potest., ff. de re judic. l. nominationem, ff. de verb. fignif.* hæc autem efl jurisdictionis accessio. Et præfecti vigilum, *l. 1. §. fine præfectus, ff. de origin. juris, l. 1. in fin. ff. de offic. procons.* Sed fi velis competendere tam extraordinarium, quam ordinarium jurisdictionem, ita licet definire. Jurisdictio efl notio quæ jure magistratus, vel ex mandato magistratus competit, vel extraordinem: forum autem efl locus publicus, vel extraordinem: forum autem efl locus publicus, ubi ea cujus magistratus jus dicit, vel judicat. Et ex conflitutione *l. 2. fupra, de pedan. judic.* judicat hodie magistratus, & forum agit de omnibus caufis, nec nisi perraro judices dati: nec etiam fmprobes, quod Isidorus dixit forum, definiens efle locum exercendarum litium.

tium: nam & Marius Victorinus: *fora*, inquit, *flatus A vana in fora, quam in rura, & tuscolani*: & Lucilius apud Nonium *Florem, inde judex fora olim tenuisse Iucernis*, & Pomponius Atellanarius: *Salvere, fora, mercellus, fora, porros, porrinos*. Competens autem forum, id efl, competens, ubi convenire debet reus, cujus utique femper forum fequi debet, aflor, & in civili, & in criminali judicio, five negotio, *l. 2. & 5. hoc t.* & in actione in rem, & in perfonam, *l. 2. ult. hoc t.* Et hæc de rem offic. puta ubi reus domicilium habet, vel ubi res quæ controverfas habet, *l. 2. hoc tit.* ubi efl forum competens rei, quod fequi convenit actorem, efl actori non fe forum competens. Et huic contrariam efl forum incompetens, vel incongruum & alienum: & fcilicet judex, vel ad cui competens, vel incompetens, *l. 1. hoc tit.* & in Novel. Martiani, *nominem exhibere provincia ad B ea lege. Item prorfus continetur, quod in hac l. pronunciatum: hæc pen. non efl eorundem Imperatorum, quorum efl l. 3. cum l. proximo: nec fit Theodosii & Theodofii*: & diligenter in Cod. fervatur feries Imperatorum, prout reguntur. Brevis autem efl fententia utrufque legis, ut die Præfefi Reipresfectionis Domini noffri Iesuntur carceres, folvantur vincula reorum, etiam fine fpecali mandato principis, excepto reo lese Majeflatis, adulteri, raptoris, veneficii, parricidæ, exceptismaximis reis, & nefandis: qua de re etiam efl indulgentia elegantiffima in hac tit. 13. Caffiodori, qua ipfemet, cum eflet præfectus prætorio, jubet folvi reorum vincula ipfo fatriffimo die.

AD TIT. XIII. *De jurisdictione omnium judicum, & foro competenti.*

C Quia ante litem contestatam, vel tempore litis contestandæ, efl opponenda perfcriptio fori, *l. 6. hoc tit. l. ult. inf. de exception.* ideo titulo de litis contestatione, quæ ante finem celebratur tindus de jurisdictione eadem fini, qua de foro competenti, fcilicet, ut fciatur cujus fit ea de re, de qua agitur, jurisdictio, id efl, quæ fit index competens. Et hinc efl, quam in Digeft. in quibus tit. de jurisdict. non tractat hæc de re, quis fit competens, vel incompetens judex, fed in eo loco principue tractatur, quæ fint jurisdictionis, quæque poffint mandata jurisdictione tranfire ad alterum: & quamadmodum contempta jurisdictio vindicetur edicto prætoris, de quod humanus fum tit. Et ne qui de D jus dicat, & de modo ac finibus jurisdictionis, & aliqui etiam de officio judicis, *l. 1.* quod fine latius patet, quam jurisdictio: nam officium competit interdum etiam ea, in quibus nulla jurisdictio conflit: & quæ non fint jurisdictionis, id efl, quæ non competant jure magistratus, fed ipse fpeculitor dantur. De fine autem competenti in Dig. efl fecunda pars tituli de judiciis, ubi quique agere, & convenire debeat, non tit. de jurisdictione. Porro jurisdictio, & forum efl illius magistratus, judices enim dari nec forum, nec jurisdictionem habent. Jurisdictio igitur efl notio, qua jure magistratus competit: Notio comprehendit autem cognitionem, quam folam habent judices dati in forcient aliquam litis, *l. in potest., ff. de re judic. l. nominationem, ff. de verb. fignif.* hæc autem efl jurisdictionis accessio. Et præfecti vigilum, *l. 1. §. fine præfectus, ff. de origin. juris, l. 1. in fin. ff. de offic. procons.* Sed fi velis competendere tam extraordinarium, quam ordinarium jurisdictionem habent etiam, qui proprie non funt magistratus, qui fcilicet extraordinarie jus dicunt, ut præfecti annonæ, & præfecti vigilum, *l. 1. §. fine præfectus, ff. de origin. juris, l. 1. in fin. ff. de offic. procons.* Sed fi velis competendere tam extraordinarium, quam ordinarium jurisdictionem, ita licet definire. Jurisdictio efl notio quæ jure magistratus, vel ex mandato magistratus competit, vel extraordinem: forum autem efl locus publicus, vel extraordinem: forum autem efl locus publicus, ubi ea cujus magistratus jus dicit, vel judicat. Et ex conflitutione *l. 2. fupra, de pedan. judic.* judicat hodie magistratus, & forum agit de omnibus caufis, nec nisi perraro judices dati: nec etiam fmprobes, quod Isidorus dixit forum, definiens efle locum exercendarum litium.

care in aulam principis, licet ipfe non poffit exercitu. De hac re inveniens exemplum lib. 2. Var. Caffiod. & in Epiflol. Innocentii. Et hoc quidem folo caflu Imperator cognoscit inter eos perfonas, videlicet si hoc ipfe amet perfonæ imperatoreviret, non fi quis id impetrarit adversus eos, rescripto fuisset elicito a principe: nam ex appellatione principis indiffuste cognoscit inter eas perfonas. Additur ex Nov. Martiani, neminem exhibere licere ex provincia, non dico pupillum, aut viduam, aut miserabilem perfonam, fed generaliter nemo & fuo foro exhiberi potefl ad comitatum. Quod obfervari fane æquiffimum efl, & non obfervari iniquiffimum efl, fi quæ ætas fetat judices probos & religiofiffimos juris, alioquin ultima neceflitas, & infelicitas mevitas nos coget a principe extraordinarium cognitionem fuscipere. Et hæc de hac tit. excipiuntur tantum quædam perfonæ, ex eo apparet non probari Nov. Martiani illas etiam perfonas ex rescripto principis poffe e fuo foro perduci ad comitatum.

AD TIT. XV. *Ubi de criminibus agi oporteat.*

SUnt etiam fequentes tit. ufque ad 26. de foro competenti: nam per fingulas caufas five fpecies explicatur, quod in quoque caufa fit forum, i. judicium competens. Ac primum hoc tit. fi caufa criminalis fit, obfervatur, forum effe competens, ubi crimen commifit; & hoc efl, quod dicitur ratione contractus non fortiri forum, contractus nomine comprehendo, & illicitos contractus, ut *l. 3. hoc tit. l. 1. ff. de offic. procons. l. 2. ff. de rapt. Arb.* fed metu pene dedufta in comparifcendi E go eius criminis ibi potefl convenire ubi crimen admifit, & nonnisum conflituit, ut id obfervetur in militibus, qui ubique terrarum extra ordinem peccant, *l. 1. inf. tit. 23. l. inf. tit. 13.* Item in claflimis perfonis fi rei criminis poffulentur, *l. 1. tit. 24.* Item & in hominibus divinæ Majeflatis reis, qui ubique deprehenduntur, ut ibi judicentur, *l. 5. §. 10. tit. 16.* in Catharinis, *Sergens*. In caufa igitur criminali forum competens efl locus ubi crimen commifum efl. Potefl & fine rescripto principis reum invitum pertrazerit ad forum incompetens, si vera fortaffe executione militari, qua imminente litem cum eo fit contestatus, poffl quam contestationem non efl tus revocandi forum, quia præscriptio fori fero opponenda efl litem contestatam: hoc, inquam, caufa actor caufa cadit, & actor, fi ad forum incompetens fine rescripto principis actorem compulerit, & ita accipiendum *l. 1. hoc tit.* valde fingulariter, aliquin unque vocat quis reum in forum incompetens, fi abfit dolus malus, fi vis, fi metus, ignarus competentis fori, nec vocatus reus contumacie debet: efl ad judicem incompetentem vocetur, fed fequi rocantem debet, ut vel opponat præscriptionem fori, de qua flatuet 2. ad quem vocatus fuerit, *l. 2. ff. fi quis in jus voc. non ierit*, quam l. conflatio rogo.

AD TIT. XIV. *Quando Imperator inter pupillos, vel viduas, vel alias miserabiles perfonas cognoscat, & ubi exhibeantur.*

IN hoc tit. ponitur fpecialis caflus, quo neque ex rescripto principis poteft quis trahi e foro competenti ad forum incompetens, nec exhiberi in hoc tit. ut pupilli, vidux, perpetuoque morbo laborantes ex rescripto principis ad comitatum non exhibeantur: & nominis efl in hac conflitutione. Adhibentur, ubi efl principes, *l. 2. §. ignorat. de iur. qui not. infa. l. inimicos, §. de ignorant. ff. de re milit.* fcist Herod. dixit Roman effe, ubi effet Imperator, & miserabiles perfonas dicit non pupillos, non viduas, fed debiles, & ros, qui morbo fontico laborant, & miserabiles: nam miserai dicimus femper in malo, ut & Græci dicunt, *μεταιρον, & μεταιρον* & inde Hieronymus in Jovinianum: *miseros putas, quem infortunium*. Contra tamen offendiur in hoc tit. ipsefonis licere adversarios fuos imperato rescripto evocare in aulam principis, licet ipfe non poffint exercitu. De hac re inveniens exemplum lib. 2. Var. Caffiod. & in Epiflol. Innocentii. Et hoc quidem folo caflu Imperator cognoscit inter eos perfonas, videlicet si hoc ipfe amet perfonæ imperatoreviret, non fi quis id impetrarit adversus eos, rescripto fuisset elicito a principe: nam ex appellatione principis indiffuste cognoscit inter eas perfonas. Additur ex Nov. Martiani, neminem exhiberi licere ex provincia, non dico pupillum, aut viduam, aut miserabilem perfonam, fed generaliter nemo & fuo foro exhiberi potefl ad comitatum. Quod obfervari fane æquiffimum efl, & non obfervari iniquiffimum efl, fi quæ ætas fetat judices probos & religiofiffimos juris, alioquin ultima neceflitas, & infelicitas mevitas nos coget a principe extraordinarium cognitionem fuscipere. Et hæc de hac tit. excipiuntur tantum quædam perfonæ, ex eo apparet non probari Nov. Martiani illas etiam perfonas ex rescripto principis poffe e fuo foro perduci ad comitatum.

AD TIT. XV. *Ubi de criminibus agi oporteat.*

SUnt etiam fequentes tit. ufque ad 26. de foro competenti: nam per fingulas caufas five fpecies explicatur, quod in quoque caufa fit forum, i. judicium competens. Ac primum hoc tit. fi caufa criminalis fit, obfervatur, forum effe competens, ubi crimen commifit; & hoc efl, quod dicitur ratione contractus non fortiri forum, contractus nomine comprehendo, & illicitos contractus, ut *l. 3. hoc tit. l. 1. ff. de offic. procons. l. 2. ff. de rapt. Arb.* fed metu pene dedufta in comparifcendi E go eius criminis ibi potefl convenire ubi crimen admifit, & nonnisum conflituit, ut id obfervetur in militibus, qui ubique terrarum extra ordinem peccant, *l. 1. inf. tit. 23. l. inf. tit. 13.* Item in claflimis perfonis fi rei criminis poffulentur, *l. 1. tit. 24.* Item & in hominibus divinæ Majeflatis reis, qui ubique deprehenduntur, ut ibi judicentur, *l. 5. §. 10. tit. 16.* in Catharinis, *Sergens*. In caufa igitur criminali forum competens efl locus ubi crimen commifum efl. Potefl & fine rescripto principis reum invitum pertrazerit ad forum incompetens, si vera fortaffe executione militari, qua imminente litem cum eo fit contestatus, poffl quam contestationem non efl tus revocandi forum, quia præscriptio fori fero opponenda efl litem contestatam: hoc, inquam, caufa actor caufa cadit, & actor, fi ad forum incompetens fine rescripto principis actorem compulerit, & ita accipiendum *l. 1. hoc tit.* valde fingulariter, aliquin unque vocat quis reum in forum incompetens, fi abfit dolus malus, fi vis, fi metus, ignarus competentis fori, nec vocatus reus contumacie debet: efl ad judicem incompetentem vocetur, fed fequi rocantem debet, ut vel opponat præscriptionem fori, de qua flatuet 2. ad quem vocatus fuerit, *l. 2. ff. fi quis in jus voc. non ierit*, quam l. conflatio rogo.

AD TIT. XIV. *Quando Imperator inter pupillos, vel viduas, vel alias miserabiles perfonas cognoscat, & ubi exhibeantur.*

IN hoc tit. ponitur fpecialis caflus, quo neque ex rescripto principis poteft quis trahi e foro competenti ad forum incompetens, nec exhiberi in hoc tit. ut pupilli, vidux, perpetuoque morbo laborantes ex rescripto principis ad comitatum non exhibeantur: & nominis efl in hac conflitutione. Adhibentur, ubi efl principes, *l. 2. §. ignorat. de iur. qui not. infa. l. inimicos, §. de ignorant. ff. de re milit.* fcist Herod. dixit Roman effe, ubi effet Imperator, & miserabiles perfonas dicit non pupillos, non viduas, fed debiles, & ros, qui morbo fontico laborant, & miserabiles: nam miserai dicimus femper in malo, ut & Græci dicunt, *μεταιρον, & μεταιρον* & inde Hieronymus in Jovinianum: *miseros putas, quem infortunium*. Contra tamen offendiur in hoc tit. ipsefonis licere adversarios fuos imperato rescripto evocare in aulam

AD TIT. XVI. *Ubi de poffessione agi oportet.*

COnstituto huius tituli efl etiam de caufa criminali. Ei fi, de qua poffeffionis, & caufa momenti: nam fi quis per vim deiectus fit poffeffione prædii, erit & de vi adito, quo erit crimin lis ex lege Julia, ubi vis fada efl. Et ex hoc tit. poffeffionem habendam audivi, id efl, ubi poffulatur momentanea rei poffeffio, ut loquitur *lex 4. fup. cod. tit.* id efl, momentaria reformitio poffeffionis, quam ne appellatio, nec contellatio removeat, aut inhibere poffit. Item agitur de vi civiliter, aut criF minaliter interdicto momenti ubi vis fada efl, & confequenter ubi efl res, qua pervafa efl.

AD TIT. XVII. *Ubi fideicommissum, &c.*

CAusa fideicommissi, videlicet fi petatur res per fideicommissum relicta, vel si petatur caufio præstandi fideicommissi, ea caufa difrepatur, ubi efl hereditas, aut eius pars major, vel ubi heres, vel ubi fideicarius Trebellianus domicilium habet: efl ibi non fit res debita ex fideicommisso, caufa reflituto, & caufio fier fecundum id quod efl proditum in *l. 10. & l. fcp. ff. de rei vindic.* vel etiam diceprætur caufa fideicommissi, ubi efl res ea, quæ relicta efl per fideicommissum, vel ibi

ibi non habeat domicilium heres. Et dici potest etiam de legato, quod de fideicommisso: nam & hoc loco legatum etiam intelligimus, & de creditio hereditatis. Idem etiam dici potest, ut ibi petatur, ubi major est pars hereditatis, vel ubi heres domicilium habet.

AD TIT. XVIII. *Ubi conveniatur qui certo, &c.*

QUod certo loco dari oportet, puta Romæ, non tantum redie petitur Romæ, sed etiam alio loco, ex certo actum placuit pla petitionem: nam tamen pure posefi reti, fed cum commemoratione, Ete mentione eaufoci, in quo dari oportet, & alio loco appellatur hoc actio arbitraria, quia in ea arbitrio judicis æſtimatur quanti interfit actoris fuo loco petenium fuiri, fi per eum mora fuerit, quo minus fuo loco petenium fuiſſet. Et per arbitrum mora fuit, quo minus fuo loco obtinuit pe uniam occipere, *l. 2. in prine. h. tit. & l. 1. in princ. ff. ſi. actę ff. ord.* Denique, ut ut ſuperius huius tit. in ea actione venit æſtimatio eius, quod interfuitin interefi, id eſt, actoris, aut rei, & vero rato in hoc judicium venire poteſt ut utriuſque interſit. Redde igitur ait conſtitutio, *alterutrius*, non utriuſque.

AD TIT. XIX. *Ubi in rem actio, &c.*

REi vindicatione agitur adverſus poſſeſſorem in *l. 3. ſup. ſed. dcel. jud. mot.* Poſſeſſio autem eſt in rem actio. Cum parit adverſario, id eſt, actori, hoc eſt certiſſimum: ſed quæritur, quod ſit forum competens interdenda rei vindicationis, ubi ſcilicet judex judicium habet poſſeſſor, vel ubi ſita eſt res, de qua agitur, *l. 10. ff. de rei vindicat.* & quod nonnulum eſt ex huius tituli *l. 1.* forum poſſeſſoris ſequitur demonſtratio poſſeſſoris, ut ſi abſit dominus, & indidear rei actor, vel procurator, vel colonus, hic ſequitur forum domini ſui, ut hucusque explicatur in Nov. 69. Actoris autem eſt poſſeſſ. *l. 6. pe ſeſſ.* ſequitur forum emptoris, ſi velit e idionis nomine rem defendere: nam cum fit emptori commodum, cum eſt moverius in res eius nomine, ſibet landare ſuiHorem, & ei denuntizare, ut adſit rei defendende cauſi. Quid ſeri ſi velimus dicat ſe habere jus poſſidendi, in poteſt revocare ad ſuum judicem ab eo judice, apud quem ils ineepta eſt inter extraneum, & emptorem? & definitur in *l. venditor, ff. de public. & l. 1. huius tit.* vendatorem ſequi forum emptoris: ſed noſtri circumſtantiæ exigunt unum caſum non ſine ratione, ſi ſe *vel, dejendat, qui ne le veut pas du Royaume, comme ſi le prend eſt interdit en Eſpagne.*

AD TIT. XX. *Ubi de hereditate agitur, vel ubi heredes ſuripi in poſſeſſionem miſſi poſſulare debeant.*

CItuli modo in hoc titulo offenditur, petitionem hereditatis, quæ vindicatio eſt, non ſpecialis in rem actio, ſed univerſalis, qua agitur actio eſt, qua poſſidet rem pro hereditate, aut pro poſſeſſione ubi is poſſidet domicilium habet, *l. ſi ſuſpecta, 3. ubi. ff. de inoffic. teſtam.* vel ſimili modo ubi ſunt res hereditariæ, de quibus agitur, ſi ibi repertiatur poſſeſſor, hoc ſignificat *l. 2. huius tit.* nam & hac actione agitur in eum, qui unam rem hereditariam poſſidet, licet minimam, *l. licet. ff. de petit. hereditat.* & eodem modo heres ſcriptus, ut adtendatur hoc titulo, cum ſit controverſia hereditatis, ibi ſe defendere miſſi in poſſeſſionem rerum hereditariarum ex edicto D. Adriani, vel hodie ex edicto Juſtiniani in *Lubr. de rebus Dive Adriane* : heres, inquam, hoc poſſulat ubi jure pretorio, & hereditatis, interim ſalva petitione hereditatis, ſe mitti in poſſeſſionem ex tabulis, quas profert: dum agitur de petitione hereditatis, & quæritur ad quem potius pertineat cognitio: igitur eſt ejuſdem pra- A fidis, qui regit provinciam, in qua ſita ſunt res hereditariæ, aut major pars: nam eſt de poſſeſſione qui agitur, ex interdicto uti poſſidetis, cum notio eſt, qui ſit poſſeſſor, qui non, qui poſſit criminaliter convenire, nisi in conſiſtorio principis. Quod etiam omnibus ſibi ſeratoribus quotſim Imperatores detuliſſe Dio ſcribit, atque etiam Spartianus.

AD TIT. XXV. *In quibus cauſis militantes, &c.*

MIlitantes in hoc titulo non dicuntur armati militares, ſed tribuni numerorum; *nam ſemper* nomine privilegio fui fori, & item poſſeſſor revocare ad magiſtrum militum, *l. 1. ſup. tit. 23.* dicuntur ſcholares, qui funt ſub magiſtro officiorum; item *l. 1. in fi.* ſcholæ, ut ait *l. ult. inf. de luc.* ſuperumerarii militum de quibus eſt B titulus *de privilegiis ſcholarum lib. 12.* ut ratione ordinis in rebus, qui ſunt ſub magiſterium, quod ubiquantur magiſtro officiorum, & domeſtici protectores: in hac benet quidem privilegium fori, & ſuum propium judicem: ſed eo privilegio non utuntur cauſæ in hoc titulo propoſitæ, id eſt, ſi conveniantur non apud magiſtrum officiorum, ſed apud præſidem provinciæ, qui eorum alias non eſt judex competens ea cauſa controverſiam, aut monetarum publicorum: nam ex hac cauſa poſſunt a præſide convenire, nec item ad ſuum judicem poſſunt revocare. Item etſi ſi obnoxii ſtuntur cauſæ, vel alii corpori, aut cohorti, & dicuntur aliquid abſtulſſe per ſuperexactionem, vel concuſſionem, *l. 1. & 2. tit. 23.* qua etiam poni poteſſent in hoc titulo, cauſas exprimunt quoſdam, quibus militantes non utuntur fuo fori privilegio: nam præſentibus judicibus, C alieno. & plerumque judicibus fori incompetenti: & hæc etiam *l. 1. tit. 23. in C. Th.* ponitur ſub tit. *de annonis militaribus*, ubi militantes non conſtituuntur privilegium alienum, quacumque ex cauſa conveniantur ſub eodem judicium judicum id eſt, præſidem provinciæ, nec poſſunt uti privilegio fui fori, ſed militantes de quibus agitur hoc tit. id, ſcholares, qui conſiſtunt in matricula, præſidium nam ſoli ſatmati militares conſulores eſſe probabuntur *l. 1. ſup. ſed. de re mil.* poſſunt conveniri apud eoſdem præſidem provinciæ, ut ſuperius quoque potemus ait. Item militant milites fcholares fori privilegium, ſi quidem D ſuem exercerat in provincia: nam tunc eo privilegio militiæ fuæ inſtituti ſunt, hoc utique verum eſt, cum dinuerim a riacipe negotiandi licentiam: ut in *l. 1. tit. muſicorum*, *vel negotiandi*, legendum eſt ♂, non *vel*, regulariter autem ſcholæ quæ eſſe miles & mercatur, *l. 2. enf. lib. 12. negotiat. ne milit.* Cui ſi quis forte incentiatur negotiationem exercere, & ſe etiam militiæ dignitate efferre, licet ei negotiationem permittit princeps, conventus etiam ex private debito poterit apud præſidem provinciæ, non apud ſuum judicem: & ratio eſt, quia in hoc judicem: idemque erit in militantes fuis contingit, ſuſſique privatis negotiis dent operam in provinciis, ſine E nomine tuo beneficio, non ut militiæ privilegio fori. Et brevitet hæ funt cauſæ in quibus militantes non utuntur præſcriptione fori. Notandum in contexta huius *Conſtitutionis*, ubi ſcribitur, *qui negotiantur*, ſcribendum eſſe legendum, *negotiantur*, non, *ſeiantur*, aut *oriantur*: nam tres cauſis norantur, qui diuitent rerum ſuarum adminiſtrationi, qui pro negotiantur, & qui conſtituent aliena prædia: & ita perſpicue in Baſilicis diſtinguuntur. & ad hoc, qui negotiantur pertinet ultima pars conſtitutionis, dum ait: *eſt moverint mercandi licentiam.*

AD TIT. XXVI. *Ubi cauſa fiſcalis, vel divina domus, &c.*

CAuſæ fiſcales funt in quibus agitur de bonis fiſco delatis, id eſt, de caducis, vel de penis pecuniariis inferenda fiſco, vel de eo, quod debetur fiſco ex contractibus: videtur etiam quodam modo effe cauſa fiſcalis in ſpecie *l. 4. hoc tit.* qua in, qui emit a fiſco mandata Ti-

que eſt *Soveri & Antonini*, de ſtatu comitio non eſt præſidis ea muſtis conſiſtutionibus. Et ut congruat omnes conſtitutiones inveem, quæ menſa fuit Juſtinianis, conveniretur cauſam, *ſupra. huius tit.* accommodandus eſt ad eum *l. 1.* ut ibidem dixi: non eſt omittendum in *l. ult. h. tit.* non ſervari præſcriptionem quinquennii hodie, qua excludebatur cognitio ſtatus ſine rescripto principis: nec enim poſt quinquennium quam indicium eſt effet de ſtatu & manumiſſione ex Nov. Juſtiniani licet fuere ſervitium ſtatus ſine ſpeciali rescripto principis, fublata illa præſcriptione quinquennii in *l. ult. ſupra tit.*

AD TIT. XXVII. *Ubi quis de Curiali, &c.*

UNa etiam quæ prajudiciales, & quæ de ſtatu F actiones quibus quæritur decorum quis ſit nec ne, an ſit curiæ municipalis, an ſpectabilis, an ſimplex cenſitus, in cenſibus deſcriptus, an ſit ex cohorte Præfidis, an ex corpore numerariorum, aut poſſorum, aut ſiarionum, aut ex illis corporibus: & ad ſummam, an ſit conditionarius, id eſt, adſcriptus conditioni certæ, quæ omnes cauſæ pertinent ad adminiſtrationem præſidis ejus provinciæ, in qua is qui curiæ vindicatur, vel conſtitutus eſt conditioni deprehenſus fuerit: nam voluerat effe fugitivus, five refugitivus, & ſimilia, ſunque notoria, & ibi vindicatur ubi deprehenditur, *l. 1. hoc tit.* Hoc etiam de criminibus quibusdam evidenter tenatur poteſt ex *l. 1. ſup. ubi de criminibus*, ut poſſit in urbe Roma conveniri. Ita hoc in loco cauſas exprimunt quoſdam, quibus militantes non utuntur fuo fori privilegio: nam præſentibus judicibus, quæ ſunt ſub præſidis præſcriptione: nam præſentibus judicibus fori incompetenti: & hæ etiam *l. 1. tit. 23. in C. Th.* ponitur ſub tit. *de annonis militaribus*, ubi militantes non conſtituuntur privilegium alienum, quacumque ex cauſa conveniantur ſub eodem judicium judicum id eſt, præſidem provinciæ, nec poſſunt uti privilegio fui fori, ſed militantes de quibus agitur hoc tit. id, ſcholares, qui conſiſtunt in matricula, præſidium nam ſoli ſatmati militares conſulores eſſe probabuntur *l. 1. ſup. ſed. de re mil.* poſſunt conveniri apud eoſdem præſidem provinciæ, ut ſuperius quoque potemus ait. Item militant milites fcholares fori privilegium, ſi quidem D ſuem exercerat in provincia: nam tunc eo privilegio militiæ fuæ inſtituti ſunt, hoc utique verum eſt, cum dinuerim a riacipe negotiandi licentiam: ut in *l. 1. tit. muſicorum*, *vel negotiandi*, legendum eſt ♂, non *vel*, regulariter autem ſcholæ quæ eſſe miles & mercatur, *l. 2. enf. lib. 12. negotiat. ne milit.* Cui ſi quis forte incentiatur negotiationem exercere, & ſe etiam militiæ dignitate efferre, licet ei negotiationem permittit princeps, conventus etiam ex private debito poterit apud præſidem provinciæ, non apud ſuum judicem: & ratio eſt, quia in hoc judicem: idemque erit in militantes fuis contingit, ſuſſique privatis negotiis dent operam in provinciis, ſine E nomine tuo beneficio, non ut militiæ privilegio fori. Et brevitet hæ funt cauſæ in quibus militantes non utuntur præſcriptione fori. Notandum in contexta huius *Conſtitutionis*, ubi ſcribitur, *qui negotiantur*, ſcribendum eſſe legendum, *negotiantur*, non, *ſeiantur*, aut *oriantur*: nam tres cauſis norantur, qui diuitent rerum ſuarum adminiſtrationi, qui pro negotiantur, & qui conſtituent aliena prædia: & ita perſpicue in Baſilicis diſtinguuntur. & ad hoc, qui negotiantur pertinet ultima pars conſtitutionis, dum ait: *eſt moverint mercandi licentiam.*

AD TIT. XXVI. *Ubi cauſa fiſcalis, vel divina domus, &c.*

CAuſæ fiſcales funt in quibus agitur de bonis fiſco delatis, id eſt, de caducis, vel de penis pecuniariis inferenda fiſco, vel de eo, quod debetur fiſco ex contractibus: videtur etiam quodam modo effe cauſa fiſcalis in ſpecie *l. 4. hoc tit.* qua in, qui emit a fiſco mandata Ti-

tii, cum Titio agit de precio, & ulterius, quæ fisco solvendi sunt, & quæ fiscus facies diligentiatur apud Cæsaris procuratorem, vel rationalem rei privatæ Cæsaris, ratiocinium summæ rei, ut ei in inscriptione *l. 7. & in l. 2. sed. 3. perque publici, populiue.* & apud Euseb. *ὁ τὴν ἰδιόκτητον παρεστηκὼς ἐπιτροπεύων.* Atque etiam in veteri inscriptione: *positum augur fortifano fundamento porta, ex publicatione.* Ita Sic. Fl. Valer. Constantius M. Cæsari, *Liberatis accitus à Sic. Fl. Valer. Constantino M. Cæsare, Valerius Honoratus vir perfectissimus rationalis summæ rei, decretum mihi Marcius Mercurius quidem exulat* civiles apud hos disceptantur, non criminales: nam de criminibus non cognoscitur, sed de iis, quæ fisco competunt, & debentur, sed præsides, qui habet merum imperium, id est, jus irrogandæ mortis, vel pœnæ: igitur non habent merum imperium, nisi fungantur vice principum. Et Dominus Pilatus erat procurator Cæsaris in Syria, cum jure præsidali, *l. 1. hoc tit. l. 1. fam. de pe-dan. judicib. l. 1. inf. de pœnis, l. 1. inf. ad leg. Fab. l. 1. de plag. & l. ult. ff. de offic. proconsul.* Et procurator agitur non cognoscit de causis curiali, sed de criminibus. Igitur apud præsidem provinciæ, cui, ut ait *l. 1.* consultus possunt irrogare licet, id est, quorum est merum imperium, quod fœlicet est jus irrogandæ pœnæ criminibus, & jus dandæ pœnæ legitimæ: *l. 1. inf. de jurisdict.* omnium pœnæ penæ legitimæ, quam jus gladii nominant. Et verisimum est in *Limone. ff. de jurisdict.* imperium, & jurisdictionem per exemplum rerum, quæ sunt mixtum & nudum jurisdictionis imperium: merum, id est, jus jurisdictione, quod non competit jure magistratus. fed jure dato nominum, ad certum aliquem usu, plumique pœnæ, aut pœnæ: pura, aut ex die irrogandæ omnis pœnæ, & non illius: vel pecuniæ, aut in pœnæ, aut in pœnæ. Denique in ea lege per omnia pœnæ, quæ præsidem irrogare, non etiam judicandæ: & ideo in *l. 3.* legendum est, affirmative. *ferat reique servati.* Quia in re laborat Gothof. Hæc de causis fiscalibus, earum titulus est etiam de causis divinæ donus: a fisco fiquerat divina domus, a principiis, quæ dicitur ratio Cæsaris in *l. 6. l. ult. ff. de jure fisci. Quod privilegium habet fiscus*, inquit, *idem habet ratio Cæsaris & Augusta*: nam Augusta iisdem privilegiis utitur quibus Augustus, *l. principes, ff. de Aedil. Curulib.* id eſt, ut Græci interpretantur domus Cæsaris: sicut domus divinæ, quæ pertinent ad rem privatam, vel Cæsarum patrimonium principis, & ad prædia Cæsarea: id eſt, quæ erant propriæ deputata catholico, & cellario, & penu principis, & erant in Cappadocia, ut oſtendit *l. 1. inf. de palatin. larvar. largit.* & Cæsarum rectior infra ad *l. 1. ff. de leg. Julian repetund.* & interpres Iuliani Augustum in Nov. 30. qui prædia erant fisci cura comitis rerum domarum, & postiminum fub cura præpoſiti fuci cubiculi. Et inde in notitia Romani imperii, fub diſpoſitione viri illuſtris præpoſiti fuci cubiculi, nominatur domus divinæ per Cappadociam. Agitur autem causa domus divinæ apud procuratores, five rationales propriæ, ut infinuat ruidem titulus codicillorum. Sequuntur causæ hominum divinæ domus: homines funt coloni, inquilini, fervi, conductores, procuratores: & in quidem homines Tamiaci, deſtinati fuiſſent præſidi Tamiaci, conveniuntur apud præpoſitum fuci cubiculi, & contendem domorum in omnibus causis civilibus & criminalibus, *l. ult. hujus tit.* quæ eſt in Tamiacia: etiam ferri ita nominatur, & pertinent ad prædia Tamiaca. Igitur Tamiaca deſtinata penui principis patrimoniali, aut gerunt res homines in causis civilibus apud comitem

A rerum privatarum: in criminalibus apud vicarium: nam in inſcriptione *l. 9. hujus tit.* ita legendum eſt: *ad Philippum vicarium*, non virum clariſſimum, vel etiam in criminalibus conveniuntur apud præſidem provinciæ, in qua eſt domus adminiſtrat, adhibito procuratore domus Augustæ: & ſimiliter apparentes, & officiales rationalis in cauſis civilibus conveniuntur apud ipſum rationalem: in criminalibus, cum non habeat rationalis merum imperium, id eſt, ſubſci criminalis executionem, conveniuntur apud præſidem provinciæ.

AD TIT. XXVII. *Quando liceat unicuique, &c.*

B IN hoc tit. oſtenditur illud, quod ante diſtum eſt, animadem ſibi jus dicere, & ſuperioribus tribuis omnibus adeundum eſſe judicem competentem, nec quicquam ſine eo vadendum, vel admadiſtrandum eſt. Et in hoc tit. oſtenditur aliquando non obſervari, & nonnunquam evenire, ut non ipſi ulciſcantur, & quodammodo ipſimet jus ſibimet adverſus oſtidorem vindicent, id eſt, latronem nobis inſidiantem impune occidamus in *l. 1. tit.* Eno in agris tantum, non in urbe impune occidimus: quemadmodum ſuperius *publ. tabul.* fides, five pignus ſit, five mides, etiamſi ſe telo non defendat, & ei parcere poſſimus ſine noſtre vitæ periculo: & in agris, & in urbe, quod eſt ex tab. Sicar, & ut fur nobis impune poſſit quodammodo occidi, *l. ſi pugnet, 3. ſi furem, ff. de fur. l. 4. ff. ad l. Aq. ff.* fed ut auctor eſt Ulpianus, hæc ita deſiſt eſſe in uſu, plumique placuit, ut non alias liceret noſturnum furem occidere, aut diurnum, quam ſi ſe telo defenderit, & ſi is cui furtum fiebat, parcere ei non poſſet ſine vitæ ſue periculo, *l. furem, ff. de fur.* Quod ita obtinet in urbe, fed non in agris: nam ex hac l. 1. & ex l. 12. tab. in agris noſturnus fur quoque non poteſt occidi: quia in agris minor eſt copia ſatisfandi, & quo major eſt, eo rei gravioribus conſtringuntur vinculis, dato ei, cui furtum fiebat, licentia furem vindicandi, & occidendi etiam manus datem, nec reſiſtentem. Et elegans eſt ratio *l. 1. noctu ejus ſe tempore servetur, quam poſſ actiones ſimiliter.* Omnes hæ diſtinctiones fuit perumque falſæ: & *ut ſi ne fuit dolor.* Et plerumque vere in una re tantum, falſa in omnibus aliis, & vero, qua mente traditur fur, & quo ſpectet furem impune occidentem. Itaque facile eſt reſpondere argumentanti ex his teſtatis aliisve incommodo, aut exceptionem aliquam: quod ait, *noctu ejus, &c. Si furem eſt, quod ponitur in l. ult. in fi. hujus non eſt ver. eſt.* melius eſſe jura minorum integra ſervari, quam poſt vulnus inflictum remedia quærere, quod ex Aristo. *l. 9.* Iuliorum videtur ſumptum: & oſtenditur in *l. 2. hujus tit.* unumquemque poſſe defenſorem militis oſtidere, & perhendere, & ſi fe telo defendat, & occidat, ut in *l. 2. inf. de defenſ* militia, & hoc quidem modo, quod eſt in altera parte hujus tit. vindicabit ſeſum manifeſtum, & deprehenſum, & in fe telo defendentem

do patet excludit querelam inofficioſi teſtamenti: & hoc meditatur: dato operam ne filius quæratur ſibi hæreditate mea: ne inducat materiam officiorum, ut lib. 7. cod. a. appellat Fabius: nam certe materia querelæ inofficioſi teſtamenti eſt materia officiorum, an ſit bene meritus filius, vel male, *l. filius, D. de inoffic. teſtam. l. 3. §. fi emancipatus, D. de bon. poſſeſſ. contra tab.* dabo operam, inquit, ne quærantur: nam querii poteſt teſtamente-lamento: non teſtor, ſed dabo omnia mea: hoc generæ igitur eluditur querela inofficioſi teſtamenti: ſuſpecta ex conſtitutione Adriani, querela inofficioſæ donationis, quam dari dicendum eſt non tantum liberis, ſed & parentibus, ut in *l. 4. hactin.* & dari etiam ab inteſtato, id eſt, ſive donator ille fecerit teſtamentum, ſive inteſtatus deceſſerit, *l. 3. hic tit.* & turſus eum poſſe dari etiamſi intervenerit ſolutio: & evidente querela inofficioſi donatori non licet animos: nam conſilium quidem abſque eventu atque affectione non fufficit: *l. pen. hoc tit.* ſi obtempta fit voluntati donatoris: & quod tamen non videtur probaſſe Patricius Græcus interpres, qui dixit illudum *l. 5.* acquirendum eſſe quid notum, ut ſcilicet tantum proderit ei donatori, qui hæredi tuo poſt donationem alius liberis ſuſtum, eam revocare pro modo poſſimus ſibi debitæ: ſuſtum extraneo liberi poſſint nati in ſolidum revocari, *l. 8. hac tit.* & *l. 1. cod. de nov. dotat.* ſuſtum alius liberis revocari tantum pro modo Falcidiæ. Et ſuſſicit eventus, ſuffitit ſtrus quo prima ipſe ſuſta eſt, eſt inſtituta: ſuſtum hæredi inſtituti in *d. l.* ſcilicet hoc jure utimur, ut trahitur etiam ad omnes alios caſus, puta ſi liberi, qui tempore eram donationis, quæruntur de inofficioſo teſtamento. Etiam illud notandum, hanc actionem non dari poſſe quinquennium, *l. inth. hac tit.* quod obtinet & in querela inofficioſi teſtamenti, & de inofficioſa dote. Hæc tres querelæ finiuntur quinquennio. Item non dari querelam inofficioſæ donationis ei, qui judicium donationis agnoverunt, & probaverunt, *l. 6. hac tit.* nec dari etiam in querela inofficioſi teſtamenti: nam hæ querelæ ſunt remedia ſubſidiaria. *l. 2. & 3. hac tit.* & obſervandum eſt, non dari querelam inofficioſi teſtamenti: nam puter vendit omnia bona ſua, ſi vult: *Pergent ea demerere.*

AD TIT. XXX. *De inofficioſis dotibus.*

D

Inter donationes, & dotes numerantur. Dos eſt ſpecies donationis, *l. cum nobis, inf. de donat. ante nupt.* Et id quod dictum eſt de inofficioſa donationibus meritio etiahior ad inofficioſas dotes a matre datas marito prium vel fecundo, quia dotes ſuſtinent & ſuſtinebunt honeſtæ excedere, vel omnia bona conſumunt, ita ut liberis non ſit ſalva Falcidia, id eſt, debita portio in bonis materni. Ceterum quia hæc actio de inofficioſis dotibus eſt ſubſidiaria, ſicut duæ præcedentes, hodie nolim conſtitutiones hujus tit. accipi de multere, quæ inter matrem & liberos filios nata eſt controverſia, an quia conſtat eam fecundo marito non plus poſſe erogare dotis, vel ciho nomine quam ut ex liberis priori maritimonii, ipſi ſint hæredes? ſcilicet hoc ſenatuſconſultum trahi etiam bodie de ea, quæ primum nupſit, cum haberet naturalis filios, vel ſpurios, vel de ea, quæ inter nuptias non habeat liberos ex priori matrimonio: ſed ſpurios tantum: nam in bonis maternis Falcidia ſpurius non minus, quam juſtis liberis debetur, *l. ſi ſpurius, §. 1. D. de inoff. teſtam.* ſed erat quidem conſtitutum etiam de liberis priori matrimonii, ſed in eis hodie eſt ſupervacua propter dictum legem *hac edictali*. Et ita accipienda eſt lex huius tit. vulgo dicitur a noſtris auctoritas, ipſas legibus concordare promptum eſt, ex hoc loco, *legibus concordare promptum eſt*, id eſt, jus eſt & æquum.

AD TIT. XXXI. *De penione hereditatis.*

N On caret ratione, quod priſtquam proponeret quis generalem petitionem hereditatis quam propoſit hoc tit. propoſuerit ſpecialem de inofficioſo teſtamento: nec enim *idem jus* eſt utriuſque. Generalis petitio hereditatis datur adverſus poſſeſſorem juris, vel res hereditarias, nec hereditem juſtum, ſive ſciat ſe eſſe hereditem, ſive ſtilo exiſtimet ſe eſſe hæredem. Et hoc eſt, quod dicitur, eam petitionem hereditatis dari tantum adverſus eum, qui pro hærede poſſidet, cum non ſit hæres, ut notat Bracton. *l. 3. tract. 2.* dicitur exiſtimans ſe eſſe hæredem, vel mala fide, & adverſus eum, qui poſſidet pro poſſeſſore, id eſt adverſus furem, vel rapiorem, qui interrogatus, quo jure poſſideat, non habet quod reſpondeat, nili quod poſſideat, non quaſi hæredem: & hæc ditute utique non coniendit, videlicet non ſe aſſerit eſſe hæredem: & ideo hic etiam tenetur petitione hereditatis, non alius, qui vero uſuque titulo poſſidet, *Latronianus, & quatuor ſeqq. D. eod.* petitio autem hereditatis de inofficioſo teſtamento datur adverſus eum hæredem & legitimum, qui ex inofficioſo teſtamento iuſte hæreditatem adiit: neque enim ante adiitum hæreditatem ullo hæredis actu, & hoc ſilet quærelæ inofficioſi teſtamenti à bonorum poſſeſſione contra tabulas: nam bonorum poſſeſſio contra tabulas eſt contra legum, *l. quod iuſte ab initio, D. de bon. poſſ. contra tab.* ſtatum enim nondum heres adierit: querela contra hæredem, qui adiit. Item querela inofficioſi teſtamenti datur adverſus ſilium tantum, alio accepto cum re bonorum poſſeſſionem contra tabulas, *l. ſilius, de bon. poſſ. contra tab.* datur etiam adverſus fideicommiſſarium, cum ex Senatuſconſulto Trebelliano reſtituit hæreditatem, *l. ult. de fideicommiſſ. teſtam.* adverſus quos non datur generalis petitio hereditatis: quia vero & iuſto poſſidet titulo, & generalis tamen datur eo nam, qui falſo poſſidet pro hærede, vel qui impudenter poſſidet pro poſſeſſore, retinet pro eo, qui poſſeſſionis nullum habet iuſtum cauſſam, ſpecies eſt pro fententia, quod plerique dicunt, generali petitione hereditatis, id eſt, ex cauſa inofficioſi, vel ex cauſa inofficioſi teſtamenti, aut irriti, aut nulli, vel ex alia quacunque cauſa, per quam inofficioſum teſtamentum dicitur, petitione hereditatis tenetur etiam heredem extraneum obiici, *Latronianus, d. l. etiam, §. 1.* emptorem hereditatis teneri utili petitione hereditatis, qui eam bona fide emit ab hærede, qui poſſidebat eam pro dotalitio: nam ut reſpondeat locum habet, puto ut ſit in emptorem petitio hereditatis, nili deficiente vendore, puta non extante, vel extante quidem, ſed qui bona fide vendidit, non dico ex, fed ante Cajum, qui non tenetur, nili in quo locupletior factus eſt: ne videretur fallus locupletior, aut fine damnofo: quod ſi bona fide vendidit, eo caſu deficiente venditore, cum ab eo fcilicet non poſſimus fervare hereditatem quam vendidit, quæ vel non extat, vel non extam tuli ex vendition, in emptorem petitio utilis petitio hereditatis quaſi in heredem ejus, qui poſſedebat hereditatem pro herede: nam certum eſt hereditatem poſſe peti non tantum ab eo, qui pro hærede poſſidet, vel poſſeſſore, fed ab hærede ejus, licet ignorent delictum ita poſſeſſore eas res, & ipſe eas quæ poſſidet, quaſi ex hereditate ibi reſtituendo vel lege delata, *l. Neratius, l. etiam, in pr. & §. Sabinus, D. eod.* deficiente igitur venditore demum per ultimum petitionem hereditatis trur ad emptorem quaſi ad heredem poſſeſſoris, qui convenire poterat. Emptor hereditatis vicem heredis obtinet, & in ſubſidium: vera igitur eſt ea differentia,

A in 12. tabulis manum conſerere: & hoc dicam imprimis manum dicimus inter ſe conſerere partes in vindicationibus, dum vindicat unus, & alter contra vindicat: nam entm mutuæ vindicationes, ut eſt in §. 1. *hoc eſt.* manum conſerere non illius quidam vi bellica, aut cruenta, fed vi quadam civili, qua veritas ſtetur, ut vi bellicaria, ut ait: & ita elegantes definit: *manum conſerere eſſe quo de re diſſeruntur in re præſenti, ſuos ager, ſive ſit quid aliud, ſervitus, hereditamium manus pretendit in ea re civilibus verbis vindicans: ac poſtea, quid ſit vindicare, ait, ſive ſervitus ſit, ſive ager, ſic intendere: volgo unde, ſic, quia ſic fit. Ergo ut ad rem redeamus, poſſeſſionem illis bonis ſuperior poſſeſſori, interim licet, nihil eum non vult ſtatuere, & ſi tantor offert ſatisfationem, aliquando ſi noluerit velit ſatisfare, in pari cauſa, melior eſt cauſa poſſidentis: ſed & rem rem vi poſſideri, inter omnio momentum redintegrati, id eſt reformari poſſeſſionem oportet, *l. ſi quis laborem, §. de probat.* quæ fuit Labeoni hac, ut Polybius ſcribit lib. 6. *Hiſtor. Rom.* Et ob hanc rationem in cauſis liberalibus vindicia danter ſecundum libertatem ex 12. tabul. ſi probetur tempore litis ei manumiſſum in libertate fuiſſe, qui de agitur, præſtita ſcilicet ſatisfatione, adeo ut hic ordo ſervetur etiam in præjudicialibus adjudex, *l. ordinar. de diffin. l. ſi ſervus, §. ſi ſervus, D. de teſt. l. ſi ſervus, D. de ſervit. rust.* Quod ſi in poſſeſſione ſervitutis, id eſt, in ſervitute fuerit is homo de quo agitur, vindicia dantur ſecundum ſervitutem: nili quis per vim liberum hominem expulerit, & in ſervitute habuerit, namque is homo ante manu conſertum, ſecundum libertatis poſſeſſionem, *l. ſi quis liberum, & l. ult. hic tit. de probat.*

AD TIT. XXXIII. *De ſcientia, & habitatione.*

P Oſt vindicationem rerum corporalium de qua eſt titulus ſuperior, ad hanc tendunt & ſequentem, qui ſunt de vindicatione rerum incorporalium, veluti ſervitutum, ſervitutem non conſtitui corpore, cum, vel tantum non poſſunt: fed in jure tantum conſiſtunt, vel intelligentia percipiuntur: denique non ſunt, ſed intelligimuntur: & de ſervitutibus fiunt interdictorium, alia prædiorum, *l. 1. §. de ſervitut.* vel ut loquitur *l. Celſus, de annuis leg.* alia ſunt in rem, alia in perſonam: De ſervitutibus in rem agitur cum eſt titulus, qui ſignatur: nam plerumque ſervitus dicitis ſimpliciter, eſt ſervitus prædii: hic autem titulus eſt de ſervitutibus perſonarum: nam per ſervitutibus, & per habitationem ſervitus, & prædii vel municipii, vel aliis res ſervitum perſonis non rebus, *l. dominus, §. ſi ordem.* Item per miniſterium, quo verbo ſignificatur poſſeſſio ſervitutum ſervitutum, quæ non bis fiunt locatæ, vel caſſe, videtur quidem habitatio, & miniſterium nihil differre: ſed diſcrimen tamen magnum eſt inter ſe: nam propria quædam vis ineſt in habitationibus, & miniſterii verbo, quæ effici ne facile quæ hæc ſpecialiter poſſimus tolli eſt neceſſe, *l. 1. D. eod. tit.* Et eadem ratione animitur capitis minutione fruituarii, quia perſona communitur per capitis deminutionem, & ſi ne nunc homo quidam, ut ex libero ſervus, ex ſervo peregrinus: amittitur etiam non utendo tanto tempore,

re, quanto ufucapio completur rei mobilis, vel immobilis. Miniſterium autem ſervi, quandiu is ſervus vivit, is modis non amittitur: miniſterium, vel operæ ſervi lingvæ non amittuntur, ſi legatarius cupit animantur: quia capitis minutio appellatur mors civilis: non amittitur ſi per decennium uſus non fit operæ: habitatio quoque quamdiu adeo ſolum permanent, & ſi cui habitatio conceſſa eſt vivit, non amittitur capitis minutione, vel non utendo, quia etſi videatur aliquatenus is rei habitatio adimi, vel minui, non tamen ſervi concedi, *vtamdiu*[1] habere adnum, vel miniſterium ſervi: tamen fructuarius non eſt dicendus, *l. 2. ff. de vſufr.* Et nom quidem eius rei conceſſi eſt habitatio, habitationem extinguit, habitatio ceſſat, quia iam habitari non poteſt ab illo in cuius fabio habitatio conſiſtebat, verum capitis deminutio, vel habitandi incuria, habitationem non extinguit, quia habitationis nomen non tam reſpicit ad perſonam ejus, qui habitat, quam ad rem ipſam, habitationem, ſe ſque habitatio ſtatuatur pro domo ipſa: & dubitatur an habitatione legata, proprietas legata ſit, id eſt, domus, *l. domo autem, 5. hac vic.* Atque adeo ſitis eſt, an conſiſtit jus aliorum habitendi ei cui datus eſt, ſi habitat domum ab eo poſſit, licet non inhabitetur. Habitari enim poteſt poſt capitis deminutionem: ergo manet habitatio, etſi legatarius capite minutus ſit. Denique domus eſt expoſita habitationi, etſi domum legatarius non habitaverit. Miniſterium autem ſervi non extinguatur negligentia, non capitis deminutione, neque hac habitatio. Imo nec mora ejus miniſterium ſervi, nec habitatio extinguit, cum tamen mora habitationem extinguat, ut ſupra diximus. Ratio eſt, quia miniſterium ſervi in fabio conſiſtit miniſtrantis ſervi, *l. 2. ff. de vſufr.* Quod ſignificat fructum esse, qui hanc operam miniſtrat, & exhibet, *N.* ideo quamdiu is ſervus, qui eam operam exhibet, vivit, tamdiu opera debetur ei, quamdiu ſervus ipſe hereditæ eſt: ſed conſervatione etiam ufumfructum cum habitatione, & miniſterio: nam miniſterium, & habitationem fuis certis conditionibus invenio, ad ufumfructum ejus rei attendi fruendi re aliena, quæ non ſit in abuſu, id eſt, quæ utendo non percat: nam earum rerum, quæ utendo pereunt, ut vini, olei, frumenti uſusfructus non eſt, abuſus eſt, non uſus. Quod explicatur in *tit. de vſufr. res. vel. quæ uſu conſumuntur*: in quo oſtenditur eatum quoque rerum, quæ ſunt in abuſu, ufumfructum conſtitui ex Senatuſconſulto, remedio cautionis: uſusfructus igitur eſt quidem jus præcipuæ, ſed in fabio fructuarii conſiſtit: num fructus eſt, *l. 1. in fin. ff. quando dies vſufr. ced.* Itaque uſusfructus videtur ad ſignificare fabium ejus perſonæ, cui eſt ius utendi fruendi. Itaque a perſona non exit, remque ſingulis præſtituto, vel etiam ea perſona mortua, vel mutante ſtatum, id eſt, perſona mortua, vel capite minuta, uſusfructus ceſſat, & interit: quia non eſt amplius ille, cui ſoli jus eſt facere, id eſt, ut fruì: hujus fabium uſusfructus nomen ſignificat. Ergo uſusfructus ſtatuit annui reditus minutione, quod iure veteri decernit, ex *l. pen. pro tut.* non interit minima capitis minutione, velluti emancipatione, vel adrogatione: in qua etiam interrogabat emancipato per 3. de libram, adhibito libripende, & ille Catano, id eſt, nummo uno dicis cauſa, id eſt, obteſtationis gratia, quæ erat vendito quaſi imaginaria, & remdicio ſimulato, & manumiſſione: igitur transformatio perſonæ, aut regeneratio: ſed merito hodie non interit uſusfructus in perſonam conſtitutus, nifi cum ea perſona deſit eſſe perſona: id eſt, cum ſit ſervus, aut peregrinus: peregrini perſonam non habent in civili jure. Ceterum minima capitis minutione ex Conſtitutione Imperatoris non finitur uſusfructus, qua legitimæ illæ emancipationes hodie ſunt ſublatæ: atque adeo, qui emancipatur, vel adrogatur, nec interim redigitur in ſervitutem, denique ſi ſui juris, vel alieni juris ſine permutatione ſtatus, qui emancipatus, vel adrogatus fuit: ſi quidem hodie capitis minor, A ſed non ſecundum morem veterum: ita nec fingitur prius tranſiiſſe ex libertate in ſervitutem, ſi hodie emancipatio, vel adrogatio ſimpliciter, ſubtatis illis adjunctionibus, fit ex conſtitutione Anaſtaſii hodie, vel ex Conſtitutione Juſtiniani in §. *præterea, Inſt. quibus modis ius patr. potestatis ſolvitur.*

AD TIT. XXXIV. *De Seruitutibus, & aqua.*

USufructus, habitatio, miniſterium ſervorum ita ſunt hominum, ſive perſonarum, per quæ res liberis hominibus ſervitut: ſervitutes autem in hoc tantu ſunt rum prædiorum, per quæ prædia prædiis ſervitut: ibi, id eſt, uſusfructus, habitatio, miniſterium cohærent prædiis: ita vero ſervitutes, de quibus in hoc B titulo agitur, coliterent prædiis urbanis, vel ruſticis. Licet etiam nobis definire ſervitutes ſecundum Celſum in *l. quod ſtrictè, ff. de verb. ſignific. & Gaium, ff. ſervit. admod. ſervit. amitt.* ex antiquo, & ſubtili, hoc modo: ſi ſervitutes ſint prædia qualiter ſe habentia: quando res non ſint corporales, ut cum medio deſinunt morbus, effe contra male affecta, & Stoici veterum effe animum quo ſummodo ſe habentem: virtus eſt habitus, ſcilicet animi, qui ſignificatur illo articulo, quodammodo, vel aliter, ſervitus eſt habitus, vel qualitas prædii, qualitas inhærens prædio. Quod ſubtile in hoc titulo, *Of de aqua*, non eſt de aqua pluviali, ut in *ff. de aqua*, qui eſt de aqua pluvia, & aqua cadente e cælo, de qua competit ex 11. tabulis actio in perdenni enis aquæ arcendæ pluviæ: nam competit ille titulus eſt de C aqua, & de aqua arcenda actione, legitima, ſcilicet, patis, ut non excreſcat, & cohibeat aquam pluviam, ne aqua manuſabilis ex fundo ſuperiori in inferiorem aquæ noceat: ſed hic titulus eſt de ſervitute aquæductus, vel aquæ haufus, de qua eſt actio in rem confeſoria, vel negatoria, ſed de cautione nomine ſervitutis, vel ſervitum, vel perſonarum, eſt duplex actio in rem, confeſoria, & negatoria, *l. 2. ff. ſi ſervit. vendic.* aut non multæ aquæ haurienda, vel aquæ ducendæ, de qua eſt ſet confeſſoria: oego ibi nis aquæ hauriendæ, vel deducendæ ex fonte meo: hæc eſt negatoria: una aderit ſervitutem fundi, altera libertatem: eſt autem hoc libello *vpoθεσιν*: nam meo judicio ſic intelligi debet de aqua, & ſtibi ſervitutibus, ut in *l. 3. aquæductus, vel aliæ* aquæ, ſic etiam ſervitutes ſunt aquæ, & alia ſervitutibus, fiunt alias oſtendi *tit. 2. ff. de rei. verb. & cautio.* ſic eſt intelligendum quali inverſum, ſi certum pretur de ſervitut. Ut dicta, ſi certum ſervitutum de ſtipulatio, alias, ſi certum pertotum de ſuffragiis: id autem dicit de aqua per eminentiam: quia quibus eſt alia ſervitus de ipſa aqua non fint conſtitutiones in hoc titulo, *ut libb. tit. de impub. & aliis ſubſti.* quia magna pars tituli eſt de impuberum ſubſtitutione, id eſt, pupillorum.

AD TIT. XXXV. *De Lege Aquilia.*

QUæſo, quis reddet rationem poſſit hoc loco titulo de lege Aquilia proxime poſt ſervitutes, & in eodem tractatu violationum: nam poteſtas hic titulo de lege Aquilia, id eſt, de damno injuria, & contemodius iungi libro, adhuc de bonis raptis, & inprimis nam quatuor nummorum ſeſtiones civiles ex delictis, furnam, vi, bonorum rapt. incurſuum, & legis Aquiliæ. Sed hoc loco poſita eſt, quod olim competeret actio ex fecundo capite legis Aquiliæ, ſi quis non impleta ſervitute adimpleta vicini, & non ſervata forma antiquorum ædificiorum, ut *l. qui luminibus, ff. de ſervit. urb. prædiorum*, vicini luminibus officeret, de qua re Zonaras in Theoph. refert epiſt mulierem quandam apud Imperatorem, quod ſcilicet Petronas ſeiret Auguſtæ altitudinem tollendo, officeret luminibus ſuum mulieris, & Imperatorem novo, atque extraordinario judicio, verberibus cæſo publice Petronæ, qui id feciſſet, ſi adeo adeo mille, exſque addixiſſe mulieri. Quod judi-

A dibus rem hereditariam deteriorem fecerit, vel ſi ex ea ſolus fructus percepiſſet, in hoc judicio id ei coheredes præſtant, *l. cum Lucius, 9. ſoan lic. ff. ad.* Ille de rebus hereditariis diminutis actiones reales ſunt, quas uterque ſe eſſe hereditam aſſerit, uterque hereditatem petit, & uterque eſt actor, & reus, alio tamen praetore, quam qui agitur petitione hereditatis: nam qui agit petitione hereditatis, heredem ſe eſſe ait, adverſarium autem poſſidere hereditatem negat: ut in judicio familiæ erciſc. adverſarium fateatur eſſe heredem, *l. 2. ff. poſſeſſ.* ſi *tari hereditat. ser. & l. ſervus, qui heres, 6. ſi ſervus, ark. tit.* ſicut in judicio communi dividundo fatetur adverſarium eſſe ſocium, in finium regundorum adverſarium eſſe affinem, id eſt, participem eorundem finium.

AD TIT. XXXVII. *Communi Dividundo.*

HÆc actio reddirur diſſolvendæ communionis gratia ita inter alios ſocios, quam coheredes: *inter* & inter coheredes, *l. inter, in princ. ff. fam. erciſc. l. ſolvi. ff. pro ſoc.* fed plenior & uberior eſt actio fam. erciſc. quam comm. divid. quia in familiæ erciſcundam dividi tantum hereditas non communes, in actione fami. erciſc. etiam veniunt res non communes, quæ non erant in bonis defuncti, *l. 2. ff. fam. erciſc.* quæ res deputire, commodatæ, *d. tit. in princip.* & actio fam. erciſc. non eſt de una re dividenda, ſed de rebus univerſis, ore interni poteſt, *l. 4. ff. fam. erciſc.* atque actio communi dividuo ad agi poteſt de una re dividenda: non de rebus omnibus communibus, & ſubinde agi poteſt communi dividundo, modo de his, quæ non ſunt de illa, per intervalla temporum: atque ita interatur ſcipio. *l. 3. ff. ſi. 3. l. ſi. ſunt res mihi, ff. famil. erciſc. l. 4. 3. hæ partitionem, ff. de tut.* Et hæ funt differentiæ inter has actiones. Ceterum hoc habent commune, quod utraque habet mixtam cauſam, utraque eſt in rem, & in perſonam: nam & actioni communi dividundo datur actio in perſonam ſocio, quæ præſtatur ex contractu ſocietatis, & quædam alia præſtatio perſonalis, *l. 4. 3. ſivic, ff. hac tit.* fed funt & plerique alia communia, quæ propoſuantur in titulo ſequenti.

AD TIT. XXXVIII. *Communia utriuſque judicii tam fam. erciſc. &c.*

DEt illud etiam eſt commune utriuſque judicii, ut ſit uterque bonæ fidei, *l. 3. hac tit.* ſicut petitio hereditatis eſt bonæ fidei, *l. ult. in fine, ſup. de petit. hered.* Ideo verbi bonæ fidei magis vim habet. Illud commune eſt utriuſque judicii, ut per arbitrum, vel ex conventione diviſione fatis alter alteri teneatur exhibitionis nomine, & adhibere præſtationis verbis, quaſi ex ſtipulatu dito, vel ex permutatione. Igitur dividio inter eadem emptionis, aut permutationis, *l. 1. 6. 1.* cum non poſſit fieri, nifi permutatis partibus: *erpo* fatis dicitum eatum mutare oportet, ita ut quodcumque acquirit, id habere poſſit ex lucro, & alter alteri eo nomine teneatur: & utique tenetur ex eo non interceſſit pactum, vel ſtipulatio de exhibitione ipſi jure, *l. 41. ſup. fam. erciſc.* Ceterum hoc commune habent, quæ non ſolum alteri ex diviſione, nifi ita contrahetur inimitate eam rem ſibi adjudicari accepert, & poſſederit: Cur enim quando ſcirbit in rem ſua cauſa eſſe, quæ non ſibi, non ſibi præſtetur recognitione, aut ſtipulatione ob evictionem: hæc eſt generalis legis, in hac hujus tituli. Item illud commune eſt, ut diviſio fatis ab arbitro non iure data, veluti data a procuratore Cæſaris inter priores, ex divitio conſtitutur ratihabitione, aut conſenſu ſociorum, *l. 3. hac tit.* Illud etiam commune eſt, ut ſi quid ex communi ceſſerit, vel ſocius ſibi negotium gerens ex pecunia communi, non ſit commodo, *l. 4. ſupra pro.* item ut inſtrumenta com-

communia apud eum deponantur, quem elegerit præses provinciæ, *l. 5. hujus tit.* velim addi vel quem elegerit arbiter divisionis, *l. 5. fam. ercisc.* secundum generalem definitionem *l. 2. fin. de pater. judicib.* nam & hodie divisio bonorum vel per arbitrum fit specialiter datum, vel extra ordinem per præsidem provinciæ. Item illud commune est, ut corpora quæ deferunt effe communia forte convenitne fociorum, vel ex definitione defuncti, aliorum in indivisum relictorum, *l. 9. de l. Falcid.* quamquam ex eo nunquam fierunt communia, conflet venire in æstimem simil. *cresc.* ut res depositæ aut commodatæ: non enim in æstimem communi dividuntur. Quæ igitur nunquam fuerunt communia, id eft, quia non fuerunt in bonis defuncti mortis tempore, veniunt in æstimem communi dividi. Sed quæ eft mortem defuncti deferunt effe communia, non veniunt in æstimem communi dividendis. Sunt etiam plerique alia communia in hoc titulo, utrumque æstimem effe duplicem, utrumque legitimam, utrumque perpetuam, utrumque quafi ex contractu, & alia quædam.

AD TIT. XXXIX. *Finium regundorum.*

A

INter judicia dividendi pono æstimem de finibus, & forte confuli, obfcurari, vel occupati funt, dirigendis, dirimendisque, diferminandis inter affines, five vicinis, quam effiniem veteres Gallí interpretantur, *plaid de bornes*, æstimem arbitrariam, non bonæ fidei, ficut familiæ erciscundæ, & communi dividundo, & partitio hereditatis: fed eft actionis, ficut *rei vindicatio*: ex quo utuntur multæ differentiæ inter hæc judicia, & dicere poffes æstimem de finibus effe duplicem, ut Aristoteles in *Metamorphosi* dixit, aut crefcitudo, nec ambigitur quin æstio finium regundorum fit mixta in rem & in personam, ut fuperiora judicia dividendi: eft igitur quadrigæ mutatorum judicorum, petitio hereditatis, fimil. crefc. communi dividi. & finium regundorum, quas tamen crefcitudinem eft ab his quatuor, & in rem, in personam, ut *si ab hæres, D. comm. dividi. l. fumptus, D. deobligat. & act.* id eft, principaliter effe in rem: nec tamen crefcit, *l. 1. & 2. ff. hac tit.* Quisque & hereditatem petitionem vindicant, vel id quod cuique competit in hereditate, aut re communi: vel etiam fines agrorum, ut *l. 6. cap. de l. 3. hac tit.* Quod ad finium regundorum cognitionem attinet, præsidis provinciæ, vel judicis ordinarii, nec ambigitur quin æstio finium regundorum fit mixta in rem & in personam, ut superiora judicia dividendi: eft igitur quadrigæ mutatorum judicorum, petitio hereditatis, fimil. crefc. communi dividi. & finium regundorum, quas tamen crefcitudinem eft ab his quatuor, & in rem, in personam, ut *si ab hæres, D. comm. divid

exhibendum, ut exhibeatur prius res, quam vindicatio- A quidem titulorum ordo hic servatur, fieres autem illa
ne agatur, ut exhibeatur is homo, qui nocuit: commu- rerum, quam expositi modo, non servatur: nec enim
nis adhuc utrique judicio fecit, ut vindicationi jungae- res ulla praecedit, qua eum conferri hic titulus possit, sed
retur noxalis actio.

AD TIT. XLII. *Ad Exhibendum.*

POst titulum de noxalibus actionibus datur titulus ad exhibendum, id est, de actione ad exhibendum, quae & exhibere dicitur, sed & exhiberi: sed exhibendum, sive formula ad exhibendum, ut locutus Plinius in epistola, datur maxime propter vindicationes, de quibus actum est supr. quia vindicaturus maxime debet dare sibi exhiberi rem, quam vindicaturus est: propterea quod vindicationes fieri oportet in re praesenti, vel ex fundo, & fundum vindicantem globulis illatis in ju- id est, ad stellam praetoris, ut formula vindicationis demonstrat: hanc ergo rem praetorem ipse offerre debet, ut actorius noxali actione, ut dixi, agit ad exhibendum, *l. 3. §. si quis noxali, ff. noxal. tit.* Atque ideo, ut actio est communis, ac veluti praparatoria vindicationis, & noxalis actionis, ita interdictum de liberis exhibendis est praparatorium interdicti: de liberis ducendis, ut ait *§. 3. tit. De lib. exhib.* exhibitionem nunc sequitur vindicatio, quae est directa & principalis actio in *l. 5. §. ubidem, & l. si quis hominem, D. eod. tit.* nisi fcilicet reus arbitrio judicis convenatus actione ad exhibendum rem, ut fit plerumque, fi velit effugere condemnationem litis, restituerit aliori, nam exhibendi verbum etiam restituendi significationem recipit, *l. Iulianus, §. quaerum, D. eod. l. ult. D. de usuf. legat.* quo brevius fic accipendo est, ut exhibere non fit fimpliciter copiam rei facere, praesentem rem facere, fed efficacius accipitur pro restituere, five facere poteftatem vindicandae rei. & adfcendit fibi: & ita in *l. paffa, fup. de pactis*, exhibendis chirographis, & reftituendis, qui data fcripta erant, ne qui de accepto, an alienato quid ageretur. Exhibere: vel etiam exhibitionem fequitur novae deditio: novae autem deditio pari vindicationem aquil actionem ei cui fervus eft nove deditus: nam deditio eft actus, tranflatio, five mutatio dominii eft: dicitur autem actio ad exhibendum, actio incerti, *l. pen. D. depof.* quae datur agitis in id quod intereft, cujus exhibitionem non eft certa: fed arbitraria, quae in rem datur. Et fuae judicio inbenox exhibetis, in qui non paret arbitrio judicis: nam & fupfum illud arbitrium arbitrium, juffum, & praecipium in *l.7. hoc tit.* ex quo intelligimus hanc actionem effe arbitrariam, qui, inquam, ut fit in aliis actionibus arbitrariis, arbitrio non parere, id eft, qui jubenti rem exhiberi non obtemperat, condemnatur in id quod intereft, *l. Iulianus, §. ult. D. eod.* poteftate dicta eft actio incerti in id quod intereft: vindicatio eft actio certi: nam aut fit in rem praefentem, aut quod pro rei praefentis figno fit: & fic dicitur exhibitoria, actio ad exhibendum, ficut actio redhibitoria, actio ad redhibendum in *l.28. D. de ædil. edic.*

AD TIT. XLIII. *De Alee lufu, & aleatoribus.*

SEquitur titulus 43. de alea lufu, & aleatoribus, fub Q quo funt duae Conftitutiones Graecae: male poneb. tur conftitutio de alea alterum locum fex. feq. & fequitur hic tit. reffe quidem fecundum ordinem editi perpetui, cujus rationem reddidimus in Digeftis: nam ut paucis id repetam, vraftiani de lege Aquilia fubiiciebatur proximae actio de fervo corrupto, Aquiliae de fervo corpore corrupto, actio (fervi corrupti, qui de moribus fervi corrupti, qui tum primores effe adfumantur peffimi, cum fachi funt fugitivi, five aleatores: funt haec vitia fummae fervorum: & ideo in D. poft titulum de ferro corrupto, datur titulus de fervis fugitivis, & deinde tit. de aleatoribus, & extat fatis ratio ordinis in D. ac proinde is

949 In Lib.IV. Priores Codicis Juftiniani. 950

Et 12.

Nec is aut Ædilem meus fpectare poterit.

Et Seneca in Declamationibus: *Iuvo Ædilium mentionem*, vocat popanas in quibus ludebar, & profibuit: in municipiis autem praetor civitatis, qui dicebatur, ut auctor eft Ulpianus interpres Demofthenis, erat fimilis reddi plebis. In urbe olim etiam de alea fuit actio pretalis in quadruplum eius, quod ex alea talisfet vidor, ut fcripfit Alfenus Pedianus. Hodie eft in fimplum, & ut opinor, actio famofa, quia in praetore, & patronos non datur, nifi urbis, eft, ut in taftum, fupperfilio alio nomine turpi ideo, ne infamentur illi perfonae, *l. ult. in fi. ff. eod.* Aleatorum quoque nomen in ufu: cenfetur effe infame: ideoque & actio eft famofa *l. 2. §. de injur. l. fequitur, ff. de injur. famof.* ex causa, ut Annianus Marcell. feribit. 28. contenende rei caufa, & vocabulum eft, honeftiori nomine, & honeftiffimo invento: eam & latrones fcribit Ariftoteles in Rhetoricis contendere rei fuae caufa fe non vocare latrones, fed *φιλοτιμους*, quafi dicant, fe non praedari, fed vitorum quaerere. Ita etiam in hac caufa vitande nove confilii. eft ed. praetoris in *l. 1. ff. ed.* ut impune fuerum ftat & quicumque dum ab alea ludatur, & ita impune, ut neque poffit agi adhuc peculi furti, nec conditione, nec vindicatione ei formo abfque impunitate, fufcepto, ut dixi, ludendi animo, & damnum injuria dari, quia dignus eft odio majore, quam fum, quo impune ludere fit, & damnum injuria datum, *l. 1. ff. eod.* & notandum etiam eft, eum, qui cogit alium ad ludendum, ut ludat, in furto, vel vitibus eum domi retinet, vitorem multari aeterdicto praetoris, vel multa, vel multis pecuniaris, quae arbitrario eft, vel quod malo more hominem liberum cogit, ut in vinculis publicis, & odio hujus rei eft conftitutum in *d. l. 1.* ut repetitionibus, fenatus, & quod ejus rei fit confuetudo, nulla eft praefcriptio temporis, nifi to. triennium, qui cafus eft fimilaris, in quo to. annorum praefcriptio exigitur, nec fufficit continuatio, ut in *l. 2. §. ult.* etiam interdictum quafi quaedam & fordidi, qui lignet, *ξύλινον πνεῦμα*, quia & in ludo in alea fpectem eadet, nec fufficiunt virtutis caufa, ut fupperius quinto die fupplicium. Pater tur ludere etiam in pecuniam, fed certam definitam: que, *l. ult. ff. ed.* permittitur etiam fponfionem facere, ut in *l. 7. ff. eod. de pact.* *Si vis tu me pro, quod Graece eft πειρασμὸν, interea ne pire*, & poftremo arcana illa propia qui alea luditur conflictatur *d. l. 2.*

AD TIT. XLIV. *De Religiofis, & fumptibus funerum.*

POteft hic titulus referri ad vindicationes, de quibus agitur in h. lib. ut intelligamus fcilicet, in eas non effe vindicationes, fed certo conditas, & definitas, ut eas vindicari non poffe quafi noftras, quin nullius non fint, quia & divini juris funt patius, quam humani: non poffunt autem dominium effe noftrum vindicari res, aut loca religiofa, veluti meaumenta, & fepulchra, in quae mortuus illatus eft, *l. 4. §. 1. l. 6. §. 1. l. 9. l. qui religiofus, §. de rerum div.* non poffunt etiam vindicari hospites, qui his adhaerent, non poffunt ufucapi, non vendi, non pignori obligari, pars Mauloleum: nam modica tantum loca religiofa accedunt venditioni mortis praedii, *l. 6. §. de fepulc. vel. l. in vendition, §. de rerum div. comp.* ficut fimiliter accedunt aedibus, loca religiofaem aliquam in fe habent. Cum. Tacit. lib. 2. id accedere dominio. Et ita etiam Ambrof. lib. 1. de Abraham cap. 9. Sape, inquit, alienabilis poffeffio, num venalium fervitus, quae in eifdem locis fepulchra funt, modo fint modica, *d. l. de mortuis in.* Et ita etiam, quo non poffunt fpecialiter, & per fe, poffunt univerfaliter *Tom. X.*

A emi, vel vendi: rei noftrae nulla empio eft: poffunt tamen & cum tota re partem meam emere, ut in *l. quod fi unus, §. ult. D. de in diem add.* & fundum dotalem, quem accepi in uxore non poffum vendere, cum univerfitate agrorum poffum vendere, *l. 3. §. 4. de fundo dotali.* Sequitur in tit. *De fumptibus funerum.* Qui fecit fumptus funeris, qui explevit fupremum officium defundti, & non fuerit defundti heres: & fi alia actio ei non fit, quia ex contractu habuit cum herede defundti, propterea hoc officio fundus fuerit, ei datur hoc tit. actoria actio adverfus heredem, vel bonorum poffefforem, vel adverfus eum, qui poffidet ex bonorum praemptione filio redit. Et hac actio etiam eft ante privilegia, id eft, ante creditores privilegiarios, & competit etiam huic actio fingularis praetoris extraordinaria, quae confumpferit in morbum, & curationem defundti: nam recuperet extra ordinem a defundti heredibus.

JACOBI CUJACII J.C.
A D L I B. IV. C O D.
RECITATIONES.
AD TIT. I. *De Rebus creditis, & jurejurando.*

LIBRI quarti titulus primus eft de rebus creditis, & jurejurando, ut manifeftius appareat, duas effe actiones, duafque creditas. Prior pars eft de actione fi certum petatur de rebus creditis: poftterior eft de jurejurando: poftterior, inquam, fi ordinem feripturae fpectes: nam prior eft prior in legionis honoremm fpectes, & fanctiarem, & proximitatem tituli de re. redig. & fempr. fun. Eft enim jusjudum affirmatio redigitur, qua firmatur plerique inter homines. Deo immortali interpofito, tum judice, tum arbitro, eft de rebus creditis jusjurandum: & fic dicitur jusjurandum quafi jus fecratum, jusque fanctum, Deo tefte & judice. Et vero de jurejurando, & de jure fecratorum, & jurejurando, reipfa pars de rebus creditis in tit. feq. ut apud Novellas Leonis, *Jus fanctum fervis jurandum fugimus*: & Virg. fignificantem jusjurandum.

Sic mihi Grajorum fervata reflore jura.

Sciendum autem eft, ex jurejurando nullum effe actionem jure civili, fed jure gentium, ex quo, nifi non obtemperatio lege Julia & Papia: fi libertus donum, munus, vel operas fe daturum patrono juraverit, praefente patrono: nam & abfente patrono per procuratorem aeteria nihil agit: fic qui in abfentem pronunciat, nihil agit, *l. 60. ff. de re judic.* Hic tres pacta funt, jusjurandum, res judicata, & confeffio, quae omnia funt pro re judicata, *l. 2. §. ult. ff. de confeff.* id eft, fi abfenti ftant. Et de hac obligatione jusjurandi etiam agitur in *l. ut jurejur. ff. de operis libert. & l. ferunt, D. de manum. teftam. l. 8. per jusjurandum, D. de ureptitiis. l. 8. §. ult. ff. de confeff. l. ult. §. de fidei. eod.* De agris igitur, domo, vel munere libeti obligantur ex jurejurando. Alioquin nulla ex eo actio eft. Sed ut perfemus in ea comparatione jurisfur. cum pacto, & jurejurando, interpofito formatur actio ex ipfo contractu, ita jusjurando: ut fi qui peeuniam fe credidiffe juraverit, erit actio fi cert. pet. de jurejur. ficut fi juraverit fe emiffe, erit actio ex empto de jurejur. fi fe focietatem fecifle juraverit, erit actio pro focio de jurejur. *l. fi duo, §. fi quis, ff. de jurejur.* vel fi juraverit dum fequatur fententia judicis, erit actio utilis judicati, quafi novations fafta, *l. 8. hoc tit.* erit actio in fadium, ad exemplum judicati. Omnes in factum adhibenes funt utiles, & omnes actiones utiles funt in factum. Frequens eft comparatio pacti cum jurejurando maxime debito ab adverfario, veluti fafta peftime quidem,

ait res expediretur jurejurando. *l. 2. l. tutor, ff. de jurejur.* utroque modo tollitur ipso jure actio injuriarum, *l. non soluta, 3. ff. de injur.* actio injuriarum tollitur pudore. *l. 12.* tabul. tollitur, & jurejur. ex diffimulatione tollitur anno, nec ulla eft actio in ture, quæ abolentur facilius, utroque modo tollitur naturalis obligatio, quæ tamen parit exceptionem pacti, vel jurisjur. Ex pacto hodie certum eft nafci obligationem naturalem, aquæ certum eft dicitur ex jurisjurando actio civilis tantum naturalem, & convenienter ex ea fidejuffores teneri. Nec huic teneritur obligat. *l. si quis pro eo, ff. de fidejuffor.* quæ ait, eum qui juravit in litem, non teneri fidejuffores, & fruidebetis, nihil epiffe: fidejuffores enim datum ab eo non obligari : quod fi ita eft, fequitur, non obligantem fuiffe naturaliter eum, qui juravit in litem, quæ interpretio intelligenda. Ergo non videtur oriri naturalis obligatio ex jurejurando, quæ fi oriretur, fidejuffor teneretur. Sed animadvertendum eft eum legem loqui de fervo homine, qui de operis juraverit, non de liberto, quem folum libertum dicimus naturaliter, & civiliter obligari ex jurejurando, ita ut convenire poffit. & dici in eo invitus. Dico ergo in ea fpecie, non liberum, fed fervum per errorem, cum putaret fe effe liberum, qui juravit de operis alteri quafi patrono præftandis, hic error impedit omnem obligationem, adeo ut nec naturaliter obligetur, qui juravit de operis præftandis errans : & merito igitur fidejuffor non tenetur dicitur : fed ut alio argumento oftendatur fimilitudo inter pactum & jusjurandum : quæ de re pactis, non fervatur, nec certe fervatur jusjurandum, *l. 1. ff.* non magis obligamur jurejurando fervandi rei, quam injuriæ cogemur fervare, *l. juriſd. §. generaliter, ff. de pact. l. non ab eum, fup. de legib.* quod tamen, ut puto, Pontifices mutarunt, voluntque quæcunque vitia ex juramento, quæ non valerent ex pacto, videntur effe perjurium auctores : eft illicitum jusjurandum perjurio adfimile. Illud etiam obfervandum eft : jusjurandum libero adhibitum in rem; & mixtis, quæ tamen magis in rem funt, adhibetur exhibitoria, quæ eft præparatio adionis in rem, nunc ab hoc ille a.manum fert adhibitum in perfonam, & in h. t. t. proponitur adio fi certum petetur ex pacto.

AD TIT. II. *Si certum petetur.*

IN hoc titulo proponitur actio fi certum petetur. videlicet de rebus creditis, quæ proprie dicitur creditum, vel ex ftipulatione, quæ præcedit, vel fequitur mutuum : nihil enim intereft, *l. 7. §. ult. ff. de transfict.* Creditum dicimus tripliciter : commodatum omnem obligationem, etiam eam, quæ non nafcitur ex crediti caufa, *l. annum, ff. de judic.* & proprie obligationem ex contractu : & tertio *literaliter* obligationem ex mutuo, adeo ut proprie creditum nihil aliud fit, quam mutuum, & nihil aliud creditor, quam is, qui mutuam pecuniam dedit : certum enim habet in obligatione loco, *l. 18. & 11. ff. de verb. fignif.* debitor etiam maxime proprie eft, qui mutuam pecuniam accepit, *l. 4. §. ir quoque, ff. de ædilic. ff. act. l. 11. ff. de negotiis geftis*, in ufu, *are alieno non liberat debitorem*. Quæ fententia tantum vera eft in debitore proprio. Adde naufragium, ut in *l. ult. de fenator.* Et ita nihil perfonam, quæ agit, aut mutuam pecuniam dedit, in debitorem competit, proprie dicitur certi conditio : neque enim vertunt incertain certum : mutuum dicitur actio fi certum petetur de rebus cred. Et tamen ficut creditoris, & crediti nomen minus proprie accommodatur ad omnes caufas, quibus certum petitur, *l. certi, ff. eodem*, & ei adverfa conditio incerti eft etiam generalis. Sunt autem verba hæc fi certum petatur verba edicti: omnes tituli juris funt confecti ex verbis legum, vel edictorum, & ita verba illa accipienda funt, fi certum petat. id eft, fi certum pet. dari, id eft, rem fieri petitoris, & dominum petitoris fieri : date enim eft dominium transferre : nec intelligitur refte folvere, qui folvit alienum pecuniam, A qua de caufa in folutionibus olim dicebant, *pari, profani, fis mero*, quia male quis folvit de alieno, qui dominum non facit accipienti. Contra in *tit. ff. fi ab hoſte, peter. & fi agere vellig. peter.* hic accipienda funt illa verba, id eft, fi petetur reftitui quafi fuus, vel, fi fuus effe petetur : nam actiones eorum titulorum funt rei vindicationes : actio fi certum petetur, eft conditio : intendit igitur dari oportere, nec quod debetur fuum effe rite. Neque verus nodus adhuc remanet : fed ultimi rem creditam referunt tantum ad mutui caufam, ut Tubo *lib. 30.* cum rem certam creditam fuerat a locato, & conductio fi certum petetur in beneficium : *Pro optima hoc ſuffecit perito, fi actio, verbi certe pecuniæ, aut ex lenia, aut ex condictio datur.* Et apud Feftum, lex de pecunia creditæ debitæque pecuniæ ftatuebat. Itaque hic nihil fic accipiendus eft, fi certa pecunia creditæ, id eft, mutuo petetur dari. Denique hic titulus eft de mutuo : mutuum eft alienorum nummorum, qui fit fub lege reddendæ quantitatis cujufdem : conflat enim in quantitatibus, ut numero, pondere, vel menfura, non in his, quæ corpore fuo indicantur, in quibus conflat commutationem depofiti, pignus, precarium, fed non mutuum.

AD TIT. III. *De fuffragio.*

JAm habuimus unam actionem, fi certum petatur, de rebus creditis, fere & alia actio eorum proprie de chirographis, cum quis ex chirographo convenitur, quafi mutuam pecuniam acceperit, licet non acceperit, quam tamen fe dare oportere confeffus, *l. ult. ff. ſi fuppr. l. 17. & l. 30. ff. de pact.* Eft etiam alia actio fi certum petatur de fuffragio, de qua hic titulus eft, qui ita inferius eft ideam Cocceius de fuffragio, fi certum petatur. Sed illa actio tenetur, qui honorem, vel privilegium impetrant a principe, fuffragante aliquo, ut rem pecuniamve certam, quam pro fuffragio, fervare, & reddere promiferint. Reprehendit prædec. Ignitur fuffragii promiffi nomine actio eft, five petitio, nec eft illicita ftipulatio ex conditutione Imperatoris, fi quis aliquid ftipulatur, ut det certe fuffragio ejus principis, quia tamen fuffragium unicuique debandi licet in aula, & pecunia elicere, & fuffragium licet non vendere, damnando non fit honeftum : fed fcilicet non emendi fuffragium, & quod fide promiffit is, qui fuffragatoris opera ufuseft, ut petet. Quod tamen poffes fuffulit Tiberius non conffitutus Neo. Ad Dionem confulatum refpic. fuffragatori non debitur honeftè, nec judicus accipiebat honeftè : nec tamen erat folut repetitio : nam ubi verfatur turpitudo ab utraque parte cefſat repetitio, & melior eft conditio accipientis, *l. 3. ff. de condict. ob turp. caus.* non erat ergo repetitio folvti fuffragii: non erat etiam petitio promiffi fuffragii, ut intercedebat, *l. 6. C. Theod. de curſum petentibus de ſuffrag.* Arminium Marcellinus lib. 22. ait, hoc Italianum cavifle apud Aegyptios, qui in fuffragatores plurimum quereban- : fed hæc conflitutio erat etiam fuffragii promiffi petitio eft : atque ideo ſoluti non eft repetitio.

AD TIT. IV. *De prohibita ſequeſtratione pecuniæ.*

HIc pecuniam accipit pro quantitate, non pro eo omni, ut accipitur pro quantitate tantum *in tit. 3. cavet. per. de reb. credit.* petitur certa pecunia, *inde* petitio, non petitur corpus certum. Et quamvis aliquem rerum, que deducuntur in judicium, fequeftratio fieri poffe ex caufa, *l. 7. ff. qui fatisd. cog. l. Imperatores, ff. de appellation.* & locis innumeris liberarum perfonarum fit fequeftratio, five depofitio, *l. 3. §. ult. de libl. ext. cap. cum locum, de ſponſalib. in 6.* licet igitur aliarum rerum, dum lis pendet ex caufa fequeftratio poffit fieri, pecunia tamen fequeftratio prohibita eft hac lege: namque prius convenire debet is a quo petitur, deinde compelli ad folutionem, nec ab initio datum cogi debet fequeftro pecuniam deponere apud officium, vel apud virum bonum, qui eft fenatui huius conflitutionis. Et differentia hæc eft, quia alia res quæ certum corpus habent, facile intervenit poffunt : ideireo redigunter in tutum ex caufa per fequeftrationem : quantitas nullum fubeft corpus, quantitas perinde non patiti, proinde valet quantitate. *l. 1. t. 1. vino folvat, ff. ad Legem Falcid.* Et videtur conflituere huius conflitutionis ratio partem, *l. 1. C. Theod. de certum petatur, de dicimus*, quæ eft in aliis caufis petendæ pecuniæ certæ ex chirographo remotæ neceffitatis, ut fequeftratio pecuniæ permittit una caufa, feilicet fi de fallo chirographo ita agatur: nam interim dum agitur quæftio fallí, vult peculiam deponi, fed ut pura hæc conflitutione tollitur omnis caufa fequeftratio pecuniæ : fequeftratio quid eft? Eft translatio poffeffionis rei litigiofæ in tertium perfonam fidei, vel confenfu partium, vel judicis arbitrio. Ex hac conditione ut qui in lite fuperior fuerit & vincere, ei ea res reddatur & reftituatur. Aut brevius: fequeftratio eft depofitio, quæ plerumque fit apud tertium, ne quis eam interim tranfferat aut id aftum fit, *l. interdic. ff. de ex. pof. l. ſi ſeri, ff. depoſ.* fub lege fuperdicta, & alio fignificatu in actione ejus, qui ius litet fponfionem facere, *l. 3. §. ff. de aleator.* fequeftratio eft apud judicem fponfionis fubi a depofitio pignoris utraque ex parte, Macrobium lib. 3. cap. 17. *Sponſionis eventum digna fcelere Dionem Plato*, *qui non lamdiu terrarum orbem libertate eſſe*, & in hunc quidem fequeftrem velbet fatur ubi præcipitia verbis, ut reddatur pecunia depofitum quafi ex cavo negotio, *l. 1. §. ult. ff. depoſ.* ced. In illum autem apud quem deponitur res litigiofa, datur actio depoſiti, quia fequeftratio nihil aliud eft quam depofitum, *l. 1. ff. depoſ. l. 1. C. eod. l. 1. §. 1. ff. de ſponſor. ff. depoſ.* Et aliquoties cafu adio præcipitis verbis, veluti in cafu *l. ff. quis, l. Labeo, ff. de dolo malo.* Regulariter in hoc fequeftre ita verbis : fi de fallo judice fequeftratio fiebat fi, non ex convention partium, quia fiat publica perfona cefſe ftipulatur aberit, eique poft ad arbitrium, ita vi ultra quam fi ex conditione dari fi, paciſcende, vel legem dicendi ei fecundum quem litem dederit, pronunciaverit, cavere potefi, & parte adionem depoſiti fequeftrationem.

AD TIT. V. *De conditione indebiti.*

EAdem adio datur ex mutuo, & ex promutuo, nem- D pe ex conditio, eadem adio eft, ut in *l. 2. §. in non ſpe, ff. de edilic. & ff.* Indebiti folvendi caufa intelligimus : mutuo fi ea folvatur, quæ ponderi, numero, & menſuræ conflant, quibus fubi in creditum abire folemus, quia id actum videtur, ut fi forte apparet indebiti pecunia qua folura eft, eam habere ut promutuum, qui eam accepit, qui contrahit, tacitus dicitur in *l. 1. ff. ne fine, ff. commod.* mutuum eft contractus, promutuum eft quafi contractus, id eft, quafi mutui datio: & ita conditio indebiti dicta eft *ab effectu*, id eft, ex promutuo. Sciendum tamen eft, aliam eam effe conditionem indebitum retrocari per conditionem indebiti, imo omnium caufarum, quæ eft condictio ex ea obligatione, vel quafi ex contractu pofſeffionis indebiti eft, fed & poffeft, quam quis indeb. ceffit uteri, vel cautionis, vel jura conflituere, quæ eft condictio incerti, quæ non fimilis indebiti recte dari & incorporales, obligatio, poffeffio, jus, *l. fed & ff. l. 3. t. 1. ſi ita quis plus, ff. de condict. indeb. l. 4. l. 5. mulier, ff. de condict. caufa data.* Condictio igitur indebiti, modo eft certi, modo incerti, prout res quæ conditur eft. Certi, ſi certum ejus quæ petitur, non reperitur : incerti, ſi poffeffio, liberatio, obligatio, acceptatio, iter, actus reperiantur: quæ omnia numerantur inter incerta, vel incorporalia, vel ea, quæ folo intellectu percipiuntur, quæ a nobis dicuntur in jure

conſiſtere, id eft, fignificantius, quod ita folo intellectu percipitur. At cum conditio indebiti datur in, qui folvit indebitum, id eft, quæ non naturaliter debuit: nam fi vel naturaliter debuit, cefſat conditio. Et igitur, qui folvit in tabulam naturali & civili nunc per naturam debiti: nam reparandi ius non datur conditio indebiti, *l. non mus, 25. §. ult. ff. de folut. gen. l. non a debitore, ff. ead. l. error, ead. l. Celſus, ff. eod.* nifi ex magna causa: non ex causa etiam magnus in jure errandi & *lib.* venti indebiti, *Labeo ait indebitum, l. 1. §. ult. ff. ad Trebell. l. 2. §. ult. ff. ut in poſſ. leg.* datur benigne, inquit, qui verbo offendunt, id non habendum effe in conflexentiam, *l. qui negotia, ff. de verb. ſignif. l. Marcellus, ff. de damno.* Quæ ficiens folvit, etiamſi diserit, falvo, non dolo, donat verius quam folvit, nec habet conditionem, quia caufa B dabitis deficit, *l. 1. §. ult. ff. de condict. indeb.* Dubitatur autem hæc in re, neftrum pro ignorante, & idcirco ei condictio datur, *l. ult. hoc ius. l. 2. ff. quæ mod. re ſimul. ff.* Debuit enim ignorantiæ, & idcirco condictio dicitur dat ei, qui rem folvit, non putavit: nam pone folutæ condictio non datur: erit recidenti ad caufam indebiti, *l. 1. §. ult. ff. eod.* & fecundum hæc conditio indebiti non datur ei, qui folvit ex cauſa quæ crefcit infinitione : quod valde notandum eft : quia erat ratio ignorantiæ. In infinitione in dubium crefcit adhuc legis Aquiliæ : funt & alia quædam fimiles, in eft adhuc qua petitur tantum damnationis, & reliftum pro lucro, ut ante hoc judicem. Regula autem vera eft, crefcit condictionem indebiti, fi quis ex eis caufis folverit, quæ crefcunt infinitione, *l. 4. hoc tit. l. ult. ſol. matr. de obligat. quæ ex quaſi ex contractu*, quæ crefcit infinitione: proinde fi quis folverit ex caufis judicati, ignorans fe non rem de controversia, vel falfo credidere fe damnatum effe, ceffat condictio indebiti. Cur folvendi ex caufa? Ille judicem non datur condictio indebiti? an quod crefcunt infinitione? Sed quod crefcunt infinitione : Sed quod ex caufis, quæ infiticiane crefcit, ut Paulus a Sententiarum ait: crefcit hæc actio in dubium: cum vero, qui fit folvit ex caufis, quæ crefcunt infinitione, non videtur propter incertum periculi, quod imminet infiticiari, argumento *l. ſi non fortem, §. ſi non, ff. eod.* qui de caufa reddit in *l. 1. §. ult. ff. de condict. indeb. l. ult. ff. quæ in fraud. credit. ſed quæ ſimpli ſtatuum. ſubrogata ex falſo erat cauſa reperi poſſe.* Et ait verbi, *ab initio*: nam fi ea pœna verius ex caufa falfa, habuum ex caufa falfa cauſa non condictur, & pari modo ex iis caufis condemnatem per errorem puto habendum pro confefo & judicato, *l. 4. ff. de reſcind.* quod videtur ultra propterea ad condictionem pericull, quod imminet fabertheſigendi gratia, quod imminebat inficiandi.

AD TIT. VI. *De condictione ob cauſam datorum.*

REfcifſime Stephanus Graecus air, hic condictionem indebiti effe generalem mutuorum conditionum, multis reliquis conditionibus fpecies complexi, & ea poffe condictionem indebiti non honeftam, cujus non fequuta, & data ob cauſam non honeftam: nam & hæc indebita effe cenfentur: ergo in conditionem indebiti veniunt. Sed hæc ita fe habent fpeciales eorum nomine proprie conditiones hoc tit. & tit. feq. Huius igitur conditionis, qua repetimus data ob cauſam honeftam, veluti ob matrimonium, matrimonium non fequuta, & ob mumuſſionem fervi, fervo non manumiſſo, non generalis eft conditio indebiti : fpeciale eft cauſam dari, cauſa non fequuta, & utrimque fpeciali potius quam generali, quia fpecialiter dicimus cauſam ex qua dedimus : generali autem utimur, ubi nulla eft cauſa dati, quæ fequi debeat, ut fi indebitum folvimus quod effe debitum arbitrabamur, hoc cauſa proprie inftituitur conditio indebiti, nulla feilicet expreſſa cauſa propter quam dederimus, ut quid fieret, fed ut non hæreremus: quo de cauſa idem Stephanus putat in D. nam- poni fpeciales titul. de conditione cauſa dati cauſa non

non fecuta, & de condictione ob turpem causam, vel A ista iniuſtam causam, ut dicitur, non effe nouum : alias ut lex ſpecialiter quibuſdam enumeratis generale ſubiicit verbum, quo ſpecialia complectatur, *l. ſi furioſus, ſ. ad l. Iuliam.* Itaque probat magis ordinem Digeſtorum, quo ſpeciales ponuntur tituli dati ob cauſum honeſtam, vel iuſtum, vel iuſtam : deinde ſubiicitur generalis condictio indebiti, contra quam ſtat in hoc Cod. precedit enim generalis condictio : & innen uterque ordo probabilis eſt. Ceterum ex iis intelligimus, eſſe ſpecies indebiti condictionis datæ, ſi ex frequenta non ſit : tamen condictionem indebiti ambitu ſuo etiam hanc ſpeciem condictionis complexiſſe. Cauſam autem hic non accipimus pro principio agendi, ſed pro fine, quæ res dicitur propie, *l. 1. ff. ad. D. Claudium, de condict. indeb.* Denique cauſſam non accipimus pro præterita, ſed pro futuri cauſa. Hæc ſi feciſſeris, id eſt, ſi finis, vel ſequuta non fuerit, competit condictio datorum : nam dati ob præteritam cauſſam vix condictio eſt. *l. damus, l. ne ſummus, ſ. ſi quis per, ff. de cond. indeb.* Quod tamen ne decipiamur ita accipiendum eſt, ut ſi dedi ob falſum debiti cauſam, qua prædem pure civili obligatam me credebam, tum ſine omni conſequentia condictio indebiti, etſi ob præteritam cauſſam dederim, quod falſum mihi ad-ſtruxerim, perſuaſerimve : ſed ſi libertatem dedi remouendi animo, quod ea rem meam adminiſtreverim pro-bo, me abſente, vel liberos meos inſtituturis probe, li-cet hæc non feceris, mihi tamen competit indebiti con-dictio, quia dedi libertatem, non vinculo conſtrictus : idemque erit generaliter, ſi dedi naturalis obligationis ſolvendæ gratia. Hoc enim caſu mihi non competit condictio, li-cet erraverim, & cauſa præterita, quam arbitror præ-teritam, falſa ſit, quia folicet donare volui. Donat enim quis, quando nullo jure cogitur ad eſt, nulla fal-ſitudi neceſſitate obſtrictus ſolvit : idemque & ſolutio eſt ſimul, & donatio, *l. 10. ſ. donat., ff. de iis rer. non vetig.* Ergo ſi ea vera ſit, five falſa cauſa, quæ mihi ſolvendi, aut ſolvendi, ceſſat condictio indebiti : & ita accipienda eſt *lex donare, & l. in ſummo, ſ. ſi quidquam.* Qui ſcrupulus erat ſatis difficilis : adhibita tamen hac in-terpretationem, ſi refero gratiam, & falva ei a quo be-neficium accepi, non competit condictio, quia natura debui referre gratiam, licet cauſſam non ſequutus ſit. Et quia donavi, idem erit ſi falſo credidiſſem me beneficium accepiſſe ob eo aut deeli, quia donavi, quod donavi vo-lui. Quæ ratio efficit, quod non valet ſtipulatio, *de cauſa*, & etiam dedi. Donatio enim olim non perficiebatur nu-da voluntate, ſed neceſſaria erat traditio : quo fere jure hodie utimur, non obſervata conditionum ſubſtantia ; unde illud in idiotiſmo : *donner, & retenir ne vaut.*

AD TIT. VII. *De condictione ob turpem cauſam.*

EX ſuperiori titulo intelleximus condici data ob cau-ſam ſine honeſtam, cauſa non ſecuta : ex hoc intelli-gimus non condici data ob turpem cauſam, id eſt, nonis moribus adverſam, & non condici primum, ſi ſolus datoris turpis cauſa fuerit, ut ſi furtum commiſſurus dedi-ris, turpiter dederis : illa vero non turpiter acceperit: nam ut ait Ulp. in *l. 4. ff. eod.* illa turpiter facit quod fit meretrix, fed non accipit turpiter meretrem ſtupri : hoc cauſa ſolius datoris turpitudo verſatur, nec datur B dos condictio indebiti . Idem erit ſi dedi & acceperit turpis cauſa fuerit, ut ſi mortem alii dare volui cor-ruperit, judex turpiter acceperit, & dans turpiter egit, nec datur dati condictio, quia in pari cauſa melior eſt cauſa poſſidentis . In tertio vero caſu competit condi-ctio etiam cauſa ſequuta, five impleta : nifi ſolius acci-pientis cauſa turpis fuerit, ut ſi furi dederim pecuniam rei furtivæ repetendæ gratia, ego non turpiter dedi, quia incenſus cupiditate rei meæ recipiendæ pecuniam dedi. Itaque vide ſi dedi, ut rem depoſitam recipe-rem : nam dati condictio competit, quia non eſt re-tentio nifi juſte accepti, *l. 4. ff. pen. loc. it.*

coque nomine debitore damnato, tamen depenſam A creditor non imputat, & creditori eſt integra debiti pe-titio, *l. ſi pignore, ſ. de pignor. act.* atque ita quod con-ſequimur condictione, furtivæ imitatur peream que pro furto deperditur : ex quo conſtat, quam ſit ſingula-re nus condictionis furtivæ : Alia differentia eſt : condi-ctionibus ſuperioribus utitur, qui dedit, vel tradidit, vel promiſit : condictione furtiva : quo neque volente, ne-que tradente, res abiicit eſt : nec condictionem furti con-tinetur ſub condictione indebiti, ut ſuperiores : domi-no autem ut rem ſuam repetat, ei, cui rem furtivam eſt, datur ex hac cauſa condictio certa, *l. 1. ff. ad. l. de adulteriis. ſi idem Pomponius, ff. de pignor. h. antiqua, l. ſuſc. de comp. & condict. Hanc fere ſunt omnes, quæ ſolis do-minis datur, condictio furtiva, actio ex l. Aquilia, quæ plurim arcendo, arborum furtim cæſarum, finium re-gundorum, & pauperiei. Hæc ſunt omnes : ex quibus B ſolis ſola furtiva ſtatim : quæ tamen longiſſime diffat ab aliis condictionibus : nam illis intendimus rem nobis dari oportere, id eſt, dominium ei transfe-ri in nos oportere. Illa condictiua rem noſtram con-tra regulas juris : nam regula juris hæc eſt, neminem rem ſuam condicere, *l. uſu. ff. ufufr. quemadm. &c.* ſua natura non fert, ut intendam mihi dari rem meam, quod eſt condicere : ut ſimiliter ſtet dominus ejus rei, cujus iam ſum dominus. Dominium non recipit incre-mentum : & tamen receptum eſt, ut dominus furi con-dicat rem ſuam, agendo in hunc modum : Aio te mihi eam rem dare oportere : Superiores conditiones peti-nent ad rei perſecutionem : furtiva condictio penitet quidem ad rei perſecutionem : ſed vidimus quid nomo-do pertinere ad poenam, quia odio furem compleatur dicitur, *l. 3. ſi tranſeat ſuffertus, ſuffer. de act.* ſi odio furum, & poena furis agitur, *l. qui exercebant, ff. de cond. indeb.* conjunctis *l. ſed & ſi, ſ. ult. D. ad Maced.* ubi ex-ceptio Senatuſconſulti Macedoniani, que dicitur indu-cta in odium creditorum, qui filiofamilias, aliis loco indubita dicitur ob poenam creditorum : quicquid ſit ob odium, ob poenam fit, & ut dicitur de actione in factum, *l. ſi quis ſervum, ff. de actio. & obli. Hæc cauſa fuſtia, l. quas pertinet*, ita condictio furtiva licet pertine-ret ad rei perſecutionem, tamen ex delicto eſt vide-ri, ut ſequutum eſt, ſi ſe hoc genus petat. Hæc ergo dif-fert ſingulariter contra regulas juris : & eam ex delicto nata oſtendit, *l. 10. ſ. pactes, D. de compenſat. & l. ſi D non vult, ff. ad. l. Aquil. D. rerum amot.* quæ ſunt ad-de condictione rerum amotarum, eam naſci ex delicto, idem ait de condictione furtiva : nam hæc duæ ſibi ſunt & germana : ideoque utrique condictioni aeter ineſſe vindicta, imo & infamia, ut eſt proditum de-minatum de condictione rerum amotarum, *l. 2. ff. rer. amot.* Contendit inter eos agitari aliquas panas, vel famoſa conſtante matrimonio : ergo conſtante matri-monio non agatur rerum amotarum, ſed ab alio eſt mouito non agatur rerum amotarum, ſed ab alio eſt *obligatione*, ut *Athan.* quæ tam hoc nomine condictionem ad-ſignatur : nam omnium condictionum hæc ſunt ſolem-nia verba : Dare te mihi dare oportere, quod ab in-E hæredem non datur, *l. 1. inf. rer. amot. l. 9. §. ult. ff. l. 10. de iur. & rer. diſtinct. D.* nec obſtat *l. 9. D. de quæſt. furt.* ubi ex condictione furti offe penalis & famoſa, quæ ob id in hæredem non datur, *l. 1. inf. rer. amot. l. 9. §. ult. ff. l. 10. de iur. & rer. diſtinct. D.* nec obſtat *l. 9. D. de quæſt. furt. l. 6. ff. de ſtatu.* Si ad. de ſervitute furti, eſt pars rei tantum ad eam perveniret, quæ ſic accipienda eſt, ſi in furti conteſtata cum decreto, conjuncta *l. ſi hominem, ff. depoſ. l. 2. D. de pœnis. ſiq.* Demonſtratur etiam alio modo, conditioni furtivæ panam ineſſe, cum infit odium, & ipſo furis effecta demonſtratur : nam pignore ſibergare a debitore (hoc enim cafu dominus facit furtum rei : ſuo, quo nomine teneur creditori) actione penali fur-ti, & conditione furtiva) pignore, inquam, ſubrepto,

AD TIT. VIII. *De Conditione furtiva.*

Ex ult. tit. 7. fuit de conditione furtiva, & condi-ctione ob turpem cauſam : de utraque ſimul : nam hæc illius ſpecies eſt : aliquem abigiſſe mea pecora, me abigeo deciſſe pecuniam, ut redderet pecora : conditioni quod dedi non turpiter : ille vero accepit turpiter, & condicem pecora, licet mortua, vel alio caſu perierint, nam & rei furtivæ peremptæ condictio eſt, quia ſem-per poſt mortem videmur perempta, quia fur eſt plus quam morator, pluſquam debitor, & mortem facit ipſe jure, adeo ut non liberetur interitu rei furtivæ, *Inſt. ff. de condict. furt. l. mortis, ff. de ac & ob rem.* Igitur cau-ſæ ult. que eſt de condictione ob turpem cauſam, & de condictione furt. reſte poſita eſt in conſtitu-one tituli, & probaui furtivam condictum fabricatam fi-li de condictione furtiva ſtatim : que tamen longiſſime diffat ab aliis condictionibus : nam illis intendimus rem nobis dari oportere, id eſt, dominium ei transfe-ri in nos oportere. Illa condictiua rem noſtram con-tra regulas juris : nam regula juris hæc eſt, neminem rem ſuam condicere, *l. uſu. ff. ufufr. quemadm. &c.* ſua natura non fert, ut intendam mihi dari rem meam, quod eſt condicere : ut ſimiliter ſtet dominus ejus rei, cujus iam ſum dominus. Dominium non recipit incre-mentum : & tamen receptum eſt, ut dominus furi con-dicat rem ſuam, agendo in hunc modum : Aio te mihi eam rem dare oportere : Superiores conditiones peti-nent ad rei perſecutionem : furtiva condictio penitet quidem ad rei perſecutionem : ſed vidimus quid nomo-do pertinere ad poenam, quia odio furem compleatur dicitur, *l. 3. ſi tranſeat ſuffertus, ſuffer. de act.* ſi odio furum, & poena furis agitur, *l. qui exercebant, ff. de cond. indeb.* conjunctis *l. ſed & ſi, ſ. ult. D. ad Maced.* ubi ex-ceptio Senatuſconſulti Macedoniani, que dicitur indu-cta in odium creditorum, qui filiofamilias, aliis loco indubita dicitur ob poenam creditorum : quicquid ſit ob odium, ob poenam fit, & ut dicitur de actione in factum, *l. ſi quis ſervum, ff. de actio. & obli. Hæc cauſa fuſtia, l. quas pertinet*, ita condictio furtiva licet pertine-ret ad rei perſecutionem, tamen ex delicto eſt vide-ri, ut ſequutum eſt, ſi ſe hoc genus petat. Hæc ergo dif-fert ſingulariter contra regulas juris : & eam ex delicto nata oſtendit, *l. 10. ſ. pactes, D. de compenſat. & l. ſi D non vult, ff. ad. l. Aquil. D. rerum amot.* quæ ſunt ad-de condictione rerum amotarum, eam naſci ex delicto, idem ait de condictione furtiva : nam hæc duæ ſibi ſunt & germana : ideoque utrique condictioni aeter ineſſe vindicta, imo & infamia, ut eſt proditum de-minatum de condictione rerum amotarum, *l. 2. ff. rer. amot.* Contendit inter eos agitari aliquas panas, vel famoſa conſtante matrimonio : ergo conſtante matri-monio non agatur rerum amotarum, ſed ab alio eſt *obligatione*, ut *Athan.* quæ tam hoc nomine condictio-nem ex motuo, quia veluti ex cauſi mutui dantur, ut poſſimus dicere nos habuiſſe unam tantum abſinem civilem ex l. 26. tabul. neceſſe eſt, ut ex mutuo ; nam alie illius inſtar obtinent & imaginem . Semper excipio furtivam condictionem, que iure ſingulari re-cepta & comparata eſt ex furto, *l. 9. de iis quæ dele-cretis, fuſtit. de act.* Sed videamus, quia & de his eſt ti-tulus hic, quando & locus condictioni ſine cauſa & in-juſta cauſa. Si quid ſit quod te ſine cauſa, condicioni ſine cauſa locus eſt : & exemplis ſiet res illuſtrior : ſine cauſa quod te eſt chirographum meum, & nihil credidi mihi : & ſpecie credit tibi chirographum dedi, & mea ſpes fruſtrata eſt, vel ſi perſolvero, quod credidiſti, ſine cauſa meum chirographum eſt apud te, & quod perſolvi hac condictione poſſum repetere. *l. 7. & 9. h. tit.* & ſine cauſa etiam ad malæ fidei poſſeſſorem pe-venisse mutuus res alienæ, *l. 9. h. tit.* & iis cauſæ pro-prie & ſpecialiter competit condictio ſine cauſa, condi-

A ctio chirographi, condictio fruſtuum : & proprie nul-la ſcilicet actione exiſtente in cafu *l. 3. ff. h. t.* & in ca-ſu *l. ſervus quoque, 3. ſervus, ff. de rei vindicat.* propria competit condictio ſine cauſa, ſed exiſtentibus eſt condictionem ſine cauſa concurrere cum condictioni-bus ſuperioribus quaſi generaliorem, *l. 1. ff. h. t.* cum ſine cauſa etiam id apud te eſt, quod indebitum, vel ob turpem cauſam accepiſti, vel quod non ob turpem cau-ſam, quia ob turpem cauſam, vel quod te mihi ſuma adiudi-fi, ex eis cauſis licebit uti condictione ſine cauſa, miſi ſpecialis condictione vel furtiva, vel ob rem dati, & de-incep. *l. 1. ff. de condict. ob turp. cauſ.* Ex quibus conſpecta, ſi quis dederit ex pacto non iuſte facto, vel ex dolo malo : vel ex, vel contra leges publicas, vel ex ſtipulatione ; ſatis, *l. 7. ff. de condict. ob turp. cauſam* ſimilis cauſa B que & ipſa condictio dicitur iuris germani, *l. 25. ff. rer. amot. id eſt*, ſine cauſa. Quo fit breviter : ut ex hac ſola dictio civilis ex legib. 12. tabul. que naſcitur ex mutuo, actio ſi certi. per. de rebus cred. ceterę condictiones inſtar illius obtinent, & datur ſine quorum, id eſt per bonę & æquę interpretationis : una quoque cauſa, nempe condictio furtiva , ut furtes omnerum plurimis & pro-vidimus actionibus, quas præter eſt condictio furtiva vindicatione , qua in condictione non diſtinguitur utrum furtum ſit pertium apud alterum , an non : in alterum in rem fur tenetur ut quilibet : condictione ve-ro ut fur proprio & ſingulari nomine . Porro hic nul-lum invenies condictionem de condictione ex aquila cauſa . Ex quo intelligimus ſolo hoc tit. indicari pro-miſcuum eſſe ufum condictionis ſine cauſa, & condi-ctionis ex aquila cauſa : nam quod ſine cauſa habes, C & ex non iuſta cauſa habes, & contra .

AD TIT. X. *De obligationibus, & actionibus .*

POſt conditiones ſuperiores tranſitum facit ad alias actiones in perſonam ex contractibus, vel obliga-tionibus civilibus, ex quarum numero primam ſim po-ſuit conditionem ex mutuo. Adhoni enim ex mutuo adhærent quoque ex ſtipulatione nomen, & ab illa perſo-nas eſt ad alias conditiones, quæ defenduat ex obli-gationibus legibus ex mutuo introductis, non expreſſo no-mine actionis, vel quæ dominis in furti nomine, quali penæ cauſa conſtituto iure : nunc alias ſimiles omnes exami-turus actiones in perſonam, quæ ſunt habentes nomen D & proprium longe alio ordine quam in D. ut ſupra præpoſui generalem conditionem indebiti ſpecialibus conditionibus ob rem dati, cauſa non ſecuta, ob turpem cauſam, ſine cauſa, ſive ob iniuſtam cauſam. Ita præpo-quam veniat ad ſpecies rerum conditionum, quæ ex contractibus & obligationibus civilibus naſcuntur, dat generalem titulum de obligationibus, & actionibus, præpoſui genus ſpecibus, quod proponitur in digeſtis . Ex contractu eſt obligatio : ex qua obligatione naſcitur actio in perſonam . Ex hoc eſt, quod dicunt Do-ctores noſtri, obligationem eſſe mavem actionem *ex l. 1. ver. 1. ex a ligatio, ff. de oneris.* quod verbum aliqua-vit Theophilus titulo de obligationibus in ſuo. marres actionem ex obligationibus. Obligatio ex tres manie-tas: actio eſt executio obligationis, vel interuio ejus qui alterum ad judicium provocat . Contrahit eſt conven-tio, quæ duorum pluriumve habet, qui nomine ex-cat: fed datione & traditione, vel facto aliquo ſumpſit effectum: hoc eſt perfecta definitio contractus .

AD TIT. XI. *De actionum ob berebitus , & contra hæredes incipient .*

TItulus decimus eſt generalis, & ſequentes uſque ad decimum octavum ſunt ſibi pares : & omnibus iis titulis agitur ut generales definitiones ponantur de obligationibus & actionibus : & has quidem habuimus in ſuperiori titulo proximo : ex aliene contracto nemi-nem obligari, *l. 13. & 11. fin.* non naſci obligationem ef-fica-

fracem ex negotio contrahe mala, quod significat A matri non-junxit patrem, qui habet in fus potestate filium; sed dixit, ex matre pro filio, non dixit ex patre pro filio: quoniam pater pro filio obligatur ad mediocritatem, ex matre vero, quod iuffu, & filium eius decimus, plerumque filium dum. non emancipatum intelligimus ne hoc titulo, & leq. Eadem ratione filia emancipato non junxit filiumsfamilias, qua, vel de peculio pater teneretur pro filiofamilias.

AD TIT. XIII. *Ne filius pro patre, vel pater pro filio emancipato, vel liberius pro patrono, vel patronus pro libertino conveniatur.*

B Ad Superiorem regulam, qua contrarie nominem obligari ex contractu alterius, additur in hoc tit. ne filium obligari pro patre, nec patrem pro emancipato filio, vel libertum pro patrono, nec servum pro domino, quod in fervo eft certiffimum: nec in contractu fuo fervus nullo iure conveniatur, cum nullum perfonam habeat, *l. naturâ, 3. D. de capite min. l. ult. ff. de manûmiss. inter. l. 7. & 8. ff. de jure. & quæstis.* nec de fervo legitur in *l. ult. hac tit.* dum ait ex contractu domini fervum conveniri non posse, tamen id intelligendum eft additum in manuscriptis, *vel pervus pro domino* nec in Basilicis. Et quidem in *d. l. ult.* id fictum videtur, ne fervus, potuisset fcilicet consuetudo compellere fervo. Ex noviffimis conftitutionibus fubtus eft mos, ut vicarius pro vicariato conveniatur, cum quo contractum exercetur in hodiernis, ut quod nullo modo C pueris, id poffim repetere a quolibet ex hoftium numero: vulgo expreffalias vocant, *exorbitantes.*

AD TIT. XIV. *An servus ex filio fatis poft manumissionem teneatur.*

SEquitur in hoc tit. alia regula generalis de obligationibus, & actionibus, quæ eft hujufmodi: de re quod quis ex contractu, vel ex delicto poffit in judicium trahi, ei vel in eum nullam actionem effe, aptus fi ei credita fit pecunia in fervitute, conditi eum libero fibi non poffe. Cuius regulæ ratio eft, quia non actio fuerit obligatus, *l. in perfonam, 1. cum fervo, D. de rer. jur.* nam eft: fervus ex contractu fuo nemini obligetur, *l. ferui, 2. D. de oblig. & act.* tamen ea quæ D his obligatio non parit obligationem. Porro quæ ab initio non fuit ifta, nec effe poft libertatem poteft. Excipitur unus cafus, fi id quod geffit in fervitute, fit occasionum cum eo, quod geffit poft libertatem, *l. interim, 8. de admissis. tut. l. 7. ff. de neg. gest.* hæc fatis quæ nonnei, ut quod gerit poft libertatem trahat ad fe geftum in fervitute, ac fi generetur poft libertatem potius, quam retinatur ad tempus fervitutis, ut natura fua, ubi cibus iri porium, quam remorium. Cafu ifto excepto, nulla eft actio poft libertatem, vel domino, vel extraneo, vel hæredibus domini, quæ nafcitur ex fabulationibus, quo decernat, in quod debitor ex plurium cauffa indiffincte folvit, non dicens in quam cauffam folvat, id fervo poft libertatem non habere folet cum patrono de præftandis operis, & dono, vel munere, dum promittit ftatim alibertate fe daturum aliquid, vel id iurat quia fcilicet contractus habitu in fervitute pro nullis computantur, *l. in liberis, 38. de fidejuss.* ubi dicitur: *In liberto antequam controversia oriatur operarum effe non potest, fine quo ex data libertate non effet:* Hoc operatis Græci dicunt: *non poteft controversia liberti versari effe, quam operarum*, fcilicet poft libertatem patrono promittendarum: & hic fuftum interpretor contractum, vel quafi: nam actionem ex delictis veniuntum obligationes cum capite ambulant: nam & hæ in fervitute incipiunt, *l. tutelæ, 3. §. injuriarum, ff. de exp. min. & vul-*

In Lib. IV. Priores Codicis Juftiniani. 960

go dicitur, nonnum caput ferpi, quod fcilicet nocuit, A rorem ipfum, vel creditorem defuncti, qui poft additum hereditatem fe creditor aut debitor heredis.

AD TIT. XV. *Quando fiscus vel privatus debitoris sui bonis cedentis cessionem poffit, vel debeat.*

SEquitur tit. 15. in eo ingredum eft, exigere, non convenire. Pender hic titulus ex fuperiore regula, neminem ex alieno contractu, &c. & ait creditorem non poffe conveniere debitorem debitoris fui pro ea fumma quam ei debet, ut noffit conveniri aditione in perfonam. Regula eft de aditione in perfonam: aliud dicemus de aditione fervitutis vel hypothecariæ: pro qua enim creditor exigere debitorem fui debitoris aditione fervitutis jure tacito pignoris vel manifefti, fi debitor nomina, quæ habet pignoribus, fpecialiter, vel generaliter, vel fi fcitus jure intelligatur pignerari: hoc enim licebit creditori jure hypothecæ convenire debitorem debitoris, *l. fiscus, 4. §. ult. ff. de jure fisci.* Privilegium dittat tamen fiscus a privato: nam fiscus femper habet jus taciti pignoris, exceptis quibufdam privilegiariis creditoribus. Nec videntur nomina pignoris effe obligata, nifi in nominatim conveneris, *l. nomen, ult. qui est vel pign. obligat.* Poft. & priores fiscum debent prius excutere principalem debitorem, quam debitoris debitoris jure hypothecæ, *l. pen. hoc tit. inf. de convent. fisc. deb. l. Modeftin, 3. de jure fisci:* privatus autem habet alterum convenienti quem velit fi nomen fit ei pignoratum: principalem debitorem, aut principalis debitoris debitorem, *l. ult. fin. eo.* in quo habuit eum privatus, quam fiscus: fiscus non habuit eleffionem: fed hodie ex Novel. 3. idem jus eft in utroque. Et præterea hac lex in dittat jure conventionale ab eo quod capitur judiciali exequendi gratia: nam jure conventionis nostræ pignori obligatum per hypothecam fit fufpenfum, ut diximus, fi privatus fim, qui habeo jus eleffionis, nec tamen capio nomen ex cauffa judiciali: aliter quam fi non fit alia bona, qui pignori capi poffint, *l. 2. hoc tit. l. 3. D. Pius, 3. fic egregie, ff. de re jud.* Quod tamen audio non obtinere hodie: non quilibet, vel nomen ftatim initio capi poffe, nec publica cramum intelligere, quibus primum cauffa fint ei mandare & ceffe actiones: item quotie capitur ex cauffa judiciali deficientibus aliis facultatibus, conducitur, modo non fuerit fpecialiter ea condemnatio: nam condemnatio, quæ ex cauffa publica judicis deficientibus aliis facultatibus fit, non tenet hæredem. Item conteftatio, quæ tenuit defuncftum, non tenet hæredem, *l. ex judicium, 3. ff. de accus.* ergo non dicamus delicta fine publica criminis, quandoquidem definitur, poft litem conteftatam ex delicto tranfire ad hæredes: quod in publicis criminibus fallax eft: fed delictorum appellatione comprehendimus privata delicta, ex quibus dantur forenfes vel civiles actiones, pœnales aut mixtæ, aut etiam rei perfecutoriæ, nam ita non dicimur in hæredem nifi poft litem conteftatam, etiam mixta delicto: & ex maximum partem earum recognitarum, hæ funt actiones delicta, quæ non transfunt nifi poft damnationem, vel litem conteftatam cum defuncto, fuerit, injuriarum, vi bonorum raptorum, damni injuriæ ex lege Aquilia, quadruplatrix furtorum, & non furti. In oblendi, etiã tem perfequitur, ex delicto videtur nafci, nec dicitur in hæredem fa fabium. Item actio de dolo malo, quod metus cauffa, ad quam pertinet hæc conftitutio pertinet: nam ut ait Accurfius, vis non eft rapina, fed conciffio, & in hac conftitutione conciffio eft metus, terror. Igitur pertinet hæc quæftio ad aditionem quod metus cauffa, fed porrigitur ad fuperiores enumerantes: immo & ad aditionem in fabtum ex edicto de exhumationibus, vel ex edicto de alien. jud. mut. cauffa facta, & ad aditionem in fabtum ex edicto de edendo: nam hæ aditiones veniunt ex delicto: & delictum igitur hic fatis ample accipitur, cum non continent tantum folemnia delicta privata: fed & alia, dolum malum, concuffionem, imo fervi corruptionem: hoc

AD TIT. XVII. *Ex delictis defunctorum in quantum heredes convenientur.*

SEquitur tit. 17. qui pertinet non ad hæreditarias aditiones, quæ defuncto in heredem tranfitur, & inde nomen habent, quod tranfmittantur in heredem non nafcuntur ex defuncto, vel quafi contractibus defuncftorum: hæ enim in heredem tranfeunt in fubtum, etiam fine non conteftata cum defuncto: non funt propriæ hereditariæ actiones ex delictis, vel quafi delicto: nam quæ nafcuntur ex delicto defuncftorum, non tranfmittuntur, qui ifis conteftata fuerit cum defuncto: B cognam enim, vel quæ ex delicto heres habet hæreditarias, hi a defuncto continuntur, feu tranfferur in heredem, vel fi res fuerit indicata adverfus defunctum, quia tamen actio ex delicto non tranfit in hæredem, fed actio judicati civilis, quæ coepit a defuncto. Porro poft litem conteftatam vel condemnationem defuncti, heres ex actione in hæredem fubtum, hæres pro parte, tranfitur pro parte tantum pro qua heres eft, & fi res de qua agitur, fubtit in quasi rum, *l. in actionibus 13. ff. de rei vind. part. 1. t. in ff. de prætor. stipulat.* Quod fi lis non fuerit conteftata, vel defunctus non fuerit condemnatus ex maleficii cauffa, fane heres non tenetur ex delicto defuncti, nifi quatenus locupletior hæredibus ex ea re ad eum pervenerit, dolore malo eius fubtum eft quo mihi non pervenit, & ita ad quod pervenit heres tenetur C potius calculi nomine, quam maleficii, ut fi reddat rationem eius, quod continetur in hæreditate: nihil enim mihi facit heres: igitur heres ex delicto maleficii nunquam tenetur, etfi ad eum quid pervenerit, fed calculi tantum nomine, ut ex alieno damno, & re ea alieno facture locupletior fiat, *l. in hæredem, & l. Salinus, ff. de damn.* & ait hoc tit. *ex alieno facture damnum*, quæ ratio eft accipiendi pœnam pro damno, & damnum ex alieno facto repræ fe lucrum, quod etiam ad innocentes ex alieno facture pervenit. Nunc explicandum eft quomodo hic delicta intelligenda fint, & publica cramum intelligamus, de quibus funt publica judicia? non: nam excepta quibufdam, hæc crimina non tranfeunt ad hæredes, etiamfi lis conteftata cum defuncto, modo non fuerit fpecialis D de judicio defuncti, quod ad hæredem non tranfit. Item conteftatio, quæ tenuit defuncftum, non tenet hæredem, *l. ex judicium, 3. ff. de accus.* ergo non dicamus delicta fine publica criminis, quandoquidem definitur, poft litem conteftatam ex delicto tranfire ad hæredes: quod in publicis criminibus fallax eft: fed delictorum appellatione comprehendimus privata delicta, ex quibus dantur forenfes vel civiles actiones, pœnales aut mixtæ, aut etiam rei perfecutoriæ, nam ita non dicimur in hæredem nifi poft litem conteftatam, etiam mixta delicto: & ex maximum partem earum recognitarum, hæ funt actiones delicta, quæ non tranfeunt nifi poft damnationem, vel litem conteftatam cum defuncto, fuerit, injuriarum, vi bonorum raptorum, damni injuriæ ex lege Aquilia, quadruplatrix furtorum, & non furti. E In oblendi, etiã tem perfequitur, ex delicto videtur nafci, nec dicitur in hæredem fa fubtum. Item actio de dolo malo, quod metus cauffa, ad quam pertinet hæc conftitutio pertinet: nam ut ait Accurfius, vis non eft rapina, fed conciffio, & in hac conftitutione conciffio eft metus, terror. Igitur pertinet hæc quæftio ad aditionem quod metus cauffa, fed porrigitur ad fuperiores enumeratas: immo & ad aditionem in fabtum ex edicto de exhumationibus, vel ex edicto de alien. jud. mut. cauffa facta, & ad aditionem in fabtum ex edicto de edendo: nam hæ aditiones veniunt ex delicto: & delictum igitur hic fatis ample accipitur, cum non continent tantum folemnia delicta privata: fed & alia, dolum malum, concuffionem, imo fervi corruptionem: hoc

enim adjonxit includimus hoc titulo, adjonxem abo-rum fummi exfitum, & do incendio, ruina, naufragio, & adlitum de eo, qui pro libero fervus venit. Interiori verum definitionem hujus tit. pertinere ad adjones quæ funt ex quali delictis, quod oftendit *I. Julianus, ff. de jud. l. ult. l. hæc pactio 1. ff. nautæ, caupones, ftabul. l. 5. in fine autem, de his qui deject. vel effud.* Pertinet & aliquando ad adiones, quæ dantur ex contractibus, cum in eis quoque delictum verfetur, *l. aliquando, l. ffitor. de depof. & comp. ref.* Dico aliquando, cum in contractu delictus hominem captavit ex dominio alieno, vel etiam cum lucrum aliunde præfitit ex eo contractu, *l. 1. C. de fal. tut.* vel etiam in ea litigatur ob negligentiam, quæ fane culpæ comparari poffit, hoc cafu adiones ex contractu, fi in eis delictum verfetur, locum tenetur nifi ille contractus, vel damnum defunctio. Et rurfus dico aliquando, aliquas adiones ex contractu defunctorum, vel quafi plene heredibus dari, fant, & in fidum contractus nomine habiti cum defuncto.

AD TIT. XVIII. *De conftituta pecunia.*

A Titulo ne animus fuit compilatoris Codicis tra-dere generalia precepta de obligationibus & adionibus. Et poftquam fpecialiter egit de heredatibus adionibus fuperioribus titulis, quibus omni genus adionum in perfonam inclufum eft, voluit etiam de ftitura pecunia ponere fpecialem titulum : cum etiam quod eo continetur etiam omne genus debitorum in eum venit, omne debitum, *l. 11. ff. de dolonis, ff. eodem.* Tum etiam, quod dubitabatur an abo conftituta pecunia quafi pactilis, fecundum ea quæ in titulo antecedente de heredum, nifi lite contefta cum defuncto. Quod definitur *l. 1. & 2. hic tit.* ut videtur in heredem. Et aperte *l. ult. §. 1. ff. hic tit.* ubi ait, ut plerique videntur dari ex debito, quod impofite debet fcilicet, quia id conditum dicta dare feftiffet, quod ipfe vel alius debet: nudus confenfus non eft ftitus effecit ad perficiendam adionem, tamen ex vero confenfu debitor ad adio in odium tui, id eft, propter perfidiam tuam: ac propter quod penalis ex ea ftitura videtur data in heredem re. nec tamen obtinent: nam & abo conftituta dotis in heredem, fed verius eft hunc titulum fimile applicatum fuperioribus dubius, ut intelligetur, etiam abonem conftituta pecunia effe hereditatem.

A verba ante Conftantinum. Item ante Juftin. in *l. 1. hic*, non erat ex conftituto abo, nifi etiam rerum nomine, quarum dationes ita fiebant in creditum, in quibus res bus alia plerique recepta funt fingularia, *l. fingularia, de rebus credit.* In quibus hoc velim monerari ut conftitum etiam verbum fine ftipulatione. Et præterea non erat abo perpetua ante *l. 2.* fed annalis tantum, ut videretur dari ex confenfu mero, & quafi ex pacto nudo, fine a pretore de pignore ex pacto mero fine actio, *l. fi tibi, §. de pignorat. ff. de pact.* Cave dixeris abonem conftituta pecunia effe ex pacto nudo : nam conftituta eft contractus, quia mero confenfu, quod fuit contractibus : precarium autem eft contractus, quia fimile eft commodato, & ex ratione conftitum eft contractus: fic quidem conftitutum nudo confenfu, fed non eft is nudus confenfus, & nudum pactum : nunquam invenies emptionem effe nudo pacto, quod eft nudus confenfus : fed non omnis nudus confenfus eft pactum : & pactum eft nudus confenfus, quia non tradit in proprium nomen contractus. Intelligitur abonem hanc fuiffe annalem, dari fingulariter ex nudo confenfu, & non dari de omnibus rebus fecundum ius vetus ante *A. l. 2.* fedtum eft, ut plerique videntur dari ex debito, quod impofite debet fcilicet, quia id conditum dicta dare feftiffet, quod ipfe vel alius debet: nudus confenfus non eft ftitus effecit ad perficiendam adionem, tamen ex vero confenfu debitor ad adio in odium tui, id eft, propter perfidiam tuam: ac propter quod penalis ex ea ftitura videtur data in heredem re. nec tamen obtinent: nam & abo conftituta dotis in heredem, fed verius eft hunc titulum fimile applicatum fuperioribus dubius, ut intelligetur, etiam abonem conftituta pecunia effe hereditatem.

AD TIT. XIX. *De probationibus.*

UT cohærentiæ titulorum ratio reddatur mone manifeftius, & ut ea, quæ in titulo præcedente dicta funt, nunc confirmata, & ad ufum recepta & bona, ex novis legibus, ex caufa fuftiva, quo non aliud quam communis nomen habent: communi autem nomen explicare, alias dicam, & perfonam executoris, quæ fcilicet ex negotiis & adionibus civilibus dantur, & quæ nomen fuum haxt propriorum nomen, quandiu alii rei communi, qui deponunt commune, ut adio mandati, depofiti, locati, pignoritia, pro focio &c. A tit. 11. coepit dare communia & generalia præcepta de obligationibus & adionibus, nec dum id peregit : nam hic titulus pertinet etiam ad generalia præcepta, vel ad ea, quæ funt communia omnibus adionum : nam nunc fum adionibus, nifi ut dicitur indubitata probationis fide apud competentem judicem liqueat vera effe, quæ in judicium deducuntur: hoc vero qui probare debeat, affore on reus, in fingulis actionibus quæri & difcepari folet: & per fingulas quoque adiones ftat hoc titulo huius rei explorandæ gratia, fed non per omnes quidem adiones: effet enim res immenfi operis, fed certas quafdam, veluti in conditione fi certum petatur, quæ ex mutuo eft, quis probare debeat, *l. 1. hic tit.* & ad adionem in rem, *l. 2. & l. 12. comm. ff. l. 21. ad probationem, hic tit.* & in adione in factum, qua magiftratus municipalis conveniatur ex fcilla collegæ, *l. 5. & in caufa reftitutionis in integrum*, cum de ætate quæritur, *l. 9.* & in adiones præjudiciali, *l. 13. & 14. & in petitione hereditatis* quæ probare debeat, *l. 11.* & in caufis criminalibus, *l. pen. & ult.* & hoc nomine foleo commendare ritualem de probationibus, quod cat per multas adiones: fin enim nulla eft vel actio, quæ non indigeat probatione, probatio autem eft incertissima fine legitima fides quam fecit judex adhuc, vel reus, vel aduocatus pro fe judici non adverfario, quia hoc oefcit? *l. quinquenio 12. ff. eod.* & quandoque exigitur ab utraque parte, prout religioni judicantis vifum fuerit, ut in caufis criminalibus, *l. ult. in fin. ult. de adionibus.* item in quæftione generis, aut familiæ, *Nov. 76.* atque etiam in quæftione *I pen. hic tit.* ubi quidam fuppleri volunt, & fcripturæ, quæ profertur in judicium, fufpecta dicatur ab eo adverfario quem fecere dicitur is, qui ea utitur, verum eam effe probare debet, alioquin teneatur fallo crimine: & ut elegantet ait *I. pen. tanquam reus vefforia fcriptura*, quicquid eum fallum, *l. de defertum eft*, B fed addamus ad *l. 2. & l. C. Theod. de fide teftium*, etiam eum, qui dubitat, quique in dubium revocat fcripturam, non fecus ac ipfum fecit parte eius effe falfum: fic fieri ut utraque pars impleat intentionis fuæ probationes. Et in fag. pen. eft reponenda vetus fcriptura tam in hac C. quam in C. Th. ut in hanc illa loco: *cum quid in judicio pronuntiet*, verbo formato ex præterita, ut in *l. 14. ampl. de nupt. & conjunctissimus detrimenti, l. 12. §. ff. de minor. & acceptilles, cilliffe, vetus* C *negotiorum*, in quibufdam legitur *vilifle*: non funt hæc errata, fed archaifmi minime abolendi. Porro fine funt præcipua probationum fpecies, informents, & perfonæ, *l. 1. inf. de fide inftr. l. 1. fap. de dilat.* Helioderus, qui Achinopica fcripfit, lib. 10. *Omnia, inquit, fui, nec humana judicantis eft rerum præteritarum* D *nes, fcriptura, & teftes*: fed adjungi poffunt præterea fpecie argumenta, indicia, & figna, ut in *l. ult. probationes, hic tit. & ff. quæ res pignori obligari poffunt, quod fæpe ita inftituendum, non reprobari certa probationis indicia*, &c. Ita in *l. inficias, fap. de rei vindic. dominium probari indirite non nouit, quam fcripturis, & indicia* puta finium & terminorum, vel alia modis, non quibufli- bet, fed ut ait *l. 2. eodem, certis, quæ jure non reprobantur, & l. ult. hic tit. indicia indubitata non hanc adhibenda.* Et Cicero pro Cœlio : *argumentis*, inquit, *agemus, & fcripti omni hoc tempore in defenfione*. Levia, & exilia argumenta fpernit judex, & illegitima. Alia enim funt legitima, alia illegitima, ut termini fuga funt legitima. Item teftes fecundum Gallos *Avant-Garde* non curreretur de dominio jumenti, & uterque levi- bus argumentis, & teftibus uteretur, ideoque difficili conteftes, ut ait *I. 2.* Et ideo dicitur in monumento ad lacum ubi adquum fidelem, ducentur capite obvelato, ibique capite revelato eius effet ad quem fua ipfius re a pugna non fecerit, de fingularibus idonea argumenta, invenit certiffimum argumentum quo deprehenderet verum inventi dominum. Et alia erat Salomon refiftentes & teftes. Gallis apud Romanos pari- puri deprehendit: & Claudius Imperator indicio matrimonio invenit, quorum mater pro filio non agnofcebat: ftatim atque audiffum fuit nutricem malueri, abhorrere coepit ab eo, fudente lege natura. Et ad hæc pertinet *l. 1. §. ad quæftionem, ff. de quæft.* non effe facile credendum eum puellum fuppofitum effe, quem nobis parentes dicerunt charum filium habuiffe. Jam dicamus levia & mediocria argumenta, ut notare Græci interpretes lib. 60. Baffilic. tit. 3. c. 40. Quæftio eft de eo, qui teftibus non probare potefl poteftem fuis contendit fupereffe non poffe tempore quo exiftet condidio : poffunt utique hæc argumenta indicem adducere ad fufpicionem, & efficere ut ea in teftationem redigantur apud actu, ut fit hodie in utentem rei memoriam ex *d. l. ult. §. 1. 3. duc. ff. de Carbon. edic.* Hinc vero fen funt probationum folemnium & legitimarum

A genera, quæ dixi : & fere tria funt genera non legitimarum : inftrumenti, & fcripturæ domeftica : nam & domeftici teftes reprobantur : teftationes privatæ, teftationes patrifamm. non funt legitima probationes in re publica, nec in fraudem alterius. Expreffiones privatæ non funt etiam probationes legitimæ, *l. 5. & 7. hac tit.* Et his conveniunter Siculus Flaccus lib. de limitibus conftitu. privatas formas agrorum non obligare, non facere fidem, & Cic. pro Rofcio Comœdo : *fanus Cottoni teftis non recitare arrogantia eft* : hinc quidam conftituunt, quæ poffint ex legitimis, & idoneis graphi exhibitione, tabularum obligatione, teftium interceffione, adjungit Gellius lib. 14. cap. 2. expreffionem, & menfis rationem. Id nonpertinent ad præfentem expofitionem, fed ad eam, quæ fit ad menfam, tabulis argentarii, quorum eft publica fides, *l. depromptuarii, 2. ff. de edendo*, etiam lex 14. *hac tit.* non legitimis probationibus adjungit profeffionem actuarium, ut fi mihi ea die ftitum actum profeffus fuero publice primo vacante, quo ego ante Magiftratum fuerim, ab officio veratio, aut nominatio, ut fi quis L. Titium ftitum fuum nominet, ut Mævium ftitum, non ideo probatur, L. Titium ftitum ejus effe: vel à defuncto in monumento diceris, L. Titium ibi debere pecuniam certam, puta decem : *l. 6. & 10. hac tit.* nodo defuncto dicis creditur. Jurisjurandum quoque nonnullis adnumerari inter folemnia & legitima probationum genera per fe folum, *l. cum qui 2. ff. de reb. credit.* Error inquifitionis aliorum exonerare probationis neceffitate, & deferri delicentibus omnibus alias probationibus, *l. tutor ff. prob. ff. eod. l. 1. §. ult. ff. de reb. eor. qui fub tut.* Et rurfus inftrumentum adminiculum infirmarum probationum, veluti rationum privatarum, ut eft in edicto Juft. 7. nam hæc poffunt dicere non probationes, quod fecerit, quod fecerit judex, vel reus: fed nego per fe folum jusjurandum effe legitimum probationis modum: aliquin reus cum quo jurat ex *l. 2. hac tit.* quæ inftitutione crefcit in duplum, qui damnaretur tantum in fimplum fi non inficiaretur, quafi reus negaret, crefcunt in duplum adjurato jurante ille debet: fed ut eft, fi haec legitima probatio eft, haberemus reum pro inficiatore, qui negaverit. Et hæc de probationibus. Levia, & exilia argumenta fpernit judex, & illegitima. Alia enim funt legitima, alia illegitima, ut termini fuga funt legitima. Item teftes fecundum Gallos *Avant-Garde* non curreretur de dominio jumenti, & uterque levi- bus argumentis, & teftibus uteretur, ideoque difficili conteftes, ut ait *I. 2.* Et ideo dicitur in monumento ad lacum ubi adquum fidelem, ducentur capite obvelato, ibique capite revelato eius effet ad quem fua ipfius re a pugna non fecerit, de fingularibus idonea argumenta, invenit certiffimum argumentum quo deprehenderet verum inventi dominum. Et alia erat Salomon refiftentes & teftes. Gallis apud Romanos pari- puri deprehendit: & Claudius Imperator indicio matrimonio invenit, quorum mater pro filio non agnofcebat: ftatim atque audiffum fuit nutricem malueri, abhorrere coepit ab eo, fudente lege natura. Et ad hæc pertinet *l. 1. §. ad quæftionem, ff. de quæft.* non effe facile credendum eum puellum fuppofitum effe, quem nobis parentes dicerunt charum filium habuiffe. Jam dicamus levia & mediocria argumenta, ut notare Græci interpretes lib. 60. Baffilic. tit. 3. c. 40. Quæftio eft de eo, qui teftibus non probare potefl poteftem fuis contendit fupereffe non poffe tempore quo exiftet condidio : poffunt utique hæc argumenta indicem adducere ad fufpicionem, & efficere ut ea in teftationem redigantur apud actu, ut fit hodie in utentem rei memoriam ex *d. l. ult. §. 1. 3. duc. ff. de Carbon. edic.* Hinc vero fen funt probationum folemnium & legitimarum

A Generali: titulo de probationibus, quem heri exposuimus, transitum fecit ad probationum species numinas. Ac primum de fide testium agit, deinde tituli sequenti de fide instrumentorum: plures autem testes ad confluendum fidem eius rei de qua agitur, exigunt: unius testis nullis est fides. *l. 9. hoc tit.* & unde etiam instrumenti plena est fides: pessimi exempli est unius testimonio credi. Quod dictum tribuitur L. Sextio vola a Valerio Maximo lib. 4. cap. 1. verumtamen Theophilus noster in testimonium mittasi admittit testimonium unius testis jurati, & fide dignissimi, cui persuasionem unius testis jurati, & fide dignissimi, cui persuasionem unius testis jurati, & fide dignissimi, cui persuasionem

dem debeat, aut plus commodatarius, unde eam rem deperit, ait eum, præstatu debiti, quod debetur competiti, ait eum, præstatu debiti, quod debetur competitori, ait eum, non probabiliter recusari restituendatario ab æstore, non hoc quid aliud eſt, quam competitorem rei commodatæ: hoc quid aliud eſt, quam competitorem rei commodatæ? Et præſationi locum non eſſe hoc Graci non tantum indicate etiam nominatim hoc loci Graci non tantum in actione depoſiti, ut in *l. ult. inſ. de compenſat.* ſed etiam actione depoſiti, ut in *l. ult. inſ. de compenſat.* ſed etiam in actione commodati ceſſare compenſationem aiunt, in actione commodati eſſe reſtituendam, locus eſt hujus & actiori celeriter rem eſſe reſtituendam, locus eſt hujus & actiori celeriter rem eſſe reſtituendam, locus eſt hujus quia quæ ſuperius iure res commodata ei tenetur in quia quæ ſuperius iure res commodata ei tenetur in id quod venit in contrariam actionem, id eſt, eo nomine quod eas res ei pignerata eſſet, quod ea res impenne quod eas res ei pignerata eſſet, quod ea res impenne ſimilis poſſe conſequi, quod conſequeretur contraria ſimilis poſſe conſequi, quod conſequeretur contraria ſimilis poſſe conſequi, quod conſequeretur contraria actione commodati: ergo in actione commodati compenſationi locus eſt: ſed ſubtilius ait, quod ſi in actione compenſationi locus eſt: ſed ſubtilius ait, quod ſi in actione commodati compenſationi locus eſt: ſed ſubtilius ait, quod ſi in actione commodati dari poſſit. Reſte & hoc ſolum inter cetera Accurſius dari poſſit. Reſte & hoc ſolum inter cetera Accurſius dari poſſit. Reſte & hoc ſolum inter cetera Accurſius in hac re retulit, quippiam colligendum a reo, cum quo in hac re retulit, quippiam colligendum a reo, cum quo in hac re retulit, quippiam colligendum a reo, cum quo agitur commodati id quod eſt depoſiti, aut contrariæ: agitur commodati id quod eſt depoſiti, aut contrariæ: agitur commodati id quod eſt depoſiti, aut contrariæ: non eſſe reſtituendum ſolum, ſed & ſi ſit ſolvendo, non eſſe reſtituendum ſolum, ſed & ſi ſit ſolvendo, non eſſe reſtituendum ſolum, ſed & ſi ſit ſolvendo, ſufficiat definitur, ex conſtitutione Juſtiniani, in omnibus ſufficiat definitur, ex conſtitutione Juſtiniani, in omnibus ſufficiat definitur, ex conſtitutione Juſtiniani, in omnibus hac actionibus compenſationi locum eſſe, excepta ſola hac actionibus compenſationi locum eſſe, excepta ſola hac actionibus compenſationi locum eſſe, excepta ſola depoſiti actione, ſi ſola depoſiti actione, ſi ſola depoſiti actione, ſi ſola commodati actio. Nec eſt quod poſſis reſpondere nisi commodati actio. Nec eſt quod poſſis reſpondere nisi commodati actio. Nec eſt quod poſſis reſpondere nisi ſimpliciter in eo ſi, eſſe reſpiciendum ad conſtitutionem ſimpliciter in eo ſi, eſſe reſpiciendum ad conſtitutionem ſimpliciter in eo ſi, eſſe reſpiciendum ad conſtitutionem Juſtinianæ, de qua loquitur, eum qui depoſiti cuJuſtinianæ, de qua loquitur, eum qui depoſiti cuJuſtinianæ, de qua loquitur, eum qui depoſiti cuſtodiam ſuſcepit, ſtatim excepit conſtitutio Juſtiniani, & ſtodiam ſuſcepit, ſtatim excepit conſtitutio Juſtiniani, & ſtodiam ſuſcepit, ſtatim excepit conſtitutio Juſtiniani, & ſtim, quia eam ſolam

peris partem aliquam. Et quod mirum eſt, teneatur exercitor ex contractu eius, quem magiſter præpoſuit, & ſi eum præpoſui voluerit, quod exturbi utilitas navigationum & neceſſitas, ut ſolidum exercitor præſtet omnia facta magiſtri, ſive ex eius voluntate, ſive contra eius facta magiſtri, ſive ex eius voluntate. Et ſi exercitus voluntarium aliquam navigationem eſſent inchoaturus, aliquam navigationem eſſent inchoaturus, ſive contra eius voluntatem, ſive pertinet ad ſummam Reip. ut ait l. 1. §. ſi ſi qui navi. §. ſed. Et hæc differentia eſt, ut l. 1. §. ſi ſi qui navi. §. ſed. Et hæc differentia eſt, ut ſi filiusfam. voluntate patris navem peculiarem exerceat, ſive eam eo contractum ſit, ſive cum matrifamilias, quæ ſine patris voluntate navem exercet

mihi per eam personam acquiri posse: ergo nec actio, quæ mihi jure domini competit, ad eos, vindicatio, quæ mihi aliud est, quam illorum dominus. Aliquando tamen in fubsidium nobis acquiritur actio per liberam personam utilis & extraordinaria, ut per infitorem & magistratum navis ex aquitate, ne res nobis pereat, quam alia ratione falvam habere non poffemus. Et hæc via uti poffumus facile inftituo actionis directo, & data actione utili: & eadem ratione etiam per procuratorem acquirimus utilem actionem, *l. fuccessores, §. fi gubernatorem, §. ff. de nav.* Item recuperatoria, *§

AD TIT. XXXII. *De usuris*, &c

AD TIT. XXXIII. *De usuariis fanore*.

HUjus tituli ponio quadam eſt titulus de mutatico fanore : nam huiuſmodi pecunia ſolet dividi in nauticam ſive trajectitiam, & in podeſtrem : nam nautica pecunia aiunger periculo creditoris, podeſtria ſine periculo : aut eius pecuniae periculum pertinet ad debitorem, ſatim atque eam ſuſcepit : Et rurſus ſuſceptii pecunii penſioni gratia, fanus nauticae pecuniae ſolitum habet modum certum, nullum habuit olim : hodie enim habet quem praeſcripſit Juſtinianus in *h. tit.* & *tit. pedeſtri* ſicuti in ſenori mediterraneo eſt impoſitus ſtatus modici, quique ſuoper erit. Non probamus autem conſuetudinem Accurſii, vel ſtilus cuuſvis : Et its dicimus : Hic libet quaerere, an ſit uſura, & quotuplex ? & de actionibus in perſonam, cuppi a contractu mutui, ut omnium maxime neceſſario in hoc civili ſocietate, praeſtata iuriſprudentia religioſae bonitatis gratia. Et quia ſupra diximus de creditis pecunia certa datur actio, ſi quis debitum ſuum non ſolverit creditori creditiſſe. Eſt igitur actio mutua pecuniae, quod eſt condictionis nomen : nam omnium in perſonam actionum commune, fecit ſuum : tum quae ex mutuo datur actio, non habet aliud quam conditionis nomen : & ideo ſola ſine libris : conſtat autem mutuo quaſi capiti negotiorum civilium adjunxit dimus : Quid capiti negotiorum civilium adjunxit dimus mutuo quaſi capiti negotiorum civilium adjunxit dimus mutuo quaſi capiti negotiorum civilium adjunxit dimus mutuo quaſi

Titium in summa respitationis auctoritate, vel tutoris, vel interdicti, vel curat. & §. de L. Titius ad indicium, vel interdicti, vel curat. & §. ad actiones. Erat autem ejus actionis species, si adior probaverit jussu, & mandato Titii se negotium gessisse, & impensas fecisse, ut ei restituantur. Quod si Titius ad indicium non adsit, & ideo condemnatus fuerit, ut ei actio praetoria, quae in simplum, & duplum, vel quadruplum competit, cedat, & ipse Titius in simplum, & duplum, vel quadruplum agere possit. Quae omnia ita se habere, ex Ulpiano, & Paulo, & Pomponio, & Juliano, & Marcello, & Papiniano, & Modestino, & Gaio, & Africano, & Scaevola, & Marcello filio, & Marciano, & Callistrato, & Tryphonino, & Ulpiano, & Paulo

tum extinguit morte alterius, si contigerit mors interim mandato, excepto casu l. 1. fin. de obligat. & act. quando mandatum non solum aeterni ab mandati, ut solutum sit tamen aliquando durat adhuc mandati, ut solutum sit mandatum, non solus aeterni ab mandato mandatum de re dubitabatur olim, an transiret in heredem adito de re dubitabatur olim, an transiret in heredem adito mandati, ut secundo ad Herm. legimus, M. Drusium mandati, ut secundo ad Herm. legimus, M. Drusium mandati, ut secundo ad Herm. legimus, M. Drusium

§. 1. & Jeominon non ex eo appellatos, quòd omnes adfe-
runt de focietate leonis, asini, lupi, & vulpis: fed ex eo
apologo qui refertur apud Gellium in tertiis de vita
& moribus philofophi, ac deinde divifa præda
in tres partes, quarum unam ibi quæ res leo adoga-
vit, alteram quæ pulcherrima, & tertiam dixit ejus fore,
qui aufus fuerat eam attingere: quo in genere manifi
apud ullum lucrum, apud literum labor omnis. Ex plu-
res quod dicitur etiam, & quod Azo notavit, eum fo-
cietatem effe inuifum, fi convenerit ut una lucri nul-
lam partem ferret, & veniret in partem damni: & ut
ea res. Inft. de focietate intelligitur. Quintus Mucius
dicebat pactionem factam contra naturam focietatis
non eadere, quod notandum eft, & accommodandum
ceteris contractibus, ut contra naturam pecuniæ non
valere pactionem, l. cum pretorio, D. de pecun. Quod
de precario legimus, idem dicimus de ceteris omnibus
contractibus: ita definitione focietatis ego non dixi
communionem induci pro individuo, ficut Accorsius non
male dixit focium effe eum, qui individuæ agit: Recte
quod & communionis verbum fatis demonstrat: quia
non eft communio, nifi ita pro individuo. Divifione
difcutimur, & a communione diftinguimus. Et ita refpi-
Agnoras Urbicus de limitib. agrorum: Compefcua, id
eft, loca, in quibus licet cuilibet compafcere, alios
vocitre communia, alios divifa, quæ ex his pro indi-
vifo. Etiam adjeci focietatem contrahi sur re, aut ver-
bis, aut nudo conſenſu, ex l. 4. ff. pro focio, re, id eft,
traditis invicem rebus, & in pecuniariis creditis, aut ver-
bum traditio non eft neceſſaria, nec municipio, quæ
eft non intervenerit, tacite creditur intervenuiſſe, l. 1.
ff. eod. Et dominium ejus rei non neceſſe eſt ipſo
jure, fine traditione & mancipatione, quæ fiunt
intervenille, quæ res fecit ut dicitur, communem focie-
tas poſſe fieri ſub conditione: l. pro. focio. Sic pecu-
liet mancipatio non poteſt fieri ſub conditione: l. actus,
ff. de reg. jur. fed ad alia eſt neceſſaria: vetat capeſſe,
ff. de reg. jur. fed ad alia eſt neceſſaria, vetat mancipationis, quæ fit tuvite
alia non capeſſit, tacitæ mancipationis, quæ fit tuvite
mancipatio, recipit diem, vel conditionem, addit d. l. 1.
ſocietatem contrahi non poteſt ſub conditione, vel in diem
interim. Addendum fuo loco duximus perfici nudis ver-
bis: Roco. Recipio, vel etiam perfpiciuntur, cur
non liceat nobis de ſocietate contrahenda pacifcio ſtipu-
lationem: fed neque traditio eſt neceſſaria, neque ver-
borum ſolemnitas: ſocietas non deſiderat rerum tradi-
tionem, ut ait l. 1. ff. de adilit. ed. nec ullam fere fcio
proram, aut verborum propriorum, d. l. 1. ff. eft, non
deſiderat propriam formulam verborum, fed qualitcum-
que verba ſufficiunt, quia nudo conſenſu perficitur ſo-
cietas, etiam inter abſentes per epiſtolam. Praterea
dixi omnium rerum, vel unius, quod idem dicit, quod
l. 5. ff. eod. & notas ei dicimus, quæ communes artifici, ut
in l. duo ſocietatem, ff. eod. unius vectigalis, unius fru-
ctus, vel unius negotiationis, aut omnium vectigalium,
aut omnium fructuum, aut omnium negotiationum, ut
ait l. 1. ff. eod. nunc inde in authoritas puto appellari
quarum ſocietatum, & lemma illud Martialis, quod habet
Gellius, & quo tenendum eſt: omnia ſunt communia
nobis: ſed nec prætermittamus adhiberi, quæ ex hoc
contractu naſcitur, quæ eſt ultro citroque directa,
non ex uno latere directa, ex altero contraria, in
communi cog. mand. depoſitio: quia faciorum omnium
per eſt conditio, nec alius alii tenetur. Utraque eſt
principalis: utraque igitur datur actio, contraria, & non
directa. Sed in ſuperioribus negotiis dominus rei anti-
fiat, & eſt principalis noſtræ contractus, cum ad eum prin-
cipaliter res ſpectet: Et ita datur actio directa, ad-
verſario contraria. Et datur actio pro ſocio ex verbis
formulæ, quæ fere fuit ejuſmodi, ut indicat lex adi-
ctus, & ibi pro ſocio, quod pro ſocio commentorve ne-
gotium geſſit, ejus rationem reddi oportere: nam in illa
actione ego ſocio, dicitur adigi arbitrum pro ſocio
& condemnare arbitrum pro ſocio, qui ex ea actione
abſentis que condemnatur, qui ea ex cauſa notatur infamia.
Id enim hæc actio ſignifi, ut in actione depoſiti. Et

A ita reſtiſſime loquitur Cornelius Tacitus lib. 3. Ut Pa-
triciis maxime arborem place, quos dimidium chorem. Qua
de re Alciat. recte ſcribit in tit. Pro ſocio. Arbitre lo-
let, inquit, proſpicere cautionibus in furto, damno vel
lucro, pendente ſocietate, ſicut ſi in omnibus aliis-
bus bene fidei, l. in mandato, ff. de fud. nam judices, vel
arbitri bene fidei proſpiciunt partibus in futurum tem-
pus, & in futura lucro vel damno, nec de re nunc
ſtatuunt, quod in præſenti eſt, quod non poſſunt judi-
ces addici, vel addicti ſtridi ſtimonium: Et offendit
ad leg. pro ſocio, eam effe generalem, quæ complectitur
ſolitas præſcripta & futura & quæcumque pertinent ad
ſocietatem lucri vel damni: Et ita judicium retele,
ait effe generale, & negotiorum geſtorum, commodati,
mandati, depoſiti funt ſpecialia. Et hoc maxime no-
tandum eſt in d. l. pro ſocio.

AD TIT. XXXVIII. *De contrahenda empione & con-*
dicione.

CUm poſſit mutui contractum, qui ex uno latere
ad alterum pars, id eſt, ex parte creditoris, poſ-
ſimum, quæ ex parte patris, id eſt, ex parte creditoris, cum
fed ex una tantum parte, propoſuiſſet alios contractus
ex quibus naſcitur actio ultro citroque directa, ut fo-
cietatem tit. 37. & in hoc tit. 38. emptionem venditio-
nem, cujus diffuſionem proviſionemque tradtatum dif-
ferunt in plures titulos, & ult. hunc tit. locationi-
nem & conductionem: nam & hic contractus, quam
latis abſimem ultro citroque, ex eſt directa, non cer-
B tis & contrariis, quia non omnes habent certa ejus
partis, quam ſiberibus. Igitur ex empione & venditione
utrinque eſt actio directa. Venditori eſt actio, qua dici-
tur actio empti, l. 8. ff. de actione tut. actio ut ex empto
eam petatur pretium rei venditæ, non etiam reputatur
res venditæ & tradita ab non ſolutum pretium: nam
ſolvere re tradita reſtituitur, hoc agitur actione man-
plenius certa venditionis: Et quod hoc nomine agitur
in l. in ſupra tit. 3. ſi fervus est. ff. rei vindicat. Ut re
vendita & tradita reſtituitur, hoc agitur actione man-
dati, non ex vendito: hac actione petitur ut emptor
impleat venditionem, non ut reſtituat, quia non
de emptor, quia venditionem peniteat. Imo, ut ele-
gantur ait l. 12. licet inconſtanti fadem permittit
conſtantia non permittit adhuc hanc ſperare, eſt
C Inconſtantem dicit venditor ſe mutare ſultum. Et in
hoc tem eſt elegans d. l. 12. dum ait, ingreſſum
ſufficiſſe ad venditionem vendire conſtantiam: ita re-
ditione celere, non eſſe neceſſarium traditionem ſo-
lemnem fieri, ut in rem venditam emptorem mitti
duci ſpectat, ſufficere ſi in ipſo ſtatim contractu
conſenſu venditoris, reſte videri apprehendiſſe poſſi-
lionem, nec traditione, nec mancipatione ſolemni ha-
dit opus eſſe, & hoc de venditore: Emptori autem
competit actio ex empto, ut ceteri venditionis pra-
ſtentur, id eſt, ut res tradatur, & ut evacuetur de vendi-
tore, & de alio quovis: nam hoc implet venditor
emptori, l. magis, §. ſi pupillus, ff. de reb. eorum qui
ſub tut. vel cur. fur. & l. ſi fus, §. ſi quis, ff. de act. emp.
D & vend. Et ſi quis, quem venditor perfici poteſtas ſolut, poſſi per-
ſedam venditionem implentur ceteris venditionis, ſe-
cur litem perficit conteſtata, ut ſequentur ceteri
ſitis, ut cautiones, & probationes, & recuſationes, le-
cundum jus quo utimur: nam olim poſt conteſta-
tionem non admittebatur recuſatio judicis: Et ita ceteris
nam non ſequitur ſententia in l. ult. inf. de admin. tut. Empto
litis ſunt ſcripenda in l. ult. inf. de admin. tut. Empto
eſt contractus, quo id agitur, ut dato certo pretio fo-
mat quis ab illo corpus, vel jus, quod vindicet ſibi: vel
eſt convenito habendæ rei alieni, juriſve alieni certo
pretio: vel eſt mutatio pretii cum mercet: nam adhuc
ſepe mutandi & permutandi verbo utuntur in emptione
pretii, quia ſine pretio venditio nulla eſt. Et reſte id poſſit,
ff. eod. venditionis ſubſtantiam ex pretio conſiſtere, id eſt,
venditionis naturam: nam eſt eſſentialis inter natu-

A ram, & ſubſtantiam emptionis contra interpretes. De-
nique emptor eſt qui pretio emit, ut ait l. ſi ita fervus, §. pen.
ff. de adil. edict. non qui emere cinit mercem, ſed qui pre-
tio. Et ſimiliter venditor, qui pretio vendit mercem
& inde utrumque dicitur pretium facere, l. actus, §. de ve-
hiculis, ff. comm. div. tit. l. emptio in venditione, ff. eod. Dixi,
ut ſemper quis ab alio emptor non retentis, ut adhuc
eſt Feſtus, emere dicebant pro fumere, & contra fume-
re pro emere. Marcus Tullius: Quanti ego eum aſſimo,
tanti fumpſiſſe, ait Horat.

Quæ porro ſint unquam ſibenia capax.

Et Mela: Ut ſumere ſibi non malis emptor, quam ſibi
ſumptum dare, ita emptor vendere ſibi malit quam ex-
gentium & traditum, l. pen. §. ult. ff. eod. Quare ad haec
tum in hoc tit. 38. tres tantum ſpectantes ad hoc
genus contractus, quid in hoc titulo tractetur? & in-
venio in eo pene regulas juris, quæ proprie pertinent ad
hoc genus contractus: pacti præterea, quæ ſunt fub
per tractatum, & quorum alias eſt frequens: veluti
emptionem venditionem conſenſu contrahi, l. 1. non
re, non verbis, ut diximus, perficiam eſſe emptionem,
ſi convenerit de pretio & de merce: etſi nondum inter-
venerit numeratio pretii, traditio merces, vel arre,
l. quod ſepe, ff. eod. Hinc non deſiderari verba ſolemnia,
nisi, ac ne verbi quidem ulla, quis contrahi poteſt in-
tor abſentes, non ſcripturam, non ſolemnitatem ullam
l. 12. loc tit. & l. 2. ff. de edilit. Ed. Et l. 25. §. ult. ff.
de verb. oblig. quis quæ ex eadis quæ contrahit interro-
gatione emptorem, fidem quoque reprobiſſimus, non ſatis
dationes, nisi aliud conveneris, ad. poſſe omnem, ff.
l. 2. de locat. cond. l. convenit, §. ſiqs. de fide inſtrumen.
Etiam illud hoc titulo additur exemplo ad hoc fre-
ciaſſet probibet quidam perſonas hoc facere: quas
vetuit adhiberi actio: Tribonianus eum non effent in d. un.
inf. non ſtere habeat adhibendum, lib. 11. quæ hic pertinet
tantum ad vires morum: nam metrocomia eſt minor
vitæ, ſicut mercatores, & magis alii, quos ſuperius
ſionem ſuam velint vendere, debent proferre conti-
cautas ſuas extraneis. Et hoc ſolo non eſt libera vo-
nit arbitrium, ut ſuperius diximus: aliis eſt, aliis
cuiliber eſt libera poteſtas probandi emptoris, nisi ex
conventione aliud conveniat, compluerunt, ut l. qui
Romæ, §. ſi quis in venditione, eodem. Quæ ſunt ſimilia
in ſuctione bonorum, qua ſit fub hafta, in ſi cautione,
ff. de reb. eor. qui ſub tut. & l. quod. ff. de Imperator. ff. de pact.
num in auctionibus præferatur propinquus extraneo,
ad eſt, in diſtributionibus: ſunt enim diſtributores pro-
pinqui, ut Nam. ff. de testam. §. ult. ut in Quintiana, de dote
ſervorum. Verum non utimur jure veteri in his pro locis,
non in omnibus, & hoc §. l. 1. cum qui laudum ve-
nalem locat, ut ſcribit: præferre propinquum extra-
quod etiam probavit Nov. Romani ſeniores, & confi-
tutio quidam Friderici Imperatoris: ex Nov. Romani
ſeniores non ſunt in hoc ſyntyali, & locatione & conductio-
ne, ut etiam in hiis contrahibus effect propinqua ſui
probationis: nam ex Novellis ſuis ubi recipi effe
venditione; nec enim audio uti probationis locum ef-
ſe apud nos in emptionibus & locatione. Et ita etiam hoc
tantum addam, qua ratione dari etiam domino
feudi, vel emphyteutæ, l. 3. & ult. ff. de fide emphyt.
E Sed & concurrit dominus feudi cum ignoto rei propin-
quo quis præferre? quia denique habet ius prælationis,
& legitimum, & agnatum præferri domino feudi, lib.
2. Feud. tit. 9. §. ult.

AD TIT. XXXIX. *De ſtipulante, vel alium credita.*

QUod dixi in definendo emptione, non tantum cor-
poris emptionem eſſe, ſed etiam juris, quæ res eſt
incorporalis, id patefacit hic titulus: hereditatis
enim & actionis appellatione jus ſignificatur, non cor-
pus hereditatis, ſcilicet jus ſuccellionis universæ, non
corpora hereditatis, l. 1. §. ſi de nov. ſtipul. & l. hereditas,
ff. de petit. hereditat. & l. hereditas, ff. de verbor. ſignific. &
l. 1. inde

indo illa, *hereditatem non ufurapi*, apud Senecam, & hereditatem non divisi, vel non publicari pro divito, *l. 8. de ter. vend.* quia tus fignificat non corpus: non eft igitur nobis hereditas (quod aliis noctoribus placuit) pecunia, vel res; fed tus fucceffionis, in quo funt res tum corporales, quam incorporales. Actiones etiam nomine conflat fignificari jus perfequendi in judicio quod ibi deberur. Ceterum adhio proprie eft adhio in perfonam, que & nomen, & causio dicitur, *l. actio. ff. de obligat. & action.* Adhio infertur in perfonam, petitio in rem propriæ, *l. perfonæ, §. actionæ, ff. de verb. fignif.* In hoc tribus generibus actionum perfecti, ut etiam adhionem in rem continet, & vero conflabat olim utramque actionem vendo poffe, & compare: fed non æque conflabat: in feut empti nobis ex conflitutionibus decum adhio utilis fuo nomine perfequendi nomines gratia, eft vendito ei non offerri fuo directam adhionem, qui empto quoque fi ceffa effet direfto experiretur ex ceffione, ficut vendidor, *l. ult. hujus tit.* Sed & fine ceffione ex fua perfona empioni nomines conflitutiones dederunt utilem adhionem. Verum dubitabatur an ante ceffionem factam a venditore adhionis in rem, emptori adhionis durior utilis adhio in rem citra ceffionem: propria adhio in rem non nifi domino competit, & dominus adhionis emptor non eft ante ceffionem, licet nec rei vera tradita dominus. Verum hanc fcrupulum fuffulit Juftinianus, *l. ult. hujus tituli*, data emptori utili adhione tam in rem quam in perfonam ante ceffionem venditoris. Per ita etiam emptori hereditatis ex conflitutione *D. Pii* danrur utiles adhiones in debitores hereditarios, *l. 3. ibi jus tit. & in l. fi eum emptor, 5. ff.* conflitutione quas fuis, ut fupplerentur utiles adhiones emptori hereditatis vacantis, fine ceffione venditoris, aliquin ita iuretur adhiones cuiufque generis tantum in perfonam et ceffionem, ut ab eo non poffint diredere ante ceffione; nec difcedunt etiam diredæ ante ceffionem vires ipfas damnæ ex conflitutionibus adhio utilis perfecta ceffione venditoris. Quod tamen non ita intelligitur conflitutum in fecietate nominum, *l. 3. ff. pro focio*: nam & contra fe fecietas nominum, vel focietas hereditarum, in quibus funt & corpora & nomina; corporum quidem dominium communicatur ftatim, etfi tradium non intercesserit, nomina vero communicantur, donec inveniem cedatur, quia deficit conflitutio qua fociis fine ceffione dederit utiles adhiones: Et fimiliter deficit conflitutio in coacerdibus peculii, quod conflat in nominibus, *l. quis ergo, ff. de pecul.* Denique his & aliis plerifque caffibus, quia non idem conflitutiones adhionemur, quod in emptione adhionis vel hereditatis, idea nec nos poffumus inducere. Et obfervanda hæc eft differentia inter emptorem corporis & emptorem juris: nam emptori juris datur adhio utilis etiam ante ceffionem, & in rem fi empta fit adhio in rem, *ex l. ult.* Emptori autem rei vel corporis ante traditionem non datur adhio ulla, quia deficit conflitutio qua fociis fine ceffione dederit utiles adhiones. Nec interconfulti poffunt interpretationibus fuis femper producere conflitutiones legum, quarum non funt conflitutiones refragantur fummo juri: obfervandum etiam eft, in hoc propofito emptori adhionis vel hereditatis, non tantum dari utilem adhionem ante ceffionem, vel direftam ex ceffione in rem principalem; fed etiam in acceffiones, ut puta dari utilem adhionem conflituto pecunia ex fliputata in fidei-offione, & utilem hypothecariam in *l. emptori, & l. venditor, ff. ind. & l. pen. hoc tit.* Et emptori quoque hereditatis fimiliter, fed nominabrevidrum eft, quod folum locum habere poteft in emptore hereditatis, quod quamvis emptor hereditatis habeat utiles in debitores hereditarium: tamen & contrario direftum hereditatis in eum non habent utiles adhiones, etfi ea lege emerit ut fatisfaceret: quæ lex alii datur quam contrahenti, alii non prodeft: nec enim debitores hereditarii ibant ad eum

A ditorem, ad emptorem invirem non ibant; etfi fe ei legi haberent. Et hoc oftendimur in *l. 1. hujus tit. & l. 2. fup. de pactis*. Videndum eft cum ab hac fententia excipiatur fiscus, qui vendit hereditatem, *l. 1. hujus tit. l. cum quis bona, ff. de bon poffeff.* nam ut, qui emit hereditatem a fifco ea lege ut fubiret omnia onera hereditatia, ut fatisfaceret creditoribus, cogitur exceptas adhiones, quæ contra decretum, vel contra fidem competebant. Fifci eft publicum jus, nec quid publica perfona: conventio fifci alii prodeffe poteft, conventio alterius nemini prodeft: nemo enim paciscitur alii, fed fibi: Et quam alii adhionem publicam, nec fifci: fed fifco pacifcetur alii fuit cur admitterent publicæ perfonæ conventio fifci: fatis enim & certum eft per fervum publicum alii ipfe fieri ftipulatorem, B *l. 1. ff. rem rat. haben.* Summa ergo fit, conventionem fifci prodeffe alii, non etiam emptori. Et conveniunter eum, qui emit hereditatem a fifco, adiones vicem heredis, qui fert commoda omnia & onera onera, non etiam qui emit a private. Et ad hæc obfervandum eft, quod in hoc tractatu fit fupe mentio nominis, hoc verbo non tantum fignificari causionem, quæ id quod debetur ex mutuo, vel ex alia quacunque causa novationis genere transfertur in litterarum obligationem, fecundum id quod refte expofuit Theophilus, *in §. obligationibus, Inft. de obligat. & actionibus*. firmat *l. 6. Cod. Theod. de denunciatione*, vel *adhione Refcripti*; quod tamen genus hodie deffit effe in ufu, quæ propter nomina dicebatur nominis, vel fecietas habet ad mendam argentarii publica fide, & non hanc C cautionem tantum nomen fignificat, fed omnem cautionem, omnemque obligationem, *fic & pop. ante fponfalem*: Et dicitur nomen adhive id quod nobis debetur, non poffitve id quod nos debemus alii, at nomen Titii tibi debetis, & quod Titius debet, nomen eft quod ipfe debet: Dicimus nomina ipfo jure dividitur coherentes pro portionibus hereditariis, *l. 6. fupfenat. refcr. ibi*, nomina adhive ipfo jure dividi, & in *l. filiusfam. ff. eod.* filiifamilias nomina, id quod filiufam. debet. In hoc autem tituli nomen accipitur adhive pro eo quod nobis debetur, nihil vel hereditatis nomen paffivum, ficut nemo legat nomen paffivum, fed adhivum. Et ideo qui legat decem, quæ Titio debet his verbis: *lego illi decem, quæ Titius debet*, adhibita demonftratione quantitatem legat, non nomen, alioD quin effet ridiculum legatum: & ideo legatario heretur decem: nifi fit falfa demonftratio, quia quantitatem legavit, non nomen, & contra qui legat decem quæ ibi Titius debet, nomen legat, non quantitatem: & inubi et Titius debeat, nihil eft hereditatis. Quia omnia demonftrantur in *l. fi fic legavero, §. ibi ubi, ff. de leg. 1.* Addamus fuperiori differentiæ aliam: hereditatis appellatio continet quæ dominium, qua nomen eft juris, quo nomine non fignificatur locorum tantum, fed etiam dominum, *l. hereditatis appellatio, ff. de verb. fignific.* Et fimiliter appellatio nomen continet etiam inane, forte propter inopiam creditoris: quare is, qui vendit hereditatem aut adhionem, fcit fi prædes fuerint creditorum effe adhionem quæftuariam, aut neceffe eft ut præftet locupletem, *l. 4. & l. cum hereditas*

E *rem, ff. eod.* Et confequenter etiam non caveat de evictione, nec vendere de evictione, cuius forte corpus quadam hereditatis, quia jus vendit, non corpus, *l. 2. ff. eod.* Ideoque fecus eft in venditore corporis: nam venditor corporis omni modo præftare debet emptori nomine licere, nec eviftum iri, cavere debet de evictione per repromiffionem, non per fatisdationem, nifi aliud conveniat: & inubi, quæ dicuntur certa venditionis, hæc funt ut emptor pretium det, venditor rem tradat, & ut caveat de dolo malo, & de evictione. Hæc funt quæ poft impletam venditionem nudo conienfu impleenda funt utroque citroque.

AD

AD TIT. XL. *Quæ res venire non poffunt, & qui venditare, vel emere vetantur.*

Multus ita haberur conceptio huius tituli, ut a vetcribus Gallis (qui omne jus noftrum tranflulerunt in linguam Gallicam, cum gloffis Arc.) eft animadverfum, quam (qui vendere, vel emere vetantur) ut in archetypo Florentini haberur : quod putabit fi fummam titulorum compleftam . Summa igitur hoc eft, purpuram, ferficum, annonam militarem, frumentum publicum cenonia, id eft, quod inferrur in publicum, nemineni emere poffe . At qui interdicit omnibus emptione harum rerum, non dicit, qui vetentur emere, & vendere, ideoque reftius dicit, qui vetentur emere, vel invere vetentur, quod ita vertitur in Gallico: verbum etiam nofiri, qua haberur in Bibliotheca Regia, territuque etiam quorundam privatorum exemplarium tenibus: *Quelles choſes ne peuvent eſtre vendues, & Qu'aſſaveller leur eſtendues à vendre, & à achetter*, & expofitio latior conflitutionum hoc ita eft liquido demonftrat : 1. primo primum verat purpuram vendi a privatis hominibus, non vetat emi: nam emere licet de arrizio publico in quod inferebatur pretiofum illud vellus : & conflitutio illum vendare privati, vel in lana, vel in ferico, quod ibi Graci interpretantur *porfyreo*. Ne quis igitur privatus, vel in ferico, vel in lana purpuram vendat, præter comitem facrorum commerciorum ; Et *adjicit*, quam blatta, vel ocyblatta, vel hyacintina, fubtilitatem ligendum eft, quam *purpura*, non lana, & blatta, gallice, laufica . Is eft color, quem vocamus *le gop violet*, & quem blatta, vel ocyblatta *violet*. & hyacinthina dicitur ab ea herba, quæ vocabulo dicitur, *perſyre*. Et dicitur eleganter a Vopifco in Carino, purpura Hyacinthina, quod ex Tyro advefta fit. Et hæc quoniã conflitutione vetatur ne quis emat fericum a barbaris, id eft, Indis, & Perfis, præter comitem commerciorum, qui ferici comparabat decem auri libras. Quod obtinuit antequam Romani addicerent rationem conficiendi ferici, quam diffeere coperunt ætate Juftiniani. Sed antequam ficerent Romani fericum, conficiebat fericum, ficut ex ebenus ne quis alius præter comitem, fericum a barbaris emeret ; vendatur fericum contra aurum, ut eft apud Vopifcum in Aureliano : libra auri libra ferici erat, ut ait I. Rhodia non prohibet venditionem: nam fruftra prohibetur barbaros vendere, fed prohibet tantum emptionem : nec hoc eft perpetuum, fi fecias mutationem temporis, & aget etiam venditor, ut regulariter fe habet, *l. 1. C. de quæſtor. l. ult. de emptio publica*: fed plerumque non licet emere, quod licet vendere : & contra non vendere licet, quod licet emere. Et hoc in *l. pen. & ult. hujus tit.* Ubi non conocio debet fifco non licere emere, nec vendere, ut annonam militarem, frumentum publicum . Ceteris conflitutiones ficile erit cuilibet per fe edifcere.

AD TIT. XLI. *Quæ res emptorem non deducant.*

A D tit. fuperiorem pertinent tres tituli quorum 41. 42. 43. Et funt ejus veluti appendices quædam. In titulo fuperiori demonftratum eft, a barbaris nemini fericum emere poffe, præter Comitem commerciorum : hoc tit. 41. oftenditur, quæ non poffint vendi barbaris . Et ut hoc explicem, barbari funt externi, qui funt extra fines jurifdictionis Romanæ, & hoftes populi Romani. Et fine qui in his libris dicuntur barbari, Leo Imperator Nov. 63. vocat hoftes, πολεμίους. *l. 2.* hujus tituli. offendit veniendum forte in alienum folum ex legationis caufa, vel alia: inducitarum forte tempore, non poffe vendi ferrum faltem, vel infellum, non poffe vendi annu, quæ permittend ad fuos. Et addittur in *l. octavo, ff. de public.* eis etiam non poffe vendi cotem ferro fubigendo neceffariam, nec frumentum,

A nec fales, ut eft Florent. fcripturn in *l. fi quis, inf. de cadige & comm.* quæ Graci dicerunt ἅλας. Ita tamen imperator apud Nicetam dum cenat, jubet fibi afferri *duas, vino ut ajebat, ſeparatas unam ab alia*. Et Germanus Interpres, qui Nicetam fecit latinum, eft non minus factus, dum feribit Imperatorem juffiffe fibi afferri alla, quum magis ufitatum eft, quum Imperatori adetat : qui cum audiffet Imperatorem jubere fibi afferri *unam*, fcitens quod is Imperator luxuria nimium deditus effet, respondit, ut ea poferet ex parilus, quafi non fufficerent, quibus ille omnabat, præfentibus. Et certum eft non poffe autum fuftum, vel infectum imputare quibus ille omnabat. *l. 1. inſt. de emptione*. Marcus Tullius pro Flacco : *exportari non oportere aurum ſeorſum judicavit* : exportare eft tranfiverere ad B barbaros aurum, vel ad hoftes Romani : Etiam adfert in *l. 1.* hujus tituli, barbaris non refte vendi vinum, oleum, liquamen : & tantum abeft, ut vendi eis illiquores poffint, ut nec rudes lapides ad eos transferri, vel ftilus caufa, ne fcilicet horum liquido dulcedine illecti promptiæ invitaffent fines Romanorum ; qua ratione plerique hiftorici narrant Gothos, poftquam allecti in Imperium, tranfmiffis ad eos portis, & aliis fructibus, quos fert Italia præfatim fines. Vide Liv. 5. de Gallis. Gothus horum liquorum eft irrita rerum ad bellum : & liquaminis nomine, prohibuerunt per eminentiam fignificatur garum, quod facile eft conficere ex fcombris. Id vocat Auſonius, *liquamen Sueſcum*, & *l. qui ſcombros, ff. de pœna leg.* conclufit ex Procufi fcientia, pena legata comminata, *ſi quis ſcombros, gallicas, aut quamvis* C *eſſe* garum non foleamus, fed effe per garum.

AD TIT. XLII. *De Eunuchis.*

In hoc tulus offenditur etiam Romanos Eunuchos D laffos non effe in commercio hominum, non emi, non vendi, non poffe. *l. 1.* ubi eadem patta proponitur emptori & venditori Eunuchi, eadem tabellione, qua inftrumentum fecerit, ut in fpecie *l. 1. inſt. ut nemo ad ſuum paratum, & l. paterfamilias, & ex talibus, & de ſponſal. eccleſ.* Eadem eft quoque pœna publicationis, qui quafi mercis Eunuchi venditi oftavam exegerunt : eum eft ea pœna pronunciatum veffigal, *l. 2. & 3. de veſtigal. & comm. & l. 7. inf. de luc.* here de Eunuchis ; nam barbarorum Eunuchorum conflat effe commercium, quia fcilicet falli funt Eunuchi in barbarico folo, ut ingenui, qui a prædone Romano capitale eft Eunuchum quempiam facere feu fervum, feu liberum ; quo de re funt leges multæ in *tit. & l. Cornel. de ſicar. & Nov.* Juftiniani 142. Nervæ, Adriani, Dominitiani, Trajani, fi quidem plerumque pretiofior fervus caftratione : fed etiamfi fi exefta fit viriE litas, excifive vis producat pretium feri, non ideo dominus, vel alii ejus interfectores rerum extendere, *l. 36 fervus, 3. & fi quærum, 5. ad leg. Aquil.* virum durere eam partem corporis. Catullus : *nemone relicta ſine vino Et Arrhetinis Formiarum in virum* : Et vetus poeta apud D. Hieronymum :

Infelix famulæ tenuatus pondere virgo,
F *Quæ vetuſte virum.*

AD TIT. XLIII. *De Patribus, qui filios ſua diſſeverunt.*

Hoc titulo additur, parentes liberos fuos non poffe in aliam tranfiere quocumque titulo, non vendere, non donare, non pignori obligare : Et addit l. 1. hos poffe parentes ignorantius acquirentes : Quod notandum, quia regulariter libert homines emptio contrahitur fi ab ignorante emarur, *l. 6 liberi, & l. liberi, ff. de comerab. emp.* Excipiendus eft filius, quem vendit pater : non vendente patre, non contrahitur emptio filii, qui liber homo eft, etfi ignorans emat, *l. 1. hoc tit.*

ADA

una tantum proponitur causa in l. 2. propter minium A dum etiam agitur ad rescindendum venditionem, l. 4 pauperrtatem, egestatemque vitlus causa: plus est ege- empto, 5. venditionem, & 9. l. fundi tui, & 5. l. sq. ff. stas, quam paupertas, aut sane egestas est minus pau- de act. empt. l. 10. hoc tit. sed & dicitur rescindi vendito, pertas. Et haec legis verba sic sunt accipienda, ac si di- quae ipso iure nulla est, ut rescindi libertas, quae lege xisset, propter minium pauperrtatem, id est, egestatem: Aelia Sentia non consistit, l. 5. ff. qui & a quibus man. lib. ex eadem ratione dixit Ulpianus in l. 2. ff. de curatore fur. sed & rescindentur actus, quae ipso iure nulla est in exactus est, & dedit vitlus & vestitus: & nihil hactenus non titulo Digestorum, quae sententiae sine appellatione re-est pauperrtas. Imo Celsus in l. 2. ff. de lib. exhib. scindimur, id est, quae rescindantur ipso jure, l. 3. ff. hoc Ego pauperrtatis nomine & paupertatem ipsam posse tit. & de jure patron. & rumpi tellimentum ipso jure, l. intelligi debet, ut rumpi rescindique non possit, quod jam ipso jure rupturum rescissumque est. Et ita venditio, nemo- B potest. Ea igitur venditio, cum sit jure ipso rescissa amplius rumpi non potest: Cetera venditionis, si jam locuta sint, ut de traditio rei, numeratione pretii, damnum de dolo, & de evictione, ea rescindi possunt & debent, l. 2. 5. & 8. hujus tituli. Hoc titulo demonstratur, quo fine impreffibilis caufa refcindendae venditionis. Non refcinditur venditio, ni quis impetraverit ea de re rescriptum a principe, rescriptis a principe contra jus publicum non est obloquendum, ergo ex rescripto non potest refcindi venditio. Quod ore favor militiae admittit, nec favor filii, ut electio rescripto a principe, quae fentur, quae possit refcindere venditionem, l. 9. ff. hoc tit. hujus-citi. non est etiam idonea caufa refcindendae ven- C ditionis, si dicatur res olim magno pretio emisse, longe majoris pretii, quam nunc vendita fit: quae pars non confirmamus ex praeteritis, sed ex praefentibus rei- distinctionis & affirmationibus, l. 4. hujus tit. ut rem redditae, & pretium caufa refcindendae venditionis, si non refcindatur venditio, si pretium offeratur, l. 6. h. t. Non eft etiam probabilis, five idonea caufa refcindendae venditionis, si pretium offeratur non confidere in pecunia numerata, ut dicitur in emptione, pretium debere confidere in nummis, 5. item pretium, Inflit. de empt. & vend. Quod ita verum est, ut in bonis communibus quoque de certa quantitate nummorum pro pretio, ita ut dicatur tot nummis esse emptam rem palam inter emptorem & venditorem, si quidem pollet poftea aliter ostendi, & conficendi venditori, nec inde potest idonea caputi occafio refcindendae venditionis, quod non interum- rint nummi, quali nihil rebus contentus. Et hoc tit. D l. pretii, hoc tit. l. 2. fin. de emendat. empt. Haec confitio, five pactio, ut alteretur vendito ab empto, quod Graeci notant, eft loco pretii volenti creditori. Adhuc non eft caufa probabilis refcindendae venditionis, si quis dicat se vendidisse urgente aere alieno coactum, vel urgente manente aliquo publico, quod fumptum emp- tit, l. 1. l. 2. hujus tit. Item non eft probabilis caufa, si dicatur emisse contra denunciationem factam ab alterq. cujus interest rem non alienari, l. 13. h.t. Item non eft idonea caufa refcindendae venditionis, si dicatur falsae E fidei, l. 8. fin. de euict. empt. nam eft agendum de pretio, vel si alii conveniamus, pactioni empt. de dotae rei- dum facta fuerit, l. 2. hujus tit. nec de rei error levi ex caufa refcindendae contractus ullus, nec nisi ex ma- gna. Ac poftremo nec haec quidem caufa refcindendae venditionis eft probabilis: si pauci emerint pretio res venierit, l. 8. to. 15. hujus tituli: Nam illud certum eft, quod vulgo jactatur, in venditione, locatione, conductione, permutatione, aliisque omnibus contrahentibus fic circumscribere, l. 16. ff. pro. de minor. l. item si pecuniam, in fi. & l. sq. ff. loc. & Nov. 67. Potest quis, quod pluris eft, minoris emere, & quod minoris eft, pluris vendere, nec praeterea majoris, aut minoris pretii refcindito potest, nisi in- terveneriat dolus adversarii in faciendo pretio: nam quod dicitur, licere fic circumscribere, hoc tantum- dat rei ipsius, non dolo malo, & per infidias quasdam de- cepto emptore, qui vendidit. Circumscripto admit- titur, qua dolo caret. Et hoc naturaliter fit: id eft, ex natu-

natura emptionis & venditionis. Quod elegantur Ul- A (pater le bien-aifanes) vel affectione rusticitatis, vel pian. lotus titulus explicatur, ut hujus contractus hanc effe fubftantiam, id eft, naturam, ut emptor votum ge- rat emendi minoris, & venditor pluris vendendi: ita quod dicitur, in affionem ex empto venire ea, quae naturaliter inter bonos poteftate, id eft ex natura hujus negotii, l. ex empto, 5. 1. ff. de actio. empt. l. 8 in venditione, ff. de evict. l. ult. inf. de offent. vel. Ergo generalis definitio haec fit, non ideo rescindi venditio- nem, quod paulo vilioti pretio res venierit. Cui addi- tur tantum haec exceptio, nisi pretium minus fit, quam dimidia pars justi pretii: fuisse haec fit circumscriben- ufque ad finem dimidii pretii. Ideo & circumscriptio- ni datus eft hic modus, ne excederet dimidium justi pretii: Ideo fere dimidium pretii rescindit venditionem, eft rescifioni locus. Sed & eadem res, quae eft dignae de- rem, veniere quarum, eft rescifioni locus, l. 2. & 8. hujus tit. l. 2. l. 3. ff. hoc tit. l. 2. ff. de rescind. vend. Quae eft res, plicanda locutioni id, quod Accur. primo loco expo- fuit in d. l. 2. ff. rap. 5. & cap. pen. ext. de empt. & vendit. Et in Novella Summa fententia de rescindenda venditione. Verum fi, ut dixi, res digna decem, venierit qua- tuor: quamodo aget vendor adversus emptorem, ut jus fuum obtineat? Et ait, ex parte venditoris, quod maxime notandum eft, cum rem dignam decem vendit quatuor, quod neque dimidium partem rem aestimationis ex confequi- tur. Et inter emptorem igitur & emptorem erunt eft pars emptoris, si rem dignam quatuor tantum, emerit decem, vel novem, quia nec dimidium partem pecuniae fua- rum ex ea re consequitur. Si pars emptoris fit dimidia, C emerit exiguo & uno, & decem, erus eft venditoris, & inferiorabilis, si rem dignam viginticinco emerit decem numum. Et hoc ita in Novella Rationi tribuit, quia hac de re prolixe eft, dum de venditore fraudato loqui- tur, dimidium justi pretii vocat dupium, vis videlicet, decuerit rei, & dimidium pretii vocat dimidium vocat, id quod plus eft in re vendita, quique rei ve- ro pretio, quam in pretio conveneto. Ita & de emptore fraudato agitur, dimidium partis justi pretii rei dupium, fed. in emptore, eft dupium uni pretii in vendituc eft dupium pretii conventi, & quod excedit hoc dupium, id eraus, quod in re empta plus in vendito eft, quibus- nois in emptore, ut dixi. Et error communis tamen obtinet, ut idem fit in emptore, quod eft infiquifi- tum. Et hoc ipsum in agentibus illum, ut emptor in D delligatur effe fraudatus, quod probat l. 2. hujus tit. fi rem dignam decem, emerit fraudem, cum tamen ne- mem plus, quam dimidium partem hoc recusare habeat, nempe decem. Non igitur, qui non dignam decem, emit fraudem, id qui emit viginti & uno. Quare rationem, qua hic tamen probavit. Et hunc communem errorem admovit Cardus Molinens in libro de ufuris, eaque attigerat Panorm. in cap. 1. tit. de emptio. & vendit. Errum nemo ita licuit amquam aequiffimum eft, beneficium l. 2. producere ad emp- tionem quoque, quae contrariquoque manu, deficiente lege, quem non percellat, & affectio vendendi & emendi- dum. Et telum notavi etiam l. gem 2. effe intelligen- dum de rebus, quae in commercio fuerunt, non autem eft, quod hodie distinctum eft superiori loco. Romani feniores de refcindenda vendidone. Et hic caufa figendum eft, quae de re mobilibus: nec enim quod ele- gies reftituendi in integrum: Et reftituitur in inte- gram finitur quadriennio, l. ult. ff. de in integ. reftit. In- de egregia mouet haec quaestio: quod fier, si fau- dus emptus, venditore fraudato fupra dimidium justi pretii, chalenter peterit intra quadriennium, emptore conveneto a venditore, ut fupplear justum pretium ex beneficio l. 2. cum fundus non foperit, non poterit eo- gere emptorem, ut fupplear justum pretium. Hoc idem non eft legibus decifum: fed certiffimum eft cogi non poffe, quia cum fundus emptori perierit, quamvis non eft eum etiam pecuniae damnum facere, fi nullus dolus ejus probetur, ut ait l. si res alienata, ff. de fure ele-

IN hoc titulo offenditur, quae fint caufae probabiles, vel improbabiles refcindendae venditionis. Improbabiles funt multae, probabiles admodum paucae. Difficilis enim eft refcifio contractus habiti bona fide. Et praefumum de iis dicamus faciendum eft refcindendi ven- dum effe duplex: nam non tantum refcindi dicitur ven- ditio, quae jure imperfecta revocatur aliqua ex caufa per reftitutionem in integrum, vel per reftitutionem actionem, vel refcifionem, ut ex empto vendito. Inter-

in qua adimatio dotis nihil eſt aliud, quam venditio. Jam expoſita eſt a nobis cauſa, ex qua reſcindi poteſt venditio, ne in grandi damno vexetur venditor, qui fruſtra momentaria neceſſitate coactus rem ſuam diſtrahit viliſſimo pretio, fruſtraturque eſt ſupra dimidiam juſti pretii, nihil ſcilicet emptor malis fuppliciis, quod ſuo pretio abeſt cum vitam; hoc enim ſi fuppleat, ſtabilis erit & firma emptio venditio, nec reſcindetur. Sequitur alia cauſa reſcindendæ venditionis in *l. per. h. t.* ſ. curialis, id eſt, decurio alicujus municipii, vitatus munera civilia, quæ ſunt valde onerioſa, relicta propria ſorte, id eſt, fine dominio & poſſeſſione, ſuæ civitatis curriculo, diverſitatis ſuis bonis alio ſe confulit, ne obiret munera publica: nam & ſpe & fuga revocatur, & bona, quæ venditor, dum abeſt, occupaverat, ejus ſuſtinet munera publica & civilia, nec tamen emptori reddetur pretium, qui non ignarus fuæ ab eo emit: ita enim eſt ſenatus cauſa *Cod. l. 2. & ſeq. tit. inſt. de peculiis decurion. lib. 10.* Hoc igitur caſu venditor recepit bona, quæ vendidit, nec tamen emptor recipit pretium, qui fuit conſcius fugæ: pretium autem erdit lucro fiſci, non lucro venditoris. Denique decurio recipit bona, quæ vendiderat, ſed fiſcus habet pretium: quod evenit etiam in ſenatu *l. pen. fin. de his qui ut indign. cauſa*: ſi is, qui adminiſtrationem, vel officium publicum gerit in provincia, vel in civitate, ad quam emerit rem nobilem, aut majorem, ab hominibus hujus provinciæ, vel loci, vel civitatis in quo officio publico fungitur, quod leges interdicunt, ne quis officio publici patiatur fieri ſuæ rei emptor: ab incolis venditiones hujuſmodi: ſi fiscus fecerit, venditori reſtituunt rem; nec tamen venditor eis reſtituit pretium: Atque ita habet fibi & rem & pretium, ut deliquiſſe videatur emptor, non venditor. Atque ita hic dubius cauſibus ſit, ne reſtituatur in integrum, & reſcindat, ne diutius procedat, quæ tamen ſibi ad invicem ex reciproco, & utrinque parti reſtituere jus priſtinum, emptori pretium, venditori rem, *l. quod ſi minor, 7. venditor, 7. de minoribus l. 2. & l. fin. de his qui ut indign.* Sed etiam alia cauſa probabilis reſcindendæ venditionis, quæ proponitur in *l. ult. hujus tit.* Si pubilni, id eſt, qui pubertatem adhuc fruitionem rerum principii in publico patrimonium, fub comite rerum privatarum, & thefaurorum principis, qui eis præeſt, & univerſe rei privatæ principis: ſi is, qui quum, aliquid emerint ex rebus publicis principis, quorum ſunt adminiſtratores: nam ea quoque venditio reſcindibilis: & hoc cauſa etiam pretium non datur emptori, nec eſt reſtituendum ei interdum, *d. l. ult.* quod ita excipitur in *l. pen. hujus tit.* ſi emerit fortium: nam palatini etiam res privatas principis reſte emunt palam, ex auctione fiſcali, *l. 1. & 2. tit. de conſtitutis* Græca, fed edita eſt inſt. *de fide & jure hoſtil. fiſc. lib. 10.* Et ita etiam tutor, qui non poteſt emere rem pupilli, vel curator adolefcentis, vel ſocius, *l. 1. & 2. de pupillis in l. fi in venditione*, ſ. *ult. ff. de contrab. empt.* Poteſt tamen eam emere palam conſultus auctione habita, *l. 5. fin. de contr. empt. & l. 2. ſ. tutor. ſ. ff. pro empt.*

AD TIT. XLV. *Quando liceat ab empti ne diſcedere.*

PRoponitur etiam in hoc titulo alia cauſa reſcindendæ venditionis legitima, quæ jure recepta eſt: Et hi tres tituli, qui ſequuntur 45. 46. 47. funt partes generalis tituli de reſcindendo vendit. nam in his omnibus, quæ titulo proponuntur ſpecialis cauſa reſcindendæ venditionis, quæ jure recepta eſt. Et hic eſt hujus tituli cauſa: pactum, & mutuus conſenſus contrahentium, ſi res ſit integra. Quod multis locis in jure eſt expreſſum, *l. 7. §. adeo, & l. ab emptione, ff. de pact. l. 8. §. ult. ff. de cont. empt. §. ult. Inſt. quibus mod. obligat. tollit.* Et hoc ſecundum regulas juris, quæ dicunt, prout quidque contrahitum eſt, ita & reſolvi, five reſcindi, *l. pout. §. de ſtipul.* Nudo conſenſu contrahitur emptio: ergo

A contrario diſſenſu diſſolvitur, non alteratio initio, *l. 7. §. ſi. ſup. tit.* At res ne convenerati ſolita permutatio proteſtato a venditore, reſcindit emptionem perfectam, *l. 12. ſup. de com. empt.* at mutuo conſenſu contrahitur diſſolvi emptionem, ſi res integra fuerit: & res integra eſt, ſi quæ prius pretium numeratum, aut pretii pars, aut nondum tradita res ſit, ſi certum venditionis locum fuit, licet deberet emptor ridiculoſorum, vel etiam venditor acceperit armum, *l. 2. ſupra tit. l. 7. de reſcind. vend.* Datio arræ, vel fidejuſſorum non facit rem minus integram, & ſed tranſigere, vel pactionem pacto fidejuſſori, vel ita pactum: Et ita ſi re integra, id eſt, priquam aliquid ex alterutro parte fuit verſutur, convenerit, ut diſcedatur ab emptione, ſtatim ipſo jure, ſine actione, & utroque liberatur in totum, ſublata obligatione tam naturali, quam civili. Et conveniente ſibi ſic ex conſenſu utroque liberatur, quia tota ſolvitur obligatio, id eſt, tam naturalis, quam civilis, ut in *l. Stichum, aut Pamphilum, §. ult. ff. de ſolut.* & arra ſi ſit data, id eſt, reſtituitur illa: ſed & alienatio ex empto, *l. ex empto, §. in qua, ff. de adl. empt.* Atque ita evenit, ut pactum ipſo jure perimat obligationem, & ut ſomen ſolutionis empto, arræ reſtituendæ gratia, retinuit ſi ſtum ſit ex intervallo, quod admiſit interpretatio prudentum, & ut ait *d. l. ab empt.* interpretatio bonæ fidei, ad quam omnia redigunter, quæ incidunt in cauſam empti & venditi: interpres boli mali eſt judex, ut *jurisconſulti* notant in *l. ſi furioſus communi, §. vera autem ſolutio, ff. de furt.* Et conſilium eſt interpres bonæ fidei, id eſt, quod bono fides deſiderat ipſius interpretationem, & bona fides exigit hanc pactionem quæ legimum additam, etiam ſilentio, vel tacitam, ut pariat ipſo jure obligationem, & formet actionem ex empto ad diſtrahendum pretium emptionem, & argumenta emptionis diſſolvendi, quæ probare debet. *Loca. Sed ſi* res non ſit integra, pacto nudo non reſcinditur emptio, *l. 1. §. ſi. de haered. vend.* Hoc eſt verum, ſi ſit res integra ſi, ſi res tradita ſit, non reſcinditur, nili reſcindatur certa, quæ fecuta ſunt, *l. 11. & 8. ſup. tit. pen.* Et hoc privincia, & alia ſimilitudo nulla eſt venditor ipſo jure ad ea, nullus actus ipſo jure nullus: ſed quæcunque ex cauſa, quo eſt reſciſſione officio judicis, vel remedio alicujus reſciſſoriæ, vel reſtitutoriæ.

AD TIT. XLVI. *Si propter publicas penſationes venditio fuerit celebrata.*

PRoponitur etiam alia cauſa probabilis reſcindendæ venditionis in hoc titulo: ſi propter publica tributa venditio fuerit celebrata rerum debitoris a publicis B ea venditio fuerit celebrata rerum debitoris a publicis libus fiſci per ambitionem, & gratiam minus reo, & juſto pretio in fraudem debitoris publici, ut emptor, & reſcindi poterit, ſi modo ſcio debitor ſolvat integrum, quod debuit; qui cauſa fuit etiam expreſſa in titulo generali *l. 16.* fed nihilominus eſt hanc fide a ſpeciale. Et quia hoc cauſa emptori erit bona fide a ſcio diſtrahente jure pignoris hypothecæ ob cauſam rem publicorum tributorum, ideo non perfecte pretium emptor, & reddituri pretium debitori, qui ſatisfecit de fuo fiſco in ſolidum. Atque ita reſtituto in integrum non eſt manca, quod oſtenditur in *l. pen. ff. de reſtitut. vend. & l. 2. tit. inſt. l. 3. inſt. de bon. poſſeſſ. lib. 10.*

AD

AD TIT. XLVII. *Sine cauſa, vel religioſi fundum comparaſſe non poſſe.*

ULtima cauſa reſcindendæ venditionis proponitur in hoc titulo 47. Fundi præterea omnes ſcherat ceaſtum fiſco, vel reip. vel etiam publico: nulla ſunt libera prædia, quæ non diutare oportet in cenſum, & ſubjiciatur æqui contributo: nam & hoc fallo prædia ſunt in commercio hominum, emi, vendique jure civili poſſunt, quæ dicatus ſunt in cenſum: Et ita Feſtus, *Cenſui cenſendi agri dicti ſunt, qui in cenſum ſunt relati.* Et hinc intelligi poteſt illud Ciceronis pro Flacco: *Illius quæſtor, inquit, fumus illa pecunia cenſui cenſendo.* Id eſt, an ſint delerendis in cenſum, & an penſitare cenſum. Quod & quis emat vel vendat fine cenſu fundum debentem cenſum, aut reliquat cenſus, *averages*, ſiſco ſolicet, vel reip. emptio venditionem ſit nulla, para emptorem, & vendentem ſi legi ne ipſe agnoſcat cenſum, alius ipſe poſſidet fundum, alius fundi penſitet cenſum. Hæc lex addita emptioni cauſa eſt reſciſſionis & venditionis, nifi ex pretio emptor amittat rem, & emptor pretium, qui emit fine cenſu in fraudem fiſci, vel reip. & vindicet fiſcus annuque, *l. 2. Cod. Theod. de cenſib.* Cenſum quot civitatum, vel gallia, publici patrimonium, *l. ult.* quod eſt annuæ agrorum, non pecuniæ. Et ratio ſequitur quemlibet poſſeſſorem agrorum, tranſit feliices a vendente in emptorem, eundemque poſſeſſorem, nec mutasi hoc ius poteſt contractus emptionis, quo emptor ſcit agrorum non perfunarum, *l. Imperator, D. de publican. & Vect. Theodoſii, neque dominus publicum, neque Ecclefiam poſſeſſio mutatur ab emptione.* Et Caſſiod. lib. 9. Variarum: *Iuſte & omnia ordura, inquit, quia nec eſt agrorum non perſonarum, ibi populi cenſus ad ſe ubi colatum pertinet.* Et ita etiam & Ulpianus eſt. *l. ult. de fundis rei priv.* lib. 11. que ut mavis intelligatur pertinere ad hanc rem, ſumpta eſt ex Novella Theodoſii *de reſcindenda venditione*, ne quis emptor ſine cenſu fundum emat, dempto cenſu, ad emptionem rei dominicæ accedat, id eſt, rei privatorum ad patrimonium privatum principis, aliosque reſciendunt venditor.

AD TIT. XLVIII. *De periculo & commodo rei venditæ.*

SEquitur nova inſpectio in hoc titulo, in qua periculi nomine ſignificatur nonne incommodum, & omnis cauſa, in qua ſignificatione dicimus periculi eſſe homo venditus moritur, ſi furtur, ſi mutiletur alius fui corporis parte, & deterior fiat ac vilior, ſi fundus verſitia, vel pars ejus prece terræ frigore, vel quo alio cauſa: ſi vinum vendatum effundatur, vaſis contuſis: ſi acefcat: ſi mucefcat, quibus præcipue duobus modis vinum corrumpitur & muratur. Et inde in hoc titulo fit frequens mentio periculi acoris, & mucoris. Etiam re vendita manente interea, periculum eſt domini ſipe contingit: quod eſt aliud nemus periculi, quod dicitur exitilio, ut ſi alter jure judicioque evincat rem emptori, vel venditori: ergo periculi nomine etiam continetur evictio, quæ fit in re tradita. Quarimur autem hic periculi ea cauſa ſint: & ut res facile intelligatur, diſtinguendum eſt hoc modo. Aut hoc periculum contingat poſt venditionem & traditionem res, aut ante. Si poſt traditionem, conſtat periculum eſſe emptoris, ante perfectam emptori, etiam periculum evictionis, & ea nova cauſa res evincatur emptori, ut ſi fundum principem aliquiſſent veterani, ut accidit fundo Virgiliano: hoc cauſa periculum evictionis reſpicit emptorem: nec enim furori cauſa evictionis pertinent ad venditorem, *l. Lucius Titius, de evict.* Sicut dictum, ad magiſtratum municipalem, qui curavit turorem dari pupillo non pertinere futuros cauſas, veluti pupilli rem ſibeam fore, eique cavere, *l. 3. §. ſi magiſtratus, D. de Tutor. &*

A *magiſtrat. tenent.* ergo furori cauſa evictionis non ad venditorem, ſed ad emptorem pertinent. Præterii cauſas evictionis pertinent ad venditorem, id eſt, qui originem dutum ex cauſa retuliore ipſi venditori, ut hic *l. 1.* quas ex præcedente tempore cauſam evictionis pertinant: quod etiam, ut eadem *l. 1.* indicat, *l. 8. §. ſufra, de evict.* non ſit verum ſimpliciter, ut pertinebat evictionis, quod ex præcedenti tempore originem trahit, reſpicit venditorem, ſed eſt verum cum ex exceptionibus ipſius venditoris: hodierno & Gallorum venditor fuerit, ſi qui ei denuntiatum ſit, ut cauſe agendæ ad eſſet, id eſt, ut cauſam defenderet & aſſiſteret: nam illuſtrem nonnullis cauſis ſtatur periculum evictionis. Item ſi non contradicto judicio, id eſt, utrique parte litem conteſtante, ſed ante ſententiam contumacia res B evicti ſit, quia judicio abeſſe poſſit: hoc igitur cauſa etiam venditor non præſtat periculum evictionis, licet oriatur evictio ex cauſa præcedente, para emptorem & vendentem dixi de periculo evictionis, idem obtinet in periculo moris: nam & hoc reſpicit ad emptorem etiam ante traditionem poſt conſtitutionem perfectam, nifi ex pretio ſervus venditi moritur, & emptor pretium, qui emit ſine cenſu in fraudem fiſci, vel reip. & vindicet fiſcus annuque, *l. 2. Cod. Theod. de cenſib.* Cenſum quot civitatum, veſtigalia, publici patrimonium, *l. ult.* quod eſt annuæ agrorum, non pecuniæ. Et ratio ſequitur quemlibet poſſeſſorem agrorum, tranſit feliices a vendente in emptorem, eundemque poſſeſſorem, nec mutasi hoc ius poteſt contractus emptionis, quo emptor ſcit agrorum non perſonarum, *l. Imperator, D. de publican. & Vect. Theodoſii, neque dominus publicum, neque Ecclefiam poſſeſſio mutatur ab emptione.* Et Caſſiod. lib. 9. Variarum: *Iuſte & omnia ordura, inquit, quia nec eſt agrorum non perſonarum, ibi populi cenſus ad ſe ubi colatum pertinet.* Et ita etiam & Ulpianus eſt. *l. ult. de fundis rei priv.* lib. 11. que ut mavis intelligatur pertinere ad hanc rem, ſumpta eſt ex Novella Theodoſii *de reſcindenda venditione*, ne quis emptor ſine cenſu fundum emat, dempto cenſu, ad emptionem rei dominicæ accedat, id eſt, rei privatorum ad patrimonium privatum principis, aliosque reſciendunt venditor.

AD TIT. XLVIII. *De periculo & commodo rei venditæ.*

SEquitur nova inſpectio in hoc titulo, in qua periculi nomine ſignificatur nonne incommodum, & omnis cauſa, in qua ſignificatione dicimus periculi eſſe homo venditus moritur, ſi furtur, ſi mutiletur alius fui corporis parte, & deterior fiat ac vilior, ſi fundus verſitia, vel pars ejus prece terræ frigore, vel quo alio cauſa: ſi vinum vendatum effundatur, vaſis contuſis: ſi acefcat: ſi mucefcat, quibus præcipue duobus modis vinum corrumpitur & muratur. Et inde in hoc titulo fit frequens mentio periculi acoris, & mucoris. Etiam re vendita manente interea, periculum eſt domini ſipe contingit: quod eſt aliud nemus periculi, quod dicitur exitilio, ut ſi alter jure judicioque evincat rem emptori, vel venditori: ergo periculi nomine etiam continetur evictio, quæ fit in re tradita. Quarimur autem hic periculi ea cauſa ſint: & ut res facile intelligatur, diſtinguendum eſt hoc modo. Aut hoc periculum contingat poſt venditionem & traditionem res, aut ante. Si poſt traditionem, conſtat periculum eſſe emptoris, ante perfectam emptori, etiam periculum evictionis, & ea nova cauſa res evincatur emptori, ut ſi fundum principem aliquiſſent veterani, ut accidit fundo Virgiliano: hoc cauſa periculum evictionis reſpicit emptorem: nec enim furori cauſa evictionis pertinent ad venditorem, *l. Lucius Titius, de evict.* Sicut dictum, ad magiſtratum municipalem, qui curavit turorem dari pupillo non pertinere futuros cauſas, veluti pupilli rem ſibeam fore, eique cavere, *l. 3. §. ſi magiſtratus, D. de Tutor. &*

venditam noluerit emptor accipere, & in accipiendo morum adhibuerit, ex eo tempore res periculum commodo pertinet ad emptorem: adeo ut venditori competat actio pretii indebitidle. Et Acc. refle in *l. ult. Instit.* aut

tio, ut alt. 3. adi duntaxat actio personalis, id est, ex em- A
pto, quia non est vindicatio pervia, ficut venditori est
pro, quia non est repertio, aut vindicatio rei traditæ, ut ex
actio petiti, non repertio, aut vindicatio rei traditæ, ut ex
buyte tit. C. h. fup. de contrab. empt. Et ita actio ex empto re
sarcali pacto propagatur, id est, formatur, quia actio pa-
ctum non parit proprium actionem, qui ante repertum
compleat emptionis, sed actionem ex ipso contractu, id
est, ex empto: non parit igitur actionem, ut in l. si negotium 7.
formam actionum explicandarum, ut in l. si negotium 7.
§. quia inter. D. de pact. Et ut breve faciam, ante dictum
est contractus, l. contractus, fup. de pact. Et quidem quia pe-
nitentiæ emptionis venditionis, & prohet argumentum im-
perfectæ actionis completæ venditionis: perficitur nudo
consensu, complentur traditione & numeratione. Ex quo
manifesto sequitur emptio, atque etiam ex pa-
ctum adhuc ex empto non propria, atque etiam ex pa-
ctio arrali, quod ei contrahitur interpositi est, vel inpu-
ctum, ut ita, quod maxime videtur, ex hoc nomine
nutrire, non tantum pacta, sed etiam contractus forma-
tur, ne, reparare, dare legem & formam actioni, quæ ne-
scitur ex contractu principali: ergo, quod valeo di-
cetur pactum formare actionem ipsius contractus, adde
cetur pactum formare actionem ipsius contractus, adde
contractum etiam formare alterum, quique actionem
contractum faciunt, qui actionem contractui accedit
quit appendix. Et poltremo addendum, ficut in actio-
nem venditi, ita in actionem empti quæ competit ven-
re & redhibitionem, & refcifionem eorum venditio-
nis, d. l. ex empto, §. petitionem, & §. integrum, & §. fin.
ead. tit. vel parti potius erit, ut in l. 2. §. Quod ait. D. de ædil. edict. Sed
venditor diserat gumenti effe capitationem fundi,
id est, cenlum fundi, & inveritatem major, aget em-
ptor, ut pars pretii remittatur, ita ut pro parte
refcindat emptio: nimirum agit quanto minoris
tem emiffet, fi fciffet majorem effe cenlum. Et tenetur
etiam in actionem empti pluris quandoque, ut fi re-
vendite per fe nullus fit fructus: finge venditum effe
vinum, oleum, & frumentum, & fimilia, quæ in
numeros congregiones, qui folebant effe merca loco, ut
Voluflus Maecianus feribit, scilicet ex mora venditoris,
vel ex pacto debeatur ufura ex re venditæ: ufuras
ufuram etiam nominant. Et hoc eft featuela legis 15.
fupra tituli, ut in actionem empti veniant ufuræ ex
mora venditoris. Etiam illud fumme notandum eft,
agi ex empto ut venditor caveat de re tradenda in l. 14.
quando nondum emptori ea re opus eft ut iuterim ca-
veat venditor de re tradenda: ergo ex empto actionem
de re tradenda venditore dicitur fuille. l. 12. fup. de
contrab. empt. l. 13. ff. de refcind. trad. Hi tamen hoc ita
fiunt intelligendi, ut dei fideiuffores venditor, hæ res
reddiones, fed de re tradenda: hodie tamen fufficit no-
de cautio, fi repromittat ipfe ipfe fe rem traditurum
ipfo die, in d. l. 14. qui etiam addit, adhuc emptori cogi
venditorem cavere de iis, qui continuentur edicto adi-
lium, puta fanum effe fervum, qui venit, & nova fa-
nogue folutum, eiromam non effe, nec fugitivum: re-
pecta fcil. addit etiam actione empti agi de evictione
in id quod interefl, re evicta emptore, etiamfi vendi-
tor non de nominatim obligaverit ob evictionem: nam
naturaliter hoc inefl potefiati hujus judicii, ut præfte-
tur evictio emptori, re evicta, fed tunc tantum, ut
eam evictore eft judicio vincere, & rem auferre: fi
quis enim emptori rem ei eripiat, fi emptorem ei re-
pellat de poffeffione fundi emti, non potest ex vendi-
to, hoc non præfiat venditor: fed habebit interdictum
unde vi in eum qui vim fecit, quique eum ei expul-
fit, de fundo, l. ult. fupra tit. vel ex interdicti eft actio
in fadum permifla conflitutione: nam interdicta dedu-
ret effe in uno, & in fuccefiore actiones in fadum,
Et duriffimum in d. l. ultima, actionem promiffa, non
permiffa.

AD TIT. 21. Si quis alteri, vel sibi sub alterius nomine, vendiderit, vel donaverit.

In Lib.IV. Priores Codicis Juftiniani.

1017 1018

PEtrinet hic titulus ad actionem empti, ut indicat aperte C. qui & quando ex fact. tut. potest. Primo, fi quis emerit alteri. Secunda, fi quis emerit fibi fub alterius nomine. Tertia, fi quis hoc emerit pecunia alterius, quæ in unum colligantur in l. 6. De prima parte dicimus, fi quis emerit alteri, nihil agit, quia neque fibi adquiritur actionem empti, quia nullus, cum non emerit fibi, fed alteri, neque enim adquirere alteri, qui non potuit per liberum perfonam alteri adio acquiri. l. 1. fup. per quas perf. ac. adfiq. acquir. ergo qui emit alteri, neque adquiret actionem empti, cujus nomine, neque alteri, quia non potuit, l. 6. §. ult. hujus tit. alteri enim inutiliter, l. ex pluribus, 108. fup. de obl. & actionibus. D. de rebus alt. emptis. qui de caufa propria non mandato noftro emit, non nobis emit, fed ibi: ipfe quis alibi agere. Et hic eft problema in l. 7. §. D. ead. quod maxime velim vos notare: nam res neceffarias unum, quem fi negotia quo nomine emat procurator mandatus alterius, qui hoc refpondet non nomine mandatoris, quod eft falfum: aliquis nulla ex- B
fet emptio. Ignor & fi mandatum alienum exaperat, tamen emit fibi procurator, mandatum alienum. Lege alia ratio eft procuratoris, alia nuntii, quod procurator mandatus non emit, fibi emit, non nobis, fed nomine, non nomine, quod nuntius emit, non fibi, non nomine: fungitur enim nuntius vice epiftolæ, ut eleganter ait Acc. in d. l. 6. fine. D. de nuptiis. ex. Et inde fit, ut fi nuntio mandatum fit, D. de ædil. edict. Sum & glolis elegantiffime fententiæ. Epiftetus Philofophus interrogant Adrianum quid eft epiftola, refpondit, C
epiftolam effe quendam nuntium: Et contra ergo dicimus nuntium effe epiftolam loquentem: Epiftolarum fere imago, ut fæpe frequens nuntius dicitur epiftola. Et ita recte per nuntium emimus: per procuratorem non item ementem nobis, cum quo non mandatum contraximus. Atque ita contra, ut nobis per procuratorem vendamus: procurator ergo, qui mandatu nobis emit, non nobis unit, fed tibi: fimiliter mihi agetur: fed fi gerit procurator, mandatu tibi, actione mandati, quæ competunt ut nobis cedat actionum empti, quæ ibi adquirunt, vel ei cui voluerimus, d. l. 7. hujus tit. Ac præterea fi ex mutuo pecunia procuratoris nomine, ut actionem ea mutua fuerit, ut res vendita & tradita procuratori, adquereretur mandatori, protulubito ex mente mandatoris contrahitur, ut mandatori res adquiratur mandatori: imo vero fufficit fola voluntas vendentis, fi pecuniarii hiet fibi emtori, ea mutua fuerit, ut res ei adquiratur ex mente mandatoris. Sed valeatne procurator tradere vendenti, dominum facit mandatorem, eft non eadem mutua fuerit procuratori. Et hoc habet l. 6. alt. hujus tit. & C. h. fi mihi, D. de donat. Sola igitur fufficit voluntas cui congruat mens mandatoris, cum mutuatur eius res empta. Nunc de fecunda parte dicemus. Si quis fibi fua pecunia emerit fub alterius nomine, tabulis emptionis, & inftrumento infcripto, hoc cafu fi qui emit adquirit fibi tam actionem empti, quam dominium proprietatis, fi venditor dominus fuerit, nec poffeffionis fi venditor non dominus fuerit: nam vel poffeffionis fi venditor non dominus fuerit: nam vel poffeffionis fi venditor non dominus fuerit: nam vel

gario tantum empti & vendiri. Ac rursus ut melius in-
telligatur quinam differat alienatio a venditione, ven-
dere licet rem alienam, l. rem alienam, ff. de verbor.
oblig. quis facilius emptio & venditio eft, & obligatio
utrique contrahitur, maxime fi ignorans emat, vel etiã
fciens emat rem immobilem, quæ non fit ei poffeffa;
vendiderit vel alio: nam rei vi poffeffæ aut fortitæ inter
fcientes commercium non eft, id eft, jus emendi, vene-
dendique, l. fi in compromiſſo, 3. item fi tempore, ff. de arbitris
empt. Et ita oportet intelligere, quod dicitur, l. rem alie-
nam. Rem alienam licere vendere; & contra tamen in
l. 1. ff. ſepo. dicitur, ſatis illicitam effe venditionem rei
alienæ, quia fciliçet ea domino nihil nocere poteft, do-
minus enim nimpotuit rem auferre poteft per vindicatio-
nem, & non obſtato pretio, l. 3. ſup. de rei vindic. Et hoc
fi extra rem emptor nondum ufucepit poffeffione ſeg-
tenuit temporis: nam fi ufuceperit, dominus, qui fuit an-
te, dominium amittit per ufucapionem; & ideo in em-
ptorem bonæ fidei nullum ufucapionis locus, quia ufuca-
pio bonæ fidei emptori pleniſſimum jus tribuit, l. 27.
in fi. ff. de rei vindi. & ſecuritatem ei perfitat, ut ait l. 1.
ut. ff. ſep. quæ omnes demonſtrant quanti fit res alie-
nas emi, aut longo poſſeſſionis. Sed dominus cujus rem
ufucepit, emptor hodie ſemper falvam actionem in ven-
ditorem, nomine rei ſuæ, vel negotiorum geſtorum,
ſi prius factum, vel fimil. exiſtit, vel communi divid.
Ut ſi locius rem communem vendiderit totam, id eft
tam ſuam quam alienam partem, vel alio modo con-
tam ſuam quam alienam partem, vel alio modo con-
tenientem negotio, l. 1. ſupra tit. 1. l. 1. infr. tit. 1. Sic
igitur juxta hanc diſtinctionem nomintio licet duos quo-
dammodo inter ſe contrarios, fenentia ſcilicet, & C
affirmare, utramque effe veram hoc modo. Rem alie-
nam licet vendere, rem alienam non licet vendere:
videntur effe contraria, ſed non ſunt, quia non contra-
rie, ſed non in eadem ſpecie diſtant invicem: ſed
ſed tuus cuique aptatur cauſa, ſubjuga ratio pro-
pria, non eadem utrique, & ſic ſunt, quæ poſſibile ſtatue-
re: Rem alienam jure non poſſum vendere, & ita
ſcriptum in l. 3. ſupra, de rei vind. & rem alienam jure
poſſum vendere: ſuperior definitio utrique explicat:
potes etiam uti hac diſſinctione in jure veteri: vendi-
tio rei alienæ non valet per mancipationem, quia mul-
cipatione id agebatur ut dominium rei tranſiret in
emptorem: traditione rei alienæ per ſe dominium valet, quia
traditione naturali id tantum agitur, ut vacua poſſeſſio
rei tranſeat in accipientem. Quo genere dicitur etiam
valere rem ex fide-bona, videlicet quia id agitur ut poſſef-
ſionem emat quam habuit venditor, & ut emptor ſit
potior in lite poſſeſſionis, ut l. ſi in emptione, 3. rei fiſc. ff. de
empt. empt. Interrogetur enim, ut ſæpe, quæ ſit in
pretiorio judicio potior futurus eſt, non eſt potior in
poſſeſſorio, l. ad probationem, inf. loc. Et ut ſit potior in
poſſeſſorio, eam plerumque habet qui habuit poſſeſſo-
fore, non etiam dominium, quod ab eo nunquam
difceſſit. Sic igitur venditio rei alienæ per traditio-
nem valet, quia id agitur plerumque ut in emptorem
tranſeat poſſeſſio vacua & non impedita ab alio, & ſi
res ſit aliena, id eſt dominium ejus res, tamen poſſeſſio
eſt vendentis, cum eam tradat emptori, & obſtat tradi-
tione interveniente promittitur evictionis nomine dupla
pretii, vel ſimpla: quia certum non eſt rem fieri empto-
ris. Sic hoc etiam ſignificat Senatus, & ne publica: Ut
municipia non detur. ff. ſi res traditur, non mancipetur,
dupla promitti debet, vel ſi ita pacti, ſimpla, Plautus
in Curcul. Epiſtol. inquit, ſi quis rem alienam mancipio
accipiam. Hæc fuit vetus differentia, quæ fuit etiam
adhibita in pignore, nam rei alienæ fiducia, quæ eſt fpe-
cies pignoris, non valebat, quia contrahebatur per
fimilitudinem pignoris rei alienæ: Quod per traditio-
nem contrahebatur, valebat: quod vero per mancipa-
tionem, non valebat, quia id agebatur, ut poſſeſſio rei
pignoratæ tranſiret effet, quam habebat venditor. Sed ho-
die id abolitum eſt, non valere pignus rei alienæ, l. fer-
mi quam, 3. ſupra de actione empti, quia in dando ſi-

gnore id ſolum agitur, & poteſt agi ut res obligata creditori: non poteſt autem res mea mihi obligari, alie-
nam rem non poteſt debitor obligare. In tradenda re vendita non hoc agitur, ut res ſit emptoris: traditur res, non datur: traditio eſt datio poſſeſſionis: datio eſt alienatio, ſine translatio dominii: igitur in traditæ re vendita non hoc agitur ut res detur, ut res ſit emptoris, ſed non agitur etiam, ut non ſtat emptoris, aliquin non effet emptio, ſed ſolus contractus, nihil ſe locatio, commodatum, depoſitum, l. pen. §. ult. ff. de
contrah. empt. Denique hic conſolidamus: res alienæ venditionem valere, ſed auferri a domino: emptori poſſe nunc ufucapionem, vel poſt ufucapionem venditori auferri poſſe aſſimationem rei. Et hæc de ven-
ditione rei alienæ diſſi tus. De alienatione autem
B idem non dicam: nam rem alienam nemo alienare poteſt: & hoc eſt, quod ajit prima pars hujus tit.
de rebus alienis non alienandis: non dixit, de vendi-
tis: vendi poſſunt res alienæ, alienari a non domi-
nis non poſſunt. Quod tamen eſt verum cum ex ven-
ditionibus, ſi non vendiderint res alienæ nunc pignora,
l. pen. hujus tit. Item ſi non volente aut rotum haben-
te dominio, l. 1. hujus tit. qua eſt de re aliena data in
pignus, non vendita, nec extra propoſitum: nam
ſatis in ſolutum obtinet vicens venditionis, l. 4. ff.
de exhib. Et interim notandum eſt, non quemlibet
poſſe ſolum emere, cum non ſolum vendi illi, verum
accipiendum eſſe pro conſenſu, voluntate, rathabi-
ne. Quod ſi per imprudentiam ignaverit ſuo fidio,
ut vellis pretium nomentum venditionis rei ſuæ
C ſignum nihil nocet, nec ſignum illud accipemus pro
conſenſu, cum circumſpicus forſitan ſit a vendente
fraude cooquitus, l. 2. hujus tit. & l. 1. ff. de Publ.
de remiſſ. ſervit. exquiſitis cuniculis, dum ſolitet do-
mino perfudes inſtrumentum illud effe aliena de re,
quam cupis ipſe dominus eſſe. Denique notandum illa
verba, vel ſubſcriptiones. Alia exceptio hæc eſt,
ſi non tutor ex officio ſuo vendiderit rem pupilli: nam
valet venditio rei alienæ, imo neceſſe eſt tutori
vendere res pupillares, nifi velit agui culpæ: ut ſi
res ſit eius conditionis, ut non poſſit ſervari. Item ſi
curator adolefcentis, rem, vendiderit, neceſſitate effici
tus, l. 1. hujus tit. & l. 1. ff. de ædil. edict. Addamus ultimam exceptio-
nem: ſi non venditori rei alienæ dominus ipſe heres
extiterit, vel ſuccefſerit, quæ exceptio rem repellit
D exceptione doli mali, quaſi faciat impoſſe, qui non
impleat fidem venditionis a defuncto contractæ, vel
a fe: vel etiam ex hac ipſa fide rei alienæ, ut
deinde agat ſtipulatione duplæ ob evictionem. Secun-
dus pars hujus tituli eſt de prohibitione alienationis:
& vel hypothecæ, de qua eſt tamen hujus tit.
ut l. fulia, prohibita alienatione fundi dotalis, vel
prohibita alienatione a teſtatore, vel a contractu:
ita alienationis nomine eſt latitudine amplexa-
ta ut non tantum comprehendat omnem translatio-
nem dominii, ſed etiam manumiſſionem, & ſi fer-
E vus, vel hypothecam, vel pignus, & donationem
ufuſr. vel emphyteuſim, & impoſitionem ſervitutum.
Denique ut prohibitio alienare intelligatur prohibere
ne fallo fua ei rei, vel ejus rei juri quidquam decedat,
nifi facilitet latitudo hujus verbi confringatur verbi
lege, ut conſtituto de pradiis vendendis ſine dec. nec
ſatis. titulo proprio, alienandi verbum non ſit ſatis
ſime patet: Nam donari poſſunt, non etiam vendi: &
in Nov. de rebus Eccleſiaſticis non alienandis, non con-
tinetur Emphyteuſis omni modo: igitur nifi lex, vel
teſtamentum, vel contractus conſtet ſignificationem
verbi, ſemper accipiemus prohibitam alienationem
latiſſime ex conſtitutione l. ult. Tertia pars propo-
nitur in tit. ſeq. in qua id animadvertendum eſt, id
quod de rota re communi diximus, effe etiam inte-
ligendum in parte, ut ſi res, pars ſit mea, pars aliena,
poſſem facio tota pars poſſum alienare. Et ita pars mea
habent ex eminia, quæ ſupra diximus in rota re. Et ex-
ceptio conſummodo fiſcus, ut ſi habeat fiſcus rem com-
munem cum alio, vendere eam in ſolidum poſſit ejus
pretio, & ſocio reddita parte pretii. Hoc datum eſt ſi-
ſco, ne facilius emptorem inveniret, & ne maneret in
communione cum privatis, ut ſcribit Ulpianus in
l. ſolum, l. 2. inf. tit. 3. & l. ult. de vend. res. cum
fiſco nemo. Et hæc ſunt, quæ fiſcus ipſe vendat rem
quam habet cum aliquo communem non ſi ſolum
vendat, licet eius rei pretium perveniat ad ſibcum,
l. 1. ff. de vend. rer. fiſc. Neque novo unum eſt & fiſcus
vendat rem communem in ſolidum: nam & rem alie-
nam recte vendit, ſecuritate præſtiti ſtatim emptori
ne ſi alia cupiffet ex evictionis causa Senatus, & dato to-
tum regreſſu adverſus fiſcum in ejus nomine, quod
re eſt. tit. ff. de evict. to. fiſc. Etiam addatur in tit. 32.
poſſe fiſcum ſolum vendere ſuam partem, non
nec cogi præferre ſocium in alienatione partis ſuæ: non
eſt ſocio ius præfationis. Il ego dixit de retenue, vel ſi
fiſcus partem ſuam vendiderit, non poſſe emere
poſſe eam retinere ab emptore, nec favore quidem mi-
litis. l. 1. & 2. hujus tituli. Iſtitur inter ſocios non eſt
ius retinendæ, vel emendæ rei, l. 1. & 2. ff. Fund.
dic utimur: & Addamus eſſe tantum jus retinendæ inter
conſanguineos & propinquos, veteris leguam.

AD TIT. LIII. Res alienam gerentibus non interdicti rerum fuarum alienatione.

DOcurunt non duo titulli fuperiores, rei fuæ alie-
nationem eſſe, non rei alienæ, exceptis certis ca-
ſibus, in his expoſitum eſt. Et nunc hic titulus docet
rei ſuæ alienationem eſſe domino etiam adminiſtranti
rem alienam, cujus adminiſtrationis ratione, bona
omnia eius tractat penitus, nec ei interdictum eſt
quæ adminiſtrat: Exempli gratia, tutori, & curato-
ri, in cujus bonis pupillus vel adolefcens habet tacitam
hypothecam, l. 1. & 2. ff. de reb. eor. qui ſub tut. Non
tutor vel curator rem ſuam poterit alienare, etiamſi ex
eo titulo, id eſt ex cauſa adminiſtrationis indicti de-
bitor confirmus fit: nam & poſt condemnationem, res
ſuas, quantumvis liceat pignori nexas pupillo, vel ado-
lefcenti, liberum eſt eas alienare. Hoc ergo titulo often-
ditur, rei ſuæ alienationem eſſe, etiamſi ea res exper-
fin vel tacite alii ſit pignori obligata: atque etiam ſi de-
bitor teſtamento ſuo tutorem creditori pignoratio, vel
hypothecario: fed alienatio illa fiet cum cauſa, id
eſt, cum onere, nexu pignoris vel hypothecæ, illefo
jure creditoris, l. 1. & 2. ff. de rebus eor. qui ſub tut.
hoc expoſito infert l. unic. hoc ſolum titulo, quod ſi rem
meam alii pignoratam poſſum alienare, & pignerare,
igitur alii rem meam obligatam, fido ac pretio: i-
nam in hypotheciis neuter, id eſt neque fiſcus, nec pri-
vatus poſſerunt antiquiori creditori hypothecario, l. res,
§. 1. ff. de jure fiſci: ergo etſi ea res ſit obligata fiſco,
tamen in profecutione pignoris ſemper erit potior cauſa
pupilli vel minoris, quia ſtatuthoris creditoris hypo-
thecarii. Et pignerari eſt res fiſco cum cauſa pignoris
antiquioris. Id vero confultius effet tutori vel curatori,
ſi rem ſuam fiſco nominatio pignerarerit, cum fuo
onere, ne in fraude verſetur, id eſt, ne incidat in cri-

A men & penam legum; quod maxime timendum eſt:
nam ſi dixerit tutor obligatæ rem ſuam fiſco eſſe cre-
to, eam effe liberam, & nemini obligatam, & hoc di-
xerit ſcientque vivo pupillo: nam defuncto pupillo he-
res ejus non habet tacitam hypothecam, ut reliquus
tacitæ hypothecæ, quod eſt perſonale: ſi inquam vivo
pupillo mentitus fit, teneatur crimine falſi, l. 1. §. ſe-
mper, ff. de l. Cornel. de falſ. Si obrepferit, tacquam
præfectis prætoris, vel privatis creditoribus, vel eſt to-
tus pignoris exceptio, fed diſſimulaverit obligationem tacti
pignoris exiſtere, & ſuppreſſerit, ignarus, hæc ſatis
non falſi, & ſuppreſſi crimen fubdifarium, Stellionat-
tus nomine, l. 1. & 2. ff. de crimine ſtellion. l. tutor
§. contrario, l. ſi qui, §. ult. ff. de pignorib. act. l. 1. ff.
de crim. ſtellion. Verum ad rem redeamus. Quia jam
propoſitum eſt, rem alienam vendi pertinet ad l. C. non. hujus
tit. cenſeo obſervandum eſſe argumentum
d. l. non. ab alienatione ad pignerationem, ut ſi tutori
licet alienare rem ſuam ratione teſtellendo obligatam pu-
pillo, & poſſit eam alteri pignerare: nam plus eſt alie-
nare, quam pignerare. Si licet, quod minus eſt probi-
bile, licet etiam, quod magis eſt probibile, l. non debet,
ff. de regul. jur. quod vulgo vocitat argumentum a ma-
jori ad minus, cum dici debeat a minore ad maius, id
eſt, a minus probabili ad magis probabile, hoc argu-
ſi tenetur pupillo ex cauſa tutelæ, una cum bonis ſuis
omnibus, rem ſuam poteſt alienare, & pignerare igi-
tur, & l. 1. in fi. l. 3. l. 4. & 5. ff. de pignor. quod emptionem
venditionemque recipit, multo magis pignerationem.
Eodem argumento utitur l. 11. §. ſiſeft. D. de minor.
C Vendere poteſt minor, poſſum quem habenas in re
aliena invito proprietario, & pignerare: igitur valet
argumentum ad affirmandum: Philoſophi dicunt non ex-
lere ad negandum, quod non licet, quod eſt minus pro-
babile, non idco etiam licet, quod probabilius eſt, hoc
modo: non poſſum vendere, nec pignerare igitur, & in
quorum D. de pignor. Quod ſuperius dixi, minus probabi-
lem eſſe, non poſſe ita pignus accipere non pro-
bibitur alienare: ſed hic non poteſt errare in illis limi-
bus rem ullam, nec igitur pignori accipere: non eſt igi-
tur idoneus conſervandi, & omnino contra quam ex-
pedit me id facere, l. 1. §. ult. ff. de publicanis. Item
l. ult. ff. de offic. Proconſ. poni debet ſpecies in
D quibus non poſſit ſervare publicum officium in pro-
vincia, vel civitate, vel vico: nam neceſſarium
continetur ut is præter ea, quæ vitæ quotidiani ſunt,
nihil poſſit emere, vel vendere, vel mutuabile ne bona
ejus provincie, vel civitatis, vel vici, vel pagi: cujus fi-
gnificatio latiſſime patet, fed non prohibetur pignus
accipere. Et ita ſuccedenti eſt lex in omnibus, contra
omnino explicanda eſt lex ſenatus. Ex qua ſpecie, quod
poſſit a minore ad maius non valere argumentum ad
negandum quod licet a minore ad minus, id eſt, a magis
probabili ad magis probibile valet argumentum ad
negandum, hoc modo: non poſſum pignerare, nec
vendere igitur: non tamen ad affirmandum hoc mo-
do: poſſum pignerare, & emere igitur, hoc eſt falſum,
d. l. in quorum. Et hæc ita ſe habent ſecundum artem:
nam obſervandum eſt, ne hæc argumenta ſint inſe-
E miſſima, ut quo hæc lex utitur a minori ad maius: ut
ſi tutor poſſit alienare, poſſit etiam pignerare, aquem-
pono hoc modo: ſi tutor poſſit alienare, poſſit & pi-
gnerari non poteſt, l. ſervus quem, §. ult. D. de ſer.
empt. Deficit etiam in præſide provincie, qui habet
quidem jus gladii, l. illiterati, 3. qui univerſas, D. de
officiis præſ. nec tamen habet jus deportandi, l. 1.
dep. l. deportare, D. de leg. 3. non habet jus con-
ſiciandi bona reorum, l. 1. an. inf. ne fine ſuffu prin-
cipis ann. fad. lic. conſiſc. quia ha penæ ſunt meri
impe-

imperii, & merum imperium lege datur, nec nisi qua- tenus lege datur, cuiquam competit. Et fane ita e- quod plus est, dat, & complet, si per eam dedere- nit, non competunt ceteris per consequentias : nam ar- gumentis frietus non potest qui plus sibi arrogare quam dederit lex. Et rursus argumentum a minori ad quam dederit lex. Et rursus argumentum a minori ad & ad negandum fuse valent, ut in feriatus urbani praedii, quae pignori datis, & tradi non potest, cum sit praedii, quae pignori datis, & tradi non potest, cum sit res incorporalis : ac ne hypotheca quidem conventioni fubiici potest. Et ita argumentatur l. 11. §. penult. D. de pignor. ut quod non potest pignori dari, nec pignori dari de eo non potest conveniri, ut hypotheca fit : Et ita argu- mentatur a minori ad majus valet etiam ad negandum, in fundo locali, quem lege Julia non licet vendere, ne nec pignerare utitur, l. 3. D. de fundo dot. Et in praedio minorum, quod ut non potest vendi, ita nec obligari fine decreto. l. 1. D. de reb. eor. qui sub tut. vel cur. fant. & ex contrario Severi. Et in re cujus commercium non est, quam ut non possum emere, ita nec pignori accipe- re, quam ut non possum emere, ita nec pignori accipe- re, l. 1. §. non emem. D. qui ex pignore, &c. & in d. l. in

ia cum inferatur, pactum non sufficere adhibitum, sed A stipulationem esse necessariam. At lex ult. loquitur de pacto addito ex contingenti, quod probrit ad adlionem valido addito ex contingenti, quod probrit ad adlionem ex vend. nec desiderat stipulationem. Dicimur efficium judicis tantum pacto & pactum adjecto esse contineri, ut tantum possit quantum stipulatio.

AD TIT. LV. *Si servus exportandus veneat.*

DIximus heri de pactis inter emptorem & venditorem, sequuntur tres tituli, in quibus totidem, aut certe quatuor species exportationum, quæ in venditionibus mancipiorum addi solent: primus est titulus, si servus exportandus venerit, id est, si servus ea lege fervus exportandus venerit, ut exportetur. Exportare est transferre ad barbaros in tit. 41. *hoc. eod.* Sed in hoc tit. de ad barbaros in tit. 41. *hoc. eod.* Sed in hoc titulo exportare proprie videtur significare in aliam civitatem, vel provinciam, ne in eo amplius civitate moretur, vel provinciam, ne in eo amplius civitate moretur, ubi venumdatur: quam publicorum servorum exportationem esse, vel quod ipsi ejusdem civitatis parum promittunt, portarent, & *diligens exportet*, vel etiam addunt nisi exportarent, *l. 7. ff. de fens. export.* vel etiam addunt exportarent, *l. 7. ff. de fens. export.* vel etiam addunt nisi exportarent, obligari, *l. ex pacto*, *§. pen. ff. de lavolib.* lam exportari, obligari, *l. ex pacto*, *§. pen. ff. de lavolib.* lam exportari, obligari, *l. ex pacto*, *§. pen. ff. de lavolib.* *inft.* Quod mentem me etiam probare observationes docuerunt. Quod mentem me etiam probare observationes docuerunt. Quod mentem me etiam probare observationes docuerunt.

men, non exigit Jurisconsultus ut omnimodo fervum exhibeat: sed habeat satis verisimile cavere de eo fervo perfequendo, & reftituendo ubi venerit in poteftatem fanum, neque per fe, neque per heredem fuum fieri quo minus habeat venditor. Non eft igitur neceffarium omnino habeat vendere. Non eft igitur neceffarium omnino habeat venditor, cum fufficiat ex cautio: id genus, ut hoc inter fe componant, fequuntur quod Acc. recubit in *l. ult. locat.* ut ignoranti teftibus, & fimpliciter, id eft, qui ignorare videtur fervi venditi, omni modo is fervus fe exhibeat bonum, & redhibendus ab emptore, qui eum dixit effe fugitivum ex veteri vitio: tum fi fit ex novo, cefaffe redhibitoria in *l. 3. hoc tit.* futura enim vitia non prafitat vendor, *l. 12. fup. de peric. & comm. rei vend.* Sit igitur fanum quotannis vendimia: aut modo reftituendum fervum ab emptore agente redhibitoria ut prefentium confequitur difficilis omni venditione : fcienti autem vendifori vitium, fimul cum ferv

ditionem non esse redhibitionem, id est, rerum mo- A
dicarum, quæ fe emantur, non venire in duplum: ab
emne vendicar, nisi in singulum, non in duplum: ab
eam vendicar, nisi in peculio vendicionis, *L. res bona*
rem modicum non fit reficio vendicionis, *L. res bona*
fides, D. de quinab. empt. Vide igitur & in ea lege
fides, D. de quinab. empt. Vide igitur & in ea lege
publicum, deferri dignitati conditionis, & naturæ etiam
publicum, deferri dignitati conditionis, & naturæ etiam
hominis servi, quamvis ei deferatur legibus, dum non
hominis servi, quamvis ei deferatur legibus, dum non
habeatur in merce. Vendite etiam dicuntur vendisti:
habeatur in merce. Vendite etiam dicuntur vendisti:
sed venalitii nomen ambiguum est: nam significat non
sed venalitii nomen ambiguum est: nam significat non
tantum vendibile, sed etiam emptum. *L. tit. D. de*
tantum vendibile, sed etiam emptum. *L. tit. D. de*
venalit. edic. ubi ex Ulpiano Gellius *lib. 4. cap. 2.*
venalit. edic. ubi ex Ulpiano Gellius *lib. 4. cap. 2.*
mancipia venalicia, id est, ex loco in quo venduntur
mancipia venalicia, id est, ex loco in quo venduntur
servi. Et ita Tullius pro Cornelio: *Multi mercatores*
servi. Et ita Tullius pro Cornelio: *Multi mercatores*
venaliti: sed Ulpianus de Claris Rhet. *vocalitii*
venaliti: sed Ulpianus de Claris Rhet. *vocalitii*
rum gregem vocalitium e navi educerent. In hac constitutio-
rum gregem vocalitium e navi educerent. In hac constitutio-
ne ambiguum nomen, magis probo in hac constitutio-
ne ambiguum nomen, magis probo in hac constitutio-
ne venalibus, quam venalitiis. Et notandum separat
ne venalibus, quam venalitiis. Et notandum separat
mercatus a nundinis: mercatus fiunt quotidianis,
mercatus a nundinis: mercatus fiunt quotidianis,
& nonnumeris, nec mercatus fiunt universitatis,
& nonnumeris, nec mercatus fiunt universitatis,
sed singulorum, nundinæ totius provinciæ, & universi imperii.
sed singulorum, nundinæ totius provinciæ, & universi imperii.

AD TIT. LXI. *De vectigalibus, & commissis.*

Etiam hic titulus pertinet ad negotium emptionis & venditionis, de quo ordinis dictum est. 38. Non
venditionis, de quo ordinis dictum est. 38. Non
sunt vectigalia, quæ dedecorant res, aut publicum,
sunt vectigalia, quæ dedecorant res, aut publicum,
aut venalitia, quæ huic ordini subjiciuntur, & quæ im-
aut venalitia, quæ huic ordini subjiciuntur, & quæ im-
portantur, vel exportantur, quæ antique transeunt, præ-
portantur, vel exportantur, quæ antique transeunt, præ-
terquam à quo loco nundinæ celebrantur. Cetera
terquam à quo loco nundinæ celebrantur. Cetera
exercentur. Et male ea vocat commercia Cujacius
exercentur. Et male ea vocat commercia Cujacius
duabus locis, sunt enim mercatus, quæ importantur,
duabus locis, sunt enim mercatus, quæ importantur,
vel exportantur. Justinianus in edicto *de Commerciis*
vel exportantur. Justinianus in edicto *de Commerciis*
& negotiatoribus vocat, quia distinxit importationem, & exportationem. Contra
& negotiatoribus vocat, quia distinxit importationem, & exportationem. Contra
Hesychium vocat, quia distinxit importationem, & exportationem. Et inde
Hesychium vocat, quia distinxit importationem, & exportationem. Et inde
quia diuturne pro invidiosis, diuturnitate, vita vectigalia
quia diuturne pro invidiosis, diuturnitate, vita vectigalia
Scribo ibi ultimo, in urbe Alexandrina, vita vectigalia
Scribo ibi ultimo, in urbe Alexandrina, vita vectigalia
facit, *Ἐφόδιον τῆς ἀποδημίας*, quæ in urbe adhuc
facit, *Ἐφόδιον τῆς ἀποδημίας*, quæ in urbe adhuc
mercium appellantur *l. 7. & 8. supra tit. & l. 7. tit. de*
mercium appellantur *l. 7. & 8. supra tit. & l. 7. tit. de*
lat. Et conflat etiam ex *l. 5. supra tit.* ex cujus per fraus-
lat. Et conflat etiam ex *l. 5. supra tit.* ex cujus per fraus-
sationes & urbium milites, qui fidelter portitoribus ad-
sationes & urbium milites, qui fidelter portitoribus ad-
sunt ferunque fuppetias. Dio. 54. quos non minus
sunt ferunque fuppetias. Dio. 54. quos non minus
dat superintendentes, ut *l. ult. D. de*
dat superintendentes, ut *l. ult. D. de*
cur. superintendentes, ut l. ult. D. de
cur. superintendentes, ut l. ult. D. de
cur. Ex quibus intelligimus ficuna-
cur. Ex quibus intelligimus ficuna-
rium esitatem, qui dum fuit agri: nam ubi desiit reip. cauſa, id
rium esitatem, qui dum fuit agri: nam ubi desiit reip. cauſa, id
genere militum, qui accepto commeatu dum fuit agri, non
genere militum, qui accepto commeatu dum fuit agri, non
ab eſt, militem, qui accepto commeatu dum fuit agri, non
ab eſt, militem, qui accepto commeatu dum fuit agri, non
abeſſe reip. cauſa. Secundo, ut eum militem ſolicet
abeſſe reip. cauſa. Secundo, ut eum militem ſolicet
abeſſe reip. cauſa. Secundo, ut eum militem ſolicet
abeſſe reip. cauſa. Secundo, ut eum militem ſolicet
ſtationis aperiat, qui operis in publi-
ſtationis aperiat, qui operis in publi-
cationis aperiat, qui operis in publi-
cationis aperiat, qui operis in publi-
ſtationis aperiat, qui operis in publi-
ſtationis aperiat, qui operis in publi-
ſt

AD TIT. LXIII. *De commerciis & mercatoribus*.

Commercium est jus emendi, vendendique, quod & promercium dicitur, & male, quod dixi tit. superiori, Cedrino commercium esse portorium, & ajo commercium esse onus, quod tam mercatores sustinent, quam alii, qui merces convehunt: hoc tit. opponitur ei onus, quod soli mercatores sustinent, quod commercium appellatur quasi pendatur pro facultate libere exercendi commercium. Portorium penditur pro importandis, & exportandis mercibus. Et commercium hoc titulo dicimus esse emendi, vendendique jus, *ut l.3. hujus tit.* scilicet aurarium functionem seu præstationem, & lustrale aurum, & argentum, quod singulo lustro penderetur a mercatoribus in fiscum, etiamsi mercatores pertinerent ad domum principis. Et excipiuntur tantum *l. penult. hujus tituli.* conjuncta *l.4. sup. de sacros. Eccles.* colleggiati, vel corporati, id est certum corpus, certusque numerus negotiatorum, qui in urbe serviunt utilitatibus majoris Ecclesiæ. Hi huic oneri non subjiciuntur. Hoc onus est mercatorum non mercium. Portorium est mercium non mercatorum, *l. Imperatores, ff. de public. l.3. inf. de ann. & tribut. & sup. tit. sine censu & reliq.* Sed mercatores, qui sint videamus: mercatores non sunt nobiliores, qui sunt aut honoribus, aut facultatibus præstantiores ceteris, quos mercaturam facere non est indecorum, sed illicitum, quod plebi cum iis difficile sit commercium, difficilisque exactio, *l.3. hujus tit.* sed mercatores sunt non illaudati homines, neque reip. inutiles: imo per quam utiles, qui tabernam vel negotiationem exercent amplam plerumque per institores, non ementes vel vendentes, per cotulas vel lagenas, quod græci κοτυλίζειν dicunt, sed quasi aversione mercium magnam copiam, *qui vendent en gros*. Et ita in *l.4. §. Item si quis, ff. de penu leg.* mercatores separantur ab iis, qui cellam vini, & olei habent, & vendunt minutatim, & mercatores sunt, qui dicuntur *Grossiers*: Et lex ultima hujus tituli ostendit eos fuisse sub jurisdictione comitis commerciorum. Is vero erat comes cui mandata erat cura commerciorum, ne illicita exercerentur commercia, ne quid in commerciis contra leges admitteretur, & cui etiam soli *lex 2. sup. quæ res vendi non possunt*, permittit ius comparandi serici a barbaris, in usum scilicet Principis. Et ita in *d. l. ult.* cavetur ne sine comite commerciorum mercatores ulli negotientur cum barbaris ultra fines legibus constitutos, id est, ultra certa loca definita legibus, ut *l.4. hujus tit.* ne ultra ea loca negotientur cum Persis. Et constat hunc comitem esse sub dispositionem comitis sacrarum largitionum, *d. l. ult.* unde recte Cassiodorus in formula comitis sacrarum largitionum: Negotiatores, inquit, quos constat humanæ vitæ necessarios huic esse subjectos: nam si sint subjecti comiti commerciorum; ergo & comiti sacrarum largitionum; sed quod definitur *d. l. ult.* ne mercatores cum barbaris, veluti cum Persis negotientur ultra fines legibus constitutos. Ab ea lege sunt excipiendi Legati Barbarorum, qui ad Imperatorem proficiscuntur, qui non servant eos fines ex *l.4. hoc tit. & l.8. sup. de vectig.* quæ loquuntur de eo tempore, quo Persæ colebant Romanum Imperium, mittendo legatos, & tributa, ut Latinus Pacatus in Panegyr. Theodosii: *Rex Persarum*, inquit, *te colit legatis, gemmis, sericoque præbendo, & triumphalibus bellis in tua esseda suggerendis*. Et ita etiam Paulus Diaconus in Gratiano: *Parthi*, inquit, *ultro misere Constantinopoli legatum, quod cum eis est fœdus*: qua de causa in *d. l.8.* hæ peregrinæ gentes sive Persæ, dicuntur devotæ Majestati, sive Imperatori, mitiore verbo, ne palam dicantur tributarii, & omnis publica collatio in legibus nostris dicitur devotio, leviore verbo, *l.1. hujus tit.* nam eo verbo significatur citra nexum mancipiumque propensio liberalis, καθαρίως sinceræ mentis non vis, non coactio. Et ideo passim in constitutionibus milites vocantur devotissimi ab Imperatore. Et quod legitur sæpe in libris, & inscriptionibus antiquis, Senatum esse devotum numini Imperatoris, vel populos, vel singulos esse devotos Imperatori, ut Dio scribit 57. solemne esse, quoniam, ut ait, tibi devoti sumus. Id vero est species libertatis; minus est devotum esse, quam tributarium, ut si quis sit vectigalis, ea tristitia minuitur legibus.

AD TIT. LXIV. *De rerum permutatione, & præscriptis verbis*.

Absoluto tractatu de emptionis venditionis contractu, dantur contractus, qui emptioni venditioni proximi, & similes sunt, permutatio, locatio, emphyteusis, & permutatio in primis, ex qua originem duxit emptio venditio, ut ait Paulus *l.1. ff. de contrah. empt.* Atque adeo permutatio dicitur vicem emptionis obtinere, *l.2. h. tit.* si modo bona fide contracta sit: neque enim satis est jure vel nomine contractum aliquem esse bonæ fidei, nisi & reipsa bona fide contrahatur: nam qui dolo malo contrahitur, nullus est contractus, maxime si in hoc ipso alter alterum circumscripsit dolo malo ut contraheret, *l. & eleganter, ff. de dolo, l.3. §. ult. ff. pro socio, l.4. sup. de hered. vend.* Et hoc est, quod ait *l.2. hoc tit.* permutationem, utpote, re ipsa bonæ fidei constitutam, id est, permutationem, utpote sicut allegas, reipsa bona fide constitutam sine dolo malo, nec habentem inane, & nudum nomen bonæ fidei contractus, sed reipsa existentem bonæ fidei contractum, hanc vicem emptionis obtinere, dolo malo contractam nullam esse penitus. Et ita in *l.2. ff. eod.* dicitur permutationem vicinam esse emptioni, & instar illius obtinere, *Nov. Valent. de confirm. iis qui admin.* &c. Et ita etiam actio præscriptis verbis, de qua fit mentio hoc tit. quæ scilicet datur ex permutatione est similis, & finitima empti venditi actioni. Actio præscriptis verbis non tantum datur ex permutatione similis actioni empti venditi, sed etiam ex omnibus aliis negotiis, quæ proxima sunt contractibus civilibus, quæ nomen suum habent, ut locationi, mandato, deposito, commodato; quod constat satis ex titulo *ff. de præscript. verb.* Sed in hoc titulo de actione præscriptis verbis agitur tantum, quæ datur ex permutatione, & quæ est similis actioni empti, *l.4. & 6. & ult. hoc tit.* Et *l.6.* vocat eam incertam, & Græci ἀορίστου, quia datur in id quod interest fidem placiti impleri sive impleri ex una parte quam jam adimplevit altera: ut si ego tantum dedero, agam præscriptis verbis in quantum interest, & te mihi vicissim dare, quod cum mea re permutari placuit. Incerta igitur dicitur, quod detur in id quod interest, cujus incerta est atque arbitraria æstimatio: pendet enim ex facto proposito, non ex jure ullo certo, modo plus interest, modo minus, *l. ult. ff. de præt. stip. l. quatenus, ff. de regul. jur. & d. l.6.* vocat etiam eam civilem quæ datur ex negotio civili proximo atque simili, id est ex permutatione, quæ imitatur emptionem venditionem, & dicitur præscriptis verbis actio, quia datur ex conventione secundum quod præscripta est, & quæ aliud proprium nomen habet. Si negotii non sit proprium nomen, nec possit esse actio, quæ ex eo negotio datur, nec aliter ea actio possit demonstrari, quam dicendo agi secundum quod conventione præscriptum est, vel secundum quod præscripsere verba contrahentium, & permutationis nomen constat non esse proprium, sed commune, ut commercii, id quod Acc. recte notavit in hanc rubricam. Idem enim est permutatio, quod συνάλλαγμα sive commercium, generalia nomina, & communia: nam & emptio, & societas, & locatio, & dos, est permutatio. Permutationis igitur nomen commune est, non proprium. Denique, ut loquuntur, permutatio est contractus innominatus. Recte autem dicitur similis emptioni, quia habet multa communia cum emptio-

ne, & venditione: Nec si ei non esset affinis actio, ulla ex permutatione daretur actio: nam ex negotio, quod nomine vacat, non datur actio civilis, nisi affinis sit negotio habenti proprium nomen, quod tota *l. naturalis, ff. de præscript. verb.* indicat: sed & multam differentiam permutatio habet cum emptione, quæ Paulus explicat in *l.1. ff. de rer. permut.* & nos in hoc loco explicare debemus diligenter. Permutatio fit rebus, & ideo dicitur rerum permutatio, emptio non fit rebus, ut loquitur lex 1. *hujus tituli*; sed re ex una parte, & pretio ex altera interveniente. Emptio est mutatio rei cum pretio; permutatio est datio rei pro re, id est corporis pro corpore, speciei pro specie, imo & aliquando datur pecunia pro re alia, si permutationis non emptionis contrahendæ animus fuerit, uno dante pecuniam, altero dante rem, *ut l. ult. ff. de cond. cau. dat.* quam explico: si tibi dedi pecuniam ut mihi Stichum dares, & faceres meum, permutatio est, ut Græci illo loco dicunt, non emptio: Etsi posteaquam dedi pecuniam moriatur Stichus apud te ante traditionem sine culpa tua, mihi repetitio pecuniæ competit, id est, condictio ob rem dati causa non secuta. Quod idem etiam in emptione observatur in *l. si fundus, ff. loc.* cui permutatio est similis, ut dixi. Ergo competit mihi condictio pecuniæ, sive repetitio, quam dedi, non etiam actio præscriptis verbis, in quantum mea interest Stichum dari, *l. naturalis, §.1. ff. de præscript. ver.* quæ ita est concilianda cum *d. l. ult. §.1.* quia etsi mihi pecunia non pereat, quam possum condicere, Stichus tamen periit mihi, ut non possim eum petere, vel ejus vice, quod interest, cum perierit sine culpa tua. Et sic igitur unus est casus, ex his qui proponuntur *in d. l. ult. de condict. cau. da.* quibus datur una tantum actio, scilicet condictio dati, non præscriptis verbis, ut in eadem specie: Si dedi pecuniam ut mihi Stichum dares, & tradideris Stichum, qui erit alienus, quem tradidisti, non dedisti: quia dominum me non fecisti, nec facere quivisti: dabitur mihi condictio pecuniæ, sed non actio præscriptis verbis, quia rei alienæ permutatio non est, & actio præscriptis verbis datur ex permutatione. Tertius casus hic est; si dedi pecuniam ut mihi Stichum dares, & dederis tuum Stichum, nec tamen promittere mihi velis de evictione, non agam præscriptis verbis, cum mihi tradideris Stichum, & dominum me feceris, quia traditione expleveris fidem contractus: sed dabitur tantum condictio pecuniæ, quia non cavere vis de evictione. Itaque lex illa proponit casus tres, quibus habita permutatione cum Sticho, nulla alia actio est quam condictio pecuniæ, non præscriptis verbis. Evicto tamen Sticho, utramque actionem competere, id est, est mihi electio agendi ex utraque, *l.1. hujus tit. l. si permutationis, inf. de evict.* Et recte duæ hæ actiones invicem concurrunt, *l.4. h. tit.* Interim vero apparet ex *d. l. ult.* permutationem esse si pecunia detur ut invicem res detur. Non omnis ergo pecunia pro pretio accipitur, alioquin esset emptio, ut cum quis domino servi dat pecuniam, ut servum suum manumittat: alias ea pecunia datur pro pretio servi, & tunc locus est constitutioni D. Marci ad Aufidium Vict. ut servus ille ipso iure fiat liber, *l. Paulus, §.1. ff. de liber. causa.* Alias datur ea pecunia, quasi fœnoris loco, & cessat ea constitutio D. Marci, *l. naturalis, §. at cum, ff. eod. & l.7. ff. de præscript. verb.* Et e contrario etiam emptio potest esse mutatio rei cum re: Nec enim omnis res accipitur pro re, quia dari possit & accipi pro pretio, *l. pretii, sup. de rescind. vend. l.1. hujus tit.* Et ita permutatio rerum erit emptio, sicut mutatio pecuniæ & rei potest esse permutatio, non emptio. Et ut ad aliam pergamus differentiam inter emptionem & permutationem: non est permutatio, nisi ex utraque parte fiat dominii translatio, nisi dederis mihi rem tuam, & ego tibi dedero rem meam: Et breviter, permutatio nihil aliud est quam *do ut des*, *d. l. naturalis §.1.* & dare est dominium transferre. Et falsum est quod

tentat Accur. in *l.1. h. t.* esse aliquam differentiam inter permutationem, & *do ut des*. Ergo in permutatione utrumque dari oportet, in emptione secus: nam emptor quidem debet dare pretium, dare de suo, ut liberetur, venditori satis est tradere vacuam possessionem, nec debet dare rem, *d. l.1. de rerum permut.* Et convenienter est venditio rei alienæ, permutatio rei alienæ non est. Et ideo qui dedit rem alienam ex causa permutationis, non potest agere præscriptis verbis, quia competit ex permutatione, ut detur invicem sibi, quia nulla est permutatio re aliena interveniente, sed ex bono & æquo datur ei condictio ejus quod dedit ultro: quæ est sententia *d. leg.1. §. ult. ff. de rerum permut.* Neque tamen idem dicemus si quis rem suam dederit, & acceperit alienam: nam evicta re aliena quam accepit, qui dederat rem suam, aget præscriptis verbis in quantum interest, rem, quam accepit, suam esse factam, vel si mavult, condicere poterit rem quam dedit. Et hæc distinctio valde notanda. Restat differentia alia inter emptionem, & permutationem, quia emptio perficitur nudo consensu, permutatio re, id est, rei datione. Aliud est permutatio, aliud placitum permutationis, & ex placito solo tanquam ex nudo pacto, non est actio, quoniam res nondum intervenit: ex permutatione est actio, quia si est permutatio, res intervenit ex aliqua parte, *l.3. h. t.* Et ita aliud est divisio bonorum, quæ fit genere permutationis, *l. cum pater, §. her. ff. de leg.2.* Aliud placitum divisionis. Ex divisione est actio, ex placito nulla actio est, quod scilicet datione non sumpsit effectum, *l. divis. ff. de pact. & l. divis. sup. de pact.* Divisio est quæ datione sumpsit effectum, permutatio, quæ datione sumpsit effectum ex una parte, vel utraque. *Dabo ut des*, placitum est permutationis, *do ut des*, permutatio est, perficitur ergo re: nam ut nudo consensu contractus perficiatur, ut ait eleganter *l.1. ff. eod.* hoc tantum receptum est in his contractibus, qui habent proprium nomen, non omnibus: sed certis quibusdam, ut emptione, locatione, societate, mandato: Permutatio autem non habet proprium nomen. Igitur in ea non habet locum. Hæc postrema differentia proponitur in *l.1. hujus tit.* Species hæc est: Cum tu fundum venalem haberes, eum emi de te: fuit utrique animus contrahendæ emptionis, non permutationis, quia tu venalem fundum proscripseras, & ego proscriptionem sequebar. Ceterum ego non dixi pretium certum, quod tamen requiritur in emptione, id est, ut taxetur quantitas pretii *§. pretium, Inst. de empt. & l. hæc venditio, §. hujusmodi venditio, ff. eod.* Ego igitur non dixi pretium certum, sed vice pretii dedi alium fundum, ut in *l. pretii, sup. de rescind. vend.* Denique tu mihi dedisti fundum, & ego alium pretii loco: ea emptio est permutatio rei, non pecuniæ: Et rei nimirum & corporis: evenit postea ut is quem tu mihi vendidisti, & tradidisti mihi, evinceretur ratione juris, ut ait *l.1. hujus tit.* non injuria judicis, non culpa mea: nam si injuria judicis, cessaret actio de evictione, injuria quæ fit emptori, non debet contingere venditorem: & æquius est, injuriam quæ tibi facta est, apud te remanere & residere, quam ad alium transferri & transfundi, *l. exceptione, ff. de fidejuss. & l. si per imprudentiam, ff. de evict.* Alio etiam casu cessat actio de evictione, si culpa mea fundus evictus sit mihi, quem tu mihi vendideras, & tradideras, veluti ob meam contumaciam, quia non adfui judicio, *l.1. sup. de peric. & comm. rei vend. l. si ideo, ff. de evict.* vel ob temporis præscriptionem, qua sum exclusus a judice, quia non appellavi intra tempora constituta, *l. Herennius, §. ult. ff. de evict. l. fere, §. ult. ff. de præscript. verb.* Duæ igitur causæ notantur in hac *l.1.* quæ non dant actionem de evictione. Si evicta sit res injuria judicis, vel culpa emptoris, alterutra sufficit, *l.1. & 8. inf. de evict.* ut semper existimant interpretes in *d. l. exceptione, ff. de fidejuss.* dum dicitur, emptor damnatus injuria judicis: pessimi interpretis est, quod additur in extremo l. scilicet, *si culpa ejus iniqua condemnationi cau-*

confessa præscripsit, nec nocebit utrumque eadem concurrere, cum altera sufficiat; fundus igitur, quem tu mihi vendidisti, mihi evictus est, ratione juris, non mea culpa, non injuria judicis. Ex eo fequitur, te mihi teneri evictionis nomine actione ex empto in id quod interest: nec enim mihi datur condictio fundi, quem dedi pro retio: non enim hæc species condictionis, sed actioni tantummodo, quæ ex locato competit, *l. 8. fin. de contrab. empt. l. 2. fin.* quamvis in id quod interest, *l. 8. fin. de contrab. empt. l. 2. fin.* quando *locet ab empt. debeat. l. 1. inf. de actionib. empt.* Sed nec nomen erit condictio fundi, quem tu mihi non erit condictio fundi, cum tu mihi non eris condictus fundi, cum tu mihi non eris condictus fundi, sed tantum actio ex empto in id quod interest. Hi deinde, sed tantum actio ex empto in id quod interest, & non directa, quia fuit pretium non exactum, sed ex empto utili, quia tu non venisse habuisti, ac ex empto utili, quia tu non venisse habuisti, ac proinde fuit mihi animus contrahendæ emptionis. At proinde fuit mihi animus contrahendæ emptionis. At B si tu fundum, quem dedisti, venalem non habuisti, & cum rogasti me, ut darem, & ideo accipere, hoc casu non erit mihi electio, evicto fundo, quem tu vendidisti & erit mihi electio, evicto fundo, quem tu vendidisti & erit mihi electio, evicto fundo, quem tu vendidisti & ex eo mihi electio, evicto fundo, quem tu vendidisti & ex eo mihi electio, evicto fundo, quem tu vendidisti & ex eo uterum velim agere præscripto verbis in id quod interest, an condictione fundi non dati, quam dedi tibi, an condictione fundi non dati, quam dedi tibi, an condictione fundi non dati, quam dedi tibi

l. apud Iustos, l. Posthumius, de capito. & posthumius. rescuf. Ratio cur tribuni non possint esse, quia vox est, ut velit, cetasi dubitatione voluntas impediur, & multo minus vult, qui se servum putat. Ignoranti non prosunt dies praeside pofferiluntur, l. 2. *Quia ardo in dotem, pajcif. ferv.* quique folvit indebitum fcienti, non repetit, *pajcif. ferv.* quique folvit indebitum fcienti, non repetit, ignorant repetere poteſt, dubitans quoque, quia ex-ignorant repetere poteſt, dubitans quoque, quia ex-tranei comparatur, l. *ult. C. de amed. indeb.* fimiliter rant; comparatur, l. *ult. C. de amed. indeb.* fimiliter item qui feudum negat, idem amittit, nefciens, non item qui feudum negat, idem amittit, nefciens, non item qui proprie non inficiatur. Idem de dubitante, qui proprie non inficiatur. Idem de dubitante, qui ad ignorantem negotorum ſuorum, adſimilque eſt fimi-ad ignorantem negotorum ſuorum, adſimilque eſt fimi-lis, l. *ſi debitor, de pec. leved.* Poſſemus videndum eſt, lis, l. *ſi debitor, de pec. leved.* Poſſemus videndum eſt, cur qui teſtamentum facere non poſſunt, mortis causa cur qui teſtamentum facere non poſſunt, mortis causa donare poſſint: quia codicilli, & fideicommiſſa eo donare poſſint: quia codicilli, & fideicommiſſa eo genere non poſſunt: quae ſi ita ſint, qui poſſunt ſibi genere non poſſunt: quae ſi ita ſint, qui poſſunt ſibi ullis utilitates introducta ſunt, ut ſi ſe ſine ullis ullis utilitates introducta ſunt, ut ſi ſe ſine ullis peregrinationibus, aut aliis rei teſtari non poſſit, ſcire peregrinationibus, aut aliis rei teſtari non poſſit, ſcire quis defunctus teſtem teſtes Romani cives, poſſit de vo-quis defunctus teſtem teſtes Romani cives, poſſit de vo-luntate ſua diſponere codicillis, ut l. *ult. C. de teſtam. luntate ſua diſponere codicillis, ut l. ult. C. de teſtam. milit. de fideicom. & tit. de codicil. l. 2. ff. de am-milit. de fideicom. & tit. de codicil. l. 2. ff. de am-bit. prine.* qua referenda eſt ad illam antiquam origi-bit. prine. qua referenda eſt ad illam antiquam origi-nem fideicommiſſorum, & codicillorum, quia fumpta nem fideicommiſſorum, & codicillorum, quia fumpta eſt ex illa, q. Ulpianus: fideicommiſſorum eadem ratio eſt ex illa, q. Ulpianus: fideicommiſſorum eadem ratio eſt in l. 3. *& l. conſequentur, de fid. codic.* At mortis causa eſt in l. 3. *& l. conſequentur, de fid. codic.* At mortis causa donationes, aut teſtamenta, & codicilli relinquae donationes, aut teſtamenta, & codicilli relinquae ſunt, & hinc exequuntur legata, ſeu fideicommiſſi: Et ſunt, & hinc exequuntur legata, ſeu fideicommiſſi: Et hinc, & hinc exequuntur legata, ſeu fideicommiſſi: Et de his intelligenda eſt conſtitutio Juſtiniani in *l. ult.* de his intelligenda eſt conſtitutio Juſtiniani in *l. ult. C. de mort. cauſ. donat.* Aliter autem dicendum eſt, quae C. de mort. cauſ. donat. Aliter autem dicendum eſt, quae extra teſtamentum ſtant, contrarchibus, non lega-extra teſtamentum ſtant, contrarchibus, non lega-tis comparantur, *beſt filius, de legat. praſtandis.*

Ad §. Sed & filiusfam.

Filiusfamil. & ſervus teſtari non poſſunt, & per con-Filiusfamil. & ſervus teſtari non poſſunt, & per con-ſequens nec fideicommittere poſſunt, quia lex 12. ſequens nec fideicommittere poſſunt, quia lex 12. tab. id patribus fam. tantum conceſſit. *l. verbis, de verb.* tab. id patribus fam. tantum conceſſit. *l. verbis, de verb. ſignif.* Paterfamil. eſt homo liber ſui juris, l. *paterfamilias ſignif.* Paterfamil. eſt homo liber ſui juris, l. *paterfamilias ff. de verb. ſign.* quia exigitur in teſtamentis, ut in civis Romanus; peregrinus enim ſuis civitatis tan-ff. de verb. ſign. quia exigitur in teſtamentis, ut in civis Romanus; peregrinus enim ſuis civitatis tan-tum jungit teſtatur, *l. 1. ad leg. Falcid.* Libertus patro-tum jungit teſtatur, *l. 1. ad leg. Falcid.* Libertus patro-nus Lucilius potuit etiam peregrine in arariam redigun-nus Lucilius potuit etiam peregrine in arariam redigun-tur. Ad hæc exigitur in teſtamento integritas ſtatus tur. Ad hæc exigitur in teſtamento integritas ſtatus cauſique, quod caret libertate, civitate, fa-cauſique, quod caret libertate, civitate, fa-milia. De libertate initio hujus legis agitur. De fami-milia. De libertate initio hujus legis agitur. De fami-lia in §. *ſed filiusfamil.* De civitate in §. *hujusmodi.* Quod lia in §. *ſed filiusfamil.* De civitate in §. *hujusmodi.* Quod dictum eſt de libertate initio hujus legis, idem de fami-dictum eſt de libertate initio hujus legis, idem de fami-lia dicendum eſt. Neſciens enim, aut dubitans an ſit lia dicendum eſt. Neſciens enim, aut dubitans an ſit paterfam. nec te, veluti pater peregre mortuus, teſti-paterfam. nec te, veluti pater peregre mortuus, teſti-monium, & codicillos facere poteſt, nihil miles ſit, aut monium, & codicillos facere poteſt, nihil miles ſit, aut veteranus, l. *ex militem, de teſtam. milit. l. Aſſeſſo de* veteranus, l. *ex militem, de teſtam. milit. l. Aſſeſſo de jur. cod.* & hoc §. ubi ſatis ſpecies hæc eſt: Filiusfamilias, jur. cod. & hoc §. ubi ſatis ſpecies hæc eſt: Filiusfamilias, qui ſervus fideicommiſſum reliquit, qui poſtea pater-qui ſervus fideicommiſſum reliquit, qui poſtea pater-familias, & emancipatus factus perſeverans in ea vo-familias, & emancipatus factus perſeverans in ea vo-luntate, ſive expreſſe, ſive tacite, eſt eadem non luntate, ſive expreſſe, ſive tacite, eſt eadem non luntate, ſive expreſſe, ſive tacite, eſt eadem non luntate, quaeritur an fideicommiſſum valeat? Dubita-quaeritur an fideicommiſſum valeat? Dubita-tionem movet regula Catoniana, quae vult legatum non tionem movet regula Catoniana, quae vult legatum non valere, aut fideicommiſſum, quod non valuerit à testo valere, aut fideicommiſſum, quod non valuerit à testo decidisse, qua legatum, aut fideicommiſſum dicitur, decidisse, qua legatum, aut fideicommiſſum dicitur, fideicommiſſum autem, de quo loquimur, eſt ejuſmodi: fideicommiſſum autem, de quo loquimur, eſt ejuſmodi: Dico tamen valere, quod in ea voluntate eſt quae non Dico tamen valere, quod in ea voluntate eſt quae non potuit: ſi quippe paterfamil. & emancipatus factus in potuit: ſi quippe paterfamil. & emancipatus factus in eadem perſeverat voluntate. In fideicommiſſis autem eadem perſeverat voluntate. In fideicommiſſis autem ſimilis non voluntas ſua facteris & verum: non & ſimilis non voluntas ſua facteris & verum: non & ſic ſit. Eadem ita pro-ſic ſit. Eadem ita pro-ſic ſit. Eadem ita pro-

ut si e viris excederet, dos ederet marito, secus vero si exoneraret, tunc quoque temporis quo morbo gravaretur, a marito fideicommissum reliquit: quæritur nunc an illud valeat? & id quidem valet, quæ mortis malitiis dos adventitia ad eum recidit, quam mulier poterat non acceptam ferre.

Quæstionis inquies est, an si mulier inter vivos dotem adventitiam recepiam tulit marito, ab eoque reliquit adventitium fideicommissum, valeatne? Et fane a donatio inter vivos reque fideicommissum efficax est, *l. cum his ſtatus, §. 1. de donat. inter vir. & uxor.* Et donatio inter virum *typ. de donat. inter vir. & uxor.* Et donatio inter virum & uxorem iure veteri nulla erit, nisi mortis causa: nunc donatio inter vivos fideicommissum. Novo tamen iure inter uxorem & virum facta morte confirmatur, id est, si is ea voluntate donationis ad extremum vitæ spiritum permanserit: tunquo donationis & mortis causa acquisitur, & acquiratur mortis causa donationis, & fideicommisso. *l. sequens, fin. lib. 2. Cod. de donat. inter vir. & uxor. nec non l. 13. C. ad l. cum his ſtatus, §. 1. de donat. inter vir. & uxor. typ.* Quæ sententia fabricium Falcidiæ, id quoque fideicommisso, sed non contra: mortis enim causa capio fabricium Falcidiæ, *l. 1. §. 1. de mort. caus. Falcidiæ.*

Secundus casus est, dotem ante, postque nuptias dari posse, postque eadem augeri, nec videbitur dotis, *l. si ſtipulor, D. de pact. dot. l. 7. ampliatur matrimonium, C. de donat. ante nupt.* Eiusdemque juris censetur augmentum, cujus & ipsa dos: non igitur pro ratione augmenti a marito fideicommissum reliquere potuit, nisi mortis causa donarit, id est, hac mente, ut si moreretur, augmentum caderet huic matri: secus si convaluerit: Eo fine pulto a marito, qui mortis causa dotis augmentum confequitur, pro ratione augmenti reliquere potest mulier fideicommissum, cum eo augmento ne quisquam beneficio maiteris?

Tertius casus: divortio facto, redire mulier cum marito, nondum reddita dote, redintegrato conjugio & dos redintegratur, *l. Divortio, D. de pact. dot. & inter alios, l. si ſtipulor, fin. mariim. l. ult. de ait. rer. amot.* Redidit autem in matrimonium mulier, mortis causa, id est, ea pacto ut si moreretur in matrimonio, maritus eandem dotem adventitiam confequeretur; secus si id pacta inter eos non fuerit. Eo quoque modo mulier non propterea redire videtur in matrimonium, quia ob eo postea reliquere fideicommissum pro modo dotis, quam mortis causa, & convenisse inter conjugium: quia si mulier mortis causa ea pactione dotem iterum maritis reddidit, ea causa, post nuptias, maxime item convenerunt ut, an reddæ dotem mortis causa possent, quæritur.

Atque inquiritur mulieri litre contracto nun matrimonio dotem ultro mortis causa dat: quia eodem ei ratio fundit, quæ & augendæ dotis. Eo quoque modo mulier a marito fideicommissum reliquere potest.

Quæstionis alterius est decidio hæc, mulierem non posse dotem mortis causa promittere, vel dare, nisi ea ut ei dotem dotem marito si moriatur, cum obligatio non sit præstiva, & in dem incertum differatur: contra stipulatio mortis causa, cum obligatio sit præstiva, & exactio tantum differatur.

Præteres dos eft, quæ fervit oneribus matrimonii, atque confequitur matrimonium, *l. 5. de pact. dot.* Dos eft, quæ quot ad virum fecum adfert matrimonii causa, vel ut Varro lib. de lingua latina, pecunia matrimonii onera dira mariti per matrimonium, *l. 1. de dot. &* dos eft ius pecuniæ conflitutæ meritò, vel meritò, præstatio onerum matrimonii. Quare promiscuo hoc casu collata in tempus, quo mulier in matrimonium, nulla eft: Itaque promiſſio dotis mortis causa, nulla eft. Pater tamen mulieris promittere dotem poteft, vel pecuniam mortis fuæ causa, vel cum ipse [illegible] cum contingere poteft ut iple meritur confumtus matrimonio, & pecunia ad [illegible] ita ut ea non [illegible] [illegible] [illegible]

Verum eiusmodi legati fiquidifa definitio juris eſt
A veteris, quo ex lege 12. tabul. etiam exhaurire, nedum
onerare licebat hereditatem: At definitio, qua dictum eſt,
legatum eſſe deliberationem hereditatis, eſt juris novi; &
nimis fideicommittere & legare poſſimus. Sed quid ſi
fervum heredem ſcripſimus, vel filium manumiſerit, vel
emancipare potet & dominus, & ſervum heredem ſcripſit
eorum, an 2. patre & dominio relictum fideicommiſſum
praeſtabitur? minime: quod nihil a dehinc habeant:
An ſi fervo? minime, quia id ſervo acquiritur, quod ſervo
ſequi tamen, & bono fideicommiſſario adhuc utili ſuc-
curritur adverſus heredem ſcriptum, quod per eos de-
beant acquirere hereditatem cum ſint in ejus poteſtate
lib. 1. verſutiam a domino ſervi heredis inſtituti fidei-
commiſſum interdum non relinquatur, ut puta Stichum
ſervum Titii heredem ſcripſi, a Seio fideicommiſſum
reliqui, fub hac conditione ſi forte ſtemet ſervus ejus.
Ante adiitam hereditatem contigit, ut Stichus eſſet Seii:
an ab eo debeatur fideicommiſſum? minime,
B an ab eo debeatur fideicommiſſum? minime, ſed in id
quod in eum reliqui a domino heredis legitimo, fed in-
certo, quem forte fortuna contigerit eſſe dominum:
poteſt igitur oneriri fideicommiſſo is, cui datur redis
ſactus, vel expreſſe heredita-

Ad L. V.

CUm ambigretur an civitatibus & municipiis lega-
tum relinqui poſſet, nec ne, ſcribit Ulpianus ſi
quis legat libi ſeſtertium dec. poſſ.: municipia autem
ſunt civitates Imperio Romano fubditæ, & civitate, id
eſt jure Romano donatæ, *l. in orbe, l. Italiæ, l. municipes, l. municipia. C. de mun. & hon.* Ex quo certi juris eſt, peregrinas civitatibus lega-
ri non poſſe. Ergo cum legatum relictum civitatibus
ſit, ab eis etiam poterit fideicommiſſum reliqui, ſi
ab aliore, vel exhaſere ejuſdem municipii fideicommit-
tatur, id eſt, ab eo, qui adminiſtrationi municipium
civitatis præeſt. Eoque modo civitates habetur ratio, ac
ejus, qui rebus Eccleſiæ gerendis præeſt in aquirendo
feudo: nam ſi velit Eccleſia res feudales acquirere,
eligit aquirere rem ſuarum adminiſtratorem, cujus
vitæ neceſſe habebitur ratio, ut ſi ſaturum techum ſus
eorum, qui feuda poſſident; quia ab eis fideicommiſſum
miſſum reliqui poteſt, ſcut a ſervo heredi legatario, *l. ſervum, C. de fideicom.* qui quidem tutor eſt loco domini, *l. tutor, l. ag. de admin. tutor. l. qui ſervidum, ad leg. Aquil. l. pecul. qui ſervi. eod. tit. ag.* & contra, quem ſervus non
torquetur, *l. 2. C. de Quæſt.* Ergo non ſequitur ex
argumentum a tutore ad exactorem, & contra, *l. qui ſolidum, §. ſciens, lib. 1. ubi,* ut opinabatur poſt morem
fideicommiſſi uſuras debet, & propter temeritatem
exactoris ad impenſas ejus contra quem ei actio eſt,
ita & tutor.

Notandum inſuper, qua ratione poteſt fideicommiſ-
ſum a tutore, vel exactore reliqui, etiam eadem ra-
tione verſutamus, ut ſupra diximus a ſervo heredi-
tario, vel legatario, *l. cum filius, de legat. 1.* ita ut
verum ſit, a ſervo filioque deberi fideicommiſſum, ſi
legatum manumiſſionis, & ſupra diximus ad eos de-
venerit, *l. ſi alienus, ſub 2.* A legatario ſure veteri lega-
tum reliqui non poteſt. Ergo multo minus ab herede
legatarii: quia in eo minus juris poteſt legatum, *l. ſi quis fundum, § pen. ad leg. Falcid.* Ita ab herede
heredis & legatarii reliquitur, quod cum ab iis fide-
icommittur, veniant juticio defuncti ad hereditatem:
ſi vero non relinquatur fideicommiſſum, non venit,
& non debetur fideicommiſſum, *l. qui libertus, §. ult. de manumiſſ. teſtam.* hoc dicitur in hoc §. Nec obeſt re-
gula juris ſupra acta, que non datur contra heredem,
nec in tantum vires eius datur, *l. ult. C. de direct. reſcrip.* nam fabiana eſt per *l. Cod. ad ſcilicet. ab hered.* C. ſi contra

heredes inſcipiens. Præterea hæc regula juris civilis eſt, fideicommiſſa Prætorii: nec eidem locus eſt regulæ in legatis, quod & ſubtata fit, & jure novo legata fideicommiſſis exæquentur. Cafus tamen unus ab Accurſio adducitur, quo ab herede legatarii fideicommiſſum reliqui non poteſt; ut impuberi filio exheredato legato pater, datque ſubſtitutum pupillorem, ab eoque ſubſtituto Titio idem pater fideicommiſſum reliquit: hoc fideicommiſſum inutile eſt, nullisque momenti, licet a filio exheredato, & legatario fideicommiſſum reliqui poſſit, *l. exheredi, §. cum fil. ex ſ. de vulg. ſubſtit.* A ſubſtituto ejus veteri jure non poteſt legari, *l. miles ex. §. ſi miles, de milit. teſtam.* At id jure novo mutatum in controverſiam venit. Juſtinianus tamen in *l. cum quidam, C. de legat.* nec ab eo legari, & fideicommiſſi poſſe decernit. Quæ autem ſit ratio, ut ab heredis legatarii fideicommittatur, ab heredis impuberis exheredati, & legatarii, nequaquam, hæc meo quidem judicio videri poteſt, quod ab heredis heredis, vel ab herede legatarii fideicommittatur, non nominatim, cum incertus ſit heres futurus, *l. ſi quidam, de vulg. ſubſtit.* reliquitur hæc verbis: Cum mortuus erit legatarius, vel cum mortuus erit heres, pridie quam moriatur legatarius, vel heres, peto Titio certum dari. Idem enim eſt reliquere ab heredi heredis, & poſt mortem heredis: vel cum reliquitur ſecundum formam lege ſequenti traditam, qua teſtator declarat non eſſe fideicommiſſum præſtari ab herede heredis ſui: ab herede autem ſibi impuberis exheredati, & legatarii reliquitur nominatim, cum ſubſtitutus eus certus ſit. Atque adeo non valere fideicommiſſum conſuit Imperator, cum multa, quæ tacite prolata ſunt, ferantur, quæ teſtimonio expreſſe edita nequaquam locum habebunt, *l. ſi pater Sempronium, de teſtam.* nil inſtitutio collata in alterius voluntatem expreſſum non valet, ut ſi Titius velit, heres eſto; ſecus ſi collata ſit in tacitum, ut ſi alexandrini Capitolium.

Ad §. 1. L. VI.

AD extremum ſi quis fideicommiſſum a Titio re-
liquerit, cui nihil deberit, licet Titius ſit heres heredis, ut Ulpianus legatarii, non tamen valet, non ea ratione, ut Rugerius putat, ne actio, que non competit certæ defunctum, incipiat contra heredem hoc enim axioma ſubtantum eſt, ut jam dictum eſt. Præterea hæc regula juris eſt civilis, fideicommiſſa, prætorii. Quare non admittetur in fideicommiſſis, ut ex jure veteri in legatis, ex eis, quæ jure juris prætorii, ut in iis, quæ jure civilis; cum in his voluntas teſtatoris, & rigor juris, in illis voluntas tantum ejus ſpectetur. Atque hoc eſt, quod poſſim in dicitur fideicommiſſum tuda voluntate reliquit, ut in *l. pen. de legat. 1.*

Ad L. VII.

HEc lex, ut 2. 3. 4. 5. ſumpta eſt ex lib. 1. Ulpiani
ad fideicommiſſum. Ad cujus interpretationem præſtandum eſt, tres circa fideicommiſſa verſari quæſtiones: id eſt, qui fideicommiſſum relinquere poſſint; quod poſſum eſt in 1. 2. 4. qui poſſint id ſi quoque in *d. l. 2. & ſequentibus dictum eſt*; & dicetur in *§. ult. hujus legis*: tertio, cui fideicommiſſum relinquatur. Quod explicatur in *§. 1.* Ex primum ergo quæſtione an deportatus fideicommiſſum reliquq poſſit: Et Ulpicius ait, non poſſe, ut nec legatum, quia cum peregrino teſtamenti factio non eſt, deportatus autem loco peregrini habetur, *l. 1. §. hi quidem 3. hoc tit.* ut nec a damnato ad metallum fideicommiſſum reliqui poteſt, qui deteriorii eſt conditionis, quam deportatus, cui ſervus potuit: uterque igitur incapax eſt fideicommiſſi, & legati, *l. 3. de his, quæ pro non ſcript. l. ſi cui, de minor. legat.* Dedititius quoq; incapax eſt fideicommiſſi, quia, ut ceteri, eſt peregrinus: Et peregri-

nus, nec legatum, nec hereditatem, nec fideicommiſſum capere poteſt, *l. 7. C. de haredi. inſtitut.* Ex ea conſuetudine nec eſt, ut *Acciarius ne post paucos dierogo non habet teſtamenti factionem, l. 3. §. ſi regnator, de rebus dub.* Humanitatis tamen ergo alimenta poſſe deportato fideicommitti conſtat, in tantum ut dominus *l. ſervus, de admin. leg.* ubi legata ſervo manumiſſo ad ex-ſtodiam Ecclefiæ deberetur etiam ante conſtructam Ecclefiam. Dicta autem regula locum habet in pagitis: nam miles poteſt fideicommiſſum reliquere, *l. miles, de teſtam. l. ex caſtrenſis, C. de teſtam. mil.* qui pro arbitrio militi-bus teſtari permittitur eſt & in militum teſtamentis jus gentium tantummodo obſervatur, *l. 1. §. 1. de teſtam. mil.* portari ſunt capaces juris gentium, *l. quidam, de peculi.*

Obiicies forte quidam, quod ſcripſum eſt in inſtit. *tit. de fideicommiſſ. hereditatibus*, ſervum alienum heredem heredi-tatem reliquere, fideicommiſſa reliquebatur: Sed hoc tum fiebat, cum fideicommiſſa prædebant ex ſolo pudore heredis, non vinculo juris: ſed poſtquam beatiſſio Auguſti, fideicommiſſis acceſſit juris vinculum, ei contum fideicommiſſi potuit, cui & legati. At ſtatim fraus introducta eſt, ut quibus eſſent hereditamittere non poſſemus, tacite fideicommittemus: Hinc tractus fideicommiſſi, *l. in verſis, leg. Falc.* Cum frus legibus cohibetur: nam quod tacite relictum eſt, ſicio applicatur, nec ex eo heres detrahit Falcidiam, *l. 3. ad leg. Falcid. l. hoc ſolet, eod. tit. leg.* Cum igitur ſtitutum eſſet ne quid teſtatrix collegio Christianorum & eccleſiis, *l. 1. C. de Epiſcopis & Clericis*, eadem fraus adhibite eſt, ut ea res Ecclefiæ ſervit, ad Vaſtum, Prætorium: prævalut tamen Conſtantini conſtitutio in *l. 1.* ut reliquo poſſit clericis & collegio. At magis vim contrarii obtinet, quod primo patres legati a ſervo deprehendi poſſit, nam ſervus non eſt capax hereditatis & legati, & fideicommiſſi, ſi non fit dominus ejus, cui relinquitur, *l. ſervum, de fideicommiſſ. l. non minus, de hered. inſtit. l. 11. de leg. 1.* verum primum bonus ſatis patronis accipi poſſe de fideicommiſſo tuditum, ſervo deportato relicto, ſic ut non poſſit dicere, ut ex ſequentibus legis verbis videre eſt: attamen de teſtimento pagani eum patrem intelligendam farebor, ſubtilitate juris, ut ſervo accipiatur, quod ſervo ante deportationem; & ante non fideicommiſſum reliquum eſt: vivo teſtatore dominus deportatus eſt, antequam dies legati cederet; dein poſt deportationem ceſſit, quo tempore bona publicata ſunt, & ſervus in fiſci poſſeſſionem redactus, *l. bona damnatorum, de publicat.* vo acquiritur domino, nempe fiſco. Et ſic duoque tempore ſervus fuit capax, ac exigitur, & mortis tempore propter relictum Caſinam, & ſtatumenti. Alioquin fruſtra diſcrimerur in tempus cedendi, *l. in tempore, de hered. inſtit.* vel poſt deportationem ſervi deportati fideicommiſſum reliquitur, & ſic acquiritur fiſco: vel vivo teſtatore deportatus dominus ſervum alienat; cui poſt deportationem veteris dominij legati dies cedit: fane utile eſt legatum, & acquiritur novo domino: vel ſervo fideicommiſſum reliſtum eſt ante deportationem dominii, & vivo teſtatore deportus eſt dominus, & poſtmodum reſtitutus, & poſt reſtitutionem dies fideicommiſſi ceſſit: acquiritur fideicommiſſum reſtituto, ſi modo indulgentia principis civitati, & bonis ſuorit reſtitutis, id eſt, plenifſimis conſecutus fuerit reſtitutionem.

Ad L. VIII.

NOn tenetur fideicommiſſario legatarius, niſi pro
rata de legati percepti: nam ultra legatum
partem non obligatur: ut ſi ex legatis ſibi centum aureis, quinquaginta tantum ſit adeptus, ultra eadem quinquaginta fideicommiſſario non ſit onerans: ſic

Tom. X.

A vero nihil, fideicommiſſum præſtari non debeat, conſiderandum autem eſt, cur non poterit percipere legatum: eam enim omitit, aut amiſit legatum: ſi omiſit, id eſt, ſi abſtinuit a legato, nullum præſtate cogitur fideicommiſſum, fed cedere debet fideicommiſſario adverſus ſcripſum heredem actionem legatorum, vel ei cui voluerit fideicommiſſarius, *l. Imperator, lib. 2. §. ſi filius, §. ult. de defect. libert.* hoc quoque ſubſtitutus, quæ eſt *reſpice actiones, l. quod debetur, de pecul.* ſi amiſit legatum, ut ſi, quod in rem ſuam vertit, aut ſuperatus fit: ſi modo nec culpa amiſerit, non obligatur, ſi eoque modo cum alienare cecidertt, nec actiones fideicommiſſorii cedere poteſt: nam ſi dolo perit legatum, ut qua ſaſoris illud petere, eo cecidit, vel curavit ne petere B *ſi quis mihi*, *ſect. ſi ſtatum*. Si culpa quoque interſit tum, videlicet qua imprudens plus petuit, in hoc diſtinctum ſuccurrendum eſt, quæ creditur in *l. ſi ſervus, §. cum quid ſeiv. lib. 2.* nam aut legatarius adiit ex teſtamento conſequitur, videlicet quod omne ſibi legatum cogatur reſtituere, & hic dictum tantum præſtat; aut quod præterea ex teſtamento adeptus eſt, ut certum ibi legatis quinquagintia reſtituere rogatus eſt, & tunc reſtituit de culpa. Id quod Africanus confirmat exemplo contractuum bona fidei: Cujus legata & fideicommiſſa conqueratur, in quibus tantum dolus præſtatur, ut in depoſito: Et ut dolus in his contrahitur ex more debentur officio judicis, ſic in legatis, *l. Titia, lib. 2.* contra in vendito, locato, pignore, dote, *l. ſi ut certi, §. ſi vero vendidam, vendit. l. 1. §. ſi ſtatu* contra C ſtricti juris. Servo heredis, & filiofamilias non relicta fideicommiſſum pure reliquitur hinc fideicommiſſaria libertas, quia tunc ſtatim poterit legatum, & fideicommiſſum nequit, reſpice & adoris jura in tuum redemptor perfonam ſuum non conſervant; nec aliquo ſervo ſub dardi, *l. 1. §. ſi ſervus, de ſtatu liberis*, nec data heredis pro filiofamiliaria, *l. regi. §. ſed ſi ſervo, ad Trebell.*

Adſtipulatio ſtatim in modum contrarii, libertates & maxime fideicommiſſaria cedere & adiri heredi-tatem, legata vero a morte teſtatoris. Igitur legatum reliſtum D ſervo heredis ſcripti, vivente inutiliter eum nondum cedat libis libertatis, fed ex *l. ſi ſervus, §. ſi ſervo, de leg. 1. lib. leget. red. dies*, legati diem ſervo cum die libertatis ordiri. Quæ quidem non habet, nec ſervus acquirere re-gatus eſt, aque adquirendum teſtimonio, & ſtatus ipſum ſe-redem non poterit cogere hereditatem adire; ſed poſſet-quam adierit, eum cogere poterit ei reſtituere, deraſtis ſui pretio, *lata tamen, §. ult. ad Trebell.* Atque, *§. ſi ſervus*.

Hic §. ult. pertinere potius videtur ad tit. ad Trebell. cujus agit, ut hic §. de fideicommiſſaria hereditate, ubi addas, hoc ſolde trahi ad pecuniariam fideicommiſſum, & hæc recte ſubnexti ſuperioribus. Reliquitur ergo ſervo, non ut ſuperius, ſtatim hoc modo: *Titio cum manumiſſus erit, ut filio, cum ſui juris erit: ſed etiam tunc*, ut reſtituas filio tuo, & eo amplius habeat; quod amplius habiturus eſſet, *l. 1. §. ſi ſervus, de leg. 1. ad Trebell.* vel ſi dicat: Reliquo tuo ex libertate, *l. antem, de ſamilia, §. ſed ſi ſi, lib. 2.* Sed ambigitur; an ſtatim cui legatum fit, cum manumiſſus, cogatur fideicommiſſum petere, vel legatum, ſi ante momenta ſequentis emanci-patus ſit, vel ulterius ſui juris factus ſit. Et id quidem, cum eadem mente teſtatoris ſit reſtituere, qua legatum ſit, *ita quando §. legat. red. habitatur in prine. ad Trebell.* Quod videtur contrarium ex *l. 5. §. ſi cui, de tit.* Sed ibi verbis (non videtur ordinem deſeruiſſe) infer; fed extitiſſe.

Ad L. IX.

EJus fideicommitti poteſt, qui nondum natus eſt, ſi modo ſpes ſucceſſionis ſit ex teſtamento, vel ab intes-tato, *l. 1. §. pen. hujus tit.* Qui nondum autem natus eſt, dicitur poſſumus, quia tunc eſt poſt mortem teſta-

trix, vel testamentum. Postumorum alii sunt sui, & alii. Sui sunt, qui in potestate sunt, *ff. pos. de leg. 1.* alii succedunt ab intestato iure praetorio. Quatuor autem sunt alieni, & succedunt iure praetorio. Quatuor autem sunt genibus postumorum, ut eorum, qui succedunt ab intestato, *l. 1. tit. ff. tab. testam.* primus, Eorum; secundus, Hi; tertius, Quatuor; quartus vici & uxoris; quintum, Quatuor. Quatuor autem sunt, qui succedunt ab intestato: A quocunque igitur five extet, five nondum natus fit filiifve mortuus fit postumus, ex quacumque parte edicti successorii succedunt. Si ergo ab intestato patre edicti successorii succedunt. Si ergo ab intestato patre eius, quem adoptavit, quique mihi fuerat ab adoptione, *l. qui in adoptionibus. C. de adopt.* Item ex parte codicillis, cum *l. qui in adoptionibus. C. de adopt.* Item ex parte codicillis, cum dicilli valent, nec nunquntur agnatione sui postumi, vel si legat cognatis itidem codicillis, legatum cum ad eos, qui nati sunt, quum adoptivos pertinebit, & eos, qui nati sunt, quum adoptivos pertinebit, & eos, qui deferunt effe cognati, ut deportati & restituti cognoscunt effe cognati, *l. 1. §. filio, ff. de bonor. possess.* Ter B

corrupti, sorabis adhio. *l. ult. ff. de usual. action. l. idem* A *corr. ff. si quis, mand.* ut ergo de fua pecunia tutela- ve teftator legaffit, ita jus eſto, id eſt, obligatio, non quod conſtiti cauſa ſcripſit: Tamen in hoc ſ. licet vereor conſilii videatur, inducitur fideicommiſſum ex interpretatione. *l. Pamphilo, in prom. h. tit. l. unum ex familia*, ſ. *ult. lib.* 2. nam hoc modo teſtator reſiſtum ſub conditione, cum fui juris eſſet, cum filiofam. & ſervo heredis poſſit ſub conditione legare. ſ. *ex ſervo, h. tit. de leg.* Quæ autem interpretatione fideicommiſſa eſſe, *l. liber, de modis. & demonſtr.* Et dies ille non ante ce- pit, quam ſi fui juris, ideoque in *l. ex ratione* 2. ſ. *pen. ad leg. Falcid.* dicitur in rationem legis Falcidiæ non computari legata heredi & ſervo heredis pure relicta. Duo ſubſingunt: Alia cauſa eſt eorum, quæ relinquantur in dem tertium. Quod manifeſte eſt falſum, & le- gendum: *in dem incertum*: quia eorum dies cedunt pertanto eſt incertum, ut *l. ſi ita ſcriptum, l. ſi ſervo ſpe- ratis, l. pen. l. ult. hujus tit. l. plenum, l. ſed eſt quæſtio, de ufu & habit.* Et ſubjungit quidam, qui dicunt, in te- ſtamentis plenius non interpretari defunctorum voluntatem, quam in contractibus, cum contrahentis nonnun- quam plena intelligatur voluntas, *l. 111. de verb. oblig.* Servus eſt incipax militiæ, *l. ab omni, de re milit.* militia alia eſt armata, cujus tria genera funt, ſacramentum, vocatio, conjuratio: alia Palatina: militia eſt teſtes qua conſtituuntur per certo numero, *l. ſi quis dixerit* B *prabenda*. Item principatus, Gallice, *gouvernement pour la guerre*. Item adjutores Quæſtoris, & alii, cancellarii: militiæ autem poteſt reſti, *piquiers*, & legati. *l. ult. de leg.* C C. *de quæſt. l. nominado*, ſ. *ult. C. de inoff. teſtam. l.* 5. C. *qui milit. poſſ. vel non, Novella 97. c. 1. de verb. ſignif.* ſ. *ult. l. ult.* 2. *pen. h. tit. C. de act. & obl. ſuor. tit.* Quatuor ita legati mi- litaria ſervo velant, dominoque acquiratur? ſi filiofam. non acquiratur patri, quia cohæret peculio, ſ. ſ. ſi *quid mentis*, 2. *de adim. leg.* Item ſervo, aut legato filio- fervum, & debetur eius æſtimatio, & acquiritur do- mino, *d. l. mortuo*: ſin ignorans eum ſervum, nullum eſt; quemadmodum ſi quis rem alienam legaverit. Eadem definitio eſt in *l. filiofam.* ſ. *ſi quis, lib.* 1. nam cum per fideicommiſſum aliquid relinquatur, & teſtari non poteſt, de dote, quæ profecta eſt præ- ſtandam: falſit tamen hæc regula, ſi quid legetur inca- paci. *l. mortuo, l. Sabino, lib.* 11. ſed ſi quis dicat, multa debitus legatis non valere, nec æſtimationem præſtari: D dicendum eſt, Senatuſconſultum præſtari voluiſſe ex *l. mota, de leg.* 1. *Centonis, l. ſi duobus, l. Centonis, de pecu- lio*. Sed in legato, & ſervo legato magis videtur le- gata quæritare, quam corpus, & hic legatum non fuit incapaci: falſit & legatum non fuit extra commercium: non tamen non debetur æſtimatio. *l. cum ſervus alien. idem Julianus*, ſ. *ult. lib.* 1. ubi ſi res ſacra, publica, aut ſeparatum legetur, legatum non valet, nec de- betur æſtimatio. *l. liber homo, de verb. oblig.*

Ad §. Si duo decem.

HUius ſ. ſpecies hæc eſt. Quidam Titio decem legavit, & ſervo adjecit: eadem legata Titius perdicet, nonnumdum rurſus ei præſtari velle, fidei- commiſſum valet, ut tantumdem debeatur: ſed acci- pienda prius diſtinctio. Heredis, fideicommiſſa- tarius an careat dote, & non perdiderunt? Et defi- nitur: non debere cavere de priori fideicommiſſo non prædendo. Et quæritur poſtea, an ſi legatum perdide- debeat tantumdem præſtare ſcipius? In quo animadver- tendum eſt rurſus eſſe ambiguum, ut & iterum pro- nunc in *l. 9. ult. hujus de edendo*: eam hoc nonnumdum eſt & ambiguum, quod plurimus modis capi po- teſt, *l. 29. de ſolut. & ſtatum*, ut hic rurſus aliquando pro *ſtatuam capi*, *l. ult. ff. ult. hujus. ſuadeo. ſuadeo. pro* ambiguo autem ſequor heredi interpretatio fit: Et ſic teſtator non prohibuiſſe heredem operas voluiſſe infirmus conditionem, *l. ſi quis*, ſ. *ſed ſi*

Ad §. Si hæres.

RQuavi heredem ut pecuniam tibi deceret, qui in- digebas, fub levioribus uſuris, valet fideicommiſ- ſum: nam pactis & ſtipulatione poteſt cogi hæres ad da- dat pecuniam, nec ſemper mutuum eſt voluntarium, *l. ſi pecuniam, de verb. oblig. l. ſi pecuniam, ſup. de rebus cred.* Et hoc fideicommiſſum utile eſt tantum, ut in *l. ſi ſer-* vus 108. ſ. *ult. lib.* 1. & in Falcidiam totum computatur, *l. 9. ad l. Falcid.* & de interuſuris, id eſt, commodo totius ſummæ detrahitur Falcidia: ita poteſt hæres cogere B idoneam ab eo cui vult credere, ſed eadem cautionem, id eſt, reprovationem, quam in teſtamento plene inter- pretando eſt teſtatoris voluntas, *l. ult. ff. de legat. ter- tio*, *l. pen.* ſ. *ult. hujus tit. l. plenum*, ſ. *ſed eſt quæſtio, de uſu & habit.* Et ſubjungit quidam, qui dicunt, in te- ſtamentis plenius non interpretari defunctorum volun- tatem, quam in contractibus, cum contrahentis nonnun- quam plena intelligatur voluntas, *l. 111. de verb. oblig.* Servus eſt incipax militiæ, *l. ab omni, de re milit.* militia alia eſt armata, cujus tria genera funt, ſacramentum, vocatio, conjuratio: alia Palatina: militia eſt teſtes qua conſtituuntur per certo numero, *l. ſi quis dixerit* B *prabenda*. Item principatus, Gallice, *gouvernement pour la guerre*. Item adjutores Quæſtoris, & alii, cancellarii: militiæ autem poteſt reſti, *piquiers*, & legati. *l. ult. de leg.* C C. *de quæſt. l. nominado*, ſ. *ult. C. de inoff. teſtam. l.* 5. C. *qui milit. poſſ. vel non, Novella 97. c. 1. de verb. ſignif.* ſ. *ult. l. ult.* 2. *pen. h. tit. C. de act. & obl. ſuor. tit.* Quatuor ita legati mi- litaria ſervo velant, dominoque acquiratur? ſi filiofam. non acquiratur patri, quia cohæret peculio, ſ. ſ. ſi *quid mentis*, 2. *de adim. leg.* Item ſervo, aut legato filio- fervum, & debetur eius æſtimatio, & acquiritur do- mino, *d. l. mortuo*: ſin ignorans eum ſervum, nullum eſt; quemadmodum ſi quis rem alienam legaverit. Eadem definitio eſt in *l. filiofam.* ſ. *ſi quis, lib.* 1. nam cum per fideicommiſſum aliquid relinquatur, & teſtari non poteſt, de dote, quæ profecta eſt præ- ſtandam: falſit tamen hæc regula, ſi quid legetur inca- paci. *l. mortuo, l. Sabino, lib.* 11. ſed ſi quis dicat, multa debitus legatis non valere, nec æſtimationem præſtari: D dicendum eſt, Senatuſconſultum præſtari voluiſſe ex *l. mota, de leg.* 1. *Centonis, l. ſi duobus, l. Centonis, de pecu- lio*. Sed in legato, & ſervo legato magis videtur le- gata quæritare, quam corpus, & hic legatum non fuit incapaci: falſit & legatum non fuit extra commercium: non tamen non debetur æſtimatio. *l. cum ſervus alien. idem Julianus*, ſ. *ult. lib.* 1. ubi ſi res ſacra, publica, aut ſeparatum legetur, legatum non valet, nec de- betur æſtimatio. *l. liber homo, de verb. oblig.*

Ad §. Si duo decem.

HUius ſ. ſpecies hæc eſt. Quidam Titio decem legavit, & ſervo adjecit: eadem legata Titius perdicet, nonnumdum rurſus ei præſtari velle, fidei- commiſſum valet, ut tantumdem debeatur: ſed acci- pienda prius diſtinctio. Heredis, fideicommiſſa- tarius an careat dote, & non perdiderunt? Et defi- nitur: non debere cavere de priori fideicommiſſo non prædendo. Et quæritur poſtea, an ſi legatum perdide- debeat tantumdem præſtare ſcipius? In quo animadver- tendum eſt rurſus eſſe ambiguum, ut & iterum pro- nunc in *l. 9. ult. hujus de edendo*: eam hoc nonnumdum eſt & ambiguum, quod plurimus modis capi po- teſt, *l. 29. de ſolut. & ſtatum*, ut hic rurſus aliquando pro *ſtatuam capi*, *l. ult. ff. ult. hujus. ſuadeo. ſuadeo. pro* ambiguo autem ſequor heredi interpretatio fit: Et ſic teſtator non prohibuiſſe heredem operas voluiſſe infirmus conditionem, *l. ſi quis*, ſ. *ſed ſi*

eum corpus, lib. 1. Ubi ſi idem corpus, eademque quan- A *conſequenter, de lib. leg.* verum legatum multiplex vi- titas ſeptus legetur, debetur tantum femel: nihil evi- derur: aliam teſtatoris voluntatem probet legatarius: dent. Et ſic in hoc ſ. femel aut fideicommiſſum æmiſſum præ- ſtari debere. Quæ conſtituto eſt Divi Pii in *l. 3. ſ. ſed, ſed, ut leg. nom. cau.* qui locus cum hoc ſ. eſt conſen- gendus.

Oppoſitur huic ſ. *lex 3. in prine. quib. mod. ufufr. amitt. & l. ſi ita ſtipulatus ſit Seia, de ſolutionib. ſtip.* Ubi quidam legatur hoc ſenſu: Titio ſtatuam, quæ eſt Titii. Et quotieſcumque ei auferretur, totidem ſtatuas ſibi dari- bo, ſed generalia ſunt alia vocabula, *quotieſcumque, vel, quemadmodum, contra*, quæ ſignificant ſæpius: ſæpius æmiſſus ufusfructus debetur, *l. in ſingulis, de adim. legat.*

Ad hæc quæritur, an ab hærede cautio ſit præſtanda in eſtam æmiſſi pecuniæ, quam petitur legatum, quæ cautio eſt ſub conditione: nam cautio, ut dicitur *ad leg. Falcid. l. Titiofemm.* ſ. *ſilio, l. ult.* præſtanda eſt ab heredibus: cum legatum, quod ab hærede, vel ſub conditione: In dicem, cum quid pure legatum eſt, ut & de eo legata- re velit, videtur ergo de hoc ſecundo fideicommiſſo he- redem cavere oportere. Et refpondetur in edicto, *l. final l. 1. ut leg. non cav.* non poſſe præſtandam eſſe cautionem inturum alteri exercere. Et quo videre eſt, cautionem B legatorum, & fideicommiſſum ab hærede exigi. Et id eſt ſecundo in poteſtate legatarii, vel fideicommiſſa- ſi eſt cautio in poteſtate legatarii, vel fideicommiſſa- rii, qua fruitus quæ eſt cautionem ſuo cogit eum, quem ſtatim cogere poteſt ad legati præſtationem, vel ſidei- commiſſi, ſuppera a feipſo condition.

Ad §. Item ſi quis certam.

HUius ſ. ſententia hæc eſt: Titio decem legat quis, & deinde adjicit eadem decem compenſari cum eo, quod Titius ei debet, quia Titius ei debet, qui decem de- bebat. Sane priorem ſcripturam correxit, ut ſcripturæ non prohiberet, *l. nihil prohibet, de adim. legat. l. 111. de manum. inſtit. pr. de leg. 1. ſi ita ſcriptum. hujus.* Itaque ſi compenſationi non ſit locus, ut puta, quia hereditas C ea tempeſtate, qua legatum non debetur: cum hoc modo debeat liberationem legare. Et ſi quidem ſta- tio decem legata, excepione doli malli repellitur, *l. apud. h. proponas, de doli mali except. inf.* nam teſtator tan- tum debitum legare voluit, ut ſi nullum, nihil etiam ſi ita fideicommiſſo. Aſque ideo legatum non D quæ mihi debeat, & ſi tibi non modo: Titio decem, ſum eſt legatum, & ſic tibi obligatio tibi legata, hoc eſt, ego igere poſſem contra te, ſi mihi debuiſſes, nulla eſt, ſi nihil ſit in ea: ſecus tamen ſi legetur pu- fiva obligatio, hoc eſt, qua quis in me agere poteſt, hoc modo: Titio decem, quæ tibi debeo, do lego: licet enim eadem decem non tibi debeam, tamen tibi hoc videor de- birum legaſſe, cum nullum ſit, ſed decem, cum eriam falſi demonſtratione legatum non valeat, *l. cum ſervus alien. l. ſi duo decem ff. hujus.* Item ſi quis certam

Ad §. Plerumque eunti.

QUi honor defertur legati, eiuſdem ſidem petitio competit: ſed ſi plures adjecti ſint, ſingulis nominibus E ſingulæ petitiones competunt, ſicut & ſingulis nomi- nibus plures fiebat, licet uni tantum de legatum ſit, ſi in ſolidum debeant, quorum ſingulis ſingula ſolvitur obligatio, *l. 85. ult. ff. l. 1. ff. de verb. ſign. ſed* ſi plures ſint rei debendi, & unſ debitum lega- tum eſt, eius ſolum hominem teſtator habuit voluit, mul- tum tamen ſi locis ſint rei debendi, vel non: ſi ſcili- cet, per ſtipulationem, ſicut & ceteri: ſin minus, pacto liberandus eſt, & ceteri non liberantur, *l. 2. ſ. nunc de effectu, de liber. leg. l. libero, ſup. de pact. l. cum hoc, ſ. 2. de donat. inter.* Et omnibus certeis non competit petitio legati, niſi fidium ſit contemplatione ejus, *l. 3. ſ.*

Ad §. Intendum.

EAgiti petitio ejus eſt cujus intereſt: nam ſi ſuſſi lega- F tarium ſolvere debitorem creditori, nullum eſt lega- tum, reſpectu creditoris: ſed mei heredis quidem cu- jus eſt actio, *l. 2. ſ. ſi ſervus, de leg. 1. l. 3. ſi ſervitor. ad l. Quod*. Ipſiuſſor regat legatarium ſolvere debi- tum, idem eſt, & competit actio principali debitori, *l. ſerus teſtator, de legatis de leg. 1.* Itaque publicam contemplatione, qui javiſi iunt, *l. Quanti, de public.* G teſtatus ſolum eſt, & non competit ei legatum, *l. 4. de lib. leg. de legatis de leg. 1.* Item ſi legatum non eſt ob- bligatum, ſed audum manifeſtum, *arg. leg. ſi quis Titio ſuum, de leg. 2. contra leg. Titia cautum* 3. *Titia ge- nero, de leg. 1. l. ult. de leg. 1. l. ult. de adim. leg.* Et adver- ſatur ſ. *ſi teſtator ſe ferre de leg. 1.* ſed diſſimulandum eſt: dum ſi legatum ſuum non debitum promiſit, aut hereſdem dare juſſit debitoribus ſuis, videtur ſuo utriuſque eſt, & utrique actio competit in *l. Titia, & l. ſi ita: ſi ita ſcriptum, de verb. oblig. pr.* Item, promiſit, & fidei eſt, & eidem actio competit, *l. ſi ſervus, de leg. 1.* ſi idem corpus, eademque quan- titas ſeptus legetur, debetur tantum ſemel: nihil evi- dent. Et ſic in hoc ſ. femel aut fideicommiſſum æmiſſum præ- ſtari debere. Quæ conſtituto eſt Divi Pii in *l. 3. ſ. ſed, ſed, ut leg. nom. cau.* qui locus cum hoc ſ. eſt conſen- gendus.

Oppoſitur huic ſ. *lex 3. in prine. quib. mod. ufufr. amitt. & l. ſi ita ſtipulatus ſit Seia, de ſolutionib. ſtip.* Ubi quidam legatur hoc ſenſu: Titio ſtatuam, quæ eſt Titii. Et quotieſcumque ei auferretur, totidem ſtatuas ſibi dari- bo, ſed generalia ſunt alia vocabula, *quotieſcumque, vel, quemadmodum, contra*, quæ ſignificant ſæpius: ſæpius æmiſſus ufusfructus debetur, *l. in ſingulis, de adim. legat.*

Ad hæc quæritur, an ab hærede cautio ſit præſtanda in eſtam æmiſſi pecuniæ, quam petitur legatum, quæ cautio eſt ſub conditione: nam cautio, ut dicitur *ad leg. Falcid. l. Titiofemm.* ſ. *ſilio, l. ult.* præſtanda eſt ab heredibus: cum legatum, quod ab hærede, vel ſub conditione: In dicem, cum quid pure legatum eſt, ut & de eo legata- re velit, videtur ergo de hoc ſecundo fideicommiſſo he- redem cavere oportere. Et refpondetur in edicto, *l. final l. 1. ut leg. non cav.* non poſſe præſtandam eſſe cautionem inturum alteri exercere. Et quo videre eſt, cautionem legatorum, & fideicommiſſum ab hærede exigi. Et id eſt ſecundo in poteſtate legatarii, vel fideicommiſſa- rii, qua fruitus quæ eſt cautionem ſuo cogit eum, quem ſtatim cogere poteſt ad legati præſtationem, vel ſidei- commiſſi, ſuppera a feipſo condition.

Ad §. Item ſi quis certam.

HUius ſ. ſententia hæc eſt: Titio decem legat quis, & deinde adjicit eadem decem compenſari cum eo, quod Titius ei debet, quia Titius ei debet, qui decem de- bebat. Sane priorem ſcripturam correxit, ut ſcripturæ non prohiberet, *l. nihil prohibet, de adim. legat. l. 111. de manum. inſtit. pr. de leg. 1. ſi ita ſcriptum. hujus.* Itaque ſi compenſationi non ſit locus, ut puta, quia hereditas ea tempeſtate, qua legatum non debetur: cum hoc modo debeat liberationem legare. Et ſi quidem ſta- tio decem legata, excepione doli malli repellitur, *l. apud. h. proponas, de doli mali except. inf.* nam teſtator tan- tum debitum legare voluit, ut ſi nullum, nihil etiam ſi ita fideicommiſſo. Aſque ideo legatum non D quæ mihi debeat, & ſi tibi non modo: Titio decem, ſum eſt legatum, & ſic tibi obligatio tibi legata, hoc eſt, ego igere poſſem contra te, ſi mihi debuiſſes, nulla eſt, ſi nihil ſit in ea: ſecus tamen ſi legetur pu- fiva obligatio, hoc eſt, qua quis in me agere poteſt, hoc modo: Titio decem, quæ tibi debeo, do lego: licet enim eadem decem non tibi debeam, tamen tibi hoc videor de- birum legaſſe, cum nullum ſit, ſed decem, cum eriam falſi demonſtratione legatum non valeat, *l. cum ſervus alien. l. ſi duo decem ff. hujus.* Item ſi quis certam

Ad §. Plerumque eunti.

QUi honor defertur legati, eiuſdem ſidem petitio competit: ſed ſi plures adjecti ſint, ſingulis nominibus E ſingulæ petitiones competunt, ſicut & ſingulis nomi- nibus plures fiebat, licet uni tantum de legatum ſit, ſi in ſolidum debeant, quorum ſingulis ſingula ſolvitur obligatio, *l. 85. ult. ff. l. 1. ff. de verb. ſign. ſed* ſi plures ſint rei debendi, & unſ debitum lega- tum eſt, eius ſolum hominem teſtator habuit voluit, mul- tum tamen ſi locis ſint rei debendi, vel non: ſi ſcili- cet, per ſtipulationem, ſicut & ceteri: ſin minus, pacto liberandus eſt, & ceteri non liberantur, *l. 2. ſ. nunc de effectu, de liber. leg. l. libero, ſup. de pact. l. cum hoc, ſ. 2. de donat. inter.* Et omnibus certeis non competit petitio legati, niſi fidium ſit contemplatione ejus, *l. 3. ſ.*

ter 2 coheredibus expensas pro eorum parte factas. In A Ex ingenio, quod eſt vis, virtuſque naturæ, *Literæ antiſtes, de ſcire.* Pegaſus tamen putabat propter interstitudinem legatum inutile eſſe, *l. pen. de alimentis, leg.* interstitudinem legatum inutile eſſe, *l. pen. de alimentis, leg.* ita alimens ſimpliciter, & non adiecta quantitate valens, tamen & præſtatur quandoque ex conſuetudine, ut ſi vinus teſtator eorum dare iuſſerit *fiſci*, deinde ſpecificatur quid certis ejuſdem ordinis hominibus relinquerit, & ex eo certum modum conſtituatur, vel ex quæritur, & ex eo certus modus conſtituatur, vel ex quæritur, & quinque fiſcominiſtrati, *l. ſi fiſcus ab alio*, *§. vlt. de* litate, & diquinque fiſcominiſtrati, *l. ſi fiſcus ab alio*, *§. vlt. de* *ſi publ.* ubi quis promiſit poſſidere ſe ne ſtipulator *legat. & ex* facultatibus defuncti, *d. l. penult. cum d. l.* ſe poſſidere, ſed ſolummodo ſe non vendere, ut ſi ſtipu- *men. l. pen.* puguare videtur *l. cum venit*, *§. ult. eod. tit.* lator ſibi ſolummodo non alienaret, ſed poſſideret. *de alim. leg.* Pinge: Pater filie exheredate ex ratione for- *Leg. Falcid.* in qua Seius & Agerius ſi intra dieni trige- tis, quod dotem ſolam habenti ei dari voluit, ut ſi *ſimum mortis tempus*, resp. eadem cavetur contentio ſe *quis valebat*, *de leved. inſtit.* adiecit, ut illorum pe- ſtatuos tor aureis legis Falcidiæ beneficio omiſſo, here- cunia ſeripti fuit, ſeus exheredes fuſti. Perinde igitur *dis* ſeripti fuit, ſeus exheredes fuſti. Perinde igitur eſt ac ſi ſcripſiſſet in fraudem legis Falcidiæ ad- ſeripta eſt, adſcripta non eſſet: item conditiones, quæ ſcripta eſt, adſcripta non eſſet: item conditiones, quæ funt utilitati publicæ contrariæ, *l. Imperatores 13. §. de* funt utilitati publicæ contrariæ, *l. Imperatores 13. §. de* *poſſitoriis.* in qua conditione in dentationibus faſtis rejp. *poſſitoriis.* in qua conditione in dentationibus faſtis rejp. tant non funt uſui utilitatis publicæ interſit. Conditio ju- tant non funt uſui utilitatis publicæ interſit. Conditio ju- videt legatum, ut heres eſſe, ſi juraverit te faſtu- videt legatum, ut heres eſſe, ſi juraverit te faſtu- rum, aut durum aliquid, *l. 3. §. de condit. inſtit.* rum, aut durum aliquid, *l. 3. §. de condit. inſtit.* Oppunitur *l. 12. de man. teſtam.* in qua reſiſta libertas ſub Oppunitur *l. 12. de man. teſtam.* in qua reſiſta libertas ſub conditione juriſurandi, non remittitur. Ratio legis conditione juriſurandi, non remittitur. Ratio legis hæc eſt, quia ſi remittere conditionem hanc, impedis hæc eſt, quia ſi remittere conditionem hanc, impedis libertatem, quam conſtat non poſſe eſſe ea. At here- libertatem, quam conſtat non poſſe eſſe ea. At here- ditatem, & legatum, & fideicommiſſum relle confe- ditatem, & legatum, & fideicommiſſum relle confe- quetis ſine juramento, utili praterea adhuc, *l. Sabi-* quetis ſine juramento, utili praterea adhuc, *l. Sabi-* *nus*, *§. fi duobus*, *ad Trebell.* libertatem autem hoc modo non *nus*, *§. fi duobus*, *ad Trebell.* libertatem autem hoc modo non poſſum conſequi: atque eſt ita in *d. l. non dubitamus*, *eod.* poſſum conſequi: atque eſt ita in *d. l. non dubitamus*, *eod.* *plerumque*; contra, non remittitur juriſurandum, *l. mu-* *plerumque*; contra, non remittitur juriſurandum, *l. mu-* *nicipibus*, *de condit. & demonſtr. l. 7. mutilus*, *de negotiis* *nicipibus*, *de condit. & demonſtr. l. 7. mutilus*, *de negotiis* *bond.* fed ſimplex & nuda conditio juriſurandi non *bond.* fed ſimplex & nuda conditio juriſurandi non remittitur, ut ſi ita dixit: ſi juraverit te iturum Ro- remittitur, ut ſi ita dixit: ſi juraverit te iturum Ro- mam, heres eſto: nam quia poteſ ſatisfacere voluntati mam, heres eſto: nam quia poteſ ſatisfacere voluntati heredis tacito ſecundum ea, quæ ſcripta ſunt, *l. 3. §. de* heredis tacito ſecundum ea, quæ ſcripta ſunt, *l. 3. §. de* *condit. & demonſtr. l.8. §. Quintus*, *de condit. inſtit.* ut *condit. & demonſtr. l.8. §. Quintus*, *de condit. inſtit.* ut de tibi lego, ſi juraveris: hæc eſt ſimplex conditio, & idem eſt ſi dicam: de tibi cordi eſt legare, quod ego, alioquin recedere a voluntate teſtantis ſi remiſſo juriſurandi hujuſmodi, & heres eſſe, eandem diversi remittitur, *l. 5. C. de inſtit. & ſubſtitu. l.8. de ſiſ & pupillari*, ubi inſtitutus heres a matre ſub conditione, ſi di- verterit a matre, habitandi ibi, non remittitur, & heres erit, *Cum* videretur remittere lege Julia, ut lego uxori, ſi cum ſuperiore; non remittitur ſi ſuperior uxor annum ex conſuetudine, *l. 12. §. 2. C. de ind. vidanda. tollt.* ſi ſuperior, eſt annum, ex *Novella de nuptiis*, nonnumm remittitur. De hac conditione juſtinianus eſt hæc alia: *conditionem*, *l. 12. §. 2. C. de ind. vidanda. tollt.* ſi ſuperior, eſt annum, ex *Novella de nuptiis*, *l. quæritur*, *de condit. & demonſtr.* At ſub eadem condi- tione relictum, ſub quo & legatum, ut in hac lege, valet: non fruſtra lex Julia remittere conditio vi- duitatis, & contraſtio nuptiis remittere legatum, & cogeretur præſtare fideicommiſſum. Ergo & legati ſub conditione relicti, & remittit eam poſſe, ut alteri reſtituere, vel ſub conditione eadem, vel alia, quæ- ritur, an debeat & nuptiis remittere, ut hoc loco ma- ritur, an debeat & nuptiis remittere, ut hoc loco ma- ni cenſetur, qui venit ex judicio defuncti: is autem ve- nire ex judicio defuncti non videtur, ſed ex judicio pro- nire ex judicio defuncti non videtur, ſed ex judicio pro- tore, tutore ſua ait, quæ ſententia *l. 6. hoc tit.* Ju- tore, tutore ſua ait, quæ ſententia *l. 6. hoc tit.* Ju- ſtinianus in ea

nymum, Nam fundus vel profundus aliquando pro imo, aliquando vero pro funda, & profundo, & neutrum, aliquando vero pro funda, & profundo, & neutrum, pro eo quod quadoque in iure ventrale dicitur: glosse vero, ventrale, *scandaque, quibus une bourse*. Præponendum ergo, quod lege dictum eſt: *Stacionarios poſſunt per dominationem legari, poſſe & per fideicommiſſum reliqui*. Res autem quæ ſunt demenſæ, & quæ futuræ legantur. Res autem quæ ſunt demanentem, nunc & nunquam viduiſtant, legari poſſunt per fideicommiſſum reliqui, *l.24. l.1. cauſarum*, cap. per fideicommiſſum reliqui, *l.24. l.1.*

Ad §. uli. L. XVII.

NOn videtur quomodo ſubſiſtat hic §. nam ſervus nihil habere poteſt, nihil in peculio; ſed non habere ſimpliciter dicitur, quod verbum importat demonſtrationem. Conf. vulgo illi intellecta de prædio peculiari; quod non placet, niſi ſervo in teſtamento manumiſſo quod non placet, niſi ſervo in teſtamento manumiſſo legetur peculium, vel manumiſſio inter ſervum peculium legetur peculium, vel manumiſſio inter ſervum non ſufferatur ſine admittur, *§ peculium, de legat. Inſt.* non ſufferatur ſine admittur, *§ peculium, de legat. Inſt.* cum ſi peculium manſerit domini, inutiliter ſervium cum ſi peculium manſerit domini, inutiliter ſervium legetur, *§ ſy de ſervit. leg.* non libero non poteſt ſervitus legetur, *§ ſy de ſervit. leg.* non libero non poteſt ſervitus legi ſi prædium alienum: Ergo nec ſervo, quia ſervitus eſt prædii, non perſonæ; Et dicitio, *quoque*, ſervitus eſt prædii, non perſonæ; Et dicitio, *quoque*, denotat ſimilia eſſe ſequentia naturaliter, quæ facium; denotat ſimilia eſſe ſequentia naturaliter, quæ facium; ſervitus quoque non habet penitus legendum certitem; ſervitus quoque non habet penitus legendum certitem, legi poſſe. Idque confirmatur *l. ſi* penitus legendum certitem, legi poſſe. Idque confirmatur *l. ſi* heres *ſervitus*, *§ ult. de ſervit. urb. prad. l. Labeo*, *de ſervit. ſervitus*, *§ ult. de ſervit. urb. prad. l. Labeo*, *de ſervit. ſervitus*, *§ ult. de ſervit. urb. prad. l. Labeo*, *de ſervit. ſervitus*. Et ita reſte conglutinatur ſuperioribus: nec locus erit regulæ Catonianæ, quia hoc legatum in temporibus futurum, quo valere poterit, differtur. Lex 16. facile eſt.

Ad L. XVIII.

IN confirmandis ſiu conditionibus fideicommiſſis multa voluntas tacita, & illiterata vel notas ſufficit; quod ita probatur, ſi fideicommiſſo ſola relinquantur epiſtola fideicommiſſaria, & codicillis: nam ſi

dine scriptura ademptio fit prior; tamen posterior in-
telleCta dicitur.

Ad hæc quæritur, si non apparet quale legatum adem-
ptum sit, quod legatum valeat? hereditatem pertendum est:
nam in obscuris hereditatem, l. Sempronius, lib. 2.
Et hoc est illud vulgo dicitur in d. l. 14. In obscuris
quod minimum est sequimur: verum longe aliter defi-
nitur in illa l. 14. quinimo hic, quia tibi Ulpianus ait: si fe-
rum quidem legatum sit, unum ese legatum, hic autem
dicitur, esse plura legata, quia posterior recedere a prio-
ri scripserit, l. quod autem, §. pen. de damnat. inter vos. &
Nov. 22. Ergo hic Tribonianus, hic hoc ita pro-
cedere, si permittit prioris voluntatis, quæ vulgo ap-
pellitur clausula derogatoria, quæ cum non fuerit in
d. l. 14. appotia, prior scriptura legati valet. Hanc
eandem clausulam interpretes volunt subaudiendam in
l. Divi, §. licet, de jure codicill. In qua quidam teftator
codicillos quos fecerat effet, aut fecisset, si modo
fua manu effent scripti & obsignati: postea vero fecit
codicillos non fua manu scriptos & obsignatos, & ta-
men valent. Idem quoque valet subaudiendum in
l. ult. in princ. lib. 2. Quidam filium & uxorem fuam
heredes inftituit, & cavit, ut fi quas is literas a fe ob-
fignatas filius recepiffet, vice codicillorum effent. Po-
ftea per epiftolam non obfignatam ab ipfo, filio dedit
peculium; adjectique fe præcipua hæc eum, fuique ju-
ris, & poft mortem fuam habere vult, & ait hæc dele-
ri. Sed hoc verum non eft, inquiunt interpretes, nifi
fpecialis clauſula derogatoria prioris voluntatis adjecta
fit: tenum hæc fubaudienda non eft. Si deo dicere-
dum eft, fi modo alias conftet teftatorem a priori vo-
luntate receffiffe. Hæc autem clauſula addita fuit a Ju-
ftiniano, five Tribonianus, qui videri poffit ejus
ftum novationem, nifi adjectum fit, factum effe animo
novandi, l. ult. C. de mortat. Dum quoque reos non ut
teneri in folidum, nifi id expreffum fit, Novell. 99. In
Novell. 99. in quæftione propofita, non videri te-
ftatorem a priori voluntate receffiffe aliter quam fi
id expreffit. Quæ verba funt Triboniani, qui de fuo
multa fub illorum nomine in Digeftis, ut Graianus in
Decreto addidit. Atque ea clauſula fuperaddita, ut
cum hoc lex ex his. Epitomen ejus Henricus quidam fu-
ftus fit. Ex cujus libris nonaginta fex leges legantur in
Digeftis. Hi autem libri continebant fententias, quas
non habent conditiones, quæ hæc libris ex eius li-
bris fumpta non eft, cum extiam non colligerent fuperio-
ribus, cum diverfi fuperius, fi legatum pluribus fuerit,
valere legatum. Cum igitur fententia contentus fuit,
quid opus fuit hac clauſula? In re fimili idem admifit
l. 4. §. quæftium, fub. §. quis contra. Quidam fcribens
judicio fibi cerno die, aliquam decem datum iri ab eo,
& nulla fe ufuram exceptione, an valeat teftatus, vi-
delicet cum uti poffit exceptione: Artificium dicebant
non valere conditionem, quam hæc hodiernum nimis
affringit. At Ulp. ait: Ego puto valere, fi perficiatur
caufa exceptionum expreffa fine, quibus ſpatio remanentium
eſt. Quæ verba funt Ulpiani, quas alias Ulpianus
in fententiam alteriam relaberatur. Solutio igitur hæc
effe poteft: aut enim quis ita fcripfit: Cui hi legave-
ro, femel legatum volo. Poftea vero imprudenter &
juvitus legavit fæpius, & tunc femel tantum debetur,
& prior fcriptura valet, quia fint propofita, fore de-
fiderii memoria, & de fubfequenti revocatione plura le-
gata relinquerer: Aut fciens prudenfque: & fic ex
fcientia, contra Accurfium, voluntas præfumitur, & ita
in §. licet, l. Divi, de jur. codicilli. quia imprudenti
excidere. Hæc verborum cogencies id offendit (fua
verba, poft mortem fuam) in d. rescripsi, lib. 2. Eadem
diffenfione utendum in refcripti principum, l. ult. C.
fi contra jus, &c. Aut ex certa fcientia principe novam
ferre conftitutionem animo abrogandi, vel derogandi
veteri: & tunc valet: aut non ex certa fcientia, & tunc prior valet. Ex contra interpret. eft quod ait Va-
lentinianus in Nov. de 30. ann. profcripti, non effe minu-

A tatim & fignificatim jura abroganda, nos reprehendere, qui defiderant fpecialia fpecialibus verbis tolli. Et illud eft, quod antiquitus legibus in fine adjiciebatur, ne huic legi per futuram abrogato, vel derogato, id eſt, ne commixtis multis rebus legi abroga, vel deroga. Quondam hæc lex ufui fuit: in hac facti fpecie. Quidam teftamento legavit fundum, quem voluit revocatum, nifi invocato & pronominato nomine D. Marci; poftea alio teftamento, non pronominato eo nomine fundum legavit alteri, adjecto eo, quod nollet donatione fuftulam hab hac conditione in priori teftamento va-
lere. Legatum eft, inquit, quod ſcripſi, hoc ita pro-
ge: Alii ex d. l. Divus, §. licet, valere legatum, etiamſi non fit nomen pronominatum: Dixi hæc verba, ut no-
mem, &c. magis donandi caufam denotare, l. ubi ita, de
B nomin caufa donat. Et quia ex certa fcientia legatum adverſus, ſuperunam voluntatem valere: & hoc eſt quod in hac lege ait, fciens.

Ad §. Miles.

DEfida alia fuit communis, alia militaris; communia funt eam pugnarum, quam militum, ut
futorum, adulterium, ſtuprum: militaria propria mili-
tum, ut fi miles defereruit militiam, fi tranſfugit ad hoſtes, fi ſtipendium relinquit, l. 2. C. de re. mil. Po-
teſtas vocat ſacramentum, fi in bello arma amiſerit, quæ non amittuntur fine fugiendo. Arma poſſimonio non
C redduntur, quia turpiter amiſſa, l. 1. de re. mil. & poſſimo-
rem. Eius funt arma, qui recuperavit, d. l. 3. §. miles. Militaria ſunt, Alienationis verbo pergratia, vendi-
comprehendimur: ſi miles militiæ cauſa eſt, id eſt, ut
pignerarit, quæ arma pignerata, ἅπερ ὑπογράφονται τοῖς
cat Suidas, ſi arma pignerarit, ὑπόμνημα, ὁ τετυφωμένη,
ὑπόμνημα vocat. Ex communi deſidio & damnum mihi, habet teſtamenti fidionem; contra, ſi damnetur ex mi-
litari delicto, ex Adriani conſtitutione ei permittitur teſtamenti factio de bonis caſtrenſibus, l. cum hi ſeribus, §. ſi miles, ſupra, de donat. inter vir. & uxor. & l. 1. C. de teſtament. l. ex militis, de milit. teſtam. De bonis paganis nunquam ei licet teſtari, l. ejus militis, de teſtament. militis, C.

Ad §. Mortis damnum.

D Ortuo ſervo legato, damnum reſpicit fideicommiſſarium, ut fervus alienus legatus mortuus in-
te mortem, fine culpa heredis, non debetur ab ipſo he-
rede, nec ejus heredibus, l. Stichum, §. legato. Idem eſt, ſi homo duobus legatus mortuus fit ante mortem fine culpa heredis, cujus quidem ſi mortuus non eſſet, deberetur uni adjunctis, & ſuperſtes alteri in ſolidum, ſi modo legatus eſſet per damnationem.

Ad L. XXIII.

IMperfectum teſtamentum eſt proprie, quod neque ſignatum eſt a teſtibus, neque ſubſcriptum, l. ſi. ſi. ad
E l. Cornel. de falſis, l. hoc conſtitutiſſimo, § non ſubſcriptum, &
§. in imperfecto, de teſtam. Ex ea imperfecta teſtamento fallo a parente, ſibere ſcripturi hereditatem: Quod non capiendum eſt litiſſime: finge: profertur liberi teſtamen-
tum parentis, ſive ſcripturum teſtibus vocatis: an non ſequi oporteat? Et fane ex eo liberi non capient hereditatem: quia ea ſcriptura, nec eſt teſtamentum, nec codi-
cillus, ungum. l. 11. in principio, ſupra eo. Au idem con-
cedatur principi, ut capiat ex teſtamento imperfecto? mi-
nime, cum legibus obnoxius ſit, l. 23. C. de teſtam. §. ult. quibus modis teſtam. infirm. ubi dicitur, Principem nihil ca-
pere nifi ex ſcriptura lege firmata, l. 1. C. de legib. At-
qui lex quæ data eſt de imperio Auguſti, ut ſcribit Dio lib. 56. principem ſolvit legibus, ſed hoc intelligen-
dum

de legibus cohærentis, l. 1. §. ult. C. de cad. toll. Novell. 99. A
Et aliquando principis non eſt auctoritas, quum po-
puli, l. Barbarius, ſupra, de offic. præt. nihilo tamen minus
princeps non capit hereditatem, & per jactantiam inſti-
tutus ſit, l. ult. ſupra, quo ord. Leo. Et inſtitutus patitur
querelam, l. Papinianus, §. ſi inſtitutus, ff. de inoff. teſtam. Patitur Fideicommiſſum, l. Titiæ, ff. de fideicommiſſ. refert, imperatorem restituendum hereditatem, ut libertate ju-
ge Voconia, & ampliùs, quum ea lege contineretur, li-
gatæ ei fuerint. Ut non conſiſtimonio adminiſtrum pro
copulativa interpretatur: nam hoc ſenſu non effet dubi-
tari: ſed ſenſum eſt, ſi fingulis non teneretur in ſolidum
ſed pro partibus, l. ſi ſi ſervitus, l. ſi. C. Theod. de offament. &
ait. Quibus modis teſtam. infirm. Poſtea tamen ſcitum eſt,
ut id relegat Imperatores non appobuerat, & voluere
ut caperet poſſent ex Julia, l. 2. C. ex quibus cauſ. ſer. poſſ. B
Item nobiſcum prius teſtamentum inter perfectum inno-
ſiſtitum ſcripta ex ſcripto, rumpi poſſerunt non ſcripta,
l. volumus, C. de teſtamen. Item voluerunt inter pupi
bus eadicunis: nam lex Julia & Papia ſtatuebat lega-
tum, legatum mariente vivo adhuc teſtatore, vel ante
apertas tabulas, fieri caducum, & in fiscum transire,
non autem in heredem teſtatori, voluerunt autem im-
peratores, ſi principi legatum fit, idemque mortuus ſit
vivo adhuc teſtatore, non ante apertas tabulas, ut hæc
tum non tranſiret in fiscum, ſed in heredem, aut bo-
norum poſſeſſorem Imperatorem. Et in id latus eſt ſena-
ſuſc. Pap. de legibus, ut mortuo Auguſto, edito hæ-
retur eodem modo, quo vivus ante offet. Quidam male
id ſecipiendo de omnibus legibus, aut de legibus pœna-
riis, ut Greci: non de iſdem legibus, ſcilicet Julia &
Papia d. lex principem intelligenda eſt. Idem non datur
Auguſto, quod Auguſto: & ideo ſi Auguſtus vivo teſta-
tore decedat, legatum eſt in caſu caduci: ſi ante aper-
tas tabulas, caducum eſt legatum. Auguſto enim legi-
bus ſolutæ non eſt. Privilegia quidem exſtare tribuun-
tur Auguſto, quæ Auguſto: non Auguſtus & Augu-
ſta tacitam ſecum habent hypotheſin ex tuis contrahibus.
Item Auguſtus & Auguſta privilegium habent ſuperve-
nius, l. 6. §. ult. de jure fiſci: ſi quid donatæ Auguſtus. id
ei eſt jure peculii. Item voluerunt donatio, licet inter
virum & uxorem non valeat. Donatio in his fiſta non
iudiget inſinuatione: ſi quid alienum venditerit, aut
donaverit, emptor & donatarius in prior ſcriptura. Et contra
ex l. ſi ita, ſupra, qui legat fundum, proprietatem, &
uſumfructum, ſi legat ei fingi valere teſtatore legare
uni proprietatem, alteri uſumfructum. Et ita dixit:
fundum Sextium legat Titio & cum fundi uſumfruc-
tum Mævio: & ſic ſingulis non erit communis dua-
bus legatariis: Et hic interdum valet ſcriptura prior,
quam quod adhuc eſt, id eſt, voluntas. At in l. de
lib. post. vel de adopt. Et ita dixit: Filiæ meæ abſenti meo
ſubſtituta ſcio: queritur an videatur exheredatus filius?
cum non alius fuerit prioris exheredationis formula:
Exheres ſyo: ſed hoc: ait illa: fruſtra teſtamentum
verborum, & interpretationem requiri, ubi voluntas
eſt teſtatoris ſatis. In hanc rem adducitur lex non alie-
ter, vel. ſic tenda, quæ videtur a contrariis ſtare, huic
legi contraria. Verum ea lex loquitur de verbis ambi-
guis, quæ verba recipi poſſunt: Paulus vero in hoc lo-
qui loquitur de verbis non ambiguis. Itaque contra mo-
ſella funt verba, obſcura voluntas, fruſtra diſceptatur.
Ita ſi quis ſcripſerit: Titium exheredo eſt voluntas, verba ambi-
bigua, fruſtra de verbis ſit cognoverit. Ita d. quod dici-
dit exemplum dicitur legi non aliter, §. 1. in quo legati
fant omnes leges invenire manifeſta eſt voluntatis, ſi
tis ſit queſtio, ſane in affimationem judicis poſſit eſt, l. com-
re, de reſcis. ff. l. ultimo eod. C. de fideic. l. pen. ſup. da
pend. Qui quidem judex diffinitur, qui dicitur interpres
nam plerique volunt juvenem eum dici, qui exceſſit vi-
geſimum quinquageſimum, & hoc arbitrio legitima dicitur,
ubique ex lege Laurelia. Ex lege vero regia, qui decimum
ſeptimum annum exceſſit, uſque ad quadrageſimum
quintum, vel ut Varro, qui trigeſimum annum attigit,
uſque ad quadrageſimum quintum. Senatores autem

dici, ab anno 45. ad sexagesimum, & hi dicuntur *sexagenarii*, id est, ut ait Poeta, *cruda Deo viridisque senectus*: annos ab anno sexagesimo, ad extremum usque vitæ diem, & ante grandis hominis fit, *cum tantum, ff. de decurion.* & hic tribunos interdum non proprie vertas sed impropriè & fic tribunorum *l. subscriptio*, §. *subscriptio*, *inf. de subscription.*

Ad L. XXVI.

EX more fideicommissi præstantur vitare, fructus, & commoda omnia, qui fuisset habiturus fideicommissarius, *l. cum servus*, §. *penult. l. quæritur*, §. *ult. institutus*, *l. 1. num.* 8. mora fit & interpellanti fideicommissario hæres fideicommissum non præstitutæ: interpellanti, inquam, congrua loco & tempore: vel, quemadmodum non respondentis ad opportunam contingit culpa non respondentis ad opportunam contingit culpa non respondentis ad opportunam commoram creditoris: atque ita ex more non præstiti fideicommissi: quod non obstant in cæteris judicia strictæ actiones, ut ait Julianus *l. 1. videsimus* 28. §. *ff* juris, ut ait Julianus ex stipulatu, *l. videsimus* 28. §. *ff* juris, ut ait Julianus ex stipulatu, *l. videsimus* 28. §. *ff* juris, ut ait Julianus ex stipulatu. Ratio dubitandi hæc est, quod cum *actionem*, *de fideicommissariis* sint strictæ, actiones ipsorum, & fideicommissorum sint strictæ, actiones ipsorum & fideicommissorum sint strictæ, actiones ipsorum & fideicommissorum sint strictæ, actiones ipsorum

decies centum filium capere potest. *l. cap. §. qui A*
filiidum, ad Trebell. qui nihil honoris retines, *l. 43. tit. 2.* Potest & addi exemplum ex *Novella*, *de Armeris*, ubi non abhimiles fuere Montesuffis, quibus exprobratur fubdam. Hic reflumento, vel quanto modo fi quid relictum fit, restaurem tantum capiunt. Hic quoque excepto eft: nam ex bonis, quæ eis relinquuntur, legata relinquantur Chriftianis, rorum capere poterunt. Omnes autem in hoc addubii loquuntur de re, qui ex Christo nati, ex parte tantum. Quero quid fit flaruendum fi quis fit omnimodo inexpax, ut peregrinus, & rogetur reflituere capiat; & videtur non capere, ut *l. 3. §. Sed & cum quæ. C. de fideic.* qua movetur Accurf. *l. 1. §. fed fi cum quo

stipulationem veniet, inquit, heres enim teneatur ex stipulatu: quasi quilis est fervus, talis prestari debet ex testamento: nec ullum in legato damnum fecere legatarius intelligitur: nec cogitur promittere fervum legatarium non esse, nec etiam si fervus fugitivus sit, necesse adiicitia actione, quia nihil habet, quod reddere adiicia adiicia, aut redhibitoria est, ut quia vendidisti fervum fugitivum, ago redhibitoria, ut restituas. Tuus ego sum, quia nihil habeo, quod tibi reddam: ego peregrinorum minimus, quia nihil habeo. Igitur heres non cogitur promittere fugitivum non ese: singe: ut ego promisi fugitivum non esse, an aliquid venit in stipulationem? minime. Accipe: quia hoc illi videbatur iniquum, vult heredem promissile per erroren, quod fugitivus non esset. Promisit igitur ficiens fervum fugitivum non esse: at verum est, eum non teneri ex stipulatu. Dices: non loquitur ea lex de stipulatione evictionis, sed de actionibus stipulationes: sed utrisque stipulationis hoc in re eadem est: quia est qui cogitur de evictione cavere, non continuo cogatur etiam cavere adilitia stipulatione, *lecti a fugitivus*, §. 1. *fab. 1. tutor.* qui non cogit: cavere de evictione, non cogitur etiam cavere de adilitia actione, id est, ea quam adiles in rebus venalibus reprimunt habent, *L. ad ver. de adil. edict.* Donator non cogitur cavere de evictione, vel de his, quæ continentur edilio adilium curulium: non tenetur, quia adilio non datur, nisi ex causa venditionis. *L. 8. §. mendacii, l. sqq. mandi. l. qui fundum, l. pen. loc.* Donatario autem vel legatario nihil interest, etiamsi fervus evincatur, vel si non fervum, sed fervus fit fugitivus, & erro. Hoc probandum est: vel interest ratione damni fidei, vel ratione lucri non facti: non interest ratione damni, quia nihil ei intra damnum fervus interest, & quod ad alterum attinet, in *lucrativa* lucrum non facere non venit in eas æstimationem, quod interest, ut hanc sententiam eis aggrediamur, in re igitur lucrativa lucrum non facere, eius ratio probe non habetur, ut etiam in pleraque aliis casibus videre licet: quia donator in re lucrativa damnum igitur ex illis: donatorem, vel heredem, qui alteo stipulanti de evictione cavit, vel de his, quæ edilio edilium continentur, non obligari: cur hoc animo videtur stipulatum in *l. 2. Cod. de evict.* quæ eam stipulationem in donationibus admittit, ut donator teneatur de evictione? Quæ stipulatio promittitur. Aliud enim eft quid iure effe, aliud quid ex conflitutionibus: iure illi pulavo non admittitur, conflitutionibus admittitur, ita ut ejus habeatur ratio, qui donator in re lucrativa lucrum non facit, & res auferitur, aut evincitur: vel dum fe ipfamet res aufert donatario, ut cum fervus donatus fe in fugam recipit. Ergo & nos hodie ideo in legato admittemus:

Superiori loco oftendimus, heredem a quo generaliter legatum eft, teneri de evictione: hujeque definitionis iti demum effe locum, fi legatarius, priufquam judicium acciperetur, id eft ita moveretur ab eo de fervo vindex ab heredis, quod heredem teneret, ut litis fubiiffet, & defenfionem fuicipiat, id eft, fi laudaverit auctorem, *fi a femine fuo gerant*. Nam illaudatus auctor non tenetur de evictione, quia non fecit de evictione, exceptione doli mali repellit, dicendo, dolo facis, qui me appellas de evictione, qui non laudavifti de ea re, quam petebat in re litis: videtur autem in hoc fe, dederari, ut denuntiario fiat heredi ante litem conteftatam, cum tamen conflet in caufa venditionis denuntiationem fieri poffe poft litem conteftatam ante condemnationem, *l. fi cum §. ult. de evict. l. femina de garant perpetuelle*) dummodo non fint poft condemnationem: in omnibus litibus eft quædam quæ appellatur ultima cognitio, id eft, qua litigatores allegationibus, & probationibus finem impofuerunt, *l. ult. de profcript. 30. ann. & Juliana. l. Nov. 60.* ante ultimam cognitionem, debes nuntiare auctori, ut adfit quando res eft adhuc integra: fed poft ultimam

A cognitionem, fera eft denuntiatio: attamen conflat, in caufa venditionis denuntiationem recte fieri poft litem conteftatam, & confequenter etiam in caufa permutationis, & caufa dotionis in folutum, ex caufa adjudicationis, & ex articulo de, ut facias, & ex interfitura fuafi. In omnibus his caufis ex quibus præftatur evictio, fatis eft, denuntiare & laudare auctorem poft litem conteftatam, quæ a veteribus in auctorem præfentem actio dicebatur, nullare Tullio pro Cecinna: quia ea denuntiatio præfenti auctori fit, & in jure, vel judici, *l. fi ideo, §. ult. de evict.* Et hoc modo hebet *Julianus*, & interpretatur *l. 2. §. 1. de condemnab. judic.* Quo genere B defeciat conditio in una, non defecit in alia, quæ maxime fundet emancipatio, fonarum in *l. fi heres nominatus §. ult.* l. Idem verba tantum, Tubero volumtatem defendi eft fecutus. Idem erit dicendum fi heres legati fine fub eadem conditione; ut, Stichum & Damam lego fi mea erunt nomina mortis; uno enim alienato, alter qui fuit in mea poteflate mortis tempore, non eft alienatus. *L. 2. §. ult. de legat. 2. & demonfr.* non hunc fermonem, licet plurilis fit, peritide oportet accipi, atque fi legatarium dixiffet: Stichum, & manet erit mea mortis tempore, & Damam, C quidem, nunc han

Ad §. Qui iures.

Y Ocationes & conductiones prædiorum urbanorum, & privatorum fieri solebant in iudicium, id est quinquennium, *l. 4. §. 1. ff. de off. procons. l. 3. §. cum quinquennium, ff. de iure fisci*. Qui autem conduxerat prædia publica, vel privata, retinere eis non licebat absque dolo, *l. ult. ff. & C. de locat.* Finge: Quidam à rep. conduxit à bonis publicis: hic conductor potest heredem suum constituere, aut eos locare suis temporis, quo ipse desinit, ut ea locet Titio ad tempus, quo ipse conduxit, eidem locare, fruí & damnum potest heredi relinquere, eidem locare, vel emere quid certo pretio: locatio autem & conductio similis est emptionis & venditionis, iidem fere regulis constituit: sed heres conductoris damnari potest, ut præstet fructus conductionis in quinquennium, quos, itaque gratuito, & negligenter vitet, heredem conductionem à rep. locare, neque etiam heres legatarius, & fideicommissarius, *l. 3. §. ult. ff. de usufr. leg.* Is fructus gratuito præstare, utroque casu heres tenetur rep. merededis nomine, adhuc ex locato: sed priore casu legatarius ex heres, à bonitate heredis, & ejus diligentia præstare non potest, *l. 3. §. ult. ff. de usufr. leg.* Et rursus, priore casu vestis & alima à Titio in bonis publicis, si adnumeratur in ultimos gradus, non recipit aliquem tacitum iure pro mercede. Quod præcedit non tantum in locatione, sed etiam à secunde conductor, *l. 1. §. ult. ff. de off. procons. & leg.* Posterior autem, invito à legatario pignori non tenetur. Et ita in hoc specie legatarius non est conductor, licet copiat Titio à conductionis; licet & à rustorio exercitio detur usufructi. quæ non emin fructus percipit, imo tamen est fructuarius: usufructus enim est jus percipiendi, & fructuandi in alium conductori, non percipiendi. Dixit in *l. 3. §. de usf. & fruct.* usumfructum vendi, hanc habet significationem, ut fructus vendi possibile, non jus fructuandi. Fructuarius enim nisi propriæ utili non potest: sed percepto fructuum extranee fodo prodest, *l. si usufructuarius, de pe. her.*

Ad §. Cum in testamento.

Regula iuris est: fervo pecunio inutilitre fuit libertas, nec legari, sicut nihil ipsi dare, *l. 4. & C. de leg. Finge:* legavi fervo meo puro, & libertatem ei dedi sub illa conditione, si hereditatem hæredi meo restituerit, *l. cum fervus, de servitut. & hereditar. fervus* autem ita relictus, libertatem consequitur præcedit, & libertas pure relicta legatum, *l. 3. §. ult. ff. de his quæ ut indign.* Sed hæc definitio nil obstat *l. 8. quando dies leg. ced. & l. quæsitum, 3. §. ult. l. 6.* In his legatis præcedit legatum purum, & subsequitur conditionalis libertas. Et ratio: contra hanc legem definitur legatum inutile esse, maxime si tempore adite hereditatis prædere conditio libertatis nimur, quia legatum fieri debet ei, cui libertas relicta est: sed libertatis ab adita hereditate, legatorum quoque fervi relictorum dies, sicut & libertatis ab adita hereditate cedit. Tempore autem adite hereditatis libertatis conditio non extitit: Ergo relictum pure legatum erit inutile: fulvendum fit: Aut enim conditia scripta libertate pure legatur, aut sub conditione: sub conditione, ut in hoc loco in verbo, & , ille enim articulus legati libertati conditionem libertatis, & hoc casu libertatis conditio trahitur ad legatum, *l. ult. de rebus dub. l. non*

A ad ea , de condit. & demonstr. sed & separatis scriptum primum pure legatit fervo proprio, deinde libertatem sub conditione, inutile erit legatum; maxime & adeunte hereditate pendente adhuc conditione libertatis; nec conditio libertatis ad legatum trahitur hoc casu.

Ad §. Qui fundum.

Qui fundum legat, plenum proprietatem legat, nulla detracta portione, *l. si fili, de usufr. leg.* non ergo detrahitur fructus. Finge: testator iuslit Sempronium Titio vendere certo pretio: ita inflituit fibi pecuniam? nullam: Atqui minoris damnatus eft vendere, quam quanti eft fundus: an non licebit etiam veluti ipso superfluo pretio accipere portionem fructus? minime: nisi intervenit Falcidia, *l. Falcidia, l. invitatus, §. vendere, ad leg. Falcid. & multo magis*, nulla est portione detracta, *l. ult. de usufr. proprietatis.* Quod verum eft non tantum fi emi proprium legarit, fed etiam fi heres eum alienum effe: heres enim rem integram præstare debet, aut pulsum ædificiosissimus: nec contra idem erit, si rem communem legarit: hoc enim casu partem tam videtur legasse: partem, inquam, pro indiviso, vel pro diviso, fi fundum teffator finibus diviferit, non absurde facio. Et hæc eft species huius §. quia verisimile non eft teffatorem voluisse, ut heres eui, facio fundi alienatis rem non fuam æstimet non pro parte eius. Denique teffator bis errasse, cum fuum fundum appellavit, quem habet communem cum altero. Deinde, quod videtur legare rem fuam tantum, fundum dixerit, *l. 3. §. ult. lib. 1.* non eft mihi fisli illud proprium, quod & alteri commune eft, *l. illud, de rei vindic. l. Titio heres, §. ult. de pecul. leg.* Idem fi finibus legarit, *l. si qui fundi. de usufr. leg.* valde probo quod ait Accurf. in *h. l. §. 6.* sic non ita effe ftatuendum, fi teffator dixerit, fundi tantum Cornelianum do lego, quod eft communis fit, partem tamen alienam videtur legare.

Ad §. Unus ures.

Pecies huius §. facilis eft. Quæritur, an cum teffator uxori fuæ ducenta legarit, dum cum filio fuo Capua erit, filio a matre migrante, uxori legatum deducat; & an fingulis annis legatum deducat, an femel, ut in *l. legatum ita, de ann. leg.* hæc autem verbi (*ii, & duos*) facunt legatum conditionale; quorum hic eft dubium? an dum cum filio meo habitabit Capuæ, etiamfi non in eadem domo, ut fitis aperte vocabulum Capuæ docet, *l. 8. de usuf. & quemadmodo, ducenta ei dari debent.* Andeo magnopere cum Neapolim, aequa a filio discedit: mater: an consequetur legatum? minime . Debebitur tantum uxori integrum legatum illud anni, quo Capuæ unus habitaverat, & quo Capua migravit, quantolibet tempore, etiamfi menfibus tantum anni Capuæ habitarunt: & legatum annorum legatum non debebitur, quafi defecta conditione: utcque non migravit Capua; fed filius tantum: mater autem Capuæ remanfit, an debebitur legatum? minime quia per eum non ftat, *l. 3. de condit. & demonstr. l. 1. C. de inst. & substit.* mortuo autem filio, uxori fuperfiti, & conditioni parenti ita perfecto, annum legatum debebitur: nifi propter impletam filii conditio adjecta apparet, *l. illius libertis, de cond. & demonstr. l. Gaius, §. Imperator, & l. Stichus, §. ult. & de manumiss. l. Gaius, §. Imperator, & l. Stichus, §. ult. & de alimentis. legati. l. 1. C. de leg.* Idem fi mater ad aliquod tempus migrat Capua, animo revertendi, *l. 3. de condit. & demonstr.* nonnndum ex hoc §. matri deberi integrum legatum eius anni, quo migravit Capua, vel filii, vel una cum filio, licet minus anno Capuæ cum filio fuerit, *l. 2. & vedic, & l. filia, de ann. leg.* Quod hodie observatur in Ripendiis, ut eus anni, quo moritur, falariarius debeatur heredibus fuis falarium, *l. ult. de donat. domestic. & paterfam. l. 1. C. de privileg. l. 11. C. de pens. favor. fiscinus, l. 3. C. de agent. in reb. l. 15. C. de sacr. sac. prof.* Plinius feribit, heredem a filio adeeum eo perhibere integri anni ftipendium, quod defunfto feribe debebatur: verum illud eft ftatutum, ut heredi unius anni integrum ftipendium debeatur.

Ad L. Si ex eis ades. XXXI.

Inter ædes & ædificia differentia eft, quod ædes uxbanas tantum prædia dicuntur, scilicet, Urbana vel rustica, *l. fundi, & C. de verb. sign.* Ædificia vero & fuperficie conftituit, *l. qui, & ofnacep.* Ædificium vero eft superficies. Ædes fine area non ædificium: pro legatis adibus non femper debetur area ædificiis, quod eft fupra folum eorum: regulariter tamen debetur. Finalia notat, area ædificio non debeti, fi dominus eorum adium conclave, quod erat fupra concamerationem adium legatarum, ex eis reliquo converit in alterum adium, aut conclave illud habebit legatarius: quamvis non fit fupra alienas ædes: quod confirmatur *l. pen. de donat. inf.* quæ de conclavi pofito fupra continuationem legatur. Hæc de eo, quod eft fupra concamerationem.

Ad L. Seruius filium.

Hiuc legis cafus eft apertus. Quidam filium heredem fcripfit ex quadrante, ex reliquo partibus Seium & Marcium fororis filios heredes fcripfit, qui hic erat avunculus, & qui filiæ erant amitini? & filium Marcio invitum inftituit, fi heres non offet. Et præterea Marcio prælegata dedit: deinde Marcius heredi tatem omifit, & bonis eius, eo mortuo inteftato, ad fratres eius, qui legitimum heredem patrum pervenerunt: quæritur, an filia iure fubftitutionis à legatario heredis fimul ac heres paffit non tantum portionem hereditatis filii vindicare, fed etiam prælegatum? Et ait, eam tantum vindicare poffe partem hereditatis quæ ad Marcium pervenit. Perfiguum enim non defierat, pertinetque ad legitimos heredem: fuerat enim tantum in hereditate fubftituta. Hinc regulam conflituemus: ab eo qui omifit hereditatem, vel heredi eius totum prælegatum vindicari poffe, *l. qui filiabus, h. ult. & l. leg. h. pupillo, §. duobus, & l. filia cum fex. ffs. l. 1. cum quidam, §. C. de ed. divi Adr. tol.* Et ratio: *l. fi quis ita scripsit, l. Imperia, de leg. prael.* Illa duas exceptiones evenas, remanebit noftra regula, quæ in eo, qui delatam hereditatem omifit, habet. Quod fi hereditatem adierit, an vindicabit totum prælegatum? Interpretes magnum conflituunt differentiam inter fubftitutum vulgarem, id eft vulgarem, & fideicommiffarium: eam enim in directo heredis ex parte inflituti, cui aliquid prælegatum, & directo fubftituti eft, hæc differentia omittere, quod fubftitutus prælegatum capit, & ab heredem transmittit, quod idem non eft, ut autem interpretes in fideicommiffaria fubftitutione: verum hoc differentia non placet, quia fcripta conflitui poteft, nec fimilis fpecies in fideicommiffaria conflitui poteft, nifi fi penas pum hereditatem adiffe; quod eft huic legi noftræ diffonum, & ab heredem heres fuum eft ex parte, videmque prælegatum reliftum eft: idem rogatus eft reftituere illum portionem hereditatis, quod utique verum eum portionis, nifi adeat hereditatem ex parte, vel confilus: quo cafu quartum perdit: fed non fuo periculo, imo fideicommiffarii adiit: an reftituit autem tum heredem prælegatum? Et cafu huic noftræ qui omifit hereditatem, totum prælegatum confequitur: fed hoc cafu totum prælegatum ad fubftitutum non pertinebit, nifi pro parte hereditatis, id eft, quam a fcripfo pare hereditatis capit, aliam quam a coheredibus accipit, qui voluit totum prælegatum capi integrum. Oppofitum *l. miles, 3. pro parte, lib. 2.* Quidam plures heredes ex parte fcripfit: uni prælegavit

aliquid: idem deceffit poft diem legati cedentem ante aditam hereditatem: legatum enim transmittitur in heredem, fi legatum novitatur ante hereditatem adiatam, & non ignorerit legatum; hereditate autem nea adita in heredem non transmittitur, *l. uni, 3. in verifimo, C. de cad. toll.* Ergo pars hereditatis ad fubftitutum pertinebit; prælegatum vero non ad fubftitutum, fed ad heredem defuncti jure transfimiffionis pertinebit; non tantum vero, fed pro ea parte, qua conflitit ex perfona coheredum: Partem vero prælegati heredi tatis fubftitutus fibi vindicabit: verum heredem heredum eft ei in *l. pro parte, non qui de ea, qui omifit hereditatem*, fed de eo, qui deliberans de adeunda, vel omittenda hereditate decedit: Regula autem loquitur de eo heredi, qui omifit hereditatem, fed quare heres, qui dum deliberat, deceffit, non tranfmittit in heredem fuum totum prælegatum, quia nondum retinetur locupletatus heredis hereditate, ideoque non tranfmittit in heredem, nifi eam prælegati partem, quæ conflitit ex perfona coheredum. Para autem quam hereditatis nomine erat accepturus, fi hereditatem adiiffet, ad fubftitutum pertinebit. Notandum igitur ad regulam fupraviorem, non idem effe fi quis deliberans vita defecerit, aut fpe heredis, prælegatum retinuerit, & fi quis amittat hereditatem, quod ex indigno eam fibus eripuit. Primo cafu partem tantum eum profequitur, quam ipse legit, tranfmittit ad heredem: fecundo, omne prælegatum capit, & ad heredem tranfmittit. Cur hæc exceptio ad addendi eft: nifi evidenter contraria voluntas teffatoris probetur, noluiffe fecilicet eum habere prælegatum, nifi etiam hereditatem adiiffet. Quod quidem ita intelligi poteft, fi conditio adjecta inftitutioni heredis, eadem repetatur in prælegato, *l. mile. 9. ult. de dol. except.* vel etiam fi forte inter heredem verbis legatorum hereditatem defcrit, relinquendo eis mutua legata, quæ genere confundunt legati & hereditatis nomen, verbis eatis duis hereditatem eum heredem heredem heredem, & ideo quum omiffe videtur, nequam illud ulla ex parte in heredem tranfmittet, fed ad fubftitutum pertinebit, *l. fedi fi non adiit, 3. §. ult. & l. 4. §. fi ita, C. de ed.* nifi fi qui omiffe hereditatem ex teftamento, cui etiam erat prælegatum, coeperit poffidere ab inteftato: Quo casu ex edicto Prætoris bonorum legatarii legitur. An & illi ipfi qui hereditatem ab inteftato poffidet? *minus, l. 3. §. ult. de bon. poss. ex test. fubst. l. 3. §. qui non erat, ff. de bon. poss. ex test. fubst.*

fideicommissis continentur, *l. si Titius, hoc tit.* vel etiam nihil venit in fideicommissi restitutionem, vel si totum ibi venit in fideicommissi restitutionem, vel si totum fideicommissum a conbente capiat, iure fideicommissi videtur, si fit rogatus restituere hereditatem, per hos dictatis partem. Huic definitioni opponitur, quod dicitur, *pater familias* praelegati, quam heres capit a femetipso, vere hereditatis imputata in Falcidiam. Ergo non venire in fideicommissorium restitutionem: utrumque venire in fideicommissi restitutionem, utpote si conbus rum est. Coffinae autem Falcidia, utpote si conbus quidem hereditatem, vel si fit restituere praelegatum? imputare hereditatis capit. Aurias obftat *l. 3. §. quidam, ad Trebell.* Quidam liberos suos ex disparibus partibus heredes inftituit, eiusque multis praelegata reliquit: ita ut unicuique liberorum decederet, reliquere portionem fuam fratribus superftibus: an contineatur eorum praelegatis? imbus superftibus: an contineatur eorum praelegatis? imbus superftibus: an contineatur eorum praelegatis? imb

Ad L. XXXV.

PAtronus iubet emi liberto tribum ſtatim poſt mortem ſuam; vel poſt aditam hereditatem. Erant Romæ tribus triginta quinque, in quas diſtributi cives Romani cenſebantur, & tribum habebant, vel prope, vel procul ab urbe, pontes civiles, ſeſtertios frumentarios, in quibus adſcripti erat quantum ſumerent frumenti ex horreis publicis: ferebant liberalitates principum, quæ largiebantur in ſingulas tribus, quod ſi non fuiſſent ex tribu, nihil tuiſſent ex liberalitate principis; Si tribus legabatur, tale legatum videbatur eſſe in commodis legatarii, quæ ſunt relata ſupra in principe, vel a republ. Eadem eſt ratio militiæ, & teſſeræ frumentariæ, *l. municipes, §. 1. Tiria Sejo, ff. de muner. & honor.* Tale legatum fuit ambigua, *l. 2. §. 1. Titia Sejo, ff. de quæſtion.* Si tum quantitatis, ex mora debentur uſuræ: ſi tunc corporis, debentur fructus & commoda: ſeu non habetur tribum: heredes fructus & commoda: Quintil. lib. 7. *Propria liberi, quæ nemo habet niſi ſibe, peculium, vestimentum, ager, & tribus*: Et declamat. 311. *Servus meus, cognomen, & tribum habet, an in tribu: quorum nihil hic habet nemo, niſi in ſenſu, aut in tribu: quorum nihil in ſenſu deprehendi poteſt*. Sed cives Romani habebant tribum: Cornelius Balbus donatus civitate Romani, non habebat tribum: liberti non ſtatim habebant tribum. Alii enim in manumittendo tribu honorantur: hoc eſt etiam tribu fiunt liberi: ſi dominus emat eis teſtimentum, ſicut centi ſunt liberi: vide Theoph. & Cathrum, ſicut centi ſunt liberi: vide Theoph. & Cathrum, ſicut centi ſunt liberi: vide Theoph. & Cathrum in fine. Terrull. lib. *de ſpectaculorum cantu. Patrum nemini ſervus, ac tribu, manumiſſum honorem*. Alii in manumittendo non honorabantur tribu, ut in hac L. Idco patronus iubet ei cui tribum poſt aditam hereditatem, vel ex mora præſtandi ſine cauſſidico, id eſt, Senatore, & ita clariſſimus fuiſſet accipitur pro ſenatore. Nemo enim dubitat, quin poſtea eſſe tribulis in eadem civitate: ita quo quis fuiſſet tribu patronus, alia ei dari nequit: ut affirmatio præſtabitur, *l. 69. C. de dign. lib. 12.* Cicero 2. in Verr. *Crom Rom. civi, civitatem ademit tribu. Quem ademit ei*. Cauſſa igitur non poſſit petere tribum, cum ſum habeat, quam & retinet, alterius ſenatori affimatio debitur, *l. 11. ff. de ſenat.* ut ſenatori affimatio debitur, *l. 11. ff. de ſenat.* Quærunt, an ex mora præſtandi ſine ulteriori affimatione ſenatus eius, & videtur quidem ex tempore mortis: fed an ex mora præſtanda ſine omnia commodum ejus liberto? conſecutarius fuiſſet, ſi ei tribum empta fuiſſet? Et præſtanda eſſe probat *l. ſervus, §. fructus, f. quæſtion. §. ult. lib. 1.* Commoda vocat accruentia civilia, quæ debentur de publico ſingulis tribubus. Quæ commoda Trajanus locorum adſcripſerat, id eſt, ut ait Dion in Trajano, circumſcripſerat in quo populus habebat ſpectaculum, ludos; ita ut ſufficeret circuitus capiendæ plebi Rom. Herba autem patriaria dicitur eſſe Trajanus, quod alicubi nomina delevit, & locum aſcribi iubebat per locorum adjectiones: loca circi, libralitates Principis interpretor, & locorum adjectiones, vel congiaria, quæ ſunt *tribus ſeu res mancipi*, *l. ad congiaria*, in populum collata, & qui dividebat ſic teſſeræ frumentariæ, dicitur dirifor. Budeus & hic Accurſ. falluntur, dum hæc capi aut abuſive.

Ad §. Temporale.

FAlla demonſtratio non officit legato: ait, *in conſimili præſertim*, id eſt, in conſepto, & compoſitione, quæ *autorum, κατοχὴ sua ſcripſerat*; videtur ergo hæredi relicta vim ſtipulandi, & in rebus deſignandis: dic, nihil officere ſi erraverit in rebus deſignandis: nam patres, dividunt ſua prædia; error in deſignanda regione nihil nocet ubi conſtat de mente teſtatoris.

Ad §. Calcidius.

TEſtator juſſit præberi balneum gratis, vel frumum; quid debeat præſtare hæredes: debent præbere ligna, carbones: an debeat reſtere, purgare? & certe debeas. Ad rutenum ergo debent reſtere tuerique ſaltum teſtum balneum, ſubitus ceſſationum vices, *quando il n'y a nouvre pour ſe baigner, ſervitutum naturæ hoc eſt*, ut quis debet ſervire, patiatur, vel non patiatur, non facias, *l. 15. de ſervit.* Excipitur ſervitus oneris ferendi: hoc caſu debet reſtere patiens, qui debet ſervitutem, *l. cum debere, de ſerv. urb. prædi. l. & ſi ſenex, ff. de ædes. vindic. §. retinet*: nam in omnibus ſervitutibus reſtetio ad eum pertinet, qui ſibi ſervitutem aſſerit, non ad eum, B cuius res ſervit.

Ad L. XXXVI.

PRoponitur non quidem Claudii ad Scævolam, & proponitur ſimilis in *l. Titio, de inoffic. teſt.* Patet filium exheredavit immerito: valet teſtamentum, qua etiam eum occidere poterat, *l. in ſuis, de lib. & poſt.* ſed ſi quæritur filius, relinditur teſtamentum, propoſita ætione inofficioſi teſtamenti, quæ non tantum reſcindit inſtitutionem, ſed & omnia, quæ in ea ſcripta ſunt: Quæres, an debeantur fideicommiſſa in hoc teſtamento data, forte quia valuit teſtator, & declaravit voluntatem ejus, & præſtari eam ab inofficioſo, & teſtamentum inofficioſum pronuncium ſit; ut cum jure teſtamenti fideicommiſſa non adhereant, jure codicillorum adhærent & ait, nec fideicommiſſ ab inofficio data deberi, quali furioſus fuerit is qui teſtamento filium immerito exheredavit, *l. 2. §. 4. mater, ad ſenatuſ. Turpil.* & *l. 8. de inoff. teſt.* Creditor ergo non habebit fideicommiſſum ſibi. Porro qui eam non habet, nec poteſt fideicommiſſa remittere, *l. 1. de remiſſ.* Nemo enim cuiis, *l. 1. ſer. vit.* Ex quo efficitur, ſi teſtamentum quaſi inofficioſum pronuncium ſit, non deberi fideicommiſſa ab inteſtato relicta: nam & codicilli judicium petunt. Et hoc ita in *l. Titia, de inoff. teſtam.* Quæres inofficioſum teſtamentum quod ſcripſerat, deinde ſanavit, vel filentio: nam quorundam filiorum poſt exheredationem eſt: Inſtituis vero non datur querela, nec remedium: Et ideo ait Scævola *l. Titia, & l. Titia* D ſeu *Titio*, Titia filium heredem inſtituit: ſibi legavit eundem: Titia igitur exheredans ego contumeliæ judicio dedit: ſibi igitur exheredans ego contumeliæ judicio & obtinuit: quæro, an filia debeat fideicommiſſa ab inteſtato relicta, quæ licet patrem pro parte tantum inteſtatum: minime, quia videntur a demente data: Summa eſt inſtituis S. Quomodo? Codicillorum teſtandi omnia ſuprema judicia defuncti, & fideicommiſſi eſtiam ab inteſtato relicta: verum hoc conſtituit Novella Iuſtiniani, quæ reſcindit etiam inſtitutionem, non legata, nec fideicommiſſa: ex cauſſa præteritionis, vel exheredationis inſtituto infirmatur: ceteris ſtatis E manentis, vel furioſus, qui filium exheredavit. Quæ ſi ſit verum de inofficioſo teſtamento pertinent ad eos verba: nam longe aliud eſt in teſtamento imperfecto, id eſt, quod non ſignatur, aut ſubſcripto a teſtibus, inualis; aliud in inofficioſo teſtamento perfecto: ſed ea non ſunt ſolemnia, defituto ſive defecto, ex quo non ſit jus civile, nec prætorium, nec ullum teſtamentum, adita hereditas: nam etiamſi non valeat teſtamentum, debentur tamen fideicommiſſa ab inteſtato relicta: Et idem ideo cujus teſtamentum eſt imperfectum, non conſtituto ejus teſtamentum eſt imperfectum, non conſtituto ejus teſtamentum eſt imperfectum, non conſtituto ej

pupillum venire: Mævio autem eui admist hereditatem, vini vendi lagenas centum, vel, *legatur*, ut eft in Pand. Flor. & ut ait in hoc §. Est centum lagenas vini vendidi cum elogio, ut eft in textu, id eft, cum vituperatione: Et in *l. si pupillum, §. ult. de lib. & posth.* eodem vocabulo ufus eft, quia vituperatio eft indicium pravitatis voluntatis. Ceterum in partem hereditatis Mævii vocavit pupillum fuum: at codicilli non font feripti nec ad Mævium, nec ad pupillum, & tamen utile eft fideicommiffum.

Ad §. Pater emancipato.

SIcendum eft, a donatario fideicommiffum relinqui poffe craffi mortis, a donatario inter vivos non poffe. Finge: Pater donavit filio emancipato fere bona fua inter vivos, fed ftipulatus eft ea filio reddi, cum veluti, aut cum moreretur filius. Donationibus autem inter vivos quamvis illæ abfolutæ dicantur, poteft tamen lex imponi, ut te hoc §. Deinde nonnetiam pater ab hoc eodem filio reliquit fideicommiffum certæ pecuniæ, & libertatem Licerioni: hic neque bona extitit patri, neque quantum poffeffor: legati, donationes craffa mortis, quæ bonorum poffeffori: *l. si vivum, C. de fideicommiffis* cognitur ex hereditate, *l. vivum, C. de fideicom.* Donatio inter vivos non eft ex hereditate: non de quæritur, an filius teneatur ad præftanda fideicommiffa. Et refpondetur, eum ex dispositu teneri. Ergo debitor extitit filius, a quo ex refcripto Divi Pii fideicommiffum reliqui poteft. Et hoc in dispositio primum locum habuit. Poftea Pius, fi fideicommiffum fuerat a debitore cui nihil præterea: tamen nihil ejus contra donatarium poteft, fed in hereditatem, ut ceder et actionem contra deuitorem, *l. si fervus legatus, in Senatuscons. de legat. 1.* Sed neque actionem obtinet. Regulæ juris eft: Nemo facit alteri inuititer: quæ bonum non habet in *l. quæres, C. de donat. quæ fub mo.* Nemo præcipere beneficium alterius inuitus poteft, cui nihil eft, competere actionem utilem, id eft, præfcriptis verbis, quæ ex pacto, & ex lege donationis datur. Et hoc ita intelligendum, fi utrique donator donatum voluit, non alteri, *l. cum tes, C. de donat.* nam pacto adjecta donationi fubfit alteri, cui etiam donarum voluit, potest actione præfcriptis verbis. Eadem ratione fi effet ftipulatus a prior donatario poft tempus redii Cato, *l. Titius, §. generaliter, ff. eod. tit.* Et debitore ex causa dispositi, inutile eft fideicommiffum, quia debitor inutiliter legat, id quod debet, & alienum dispositi tantum habet. Quo fit, ut jure bono §. hæc eft, an ita ceteadendum fcripturæ, ut depoffita fuerit pecunia, & ideo actio tantum depofiti competat: an ut ideo actionem illam depoffiti habuerit pecu, & ideo ex fideicommiffo tantum effe actionem. Sunt alia in dubio dicerenda, teftibusque quæftiffe præterea fideicommiffum, & ideo tantum fideicommiffi actio competeret: verum quia hoc cafu teftator jurarit, uideatur narraffe veritatem: Et ideo competet actio utilis depoffiti. Alia eft ratio §. *Titia*, feq. fequitur.

Ad §. Titia.

IN hoc §. Titia quæ per fideicommiffum dedit, quod fe debere dicebat ex cauſa locati & conduffi, videtur præterquam quæftiffe fideicommiffi: at cum dicit fe jurafle, juriurandi dati meatio rem ita fuiffe geftam denotabat: deinde in *l. codicillis* capit, in hoc §. incapaci reliquit: Et ideo nulla competere poterat actio incapaci: quod ne vera debeo, reffe non relinquo, non tam quod fit incapax, quam quod debitor creditori inutiliter leget: fed eft actio debiti, cum re vera debeo. In dubium autem nulla erit actio incapaci, qua videtur fraus fieri legibus. Et ideo neque ex fideicommiffo, neque ex locato, vel conducto quod debebitur. Et

Ad §. Codicillis.

PEcunia fuit depofita ea lege ut redderetur altera tanta, & ut ea ex ufura deberetur: quæ lex excedit modum depoſiti: verum accepit eft hæc lex; Et dicitur depoſitum, quod in fe multa legem habet in *l. Lucius & Publius, §. ult. depof.* Adverfa eft etiam hæc lex, ut ea pecunia redderetur filio fratris, cum effet adultior, ea, alteri inuititer pecuniam. Hic cafus eft excipiendus; ideoque filio fratris ex hac lege depoſiti competeret actio in *l. Publio, in princ. depof.* nifi qui poffet fcitur alteris, haberetur animus donandi imbecillo: unde quamvis, poffet tempus in *l. quoties, C. de donat. quæ fub mo.* & nifi parentes liberis parcimonia, & hæc donatio non valeret: Summus adfcribimus, *l. regia, fol. matrim. ff. quibusmodo, & §. ita, de curat. lib. §. pater, & l. pactis ita conventi nulli eft pudorus, ff. eodem tit.* Et poffit ita conventi nulli eft pudorus, ut filius ex ea lege non poffit ex verbis codicillorum a depoſitario fidelonum: *quæ ipfius frater fuum animo tutæ effe vult. Majorum animo tutæ non quodlibet nullis fervatum, & qua ex lege Marcia patres ejus nepoti, id eft, ex cauſa depoſiti, ut ex teſtamento, cum effet tut. avunculus, quia cum ejus frater tempus ad petendum. Sicuidum hoc verbo dolum fecerit* ejus frater, & ideo ufura fupra duplum non debetur, *l. si non fortem, §. si de cauſa, tutelæ, l. 2. §. proxime, de usur.* Quæ ufuræ ufque ad hæc verba fufficiunt ad duplum filio fratris ufuræ depoſiti adhuc non relicti ex lege depoſiti dicta filio fratris. Denique an pecunia debeatur ex lege depoſiti: fi non debeatur ex cauſa depoſiti, utile eft fideicommiffum: fic fola demonſtratio depoſiti non vitiat legatum, *l. filio, §. 1. fol. 1. C. de legat.* Et *Lucius, §. generaliter, ff. eod. tit.* Et debetur ex cauſa depoſiti, inutile eft fideicommiffum, quia debitor inutiliter legat, id quod debet, & alienum depoſiti tantum habet. Quo fit, ut jure bono §. hæc eft, an ita ceteadendum fcripturæ, ut depoſita fuerit pecunia, & ideo actio tantum depoſiti competat: an ut ideo actionem illam depoſiti habuerit pecu, & ideo ex fideicommiffo tantum effe actionem. Sunt alia in dubio dicerenda, teftibusque quæftiffe præterea fideicommiffum, & ideo tantum fideicommiffi actio competeret: verum quia hoc cafu teftator juravit, videtur narraffe veritatem: Et ideo competet actio utilis depoſiti. Alia eft ratio §. *Titia*, feq. fequitur.

Ad §. Titia.

IN hoc §. Titia quæ per fideicommiffum dedit, quod fe debere dicebat ex cauſa locati & conduffi, videtur præterquam quæftiffe fideicommiffi: at cum dicit fe jurafle, juriurandi dati meatio rem ita fuiffe geftam denotabat: deinde in *l. codicillis* capit, in hoc §. incapaci reliquit: Et ideo nulla competere poterat actio incapaci: quod ne vera debeo, reffe non relinquo, non tam quod fit incapax, quam quod debitor creditori inutiliter leget: fed eft actio debiti, cum re vera debeo. In dubium autem nulla erit actio incapaci, qua videtur fraus fieri legibus. Et ideo neque ex fideicommiffo, neque ex locato, vel conducto quod debebitur. Et

Et eft familiæ species in *l. Qui teſtamentum, de probat.*

Ad §. ult.

TAbulis cum manumittuntur ferui, teſtamenti tabulis manumiffi intelliguntur: quidam cum non manumittat tabulis teſtamenti, fed vindicta: quæritur an in vindicatæ etiam fideicommiffum poſſit, quos vis manumiſit: maxime quia dixit: *omnibus, quos, quoſve manumiſi.* Et fimilis eſt quæſtio in *l. Patronus, §. ult. fup.*

Ad L. Patet filium. XXXVIII.

HÆc lex fere eſt de alienatione prohibita a teſtatore, ſpecies hæc eſt. Pater filium heredem inſtituit, & veruit ne alienaret prædia, aut pignori obligaret, & voluit ut ea conſervaretur liberis ex ipſis & ſuorum ſuorum progenie conceptis, quæ clauſula effecit, ut nudum non ſit præceptum, & non nullis pararur actio, *l. Elioſoſum. 5. Divi, fide. 8. in §. ſufinus, in hac lege*, quia nudum præceptum eſt, & nudum, & non approbat, cuius gratia præcipiat, & alienationem prohibeat. Quod ſi apparent, cuius gratia præcipiat, fidecommiſſum non nudum præceptum eſt, ut hoc in loco: Ex quo competit perſecutio fideicommiſſi liberis & cognatis, non tantum in heredem, ſed & in emptorem, *l. ſi quando, de fide. l. fideicommiſſum, §. ult. libro 2.* quia perfectio fideicommiſſi habet effectum vindicationis, datur enim ordinem in quemlibet: fed etiamſi diuiſſet tantum heredi, tenetur conſervari liberis, ſufficeret: qui iubet conſervare, ſatis iubet non alienari, *l. 2. pro emptr.* Siquitur alii cauſſio. Poſt mortem teſtatoris heres perdit, quæ teſtator pignori obligaverat, dimiſſo priore creditore, tranſlulit in ſecundum creditorem. Quæritur in hoc contrahitur pignus eiuſden rei, & an liberi poſſint prædia perſequi ex cauſa: Et ait, nihil videri fallum contra voluntatem defuncti, & conſequenter, nullum eſſe heredi fideicommiſſo: nam non videtur eſſe pignus novum, quod contrahitur eſt luendi pignoris cauſa, quod teſtator conſervavere, quoniam idem eſt pignus, quod ſtatuerat teſtator: mutatus tantum creditor fub eodem pignore: Et id quidam appellant veterum: ſi quod ut ea alienum ſolvat, aperum contrahit: Et hoc eſt illa ſum: verbum eſt prohibita lege Gabinia. Diuittere creditorem non eſt novare: ſed hæc verba: *ut ea alienum ſolvat*, ſi ſuffere uno debitor ſolvantur, precuniæ uſurariæ ſumpta ab alio. Quo genere uſura additur ufura, & uſurarium uſura: *Quæſtio*, & ob id verus eſt ſenatus conſultum Gabinia. Primum conſtat jus non deci de uſuris uſurarum promiſſis uni eidemque debitori, *l. ſi non ſortem, §. ſi. ſupra de uſuris. Modi.* Eſt illa uſurarum uſurarum, erit repetitio: fed etiam lege Gabinia jus non dicitur de pecuniis tempore ſub uſuris ab uno, ut eis pecuniis ſolverentur uſuræ alii debent: nam hæc natione id agitur, ut uſurarum uſu ſolutarum uſura alteri debeatur. Quod ſi pecuniæ, quæ ab uno fumtæ ſunt, reſtituuntur. Quæpropter creditor debet effe diligens, & quærere, an in rem reparet pecunia mutua ſub uſuris, ut in *l. 3. §. fed ſi arrogo, de rei vind.* Et ideo fumtæ ſunt *ut ea emeret, ad Velleian.* Non licet creditore per uſuram: qua ratione etiam ſubſtatus, eſt *usurarius*, non eſt uſura ex uſura, ſed non quidem ratio uſuris adfcendi uſuras, quod ſit per novationem uſurarum, id eſt, ſi ſtipulatio uſurarum transferatur in ſtipulationem fortis, ac potro, ut hujus novæ fortis debeat uſuras, ut de uſuris indultis in condemnationem, *l. 3. de uſur. rei judic.* Quo genere fit etiam novatio, qualiter & judicato fit novatio: qua de cauſa videbantur deberi uſuræ non tantum fortis in condemnationem debitæ, ſed etiam uſurarum. Et id obtinuit inter *l. 3. de uſuris, res judic. l. 2. C. de uſuris.* Et hodie hoc intrinſecus fuit ſublatus, & ex uſuris uſuræ non debentur: *Tom. X.*

A atque ut intelligas quam provide id caverint leges, id eſt, quam fine uſuræ uſurarum inducantur, id parebit, quod ſi hodie mihi nummus, cras duo nummorum, die trieſimo tantum pecuniarum habiturus ſim, quantum vix ſit in mundo. Ad ſpeciem propoſitam adjicit illum quæſtionem: an heres poſſit vendere prædium, ut dimittat creditorem hereditarium. Diſtinguendum eſt ita: ſi heres prohibitus prædia alienare, potest alienata folvere creditoribus hereditariis, non videtur rebus propitium vendidiſſe, ut pura ex rebus mobilibus, & poſſint perſequi prædia ab emptoribus; id eſt, liberi, & cognati, ex ſcripturæ voluntate, ſi non defuncti, ſive ignorarunt: ſi vero aliende non poterit ſolvere, non eſt locus fideicommiſſo, cur heres erit deſtitutus ad alienu, *l. si universa, C. de leg. 3. §. penult. l. Cuſa mutui, §. ult. C. de rei vind.* Et hoc eſt quod ait in *l. Elioſoſ. 5. Divi. Severus, ibi.* Quod ſi dicerunt, quod ſi heres ſolvere: Idque eſt certiſſimum: nam hæc ſcientia non eſt mala fides: Itaque poſſet dedecari negotiorum, & ſcribendum, *ne excluderet, qui eam ignorant*, quod confirmatur *l. qui pubblicum, §. ult. lib. 10.*

Ad §. Diodore.

DUos ex liberis ſuis heredes inſtituit, & adjecit; fundum Cornelianum de manumittere domine eare vero, ut Florentix ſcripturn: non dixit, de nomine ſuo, quia fideicommiſſo quæ interturor omnes, qui ſunt de familia defuncti; & meus horum verbum hæc eſt: nolo alienari extra familiam: fi alienetur, volo perfectionem effe ad omnes liberos, verum dixit de nomine meorum: Et quia liberos heredes ſcripſerat, intelligit de nomine liberorum ſuorum: Et ita proſpexit tantum liberis in *l. cum tes. 2. §. libertis, l. Mela. 3.* Quæritur, ſi apparet, quod quærit, an parte ejus fundi legata a liberis liberi non, poſſint colliberti petere fideicommiſſum a liberis colliberis? Et definitum Pomponio non continiri, quod eſt ablocutum, id eſt, non continere fideicommiſſi libertum colliberti, & fideicommiſſi petitionem dari colliberis, quia illis verbis, *ut ea omnes ad nos*, liberis tantum prodpexit, & quaſi eos in eo fundo interiore habitaturos: Sed & ſi ſuccedat neſtro reſpondum Scævolæ, non autem Alcian. liberorum appellatione non continetur liberti libertorum, *l. Modeſtinus, de verb. ſignif. l. Alumnos, §. ult. de adim. & tranſ. leg.* Hujusmodi filii eſt meus filius. Et filii appellatione continetur nepos ſpoſtitus, ſalva interpretatione. Heres etiam heredis meiſt meus heres: ut liberos liberi meos, nepos eſt liberorum meus. Affinis mei affinis, non eſt meus affinis: ſocius ſocii mei, non eſt meus ſocius: an autem mei amici ſit meus teſtator? Sæpius admittit: Quæ ſunt eadem eidem, ea inviicem ſunt eadem: idque in judicio non recuſandæ adfectionis. Non obſtat *l. cum pater, §. libertis, fi. 2.* qui videbat intelligi de fideicommiſſo relicto liberis, aut familiæ libertorum: Et ideo colliberti non eos excludere colliberos liberos, quia pertinax præſumitur hæc mente fuiſſe, ut portiones fuas conſervarent liberis fuis, & poſt eos colliberti, quam voluntatis explicationem indulſit Papin. in omnibus fideicommiſſis illis, *l. cum acutiſſimi, C. de fideicomm.*

Ad §. Filiam ſuam.

PRoponitur, parem, filia heredi inſtituta, ita cavifſe teſtamento: *cum adſcitione de nomine meo exiſtes*, & legavit adjiciendum illud per fideicommiſſum veteris libertis, ut in *l. ſpecies, de dono & neg. leg.* ut ferri alii fuut veroæ, id eſt domui ſuæ, alii de ſupole empti, aut comparati: an fint liberti veteres, qui fecerint fuerint ſervi vernæ: & poſtea manumiſſi fuint: his verbis volaſt poſt mortem filiæ fuæ heredis inſtituit fundum illum pervenire ad vernas liberos fuos manumiſſos, qui fuint etiam de nomine patroni. Filiæ

*sup*rvixit unus tantum libertus vema: quæritur an ad
*hæ*reditatem libertus veniat additum: Et respondet, viri-
um pertinere totum additum: Obiicitur tamen tutum pertinere, non totum additum: *Scribit*
l. unum ex familia, §. *rog.* *fid.* 2. cuius hæc est spe-
cies. Rogavit testator heredem sum, ut daret fun-
dum uni ex libertis, cui velle: unus heres nemi-
nem ex libertis elegit, & superfuit plures: omnes admittere libertis elegit, & superfuit plures: omnes admittere
tur pro virilibus partibus: & unus ex libertis superfuit,
habebit totum fideicommissum. Quod est contra hanc
legem. Accurr. ponit, quod non habeat tutum superviti-
legem. Accurr. ponit, quod non habeat tutum superviti-
um: sed omnes: & hoc quærit in hac lege, an
se filiæ & omnes: & hoc quærit in hac lege, an
se filiæ & omnes: & hoc quærit in hac lege, an
omnes capiant fideicommissum, an vero pertineat ad
omnes capiant fideicommissum, an vero pertineat ad
libertum unum, qui non erat vema. Et hoc ut efficiat,
libertum unum, qui non erat vema. Et hoc ut efficiat,
mire verba interpretantur, & tentat unitate verba, &
mire verba interpretantur, & tentat unitate verba, &
legere pro, *legatarius venit*, *ad omnes legatarios*, an
ad unum libertum, qui non erat vema? Plenum hoc
ad unum libertum, qui non erat vema? Plenum hoc
ad unum libertum, qui non erat vema? Plenum hoc
ratio nullum habere defensorem, nec ejus in-
ratio nullum habere defensorem, nec ejus in-
terpretatio locum habitura est apud quemquam. Pro-
terpretatio locum habitura est apud quemquam. Pro-
ferre ex hac ratione; ut quæratur in hoc §. an ad le-
ferre ex hac ratione; ut quæratur in hoc §. an ad le-
gatarios veros, an ad legatarium, qui non effet ver-
gatarios veros, an ad legatarium, qui non effet ver-
na. Quod falfum eft. Alio nodo interpretatur viri-
na. Quod falfum eft. Alio nodo interpretatur viri-
tum, id eft, totum, & fuperviffe ftim verum unum
tum, id eft, totum, & fuperviffe ftim verum unum
lem, id eft, totum, & fuperviffe ftim verum unum
tantum, ita ut confundat virilem cum toto. Alciatus
tantum, ita ut confundat virilem cum toto. Alciatus
in *l. virilis*, *de verb. fignif.* hunc §. eft interpretatus
in *l. virilis*, *de verb. fignif.* hunc §. eft interpretatus
omnes liberos ex æquo libertate perinde ac
omnes liberos ex æquo libertate perinde ac
hic modo, & potuit omnes liberos ex æquo libertate
hic modo, & potuit omnes liberos ex æquo libertate
die, idque obfervato ordine horum verborum: *de-*
die, idque obfervato ordine horum verborum: *de-*
functo hereds etc. & ita omnium perfona cecidiffe dicam
functo hereds etc. & ita omnium perfona cecidiffe dicam
fideicommiffi: mox defunctos omnes liberos verna-
fideicommiffi: mox defunctos omnes liberos verna-
rum excepto, reftitis extraneis hereditas: Et quam
rum excepto, reftitis extraneis hereditas: Et quam
an fideicommiffum perveniret ad extraneos, vel ad fu-
an fideicommiffum perveniret ad extraneos, vel ad fu-
peritem collibertum & reliquum fuum tantum viri-
peritem collibertum & reliquum fuum tantum viri-
habiturus partem, & collibertum fuum tantum viri-
habiturus partem, & collibertum fuum tantum viri-
lem partem, quæ obtigerat. Ergo in hoc §. reliqui
lem partem, quæ obtigerat. Ergo in hoc §. reliqui
teftator fundum uni ex libertis, qui velit, ita ut
teftator fundum uni ex libertis, qui velit, ita ut
fi unus fuperftes fit, folus fit habiturus reliquum
fi unus fuperftes fit, folus fit habiturus reliquum
eft: verum & adjicit: *quos hos teftamento nominavi*,
eft: verum & adjicit: *quos hos teftamento nominavi*,
fcilicet dando libertatem, quos non poterat nominan-
fcilicet dando libertatem, quos non poterat nominan-
ge Cuiacius dat, poterat, *l. nominatio*, *de man. teftam.*
ge Cuiacius dat, poterat, *l. nominatio*, *de man. teftam.*
retulit fe ad nomina libertorum teftamento expreffa,
retulit fe ad nomina libertorum teftamento expreffa,
& ita eos nominabit videtur in illo fideicommiffo
& ita eos nominabit videtur in illo fideicommiffo
Quod fi voluerit nominaffe, videtur ab initio fcilicet
Quod fi voluerit nominaffe, videtur ab initio fcilicet
æquales & viriles portiones, *l. fi fundus*, *de cond. & dem.*
æquales & viriles portiones, *l. fi fundus*, *de cond. & dem.*
l. fi heredes nominatim, *de legat.* 1. unde fequitur, inter
l. fi heredes nominatim, *de legat.* 1. unde fequitur, inter
eos non effe jus accrefcendi. Qui autem ab initio totum
eos non effe jus accrefcendi. Qui autem ab initio totum
habent, & concurfu faciunt partes, inter eos eft jus ac-
habent, & concurfu faciunt partes, inter eos eft jus ac-
crefcendi: idcoque mortuo libertum unum libe-
crefcendi: idcoque mortuo libertum unum libe-
ro fuperfte, is reliquum tantum partem habebit: & fi-
ro fuperfte, is reliquum tantum partem habebit: & fi-
lia ceterorum partes tranfmittere poterit in heredem
lia ceterorum partes tranfmittere poterit in heredem
extremum. Deinde teftor libertorum tantum gratia
extremum. Deinde teftor libertorum tantum gratia
venerint fundum de nomine fuo exire.

Ad §. Fundum.

PRimum venit ne filius quandiu viveret, fun-
dum alienaret; Et adjicit: fi vendiderit, volo
fundum ad filium pervenire, & inftituit pœnam,
l. 1. C. dob. quod, *pig. imp.* 2. Quod fi penæ
l. 1. C. dob. quod, *pig. imp.* 2. Quod fi penæ
eft, non valet fideicommiffum, quia legatum pœnæ
eft, non valet fideicommiffum, quia legatum pœnæ
nomine reliquum non valet: fed datio eft potius, &
nomine reliquum non valet: fed datio eft potius, &
tranflatio fundi a filio ad fratrem, eft tranflatio; fed
tranflatio fundi a filio ad fratrem, eft tranflatio; fed
volebat teftator ftirpem omnibus emptoribus, credi-
volebat teftator ftirpem omnibus emptoribus, credi-
toribus, vel donatariis, *l. 1. de his quæ pœn. nom. relinq.*
toribus, vel donatariis, *l. 1. de his quæ pœn. nom. relinq.*
quod videtur effe pœna, quando eft tranflatio; fed
quod videtur effe pœna, quando eft tranflatio; fed
adjicit: *ea mente fue*, *ut fundus de nomine fuo nunquam*
adjicit: *ea mente fue*, *ut fundus de nomine fuo nunquam*
exeat: filius patet voluntati teftatoris, & eum fundum
exeat: filius patet voluntati teftatoris, & eum fundum
vivus retinuit: ceterum mortuo ftirpe heredes ex-
vivus retinuit: ceterum mortuo ftirpe heredes ex-
traneos, qui non dicuntur effe in familia, nec mutare
traneos, qui non dicuntur effe in familia, nec mutare
eiffem nominibus & imaginibus. . . uerint, in filius
eiffem nominibus & imaginibus. . . uerint, in filius
fundum in heredem extraneum tranfmittere: a nec
fundum in heredem extraneum tranfmittere: a nec
qui funt de familia, excludant extraneum. Dubita-
qui funt de familia, excludant extraneum. Dubita-
tionem facit, quia prior loco dixit: *quoad viveret*,
tionem facit, quia prior loco dixit: *quoad viveret*,
& poflerior dixit, *ea mente ne fundus nunquam exeat*:
& poflerior dixit, *ea mente ne fundus nunquam exeat*:
unde videtur diriguere ad familiam univerfam, & ita

A confuluiffe familiæ univerfæ: ac per hoc hi qui funt
ex familia heredem extraneum excludent. Hæc poffe-
ex familia heredem extraneum excludent. Hæc poffe-
riora verba, *nunquam exeat*, trahi oportet ad fuperio-
riora verba, *nunquam exeat*, trahi oportet ad fuperio-
ra, *quandiu viveret*, & illa, *de nomine teftes*, fuat accu-
ra, *quandiu viveret*, & illa, *de nomine teftes*, fuat accu-
pienda de nomine tuo: Teftatores etiam plerumque
pienda de nomine tuo: Teftatores etiam plerumque
abufive loquuntur, ut in *l. non alieno*, *de leg.* 3. Et in-
abufive loquuntur, ut in *l. non alieno*, *de leg.* 3. Et in-
de orta eft quæftio, an conftulere voluerit univerfæ fa-
de orta eft quæftio, an conftulere voluerit univerfæ fa-
milix, an foli filio? Sed hæc verba dirigunntur ad filium,
milix, an foli filio? Sed hæc verba dirigunntur ad filium,
non ad familiam: *nunquam*, id eft, quandiu viveret;
non ad familiam: *nunquam*, id eft, quandiu viveret;
ut in *l. ro pro fcio*. Quod hoc fit nudum præceptum,
ut in *l. ro pro fcio*. Quod hoc fit nudum præceptum,
§. fequenti declarabitur.

Ad §. Lucius Agrippa.

B *Reliquies*, id eft, monumentum, offuarium, in
l. 1. 2. de fepulc. viol. Ar eum monumentum alie-
nare poffit? Alciatus, quare prohibet alienationem?
nare poffit? Alciatus, quare prohibet alienationem?
Poteft alienari monumentum cum folo, ut in *l. in ma-*
Poteft alienari monumentum cum folo, ut in *l. in ma-*
jores, *de contrab. emp.* In antiqua urbis Romæ interi-
jores, *de contrab. emp.* In antiqua urbis Romæ interi-
pretatione legitur: *monumentum cum ædificio nec mu-*
pretatione legitur: *monumentum cum ædificio nec mu-*
bitur, *nec veniet*, *nec donabitur*, *nec pignori dabitur*,
bitur, *nec veniet*, *nec donabitur*, *nec pignori dabitur*,
nec ullo modo alienabitur de nomine familiæ meæ, quæ clau-
nec ullo modo alienabitur de nomine familiæ meæ, quæ clau-
fula efficit ut hoc præceptum non fit nudum, quæ
fula efficit ut hoc præceptum non fit nudum, quæ
hæc eft omiffa: Et ideo nudum eft præceptum. Filia
hæc eft omiffa: Et ideo nudum eft præceptum. Filia
mortens heredem fcripfit filium fuum, neptem tefta-
mortens heredem fcripfit filium fuum, neptem tefta-
tors, quæ non eft de familia teftatoris: Et hæredita-
tors, quæ non eft de familia teftatoris: Et hæredita-
cifcet caufam, de re nomine familiæ, putarem ex præ-
cifcet caufam, de re nomine familiæ, putarem ex præ-
fumptione voluntatis ftirem rede tranfmittam per-
fumptione voluntatis ftirem rede tranfmittam per-
dium in teftamento, *argumento lapis cum lapide*, *de cum*
dium in teftamento, *argumento lapis cum lapide*, *de cum*
inter, *fub.* 2. quia intelligitur femper, *ne de nomine fa-*
inter, *fub.* 2. quia intelligitur femper, *ne de nomine fa-*
milix, fi habeat filios nepris: hæc reliquit extraneis
milix, fi habeat filios nepris: hæc reliquit extraneis
heredes, & ita alienavit. Quæritur quidem, cui
heredes, & ita alienavit. Quæritur quidem, cui
teftator partum magnus erat, & fic de nomine tefto-
teftator partum magnus erat, & fic de nomine tefto-
ris: & ideo dicit, fe effe pottorem jure agnationis ex
ris: & ideo dicit, fe effe pottorem jure agnationis ex
l. 1. de legitimis hæredib. a nepte inftitutis: Refpondet Sco-
l. 1. de legitimis hæredib. a nepte inftitutis: Refpondet Sco-
la, ad extremum perventura prædia, quia nullum præ-
la, ad extremum perventura prædia, quia nullum præ-
ceptum eft fine adjectione fideicommiffi: Et *l. fi ita fcri-*
ceptum eft fine adjectione fideicommiffi: Et *l. fi ita fcri-*
ptum eft, *legatarius*, §. *fed etfi ita*, *de fideicom.*
ptum eft, *legatarius*, §. *fed etfi ita*, *de fideicom.*
libert. & l. cum pater, §. *mancip.* Qui autem confilium dat,
libert. & l. cum pater, §. *mancip.* Qui autem confilium dat,
de re fua non teftatur: neminem igitur obligat, quia le-
de re fua non teftatur: neminem igitur obligat, quia le-
ge 12. tabul. permittitur tantum teftatori de re fua te-
ge 12. tabul. permittitur tantum teftatori de re fua te-
ftari. Ira nihil videtur facere contra voluntatem, qui
ftari. Ira nihil videtur facere contra voluntatem, qui
ex prædia tranfmittit in extraneos heredes. Nudum ex-
ex prædia tranfmittit in extraneos heredes. Nudum ex-
tem præceptum non eft mera voluntas, fed confilium.
tem præceptum non eft mera voluntas, fed confilium.
C In ll. quas opponit Accurfius, non fuit nudum præ-
In ll. quas opponit Accurfius, non fuit nudum præ-
ptum. *Quæ habuit partum magnum*, id eft, fatorem
ptum. *Quæ habuit partum magnum*, id eft, fatorem
poterat: *propter partum* eft præmii præmii, qui
poterat: *propter partum* eft præmii præmii, qui
eft in quinto gradu, & frater avi eft in 4. gradu. Placet
eft in quinto gradu, & frater avi eft in 4. gradu. Placet
mihi ejus interpretatio. Et fic eft accipienda *l. 1. §. de*
mihi ejus interpretatio. Et fic eft accipienda *l. 1. §. de*
emptione. emancip. cum liber. 1.

Ad §. Quindecim libertis.

PAtronus fegrati prædium quindecim libertis, quos
inftituerat. Nominatim nuncupatio partes uni-
inftituerat. Nominatim nuncupatio partes uni-
les facit ab initio: deinde adjecit legem, ne quis eorum
les facit ab initio: deinde adjecit legem, ne quis eorum
partem fuam alii venderet, qui non eft ex eadem
partem fuam alii venderet, qui non eft ex eadem
corpore & numero libertorum: Et quid adverfus ea
corpore & numero libertorum: Et quid adverfus ea
faftum effet, tranftulit fideicommiffum in rempublicam
faftum effet, tranftulit fideicommiffum in rempublicam
Tufculanorum: quæ verba habemus in fragmento
Tufculanorum: quæ verba habemus in fragmento
de fideicommiffis, *ex libro* 3. *fideicommiffi*. Quæritur pri-
de fideicommiffis, *ex libro* 3. *fideicommiffi*. Quæritur pri-
mo, an fideicommiffum ad extraneos perveniat? Et
mo, an fideicommiffum ad extraneos perveniat? Et
tes fuas vendiderunt collibertis; qua in re perveniunt
tes fuas vendiderunt collibertis; qua in re perveniunt
voluntatem defuncti: deinde emptores vita decefferunt,
voluntatem defuncti: deinde emptores vita decefferunt,
relictis heredibus extraneis, in quos tranfierunt partes
relictis heredibus extraneis, in quos tranfierunt partes
emptæ a collibertis: quæritur an ex partes perveniant
emptæ a collibertis: quæritur an ex partes perveniant
ad heredes extraneos, an ad collibertos, an ad rempu-
ad heredes extraneos, an ad collibertos, an ad rempu-
blicam? refpondeo pertinere ad extraneos heredes: con-
blicam? refpondeo pertinere ad extraneos heredes: con-
ditio femel defecta non refumitur, *l. pater*, §. *ult. de condi.*
ditio femel defecta non refumitur, *l. pater*, §. *ult. de condi.*
& dem. Ceterum reipub. erit fideicommiffi petitio per
& dem. Ceterum reipub. erit fideicommiffi petitio per
partes defunctorum, non pro ea quam emerat a colli-
partes defunctorum, non pro ea quam emerat a colli-
bertis, ut Rogerius refte in hunc locum admonet.

Ad §. Tufculanos, *alios*, *in fine. incipit ab his*
verbis: *Fideicommiffum*.

QUidam legavit Petronio centum fummam, & non-
vir, ut eam reftitueret collegio cuiufdam templi:
collegium illud publica difficultum eft, quæritur
collegium illud publica difficultum eft, quæritur
utrum fumma fideicommiffo comprehenfa remanere
utrum fumma fideicommiffo comprehenfa remanere
debeat apud heredem, an apud legatarium? Et ait,
debeat apud heredem, an apud legatarium? Et ait,
apud legatarium remanere debere: hoc magis inter-
apud legatarium remanere debere: hoc magis inter-
erat fcire, propter inter eorum fidei: aut lenitas ab
erat fcire, propter inter eorum fidei: aut lenitas ab
initio non valeret, & hæc apud heredem remanet: aut
initio non valeret, & hæc apud heredem remanet: aut
deficiunt poft teftamentum, tunc teftatore, & hæc di-
deficiunt poft teftamentum, tunc teftatore, & hæc di-
cuntur effe in cauffi caduci, & remanent apud heres,
cuntur effe in cauffi caduci, & remanent apud heres,
aut poft mortem teftatoris, & funt etiam caduci, &
aut poft mortem teftatoris, & funt etiam caduci, &
ideo manent apud heres: hæc fimile eft quod dici-
ideo manent apud heres: hæc fimile eft quod dici-
tur in hoc §. quia aut poft teftamentum, vivo teftato-
tur in hoc §. quia aut poft teftamentum, vivo teftato-
re, aut poft mortem teftatoris, fideicommiffum defcit: &
re, aut poft mortem teftatoris, fideicommiffum defcit: &
ideo caducum effe videbatur. Deftitit tamen legatum
ideo caducum effe videbatur. Deftitit tamen legatum
ad Petronium pertinere, quod confirmatur *l. fi ita fcri-*
ad Petronium pertinere, quod confirmatur *l. fi ita fcri-*
ptum, *legatarius*. Quo modo etiam filius, qui ex jure nouæ
ptum, *legatarius*. Quo modo etiam filius, qui ex jure nouæ
tantum filius vindicat, quæ apud heredem erant re-
tantum filius vindicat, quæ apud heredem erant re-
manfura, & ius caduci, vel quafi caduci irrogatur fo-
manfura, & ius caduci, vel quafi caduci irrogatur fo-
li heredi fcripto, non legatario. Quæ deficiunt poft
li heredi fcripto, non legatario. Quæ deficiunt poft
teftamentum, vel poft mortem teftatoris ficto vindi-
teftamentum, vel poft mortem teftatoris ficto vindi-
cantur, & erunt remanfura apud heredem, fi vero
cantur, & erunt remanfura apud heredem, fi vero
apud alium, ftatim non valebit. Hæc tamen defini-
apud alium, ftatim non valebit. Hæc tamen defini-
tiones adhibenda eft exceptio una, quæ fumitur ex *l. fi*
tiones adhibenda eft exceptio una, quæ fumitur ex *l. fi*
quis Titio 17. fup. de legat. 3. nifi teftator tanquam mi-
quis Titio 17. fup. de legat. 3. nifi teftator tanquam mi-
nuffimum eum eligerit: tunc enim remanebit apud he-
nuffimum eum eligerit: tunc enim remanebit apud he-
redem. Si habeat ius antiquum: aliquin remanebit
redem. Si habeat ius antiquum: aliquin remanebit
apud ficum, vel ad heres, aut legatarius mortem
apud ficum, vel ad heres, aut legatarius mortem
fecerit in præftando fideicommiffo: Et ideo non vo-
fecerit in præftando fideicommiffo: Et ideo non vo-
C luit apud legatum apud eum remanere: fit autem mo-
luit apud legatum apud eum remanere: fit autem mo-
ra, die fideicommiffi cedente: non enim celet fuero
ra, die fideicommiffi cedente: non enim celet fuero
legatarii fideicommiffum, quod tam ex ftipulatione,
legatarii fideicommiffum, quod tam ex ftipulatione,
initiofa eft eorum opinio, qui colleio diffolato, exi-
initiofa eft eorum opinio, qui colleio diffolato, exi-
ftimant legata ea effe perentura eis: *l. heredes*
ftimant legata ea effe perentura eis: *l. heredes*
eorum, ad quos bona eorum pertinent: Quod verum
eorum, ad quos bona eorum pertinent: Quod verum
non eft, cum ex collegio duabus tantum de omni ture
non eft, cum ex collegio duabus tantum de omni ture
exeuntes: dolo malo fit fideicommiffum, quod
exeuntes: dolo malo fit fideicommiffum, quod
que deficiunt poft teftamentum, vel poft mortem te-
que deficiunt poft teftamentum, vel poft mortem te-
ftatoris, quæ ab initio valebant. Itaque quefto huius
ftatoris, quæ ab initio valebant. Itaque quefto huius
§. non eft contradictio fideicommiffi, quæ ab initio
§. non eft contradictio fideicommiffi, quæ ab initio
funt inutilia: Poffis quærere de fideicommiffis, quæ ab
funt inutilia: Poffis quærere de fideicommiffis, quæ ab
initio inutilia deficiunt, quid fit ftatuendum. Fuge:
initio inutilia deficiunt, quid fit ftatuendum. Fuge:
Quidam legavit Titio aliquid, & rogavit, ut id reftitue-
Quidam legavit Titio aliquid, & rogavit, ut id reftitue-
ret ancille mee: hoc cafu nec legatum, nec fideicommif-
ret ancille mee: hoc cafu nec legatum, nec fideicommif-
fum eft, quia id noluit remanere apud legatarium: dein-
fum eft, quia id noluit remanere apud legatarium: dein-
de quæft fervo pupillo: hic liberum non manumittet,
de quæft fervo pupillo: hic liberum non manumittet,
ftique remanebit apud heredem, & pertinent non
ftique remanebit apud heredem, & pertinent non
habebit legatarius; retentionem tamen habebit, ut fe-
habebit legatarius; retentionem tamen habebit, ut fe-
pe alias accidit in *l. pen. de his quæ l. pœnæ nomine*.
pe alias accidit in *l. pen. de his quæ l. pœnæ nomine*.
l. fi quis cum, *de cond. & dem.* *l. fi ita fcri.* §. *hæres fub.* 1.

Ad §. Mævi.

A Et hic nudum eft præceptum, non fideicommiffum.
Et etiamfi addiderat, *ne conferent fororibus fuis*: &
Et etiamfi addiderat, *ne conferent fororibus fuis*: &
adjecit, ut ea res invitum filio retineat: conftabat ex
adjecit, ut ea res invitum filio retineat: conftabat ex
eo his verbis predia videretur per fideicommiffum re-
eo his verbis predia videretur per fideicommiffum re-
lifta, refpondet, non videri, ut itant interpretes: hæc
lifta, refpondet, non videri, ut itant interpretes: hæc
verba non effe fideicommiffi verba. Sed fi fpectetur fen-
verba non effe fideicommiffi verba. Sed fi fpectetur fen-
tentia teftatoris, puto fideicommiffum omnino effe di-
tentia teftatoris, puto fideicommiffum omnino effe di-
cendum ex his verbis: prædia videri per fideicommiffum
cendum ex his verbis: prædia videri per fideicommiffum
relicta; quos eos fibi inveftem eorere iuffit: Ex cautione
relicta; quos eos fibi inveftem eorere iuffit: Ex cautione
igitur, non ex fideicommiffo voluit teneri. Movetur *Hof-*
igitur, non ex fideicommiffo voluit teneri. Movetur *Hof-*
fiftus, *ad Trebell.* Qui rogatus eft reftituere quod ad eum
fiftus, *ad Trebell.* Qui rogatus eft reftituere quod ad eum
pervenit ex hereditate, non tenetur reftituere fruftus,
pervenit ex hereditate, non tenetur reftituere fruftus,
l. quod his, *hoc ite.* contra tamen ftatuit in *d. l. Balbilla*,
l. quod his, *hoc ite.* contra tamen ftatuit in *d. l. Balbilla*,
quæ ait, fruftus effe reddendos: verum cautio recipit
quæ ait, fruftus effe reddendos: verum cautio recipit
incrementum fruftuum, *l. pervenit*, *l. ult. de condi. & dem.*
incrementum fruftuum, *l. pervenit*, *l. ult. de condi. & dem.*
fideicommiffum non recipit incrementum fruftuum.

Ad §. Ut.

Duo filias scripsit heredes ex aequis partibus, & uni posthumum pepigerit fundum; fed mox petiit ab ea, ut fatoris fui dirae ne quod pofl adiret, ut eas femper exsequeret: deinde ab eadem petit rurfus, ut diret fatori eiufdem fundi partem dimidiam: Et ita ei per fideicommiffum adeuntis praetoris, quod jure legati conflitit in parte dimidia. Quadrum eft, an cum parte dimidia debeatur ne. & nic, non debet. & poderante fideicommiffo videri recepiffum a petito pecuniario, nihil prohibet poffiderare fingenta priorem corrigit. *Lucilius poderare, de adeuntis. leg.* nisi fideicommiffarius prodiret, voluiffe recuperare prius fideicommiffum, cum non fuperat praelegato, quod adimere poffes, *l. ficut animi, de eadem. leg.*

Ad l. Poft Emancipationem. XL.

Gitur de filio procreato poft emancipationem patris. Emancipatione patris folvitur adgnatio. Ergo non potuit habere aequales filia, illa tamen erebatur in jure patris fe habere aequales, & patruum fibi legitimum heredem jure adgnationis: atque ita praefens avunculo: Et cum in eo errore effet, facta eadem deceffitis, pa. patruum reperit, ut reftituerex partem hereditatis avunculo, & agros duos: quaeritur, an valent fideicommiffa facta reftituendi? Et refpondi, valere fideicommiffa: deceffitis: quo cafu utrique potuit ab inteftato bonorum poffeffionem unde cognati: fideicommiffum hereditatis non conflitit, quia partem hereditatis fua jure vindicare fus habituros eft: fideicommiffum enim non conflitit in eo quod jure fuo habiturus fit: Conflitit tamen pro parte agrorum duorum, quae petenti ad patruum per filiam emancipatam, & nullus potuit habere agnatos: nunc ab eodem patruo, eodem errore facto, alias quibufdam pluris fideicommiffa relicta, cum exiftimarent fe folum patruum heredem habiturum. Quaeritur cum errant avunculum heredem habere, an avunculus debeat praeftare fideicommiffum pro parte hereditatis, quam cum patruo acceperit? & refpondet, non debere, fed patruum in folidum praeftare debere. *Ita Scaevola libro 1. ex quinque patribus, & Pomponius, lib. 2.* in qua eodem errore duabus mulier plura fideicommiffa reliquit a confobrinis quaeritur, an pro parte dimidia de reliquis fideicommiffis? Et ait Papin. aequiffimum effe, ut reliquentur parte dimidia fideicommifforum. Cur eadem aequitas etiam hic non valet, ut matri non plus quam parte dimidia fideicommifforum ab avunculo; Et ita extraneo heredi a liberto inftituto, & patrono praeterito, & etiam filio fub a patre inftituto, & filio emancipato, plurimum que in his fpeciebus relevabitur dimidia parte fideicommifforum heres fcripeus, & inftimantur cetera fideicommiffi pro parte. *l. Plautius, de adimend. leg. & transfer. l. 10. §. filiorum, de don. inter. l. ult. contra, de SC. Pegas. l. 5. §. ult. de adim. leg.* Et ita cum quaerela inofficiofi teftamenti fi adfertur haeredita fcripto heredi, pro parte exonerat. *l. cum duob. de inoff. teft.* Ref. quod notat Ulp. ad Marcell. in *l. pen. de pat. pot.* Sed haec diftinctio patrem decbet. Idem poffeffiones adnotare ad Scaevolam, qui ita fpecialiter potuit, quam aequitatem.

Ad §. Ult.

Quidam fcripfit Seium ex dodrante, & Maevium ex quadrante: rogavit autem Seium reftituere quicquid ad eum perveniret ex hereditate, excepta hortis: & adjecit generale caput, ut in *l. Titia* 34. *§. 1. Lucius, lib. 3.* quoquis ibi heres effet, praeftaret quod cuique ingiffet, praeftari, ftetique juffiffet. Quaeritur, an Seia horus poffit retinere in dodrantem tantum, et quo heres fcripta eft, an etiam in affem, id eft, in fol dum. Qui retinet quod retinere juffus eft, id impune in Falcidiam, quod eft a fcripto retinet non ex pa-

Ad §. In teftamento.

Teftator primum legavit jure fideicommiffum liberis domum cum horto, deinde Tertonio liberavit eo eodem domo dictum, id eft, carnotenfem, & cellarium. Quaeritur, an heres debeat praeftare domum unicuique, & Tertonio adjicere domum dictam & cellarii, vel ne Tertonio dictum ipfum, & cellarium, liberis vero affimationem dari, & reliquum eorum? Et refpondi, nomine, quod primum proponitur per fideicommiffum, quod competerunt emptioni: hereditum non debere mentis duplici praeftationi: quid debet praeftare fingulis? unum fcil. Tertonio dictum & cellarium dabit, quid praecipue jure: deinde eidem Tertonio & liberis reliquum domum, an vero Tertonio dictum & cellarium, & etiam liberis reliquum domum? Horum vero omnium dubia, a quo nihil debeatur, & a quo debeatur eft, ut hinc patet, in ea domo nihil habituram Tertonium praeter dictum, & cellarium, nifi probet quafi praecipuo titulo teftatorem ei reliquiffe dictum, & dictum, & domum vero omnibus; fed male confunditur ab interpretibus. In hoc fpecie res tota pluribus legatur, ut autem ex eis legatis pars ad totos, quemadmodum ex fpecie tua legata eft pars, partem illam vindicare, & partem quoque fuere certum in domo reliqua: nifi teftator voluerit eum partem eum habere pro praecipuo. In fpecie legis *cum quidam, C. de legat.* res ita legatur ut, & fubi, alteri legatur, cum eadem priori legatario femper intelligitur detracta ea pars. Male etiam confunditur *leg. in pluribus, h. t. lib. 22.* in qua eadem quaeritur eidem bis legatur, non eft eidem quaeritur eidem eadem teftatore eft eadem haerede legatur, fimul tantum debetur. in *l. 17. fup.* Si eadem quaeritur per eundem fcripturam eidem aut diverfis heredibus fpecies debetur, ut in *l. Si pluribus, §. Si. fide.* cum hoc late confundatur, & in *l. Si eadem, de leg. 2.* ubi eft, *Species certa uni legatur, alio eidem res, id eft, fpecies certa uni legatur, alio eidem res, id eft, eidem nomen* in quem per fideicommiffum, vel per damnationem: quo cafu utrique heredi certio competit. Eft in hac quaque fpecie proprium ius, quod cum fpecie huius lege confundi non debet: cellarius fervus eft cultus penus. Quaeritur in *l. Species, 3. cellarium, de legat. 1.* dictum, fed cultus fuit cum, quafi fuus Arcadius vel Arcadius, quod latini penum. Colere autem ufu dicitur: cum ad rem vel ad aliquem refert: cum eft etiam quotidianum, quod in hoc fi. cum patrimonio effet dum legatum, quod ipfum appellat praelegatum, quod poffit debetur eft. quod praecipue jure: deinde eidem legatum eft. Praelegatum illud dicitur quoties res mea quodammodo legata, quod ipfum appellat praelegatum, vel vel cum dos fuit legatur, *l. cum pater, §. Spici nus, lib. 2. l. 2. de don. inter.* vel cum fervo aut filio familias peculium legatur. *l. 1. de pec. leg. l. 1. de excep. rei iudic. l. 3. de fund. dot.* vel etiam obligatio legatae creditori, ut in *l. cum fervus, §. penus, de lib. leg. l. 3. §. ult. de adim. leg.*

Ad §. Cubicilla.

Quidam legavit in cubiculis liberis omnibus cunctum, quae in eis, quae non mancipiorum, & his filiafque fuas quos mancipii naturales fuicepiffent in feriuare, retento adhuc in eadem patre, vel liberto, vel ferro, fcue ex concubinatu fuae partes naturales tantum, & filii naturales tantum: filii vero ex juffu nuptiis quoriti, naturales & legitimi: adiicit exceptionem, *nifi fi eius mentionem fecerint animi mei.* Deinde per epiftolam legavit uxori certos fundos cum ferris, qui ibi eflent, rufticis, vel urbanis, vel etiam adfcribas, id eft, difpenfatoribus, veluti procuratoribus domini, qui dicuntur adhuc penere rerum domini, quorum amiffio plerumque everfio fa-

A milice dicitur in *l. uic. de off. prefid.* fed nominatim non legavit quendam uxori: in eis fundis erant filii cuiufdam liberti: unum epiftola eft unior codicillis? Epiftola eft imitatio codicilli, *l. 1. in §. Seruiana, C. de lege Fuf. Can. infl.* vel eft fupplementum codicilli, ficut codicillus eft fupplementum teftamenti. Idem in *l. Ex in epiftola, C. de fideicomm.* ait, fideicommiffum poffe relinqui & epiftola & codicillis, & in brevi libello: Brevi libello fcripta non virtute dominorum, & nec fideicommiffum, etiamfi fine fcriptura relictum fit, a. & nec nuncupationem, & nunc: refpondet Scaevola, filios illos non fuperare patrem ex codicillis, non ad uxorem ex verbis epiftolae, pietatis intuitu, ut poffint nuncupationem. Haec diftinctio non placet nunquantur. Tu die haec rationem effe conftituendi & epiftolis itidem, & inferam quafi neceffarium a compilatore. Domus ab uxore legata: Scaevola ait, ut ante: Quaeritur: verum alia ratio eft, quia nominatim filios non legavit uxori, ideo potuit dicere: Et fimiliter in *l. Si mancipia, de vulgo.* Ita vero, patrem reftituere fpecies nuntia & fuppofita fuit. Finite: Quidam extraneum fcripfit heredem, & ab eo rogavit fundum legavit derelicto ufufructu: filium autem emancipatum praetexit, qui bonorum poffeffionem contra tabulas petiit, quo refcindit teftamentum, & ex quo fuit in poteftate. Quaeritur, an fundus matri fit praeftandus a filio, deraelo ufufructu, an vero plena proprietas, & an, plenam proprietatem effe praeftandam patri reliquit. Imo alia ratio quaerenda eft, quia teftator voluit ufumfructum ab heredis heredes fcripto praeftari: non fi fundus legatus eft a quibufdam heredi derelicto ufufructu, & heredes decefferit, antequam fundum praeftaret, an heres heredis debeat praeftare ufumfructum? minime, in *l. cui ufusfructus, §. Heredem, de ufufr. leg.* Idem in *l. Titia, de adim. leg.* legata fuae alimenta ufque ad pubertatem. Alia eft ratio, quia ibi non fuperant ea. in *Seminario, de ad. leg.* in unicuique. Et eft alia plane poteritia ad nonam: quaeritur ad quam pubertatem debeantur? refpondet ipfum debere ufque ad annum 14. annum: in annum non potentia invito: nam idem eft & externo ufque ad pubertatem, qui nulla plene debetur, alimenta relinquitur, qui fcore alimentorum externa alimenta portigantur.

Ad §. Fabiefiano.

Veritur, an fpecies legatum unum aequale fuerit? de quo in *l. fervo cafforo in fin. ff. de ver.* multum interefl eo praeceft fpecies, an fequatur: fpecialis fpecies legatum aequat genetis; ita dicit: Ingratur voluntatis, alteri velle mulieres; ut fi legetur alteri ex modo vitalibris, alteri argentum omne, & in mundo vitalibris alteri argentum, hae omnia pelleteri legatario debebitur. Idem fi uni legetur inftrumentum fundi, alteri inftrumentum omne, & in pendio fit inftrumentum, quod habuerit teftator ad inftruendum. Idem fi legatum fit peculium fervo manumiffo, & fi peculio fit fervo, qui dicitur legatum, fimul de fervo dicitur haec effe noffe fit, *l. 1. inf. de actu. & aeg. leg. I. quidam, §. ult. inf. de rebu. vet. lufe. leg. I. 22. de actu. inftitu. inf.* Idem fi legatur fervi vernae, alii curfores, *l. fpecies relicta, §. ult. inf. hoc tit.* Idem fi alteri penus, alii etiam legetur, *l. 2. in pric. de inc. leg.* Quare, fi eidem adfcribatur primum genus duplex fpecies, quid juris fit? non unique femper fpeciale derogat generi: nifi per imperata ea, vel ex abundanti adfcribatur fpecies quaedam, non tamen nominatim poft genera: nam fi nominatim, fpecies derogat generi, ut in *l. 2. quaeritur, §. pen. Legata, de fupell. leg.* quidam legavit fupellectilem, dein enumeravit fpecies quafdam, quis enumeravit per imperatiam, vel ex abundanti, ut fundum inftructum do lego cum fupellectili & alia re. Sed cur in *l. ad quaeritur, §. penul.* fi nominatim non exprimantur? quia fi no-

minatim exprimatur per imperitiam, species derogat genori, *l. cum de luminos. §. cui fundum, de mafte. vel infertus.* hoc in ſi legat fundum reſtrictum, quem Titium & Pamphilam, an ceteri fiere debeant? minime: ſicut ſi diuidit: lego fundum inſtructum cum ſervis. Atque hoc ait *d. §. cui fundum*, & *l. legatis*: quem per imperitiam ex abundanti enumeraſſet ſpecies, non derogare ſpeciem, veluti ſi non adſcribantur ſpecies propriæ nominibus, ut in *d. §. cui fundum*: verum ſi poſt generale legatum demonſtretur ſpecies certi numeri, data opera videtur in eis ſpeciebus modum deſiſſe generi; & hoc eſt *legatis inquit*, id eſt, *cum ſervis*, & *pecu.* Et legato cedunt, quæ nominatim expreſſa ſunt, in *l. Seia, de inſtrum. leg.* In teſtamento legauit Seia fundos inſtructos: deinde in codicillis ſcripſit: *poſſeſſa tamen mihi in mentem*, ita ut fundi inſtructi ſint, ruſticos ſcilicet inſtrumento, ſupellectili, *pecore, vehiculo*, & reliquo inſtrumento, & quæ ſunt in eis. Non debebunt legatario, & derogatur generali legato per legatum codicillorum, & ſic ſi legetur genus, deinde ſpecies eidem, non ſemper ſpecies derogat generi; ſed tunc ſpecies non derogat generi, ſi poſt generale legatum enumerentur ſpecies per imperitiam ex abundanti, non adſcripta propria nominibus: ſed ſi poſt generale legatum, teſtator demonſtret certi numeri ſpecies, id eſt, eam numerationem affectauit, certæ ſpecies, & generi derogat, ſpeciale legatum præcedens, non tranſferur in ſequens generale, vel non tranſferur cum generali, ut ſi alii legetur ſervus alter rerum urbanarum, alii omnis familiæ urbanæ, an alter videtur ademptus, cum ſit ex familia urbana, vel an ſit ſervus communis? mihi *pone, l. Is de ann. & rep. leg.* ut in ſpecie hujus §. in quo ſi uni fundus generaliter, alii quæcumque mancipia reliquit, legauit, & in eo ipſo legato continetur fundus Gargilianus. Quid ſi eodem ſtipendio legata ſpecies deinde genus, augetur legatum, nec aliud alio minuitur, vel ſi eidem ſervus, deinde omnes ſervi legentur, attenditur minuitur legatum per poſteriorem? ſic ante: ut ſi Titio leget ſtatuas duas marmoreas, deinde eidem omne marmor, & ſint plures ſtatuæ marmoreæ, an omnes debebuntur ſtatuæ? & præter duas ſtatuas marmoreas nullis alia debebitur, quia teſtator non videtur in memore poſuiſſe omnes ſtatuas: nam per marmor intelligimus eadem materiam & inferiorem, & ſtatuas marmoreas non eſt marmor, *l. bonis 100. §. 1. hic §. 1. inf. de ann & rep. leg. 2. in prin. de tit. ex. & leg. quæ eſt ex no. lib. 3. §. fin. lib. 1.* quæ videtur pugnare cum *d. l. 1. de ann & rep. ibi: libros de ſervio urbano*, *l. Titio teatore*, *fup. lib. 1.* ut, legio ibi textores ſervos, alteri ſervos, id eſt, ſervos domeſticos, ex quibus ſervi fiunt vernæ, & vernarum legatum videtur generale, & hæ ſunt: textores vernas eſſe communicandos; atque ita lex *Titio* teatori, videtur pugnare cum *l. ſervos ſervii*, *§. ult. lac tit.* cuiuſmodi pugna ita dirimendo eſt. Aut certe ſpecies demonſtrantur nomine, ut Stichus dispenſator, aut Stichus Gargilianus, ut in hoc §. vel numero, ut due ſtatuæ marmoreæ; Et tunc hic exceptio, generale legatum præſtabitur, aut certæ ſpecies non deſignantur, ut in *l. 38. de leg. 1.* ut ſi legetur uni textores, alii vernæ: nam nomine, vel numero non deſignantur, quia teſtator unicuique genus reliquiſſe videtur, ideoque ſi unicuique ſua, nam vernæ cuiſque erunt communes. Idem ſi uni legetur peculium in quo ſunt ſervi, alii familia ſervorum: nam ſervi peculiares communembuntur in hoc *edicto*, *l. ne no. de pecul. leg.* quoniam in ea lege adjecit ſuos: ſuorum appellatione non continentur peculiares, *l. ſervos*, *§. ult. hujus leg.* Atque ita non poſſunt dici: *nam ſi venae dat ſervis urbanis*. Multum intereſt, an ſpeciale legatum præcedat: nam tunc videtur genus legaſſe: ut ſi uni textores, alii vernas leget quis: nam ſi non fint textores, communes erunt, non ſi uni leget vernas, alii textores: nam hoc modo videtur genus prius legaſſe, deinde ſpecies; & tunc priori debebuntur vernæ,

A textores poſteriori legatario. Et hoc aperte declarat *l. ſi ſervus plures*, *§. ult.* ea eſt valde obſcura ibi; *ſi in ſpecie*, ut ſi alii ſint plures, alii lecticarii ibi, & quidam ſervi pictores & lectiarii, communicabuntur, quia utrique communentur ſub ſpecie, *aut in genere*, ut ſi primum uni curiores, deinde alii vernæ, quo modo videtur utrique genus legari: ſi ſint vernæ curiores, hi utrique in genere ſuo communicabuntur; nam genus non minuit genus.

1117 Ad Tit. De Legat. III. 1118

neri, cum Kalendarii appellatione contineantur pecunia nitr exacta ex diverſis nominibus, imo etiam pecuniæ deſtinatæ nominibus faciendis, veluti ex donatione aliqua, vel legati, licet nondum numeri applicatæ, *l. numero 24. §. ult. l. qui filiam, eod. lac tit.* & redalbe in Kalendarium. Ignur legatio his, quæ ſunt certo loco, non videntur legatæ cautionibus debitorum, pecuniæ legatæ quia ad tempus ibi habet teſtator, ut eas crederet, non repoſitas in perpetuum: cautiones autem incorporales ibi non continentur, *l. ſi mihi Mevia, inf. lo. lit.* Oldat *l. prædia*, *§. libros, de peculio. & ſupr. leg. inf.* ubi fundum teſtator prælegat liberto cum inſtrumento, & omnibus, & familia, quæ ibi morabatur. Finge: teſtator ante teſtamentum ſcripſit, quæ ſuperius tetigimus, & nondum tradiderat ſequenti. Quæritur, an vinum hoc, quod *adhuc in eo fundo eſt* cum moritur, debeatur ex cauſa prælegati? Et ait, *debetur*, & ſane non reputanti loci quamplurimi: nam legans omnia, quæ ibi ſunt, non videtur legare venalia, *l. non legamus, inf. de adim. leg. I. ſupplenda*, *l. Cajſius*, *de reb. dub. l. generale*, *§. uxori, de adim. leg.* Interpretes omnes dicunt, ut Rogerius & Bart. ſi ſpecies rigorem verborum, & tenorem, continent omnia, ſine reſtimatione, non continent vina vendita: ſed adverte, plus mendi in reſponſi Severiani reſtare, & certe negationes multas, & lege hic, *non continent*, nifi forte contrarium voluntatem appareat ex *l. quæſtum 78. §. 1. inf. lo. t.* ubi quæritur, an conſtitutum nomina debitorum, & nummi: & ait, non continent, nifi manifeſte contraria voluntas appareat.

Ad §. Agri.

Iuſſit vendi ſignum Publio & Caio, ita ut careant hunc non perventurum ad heredem, vel poſteros Seæ, ſub pœna centum. Finge: Cajus petit ſundum obtato pretio juſſo, Publius repudiat: quæritur eſt, an deſinente altero collega, Cajus totum poſſit petere? Et reſpondet, partem duntaxat petiturum. Ratio petendi eſt ex ratione veteri, quia ut in lege per dantiationem, ita ſi eadem res duobus relicta ſit, ſingulis habent partes, ut inter *conſortes*. Non eſt jus accreſcendi inter ſideicommiſſarios, quibus conjunctim eadem res relicta eſt, ut nec inter eos, quibus diuiuſtim, ſicut nec inter *conſortes* per damnationem. Hadie tamen jus eſt accreſcendi inter fideicommiſſarios ex conſtitutione Juſtiniani. Legendum hic, *relicta hereditas*, non *relicta res hereditas*, ut ſcripti libri omnes eſt, pro qua parte eſtato, quæ ex judicio defuncti interponenda eſt, præſtari debeat? Reſpondet IC. pro ea parte præſtandam eſſe, quæ ex fideicommiſſo præſtatur.

Ad §. Sorori.

Filios inſtituit heredes, ſorori autem mancipia legauit, eumque ſuum, ut cum moreretur ex teſtamento filii ſui heredibus reſtituere: deinde ſpeciale legauit, *l. heres meus §. 1. de condit. & demonſtr.* Animo mortis ſuæ ſorori mancipia adquirit ſuæ alia. Quæritur, an poſtea mortua filia, adquiſita mancipia reſtituenda ſint filiæ, an ſpectent ad heredes ſororis? Ultimum *v rum* eſt: mancipia ſorori, & fratibus ſuæ dicem fideicommiſſi cedentem, id eſt, ante moram, non continent fideicommiſſo, & recentionem eorum habere rem, quæ pertinet ad ſororem, vel heredes eius, ſine ſpecie per *d. §. meum hæredem*. reliquantur ancille, *ſive* per fideicommiſſum hereditatis: Et ſic partus eſt in ſtudio, *l. pen. de ſtat. leg.* Sempronius teſtator huic ſuo fratri, & ſororibus ſuis eſt reſtituendus, & *l. ſi divus*, *§. ult. de obſequ. l. pen. de ædil.* Reſtit, Cribidium Severianum, qui ſororibus poſtuſſe ſe reſtituere, qui in re repoſuerit dicit a Marcello. Putant cum Scævola *l. mulier*, *§. fideicom. ff. Ad Trebell.* §. *hereditatis*, *ad Trebell.* frequenter ſententia, quæ obtinuit, ut ſi emptor ſit, qui poſſit venire in reſtituitionem fideicommiſſi partus, & fructus, *l. eum ſervus*, *§. item partus, fol. 2.*

Ad §. Patri naturali.

Pater naturalis eſt, qui filium aut filiam ex concubernio habet, *l. ex conſulibus*, *ſexto*, cuatus pater juſtus & legitimus. A patre juſto filio in poteſtate relinqui non poteſt, niſi in eum caſum, quo ſui juris erit: a patre naturali hereditate inſtituto filio poteſtati, quidam is in poteſtate non eſt. Pater naturalis filiæ debet fideicommiſſum, quod inſtituto a genero reſtituatus fuit dare ſuæ filiæ ex conſtitutione, cum ea, quæ ibi eſt, conſulto matrio, & legatum eſt in dotis cauſam: quo caſu ſatisfacere ſe teneri eadem ſtipulatione, cujus mentio in *l. uxor*, *§. fideicom. C. de rer. vend.* eſt, quo cautum eſt, ut uxor recipiat dotem datam, vel exigat ſtipulationem, & interponat cautionem ſi filius nubenti alii, pater ultro, & ſine mandato filiæ dotem dedit, ſtipulatus eum filii reddi ſi filiæ liberis filia deceſſiſſet: deinde filia ex eo contugio ſuſceptæ filium ſuſpervivente matri; atque ita non repetetur dos: quæro cum dederit dotem hoc modo, an etiam pater debeat præſtare fideicommiſſum? & ait, ſi dotem non ſportunam patrem non liberare fideicommiſſo: ſed exigitur, ut filia dotem rarum non habuerit: aliquin ratihabito retrorahitur, & mandato compatur. *l. ſi quem*, *inf. de dali exerpt.* in qua ſi debitor creditori creditoris ſui ſolvat pecuniam, & eam debitam pe-

ter

ter creditor, repelletur doli mali exceptione, si non ta- A
tam habeat solutionem. Sed in hac specie debitor cre-
ditori creditoria solvit animo gerendi negotii sui credi-
toris, & ita animo reputandi: hic non animo negotii
gerendi, sed pietatis officio. Finge: Ex fesamdo marito
filia neque filium, neque filium suscepit, verum acce-
pto tulit stipulationem secundo marito, atque ita non
repetet. Summa huius paragraphi; deo quam pater ultro
debet, etiamsi non sit ad eum redituta, non liberat pa-
trem fideicommissa, quod filia reliquum est.

Ad §. Sejum.

HEredi scripto substituit diredo, & per fideicom-
missum: diredo, & heres non esset: per fideicom-
missum, & heres esset: quo modo substitutus potest
praeterquam pupillo; furioso, filiofam. vel si prior de-
cessisset Appia, ut heres scriptus restitueret Valeriano:
pollea heres scriptus non expectata morte filia voluit
Appiae restituere fideicommissum: cum mortua est Ap-
pia, vivo herede, dein mortuus est heres. Quaeritur, an
Valerius ex fideicommissi petitio adversus heredem
heredis. In *l. pupillum*, C. *de fideicommiss.* qui post mor-
tem cognitus est restituere, id potest vivus restituere:
sed ea reparatoriam non potest ante fundi, ut hic
fraus est in tempore, I. *ait Praetor*, §. *si cum in dotem*, I. *non-*
nus, §. *ult. inf. quo in fraud. credit.* Et male I. *Severus*,
aut. oppositur, qua pater restituit fideicommissa omisit
quarta deductione non expedata morte; Et tamen lex
ait, patrem non fraudare creditores, verum patrem non
reparationem fideicommissi. Ergo & debitum solvit: pater
rogatus est post mortem suam hereditatem filio resti-
tuere, & ei emancipato fee eli id potest: cuius mortis
trahitur ad cofum emancipationis, *ex §. ita ait, quando*
dies leg. red. l. 11. §. fi cui, loc cit. Et quod pater Falci-
dium omisit, non fraudavit creditores, sed ut ait, patet
plenam fidem teftatoris fecisse eli. I. Falcidia eft cau-
tia voluntatem teftatoris, I. *Titia Bis. inf. leg. Falc.*

Ad §. Scaevola.

SI decefferit priufquam conftituerit fe velle, id eft,
deliberans, quaritur an debatur fideicommiffum:
debent ex hoc §. fed hoc videtur non debeti fideicom-
miffa, nec fideicommiffi cauía, nam aliud eft in legati-
fi enim heres mortuus, antequam diceret fe velle, an
debetur fideicommiffum, reftatum eft quod ait: nam
poft mortem mutiliter relinquebatur legatum aute ju-
ftitium, fideicommiffum poterat, I. *§. ſup. ſtipulatio-*
nes poft mortem promittebatur, vel ftipulatoris fuiffe, nul-
la funt, §. *poft mortem*, *Inſt. de inutil. ſtipulat. I. centeſimis*,
§. *ult. de teſt. obligat.* ita accidebat I. 11. §. *fi fideicom-*
miſſum, *ſup. hoc tit.* Et videtur hoc modo reftitum fi-
deicommiſſum, relinqui ab herede heredis, non legi-
tum, nifi ex conftitutione Juftiniani: nam poft mortem
rectæ legatur, ſtipulatur & fideicommiſſatur, & ſe
abrogatus eft §. *ult. de leg.*

Ad §. ult.

HEredem ſcriptum rogavit, ut reſtitueret heredita-
tem Seiæ, & Sejam, ut Maevie, non adjecta die,
nec conditione, & vetuit ne Maevia a Seia exigeret cau-
tionem praeſtandi fideicommiſſi, adjecta cauſa ea, cum
ſciam, eam non interventuram fideicommiſſum. Queri-
tur, an fideicommiſſum Maevie relictum purum fit: fi-
liſdatus dubium facit id, ſed relictum Seiæ & Maviæ, I.
purum eſt, I. 2. *& pen. Cui in poſſ. leg. I. unde, de condi. & demonſtr.* & in pure legato exigitur cautio & ſatisdatio,
I. *etiam* 15. *D. de in poſſeſſ. leg.* quæ huic §. convenit.

Ad L. XLII.

QUidam uxorem Seiam heredem inſtituit ex uncia,
Maevium ex deunce, & ſibi uxori inuenti fegui-
turum corporis fui. Carnifex damnatus ſeipſum ex-
ſtituitur teſtamento, I. *Lucius* 88. §. 1. *lib. 2. I. ſi ſepulchrum*,
ſ. finus, & *vulg. & ſimpuſh.* Curitor teſtamenti, qui &
executor dicitur, & divifio legatorum mandati potefl,
I. *pe unio*, & I. *ſup. D. de dem. & rebus. legat.* quaeritur in
cauſa inſtituendi monumenti refte dicitur fuiſſe mi-
nime, ſed funeris, qui uncia ei data ad id non ſufficit.

Ad L. XLIII.

B

PAter juſſit filio dotem dari arbitratu tutoris: De-
plex eſt arbitratum, vel arbitratus: liber, quod
fcilicet cuique libet, & alter boni viri. Queritur, an
hic arbitratus fit boni viri? Et eft quidem: tamen
in arbitrium fit liberum, poterit quis minus dare. Et
eamen legatum, quod ad minimum quid rediqui poteft,
nullum eft. Quaritur, quatenus dotem conftitui opor-
teat viri boni arbitratu? in autem arbitratore ut arbi-
trato dignitate, I. *cum poſſ.* §. *primo*, *de jure dot.* I. *quam*,
ced. Dignitas ſpectatur ex natalibus, *ad l. cum poſſ.* §.
majores, ita alienata ſolvendo, I. *ſi cui* 14. *ad. ſc. trebe-*
lli. Et praeceptoribus mercedes, I. *cum plures*, I. *cum tutor*,
de adm. tut. Ne faciendo ſepulchrum, I. *ſi quis ſepulchrum*,
ſup. de religiſ. Idem dicendum ſi extraneus legavit, ut
pro modo facultatum haeredis dotem volentes, I. 15.
§. *ſic fideicommiſſum*, *ſup. l. 2. lib. 3. I. D. de dot. promiſſ.*
ſimiliter in bonis fideicommiſſum collatum in arbi-
trium arbitrati, accipi pro viri boni arbitratu, I. *ſi*
de reg. jur. In promiſſionibus dotis, & ſtipulationibus
dotis, eſt ut Tutius arbitraretur non alius, & eo ar-
bitratu, I. *ſed prave*, corrigetur per judicem, I. *ſi ita ſtipu-*
latus ſit Nerva, *eod. tit.* quis Titio non eſt permiſſum
liberum arbitrium, ſed quid vivo bono: nam alito
pro ſolio bonae fidei eſt, I. *ea propoſita* 78. *eod. tit.*

Ad L. XLV.

QUi uxoris cauſa empta, parata funt uxori, uti ad-
folet, legantur, ut eſt in I. *de uxore & reg. leg. &*
in hac I. in uſu, ut ita legetur uxori frequentiſſime
verbatur, vel quæ uxoris cauſa comparavi, vel quæ
ſuadquid uxoris dedi, uſibus eius emta conſeſſi,
I. *uxori* 15. *ff. de aur. & arg. leg.* ita legatur aurori, & li-
beris, & ſervis cum libertate, ut I. *ita in pure*, *ff. leg.*
ſup. §. ult. hic tit. Inutiliter dicitur uxori, & narui jure
civili, liberis noſtris, ſervis noſtris, nifi manumitta-
tur; tamen delegatur rectæ ufibus liberum, *d. l. ap-*
ſis. ult. Quod inter vivos donatur, confirmatur mor-
te, & olim confirmatione opus erat, hodie libertio
hæ donationes confirmantur: idem de donatione, quæ
conferitur in nuptias, vel filiofamil. Collata tamen in
ſervos ſilentio non confirmantur, licet manumitta-
tur: nam manumiſſum teſtamento peculium non fe-
quitur, nifi nominatim reliſtum ſit: manumiſſum
tamen inter vivos peculium ſequitur tacite, §. *ſi pro-*
ſum,

ſum, *Inſtit. de legat.* Concubinæ donari poteſt, uxori legatum, non item: cum ergo ita legatur uxori, ut A
aſibum eſt, generale legatum eſt, idemque dicendum eſt
de ceteris perſonis: nam eo contineatur vaſa, veſti-
menta, ornamenta, quæ parata ſunt uxoris gratia, in
proprium ejus uſum, I. *legatis* 35. *lib. 2. I. de aur. & arg.*
arg. leg. Item dicitur quia dicitur, ea quæ propria
uſui cauſa parata ſunt, legato continuo. Oſtiar. *cum*
ignorantia &. §. *lanx*, *loc cit.* ea lanx, quæ promiſcue
uſus eſt, unde quidam non dubitant non mutinus legari
lanam, lanum uxoris cauſa paratum, & purpuram:
morivus autem multum lanam reliqui, cum ex eo
bi deſtruebet in vestimenta, fed commiſcebatur eum.
Quæritur an omnis hæc debeatur commixta? Et ait
omnem non deberi, fed quod ad consumum ſum ſufficet,
quæ Ulpius ſcribit, & Julianus videtur probare. B
Solvio: hic duobus modis videtur quid in proprium
uſu eſſe: primo, ſi tantum pro modicis in ſpecie eadem,
veluti communi natura, I. *ſtatim*, §. *ſed & ſtatim*, *de aur.*
leg. & ea vella non continentur legato. Alterio, ſi ma-
jor pretio, ſive in genere, ut ſi utantur eadem congeſta
I. *aut*, non parte. Et quo quisque utitur ea ex conge-
ſta, eo utitur ſibus, I. §. 3. quo continetur, quod ſibi mu-
lier ex eo congeſta mutatim in ſuum uſum vertit vi-
lantate mariti, ut in d. I. *lanx*. In pena hæc
utilitas: in pena funt vitæ ſui cauſa habita, non pro-
mercalia, non ea, quæ habuit mercis cauſa, genus funt
ſeculenta & poculenta; & ſeculenta, & pomercalia
non ſeparavit, & legavit penum: quid continetur lega-
to; tamen quidam ſentiunt, quæ ſeculenta, & poma- C
ſeculenta, Emiliusque ejus, I. *non quod*, & I. *item ſi pure*, *ad*
de penu leg. Eadem diſtinctio eſt in vino dulci, §. *ſi*
vinum excepit: nam hoc continetur legato, legata, I.
arg. d. §. §. ult. inf. de pen. leg. Ergo legato cedunt, quæ
in ſilum ſunt collecta, & verſa funt in uſum uxoris:
item quæ uxori propria habuit, I. *legatis* legata legata
dicitur eſſe generalia: imo eſt affectio, quo ſcripſerit
legata ſpecialia, I. *ſi ita ſcriptum*, *de leg. Pupillum*
adjecerat. Putelli non eſſe adjectionem neceſſariam:
ſignatur uxoris cauſa parata: dein ſoreſt adiectio eſſe ge-
nerali: uxori vellimenta, ornamenta; aut quæ eius
cauſa parata, I. *ſi quis ita legaverit*, *inf. de aur. & arg.*
leg. Et consumbio, & dimunitio amplior legatum. In
I. *ult.* vellimenta, ornamenta, & quæ uxoris cauſa para-
ta, illa adjectio auget legatum: *ornamenta*, & *vellimenta*
ta, *quæ uxoris*, *&c.* dimunit legatum, ita illam vellum
cauſa paratum, legatum, ſi tamen ſolet ſe
demonſtratio: ſuperioribus exhibus adjectio non eſt de-
monſtratio, I. 11. *inſt. de aum & arg. leg.*

Ad L. XLVI.

QUi legi 46. coniungendus eſt §. *pen. I. quæſtorem* 78. D
infra, uxor dedit pro dote res aſtimatas, tempto
eſt, Quæritur, ſi uxoris cauſa parata legata ſint, an ve-
nitur res aſtimatas, an pecunia? Solvitur, quia vide-
tur uxoris cauſa empta, quæ ab uxore ipſa empta ſunt,
& uxoris cauſa non emit maritus ab uxore. Paulus ait,
maritum emere, ut uxori, & uxorem ut marito, I. *ver-*
bum idem Paulus poſſes conſulto libris Valerii id non eſt
luit, nifi crediderit probetur. Species d. §. *pen.* haec eſt,
Mulier res dedit res aſtimatas in dotem, quæ affi-
matio, venditio eſt, I. *plerumque*, *de jure dot.* Ideoque fa-
ctio matrimonio redituat pretium, non res. Quæritur
ergo ſi maritus uxori legavit eius cauſa parata, an data
in dotem legata cedant, quæ ponendum eſt deſiſſe ma-
ritum uxori in uſum: quia abſurdum erat, ut intellige-
retur mulieri paratum eius cauſa, quod ab eadem eſſet
partum, & legato ſignificantem Valens dixit: ideo
Paulus ait, Praeterea male judicaſſe.

Tant. X.

Ad L. XLVII.

A

QUe gruere legati non tantum, quæ ab initio uxo-
ris gratia parata ſunt, ſed & quæ in alterius uſum,
ut quæ privatis uxoris, quæque filiæ nuptiæ, vel natus
fuerunt, ſi modo poſſes ea fint conſerta in uſum pe-
ſterioris uxoris, & tradita, quæ ab initio uxori para-
tur ſibi animo deſtinabatur. Quæ ab initio alii para-
tur, uxori videntur parata, ſi ei tradantur, I. *ap. Pape*
tit. adempti non credunt legato, I. *leg.* Huic legi coniun-
genda eſt I. 58. *hoc tit.* In quo reſpondum idem eſt, quod
in I. *de aur & arg. leg.* latiur quæ priorix uxoris cau-
ſa emit, vendi non tradidit, tamen legata ea credun-
tur. Quæ quis paravit priori uxori cauſa, ea non ſunt pa-
rata poſterioris cauſa, eſt ſi tradita fuit: ut dominus &
pater, qui tulit nomine in peculium, traditione opus
eſt, I. *nullatim*, *de peculio*. Paratum non non alteri pa-
ratur alteri, quam traditione; nulla tamen voluntate
res deſinit eſſe in patrimo, I. *ſi ab hoſte*, *de capt.* Et in peculio, d.
I. *non ſtatim*. Ex dote a marito uxori præſtata non e-
ductur Falcidia, quis res eas fit eſt. Idem in rebus uxoris
cauſa emptis, paratis, quæ ſi non traditæ, non redeunt
mariti. Ratio eſt in I. *ſet ſolutionibus* 81. *ad leg. Falcid.*
quia nominatim id excipium.

Ad L. L. & LI.

LEnatum filiofam. relictum cum fui juris erit, valet, B
& a patre herede filiofam. ſi ita relictum ſit, cum
in fuam poteſtatem venerit, valet quidem legatum, ſed
dicitur circumſcribendi arbitratu eſſe cauſibus: non quibuſlibet
conditio virtute ſtipulationum, non legatum, & fide-
commiſſi, ſed circumſcribendi, ut aiunt, ita relictum,
cum in fuam tutelam, videtur impoſſibilis nam in
fuam tutelam venire, eſt abire alienas tutela, & venire
in fuam: filius quidem in meam, non ego in meam, non
tutela, I. 3. *de curatore*, *de curat. lac.* Idque ex ſenſu
tutoris tutelæ, & pupilli, I. *pupillus*, *in princ. de vulg. fige.*
I. quæſtor, I. 2. *de Decur. & Caſtr.* I. 8. *de donation. int. vir.*
I. 3. *de Decur. de Caſtr.* C. *Ed. I. 6. de donation. int. vir.* Ita
tutela tempore, quo tempore fue tutelæ fuiſti fuus. Et
his conditio videtur impoſſibilis, quæ non ſit in his
verbis acquiritur pro his: cum pubes erit. In hiſtam. C
Ita ſi ſervus, qui ſervus ſub tempore, ut ſervus, *Stichus*
id accipiunt fuo ſit: nam mutatur, I. *mutatis* 101. *de verb.*
non venit in ſuam tutelam: mutatur, pubertate non ve-
nit in ſuam tutelam, quæ ante quinque perpetua tutela
continuetur, ut in I. 5. *de Decur. pupillus*, *quoties ex cauſ. in*
poſſ. ea non dicitur & pupillus pupillare in ſuam tu-
telam venerit. Ait autem hoc loco *plerique* non ſi- D
nitio hæc Sabini non eſt perpetua: inter, quæ tumes
per relictis filio mariti diſſipedet, fire quæ ſubjectam
habet omnia verum, ut ea, ita, ita legat filius, cum pu-
ris erit, I. *legatum*, *de her. inſt. I. 3. vers hanc, de mi-*
nor. I. Divus, *de jure fiſci*, *I. Stich*, *Cod. de inoffic. teſtam.*
I. *ult. de in. rub. de donationib. ſi antequam* administrationis
bona, minoris, rudda, & moriatur ante 20. an. fidei-
commiſſum debentur, I. 3. §. *de pupillo*, I. 4. §. *de*
peculiq. cenſibus. dotur tutor, & curator his, qui ne-
queunt administrare res ſuas: voluntatis quæſtio eſt, id
eſt fuſti, non juris, I. *servatis*, C. *de donat. inter vir. &*
uxor. multa cadunt in fallum, vel variant fallum, I. *Ma-*
via, §. *pen. de auct. leg. I. unica*, *de offic.* Quæſtiones fuſti
fant ambiguæ, ut in I. *Servius*, I. *Labeo*, I. *de fi-*
deicomm. in I. 3. *de reſt. int. I. ex duabus*, *inf. de legat.*
ſup. fuit ceteris dicitur pubes: ex I. ceteris 25. annorum
ætas dicitur legitima, I. 3. C. *ſi tutor interpoſ. pecuni.*
I. *quod Servius*, §. *ff. de rebus eor. qui ab.*

Ad L. LII.

VEterius ſogulos fons libros appellat volumen, A
cum volumen ſit generalius: phiprye, & illic

sunt cornices abjurem : codices appellat pugillares, *vocantur Graeci*, certe, id eſt ligneis pugillaribus ante cerae inducti ex membranis, & lignea materia, in quibus paſſit ſcripturi dabant. Et ideo commodatum conſiſtit in pugillaribus, *l. in commodato 17. §. fin. & commod. & hac charta, ff. de don. poſſ. ſec. tab.* ait charte nonne continere chirtham novam, & deletitium, id eſt, five teſtamentum ſcriptum ſit in nova charta, ſive deletitia, Paulus 4. Sentent. tit. 6. libris legatis ait contineri chartas, volumina, membranas, & phituras.

Ad §. Si Homero corpus.

LEgato corpore, quale eſt, debetur, ita in *l. ſi fervus, §. qui corpus, infr.* legavi decem, quæ ſunt in area, & non ſunt niſi quinque ; quod ibi eſt, tantum debetur.

Ad §. Libris autem, & L. LIII.

ITa penu legata non debentur thecæ, gemmaria, doliſ, ſportæ : debentur tamen vaſa, ſine quibus oleum & vinum eſſe non poteſt, *l. 3. §. ult. l. 4. de penu leg. l. 3. de inſt. vino & oleo leg.* Annulis legatis non debentur ſtadyliothecæ ; argento legato non debentur ſcrutula, *l. §. Imperatoris.* loculi funt, Gallice *bougettes*. Interdum libris quoque bibliotheca ex mente teſtatoris : ut ſi quis legat bibliothecam ex mente Origenis, *nemo in h. t.* eſt cubiculum, ut in *l. ſi ita §. ult. de matrimon. teſtamen.*

Ad L. LIV.

IN *l. tum furius, de cond. inſtit. & l. avia 77. de condit. & demonſtr.* mulier filiaſtem inſtituit ſi emancipatretur : & poſtea in conditionibus ſcripſit : hoc amplius ei do lego : ſex ait, repetitum non eſſe conditionem etiam in legato. In *l. haberis 108. de cond. & demonſtr.* legavit ita, ne de nomine exeat, deinde fubjecit, & eo amplius hoc do lego. La conditione de nomine exeat, in legato repetita coalescitur. In *l. cadicillis 24. in prin. ſupr. de teſtam. leges.* quidam libris legatis ſupellectilem, ut ſi quis prius vita deceſſerit, portio ejus reliquis accreſcebat, & poſt noviſſimum ad rempl. Arelatenſium pertinere, & hinc amplius habitationem libris legavit : & ne hic repetita eſt conditio. Item repetitur conditio legati, *l. 67. inf. conditio poſita in repetitione legati*, legatum prius & purum tuit conditionale : non tamen hac locum habent in legato eodem perſonæ, fed & diverſis, ut *l. 13. fup.*

Ad L. LV. LVI. LVII. & LVIII.

HUc adjungenda *l. 58. & l. 57.* ideo pali, pedamenta, & pertice non ſunt ligna, *l. 16. vallo, §. 1. de inſtr. leg. l. 1. de ligno puncto.* Dietæ, hypocauſta, vel hypocauſtum, Gallice *poile*, in *l. 16. de inſtr. leg.* Armos gremiales, vel cremiales, ut alii legunt in *l. fructus 7. §. ſi fundum, ff. fol. matrim.* quod facile cremetur gremia, Gallice *lezards*. *Quæ alio nomine non appellantur*, in *l. 31. de mort. cauſ. don.* mortis cauſa capionis nomine non contineatur ſpecies capiendi, quæ propriam nomen habent, ut hereditas, legatum, fideicommiſſum, quamvis mortis cauſa capiatur, ſed quæ nullum nomen habent : *carbones, l. carbonem 167. de contrar. ſtipulat. furis parvis*, in *l. 2. de origine furis*. Sexti Æmi liber exſtat, qui inſcribitur Tripertita, quod proponeret legem 12. tabul. dein interpretationem, dein formulas, Gallice *le practique*. Ita & Oſilius. Quæ legata legi nomine ait contineri fermenta, gremia, vitium ſtirpes, & radices, & ſuperamenta materiarum, Gallice *coupeaux ferabilli, c'eſt une pomme de pin*. Arundines ſunt ligna, ut in ſignato arundine pro ligno utuntur. Item legatis adjudicatis in Aprio aqua continetur, quæ venalis eſt, *§. ſignorum, h. t. & l. Mela 14. §. 2. inf. de action. legat. edict. Com.* T. Liv. *lib. 39. c. 18. Fumi bibula, pro ligneis utuntur. Virrones.* Tibiorum exercitium ſuos rectores appellat Laſtantius lib. 4. Inſtit. *Ne fumi, fen.* Ligna Sole cocta, & amarca conſperſa fumum non faciunt, Varro lib. 7. de re ruſt.

Ad L. LIX.

EGatis chirographo tabulæ & aſſiones legatas videri ſi, & ideo hereditem cedere debere aſſionem, argumentum venditionis chirographo, quo vendito, veram tum videtur nomen & actio, & legato nomine, legata videtur actio, igitur heres cedere debet aſſionem legatario, *l. nomen 34. hereditat. l. ſervorum. §. nam qui, lib. 1. Inſtitut 83. §. ob eam, lib. 2.* Et id verum, ſi qui etiam ex hereditate prælegavit, *l. 4. in prin. fenatuſ. conſult.* non item ſi rationes prælegatas fint uni ex heredibus : nam ea præceptis expenſis nulla eſt actio ; atque videtur teſtator voluiſſe, ut apud eum rationes manerent, cui prælegatæ fint, *l. Proculeianus, ſup. eod.*

Ad L. LX.

ANaſculi rediguntur in numerum ovium : ovibus legatis, non debentur agni, nia nascuntur hinc, Pinnarius *§. Senatus.* nifi alis ita regionis conſuetudo, qua agni ſunt, qui non ſunt adhuc toti, *l. legatis 65. §. ult. eff.* multum intereſt an grex ovium legetur, an pecus : nam ovibus legatis, arietes non continentur, at ſi agni, ovium grege legato continentur & arietes & agni, qui ſimul compellantur in gregem, *l. legatis ſupra §. 1. ult. h. t.*

Ad §. Servis & ancillis.

SErvi veterani ſunt, quos circum ſe ufus & cultus fur exuſſ habuit. Obſtat huic *§. 1. ſervis ſup. h. t. Salmaſius, inf.* fed lex noſtra eſt de quibuſdam, & agnoſcibus, qui habebantur propter opus reſtituti, *Servi ad ſpectaculum, ſervitium temporis, aut ad clamorem*, quia ſervi urbani non heredantur loco, ſed genere ubicumque habitent, *l. quemadmodum, de fugitiv. leg. Aliqua hactenus, l. urbana 176. de verb. ſignif. ubique habitat, l. urbana 166. de verb. ſignif. ubique*, ut opinor, quæ : ſed videndum eſt quo quemque loco teſtator habuerit, ut ruſticorum habeantur numero, quos & habet teſtator, *l. patrimonii 91. §. Titio 3. h. t. haberi, & §. ult. h. t.* ſingulis ſervis dabitur demenſum, diat'um dictarium. *Ita d. l. urbana* ſcripſum eſt. *Vicarii*, ſequel ſingulares, *ſeparati* : verum quid opus eſt querere de ſervis, cum titulus hanc legis ſit de inſtrumento ? fed hominem eſſum ſuat in inſtrumento, non res immobiles, *l. ſingulis 7. §. Alfenus, & §. idem reſpondit, de inſtrum. leg.*

Ad §. Prædia legatis.

ALfenus nihil animalis inſtrumenti eſſe opinabatur : id eſt, inſtrumento fundi legato, dicebat bruta non contineri, nec hominem, *l. quotiens, §. Alfenus, h. t.* Mancipii, inſtrumentorum id eſſe opinor, ut ſervum ; mulcibovicale, ut bonitem : aliud ututum, ut plauſtrum. Si legata fint, quæ coledorum prædiorum cauſa parata ſunt, neque topiarius, neque ſtiuarius legatus videtur. Topiarius non habetur nifi ad hortum : is autem eſt, qui arbores aliaque opere topiario exprimit, ſcripſique ſecutus varrun. Varrurius lib. 7. *Semidactilis pugnæ ſpatia longitudinis, carinatarius topiarum ornatus.* Salmaſius, qui tamen fundi gratia habetur, & eſt cauſa hic pro lito magiſter peccavit. Alinus machinarius dicitur in *l. cum de legatis, & inſtrum. leg.* Alinus machinarius, vel alinus machinaria non continentur inſtrumento ; item quæ

Ad L. LXI.

DEm ſi ex officio ſtercoſtulus in aliud, *l. ſi cui haberi, quibus mod. teſtamenti. annis.* Idem ſi ex officio tranſferit ad artificium, ſi ex officio textor fut. Artificium artificio, officium artificio mutatur ; ſed non idem certum : nam artificium officio non mutatur, *l. gregarii 61. §. 1. inf.* ubi lectiarius videtur eſſe in artificio, & cocus in officio : imo utroque eſſe in officio, aut artificio : ſed pinuatur in artificio. In §. 1. ponitur cocus in miniſterio ; in §. 2. in artificio ; ſed cocus aliter fuit in miniſterio, aliter in artificio : eaque vere in jure ponitur. Sic Livius ait, *ceri opus, quod miniſterium erat, aes labori, capta eſt.* Vide Oſil. lib. 9. cap. 17.

Ad L. LXII.

ALi, plerumque : nam aliud eſt ſi alia ſit volumen teſtatoris, ut in *l. Lucius 9. §. ſi volumen inf.* In jure maſculina habent intellectum mulieberum, & ſunt promiſcua, mulieberia non item, *l. ſervis 81. h. tit.* hæc lex ſumpta eſt ex Juliani libro de ambiguitatibus.

Ad L. LXIII.

QUidam ſtillum & nepotes inſtituit, & nepoti prædia certa prælegavit, qua fux erant merita : quæ poſt, excepto calendario : quæ excepto, etiamſi adjecta non fuiſſet, *calendarium non debetur, l. ſi ſervus, h. t. & ſed qui exceptum intelligitur ſonſtat inſtrumenta*, & cautiones debitorum excepta eſſe : ſed an etiam pecunia numerata, *annuæ ea, quæ in eos annona eſt ? Et quidam Calendrii nomine pecuniam numeratam excipi volebant*, quos refellit Africanus : nam legata calendarii nomine, & cautiones, & pecuniæ reddita ex nominibus, & rurſus alia collectæ & deſtinatæ : nam permutatio nominum non mutat condittionem rei, & etiam pecuniæ reddita non ex nominibus, ſed alia ratione, deſtinatæ tamen nominibus faciendis. Quare excepto calendario, ea etiam pecuniæ excipientur : nam quod de legato calendario dicitur, idem & excepto calendario, exceptum videtur.

Ad L. Legatis ſervis. LXV.

QUæritur exceptis negotiatoribus, qui videantur excepti ? item in legatis negotiatoribus ſervis, qui legati videntur : negotiatores autem ſunt, qui negotii alicujus exercendi cauſa pecuniæ ſunt : negotium autem, ſive negotiationem eſſe, veluti emptionem venditionem, qui contendus eſt ſimilis emptionis, locationis, conductionis, permutationis : negotiatores denique mercatores ſunt : Et hoc ſenſu in *l. 5. pro ſocio*, ſcripſum eſt, ſocietatem contrahi poſſe negotiationis. An autem oſtionatores ſint negotiatores ? Oſtionator eſt, qui emit oſtonia domino, minuſque non emit ut vendat. Et ut obſervator definit ; negotiatores ſeu mercatores ſunt, qui emunt ut vendant, & inde quæſtum faciunt, *l. ſtas, §. ult. h. t.* Idemque de cubiculario conſtituendum, per quem ſolitus erat domus emere, quæ cubiculo inſtruendo erant neceſſaria, & de eo, qui piſcatoribus eſt præpoſitus, qui fcilicet pulcrum domum, non ut vendat alibi.

Tom. X.

Ad §. Si tonus ſervus.

QUidam legavit tantum lectiariis ſervos. Eſt quidam lectiarius & cocus, an accedit legato ? etiam. Et hoc ſi lectiariis tantum legatiſuet : fed diverſum ſi alii lectiarii, alii cocilegati ſint, & quidam lectiarius ſit & cocus ; nam hic legato artificio cedit, in quo plerumque verſatur : quod ſi non apparet, communicabitur, *l. 30. §. ult. inf. de quo fup. eſt l. unicum, §. Felicitſimus, hic tit.*

Ad §. Ubi.

BEcorum appellatione non continentur, quæ gregatim ſunt, ut grues, fed quæ gregatim paſcuntur, ut oves : cones non continentur ; arietum appellatione oves non continentur, & boves. & jumenta ſunt tantum qui dorſo dominatur, ut equi, muli : cantes, capræ, ſues, proprium genus ſuciunt, *l. boves 89. D. de verb. ſignific. l. Mellius 38. §. Jumentorum, de ædil. edict.*

Ad L. Aſſibus. LXVI.

AVibus legatis, anſeres, phaſiani, & gallinæ debentur, & aviaria. Paulus Sent. *lib. 3. tit. 6. §. avibus*, quia cognitione ſine aviariis haberi non poſſunt. Et ſicut avibus legatis, non debentur opiliones, ita phaſianis, phaſianaria.

Ad L. Teſtatorem. LXVII.

QUidam habebat prædium commune cum Titio ; ſed eius non iure pignoris erat obligata, & legavit it Habetorio prædium commune, videtur etiam legaſſe ius pignoris, ſilvo iure debitoris, ut poſſit pignus luere, *ſilvo*, ſi creanti, licet empſitrarius, qui legati fuſcipiendi recipiendi, non legat proprietatem ; ſed ius emphyteuticum, *l. ſi domus, §. ult. lib. 1.* Et legato fundo Sejano, licet non diceret, manum : legaſſe videtur, quod in eo præcipuo habet, *l. 3. §. ceri fen luna, hic tit.* Prædium Seianum commune eſt Titio cum teſtatore, & nullum jus habet in parte Titii, an debitor cogat ? ſe fane : nec enim aliene legatum videt ; Et hoc, nifi adſecerit, *manum, l. Maevius, §. ſervis, lib. 2. Modeſtinus*, nam tunc ſolum ſuperficiem legaſſe videtur, *l. 1. §. ult.* Et hoc ſi certum præſtum legarit. Quid ſi prædia ſui omnia legarit, vel ſervos ſuos omnes, an contribuantur omnia, *l. 1. §. ult. contribuantur* ? Et ait, omnia non poſſunt : ſed ita præcedit, ſi modo hoc ſenſerit teſtator, ut tantum deberentur, qui ſui eſſent in ſolidum. Poſſemus quidem ſuperius ſcripſiſſe, quæ ſui eſſent, quæ in his eſſent, an contentur ſervi ? ſe fane, *l. unicum 32. §. ſervis, lib. 1.* Idem & ſignatur ſuperius cum emtheſeos, *l. 2. circ. fig.* Emtheſeos ſunt dotes prædiorum, *l. 5. inſtr. & inſtrum. leg. id eſt*, inſtrumenta agri cauſa reposita ; hominesautem inſtrumenti inſtrumento, & legatis prædiis cum emtheſeos, debentur homines, qui erant teſtamenti tempore, fed & quæ poſtea acceſſerunt, ſi illud teſtator expeſſerit.

Ad L. Si cui luna. LXX.

LEx *Politicia*, ſi, *Labeo, de uſur & arg. leg.* Luna triſtera, & verticelorio, non tincta, colorio, falſa luna eſt cammata, pellinata, *l. ſed & ſi, de don. int. vir. & uxo.* Iunifica eſt, quæ pellit lanam. Lanipendia, quæ prebet lanam. Subinus accipit ſtamen pro filo laneo non connexo in tela, quod contexetur lanæ appellatione. Paulus pro filo contexto in tela, fed in hac re pugnat, fed Sabinus ſequendus. Pugnat cum *d. l. pedaulo, §. lanæ* : quidam legavit ſeſtem, ornamenta, lanam, linum, & verticelorias : eſt multi, ſciatio verbipnon non neceſſitas. Sabinus putat verticelorii nomi-

ne contineri puparium; contra Ulpianus, quem sequor. In 132 Oppio interdictis fuit velles verticolores purpureas: verticoloria fuit tinctâ. Tomentum est deraptura: verticolaria fuit tinctâ. Tomentum est deraptum panno vellus: male qui putant esse pilos, qui separantur a lana in *l. in peculium, de usur.*

Ad L. Cum hic LXXI. *& seq. tit.*

VIno legato continetur, quod vini nomine tenetur habuit, *l. 1. de vino, vinea, & al. leg.* servi quoque legati idem dicendum, *l. servis urbanis 99. lac. pus.* si heredes inftituerint fui fervi, *l. 2. de cond. inft.* item si legetur, ut hic: Eorum appellatione continetur, quorum proprietas integra pertinet ad teftatorem, *l. 23. in prin. loc. tit.* unum non eft pars duorum, sed eorum ratione ufusfructus eft in quibus non eft pars dominii, fed fervitus. Interdum fervi alieni, fed bona fide poffeffi, mei dicuntur: fuorum autem nomine continentur fervi oppignorati, qui pignori pignoratione, *l. 1. & 2. de pign.* Quæ in pecore, *l. 18. de pign. act.* At contra fervi, qui mihi funt pignori, non funt mei: ut pignoratitii *legati*, *l. 16. de legati. leg.* Quidam legavit fupellectilem: unum ftatim, quæritur an argentum pignori acceptum fupellectilli contineatur. Respondimus ait, non contineri, nifi pignus fuerit in ufu creditoris voluntate debitoris quafi fuum, & proprietatis jure intelligit: Et refer id ad jus antiquum: quo pignus debitor manebat creditoris, idque genus pignoris dicebatur fiducia. Et regulariter creditor non habet pignus in ufu, alioquin furti fuerit, quia dominii illud eft. Et fic quod quis habuit in ufu proprietatis jure, idque ex *l. qui habebat, hoc tit.* mihi fervi in mercedem, ducentur quorum operem locamus. Hoc locundo genus eft in *l. peculium*, *§. de instr. leg.* locatio autem dominium non impedit, ut eft in *l. non folet*, *l. hoc.* nifi duobus cubilia, ut unus eft in *l. in servum*, *ad. Aff. de servorib.* mei *emp.* fuorum nomine non continentur fervi venales, id eft, quos emimus, ut vendamus illico: hanc enim mihi mercet, & tamen eft loco mercis: fervi autem, qui ftabulo, eft loco mercatoris: merx eft, qui venditionis caufa emitur, mercator, qui vendendi: ut ait Varro, qui in agro, ut in Novel. Varro, Columella *de rebus rust. poffeff.* Cilico *de silv.* venalitia mancipia, id eft, fervi venales, fuorum nomine non continentur: pecoris fuorum, id eft, qui funt in pecore fuorum noftrorum, id eft, fervi fervorum noftrorum, id eft vicarii fervorum noftrorum, fervi noftri ordinarii, *l. 1. de vicar. serv.* de peculiaribus, *de mancipiis*, de peculio, fervi communes legati, confentur tamen legati pro parte noftra, *l. 5. & 6. tit.* Pleni proprietatis, *l. 20. §. pen. de usufruct.* Plenæ proprietatis fervi, non nudæ eft ufusfructus, nuda dicitur, cum ufusfructus alienus eft. Plenæ proprietatis mea eft, licet abfedit ufusfructus, *l. 17. in fine rei vindic.* ufucapione acquirit proprietas, non ufusfructus, *l. locum*, *§. proprietarius*, *de usufr.* Porro nihil refert an teftator dixerit *servos*, an intellexerit. Itaque hæc non tantum verbis, fed mentis aptantur teftatoris, ut conftat ex *l. 73. h. t.* cum ait: *nifi contrarium teftator inftituerit aut legaverit*, *l. 1. per tot.* Si certum corpus legatum fit, ut Stichum *§. 8. h. t.* Si certum corpus legatum fit, ut Stichum meum, licet ejus non fit, tamen debetur, quia fufficit meum, licet ejus non fit, tamen debetur, quia fufficit voluntatis non vitiat legatum: Si leget inutiliter, ut vivente, adjectio illa meum, accipietur pro conditione, & non debebitur, nifi fit eius, *l. memoriæ*, *de cond. & demonstr.* Demonstratio non præfentem vel præteritum, conditio futuram defignat.

Ad L. Nummis. LXXV.

NOn loquitur de nummis, qui funt in arca, vel crumis nummis: nam hoc modo diffimile legatum nummi, & hoc tale quidpiet alii debentur, non exquiritur tantum, non loquitur de nummis, fimpliciter loquitur, nullo alio adjecto: cum legatum incertæ rei non valet, *Lucius poft. §. penult. de jur. dot.* fed loquitur de certo nummorum numero indiftincte, id eft, non expreffo numerorum fpecie & qualitate. Et ita in *l. si fervus 13. §. ult. lib. 1.* ubi concefto fit ex dignitate legitimi, caritate, & neceffitudine. Eadem quæftio eft in *Lucii non ambitiofæ*, *§. 1. de benefic. libert. l. benefic paterna*, *§. 1. qui teff. fac.* atque ita eft faciendo confenfio ex variis conjecturis, *l. bibemus*, *§. quid ergo*, *§. pen. h. tit.* Charitum quæftionem non contrarie pofuerunt, in fi pluribus nummis quoque in re dubia hæredi pareendum, *l. Sempronius 47. lib. 2. l. ult. de his quæ in teftam. delent.* utrumque exemplar idemque authenticum fequimur, cum non appareat utrum lit authenticum: fcripferit quis teftamentum duobus authenticis, in quibus non appareat quod unum alteri. Quæ, quæ debent effe fimilia in favorem hæredis cui parcitur: item in ejus favorem disjunctio accipitur pro conjunctione, *l. generaliter*, *in prin. C. de caduc. tol. l. ult. C. de pactis*, *l. cum scriptum*, *C. de fideicommiff.* parum fideicommiffum capitur pro condicionali: fed in hac lege duodi funt nummi, qui non mihi debentur, nifi legentur, ut fefterii à quadringentis: alteritus valet quadrantes quatuor. At qui lex *fidiciffum 52. fup. mand. ait*, peffimo vino liberari pofle: fed tamen non liberabitur acidus, fed dandus quod eft perfimo propinquius: ita in homine legato *1. legato 37. tit.* ubicet Accurf. legem, *qui fanctum*, *de usur & aug. leg.* Et ita in fententia de dicimus fermone, *Lucii* non debetur de ambiguo, cum hinc media legata fit. Obicit item Accurf. *l. tum certum*, *de test. mil. ad leg. ult* lectur non effe, obfervandum ibidem, *h. t.* nonnumquam generic oleum volet, heredem præftare: fed idem de hac lege dicam: nam non eft fpectandum, qui genere teftator utebatur.

Ad L. Cum in fubftitutione. LXXVII.

QUo ab hærede inftituto legavit, ea & fubftituto dare damnas eito: fed ut ut fit, repetitio intelligitur, *l. in generali*, *de verb. fignific.* libertates legato continentur. Item continentur, quæ vindicari poffunt, *l. 1. C. fideicommiffum 56. tit.* nedum libertates, & certa, quæ directis verbis relinquuntur: Item affignatio liberti, quæ non verbis directis relinquitur, relinquentur *l. 6. inf. de adfign. libert.* Obicit. *I. Imperatores*, *de testibl.* in qua feparantur manumiffiones & legata: ergo legati nomine non continentur libertates . . . . .

Ad L. Quæsitum eft. LXXVIII.

COnjungendum principium hujus legis cum *l. cum fervo*, quod fubeft, *quæsitum*, *de inftrum. vel inftrum. leg.* ubi fi cui fundus, cuique ibi fint, legata fint, continentur omnia quæ in eo fundo mutare folita funt. Et hæc lex continentur ea tantum, quæ ibi fant, quafi perpetua fede: non continentur quæ ibi fant ad tempus, & quæ funt cafu quodam. Et ita *Scævola*, *quod ait*, cuique legatum eft, *l. hæc. lib. 1. §. ult. inf. l. 1. C. de verb. fignific.* effe eft fubire, *l. si servi*, *§. ult. inf. de usur & aug. leg.* fed *l. quod ait*, *§. Celsus*, *ad exemplum*, deftinatio animi domicilium facit, hinc qui abeft Valentiæ civis, Valentiæ effe dicitur, *l. fundi*, *§. quidam*, *de infl. vel inftrum. leg.* Et hinc qui fundi cauſa parata funt. Item *l. omnia 32. l. Cum Sti. fup. lib. 2.* fi fundum inftructum legarit qua, *l. 12. de inftr. & inftrum. leg.* continebuntur hominis, qui ibi morantur, non ad tempus, *l. pradia*, *§. 1. Lycia*, *§. idem quæsit*, *ead. tit.* fervi fugitivi & legato continentur, & partus ancillæ fugitivæ *l. hujusmodi 84.* tinentur, & partus ancillæ fugitivæ *l. hujusmodi 84.*

§. le-

§. legatum, *lib. 1. Sent. ut nil. inf. servit l. Titius*, *de fer. A rus reipsa.* Hujus enim legis initium eft in *d. l. Sex*, *§. Pomponii*. Denique qui abeft ftudendi cauſa, legato continetur, Paulus Sent. lib. 3. *tit. de leg.*

Ad §. 1.

QUicunque in hoc legato debentur nomina, & peCunia; Et non continentur deftinatæ nominibus faciendæ. Eadem ratio eft caloris, *l. 13. §. de ædilitio edicto*, *l. 3. si servus*, *§. 1. l. ult. si mihi bovia*, *inf.* In qua lege expiuntur peculia, ut in hac *§. 1.* In fervi urgentiorem deftinari non cedunt legato. Et venalia non continentur legato, *l. non quod*, *§. pen. de pec. leg.* Si cui penus legata ut penus vinum, omnis penus legata cenfetur excepto vino: non obftat *l. quæstion*, *§. pen. de inftr. vel inftrum. leg.* in *§. 1.* hujus legis: legavit fenfum inftruftum cum fupellectili, vafa, & vestite, & mancipia. Illa enumeratio eft fuperveuus: fed contrarium, adjiciendo eos fpecies, ne videatur confuffafe legatum *§. ult.* non videri. Quod aliter fi in loc *§.* fed illis fpecies obfecrit ex abundanti. Non matur vel legata fubftitutum non inteftatis rerum exprefio, fed in hac legato nihil eft abundans. Non obftat *l. a filio*, *§. ult. de dam. leg.* fed non dixit quibus præftitum, fed *quæ*, *§.* ita inferior feripturn non deinjuit fuperiora.

Ad §. Pen.

HIc *§.* fumptus eft ex *l. Quæ habebat* 101. *§. ult. inf.* Ædificium eft vestitæ. Celsus, *Gallice*, *revetir*. Illa verbis, *ita est ei*, fignificatur inftruftum, & inftrumentum, *l. Prædia*, *§. ult. de inst. & inftrum.* Inftructio autem non continet mancipia, *reliqua*, *domum*, *l. de pecilia*, *§. 1.* & ratio eft, quia inftructio fundo legato non continetur pecuniæ nomine, neque deinceps, neque cæteris, & reliqua colonorum, cum fint pecuniæ debitæ, nec continebuntur. In *l. Sejæ* 20. *§. ult. ead. tit.* nisi *specie*.

Ad §. Illud fenegle.

AGrento legato debetur non fuftum quam inftruftum. Quæ verba ibidem repetit fe defendit *l. cum avum* 19. *§. segetes*, *inf. de usu & aug. leg.* Nunni neque fidio, neque inftrio argento comparatur; argentum nomine continetur de *pec. leg.* Contra aliud propriæ generis non habent, hic *locus* 100. *§. 1. inf.* codtat huc *§. 2. de*, *cum scriptum*, *de inst. & inftrum. leg.* *de supell. leg.* Ecce reftatoris jus fuit, fi apparet eum voluiffe, *l. 13. de fupell. leg.* ubi videtur teftator inftrumenti nomine alii mancipii continueri vitulos, *l. nomine mentionis*, *inf. de usu & aug. leg.* ubi error hæredis jus non facit fi legat ovium mutuor, & ftatuas nominatim, hic ftatuæ debentur, abundat: unque ita error teftatoris non facit jus, fi non apparent eum voluiffe. Ratio autem cur diverfum fit in marmore, quæ eft, *de legis lana*, *inf.* hac eft, quia *non materiæ paterna* Or, vim nonnequæ retinere materiæ. Eadem verba funt in *l. lanæ*, *§. 1. inf.* ubi ideo potuit videri de eo, qui tantum legavit marmor: nam poterat videri ftatuas marmoreas non legaffe. Eadem ratio eft lanæ: nam lana legata, non debetur veftis, *ad Lanæ*. Nec obftat *l. ferrum*, *§. fi pecudis*, *fub.* 1. ubi lana legata, debetur veftimentum ex ea fiftum, fed addit, fi legatarius probavit durafle voluntatem. Paulus in Sentent. lib. 3. tit. de contrarium ait: nam ait, argento legato, maffam tantum deberi, non quæ fundi cauſa parata funt. Item *l. omnia 32. l. Cum Sti. fup. lib. 2.* fi fundum inftruftum legarit qua, *l. 12. de inftr. & inftrum. leg.* continebuntur hominis, qui ibi morantur, non ad tempus, *l. prædia*, *§. 1. Lycia*, *§. idem quæsit*, *ead. tit.* fervi fugitivi & legato continentur, & partus ancillæ fugitivæ *l. hujusmodi 84.*

Ad §. Carcum.

CArcum, & purpura verficolaria non funt, fed quæ tinfta funt. & verficolorum nomine Paulus in *l. pedicilos*, *§. Labo*, *de aurо & arg. leg.* non contineri putabatur, & concoum: Sabinus contra: vide ad Paulum, *lib. 3. Sent. tit. de leg. lanæ.*

Ad L. Si ebores LXXIX.

EBores eft carnis comodorum, qui poft aftum concinunt: fimilium fuiffent tres: fi cui optio ferviorum data fit, tres poteft eligere, *l. 1. de opt. leg. inf.* tres quæque fimiles colligunt: Ebriftas huius *h. t.* B eft, ut omnibus mortuis præter unum, valeat legatum; fed fi defit unus chorus, tum non eft amplius chorus: fimiliter legatis tribus lyris, & non extinguitur legatum, non extinguitur legatum, nifi mortuus fit equus, qui demonftrabat quadrigam, ut eft in *l. Perditum*, *§. 1. lib. 2.* id eft, omnium præftantiffimus. Et fic mortuo præcunte cantore extinguitur legatum: at gregæ legato & mortuo præter ovem, & arietem præter hærem, non extinguitur legatum, *l. 22. lib. 1.* Chorus legato, aut familia, poffum vindicare fingulos homines, ut hæreditatem vindicare res fingulas. Et fic quod una vindicatione poffum in univerfum, poffum etiam per partes, fed non e contra, ut pecubis partes fingulis vindicare poffem, peculium vero nequaquam, *l. vindicatio 30. fup. de rei vindic.* quia peculium non eft C nomen corporis, ut grex, armentum. Neque tamen chori legatarius poteft eligere, aliorum repudiare, quia unus eft legatum, *l. 2. §. 6. lib. 3.* quod nunquam pertinuit, *§.* Inquit legati edem, non fub nomine chori, quia plura legata funt. Idem & redintione, *l. cum ejus*, *de ædil. edict.* Nam ob veterum unius reftituebat illi, quia unus non vendidit eft, & fupra non poffet abfque detrimento: quod non ita eft in familia, quæ venditio ob veterum unius, non redhibebitur tota: & familiæ partis poffum abfque detrimento. Eadem ratio evictionis; evidio unus chore, adio de evidione fuperftitem in folidum: in familia fecus; nam evidio dabitur in folidum, *l. 1. §. 1. de ædil. edict.* Accurf. *l. 1. Ædiles* 38. *§. ult. de ædil. edict.* Accurf. citat. *l. si duos* 71. *§. 1. lib. 1. & l. fervo vendito*, *fup. de evict.*

Ad §. Area legata.

OBlat *l. 50. lib. 1. & l. fervus filii* 44. *§. 1. ead. tit.* ubi impofitione ædificii non videtur perire legitum. Differit Celfus à cæteris; fed utrumque defendi poteft, & ædificium ad legatarium pertinere, & non pertinere, quia, voluntas eft quæftio: verior tamen poft a effe Celfi fententia: ita *l. 3. ult. Quæstum mod. viæ publ. exercendi.* Ingens ufufructa area, impoftum eft ædificium: fine mortuor ufusfructus, quia quatibet mutatio mutat ufusfructum. At nonnumquam debetur tantum æftimatio area, *l. qui res 98. §. area*, *de fidei.* Et dedufta fit in ftipulationem, & ædificium fuerit fuftum.

Ad §. Servos quoque.

PUgnat *l. qui res*, *§. area*, *de fidei.* Et Paulus idem fcripfit, quod in *§. area*, in *l. fi fervus legavit* 17. *§. 1. de action. leg.* fed dicendum differitre Celfum à cæteris, cujus fententia manifefte refellitur in *d. §. area*.

Ad L. Quod ille curabit. LXXXIII.

PRima pars huius legis eft de fideicommiffo hereditatis. Et quidquid fcriptum eft de fideicommiffo hereditatis, idem dicendum eft de fideicommiffo

missa rerum singularum, ad fructus debeant reddi, & quæ vice fructuum sint, ut præsiones prædiorum, usure nominum, operæ servorum, vectura navium, vel jumentorum, *l. nemedes 29. ff. de petit. hered.* & *cum servus 39. §. 1. fin. lib. 1. ufora 54. & l. pradium 36. fin. de usur.* Modestinus respondet, fideicommisso huc fructus non contineri. Nam hoc legato vidertur cogitasse testatrix, quod fuit hereditatis, *l. in fideicommissaria 58. ad Trebell.* fructus autem inventi in hereditate veniunt in restitutionem fideicommissi, *l. 1. in ea causa 27. §. 1. ad Trebell. l. Centurio 1. de vulg. substitut.* verum fructus non imputantur in *vulg. substitutus*, exceptis liberis, *l. Julianus, C. ad Trebell.* Cur autem imputentur in Falcidiam ratio est, quia omnia, quæ sunt ex hereditate, & fructus ipsi hereditatis, *l. quod autem 74. ad leg. Falcid.* fructus autem medio tempore percepti sunt ex certo indicio defuncti, *l. mensa 17. ad Trebell.* & *per certo indicio defuncti, l. mensa 17. ad Trebell.* & *per certo indicio defuncti, l. mensa 17. ad Trebell.* Et contraria ratione; si pure reliquatur fideicommissum, & fructus percipiuntur ab herede negligentia percepti, fructus hi non imputantur in Falcidiam, *Cujac.* Fingit: rogatus pure restituere hereditatem, postea vult restituere: at fideicommissarius fructuum, & usurarum accepit: negligentia hæc ei obstat, & non usurarum accepit: negligentia hæc ei obstat, & non usurarum accepit: negligentia hæc ei obstat, & non

frustus accrefcit, & fic non habenti partem fuam, A nam hoc modo : Titio & Sticho ferro meo fundum illum do lego : in perfona Stichi non conflit legatum fero datum fine libertate, fit, ut ex. & verbis conjunctis, & fiunt partes ab initio ; fed iure novo, id eft, lege Papia, & ideo pars Stichi non accrefcit Titio. Et tamen Stichus ficut partem, & onus pars remanet apud heredem, id eft, in hereditate remanet ; & fic inutile fuit eius legatum, live pro non fcripto. Quod ab initio inutile eft, pro non fcripto eft, & hereditate remanet. Quod utile eft ab initio, fed deficit vivo teftatore, vel ante apertas tabulas, intercidit, id eft, caducum fit, *l. caduca, ff. de caduc. vind.* vel cadit in cafum : fic ergo Stichi pars non accrefcit collegatario. Sequitur deinde in eodem §. de his quibus disjunctim legatur : Frugi : Prima legatur teftatoris, B principali, ut paterno. Secundo teftamento pupillari, hi funt re conjuncti, qua idem diverfis fcriptus ipfis legatum, *conveniet, quatenus patiatur : ut in l. cohaeredi 41. §. cohaeres, de vulg. fubftit.* unde *interim & baccbis parteni, cui legatum eft in fio teftamento*, id eft, paterno. *Interim*, id eft, antequam locus fit teftamento pupillari, & locus fit conditioni legati relicti in pupillari teftamento, quod vitiofum eft : nam fi non ftant partes concurfu, interim, qui ftruit, habebit folidum. Itaque legatum eft, *Interim igitur tenum* : nec Ato & Hagolinus diftinctionem hoc modo dant, & dicunt interim, non tantum patrem, fed folidum, vel utramque partem : vel loquitur de lege C ut in Fragmentis Ulpian. *titul. de leget.* Si duobus disjunctim res legatur, folidum debetur, ubi legatum, patrem, & matrem uter conjunctim dare jubetur, & quidem pupillari teftamento relicti cedente, & altero non concurrente. Si duobus eadem res disjunctim legatur, non ftant partes ab initio, & eft unus ex his accrefcendi. Conjuncti re & verbis, & re conjuncti tantum, concurfu partes habent, ab initio folidum, & interea eos eft jus accrefcendi, fi per vindicationem legatum fit, id eft, qui ex his non fert partem, non facit partem focio, id eft, collegatario. At inter conjunctas, vel legatum re conjunctum, & teftamentum, non adfcripsit partibus, inre noviffimo, & antiquo eft jus accrefcendi. Et hanc debuiffemus confirmat *l. 2. §. 1. lic. 14. ff. de fervo pignori dato, & D ff. calleb. infra*, *l. legatum* 116. §. 1. *lib.* 1. a fcipio legati aequat a cohaerede. De conjunctis re tantum eft. lic. 1. *de falcidi.* accrefcendi, ubi per totum tantum eft. Quid juris fi per damnationem conjunctis, vel disjunctim legatum fit ? fi disjunctim per damnationem legatum fit, ut antiquo. Et tamen, fingulis folidum debetur femper, uni res, alteri affimatio : ut heres damnus eis dare Primo illum fundum : Secundo item, inre noviffimo. Si Primus teftamento debentur, fi concurrant, ut oftendit *l. unica*, §. *fin autem disjunctim*, *de cad. tolli.* nifi apparet teftatorem fingulis dari voluiffe folidum, quae clarifed eft Triboniani in l. 20. *hoc tit. l. fi pluribus*, *l. fi filiusfamil.* §. 1. *lib.* 1. l. 13. §. ult. *lib.* 2. l. *dum*, *inf. de ufufruct.* & vere conjuncti per conjunctionem re & verbis, E inre quo fingulis partes debentur ab initio, non concurfu, & non capientis pars non accrefcit alteri, fed is heredibus remanet. Quia non capit partem, facit tamen partem focio. Jure autem novo non remanet apud heredem, fed caduca fit, ut ait Ulpianus. *de leg.* videlicet fi defecerit poft teftamentum, vel poft mortem teftatoris ante apertas tabulas, non quae deficit ftatim ab initio : nam omnia, quae ftatim deficient ab initio remanent in hereditate jure antiquo : jure noviffimo pars non capientis accrefcit alteri, ac fi partes concurfu habeant, non ab initio, & inter eos fit eft jus accrefcendi jure noviffimo ; quo jure inter conjunctos, vel feparatos per damnationem jus eft accrefcendi, perinde atque inter conjunctos, & disjunctos per vindicationem : jure antiquo non videtur re conjuncti ; quibus res legatur per damnationem : dejunctionem legatur, disjuncti, quibus eadem res per nam recefit eft nifi per vindicationem : jure novo, hi quibus quoquo modo eadem res legatur, non funt conjuncti re : Et de jure antiquo accipienda eft *l. 16. in principio lib.* 1. quafi fubtus, *tit. de ruftico. tollend.* ubi pars legata eft, qui in rerum natura non eft, jure antiquo & novo apud heredem remanet, nec eft caduca, nec accrefcendi cum cadit, fed pro non fcripta eft, pars autem, quae habetur pro non fcripto non accrefcit cum juncto : ubi eft jus accrefcendi, qui non fert partem, non facit partem, facit partem.

A autem, aut repudiaverit legatum ? Et ait, non accrefcere, ne multiplex habeat fua portio, quae venit ad legatum contra voluntatem defuncti, quoque venit jure fingulari, ut ait Bart. id eft, lege Julia : igitur tria colligunntur ex *l. 1. modest.* ut si, cui non remittitur conditio, fi defcitur conditione, adminitrat ad legatum ut si, qui conditione deficitur, id reffe repudiet, licet apud defunctum fit, quia feilicet propter multorum utique deferur, id eft, intelligitur legatum : nam non fit jus accrefcendi inter conjunctos re & verbis, quia non venit ad legatum ex indicio defuncti, cum non fit implera conditio, & quae adminitrunt contra judicium defuncti, non funt producenda latius.

B *De Verbis tantum conjunctis.*

De Jure antiquo.

Inter verbis tantum conjunctos jus accrefcendi Celfus fere eft demonftrat, quia partes ab initio habent femper, non conftabit, *l. pen. ff. l. ult. de infpic. arcefc.* in qua lege teftator duos heredes inftituit ex aequis partibus, Primum & Secundum, & duobus legavit eiufdem rei ufumfructum : Tertio quoque legatum : id eft, a fingulis heredibus ufumfructum legavit eum per vindicationem, ut oftendit *l. ult.* id eft, quo remittere, vel amittetur partem, ut accrefcat : minime, ut inter eos duplus conjunctim eadem res, vel ufufructus duplus conjunctim eadem aequis portionibus, qui dicuntur verbis conjuncti, id eft, licet inter verbis conjunctos non eft jus accrefcendi : nam priore cafu videtur legatum aequis portionibus a duobus a fingulis heredibus legavit : quia enim partes ficut inter heredes, eafdem partes teftatores habere voluit : Atque ita non eft jus accrefcendi inter conjunctos re & verbis feparatos, aliquos partibus ; vel fi intelligunntur aeripiae : nam ut in *l. 20. lib.* 1. nihil refert virilis partes diri voluerit, an id exprefferit : Eademque ratione in *l. 2. §. 1. lic. 7. ff. de acceff. Fingo* : Duos inftituit ex aequis partibus ; & eos eandem rem legavit, & Primo, & Secundo ufufructus : heredes fundum praelitterant, & detrarentur ufufructus, pars unius defecit : hoc non accrefcet alteri, fed recurret portio ejus ad heredem : Atque ita unus fundus non videtur dividus concurfu, fed a teftatore partitus, ut fuerint habentes portiones hereditarias. Et non eft ita portio unius ad alterum accrefcendi inter eos, D argumento eft *l. 8. ff eadem*, *fallit. de leg.* ubi de verbis tantum conjunctis nihil dicit. Ergo habuit eos pro diftinctis. Sed addendi hae exceptae : nifi aliud teftator fenferit, id eft, nifi eam conunctionem nominum affectarit, & partes commemoraverit quas facerent conjunctas : & addendi hae pro re & verbis conunctis : & confequenter eft jus accrefcendi inter eos. Et huius rei confirmandae argumentum eft *d. l. 16. in fin. Fingo* : Quidam legavit uxori & pofthumo non nato, iterum vindicabo ; & tamen fuerunt tantum verbis conjuncti, id eft, non ex aequis teftator non diripfit portes virilis, ut ipse voluit, & ideo non fecit legati feparati, fed voluit ut omnes haberent partes virilis, & fimiliter ufumfructum legavit : Et ideo non nati poftumi non faciunt partem, fed quafi nullo de ea relicto, folidum ad me pertinebit, quafi non feparate effet partes. Et ita *Scaev. in l. 1. §. 1.* In hac tamen non videtur teftator eos velle conjungere : nam id potius heredum ftudeos dixit, & celeriter, *l. fi quis in. de benef. liberi.* fed melius dicendum, teftatorem conjunctionem induxiffe, nifi aliud probetur. In poftriore porte hujus legis quivis quis fit potior : inter re tantum conjunctos, & re & verbis eft jus accrefcendi. Fingo twice : Primo & Secundo fundum Sejanum do lego, Titio eundem do lego : defcitur prima, falli accrefcet Secundo, non Tertio, quia conjunctus re & verbis praeferur re tantum conjuncto : imo etenim omnibus, *l. 1. §. idem est, de ufufr. accrefc. l. Semproni*, *§. ult. de ufufruct. leg.* Nam verbis fingat : Primo &

Quero quid juris fit fi Titius moriatur, capiente mi-

Secundo fundum Seianum do lego, Tertio eundem lego, Quarto eundem lego, Quinto & Sexto aequis portibus eundem do lego: sunt tantum quatuor partes, quia Primus & Secundus habentur pro uno, Quintus & Sextus pro uno, l. un. §. hoc tit. & cod. tit. Cod. l. plures, in pois. lib. 1. Nunc deficit Primus, accrescit foli Secundo, deficiente Tertio, an accrescet foli Quarto? maxime; fed omnibus, quia & omnes sunt conjunctis re aliqua ex parte. Ergo re & verbis conjunctus praefertur ceteris, & re tantum conjunctibus, non praeferetur ceteris, fed veniunt omnes in pertem concursus. Sed de secundo quaeritur, cum dubitatur propter ambiguum voluntatis, quia incertum est, an celeritas diversa, an data opera eos conjungere voluerit. Deficiente Quinto, an accrescat dubitatur in d. specie: fed verius est accrescere foli Sexto. Quafi videatur teftator eos non fruftra conjunxiffe, & non voluiffe tantum, ut eos non impedirent videlicet; Atque ita qui re & verbis conjunctus eft, & voluntatem videlicet, qui re tantum conjunctus, praefertur ceteris, nifi ceteri probent defunctum celeritate ftudiofe.

Obftat l. 2. princ. lib. 2. & l. fin. de haered. inftit. quae ut expenatur prius, quatuor intellectus gloffe expenanda, qui referuntur ab Accurfio ad illa verba: quasi fi re tantum, & corrupti funt, & ad verbum habent fi re tantum, & quae gloffa pro uno intellectu, legendum mutat. In gloffa legendum: Secundus eft, an conjunctus re tantum praefertur verbis tantum, & non re & verbis: dein fic parentheftm (Tertius) ufque ad haec verba fecundum Azonem. Primus intellectus eft Iasonis, quem fequitur Azo in Sum. Secundus intellectus re tantum non praeferri re tantum & verbis conjuncto, quod verifimum eft. At ex fequentibus verbis textus, fi cum verbis, colligit, re & verbis conjunctum verbis tantum praeferri queftionem effe, quod falfum eft, cum dixerit id omnino verum effe: Secundus eft Rogerii, illis verbis: quod fi re tantum, non tantum demonftrari, conjunctum re non praferri conjuncto re & verbis: quod quidem verum eft, fed falfum, hoc tantum illis verbis demonftrari, re & verbis re tantum conjunctum non praferri ceteris generaliter definitur: nam ut dixit, re & verbis conjunctum praferri ceteris: ita re nefte re tantum conjunctum non praferri ceteris dicit: fequentibus verbis, fi autem re, Rog. ait, conjunctum re tantum praferri conjuncto verbis tantum: quod repugnat ei quod fupra dixerat eft, fupra que rejiciendum. Tertius eft Hugolini, quem fequitur Alcias. ex verbis, quod fi re conjunctum re tantum non praferri conjuncto verbis tantum, & re & verbis, quod verum eft: nam deficiens pars omnibus accrefcit, & non tantum re conjunctis. Et ad ultima parte colligit, conjunctum verbis tantum non praferri re conjuncto tantum: qui fenfus verus eft, fi etiam dicas, verbis tantum conjunctum praferri ceteris: erit falfiffimum fi dicas non hoc tantum conjunctis, conjunctum verbis tantum praferri conjuncto re tantum, cum Paulus velit conjunctum verbis praferri ceteris: nam conjunctio verborum eadem eft conjunctio duorum, aut nulla. Quarto eft Accurfii conflatus ex Ioanne & Rogerio. Ex Rogerio in ipfo verbi: quod fi re conjunctum re tantum praferri verbis tantum conjuncto: ex Ioanne in ultima parte legis conjunctum re & verbis praferri conjuncto ceteris: Qui fenfus refutati funt quafi alieni a mente Pauli; fed voluit quarere, an verbis conjunctus praferatur ceteris, & eandem habet praegnationem atque re & verbis: Adjicit Accurfius non fieri mentionem in hac lege de hac quaeftione, num re tantum conjunctus praferatur verbis tantum conjuncto, vel contra: & ait neutrum nempe praferri, fed ambo fimul vocari in portionem vacantem, quod eft manifefte contra Paulum, qui ait, verbis conjunctum praferri ceteris: qui verbis tantum conjunctus eft, aut non, eft adminstradus in portionem, aut fi admittatur, praferendus ceteris qui re & verbis conjunctus: Et movetur l. fi in qua 66. §. de haeredit. inftit. & l. Mavia 41. lib. 5. Specium lege 66. haec eft. Primus heres eft, Secundus & Tertius ex aequis partibus heredes funt: quoniam Tertius & Secundus habent partes viriles, funt verbis conjuncti, & facit conjunctionem: verumtamen fi deficiat portio Secundi, omnibus accrefcit, & lex fupponit teftatorem non tam conjungere voluiffe, quam celeriter diffe. Ergo Primus & Secundus non funt conjuncti verbis tantum, fecundum mentem teftatoris, qua perinde eft ac fi non conjunxiffet. Specium lege 2. Primo partem dimidiam, Secundo partem dimidiam lego, ut videatur verbis conjuncti: dein, Tertio eundem lego, ut videatur deficit portio Secundi, accrefcit foli Primo, quafi verbis conjuncto? minime; fed tamen Tertius videtur Accurfio, Primus, qui erat conjunctus verbis, non praeferri: fed dicendum Primum & Secundum non fuiffe conjunctos verbis: nam verborum conjunctio videri, fi teftamentum conjungit, in qua oratione nomina Primi & Secundi non conjungunter; fed portius feparantur, quia, ut ait lex, feparation & partes fimili datae fuerint, ut eft, feparatio, verius & oratione. In ea oratione, Primo partem dimidiam, fubauditur, lego per Zeugma a poftertioribus: Zeugma eft repetitio omnium fuperiorum, vel verbi poftertioris. In l. Titius, de fervo, exempt. eft Zeugma a fuperioribus: proprium eft vendidiffe ancillam, ut praeftaturus liberet effet; in hereditate, quod fuerit de hereditate, ut nummi injiceret: eft fubaudiendum fi praeftiturus per Zeugma a fuperioribus. Zeugma eft a poftertioribus in l. 2. §. non ignoro, ff. de in diem addict. Primus & parte, cum tutor novercatur ab empt. ore, &c. eft fubaudiendum, cum meliori eft conditio. In fpecie A. Seius Mevia, cum dixit, Primo partem dimidiam, pendet eft, ac fi dixiffet: Partem dimidiam Primo lego. Sunt ergo omnes re conjuncti, & deficiens portio Secundi pro rata accrefcit omnibus. Et ita dicit Azo, qui totus fundus legatus eft, Primo una pars cum dimidia. Et fic funt re conjuncti, vel in totum, vel in partem, §. 1. in fine ipfum, ff. de in diem addict. Primus & Secundus videntur re conjuncti in eundem fundum propter Tertium, qui non eftent, fi Tertius non effet. Ita, ut in d. §. 1. Primum exemplum eft: Primus & Secundus heredes funto, Tertius ex femiffe, Primus & Secundus videntur verbis & re conjuncti. Et fi non adjecifiet Tertium, non effet re conjuncti: nam unus fteret unum femiffem, alter alterum femiffem. Primus & Secundus ex femiffe, ex aqua parte Primum & Secundum inftituo, Tertius ex femiffe. Primus & Secundus funt conjuncti re: fi Tertius non fuiffet adjectus. Primus & Secundus videntur in femiffem, & fic re non effent conjuncti: & fic in hoc propofito, cum ait: Primo dimidiam, Secundo partem dimidiam lego. Tertio eundem fundum do legs: propter Tertium Primus & Secundus videntur conjuncti re: & fi non effet adjectus, non venirent in eandem partem: & ficus eft fi totum Primo legaffet Tertio non adjecto: ut Primo fundum Seianum, Secundo fundum eundem lego: nam erunt re conjuncti, & ut ait Accurf. ad verbum feparatim, quia hic eft Zeugma a poftertioribus.

Nunc expendamus ea, quae Bartolus in hunc legem adnotavit.

Bartolus duo facit: Primo ponit oppofitiones, dein quaeftiones quamplures: fi duobus eadem res legetur feparatim, re conjuncti funt, & inter eos eft jus accrefcendi. Bart. obiecit l. pen. de refcind. accrefc. in ea lege duobus feparatim eadem res legatur, & tamen non funt re conjuncti: fed hoc ideo fit, ut & Bart. annotaverit, quia ibi fingulis legatur ab heredibus A tacite infiuit, nihil operatur, fi nihil aliud agimus quam quae verbis inftunt: fed fi aliud agimus, non eft tantum expreffio eorum, fed amplius quiddam: affumptio vera non eft, cum legato duobus nihilo hoc ineft, ut partes ftant. Fateor: fed non ita ac fi expreinitio. Fateor, quod expreffetur teftator aequis partibus, non funt ideo re conjuncti, qua & dempris his, differt verbis conjuncti: nego, quod expreffetur, aequis portibus, ideo effe verbis tantum conjunctos, qua dempris his, non effent tantum verbis conjuncti; fed re & verbis, & expreffis partium finem, ac fint tantum verbis conjuncti. Sexto reficit intelligi verba patrem Jotonnes dedit, & Bart. fequitur, re tantum conjunctum non praeferri re & verbis conjuncto. Et conjunctum non praeferri re & verbis conjuncto. Et Jacobus Bart. haec, quod fi re, interpretatur. Septimo pertinet ad id quod dicitur inter conjunctos effe jus accrefcendi, & obiicit l. 2. Pomponius 20. lib. 2. fpecies haec eft: Quidam legaverat fervo communi: repudiante uno ex dominis, an accrefcat alteri? Ait, non accrefcere: quo non funt conjuncti: itaque tantum abeft ut obftet, quia imo ait, non res effe accrefcendi, quod non fint conjuncti, fed Bart. ait, non fint conjuncti a teftatore, fed a lege; & tamen non eft inter eos jus accrefcendi; fed ait legem, ex expreffo effe de conjunctione teftamentaria, illam vero legem ita dicit cognitama: fed hoc falfum eft: nam quos legatarios non nominat teftator, fed tantum non conjungit: verum alia ratio eft heredum: nam quos teftator heredes non nominat, effici juris conjunctos. Obftat l. de ufufr. accrefc. Julianus, qui fuit dixerit Julius, reprehendit Scaevola Julianum, fed non nominatim reliquder Cefii: nam ait, non inficiandum effe, quin fructuarium dominorum, fed fervi legatarii: ut Cervus cum C Stichus 38. §. 1. de legatis 1. Servorum, aut ancillarum. Porro unus non poteft fcindere legatum, ut Pater familias agnofcit, invitum eum fequetur altera pars, l. fi ita 78. §. 1. de legat. 1. Servorum, aut ancillarum. Et Cervus cum Stichus, quod Ceffus. An tunc re conjuncti, fi quis ita legat: Cervum decem lego, Stichum decem lego. Prima quaftio, an hi re conjuncti; quod negat Ioannes: Primo decem lego, Secundo decem lego: fi decem legata, non funt re conjuncti; fi decem legata, funt re conjuncti; fi decerni, Secundo decem lego, funt re conjuncti: nam dudo argumento a pluralitate fubiecta, ad pluralitatem effe conjunctos ex l. plurium 2. §. 3. quos qui, de verb. oblig. & ii hic ftipulemihi decem & Titio decem, eadem decem ftipulemihi & Titio decem, videntur tantum quoniam, Titio nihil debetur, quia alteri ftipulatmur inutiliter, & pars Titii non accrefcet: Et ideo decerem non effe decem cum decem, Bartolus, ut patet ex l. 2. §. 1. de legat. & Titius tex. ex l. 1. Ergo decem Primum & Secundum decem, eadem fummam, dudo argumento a ftipulationibus ad legata, quod fupra dixerat in jure, ex l. Cum qui ita ftipulatur, 3. ad. tex. At fi ftipulor mihi & Titio decem, una decem eidem communiter ftipulari, non alia: atque ita Titio debebuntur quinque, ficut ex priori, Titio nihil debebitur, nec pars inutilis mihi accrefcet. At fi decem fi ftipulor mihi & Titio decem, una decem communiter legati: nam priori cafu valet ftipulatio in perfona tua, non in altera, in unaque perfona debetur legatum: cur in hoc non fit comparatio, ut una decem videantur legata, & debeantur, in ftipulatione fecus? In priori fpecie de legis haec qua, facit comparationem

nuntiaverit, quia ibi fingulis legatur ab heredibus A heredibus, qui ut re & initio partes teftatorem dare voluiffe conjectamur. Finge: Duo funt heredes, & duobus legavit eundem rem ab heredibus fingulis: fi heredes fint femiffarii, erunt quoque legatarii femiffariis, tribus legat eundem rem: videtur teftator aequas partes facere. Et quod dicit conjunctos effe eos, quibus eadem res feparatim legatur, hoc in verum eft: fi legatur eadem heredes, vel generaliter ab omnibus heredibus, ut uni legatur a pupillo in primis tabulis, vel alteri in fecundis tabulis, l. extraneis, 6. ordinare, de vulg. fubftit. l. plures, 6. fi conjunctim, lib. 1. Sed ita volunt aut teftatoris verba conjuncti intelligantur, ut conjunctura in eundem conjuncti appetent: Secundo affert l. fatus, de ordine. Ubi Bartolus & Accurfius non fuiffe conjunctos verbis: nam verborum conjunctio videri, fi teftamentum conjungit, in qua oratione nomina Primi & Secundi non conjungunter; fed portius feparantur, quia, ut ait lex, feparation & partes fimili datae fuerint, ut eft, feparatio, verius & oratione. In ea oratione, Primo partem dimidiam, fubauditur, lego per Zeugma a poftertioribus: Zeugma eft repetitio omnium fuperiorum, vel verbi poftertioris. In l. Titius, de ferv. exempt. eft Zeugma a fuperioribus: proprium eft vendidiffe ancillam, ut praeftaturus liberet effet; in hereditate, quod fuerit de hereditate, ut nummi injiceret: eft fubaudiendum fi praeftiturus per Zeugma a fuperioribus. Zeugma eft a poftertioribus in l. 2. §. non ignoro, ff. de in diem addict. Primus & parte, cum tutor novercatur ab empt. ore, &c. eft fubaudiendum, cum meliori eft conditio. In fpecie A. Seius Mevia, cum dixit, Primo partem dimidiam, pendet eft, ac fi dixiffet: Partem dimidiam Primo lego. Sunt ergo omnes re conjuncti, & deficiens portio Secundi pro rata accrefcit omnibus. Et ita dicit Azo, qui totus fundus legatus eft, Primo una pars cum dimidia. Et fic funt re conjuncti, vel in totum, vel in partem, §. 1. in fine ipfum, ff. de in diem addict. Primus & Secundus videntur re conjuncti in eundem fundum propter Tertium, qui non eftent, fi Tertius non effet. Ita, ut in d. §. 1. Primum exemplum eft: Primus & Secundus heredes funto, Tertius ex femiffe, Primus & Secundus videntur verbis & re conjuncti. Et fi non adjecifiet Tertium, non effet re conjuncti: nam unus fteret unum femiffem, alter alterum femiffem. Primus & Secundus ex femiffe, ex aqua parte Primum & Secundum inftituo, Tertius ex femiffe. Primus & Secundus funt conjuncti re: fi Tertius non fuiffet adjectus. Primus & Secundus videntur in femiffem, & fic re non effent conjuncti: & fic in hoc propofito, cum ait: Primo dimidiam, Secundo partem dimidiam lego. Tertio eundem fundum do lego: propter Tertium Primus & Secundus videntur conjuncti re: & fi non effet adjectus, non venirent in eandem partem: & ficus eft fi totum Primo legaffet Tertio non adjecto: ut Primo fundum Seianum, Secundo fundum eundem lego: nam erunt re conjuncti, & ut ait Accurf. ad verbum feparatim, quia hic eft Zeugma a poftertioribus.

Bartolus duo facit: Primo ponit oppofitiones, dein quaeftiones quamplures: fi duobus eadem res legetur feparatim, re conjuncti funt, & inter eos eft jus accrefcendi. Bart. obiecit l. pen. de refcind. accrefc. in ea lege duobus feparatim eadem res legatur, & tamen non funt re conjuncti: fed hoc ideo fit, ut & Bart. annotaverit, quia ibi fingulis legatur ab heredibus A heredibus, qui ut re & initio partes teftatorem dare voluiffe conjectamur. Finge: Duo funt heredes, & duobus legavit eundem rem ab heredibus fingulis: fi heredes fint femiffarii, erunt quoque legatarii femiffariis, tribus legat eundem rem: videtur teftator aequas partes facere. Et quod dicit conjunctos effe eos, quibus eadem res feparatim legatur, hoc in verum eft: fi legatur eadem heredes, vel generaliter ab omnibus heredibus, ut uni legatur a pupillo in primis tabulis, vel alteri in fecundis tabulis, l. extraneis, 6. ordinare, de vulg. fubftit. l. plures, 6. fi conjunctim, lib. 1. Sed ita volunt aut teftatoris verba conjuncti intelligantur, ut conjunctura in eundem conjuncti appetent: Secundo affert l. fatus, de ordine. Ubi Bartolus & Accurfius non fuiffe conjunctos verbis: nam verborum conjunctio videri, fi teftamentum conjungit, in qua oratione nomina Primi & Secundi non conjungunter; fed portius feparantur, quia, ut ait lex, feparation & partes fimili datae fuerint, ut eft, feparatio, verius & oratione. In ea oratione, Primo partem dimidiam, fubauditur, lego per Zeugma a poftertioribus: Zeugma eft repetitio omnium fuperiorum, vel verbi poftertioris. In l. Titius, de ferv. exempt. eft Zeugma a fuperioribus: proprium eft vendidiffe ancillam, ut praeftaturus liberet effet; in hereditate, quod fuerit de hereditate, ut nummi injiceret: eft fubaudiendum fi praeftiturus per Zeugma a fuperioribus. Zeugma eft a poftertioribus in l. 2. §. non ignoro, ff. de in diem addict. Primus & parte, cum tutor novercatur ab empt. ore, &c. eft fubaudiendum, cum meliori eft conditio. In fpecie A. Seius Mevia, cum dixit, Primo partem dimidiam, pendet eft, ac fi dixiffet: Partem dimidiam Primo lego. Sunt ergo omnes re conjuncti, & deficiens portio Secundi pro rata accrefcit omnibus. Et ita dicit Azo, qui totus fundus legatus eft, Primo una pars cum dimidia. Et fic funt re conjuncti, vel in totum, vel in partem, §. 1. in fine ipfum, ff. de in diem addict. Primus & Secundus videntur re conjuncti in eundem fundum propter Tertium, qui non eftent, fi Tertius non effet. Ita, ut in d. §. 1. Primum exemplum eft: Primus & Secundus heredes funto, Tertius ex femiffe, Primus & Secundus videntur verbis & re conjuncti. Et fi non adjecifiet Tertium, non effet re conjuncti: nam unus fteret unum femiffem, alter alterum femiffem. Primus & Secundus ex femiffe, ex aqua parte Primum & Secundum inftituo, Tertius ex femiffe. Primus & Secundus funt conjuncti re: fi Tertius non fuiffet adjectus. Primus & Secundus videntur in femiffem, & fic re non effent conjuncti: & fic in hoc propofito, cum ait: Primo dimidiam, Secundo partem dimidiam lego. Tertio eundem fundum do lego: propter Tertium Primus & Secundus videntur conjuncti re: & fi non effet adjectus, non venirent in eandem partem: & ficus eft fi totum Primo legaffet Tertio non adjecto: ut Primo fundum Seianum, Secundo fundum eundem lego: nam erunt re conjuncti, & ut ait Accurf. ad verbum feparatim, quia hic eft Zeugma a poftertioribus.

Nunc expendamus ea, quae Bartolus in hunc legem adnotavit.

Bartolus duo facit: Primo ponit oppofitiones, dein quaeftiones quamplures: fi duobus eadem res legetur feparatim, re conjuncti funt, & inter eos eft jus accrefcendi. Bart. obiecit l. pen. de refcind. accrefc. in ea lege duobus feparatim eadem res legatur, & tamen non funt re conjuncti: fed hoc ideo fit, ut & Bart. annotaverit, quia ibi fingulis legatur ab heredibus A tacite infiuit, nihil operatur, fi nihil aliud agimus quam quae verbis inftunt: fed fi aliud agimus, non eft tantum expreffio eorum, fed amplius quiddam: affumptio vera non eft, cum legato duobus nihilo hoc ineft, ut partes ftant. Fateor: fed non ita ac fi expreinitio. Fateor, quod expreffetur teftator aequis partibus, non funt ideo re conjuncti, qua & dempris his, differt verbis conjuncti: nego, quod expreffetur, aequis portibus, ideo effe verbis tantum conjunctos, qua dempris his, non effent tantum verbis conjuncti; fed re & verbis, & expreffis partium finem, ac fint tantum verbis conjuncti. Sexto reficit intelligi verba patrem Jotonnes dedit, & Bart. fequitur, re tantum conjunctum non praeferri re & verbis conjuncto. Et conjunctum non praeferri re & verbis conjuncto. Et Jacobus Bart. haec, quod fi re, interpretatur. Septimo pertinet ad id quod dicitur inter conjunctos effe jus accrefcendi, & obiicit l. 2. Pomponius 20. lib. 2. fpecies haec eft: Quidam legaverat fervo communi: repudiante uno ex dominis, an accrefcat alteri? Ait, non accrefcere: quo non funt conjuncti: itaque tantum abeft ut obftet, quia imo ait, non res effe accrefcendi, quod non fint conjuncti, fed Bart. ait, non fint conjuncti a teftatore, fed a lege; & tamen non eft inter eos jus accrefcendi; fed ait legem, ex expreffo effe de conjunctione teftamentaria, illam vero legem ita dicit cognitama: fed hoc falfum eft: nam quos legatarios non nominat teftator, fed tantum non conjungit: verum alia ratio eft heredum: nam quos teftator heredes non nominat, effici juris conjunctos. Obftat l. de ufufr. accrefc. Julianus, qui fuit dixerit Julius, reprehendit Scaevola Julianum, fed non nominatim reliquder Cefii: nam ait, non inficiandum effe, quin fructuarium dominorum, fed fervi legatarii: ut Cervus cum Stichus 38. §. 1. de legatis 1. Servorum, aut ancillarum. Porro unus non poteft fcindere legatum, ut Pater familias agnofcit, invitum eum fequetur altera pars, l. fi ita 78. §. 1. de legat. 1. Servorum, aut ancillarum. Et Cervus cum Stichus, quod Ceffus. An tunc re conjuncti, fi quis ita legat: Cervum decem lego, Stichum decem lego. Prima quaftio, an hi re conjuncti; quod negat Ioannes: Primo decem lego, Secundo decem lego: fi decem legata, non funt re conjuncti; fi decem legata, funt re conjuncti; fi decerni, Secundo decem lego, funt re conjuncti: nam dudo argumento a pluralitate fubiecta, ad pluralitatem effe conjunctos ex l. plurium 2. §. 3. quos qui, de verb. oblig. & ii hic ftipulemihi decem & Titio decem, eadem decem ftipulemihi & Titio decem, videntur tantum quoniam, Titio nihil debetur, quia alteri ftipulatmur inutiliter, & pars Titii non accrefcet: Et ideo decerem non effe decem cum decem, Bartolus, ut patet ex l. 2. §. 1. de legat. & Titius tex. ex l. 1. Ergo decem Primum & Secundum decem, eadem fummam, dudo argumento a ftipulationibus ad legata, quod fupra dixerat in jure, ex l. Cum qui ita ftipulatur, 3. ad. tex. At fi ftipulor mihi & Titio decem, una decem eidem communiter ftipulari, non alia: atque ita Titio debebuntur quinque, ficut ex priori, Titio nihil debebitur, nec pars inutilis mihi accrefcet. At fi decem fi ftipulor mihi & Titio decem, una decem communiter legati: nam priori cafu valet ftipulatio in perfona tua, non in altera, in unaque perfona debetur legatum: cur in hoc non fit comparatio, ut una decem videantur legata, & debeantur, in ftipulatione fecus? In priori fpecie de legis haec qua, facit comparationem

rum, & stipulationum in posteriore non facit. Denique si quis stipuletur sibi & Titio decem, non decem que si quis stipuletur sibi & Titio decem, non decem stipulatur. Et in posteriore specie est summa differentia inter legata, & stipulationes: nam ambigua est ventia inter legata, & stipulationes: nam ambigua est hoc oratio, mihi decem, & Titio decem, *l. tit. 1.* In hoc oratio, mihi decem, & Titio decem, *l. tit. 1.* In est & leges mihi decem, & Titio decem, *l. tit. 1.* In est & leges mihi decem, & Titio decem, *l. tit. 1.* In ambiguis

l. si separatim 30. *D. de condit. & demonstrat. & l. idem* A *§. 1. de usufr. accresc. & l. hæ scriptura*, *§. ult. Jus accrescendi inter eos non adeuntis accrescit*, *l. un. C. quando non per. part. possun. acc.* quæ loquntur de libertis, qui vocantur ex cap. unde liberi, si lege veniant, ei jus eft accrescendi. Idem fi non lege veniant; ei quo non approvit. Omittere eft proprie excludi tempore, & non perire intra tempus, *l. 1. §. ult. ut in poff. rog.* Omittere, vel repudiare hereditatem, aut omittitur: centum dies, nulla mentione facta, omnibus antofcendibus, non eft jus accrescendi; fed non repudiatur, ibero non. Item *ex d. l. hæ scriptura*, intelligimus delberatione heredis, jus accrescendi fequtum accrefcere: denique jus accrefcendi tranfmitB ti in heredem modo pro fua parte: delberare adiri, repudiare hereditatem altero, jus accrescendi eft, *l. si fe ex plorabo 9. de fund. & legit. her.* cujus primo pars eft de jure accrescendi, & facilis, poftea eft de jure fubftituendi, quæ difficillima: in parte legis priore, ex plurbus legitimis heredibus quidam non adierunt, relicto, qui adierant, accrefcit illorum portio, & ita deferitur, qui adierant, antequam accrefcerer, heredibus eorum accrefcit. In poftriore ait, aliam effe caufam heredis inftituti, & coheredis fubftituti. Finge: Domo heredes fuci, Primum & Secundam. Primum fubftituo Secundo. Primus eft coheres, & fubftitutus coheredis. Primus adit ex inftitutione, demittitur de acceffit, an jus fubftituendi fequitur heredem ejus? Ita diftinguit: fi vivo Primo delata eft hereditas ex fubftitutione, quamvis ille adierit, non tranfmittitur in heredem Primi: fed fi deceferit, antequam ei deferetur hereditas ex fubftitutione deliberandi Secundo, fubftituto heredem non fecerit, jus fubftituendi nondum delatum non tranfmittitur, quia alii quidem fubftitutio partis coheredis deferri, quafi alia quædam hereditas, videtur: nemo tamen dicit tranfmittitur, quæ eft regula juris antiqui & novi, civilis & Prætorii, *l. 6. & 67. D. de jud. teftam. l. un. §. 5. C. de caduc. tollen. l. 1. §. ult. C. de ufufr. accrescendi autem in fingulari*, C. *de caduc. tollen.* Jure accrescendi portio coheredis accrescit quafi mihi relicta & quafi mihi data, quia ab initio mihi ab intelligente teftatore data fuit pars. Aut igitur quæ portio eorum hereditatis cohedetis ut aliam hereditatem: & hinc non tranfmitto. D Nifi eam adeat, vel nifi mihi fuerit data ab initio: quæ eam quafi meam, & nunc eam etiam mihi non delatam tranfmitto. *Ad d. l. si ex pluribus* addimus, non heredem heredis inftituti, neceffarium fubftitutum, non venire jure fubftitutionis, fed hodie interdum venire jure accrescendi, qui lex Papia jus accrescendi fuftulit, non jus fubftituendi, quo modo ante illum eft capiendum fuit, & de legge novæ ut Papiæ abrogant jus accrescendi, non jus fubftituendi. Secunda differentia. Jus accrescendi porrigitur ad omnes heredes, nifi jus conjunctionis facta a teftatore quibufdam tribuat jus præcipuum: Et porrigitur in omnes collegatarios conjunctos re, nifi fuperviat aliquis collegatarius extraneus heres, & hic habet jus præcipuum, jus accrescendi tranfit in heredem heredis, vel legatarii, etiamfi decefferit antequam deferretur ei jus: Jus autem fubftituendi eft jus fingulare, quod non porrigitur in heredes heredis, nifi decefferit poftequam adierit, & ei delata fit hereditas. Tertia differentia: Et qui amifit partem fuam, non accrefcit altera, excepto ufufructu, *l. si servum, de acquir. hered.* Et qui aufert partem fuam, jus fubftituendi, quæ contingit poftea, falvum manet, *l. ex facto*, *§. ult. de vulg. & pupill.* Hereditas ergo non adita non tranfmittitur, ita tamen ut fi nulla ex parte hereditatem adierint ex inftitutione, vel fubftitutione, nihil in heredem meum tranfmitto. Sed quid fi adiit ex parte aliqua? ut inftituar fum ex parte aliqua, & coheredi fubftituar in primam caftam, id eft, vul-

gari fubftitutione: adiri ex inftitutione, & mortuus fum delata mihi hereditate ex fubftitutione, fed non adita, an tranfmittam jus fubftitutionis? *maxime.* Aliquæ ita non adita hereditas tranfmittitur: nam qui adivit ex inftitutione, adiifle videtur ex fubftitutione: Et femel tantum adeundum, *l. si filius*, *§. ult. de acq. hered.* nam adiiio eft abfus inquirimus: omnes autem abfus legitimi femel tantum fiunt, *l. fed cum pluribus*, *de hered. pet. l. furia ebullione*, *lib. 1.* quia quæ delata eft, & adita videtur, & ftata eft, quod femel adit, & fubftituto eft appendix inftitutionis, *l. varius*, *D. de adquir. hered.* Quæ ait varius videri, quafi adiiffe etiam ex cauſa fubftitutionis, id eft, non tantum ex cauſa inftitutionis, fed fubftitutionis, quoties delata fit fubftitutio: nam fi deceffero, non delata hereditatis parte ex fubftitutione, non acquirit eam, nec tranfmittit: At tranfmittitur jus accrescendi omnis, ut non delata pars hereditatis. Ergo jus accrescendi, & fubftitutionis fimilia funt, quod non eft quos notavi addimus ut quod advenant jure fubftitutionis vel accrescendi: diffimilia in eo, quod jus fubftitutionis nondum delatum non tranfmittitur: jus accrescendi tranfmittitur. Altera fpecies: Inftituo heredes ex parte, fu altera fub conditione, adii pure, & mortuus eram, delata mihi ex conditione inftitutionis hereditate, fed nondum adita, quæro an tranfmittat? Et ait quidem diverfum erit fi deceffero ante conditionem; nam non tranfmittunt jure inftitutionis, fed tranfmittunt jure accrescendi, & hæc eadem eft diviſio bus delata, & nondum adita hereditas tranfmittitur ad heredem jure accrescendi, quia adivi ex aliqua parte. Diximus fupra de una fpecie, cum ait: ex eisdem funt fucceſſores in rem: varii quoque ita ut univerſum. In fucceſſorem heredis ita accrescendi tranfire etiam nondum delatum defuncto, & ita ne differre a jure fubftituendi, & explicuimus legem *ex pluribus*, quæ explicanda eft fecundum ea notiB tiam, id eft, legem Julian & Papian, quæ abrogavit jus accrescendi, non jus fubftituendi, *l. un. C. de caduc. toll.* & hereditas fcripta, *l. 1. §. penultimo de caduc. toll.* & legitimis fcripta ita accrescendi. Quare in *d. l. si ex pluribus*, legitimus heres mortuus ante fibi delatam hereditatis portionem coeffet cum herede fcripto & fubftituto, quia deceffit poft aditam hereditatem: eadem ratione heres fcriptus, qui deceffit poft aditam hereditatem, antequam ei deferetur portio ejus hereditatis, vel eft: Deinde hæc eautum agit, ut intelligatur, aliam effe cauſam heredis legitimi, aliam heredis fcripti: heredi heredis legitimi, qui adiit, accrescit fibi portio non adeuntis, quæ non accrevit defuncto: fed portio non adeuntis, quæ non accrevit defuncto heredi heredis fcripti, & coheredi fubftituti, qui adiit ex fua inftitutione, jure fubftituendi, non accrevit portio non adeuntis, quæ non fuit delata defuncto: fed heredi heredis legitimi accrefcit portio non delata ei, quæ non accrevit defuncto, ut & heredi heredis inftituti jure accrescendi, quæ non fuit delata; fed jure fubftituendi adiri non potefi hereditas non adita, *l. si mevio, de acquir. hered. mihi vivo acquirere*, id eft, quoties repudiatur, vel ceffione heredis ex fubftitutione cui delata eft hereditas. Cui legi ex pare contrariC ta tantum fit exceptio, *l. si heres heredis inftituti*, & coheredi fubftituit, qui adiit ex fua fubftitutione, mortuo inftituto, eodemque fubftituto ante delatam hereditatem ex cauſa fubftitutionis, caperit jure accrescendi; quod etiam in fubftitutione pupillari locum habet, *l. qui patri*, *eod.* & fimilis eft ei cui fubftituitur fub conditione, *l. 1. §. si quod ex fubftitutione*, *D. ad leg. Falcid.* ubi jure accrescendi accrefcit portio, fi conditio non poteft poft mortem ejus, quam urget exiteriit conditio poft mortem ejus, quam urget exiteriit conditio poft mortem ejus, quam urget exiteriit conditio

filius Titio. Ad eam rationem confirmandam adducunt *l. Interdum 13. in princip. de hered. instit. l. si quis Attio 7. de usufr. accr.* quæ tamen non loquitur de jure accrescendi, sed de partibus faciendis. Quidam heredes instituit Titium, & filios fratris. Duo semisses fient, unus dabitur Titio. In *d. l. si quis*, legatum heredibus a semetipsis videtur, quia vice mutua obligati videntur, *l. ab omnibus* 104. §. *si Attio*, *l. quid ergo* 90. *lib.* 1. Huic definitioni obstat *l. pen.* §. *Lucius Titius testamento*, *sup. lib.* 2. ubi legato relicto Sejæ & libertis, & his, quos testamento manumisisset, adjecit: Ita ne de nomine familiæ meæ exeat, donec ad unum ex illis proprietas perveniat: quæritur, an Sejæ debeatur dimidia, & alia manumissis. Et ait, *perspicuam esse voluntatem testantis omnes ad viriles partes vocantis*: ut autem id colligatur quidam ponit in *d.* §. *Lucius*, eum legasse libertis tantum: quo casu fiunt viriles. Et quod adjecit, Sejæ, & manumissis, hoc adjecisse declarationis causa, & Sejam fuisse libertam, quod connumeretur numero eorum, qui sunt ex nomine familiæ, ex qua non posset esse nisi liberta: sed in hac solutione inest fraus, quod dicunt verba adjecta declarationis causa, quando legavit ante libertis suis: testamento autem manumissi non sunt liberti sui, sed orcini, Charoniani, liberti nullius, *l. si necem*, *de bonis libert.* & solebant legare sic, ut in *l.* 4. *de alim. leg.* Vaticinantur autem dum dicunt, Sejam libertam fuisse, cum alumni plerunque erant ex nomine educatorum: & quod jus est in libertis, idem est in alumnis, *l. in testamento*, *ff. de fideic. libert.* ubi capiunt alumni ex imperfecto testamento ut liberi, & tutores dati testamento alicujus perinde atque si liberis dati essent, confirmantur, *l. Nesennius*, §. 1. *de excusat. tut.* Et dubitabatur an succederent ut liberi, *l. nutritoribus* 10. *C. communia*, *de success.* an cum alumna esset connubium, *l. si quis* 26. *C. de nupt.* Alii ut se expediant, dicunt, viriles partes fieri, quia legaverat per damnationem: quandoquidem (dari volo) sunt damnationis verba, & inter legatarios per damnationem non est jus accrescendi: sed male, cum ibi agatur de partibus faciendis: ac præterea si sint legatarii per damnationem, est inter illos jus accrescendi ex voluntate testatoris ex his verbis, *donec ad unum ex illis proprietas perveniat*, ut mortui pars veniat ad superstitem, *l. codicillis* 34. *in princip. de usuf. leg.* itaque falluntur cum dicunt id fieri, quia non sit inter eos jus accrescendi: quod falsum est. Deinde vitiosa est collectio hæc: non est jus accrescendi inter eos: Ergo fient partes viriles: sed in obscura voluntate fient duo semisses: & partes viriles, ut constat ex textu, & apparet testatorem non tam habuisse rationem personarum, quam familiæ, quia legato subjecit causam: Et perinde est, ac si legasset familiæ: quo casu fiunt viriles, *l. unum ex familia*, §. *si duos*, & *l. cum pater* 77. §. *hereditatem*, *lib.* 2. Alterum est ex *l. utrum* 7. *de rebus dub.* legavit quidam Titio postumo, vel postumis: uno nato, fient duo semisses, duobus natis, fient tres partes & viriles: si legarit Titio & filiis, quamvis plures sint, fient tantum duo semisses: sed aliud est legare Titio & filiis: nam fient duo semisses, quia quando dixit, filiis, singulos potuisset nominare si voluisset, quia autem hoc non fecit, videtur eos in unam partem coegisse: qui dixit, Postumis, idem dixit necessario, nec eos nominare potuisset; & ideo videtur omnes, qui nascentur, in unum corpus coegisse, & sic fient viriles partes. Restat, si quis leget Titio & libertis, & heredibus, fieri duos semisses. Hoc confirmat *l. si pater* 9. *de vulg.* Quidam filio impuberi eosdem, quos sibi & Titium heredes instituit, & ait, Titium ferre semissem, heredes paternos inter se dividere alterum semissem pro his partibus, pro quibus adierint: verum opponitur dictæ *l.* 9. *l. ult. C. de impub. & al.* filius cum suis filiis & Sempronius heredes sunto: duo

A fient semisses, quia Titius & filii ejus sunt una persona. Et hæc species non pertinet ad propositum. Altera. Quidam substituit impuberi duobus heredibus institutis hoc modo: quisquis mihi heres erit, & Titius impuberi heredes sunto: si decesserit intra pubertatem, ait fieri debere tres partes, id est, viriles, cum *d. l.* 9. dicat, fieri duos semisses. Iidem illi ut solvant, dicunt, *d. l. ult.* ait, quisquis mihi heres erit, & Titius impuberi heredes sunto. Quisquis, est articulus διαιρετικὸς; distributivus, & perinde ac si dixisset, ille aut ille: in *d. l.* 9. non dixit, quisquis, sed heredes mei, præterea & Titius heredes sunto; quæ ratio est collectiva, quasi videantur heredes collecti in unum corpus. Sed nego ita factam substitutionem in *d. l.* 9. lex hoc ait: *si pater impuberi eos quos sibi*, *& te unum præterea heredem instituit*: hic sermo est ambiguus, & potest aptari B magis ad posteriorem formulam, & *l. seq.* & præcedens de hac formula accipi: *Quisquis mihi heres erit*, *& Titius*, *&c.* Atque ita pugnat cum *d. l. ult.* sed *l. ult.* est ex 50. decisionibus. Et sic corrigit *d. l.* nam *d. l. ult.* ait, de hac re quæsitum apud Ulpianum, & l. 8. est Ulpiani ad quam spectat *d. l.* 9. quasi §. ult.

Ex Conjunctis uter utri præferatur.

De hac quæstione dictum est supra.

An Substitutus præferatur conjuncto, vel heredi.

C DE ordine servando inter conjunctos, & quis cui præferendus dictum est. Movet nunc Bartolus quæstionem, an substitutus præferatur conjuncto. Et ejusdem generis est, cujus ceteræ, & substitutus præfertur conjuncto, *l.* 2. §. *si duo*, *de bonorum possess. secund. tabulas*, Finge: Primum & Secundum heredes instituit, & Secundo substituit Tertium: omittente Secundo, succedit Tertius. Et plerisque ratio hæc videtur, quod substitutus voluntate defuncti utatur, conjunctus lege, & potior est expressa voluntas: vellem dixissent, substitutum uti voluntate expressa, conjunctum tacita. Et quod ait *l.* 5. *de vulg.* per *legem Juliam* coheredi coheredis portionem accrescere, non hoc significat, lege Julia jus accrescendi introductum esse inter coheredes, sed eam legem non D impedire quin quandoque servetur jus accrescendi, ut puta liberis: non probo, quod adjiciunt huic regulæ locum esse, etiamsi quibusdam conjecturis testatorem substituisse aliquem voluisse appareat: nos loquimur de substitutione directa, in qua non admittimus conjecturas voluntatis etiam apertæ; cum nulla sit tacita institutio, ut & substitutio directa nulla est, nisi exprimatur. Substitutionis duo sunt casus; unus non aditæ hereditatis, & est vulgaris, alter aditæ & mortis, & est pupillaris.

Longe alia est substitutio fideicommissaria: nam in fideicommissis præcipue spectatur voluntas, *l. quisquis* 95. *hoc tit.* Igitur non possumus dicere substitutum præferri conjuncto, etiamsi tacitus, cum nullus sit tacitus: fateor quidem nominatim substitutum E præferri in alium casum, *l. jam hoc jure*, *de vulg. & pupill. substit.* obstat *l. quidam*, 30. *eod.* dicimus substitutum præferri conjuncto, si locus sit substitutioni, alias non. In *d. l. quidam* locus non est substitutioni, ideoque coheres vocatur, species: Quidam heredem scripsit Proculum primo gradu ex quadrante, & Quietum ex dodrante. Secundo gradu Proculo substituit Sosiam, Quieto Florum. Tertio gradu, si neque Quietus, neque Proculus heredes essent, substituit eis ex quadrante complures alios, non in quadrantem, sed in plures uncias, quam faciat quadrans: nunc finge: Proculus primo gradu institutus ex quadrante, & Sosia, qui & erat substitutus secundo gradu, decesserat vivo testatore: post ejus mortem adiit Quietus. Quæritur an quadrans Proculi accrescat Quieto, vel an pertineat ad substitutos tertio gradu: & ait, accrescere Quieto, quod videatur ea fuisse voluntas testatoris, ut ita demum induceret substitutos, si tota hereditas vacasset, id est, adiissent Quietus & Proculus; quia dixit: si neque Quietus, neque Proculus heredes erunt. Et quod testator distribuit hereditatem in plures, quam duodecim uncias, hæc distributio probat, voluisse testatorem disponere de toto asse: Et ex ea specie intelligis quemadmodum sit respondendum quærentibus, an si substitutus repudiet, quem diximus præferri, vel alio modo excludatur, tum veniat coheres: nam proculdubio veniet, si locus non sit substitutioni: si locus sit, sed repudiet substitutus, coheres ad aliam partem admittetur, *l.* 2. §. *si duo*, *ff. de bonor. poss. secund. tab.* Et idem dicendum, substituto repudiante, excluso, vel alio modo non admisso, coheredem uti jure accrescendi: obstat *l. pen. de inju. rup.* Portio deficiens coheredis coheredi accrescit, excluso altero, quia coheres non adiit, & neutro admisso, vel uno admisso, excluderetur substitutus. Finge: Primus & secundus heredes sunto, ut in *l.* 14. *de lib. & post.* & ab iis postumus est exheredatus, valet institutio; dein in singulorem locum facta est substitutio vulgaris, & a substitutis fuit præteritus postumus: agnatione postumi præteriti rumpetur substitutio. Primus repudiavit: vocatur statim substitutus, sed frustra, quia rupta est substitutio præteritione postumi, & postumus excludit substitutum Primi repudiantis, sed & coheredem, licet velit adire: nec enim poterit adire, quia postumus succedit ab intestato: nec una pars potest cadere in causam intestati, quin & altera cadat. Ergo hic jus accrescendi non certat cum jure substitutionis: nam utrumque silet. Et hoc si in singulorum locum facta sit substitutio, sed Primo & Secundo institutis, ab hisque postumo exheredato, & iis sic invicem substitutis, uno ex iis repudiante, alter habet assem, quia potius videtur ei obvenire portio altera jure substitutionis, quam jure accrescendi. Hæc est sententia hujus leg. si ego & postumus instituti simus, & substituti nobis alii, postumo ab institutione sola exheredato, & uno institutionem repudiante, totum rumpitur testamentum: at vero invicem substituti simus, & ideo uno mortuo, aut repudiante, alius in solidum heres erit.

An conjunctus præferatur ei a quo legatum relictum est.

Si legatum sit per vindicationem, pars non concurrentis accrescet conjuncto, si per damnationem, non item.

Quibus casibus non sit locus juri accrescendi.

NOn est in his casibus, in quibus is, qui non fert partem, facit partem: facere partem est connumerari in partibus faciendis, vel impedire jus accrescendi, *l. si duobus* 16. *in princ. l. hujusmodi* 84. §. *si Titio*, *lib.* 2. ubi casus sunt, in quibus, qui ferunt partem ostenditur: sed jure novo, id est, lege Julia non esse jus accrescendi inter collegatarios, & coheredes, ut & jure etiam antiquo inter eos, si per damnationem legatum sit. Atque ideo in *l. plane* 34. §. *si conjunctim*, *sup. lib.* 1. tractatur de jure novo, vel ex jure antiquo legatum esse per damnationem, atque adeo possumus nos expedire a *l. dominus*, *de usufr.* ubi testator legavit alimenta certorum prædiorum libertis, cujusmodi legatum finitur morte: moriuntur quidam liberti: utrum emolumentum partium illorum accrescet ceteris collibertis? minime: sed

A ad proprietatem recurrit. Inde in legato alimentorum non servatur jus accrescendi, quod præsumatur noluisse testator inter alimentarios esse jus accrescendi, quoniam adjecit, *ob alimenta*: non idem si prædium legetur, ut in *l. ult.* §. *Sejo*, *lib.* 2. quia per fideicommissum legatum est. Eadem ratione interpretanda *lex* 3. §. *sed etsi conjunctim*, *de legat. præst. cont. tab. bonor. poss. pet.* Finge: legatum conjunctim filio & extraneo, Petita est bonorum possessio contra tabulas: filio, non extraneo conservatur sua tantum portio, & cessat jus accrescendi, quia ibi legatarii ab initio partes habuerunt: in legato autem per damnationem non est locus jure accrescendi, nisi fiant partes concursu; secus si fient, vel fieri intelligantur ab initio: male autem in *l. filium*, §. *si legata*, *de leg. præst.* cessare ait Bartolus B jus accrescendi: nam hoc non pertinet ad jus accrescendi. Petita bonorum possessione contra tabulas legata præstantur tantum liberis, non extraneis: si non peteretur bonorum possessio contra tabulas, vel omnibus conservarentur legata, interveniret forte lex Falcidia, & rescindit legata, nunc quia omnibus non servantur legata, sed liberis tantum, exonerata est hereditas, & legatum, quod non servatur extraneis, non accrescit, sed prodest liberis, ne patiantur Falcidiam: nam hoc facit, ut solidum legatum capiat filius, quod ostendit lex *ex asse* 52. *ad l. Falcid.* §. *ult. d. l. filium*: cum quo pugnat §. *si legata*, *d. l. filium*, cum eadem pene sit sententia: sed corrupte legitur in *d.* §. *si legata*: non tamen, quod non extraneis præstatur, prodest liberis, sed Florentinæ Pandectæ rectius legunt, *tamen non*: non est C jus accrescendi inter eos, qui non eodem jure invitantur ad successionem, *l. sed cum patrono* 6. *de bon. possess.* *l. fere* 21. §. *ex duobus*, *de jure patron.* Finge: heres scriptus est in testamento, in quo præteritus est patronus testatoris, patronus petit bonorum possessionem contra tabulas, quæ rescindit partem testamenti, id est, dimidiam partem bonorum liberti: bonorum possessio, quæ datur filio, in totum rescindit testamentum, atque ita scriptus heres dimidiam consequitur, & patronus dimidiam, scriptus omittit bonorum possessionem secundum tabulas: patronus contra tabulas agnovit: an portio heredis scripti patrono accrescet, si dicas accrescere, id erit tacito jure, *l.* 2. §. *si duo*, *de bonor. poss. s. c. tab.* quod etiam fit in substitutione, ut accrescat sine aditione: sed non accrescit pars D altera patrono; sed eam petit per bonorum possessionem contra tab. Atque ita in solidum habet, non ex jure accrescendi. Non est jus accrescendi in casu *l. mulieri & Titio* 47. *de cond. & dem.* quia mulier, remissa conditione viduitatis, admittitur ad legatum beneficio legis Juliæ: Et quæ inducuntur contra judicium testatoris, non sunt producenda latius: non esse jus accrescendi post acquisitionem, id est, portionem acquisitam, & post amissam non accrescere recte demonstrat Bart. *l. æquam*, §. *ult. quemadm. servit. amitt.* & *l.* 1. §. *ult. de usufr. accresc.*

Excipitur ususfructus, quia acquisitus, & post amissus accrescit: sed hoc ideo, quia quotidie defertur, & acquiritur, & qui hodie est acquisitus, si eo hodie nolis uti frui, accrescit: sed acquisitus heri acE crescit, & non acquisitus hodie, non accrescit hodie. Male excipitur assignatio libertorum ex *l. utrum* 9. *de assign. libert.* Duobus assignavit libertum, unus desiit esse in civitate, quia peregrinus factus est, non potest uti jure patronatus: vel unus ex his delatam sibi hereditatem liberti repudiavit: alteri competit jus patronatus: acquirit igitur post cessionem: non sequitur, quia hic nondum acquisierat libertum: nihil enim egerat, quo ostendi posset acquisisse libertum: male excipitur casus *l.* 1. *C. si libertus. Imperial. fer. sine herede decesserit*. Duobus Imper. donavit prædium; unus ex his mortuus est nullo herede relicto: portio ejus obveniet consorti: sed hoc non jure accrescendi, sed successionis: nam qui alium non habet successo-

rem,

rem, habebit controsem. Male etiam excipitur calva *l. si minor 61. de aquarum. servit.* heredes infirmi *l. si minor 61. de aquarum. servit.* & deinde abstinuit sunt, quorum unus mox adiit, & deinde abstinuit restituta, quæritur an restituti portio coheredi accrefcat? & fane, fi verè coluere, fi molit, non cogetur: fed accrefcit pars illa acquisita, & omissa non jure accrefcendi, quia obveniret invito, fi veniret jure accrefcendi. Eaque ratio eft Neratiæ 1. in qua parte coheredis, qui non paret defuncti voluntati, accrefcit alteri, fed voleuti: male etiam excipitur calva *l. post pauca 97. de acquir. hered.* Pater Titio fcripfit, ut *ter* 99. *de acquir. hered.* Pater Titio exheredato, aut inftituto fubftitutionem fecit: fi exheredato, & ei fubftitutus fit heres patris, & ante deceffit, quam ipfum exheredet fubftitutionis, & fic moriatur filius, hereditas accrefcit heredi heredis, & fubftituti: fed fi inftitutus, & pupillus antequam locus effet fubftitutioni pupillaris, heredibus accrefcet heredi heredis, fimilemque fubftituti: fed dicendum eft, ibi non tam fpectari heredis. Et hoc omnia in pupilli, ut fcilicet jure accrefcendi ea accedant bonis parentis, quæ non poffunt accrefcere jure fubftitutionis.

An portio deficiens accrefcat invitis.

SEparandi funt re conjunctî ab aliis, quod re conjunctis invitis accrefcit, quia fingulis patiam ab accrefcendi: fi verba, jure fubftitutionis. Idem eft, fi fervus juffu domini adierit, deinde manumiffus adeat ex caufa fubftitutionis: *erunt namque heredes*, ut eft in *l. 3. §. 1. pugnat* cum *l. 4. quis heres* 35. nifi in his, quæ patris permanfiffe omnia dicunt, & eodem tempore delatum hereditatem. Finge Primo & Secundo inftitutî duos: Primus eft fubftitutus alteri, qui adit ex fua inftitutione. Poftea repudiat. Secundus videtur adiiffe ex fua adtione, fed fi ex meis inftitutus, jure accrefcendi: fi verba, jure fubftitutionis. Idem eft, Idemque de verbis tantum conjunctis magis dicendum eft, quia his ab initio partes legantur, & adfcriptio hinc patronis fuit duo legata. Et hoc omnia in reliquorum de collegatariis: nam coheredibus femper accrefcit invitis, ut ait *§. his tri*, *C. de cadue. toll.* quia abiurdum eft, eiufdem hereditatis partes aquifcere, alterum non, ut *l. 7. §. de hac. libere.* aut ut in *l. 3. pactionus* 12. *§. in teftamento*, *col.* abiurdum eft, teftamentum pro parte valere, pro parte non valere. Eleganter dicit de legatis, five de legatariis re conjunctis: nam ut ait Paul. *lib. 3. Sentent. tit. de legat. §. ejus rei*, ab herede ad legatarum pervenit quæ legata, eft ait, ut non fcudere poffit legatum, fcilicet unum ideamque. Porro juris fictione heredes five conjuncti, five disjuncti, five inspecta fuum verborum, five mentis, aut verbis tantum conjuncti juris fictione habentur pro re conjunctis, id eft, fingulis videtur datus ut, ut ait *§. 1. de acquir. hered.* Hinc alis dicitur unus ex heredibus inftitutis, ut jus accrefcendi: nam jure fubftitutionis obvenit volenti, jus accrefcendi invito: fex Iulia & Papia non tollit jus fubftitutionis: & inter eofdem jure fubftitutionis jus accrefcendi in heredem heredis legatarii: Jus fubftitutionis eft fingulare, quod non transfertur in heredem heredis, & fic deceffit ante id delatum hereditatem. Qui compulfus adiit hereditatem, jus fubftitutionis non amittit, fed jus accrefcendi amittit. Duo funt coheredes, & alteri alter fubftituta: ei qui adiit fubftituti repudiantis portio accrefcit invito: fed qui ex hoc obvenit potius videtur jure accrefcendi, ex *l. pen. de inj. rupta teftam.* fine nova adtione, *l. 3. qui patet* 35. *de acquirend. l. teftamento*, *C. de impuber. & aliis*. Et propter l. Papian hoc fit jure fubftitutionis, quia tollebat jus accrefcendi; aliquin fi effet locus jure accrefcendi, non opus effet jure fubftitutionis. Addamus quidam his, quæ diximus fup. Opponitur *l. si minor 61. de ac-*

Ad Legem nonarium: apud heredem cum erore.

CAduca funt, quæ deficiunt variis ex caufis: nam funt caduca, vel in caufa caduci. In caufa caduci Caduca poft mortem teftatoris poft teftamentum. cedat: hinc remanent apud heredem fi ex parte inftitutus, aliquam ejus legati partem. Hodie apud quemcumque: Et hæc *de cad. toll.* Alii funt legata imperfecta, ut *l. 3. in Gaiffiis*, non fcripta: & hæc remanentur apud heredem femper, & fine onere, quia quod eftam pro non fcripto, excepto duobus caffibus in *l. cum vero* 16. *§. fi pro uno fcripto*. Deficiunt etiam, *l. ult. de his quæ pro non fcripto*, poft diem legati cedentem, ipfo jure remanent apud heredem: quæ deficiunt eodem: nam fine ex teftatore nihil eft directi ipfo, vel Bartol. in *l. 8. h. tertiano*, *fuf. lib. 2.* Quidam legata funt, quæ ftem occupant, ut ufufructus, adtiones, & hæc infuftrabuli, fimiliæ: in ipfe nunc videntur permanere, quæ vacat, repellitur exceptione rei iudicatæ, quæ eadem adhuc fane, ut ait *l. 3. §. 1. pugnat* cum *l. 4. quis heres* 35. *de acquir. hered.* Quæ adimuntur ab ipfo teftatore, & remanet apud heredem fine onere, nifi aliud probetur.

Pro qua parte accrefcat coheredibus, vel collegatariis.

QUibus accrefcit pro rata portionum, ex quibus hereditas fuit tam legitimi, quam teftamentarii, & hæc liber alii inter, ut & legatarii, *l. Mevius*, *lib. 2. l. si tibi de ter. l. si*, poft. vel oblat apud ipf. *l. cum de cad. toll.* collegatarii effe pro rata portionis: nam varias portio ratio, *§. ult. de acquir. hered. l. si quis ita fcripfit*, *l. si ita fcripfit partione*, *& l. 3. C. com. de fideic.* quod, inquit, id eft, pro virili: fex pro æquo. Rata portio eft, quod obtinet ex ratione five pro numero, *com. de l. 3. C. de fideic.* legatarii habentur partes virriles, id eft, æquales, omnes autem partes virriles; fi partes inæquales, eis accrefcet eatenus pro virili, *com. de l. 3. C. de fideic.* Et quidem pro rata portionis, *de Ad. Ipfii Pofe* quæri non iam de parte quæ accrefcit, fed de legata, quæ remanet apud rem a quibus, fcilicet ita fuet, pro qua parte remanent, fcilicet pro ea parte pro qua ere fcribendi obligati erant, remanent: pro qua parte obligatur alteri eft operis.

Quæ adiones pereant ipf quod accrefcit.

QUæ videlicet eadem, quæ heredibus, vel legatis, vel legati utiliter: nam jus accrefcendi, eft jus hereditatis, vel legati utiliter, nec deminuitur per concurfum. Quæ eft probare, fed utile, *l. 3. §. ult. de acquir. hered. l. si ita fcripfit*, *l. 3. §. 1. pugnat* cum *l. 4. quis heres* 35. *de acquir. hered.* Nifi in his, quæ ab initio partes legatarii habent partes virriles, id eft, æquales, omnes autem partes virriles; fi partes inæquales, eis accrefcet eatenus pro virili, *com. de l. 3. C. de fideic.* Et quidem pro rata portionis, *de Ad. Ipfii Pofe* quæri non iam de parte quæ accrefcit, fed de legata, quæ remanet apud rem a quibus, fcilicet ita fuet, pro qua parte remanent, fcilicet pro ea parte pro qua ere fcribendi obligati erant, remanent: pro qua parte obligatur alteri eft operis.

An jus accrefcendi inducere ad bonæ poffeffionis adtionem.

C Aeter inftituit impuberem filium ex parte, extraneo coheredem inftituit ex parte, moritur filius, vel repellitur ab hereditate patris: extraneo accrefcet portio filii, ex quo is inftitutus fuit; fed ad accrefcendam partis pupilli bonæ, ut quæ ex fratre & matre habuit? minime: quia ei non relicti fuit: Jus accrefcendi eum non effet, ut aliud quam teftator voluit habere. Quid fi extraneus fit fubftitutus pupillo, & filius accrefcit inpubis? poft adiitam hereditatem extraneus jure fubftitutionis habet illa pupilli confequetur, quia teftamentum non poffum dicere ex parte bonorum, ex inteftati, five impubes teftamentum fecerit: An & jure accrefcendi? Et hoc *de cad. toll.* ait eft, quia cum res inmutabilis eft ex fua inftitutione, & evidente eafu fubftitutionis, non patefi omittere partem hereditatis patris D acquifitam pupillo, *l. 3. §. ult. de acquir. hered.* ei magis accrefcere videtur; ideo non poteft repudiare. Quæ autem jure fubftitutionis accrefcunt, repudiari poffunt: nec obftat, quod acquifita pars fuit pupillo, & acquifita non accrefcit acquifitæ: nam ratio illud accrefcendi tribuit, & fubftitutionis remedio concipitur ex eadem conjectura hereditatis: qua de re dicimus ad omnia bona pupilli: jus accrefcendi non trahitur ad alium hereditatem: fed jus fubftitutionis, imo & jus accrefcendi, quod competit remedio fubftitutionis; & eodem jure eft heres fubftituti quo fubftitutus: nam heredem fubftituti fequuntur bona filii impuberis, *l. quis ita fcripfit*, *de acquir. hered.* ac qua ut quem fibi ftent patre neceffitatem heredem, qui facit eriam filio, ita ei, qui fe obligat hereditati paternæ adeundo pro fua parE te, confequuntur heredes adiitionem pupillo natam, heres fit neceffitatis; obligatio autem pupillo omnis transmittitur, licet mortuo pendente condicione, *l. legato 65. de cond. & dem.* Quæ eft ex inftitutione, vel adtione mea obligor hereditati paternæ invitus, etiam obligor hereditati pupilli: ergo & heres meus.

An fit jus accrefcendi inter dominos, fi fervo communi legatum fit sub repudiatione.

Obftat *lex Pomelo*, *de leg.* 2. ex fententia Juli. *l. 1. §. 1. de infulp. acc.* fed verior eft fententia Juliani.

Quemadmodum inter coheredes, vel collegatarios tollamedietaria unius alteri profertur, in nec sit in heredibus ab intestato, vel legitimis.

PAtri heredes fuit duo filii ab intestato, & duo neptores ex filio jam mortuo: quo casu fiunt tres partes: uno ex nepotibus moriente, accrescit tantum nepoti fratris, non patruis, *l. si duobus 12. in princ. de lib. & posth. cassr. tabul.* patri heredi fuit duo filii ex uxore una, & duo filii ex altera: omnes sunt consanguinei, quia infœcta patrimonia brevi, *l. 3. tit. de suis & legit.* male etiam adhertur in eam rem *l. si res patruus 21. ff. de jure patronat.* qua ex lex pertinet ad fucceffiones ab intestato, id eſt, bonorum poſſeſſiones, quæ indicant fuccefſionem ab inteſtato. Species legis: Duo ſunt patrui, unus liberos, qui ex eo non reliquit patrem patruum, reliquit præterea, & ſic eis competit bonorum poſſeſſio contra tabulas: unus obiit, vel amiſit ius patronatus, an alteri competit accreſcendi virilis portio? Et hoc eſt certum: in ſucceſſionibus ab inteſtato eſt jus accreſcendi, *l. communi 24. refer. de hoc. libert.* Quid ſi libertus ab uno juratus, eum non dotaſſet, *l. 3. in fin. l. ſi duo 13. de jurej.* cum agereur de præſidio an eſſet libertus? iuretyrano? adverſus eum de præſtio, *l. cum ea 30. §. ſi libertus, eod.* An igitur alter liberorum patris jus integrum? *d. l. 13. ait*, ſi is de quo juravit, vere patronus fuit, parentem facere potuerit, atque ita iuret non habet jus virilis portionis: contra: ſatis juraſſe dum ei tantum profeſt, qui juravit, non alii, jusjurandum ei tantum proſeſt, qui juravit, non alii, jusjurandum proſeſt liberis, & ejus heredibus, *ſed non* proſeſt conjuranti: ut jusjurandum non proſeſt *patri*, *l. 3. §. unde Marcellus, de jurejur.* ſi non ſit patronus, parentem non faciet, eadem loquendi forma eſt in *l. 1. 2. eodem tit. l. D. ſi quid in fraud. patr.* Ceterum quod ait *d. l. 13.* ſi patronus patruus ſit probare tum de quo juravit libertum patronum non eſſe, poſſe jurare quod juravit libertum patronum non eſſe, jusjurandum eſt indictum & argumentum, eum non eſſe patronum. Et ex eo colligitur, probationem incumbere patrono, qui probet ſe patronum eſſe, libertum negare præſtabit, quia ſi duæ partes eſſet præſumptio, probatio transferretur in alteram, male in hac quæſtione adſertur *contra ut ſi. §. ſi non probet*, cum tantum reſtatorem jubeſſe vendi fundum Titio & Mævio, quod eſt fideicommiſſi dum, non conſtet, ſi hæres ex ea re fideicommiſſi, qui ſunt fideicommiſſarii.

An inter res quibus eadem res domaio ſit mortis cauſa, ſit jus accreſcendi.

EX *l. on. de cad. tolli.* jus accreſcendi eſt, quâ ad ex exemplum legatorum rediguntur mortis cauſa donationes, *l. 2. de public. ait.* non quæ legata per vindicationem ipſo jure ex 12. tabul. ſine traditione hæredis, apprehenſione poſſeſſionis, acquirunt, ita mortis cauſa donationes. Eadem eſt ratio adſignationis liberti: nam ſi duobus fit adſignatus libertus, inter eos eſt jus accreſcendi, *l. 3. de adſign. libert.* nam adſignare libertum, eſt quaſi legare, quia liberum non poſſumus legare, *l. 6. eodem.* Eadem ratio eſt mortui cauſa capionum: legavi tibi fi decem hereditas dares, unus heres capit totum, an debes alteri dare integra decem? Et hoc verum eſt, *l. qui duobus 23. de cond. & demonſt. l. Titius 41. §. Scribus ſervis 3. de fideic. libert.* Et longe alia ſententia eſt *l. per. de cond. & dem.* quæ opponitur; nam ubi dixit, lego tibi, ſi Titio & Mævio centum debenti, enumeratio perſonæ non facit conditionem, atque ita legarum, & mortui Titio debiti tantum partem, quia non dixit mortuo Titio debiti tantum partem, ſcut ſit in legato collectivo nomine, heredibus, ſcut ſit in legato damnationis, & fideicommiſſo, utpote ſi jufferim Titio & Mævio dari: & ſic affirmandum in legato damnationis, & fideicommiſſo iure antiquo interdum admiſit ius accreſcendi exemplo mortis cauſa capionum, ut ſi jufferit dari collectivo nomine filiis vel heredibus, non ſingulari nomine, ut Titio & Mævio.

Ad L. Prediis 91. & l. Oſtiliis 97.

COloni ſunt conductores fundorum (Gall. *fermiers*) & ſi illi erant tum liberi quam ſervi propriæ ſervorum proprietorum aut colonorum alii colunt ſibi dominica, hique habentur pro inſtrumento, & eo continentur: *l. 15. §. ult. de inſtr. & inſtrum.* & fructus vendunt ſuo arbitrio, ut extranei coloni, & non continentur inſtrumento, *l. Seja 30. §. 1. de inſtr. vel inſtr. leg.* Et in eam rem citatur *l. una de lanionibus, §. cum de villicis, eod.* Reliqua colonorum ſunt hereditaria, quæ dominus ex ratione locatoris & conductionis, Gallice, *les arrerages*, id eſt, *fœnus pro*. Adhæc ſunt utiles præſcriptiones, & reliquorum dominus adhuc dicitur reliquæ. Prælegari dicitur ſi cui res quodammodo ſua legetur, aliàs præſcriptæ præſcripſit jure reliquorum heredi ultra hereditatem partem; aliis, quod eſt longum prima parte relictum, *l. Titio 87. §. Seja, lib. 2. l. quidam 30. §. 1. tit. lib. Prælegare item dicitur per damnationem legare *l. legare ſibi condemnia, 4. de cond. & dem.* ubi legitur *Flor. delegari non potuerunt*: id eſt non potuerunt legari per vindicationem: nam res aliena non poterat legari per vindicationem, *ut dicemus*. Idem eſt ergo, ac ſi dixiſſet modo relictò, id eſt, vindicationis modo. Id demonſtratur in *l. tantum pulſat 88. de verb. ſignif.* ubi non poſſe legari per vindicationem quantum ex re mea nunquam habere, cum rem alienam videret habere, nam fundi alieni legatum per vindicationem nullum eſt, *l. alienus 61. D. ad l. Falcid.* Alienus fundus legitus eſt: hæres eum non poteſt emere juſto pretio: ergo per pretium dare, *confentis*, inquit, *heres potuit rerum æſtimationem præſtare*, id eſt, adeo legati ceſſit inſtitutione in duplum: ſed legati per damnationem tantum hæres tenetur ex *vetere* jure. Ergo hic eſt de damnationis legato. Rurſus *d. lex legata fub condit.* ait, *heredem de legato non potuerunt*, id eſt, prædatus condition non poterant legari per vindicationem.

Sciendum eſt, poſſe relictos domino rationes ab hærede, aut procuratoribus ejus ſeu heredis, & peti penuriam, parſimoniam, vel reliquationes quibus ferri queat eſſe, plenifſime ſatisfecit domino, Gall. *ſin la compte, & ſe la a bien & deuëment rendu*. *In parſimoniam*, id eſt, *ubi de fua re copiæ*, inferi & hoc contra illa nullum impluſſe controverſiam eſſe, id eſt, nihil refferre. Hæc ſunt verba jurisconſultorum reſpondentium, *l. Titius, 81. de cond. & dem.* pariare, parem calculum & rationem facere, paria facere, in *l. ult. t. adv. de diſſ. excep. & l. Seja 30. §. 1. de vacuandis. de pec. l. vacuefieres, de pecr. communi*: paria facere, id eſt, adimplere, ſatisfacere, id eſt, perficere, perficere interpretum ibidem, *l. Seja, §. ult. de ſtatulib.* parari dicitur, id eſt, non eſſe reliquatorem, in qua lege in fi. eſt emendandum, ut dicam, non eſſe nullo reſtare plus ſolvere, ita demum liberos fore, ſi hæ ei pariant, aut per hæredem, &c. fed legendum, *pariet*. Aliud quæ non feripturum eſſe reliquatio: nam fabulæ ratiocinibus dominus ſcribi ſibi deberi reliqua. In *l. 97. in eadem ſtipulat*, id eſt, in reliquatione, ſcilicet legendi, ſilii ducis conditi non deberi, qui reliqua non funt: condita funt, quæ funt ſoluta; reliqua, contra, ut oſtendit *§. parat l. prædict.* Imperitor ait in *l. 97.* fi omnes centeni nullis aureorum reliquiſſet in conſito, qua ulus eſt ſumma, ea qua exegit a colonis & adſcribus: & habet in conſito, id eſt, in area, licet eorum plena ratio fit reddita, non contineri reliquis legatis: Et exacta poſt mortem debentur, quia reliqua fuere tempore mortis.

An ſine nova additione accrefcat legitimis heredibus.

Lege 6. de bon. poſſeſſ. l. 3. §. ſi duos, de concr. tabul. bonor. eff.

An accrefcat eum onere.

Lege ſi Titio 55. §. ult. lib. 2. hoc verum eſt in omnibus heredibus.

An in omnibus negotiis inter viros, inter conjunctos, vel conſortes ſit jus accrefcendi? & modo eſt, modo non in legatis, & hereditatibus.

IUs accrefcendi ductum ex voluntate verofimili, quæ non minus valere debet in actibus vivorum, quam defunctorum. Itaque ut in his, ita in illis eſt admittendum de hoc. Interpretatio in contractibus. Et in his tendum jus accrefcendi, ut in contractibus. Et in negotiis inter vivos. Finge: Stipulatus fum mihi & Titio decem inutiliter: Titius mihi utiliter: an id, quod ſtipulatus fum Titio, mihi accrefcat? *minime, §. quod ſi quoque, de ſtatuliber. ſtipulat.* & in dubio melius eſt pronunciare pro promiſſore: nec tamen dicendum idem fe *aper plenarium*, in legatis relictis duobus ad utilitatem, aliquendum eſſe in legatis relictis duobus ad utilitatem, alterius inutiliter. Et *lex lucius mevii 84. §. ſi Titio, & l. plane, lib. 1.* funt de legato damnationis. Et ſic differtia inter ſtipulationes & legata. Finge: Conſortes ſumus ex causa donationis mihi & Titio utrique utiliter ſtipulatum conceſſit: an amittente Titio, mihi accreſcet? *minime*: quia velunt ab initio partes fuiſſe. Et quod dicitur in *l. 1. §. ult. de ufufr. accrefc.* ufumfructum quoque conſtitui & legari, non eſt accipiendum de ceſſione, quæ fit inter vivos: ſed de legato tantum, *ubi conſtituere*, intelligo, jure legali. Finge: Rem donavit mihi & Titio, non ufumfructum, Titio amittente, vel omittente, non accreſcet: quia deficiens: nam & donationes in jure ſunt angustæ, ideoque non recipiunt ſue, ſi non ſcripto mandatæ. Item donatio omnium bonorum non valebat, nifi ſcripto fingulis donaret, *§. 1. C. ſi liberalit. Imperial. fac.* Non eſt de jure accrefcendi, ſed de jure ſucceſſionis: principes duobus conceſſit fundum: unus ex his, nulla ſucceſſione relicta, deceſſit: ideo bona ejus funt fiſci. In partem fundi ſuccedet conſors beneficio conſtitutionis. Finge: Ego in vendendo fundo, *excepi*, ſervitutem mihi & Titio, quod ait, ut inditer: tota ſervitus ad me pertinebit, atque ita mihi accreſcet; ſed hoc quia ſervitus eſt individua, excepto uſufructu, *l. paganus 5. ff. communi. prædi.* Ego emi fundum mihi & Titio, vel ufumfructum rogavi, ut mihi venderet, multum intereſt quis contrahat, *l. cum ab eo 41. de contrah. empt. l. ſervi 16. de pec. & com. rer. vend.* Titio mihi: Iter: totus fundus ad me pertinet: *l. fundus 64. de contrah. empt.* quia id ago verſimile eſt, ut mihi totus fundus tradatur, *arg. l. 11. C. de ſervit.* Et ſic affirmandum in legato damnationis, & fideicommiſſo jure antiquo interdum admiſit ius accreſcendi exemplo mortis cauſa capionum, ut ſi jufferit dari collectivo nomine filiis vel heredibus, non ſingulari nomine, ut Titio & Mævio.

Ad L. CXII.

Oſtilius. Tert. de præſcriptione contra hæreticos ait Vigilio exſuſſile. Ait, *reliqua relegarunt*. Relegare, aut relegatio, quod proprie eſt de ſolitudine fruſtum lego: Et ſi fuerit ciſpitus, eundem tibi lego, *l. 13. §. ult. de ſtatuliber.* Et ſic relegari dicitur, ſi cui res fua quodammodo legetur, id eſt, reddi potius, quam dari, & ob id dos relegatur uxori, *l. cum pater 75. §. ſcio tuæ, lib. 2. l. 2. §. moliter, de dot. pelleg.* Dos eadem ratione dicitur prælegari, qua ratione fervo dicitur peculium prælegari, & debitori dicitur remitti, id eſt, *fumm pro*. Et id eſt in hac lege, reſpectu peculii, & reliquorum dominus adhuc dicitur relegare. Prælegari dicitur ſi cui res quodammodo ſua legetur, aliàs præſcriptæ præſcripſit jure reliquorum heredi ultra hereditatem partem; aliis, quod eſt longum prima parte relictum, *l. Titio 87. §. Seja, lib. 2. l. quidam 30. §. 1. tit. lib.* Prælegare item dicitur per damnationem legare *l. legare ſibi condemnia, 4. de cond. & dem.* ubi legitur *Flor. delegari non potuerunt*: id eſt non potuerunt legari per vindicationem: nam res aliena non poterat legari per vindicationem, *ut dicemus*. Idem eſt ergo, ac ſi dixiſſet modo relictò, id eſt, vindicationis modo. Id demonſtratur in *l. tantum pulſat 88. de verb. ſignif.* ubi non poſſe legari per vindicationem quantum ex re mea nunquam habere, cum rem alienam videret habere, nam fundi alieni legatum per vindicationem nullum eſt, *l. alienus 61. D. ad l. Falcid.* Alienus fundus legitus eſt: hæres eum non poteſt emere juſto pretio: ergo per pretium dare, *conſentis*, inquit, *heres potuit rerum æſtimationem præſtare*, id eſt, adeo legati ceſſit inſtitutione in duplum: ſed legati per damnationem tantum hæres tenetur ex *vetere* jure. Ergo hic eſt de damnationis legato. Rurſus *d. lex legata fub condit.* ait, *heredem de legato non potuerunt*, id eſt, prædatus condition non poterant legari per vindicationem.

Sciendum eſt, poſſe relictos domino rationes ab hærede, aut procuratoribus ejus ſeu heredis, & peti penuriam, parſimoniam, vel reliquationes quibus ferri queat eſſe, plenifſime ſatisfecit domino, Gall. *ſin la compte, & ſe la a bien & deuëment rendu*. *In parſimoniam*, id eſt, *ubi de fua re copiæ*, inferi & hoc contra illa nullum impluſſe controverſiam eſſe, id eſt, nihil refferre. Hæc ſunt verba jurisconſultorum reſpondentium, *l. Titius, 81. de cond. & dem.* pariare, parem calculum & rationem facere, paria facere, in *l. ult. t. adv. de diſſ. excep. & l. Seja 30. §. 1. de vacuandis. de pec. l. vacuefieres, de pecr. communi*: paria facere, id eſt, adimplere, ſatisfacere, id eſt, perficere, perficere interpretum ibidem, *l. Seja, §. ult. de ſtatulib.* parari dicitur, id eſt, non eſſe reliquatorem, in qua lege in fi. eſt emendandum, ut dicam, non eſſe nullo reſtare plus ſolvere, ita demum liberos fore, ſi hæ ei pariant, aut per hæredem, &c. fed legendum, *pariet*. Aliud quæ non feripturum eſſe reliquatio: nam fabulæ ratiocinibus dominus ſcribi ſibi deberi reliqua. In *l. 97. in eadem ſtipulat*, id eſt, in reliquatione, ſcilicet legendi, ſilii ducis conditi non deberi, qui reliqua non funt: condita funt, quæ funt ſoluta; reliqua, contra, ut oſtendit *§. parat l. prædict.* Imperitor ait in *l. 97.* fi omnes centeni nullis aureorum reliquiſſet in conſito, qua ulus eſt ſumma, ea qua exegit a colonis & adſcribus: & habet in conſito, id eſt, in area, licet eorum plena ratio fit reddita, non contineri reliquis legatis: Et exacta poſt mortem debentur, quia reliqua fuere tempore mortis.

Ad L. fubdi. infr. de libe. legat. colonia in jure ſæpe vocatur fundus conductus, & idem pene ac villa. Et ita in *l. ejus, §. ad municip.* colonia accipienda eſt, non ut Budæus volunt.

Ad §. 1. & 2.

Expositi sunt in *l.* 84.

Ad §. Titia legis praditis.

IN hoc §. proponuntur variæ voluntatis quæstiones, ad quas Scævola nunquam respondet: Papinianus reprehendit: si igitur consilia mercedes, & reditus accepto tuleris, debitum Stichum manumittendo remisisse videris. Fingit Quidam uno presso ementi fundum Gabinianum, & Sejanum: postea legavit fundum Sejanum: an ex legato Gabinianum? Ita forte eosdem, debere, quia emptus simul cum altero: fed argumentum emptionis non sufficit, nisi inveneris in rationibus, defundi nam reddam, sive mercedes fundi Gabinianis acceptas tulisse fundo Seiano: vel nisi in edictum teftator Seyanum Gabinianis nomine comprehenderit: si igitur consilia mercedes, & reditus accepto tuleris, debitum Stichum manumittendo remisisse videris. Ex rationibus defundi conjectura redde fumitur. *Liberis urbanis, inf. hoc tit. l. de reb. dub. l. Scipi 20. ff. Tyrones, de legat. leg. in* eo legitur Tyrones: in inscription. *ty. C. de his qui ut indign. Tyrones*: Fingit: Quidam legavit uxori Tyronis fundum Gretcinum cum dubulo, & inftrumento omni, an legato cedant pafcua, fœnum, quæ ibi? Respondeo, quæ ex agrorum, quæque in ædibus hunc fundi femper habuerat: Ait, deberi, fi ita communiter fundo Graecia-o, ut haberet eis unoquoque tempore fundi, id eft, ſi hoc ex rationibus defundi. Simile notum quod eſt in §. *hoc ex rationibus* legit. Balsamon eſt pars domus, ideo domo legata, debetur balsamon? Balsamon dicitur, quod eſt privatum, imo cum dicis privatum, intelligis balsamum in *l. 2. Cod. Theod. de metall. ut quis petentem ab Isfpite pro petitione in l. 6. C. eod.* Fabricantius poſſet balsamum. Balneæ, quæ publicæ prohibentur: legavit domum cui jundæ fuit balneæ, quas teſtator prohibet populo, an legato cedent? Papinianus ait cedere, quod balneæ per domum legatam intrinſecus adeantur, quod ut ſi id non fit, ut exteris fuerint, quod mercedes eorum inter cetera materia harum mas domus, teſtator rationibus accepto tuleſſe ſolitus eſt: meritoria funt, quæ vocantur fabulæ, cenatoria, diverſoria, 123 literi. *In domo* una multa erant meritoria, & officinæ. Ille adfervabat non tantum mercedes harum rerum, ſed balneatoria, quod eſſent conjunctæ uno pretio cum domo, vel quod balneæ funt legato communi conjunctæ, id eſt, communi contextu, ut in *l. ſi ſtatua* 15. §. *ex hoc edicto, de damno infecto*, unus contextus ædificiorum. Inſula eſt pars, vel acceſſio domus. Dicet quis; ſi inſula ſit ingreſſus domus, non eſt inſula, ut pote, quæ non ſit ſeparata, ſed inclinata, eſt pyramis, ut in *l. pro domum* 57. *in fr. ita in d. l. ſi ſtatua*. §. *item quid dicemus*, ſi quis habeat infulam adjacentem domui, id eſt, non valde diſtitem.

Ad §. Collegio legis 93.

LEx 91. & 93. expliciunt funt: reſtat §. *collegio, d. l.* 93. In ſummis urbibus inſtituebatur collegium fabrorum ad ignes compeſcendos, in epiſtola Plinii ad Trajanum: collegia licitis legatis, *l. cum Senatus* 20. *de reb. dub.* & legavit uti quiſque optimus maximuſque eſſet: quæritur, an qua in die mortis in eo fuerunt credunt haſtas? Finge, pabulum paleaque ſtarre ibi tempore mortis, an præſbiburur, quia dixit uti maximus eſſet, videtur intelligi inſtrumentum: machina ſcilicet frumentaria, vel olivaria, id eſt pliciua, molcturia, machina ſcilicet, quæ legatur non tantum jure legati, ſed jure fideicommiſſi: dum non legaſſet res corporales, ſi eas noluiſſet præſtare.

Ad §. Si Titius XCVI.

HUic legi obſtat *l. cum virum*, C. *de fideic. ſpe.* cies huius legis haec eſt. Titius ſcripſus eſt ex parte, & regnus eſt reſtituere hereditatem, id eſt, hereditatis partem, ut in *l. 1. ad Trebell.* coheres autem regnus eſt reſtituere Titio coheredi partem ſuam. Quæritur an Titius Titio coheredi partem ſuæ fideicommiſſi a coherede, reſtituere debeat: quia reſtituere eſt cognitas hereditarem, non fideicommiſſum: ſpecies *l. cum virum*: heres regnus eſt reſtituere quidquid ex hereditate ad eum pervenit: an reſtituat præſagetum, quod capit portem pure hereditario, partem legati? Et ait, præſagetum contineri fideicommiſſo, quia partem hereditatis jure & legati: ſed in illa lege regnus eſt reſtituere ex hereditate ad fe veniret; legata autem & præſagata funt ex hereditate, *l. 1. cum quis*. §. *Pater, loc. inf. l. 3. ult. de dot. prælog.* non quidem eſt in hereditate, & ſic contineretur fideicommiſſo: In hac autem lege eſt fideicommiſſum, in quo præcipue ſcribitur verſus: Et ſic femper ſtudiandum an congruat voluntas verbis teſtatoris: Et ſic in fideicommiſſo non ſufficit argumentum, quod ex verbis ſolum colligitur, in legatis ſolum verborum argumentum.

Ad §. Si plures XCVIII.

SI plures ſint gradus heredum, id eſt, ſi ſint inſtituti & ſubſtituti, ut Acc. male: imo ſi plures ſint gradus inſtituti, ut in *l. cum in teſtamento 37. de fideic. inſtit.* Primus heres obi. ſine liberis, ſine voto moreretur, Secundus heres ello: Secundus moritur, Tertius heres eſto: Secundus moritur, Tertius heres eſto: ſi plures ſint inſtituti: inſtitutio enim eſt dato hereditatis nulli alii an ei: dotatio: ſubſtitutio, dato hereditatis delatæ vel acquiſitæ alteri, ut hic: ſubſtitutio ſubſtitutio, ut in *l. Titius* enim eſt acquiſita. Et ea ratione omnes ſunt inſtituti: Et ideo in formula Galli, & filius & nepos ſunt inſtituti. Filius heres eſto, id eſt, ſi ne vivo moriatur, nepos poſt mortem meam natus heres eſto: ſunt inſtituti, fed non ſunt coheredes, quia non conjuncti: Et coheredes ſunt, quibus uno gradu defertur hereditas. Et hanc formulam Gallus inſtituit, ne nuppatur teſtamentum. Paulus quare cur non dedit conſilium ut conſulerent in vulgari ſubſtitutione, filius heres eſto, & ſi heres non erit, poſthumus heres eſto: quia in caſum vulgaris ſubſtitutionis, qui primi caſu deferunt hereditas filio, non eſt ſpes rumpendi teſtamenti, quia non ſunt coheredes filio præcedit nepotem. Cur ſit ſubſtitutum, & dicatur in hac ſpecie? Titius heres eſto, & ſi heres non erit, Mævius heres eſto. Titius moritur vivo teſtatore: Mævius jure ſubſtitutionis, imo inſtitutionis jure, vocabitur, ſi ſpecies ſuccedit, ſed dicetur ſubſtitutus, ut in *l. quidam* 50. *l. 67. cum ex filio* 39. *l. 1. §. ſi ſervus* 5. *ad Trebell.* quæ defertur hereditas, ſi Titius ſupervixiſſet teſtatori: ſic inſpecta mente teſtatoris ſubſtitutus eſt: ſed in formula Galli uterque eſt inſtitutus, ſi ſpecies non potuit deferri hereditas: ſi ego velit unum oneratæ plurium inſtitutorum, debetur eum nominare. Lex 99. & *l.* 101. expoſite ſunt.

Ad L. Heres meus 100.

IN initio legis dubitatum, quis quod meum propriæ eſt, non reddituræ alteri. Sed & reddere eſt dare heic, *l. cum quidam* 21. *lib. 2. l. qui unus* 18. *in princip. de usu & aeq. leg.* Eſtdemque ratio eſt verbi relegare: nam relegare propriæ eſt reddere rem alienam, vel quæ alienam cum emolumento alicujus, ut relegare dotem, eſt reddere dotem cum commodo repræſentationis, id eſt, reddere cenſo die, quod dare non erat coactus, nili bona, inima die: tamen ſimpliciter ſumitur relegare pro dare in *l. ſi donat 17. de reb. & dubit.* ubi dicitur relegari ulus, reddere eſt de ſua dare, *l. 1. §. relegare, depoſiti.*

§. 1. Supra eſt expoſitus.

Ad §. Uxori.

HUic §. obſtat lex *Placitus 8. de usur & eorp. leg.* mulier quædam legavit alteri veſtem, & mendum, & ornamento muliebria, non debebantur nili ornamenta muliebria: fed an debitor veſtis tam muliebris, quam virilis? Et definit debere etiam veſtem virilem legatariæ: De mundo nihil ſcribit; quia nullus eſt mundus virilis, de dotat ait, quia verſimile eſt teſtatricem ornamentorum tantum univerſitati deorare voluiſſe, cui muliebrium nomen adjecit, quia muliebrium nomen mundus virilis nomini applicari poteſt: nam ſercauda eſt ratio reſti ſermonis: ſi dicam his verbis. *quod ejus cauſa filium parauerunt*, non redet dici veſtem legatam & mundum: ſed probat hic Imbellinus fenetemium Proculi, exiſtimantis verba hæc referri ad omnia: & idem probat, quod ſcripſum eſt in *l. Planius*, fed hic ſeruetur ratio reſti ſermonis: nam ita latine loquuntur, & ita quod relatiuum referatur ad ſuperius, non ad mundum muliebrem.

Ad §. Cui Cretiaſtæ.

LEctrina vaſti ſtrati ex auro & argento commixto, *Lex Licinia* ita adhiberi ne ſupra ſtatuam conſtituta, Plinius lib. 9. cap. 40. ait Javolenus, Iragon Corinthium velorum, continere baſis, aſſi tollatur baſis numero velorum. Sed Plinius ait baſis ſtatuarum excellentia loco, & ea quæ acceſſionis locum obtinent, non latagantem ſequutor, *l. Idcirco* 52. §. *ult. ſupra.*

Ad §. Tofudines.

TEſtas teſtudinis ſolebam feindere per laminas, & D cooperire lectos, & ſupellectiſſem.

Ad leg. hic verbis 122.

LAteralia funt bulgæ coriacee, quas viatores ſe- E rant ad latus, vel in quibus ferunt pecunias, & rationes: Eandem ufum præbent ceruteæ, id eſt zone pecuniariæ, quæ circuire ſolent ventrem, *l. Dotque 6. de bon. damn.* Eadem ratione dixit cruteria, ut in *l. ult. de usu & eorp. leg.* & mutuo inſtrumenta in *l. 5. de ſupell. leg. Quæ membra ſint*: plerumque quod ſub debitor in membrana ſcribere & transferre in codicem ſolebant debitores: ſecuta membranis lentarum unciæ. Elle exegit nomen, id eſt ſolvit. Et ſic ſupra *l. 99. cum ex filio* 39. §. *ſi ſervus* 5. *ad Trebell.* quæ defertur hereditas, ſi Titius ſupervixiſſet teſtatori: ſic inſpecta mente teſtatoris ſubſtitutus eſt: ſed in formula Galli uterque eſt inſtitutus, ſi ſpecies non potuit deferri hereditas: ſi ego velit unum oneratæ plurium inſtitutorum, debetur eum nominare. Lex 99. & *l.* 101. expoſite ſunt.

Ad L. Heres meus 100.

IN initio legis dubitatum, quis quod meum propriæ eſt, non reddituræ alteri. Sed & reddere eſt dare heic, *l. cum quidam* 21. *lib. 2. l. qui unus* 18. *in princip. de usu & aeq. leg.* Eſtdemque ratio eſt verbi relegare: nam relegare propriæ eſt reddere rem alienam,

donat. l. 2. C. qua res pign. oblig. si pradia debentur, & multo magis emptionis.

Ad §. Patersamilias.

LAnces leves sunt, quæ non sunt sæpere signis (*gaves*) figillariorum significazio est multiplex : non quo verum est hic demonstrari vicum Romanum in quo versus est hic demonstrari vicum Romanum in quo versus est hic demonstrari vicum Romanum in quo versus

adcessus edictum opus factum sit, scilicet operis no- A ipse. Hinc quæritur an obsta fatisdatione a nuntiato
vi nuntiationis, quod videtur offendisse, cum ei invitus nuntiator accipiat minus: quia nemo cogitur
non paruerit. Et interdum eſt reſtitutorium, quo agi- dispulari; an eo non acceptante fatisdationem, locus
tur, ut opus deſtruatur, quia reſtituendi operis novi nuntiato ædificare, ſi fatisdederit etiam apud officium,
fuerit nuntiationem ſecuta interpontior. Et for- & apud acta, ſi deſit adverſarius, non quia nemo
taſſis poſt nuntiationem ſecuta interpontior. Et for- cogitur dispulari, l. un. C. de facifd. l. non pro eo
mula demonſtratur in l. 1. §. ſi quis fore, l. 16. l. 18. l. de in jus voc. l. ſi fideiuſſor, §. ult. qui fatisd. reqq. fed
penult. l. ult. Inſtit. tit. Interdictum, quod nuntiatori Finge: nuntiator mavult ſtatim judicium fieri: an jus
datur, ſignificatur his verbis: quod contra edictum ſtatim habeat, cum eolit fatisdationem etiam
prætoris factum ſit, ut apparet in l. 20. non eſt le- eam, quam velit nuntiatus etiam apud acta facere,
gendum, nec intelligendum, ut videtur: & ſic & nuntiatori hæc in re minorem potius gerendam eſſe
emendati erunt loci, qui his mendis ſcatent, ut in l. 1. rationem? Certum putarim habebitur opus. Et ut in
§. 1. ſi. ne vis fiat ei qui in poſſ. in l. 1. §. 1. avour, de ſi ſervit. in l. 1. C. qui. bonor. ubi ſimilis error erat: B ceſſatione legatorum, ſi legatarius petat fatisdari legati nomine, aut fideicommiſſi, ſi heres deſiderat fatisdari
Triplex eſt edictum. Primum datur nuntiatori, quod fore ſibi reſtitutorum: alia duo datur nuntiato. Et ſunt ex reſtitutorium: alia duo datur nuntiato. Et ſunt
prohibitoria nuntiato: unum datur poſt cautionem petitione hereditatis: unum datur poſt cautionem
damni nuntiato, ne vis ei fiat, ſed cum interdictum eſt, damni nuntiato, ne vis ei fiat, ſed cum interdictum eſt,
quo minus ædificet, l. 1. §. 2. de damn. infect. poſt quod quo minus ædificet. Utrumque prohibitorium eſt, ſed
datum interdictum Utrumque prohibitorium eſt, ſed diverſa ratione. Utrumque prohibitorium eſt, ſed diverſa ratione.
nonnullum eſt in

dicitur, l. 5. §. pen. l.22. §. fi. peractus, inf. Aliud §. A bavero, inhibebo opus tunc: nuntiatio novi operis non competit posseſſori, vel ſi ſit poſſeſſor nuntius, transfert patre poſſeſſionem cum alijs ad hæc poſſeſſori, & non poſſeſſori. d. l. & ſi forte, §. 1. l. pen. §. ult. ſi ſeruitus. per. §. aque, de aff. Cetera autem remedia data prohibendi cauſa poſſeſſori danur, veluti per Prætorem, vel per lapilli ictum, interdictum prohibitorium: ſed non omnia iuxta eadem parque iure. Nam nuntiationem exiſtimat ſubſidiarium eſſe remedium, moventur l. 3. §. plane, & §. ſed hæc nuntiatio, quod ſit aliud remedium. Domus eſt communis inter te & me, ut fecis in ea quid novi me inuito: ne ibi poſſum nuntiare novum opus? Et ait, non poſſe, ſed potero eum prohibere per Prætorem extra ordinem: nam quod ſit per nuntiationem, ſi Prætorem ordinem, per Prætorem extra, vel communi dividendo. Domus eſt communis inter te & me, tu in ea me invito novi quid facis: ego proprium locum domum vicinam communi, cui nunc nocetur, aut nocebitur, ſi pergis facere novum opus: an poſſum nunciare ratione meæ domus? Sed fieri non poſſe nuntiare novum opus, ſi quid facias in locatione, ita licet habeam vicinum domum communi, non poſſum nunciare novum opus. Denique ſecius facio in communi ac non poteſt nunciare, vel prohibere novum opus, quia poteſt alis rationes prohiberi: ſed hoc non valet locandi, & ſic alij eſt ratio poſſidendi. Sed ſecius eſt de ſuſtitutionis novi operis, dominium, & ſeruitus, id eſt, jus nuntiandi tantum eſt dominij quo loci in re ſit nouum opus, vel ius loco illi debitum ſeruitem. Socius rei communis non eſt dominus ſolus, imo nec proprie dominus, cum alter ſit condominus, l. illud ab. de rei vin. nupt. Poteſt quidem dominus nuntiare novum opus non dominio, non autem dominio: non poteſt etiam nuntiare ex cauſa ſeruitutis, quia non mea propria tutela poteſt ſeruire: d. l. ſeruitutis. ſeruitus, ff. de ſeruit. l. 2. in re communi 16. de ſeruit. urban. Sic deſtinctionibus

miae, ripare publicis adversus facientem cuilibet est A mur, quæ de breviter comprehendi possunt: Aut nuntiatio fit de re familiari, puta si in privato opus fiat, aut de re publica, ut si in publico. Et primum si fiat de re familiari, aut nuntiamus novum opus juris nobis conservandi causa, ut confessim dissedatur ab opere, ut puta si fiat opus in nostro, vel quid imminat tale, vel opus faciat in tuo, qui tamen nobis servitutem debet: his enim calibus, quia domini sumus, nuntiamus, ut dissedatur ab opere flatim, vel ut nobis detur cautio de restituendi damni, si quod damni dederit in tuo, qui nobis servitutem debet faciat aliquid. Si nuntiatio fit de re publica, aut de juris tuendi publici causa, ut si in publico fiat opus in publicum vitium publica, ut flatim ab opere dissedat: aut damni depellendi causa, ut si opus faciat in tuo, non in tuum: nam ei non nuntiamus, sed agimus, ut prohibeat cautionem damni infecti. Diximus quomodo nuntiatio fit domui depellendi causa, si opus fiat in publico, sive in private loco, ut §. ult. l. 3. ff. eodem.

Ad §. Juris nostri.

NUntiat ex hi causis is ut quem res pertinet: multum interest, an nuntiet juris conservandi causa: nam cui potestatem licet, non licet primum. Et prior causa nuntiandi, qui habet dominium, vel servitutem, ut §. *fin. infr. de remiss.* In extimi qui habet utilem vindicationem rei, loci, vel servitutes loco debitæ. Ea posteriori causa nuntiat is, qui neque dominium, neque servitutem habet, ut empto: prædii ante emptem traditionem, nonnunquam potest nuntiare novum opus, ut careatur fidi damni infecti, si venditor permittere nolit re vendita percato ante traditionem, l. *damni 18. 9. empto. & l. empt. 35. tit. seq.* quem qui cultodit adeo alienas, quæ non debet fibi caveri damni infecti a vicino. Regulariter venditori ante traditionem caveri damni infecti: fed fi ei precario eam rem ante traditionem emptor dederit, potest nuntiare, & petere, ut fibi caveatur damni infecti. Et ita ex posteriore causa caveat inquilinus, inquilinorum uxoribus, & hi qui eam inquilinum habitarent: fruftuarius etiam nuntiet novum opus, ut fibi caveat damni infecti, l. *ju. bene 13. §. qui damni, & §. super heredem, 21. seq. de usufr.* Et hæc quidem de nuntiatione ex prior causa. Dubitatur eft de fruftuario tam ex posteriore, fed hoc conflat posse, quam ex priore causa, de qua fine non conflat an ea nuntiare posse. Et videtur non posse, quia neque dominum habet, neque servitutem: debetur quidem ei fervitus utilis usufructu, quæ perfonalis eft, fed non debetur ei fervitus prædialis, id eft, non potefl agere de fervitute debita prædio proprietarii: Ergo non potefl nuntiare novum opus ex priore causa, idque ex §. *ult. hujus leg. fin. nostræ*: nomine quidem proprietarii potefl, modo det cautionem de rato. An igitur incidit in damnum? id eft, an vicinus impedit, vel diminuit fructuario? minime: nam ei conflabitur per vindicationem fervitutis, & ufufructus: Et fic eum prohibebit civili actione, qua tantumdem conflequetur, quantum nuntiatione.

Ad L. II.

UBicitur l. 2. qua pugnat cum §. *ult. legit 1.* nam etfi dicat fruftuarium non posse nuntiare fructuario, tamen fignificat aperte, posse adversus extraneum, quia non potefl vindicare fervitutem a proprietario: non enim habet vindicationem fervitutis adversus proprietarium: fed potefl eum prohibere per vindicationem ufufructus, id eft, actionem confeflorium. Et in hac lege ait posse agere de fervitute debita prædio fruftuario, quod in §. ult. negavit: tantum fequitur, ut fi agere posse de fervitute eadem

Ad Tit. I. Lib. XXXIX. Dig. 1181 1182

eodem prædio debita, potefl & nuntiare, quia hæc causa impeditiva. Et ita fenfiffe Julianum ex *l. 1. §. Item Julianus, de remiff.* patet. Nunc de hac lege videamus, quæ explicata eft ab Ulpiano, *l. 3. hac lubet. In quo* §. agitur de nuntiatione. Et nuntiat, qui habet dominium, fervitutem, & vindicationem utilem. Ulp. in *d. l. 1. §. ult. de remiff. refert fententiam Juliani*, fed non probat, ut paffim in ff. certiffima eft regula; fi nuntiatio retet, remiffio non valet, & e contrario, & contra: vel fi nuntiatio valet, remiffio non valet. Et ita Julianus, & contra. Itaque dicendum permutata effe vocabula in *l. 3. hac lubet*, *remiffa*, & ubi, *nuntiata, leg. nobis*: non probandi funt, quia id dicitur, fi nuntiatio tenet, remiffio quidem non eft necefaria, fed eft utilis: fed nequis eft utilis, cum non valet: contra, fi nuntiatio non valet, non tenet remiffio eft inutilis fcilicet, fed neceffaria tamen: imo ne neceffaria quidem: nam fi non caret neceffarium eft, eft utile. Alii fiftam nuntiationem, fi non valet, tamen remiffionem valere, dicentes nuntiationem, qui tenet, venanti pofe, contemnet tamen pofe: fed certiffimum eft ubi nuntiatio tenet, non valere remiffionem, ubi non tenet, utilem remiffionem. Et funt verbo hæc intercrufti: tum an ita fe habeat, ut nuntiatio tenente remiffionem inutilem reft, & fic remiffio erit fimul utilis, & inutilis, quod locum non habet, ficque Julianu fententia non probatur ab Ulp. Mafcella, Lobetus, & Neva. & in hoc reprehendentur in *l. 1. in princ. ff. si serv. pet.* a Marcello, qui fcripfit, fructuarium non habere jus vindicandarum fervitutum, nec adverfus dominum, nec non vicinum extraneum.

Sed mihi difficilior eft lex, *qui tibi*, *hic tit.* id quam fol eveniam communis opinio eft, ut qui non habet rufticum fervitutem, non poffit nuntiare, fi quid fiat contra eam, qui urbanum, poffit: hæc lex eo locum habet, fi nuntiet dominus ædificanti in via, qui potefl contra dominum agere, jus fibi effe ire, agere: fed non potefl ita contra dominum agere, ut non poffit ædificare: id eft, qui ædificatorem non potefl prohibere ædificare, non potefl nuntiare novum opus. Finge: in mihi debes fervitutem ædificiis altius non tollendis, ut ædificia, & non poffim imminere ædificiorum: non poffum agere tibi jus non effe, ut ædificia, fed jus immittendi ædificiis, *l. fi in loco*, *§. fi serv. vend.* nec potefl nuntiare, & non poffum agere tibi jus non effe, ut ædificia, vel operis ferendi, fi ædifices altius, ut non fervas meum aspectum, nec poffe agam, jus tibi non effe ita ædificandi, *l. 27. §. fin. ff. serv. vind. l. inter, de serv. rob. præd.* ex fententia Juliani, qua ratione coneditur, nemo vindicatum, nuntiatus fructuario, eadem ratione emphyteuticario: cui datur vindicatio fervitutis, datur nuntiatio. Item fuperficiario, *l. 3. §. pen. hac tit.* Ex fententia Juliani: item creditori hypothecario: poffis addere, feudatario.

Ad L. III.

PEr fequitur hanc quæftionem, quæ perfonæ nuntiare poffint? Et primum hæres loci eft, an proximiores poffint nuntiare novum opus? & id quidem concedit: fi nam Itali tantum prædiorum, quæ poffidebant, erant dominii, eaque jure Quiritium poffidebant, potefl & fervitutes. Et fic poterunt nuntiare, at provinciales prædiorum, que poffidebant, non erant veri domini: fed populus Rom. vel Princeps, cui prædebant vectigalia: Et prædia ea dicebantur nec mancipi, quia eorum dominium non poterant acquirere per mancipationem, ut nec ufucapionem. Poterunt nuntiare provinciales acquirere longa poffeffione dominium, & fic veri domini exiftere, non jure Quiritium, quo videbatur res non dari: vindicatio: fic nuntiare non poterunt: id tamen conflituimus, ut vindicarent, *l. cum ffponfus, §. in colligallone, de Public. in rem act.* Et quod ait, *in provinciali etiam*, id eft, non tamen in Italico.

Ad §. Si in loco.

An uno ex fociis potefl nuntiare adversus vicinum? Et id concedit, fed non adversus focium.

Ad §. Si ego.

SUperficiarius potefl nuntiare novum opus. Ratio dubitandi eft, quod videatur effe emphyteuta. Et ideo conflat de prædiis urbani, fire ædium, & prædii fuburbani, id eft, mercedem pro folo, qua & itaterdum incola: fuburbana tantum nuntiet ex priore causa: Ex portentare nuntiat, qua nec dominium, nec fervitutem habet. Ergo fuperficiarius eft, qui ædificet in alieno folo, quod a dominio conflituit, ut ei lege ædificet, vel haberet ædificium in perpetuum, aut certe tempus longum, fub perfona mutanda certa, fub falario annuo: locatio non fit in perpetuum, quia non fieret in quinquennium: con ludhor nullum habet jus in re: at fuperficiarius habet jus, & eft quafi dominus fuperficiei: nam dat ei Pretor interdictum de fuperficiebus ftatile ærario-do aut poffidentis, *l. 1. de superficiebus, inf.* & utilem rei vindicationem. Qui autem habet res, aut fervitutes vindicationem, nuntiat. Ergo hypothecarius creditor, emphyteuticarius, fruftuarius, fuperficiarius, qui omnes habent res in re, poffunt nuntiare, & hos Pretor tutetur tanquam dominos: non autem fruftuarium tutetur tanquam dominum, & ita, quod habet in re fruftuarium, non facit eum habere pro domino. At in empyteuticum jus fuperficiarii, & alterum jus nos facit habere pro domino apud Pretorem. Ad ftatua de nuntiatione, que fit de re familiari, fui privata, ut habitat ftir. Nunc in §. ult. quæ perfona nuntient non tam opus ex re publica: Et ait, non ex priore nuntiare. Et ad hanc nuntiationem, neque quæftionem pertinet *l. 4. & 5.* ufque ad §. *nunciationem.*

Ad L. V.

UPpillis non eft danda exceptio nuntiationis novi operis, quia exceptio eft ex perfonalitate, quæ poft nuntiationem fit apud Prætorem, quæ exercere nuntiationem fequitur: fi nuntiat pupillus ex causa publica, non eft danda exceptio, quia tam non habet exercere, & ne auctore quidem tutore, quia nec ei datur ullo popularis. Popularis actio eft, quæ tui fuum populo tuetur, *l. 1. §. popularis actio, 2. de popularibus actionibus*: ut unde cognitur, multerem non poffe nuntiare, quia ei non datur popularis actio: ficut privatus non poteft tueri jus fuum civili actione, ita nec nuntiare civiliter tamen administrator ad nuntiationem, fires ad fervum communem pertinet nuntiare, quia etiam non poteft agere nullo altione fine tutore, *l. 3. §. de adm. tut.* In principio huius leg. 5. dubitant Interpretes, & Accurf. quæ fit differentia pupilli tutoris, & profpectum: fed lumen ingreditur, profpectus egreditur: qua de causa in conflitutione Græca Zenonis, qua defideratur in tit. de offic. pref. differentia ponitur inter fenestras, quibus profpicimus, & feneftras quibus lumina recipimus: non omnes igitur cives habent nuntiationi jus de re publica, ut pupilli, ut nec fervi, quia non eft civis, licet fervo nuntiatio fit, etiam femina, quia & fervus nullam actionem exercere potefl: ideo nec de re domini, nec de re pub. nuntiare novum opus potefl: fi tamen fecerit quis contra nuntiationem fervi qui prohibuit domini nomine, tenebitur interdicto quod vi aut clam, *l. 3. quod vi aut clam*, non tenebitur novi operis nuntiationis.

Ad §. Nuntiationem.

NUnc quibus nuntietur, & in quibus locis nuntietur, poſt quam ex quibus cauſis, & à quibus fiat nuntiatio dictum eſt: nuntiatio fit in rem, vel locum ubi opus fit, vel in opus ipſum magis quam perſonam, adeo ut fruſtra queri videatur, cui perſonæ fiat: Et nuntiari poteſt cuilibet, *l. cuilibet 11. & ſit. id eſt*, qui in rem præſentem ſuerit: nuntiatio ergo fit in rem, & cuilibet in re præſenti: nuntiatio loquitur nuntiatos, & cuilibet in re præſenti: loquimur autem de nuntiatione ex privatis actionibus: loquimur autem de nuntiatione ex privatis actionibus: loquimur autem de nuntiatione ex privatis actionibus

tionem procurator domino acquirit interdictum quod vi aut clam, aut de operis novi nuntiatione? nam mox ait clam, aut de operis novi nuntiatione? nam mox ait eum petitorium actio nobis non acquirit; nam hoc casu fallo potius delinquentis, id est, eius, qui non patitur me nuntiationis, quam fallo procuratoris interdictum per nuntiationis, quam fallo procuratoris interdictum per nuntiationem acquirit, & vel potius conservatur ius praedium, *i. per procuratorem de precar. fragm. I. 13. in princ. quod vi aut clam.* Ita etiam per tutorem & curatorem lib. 7. *in fi. eiusd. tit.* Ita etiam per Praetorem? dubium erat: nam est *inf.* an etiam per Praetorem? dubium erat: sed rectius actiones legitimas, & fit reditus, id est, reditus adhibitis legitimas, & fit reditus, id est, reditus adhibitis testibus: nec probationem, & fit reditus, id est, reditus adhibitis testibus: nec probationem, & fit reditus, id est, reditus adhibitis testibus: nec probationem, confessim effectus: nec probationem, confessim effectus: nec probationem, confessim effectus habet: actus legitimi non explentur per procuratorem, sed nuntiatio non est actus legitimus. Et protorem, sed nuntiatio non est actus legitimus. Et procurator, sed nuntiatio non est actus legitimus. Et procurator fallo, debet cavere, cum non noverit, an ei fle- torem fallo, debet cavere, cum non noverit, an ei fle- torem fallo, debet cavere, cum non noverit, an ei fle- ctatur mandatum ut nuntiet, abusus fupervacua effet ctatur mandatum ut nuntiet, abusus fupervacua effet ctatur mandatum ut nuntiet, abusus fupervacua effet

non aliquod mendum his locis ineſſe: quia ſi in §. ult. A
d. l. 5. procurator nuntiationis convenitur interdicto pro*d. l.* 5. procurator nuntiationis convenitur interdicto prohibitorio ex aſſere ſit defenſor: E contrario igitur procurator nuntiati, qui utitur interdicto prohibitorio, ex defenſore fit actor: ſi actor eſt: quo modo defenſor, exceptis tribus judiciis. Procurator nuntiatoris eſt defenſor, procurator nuntiati eſt quoque defenſor in interſe, procurator nuntiati eſt quoque defenſor *in interſe*, procurator nuntiati eſt quoque defenſor *in interſe*, *d. l. non oportet.* Ergo utraque diſtio prohibitorio, in *d. l. non oportet.* Ergo utraque diſtio prohibitorio, in *d. l. non oportet.* Ergo utraque diſtio prohibitorio, in *d. l. non oportet.* Ergo utraque diſtio prohibitorio, in parte eſt defenſor, & neuter cavebit de rato, ſed judicatum ſolvi. Negat *d. l.* non oportet, quam partis ſtipul

fi reliqua. ſet. ſi. aqua, de actionibus. De ſervitute non
*ſ

eſt individuo: nam non poteſt opus deſtrui pro parte, id eſt, non videtur deſtructum opus, quod eſt deſtructum pro parte, l. 4. §. ult. de verb. oblig. l. 21. de Pignor. ſtipul. Poſſunt etiam omnes promittere. l. ſed communibus eſt, unum promittere, ne actio plures teneat. Inutiliter alicnum ſolvum promittitur: imo utiliter, ſi fubiicitur clauſula quanti ea res ſit, ut hic, l. Stipulatio ſic, §. 1. de verb. oblig. ſi promitto Titium factuium, eſt inutilis promiſſio: ſed ſi addatur hæc clauſula, utilis eſt. Ergo unus everſe debet in ſolidum, quod omnes non poſſunt emere pro partibus, ſed poſſunt ſinguli quidem in ſolidum, ſed pro parte, alias non poſſunt: opponitur l. in Stipulationibus 54. promittere, & contumeliam in quo ſ. obligatio dividitur: nam eadem ratio in opere, & operis, ſi liberum promiſeris, aut juraveris ſe prefiturum operas: Operarum abſtinitio non corpore dividitur, ſed numero: ſi promiſeris ſex operas duobus dominis, liberum tres cuique præſtare, ſi unam, non dividitur, & diuma opera nihil eſt, & ſi nihil eſt, juſta altimatio eſt, quæ dividetur inter eos pro partibus quas patroni in libertis habent: Item ſi patroni conſentiunt, ut commutetur eis editus operæ: aliter ſi dividis, corrumpis operam.

Plures nuntiant ab omnes debent ſtipulari de opere præſtando? minime, eadem ratione, vel quia pro patribus ſtipulari non poſſunt, vel quia omnes; ſi velint ſinguli omnes in ſolidum ſtipulari, communeda fit unam

A ſtipulari in ſolidum, ne pluribus actionibus nuntiatus detinentur, & nuntiatores pluribus judicia: Et hæc ita ſi conveniat inter eos omnes de eligendo uno, qui ſtipuletur: ſed ſi non conveniat, ſinguli ſtipulabuntur de opere reſtituendo in ſolidum, aut quanti ea intereſt pro parte: nam arbitratio dividitur, l. 4. §. ult. de verb. obl. l. h. de pact. ſtip. nam unus electus ad unam ſtipulaturus de opere reſtituendo in ſolidum, quia pars prodeſt omnibus, vel quanti unuſcuiuſque intereſt pro rebus ſuis, quanti omnium intereſt, & mulieres primogenitum, quam reſtituionem: Et prodeſt omnibus. Dicet: hic uteri ſtipulatur inutiliter, cum ſtipulatur quod non intereſt; nam utiliter, inquit prudentiores: nam electus eſt ab omnibus, & eſt Patronis ſtipulatio: in prætoriis autem ſtipulationibus, aut interpoſitis a procuratore datur domino actio utilis, l. 3. omnibus §. de Procur. ſtipul. Et ille unus poteſt ſtipulari pro parte ſua quantum intereſt, & actio ſtipulatio de opere reſtituendo. Itaque curatores, & tutores nulla eſt, ſi præſcribant, an ſtipulentur de opere reſtituendo, vel de aſſimatione præſtanda. Quod ſi nihil expreſſerint palam de præſtando quanti intereſt ſua, vel omnium, & ſic xerit generaliter, quanti ea res eſt, verba ſunt ambigua; & in dubio dicendum ſtipulationem collatam in perſonam omnium. Quamvis, id eſt ambiguum totius operis ſcili, nec reſtituit: ius pon. & alt. expoſitæ ſunt ſup. hoc tit.

B

A qui, non poteſt agi ex ſtipulatione Judicatum ſolvi, l. 1. pæde. fol. inf. nam duplex eſt actio, ex ſtipulatu, & judicati: nec enim ſtipulatio novat actionem judicati, ſed interponitur ſtipulatio judicati, ut agatur ex ſtipulatu, & judicati, ut eo nomine accedant fideiuſſores: nam ſtipulatio hæc eſt fatisdatio: actio judicati perſequitur tantum in condemnationem debitiſſimi: actio ex ſtipulatu non ſolum id, ſed quanti ea res eſt, ſi hoc mihi videtur abeſſe: nam in prætoriis ſtipulationibus electio eſt ſtipulatoris, in conventionalibus promiſſoris. In conventionalibus ſic interpretatio contra ſtipulatorem: in prætoriis non idem. Sed ea ſit quam Prætor ſuleit, qui dedit formam ipſi ſtipulationi, atque ita ex mente Prætoris, ſtipulationes Prætoriæ a Prætore formantur, ut eo ipſo, quo ſtipuli addi & nimiri poteſt, quoque edicto Prætoris interpoſui ſubetur: ſa ſtipulationes Prætoria actio per procuratorem acquiritur, non in abſentia: ad eas ex illa vel illa ſtipulatione actio judicati intra 30. dies tantummodo, l. 3. cum milii, 5. ult. de compenſ. Datur idem tempus confeſſis debitoribus, l. ult. de confeſſ. l. 4. §. ult. de compenſ. l. debitores, pap. de Judic. Poſt dies fatis 60. dies, ſive menſes duo ex l. ult. §. ult. C. de offic. rer. pale. l. 1. C. Theod. de. ult. iur. Idque Accurſ. ſcribit multis in locis, quod ut compoſſet abſert l. debitoribus 31. loc. tit. qua ratione in hanc rem attinuit eſſe non cenſeo, non enim illi ſunt duo menſes, quos lex vult conſtitui ad dicatum ſolvendum, ſed ſi intra id tempus non ſolvatur, pignora capiuntur, & capta pignora, ſi non ſolvatur intra duos alios menſes, pignora diſtrahuntur. Et ita ſtatuit lex Lege duo menſes poſt capta pignora diſtrahendis pignoribus præſtituuntur: in qua lege non ſolum agitur, ut præſtituatur tempus poſticiani ad ſolvendum, ſed & ut tempus prorogetur, ſi non per contumaciam ſtetit ſolutioni: & ſi per contumaciam, ſimul tantum dabitur dilatio. In eam rem adhibet Cuiſtinianus in l. 1. C. de debitoribus civitatis Divi Pii, qua declarat ſui tempus pro ſecundum cuiuſque ad ſolvendum. Ita in l. 1. C. Theod. de dil. ſpat. qua ad eadem. Poſt. Interlocutio diffinitiva conſtituitur. Ex conſtituto Judex. ad ſolemnem judicatum datur Judex tempus mentium quatuor, nec poſſumus hodie ad rationem l. ſi debitores 11. de Judic. qua ait, modicum tempus dari, &c. id eſt, dies 30. Baldus. Gallus ſatis ſcit certa tempora ſuppoſitorum ſolvendi, ſed arbitrio judicis incertum. Jo. Fregoſius quotes dies judicati ſolvendi ſimpliciter legimus, ſecundum mentium arbitrium interlocutorum intelligendum tempus 30. dierum; & id appellant legitimum tempus, id eſt, conſtitutum l. 12. tabularum, l. 24. §. ſi quis. l. hoc tit. l. nemo, vel abſolute, & ſic legi. Acc. Reo appellante, ſi de domus, §. in pecunia, de leg. 1. l. ſi debitor. de Judic. de Judice dato l. Item ſabin. Et in interdicto de interre, adhuque prov. ita interpretantur conſtituum tempus. Nunc ad noſtrum 12. hujus tit. pro cauſa cognitare, ex agitur interdicto de libero homine exhib. adverſus eum, qui eundem liberum hominem detinet, non datur ei modicum tempus, l. ult. §. 1. de liberis ſuis. exhib. ſed ſtatim in rem vire datur illud tempus modicum, & ut in §. 1. de exhibit. judic. l. ult. qui aliquem poſſidet, & damnatus rei reſtitutionem facultatem habeat, ſtatim reddere debet ſine ſtipulatione, quia ſorte agitur de re mobili, vel homine, cujus illico exhibendi facultatem habet: idem in actionibus in perſonam, quibus rei noſtræ poſſeſſionem avocamus, ut depoſiti & commodati, ut ſi rem depoſitam & commodatam habeas, poſt condemnationem non datur tempus: Et ex mente l. 12. tab. videtur tempus illud dari in actionibus in perſonam, quibus res petitur: nam difficile eſt ſolvere pecuniam, pro cauſa quantitate: ut ſi minor ſit ſumma, arbitrur tempus, & contra, profunarum abſolvio, vel contumacia, ut ſi quis confiteatur ultro debitum. Communes conſtabit dicem: petrato arbitri nili ex cauſa. Et adde ex

JACOBI CUJACII J.C. AD TITULUM I. LIB. XXXXII. DIG. DE RE JUDICATA. COMMENT.

EX EJUSDEM CHEVANNÆI BIBLIOTHECA.

OBÆRET hic titulus cum ſuperiori tit. hoc modo: oſtium eſt ingreſſus de deſcriptione, quæ finis eſt litium, l. ultima, tit. præcedenti, res judicata quoque eſt finis litium. Quæro cur etiam titulus de tranſactionibus non ſit adiunctus huic tit. & tit. de iurisdictione, quod eſt inſtar rei judicatæ, ut & tranſactio, & iusiurandum magnorem habet authoritatem, quam res judicata, l. de ſponſor. verum ſupra tractatum eſt de uſucapione, non tangnam de hac litium, ſed tangnam de communi poſſeſſione, & quomodo uſucapio eſt acquiſitio poſſeſſionis, l. t. D. l. de precario. S. Cod. de acq. poſſeſſ. per procuratorem poſſeſſio acquiritur, & per hanc uſucapio, id eſt, per conſequentiam, ut tuti per tradicionem, & uſucapionem acquiritur dominium: & hi ſunt modi ſummi acquirendi dominii, qui ſunt cohærent omnibus aliis modis. Sed meo judicio cohæret libro 40. ff. qui tractatum eſt de libertatibus, & liberalibus cauſis, ut expoſuerunt actiones prærogativales, quæ ſunt cauſarum de ſtatu (non enim refpicio coherentiam tituli cum proximo, ſed etiam libroruin) ab actionibus prærogativalibus vult tractare ad interdicta, ut inſtitut eadem via, quæ hodie ſunt extraordinariæ actiones. Porro interdicta ſunt præcipue de poſſeſſione, vel quaſi poſſeſſione: ideo

C tractat de poſſeſſione, & dominio, quia dominii, & poſſeſſionis frequens eſt collatio, & interdicta de poſſeſſione præparantur cauſa de dominio, id eſt, poſſeſſorio, præparatur petitorium, l. t. de appo. quia & poſſeſſorio actio dicitur prima, altera ſecunda, l. ult. Cod. ejuſ. bonor. Tradit igitur quibus modis acquiatur poſſeſſio, & dominium per uſucapionem, quæ quidem unibi aliud eſt, quam acquiſitio dominii per juſtam vel præſumtam poſſeſſionem: Atque ita egit de tranſlat. id eſt, cauſis poſſeſſionis, veluti pro emptore, pro dote, &c. multiplo in poſſeſſionem a Quinto Mutio inter cauſas poſſeſſionis ponitur, l. 2. §. 1. de acq. poſſ. qui dicitur poſſeſſor ſine: ſed diſtat ab alia: nam ut aliud eſt ſervum eſſe, & aliud in ſervitute; ita aliud eſt poſſeſſorem eſſe, & aliud in poſſeſſione: ſed noſtra illa eſt affinis poſſeſſioni: ergo interdicta dantur tantum ei qui eſt poſſeſſor, & miſſus in poſſeſſionem, l. t. ne vi fact. ei, qui in poſſ. miſſ. nudis ſe verbis nominet, damnis inſecti, legatorum, vel fideicommiſſorum nomine, de quibus ſupra. Alia ſunt cauſa miſſionis in quæ ſit credivi ferendi cauſa, & alia eſt miſſio in poſſeſſionem, quæ ſit rei judicatæ ſervandæ cauſa: nam hæc una eſt cauſa, l. t. & 3. qui pacem. in pop. hoc de qua miſſione eſt hic tit. de re judicata, & effectu ſententiarum, qui nihil aliud eſt, quam emolumentum, & executio ſententiarum. Judicatur, id eſt, condemnatio humanitatis gratia dantur certa tempora ad implendam condemnationem, vel ex legibus, vel conſtitutionibus. Poſt ea tempora eſt actio judicati: ſic ex alia actio-

D

E

F

AD T. II.

HIC lex eſt de tempore judicati ſolvendi: nam tempus proſtituitur ad judicium ſolvendum: ſi vero tempus eſt 30. dierum ex l. 12. tab. five menſis, ut ſupra dictum eſt. Ergo intra id tempus non poteſt agi judicati, non poteſt exagitatus ſententiam exe-

exempla, ut ſi agatur de alimentis conſtituendis. Gra-
ci adeunt rede, pupillis: hæc jubebit præſtari pro mo-
do facultatum, non ultra 30. dies: ſed idem ſi ſit ſub-
ventionem minori 25. an. per reſtitutionem in inte-
grum: *ſententiæ exequentur*, id eſt, ad effectum perdu-
centur. Qui pro tribunali cognoſcit, id eſt, magiſtra-
tus, judex pedaneus non habet tribunal: quod cognos-
cit, judex pedaneus non habet tribunal; qui judicium
ſcat pede plano, qui publicus judicium vel jurisdictio data
præeſt, vel cui publicus judicium vel jurisdictio data
eſt, *ſuper* non datur pedaneo: fed cognitio tantum
certæ cauſæ. Et pedanei judices funt ſpecies judicis ex-
traordinarii. Et pedanei judices ſunt, qui extraordina-
lia fine huius legis dat exemplo, ſed ſine comprimi tan-
tum tutoris, ut conſtat ex tit. *ubi pup. educ. deb. & de*
tum tutori, ut conſtat ex tit. *ubi pup. educ. deb. & de*
alimen. ex præſt. cum etiam variæ ſint cauſæ hujus co-
alimen. ex præſt. cum etiam variæ ſint cauſæ hujus co-
gnitionis, & per actionem, & per exceptionem datam ideonem
gnitionis, & per actionem, & per exceptionem datam ideonem
exequuntur omnes: excepta una, quæ citra actionem
exequuntur omnes: excepta una, quæ citra actionem
a Prætore exequitur, videlicet ſi fubveniendum ſit mi-
a Prætore exequitur, videlicet ſi fubveniendum ſit mi-
nori 25. an. *Quo pro reliquis* ſubveniendum ſit minori
nori 25. an. *Quo pro reliquis* ſubveniendum ſit minori
ſolicet, non qui exequitur tantum, & male Accurſ. in
ſolicet, non qui exequitur tantum, & male Accurſ. in
exequendo. Prouide quæres quid ſtatuendum ſit in de-
exequendo. Prouide quæres quid ſtatuendum ſit in de-
cem ſolidis, an coercitus vel exequi debeat per
cem ſolidis, an coercitus vel exequi debeat per
to judice ſive pedaneo, an coercitus vel exequi debeat
to judice ſive pedaneo, an coercitus vel exequi debeat
legitimum? Poteſt quidem favore rerum prorogare,
legitimum? Poteſt quidem favore rerum prorogare,
non coarctare: magiſtratus autem poteſt utrumque,
non coarctare: magiſtratus autem poteſt utrumque,
& coarctare & prorogare. Sed quid ſi judex pedaneus
& coarctare & prorogare. Sed quid ſi judex pedaneus
Pedaneus judex in ſententia dicenda poteſt? Quem pedan-
Pedaneus judex in ſententia dicenda poteſt? Quem pedan-
gare, ut ſi jubeat intra duos menſes: poſt ſententiam,
gare, ut ſi jubeat intra duos menſes: poſt ſententiam,
neque audiat, nec prorogat, & ab eo executio tranſit
neque audiat, nec prorogat, & ab eo executio tranſit
in magiſtratum, qui eum coarctet: *ſententiæ exequen-*
in magiſtratum, qui eum coarctet: *ſententiæ exequen-*
non poteſt exequi ſententiam fuam. Et ita concilianda
non poteſt exequi ſententiam fuam. Et ita concilianda
hoc lex cum *l. 3. ſi quæ condemnationi*, *hac tit.* Quod
hoc lex cum *l. 3. ſi quæ condemnationi*, *hac tit.* Quod
ſi, ille loquitur de judice dato, *ſuper* non datur judici, ut
ſi, ille loquitur de judice dato, *ſuper* non datur judici, ut
l. 1. Judex datus damnatus aliquem ut ſolveret intra
l. 1. Judex datus damnatus aliquem ut ſolveret intra
certum tempus, veluti ſuperiorem integrum: an tempus
certum tempus, veluti ſuperiorem integrum: an tempus
illud computabit ex die ſententiæ dictæ? Et videtur quod
illud computabit ex die ſententiæ dictæ? Et videtur quod
die, ex quo ſententia judicis ſtatuti præterit? ut juſſit
die, ex quo ſententia judicis ſtatuti præterit? ut juſſit
judex intra 20. dies ſolvere, hoc interlocuto utitur reus,
judex intra 20. dies ſolvere, hoc interlocuto utitur reus,
& præterito 20. dierum, vult edicto: *Ad l. Iulia de vi*
& præterito 20. dierum, vult edicto: *Ad l. Iulia de vi*
minuta: ſed ſi judex datus ignorem diem præſtituerit
minuta: ſed ſi judex datus ignorem diem præſtituerit
ad ſolvendum, quam ſit definitum lege, ut reo replen-
ad ſolvendum, quam ſit definitum lege, ut reo replen-
tur, quod ſententiæ judicis deeſt, ut *l. 3. ſi quæ condem-*
tur, quod ſententiæ judicis deeſt, ut *l. 3. ſi quæ condem-*
tur decem, quia judex datus non potuit arbitrare tempus
tur decem, quia judex datus non potuit arbitrare tempus
legitimum: ſed ſi majus tempus præſtituerit, hoc tem-
legitimum: ſed ſi majus tempus præſtituerit, hoc tem-
pus totum indulgetur reo. Dictum eſt, *ſuper non datur*
pus totum indulgetur reo. Dictum eſt, *ſuper non datur*
l. 1. Judex datus damnatus ſolvere, *l. 3. de*
l. 1. Judex datus damnatus ſolvere, *l. 3. de*
l. 1. de competitor. hoc tempus eſt humanitatis gratia.
l. 1. de competitor. hoc tempus eſt humanitatis gratia.
Inde eſt, quæ humanitatis gratia legibus funt indulta,
Inde eſt, quæ humanitatis gratia legibus funt indulta,
poſſumus dilatare, nec ſicimus contra legem facere. Quod
poſſumus dilatare, nec ſicimus contra legem facere. Quod
autem ait tempus datum ſit humanitatis gratia poſſe,
autem ait tempus datum ſit humanitatis gratia poſſe,
quod illud tempus prorogatum immune ſit ab ullius
quod illud tempus prorogatum immune ſit ab ullius
rei fructibus dependendis, qui percipi poterunt ex
rei fructibus dependendis, qui percipi poterunt ex
Fiſco: ufuraria rei petitio non currunt ufuræ ante li-
Fiſco: ufuraria rei petitio non currunt ufuræ ante li-
tem conteſtatam, nam ante conteſtata, currunt ufu-
tem conteſtatam, nam ante conteſtata, currunt ufu-
ræ, *l. 1. de uſuris*. Poſſi ſententiam non curreni ineæ
ræ, *l. 1. de uſuris*. Poſſi ſententiam non curreni ineæ
tempus judicati; & eſt hæc præſtituta humanitatis, *l. 3. de*
tempus judicati; & eſt hæc præſtituta humanitatis, *l. 3. de*
uſuris. ſed poſt illud tempus, ſi non ſolverit, infligentur
uſuris. ſed poſt illud tempus, ſi non ſolverit, infligentur
graviores uſuræ, quæ dicuntur uſuræ rei judicatæ, &
graviores uſuræ, quæ dicuntur uſuræ rei judicatæ, &
poſt tempus judicati duplex eſt tempus ſolvendi, id eſt,
poſt tempus judicati duplex eſt tempus ſolvendi, id eſt,
qui non ſolverit poſt tempus ſtatutum pendebat duos
qui non ſolverit poſt tempus ſtatutum pendebat duos
cenſeſimus, hodie unum centeſimum tantum ex confi-
cenſeſimus, hodie unum centeſimum tantum ex confi-
tione Juſtiniani, vel ſi reus non defendat, ſi inſtitio
tione Juſtiniani, vel ſi reus non defendat, ſi inſtitio
in poſſeſſionem Judicati ſervandi cauſa.

Ad L. Intra dies VII.

A Dea quæ dicta ſunt de tempore judicati ſolven-
di pertinent *l. 7. ſupra de re judicata*, ubi ſic ait: Ju-
dex agi judicati, vel ex ſtipulatione judicatum ſolvi. Inde
quæritur an interim judicatus poſſit modis legitimis
liberari: & ait, hac de re non dubitari, cum de
hoc dubitarum eſt, quia tempus illud indultum eſt
pro judicato, non contra judicatum. Judicatus autem
conferri debet cum alio debitore in diem: & cum
ait *l. 7.* hodie non dubitari, tatio obſcura eſt: De-
bitor ad diem an ante diem poteſt liberari? nullis
modis, ut ipſe jure, vel exceptione, veluti poſti con-
venit: nam ipſe jure, vel exceptione, veluti poſti con-
venit: nam ipſe jure, vel exceptione, veluti poſti con-
venit: nam

soluto matrimonio, ne hic dotem prælaturet: divortio fallo, mulier dotem repetit ab herede: fecit, quam jam soluerat marito ejus, & ex mandato heredis pro eo heredi: maritus defendionem suscepit adversus mulierem, & condemnatus est: absq; judicati divisterium, nam dabitur in maritum pro dodrante, quoniam pro eo in rem suam intervenerat, & in heredem locus dabitur pro quadrante, quia pro eo maritus rem alienam defendidit videtur, nam etsi mulier solutionem earum habuerit, in heredem locus dabitur pro modo retentæ Falcidiæ. Et hoc ita si maritus judicatum solvi non satisfecit: nam tunc in solidum convenietur judicati actione.

Quæ dicta sunt in Procuratore, eadem in tutore & curatore dicenda sunt, *l. 2. de admissil. tutor.* si fi tutoris non obtulerit, quia non potuit esse author pupillo in judicium accipiendum, fed accepit ex neceſſitate officii. Poſſet ſi ita obtulliſſe videri, ſi ultro acceperet judicium, cum ex auctore pupillus poſſit accipere.

Idem in defenſore reipubl. *l. 6. §. pen. quod ſuſpicor nero. non.* Dictum eſt in verum & principalem dominum dari adionem judicati, ſive hic, vel procuratorio nomine egerit, & ei dari. Finge: condemnato non eſſe pecunia in manu, ſed eſt in expedito idoneus expromiſſor, qui paratus eſt novandi cauſa in ſe transferre alienam obligationem: quare Expromiſſoris datio liberat debitorem: an in qui vicit, contentus eſſe debet expromiſſore? fed verba edicti ſervanda videntur, *l. ſervius 7. de pretor. ſtipul.* Finge, eum quem condemnat præter, velle ſatisfacere datis pignoribus, an admittetur? non, ne ex obligatione ex qua ſolvi non poſſit, fit obligatio in expromiſſorem. Hæc quæſtio eo ſpectat, an is, qui vicit, cogatur contentus eſſe expromiſſore, & ait non cogi, nihil quidem judicio differre, ut pecunia exſolutio. Conjunge cum *§. penult. h. leg. l. ſi in ſtipulatum 17. de donat.* ſi judicatum deducſum ſit in ſtipulationem, & ea exceptæ lata ſit donationis cauſa, libertas contingit. Ad hoc pertinet edictum *l. liberationis 47. ff. de verbor. ſignif.* id eſt, plus non ſignificatur verbo ſolutionis, quam verbo liberationis aut judicati. Ad hoc pertinet *l. ſolutionis, de ſolut.* ut magis ſubſtantiam obligationis, quam ſolutionem pecuniæ reſpiciat, ſolvitur debitor & creditor, ſolvitur res vel pecunia, obligatio, id eſt, ſubſtantia ejus, *§. 15. §. ult. Inſt. de ſolut.* & hæc ſatis. Si præter, *ut pecuniam ſolvat*, id eſt condemnetur, ut obligationem ſolvat.

Ad §. Si ex conventione.

JUdicatum in ſtipulationem deductum eſt: aut novandi animo inter conventionis neceſſum eſt ab actione judicati, aut non novandi animo, ut neſciretur judicatus duplici vinculo: & hoc caſu non periimitur ordo executionis, ſi eo vincens uti quit. Item ſi judicatus dederit pignora in cauſam judicati, vel ſi dederit fidejuſſores, hæc acceſſio, quæ fit rei judicatæ, id eſt ſi accedat pignus conventionale, vel fidejuſſor, ſervanda rei ſit, ſcilicet judicatæ, non perdendæ. Itaque manet rei judicatæ executio: *ſi ex conventione*: nam aliter non admittetur alia ſatisfactio, niſi ex magna cauſa, ut & hic recedatur, a re judicata ſcilicet.

Ad §. Idem obſervandum.

IN hac re nihil intereſt an pro ſe condemnetur, an per procuratorem: quoniam ordo ſervatur executionis, licet nihil acceſſerit rei judicatæ.

Ad §. Condemnatores.

IN edictio de re judicata, ſive edictio judicati Prætor appoſuit verba, ut condemnatus pecuniam ſolvat: nunc exponit quis dicatur condemnatus. Et ſi quis non ſit rite condemnatus, ceſſat actio judicati: non exigitur ut reſte, ſed ut rite: nam eſt non ſit rite condemnatus, eſt actio judicati: fed rite, id eſt ſolemniter & juxta ordinem judiciorum: ut ſi quis abſente condemnatus ſit ex edicto peremptorio, non dato ſecundum ordinem legitimum, *l. ex edicto §. 13. §. ult. de appellat.* ut pura ſi edictum illud non ſit propoſitum publice, & ſi in notitiam non perveniat abſentis, *§. penult.* ſententia eſt, *l. 2. §. 1. de interd. ſine appell. reſp.* Idem erit ſi ſententia non ſit ex forpta exercita; nam hoc eſt ſolemnibus, & non ſit recitata edicto peremptorio, eſt, abſolutio *perfecta*, *l. 6. C. de ſent. & interloc.* & non patuit judicati executionem, ac merito ſcripſum eſt in l. 12. tabul. *ea rem ita ius eſto*, *ſi pactus fuerit*, nam ſi non jure pactus ſit, eſt, rite, nulla eſt actio judicati. Itaque repicit hic §. ad Prætoris edictum, & l. 12. tabul. Et quia in edicto Prætoris ſcriptum eſt, *ſolvat*, ſententia eſt quod ſe ſolvere. Solvendi verbum eſt generaliter capiendum, & magis velle Prætorem ut ſolvatur actio judicati, quam ut ſolvatur aurum. Itaque judicatus ſe liberare poterit pecuniæ numeratione, novatione, acceptilatione, *l. ſi in ſtipulatum 17. de donat.* non cogitur invitus quis dare id, quod ſatisfactionem accepit: ſed intendet ex edicto nummos numerari oportere, nihil magnos & idoneos cauſa. Ceterum inter volentes generaliter liberatio condemnatum ſolvit, *notatio cauſa* debendi, mutatio obligationis judicati in obligationem ex ſtipulatu.

Ad §. ult.

SI quis conventus noxali judicio, lite æſtimata in decem, non numeravit ea decem, hoc caſu eo invito, qui ſententiam obtinuit, liberabit ſe noxæ deditione, quoniam id ei tribuitur ex l. 12. tab. *l. 6. §. ult.* Itaque non cogitur condemnatus noxaliter præſtare pecuniam: verum hæc ratione ſi velit liberari, quæ eſt ut ferre ſolvam dominum tribuat noxæ deditio? & ſicut is qui ex ſtipulatu ſolvit rem, adhuc potest convenire, ſi aliquid juris ei rei debit, & ſi plena res non præſtetur: *l. 2. §. penult. ſoſ. de ſolut.* Et ſicut hic, qui legatum præſtitit, adhuc tenetur actione ex teſtamento, ſi debitoribus ferum præſtitit, vel actio legati, quæ ſuccedit hereditati ſua fiat, quia teſtator ſuum conſulto extinxit: atque ita tenetur ex teſtamento, *l. hujuſmodi, §. here, de leg. 1. Adeitor, ad Trebell.* ita & ſervum dedere noxæ ſolvit, quamvis tum habeat *ufumfructum*, dominus adhuc tenetur actione judicati: vel ſi ſervum obligatum pignori dedit, & forte mercis illatitiis *inſerta* vel pignoris obligatio diſſoluta ſit, proceſſuram liberationem Celſus ſcribit in *l. ſi hominem 69. de fidejuſ.* & cum noxæ dedere dicitur, antequam ſatisfiat judicium, poſſ quod non dedet eum noxæ, *l. 20. §. idem reſte, de pignor. leved.* nam poſt litem conteſtatam omnino cogitur, ſive æſtimationem litis, in quam condemnatus eſt noxali judicio. Obſtat *l. locum, §. proprietarius, de uſuf.* ea qua efficium eum, qui ſervum noxæ dedit in quo ufufructus alienus erat, non teneri adhuc actione judicii. Quærtur in eo §. an proprietarius ſervum poſſit noxæ dedere: & poſſe ait, ſi id ſecerit dolo malo, quia in fraudem Prætoris, ſed quia expedit magis ſervum dedi, quam litis æſtimationem præſtari: nec uſufructuarius quæri poteſt: nam noxæ deditio non permittit uſumfructum, ſed fructuario denegabitur uſufructus petitio adverſus eum cui dedit, niſi offerat ei æſtimationem noxæ pro rata æſtimationis. Atque ita conſequens videtur, eum non teneri adhuc ne judicati, qui ſervum dedit in noxam, cum is, qui accepit adverſus fructuarium exſtinet: Repellitur fructuarius non ipſo jure, quia uſufructus non permittur noxæ deditione; ſed per exceptionem: ſed & ei cui ſervus debetur noxæ, in quo alienus uſufructus eſt, conſulitur conſtitutio, ut non judicatum eum, qui dedit in noxam, in hoc videlicet, ut uſumfructum ſuum exceptionis: hanc vim ſi eſſipat rem ordinem, id eſt, interventu Prætoris, proprietarius coget fructuarium, ut pro rata uſufructu confeſſat ad litis æſtimationem, aut uſumfructum, ſi utraque commodior eſt, *l. ſi ita dedatur, §. ult. de noxa. act.* & hæc vis commodior eſt. Altera vis eſt, ut non ſatis, ſi velit in proprietariam agere, ſed repellit fructuarium petentem uſumfructum, & non offerat æſtimationem litis, vel ſi offerat, non offert priſtinæ, ſolverit definitionem ferri ſuſcipere. Idem in pignerato ſervo dedito noxæ, ut ex nomine dominus teneatur adhuc judicati, vel creditorem priſtinæ obligationis. Et ſi ita ſit, rite, nulla eſt actio judicati. Itaque repicit hic §. ad Prætoris edictum, & l. 12. tabul. Et quia in edicto Prætoris ſcriptum eſt, *ſolvat*, ſententia eſt quod ſe ſolvere. Solvendi verbum eſt generaliter capiendum, & magis velle Prætorem ut ſolvatur actio judicati, quam ut ſolvatur aurum. Itaque judicatus ſe liberare poterit pecuniæ numeratione, novatione, acceptilatione, *l. ſi in ſtipulatum 17. de donat.* non cogitur invitus quis dare id, quod ſatisfactionem accepit: ſed intendet ex edicto nummos numerari oportere, niſi magnos & idoneos cauſa. Ceterum inter volentes generaliter liberatio condemnatum ſolvit, *notatio cauſa* debendi, mutatio obligationis judicati in obligationem ex ſtipulatu.

Ad §. ult.

SI quis conventus noxali judicio, lite æſtimata in decem, non numeravit ea decem, hoc caſu eo invito, qui ſententiam obtinuit, liberabit ſe noxæ deditione, quoniam id ei tribuitur ex l. 12. tab. *l. 6. §. ult.* Itaque non cogitur condemnatus noxaliter præſtare pecuniam: verum hæc ratione ſi velit liberari, quæ eſt ut ferre ſolvam dominum tribuat noxæ deditio? & ſicut is qui ex ſtipulatu ſolvit rem, adhuc potest convenire, ſi aliquid juris ei rei debit, & ſi plena res non præſtetur: *l. 2. §. penult. ſoſ. de ſolut.* Et ſicut hic, qui legatum præſtitit, adhuc tenetur actione ex teſtamento, ſi debitoribus ferum præſtitit, vel actio legati, quæ ſuccedit hereditati ſua fiat, quia teſtator ſuum conſulto extinxit: atque ita tenetur ex teſtamento, *l. hujuſmodi, §. here, de leg. 1. Adeitor, ad Trebell.* ita & ſervum dedere noxæ ſolvit, quamvis tum habeat *ufumfructum*, dominus adhuc tenetur actione judicati: vel ſi ſervum obligatum pignori dedit, & forte mercis illatitiis *inſerta* vel pignoris obligatio diſſoluta ſit, proceſſuram liberationem Celſus ſcribit in *l. ſi hominem 69. de fidejuſ.* & cum noxæ dedere dicitur, antequam ſatisfiat judicium, poſſ quod non dedet eum noxæ, *l. 20. §. idem reſte, de pignor. leved.* nam poſt litem conteſtatam omnino cogitur, ſive æſtimationem litis, in quam condemnatus eſt noxali judicio. Obſtat *l. locum, §. proprietarius, de uſuf.* ea qua efficium eum, qui ſervum noxæ dedit in quo ufructus alienus erat, non teneri adhuc actione judicii. Quærtur in eo §. an proprietarius ſervum poſſit noxæ dedere: & poſſe ait, ſi id ſecerit dolo malo, quia in fraudem Prætoris, ſed quia expedit magis ſervum dedi, quam litis æſtimationem præſtari: nec uſufructuarius quæri poteſt: nam noxæ deditio non permittit uſumfructum, ſed fructuario denegabitur uſufructus petitio adverſus eum cui dedit, niſi offerat ei æſtimationem noxæ pro rata æſtimationis. Atque ita conſequens videtur, eum non teneri adhuc ne judicati, qui ſervum dedit in noxam, cum is, qui accepit adverſus fructuarium exſtinet: Repellitur fructuarius non ipſo jure, quia uſufructus non permittur noxæ deditione; ſed per exceptionem: ſed & ei cui

Ad L. Miles. VI.

ITaque ſed eſt in principio huius leg. fructus reperitur in *l. ſi rem miles 18.* ut miles ſolvo nutritus eius facultates ferre poſſidet, & ſi minus facere poſſit, non cogitur: nec vult Ulpianus hoc trahi ad militum civitatem, ſed Palatinam, ad quod interpretes tribuunt. Alia eſt enim civilis militia, ut *l. advocatos, de re milit.* Quare *de leg. 7.* Privilegium enim illud eſt & privilegia non ſolent extendi, ne cognitur ſiana reliquere. Id militi tribuitum: & Ulpianus offendit, aliud in judicii actione eſſe; aliud in ſolutione. Et ideo accipit *§. 1. locus legis*; cum eſſet convenius quidem noxali judicio, *militis* nomine, ſed ſine dolo, aut ut noxæ dederet ſervum: nam ita pronunciandum eſt, *militis* ne *prius*, *ut ſi eſſet, judices*. Thulius de judicio eſt de ritulo judicis dati: ſententia eſt quod ſi ſententia non ſit ex forpta ne judicati agitur tantum in decem. Et longe alia eſt ratio ſtipulationis: nam ſtipulatus decem dari, aut ſervum dari in manum, ut conſequatur ſtipulatus, ita concipienda eſt actio de ſtipulatu: absque plus cauſa petitur, aut judex eſtellionem debitoris. Et alia in re dedit ferentia eſt inter judicatum, & ſtipulatorem, quod ſingula poſſum ſtipulari, & mihi dari tantum, vel tolem ſervum in noxam dari; atque ita ſtipulatio ſtipulata ſub alternatione, & conſequenter inere de ſingula ſecundum ſummam ſtipulationis: ſed non ſi certe agere de noxa deditione hoc modo: ſervum in noxam dari oportere, non licet ita agere, & ferre condemnationem de noxæ deditione tantum, ſed agere hoc modo, non ſum ferre, ut eſt, licet a ſtipulatum poſſit, ut ſervum dari, *l. 1. §. cum autem, §. qua ſeq. de pact. fid.* Et principiis eſt actio de noxæ deditione: appendicula *per quam*, ut dixi. Eadem ratio eſt judicati: & ſola noxæ deditione judicium ſeri aequit hoc modo: ſervum dari oportere: ferre in noxam dare: ad ſtipulatum eſt ſola noxæ deditione judicium ſeri aequit hoc modo: ſervum dari oportere: ferre in noxam dare: ad ſtipulatum eſſe noxæ tantum deditione, non *in manum*, *ſi ſervus*, *ſi ſervus*, *ſi ſervus

rem, atque ideo, quod defendat ex 12. tab. perpetua & civilis, & in duplum datur, & est perpetua; adhuc tamen manifesti quoad penam quidquid eſt Praetoria, ſolitet actione penae. Adhuc furti manifeſti jure civili fuit certa poralis poena: eſt autem perpetua liceat Praetoria: quia Praetor abſolvam exclimat eosdem eum exterminavit, Praetor levarem fecit poenam furti manifeſti, quam effet ex 12. tab. eum ut dixi corporalis erat poena, & abſurdum exiſtimavit facere brevioren.

Ad L. Si Homo. VIII.

PEtitur eſt homo abſolvae ex ſtipulatu; is deceſſit ſine dolo & culpa promiſſoris, videlicet falſo fuo poſt litem conteſtatam: falſum promiſſor nec poſſet ſe ſtipulatur eſt, ſi litigator ſuccubuerit, ſi litigator ſuccubuerit, ſi litigator ſuccubuerit

leg. 3. l. 26. & leg. 3. ubi prudenter Accurf. ait: in actio- *leg. 3. l. 26. & leg. 3.* ubi prudenter Accurf. ait: in actio-
ne ex teſtamento præſtari damnum, puta ſi res perear ne ex teſtamento præſtari damnum, puta ſi res pereat
ante ex teſtamento heredis, vel ſi deterior facta ſit, ante ex teſtamento heredis, vel ſi deterior facta ſit,
poſt eorum tamen præſtitum damnum accidente bonis poſt eorum tamen præſtitum damnum accidente bonis
non ſi ob eam non præſtitum damnum accidente bonis non ſi ob eam non præſtitum damnum accidente bonis
legatarii, quod remotum. Et emendanda eſt *l. cum ti-* legatarii, quod remotum. Et emendanda eſt *l. cum ti-*
mori, de regul. juris. Illa eſt ex lib. 7. hec ex lib. 6. ff. *mori, de regul. juris.* Illa eſt ex lib. 7. hec ex lib. 6. ff.
mori, de regul. juris. Illa eſt ex lib. 7. hec ex lib. 6. ff. *mori*, de regul. juris. Illa eſt ex lib. 7. hec ex lib. 6. ff.
Sed reſtius ex *lib. 6.* *cum tumori* juncta reſtimatio non Sed reſtius ex *lib. 6.* *cum tumori* juncta reſtimatio non
eſt, ait lex: veteres non ita: *lex Aquilia* enim damnum eſt, ait lex: veteres non ita: *lex Aquilia* enim damnum
dicit cum ex *l. 13. quod manus cauſa*, ut quis vano merito dicit cum ex *l. 13. quod manus cauſa*, ut quis vano merito
cante cum ex *l. 13. quod manus cauſa*, ut quis vano merito
cante cum ex *l. 13. quod manus cauſa*, ut quis vano merito
cante cum ex *l. 13. quod manus cauſa*, ut quis vano merito
pretio ſuo non poſſit agere de ſtipulatu, ſed de quo ad- pretio ſuo non poſſit agere de ſtipulatu, ſed de quo ad-
perciſſus non poſſit agere de ſtipulatu, ſed de quo ad- perciſſus non poſſit agere de ſtipulatu, ſed de quo ad-
mum eſt, ſed hoc modo legenda eſt lex, ut mum eſt, ſed hoc modo legenda eſt lex, ut
hic, ex irrationabili timore non poteſt fumi æſtimatio, hic, ex irrationabili timore non poteſt fumi æſtimatio,
vel cauſatio ejus quod intereſt. vel cauſatio ejus quod intereſt.

Ad §. ult.

EX hoc §. vulgo ſic ſtatuunt: in omni ſtipulatione EX hoc §. vulgo ſic ſtatuunt: in omni ſtipulatione
venit id quod intereſt, nedum in ſtipulatione fa- venit id quod intereſt, nedum in ſtipulatione fa-
cti ſtabilem: ſed falſum eſt, in omni ſtipulatione id ve- cti ſtabilem: ſed falſum eſt, in omni ſtipulatione id ve-
nire, nili ſi ejuſmodi ſtipulatio ſatisfactionis. In pro- nire, nili ſi ejuſmodi ſtipulatio ſatisfactionis. In pro-
mium numerorum, id eſt, æſtimationem. Sed fingo: Dam- *mium numerorum*, id eſt, æſtimationem. Sed fingo: Dam-
num numerorum, id eſt, æſtimationem. Sed fingo: Dam-
num numerorum, id eſt, æſtimationem. Sed fingo: Dam-
num numerorum, id eſt, æſtimationem. Sed fingo: Dam-
num poſſis eſt ſtipulator, & res non eſt in integro. Jam num poſſis eſt ſtipulator, & res non eſt in integro. Jam
num poſſis eſt ſtipulator, & res non eſt in integro. Jam
non poteſt ficere quod promiſit; ſed ſi res ſit in in- non poteſt ficere quod promiſit; ſed ſi res ſit in in-
tegro, id eſt, ſi ſtipulator facere poſſit; in abſentem ex di- tegro, id eſt, ſi ſtipulator facere poſſit; in abſentem ex di-
ſpoſitis venire hic tantum, ſteri operetur, ut ſi promiſ- ſpoſitis venire hic tantum, ſteri operetur, ut ſi promiſ-
ſerit opus fe fuſturum. Hoc certum eſt in damnationi- ſerit opus fe fuſturum. Hoc certum eſt in damnationi-
bus, *v. d. denar.* Idem in emptionibus a venditioni- bus, *v. d. denar.* Idem in emptionibus a venditioni-
bus, *v. d. denar.* Idem in emptionibus a venditioni-
bus, *v. d. denar.* Idem in emptionibus a venditioni-

Prætor, & ceteri magistratus judicum a se datorum sententias exequuntur: ordo autem est, ut in causam judicari bona capiantur, primum mobilia, dein immobilia, & his non exstantibus perveniatur ad jura, id est, incorporalia; atque ita in actione, vel basta distrahuntur, & addicuntur ei, quem plures licitatæ constituerit, vel non invento emptore, creditori, pro modo debiti, nisi forte contentus sit pignori possidere. Finge: mancipia tantum esse pignori, quæ si judicato comprehendi, & creditor tanem, qui cautum obtinuit, his pignoribus contentus est: an superflui repertio eis? Imo quidem, transeunte videtur de credito. Ea non elici posse, transactionem pofi rem judicatam valere: atqui res judicata eli de certo re, transactio de incerto: ergo diverse, quidquam esse potest, quæ tacite interpolita videtur donationis cujus ab eo, qui pignoribus pretii minoris contentus fuit, quod verius eli, imo nec pubio propria eli, quæ nobis pignori nec remittitur, nisi cum ante judicatum ipso jure, sed per exceptionem: & hoc ſ. pervenitur, sed satisfactio prius eſt, quæ pro solutione eſt, l. *satisfactio*, *de solutionibus*.

Ad §. Si rerum, repetita prælectio.

QUid ſi rerum captarum ſit contraversia, ut ſi quis dicat ſua eſſe, quæ capiuntur in cauſa judicari? & ait prætorem ſtatim cognoſcere debere de proprietate, & ſi cognoverit rem eſſe debitoris, percipet execſſu minus, ſecus: ſed hæc ſummaria cognitio non per omnia habet vim rei judicatæ: nam ſi Prætor re cognita exiſtimarit rem captam pignoris loco non eſſe debitoris, ea res nihil prajudicat debitori, ut cui integra eſt res vindicandi, nec repellitur exceptione rei judicatæ, nec ſtatim habebit eam rem is, cui creditor addicit, ſi ſunt ordinario res ab eo petitur: judicati exceptio nullas patitur moras, & cui competit actio judicati, is ſtatim per ſententiam rem aſſecuti, *cod. de sententiis, & interlocutionibus ejus, & similibus*, & ſtatim res petitur, l. 1. §. *pen. de liber. exhibendi.*

Si magiſtratus putarit rem pignoris capiendam, nec audierit controverſiam, præſtat eſt integra rei vindicatio. Sic pignus tranſmittit cognitio ſit, & *eanium*, ait lex, *capiuni res judicata penfiet*, id eſt, pignoris capiendi cauſa. Et ſic obſervationem præſcribit ex prætore: judicati exceptio nullas patitur moras, & cui competit actio judicati, is ſtatim per ſententiam rem aſſecuti, *de cod. cum condemnatis ſit ordinaria.*

In *Nov. 53.* eſt caſus de Prætorio pignore, quod conſtituitur jure ordinario; hic de pignore ex lege, de qua Novella *nonnemo*, id eſt, ſi nemo habuerit judicatur: quod eſt extraordinarium propter executionem: ſi non inveniatur, qui ſiſti promiſit, ſummatim cognoſcit judex, aſſi certo die venire, & interim in poſſeſſionem bonorum latitantis, & illa miſſio in poſſeſſionem non finit litem, atque ideo per omnia non habet vim rei judicatæ, cum reverſo debitori ſuperſint & jure ſua diſputatione. Sicut in compenſationem non ſunt deducenda, niſi que ſunt extra controverſiam, *de compensationibus* 11. *de compens. perfect. l. 3. de transact. & similibus*, l. *ult. C. de compens.* Ita pignora capienda non ſunt, niſi quæ extra controverſiam ſunt: ideoque ſummaria cognitione nihil operatur, quæ quandoque vim rei judicatæ habet. Itaque controverſiæ incidenti non fiet præjudicium. Qui citatus non adfuit, multatur multa, aut pignoribus capitur: ideo ſi ſiſtat pœnæ alimenta, & negotiæ eſſe ſtitus, ſtatim cognoſcet Prætor, & ſi videatur, decernet alimenta, vel debiti bonorum poſſeſſionem contra tab. quæ res judicio ſtatus non præjudicabit, l. 3. §. *ſi vel parentes*, & ſeq. & §. *ſolent*, *de liberis agnoſc.* & l. 3. §. *cauſa*, *de Curion. ad. l. 1. §. ex qua*, *de ventre in poſſeſſ. mitt. de* quibus rebus judices ſummatim cognoſcunt: Acc. in *Iudices*, *C. de judiciis*, de plano. in l. 3. §. *friendum*, *ad exhibend.* ſummatim non eſt de plano, id eſt, ſaltem,

A *l. magist. §. 9. non paſſim*, *ff. de reb. eor. qui ſub tut.* qui ſummatim cognoſcit, cognoſcit pro tribunali, *l. 105. de reg. jur.* at qui de plano non ſummatim, *cognos.* Sicut capta ſit pignori in cauſam judicati, & addicta ſit, ut uſucapi poſſit ab eo: cui addicta eſt, modo omnia concurrant, quæ in uſucapione deſiderantur, puta poſſeſſio longi temporis, & bona fides: ideque denotant id. *inscript. omnibus*, id eſt, omnium jure ſalva, ut dicunt; ſed ſuppleri, rem addictam, de ſuo. Et ſic quamvis ſententia dicta ſit rem pignoris capiendi, ea ſententia non eſt præjudicata ad adjudicandum: quia, qui profcit, ut creditor pro emptore uſucapiat, *l. 1. C. de exact. l. eleganter*, *in princ. de ſolut.* Et addicta in hac. Secus ſi non profcit ſententia, ut creditor poſſit uti acceſſione temporis, quo debitor uſus eſt, *l. 1. pomponius 15. §. 1. ff juſta*, *de aquæ. poſſeſſ.* ex quo erui id poteſt ex *l. 1. §. 1. ff. de publ.* ubi, cum quis *in ſolidum fiſci*, qui præcedit, quoque ſtatuit his verbis, *prædem poſſeſſionis*: a quibus verbis interpretes ſi. & ſubſequentur errore, *l. 3. §. ſi ſtatus*, Atque ita in Baſilicis locus hic emendatus eſt inter vivos, puta vindicta, quem non ſequitur peculium: ſecus in teſtamento: manumiſſus ergo inter vivos poſſedit rem peculiarem, & dominus diſtraxit eandem rem peculiarem: an poſſit conqueri de tempus domini? Et nisi non conqueretur, quia manumiſſus eam poſſedit: non accedit inter vivos, *§. ult. de l. Pomponius*; non conquirunt verba, *prædem poſſidente*, cum dixerit clam poſſidentem, quem non vocat prædonem, qui tamen & vi poſſidet. Sed quæ cauſa dixerit de eo, qui poſſidet clam, dicit de prædone: Prædonis enim vitioſa poſſeſſio non accedit non vitioſa, nisi uno caſu, *l. 6. §. Prætor*, quia inde, qui vitioſe jubet poſſeſſionem, plenisſime reſtitui jubet, ſcitur & fructus percepiſſe, & quos percipere potuit. Et Bart. hanc ipſam ſententiam adſtruit ad eum l. 6. *Prætor*. Itaque a prædone poſſidente re mihi reſtituta judicis officio, accedit mihi temporis acceſſio. Greci vertunt *de S. Perbona*. Quod poſſidebito nulla lex, nulla reſtituſti ſolita judicis. Accedit mihi tempus, quo poſſedi: Bi: Dicunt ergo uſucapionis, ſcilicet interrumpendæ: ut ſe ſenſus, uſucapio capta a debitore non poteſt interrumpitur, ſi magiſtratus eam rem pignori capi iuſſerit, quod falſum eſt, ut & Bart. ſenſit, quia pignore capto, eam rei poſſeſſio, quæ uſucapionem non interrumpitur: nam licet uſucapio non mutat pignoris cauſam, *l. 1. §. 3. non mutat*, *de uſucap.* Ita pignus, five datur a conveniente, ſive officio judicis, non mutat uſucapionis cauſam: nam eſt debitor tranſlaturi eam ad creditorem, poſſidet quaſi poſſeſſionem, *l. 1. de perſona cujus de acq. poſſ.* Altera ratio hæc eſt, quod inter pignus prætorium, & judicatum ſit diferimen. De Prætorio pignore eſt tit. *ſi in cauſa judicati pignus capt. ſit*: pignus Prætorio conſtituit quis poſſeſſorem. At qui cauſam obtinuit, non mittitur in poſſeſſionem pignoris judicati: nam obligatur, vel ſequente ſtatu deponitur, *l. 2. C. de cauſa judic.*

Prætorium pignus prodeſt omnibus creditoribus, *l. cum unus*, *de rebus auct. jud. poſſ.* Pignus, quod capitur ex cauſa judicati in perſonam conſtituitur, id eſt, reſpectu perſonæ ejus ſecundum quem judicatum eſt, *l. 8. §. ſi pure*, *ff. qui potior. in pign. hab.* Prætorium pignus, vel miſſio in poſſeſſionem non impedit executionem, *l. miſſus*, *pro emptore*, *l. 2. in princ. pro herede*: ſi miſſo creditore in poſſeſſionem non interrumpitur uſucapio pignoris, nec eo non miſſo, pura corpo pignoris in cauſam judicati per officiales, vel apparitores: ergo falſum, uſucapionem interrumpi pignore capto in cauſam judicati.

Ad §. Quod ſi res.

CErtum eſt rem alienam non poſſe pignori capi in cauſam judicati, ſeue nec dari nec ex con-

ventione: an etiam res pignoratæ alii poſſit pignori capi in cauſam judicati, *Accurſius*? & quidem poteſt, ſi una res fuiſſet alii creditoribus: ſed in cauſa pignoris ponitur erit creditor: quare ſi exempli gratia, Titio res pignerata extra ſit pignori in cauſam judicati, videtur res ex eadem non poſſe res diſtrahi per valorem: Primo, quia creditoris, cujus non poteſt compelli, ut vendat ita nec res pignoratæ vendere; ſed hic in executione quamvis alii pignerata; ita tamen ut pretio primum intuitu creditor prioris creditoris, ſuperſtitem reverterur in eo, *qui pot. in pign. hab.* Sempronius, quia in l. *quædam* ita dici, ut in l. *in rem* 23. §. *in emptione*, *fin. de rei vindic.* Quibus ex locis ea mea non trahit alienam per prævalentiam, ut pignoris capti ratio habet id ſatisfactum, purpura inter ſimiles illarum veſtimentum, *fingitur*, quamvis in interdictis ubi purpura inter ſimiles legendum. Ea *in dubio*, *quod in Novella Leonis* 53. *de nuptiis*, *Ferrar.* nec prior, nec poſterior creditor diſtrahit pignus, ſed reprimere, qui prius ſatisfecit priori creditori, ut ſua pignoris ante non ſatisfacti, quam ea facere ſatisfactum, l. 3. *pro hærede*, *ff. de diſtract. pign.* ſatisfactum, ut in conſtituti pignoris ſui, *l. ult. de reg. jur.* vel in ſolidum *l. pignoris* 6. *de pign. act. de hoc.* 110. ſi hodie pignoris vendi poſſit, quam poteſt.

Ad §. Si poſt additum.

EX hoc ſ. intelligo, poſt additionem pignoris capti in cauſam judicati, five additam exiſtente, five creditore, finitum eſſe officium judicis, & executionem: ſed ſi magiſtratus executionem non exercuerit, officium illi non finitur conſiſtit in pignoris capione, diſtractione, & addictione: quæ ſunt pignoris, perfunctio officio eſt: ideo ſi poſt additionem ei, cui pignus additum fuit ad magiſtratum mota ſit, bonæ rei cognitio non pervenit rei cognitio eſſet, eſſet executio, ſed non finitum officium judex habitat, qui de re cognoſcit: Et hoc cognitio judex habitat, qui de re cognoſcit: Et hoc cognitionis ſtatuitur hac ratione, quia pignore addito ei, qui plus *pignus*, & periculum commodum, & periculum ad eum pertinet. Denique finitum eſt eius officium, Perfunctio autem eſt pignoris capti cauſſa, ritum hoc rei tradicatione rei, aut indubio in poſſeſſionem vacuam, fed debitorem vendicaria conſentiendi tantum in unum emptorem: & auctoritatem, five poſt, res periit emptori: ſi omne, quæ non, periculum rei, non pretii: nam re peremptio ante traditionem rei emptori, pretium non amittit, & ſi ſolverit, repetit: amittit, tamen pretium poſt traditionem, *l. de periculo*, *&c. l. Lucius*, *de evict.* At in periculo rei emptori, non pretii, an ante traditionem, vel poſt periret, non aquitur hic de periculo rei, cui debitor damnatus eſt, non ad emptorem, non ad eum, cui debitor damnatus eſt, nec ad executorem, ſed ad debitorem condemnatum, *l. ſi plus 74. §. ſi juſſu*, *ff. de evict. l. ſi ab exulem*, *C. eod.* ut ergo periculum rei poſt, five ante traditionem perfecta rempione penitus ad emptorem: ita & poſt traditionem additi pignoris: & cedant partes judicum, qui ſententiam executi ſunt; quod his verbis ſignificat, *rerum*, *&c.* Ergo ante traditionem, quia traditio nihil profecit ad perficiendam emptionem.

fed quid ſi pignori capto aliquo nomine, *ayant ſcû à quelques debts*, debitor debitoris faciat controverſiam, & dicat ſe nihil debere, vel faciat? An cognoſcere ſummatim de ea controverſia, ſicut dicitum eſt in §. *ſi rerum*, in corporibus pignori captis? Et ait, non eſſe ſtatim perveniendum ad ſummariam cognitionem; ſi tamen confeſſum nomen captatur in cauſam judicati. Itaque non debet executor ſtatim cognoſcere, nec ultra procedere; ſed manum inijcere debet ad illa bona debitoris. Etenim in corporibus. Idem propemodum (*pro ſe? ex ſua?*) debuit §. *ſi rerum*, dum dixit conſultus eſſe, ut omiſſa cognitione ſummaria, ipſe executor exequitur ſententiam, tranſeat ad aliud, de quo non eſt controverſia: hoc eſt differentia tamen, ut poſſit ſtatim de corporibus cognoſcere, non de nomine, ut vidit hic ex ſuperiore Antonino. Notat Accurſ. confiteri verbum in priſtendi ſignificatione, & probe. Quæri item capta nominibus pignoris, an executor ea debitori debeat, an vero exigat? Et hoc relinquit in arbitrio judicis, ſi ve executoris. Ait item, pecuniam debitoris condemnati, quæ eſt apud ſequeſtrem (*Gal. en chaupre*) capi pignori: Item pecuniam apud aliam extantem deſtinatam debitori damnato, quod ulti eſt in beneficiis Eccleſiaſticis, quæ cum capi pignori non poſſint; ſtatuit ex hoc Eccleſie conjungitur, ſive ſint in corpore, ſive in pecunia, vel nomine. *Lato. onomaſtic. inſ. hoc tit.* ita præmia, quæ athletis debentur, pignori capi poſſe, ut nihil de his annonæ certe, obſonia certa (*Gall. prebende dict. pal.*) obſonia *da pain*, commodo primipilatus, id eſt, annonæ, ut quæ debentur primipilo.

Oſtitit *Ipſum*, *C. que res pign. oblig.* quæ ſunt penſitanda pro corneis athletis, quod verbum denotat, penſitanda annonam, vulto dicere non poſſum; ſtatuit enim nihil aliud ſubeſſe, quod eſt falſum, nec emeritis hic vultus athletis adimi poteſt: ſed differentia eſt inter pignus commendabile, & quod non commendatur. Præterea pupilli non poteſt pignori dari ſine decreto; poteſt tamen pignori capi juſſu magiſtratus: nam tutores tamen prohibentur alienare res pupilli, non magiſtratus; Et ita prætoria athletarum non poſſunt pignori dari privata poteſtate, ut ait *l. ſpon.* poſſunt tamen capi pignori juſſu magiſtratus: idem de filiitis: nam §. noſter ait, peculium deſtinatum: nec ab hac dimovet ſententias per leg. *Hyperidæ*, *C. de execut. rei judic.* non enim continetur de ſtipendiis equitibus, id de his tantum, quæ debentur militibus, quæ pignori capi non poſſunt in cauſam judicati.

A mina, nempe quod ſi de corpore capto in cauſam judicati controverſia ſit, judex ſummarium cognoſcit: ſecus de nominibus: nam ab eo diſcedit, atque ita nomen tantum confeſſum pignori capi in cauſam judicati: Et quod capiosum pignoris corporalis ſequatur diſtractio, non item nominis: cum ejus nominis pecuniam exigit. Ratio differentiæ prior eſt, quod de corpore, quod certe facilior ſit præſumptio cavillæ, atque adeo facilis ea de re cognitione nominis: ratio *ibi*mior. Mihi ſane eſt, quia ex corpore capto pignori non poteſt confici pecunia, quæ judicatum ſiat, niſi diſtrahatur nomen ipſum.

B *Ad L. ſunt qui* . XVI.

PErſonæ numerantur, quæ in id tantum, quod facere poſſunt, damnantur, id eſt, quatenus eorum facultates patuntur, quod quantum ſit rei judicatæ tempore ſpectatur, *l. rem. fol. matrim. l. tertius*, §. *tempus*, *pro facto*: Et præterea in id, quod facere poſſunt, quodve dolo malo deſierunt facere poſſe: id enim intelligitur facere poſſe, quod dolo malo deſierunt facere poſſe: Et nunc, qui dolo deſiit eſſe ſolvendo, ſolvendo eſſe videtur, & perinde videtur ac ſi locuples eſſet, *l. ſi rem*, §. *ſi. plane. mater. l. non. §. non autem*, *C. de rei uxor. actio*. l. 13. §. *ult. inf.* & quod quiſque facere poteſt, ita intelligere debes, ut tum dicatur id eſſe in bonis: quod deducto ære alieno poteſt præſtari: At hic affirmat, quod facere poteſt, ut non inficiamur summam aliis debere. Qua de cauſa ſi plures ſint creditores, melior eſt conditio occupantis: nam ſi cum quantitate debitorum conferant facultates non deducto ære alieno, in ſolidum damnatur. Et hic tradavit Ulpianus de privilegiis debitorum: quæ ſententiam nutem hoc ſit pignus, quod nemini carere reverentur debitores, nec præterea ſolido liberantur: nam ceteri, id eſt, reprominentur de eo, quod facere poſſunt, id pars ſe foluturos, quibus facultas locuples poſſit, ut *d. l. rerum*, §. *id quod*, *pro ſocio*, *d. l. un.* §. *cum autem*. Et hæc ſere ſunt cauſæ, quibus in poſſeſſionem mittuntur: reſtat ſere, quia ſunt naturæ, ut & hic fere, ſocius in quantum facere poteſt, & quod dolo malo deſiit facere poſſe, damnatur. Deſinere poſſe, quid ſit, ſupra dictum eſt, id eſt ſuperiore libro, quæ debentur militibus, quæ pignori capi non poſſunt in cauſam judicati.

C

D

Ad §. Penult. & ult.

PEcunia depoſita poteſt capi pignori, quam non ipſi ſocios ſpondarius, & quæ ſocio debetur, ab eo, ut ut executioni ſententiæ nihil ſit reclufum: idemque in pecunia pupillari, quæ in arca repoſita eſt ad prædiorum comparationem: & quidem ſecundum Pratorem, ſi non eſt, decretus: Et oratione Severi, & ſenatuſconſulto prædia pupilli non poſſunt alienari, vel pignerari ſine permiſſu, id eſt, decreto Prætoris: non poteſt non pignerari pignerari, vel diſtrahi: imo prohibebantur eo ſenatuſconſulto alienari prædia ruſtica, non urbana: ſed Conſtantinus permiſit alienari urbana, ſi pecuniæ ad prædiorum comparationem? Sane tum eam pecuniam comparabo prædiis. In plerique enim Galliæ partibus quantur, an pecunia numerandæ ſit inter immobilia propter communionem viri & uxoris: ita diximus eam pecuniam deſtinatam prædiorum comparationi pignori capi non poſſe privata poteſtate, ſed publica auctoritate, *l. 3. §. 1. de rebus eorum qui ſub tutela*, *l. 1. de prædi. minor. l. ſi ex tutela*, *in prine. de minorib.*

Notavimus differentias inter corporalia, & ſo-

E

F

A *de ſpe decimo*, *d. l. ea diverſo*, §. *ult. fol. matrim.* An illud ipſum beneficium detur procuratori, vel defenſori viri quæritum eſt: & defuitur in *l. 23. locatio*. Procurator eſt ad agendum, eique incumbit etiam defenſio eius nomine cujus agit: alioquin denegatur actio. Itaque procurator non ſolum eſt patronus, defenſor eſt: Defenſor vero eſt, qui ad rem defendendam ſuum tuetur. Et non ſolitum adhiberi partes procuratoris: & mariti quidem procuratori non datur hoc privilegium, nili vivo marito. Defenſor damnatur marito marito in ſolidum, quia egreditur fines defenſionis, quia mandatum, qui egreditur fines mandati, non habet actionem, vel quia mandatum finitur morte rei: fideiuſſor mariti damnatur in ſolidum, ut hic & *Novell. 13. cap. 6. & 1. l. 13. C. 23. ſep. fol. matr.* cum tamen dicitur, heredem eſſe fideiuſſorem, eſſe eaudem perſonam. Cur non & procurator mortuo domino? Quia, ut *Novella*, §. *ſi procurator*, dere eſt rei vicem ſubire: Et ideo defenſor mariti non damnatur niſi in id quod facere poteſt: fideiuſſorem poteſt duriore eſſe conditio; quia ſuo nomine tenetur: heredis quoque interdum durior eſt conditio, *l. ſi per procuratorem*, *l. 6. pen. de reiuſt.* quia heres poſſquam advixit, ſuo nomine tenetur, non alieno. Et per privilentium eſt perſonæ, *d. l. 13.* Itaque hereditum perſonæ defuitur viarium, non acceſſorem, & ſuccefforem: fideiuſſor enim dotis manet, mortuo uxori datur, vel ſi datur, nulla eſt obligatio: non ſi dotis fideiuſſor mortuo marito: non ſi mortuo uxori datur, vel ſi datur, nulla eſt obligatio: non ſi dotis fideiuſſor mortuo marito matrimonio perfidiæ duretur locus, & cum dicitur, ne *fideiuſſ. dot. dure*, ſic accipiamus, a marito ſolitum, vel ſocero manſiſſe: ſed poſſquam ſocer mortuus eſt, durior a marito uxori fideiuſſor dotis nomine, *l. 7. de recept. l. 3. §. quanto*, *fol. matrim.* & tefte tamen dato fideiuſſore dotis. Adde ita fideiuſſor rei, vel ſuæ, id eſt, dotis, non datur a marito uxori: fideiuſſor illius non datur, ſcilicet poſt fideiuſſorem matrimonium regulariter: & ideo fideiuſſor dotis non datur non uxori eodem privilegio. Quia divimus, mulieri conſuluiſſe, ne fideiuſſor præſumptive dari ideo privilegium, ſi ita, qui donare vellet mulieri, quo minus uxori, aut marito eius dotem promiſſit delegatus a mulicre an convenienter ſolvere, ſi in integrum: qua in re pugnat vehementer *l. Nepos*, *in fin. C. de com. l. ſi extraneus*, *de ſpec. dot.* & eſt cui arris annuo: ſed *l. Nepos* ſic accipiendus, ut ſi ſocer non promiſerit dotem, ſed delegaverit quem, qui pro eo dotem promitteret, an maritus poterit eum damnare in ſolidum? Inque ſi quidem damnatus erat mulieri ex promiſſione, & paratus erat donare; ſed delegatus eſt ab uxore, ut eum daret in ejus dotis nomine: *l. 1. §. 1. ff. ſolut. matr.* ejus erit in ſolidum; etiamſi non ſit ſolvendo, quod marito ſit extraneus, & quod marito maritus ſtipulatus eſt dari: ſuum negotium geſſit: eam te mihi donare, vel promittere donationis cauſa velles extraneum, ego te delegavi creditori; ex vel Titio cui donatum velebam, aut eum ſolvere, ſi tecum agerem, non te conveniorem in ſolidum: nam parentes, qui filiis liberisve eorum, maritus, uxor, donatores ex conſtitut. D. Pii non damnantur ultra B facultates, ſed is cui e delegati agit reſte in re in ſolidum, *l. 1. §. 1. ff. de don. int. vir.* in ſumma tibi donatori datur hæc exceptio, ſive beneficium perſonæ donatarium, non fideiuſſori, hereditque tuo; nec tibi ſeverſus eum eſt delegatus eſt, cum ei donare non diceris, *l. qui ſed quod*, §. *ult. de donat. l. pen. inf. de ver. ſat.* nec intereſt utrum te, qui mihi donare volebas delegavero creditori, vel ali cui donare volebam. Eadem ratio eſt mariti, cui ſi, qui donare volebat mulieri, ex delegatione dotem poſſea promiſit marito, mandata mulieris: nam conveniatur a marito in ſolidum: maxime conflante matrimonio: quia eo tempore dos poſtiſſimum deberetur: nam ſolutio matrimonio, ſi matrimonium ſolvi, repelletur cum in ea cauſa ſit ut debeat

C

D

E

F

folvere uxori adverſus quam habet privilegium, *l. ſi A donatorem, in fi. de condict. ſine dat.*

Obſtat *l. in extremis, de jure dot.* mulier dotem non promiſit marito, ſed quidam alius: dein everſus eſt fcelus atrox utrumque folvere? an magis privilegium marito, quod non exegerit, antequam ſolvendo non eſſet. Et diſtinguendum: nam ſi mulier promiſerit, hoc non imputavit marito: Et quod promiſit dotis nomine, pericula mariti non eſt: Et quod pater muliéri promiſit dotis nomine, non intercepit patrem, quod non ordine eum, cum ſolvendo eſſet. Si extraneus promiſit, aut debitor mulieris eſt, aut mulieri donaturus erat: ſi debitor delegatus promiſit marito, dein lapſus in facultatibus, mulier vivo imputabit, quod non exegerit. Itaque quod debitor mulieris promiſit dotis nomine, eſt pericula vel eo fidio non ſolvendo: aut non debitor mulieris promiſit dare, & ejus maritus nolunt eum urgere ad ſolutionem, ac deinde lapſus eſt facultatibus, & non ſolvendo eſt marito. Quod ſi is qui donaturus erat, promiſit mariti dotis nomine: non eſt periculo mariti: ſed ejus cui acquirtur, ſolicet mulieris. Alii dicunt in *d. l. Neſſennius*, eum qui donaturum delegavit eſſe fidium debitorem mulieris ex cauſa donationis; quod commentarium eſt: nam nunquam fuit donaturus mulieri. Alii cauſatur in *d. l. ſi extremus*, maritum agere in eum, qui promiſit donaturum ſolvo matrimonio, id quoque fidirium eſt, cum ſuperius dictum ſit, qui exigere debuit conſtitute matrimonio: ſed verum mihi illud videtur. Flagr: donaturus quis muliéri promiſit ex, delegato marito mulieri, & aliquando fuit ſolvendo: nec tamen interea exegit maritus: poſtea cafu quodam evenit ſunt facultates, an imputatur marito, quod non exegerit? an mulieri, quia utrumque parendum eſt marito, qui non præcipitaret ad ſolutionem eum, qui donaverat: Donaverat, inquam, mulieri, id eſt, qui donare voluerat, & etiam mulieri donavit, quemque in quod fuerat poſſet, ſi conveniſſet, ſcilicet non donaſſet: ita enim intelligendum: nam maritus donarare eum in ſolidum, *d. l. Neſſennius*. Praterea opponitur *d. l. Neſſennius l. ſi pater, ſol. matrim.* Sed eſt hoc reſpondi ex omnes & Accurſ. refle. Finge: muliér divortio fidio priorem maritum debitorem dotis delevavit feundo, an poſterior maritus conveniet primum de ſolidum? & videretur dicendum ex *d. l. Neſſennius*, fed fecus obſtitet ex *d. l. pater*: nam prior maritus promiſit, quod debebat dotis nomine, cum non poſſet non debebit ultra facultates. Ergo non plus fecundo debet: Donatore donaturio convenitur in quantum facere poteſt ex D. Pii conſtitutione: ideo principali debitore donatore ultra omnes, ut hanc exceptionem, ne donatore ultra facultates, poſſit opponere poſt ſententiam. Regulariter excepcio permanens opponitur ante ſententiam, *l. præſcriptionem S. C. de excep. l. 2. C. ſentent. rejc. non poſſe*: hæc autem excepcio ne quis donatur, niſi in id poſſit, poſt ſententiam, & donatore hoc datur præcipuum ut ea utatur poſt condemnationem fwe ſententiam, *d. l. Neſſennius*, § *ult.* Excepcio ſentatuſconſulti Velleiani, & Macedoniani opponitur poſt ſententiam, *l. tamen* 11. *D. de ſenat. Macedon.* ut & multitudo poſt ſententiam datur ex beneficium ſententiandi interpretum præſumptum opponere ex beneficio Antonini a B *l. C. de ſpect. & emend. jur.* ſic donatori id datur ex Divi Pii reſcripto, *l. qui ex donatore 19. S. ult. fol. matrim.* maritus damnatus eſt in ſolidum ex cauſa dotis, judice juris ignorantia lapſo, quem oppoſuiſſet maritus: Et ait hæ ſententiæ, & ex judicatæ opponi doli mali exceptionem. Idem ergo datur beneficium poſt ſententiam aliis: ſed non agitur in eo §. de exceptione iſta, quæ dicitur inopiæ: ſed de exceptione doli quæ eſt ſubſidiaria, quæque obiicitur eo cui ſpecialiter, ut eius fententia retrahetur doli mali exceptio-

ne, cum ab eo appellare non poſſimus; quod remedium eſt ſingulare, ut cum a judice non poſſimus appellare, ſententia doli mali exceptione retractetur, *l. non diſtinguemus. l. cum notatur. de excepcio*: ita ſententia arbitri compromiſſarii non appellatur, ſed ei ſtatim nuncio parendum ob ponam compromiſſi: moribus ramen Gallie licet appellare: nunc cum arbiter aut minus fefte iniuricus appruriſſet poſt compromiſſum, & teſtimoniis ne fententiam dicere, & nihilominus ſententiam diciſſet, appellari quidem non poteſt, ſed fi convenitur ex ſtipulatu, utitur exceptione doli mali.

Ad L. inter eos XIX.

A Lia queſtio eſt in *l. 19.* Sunt multi debitores, qui in quantum facere poſſunt damnantur, ut diſſum eſt, veluti donatori: ſed hic duo principua habent, eſt illud de primo debitore eſt locus: ſed ut deducto ære alieno, *l. mariteſ. 34. fol. matrim. l. Et exheredatus 49. inf.* ne rum fua liberalitas ad inopiam cogat, *l. 17.* quod datum eſt donatori fenſi: non datio fenſi donatio eſt, & quædam liberalitas. Alii illud non habent privilegium: verum hanc differentiam eorum non videtur hoc loc 19. hujus tit. inter eos, donatorios ſcilicet, occupantis melior eſt cauſa. Ergo qui occupat agere, non deducit, quod alio debetur donatorio: Et hanc locum de donatoribus intelligendum oſtendit *l. 12. de donat. ſup.* nam ſi cauſa ſit eadem numero, ut tribus datur in ſolidum, ſi C ſocietas ſit cauſa, vel ſimili cauſa, vel *diverſa*, *l. 56. in ſol quod &* *l. ſep. pro ſocio*. Idem ſi cauſi ſit eadem genere, verum eſt differentia inter donatorem & alios. In condemnatione in quantum facere poteſt, non fit detractio alterius debiti, ſed occupantis eſt melior cauſa: occupatio autem intelligitur, qui prior ad fententiam perverat, ut in actione de peculio, *l. ſi vero 19. de peculio*: nam actio de peculio non datur in ſolidum, ſed pro rata: ſed potior eſt cauſa hæredis melior actio de qua agitur in *l. 19.* non datur in ſolidum, ſed in id quod facere patrimonium debitoris poteſt: In actione de peculio cauſa potentior quantum fit in peculio, non fit detractio ejus, quod debetur alijs creditoribus, ſed occupantis melior eſt cauſa, nifi patris, quod occupatio prius intelligitur, *l. 19. de peculio*. D occupaſſe autem intelligitur, qui ad ſententiam pervenit, *d. l. ſi vero*. In bonis donatoris ſpectatur hic tantum dies, qui erat damnatus eſt: Obſtat *l. 19. de peculio & l. inf. hoc tit.* ac Baſilica non agnoſcunt negotium in *d. l.* ſed potius exiſtimo deeſſe negationem: Baſilica quoque in *d. l.* non in ſolidum, ſed in quantum quiſque facere poteſt, dant: Et ſic ſentiendum eſt: Eum qui occupavit, id eſt, cui primus damnatus eſt reus, in hoc eſſe meliorem conditionem, quod in quantum ne poſſit non occupanti prius damnato, ſed ante illum, ſi tamen debitum erat: ceterum nihil verat prius ad executionem præferri poſteriorem ſententiam, cujus eo, cui prius reus damnatus eſt: Et ſi *judices* poſteriorem ſententiam exequentur, ceſſante Primo & capiatur pignora, poſterioris erit melior cauſa cum prior executione, licet alter primus ſit, *l. ſi & ſuo E 10. qui prior. in pign. & ius* vigilantibus ſcripium eſt, *l. ſumma 10. l. 3. depoſit.* Et ita intelligendum eſt *l. in judicari*. Ordo autem ſententiarum præſtinendum nullam facit, ut nec contractuum, nifi in hypotheca, ſed in debitore perſonali prior non præferetur poſteriori: Itaque poſterior præferur, ſi maturaverit exequi poſteriorem ſententiam. Ergo ceteri, qui habent privilegium, ut in quantum facere poſſint conveniantur, non deducturas alienum, licet ſit pri-legiarium, ut in actione de peculio vel de dote. Finge: Aliquis age cum patre ex urgentiſſimis cauſa, nomine hiti actione de peculio. Idem filius eſt ex & unori ſue obligatus dotis nomine. Dos eſt privilegiarii: ideoque in actione de peculio, deducetur dos debita uxori fi-

A verſic. *ino huius* leg. 19. pertinere putant ad omnes: fed duas partes facio huius leg. Prima eſt de reliquis omnibus, altera, qua incipit *verſ. In quoque*, &c. ad donatorem, ne agat, id eſt, deducit alimenta: ceteri deducunt etiam alimenta, *l. in condemnatione, de negoti. ſoc.* Item portigitur ad eum, qui ceſſit bonis, ne agat, id eſt, non poſſit, ne cogat: *l. de. de ceſſ. bon.* Item ad eum, qui ſit juris fatus eſt: ad ſocios denique omnes quibus hoc datur privilegium: *l. de minoribus ultra 25. annos*, habent rationem vitæ, victus veſtitusque, ne eo indigeant, vel ne egeant. Pauper, inops eſt, qui non eſt ſolvendo, etiamſi vidua ſupergat, ſupergat ſenſus eſt vultus deſie. Seneca *ad* 7. Epiſtol. De donatore hoc propoſitur in *l. 19.* nec datur in ſolidum actio, ſi debitor aperur an ſolvendo ſit donatoris patrimonium, B ne egeat, & maxime inter libros & parentes. Inter parentes & liberos hoc præcipuum erat, quod obſtabunt invicem, non tantum ſi donatum ſenſi, ſed etiam alia cauſa, *l. 4. & 7. C. Theod. de donat. Paſchal a Sent.* Et inter alios nulla conſenſa: donatio non perficiebatur, ſed emancipatum: aut traditione, & obligatio tantum confitutaque ex ſtipulatum: Ex juſtinianeis conſtitutionibus quoque audio conſenſa perficiur. Judex etiamſi deſiret, vel protulerit condemnationem, in ſolidum non ſequetur exactio, *l. ſi ſervus 14. adjudic.* non tenebitur in ſolidum, ex conſtitutione Divi Pii, *l. Neſſennius 9. ſol. matr. l. qui ex dote 18. ſol. matr.* In condemnando donatore, ex mora ufura non veniunt. *Finge*: quis donavit, ſed rem donatam non mancipavit, nec tradidit C interpellatus, non præſtat ufuras, quia libertas animo exiſtendi non eſt, *l. cum quis 36. de donat.* donatio non computatur inter contractus bonæ fidei, in quibus ex mora ufuræ venium. Stipulatio non tractus eſt juris civilis, ex quo non veniunt ufuræ niſi ex conſtellata, *l. liberalitatis, de uſuris*: major dubitatio eſt de donatore collata in remporibus, quam in privatum: liberalitas in rempubl. eſt pollicitatio, non ſtipulatio, ut ſupra dixi, pura ob honorem ibi defertum ab hac re. patrono eſt debitum: de donatio collata in privatum, non eſt debitum, nec debito proximum, *l. ſi quis filio 36. de donat.* Item ex cauſa donationis non veniunt fructus, ut partus, fed ex ſequitate, ſecundum Sabinianos: ſi quas ſtipulati promiſerit donandi cauſa, veniunt fructus, quos percepit ex mora, fed lite conteſtata, *l. videamus*, 38. *ſ. ſi alimenta, de uſuris*. Et in hanc rem non pertinet, ut vult Accurſius, *l. cum de nupt* 11. *C. l. in edictio* 3. *C. de tribut. de donat. Auct.* legit, *cum de donatione*, fed refte *cum de uſuris*, ut & Cincius, ut donatio excedat modum legis Cincie, quæ munerata dicitur, quæ donationibus, & muneribus modum præſcripſit, ne liceret in immenſum donare: hoc eſſe ex lege Cincia obſervatum ait. *Cod. Theod. de donationib. l. 4.* & hinc ſignificatur *l. 25. & 26. de don.* Et reſpexit hos *Modeſtinus*, de *donat.* cum ait, ſi creditorem futuri temporis, quæ ſiſtus remittere, posſe, vel eſt donare: Et fabricit, *nec in re donatione*, id eſt, etiamſi ea remiſſio ufurarum excedat modum, quem lex præſcripſit, tenet: admittemus hanc donationem odio uſurarum. Egimus E de donatore convento adhuc ex ſtipulatu in perſonam: aliud obligatum & donatore conſtitutum ab alione in rem: nam tum damnabitur in ſolidum, quia non conveniatur tantum ex ſtipulatu: Et quæ ſtipulatio? traditione: poſſes rei donatæ & traditæ poſſeſſionem, quam ædilus erat bona fide cafu aliquo, amiſit: agit eum eo donatarius in rem. Judex eum non damnabit in quantum facere poteſt, cum deſierit eum rem poſſidere, ſed in ſolidum, *l. Neſſennius, 9. ſentium, loc tit.* Actionem in rem pars poſſeſſio, *l. 1. C. de rei vind. judicii mot. cauſ. fac.* Itaque damnatur ut quivis poſ-feſſor

fessor extraneus, cum non conveniatur ex causa de- A
fensor extraneus, cum non conveniatur ex causa de-
mandatur, l. quæ reflorum 28. de rer. vendic. si possit
redhiberi, nec restituat, damnus hinc in quantum ad-
versarius in lucrum juvabit, l. cives res 36. de rei vindic.
l. 2. de in litem jur. l. 5. §. Julianus, 2. edict. nisi judex
fundum malit judicari manu militari: si non possit re-
fundum malit judicari manu militari: si non possit re-
fundum malit judicari manu militari: si non possit re-

nia: quid fiet? non potes dicere omnes conferire in minimam pœnam, ut & in summa minima. Et dividemus tunc ita tres sententiæ; ita ut numerentur tres, deinde sint hæ tres sententiæ; ita ut non contingendæ & prima sententia & secunda non sint contingendæ cum tertia, ut eam opprimant; ut nec coniungere debeant tertiæ sententiæ adversus primam, ut duorum sententiæ alterum vincant, neque separandæ, quia diversæ & contrariæ: nam quæ inter se sunt diversæ, & sic & contrariæ: nam quæ inter se sunt diversæ, & contrariæ sunt; sed prævalet minor sententia, quia non sunt plures, qui infligant pœnam capitis, quam non sunt plures, qui infligant pœnam pecuniariam: nam non sunt plures, qui infligant pœnam pecuniariæ, quia hoc casu plures sunt, qui multam pecuniariam infligant, quam qui de capitis pœna infligunt multam pecuniariam. Quid si e contrario ex septem duo infligant exilium, duo multam pecuniariam, tres capitis pœnam? Et quomodo dicendum, miriam, tres capitis pœnam? Et quomodo dicendum, an sententiam capitalem prævalere, quia plures numero? Idem erit, ac si ex septem judicibus illius pronuntiabant relegationem, alius deportationem, alius fustium fel-relegationem, quartus pœnam pecuniariam, & reliquis tres capitalem pœnam; nam trium sententia prævalebit. Ergo etiamsi deporandum duo, si exilium duo pronuntiarint, tres tamen mortis sententia prævalebit; nec media sequenda: nam si tribus tertiis non vis quatuor cedere, cur vis duobus prævalebit gravior sententia; sed tamen non prævalebit gravior sententia; sed tamen non prævalebit gravior sententia; sed tamen non

feri insurandum, eo casu non retractatur, quia transfigit videtur, l. 1. tenor, §. 1. de juretor. l. quod ſi de-ferente, fin. de dolo. Alius casus eſt, quo lites restituntur, ceſſante appellatione, ut ſi una pars quaratur de iniquitate ſententiæ iudicis, a quo non poteſt appellare, auctoritate Principis ex integra cauſa agetur, pellere, auctoritate Principis ex integra cauſa agetur, pellere, auctoritate Principis ex integra cauſa agetur, Gallice, *par une requeſte civile*. Idque ex reſcripto Principis. Notandum in hoc propoſito aliter accipi reſtitutionem in integrum, quam in tit. de in integr. reſt. contra Accurſ. magiſtratus reſtituunt ex lege, ex reſcripto Principis, ex conſuetudine, ex edicto Praetoris, datis aſſionibus reſtitutoriis, reſciſſoriis, operibus novi nunciationis, ſeu interdictis, ex arbitrio, ex ſtatutis libricis, vel abſentia iuſta, errore iuſto, capitis diminutione. Ex aliis cauſis non reſtituunt ſine reſcriptione Principis. Item ex certis illis cauſis non reſtituunt adverſus adverſus reſtitutionem, ſi ex aliis cauſis reſtituendus eſſet, dicunt reſtituere litem, ut retractetur: reſtitutio autem eſt rei vel rerum ad priorem ſtatum reductio. Item in integrum iure ordinario fiunt praeſtitutæ certæ temporis, non retractationis, quæ pendet ex indulgentia Principis. Item petita reſtitutione in integrum, nihil novatur, *tit. C. de re integr. reſt. poſſ. ne quid novi fiat*. Et eſt, ut res conſerventur integra. Ar petita reſtitutio contra, iure ordinario reſtituens adverſus ſententiam, *l. in cauſa 16. §. ult. & l. ſeq. de minor.* Item cum retractatur a Principe, non retractatur apud eundem iudicem, ſi de eius iniquitate non conſtet, ſed reis ſuccedit forum: ſed ex cauſis aliis apud eundem iudicem retractabitur, *l. 2. de fund. Patr. Prof. Pret.* Quod ſi non ſit ſuccedit, ut ſi fraudem iudicarit, quia non eſt aliam cauſam C retractari. Plinius 6. Epiſtol. ad Urſum ſcribens. Explicatæ ſunt II. frequentes ufque ad I. a. in quibus ſi non fructus conſumpſerunt non eſt, ubi fructus tantum reſtituere reſtituit: at cur non reſtituit fructuum etiam nomine, ut *l. rerum, C. de re vi. unde.* cum poſſ litem conteſtatam omnes poſſeſſiones ſint? Dicemus non teneri de conſumptis etiam poſt litem conteſtatam: & hoc ſingulare eſt in donatore, quoniam non eſt amare exigendus.

Ad L. XLII.

D

IN hoc huius tituli, & in *l. 2. & l. quod ſuſſit* 14. dictum eſt, iudicem ſententiam non recepiſſe: percepiſſe, ſi iuſſum, & interlocutionem, quæ trie idem ſunt, poſſe: verum eſt, non poteſt ſententiam recipere, cum poſt litem men quæ ad conſequentiam pertinent, ſupplere eodem die, in hac l. ut ſi omiſerit condemnationem ſumptuum, vel remiſſionem, non poteſt ſuo arbitrio eam ſi ſuppleri, ſed ſi ſuppleri, ſed ſi ſuppleri, ſed

tur praeter ſiſcum: nam bona vacantia ſiſcus ipſo jure petit, quæ repudiat ſi non fuit ſolvendo, l. 1. §. an bona, de jure fiſci, l. fiscus, §. qui teſtamen. fac. Inſtances autem erunt defuncti, quorum nomen ſolvendo eſt: bonæ, quæ ſolvendo non erant: Et idcirco hæres non admittitur ex jure ſubſtitutionis, ſed reſcripto Divi Pii, d. §. ſed apud Papinianum, l. 3. Cod. Theod. de inoffic. teſtam. Illa exceptio habet rationem: ſed mihi hinc colligitur, per in integrum reſtitutionem fieri, ut non adita videatur hereditas: male item, ſiſcum vocari, ſi pupillo non habeat ſubſtitutum, nec coheredem ex l. ult. de fideicomm. libert. Cur non perveniant ad legitimos hæredes, quia excluſi ſunt: ſed hoc ſiſcum eſſe: nam ſi mixtio illa pupilli non extinguat ſubſtitutum, vel coheredem, cur excludat legitimum hæredem? Et d. l. ult. loquitur de eo, qui ſubſtituit non hæredem ſed ſeſſionem, & abſtinuit ſe per in integrum reſtitut. non loquitur de eo, qui ſuo jure abſtinuit ſine in integrum reſtitutione.

Ad L. Alia XLV.

TRes ſunt ſententiæ. Prima, judicem adſa apud ſe habita eidem die pronunciante poſſe partibus conſentientibus: poſt definitivam ſententiam adſa non poſſunt circumduci, quia judex videretur ſententiam mutare; Adſa poſſunt. Et eo pertinet ſecunda Pauli ſententia, quæ vult, judicem pedaneum ſententiam non poſſe remittere ſine authoritate Principis, ea de cauſa dicit eſt in l. 42. Tertia ſupereſt, C. eau adjunge leg. 54. Indefenſi pupilli, quos neque tutor, vel curator legitime conſtituunt, interdicere adſtet, qui datur a tutore, quia non poteſt intereſſe iſti, defendit, non poſſunt damnari: Primum pro eo indefenſo iſti ſententia valet, contra non item, l. Si tutor non ea, C. de procur. contra eum non, l. 3. C. Si adversus res pub. l. 1. C. eo tit. leg. perſon. in judic. hab. Ideo non eſt neceſſaria mandatum judicis, in integrum, actio judicati, quia ſententia ipſo jure nulla eſt. Differentia eſt inter actionem judicati, & executionem: Actio judicati datur ſi dubitetur, an judicatum ſit, & ei actioni adjiciatur judex delegatus, qui cognoſcat, an ſit judicatum, l. ſi Prator, in prima, fin. de judic. Executio judicati datur ſi nemo contra reſiſtit, & huic executioni non adjicitur ſpecialis judex, ſed ſit per Prætorem ipſum, qui judicavit, d. l. ſi Prator, in fi. Et quod in tenuem dilatum eſt, ſi ſit ſolvendo locum habet: nam contra Rempub. indefenſam ſententia nulla eſt proferenda, l. 1. C. de jure Reipub. l. 11. l. Reipub. quicquid, eod. & l. 3. C. de in integ. reſtit. Pupilli: nam nec interlocutoria valet, & indefenſo minore non ſunt adſa circumducenda, nec inſtantia, l. ſi Proſer, C. quomodo & quando judex. Inſtitutorem & hoc permitit inſtantiam, l. & poſt, ſup. de judiciis: cauſa bonæ nonnumquam eſt mala inſtantia, Gallice, quand on ne poſſeſſe pas bien de bon, in d. l. & poſt: qui inſtitit provocat adverſarium, & ea ratione celerius pervenit ad ſuos finem. Inſtantia eſt acceleratio, nec eſt ſententia proferenda ex edicto peremptorio, id eſt, propter cauſam contumacis contra minorem, l. contra pupillum 54. & adjungit minoribus adeſſe Prætorem, ſubſtitutum tempus, ſi ſit judex a quo appellari poſſit, l. ult. de in integr. reſtit. hæc lex 54. poteſt trahi ad alios; ut ſi quis munere publico adeſſe non poſuerit, & pereat edicto peremptorio in d. l. ſi Prator, §. ult. ſi dilla ſententia in abſentem Reipub. cauſa indefenſum ex edicto peremptorio, non valet: multo minus valet ſententia dicta in eundem, non propoſito ullo edicto peremptorio: quia in quemlibet abſentem, quacumque ex cauſa dicta ſenqutia, abſque edicto peremptorio

a non valet, ſed obſtat l. 1. C. quib. ex cauſ. non: ubi major abſens Reipub. cauſa damnatus reſtituitur: ergo valet ſententia: ſed placet Accurſ. in d. l. 1. qui dicit præſente eo litem bene contendatum, deinde abſentem fugere. Et hoc probatur ex l. ult. quomodo & quando judex: in hanc rem de abſentibus Reip. cauſa vulgo citatur l. 4. C. de procur. quod non permittit, cum non de Reipub. cauſa abſente, & falſo connungitur cum d. l. 1. quomodo & quando. Deinde non eſt de Reipub. cauſa indefenſa, ſed de abſente quidem, ſed a multum eam defendat, l. alienam, C. eod. Ideo indiget reſtitutione in integrum, quia utcumque defenſus eſt: Item defenſus eſt, contra quos abſentem dicta ſententia non valeat, nunc videamus quibuter contra indefenſos valeat: contra abſentem indefenſum damnatum ex edicto peremptorio, vel indefenſum abſentem contumaciter, ſi edictum peremptorium ei notum fuerit, ista ſententia valet, & ab ea appellari nequit, l. 1. C. Si nemo appellet, ne resp. dic. l. & poſt, §. ult. de judic. Et ait l. 53. damnari damnabiliter, quia non appellat. Et hoc in cauſis civilibus & criminalibus, non capitalibus: nam ſi capitali ſit certum abſens nullo modo damnari poteſt, ideo ex l. ſi ſervum, de pœn. fed adnotatur inter reos quæ requiruntur, & item edicto peremptorio adeſſe judicatur, bonis eius obſignatis, quæ ſicco vindicantur, virtute de requirendi. Et ut utrique parti ſatisfiat, ſi ſententia ſit pecuniaria, & abſentem non contumacem, id eſt, non ex edicto peremptorio evocatum, ſententia ſit definitiva ipſo jure nulla eſt, l. 1. §. ſi nemo, ne ex edicto, ff. que feruntur. ff. appell. l. ea res, C. quomodo & quando judex, l. 47. princ. eod. tit. præſertim ſententia quæ damnat, l. 1. vers. ceterum, de appellat. Abſentis bis, qui tuderentur adoptione: Et ita in reſtituendis restabilibus ſi ſtili ſeguitur ſtilum, neceſſe eſt adeſſe ſæpius: & ſi ſtilum non ſequitur, ſufficit ſemel adeſſe, l. in conſtit. 13. de minor. Quod adjicitur in d. l. 47. eſt exceptio ſiſcorum. Brevius ait, nili ſit damnatus ex ſententia, quæ non poteſt adhiberi ex ſententia propoſitum edictum peremptorium valet. Ergo ex ea edicto ſententia. Addendæ aliæ exceptiones, quarum una eſt in d. l. ult. de pœn. quæ loquitur de appariturum prava perfidia, quam licet judici punire, eo apparitore abſente, adeo apparitoris, cuius quaſi interdictum eſt, ut a ſententia proferenda judex in criminali cauſa non poſſit appellare: In civili quidem poteſt, l. 3. Cod. quorum appell. non recip. de Cathariano, ff. de appellat. Nonnumquam fraudibus locus eſt: ſic ſtatu poteſt: malum dixit neceſſarium Alexander apparitores rationalium, & rationales apud Lampridium in Alex. Severo. Et Spartianus Severo, quali Quæſtorem. Et dicuntur Catholicani, quia Catholicus Cæſar dicitur. Alia exceptio eſt in l. 2. §. quod de frumentariis, de edicto peremptorio, ubi ſententia, id eſt, admiſtrator frumenti dicher frumentum reddere, & ſi pronuntietur in eum abſentem, valet ſententia propter urgentem rei frumentariæ neceſſitatem. Deinde cauſæ appellationis poſſunt appellari, ſi ſententia non parere tamen præſtetur, ut l. ult. ad Turbell. l. ult. §. Illud, de temp. appellat. Priori cauſæ utraque pars debet adeſſe: ac præterea quod dictum eſt in abſentem, de indefenſum dictam ſententiam valere; hoc ita procedit ſi & abſente eo, & contumace judicium inchoatum, & pronuntiatum ſit: nam ſi utraque parte præſente lis conteſtata ſit, quod alio modo de conteſtatio fieri nequit, ſolliciet nonnulli parte præſente utraque, finem accipiet velle, altera parte abſente licet non ſit contumax, l. ult. C. quomodo & quando judex. Itaque appellatione opus eſt, ut dicitur d. l. & poſt, in fine, de judic. ex cujus fine appellationi locus eſt: ergo valet ſententia. Itaque ſequitur utramque partem litem conteſtatam. Superiore caſu ſi abſente parte, judicium ſit inchoatum, & ſententia ſit definitiva, judex non eſt opus appellatione,

nec, l. 1. §. cum ex edicto, quæ ſententia ſine appell. rejicind. A. l. ſi proſer, in fin. de judic. Itaque licebit ei de integro cauſam agere, vel ſi præſentium tempus litis lapſum ſit per reſtitutionem in integrum. Idem ſi ad mutuæ auditorium evocatus ſit, cum eodem die tribus quoque edictis ad minus evocatus eſt, vel ſine eo, quod ſine evocatur tribus edictis nondum ex perfecta mori, & mortuum condemnari, an valet ſententia? non. Adverte tamen, ſi ſine conteſtata, mortuum reſte abſentiſſe; ſed qui mortuus eſt, non quaſi contumax condemnabitur. Et hoc eſt, quod dicitur, mortæ foliæ permittuntur. Cum ſententia valet, ſi per contumaciam in abſentem, tunc nec querelæ, nec appellationi locus eſt, ut non poſſit aqi cauſa de integro per reſtitutionem in integrum in l. 1. §. ſed hoc ita. Quod dicit eum damnari lite damno, ſemper damnatur: non ſi bonum cauſam habet: ſed dicit ſi condemnatus ſit non contumax, eum appellare non poſſe, ſed omnino litem perire, l. ex conſtitutio, §. ult. de appell. l. & poſt, §. ult. de judic. l. Papinianus, §. ult. de appell. Et ſic intelligenda ratio quæ vulgo non intelligitur, l. libere, §. litem, de negot. geſtis, fin. Quidam ex litigatoribus litem in judicium deducit de domo, eam ille vocat ſtultiorem, ſe eſſe, tergiverſatorem, cunctatorem; qui ratione contrahitur erroneitium, id eſt, defertio litis inchoatæ, litium defertio, l. Item Labeo, 3. §. ſi quis autem nonnumquam cognitionaliter, id eſt, partibus coniunctionibus, ſua ſponte pariter præſentibus, reſtitutionis amicus non rogatus cauſam egit, cauſas abjecit alienigenas, & condemnatus eſt abſens ex eremodicio, illi reſtitutionem in integrum non dabit, an hoc ei imputabitur? & ait, culpam non contraxiſſe, atque hoc ſibi verum videri, quia fruſtrare condemnatus eſt, ſibi licet ne ſua contumacia in ea ipſum non contraxiſſe cum amicis, qui cum non poſſet appellare, non appellavit, cum abſens non poſſet. Quæritur ab interpret. an diſta ſententia pro abſente valeat? quod ideo ſic fa vitioſo quoniam in l. ſuriſp. ſup. & conſtat pro abſente contumace diſtam ſententiam valere, d. l. nemo quidem, & l. 1. §. ſi nemo, d. l. C. quomodo & quando judex, quæ eſt de abſente contumace. Et ſubinde hujus leg. 1. eſt, quod refertur, quo loquitur de abſentes damni folere, abſentes ſolicet, pro contumacia in, nam tamen ſemper damnandos, non vellem abſolvi: Nunc ſi pro abſente contumace, & in ſua ſententia valet, qui litem inchoatam deſeruit, & pro abſente non contumace in eo modo, videtur ſi ſi. tem contulit. Nunc ſi ſi. quod ſi abſens non poſſit, non poterit quis d. abſens, l. ea nam, vel quis, infra, de requiſitis. In quamvis litem, ita minores indenda videntur, ut ſi ſi. ſi minor eperit cautam per ſe, vel per alium, non interveniente tutore, vel curatore, non tamen eſt defenſus, l. nam & ſi, de minor. Contra eſt, l. 1. de pœnis. Nec, qui in ſua ſententia valet, & pro abſente non contumace, & in ſua ſententia valet, & pro abſente non contumace, & in ſua ſententia valet, & pro abſente non contumace, &

cepitulione liberatus tantum; *sed* ie debitor teneatur in solidum si fecerit fraudem; Sin minus in quantum facefoldum si fecerit fraudem; Sin minus in quantum facefore potest, *l. fi. §. in his qua in fraud. credit.* Et de eo re

tum quæredatur. Et adiecit, usuras rei judicatæ debe- A tionibus fiunt regulæ juris. Loquitur hinc regula de rebus judicatis, sed porrigitur ad res inter alios quascunque modo actas, veluti ad instrumentum, *l. 9. h. tit. & l. 10. de jurejur.* Si quis juraverit rem suam esse, potest experiri adversus eum, qui jusjurandum detulit, non etiam adversus alium; quia non debet illi nocere quod inter alios actum est. Porrigitur etiam ad tollitionem *actionis* habes §. fin. *C. de rer. vindicatione*, vel post. Solutio unius heredis nihil nocet cæteris, *l. 16. tit.* Idem demonstratur effe in transactione, & in pactis, *l. 3. pen.* Pactio inter alios facta, non nocet inter jud. *tit.* Res inter alios acta: fed dicendum eft, quo- B ciens effe tit. de re jud. ut res judicata non noceat, nec quidem ex hac interpretatione, quæ ex verbis nostræ judicium accipitur, vel dictum fit, fi modo non maldaverit, vel datum non habuerit. Titulus, res inter alios acta, generaliter: nam & ad transactionem, & transfidionem alia non nocere docet. Et dein judicia eleganter ita *l. in qui fundum, de usufruct. leg.* non debere arbitrer inter alios judicando, tantum ut immutare: rem inter alios judicatam alius non præjudicare. Præjudicare eft paretre exceptionem, vel actionem judicis. Ex re judicata inter alios in alios non nafcitur exceptio rei judicatæ, vel actio. Et adjicimus etiam, alii non dari exceptionem, vel actionem rei judicatæ. Et generaliter res inter alios judicatas vis ante reque prodeffe, neque obeffe, *l. 3. C. quib. res jud. non noc. l. Claudius, qui pro. de hæd.* Quæ- C has autem cafibus perdit officium fouis, & quæ patitur exceptiones videamus. Hinc lex proponit unum tantum, non plures alium proponemus fumptum ex *Novella 44. h. t.* Ex qua colligitur rem judicatam inter creditorem hereditarium, & filium heredem debitoris nocere fubfidiario, vel coheredi, qui judicii non interfuit. Ergo filium eft, rem inter alios judicatam illi non nocere. Sed refpondendum eft, *l. in re mandata* hoc demonftrari, non autem inter alios judicatum fubfituto, vel coheredi fimpliciter, fed coheredi cui adverti, vel fubfituto cui obvenit portio hereditatis, quæ in debitum filia poft condemnationem non poterat coheres, vel fubfituto fubiti perfonam ftitæ condemnatæ. Et ideo in eum, & bona teftatoris executio fieri debet, §. 1. ita fi res judicata fit cum Sempronio & Secundum, & Secundus fit condemnatus, nocebit res judicata Secundo, fi eodem jure experiatur ex integro: D fed fi non eodem jure experiatur, vel hereditatem petat quafi heres abfentis, cui res judicata non nocet, nihil etiam ei nocebit, *l. Mævius, fed ex contrario, §. fi fervus, de fideicomm. fervi.* Et ita fit ut res judicata non nocet condemnato; fed nocet non condemnato, ideft, fubfituto, vel coheredi. Quæ fententia Scholiaftes: Condemnatio non nocet res judicata, vel quia deponit perfonam condemnati per abftentionem, vel quia affumpfit perfonam non condemnati, quæ ftetis exitit non condemnato, & agit ex eius perfona jure hereditatis, non peffimo: non condemnato autem ut ter est ipfo, quia fubftituto perfonam condemnati: vel id eft, heredis inftituti, quia condemnatus ex conftitutione ftu defundi fe abftinet. Alia diftinctio proponitur in hac l. Perfonam magis ftipulatoris Noricorum Fifcalium, ut legatur negative, hoc modo: *Sitio non nocet.* Aliter erit incongrua fenfus: *Sitio non nocet non tantum ignorantibus reis, fed multo magis fcientibus, quod falfum eft*: non non poteft etiam talenti alius fenfus ut dicat: fententiam latam alios diftum alis quibufdam etiam fcientibus obeffe, id eft, non tantum his inter quos res judicata eft, fed etiam alis fcientibus nocere, & tamen fequendi funt ab alii: qui judicio non interfuerunt; & quæritur an nocet his res inter alios acta. In fecunda parte diftinctionis ait alius labor propter eorundem verborum. Summa hæc eft: quibufdam condemnatis non nocere rem judicatam: quod aliquando evenire fupra dictum *l. ex contractu 44.* Nam condemnatio non eft demonftrationem, qui poftea fe abftinuerit bonis, quando obligat A omnis peccunia perfoluta fit. Ins merito de re donali conpetit actio, deinde uxori, & is nihilter de re empta & accepta, primum alio contractu competit, non venditori, quia in eo re perfequendi fcientiæ eft empori vendiffore. Si ergo creditor debitorem paffus fit expetiari de dominio rei, quam pignori dedit, & egerit, vel defenderit: nam experiri in lure eft verum nomine actoris & rei. Vifio debitore res judicata etiam nocet creditori, quia eo fecutæ lis alii & judicata eft. Atque ita propter fcientiam obeft perfecutio rei judicatæ. Et ita ait ulpianus contra Pomponium dicentia appellare, *l. 2. §. fin. de appell.* non tantum appellat, qui condemnatus eft, fed & is cuius interceft, ut ejus appellet: & ita ait Pomponius, *l. 3. §. fin. eod.* Et ita ait Ulpianus, non etiamfi vellet: hæc enim fcientia vifi voluntaria. Duo funt videre & puto, per quæ fcientia deB prehendi poteft, ut quis dicatur de ignorantia creditor, arbitror ejus de dominio rei, quam creditori pignori dedit, & fuccubuerit, tum ex res judicata nihil nocet inf. *l. 3. §. fin. de pign.* Dicitur, non propterea dutum fuum effe debitoris, fuperatus eft abfente creditore: creditori datus eft actio Servitoria, fi modo poftea eo tempore, quo pignus conftituebatur, non rem in bonis debitoris fuiffe, *l. fi mater, h. tit. de except. rei judic.* Si debitor permittit a poffidere rem quam de lege pignoris creditori fuo, nec etiam obtinuerit, ait, fcientem effe creditori affuetum. Pignoratitia actio eft reC petitio pignoris, quod competit debitori, vel propriesatis: Aliquando eft actio hypothecaria: Diftinguendum eft, *l. 3. §. mater, §. 1. tit. l. pignerat. de except. rei jud.* Si fe. adjudicat, *l. 3. §. ult. de pign. act.* Pignus non organi obligatur nifi fcientibus, aut poft fcientiam. Si pignus organi fcientibus obligatum, qua promanti eam rem debitoris non eft, creditori nocuit. Si fcientibus pignus, falva eft hypothecaria. Sed quid fi fcientibus pro credit pignus. Finge plus fuiffe. Si proprietate certa res, & victus eft. Sane ner amantium judicis, dimidia eam rem pignori obligaret, quæritur an creditori agenti fcientibus obligatum nocuit pro dimidiate: & hoc cafu oftendi, ne plus habeat creditor, quam habuit debitor, qui pignus dedit. Dicet: debitor eft condemnatus in dimidia judicis, fed creditor, idempotet vellet nullum jus, nullum proprium alio- D rum habet, ergo, vicit per fcientiam judicis. Ac proprietas itaque fcientia poffeffori, eidemque nocet non prodeft alium adhuere, fed retentionem tantum: Aut ut, quæ ex pignore, nullum debitorem habet, fi creditori licebit auferre jus pignoris? minime: quia non confideratum eft quid juris in re vitbar, fed quid debitor habuerit. Et ideo quem debitum in eadem causa agens debitor repellitur exceptione rei judicatæ, ita creditor, qui pignus ab eo caufam habuit. Inde interpretes efficiunt, res judicatas res tenere, qui poteft a vifibi cuitam habere quæritur, non protinus, qui a vifibi cuitam habuit nocere quæritur. Scilicet dum vero illud eft, fi fcierit, vel utor experit de dominio rei quam dedit, an habuerit, fciente mutrio, cui prius: quifi fuperiori in causa dicit de re ea ab eo, vel a defendo competebit, qui cum agere nollet, tocetum agere E mutrio. Tertium, fi creditor negligenter egit de pignoratitia vendita & tradita, fciente emptore, cujus in ea re nulli erat pignus, fed antiqui ipfe prius experiri, & poftea eft experiri vendatorem. An nocuit nocebit fcienti emptori, qui non nocuit ignoranti. Quare fi libertus de dono fuo caufam contra extraneo, qui contendebat eum effe fervum, aut fuum libertum, fciente fuo patrono, qui poruiffet eam caufam agendam fufcipere: patronus enim fuiffet pretium libertoF propter fcientiam rei judicatæ, fcientia nocebit patrono. Quæritur cur hic quatur cuiibus res judicata nocet fcientibus, & duobus cafibus non nocet fcientibus: qui fupra propofiti funt. Ratio differentiæ hæc eft, quia hic quatur cuiibus fequentem agere

Ad L. Quæfitum LX.

NOn valet edictum Prætorium contra temporis fatum, qui morbo fonitco laborat, *l. fi Pretor, in fi. de judic.* ficus nec fentcntia, quæ inde fequitur. Morbus fonticus pro epilepfia accipitur a Brixio, non per qualiber morbo, qui cuilibet rei agendæ eft impedimento, ut ferbis in *l. Judex, de judic.* & dicitur fonticus, quod nocetus in *l. 4. h. tit. de calumn.* Et fonticus morbus eft five fit perpetuus, five temporarius.

Oblat *l. 3. §. pen. de addi. edict.* quæ oftendit fonticum morbum esse videri, qui eft perpetuus. Sed morbus fonticus dicitur duplicitet, refpectu rei qua de agitur, qui rei peragendæ eft impedimento: & fimpliciter, morbus fonticus eft, five temporarius, five perpetuus. Alias dicitur morbus fonticus refpectu corporis male affecti, nec intelligitur eo refpectu fonticus morbus, nifi fit perpetuus: at tales, cæcitas, quæ in *vir. de cæcitabili.* eft morbus fonticus. Et tamen non eft morbus fonticus in l. 12. tabul. *l. 1. §. quamvis, de poftul.* Ex l. 12. tabul. morbus fonticus judicia tollere difficilit, *l. judex, de judic.* quæ ait, morbum fonticum remittere judici judicandi neceffitatem, & diffimilem: & fi quis morbo fonticus id eft, differre non folvere; Et ita morbus fonticus diffimilit judicium ipfo jure, invito judice. Et quia plus quam l. 12. tabul. dicit, quem effe difficilem ob morbum fonticum, quam voluntas judicii, *l. fi feriatis, de receptis arbitr. l. 12. tab. ait*, diem differ- finds, hoc l. ait, *differri*; non tamen diem effe differ. Ex diffinione quidem fequitur dilatio: Et ideo nihil interefl dixeris diem diffindi, *l. 2. §. fi quis judicio, fi quis caut. fud. fift.* Diffimilere, id eft, differre, interrumpere judicium, & infringere tempus illud quo judex, vel litigator morbo fontico laborat, demere numero dierum, morbus judicium ipfo jure tollere fibi oportet, & ita Varro de re ruftica. Ergo morbus fonticus judicii, vel litigatoris diem judicii diffindit: Et ideo non refert, fit perpetuus vel temporarius, dum in eum qui fonticus morbo laborat: ergo nec in febricitantem, quia febris eft morbus fugiticus. Febris eft morbus corporis contra naturam, vel calor contra, & arteriarum contra natu- E ram: febricula, vel cæteres, quartanæ non funt morbus fonticus, quia cuique rei agenda non obfunt.

Ad L. Sæpe LXIII.

PRopoſit initio regulam his verbis: *Sæpe conſtitutum eſt*, &c. in *l. ult. C. quibus res judic. non noc. l. 1. C. inter alios alios non nocet*, qua fignificatur, res inter alios judicatas alios non præjudicare, ficut in *l. mota, C. de annali. ſtipul.* Ex eadio pallio adhuenon artes dicimus fæpe fuiffe conftitutum, *l. fæpe conſtitutum, 3. ut puta, de pœnit.* Ex crebris autem Conſtitu- F tionibus fiunt regulæ juris. Loquitur hinc regula de rebus judicatis, fed porrigitur ad res inter alios quascunque modo actas, veluti ad instrumentum, *l. 9. h. tit. & l. 10. de jurejur.* Si quis juraverit rem fuam effe, potest experiri adversus eum, qui jusjurandum detulit, non etiam adversus alium; quia non debet illi nocere quod inter alios actum eft. Porrigitur etiam ad tollitionem *actionis* habes §. fin. *C. de rer. vindicatione*, vel post. Solutio unius heredis nihil nocet cæteris, *l. 16. tit.* Idem demonftrari effe in tranfactione, & in pactis, *l. 3. pen.* Pactio inter alios facta, non nocet inter jud. *tit.* Res inter alios acta: fed dicendum eft, quoG ciens effe tit. de re jud. ut res judicata non noceat, nec quidem ex hac interpretatione, quæ ex verbis nostræ judicium accipitur, vel dictum fit, fi modo non maldaverit, vel datum non habuerit. Titulus, res inter alios acta, generaliter: nam & ad transactionem, & transfidionem alia non nocere docet. Et dein judicia elegantur ita *l. in qui fundum, de ufufruct. leg.* non debere arbitrer inter alios judicando, tantum ut immutare: rem inter alios judicatam alius non præjudicare. Præjudicare eft paretre exceptionem, vel actionem judicis. Ex re judicata inter alios in alios non nafcitur exceptio rei judicatæ, vel actio. Et adjicimus etiam, alii non dari exceptionem, vel actionem rei judicatæ. Et generaliter res inter alios judicatas vis ante reque prodeffe, neque obeffe, *l. 3. C. quib. res jud. non noc. l. Claudius, qui pro. de hæd.* Quæ- H has autem cafibus perdit officium fouis, & quæ patitur exceptiones videamus. Hinc lex proponit unum tantum, non plures alium proponemus fumptum ex *Novella 44. h. t.* Ex qua colligitur rem judicatam inter creditorem hereditarium, & filium heredem debitoris nocere fubfidiario, vel coheredi, qui judicii non interfuit. Ergo filium eft, rem inter alios judicatam illi non nocere. Sed refpondendum eft, *l. in re mandata* hoc demonftrari, non autem inter alios judicatum fubfituto, vel coheredi fimpliciter, fed coheredi cui adverti, vel fubfituto cui obvenit portio hereditatis, quæ in debitum filia poft condemnationem non poterat coheres, vel fubfituto fubiti perfonam ftitæ condemnatæ. Et ideo in eum, & bona teftatoris executio fieri debet, §. 1. ita fi res judicata fit cum Sempronio & Secundum, & Secundus fit condemnatus, nocebit res judicata Secundo, fi eodem jure experiatur ex integro: I fed fi non eodem jure experiatur, vel hereditatem petat quafi heres abfentis, cui res judicata non nocet, nihil etiam ei nocebit, *l. Mævius, fed ex contrario, §. fi fervus, de fideicomm. fervi.* Et ita fit ut res judicata non nocet condemnato; fed nocet non condemnato, idefl, fubfituto, vel coheredi. Quæ fententia Scholiaftes: Condemnatio non nocet res judicata, vel quia deponit perfonam condemnati per abftentionem, vel quia affumpfit perfonam non condemnati, quæ ftetis exitit non condemnato, & agit ex eius perfona jure hereditatis, non peffimo: non condemnato autem ut ter est ipfo, quia fubftituto perfonam condemnati: vel id eft, heredis inftituti, quia condemnatus ex conftitutione ftu defundi fe abftinet. Alia diftinctio proponitur in hac l. Perfonam magis ftipulatoris Noricorum Fifcalium, ut legatur negative, hoc modo: *Sitio non nocet.* Aliter erit incongrua fenfus: *Sitio non nocet non tantum ignorantibus reis, fed multo magis fcientibus*, quod falfum eft: non non poteft etiam talenti alius fenfus ut dicat: fententiam latam alios diftum alis quibufdam etiam fcientibus obeffe, id eft, non tantum his inter quos res judicata eft, fed etiam alis fcientibus nocere, & tamen fequendi funt ab alii: qui judicio non interfuerunt; & quæritur an nocet his res inter alios acta. In fecunda parte diftinctionis ait alius labor propter eorundem verborum. Summa hæc eft: quibufdam condemnatis non nocere rem judicatam: quod aliquando evenire fupra dictum *l. ex contractu 44.* Nam condemnatio non eft demon-

patitur, cui ipse potuiſſet præferri in agendo: prohibent autem ab agendo potuit, & ipſe caſuam agere, quod cum non fecerit, & ſequutem agere paſſus fit, non videtur voluntate eius de iure eſtum, quod ipſe habuit ex perſona iudicantis, iudicatum, veluti de iure empti, iure partonatus, pignetatitis donis. Superioribus autem duobus caſibus quibus res non nocet ſcientibus, coheres coheredem prohibere non potuit ab agendo: ſuit enim utriuſque coheredis par cauſa, nec potior eſt alter altero. Socienis mihi nocet, quod agentes prohibere potui: non nocet ſi prohibere non potui. Idemque quod in coheredibus dixit, obtinere ait, ſi bus ſint; peterinbus, quorum unuſquiſque pro ſe ſuo iure nitetur. Finge: tu poſſides fundum, eum ego te vindicat Titius: ego etiam vindico meo iure, quod habeo aliunde, quam ex perſona Titii. Res iudicatur contra Titium: non mihi nocet, quia non potui Titium prohibere. In hac lege tres ponuntur caſus, quibus exiam ſcienti non nocet ſententia inter alios dicta, & quatuor quibus nocet. Quidam poſſunt addi caſus, quibus ſententia inter alios dicta etiam ignoranibus præjudicet, ut in l. 3. hereditatem, l. ſi pe-tente, de appell. l. 13. §. ult. & l. ſeq. l. ſi fideiuſſor, de appell. l. 23. §. ult. & l. ſeq. l. ſi fideiuſſor, de re-ſudic. teſtam. Aliis ſententia inter alios dicta ſcientibus & ignorantibus nocet, l. cui repudiatus, §. ult. & l. ſeq. & l. ſi fideiuſſor, de muſſ. reſt. l. ſi fideiuſſor plurimus, §. ult. de leg. 1. l. a finienda, d. l. peculiaris. Et pertinet huc l. 6. de nocet quibus, l. de hereditate iis acta eſt inter heredem pign. Finge: de hereditate iis acta eſt inter heredem fructuarium & legatarium. Heredi fructus erant relicta legata. Res iudicata eſt contra heredem fructuarium, vel quod decreverit rupturn teſtamentum, vel petitum, vel inofficium, vel ſcriptum non valere. Nocebunt legatario certum de jure teſtamenti, & tamen res iudicata contra heredem fructuarium præjudicabit legatario, & liberatoribus, d. l. 2. in qua conditione ſententia dicta inter creditores piperatiorias, & legatarios. Finge: heres ſcripitus rem inventam in hereditate pignori dedit: deinde victus eſt a poſſeſſore hereditatis: ea ſententia contra debitorem dicta nocebit ignoranti creditori: minime: Et ita ſententia dicta contra heredem fructuarium vel legatarium nocebit ignoranti legatario vel creditori, ignoranti. Ubi non eſt heres ſcripitus, ibi non valent legata: nam aliter legatus non valeret, quam ſi teſtamentum etiam eſſet confirmatum: Propterea valet ſi ab inritio reſte fit acceptum: dante pignus heredi ſcripto, qui iure erat heres; etiamſi teſtamentum ſit reſciſſum, ſententia iudicis, qua ex teſtamento pignus non pendet: Et ſteri poteſt, ut reſte contractum fuerit, id eſt, ut fuerit heres ſcripitus victus per injuriam iudicis, ut literas ab initio male inſtituti: ſi ſine cauſa bonæ nonjunquam eſt mala inſtantia, & ex mala inſtantia bonæ cauſæ ſequitur fepe, ut res amittatur. Imagine inuenta cauſa heredis ſcripti non nocet pignori hypothecario ignoranti, legatario nocet, ſervo manumiſſo nocet: Nam legata ſunt appendices inſtitutionis, & pars non eſt appendens teſtamenti: & ita ſententia dicta inter alios nocet ignorantibus: Exciplunitur tantum duo caſus, ſcilicet ſi heres ſcripitus collutus ſit cum debitore, & ſi ſe vinci paſſus ſit: nam hoc caſu ſententia dicta contra ſcripitum heredem non nocebit legatario, nec pignori. Finge: heres ſcripitus recauſi cognitis, fed ex aliiſſo temporario, non reſpondente herede ſcripto: nam hoc etiam caſu res iudicata contra heredem ſcripitum nocet legatario, & prior eſt ex conſtitutione Divi Pii. Poſterior eſt ex conſtit. Divorum Fratrum. Opus fuit conſtitutionibus, quia ſummo jure ſi teſtamentum corruit, corruit & legata. Inter eos caſus tamen eſt aliqua differentia: nam priore caſu fi colluſit, legatarii a ſententia dicta contra heredem ſcripitum poſſunt appellare, quia dicta contra heredem ſcripitum pronuntiari feciundum legitimum heredem; & ſi fuſpicantur heredem

A ſcripitum, cauſam non ex fide agere, poſſunt litiadeſſe, & allegatiooibus uti, & teſtes producere, d. l. ſi fuſpicio. Et omnino verum eſt, omnem cauſu intereſt non ita pronuntiari, poſſe appellare, etiamſi non regit: omnem etiam cauſu intereſſ, licet alienæ adeſſe poſſe. Et hæc eſt ratio Novellæ de litiſpoſſe. Si res litigioſa ſegetur, valet legatum, & poterit legatarius illi adeſſe, quamvis inſtituat inter alios pluſtrum. Ex contrario ſcripitus, ex eremodicio condemnatus ſit, legatarius non licet appellare, licenter adeſſe ſibi, qua appellationis locus non eſt, quia non interpellatur ex edicto perpetuo, l. 1. Cod. quæ, appell. non recip. l. & poſt, §. ult. de jud. Unde poſſumus ita conſtituere: Quories non poteſt appellare, qui voluit eſt, non poſſe quem eſt non appellare, & intereſſ: Et generaliter verum eſt B litem extingui, nec poſſe revivifere dicta ſententia ex edicto perempturio, vel remedio appellationis, vel remedio reſtitutionis in integrum. Præterea priore caſu, id eſt, ſi colluſum ſit cum legatario, datur actio in heredem ſcripitum, qui petinde tenetur, ac ſi vicifet. Poſteriore ſcripitus, qui petinde tenetur, ac ſi vicifet. Poſteriore caſu actio datur in heredem legitimum, ut in l. ſi perſuaſerit, in fin. de appellat. nam heres ſcripitus citet dolo: abſtat quidem quaſi, & contumax fit: ſed hoc non ogit in fraudem legatariorum, itaque non tenetur legatorum nomine; ſed is ad quem pervenit hereditas, non tam iure, quam proprio conſtituentium nocet, adverſari: at utrorum cauſa ſententia dicta inter heredem legitimum & ſcripitum jus non facit: Priore cauſa quia colluſio eſt, non iuſtum eſt, & C. de test. non poſſe, ſuiſſe certum de hereditate. Sed ſpecies hoc modo ponenda eſt, legatarium egiſſe de legato, non hereditate. Poſteriore cauſa, quia iuſtum fuiſſe, & quod decreverit teſtamentum rupturn, vel irritum, vel inofficioſum. Ita ſententia dicta contra legatarium non nocet heredi ſcripto, qui iure erat heres, ibi non valent legata: nam aliter legatus non valeret, quam ſi teſtamentum etiam eſſet confirmatum: Propterea valet ſi ab inritio reſte fit acceptum: dante pignus heredi ſcripto, qui iure erat heres; etiamſi teſtamentum ſit reſciſſum, ſententia iudicis, qua ex teſtamento pignus non pendet: Et ſteri poteſt, ut reſte contractum fuerit, id eſt, ut fuerit heres ſcripitus victus per injuriam iudicis, ut literas ab initio male inſtituti: ſi ſine cauſa bonæ nonjunquam eſt mala inſtantia, & ex mala inſtantia bonæ cauſæ ſequitur fepe, ut res amittatur. Imagine inuenta cauſa heredis ſcripti non nocet pignori hypothecario ignoranti, legatario nocet, ſervo manumiſſo nocet: Nam legata ſunt appendices inſtitutionis, & pars non eſt appendens teſtamenti: & ita ſententia dicta inter alios nocet ignorantibus: Exciplunitur tantum duo caſus, ſcilicet ſi heres ſcripitus colluſus ſit cum debitore, & ſi ſe vinci paſſus ſit: nam hoc caſu ſententia dicta contra ſcripitum heredem non nocebit legatario, nec pignori. Finge: heres ſcripitus recauſi cognitis, fed ex aliiſſo temporario, non reſpondente herede ſcripto: nam hoc etiam caſu res iudicata contra heredem ſcripitum nocet legatario, & prior eſt ex conſtitutione Divi Pii. Poſterior eſt ex conſtit. Divorum Fratrum. Opus fuit conſtitutionibus, quia ſummo jure ſi teſtamentum corruit, corruit & legata. Inter eos caſus tamen eſt aliqua differentia: nam priore caſu ſi colluſit, legatarii a ſententia dicta contra heredem ſcripitum poſſunt appellare, quia dicta contra heredem ſcripitum pronuntiari feciundum legitimum heredem; & ſi ſuſpicantur heredem

rebi ſcripto non noville legatariis, ne de S-bino ſignifi-cat. Subeſt vitium illo loco, & abundat negatio, quia excipiendi hæc mode eſſent res cæſa. Duo priores caſus exaipiuntur conſtitutionibus, tertius non eſt exceptus ulli conſtitutioni, nec ſufficit ad eum exceipiendum auctoritas Sabini, quinimo hoc tertio caſu eſt magis neceſſaria conſtitutio, quæ eum exciperet, quam duobus priois caſus cæteris. Dicendum eſt igitur inuitis ſuiſſe heredis ſcripti nocere legatario, ſi priore non reſiderunt ſit inter heredem ſcripitum, quib. verbis opponit exceptionem ad id quod Sabinus ſcripſerat, quando ſit ipſa eſt inter heredem ſcripitum & legatarium: eum ſubiicit, idem non eſſe dicendum ſi ita acta ſit inter heredem ſcripitum & fubſtitutum: quia legato ab inſtitutio relicta, a ſubſtitutione separata videtur eſſe. Quod negat ſi hoc loco. Primum eſt conſtituendum, per appellationem eatenus interpoſitam, non ſuſpendi, adeo ut condemnatus, quo appellavit, non videatur condemnatus l. 1. §. ult. & ſeq. d. ſuſpend. ita ratione fit, ut ſi prior ſententia inuitis pronuntiata ut, appellatio inſuſta, hodie eſt dictatur res condemnari, non vero, l. ſi cum. 2. de his qui ne. indem. ſumotus eſt hic: judicio condemnatus: quod ſi ſuſpicatur appellaſſe, non exequatur appellationem, & C. de exequend. mandat. appellationis exercendæ, hoc loco eſſe ſumptus ſolitus fuit. Quod tamen ita recipiendum eſt, ſi non ſuſpicatur appellaſſe, & ſecuta appellatione, non exequatur appellationem, & C. de exequend. mandat. Sed poſt hoc tempus ſufficit ſuſpicatur appellaſſe

ra in controfitibus bonæ fidei: hæ veniunt officio judicis, l. 1. C. de servit. pec. reg. Et ideo si judex in condemnatione erarii non habuerit rationem, non debentur, l. census Cæsar, fin. de re jud. cum certa lex. Ad ultimum

homine; ſi interpellat, & moram facit; æqui moram non facit: ergo nec interpellat pro homine, cardinas ergo ſoli non reſpondentis ad item non eſt mora; ſed tarditas non reſpondentis ad interpellationem eſt mora: & præterea ea definitio completitur tantum moram debitoris, ſed eſt etiam quidam mora creditoris. Sicut moram facit debitor in dando, ſi interpellatus nolit dare: ita moram facit creditor in accipiendo, ſi oblatam pecuniam nolit accipere. Et moram moram eludit, ut ſi prius debitor moratus ſit in dando, deinde offerat, & moretur creditor in accipiendo, corrigitur prior mora, & non mora retinetur falsa creditoris: moram igitur nos hic definiamus mutuo. Mora eſt injuſta tarditas ejus, qui opportunam interpellatus de re, aut præſtare, aut abſtinere in eum actio eſt, non ſatisfacit, vel quicquid etiam opportune offerat, non accipit. Hæc definitio complectitur & debitoris & creditoris moram injuſtam, adjiciendo: Et dixi injuſta, injuſta tarditas, quo verbo ſignificat mala fides: nam ſi rem ſolvere difficulter bona fide, non eſt mora. Et videnda eſt hic *l. 32.* quæ explicabitur cum aliquot ſequentibus, ſi mihi cum *l. mora, inf.* offendat: 2. tum, non eſſe moram noſi ſit juſta dilatio, procraſtinatio. Poteſt quis ex juſta cauſa differre ſolutionem, ut ſi adhibendos amicos requirat debitor interpellatus vel *conſiderare de debito*. Sic Flor. legitur, vel de Graci: *ego debitor ex eo ipſo, vel ſubjectione regendis*: id eſt, ſi debitor interpellatus amicos adhibendos requirat, vel propter ſe expediri nomen, pro ſe ſolvere, vel ut rogati a debitore fideiubeant, quoties ſcilicet poſtulatur ſatisfactio demum infelix, vel bona fides: ſi debitor interpellatus creditori, quem ſi confeſſim non exhibeatur, interpellanti creditori, mora contrahitur, ſed cum opinio ratione differationis interpellationi vel *propoſitione de debito*. Sic Flor. legitur, vel de Graci: *ego debitor ex eo ipſo, vel ſubjectione regendis*: id eſt, ſi debitor interpellatus amicos adhibendos requirat, vel propter ſe expediri nomen, vel ſatisfactionem, non eſt mora, cum ſit juſta dilatio: ſi creditor interpellatus, ſi exceptio quidam allegetur adverſus creditorem, ſi modo debitor hic agat bona mente, ut in l. quæ ſequitur, ſi tamen ſimulet hoc fraudendi cauſa: id eſt, ſi bona fide rem differat, vel ratione exceptionis, vel alia ratione. Idem erit ſi debitor interpellatus debito in vicinoris poſſus ſit, ut ſolvat: ſi debitor bus, vel vilus ſit Reipublicæ cauſa peregre profiſcifci, ut non poterit defenſionem ſuis amicis mandare. *l. 23.* id eſt, ut per ſe explicare poſſit, ſed ſe ſolverent. Et ita Cicero 16. ad Atticum epiſt. 2. *non modo verbum, Attice, verum etiam tarditatem, ſi res ver agat, non vindicabis*, id eſt dilationem, exercubis nomine: hoc igitur caſu etiam interpellatio non inducit moram, quia juſta cauſa intercedit, & non impedimento quominus ſolvere non poſſit bona interpellationi: idem eſt, ut demoſtrabitur in *l. 24. in prine.* ſi debitor ad judicium provocet bona fide cum interpellatus ſit, ut ſuperius dixi: ſi habere juſtam cauſam litigandi, ut ſi litigemtalibus dicat: hoc die conſtat de creditu, hodie agamus: ego illum judicem ſcio. Hæc etiam dicitur actio non injuſta. Ergo non eſt mora, *l. 63. inf. de regul. jur.* idem etiam eſt, ſi poſtulet arbitrum bona fide, ut ſuperius tiat rationes, & ſubducat ad verum, cum ignorat quantum debeat ſolvere, *l. ſi reſiduum* S. *C. de diſtract. pignor.* ut ergo ſit mora, omnino agamus de injuſta dilatio: & ut mala fide differat debitor rem ſolvere creditori interpellanti & admonenti. Exigit omnino definitio interpellationem, vel dilationem, quod demonſtrat *l. mora, inf.* Hic mora proprie eſt, qua fit ex perſona, five in perſonam, id eſt, per interpellationem: At interdum mora etiam fit in re, non in perſona, ut ſi non ſit, qui interpelletur, qui conveniatur, admonestare, ut ſolvat, ut ſi quis ſine herede deceſſerit, ſi nondum ejus hereditas ſit adita, ſi perſonæ nullæ ſint, quæ interpellentur: in reipſa

A dicemus mortuæ heri, *l. 32. ſi aliquando, & in re mora decreti ſolet*, ſi legatum decretis *l. 108. ſi ſervus, pr. inf.* ut id ipſum creditor compellatur reſtituere, id eſt, ut palam teſtetur, aut teſtatione in ſcripta comprehendat, ſi nemineni inveniat, quem poſſit interpellare. Hinc conteſtatio habetur pro interpellatione. Atque ita huic more, qua fit in re, ratione inedi interpellationis, non interpellatio ipſa, licet non fiat in perſona debitoris, cum fiat publice, pro interpellatione eſt. Igitur in definitione intelligendum interveniente interpellatione, vel quafi interpellationem. Fit etiam mora in re, ſi quis rem alienam rapuerit, vel ſubripuerit, vel ſi pecus alienum abegerit, non enim neceſſe eſt interpellare, ut ipſi moratorem faciat, & plufquam moriſtorem, ut ait *l. pen. inf. de O & it arra*. quia ſi mala ratione res auferuntur, mala fide habetur, quia nulla ratione rem alienam, & mala fide auferitur; & inter pluſquam fruſtatur, ſeu moratur eſſe dicitur: moratur eſt tradere ſtem ex die, quidem interpellatus: judice rem. Hic non tantum moratur; ſed & rem alienam, quam multo more abſtulit, retinet: ideo mora in hoc ſtatu definitum rem ipſam ſuis per ſe rem quocidie, & in ſingula momenta flagitare, interpellare, admonere, *l. inſt. ſup. de emol. ſent.* ſi etiam mora ea generalis interpellatio ſuperſit, ſi quæ eis debetur, quacumque ex cauſa: ſi, inquam, minoribus mora ſi in rem interpellatio ſit, ſed hoc eſt neceſſarium ex conſilio Scevæ: favore minorum, ut videlicet ſuperiore cauſa, ita favet hic cauſa: ſi quis contendo ut affectionem ſuperiorem non *l. ſi tutor, ſi minor 26. ſi. apparet*, *l. inſt. de fideicom. libertatib. l. 3. C. in quibus cauſſis in integ. reſt. non eſt neceſſ. l. curabit, 5. C. de adl. empt.* Et præterea hæc mora, quæ ſit minoribus ex certa interpellationem, non eſt proprie mora, ideque demonſtrat *l. Titia* 34. §. 1. *de legat. 2.* legatorum ulnre debentur re mora, & uſuræ, quæ ſolent pro re vera mora, id eſt, ex interpellatione, perpetuo debentur, dicuntur, currunt; at uſuræ, quæ debentur minoribus 25. annis re ipſa, ſine interpellatione, non debentur perpetuo, quia poſt viginlium quintum annum eis debeni definunt, cum jam non ſint minores, & curſus non habeantur, nili interpelletur heres, & qui legatum præſtare debet. Igitur non eſt vera mora, quia quod inducit, non eſt perpetuum. Exigo etiam in definitione moræ, ut ſit opportuna interpellatio tempeſtiva, non eſt opportuna, ſi plus petatur tempore, ut ſi quod debetur mutuo ſolvi petatur ante ſtem, *l. cum filiæfam. §. ult. de verb. oblig.* Eadem ratione non eſt opportuna ſi plus petatur loco, ut ſi quod Romæ quis promiſit ſe datumm, petatur Epheſi: eadem ratione non eſt opportuna, ſi plus petatur quantitate vel cauſa, & qualitate. At opportuna nec ne fuerit interpellatio definiet judex & reſtituet. Et ſane ad hæc injuſta tarditatem debitoris pertinet Judex definiet, *l. mora, inf. l. quæ ſe. ſp. de rebus cre.* Et in ſumma, non eſt mora, ſi quis comprehendi poſſit, ſaltum non poſſumus hoc abſolute certa regula comprehendere: hoc enim conſiſtit in facto potius, quam in jure: pus poſſit comprehendi, ſaltum non poſſit, ex fubinde variat, mutaturque: & ſi quid ſtatuerer abſolute de his, que in facto conſiſtunt, id ſtatim fabuerer alibi, quid, quod oriretur, aut incideret; multa in hit, quæ funt facti, oriuntur & incidunt, quæ regulam ſtatui non ſinant. Igitur melius eſt hujuſmodi varietatis rem eſt ab eſſionem quadrupli (quod eſt ex 12. tabul.) pecuniæ majoribus ufuris ſoluerare, quam pro conſuetudine. Sed annuadverendum eſt hoc conſuetudo egredietur modum legis: Eſt enim qui

quod ait in *d. l. mora*, Licet res difficilem eſſe definitionem, id eſt, non poſſe conſtitui hic de re regulam certam: eſt enim ea res ſumpta ex libris regularum, & non, cum ea lege demonſtratur ex reſcripto Divi Pii, non quamlibet interpellationem ſufficere, ſed interpellatur fervus debentis pretentis, vel procurator debitoris præſentis, ed forſitan hæc interpellatio adnoxa ſ cum ei mox hic ſervus, vel procurator remunciaturus ſit ſe tempet, & ideo in *l. adjudicatur, ita tamen, ut legi non offendat: ſat.*, in ufuram quantitate frequentium eſſe moram regionis; ita tamen, ut hic mos non offendat *l. ſi mora* vel mutuum in legem. Baſilic. habent: *ἐαν ὁ χρεώστης μὴ ἀπαντήσῃ τῷ ἀποστολῷ*. Et igitur lege definitus modus ufurarum ſecundum locum & tabulæ permittit: nam ufura unciarum poſſunt diminuere fiunt, & permiſſe tantum diminuitur: Deinde etiam annona fuit alias Romæ prohibita ufura, ne quis ullo modo fenerare: tur quod eſt *In ſpe*: ut ſcribit Appianus libr. de bello civili, ad regem Iatam eſſe Romæ ne fenerari liceret. Sed nunquam potuit diu cohiberi avaritia feneratorum, tantum enim abeſt, ut fuerint ſtabilia decreta Romæ, ut ſervatum in ea republ. quotidie, & neceſſe fuerit ad extremum ei modum aliquem ampliorem eo, qui erat in tit. tabul. prescribi: & ad extremum conſtitutum ufuræ unciæ ad centeſimam: unde modus ſeptimus ufurarum, eſt centeſima, ut eſt ſingulis annis quot unciis, ut centeſimas duodecim quotannis in centenos. Hic modus legitimus ufurarum, I. 8. C. *de fper. prat.* initio Imperatorum poſtea definitus dicitur *l. 1. C. Sol. Theod. de uſur. l. 4. tit. fey.* nam ita debet intelligi *d. l.* poſt diem periculi, quod ſuſceperat creditor ſervum ſuum, ſed non prius diem periculi finiti; Et ita eum diſtit eſſe ſocius mutuum, pecunia mutatia uſuris non debeat ſupra centeſimam: nam hoc erat modicus & centeſimarum, quia ſic mutatia erat infinita ante conſtitutionem Juſtiniani, id eſt, *I. cum qui, pr. de uſur.* ſed ex Senatuſcito Pauli ne certo ufuras ſolutas ſupra centeſimam repeti, vel imputari in ſortem. Eſt igitur ufura centeſimi ultimus ſtatus, & legitimus modus ufurarum, qui ſemper obſervatus eſt & ſequendus pro modo regionis: intra hunc modum, ut ait *l. 1. & ſi ſalvere 3. §. ſed & ſi pecunia, fey. mand.* ſed qua lex abſtulit hunc modum? ſane qui ſeripſerunt, eſſe legem Gabinian, vel Senatuſconſultum nefcio quod. De eo Cicero quoto ad Atticum. Hoc ſtatutum, ſi ex Gabinia lex interdicat creditoribus, fed vetuit tantum Lex Gabinia, ut intelligitur ex Cicerone, ne fenerator faceret: quod ſi verſuram faceret etiam male explicatur: Adhuc vocabulum ſuæ ufuræ & verſura. Aquum igitur eſt intelligere, quid ſit verſuram facere: in quem finem, eſt conſtitutum ac alienum? non: hoc eſt mutuum, non verſura; aliud eſt mutuum, aliud verſura, an eſt creditorem mutare, qua ratione eſt mutuum? Significat mutationem? & hoc quidem: qui delegatio mutat creditorem e, nec tamen eſt ufura. An verſuram facere eſt, ut alii ſentiunt, ſolvere pecuniam ſuam mutuo magno tempore? & nam hoc etiam eſt mutuum fenoratitum, non verſura, & cur hoc vetatur lex, pecuniam ſuamre magno fenore, modo intra modum legitimum? An verſuram facere, eſt rem emere plutis, quam quanti eſt pretio ad diem ſolvendo? Et hoc ſtatuiſſimum, ne quis ſcribi dicam. An eſt pecuniam mutuam ſumere, qua me liberem ab obligatione? Lex tamen Gabinia vetuit ſolvere ſortem facere, & ſic dici de pecunia ſumpta per verſuram: in eſt igitur verſuram iniquitas, & impietas. Aliunt quidam, verſuram facere, eſſe pecuniam mutuam accipere ſub ufuris, qua literatur ufura debite alteri creditori, & cur hoc vetatum

tum fuit Gabinia? quis ineft huic fallo improbitas? eur? quia non eft ex fcriptis accefforia; non debet effe ufura ufura, nec diefle, nec per obliquum, & ita fumpta pecunia fub ufuris, qua ufurae alii debitae fol-vantur, videtur ufura ufuris accedere per obliquum: Quam fraudem volvit tollere lex Gabinia: Nunquam fuit permiffa ufura ufurae, ut puta: fi fingulis menfibus (nam ufuris debebantur in menfes) ufuris debitis alii accedant fubinde femper, & accrefcant, & fic pofito alio, & fic deinceps in infinitum. Favorit Jepore, ut Ambrofius ait de Tobia, quod fumpfit ex Bafilio, & generare fimul, educare, & contumorare. Sic & Emonatoribus (hos Bafilius in Pfalmo 14. τοκογλυφους vocat) eodem tempore & datur ad ufuram, & gignunt, & fuperfontant. Et ita Palladius apud Stubaeum: *nec omnem ex ufuris pecuniae vsuram*, quod eft de his, qui ufuris addunt ufuras, & rem ita multiplicant in infinitum: quod fingulariter & inhumaniter eft. Sed ufuram ufurae imitatur auctoritmus anniverfarius, & verfura: his duobus generibus non tecedit re ipfa; quia tamen palam non accedit, ideo lex perfpiciat inhumanorum auctoricimus anniverfarius, & verfura permiffa. Anatocifmus anniverfarius eft, ut in ufuris quo toto anno concurrentes, ad finem anni in fortem redigantur per ftipulationem, & eius forte ufurae pendantur. Quod fuit permiffum lege Anaftafiana, ut menfium, ut Juftinino, l. ult. *Cod. de ufuris*: Hoc enim erat legum imponere verbis non rebus: nam revera anatocifmus erat ufura ufurae, & conveniebat illis fortis verbis uratur, non rem ipfam. Eft praterea verfura, cum folitum aut eidemque creditori ufurarii pro ufuris non perfolvit, pendita tamen ufuris eum eis mutuatis pecuniam ab altero fub ufuris, & ea pecunia ufuram alii debitam folvens, ei pecuniae, id eft, ufuram folutae accedit alia ufura, atque ita mipfa ufurae ufuram accedit, quae huic debitae accedit ufura debita alteri, id eft, pecuniae, quam fumpfifti pro folvendo hac, accedit altera. Haec eft verfura, quae tollitur lege Gabinia: non inficior per translationem ufuram alio modo accipi, quam fuperioribus duobus, ut fi quis pecuniam fumptam nomine fuo perfolvit, quinto interim. Quod etiam videtur non fuiffe permiffum; nam id effe verfuram Donatus Scribit in Phormionem. Id tamen non fuiffe permiffum conflat ex Suetonio Auguffo, qui fcribit Auguftum notaffe infamia eos, qui levioribus ufuris quam ceteri, pecuniam foribus locaffent. Eft igitur hoc improbum *fumus*, *l. imperium*, *Cod. ex quibus caufis infam. irrog.* Qui improbum famae exercent, is non bene mereri videtur illam exercent contra legem Gabinian. Non inelegenter etiam alio modo verfura dicitur per translationem, cum ita loquimur, fi quis bene habente Ariftoteli, verfura faciendi a Platone, cui to mavis me credis, qui hoc idem dicit, quod Ariftoteles. Ita Seneca ad Epicurum quendam, cum vellet ei aliquid comprobare auctoritate Mercenatis, qui erat Stoicus; ait fe pefle auctoritate Maecenatis parem rem facere, id eft, folvere quod debebat, & ita fore movebis mihi controverfiam, & nolet, quod debeo accipere in aliquo: in alpero, id eft, recenti monetu, & probo, non fubjecto, in qua nolet, nolet effe. Ita igitur auctoritatem Maecenatis. Itaque erit ab Epicuro verfura faciendi, qui maxime credit. Idem ille feribit quicquid Maecenati. Igitur per translationem dicitur verfura, cum pro nummis repudiatis alii numeratur. Sed nunc eft etiam modus ufuris definitus illo Senatufconfulto, de quo eo loci refertur a Cicerone fuiffum Senatufconfultum in creditorum cauia, ut centefimae perpetuo finitae decerentur, id eft, fine nouatecimo, & fine renouatione. Ergo inquiunt, eo Senatufconfulto introductus centefimae: nego: nam hoc Senatufconfultum fuit temporarium, ut leges quae remittebant fubitum debitum, fuerunt temporarium, ut leges quae remittebant fubitum debitum, fuerunt temporarium, ut leges quae remittebant fubitum debitum, fuerunt

que ad *sententiam* : ut legatario, cui res evincitur, satis fit si laudet auctorem, si denuntiet, ut lite adsistat, ante sententiam ; igitur in actione tutelæ, etiam mora non intervenientе, id est, sine interpellatione, usuræ semper debentur, & veniunt officio judicis, judice accepto in diem sententiæ : judice non accepto in diem restituræ tutelæ, redditurumque rationum : Addit Papinianus, hæc de re neminem amplius dubitare. Quid est hodie? id est, post constitutionem Divi Severi, qui generaliter definivit pupilli, id est, minoribus in re ipsa morem fieri, *l. non tam id. 24. supra, de filiisfamiliæ. libert.* Summa igitur illius legis est, regulam esse, ex more etiam usuras venire, ubi nobis acciptur propriè, quasi fecit interpellatio. Dum autem effecit exceptiones quibus mora fit in re ipsa, & usuræ currunt etiam non intervenientе vera mora & legitima, quod infert secundum hanc definitionem, si post finitum tutelam, id est, post puberatem, & ab eo tantum tempore incipit altio tutelæ, non ante puberatem, pubes nolit agere tutelæ, nisi tamen forsitan dulcitudine usurarum, vel loci, *l. ait Prætor 32. §. si quid in fraudem, infra. in fraud. cred.* Cur scilicet pubes agere tutelæ, cum earum semper usuræ pupillares usque ad diem tutelæ cessaturæ, aut dictæ sententiæ, & ita cessatio puberis multiplicat usuras in immensum. Hoc igitur ne fiat, tutor potest eum, qui monetur agere, tutelæ convenire. Unde apparet verbum convenire esse communе creditoris & debitoris : Convenit debitorem creditor, & contra debitor creditorem, dum offert pecuniam debitam, ille dum appellat debitorem, & ibi solvepetit : unde cum conventionis verbum sit commune, brevius licebit cuilibet morum ita definire : mora est injusta tarditas non respondentis ad conventionem opportunam creditoris, aut debitoris : Rationem tradit supra; fed quæ eadem, continet. Potest ergo tutor a quo non repositur tutela, cum tamen non currant semper usuræ, puberem tutelæ convenire, & ei offerre restituram tutelæ; vel reliquam pecuniam, fi quæ fit, & non satis offerre, fed debet obligatum in fano, vel ædibus ejus civitatis, vel alio tuto loco, vel in ade sacra deponere obligantium, id est, facculo, in quo est pecunia lignato fignatorum fignis : Ita tutor fi sterilerit, & obtinuerit pecuniam depofuerit tuto loco, ex eo tempore non præstibit usuras. Hæc est via oblationis & depositionis : nam utrumque exigitur, ut confistat, inhibeaturque usura, *l. tutor pro pupillo 28. §. 1. de administr. tut. l. 7. Liv. 12.* Nec hinc ratione, quia hæc oblatio & depositio veluti solutio quædam est, *l. 9. C. de sol.* Ex ita Cicero d. ad Atticum, *Confiffere*, inquit, *debet ufura, quæ erat in elatio meo* : addit, quia rationem deponere volebam : quia scilicet depositio facit, ut inhibeantur usuræ; & id est, quod extremo loco docuit Papinianus, *hæc l. r.* unde intelligitur, in actione tutelæ, nisi tamen hic usuræ fe liberaverit tutor, id est, per oblationem & depositionem, latiorem interpretationem fieri, quia tutor, five fit usu pecunia, five non, usuræ obstringitur semper, quasi in eo ipfa faciat moram, licet propriè non faciat moram, fi non interpelletur. At focius quidquid tradet ex societate, non obstringitur usuris, nisi ex mora, id est, ex interpellatione, vel nisi pecuniam communem invaserit, aut in usus suos

A convertenti : quo *falso* casu in re fit mora pupilli, vel minoris, cui quid debetur, in eo fit ei mora semper in re ipfa; fed addendum, alii etiam in re, quod hic pretermisit Papinianus, latiorem interpretationem fieri in actione tutelæ, cum scilicet tutor pecuniam pupillarem in usus suos convertit : nam hic tutor obligatur usuris centesimis, id est, gravissimis : minores non permisit, nisi quibusdam casibus : semper obstringitur usuris tutor, fed humanissimum id est, centesimis, cum pecuniam pupillarem in usus suos converset, *l. tutor, cui repertorium. 5. pecuniæ, & 9. qui autem, de administr. tut. l. 1. C. de usur. pupillor.* quod & singulariter observatur in omnibus his, qui gerunt negotia aliena, ut curatoribus, procuratoribus, gerulibus, & magistratibus municipalibus, qui pecuniam publicam

B administrant. His omnes pecuniam alienam, quam ipsi coeperunt, fi contra bonam fidem vertunt in suos usus, obligantur usuris centesimis ex constitutione *legis qui sine, supr. de magist. pecl.* cui mirum in modum obstat *lex idemque 20. §. si pecuniæ, sup. mand.* quæ locuitur de procuratore, & dicit, eum, fi pecuniam verterit in suos usus, damnari debere in usuris, quæ in ea regione frequentantur : non ergo in centesimis, non in usuris maximis, fed in quotcunque, vel femiffes, fi in ea regione frequentantur : verior folutio penna Accursii, quia confirmatur consuetudine *l. cum confiet, de edendo. tut.* & alia quæ funt ex eodem auctore & li-

C bro ; nam ait : *pecuniæ* ; procuratur, tutor, vel gerulionum, & idem jus in his habent, aut palam pecuniam suis cum negotia gerit, vertit in suos usus : ait, *palam & aperte* : ut fi socitis amicis suis cum quibus negotia gerit, ipfe pecuniam mutuam sumat, & eam feribat mutuam fe sumpfiffe. Potest procurator, fi quid dominus fibi debeat, id fibi solvere, & fi quid sumatur mutuo ex eius pecunia, id fibi perscribere, *l. nonnes, §. non tamen, de administr. tut.* Et ita fi hoc faciat palam, quasi extraneus, quasi qualibet, non erit ei frandi, ut obligetur gravissimis usuris : obligabitur tantum eis usuris, quæ in ea regione frequentantur, quibus exerceri foenus in ea regione folet, nec centesimis utique. Sed fi licentia illa, quam habet in rebus alienis quas gerit, abutantur, & eam pecuniam, quam in suos usus verti putat dominus, vertat gerulio in propriosi hoc vero casu damnabitur in centesimis : & ita explicat *l. idemque, §. si procurator.* His igitur omnes, D qui gerunt negotia aliena, cum eam pecuniam alienam convertent in proprios usus, debent centesimas, quia hoc est proprie furtum ; Ideo fit quasi mora in eo. Sed & tutor, etfi non converset pecuniam in fuosusus, facit semper moram in re pupilli, & ex constitutione Severi, quidquid hodie coeperit debere tutor pupillo ex administratione sua pecuniæ, fi eam non solvet, hoc pupillo usuræ debet ipfo jure, quasi mora facta in re ipfa. In fiscalis judicis ex mora non veniunt usuræ, etiamsi fiat mora in re ipfa, vel fi fiat in persona : fur moram facit semper in reipfa; fed non tenetur actione bonæ fidei, tenetur tamen actione fiscali, puta condictione furtiva ad rem, & ad pœnam. Ad duplum, vel ad quadruplum tenetur actione furti, ut condictione furtiva fi perfequimur rem, vel pecuniam furto ablatam..... *Cetera desunt.*

FINIS.